

૧૯૬૨

વર્ષ ૧ લું

નંત્રી :-
 "વહશી" રાંદેરી
 સહનંત્રી :-
 "જેકાર"

નંબર ૧

અનુક્રમણિકા

—*—*—*—

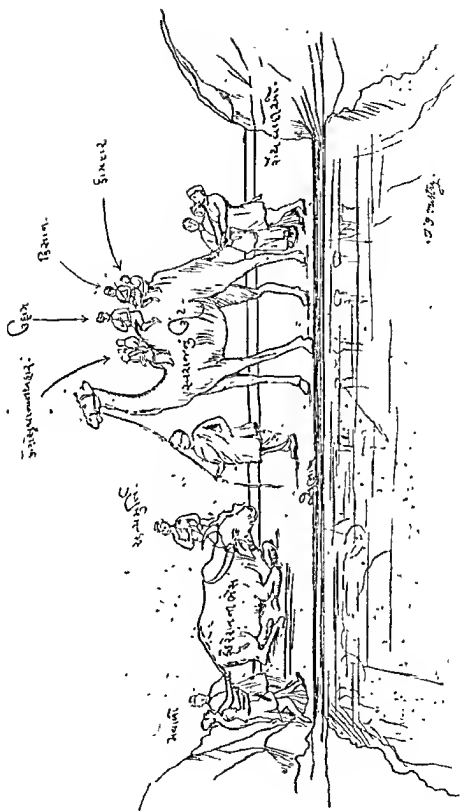
વિષય સૂચિ

લેખકોનાં નામ

પૃષ્ઠ

પેશની મંત્રિણ	...	...	...	તંત્રી			
કારણ આપા	...	...	...	મવજાના "આગદ"	...	...	૧
આવાઝ શ્રી દુનિયા	...	...	...	"બેકાર"	...	...	૩
મેદરિલ	...	...	...	સંપાદક	...	...	૭
શરેનશાહ બાબરનો મદિરા ત્યાગ	...	...	...	"બદ" નિઝામી...	...	...	૧૬
પોત	...	...	...	રા. વખુખરો	...	...	૨૧
જાળાન માસ	...	...	...	મવજાના "સાદિક"	...	...	૨૩
તાગ અને મથુના	...	...	...	"બેકાર"	...	...	૨૫
ધરના ખજાનાથી બેખબર મુસ્લિમો	...	...	...	"મરિયમ"	...	...	૨૭
મુસાબોની બીખ	...	...	...	"મીરતી"	...	...	૨૮
એક હિંદી વિદ્યાર્થી અમેરિકામાં	...	...	...	"મિન્ની"	...	...	૩૧
પાપનાં મળ	...	...	...	"સાબર"	...	...	૩૫
કુતિની શાન	...	...	...	"અર"	...	...	૩૭
"કુલન નોકા"	...	...	...	૬૮ મળામર	...	...	૪૩
પુત્રપુત્ર	...	...	...	"બાનવા"	...	...	૪૪
વિક્રમનમાં વિક્રમ	...	...	...	મવજાના "સાદિક"	...	...	૪૮
૮૦ જીવીકલા દાનાર	...	...	...	ક. મ. ગાસ્તર	...	...	૪૯
નિરાર ન કરવાની તરફેણમાં	...	...	...	અ. કવિ	...	...	૫૨
અનંત પશવ યાત્રિઓ	...	...	...	"મતમપુર"	...	...	૫૫
કુલક આદિ પીવસર...	...	...	...	લંબીયા બી. એ.	...	...	૫૬
કારણ જ્ઞતા રતા	...	...	...	"સાદીક"	...	...	૫૭
આજનો પ્રજા	...	...	...	"સાદીકી"	...	...	૫૮
રત્ન નોકર સહ	...	...	...	મ.	...	...	૬૦
તવો કમેરા	...	...	...	જા. જોષી	...	...	૬૧

બીજા અંકથી લેહરીની ખાસ નામની ઝેન નવન કથા "હુરાય" રજુ કરશે.

પહેલી મંત્રિલ.

પુણની મહેરબાનીથી અને તેના હબીબેપાકના વસીલાથી આજે આપણા કારવાં (કારવાં) પહેલી મંત્રિલ તરફ પ્રવાણ કરવાને કદી બદ્ધ થયો છે. અને તે પણ એવા કટોકટીના સમયમાં કે જ્યારે બીજી દુનીયાઓની જેમ સાહિત્યની દુનિયામાં પણ અંધાધુંધી વ્યાપી રહી છે!

એક તરફ 'સાહિત્ય', 'ગુજરાત', 'કૌમુદિ', કે 'ધસંત' જેવાં ધરખમ માસિકો સમયના પ્રવાહમાં વિલિન થાય છે, અને જે માસિકો હયાત છે તે પણ ડગમગ ચાલી રહ્યાં છે; તેવા સમયે અમે કારવાંની કૂચ આરંભી રહ્યા છે તે પણ એક સાકસજ કહેવાય!

મુસ્લિમ-ગુજરાતમાં સાદિક બધ થયા પછી ઉચ્ચ ક્ષાત્રિનું એક પણ માસિક રહ્યું નથી જેથી આ સાહસ કરવાને અમે પ્રેરાયા છીએ. ખુદ એને યશ આપે અને ગ્રાહકો ઉત્તેજન! માસિકનું ખૂબ સાહિત્ય સેવાનુંજ હોઈ શકે. છતાં અમે કેવળ સાહિત્ય સેવાનાં દોષ પીટવા માગતા નથી. દેશસેવા, કૌમસેવા, સમાજ સેવા, એવાં એવાં સેવાનાં ક્ષેત્રોતો અનેક છે; પણ તે એક તાકિ ખેડી નાખવાની ઘૂંટતા અમે કરી શકતા નથી!

અમારી નીતિ જોડવાની છે તોડવાની નથી! અમે એકાકરણમાં માનીએ છીએ, પૃથક્કરણમાં નહિ! અમારાથી જે બની શક્યું છે તે તમારી આગળ રજુ કર્યું છે. એથી વિશેષ કરી શકવાની હિંમત અને ઉત્સાહ છે; પણ વાંચકોના ઉત્તેજન વગર એ હિંમત અને ઉત્સાહ શી રીતે ફળે?

કારવાં (કારવાં)માં તો હીરાપણુ હોય અને પત્થરા પણ હોય, મખમલ પણ હોય અને ધાખળા પણ હોય, કસ્તુરી પણ હોય અને કાંસ પણ હોય! દરેક વસ્તુનો વહેપાર એમાં હોઈ શકે; પછી ગ્રાહકને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે જે ફરજ તે ખરે?

પણ એટલુંતો ખૂંજ કે અમારો કારવાં પોતાના ઐક્યતા, અને પ્રમાણિતતાના ધોયને કાઢી પણ સંજોગમાં વિસરશે નહિ. કારવાં દર્પણનો ધર્મ ઈખ્તિવાર કરશે. દર્પણમાં જેવો જેવો ચહેરો હોય તેવું તેવું પ્રતિબિંબ પડે તેમ કારવાંમાં પણ ચોક્કસ ચહેરા મુજબનું પ્રતિબિંબ રજુ થશે. દરેક પક્ષની સારી વસ્તુને અપનાવશે અને ખરાબ વસ્તુને દનાવશે!

કારવાંમાં કેટલાંક વધુ આકર્ષણો આવતા અંકુશી ઉમેરાશે, એની અમે અમારા વાંચકોને ખાતરી આપીએ છીએ. 'મેહુદિલ' દર ત્રણ માસે રજુ થશે. 'વજુજરાતી પાક' અને 'આવાઝ કી દુનીયા' લગભગ દરમાસે રજુ થશે. ઉપરાંત-સાદર શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ શ્રી. 'સાહિત્યપ્રિય', શ્રી. વિજયરાય વૈદ વગેરેની કલમી પ્રસાદી પણ કારવાંને સાંપડાનો સંભવ છે. અને અમારું અનેનું 'કારટૂન' તો દરમાસે રજુ થશેજ ઉપરાંત સચિત્ર ઇતિહાસિક લેખો, સચિત્ર વાર્તાઓ, રમુજ લેખો અને કાવ્યો પણ રજુ થતાં રહેશે. ધાર્મિક લેખોની આવશ્યતા પણ વિસરશે નહિ. કળવણી અને નીતિ વિષયક લેખો પણ રજુ થતા રહેશે.

છેવટમાં આ અંક માટેના ઘણા મિત્રોના લેખો તેમજ કાવ્યો પ્રગટ થઈ શક્યાં નથી તે બદલ તેમની દરગુજર ચાહી મોકલવા બદલ તેમનો અને બીજા સર્વે લેખક અને કવિમંદુઓનો આભાર માનીએ છીએ. હિંદુ લેખકોએ ખાસ તકલીફ લઈ અમારાં આમંત્રણો સ્વિકારી સહકાર આપ્યો કે સહકારનું વચન આપ્યું છે તેમનો આભાર પણ કેમ ભૂલાય! આવોજ સહકાર ચાલુ રાખવા દરેક લેખક અને કવિ બંધુઓને વિનંતી છે. અને ગ્રાહકોને માટે તો હાલમાં એટલુંજ કહેવાનું કે:-
"ગર કુણસ ઉક્તહ અહિં ઈજ્જતો શરફ."

છેવટમાં અમને તો અમારા કારવાંની સફળતાની પુરી આશા એ માટે છે કે:-

"સાલારે કારવાં હે મીરે હિજાઝ અપના;

ઇસ નામરેહો ખાહી અપારામે જાં હમારા!"

પુસ્તક ૧ લું.]

સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૬.

[ચંક ૧.

‘ઝાં પર હર કસો નાકસ કે હે વોહ ‘કારવાં’ આયા’

[અમ તનામ મોશાના મેયદ મેદદી દસન સાં ‘આગદ’ શાદવ્યાપરી મુક્તીએ રહેર]

કદ્દ મંચ તુમે કયા ચેહ કૈન ઐ જોડલે જહાં આયા;

મનાએ જિંદગી સાથ અપને લેકર ‘કારવાં’ આયા.

મુબારક કૈમકો હો ચેહ કોડ્ દોરે ઇઝોયા આયા;

હુનરકો, ઇકિમકો, હુકમતકો, લેકર ‘કારવાં’ આયા.

મે અખ્યારે જહાં લેકર પએ જોડલે જહાં આયા;

ખાશ કરતા હુઆ ચેહ રાશ જહતમે ‘કારવાં’ આયા.

ઈધર આયા, ઉધર આયા, ચહાં આયા, વહાં આયા;

ઝાં પર હર કસો નાકસ કે હય વોહ ‘કારવાં’ આયા.

ખનાએ કોઈ મુન્કો બી કિધર આયા ? કદ્દ આયા ?

અગરયે મુન રહા હું દેરસે મે ‘કારવાં’ આયા.

કોઈ બાકર ખગર લાએ, કિધર આયા ? કહાં આયા ?

કેહુ ખર્પા ચોર હે આરોં તરફ વોહ 'કારવાં' આયા.

મઝામીં નેળનૌ, આલમકી ખગરેં, મઝડખી ખાતેં;

મુત્તાને કે લિયે એહલે જહાં કો 'કારવાં' આયા.

રિસાલે કા રિસાલહ, કાફલે કા કાફલહ, વેહ હે;

કેહુ એક ફૈઝે મઝામીં સાથ લેકર 'કારવાં' આયા.

મદારે જિંદગી હે આજ મચ્લૂમાતે આલમ પર;

ઈસીકી કૌમ કો તચ્લીમ દેને 'કારવાં' આયા.

બે ગુહાએ મઝામીં સાજગારે તજ્જ હોં ચુત લો;

કેહુ બાગે ઈમો હુકમત લેકે લોગો 'કારવાં' આયા.

નહ હો ઈમો અમલ તો જિંદગીસે મૌત બેહતર હે;

ઈસી ચુરકો સિખાને કે લિયે અજ 'કારવાં' આયા.

ઉખાને કે લિયે ઈમો હુતર કે તંગ દસ્તોં પર;

ખજાને મોનિયોં કે લેકે બહુરે 'કારવાં' આયા.

ગુહરહાએ મઝામીંકે ખજાને માથ હે ઈન્કે;

વોહ કિમ શાનો તુઝકમે દેખના અજ 'કારવાં' આયા.

તમફૂન ચૌર નેહુઝીઓ તરફીકે તરીકેકો;

ખતાને કે લિયે એહલે જહાંકો 'કારવાં' આયા.

મઈશત કે અરએચૂ જિંદગી કે સાજો સામાંકો;

ફિર અપને સાથ લેકર દેખના વોહ 'કારવાં' આયા.

ચલો ખાઝારે ઈસીમીં, ખરીદો ઝોહુરે મચ્લી;

કેહુ લેકર ઈમો હુકમતકા અખીરહુ 'કારવાં' આયા.

મેરી હર સાંન માનિન્દે જલ્સ આવાઝ દેતી હે;

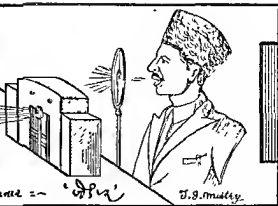
ઉઠો બાંધો કમર, વકતો રહીલે 'કારવાં' આયા.

ઠમાનહ અજ કોઈ પેહલુ નપા 'આઝાદ' બદલેગા;

અડાંવાલોંમ જિન્દસે રંગ બેખુત્યાદ બદલેગા.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા

સંસ્કૃત - 'જીવ'

T. S. Mallya

સરકારે હથિયાર ખૂચવી લીધાં અને ગાંધીજીએ દિંમત ખૂચવી લીધા પછી આપણે દિંદીઓએ તો વાતોનાં વડાં કરી કરીનેજ ખૂચ થયાનું છે. અને સાચું પૂછવો તો આપણા લીડરોએ પણ વીસ વીસ વરસનાં વડાણાં વાઈ ગયાં છતાં સ્વરાજની વાતો પડતી મૂકી નથી! હાંમે સ્વરાજ ન મળ્યું પણ વાતોમાં આપણા લીડરો એકસપર્ટ થઈ ગયા છે એ તો નક્કીજ છે તો એ મહાન પુરુષોને પગને ચાલી આ સેવક પણ દરમાસે આપની સેવામાં વાતોજ રજુ કરશે પણ કાંઈ શાધરની જગ્યાનમાં મારી ઉપર બોલતાન કોઈ ન બેસાડે તો સારું કે:—

“આ ગયા ગૈરકી સોડખતકા અસર બાતોમે; અખતો બાતોમે” મઝા હૈ ન મુઝાકાતોમે. ચંદ્રી રોઝમે વોલ બુત દેખીયે ક્યા ચલ નકલા; દેસી કેઝીસી જ્યાં ચલને લગી બાતોમે!”

વાતો વાતોમાં હીટલરે દૂધન દળમ કર્યું, ગોત્ત્સીઆ દળમ કર્યું, એડોલ્ફોવેફાયા દળમ કર્યું! એ બધું જાણ્યા પછી ઘણાકોને સમજાઈ ગયું હશે કે આ ઇસુની વીસમી સદીમાં તોપના ગોળા કરતાં મેદાના ગોળા પણ કંઈ ઓછી અસર કરતા નથી! યુરોપમાં છઠ્ઠીઓનો વહેવાર ધમધાકાર વધી રહ્યો છે કારણ કે અશાંતિનો મુશળધાર વરસાદ વરસવાની તૈયારી છે, જે કે બોર્ડ જેબરજેનની પેલી ઇતિવાસિક છગી તો નાનાં સરખા ગાંધીને ખાળવા પણ સમર્થ નિવડી નથી છતાં!

ધરી રાજ્યો અને કહેવાતાં કોલકાસન સમુદાની સમતુલનામાં સોવીએટના ધણા કાલવાએ અગળ કમાલ કરી છે! કાલ મુખી ઇંદ્ર-બ્રોટના પડકારમાં પગ મૂકીને તે પડકારને સ્ટેલોન નમણી દેશે એમ જણાતું હતું તેને બદલે મુકલી દીધું હોય એમ છાપાના મોટા મોટા કાળા અક્ષરે સાક્ષી પુરી રહ્યા છે. અત્યાર મુખી મદારીઓ રીંછને રમાડતા હતા. પણ સમય પડતાયો છે. હવે તો રીંછ મદારીઓને રમાડી રહ્યું છે! જે છાપાના અહેવાલો પ્રમાણે રીંછ અને રીશની દોસ્તી બને તો યુરોપના નકશાઓના રંગ બદલાતાં વાર ન લાગે! જેઓએ છીએ હવે બોરનની મુતસદ્દીગીરી શુ રંગ બતાવે છે?

જોડે તેનાં બોર વેચાય અને ન બોડે તેતી ફરીઓ પણ ન વેચાય એવા આ યુગમાં ફરે તે ચરે! એ ન્યાયેજ જ્ઞેન બુલ બાપો વચન આપીને ફરે છે અને દિંદુસ્તાન તથા પેલેસ્ટાઈનમાં મન ફાવતું ચરે છે! હજુએ ઘરડા બાપા પર ઇશ્વરની મહેર છે કે એના દત્તકપુત્રોની સખ્યા દિંદમાં પણ ઓછી નથી! અને એ ઘરના ગોધ,ઓ આપણી આંખ ડોરે છે, છતાં આપણાથી તેમને કર્યું કંઈ શકાતું નથી એ છે આપણા વાણી સ્વતંત્રતાના પ્રતાપ! અંધુરામાં પુરૂ દુલ્હણી થતા કાપદાઓ સામે આંખ આડા કાન કરીને આપણા ધોળા ટોપી-વાળા પ્રધાનો પણ કૌમીવાદની ટાંગ તોડવા

યંગ લઈને ખપ થયા છે ! એ ભક્તિઓને કાણ કહે કે એ બહાને પણ હિંદમાં લગાવે ? સ્પીરીટ તો ટકી જ રહે છે ને ? વળી ભગવાનના ભાવેલી તેજ પણ એ કૌમીવાદને પ્રતાપેજ ટકી રહી છે ને ? તો પછી એ અતિથિને અગ્રણ્ય મણે ગણ્યે શો કાયદો ?

વળી અમે તો ધારતા હતા કે ધોળી ટાપીની સરકાર સ્થપાતાં બરના કિસ્તાથી લખાશે અને તેના કાયદા આપણને મગશે ! પણ ના, ના, એમણે તો જીતી કલમોથી હાંક્યે રાખ્યું છે ! અને વળી ઝોલી પારકરની કલમ કરતાંય મજબૂત પુરવાર થયેલી ઈ. પી. કોઝી ૧૪૪મી કલમ કે જે એ સદીના વપરાસથી પણ ઘસારા નથી, તેને તો આપણા ધોળા ટાપીવાળા પ્રધાનો પણ ખૂબ ઝડપથી વાપરવા લાગ્યા છે ! શાં છે નહુ એ કલમતાં ? એ મેનકાનો તો મદ્રાસના રિસ્વામિજ જેવા રાજ્યોને પણ મોઢ લાગ્યો છે ! અને એની નાની બેન ઝોલી ૧૨૪ મી ઝએ પણ ઉર્વદાનું ૩૫ ધારણુ મરી મુન્શીજ જેવા ઘણા પુરુષવાઓને મોઢ લગાડ્યો છે ! ગાંધીજીની બકરીના કૂધમાં બોળ્યા છતાં એ કલમો નરમ બની નથી ! અને નરમ બને પણ ક્યાંથી ? સગી (મયાજ) માનો સાદસો ખેતનાર ઉદ્યોગોએ કિસ્તાને અને કામદારોને મોઢરમના વાથ બનાવી આગળ કર્યા છે, તો એ વાલરડાઓ જે ખીજાના જોરે રૂઢવા લાગ્યા છે તે ખીજાને કેકણે પાડવા એવી કલમો ન વાપરે તો બિચારા પ્રધાનો પણ શું કરે ?

કૌરવોની સભામાં દ્રૌપદીનાં ચીર હરાયાં હતાં, તેમ દૂર પૂર્વમાં દીનશ્યાનની સભામાં દુષ્ટ દુર્યોધન અને દુઃશાસન રૂપિ જાવાળિયો શ્રીદી-શરો રૂપિ દ્રૌપદીઓનાં ચીર હરી તેમને નજ કરવા લાગ્યા છે છતાં ગરે ચઢીને શ્રીકૃષ્ણ એવરેન તેનાં ચીર પુરવા જઈ શકતા નથી !

શી રીતે પહેંચી વળે ? પોતાના ઘરનીજ સત્ય-લાભાઓ અને રૂકિમણીઓનાં રિસામણાં મના-મણાંમાંથી પરવારે તો પૂર્વમાં પહેંચેને ?

જ્યાબદારીની જન રાજ્યકાટમાં અર્ધે રસ્તે-થીજ પાછી વળી છે. કારણ કે આઝાદી દેવીનો નાચ શર થતાંમાં તો ઉસ્તાદો સારંગી, તબલાં બાંધીને પોતપોતાને ગામ સીધાવી ગયા છે જેથી વરના કાઠ વીરાવાળાએ આઝાદીને રણવાસમાં પધરાવીને દારૂ સાથે તેનો હાથેવાળો કરાવી દીધો છે અને ખૂબીની વાત તો એ છે કે એ વર કન્યાને ગાંધીજીએ તદારગુઃ કહી આશિર્વાદ પણ આપી દીધો છે અને વળી તેમના હનીમુનમાં ઉત્સાદ જામે તે માટે પોતાની બતીમાંથી નવો પ્રકાશ પણ અર્પણુ કર્યો છે ! એ નવા પ્રકાશથી જનમન યદનેજ ખીજ રાજવીઓએ પણ આઝાદી દેવીને પોતાની ઘાસી બનાવી રણવાસમાં સ્થાપવાના કોડ સેવવા માંડ્યા છે ! બહું થાય ગાંધીજીના નવા પ્રકાશનું કે જેણે રાજ્યોના મહેલોને અજવાળ્યા અને ખેડુઆનાં ઝુપકાંને અંધારાં અર્પણુ કર્યા છે ! ગાંધીજીના આ નવા પ્રકાશથી દરબારેનું લોહનું દબાણુ એણું થયું છે; તારે પીળી પ્રગ્નઓનો પાંડુરોગ વધી ગયો છે !

સીમકાના ઉદિરાગ લીનલીયગો સાહેબે સમવાયની સજ્જપરીનો સ્વંવર રચ્યો છે, પણ કાણ નહ્યે એ પરીમાં શું એજ જોઈ કે કાષ્ટ ગુસ્કામ તેને વરવા તૈયાર થતો નથી ! મુંદરીનાં નામ સાંભળતાં મરણુ પધારીમાંથી પણ ઉભા થઈ જાય એવા દેશી રાજ્યો પણ કાણ જાણે એ સજ્જપરીથી ભડકી ગયા છે ! કહેવાય છે એ ભડકેલાં જૂતોને સીશામાં ઉતારવા માટે સીમકાના જૂવાઓ અને જાગરીયાઓ ખૂબ પ્રક્રાં વગાડી રવા છે ! બીજા બાળું આયેડ અણુવર જેવા થી સત્યમર્તિ-એ પરીના ગુસ્કામ

ધવાંધનગતી રહ્યા છે પણ મહાસભાના સાઝ-નીયાઓ તેમને જાહેરમાં સાથ દેતા નથી તેથી એમના ડાઠ મનના મનમાંજ સમાઈ જતા દેખાય છે! પછી-તો બા લીતરકા બેઠ લમવા-નજી જાણે! કારણકે મહાસભાના ટકુંતી લગ્નમ હજી ભારતના પેલા ભવ્ય ડોસા પાસે છે અને એ ડોસો-ક્યારે કાચગામાંથી બિલાડું કાઢે તે કહી શકાય નહિ!

* * *

અવાજકી દુનિયાં કે દોસ્તો! કોંગ્રેસના સરકસના મરાજોના તંત્રીમાં મરાહૂર ગુલાટબજાર મી. રાયના આગમનથી ખુશીના સમાચાર પ્રગટ થયા છે; પણ એ ગુલાટબજાર જેવાડી મરાજોના કુદ્દા પરથી ગુલાટ ખાઈને પુનઃ બીજા કાંઈ મકરોગમાં નહિ ચડી એસે તેની શી ખાતરી? એઓ શી વાગજોના પુરાણા ચાલક છે. કોંગ્રેસની વાડીમાં અત્યારે ખાનખરનાં દર્શન થતાં જાય છે, અને તેમાંથી અનેક વાગજો ઉપરિચિત થઈ રહ્યા છે તે પૈકીના ઘણા વાગજોને મી. રાય શેઠાથી શકે એમ છે! કહેવાય છે કે મરાજાના હસરત મોવાની સાથે હાથ મીલાવીને વળી નવો વાડો બાંધવાની વેતરણમાં તેઓ પડ્યા છે, આપણાં હિંદી ઘેટાંઓ પણ એવાં રેડીયાળ ખારીયતનાં છે કે કોઈપણ ભરવાડે નવો વાડો કાઢ્યો કે તે તેમાં ભરાયાં! ખરેખર! હિંદનાં દુર્બાજ્ય છે કે પુરાણા મહારીઓના નવા કડીયાઓ વહેજ તે તારાજ થઈ રહ્યું છે!

* * *

અવાજકી દુનિયાં કે દોસ્તો! તમે શીસ્તના સોટાને જોયો છે? કોંગ્રેસમંડળના હાથમાં અત્યારથી એ સોટો આવી ગયો છે ત્યારથી એટલા જવા આમેવાનોની પીઠ પર એ પડ્યો છે કે દવે તો એ સોટા પણ વાંધે વળી ગયો છે!

પણ દવે એ સોટાનીએ કમોટી ચવાની છે. કુમળાં પીંડા પર તો એ બેધક પડ્યો; પણ

સુભાષબાપુ જેવાની જાડી પીઠ પર પડ્યાં એ સોટાનેએ ધાસ્તી પેદી છે કે રખેને હું પણ વડી-જાઉં!

પણ અંતે લીમત એકી કરીને મહાસભાના રીંગ સારતરે એ સોટો વીંઝ્યો છે. બાપુજી હાલને માટે તો ત્રણ વરસ મુંઝી નાત બહાર થયા છે! અને મહામંત્રીએ સાફ સાફ સુલાવી દીધું છે કે બાપુજીને રહેલું હોય તો ચાર આનાના સભ્ય રહે! જોઈ સમજ્યતા? કાને જેતું બાવન લાંબી કે એકાવન બળદોના રચથી સ્વાગત થતું હતું, કાને જેને તાજ વગરના રાગતું સ્થાન અપાયું હતું તેને આગે સાધારણ પાયળી સીપા-લીની લાઈનમાં ગોડવી દેવાય છે! મહાસભાના સરકસમાં હાલતો ગાંધીજીની બકરીએ બંગાળી વાવને પરાણત ક્યોં છે? જોઈએ છે તમે આગે આગે ગોરખ જાગે!

બાપુજી પણ કાચગાની દાવ જેવી પીઠ ધરાવે છે, શીસ્તના સોટાની ધૂળ ખંખેરીને પ્રાગતિક પદને આગે બહારી રહ્યા છે. “મેહબાં હોગઈગે દહેં જીઅર હુને તો દો. ખુદ ચલે આયેગે નાશોમે” અસર દોને તોં દો!

* * *

સુસલમાનોમાંથી લુના લીડરો ધીમે ધીમે અદ્ય ચઈ ગયાં છે, અને બીસ્તરામાંથી એકાએક માંકડ નીકળી આવે; તેમ એકાએક નવા લીડરો જુડી નીકળતા જણાય છે! શુક્ર છે ખુદનોકે આપણી મુસ્લિમ કામ લીડરોથી વાંઝી રહી નથી! આ બધાં બિલાઈ એકાએક જુડી નીકળવા માટે કરા કાચગાનો આભાર માનવો!

જુલ્ફી વાત તો લુઓ કે સ્પરાગની ઈતેમરી જેમ જેમ વધતી જાય છે તેમ તેમ હુલ્કની આદત્યકતા પણ વધતી જાય છે? રાજવાદ ઘડી રહ્યો છે ત્યારે કામવાદ વધી રહ્યો છે! લીમ અને કોંગ્રેસ એક બીજા પ્રત્યે મુગ કેળાવવામાં આગળ જાગી રહી છે!

ક્રિશ્ચીઓના ભેગનો કાટ દૂર કરવા ફેર. વડે બોલકની છાંસ ખાતુલ છાંડી રહ્યા છે; તો લીંગરોને કુર્ચ્ચતુ ઈન્કશન આપવા મરલાના દસરત મોહની જેવા ખુદા માણસ કાયાકલ્પ કરાયા વિના જીવાન બનીને બદાર પડી રહ્યા છે.

* * *

હવે અમારા મુસ્લિમ જીવાનોને પણ કંઈક સંભળાવી દઉં! બીજી બધું તો વખત આવતાં આપો આપ સમગ્ર જરૂર સામાજિક રિવાજોની કંઈગી નીતિ રીતિઓને તિલાંજલી આપવા વિશે અને કળાવણી ગ્રંથણ કરવા વિશે તો બોલીમોક્ષીને આપણા વક્તાઓ, લોકો અને મૌલીઓની જીભા પસાઈ ગઈ અને લેખકોની કલમો લખી લખીને ખુદી થઈ ગઈ. માટે એ વિષે પાટલા પોંજી અમે હાલમાં કરવા માગતા નથી! હાલ તો જેમ મુરદાને કદનવી જરૂર હોય; તેમ મુસલમાનોને કરકસરની જરૂર છે. મુસલમાનોની ધિનરીમાંથી કરકસર શબ્દ જુદાઈ ગયો છે! કુટુંબખર્ચી દીન ઉત્પાદ છે; પણ કરકસરના તો દર્શન યતાજ નથી! આતો દેડકાં બોલતાં સંભળાય, છતાં વરસાદના દર્શન ન થાય એવું થયું! આપણા સામાજિક કાર્યોને અત્યારે કરકસરનો વહેપાર ખેડવાનીજ જરૂર છે. કરકસરના ઊંટ પર સવાર થઈને આપણે આર્થિક જગતની પ્રથમ મંજિલ પર પહોંચી જઈશું; તો બીજું બધું આપો આપ મળી રહેશે જેમ શબ્દ બજાતાં પતંગીયાંઓ આપોઆપ આવીને અંપ્રકાય રે તેમ! પણ આપણી તો શબ્દ પણ હોવાઈ ગઈ છે. કારણ કે તેમાં તેજ ખૂટી ગયું છે! પણ તે તેજને માટે તો પાછી કારડીયાંની જરૂર પડવાની ખરી ને! તો તો તે કારડીયા માટેજ પાછું કરકસરનું મોદું ભેળું રહ્યું ને!

આતો પાછા ધાંચીના બગદારી જેમ હતા ત્યાંને ત્યાંજ આવ્યા! જરૂરી ગોળ છે. માટે

તેની ઉપરની બધી દલીલો પણ અંતે આવી એળાકાર રૂપજ ધારણ કરે છે. માટે મારા નવજીવાન બિરાદરોને મારી છેવટની એટલીજ ભલામણ છે કે તમારી હોટલીયા જિંદગીને તલાક આપો! રૂબરૂ જીવનથી છુટાછેલ મેળવો, રીતેમાની સહેલગાથો પર કાતર મૂકો અને મગજમાં બાકેલા કુટુંબખર્ચીના કાટને દૂર કરવા કરકસરની જાસરું છુટથી સેવન કરો! “ધેલેકા પાન બાકે હમ મુખર્ફ રૂ ફિરંગે, ગીરવી પડા હુવા છે ગર પાનદાં હમારા” જેની રિયાલિતો તો હવે કાયાકલ્પ કરાવેજ છુટકા છે! હવે તો ચોંટ કચું ઘણું કરીને સમજ લેજો! વરસવામ!

ગુજરાતી ભાષામાં

ઇન્કિલાબે ઉરમાની

અથવા

તુર્ક ખિલાફતની ઉપલપાયલ

મુજા વાતાં લેખક:-જયોશી અયદાન

અનુવાદક:-કે. એસ. પટેલ

કી રૂ. ૧-૮-૦ (ટ. ખ. જુદું)

સ્ટોકિસ્ટ : ધી રાંદેર સ્ટોઅ

કલ્પીક, મુરંત.

તાજ કાં. લી૦ ના

આયત શરીફ અને કાંમી નજમોના

તુ ગ રા ઓ

ઘરની, કુતુબખાનાઓની, મહેસાઓની,

સ્કૂલોની ફાનકમાં વધારો કરે છે.

એકજ મુસાકાત દેવો.

સોલએન્ટ } ધી રાંદેર સ્ટોઅ
કલ્પીક મુરંત.

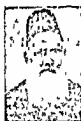
પંક્તિ:-

“હૃદયની ઉર્મિઓની વ્યા કયા છે”

કારિયા:-કયા, વયા, દુઆ, હયા વગેરે.

રઘીક:-હે

[નોંધ:-શાહરીની સુરત અને સીરત તમારી સામેજ છે. દિલના દર્પણથી જુઓ અને તોષ કરો.]

‘ઝાર’ [રાંદર]

[યુજનરાતમાં સાચીય ગઝલકાર તરફે ઝો નાણીતા છે. ‘શાહરી’ જેવું ગઝલ શાસ્ત્રનું પ્રમાણ-ભૂત પુસ્તક એમણે રચ્યું છે તે ઉપરથીજ એમની ગઝલનો તોષ થઈ શકશે.]

(૧)

હમારી ઇખ્તિલા પણુ ઇન્તિલા છે,
હમીકતને ન કેવામાં મઝા છે.

ઘેઈના ઝુલ્મ નિત નિત અવનવા છે,
મગર જેને હમારોયે ખુદા છે.

‘શાયદા’

[મુ’બઈ]

[ખિતે પોતાની ગઝલના ‘શાયદા’ થઈ ગય છે અને સાંભળનારને ‘શાયદા’ બનાવે છે એમની સાદીને સરળ બાનીમાં વિચારો રહ્યું કરવાની દિલ્લગી રીતને લીધેજ એક પ્રૌઢ પત્રકારે એમને ગઝલ સમ્રાટની પદવી અર્પણ કરી છે.]

(૨)

તમારી આંખડીમાં જે દયા છે;
અમારા હૃદ માટે એ દવા છે.

પડ્યા છે પગમંડી દુદાડા છગરના;
ખુદા જાણે શું એ ચોથી રહ્યા છે?

હમારા સમ ન કોઈ બાવડા છે,
તમારા સમ ન કોઈ પુરજડા છે.
કહે છે કપ્પ પર આવીને ચ્હારી,
કહી દે, કોણુ આજે બેવડા છે ?
નસીમી પાધરો છે તો બધુ છે,
નહિતો જ્યાં જુઓ ત્યાં કર્બલા છે.
હું છું છું છું તમેને એજ કારણુ,
તમારી હર જગામાયે મજા છે.
ન આવ્યા, આવ્યા તો તે ધડીએ,
ગુરુ છે દમ, શિરે ગમ્તી કજા છે.
ન સમજો દારનાં મારી નકામી,
હૃદયની ઉર્મિઓની આ કથા છે.
કહું શું “જાર” દિલની વેદનાઓ,
દેવે નવ શાહીમાયે મજા છે.

‘નસીમ’

[મુંબઈ]

[નસીમે સદર પ્રમાણે કંઠી સ્કેરો પેલાની
ગરબીમાં પ્રગટાવી આખ્યાતમવાદના ઘેરા રંગો
પુરે છે.]

જરો કર્યા દૂર મારાથી તું છટપી !
કજા, મુજ હાથમાં તારી કજા છે !
ખુદી મારી બધી મેં જોઈ દાધી:
ફક્ત એ ધ્યાન છે “મારો ખુદા છે.”
નથી આંસુ જતાં મુજ આંખમાંથી:
સિનારા આલથી ઉતરી રહ્યા છે.
બધી મુજ નેકીઓ હુએ બલાથી:
મને મારા શુનાહો તારવા છે.
વિચારો ભીડ છોડો રાદ આપો:
જુવો એ આંખથી આવી રહ્યા છે.
કરો બદનામ તો મુજને કરોને !
ખતા મારી બિચારી બે ખતા છે !
દેવે તો હાથ હું લારી ગયો છું:
જીવન જીવું અને અગમ નવા છે !
રડે છે દર્દ દિવનું સાંભળ્યા દિલ:
કહે છે હાથ આ કેવી કથા છે !
મુખારકખાદ છે “શયદા” તમેને:
તમારી ‘સાધના’ પણ સાધના છે.

‘સગર’

[મુંબઈ]

[એક પુરાણા ગરબકાર છે. ઉપનામ સ
હવા ગરબમાં ઉન્નત વિચારો રજી
શકે છે.]

(૩)

સરિતા છે, તરવરની ધટા છે;
ગગન પર ઓપતો જે ચન્દ્રમા છે.
સરિતાના તરંગે નાચે ઉર્મિ;
કિરણની ધારે પણ કંઈ થેલજ છે.
રૂપેરી ઓઢણી રંગની શિરે છે;
કિરણ મોતીની પૂરેલી પ્રભા છે.
તરનાં પાંદથં કેલી કરન્વાં;
જીવન રસમાં લગી પ્રેમલ સુધા છે.
બધાં સૌન્દર્ય તરસ્યાં નહ વસંતે;
ઋતુ જાણે પ્રણયની-પ્રેમદા છે.
નિરવ રાતે પીયે સહુ તેજ ક્યાંથી;
પ્રણય રસની બધાં ક્યાં તૃપા છે?
નિશાની આંખડી કાળજ શું ઘેરી;
પ્રણયનાં તેજ જેમાં સર્વદા છે.
પલકતી તારકાની તેજ પાંખો;
તિમિરમાં રૂપની નૂતન પ્રભા છે.
'નસીમ' આ જિન્દગી તારક સમી હે;
હૃદયની ઉર્મિઓની આ કથા છે.

‘કૃષ્ણ’

[માતર]

[એમની ગરબોમાં ઉત્તત લાવના
હેલ છે પણ જે બીજી ચળવળોમાં ધ્યાન
ન આપતાં સાહિત્યની દિશામાં અંજલિ-
વેતો ખૂબ કળકી રાકે એમ છે.]

(૪)

બધા છે વેદના છે આપદા છે,
છતાં માનવને જીવન લાલસા છે.
કરે જે સત્યની સાથે સ્પર્ધા,
અમારી એ અનોખી કલ્પના છે.
હઝારો મનિઓ આવી, ન જોયું,
ન જાણે શી નજરને અંખના છે.
સીતારી તણી તણી કાં રૂપે છે?
સમાઈ તુજ મહિ કાની વ્યથા છે.
હું જાણું છું કે છે આશા ભારી,
ભરોસો છે કે સાચી આરથા છે.
જીલમથીયે વધારે આ જીલમ છે,
જીલમને પણ જીલમ કહેવા મના છે.
રહ્યા આવી જગતમાં આવનારા,
ન જાણે જિંદગીમાં શી મજા છે?
મજા આવે નહિ કાં જીવ્યાની?
જવાનીથી ભરેલી વેદના છે.
'સગીર' આજે પરિણામ આવ્યાનું,
મૃત્યુની સાથ તે આવી રહ્યા છે.

‘કૃના’

[રાદર]

[ઉપનામ તો “કૃના” છે, પણ એમની
ગરબો કૃના થવા સરભરેલી નથી
હોતી.]

(૫)

તપ છે, વેદના છે, ને વ્યાધા છે,
મનોદર ફેલી મુજ જીવન અદા છે!
ખીલેલા બાગમાં ખુલ્લુલનાં આંસુ!
અજ્ઞાન એવીજ મારી પલુ દશ છે,
જીવન છે એ મદા ધૂધરનો સાગર-
ચનાં આરાનાં જે પર પુલ્કર છે,
શીતળના પાસરી, આપેથી જાળો
તમારામાં છૂપી ફેલી કલા છે!
વિરલ તાસારમાં દૂં તુજને જોગુ-
મિલનમાં મુજ મિલનની જંખના છે!
ન સીવો મમ હૃદયનાં એ ચીરામ,
મને ત્યાં યહને જીવનને દવા છે.
વદાનુ આંસુઓ ક્યાંથી ખતાવો?
હૃદય-આગે મુદાવ્યા એ ઝરા છે.
હૃદયનાં ને જીવન ફેરાં બસિઓ,
પતન આઝાદ કરવાની દવા છે.
અસિદારી જુવો ધીરમનની, કેમુજ-
મરણ પર મોનને આવી દવા છે!
હો છે 'કારવાં' અજિલની ગોષ્ઠિ-
તમન્ના છે, પદોંચરો, તુજ કૃપા છે.
કદુ શુ "માતરી" તમને નવું દૂં?
તમારી ને ક્યા મારી ક્યા છે.

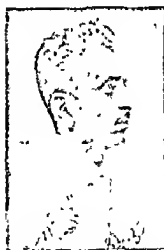
(૬)

હૃદયમાં દદ છે, ગમ, વેદના છે,
મદમ્બતમાં અમારી આ દશ છે.
સિતમગર પલુ એ કેવો બાવદા છે,
અભોને આદ કરવાની યે ના છે.
વમળ માટે ફરી તે કેમ ફો,
ખુદા ને નાવનો ખુદ નાખુદા છે.
અભોને બાજુ એ પ્રેમ દરદર,
અનેરી શું મદમ્બતની પ્રધા છે.
ગળો છે અસુઓને આપ પાળી,
એ પાળી છે, મગર રંગે જીવ છે.
પ્રતોની આદ, ખુદાની આદ પલુ છે.
અનોખા રમના શુ પારસા છે.
નકામી આ નથી કંઈ વાત મારી,
હૃદયની ઉમિઓની આ ક્યા છે.
તું જુદોથી રમે છે હે દિવાના,
એ તારા દાયમાં તારી કઝા છે.
નશામાં ચૂર હું ને ભાન પલુ છે,
અમોઝીક શુ મદમ્બતની મુરા છે.
મરણનો ભય જીવનનો દર્દ ફેલો,
મર્ગને જીવનું એમાં મગન છે.
યુવાનીમાં "દેના" દિલને સંભાળો,
જીવાની જિન્દગીમાં એક બલા છે.

‘ફાની’ [વીરમગામ]

[ઉર્દૂના દવિ ‘ફાની’ જેવી ગદ્યક
કેષકિતાર ખતાવી જાય છે. અવ્યયગદ્ય
મુસ્લિમ શાહરોમાં એમનું રચાન
અનોખું છે.]

‘નાશાદ’ [મુબઈ]

[એ સાદમ ભને જગતથી “નાશાદ”
દોષ પલુ એમની ગઝલો સાંભળનાર
જરૂર શાદ થઈ શકે છે. એમની ગઝલો
દર્દથી ભરપૂર દોષ છે.]

(૭)

ને દિલમાં દર્દ છે દિલની દુઆ છે,
ચિકિત્સા શું કરે માલિક ખુદ છે.
મહેકતા ગૂલ ચમકતા તારલા છે,
કર્ધો સુરસિ કર્ધો તુજ જ્યોત્સના છે.
વિરહ આસોને ધર દિલબરના ચરણે
તું મારી જાન છે કે વેદના છે ?
તમે છો એક પણ શણગાર સજવા,
હજારો દિલ હજારો આર્થના છે.
છો નાજુક જાને મન મુજ પાસે આવો,
ચમન મુજ દિલ છે નયનો આર્થના છે.
કવિતા ઉર્મિ મુજ પરિમલ પ્રસારે,
હૃદયની ઉર્મિઓની આ કથા છે.
વહી જ પ્રેમમાં અપ હૃદગાની,
મુખન સુરસિ લલિત ચાલી હવા છે.
ખુદ તુજ બંદગીમાં જન્મથી છે,
હૃદયની ઉર્મિઓની આ કથા છે.
સદા તારો છે તારો રંગ 'ફાની'
હામાની આશ તુજથી યા ખુદ છે !

(૮)

બધેજય યદ્ય ગયા મહશર બપો છે;
તુપૂરો આપનાં વાગી ગયા છે !
તમારી યાદ સાથે દર્દો ગમ પશુ;
જીવનભરનાં જીવનસાથી થયા છે.
ખયાલો ને ખયાલોમાં ફૂળી જા;
નિરાશાનાં જીવનની એ મતા છે.
મુનઝર દગથી છે દિલ અમારું;
જપકતાં વ્યોમના એ તારલા છે !
હસીને તાર તોડે છે હૃદયના;
તમારી દિલરૂઆ છે કે, બલા છે ?
ખુદ સમજશ મા તોપશુ તને તું;
ખુદમાં તું, અને તુજમાં ખુદ છે !
જગત સમજે, ન સમજે, હું ગણું છું.
તમારી યાદમાં યાદે ખુદ છે !
તમારી તે ક્યામતથી કંઈ છું ?
અહીં તો નિત નવા મહશર બપો છે.
તને "નાશાદ" આ શું યદ્ય ગણું છે ?
જીવન તારું હમેશાંની ખલા છે !

‘એકાર’

[રશ્મિ]

[સદત-ગી-દારવાં]

‘આસિમ’

[રાદેર]

[જીવનની દબળા રંગીલા કવિ છે.
કાવ્ય સખાઓમાં એમની રંગત ન્યારી
જણાય છે. ‘આંધળો’ છાંદોના કાવ્યથી
ખૂબ પરિચિત થયા છે.]

(૯)

પડે માથે તો સંભારે ખુદા છે,
ગરજ સરનાં કરે દિલથી જુદા છે,
ગનાવેલા ગનાવે છે ખુદાને;
ખુદીના શા ખ્યાલો બેદુદા છે!

x x x

નથી નિત દેશ ફેરી આપદા છે,
પ્રભુ નારે લગ્નન કરીએ સદા છે;
જતાં પાવુ રાગતો નવ એ વખા છે;
તુંએ હિંદીને થુ સમજે ગયા છે!

x x x

ધરાથી ધાન્ય પકવે અન્ય માટે,
જતાં આરોગવાને તેને વા છે;
ઉગાડે કે જતાં તન પર રૂઝન ક્યાં?
જગતના તાતની શી અવદશા છે!

x x x

ગજસ સાધી સરાની છેડ સાધરિ,
પુરાની છે જતાં એ ક્યાં નથા છે?
અધિઅધ દારૂંધી યાદ રહી છે;
જતાં દિલમાં તમારા વસવસા છે!

x x x

મુલામોને હૃદય શા ઉર્મિઓ શી?
પછી તેની ક્યા કથની વ્યા છે!
તમે સૌ બાળકો સંધો ને જંપો;
અનેરી જોનખુલની એ દુઆ છે!

x x x

મામોને જોઈકાં “એકાદ” બડકે ?
તસજુરમાં તો જોરા અપસરા છે!

(૧૦)

મુણી શકો, મુણીની દઉ રગ છે !
“દૃષ્ટની ઉર્મિઓની એ ક્યા છે !”
દિલાસો જ્યારથી એ દહ ગયા છે,
વધુ કંઈ ત્યારથી દિલમાં વ્યથા છે !

નથી એ તારવા, મુજ દુર્દશા પર,
ગગન અનુમાં, અથુ આવ્યા છે !
એ મૃત્યુ પર નિજાવર સો, જીવન દો,
કે તે મૈયત પરે રોષ રહ્યા છે !

ગગનમાં વીજળી ચમકી રહી, કે-
ઈશ્વારા દાદને એ યાદ રહ્યા છે !
ન સમજ્યો બેદ જીવનનો જીવનભર,
જતાં પશુ મુજને જીવન-જંખના છે !

‘જક્ષ’ છે પ્રેમ-પુસ્તકનો દિલાસો;
‘વક્ષ’ વસ્ત્રનો નાવક બેવક્ષ છે !
થયા પોતે ફના, દુન્યા છે બાકી,
કથન જેતું દગું, દુન્યા ફના છે !

નયન નીચાં ન યાશે દોરતોમાં,
નયનમાં રાત તે એક રહી ગયા છે !
જો હું સમજું તો મારે દર્દ સમજું;
તમે સમજો, કે એની રું દયા છે !

ગજસ રંગીન ક્યાંથી આવ “આસિમ”
નથી તે દિલ હવે, ના દિલરખ્યા છે !

‘સાબિર’ [વચ્ચા]

[એ પોતે કિસાનકાય છે છતાં
અહીં તો ગઝલ રસજ વહેરાયો છે.
ખંતપૂર્વક ગઝલ લખનારામાંના એક છે.]

(૧૧)

ચટલી શિર ઉપર કાળી ધટા છે;
‘હવે તવળા?’ અરે તવળા ખતા છે. ૧
પુરાણા મયકશે કેરી સદા છે;
‘ખૂદના સમ’ પોવો, નામે ખૂદ છે. ૨
ભમે છે રાત દિન ચક્રે ચટલાં;
શશીને ચર્ચની પણ દૂઈશા છે. ૩
દરદુનું દિલ નથી મળતું હૃદયથી;
વ્યથા છે તો ફક્ત એની વ્યથા છે. ૪
ભરે છે ને બધાંયે દમ તમારો;
હવે ખ્વાહોલું જીવન પણ હવા છે; ૫
ફસારી પોંજરે દે છે દિલાસા!
‘હવે તો યાદ ઉપવનની થયા છે’ ૬
બધાં ચમકીને પૂછે છે આ ‘સાબિર’;
હૃદયની ઉર્મિઓની આ કથા છે? ૭

‘વલી’ [કરમાડ]

[ભગતા કવિ છે, વિધાય તો ચાલી
નીકળે પણ ખરું.]

(૧૨)

ન માત્રુમ કેવી આ ઉલ્ટી હવા છે.
કે જ્યાં હિંદીથી હિંદી પણ ખફા છે.
ચુલામીની પડી જન્નજર પગમાં,
એ તારાંજ ફૂલોની ટુજને સગ છે.
જીવન કયની કદી ના પુછશે કો,
જીવન-સંગ્રામની બેદી કથા છે
યર્ષા જરબાદ હાસત દેશની જો;
અમલ-ચૂના યુવક કોની ખતા છે?
છે દિલમાં દર્દ જેની ના હવા હો!
કે એ તો ધરિકની મુંગી વ્યથા છે.
ભરું આ ગીતમાં છે દર્દ માંડ;
હૃદયની ઉર્મિઓની આ કથા છે.
‘વલી’ પર જો પડે રહેમત નજરની;
પડી આલમ છોને ખફા છે?

‘કાલિદાસ’ (સંદેશ)

[એ એક ઉગ્રતા સાર્થક છે છતાં
અજ્ઞતા ચમકાર કરી નય છે.]

(૧૩)

સુરા છે, ખાત છે, કાળી પદા છે,
કદે સાધી હવે તે શી મણા છે ?
નિધાદે નાજની આ હૈા ખતા છે,
હાથ દેવિન હમારે જેવજ છે.
તમેા દેખો, ન દેખે કોઈ તમને,
નથી એ જુલમ તો યુ એ દયા છે
યયા મનુસર કામિલ આશિડોમાં,
કહેવાને તો નબાજો ધણા છે.
દલરો મચ્છુડો કુન્યા મહો છે,
મગર રજો તમારા અવનવા છે
મુદરમદ મુસ્તફાને ઉમ્મતી છું,
કદો મુજમાં હવે તે શી મણા છે ?
ન સમને વ્યર્થ ‘કાલિદાસ’ની દુષીકત,
કદયની ઉર્મિઓની આ ‘કથા છે

અમૃત બની (મુંબઈ)

[નવચેતનમાં ધણીવાર એમનાં
કાવ્યો ધ્યાન ખેંચે છે.]

(૧૪)

તમારી ચાહ અંતરમાં સદા છે,
દાદ છે એજ ને એની અધા છે.
દસીયે આજ મારી વેદના પર,
ખખર છે કાલ લહારી શી દશા છે
બલે આલો પધારો અકુઓ મુજ,
તમેાને આંખની - એ થાયતા છે.
નિમ્મરખળ્યુને આસા પલુ નિવતની,
સુકાઈ વેધ, રહ્યાં જાંખરા છે.
જગતથી કેમ મળશે મેળ ‘બની’,
જુદા છે રાહ ને જુદી દિશા છે.

વંદેશી (૧૫) [રિદ્દર]

નવી દુન્યા નવી એની હવા છે,
હતા જે શાદ તે આજે ગદા છે,
આ 'કાન્તી' નેમ દિશને સૂચવા છે,
જાતા એ કાળ છે, યા દિશનાં છે ?
ખુતો પર જન કાં દુન્યા દીપે છે,
ખુતોમાં ખુત શું શાને ખુત છે ?
નજર નીચી, ભંચર તિછી કમાનો,
શું મન હરવાને આ ઓછી અદા છે ?
જરા તો સાંનં યછેને સાંજો મુજ,
હવની ઉમિઓતી આ કથા છે.
એ મારા રક્તથી રંગીને લાયો,
કહે છે વાદ્યું શું રંગે દિવ્ય છે !
નશાવન આ છે સદચર આપજામાં,
પદા મુજ નામ તોડે ખેરફાં છે.
કહે છે રોગ જેને તું મર્યાદા,
નથી એ રોગ ના એની દવા છે.
રિશાબો, આદ, નિસાસા, નયને અથુ,
તમારી ચાથી 'વંદેશી' આ દયા છે ?

નૃસિંહ 'નાતિક' (૧૬) [રિદ્દર]

છવાટી દેશ પરે મુદ્દમત ધરા છે,
વતની દાઝ હે મુસ્લિમ જરા છે ?
તો ઉઠા કરે મુકા તારા દેશને તું,
જો પુજમાં કાંઈ પણ બૂઝે વફા છે.
પુરાતન મુસ્લિમો, જો કશ મારે
ખપાવી જન સુતા, વીરલા છે.
લતો શું ? થઈ ગયો શું ? હાય મુસ્લિમઃ
તને તુજ ભાવિની કંઈ કપના છે !
ચહે અને "નાતિક", પરજ સમો તું,
હવની ઉમિઓતી આ કથા છે.

મુખન (૧૭) [પિટ્ટાઈ]

મદીલી આંખ છે, મનદર અદા છે,
નિશા છે રજનીકર છે, તારકા છે.
રિપકની જ્યોત સમ યાતુ જુઓ
હવની ઉમિઓતી આ કથા છે.
બચુ ના કાંઈ પણ તારી નજરથી
છવન તારી નંજર પણ એક બસા છે.
હું ખાજીને મિશાસા ખાકમાં તું
કહે છે કે દંડ બાજી સજા છે !
સદા જોયું છવનને જિંદગીમાં,
સને એવી રમત મારે મજા છે.
ગયા-જુગી, વમજમાં જે વમજી ધર્મ,
છવનનો, મોતીઓ, જોણી ગયા છે.
નુશી જાનીનો, વાતો કંઈ કથા પણ
'મુખન' તારા મુખન જાદુ બસા છે.

ઔલિયા (૧૮) [રિદ્દર]

એ શાને દોષમાં છે, કાં ખફા છે ?
નંજર ન્યાં દે કહે. હું ત્યાં ધરા છે.
કર્મ છે લાય ઉચા કાસાને,
હું સમજ્યો દર્મ રવાં મુજને દુઆ છે.
દે કાલિય વાર કરે શાને કરે છે,
અદો તો દિલ નિગર તુજ પર દિગ છે.
ખુતાની આવાં એ શું ન કરો !
દંડ આ આંગે વધને, આ અદા છે !
આ 'એદદિશ' જામનાં મિત્રોના સન્મુખ
મજબ સર્વ "ઔલિયા" દાગર થયા છે.

શહેનશાહ બાબરનો મદિરા ત્યાગ

(પ્રયોજક:-દાસીમ બદ નિઝામી રાવતી સાહબ, “મુસ્લિમ ટ્રસ્ટ”)

હિંદમાં મોગલ સામ્રાજ્યની સ્થાપના કરનાર શહેનશાહ બાબર ફતેહપુર સીલીના ગુરૂમાં દારવાની અખી ઉપર દનો ત્યારે તેનું મન ખુલ્લું તરફ ફેરી રીતે વળ્યું અને તેણે બરિખમાં કદિપણુ ક્ષિપિય આજ્ઞાઓ નહિ ઉઘામવાનો નિશ્ચય કરતાં મદિરા ત્યાગના ફેરી રીતે શપથ લીધા અને પરિણામે ગુરૂમાં વિજય મેળાએ એની સવિસ્તર દબીકત તેણે પોતે તુલકે બાપમાં લખેલા “તુલકે બાબરી” નામના પોતાના જીવન ચરિત્રમાં નોંધી છે તેનો સુન્દર અનુવાદ અત્રે રજૂ કરી છું:-

તા. ૨૩ જામાડિયા અઢવલ (૨૫ ફેબ્રુઆરી સને ૧૫૨૭) ને સોમવારના દિવસે હું આસ-પાસના પ્રદેશનું નિરીક્ષણ કરવા અર્થે અમ્બારદ ગઈને નીકળી પડ્યો. માર્ગમાં એકાએક મને એવો વિચાર રજૂરી આવ્યો કે મહે અનેક વેળા તેઓ (અયોધ્ય કામ બરિખમાં નહિ કરવાના સોમંદ લેવા તે) કરવાનો વિચાર કર્યો ન્હોતો શરીઅત (ધર્મશાસ્ત્ર) વિરુદ્ધ કામોથી દૂર રહી શકાય. એમાં જોકે કેટલેક અંગે સફળતા પણ મળી, છતાં એ બંધી અયોધ્ય વરતુઓનો હું સંપૂર્ણ રીતે ત્યાગ ન કરી શક્યો. આ વિચાર રજૂરી આવતાં મહે મારા અંતરાત્માને ખૂબ પિક્કાર દેતાં કહ્યું:-“હે જીવ ! તું ક્યાં સુધી મને પાર્થિવ જગતની મોહનગમાં સપડી રાખીય અને ક્યાં સુધી મને એને લીધે ચલાવતું રાખે? બાજવનાં પગો? શું તોળા કરી એ કાંઈ ખરાબ વસ્તુ છે? ના, તોળા તો એક અત્યંત મજાની વસ્તુ છે. તું પણ તેનો સ્વાદ ચાખી જા”

‘હે જીવ ! તુંજ વિચાર કર. આ પાપ કોને

લીધે તે’ પોતાના કેટલાં કામ ખરાબ કર્યાં મનોવાસનાને આધિન થવામાં તે’ થયો કાગ માળ્યો. આસોસ! જીવનરૂપી મુદીને મોરોડો ભાગ તે’ ગરલતમાં વેણી નાંખ્યો. હવે લગભર આંખો ઉઘાડીને જો અને વિચાર કર કે તું અત્યારે તો રાખી મુખમાં પરિણત થયેલો છે હે અબાગિ! દર પલ્ક કાંઈ વધી ગયું નથી. પ્રધને ત્યાં તોળાના દાર તો રાત દિવસ ખુદમાંજ છે. પણ આગળનાં કરતાં બીજો કાંઈ થોડો અને શુભ દિવસ તને મળવાનો નથી. મારે યાદ રાખ જ્યાં સુધી તું સચ્ચ મનથી ખુદની રાદમાં તારા અસ્તિત્વનું બલિદાન દેવા તત્પર નહિ થાય: ત્યાં સુધી દુનિયામાં તને કદિપણુ ખ્યાતિ અને વિજય પ્રાપ્ત થવાનાં નથી.”

“જો તને આ વાતોમાં ખરેખર વિશ્વાસ આવે તો શરિઅતમાં જે વસ્તુઓના સેવનની મનાઈ કરવામાં આવી છે. તેમનાથી દૂર રહે અને પોતાને પાપ તથા ખુદાથી મુરદીત રાખ. નહીં તો તારૂં દીન કે દુનિયામાં ક્યાંય દેહાણું પડવાનું નથી.”

આ રજૂખાંચે મદરા અંતરને જાગે નવુંજ જીવન અર્થુ અને મહે બરિખમાં કદિપણુ દાર નહો પીવાના સોમંદ લીધા.

ખડે કદુ’ તો માત્ર દાર નહો પીવાની પ્રતિજ્ઞા કરી એટલુંજ નહિ પણ સાથે સાથે સુરાપાનને અંગે વપરાતા સોના ચાંદીના મીના-કાંદીયામાં બંધ પાસણે પણ (સુરાકીયા અને જામ વગેરે) ભાંખી નોંખીને નિર્ધન લોભમાં બેઠેલા દેવાની આજ્ઞા કરી.

એ પછી મહે દારનો ત્યાગ કર્યા વિશેની

સત્તાવાર જાહેરાત ખુલા દિલથી બહાર પાડી. આ તો કે હું એ પશુ કહી દેવા માણું છું કે મહારી સાથે સાથે જેણે ઘર ત્યાગના શપથ લીધા તે મારો અસસ નામનો એક સગો હતો. તેણે સાથે સાથે મને ઘણીના વાળ નહિ કપાવતાં ઘાંબા વધારવાની પશુ મુચના કરી.

મહે' મહિરા ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા લીધી એ દિવસે તથા બીજા દિવસે રાતસુધીમાં લગભગ ત્રણસો અમીર ઉમરાવો, અધિકારીઓ, અને સેનિકોએ પશુ ઘર નહિ પીવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી.

આ સાવ અયોગ્ય અને હરામ કાર્ય માટે મહે' અંતઃકરણપૂર્વક મક્કમ રીતે તોળા કરી, એ તો નિઃશંક વસ્તુ છે, પરંતુ જાહેર જનતાને એની ખાતી કેવી રીતે કસવી શકાય! મદને તો એજ માર્ગ જડ્યો કે, ઘરનો જેટલો જથ્થો હતો તે બધો ફેંકાવી દીધો અને કામુ-લથી બાબા દોસ્ત ખાસ દ્રશ્યનો જે ઉંચો ઘર લઇ આવ્યો હતો તેમાં મીઠું નાખીને સરકો બનાવી નાંખ્યો. *

જે રથજે ઘર ટોળી દેવામાં આવ્યો હતો, ત્યાં એક પાકી બાંધણીનું તળાવ તથા એને કડિ એક ધર્મશાળા બાંધવાનો હુકમ કર્યો. હી. સ. હડપના મુદરેમ માસમાં ગાલીયર જતી વખતે જયારે હું ઘોલપુરથી સિદ્ધીને માર્ગે પસાર થતો હતો ત્યારે મહે' એ તળાવ બંધાઈને તંબાર થયેલું જોયું.

મહારા જીવનનો એક બીજો મહત્વનો પ્રસંગ પશુ મહારે જન્મ્યાની દેવો જન્મ્યો મહે' એવો નિશ્ચય કર્યો હતો કે જો પશાન લોકો ઉપર મદને વિજય મળે તો મુસલમાનો માટે રોટ્મપ ડ્યુટી રદ કરી નાખું.

મહિરા પાનનો ત્યાગ કર્યો ત્યારે દુરવેશ

મુહમ્મદ શેરખાન અને શેખ ઝયને મદને એ વાત યાદ દેવડવી. મેં કહ્યું "બરોબર યોગ્ય સમયે તમે મને એ વાત યાદ દેવડવી છે. હું મારું વચન જરૂર પાળીશ. આજેજ રોટ્મપ ડ્યુટીમાંથી મુસલમાનોને બાકાત રાખવાનું જાહેર કરું છું."

એ પછે મહે' મહારા પ્રધાનોને બોલાવીને મહિરા ત્યાગ તથા મહેસુલ મણીની જાહેરાત બહાર પાડવાનો હુકમ આપ્યો. લાયક પ્રધાનોએ તરતજ મહારા તરફનું કરમાન નમિ પ્રમાણે તૈયાર કરી નાંખ્યું:—

"મદદ ઉપકાર એનો જે માણી બક્ષનારા અને દયાળુ કૃપાળુ છે, જે તોળા કરનારાઓને તથા પોતાને પાપકર્મ રૂપી મલીનતાથી નહોં ખરડાનારાઓને પોતાના બદલા રજૂ છે.

આહાર એનો જે અનાદિ અને અનંત છે. જે સદમાર્ગે દારે છે, તેમજ જેઓ તેની પાસે શાચના કરે છે તેમની ઉપર કૃપા વરસાવે છે.

ખરા અંતરના દરદ (પ્રશંસાગીત) હવે એ સર્વશ્રેષ્ઠ પયગમ્બર જેનું નામ મુહમ્મદ (સલ્લુ-લ્લા સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ અર્થાત ખુદાએ મોકલેલો જેની ઉપર આલાહની કૃપા અને મેહર હવે) છે અને તેના સાથીઓ અને વંશજો ઉપર.

અને ખુદ દયા કરે એ અંતરજ્ઞાની લોહિ પર જેમનાં મન દુનવધી મલિનતાથી ખરડાય્યાં નથી, જેમના હૃદય રૂપી અરિસામાં દુનિયાના બનાવો અસલ સાચા ચિત્ર રૂપે દેખાય છે અને જેઓ સત્યની શોભા વધારનારા મોતીયો ના ખગવતા રૂપ છે.

માનવ પ્રકૃતિની રચનાજ એવા પ્રકારે થઈ છે કે, તે અનાવાસે પશુ મનોવાસના પર્જ કરવા પ્રતિ આકર્ષાય. પરંતુ ખુદાની કૃપાવડે એની મનોવાસનાઓ માનવપ્રકૃતિમાંથી દૂર પશુ થઇ શકે છે. મનુષ્યની મનોધમનાઓ ખુશદ અને પાપથી ખરડાયા વિનાની હોતી નથી એટલેજ

● ઉરલામ શરીરતમાં દારને મીઠું નાખીને સરકો બનાવવાની પશુ મનાઇ કરવામાં આવી છે નિજામી

હું પંચ કકી શકું છું કે, મારા વિચારો પંચ શબ્દ એની પવિત્ર નથી. કારણકે તે પાપ તરફ આકર્ષાય છે. પરંતુ મારે એવો કંટાળો નોંધ્યો છે, તોયો કરવી અર્થાત પાપ 'કર્મથી' બચવું એ કાંઈ સહેલી કે અસાધારણ વસ્તુ નથી. તોયોનો લાભ તો એજ માણસ ઉઠાવી શકે છે જેની ઉપર ખુદાની કૃપા દર્શિ હોય. કારણકે તે ધ્મજે તોજ મનુષ્યને ખરેખર સ્વભાવ પરિવર્તન પામે. હું એ વાત બહાર કંઈ વિના રહી શકું નહિ કે, જેની પાસે માગણી કરવામા આવતા એ માગણી પૂર્ણ કરે એવો ગુણ તો એક માત્ર ખુદાની આતમોજ છે. જે અત્યંત દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

આ થોડીક લીટીઓ લખવાતું અને આ સત્ય હકીકતો રજુ કરવાતું કારણ તો એ છે કે, મનુષ્ય માત્ર “અસ-ઈનસાનો મુરકકલુમ મિનલ ખતામે વત્રિસયાન” (અર્થાત મનુષ્ય માત્ર દોષ અને ભૂલના મિશ્રણ રૂપ છે) જેવો છે. વળી આજમુખી બાદશાહતના રીતરીવાજો અને પ્રજાની રહેણી કરણી મુજબ શરૂઆતથીજ બાદશાહ અને તેના સેનિકાને હાથે સરીઅન વિરહના ધણા ખટકમો થતા આવ્યા છે.

પરંતુ હવે હાથા મારાં પછી પશ્ચાત્તપ અને તોયાને પ્રતાપે સહકર્મે એ સ્થાને આવશે. અગાઉના બધા અયોગ્ય કૃત્યો ત્યાગી દેવામાં આવે છે અને પશ્ચાત્તપ તથા તોયા રૂપી કુંગી વડે એમનાં દારે હમેશને માટે તાળાં ખરવામાં આવે છે.

મહિસપાનનો રિવાજ જેની સુધારણા માત્ર આવશ્યક નથી, પણ ખાસ કરી જેની હતી, એ રિવાજ હજુમુખી પડદા માછળજી છુપાઈ રહ્યો હતો એનો ત્યાગ કરવાનું અમારે માટે અત્યંત આવશ્યક હતું. હવે એ ખાખત પડદામાંથી બહાર આવી જવા પામી છે, એ માટે અવા- હતી સ્તુતિ કરી નોંધાયે. હું મહારા અને સર્વ

મુસલમાનોના અકીદા (ધાર્મિક માન્યતા) અતુસ્સાર કંઠી સકું છું કે, એ ધન્ય વળ હતી જ્યારે દારના ત્યાગ કરવાનો અને બીજાંજોને પંચ એવી મનાઈ કરવાનો મહારા મનમાં વિચાર રહ્યો. કદાચ ખુદાની એવીજ ઈચ્છા હશે, કારણ કે એ મહાન શક્તિમાન ખુદાએ પોતાના પવિત્ર કલામ (કુર્આન) માં ફરમાવ્યું છે કે, “તમે એ વાતને પણ નહીં અને સંસ જાણો કે, અમે પ્રત્યેક કામને માટે અમુક સમય પણ નક્કી કરી રાખ્યો છે, જેની પહેલાં કે પછી કોઈ પણ કાર્ય થઈ શકતું નથી.”

સારંશ એ કે, જ્યારે પંચાન લોકો સદામે લટવા માટે હું મહારા શુરવીર સૈનિકાને ગોણી રહ્યો હતો, હારે મહારા અંતઃકરણે મહેને માત્ર ઇમાન (ધાર્મિક આરથો) ની યાદ દેવપ્રતી નથી બહુ એક ગેમી અવાજે “અલિફ-લામ-મીમ” ના એવા અર્થ મારા મનમાં ઉતાર્યા કે, જે લોકો ઇમાનવાળા છે અને જેમના મન ખુદાની બંદગી વખતે એમાંજ તદ્દલીન બની જાય છે, તેઓજ ખુદાના સાચા બંદ છે.

મહારી મણનાં પંચ મુસલમાનોમાંજ થતી હોવાથી, મહે ખુદાએને જગમુખી ઉખેડીને ફેંકી દેવાનો ખૂબખૂબ પ્રયાસ કર્યો અને તોયાનો હાર જાંગળ ખૂબે અશ્રુ ખાખ્યાં પરિણામે જે કાંઈ તોયાને બારણું ખખડાવે, તેને કપારેક પણ અંદર પ્રવેશ કરવાનો પ્રમેય પ્રાપ્ત થઈ જશે એવા તે મહારા બેશકાર ખુદાના ફરમાન મુજબ મહારી માગણી પૂર્ણ થઈ. તેજે મહારી ઉપર દયા લાવીને સત્ય માર્ગ દેખાડ્યો અને હું પણ મનોવાસનાઓ સદામે ઝુઝવા માટે કમર કરીને તૈયાર થઈ ગયો અને હું નેક અને ગુપ્ત વિચારો રૂપી બળવાન સેનાના મદદ વડે મનોવાસના રૂપી ભયંકર શત્રુમેનાને પરાજિત કરી શક્યો એ માટે ખુદાનો આભાર માનું છું.

મહે' શુધ્ધ અંતઃકરણથી અને સાચા વેચનથી ખુદાના દરબારમાં અંજન 'ગુમ્હારી' કે 'હુ' સજનંદાર । હવે એમે અમારાં નક્સ (મનોવાસનાં) ઉપર વિજય મેળવ્યો છે અને હવેથી તારી આજ્ઞાનુસાર જ વર્તીશું. તે જે વસ્તુઓનો નિષેધ કર્યો છે તેનાથી અજાણ રહીશું અર્થાત કુબ્હાને પાકના ઉપદેશ વિરૂધ્ધ કાંઈપણ કૃત્ય નહીં કરીએ.

આ સંબંધી હું-ફરીવાર બહેર કંઈ હું કે મહે'તંદન શુધ્ધ મનથી સોમંદ લીધા છે । કારણ કે એ રીતે તોખા કર્યા પછીજ મહે' પોતાને મુસલમાન ગણ્યો છે અને જે વાત આજ સુધી ગુપ્ત રહી હતી તેને આજે પ્રદક્ષમાં આણું છું.

સાથે સાથે એક બીજી પણ નોંધવાજોગ બીના એ છે કે શુધ્ધમાં વિજય મળતાં શરીર અતંતના ખામ ફરમાનો (જેની ઉપર અમલ કરવાથી પરમોકમાં શુભ બદલો મળી શકે છે અને જેમાં સ્વતંત્રતાની પણ શોભા છે) અનુસાર ખાસ દરબારમાં દાર પીવા માટે વપરાના બધા સોના ચાંદીના આકાશના તારાઓ જેવા ચક્ર ચક્રતા વાલણી (સુરાઈયો અને ગ્લાસો) તિરસ્કાર પૂર્વક લાંગી નાંખીને ગરીબોને વહેંચી દેવામાં આવ્યાં.

પરંતુ એથી એમ માની લેવાનું નથી કે, સાચા શુધ્ધ મનથી કરેલી તોખાની આટલીજ યોગ્ય અસર થઈ ના, બલકે રાત દિવસ ચોમેરથી મહારા પ્રજાજનો મદિરાની ત્યાગ કરી રહ્યા છે, એવા સમાચારો મંગતાજ ગયા. "ખરેખર અત્યારે ચોમેર નક્સ (મનોવાસનાં) પરજય પામી રહ્યો છે અને ધર્માનંદી વિજય પતાય ફરકા રહી છે. "તેકીનો માર્ગ દેખાડવાનું જે કાંઈ કામ કરે છે તે પોતેજ તેકીનાં દાર રૂપ છે. એ કહેવતાનુસાર 'લોકો કોમન' માનવા લાગ્યા છે કે જે માણસે (ખાખર બાદશાહે) પોતાની

પ્રજાને આવા સદ્માર્ગે દોરી છે, તે હંમેશાં બધા મહાન કામોમાં વિજય પ્રાપ્ત કરશે. હું પોતે પણ એમનું માનું છું કે જો હું અને મહારા પ્રજાજનો શરીર અતંત વિરૂધ્ધના કામોથી અજાણ રહીશું તો પરિણામે સફળતા અને વિજય મેળવી શકીશું.

મહે' સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે જો આ ફરમાન ઉપર ખરાબર રીતે અમલ થશે તો મહારા આખા રાજ્યમાં (જેનો રક્ષક તે પાક પરવરદિગાર છે જે તેને જમીનની અને આકાશની આફતોમાંથી બચાવે છે) એક પણ માણસ દાર પીનાર, બનાવનાર, વેચનાર, ખરીદનાર, ઉપાડીને લઈ જનાર, રાખનાર કે લાવનાર બાકી નહિ રહે, બહુવો એ અમયિગ વસ્તુને તરછેડી કાઢે, એની મોહનજમાં ન લપટાવ એટલે તમને એનો નેક બદલો મળશે કારણ કે મનને વશ રાખવાનો બદલો ખુદાના દરબારમાં ધણોજ સારો મળે છે.

અત્યારે પવિત્ર વિચારોની ઝોળો ઉડી રહી છે અને એકદ ઉત્સાહ વ્યાપેલો છે અને મહારા મત પ્રમાણે "રર્ષયત ચું બેખરત મુલ્તાં દરખત" અર્થાત પ્રજા મૂળ છે જ્યારે રાજા વૃક્ષ છે એટલે મહે' અગાઉ નિશ્ચય કર્યો હતો તે અનુસાર આ ફરમાન પણ બહાર પાડું છું કે મહારા રાજ્યમાં વસતાં મુસલમાનો ઉપરથી "જઘાત મહેસલ રદ કરવામાં આવે છે જો કે એથી રાજ્યની આવકમાં ધણો વધારો થાય છે.

"આગળના બાદશાહોએ આ મહેસુલને ચોગ્ય ગણીને કાયમ રાખ્યું હતું પરંતુ તે હઝરત પેગમ્બરે ખુદા (સદ્)ની શરીર અતંતથી તંદન વિરૂધ્ધ હોવાને લીધે હું એને કદિપણ ચોગ્ય લેખી શકતો નથી. અને એ બાળતના હુકમો રવાના કરી દેવામાં આવ્યા છે કે આ ફરમાનની ખખર પડતાંજ સૌ કાંઈ તેની ઉપર અમલ કરે અને મહારા રાજ્યમાં કાંઈપણ શરેર કરખા

સડક, ગલી, માર્ગ કે બંદર ઉપર કોઈપણ માણસ આ સાચા અને ખુદા રમુલની પસંદગી-વાળા લોકમનો અનાદર કરશે તેણે જાણીપૂછીને કાયદાનો ભંગ કર્યો ગણાશે.

મોદર રાજ્યના બધાજ અરંગ, બીન અરંગ, તુર્કી, ખિરાની કે, દિંદી વીગેરે બધાજ રૂઝનીર ચોરખાઓ, દિવાની અને કોળદારી ખાતાઓના બધા માણસો, જેઓ એકજ આદમની ઓશાદ છે, તેમણે સૌએ ખુદાની દયા અને કૃપા ઉપર વિશ્વાસ રાખીને તેને ઉપકાર માનવો જોઈએ અને તેની મિનાહત નથા પૂજામાં લગારે બેદરકારી અનાવવી ન જોઈએ, અને આ લોકો પ્રમાણે અમલ કરવામાં મોદર પશુ પાછી પાની કરવી ન જોઈએ. ફરમાનમાં આપેલા લોકોને ખાસ ફરજ ૩૫ ગણીને તેની ઉપર સપૂર્ણ ચીનરથી સૌ રાઈ અમલ કરે તો તેનો નેક બદલો આ શેકમાંજ નહિ, પણ પરપોકમાં પણ તેમને મળશે.

જ્યારે આ ફરમાન ઉપર બાદશાહની સદી થાય અને મોદર લાગી જાય તે સમયથીજ સંજવના બધા અધિકારીઓ, અગીર ઉમરાવો, અને સર્વ ન્દાના મોટાઓ તે પ્રમાણે અમલ કરે.

આજ તા. ૨૩ જમાદીઉલ અવ્વલ દી. સ. ૯૮૩ને રોજ આ ફરમાન બાદશાહની આજ્ઞાથી તંષાર. યયું. અદિનીય-અન્નેક અને એક માત્ર ખુદા આ ફરમાન ઉપર પુરેપુરી રીતે અમલ થાય. એવી મોદરખાની કરે અને એને નિષ્ફળ સાબીત થતું બન્યાવે.

“બેકાર”ના હાસ્ય રસિક પુસ્તકો

૧. છુની આંખે નવ તમથા રૂ. ૧-૪-૦
૨. કલમ ચાચુક રૂ. ૧-૪-૦
- “સાગેદી” કૃતજ્ઞન પ્રકાશ રૂ. ૧-૦-૦
- “અનર” સોનેરી એમ એ કૃત મુદ્રમદ અલી જિન્નાદ રૂ. ૧-૪-૦
- “હુરાય” કૃત ચિણુગારી રૂ. ૧-૦-૦

૯. ખ. છુદ્દ : ૧૫

મોદરિસ્ટ-ધી રાંદર રોમ કમ્પીસ, મરત.

—: જગ વિખ્યાત :—

હિઝ માર્સ્ટર્સ, વોઈસ,

હોકે (Hoke) અને

મારકોની

રેડીઓ

૧૯૩૯-૪૦ના તદ્દન નવા મોડેલસ.

રેડીઓશન માટે તમને આમંત્રણ કરે છે.

૧ C.A. અને બીજી જાણીતા મોડેલના રેડીઓ વાદ, એરીઅલ ક્રાસ વી. નો

મોડેલો રોક સંખ્યામાં આવે છે.

આપની જરૂર પ્રસંગે એકજ મેલિકાટ લેવો.

રેડીઓ રિપેરીંગ અમારી ખાસ સ્પેશ્યાલીટી છે :—

અમદાવાદ અને રીસતના ધી, જનરલ રેડીઓ કું.

મોલ એન્ટસ મુરત. | ચાર રતા, અમદાવાદ.

પોઠ

“સખ ઠાઠ પડા રહ જાએગા, જખ લાદ ચલેગા ધનનરા.”

એક પ્રચલિત પંક્તિ

અર્થાત :- હે લેખક ! જે તારા પુસ્તકમાંથી જ્ઞાન રૂપિ આત્મા ઉડી જશે, તો તારાં પુસ્તક કપાટમાં ઉધાઈની ઉભાણી રૂપ બની જશે ! વળી પાછો કાર્મ ભેળવીર સંકારીક દૂધમાંથી પોરા કાઢવામાં પ્રવૃત્તિશિલ્પ બનતાં કહેશે કે : “ત્યારે હલામણુ જેલો, બતરીસ પુતળીની વાર્તા, સુગ્રભોતેરી, સહેવત સાવળંગા, ગજરા માઝ, ધસિદિ પુસ્તકોકેમ ઉધાઈની ઉભાણી ચતાં નથી ?”

તો સાંભળો ! “જો પ્રકાશકોની છબીનેરી સમાં રસ્તકોના પ્રેતાત્મા પુસ્તકોમાંથી ઉડીને ગ્રામ્ય વાંચકોના મસ્તક પર જુત બનીને સવાર થાય છે, તેથી તે જૂત જેમ ધૂણાવે તેમ તે વાંચકોને ધુણું પડે છે; માટે જો જૂતાત્મા સાહિત્યને સાથે વળગાડવાની જરૂર નથી ! એમતો કદચર મોતીને ઉપાક સાચાં મોતી કરતાં વિશેષ થાય છે તો શું સાચાં મોતીના વેપારીઓએ નિરાશ થઈને દુકાનોનાં પાટીઆં બંધ કરી દેવાં ?”

+ × × +

સાહિત્ય સાથે જેમને જરાએ સંબંધ નથી છતાં વારંવાર સાહિત્યમાં ચંચુપાત કરે છે એ જ અમારા સાહિત્ય રાસક મિત્ર મી. અડવાએ અત્યાનંદ આપીને મને સવાસ પૂછ્યો કે :-

“આ કનુ મુન્દાએ ગુજરાતની “અસ્મિતા” નિં પુસ્તક લખ્યું છે, તો જો અસ્મિતા એટલે શું ?” મેં ગર વિચારે ધડથુંને જવાબ

આપ્યો :- “જેને વાંચતાં વસિમતા અનુભવી પડે એટલેકે વાંચ્યા છતાં મગજમાં ન ઉતરે તે અસ્મિતા કહેવાય !”

આટલું સાંભળ્યા પછી દમ લીધા વગર મી. અડવાએ મારા હાથમાં એક માસિક મધ્યું જેના મૂખ પૃષ્ઠ પર લખ્યું હતું “સંસ્કાર વાંચકુ એનું માસિક.” તેણે પૂછ્યું “આ સંસ્કાર વાંચકુ કોણ કહેવાય ?”

“જે માણસ યાદી બંગલામાં રહેતો હોય, મોટરમાં ફરતો હોય, જેના ધરની બાનુઓ સિતાર કે દિલરૂબા પર “તુમહીને મુજકો પ્રેમ સી બાયા” જેવાં ગાયનો મધુર કંઠથી ગાઈકે વગાડી જાણતી હોય; પણ ચૂંકો કુંકની ન હોય, થોડીઆં ખંચવા કે વાસણ ઉટકવા પણ રાગ કે ઘાટી રાખેલા હોય, જેના કપાટમાં મોનેરી અક્ષર કાતરાવેલાં આમણનાં અપ-ડુ-ડુ પૂકનાં મોટા મોટા અંગ્રેજ પુસ્તકો ખડેલાં હોય, ગુજરાતી પુસ્તકને જેનાં જેનું ઘડું દીવેલ પીંધા જેનું ચતું હોય, અને નાકનું દીયકું ઉંચું ચઢી જતું હોય, વળી જેને રજા કે કમાવાની વેશ પણ ચિંતા નહોતી તેને સમજાવેલાં સંસ્કારવાંચકુ !”

* * * *

વળી પાછા અડવાલાઈ તપખીરનો સરગંધ તાણીને બોલ્યા “ત્યારે સંપાદક કોને કહે ?”

“જે લેખકોને ધરગની ગાય સમજીને તેને

પાઠ્યા વિનાજ તેના ક્ષેત્રો ઉપાવે, અગર પછે તેણે એક વધારાની જગ્યા દીટલરશાહીથી પછે તેને સંપાદક કહે છે.”

“ત્યારે એમજ કહેને કે સંપાદક એટલે સાહિત્યના ક્ષેત્રકટર ! ક્ષેત્રકટર મહેસુલ ઉધરાવે તેમ એ ક્ષેત્ર ઉધરાવે.”

“હા...આ...છ !”

“વારંછ ! ત્યારે અનુવાદક કહેને કહેતા હશે?”

“જે ચોર નદિ પાણી શિર જોર હોય તેને ! એટલે કે જે અંગ્રેજનાં ક્રોડ ઉતારી તેને અપ્રિયા બોલી પડેગાં શકે, મરાઠી, હિંદી કે અંગ્રેજીની સાડી ઉતારી તેને ગુજરાતી ધાવરો પડેગાં શકે, ઉર્દૂનું કનિર કુરતું ઉતારીને તેને ગુજરાતી સાકોના ધારણ કરાવી શકે; તેને સાહિત્ય જગતમાં અનુવાદક કહે છે !”

“ત્યારે એમજ કહેને કે લેખનચેતીની જેમ જુદા જુદા મેકઅપ કરવામાં દુશિઆર માણસ હોય તે અનુવાદક ગણાય !”

“હા...આ...છ !”

“વારંછ ! ત્યારે સૂચિત જખાય છે તેનો અર્થ જો ?”

“વાણી કે વિચારની ચોરી લખનાં જેને સારમ આવે તેવા નવીવદુ જેવી પ્રતિભા ક્ષેત્રકટર ‘સૂચિત’ લખતું ઉચિત ધારે છે !”

“શિષ્ સાહિત્ય-ક્રાને કહે ?”

“સુકા રોટલાની જેમ ગમે ઉતરનાં જે અધકું પડે ! એટલે કે જેને વાંચનાં કંટકો આવે, સાથેસાથે બગાડનાં પણ આવે અને વખતે ઉધ પણ આવે તે શિષ્ સાહિત્ય સમજતું !”

“ત્યારે અશિક્ષક સાહિત્ય કયું ?”

“જેમ ગુલાબ ગળુ કે શરિર મોદામાં મકનાંજ ગળામાં ઉતરી જાય છે, ને વાંચનાં જટ મજામાં ઉતરી જાય તેને શિષ્ સાહિત્ય સમજતું ! એ સાહિત્ય ચોરે, ચોટ, જાખર ને હોટ, હોટલમાં કે પીકમાં, મોટરમાં કે ગાડીમાં ગંધ નગર આવે છે ! ધર્મશાળાઓ કે પાઠશાળાઓ મુઠી પળ એ સાહિત્ય પડેગાં ગયું છે !”

“ત્યારે આદર્શ સાહિત્ય-ક્રાને કહે ?”

“જે વાંચનારી કુપડીમાં રડીએ છતાં દલેલીનાજ વિચારો આવે, છાસભરું ખાનાંખાતાં, ઘેર કે ધારી આરોગ્યાના તરંગો જન્મે તે આદર્શ સાહિત્ય કહેવાય !”

“ત્યારે આ દિસાથે તો શેખચંદનીની વાતો પણ આદર્શ સાહિત્યમાંજ ગણી શકાયને ?”

“ચોક્કસ ! મારા મતે તો શેખચંદની કરતાં વધુ ગમનચામિ વિચારનો કોઇ સાક્ષર ગુજરાતમાં પાક્યોજ નથી !”

“તો પછી સાહિત્ય પરિષદ કે તેના મુન-ધાર શ્રી કનુ મુન્શી દેખસારસ્વત સત્ર ઉજવે છે; ત્યારે શેખચંદની સત્ર કેમ ઉજવના નથી ? શું તેઓ શેખચંદનીને પણ લીંગવાદી સમજી બેઠા હશે ?”

“કાણુ જાણે ? હાગ્યાન અને પ્રધાન એ બેના અંતરના બેઠા આપણા જેવા સાધારણ મનુષ્યો શી રીતે જાણી શકે ? હા, મહામા-માર્શીજ જેવા કોઇ નવિન પ્રકાશ પાડેતો વખતે સમજાય ! બાકી એમનો મહેવડીસાજો દમમજાઓ, બોજનો મિત્ર ગણિતેલી, તેમનાં શ્રીમતિ ગંગલી ધાંચણુ, વિકુપિ અંપલી માલણુ વગેરે વગેરે અમર આત્માઓની પણ જ્યંતિ ન ઉજવાય તો ગુજરાતને મનકે બેદરકારીની કાળીપીઠી ચોંટી જાય એમ છે !”

“આથો એ વિષે દલે પછી વિચાર કરીશું. ધરવાળી શક માટે રાત જોતી હશે !”

તા. ૬. પોદના ચિત્ર વિષે ખુલાસો કરવો રડી ગયો હતો તે એ છે કે બગદ યા ગર્ધવની પીઠ પર ગમે નેટલાં પુસ્તકો સોંચ્યાં હોય; તેના જ્ઞાનનો લાભ તેને મળતો નથી તેમ અનેક પુસ્તકો વાચ્યા છતાં તે પર વિચાર ન કરે, તે પોદના બગદ કે ગર્ધવ જેવા પંડિતો છે !

વળી દર મામે આ સાહિત્યની પીઠ આપનો સેવક વજુનરો હાંડીને આવશે માટે જે ક્ષેત્ર ક્રાને ગામખીનો રવાદ આખવો હોય તે પેલ-પેલાનાં પુસ્તકો પાડે !

શાખાન માસ તથા શબ્દે ખરાબત

લેખક:-મયલાના અબ્દુર્રહીમ ગુલામ મોહમ્મદ સહિદ.

મુસલમાનોની ગફલત.

રસુલાવાદ સલ્વાના પવિત્ર ક્રમાનાથી જેમ જેમ વખત લંબાતો જાય છે તેમ તેમ મુસલમાનો ગાદિલ જની પાર્શ્વિક કાર્યોમાં દિનપ્રતિદિન પાછળ પડતા જાય છે. સદાચા, તામેઈન, તમેતામેઈન રહીના પવિત્ર કાળનાં મુસલમાનોની હાલત અને આજના મુસલમાનોની હાલતને સરખાવતાં આકાશ પાતાળનો ફર ચોકખી રીતે જણાય આવે છે. પહેલાંના મુસલમાનો ખરા અર્થમાં સાચા મુસ્લિમ કહેવાયવાને લાયક હતા. ખુદા અને તેના રસુલના ફરમાનને આધિન થઈ તેઓ પોતાનું તન, મન, ધન, સર્વસ્વ કુરબાન કરી દેતા હતા. અને એજ વિશેષતાના કારણે તેઓ સર્વોપરિનું માન ધરાવતા હતા. અને એક આજના મુસ્લિમો છે જે હરકામને કલંક લગાડી રહ્યા છે. હકના અવાજ પર તન અને ધન તો ચું ફિદા કરવાના હતા; હરકામના મૂખ્ય અરકાનો તેમ બીજા ફરએક અને વાજિબોને ચૂંપી રીતે જાળવી લાવતા નથી જેના ઉપર અમલ કરવાથી કોઈ આદિલ, બાલિગ અને સમજદાર મુસલમાન કોઈ પણ હાલતમાં મુકત કે લાયક ગણી શકતો નથી.

જે મુસલમાન પવિત્ર શરીઅનના અવકાશથી મેઘો ફેરવતે નહિ અને દરેક દરેક મુસ્લિમ હરકામો અવકાશો પર ચાલે તો ચાલુ સમયના જે જિંદગની જિંદગી ગુનગી રવા થઈએ,

તેની વિનાશકાળે થવા પામત નહિ. જે ખરી રીતે અમે ખુદાની બંદગી કરવાના અને ફરમાનરદાર બંદા હોત, અને અમારી ગરદનોમાં માત્ર ખુદાની ગુલામીનો તોફ હોત તો આજ અમે જે રીતે કૌમાના ગુલામ બની તેમની નજરોમાં હલકા પડત નહિ. જે અમે અબ્દીયતના વર્તુલમાંથી નીકળવે નહિ તો જયત "ત્રીની" દોલત અમારાજ લાગ્યમાં આવત કેમકે ખુદાપાકે આજથી તેરસો વર્ષ પહેલાં પોતાના દર્શીય સલ્વા ની મારફત અમને સંદેશો પહોંચાડ્યો છે કે:

જો મુદમદદે વફા દુને તો હમ તેરે હંધ, થેદ બદા ચીક દે કયાલવદો હકમ તેરે હંધ.

શાખાન માસમાં ઉલમાએ કિરામ વચ્ચે દારાએ માસની તથા પંદરમી રાત શબ્દે ખરાબતની ફઝીલત અને તેમાં નેક અમલ કરવાનો શોખ અપાવતા રહે છે. પરંતુ એ સાંભળવાની કોણ દરકાર કરે છે અને જેઓ સાંભળે છે તેઓ પર જરાએ અસર થતી નથી. અને એ માસ પોતાના સિવાદ કાર્યોમાં ગુનગર છે અને આ પંદરમી રાત જે ઈયાદત, મારી, અને દુઆની છે તેને મોજશોખ તથા આતશખાત્રી અને ગંજશ, ફોતેલાક વગેરે કૈતાની કામોમાં ગુનગરમાં જાય છે. અફસોસ!

શબ્દે ખરાબતની ફઝીલત

દરજાને કબીરમાં દરજન આઈશા (રહીમ)ની રિવાયન કરવામાં આવી છે કે રસુલુલ્લાહે સલ્વા

તેમને ફરમાવ્યું કે 'તને કંઈ ખબર છે આ રાત (એટલે પંદરમી શાળાનો)માં શું થાય છે? દરજત' આપણાએ અરજ કરી યા રમણલાલ શું થાય છે? આપે ફરમાવ્યું આ વર્ષમાં જેટલાં પળુ બની આદમ પૈદા થવાર છે તે આ રાત્રે લખી લેવામાં આવે છે અને આ વર્ષમાં જેટલા પળુ બની આદમ મરણ પામનાર છે તેઓનું નામ લખી લેવામાં આવે છે, અને આ રાત્રીમાં તેઓના અમરો ઉપર ઉદ્ધારવામાં આવે છે અને એજ રાત્રીમાં તેઓની રોજી ઉતારવામાં આવે છે ત્યારે આપણા રસીં એ ફરમાવ્યું (જ્યારે ગર વર્ષમાં બધાં પળુ કામ પતાવી દેવામાં આવે છે ત્યારે એથી જણાયું કે) કોઈપણ એવો નથી જે અધ્યાત્મની કૃપા વગર જન્મતમા દાખલ થાય. આપે ફરમાવ્યું એક કોઈ પુ એવો નથી જે અધ્યાત્મની મહેરબાની વગર જન્મતમા આયો જાય. પણ વાર આપે આજ ફરમાવ્યું મેં પૂછ્યું, આપ પછું! તો આપે પોતાનો હાથ માથા પર મૂકી ફરમાવ્યું અને હું પણ (જન્મતમા દાખલ) થઈ શકીશ નહિ, અસંભવ એ રીતે કે અધ્યાત્મ નજાલા મને પોતાની રદમનમાં હોઈ ન. આપે આ વાક્ય પણ વાર ફરમાવ્યાં.

અને આ રાત એવી છે કે એમા અમરો બધા તરફ ચલાવવામાં આવે છે. જેથી રમણલાલ અવન એ દિવસમાં રોજી રાખતા દના જેમકે—

નસાઈ એ દરજત ઉસમાન રસીં ચી રિવાયત કરી છે. તેઓ કહે છે કે મેં અરજ કરી યા રમણલાલ આપ જેટલા રોજી શાળાના માસમાં રાખો છે એટલા બીજા કોઈ માસમાં રાખતા હું આપને જોતો નથી. આપે ફરમાવ્યું આ માસ એવો છે જેનાથી બોધા મારિલ છે કે (એ શાળાના માસ) રજબ અને રમઝાન વચ્ચે છે અને આ એવો માસ છે એમાં અમરો પંદરદિવારે આવમની તરફ ઉતારવામાં આવે

છે જેને લઈ હું પસંદ રાખું છું કે મારો અમર એવી દુલતમાં ઉતારવામાં આવે કે હું રોજીદાર હોઉં.

એવીજ રીતે દરજતે સહ. એ દિવસમાં રોજીનો પણ દુકમ ફરમાવ્યો છે જેમકે છંને માગએ દરજત અલી રસીંથી રિવાયત કરી છે કે રમણલાલે સહ. ફરમાવ્યું જ્યારે પંદરમી શાળાની રાત થાય ત્યારે બંદમી ક્યા કરો અને દલાડે રોજી રાખ્યા કરો. કારણ કે દક્તઆલા એ રાત્રે સર્વાસ્ત વખતે દુ-યાના (પહેલા) આકાશ તરફ તજલ્લી ફરમાવે છે અને કહે છે, છે કોઈ મગફરત આદનાર હું તેની મગફરત કર, છે કોઈ રોજી મંગનાર હું તેને રોજી આપું છે કોઈ શુશીયતનો મારો હું તેને આશીયત આપું. છે કોઈ એવો! એટલે સુધી કે સવાર પડી જાય છે.

બપોરનીએ દરજત આપણાથી રિવાયત કરી છે કે રમણલાલ સહ. મારી પાસે પધાયાં અને હુગમં ઉતારી મક્યા પછી સાંપળું એકા પણ નવતા કે કિસ્સા થઈ ગયા અને હુગમ પંદરી રવાના થયા. અને સખત ઘેરત આવી અને એ ધારું કે આપ કોઈ સોફન ફને જઈ રહ્યા છે, જેથી હું પણ આપની પાછળ ચર્ક તો મેં આપને બકીચ (મદીનના કબસ્તાન) મા મોમીન મરદો અને મોમીન એરનો તથા શરીફો માટે મગફરતની દુઆ કરતા જોયા ત્યારે મેં (દિલમાં) કહ્યું, આપ પર મારા માગ્યાપ દુરબાના! આપ પોતાના રજની હાજતમાં છે અને હું મારી દુન્યોની હાજતમાં છું. ને પછી હું પાછી ફરી અને પોતાની ગોરીમાં દાખલ થઈ અને મારો આસ ચરેસો દતો કે પાછળથી આપ પણ આવી પડેઆ, અને ફરમાવ્યું એ આપણા આસનો મું હાલત થઈ રહી છે ત્યારે મેં અરજ કરી આપના ઉપર મારા મા

આપ કુર્યાન આપ તશરીફ લાવ્યા અને લુગડાં ઉતાર્યા પરંતુ શાંતપણે બેઠા પશુ ન દત્તા કે ઉઠ્યા અને લુગડાં પહેરી ચાલતા થયા તો મને થણી ગંરત આવી અને ધાર્યું કે આપ મારી ધર્મ સોફન પાસે જઈ રહ્યા છો એટલે સુધી કે મેં આપને બહીષ્કારમાં લેવા કે આપ દુઆ દત્તા જે પશુ કરતા હતા આપે જવાબમાં કહ્યું એ આશ્ચર્ય! શું તને એ ડર હતો કે અશ્લાહ અને તેનો રસલ તારા પર ખુદમ કરશે (કે તારી વારીના દિવસે બીજી જગ્યાએ જાય) વાત એ યાદ કે મારી પાસે હજી ધર્મ આલેખ આવ્યા અને કહ્યું આ રાત રાખે બરાત છે. અને આ રાતમાં બની કલ્મની બહીષ્કારના વાગીની ગણત્રીયાં પશુ વધારે ખુદમની રક્ષા આપેલા દોષબાગી છુટશે (ખાસ બની કલ્મનું વર્ગનું કારણ એ છે કે તે કબીલામાં માણસ તથા બહીષ્કાર બીજા સર્વ કબીલાઓ કરતાં વધારે છે તો મતલબ એ છે કે અશ્લાહ તખાલા આ રાતમાં સિફતે જલાલથી સિફતે જમાલની તરફ વળે છે) પરંતુ જે મુશરિક દશે અને જે કીનાવાળો દશે તથા જે સગા સખેથીગોના દોષ પીઠાવતો ન દશે તેમજ જે ઘૂંટીઓથી નીચે લુંઘડું પહેરતો હશે જે મા આપનો નાકરમાન દશે તથા જે દારૂડીઓ (શરાબી) દશે તેની તરફ રક્ષમતની નજર કરશે નહિ તે પછી આપે લુગડાં ઉતાર્યાં (અને સુવાનો વિચાર કર્યો) પછી ફરનારું એ આશ્ચર્ય! શું મને આજના રાત બંદગી મુજરવા અર્થે રજા આપે છે? મેં કહ્યું આપ પરે મારા મા બાંધ કુર્યાન ચાગે બેઠાં છે. તો આપ ઉભા થઈ ગયા અને વળી વખત સિજદામાં રજા એટલે સુધી કે જે વિચારમાં પડી કે આપની પદ્મ તો યજ્ઞ નથી? જેથી ખાની કરવા ઉભા થઈ અને આપના નમિયા પર મારો દાથ મુઝો નો જલાલું કે નમ્ર આપે જે ત્યારે જે ખુદા પક્ષ

અને મેં સાંભળ્યું કે સિજદામાં આ દુઆ માંગી રહ્યા હતા.

“અહિંએ બે અફવેકા મિન એકા-
બેકા વ અહિંએ બેરદાકા મિન સખતેકા
વ અહિંએ બેકા મિનકા જહી વજાહકા
લા ચોહસી સનાઅન અલયકા અનના
કમા અસાનયના અલા નરમિકા.”

અર્થાતઃ—જો અશ્લાહ જે તારી મારીની સાથે પનાદ ચાલું છું તારા અમનથી. અને તારી રમની સાથે પનાદ લઉં છું તારા યુરસથી. અને તારા આધારે તારાથી (એટલે તારા કોપથી) પનાદ ચાલું છું. તારી શાન બહુ મોટી છે જે તારી સના (તારીફ) નો દક્ અદા કરી શકતો નથી. તુ એવો છે કે તે પોતે તારી તારીફ કરી છે!

ફરી જ્યારે સવાર પડી ત્યારે આ દુઆના શબ્દો મેં આપની આગળ પઢ્યા. આપે ફરમાવ્યું એ આશ્ચર્ય! આ દુઆ પોતે પશુ શીખા અને બીજાઓને પશુ શીખાડો કારણ કે હજીજને મને શીખાડી અને વારંવાર સિજદામાં પદ્માનો મને હુકમ કર્યો છે.

જહેઝમાં તથા બેટમાં આપવા માટે
તાજ કું. લીં લાહોરના
જહી કલમ દુઆન શાં
અને

હિમાએલ શાં મુતરજિજમ
અજોડ છે.

નમૂનો જોવા માટે પધારો યા
નમૂનાના વરક માટે લખો:—

મોલ એજન્ડ } શ્રી રાંદેર રોડમાં
મજીદ, મુરત.

આ કસ્ટોર
રાંદેર.

ઝાર પીલ્સ:— આ ઝેળીઓ ઘણાં લાંબા અનુભવ પછી

જાહેરમાં મુક્યા છે. ડૉર્થ પાણુ કારણે
ગુમાવેલી શારીરિક, માનસિક, દરેક શક્તિઓને પાછી મેળવવામાં તેમાં
ખાસ કરી મરદાઈ માટે એને છેવટનો ઉપાય કહીયે તે કારણે અતિ-
શ્વેચ્છિત નથી. અતિ સ્ત્રી સમાગમ, કુટુંબ, કે ગમે એ કારણે ગુમાવેલું
પુરુષત્વ (મરદાઈ) પાછું મેળવવામાં અમારા લાંબા અનુભવમાં આજ
સુધી એનાથી ઈક્સીર ઉપાય એકે આવ્યો નથી. બેજ દિવસમાં
જિવ્યાન, પાચનશક્તિ, શક્તિમાં પણ પોતાનો ગુણ બતાવવો શરૂ કરે છે,
અને શરીરમાંથી સુસ્તી, દીલાવણ, કમર, માથા, સાંધા, અને રગોના
દુઃખાવાએને દૂર કરે છે. એમાં કસ્ટુરી, અંબર અને સોનાની હરમ જેની કીમતી વસ્તુઓ હોવા
છતાં માત્ર પચ્ચિસના લાભાર્થે ૩૨ ગોળીઓની કીમત રૂ. ૬-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

ઝાર તિલા:— આ તિલામાં સર્વથી વધુ ખૂબી તે એ છે કે એના ઉપયોગથી
રૂઝપણુ રીતની જલન કે ફેડલીઓ થતી નથી. તેમ એને લગ્નડી
પાન કે પાટા બોધવાનીયે અગત્ય નથી. મસળતાંજ આમડીમાં ધુસી જાય છે. રગોની નળખાઈને
દૂર કરવામાં આ તિલો ખરેખર ચમત્કારી છે, હજારો રૂપિયા ખર્ચે જે લાલ ન મળે તે લાલ
માત્ર અઢી રૂપિયામાં મેળવી શકાય છે. કીમત રૂ. ૨-૮-૦ (અઢી) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

આનંદ રસ:— આ વિચિત્ર તિલો મરદાઈ અને ઈક્સાક (વીર્થ રત્ન) માટે
ખાસ છે. ગરીબોને ખાસ લક્ષમાં રાખી આ કુકરી તિલો
જાહેરમાં મુક્યો છે. એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામાં સખી અને ઈક્સાકમાં બેવડો વધારો
થાય છે. કીમત અખીનો રૂ. ૧) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

મુકબ્બી વ મુમ્સિક:— કસ્ટુરી, અંબર, સોનાની હરમ જેની કીમતી
વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ દવા
ઈક્સાક અને મરદાઈ માટે અજોડ છે. જિવ્યાન, (ધાતુસાર) ઈલ્તિલામ, (સ્વપ્નદોષ) તેમજ વીર્થ
વિકારની દરેક ક્ષાંતે આ દવા માત્ર બેજ દિવસમાં દૂર કરે છે. શોખીનો માટે આ દવા ખાસ છે.
એક તોલો દવા બાર દિવસ ચાલે છે. કીમત તોલો એકનો રૂપિયો એક, પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

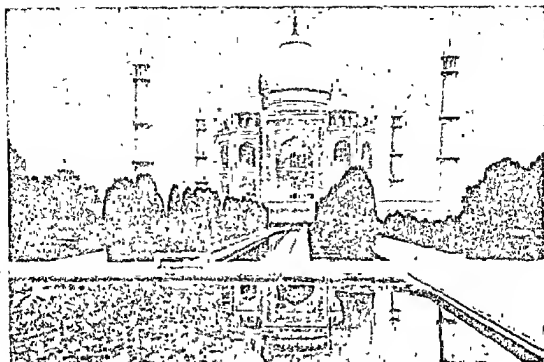
દવાએ સુઝાક:— આ પીવાની દવા છે. ગમે એવા નવા કે જૂના પરમિયાને
મટાડે છે. હજારો માણુઓ સારા થયા પછી આ દવા
પગલીક સનમુખ ધરી છે. એક શીશી સાત દિવસ ચાલે છે. સાધારણ બીમાર માત્ર એકજ
શીશીમાં સારો થઈ શકે છે. ગમે એવા જૂના પરમિયાને માટે માત્ર બે શીશી કાપી છે. ઈન્જ-
કશનો વડે પોતાનું ભવિષ્ય પાવમાન ન કરતાં એક વાર આ દવા લેવા અમારી લલામણુ છે.
કીમત શીશીનો રૂપિયો દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચે જુદો (રખરમાં પરમિયાનો સર્તીયા ઈલાજ કરીશું)

લિન્ડ બહારથી મંગાવનારાઓએ બ્રીટિશ પોસ્ટલ ઓર્ડર Manager, The Rander
Unani Pharmacy: ના નામે મોકલવો. ફાર્મસીમાં મળતી દરેક દવાઓનું સચિત્ર મુક્ત
મોકલવામાં આવશે.
લખો અથવા મળો : મેનેજર

ધી રાંદેર યૂનાની ફાર્મસી

રાંદેર, Rander, Dist. Surat.

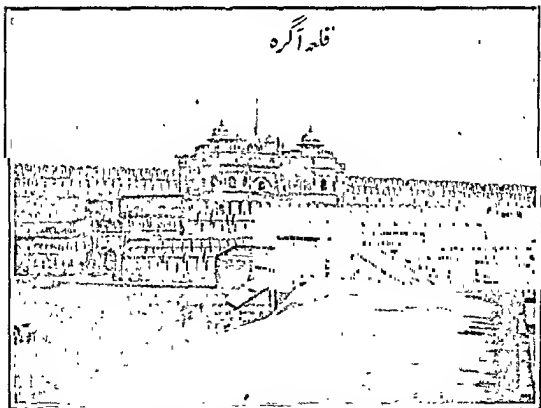
આફીકાના એજન્ટ:— Union Printing Works 91, Victoria Street, Durban (Natal)

તાજ ભારત વર્ષનો તું તાજ છે;
તું કળા-સ્થાપત્યનો સરતાજ છે. [લુઓ પાનું ૨૫]

قلعہ آگرہ

[આશ્રમના જગમશદુર ઈનિહાસિક કિલ્લા]

કેળા મુસલમાન ગર્જનાં બેલીને સંકેતશાક આકારના જગતમાં એક અસંધિક પ્રેમ સ્થા
વેળા કરતાં ૨૦૦૦ મેત્રો દેને ને ૨૫૦૦૦ મનમદ્ય એજ તાજ.

તપાર ખિન્દુ!

નવલો નુસખો

ચાર દુઃખ, ચાર મુખ;
ચાર દર્દ, ચાર હર્ષ;
ચાર નિતશ, ચાર આશા;
દિલે લીધજે !
અંતરનાં અંધારાં ભાંગશે !

x x x

નયનનાં નૃર

જિગરમાં તીર વાગ્યું,
ને આંખમાં વ્યેતિકૂલ ઉગ્યું.

x x x

જેવાં હોય તેવું દેખાય

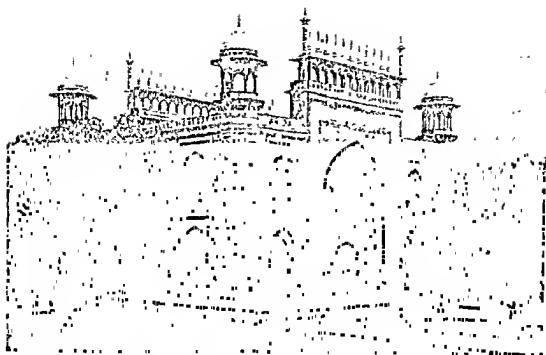
પીળાં પીળું દેખાય,
કાળાં કાળું દેખાય,
જેવાં જેવું દેખાય,
જેવું હોય તેવું દેખાય,

સૌ સૌની દિલ જેવી નાની દુનિયા,
દિલમાં હોય તેવું દુનિયામાં દેખાય !

લેખક

“તુ
રા
ખ”

[તાજનું ભવ્ય પ્રવેશ દ્વાર]

તાજ અને યમુના

રચનાર:—બેકાર.

(૧)

જો હોયો યમુના તરે ગજરાજ છે !
સ્વેત વર્ણી કે અગ્નિ અધિરાજ છે !
તાજ ભારત વર્ષનો તું તાજ છે ;
તું કળા-સ્થાપત્યનો સરતાજ છે.
લોકે મુગ્ધાર્થ થઈ તારાજ છે ;
ગુજ થઈ તેની અમરતા આજ છે !

(૨)

તું અમર ઇતિહાસમાં તો થઈ ગયો.
સ્મારકમાં પહેલી જાણ લઈ ગયો !
તે ગયો શાહેજહાં તું રહી ગયો ;
પ્રેમની કથની અલૌપ્તિક કહી ગયો.
અંકમાં તુજ પોતી તે મુસ્તાઝ છે.
તુજથી ભારતવર્ષનો તો નાજ છે !

(૩)

તુજને નિરખી શા મદુભાવો ઝરે ?
પ્રેમે શું મદુ કર્યું અવનિ પરે ?
પુન્યસ્થળો રોકે સાગરને તરે,
પ્રેમથી જે પૃથ્વીને પાવન કરે,
તુજ મરાઠને યમુની યમુના પહે ;
જન્મને તુજ પ્રેમની કથની કહે.

(૪)

અંકમાં તુજ ગેલ કરતી શુભળન,
પ્રેમના કંઈ ખેલ કરતી શુભળન,
રતેલની તે ટેલ કરતી શુભળન,
પ્રેમ જલથી વેલ કરતી શુભળન
તે મયુરાસનની આતો દેલ છે ;
મારલા સાથે અહીં મુતેલ છે !

(૫)

તાજ સખી દિલની તે લાજ છે ;
તુજ નિકટ સૌ સમારક મોસ્તાજ છે !
પરિંદા લાટકે કો તારે કાજ છે !
કલા-મર્મજોમાં તારું સજ છે !
પ્રેમની પ્રતિમા રૂપે આ તાજ છે ;
કથા-યાત્રા પામ જગમાં આજ છે !

(૬)

દંસ દંસાની અનેડી જોશી,
તુજ તરે કરતી લી રસોલડી,
પ્રાણ-સરમાં તરતી અશ્વમેલડી,
પ્રેમવાદિથી સોમેલી વેલડી,
યાદ છે તુજને યમુના યાદ છે ?
જ્ઞાને આજ તું થઈ નાશાદ છે ?

(૭)

હે સખી ! શાને યદિ છે તું નિરાશ ?
જગમાં તો નામ તેનો છેજ નાશ,
તો'ય નિષે માનજે તું અમર આશ
ગુજ વદન પર આવશે કાંદી રતાશ !
હે યમુના ! તારા કેરી સદચરીઃ
પુનઃ યૌવન આશ તો કાં પરદર ?

(૮)

ગુજ નયનનાં નીર શું ખુરી ગયાં ?
રનેહનાં સૌ બંધનો છુટી ગયાં ?
આશ વીણા-તાર શું છુટી ગયા ?
કાં અચાનક ભાગ્ય ગુજ ખુરી ગયા ?
તુ હે નિઘાસ યમુના કાં લેરે ?
હુડાય સૌભાગ્ય શું તારા ખરે ?

(૯)

કૃષ્ણ અંગીના તે સાભળ્યા છે મર,
ગુજ તરે ઉભરાનાં ગોપિકાનાં પર,
નિદાશ્યુ નરેન્દ્રાનુ તેમ નર,
તે નિદાશ્યુ નયનથી મુગ્ધાશ્ચ મર,
તારી છપાં અન્ય સરિતાઓ કરેઃ
તુ યમુના છે અડોભાગી ખરે !

(૧૦)

તે કળાના વીરતું જીવન ખરે !
પ્રેમથી જે પૃથ્વીને પાવન કરે.
દિલે અર્પું છે જીવન ધન ખરે !
રક્ત સોની ખિલવ્યુ ઉપવન ખરે !
હાહ-ચામ અર્થાં છે હિલુસ્તાનને;
ચુલ્લરતાં કર્યું છે કંઠસ્તાનને !

(૧૧)

તારા તેં જોયા અમારા હાલને ?
તું રહે છે મુસ્લિમોની કાલને ?
પારખી તે કાળ કેરી આલને ?
સેકરો મારે છે જન પામાલને !
ઉત્તતિ કેરા મિનારા તેં દીઠા;
અવનતિ કેરા કિનારા તેં દીઠા !

(૧૨)

જોઈ લીધા કાળના રંગોય તેં,
જોઈ લીધા જાતનાં રંગોય તેં
જોઈ લીધા દિલના રંગોય તેં,
જોઈ લીધા ભારતી રંગોય તેં !
મુસ્લિમોના હાલને તું જોઈ લેઃ
જાતનાં રવખો નિદાગી રાઈ લે !

(૧૩)

દિલના પુત્રો દટાયા દિલમાં,
કાકા તેના હુડાયા દિલમાં
લશ્કા વીરો કપાયા દિલમાં;
ત્યારે સામ્રાજ્યો રથપાયા દિલમાં
દિલ્હીના એક એક પાથરને પુછોઃ
આશ્રાના આંશુઓને જઈ હુછો !

(૧૪)

શું લખુ શું ના, લખુ એ યાય છે !
કાળજું જૂનકાળ કેરી ખાય છે !
ભાવિની જૂનાવળો જો ધાય છે !
વર્તમાને મુજ હૃદય ઓભાય છે !
ગુજ કથા 'મિઝા' શી રીતે લખે ?
નિઘન્યયાનો ભાર શી રીતે લખે ?

[તા. ૧૧-૩-૩૬ ની સાથે
આશ્રામાં ખાસ તાલની
સામેના હોલખર એસીને
આ કવિતા લખી છે.]

ધરના ખજાનાથી બેખબર મુસ્લિમો!!

અ તુ વા દ ક : મુસ્લિમ

(આજે આપના હાથમાં “કરવાં” છે. જેના અર્થ કાફરો અથવા સંઘ છે. સામાન્ય રીતે પ્રત્યેક કાફલામાં અનેક પ્રકારની, લિન્ન લિન્ન આચાર વિચારની વ્યક્તિઓ શામિલ થાય છે. અને એક રથ જેથી બીજા રથને પોતપોતાના વિવિધ હેતુઓ પાર પાડવા ખાતર દૂર કરે છે. હેતુઓમાં સફળ થવા ખાતર ધારણા રથને કાફલાના સહીસત્રામત પહોંચવા માટે કાફલામાં આગેવાનની તેમજ અરસપરસ સદાતુજ્જની પશુ ખાસ આવશ્યકતા હોય છે તદુપરાંત બે અન્યથા માર્ગે ચાલતું હોય તો માર્ગદર્શકની પણ જરૂર પડે છે. આજે મુસ્લિમ કૌમતો કાફરો પશુ ચાલીના પથે પડ્યા તંવાર હોવાથી તેને કેવા આગેવાનો અને માર્ગદર્શકોની જરૂર છે? અને કાફલાની દૂષ્યો નૂન્ય હેતુ શું હોવો જોઈએ? તે દરરોજ મૌલાના ચાનવી સાદબત્તા શબ્દોમાં હુંકાણુમાં રજૂ કરતાં કૌમ માટે લાજવાથી યગની આશા રાખવામાં આવે છે. મુસ્લિમ.)

લીડરોએ વિચારેલા દુન્યામાં ઉન્નતિના માર્ગો ખોટા છે.

અત્યારે લીડરોએ દુન્યામાં ઉન્નતિના માર્ગો નવા નવા ફેરવ્યા છે. એટલે તેઓ સુરોપના અનુકરણમાં તેજ કામો કરવા ચાલે છે, જેનું અન્ય કૌમોએ અનુકરણ કર્યું. હું એમ કહેતો નથી કે તે યુક્તિઓ ઉન્નતિ માટે તદ્દન અસરકારક નથી પરંતુ એટલું જરૂર કહીશ કે મુસ્લિમો માટે લાજવાથી નથી. કારણ કે મુસ્લિમોમાં એ યુક્તિઓના અસર માટે એક વસ્તુ અંતરાય રૂપ છે. તે શું? અશાદની નારમાની અને એ અન્ય કૌમો માટે અંતરાય રૂપ નથી, કારણ કે તેઓ પામ માત્ર ઈમાનનીજ માગણી છે અને તે પછી

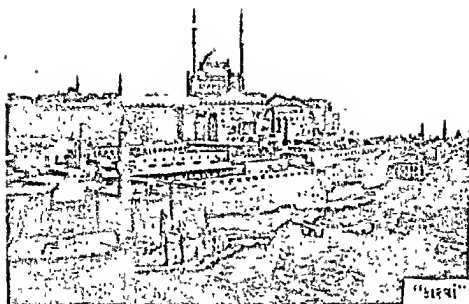
બીજા અમલોની માગણી થઈ શકે છે. પરંતુ જ્યારે તેઓ ઈમાન લાઘ્યાગ નથી, તો પછી બીજા કરણોએ બાબત તેઓથી પૂછવામાં આવશે નહિ, તેમજ તેની શિક્ષણ પણ નથી. બદલે માત્ર કુફરીજ એટલી સખત શિક્ષા છે કે બીજા કાઈ શિક્ષા તેથી વધી શકતી નથી. અને મુસ્લિમો પોતાના ઈમાનના કારણે તે મહાન શિક્ષાથી મૂકા હોવાથી અમલોમાં તેઓની પકડ થાય છે. જ્યારે મુસ્લિમો ખુદાઈ આજા વિશ્વનો કાઈ ઉન્નતિનો માર્ગ મૂકણ કરે છે, તો તેમાં સફળ થતા નથી, ખુદાપાક તે યુક્તિઓની અસર નષ્ટ કરી નાખે છે કે જેથી વિશ્વનાની શિક્ષા દુન્યામાંજ બાગરી બે. જુઓ ટોપી અને જોડા બે ઉંચ, નીચ વસ્તુઓ છે. તેથી જો ટોપીમાં નમસત લાગી જાય, તો તરત તેને કાઢી નાખવામાં આવે છે. પછી સારી રીતે પવિત્ર કરીનેજ તેનો ઉપોગ કરવામાં આવે છે પણ જોડામાં નાપાકી લાગી જાય તો તેને ફેંકવાના બદલે ધરી નાખવામાં આવે છે. તો જેવી રીતે દરેક વસ્તુને પાક કરવાની જુદી રીત છે, તેવીજ રીતે દરેક કૌમની ઉન્નતિના માર્ગો પણ જુદા છે. એક કૌમ માટે જે રીત લાજવાયક હોય તે દરેક કૌમ માટે લાજવાથી હોતું જરૂરી નથી. કદાચ માની બેવામાં આવે કે એજ યુક્તિઓ અમારા માટે પણ લાજવાથી છે, તો પણ અમારા માટે ખુદાઈ હુકમોની તાબેદારી જરૂરી હોય તે નામજેઝ યુક્તિએ પર ચાલતું જાહેર નથી. શું જુદાજ અને વ્યાજમાં તદ્દન લાજજ નથી! અવશ્ય છે. પરંતુ જે જૂજ ક્ષણમાં ખુદાઈ કોપ શામિલ હોય તેને જાહેર શું કરીએ? તેથી મુસ્લિમોએ એવી યુક્તિઓ કરવી જોઈએ જે શરીરન અનુસાર હોય. અત્યારે

લીડેરો શરીરવત વિરૂદ્ધ માર્ગો કાઢીને આલિંગીની શિક્ષણ કરે છે; કે અમારી સાથે મળીને કામ કરતા નથી પણ હું કંઈ હું કે નાનંગોઈ કામોમાં તો સામિલ થઈ શકતાજ નથી. પરંતુ જો એ કામ જાણે છે તો પણ તેઓ માટે આ શિક્ષણ વાળી નથી કારણ કે સાથે મળીને કામ કરવાની એ મતલબ નથી કે બધા એક કામમાં જાણી જાય. બધે એની મતલબ એ છે કે અમુક અમુક કામ વહેંચી દેવામાં આવે. જેમકે કડીઆ, મજૂરો, મુયાર સૌ મળીને ધર તૈયાર કરે છે. તે દરેક છંદમાં મુયારનું સામિલ થવું જરૂરી નથી બધે દરેક પોતપોતાનું કામ કરે છે. અને સૌના કામનું પરિણામ જોઈને થાય છે. તેથી જ તે લીડેરો જો શરીરવત મુજબ મુજબીઓ રહે, તો પણ કામમાં જોડાવું આવીએ માટે જરૂરી નથી. તે તો લીડેરો અને પાંચીકનુજ કામ છે. આલિંગીનું કામ એટલુંજ છે કે તમે જે ગુફિત કરવા માગો તે વિષે પૂછી શકો કે એ જાણે છે અથવા નહિ? તે સમંધી તેઓ શરીરવતનો કુકમ બતાવી આપશે. તમે તેના ઉપર અમલ કરો. દરેક સુધરેલી કૌમિની એજ રહી છે, કે કમી કમીથી કાર્યવાહક કમીની જુદાજ હોય છે. ખુલાસો એ કે ખુલાસો વાપરો કર્યો છે કે અણકની કરવાખરદારી અને નેક અમલ થીજ દરેક પ્રકારની દુન્યા તેમજ આખેરતમાં ઉન્નતિ થશે. પણ હવે મુસ્લિમોએ નેક અમલ કાઢી દીધા તેથી જુઓ શું થઈ રહ્યું છે કે દરેક દિવસ આમલા દિવસથી ખુરોજ આવે છે।

અન્ય કૌમિની ચડીના મુખ્ય કારણો આ છે, જે તેઓએ તમદાર ધરમાંથી ચેરી લીધા છે. બેરિયન હોય, સાત રવબાવરાખવો, વખતની પાંચડી કરેલી, અંગ રહેવું, પરિણામ વિચારીને કામ કરવું નહીં જોશબેર નહિ બધે બાલકમીથી કામ કરવું, સંપથી કામ કરવું, એક બીજાના બદલે છુપાવે, કન્યાદ. એ બધીજ વાતોનું પરિણામ શિક્ષણ આપ્યું અને એ વસ્તુઓનો એ મુખ્ય છે કે એને બદલું કરવાથી ચડી થાય છે બદલું કરનાર મને ને હોય. પરંતુ હવે મુસ્લિમોએ

એ વસ્તુઓ પર અમલ કરવાનું પડતું મુશ્કેલું. તેથી પડી આવી અન્ય કૌમિએ એ કામોની ચેરી કરીને તેની ઉપર અમલ શરૂ કર્યો તેથી ઉન્નતિ પામી છતાં હજી એ ચેરી અધુરીજ છે કારણકે ચેરને ધરમાંની સધળી વસ્તુઓની ખજાર પડી નથી. દરમિયાન ખજાનાની ખજાર થતી નથી. તેથી તમારા ધરમાં જે પારસમણી હોતો, તેની તેઓને ખજાર પડી નહિ અથવા ખજાર પડી પરંતુ તેને નહોતો પત્થર સમજીને લીધા નહિ. તમારા ધરમાં તે પારસમણી શું છે? હમાન, તવવીદ, મુખતત્તો ઇકરાં, નમાઝ, શેઝક કત્યાદિ. અફસાસ! કે તમને પોતાના ધરનીજ કદર નથી. બીજા કૌમિએ જે જુઓ તમારા ધરમાંથી લીધા તેને તમારા પાંચે હોત, તો પારસમણી સાથે મળી જતું અન્ય કૌમિને રવખે પણ આખ ન થાય તેથી તમારી ચડી થાત. અને તમારા પ્રાચીન વડીલો મારફત ઉન્નતિના શિખરે પહોંચી જાત. પરંતુ આજે મુસ્લિમોની દબી સમસ્યા આ ખુલાસો કરવાનું છે નહિ કે હમાન લાંબાને નેક અમલ કરનારાઓ માટેજ પૂર્યાપર ખુલાસા અને સત્તાનો વાપરો કરવામાં આવ્યો છે. પરંતુ આ વાત મુસલમાનો સમજતા નથી કે નમાઝ, શેઝક અને હમાનમાં પણ ઉન્નતિએ પહોંચાવાની શકિત છે. અફસાસ જે ખજાનાને ચેર લેવાએ અંગણુપણે અથવા વધારે સમજીને છોડી દીધા તેના પાવર અને તેની કૌમિને આજે કરવાની પણ જાણતા નથી! તેથીજ તેની કદર કરના નથી અને ખુલાસા મેંમંદ! આ બેઠકારનું કારણ એજ છે કે નમાઝ, શેઝકને માત્ર સત્તાખતુજ કામ સમજી લીધું છે એથી સત્તા દુન્યવી લાંબાનાં ખજાર નથી બધે કેટલાક અજાનો તો એને દુન્યામાં ચડીથી અટકાવનાર સમજે છે! પણ જો તેઓ ખરી દરજીક જાણી જાય અને એમ ખાતરી થઈ જાય કે એ કૌમિને ચડી અને દુન્યાની સત્તા મળવામાં દબા છે, તો પડી જુઓ કે મુસલમાનો કેટલા ઉન્નતિથી અટક કરે છે. સારો કે ચડીનાં સાધનો તમારા ધરમાંજ છે તેને અજમાવી જુઓ તમારા ધરના અધુરો ખજાનાનો ઉપયોગ કરો।

(મીસરની મજાધાની કેદો શહેર કે જે શહેરમાંજ આ ઘટના બની છે.)

ગુલામોની ભીષ્મ

[દિવના બાબીના ક્રાંતિકારી કવિ 'જોશ' મલીહાબાદી માટે
રજુ કરેલી એક સ્તવ ઘટના ઉપરથી.]

અનુવાદક: સીરતી.

કહોરા એક મિત્રના સસરા, જેઓ રહેસિ,
નગ્નાય અને સુર દના, શોમક સમય ઉપર
કરિલામી દેશોના પ્રવાસે ઉપડ્યા દના.....
નગ્નાય સાદખને એક તરફ તો ફૂટને એક
મોટી તબીરના માલિક ખાન્યા દના ત્યાં
બીજી તરફ તેઓ સદગુણોના બંધાર સમા દના.

પરિત્ર ગ્યજોની જિયારત કરતા કરતા: ત્યાં
તેઓ દેશ (Cairo) પહોંચ્યા: ત્યાં તેમને
નાના એક ઉચ્ચ પંક્તિની દોરસમાં મુકામ ફોં.

સંજાનો સમય દનો. નગ્નાય સાદખ પેનાના
મિત્રો અને બીજા કેટલાક સાદખો સાથે લીલી-
હમ દો ઉપર ખેડા દતા એટલામાં એક
મુસલમાન બિખારી-નંની વપ સાઃ સિનેરની
દમે. ખસેતો અને લાકડીના રેક પડાએ ઘટ્ટળો
તેમની ગમત અગ્રો. તેના મંદરાની ખેડમાર

કરચલીઓમાં બુખમરામાં મુજરેલા અસંખ્ય
મહીનાઓ અને વરસાનાં પાસાં બદલાઈ રલાં
દનાં, અને આંખોની બુઝાની દીપક વેંતી ઝાંખી
રેસની, લગાતાર અપરાધોનો ઉપવાસ ઉપરી
રેડી હતી!

૩૬ કિલુદે પોનાનો વર્ગરિત દાય નગ્નાય
સાદખ આશય લાંબો ફોં: બિલા માટે ઉપકેના
એ દાય. ધકડના દિલની મદ મનિના કારેન
ફોં રલાં દનો.

નગ્નાય સાદખથી ન મેદવાયું. ખિરસામાંથી
પાંચ ફોંઆ કાળેતેમને ૩૬ કિખારિતે દલાવે
કરી દીધા.

કિલુદે કદાય એક સામટા પાંચ ફોંઆ
અને તેષ પોનાના દાયમાં કરી વેંતો ન દમે!
તેના કરમાયલા મુખપર ખૂન વોગ્યા લાગ્યું, એવી

રીને ખૂન દોડ્યા લાગ્યું જ્યારે લીલથી દેશવલા નવાળ પર પાનખર રૂનના આઠાંચાદ્યોનો પગથોડો!

દ્વાદશકશ રૂઢની આંખો નવાળ સાદળના ચહેરા ઉપર થીંછ ગઈ. તેની પાસે આશ્ચર્ય માનવાને શબ્દોનો બંધાર ન હતો. જેની પાસે રોડી નથી હોતી તેની પાસે શબ્દોનો ભંડાર પણ નથી હોતો. તે ઝગમગથી કંઈપણ બોલી ન શક્યો, જ્યારે કોઈ શબ્દમનના ફરિસ્તાને અપ્રામામાં નિલગી રહેશે હોય તેમ તે નવાળ સાદળ તરફ ફાટે કોણે જોઈ રહ્યો.

અને તેની ઝગમગ ઉધરી. શાયદ ભાંગ્યા તટયા શબ્દોમાં આશ્ચર્ય માન્યો, યા આંખોની આંખે દુઆઓ આપી. દુકમાં તે કંઈક લખ્યો અને નવાળ સાદળ ઉપર પુનઃ એક નજર કેળી તે ચિદાય થઈ ગયો.

લાગણીઓનો આવેશ મોટે તાણે લગાવી દે છે.

પરંતુ ઝાઝી વાર થઈ ન હતી ત્યાં તેજ સિખારી પુનઃ નજરે પડ્યો. તે નવાળ સાદળ તરફ આવતો હોય એમ લાગતું હતું.

નવાળ સાદળ કદાચ મનમાં ધારૂં હશે કે આ છુટ્ટો પુનઃ માંગવાને આવી રહ્યો છે. આ સિખારીઓ પણ કેટલા બધા બેદયા હોય છે!

મૂડીનાદ કે ગાજવતને જ્યાં તરેરકારની નજરથી જુએ છે!

જઢની ગતિમાં અત્યારે એક પ્રકારનો જુરસો અને તેના મુખપર એક પ્રકારની રતાશ તરવરી ઉઠી હતી. એવી રતાશ કે જે કરમલયા પાંચ પાન ઉપર રૂખતા અરજની અંતિમ કિરણથી પેદા થાય છે.

અત્યારે રૂઢ સિખારી નવાળ સાદળની મર્મદા જાણવાને દૂર ઉભો ન રહ્યો પરંતુ સીધો તેમની લગોલગ આવીને ઉભો.

રૂઢે નવાળ સાદળને પ્રશ્નપત્રો કહ્યું.

"આપ ક્યા દેશના રહેવાસી છો?"

નવાળ સાદળે ઉત્તરમાં કહ્યું.

"દિલ્હીનાનો, અને અમદાવાદ સિત્તા, મુસલમાન પણ છું."

એ સાંભળતાં જ સિખારીએ નવાળ સાદળે આપેલા પાંચ રૂપીયા તેમની સામેના ટેબલ ઉપર એવી રીતે ગલરાઈ અને વ્યક્ત થઈને મૂકી દીધા જ્યારે બૂલમાં તેણે અંગારા ઉપાડી લીધા હોય!

નવાળ સાદળે તરફથી કંઈક સંજોગ આગળે પૂછ્યું.

"એટલે?"

"આપ મહારી ઉપર એટલાન કરી ચૂક્યા છો એટલે મહારે કશું કહેવું નથી."

"નહિ, તમારે કહેવું જ પડશે". આનો અર્થ નવાળ સાદળે કંઈક ઝરસે થઈ કહ્યું.

"મહારે ખતાવતું પડશે?" સિખારી બોલ્યો.

"તો સાંભળો, કહેવાની મહારી ક્ષમિયા હતી, પરંતુ મહારે આપને સાંભળવું છે. ત્યાં કલા વગર છૂટકા નથી. ત્રણ ત્રણ દંકથી કાંઈ ખાધું નથી. મને આપના આ રૂપીયા ધણી દિવસ લગી જીવવાની શંકે એમ હતું."

સિખારી આમોશ થઈ ગયો. જ્યારે તેણે કોઈ મળું ભોંસી રહ્યું હોય!

"કહો, ચૂપ કેમ થઈ ગયા? હું નારાજ થઈશ નહિ" નવાળ સાદળે આતુરતાપૂર્વક પૂછ્યું.

"આ મધન ચંદીના પાંચ દુકા!"

સિખારીએ ખંખારતાં કહ્યું. "મને લાગે સમજાવી શકે એમ હતા, અને આજ એ અસાધ્ય પડી હું કાલે પણ ખી શકતો હતો, પણ!"

"પણ શું?" નવાળ સાદળે વ્યક્ત થઈ પૂછ્યું.

"પણ!" સિખારી બોલ્યો. હું જુલામોની લીખથી મહારી ભૂખ ભાંગતો નથી.... મુસલમાન અને જુલામ હોય. એ હાલતું જુલામ છે. એ રસૂલુલ્લાહ (સ.) ની ઉધાડી તપહીન છે."

એક હિંદી વિદ્યાર્થી અમેરિકામાં—

૦ ગુલામ દેશની ગુલામ પ્રણતિ પરદેશમાં થયેલો અનુભવ.

૦ એક મનહર પરંતુ શરમજનક અને અંતરની ઉંડાણમાં ઉતારના લાયક સંકેત.

લેખક: એ. સી. ચિરતી સાહુ (રાંદેર).

અમેરિકામાં કોલેજનું શિક્ષણ પૂર્ણ થયે મને કેટલા માસ અતિત થઈ ગયા હતા; અને મેં એક કારખાનામાં કામ કરી હિંદુસ્તાન પાછા ફરવા માટે પુરતા પૈસા પણ પ્રાપ્ત કરી લીધા હતા. હું દેશમાં પાછો ફર્યા પહેલાં યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકાની રાજધાની વૉશિંગટનની સ્ટેશન કરી લેવા ઇચ્છતો હતો. મારી આ ઇચ્છા થવાનો જે કારણો હતાં. એકતો એ, કે અમેરિકાના પ્રખ્યાત હીરો મી. રાયબન સાથે જેમને મુંબઈમાં મળવાનો મને લાલ પ્રાપ્ત થયો હતો અને તેમણે મારામાં અમેરિકામાં શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવાનો શ્રાવ્ય ઉત્પન્ન કર્યો હતો; આથી મારી ઇચ્છા હતી, કે પાછા ફર્યા પહેલાં તેમને મળી તેમણે મને આપેલી સલાહને ઉપકાર માનું; અને બીજું સ્વતંત્ર અમેરિકાના પ્રમુખને મળવાની મારી તિવ્ર ઇચ્છા હતી.

આથી હું એક દિવસે વૉશિંગટન તરફ રવાના થઈ ગયો. આખી રાત મુસાફરી કર્યા બાદ સવારમાં હું વૉશિંગટન પહોંચ્યો. મુસાફરી દરમ્યાન મારાં કપડાં મેલાં થઈ ગયાં હતાં, અને ઘડી પણ બંધી ગઈ હતી. સ્ટેશનમાં પ્રવેશ્યા પહેલાંજ મેં સ્ટેશનની વેકફિંગ રૂમમાં લાય મોં ધાપાં અને નવો સુદ પહેરી દળમની દુકાન પર ગયો.

દળમની દુકાન પોસ્ટફાર્મ પરજ હતી. વહેલી સવાર હોવાના કારણે ત્યાં સફાઈનું કામ ચાલતું હતું; આથી હું બચાવજ ફરતો રહ્યો, ત્યારે દુકાન સાફંદુ કરવાનું કામ પૂર્ણ થયું, તો હું દુકાનમાં પ્રવેશી એક ખુશીમાં બેઠો.

આ સમય છે, કે મને તો દેશ હોય કે પરદેશ, ગુલામને પ્રત્યેક સ્થળે પ્રિદ્ધારવામાં આવે છે: પરંતુ દેશમાં તિરસ્કારની લાગણી એટલી બધી અસર કરતી નથી, જેટલી પરદેશમાં!

જે લોકોએ પરદેશની સ્ટેશન કરી છે, અને હયાં હયાં છે, તેઓ અંદાલે કરી શકે છે, કે હિંદુસ્તાનના ગુલામોની વિદેશમાં કેટલી અને કેવી દર દરવામાં આવે છે. ન અમે ગુલામોનો કોઈ સંકેત છે, ન કોઈ અમારો અવાજ સાંભળનાર.

હીક! થોડા સમય પછી એ દળમની દુકાનમાં અન્ય આદરો આવવા લાગ્યાં; અને તેમની દળમન પણ બનવી શરૂ થઈ ગઈ. હું મૌન બેસી રહ્યો. છેવટે એક દળમ મારી પામે આગ્યો અને બોલ્યો—“શું જોઈએ?”

“મારે ઘડી બનાવવાની છે. મહેરબાની કરી જોડી આપો?” મેં લાંબુ મૌન તોડતાં જવાબ દીધો.

“સ્ટેશન બહાર એક દુકાન છે ત્યાં જઈ ઘડી બોધવો!” તેણે તિરસ્કારપૂર્ણ મુખાભિનય બતાવતાં કહ્યું.

“નહિ! આજ દુકાનમાં બનાવવાની છે” મેં કહ્યું.

આ સાંભળી તે અંદર ચાલ્યો ગયો અને હું ત્યાંજ એમને એમ બેસી રહ્યો.

થોડી વાર પછી એક બીજો દળમ તીક-લ્યો. તેણે પણ મને પ્રશ્ન પછો. મેં જવાબમાં કહ્યું—“મારે કેટલી વખત કહેવું પડ્યું, કે હું અહિં ઘડી બોધવવા આગ્યો છું!”

આ સાંભળી તે પણ ચાલ્યો ગયો. ત્યારે

ત્રાણે દગ્ગમ મારી પાસે આવી બોલ્યો—“આ દુકાનમાં તમારી દારી નથી જતી રાખી!”

“કેમ?” તે અચાંચ થઈ પડ્યું.

“અમે નિશા સેંકાની દારી બનાવતા નથી” તેણે એ પરાક્રમી જરામ આપ્યો.

મને એક એક ઘણી ધાર મળી ગઈ હતી. જાણ પણ લાગેલી હતી, આવી રીતે મને નિશા બનાવવામાં આવેલો જાણી કોષાલેશમાં આવી મળ્યા. હું પુરાવતો હતો જ, જોડી મરમ મરમ થયું, તે સમયે મને માનુષ્યમિ યાદ આવી ગઈ, મૂઠ્ઠા દિલ્હીવાલી પોલીસે ઉભાએ માંધો, મારી જીભમાં એના પરિણામનો જરાપણ વિચાર કર્યા વિના પુરેમાંથી ઉભા થઈ મળ્યા. અને એ નિરંકર કરનારા દગ્ગમના ગાદા પર એવાં જોરથી તમાચા માંધા, કે આખી દુકાન ગુંથા હોય.

નિશાના કાચથી એક નારાંચ મારે આવો. ગાસ, પાટી ત્રા દગ્ગમ બળાબળા મર્યા મળ્યા, પ્રથમ બાદમાં પાનપોતાની ખુરશીમાં છોડી દેવા થયું. મળ્યા, મારો કડક અને ઉભા સ્થા સ્થાની નરશન પડેલા ફેટલાક મુખમાં એક દારી આગા. કાપડા પ્રમાણ એક દુકાન ફેશન બાન્ડેજ પળુ ત્રા આવી પડેલો, અને પાસે આનું કડક મને ત્રા લાગ્યા “તુ માંધો છે?”

હું કડક પાનુ જણાવ આપુ તે પડેલા બાદ અને પોલિસને વંદા દુકાનનો માલિક અરેથી બચાર આવી પોલિસને સમજાવવા સાંધા. “કે પાન નથી, અંદર અંદર જરા બેરસમજીથી થઈ ગઈ છે મંદેરવાની કડક તંબે ત્રા જરા બચાર મળ્યા, દમખાં અંત્ર માંધો થઈ જરા.” આમ કડક તેણે માને કાચ પડેલો અને તિલકથી મને એક ખુરશીમાં બેસાડવા લાગ્યા.

“મંદેરવાન સાંધે! આપ માફ કરશે! હું દગ્ગમે તમારા નિરંકર કર્યો છે, તે ધગ્ગમ મૂળ છે તેણે બાળુબાળુપણમાં આપને નિશા

કડકને સંબોધ્યા હું તે માટે ધગ્ગમ દિલ્હી છે. હું મારા કાચે આપની દારી બનાવીશ.”

આમ કડક બચારી તે મારી દારી પર સાચ એવળા લાગ્યા. બાદ પણ પોલિસની સાથે એકી થઈ મળે પરંતુ કોષ દગ્ગમ રો પડેલો ન હતો.

તેણે મારી દારીની મુજબ કિયાનો આરંભ કર્યો કહ્યું. “મંદેરવાન સાંધે! આપ માફ કરશે પણ નિશા ત્રા રાખ્યા નથી!”

“કેમ?” તે કોષમાં પડ્યું.

“કાચ પણ નિશા મારા માનુષ્યને તમારા મારાનું નારસ કદાપિ પળુ કડક રાખો નહિ! એ કિપતં આપના પાળ પુરિયાગ નથી; પરંતુ અમારી પેઠે મળે છે” તેણે સંતોષ બુવાન કર્યો.

“કે! તમે મુખમાં મારી દારી બનાવી?”

હું કોષમાં પડેલો તે બોલ્યા.

તે પાનવા કડકમાં સંધાઈ મળ્યા; પરંતુ તેવાથી મને રહેવાનું નહિ, તે મને પડેલો આખર દગ્ગમ દગ્ગમે! જોડીસારે રડીને તે પાસે બોલ્યો “મંદેરવાન સાંધે! માફ કરશે! હું એ બાળુવાને માટે આને આપુ છે, કે આપ ક્યા ફેશન પત્રી છે? આપ કદાંચના છે કે મહિસકન?”

“તમે હું કદાંચના છે, કે મહિસકન!”

તે બાળુમજા જણાવ દારી

નાર પડી તેણે બાળુ નંતારથી મારી દારી બનાવી. માથામાં તેમણે કિયાં નાંખી વાળ દીક કડક દારી. માંધો મળે કેમ દિમ તે પાડેલો ઉપવામ કર્યો. તે અને મારને બચારી સાફ કડક સ્થામ બની હોવા રહેલો. તે અને પેસા આપના માથાં, પરંતુ એવું આમ કડક પેસા બનાવી સાફ ના પાડી. “મારો મોઢે આપ સાંધેનું અપમાન કર્યું છે; રડે! આપની વાળુવાને આપના પડેલો છે હું

કદાપિ પણ પૈસા લઈશ નહિ. પરંતુ હું એટલું તો જરૂર જાણુચા આતુર છું. કે આપ સાહેબ ક્યા દેશના વતની છે ?”

“હું તમે શેઠાને જિવન પર્યન્ત એ માદ દેવપત્રના આડું છું, કે હું દિંદુરતાની છું.” મે ત્યાંથી વિદાય થતાં કહ્યું.

શ્રેષ્ઠમાં રત્ન હતી. અને રેલ્વેનું ભાડું કન્સેશન થવાથી સમુદાય બન્યું હતું. આથી મે પણ નાણાંનો ધોધ જોવા જવાનો વિચાર કર્યો. પિટરબર્ગ રેલ્વેનાથી રાતની ગાડીમાં બેસી બીજા દિવસે બહેનો નામના શહેર પહોંચ્યા. નામનાથી પરવારી ધોધ જોવા રવાના થઈ ગયો. નાણાના દ્રવ્યને જોઈને કુતળની કારીગરી પર આશ્ચર્ય થયા વિના રહેવાનું નથી. પાણીના મોટી મોટી આંદોરો જેવા પાટા! એટલી ઉગાધએથી તીમે પડતું! અને પછી ખડો સાથે અધર્મનું પરાગના રૂપમાં બની વરસાદની પેંડે આવતું! કેટલું બધું રમણિય! મનોહર અને આશ્ચર્યજનક દ્રશ્ય છે ! !

એને જોવાને માટે લોકો દૂરદૂરથી આવે છે, અને મેળા જેવો દેખાતો થઈ રહે છે. કુતળની આ આશ્ચર્યજનક કારીગરીથી માત્ર દિવસે ખુશી ઉત્પન્ન થાય છે, એટલું જ નહિ, બહો મનુષ્યોએ એનાથી કમાણી ઉત્પન્ન કરી લાભ પ્રાપ્ત કરવાના સાધનો પણ કરી રાખેલાં છે. વીજળીની અમાપ શક્તિ એનાથી પ્રાપ્ત કરી લીધી છે.

નાણાધોધની એક જાણુ અમેરિકાના સંયુક્ત પ્રાંતોના ઈસ્ટા છે અને બીજી જાણુ અંગ્રેજીની સત્તા નીચેનું કેનેડા. નાણાધોધમાંથી જે નદી વહે છે, તેના ઉપર લોખંડનો એક પુલ છે. જેના પર થઈને કેનેડાની સરહદમાં દાખલ થવાય છે, અને તે તરફથી ધોધના દ્રવ્યની રમણિયતા અને આશ્ચર્યજનકતામાં વડું ઉમેરો થાય છે.

કુતળી રીતે મને પણ બીજી જાણુથી ધોધના દ્રશ્યને જોવાનું મન થયું. તે પુલ પર થઈ કેનેડાની હદમાં જવાનો વિચાર કર્યો. પરંતુ પુલ પાર કરતાં પ્રથમજ કેનેડાના પોલિસે મને અટકાવ્યો, અને પૂછ્યું—“તમે કાણ છો અને ક્યાં જવા માંગો છો ?”

“હું એક હિંદી વિદ્યાર્થી છું અને કેનેડાની હદમાં એટલા માટે દાખલ થાઉં છું, કે ધોધના દ્રશ્યને બીજી જાણુથી જોઈ શકું !” મે જવાબમાં કહ્યું.

“દિંદુરતાનીઓને કેનેડામાં દાખલ થવાની મનાઈ છે. જો તમે એ વાનગી ખાતરી આપો, કે ધોધને જોઈને તરતજ પાછા ફરી જશો, તો હું તમને પુલ ઓળંગવાની રત્ન આપી શકું છું.” કેનેડેયન પોલિસે ખુલાસામાં જણાવ્યું.

મે તેને ફેનની રિટર્ન ટિકીટ બનાવનાં કયું—“જો કેનેડામાં દિંદુરતાનીઓને દાખલ થવાની મનાઈ છે, તો હું ત્યાં એક મિનિટ માટે પણ જવા ઇચ્છતો નથી.” આમ કહી હું પાછો ફર્યો. આખો દિવસ હું ધોધની આજુબાજુએ ફરતો રહ્યો. અને સંખ્યા સમયની ગાડીથી દિવારોદિવા આવી પહોંચ્યા. મારા ઈસ્ટો દત્તો, કે રાતના કાર્ક પણ હોટલમાં મુકામ કરી સવારના શહેરની રહેલ કરીશ.

આ ઈશ્વરથી હું મારી દેવભેગ લઈ રેલ્વેનાજરૂર નીકળ્યો, અને હોટલનો રસ્તો પકડ્યો. હોટલમાં જઈ મે મેનેજરને કહ્યું—“રાતનાસો કરતા માટે મને એક રૂમ વેંચાએ છે.”

“લાચાર છું ! આ સમયે આખી હોટલ ભરેલી છે. એક રૂમ ખાલી નથી.” મેનેજરે લડા પૂરેક મારા મંદો પ્રત્યે નિરાશનાં જવાબ દીધા.

હું અદિથી નીકળી બીજી હોટલમાં પહોંચ્યો અને ત્યાં પણ એવો જવાબ મળ્યો. “દિવાળીર છું ! એક રૂમ ખાલી નથી.”

આરી રીને હું રાતના અગિયાર વાગ્યા સુધી સોરેરની સઘળા હોટલોની મુલાકાત લેતો રહેતો, પરંતુ મને રાત વાસા માટે કોઈએ હોટલમાં જોકે રૂમ મળી શકી નહિ જ્યાં જતો ત્યાં એક જવાબ મળતો "હોટલ ભરેલી છે, એક રૂમ ખાલી નથી."

છેવટે મેં એક હોટલમાળિકાને પૂછ્યું—"લાઈડ! આજે શું વાન છે ! કે તમામ હોટલો ભરેલી છે ! અને મને ક્યા એ રાત વાસા માટે જગ્યા મળતી નથી ! હું કંઈ નિશ્ચય તો નથી, કે મને હોટલમાં રાખવા બદલ તમને ખર્ચા હોય !"

તેણે હિમન દાસ્ય કરતાં જવાબ આપ્યો. "અરેબર ! આપના વાગ તો ગીંધા છે, અને તમે નિશ્ચય નથી. પરંતુ તમારા રૂમ તો કાળો છે ને ! અર્થે હોટલમાં જે અમેરિકનો ઉતરેલા છે, તેઓ તમારી પાંચ આરી તમારા વાગ તો લેતાના નથી, પરંતુ ફરતી તેઓ તમારા કાળો એ જોશે અને હોટલ ખાલી કરી જશે. અને ફરી કદાપિ પણ એ હોટલમાં પગ મુકશે નહિ. હોટલ બદલાય થઈ જશે, અને અમારે ને બદલ કમાણીમાં નુકસાની ઉભરી પડશે. બન્ધ હોટલ તપ કરી ફરી પડશે."

અર્થે રાત્રી અતિત થઈ ચૂકી હતી. અથડાના અથડાના મારા પગ પણ દુખવા લાગ્યા હતા. આખું રાત્રી યાદી થયું હતું. કાળા રંગે ફેલી મુગીજનમાં ફસાવી દીધા ! કાળા પ્રાંતે કેટલી સુખ ! શા કાં ? ક્યાં જાઉં ? આપણા ધર્મિષ્ટ દિલ્હનાતની પોં નાં ધર્મશાસ્ત્ર કે મુઆફર-ખાના તો હતા નહિ, કે રાત પસાર કરી દેવામાં આવે ! ન અમેરિકામાં ફૂલ પણ એટલી મહેરબાન છે, કે પુત્ર અકાલ તમે પડી રહેતાની જગ્યા મળે ! હો ક્યા ! અસ્થિ ઝડતુ ! અને પગાલુ દ્રવ્યો પાતીઓ !!!

હું એક વિચાર વાગમાં ગોધાં ખાતો ખાતો ચાલ્યો હતો હતા કે મને એક ડંચા લાગ્યો પોલિસમેન કડુરી દેવાયી મળ્યો ને તેની નજીક જઈ પૂછ્યું—"શું તમે મને અજલી રાત પસાર કરવા માટે કોઈ ફેકાલું બનાવી શકો છો !"

હું એક અજાણ્ય પરેશી વિદ્યાર્થી છું. આખા સહેરમાં તપાસ કરી ચૂક્યો છું; અને માત્ર એટલાજ મુન્દા બદલ કે મારો રૂમ કાળો છે, મને કોઈ પણ હોટલમાં જગ્યા દેવા માટે તેનો માલિક કે મેનેજર તૈયાર નથી."

"ફીક ! મારી સાથે ચાલો ! હું પોલિસ રેસને જઈ મારા ઈન્સ્પેક્ટરની સલાહ લઉં !" તે બેટરી બંજવાળાં બંજવાળાં બોલ્યો.

વધાર મુન્દે હું તેની સાથે પોલિસ રેસને ગયો, ઈન્સ્પેક્ટર સાથે મુલાકાત થઈ ને તેને મારી અગાળિ કડી બંધાવાયી, તે બિચારા ધગો ગુન્ચાખૂમાં પડ્યો, કે હવે શું કરું ! છેવટે તે બોલ્યો—"મારી સમજ પ્રમાણે આ ઉત્તમ થયે, કે આપ આ યાજ્ઞાની જેલની કોઠીમાં આરામ કરો, અર્થે કેટલીએ કોઠીઓ ખાલી છે." આટલું કહી તે મને કોઠીઓ બનાવવા લઈ ચાલ્યો. કોઠીઓ હતી તો કેદીઓ માટે; પરંતુ તે કેદીઓ દિલ્હનાતના નહિ; રસનંદ ફેરના હતા. આ માટે કોઠીઓ સારા પ્રમાણમાં એકઠી હતી અને તેમાં કેદીઓના માટે નિમ્ન ગણના પંચ અને ઉપર ગોરાળોટા ગણના હતા આવી વસ્તુઓ દિલ્હનાતમાં શીમાન થઈ ઉપોદગમાં લઈ રાકે છે.

હવે મને શું લેઈએ ? નિમ્ન માટે મફતમાં એક ઉમદા કોઠી મળતી હતી ને અંતઃકરણ પૂરક ઈન્સ્પેક્ટરની નયનાતો વિચાર કરી રીતો. અને કેદની કોઠીમાં મોટા ગાદના સાળા નિમ્નતા પંચ પર, જેના ઉપર ન જાતે ફેટલાએ મુન્દે-ગરો પ્રથમ સુનેલા હશે, લાંબી ચાંતાળી એટની બેબખર મળે, કે સવારે આગતો સિયાબની જગાડાયી જાયે, આ વસ્તુ મુક્તિ દેવાનું મુલાકાતી પરેશમાં દશા ! એવા તો વિરરકાર વુદા અનેક અનુભવો થયેલા છે. સાંભળીને શું કરવો ! મફતમાં આપના પોંચને મારા અપમાતોના બદલામાં હું માત્ર એટલુંજ બારનકાળીએ પાંચ વાચું છે, કે કોઈ અંદાજ તજ અવરખ રસ એકવા સાંધી દિલે રસનંદ બનાવવાના પ્રયાસ કરો !

પાપનાં મૂળ

લેખક:-‘સાબિર’ આદખ (વડવા)

[આજના મોંઘા અને પતન મિશ્રીત છારનાં મૂળને સ્પર્શતી એક કથનૃ મૌલિક નવલિકા]

ખંદેલા દર અઠવાડિયે પંદર દહાડે પત્ર આપી જતો, અને દર માથે ૩૦ ત્રીસનું મનીઓર્ડર પે’ કરી જતો પોસ્ટમેન જમીલાને પૂછે છે. “દરે તમારો કાચળ આવતો નથી? મનીઓર્ડર થયું નથી મોકલવાના? હમણું નોકરી બોકરી છે કે નહિ?”

‘બુદ્ધા નાંબે.’

પત્ર મેળવવાની આશામાં દરવાજા આગળ ઉભેલી જમીલા નિરાશ થતા જવાળ થાળે છે. અને પોસ્ટમેન ન હોય તેમ પોતાની આંખમાંથી જો ઉંઠા આસુ લુછી ધરમા ભરાઈ જાય છે.

શયનખંડમાં આવતાં એતાથી પોક મૂકી રહી જવાય છે. ફુસકા ખાતી એ જોલે છે, “મને બૂલી ગયા?” જ્વલન વિદોળા સૂતા ધરની દિવાલો જમીલાનાજ પ્રશ્નો પડશે પાડી એની મરકરી કરતી દોષ તેમ ગુલે છે, “મને બૂલી ગયા?”

શાન્ત અને નિરવ રાત્રિની છેડલી ધડીઓ પમાર થઈ રહી હતી, શયન ખંડની પૂર્વ દિશામાં આવેલ જારી આબિદે ઉઘાડી પ્રખાતો આનિલ ફરફર ઉઘાનમાં ખીચતા પુષ્પોની તરેલવર નુમ્મ સાથે એમાં પ્રવેશ્યો.

યુવાનીની મસ્તીઓમાં જેખજર ફેરની જમીલા પહોં, બારીના ખમગટથી એંછી ઉઠી. એક દિવસનું અંગદાર્ક ચેતાં એણી પદંગમાં બેઠી થઈ ગઈ. આંખો આડે આવી રહેલા અસ્થવ્યરય પ્રજાને પોતાના દાયેથી દમરનાં તે બેલી.

“સુષાર થઈ ગઈ?”

પ્રિયાન્માનાં શબ્દો ઉપર આબિદ શીકું દર્યો અને, પોતાની ખૂમાર ભરી આંખો જમીલા ઉપર ફાંચી બોલ્યો.

“હા, જમીલા! કમખખત વડુજ રહેલી.”

આબિદનાં શબ્દો જમીલાએ સાંભળ્યા.

મનુ આ ખૂસનુમા પ્રજાન એવીતે પહોં મખી ન હતી એલું મોં ખનાલી જમીલા ઉઠી અને,

ફાનસ પામે આવી એને ઉઘાડી; ફાનસ ઉઘાડતા જમીલાએ દેખ્યું, ‘આખી રાત પ્રકાશ વેરની જ્યોત પ્રજાનાં પ્રકાશિત કિરણોના આક્રમણથી ક્ષ’ પુરાણા ક્ષય થોળીની જેમ સ્તપ પીળી પડી ગઈ છે!’ જમીલાની એકજ ટુંદે એનું કામ ખતમ કરી દીધું. ઉપરની જાળીમાંથી થોડો ધૂમાયે કાષ્ઠના છેડા આસની જેમ ઉડી ગયો.

ફાનસ એકથી ઝડપભરે રાખખજ બદાર નીકળી જતી જમીલાને કમખદંડ જેવો કાચ આબિદે પકડી સીંધા.

“આજે દુ જવાનો છું.”

જમીલાને દુઃખદ બનાવની આગાહી કરેલો આબિદ બોલ્યો.

“લયે, ખુદા તમારું રક્ષણ કરે, પાનું મને બલી જતા નહિ?” શુકના આશિષ અને ભક્ષામળ એ સૌ થોમક શબ્દોમા જમીલાએ તર્ખ્યાં. એની મોટી, કાળી આંખોમા એક એક બિન્દુ આવી અટકી ગયું.

“તને બાપા જમીણા ? તું આ શું બોલી ?”

નીચું જોઈ રહેલ જમીણાની અશ્રુભારે-ભારે બની રહેલ પાપણા ઉચકાઈ અને એની સદાય નાચતી કીડીઓ પતિના ચરન પર ચોંટી રહી.

“આ તો હું યાદ દેવણુ છું”

“યાદ દેવણુ તમામ મારા પ્રત્યેનો અસ્થિત્વાસ તો નથીને ! જો, હું તને કેટલો બધો આફું છું. હાં.....તું કહી...”

“હું બહી જાઉં એવા કોઈ સંજોગો નથી. અલબત્ત મુખ્ય જોવા સહેરમાં જવ હો. પુરપુરું હૃદય વધુ ચંચળ અને ઉત્તેજિત હોય છે. જુઓ પુવાન માણસ હો. સાંજનું છે મુખ્ય સહેરમાં એવા અનેક બનાવો બની જાય છે મારા માલિક ! હું ક્યાંયની નહિ રહું !”

હૃદય શરદો કહેતાં કહેતાં જમીણાની આંખોમાં ભરાઈ રહેલા આંસુઓ ટપટી પડ્યા. એ મોઢા ખુલોને પોતાના રમણ ઉપર ખાળના આંખિદે પતિના મુખી ભર્યા માંસ ઉપર મુદ્ગબતની એક મકોર લગાવી.

“બરાબર ફેકાણુ પડ્યા પડી હું તને ત્યાજ બોલાવી લઈશ ફક્ત પાંચ છ માસમાં ફેકાણુ પડી રહેશે.”

“તથીઅત બરાબર સાચવજો. અને જેમ બને તેમ વહેલી સગવડે મને બોલાવી લેવાનું બલતા નહિ.”

“એકલ જમીણા ! વિશ્વાસ રાખ મને પાપ તારા વિના ગમશે નહિ.”

તોં જો ચાર મિત્રો આવી પહોંચ્યા હતા, રહેલો ટાઈમ પણ થયા આંખો હતો, આંખિદ અને જમીણાનાં પ્રણય ગીતો આવા સંજોગોમાં ખૂટી ગયાં.

સૌ મિત્રોની સાથે ચા નારતો ફરી આંખિદ રવાના થયા, જતાં થતાં એણે બેઠણુ વખત પાછા ફરી ઘર તરફ દેખ્યું, જમીણા વિદાય થયા પતિ તરફ જોઈ રહી હતી આંખિદ નજર

બદલ ગયો ત્યાં મુખી જમીણા તાકતીજ રહી ગઈ.

મુખ્ય આવી આંખિદે પોતાની જોડકાની ચાર્જ સંભાળી લીધા. ધીમે ધીમે એની સાથે કામ કરતા ખીમ કંઈક સાથે મિત્રતા ગંધાઈ ગઈ. પેટીમાં આંખો દિવસ દિમાગી વૈતક કરતાં કંઈક છેક સાંજે સાડા છ વાગ્યે છૂટતા પામતા ત્યારે કંટાળેલા અને થકેલા આ માનવો જરા આનંદ અને તાઝગી મેળવતા માટે ફરતા જતા. ચોપાટીના દરિયા કડિ મોજો ચરેલાં અરબી સમુદ્રનાં ખાસ જળ ઉછળતાં જોઈ આ થકેલા દિવો અને કંટાળેલા દિમાગો ઉપર પણ નવિન ઉત્સાહ અને પ્રોત્સાહનનાં પાણી ચડતાં વાપુ લહેરીથી લહેરતા ગંભીર દરિયાની ઉછળતી મોજો અધિ ઉમિયા ઝીલવા દરરોજ ચોપાટીની રેતાનાં માનવ મેદની ઉભરી પડે છે. આમ દરેક સંધ્યાએ મુખ્યની અનેક વિધ વરતી ચોપાટીને પાવન કરે છે ત્યારે, જાણ કે ચોપાટી આજળ જળ અને ધણ બંને ઉત્તેજ થઈ ગયાં હોય તેવો ભાસ થાય છે !

આવા રસ અને નસતી ભર્યા પ્રસંગે દરિયા કાઠે ઉમેલા આંખિદને જમીણા યાદ આવતી. મોજાંની હોળામાંથી ઉડતી મુંદાના ચમકારમાં જમીણાની ચમકતી કીડીઓની સ્મૃતિ આંખિદને થતી એને યાદ આવતું : ‘મને જૂલી જતાં નહિ.

આમ પહેલાં પહેલાં તો આંખિદ જમીણાની યાદમાં ધડીલર મરત બનીજતો. પરંતુ અંદિતો માનવ બંધન જૂલી જાય એવું છે. ધીમે ધીમે આંખિદની પ્રૃત્તિ ઉપર પણ આ જૂલ જૂલામ-જૂની છાપ પડતી ગઈ. ધડીલર એ પ્રૃત્તિ શોભા નિરખતો તો, ધડીલર સમુદ્રના કીનારે વિદરતા માનવ જુગ એની આંખોમાં રમી રહેતાં મુંદારો સહ ચોપાટીની રેતી ઉપર દ્રશ્ય થતી રમણીઓની કર્મ નયના તરફ પણ આંખિદ આકર્ષાતો હતો, અંદિ સુમંગરિત મહિલાઓને નિરખતાં એની માનવ મુલ્ય બૂબ જાગી ઉડતી.

ચાર પાંચ ચોપડીઓ લાગેલી જમીલાનો પત્ર દર અઢવાડિયે આવતો. પોતાના શાંતિપ્રેક્ષા શબ્દોમાં ઓછી મુદ્રાખતના ઉમળકાઓ લાલવતી, અંતે પોતાને વાદ રાખવાની એક માત્ર લલા-મચ્છુ કરી એ પત્ર પુરેા કરતી. આખિદ એ પત્ર વાંચતો, એના ચહેરા ઉપર એક આલું શીકડું રિમત ઝગડો આવતું.

જમીલાના બેનણુ પત્રો પાડી આખિદ એકાદ પત્ર લખી નાખતો હતો. જમીલાને પત્નિની આવી બેદરકારીથી દુઃખ થતું. આખિદ પોતાને મળતા રૂપીઆ પંચોતેરના પગારમાંથી દરમાસે રૂપીઆ ત્રીસ જમીલાને અચૂકપણે મોકલાવતો હતો.

મુખકમાં રૂપીઆ પંચોતેરના પગારમાં આખિદ જમાના સાથે રહી શકે તેમ ન હતું. છ માસ પીતી ગયા પછી જમીલાએ લખ્યું, ‘મને ક્યારે બોલાવે છે?’ આખિદે લખી દીધું “આટલા પગારમાં તો બોલાવી શકું તેમ નથી. માસિક રૂપીઆ ત્રીસ મોકલાવું છું તે મોકલાવતો રહીશ. જે જમીલા! હું તને બુલ્યો તો નથીને?” અને શું આખિદ જમીલાને બુલ્યો હતો? દરમાસે ત્રીસ મોકલાવતા પતિ શું પત્નિને બુલ્યો હતો?

* * *

મનુષ્ય માત્ર માટે વાસનાની બુખ ખબ્બ અસવ બુખ છે. બિચારો યુવાન આખિદ પણ આ બુખનો મિઠાર ચાપ તો એમાં વધારે પડતા આશ્ચર્ય નેત્રું શું છે? મુખકનું વાતાવરણ શું મનુષ્યની આત્મી બખ્ખને વધારે ઉત્કેરિ મુકતું નથી? ત્યાં પતનના માર્ગે ખૂટે છેગ પોતાના આમંત્રણ પાત્રતાં દોષ ત્યાં આવા યુવાનો અને આર્થિક મુશ્કેલીઓને તરિ પહેંડી શકવાથી પતિ પત્ની એકબીજા રહેવાની દુઃખદ પરિસ્થિતિમાં મુકાયેલા પડ્યા પતન ગામી અને તે એમાં વધારે દોષ એ કમળાખ માનવાનો છે કે

મુખકના મોંઘા અને મોહકા વાતાવરણનો?

ખૂણા છેગ ચાલતા કેટલાક અખાગળોને બાદ કરતાં પણ આ વિલાસ નગરીમાં વસતા સાધારણ સ્થિતી ધરાવતા કુટુંબોમાં પણ આંખ આગ કાન થતા હોવાની વિગતો મળે છે. આર્થિક સ્થિતિ અને મુખકની રહેણી કરણીજ બહિષ્કારના કેટલાક છાત્ર અને ખૂણા અગુઓનું મૂળ જુત કારણ મનાય છે.

આખિદ પોતાની સાથે કામ કરના કલાક્રાંમાં લગી મળી ગયો હતો. એમાંના કેટલાક તો પોતાના આખા કુટુંબ સાથે મુખકમાં વસતા હતા. મુખકની ફેશન અને ખરચામના એમના આખા કુટુંબને સ્પર્શી રહ્યાં હતાં. ચોપડી ‘કે રીનેમામા એ સૌ ક્યારેકતો આખિદ સાથે ગતા હતા. આ, અને આવા સંલેગોમાં આખિદનું પતન થયું, પોતાના મિત્રની બેદન સંધે એનો અનર્થનિય મંથન બંધાયો.

શહેરનાં સ્વચંદી વાતાવરણમાં સમાજ અને સંસ્કૃતિના બંધનો દીલાં હોવાથીજ આવા કિસ્સાઓ બને છે. મિત્ર કુટુંબમાં આખિદને કસીજ રોકટોક ન હતી. કારણ ધમાલબયાં શહેરમાં કાઈ શું કરે છે એ જાણવાના પ્રયત્નો બહુજ ઓછા કરવામાં આવે છે. પુરૂષ વર્ગ પોતાના કામમાં મુગ્ધાએત્રો રહેતા દોષ ત્યાજ ત્વી સમુદાયને વધુ સ્વચંદી બનાવાનો માંદા મળે છે. આર્થિક સ્થિતિને પહેંડી વળતા માટે તેમજ ફેશનમય જીવન જીવવાના કોડમાં રાચતી સ્ત્રીઓ શિવજનો નિયમમનોને વધુ મદતવતા આવતી નથી. આ સઘળા સંલેગો વચ્ચે નથી રહેવા પામતો પુરૂષ વર્ગ વફાદાર, નથી રહેવા પામતો સ્ત્રી સમુદાય વફાદાર! આવા બેવફાઈના પરસ્પર ધ્વજોમાંજ ઉપરથી ભય દેખાતું સંકેતી જીવન અંદરથી સળગી ઉઠે છે. જેની જવાબા-ઓમાં બિચારી જમીલા નેત્રી કેટલીએ નિર્દોષ આમાઓ દેશમાં જન્મે છે.

એક વર્ષનો ગાળો પસાર થઈ ગયો આગિદ
યતનમાં આગ્યો. ત્રણસો સાડ દસપ બાદ પતિને
મળેલી જમીણા આનંદ વેલી બતી રહી. પરંતુ
પ્રીયતમની પ્રિયામાં દાય નાખી એણીએ પૂછ્યું

“મદારા માલિક! મને જુલી ગયા તો નથીને?”

“જમીણા તને! આ શું બોલી?”

“આ એક વર્ષ સુધી”

“એક તો શ પાનુ, પાંચ વર્ષ શછંતય નોએ?”

“ખતીન”

“તારા સમ”

“મને ગયા નો નથીને?”

જમીણાના ઉપરામ્ત શબ્દો આગિદના દિલમાં
તારતી જેમ વાગ્યા એટલે દિલની તિવ્ર વેદના
એના મો ઉપર રચી હતી.

“શું હું મામે રૂપાઆ ત્રીસ નરેનો
મોકલાવતો?”

પોતે એને બણે નરેનો એનું પ્રમાણ
આપવા આગિદે કાંઈક ખીન્ન થતા જાણાવ્યું.

“હું એ ક્યાં કહું છું?”

“તો?”

તો! તો કહેતાં જમીણા અનર્પ, એના
સંસ્કલ્પ સ્વભાવે એણીને અટકાવી. આગિદના
મોરે ઉપર વિવાદની શ્રેણી રધુ રૂપાએ
અંશર્ક મઠ

પતિના વદન ઉપર તરવરતી વેદના જગા-
લાના દંદ્યમા હોને હોં ઉતરી રહી હતી

“સારવણા! તને કાં સમજતાજ નથી,”

અરજના પૂર્વક પોતે કાંઈજ જુદું જ પુછે છે
આંખો જમીણાએ રેણ કર્યા.

“હં...અં?”

“હવે સમજ્યા?”

“અમન્યો, માંડી...”

જમીણાના અસહને અરાબર સમન્યા છતાં
આગિદે કાંઈજ ખૂલાસો કર્યો નહિ. ફક્ત એને
માંડી કરી એણીના અસહને ઉગ્રી રહ્યા.

એક વર્ષ પછી પણ જમીણાને મળેલો
આગિદ કોઈક ધુવાળી રાખનો હતો એના
દિલમાં અંદરને અંદરના છે ઉદ્ધરણતા ધર
હરી રહે છે એનું જમીણા સમજી સારી હતી.
દસબાર દિવસ પસાર થઈ ગયા આગિદને
ખૂશ કરવા મારે જમીણા નિત્ય તમા પ્રયત્નો
કરતી હતી પરંતુ એના પ્રિય આગિદને કાળુમનને
શું થઈ ગયું હતું કે એ પુરેપુરો પ્રસન્ન થઈ
થકતો ન હતો.

દરમ્યાન મુજબથી નીકળતા દૈનિક પરોમાં
એક ખજાર પ્રસિધ્ધ ધર્મ એક તાળ જમીણા
બાળકનું શળ મોલીસને મળી આવ્યું હતું. એ
મંજય મુજબની ચતુર મોલીસે એક સ્ત્રીની
ધરપકડ પણ કરી હતી. એની સાથે આડો
સંબંધ ધરાવનાર પુરવતી ગ્રામ પણ આશની
દોષનો એ પત્રમાં ઉલ્લેખ હતો. સ્ત્રી એક
કુમારિકા હતી એણે કાંઈનું પણ નામ દેવાનો
હંકાર કરી દીધો હતો.

એના ખીજે દિવસે આગિદ વહેલો ઉઘો,
એનું પોતાનાં કપડાં મેગમાં ભરવા માંડ્યા.

“કેમ?” જમીણાએ કાંઈક આશ્ચર્ય અટાળ
થતાં પ્રશ્ન કર્યો.

“આજે જતું છે આગિદે રૂંધ કલેન્ડર
જાણાવ્યું.

“આજેજ, એક માસ રહેવાના હતાને!”

“હતો પણ”...

“પણ શું?”

“આનો નોકરી ફેરવાય જમીણા! ફરજ,
સમજીને? ખરે જતુંજ બેઠકે”

“કેવળા રોન તો!”

“તોય પડી ગય.”

“જગોજ?”

“હા, ખતીન!”

“મને જાણ નહિ.”

જમીણાના હેસ્ટા શબ્દો ઉપર આ પાખને
આગિદ રહી પડ્યો

“રહે છે શું? મને જોવાની વેળે જોવાવશેને?”

“નહિ.”

“તમારું મુંબઈ દેખાડવા માટે પણ?”

“એમાં જોવા જેવું કંઈજ નથી.”

“કાગળોમાં તો બહુજ વખાણ કરના દના!”

“દનો.”

“કાગળો લખવાનું બૂલી જતા નહિ.

દવે આબિદથી વધારે સદન થઈ સમ્યું નહિ. એના દિલમાં ભાર્ય આવેલ દુમા વચ્ચે એ જોડ્યો.

“કદાચ બૂલીનહિ. પણ પણ ન લખું; પણ તું મને..... બૂલી જઈશ જમીના?”

“હું ક્યાં મુંબઈમાં વસનારી છું?”

“ખરીત! મુખમાં વસનારજ સૌ કાઈ બૂલી જાય છે. પ્રેમાળ પત્નિ, પ્રાણુ પાંચનાર ભાઈ, જનતા, પિતા, જાન, કુટુંબ ગંધુજ અને પોતાને પણ!”

“હા!”

“હા, હું પણ એ બધું બૂલી ગયો. મેં અપરાધ ક્યો છે! હું અપરાધી છું!”

“તમે! તમે શો અપરાધ ક્યો છે? માસિક રૂપીઆ ત્રીસ મોકલતા હતા. અને અવકાશે પણ પણ લખતા હતા. આટલું તો કોઈજ ન કરી શકે?”

જમીનાના આવા સત્ય શબ્દો ઉપર રડતો આબિદ પણ દસી પથેલ એક ભયંકર દસ્ય કરતાં એણે કહ્યું, “હતાં હું અપરાધી છું. મ્હારા અપરાધનો છકારા હું ખુદને હોગે કરીશ. આમ ધરને ખૂણે ફક્ત તનેજ ફટું તો ઉઘડું તું મારા અપરાધને દાકવા માટે વધારે અપરાધ કરવાનો માર્ગ જનાવે.”

“પેટીમાં કાંઈ બલચૂડ?” ચિંતા અસ્ત થયેલ જમીનાની બુદ્ધિ પેટી ઉપર જઈ ચાંટી. “નહિ!”

“એ થોડા પૈસા બચાવી રાખ્યા છે જેતા જન.”

“રહેવા દે, તારે કામ આવશે. હું ન જોઈશી શકું તો તું દુઃખી થઈશ.”

જમીના અને આબિદ વિષૂરા પડ્યાં આ વખતે જતાં આબિદે જમીના તરફ ફરીને એક વખત દેખ્યું નહિ જમીનાને આ પાતનું પણ દુઃખ રહી ગયું.

* * *

ન્યાયમૂર્તિ આગળ દાનંદ થયેલ મુનેશ્વર દેટલીક ચાંકાવનારી વિગતો ખૂણી કરનાર હતો. એથી, આજે કોર્ટમાં ચિહ્નર મીરવી હતી. એણે ખુદાને માથા ઉપર રાખી પોતાના ગુનાહનો છકારા ક્યો. કોર્ટ પણ થીડી ભર મૂર્તિવશાત બની રહી.

પોંજરામાં ઉભેલ આબિદે પોતાનું શેખિન છકારાનામું પોતાના મોરેજ વાંચી મેલગાવવાની વિનંતિ કરી; એ મંજુર કરવામાં આવ્યું, આબિદે વાંચવા માંડ્યું.

“હું મનુષ્ય છું. મેં મનુષ્ય મુક્ત પાપ કર્યું છે. કાયદામાં આવતી શિક્ષા મને ફરમાવાય. હું એ ખુશીથી ભોગવીશ મુંબઈનું આર્થિક જીવન, ખરચાળતા, અને ધંધુ પડતી આજીવીજ એવા ગુનાહોનું મૂળ છે. પત્નિ છતાં એકલવાયા રહેવાની ફરજ પાડતું મુંબઈનું મોઢું જીવન; કુટુંબ સાથે વસવાર માટે મુંબઈ વાસી જેવા ફેશનેગઝ રહેવામાં આર્થિક ઉત્પન્નતી આજીવન આવા ગુનાહોને નિપજાવે છે. જીવનનું ધોરણ વધુ પડતી સ્વચ્છતા અને શિયળતાં વિધાનીક નિયમનોનો પ્રચાર કરવામાં નહિ આવે; તો આ સવળા વચ્ચે અટવાતો મુંબઈનો જનસમાજ ગમે તેટલા મુનેશ્વરોને લટકારી દીધા પછી પણ મુધારી શકશે નહિ! મેં દાનંદ થઈ આવા ગુનાહોનાં મૂળ બત કારણો દર્શાવ્યાં છે. એમને નાશ

કરવાની ફરજ આપના શિર છે. મેં કરેલા
નવાનો હું પકગર કડ છું.”

“તમને સખ્ત મલુગી સાથે તજી રહીના
સ ન કાયરો ફરમાવે છે” ન્યાયમંત્રિએ દાનમાં
કલમ પકડતાં કહ્યું.

આગિદના ગોખરા ઉપર એક અદ્ ભાખ્યની
ઝલક આવી અને ઉડી મઝી.

દને જમીજાને દરમાને રૂપીઆ ત્રીસનું
મનીઆઈરે મળતુ નથી. એણીના પગનો જગામ
પાતુ આવતો નથી. એણે છેલ્લાં ચાર પાંચ
પત્રા લખ્યા. અંદર લખ્યુ હતુ ‘આગિદ!
માન સમ મને બહી મયા? હુ તમને બહી
નથી મદારો પ્રેમની કમ્પારી ફરસા માંડ તો
આમ કરના નથીને’ ભોડમાં હોય તો પેસા ન
મોકલના સંધરી રાખેલા નાણા હજુ માંડે છે
તમારી તખીઅત તો સારી છે ને? અદિન
ચાલ્યા આવે.’

પડતુ એના એકે પગનો કાલજર જગામ નડેનો

આખો. દરરોજ એણી દપાલી આવવાના વખતે
દરવાજા આગળ ઉભા રહે છે.

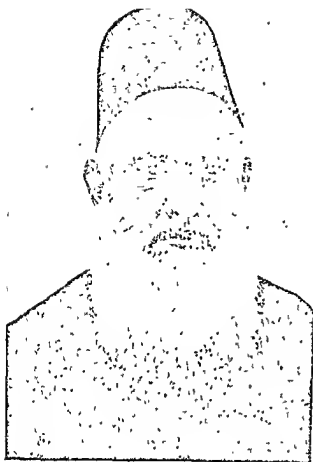
પટેલાં દર અદવાડિએ પેદર દવાડે પગ આપી
જતો અને દર માંમે ડા. ત્રીસનું મનીઆઈરે પે
કરી જતો પોલ્ટમેન જમીજાને પહોનો બદલ છે.

“દવે તમારો કાગળ નથી આવતો? મની-
આઈર પાતુ નથી મોકલના...દમણા નોકરી
મોકરી છે કે નહિ?”

“બુદા.....ન.....જે !” પગ મેળવવાની
આશામાં દરરોજ દરવાજા આગળ આવી ઉભી
જમીજા નિરાસ થતાં જગામ આપે છે. અને
પોલ્ટમેન ન દેએ તેમ ચોતાની આંખોમાંથી એ
ઉન્ડાં આવુઓ પાંચી ધરમાં ભરાઈ જાય છે.

ક્યત ખડમાં આવના એણીથી પોક મૂકી
રડી પડાય છે. દુસકાં ખાતાં એ બોલે છે “મને
બહી મયા?” જવાબને બદલે રજજન વિરોધા
નુના ધરની દિવાલો જમીજાના પ્રથનો પડેલા
પાંચ એલી મરકડીઓ કરની દોષ નેમ મુંડ
છે “મને બહી મયા?”

જનાબ 'આર' રાંદેરી સાહબ
કર્તા:—“શાંતરી” ભા. ૧-૨.

કવિ દર્દની માટીથી ઉત્પન્ન થાય છે કવિ દર્દ, દુઃખ, મુસીબત આકૃતનો એક નમૂનો હોય છે. છેડકાથી કવિને યોદીના ટીપાંઓથી ઉછેરવામાં આવે છે. કવિને પોતાની જ અગ્નિમાં જગી મરવું પ્રીય લાગે છે. કવિ પોતાના કાવ્યથી ઉત્પન્ન થતી તામીરની ગરમીનું પતંગિયું છે. કવિ જેના સ્વતંત્ર સ્વભાવનો દુન્યામાં બીજો કોઈ હોતો નથી. કવિ પહોડો અને જંગલોમાં દિવાનાઓ સમ ભટક્યા કરે છે. કવિને દરેક વસ્તુની આકર્ષક શક્તિ પોતાની નરક પંચે છે કવિ દરેક વસ્તુમાં ગરમીને જોજે છે. કવિને કોઈ વેળા કટકનું ખૂંચવું હસાવી દે છે, અને કદી કશી ખીંચવું રહતી દે છે. કવિની પ્રકૃતિમાં તર જેવા સ્થા પડાઈથીએ વિગેય મોટા કલ્પિત મહેસા

બાધવાના સ્થાનો હોય છે. કવિની દેખવાની શક્તિ એક પળમાં મોકડો પૃથ્વીઓ જેવા વિશાળ ગ્રહોને દેખી શકે છે. કવિની મૂળ હકીકત અને બનાવટ કવિ આગળ એક જ વસ્તુ છે કવિનો સ્વભાવ તમામ વિશ્વનો ખુલાસો કરેલાય છે. કવિમાં દરેક રંગ પ્રગટ થઈ સમાઈ જાય છે. કવિનું હૃદય આકર્ષક હોય છે. કવિને કે વન ઉપવનમાં ભટકતો રહે છે, અને દુન્યાની દૃષ્ટિએ દલકા ગણાય છે, પણ ખરેખરા દર્દનું મુખ્ય સ્થાન કવિજ છે. આંતરિક ઉમરાઓનો ખરેખરો ફૂંવારો કવિજ હોય છે. કવિ આ વિશ્વના તરેહવાર રંગો જોવાને માટે એક આંધો છે. કવિ મસ્તી ભર્યા દુઃખના વદન્વણીનું એક માપ છે. જે કે કવિ જાદીરમાં દુઃખોની ઉત્પત્તિનું મુખ્ય સ્થાન દેખાય છે, પણ રૂપની દેવીના વાહનનો એજ અવાજ છે, ત્યારે કવિ મસ્તી ભરી મુરા પાને બેસુદ્ધ થઈ જાય

છે; ત્યારે તે પોતે પોતાની હસ્તીને પણ બૂલી જાય છે. કવિ પોતાની ચિન્તા પાસેથી મસ્તીને ખોજે છે. કવિ વિચારને પોતાનું મદપાન સમજે છે. કવિ હૃદયમાંજ પોતાની મેકરિલ જમાવે છે. કવિ જે કંઈ કહે છે તે મદમસ્ત રિયતીમાંજ કહી શકે છે. કવિના વાણગથી કદી દુન્યા યાત્રી જાય છે, એવું ગીત કદી હમેશ માટેનો એક રાગ ધર્મ જાય છે. કદી એની વાત હંરત અને શીખામણનો કિસ્સો ધર્મ જાય છે. કવિ કદી એક રજકણને મૂર્ચ બનાવી દે છે, અને કદી સ્વર્ગને નર્ક બનાવી દે છે. જો કે કવિ દિનારાત્રી જેમ મુગ્ધ છે પરંતુ હરથા હરિયાના ચૌરને સાલજો છે કારણકે એનો સીનો અવાજનો મોંને સમજી મદજી કરવાનું મુખ્ય ગૂઢ છે. કવિના ગીત જમાના માટે ફરિસ્તાઓનો અવાજ છે. કવિ કદી પણ હૃદયમાં દુન્યાનો પ્રેમ પપણ કરતો નથી. કવિ જામને એટલા માટે તોડી નાખે છે કે શીશી પપણ થાય.

કવિ જનહિન જતીની સ્ફુરણથી જે કંઈ લખે છે, તે ખરેખર સત્યની મીઠાસા ઘોષ છે. કવિને મેઘધનુષ્યના રંગોમાંથે કાવ્યો નાચતા દેખાય છે. કવિને શાંત રાત્રીએ ચક્રચક્રિ તારલાઓ સંદેશાઓ આપી જાય છે. તેઓના મંદેશાઓ કવિના અંતરની ઉડાછમાં ઉતરી જાય છે. કવિના આત્મિક ઉભરાઓ સારી રીતે ઉડી શકે એવી પાખો રાખે છે. તે ઉભરાઓ નવરાશની પખોમા ઉડાં પશ્ચિમીની જેમ આવે છે, ત્યારે કવિ મ્હોટ ભાગે તેને શબ્દોની જાગમા જકડી લેવા ફનેડગઢ થાય છે. કદી કવિ જાતેજ સંદેશો ધર્મ જાય છે. કવિનો સંદેશો આ વિશ્વયો પહેલાનો છે. કવિનો સંદેશો કવિથી પણ જુનો છે.

કહેવાય છે કે શુલાળ પોતાની મંદરતાની સાથે જાતે ખીંચે છે, પણ જ્યારે તેનું સ્વરૂપ તમામ ખીલી ઉઠે છે, ત્યારે કરમાઈ જાય છે. કવિ પોતાના કાવ્યથી ઉત્પન્ન થતી અસર પર

ધધે છે, અને જીવે છે કવિનું કાવ્ય તેની પાતળાનો પુરાવો છે, જે સમય, અને અંતરિક ઉભરાઓની કપદમાં તડપતો દેખાય છે. જેની રીતે આંતરીક ઉભરાઓની જકડમાં આત્મા બેકરાર નગર આવે છે. કવિનું કાવ્ય તેની હરહર પળની મૌતનું ગીત છે. જીવન હોય કે મૃત્યુ, કવિ દરેક વખતે પોતાની પાતળાને કાંઈ ખાસ ઘડીની અંચલાણમાં જુએ છે, અને વર્ણવે છે.

કવિનું કાવ્ય એક દેહ છે. દેહ નાશવંત છે. પણ કાવ્યની અસર કે જે કાવ્યનો અમર વિભાગ છે તે કવિ કે કાવ્યના જેવો નાશવંત નથી, પણ અમર છે, જે અંતરની ઉડાણમાં ઢિન્નહિન્ન ખિયાતોના હોવા છતાં ઘર કરી લે છે.

જો કે કાવ્યની અસર એક પડછાયો કહેવાય છે; પણ કવિને તેમાં જીવનની એક અખી, અને નિર્ગોષ ઝલક દેખાય છે. પુષ્પોનું ખીમનું, જુલુજુલું શેતું ગાતુ એ વસંત ઝગતુના ચિન્હો છે; પણ કવિને એની પાછળ એક મ્હોટી વસંત દેખાય છે. વર્ષાત એક આત્મા છે. પાનખરે ત્યાં ત્યાં હરિયાલીઓનો નાશ કર્યો છે; ત્યાં ત્યાં વસંત હરિયાલીઓનો ચક્રચક્રિ વિખાસ પહેરી મદમસ્ત ઝૂમતી આવે છે. કવિ પાનખરનો ભોગ બનેલ દુન્યામાં વસંત બની પ્રગટ થાય છે, અને પોતાની પાતળાનો પ્રકાશ એવી રીતે અમકારી શકે છે. કે ભવિષ્યમાં તેનો ઉપદેશ ઓતાઓ માટે શાંતિનું કારણ બને છે.

જ્યારે કવિ ચાંદની રાતમાં સમુદ્રના તોફાનની જેમ ઉઠે છે, ત્યારે મોહામાંથી નાવડીઓ વમળમાં ફૂખી જાય છે. સવારના તારાઓ ધ્રુવે છે. પ્રકાશ જાતેજ પ્રકાશ માટે મૌતનો પવચામ બને છે. કવિને આકાશ ઉપર ધૂળ ઉડતી દેખાય છે કવિ દિવસને જીવનની મંજીળનું પારણું સમજે છે. કવિ પોતાના જીવનમાંજ જીવનને ખોજે છે. કવિ પુષ્પોનું પપરડન ફાટી, અને જુલુજુલના હૃદયમાં ગ્રધ જેવું કહે છે, કે

આ વસંતનો બાગ છે કે માતમની મેઢકિલ
અને પોકારી કહે છે કે, મારી આંખે મને જે
દેખાય છે, તે મને કહેવા ન દો! મને મારા
એકાન્તમા રહેવાદો! આ સ્વપ્નમય જગત
પાસે એક બીજું જગત પણ છે. તે
જગત આ જગતથી દૂર, આંખોથી અદ્રશ્ય,
પણ હૃદયની પાસે છે. એ જગતની એક રજ-
કણ પણ નાશવંત નથી. એની હરિયાલીના
એક પાંદડાને પણ બૂખર લાગતી નથી. અહીંયા
પુષ્પો હમેશ માટે ખીલે છે. અહીંયાની સરિતા
ઓમાં સદા મોતીઓ વહે છે. અહીંયા પ્રેમ,
વિયોગના દુઃખથી બે ખજર હોય છે. અહીંયા
રૂપ, દશેનના શોખની ગરમીથી બેખરણ રહે છે.
અહીંયાની એક એક રજકણ ખુશીની ઈદ છે.
અહીંયા દરેક જગ્યા પર આશાઓની રૌદ્રની
પ્રસરી રહી છે. એ જગત દુઃખતા સ્પર્શથી
અસાગી છે; છતાં કવિ કોઈ જગ્યાએ ખૂશ
રહી શકતો નથી, એ કવિ સારી રીતે જાણે છે.

જીવન-નૌકા

પ્રભો! મ્હારી જીવન-નૌકા
જરા તટપર લગાવી દો,
નહીં તો કુબશો : એને
તરંગોથી ખચાવી દો!
મહા વિકરાળ ખડકોથી
અહા ઘેરાયલી એને
દયાળુ! કંઈ દયા લાવી
તુફાનોથી ઉગારી દો!
ખડક સુખ દુઃખના ઉપર
અજાણે એ ય અકળાઈ,
થઈ છે ભાંગરી : પાણી
ભરાયે તે હાલી દો!
નવી દેખાય ધ્રુવતારો
બધે અન્ધાર છાયાથી,
મજે ના માર્ગ નૌકાનો
પ્રભો! આશા બનાવી દો.
ભરાઈ પાપના ભમરા મહીં
ઓ લે ય હી એ ને
પ્રભો! આંધાર તારો છે
બચાવી દો, બચાવી દો!

કવિ શ્રી-જનાર્દન મહારાજકર

નામ. ગાયકવાડ સરકારે સાર્વજનિક
પુસ્તકાલયો માટે અને

ના. મુંબઈ સરકારના કળવણી ખાતાએ
પ્રાથમિક, માધ્યમિક શાળાઓ અને ટ્રેડીંગ
પ્રાઈવેટ યુથ-સના શિક્ષકોની લાઇબ્રેરીઓ
માટે મળૂર કરેલ પુસ્તક.

કી રા. ૦-૮-૦ (ટ. ખ. જુદું)

સ્ટોકોહોલ્મ:-

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલ્યાણ સુરત.

“જીવ” રાંદેરી કૃત

શાઈરી ભાગ ૧-૨

ફારસી પીંગળ શાસ્ત્ર સમજવા માટેનું

આ એકજ અને અલગ પુસ્તક.

દી. બા. કૃષ્ણલાલ ભા. હવેરો:-

‘એની ભેડીનું બીજું’ પુસ્તક મારી જાણમાં નથી.

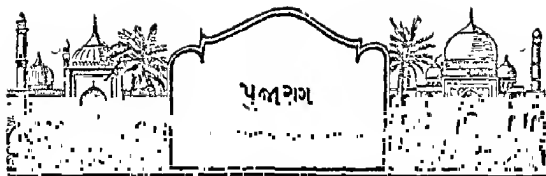
શ્રીયુત ડોલરરાય રા. માંકડ. શ્રી. એ. કે.

ત્રિવેદી. શ્રી. વિજયરાય ક. વૈદ્ય. શ્રી રમણ-

લાલ વ. દેસાઈ. શ્રી. વિશ્વપ્રસાદ ર. ત્રિવેદી.

શ્રી. ચુનીલાલ વ. શાહ. વીં ના ઉત્તમ

અભિપ્રાયો મળેલ છે.

[દિવસો બાદશાહની દિલ્હી નવાબીની એક સત્થ ઇતિહાસીક ઘટના]

(૧)

ઇ. સ. ૧૬૧૭ નો આ પ્રસંગ છે.

ગામથી દૂર જંગલમાં એક શિવાલય આવેલું હતું. ત્યાં તે શિવાલયમાં માગ માતા તથા પુત્રિ રહેતા, અને ગામમાંથી પળ કરવા આવનાર ભક્તો જે કાંઈ આપના તેના ઉપર માતા અને પુત્રિનો નિર્વાહ ચાલતો હતો. તેમને ગામથી છેડે એકાન્ત અને જંગલમાં રહેવા જતા ખીક નહેતી, ચાર કાકીની ધામ્ની નહેતી. પર્ણ શાન્તિ અને નિર્વિત હવત ગામવા, કારણ કે તે સમયમાં શહેનશાહ નવાબીરનો અમલ હતો તેના ઈન્સાફનો ચારે બાજુ ડેકા ચાલતો. દિલ્હી ને મહાન શહેનશાહની ધાક એટલી બધી હતી કે ચાર છુટા પોતાનો વશપગમપસનો ખંધા જન્મસિદ્ધ દર સમગ્ર, એક જ રસ્તો સમગ્રતા તેનો ત્યાગ કરી દીધો હતો.

તે શિવાલયમાં ચતુર્ત્રાઉપર જમી પરચાયાં પછી માતા પુત્રિ આદીને એસતી અને પોતાના પહેલાંના હવત ઉપર વિચારણા તથા ચાર્ણાલાપ કરતી.

“પુત્રિ તારા પિતાનો સમય કેવો આવેદ દાવક અને સુખી હતો દાવક પણ અને બીજા નગરની સાદેબી યાદ આવે છે” માતાએ નિમ્વાસ નાંખના કહ્યું.

“માતા ! હું તમોને ઘણીવાર કહી ચુકી છું કે ગમેલા સમયને યાદ કરી શા માટે દુઃખી થાઓ છો. મુખ દુઃખ તો એક હાંચો છે. રાત પછી દિવસ અને દિવસ પછી રાત આવે છે, તેમ

મુખ પછી દુઃખ અને દુઃખ પછી મુખ આવે છે. પણ માતા ! મુખ દુઃખ તો મનની ભાવના છે. નહિ તો જગતમાં મુખ દુઃખ જેવું કાંઈ છેજ નહિ; શુ તમો જગતમાં બેના નથી કે જે વાતમાં એકને મુખ જણાય છે, તો બીજાને તેમાં દુઃખના દર્શન થાય છે:—

“પણ પુત્રિ ! શુ આપણું દલાય નહિ વળે ! નારા પિતાનું ભવિષ્ય ભાંખેલું સાચું નહિ પડે ! માતાએ દુઃખ ભયાં અવાજે કહ્યું.

તને મારા પિતાના વચનમાં અવિશ્વાસ લાવવાનું કશું કારણ મળ્યું છે. મા !”

“બેટા કપા. મને તો રટી રટીને મારો આગસો સમય યાદ આવે છે. બીજા નગરની આબોધવા ! જી મનમોહક હતી. હું તો નાની હતી, તારા પિતા ત્યાં સારી નોકરી ઉપર હતા, પણ તેમના સ્વતંત્ર સ્વભાવના કારણે વગ પ્રધાન સાથે કાંઈ વાતમાં અલગતાવ થતાં સરકારી નોકરી મુકી દીધી, ત્યારે મને ઘણું દુઃખ થયું, તેમને નોકરી મુકવાનું કારણ પૂછતાં તે બતાવ્યું નહિ, એટલુંજ નહિ પણ ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા” તે વખતે કપા ! હું માત્ર “મા, મા, મા,” મંથુર શબ્દે બોલતી આગ કરતાં તારા પિતા તને વધુ આદતા હું ન્યારે ન્યારે તારા ઉપર શ્રદ્ધ થતી ન્યારે આ પરિવર્તનનું કારણનુંતારી પેદાશથી થઈ છે, એમ કહેતી તો તારા પિતા ધણી શ્રદ્ધે ચતા અને કહેતા કે મારી પુત્રિ અકર્મી નથી પણ સકર્મી થયે. રાજ ગાનીની માસિક બનગે હું તે વાતને દરી કહતી. તેથી તે ચાલતા

હું મુખ ખોડી ચૂપ થઈ જતી.” આરણ્ય બોલતાં તો રૂપાની માતાની આંખમાં આંસુ આવી ગયા. હૃદય લરાઈ ગયું. આગળ ખોડી શપ્ત નહિ.

માતા પાછી રડે છે. “મારા પિતામી લગિધ્વલાણી રૂપાનો સમય મનેતો સમિષ આવેમો લાગે છે.”

“તું તો હમેશ મને આવીજ આશા બતાવે છે, પણ તારી આશા રૂપાની નથી.”

“માતા દરેક વાતને સમય હોય છે. સમય આવ્યે સર્વે પાસા સીધાજ પડે છે.”

“પાસા ક્યારે સીધા પડશે તેનો પ્રશ્ન જાણે, પણ જો તારા પિતાએ આ નાનકડું શિવાલય તે ગણુ આર કોઈકેમો ન બનાવી હોત તો કોણ જાણે આપણી શી હાલત થાત?”

“માના! મારા પિતાનું કવન કદાપિ અસ્ત્ય હરનાર નથી; અને મારા પિતાએ મને જે જ્ઞાન આપ્યું છે, તેને આધારે કહી શકું છું કે દરે તે સમય પાસે છે કે આપણી હાલત જાહેરો.”

“આશામનિ આશામાં નો વર્ષો વડી ગયાં બેટા!”

“માના! ચિન્તા ન કર; જા તુ જમી લે.”

“અને તુ?”

“મેં જમી લીધું છે.” આજે મને કોણ જાણે સારી આનંદ લાગે છે માટે મન આનંદમાં હોવા લાગે છે; મને અત્રેજ બેસી રહેતું ગમે છે. આવો આનંદ મેં કોઈ પણ પ્રસંગે અનુભવ્યો નથી હું નથી સમજી શકતીકે કારણ શું છે? જા, મા, જા, જમીલે. મને અત્રેજ બેસી રહેવા દે રૂપાએ મકકતાથી કહ્યું.

રૂપાની માગ પોતાની લાકડવાઈ પુનિની લાગણીને વદા થઈ ચાલી જઈ.

(૨)

માનાના આશ્વા જતાં રૂપાએ આકાશ સાથું જોઈ એક નિશ્વાસ નાખ્યો તે પછી તેનાં નયનોમાં આંસુ આવી ગયાં. સળંગ નયને તેણે શિવાલયની

સામાં જોયું, અને બન્ને હાથ જોડી નમી; અને મનમાં ગજગણવા લાગી. વખતે પ્રાર્થના કરતી હશે.

આ વખતે રૂપાની વય તો ચૌદ વર્ષની હતી; અદ્વૈતેણું યૌવન આવે છે, તેણું તેની મુખાકૃતિ જોવાથી સાફ જણાઈ આવતું હતું; અને તેના પ્રત્યે જોનાર સ્વભાવિક રીતે અનન્યબી લાગણીને વરા થઈ જાય તેણું તેણું રૂપ હતું. તેના હૃદયમાં તદ્દન સાદાં હતાં. અને જુની અને ચોગાં આપેલી સાડીએ તેણે પોતાના ઉભરાતા યૌવન તથા કાપને મંત્રાવી હતી, તે પોતાના વિચારમાં મગન હતી, કે એક થોડેસવાર યુવાન તેની પાછળ આવી ઉભો. રૂપાને તેનું જ્ઞાન નહોતું.

આવનાર થોડો સવાર થોડા ઉપરથી ઉતર્યો, કે થોડાજે દલુડલાટ કર્યો. તેના અવાજે રૂપા ચમકી. ઉભી થઈ ગઈ; અને આવનાર યુવાનને જોતાંજ કોણ જાણે કયા કારણે શરમના કારણે તેની આંખો ડળી ગઈ; અને પોતાના અલ્પભેદા, ઉભરાતા યૌવનને સંતાપના નકામો પ્રયત્ન કરવા લાગી.

“પુનિ! ગભરાતાની જરૂર નથી. હું એક મુસાફર છું; અને મારું જૂહી જગાથી આ જાણુ ચાલ્યો આવ્યો છું. મને તરસ લાગી છે. શું તમે થોડું જળ મને પીવાડી શકો છો?”

“આપ આ શિવાલયના ઓરલા ઉપર બેસો. હું હમણાંજ શિતળ જળ લાવું છું” પોતાનો ગભરાટ દૂર કરીને રૂપાએ કહ્યું; અને તરત ત્યાંથી ઉતાવળી ઉતાવળી દરબેર આવી ગઈ.

આવનાર યુવકે પોતાના અસ્થને એક રક્ષ સાથે જામી દીધો, અને ઓટલા ઉપર બેસી ગયો. શિવાલયની પાસેજ એક ઓરડી હતી, તેમાંથી અમુક મીનિટમાં રૂપા બહાર આવી તેના એક હાથમાં પાણીનો લોટા હતો, ત્યારે બીજા હાથમાં થાવી હતી થાવીમાં જવના બે રોટલા અને શાક હતું. થાળીને પાણીનો લોટા યુવાન આગળ મૂકી દીધો અને સામે બેસી ગઈ.

“હું આપને પાર્થના કરી શકું છું કે પાણી પીવા ધડેકાં તથા ચાર કોળીયા રોટલી ન ખાઓ ? હું ઘણી દીલગીર છું, કે મારી ઝુપડીમાં આ વગર અન્ય કંઈ નથી” રૂપાએ ગળગળા થઈ જઈ કહ્યું.

“ચિન્તા નહિ” કહેતાં યુવાન તરસના કારણે પીગતો હતો, પણ રૂપાની લાગણીને વશ થઈ રોટલી ખાવા લાગ્યો. તે યુવાનના રૂપરંગ જોતાં તે કોઈ મદાન માણસ હોય તેમ સ્વાભાવિક લાગતું હતું, અને તે ધણું એશ આરામમાં રહેતો હોય તેમ લાગતું હતું યુવાન આનંદ સાથે જમી રહ્યો હતો તેનું ધ્યાન જમવામા હતું, ત્યારે રૂપા તે યુવાનને ખારીક નજરે નિહાળી રહી હતી. જમ્યા પછી યુવાને પાણી પીધું કે રૂપાની નજર યુવાનની આગળીએ પડેરેલી યાકનની અંગુડી ઉપર પડી. અંગુડી જોતાં તેણે નંદ દાસ્ય કર્યું અને ઉત્સાહ બેર મોડી પોતાની ઝોરીમા ચાલી ગઈ.

યોગ્ય સમય પછી એક કાળજી પોટકું લઈ તે બહાર આવી અને યુવાનની સામાં ખેરી કાળજીમાં લખવા લાગી.

યુવાન હેરાન હતો કે રૂપા શું કરે છે ? તે હવે રૂપા તથા તેનાં કૃત્ય સામે એક ખ્યાનથી જોઈ રહ્યો હતો, તેની સગર નાશ પામી અને કાંઈ ધૂળવા માગતો હતો કે તે પહેલાં મંદ દાસ્ય કરતાં રૂપાએ યુવાન સામે જોયું. યુવાને પણ ઉતરમાં મંદ દાસ્ય કર્યું.

“શું આપ ! જમણે હાથ દેખાડી રહો છો ?” રૂપાએ પોતાનો હસ્ત લખાવતાં કહ્યું.

યુવાને પોતાનો જમણો હાથ રૂપાના કોમળ કરમાં મૂકી દીધો. યુવાનનો હાથ જોઈ તે પાછી કાંઈ વિચારમાં પડી ગઈ અને પોટલીમાંથી એક કાળજી કાઢી અને પછી આનંદમા ડોલવા લાગી. અને “મા, મા, મા” નો અવાજ ક્યો

તેની માતા ખીંછ ઝોરીમાંથી બહાર આવી અને પોતાની પુત્રિને એકાન્તમાં એક યુવાન પાસે આ પ્રમાણે ખેંચી જોઈ અચંખામાં પડી ગઈ; અને પાસે આપનાં કહ્યું.

“રૂપા ! કહે શું છે ? આ યુવાન કોણ છે ?”

“માતાજી હું શહેનશાહ જહાંગીરના નૈ-યત્ને સાધારણ સિપાઈ છું. દિલ્હીનો નવાસી છું. આજે શિકાર રમવા આવતાં માર્ગ બુઝી જવાથી આ બાજુ ચડી આવ્યો. તરસ પુષ્કળ લાગી હતી હું તમારી પુત્રિનો ઉપકાર માનું છું કે મને પાણી પાવા સાથે ખાવાનું પણ આપ્યું.” યુવાને વિવેક સાથે સશ્વમ ક્યાં પછી કહ્યું.

“આપ પોતાને સંતાડો છો. પણ હું આપને ઝોળખી ગઈ છું. મારા પિતા વ્યાસજી અને મારી વિદ્યા ભુડી દી શકતી નથી. જેની એધાણીએ અન નિશાનીઓ મારા પતાજીએ દેખાડી હતી. જે તેઓ પોતાના હાથે લખી ગયા છે. તે સર્વે મળતુ આવે છે તે સર્વે આપમાં જોવામાં આવે છે. સત્ય કહો. શું આપ અમારા મદારાજ પિરાજ શહેનશાહ જહાંગીર તો નથી ?

“પુત્રિ ! તમે બૂલ ચાપ આવો છો ! મેં નમોને સત્ય કહ્યું છે કે હું એક સાધારણ સિપાઈ છું” યુવાને રૂપાની લાલચી જોઈ કહ્યું. અને તરત તેની માતા સામાં જોઈ કહ્યું ! “માતા ! તમે આરા એકાન્ત જગલમાં કેમ રહો છો ?”

રૂપાએ આ પ્રશ્ન સાંભળતાં એક નિશ્વાસ નાંખ્યો.

“માતા ! દિલગીર કેમ થાવો છો. ? કહે શી વાત છે ?”

રૂપાએ પોતાની સર્વે વારદાન કહી. અને વધુમાં કહ્યું કે “મારા મૃત્યુ પછી દિલ્હીનો શહેનશાહ અત્રે આવશે. અને તે તમારી મદદ કરશે. તે શહેનશાહના હાથમાં એક મુદ્દયના યાકનની અંગુડી દશે. આ વાતો અમે પહેલાંથી જાણતાં હતાં. જહાંગીરનાદ ! આપના હાથે અંગુડી જોતાં અમેને ખાતરી થઈ ગઈ કે અમારા મેદમાન અન્ય કોઈ નહિ પણ મદારાજપિરાજ શહેનશાહ છે. દમણાં રૂપા મારી પાસે આવી હતી. અને તેણે મને કહ્યું હતું કે “ધણા લાગે મદારાજપિરાજ આવી ગયા પરતુ તમે કહેો છો કે હું એક સાધારણ સિપાઈ છું પણ અમે તે

માનવાને તૈયાર નથી. આપનું પ્રકલ્પશાળી મુખ
જોતાં સ્વાભાવિક રીતે દાવત કરવાની પાવત
લાગણી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.” રૂપાની જુદ
માતાએ ગળગળા યતાં કહ્યું.

“ચાએ હશે. માનો ન માનો તમારી
મરજની વાત છે, હું કાણુ છું તે તમારે જાણુ-
વાની જરૂર નથી. પણ આજથી રૂપમતિ મારી
પુત્રિ છે અને તમે મારી માતા છો. રૂપમતિને
મારી અંચુડી પસંદ છે માટે એક પિતા તરફ
તેને હું બેઠા આપું છું.” યુવાને પોતાના હાસ્યને
રોકતાં કહ્યું.

યુવાનના આવા શબ્દો અને અમૂલ્ય શ્રીમતની
અંચુડી બેઠા આપતાં જોઈ રૂપાની માતાનાં
નયનોમાં માર્પાંતરના કારણે આંસુ આવી ગયાં.

“માતા! રોડે છે શા માટે?” યુવાને તાજુબ
યતાં કહ્યું.

“મદારાજ! હું તમેને મદારાજધિરાજ્યની
ઓછી મદત્તાશાખા માનતી નથી. આવી અમૂલ્ય
અંચુડી સાધારણ માન્યસ પાસે હોય તે જનતુ
અસંભવિત છે. અને આપના કથનને અસત્ય
કહેવાની મારામાં દિમત નથી. મન તેમ કરવા
ના પાડે છે. મદારાજ એક જુદા બ્રાહ્મણદેવી
આપને આર્થિકવાદ આપે છે કે આપ હમેશાં
પુશી રહો.”

યુવાન મંદ હાસ્ય કરતો હતો.

રૂપાની માતાએ રૂપાને પ્રશ્નરો ક્યો કે રૂપા
તરત યુવાનના ચરણોમાં ઢળી પડી

યુવાને રૂપાને ઉપાડી ઉઠા કરી અને તેના
વિશાળ કપાળમાં સુબળ કહ્યું.

એજ સમયે દુરથી યોગ્યોતો હજુરજીવ અને
ટાપોતો અનાજ સંભળાયા અને જોત જોતામાં
એક સૈન્ય ભાં આવી ગયું તે સૈન્યના માણસોએ
આવતાંજ “શહેનશાદ સલામત!” “શહેનશાદ
જિંદગાદ”ના નારા લગાવ્યા.

“જલ્દાપનાદ! કડી દો કે દજી પણ હું
સાધારણ સિપાઈ છું!” રૂપાની માતાએ મદ
હાસ્ય કરતાં કહ્યું.

“માતાજી! મહે કરશો. તમારી માન્યતા સત્ય
હતી. હું જહાંગીર છું” તે યુવાન જહાંગીરે કહ્યું.

શહેનશાદ જહાંગીરનું નામ સાંભળતાં

રૂપાના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ.

(૩)

શહેનશાદ જહાંગીરનો હુકમ યતાં સિપાઈઓ
થોડા ઉપરથી ઉતરી ગયા. થોડા સમય પહેલાં
જ્યાં સુનસાનનું સ્થાન હતું ત્યાં વસતી બની ગઈ.
રૂપા તથા તેની માતાના આનંદનો પાર ન હતો.

જ્યારે સર્વે બવસ્થા થઈ રહી કે રૂપાની
માતા શહેનશાદ જહાંગીરની સેવામાં આવી. રૂપા
જીજ્ઞાસુ શહેનશાદ જહાંગીરના ચરણે ઢળી
પડી અને પોતાના પિતાનો લખેલો પત્ર શહે-
નશાદ જહાંગીરના ચરણોમાં મૂક્યો. એ પત્રનો
શુજરાની તરજુમો નીચે મુજબ છે.

“શહેનશાદ જહાંગીર!”

“હું આપને મુબારકબાદી આપું છું કે
તમે ઈશ્તિયુ દિંદ ઉપર હકુમત કરશો. અને
તમારા સર્વે સમુઓને હરાવશો. મારા વંશનું
પાસન કરજો. મદાન પ્રભુ તેનો બદલો તમેને
આપશે.”

લી. સેવક

“બ્યાસજી-પંડિત”

અર્થાત શહેનશાદ જહાંગીરના હુકમથી રૂપા
તથા તેની માતાને મોટા માન મરતખા સાથે
શાહી મહેલમાં નૂરગદાં પાસે મોકલી આપ્યાં.
જહાંગીરે રૂપાને રૂપાંગાર નામ આપ્યું. અને
તેજ નામે તે ઓળખાયા હાગી.

આ જનાવ પછી કેટલોક સમય પછી
જહાંગીરે કોટાના એક ખાનસાની બ્રાહ્મણના
પુત્ર સાથે રૂપાનાં ધાર્મયુધથી લગ્ન કર્યાં અને તે
ધિવાલનો એક છત્રો રૂપાને જહેનમાં આપ્યો.
કતિહાસ શાહી પુરે છે કે તે સમયમાં તે
છત્રાની આમદની વાર્ષિક ૧૫ લાખની હતી.
અને જહાંગીર પછી શાહજહાં દિલ્હીની ગાડી
ઉપર આવ્યો, ત્યારે શાહજહાંએ તે જાગીરમાં
પાંચ લાખનો વધારો કર્યો હતો. અને જહાંગીર
પણ માફ કરી દીધો.

શહેનશાદ જહાંગીરની આગેલી અંચુડી હાથ
પણ તે રાત્ર્યના ખજાનામાં છે. અને જ્યારે
જ્યારે તાજપોશી થાય છે; ત્યારે તેને પરિત્ર
વસ્તુ સમજી ગાડી ઉપર બેસતાં પેદર છે, અને
પછી ખજાનામાં મૂકી દેવામાં આવે છે.

લિક્ષ્મતમાં લિક્ષ્મત !

રજકરનાર- મલલાના "સાદિક" સાદબ (સાર)

મુદમદ ગઝલનીના ચિતા સુસતાન સુખક-
તમીનને લાં એક મોદરાબઅલી નામે બાદશાહી
દરીમ હતા તે રાજ દરીમ હોવા ઉપરાંત
પ્રધાનપદ પણ શોભાવતા હતા એક દિવસે મુસતાન
નુબુકનગીનનાં મહોરદાર ખુરશીદ બેગમ સખત
બીમાર થઈ ગયાં. ઇલાજ માટે દરીમ સોદરાબ-
અલીને બોલાવવામાં આવ્યા મુસતાને કહ્યું "બેગમ
આજ સુધી નિરોગી હતાં; પણ આજ એકાએક
બીમાર પડ્યાં છે, અને બાર વર્ગની વય પછીથી
તેને કોઈ પારકા પુરુષનું મોદુ વેળુ નથી, જેથી
તે આ બીમારીનાં લક્ષતમાં પ્રત્યક્ષ આપને નાહી
દેખાડવા આદતાં નથી. માટે તમારી સ્લામે નહિ
આવનાં રોગનું કારણ જોઈ કાઢી ઇલાજ
કરવામાં આવે."

દરીમે મુસતાનને અરજ કરી "આપ મને
મહેસમાં સાથે લઈ આવો. હું તેમના દીવાનખાનાની
બદાર ઉભો રહીશ અને આપ આ તારતો એક
છેડો બેગમના હાથ ઉપર બાંધી તેનો બીજો છેડો
લાવી મને આવી દેશો; તો હું તેમની બીમારીને
પારખી લઈશ" મુસતાન દરીમને પોતાની સાથે
મહેસમાં લઈ ગયા અને તે તારતો એક છેડો
બેગમ પામે લઈ ગયા અને દરીમની મુચ્ચા
પ્રમાણે તેના કાંઠા ઉપર બાંધી બીજો છેડો બદાર
લાવી દરીમના હાથમાં આવ્યો.

આ બેગમની પામે બીજી પણ કેટલીક
બેગમો અને દારીઓ મોલુદ હતી તે સૌએ
દરીમની લાપકાતનું માપ કાઢવા બેગમના હાથ
ઉપરથી તાર એકી એક પાળેથી બીજાડાના હાથ
ઉપર બાંધી દીધો.

દરીમ સોદરાને સ્વેચ્છ વિચાર કરી કહ્યું,
"હું જેની નાહી જોઈ રહ્યો છું તે તદ્દન નિરોગી
છે; પરંતુ નુસખો બતાવવો અમારી ફરજ છે.
માટે દરરોજ સવારનાં વખતે પાથેર છીલકી, અને
રાત્રે રોકીને દુધમાં પલાળી ખવાડવામાં આવે!"

મુસતાનનો દરીમનો જવાબ સાંભળી નારાજ
થયો, અને બોલ્યો, "શું માની વાત સારી

નથી? બેગમ બીમાર નથી? આ કેવો વિચિત્ર
નુસખો?"

દરીમે નમન કરીને અરજ કરી "જહાં
પવાડ! આપ અંદર જઈ તપાસ કરો, તો
જણાશે કે આ તાર બેગમના હાથે બાંધેલો
નથી, પણ કોઈ બિચાડીને હાથે બાંધેલો છે."
મુસતાન તરત અંદર ગયા અને જોયું તો
ખરેખર તે તાર બિચાડીને હાથે બંધાયેલો હતો.
પછી બેગમના હાથ ઉપર તાર બાંધવામાં આવ્યો,
તો દરીમે ખ્યાન પૂર્વક જોઈ કહ્યું કે "પરમ
દિવસથી બેગમ સાહેબાને માસિક ખૂન આવતું
હતુ પણ ગઈ કાલે બપોર વખતે તેમણે બરફ
નાખી કૂંડો શરબત પીધો હતો. તેને લીધે ખૂન
રોકાઈ રહ્યું છે; જેથી તેમના માથામાં દુખવો
તથા તાર આવ્યો છે."

"હવે તેના ઉપાય તરીકે પગની નસ
"સાફ"ની રૂદ્ધ લેવામાં આવે તો ઘણો જલ્દી
આરામ થઈ જશે. એના માટે આપ એવું કરો
કે, એક થાળમાં મેંદા બીજાથી તેમના જમણા
પગનું નિશાન લગાડી મદારી પાસે લાવવામાં આવે."

મુસતાને એક કાગળમાં મેંદા નખાવ્યો અને
બેગમને તેમાં જમણો પગ મૂકવાનો હુકમ કર્યો
પછી તે યાત્રને દરીમ પાસે લાવવામાં
આવ્યો. દરીમે "સાફન" નસની જગ્યામાં
એક તીક્ષ્ણ ખારીક પેલાદતો નશતર મેદામાં
બોંટી દીધી. અને મુસતાનને અરજ કરી કે
ઘણી ચાર સુધી એજ પગના નિશાન ઉપર
બેગમ સાહેબ પેતાતો પણ જોરથી દબાવી મૂકે."
દરીમની આતાનુસાર પગ મૂકતા તે નસમાંથી
લોડીની ધાર વહેવા લાગી અને બેગમ સાહેબા
જેનજેનામાં નંદુરત થઈ ગઈ.

મુસતાન લિક્ષ્મનની એ પુત્રી નિર્બીને ઘણા
ખુશ થયા, અને દરીમ મોદરાબઅલીને શાબાસી
આપી. આ છે અસહ લિક્ષ્મનની એક સત્ય
ઘટના ગરી ગરી રક્ષાના આગળના નીમદરીમો,
ઉત્તરથી અને લેગાણુ દાકનરો આથી કંઈ પડે
લેગે કે આપણુ લિક્ષ્મનની, આપણુ વેદકની આજે
કેટલી પગની થઈ છે? [સંપૂર્ણ]

હઝરત જમીલશા દાતાર (૨૬.)

લખનાર:—જનાબ કરીમ મોહમ્મદ મારેતર સાહબ.

એમ. એ. એલ. એલ. બી. સંસન-જજ બુનાગઢ.

હઝરત પીર જમીલશા દાતાર (૨૬.) નો ચિસ્તો બુનાગઢમાં ખૂત, છુત, ચગેરે મેલી બલાઓ કાઢવા માટે મશહર છે.

એવીજ બીછ દરગાહ ઉત્તર ગુજરાતમાં હઝરત પીર સંયર મીરાં અલી (૨૬.) પ્રચલિત નામ, મીરાં દાતાર (૨૬.)ની છે. જમીલશા દાતારનું પ્રચલિત નામ 'જમીલશા' છે. પરંતુ તે નામનું શુદ્ધ સ્વરૂપ 'જમીલ' ખુદ પાકનાં મુદર નવાણુ નામોમાંથી એક નામ છે.

૬૦ દાતારનો ચિસ્તો બુનાગઢ શહેર બહાર દાતારના ખ્વાડ તરફ જતાં તકાયતે કોંઈ કં. દાતારના ખ્વાડ ઉપર એમની ગુફા છે. એ ગુફામાં બુનાગઢના નિયાસ દરમ્યાન પોતે રહેલા તેને લીધે એ ગુફાવાળા ખ્વાડને 'દાતારનો ખ્વાડ' કહે છે.

ગિરનારની પર્વતમાળામાં ગિરનારનો ખ્વાડ સૌથી ઉંચો છે. દાતારનો ખ્વાડ તેજ પર્વતમાળાને ગિરનારથી થોડા નીચે બીજો ખ્વાડ છે. ગિરનાર દરિયાની સપાટીથી ૩૬૬૬ ફીટ અને દાતાર ૨૭૭૭ ફીટ ખ્વાડ છે.

૬૦ દાતાર બુનાગઢમાં મ્યારે આવેલા ને ચર્ચાસ્પદ પ્રજા છે. પ્રચલિત માન્યતા પ્રમાણે તેઓ બુનાગઢમાં ત્યાંના છેલ્લા રાજા રા' મોંઘિકના સમયમાં આવ્યાનું કહેવાય છે. અદમદાવાદના મુલતાન મદમદ બેગડાએ બુનાગઢ રા' મોંઘિક પામેથી ખ્રિ. સ. ૧૪૭૨માં ફતેહ કર્યું હતું.

પરંતુ બુનાગઢમાં આ દાતારના ચિલ્લાના ખડીશના કુટુંબમાં એક જૂની ફારસી દસ્ત-કિશ્મિન નોંધ છે. તે અનુસાર ૬ દાતાર (૨૬.)

આગરે ૨૦ વર્ષની વયે મદીના મુનવ્વરાથી સારહમાં પધાર્યા હતા, અને બુનાગઢમાં મુકામ ક્યોં દતો તે લેખમાં જણાવ્યા પ્રમાણે તેમનો જન્મ દિગ્ગરી સન ૫૮૦૦ અ. સ. ૧૨૨૦માં થયેલો હતો એ દર્શાવેલો તેઓ બુનાગઢમાં ખ્રિ. સ. ૧૨૪૦ના અરસામાં, એટલે પ્રચલિત માન્યતાથી લગભગ ૨૫૦ વર્ષ પહેં આવેલા હતા.

તેઓ બુનાગઢમાં આવી, પ્રથમ લાલ માર્શ મોરચીના નામે ઓળખાતી જગ્યામાં એક પ્રાચીન મસ્જિદ છે, અને તેની આગળ એક નાની ગુફા છે, ત્યાં મુકામ ફરેલો હતો.

એ મસ્જિદમાં થોડા વખત ઉપર 'કેટલુક દુરની કામ કરતા, બુનાગઢ રાજ્યના બાહેર ગાંધકામ ખાતાએ આ ગુફાની પણ 'દુરની' કરી, તેને અર્ચાચીન સ્વરૂપ આપી દીધું છે' પરંતુ તેના મૂળ સ્વરૂપમાં ને તે ગુફા બેચેલી હતી. બુનાગઢ રાજ્યમાં પુરાતત્વ સંસ્થા દસ્તા ધરાવે છે; અને સદર મસ્જિદ તથા ગુફા એ સંસ્થાની ફેખરેખ નીચે છે છતાં એ સંસ્થાની જાણ બહાર, તેમાં ઉપર પ્રમાણે ફેરફાર થઈ જવાથી, તેની પ્રાચીનતા નાશ પામેલી છે. **શાશ્વત પાપમ્!**

પરંતુ આ નો વિષયાન્તર થયું. દાતારના બુનાગઢના ખડીશના હવાલામાં ઉપર કહેલુ ફારસી લખાણ છે, તે અનુસાર દાતાર (૨૬.) નો જન્મ મરિનનાં ન્યાંના મગમતપુર શાયરે ફિરદાનીના પતન, ગુસમા થયેલો હતો. તેને મુસલમાનો 'મશ્હુદે મુકદ્દસ' પવિત્ર સ્થળ તરફ ઓળખે છે.

એક ક્ષત્રી છે કે કેટલાક સમય પહેલાં, એક રાત્રે કોઈ યોગેએ આ વિદ્યાનાં સોના ચંદ્રોનાં, કમાડ યોગી દતાં. તે લઈ તેઓ, ચિત્રા પાછળના જંગલના રસ્તે નાચી જ્યાં ચિત્રા પાછળના તળાવમાં ઉતર્યા દતા. તેઓ આખી રાત આશ્વા ક્યાં છતાં, સવાર થતાં મુઠી, તેઓ એ નળાવ ખજાર નીકળી શકેલા નહોતા. સવારમાં, તેઓ મુકામાલ સાથેજ પકડાઈ ગયેલા દતા. ૬ દાતાર (૨૫) નોજ આ પ્રભાવ અને ચમત્કાર દનો.

દાતારના ૧૬૫ ઉપરની દાતારની મુકા પામે એક કુદરતી ઝરણુ છે. ત્યાં ૬૦ દાતાર (૨૮.૧), જ્યારે પોતે એ મુકામાં રહેતા દતા ત્યારે, વેાડુ કરતા દતા, એમ કહેવાય છે. તેથી અત્યારે એ ૧૬૫ ઉપર જનારા ભાવિકો એ ઝરણુનું પાણી શ્રદ્ધાથી પીએ છે: એરહુંજ નરિં પશુ અનેક શેગોના સામાન્ય ઉપચાર તરીકે ચાપરાના એ પાણીના શીશા ભરી લઈ આવે છે. ત્યાં પાણી પીનારા એ ઝરણુમાં તે માટે રાખેલી નાળિયેરની દાચલીઓથી પાણી પીએ છે. તેમ કરવામાં દિન્દુ મુસલમાન કે નાત જાતનો બેદખાવ રહેતો નથી. સર્વવ્યાપકતા અને તેના સર્વ ખ્રિસ્તામતી દેશીયપણોનો આ મુન્દર દૃષ્ટાંત છે.

આવોજ ખીલો દૃષ્ટાંત બૌદ્ધ ધર્મના અવ-
ગ્રેષ્ઠ રૂપે, જગન્નાથપુરીના ભાતનો છે, તે સર્વ
દિન્દુઓને સુવિદિત છે.

દાતારના ચિત્રા અને દાતાર પગની મુકાની
જગ્યાઓમાં 'દાતારની રાગડી' જમવા માટે
દરરોજ એક વખત બપોરે હાગર દોષ તે
સાંટને સામાન્ય આગંજણ પોકારીને આપવામાં
આવે છે. એ રીતે અનેક ગરીબોના આંતરડી
મંતોપાય છે.

આવોજ વિવજ મંદીરમાં આવેલી ગોરખ
મંદીમાં પણ છે.

દાતારના ચિત્રા અને ૧૬૫ ઉપરની મુકાની
જગ્યાઓના નિભાવ માટે જુનાગઢના નામદાર
નવાજ સાહેબ તરફથી એક ગામ વક્ષ આપવામાં
આવેલું છે તથા જગ્યાઓના ચોગ્ય અદ્યક્ષ
માટે એક ખાસ 'દાતાર કમીટી' નીમવામાં
આવેલી છે. આ કમીટીની દેખરેખ નાંચ બન્ને
જગ્યાઓમાં છેલ્લાં થોડાં વરસોમાં અનેક મુકારા
વધારા થયેલા છે અને ૬૭ થતા જાય છે.

નામદાર નવાજ સાહેબ પોતે ૬૦ દાતાર
(૨૫૦) ઉપર યાત્રુ વક્રાન રાખે છે અને
અડધારીયામાં એક વાર ફાતેલા ખાતી માટે
વધારે છે.

બાળકો માટે ઉર્દૂ કિતાબો

૧. હયાતુન્નગી (સ.)	૧૦. કસ્ટુન્નુન્નગી-૬૮.
૨. સીરતુરસીક (રહી)	૧૧. અલ હુમરઝ
૩. ગીરતે ઉમર (રહી)	૧૨. દુખ્વારા શદ્દગઢ
૪. સીરતે ઉસ્માન (રહી)	૧૩. તરાજલસરી શદ્દગઢ
૫. સીરતે અલી (રહી)	૧૪. ઉસ્માન શ ખ્યાય
૬. શેખ હંદરીસ	૧૫. શદ્દગઢ અ. રદમાન
૭. ખલીફા અબ્દુર્રહમાન	૧૬. તદ્દમીર શી શરજમીન
૮. વઝીર મન્સૂર	૧૭. જન્મોકે ગીન
૯. અના પુક	૧૮. તીન પંચામ

શુ જ રા તી

ગાંડીવના.

બાળ પુસ્તકો

શ્રીઓ માટે:—

શ્રીશક્તિ ભાળાનો સેર વી.

કેન્ડ

રોકિર:—ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલુપીક, સુરત.

આખલાએ બેઠા ખુલ્લો પાડ્યો કે આખલાથી બહુ
કાંતે સોં દોરે છે—ને પછી સૌ દમી પડ્યા !
પણ જે વિચાર વિના સૌં દોરતા નો છેવટે
દસવાનું મળ્યું. માટે આ જમાનામાં કાંઈ દિવસ
બહુ વિચાર કરવો નહિ.

હું એક બીજું ઉદાહરણ આપું. દમણી
એક મહાશયે પોતાના કામની પ્રમાણિકતા
બતાવતા માટે ઉદાહરણ આપ્યું કે અમારે ત્યાં
સવા રૂપિયાનો પાનુ નકામો ખર્ચે ચૂંચા હોય
તા તેની પાછળ ઑરીટર ધૂળ દાદી નાખે છે
ને ત્રણ રૂપિયાની તો ટપાસ લખવી પડે છે !
આમા ખૂશી એ છે કે ઑરીટર કે કોઈ તપાસ
કરનારો જે મોટા આક્રમક હોય છે તેના વિષય
વિચાર કરતા હોતા નથી. નાના આક્રમક વિષય
વિચાર કરે છે ને એ આક્રમકતા તો વિચારના
ધૂળ ખખરી નાખે છે. એવી રીતે આંધી પાનુ
વિચાર ન કરવાથી જ કામને ચાલુ છે એ તો
એક કહેવન છે કે 'કાંઈના પગલામાં બધાં પગલા
સમાઈ જાય.'

પણ ન્યુટને જમ મોટી જિજ્ઞાસી માટે
મોટું કાણુ ને નાની જિજ્ઞાસી માટે નાનું કાણુ
રાખ્યું હતું—ને પરિણામે શેતામા ગળુના
ચક્ર દની તેમ આ નખરાણી અમલદારો કામ
વેત્તા નથી કે મોટા આંકડા માટે મોટા સમય
માળે. ને નાના આંકડા માટે નાનો સમય માળે.
એમને મન તો ઉપયોગી વિષય આક્રમકી રકમ
હોતી જ નથી. ક્યો એવો આંકડો છે કે
જે આપણે માટે મોટેર ખર્ચવું કામ કરે. એ
આંકડો એ ગોળી કાઢે છે—ને પછી વિચાર ક્યા
વિના એની પાછળજ મહે છે.

વિચાર કર્યા વિના કામ કરવાથી જે ફાયદા
ચાલુ છે તે વિષે કનિ નમંદે પણ જેમ લખ્યા
છે. એવું સાદસને વખાણુ છે. વેપારીનો દીકરો
તેજ નદી વખતે વિચાર કરવા એમ તો
વેપારી કરી રહ્યો. રાજનીતિના સચાલકો

નાતાંતરી લગાવતા હોય ત્યારે સત્ય અસત્યની
શીઝુરી કુટવા બેસે તો લેકોને ડોલાવી રહ્યા.
એ તો અખાએ પણ કહ્યું છે કે 'લાપાને ચુ
વળએ બર—જે રણમાં હોતે તે ગર' તમારી જગ
ઉપર હાજર બવાખી બેઠી ન હોય તો મહેરબાની
કરીને કાંઈ સલામાં લાપણુ કરતા નહિ. વિચાર
કરવાવળા તો ધબાખરા ગેર બાજરી પણ
પામતા નથી. જેમ આવે તેમ ગપગોળા કે કનારા
તો આ જમાનામાં ઘણી વખત મદાન પણ
બની વ્યય છે. ક્યો તમે માનગો મારી પાસ
ખાલી પીરતોલ હોય તો હજરના ટોળાને
દંકાની રાકું ને બરેલી પીરતોલ હોય તો
ચક્રાને ચ ફફળી ન રાકું તમે કહેગો આણું તે
હોય—પણ એવું જ બને છે. દીકરને પાને ખાલી
પીરતોલ દની ત્યારે બતાવી બતાવીને 'કેટલુય
ઉપારી મેયો—ને આજ દવે ખરેખરી બરેલી છે
ત્યારે એક ચક્રાંય ફફળું નથી. એ તો "બાધી
મુશ લાખની, ઉધાડી વા ખાય." નમારી પાસે
જે કાંઈ વિચાર નહિ હોય ને કાક્યે રાખગો તો
નમં વિચારવાનમાં ખપગો પણ જે વિચાર કરીને
ખાસગ ગયા તો આણુ ટોણુ દુર્ધો ખોલાવશે
વિચાર વિનાના આ જમાનામાં જે તમે વિચાર
કરવા બેસા તો નમારી રામકાણી રહી બશે.

એક બીજી વાન પણ વિચાર ક્યા વિના
વિચાર કરવા જેવી છે.

તમે કાંઈ દિવસ મનપત્રકમાં ચોકડી કરા
વવા ઉભા રહ્યા છો ! એવી વરસની ટોળી
મુગની મુગની આવે છે ને વિચાર વિના ચોકડી
કરે છે. પણ એ ચોકડીમા વિચાર નથી, એમ
તમે બોલી તો જુઓ ! અરે—શિસ્તપાલનના
નિયમ પ્રમાણે—અથવા જ્યાં દો, એવા ઉચ
પાણીમાં આપણે ઉતરવું નહિ. અમને એક
ખાતાની ઘરેડમાં પડેલા અનુભવી કહેતા—તમે વિચાર
નહિ કરો તો તમારા ખાતામાં તમે ગલા ગળુગો
પણ જે વિચાર કર્યો તો નમારી નાખેલી થશે.

મારા એક મિત્રને મોટે એનેરી સિમામણ
જા. આખી જોડે પાર, આપણે આ બધું શુ
કામ રૂ. વિચાર ભણેને કરના વાળા ક્યાં કરે
આપણે જો રાખ્ડ સાંભળવા છે ના ? ત્યાર
પછી ને પણ નકો ક્યુ છે કે વિચાર કરે
એ ખીળ. આપણે વિચાર કરવો નથી
વિચાર વાળા કાંઈ બોલવું નથી—ને વિચાર
કરીને હેરાન થાવું નથી એ તો આ સરકાર
ઉંથી છે—નહિતર જેમ બાદશાહી સનાના કેટલાક
અનામત. દકકો ખોતાની પાસે રાખ્યા છે ને
તેનો કર વેરો પણ તે લે છે તેમ વિચાર કરતા
તાગાનું વાળી માપ કારીને એક નવો 'ટેક્સ'
કટકડી દે તે સૌ લાય જોડીને આવે ને બોલે
કે 'સાહેબ ! અમારી વતી વિચાર કરવાનો પણ
તમનેજ દક્ક મુખારક દો.' કલિદાસ કવિ તો
આ ચાત સમજતો એટલે એણે અયોધ્યાના
રાજાઓ વિશે લખતા કહ્યું છે કે ખીળ રાજાઓ
તો શરીર ઉપર રાજ કરે છે પણ આ રાજ
તો સોંકાના મન ઉપર પણ રાજ કરે છે.

દુકમાં આ બધા ઉપરથી તમારે સમજ
વાનું છે આ જમાનો વિચારનો છે—પણ

એ વિચાર તમારે ન કરવાનો, તૃથી તમારા
વતી હવે વિચારો ખીળ કરશે. તમે મોકલને
ત્યાં જઈને મગજ કઢાવી નાખશો તો પણ
વધો નથી. તમે વિચાર નહિ કરવામાં જેટલા
સુખી થશો તેટલા ખીળ કરાથી નહિ થાઓ.
માટે જ હું કહું છું કે આ જમાનો હવે આપણે
વિચાર કરવાનો રહ્યો નથી.

નસુહની તવખા

હિંમી નહીર અહમદ સાગ ની મશહૂર
કિતાબનો ગુજરાતી તરજુમા.
બાળકોને કેમ ઉછેરવા તે
વિષે વાર્તા રૂપે સમજાવતી.

અનુવાદક—એ. એ. છવા

૪૬ ઝ ૧-૮-૦ (૮. ખ. ખુદ્દ)

રેડોકિસ્ટ—ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કચ્છી, સુરત.

મદ્રેસાઓ માટે ઉપયોગી : તાજ કું. લી.ની એકખી છપાઈના:-

૧. મિહતાદુલ કુઆન (અરબી) કાએદો ૦) ૧૧
૨. પારા અમ્મા ૦)
૩. પારા અલિફ-લામ મીમ ૦) ૧૧
૪. પંજપારા (હફ્તી) ૦ ૧
૬. તઅલ્લામુલ દરિલામ દિ ૧. ૦)
૭. " " " ૨. ૦) ૧૧
૮. " " " ૩. ૦
૯. " " " ૪. ૦

૧૦. અહમિઅન ૦) ૬
૧૧. અહમિલામ ૦
૧૨. અત્તીફીદ ૦ ૧
૧૪. અરિસાલન ૦ ૧
૧૫. અહમુઆન ૦ ૧
૧૬. અરઆમાલ ૦ ૧
૧૭. અરઆખિરન ૦ ૧
૧૮. નમાઝ (મુતરિજિમ)

૦), ૦), ૦, ૦ ૧

સોલેએજન્ડ. } ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કચ્છી, સુરત.

અનંત પંથની યાત્રિઓ

સંસાર યાત્રાના આપણે બધા પ્રવાસીજી છીએ ને? પાવાગઢ, ગિરનાર, દિમાલપ કે કારિમ-રના પ્રવાસો જરૂર આહ્વાદ છે. તેમાં આપણને નય, ઉપવન સરિતા સરોવરો વગેરે વગેરે સ્પષ્ટ સૌન્દર્યનાં રમ્ય દ્રશ્યો જોવા મળે છે. સાથે સાથે જુદી જુદી ભાષાઓ બોલતા મિત્રોના સમાગમમાં આવવાનું થાય છે.

પ્રવાસ એ સુખ્યત્વે કરીને માનસિક વિકાસ અને આનંદનું ઝોક મુંદર સાધન છે. અનાદિ કાળથી દેશ-વિદેશમાં ફરતા અનેક પ્રવાસીઓની કથાઓ અને વર્ણનો આપણે વાંચતા આવ્યા છીએ. પોદગાડી, બગદાડી, અગિરથ, એરોપ્લેન, મોટર કે જળમાર્ગની મુસાફરી આજ તો થાય છે. પગપાળા પણ પ્રવાસ ધર્મ શકે છે. જ્યારે આપણે પ્રવાસ કરતાં હોઈએ છીએ ત્યારે ધણુંખૂં બુદ્ધિ-માનસિક દુઃખ બૂની નજી પ્રકૃતિના અંકે આનંદ માણતા હોઈએ છીએ.

પ્રવાસીઓ દેશના કૃતિકાસ ધનરમાં તેમની નોંધા અને પ્રવાસ વર્ણનો દ્વારા ઉત્તમ ફાળો આપી શકે છે. પ્રવાસ કથાઓ માનવીને જીવનના સંભારણ તરિકે ધણીયાર ભારે આનંદ રૂપ બને છે. અને પ્રવાસ દ્વારા મેળવેલું જ્ઞાન પણ એક યા બીજી રીતે સમાજના ઉપયોગી કાર્યોમાં લઈ શકાય છે.

આ તો ધર્મ સામાન્ય પ્રવાસની યાત્રા પરંતુ જીવન યાત્રાના પ્રવાસ એ ઉપરના પ્રવાસ કરતાં કંઈક વધારે મહત્વના છે.

માનવ માનવના જીવનની અભ્યાસ દ્રષ્ટિએ એકી દેલી જીવન કંડિકાઓ જીવો. દરેક પ્રવાસીની જીવન યાત્રામાં કંઈક કંઈક વિવિધતા દ્રષ્ટિએ આરશે.

સંસાર યાત્રામાં કાંઈ રજા, કાંઈ આનંદતા, અને કાંઈ એકલાં અટૂંકાં અનંત પથ પર દ્રષ્ટિ માંડતાં દૃશ્ય કરે જાય છે. તેમની યાત્રાઓ અનેક મુશીબતોથી ભરેલી હોય છે, તેમ છતાં તેઓ તેમની મજલ જીવનની અનિમ ધરી સુધી દરે છે.

સંસાર યાત્રાના પ્રવાસ આનંદમય હોય છે. તેવાજ ઘણા ભયંકર પણ હોય છે. સમાજની અંધારાઓથી બૃદ્ધ એવા માનવીઓને એ યાત્રામાં ચારે બાજુ દ્રષ્ટિ કરી તેમનો મોટો પંથ કાપવાનો હોય છે.

સદ્ભાગ્યે જે દંપતીનું જીવન મંતોરી અને સમદ્રષ્ટિવાળુ હોય છે તેની જીવન યાત્રા ખરેખર ધન્ય છે. જીવન સદાચારિણીના સાથમાં સંસાર યાત્રાનાં મધ્ય નિકટ પંથ પણ સંભળ બન્યા છે-બને છે. પણ દુર્ભાગ્યે સમાજમાં બધે એવી અનુકૂળતા સાંપ-જી નથી. કાંઈ કાંઈ દંપતીના જીવન તો જીવતા જે જોવાં હોય છે. તેના કારણે અનેક હોય છે તે તપાસવાનું આ રથને અશક્ય છે. અને ક્ષેત્રમય જીવન વિતાવતા જીવન યાત્રિઓ જીવનની ઉપયોગી ધરીઓ સંસ્કાર અને આદર્શ સિદ્ધાંતોના અભાવે એજે પણ કડાડે છે.

સંસાર યાત્રામાં સદગુણી પત્ની, નંદુરસ્ત બાળકો અને સંસ્કારી ચૂંદાદારનું વાતાવરણજ આ જીવનને સ્વર્ગમય બનાવી મૂકે છે. અને એ યાત્રાના મનોરથો સેવતાં માનવો રમિયામણી સંસાર પથની કેડીએ આનંદતા તેમની દૃશ્ય દૃદમ કરે છે જે અન્યને પ્રેરણા આપી શકે છે.

આપણે જીવનમાં બીધીય જાતના પ્રવાસ બંધાવી તક મેળવી શકીશું અને એ બધાય પ્રવાસમાં જીવનનો સાત્વિક આનંદ મેળવી આપણી યાત્રાને જરૂર ધન્ય કરીયું.

પ્રવાસી દર દર દિનિજની પેઝે પાર દ્રષ્ટિ નાંખે. એ અનંત પથ પર, અસંખ્ય પ્રવાસીઓ તેમની જીવન યાત્રા કૂચ કરી રહ્યાં છે. યાત્રામાં પુરૂષ છે-સ્ત્રી છે, બાળક છે, યુવાન છે રહ છે.

એ યાત્રામાં આપણે જીવનની મોટી મુલાકાત 'રમરણ કંડિકાઓ' મળીએ તેમાંથી આવતી કાઝના પ્રવાસીઓ, પ્રેરણા મેળવે અને તેમના પ્રવાસને ધન્ય બનાવે.

કેમ, આપણે બધાય અનંતપર્યંત યાત્રિ છીએ ને?

“મત્તમયુર”

ડચુક ઓફ વીન્ડસર

દુન્યાનો એ અમોઢ પ્રેમીઓનો રાજ-
રાજ-પ્રેમા એમ તો કટલાક વર્ણોથી માનીતો
દત્તાત્રય છતા પ્રેમને રાજગાદી હાનમા આપવાના
પેસા હનિવામાંક બનાવ પડ્યાથી તો એ દર
દિલમાં ઘર કરી બસ છે. દુન્યા ભક્તે એને
રાજ નર્મક નથી મર્મ લેખ પણ જેને પ્રેમની
વાદનાદત મળી છે, જે પ્રેમી દુન્યાનો રાજ-
માં ગણાય છે તે, દુન્યામાં ન્યા સુધી પ્રેમ
... ત્યા મધી દર્શેશ યાદ રહેશે. એના પ્રેમે
મગનને અશક્તિથી મકુતુ બ ખરેખર, આદરાદ
બન્યા પછી એ પ્રેમીઓનો પણ શાવ થયો '
અમા નવાઈ જેની / એ તો માણસ પહેલા
દત્તા અને પછી વાદરાદ વાદરાદ પણ પ્રેમ
કરી શકે છે એ આપણ બધા ન અંકરે.

.....અને એના ગાદી છોડતી વેળાના
ગ્રામો યાદ છે. "તમાર માતૃગુરુ પછી કે
મારે માટે તાજ અને તેની દેખરેખ, હું જે
ન્યોને ચાહ છું તેની મદદ વિના અશક્ત
અશક્ત છે" આ તે આલિસપણ, આ તે
કાદારી, અને ખૂબ પૂછા તો આવજ પ્રેમ કહે-
તાવ. કેટલો અસૌકરિક પ્રેમી '

પ્રેમ હનિવાસમાં લખવા મળતુ બંને નામ
હતી ગયા અને એ પણ માન્ય કે પ્રેમી ફરવાદત
કામ થાણુર કહણુર હતુ. છતા દુન્યાનુ રાજપાદ
છાડી પોતાની આંક ન્ત્રાની સાથે ભરકના રહેતુ
એ એક અમોઢ પ્રેમ કહેવાય અને તેથીજ
એક લાખી મુદત નુમી અમોઢ ગરેશે એનો
પ્રેમ એક ગુદ દનસાની પ્રેમ છે. મગનને તો
લખવાને ફરતો પણ પ્યારો હતો, અને ફક્ત
નાસંકેત સોપસન

એ પ્રેમી છે અને સાચીજ હંડ વિચારેનો
માનની પણ છે. દુન્યાની મુદ્દાફરેને એને

અનેક પારો ગીબગ્યા છે અને તેથીજ એ સો
કેઈને સમજ શકે છે એની છેલ્લી રેડીઓ
રખીય જે કાન્સથી અપાર્થ હતી તે વાંગાને
એમજ ભાસ થાય છે કે આ દનસાન ને
દનસાનની લાગણી છે. માનવ બનીલું દુઃખ
એ સદન કરી શકતો નથી.

....આજ લગી એજ પોતાની વાતોમાં
કે પોતાના લખાણોમાં જે જે ઉદગારો કાઢ્યા કે
લખ્યા દત્તા તેમના થોડાક અર્થે ટાક છું જેથી
એની બાવના અને વિચાર વધી બને માત્રમ પડે

લખન:-"હું પાર છું કે માણુમે ગીસ વર્ષ
પસ ક્યાં પછીજ પરણતુ બેઠાએ"

મિત્ર:-"ખરેખર આપણી જિંદગીનો સૌથી
પાંડો મિત્ર કાદર છે અને કદાચ તે જેસો પણ"

માના:-"બીજાઓ સાથે બપ્રાર કરવામાં
હતી ગુરૂશો નદિ, અને ખાસ કરી તમારા ઘરમાં
તમારી માતાઓને તો બહુજ ગદદ ફરેગો."

પ્રાણી:-"આ જિંદગી મારે માટે થોડા,
કુતરા. અને બીજા પ્રાણીઓ વચર નકાળી
વરતુ છે"

એ નાનો દત્તા ત્યારે કહેતા કે "માન થઈને
હું પણ કાવલા પમાર ફરીશ. પંડો અપિતુ બાના
કુતરાની પછી કાપને નદિ, બીજે, મગથી ગર્ભ
માણુમ માણુમી પકડશે નદિ: ત્રીજે, કાવણુ
થોડા માટે કાંચ-લખામ કાવરેગો નદિ."

આ ઉપરાંત બીજા અમોઢ વિષયો એજ
દત્તા છે. માણુ ફરી કહે છે કે એજ માની
પણલામા વગી.

અમ. વાવ. હાંમીયા.

દી. અ (આનંદ)

“કારવાં જતા રહ્યા”

જનાળા—‘સાદીક’ [મુશ્કેલી જાળીના જનાંવીર]

‘વિદુરનાન’ની ‘આવડ’ વંચનારાંએ એમની ચાટદાર કલમથી અગવ્યા નરિજ હોય !

આ દેશન કારવાંજાને છે. પંચા, પં ૧, વર્ગો, કોમો, વાગ્યો અને કુપગદુક ગ્રામ્યોના કારવાંનો પચુ આડવાજ કરે છે. એક નથી આડના કારવા નો ને રાખ્ખો.

મુરિલમ કોમનો કારવા ક્યાં નવ છે, ક્યા જ્યા નિહાળ્યા છે તેની જંમ જનવાને ખજર નથી; તેમ એના કારવા સાકારાને પચુ નથી. છતાંય કારવાં તો આખ્યાન કરે છે! કદિ મુરિલ-માને કહેવામાં આવે છે કે તેને સંકેતમાં છે, કદી તેમને સમજવવામાં આવે છે કે નમાંગ વર્મ ભયમાં છે નો કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે નમારા લક્ષા લુટાર્ક થયા. કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે બીજા કોમના કરનાં એકેન સાસા અને કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે કિલિચ શાકીયાદ પ્રિશાળી સતતનર્તનાના નારણ કામ કરે છે; કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે મુરિલમો એક થર્મ વગો, અને કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે જે મુરિલમો તમારી સાથે નથી તેઓ કાફર છે, ગદારો છે અને દ્રોહીઓ છે તેમને કાળા વાવટા બતાવે અને તેમની વાટીનું સ્વધસ કાટો. કદિ તેમને કહેવામાં આવે છે કે દિલ્લી આઝાદીની માંગણી કરો અને કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે કિલિચ લશ્કરની જરતી કરો; કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે ગરીબ મુરિલમોની આર્થિક બેદારી અમીરોનો વર્ગ કરે છે, તો કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે અમીરો તારણકારો છે—કદી મુશ્કાં કહે છે કે મુશ્કલા વિદ્યાર્થીઓ અર્થિ, પાટલુન પહેરે તે પ્રસામની પિરૂ છે અને કદિ ખીજખીજીઓ,

ફાનમાળીઓ પ્રિશાળી જગાનખાનાઓમાં જઈને પુરોની સમજાનું પ્રમુખસ્થાન લે છે મોટે જુરમો લેવા નથી; તેના સમ્મે ઉપર નારમે તકનીક પોકારવામાં આવે છે. આ મુરિલમ કોમનો કારવાં ક્યાં જાય છે, ક્યાં જઈ અચગ્રો કે ક્યાં જઈને ઉન્નતિના દિવસો બેશે? તેની કારવાને ખજર નથી અને કારવાં સાકારાને તે સમ જવાની પરવાન પચુ નથી. કોમની આર્થિક કારણોસરની નિર્ગંજતા કળવણીના અભાવે જન્મેલી અસ્થિરતા અને રાજકીય મુસદ્દાગીરીની ખામીઓમાંથી ઉદભવેલી બીજતા ‘કમળેદેશ મુરસાખ્ખાન’ની જેમ હીન ઉપે અર્થો વધારે છે છતાંય બેખજર કારવાં આગળ વધે છે અને કારવાં સાકાર પ્રકાશ બેવાનો ઈન્કાર કરતા રહે છે.

મુરિલમ કોમના કારવાઓએ પોતાને માટે વિચારણુ કામ કારવા સાકારને કાંપી દીધું છે; કોમને લાગેસે સુઈ જનારાઓ ‘શર્ક દી’ નો ખના ખાગે. જે પોતાને માટે વિચારી શકતા નથી, તે દયાગ્રનક ઈન્સાનની દોષાળી કરવાનો ભાર વહન કરતા કારવાં સાકાર મસ્ત ખીને કાફલાને વસડી રહ્યો છે; એને ખજર નથી જવુ ક્યાં છે અને ક્યાં જવાઈ રહ્યું છે.

અને એક બીજો પચુ કારવાં છે. તે ક્રેકેસને નામે ઓળખાય છે. એને જવું છે આઝાદીને માર્ગે અને તેના સાકારો એને દોરવી નવ છે પ્રસાધાની ખીજુ તરફ; એ કારવાંને પરદેશી ઝુંસરી બેધતી નથી ત્યારે તેના સાકાર કુરેશનની લાઅતત પ્રાંતિક સ્વરાજ્યની ગાળ

ગુલિસ્તાન ગુજરાતી

અનુસાદક.-મોદેર શમરી અને

ઈ. એ. ગીરજા

દા. રૂ. ૧-૦-૦ (૧ પા બુદ)

સ્ટોડિયો-ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલુપીડ, સુરત.

જેમ તેમને ગમે પડેલાવવા મથી રવા છે. આ કારવાં સાકારો પ્રખ્યાત થઈને પ્રખ્યાત માંધે પ્રેમ વરસાવવા નાના માણુઓ પર લારે પડે એવા કરો પણ લાદતા રહે છે. જે મુસ્લિમ લોક માંધે તે કામવાદી હર અને જે ક્રેડિટની લોક માટે લડે તે સાધુવાદી હર એવી કારવાની અને કારવાં સાકારોની રીત છે છતાંયે એમને કારવાં પણ આવી રહ્યો છે, અને ધીમગીતના કારવાં પણ આવી રવા છે આમ ઉભા ઉભા લોકોમાં કે જે કાર્ક એવો કરવા નેની સાથે આંખે પણ સાચ આપાએ

નર્મ ધરીભર થેનાને પાડો જોનો નથી, નર્મ પાછુ લોકને સમજાવે નથી, કાર્ક આગમ રીતને પશ્ચાતાપ કરે છે તો કાર્ક પછળ જતને નિષ્કામતાનું મુખ માને છે આ કારવાના દ્રવ્યો સૌ માર્ક બુદ છે જાણે છે પણ લાય અંગણો પુદિતો અને દિલો

કારવાં એવો લોકોએ ને આજારીની નાજમે પાંડાચના નિક પેડ કાય, કારવાં એવો લોકોએ આનરસાંદ્રીય જગતમાં ગૌરવના રચાને લોકોએ નિકળ્યા લાય અને કારવાં સાકાર એવો લોકોએ ને કારવાના જાતાનનો લાસ નવી છે અને કારવાંના હેતુને દેખી નહીં આપે એ સિવાય કારવાં નિકળ્યા લોકોએ જ અને નહીં નિકળ્યા લોકોએ થુ

કોટો

કસાલવાયા, શાહ અહવાન, ના નિઝામ મી. નિન્તાડ,

કવિ ગાલિબ અને ડૉ. ઇકબાલ

કમળાનુલ્લાહ

અને

કોટો

શૈક્ષ મુખારક

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ.

ગામધેરવંત

કલુપીડ, સુરત

૧ ગુજરાતનાં મુસલમાનો ભાગ-૧

એમને ઝંઝિરીયર, પુ. ૯. ભાગ-૨

વિભાગ ૧નું બાબાનતર ગુજરાતના મુસલમાનોની લખવાય સાં કામોનો દનિદાસ મર્યાતું આવુ બીજુ પુસ્તક ગુજરાતીમાં લખાવતું નથી કીમત રૂ. ૨) પોસ્ટેજ આના પણ

૨ કદીમ મહમદના કાવ્યો અને લેખો.

કર્તાના લખાણોનો મગ્નડ કીમત રૂ. ૨)

પોસ્ટેજ આના ૨૨

૩ ઇસ્લામની ઓળખ

ઉદ્ધ અરબી નવી બાબુનારને ઇસ્લામના મુખ નવો સમજવા અનિ ઉરોગી પુસ્તક આવુ બીજુ પુસ્તક ગુજરાતીમાં લખાવતું નથી. કીમત રૂ. ૧) પોસ્ટેજ આનો ૧૨.

૪ મુસલમાન વકરે એકેટ

મુખર્ક ઇલાકા મારે સને ૧૯૩૫માં મુબરલા એકેટ મુજબ નવી રહે અને વિસાખના નવા પત્રો સાથેની આપનિ. કીમત આડ આના પોસ્ટેજ એક આનો

આરે પુસ્તકના કર્તા.-કદીમ મહમદ મારેતવ. એમ એ. એલ એલ બી.

સરે કોટ વડજ, વડુનાગઢ.

આરે પુસ્તક સાથે લેનારને રૂ. ૫ માં

અને પોસ્ટેજ પણ માફ.

આજનો પ્રશ્ન

છેલ્લાં થોડાક વર્ષો થયાં મજદારી મળ-
ગણિ વચ્ચે મુસ્લિમ દિન્દના ઉત્તમ બેન-એ-હુ
તેની પ્રગતી કેળવણી પ્રત્યેનું દુર્લભ મુસ્લિમ
દિન્દ માટે આપ મણુનું લેખક. ત્યારે સમગ્રને
દેશની અન્ય ભાગમાં કોમો કેળવણીના વિદ્યાર્થી
માટે સામુદાયિક અગત્યના વાહન આદરી રહી
હોય, ત્યારે મુસ્લિમ કોમની એ પ્રત્યેની ગતિ
ઉદ્દાસીનતા અસાધી લેવાનો અર્થ તેના આ
જગતપરના સારા અસ્થિતિનો પ્રદર્શન કરી
શકાય

આપનું મુસલમાન હોવાનો દાવો કરીએ
છીએ. 'આપના મધન વિદ્યાર્થી 'ફરિદામ' છે'
એના વાળીપિદ્યાસ પાછળનું સમયનાં વ્યવ-
કરણના આપનું જાણણુ માની એમ છીએ
પરનું 'ફરિદામ' નું 'જગત-ગુ'નાં શરસ
આપનું આપણા એ મધન શિક્ષકના આદર્શ
અને આદર્શમાં પણ આપવાને કેટલા પ્રમાણના
નમૂના રહ્યા છીએ એની મણુનાં કરતામા
કરીએ ગાંધિયના દર્શાની છે? જે આપનું એમા
ઉદ્દાસીનતા સેવી હોય તો સાચેજ આપનું એ
'મધન શિક્ષક'ના વિદ્યાર્થીઓ જનના માટે
નાણાક કરીએ છીએ.

કેળવણીના કેળવણી વિષયક માર્ગ દર્શન
પછી પણ ફરિદામના અનુયાયીઓ કેળવણી
જેવા માનવ-જીવનને મધન જતાનનાર પ્રધાન
પ્રશ્નને ઝોળુ જતાની જીવન-પદન માટેની અન્ય
રચનાઓ પ્રત્યેનું ધેતાનું સમગ્ર લક્ષ્ય કેળવે તે
દેશાની રીતેજ મર્મ કાલના 'મધન મુસ્લિમ'નું
પરિવર્તન આવના 'નિર્જીવ મુસ્લિમ' માંજ
પરિણમે ને? 'મધન' ને 'પ્રગત'નું સંબોધન
કાને ન સાધે?!

કેળવણી-વિદ્યાર્થી પ્રગતમાં સમયનું જ્ઞાન
અને જ્ઞાન હોવું નથી. સમયના જ્ઞાન અને જ્ઞાન
પરનું તેનું સ્વરૂપ તેના 'ઇતિહાસ'ને છુપાવે છે
'ઇતિહાસ રચનાર' પ્રગતનો ઇતિહાસજ જ્યાં
જગતની એક 'સાન્તિ' જની જાય, ત્યારે ન
પ્રગતનું સ્થાન આ જગતમાં ક્યાં હોય શકે?
ઇતિહાસ વિદ્યાર્થી મુસ્લિમ પ્રગત સંભવિત છે?
નહિ જ.

જે નજ હોઈ શકે તો ત્યારે જગતની
પ્રત્યેક સમાજને મંથન અને પરિવર્તનશીલ
દશામાં હોય ત્યારે આ ઉદ્દાસીનતા કેવી? મુસ્લિમ
સિધ્ધિના માફ ન થઈ શકે એવા ગુન્દો નથી
જણુતા? અને જે જણાય છે તો એ સિધ્ધિ-
લતાના પાપના પ્રાપ્તિન રૂપે આપનું આપણી
સમાજમાંની મર્મકાલની આપણી કેળવણી વિષયક
સન્નિતા આદર્શનોના વર્ગને પુનઃસંજીવન શા
માટે કરી ન શકીએ? શુ એ અશક્ય છે?
મુસ્લિમને 'અભાવ'નું કારણ સંબોધન નિભાવું છે?

જે નથી નિભાવવું તો પછી કંઈ એક પગની
પણુ વિલગ સિવાય આપનું જગત ધર્મ આપણી
કેળવણી-વિષયક મૂલ દશાને પુનઃજીવંત કરવાના
વ્યવહારિક માર્ગો મોજવા મંડી પડવું લેખકો.
કેળવણી વગરના માનવ અને મૂલ શરીરમા
એક દેર નથી. જીવની દુનીયામાં કેળવણી
વગરનો માનવ મરેજોજ કહી શકાય. મૂલ શરીર
અપવિત્ર અને છે. ચેતન્ય રહિત દેહને તેનો
આપ પણ થોડીવાર માટેય ધરમા રહેવા દેતો
નથી. એ શુ નથી જણુતા? પ્રાણુ વગરનું
શરીર નકામું જણાય છે. શરીરમાં પ્રાણુ હોય
તોજ પ્રાણુવાન જગત તેને રહેવા દે છે. પ્રાણુ
વગરના દેહને જગત દારી કે બાળી દેવામાંજ
તત્પર હોય છે. આપનું કેળવણી વિદ્યાર્થી મૂલ
શરીર પડી રહેવા માંગીશુ છતાંય આજનું
કેળવણીનું જીવન જગત આપણને લાજ-
હાર પણ સ્વદન કરી કે નિભારી નહિજ લે.
આજનું જગત જગત છે આપનું ઉચીશું તો

આપણા પર પડી આપણને પીગરૂપ થશે. આપણે પણ એની સાથે ચાલવું હોય તો આપણે પણ 'અભાગતા'નું કલક ધ્યાન તેમની દરેકગના બનવું પડશે. મૃત દેહને આ જગતમાં રહેવાનો અધિકારજ નથી.

'અભાગતા' ની શરમ એ આપણું મર્યાદા અપમાન છે. આ અપમાનને આપણે અપમાનજ સમજવાનું છે. ન્યા મુશી અપમાનને અપમાન સમજીએ તદિ ત્યા મુશી અપમાનનું કલક દૂર કરવાનો યોગ્ય માત્ર પ્રયાસ થાય તદિ જલદે અપમાન સમન્વ્યા વિના સરપ્રત વિકસાવવાનો જગજ પ્રયત્ન શક્યજ નથી, એમ આ જગતના સર્વ કલિદાના પેાકાર છે. અપમાનજ પિદાસ-મતી બ્રમિકાઓ થઈ છે અપમાનથીજ જીવનમાં બગબગાટ ઉત્પન્ન થાય છે. 'અગભાટવાળું' જીવનજ આકરી કમાટાંએ યદાય મનમાં શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરી સાંસને પોષે છે, સાંસિકરૂપિ અને શ્રદ્ધાથી ઉભરાતા મનમાજ ઉભરિતો સાચો તરવરાટ જન્મે છે. અપમાનનું કલક ધાત્રા માનસિક પ્રેરણાઓ નથી થાય છે. આ પ્રેરણાઓ આપણને જગત પ્રવર્તે. પ્રત્યે અચૂક આકર્ષ છે આ પ્રવર્તોમાં પડી મુશીબને 'અગત-મન્તિ'ની તાવળીમાં તરાઈ જાય છે. પરિણામે પ્રલાપાત તરફ જઈ રહેલી પ્રજા પોતાના જગ સ્વરૂપમાં આવી જાય છે.

આપણે આપણા પોતાનાજ ઉધ્ધારક ઉદ્ધય માટે અંગત સ્વાર્થ સાધના પર દષ્ટિબિન્દુ કેળવવાનો સમય હવે રહેલો નથી. બીજી કૌંશો પોંડ કાર્યના પરિણામમાંથી અંગત નફાને ફગાવી દઈ સર્વોદયનું લક્ષ્યબિન્દુ કેળવી સર્વોદય માટે આપણે પણ કટિબદ્ધ થવું જોઈએ. કેળવણી-વિદ્યાસની સામુદાયિક ચળવળમાં સર્વોદયનું લક્ષ્યબિન્દુ રહેલું છે. માન ખાતર કાંઈ કર છું ની ભાવનાત ત્યાગી ન્યાં મુશી 'કામ કરવું જોઈએ'ની ભાવના જગત થતી નથી. ત્યાં મુશી સર્વોદય પણ અશક્ય બની જાય છે. મુશિરૂપે માટે આજનો મર્યાદા પ્રથમ ભાવનાના ઉચ્ચારણને બદલે 'આપણે કાંઈ કરવું'નું જોઈએની ભાવના

કેળવી પોતાની પ્રજાના કેળવણી-વિદ્યાસ માટેની સામુદાયિક ચળવળ ઉપાડવાનો છે.

સાચી મંરુનિનો ગર્ક કાઢતો સંદેશવાદક મુશિમ પોતાની અભાગતાનું અપમાન દૂર કરી આજનો અને આવતી કાલનો સંદેશવાદક ન બની શકે ?

'સાશોદી'

“રહું સદા નોકર”

ઉપજાતિ

“છે બાત્ર મ્હારો મુજ ધેર મહિ,
કૃપા કરીને મુજને જવા દો”
એવું વદી નિમજન આજે,
માગે રંગ નોકર, શેઠ પામે...૧

“એમી તણી કો” દરકાર લેશે ?
ના કામ મુકી ધર તો જવાશે”
નિઃશ્વાસ મુકી તવ બ્હાર જાયે,
ને શેઠ પાછા હજમા મૂંઝાયે...૨

અગતાયજે આનંદ રંગ લેવી,
સંધ્યા નિમજ રચિ, પ્રેમ ધેલી.
ને વિશ્વ મુકી વિશ્વ અંધકાર,
જલમી તણા કૈશ દસી સમારે...૩

ત્યા અવનમા બાલક તો જણાયે,
ને આંખડી અંધ થકી લરાયે.
સ્વપાત્ર દેશે મૃતદેહ ભાજે,
ગોદાઈ બીનાં નયને નિગળે...૪

“દર્મો રમાડ્યાં મુજ ગેર દેરાં,
કલ્પોક્ષનાં આગક તો ધગેરા.
બુલ્લો ઘડી હું મુજબાપ મેલા !
જે ધૂળ મોઢે રમતાં મુતેલાં”...૫

તોયે દહા આજ સુલામ કેરી,
રવો વહાવર, જાનાં ધનાહયે.
કરી મુકી, જીવત મીઠા ધારી,
“રહું સદા નોકરી” એકલો એ.

નરેસ દોરી રહી કાટડીમાં,
તરી ગયો આત્મ અનંતતામાં.

ન વો કે મે રા.

શ્રીયુત લાગુરાંકર જોશી : સહતંત્રી “દાંડીયા” સાપ્તાહિક

‘દિનકર ! તારું થોડું કામ પડ્યું છે. કરીશ કે ?’ સુરેશે ઘરમાં પ્રવેશતાં કહ્યું.

‘જરૂર, જરૂર. કેમ નહિ; તારા જેવા ખાનદાન કુટુંબના ફરજતને ના પાડી શકાય કે ?’ દિનકરે ખુરસી પરથી ઊભા થતાં કહ્યું: ‘પણ મહાશય હમણાં તમે ક્યાં બીરાળો છો ? મોટું પણ દેખાડતા નથી. આજે અચાનક બૂલા પડી ગયા લાગે છે.’

‘ના. એવું કંઈ નથી. દિનકર, આપણે કદી બૂલા પડીએ એમ હું કદી કંઈપણ સકતો નથી. આજે તારું ખાસ કામ પડ્યું છે. તારા કેમેરાની મને અત્યંત જરૂર છે એટલે લેવા આવ્યો છું. લાવ, આપે છે ને ?’

કેમેરાનું નામ સાંભળી દિનકરના ગળામાં ખખરી બાઝી ગઈ. તે ખંચકારને બોલ્યો: ‘સુરેશ, મેં કેમેરા ગયે મહિને વેચી માર્યો છે. એ તને ખબર નહિ હોય !’

‘શી વાત કરે છે ? કેમેરા વેચી નાખ્યો ?’ દળુ ખરીદ કરે ચાર માસ નથી થયા ત્યાં મહિના પહેલાં વેચી પણ નાખ્યો ? ત્યારે લીધો હતો શું જોઈતે ?’ સુરેશે આશ્ચર્યપૂર્વક કહ્યું.

‘હા, ખરેખર કેમેરા વેચી નાખ્યો છે.’ દિનકરે કહ્યું. ‘જરા પૈસાની અગવડ હતી એટલા માટે એમ કરવું પડ્યું. મારી ઓફિસના એક માણસેજ ખરીદી લીધો છે.’

‘શું ખરેખર તે કેમેરા વેચી નાખ્યો છે ? કે ન આપવા ખાતર બદલું કાટે છે ? લીધો શું, વેચ્યો શું ? કોઈ ખબર પડતી નથી. સાચી વાત કહે છે કે જૂઠું બોલે છે ?’

‘હા ! તને બનાવવાની વાત હોય ! તને મારામાં એટલોય વિશ્વાસ નથી ? બનાવવા માટે બીજાં માણસો ક્યાં ચોઠાં છે ?’ દિનકર ગંભીર થઈ બોલ્યો.

‘પણ તારા ઘરમાં એટલી બધી કંઈ દરિદ્રતા છૂપી ગઈ હતી, કે તારે તારો પ્રિય કેમેરા વેચવો પડ્યો ?’

‘સંસારમાં દરિદ્રતાનો ક્યાં તોટો છે ? અને એ આવે છે ત્યારે કહીને થોડીજ આવે છે !’

‘કેટલામાં વેચ્યો ?’

‘સાઠ રૂપિયામાં.’

‘અરે, લસા આદમી ! આટલી બધી હોંશ પૂર્વક લીધેલો એંસી રૂપિયાનો કેમેરા સાઠ રૂપિયામાં આપી દીધો ? નાણાંની બહુ બીડ પડી હતી તો પછી મારી પાસે કેમ ન માગણી કરી ? એમાં તારે મારી લાજ કાઢી ન પડત ? હું કેવો વિચિત્ર માણસ છે ? બીડ કે કટોકટીના પ્રસંગમાં આપણે એક બીજાને ઉપયોગી ન થઈ શકીએ—સહાયક ન બની શકીએ તો પછી આપણી મિત્રતામાં ધૂળ પડી !’

‘સુરેશ !’ વિચારના વમળમાં અટવાટો દિનકર બોલ્યો. ‘હું બધું જાણું છું. પરંતુ એ પ્રસંગ એવો હતો કે કેમેરા વેચ્યા શિવાય હું શાંતિ કે સુખનો આસ ન લઈ શકત.’

‘મને તારી વાતમાં કશી સુઝ પડતી નથી.’ સુરેશે શુચ્ચતામાં કહ્યું: ‘તને માસિક દોઢસો રૂપિયા વેતન મળે છે. અચ્છી રીતે તારા ઘરનું ગાડું ચાલે છે. બેંકમાં પણ તારાં થોડાંક નાણાં પડ્યાં છે. એ મારી જાણમાં છે. તને દરિદ્રતાએ એકાએક શી રીતે ઝપી લીધો એ

હું નથી સમજી શકતો. કેરવા ઉગમ-ઉત્સાદથી તે કેમેરા ખરીદ્યો હતો ને એજ કેમેરા પાછો વીસ રૂપિયા અવગણ કરીને વેચી નાખ્યો તારી પાતમાં મને કંઈ વળુડ જ કારણ જણાય છે તુ માને કે ન માને' ત્યાંકેન જી છે ને જણાવતો ખરો ? મારાથી છુપાવે છે ?

મુરેશના વાળોની મજલ પર કાંઈ અસર ન થઈ હોય તેમ જન્ય મનસ્કે બની દિનકરે ગેમી રહ્યાં

'તારે તારા દિલની વાત ન કરી હોય તો કાંઈ નહિ બગજખરીથી વાત કરાવાતો મારો પ્રેરણે નથી પરતુ કેવળ પેસાની અગત્ય ખાતર ને વીસ રૂપિયા અવગણ કરીને કેમેરા વેચી નાખ્યો એ વાત હું કેમે કરી રહીશરી શકતું નથી. તુ મારાથી જા માટે વાત છપાવરા મામે છે ? જ હોય તે સાચુ કહી દેને ? તારે નાણાની ખીડ હોય તો હું મદદ કરવા છતાં ના પાડુ છું'

'મુરેશ' પોતાની ફગેલી પોતાના મુખે કરવા કોણ નૈવાર હોય ? દિનકરે દિલ જોડવાની શરૂઆત કરી : 'મારી ખૂબીઈતા પ્રાપ્તિન બદલ મે કેમેરા વેચ્યો છે. ગીહતું કાંઈ કારણ નથી. તારી આગળ કેમેરાની વાત કર' છુ ત્યારે એક આજુ મને દસતુ આવે છે ને ગીહ તરફ અપાર એક-સરમ ઉપર છે

'ગયા મલિનાની વાત છે' દિનકરે મૌન ને મન જોડીને વાત આરંભી : 'મારી પત્ની અને બાળકોને લઈને તેને પિયેર ગઈ હતી. ધરમા હું એકલોજ રહેતો હતો. સવારે સાગ દસતા મુમારે વીળીમાંથી જમીને સંધિયેરે આવ્યો હતો એકિએ જવાની કલકિકની વાર હતી તે દિવસે હું મારા દીવાનખાનાતા અજામાં ઊભા રહી આસપાસતુ દૃષ્ય નિદાગી રહ્યો હતો. એ તો-તું જણી છે, ને તે' અજુલજું પહુ છે કે મારા દીવાનખાનાતા અજામાંથી આસપાસની રમખીયતા સરસ રીતે જોઈ શકાય

છે. તકન નવી ઢખનાં ઊંચાં ને લઘ્ય મકાનો. દર દર દેખાતાં નાણિધેરીનાં ઝાડ વિશાળ રસ્તા. રમતાપરની ત્રિકાશરીયા, મોટર, તેમજ માણુ-રોના અવરજવરની ધમાકા. ટ્રામ અને ટ્રાઈ ક્રાઈ બૂલા પડી ગયેલા ખયારોનો અવિરત અખપટ. ચાહે તેવા કમચમગ સાણુસને પહુ એ અજા સાથે એ મિનિટ દોહી બધી નેવાતુ દિલ ધાપત'

'અજામાં ઊભાં ઊભાં મને વિચાર આવ્યો કે લાવને આવ તો આ વિવિધતા બધાં ને મનોહરી રસ્તાની છપી અપી લઉં ! એકિએ જવાને લણુ એક કલાકનો અવકાશ હતો ઘરમાં ગયો કેમેરા લીધો 'કેમેરા નૈવાર કરી અજામાં ગયાં અજામાં દાખત ઘનાંની સાથેજ આસ-માની રમી સાડી પહેરેલી એક નવપુત્રાનરમણીને રસ્તા પર આપની મે જોઈ મેં એકિએ જવાનો વખત ૧૧ ને બદલે ૧૧૫ રાખ્યો સારથી એ રમણીને ઘણી વખત મારા અજામાંથી નિરખી હતી મારા મનમાં મેં એમ કહી લીધું હતું કે તે કાસેગિયન છે. તે કાસેગિયન છે એમ કહવા-નાને એક કારણ હતુ. કેમકે એના એક લાથમા હાની સરસાં દાખેમાં પુસ્તકો હું રોજ નિરખતો. જો હું કરિ હોત તો તેના સૌંદર્યનું, તેની ચાલનું, તેના પોષાકનું, તેના લાવ ભાવનું એક મનકાવ્ય અજામાં ઊભાં ઊભાજ લખી કાઢત ! પહુ અફસોસ ! હું કવિ નથી. મારામાં કાવ્યશક્તિનો એકેય અંશ નથી એના શરીરની લઘ્યતા, એના મુખની ચૌર કાન્તિ, નમણું અણીદાર નાક, શુદ્ધાગી ગાલ, નેજલી નયનો, માથા પરથી કમ્મર મુધી લટકતી સોદામણા સ્વામનાગની ચુંચાચેલી મુદર લટ, લટમાં ભેરવેલુ તાણુ શુદ્ધાજનુ કૂચ, પગમાં પતલી ને નાણુક ચંપમા, મુખ પર લાગે શણે ફરકતુ રિમન ! એનું સંપૂર્ણ વર્ણન કરવું એ મારી શકિતમયાંદની બધારની વાત છે એને દંસ માંપે આલી

ભેદ મારા મનમાં અનેકાનેક લાવે જાગી ઊઠ્યા.
મેં મારા મન સાથે નહીં કયું 'કે ગમે તેમ
કરી આજે ને આજે અને આ હજોજ તેનો
મનોહારી ફોટો ઝડપી લઉં. ફોટો લેવાની કલ્પના
મારા મન પર વિજળી વેગે પસાર થઈ ગઈ.
એ વખતે મનપ્રદેશમાં 'હા' અને 'ના' વચ્ચે
સખત હરિદ્રાદ ને તાણાતાણી ચાલી રહી હતી.
વિવેક જગત થયો. તેણે કયું: 'હજા આઠગી!
જેની સાથે તારે ક્ષેત્ર પણ પરિચય નથી એનો
ફોટો તારાથી કેમ લઈ શકાય? અને તે પણ તેને
પછ્યા શિવાય, તેની ગરજ શિવાય? સખ્ય
માનવીનું કે આખરદારના ફરજદત્ત આ લક્ષણ
નથી. જરા વિચાર કર. મૂરખ ન થા' પણ
મનમાં એકસો વિવેકજ વાસ કરે છે એવું કંઈ
નથી અવિવેકનું સ્થાન પણ વિવેકના સ્થાન જેટલુંજ
છે બદલે વિશેષ છે. અવિવેક જગત થયો ને
તેણે કયું: 'અંહ! એમાં ગભરાય છે શાનો?
તુ એની છબી ઝડપી લઈશ તો તને કોણ ભાગી
જવાનું હતું? તુ એને ક્યાં ને ક્યારે કહેવા
જવાનો હતો કે મેં તારી મનોહર છબી ઝડપી
લીધી છે? નાહક શાનો વેપલા વેશ કરે
છે! કે ઝડ, ખેંચા લે છબી. વિચાર છોડી કે
નહિ તો મનની મનમાં રહી જશે.

'મન: પ્રદેશમાં જગત થયેલા વિવેક અને
અવિવેક મારા મનમાં-અંતરમાં ધમસાણુ મચાવી
મૂક્યું. કોલાહલને ઘેરો ઘોંઘાટ મચાવી મૂક્યા હું
અવિવેકને વશ થયો. કેમેરા તૈયાર હતો. પ્રકાશ
ખળખળાટ વહી રહ્યો હતો. ચોખ્ખ અંતર આવતાં
મેં તેનો ફોટો ઝડપી લીધો. અંધખાના
બારણા પાછળ એવી ચાકાકી પૂર્વક ઊભા રહીને
મેં ફોટો ઝડપ્યો હતો કે માફ કર્તવ્ય થઈ પણ
જાણવા પામેજ નહિ! આ સપળી ઘટના એટલી
ઝડપમાં બની ગઈ હતી કે અત્યારે તારી સમજ
વાત કરતાં જે સમય લાગ્યો તેનો સંચાર પણ
નહિ કાઝો હોય. ઓફિસ જતી વેળા ફોટો લીધેલી

પ્લેટ બરોબર સંભાળીને મારી હેન્ડબેગમાં મૂકી.
ઓફિસે ગયો. મનમાં સ્વસ્થતા ન હતી. એ
દિવસનું કામ મદામુસીબતે કયું. સાંજના ઓફિસ
સથી પાછા ફરતાં પુખ્ત આર્ટ સ્ટુડીઓમાં એ
પ્લેટને કેન્ડલપ દરાવવા આપતો આવ્યો.'

'ખીજે કિસે રસિયર હતો. ઓફિસમાં રજા
હતી. કામપર જવાનું ન હતું. હું ઘેરજ હતો.
સવારે લોજમાં મિષ્ટાન્ન વધારે આરોગ્યક
જવાથી ઘેર આવીને કાંબી ઊંચ ખેંચી હતી.
ચાર કલાક સતત ઊંચા પછી ઊઠ્યો. મોઢું
ધોણું, ચા બનાવી પીધી. પછી દીવાનખાનાનું
પ્રવેશદ્વાર ખંધ કરી, આરામ ખુરશી પર પડ્યો.
પડ્યો "દોડીઓ" છાપુ વાંચતો હતો. ઝરખાનાં
ખુલ્લા બારણેથી મીઠા ને કંડો પવન ધરનાં
ધૂમી રહ્યો હતો. છાપાનું પૂરું એક કોલમ વાંચ્યું
ન હતું ત્યાં બારણા પર ટક ટક ટકના અવાજ
થવા અવાજ સાંભળી હું બારણું ઉઘાડવા
ઊભો થયો. બારણું ઉઘાડ્યાની સાથેજ મારા
અશ્ર્વર્થનો પાર ન રહ્યો. મારી દષ્ટિમાં મને
શ્રદ્ધા ન રહી. હું જગત દશામાં છું કે સ્વપ્ના-
વશ્યામાં છું તેનું મને જ્ઞાન ન હતું. ગઈ કાલ
સવારે જેનો ફોટો મેં ઝડપી લીધો હતો એજ
રમણી મારી સામે ઊભી હતી. હું મૂક બની
ગયો. તે શા માટે અહીં આવી તે જાણવાની
ઈચ્છા હોવા છતાંજ મારાથી તેને પછી ન
શક્યું. પછલા માટે મારા મેઠમાં એક દરક પણ
ન રહ્યો, જાણે શબ્દોએ મારી સાથે લાંબર
વેર કેમ ન બાંધ્યું હોય! જેમ તેમ કરી શબ્દો
એમા કરી હું કેંક ખોલવા જતો હતો એ પહે-
લાંજ એ બોધી:

'તમે પુખ્ત આર્ટ સ્ટુડીઓમાં ફોટો કેન્ડલપ
દરાવવા આપ્યો છે?'

'હા' મદામુસીબને મેં એકાદારી ઉત્તર
આપ્યો તેણેજ ફોટાનું સ્મરણ કરાવી મને ઝાંખા
પારી દીધો. કાચુબર તો મારા મગજમાં એવીની
બાપી ગઈ

રહેવાની ઉત્તમ સગવડ સાથનું

ધી ગ્રાન્ડ રાંદેરવાલા હોટલ

ભાગાતળાવ, સુરત.

માલિક:-એ. એસ. મેકુલ

મુસ્લિમ, પારસી, ખ્રિસ્તી અને નોન-વેલ્ટેરીઅન
ભાઈઓ માટે

‘રાંદેરી’ ડીરીઝ જન્મવાનું એકજ વિખ્યાત અને માનીતું મથક.
જ્યાં રોજ નવી નવી ભતની ડીરીઝો તૈયાર રહે છે. ચાહ, કાંદી, ઢોકો
આઈસક્રીમ અને ઠંડા પીણાઓ માટે એકવાર જરૂર મુલાકાત લ્યો.
મનપસંદ વાળીઓના ઓર્ડર મળતાં ટુંક સમયમાં તૈયાર કરી આપવામાં આવે છે.

એ. એસ. મેકુલની માલિકીની
પાગલ કોટેજ બેકરી

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર.
કેકસ,
બદામ અને સાદા ખિસ્કોટ,
નાનખરાઈ,
હફીમી ખિસ્કોટ,
પાઈ,
નાન,
શીરમાસ,
લીઝરે,
એકવાર ટેસ્ટ કરો
જરૂર તમને સંતોષ આપશે.

“કારવાં”

રાંદેરની મુલાકાત લેતાં
ક્યાં જમશો ?

ધી પાગલ કોટેજ
રેસ્ટોરાં.

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર
જ્યાંની દરરોજની નવી નવી
વાનગીનો ટેસ્ટ તમારા મોઢામાં
ચાદદાશત રૂપે રહી જશે.
માલિક:-ઈ. એસ. મેકુલ

ગાંદેર ખંખર

અનુકંભાણુકા.

વિવિધ મૂલ્ય

લેખકોનાં નામ

પૃષ્ઠ

તારીખે પ્રિંટુ	"પુરાણ"	૧
નખેતે નખી (સંલગ્ન)	મૌં "આગ્રહ"	૨
ગવાઝી ફનિયાકે દોસ્તો	"એકર"	૩
"૬ છવીસ ન ફલમીનની તરેડ" (કાવ્ય)	"નિસાર"	૬
ભણુવા જેવું પેપર જગતમાંથી	મંપાદક	૭
પોદ	રા. વણુગરો	૧૦
રમઝાન રહસ્ય	મૌં "સાદિક"	૧૨
આગની સંસ્કૃતિ પર 'ઇકબાલ'નો વિલાપ	"છત્રીઆ" બી. એ.	૧૫
મહાન ઇન્દિલાબ	સારોડ બહાવી	૧૭
ઇસ્તાનામા	"માંડવીઆ"	૨૪
પરિવરમ સુલતાન છુદ	"શાન્ત"	૨૬
ન્યાયે હિદયાર રંગારો હતો	"મીરની"	૩૩
'કારવા'ના હાંકુને ખુલ્લો પત્ર	મી. રતનજી મારશલ	૩૬
મિઆંતે અપમદી	"આસિમ"	૩૬
"તારી સાથે કરાર કોણુ કરે?" (કાવ્ય)	"આર"	૪૮
ફાયાઓ	મૌં અહમદ અમરદ	૪૬
દિહના ઇતિહાસનુ એક પાનું	એ. મી. ચિસ્તી	૫૩
છવન-નવસિકા	"આગ્રહ"	૫૬
".....પગવારે નથી" (કાવ્ય)	"સંગીર"	૬૧
".....પીળી જાય છે" (કાવ્ય)	"અમીર"	૬૧
મોહીની પ્યાસ (આલુ વાળો)	"પુરાણ"	૬૨
દાદાન	... ..	કપરે પૃષ્ઠ ૩

"કારવાં"નું પ્રાપ્તિ સવાજમ.

દિનદ માટે રૂ. ૪.

બર્મા માટે રૂ. ૫.

અમીર માટે રૂ. ૮, (રૂ. ૫૫)

છુટક નકલ સાત આપ.

"કારવાં"ના જાહેર ખર્ચના દર.

આખું પેષ્ટ ૧/૨ પેષ્ટ ૧/૪ પેષ્ટ

૧૨ માસ રૂ. ૧૦,	૪૦,	૨૫,
૬ માસ રૂ. ૪૦,	૨૫,	૧૫,
૩ માસ રૂ. ૨૫,	૧૫,	૮,
૧ માસ રૂ. ૮,	૬,	૪,

ટાઈટલ પેષ્ટ અને મેટરની વચ્ચેની

ગા. ખ. માટે ઉપરના દર ઉપરના ૨૫% વધુ

જાહેર ખર્ચના નાણા એડવાન્સમાં લેવામાં

આવે છે

વહુશી સાહિત્ય કાર્યાલય

કલુગીર,

સુરત

"કારવાં" ઇસવી માસની ૧૫મી તારીખે અગ્ર થાપ છે. આગ્રહોએ નોંધ લેવી.

કારવાં પ. ૧૬ • • • અક્ટોબર ૧૯૩૬ • • • અંક ૨ જો

વિતંડાવાદ

દુલીલ દિલને દાહુ દેનારી છે.
દિલ દેનારાં !
વાદપિવાદનાં વમગમમાં અટવાયો મા !

તુષારખિંદુ

જીવનનું અદૃશાસ્ય

હુ સતો રહેજે !
હર હાલમાં હુ સજે !
યુગમાં હુ સજે ! દુષમાં હુ સજે !
દિલ કપાતું હોય તોયે હુ સજે !
માતતાનું છત્ર છેદાતું હોય તોયે હુ સજે !
પત્નિ મૃત્યુપાંખે ઉડતી હોય તોયે હુ સજે !
પુત્રનું પ્રાણપોષ્યનું ખિડાતું હોય તોયે હુ સજે !
વહાલેશં વસન્તી વિદાય લેતાં હોય તોયે હુ સજે !

જીવવું હોય તો હુ સજે !
વિરલ થવું હોય તો હુ સજે !
દુનિયામાં વસવું હોય તો હુ સજે !
પાગલ ન બનવું હોય તો પાગલની ભાંતિ હુ સજે !
જન હુ સજે !
દિલને દાખીને યે હુ સજે !

મૃત્યુનું અદૃશાસ્ય

ગમામને ગામ મરી ગયાનું છે !
એ વહવિચારે હું મૂઠા જીવન જીવવા લાગ્યો;
ને અદૃશાસ્ય કરું મૃત્યુ મને અડપત્તી દસગવા લાગ્યું.

અલ્લેખ કી દુનિયાં દોર તો

સંસ્કૃત - 'કેપ્'

૪૭૭૭૭૭

આવાજી દુનિયાં 'કે' દોરતો! આજે તમારી સમક્ષ હું ઇસુની વીસમી સદીનું વિદ-ગાવમોક્ત રજુ કરું છું. વીસમી સદીએ આરંભ થયાને ઓગણીસ વરસ વડી જવા આગ્યાં છે, આ ૩૬ વરસના કાળમાં આપણે પ્રગતિ સાધી છે કે પાછલું કરી છે તેનું અવમોક્ત કરીએ. પાછલી અને ફેટાનું વજન ધરતું ગયું છે; તેમ તેમ ટોપીનું અને પૂરકાં માથાનું વજન વધતું ગયું છે. હુકમ-અને અપીણનું સ્થાન સીમેરે અને ચાહે ઝડપી લીધું છે; તેમ તેમ મુરખાપણા અને વડીલશાદીનો શોભાગો ઓછો થતો ગયો છે. પરિણામે યુવક યુવનિએ સ્વતંત્ર બનકે સ્વચંદ્ર થતાં ગયાં છે. ત્યાં સુધી કે પહેલાંની લવલા ઉં. પર એસતી હતી; ત્યારે લાલની લવલાઓ સાર્વકષ પર સારી કરતી થઈ ગઈ છે! પહેલાં ઓગો અમંગા ગણાતી હતી; પણ હવે કોસેજની કમળાણીને પ્રતાપે સુરકાના ગાલ પર તમાચા કે અંપલ મોટા જેટલી પ્રખળા બની છે! અસલ લવલાએ મગનુંની કોમલી ફેડી હતી; આધુનીક લવલાઓ મગનુંએનું ઘોખનું રંગી દે છે! ચાદર જેવું પહેલાં છાપાં ચાંચનાં સંયુક્ત દરણુ કે ફિક્કમણી દરણુનાં પુનરાવર્તનો થતાં અવમોક્ત છે! સુધારનો વોશાથો એકો નેશમેર કુદાવો છે કે જેથી લુની ફેશનનાં છાપરાં અને લુની ફેશનનાં દરો પગુ ઉડી ગયાં છે, અને સાથે સાથે લુના પુરાણા ઓથોડોક્સ વિચારો પણ ઉડી ગયા છે; જેથી ધર્મભાવના પગુ ઉડા લાગી છે! એકા

મંદીરો તથા મરજીને લેખને લખકવા લાગ્યા છે. મંદીરો અપ-ટુ-ડે બની ગયાં છે! મરજીમાં મખમલના ગાલીયા અને ઘોસેકરીના પંખા આવી ગયા છે; છતાં મંદીરો અને મરજીનું ઓડીયન્સ સીનેમા તરફ ધસમઈ રહ્યું છે!

x x x

ડીફ અને મરજીના લાવ વધી રવા છે ત્યારે લખવાના લાવ થી રવા છે! હવે નો લખવાન જતો પૃથ્વી પર પધારીને પોતાના પ્રાંચન્યા કરે છતાં લેખ તેનું સાંભળે એમ નથી! પહેલાં સનીઓનાં માન દતાં, હવે એક્ટ્રેસોના માન છે. એક્ટ્રા જે ધરતી દીવાનાં પર સનીઓના ફેટા લટકાવના દતા તેને રચાને હવે એક્ટ્રેસોના ફેટા દીવાનો પર લટકી રવા છે! હવે તો લાલભગ એવી પ્રથા પડી ગઈ છે કે જે પેપરના અગ્ર-સ્થાને એક્ટ્રેસોના ફેટા અંકિત હોય તેની ખરીડી વધુ થાય! અરે! ના વરસની બેર, નાનાક કે છટ્ટરની બેટ કે હટ્ટી ધડીમાં પણ એક્ટ્રેસોના ફેટાવાળા કારોન્ અગ્ર-સ્થાને હોય છે. ધર્મોપદેશક અને લીડરો કરતાં મીનેમા સ્ટારોના માન વધ્યાં છે! ધર્મનો લાવ ધરતાં પ્રેમનો લાવ વધી રવો છે. છુદ્દેવ પર કામદેવનો વિગમ થયો છે! અને દરક અને દુરનનાં બજારમાં તેજ આતી છે!

x x x

આવાજી દુનિયાં કે દોરતો! જગતમાં ધૂમ-ફેટાનું ફેશન ચાલ છે, તો અનેક માણસો ગરુચ છે કે હવે ધરતીપર ગરુર કાઈ આદમાની સુનાની ઉતરશે! અને કેવી શુભ ઘડીએ (?)

કારવાં કાદુનું કે એક તરફ કારવાં જવારે પડ્યું
ને બીજા બાજુ પોલાણમાં લખ્યું ફારી નીકળી
વેતી કાગળના અને ગોળાના લાવો વધનાં આપા
દિંદના પેદર જગન ઉપર આકૃતના ઓળા ઉતર્યા
હં! જે તમેએ વળેમી દશેર તો જરૂર આ વાનન
માની સંગે? પણ ના. વાત જુદી છે.

x x x

યુગેપમાં અક્ષરનું અક્ષરનું વધનાં વિભુનું
આન વિજાને લઈ લીધું છે! ભગવાનના આશિ-
વાંદ કરના વિજાનના આશિવાંદમાં ગોરા યોદ્ધાની
બદા રંગના યુગેપમાં ફેરેરે જુદાની રહેમન
વનમવાને બદલે બેંગોળાની એકમન વરગી
રંગ છે. માનવોના મગનને ફેરેરે આજુબા
દાનરૂપિ સરમુખવારેને સરજી શ્રી પેલાનું
રથાન પાણુ કળી સેવાનો પ્રમલ દયાં છે આમ
જરના બાજબીગળા અને રંગના સરિનાઓ
નિરખી ઓરી માનવ મેદની પાછા દેરોમાં
પ્રાચના કરેલી થઈ ગઈ છે, અને ગોડ જેવું
કોઈ પ્રાણી જગનમાં દેવની ધરાને છે તેની
વેદાને બાજુ થતી ચાલી છે! પુનઃ યુગેપમાં ભગ-
વાનના લાવો નંદ પર આવ્યા છે અને તે બાજબી
માન દોરકર-વંદનકીનને ફેરેરે જગ એમ છે!
રાદાની ભગવાન પ્રગટ થયા વગર માનવ
ભાવનાની કોમન સમજની નથી! લોકો કોમને
કાપે તેમ ગોરાઓના દડખવાને ફર ફરવા
ભગવાને એ કુતચને દડખાયાં બનાવ્યા છે. જે
કે તે અતિ મરશે, પણ અનેકને બચકાં
ભરને દેકાળે લાવશે. જેવડે અંદર અંદર
બચકાં ભરને પુરાં થશે પછીજ પુનઃ માનવતા
રૂપાવન થશે!

x x x

આવાજની ફુનિયોકે દોરતો! આપણે
ઈડીયનો તો અત્યાર સુધી પશ્ચિમનું જાણુ સાક,
અને પૂર્વનું જાણુ સહેલું એરી માનવના
ધરાના પૂર્વને બદલે પશ્ચિમના જગનનેજ

વંદન કરતા દના; તો દવે સમજનું દશે કે
જે ગોરી સંકેતિ પર જગનને નાક દશે તે
ઓરી સંકેતિ એક બીજાના ગળાં લખનારી
નિવરી છે! દિંદના અગરમી સડીના પોળા
અને દીવાન જમાના જેવો બારીક જમાનો
અત્યારે યુગેપને સાંપડ્યો છે!

આવાજના પૂર્વે તો ડાયાં ફારીને લેઈ
રંગ છે કે જરવારી યુગેપની પ્રગટ ફેટલી
કળી છે! માનવનાનો વિનાશ, શાંતિનો વિનાશ,
સન્નિવનનાનો વિનાશ, વિશ્વાસને પ્રમાણિકતાનો
વિનાશ અને સરવાળે તમામ સંકેતનું સન્નિ-
નાશ દરવા વિજાનનું બન સગાંધકારીઆન
મનને સવાર થયું છે! જેમએ છે એક
બાજુ તો નાકીવારનું એ બૂન ધૂળે છે, અને
બીજા બાજુના બૂન અને જગરીયાઓ કોક-
આસનવાદનાં કાકલાં વગારી રવા છે; તે જનને
શીશમાં ઉતારવામાં સફળ થાય છે કે નહિ!
યુગેપના બધા વાદવાદની ભગઈ પર સમન્ના
વિના બુગળો વગાડનાર આપણાં દિંદી ઘેટાંઆંએ
વંચુ દશે કે માકસવાંદ પણ પછીમાં વોરીને
પાંગોરી મારવા જેવું થયું છે! તો દવે આપણા
પરોળા લેધા, ઉધામં માર્યાં અને રાત્રી
નેકારી વાગાઓ કાના નામની પોક મૂકી!
બીજાઓના વિચારોની પાણુ શુભામી કરનારાઓએ
દવે પશ્ચિમના નામે નાલી નાખી આપણું
પૂર્વનું જીવનું તેજ મુનું સમજવામાં આર છે!

x x x

આવાજની ફુનિયોકે દોરતો! બોલોને મદન કે
ઉધાર મળતી વસ્તુઓ સેવાનું ખૂબ ગમે છે,
તેમ શીખામણ કે સજાદ આપવાનું પણ
ખૂબ ગમે છે! અમને કારવાં કાદુવાને પુરા
એક માસનો થયા નથી, તે પહેલાં માગી કે
વલુભાગી સજાદોના દગ અમારા ટેગલ પર
ખડકારી ગયા છે! બેશક અમને આટલા ઓમ
સમયમાં જેટલી સજાદો મળી છે; તેટલી

હીરેકરને મંગી હોત તો પુરોપમાં લગાઈ થવાનો સંભવ ન રહેત ! એ બંધી 'સત્તાદનો અમલ કરવા જઈએ તો પેલા મીયાઓના કહેવતી ટંકુની જેમ અમારી ઉંટાની અલગાર પણ ખાણમાં જઈને પડે !

મિત્રભાવે અપાંચવી સત્તાદોને તો અમે મસ્તક ઉપર ચઢાવી ટાપીને રથાને મૂકીએ છીએ ! પણ પેલી સત્તાદ ખાતર અપાંચવી વણમાંથી સત્તાદોનું શું ? કોઈ કહે છે કે "માસિકને આદર્શ બનાવો" તો કોઈ કહે છે કે "આદર્શ બનાવવા જતાં "વીસમી સદી, કૌમુદિ, સાદિય, કે વસંતની જેમ લરકી જશે !" કોઈ કહે છે કે "કારવામાં નવિનતા લાવો." તો કોઈ કહે છે કે "નવિનતાના મોદમાં ઘસણાવ લુનાને વિસારી ન મૂકશો." અંધબત નવિનતાની જૂખ ઘણાને હોય છે; પણ આજની નવિનતા એ કાંઈ તો લુનતાં યવાનીને ? આથી અમે નવિનતાની વિરૂદ્ધ છીએ એમ તો નથી જ પણ નવિનતા વંચી વધીને નમ્મતા બની જાય અને કલા વધીને ખસા બની જાય એનો અમને પસંદ નથી જ ! "જેન્ટલમેની કે શ્રૌકમે હજામ ખન ગયે" જેવું કરવાનું તો અમે પસંદ કરતા નથી જ તેમ "જે નાડું જાડું તે જાડું" કરવાના પણ નથી. છતાં આ કાળની મોંઘવારી બેંકોની મોંઘવારી સરકારી સેન્સર તથા સત્તાદોની ભરમાર એકી-ટરીને પુલસિરાત જેવી બનાવી દે છે ! છતાં,

"કયા હર્જહેજે ખાલસે બારીક હે વોલ પુલસ"
ખાઈમીકલસે મુઝરેગે દમ પુલસિરાતસે !

x x x

"એક અંગત બને ન્યારા

હસમે રહેવે કુખા સાગ !"

એમ અનેક વહેપારીઓ લગાઈને લીધે લાંબા વખતાં મનમાં ગણગણી રહ્યા હશે. ખરું પુછવો તો મન મહાપુદને પ્રતાપેજ દેશમાં ૭૫ ટકા

અંગતોએ અંધાધા હતા. પણ 'અન્યારે' તો લોકોનાં ખિસ્સાંજ કચ્છના રણ જેવાં સફાવટ છે; જેથી હાંસીમાં હોય તો ચાળીમાં આવેને ? શંક્યાતમાં શિયાળવતે દાકના જૂમખાં દેખાવે પણ એ દ્રશ્યો અંતે તો ખાટીજ થશે અને અંગત બનાવવાના કામ મનતા મનમાંજ સમાઈ જશે ! જો કે કાળની મોંઘવારીએ પતકશેનાં ચોખં તો રંગીજ નાખ્યાં છે; તેથીજ આજનાં પાનાં આપીને હાથ તો 'એ સમતોલપણું જાળવી રાખે છે ! એક શાધર મિત્રના શાધરમાં કંઈ તો લગાઈને લીધે વહેપારીઓના મામે તાળ દગાટા જેવા થવાને બદલે આદોની કકાઈને લીધે એવા હાસ થશે કે—

"હું હું એવું છવન એવો હાથ રાખું હું;
તમાચા મારીને મુજ ગાલ હાથ રાખું હું !"

x . . . x

રખેતા મુજબ શહેરના મુસલમાનોની દિવાળી (શમે બરાત) આવી ગઈ અને દુદાકા પણ કુટી ગયા એટલે દવે તો રમજાનનીજ ફિર કરવાની રહીને ? રમજાનની ટૂન આવતાં પહેલાં તો પેલા હોટલીયા લાકપદાંઓ કેન્સર શીતલ બનાવવા લાગે છે ! અગીઆર માસ મુઘી મરદખાનામાં ગણાતી હોટલી બનાવખાના બની જાય છે ! થોડાક દિવસ કુરઆન ખાનીનો ગણગણાટ કરી ભમરાઓ પોતાનાં દરોમાં ભરાઈ જાય છે અને નરાવીદની શરઆતની તેજ પાછલા લાગમાં મંદીમાં પરિણમે છે ! થોડાક જુના વિચારના મુસલમાનો ડોઝા-નમાઝમાં વખત સુમવે છે, ત્યારે ઘણા રીશન ખપાલ મુસલમાનોના રાજદાર વિચારોમાં મગગુજ રવી અકલેના એટલા, લાયબ્રેરીઓની પુસ્તકો, પાંચીક ગાંડોના પાંકડા, નાટક મીતેમાની પુસ્તકો, રંગશોના પેટરોઈ વગેરેનો ઉદ્ધાર કરે છે ! મરદમ અકગર હજાપગારીએ કંઈ છે ને ખંજ છે કે—

“બાહુ ફરમાતે હેં “અકબર”

યેહુ રાજા એક ક્યામત હેં;
બજા ઇરશાહ હોતા હેં

મગર ઇફતાર જમત હેં !”

+ x +

એક મિત્રે સલામ આપી કે “કારવાંની તરફથી ફરી હોય તો ધાર્મિક બાબતોને જતી કરો.” તેમના કહેવાનો આશય એ છે કે મજદબને તરફથીમા રથાન ગયી. એમની શી કમુર ? પશ્ચિમનો પરત જેના મગજમાં લરાય તે દરેક ભગ્યેસો અને મુધરેસો ધનસાન આજે તો એવી વાતો ખૂણે ચોક કરે છે, અને એક વર્ગ તો એવો છે કે મજદબની વાતોને એક રોમ ગણે છે, અને તે રોમના દેવાવનાર મૌલવીઓજ છે એમ માને છે. પણ અકબરના શબ્દોમા કહીએ તો.—

“હુમને વાઈઝીની ખૂબ દાખી” નોચી,
યેહુ બાત મગર ન અપને ફિલમ સોચી,
મજદબકો શિકસ્ત દેકે કયા પાવેગ ?

અખિરકો રહેગે મોચી હીકે મોચી !”

એવી હાલત તે લેકાની છે. તે અપ-ડ-કે કુરોડ મજદબને તો ઉધાર સોમે માને છે ! દુનિયામાં રોકડો ફાયદોજ દુકે છે.

આખિરતમાં જે થરાતું હોય તે થાય ! ફક્ત નવિનતાની ખાતર મજદબથી દૂર રહેનારાઓનો તોડો નથી. આમ નવા દોર અને જુના શાદની ટમ આંધે વોરમાં મુશ્કલમાનો સપાયા છે ! “મજદબને પુકારા અય “અકબર”

અલસાહ નહિ તો ફૂલ્લી નહિ;
યારોને કહાયે કૌલ ગલત
ત-આહ નહિ તો ફૂલ્લી નહિ”

હું જીવીશ ન ફલસ્તીનની તરફ !

ખાખી જવાની ખુશી છે હુમારી ચીનની તરફ.
કે દુકડા થઇને ન જીવીશ હું ફલસ્તીનની તરફ. ૧
હવે તો કેદ કે ઘરની પરખ નથી મુજને !
હજરો સાલથી રહી રહીને પરાધીનની તરફ ૨
કોઇની મોજના તાગે છે હિંદગી મહારી.
મત્વજ મૂળથી હું છુંજ સ્વત્વહીનની તરફ ૩
છે અન્ય સાથે તો વર્તનના રંગ હંગ જુદા.
ને મુજથી વાત લડા કેમ ! કમતરીનની તરફ ૪
ઘડી ઘડી મહીં ઘેરાય છે ન્યાં કાળી ઘટા.
છે, મહાં ફિલ્લી શું સુરખની તરફ ૫
રિવાઈ જાય છે, છણકા કરીને રૂકે છે.
મિશ્તજે યાર છે. જાપાનની મશીનની તરફ ૬
રહે છે કેમ વધુ આ, જહામાં તે હજરત
કહા કરે છે જે દુન્યાને ચાર દીનની તરફ ૭
હીને પંથે પડો “કારવાં” ગયો નીકળી.
બુકાવી શીશ કાં બેડા છે સુતમધનની તરફ ૮

“નિશાર”

માણવા જેવું

પેપર જગતમાંથી

દુનિયા ન માને એવું,

છતાં માનવું પડે તેવું.

[સંપાદક]

“૨૦ થી ૪૫ વરસની ઉંમરે મુધીમાં એટલે ૪૫ વરસના ગાળામાં ૭૧ ગજ લાંબી દાદી વધી શકે છે અને જો તેમાંથી બનાવવા ધારે તો એક કામગીરી ખુશીથી બની શકે છે” આ શોધ ઉપરથી કિયનશેવ કરાવી દાદી મુઝનારા કે મુઝાવનારાઓ પોને જાતે કેટલું આર્થિક નુકસાન લાગે કરીને ઉઠાવી રહ્યા છે તેનો અંદાજ થશે. આપણા દેશના નવરાઓ નખખોદ વાળે છે ત્યારે અમેરિકાના નવરાઓ આવી શોધ જોગા કરતા રહે છે !

“ન્યુયોર્કની ખબર છે કે ત્યાંની હોસ્પિટલમાં એક મગજનો દલાળ કરાવવા આવેલો માણસ ૪૦ વરસની ઉંમરે આવ્યો હતો તે ૨૦ વરસ મુધી હોસ્પિટલમાં મુઝ રહ્યો. તે દાઢમાં ઉધ-માંથી ઉઠતાં તેની ઉંમર ૬૦ વરસની થઈ ગઈ છે.”

આપણા રામાયણવાળા કુંભકર્ણનો રેકડ આ માણસે તોયો મણાય અમેરિકા તો દરેક જાળનો રેકડ તોડવામાં આગળ છે ને ? જુવોને ગાયોસં યાને છટાછેડમાં પણ અમેરિકા પડેલા નંબર છે ! મરીબ બિચાઈં દિલ્લિસ્તાન દરેક વાતે પછાત છે !

નવિનતાનું પ્રદર્શન કરવામાં હોલીવુડની નરીએ જગતમાં સૌથી આગળ છે. “ન્યુયોર્કના વિસ્ખેગમાં એક હોલીવુડની એક્ટ્રેસ નવિનતાનો નુસ્ખો રજુ કરવા ખાતર પશ્ચીકની સામે

પ્લેટફોર્મ પર અપ-ડુ-ડેટ પોશાક પહેરીને રજુ થઈ અને પછી તેની શીખવેલી એક બતકે પોતાની આંચ વડે તેના પોપાકનો એક એક તાર જુદો કરી દીધો અને નવિનતાનું પ્રદર્શન કરનારી તે એક્ટ્રેસ માના પેટથી પેદા થઈ હોય તેની લેડિલી સામે નિહરતાની નવિનતાની દાદ લેવા ઉભી રહી અને લેડિએ પણ તાળીઓના ગડગડાટથી એ કુદરતના નખ સૌંદર્યને વધારી લીધું.”

મંથર છીડીયાની લેખીકા મીસ મેયો નવી બાનુઓ પોતાના દેશના આવા બનાવોથી જરૂર ઘટવું અસિમાન લાઈ શકે ! મરીબ બિચારા ઓથેડિક્સ પૂર્વવાસીઓ વંગલી વિચારના હોઈ પોતાનાં બેરોને પદાંમાં પુરી રાખે છે ! ચંદને વાદળથી ઢાંકવાની મર્મના પૂર્વ વાસીઓજ કરી શકે એમની આંખોના ભાગ્યમાં કુદરતના સૌંદર્યનું રસપાન કરવાનું ક્યાંથી હોય ?

કુદરતો ખબર પત્રી તારથી મચવે છે કે “લીજનમાં એક દારના વહેપારી પર ‘શદ’એ ૮ દગર પાંડોનો દાવો કર્યો હતો. તે સાળીન ચનાં ત્યાંના ન્યાયાધિશે તેને ૨૦૦ વરસની સજા ફરમાવી છે. અને સજા ન ભોગવવી હોય તો દરરોજ બે શિલોંગ દંડ લરવો એમ ફરમાવ્યું છે.” આ દિસામે લીજનના લેખિ ઓછામાં ઓછા ૨૦૦ વરસ મુધી ડવના હોવા બેદરેક યાનો ન્યાયાધિશ પુરો ભવિષ્ય વેળા હોવો બેદરેક !

“મેક્સિકોના એક કેદીએ જેલમાંથી નીકળ્યા. “હિંદલરમાં દર મહીને સરેરાસ બે હજાર પછીના સગાં સંબંધીઓના કવેશ રૂંકાઈથી માણસો પટકાઈ પડવાથી મરણ પામે છે. એનું હારીને આખું જીવન જેલમાં જ વિતાવવાની ત્યાગીનાં શું કારણ હશે?” એક રિપોર્ટ પરથી ઉપરિચિત ગવરનરને અરજ કરી છે.”

ફારસીમાં સગા-કુતરાને કહે છે. સગાં જૂખના કુખે ટાંડીયામાં જોર ન હોય તે એટલે કુતરાં તેનાથી તો... પડકાર પડેને?...

જતાં અમને તો ખાતરીજ છે કે એ બંધવાના

ધર કરતાં જેલમાં વધુ સુખ હોતું જોઈએ. “ન્યુગોર્કના વિષ મેળામાં આવેલી એક શોધ ઉપરથી આગાહી થઈ શકે છે કે આવી કાકનો ખેડુત ખૂબી ખેડવાને બદલે, રેડીઓ નેટિંગેટર થશે. રેડીઓ ટાવર નજીક બેસીને બટન દબાવતાં યંત્રો વાસ પાડવાતું, બી. ઓરવાતું, લણવાતું પાક એકઠો કરવાતું વગેરે કામ કરી શકશે’

“અમેરિકાના એક મતસા રખેવાળે ‘હિંદ’ નામની માછલીમાંથી વીજળી ઉત્પન્ન થવાની શોધ કરી છે.”

આ સમાચાર વાંચ્યા પછી આપણા દેશી માછીમારો તો માનશે કે ‘હિંદ’ માછલીને પકડીને ખાઈ જવાથી અંદરમાં વિજળીનું અજવાળું થઈ જશે.

“ઈંગ્લાંડના ડેવનશાયર પરગણાના એક ખેડુતે પોતાના ખેતરને પુસ્તકોની ચાર કુટ ઈંચી દીવાલ ચણી છે. એક ઉમરાવે પોતાની લાયબ્રેરીમાં ૮ હજાર જુના પોથી કાઠી નાખ્યાં હતાં તેને તે ખેડુતે ઉપયોગ કર્યો હતો. આજે પણ ઘણા ગ્રામીણો તે પરગણામાં સહેલગાહે જાય છે; ત્યારે તે દીવાલમાં ઈંટ રૂપે રહેલાં પુસ્તકોને ખેંચી કાઢે છે અને વાંચીને પાછા તેની જગ્યાએ ગોળી દે છે.”

જો આ રાંચીને આ દેશના બધા પ્રકારનાં એકા મળાને ધારે તો પોતાના ઉપકરણો બોળ થતાં પુસ્તકોની એક જાડી લોત ચીનની ઇનિ-હાસિક દીવાલ જેવી બનાવીને હિંદુ સંસ્કારી કાળના કિશ્કા દારા કરી શકે એમ છે! મગર અસે દિન ક્યાં કે.....?

પણ હિંદના ખેડુતને એ લાલ મગવાં અશક્ય છે. કારણ કે એ યંત્ર વસાવવા તેની પોતાની બધી જમીન ગીરા મૂકવી પડે એવા સંભવ છે!

“લંડનમાં તાજેતરમાં એક જગે એક સ્ત્રીને ૪૦૯ પાઉન્ડ ૬૩૩ ફર્ડો છે. અને તેને દરમહીને એક શોલીમ લેખે ભરવાનો છે.” મતલબ કે ૧૮૦ વરસ તે સ્ત્રી જીવે તો પુરો ૬૩૩ ભરી શકે! શું એ જગ સાહેબે આમળ પાછળનો વિચાર કે શુભાકાર ભાગાકાર પણ નહિ ક્યાં હોય? આપણા નાટકોના “છ માસની ફાંસી”-વાળા બનામદી જગને કરતાં આ મૌસિક જગ પણ ઉતરે એવાતો નહિ?

“સાદીની માફક ચોટાટી શકાય એવા કાચની અમેરીકાએ શોધ કરી છે. એ કાચ પડી જવાથી ભાંગી પણ જતા નથી.” ભલે અમેરીકા ગમે તે શોધ કરે પણ હિંદીઓએ તો પોતાના આપદગના વારસા હળના દોંઘામાં જરાએ ફરફાર ન કરવાનો નિરાધાર કર્યો છે!

“કાંડાની ધડીઆળના ચંત્રોમાં સુગંધી પ્રવેશ કરે છે તો તે આલતાં બંધ થાય છે.” આ શોધ કરનાર ધડિઆળા કોઈ પરફ્યુમર (તેલ અત્તર-વાળા)નો પાડોશી હોવો જોઈએ અને તે પરફ્યુમર સાથે ઝઘડો પડતાં આખી દુનિયાના પરફ્યુમરો ઉપર વેર લેવા આ શોધ કરી હશે ?

“બર્મિંગહામ ઇનેક્ટ્રીક સર્લોઈ ડીપાર્ટમેન્ટે તેના પાંચર રેશન માટે ૪૦૦ કુટ ઈંચુ બૂંગળું બનાવવાની વરંધી આપી છે. બૂંગળામાં ૨૦ લાખ ઉપરાંત છટા જોઈએ, અને સમસ્ત જગતનાં બૂંગળાંઓની ઉંચાઈનો રેકર્ડ તોડશે.” અને કોઈ પાદરી બાવાને ફરિયાદ કરવા ઇંચુની મુઝાકાતે જવું હશે તો એ બૂંગળાની મારફતે ચોથા આરમાન પર સરળતાથી પહોંચી જવાશે !

“રશીઆમાં ૧૨ હજાર સ્ત્રી વૈજ્ઞાનિકા છે.” એમાં શિષ્યાએ શી ધાડ મારી ? ગાંધીજીના ચરખા સંઘમાં એથી એ વધુ પુરૂષ સૈનિકા છે !

“ન્યુયૉર્કમાં એક વિમાનોને ગોળી કાઢવાનું થતું ગોઈવવામાં આવ્યું છે. અંધારું, ધુમ્મસ, વરસાદ, કે બરફ પડે એવા ગમે તેવા અંધા-ધુંધીવાળા વાતાવરણમાં પણ અચાજ કર્યા વગર અદૃશ્ય કિરણોની મદદથી વીમાનને ગોળી શકે છે.” આનો જગતમાંથી આદતના ઓળા એથી ઓછા થાય તો શકતાના !

“૧૯૧૭માં રશીઆમાં ક્રાંતિ થઈ ત્યારથી આજ સુધીમાં પુસ્તકાલયી ૭ અબજ નફો આપી છે. જ્યારે દર વર્ષે ૮ અબજ અબજ ખાસીની નફો આપે છે. છેલ્લાં ત્રીસ વરસમાં માર્ક્સ, એન્ગેલ્સ, તથા સ્ટેનલીનનાં પુસ્તકાલયી સાત પાંચાંસ કરોડ નફો પ્રગટ થઈ છે.

એકલી ૧૯૩૭ની સાલમાંજ રેટલીનીના પુસ્તકાલય પર કરોડ નફો ખપી છે.”

આપણા દેશમાં તો ગજરામાર કે સદેવત સાવળગા સિવાય બીજા કોઈ પણ પુસ્તકાલયે વેચાણ સંખ્યા કરોડ કે લાખતો કીક પણ હજારોથી આગળ વધી નથી ! ઉપરની યાદીમાં સોનીપેટ દિંદમાં કેટલાં પુસ્તકો મફત મોકલાયાં હશે તેનો અંદાજ કાઢ્યો નથી ? તે આંકડો અપાયો હોત તો કીક થાત કારણ કે મફતીયા વિચારે માધામાં ‘સંઘરીતે ઉઘાડે મફતકે ફરનાર માર્ક્સવાદીઓનો દિંદમાં એ કીક કીક દેખાય છે !

“કુરેલીની એક અદ્યક્ષતામાં એક ખિસ્તા-કાતરેએ ચાલતી કોરેજળ બચાવ પક્ષના એક ધારાસત્રીનું ખિસ્તું કાતરી લીધું હતું.” આવા આસાક માણસને સગ કરવાને બદલે તેના આર્ટને ઉત્તેજન આપવા માટે જો આચા ક્યોક્ટીના સમયે જામુસી ખાતાગાં રાખ્યા હોય તો ફરમોના પ્લાન તફાવી લાવવામાં ખુબ ઉપયોગી નિવડે !”

“જગતના મદ્યન નાટ્યકાર શેક્સપીયરની પુત્રી મિલકુલ વાંચી કે લખી શક્તી નહતી.” જે તણ વરસ પર કાઠીઆવડમાં કટલાકે લેલાયુ મૌઝીઓએ “છોકરીઓને ભગવાની ન જોઈએ.” એવા કૃતવા આપ્યા હતા. તેમ ઇલાંડના એ મદાકારિને પણ કોઈ એવા મૌઝીનો બેરો થયો હશે ? કે પછી “દોવા ત્રીચે અંધારું” ની કટ્ટેન ખરી પાડ્યા શેક-સપીઅરે પોતાની પુત્રીને ભણવાની ન હોય ? કે પછી કોઈ ભગેલી બાનુથી એ ભગેલી ગયો હોય !

પોઠ

“ગાંધીજીએ હીટલરને પત્ર લખ્યો હતો તેવો એકાદ પત્ર હીટલર પર લખી લગાઈ અટકાવીએ તો મોઘવારી તો ટળેને? જુલોને ડરમી જોગરડે ભોંડા એક આને શેર દના અને રહી સમુદાયે અડીઆના લાલ થઈ ગયેલાં! એ પેન શેરનાં કારેલા મે આને થઈ ગયેલાં! સુ પુરોપ-વાળાઓ લોડા કે કારેલા ખાધને લગતા દશે! હા...આ! પણ એવો જાહેર પત્ર હીટલર પર લખવામા વાંધા તો નથીને?” અમારા મિત્ર મી અડવાએ પોનાના ધરના એટલા પર એટલીને દોડકા હોલનાં હોલતા પ્રશ્ન કર્યો.

“અરે! ગેમાં વાંધો શેનો? પેલી દુબળીએ તો ‘દાડીઆ’ મારફતે હીટલરને ગ્રેમ પત્ર પણ પાડવી દીધો હતો, અને તમારે તો ફક્ત સાર્વજનિક કલ્યાણનું માટે લગાઈ અટકાવી જગત પરથી મોઘવારી ટાળવાને માટે ખુદો પત્ર લખવાનો છે માટે વાંધો જેવું કંઈ નથી. હા... આં! પણ જરા એ વાત વિચારવા જેવી ખરી કે તમે ગુજરાતીમાં કાગળ લખશો તો હીટલર શી રીતે વાંચશે?” મે’ મીં અડવા પાસે વાજગી વાંધો રજુ કર્યો.

“અરે! લગામાઈ તમે લેખક થયા છતાં અકલ્પ રાખો છો કે નહિ? હીટલર ગુજરાતી ન જાણતો હોય તો પછી આપણાં કાગળમાં, બહુ

મેં કયારેપણ ગુજરાતી હાપાંઓ હીટલરને રોગરોગ પાનાનાં પાનાં લરીને શીખામણો આપે છે તે હીટલરને વંચાવવાનું દળેને?” મીં અડવાની આ દલીલ આગળ મારે કાન પકડવા પડ્યા.

“મને તો ખાતરીજ છે કે હીટલર શાનો આપણાં હાપાંને વાંચે: એ તો અડીના પ્રાંચીકને બનાવવા એડીટર હીટલરને પણ શીખામણ આપે એવા દુશિયાર છે! સમજ્યોને લઈશો!”

“અરે! નારેના દરેક દેશના એકથી પોનાના રાજમાં તો હોયને? એટલે ગુજરાતના એકથી પાસે હીટલર ગુજરાતી હાપાંનો તરજુનો કરારી લેના દશે! માટે કાગળ તો જરૂર લખવો અને ગુજરાતીમાંજ લખવો. કારણ કે દરેક માણસે પોનાની લાપા પર ગ્રેમ રાખવો જાણ્યો એમ કહેના કહેતાં કવિ નર્મદ પણ મરી ગયો! અને ગાંધીજી પણ કહે છે કે સ્વદેશીને અપનાવો તો પછી આપણી ગુજરાતીમાંજ કાગળ કાન લખવાં તમે જાણો છો કે ‘પાણ્ય’ કે ‘ચારણી’ઓના બ્યાજની જેમ કાગળના લાપો તો વધતાજ જાય છે! પછી એવો કાગળ ન લખુ તો સાહિત્યનો પ્રચાર કરવાને બોંધપત્રિકાઓની સદાય મેલી પડે! મારે તો સાહિત્યની સેવા ખાતરજ એટલી તકલીફ મેલી પડે છે આખી મારી પાસે વધારાનો વખત અને પૈસા નથી કે નાક તકલીફ છોડાવું?”

“ભગે તમારી ઇચ્છા એવી હોય તો કાલે સવારે તાજે નીરો ચઢાવીને હીટલરને ખુલ્લો પત્ર ફક્કારી દઈશું ? ગ્રોગાંવ તરફથી સંભળાય છે કે નીરો પીને લખેલું લખાણ બહુ અસર કરે છે હોય છે ! ગાંધીજીના દરિગજનની ભોતખાલા થાય છે એનું કારણ નીરોજ છે !”

“હશે, પણ આ હાપવાળાઓ લખે છે કે હીટલર યુરોપીય સંસ્કૃતિનો વિનાશ કરવા બેઠો છે. તો એ સંસ્કૃતિ કાને કહેતા હશે ?” પુનઃ મીઠા અગ્નિએ સાદિત્યના ફળમાં આંચ ભોળવા માંડી.

“એ ! ભાઈ સાહેબ તો હીટલરને કાળજી લખવા તૈયાર થયા છે અને સંસ્કૃતિ કઈ બાકાતું નામ છે એ પણ જાણતા નથી ! સંસ્કૃતી એટલે સંસ્કૃતની બેરી !

“સંસ્કૃત તો ભોક્ષાતું નામ છે !, પરિતો ભાગે છે તેજને ?” અગ્નિએ વાજખી ફાયર મારી.

“ના એમ તો રાજાશાહીમાં એક શબ્દના અનેક અર્થ થાય છે ઉદાહરણ તરીકે મંત્ર એકજ શબ્દ છે જેનો અર્થ છે બાપતી બેરી ! એનો બીજો અર્થ છે. મા એટલે ના. ધનનો અર્થ પૈસા થાય છે અને ધનનો અર્થ શામાશ પણ થાય છે. તેમ સંસ્કૃત એટલે કૃતિવાયબો અને સંસ્કૃતિ એટલે કૃતિવાયલાની બેરી !”

“પણ કૃતિવાયબોની બેરીએ હીટલરની શી ગુનેગારી કરી કે ને તેનો નાશ કરવા તૈયાર થયો છે ?”

“કાળ જાહે ! યુરોપીય સંસ્કૃતિ સાથે

એને પુનઃલગ્ન (નાતર) કરવું હશે ને તે પતિવ્રતાનો ડોળ કરતી હશે જેથી એને જાત પર જવું પડ્યું હશે !”

“બેરી પર હાથ ઉગામવો એ કાપરનું કામ છે ! એમ પણ હીટલરના કાળજીમાં સાથે સાથે લખી દઈશું ! વાક, પણ તે દિવસે પેટી તાત અધુરી રહી ગઈ હતી તે ન કહી ?”

“કઈવાત !”

“કેમ બૂલી ગયા ! તમારું બેલું પણ વાંની ચાંચીને અને લખી લખીને સાવ ઘસાઈ મથું લાગે છે ! કઈ ચાન તે વિવેચન કલાતી ! બોલો વિવેચનકક્ષા એટલે શું ?”

“અરે ! એમાં શું પછડ્યું ! વિવેચનકક્ષા એટલે હજમત ! હજમો જેમ અતરણી માથું કે દાદી છોડે છે તેમ વિવેચક કક્ષમથી લેખકોને છોડે છે !”

“હાં.....આ ! હવે સમજાયા કે વિવેચન કક્ષા એટલે સાદિત્યની હજમત અને વિવેચક એટલે સાદિત્યના હજમત !” એટલામાં મિસીસ અગ્નિજનો રીસારી જેવો તીંગા અવાજ સંભળાયો.

“એ તમારા તપાસ પછી મારજો, ને લેડકાં છોડી રવા હોય તો ધરમાં લાવો તથા બગરમાં જઈને જરા લગદર મીઠું લઈ આવો.” હોમ મીનીસ્ટરના દુકમની અવગણના કરી અગ્નિ વાજ મારી સાથે બેસી સાદિત્યની ચર્ચા કરી શકે એવા દિગ્મતવાળા ન દોરાધી ને વાનાંલાપ એટલેથીજ અટક્યો અને દુઃ પળ મંદીયુ છાપું લાપડેરીમંથી લખતે પોઠ ચરાવતા સરકારી બીઝમાં ગયો !

રમજાન જેવા બરકતી માસથી બહુજા ઓછા લોકો વાકિફ છે કે ખુમારે આ પવિત્ર માસમાં મુસ્લિમો પર રોજા શા માટે ફરજ ક્યાં છે ? એમાં શી વિકમન છે, અને એના કારણે આર્થિક તથા સમાજિક લાભ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે ? રોજાથી થતા શારીરિક તથા આત્મિક ફાયદાઓ વિશે વિદ્વાનોએ ઘણું લખ્યું છે અને રમજાન મુબારકના આગમન થતા રોજાના રહેરય તથા અલકામો વિશે દર વર્ષે લખવામાં આવે છે પરંતુ આ વર્ણનનો હેતુ એ છે કે પૈગમ્બર સલ્લં ના ખુમારે રોજા વિનંતે પ્રકાશ નાખ્યો છે તેને વાંચક બંધુઓ સમજાવવામાં આવે કે જેથી દરેક જણને આપ સલ્લં ના વર્ણન કરવામાં આવેલી વિકમતા પર વિચાર કરતાં જળણે કે રોજા માત્ર બૂખ્યા રહેવાનું નામ નથી. બરકત આ તે કાર્યક્રમ છે જે મુસ્લિમ કૌમ માટે તેમ સર્વ માનવજાતી માટે હમદર્દી ને લાગણી ઉત્પન્ન કરવાનું મૂખ્ય સાધન છે. અને જે તકવા તથા પવિત્રતાની સાથે કૌમી ઇબ્દનનો ઉમદા પાડી શકાય છે.

પ્રથમ હદીસ શરીફનો તરજુમો લખી તેનો તુંકાલુમાં ખુલાસો કરવામાં આવશે.

રોજાનો સંપૂર્ણ પ્રિગામ

'દરરેત સલ્લમાન રહિં ફરમાવે છે કે શાખાન માસની છેલ્લી તારીખમાં રસલાદ સલ્લ. એ અમને એક ખુમારે સંલગાવ્યો જેમાં આપે ફરમાવ્યું કે હે લોકો ! તમારા ઉપર એક ઘણો મોટો બરકતવાળો મહીનો આવી લાગ્યો છે અને તે એવો મહીનો છે કે જેમાં એક રાત એવી છે જે રોજા મહીનાઓની રાતો કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ છે. ખુદાએ આ માસમાં રોજા રાખ્યા ફરજ ક્યાં છે અને તેની રાતોમાં (છાપાદત માટે) જળણું નહિ

હેરવવામાં આવ્યું છે. જે માણસ એ માસમાં કોઈ પણ નહિલ નેકીનું કામ કરશે તે એવું થશે કે જાણે તેણે ખીન દિવસોમાં ફરજ અદા કરી (એટલે રમજાન માસમાં નહીં કામ કરવાનો સવાબ ફરજોની બરાબર છે) અને જે માણસે આ મહીનામાં 'ફરજ' અદા કરી તે એવું થશે કે જાણે તેણે ખીન મહીનામાં સિતેરે ફરજ અદા કરી આ રમજાન સખરનો મહીનો છે અને અખરનો બદલો જન્મન છે. આ મહીનો પરપર મુલુક, હમદર્દી તથા દયા ખાવાનો મહીનો છે. આ તે મહીનો છે કે જેમાં મોખીનો માટે રિજક વધારવામાં આવે છે. જેણે એમાં એક રોજાદારને ઇફતારી આપી તેને માટે ગુનાહોની માફતી પરાવનો છે. અને તેની ગરદનનો (દોઝખતી) આગથી છુટકારો છે. અને ઇફતાર કરાવનારને રોજાદાર જેટલો સવાબ મળશે. પણ તેના સવાબમાં ફરજ કમી કરવામાં નહિ આવે."

એટલે અમો (સાહબાઓ)એ અરજ કરી થા રસુલુલ્લાહ ! અમારા સૌની પાસે એટલી ગુમશતો નથી કે રોજાદારને ઇફતારી કરાવી શકે !

તો આપ સલ્લં એ ફરમાવ્યું "અલ્લાહ તઆલા એજ સવાબ તેને પણ આપશે કે જે રોજાદારને દૂધનો એક ઘુંટ અથવા એક ખારક કે પાણીનો એક ઘુંટ પીવાડે અને જે કોઈ રોજાદારને ખાવાનું અથવા દૂધ પેટ જરીને પીવાડે તો ખુદા તઆલા તેને મદારા હોઝે કરસરથી એવું શરખન પીવાડશે જેથી તે સદગા મદસરવાળાઓના જન્મનમાં દાખલ થવા મુધીમા કદી તરસ્યો થશે નહિ આ એવો મહીનો છે કે તેનો પ્રથમ લાગ રહમન છે, દરમ્યાની લાગ મચદરત છે, અને આખરી લાગ જન્મનમથી આઝાદી છે. અને જેણે આ મહીનામાં પોતાના મુશ્વામ (અથવા નોકર)ને ઓછું કામ આપ્યું

તો અલાહ તેની મગફરત કરશે અને તેને દોષખથી મુક્તિ આપશે.”

રોઝહુતા આત્મીક દાયદા.

પેગમ્બરે ખુદા સલ્વની કુખાન મુબારકથી નીકળેલા શબ્દોના આધારે રમઝાન. માસની મહત્તા તથા રોઝહની હકીકતને સારી રીતે સમજી ગયા હશે? આપ સલ્વએ ફરમાવ્યું કે “માસમાં એક રાત એવી મુબારક છે જે હજાર મહીનાઓની રાતોથી બેહતર છે” એટલે તે શબ્દકદ્દર છે! આ રાતમાં ખુદાને યાદ કરનાર એવો છે કે જાણે તેણે હજારો મહીનાઓની રાતોમાં ખુદાને યાદ કર્યો છે અર્થાત રબીકદની બંદગીનો સવાબ ધ્યાદત કરનારને એટલો મળશે જેટલો હજારો મહીનાઓની રાતોમાં ઈબ્લાદત કરવાથી મળે છે. તે પછી ફરમાવ્યું આ માસમાં નફિલનો સવાબ ફરજની બરાબર અને ફરજનો સવાબ સિતરે ફરજની બરાબર છે. સુબ્હાનલ્લા રમઝાન શું છે? ખુદાઈ રદમતનો એક ઉધાડો દરવાજો છે કે એમાં દાખલ થનાર સવાબથી મદદ મળે છે. એક અમલનો બદલો સિતરે સિતરે મળે છે. લાગ્યશાળી છે તે મુસલમાનો કે જે આ મુબારક માસમાં કંઈક ખુદાને યાદ કરી લે, અને કમનસીબ છે તે જે ધરે આવેલી રદમતથી મદદ મળે રહે, અને તે છતાંયે તેનો જરૂરો અફસોસ પણ ન કરે!!

સમજ અને પરસ્પર દયા ખાવાનો મહીનો -

હુઝુર સલ્વએ ફરમાવ્યું કે આ સળરનો મહીનો છે અને સળરનો બદલો જનત છે. એટલે જે રોઝમાં કંઈ તફવીફ ધાવ તો તેને મદદ સદન કરવી જોઈએ. બદલે એ તફવીફમાં પણ એક પ્રકારની લિઝઝત પેદા થવી જોઈએ હાય! બૂખ હાય! તરસની બૂખો ન પાડવી જોઈએ. રાતની બદલો અને તરાવીદ રોઝ વગેરેના તફવીફને જ્યાં લગી એક રોઝદાર પોતાના માટે શદાની ગિઝા ન સમજે

ત્યાંલગી તે રોઝહની ખરી મજાથી મદદ મળેશે.

રમઝાન માસ પરસ્પર સવાબ અને ગમખારીનો મહીનો છે એટલે રમઝાનના બીજા સંગઠિત કાયદાઓ પૈકી એક કાયદો એ છે કે રોઝદાર ગરીબ અને મોક્તબો સાથે બલાધથી વર્તે અને પોતાની બૂખનો ખ્યાલ કરી ગરીબોની હમીશની બૂખ તથા મુસીબતોને દૂર કરવાની કોશિષ કરે. ઈસ્લામના પ્રત્યેક હુકમમાં એજ ખૂબી છે કે તે સંગઠિત કાયદાઓને કદી જતો કરતો નથી. બદલે ખરે જોતાં ઈસ્લામી ફરજોના મુખ્ય હેતુ આત્મિક શુધ્ધિ સિવાય મખલુકની સેવા અને માનવ જાતીની ગમખારી પણ છે.

ફરી ફરમાવ્યું કે “જે દાર્દ આ માસમાં રોઝદારનો રોઝો ઇફતાર કરાવે તેના પાપોની માફી થશે અને દોષખની આગથી નાનત મળશે.” ખુદાની શી કૃપા છે કે માત્ર ઇફતાર કરાવવાનો આ સવાલ છે કે યુનાઈડેડ પર પરદો નાખી દેવામાં આવે છે, આગથી તેનો છુટકારો થઈ જાય છે. બ્યારે સાધારણ બલાખનો આટલો અગર છે તો પછી પુરેપુરી હમદદી અને અમલનો અગર કેટલો વધારે હશે?

રદમત અને મગફરત.

ફરી ફરમાવ્યું આ મહીનાનો પ્રથમ સાગ રદમત છે એટલે રોઝદારને પ્રથમથીજ રદમતની નવાઝિશ કરવામાં આવે છે. અને ખુદાઈ રદમત શરૂથીજ મોમીનો ઉપર છવાઈ જાય છે. દરમ્યાની લાગ બહિસ અને મગફરત છે એટલે રોઝદારને રોઝહનો બદલો દરમ્યાની લાગથીજ મળેલા શરૂ થઈ જાય છે અને ખુદા તેઓને પોતાની દિદા-ઝનામાં લઈ લે છે. આખરી લાગમાં આગથી છુટકારો અને સંપૂર્ણ નાનત છે. એટલે ઈબ્લા-મની સાથે ગેઝા પુરા કરવાનો બદલો એ છે કે તે તદન નાનત મેળવે છે અને ખુદા તઆલાની

પુણ્યો તેને પ્રાપ્ત થાય છે.

આપે જોયું કે રમણુદાસ સસબંધે પોતે -
રોજના હેતુ એ બધાનું દુરમાન્ય અને રોજના
ય દુર્ગો મુક્તિરે ક્યાં છે? અમારે માટે કેવી
પુણ્ય નળીથી છે કે આશાદ તમામાએ રોજને
ફલ કરી અમને કર્તીગદારને મોક્ષ આપ્યો અને
રોજની સાંસરેનું તકલીફ બરદાશ કરવા સંબંધી
અમારા માટે રદગત અને મગદિરત તથા -

નળનના દરશન ગોત્રી દેવામાં આગ્યા
મુસલમાનો! આ બરકતવાળા મીનામાં
પ્રદાને રાહ કરી લેવા પાતાના મુનાદો બધા-
વાની કોશિષ હશે. સખર અને કર્તેદામનની
આદત પાટો. પરંપરે બાણી દમદર્દી અને
ગમખારીની દેવા પાટી મરીમો, માદતાનેની
ખખર લેવા કે એજ રોજના હેતુઓ છે, અને
એનાજ ઉપર મુક્તિનો આશર છે.

સ્વીકાર અને સમાલોચના

"જ્ઞાતિ" પુરોપના મહાનકવિ ગોપરિમથની
"દરમિત્ર" નામની કવિતાનો સમન્વેષી
અનુવાદ. અનુવાદક:-ડૉ. એમ. આ. મુર્દુયા
એન્ડ્રીક એમ્બર ૨૭ એપ્રિલ પિચર, મુમ્બઇ
ગોપરિમથની સાંકેતીય નૃતિ 'દરમિત્ર'નું ગુજરાતીમાં
ફર્ષતર કરવામાં ખૂબ કુશળતા બતાવી છે.
'દરમિત્ર' મૌલિક જ્ઞાનજ્ઞાનના દાહ્ય એવા
અનુભવ થાય છે. બાળા, બાળના અને કવિનાનો
આત્મા ખૂબ બીજા છે. ક્યાંએ શુદ્ધતાનો
ભાસ થતો નથી. અન્ય ગુજરાતી કવિઓ
પણ મુજબ એવંત કાવ્યના બાળાનર કરવાના
પ્રયાનો કરી મુક્ત છે એ ઉપરથી એવી
ઉચ્ચનાનું માપ નીકળે છે. પુતકનું કદ નાનું
છતાં છપાઈ અને આદર્શોએ એવા અપ-દુ-કેટ
છે કે ડૉ. ૨-૮-૦ની કોમલ વધુ પડતી લાગે
એમ નથી. અને મુજેય આ કાવ્ય એવા
વર્ગમાં લાંચવાને થાય છે કે તે વર્ગ એટલી
કોમલ તો ખુદીયા ખરગી શકે. મારા જેવા
એક વજીરને સાલિયની આવી ઉચ્ચદૃષ્ટિની
સમાલોચના કરતાં જરૂર મનમાં એમ થાય
કે:-

"ક્યાં રામ બેજ ને ક્યાં ગતિ તેલી:

ક્યાં રૂપિયો ને ક્યાં અધિવી !"

"મુદિલી" માસિક: કરસનદાસ માલિક

તંત્રી ૧૬-રામ, મેન્શન નં. ૪ કરાંચી વાંચક
લગભગ ૩૦-૪)

ઉપરોક્ત સમિત્ર માસિકનો બીજો તથા
ત્રીજો અંક અભિપ્રાય અર્થે મળ્યો છે. સૌંધના
કોષથી અને જાનનાની છમે રમી રહેલા કવિ
શાદ અનુલ લનીફની મુર મુદિલીને અમર
કરવા અર્થે તો 'દરમિત્ર' માસિક નીકળ્યું ન
રોય? કવિનમાં મોદિલી રામળીની મોક્ષ
અનુભવ મળ્યાવ છે તેમ આ માસિક પણ એક મીઠી
થાદ રમરતું મીઠું મરણું છે. સૌંધની મર જમિમાં
પણ એક ગુજરાતીને લાગે પ્રગટ થતી આવાં
સાલિય જરણને નિદાનનાં પેટાં પાંદિત થાદ
આવી વન્ય છે કે

"ત્યાં ત્યાં વચ્ચે એક ગુજરાતી.

ત્યાં ત્યાં સદા દાગ ગુજરાતી."

લેખન પ્રામત્રી ઉચ્ચ પ્રકારની છે. એકાંતમાં
મિત્રની ગરજ સારે એવા આ શિષ્ટ માસિકના
આદક થવાની અમે અમારા વાંચકોને બેધક
લજામગ્ન કરીએ છીએ. શિષ્ટતાની સદે મુક્ત
તા ન આવી બધાં તેની તકદારી લેખકની તંત્રી
શ્રીને આશિષે શિષ્ટમે લજામગ્ન કરીએ છીએ
"શાદ અનુલ લનીફ" અને "જેશમતીલાલી"
વાળા લેખો ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે, એકંદરે
માસિક સંસાચ્ય છે, અને "સાદગીએલી તેરી
શોખીદી રંગત ફેરી?" એ પંક્તિને સાચી
કેરવે છે. "વજીરો"

“ઈકબાલનો વિલાપ”

લેખક:-જનાબ એસ. ઇ.
ઉનીઆ બી. એ.

જગત આખું વરસોની
સંસ્કૃતિ પછી પલ્લુ આજે છેલા
શ્વાસ લઈ રહ્યું છે, બારીકાથી
દેખનારને સેફ્ટે જણાય આવશે
કે માનવ સમાજ ખૂબજ નબળો
અને નમાસે થઈ ગયો છે.
આજના માનવીની ફર કેદી
શામાં છે તે સાંભળો.

મહાંમ-વિથકવિ ‘ઈકબાલ’

‘હુંનેવાલા, સિતારોંકી ગુઝર ગાહોં કહ
અપને અફકાર કી દુન્યામે સફર કર ન સકા’!

(તારોઓની દિશા નક્કી કરનાર, પોતાના વિચારોની દુન્યામાં સફર ન કરી શક્યો
મનસપા દે પોતાની દિશા નક્કી ન કરી શક્યો) આગળ એક જગ્યાએ ઇકબાલ કહે છે:-

“અસને સૂરજકી ગુઆઓં કે ગિરફતાર કિયા;
ઝીંદગીકી સંમે તારીફ ગાહર કર ન સકા”!

[તંજો મર્યાદા ફિરજોને ક્યદ કંધોં તે પોતાના જીવનની થોર રાત્રીની પછી ઉજવળ
ઉપાતે પ્રગટાવીજ ન શક્યો !] આજતું જગત જીવનની પેલે પાર સિવાયનું બધુંજ નજી છે.
આજના માનવીની જીવી કેટલી મેંધાંદિન છે ! અને આજના જગતનું મોત એમાંજ નથી શું ?
જે જીવનની લક્ષ્યસ્થિતિ થઈ નથી, જે જીવન મરણના મેંધોં સમજ નથી શકતો તેનું ‘જીવન’
અધૂરું દેશકને નાચુદ થઈ જતાં છે. એજ સત્યને ઇકબાલ આમ બયાન કરે છે:-

“જબ તક ન ઝિંદગી કે હકાયકપે હો નંઝર;
તેરા હુમ્મંજ હો ન સકેગા હરીફે સંગ.”

[જ્યાં સુધી જીવનની આંટી-ધુંટી તું ન સમજી શકે; ત્યાં સુધી તારો જિજ્ઞાસુ પત્થરનો મુકાબલો કરી કરી નહિ શકે.] ઇકબાલના કથન મુજબ આજના માનવની શુદ્ધિ મિલકત ઉલટી દિશામાં જઈ રહી છે. ઇકબાલ કહે છે:—

“હકબાતકો લેકિન મેં છુપાકર નહિ રખતા;
તુહે, તુજહે જો કંઈ નહર આતા હે નહિ હે!”

[હું સત્ય હકીકતને છુપાવી શકતો નથી અને સાફ સાફ કદી ઉઠું છું કે તું જ છે બાકી જે તું દેખી રહ્યો છે તે કંઈ જ નથી] ત્યારે આજે તો હું વગરનું બધું જ છે. અને જો નીચેને બધી ગએલાઓને કાણ સમજાવશે કે—

‘અય તામરે લાહુતી ઉસ રિઝકમે મૈન અઝી,
જિસ રિઝકમે આતી હો પરવાઝમે કોતાહો’

[હિ આકાશી પંખી! તે ખોરાક છતાં મૌત લાવી, કે જે ખોરાકથી ઉડવાની શક્તી મને પડી જતી હોય]

અને આજના જગતની મૂડી બજારો છે શું છે? આ રહી તે મૂડી:—

“થેહો ઝમાનઅ હાઝિરકો કાયનાતહે કયા ?
દિમાગ રૈશનો દિલ તીરઓ નિગેહ બેખાક!”

[આજ આ જમાનાતી મૂડી છે શું? કે દિમાગ રૈશન દિલમાં અંધકાર, અને નહર શરમ વિનાતી] આજે તેજમાં તેજ આંખો પણ રંગ-સુગંધમાં ગુંથવાઈ ગઈ છે, અને ઉપર ઉપરનો ચળકાટ આપણને ધાપ ખરાડે છે:—

“નહરકો ખીરાકરતી હે, અમક તેહઝીબે હાઝિરકો;

થે સન્નાઈ મગર કુડે નગીંકી રૈઝા કારી હે!”

આજના એક જગ્યાએ કહે છે:—

“નિગેહ ઉલજી હુફ્ટે રંગો બૂંમે;
ખિરદ ખોઈ ગઈ હે ચારસૂમે”

[નહર રંગ અને સુગંધમાં ગુંથવાઈ ગઈ છે, અને શુદ્ધ ચાર દિશામાં ખોવાઈ ગઈ છે] એવા રંગ અને સુગંધમાં ખોવાઈ ગએલાઓને ઇકબાલ બીજા દિશા બતાવે છે:—

“કનાઅત ન કર, આલમે રંગો બૂ પર;
અમન ઔરલી આરાઈયા ઔરલી હે!”

[રંગ અને સુગંધની આ દુન્યા ઉપરજ સંતોષ માનીને ના બેસ બીજા ઘણા બગો ચાઓ અને માણ છે]

આમ જીવન અને જગત ગુંથેનો ઉકેલ એટલે ઇકબાલની સાધરી. એમાં દેખવાવાળાઓ માટે નવી દુન્યા, અને સાંભળવા વાળાઓ માટે નવાં ગાનો છે. એવાજ એક મશારો નીચેના શેઅરમાં કરવામાં આવ્યો છે:—

“તુને યે કયા મુજબ કિયા મુઝકોલો રૈશ કરદિયા
મેહી તો એક રાજયા સીનઓ કાયનાતમે!”

[અપૂર્વ]

મહાન ઇન્દ્રિય લાભ

:: ક્રિયા ::

વિશ્વ — હાન્તિ .

(મલ્લાના 'શરદ' મહામના લેખ ઉપરથી)

● અનુવાદક : સાલેહુ ખાલી. ●

અમારી તઅત્રીમમાં એક સર્વમાન્ય, બહુ વિના દલીલે માની લીધેલા દઅવાની પેઠે આ વાક્ય પણુ-દાખિલ છે કે, “અલ-આલમ સુતગથિયર” અર્થાત જગતમાં ઇન્દ્રિયાળ યતા રહે છે. પરંતુ આશ્ચર્યની ખીના છે કે, અમારી દુન્યાના ગોળાના આખા ભાગોમાં જે સૌથી મધ્યન ઇન્દ્રિયાળ થયો છે, તેના ઉપર લોકોની નજર પડી નથી. ખરી રીતે જાણવું તો આજ ઇન્દ્રિયાળખનું છે; કેમકે એટલીયા અને આફ્રિકા ખંડ અને તેની પાસે પાસેનાં તમામ દેશો અને કૌભોને એજ ઇન્દ્રિયાળે ઉચત પાયતમાં નાખી દીધા છે.

આ ઇન્દ્રિયાળની હકીકત દેખાડવાને માટે અમારે દુન્યાની તમામ આગલી પાછલી કૌભો ઉપર એક ઉડતી નજર નાખવાની જરૂરત છે. ઇતિહાસ યુગ પહેલાંના જમાનાને દરયુજર કરીને જગતના તારીખી યુગ ઉપર વિચાર કરો તો નજરે પડે છે કે, આગલી યુતપરસ્ત (મૂર્તિ પૂજક) કૌભોમાંથી દરેક પોતાના ખાસ દેવતા ધરાવતી હતી. પોતાના વિજ્યો અને સફળતાઓને તેમની ખુશદીનું અને પોતાની શિકસ્તો અને નિષ્ફળતાઓને તેમના ગઝબ અને ક્રોધનું પરિણામ સમજતી હતી. તે લોકો પોતાના દેવતાઓની આગળ ગાના, વગાડતા, નાચતા કુદતા અને રુકુઅ સુલૂદ કરતા હતા, કે જેથી તેમને ખુશ રાખે અને જ્યારે ખીછ કૌભો ઉપર વિજ્ય મેળવતા

ત્યારે તેમના ક્ષત્રીઓને લાવીને પોતાના તે દેવતાઓ ઉપર ભેટ ચઢાવી દેતા હતા.

દ્વાપી કેટલા બહુબળ અને હતભાગી યુદ્ધ ક્ય-દોઓ હતા. જેને ગ્રામિણ અને અસીરિયાવાળા વિજેતાઓએ શત્રો અને વશો ઝુંટવી લઈને માદરજાદ નગર બનાવ્યા અને વીસ વીસ હજારના નગર દેશોઓને ઝનુશરોમાં જકડીને એક હારમાં બાંધ્યા, બરછીઓ વડે ટાંચાં મારી મારીને હાંકતા લઈ ગયા અને બઅસની લેખ'કર મૂર્તિ ઉપર ચઢાવી દીધા, જેની નીચે એકં ઘણી મ્હોટી લાડી બગતી રહેતી હતી. અધા ક્ષત્રીઓને બઅ-લની આગળથી ધકેલીને તે કોઠખમાં નાખીને ખાક કરી દેવામાં આવ્યા અને કોઠને આટલો વિચાર વરીકે પણુ આવ્યો નહિ કે અમે શું કયું ?

તે આવીજ સ્થિતિ હતી. જે કૌભમાં સમયની લગભગ તમામ કૌભોની આટલી સખ્તી અને સંગઠિલી ન હતી અથવા જેમના દેવતા આટલા કાલીમ મનાતા ન હતા. તેઓ અન્ય કૌભોને લોંડી સુલામ બનાવતા અને તેમની પાસે દરેક પ્રકારનાં કામો લેતા હતા.

આ તમામ કૌભોમાં પ્રમાણમાં સમય અને સંસ્કારી બનીછતાઈ હતા. જેઓ યુતપરસ્તીના ઘણાજ સખ્ત દુશ્મન અને એક સર્વ શકિતમાન ખુદા યુદવાના માનનારા અને પૂજનારા હતા. જો કે ખાસ ખાસ પ્રસંગે એક સંકુચીત હદ

સુધી યુક્તાની કુરબાનગાઢ પણ મનુષ્ય રક્તથી રંગવામાં આવી, પરંતુ છેવટે આ બેદરદાની પ્રખ્યાત તેઓમાંથી દર થઈ ગઈ પરંતુ હવે પણ તે એક ખુદાને, બીજી મૂર્તિ પૂજક કૈમિ પ્રમાણે પોતાના એક સૌથી અપરદસ્ત દેવતાની જાનથી માનતા હતા. તેની ઈબ્દાલ કરતા, તેના પ્રાર્થનાત્રય આગળ ગાતા, વગાડતા, નાચતા તેને પોતાના ઉપર મેદરબાન અને પોતાને તેની બાબત અને લાડલું કૈમ સમજતા, અને વિચારતા કે અન્ય કવચોના મદદગાર શયતાનો છે, જે તેમના દેવતાઓની મૂર્તિઓ સાથે અંબધિત છે, અને આગામે મદદગાર સર્વ શક્તિમાન સર્વવ્યાપક ઝમીન આરમાનનો ખાલિક છે, જ્યારે તેમને દુરમનોના મુદ્દાબાધા ફેલ મળતી, ત્યારે કહેતા કે ખુદાએ પોતાની પ્યારી કૌમતી મદદ કરી અને જ્યારે હાર મળતી, ત્યારે સમજતા કે અને ખુદાની નાફરમાની અને શિક્ષક થઈ હતું, જેથી તેણે પોતાની બરકતનો લૂચ અમારા મરતકા ઉપરથી કિલાવી લીધા, અને અમને દુરમન તથા અલિમ શયતાનોના લાથમાં આપી દીધા કે તે અમને ઝલીલ કરે.

આ માન્યતાએ તેમના ઇતિહાસમાં દુન્યાની અંદરજ સારા નરસા દામતી સગા જાઓ એક મદાલ સિલસિલે ઉત્પન્ન કરી દીધી હતો. જેને જોઈને તેમને યકીન આવી જતું હતું કે અમે ફલાણો શુનોલ ક્યાં તેની આ સગા મળી અને ફલાણા પ્રસંગે લાનશાન બુલીને ફલાણ પાપ કર્યું હતું. જેની શિક્ષામાં આ ઝિલ્લત મળી. યહૂદીઓના ઇતિહાસના આજ બનાવોની બિતા ઉપર વર્તમાનકાળના ઇતિહાસકારો-ને મટાળ અને ખુદ પરસ્પરી દર થતા જાય છે. આ વાતના દાષલ થઈ ગયા છે કે “યહૂદીઓમાં મૌત પછીની દુન્યા મા અખિરતની સગાળો જતા પણ વિચાર ન હતો, બલકે તેઓ “અદલા” (રીડી-પુશન)ના

ચાનવારા હતા. તેમની માન્યતા હતી કે “દરેક નેકીનું ફળ અને દરેક જુરાઈની સગા દુન્યામાં જ મળી જાય છે.” એટલે તેઓ એના દાવખ હતા પરંતુ આદમ (અદા) જે જન્મત અને આદમે અખિરતને પોતાની આંખોએ જોઈ આપ્યા હતા, તેમના સઆદતમેદ ફરજન્દો પાસે આ વાનની દરગિઝ ઉમીદ નથી રાખી શકતી કે તે આદમે નુર અને ફરિશ્તાઓની જુમિને બિદકુલ બધી ગયા હોય.

જેર, આ માન્યતામાં બની ઇસાઈત બિદકુલ મજાનૂન હતા કે ખુદા ખુદા થાય છે તો તેમને દામયાબ કરે, છે અને નરોઝ માં છે તો ઝલીલ અને બરબાદ કરે છે. એટલે મુધી કે, હજરત ફસા (અદા) એ જ્યારે હુકમ આપ્યો કે ગૌશાંસા પરસ્પરી શુનાલ માન આવી રીતે માફ થઈ શકે છે કે, તમે તમારા પ્રાણ અર્પણ કરો, ત્યારે આપી કૈમિ તપાસની ધાર આગળ મરતકો નમાની દોમાં, અને જ્યાં મુધી ખુદાને તપાસા તરફથી માફીનામું ન આપ્યું બરાબર ફલ થતા રહ્યા.

આજ માન્યતાની બરકતથી તેમણે મોટી મોટી મુશીબતો ઝીડી, પણ પોતાના ધ્યેય અને ધર્મથી કદમ અમજાવ્યા નહિ શલમા નરસર ઈરાકથી આફ્રો અને તેમના બાર ટાળોમાંથી દસને પકડીને ખુદા જાણે ક્યાં લઈ ગયો અને ક્યાં રાખ્યા કે આજ મુધી તેના વંશનો પતો નથી ? આપી જે ટાળોની રખાની શક્તિ ઉપર પહેલાં બાબિલથી સગા પરીમ લાળો સિપાહો સાથે યહી આવ્યો પરંતુ ખુદાએ એવો તપાલ ક્યાં કે સાન માણુઓથી વિશેષ બધી શક્યા નહિ. પછી જુખત નરસર આવ્યો અને તેણે બની ઇસાઈતને બૂરી રીતે તપાલ ક્યાં તેમના પ્રાર્થનાત્રયને જોઈને ખંડીએર બનાવ્યા તેમના ધરોને લૂથાં અને તેમની દરેક કીડીકીડી શુદ્ધાને પકડીને લઈ ગયો. હજરત

મુલ્યમાન (અર્થ)ના બનાવેલા હરમે રખ્યાનીના ખંડિયરે ઉપર ન કાઢી શકન કરનાર હંતું અને નતો તેમની કુરબાનગાહ ઉપર કાઢીવેળાળનાર.

આ બધી વાતોને બની ઇત્લાઈફ પોતાના કર્મો અને કરતુતો સમજતા રહ્યા. કામચાલ થતા તો તેને ખુદાઈ મદદ સમજતા અને તજાહ થતા તો તેને ઇશ્વરી કૌપ. જેવી રીતે તમામ યુતપરસ્ત કૌમો પોતાની તબાહીઓ અને નિષ્ફળતાઓને પોતાના દેવોની ખૂશવદ્દી અને નારાજી માનતી હતી. એવીજ રીતે બની ઇત્લાઈફ પણ પોતાના બનવા અને બગડવાને પોતાના વહદદુ લાશરીક ખુદા (યુદત) પ્રત્યે સંમંધિત કરતા હતા. જેનો આ અર્થ થયો કે એમના વિચારમાં એમની બહાદરી, એમના શક્તિ અને એમના સરદારોની શુદ્ધિ ચાતુર્યતાને શુદ્ધમાં ધણો જોણો સંમંધ હતા. એમના પ્રાણુપણુ કરવાની બધી કોશિષો, પોતાની ફર્જ બજાવવા, અથવા પોતાના મચખુદોને ખૂશ 'કરવા, અને તેમની આગળ અડગતા અને અશીદતની દ્રવ્યતાની પરીક્ષા આપવા પુરતીજ હતી. વિજય અને પરાજયના પરિણામ ન તેમના ઇખ્તિયારમાં હતાં અને નતો તેમના પ્રયત્નો ઉપર આધાર રાખ્યા હતાં.

એ પછી એજ મઆરિકેતે ઇલાહીનો જુસ્સો રોજરોજ વધતો ગયો અને મોમિન હોય યા કાફિર બધાય પોતાના સુકામ્ય યા દુર્ભાગ્ય આગાહી યા તજાહી, વિજય યા પરાજયને પોતાના સર્વ શક્તિમાન ખુદા અથવા દેવતાઓ પ્રત્યે સંમંધિત કરતા હતા. આજ અશીદિ ઇન્સાનથી તે સમયે જાહેર થયો, જ્યારે યુનાનીઓએ ઈરાનીઓ અને મિસરીઓને પાયમાલ કર્યા. જ્યારે યહૂદીઓએ રોમનોના મુકાબલામાં અધિક દ્રવ્ય સાથે ઝમીનના એક એક ટુકડા ઉપર રકતની સરિતાઓ વહાવી દીધી અને જ્યારે ઇસ્લામીઓએ મધ્યન ટ્રાન્સ-ટાઈનનો આસરો મેળવીને રોમન યુતપ-

રસ્તો અને યહૂદીઓને પાયમાલ કર્યા.

ઈસ્લામે તવહીદ અને ખુદા પરસ્તીના બેશ્વેત વિશેષ વધારી મૂક્યો. બે કે હુઝૂર સરવરે આલમ સલ્વમે ક્રિશિય અને કર્મને દુન્યાની તરફથી માટે અગત્યની વસ્તુ બનાવી હતી. પરંતુ આ તંબલીમ ઉપર આ અશીદિ રોઝ રોઝ ગાલિબ થતો ગયો કે, ખુદાની મરજી સિવાય કંઈ પણ થતું નથી. જે સાહે છે, તે કરે છે. વિજય અને પરાજય તેનાજ હાથમાં છે. મૂળ દક્ષીકત એ છે કે, તદ્દનીર અને કર્મ, તદ્દનીર અને ઇશ્વરેચ્છાને એક દરજ્જા પર માનીને મધ્યમતા સાથે ચાલવું અને બન્નેમાંથી એકને પણ ન બૂલવું એ ધણીજ નાજુક મામલો છે. મહેલ મહેલ લોકો એમાં બલ ધાપ ખાઇ જાય છે. આ યુગને ઉક્તવામાં નિરૂપાય ધધને કાઢી તક્કીરનો કાયમ થઈ જાય છે, અને કાઢી તદ્દનીરનો. અને કેમકે ખુદાની જોગખ ખુદા પરસ્તી અને રજાએ ઇલાહી ઉપર રાજી રહેવું દીનનો મહાન વિભાગ છે, જેથી પરિણામ હંમેશાં એ આવે છે કે તક્કીર ઉપર વિશ્વાસ રાખનારા આમ સેકાંતી નજરમાં ખુદા તરફ અને ખુદાને જોગખનારા મનાય છે, અને તદ્દનીરના કાયમ બે પુરેપુરા મુરતદ અને બે દીન ન બનાવવામાં આવે તો પણ દીનદારી અને ખુદા શનારથી દૂર જરૂર સમજવામાં આવે છે.

જિહાદમાં સદાયા (રહી)ની જે કાર્ય પ્રણાલી રહી તે સુસઘમાનોની નજરમાં અશીદ-તમંદીનો ઉચ્ચતર નમૂનો હતી. તેઓ પોતાના પ્રયત્નોને, માત્ર ખુદાની સેવા અને તાબેદારી બંહેર કરતા હતા અને જય પરાજયને, માત્ર ખુદાની ઇલાયત અને દૈન માનતા હતા, અને કેમકે તેઓ જરાબર ફતહયાબ અને કામચાલ થતા જતા હતા. જેથી તેમના કમાલને માનનારાઓને હંમેશા આ ગિમાલ રહ્યો કે, તેમણે ખુદાની

ખિદમત અને ઈતાઅતનો દર અદા કર્યો અને ખુદાએ પોતાની ફત્ત અને મેદરખાનીનો પુરો જલ્લો દેખાડ્યો.

પુત્રનનામના મુર્તિપૂજારી અને બનીધરજીએ પોતાના મઝબૂદો અને પોતાના ખુદાની ફરમાનરદારી અને છાહદના બેરશમાં એક અંદિરી અને એકબીજાની વિચારથી હમેશાં એકવાઇ કરી, જે અત્યંત અગત્યનો અને મૂળમદનો મંકાટ કરનાર હતો. તે આ કે, અમારા ઉપર જે તગાહી અને મુંબીઅત આવે છે, તે ખુદાની તારાજી અને તેના કાપને લીધે છે. અતે કેમકે અમારી તગાહી અને દાર બીજા અર્પીઓના લાથે થાય છે, જેથી અમારા નુકસાનથી તેમને હમેશા નફો પડેલો છે. માન્ય કે, અમે શુનોડ કર્યાં હતા, નાફરમાલી કરી હતી અને તેની સગા પગ્ન અમને મળી, પરંતુ જે કંડાને નફો પડેલો તેમણે કંકુ સાફ કાપે કર્યું હતું, જે આ કુખાના મુસ્લિમક કર્યાં હતા. જુનપરસ્તો નો કદાચ આ બોલીને પોતાનો પાંજો છોડ્યો નેત, કે અમારા દેવતાઓ કરતા દુશ્મનોના દેવતા વધુ અપરદરન હતા. અમના બગ આગળ અમારા દેવતાઓને દયાનું પડ્યું, પરંતુ ખદીએ પાન એનો શુ જવાબ હતો, જેઓ કાપલ હતા કે તમામ મનુષ્યાનો જન્મદાતા સર્વ શક્તિમાન એક ખુદા છે, જેનું શયનાન કે કાઇ દેવ તેના ઉપર ગાનિય આવી શકે નથી. જેથી આ માનસ પછી અમારું નુકસાન અને નફો બન્ને તેના પ્રખિતયારમાં છે. આ સંદેહ ધાળી જરૂરી શકેન ઉત્પન્ન કરી લે છે કે, અમને નુકસાન પડેલો તેમને શા માટે નફો પડેલો? ખુદાએ જો અમને અમારા શુનારોની સગા આપી તો તેને એનો દરક હતા, પરંતુ દુશ્મનોને સફળ અને વિજયી બનાવી તે તેમના દાસ ઉપર મેદરખાની કરાવે શા માટે? અમે મતલબ કરીએ, શુનારનાર દેવતા

છતાં પશુ તેનાજ છીએ. દુશ્મન લાખ સારા કામે કરે પણ અમારા કરતાં સારા થઇ શકે નહિ. અમે ખુદા પગ્ન કરીએ તો તેમના કરતાં સાથજ કરીએ અને તેઓ સારા પગ્ન છે તો અમારા કરતાં છુરા છે. પછી અમને સગા. આપને તેમના ઉપર મેદરખાની કરવામાં આવી. તેમને કાપડો પડેલો આપમાં આવ્યો એ કપાનો ન્યાય છે? યદદ પાસે ખરી રીતે એનો કંઈ પગ જવાબ ન હતો. ઈસાહમો પશુ પોતાના આર્સ કામમાં ધાળી કરતા પૂરક તકદીરના અકીદા ઉપર કાયમ હતા. દુશ્મનો ઉપર રિગ્ત મેળવતા તો કહેવામાં આવતું કે, ખુદાએ પોતાના સાચા દીનની મદદ કરી અને સિફત થતી તો પોતાના કરતુનો અને કુર્મોનું ફળ અમરતા એનો જવાબ દરગિઝ આપી શકતા ન હતા કે, જો તમે સત્યપરમ પર હતા અને તમામ દુશ્મનો કાફિર તો પછી ખુદાએ સાચા દીન દારોના મુકાબલામાં કાફિરોની મદદ શા માટે કરી?

કેવલામમાં દુશ્મન રિસાલત મઝાબ સદઅમે જે કાશિપ અને કર્મની તારીફ કર્યાં હતી અને ફરમાવ્યું હતું કે, “અલકાસિય લખી-ખુલ્લા” એના ઉપર દિશોરોની દ્રષ્ટિએ બેરશમાં આવ્યું નથી અને જો કાઇએ એની દ્રષ્ટિએ જોયું તો નાસ્તિક અને નેયરી કહેવાયો. સાથેજ મુસલમાનોમાં ખુદા સાથે એ લખાવનો બેરશ એટલે બધો વધ્યો કે, આ સંદેહ જવાબ આપ્યા વચરજ દાળી દેવામાં આવ્યો, અને જો કાઇએ જવાબ આપવાનો વિચાર કર્યો તો તેને બેદીનીનો ઇન્કિશામ આપવામાં આવ્યો. પરંતુ મારો ખિયાલ છે કે, જો આ બદલ પ્રત્યે લક્ષ આપવામાં આવ્યું હોત તો મુસલમાનોએ આજથી કેટલીએ તરીઓ પડેલાં મુશ્કેલીને સમજ લીધે હોત. જ્યારે આ સંદેહ કાફી રીતે દૂર થઈ શક્યો નહિ ત્યારે દાગવાને માટે આ બીજો જવાબ ઘણી કાદવામાં આવ્યો, કે

“પુણ્યંદ તથાલા કાદિરે મુતલક હેવા સાથે હકમિ. મુતલક પલુ છે. છતી મસ્જેદતો સુધી ઈસ્લામની નજર પહોંચી શકતી નથી. પોતાની પોતોને પોતેજ સારી રીતે સમજે છે, જેથી અમને નુકસાન અને કાદિરેને નફા પહોંચાડવામાં પલુ એની કાંઈ ખાસ મસ્જેદત હશે. જોને અમે જાણતા નથી અને જાણી શકતા પલુ નથી.” આ જવાબ મારા વિચારે ખાસ મુસલમાનોનો ઘડેલો છે અને ચાહે સંતોષ આપનાર ન હોય પણ ખામોશ કરનાર જરૂર છે.

મુસલમાનોના દરીસ, ઇસ્મે કલામના આલિ-મેઓ આ સંદેશને મીઠાઓ નહિં, માત્ર દબાવી દીધો અને તેમને પોતાની રોજરોજની પ્રગતિઓ, વિજયો અને સફળતાઓના શુભાનમાં આ નજરેજ પડી શક્યું નહિ કે, કદી અમારા પરાજય અને દુર્ભાગ્યથી દુરમનોના ઘરામાં ચિરાગ રોશન થઈ જાય છે.

અમરલામાં સહાયા (રદિ.)ના મિલ્કદમાં જો કે મહેનત કાશિપ અને તદ્દખીર પલુ ધણી વધેલી હતી, પરંતુ એમની લિસ્લાહીયત અને ખુદા પરસ્તીનો જોશ જુસ્સો દેખીને ન કાળને પલુ આ કહેવાની હિમ્મત પડતી હતી કે, તેમની સફળતાઓમાં તદ્દખીરને પલુ દખલ છે અને ન કદી તેમનો વિચાર આ તરફ વળતો હતો કે, ઈશ્વરેચ્છા સિવાય કાંઈ અન્ય વસ્તુને પલુ પોતાની ફલમંદીનું કારણ બનાવે.

કેટલીક સદીઓ પછી સલીખી (કુઝેડ) લગાઈઓ શરૂ થઈ, જે ખરી રીતે અગલી પાઝલી પરસ્પર વિરોધી ફિસોસોશી અને સંસ્કૃતિને જોડનારી કદીઓ હતી. આ મેયદાનોમાં બન્ને દરિફા તેજ પુરાણ વિચારોના મુચતેકદ અને ચાલનારા હતા કે, અમે માત્ર ખુદાના હુકમ પ્રમાણે ચાલ્યે છીએ, અને તેના દીનની હિમાયતમાં કાશિપ કરીએ છીએ. હાર છત આપવી ખુદાનું કામ છે. અમે દરીએ છીએ, જાજાઝી

કરીએ છીએ પરંતુ વિજય અને સફળતા માટે નહિં, બલકે ખુદાને પુરા કરવા અને તેની નજરે ઇનાયત પ્રાપ્ત કરવાને.

આ લગાઈઓમાં જય અને પરાજયનો અનુભવ બન્ને દરિફાને થયો અને આવી રીતના પરસ્પર વિરોધી અને કિંગ બનાવો એક પછી એક પેશ આવતા રહ્યા. જ્યારે મુસલમાનોને ફલ મળતી, ત્યારે બન્ને પાર્સીઓને નજરે પડતું કે, ખુદાએ, મુસલમાનોની તરફદારી કરી અને જ્યારે ઇસાઈઓની છત થતી, ત્યારે કાદિરે થતું કે, ખુદા ઇસાઈઓનો પક્ષકાર છે.

ખુદાની ઇનાયત અને મેદરબાનીતા આ ઉત્પત્તિ સુલત નમૂના બરાબર મે ત્રણ સદીઓ સુધી બન્ને પાર્સીઓને ચોક્ખી રીતે નજર આવતા રહ્યા.

પરંતુ આ લગાઈઓનું ઉલ્લું પરિણામ એ આવ્યું કે, મુસલમાનો વિજયી થયા અને મરીદા ફિલિસ્ટીન ઉપર કબજો કરી શક્યા નહિં. જો કદી કબજો જમાવી પલુ દીધો તો એ કાયમ રાખી શક્યા નહિં. આ રણ સંગ્રામોથી બન્ને દરિફાએ સબક શીખ્યા અને બન્ને પોતપોતાના પરિણામ પ્રમાણે લાગણીવશ થયા. આ તઅઝીમે બન્ને દરિફાને જુદા જુદા સબક આપ્યા. મુસલમાનોએ પોતાની સફળતાના શુભાનમાં સમજી લીધું કે, ખુદાએ ચોક્ખી રીતે અમારી મદદ કરી અને આ માત્ર તેની મેદરબાની હતી, નહિં તો ફિલિસ્ટીને આવો જગરદસ્ત સમુદ્ર ફિરંગીસ્તાનથી મુયવત્તી આવ્યો હતો, કે જો ખુદાની ઇનાયત અમારી સાથે નહિ હોત તો અમે કોઈ પલુ તદ્દખીરે કામચાલ થઈ શકત નહિં. આ એવો અજાદો હતો, જેણે તદ્દખીરને જે સબક મુસલમાનોને હઝરત રસુલે અક્રમ (સલ.) એ સદીઓ પહેલાં આપ્યો હતો, તેને પણ બિલકુલ જુલાવી દીધો.

એનાથી ઉલટું ઇસાઇઓ, તેમના સરદારો અને પાદશાહોને આ સગંકે પોતાની નાકામી નિષ્ફળતાના બદલા તરીકે આ યજ્ઞન અપાવ્યું કે, આપણી નાકામીનું કારણ આપણી તદ્દખીરાની ખામી અને અશક્ત્ય ને અમન મેળવવાની નિર્થક કાશિય હતી. એ પછી એમના લેખકો અને ઇતિહાસકારોએ સમજાવ્યું કે અને દલીલો સાથે માન્યિત કરવા માંડ્યું કે, આ લગ્નઓમાં તેમનું નિષ્ફળ રહેવાનું ચૂકી કારણ શું હતું ?

કુંકમાં, આ સંગ્રામોથી મુસલમાનોને આ શિલાનું મળ્યું કે દુન્યવી સામ્રાજ્યો, શત્રુ અને યત્રો માત્ર જોવાને માટે છે. અસલી કામયાખી-સફળતાનો ભેદ ખુદની રજાગંદી અને ઈનાયત છે, અને ઇસાઇઓને આ સગંક મળ્યો કે, કલ્દમની અને સુલ્તાન્યતાને માટે તકદીર અને ઇશ્વરેચ્છાની સાથે દુન્યવી સર સામગ્રાનું હોલું પણ અત્યંત જરૂરી છે.

આવી રીતના બંને લિન્ન પ્રકારના સગંકો બંને પાર્ટીઓની લખ, રિયલિટી, કોરિય અને તદ્દખીરની શાનને પણ બદલી નાખી. મુસલમાનો યુદ્ધ સામગ્રી અને સફળતાના સામાન બેગા કરવાથી ગાફિલ થઇ ગયા, અને ઇસાઇઓ નિશાદિન એવી વસ્તુઓ બેગી કરવામાં તક્લીફ બનીને રોકાઇ ગયા. મુસલમાનો લાય પગો હાંચીને દરેક વસ્તુને ખુદને લગેસે મૂકી દેતા, જ્યારે પોતાની નિરાશાનો ઇલાજામ ખુદને આપતા અને ઇસાઇઓ એવું સમજતા કે, ખુદની મેદર બાની અને ઈનાયતનો એ અર્થ છે કે તેણે પ્રગતિનો મૂળ મવાદ અમારે માટે મેળવી આપ્યો છે. અમને લાઇપગો આપ્યા છે, અમને ખુદિય આપી છે, અને વળી પ્રગતિ પ્રિય રવભાવ પણ અપર્યો છે. આ ત્રણે વસ્તુઓથી મદદ મેળવીને પ્રગતિની સાગ્રા ઉત્પન્ન કરવી એ અમારું કામ છે, અને એનું નામજ તદ્દખીર છે.

તે પુરાણો મંદેદ કે, અમને અમારા કર્ન બોની સગ આપવામાં ખુદ તે દુખતોની મદદ શા માટે કરે છે, જે મુશરિક છે, કાફિર છે અને અમારા કરતાં દરેક રીતે બદલર છે ? કુઝેડ (સલીમી) લગ્નઓ પછી ઇસાઇઓના દિલોમાંથી બિશ્કુલ નીકળી ગયો, પરંતુ મુસલમાનોના દિલોમાં ચીર વિશેષ મજબૂત થઇ ગયો.

પરિણામે ઇસાઇઓ પોતાના વિચાર અને માન્યતા મુજબ કલ્દમ અને હુનરમાં પ્રગતિ કરવા લાગ્યા. તેઓમાં રાજ્ય શેઠ નાની ગોઘો થવા લાગી. યુધ્ધ સામગ્રી બદલાઈને કંઈથી કંઈ થઇ ગઈ અને સંગ્રામની શાનજ નિરાળી થઈ ગઈ, આ તરફ મુસલમાનોએ તકદીર ઉપર સંતોષી અને શાફિર થઈને અને રાકી બરજા બનીને જે કાંઈ તરફકીયા સામાન પ્રથમ ઉત્પન્ન કર્યા હતા, તે પણ લાયથી ગુમાવી દીધા અને થોડાજ દિવસો પછી આવી રિયલિટી નજરે પડવા લાગી કે, અમારાજ હુનર-કળા ઉલોગ ઉપર કારબંદ થવાની શરૂઆત કરીને ઇસાઇઓએ જે તેમાં તરફકી કરી; તે અમારો તેમનો કાઈ મુકાબલોજ રહ્યો નહિ. તે એ દરેકને પહોંચી ગયા કે હવે અમારે માટે તેમને રોકવા અશક્ય અને મદાલ છે. આ પરિણામ છે એનું કે અમે તકદીરના અકીલમા તક્લીફ બનીને તદ્દખીરને બૂલી ગયા, અને તેઓ તદ્દખીરના ગ્રેમી બની ગયા તકદીર તેમની પામે માત્ર મહેનત અને કોશિયના પરિણામનું નામ રહી ગયું.

જેથીજ જગતનો મદાન અસલી ઇન્કિલાબ મારા વિચાર પ્રમાણે આ છે કે, આગતું જગત તદ્દન તકદીર અને ખુદની મદદ ઉપર વિશ્વાસ કરીને તદ્દખીર અને કાશિય તરફથી ગાફિલ હતું કુઝેડની લગ્નઓ પછીથી મુસલમાન અને તેમની સાથે કુલ ઓશીયા અને આફ્રિકાએ.

પહેલાંથીએ વિશેષ દ્રઢતા સાથે પોતાની તેજ પ્રાચીન માન્યતા કાયમ રાખી; પરંતુ ધરૂપે એ વિચારને મનમાં નબળો કરીને પોતાની બધી કાશિઓ અને હિમ્મતો, તદ્દખીર, હુનર અને શોધામાં પરાવી દીધી અને એજ યૂરપની કામ-યાબી તેમજ તેની આગળ આખા જગતની કમઝોરીને તજાલીનો બેદ છે.

પુરાણા વિચારોમાં જો કે મજદબ અને ખુદા પરસ્તીનો બેશ ધણોજ વધેલો છે. આશા હતી કે અમોએ જો દુન્યા જોઈ છે, તો દીનને ખૂબ દાસિલ કર્યો છે. પરંતુ હવે હું જોઉં છું કે મિશનરી પાસ્ટરીઓ, આમ લોકો આગળ પોતાના ઇસાઈધર્મની સચ્ચાઈની દલાલ પણ પોતાની દુન્યવી કામયાબીઓને ખાતાવી બતવીને કેટલાક જાદુસોને લલચાવ્યા-બહેકાવ્યા કરે છે; પરંતુ આને હરગિઝ બૂલ્લુ જોઈએ નહિ કે આ દારૂલ અમલમાં દુન્યા અને આખિરત બન્નેમાંથી જેને જે મેળવવું હશે, તેજ તેને મળશે. પવિ-ગતા, તપશ્ચર્યા અને પ્રાર્થનાથી આખિરત મળે છે અને કાશિપ તથા તદ્દખીરથી દુન્યા મળે છે.

જેથી એ બન્નેમાંથી જે જેણે મેળવવા ચાલ્યું તે તેને મળ્યું, જે લોકો ભલ્લી આકેળત માટે પ્રાર્થના તપશ્ચર્યા કરે છે, પવિત્રતા જાળવે છે, તેમની આકેળત ખરેખર સારીજ હશે, પરંતુ એનાથી તેઓ દુન્યાની તરફની હોંસ રાખે તો એ તેમની હિમાકત છે, કેમકે દુન્યા મેળવવાને તેમણે કંઈ પણ કર્યું નથી, તો પછી મળે કેવી રીતે? એવીજ રીતે જે લોકો દુન્યા મેળવવામાં તદ્દલીન છે, તેમને દુન્યા બેશક મળી ગઈ અને મળવીજ જોઈતી હતી, પણ ઉકળા (આખેરત) ને માટે તેમણે કંઈ કર્યુંજ નથી તો કેવી રીતે મળી શકે છે?

અંતમાં, યૂરપવાળાઓ અને અમે દુન્યા અને આખિરતને પરસ્પર વદંત્રી લીધી છે. બન્ને જગત લોભી છે અને બન્નેની હલો કાયમ છે. અમે જો તેમની સરહદમાં કદમ મૂકીએ તો યુનાનગાર અને જો તે અમારી સરહદમાં ધુસવા ચાહશે તો ખુરી રીતે લાંક-જામાં આવશે.

સંપૂર્ણ.

બાળકો માટે ઉ^૧ કિતાબો

૧. હયાતુન્નખી (સ.)	૧૦. હરતુન્નુન્યદકી-ફતહ.
૨. સીરતુરિસદીક (રદી.)	૧૧. અલ તુગરલ
૩. સીરતે ઉમર (રદી.)	૧૨. દુખ્યારા શહજાદા
૪. સીરતે ઉરમાન (રદી.)	૧૩. તદ્દખલસકી શહજાદી
૫. સીરતે અલી. (રદી.)	૧૪. ઉરમાન કા ખ્યાય
૬. શેખ ઈદ્રીસ	૧૫. શહજાદા અ. રહમાન
૭. ખલીફા અબ્દુર્રહમાન	૧૬. તદ્દખીર કી સરઝમીન
૮. વઝીર મન્સુર	૧૭. બચ્ચોકે ગીત
૯. અતા તુર્ક	૧૮. નીન પૈગામ

ગુજરાતી

ગાંડીવના

બાળ પુસ્તકો

શ્રીઓ માટે:—

શ્રીશક્તિ માળાનો સેટ વી.

સ્ટોકિસ્ટ:—ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલુપીક, સુરત.

ક્રાન્સના અગ્રેસ સાહિત્યકાર
મોંપાસાની એક કલા-બરપૂર
મુલાયમ નવલિકા.

રૂપાન્તરકાર:
'માંડવીઆ'

● ગાર્દ-દ-મોંપાસા : ક્રાન્સનો આ નામીયો નવલિકાકાર, નવક-જન્મનો બાદશાહ ગણાય છે. ધૂરપમાં કથા-સાહિત્યની કળાનો વિકાસ જોઈ શકાય. ક્રાન્સની કલ્પના-ભાવમાં યથો છે, એટલે દોહ બીજા દેશમાં નથી થયો. ક્રાન્સની નવલકથા અને નવલિકા લેખકોની જોડના સાહિત્યકારો બીજા જગ્યાએ નથી જઈતા. ઘાંબી નવલકથાઓ લખવામાં અગર ચિટ્ટર છૂટો અને બાદજોડનો જોડો નથી તો, નવલિકા-લેખકોમાં મોંપાસાનું પલ્લુ કાઢી સાબી નથી.

● મોંપાસાની આ નવલિકાનો વિષય અવરત-મર્દની સાધારણ મુદ્દખતમાંથી જ લેવામાં આવ્યો છે; પરંતુ લાવના-જન્મમાં એથી હજારફરત કાંતિ ઉત્પન્ન થઈ ગઈ છે. વિહ્વળ આશિષ એની મર્દમ માગૂકા માટે નિરન્તર હાથેનો રહીને કલ્પના-જગતમાં એની કબ્જ પર પ્રેમ-અર્ધ અર્ધવા જાય છે; છેવટમાં એ જો હંફ જીવે છે, એને જોઈને સન્દેહ વાવડની આખ ઓઝપાઈ જાય છે, એનો વિજય-ગવ' તરી જાય છે અને જર્મિ-વેંજ એક સફતર ઉઠી દિશામાં જ પડાઈ જાય છે.

● આ રીતે અન્ત લાવવાની, મોંપાસા અદ્ભૂત અને અનન્ત શક્તિ ધરાવે છે. બધું જ કહીને એ જો નથી કહેતો તે બારે આર્મિક હોય છે. 'માંડવીઆ'

એના હ્રદયમાં હું પાગલ હતો.

ઈન્સાન ઈન્ક શા સાર કરે છે ? માનવ-દિલમાં ઈન્કની આગ, પ્રેમની તમન્ના કેમ પ્રગટે છે ? કેટલી બધી આશ્ચર્યની વાત છે કે, દુનિયામાં એકજ વ્યક્તિ દેખાય, મનોપ્રદેશમાં એકજ વ્યક્તિનું ધ્યાન જમાઈ જાય, દિલમાં એકજ વ્યક્તિના કાંડ જાગે અને હોંડો પર એકજ વ્યક્તિનું નામ રહે, અને એ નામ પણ એવું, જે અંતઃકરણની ઉંડાણમાંથી જલ-ઝરણાની જેમ નિરન્તર નીકળતું રહે અને મંચની માફક, ધીમે ધીમે, ચારવાર, જપી શકાય !

હું અહિંયા મહારી કથા મુંઝાળાવવા નથી જોઈ. પ્રેમ તો અધિર્બ એક સરખોજ હોય છે. વાત કેવળ એટલીજ છે કે, એને જોતાંજ હું એના ઈન્કમાં મુગ્ધિત થઈ ગયો. લાગત એક વર્ષ લગી હું એના પ્રેમપાશમાં, એના રત્ન-

બદનમાં, એની કર-વેલડીમાં જલ્દાએશે રહ્યો. મીઠી મધકરીશી એની વાણી, જિગરમાં જલ્દા જાય એવું કુમળું-ગોંડું એવું મહોં, અને વાંકા છુરી જેવા એનાં નેણ પરજ હું રીડાનો રહ્યો. વજ્રો પહેરવાની એની છત્રીનેજ અનૃપ્ત આંખે હું જોતો રહ્યો. તાતપર્ય એ કે, એની દરેક વાતમાં, એના દરેક લલન-ચલનમાં હું એવો તકીન, એવો અવરુદ્ધ યા એમ કહો કે એવો કવઃ થઈ ગયો કે, રાત છે કે દિવસ, જીવો છું કે મરેલો, આસોડમાં છું કે પરસોડમાં એવું મને ભાનજ ન રહ્યું.

પછી એવું અવસાન થઈ ગયું. કેરી રીતે ? એ તો હું ચે નથી જાણતો, અને હવે મને એ યાદ પણ નથી રહ્યું.

અંતરાધાર પરસાદમાં રંદાજ વખતે એ પડખેમાં વચ્ચે ઘેર આવી. કાઠિયા પાણીથી આખા શરીરે એ છંદકારાએલી હતી. બીજેજ

દિવસે એને કફની સિકાયત જણાઈ એક આ-
વાડિયા મુઠ્ઠી એજ હાસત રહી. એ પછી એ
પથારીવશ બની. બીમારી શું હતી, એ તો
હવે યાદ નથી રહ્યું; પરંતુ કેટલાય દાકતરો
આવ્યા તુરખા લખી ગયા અને ચાલ્યા ગયા.
એક નોકરડી એની સારવાર માટે મુકર્રર હતી.

એના હાથ હમેશા ગરમ રહેતા હતા, પેશાની
ધમધમનીતી અને આંખો લાલધુમ-ખેદયુક્ત
હેખાતીતી. હું કંઈ કહેતો યા પછનો તો, એનો
એ જવાબ આપી દેતી; પરંતુ હવે મદને એ
વાતો યાદ નથી રહી. હું બધુયે બૂલી ગયો છું.

એ મરી ગઈ. ઉઠે ઉઠે ઉતરતો જતો
એનો શ્વાસ-એના છેલ્લા ડચકા મદને હજી
મુઠ્ઠી ખૂબ યાદ છે. નોકરડીના મોંમાંથી 'આહ'
નીકળતાંજ હું રક્તમગ્ન ગયો કે, એ આ દુનિયાથી
રૂપસત થઈ ગઈ.

એથી વધુ બીજી કંઈ હું નથી જાણતો.
મ્મં એક પાદરીને તોડાવ્યો. એણે મદને પૂછ્યું
'શું આ તમારી પ્રમદા છે?' પાદરીના આ
પ્રશ્નથી મદને ભારે આઘાત થયો. મદને લાગ્યું
કે, એ એનું અપમાન કરી રહ્યો છે. એનું તો
અવસાન થઈ ગયું હતું, હવે કોમળે અમારી
વચ્ચેના સંબંધો જાણવાનો શો હક્ક હતો? મ્મં
એ પાદરીને બહાર કાઢી મૂક્યો. એના જમ્ને
બીજાને બોલાવ્યો. એનો સ્વભાવ દયાળુ અને
દિલ કોમળ હતું. પ્રેમિકા સંબંધી એણે વાતો
શરૂ કરતાંજ મ્મંની આંખોમાંથી આંસુઓની
સરનાળીઓ ફરી નીકળી.

શય-સંસ્કારના સંબંધમાં મ્મંની સાથે પણ
મસ્તિશ્વે કસવામાં આવ્યો. પરંતુ એ વાતોને હવે હું
બૂલી ગયો છું. કેવળ તે પેદીનાં રૂપરંગ જેમાં
એની લાશને મૂકવામાં આવી હતી અને જાંધ
કરતી વખતે જેના પર હથેલાની ત્રીકાત્રીક બોલી
હતી, એ મદને અચ્છી રીતે યાદ છે. ઓહ!
ખુદ, જેવું હયાતીર દ્રવ્ય હતું એ!

એને દાદી દેવામાં આવી-હારી કૃષ્ણ જોહીને
ધરતીના પેટમાં! ઓહ! એ અને આપા
અંધકાર મઠ્યા ખાડામાં! કેટલાય મિત્રોન્ની-પુરો
દિલસોઝી દર્શાવવા અને ખરખરો કરવા આવ્યા.
પરંતુ એમની નજર ચૂકાવીને હું ન્હારી છૂટ્યો.
પહેલાં તો વેગથી દોડ્યો-અને પછી ધીમે ધીમે
ગલીઓ વાટે થેર પહોંચ્યો.

વગતા દિવસેજ હું દેશાટનના ધરદે બહાર
નીકળી ગયો.....

ગઈ કાલેજ હું પેરિસ ખાતે પાછો ફર્યો
છું. ઘરમાં કદમ મૂકતાંજ મ્મંની જે સ્થિતિ
થઈ, એનું શબ્દો વડે વર્ણન થઈ શકે એમ નથી.

મ્મંનો એ સૂતાનો ચોરડો, મરનારું એ
મોત-બિહાનું અને બીજી એની વસ્તુઓ લેઈને
સડમાં પવન ભરાય અને મઝવો વઘટે એમ
મ્મંના દિલમાં એવી તીવ્ર વેદનાતો પવન ભરાયો
કે, બારી ઉઘાડીને હોં પાતું મૂકવા મુઠ્ઠી હું
નંવાર થઈ ગયો. મ્મંના માટે, અડિયા, આ
વસ્તુઓની વચ્ચેવચ્ચે હવે ધડીભર પણ રહેવું
મુશ્કિલ હતું. આ એજ દિવાનો હતી, જેને
અટલીને એ ઉભી રહેતી હતી. એની ચામડીના,
એના શ્વાસોચ્છવાસના દમરો અચૂંચો એ દિવા-
નોના અગ્રાત છિદ્રોમાં ભરેલા હતા. અદિથી
ન્હારી છૂટવા માટે મ્મં ટોપી હાથમાં લીધી;
પરંતુ બારણા પર પહોંચતાં પહેલાંજ મ્મંની
નજર તે દખાટ જણિ-આપના પર પડી, જેમાં
બહાર જતી વેળાએ એ પોનાના શણગારને,
પોનાનાં વસ્ત્રોને, તે પોતાની આખી દેહવતાને
નખશિખ જેવું લેતી હતી.

આપના સ્વપ્ને હું સદસા થંબી ગયો
એમાંજ એની હાથા હમેશા પ્રતિબિમ્બિત થતીતી,
ને તે એ એટલી અધિકૃતાથી કે, મદને એમાં
એ સર્વોચ્ચ નિશ્ચિત હોવાનો ભાસ થવા માંડ્યો.
તો પ્રજ્વળતા દેહે હું ઉભો રહ્યો, પણ મ્મંની
નજર એજ આપના-એજ ચીપટ, સપાટ,

“બેબી ઓસ્ટ્રીન” ફરવા માટે તૈયાર ઉભી હતી યાત્રી સરખી કરી, અકસ્મત બેબીને ફરીતર-મરગીને અણીદાર બનાવી. હોનં વગાડી મોટરે માર્ગ દર્શાવે !!

x x x

“કાવા, ગરમ કાવા” એક હાથમાં માટીની કાવાદાની ને તેને ગરમ રાખતો અસખાળ તથા બીજા હાથે લાખી દાદી પેપરના કચ્છી કાવાવાગાએ પ્યાલીઓ ખખખારી.

—“બગદાદ, બસરાદ, મુરગાંઠિ, જંગમ્બાદ, આવં ગોસ કંધો વોસ. હો મુજને કાવો ભારે ખામા આપ, અરબ ખુબીસે કાવો પીધા વાસ. નેક શરીફ માફ, ખજુર ન વારીયા, ધંધ, રતા ચાખા, નારીયેલ જે તેજ મસાલા મીઠે ચીઠનું અસો બ્રહ્મા વારે કે મીઠે. તડે જે જમાનો ! આવં પંડ નાખવો વોસ !!” —(કુવા રચંબ) કુવે મથાનું છરપા તડેનું હોં પગ ઝુરી પીયો આપ છતા પણ તોફાન મેં સફર કરી અચાં.....”

જો મોડો (લગ્ન) ચળ છ’દગી મલ્લારનો. બગાજો વેચાઈ ગયા, અન્ય કોમતા વેપારીઓને હવે ગોસ (એક સફરનું મહેનતાણું) પુરી મલ્લી નથી. લઘ્યાનુ અનાજ આપવું તે વેપારીઓ નૃકસાનીમાં લેખે છે. કહે છે કે નાપુત્ર ખજારીઓ માલ ચોરી લે છે. બહુવિધીઓ સાથે વેપારી-ઓએ અસહકાર કરીશ. બુખે મર્યા એટલે લેલ (મચ્છી મારવાનો ધંધો) શરૂ કરી.

રોજ ચાર ગાઉનો રેતળ પંથ કાપી દરિયામાં કડકતી શરદીમાં દરતા લોંબતા રાત આખી છાતી સમાણા પાખીમાં કાઢવી; જે કાંઈ મળે તેમાંથી પણ રાજ્યનો ચોથા હીસ્સોનો ટેલઃ બાકીમાંથી લાખું સુંઠું અનાજ લઈ ખાઈ લેવું

“જુઝમા જો ડી આપ; અજજ લેધ નયો વીના.” પ્યાલીઓ ખખખારતો; દાદી પેપરનો જો આપ્યો ગયો.

x x x

• પીરખાપુ ખાનદાની મીઠમીવાના ઝોરે પીરી મુરીદી કરતા, ગામથી રોજ દૂર સંસારી દાઢી રહેતા. સુરિદિ બિદમન કરતા, ‘બાપુ’ પેમે કીક વાપરતા. જુની દરગાદ અને મઠ-દંતી બદલ મંજે (ખાદ્યો) નાખી દાવરો ભરી બેસતા. લંધો શરજુઈ વગાડી સજામ દેવો. અરીજુના કંસુખા, ભરેલી દયેલીઓમાંથી બે હાંડા ઉઘડી “આવ તરંગરા” કહી પીના કડવો કાવો, કાળાસ પડતી આપ અને માથે વુછો મગડતો ‘દાહ હાં’ ને હડાડ ધતી. “એકનારો અને દોલક”થી ચુનાણુ (કચ્છી કાણીઓની મંગીન મેદરિલ) જામતી.

“બાપુ” બપોરે ઉઠતા. ખાનદાની મરજીદ માટે નાણાં બેગા ચએલાં પણ ચોમાસાના લંધે કાગ અટકેલું. ત્યારપછી તો બે, ચાર ચોમાસાં ચાલી ગયાં. નમાઝથી ‘બાપુ’ બીજા તખકકમાં હોવાનું માનતા. ઈદની નનાઝ પણ. હિદિ પડવાનું ગામ લોકાની જાણમાં ન હતું!

પીર સાહેબના દાદા વઘી અસ્લાદ દતા. ગોરન ખાનાની દેગો ન્યાઝ માટે એક વખત બની હતી મહાજનનું જોર બહુ. જોના આખા એટલે કરામતથી મીઠો ખાવો થઈ ગયો!

પીર બાપુ કહેતા કે લંધો મારે ત્યાં તળણ બળવવા, એક વખત મોટો આગ્યો. દરગાદ પામેથી મગરીય વખતે દાદાએ મુદ્દે લીઆસમાં લધાને દીદાર દીધા. બસ, પછી તો, એ કરીને મારા કડગોમા પડ્યો.....!

પીરબાપુ અરીજુના ગદ્દને કાવતા ઘુંટ સાથે નિંમળી ગયા. એક લાવિક મુરીદ રકાબીમાં ચાથ કરીને પાવા લાગ્યો. બીજાએ લુકેલ લાધમાં આપ્યો: “બાપુ”એ મીઠી ગડાકુના ગોટે ગોટા કાદતાં, મોટાં મોટાં મણકાવાળી તરબીદાળી રેતલતા ગળાને ખખખારી ફરમાવ્યું.....

“અચે દુનિયા કે પેલી રહેજે, (મગર) અફમોમ લયકે ચક રોજ દમ ન હોંગે !!

x x x

“An insignificant incident often exposes a certain trait of the great men”—મહાન પુરુષો સાથેનો નજીવો પ્રસંગ, ધણીવાર તેમનાં અમુક લક્ષણોને ઉઘાડું કરી દે છે.

મોટા શહેરની લાઠીદારના મશરુર ધારા-શાસ્ત્રી હતા; કોમના મહાન ઉદારક હતા; કોમની આખતેથી હમદર્દી રાખતા; અને ધણીવાર તાખ્તા પરથી નાહેર કહેલું કે “મંથ તો કોમના અહના ખાલિમ હું.”

એક મોહતાજ, નિરાશાથી પેશએકે એક એ મહા પુરુષને હમકોમ સમજી કંઈક સિદ્ધારથ કરી આપવા પુરતી અરજી કરેલી એ મુંબઈ ફેઅર મુલાકાત કીધી; શરૂક મુલક સાપથી પેશ આગ્યા. ગળાગળો થઈ તે કચરોમાં ત્યારે—Will you please leave me alone? “મહેરઆની કદી મને એકલો મુકો?”

હીફટ ‘LIT’ના કલીપ (CLIP)—કળ) દ્યાર્થ અને અરથ થયા !

x x x

પરદેશગાર, આલિમ અને મુદાપરસ્ત પિતાના એ પુત્ર, હિમામત કરાવતા. પિતાએ જાતે કુરઆન શરીફ લખી કાલિજનો લકજ મેળવેલો. ઘરમાં કોનાઓનો ખંજ ખરેકેલો લગ્યે મોજદ છે. કદિ કદિ કોઈ કિતાબ પરથી ધૂગ ઉઠીએ ખરી.

મોટી સાહેબને મુંબઈથી પગાર મળેલો—મદેમા અને મરજુદ માટે જે ચાર રખડુ છોકરા મદેસામાં આવી લખોડીએ રમતા. મોટી સાહેબ જાગરમાં પાલખાડાની દુકાને ઉભા ઉભા બીડી પીતા.

હુમ્માનો દિવસ હતો. ખુલ્લાનો વખત તંગ થયો; માણસ ખોલાવવા આવ્યો. જતાજ મોટી આદેબે, જમાનીઓનો ઉત્સુકતા પર, “ઓયો મોયાહ ન્વારી ગીનો તમે?” કહી કંઈ પાળી ફેરવું, છતાંય તેમના દિમાપનીઓએ ફર્યું “આલિમ લો પતર આવ; કો કદી શકાય?”

એક ઉતાવળીઆએ જવાબ દીધો:—
“કચરુન નસમુન” નસમળી આખનમાં ને વાદવિવાદ કરે તે જુદો છે.

x x x

કોમના બેખ ધારીઓ, કોમના રથબો અને ફેબે કોમ સાહેબો, લેકચર દોલ ગળવે છે; છાપાંતો કોમો રોડે છે; તેમની પ્રતિજ્ઞો અનેક નિષ્ણ છે અને તે પ્રેષાઓથી લરચક જણાશે; કોમની ઉમેદ અધામ એવા સંભોગો પણ સાંપડે એ જોવા સૌ કોઈ ઈતેઝારી લાખવશે. પણ “હુજ દીલ્લી દુર અસ્ત!” ચરા? Why? શા માટે? સાંકળની નજળો કદીએને નપાકી મળ્યુન બતાવવામાં ઉદારીનતા કે કલથ અનિચ્છા જણાશે.

આપણી સામાન્ય મર્યા, લખાણ, લાપણ, વર્તન અને કાર્યમાં લાઈમિંથ કોમ કે મેર મુકની સરખામણી કરી, તેમનાં ઉત્કર્ષના લાખસા, છતિકાસિક, પ્રગતિ અને કાર્ય સિધ્ધિને મહો નજર રાખી, અનુકરણીય બતાવવાનાં કોશીસ વધુ પ્રમાણમાં થતી. જાય છે. આમ દલીલ એ પેશ કરવામાં આવે છે કે નિર્ધન અને જાહેલ કોમની ઉત્તતિ કરવી બહુ મુશ્કેલ છે.

દરરત (સ. અ. વ.)નો જમાનો નાદસ્ત કરી, આંતરિક મનો મંથન કરતાં જણારો કે આપણા પ્રયાસો નિર્મેળ નથી તેમજ કુરઆનોની લાખના વગરના છે. અર્થ દુનિયા સર કરેલી તં મહાન ખલીફઓના ગૌરવથી આપની કામ, તેમની આદરથી કિતાબ દરરત (સ. અ. વ.) મૈયદુલ અરર—મનુષ્યોના સરદાર, ની લીસ શરીફ—આદર્શ છવન આરસો—, અને...

“સા વકનતૂ મિર્શહમ તિલ્લાદ”
(ખુદા) પાકની દયા માટે કદી ના ઉમેદ ન થાઓ.

મુજવાન અદલાદ !!! એ ખુદાઈ કાનુ નમાં મુકમીક હોમાન લશેઓ—વિગેરે. તકર હરીકોથી ગણીલ દેવાનું આપણને બાન નથી.

x x x

‘આનએ-પુલ્લ જેથુમાર મોજુદ હોય છતાં નિરંતર માગણી થયા કરે છે.’ નરી મરજીદ બનાવવી છે.’ પણ કોમ એટલુંય કહે છે કે “લગ્ન લાઇએ, આપના ગામમાં લગ્ન કેટલી ઈલાકતગણે છે? વસ્તીના કેટલા ટકા નમાઝના પાખંડ છે? કેટલી મરજીદે લગ્ન આપ્યા છે? લગ્ન (સ. અ. વ.)ના જમાનામાં માટીના કાચા એટલાવાળી પુલ્લી મરજીદે જમાનીઓથી ચીકાર રહેતી; સડો સમાની ન હતી; અત્યારે ઇંકરીક પંખાવાળી મહેલાતો જેવી મરજીદોમા જમાનીઓની ખોટ નગરે તરી આવશે. આજ ઈંગ્લેન્ડની તેલેક રાજદારી છેલ્લી વેબ્બર સુધીની આધુનિક હાલત, આપણાં શવત, પુલ્લી યાદથી ખાલી રહેવાના સીધા પરિણામ રૂપે છે. દુનિયા ફત્તેહ કરનાર અને ઈસ્લામને ખુલ્લું કરનાર કોમ ખુદાપરસ્ત હતી એ જુલુસ ન જોઇએ.

“વ તોઈઝએ મનનશાઓ વ તોઝીઝી મનતશાઓ વ હસાહો અસા કુંહસે શૈઝીન કદીર”-અલ્લાહ તઆલા જેને (અથવા જે કોમને) ચાહે તેને ઇજઝત બક્ષે છે અને જેને ચાહે છે તેને ઇઝીઝ કરે છે. તે સર્વ શક્તિમાન છે.

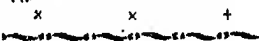
ઈસ્લામી પંજગાના તરીકા કરતાં કોમ સલા, મીરીઝ કે જહસો શ્રેષ્ઠતર નહિ જણાય કોમના જે કોંય દુઃખ હોઈ કે જરૂરીયાતો હોય તે દીન-ભરમાં નોંધ થઇ દેશતી પ્રત્યેક મરજીદમાંથી કેઝી રચે એ કેઝીત કરવામા આવે અને કોમની એવી મૌઝીક આપતો ચર્ચવા સલાહશાનો અને મરજીદે બસ સમજવામાં આવે તો તરકકીની રાદ સમીપ અવત્સ આવે, “જુલ જેકાર શાવદ યુ’ અઝ ઈબ્રૂ મીરવદ”-જુઝો ચાલી જતાં, ફૂલ નકામું અને છે મજબૂબી બી નીકળી જતાં આપણા અકસ, એજસ, અર્થસિદ્ધિ અને

ઈમાન નગામાં અને ગદ થયાં છે; અમરની અસર જેકાર બની છે એટલા માટે...નેહીનુ પ્રમાણ વધારવા.....

ગમે તે હેતુસરના આપણા જાહેર કે ખાનગી જલ્સાઓ, ખતમ થયાં, સલામી ગીત જેમ, પ્રમુખ સારૂએ એલાન કરી દેવાનો શીર-સ્તો ચાલુ કરી દે કે સાહેબાને હાઝરીને મજાસિસ બરાયે જુદા, પંજગાના નમા-ઝકે પાખંડ બનો, મરજીદે આપ્યા કરે એર ફરઆન કે પાખંડ બનો” ! ?

“મન અરફા નંદસાહુ ફકદ અરફા રખાહુ”

—“માણસ પોતાની લલાઈ અને જુરાબને સમ-જતો રહે તો તે કરતાં બીજી કોઈ વાત સારી નથી.”

તાજ ફાં, લીં, તા

આયત શરીફ અને કૌમી નજરોના

તુ ગ રા ઓ

વસ્તી, કુતુબખાનાઓની, મહેલાઓની, રફ્ફોની જૈનકમાં વધારો કરે છે.

એકજ સુલાકાત હયો.
સોલએજન્ટ } ધી રંદેર સ્ટોર્સ
જલ્લીક મુરત.

ગુલિસ્તાન ગુજરાતી

અનુવાદક:-પ્રોફે. શમસી અને
ઈ. એ. મીરઝા
જી. રા. ૧-૦-૦ (૧. ખ. જુદ)
સ્ટોકિસ્ટ:-ધી રંદેર સ્ટોર્સ
જલ્લીક, મુરત.

જ્યારે હિટલર રંગારો હતો—

અનુવાદક : સીરતી

[જર્મનીના સરમુખત્યાર હર હિટલરના જીવનનું એક દિવસરૂપ પ્રકરણ]

(જ્યારે હિટલર મુઠ્ઠા અન્ન માટે વલખાં મારતો હતો, અને પેટનો ખાડો પુરવા માટે તેને રંગારા વરીકે જીવન ગુજારતું 'પકડું' હતું તે કાળનો તેનો એક સાથી જીવ વિહંગદેહ કરીને હતો. તેણે હિટલરના હાથમાં સત્તાની લથમ આબ્યા પછી હિટલરનું જીવન વળાવ લખ્યું હતું. એ કારણસર હિટલરે તેને જર્મિનમાં વિરક્ષાર કરાવી જેલખાને પૂર્વો હતો. જેલમાંનું તેનું અવસાન થયું ચા તેને મારી નાંખવામાં આવ્યો.)

ઈ. સ. ૧૯૦૬માં ઓસ્ટ્રિયા અને જર્મનીના નિર્મિત રમણોના રખડપાટ પછી ૬૦ ગમતા

આબ્યા એક રૂઝમે બદલના મુસાફરોને થોભવા માટે એક સરાર્થ બનાવવામાં આવી હતી જેમાં મુસાફરો પાંચ દિવસ લગી રહી શકતા હતા. મકાનના દરવાજે એક ટિકિટ આપવામાં આવતી જે દેખાડ્યા વગર મકાનમાં પ્રવેશી શકતું નહતું. ૬૦ ટિકિટ લઈ મકાનમાં દાખલ થયો. જો કે પાંચ દિવસ લગી ત્યાં રહેવાની પરવાનગી હતી જ્યાં જો ઝરા દોશિયારીથી કામ નેવામાં આવે તો બીજી ટિકિટ પણ મળી શકે એમ હતું. એટલે જો ત્યાં થોભો નાંખ્યો.

મલરા ઓરમની સામે થોભક અંતર પર એક ઝાડ હતું. ઝાડ દેખા ૬૦ દરેકજ એક માળખેને સુત્રેથી જોતો. કહી કહી તે ટાંકા કારણે ચરચર ધ્રુજતો. પેટનો ખાડો પુરવાને તેની પાસે પુરવા પૈસા પણ નહતા. ૬૦ અને મલરી જોડેનો એક બીજો માલખસ તેને ખાવાનું આપતા. તેની પાસે લીલા ચેક્રું એક ચટ હતું, જે પુરાણ અને મેક્રું ચર્મ મુક્રું હતું. તે માલખસ કહી કહી ગમે કાર્મ પાકમાં જર્મ સર્મ રહેતો. અદ્યા પોલીસો જેને જગાડી પાકમાંથી બદલ

હારી મુકના તે માણસાં નામ એવંશક દિલ્લર
દતું. દિલ્લર બહારી આપેલી. શરી, ખાત્રને પરી
રહેતો, પરંતુ મ્હારા ખિરસાં આવી દનાં. મું સ્વપ્ન
નોહરી શોધવાને ડાવના આપ્યો દનો. અગે
જન્ને આપો દિવસ સખત મગફરી કરી સાંગે
પાળ કરના. મીમિ મીમિ આમોરો સંબંધ વધુ અને
વધુ ગાર થતો ગયો. એકવાર એક મિત્રક
દિલ્લરને સલાહ આપી કે તે તે રથને જઈ શરી
સહ આવે, જ્યાં સવારે એક દલાક લગી ગરી
જેંગવામાં આવે છે. પરંતુ દિલ્લરે તેમ કરવાથી
માફ નહીં કરી દીધા.

ત્યારે મું દિલ્લરના ગાર મંજવામાં આપ્યો
ત્યારે મ્હને ખબર પડી કે દિલ્લર રંગારો છે
અને ધધાચે ડાવના આપ્યો છે પરંતુ પંસા અને
પરિચયના અભાવે નેને અત્યાર સગી કામ મળુ
ન હતું. દિલ્લરનો પિતા આખકારી ખાનામાં
નોહરી કરતો દનો. તેના અવસાન પછી તેના
કુટુંબી પચાસ કાઉન (જર્મન મિક્શ) પેન્શન
મળતું હતું. દિલ્લરને એક મ્હેન હતી, જેના
લગ્ન થઈ ચૂક્યા દનાં. પેન્શનના સપના નાણા
ને લઈ મેની અને દિલ્લરના ફાળે એક પાછ
પણ આવતી નહિ દિલ્લરની લાલન થઈજી
ખરાબ હતી એકવાર મ્હે તેને પુછ્યું:—

“આખિર તમે કરવા શું માગો છો?”
ઉત્તરમાં તેજે હતું.

“મું પોતેજ નથી જાણતો કે મું શું કરવા
માંગું છું.”

ત્યારે મ્હને ખબર પડી કે દિલ્લરની
મ્હેનને પચાસ કાઉન પેન્શન મળે છે ત્યારે મ્હે
તેને સંમિત્ર આપ્યો કે તે પોતાની મ્હેન પાસેજી
માત્રી મદદ માગે. પરંતુ દિલ્લરે હતું:—

“મ્હેન પગમી ચુકી છે એટલે મ્હારા કરનાં
મ્હેનને પંસાની વધુ જરૂરત છે. એ સંલોગમાં મું
તેની પાસેથી માત્રી મદદ લેવા માંગતો નથી.”
મ્હે હતું:—

“આમ મુશીબનો સંદન કરવા કરનાં તો
મ્હેન પાસે મદદ માંગવી એ કાંઈ ખોટું નથી.
તમે એકે પણ લગો: અંબર સંમિત્ર કરો તો
તે તમને પચાસ કાઉન કર્મ પેટે આપશે.”

ઈ. સ. ૧૯૦૯ના મોટા દિવસના ચોટાક દિવસ
પર દિલ્લર મ્હારી પાસે આપ્યો અને હતું:—

“આજ તેજે પચાસ કાઉન મની આપેથી
મોટા છો.” મ્હે હતું.

“મોટોને મોનારી દે: નદિનર કાઈ પચ્છી
લેમે.” પરંતુ દિલ્લરે એવી રીતે મ્હેન મચકાવું
જાણે તેને તેની કાર્ક પર્વાજ ન હતી.

તેજ સમયે અમો બન્ને બહાર નીકળી
પડ્યા. દિલ્લરનો આરોગ્ય તદન ફાટી ગયો દનો.
મ્હે તેને હતું:—

“ચાલીઓના બાઝારમાં તર્ક એક પુરાણો
કાર ખરીદીએ.”

પણ તેજે ટ્રક પુણારી ના પાડી.

અમે ઝંઘતી મન્દર ફેરકારી ફરતો ગયા.
જ્યાં દિલ્લરે બાર કાઉનનો એક કાર ખરીદ્યો.
દવે દિલ્લર કને તે એક સામાન્ય ઓરડી
ભાટે લઈ રતી શકે એટલા પંસાની જેગવાઈ
હતી. મ્હે તેને ઓરડી ભાટે ચખી રંગારાનું
કામ ગર કરવાની સલાહ આપી. દિલ્લરે મ્હારી
સલાહ માની અને તે પદા રંગવા લાગ્યો. અમો
બન્ને પાસે સારાં વસ્ત્રો ન હતાં એટલે
માલનો નિકાસ કરવાને અમને મુરિકાનો
સામનો કરવા પડ્યો. રંગ કામ માટે વૃદ્ધમનમાંની
લાયસન્સ લેવું પડ્યું હતું. પરંતુ અમે લાયસન્સ
મેળવી શકીએ એટલા નાણા અમારી પાસે ન
હતાં. પોલીસથી અમારે અર્ધનિશ સાવચેત રહેવું
પડ્યું. એક વાર સિલિસિયાના બ્યાપારીઓને
અમે અમારા બનાવેલા પદાં ખરીદવાને હતું,
પરંતુ તેઓ તે માટે તૈયાર ન થયા.

ઈ. સ. ૧૯૧૦ લગી અમારું કામ સરસ
રીતે ચાલવા લાગ્યું. દિલ્લર સમયે અમો એક

દિવસ ચાલીસ કોઠિન કમાયા. નેદાં અર્ધો અર્ધો બહેની લેવામાં આવ્યો. એ પછી હું કાંઈ કામ અંગે બહાર ચાલ્યો ગયો. પાછો ફર્યો ત્યારે ખમ્બર પછી કે હિટલર એક પહોળી સાથે ક્યાંક પ્રવાસે નીકળી પડ્યો હતો. એક અડવાડિયાં લગી મહો હિટલરનો મેળાપ ન થયો. એક અડવાડિયાં પછી જ્યારે મહારી મુલાકાત થઈ ત્યારે મહેં પૂછ્યું.

“આમ બેપર્વાઈ કરવાથી આપણું કામ શી રીતે ચાલી શકશે ?” હિટલરે કહ્યું.

“મહોન આરામની દરકાર છે. હું કુલી થોડાજ હું કે હમેશા કામ કરતો રહું ?”

એક અડવાડિયામાં તો હિટલરે સધળી કમાણીના નાણા પુટી ખાધા. હિટલર નતો સારાજ પીતો હતો કે નતો સિગારેટ. એટલે મહોને ખૂબ આશ્ચર્ય થયું કે તેણે એક અડવાડિયાનાં આટલી મોટી રકમ શી રીતે ખર્ચી નાંખી? એકવાર મહેં સિગારેટ પી લુખાડે તેની તરફ ઢોડાયે ત્યારે તેણે કહ્યું હતું.

“તમે યે કેવા વિચિત્ર છો. માણસે પોતાની વાસનાઓ પર કંઈકેટો કામૂ રાખવો જોઈએ.”

એ નામદારને મહેં કહી કામમાં દિલચસ્પી લેતા જોયા નહિ. હું ગ્રાડકો સાથે માયાગ્રીક કરી પાછો ફરતો ત્યારે જોતો તો નામદાર કામ કરવાને બદલે બાપણું કરી રહ્યા છે !

અમે જે મકાનમાં રહેતા તેમાં અમારા જેવા લેભાગુઓની સંખ્યા વિશેષ હતી. એક મુરખી વર્તમાનપત્રોમાં નવ પરણિત લોકોના નામેજ શોખ્યા કરતાં. એ જનાજ પલંગ, કુર્સી, ટેબલ વગવરક અરીદી તેવાઓને ત્યાં પહોંચી જતા જોયા તાજેતરમાં પરણેલા લોકોને આવી વસ્તુઓની ઝુર રહેતી. કુંકમાં એવા સદ્ભાગીઓ સાથે અમારે પાનો પડ્યો હતો.

હિટલર હમેશા હવાઈ કિલ્લા રચતો રહેતો. ત્યારે હું તેની એ હવાઈ કિલ્લા જેવી ચાનોનો વિશેષ કરતો ત્યારે તે કહેતો.

“જ્યાં લગી કોઈ ચોળેના દ્રષ્ટિ સંમત ન હોય ત્યાં લગી આપણે હરગિઝ પ્રગતિ તરફ દૃઢ કરી ચકવાના નથી.”

એક નવિન પાર્ટી રચાવવાના મનસૂબા તે હમેશા ધણા કરતો.

ખરેરની રાજાઓમાં અમને પુરતો માલ મળ્યો, અમે ધૂમ કમાણી કરી. એ પૈસામાંથી મહેં મહિરા પાનની ખૂબ મૉજ માણી અને હિટલર રખડપટ્ટીએ નીકળી પડ્યો. પાછા ફરી તેણે મહોને કહ્યું.

“આજે હું “ધી ટનલ” નામની ફિલ્મ જોઈ આવ્યો છું. જેમાં એક સામાન્ય કેટિનો માનવી એક પાર્ટી કાઢમ કરી મોટો નેતા કેવી રીતે બને છે તે દેખાડવામાં આવ્યું છે.” અને તે ખામોશ થઈ ગયો. થોડીક પછે મુંગા રહ્યાં પછી તેણે પુનઃ જુરસા પુર્વક કહ્યું:-

“બસ એજ પ્રમાણે હું ‘ય નેતા બનીશ !”

એ સાંભળી હું ખડખડાટ હસી પડ્યો. હિટલર કામ કરવાને બદલે રાજકારણમાં રચ્યો પડ્યો રહેતો, એથી મહોને ખૂબ દોષ ઉપજતો. કહી કહી આસપાસના ઓરડાઓના એકરો પાજુ તેના સાથે વાનાંસાપમાં શામિલ થતા અને ઓરડો એવો લાગતો જણે ક્યાંક ઇમેજરન થઈ રહ્યું હોય.

કહી કહી કાંઈ મસ્કરો હિટલરનો કાટ પીંટી પર લટકાવી તે કાટ સાથે રાજકીયચર્ચા કરવા માંડતો. હિટલર એથી ખૂબ દોષે ભરાતો અને કહી કહી તેનો ઝુરસો મર્ધા પણુ ઓળંગી જતો. રાજ કારણે હિટલરને પોતાના ધંધાથી સદંતર ગાફિલ બનાવી દીધો હતો. તે રંગારો, રહેવાને બદલે રાજકારી નેતા બનવાના સ્વપ્ના જોયા હતા. હું તેની આ વલણથી ખૂબ નાખુશ હતો, પરંતુ તેના વિચારોને હું બદલી પણ શી રીતે શકતો હતો.

એજ રાજકીય વિચારો હતા જેણે હિટલરને જર્મનીના ટિકટર, બનાવી દીધો છે.

‘કારવાં’ ના હાંકેડુને ખુલ્લો પત્ર

લખનાર : મી. રતનજી રૂસ્તમજી મારશાલ સાહેબ બી. એ.

સાહેબ,

‘કારવાં’નો પ્રથમ એક અને તેમાં ‘લખનાં’ રહેવાને વિનંતી કરતો તા. ૧૧-૯-૩૬ નો આપનો પત્ર મળ્યો છે. કેટલાએક વર્ષની આપણને ઘણી પિછાન હોય એમ આપ આપના કાળજીમા મને ‘ભાઈ’ કહી સંબોધો છો. મને આપને શિખામણ આપવાની જરૂર થઈ પડે છે કે ગુજરાતી સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં ઊંચ કોટીના જે ગણ્યા ગાંઠ્યા કલમકર્તા નગરે પડે છે (જ્યાં મારી ગણુના પણ આપે વાળખી રીતે કરી છે એ આપના કાળજી ઉપરથી સાબિત થાય છે.) તેઓને જો આપ આપના ‘કારવાં’ની પ્રથમ મંજિરેજ ‘ભાઈ’ કહીને સંબોધશે તો ‘કારવાં’ની મંજિર માટે આપે સંવેદના સ્વપ્ના કુમુદ જવાના છે એ નક્કી માની એને ભાઈને સ્થાને સાક્ષર થી કે એ મનહમનો ‘માઈ’ શબ્દ આપે વાપરવો જોઈએ. આપ કદાચિત પૂછશે કે સાહિત્યના પ્રદેશમા એવા ભેદભાવ શા માટે? આપ આંખો પ્રગટ કરવાની નાદાની કરો તો પછી મારે ખુદા શબ્દમા જણાવવુંજ પડે કે એક ફતેહગંદ તંત્રી બનવા માટેના ભેદથી આપ બેખબર છો.

આપ કદાચિત એમ પણ કહેશે કે સાક્ષર શબ્દ તો ખિતાબ જેવો લાગે છે અને નવિન યુગમાં પ્રવેશોક્તા આપણા ઇલાકાએ ખિતાબો સામે પોતાનો ખોફ આ અગાઉ જરૂર ક્યો છે એ ખિતાબી હું બેખબર જણાઉં છું તો પછી મારે આપને સ્પષ્ટ કરવાનું કે એ ખોફ દુન્યાને દેખાડવા માટેનો છે, બાકી ખિતાબોની સંખ્યા તો ધરવાને બદલે સાચી દિન પ્રતિદિન વધતી જાય છે. “દેશ ગૌરવ”નો નવો ખિતાબ થોડા સમય ઉપર ગોધી કાટવામાં આવ્યો છે તે તો આપની જાણમાં

છે ને? અને એ ખિતાબ કયા ગણુની પ્રશંસા તરીકે એનાયત થયો છે તેપણુ આપને માલમ છે ને?

અને ખિતાબો આપવાનો કોઈ એક હથુ સત્તાનો ઈર્જનરો નથી. સ્વતંત્ર વાતાવરણમાં તો દરેક આસામીને પોતાની ભરજી મુજબનો ખિતાબ પોતાના નામ સાથે લગાડી દેવાને કે કાઢીને બદલે કરવાને છૂટ હોવી જોઈએ. દેશ અને પ્રજાની સાચી સ્વતંત્રતાનું એ એક જરૂરી ચિહ્ન છે અને તે મુજબે કેટલા સમયથી આપણે અમલ કરતા આવ્યા છીએ. જાદુના ખેલ કરતો મદારી પણ પોતાના નામ અગાડી ગ્રેડેસર શબ્દ લગાડે છે, એને મન ‘ગ્રેડેસર’ ખિતાબ સમાનજ છે. એને એમ કરતો અટકાવનાર પાક્યો છે કોઈ માનો પૂત આ દેશમાં? અને સામાને ખિતાબ આપવામાં પણ આપણે ક્યાં પાછા પડીએ એમ છીએ! કાઢીને ‘અર્ધો’ કાઢીને ‘મુર્ખો’, કાઢીને ‘મરકાદાસ’ કાઢીને ‘દેશબોધી’ અને એવાંતો જત જતના ખિતાબો આપણે વાત વાતમાં છૂટે હાથે આપ્યા જઈએ છીએ. એટલે આજનો જમાનો ખિતાબની પ્રજાની વિરોધ છે એમ હું તો માનતો નથી અને તેથી મારી આપને સલાહ છે કે, હવેથી કાંઈપણ લેખકને આપના માસિક માટે કલમ પ્રસાદિ પીરસવા આગંત્રણ આપતા ભાઈન લખનાં તેમને સાક્ષર થી, સાક્ષર સમ્રાટ, સાહિત્ય રત્ન, સાહિત્ય યંગાર, સાહિત્યમણિ, સાહિત્ય વિશારદ, વગેરેથી સંબોધશે તો તેમાં આવડે તમનેજ ફાયદો છે.

અને એક થીજ વાન પણ સંભળાવી દઉં. તમારી ‘પહેલી મંજિર’માં તમે એટલી મોટી વાતો કરો છો, તમે શું કરવાના છો અને શું નથી કરવાના તેનું ઘરવાન મળાવો છો,

તમારી નીતિ 'તોડવાની નદિ પણુ નેડવાની છે,' 'લાંગવાની નદિ પણુ સાંધવાની છે,' 'ખાળવાની નદિ પણુ સંધવાની છે,' એવી એવી વાતો કરી એવા લેખકોના નામ આપો છો કે જેઓ તરફથી "કારવાં"ને તેની મંજિલ દરમ્યાન ખોરાક મળવાની આશા રહે છે? મને પૂછવાની રમ્મ છે તંત્રી થી, કે જેઓએ તમારી પ્રથમ મંજિલમાં મદદ નથી આપી એવાઓના નામો તેઓ આપની મંજિલમાં સામેલ થાય એ પહેલાંજ છાપી દેવામાં આપે તેમને વધુ પડતું વજન નથી આપ્યું? તમે કદાચિત કહેશો કે ધણુ લોકોને ખોતાતું નામ પ્રસિદ્ધ થાય તે માટે હેંશ હેંચ છે અને તેઓ અધિપતિની દાદીમાં દાથ નાંખી કાઢક રીતે પણુ ખોતાતું નામ છપાવે ત્યારેજ જંપે છે. માફ માનવું છે કે આમ તેમની દાદીમાં દાથ ન નંખાય (અને નાંખનારના દાથ કાઢ રેવાના બોજ ન બને) તેટલા માટેજ લગભગ સધળા અધિપતિ રાજોએ દાદીને તિલાંજલી આપી દીધી છે અને વાત દાદી પરથી મૂજ પર ન આવે તે માટે મહાનગીની સાક્ષાત પ્રતિમા સમી મૂકીને પણુ તેઓએ સમ સમ કર્યા છે. તમારા ગયા અંકમા છપાયલી તમારી છાપી ઉપરથી તમે પણુ દાદી અને મૂજનું મેદાન સફાવટ કરી નાંખેલું જણાય છે. પણુ મૂજ વાન પર આવતાં જણાવવાનું કે ધણુને-લગભગ સધળાને-ખોતાના નામ (નાદાર, ચારે, કે સરોગિયાની રિપ ખાદ કરતા) છપાવ તે માટે હેંશ હેંચ છે એ વળી હું સ્વીકારું છું. એમ કરી, તેઓને શહ રાખી, લાગિમાં તેમનો સદકાર મેળવતા રહેવા કાજે આપે જાણીતાં નામોને પ્રસ્નાવનામાં રચાન આપવાની દિકમત લગાવી હેંચ તો સમજ્યા. એ વિચારે માફ નામ પણુ તેમા શામેલ કયું હેંચ તો પછી ફરિયાદ કરવાનું મને જાતું દાગણુ સેંદ નાદિ. ખરે!

પડતું એ વાતો બાબુ કરતાં, મારે આપને ખાસ પૂછવાનું કે દમગાંજ નવું મસિક શરવાની

આપને કેમ ઉઝટ થઈ આવી? શું આપ એમ ધારે છો કે એક-એક નવું માસિક ચાલુ કરવા માટે આ ચોખ સમય છે? કાળના લાવ ઉંચા ગયા છે એ વાત સમજ્યા; યુરોપમાં દારણુ યુદ્ધ ચાલી રહ્યું હોવાનું સંભળાય છે, અને પ્રમ્મ સધળું લક્ષ તે પ્રત્યે આપી રહી છે તે પણુ સમજ્યા; સધળે ખેડારી અને ખેડારી નગરે આવે છે (અને છતાં જ્યાં ત્યાં ખેડારીઓ ઉભરાઈ ગય છે) તે પણુ સમજ્યા. એ સધળા સાધારણ વાતો છે અને એ કારણોને લઈ એક નવું માસિક પ્રગટાવવાનો આ સાચો સમય નથી એમ હું કહેવા માગતો નથી, પરંતુ માફ કહેવાનું જુદુંજ છે.

"શું કારવાંની મંજિલ રાફ કરી, ગુર્જરે સાદિત્વના ક્ષેત્રમાં અવનવો પ્રકાશ ફેંડી આપ સાદિત્વકર કે સાદિત્વ એવક તરીકે આપનું નામ અમર કરી જવાની આશા રાખે છે? હું તેમ માનતો નથી, કારણુ તેમ ભેત તો મંજિલને પહેલે કદમેજ રવર્ગની સદની સાતિમાં મતેલાં "ગુજરાત" "કૌમુદિ," "સાદિત્વ," "વસંત" વગેરેની "અશોષાદ" હેંડે ધરવાની આપને જરૂર ન જણાત. અને ગુર્જર સાદિત્વના ક્ષેત્રમાં, જે વાતાવરણમાં આપણે નગીએ છીએ તે જોતાં, અમરના પ્રાપ્ત કરવાની કાછની તાકત નથી એવો આપ જાણીજ છોને? એકજ દષ્ટાંત આપું? 'ગુણવંતી ગુજરાતના' ગીતા માહ ગાજને નર્મદ મુરંગીમાં માર્ગે લાગ્યા, અને કાઢક આજે એને 'અમર લીર નર્મદ' કહીને ગંભોંધ છે કે લાલકાજ કેટલાક ચાણુક લાકને કેવા ઉભા થઇ ગય છે અને નર્મદ તો ખચાંબુ દત્તો, ધર્મદુષ્ટાઉ દત્તો, રંગિના રાગ દત્તો, વગેરે વાંતાના કેવા કુપ્રકા મારે છે? તેજે શું કહું, શું લખ્યું? ને પ્રત્યે ખ્યાન આપવાને બદલે તે કેવો દત્તો તે દેખાડી આપવાને કેવી ધમપટકિ ગાય છે? ન્યારે પડતુ રિથિનિ આવી છે. ન્યારે આપે સાદિત્વના ક્ષેત્રમાં અમરના

પ્રાપ્ત કરવાની આશાએ ઝંપલાવ્યું હોય એમ
હું માનતો નથી, છતાં આપે એવી કાંઈ આશા
રાખી હોય તો તેવી આશાએને આપના હજી
બિનઅનુભવી સાહિત્ય લેખનમાંથી સત્વર દૂર
કરવામાજ શોભા છે, ફાયદો છે, એ નક્કી
માની લેજો.

એક મુસ્લિમ તરીકે શિષ્ય માસિક ગુજરાતને
ચરણે ધરવા માટે આપની કામ આપને માનથી
વધાવી લેશે, બદલાયા નવાઈ દેશે, એવા કાર્ત્તવ્યોને
આપે કાફલો હુકમમાંથી હોય તો તે બાબતમાં
મારે કશું કહેવાનું નથી, કારણ મુસ્લિમો સાચી
સાહિત્ય મેવાની કેટલી અને કેવી કદર કરી શકે
છે એ જાણવાનું મુલાખ્ય મને પ્રાપ્ત થયું નથી.
પરંતુ મારા સુશિક્ષિત મણાના પારસી બીરાદરો,
જેઓમાં કેટલાક તો મેકસવિયર અને મિડલનના
'ખા' મણાય છે, તેઓ જ્યારે ત્યારે પોતાની
સંસ્કારિતનો પરચો કરાવતા જાય છે કે હમારી
પોતાનીજ ભાષામાં કાવ્યો લખતા ગુર્જર કવિ
સમ્રાટ અરદેશર બખરદારને હમો બરોબર સમજી
શકતા નથી એ કવિ એટલું શુદ્ધ લખે છે કે
હમો શુદ્ધતા ચાને અશોષતા અનુયાયીઓ હોવા
છતાં તેમના શુદ્ધ કાવ્યો વાંચી સમજી અમારી
અશુદ્ધ ભાષાને દૂર કરવા મનજ કરી શકતા
નથી. હાલના પડછ ફાટી જાય એવા અચાનેએ
કવિવર બખરદારની અમૂલ્ય સાહિત્ય મેવા સંબંધે
એ શુદ્ધ ભાષાથી ભડકનારાઓ આગળ જ્યારે
ચાલુ પોદાર ક્યાં, ત્યારે ગયેજ મામે તેઓએ
કવિવરની કદર કરવાને કમર કરી છે; પરંતુ
આપની સાહિત્ય મેવાની કેટલી કદર થશે તે
કહેવાનો મને કશો અધિકાર નથી કારણ
મુસ્લિમોના ધાત્ર સમાગમમાં હું જાણ્યો નથી.

એક ઉંચ કાદીનું માસિક બદાર પાડી, તેમાં
સુધળી કામના લેખકોને અને તેમના રચના
વિચારોને અપશ્વરપાતપણે રચાવ આપી, આપ
જુદી જુદી કામોમાં અંકવની લાવના બિલવ.

વાની ઈચ્છા રાખતા હોય તો મારે સાફ સાફ
શબ્દોમાં જણાવવાનું કે આપની ઈચ્છા અનિ-
ચ્છનીય છે. દેશ બકિતનો ઈનરો રાખનારાઓ-
માંથી કેટલાક જ્યારે ત્યારે સંભળાવે છે કે
પરદેશીઓએ આપણા હાથમાંથી હથિયાર દૂર
લેઈ આપણને બાવલા અને કાચર બનાવ્યા છે.
જો આ વાત સાચી હોય તો પછી આપણી
કામરતાને કાચરવાસ કરવાનું એકજ સ્થાપન
જ્યારે ત્યારે ધર્મને નામે કોમી દુહાકો મચાવી
આપણા નાશ પામતા ગુજરાતને સમગ્ર રાખ-
વાનું છે, ધર્મ પ્રત્યેની આપણી ઉદ્ધારિતનો
કાંકિષ્ટિયો કરવાનું છે. આ વિચારો આપના
પ્રથમ અંકમાના એક લેખ ઉપરથીજ મારા
મનમાં પ્રવેશ્યા છે અને તેણે મારા મનને મગજ
ઉપર એટલી ઉંડી અસર ઉપાવવી છે કે જે
નારીમારી અને કોમી બેદલાવનાના 'રામ બોલો
ભાઈ રામ' માટે આપે આ નવીન માસિક
પ્રગટાવ્યું હોય તો તેમ થતું અટકાવી, કનિ-
હાસના પાના શોભાવના અને આગળ આપણ
કૃત્યો સાથે સરખાવતાં નર્મકાના પલ જેટલું
અંતર દેખાડનાં, ગરાનનની સાચવણી અર્થે એ
વિચાર પડતો મૂકવા હું આપને આગ્રહ કરું છું.
મારા એ આગ્રહનો સ્વીકાર કરી, આપણી
અક્યનાનો અંકકાર સત્વર દૂર કરો એવી
આશા સાથે.

લીડ આપને

રતન.

“બેકાર”ના હાસ્ય સંસ્કૃત પુસ્તકો

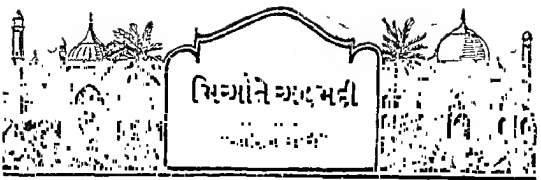
૧. જુની આપે નવા તમાશા રૂ. ૧-૪-૦
૨. કલમ ચાલુક રૂ. ૧-૪-૦
- “સાંભરી” કૃત જીવન પ્રકાશ રૂ. ૧-૦-૦
- “અસર” સાંભરી એમ જો કૃત

મુદ્રક: અલી ગિરનાર રૂ. ૧-૪-૦

“તુરાણ” કૃત મિલુગારી રૂ. ૧-૦-૦

૮. ખ. જુદું.

રજાકર: -ધી રાંદર રજાકર કાળી, મુરત.

[“જાન તા. ૨૬ જુન ૧૯૩૯ના ઓલ ઈન્ડિયા પ્રોટેક્ટના મુંબઈ સ્ટેશન પરથી એન્યુ- ફેશનલ પ્રેક્ષામંત્રી બાઈ શ્રી “આસિમ” રાઠોડીએ “મિત્રોને અદ્ભૂતી” ઉપર જે નિબંધ વાંચ્યો હતો તે અંગે ઓલ ઇન્ડિયા રેડિયોની સહાનુભૂતિથી આશ્ચર્ય સહિત છાપવામાં આવે છે. તંત્રી]

અરબ પ્રજાના ઇતિહાસમાં જેને અજ્ઞાનતાનો યુગ કહેવામાં આવે છે, એ સમયથી અરબોમાં “ઈતિહાસ”નો પ્રેમ હતો. તેઓ એ યુગમાં અબજુ હતા, નેમની પાસે લખવાની સામગ્રી ન હતી, છતાં તેઓ પોતાના વડવાઓના મદદાન અને સ્મરણપાત્ર બનાવોને પોતાની યાદ શક્તિમાં જળવી રાખતા અને આ રીતે એમની સ્મરણ શક્તિમાં જળવાઈ રહેલો ઇતિ- હાસ, પેઢી દર પેઢીએ ઉતરતો જતો. અરબોમાં ઇતિહાસનો સ્વભાવિક જ પ્રેમ હતો, એ આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જાણી શકાય છે.

અરબોમાં ઈસ્લામી ધર્મ પ્રસાર્યા પછી એમનો પ્રગતીકાળ શરૂ થયો. નેઆમાં સંસ્કાર અને શિક્ષણ ખીલ્યાં, વિદ્યા, કળા ઇત્યાદિનો પ્રેમ જાગૃત થયો. વિદ્વાન લોકો ઉત્પન્ન થયા હાન્યા અને જુદી જુદી વિદ્યા, કળાઓના અભ્યાસ અને લેખન તેમણે આરંભ્યા. પોતાના લોકોની સ્મરણ શક્તિમાં જે ઇતિહાસ જળવાઈ રહ્યો હતો, તેને તેઓએ પુરા આકારે એકઠો કર્યો, અરબોના તારવસર્થા ઉમરી, અબ્બાસી અને ફેનેસ કાળમાં સંખ્યાબંધ અરબ ઇતિહાસકારોના હાથે નેમના અને તેમના પૂર્વેના સમયના ઇતિહાસો લખાયા.

અરબોએ ઇતિહાસને સામાન્ય ઇતિહાસ રહેવા દીધો. નહીં પરંતુ કાળે કરી તેને કળાના શિખરે પહોંચાડ્યો. હંબને ખદ્દુન અરબોનો મદદાન ઇતિહાસકાર હતો. તેણે વિસતૃત ઇતિ- હાસ લખ્યો અને ઇતિહાસના લેખન માટે વિજ્ઞાનની પદ્ધતિ અનુસરતા સિદ્ધાંતો કાયમ કર્યા પુરોપતા વિદ્વાનો તેને અર્વાચીન જગતનો મદદાન ઇતિહાસકાર માને છે.

અરબો પછી ઈરાનીઓનો સમય આવ્યો. ઈરાનમાં ઈસ્લામ દાખલ થયા શરૂ થતા સામાન્ય સંસ્કારો પણ દાખલ થયા ઇતિહાસનો સંસ્કાર પણ આશુવ અને જુલુજુલની ભૂમિમાં ખીલ્યો. ‘દવજુસ્સકા’ અને ‘હબીબુસ્સિયર’ના કર્તા ‘મોન્હેમ્દીર’ અથવા ‘આબિન્દશાદ’ ઈરાનના નામાંકિત ઇતિહાસકારો છે. ઈરાની ઇતિહાસકારોની મદદનને પરિણામે ઈરાનના જુદા જુદા સમય અને રાજવસોનો ઇતિહાસ આજે આપણે મેળવી શકીએ છીએ.

હિન્દુસ્તાનમાં ઈસ્લામ દાખલ થયો, તે પહેલાંથીજ અરબો બાદના પરિચયમાં આવ્યા હતા. અરબો હિન્દ સાથે વેપાર રોજગાર ચલાવતા હતા અને તેમણે હિન્દમાં વસવાટ પણ કર્યો હતો. અરબ મુસાફરો પણ હિન્દમાં આવ્યા હતા. પોતાના હિન્દના પરિચયને નેઆ વિચરી ત્રણ નહોં અને ઇતિહાસમાં તેને સંબંધીને લલિષ્ઠના ઇતિહાસ પ્રેમીઓ માટે સામગ્રી ઊભી થયા. અરબી ઇતિહાસકારોએ પોતાના ઇતિહાસોમાં હિન્દને ઘણી ઇતિહાસિક બિનાઓ સંબંધી દતી, પણ ‘અલ ખીરની’એ ‘વાલીખુવ હિન્દ’ નામે હિન્દુસ્તાનનો પ્રથમ ઇતિહાસ

“મિઆતિ અહમદી”

“મિઆતિ સિકન્દરી” પછી “મિઆતિ અહમદી” આવે છે. “મિઆતિ અહમદી”માં દિજરી સન ૧૦૦૦ થી દિજરી સન ૧૧૩૬ સુધીનો ઇતિહાસ આપવામાં આવ્યો છે. “મિઆતિ અહમદી”ના કર્તાએ પૂર્વ કાગલા ઇતિહાસનું વર્ણન પ્રણે અંગે “મિઆતિ સિકન્દરી” ઉપરથી કરી આરંભનો ઇતિહાસિક સિદ્ધિસિદ્ધે સાચવી રાખ્યો છે. “મિઆત” એક દગ્ગર વપતો ઇતિહાસ આપણા હાથમાં મૂકે છે મિઆતના કર્તાનું ઇતિહાસ ધારણુ ઉચ્ચ પ્રકારનું છે. અને તેઓ પોતાના ધેરણુ ઉપર કમીન ઇતિહાસિક નોંધ લે છે. “મિઆત” ના ઉત્તર ભાગમાં જે ઇતિહાસ લખવામાં આવ્યા છે, એ ઘણે અંગે ઇતિહાસકારના સમયનો ઇતિહાસ છે. અને તેમાં પણ એવા બનાવોનો તેમણે ઉલ્લેખ કર્યો છે, જેમાં ઇતિહાસકારના પિતા, ઇતિહાસકાર પોતે તથા તેમના સંબંધીઓએ ભાગ લીધો છે. આ ઇતિહાસમાં નેબીહી બાબતોમાં ફટલીક તેમની નજરે નજરે લેવાયેલી છે. તેમના પિતા અને તેઓ “વાકિઆ નવિશ” બનાવ નોંધનારા કિંવા (સરકારી લેહીયા) હોવાથી તથા બીજી અનુકૂળતાઓ પણ તેમને પ્રાપ્ત હોવાથી પોતાના ઇતિહાસ માટે પ્રમાણુબદ્ધ અને સારી માહિતી એકઠી કરવાનું તેમને બની આવ્યું હતું. સરકારી ફરમાનો અને રાજ્યકર્તાઓના બનાવો સાથે સંબંધ રાખતા દુકમોના પણ તેમણે ઉતારાઓ આપ્યા છે. આ રીતે તેમણે વર્ણવેલા બનાવોની સનદશીરતામાં વધારો થાય છે. આ સ્વયં જતાં તેઓ પોતે અપદાપાત, સુશીલ અને ઉદાર મતવાદી હતા, અને પોતાના ઇતિહાસ લેખનમાં આ ધારણુને સાચવી રાખવાનો તેમણે મહત્તમ નિર્ણય કર્યો હતો. તેમણે ઇતિ-

હાસ વાંચવાથી આ વસ્તુની આપણને ખાતરી થાય છે. “મિઆતિ અહમદી”ના ઇતિહાસ ધારણુ વિષે મન ઉચ્ચારનારાઓએ, એકબેર મતે તેમના આ ગુણની પ્રશંસા કરી છે. “મિઆતિ અહમદી”ની ‘પુરવણી’ તેનું એક મદતનું અંગ છે. એને કર્તાએ પોતાના ઇતિહાસના ‘આતિમહ’ તરીકે ઓળખાવ્યો છે. “મિઆત” નું ‘આતિમદ’ તેના વિદ્વાન લેખકની કીર્તિ અજવાળનારું છે. એ માટે કશું પણ શંકા જેવું નથી.

“મિઆત” ના ‘આતિમહ’ માં શહેર વર્ણન, શહેરના પરાં, વિકાસો, નદીઓ, તળાવો, બગીચાઓ, ઔદિયાઓ, ગુજરાનની છુદી છુદી ભતીઓ, ધર્મો, ધર્મ-રચનાઓ, તિથો, એ સમયના પ્રચલિત માપ-તોલ, અધિકારીઓના મનસ્સ (સિદ્ધા) તથા તેમનાં કાર્યો, રાજ્યવ્યવસ્થા વિભાગ, પર્વતો, શોધઓ, ઇતિહાસ દુકમો, છતાં ગ્રીષ્મક સાથે અને સુદર રીતે આપ્યું છે. આ ભાગ વાંચવાથી તે સમયના ગુજરાતનું જીવન આપણી દષ્ટિ સમક્ષ ખડું થાય છે. “મિઆતિ અહમદી” ઇતિહાસ છે, છતાં એક નવકથા આપણે વાંચતા હોઈએ તેમ લાગે છે. “મિઆત” નો આખો ઇતિહાસ અને ‘આતિમદ’ ના આદર્શણનું એક ખાસ ખેંચાણુ કારક તત્ત્વ તેની ગંધ શેલી અને કાવ્ય શણુ માર છે. “મિઆત”ના કર્તા સામાન્ય ઇતિહાસકાર ન હતા, સાદિય ગુણો પણ ધરાવતા હતા. પોતાના સમયમાં પ્રચલિત “ઈન્શા” જેને ગંધ લેખન કહે છે, ને વિદ્વાનોએ જેને શિક્ષા આપી એક શાખા માની છે તે એ વિદ્વાન લેખક પ્રાપ્ત કરી હતી. “ઈન્શા” એ શ પ્રકારનું ગદ્ય લેખન છે કે જે સામાન્ય રીતે વિદ્વાનો લખે છે, અને તે વડે તેઓ સામાન્ય લાવાને, અર્થ ગૌરવ અને શબ્દ ગૌરવથી વિભૂષિત બનાવે છે. “મિઆત”ના કર્તા મિરઝા મોહમ્મદ દસલ “ઈન્શા” ઇન્શા કિંવા ફન્ને ઇન્શા” ગદ્ય લેખનના

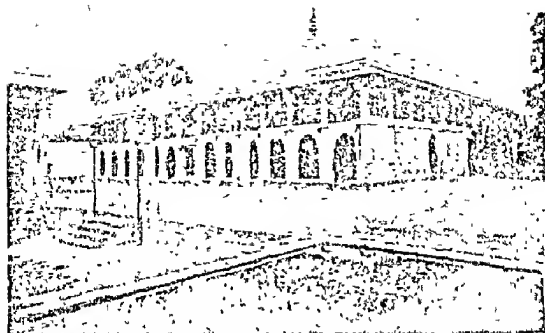
પંડિત હતા. એટલે એમના હતિદાસનું ગદ્ય એ રીતનું જ લખાયું છે. બીજા કારણી ક્ષતિ-
દાસકારણથી એમનું ગદ્ય લુપ્ત પ્રકારનું છે, તેનું
કારણ પણ એજ છે. 'મિઆત'ના કર્તાએ
પોતાના હતિદાસને 'કન્યા'થી શબ્દગદ્યનો
પણ વિચાર રાખ્યો હતો, એ આ ઉપરથી
જણાઈ આવે છે.

"મિઆત"નો બીજો ગુણ તેનો કાવ્ય
શબ્દગદ્ય છે. હતિદાસમાં સામાન્ય રીતે કાવ્ય
પદ્ધતિઓ આપનામાં આવી નથી. પ્રાસંગિક
રીતે જરૂર હોય તો, તે આવે છે. છતાં કારણી
હતિદાસકારે કાવ્ય પંક્તિઓ અથવા પ્રમાણમાં
પણ આપના વગર રહી શકતા નથી. 'મિઆત'
માં કાવ્ય પદ્ધતિઓ પ્રાસંગિક રીતેજ નહીં,
પરંતુ આ હતિદાસને આકાંક્ષા બનાવવા માટે
અને કવિતા ચોંચકાતી રસ તૃપ્તિ કરવા અર્થે
આપનામાં આવી છે. "મિઆત"ના કર્તા
પણ એક ઉચ્ચ કાર્તિકા કવિ હતા. એટલે
પોતાના પુસ્તકમાં બીજા નામાંકિત કવિઓ સાથે
પોતાના (સ્વરચિત) કાવ્યો પણ આપ્યાં છે.
આ પદ્ધતિ જુની છે, છતાં તે એકાદ રસમય
તા નથી. હતિદાસ સાથે આપેલ ગુજ-
રાનનું સૌન્દર્ય-વર્ણન, રથજી વર્ણન આપણને
અને એવાં છે. મુક્તાન અદમદશાવળ સમયનો
દુઃખી શિરાગ્રીએ આપેલો પદ્યમય હતિદાસ
આપણું મન ખંચે છે. મનઝળ કે "મિઆત"
અદમદી" પોતાના અનેક ગુણોને લઈને એક
નંદર હતિદાસ પરીચાર થયો છે.

મિઆતે "અદમદી"ના કર્તા તથા
તેમનો હતિદાસ

'મિઆતે અદમદી'ના કર્તાનું મૂળ નામ
મિરજા મોદમદ દસન અને તેમના પિતાનું
નામ અપીમોદમદ દત્ત. તેમનું પંદ્ર નજા કારણી
દત્ત. મોદમદ રાત્ર્યકાળગ દરોળથી ક્ષતિજ નંગ
દિન્દુલાનામાં આવ્યા હતા, અને મોદમદ દરજા

તરફથી તેમને આશ્રય મળ્યો હતો. મોદમદ
સત્તાઃ ઔરંગઝેબના સમયમાં મિરજા મોદમદ
દસનના પિતા, યુરદાનપૂરમાં આવી વસ્યા હતા.
તેઓ 'વાકિયા નિગાર' બનાવેા નોંધનારા
લલિયા તરીકે સરકારી નોકરીમાં જોડ્યા હતા.
મિરજા મોદમદ દસનનો જન્મ યુરદાનપૂરમાં
દિવસી સને ૧૧૨૨ (ઈ. સ. ૧૭૦૦)માં થયો
હતો. અને ઈ. સ. ૧૧૭૬માં ચોમેદ વર્ષની
ઉમરે સ્વર્ગવાસ થયેલું અનુમાન કરવામાં આવે
છે. દિવસી સન ૧૧૨૦માં શાદબદ્દ જલ્દાર-
શાદને લગ્નરીમાં ગુજરાત પ્રાંત આવ્યા. આ સમયે
યુરદાનપૂરથી અમદાવાદ આવ્યા. મિરજા મોદ-
મદ દસનના પિતા લી. સન ૧૭૦૮માં અમ-
દાવાદમાં આવ્યા હતા. મિરજા મોદમદ દસ-
નની વય તે વખતે આઠ વર્ષની હતી. મિરજા
મોદમદ દસને અમદાવાદમાંજ કારગી, અરબી,
તથા બીજા વિદ્યાઓનું શિક્ષણ લીધું હતું. મિરજા
મોદમદ દસન વિદ્યાના ગોખીન ટોર્ક, શાકી,
મજમુદ કન્દા-ગધકેબના, શાજીન, જગીશ,
મુવિદ્યા અને હતિદાસનો અભ્યાસ પોતાના
અંગ ગોખથી વધાર્યો હતો. તેઓ એ કુટુંબી
તથા દિવસી મંચનો મંચ જે મનમેદ તે
તફાવત યાચ્યા આવે છે, તેના વિષે પણ એક
પુસ્તક લખ્યું હતું. ઉપરાંત મોગજ શહેનશાહન
તથા શહેનશાહના લુદ્ધ લુદ્ધ પ્રાંતમાં પ્રચલિત
નાણું પ્રકરણી (Fingergall) અને પચવાની
(Revenue) ખાતાના ધારણારજીનો સંગ્રહ
પણ એમને ક્યો હતો. એમના અભ્યાસ તથા
ચરિત્રના જણ એમના હતિદાસ ઉપરથી મળ્યા
આવે છે. પુરાણ મયા પડી પોને પણ સરકારી
નોકરીમાં જોડ્યા, અને આગળ જતાં પોતાના
પિતાની જેમતેઓ પણ 'વાકિયા નિગાર' તરીકે
નિમાયા. તેમના પિતાને સરકાર તરફથી "અમી
મોદમદખાન"નો ખિતાબ મળ્યો હતો. તેમ
એમને પણ મજદૂર ખિતાબ મળ્યો. મોદમદ-

નરિલમ સ્થાપત્યકળા અને શિલ્પકળાના અભ્યાસ નમૂનારૂપ, મુસ્લિમ સારનાકળાની એક બનોબી
સાદગાર સંસ્થાન મદદથી બેગમના ઉનાદ "સાલ્અલમ સાલ્અનો મોમે" અમુલ્યમદદાપ્પાદ.

અમુલ્યમદદાપ્પાદની "મીલી બલીસ્તા મસજિદ મીલમગસલા મસજિદ". મિયામી કાળની મસ્જિદની
આવી મીલમ નદી બેગમે દનિયલિય પ્રસાદી મોદામી ઉંદ છે કે.

'દિલ્લ રમાસા થાદે અલ્લે રહનામે ખાલી નહિ:
અપને માર્ગીય થે ઉમ્મન અબનોબી નદિ'.

શાહના સમયમાં તેમને ગુજરાતની 'દીવાની' મળી હતી. મોગલ રાજ્ય પોતાની પછીના છેલ્લા પગથિયાં ઉતરી રહ્યું હતું, એટલે એમની આ 'દીવાની' છેલ્લીજ હતી. આ દીવાનીના સમયમાં તેમને કાઠિયાસ કામ કરવાનું પણ ન હતું, કારણ કે સવર્ણી રાજ્ય વ્યવસ્થા ખચકી ગઈ હતી. ઈ. સ. ૧૭૫૦માં આક્રમણીય બીજાના સમયમાં એમણે 'મિર્ઝાતે અહમદી' લખવાનું શરૂ કર્યું. અને ઈ. સ. ૧૭૬૦માં તેમણે તે પૂર્ણ કરી. ઈ. સ. ૧૭૬૦ પછી પણ થોડાંક વર્ષ એમણે પોતાના ઇતિહાસની પૂર્ણતા અર્થે ગાળ્યાં દતાં. એટલે આ ઇતિહાસ લખવામાં તેમને આસરે ૧૩ વર્ષ લાગ્યાં દતાં.

મિરજાએ પોતાના ઇતિહાસમાં લખેલા કેટલાક મહત્વના બનાવો તેમણે નગર નિવાસી હતા, કેટલાકમાં તેમણે પોતે લાગ લીધાં દત્તો, અને કેટલાક સત્તાવાર આધાર ઉપરથી લખ્યા દતા. ઈ. સ. ૧૭૫૫ એટલે 'મિર્ઝાતે' જ્યારે અર્ધ લખાઈ હતી, ત્યારે ગુજરાતમાં મરાઠાઓ ચડી આઘ્યા દતા. અને અમદાવાદ કબ્જે કર્યું હતું. એમનો ઇતિહાસ પૂર્ણ થયો એ દરમિયાન (ઈ.સ. ૧૭૬૧માં) પાણી-પતનું મરાઠા યુદ્ધ થયું હતું. જેની નોંધ એમણે પ્રતાવનામાં લીધી છે. એ ઉપરાંત પોતાના ઇતિહાસમાં પણ એ વિષે ઉલ્લેખ કર્યો છે, અને ગુજરાતના લોકોની એ સમયે યાદગી અવસ્થા પ્રત્યે પોતાના શોક અને સદાનુજીતિ દર્શાવ્યાં છે.

મિરજા મોદમદ દસને સરકારી તોફારીમાં દતા, તે વખતે મીસલાલ કાયસ્થ નામના એક હિન્દુ સત્કર્મી એમના મદદનીશ તરીકે એમના કાય નીચે કામ કરતા દતા. આ મીસલાલ કાયસ્થે કારગી લાખાનો કારો અધ્યાસ કર્યો દત્તો. મિરજાને "મિર્ઝાતે"ના લેખન વખતે મજદૂર મોસલાલ તરફથી સલાયતા મળી હતી. 'મિર્ઝાતે અહમદી'નાં ખાનિમન-પરિવારમાં હિન્દુ જાત

સ્થળે, તથા બીજી હિન્દુઓ સાથે સંબંધ ધરાવતી જે વિગતો આવે છે, એ વિષે મિરજાને મીસલાલ કાયસ્થનો સદકાર થયો ઉપયોગી થઈ પડ્યો હશે, એ આપણે રહેજે કદી શકીએ છીએ. મીસલાલ કાયસ્થના અવસાન પછી પણ એમણે પોતાના ઇતિહાસમાં પોતાના સલાયકને યાદ કરી, તેની નોંધ લઈ, પોતાની સમ્માર્ષ, ઈન્સાફ પસંદી સુચિવતા અને નિખાલસપણાની સાબિતી આપી છે.

"મિર્ઝાતે અહમદી"નો ઇતિહાસ એ લાગમાં બેંચાયેલો છે. તેના પહેલાં લાગમાં ગુજરાતની રાજદારી તથા સમાજિક તવારીખ છે. જ્યારે બીજામાં 'ખાતમહુ' એટલે પૂરવણી છે. જેના સંબંધમાં આગળ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

મિરજા મોદમદ દસને 'મિર્ઝાતે' પૂર્ણ કર્યા પછી લલિયા પાસે તેની પ્રત તૈયાર કરાવી હતી. કારમી પુસ્તક લેખનારોનો તે સમયે એ સામાન્ય રિવાજ દત્તો. આ પ્રત મોદમદ મુકર્રમ નામના લલિયાએ તૈયાર કરી હતી. આ પ્રતના મૂળ પૃષ્ઠ ઉપર મિરજા મોદમદ દસને પોતાની સદી સિદ્ધી મૂકી નેને ખરી લેવાનું બંદરૂં કર્યું હતું, જે પ્રત આજે ખંભાત રોડ લાયબ્રેરીમાં જળવાઈ રહી છે.

'મિર્ઝાતે' લખાયા પછી ઘણાં વર્ષ મુઘી એમને એમજ એ પડી રહી હતી. તેના ઉપાવરતો પ્રસંગ બહુ પાછળથી આવ્યો દત્તો. ડૉ. બર્ડ (Bird) ઈ. સ. ૧૮૪૪માં સૌથી પહેલાં "મિર્ઝાતે અહમદી"નો તરજુમો અંગ્રેજીમાં કર્યો દત્તો. તે પછી સર ઈ. ગી. બેલીએ "હિસ્ટરી ઓફ ગુજરાત" ઈ. સ. ૧૮૮૬માં લખી ત્યારે ડૉ. બર્ડના મજદૂર તરજુમાનો તેમણે ઉપયોગ કર્યો દત્તો. "મિર્ઝાતે અહમદી" એ પ્રથમ પ્રકાશ ડૉ. બર્ડના પ્રયત્નથી જન્યા દત્તો અને એ રીતે પુરાવના તે ઇતિહાસ પ્રેમી અંગના પરિચયમાં આવી હતી ડૉ. બર્ડના

દાયમાં "મિઆંત"ની કાઠી દસ્ત સિખિત પ્રત આવી હતી. તેમજ આ દસ્ત પ્રત ઉપરથી તેના અમુક ભાગનું અંગ્રેજી વ્યુત્પાનતર કર્યું. દવું ઈ. સ. ૧૮૮૮માં મુખ્યના "ફેલ્ડેસ કોશ" પ્રેસમાં પહેલી વહેલી ફારમીમાં "મિઆંત" ઉપાધિ દતી.

"મિઆંત"ની એક દસ્ત પ્રત અદમદાવાદ વાળા જનાજ ઝંતુલ દક સાહેબને મળી હતી જેના ઉપરથી તેમજ એક બીજી પ્રત તંવાર કરાવી હતી આ ઝંતુલ દકના દાદાથી જનાજ નરસ દકનું "જમરત" વર્ણન 'મિઆંત'ના લેખક જનાજ મિરજા મોદમદ દસને પાતાના દત્તિ દાસમાં કર્યું છે. નરસ દક 'મિઆંત'ના કરાના સમયમાં અદમદાવાદના તાલીમ: મુન્શી કુટુંબના નાનારા અને મુલસિય-એકાઉન્ટન્ટ દલા. ઈમનાજ કુટુંબના એક બીજા નાનારા જનાજ રજીઉલ દક અગ્યામીએ 'મિઆંત'ને ઉર્દુ તરજુમે "આર્થનમે ગુજરાત"ના નામે મુખદના 'છંદમાં' પ્રેસમાં છપાવ્યા દનો. એ પત્રક મુખ્યના શાહ સાદાચર નાપુલ મોદમદ અલી શેમે (જેએ એક સમયે મુખદના ગવર્નરની કારોબારી કાઉન્સિલના મેમ્બર દલા)ને અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું. ઇ. સ. ૧૯૦૫-૧૯૦૬માં અદમદાવાદવાળા મોક્ષવી રજીઉલદક સાહેબ અગ્યામીએ અમદાવાદના શહેર કાઠી સાહેબના કુતુખખાનાની દસ્ત સિખિત ફારમી કિતાબ ઉપરથી ઉર્દુમાં તરજુમે કરેલી પુરી દસ્ત પ્રત, અદમદાવાદવાળા મારા મિત્ર અને "દીન" અગ્યામીકના એડીટર જનાજ નિઝમુદ્દીન કુરેશી સાદબ પામે આજે પણ માનુલ છે. જેને 'ફેલ્ડેસ' શરૂઆનનો ભાગ જનાજ મોદમદી રજીઉલ દક સાહેબ અગ્યામીએ સને ૧૩૨૪ દિગરીમાં જેને આજે ૩૪ વર્ષ થયાં છે, મુખ્યમાં 'ફેલ્ડેસ' ગેડ ઉપર આવેલ છંદમી પ્રેસમાં છપાવ્યા દનો. મુન્શી "છંદમી" પ્રેસ

મુન્શી નાચણુ પ્રસાદ 'બેતાબ' ત્રામિટિટ તથા "એમ. એ. બનાકે ક્યુ" મેરી મિટી ખસળ કી" ના અનુદાદક અને મશહર ગુજરાતી નટ અમૃત કેશવ નાયક તથા બીજા ભાગીદારોએ આપુ કર્યું હતું.

અમદાવાદ શહેરની દરીકન, જે 'મિઆંતે અદમદી'ના બીજા ભાગમાં છે, તેને ફારમી ઉપરથી "તારીએ ઓસિયાએ ગુજરાત"ના નામથી મોક્ષવી અબ્દુલ રહીએ તરજુમે કર્યો દનો, અને જેને અદમદાવાદવાળા દાદા અદમદીન નિજમી ગુરુમેશ્વર આગ્યામી આંકે ત્યાં ઉપર સચિત છપાવી બદલ પાકેલી છે.

મેાત્રી રજીઉલ દક અગ્યામી સાહેબના "આર્થનમે ગુજરાત"ના આધાર ઉપર આદપાદવાળા જનાજ મુન્શી શયખ મોદમદ સાહેબે "મિઆંતે મોદમદી" નામે એક પુસ્તક ઉર્દુમાં તંવાર કર્યું છે જેને જુનાગદ રોડે પ્રગટ કર્યું છે. ગુજરાતના દત્તિદાસને લખના ઓએ મેરેરીયરના પિલામ તંવાર કરવા મારે પણ "મિઆંતે અદમદી"ની સદાયના લેવામાં આવી છે. "મિઆંત"ની એક દસ્ત, પ્રત, મુખદમી લેખક એગ્યામીકે મોસાવરીની લાપચેરીમાં પણ છે. આ પ્રત, પૂર્વેની એક પ્રત ઉપરથી ઇ. સ. ૧૮૪૨માં તંવાર કરવામાં આવી હતી. અને અમદાવાદના કાઠી સાદબ ખાસે પ્રયમ આ પ્રત હતી "ગાયકવાડ એડી. એન્ટલ ગીરીઝ"મા "મિઆંતે અદમદી"ની ફારમી પ્રત સંપાદિત કરીને છાપવામાં આવી છે. જેમાં પ્રોફેસર નગાજઅલી એમ. એ. એ "મિઆંતે અદમદી"ના ખાતિમદનું સેપા દન કર્યું છે. પ્રોફેસર નગાજ અલીએ 'મિઆંતે અદમદી' વિષે ખાસ રસ લીધો છે. તેમજ અને મિસ્ટર સી. એન સીસને મળીને 'મિઆંતે અદમદી'ના 'ખાતિમદનું' અંગ્રેજી ભાષાનતર પણ કર્યું છે. 'ખાતિમદનું' આ

અંગ્રેજી ભાષાન્તર સરળ અને સુંદર છે તેમાં અવરયતું દ્રિષ્યજી ઉમેરવામાં આવ્યું છે. 'મિઆતિ અહમદી'ના પહેલા પુસ્તકનું અંગ્રેજી ભાષાન્તર પણ પ્રેફેસર નવ્યાબ અલી એ કહ્યું છે, પરંતુ એ પુસ્તક મારા જોવામાં આવ્યું નથી. પરંતુ 'આતમદ'ના ભાષાન્તરનું પુસ્તક ઇ. સ. ૧૯૨૪માં બરોડા એજ્યુકેશન ડીપાર્ટમેન્ટ તરફથી પ્રગટ થયું છે. જે પ્રેફેસર નવ્યાબઅલીનું પહેલા પુસ્તકનું ભાષાન્તર જે પ્રગટ થયું હોય તો "મિઆતિ અહમદી"ના અંગ્રેજીના પહેલા સંપૂર્ણ ભાષાન્તરકારનું માન એમને ફાળે જાય છે. કારણકે અત્યાર પહેલાં 'મિઆતિનું' જે ભાષાન્તર થયું છે, તેના જુદા જુદા ભાગોનું છે.

ગુજરાતી 'મિઆતિ અહમદી'

ગુજરાતનો મુસ્લિમ સમયનો ઇતિહાસ ફારસી ભાષામાંજ લખાયેલો છે. અને તેની સાથે ગુજરાતનો સામાન્ય ઇતિહાસ સંગ્રહાયેલો છે. ગુજરાતના ઇતિહાસનું સંશોધન કરીને એક સંપૂર્ણ સત્યાવાર પુસ્તક પ્રગટ કરવાની આવશ્યકતા સામાન્ય રીતે રસીકારવામાં આવી છે. અને એ દિશામાં કેટલાક પ્રયત્નો પણ થયા છે. છતાં ગુજરાતીઓની એ ગુલ ઈચ્છા હજી સફળ થઈ નથી. ગુજરાતના ઇતિહાસના પ્રાચીન સાધનો સિદ્ધા લેખો, તથા બીજાં અપ્રગટ વિષેરાયણ સાહિત્ય એકઠું કરીને તેમજ ગુજરાત વિગેની અરબી તથા ફારસી તવારીખો વિષેના ઉલ્લેખોના ભાષાન્તરો કરી એ જોડ પૂરી શકાય એમ છે. આવો વિચાર સદૃશી પહેલાં શ્રી બાલાશંકર કંથારીઆને આવ્યો હતો. અને તેઓ ત્યારે ગુજરાત વર્ગ-કુચર સોસાયટીના આસિસ્ટન્ટ સેક્રેટરી હતા, ત્યારે તેને વ્યવસ્થિત રીતે અમલમાં મૂકવાનો પ્રયાસ પણ કર્યો હતો. શ્રી બાલાશંકર ફારસી ભાષા જાણતા હતા. અને તેમને ઇતિહાસનો પણ શોખ હતો. તેમણે 'ઇતિહાસ માગા' અને બીજાં સાહિત્ય સાધનોદારા ફારસી ઇતિ-

હાસના તરજુમા પણ કર્યા હતા. પરંતુ તેમનો જીવન-દીપક અકાળે મુઝાઈ જવાથી આ કાર્ય અધૂરું રહી ગયું હતું. શ્રી બાલાશંકરે ફારસી ઇતિહાસ પરથી જે ગુજરાતી સામગ્રી તૈયાર કરી હતી એ પણ આજે લગભગ અપ્રાપ્ત બની ગઈ છે. ગુજરાતના ઇતિહાસ પ્રેમીઓએ આ લેખો શોધી કાઢીને યોગ્ય રીતે સંપાદિત કરીને છપાવવા બેઠાં. એવી પ્રવૃત્તિથી ગુજરાતના ઇતિહાસના ફારસી સાધનોદારા આપણને માર્ગ દર્શાવે મળે એ સંભવિત છે.

ગુજરાતનો ઇતિહાસ તૈયાર કરવાનો વિચાર શ્રી ફોર્જિસ સાહેબ અને કવિશ્રી દલપતરામને પણ આવ્યો હતો. અને એમના પ્રયત્નથી "રાસ-માગા"ના એ વિભાગ તૈયાર થયા હતા. જે આજે મળી શકે છે. ગુજરાતના ઇતિહાસનું ક્ષેત્ર અત્યંત વિશાળ હોવાથી બીજા પ્રયત્નો કરવાની પણ જરૂર છે. અને એ સમગ્ર આંગ્રેજિક દર-જમમાંથી પસાર થયા પછી ગુજરાતનો સંપૂર્ણ ઇતિહાસ લખવાની પરિચયિત આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીયું, એમ કહેવામાં કાંઈ પણ ખોટું નથી. [અપૂર્ણ]

જાહેજમાં તથા ભેટમાં આપવા માટે

તાજ કું. લી. લાહોરના

જલી કલમ કુર્આન ૧૦

અને

હિમાચલ ૧૦ મુતરજિગમ

અનેડ છે.

નમૂનો જોવા માટે પધારો યા

નમૂનાના વરક માટે લખો:—

ગો.વ. એજન્સી } શ્રી રાંદેર સ્ટોર્સ
મુ.પી.સી., મુસ્ત.

“તારી સાથે કરાર કોણ કરે?”

[“આર” સંદેશ]

તારી સાથે કરાર કોણ કરે; દિલનો સોદો ઉધાર કોણ કરે.
 તારી સાથે કરાર કોણ કરે; પ્રેમને શિર સવાર કોણ કરે.
 તારી સાથે કરાર કોણ કરે; જિન્દગીને ખુવાર કોણ કરે.
 તારી સાથે કરાર કોણ કરે; તીર દિલ આરપાર કોણ કરે.
 જે સમાયે ન કલ્પનામાં પલ્ક; એવા નાઝુક વિચાર કોણ કરે.
 મુજ વફાઓ ને તુજ વફાઓનો; આજે બેચી શુમાર કોણ કરે.
 સાંજ વીતે નહીં વિરહની જે; તે સમયની સવાર કોણ કરે.
 તારો ઉપદેશ શરણ રે'વા દે; મુખમાં દુઃખના વિચાર કોણ કરે.
 વાતે વાતે કરે જે બોલીને; તેની પર ઇતખાર કોણ કરે.
 હોય મળવું તો ઘસ મળો આજે; હૃદયનો ઇન્તિહાર કોણ કરે.
 તુજ વિના કોડ દિલ તણા પૂરા; મારા પરવરદિગાર કોણ કરે.
 જેઓથી વિશ્વમાં હો બેતાબી; તેઓને એકરાર કોણ કરે.
 તારા જુઠા વચન પરે અલિમ; દિલ, જિગરને નિસાર કોણ કરે.
 શું કહું શરણ શા વિચારમાં છું; છાની વાતો ઘડાર કોણ કરે.
 મુજ હૃદય બેઠું ગર્વથી બોડ્યાં; એવા નિર્જાણ શિકાર કોણ કરે.
 આ અગણ્ય તારલા સર્મા મારા; દાગ દિલના શુમાર કોણ કરે.
 જીવન પાછો મળે મસીહા પલ્ક; પ્રેમ વિપનો ઉતાર કોણ કરે.
 તુજ વિના ગૌરને વળાણીને; આગરને ખુવાર કોણ કરે.

પ્રક્રિયાઓમાં “આર” છે કામિલ;

જે : વચનથી નકાર કોણ કરે.

(પ્રેમના પાંચ મત્તઓનો મુખમત્ત)

પ્રેમને શિર સવાર કોણ કરે,

તીર દિલ આરપાર કોણ કરે,

જિન્દગીને ખુવાર કોણ કરે,

તારી સાથે કરાર કોણ કરે.

દિલનો સોદો ઉધાર કોણ કરે.

ફતવા

ગામનાર-મવલનાના અલ્લમદ હાથે આરેક અશરક સાહબ, રાંદેરી

અમારો કેલકાક વાંચકોના આમદથી. 'સાદિક'ની જેમ 'કારવાં' માં
 'પણ ફતવાની કોલમ ચાલુ કરી છે. ફતવામાં સવાલ પૂછનારે યાજ્ઞી વધુ
 સંવાલો એક સામગ્રી પૂછવા નહિ. [ત'ત્રી]

સવાલ-શું ફરમાવે છે દીનની આસિમો
 આ બારામાં કે રસુલુલ્લાહ (સલ.) દુન્યાથી
 તશરીફ લઇ ગયા તો આપના ઉપર મૌત
 બીજાઓ જેમ આવી કે નહિ, અને આપની
 રહ મુબારક બદનશરીફથી બુદી થઇ કે નહિ,
 અને આપ દયાતુન્નમી છે કે નહિ? ફત્વશરીફમાં
 જીવતા છે એમ અધીદા રાખવો કે નહિ, ખુલા-
 સાવાર જવાબ લખશો?

જવાબ-રસુલે અક્રમ (સલ.) પર, મૌત
 તારી થઇ છે. કુઆનશરીફમાં છે કે "કુલ્લો-
 નફસિન ઝાલ્ફકુલ મૌત" અર્થાત દરેક
 જનને મૌતની મજા આપવાની છે. કુઆન
 શરીફમાં બીજી જગ્યાએ મરણે જુમુર, માં બારી
 તઆલા ખાસ તોર પર રસુલુલ્લાહ (સલ.)
 નેજ સંજોધી ફરમાવે છે કે "હ રમલ આપને
 પણ અરે મરવાનું છે, અને તેઓ પગ ખતિઅન
 મરવાના છે." એથી સાફ સિદ્ધ થાય છે કે
 જ્યારે આપ દુન્યાથી તશરીફ લઇ ગયા તે
 વેળા આપના ઉપર મૌત અરે તારી થઇ.
 અને એ બારામાં ઘણી-હદીસો પણ આવી છે
 જેમાની એક હદીસ આપના આગેરી વખતની
 હજરત આબ્દિલ સિદ્દીક (રદી.) રિવાયત કરે
 છે: કે તે વેળા આપની સામે એક લાકડાના
 પ્યાલામાં પાણી હતું, અને આપ વારંવાર
 તેમાં હાથ મુબારક નાખી પોતાના ચેદરા
 મુબારક પર ફેરવતા હતા અને ફરમાવના હતા
 કે "અલ્લાહ તઆલા સિવાય કોઇ મઅયૂદ
 નથી બેશક મૌનતી કે સખીઓ છે." હજરત
 આબ્દિલ સિદ્દીક (રદી.) ફરમાવે છે કે "ફરી
 આપે પોતાનો હાથ ઉપરની તરફ ઉઠાવ્યો અને
 ફરમાવના હતા કે "ફિરે રફીકિલ અબુત્તા"...એ

બુધી કે ફર મુબારક કમ્જ કરી દેવામાં આવી
 અને આપનો હાથ મુબારક નીચે આવી ગયો"
 વળી હજરત આબ્દિલ (રદી.) અને હજરત
 અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ (રદી.)થી રિવાયત
 છે કે એ બંને સાહબો ફરમાવે છે કે "જ્યારે
 હજરત (સલ.)ની રહ મુબારક કમ્જ કરી તેવામાં
 આવી અને આપને ગુસલ આપી પરવાયા તો
 આપને હકન કરવાની જગ્યા વિશે મતફર પડ્યો
 ત્યારે અબુઅક (રદી.)એ ફરમાવ્યું કે, મેં
 આપથી એક હદીસ સાંભળી છે અને તે મને
 યાદ છે કે આપે ફરમાવ્યું: કે અલ્લાહ પેગમ્બર
 રાની રહને જ્યાં કમ્જ કરાવે છે, તેજ જગ્યાએ
 તેઓને હકન કરવા હજરે છે, માટે આપને
 આપની પચારીની જગ્યાએજ હકન કરવા જોઇએ.
 એ હદીસો બુખારી શરીફ, તિમિઝી, જમઉલક
 વાગેદ વિગેરેમાં મૌલુદ છે. અને બુખારી
 શરીફ તથા સહાસિત્તાની બીજી હદીસોમાં હજ-
 રત આબ્દિલ (રદી.)થી રિવાયત છે કે જ્યારે
 આપની વધાન થઇ ત્યારે હજરત ઉમર (રદી.)
 પોતાના ખ્યાલ મુજબ કસમો (સિગંદ) ખાઈ
 ફરમાવી રહ્યા હતા કે ખુદાની કસમ રસુલુલ્લાહ
 'મયા નથી' તેવામાં હજરત અબુઅક (રદી.)એ
 તેમને ખામેશ કરી એક ખુલ્લો સંભળાવ્યો.
 જેમાં ખુદાની હમ્દોસના પછી ફરમાવ્યું કે જો
 હજરત (સલ.)ને પૂછે છે તે તેમને માલૂમ થાય
 કે હજરત (સલ.) વધાન પામ્યા છે. અને જો
 અલ્લાહને પૂછે છે તે તોજે કે અલ્લાહ બેશક
 હમ્દોશ દબેશા જીવતા રહેનાર છે. તેને માટે
 મૌત નથી. ફરી આપની વધાનની સખીમાં
 તેમજ આ આપન પદી "અલ્લાહ ફરમાવે છે કે
 હે રમ્મન! આપનું મૌત આવનાર છે અને
 આપના બદખાદ ફરમાવો પગ મરનારા છે."

ફરી અપૂર્ણ (રહી)એ બીજી આર્થન, પણ પરી કે અશ્વ કસાવે છે કે મુદ્ધમંદ (સહ.) રમંતંગ છે ગંધર્વા કમ્પુમ. ખુદાતો નથી.) વિગેરે વિગેરે, એ ખુલ્લાના બધા હાજરીનામાંથી દોષએ, ઇન્કાર કર્યો નહીં. બહુ દહરત ઉમર (રહી)એ ફરમાવ્યું કે દહરત અપૂર્ણતા આ ઉમદા ખુલ્લાથી મારી આંખો ખૂલી ગઈ અને મને મારી બહુ જણાઈ, મતલબ કે મૌતની મજા તો અંખીયા અલયદિમુરસક્ષામને પણ ચાખવી પડી. પણ એથી એમ સમજ્યું નહીં કે મરવા બાદ તેઓ અમારી માફક થઈ જાય છે; બહુ તેમને મરવા પછી હકતઆવા હયાતી બખ્શી છે, એજ પ્રમાણે દહરત (સહ.)ને પણ મરવા પછી ઝિંદગી અર્પણ કરવામાં આવી છે, અને એજ અમારો અકોદો છે. ઈમામ બૈયદહી-એ એ બારમાં ખાસ રિસાલો લખ્યો છે, અને તેમાં ઘણી હદીસો બેગી કરી છે. તેઓ લખે છે કે “અંખીયા (અ.ક.)ની રૂંદ તેમની વક્ત પછી પાછી તેમને અર્પણ કરવામાં આવે છે સારથ કે તેઓ અત્રાફને ત્યાં શુદ્ધએ કિરામતી માફક ઝિંદગ છે.” (ઝુહની શહે મવાલિખ, ભાગ પમો, પાનું ૩૩૩.) અને એ રિં અશ્વામદ તદ્દિયુકીન સુખદી (રહે) એ પોતાની મઘદર તસ્નીફ “શિક્ષાઉરિસક્ષામ”માં ઘણું રિગનથી લખ્યું છે. માટે આપને વિષે મૌત નો શબ્દ બેલવામાં આવશે, પણ એ મૌત દબોશ માટે નહીં. દહરત (સહ.)ને મૌત પછી ફરીવાર અશ્વામદ તઆજા એ હયાતી આપી છે. (શિક્ષાઉરિસક્ષામ, પાનું ૧૪૨.) એ ઉપરથી સાફ રીતે સિદ્ધ થાય છે કે આપ (સહ.) હયાતુન્ખી છે. બીજી હદીસોમાં છે કે દહરત (સહ.)એ ફરમાવ્યું કે “અંખીયા (અ.ક.) પોતાની કબ્રોમાં હયાત છે અને નમાઝ પઢે છે” વળી ખુખારી શરીફની હદીસ છે કે આપ (સહ.)એ ફરમાવ્યું કે અશ્વામદઆત્રાએ નખીયોના શરીર ખાસ માટે

ઝમીન માટે હરામ કરી દીધું છે. જેથી અંખીયાના શરીર સલામત અને મદફૂન રહે છે. જેમ અમને ‘મરવા પછી કબ્ર આઈ કાંદે છે તેમ અંખીયાના શરીરને કબ્ર ખાતી નથી. અને આપણુ હદીસોમાં છે કે જે લોકો મદીના શરીફ ઝિશારત માટે જાય છે, અને ત્યાં આપની કબ્ર શરીફ પામે સક્ષામ પડે છે તે આપે (સહ.) પોતે સાંભળે છે, અને તેનો ઉત્તર આપે છે. અને આપના જે ઉમ્મતી દૂર દૂરના રથગોથી દરદ પડે છે તે માટે ફરિસ્તાઓ મુકરર કર્યા છે, તે નકકી કરેલ ટાંછો ફરિસ્તા આપને પહેલાં છે. અશ્વામદ વધુ જણાવે છે.

સવાલ-રોહ માણસ એની તરેહની વસીયત કરે કે મારા મરવા પછી મારી કબ્ર પાછી બનાવવી અપવા ગુમ્મઝ કબ્ર પર બનાવવો અને કોઈ પદનાર નહીં કરવો; એ પ્રમાણે વસીયત કરવી જાએઝ છે ?

જવાબ-એ ગુમ્મઝ વસીયત કરવી જાએઝ નથી. વસીયત કરનારની વસીયત ખાલિફ છે કારણકે પાછી કબ્ર બનાવવી, ગુમ્મઝ (કબ્રો) બનાવવો, પૈસા આપી કબ્ર પર પદનાર મુકરર કરવો, દુસ્ત નથી. (નિસાયુલ એદનેસાખ, બાબ ૪૨ મો, પાનું ૧૧૫.)

સવાલ-એક જણ પોતાનું, મકાન, ઉંચુ બનાવના આહે છે ત્યારે પાછેશી રોકે છે કારણ કે પાછેશીની બારી. (ખિદરી) બંધ થઈ જાય છે માટે તેને રોકતું જાએઝ છે કે જાએઝ નથી ?

જવાબ-એ એ હાજનોથી ખાતી નથી એક તો પાછેશીનું રોકતું એ માટે છે કે મકાન બંનેથી તેની બારી બંધ થાય છે જેથી ઘરમાં અંધાકે થવા પામે છે, અને ગેશની (અજગાથુ) બિઝકુલ મૌદફ થાય છે એવી હાલતમાં રોકતું જાએઝ છે. કારણ કે અજગાથુ અસહી અત્રરી હાજતોમાંથી છે, બીજું એ કે પાછેશી માત્ર પેરો થઈ જવા કે હવા બંધ થવાથી

રોકે છે. એ જાણે, નથી કારણકે એ વધારાની હાજત છે. મતલબ કે મકાન બનાવનારે આ વાતનો ખ્યાલ રાખવો અડરી છે કે પાણીની કંઈ પ્રકારનું નુકસાન થાય નહીં. નુકસાન થતું હોય એથી બચે અને નુકસાન થતું ન હોય તો એમાં કાંઈ વાંધો નથી. અને એજ મત ઉપર ફત્વો છે. એજ પ્રમાણે કાંઈ માણસ અગર પોતાની દીવારમાં રોશની માટે બારી બનાવે જેથી નીચેના મકાન વાળાની બેપરદગી થતી હોય તો તેની રાજ વિના બારી બનાવે નહીં અને જો બારી મુકવાથી તેને કાંઈ જાતનું બિઠકલ નુકસાન થતું ન હોય તો બારી મુકવી જાણ્યું છે. (નિસાનુલ એદતેસાબ, બાબ ૨૧ મો. પાનું ૫૭-૫૮.)

સવાલ-ખોદા ફીયા પૈસા. ચલાવવા જાણ્યું છે કે કેમ? તે લખશે.

જવાબ-જે સિક્કા એટલે ફીયા પૈસા ખોદા હોય તે જાણી છુટી ચલાવવા એ જાણ્યું નથી. એજ પ્રમાણે જે ગેણી (ગીની) ખોદી હોય તે ચલાવવી દુરત નથી. (નિસાનુલ એદ તેસાબ, બાબ ૨૬ મો. પાનું ૭૯-૮૦-૮૧.)

સવાલ-કંઈસ્તાનના મુતવલીને આ હક છે કે તેનું ધાસ કેપાવે, અંથવા તેની મરજ હોય ત્યાં કદ ખોદાવે, પોતાના માટે આગળથી જગ્યા રોકે, પોતાના સંજંચીયોને માટે જગ્યા રોકે અને જગ્યા રોકવા માટે કંઈસ્તાનમાં જુદી કબરો બનાવે?

જવાબ-ચુકું ધાસ સફાઈ માટે કપાલી રોકે છે. લીકું ધાસ કબરો પરથી કપાવવાની મના છે. લીકું ધાસ ખુદાની તરખીલ કરે છે જેથી મુદાઓને રાહત મળે છે. કંઈસ્તાન વકફ હોય છે અને દરેક વીજનો મુનવલી (ટ્રસ્ટી) તેનો ખાદિમ રિકામ કરનાર, નિગેદબાન હોય છે. મુતવલીને જગ્યાઓ ખાસ કરવી પોતાના માટે અમીરો માટે, મુજંબીઓ માટે, જાણ્યું નથી.

જગ્યાની ઉંચ, નીચ પર છુટકારાનો આધાર નથી. નેક નિયતીથી લક્ષાં કૃત્યો કરવાં એ નમતનું સાધન છે. જુદી કબરો બનાવવી એ ખોટું કામ અને નાજાણ્ય છે. કહેવા છતાં ન માને તો એવા મુતવલીને અરતરફ કરી સારો દીનદાર માણસ નીમવો જોઈએ. (નિસાનુલ એદતેસાબ, બાબ ૧૬ મો. પાનું ૪૭-૪૮-૪૯)

સવાલ-આજ કાલ લોકો ઇમર પાટલુન વિગેરે એટલી નીચી પહેરે છે કે કપડું જમીન ઉપલ ધસાઈને ખરાબ થાય છે. અને કેટલાકો અરધા પાંચવાની ઇમર કે પાટલુન પહેરે છે જેમાં ગુણો ખુશ્તા દેખાય છે, જે એક ફેશન અને ઇજતનો લિખાસ થઈ પડ્યો હોય એમ સમજે છે માટે શરીરતમાં એનો શું નુકસાન છે તે બ્યાન કરમાવશે?

જવાબ-ઈમર અથવા હુગી અને કામ પશુ હુગું હુટીયાં નીચે લટકાવતુ જાણ્યું નથી. તેમજ હાલ પાટલુન પહેરી ગુણો ખુશ્તા રાખવા દુરત નથી. હદીસ શરીરમાં છે કે રમલુસ્લાદ (સલ) એ ફરમાયું કે જે માણસ નકામુરીથી ઇમર કે હુગી અથવા કામ પશુ પહેરેલું કપડું હુટીયાં નીચે લટકાવે, તેના ઉપર કિયામતના દીવસે હકતઅલ્લા રહમતની નજર ફરમાવશે નહીં. બીજી હદીસમાં ઇશાદે નજરી છે કે જે માણસ પોતાની ઇમરને બંને ટખના (ધુટી) થી નીચે લટકાવે છે તે આગમાં બળશે. ત્રીજી હદીસમાં છે કે હરરત (સલ) એ ફરમાયું કે એક માણસ તકામુરીથી ઇમર લટકાવતો હતો એટલે ધુટીયાં નીચે લટકાવી ધમીટી ચાલતો હતો જેથી તેને જમીનમાં ધસાતી દેવામાં આવ્યો, અને તે જમીનમાં ધસતો ચાલ્યો જાય છે, કિયામત સુધી. એથી કેવી સખત વજદ જાહેર થાય છે. વળી એમાં ઇસરાફ પણ છે કે કપડું નકામું ખરાબ કરવામાં આવે છે, માટે

એથી બચતું નોંધ્યો. ગુણો અસ્થિ રાખતા પણ દશમ છે. જેમ બીજી શર્મ માંડ જોડી જેરને દેખાડી નવોજ નથી, તેવીજ રીતે ગુણ પણ બીજાઓને દેખાડ્યા નવોજ નથી, કારણ કે ગુણો શર્મમાં દાખલ છે. ગુણો ખુલ્લા રાખવાથી નમાઝ પણ દુસ્ત થતી નથી. વળી એમાં ઘણી ખેડવાઈ અને ખેરમી છે. એવી ફેશનો અને રિવાજોને જોડવા નોંધ્યો. અને રમસે ખુલ્લ (સલા) ના ઉરવએ હસન અને અખતેવાર કરતું નોંધ્યો. (મિશકાત શરીફ પાનું ૩૭૩, અર્ક-શરીફ કિતાબુલ્લિઆસ, દિલાવદ. પાનું ૫૮, ૫૯)

સવાસ-શુ ફરમાવે છે દીનના આલિમો આ આશમા કે મર્દને કેદશું રેશમ પહેરતું નાંજ છે. ? આજ કાલ જે છપીટશન રેશમ નિકળેલ છે, તેમજ અરધીયા આંધની ખમીસ પહેરતી અને લાલ રંગનું કપડું પહેરતું નાંજ છે ?

જમામ-મર્દ માટે ચાર આંગળા રેશમ પહેરતું દુસ્ત છે. જેમકે એમ જુમ્યા રિએર પર ચાર આંગળને સળખ લગાડેલા. આજ કાલ દેવનું નકલી રેશમ જે આદીનીસીયલ નીકળેલું

છે એ મર્દો માટે પણ નાંજ છે. કોબી ખુલ્લી રાખી નમાઝ પડતી મકરૂદ છે. માટે અર્ધી ખાંડી વાળું કપડું ન પહેરતું નોંધ્યો. પણ જે તેના ઉપર અચકન કે કાલ પહેર્યો હોય તો તે દુસ્ત છે. આખું કપડું લાલરંગનું હોતું ન નોંધ્યો. (દુર્રે મુખ્તાયાર, નિસાખુલ એલતેસામ.)

ગુજરાતી ભાષામાં

ઇન્કિલાબે ઉસ્માની

અથવા

તુર્ક ખિલાફતની ઉથતપાથલ

મૂળ વાર્તા લેખક:-જયોર્જ અપદાન

અનુવાદક:-કે. એસ. પટેલ

ક્ર. શ. ૧-૮-૦ (૮. ખ. જુલું)

ટ્રોફિક્ટ:-ધી રંદેર સ્ટોર્સ

દલ્હી, સુરત.

મદ્રેસાઓ માટે ઉપયોગી : તાજ કું. લી.ની, ચોકળી છપાઈના:-

૧. મિસ્તાફુલ કુઆન (અરબી) કાએદો ૦) ૧૧

૨. કામલિ બગદાદી-અરમા સાથે ૦)

૩. પારા અલિફ-લામ મીમ ૦) ૧૧

૪. પંજપારા (હફ્તી) લીલી ૦) ૧૧

૫. પંજપારા (હફ્તી) ગુલાબી ૦) ૧૧

૬. તઅલીમુલ હરલામ કામલિ ૦)

૭. તઅલીમુલ હરલામ દિ. ૧. ૦)

૮. " " " ૨. ૦) ૧૧

૯. " " " ૩. ૦

૧૦. " " " ૪. ૦

૧૧. અલ્ફમાન ૦) ૧૧

૧૨. અલ્ફરિલામ ૦

૧૩. અલ્ફીદ ૦

૧૪. અલ્ફિલાલ ૦

૧૫. અલ્ફુઆન ૦

૧૬. અલ્ફમાન ૦

૧૭. અલ્ફમાનિર ૦

૧૮. નમાઝ (મુનરનિજમ)

૦), ૦), ૦, ૦

સોલ એજન્ટ { ધી રંદેર સ્ટોર્સ - દલ્હી, સુરત

હોદના ઘાંતેહાસનું એક પાનું

- ધારાપુરીનાં સરદાર દૌલતખાનની હીયંકારી કતલ.
- મુસલમાનોની પહંતીનું રહેસુખ ખતાવતો એક ટુકો ઇતિહાસ.

એ.
સી.
ચિરતી

૪ સ. ૧૭૬૦નો સમય હિંદુસ્તાનના મુસલમાનો માટે બેચેની અને ધૈર્યનો સમય હતો. આ તે નાજુક સમય હતો, કે જ્યારે હિંદુસ્તાનના પ્રત્યેક ખૂણામાં ઝુલ્મ અને સિતમની સત્તા હતી. પ્રત્યેક દિશામાં લગાઈ ઝઘડાઓ વાળાં હતાં. મરાઠા અને રજપુતા બળરાખેર યંત્રી ગયા હતા. મરાઠાઓએ 'મરાઠા રાજ્ય' કાયમ કરવાનો નિર્ણય કરી લીધો હતો. આ આશાજનક સમયમાં બાલાજી બાહરાવ પેશ્વા પુતામાં ધરણી છુકુમત વિરૂદ્ધ જંગરહસત ગ્રોપેંગેન્ડા કરી રહ્યા હતા. તે દિલ્લીના તાગ અને તખ્તનો માલિક બનવાની વાંચના રાવતા હતા.

આ ગ્રોપેંગેન્ડાની ખગર જાણી ધારાપુરીના સરદાર દૌલતખાને એક પત્ર ગાઝી અદમદશાદ અન્દાલીના નામે લખી મોકલ્યો, જેનું લખાણ આ છે:—

“મુગહિદે—ધરવામ, ગાઝી. અદમદશાદ અન્દાલીને સવિનય સલામ સાથે માલુમ થાય, કે આજે હિંદુસ્તાનના ચારે ખૂણા અને ચારે દિશામાં બળવા ને તોફાનો ચાલુ છે. હઝરત શાહ આઝમ પરેશાન હતા છે, બાલાજી બાહરાવ પેશ્વા મુસલમાનોને ન્યાહ અને બગાડ કરવા ગાંગે છે. મંચરના દાકિમ મુસ્તાન દદરઅલી વખતો વખત તેની ખગર લઈ રહ્યા છે. પરંતુ તેમની પાસે કોઈ તાકાત વધુ પ્રમાણમાં નથી. આ માટે હું આપને ધરવામની ઇઝઝતનો વાર્તા આપું છું. કે આપ જેમ અને તેમ જાહી મદદ કરો!

આપનો ગરીબ લાઈ દૌલતખાન, ધારાપુરી”

આ પત્ર તા. ૧૧મી ઓગસ્ટ ૪ સ. ૧૭૬૦માં ગાઝી અદમદશાદ અન્દાલીની પામે પહોંચ્યો. એ પત્રને વાંચી ગાઝીએ મોલતરિમ પગથી ‘માથા સુધી જલાલતમાં આવી ગયા. તેમણે કસિદને કહ્યું—“કસમ છે મને કે અપ્પાની કે જ્યાં સુધી મરાઠાઓની જગ ન ઉખાડી દઉં, ત્યાં સુધી મારી શમ્શીર મ્યાન બદાર રહેશે અને જપીને બેસીશ નહિ !!”

કસિદ આ શબ્દો સાંભળી પાછો ફર્યો. સરદાર દૌલતખાન ધારાપુરીનો એક નેશિયો અધ્યાન હતો. અને પોતાની જાતિય દિમન, મહેનત અને અકકલ હોશિયારીથી ધારાપુરીનો દાકિમ બની ગયા હતા.

બાલાજી બાહરાવ પેશ્વાને જ્યારે જાણ થઈ, કે સરદાર દૌલતખાને અદમદશાદ અન્દાલીને પત્ર પાઠ્યો છે, તો તે ગભરાયો. અને તેજે સરદાર દૌલતખાનને પોતાના દરબારમાં બોલાવ્યો.

સરદાર એક જાણીતો સૈનિક હતો. (દાનના સરદારો જેવો નહિ) નિરપજો બાલાજી બાહરાવ પેશ્વા પાસે પહોંચી ગયો. પેશ્વાએ સરદાર દૌલતખાનને અમીરિની જગામાં બેસવા માટે સવિનય કહ્યું. કેટલીક પગો વાનગીન યયા પછી દૌલતખાનને બાહરાવના વહર માધવરાને ધણુંજ અંદાસ સાથે કહ્યું—“દૌલતખાન ! તમે અદમદશાદ અન્દાલીને પત્ર શા માટે લખ્યો?”

“હું અધ્યાન છું, અદમદશાદ અન્દાલી

મારો બાપ છે. હું ગમે ત્યારે તેને પણ લખી સંદેશ દોલતખાન પોતાના ઘોડા પર સવાર શકું છું." દોલતખાન નિહરપણે જવાબ દીધો. થોડા દિવસ મયાદી બહાર થઈ ગયો. (મદદગામી.)

"નહિ! મહારાજામાં રહીને તમે તેને મેરે દરજામાં!" શક્તિ યમા પછી બાલાજી બોલેલી શક્તિ નથી." બાલાજી પેશવાએ પોતાના મેનાપતિ સદાશિવને કહ્યું:

"કુદરતે મને આજાદ પેશવા કર્યો છે અને હું ગમે તેમ કરેલા સ્વતંત્ર છું." "સદાશિવ! તમે દોલતખાનની હિંમત અને જવાંમદારી જોઈ!"

"કદાપિ પણ નહિ! તમે હમોરા તોખેલાર હો! તમારે હમોરા કુદરત માનવો પડશે!! નહિ તો ધારાપુરીમાંથી લઈ કાઢવામાં આવશે!!!" "હા મહારાજા!" સદાશિવે બોલી ખંજવાળતાં કહ્યું.

માધવરાવ આથી વધુ કંઈ પણ બોલવા પામ્યો ન હતો, કે દોલતખાનને અધ્યાત્મિક શક્તિ પલકામાં મ્યાન બહાર કાઢી માધવરાવનું મસ્તક ધડથી છુટકું કરી દીધું (મુખ્યદાનસ્વાદ ઈસ્લામી જોશને! મેરે ઈસ્લામ હો તો આવાજ હો!)

આ લખકર બનાવથી દરબારમાં બહુબલી મચી ઊઠી. બાલાજીએ પોતાના મેનાપતિ સદાશિવરાવને કહ્યું— "પકડી લો એને!" "કેટલી આશ્ચર્યજનક વાત છે!" પેશવાએ દારી ખંજવાળતાં કહ્યું.

"મહારાજા! મને અધ્યાત્મિક બલદારીની ખબર હમણાંજ પડી." સદાશિવે આમનેમ જોતાં કહ્યું, કદાચ દોલતખાન પાછો ન ફરે અને માધવરાવની પેટે તેનું મસ્તક પણ ધડથી અલગ ન કરી નાંખે!

"જુઓ! એકલોજા! અને તેણે કેવી બલદારીથી મરાઠાઓને મુકાબલો કર્યો? અને કેવી રીતે સાફ બચીને નીકળી ગયો?" "સત્ય છે મહારાજા! પરંતુ હું હમણાં એક વાત વિચારી રહ્યો છું!"

"તે શું?" "હું એમ વિચારી રહ્યો છું, કે ત્યારે મુસલમાનોમાં આવી અવિચળ હિંમત અને પ્રભંશપાત્ર જવાંમદારીની દસ્તીઓ મોજુદ છે, તે પછી તેમની સત્તાવત શા કરેણે! પડનીની હાલતમાં છે?"

"હમણાં આ વાત ચાલતી હતી, કે કાઠના આરવાનો પગરવ તેમના કર્ણુ ગાયર થયો. પેશવાએ આમનેમ જોયું અને બોલ્યો "કાણુ?"

આગળુક અત્યંત સચિનય અને અદ્યતની સાથે રાખતી હજુરમાં મુજરો કરી ઉભો રહ્યો, અને બોલ્યો— "મહારાજા! હું છું આપનો મેકક દિવાલખાન!"

"પરંતુ તમારો નામ આપણને અજાણ્ય છે." "પરંતુ અધ્યાત્મિક શક્તિથી મુકાબલો ન કરી શક્યા લગભગ એક કલાક મુદ્દી તરવાર ચલાવ્યા પછી

પરંતુ તમારો નામ આપણને અજાણ્ય છે." "પરંતુ અધ્યાત્મિક શક્તિથી મુકાબલો ન કરી શક્યા લગભગ એક કલાક મુદ્દી તરવાર ચલાવ્યા પછી

“દિલાવરખાન! આ તમારા હાથમાં શું છે?” પેશ્વાએ આશ્ચર્યમાં પૂછ્યું.

“હજુર! એ મસ્તક છે!”

“કાનું મસ્તક?” પેશ્વાએ ગભરાટમાં પૂછ્યું.

“હજુર! આપના બગવાબોર સરદાર દૌલતખાનનું!”

“યું તમે દૌલતખાનને મારી નાંખ્યો?” સદાશિવે હર્ષવેશમાં પૂછ્યું.

“હા, મદારાજ!”

“કેવી રીતે?”

“એવી રીતે, કે તે જ્યારે અદિથી મરાઠાઓનું કચ્છરઘાણુ છાદી તાપ્તી ધારાપુરી જતો હતો, તો હું એનો ત્રાચો સાથી બની ગયો. મેં તેને રસ્તામાં કહ્યું—‘સરદાર! તમને ખુદા બદલો આપશે! તમે આ વખતે ઇસ્લામી બદા-દુરીની લાજ રાખી લીધી. હું એક ગરીબ મુસલમાન છું; અને આ મરાઠાઓનો કટ્ટર દુશ્મન છું. પરંતુ અફસોસ! મારી પાસે ફોજ તાકત નથી.’ સરદારે મારી વાન સાલ્ગી મારી સાથે હમદર્દી ખતારી અને મને કહ્યું ‘હું તમને મારી ફોજમાં નોકર રાખીશ.’ ત્યાર પછી હું એની સાથે છેવટની દૃઢ યુધ્ધી ગયો. રસ્તાનાં તેણે એક જગાએ કુવામાંથી પાણી પીધું. ખસ એ સમયે લાગ આવેલો જાણી મેં તેનું મસ્તક કાપી લીધું.”

“એતે ધજોજ ચાલક હતો. એણે તમને ઉપર બરોસો કેવી રીતે કર્યો?” સદાશિવે સવાલ કર્યો.

“મદારાજ! એક મુસલમાન બીજા મુસલમાનનો કાર્થ છે. જ્યારે તેઓ આપસમાં મળે છે, ત્યારે ધણાજ જરૂરી એક બીજા પર બરોસો કરી લે છે!”

“દિલાવર! જ્યારે તમે એને કતલ કર્યો, તો તમને તે વખતે એ વિચાર ન આવ્યો, કે એ તમારો ભાઈ છે!” સદાશિવે ધિક્કારપૂર્વક પ્રશ્નિયા નિરાળનાં કહ્યું.

“મદારાજ! વિચાર તો આવ્યો હતો. પરંતુ મારા મનમાં એ વિચાર ઉદ્ભવ્યો, કે જો હું

એનું મસ્તક કાપી લઉં, તો મદારાજ મને ખનામ આપશે અને ફોજમાં મને સારી નોકરી મળી જશે.”

“એકમાત્ર! લાલચુ કુતરા!! તે જ્યારે તારા ભાઈનો વિચાર ન કર્યો, તો હું કેવી રીતે અમોરો વફાદાર રહી શકે છે? સદાશિવ! ઉગ્રની દો એનું મસ્તક!” પેશ્વાએ ધિક્કાર અને ક્રોધ સહિત ફરમાન કર્યું.

સદાશિવે તરવાર મ્યાનમાંથી કાઢી અને તરતજ દિલાવરખાનને કતલ કરી નાંખ્યો. એક હજુરીઆએ લાશને બંધાર લઈ જઈ નાંખી દીધી.

“સદાશિવ! તમે હમણાં મને પૂછતા હતા, કે જ્યારે મુસલમાનોમાં જવાંબદી, સરફરાશી, અને દિમત મેળવે છે; તો પછી એમની સસ્ત-નત પડતીમાં કેમ છે? હવે તમને અત્રેજ તમારા સવાલનો જવાબ મળી ગયો, કે નહિ?” પેશ્વાએ દિલાવર પ્રત્યે ઇશારો કરનાં કહ્યું.

“હા, મદારાજ! જવાબ મળી ગયો.” સદાશિવે નીચે જોનાં કહ્યું.

“હવે હું તમને જણાવું છું, કે દિલ્હીની હુકુમત પર કબ્જો કરવાનો વિચાર આપણાં અંદરમાં ક્યારે ઉત્પન્ન થયો?” પેશ્વાએ પત્ર કર્યો.

“કેટલીએ વખત આપણા માણસો દીલ્હી ગયા અને ત્યાંના સરખા સમાચારની જાણ આપણને પડી ગઈ. આપણા માણસોએ ઘણાંએ રૂપિયા ખરચ્યા અને ત્યાંના દરબારના માણસોને ફોદી તેમની સાથે મળી જઈ સમાચાર જાણી લીધા. હવે જો ઈશ્વરે સદાચના કરી, તો આપ જોશો કે દિલ્હી પર મારો કબ્જો છે” સદાશિવે જાણે દિલ્હી પર કબ્જો કરી લીધો હોય. એવા જાણથી કહ્યું, પરંતુ તેને ક્યાં ખબર હતી, કે “દિલ્હી હજુ દૂર છે.”

ગાત્રી અદમદશાદ અન્દાલીની યત્રાઈ અને મરાઠાઓની પાલમાલીના પછી જો કે આ બાબ તાજે ન થઈ શક્યો; પરંતુ આ અંતિ-હાસિક જનાવમાં લાલચુ મુસલમાનો મારે શરમજનક બોધપાઠ જરૂર છે.

જવન-નવલિંકા

લેખક: "આમાંદ"

આજે ચાર વર્ષની સખ્ત કેદ પછી મને મુક્તિ મળી રહી હતી. સિપાઈ મને જેલર પાસે લઈ આવ્યો. ઓફીસમાં પ્રવેશતાં કેસેન્ડર પર મહારી ક્રિષ્ટ પડી. ૭ મી ફેબ્રુઆરી હતી મહારા મુખેથી એક આદ નીકળી કદમ આજે મહારી શાંતિ અને સુખનો અંત છે. એક નિરાધાર નોકરને યેલા બનેલા મહાસાગરમાં લયનાક તોફાનનો સામનો કરવા હોવામાં આવશે. મહારા મગજમાં અનેક વિચારો એવી રીતે પસાર થઈ ગયા જેવી રીતે ખાશી પર પરખાય આવીને કુટી બળ છે. મહારા ભિંમરના હાથમાં આઝાદીની ઈન્દ્રિય કદી કદી ચમકી જતી હતી. હું ઈન્દ્રિય હતા કે મિત્રો સાથે આનંદ અને શાંતિથી જીવન વ્યતિત કરે. આ શાંતિ અને આનંદ માટે બગિચાન આપવા પહોં દ તૈયાર હતો લેકિન જો તે પ્રાપ્ત થાત.....

હું આને કેદખાનું કહેતો હતો. લોકો પહો કેદખાનું કહે છે. કેમકે તેની બહાર આઝાદી છે લેકિન આઝાદીના લાવાઈથી હું અંજાણ છું. "જો, આઝાદીનું નામ શાંતિ અને સુખ છે તો કેદ મહારા માટે આઝાદી હતી" અને અહીં મહારાથી મંડનત લેવામાં આવતી હતી. અને તેની બહારમાં મુખ અને શાંતિના સ્થાને હિન્દગી આવવામાં આવતી હતી. અને ત્યાં? જેને ચોક્કસ આઝાદી કહે છે મહેનતાના બદલે કાકામસ્તી-બુખમરો.....

મહારી વિચાર 'સદિ જેલરના લાટાં સાથે' તરીકે મળે-

શું નંગર છે? જેલર લાલ લાલ આંખોથી મહારા તરફ ધુરડી રહેતો હતો.....
"૧૮૩" મેં જવાબ આપ્યો.
તેજે ક્યાટમાંથી એક જુનું પોરલું કાઢી મહારા તરફ ફેંકતાં કહ્યું-

"આ રત્નો તમારા કપડાં."
આજથી ચાર વર્ષ પૂરે જે વખતે હું અહીં દાખલ થયો હતો, ત્યારે આ કપડાં ઉતારીને રાખી લેવામાં આવ્યાં હતાં. અને મને કેદીનાં વસ્ત્રો પહેરાવવામાં આવ્યાં હતાં. "જેલનાં કપડાં ઉતારીને તમારાં કપડાં પહેરી લો" સિપાઈએ ફરી ગર્જના કરી.

x x x
યંત્રો બહારની હું મુખ્ય દાર પર આવ્યો પહેરેથી મહારી પ્રતિક્ષા કરી રહ્યો હતો. ચોરીદારને દાર ખોલાવતી આના આપી, તે મહારી તરફ રજૂ થયો. મહારાં થર થરતા કંધા પર લાથ રાખીને સંજાનુબુનિયત્ત રસ્તેમાં તે બોલ્યો-

"જુઓ તમને નવજ્યાંતે હો મહેનત અને મજદૂરીથી મુજરાન કરો. આરી-લંદકાટ કરી અને ખીસાં. કાતરવાથી ઇસાન પોતાના આત્માને ક્યતાનના હાથમાંથી વેચી નાંખે છે. તેના આત્મામાંથી સત્યની ચકિત અદસ્ય થઈ બળ છે. મહેન આશા છે કે તમને સત્ય રીતે રોઝી મેળવવાની કોશિશ કરો."

"સત્ય અને અસત્યથી હું અંજાણ છું" હું લથપટા અવાજે બોલ્યો. "મહારી સમક્ષ માર્ગ બે માર્ગ છે. હું જો લાથ પગ ન લિધરીશ તે બુખમરો મરી જઈશ. દુનિયા અને હરામ મૌત છે. અને હું પોતે, પણ મરતા ઈન્દ્રિય નથી. અને શા માટે મરું? તેથી લાથ પગ લિધું છું. તો દુનિયા મને એક ખાસ માર્ગ પર નાખી દે છે, હું બળું છું કે આ અપનાવ છે મહોટમાં મહોટા મુનોબ છે. લેકિન હું તમારું કહે છું કેમકે આના સિવાય હું કંઈ કરી પણ નથી શકતો. હું બહારની ધીકમદા છું તે

જતાં હું' ગુન્હા તરફ રજુ થાઉં છું.....હું' લાચાર છું. હું' મૌતને પસંદ નથી કરતો. જિન્દગી મ્હારા માટે એક પરાજિત ગાદી છે જેને હું' માર્ગ પર પરાજી બેચી રહ્યો છું".....

પહેરેગીરનું મુખ લાલ થઈ ગયું. તે કાંઈ જવાબ આપી શક્યો નહીં. ખાતુનો ન્હાનો દાર ધીમે ધીમે ખૂલ્યો. દુન્યવી સમીરનો અપટો મ્હારા પીળા ગાંઠોને સ્પર્શ કરતાં પસાર થઈ ગયો. મ્હારા વિચારોમાં ઈન્કસાબ ઉત્પન્ન થયો. એક અજ્ઞાન આનંદભરી તમન્ના મ્હારા શરીરમાં પ્રવેશી ગઈ. શું હું આજાદ થઈ રહ્યો છું? મ્હારા આનંદમાં વૃદ્ધી થઈ. જાણે વિશાળ રંગીન દુનિયાને લાલચલારી નગરે નિહાળી કે સ્વપ્નદશ્યા લાંબા કાળ પછી જાગૃત થઈ રહ્યો હોય ઈન્સાની ઈચ્છાઓએ મૃત ઈચ્છાઓને છાંછેડી છાંછેડીને સચેત કરી. મદમરત યુવાનીએ એક મરત અંગપ્રત્ત લીધી.

દરવાઝની બહાર મ્હારું કાંડું પકડી શંકાશીલ નગરોથી જોતા પહેરેગીરે કહ્યું.

“તો શું ત્કમે વચન આપો છો કે બીજવાર અહીં ન આવશો અને પવિત્ર જીવન શાંતિથી વ્યતિત કરશો?”

“હા! જે જીવવા માટે ક્યાં જગ્યા મળી જાય” હું જોશ્યો. પહેરેગીર બહુજ ધર્મિક ઈન્સાન હતો. સત્યવાદી-માયાળુ-ઈશ્વરપ્રેમી તેથીજ કેટલીકથી સદાનુસૂતિ સાથે વર્તતો હતો. આના લીધેજ તેના અકસરે તેનાથી ખૂસ ન હતા. તેના હાથ દેહન કામ કરતા અન્ય ન્હાના પગારદારો પછુ સંતુષ્ટ ન હતા, કેમકે તેની પવિત્રતા તેમના ગળ્યાં ગરમ કરવામાં આડે આવતી હતી.

“રથો આ સરકારી બેઠ” બે રૂપિયા મ્હારા લાથમાં રાખતાં તેણે કહ્યું:-“કાઈ સારો આશ્રય ઉત્પન્ન કરો, શરાફતની જિન્દગી જીવો”

પહેરેગીરના શબ્દો મ્હારા માટે ઉપોગી

ન હતા. કદાચ હું ત્રીજવાર આ શબ્દો સાંભળી રહ્યો હતો. વાંડ “ખુદા હારીઝ” તે ધીમેથી બોલ્યો. પીઠ ફેરવી અને ધીમે ધીમે હું સડક પર ચાલવા લાગ્યો. પહેરેગીરની સદાનુસૂતિ પૂર્વ દ્રષ્ટિ મ્હને વિદાય અર્પી રહી હતી.

જેલની બહાર નીકળીને મેં એક લાંબો શ્વાસ લીધો. સમીરના ઝોરદાર સુસવાટા અથડાતાંજ વિચાર આવ્યો કે ઈન્સાન માત્ર સમીર ખાઈનેજ જીવતો રહી શકતો નથી. પેટની વરાળ માટે ખોરાકની જરૂર છે. મહેં સુઝી ઉઘાડી બે ચળ-કલા સિદ્ધાઓને જોઈને એક પણ માટે આંખો ઝગમગી ઉઠી. આ વખતે લગભગ દસ વાગ્યા હતા. જતાં હું ઠંડીથી ચરચરી રહ્યો હતો. તમકાનો આનંદ હજુવા થોડીવાર સ્મરેતા પુલ પર બેસી ગયો. મ્હારા મગજમાં બાવિના વિચારો ધુમી રહ્યા હતા. રૂપિયાઓને વારા ફેરવી ઉઠા-ળ્યા. જન્મે ખરા હતા. પણ પ્રથમ આ હતો કે આને કેવી રીતે ખર્ચ કરવામાં આવે. મ્હારી સામે કેદખાનાની ચાર દિવાલો હતી. સામે વિશાળ શંદર આબાદ હતુ મ્હારી દ્રષ્ટિ જેલની દિવાલોથી અથડાઈ રહી જતી હતી. જે કે હું આ વખતે આજાદ હતો, લેકિન હું સદન કરી રહ્યો હતો કે એક કેદખાનાથી બીજા કેદખાનામાં આવી પડ્યો છું. મ્હને મ્હારા મિત્રોનો વિચાર આવ્યો, જે કેદખાનામાં મ્હારા સદસ્યો હતા. આ દોરંગી દુનિયાથી કેટલા દૂર હતા, કેટલા બેદરદાર — અરાબર અડ્યો કલાક હું તેજ જગ્યાએ બેસી રહ્યો, અને આખરે સથળી સમિત એકડી કરી ઉઠ્યો. શંદરે પોતાના બાદ પડેલા કરીને મ્હને આવકાર આપ્યો.

શંદરની એક ન્હાનકડી ધર્મશાળા મ્હારા નિવાસ માટે મહેં તૈયારી કરી. એ પછી એક દમ્મમની દુકાનમાં પ્રવેશ્યો. માત્ર બે આનામાં એક દમ્મમે મ્હારી જિન્દગીના દસ વર્ષ મ્હને પાછાં આપી દીધાં, અને દમામ-

ખાનાના સ્નાને મ્હારા, મુગ્ધાન શરીરમાં નવ-
ચેનનનાં પૂર વધારી દીધાં.

સ્વનારથી હમણાં સુધી બોજન કર્યું ન હતું.
મ્હાન પછી ધોયલાં સાફ કંપચં પહેરીને હોટલમાં
પહોંચ્યો. અનેક લોકો જન જનના બોજન
ઉપરથી રહ્યા હતા. હું પણ એક બાબુ
બેસી ગયો. અને બોજન ઉપરવા લાગ્યો.
જ્યારે હું લાલ મોઢું કરી સીગરેટના કુમાર
ઉપરનો બદાર નિકળ્યો ત્યારે મ્હારા ગળામાં
માત્ર એક રૂપિયા પાચ આવી હતા.

મ્હને થાક જણાઇ રહ્યો હતો. આરામ
લેવાના વિચારે ધર્મશાળાના વિશાળ યોગાનમાં
લંટી ગયો. લેડિન થોડીજવારમાં એવો બેઠોશ
થયો કે ફરી હોશ ન રહ્યો. જ્યારે હું જાગૃત
થયો ત્યારે થઇ રહી હતી. ગરીબ મજકરો
થાપી પાછી ઘેર પાછા ફરી રહ્યા હતા.

મેંકો મેકલાયીઓ ફરવા નિકળી પડ્યા
હતા. અનેક લહેરીશાલાઓ રાજની મનોરમ્યતા
નો આનંદ લઈ રહ્યા હતા અચાનક મ્હને
મ્હારા પૈસાની યાદ આવી. લેડિન...શુ દુનિ-
યામાં આવા લોકો પણ વસે છે જે કાંઈની
મદ્દતથી ફાયરો ન ઉપાડના હોય.....

હું ફરી તેજ યોગ સિક્કાઓની ગોધમાં
ફરી રહ્યો હતો. નવ વાગે એક બોજ
ઉપાડવાનું કામ મળ્યું. એક માણસની પેટી
રોશનપર પડેલાં પાંચાડવાની હતી. તે પેટી એટલી
વજનદાર હતી કે મ્હારી ગરદન રહી ગઈ. માથું
ભમવા લાગ્યું. પગો ડગમગી ગયા લેડિન મ્હું
શક્તિ ન ગુમાવી. જેમ તેમ રોશન પર પડેલી
ગયો. શેઠ સાહેબે પેટાની દરિયાદિલીની સાથીની
આપતાં એક રૂપિયા, મ્હારા હાથમાં રાખી દીધી
અને આ એક આનાથી મ્હારા પેટની બૂખ
પૂરી કરી અને ધર્મશાળામાં આવી મુઠ ગયો.

રોજદારની શોધમાં ફરતાં એક જેવી
જગ્યાએ પહોંચ્યો ત્યાં એક મકાન બંધાઈ રહ્યું

હતું. મુકાદમે મ્હને ત્રણ આનાની રોજદારીથી
રાખી લીધો. ઈટ ધોવાનું કામ મ્હને આપવામાં
આવ્યું. ઈટ ધોતાં હું, વિચારી રહ્યો હતો
“ધનસાન ત્રણ આના રોજમાં કેવી રીતે ગુજ-
રાન કરી શકે છે?”

આ લોકો શું ખાતા હશે? ઘરનું ભાડું શું
આપતા હશે? બાળકોનું કેવી રીતે ગુજરાન
કરતા હશે? અને કોઈ માંડું થઈ જાય તો...
ઉફ! આ દુનિયામાં જિન્દગી કેટલી ગોંધી છે?
શુ એમ થઈ ઉડાવવા સર્જવા છીએ?

જીવવા માટે, મહેનત કરવી જોઈએ કે મહે-
નત કરવા માટે જીવવા રહેવું જોઈએ? મહેનત
જીવનનું ઈનામ છે? કે જીવન છે ઈનામ મહે-
નતનું? અમારી મહેનતના બદલે અમને કુત્રાગે
સમાન જિન્દગી આપવામાં આવે છે, અને જેઓ
મહેનત નથી કરતા તેઓ અવશ આરામની
જિન્દગી વિના છે કે ધનસાનના રૂપમાં શયતાની કાર્ન
કરે છે...આ કેવી દુનિયા છે? અહીં કેવા લોકો
રહે છે? અહીં કેવી રીતે રહેવું જોઈએ?

છોડોને ધાનાં ધોનાં મ્હારા હાથમાં ને
ગરદનમાં-હાઈ થઈ રહ્યું હતું. બસા એવું કામ
મ્હું ક્યારે કાઢ્યું હતું? તેના. માટે સમયની
જરૂર હતી. લેડિન મુકાદમ હમ લેવા દેતો ન
હતો. તે ઓછા સમયમાં વધુને વધુ કામ
દેખાતો હતો આખરે મ્હને કાગેરીનો બદલો
મળી ગયો. મુકાદમે એક વાગે ૭ પૈસા આપતાં
કહ્યું-“મ્હને ત્હમારા જેવા મુગ્ધાન માણસની
જરૂર નથી કોઈ બીજું કામ ગોંધી લો.”

“૭” પૈસાનું બોજન કરીને હું બગ્ગરમાં
ફરી રહ્યો હતો. સ્વપ્ને મ્હારી દશા બદલ
અરામ થઈ ગઈ. કંઈ સમજમાં આવતું ન
ન હતું કે શું કર? અચાનક એક અવાજ મ્હારા
કાને અથડાયો.

આ મ્હારા મિત્રનો અવાજ હતો. જેને હું
કેટલાક સમયથી બહી ચૂક્યો હતો તે મ્હને

તેજ છવન છવવાનો સંદેશ આપી રહ્યો હતો.

મહારો આત્મા અંગાઠા લઈ જમૂત થયેલો. એક સુંદર માણસની પાકીટ સાથે મારી લાલચલરી દ્રષ્ટિ લેતા ગજવામાં પોંગેલી. કેદની લાંબી સજાએ મહારા લાચનો સફાઈ લૂટી લીધી હતી. મહારી અશક્તિના લીધે હું મહારી મુરાદમાં નિષ્ફળ નિવડ્યો. લેકિન હીમ્મત ન હારતાં શિકારની શોધમાં હું ફરવા લાગ્યો.

એક જગ્યાએ કાંઈ દોંગી હકીમ પોતાની જાદુ ભરી શૈલીમાં યુલંદ અવાજથી પોતાની ખોટી દવાઓની પ્રસંશા કરી રહ્યો હતો. માનવ મેદની લેની વાતોમાં લીન હતી. મહે એક પૈસાદારના ગજવાને મહાઈ નિશાન બનાવ્યું. મહેને માત્ર એક પળની ગફલની નોંધની હતી. અચાનક હકીમ પોનાના લાપણુ દરમ્યાન કહેવા લાગ્યો—

“જુઓ, જરા આપના પીસાં પાકીટ માટે ઘુશીયાર રહેજો. એવું ન થાય કે કાંઈ લાલ ઉપાડી લે.” લેકિન ઘુશીયાર થઈ ગયા ચારે તરફ ધુરણ ધુરણ થવા લાગી. મહારી દશા તે માણસ જેવી હતી, જે ચોરી કરતાં પકડાઈ જાય છે. હું લાચના લીધે દ્રષ્ટિ ઉપાડી ચકતો ન હતો. મહેને જણાવ્યું કે કેટલીએ નઝરો મહારા પર પડી રહી છે. હકીમે ફરી લાપણુ શરૂ કર્યું. હું ત્યાંથી સરકી ગયો—બરાબર રાત્રીના સાણ અગીઆર વાગે. હું નિરાશાથી હનાશ થઈ પાછો આવ્યો.

રાત્રીએ મહેને ઉંઘ ન આવી. ભૂખથી ખરાબ સ્થિતિ થઈ ગઈ હતી. ત્રણ-ચાર નિંદ્રાધીન ઇન્સાનો પર મહે દુમત્તા કર્યા. લેકિન લેમને પણ મહારા સમાન નેથા. સ્વપ્નારની બપોર થઈ અને બપોરની સ્લૅન્ડ થઈ, લેકિન હું પેટની આગને ઝાલવી ન શક્યો.

શહેરનું આલિશાન બજાર ખૂબ દીપી રહ્યું હતું. લેકિન પોતાની આપસ્યક વસ્તુઓ ખરીદી

રહ્યા હતા. હું વીજળીના એક થાંભલાને લાગીને માનવ ચહેરાઓને આનંદ અને આકાંક્ષાથી ભેળ રહ્યો હતો. સામેની ચોના ચાંદીની દુકાનો વિજળીની ચેશનીથી ઝળહળી રહી હતી. એક દુકાનમાં એક શેઠ ગાદી ઉપર તકીયાને ટકરીને પોતાના મોટા પેટ સહિત મેઢી ધોતી પહેરી બેઠા હતા. ભૂખની ગરમીએ મહારામાં હિમ્મત ઉત્પન્ન કરી. શેઠની પાસે હું પોંગેલો—

“કાં શેઠ, નોકરી મળશે? મહે પ્રશ્ન કર્યો.

“નોકરી!” શેઠની દ્રષ્ટિ મારા પર ફરવા લાગી. ફરી બોલ્યા—“પહેલાં કદો નોકરી કરો છે?”

“હાં! હાં! હમણા જેલથી છુટીને આવી રહ્યો છું.” દિલેરીથી મહે જવાબ વાળ્યો “અને શેઠ, જેલમાં સખામાં સખત મઝદૂરી કરી છે, અને કેળાવયો છું. મિઝન મુધી કેળવણી સંપાદન કરી છે. જો તમે નોકરીએ સખી લો તો...”

શેઠ ગભરાયા. આંખોમાં ચળકાટ જણાયો, ધીમેથી બોલ્યા—“ભાઈ નોકરી આગલાલ ક્યાં છે? સારા સારા ભણેલા ગણેલા માર માર ફરે છે. મઝદૂરી પણ મળતી નથી.” પડી થોડી વાર રહી કહેવા લાગ્યા. “હમણાંતો કાંઈ જગ્યા નથી. ફરી કાંઈ વાર આવજો. મિત્રોને પછીને જવાબ આપીશ.”

જ્યારે હું દુકાનથી નિકળી રહ્યો હતો, તો ગલીના બીજા છેડાથી એક માણસને અંદર આવતાં જોયો. એકજ નજરમાં હું તેને ઓગળી ગયો. આ તો ફઝલુ હતો. જે મહારી બીજવારની કેદ દરમ્યાન મહારો સાથી રહી ચૂક્યો હતો. શેઠ એને નેતાજી ગભરાયા, ચારે તરફ નેલા લાગ્યા. હું થોડી દૂર છુપાઈ ગયો. શેઠએ ખાતરી કરી લીધી કે કાંઈ તેમને જોવું નથી તો ફઝલુને એક ખૂણામાં લઈ જઈને ધીમેથી પુછ્યું—“કહે શું છે?”

ફઝલુએ મોનાનું કડું ચળકવું તેમની સામે

પરી દીધું. શેઠએ હથેલી પર તેના વજનનું અનુમાન કીધું—“સાવ નકલી મેનું છે, પચ્ચીશ રૂપીઆનો માલ હશે!”

“શું કહે છે શેઠ?” ફરજી આત્મચર્યાથી બોલ્યો “દોડસોનો માલ છે—” “હ.....શે... નકલી બિસ્કુલ, આલીશથી વધુ નિકળીય, શકતું નથી. એટલે વાત કરું છું પાંત્રીસ રૂ. આપું આથી વધુ ન મળે.”

“ગમન કરી રહ્યા છો, શેઠ” ફરજી બોલ્યો.

“બસ કહી ચૂક્યો!” શેઠએ જવાબ આપ્યો.

“વાર જેવી ઇચ્છા!” અન્ય ધરોક્ષને દુકાનમાં ચઢતાં નિદાણી ફરજી સોદા નકડી કરી, પૈસા લઈ, અહીં તરફ જોતા ગલીના નાંદે આવી પહોંચ્યો. પાછળથી હું ત્હેના સમીપ પહોંચ્યો. ત્હેના કાંધ પર મ્હારો હાથ પડતાંજ તે ગભરાઈ મુશ ઊઠ્યા. પછી મને ઝોળખતાં બોલ્યો—

“ત્હમે છે, રાજી! મ્હને ડરાવી દીધા. આજકાલ ક્યાં છે?” “પહેલાં ત્હમે ભોળન કરાવો. બે દિવસથી બૂખ્યો છું.”

તે મ્હારો હાથ પકડી એક અંધારી ગલીમાં લઈ આપ્યો.

શહેરના એકાંત લાગના એક ચંદુલ ખાનામાં અમે પહોંચ્યા. ત્હે બોલ્યો—“આ તેમનો આસ અડશે છે અમે અહીં આઝાદીથી વાનો કરી રહ્યાં છીએ.” અમેએ ખૂબ પેટ ભરીને ભોજન કર્યું. પછી ત્હેના દબાણથી જેલજીવનના સઘળા અનુભવો મ્હે કહી સંભળાવ્યા. મ્હારી દાસ્તાન સાંભળી તે કહેવા લાગ્યો “વાર, તે ત્હમેએ શરાફત અને ઇમાનદારીની ઝિન્દગી બ્યતિન કરાવો નિવાર. ક્યાં છે?” તે ખડખડત હાડી પડ્યો. એક છોકરાને ચાક લાવવાની આજ્ઞા કરી તે બોલ્યો—

“જલ્દી જલ્દી જાવો આપ્યા છતાં બાળકજ રહ્યા રાજી! નાદાન! શરાફત અને ઇમાનદારીના જીવનથી પણ ક્યાં મુખ પ્રાપ્ત થાય છે? ને તે પણ આ ફરખી દુનિયામાં! જ્યાં કાલે ને પગલે દયા ફટકાનો વ્યાપાર ચાલતો. હોય. બિચારા કિસાનોને નથી જોતા? એમની શરાફત અને ઇમાનદારીએ એમને મારી નાખ્યા છે ત્હમને જાણતું જોઈએ કે આ સત્યવાદી જીવનને આજની દુનિયા બેવકૂરીના નામે સંભોધ છે. દૂર ક્યાં જાયો છો! આ શેઠજનો દાખલો થો. હમણાંજ ત્હમારી સમજમાં આવી જશે. ખબર છે! શેઠ આજે શહેરની સૌથી મહત્ત્વ બક્તિ ગણાય છે. માનવ ઈચ્છાએ તેમની ખતી-દાવતી મુલામ છે. હમણાંજ થોડા સમય પહેલાં તેઓ એક સાધારણ દુકાનદાર હતા. આપણા જેવાઓ પાસેથી મોરીનો માલ ખરીદીને ગાળીને વેચવા લાગ્યા. બ્યાજમાં માણસોને ખૂબ લટયા. કેટલાકની મિદ્દત છીનવી અનેકાને બરબાદ કર્યા અને ખુશામદ ખોરીથી આજે ચારે તરફ પ્રતિષ્ઠા મેળવી છે. લોકાં જુદીને જુદીને સલામ કરે છે. મેળાવખત પ્રમુખપદ્યાન શોભાવે છે. સમજ્યા! આ દુનિયા છે. અહીં શરાફત અને ઇન્તજતનો આધાર દૌલત ઉપર છે. જે મ્હારી પાસે દૌલત હોય તે હું શહેરનો સૌથી પ્રતિષ્ઠિત પુરૂષ બની શકું છું. ગરીબીમાં કોઈ મુખ જોતું પણ પગલે કરશે નહીં. દૌલતનો ચમકાટ ઈન્સાની નિગાહો ને એવી રીતે આંછ દે છે કે દૌલતમંદના પાપો પણ પૃથ્વિ જણાય છે”.....

ફરજી હંડી ચાડનો ધુટંગ લઈ બોલ્યો, “આ દુનિયામાં કોઈ કાર્યની ખૂબી તેના કરનારની ચોખ્ખતા પર છે. જે બોગ કાર્યને રંમીનતાથી રજુ કરવામાં આવેતો એ ખરું કાર્ય અર્થ શકે છે. કોઈ અપરાધનું કરવું યુનોદ નથી, લેકિન ત્હેને જુવાની રાખવું યુનોદ છે. સાંભળો મીયા

રાત્રી, સંજીવનને નું રક્ષણ આપનાં, દુઃખાઓ
માં છુપાયેલું છે. ઇન્સાનનું મુશ્કેલીનું હોયું છે તેની
સૌથી મોટી કમનસીબી છે. તેમને થોડાક સિક્કાઓ
તમારા કિંમત વિનાના ચંદ્રોને સોનેરી કરી
રોકે છે.”

તે ધડીપાળા જેવું કહેવા લાગ્યો “માફ
કરો. મને એક ખાસ કામ માટે જવું છે.
તમે અહીં શાંતિથી રાત્રી વિતાવી શકો છો.”

હું ભગવત યાદી ગયો હતો. મ્હારી આંખો
ખૂલી ચૂકી હતી. મ્હેં નિર્ણય કરી લીધો. “મ્હારે
હવે શું કરવું જોઈએ?”

“હું તમારો આલારી છું, હું ધીમેથી
ખોલ્યો. લેકિન તમને મ્હારી વધુ મદદ કરી

શકો?”

“તે શું?”

“મ્હને ગલ લગાવવાનાં હથિયારો આપી દો”

ન્યારે મ્હારી કિંદગીનાં ખુશનુમા અને
રંગીન વર્ષો ઝમનાઓ આંતરે પૂર્ણ કરી દીધાં છે.

બાર વર્ષ પછી મ્હને જેલથી મુક્ત કરવામાં
આવી રહ્યો છે... મુખ્ય દાર પર પહેરેગીર
કહેવા લાગ્યો.

“તો શું તમે વચન આપો છો કે બીજવાર
અહીં ન આવશો અને પવિત્ર જીવન શાંતિથી
વ્યતિત કરશો?”

આ છે જીવનની
નવસિકા!

“પળવાર નથી”

કાઈ જીવનમાં જવાની સમોપાધિવાર નથી;
તે જવાનીમાં પ્રણય સમ કોઈ શુંવાર નથી.
અટલ-સંજોગ-નિયમ-દોષ ને એવાં એવાં,
છે ધણું દુઃખને મુજબ, જાતનાં બેચાર નથી.
આ કયા કારણે બાકી રહે છે નિશ્ચિન?
ચપલ કાં આંખનાં પલકારાને પળવાર નથી?
કાળ સંજોગ કંઈમથી લખે જીવન પુસ્તક;
સાર છે એટલો એનો કે કાઈ સાર નથી.
પારસાઇતો કરે જાએ છે દાંવો ફેકટ;
છે મુન્દો એજ લપાટ કે મુન્દગાર નથી.
ખડાર આવે કે પછી પાનખર આવે માલી!
છે બધું એક હું ત્યાં મુજથી ખબરેવાર નથી.
એકને એકનો મોહતાજ, જગતમાં જેઈ
ગર્વ માનવને, એ વહેવાર શું પાકાર નથી!
માટે તે રંગમાં તરબેળ થઈ જાએ “સગીર”
પણ કાઈ દઈ સમે રંગ અણકદાર નથી
“સગીર” (મુંબઈ)

“વીતી જાય છે!”

એના યાદી ન્યારે આવી જાય છે;
કાણ જાણે દિલમાં શું શું થાય છે?
બુલબુલો કે છે પુકારી પુખ્તને;
ખીલતું ત્હાર વલન કરમાં છે!
આથ પથ તણી રહી છે ગીરમદિ;
તે જીવન જ્યોતિ જુઓ જુઝાય છે!
કી ખતા છે બોલ જલ્દી સાકીયા!
જામ કાં મુજને લખે ના પાપ છે?
આરા જન્મે દિલમાં તે દિલમાં મરે;
કિંદગી બસ આમ વીતી જાય છે!
વાત-વાતોમાં કોણે છે મ્હને;
તોય દિલ ત્યાં દોડી દોડી જાય છે!
વિરકમાં ના કિંદગી વીતે “અસીર”
મૌત પણ બારે ન મારી થાય છે!

“અસીર” (બાંટવા)

(પાદરીની પ્રેમઠાની અદભૂત કથા)

(અમારી રસજરૂર, ચાલુ વાર્તા)

५५५ [५५५५५५] ५५५ ५५५

[“લોહીની પ્યાસ” મુજી કેન્થ બપવામાં
 લખાયેલી કવિતા અંગ્રેજી અનુવાદે] ઉપરથી એ
 ગ્રંથગતીમાં ઉતારી છે. In Monte amorrevae
 એનું કેન્થ નામ છે અને થીઓરીલ ગ્રીસીઅને
 તે લખી છે. અંગ્રેજીમાં એનો અનુવાદ, પાલ
 રૂપાંત્રે The beautiful rampure નામે કર્યો
 છે. “લોહીની પ્યાસ” કેન્થ સાહિત્યની એક
 સુંદર કૃતિ છે અને કવિઓ ન્હાનાલોકની ઉંચાની
 શૈલી એવા “જીર્મિલ મચ”માં લખવામાં
 આવી છે.

ગોદીઅરે આંગ્ર સાહિત્યમાંથી “વેગપાયર”ની દંતકથાને અપનાવી છે. અંગ્રેજોમાં એવી કથા પ્રચલિત છે કે, આ દુનિયામાંનાં અનુપમ આત્માઓના મઠમાં રાતે પોતાની કબરોમાંથી ઊઠે છે અને જે ધરનાં બારીબારણાં ઉપાડાં દોષ છે તેમાં પ્રવેશી સૂતેલાંઓનાં લોહી પીને પોતાના આત્માની નૃપા છિપાવે છે ગોદીઅરની કથામાં કહેલીમોન્ડીનું પાત્ર આવી લોહીપ્યાસી લલનાનું છે.

‘વેગપાયર’ની દંતકથા વિશે વિશેષ ભણુલું હોય તો Benardine vampire ની વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના (૧૯૨૬)માંનાં પ્રો. ગુસ્તાવ રૂડકર નિર્દિષ્ટ સાહિત્ય પ્રતિ હું વાંચેલાનું લક્ષ્ય ખેંચું છું. પણ તેના સંક્ષિપ્ત ઉલ્લેખ અને પ્રાસંગિક યથાપર્યો ગોદીઅરે વેગપાયર વિષયક અપર્યવસ્તુઓને નાંદી નાખી વાર્તામાં રોચક તત્ત્વો દાખલ કર્યાં છે ગોદીઅરની લોહી પ્યાસી લલના બચાવક કરતાં આકર્ષક વધારે છે. ખૂની કરતાં માયુક વધારે છે. પિશાચિણી કરતાં સ્ત્રી વધારે છે. સામાન્ય રીતે શરીરમાંનું રુપશું લોહી વેગપાયર ચૂસી લે છે અને તેના બોજ બંનેડા માત્રનું મૃત્યુ ની પાલવે. તેની આથી અસુરી પ્યાસના પરિણામે ફળવંત. માનવો પણ નિર્દોષ બની તેના બોલિયાને બોળી કહાડી તેને પીખી નાખવા અદ્વર્નિશ એક શિકારી નેટલા તત્પર હોય છે અને તેના મૃત દેહ મળ્યા આવે છે ત્યારે કંસા પણ શ્રોત્ર વચર અભિયાયો સળીઓ તેના હૃદયમાં ઘોંચી દે છે. આ સંમયે તેના ચિત્તર અત્યંત ભયાનક હોય છે. પછી તેનું માથું કાપી ધણી ભુંદું કરી દેવામાં આવે છે અને મઠદાને બોળી નાખી તેની રાખ વાયુમાં વેરી દેવામાં આવે છે પરંતુ “લોહીની પ્યાસ”માં “કહેરી-મોન્ડી”નો અંત કેવળ યલિત્ર પાળી અને “કોસ”ના ચિદ્વનથી જ આજીવામાં આવે છે; અને તેથી આપણા દિલને અસ્વીકાર આધાન થતો નથી. વળી કહેરીમોન્ડી, રોમોહડની ખૂની નદિ બનતાં તેના પાત્રક પ્રેમમાં પડે છે અને લોહીનાં કેવળ ઘોડાંની દીપાં પી પોતાના પ્રાણપ્રાયણને કરમાવું બંધાવે છે આ વિષયમાં અર્વાચીન યુગની Association ની વૈજ્ઞાનિક ઉપચાર વિધિને નિદેશ કરતાં પ્રો. ગુસ્તાવ રૂડકર લખે છે કે ગોદીઅરના

આ આલેખન માટે તેને આ વસ્તુનો પથગામધારી કહેવા લેઈએ.

“લોહીની પ્યાસ”ના કથાનાયક રોમોહડના અંતરનાં ઉદાહરણમાં એ વિરોધાત્મક તત્ત્વો-કહેરી-મોન્ડી અને રોમોહડના-તાંબડ કરે છે કહેરીમોન્ડી બેલીના પ્રતિકરૂપ છે અને તે માયાની ભ્રમવદ્ય-મોન ભળ પાથરી શરાબ, મુદરી, સંગીત આદિ સર્વ પ્રકારના દુન્યવી હુકમો પ્રતિ રોમોહડને આકર્ષે છે. એવ રોમોહડના નેકીના પ્રતિકરૂપ છે અને તે રોમોહડને ધર્મ, સેવા ને આત્મ જવા ધાર્મિક કાર્યો તરફ લગ્નરાતો આકરો છે આપે છે.

રોમોહડ ચોવીસ વર્ષ સમી સુખન પ્રદાય પાળે છે, પોતાની માતા સિવાય અન્ય સ્ત્રી પર દ્રષ્ટિ પણ કરતો નથી. બાળપણથી ધાર્મિક શિક્ષણ સંપાદન કરતો રહે છે અને નાની નાની ધાર્મિક ઉપાધીઓ કમવાર મેળવતો નય છે પણ સ્ત્રીશર વધે રોમોહડનું મુશુપ્ત ચૈવન તમે છે. અને દુન્યવી લાલસાને જગાડે છે.

એક બાળુ રોમોહડની વય પાકી થતાં તેને પાથરીપદ અર્પવાનું નક્કી થાય છે. ખીછ બાળુ ચૈવનના કુચારા પૂરતાં તેના અંગ પ્રત્યંજમાં શ્રદ્ધર્ષની વાંછના ને પ્રેમની આમ પ્રભળે છે. કઈ દીશાએ જવું, દુનિયાની કે દીનની? મનુષ્ય સ્વભાવ રોમોહડને માથે અનિશ્ચિનતા ઢોળે છે રોમોહડની છવન અભિલાષા પાદરી ધવાની છે પણ પ્રેમ તેને દેશબની દોરીએ ખેંચે છે. રોમોહડનું દિલ પ્રેમના પીપૂષ પીરને તણસે છે, પણ રોમોહડને તો વરોના નિમદને બાની ન ફેતાં પોતાના મનની મુશ પૂર્ણ કરવા પાદરી જનકું છે. પરંતુ, પ્રેમનું આકર્ષણ જળવત્તર જમાય છે. વિષયના અભિષે ધીકના તેના દિલને રાત્રિવેળા એ સ્વપ્નમયતા અને વાસ્તવિકતાએ કસ્પિતના જમાય છે. દિવસનું ખંડે છવન તેને રાત્રિનું સ્વપ્ન બારો છે અને સ્વપ્નમય છવન તેને ખરું દેખાય છે. પાદરીનું વાસ્તવિક છવન તેને કાલ્પનિક લાગે છે અને ઉમરાવનું કાલ્પનિક છવન તેને વાસ્તવિક છવન જમાય છે.

મયરસથી શ્રેયસ તેને વધારે પ્યાર લાગે છે અને શ્રેયસના મુગ્ધજન પાછળ તે પોતાના આત્મા અને હૃદયને વેડફે છે. શેરોહને કહેરીમાન્દી એમથી પ'પાળે છે, સેરાપીઓન કરડાઈથી ટારે છે. આમને આમ પાગલ યુવાનીના લગ્નજન વણ વર્ષ નેર શેરોહ અનિશ્ચિત દિવેગાં જીવન જીવે

ઉ. અતયાં, શ્રેયસ, સેરાપીઓન શ્રેયસ-કહેરીમાન્દી પર. વિનય પામે છે અને શેરોહને મોહ એકસરી નય છે. 'હોહીની પ્યારે' આ. સદેસવદક વસ્તુ છે અને તેને "જીર્મિક, મલની શેલીથી વણવામાં આવ્યું છે.

—તુરામ]

તમે જાણો છો કે,

મેં પ્રેમ કર્યો છે.

હા.

વિચિત્ર ને ભયાનક મારી પ્રેમ કયા છે. દાલ મારી વય છાસક વર્ષની હોવા છતાં એ અનુભવનું પુરરર:મરણ કરવાનો સાહસ કરવામાં આગે જાય મને. ભય લાગે છે. તમારી વિનંતિનો અનાદર કરવાતે હું નારાજ છું, પણ આટલું જાણતી હઉં છું કે, આકરા અનુભવ વિદેશી ને દુર્બલ દિલવાળાઓ માટે મારી આ કયા નથી.

આટલી વિચિત્ર પટનાઓ મેં અનુભવી છે એમ હું માની પણ શકેતો નથી; છતાં ત્રણ વર્ષથી મેં સમય લગી હું એક અસામાન્ય, શ્વેતાની ચેત્તજનો શિક્ષક બની રહ્યો હતો.

હું એક ગરીબ ગામડિયો પાદરી છું; પણ દરેક રાતે સ્વપ્નમાં-ઇશ્વરની કૃપા કે તે કેવળ સ્વપ્ન જ હતું. આત્મા વિદેશી કામોષ વ્યક્તિનું જીવન જીવતો હતો. સ્ત્રી પર નાખેલી એક જ નજરે હું મારો આત્મા ખોઇ એક હતો; પણ પરમેશ્વરની કૃપાથી ને મારા દરિદ્ર દેવતાની સહાયથી મારા શરીરમાં પેસેલા પાપી પ્રેતાત્માને હાસેલી કલ્યાણમાં હું આપમે શક્તિમાન થયો હતો.

મારા જીવનમાં અનોખા રાત્રિ જીવનના સહસ્રનો આવિર્ભાવ થયો હતો.

દિવસે હું પવિત્ર ને. વિષય વાસના વિદેશી પાદરીનું જીવન જીવેતો હતો અને પ્રાર્થના ને

પવિત્ર, ઇશ્વરી કાર્યોમાં મુગ્ધયો રહેતો.

રાતે આંખો: મીચતાં જ હું યુવાન ઉમરાવ, સ્ત્રીસિક, કુતરાને મોયને શોખીન, જુગાડી, શરાબી અને ખુદાને માથો લાંબાર પાપી બની જતો.

સવારે પાછો જાગતો ત્યારે હું નિદ્રામાં હોઉં ને હું પાદરી છું એવું સ્વપ્ન ભે તો હોઉં, એવું મને લાગતું.

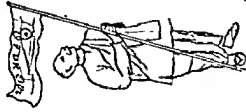
મારા એ રાત્રિજીવનની વસ્તુઓને વાતોની માદીને હું મારા મગજમાંથી આજ લગી નિર્મૂળા શક્યો નથી.

મારા પાદરીવાળી દિવાનો મેં ક્યારે પણ છોડી નથી છતાં મને આવી વાતો કરતાં સાંભળી કાઠ પણ સહેજે એમજ કહે કે, 'જગતની ધરાદાર' જાડીથી 'દ'કાયેલા અગણ્ય પાદરીવાડમાં જ વૃદ્ધ ખંતેલા પિતમ પાદરીને બદલે હું જીવનના દરેક અનુભવનો આહવાદ ભાંગવી ચૂકેતો વૈરાગી છું. સંસારથી કંટાળીને મેં દુનિયાનો ત્યાગ કર્યો છે, ધર્મનો આસરો લીધો છે અને મારા પત્નોવાવલા દિલ માટે રાત્રિ શોધતો હું દેવળને દરવાજે આવ્યો છું.

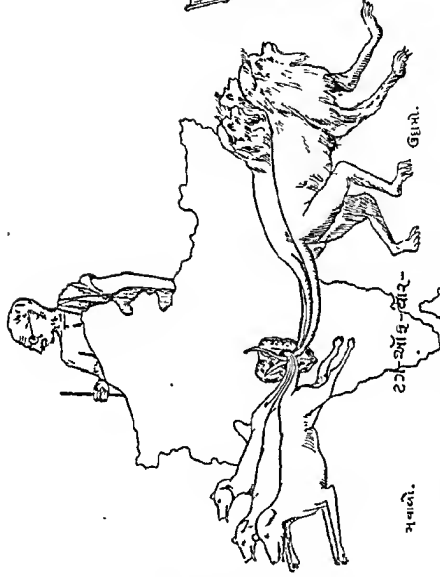
હા! મેં પ્રેમ કર્યો છે. આ દુનિયામાં કાંઈ વ્યક્તિએ પણ નહિ કર્યો હોય એવો પ્રેમ મેં કર્યો છે!

આટલી પ્રજા ને પાગલ વિષય લાલસાથી મેં પ્રેમ કર્યો છે કે; મારા દિલ તુટી તુટીને દુકાં થવાને બદલે અતુટ કેમ રહી ચઢ્યું એજ મને આશ્ચર્ય મળ્યું છે.

[અપર્ણા]

મવાળો.

ટગે ઓફ-વોર-

ઉદામો.

મ. ૭ માર્ચ ૧૯૪૭.

ત્રિપુરી મહાસભા પછીથી રાફે ચમ્પેલી આ ટગ-ઓફ-વોર- દેશને કેવી રીતે
આપાદ કરશે તેનો પરમાત્માણે અગર મેહાભા મણે ?

‘સંદેશ’ કુશ્યોના નામે
ઘણું છેતરાયા છે.

આકર્ષક અને પાકા રંગો માટે
બાહ્યમાં દર્શાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાતરી કર્યા પછીજ ખરીદો.

↑ મજદૂર લેખક વિનાનો
માત્ર ‘સંદેશ’ નથી
↑ નકલથી બચો

અમારા કોઈપણ ફેરીયા નથી.

નિચે દર્શાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના બીજા કોઈ વેચતા નથી. દરેક
કુશ્યો અને કાપડ ઉપર ૩૯ માર્કની
ખાતરી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

ધી સંદેશ ઇ. એ. ઇલેક્ટ્રીક વર્કસ

‘સંદેશ’ કુશ્યો અને કાપડના બનાવનારા.

મહેસા અલમદીયા બિલ્ડીંગ—સંદેશ.

સ્ટોકિસ્ટઃ—

૧. ધી સંદેશ સ્ટોક્સ, કલ્કત્તા, સુરત.
૨. સુઅલિમ કેપ માર્ટ, બાગાનખાવ, સુરત.
૩. ધી જનરલ રેડીઓ કું., ચાર સ્ત્રા, અમદાવાદ.

કલર

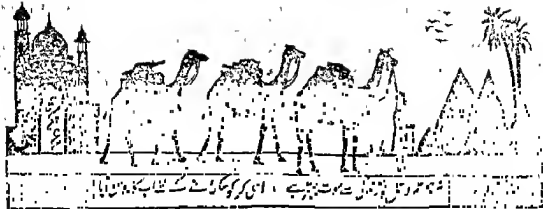
વપ ૧ લું

તંત્રી :-
"વહશી" રાંદેરી
સહતંત્રી :-
"જેકાર"

અંક ૩ ને

હયદરાબાદ સ્ટેટ જનરલ હોસ્પીટલ. જેમ નામદાર નિઝામની ઉસ્માનીય યુનીવર્સિટી મારફતે લોડેનું મન દુસ્ત થાય છે; તેમ આ હોસ્પીટલ મારફતે તન દુસ્ત થાય છે. ણાકી જમીનની કુળદુષ્તા તથા ફેયત ખરવરીની નિઝામી તમન્નાને લીધે ધન તો દુસ્ત છે જ !

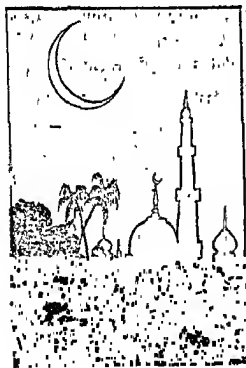
કારવાં પુ. ૧૬ ૦ ૦ ૦ નવેમ્બર ૧૯૩૬ ૦ ૦ ૦ એક ડોલર

હિલાલે ઈદ હમારી હંસી ઉડાતા હય

એ ઝમાનો ગઈ ઢાલનો હતો, ઈદનો ચાંદ, વ્યારે, આનન્દનો પથગામ હતો.

જે ભૂમિ પર ઈદનાં કુમકુમ કદમોની છાપ, ગઈ ઢાલે, છપાતી હતી, એ ભૂમિ પારકી નહિ, પોતાની હતી. ઈદનો અદ્ભૂત સત્કાર કરનારા માનવીઓ, 'ગુલામ' નહિ, 'આઝાદ' હતા.

ઈદ ત્યારે શહિદશાહોનાં પ્રેમગિન્દુઓ ઝીલતી આવતી હતી. એનાં માનમાં લશ્કરે ગોડવાતાં હતાં; તોપો ગગડતી હતી; સોનામોડોરે ઉછળતી હતી; હુપો-માદના ઓધ, ચારેકોર ઉછળતા હતા. અયથ ને સુસરંત, અમન ને અમાન; ગરીબ-ગુજ-ખાઓનાં દિવમાં પણ ત્યારે ઉદ્ઘાસનો થેરો ઘુઘટાટ જ ઘુઘવતો હતો.

પણ, એ યુગ આઘમી ગયો છે. એ વાતો સ્વપ્ન બની છે. એ દિવસો ઉડી ગયા છે. આજે તો, ઈદની ખુશીઓના મુનઝાઓની મધુર પણ, ડોઈ દિલદ્રાવક મરમિયાઓ, માંજ પડતાતી વળાય છે.

ઈદ આવે છે.....એનો અદ્ભૂત સત્કાર કરનારા, એ શહિદશાહો આજે નથી. જોજો જોજો અશરફીઓ ઉછાળના, એ દાનવીરો આજે નથી. લગ્ન અઢખા-ઓમાં અગશગ્નઓ દરતી, એ ગેગમે પણ આજે નથી.

ઈદ આવે છે.....અસંખ્ય ખખડી ગમેલાં ઓરડાઓનાં નિષ્કુર બૃખમરો, આજે લમતો વળાય છે. ઈદ આવે

આંગળા ઉઠાવી કહ્યું: “લુઓ પેલા મિનારાની ટાચ ઉપર જરાબર લુઓ.”

—(૦)—

મેં અંદ લોઈ લીધો. લોઈ તો પ્રથમથી જ લીધે હતો. પરંતુ હવે તે વધુ સાફ અને પ્રકાશમાન દેખાયો. મેં કહ્યું “હા, હા, લોઈ લીધો. પરંતુ એમાં શું રાખ્યું છે? આ પત્તનના અંદ તરફ જ કેમ ચીંત ન માંડુ કે જે જમિયાં પ્રકાશિત અને પૂર્ણ રહે છે?” એજ પ્રકારના કે છટેલછટેલ ફરારાઓ ઉચ્ચારી હું બેબુદ બની ગયો. ને પ્રેમ-તૃપ્તિથી સુષ્ક બનેલા હોખેડા કે જેમાં તમન્નાઓ થરથરી રહી હતી તેને તે ગાલ ઉપર મુકી દીધા કે જેમાં ચોવનનું લોહી પ્રેમઉલસથી ફોળો મારી રહ્યું હતું સાચ અફસોસ! એવા મદ ને આનંદમાં, એવી

એકાગ્રતા અને તલ્લીનતામાં, એવી અનેરી મોજ અને બદારમાં હું રમ્યો પડ્યો હતો કે હુલોએ કાઈએ અને દંડોળીને જાગૃત કરી દીધો, અને કહ્યું કે

“બાબર સં કપળા કમ આપળા? એવર કમ સિનેગા? છદ્દા બચે નજી રહીગે કયા?”

સારોશ કે જ્યારે હું જાગ્યો તો એજ વિચારોના સાગરોમાં હું તરતો હતો, અને મારી ટલ ઉપર એ શેઅરુ દતા:-

“ન ઉમંગે ન તરંગે ન મસરત ન ખુશી અમ હમારે કિયે નૌમીદ મેં રખખા કયા હમ? કિસે દેખે કાંસે છાતસે લગા કર ખુશ હોઈ અયા કરે અમ હદ મેં રખખા કયા હમ?”

—(૦)—

(સમાપ્ત)

મદ્રેસાઓ મારે ઉપયોગી : તાજ. કું. લી.ની ચોકખી છપાઈના:-

૧. મિસ્તાદુલ કુર્આન (અરબી) કાએદો ૦)ના	૧૧. અલ્ફમાન ૦)ના
૨. કાઇદલ બગદાદી-અરમા સાથે ૦)ના	૧૨. અલ્ફરિયામ ૦
૩. પારા અલ્લિફ-લામ મીમ ૦)ના	૧૩. અલ્લોહીદ ૦
૪. પંજપારા (હફ્તી) લીલી ૦)ના	૧૪. અરિસાલન ૦
૫. પંજપારા (હફ્તી) શુલાખી ૦	૧૫. અલ્ફુઆન ૦
૬. તઅલીમુલ છરલામ કાઈદ ૦	૧૬. અલ્આમાલ ૦
૭. તઅલીમુલ છરલામ લિ. ૧. ૦	૧૭. અલ્આમાલિત ૦
૮. " " " ૨. ૦)ના	૧૮. તમાઝ (મુતરલિંગ)
૯. " " " ૩. ૦	૦), ૦)ના, ૦, ૦
૧૦. " " " ૪. ૦	

સોલ એજન્ટ { ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કંપની, સુરત

અલ્લેખ કે દુનિયાં કે દોર તો

સંસ્કૃત - 'જીવ'

આવાઝી દુનિયાં કે દોર તો યાને કે કરવાના લેખક, ગ્રાહક અને મફતીયા વાંચકને પણ ઇદમુખારક, અને હિંદુ મિત્રોને દિવાળી મુખારક ! જો કે આપણી આજગણતરી ઇતિ આર્થિક મહોરમ અને દિવાળીઓ આર્થિક હેળી રૂપે ઉત્તરોત્તર વધુને વધુ કડક રીતે આવે છે છતાં પણ ! જે પ્રમાણે આ વરસે દિવાળી અને ઇદના તહેવારો કશાએ બેઠે ભાવ વિના સાથે સાથે આપ્યા તેમ કોંગ્રેસ અને લીગે હાથ મિલાયા હોત તો હિંદને લોકશાસનની પરીક્ષામાં નાપાસ ન થતું પડતું ! હાલમાંજ એક પંતુલ વીસ વીસ વખતના સતત દરજ્જા પછી મેટ્રીકનો ડિગ્રી સર કરી શક્યા છે પણ કોંગ્રેસ તો વીસ વરસે પણ લોકશાસનની પરીક્ષામાં ફેલ નિવડી છે અને તે લીગ-કોંગ્રેસની "તુમ અપના મુંહ ઉધર કરલો, હમ અપના મુંહ ઉધર કરલો" નેવી રીયલિટીજ આભારી છે. પણ પાણું ફિલિજ પેર કંઈક આશાનું ચિન્હ જણાતાં લીગ-કોંગ્રેસના મહારથી હિંદના પાયતખ્તમાં એકજ આસને બેસીને કંઈક કરી છુટવાનો તોડ કાઢી રહ્યા છે. ત્યારે પાછી બિલાડી છોટી ગઈ ! વળી બીજી બાજુ પ્રાંતિક સ્વરાજનાં તૂટતાં તરતાં ચર્ધ ગયાં છે અને પાંચસોના પગારના કાળા હાથીઓની જગ્યાએ તેથી આઠગણુ પગારના ઘોળા હાથીઓ અંધારી ગયા છે ! જેથી હાલને માટે તો અકબરની પેલી પંકતિ ખરી પડી દેખાય છે કે:-
"કામ ઈસ મુહકમે હે સેદ્દ ગવરમેન્ટ સે કયા ?
કેહર કે કોઈ કરે હજમ પીપરમેન્ટ સે કયા ?"

○ પ્રાંતિક સ્વરાજના ટમટમતા દીવા હોલવાઈ ગયા છે અને તેને સ્થાને દરમી કલમને આધારે ગવરનરોએ પોલિસ ઇલાકામાં અજવાણ પાડવા મશાલો ચેતારી છે. લાટ સાહેબે તો નિવેદન દ્વારા ખતાવી આપ્યું છે કે બહુમતિ, લઘુમતિને આંકડા કે ધંતુરાના કુલની જેમ અજખામણી ભસે મણે; પણ અમારે તો લોકશાસનને હાર મુંથવામાં તેનો પણ ઉપયોગ કરવો રહ્યો ! આરમ્ભમાં મતરાયાં કરવાનું અમને પાલવે નહિ ! ઊંચ કંછોં થાય પણ કંઈ માખાપથી કમાખાપ ન થવાય ! અને હોર બાપા કહે છે કે અમે શાહીવાદની કાંચળી કાઢી નાંખી છે ! ગણો છો કાંચળી કેને હોય ? સાપનેજ ! એટલે શાહીવાદ એક સાપ છે; એ તો એમનાજ નિવેદનથી સાખીત થયું ! શાહીવાદની વલુજારે તો ચાલતી રહેશેજ કુતરાં ભસે ભસતાં રહે ! પણ જો એ આનો ભસવામાં જરા મૂદતા ધારણુ કરશે અને અમે જે થોડાં ઘણાં હાડકાં નાંખીએ તેના પર સંતોષ પકડીને બેસી રહેશે તો જરૂર પુરોપનો વંદેશોઓ સમી જતાં એમને સ્થાનિક સ્વરાજને પાટલે બેસાડી દર્શિયું ! યુરોપમાં હિટલરવાદનો અસ્ત થશે કે તરતજ હિંદમાં સ્થાનિક સ્વરાજનો સૂર્ય ઉગશે પણ અલખત તેના માટે વાદળ ચોકખુ રાખવું જોઈએ ! લઘુમતિઓનાં ધાળાં કે નાના નાનાં વાદળાં ચઢી આવે એમ પણ ન થતું જોઈએ સમજાવે !

● સુભાષચાચુ કહે છે કે ભલે ગાંધીજીએ સમાધાનની ખારી ઉઘાડી રાખી છે પણ હાલને તબક્કે તો યુરોપ તરફની ટાઢી ઉઘાળ એ ખારીએથી આવની રહેશે ખીજું કશુંજ નહિ । મવાગોની દીલી નીતિ અને નિષ્ક્રિય પ્રવૃત્તિજ હાલના વાતાવરણની જન્મદાતા છે. અમે તો હવે એ કહીએ છીએ “ધાય એવા” યુધ્ધ એ તો ગામ વચ્ચે રહીએ”ની નીતિ પ્રદણ કરો. કહેવત છે કે “કરજ અને કન્યા કરગરે મળતી નથી.” તેમ જવાબદાર તંત્ર કે લોકશાસન પણ કરગરીને બીજા માગવાથી મળવાનું નથી । હારે બાપાએ ગાંધીજીના સંત્યાગ્રહને વાંઝીયો કહ્યો છે તે અમને તો ખાતરીજ છે કે એ અગ્રજ સાબીત થશે. ધારણ કે હરિજનદારા ગાંધીજી જે અર્ધસામાં અંધાએલા સત્યાગ્રહની વાતો વહેતી મૂકી છે એ તો લુગી પડે-રીને કુટખોલ રમવા જેવી પુરવાર થશે । રામજીના કથન પ્રમાણે શાહી સરકારની ધુસરી દેશી બળદોએ ફગાવી દીધી છે તો ભલે વિલાયતી આખલાથી કામ ગમડશે ! પણ એ બધી ચુચ-વણમાં પડવા કરતાં સર સિકંદરને પશો બોલ કીધી લેવામાં કોંગ્રેસ ઇં દીલ કરે છે ! જે તેમને સરખાત્યાર બનાવી દેવામાં આવે તો ૧૫ દિવસમાં લોકશાસન અપાવી દેવાનું કહે છે તેનું પારખું પણ થઈ જાય । મગર વોલ દિન કહા કે.....!

● ખેર ! સ્વરાજને નામે લીડરોની દોષદોષ તો વ્યાજુજ રહેશે પણ બિચારી પગ્ગીકને તો હરહાલમાં એ ભરવાડોની પાછળ ઘેડાંતી જેમ એ વ્યાવાનુંજ રહ્યુંને ! દિલ્હી અને વડાવડોલ તરફ ડેળા તાણવાને બદલે આપણે આપણાજ પગેને મજબૂત કરવા પ્રયત્નો કરીએ તો બસ છે. “પેટમાં કુવો ને વરધોડો લુઓ.” એવી આપણી હાલત છે. ગોરા યુરોપીયનો સવાની હોડમાં ઉતર્યા છે અને લાડની હોળીમાં યુરો-પનું બધું હોમાવા તૈયાર થયા છે; ભારે હિંદુ તો ફક્ત એ તકનો લાભજ લેવો રહ્યો. હિંદુના

પૂર્વપતિઓએ દેશી હુન્નર ઉદ્યોગમાં યાદોમ તરી-પણું અને જે જે પરદેશી માલનો અર્થતે હોય તે માલ બનાવવાના ઉદ્યોગમાં પોતાનું ધંક બધાન રોકવું અને લોભાગે પણ પરદેશીજ બધી વસ્તુ સારી અને હિંદુની બધીજ વસ્તુઓ નાશી હોય છે એ ખ્યાલ મગજમાંથી કાઢી મૂકવો. આવા સોનેરી મોઝાએ દેશી હુન્નર ઉદ્યોગને પગભર કરવાનું ચૂકવું ન જોઈએ. અકબર કહે છે તે યોગ્યજ છે કે.

“દાનો મિલકતકી તરફીલા ખિવાલ અચ્છો હો, અરસ મજબૂત હો જુસ્કોવો નિર્દોષ અચ્છો હો, અમુદા કિંકે પુરજે બી ગજબ હોતે હો; ચેદ ગલન હો કે વિલાયતકીકા માલ અચ્છો હો. ધર કે ખતમે હો કે કલ હે ગયા, ચેદલમ ઉન્કા ‘ટાઈમ્સ’ કિખનાહે કે ખીમારકા હાલ અચ્છો હો.”

● આયિક પાંચરથીજ ટોરીયામાં જોરબાંધે છે. મુસલમાનોનો એ પાવર તો દિવસે દિવસે ઓછો થતો જાય છે. ઉત્તેજનને અભાવે લાખો મુસ્લિમ વલુદેશો બેકાર ફરે છે. તાંત્રીઓને અભાવે લાખો મુસ્લિમો હોટલીયા જીવન જીવી રહ્યા છે. સપને અભાવે -મુસલમાનોના લાખો રૂપીઆ કારણમાં ધસપાડે રહ્યા છે અને મુસલમાનોનું સમાજ જીવન તો સાવ સુધાં જેવું થઈ ગયું છે. આ; બધી દિશામાં યથાયોગ્ય પ્રયત્ન કરવાનું કાર્થલીડરને સુજનું નથી. અને પગલીક તો આંખ છતાં આંધળા જેવી છે જેથી કોમ મુકલસીના ખાડામાં ન પડે તો ખીજે ક્યાં જાય ? આપણી ઝંઝટ ખથરાતોના અવળા માર્ગે કોમમાં હજારો નહિ પણ લાખો ફકરીતોની સંખ્યા વધારી દીધી છે આપણા કુનામાં યુદી મરવાની પ્રણયલીકાએને હોડવાની આપણી હોંમત નથી અને સત્કત-ગુમાવ્યાને ત્રણસો તરસ પીતી ચૂક્યાં છે; છતાં બાજુ ધરધરના સુકતાંગો હોઈ એ એવા ખૂમારી

હજી ઉતરી નથી! વિલાસ અને વૈલવનાં
આવરણ હજી ઉતર્યાં નથી. સિંપાહીયાના
ઝિંદગીથી હજી લગ્નગીએ છીએ અને યુંપડીમાં
પડ્યા પડ્યાએ હવેલીના ખ્યાલી પુલાવો પક-
વવાનું ચૂકતા નથી! આપણા ખેડુતો ખાંગળા
બની ગયા છે. વહેપારીઓ નાહીમત બની
ગયા છે. અને ઉલોગી માણસો પર 'આળસે
સવારી કરી છે. ત્યારે ગણ્યા માંડ્યા શેડીયાઓ
છે કે જે યું ખાવું અને યું પીવું તેની જ
દીન ચર્ચામાં વખત વિતાવી રહ્યા છે! મૌલ્વીઓ
એકબીજાને ઉતારી પાડવાની કળામાં પારંગત
બની ગયા છે. લીડરો પોતાનો જ ધોડો વીન
આવે તેની ફિકરમાં લાગ્યા છે. ખરેખર!
અકબરે ચોચજ કર્યું છે કે:

"ગપેં ઉડાનેકા એક વાદીએ અમલતો હે,
હમારે વાસ્તે એક તાઝકા મહલતો હે
ધંસાહી રખતુ સસામત 'હમારે લીડરકા;
કે બંઝમ કૌમમેં છરસે અહલ પહલતો હો"
નાં નં. ૭ દોરી બજે પણ આમગો ન મુંડે તેમ
ધંનાં લજ્યાં કરવામાં આપણા મુસ્લિમ નિરાદરો
પાછી માની નહિજ કરે! સાંજ પડે માંડમા
આંકે આનાની બીડી વાળનાર કામદાર નિરાદર

પણ બજે તાજેજ સીવીલીયન વિલાયતથી
અભારેજ હિંદને હિનારે ઉતર્યો હોય તેમ મુદ-
સાટમાં સગજ થઈને ધંદને અપનાવશે! ધરમાં
હાંમાં ફરતી કરતાં હોય અને ધંદના દિવસે
વેલુકાફનાં બૂટ વગર ન ચાલે! ધંદના દિવસે
હાંમાંથી પાનના ઓગસડા અને સીગરેટને
મડમદશાહ રંગીલાની ઢોળે પીતા મુસ્લિમ છોક-
રાઓને જોતાં પેલી પકિત તરતજ 'આંખની
સામે તરવરી આવે છે કે:-

"પીતાનથી ગાલુડેસેક ચિના શેખના સપુત,
એ સૌ ધુમાડા કાની કમાણીના જોર પરેશ"
અને વળી "નબજાં દોરતે બગાધઓ ઘણી"ની
જેમ જેઓ રમઝાનમાં પર્દે નથી ન થયા હતા
એવા નરો તો છાતી કાઢીને આગળજ હાલતા
દેખાય છે. એવા મિત્રોને આ નીચેની પંક્તિ
અર્થણ કરીને મારી આજની વાએજ ખતમ
કરે છું કે:-

"રમઝાનો ચંદ્ર જોઈને બીમાર થઈગયા,
નિરખીને ધંદ ચંદ્ર જે હુશીયાર થઈગયા."
તેમને પણ ધંદ મુખારક! વરસલામ!
તખ્તી તમામ!

ઈન્તેકાલે પુર મલાલ

પ્રેમથી (બર્મા) એક દર્દનાક જાળર આવી છે કે રાંદેરના એક જુવાન
મૌલવી, હાફેઝ, અને કારી મૌલાના ઈસ્માઈલ વરીયાવીનો ઈન્તેકાલ માહે-
રમઝાનુલ મુબારકના ૧૨ માં ચાંદે થયો છે. (ઈન્ના.)

મહુમની હરદિલ અઝીઝી તથા મિલનસારી અને નેકદિલીને લીધે
પ્રેમની દરેકે કૌમ શોકસાગરમાં ડૂબી ગઈ હતી. મહુમના જનાઝામાં
પ્રેમના બધા મુસલમાનો કામકાજ છોડી હાજર થયા હતા. આંખા પ્રેમના
ઈતિહાસમાં કોઈના પણ જનાઝામાં આવડી મોટી મેદની બની નથી. જયર
મવલાના મહુમ જેવા નેક માણસને મુબારક દિવસો હુકના વિસાલ મુઠે
પ્રાપ્ત થયા છે. ખુદા મહુમને જન્નતુલ ફિરદૌલ અતા કરે અને તેમના
વાલિદ તથા કુટુંબીજનોને સષ્ટે જમીવ અતા કરે! આમીન.

જાણવા જેવું

પેપર જગતમાંથી

દુનિયા ન માને એવું,

હતાં માનવું પર તેવું.

[સંપાદક]

“ચિકાગોમાં એક મી. ચાર્લ્સ રોબર્ટસને નામના માણસે બે પૈડાંનીજ એવી સાઇકલ બનાવી છે કે જેની ઉપર તેવું આખું કુટુંબ એકી સાથે સહેલાણી મુસાફરી કરી શકે છે. અને ચાલતી સાઇકલને મીસીસ ચાર્લ્સ રોબર્ટસને સિવજીકામ પણ કરીશકે છે. સાઇકલનું પેડલ તેજ સિવજીના મશીનના ચક્રરની ગરજ સારે છે.”

ફક્ત એક કુટુંબજ સાઇકલ પર બેમે એમાં તે શોધક શી ધ્યામરી? ગાંધીજીએ ફક્ત એક રેડીયો પર આખા દેશને ઉંચકી લીધો છે.

“કેલીફોર્નિયા યુનિવર્સિટીના સાયન્સિસ્ટોએ ધરણીએ જીવાન બનાવવાની શોધ કરી છે. તેઓ કહે છે કે વીટામીનવાળા પદાર્થો વધુ ખાવાથી ધોળાવાળ કાળા થાય છે, અને છુટાપાનાં ચિન્હો પણ દૂર થાય છે. ખાસ કરીને ચોખ્ખાનું યુકું અને તાડીમાં વીટામીન હોય છે.”

આ શોધ ઉપરથી તો ગાંધીજી જીવાન બનવા રોજ તાણ તાડીને ઉપયોગ નહિ કરતા હોય? આ શોધના ઉત્પાદકો દિંદમાં આવે તો તાડીનાં પીંડવાળાઓ તેમને ખેડદામાન આપે બદકે તેમની ગાડી પણ પોતે ખેંચે!

બર્થકેન્ડ્રાસને આસરે બેનાર ગપાની ગીમતી જેવાં નાનુકે દંપતિઓ આથી કંઈ વિચાર કરશે કે જગતમાં બાળકો ઉત્પન્ન કરવાના રેકર્ડ તોડનારા પણ અનેક યથા ગયા છે.

જીવે વચ્ચે એ અદ્ભુત આંકડા.

‘રીડીયોન નામના રશીયન ખેડૂતને ૭૨ હેક્ટરે દના, બીજા રેશીયને ૧૬૨ હેક્ટરે દના, સીયામના રાજા મુલાયોગકોર્નને ૩૦૦૦ બીઓ તથા ૨૭૦ સંતાનો દના, ત્યારે મોરો કોના મુલાઈ હરમાઈસ નામના રાજાને ૮૮૮ હેક્ટરોની એક આખી પદરણ હતી.’

હેક્ટરો ખુદાની રેકમત છે કે એકમત છે? તે તો આર્થિક સ્થિતીપર આધાર રાખે છે. પણ ઉપરોક્ત રેકર્ડ તોડવાનું આપણા હોદ્દાઓને પાછવે એમ નથી કારણ કે એક તો દિંદમાં અત્યારે કેરોડો માણસો જૂએ મરે છે અને વળી અગ્રી દરિદ્રાઈ જામે તો ભૂખમરા સિવાય બીજું શું દેખાય?

“દુનિયામાં સૌથી જીનામાં જીવું અખબારો પેપરન ન્યુઝ છે. જેની પહેલી આકૃતિ ૧૪૦૦ વરસ અગાઉ પ્રગટ થઈ હતી.” ગુજરાતમાં સૌથી જીનામાં જીવું હાપું “ગુજરાતી” છે. અને તેથી પણ જીની તે પેપરના માણસદત્તો શ્રીયુત અંબાલાલ જાનીની લાલ પાંચડી છે! બદકે ગુજરાતી સાહિત્યમાં પણ શ્રીયુત અંબાલાલ જાનીની એ લાલ પાંચડી અને બ. દ. દોરની મજાજ પુરાણ અસંખ્ય તરીકે બાકી રહી ગઈ છે!

“દર વરસે ‘જીન’ જીવુંઓ ૨૦ કરોડ માણસોનો ખોરાક નષ્ટ કરે છે.” પણ જાણી

ભાગ્યગણે એ તો હવે જીવ જીવુઓને પણ
ચાકી નાં મુકવાનો નિરપાર કર્યો છે.

“ઝીમર નામના બેહુમને એક અહુત
ધડિયાળ બનાવ્યું જેમાં હટી ગયલ છે. જેમાં પૃથ્વી
પરના અનેક દેશોનાં સમય ઉપરાંત પૃથ્વી, સૂર્ય,
ચંદ્ર, મંદો, તારાઓની ગતિની માહિતી ઉપરાંત
અગ્નિ, પાણી, વાયુ, એકાદી બરતી ઝાટતી. પણ
માનીતી-મૂળે છે, તેમાં એક કાંઈ તો એવો
અણી છે કે એક સેકન્ડમાં ૧૦૦ વાર ફરે છે
તો એક કાંટો એવો ધીમા છે કે રેડ હન્ડર
વર્ષમાં એક વાર ફરશે.”

જ્યાં ધડિયાળને વધુ શોકપ્રિય બનાવવા
માટે થોડાક સુધારા વધારાની જરૂરત છે.
કોમી હુલ્લુ કે જગી લગલગ ફાટી નીકળવાનો
દાહમ બતાવનાર, પ્રેમનો વેગ કે હુટા હેડનો
સમય બતાવનાર, ધરતીકે પ થવાનો દાહમ
બતાવનાર, કે “આજે ક્યો-ક્યાકરો આવશે?”
તો બંનેનો મોરડો-ચોડાક વધુ કાંટાઓ બનાવ્યા
હોતો જગતને આ ધડિયાળ સિવાય બીજા
કશાની આગમના જ ન રહેત!

“જો દુનિયાનો માણસ મંગલપર પહોંચે
તો ૧૦૦૦ કેટ સુધી ફરકા મારી રહે.” પણ
મંગલમાં પહોંચવા માટે કેટલા માહલનો ફરકો
મારવો પડે? એક મોટો શોધકે નંગોળ્યું?

“બર્મી ગણમતી એક બાઈએ છેલાં ૩૬
વરસમાં પોતાની બે મહેનોને ૪૭૨૯૮૦-કાગળો
લખ્યા છે. હાલ તેની ઉંમર ૬૮ વરસની છે.
તેણી ૧૯૦૬ શાકીના ખરીદી આ ખૂલાશ છે.
મને એ-કાગળોની પાછળ ૪૨૬૫ પાઉન્ડનો
મર્યાદા છે.”

ખોસાના દેશનાં-કાગળનાં દારૂબાનને
તિજન આપનાર આવાં થોડાક “કાગળ-સાકી”
નાં થું દિલને જરૂર નથી?

“અંટનમાં-બુંનના આરંભથી અકટોયરના
અંત સુધીમાં-દર આવાઈને ૨૫૦ મેળાઓ
ભરાય છે” કેમ ન ભરાય? દુનિયાના પાંચમાં
ભાગના પુરોમાંથી ઘોડનની મધમાખીઓ મધ
અપી લોવે છે તે પછી નિત નિત દિવંળા કે
ઈન્કેમ ન હોય? વળી કેટલાંક પીળા પ્રદેશનાં
પુરો તો ચાકી ચત્રાવીને ત્યાં મધ ચૂસાવા જાય
છે અને રહેલાણીઓ જાત્રા પ્રાપ્ત પણ વિલા-
મતજ છેને!

“હવે ઝાટવે રડીઓથી રસાઈ થઈ-
શકશે.” આ શોધથી-ધણ પતિરાજીને સરવાળે.
તો નુકશાનજ જવાનું છે. દારૂલુંકે રડીઓ માર-
ફતે રસાઈ થતાં રસાઈના કાર્યથી, મરવાડી-
ગચેરી સ્ત્રીઓ પુરો પાસેથી વધુ હકોની
માગણી કરીને કૌશલ્યાનાઓ વાપસરોયને સ્વ-
રાજ માટે પગલે છે તેમ વધુ હકો
માટે પગલા કરશે કાંતો નવરી નારીઓની
ઝાટલા પરીપદો અને કુચલી ડાનૂર-સોનાં
અવિધિસરનાં અધિવસનો તો સંખ્યા વધી જશે.

“છેલાં ૩૧૫૩ વર્ષ દરમિયાન ઇનિહા-
સનાં પાનાં તપાસનાં માત્ર ૨૫૮ વર્ષેજ યુદ્ધ
વગરનાં કારાં ગયાં છે.”

આથી ઇતિહાસના જીવનમાં લગલગ
સ્થાન કેટલું અગત્યનું છે તે સાબીત થાય છે.
અમારું ધારવું તો એ છે કે એ લગલગથી કારાં
૨૬૮ વર્ષો દરમિયાન ધણીધણીઆણીના ધર-
ધનુ અગા, સામુવકુના આંતર કચેરો, પટલાઈ,
અને લીડીનાં અગા, સાદિયતી સાંકમરીઓ,
નાતિ જમણાના અગા, મંદારો કે મસ્જીદાના
દરડીઓના અગા, કે પ્રેમના અગા તો થતા
રલાજ હશેને? બિચારા ઇતિહાસકારો થોમા
ધરેધર ધકા ખાઈ-શકે એમ છે?

૧૦૦ વોશિંગ્ટન એક ગોધક એવા એક વિજ-
ળીક યંત્રની શોધ કરી છે કે જે બલિષ્ઠ
ભાખી શકે છે."

આથી ગરીબ પિયારા પંડાઓ પરવારી
ગયા અને આંકદરક માટે સાધુ કૃષ્ણોની
પુરામન કરનાર આસામીઓની તકલીફ પણ
ઓછી થશે અને જગ્યાબદલ રામલત્ત કંધારે
મગશે તે માટે ઉઘાં રોડાં રાખીને રાહ જોવા
કરતાં આ યંત્ર માનકતે કેટલેકને બધું સમજાઈ
જશે અને પ્રેમીઓને પણ પ્રેમમાં સકળતા
મળશે કે નિષ્ક્રિયાતા ? તે નક્કી કરવા આવ
એકદં યંત્ર વસાવવું પડશે ? રેસના શાખીનો,
જીંદીઓ, સરોડીયાઓ વગેરેને તો આ યંત્ર
આશિર્વાદ સમાનજ નિવડશે !

૧૧
"ચુઆરકીની માખીનાં લગ્ન નામની
નવલેક્યાની રશીયામાં ૯૦ લાખ નકસો વેચાઈ
હતી" હંમેશા રશીયામાં તો માખીના લગ્નને
પણ આટલું બધું ઉત્તેજન મળે છે, અને
હિંદમાં તો લેખકને આશ્ચર્ય અકળામણને લીધે
ધમ્મીજીના પોતાના લક્ષથી પણ વંચિત રહેવું
પડે છે."

૧૨
"અને હાથ હટા રહે અને માથાં પર
પગથી બાધી સદાય એવી છત્રીની અમેરીકામાં
શોધ થઈ છે" વોશિંગ્ટનથી આવી છત્રી કેવું
પરિણામ લાગે, તેની કંપના કરીને જયવાના
ઉપાય પણ શોધકે કરી રાખ્યા હશે ? આવી
છત્રી રસ્તે ચાલતંજ ચાલતા ચુંબન લેવાની
ધમ્મરા રાખનાર હડખાયાં પ્રેમીઓ, હોલુદારોથી

બચવા નાસ્તા-ફરતા આહાર; તથા બેલીફથી
બચવાની તમના એવનાર દેવાળીયાઓને ઠીક"
લાભદાયક થઈ પડે !

૧૩
"અંગ્રેજીમાં "ધાડ", મહાડ" ધર" નામનું
પ્રખ્યાત કાવ્ય લખનાર કવિ જોન હાવર્ડ-
લિખારી અનુદયામાંજ પેદા થયો, લિખારી-
અનુદયામાંજ હવે અને મરણ પણ ધરે વિનાજ
થયું !" અર્થાત્ દોઢે યુરોપમાં હો પણ નવે
કવિઓને કડાઈ સાથેજ વિશેષ દોસ્તી હોય છે.
આથી આરાં જીવને જોતાં "હાલુમાંથીજ હીરા-
પાંક" અથવા "રાકને ઘેર રતન" એ તક પડી
કહેવતો ખરી લાગે છે !

૧૪
"૩૫ અમેરીકન લેખકોની છાપવાળી
પોર્ટલેટ ટ્રીટી કાઢવાની ટ્રાન્સબીયાનિસિટીની
દરખાસ્ત ત્યાંની સરકારે મંજૂર કરી છે."

એનું જોઈને મુંબઈ યુનિવર્સિટી એવું
પગલું ન લારે તો સાદું નંદિનર પાટ્ટી સાફરોની
સાંભરી નંમશે !

૧૫
"બોસ્કામાં નવો સોવીએટ મહાલ બની,
રડયો છે તે ૧૩૭૦ પુટ ઉંચો, એટલે જગ-
તમાં સૌથી ઉંચો મહેલ ગણાશે. તેમાં
હજાર વિશાળ ઝોરડા બંધાયા છે." આથી
રખાય છે કે રહેઠાણને પોતાના મતથી રિફ
જનાર જે જે અમલદારો અને આગેવાનોને
ફાંસીએ ચડાવ્યા છે; તેમને અમર કરવા તે
દરેકના નામની એક એક તખ્તી તે ઝોરડામાં
મૂકાઈ તો સાથે સાથે એ ફરિયાનો "વર્તમાન
"લાલ જાદ" પણ અમર થાય ને !

પોઠ

હાલના પડાવ

૭૭, મિસ્ટ્રી

“આજકાલ, લોકોને જાતી પ્રત્યેનો મોહ વધી ગયો છે.” મી. અડાએ સળેખમ થયેલ હોવાથી તાક સાફ કરતાં કહ્યું.

“શું જાતી સ્ત્રી?” મેં કહ્યું.

“ના, ચોપડી.” મી. અડાએ એક સાદારની. અડાએ ગંભીરાઈથી કહેતાં ઉમેર્યું કે “અર્થશસ્ત્રથી અજ્ઞાન બેવકુફ માણસો જ જાતી સ્ત્રીને પસંદ કરે છે. તેનો ભેંસ જેવો ખોરાક, દોઢ બે ઘણાં વસ્ત્રો, ધરમાં પણ ખમણી જગ્યા રોકે, તથા આળસની ઈશ્વરદાર જાતી સ્ત્રીઓ હોય છે અને વળી અધુરામાં પુરુષ તેમનો મિત્રજ સીટી ફજદાર જેવો અને સ્વભાવ સુલકલો હોય છે, જેથી ઘણી વેળા ચોપડી ચોપડી વેતરી નાખે, તથા ધરમાં જરા સડમડા શાય અને એક પાછું મારે તો મારા જેવો ઘણી તો ગોઝબ આય બન્યો! આ બધાં કારણોને લીધે જાતી સ્ત્રીની ભલામણ કરે એવો હું મર્મ નથી જા.”

“તો જાતી ચોપડીઓના લોકોના મેહની ખબર આપને શી રીતે પડી?”

“કેમ નહીં પડે? ગુજરાતમાં આજે સાદિત્યમાં રસ લેનાર મારા સિવાય બીજો કોણ જાણે છે?”

શેખચંદી અને તક પ્રસાદ પછી ગુજરાતમાં ત્રીજા તમે પામ્યા!”

“અલગત દરેક સાદર કે કવિ, તક પ્રસાદ ન અને ત્યાં સુધી સફળ થઈ શકતા નથી એવા મહેરડીવાળા હામન ઝાઝનો પણ મન છે.”

“હરી હવે બીજી બધી વાતો પડતી મુઠી જાતી ચોપડી વિષેનો બકારો કેમ કાઢવો પડ્યો તે તો કહે?”

“હું એકસો એવો બકારો કયા કાઢું છું? અમદાવાદવાળા ‘સાહિત્યપ્રિય’ પણ કહે છે કે પ્રકાશકે પુસ્તકને સોળ ચંદાવીને વેચે છે. ૨૦ પાનાનું, મેટર ૨૦૦ પાનામાં સમાવવાની કળા પ્રકાશકે હસ્તગત કરી છે. ત્રીજા ભાગનો હાંધારો રાખે અને મેટર મોટા મોટા ભાગમાં જેવા અસરે પુસ્તક જાણમાં જાણ દાગળમાં છપાવે અને ઉપરથી જાહુ પુઠું જેથી પ્રાકટ તેની જાણ પર મોટી પડીને મટ પાડી જોલી નાખે છે! આ પ્રમાણે જાણકોનો મોહ વધ્યો છે. પણ અંદર શું બન્યું છે? જોળા છે કે જોળ છે? તેની કાંઈ શંકા કર્યું નથી!”

“તો પછી તારો વાંચકાની વધીવાન કસ્ટોમી સ્ત્રી જરૂર કેટલું પ્રકાશકે તારા જાપને જોતો મર્મો નથીને?”

“હું પણ એક વાંચક છું તો વાંચકાનીજ વડીલાત કરેને?”

“પાર, પણ દોસ્ત તારા પેલા દીટલર પરના કાગળે અસર તો કરી!”

“હૉ... જી!”

“હા.”

“તો શું લખાઈ બંધ કરી?”

ના. લખાઈ બંધ કરવા તેણે એ બરસેને પર સજાવું કહેલું મોકલ્યું પણ એ બરસેને કહ્યું કે, અમે લોહીવાળા હાથો સાથે સજાવ કરવા ઈચ્છતા નથી!”

“લે, કોઈગાંમાંથી પણ વરાળ નીકળવા લાગી!”

“પણ તેણે તો ‘મૂખમે’ રામ બગલમે છુરી, લગત થયા પણ દાનન ખરી!” એવી સજાવ વાંચી હતી.”

“ત્યારે તો હવે આપણે એ દીટલરીયાને પેલી રેકાડ મોકલાવવી જોઈએ કે જેને સાંભળાને એવું તપેલું હતું થાય!”

“શું કુશ્મ કર ન ઝાંઝીમ છુટકા કરમ કે બદલે, એક દિન ગુજે મિલેગ કુશો સિતમ કે બદલે!”

“પણ એથીએ તે ઢેકાણે ન આવે તો?”

“તો શું આપણે ચૂરીઓ પહેરી છે! પાંચ ટુકડીઓ ગુજરાતમાંથી પણ મોકલી આપવી. બહુ દોષારની સરદારી નીચે જુના સાક્ષરોની ટુકડી, કવિ ન્હાનાંશાહની સરદારી નીચે કવિઓની ટુકડી, ધૂમકેતુની સરદારી નીચે નવાં લેખકોની ટુકડી, રશ્મિદાની સરદારી નીચે શાવરોની ટુકડી, અને ‘રામબગલમે’ એથીની સરદારી નીચે ‘મમકોરોની ટુકડી મોકલવી.”

“પણ એ ટુકડીઓના સાલ્વેરા સરદારી લેવા માટે અંદર અંદર આપડી પડે તો?”

“તો શું? તાકાદિ સાહિત્ય પરિષદ બોલાવી એ સાક્ષરોની સાંભારીઓ, લેખકોની લગાઈઓ, કવિઓની ચક્રાઈઓને ઉત્તેજન આપવું. જલે

બધા પોતે પોતાની બાહુબળને અજમાવી લે મશીનમનને બદલે. કાકિ-દેન-પેતો, બોળાને બદલે પેન્સીલોથી લરી લે! નહિ તો લખાઈ પર લાંબણે, નિબંધો અને કવિતાઓ વાંચી મોઝાનું શીલુ ઉરાડીને ઘર બેળા થાય!

બીજું શું?”

“એ પણ સાંભળ્યું છે કે પહેલાં રાખ કે રણસી ગાની જગ્યાએ લાટ ચરેલોનો લખાઈમાં ઉપયોગ થતો હતો!”

“તો આપે લાટ-ચારણના નવાં એવંતાર રૂપ પત્રકારો, વિવેચકો, ખખરખનીઓ કયા લગાઈના મોરચા પર જતા નથી? દોઢ ઈંચના સમાચારને દોઢ ટુટનાં કરીને છપાવે છે એ તો છાપાં વાંચનારી આલમ નહોતું છે!” એ બધા લગાઈના મોરચા પર જાય તો પછી કવિ અને લેખકો કાં બાકી રહી જાય?”

“પંચી સાહિત્યનો પ્રવાહ એટલો પંચો તો?”

“આવતા ચિમાંસા સુધી રાંદ જોવી પંચો. એક જાપેડું પંચું કે કવિ અને લેખકોના જુઓને જુથ ફૂરી નીકળશે!”

“વાર પણ એક પાત કહેવાની રહી ગઈ! જો કોઈ રહેતો દીવાન બનવું હોય તો આંસ છે. સાહિત્ય સંસદનાં મંત્રી બની જાઓ કે બીજે વેરસે દીવાનપદની હોયણી તમારી ઉપર કેળા યોગવાની. જુઓને સંસદનાં આગલાં મંત્રી વર્મા દીવાને ચયા હવો ધારેખાનું પણ દીવાન થયા છે તો શુંએ એ લાઈનમાં કુશરને?”

“હવે જ્યાં દેને દેરી રામમાં દીવાનપણ કરવા કરતાં એ પેટુશ પંજુ શું બેડું છે!” અને પંચી જુલામ-લોધિયો હોવાથી અગાથ પ્રીવી રમમાં ગયા અને હું ઘેર ગયો

સ્થિતકાર અને સંભાલોવના

આગેકદમ [મર્સી] પાંચમા ધર્મનો મુખો એક અભિપ્રાય અર્થે મળ્યો. જુમવાણી વહેણ એનો સંધે વાત વિચારના મુત્તઓની બુલ્લો

[૧૨]

આ માસિક પાઠો પાઠે છે. બુના વિચારમાં ક્રાંતિ અને બુની ભાવનાઓમાં ધનિકલાપ કરવાની પ્રવૃત્તિ પાને પાને દષ્ટિગોચર થાય છે. પ્રગતિવાદી પ્રેમીઓએ વાંચવા લાયક માસિક છે. વાંચિકર લવાંઝમ કા. ૩, પરદેશ, શિક્ષણ-પ યો. યો. નં. ૨૬૩ કરોચી

સ્વિકાર

જો હું રાગ હોઉં તો??

લેખક:-ભાઈ બેકાર

પ્રકાશક:-હરિદર, પુસ્તકાલય, દોલરરાડ-મુરત.

૫૪ સંખ્યા ૨૪૦, પ્રાથમ પેપર, કુ

દેસાઈના અપ-ટુ-ડે નૅકેટ સહિત કોમત રૂ.

૨) પો. બુદ્ધ પરદેશ:-પ-શિક્ષણ.

ગાઝી મુહમ્મદ બિન કાસીમ - અનુવાદકે હુસેનખાન. જો. 'બખ્શ' કાલુપુર બલુચેસ્તાન એમદાવાદ કો. રૂ. ૧ ઇતિહાસિક પરબુઓના શોખીનોને જરૂર પસંદ પડે એવું પુસ્તક છે. ઇતિહાસ જેવા શુદ્ધ વિષયને પણ હકીકતોનો ભોગ આપ્યા સિવાય તત્ત્વલક્ષ્યા રૂપે પ્રગટ કરવામાં સફળતા પ્રાપ્ત કરી છે. નવલકથાનો રસ જળવાઈ રહેવો અને સાથે સાથે ઇતિહાસિક વસ્તુ જેમની તેમ અંદર આવી જાય એ અસાધ્ય નહિ પણ મુશ્કેલ તો હોય. સદરદુ ઇતિહાસિક ભવનકથા એ કસોટીમાંથી પાર ઉતરી છે. ૨૭૫ પાનાનું, દળદાર પુસ્તક રૂ. ૧માં મળે એ કોમત પણ વાંચની ગણાય. પોતાના આ પ્રથમ પુસ્તકની સફળતા બદલ ભાઈ 'બખ્શ'ને અભિનિધન પટે છે.

"બલુચેસ્તાન"

મગર પુસ્તક અમને અભિપ્રાય અર્થે પ્રકાશક તરફથી મળ્યું છે. પણ અભિપ્રાય પ્રગટ કરતાં અમને સંકોચ થાય છે. ફારસુ કે આ પત્રના સપ્તત્રીજ એ પુસ્તકની લેખક છે એટલે જો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરીએ તો શેરડીવાળાને ગંડેરીવાળાના ટેકા જેવું કહેવુંથી માટે વાંચકોના ભરોસેજ હોડીએ છીએ કે જો તેમને લાઇ બેકારની કલમમાં વિશ્વાસ હોય તો આ પુસ્તક જરૂર વાંચી બુદ્ધ અને અભિપ્રાય આપે.

તમ્રી

નુંકાખવાલી

: અમને અહીં સતાવે પરીઓ નુંકાખવાલી :

: અમને નાએ ખતાવે મુખ-લી-જવાખવાલી :

છૂપી રહી ને ફૂલે લહરે લહેરીઓમાં

અમને એ લહેરાવે છૂપા શરાખવાલી :

પહેલુમાં એ છુપાઈ અલ્લાહમાં ન આવે,

: અંદ લક્ષમાં ફરાવે મહુરા જવાખવાલી :

પ્રહારને ભરી દે પરીઓ હરી ફરીને

: અમને યાએ ફરાવે ખ્યાએ મિરાતવાલી :

અંતરની આરતીએ શહરગની એ તમના

પડકો જરા હટાવે આપે હયાતવાલી :

સ્વતંત્ર દેશની પ્રજા શું ન કરી શકે?

વિદેશમાં પણ પોતાની આંટ અને પ્રતિષ્ઠા જાળવી શકે છે.

વેખક:-એ. સી. ચિશંતી, (હલ રાજી.)

જો હિંદુસ્તાનમાં વિદેશી રાજના બદલે દેશી રાજ હોત, તો કોણ જાણે આપણે શું શું ન કરત? મિસ મેથોનું પુસ્તક “મધર ઇન્ડિયા” જેવું જ પ્રસિદ્ધ થઈને હિંદુસ્તાનમાં આવત, કે એક આશ્ચર્યકારક ખતાવ બની જત! અમેરિકન કોન્સલ હાઉસની આજુબાજુ હવેરા ડિવિઝનમાં એના ટોળા નજરે પડત અને તકનીચનાં છોટલાં અને દેરીનાં ગોટલા બારીઓમાંથી અંદર નાખવાના પ્રયાસ થાત! પોલિસને પહેરા ચારે તરફ હોત! યુક્સેલરની દુકાન પર ગેળી દોડો પાડી ‘મધર ઇન્ડિયા’ની સાથે અન્ય પુસ્તકોનું પણ સત્યાનારાયણી નાખત! હિંદી પાલમિન્ટ અને અમેરિકન કોન્સલમાં એક ખજાનગાર મચી જત! છેવટે આ સૌ વાત શા માટે? માત્ર એટલા માટે કે જે કે પણ ‘મધર ઇન્ડિયા’ માં પ્રસિદ્ધ થયેલું છે, તેને અમે પસંદ કરતા નથી; કેમકે અમારી તેમાં હલકાઈ છે. અહિં એ વાતની તકરારજ નથી, કે એમાં જે કે બીના વર્ણવેલી છે, તે સત્ય છે કે અસત્ય! કોઈ કહે, કે આ તો મૂર્ખતા ભરેલું છે. એનો જવાબ એ છે, કે સ્વતંત્રતાના કેદમાં મૂર્ખાઈ પણ યાય છે.

જો કોઈ બિનપુરોષીમન મુલકમાં દાખલ થાય, તો એના પોસ્ટોર્ટ પર સાધન લેવી અને ધણા હાથના અંગૂઠાની છાપ પણ શોધીથી લેવી. તેના પર બરાબર અમલ થતો રહો, એક દહાડો અચાનક એક નાપાનિજ પોતાની પત્નિ સાથે ત્યાં આવ્યો. ત્યારે તેના અંગૂઠાની છાપ માંગવામાં આવી તો તેને અતિ તિરસ્કાર થયેલું લાગ્યું, છતાં ના છુટકે છાપ આપવી પડી. પરંતુ તેની પત્નિએ કહ્યું—“હું એવા મુલકમાં દાખલ થવા માંગતી નથી, કે નાપાનીએની હલકાઈ થતી હોય! અને પુરોપિયનો સાથે સન્માનની દૃષ્ટિએ વર્તવામાં આવતું હોય.” આથી બંને પ્રતિ પત્નિ પાછાં જતાં રહ્યાં. જાપાનમાં ત્યારપછી જે ફ્રેન્ચ આજ્યા તેમને એક નવિન મૂર્ખતાઈનો મુકાબો કરવો પડ્યો. તે મૂર્ખાઈ પણ સ્વતંત્રતાના કેદનું પરિણામ હતું. પ્રત્યેક બંદેરા પર હુકમ થઈ ગયેલો હતો, કે જે ફ્રેન્ચ નાપાનમાં દાખલ થાય, ચાહે તે સ્ત્રી હોય કે પુરુષ! તેમની સાધન વગેરે લીધા પછી બંને પગના અંગૂઠાની છાપ લેવામાં આવે. એતો સ્પષ્ટ છે, કે ફ્રેન્ચ લેડીએ પોતાનાં ગ્રોજન અને જોડા કોડી નાખી પણ કાળા કરવા પડે પરંતુ ફ્રેન્ચને, એ તો જરૂર જાણ્યું ગયું, કે નાપાનીજ મુલામ નથી. આથી હવે ઇન્ડિયા

ફ્રેન્ચ છોકરા આપનામાં કોપેશો હતો, કે (હમણો એ છે કે કેમ, તેની જાણ નથી.)

આપનામાં જાપાનિઝે અંશુકાની છાપ આપવાની મૂર્ખતાઈથી આજ્ઞા છે.

જર્મની, પુરોપચયને અમેરિકામાં સઘળા સ્થળે ગરીબ : હિંદુસ્તાનીઓની ભરણપોષણની રીતિને સીનેમાની દિશ્મમાં ઉતારી છે અને બહિનમાં ન્યારે એ દિશ્મ દેખાડવામાં આવી, તે હિંદી વિદ્યાર્થીઓ શરમના માયાં મોં ઉચ્ચ કરી શકતા ન હતા. દિશ્મમાં જે બીના બતાવી તે ખેરેખેર સ્પષ્ટ હતી; પરંતુ તેમાં થોડીઘણી અસ્પષ્ટોક્તિ હતી. વળી તેમાં એ ખુબી હતી, કે તેમાં હિંદીઓના ભરણપોષણની માત્ર દ્રશ્યજાળ બાબતુ દિશ્મકારો રજુ કરેલી હતી આથી કાંઈ પણ ભારતનાં સપુત્રની નસમાં ઓહી ઉઠ્યું નહિ. એ કેમ? માત્ર એ માટે કે અપણે ગુલામ છીએ.

પરંતુ આથી વિરુદ્ધ એક બીજો અંગુલવ લુગો ! ચિંતાઓમાં બિલકુલ આજ નમુનાની બીજી દિશ્મ જાપાનિઝોનાં ભરણપોષણની રીતિની દ્રશ્યજાળ બતાવવા માટે તૈયાર કરવામાં આવી. અમેરિકન પબ્લિક ન્યારે દેખાડીત વાંચ્યા તો ઘણાંજ ઉત્સાહથી લોકોનાં ટોળાં તે દિશ્મ જોવા ગયાં. તેમાં કેટલાક જાપાનિઝ પણ હતા. દિશ્મ શરૂ થઈ અને થોડા સમય પછી એ જાપાનિઝ ઉભા થઈ ગયા. અને સીધા મેનેજર અને માલિક પાસે જઈ તેમને દિશ્મ બંધ કરી દેવા માટે ફરજ પાડી. તે બંધ કરનાર ન હતા અને આ માનનાર ન હતા. પરિણામ એ આવ્યું, કે સીનેમા આપરેટર, માલિક અને મેનેજર ત્રણેને ક્ષત કરી નાંખ્યા. દિશ્મ બંધ રહી. ખુબી જાપાનિઝે પકડ્યા. જાપાનમાં જે આ અજર પહોંચી, તો તેને મુખાંતર જાહેરમાં આની એટલે અમેરિકન કોન્સલ હાઉસને હાજરો જાપાનિઝ ટોળાંઓએ ઘેરી લીધું. મહાન પર પંચરનો. વરસાદ વરસવા લાગ્યો. જાપાનિઝ અને અમેરિકન ગવર્નમેન્ટમાં બેઠેલી ઉપજલ યવાનો ભય જાણાયો. હુકામાં ન્યારે આ મામલાએ ગંબીર રૂપ મેકડું. તો ખુબી

જાપાનિઝ કેદીઓને સડીસંલામતા હાડી દેવામાં આવ્યા. આતું પરિણામ એ થયું, કે ટોળાંઓના અમેરિકન કોન્સલ હાઉસ સંભો દબાવવાના ટોળામાં લોકો એકઠા થયા અને ક્રિસ્ટાબલ ક્રોમે રીક્ટના અગાળે લગાવી રેલાં હતાં. અમેરીકન કોન્સલ જારીમાંથી માથું બહાર કાઢી ઉપકાર માની રજો હતો, જાપાનિઝોએ ખુબ શો માટે કહ્યું? બહિનમાં હિંદીઓની પોંદે મોન કેમ મેં પેલી રજા? હિંદીઓ ગુલામ છે. જાપાનિઝે આજ્ઞા દેશની પ્રજા છે. સ્વદેશની પ્રતિષ્ઠા જાળવવા ખાતર તેમણે ખુબ ક્યાં અને આજ્ઞા દેશનાથી આજ્ઞા સાથે છુટી પણ શક્યા અને ધારણ કરી શક્યા હવે બીજો એક બનાવ આંભળો:—

એક લાડા સારૂજ કેટલોક વખત થયાં અમેરીકામાં પોતાનો કામી સિબાસ એટલે થોડી અને પહેરણ પહેરી કરી રવા હતા. અમેરિકન પોલીસે તેમને પકડી તેમના સિબાસના સખત રીતે તિરસ્કાર ક્યો. પેપરવાળાઓએ પણ ઘણું લખ્યું ખુબ સંજગાત્યું. હુકામાં તેમના પર ફરિયાદ થઈ અને એ ગુન્હા માટે કે તેમનાં વસ્ત્રો ઘણાં કદમાં હતાં, તેમને હાં કરવામાં આવ્યો, અગી પણ ભારતવાસીઓને જરા પણ લાગણી કે અસર ન થઈ. આ છે ગુલામ દેશની પ્રજા સાથે બનેલો બનાવ! હવે સ્વેતન દેશની પ્રજા સાથે બનેલો બનાવ લુગો! મુદત થઈ, કે ન્યારે તુર્કસ્તાનમાં મુસ્તાની સત્તા હતી ત્યારે રશીયાના કાર્મ શહેરમાં તુર્કી ટોપીઓને તિરસ્કાર કરવામાં આવ્યો. આતું પરિણામ એ આવ્યું, કે કોન્સ્ટન્ટીનોપલની ગલીઓમાં, જે કાર્મ રશીયન ટોપી પહેરેલો મન્યા તેની પચ્ચીકે સડી પોંદે અમર લીધી, અને તુર્કીનું એક જંગી ટ્રાયું રશીયન કોન્સલ તરફ લખાઈ ના પોદારો કરતું પહોંચ્યું. રશીયન કોન્સલ જનરલ રાજો હતો. તે તરતજ મહાનની અગારીમાં આવ્યો અને પોતે પોતાની રશીયન કૅપ નીચે ટોળા સમક્ષ ફેંકી દીધી અને તુર્કી ટોપી પોતાના માથા પર મુકી, આ દ્રશ્ય જોઈ.

આપું ટોળું જરા તારમાં વિખરેલું ગયું-
આપણને પણ ઈચ્છા છે કે આપણે, પણ
આવી જાતની મુર્ખતામાં મયેલા હોત ! જા
કાંઈ અમેરીકન કોર્ટ ઘોતી પહેરવા માટે ફાંટી
સળી દરેત, તો આપણે કાંઈને હિંદુસ્તાનમાં
પાડણ ન પહેરવા દેત !

માત્ર આટલુંજ નહિ, પરંતુ આ મુર્ખતાથી
પણ લોકો કે વધુ કરી જતાવે છે. એટલે
ભારતમાં ભારે ગુનાની વસુલાત લે છે. અને
કેમકે પોતાની કામની કૃતિ અને લાજ રાખ-
વાને માટે થાય છે. માટે અને પસંદકારક
મજૂરામાં આવે છે હિંદુસ્તાનમાં આપણે ધ્યાન
દઈ તપાસીયું, તો જણાયે કે રાષ્ટ્રીય લાગણી
નથી. હા, ધાર્મિક લાગણી જરૂર છે. જે આ
વાતની સાખીતી આપે છે, કે ધર્મના નામે
ધર્તિગ ધણા થાય છે, અને ધર્મની ખાતર
લોકોને મારવા, કતલ કરવા અને મારી નાંખ-
વાને તૈયાર છે. પરંતુ દેશનો મામલો જ્યાં
આવે, કે ત્યાં કાંઈને પાણી ચડતુ નથી. આનું
કારણ ખરેખર આ સિવાય અન્ય કંઈ નથી,
કે ધાર્મિક જુસ્સો તો છે. પરંતુ રાષ્ટ્રીય જુસ્સો
નથી.

હિંદુસ્તાનને આગ્રહાલ રાષ્ટ્રીય પાગલોની
જરૂર છે. હજારો નહિ બરેકે લાખો માણસો
મિસ મેથોની ચોપડીથી નારાજ છે પરંતુ આગ્ર
પર્યંત આ બાબતમાં ન કાંઈ છુકસેલર માર્યો
ગયો, કે ન તો કાંઈ ભારતવાસી જેલમાં
ગયો, પછી જાતાવે, કે શું સાખીતી છે કે તે
પુસ્તકથી આપણને દુઃખ કે દરદ થયું હોય ?
જો આપણે આ બાબતમાં કે અધરિત પગલું
ભરતે, તો કે પણ ધરિત પરિણામ આવત !

વધુ સમય પસાર નહિ થયો હોય, કે
સરહદ પરનો કાંઈક શહેરમાં એક સાહેબ
બહાદુર લશ્કરી અમલદાર હતા. તે પોતાની
રમમાં કીચેરમાં બેસી ન્યુઝપેપર વાંચતા હતા.
અંગ્રેજોના ગંજલા પર દર વખતે પહેરો 'હોય'
છે એક સરહદી પાણી સન્તરી રોકેલ લઈ કરોમાં
પહેરો ભરતો હતો. આ સરહદના ચપરાસી ધણાજ
નિમકુલભાષ હોય છે, અને જેના નોકર હોય

છે તેના રાણામાં પોતાના માણસ પણ અર્ધજુ
કરી દે છે. સાહેબ આરામ પુરશીમાં બેઠો
પર પગ ઉઘાડાખી પેપર વાંચતા હતા. કે
સન્તરી પડો ઉઘો કરી રમમાં એકદમ દાખલ
થઈ ગયો. અને ગલસાઈને ધણાજ કોપી
સાહેબને કાઢીને કહ્યું-“સાહેબ ! તમે તમારા
પગ અમારા કિબલા તરફ કરેલા છે ! પગ એક
દમ નાંચે કરી લો !”

સાહેબને આથી યુસ્સો ચડ્યો અને રમ-
બા કહ્યું-“મેન ! બહાર જાઓ !”

પરંતુ ખાન એ વાતને ક્યાં સાંખી રહે
તેવે હતો કે તેના પગ પોતાના નમાઝ પુરવાના
કિબલા તરફ તે રાખીને બેઠો. અને તરત જ
સાહેબની છાતીમાં ગોળા મારી કાઢી અને ત્યાંજ
કડો કરી દીધો. આ મુર્ખતાઈનું પરિણામ જે
થયું તે ખુલ્લુંજ છે, કે ખાન સાહેબ પકડાય
અને ફાંસીએ ચડ્યો. પરંતુ આ મુર્ખતાઈની જોડે
અસર હતી, કે તે સાહેબની જગાએ જે ખીમ
ચોરિસરો આવ્યા તેમણે પોતાના નોકરોને
બોલાવીને કહ્યું-“તમારો કિબલો કંઈ
બાબુએ છે !”

નોકરોએ કહ્યું-“હુજુર ! આપને શું કામ
છે ? આ તરફ છે !”

સાહેબે કહ્યું-“હીક છે !” અમને માલમ
થઈ જાય ! અમે ઈચ્છીએ છીએ, કે અમારો
પગ એ તરફ ન યઈ જાય ! અને જો કોઈ
વખત બલથી અમારો પગ એ તરફ દઈ જાય
તો તમે લોકો અમને જાહેર કરી દેજો !”

આ સધળા બનાવોથી સાબિત થાય છે,
કે ખરેખર આપણી કોમી લાગણી નિષકુલ
મરેલી છે, નહિ તો એના શું અર્થ કે એક
વાત જે આપણને નાપસંદ હોય ને તે કરી
વખત ખનવા પામે !

આ સિદ્ધ છે, કે સ્વતંત્ર દેશના વંતનીએ
સ્વતંત્રતાના કેડમાં સધળી મુર્ખતાઈઓ કરવી
ચોખ ગણે છે. હિંદુસ્તાન પરતંજ છે, એટલે
તેને વિદેશીઓના અધરિત હુમલા અને તિર-
સ્કાર સાંખીને બેસી રહેના સિવાય અન્ય ઉપાય
નથી. હવે ભવિષ્યમાં શું થાય છે, તે જોવાનું છે.

વિસરાયલા ઇતિહાસનું એક પાનું

સંપાદક

રાવલાના “આગાદ” સાહેબના
સંપ્રદામાંથી.

“આડી”

ફક્ત ૬૦ મુસ્લિમોનો ૬૦ હજાર સાથે મુકાબલો.

રાંદેરી.

વિશાળ બહુમતી પર અદ્ય
લઘુમતીના વિજયનું
એક નવસંત દર્શાવતું.

ઈસ્લામ ઉપર. જન દેનારા મુસ્લિમો
“હિમ્મત” ને ફતેહ કરીને શામના ઈલાકામાં
જાપીયાક મુકામે પગથ નાખી રહેલા હતા.
ફાત્મા સિપેહસાહાર હજરત અબુ ઉમૈદ
(રદી) ને મુસ્લિમ જામુસોએ આવી ખબર આપી
કે: “હજરત, દુશ્મનનું લશ્કર અસંખ્ય છે
અને આગળ આવતું તપ છે આપ એનો
બંધોબસ્ત કરશો.”

હજરત અબુ ઉમૈદ (રદી)એ આખી
રાત ખુદાપાકની ઇઆદત અને આદતમાં પહોં
કરી આખી રાત તેમને એજ વિચાર રહ્યો કે:
“શીઓના આટલા બધા લશ્કર સામે મુઠી
બર મુસ્લિમો શા હિસાબમાં?”

સિપેહસાહારે સવારની નમાઝ પઢાવ્યા
પછી લશ્કર સામે ઉલાયઈ એક પૂર નેશ
બાપણ કયું. જેની શરૂઆત એ મુજબ કરી
કે: “તમને ખુદા પાકના સોગન, જ્યાં મુઠી
તમે મારી પૂરેપૂરી હકીકત નહિ સંભળી લ્યો:
ત્યાં મુઠી તમારી જગ્યાએથી જરાએ હાજો
નહિ.” આમ કહી અલ્લાહ તઆલાની સીકત
અને વખાણ કરી હજરત (સ. અ. વ.) ઉપર
ફુરદ અને સક્કામ મોકલી, મુસ્લિમો માટે
ફતેહ અને ખુદાપાકની મદદ માટે દુઆ કરી
કયું કે: “હે મુસ્લિમ બંધુઓ! ખુદાપાક
તમારી ઉપર રહમ કરે, અને પોતાની રહમત
અને નેઅમતોનો વરસાદ વરસાવે. તમે બધા

સારી રીતે સમજ લ્યો કે ખુદાપાક તમારી
કસોટી કરવા માટે એક એવી ચીજ કે જે
દેખીતી રીતે સંકટ અને તકલીફની ચીજ છે,
પરંતુ ખરી રીતે સારી અને ખુશનુમાં છે;
તે મોહલીને તે જોવા માંગે છે કે જે નેઅમતો
તમારે માટે તેજો રાખી છે તે મેળવવા તમે
કેવી ધ્રુષિય કરો છો.”

“અલ્લાહ તઆલાએ પોતાના વચનને
પૂર્ણ કરી ઘણી વખત અમને મદદ કરી
દુશ્મનો ઉપર ફતેહ આપી છે. મારા
જામુસોએ ખબર આપી છે કે ખુદાના દુશ્મન
હરકત બદલાઈ મુશરિકોના મોટામોટા શહેરો
પાસેથી મદદ લઈ આપણી તરફ એક બહુ મોટું
લશ્કર મોકલ્યું છે; જેની પાસે લગભગ સંપૂર્ણ
સામાન તેમજ પુરતો ખોરાક વગેરે છે. તેઓ
લુદે લુદે માર્ગે રવાના થઈ ગયા છે. તેમજ
નક્કી કર્યું છે કે તેઓ બધા એક સાથે થઈ
તમારો મુકાબલો કરે, અને તેમ કરી અલ્લાહ
પાકના દરને પોતાની કુઠાથી ખુશાવી નાખે. પણ
યાદ રાખજો, અલ્લાહ તઆલા કુઆન શરીફમાં
કહે છે કે: તે પોતાના દરને સંપૂર્ણ કરશેજ;
હાલેને પછી વિઘર્મીએને ગમે તેટલું ખરાબ
કેમ ન લાગે? તમે સારી રીતે સમજ લ્યો કે
ખુદાપાક તમારી સાથેજ છે, અને જેની સાથે
ખુદા હોય. તે ગમે તેટલી એકાદી સંખ્યામાં હોય
છતાં, તે સંખ્યા કદી પણ એકાદી અને નાની રહેતીજ
નથી: પછી હાલેને દુન્યાની નજરમાં તે નાની
અને એકાદી લાગતી હોય. અને બીજા જમાઅત
જે દેખીતી રીતે દુન્યાને બહુજ મોટી લાગતી
હોય છતાં પણ જો તે તેને તાબેદાર અને ફરવા

કરવા માગે તો તે કદી પણ મોટી રહી શકતી નથી. ખુદાપાક તમારા દુશ્મનોને તબેદાર અને રસ્તા કરવા માગે છે, અને તેથી તેમને બધી તરફથી એકા દ્રી તમો તરફ મોકલ્યા છે; કે જેથી તમો તમારા ઇમાનની પરીક્ષા આપો, અને તેની ઉપર જન કેમ કુર્બાન કરે છે તે બતાવી આપો.”

હે મુસ્લિમ બંધુઓ! આ બાબતમાં તમારી શું સલાહ અને અભિપ્રાય છે તે હું જાણવા માંગુ છું. દરેક જણ આઝાદી સાથે પોતાનો અભિપ્રાય અને સલાહ આપી શકે છે. જેનો અભિપ્રાય અને સલાહ હિતમ હશે તે મુજબ અમલ કરવામાં આવશે.” આ મુજબ બાપણ કરી સિપેદસાવાર ખેસી ગયા, અને જામુસોને કહ્યું કે : “દુશ્મનોના લશ્કરની જે હાલત તમેએ જોઈ હોય તે બધી વિગતવાર એમને કહો કે જે સાંભળી બરાબર વિચાર કરી એ લોકો સારી સલાહ અને અભિપ્રાય આપે” આ સાંભળી એક ઇસ્લામી જનુસ હાથે અને તેણે દુશ્મનનાં લશ્કર, તેના હથિયારો, લગ્નપદ સરંગમ, લશ્કરની વ્યવસ્થા ખોરેતું એવી રીતે વર્ણવ્યું કે મુસ્લિમો ઉપર સુપરીદી અને આશ્ચર્યનાં વાદળ ફેલાઈ ગયાં, અને એક બીજાની સામુ જોવા લાગ્યા, અને સિપેદસાવારના બાપણ માટે કેદજો કંઈ પણ સલાહ કે અભિપ્રાય આપે નહિ. એ ઉપરથી સિપેદસાવાર ઉભા થયા અને કહ્યું કે : “હું પણ તમારા જેવો એક ઇન્સાન છું સિપેદસાવાર હોવા છતાં તમારી સલાહ અને અભિપ્રાયનો મોહતાજ છું અને તમારા અભિપ્રાયથી લાભ લેવા માંગુ છું, તમો બધા આમ શાંત અને સુખ કેમ થઈ ગયા છો? શું ખુદાપાકે તેના રમૂજ (સ. અ. વ. સ.)ને હુકમ આપેલો ન હતો કે તમારા અનુયાયી (સલાખા રીદ)ની જસાદ લેતા રહે, અને જ્યાં નક્કી ધરાયો

કરે; ત્યારે ખુદાપાક ઉપર લશ્કરો રાખી તેને તે સોંપી દ્યો અને તે કામ પૂર્ણ કરે.

મુસ્લિમ ઇતિહાસ લખનાર ઇમામ વાઙ્ઘી લખે છે કે કમાન્ડર-ઇન-ચીફના આ શબ્દો સાંભળી મુસ્લિમોમાં જે જુના માણસો હતા તેમાંથી એક ઉભા થઈ કહ્યું કે : “આપ અમારા સરદાર છો અને આપનો દરજ્જો બહુ મોટો છે હજરતે (સ. અ. વ. સ.) પણ આપને પોતાના અનુયાયીઓના અમીન કહ્યા છે અને અત્રાદ પાકે પણ કુર્બાન શરીરમાં આપની ઈજ્જત માટે એક આપત ઉતારી છે. આપજ અમને કોઈ એવો રસ્તો બતાવો કે જેથી આ મુશીબત અને મોટી બલામાંથી પાર ઉતરીએ જેથી મુસ્લિમોનું બધું થાય અને આ પરીક્ષામાં ફતેહમંદ થઈએ” જે ઉપરથી તેમણે કહ્યું કે : “ભાઈઓ! હું પણ તમારા જેવો એક ઇન્સાન છું. હું બોધુ છું, તેમ તમો પણ બોલો છો. હું સલાહ આપું છું, તેમ તમો પણ આપો છો. અત્રાદનઆસા સારી તૌરીકે આપવા વાળો છે. દરેકને સલાહ આપવાની ફરજ છે જેની જે કંઈ ધ્યાનમાં આવે તે કહો મારા એકલા ઉપર છોડો નહીં.” આ સાંભળી યમન અને ચીસરના દસ માણસોએ ઉભા થઈ કહ્યું કે : “અમારા અભિપ્રાય છે કે આપ આ જગ્યા તજ હથિયારોએ ફેરામાં કોઈ લીસેતરીવાળા મોટી જગ્યામાં પ્રાંત નાખો તો બહુ ઠીક થઈ પડશે. દારણુ કે, ત્યાં હોવાથી અમે બધા મદીના તૈય્યાની પાસે હોઈશું અને અહરત વખતે ફાતે અમ્મમ તરફથી મદદ પણ જલ્દી મળી શકશે અને જે કદાચ દુશ્મન અમારી ઉપર હુમલો કરશે તો પણ ઇન્શાઅલ્લાહ આપણે જરૂર ફતેહ મેળવીશું.”

સિપેદસાવારે કહ્યું : “ખેસી જાઓ, તમને જે વાજખી લાગ્યું તે તમોએ કહ્યું. ખુદાપાક એનો બદલો આપે, પણ યાદ રાખો કે અમર જે, હું તમારા આ અભિપ્રાય ઉપર અમલ

કરી અડીથી કૂચ કરી જોઈ તો ખલીફા ફરકે
આઝમ મને જરૂર હપ્તો આપશે. સખાં આ
કૃત્ય તેમના હુકમની વિરૂધ્ધ છે. તેઓ આ
કૃત્યને સારી નજરથી જોશે નહીં અને લાંબત
મલામત કરી (હપ્તો આપી) કહેશે કે: 'જે
શહેરો અને મુલ્કો ઉપર તમારે હાથે ફત્તેહ
કરાવી, ખુદાપાકે તમારા કબજામાં મુક્યાં હતાં
તેને તમે છોડી દીધાં અને રજા વગર ત્યાંથી
ચાંદ્યા આપ્યા! તમારી દારનો તમે પોતે જોદા-
ખસ્ત કરી ફતેહ કરેલા મુલ્કો પાછા દુશ્મનોનાં
હાથમાં મૂકી દીધાં તમને ખબર છે કે દુશ્મનોનાં
હસ્તે ચરિગમથી આગળ આવતુ જાય છે.
જે આપણે અહીં હોઈયું નહિ તો દુશ્મનો
એનો કબજો લઈ લેશે અને તેમની દિશ્મત
વધી જશે. અને કરેલી બધી મહેનત ઉપર
પાણી ફરી વળશે. અહીં રહેવાથી એવું કંઈ
પણ થશે નહિ. બહુ બહુ તો એટલુંજ થશે કે
દુશ્મનોના મુકાબલો થશે. ફતેહ આપવી એ
ખુદાપાકના હાથમાં છે. કંઈ વધારે સખ્યા
અગર ઓછી સખ્યા અથવા લાયક સરંજામ
વગેરે ઉપર નથી. અને એ ઉપરથી હું તમારા
અભિપ્રાય મુજબ કરી શકતો નથી. તમારો
અભિપ્રાય જો કે તમારી સમજ પ્રમાણે સારો
છે. ખુદાપાક એનો જાહેરો આગે. આ બાબત
બીજા કોઈ લાઇઓ પોતાને: અભિપ્રાય આપે
કે જોયી તમે અને હું તે પર વિચાર કરી કાઢ
ખરા ઉવટ ઉપર આવી શકાએ."

એ પછી હજરત ફૈસ બિન હોશંવરેહ
બુરાહી ઉશા થયા અને કહેવા લાગ્યા કે:
"હૈ! મુસ્લિમોનાં પ્રમાણિક સરદાર! જે
અમે શામ છોડીને ચાલ્યા જઈએ, તો
ખુદાપાક અમને અમારા બાંસ બચ્ચાં અને
સંગાં સંબંધીઓ સુધી પહોંચતાં પણ ન
આપે બરકે રસ્તામાંજ નાશ કરી નાખે. અમે
આં વહેતાં ઝરા, નહેરા, લીલાંઝમ

ખેનરો, ઘાસનાં બગીચાઓ: સોના ચાંદીના
હજાઓતે છોડીને ક્યાં જઈએ? જે દુશ્મનોના
હાથે અહીં શહીદ થઈયું તો અમે જન્મતમાં
જરૂર પહોંચી જઈયું કે જેને માટે અમને
વાયદો કરવામાં આવ્યો છે. અને આ નાશવંત
માલ અસખ્યાબને જાહેરે જન્મતની હમેશાં
જાણી રહેનારી નેજ મતો મળવા ઉપરાંત હજરત
(સ. અ. વ.)ની નઝદીથી મળશે, ખુદા-
પાકના દીદાર પણ થશે અને પછી સદાને
માટે એશઆરામજ મળશે. મારો તો એજ
અભિપ્રાય છે કે આપણે સૌ અહીંજ રહીએ
અને એક ઈચ્છ પણ અહીં તહીં ખસીએ નહીં.
આપણા અગ્રપણાથી દુશ્મનો ઉપર પણ
તેની જરૂર અમર થશે" સિપેહસાહારે
કયું: 'બહુજ સારો અભિપ્રાય આપ્યો એવીજ
રીતે કરું જોઈએ. તમારા મુખથી 'ખુદાએ
સાચી વાત કરાવી છે.' પછી તેમણે મુસ્લિમોને
સંબોધીને કયું: "આ બધા માલ અસખ્યાબ, સોના
ચાંદી વગેરેને દુશ્મનોના હાથમાં આપીયું?
તમે દિગ્ગજ પાછા ફરવા માંગો છો? અને
આખેરતના રહેણાણની નેજમતો જે અલ્લાપાકે
તમારે માટે રાખી છે તેને લેવા માંગતા નથી?
કૈસે ઘણા સારો અભિપ્રાય આપ્યો છે. ત્યાં
સુધી દુશ્મનો અને આપણી વચ્ચે કંઈ પરિણામ
ખુદાપાક ન લાવે ત્યાં સુધી આપણે અડીથી જરા
પણ હસું જોઈએ નહિ." એ પછી ઘણા મુસ્લિમો
એ વાત પર રાઝધપાકે અહીંજ ઘોબી જવું પણ
હા આલિદ બિન વસીદ (રહી) થયે રહ્યા હતા
તેમને સિપેહસાહારે કયું. "તમે કેમ ખામોસ
છો? કેસના અભિપ્રાય માટે શું વિચાર છે?
તેમણે જવાબ દીધો. "મેં કૈસનો અભિપ્રાય
સાંભળ્યો. મારો અભિપ્રાય એથી વિરૂદ્ધ છે. છતાં
પણ ઘણા ભાઈઓ એ મુજબ કરવા રાઝ છે
તેથી હું એથી વિરૂદ્ધ કંઈ કહેવા માંગતો નથી."
સિપેહસાહારે કયું. "નહિ, નહિ, એમ નથી,
અગર જે તમારા અભિપ્રાયથી ફરિયામ અને

વાત કીક છે કે: તું તારા બધા લશ્કરને સાથે ઈસાઇયતને છોડી ઇસ્લામમાં દાખલ થઈ જા કે જેથી દીનો દુન્યાની ઈઝત તને મળે અને નહીં તો યાદ રાખજો કે આ મુશરિકોને મદદ કરવા બદલ તને તારા જાનથી હાથ ધાવા પડશે અને તને તેમજ તારા લશ્કરને તેમની જેમ તલાયથી તારાજ કરવામાં આવશે અને જે બંધા અને મુસીબત તેઓ ઉપર ઉતરનાર છે તે તારી તેમજ તારા લશ્કર ઉપર પણ ઉતરશે. તું રૂમીઓનો સાથ છોડી દે અને તમારી જો કે અમે તેને કેવી રીતે ક્ષમા કરીએ છીએ. અમારી લાઈએ એક નાની જેવી કિમાયત છે. જો તું એ લોકોના સાથ છોડી નહીં તો અમારી તલાયથી અણી સૌથી પ્રથમ તારા અને તારા લશ્કરના સીનાઓમાં ફેંકાશે. અને ત્યારેજ તું અમારી આ ખેરખાહીને યાદ કરશે પણ તેથી કંઈપણ લાભ થશે નહીં. સખખ તે વખતે અમારી તલાયથી બચાવતુ ડોઢના પણુ હાથમાં અને શક્તિમાં રહેશે નહીં. અને તેથીજ ફરી પાછો કહું છું કે મુસલમાન થઈ જા. હું મારી તખલીફી ફરજ પૂરી કરી ચૂકેશ અને વાત પૂરી કરી દીધી. હવે જે મરજીમાં આવે તે કર અને ખ્યાનઆ આવે તે રસ્તો અખત્યાર કર.”

આ વાતો સાંભળી જમલહુ મુસ્તાથી બેતાબ થઈ ગયો અને મોટી મોટી રફાસ મારવા લાગ્યો કે: “હું પણ અરબી છું. હું આવો છું. હું તેવો છું. તમારી કંઈ પણ વિસાત નથી થોડીજ વારમાં તમારા હુકમ થઈ જશે.”

હઝરત ઉમાઈહુએ કહ્યું: “અમે કંઈ તારા જેવા મૂર્ખ અને બેવકુફ નથી. અમે બરાબર સમજીએ છીએ કે ‘તું’ દેવ અને દેવો કરી રહ્યો છે-જે કંઈ હું કહી ગયો એજ સુજબ થશે. અમે લાંબો માટે તૈયાર છીએ-ખુદાના મોગદ્દ મજકુર ત્રણ રીત સિવાય સુરેહ માટે ચોથી રીત છેજ નહીં.”

હઝરત ઉમાઈહુએ પાછા ફરી બધી વાતચીત હઝરત ઉમાઈહુ અને બધા મુસલમાનોને કહી સંભળાવી અને જમલહુ બેબાકો બની રૂમીઓના સરદાર ખાદાન પાસે ગયો અને આખો કિસ્સો કહી સંભળાવ્યો. ખાદાને તેને એવું પાણી આપ્યું કે તે પોતાનું ૬૦ હજારનું લશ્કર લઈ મુસ્લિમોના મુકાબલામાં પ્રથમ આવ્યો. હઝરત ઉમાઈહુ વખતચીત કરી રહ્યો હતા કે મુસલમાનોને ૬૦ હજારનું લશ્કર આગળ આવતું દેખાયું અને એક બીજાને કહેવા લાગ્યા કે: “શું ધરિદ છે?” બધાએ જવાબ દીધો કે: “ખુદાપાકની ગત ઉપર પ્રાર્થના લેવોસો અંમને છે અને તે અંમને જરૂર એ લોકો ઉપર ફતેહ આપશે.” એટલું કહી મુકબલા માટે આગળ વધવા માંડ્યું પણ હઝરત ખાલિદ ખિન વહીવટ તેમને રોક્યા અને કહ્યું: “ઉતાવળ ન કરો. ધીરજથી કાર્ય કરો.” પછી હઝરત અબુ ઉમાઈહુને કહ્યું: અં સરદાર! હવે મારો એ અલિધ્રાય છે કે:—

“રૂમીઓએ નસરાની અરબ લશ્કરને આપણા મુકાબલા માટે મોકલ્યું છે. જો આપણે આપણી આખી ફૌજથી તેનો મુકાબલો કરીશું તો આપણે કમજોર થઈશું. જેથી મારો ઇરાદો છે કે પ્રથમ થોડા માણસો તેની પાસે મોકલીએ અને તેઓ તેમને પાછા ચાલ્યા જતાં કહે અગર પાછા ચાલ્યા જશે તો રૂમીઓ માટે એ લોકોનું ચાલ્યા જવુંજ હાર અને શિક્ષત થઈ પડશે અને નહીં જશે તો તલાય મોજૂદ છે. બહુ થોડાજ માણસો ઈન્શા અલાહ તેમને મારીને નસાડી મૂકશે.”

એ પછી સરદારની રજા સુજબ હઝરત ખાલિદ કેયસ, હઝરત ઉમાઈહુ, કાઅબ બજેર, અબુ અરથુબ (રીદ) એ પાંચ અનસારીઓને જમલહુ પાસે મોકલ્યાં. તેમણે જમલહુ સાથે વાત કરી પાછા ચાલ્યા જવા સલાહ આપી. પણ તેણે કંઈ પણ સાંભળ્યું નહીં અને લડવા તૈયાર થઈ ગયો. આ પાંચે સલાખીઓ (રીદ) પાછા

આપ્યા આપ્યા અને બધી વાત કહી સંભળાવી. હજરત અબુ ઉર્મદાએ સદાબીઓ (રીદ) સાથે મશવેરો કર્યો. હજરત ખાલિદ (રીદી) કહ્યું “જમારે જળવલ્લ માનતો નથી તો તેને જતો કરો, ખુદાપાકના કસમ જળવલ્લ અમારામાં એવા બહાદુરો નેશો કે જે ફક્ત ખુદાપાકની રજામંદીનીજ ખાદેશ રાખે છે. નસરાની અરબ ૧૦ હજાર છે અને અમે ૩૦ હજાર છીએ પણ આપણી આખી ફોજને લગ્નમાં શામેલ કરવા હું માંગતો નથી. મારી ઇચ્છા છે કે આપણા લશ્કરમાંથી થોડા એવા માણસોને ચૂંટી કાઢું કે જેઓ આ બધા અરબોનો મુકાબલો કરી શકે. હું માત્ર ૩૦ માણસ લેવા માંગું છું. જેમાંનો એક એક માણસ દુરમનનાં બે બે હજાર માણસો માટે બસ થઈ પડશે. હું એ લોકોને મારી સાથે લઈ દુરમનો પર હુમલો કરું.”

આ સાંભળી મુસલમાનો તાલુબ થયા અને સમજ્યા કે “હજરત ખાલિદ (રીદી) મરહૂમી કરે છે. હજરત અબુ મુદ્દીઆન ખાસ કરી વધુ ખિયાલ થયો કે “આ તજવીઝ ઈસ્લામી સંસ્કૃતિ ઉમુલના વિરુદ્ધ હોવા ઉપરાંત કમઝોર તજવીઝ છે, એક માણસ બેનો, સો બસોનો મુકાબલો કરી શકે છે પણ માત્ર ૩૦ માણસો ૧૦ હજારનો મુકાબલો કેવી રીતે કરી શકે?”

હજરત ખાલિદ (રીદી) કહ્યું “અં અબુ મુદ્દિયાન ! તમે મુશરિક હતા ત્યારે તો બદુલ બદુદુર હતા અને ઈસ્લામ કબૂલ્યા પછી કેમ આવા ડરકોપ અને બાવજા થઈ ગયા ! હું એવા ૩૦ માણસો ચૂંટી લઈશ જેઓ તૌહીદપૂરક, અને અરબના સુન્દહ યોદ્ધાઓ છે કે ખુદાપાકની રજામાં મરી મિટવા જેમણે પોતાની આત્મે વક્ફ કરી દીધી છે. તમને હમણાજ માત્રમ પડશે કે તેઓ કોણ છે અને શું કરી દેખાડશે. ફુન્યામાં એમણે આ હાથ હરન બધું થશે એમના પ્રમાન અને

સમ્યાપ્તને અજાણ તઆલા ખૂબ જાણે છે. નમારે અબુ મુદ્દિયાનને ખાતો થઈ કે આ કંઈ દુઃખ મરહૂમી નથી ત્યારે તેમણે બીજાં ૩૦ વધુ માણસો ચૂંટી કાઢ્યા સલાહ આપી. હજરત ખાલિદ (રીદી) ૧૦ માણસો લશ્કરમાંથી ચૂંટી કાઢી થોડાઓ પર સ્વાર થઈ, ૧૦ હજારના લશ્કરના મુકાબલામાં પહોંચી ગયા. એ ૧૦ માણસોમાં હજરત ઝુબેર, કાસમ, હાશિમ તાર્ક, કાઝ કાઝ શુરાદબીઝ, અબુક્રાદ બિન ઉમર, જબેર, અબુ અય્યુબ, ઉમાદાદ, ઝેરાલ બિન અઝઝર, સંકયાન બિન ઉમયાદ, યઝીદ બિન અબી મુદ્દિયાન, રફિ અહ, ઉઝ્રફાદ, અદી બિન હાતિમ, અબુરુદ્દમાન બિન અબી બકર, ઓફ, ખાલિદ બિન સંકદ, અબુ લોઆબાદ, યઝીદ બિન ખત્તાબ, આબિસ, હમઝાદ બિન ઉમર, યઝીદ બિન આમેર (રીદ) વગેરે હતાં. નસરાની અરબો સમજ્યા કે : આ મણુત્રીના માણસો અમારી સાથે મુસેદ કરવા આવે છે. હજરત ખાલિદ (રીદી) મેદાનમાં આવતાંજ બૂમ પાડી કે : “અં કોસ પૂરકો ! લડવા માટે મેદાનમાં આવો.” જળવલ્લ મેદાનમાં આવ્યો ત્યારે વાનચીત ઉપરથી તેને ખચર પડી કે આ લોખ મુસેદ માટે નહીં પણ લડવા માટે આવ્યા છે. તેણે પોતાના ૧૦ હજારનાં લશ્કરને લુકમ આપ્યો કે : એકદમ આ મુસ્લિમો ઉપર તૂટી પડી એ લોકોનો નાશ કરી નાખો. આ સાંભળી તેના લશ્કરે ૧૦ ગંગાઓ ઉપર એકદમ હુમલો રાઈ કર્યો અને લગાઈ રાઈ થઈ ગઈ. બઝાદુરોના આચાર, તકબીરના નારા, માણસોના શોરબકાર અને તથ્યારના ખલખલાટ સિવાય બીજું કંઈ પણ સંજ્ઞાગત નહોતું.

હજરત અબુ ઉર્મદા અને ઈસ્લામી લશ્કર એ લોખ માટે દુઆ કરતા હતા અને ખુદાપાકની મદદ માંગતા હતા. વિધર્મીઓને લશ્કરોમાં દત્તો કે આ મુદ્દીઅર મુસલમાનો જેતજેતામાંત મામ ખત્રાસ થઈ જશે. અને ફોજો આ લડાઈને તમારો જોઈ રહી હતી લગ્ન એટલી લંબાઈ કે જાપોર

યધ ગર્ધ અને કાઈ પણ બહાદુર પોતાના તંજુ તરફ પાછા ફર્યો નહીં અને લગ્ન પ્રથમ મુળ્ય જોરશોરથી ચાલુજ રહી, અને તેના લગ્ન વધતા જતા હતા અને વધુ અને વધુ તેજ થતી જતી હતી. શરૂઆતમાં જેવો ઉત્સાહ હતો તેવાજ ઉત્સાહ કાયમ હતો. સવારો થોડા ઉપરથી કપાઈ કપાઈને નીચે પડતા હતા. લોહીની નદીઓ ચાલુ થઈ ગઈ હતી તથા રો અને તેજ બહાદુરોના સીના ચીરી રહ્યા હતા અને ધીરમાના આ જાળાઓ બહુજ રકુર્તી અને ચાલાખીથી હુમલો કરી આગળ વધી રહ્યા હતા. હજરત ખાલિદ (રહી.) તેમના સાથીઓને કહી રહ્યા હતા કે “એ મુસલમાનો ! યાદ રાખો, આજ કલ્પનું મેદાન છે, પાછળ હટશો નહીં, કુન્યામાં એકજ વખત ગરવાનું છે અને પછી સદની ઝિંદગી છે.” હજરત ખાલિદ અને હજરત મિરકાસ (રહી.) પેદલ યધ ગયા. દુશ્મનોએ એકા થઈ એમની ઉપર હુમલો કર્યો. હજરત ખુબેર અને હજરત ફઝલ (રહી.) ઝડપે ત્યાં પહોંચી ગયા અને કહ્યું “આ સહાબા (રહી.) છે. એ કંતરાઓ, એમનાથી દૂર થઈ જાઓ. “મુસ્લિમ જાળાઓએ નવેસરથી એવો હુમલો કર્યો કે વિધર્મીઓ એમ સમજ્યા કે એ લોકોનું બાકીનું લશ્કર પણ આવી ગયું છે. તેમના પગ ઉપરથી ગયા અને મેદાન છોડી નાસવા માંડ્યું અને આ મુઠ્ઠીભર માણસો તેમને મારતા કાપતા ફાંસો સુધી તેમની પાછળ ચાલ્યા ગયા, ત્યારે “હજરત અમુ ઉમૈદદ (રહી.)ને ખ્યાલ થયો કે” બધા મુસલમાનો શહીદ થઈ ગયા” અને તેથી લશ્કરને નસરાનીઓ ઉપર હુમલો કરવા હુકમ આપ્યો, પણ અમુ સુફિયાને શોક થયો અને કહ્યું “એ સરદાર ! “હમણા ઉતાવળ કરશો નહીં. ખુલ્લા પાક હમણા આપણને ફરોદની ખજર સંભળાવનાર છે.” એવી રીતે મગરબનો વખત થયો અને જાળાઓએ જીવપર આવી એવો સખત હુમલો કર્યો કે દુશ્મનોના રહ્યા સહ્યા હોશો હવાસ ઉડી ગયા અને મેદાન બિસ્ફુસ ખાલી

કરી નાસી ગયા. મગરબ પછી હજરત ખાલિદ (રહી.) પોતાના ૨૦ સાથીઓને લઈ ફતેહ મેળવી આવતા દેખાયા પરંતુ તેમના ૪૦ સાથીઓ ગુમ થઈ જવાને લીધે ગમગીન દેખાતા હતા. હજરત અમુ ઉમૈદદ (રહી.) અને બધા મુસ્લિમો તેમની તકબીરના નાસા સંભળી ખુશ થયા અને મુલાકાત થતાં બધી હસીકત સંભળી અને મુસલમાનોને ખુદપાકે ફતેહ આપી કાફિરોને નસાડી દીધા તે માટે શુકરનાનો સિસદો અદા કર્યો. હજરત ખાલિદે (રહી.) પોતાના સાથીઓના નામો ઓલતાં ગણતરી કરી, ત્યારે બધાઓએ કહ્યું કે “તેઓ શહીદ થઈ ગયા હશે.” હજરત ખાલિદ (રહી.)એ કહ્યું તેમની લાશોને મેદાનમાં શોધવા જઈએ જે બધી લાશ મળી જાય તો ફીક, નહી તો એજ વાત છે કે ક્યાં તો કાફિરો તેમને પકડી લઈ ગયા હશે અથવા નહીં તો કાફિરોને મારતા મારતા તે શેફ આગળ માથા ગયા હશે.” તેઓ અંધારામાં સહાબા (રહી.)ની લાશોને શોધવા નીકળ્યા તો દશ શહીદાની લાશો મળી અને લગભગ પાંચ હજાર દુશ્મનોની લાશો પડી હતી. એ ઉપરથી માલમ પડ્યું કે બધા શહીદ થયા નથી બરે દુશ્મનોએ પકડી લીધા છે. જેથી હવે ખાલિદે કહ્યું “હજર તેમને છોડાવવા જાઉં છું” કહી થોડા ઉપર ચાર થઈ રવાના થઈ ગયા, ત્યારે આપ અને આપના સાથીઓ પૂર જોરમાં ઘોડાઓ ફોપવી બહુ દૂર નીકળી ગયા ત્યારે નાંરએ તકબીરનો અવાજ સંભળ્યો અને ખજર પડી કે હજરત ખુબેર (રહી.) પોતાના સાથીઓ સાથે આવી રહ્યા છે. હજરત ખુબેર (રહી.) કહ્યું “જ્યારે અમે અમારા સાથીઓમાંથી થોડાઓને જોયાં નહીં ત્યારે અમે સમજ્યા કે સાથીઓ ગિરફ તાર થઈ ગયા હશે. જેથી તેમને છોડાવવા માટે દુશ્મનોને મારતા અમે આગળ વધ્યા, પણ ત્યારે અમને તેઓ મદદ નહીં તો ધરીન થયું કે “શહીદ થઈ ગયા હશે” ત્યારે અમે, પાછા

ક્યાં અને દુશ્મનો નાસી ગયા. હજરત ખાલિદે (રદી.) કહેું “શહીદ થયા નથી. પંચીસ-તમે છો, વીસ અમો. છીએ, અને દશ મેદાનમાં—શહીદ થઈ ગયા એટલે અમો બધા પપ થયા જેથી બાકી રહેલા પાંચ ગિરફતાર થયા છે, ઈન્શા અલ્લાહ તેમનો છુટકારો મારા હાથે થશે” આ ફતેહ માટે મુસલમાનોએ શુકરાનાનો સિગદો કર્યો અને આખી રાત રાહતમાં પસાર થઈ, ન્યારે કાફિરોને ત્યાં હથ્થ જરખા થઈ હતી

આ ફતેહની ખુશાલીમાં મુસ્લિમ ફોજમાં ખુશાલીના ડાંકા વાગી રહ્યા હતા અને કાફિરોની ફોજ ઉપર રંગેચમનાં વાદળ ચઢી રહ્યાં હતાં મોતની ધમ્મીઓએ તેમને ઘેરી લીધા હતા જ્યાં લાએ નાસી જઈ બાદાન સરદારને લગ્નના મેદાનની બધી હાકલ કહી સંભળાવી, પોતાના હાર અને મુસલમાનોની ફતેહ કમુલ કરી અને સાથે સાથે એ વાતનો પણ એકરાર કર્યો કે “એ લેશાને ગેબથી મદદ મળે છે.”

મુસ્લિમ સિપેહસાહાર હજરત ઉમર (રદી.) ની ખિદમતમાં આ ફતેહની ખુશ ખબરી અને બધી વીગતો લખી મોકલી.

આજે પણ દુન્યા આ બનાવની જોડ રહ્યું કરવા અશકત છે. ક્યાં સાહેબ આદમી અને ક્યાં કાપડેસરના-૬૦ હજારના લશ્કરનો મુકાબલો! આખા દિવસની લગ્નમાં માત્ર દસ મુસલમાનો શહીદ થયા, અને પાંચ હજારથી વધુ દુશ્મનના સિપાહીઓ મરણ પામ્યા. મુસલમાનોને ફતેહ મળી અને દુશ્મન મેદાન છોડી નાસી ગયા. “આ છે ઇમાન અને તેની તાકાત કે જેની ઉપર અજે પણ મુસ્લિમોને નાક છે.

‘ખાદી’ રહેલી

બાળકો માટે ઉર્દૂ કિતાબો

૧. હયાતુન્નબી (સ.)	૧૦. હરુન્નુન્નહમી-રહ.
૨. શીરુરિસદ્દીક (રદી.)	૧૧. અલ તુગરલ
૩. શીરતે ઉમર (રદી.)	૧૨. દુખ્યારા શહઝાદા
૪. શીરતે ઉસ્માન (રદી.)	૧૩. તરગ્ગલસદી શહઝાદી
૫. શીરતે અલી (રદી.)	૧૪. ઉસ્માન કા ખ્યાખ
૬. શેખ હદીસ	૧૫. શહઝાદા અ. રહમાન
૭. ખલીફા અબ્દુર્રહમાન	૧૬. તદ્દમીર કી સરઝમીન
૮. વઝીર મન્સૂર	૧૭. બચ્ચોદ્દે ગીન
૯. અના તુર્ક	૧૮. તીન પેગમ

ગુજરાતી

ગાંડીવના

બાળ પુસ્તકો

શ્રીઓ માટે—

શ્રીશક્તિ માળાનો સેટ વી.

૨૯

રજીસ્ટ્રાર—ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલુપીઠ, સુરત.

કોઈ ઓર થઈને !

મનામણી મુજ હમરની હુદમ રહ્યા છે કોઈને તોર થઈને.
 મજબ છે કોરી નહાં કલેજું તેઓ કલેજાની કોર થઈને !
 કંઠો છે કેવાને તો "હમાસ" મગર છે વર્તનના ઢંગ ન્યારા.
 હું જાણું છું તે ધુપા ધ્યાસ કરો જે ચુપકીથી જોર થઈને
 શુભામી એવી મળી રહી છે કે દિલની દુન્યા બળી ગઈ છે.
 યુવાની મ્હારી ઢળી રહી છે જીવન ઉવાની બપોર થઈને !
 જો મ્હારી તસ્વીરના ચિતારા બનાવ એ ઢંગો શા છે તારા ?
 કે હુળવે હાથે બનાવી મુજને. બગાડી દે છે કંઠોર થઈને.
 નવી જહાંના નવા છે ધારા કે શિક્ષા પામે છે ચાચનારા.
 વિસાધ બવાના તે બિચારા રહેશે જે ક-મ-ઝોર થઈને
 કરીને સમ્યાદે ચાલબાઝી. બધે બિછાવી છે જાલસાઝી.
 ચમનમાં યુલયુડને જોઈએ કે રહે હવે તે ચકોર થઈને.
 વિકટ હો રસ્તાની ચઢ ઉતરણી. શિક્ષાઓ છે ઉભી શ્યામવર્ણી
 છતાંય મ્હારા જીવનની ઝરણી. વહોં પ્રભો ! મસ્તીખોર થઈને.
 બધેજ છે એક ફસાદ મુસ્ત. છે રંગ જુદા છે જુદી સુસ્ત.
 કહી છે મસજીદમાં રોખ થઈને. કહી છે મંદિરમાં ગોર થઈને
 બનીને મસ્તાના મારી વીણાં બંધાવી ઉઠે છે. સૂર ઝીણા.
 કહી તે નીકળે ગઝલ સ્વરૂપે કહી તે નીકળે ઉધોર થઈને.
 મળ્યાં તમે એવ સાફ ડીધું. કે મ્હારું જીવન બનાવ્યું સીધું.
 નહિ તો તારો "નિસાર" હમણાં રહેતો બસ "કોઈ જોર" થઈને

—“નિસાર”

હસરોચ

!!!

ક'ઈક કવિ ન્હાનાં લોકની અપવાગધ જેવી
મૃદુરોક્તિના લઢણમાં રજુ થયેલી
એક રસભર નવલિકા.

ખચરને પરણીને આ ઘરમાં આવ્યાની
વાતને પુરાં, પાંચ વર્ષ વીતી ચૂક્યાં હતાં.
“ખચર તો મારી આંખોની કાપી છે.
ખચર તો મારા ઘરનું નૂર છે”—એવું
એવું ત્હેણીના પ્રથમ, ચરુર-પ્રવેશ, દરેકને મ્હેણે
કહેનારી તેણીની સાસુજી આજે તો ખચરને
આંખનું કંઈ માનતી બની ગઈ હતી.

ગામનું એક એ સુખી ઘર. સુખી ઘરનો
એકજ એક આદા દીપક અચરક, પછી એ
અચરક અને અચરકની ખચર પાસે શી શી
સુઆશાઓ રખાપડી ન હોય એના માવતરોની ?

વળા રોડી અને કપડેય સુખી હતાં એ
બધાં. ખુશની મહેરબાનીથી ઉપજેલી ખીંડીગો
મંદીને દહાડે એક મજાતી એવી રકમ લારીને
ઘેલી રાખી દેતી. ગઈ કાલેજી હજુતો કોલેજમાંથી
બહાર નીકળીને એજ કોલેજમાં ગ્રેડેસર અને એ
અચરક, પણ પહેલી તારીખે સારી જેવી રકમ
મૂકી દેતો, માતાના હાથમાં આપ્યાં, ચારજ
જણુ ઘરમાં ખાવાવળાં. શી કમીના-શું દુઃખ
હોય પછી એ નાનકડા કુટુંબને !

પણ, હર સંધારતે વધારવાના કિનારાની
નજદિક અને નજદિક જઈ રહેલા અચરકના
માઆપની, મદદદમ્મ, જીવનકામના તો
અનુપતને અણુ પુરાવડીજ હતી હજુ સુધી.
આંખોની એક આંખ એવા અચરકના જુદા
માવતરનો વંશ જાગવતારો કાષ્ટ હજુ સુધી
નહોતો આવ્યો ! ખુદાએ તેઓના જોખાને

ખુદી નાંખીને એ વૃધ્ધાની આંખોને ધારનારો
લાડસો હજુ સુધી નહોતો આપ્યો ખચરને.

“હવે તો બસ. ખુદાએ સંતોષથી આખરસર
જીવાણાં એ જઈજેજલાલદ્દ અમદારો ખેળો
ધારે એટલે પત્નું અમદારે તો”. એવું લગભગ
દરેકને મ્હેંએ કહીને મરી-જુદી જવા ઇચ્છતી
એ જુદા જેડીની મરવાની કે ખેળો ઇચ્છતી
એકય કામના અનેકવિધ પ્રાર્થનાઓ છતાં
પુરી નહોતી કરી ખુદાએ અત્યાર લગી તો.

x . x x

એટલેજ તો ખચર હવે કાપી બની ગઈ
હતી. વંશ રાખવા માટે નિષ્કળ જનારી, કોઈજ
કામની નહિ-જીવવાય નકામી. એ જાતનો
સામાન્ય વર્તાવ અમરમાં આવી ગયો દનો
ત્હેના માટે. સાસુને કામસર ક'ઈ પછડુંય હવે
તો કપરી વાત બની ગઈ હતી અને બૂસે
ચૂકે જે સાસુજીની સાથે બોલાઈ જવાનું તો
તો સાસુજીનું મ્હેં પિરદ દિશામાં ગળે કે ફરી
જતું અને ક્રાંધાનમાંથી એક એવો તો સખ્ત
સુસવારો જુદતો કે ખચર બાપડી મુઝને જ્યાં
હોય ત્યાંની ત્યાંજ જગાઈ જતી.

કોઈ તેને લગભગ નહોતુંજ બોલાવતું એમજ
કહીએ ત્હોય ચાલે. કવચિત કોઈ બોલાવી લેતું
તો બહુજ દુઃક. અતિ દુઃક એ વાત-જ્યવહાર
રહેતો. માથા ઉપર આખોજ દિવસ દેકટક
થયાજ કરે સાસુજીની ત્રીજ પુરષ પાસે પોતા
માટે રહેલું ‘ખચર’ સંબોધન તો બદલાઈ જઈને

લગભગ 'રાંડ' ઉપરજા બંધ વસતી આવ્યું હતું. કરે તો તે અકુદરતી અને ચોકળા નિષ્ફળ કાળગામાં ધાવ પાડતીજ વાતો થતી બધી. એમ કહેવાય તો એમાં 'કથું' અતિરમોક્ષિત જેવું છે એમ કહેવાય એવું નહોતું રહ્યું. હમણાં હમણાં તો અશરફને 'બીજી' પરણાવવાનીય વાતો ચાલતી આઢી આઢી. ખયરન ઘરમાં બેઠી એ બધું સાંભળતી. સાંભળી અને હૃદયમાં ઉતારી લેતી બધું. હૃદયમાં ઉતરી ઉતરીને એ બધું તાપ બની જતુ અને તહેણીના મુકેશ સરીતું લોટી તેણીને આખીને આખી સગમારી મુકીને મુકવતું ચાલતું. છેલ્લે છેલ્લે તેના ઉપર થઈ રહેલા એકધારાજ મહારો તો એકેય દિવસ એવો નહોતો ઉગાડતા કે ખયરન છતું છતુ ઘરના ખૂણે મહો, આંખો પાકવને છેડે સોંપીને પેટભરી લઇને રડી લેતી ન હોય.

ધણી વખત એને કુલો પુરવાનો ઉરકરાટ થઈ આવતો, તો કોઈ વખતે વળી પતિને બીજી કરવા પોતેજ સમગ્નવવો-વિનવવો; એવા અપરિપક્વ વિચારો ઉપડી આવતા. એકેય વાત પતિને કરવાની લેતી દિમ્મત નહોતી ચાલતી. કોઈ વખત વાન કરવાની મક્કમતા હૃદય કરી લેતુ તો 'શા માટે આવી વાત કરે છે?' એનો પતિને આપવાનો ખુલાસો ન જડતો. અને મુંઝાઈને બેસી રહેતી તે મુખ હતું લેને, તો પતિનું એકતું જ અત્યારે તો એ કશુંય ઉચ્ચારતોજ નહિ. કશું કહેતોય નહિ. ઘરની કઠીય વાન સાંભળવા એ તૈયાર થતોજ નહિ. અને ખયરન એને પોતાની મુસ્કિલ 'પરિસ્થિતિ' વર્ણવતીય નહિ. એને તો ફક્ત રાત્રે પ્રથમ દર્શનેજ ખયરનનું મહોં હસતું બેઠા બેઠાએ. ખસં બીજું કશું નહિ.

જે દિવસે ખયરન હસતી હસતી ન આવે તે રાત્રી એની બગીચા જતી પણ હમણાં હમણાં તે પતિ પામે કાણુ બાણુ કેમ હસતી હસતી જઈજ નહોતી શકતી. સિમતનો પ્રયાસ

જાણી આવતો. સિમત બૂખ્યો. રોજ રોજ તહેણી પાસે આવી વર્તણુંકનું કારણ માગતો અને ખયરનનું 'દીક નથી રહેતું' તું બહાનું અર્થસત્ય મનાઈ જઇને વળી એ કારણ પ્રખ્ય એ વાત એક દિવસ આગળ ધકેલવાઇ જતી.

આજે તો માની સામે કદી 'ઉક' ન કરનારો પુત્ર માની સાથે જરા ચાલડી પડશે.

મા તેના માટે 'નવી રાણી' શોધે છે એ ખુશ ખખરે અશરફને ઉરકરીને ક્રોધિત કરી મુક્યો.

"એરા અમે ક્યાં લગી છવીશું હવે?" સમગ્નવતી હતી પુત્રને. 'મરતાં પહેલાં અમારો બોલો કરીને રહે અને અમે તારા પુત્રને રમાંડી જઈએ એટલી આશા ન હોય ખાપ અમને?"

"પણુ તેવું કરવું કેમ?"

"બીજી કરીએ."

"ના" અશરફની જગાને મક્કમ. ચોક્કસ 'ના'ને પડતો મુક્યો "મહારો જરૂર નથી બીજીની" તો થઈ?"

"થતું હશે છોકરું તો થશે. નહિતર કંઈ નહિ!" ને અશરફ બહાર નીકળી ગયો. વધુ દલીલો સાંભળવાની લેતી નામરજી ચોકખી જાણી આવી આ ઉપરથી.

"આ રાંડ... એજ કંઈ ખવરાવી દીધું છે, તે તેના સિવાય કંઈ દેખતોજ નથી!"

"મહારો અશરફ મારી સામે બોલે કદી? આજે આ રોડે મહારું વેણુ ઉઘાપતો કરી દીધો એને!" અને બીજાં આગળ વાત કરતાં કરતાં 'ખુવતસાલ' માની આંખો બીની થઇ જતી.

“મહારો શો વાંક ? ‘એ’ ન માને એમાં ?” “હા ! તમારે શું ? બોલવું છેને આવડે એવું ?”

શીરે. હું ક્યાં ના કહું છું બીજી કસવાની” ગુલામ હૃદયમાં વધુ વિચારોને અવકાશ નહોતો. ગુલામીનોજ હોય-‘વહુત્વ’ સુધરી સુધરીને સુધરે તોય કેટલેક જમ શકે એક મર્યાદિત ધરના વર્તુલની બહાર ? “પછી શું મરું હું ? હા મરું તોજ છુટકો થાય. મહારો તો.” અને રડી પડવું એ માર્ગ માટે મુઝાઈ મરવું હૃદય.

વહુનો જન્મ-મારો રડવા માટેજ હશે ? એમજ નથી લાગતું લગભગ અને બીજો શો ઈશાજ હોય છે વહુ પાસે રડવા સિવાય ? ધરનો ખૂણો અને ‘વહુ છેલ્લા’ પતિના રમાલ સિવાય વહુના આંસુને હામ પડવાનું અન્ય કયું દેકાણું હોઈ શકે બીજું ?

x . . . x . . . x

અસરકારી પાસે આજે તો હવે ખયરને હૃદય મોકળું મૂકી દીધું થાકીને. પતિના છાના રાખવાના અનેક પ્રયત્નો અને સોજન્દો છતાં ધરાઈને રોષજ દીધા પછી એણે પતી પાસે ‘બીજી’ કરીને માના સતોય અને પોતાની શાન્તી માટે બોલો પાથર્યો.

પુરૂષ હસી પડ્યો. આમેય પુરૂષને તો હસવાનુંજ હોય છે ને. સ્ત્રીના દુઃખોય-વેદના ઓય. એ હાસ્યજ નિદારે છે ને ! નહિ ?

એક રડે-બીજું હસે. એકનું હાસ્ય બીજાના રૂદનમાં વધારો કરતું. વધી વધીને હસે. બીજાનું રૂદન પેલાના હાસ્યથી હાસ્યમાં વધારો કરતું વધી વધીને રડે. એવોજ ક્રમ કાં હશે ?

“નાહ ! હુંય હવે ઉપદેશક બની ખરી. થોડું બાપણ કર. થોડી દલીલો કર. આમ સીધીજ રીતે સાહે સાદી વાત મૂકી દેવાય કંઈ ! ઉપદેશક થવા પહેલાં ઉપદેશની રીત. તો રીખીએ જરા !”

“કીક લો હું બાપણ સાંભળવા કે સંભળાવવા નથી આવ્યો ! બાપણો આપીને થાકી જઈ, હવે અહીં આરામ લેવા આવ્યો છું ! શું સ્કમશ ?” અસરકાર પલંગ ઉપર લંબાયો. “વાતેય નહિ સાંભળો અમારી ?”

“ના, હું બીજું છું તું જે કહેવા માગે છે તે મહારે નથી સાંભળતું. સ્કમશ ગઈ ? “હું. શું કહે ત્યારે મરું હવે આમાં ?” ખયરનું હૃદય ફરીને ફરી ઉઠ્યું મુઝાઈને.

x . . . x . . . x

કાણે જાણે કોનીય દુઆ ફળી : ‘કાણે જાણે અસરકારી કેટલામી પેટીના ધરગંજોનાં પુરૂષ આણં આબ્યાં અને વંશ વૃદ્ધિ માટે લગભગ નિષ્કર્ષજ મનાઈ ગયેલી ખયરનના ‘સફળ’ યત્નોનાં ચિન્હો જણાવા લાગ્યાં. હવે તો દુનિઆમાં જેટલા પીર અવસિયહ હશે એટલા તમામની પુત્રજ પ્રસવે એ માટેની મત્તો શરૂ થઈ ગઈ ધરમાં. હમણું હમણું તો વળી રોજ છોકરાઓને શીરની પછુ મળવા લાગી હતી ડોસી તરફથી. અને ડોસાડોસીની તસ્ખીદ-તોય આંકડો વધતો આવ્યો હતો.

પણ સાસુની, ખયરન સાથેની વતીણુંક સાવજ સુધરીને શરૂઆત જેવી હતી નહોતી બની. અલબત્ત, સાસુ ખયરનના પ્રવરનો જવાબ તો વાગતી પણ હવે તેમાં આછી આછીય મુગ થોડીજ પણ દેખાઈ આવતી. જે કે ડોસીના હૃદયમાં પોતે ધમાલ મચાવવામાં જરા ઉતાવળ કરી હતી એવી તો પ્રતીતિ થઈ ચૂકી હતી.

x . . . x . . . x

મહેણાં ટોણાંઓ સાંભળી સાંભળીને બગાને ખાક થઈ ગયા પછી આજે ખયરનને પુત્રી

પ્રસવ થયો છે. લાંબા વર્ષ પોતાની ખયરનને સુવાયઃ આવી અને પુત્રી પ્રસવની ખૂદકાલીથી રાચતા ખયરનના, ત્હેણીના વિતકથી અજાત, — માઆપે પુત્રી પ્રસવના સમાચાર પોતાના, વેવાઇને તારથી આપ્યા.

સુવાયઃ અને તેની : લય કરતાનો પુરો ખ્યાલતો પ્રસવિતા સિવાય બીજા કોને હોઇ શકે ? “હ્યો ! લાઇને ત્યાં પુત્રી આવી ! આપણી મ્હાં હ્લેણી થઈ !” એટલામાંજ રાચનારાઓ પુત્રી જન્મનારની સ્થિતિ અને વેદના જાણતા હશે ? કાણ જાણે એ તો ! પણ અશરદ્ધ સાદબત્તું મિત્ર મંડળ અશરદ્ધ પાસે ત્હેની માની એળખાણુ ધરાવનારીઓ ડોણી માની પાસે, બાપતું સર્કલ બાપ પાસે મુખારકબઅદો આપી ગયુ. અને મ્હાના કપનો આંકડો પણ અર્ધા સેંકડા ઉપર તો મ્હડી જઈનેજ રહ્યો.

પૌત્ર જૂખ્યું અશરદ્ધની માતું લલપ પુત્રી જન્મવાથી અજાત તો રહ્યુંજ. જેટલું પ્રકુલ થતું જોઇતું હતું એટલું તો નહિ પણ ‘આજે ખુદાએ દિકરી આપી તો કાલે દિકરો આપશે’ એવી લાંબી આશાએ ‘રાખ્યું તો ખૂંડા.

x x x x x

ન્હાનકડી મચ્છમાને કપડામાં લપેટીને ખયરને આજે ગર્વસહ અસર ગ્રહમાં પ્રવેશ કર્યો. ન્હાની પણ પરાણે વ્હાલી લાગે એવી ધોતીએ વૃષ્ઠીને તો હુરતજ રમત-વેલાં બનાવી દીધાં. અશરદ્ધ આજે કાણ જાણે કેમ હલુ સુધી ઘેર ન્હોતો આવ્યો.

ગઈ કાલ સુધી રમસ અને શોકિત વદન લાઇને, ફરનારી ખયરનતું. મ્હોં, આજે. કંઈ પ્રકુલ અને હાસ્ય વેરતું લાગતું હતું. કેમ ? કાં ? એની ગર્વથી ઉજળતી છાતી અને મન્દમન્દે રિમત કરતું મ્હોં, બધાનાં ગઈ કાલના વર્તાવ અને ટોણાઓનો પ્રતિ પ્રદાર તો ન્હોતો કરતાં ? નહિ તો હું માતા બનવાના આનન્દે

રાચતું હતું એનું કામજ કાળજી ? એમ હોય ત્હોય કોને ખબર છે ! માતા બનવાનો ગર્વ કઈ સ્ત્રીને આનન્દ આપતો અને ઉદ્દાસ-ગુલાવતો નથી બનાવતો ?

પંજુ ચોરપટી એની આંખો શોધતી હતી કાઇને ? કેમ ત્યારે ધડી ધડી ચલવિચલ એ પ્રવેશ દારને તપાસતી હતી ? છ એક માસથી વિખૂટાં પડેલાં, બાલિશં ગાંધાર અન્તરો આંટલાં અધીરાં બની જતાં હશે ?

x x x

આજે કેમ એ બેલી બેલી આંખી ગઈ હશે પોતાના ખંડમાં ? પણ કાં કમપતા હતા ? આનન્દ અધિરોડે કરી મિલન પછો કમપ પ્રેરતી હશે ?

ઉઘતી બાળકોના મ્હોં સામે દીકરી બેઠેલી ‘મા’ એકલીજ બાળકોમાં ચિત્ત ન પરાવી રાખી શકી. થાકી ગઈ એ. બાળકોને ઘેરીઆમાંજ સુતી મૂકીને બારીની બાહિર દીકરી રહી. ઘણી વાર થઈ ત્હોય કંટોય અવાજ કે ઝરાય, ખડ-ખડટ રહેજેય સંચલ થતો, ન દેખાયો. આંખો જીને શોધતી હતી તેના પ્રતિબિંબને ટૂંબલ ઉપરથી શોધી કાઢ્યું એની અધીરી આંખોએ. એનું દિલ પ્રતિ ચિત્રને અનેકવાર જોયું હોવા છતાં ફરી એક વધુ વાર જોવા લક્ષ્યાયુ. એના અધિરો દિને પગોને ત્યાં એ આંખો, એક ન્હાનકંઠ ચિત્રને બન્ને હાથે બન્ને હાથના પંજાઓ ફેલાવી પકડ્યું. મુખાંધનાં આલાસે જેટું નહિ હોય ? કાં ? મૂઠીમાં સમાય જાય એવડા ન્હોના ચિત્રને પકડી લેવા બન્ને હાથ ફેલાવવાં પડે એ નવાઈ જેટું નેથી ? પ્રિયતા દર્શનાતુર વિયોગ પછી મીઠનઃ અંખતા પ્રેમીઓના ‘શબ્દ કાલમાં એ મુખાંધ જેવું નહિ હોય કદાચ.’

‘પુત્રીના પ્રસવના એમને ખબર પડ્યા હશે ત્યારે ખુશ થયા હશે ? તે ?’ એકાએક ત્હેનાં દિલમાં પ્રશ્ન રહ્યો.

“અહિ તાર મળ્યો હશે, ત્યારે શું બન્યું હશે?”
 “હસ્યા હશે?”

“નારે ના! પુત્ર માટે બા-બાપુની આટ-
 આટલી ઝંખના પછીય પુત્રી આવે. તેમાં એ
 ખૂસ કેમ થાય? બા બાપુ ક્યાં હશે પુત્ર પામી
 શક્યાં છે?”

“ત્યારે નાખુસ તો નહિ થયા હોય. તેઓ!
 “છબી તો આંખોનીજ સામે હતી. હાય
 અંગેની નહોતા કરતાં છબીને!”

“આજે હસે એ પહેલાંની જેમજ?”
 કેવા ગાંઘા ઘેલા પ્રશ્નો. પ્રેમીઓ ગાંઘા
 ગણાતા હશે તે આવા કારણોને લઈને તો
 નહિ હોય?

છબી અને સ્વપ્રશ્ન પરંપરાના બહેલુમાં
 તણાવથીને આસપાસનું કશુંજ સાન નહોતું.
 હાલવિશમાં રૂબેલીનાં કાનો બહેરા અને આંખો
 ‘અમુકજ’ દેખતી અન્ધ હતી અત્યારે!

થોડાક ખડખડાટ અને જરાક આવાઝ માટે
 અધીરી બનેલીને પોતાનાજ ખંડના બારણાના
 સારા એવા ખડખડાટ સાથે બન્ધ થયાની
 કરીજ ખબર નહોતી રહી.

મન્દ મન્દ સ્મિતતો અશરદ્ધ જરાં દૂર-પાસેજ
 ગાંડીનું ગાંડપણ દેખતો હતો ગુપ્તગુપ્ત. કેટલી વાર
 થઈ હશે આમને આમ, તેની તો
 ખેમાંથી એકનેય ખબર નહોતી. બન્ને
 બાનસુના હશે?

અન્તે, ચંદ્રર આંખને કોઈ પાછળ ઉમેરું
 લાસું. આંખો ત્યાં ફરી પ્રતિબિંબનું હસતું
 બિંબ હતું એ.

હસે છે એતો. હસ્યા ખરા. અને ફાલુબર
 બિંબનું પ્રતિબિંબ બેરામાં લીન થઈ ગયલી
 પુત્રીને પીસરી ગંધવી ‘મા’ ને પોતાનુંજ પ્રતિબિંબ
 યાદ આવ્યું.

“એને પતિના ખોખામાં સુકું તો? ખુસ
 થાય એ એને જોઈને?” અને દોડી તે બારણા
 તરફ ઉપાડયું મુતેલા અને છવતા પ્રતિબિંબને.
 “એય...શું કરે છે પણ? એનો તો મુવાદે?
 “એને આ માટે ઉપાડે છે?”

“તમારે નથી જોવી એને?”

“ત્હને મ્હાંની છબી લાગે ગમતી હોય અને
 જોઈતી હોય. અને અંત્યાર મુધી તું તો ફોટોજ
 ટીપા રહીતી ત્હને મૂકીને. પણ મ્હારે તો ત્હને
 પોતાને જ જોવી છે. તારી છબીને નહી. તારી
 છબી જોઈ વળાશ તું પછી નીરાતે!”

છ, છ માસથી વિખૂટાં પડેલાં અને
 મિલન ઝંખતાં હૃદયોનાં મિલાપમાં સહેજ પણ
 ડોઝીયું કરવાને દ્રાઢનિય અધિકારજ ક્યાં છે
 પછી તો!

તાજ ફાં. લીં ના

આયત શરીર અને કોમી નજમોના

તુ રા રા ઓ

ઘરની, કુતુંબખાનાઓની, મહેસાઓની,

રૂલોની સૈનકમાં વધારો કરે છે.

એકજ મુલાકાત હોય.

સોલએજન્ટ } ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
 કમ્પીક મુરત.

ગુલિસ્તાન ગુજરાતી

અનુવાદક:-પ્રોફે. શરસી અને

ઈ. એ. મીરજા

કી. રા. ૧-૦-૦ (૨. ખ. ભુકું)

સ્ટોકિસ્ટ:-શ્રી રાંદેર સ્ટોર્સ

કમ્પીક, મુરત.

—“ઈકખાલનો વિલાપ”

[ગત્રાંકથી આતુ]

જગન આતુ વરસોની સંસ્કૃતિ પાંચી પાણુ આને
છેલ્લા શ્વાસ લઈ રહ્યું છે, બાઈકીયા દેખનારને
મેહેરે જલ્દાઈ આરશે કે માનવ સમાજ ખૂબજ
નબળો અને નમાનો થઈ ગયો છે. આજના
માનવીની ફર ટેકરી શામાં છે તે સાંભળો.....

અને આજના શીરંગી બેગંઝોને ઈકખાલ પંથક રહ્યા છે કે તમારી સંસ્કૃતિનો કમાલ
ઝોલોજ છે કે મરદ બેકાર ફરે અને સ્ત્રી વાંજણી ક્યાં ફરે.

“કયાં ચેલી” હે, મચ્ચાશેરતકા કમાલ!

મદ બેકાર વ ઝન તાલી આગોશ!

[શું આજ તમારા ઈંદોનોગીક્સનો કમાલ છે, કે મદ બેકાર રહે, અને સ્ત્રી વધ્યા રહે!]

અને એ શીરંગી ઉત્તાસોની સ્ત્રી કેળવણી એટલી બધી આવીવાળી છે કે, તેને સ્ત્રીને
શુભાશીની બેડીઓમાં જકડી દીધી છે, અને એને ફિન્દા કબરમાં ઉતારી દીધી છે.—

“જિસ ઇદમકી તારીરસે ઝન હોતી હે નાઝન.

કહેતે હેં ઈમી ઇદમકો અરખાએ નઝર મૌત!”

[જે ઈદમકી સ્ત્રી સ્ત્રી મદી જતી હોય, તેજ તાલીમને દેખવાવાળા-મૌન ફરે છે.] —

અને આજના જમહુરીયતના ઉપાસકોની બાજી ઈકખાલ આમ ફોર ફરે છે:—

“જમહુરીયત એક તર્કે હુકુમત હે કે જિસમે;

બદાં દો ગોના ફરતે હેં તોસા નહિ ફરતે!”

[જમહુરીયત તે રાજ્ય પધ્ધતિ છે કે જોમા માનવીઓની ગણતરી માત્ર કરવામાં આવે છે
તેમને તોળવામાં નથી આવતા]

આજની સુધેલ્લી દુન્યાની સંસ્કૃતિ કેટલી બધી સડી ગયેલી છે તે વિશે ઈકખાલે પાણુ લખ્યું છે,
અને કીકજન લખ્યું છે.

અને આપણે યાદ રાખવું. જોઈએ કે, ઈકખાલ ને સંસ્કૃતિ ઉપર વિલાપ ફરે છે તે
મટ, ટાઇ, કે હેટમાં સમાય જતી નથી. બીજી વાત આસ પ્યાનમાં રાખવા જેવી એ છે કે
પાસની સંસ્કૃતિ એટલે:—

“તખીએ વત, તાઅમીરે તન”

[અદનને તો પોષે છે, પાણુ હુવનને મારીને સુખગંધારી નાખે છે] અને આજની-કેળવ-
ણીના જોગતિર્થે ને શિક્ષણ આપે છે તે એ છે કે:—

“મી શવદ દર ઈમો ફન સાદખ નઝર;

અઝ યજુદ ખુદ નગદ આખમર!

[ઈદમ અને ફનમાં તો આપણે પરિપૂર્ણ થઈએ છીએ; પણ આપણે, આપણું હુન
વિગેજ અંધારામાં અટવાઈએ છીએ.]

વળી:— “મકતબ —અઝ —તદબીરે ઉ ગીરદ નિઝામ;

તા બકાએ ખવાજ અદેશદ; શુસામ!”

[સંસ્કૃતો અને કોલોનેમાં શિક્ષણની પદ્ધતિ એવી રીતની રાખે છે કે શુદ્ધામે પોતાના માલિકની ઇચ્છા પ્રમાણે જ વિચાર કરતાં રીખે છે.]

આજની સંસ્કૃતિ આપણને તલવાર કે તોપ વિનાજ ફના કરી દે છે.

“કુશલને બે હાથે ઝાઝા આંધને ઉસ્ત,
મર્ગદા દર ગર્દિશો માશીને ઉસ્ત!”

[હથિયાર વગર મારી નાખવું એજ એમનું ધ્યેય છે. જાણો છો? એની મર્યાદાના ચંદ્રકોશમાં દુઝારોની મૌત છુપાએલી છે.]

આજની દુન્યાને સંસ્કૃતિનો નશો ચઢી ગયો હોય એમ લાગે છે અને તેથીજ આજે દુન્યા પરગણુઓથી ઉભરાઈ ગઈ છે! દરેક કમઝોર કીમતે ઉગારવાના મૂકિત આપાવવાના બહાનાં ઉછળ, તેમને શુદ્ધામ બનાવનાર દરેક સત્તાને ઈકબાલ સાફ સાફ સંભળાવી દે છે કે—

“તુમારી તહઝીબ અપને ખજરમેહી ખુદકુશી કરેગી”

[તમારી સંસ્કૃતિ પોતાનાજ ખજર વની આપઘાત કરશે.] એક અંગ્રેજ પોતાનાઓકરાને શીખામણ આપે છે કે “શુદ્ધામને કદી પણ તલવારથી ઝેર નથી ફરતા; તેમને તો—

“તાલીમકે તેઝાબમે શલ ઉરેડી ખુદીકા;

હો જાએ ખુલાયમ તો હાથર ચાહે ઉમે ફેર!”

એની અકબાવનાને તાલીમના તેઝાબમાં નાખ; અને જ્યારે તે એકદમ નરમ બની જાય, ત્યારે ત્યારી મરજીમાં ફાવે તેમ તેને ફર્યા કર!

અને એનું કારણ પણ પરગણુ સાદબ આમ સમજાવે છે—

“તાસીર મેં અકસીર મે બળ કર હે ચે તેઝાબ;
એને કા હિમાસા હો તો મદીકા હો ઈકે દેર!”

[કીમીયાથી પણ વધી જાય એવો આ તેઝાબ છે; કારણ કે જો એની સામે મોનાનો દિમાવય હોય તો પણ તે માટીનો એક ટુકડો ધબને રહી જાય છે.

અમે તેની સંસ્કૃતિ હોય, અમે તેની સંસ્કૃતિ હોય, પણ જો તે આપણને હાથનની પેલે પાર લઈ જવા અચકન હોય તો તેના કરતાં બીજું કંઈક ઝેર માનવ સમાજ માટે બીજું કંઈક નથી. ઈકબાલ કરે છે કે—

“જખતક ન (અન્દગી કે લકાએકે હો નહર;
તેરા હાજર, હો, ન સંકગા હસીકે સંગ,”

[જ્યાં મુખી હાજરની દરખાશથી આજો દર દીએ ત્યાં મુખી આપણું આ બિગોરી બદન પત્ય રમે મુશ્કળો કરી રાકશે નહિ.]

[૩૫]

ત્રેખક: “ઉનીયા” બી. જી.

(ગત્રાંકથી આપું)

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ ગુજરાતના દારસી, ઇતિહાસના સાધનો ગુજરાતીમાં આજવાના શુભ આચારથી ઈ. સ. ૧૯૧૪માં “મિત્રાતિ સિકન્દરી”નું ભાષાન્તર પ્રગટ કર્યું હતું મિત્રાતિ સિકન્દરી” પ્રગટ થઈ તેના એક વર્ષ પૂરે “મિત્રાતિ અહમદી” અથવા ગુજરાતને ઇતિહાસ” નામથી અમદાવાદના “પોસ્ટીકલ બોમિયા” નામના આગાધિક પત્રના નંબ્રી જતાળ પદાણુ નિઝામખાન નૂરખાન વહરતે ઈ. સ. ૧૯૧૩માં “મિત્રાતિ અહમદી”નું ગુજરાતી ભાષાન્તર પહેલા વહેણાં પ્રગટ કર્યું હતું. અને માગેસના નામદાર નવાબ સાહેબ શેખ મોહમ્મદ જલાલીરમિયાને તે અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું. “મિત્રાતિ અહમદી”નું મૂળ દારસી ઉપરથી આ ભાષાન્તરે અમદાવાદના મહંમ મૂરી ગુરૂએ આલિમ જનાબ નિઝામુદ્દીન દારસી સાદબચ્ચિનીએ કર્યું હતું જનાબ નિઝામુદ્દીન દારસી એક અગ્રણી વિદ્વાન હતા. દારસી ઉર્દૂ, અંગ્રેજી તેમજ ગુજરાતી ભાષાનો તેમણે અભ્યાસ કર્યો હતો. ઈ. સ. ૧૯૧૯માં તેમણે “મિત્રાતિ અહમદી”ના ‘ખાનિમદુ’નું ભાષાન્તર પૂર્ણ કર્યું હતું. જે ઈ. સ. ૧૯૨૩માં જનાબ નિઝામખાન પદાણુ છપાવ્યું હતું. જનાબ નિઝામુદ્દીન દારસીની આ “મિત્રાતિ અહમદી” પૂર્ણ થયા પછી એવી ઇચ્છા હતી કે “મિત્રાતિ સિકન્દરી” તથા “મિત્રાતિ અહમદી” અને અંથો બે સાથે લેવામાં આવે, તોપણ કેવળ દિગ્વિદી સન ૧૦૦૦થી ઈ. સ. ૧૧૨૮ સુધીનો જ ગુજરાતનો ઇતિહાસ આપણને મળી શકે છે.

એટલે “મિત્રાતિ અહમદી” પછી વર્તમાન સમય સુધીના ઇતિહાસનો, એક લાંબો ગાળો રેડી જાય છે. તેમણે, “મિત્રાતિ સિકન્દરી”, “મિત્રાતિ અહમદી”ના સારાંશ રૂપે અને તે પછીના બધા સાધનો મારફત ઈ. સ. ૧૯૧૩ સુધીનો ઇતિહાસ તૈયાર કર્યો હતો. અને તેને “મિત્રાતિ જલાલી”નું નામ આપ્યું હતું. નવાબ મોહમ્મદ જલાલીની ખાનખાદર સાથે તેને નિસાળ આપેલી હોવાથી જોનાના ઇતિહાસનું નામ તેમણે “મિત્રાતિ જલાલી” રાખ્યું હતું. “મિત્રાતિ જલાલી” પ્રગટ થઈ નથી અને તેની હસ્ત પ્રત મરહુમના પુત્ર શ્રી. ફકરુદ્દીન ઉર્દૂ પીરસંકેશમીયાં દારસી પાસે છે.

જનાબ નિઝામુદ્દીન ચિંતીતું “મિત્રાતિ અહમદી”નું ગુજરાતી ભાષાન્તર પહેલા ભાગનું હતું. એટલે બીજા ભાગનું ભાષાન્તર આવરવડ હતું દારસી કે તે વગર આપું પુરતક પૂર્ણ થાય એમ ન હતું. “મિત્રાતિ અહમદી”ના બીજા ભાગનું ભાષાન્તર કરવાનો ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ નિર્ણય કર્યો અને એ કામ આપણા જાણીતા સાક્ષર શ્રીયુત કૃષ્ણકાલ મોહનકાલ ઝવેરીને સોંપવામાં આવ્યું. ગુજરાતના હિન્દુ સંજ્ઞાનેમાં શ્રી. ઝવેરી એક આગળ પડતા દારસી ભાષાના અભ્યાસી છે. તેમણે આ કામ હાથમાં લીધું, અને “મિત્રાતિ અહમદી”ના બીજા ભાગના ચાર ન્દાના ન્દાના વિભાગો પાછાં. ઈ. સ. ૧૯૩૩માં “મિત્રાતિ અહમદી”નો તેમનો પહેલો ભાગ પ્રગટ થયો. તે પછી ઈ. સ. ૧૯૩૪માં બીજો, ૧૯૩૫માં ત્રીજો, અને ઈ. સ. ૧૯૩૬માં

ચોથો ભાગ બહાર પડ્યો. એ રીતે “મિઆતિ અહમદી”ના બીજા ભાગનું સંપૂર્ણ ભાષાન્તર પ્રસિદ્ધ થવા પામ્યું.

આ ચોથા ભાગમાં શ્રી. ઝવેરીએ એરી-એન્ટલ ટ્રાન્સ-સમાં તેમણે “Some observations on the Mirat-i-Ahmedi” વિષે એક નિબંધ વાંચ્યો હતો, તેને પરિચિત્ત તરીકે અંગ્રેજીમાં આપ્યો છે. એ ઉપરાંત વિદ્વાત હારેલ એક લાંબી પ્રસ્તાવના પણ લખી છે. જેમાં તેમણે “મિઆતિ અહમદી”ના કર્તા, તેમના પ્રતિદાસ અને પોતાના પ્રયત્નો વિષે વિસ્તૃત ઉલ્લેખ કર્યો છે. શ્રી ઝવેરીના ‘મિઆતિ’ના ભાષાન્તરના ચારે ભાગ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી દસ્તકના ધોરણવાલા મેમ્બર હાજી મુન્નેમાન શાહ મોદમદ સોધીઆ મંથમાગાના મણકા તરીકે પ્રગટ થયા છે.

ઉપસંહાર

જનાબ નિઝામુદ્દીન ફારૂકી ચિત્તની અને શ્રીયુત કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીના ‘મિઆતિ અહમદી’ના ભાષાન્તરના પરિણામે ગુજરાતી પ્રગ્નનાં હાથમાં ‘મિઆતિ’નું સંપૂર્ણ પુસ્તક આવી ગયું છે. એ ખરેખર ગુજરાતીઓ માટે સદસાચની વાત છે. દિન્દુસ્તાનમાં ઉર્દૂ, અંગ્રેજી ભાષાનું સાદિત્ય વિદ્યાગ દેખા છતાં ઉપલી બન્ને ભાષાઓમાં ‘મિઆતિ અહમદી’ની, સંપૂર્ણ ભાષાન્તર કૃતિ હજી સુધી પ્રસિદ્ધ થઈ નથી; પરંતુ ગુજરાતી ભાષા એ માન મેળવવા ભાગ્યશાળી બની છે. ગુજરાતનો આ દાનિદાસ ગુજરાતને પોતાનું ચતન મણુનારા અને ગુજરાતીઓના દુઃખમાં પોતાનું દુઃખ માનનારા મન્ય કર્તા એટલે મિરઝા મોદમદ દસને લખ્યો હતો. તેવીજ રીતે ગુજરાતના એ સપુતાના વાયજ તેનું સંપૂર્ણ ગુજરાતી ભાષાન્તર પણ થવા પામ્યું છે. આટલું છતાં ‘મિઆતિ અહમદી’ જે સ્વરૂપમાં ગુજરાતીઓના હાથમાં મુદ્રાવવાં જોઈતી હતી, તે

સ્વરૂપે તો મુદ્રાઈજ નથી. એટલે હજી આ દિશામાં પ્રગતિ માટે સ્થાન રહેલું છે.

જનાબ નિઝામુદ્દીન ફારૂકી અને શ્રી. કૃષ્ણલાલ ઝવેરીએ બહુજ સરળ ભાષામાં એ ભાષાન્તરો કર્યા છે. ત્યારે આગના સમયની ગુજરાતી ભાષા સંસ્કારી બનવા પામી છે. ચોરો સમય ગુજરે તેનું મહત્ત્વ ઓછું થઈ જશે. બીજું બન્ને ભાષાન્તર કર્તાઓએ ‘મિઆતિ’માં આપવામાં આવેલી કર્તાની તથા બીજા વિદ્વાન કવિઓની જે કાવ્ય પદ્ધતિઓ આપી છે, તેનું ગદ્ય ભાષાન્તરજ આપ્યું છે. તેને આગે તેની રસિકતામાં ન્યૂનતા આવી ગઈ છે. વડોદરા કૌન્સેજના પ્રેફેસર શ્રીયુત કેશવલાલ કામદારે શ્રી. ઝવેરીને ભાષાન્તરમાં મૂળ ફારૂકી કાવ્ય પદ્ધતિઓ આપવા તથા બીજી પણ ઉપયોગી સૂચના કરી હતી. શ્રીયુત ઝવેરીએ, એ સૂચનાનો ઉત્તર વાળ્યો છે, છતાં ખરી રીતે તો એ ઉચ્ચ ભાષાન્તરમાં રહીજ નાપ છે. ‘મિઆતિ’ની બીજી આવૃત્તિમાં આ ઉચ્ચ મુદ્ધારી રાકાયએમ છે. મારી એવી નમ્ર સૂચના છે કે મૂળ ફારૂકી પદ્ધતિઓ કુટનોટમાં આપવી અને ભાષાન્તરના લખાણમાં ગુજરાતી સમજાશેરી આપવી. ભાષાન્તરની મીઠાસ અને રસિકતા પણ તેને લઈને વધવા પામશે, એટલુંજ નહીં પણ કર્તાના પ્રતિદાસના આ ગુણનો ખ્યાલ પણ વાંચકને મળી રહેશે. ગુજરાતના દિન્દુ-મુસ્લિમોમાં ફારૂકી બાબુનાદો એક વર્ગ આજે પણ દસ્તી ધરાવે છે એ બહી જતું જોઈતું નથી.

પ્રેફેસર કામદારે દિન્દુગી સન સાથે ઈસ્વી સન આપવાની સૂચનાના જવાબમાં બીજા લાઈઓ કાર્ય પોતાના શિરે લઈ લેશે એવી આશા શ્રી ઝવેરીએ સેવી છે. “આઈનએ અફઝરી” માં “ઓકલ મેને” કુટનોટ આપી છે તે ધોરણે કુટનોટ આપવાનું પણ પ્રેફેસર કામદારે મન્યું છે. શ્રી ઝવેરી પુસ્ત-

ધર્મ અને એટલા તનમનાટ દેખાડે કે જોટલી આગે સુરોપમાં લોકશાસનવાદીઓ અને નામી નાદીઓ પોતાના વાર માટે દેખાડી રહ્યા છે. આગે ત્યાં બે જુદા જુદા ધર્મો કે રંગો વાળી - પ્રગ્નઓ વચ્ચે પ્રુ-પ્પાર જંગ ખેલાઈ રહ્યો નથી, બદલે એક જ સંસ્કૃતિ એક જ રંગ અને ધર્મવાળી પ્રગ્નઓ પોતાના વિવિધ સિદ્ધિ-મતો ખાતર પરસ્પર જળ અને માલની ખાત્રી ખેલી રહી છે, ના જળતને નાશને આરે આણુનાં ધોર પુદ્ધ સરી રહી છે.

—(૦)—

હરિશ્ચંદ્રના પ્રારંભમાં મુસલમાનોએ જે પુદ્ધો સળ્યા તેના ક્રોધથી આજની મુધરેલી ગણતરી પ્રગ્ન જમતને એમ સમજવવા મધ્ય છે કે મુસલમાનો એ કોઈ એક ધર્મને બળાકારે દેલાવવા ખાતરજ તરવારે આન બદાર કાઢી હતી. પણ આજે મુધરેલા ગણતાર જમાનામાં મુ મધ રહ્યું છે ? બિટિશ અને ફ્રેન્ચ લોકશાસનવાદી પ્રગ્નઓ એમ નથી કહેતી કે અમે ના ફક્ત નાઝીવાદના નાશ અને લોકશાસન-વાદના ઉદાર ખાતરજ આ મહાન પુદ્ધ ઉપાડ્યું છે ? ના આજે એ લોકશાસનવાદ અને નાઝીવાદના પરસ્પર મુકાબલામાં જે તસ્વારા ન્યાન બકાર ચાલે છે તે પણ એક ખાસ ધર્મ-મત કે વાદને બળાકારે દેલાવવા ખાતર નથી શું ? નાઝીવાદી અને લોકશાસનવાદીઓના પરકારે કહેશે કે પ્રગ્નના વિવિધ વર્ગોના જંગ આમ પ્રગ્નની જાતક-કર્યાણુ અને વિશ્વમય રાત્રિ અર્થે જ ખેત્રવામાં આવે છે. તો એજ વાન હરિશ્ચંદ્રના પતકારો પણ કહે છે કે અમેએ પણ જન-કર્યાણુ અર્થે જ તસ્વારો ઉઠાવી હતી, અને અમે હાપરીપલી જમ કે સામ્રાજ્યવાદને ફત્તે કયાં, બાજુ ખોરો અને જુગારીઓનું નિકંદન કર્યું. માના ચાંદીના ચાપલુદારોનો નાશ કર્યો જળમમાં ન્યાય, સમાનતા અને શાંતિનું સામ્રાજ્ય આપન કર્યું, ને

હ-સાનો ને ઈન્સાનોના દેવતા-પૂજ્ય બનવાથી અટકાવ્યા.

—(૦)—

આજે સમય પલટાયો છે, તો સમય પરિભાષાનાં શબ્દો પણ બદલાયા છે; છતાં પણ સત્ય પોતાના રચયેજ છે. આજે ઈસ્લામે એજ કર્મ, એજ કર્તવ્ય અદા કરવાનાં છે જે આજના મુસલમાનોમાં હરિશ્ચંદ્રના કર્તવ્યો અને ફરો બગ્નમ-ભૂતના સિપાહી બનવા જોટલી શક્તિ કે ધર્મશા નથી તે ફરી આશ્ચર્ય નથી કે અશ્ચર્ય કોઈ બીજા પ્રગ્નને અમલી જળનના મયદાનમાં ઉતારે અને તેની પામે ઈસ્લામની એ ફરો અદા કરાવી ને.

—(૦)—

જગત આજે પોતાની મુક્તિનો માર્ગ ફરી-જમ, નાઝીજમ, ડામ્યુનિઝમ, સોશીયલીઝમ, બોલ્શેવિકઝમ, અને ગાંધીજમમાં શોધી રહી છે જે કે ખરો મુક્તિ-માર્ગ એક જ છે—
“ઈસ્લામિકઝમ”

પરંતુ એ “ઈસ્લામ” તે નથી કે જે આજે અમરતી ફરો મુસલમાનોમાં છે બદલે તે ઈસ્લામ કે જે કુઆન અને સુન્નતમાં છે આજની કઈ અમરતી છે કે જેનો ઉકેલ એમાં નથી કે આવ-રચકતા છે તો ફક્ત નવિન દલિ, અને નવિન શક્તિની.

—(૦)—

કુઆન મુસલમાનો ઉપર જે ફરો નાંખી છે તેનો ફુંક સાર નીચિના ધોમક શબ્દોમાં આવી ગય છે.

—“વમા ખલકતુતે ઈન્નો વલ ફરેશા ફરિયાહુદુન” (બાવાયો) ‘મ’ ઈન્સાન અને જન્મેને એ માટે પેદા કર્યા કે તેઓ મારા બંદા બને” (ખંદગી કરે)

—(૦)—

ઈસ્લામના પયગમ્બર (સહ.)એ પોતાની પયગમ્બરીના ૨૩ વર્ષમાં એક અખિસ દેશના વતનીઓ કે જેઓ અંધારાના બંદ બંનવા (અંધગી) કરવાથી તાશ ભાગ કરતાં તેમને અંધાર સમક્ષ ઝુકાવી દીધા અને સર્વે અરબો જે તૌહિદના કંદર શત્રુ હતા તેમને એના સાચા સહાયક અને પાકા પ્રચારક બનાવી દીધા. રમ્હે કરીમ (સ.) પછી એ ફર્જ તેમના ઉમ્મતીઓના જીમ્મે આવી કે જે તેમણે ધણે અંશે આપે કરી અને કંઈ ઉલુપોએ રહી ગઈ. આજે હિન્દી મુસલમાનની ખરી અને પહેલી ફર્જ એ છે કે પોતાના જે સ્વદેશ બંધુઓ ઈસ્લામ-સત્યથી દૂર અને અજ્ઞાન છે અને તૌહિદથી અજાણ છે તેમને કુઆનનો પયગામ પાઠવે, ને પ્રત્યેક મુસલમાન એવી પ્રતિજ્ઞા લે કે મરતાં પહેલાં હું અવળે માર્ગે ચાલી રહેલા મારા એક દેશ-બંધુ ને પણ ઈસ્લામના રીયા માર્ગે આણીશ.

—(૦)—

હિન્દની અદ્ભુત કૌમો લાંબા કાળથી અપમાનિત અને શ્રાપિત દશામાં સમ્પત્તી અને મજદૂમ છે. આજ લગી તેમને કોઈ પહોંચે ન હતું કે તમે કોણ છો! આજે પણ જે શૈક્ષણી એમના પ્રતિ અભિ-દ્વિષ્ટ થઈ છે તે ફક્ત તેમના પોતાના રાજકીય લાભાર્થેજ. મુસલમાનો જો એ ફર્જ નિસ્વાર્થપણે અને લિહાંકીયતની સાથે અદા કરવા તૈયાર થઈ જાય તો અંધાર-અવશ્ય તેમની સહાય કરશેજ.

આ તખ્લીગી ફક્ત મુસ્લિમોનેજ લાલકારક નિવરણે એટલુંજ નહિ બહુ દેશ આખાની આજીવી અને આખાડીનો આ એકજ માર્ગ છે. મુસલમાનોએ જો એ ફર્જ અદાયગીમાં ગફલ દાખરી તો ફરીવાર એતપણીરૂપે હહેલામાં આવે છે કે અંધાર પોતાના અચ્ચ નિયમ અનુસાર મુસ્લિમોને એજ અદ્ભુતોને હાથે શિક્ષા કરાવે તેમાં કંઈ અતિશયોક્તિ નથી.

—(૦)—

હિન્દી મુસલમાનોમાં ન કોઈ સળગ સંગતનું છે કે ન કોઈ સામાજિક બંધારણું કે ન એ તેમનો કોઈ ઈમામે કે કોઈ મરકઝી ધામ એવા સંજોગોમાં વ્યગતિગત રીતે જો કોઈ આમ પ્રમત્તા લામ અને કદયાણુ અર્થે કે કાર્ય ઉપાડી શકાય એવું હોય તો તે તખ્લીગી છે. પ્રત્યેક મુસલમાન મજહબની રૂએ ઈસ્લામનો વારસ, કુઆનનો પ્રચારક અને અંતિમ પયગમ્બર (સ.)નો પ્રતિનિધિ છે, તેથી એ ફર્જથી કોઈ પણ મુસલમાન મુક્ત થઈ શકતો નથી.

તખ્લીગી કાર્યની સેંકડો રીતો અને અનેક રીતો છે; પરંતુ એવું મૂળ રહસ્ય અને ભેદ શુદ્ધ બાવના અને હમદર્દીમાં સમાયેલ છે. પ્રત્યેક મુસલમાન પ્રથમથીજ એવી શક્તિ ધરાવે કે કોઈ પણ મુશરિક-અનેકધરવાદોને તૌહિદ-એકસ્વસ્વાદ તરફ લઇ આવવું એ એક એવા અમલ છે કે જેથી એની પોતાનીજ મૂક્ત ધરો ને એમ સમજે તોજ ને અને પોતાનું કાર્ય ગણી કરશે ને કદાચ કોઈ અડચણ કે વિધન એના કામ વચ્ચે આડે આવશે તો ફરી એ વિધનને તે વિધન ગણશે નહિ-વખાતીકી ઇલામિલાહ.

નસૂહની તવબ્યા

ડિપ્ટી નજીર અહમદ સાં ની મશહૂર કિતાબનો શુબ્બાતી તખ્લીમા. બાળકોને કેમ ઉછેરવાં તે વિષે વાર્તા રૂપે સમજાવતી.

અનુવાદક:—એ. એ. જવા

૧૯૧૧-૧૯-૦ (૮. ખ. ૦૧ પૃષ્ઠ)

ન્ટોકિસ્ટ:—ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલ્પીક, મુરત.

ત્રણ દિનનું ત્રિયારાજ!!!

લેખક :
રા. શંભુપ્રસાદ વકીલ.

અમસ્વી સ્ત્રી ભત્તીએ પુરોગામી વરસોની બેઠકમાં સમે બેઠેલા જગાવવા બેઠા બેઠે ભગવાનને સ્મરણ કરી કે “જગતમાં હજારો વરસો ધર્મપુરોગામીના અંતો ચાલે છે તો હું! સલામતવાન, અને અખળા ભત્તીએ શી શુનેહવારી કરી પુરુષોપરના કોઈ પુરુષોનો અમારી અરજ સાંભળના” નથી તો હું! ભગવાન, શ્રીએ અમારી સ્મરણ આ કાને સાંભળી પેલે, કાને કાઢી નાખીય? અમે કૃત એક જ માગણી, કરીએ છીએ કે એ, ભાવશૂદ્ધ માટીડાએને ટેકાણે પાડવા, કૃત અમને ત્રણ દિવસના સત્તા આપ! અમે જીવનભર તારો, ઉપકાર, નહિ ભૂલીએ.” ભગવાને સ્ત્રીઓની અરજ પર તથાસ્તુની સીવ મારી કબુલ કરી નેથી સ્ત્રીઓને ત્રણ દિનની બાદશાહી મળી ગઈ! અસ્તુ:

(૧)

આજે સંવત્ર સ્ત્રીઓજ સ્ત્રીઓ નજરે પડતી હતી. દુકાનો પર, દોરમાં, અધિકારી પદ, પર, પોલિસ, કરદમ, મુનિસિપાલ્ટી, રેવન્યુ, એકાઉન્ટ વગેરે, દરેક ખાતામાનો ઠીક પણ મોટર કે, ગાડી, હાલવામાં પણ સ્ત્રીઓજ દેખાતી હતી. પુરુષ, ત્રિયારો એકાદ ધર્મ રહ્યા હોઈ, કાંઈ તેનો ભાવ પછડુંજ ન હતું. હું મારા ઓરડામાંથી ચાલ પી ફેસ કરીને બગરમાં ફરવા નીકળ્યો. બંને લાખા સમયથી ઉપાડે મસ્તકેજ

ફરવાની દેવ-હોઈ-હું-રાખેના-મુગજ-ઉપાડે માથેજ સડમ પર જઈ રહ્યો હતો. ત્યાં એક સ્ત્રીએ ધોટી ખેંચીને કહ્યું: “

“કેવો લાજ-શરમ વિનાનો આદમી છે? ખેંચે મોટું લેર અજરં મોટું નેઈ રહ્યો છે.” મેં એ સ્વર-સાંભળી આમતેમ જોયું તો બીજી સ્ત્રી પેલી સ્ત્રી વાતને ટેકા દેતા બોલી કે:—

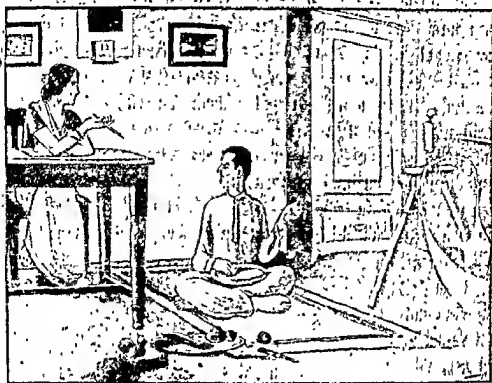
“જેવ નિપુર, પુરુષ ભત્તીએ આપણને વરસો મુઠી ધુમટા તણાવ્યા છે!” તેમની વાત મોલથી પડી ગઈ હતી અને નજીકમાંજ એક અમારા નજીક મિત્રનું ઘર હતું તેમાં ધુસી ગયો.

“ઓપ, ઓપ, ઓપ!” ત્યાં જઈને મેં શું બોલ્યું કે અમોર ત અપે-કુરે વકીલ મિત્ર ગોપાલની પત્નીને નેપ્ર પંદરાવી રવા છે! હું

વિસ્મયપાથી, ધકીક તો આવક થઈ ગયો. મેં મારી સધળી દિવસ એકી કરી આ દ્રશ્ય પર એક નાનકડું ભાષણ કરવાની તૈયારી કરતાં મારા મિત્ર સામે નિત દષ્ટિથી જોયું, ત્યાં તો મારો મિત્ર મારા હાથના લાલને જાણી ગયો. ન્હી મને આંગળી નાક પર મૂકી ચૂપ રહેવા મૂકયું. અમારા મિત્રનાં શ્રીમતિ, છએ હાથમાં અંગ્રેજી લઈ, કલમમાં જવા, અક્ષરનાથી આવવા માંડયું. જતાં જતાં રોકું પાછું ફરવાને સરકસતી વાપણુની જેમ ધુરક્યાં કે:

“તમે તમારા-શેધીને, જમી, લેજો મારી ચાલ જોશો નહિ.” હું બારેબાર હોટલમાં જઈ લઈશ હાં... આં, પણ મારી સાડી, ધોવાનું જાડી ન જતા!” આટલું ફરમાન કરીને, તે આડ્યાં ગયાં એટલે મેં અમારા મિત્રને પછડ્યું. “કેમ ફારદમાં તો આપ સાહેબ મોટર-ટ્રેટથી પણ દળતા નથી અને અહીં આ શું મામોજા છે? શેરીની આડલી, બધી તાબેદારી! આ પરિવર્તનનું રહસ્ય શું છે?” મારા મિત્રે ક્રેક-ક્રથી કયું:—

“કંઈ ત્રણ પડકાર મા. આજે તારી પત્ની પણ ઘેર હોત તો અંચાઈ તને પણ આટા દળતા ભારની ખજેર પડી જતી. એ તો સદે છે કે પુણ્યભેન પિયર પધાર્યાં છે! હવે તો

। તરંગોને હેને ચરલી હેડાઓથી પ્રભુ બચાવે ! જે તને મારા ધરના આ એકજ દુષ્પથી સંતોષ ન થયો હોય; તો સામેતી મેડી પર નજર કર" મેં તે તરફ નજર કરી તો મારા આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ.

"અમારા શહુરના અનેક પ્લેટફોર્મને ગળતી ચૂકેલા એક જોશીલા લીડર રોત-રંછ પર બેસીને એક હાથે ઘોડીકે બેચી રહ્યા હતા, તથા બીજા હાથે દોળ વીણતાં વીણતાં ખુરસી પર બેઠેલાં તેમતાં પતિની જે ઉપદેશ આપી રહ્યાં હતાં તે ધ્યાનપૂર્વક સાંભળી રહ્યા હતા!" આ દુષ્પથી લભુ આંખો ધરાઈ ન હતી કે બેંઝો અવાજ કાને પડ્યો. બેંઝો અવાજ સાંભળીને તે તથા અમારા વકીલ મિત્ર રવેશભાઈ સડકપર આંખો લાગ્યા.

"એક રૂપેડી ખાલોથી મુશોબિત ૭૦ વરસની વૃદ્ધા, એક બાર વરસના બાળક સાથે સમગ્ર પવિત્ર પ્રધીથી

જોડાઈ જવા સોળે શલુગાર રાશને ઘોડે ચઢી હતી." સામગ્રીયામાં આખી જાને સ્ત્રીઓથીજ શોલી રહી હતી. પુરોમાતો બાપડો પેલો એક કમનસીબ (વર) કે જેટું મોટું મુંઘટમાં છુપાવી દાખું હુપુ અને તેને પાદખીમાં પધરાવ્યો હતો.

આ દુષ્પ નિદ્રાળી મેં મારા મિત્રને પૂછ્યું "આ મુંઘટો મેં હું ? ધરતી આસમાન ઉપર અને આસમાન ધરતીની નીચે આવી રચું છે કે શું ? આવો અત્યાચાર આખરે પુરુષ સરખા પુરુષ ઘેરને ક્યાં મુકી મુકો ! મોટે સંદેહ ક્યાં કરીશું ?"

આ પ્રશ્નના પ્રત્યુત્તરમાં મારા વકીલ મિત્ર પ્રથમ તો એક લાંબો મિસાસો નીચેથી અને પછી ગંભીર મુદ્રા બતાવી કહેવાં મોંઘડું—

'લોક, સાચું જણાવે તો' દિર્ઘકાળના અપભ્રંશ અત્યાચારોના આ બદલો-દોષ એક અને તો લાગે છે. આપણે આ અત્યાચારીઓ છોડી આ વખતેજ કદાચ કોઈ અચોત્સક પુરુષ

સાથે નાની જાળજીને પરજીવી દીધી હોય તે
આપણા મનમાં આટલો ગજરાત કે ઉરેરાત
થયોજ ન હોત! હવે તે જે માથે તે મુઠે
મેઢે બેઠેને જેસી રહેવામાંજ માલ છે. આપણાં
હાર્થનાં હર્થાં દેવે વાગવાનાંજ! પુરુષ અને
સ્ત્રી બંને મનુષ્ય છે અને મનુષ્ય તરીકે તેમને
સમાન હરજીવને મળવો જોઈએ; છતાં આપણે
તો વરસોથી પગની જીતીની તોલે તેમને લેખતા

આવ્યા છીએ તો હવે મો સાચુના તો એક
વડુનો પણ વારો આવેજને! અત્યે જલ્દા
જુરાનો અડીનો અડો મળે
છે, તે સાચું હું!
મારા વડીલ મિત્રના ઉપ-
દેશથી કંટાળતાં તેની રમ્મ
લઈને હજુ કંઈક વધુ
કુતલક નિહાળવા શુપચુપ
લેપતા છુપાતા, એક
અમારા એડીટર મિત્રને
ઘેર પહોંચ્યો.

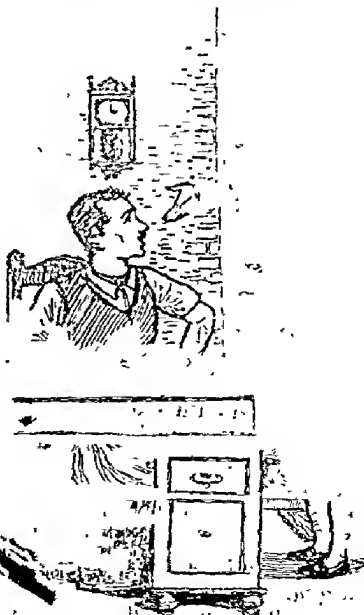
ખારણા પર પણ
મૂકતાજ અંદરથી તેમની
જીનો સત્તાશાળી માટી
સળગાયો.

નિબલપર બેઠા
બેઠા શું લખ્યા કરે!
હા? એ તમારી એડી-
ટરી ફૂટીતરી પડતી
મુકો અને આ છા-
રીને હારે લઈને શાક
પાંદક લઈ આવે;
નહિ તો વાળુમાં 'વા'
ખાવાનો વખત આવ-
શે! જાઓ કલમ મૂકી
ઝાળી પકડો ને જલ્દી
લઈ આવો." એરી તો

કમાન્ડર ઈન ચીફની જેમ હજી
અને આખા દેશને લખકારીને એ
અગ્રવેષ લખનાર, જેની જા
વીરસને વરી ચૂકી હતી એવો
બોધાતી જેમ બેરીનું મોઢું જે
ખારણાની ફાટમાંથી આ રમ્મે
તો પાછા પગેજ લાગી નીકળ્યો!

(૩)

હવે તો મકકમ વિચાર હું
રસ્તો લીધો; પણ રસ્તે મ

એક પ્રોફેસર મિત્રનું ઘર આવ્યું. આ પ્રોફેસર કોને જમાં બહુ કડક ગણાતા. લગભગ તોફાની ગારકસો પ્રોફેસરના કંપાઉન્ડમાં એમને નિરખતાં તેલમાં માંખ ખુદે એમ થઈ જતા. એવા અક્કડ માણસની આગે શી વસ્ત્રે થઈ હશે તે લાગવા એમને ઘેર ગયો. ગારવામાં હું જઈને ઉભો છતાં મારી સામે પ્રોફેસરને ન હતાં. મેં સાં જઈને શું લેખું કે એમનાં હિંમ્બારાઈ પાલિ પ્રોફેસરને હીરલ રતી દબે હુકમ કરતાં. હતા કે જાઓ, પ્રોફેસર શાહેબાટેબલને ત્યાગિને રસોડામાં સિધાવો. અમારી સ્કૂલ ફ્રેન્ડોને મેં આજે ટીપાર્ટીનું આમંત્રણ આપ્યું છે તો સ્વયંપ્રેરણાથી આહની

તૈયારી કરો. પણ હા...આ, જરા હલકા હાથે ધોડીક પુરીઓ પણ ખનાવીજ કાઢજો. હું મારકીટમાંથી જરાક ફુટ લઈને આવું છું. નેજો વાસણો પણ ઉઠકી નાખજો હોં? બોધાની જેમ આડું અવળું લેવા ના કરજો!

આપણે તો લાંબી પણ મહીઓ વાગીને છતાં પાંચ અમીયાર ગંગેયાં!

હવે તો મારી કુતૂહલ વૃત્તિ પણ પુરેપુરી સંતોષાઈ ગઈ હતી અને તરંગોથી મગજ પણ ચક્રકરે ચક્રક્રમિત, જેથી, સીધાં-ધરોળ રસ્તાં લીધી તો રસ્તામાં વળી નવેજ તમાશે નેચો.

“એ સ્ત્રી પોલીસો એક સ્ત્રી કેરીને હાથ કંઠીઓ નાખીને લઈ જતી હતી, અને એક માયકંગલા લેવો પુરવં, પાછળ ચાલતો હતો.” એક બુદ્ધિમંદીએ તે સ્ત્રી પોલીસોને પૂછ્યું. “ઇસ ઓરતકો તુમ કહાંલે જરહે હો?” પેલી પોલીસ સ્ત્રીએ જવાબ આપ્યો “કે આ રોડ હાઈવેએ આ પટેમના એકના એક ઊકરાવું દરણ ક્યું છે તેથી એને જોલમાં લઈ જઈએ છીએ!” હું તો એ પાછો સાંભળીને દોચળ થઈ ગયો. “શું સ્ત્રીને બદલે પુરુષોનાં દરણ થઈ રહ્યા છે! હવે પુરને બદલે પથિમમાં મર્થ ઉગશે કે શું?”

(૪)

માઝ માંડ રાનના દસ વાગે હું દસ બાર મરદાને એકા કરીને ભગવાન પામે કેપુરેશન તરીકે લઈ જવાને શકિતમાન થયા. અમે બધાએ એક સાથે ગુરુપીએ પંથને હાથ જોડીને પ્રાર્થના કરી "હે, ભગવાન! આપનો પુરુષ છે? આપની પુરુષ જાતીની આવી ખેતરજાતી થઈ રહી છે! આવી અધોગતિ મઠ રહી છે તે શું આપ જોતા નથી? આપ તો ગાંધીજી બધું જોઈ રહ્યા છો, અને એલી જી જાતીએ તો અમારા નાકમાં દમ લાવી દીધો છે! હે હરિ! હવેતો તું કરેતો ખરી! મરીખ બિચારા પુરુષો પર હવે તો કંઈ દયાની દૃષ્ટિ કરે! જો ધોડાક વધુ દિવસ સ્ત્રીઓ ને સત્તા સોપી ચક્રાશે તો

અમારે પુરુષોએ તો લાજના આર્થાં કુદા કે દરિઆ પરવાનો, તુખત, આવશે! હું મત્તા ભગવાન તને પાસે હવે કાનૌ પામું અપીલ કરીએ!"

અંતરિક્ષાથી અટકાવ કરતાં ભગવાન બોલ્યા—

• "દોકરાએ પ્રેમને એકદમ સ્વાર્થી છે! શુ જાણી જાઓ છો કે આવીજ રીતે સ્ત્રી જાતીને આજે પરમેશ્વરી તમે કયવી રહ્યા છો! કહો દાખરો વરસો થયાં મૂક વેદના અનુભવી રહેલી સ્ત્રી જાતીને, ઉગારવા કયા પુરુષ હાથ ભીડી છે? સ્ત્રી જાતી પ્રત્યે લાગણી, જાતીની હાથ એવા એક તો મૂળજા મરદનું નામ જાનાવે? એને બંધન મકત કરવા,

કોણ પ્રયત્ન કર્યા છે? જીવનભર એ તો વેલીજ રહી છે! હવે આજે નમારી; આખ, ઉધડી! કીક ફેર સમય આવે સૌ આવી જાના થશે. અમમાનનાને ફાગી દેશે, સ્ત્રીઓને, વાજબી લડશે આવશે, અને એમની અજાણતા નહિ પણ સ્વતંત્રતાની આડે નહિ આવશે; એનું વચન આપો તો ઉગરશે. નહિતર નમારી તારાજ કાંઈ જોનાર નથી." આટલું બોલીને ભગવાન તો અદ્યથ થયા. ત્યાં તો આડની ટ્રે લઈને અમારા પતિ સ્ત્રી આવ્યાં, અને ટ્રેને ટેમલ પર મધરાત્રીને દરોળવા લાગ્યાં. મહને એકાદ મજબૂર જેવું કંઈ કરવું ને મારી આખ ઉધડી ગઈ! [સંપૂર્ણ]

ચમકાર નથી.

(ગઝલ)

વિરહની રાત છે, દિલ દર્દ છે, ગમ ખાર નથી,
કોઈ આશાએ મિલનની નથી આ સાર નથી.
પ્રેમનો રંગ પડ્યો દીકો છગરની કોરે,
જાણે એક વાર તો એ ખીલનો શુલગાર નથી.
આડનો રંગ છે આકાશના દિલમાં મારે,
મેઘ : ગર્જન : એ નથી વીજનો ચમકાર નથી.
દિલને ખોલી શું કરું ? શાખ ઉચ્ચારી શું કરું ?
વેદના વિરહ તણી છે કોઈ ઉપચાર નથી.
આંખંડી પ્રેમ ભંડી આહ છગર ચીરે છે,
તેજ એવી કોઈ દુનિયા. મહી તસ્વાર નથી.
હું છું 'આઝાદ' અને માફ કવન છે આઝાદ,
નથી 'સાહિત્યનો સમ્રાટ-ગઝલકાર નથી'

આઝાદ-મુખર્મી

'ફોતી કરે છે'

નજર જેની આકાશ ઉપર ઠરે છે.
નમીને એ ધરતી મદા ખોતરે છે.
વસે છે બધી આશ માટીમાં એની-
કહો કોણ માટીથી આશા કરે છે ?
નથી ચાર જેના પહર એને ખાવા !
શિશુ ચાર ખાનાર એના ઘરે છે.
યદી ગડગડે છે ગગન વાદળોથી.
બધી ઉમિઓ દિલમાં તાંડવ કરે છે.
ચમક ભેઈ વિજળીની ચમકે છે દુનિયાં
કૃષિકાર વિજળીથી રમતો કરે છે.
શિશુ મૂખની ઝુંટીને માટીમાં નાખે,
જ્યાંમઠ્ઠ હો એજ હિરમત કરે છે.
કરી ખેતી પકવે છે જે ધાન લાઈ !
જુઓ એની દુનિયાં ફોતી કરે છે.
ફરે છે એ છવનની પરવા તણે;
જહાં નાગ ઢાળા હજારો ફરે છે.
લખે છે કૃષિકારનું ન્યારે 'સાગિર'
દહ્ય સાથ એની કલમ ધરધરે છે.

સાગિર વટવા

ગુજરાતી બાપામાં

ઇન્કિલાબે ઉસ્માની.

અથવા

તુર્ક ખિલાફતની ઉચ્ચપાયલ

મુ. વાર્તા લેખક:-જયોર્જ અયદાન

અનુવાદક:-કે. એસ. પટેલ

પ્ર. રૂ. ૧-૮-૦ (૮. ખ. જુદા)

સ્ટોકિન્ટ : થી રહેર સ્ટોર્સ

કમ્પીડ, મુરત.

જહેઝમાં તથા ભેટમાં આપવાં માટે

તાજ કું. લીં લાહોરના

ગલી કલમ કુર્માન શં

અને

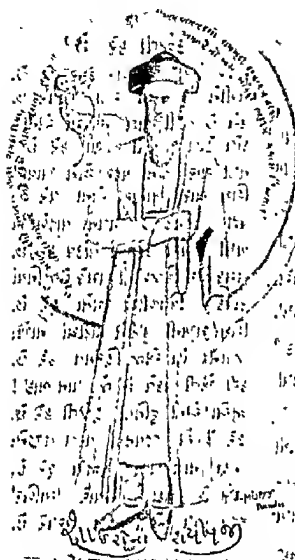
હિમાચલ શં મુતરનિર્જમ

અજોડ છે.

નમૂના એવા માટે પધારો ચા

નમૂનાના વેરક માટે લખો:-

આપ એજન્ડ	}	થી રહેર સ્ટોર્સ
		કમ્પીડ, મુરત.

શાયર અને શયખજી

શાયર અને શયખજી

અને

શાયર અને શયખજી

અને

શાયર અને શયખજી

શાયર અને શયખજી

ખસો વર્ષથી શાયરના
પગલે પગલે ધસાવતી ઉઠે-
શાયરીમાં સૌથી વિશેષ હાથૂત
અને નિરાધાર હોઈ હોય તો
એક બિચારો શયખ છે. ઉઠે
શાયરો આ બિચારા ઉપર
મોરબાર આપીને હાથમાં કરેતાં
મરુતો છે.

શયખ અને તેમના અર્થ
શયખ એટલે, નોંધે અને આદિ
અને મરુતો કરીને પોતાની
અને મરુતો આદિ એક સાધન
અને મરુતો આદિ એક સાધન
ઉઠેના શાયર હોય, અને મરુતો
શયખ ઉપર પોતાની ધનિક થતી
હોયે તો, તેનાથી શયખ હાથ
છે. શયખ હોયને મરુતો ખોરી

સાધનમાં પોતાની હોય તો,
નામદાર નામેદ મંચાર છે અને
હોયને બીજી બનાવવા આપતી

તથીયત તલપાપડ થતી હોય

નોંધે અને આદિ ઉપર થાય

શાયર અને શયખજી

ઉઠેના શાયરોએ પોતાની

શાયરોએ પોતાની

શાયરોએ પોતાની

શાયરોએ પોતાની

અદમસ્ત હોય પીકે એક ચિહ્ન

આદિ કે બનાવે શયખ ઉઠેના સરશાયર

“કહો ઝોહિદ કયો હય, ઇસે કદર ફિરદૌસ પે નાચી;
હઝારો જતતે આખા હય, નખચુલે અંતરમે” આગાહ

“હરરોઝે તેરો બાવરો ગોના વચ્ચ;
કમબખ્ત હમે, આજ તો પી લેને દુ” કયઝી

“કેસ કદર હય જો નાસેહ તશરીફે આવરીકા;
પીરવા દે ઘોરી હલ્દી, રખ આઈયેગા દુરમે” અહમક

“ઉતર ગઇ સરે બાઝાર શયખ્ દી પઘળી”
ગીરકુ, મેં દામ ન હોંગે બિનાર પી-હોંગી! રીયાઝ

ઉર્દૂનો પ્રત્યેક શાયર, વ્યંગની બરડી અને કટાક્ષના શબ્દગણો યશી ગરીબ શયખને પંજવી દાપર બનાવવામાં કરી પછુ ઉછૂપ રાખતા નથી. શયખની ભાટાઇ અને લાંબાઈ કરવી કે, એમની મેમક ઉઘાવવી કે, રેવડી દાણા દાણ કરવી, એમનો જન્મ સિદ્ધકક હોય એમ ઉર્દૂના શાયરો માની બેઠા છે.

શયખની આસીયાનમાં, માત્ર બતી બેલેલા શાયરોએ જ ધૂંટતા કરી દોણ તેડું નથી. પરંતુ ઉર્દૂ પ્રખર મહાકવિઓ—‘સપદ’ જેવા દસ્તાદ, ‘મીર’ જેવા રત્નશીલ શાયર, ‘ગાલિબ’ જેવા ગૂઢ અને દર્શનીક કવિ, ‘ઝૌક’ જેવા ગજુર, ‘આનિસ’ અને ‘નાસિખ’ જેવા સર્વમાન્ય કવિ, ‘હાલી’ જેવા સદાચારી, ‘અંકબર’ જેવા ઔદાત્ત અને મેંદાકવિ અલ્લામા ‘મિક્સાલ’ મહંમ જેવા ફિરકે અને પ્રકૃતિ પ્રેમીથી લઇને બે કરીના તુક બંદી કરનારા ‘શાયરો’એ પછુ, બિચારા શયખની મીઠી પતીલે કરવામાં સહેજે પછુ અરેરાટી અનેભરી કે દયો દેખાડી નથી.

કેરણ કિયતીમાં ઝોશીયાણું, જીવન ગુબરતા, આ માનવ પ્રાણી-દયનાને નાતીક-માટ રવાલાવિકે પ્રશ્ન દહલતે છે કે, જ્યાં આ શયખ અને અદિદ છે કાણ? એ ક્યા દેશનો વતની છે? એને આત્મા ક્યા પ્રકારનો છે? ઉર્દૂ દાપરને એમનાથી આ જન્મદેવ અને ધૂણા કેમ દશે વાર? શયખજીએ ક્યા શાયરોના ‘બોયેદયન’નો વંધ કર્યો છે, કે એમની અસ્થિમાતો લૂંટી છે, કે ક્યા કોરજોના લીધે તીકોના રોળા જેમ જ્યાજ એમના ઉપર વાડેમ તૂટી પડ્યા? પરંતુ શયખજીના મૂળ-આપજને દર શોધવાં જરૂર પડે તેમ નથી.

‘શયખ’ અરબી-અજાનનો શબ્દ છે, અને તેનો અર્થ જદ્દ, વિદ્વાન અને સામાન્ય સરદારના પછુ થાય છે, બ્યારે ‘અદિદ’નો અર્થ ઇશિરલ્લાહ, સંત અને તપસ્વીના થાય છે. ‘વાચઝ’ અને ‘નાસેદ’ ઉપદેશ અને શિખામણ આપનારા પ્રચારકોને કહે છે. પછુ ઉર્દૂ અજાનમાં આ શબ્દો રદ-બતીને એક ખીમના પર્યાવાચી બની ગયા છે.

શયખ, અદિદ, વાચઝ અને નાસેદ ‘શબ્દો’ અર્થ વિશાળ રૂપમાં કરવામાં આવે તો, આ પાઘડી તે મદાનુશાસને બંધ ખેરતી આવશે જેઓ આતુકનાડોના કદર અને ‘સંકુચીત’ મઝબી

જેતાં અગ્ન્યાસી ખિલાફતને 'ધરમી-ખિલાફત' નામ આપી રાહાય. ધરમીઓના હાથમાં અગ્ન્યાસી ખિલાફતની લગામ આવ્યા પ્રકી. બરાબર બારમા ચર્ચે. ધરમીઓ ખરલી. પોતમાં અદિર થયા. ધરમીઓએ વખત પારખી. ઉઠી, ચાને, સાદત (લીલી પાકડી પહેરાતીને : 'બનાવેલા સૈયદો' તો કિરકો) કિલાને પચા કરી બનુ-ઉમમા. જેમ અગ્ન્યાસી ખિલાફત પશુ કચર ઘાણુ કાઢી નાખ્યું એટલુંજ નહિ પણ બની અગ્ન્યાસની ખિલાફતમાં ઉઠે, સુધી ઉતરી, ગએલા ધરમીઓએ ખલીફોએને 'બદનામ' કરવામાં પણ પાછી પાતી કરી નથી. આ ખોટી બદનામીના કારણે ખાનદાને ખિલાફત ઉપરથી અરખોનો-વિશ્વાસ ઉઠી ગયો અને ખીજાર 'જમહૂરીયત'નું કાલિષ ખૂન ધરમીઓના હાથે થયું.

અગ્ન્યાસી ખલીફા હારન અને મામૂનનો સમય હી- ૧૭૦ થી શરૂ થઈ હી. ૨૧૮ સુધી પૂર્ણ થાય છે. એ પછી કિલાનો દરવાજો ખૂલી ગયો શયખ અગ્નુલ-કદીર જીવાની (રહ) ના ફત્વાથી, હારનરહિ એમના : 'સુર ધંડા'ની કત્ત કરી કિલાને ઘણી દીધો હતો પણ વિધા બસની ખલીફા મનસુરે ઉદારતાથી જે મજબૂખી આજાદી આપી હતી તેનો પણ ગવર લાગ ધરમીઓએ પૂરતી રીતે લીધો અને ખીજાર ધરમી રાજ કાયમ કરવા અને ધરમી, તખ્તને નાબૂદ કરવા નવા નવા કિલાઓ ઉપજાવ્યા, જેમાં ધરિતાજસ, ઇબનેમકનાઅ, બાબૂક ખૂરમીના કિલા અને કરામતાક સંપ્રદાય અદિર છે. એ સર્વે ધરમીઓજ હતા.

આજે પણ ધરમી રાષ્ટ્રીયતા, અરબી સંસ્કૃતિના સિદ્ધ બંડ કરી રહી છે. જેના ફક્ત સ્વરૂપ ધરમીઓ અરખના આગમન પેહેલાના ધરમી નામો અપનાવી રહ્યા છે. ધરમીના હાથના રાજવી રીઝાયાદની 'પહેલેવી' 'ઉણધિ એનું' શોટામાં મોટું પ્રમાણ છે.

અરબ જાતિ પાસે કોઈ પ્રાચીન, ઉર્મીન અને ગર્વ કરવા જેવી યોગ્ય સંસ્કૃતિ નોની, ત્યારે ધરમી સંસ્કૃતિ એટલી પ્રાચીન અને આગળ વધેલી હતી કે, તે ઉપર ધરમીઓ ગર્વ કરતા હતા. પરિણામ એ આવ્યું કે વિજેતા અરખોની રેણું સંસ્કૃતિ અને પરાજી ધરમીઓની પ્રાચીન, પરિમાર્જિત સંસ્કૃતિ વચ્ચે સંઘર્ષનો અરબ થયો. હાંખા કાળ સુધીની રાજકીય અને ધાર્મિક પ્રક્રિયાના સંઘર્ષે ધરમી સંસ્કૃતિમાં અનેક પરિવર્તન થયા, અને તેઓને ધણી 'તહફૂખી' આ કરવી પડી હતી. પણ અને વિગ્રમ ધરમી સંસ્કૃતિનો થયો, કારણ કે ખાસ કરી ધરમીઓએ આંતરીક વિશ્વાસના કારણે નહિ, પણ 'જઝીયા' થી બચવા માટે અરબી મજબૂબ ગ્રંથો કપો હતો, એથી ધરમીઓનો ઇસ્લામ માત્ર નામનો જ હતો, અને તેથી તેઓ ઇસ્લામનું અક્ષરશઃ પાલન કરતા નહિ.

જે ધરમીમાં દાદસીયા-હફૂમતની હાર પછી, હઝરત અલી (ક. વ.) ના સુપુત્ર હઝરત હુસયન (ર. ત.) ના લગ્ન, હિંદના અદ્રૂપત મૌર્જના જેમ, પરાજી ધરમી સમ્રાટ અહમદશહની શાહજાદી શહરખાનુ સોથે થયા. હઝરત અલી, પંચેજાંબર ઇસ્લામ હઝરત મુહમ્મદ (સ. અ. વ.) ના જમાઈ હતા, ખીજું આ ધરમી-અરબી લગ્ન સંબંધથી ધરમીઓની રાષ્ટ્રીય ભાવનાએ તેમના વંશજોનો સાથે અધિક આત્મીયતાનો અનુભવ કર્યો. જેના ફળરૂપે ધરમીઓએ 'શહાબા' ના સ્વત્વોથી ઇન્કાર કરી, હઝરત અલી અને તેમના વંશજોનું સમર્થન કર્યું.

અરબ વિજેતાઓએ, રાષ્ટ્રીય, સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક પ્રતિરોધિતે કાબૂમાં લાવવા માટે, હાજ ઘાઝુ-નામ માત્રના મુસલમાનોને સ્વાયા ઇસ્લામી બનાવવા તબક્કીય અને ઉપદેશથી કામ લીધું.

(*શિખલીફત, 'અલફાફક' કાળ ખીજો પાનું. ૧૫૬) . . .

શુદ્ધિ આનમાં ધૃતિમાં શાસ્ત્ર અને ઉપદેશ મંત્રને અરખ હતા, જેઓની વંશપરંપરાની ઉપાધિ અથવા સન્માનના લીધે 'શયખુ' તરીકે ઓળખાતા. ધરાનીઓ આ ઉપદેશકોની વિરૂદ્ધ બસ 'શયખુ' છતાં પ્રતિ, દેશના જોત્તો સીદિથી જન્મ પામ્યા છે. આ સંબંધમાં ધરાનની પ્રાકૃતિક અવસ્થાને પણ લક્ષમાં રાખી રોજ જોવાય છે.

ધરાનનો એક લાગ 'ઝાડપાન વિતાનો ઉત્તર છે, ત્યાં આવાલીક, આપાદી પણ ઓછી છે એ સિવાય અન્ય ભાગમાં, વિશેષ કરી નદી અને પર્વતોની ઘટમાળો છે, જે ઘણી લીનીકમ અને મનોરમ પણ છે. આ કુદરતના કારણે ત્યાં અનેક પ્રકારના ફૂલ-ફળ પણ થાય છે. ગુલામ એટલા સંખ્યામાં થાય છે કે, ભાગ્યેજ પીને ક્યાંક આટલા થતા હશે. જાગ-ખગીયાઓ પણ ત્યાં અમંખ છે, ફળોને ઉત્પન્ન કરવામાં ત્યાં કુદરતે હરીઆદોને કામ કર્યું છે. ફળ-ફૂલ અને એવા સાથે ત્યાં અંગૂર પણ ઘણી થાય છે. ત્યાં અંગૂર હોય ત્યાં અંગૂરપુત્રી (દુષ્પતેરક) શરાખ-કેમ ન હોય ?

કહેવાય છે કે આજથી આઠ હજાર વર્ષ પહેલાં, શાક જમશેદની મહાસરાની લોંડીએ પ્રથમ શરાખની શોધ કરી હતી.

ધરાનમાં એટલની પરી-શરાખનો દર, બૂતા ક્રમાનાથી વાળ્યો આવે છે, (અને ગુજરાતના મુખ્ય) પારસીઓએ હજુ સુધી તે પ્રથમ રાખ્યા છે). શીરાઝી 'શીરાઝી' તો સારાએ જગતમાં પ્રસિદ્ધ છે ધરાનના અમીરો અને ગરીબો આજે પણ મદિરા પીએ છે.

ધરુએ શરાખને હરામ ગણ્યો છે તેથી, મુસલમાન મુખલિગોએ પોતાના ઉપદેશોમાં શરાખીઓની ખૂબ અપમાન લીધી છે, ફારસી શાયરો પણ બહુધા શરાખીઓ હતા તેથી વિરોધ માટે એમને માર્ગ મળી ગયો. ધરાની શાયરો એ મહાપાનનો વિષય લઈને શયખુને નીમીત્ત બનાવ્યા અને મુસલમાન ઉપદેશો શયખુ, ઝાલિદ અને નાસેક ઉપર તે દિવસથી કટાક્ષ બાણ ચાલ્યા અને તે આજે સુધી ચાલતાજ આવે છે.

"આ હજરતે (સલ્મમ) મહાપાનની શારીરિક હાનિઓ બહુ જગતમાં શરાખખીની પહેલી હાકલ કરી, ધરુએ શરાખ સંપૂર્ણ હરામ ગણ્યું. પરંતુ આપ (સલ્મમ) ને કામ પડ્યું હતું ઉત્તર રણના, બહુકતા, અગાન, જડ અને અર્ધ સભ્ય અરબો અને બહુઓ સાથે. આ હજરતે (સલ્મમ) એને એવી રીતે સમજાવ્યા કે, જરૂરી અરબોના મન ઉપર આપ (સલ્મમ)ના કથનની સચોટ છાપ પડી. આજે (સલ્મમ) બતાવ્યું કે સત્કર્મ કરનારને જન્મન મળશે, ત્યાં દૂધ, શદ્દ Honey-અને 'શરાખન તહરા'ની નદીઓ વહે છે; અને દરેક સત્કર્મને દર-અસરા મળશે." *

મુજબબને જોનારા અને ઉત્તર રણના ખૂબ્યા અરબો માટે આથી વિશેષ અધિક મંદુર કલ્પના બીજી શું હોઈ શકે ?

જન્મનનું આ આકર્ષણ અને દોષખનો લાભ જંગલી અરબોને નીતિના માર્ગ ઉપર અડીખમ રાખવા માટે પુરેલો હતો. પણ ધરાનની સુસભ્ય પ્રતિ માટે અધિક હુક્તિ અને બુદ્ધિ ગમ્ય હતી. લોની અડી આસ્પકતા હતી.

ધરાનમાં ધરુશામ; હજરત ઉમર (ર. અ. ત.) ની ખિલાફતના સમયમાં આવ્યો. હજરત

ધરુની આગમાં 'સેકતા' કાઢી વિચેગી. પાસે. સદ્ગુણની પ્રદર્શિત કરવા નામેક સાદય ગયા. એ ઉપર કવિ ગુણિય. કહે છે; આતે કેવી બેત્રી ? કે નિરસ ઉપદેશક દોરત બની બેણ અમે તો હમદર્દ અને દીવસોઝ મિત્રો. ધરુનારા છીએ.

“વાચ્ય, ન પુલ પીઓ, ન કિસીકો પીલા સકો,

કયા જ્ઞાત હૈ, તુમ્હારી શરાબે તહુરકી ?—ગાલિબ

શયબ સાદય, લોકોને ઉપદેશ આપે છે કે, શરાબ નહિ, પીશો તો સ્વર્ગમાં “તહુરકી” નામનું ઉત્તમ પીણું મળશે, એ ઉપર કવિ મહેલું મારે છે કે—ઉપદેશક છાંન તો તમે સ્વર્ગ પી શકો છો, ત તો બીજાને પીવાડી શકો છો. તારું, તમારા શરાબે તહુરની શું વાન છે.

“હિસસે આહિદ રે કેહત હૈ, જો ગીસ્તએએ દાંત

કયા કુશાદા બહુરે રીઝક, અપના હાડાં હો નયગા.”—અમીર

ભોલૂપ આહિદ કહે છે, કે જો દાંત પડી જશે તો પેટપૂજ માટે બોજનનો માર્ગ સરળ થઈ જશે. સર્વ વસ્તુ આરોગ્ય માટે માર્ગ મોકળા થઈ જશે.

“મરજુદમે બુલાતા હૈ હમે, આહિદે નાહુમ,

હોતા અગર કુછ હોશ તો, મયખાને ન જાતે ?”

બેવકુફ આહિદ મને મરજુદમાં બોલાવે છે, લગ્ના એમને પછે કે મારામાં ‘થોડુંક’ પણ હોશ હોત તો હું પીણામાં નહિ જાત.

“હુત્ત મય તુજસે કયા કહું આહિદ

હાય કમખખત તૂને પી હી નહિ.”—દાગ

અરે અમાર્યા નમારે તો પીધીજ નથી તો પછી શરાબની મોજ તું શું સમજી શકે ?

“ઉર્દુ જામશેની કમપનામાં શયબ લાખી દાદીનો હોય છે, અને તેઓમાંના કેટલાક દાદીએ કાળો કલક પણ લગાડે છે શાયરોએ એમની દાદીને પણ નથી છોડી.”

“બાકી હૈ દિલમે શયબ કે, હસરત બુનાહુડી,

કાલા કરેગા મૂંહબી, જો દાંડી સિયાહુડી.”—અવક

હજી શયબના હૃદયમાં પાંપ કરવાની લાલસા બાંધી છે, એમણે પોતાની દાદી કાળી કરી છે, તો હવે મોઢું પણ કાળું કરશે.

“હુર દિન કી ખાંધ ખુધસે, વાચ્ય ન જાત હો;

હુજતાલ આપ કયો ન મિલાવે. ખીજાખમે.”—સરપટ

વાચ્ય સાદય ! આ પ્રતિદિન દાદી રંગવાની, કમકુટ શા માટે કરે આપ ખીજાખ-દાદી રંગવાના રંગમાં થોડીક હુજતાલ કેમ મેળવી નથી લેતા.

કેવો શુણ્ઘરી પ્રયોગ છે, હુજતાલ બાલ સમાયટના કામમાં આવે છે.

શાયરો, શયબ સાથે કમપનીક લગઈ માત્ર નથી કરતા કે તૂ-તૂ-મે-મે, બિપર પણ નથી અટકતા, પણ તેઓ બાંધમ બાંધ પર પણ આવી જાય છે.

“અય શયબ જો બતાએ, મએ-દરક, કો હુરામ;

એસે કો દો લગાઈએ, પીગોકર શરાબમે.”—દાગ

ઓ શયખ જો પ્રેમ મદિરાને તેં દસમ ફેરવી તો નિશ્ચય જાણી લેજો કે દારૂમાં ભીંગવીને
એ સોજખા લગાવીશું. --- [પાંખ]

“એક ટીપુ મારી ઝોરએ ઝાહિદ કો અય રિયાઝ !

અળ હાથ મલ રહે હું કે અચ્છી પળી નહિ”-રિયાઝ ખયરાબાદી
હમરેતે ઝાહિદના મુખારક મસ્તક ઉપર પ્રથમ તો એક લપગડ લગાવી અને પછી રિયાઝ
સાકળ હાથ મારીને કહેવા બેઠા, અસ્સોસ હજી મુરાખર નથી પડી.

“કલ કસ્લ હૈ બે નાસેહ તશરીફ આબરીકા;

પિસ્વા કે થોડી હલદી રખ આઈયેગા ધરમે”

અળ નાસેહ સાહેબ સાંભળ્યું છે કે આપ વાચક માટે કાફે અદિ આરવાની ઇચ્છા
રાખો છો, અને ખૂશીથી પધારશો. પણ ધરમાં બીબી ને કહેતા આવશો કે, થોડીક હલદી
મસી રાખે. કારણ કે અદિ આપની મહેમાનઘરની એવી રીતે કરવામાં આવશે કે ઘેર જઈને
તરત હલદી ચોખ્ખી પડશે.

“ઉતર ગઈ સુરે ખાઝાર, શયખ કી પઘળી,

ગીરુદમે દામ ન હોંજે, ઉધાર પી હોગી.”

ખાઝારની વસ્ત્રે શયખજીની પામડી ફેંકઈ લાગે છે કે ઉધાર પીધી હશે, તેથીજ
કલામે પૈસા વસુલ કરવા આમ કયું હશે.

જેમની શાયરી આગળ ‘સરે તરલીમ ખમ’ કરવું પડે છે તે, મરાઠવિ અકબર કલાદ
બાદીએ આજના નવચુંગી શાયરોના ‘બર્ગ’ માટે, નવીન વસ્ત્ર અને નવો માર્ગ દેખાડ્યો છે,
અને તેં શુરોપની આંખી નક્ક કરનારા ‘દેન્સી હિન્દુસ્તાનીઓ’ હવે તો શયખજી ક્યાના
પાત્ર બન્યા છે, કારણકે હવે એવા ઉપદેશો આ રહ્યા નથી.

શયખજીને પીટી ઠોવવા માટે, અકબર કલાદબાદી કહે છે:—

“આથ ઉનકે મેરા શયખ તો, ચલહી નહિ સકતા,

જાંદરકી તરહ, બિંટ ઉછલ હી નહિ સકતા.”—અકબર

જૂની રીતલાતને બિચારો શયખ, નવી ફેશનના વાંદરાઓ સાથે કેમ ચાલી શકે. અને
રેતાળ મુદકનો અમારો બિંટ પણ, થોડુંક વાંદરા જેમ ફાફા ફરી શકે છે !

“શયખ સાહુખ ચલ જાએ, કોલેજ કે લોગ, ઉલરેહે એગ,

બિંટ રૂખેસ્ત હોગએ, પોતો કે ઘોળે રેહુ જાએ.”—અકબર

શયખજીની પ્રધાનતાનો યુગવીની ગમે, હમણાં તો કોલેજનાં યુગ છે. બિચારો રહુ
અકબર થયા, હવે તો ‘પોતો’ ના થોડા સ્ત્રી ગયા છે.

આપણા ગુજરાતી સાહિત્યમાં પણ ઉપર્યુક્ત વિષયની પુણી આપતા, અનેક દૃષ્ટાંતો
મળી આવશે ખરા. આપણે ત્યાં બોલત ભગતના આળખા પ્રખ્યાત છે અને વેણીની કવિઓ અપ્પા
એ પણ, ટોંગી ધર્માભાઓના હર્મ કોડો ઉચાચ પાડ્યા છે.

શયખ, ઝાહિદ વગેરે ગુજરાતીક નામ છે. ગુજરાતીમાં એને ‘માટે’ વિષયનો શબ્દ
‘અધ્યયન-ના-અધ્યયન’ હોવો જોઈએ. કારણ કે નર્મસિંહ મહેતાની લીલીઓ:—

ધાય છે (હાસ, હિક્ક.)

સવાસ-હિંદુનો માત્ર પચાવી પાંચો જાણે છે કે કેમ?

જવાબ-જાણે નથી. (હાસ, હિક્ક.)

સવાસ-એક હિંદુ રસ્તામાં ચાલ્યો જતા હોય, અને તેના ખીસામાંથી અથવા હાથમાંથી કોઈ કોંભતી વસ્તુ પડી જાય અને તે માણસને તેનું ધ્યાન પણ ન હોય તો એક-મુસલમાન જેને મજબૂર-વસ્તુ લઈ લેવાથી પકડાઈ જવાનો ભય પણ ન હોય, તેમ તે વસ્તુ ફાણા હિંદુની પડી ગઈ છે તેમ તે જાણતો હોય છતાં તે પચાવી પાંચી એટલે રાખી લેવી જાણે છે કે કેમ? જો જાણે નથી તો એક આક્રમક તેને જાણે દેરાવે. તે માટે શરીરને ધ્રુવામનો શું કંઈક છે?

જવાબ-જાણે નથી. એ તો ગુન્હાનું કામ છે. એવા મુકતીના કતવા પર અમલ કરવો ન જોઈએ. જેનો માલ હોય તેને આપી દે.

સવાસ-ચોક્કસ જાણ કરવામાં આવે છે. તેમાં બહુકા હાથ પડેલતા માણસો જ હોય છે. ગરીબ, મિસકીન, તો જુવલેજ જણાય, તો શું ખાવા, ખાણું કરવા જાણે છે?

જવાબ-ચોક્કસ ખાણું શરીર અત્યંત સાંખીત નથી. એ તો એક તરેહની કુન્યાની રસમ પડી ગઈ છે. કોઈ પણ રસમ રિવાજ વિના ખાણું પકાવી ગરીબો, મોહતાળને અવગણવામાં આવે તો એ બેશક સવાજનું કારણ છે. એ તો ગરીબો, મોહતાળને લક-છે. અમીરોને અવગણવામાં કરી લાસ નથી. એવા રિવાજ ખાણું ખાવું કરવાં જોઈએ, અને ઈસાએ સવાજનો જે એક તરેહની હોય તે અમલમાં લાવવો જોઈએ. ખુલાસા બહાર જાણનાર છે. (હાસ, હિક્ક.)

સવાસ-અસ્લાહપાકે આપણને શક્તિ આપી હોય છતાં ખીજાને ત્યાં જઈ ચાલ, પાન વગેરે ખાણું અથવા તેને ત્યાં જઈને

જેવી રહેલું તેમજ તેના ટાઈમ ઉપર જવું અને ચાલ વગેરે પાને ચાલ્યો જવું એવી રીતે હમેશ કરવું, એક મુસલમાનને જાણે છે કે? મહેરબાની કરી ખુલાસો લખશો.

જવાબ-શક્તિવાળા માણસને લાલચ નથી કે હમેશ ખાવાપીવાના ટાઈમ પર જઈ ધરવાળને શરમમાં નાખી પોતાનું પેટ ભર્યા કરે. હા, ધરવાળો પોતાની ખુશીથી ઘેરની સંબંધમાં ચાલ, પાન કરે એમાં હરકત નથી.

સવાસ-કોઈને ત્યાં જમવાની દબલમાં જવું, અને આપણી જુમની દબલ ઉપર ખાણું કે જ્યે એકદમ પેટ ફૂલી જાય તે શું મજાકે ધરવાળમાં જાણે છે? મહેરબાની કરી ખુલાસો લખાવશો.

જવાબ-કોઈને ત્યાં દબલમાં અથવા પોતાના ઘેર એટલું બધું ખાણું ન જોઈએ કે જ્યે તકનીક થાય.

સવાસ-તાજ અથવા ખજુરીમાંથી પાણીની કળે છે જેને નીચે પકડે છે, તેમાં સવાજની કડીને લઈ નિશાં હોતી નથી પરંતુ સૂરના હોય અથવા પછી ગરમીને લઈ ધીમે ધીમે તારી ખતની જાય છે. ત્યારે સવાજ વખતે એ નીચે પાંચો જાણે છે કે નહિ?

જવાબ-નીચે પાંચો જાણે છે, પણ જ્યારે એમાં નિશાં (કે) આવી જાય તો જાણે નથી.

સવાસ-મોરીસીયસ દાણાદાર ખાંડ વિગેરે લોકો કહેવું છે કે હાડકામાંથી એને સાદ કરવામાં આવે છે. તો એ ખાંડ વાપરવી જાણે છે કે નહિ?

જવાબ-એકદમ તપાસ કરતાં જાણે છે કે હાડકાને પ્રથમ બાજવામાં આવે છે તો એથી તે પવિત્ર થઈ જાય છે. માટે વાપરવામાં કંઈ વધી નથી જાણે છે.

લોહીની પ્યાસ

(પાદરીની પ્રેમદાની અદ્ભુત કથા)

(અમારી રસભર આલુ વાર્તા)

આધ્યાત્મિકર : "તુલાબ"

[ચતાકથી આલુ]

રૂ! તે કેવી રાતો હતી!

કેવી રાતો!

હું પાદરી બનવાને જન્મ્યો હતો એવું મને જાણપણથી જ જણાતું હતું, અને આ કારણે મારે વિદ્યાભ્યાસ પણ આ દિશા તરફ જ વળતો હતો.

ચોનીય વર્ષની વય લગી માં આપું-જીવન એક શિખાઉ પાદરી જેવું વ્યતિત થઈ હતું.

અભ્યાસનાં મારે શિક્ષણ પૂર્ણ થતાં મેં કમવાર નાની નાની ઉપાધિઓ મેળવી લીધી અને અંતે મારી વય નાની હોવા છતાં મારા ઉપરી હમ આરીઓએ મને આખરી ને અત્યંત જોખમદારીવાળી ઉપાધી માટે યોગ્ય સમજ્યો.

ઈસ્ટનું અકવાલિયું મારા ઉપાધિ સંસ્કાર માટે નક્કી થયું.

સમાજમાં હું ક્યારે લાગ્યો નહોતો. વિદ્યાભ્યાસ ને દેવાવધની દિવાલોમાંજ મારી દુનિયા પરિમિત હતી. આ જેવી કાર્મ પુરતુ છે એટલું તો મને આખું જ્ઞાન હતું. પણ આ ચિયવમાં મેં કંઈ વધુ વિચાર્યું નહોતું. હું એક જાગૃત નેટ્યો નિર્દોષ હતો. મારા જીવ ને અદ્યતન

માતૃશ્રીને હું વર્ષમાં બે વાર મળવા જતો. બહારની દુનિયા જોડે મારા જીવનને, જોડી કળા આ એકજ કરી હતી.

એક વાર દીક્ષા લીધા પછી તેનો પાછો લગ્ન કરી શકાતો નથી; પણ એના માટે મને કાંઈ પણ પ્રકારનો પથાતાપ કે સહેજ પણ સંકોચ થતો નહતો. હું તો ઉપાધિદાન માટે આનંદ ને અધીરાઈથી જીવડતો હતો.

કાંઈ પણ યુવાન વરે મારા જેટલી-અજાણ આનુરતાએ પીતતા કદાકો મળ્યા નહિ હોય. દીક્ષાના આગલા દિને ઉપાધિ-સંસ્કારના વિચારે મને ઉંઘ પણ નહોતી આવતી. અને મારી આંખોની હમગ પાંદડીઓ બીમલ ત્યારે મને સ્વપ્નમાં "માસ" લણતો મેં જોયો.

પાદરી બનવું એ મારા માટે પરમ આનંદની વસ્તુ હતી. પાદરી થવા માટે મેં આદર્શ કે કવિ બનવાનું ઈન્કારું હોત. પાદરીપદથીયે ઉંચે ઉંચા માટે મારી અભિલાષાને પાંખો નહોતી. આ બધું હું તમને એટલા માટે કહું છું કે જે મેં જોયું છે તેના માટે હું બિહુલ થોડા નહોતો. એ તમે વિચારી શકા છતાં પણ

એ અગમ્ય આકર્ષણનો ભોગ હું જ બન્યો.

અભિષેકના મહા દિને હું ; દેવજા ; ભણી જતો હતો ત્યારે હું હવામાં આક્રમીતો. હોઈ કે મારા ખભે પાંખો વજાગાડેલી હોય એટલાં હથકાં મારાં પગલાં પડતાં હતાં. મારા સંગાથીઓના ગંભીર ને વિચારમગ્ન અહેસા બોધ મને આશ્ચર્ય થતું હતું. મારી સાથે સાથે અન્યોનાયે ઉપાધિ સંસ્કાર થવાના હતા. આગલી આખી રાત મેં પ્રાર્થનામાં ગાળી હતી.

હું પારાધાર આનંદ અનુભવી રહ્યો હતો. બીરાપ માનનીય વૃદ્ધ પુરુષ હતા અને તે હજારની અમરતાના વિચારવમળમાં ગૂંથાવણા હોય એવું જણાતું હતું. પવિત્ર ધર્મારતના ધુમટવાળા છાપરામાંથી મને સ્વર્ગ દેખાતું હતું.

અભિષેકની પ્રત્યેક સંસ્કારવિધિથી તો તમે સુપરિચિત છો; આશિર્વાદ, ભોજનવિધિ હાથની હથેલીઓના અભ્યંગ ને છેડસે બીરાપ બોડે ચઢાવવાનો બક્ષિ! આ બધી વિગતોનું વર્ણન હું નહિ કરું. ખરેખર! બાઈબલમાં ૬૦ એકુબે (Jcb) ખડુ કહ્યું છે, “આંખો સાથે સોદા બંધ કરતો નથી તે માણસ અવિચારી છે”

મારું માથું નમેલું હતું. અનાપામે મેં તે માથું ઉચક્યું, ને મેં તેને બોધી.

થોડે છેડે, કકરાની પેલી બાજુ તે ઉભી હતી. પણ હું હાથ લાંબો કરી તેને સ્પર્શી થકું એટલી નર્મદીક તે મને લાગી. હર્ષભ સૌંદર્યવાળી ને રાગવંદી શકમાઠથી વચ્ચો પરિધાન કરેલી તે એક યુવાન સ્ત્રી હતી.

મેં સમતોલતા ખોઈ નાખી. આચોતી આંખો પામતાં આંધળાને જે લાગણી થાય એવો મને અનુભવ થયો. પંજાર પહેલાં ઓગરની દેખાતો. બીરાપ વાલોમાં સરળ વીંટળાઈ નય તેમ એકાએક નિસ્તેજ થઈ ગયો. તારકા દિવસે આંખા પડી નય છે એમ સોનાંની રામઅદાનમાં અટ્ટેલી આંખની દોલીઓનો પ્રકાશ

ઓછો થઈ ગયો. આખા દેવળમાં તિમિરતા પ્રસરી ગઈ. અંધારમાં અપસરા જેવી પ્રકાશતી પેલી સુંદરી ઉભી હતી. સ્વતેજથી તે ઝળહળી રહી હતી. અંદની જેમ પારકા પ્રકાશ પ્રકાશ વાને બદલે અર્ધની જેમ પોતાનો પ્રકાશ પ્રસરાવતી તે ઉભી હતી.

મેં મારી આંખોનાં પોપચાં નીચાં ટાળી લીધાં અને બાહ્ય વસ્તુઓની અસરથી વિમુક્ત રહેવા આંખો નહિ ઉઘાડવાનો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો. મારા વિચારો વધારે ને વધારે ચળચળ લાગ્યા હતા અને હું શું કરી રહ્યો હતો તેનું મને લાભ નહોતું.

પાસાદાર બિભેરી કાચમાંથી પસાર થઈ અર્ધના કિરણો વહુટે એમ ગુલાબી સંધ્યાના રંગો જેવી તે ઝળહળી રહી હતી. આ મેં પાંખોમાંથી બોધું અને તરતજ મેં આંખો પાછી ઉઘાડી નાખી.

શું સૌંદર્ય હતું! સ્વર્ગમાં સૌંદર્યની આદર્શ પ્રતિમા ખોળનાર અને પૃથ્વી પર ‘મેડોના’નું અતૈકિક ચિત્ર ઉતારનાર મહાન ચિત્રકારો પણ આ કાદબાંધ ‘વાસ્તવિકતા’નું પુરો એમ નથી. કયિની કોંબધારા કે ચિત્રકારની રંગપાલીઓ તેની સુંદરતાનો આછો ખ્યાલ આપવાનેયે, સંમર્થ નથી.

તે સહેજ ઉંચી હતી. તેનું બધીદર શરીર ને હાવભાવ દેવી જેવાં હતાં. તેના સુંદર ને સુવાળા વાળ બે બાજુ લમણે બે સોનેરી મોજની જેમ વાયુમાં લહેરાતા હતાં. તેના વાળો હંદેલા હતા અને તેથી તે ‘સુગરધારી’ રાણી જેવી દેખાતી હતી. તેનું કંપાળ કાંઈ આસમાની રંગ જેવું પારદર્શક ધોળું હતું. તેનો આ બાલપ્રદેશ લમ્બ હતો અને આંખોની છૂરી પાંખો વેર વિસ્તારાતો હતો. પ્રખર તેજથી ચમકતી તેની સાગરનાં સલિલ જેવી લીંચી આંખોની અચકચી તેનું શોવણ-દોષી નીકળતું

હતું. કેવી આંખો! એક જ પલકારામાં એક પુરુષના ભાવિને તે આંખોએ ધરી નાખ્યું. તેની આંખોમાંની સચ્ચતા, વિમલતા ને પાણીદાર ચમક મેં કોઈપણ માનવનયનમાં ક્યારે પણ જોઈ નથી. તેની આંખોમાંથી વહુટતા કિરણના તીરે સંસરણ હલ્યમાં ધોંચી જતો. તેની આંખોને અજવાળતી જ્યોતિ જગતમાંથી આવતી હતી કે જહનમમાંથી એ તો હું જાણતો નથી, પણ માનવની પુત્રી તો તે નહોતી જ! વિમલ કરતાં તેના રાતા હોઠમાંથી પૂર્વમાં પાકતા વિમલ મોતી જેની દંતાવલિ આમગી રહી હતી. મુખની ગતિએ તેના ગુલાબ જેવા ગુલાબી મુઠાયમ આકર્ષક ગાંઠોમાં નવાનકશા ખંજન પડતાં. તેનું ધારીકું નાક રાજવંશી મગરૂરી અને ઉચ્ચ કુળનું પ્રતિક હતું.

ઝળકળતા ઝવેરાત તેના અર્ધ-નમ ખજાની મુલાખા ને ચમકતી આમડી જોડે રમી રહ્યા હતા. તેની ગરદન જેટલી જ સ્વેત મોટા મોતીની માળા. તેની છતી પર ચૂંકતી હતી વળ ખાતા સર્વની જેમ કે કશા સજાત મોરની ભાવિ તે વારેવારે પોતાની ડેક ઉંચી કરતી અને તેથી તેના ગળામાં વોટામેસો સુંદર ખેંચ ચડીના ચોક્કાને આંધારે વધતા રોપાની જેમ ગતિમાન થતો.

રાતી મખમલનો પોશાક તેણે પહેર્યો હતો. અને “અર્મિન”ની પહોળી પટ્ટીવાળી બાંધમાંથી તેના નાકેક હાથ બહાર નીકળતા હતા. તેની લાંબી, ઝેળ આંગળીઓમાંથી સંધ્યાના ઝઝડકમાં જેવો અગમ્ય પ્રકાશ ઝરતો હતો.

આ બધાં ક્ષેત્રો જાણે ગાંધી કોલેજ મેં જોયાં હોય એમ તે મારી આંખોમાં હલ તરવરે છે. તે વખતે મારું મગજ ભમતું હતું છતાં હું એમાંનું કોઈ પણ બુઝ્યો નથી. ત્રીજામાં ત્રીણી વસ્ત્ર-દોડાના એક કોરે ભાગ્યે જ દેખાતો તેની હાથગી પરનો શરો યથા. મક્કમલ જેવા મુઠાયમ તેનાં જતાં, આંખની પાંપડોનો તેના

ખાત પર પડતો અરિયર ઓળાએ બધું મને ખરાબર યાદ છે.

મારી દ્રષ્ટિ તેના પર પડતાં મારા દિલના દરવાજા એકદમ ઉઘડી ગયા. અગાધ ક્ષેત્રો જેવા માટે બધી દિશાની સઘળા બારીઓ ખોલી દેવામાં આવી હોય એવું મને લાગતું હતું. જીવન મને નવું જણાવા લાગ્યું. વિચાર ને લાગણીની અન્ય દુનિયામાં ગણે હું હમણાં જ જન્મ્યો હતો.

મારા હલ્યમાં એક પ્રકારની ભયભરી ચિંતા ઉપરિચિત થઈ. પસાર થતી પ્રત્યેક પળ મને એક સાથે વિષળ જેટલી યાદી ને યુગ જેટલી મોટી લાસલા લાગી.

ઉપાધિદાનની ક્રિયા આગળ પડતી હતી. દીક્ષાના સંસ્કાર મને દુનિયાથી દૂર દૂર લઇ જતા હતા. મારા અંતરમાં મુલકવાતી અસુરી લાસલા મારા માર્ગને અવરોધતી હતી.

મને “ના” કહેવું જોઈતું હતું ત્યારે મેં “હા” કહી. મારા આત્માને અન્યાય કરતી જગ્યાન સામે મારા અંતરે બંડ જગાવ્યું હતું. આમ છતાં દોષ અગમ્ય શક્તિએ મારા કંઠમાંથી હઠારવાચક શબ્દો ખેંચી કઢાયા. એજ પ્રયત્ને કદાચ જેટલી મેં યુવતીઓને તેમની મરજી વિરૂદ્ધ પરણાવવામાં આવે છે ત્યારે તેઓ યનાર પતિનો અસવીકાર કરવાના હઠ ધરિણીથી લખની વેદીએ ગય છે પણ પછી ત્યાં તેઓ પોતાના ઇરાદાને અમલમાં મૂકી શકતી નથી, મુખથી એક શબ્દ પણ ઉચ્ચારી શકતી નથી. દીક્ષા લેનારની પણ ખરાબર આ દશ છે.

સોગતવિધિના સમયે જન્માને, કાકી ચીયરે ચીયરે કરી નાંખવાનો સંપૂર્ણ ઇરાદો હોવા છતાં નવા પાઠરીઓને દીક્ષાના જન્માનો અંગીકાર કરવો પડે છે. જન્મેરમાં ચક્રચાર જગાવવાનો કે એકદમ થયેલાં એટલાં બધાં સોગતોને તેમની ધારણામાં નાસીપાસ કરવાનો મન સાદસ દોષ કરી શકેલો નથી. સર્વની મરજી, સર્વની દ્રષ્ટિ તેને કાગળા ડોળ

ધુરંદી રહી હોય છે. સર્વ ક્રિયા એટલી સંપૂર્ણ... તોયો ગાંધવામાં આવી હોય છે, દરેક વસ્તુ અગા-
ઉધીએની વ્યવસ્થિત રીતે નક્કી કરવામાં આવી
હોય છે કે, પાછળથી તે સહેજે ઉઠેડી સકાની
નથી, અને આવી પાકટ વસ્તુસ્થિતિને ઉચાપ-
વાનો વિચાર પણ ત્યારે અસંભવિત બની નય છે.

સંસ્કારવિધિ આગળ વધતી જતી હતી
નેમ તેમ પેલી આગમી સુંદરીની યુગ્મમુદ્રા
ખડલાની જતી હતી. પહેલાંની કામળા અને
પ્રેમાળ રેખાઓ ગેરસમખંડુતીથી ઉદભવેલ
નિરંકર ને અસંતોષની લાગણીઓ અર્થસિત
કરતી રેખાઓમાં પરિવર્તિત થતી હતી.

“હું પાદરી થવા નથી ઇચ્છતો.” એવું
પોદારી ઉવાને મેં પર્વતને, પણ ઉમેડી દે.
એવો જગમગ પ્રયત્ન ક્યો. પણ મારી જગાન
તાળવે મોટી ગણ અને હું એક શબ્દ પણ
બોલી શક્યો નહિ સંપૂર્ણ નાશૂત છતાં હું
મિહામણું સ્વપ્ન જોતો હોઉં એવી મારી સ્થિતિ
હતી તમારા એક જ શબ્દ ઉપર તમારી જન્મની
ને મોનતો આધાર હોય છતાં તમે એક શબ્દ
પણ બોલી નહિ શકો એવી મારી લાજન હતી.

હું જે માનસિક વેદના અનુભવી રહ્યો હો
તે તે જાણતી હોય એવું જણાવું હતું. મને
દિમ્બત અપાવતા અધિર્વચન દર્શાવતી દ્રષ્ટિ
તેજી મારા પર નાંખી.

તેની આંખો કવિતા હતી ને તેની દરેક
નજર કવિતાની એક કડી! કવિતાની કડીઓ
ફેલી હતી:—

“તું મારો થશે તો પ્રુદા તને સ્વર્ગમાં
સુંખી બનાવી શકે તેનાથીયે વધુ મુખી હું તને
બનાવીશ.” તારા શરીરે વીંટળાવા માગે છે એ
તારું ક્ષેત્ર શરીર નાખ. હું સૌંદર્ય છું હું સૌંદર્ય
છું હું જીવન છું. આવ મારા બાહુપાસમાં ને
આપણે પ્રેમ બનીશું! ઈશ્વર તને એના જેવું શું
આપી શકે એમ છે? આવ આપણું જીવન
એક સ્વપ્નની જેમ સરી જશે ને એક અમર
અમર બની રહેશે!”

“તોડી ખાખ પેલું ખાકું ને તું આજ
થઈ જશે. હું તને આગમ્ય પ્રદેશમાં વિદ્યાર
કરાવી આવીશ. રૂપાના જનવાળા સોનાના પદ્મ
ગમાં હું તને મારી છાતીએ ચુપાડીશ.”

“હું તને આજ છું ને તારા ઈશ્વર પાસેથી
હું તને છીનવી લઈ જઈશ તારા ઈશ્વરના
ચરણમાં અનેક સુંદર દિવો પ્રેમની સરિતામાં
ડૂબી જાય છે; પણ એમનો પ્રેમ એ બેદિવના
દિલ સગી પહેંચી શકતો નથી.”

મંજુલ સંગીત જેવા આ શબ્દો હતા
તેની આંખોમાંથી પ્રકાશોવા શબ્દો હતા તેની
આંખોમાંથી પ્રકાશોવા શબ્દોનો રણકાર માથે
હૃદયમાં ગુંછ રહ્યો.

પરમેશ્વરનો પરિભ્રમ કરવાને હું તત્પર
હોતો, છતાં વિધિની ક્રિયાઓમાંથી હું વંચર
પસાર થતો મથો. રૂપની રાણીએ પાછી એક
દ્રષ્ટિ મારા પ્રતિ દેહી. તેમાં એટલી સાચતા,
એટલી નિરાશ હતી કે, મોઝ દિલ તત્પરારના
ધારે ચીરાસ લાગ્યું.

વિધિ પૂર્ણ થઈ, હું પાદરી થયો.
અને પાદરી બનેલા જેઠાનેના યુગ્મ પર
જે રેખાઓ જવાબ હતી તેની તીવ્ર વેદના એક
પણ માનવ સુખ પર ચીતરાવલી મેં ક્યારે
પણ જોઈ નથી. પ્રેમીને અંધાનક પડ્યો મરવે
જોની પ્રેમદાને, જાગડના ખાતી પડેલા પરણ
પાસે જોડી મોતાને, જગતના ઉગ્રપ્રતી અગ્ર
જોડાં બીબી દબાને, પેસાના બદલે પાણી
પામનાર કંજુએ, અને પોતાની સર્વોત્તમ
કૃતિની એકની એક દસ્તલિખિત પ્રતને અગ્નિ
હોમાતી જોનાર કવિને શોક થયો નહિ હું
તેરજો વિપાદ તેના સુખ પર અંધાપ્રકોશ રૂપો
મન જોલાવતા તેના ગાંધો પરથી ચુપાડી કહી
મઠ ને આરસપાણીના જેવી શ્વેત તે બનીગઈ
સ્નાયુમાંથી શક્તિ જોસરી મઠ હોય તેમ તેજ
પુન્યમુરત લય અચેત થઈ હતી પચા પગેમાં
અશક્તિ આવી જતાં લયધિયાં ખાતી હોય તે
તે યામદાને અરેલીને ઉભી રહી. (અપૂર્ણ)

અનુક્રમણિકા

વિષય સૂચિ	લેખકોના નામ	પૃષ્ઠ
હેલાલે ઈદ હમારી હંસી ઉડાતા હય	માંડવિયા	૧
ગુન્ડેગાર પાસે (કાવ્ય) ...	ફના	૨
૧૭મી રમઝાને ઈદનો ચાંદ ...	ઉમરખાન	૩
આવાઝકી દુનિયાકે દેસ્તો	બેકાર	૫
મળુવા જેવું પેપર જગતમાંથી... ..	સંપાદક	૮
પોક	વણુભરો	૧૧
નકાબવાલી (કાવ્ય)	સરોદ	૧૩
સ્વતંત્ર દેશની પ્રભ શું ન કરી શકે ?	ચિશ્તી	૧૪
વિસરાયલા ઇતિહાસનું એક પાનું ...	ખાદી	૧૭
કોઈ ચોર થઈને (કાવ્ય) '	નિસાર	૨૬
હસશે એ (નવલિકા)	સુમન	૨૭
દેશની આઝાદીનું ગીત	અમીર	૩૨
ઈકબાલનો વિલાપ	ઉનીયા	૩૪
મિર્ચોતે અહમદી	આસિમ	૩૬
અમલ અને ઇમરત	અમીન	૩૮
ત્રણ દિનનું ત્રિયારાજ	શંભુપ્રસાદ	૪૨
ચમકાર નથી (કાવ્ય)	આઝાદ	૪૭
ફળેતી ફરે છે (કાવ્ય)	સાગિર	૪૭
શાયર અને શયખજી	ગુ. સુસ્તદા	૪૮
ફતાવા	મૈ. અશરફ	૫૯
લોહીની પ્યાસ (ચાલુ વાર્તા)... ..	તુરાજ	૬૧

“કારવાં”નું ધાર્મિક લગ્નજમ.

હિન્દ માટે રૂ. ૪,

બર્મા માટે રૂ. ૫,

આફ્રિકા માટે રૂ. ૮, (રૂ. ૫૫)

છુટક નક્ક સાત આના

‘કારવાં’ના જાહેર ખર્ચના દર.

આખું પેઠા ૧/૨ પેઠા ૧/૪ પેઠા

૧૨ માસ રૂ. ૧૦, ૪૦, ૨૫,

૬ માસ રૂ. ૪૦, ૨૫, ૧૫,

૩ માસ રૂ. ૨૫, ૧૫, ૮,

૧ માસ રૂ. ૮, ૬, ૪,

ટાર્ગેટ પેઠા અને મેટરની વચ્ચેની

જા. ખ. માટે ઉપરના દર ઉપરાંત ૨૫% વધુ

જાહેર ખર્ચના નાણા એડવાન્સમાં લેવામાં

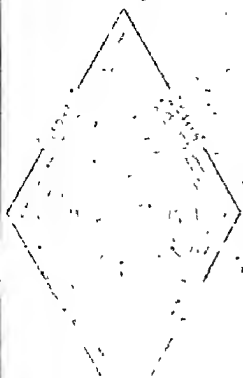
આવે છે.

૧૯૪૧ સાહિત્ય કાર્યાલય

કણ્ડવી,

મુરત.

“કારવાં” ઈસવી માસની ૧૫મી તારીખે પ્રગટ થાય છે. ગ્રાહકોએ નોંધ લેવી.

‘રાંદેરી’ લુંગીઓના નામે
ઘણાં છેતરાયા છે.

આકર્ષક અને પાકા રંગો માટે
ગાનુમાં દર્શાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાતરી કર્યા પછીજ ખરીદો.

મજબૂત લેબલ વિનાનો
માત્ર ‘રાંદેરી’ નથી
નકલથી બેચા.

અમારા કોઈપણ દેરીઆ નથી.

નિર્વ્ય દર્શાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના ખીલ કોઈ વેચના નથી. દરેક
લુંગી અને કાપડ ઉપર ટ્રેડ માર્કની
ખાતરી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

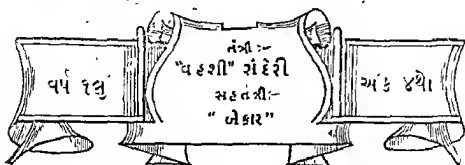
ધી રાંદેર ઇ. એ. ઇલેક્ટ્રીક વર્ક્સ

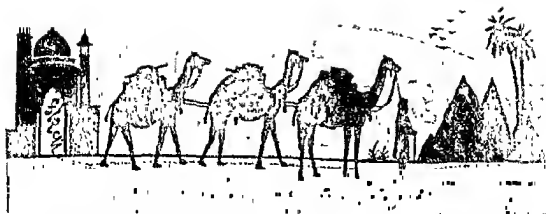
‘રાંદેરી’ લુંગીઓ અને કાપડના બનાવનારા.

મદ્રાસ - અલમદીયા બિલ્ડીંગ-રાંદેર.

સ્ટોકિસ્ટ:-

૧. ધી રાંદેર સ્ટોમ, કલ્પીડ, સુરત.
૨. સુઅલિમ કેપ માર્ટ, ભાગાવગાવ, સુરત.
૩. ધી જનરલ ટ્રેડીઓ કું., ચાર રસ્તા, અમદાવાદ.

કારવાં ૫. ૧૬ ૦ ૦ ૦ ડીસેમ્બર ૧૯૩૬ ૦ ૦ ૦ અંક ૪૯

ગાઝલ

નનાબા—મૌલાના "આઝાદ" સાદબામુક્તીએ સંદેર.

મંદ તાબાં હો શર્મિન્દા ન કયું ઉમ્મું રૂએ દીશનસે;
 કે હોતા હું તુલૂએ મેહુરે રખ્શાં નિન્કી ચિસ્મનસે.
 લગીડી રેહતી હું બઈ બલાં મેરે નશોમનસે;
 નિકલ્લ બાંઝે કહાં મેં ઉરકો લેકર અફલે શુશનસે.
 નતીજાં 'યે હૂઆ સરગોશીએ મૈયાદો શુસ્વીકા;
 નિકલ્લ જાએ બારગે બૂએ શુલ પુસ્તુલબી શુશનસે.
 તેરી તેગે નજરે હું કિયં બલાકી કિયા કયામતકી;
 કે નિરકે અસ્તોલી પરવાજ હો તતી હું નાં તનસે.
 બહારે રૂએ શુલકો કેબકર છુટતા હું દમ મેરા;
 અરે સૈયાદ રખ મેરે કદસ હો દર શુલશનસે.
 'યે કયા અરમાં હું? કેસી આરઝુદે? કયા તમત્રા હું?
 ન મેં છૂટું કબી દામે બલાએ સેદે અદગનસે.
 નમૂંદ હુસ્નકી ખાતિરલી ચિસ્મનકો હાદો તુમ;
 કે એક હસ્તકા મારાબી લગા ગૈડા હું ચિસ્મનસે.
 કહીં મૈયા નેહો પાક ઉન્કી દામનગીર હો જાએ;
 અગર શુઅરે કાઈ તો બચકે શુઅરે મેરે મદદનસે.
 કયામતકી ઈનાયત હું અરે મહતત 'યે બિસ્મિલ્લ પર;
 કે કાતિલ ઉન્કો દેતા હું હવા ખંચરકે દામનસે.
 મેરે જોએ જૂનું કે દૌર ઈત પર કિને શુઅરે હું;
 કાઈ પૂછે 'યે મેરી આસ્તિ મેરે દામનસે.
 મેં નૃસીયત પમન્ત "આઝાદ" હું દુરમન તમ્બેશુનકા;
 ન મેં બન્નિસન રખ્યા વાળા હું કુલ ન મસ્તનસે.

ગાલીઓ બાંધીને બેઠા. પછી દૂધ ખાવાનું કોને
કરવું? સાગે? અને વળી, મફતમાં જરા તરા-
દમદારી કરતાં આખી બેંસને બેંસ મળી જતી
હોય; ત્યાં નીતિ બીજીને કાણુ વળગી રહે? નીતિ
તો દેવજોની લેંડી છે અને દેવજો તથા ગાંધીને
લાલકાકાએ ફગાવી દીધા છે; પછી નીતિને કેમ
હારગતી ન આપે? અસુધાગ જોઈને 'ઈસપ
નીતિ'ના ધેરાની વાર્તાના વરતું રમરણ કરીને
એમણે તો પાછી ફીન્સાંડની બેંસને પેતાને
ખીએ. બાંધવા લાકી ઉગામી! પછી ફીન્સાંડની
બેંસને દૂરદૂર બેંસ બે. રહેવેટ. અમેરીકાથી
કપાસીઆ પુરા પાડતા હોવાથી એ બેંસ કંઈ
એકદમ ખીએ. બંધાયેલી ન હોવાથી સામે
શોગમ ઉગામ્યાં. જોડે પછી પછવું શું? છીડી
૫ કંટક ચડે તેમ લાલકાકાએ ફીન્સાંડની બેંસ સામે
લાકી ધુમાવવા માંડી છે. આખા જંગલે એ પાડોશી
ધર્મને ધિક્કારી કાઢ્યો છે અને રસીયાની 'પાંચકો-
તાની ધર્મ'એ એક જ માતનાં પુસોડીની મામાએ
પણ ફરકાવવા માંડી છે. બીજા બાણથી સીડન
નોર્વેની બેંસો પછી બડકા ઉડી છે કે આજે
ફીન્સાંડનો તો કાલે અમારો વારો - પણ ન
આવે! એટલે એ બંધાંએ શોગમ ઉગામવા
માંડવાની તેપારી કરી છે! જોઈએ છીએ કે
લાકી તૂટે છે કે પાછી "છરકી લાકી ઉરકી
બેંસ"ની કહેવત ખરી પડે છે.

બમણા ચવા બાંધ્યા છે. દસ દશાં નફા
લેવો એવી વાત જાહેર કરીને કોમિરા સરકારે
આકી ગઈ હવે દસને બદલે ૫૦ કે ૧૦ દસ
નફા લેવાય છે છતાં નંધણીવાતાં દોર જેવી
આપણી હાલત યદ્ય પડી છે! નવી સરકાર
વડેપારીઓના આશિર્વાદ મેળવેલાં કાપડવેરા
તો નાખ્યું કર્યો છે; ત્યારે હવે બેલગમ થોડા
એની જેમ નફા ખાવામાં આગળને આગળ
ધપતા વડેપારીઓને અંકુશમાં મૂકી માલકોના
આશિર્વાદ ક્યારે મેળવશે?

મુબરકનો ફીક્ટ મેળો ખગાસ થયો છે.
મુસલમાનોના અજમેરના ઓરસ કે હિંદુઓની
ગોદાવરીની જતના કરતાં પણ મુબરક રોડીયેમ
પરના એ ફીક્ટ મેળામાં વધુ જતનાઓ પધારે
છે. પરિણામે બે અડધાડિયામાં લાખોમાં વધાય
મૂકાય છે! બાદશાહી ગેઈમ છે એટલે એની
પાડગ બાદશાહી ખરેખે તો યાજનને? અને
ફીક્ટના ખેલાડીઓ કે પ્રેક્ષકો પણ તેલકા
દિવસ ક્યાં બાદશાહ બની જતા નથી? જે
એ બે અડધાડિયાની બાદશાહી ફીક્ટ રસીયાઓને
મુબરક! પણ કહેવાઈ એટલું કે મેચોની
કૌમવાર ગોડવણી થોડા દિવસ તો મોકોનાં
માનસને તંગ બનાવીનેજ હાડે છે. અને તે
ત્યાં સુધી કે હિંદુ દીમનો કોઈ એટલેજ
ચોંટી જાય તો મુસ્લિમ બાહરો નેના પગ
ક્યારે બાંગી નાખે એમ ઘણા મુસ્લિમ પ્રેક્ષકોની
અંતર અભિલાષ દશે અને કોઈ મુસ્લિમ
બાહર જતખાટ મચાવતો હોય તો દુતોનો પ્રય
ક્યારે લપસે અને તે ક્યારે બોંધ બેંગે ચાલ!
તેનું નાક ચપકું યદ્ય જાય એમ અનેક
મુસ્લિમ પ્રેક્ષકો ઉઠે છે! આવી મનોદંશો
કારણ એજ છે કે કૌમવાર ફીક્ટ જજ
ગોડવણી કૌમવારનું મીડું એજ જણાયે છે
અજણાયે અદમા વગર રહેજ નથી! તો

આવાકાશી દુનિયા કે દોરેલા! એવા તમે
પણ જાણતાંજ દોર કે "પાડા પાડો લડો"ને
જાડોના બોડો નીકળે! તેમ યુરોપવાળા લડે
છે અને આપણે અરિ દિંદમા બેંસ બેંસ
જૂએ મરવાનો વખત આજો છે. ત્યાં સુધી
પર સુધીમેરો હુમે છે ત્યારે અલ દરક રસ
ઓના બાવો તરે છે! અનાજ, લી, દુધ,
મસાલાં, તેલ, સાથ વગેરે રોજના વપરાશની
ચીજોના બાર સવાયા પછી દેશ અને દેવ

રાદેર એ ગુજરાતી
મુશાએરાનું જન્મદાતા છે
ગુજરાતના એ નાનકડાં ગીન.
નગરમાં તા. ૨૬-૧૧-૩૯
ની રાત્રિ આમલી રાત્રે નવ
વાગે રાદેર ઈશ્વારા અમ-
ખાનાના 'અખ' હોવામાં
એક મુશાએરા (કવિ
સંમેલન) મહત્ત સમ્રાટ
જનાબ 'શયદા' સાહબના
પ્રમુખ સ્થાને રાદેરના કવિ
જનાબ 'ફના' સાહબની.

શાદી- મુજારફની પુરા-
લીને પ્રસંગે ઉજવવામાં
આવવામાં આવેલાં હતો,
પ્રથમ 'નસીમ', 'ખેડાર',
'સાબિર', 'સાકી' વગેરે એ
ગુજરાતીમાં સેદરા તથા
ફનાએ જેનું કરી હતી
તે પ્રેક્ષકોએ વધારી લીધી
હતી. સ્વળ મહેરોને લીધે
માઈ 'નસીમ'ના સેદરા
સિવાય બીજું કશું દાઢ

'ફના' (રાદેર):- જનુ કરી નાખતા નથી. પછી
મુશાએરાની શરૂઆત થતાં બહારથી આવેલી મહત્તે દાઢર રહેલા કવિઓએ 'સાબિર', 'સાંભળતી' હતી
તે પૈકી 'નાયાદ' અમૂલ જાતી, નંદકલાલા 'અયરફ' 'ફાની', 'મહમુદ' વગેરેની મહત્તે ઠીક પ્રસંગે પ્રાપ્ત
કરી શકી હતી. પછી દાઢર રહેલા કવિઓએ પોતાની મહત્તે દ્વારા પ્રેક્ષકોને મહત્ત સ્થાના પ્રવાહમાં
વહેતા મૂક્યા હતા; પૈકાકિ 'શયદા' 'નસીમ' 'બદ્રી કાચલાલા' 'આસિમ' 'ખેડાર' 'બશીર' 'સાબિર',
'સાકી' 'વદરાઈ' 'આઝાદ અમીન' વગેરે એ પોતપોતાના રંગમાં મેદફિતને રસમરત જાનારી હતી.
નવા કવિઓ 'નાતિક' 'વલી' ઉનીઆ બી. એ 'બખ્શી' બી. એ. 'સાકી' વગેરેએ પુરાણ કવિઓ
સામે ઠીક રંગત જમાવી હતી અને તેમાં 'સાકી' હકે ઘણા ચમકાવે તે પોતાનું વિશિષ્ટ સ્થાન
જમાવ્યું હતું. મહત્તે પર વિશેષ વિશ્લેષણ ન કરતાં દરેક મુનિમાંથી મુજાના અલ્યાસો નીચે જેનું
કરીએ હોય તેને વાંચકોના પોતાના મનમાંથી સરાવ્યું પર જણાવીને તોલ કરી-લેશે. 'ખેડાર'ના રમુજ
સંવાલન અને માઈકેફોનના સહકારથી ઉકાળે વાગ્યા મુખી પ્રેક્ષકોને પોતાની ખુરશી પર સીધી
રહેવાની ફરજ પડી હતી. અને ઉપર બાઈ 'ફના'ની શાદીની મુજારફનારી માટે યોજાયેલા મુશાએરા
સફળતાથી પાર ઉતર્યો અને રાદેરની જમિમાં ફરીથી એકવાર ઘણું વસત ખીલવી હતી બાઈ 'લશીર'
'નિસાર' વગેરેની મહત્તે પાછળથી સાવડી હતી. પંક્તિ નિચે મુજબ હતી.

“મરી શકતો નથી હું કોઈ દી” પણ આપના મનથી.”

મહેરે:

ગુર્જરી વાણીના ફોળી હું ગુર્જરી સહેરો નથી એ જાણતો કાણે બગાડી આગ લોચનથી
પ્રેમ ઉમિંથી હું વર-રાજને અર્પું સહેરો કપાસી શીશ દિપક ને અતિશે તેજ આપે છે;
પુષ્પ લાગ્યો છું નવું ગુર્જરીનાં ઉપરનથી: કાજ પણ છે સમય 'શયદા' સમય લેએના છવનથી
સંરમિ-સૌન્દર્યના નવરંગથી રંગ સહેરો "શયદા" (મુંબઈ)
પ્રેમ મુરમિ વડે રંગાયલું માનવ છવન: ગજલ [૨]
દિવ્યતા પ્રેમની છવધારતો દેખું સહેરો ચર્મ છે મેઠ ઉપરન કાંઠો સુખાદનાં હાથે;
વિશ્વ સૌન્દર્ય મદિ દિવ્યનાં સૌન્દર્ય કિરણ તને છે ધન્ય બુધ્ધિને છતાં છે રમેઠ ઉપરનથી
એ કિરણધારથી ભોળપણેથી ઈચ્છું સહેરો જનાગતે જવાદે તું નહિં ગજરા નહિં ગજરા;
ગુલને પુલકુલના અનુરાગથી આપાદ ચેમનાં આઘોડીક બીજના સાકી થશે સર્જન વિસર્જનથી
એ અનુરાગથી ઘેરાય છે, નિરખું સહેરો પતંગોતો પતંગો એ પ્રણય અંતમ જોઈને;
લગ્ન છવન છે પ્રણય તણી મનિલ પગલાં છતાં નર છટું મ્હાનાં રમાનાં પ્રેમબધનથી
ચિન્દ ઉજ્જવલ એ પ્રણુનાતણું વંદુ સહેરો નજરને ફેરવી લેનાર એ સમજ્યો હતો ને તું!
નર યુગલને હોમુખારક, હોમુખારક, અગ 'નરીમ' પ્રકૃષ્ઠિત છે પ્રણય ઉપરનં યુવાનાં રક્ત સોચનથી
પ્રેમ તન્નુથી છવન, ગ્રંથી રે, માતું સહેરો ન કોના નયન છે દોષિત-નં કોતું રૂપ છે દોષિત;
—નરીમ (મુંબઈ) રમન છે કાંઈની પરદા મદિ પ્રેમીનાં છવનથી
કરે જાતું હતું તે આંતનીનાં ગુર્જતું ખંગલ
પ્રણય ધગ વહે જાતી હતી જે તારા ચોંચનથી
મદી જાઉં બપે તોપણ રહે એ માનતો નિરહીત
મદી ચકતો નથી હું કાઈદી પણ આપના મનથી
તમે જો દિલબા ચાહો તે કહેવન એ ફરે ખોડી
કહે છે જે કે નિકળતી નથી સુગાસ કંચનથી
નદિ ચાશે કદી પણ કાળની ઉપર અસર કાંઈ
પણીકા તારા રૂદનથી ન ખુંચકુલ તારા ગાંધનથી
સદા જળ ખિંદુએ: તો અગ્નિ ઠારક દીસે છે, જાંબી
ગુલાબોમાં કદિ કાં આગ લાગી તારા વર્ષનથી
સદા સમજ્યા કદં તુજ કરતાને પણ કૃપા મહી:
"સગીર"ની આંખ આંજનાં ખડો એવાંજ અંજનથી
"સગીર" (મુંબઈ)

ગજલ [૧]

તમે છો પ્રાણથી ખારા તમે જાઝા છો છવનથી;
ઉમંગે લાખ ઉછળે છે તમાગ એક દર્શનથી.
ન સમજ્યો કાંઈ હૃદયિ: ન વાણીથી ન વાચનથી:
પ્રુલાસો કંઈ મજ્યો છે તો મજ્યો છોદલના ધક્કનથી.
ન ગામનની મને ઈચ્છા અધિલાસ ન વારનથી;
મજા સંગિતની મુજને મજે છે દિલની ધક્કનથી.
અનપવા કોષ શું જાણે સનાતન પ્રેમની શક્તિ:
અનખ એ પ્રેમ ખેલે છે હૃદયને લાખ વેગનથી.
હજારો મુજ ઉમંગિના ખિલેલા બાગ છે એમાં:
અરે, કુર્યાન જાઉં શા મજ્યા છે દાગ દુરમનથી.
છગર બાળીને સુરમે ફોડે બનાવી આપનં આયું:
બગાડો છો શું કરવા આંખડીને આપ અંજનથી.
હું રહેઅરના ભરોસા પર રહેઈ તો ચેતારક મઝા:
પ્રુદા એનું લાલું કરજને મળી છે રાક રેહજાણી.
કરેલી મહેરબાની એ કદી પણ હું નહીં જુલું:
ગળાનાં કોપનારા તે ઉતાયો ભાર અંદનથી.
જો ઈચ્છા હોય તો આપી પ્રુશાથી જાન કંઈ જાજે:
અરે! નહીં તો તમે છુટા હું બધારો છું બધનથી.
હું જાણું છું તો જાણું છું જાળીને ખાક યાચનું:
ગજલ [૩]
ખિટલી લો બપે મુજને તમારા બાજ વર્તનથી:
મદી ચકતો નથી હું કાઈદી પણ આપના મનથી
કંજાદી, ખવર કરેજે તું, પ્રત્ય પહેલાં પ્રત્ય ચાણે:
મિંતાવે છે હવે જિજસુર કાંઈ તાર શુંજનથી
મળીને ખાકમાં પણ હું રજા રિસરી નથી ચાણે:
તમેને-કે તમારી યાચને, આ દિલ અને અથી

હથોળા દાવ છે—ગુઝરી ગયેલી વાત છે: સદચર: ખરું કહું છું: નથી બનતું—નથી બનતું મંથનથી.
 મુસલમાનોય તો મા રાખજે આરા ગિરેલમનથી મટી રાકતું નથી સહેતું અને તેથીજ હું કહું છું:
 અમે તો આરા પલુ રાખી નથી નિજની વફાઓથી: મટી રાકતો નથી હું કોઈની, પલુ એમના મનથી.
 ધમે બેઝાર તું પોતેજ તારા નકર વર્તનથી: ગુઝરીમાં નથી કાંઈ, કહું છું, માન તું મારું
 તમારું દર યાતું, શું હનું? કહું શું કહું તમને? નમીજ નક્કા પામે, વધીરા આગળ: તું વંદનથી.
 હવે તો દર ચર્ચાઈ ગઈ પલુ હાલ! છતાંથી! છતનના દાવ તો હું ખેલવા જાઉં છું પળપળ: પલુ:
 અસર મુજ આદમાં કે પશુ નથી તો આપ એ કવીજો ૩૩ છું ક્યાંક દાનાથી, ૩૩ છું ક્યાંક દુરમનથી.
 તમે જમણી બોલો હો કાં બલા મુજ બર ધાકનથી! જગતની કોકરો અંજામ, પર પડે આશ્રી મુજને;
 નથી એની દહીકત એ છતનનું એક રરખું છે: અને મન મુજ પ્રકૃતિન ધાય છે બસ એજ ચિંતનથી.
 જગા શું છે તમે પુછી જુઓ 'નાશાદ'ના મનથી જગતની કેમ ના પૂતું તને તે દર પળેપળ પર?
 —નાશાદ (મુંબઈ) ૬ મંજેત પર તો પહેલું એજ કોકર, એજ ચૌવનથી.
 અગર જો પાનખર આવે તો તે મુજને દઈ દેજે; ૭
 પલુએ વખતથી હું કરગર છું એજ ઉપવનથી. ૮
 રહેજે કપના સુષ્ટ મરી ના આવેને જગમાં; ૯
 સદા આપી રહી છે દરપળે દરએક ગુજ્જનથી. ૧૦
 ઘણા પાપો કયાં સાં નિનાખો કંઈ કિંસાં મેનો; ૧૧
 હવે ગગારોઉં છું અંતે કદા એનાજ ચિંતનથી. ૧૨

ગમ્મલ [૪]

કદી મામી મુક્તાએને ન મુટી લેતે મુક્તનથી;
 અમે આકાશ દનાં ઉડી જતે મુરંગના દર્શનથી.
 * * * * *
 વિમુખું હું રહી નથી શકતો તમારા પ્રિય દર્શનથી;
 જગ્યાં હો તમે મુજ આંખથી મનથી અને તનથી.
 મને નિરખત નંથી કંઈ આંખ દૂંભેથી કે ઉપવનથી;
 શુભાળીના પિપુષ પી પી ને બંધાવો છું બંધનથી.

છોટે રાયદા 'સાકી' (મુંબઈ)

ગમ્મલ [૬]

મુખારક હો તને રંગીન રાખો પ્રેમ કરવામાં;
 કે હું તો પ્રેમની વાતો કહું દિવની ધડકનથી.
 મલુ મિત્રોને મારા તું ખજાર એની નકિ કરજે;
 વફાની આશ હું રાખી રહ્યો છું મા હૃદયનથી.
 ધરી છે આરા કાનાથી તમે મુજ કેમ બેસે હો?
 તમારું હીર સડે હંડાય છે ધરના, દુરાસનથી
 "જગાર" તું ખૂન પી પી ને ઉગાણી રોજ કરનારા!
 કહું છું એજ મિત્રોના વચન પાલન હું લાલનથી
 બદરા દાઝવાલા (મુંબઈ)

શવન મંદિર મડી શરમાવ હો કાં આજ સાજનથી!
 નથી સંતોષ શું યાતો હદના આસિંદાસનથી!
 રમ્યો છું દારવા માટે, ન મારે દાવ છતવો છે,
 ન હારી જઈય છત દાવ છતવાના પ્રજોબનથી.
 મને યુગ યુગ સુધી ફરવા રમ્મ હો ઉર ઉપવનમાં,
 હું નાસી આજ આવો છું, વિયોગોના તપોવનથી
 તમારી આંખમાં પલુ એક ત્રીજા આંખ છે, દિલ્લેર
 દેહો ક્યારે મર્યું તમને, ત્રીજું લોચન, ત્રીજો વનથી!
 પરીક્ષા આપવી ક્યાંથી ન જાણું પ્રેમશાળી ન્યાં,
 હજી આજે ક્યાં આરંભ, તેના સ્વરને વ્યંજનથી.
 બનાવા દાય બેસે ત્યાં કહે છે કપેનારાણી,
 ન આજે હું મનાવાની તમારા લાખ મંથનથી
 અપીલય શોધતું પડશે અમારા રેતી સજ્જનને,
 અનુભવ ખૂબ ખારા ન્યાં મજ્યાં છે લાખ દુર્જનથી.
 છતન ઉપા ખીલી ત્યારે, ન રાખ્યો રહેજ પલુ મંથન,
 હવે નહતર બંધાને છે અમારા વધ જોબનથી.

ગમ્મલ [૫]

હદયને દયમયાયું એમણે પોતાના પૌત્રનથી;
 અપાવે વાદ રાને યુદ્ધપુત્રો એ વાત કુલનથી!
 હદયમાં ધર કહું છે તો અહીં રહેતું દખેલાં ત્યાં;
 ન ખસા વાદું છું કોઈ પલુ એમના મનથી.
 હદયને દયમયાયું એમણે પોતાના પૌત્રનથી;
 અપાવે વાદ રાને યુદ્ધપુત્રો એ વાત કુલનથી!

નિરાસી આજ રજા હશે, ન કાંઈ રોકડો મુજને, ન બંધો તુજને કંઈ પેદનથી, પૂજનથી કે અર્ચનથી।
કરું છું બાર હળવો આજ હેવાનો હું રેદનથી, મરણ પહેલાં જીવો ક્યારે થશે એ આત્મા તનથી ?
તમેને બલવા મોટે કરું છું પ્રપત્નો પણ, મરી શકતો નથી, હું કોઈ દી પણ આપના મનથી।
નિસાસા સાંભળું છું હું તમારા, સાખ બેજનથી, તું પહેલાં તારા દિલને પ્રલસમ કામળ બનાવી દે,
કદી મારા હલવાથી મરી જશો તમે તો પણ, મળી જશે તને પણ રંગ-પુરખ કાંઈ શુભસનથી।
મરી શકતો નથી હું કોઈ દી પણ આપના મનથી, જીવનનો ભેદ મૃત્યુ હતો ખૂટો થાય તે પહેલાં

“નંદકે સાસી” (મુંબઈ) જીવન શું છે, એ જીવનને સાજાવાતું છે જીવનથી।

ગાઝલ [૬]

મળી જાય છે અડી કાંઈ મન કાંઈના મનથી;
કહે છે પ્રેમ જેને તે શર છે અડી સનાતનથી।
તને જોવાથી મહારી જાનમાંથી જીવ આવે છે;
ભણ સંજોયું ના હું કેમ, તમને પ્રણયજનથી।
અમેએ તો જુઓને આખર એને ચલ્યા છે;
નહિતો દેવ એવા શું ને મોં મરડે છે દર્શનથી ?
દલાવ્યા હાથેય પેલા થતાં મેં એટલા મોટે;
મહાસાગર છે તરવાનો અલીઆ એજ સાધનથી।
ઉમંગકા ધર્મ કદી ઉજળું હું, હું કોઈના અંતરમાં;
મદીરા ચર્મ કદી જાગે છે હું એના ચીવનથી।
ક્યાંનું જાન થઈ આખું કે શું શરમાય છે તેઓ।
વચન પણ મેળવી શકતાં નથી એ મહારા નૈનનથી।
કોઈની મોનતા મહેરીઝ મહોં સૌને બનાવી ગઈ;

ગયા આખા છટકી આજ તેઓ મુજથી દુરમનથી।
સિનમ વિષુ ઔર કે શાખ્યા નથી તેઓ તો શું લાય છે ?
અમે પણ શોષ રાખ્યા છે અડીઆં હાથ જીવનથી।
તકાજા ધરના તેડી ન લાવે તર પર તમને;
લગાવી ટીકડીકા ઉજી છે કોઈ બાંધી ચિતવનથી।
અમારી આયની વાડી છે વૃક્ષસ્તાનથી જીમ,
પ્રહા મહકુંડ એને રાખજો તમને જીર્ણનથી।
તમે નિસારને આંખથી અજાણે તો ક્યાં છે પણ
કદી શકતો નથી એ કાંઈ દી પણ આપના મનથી।

“નિસાર” (બરમા)

ગાઝલ [૮]

અનુભવથી પ્રાપ્ત મળશે, ન મળશે તુજને વાંચનથી;
તડપવાતું છે સમજણથી, સમજવાતું છે જીવનથી।
ખરી બકિતજ જીવન છે, યશ પ્રાપ્ત શું જીવનથી;

જીવનની વાદા વાતો-દાનની, ને ફિક દુન્યાની
હૃદયોએ સૌથી, હું બધાજાને એક પ્રેમ-અપનથી।
નિરાશ નાશ કર, ગમ દૂર કર, મરી દે દારવા;
દારો મોત પેલા થઈ શકે છે એક જીવનથી।
મને, મિત્રાથી ને કાલા અનુભવ પ્રાપ્ત થાય છે;
જીવાને, હું રાખું છું, એ એક જીવ જીવનથી।
બની જા. “રૂપ” પોતે રૂપનું સ્વરૂપ જેવું છે;
નિકળ દે દિલ તું પહેલાં પ્રેમ કેરા પ્રેમજનનથી।
નહો “પ્રેમ” તે બદનામ શાને તું કરે “આસિમ”
ખબર છે, “રૂપ” પોતે પ્રેમ-વાદક છે સનાતનથી।
લાવેને અર્થ મારો કાવ્યમાં “આસિમ” નથી હોતો;
કરું છું મુંબ મેહલિને જતાં હું કાવ્ય-ચાંચનથી।
“આસિમ” (રાદર)

ગાઝલ [૯]

સદા રાજ રહું છું હું તમારા મુખ દર્શનથી;
ઉડી જતાં નહિ દિલખર તમે દિલના સિદ્ધસનથી।
વહાવે પ્રેમ આંસુ, નપન પ્રેમી; પ્રેમી સિતવનથી;
અનેરી રનેદની રીતી સજેલી છે સનાતનથી।
ભણ આપજ કહો કે શી રીતે એ હોડનાં છૂટે
તમે હોડે, તમે બાધી ગયા હો, પ્રેમ-અપનથી।
સમજા પુરા થશે પણ કોણ જાણે કેમ ના આખા;
ગણાતા મને કહીને આવવાતું કાસ સોમનથી।
કહે છે આપનું ખજૂર જીવે મુજ આંસુપ્રાપ્તને;
તને છે પ્યાર આંખો પર, મને છે પ્યાર ગરદનથી।
પહેલાં છે, જીવે, કરમાંછને ત્યાં પાંખડી પુષ્પે
જહ મગર ના શણે કદી પણ રૂપ નેજનથી।
અડી ખોજ જીવન, ખોટાં વચન, ખોટાં નિવારો સૌ
અરે, દેખાવના કંઈ મોહ આપોના પ્રયોજનથી।

રહી મુજ બદનસીખીમાં ફક્ત એ પ્રશનસીખી કે:
મરી શકતો નથી હું કોઈ દી પછુ આપનાં મનથી
ફરે તારી શું એ 'મનની' તમારી પ્રિયતાનીમાં
જુદી વાતો, જુદી બાંધા, જુદા માવો, જગતજનથી
અમૃત 'મનની' (મુખ્ય)

ગઝલ [૧૦]

કસમ સરભિની રસછોળા ઉડે છે મારાં ઉપવનથી;
તમનાં આંખો દરિયાયુ ક્યું છે 'રક્ત સો' બેનથી.
હૃદયમે ધડકે ધડકે પ્રેમની ઉંઘા દાસુ છું હું;
અનોખો જિન્દગી સર્ગ પે છે, મુજ દિય ઉવનથી.
સમગતી જોઉં છું જીવનની ચિત્રગારી સકળ વિષે;
બધે ઉઠીપતો દીપી રહી છે મારો દીપનથી.
સુરત હો ગાનાં પુલકપુલક, સુરસ હો કાઢિલા ફૂળન;
બધાનાં સુરમાં પૂરાય મરો મારા ગાયનથી.
નિસર્ગી બીમ છે મારી હૃદય ગીતો ગડન ગાયે;
હદી ઉભેથી કય ઉડે, હદી કય ઉડે-રંદમથી.
મને સૌન્દર્ય તરબા છે, પીયું, સૌન્દર્યની સુરા;
જીવન સૌન્દર્યનાં તરવે ધડું, સૌન્દર્ય દર્શનથી.
થયું સૌન્દર્યનાં રશ્મિથી આદિ પ્રેમનું સર્જન;
સમાધો જાહેર લેવનમાં વધ્યો તો જનાં લેવનથી.
જીવન સૌન્દર્યને પ્રેમ રહયું રંગાયણું ફરદમ;
જીવનની પ્રેરણા ને એતના છે, એનાં સ્પર્શનથી.
ફનાં સૌન્દર્યની કે પ્રેમની છે; દિવેતા અંશી;
નસીમ જીવન કિનારાને મિલાવી દે છે જીવનથી.

ગઝલ [૧૧]

નહી લોપી શકે મુજ જડી રોપી છે જીવનથી;
પ્રસરસે કુલ થઈ પુલકવૃક્ષો વધાની પાંદે મંદિનથી.
જગર હેઠપણું છે પ્રેમનું, એ કંઈ નથી બંસી;
મુંલું છું ચિરંધ્રેર વેદનાનાં સુર વેદનથી.
અદ્યો પ્રેમની, રંગત મરી રંગીન જોઉં છું;
તરી આવે છે જુદો રંગ એ રંગીન વર્તનથી.
છે પ્રેમીનાં લડમાં પછુ અર્જુન કંઈ વૃક્ષની મેરતી;
સદ પુલકપુલક દર્પકે છે કુસુમ ફરીઓનાં મિલનથી.
હૃદયની બેસારીમાં, જીવન આશાનું સિંચેલું

રંધે જીવન તંણી દોરી કંપારો આશાસનથી.
મરી જઈ મેં હું મનમાં આપનાં એવો સમયો છું;
મરી રોકતો મધી હું કાંઈ દી પછુ આપના મનથી.
'બરીર' આંખે ને આંખો કોઈ દી પછુ હૃદયનાં આસ
પ્રશ્નકીર્તિ આપી અર્થ, જન આરા પ્રેમ રેહનથી
'બરીર' (મુખ્ય)

ગઝલ [૧૨]

ઉગરે મોજ મુજિસાદ જંબારે મારકા પુનથી;
વધાવે અર્જુની પોરા મેમુરો મુંકે રંદનથી.
દશ છે, અવદશ બારતિતણા મુંકે દેશ બંધુની;
મજા લઈ રહેયો છે ભાઈ બાઈ ભાઈનાં વનથી.
વતન માર, વતન ને હ, વતન માર જિવન સંપત્તિ;
ફનો થઈને વતન કાળે જીવું સુદાર-સુદારનથી.
વતનની આંકે પર માર વતન થાયો બને ચાચો,
મગર જો જો, મરીને પછુ વતન માંગીય મદદનથી.
જગત ઉદારનમાં માર રંદન છે 'પુલકપુરો' જીવું;
નવી રંગત, નવી લાડો, બધો કુલ ખોમે ઉપવનથી.
ચિહ્નિસા 'શુ' ફરી છે, આંખ આ નાદાર પ્રેમીની;
મરી શકતો નથી હું કોઈ દી પછુ આપનાં મનથી.
બેને ના મંજૂ મુકિત 'વહી' આંકે હું મરી પર;
જાતાં પછુ મુ મીઝોવી લે જીવનના તાર તન મનથી,
'વહી' (કરમાડ)

ગઝલ [૧૩]

સળક શીખ્યો છું વજકુરની અગ્ર કુરુમનાં મંથનથી;
જિવન સંકળાયણું માર છે બસ કુર્બાનાં જિવનથી.
છુપાઓ મુજ સમ ચેહરાને સાડબ સાવચેતીથી;
જુઓ નિકળા રવાં છે કીરણો નાંચીને ચિંતનથી.
અંગ અંતરી ભરી ચામે જગ્યા કંપ જુમીમાં;
અંમમાં અદ્યાદનાં સોદો દેવે સંભળાય મદદનથી.
દરીકત કાઈનાં કાઈ કદી બાણી નથી શકતા;
બતાવે તો કાંઈ જુલુસને શી નિરંજન છે ગુસ્સનથી?
હૃદય કંપે છે મેલકિસના જોઈને બેઠલી મારી;
ભરી મેલકિસને આડું તો રાતું મારો રંદનથી.
બેને કોકોરો કંમને મારી મિઠાવો પછુ;
મરી શકતો નથી હું કાંઈ દી પછુ આપનાં મનથી.

ચમનમા પણ નથી કે એન કે' છે બુદ્ધિને આજે
હરી, 'વહરી' લગાવે દિલનું પ્યમ દુખાનોય યનથી

૧ ૧ ૧

'વહરી' (રોર)

૧ ગઝલ [૧૪] ૧ ૧ ૧

તમારા દિવ્ય દર્શનના નયન અબજા અબજનથી
અશોકિત આંખોમાંના જુએ છે જગને સર્જનથી
સમયને ધીરતા કાઢી સમય પર પણ નથી હોતી
પધારે છે ફનાની આહમા, દિનરાત જનનથી
ન અર્પે જામ તો મૂકી દે આશા પર દહમ સાકી,
મધુને પણ હો મુજ દિમથી મુદમ્બન તારા આસનથી
રહી છે જરવની કડક નિરલ સતાપના અતે
બળેના ચક્રને અતે વરે છે જ્યોત્સના મનથી
જુએ છે પુષ્પ ફરમાતા સિતાચઓ તુડી પડતા
ખિમ્મની આડ છે પણ મોહ છે બુદ્ધિનને ઉપવનથી
સમજતા નિજને ખાકી હો પુણુ દર્દ હો દિલમા
જગતમા દુઃખની ના હો કાષ જનને કાષજનથી
છે તારી કન્યા, દિનને કે તુ પર કે પનાથી છે
કુખાકી વરે તુ છે પર સદા સર્જન વિસર્જનથી
પુણની શાને રહેમન કે જની આશા તો સેહરની
કરે છે પ્રેમ કળીઓ પુષ્પની ફાની ના મદદનથી

ફાની' (વરમગમ)

૧ ગઝલ [૧૫]

નરમા ચક્ર સરજ છે આણુ તુડ રૂપ દશનથી
ન મુજ દિલ મોહશે કાદી જગત કેરા સુગોળનથી
અંતુપમે ફરકેટો જોતે અનેખા કા નિરજનયા
રહે છે પરે સદા એતે બૂતોના રગ રોગનથી
બજે છે શુ પૂર્ણાપાંચો અરે મમી નથી અશિષ્ટ
રંદણ બસ છે રાજુ ગતને નથી કા કામ ચૌવનથી
ન-તુવ-તુવ પાથરે કા જાન આ મહેમ નવાગી પર
પરે છે પાંચથી પૂષ્પો મુલી લાગીને ઉપવનથી
યદા તુ એમની પગ પાનીયા પર ગોલતુ છે તો
લહુ મળે વહી જા દિન ફલે આતુર લોચનથી
મને એ મૂખ ચારામર તરફતો હાસ્ય ઉપજે છે
મુદમ્બનમા ચરેતુ શિર ઉતરશે કેમ ચદનથી
ગંગાની આ ગહનનાઓ તથો પણ ખૂબ સફિક છે

પરમ પથે લેડી જાશે, તમારા સમ "પરમપ થી"
તમપતી નિજગીને જે, નિમત્રણ પાડવે દિનના
પણી રૂપી ફરે જુવનુલ મ કા એવા નેરોમનથી
તમારી બજમમા આરી સદા દિલ ખોલતો 'સાબર
'મરી શકોને નથી,તે કાઈ દી' પણ આપના મનથી

[૧] ૧ સાબર' (વહવા)

ગઝલ [૧૬]

ન તસ્લીદથી ન માગાથી, ન સિજદાથી ન વદનથી
મને તો કામ છે બસ દિનરાતના દિવ્ય દર્શનથી
તમારી આદમા ધોવા છે જેણે હાથ, જીવનથી
કશનથી શી ગરજ તેને શી મતનય તેને મદદનથી
જરો મરેશર સુધી ના દાગ કાતિલ તારા દામનથી
નિઝગશે ખૂને નાહકની જે પારા મારી ગરદનથી
બને ના રહ, મનમા વિચારો તો સદા રહેશે
મગી શકોતો નથી કુકાર્દી' પણ આપના મનથી
તમે આનો ન માનો હુ તો મારા મનથી માનુ છુ
મગી શકોતો નથી કુ કાર્દી' પણ આપના મનથી
પ્રણય રોગીનો એરો જોત જોતામા ચરો પ્રજ્વ
ખુ નાજુ એ શુ કહીને ગયા છે, એને ચિતવનથી
એ ફાના મુલુ પર પારણુ ફરી ને આમ પોષામ
લટાઓ જન્ય છે કા અશ્રુઓ સારીને ઉપવનથી
ખનર એ વિણુ લીએ છે કાણુ જુવનુલ ફરી પોજરમા
ઉડી આરે છે મુમ પાદા એચાર ઉપવનથી
યથા લાખો દશન અર્થે રૂપનાગા ખાકમા નાનિક
કયામત ત્યા ચરો જ્યારે નિઝગશે સૌ એ મદદનથી
નાનિક" (રોર)

[૧] ગઝલ [૧૬]

રિતરે એવા દર્શન મામ યદ એવેન તડુ છુ
ધવાતા વરે પર બેરોશ મૂકા જેના દર્શનથી
એ ફાગ દગથી લાગે સુગોળિત ચક્ર આકારો
જતા જ્યો, પડે છે આજ કા એ તારા ચદનથી
જવાની અવત. મુજ પ્રેમ દુનિયામા વમત આવી
પુણરે આશ મારી પ્રેમ-ગીતા દિનના ચુનશનથી
ચએ-ચ દિનના રુકા તે મ્હે ચરેજોમા ધરી દીધા
રમે એનાથી કા! સમજ રમમા આપના મનથી

તમે રહ્યા તો મારા દિલની દુનિયા થઈ ગઈ હતી; હવે આવે છે મુજને આજ નફરત મારા જીવનથી બંને છે એવકા, યા હું પુરો કિત્તુ ફરિ મુજને મરી શકતો નથી હું કોઈ દી' પણ આપના મનથી કહે 'મજલૂમ' તું જને હું ન પર-તું નોંઝેના કરતે જરા તું એની બધાં દી' જાંને પૂછું સું મનથી

ગઝલ [૧૮] ૧૯૩૮
કહું છું 'વઝોરની અઝોરકુમ'ના એ વર્ણનથી; મરી શકતો નથી હું કો દી' પણ આપના મનથી; લખે શું ગયા પૂછો જરા-એ જઈ ચૂક્યાને; કંઈ મનથી લખું મેળો પુરો મગશે પુરો મનથી; દિલ થઈને મુંઝતો પર 'ઝિંગી બરબાદ કરશેમા' સુણી આવાઝાએવી 'બાવલા'ના મે' તો મદદનથી; રહ્યા મુજ ઝિંદગીમાં દૂર મુજથી તે છતાં આજે; રહી ગઈ શું અદાવત કે મિટાયા માગે મદદનથી; બને આવેદ તને હો ગર્વ છુટાવા-ગુજ ઇઆદતને; મુને કમારોને આશા છે ફક્ત, હરતવા; હામનથી; હશે લખ્યું જે કિસ્મતમાં મરી શકશે મરી શકશે; કશે કાશિય હરદમ જે મિટાયા એને તન મનથી; મુનાહેમે મિટાવાને સદા રૂદન કરે; 'ખાકી'; કે છાંતરી છે ઉમ્મત હરતે; પણ એના રૂદનથી 'ખાકી' (સંદેર)

ગઝલ [૧૯]
વિધીનાં લેખે 'ઉપર' મેં પાંખોં છું સળંગ તનથી; મરી શકતો નથી હું કોઈ દી' પણ આપના મનથી; મહો સરદેશ ફરી 'લાવના' શું એવી સંજગતથી; વધ્યા ને પોલકોનથી 'પો' ખિતમોનાં પ્રગેશનથી; થયાં કોંસને બાવન, છંતાં 'બાવન' તરાડો છે; મુલાકાતો ફરી છે 'લોરે' સામે સેધી બંદનથી; પછી પૂર્વજ તજી 'સંકાર' કાં પુવદેમો દેખાઈ; મને છે દેખ સ્વીકનથી અને તાલીમ બીટનથી; બનું ઉજી ન કાં, એ મેલ સુલસુલને થયો આજે; કથીરનો શો વખો અગકાટ જગમાં આજ કુદનથી; જઈ જમ મારગો ગુદશમાં આજે કાં તમે સદયર?

ખિજાંમાં રાયશો શું જાંખરાઓ ફરાં દર્શનથી; ચમનમાં ધૂળ ઉડતી આવે છે નજરે ગુલો બદલે; સુણો સુલસુલને બદલે કાગળના શોર ધિપવનથી; બાનેને એકસરેથી જમ તપાસો પ્રેમીના દિલને; નહિ મરશે નિગરના ગધ કાદો એપરેશનથી; મિલન કાજે દુરાના શોખ છ પ્રેકીસ કરવાને; યથા-સહુ ખીસાના મોહબોલોના પ્રગેશનથી; જીવોને પ્રેમ કરી મેયમાં પણ બાગ્ય-સંગેગે હરદીથી ફક્ત હારી ગયો છું એક બે રનથી; ધસે છે ગત પોતાની બીજના સુખને માટે; સખક સ્વભોગનો શીખો તમે 'એકાર' ચંદનથી;

ગઝલ [૨૦]
બંને આવે હારો આફતો મો'મીનની ઉપર; ડરી જતો નથી મુરિદમ કદી દુસ્તમના ગર્જનથી; મને છે કિંચ જીવન મીતથી મો'મીનને જગમાં; કે મો'મીન મીત સાથે ખેલતો આવ્યો છે બચવનથી; નેહું કતવ્ય મસ્તીનો જીવન સમય તુકામ છે; સખક શીખો જીવન ફરો શરદી ફરો મદદનથી; નં સુસાનની તમના હો, નં પરવા આશીયાની હો; રહેજે દૂર શાદી જેમ આ દુનિયાના સુસ્થનથી; નિકારી દિલ તમારું હો એને રંગીન દુનિયાં પણ; મરી શકતો નથી હું કોઈ દી' પણ આપના મનથી 'ઉની' શો બી. એ. (સંદેર)

ગઝલ [૨૧]
સુરેવાં છે લાંબ કિસ્સા કે થયાં વાવેલકા ચિતવનથી; ચરે જેતો ખરો આ શું ગર્જન છે સાંવ બચવનથી; તને મારી ખુદથી મેં દુઆ પુરી કરી લીધી; નં પરવા છે હવે તનથી, નં પરવા છે હવે ધનથી; જીવન પાપી બને ને હો તમારી પાદ છે હરદમ; મરી શકતો નથી હું કોઈ દી' પણ આપના-મનથી; કયો કિસ્સો હવે જીતો તે મનસરી અનજાકનો; કયા 'અજરી' ફરી તારી ચકીને દરપર મનથી 'અજરી' બી. એ. (સંદેર)

ગામલ [૨૨]

સડે જો એ સપુતો એક ખીન સામે તનધનથી
તમે હોણે ચુ માત્ર ગુણગીના એ ભવનથી
નિષમ આ દર-ભાષીના ના છે ગૈરના મનથી
અમારે ત્યાં તો 'બી' શોધાયા એના લેરો સનથી
ન આઝાદીમાં કાંઈ મન નાતે દિ હને આજે,
જો હોતે. એરણા કંઈ હિ દીઆ એનિન રમનથી
એ સતીલ શોધી શોધી આજ ધર કહું છે મે એને,
મટી જાકોતો સરો 'હ' કાંઈ પશુ આપના મનથી
મરણને સળના આ જ મનો રહી રિજાળેથી
ખેરખર મન જીવન ઉત્તમ છે એવા રહેતી જીવનથી
ખબર શું કે 'અમીન' એવું જીવન કેવું ગુમરે છે,
હમે છે એટલે હાલત છે સારી મિત્રના મનથી
'અમીન' આજાદ (મુલત)

ગામલ [૨૩]

મને તૌરીક-દે વારબ છું 'જાળ' બંધનથી
ખપાતુ જન મારી રાકમાં તુર્ત તર્ત અને મનથી
દરદની વેદનાને શું બતાવું બંધનમાં વાગે,
જિગરની પાર થઈ પછી રેડ્યું છે જૂન દામનથી
હવે કાળા તારા હોશને ખુલ્લુવ નહીં તો જો
હડી તુજ પાપમાવીની 'સદા' તારા નોમનથી
જન્મઓ છે, તમારા રિલ મટી' કંઈ પ્રેમ એવો કે
મટી જાકોતો નથી શું કે હં દો' પશુ આપના મનથી
દિલાએ કાંઈ શું 'અશરાફ'ને સતોપ દેવાનો
યશો સતોપ એને આપના એકવાર દર્શનથી
'અશરાફ' (વડાણ)

ગુજરાત અને ગુજરાતના મુસલમાનો હવે મીપરડીવાલા હાફીઝ અને
મીપરડીવાલા ફી બોર્ડિંગ તથા હોટેલની સર્જન પ્રતિઓથી જાણકાર થઈ ગયા છે
ગુજરાતના મરીમ મુસલમાનોને મેટ્રિક સુધી ફી જીવણી આપની આ એક અમરણ સંઘા
પુરવાર થઈ છે કારણ કે તેમાંથી પારગત થઈને આજે અનેક વખતે મેટ્રિકેટો, એન્જની
યશો, કસ્ટમ ઓફિસરો, ઓડિટરો, ગાર્ડો, મેશન માસ્ટરો વગેરે થઈ ગયા છે અને એવાના
દીન તથા દુનિયાને મુધારી રહ્યા છે

પશુ મેટ્રિક પછીની કૉલેજની મુમીજોતન પાર કરતા આ હાફીઝના ભણેલા અને
કેળવણીના મીમ ફર્ગ આરોગી થઈને આજ બાયઓ એ એક ઓડિયો એસોસીએશનની
રહેરમા આજે આરવરસથી સ્થાપના કરી છે કે જેની મારફતે કૉલેજની કેળવણી સેત્ર
પોતાના મરીમ નિધાર્થી બધુએને સેલ્લરથી, એપ્ર વગેરેની અનિવાર્ય મદદ અપાઈ
રહી છે રાખેલા મુજમ એ આજેના પછ એસોસીએશનની નામિક સજા તા. ૨૪-૧૨-૭૬
ને રોજ સવારના ૧૦-૦૦ રહેર મુકામે જરનાર છે તેમાં પધારવા સર્વે, ઓડિયો એસોસીએ
શનિલિ ફરીએ છીએ અને સાથે સાથે આમ પમીકને પણ તા. ૨૪-૧૨-૭૬ને રોજ
રાત્ર ૯ વાગે સ્કેવ મેમરીંગના જ સામા જામ વેંવતુ જાહેર આમરણ પાઠીએ છીએ

ત ત્રી-કારવાં

જાણવા જેવું

પેપર જગતમાંથી

કુલિયા ન અર અલુ
છતા માનવું પડે તેવું

[સંપાદક]

તમે અંધી જાનનાં કારખાનાં રિંધે સાંલ-
જ્યું હશે. પણ ખૂબસુરતીના કારખાના રિંધે
સાંલજ્યું નહીં હોય. હોંઘીપુકમાં ખૂબસુરતી
કારખાનું નીકળ્યું છે અને તેમાં બદસુરત
લોકોને ખૂબસુરત બનાવવામાં આવે છે. પ્રથમ
તો એ કારખાનું ફક્ત એકરોએ અને એકરોએ
માટે જ નીકળ્યું હતું. પણ હવે તો ખુબસુરત
પણ તેનો લાભ ઉઠાવી રહી છે. એ કારખાનામાં
દેરી કે ચુંચડીઓને મોટી બનાવવામાં
આવે છે. ચંપટાં નાકને લાંબું અણીદાર બના-
વવામાં આવે છે કેટલેક સાંભાહીરોને સંકેતીને
ખૂબસુરત બનાવી દેવામાં આવે છે. નમતદમ કે
ચરીરના ગમે તેવા એકગ્ર અવયવોને ધારીક્ષા
બનાવવામાં આવે છે. નંગઓને પતંગા ચંતું
હોય કે પાળાઓને જંગમ યવું હોય તો તે
કારખાનામાં ધર્મ શકાય છે. ૫૦ ડોઝરથી
હઝને ૬૦૦ ડોઝર સુધીના અર્થ, ખૂબસુરત
બનાવવા માટે કરેલા પડે છે. જેવો માત્ર તેવું
મૂલ ! આપું, આપું વાચીને આપણા દેશના
બદસુરત રાત્રી મહારાજો, એકગ્ર જાણીરહ્યો,
શેઠીયાઓ તથા સુધરેલી સગાઈઓ વધુ
ખૂબસુરતી પ્રાપ્ત કરવા હોય તો તરફ પ્રયાણ
કેમ ન કરે ?
જાણવા જેવું છે. તેમાં
અમરગરવા નામે નાનકડો ઉપાય છે. તેમાં

પુષ્કળ બાળ બગીચા છે. ત્યાં માણસ કે
ભાવર તો ફીક પણ એક ગાડું પાંદડું એ
તેડાને શુભેક મણાય છે. જગનનાં/સૌથી
સુખી ટાપુ તે ગણાય છે. અને ત્યાંના લોકો
પણ કિંદાદસ ગણાય છે. તે ટાપુમાં મસ્તી
સરી જેડી છે. છતાં ત્યાં કાંઈનો જન્મ પણ
અર્થશક્તિ નથી તેમ મરણ પણ અર્થશક્તિ
નથી કારણ કે બાળક જન્મતા હોય તો તે
પડેલાં તેની આત્મે એ ટાપુથી બહાર પીછ
કર્મ જગ્યાએ જકડે ત્યાંજનો જન્મ આવે
પડે છે. તેમ માણસ મરણ પધારીએ પડે તો
તેને પણ આ ટાપુથી પોતાના ગિરતરા મોટલા
બાળમાં પડે છે. આ ટાપુમાં કાંઈ દુઃખી નથી
જેથી તે પૃથ્વીના રવર્ગ તરીકે ઓળખાય છે !
અર્થાં પૃથ્વી તો રવર્ગ મળે કે ન મળે પણ
તે લાગતી નેગપાઈ હોય તો આ પૃથ્વી પરજ
જીવના જીવત સ્વર્ગનો અનુભવ કરી લેવો
મેળે છે ! "જગ્યા કરતાં જોયું બહુ" .

નિચિન્તતા અને નિયનતાભરી શોધ કરવામાં
અમેરિકાનો નંબર પહેલો ગણાય છે. પ્રોડક
મહીના પર અમેરીકાએ દીવાનાઓનો એક
રિપોર્ટ બહાર પાડ્યો છે. તેને વાંચવાથી જણાય
છે કે સૌથી વધુ પ્રમાણમાં પૈસાદારો દીવાના
અને છે. તેમના ખર્ચો મોટા વહેવારોને નંબર
અમરગરવા નામે નાનકડો ઉપાય છે. તેમાં

એનો પાગલ બનવાનો વારો આવે છે. પણ આખા રિપોર્ટમાં એક એડીટર પાગલ થયો હોય એમ દર્શાવ્યું નથી." એડીટર પાગલ બનતા નથી એનું કારણ એ હોયું ને? એ કે તે બિચારાએનું આખું જીવન પામ્યો કે રિવાજો જેવું વીને છે; પછી તેમને ખાસ યાદા બનાવ્યા કુદરતને ન હીક લાગ્યું હોય! એક અમારા મિત્રે શોધ કરી છે કે જેને જીવતા જીવત સનેપાત કાને કહે છે અને હાખરા કઈ બીમારીનું નામ છે તે જોવું કે નાજુવું હોય તો એડીટરીની બીમારી ઓડીરી લે!

"ગ્રીસ દેશમાં એક એવો પદાલ છે કે જેના ઉપર સ્ત્રી જાનનું નામ નિશાન દેખાતું નથી. પુરાણા વખતથી ગ્રીસ વસીઓની એવી માન્યતા આવી આવે છે કે તે પદાલ પર દેવતાએનું રહેલાયુ છે. જેથી તેની ઉપર સ્ત્રીઓને ચડવા દેવામાં આવતી નથી. ૧૪મી સદીથી એ પદાલ પર પાદરીઓના એકી પહેના ગોઠવાયા છે. એ પહેલા બરનાર પાદરીઓની મુખ્યા અત્યારે પણ સાત હજારની છે જેમાં છપો વગસથી ત્યા મર્ડ સ્ત્રી તો શુ પણ પશુપક્ષીની માદાને પગ જતા દેરામાં આવતી નથી!" આ સમાચાર વાંચ્યા પછી અમને તો ખાતરીજ છે કે સ્ત્રીઓ એક જગત પરિવદ લાડીને તે પદાલ પર ચડવાનો પોતાનો હક્ક છે. એમ સાબિત કરે અને તેથી પણ જો તે જલ્દયાદી પાદરીઓ ન માને તો જેમની કાલે કવિનજ લેશ કરશ સ્ત્રીઓ તૈયાર થઈ જાય!

"આફ્રીકાના સદરાના રણના દક્ષિણના ખૂણા તરફના એક જંગલમાં હજુ એક એવી જંગલી જાતી વસે છે કે જેના રીત રિવાજો આખી દુનિયાથી જુદા છે. તે જાતીમાં રિવજ છે કે જો કેલ સ્ત્રીને છોકરી પેદા થાય તો તેનો ધણી તેને સારીરીક શિક્ષ કરે. સાધારણ આફ્રીકાના ઝપાટાથી લઈને મરણ પામે; ત્યાં

સુધી સ્ત્રીને મારવાનો ધણીને હક્ક પ્રાપ્ત થાય છે! કોઈ પણ પુરુષ કે અમેરિકાનો સહેલાણી એ પ્રમતી વસ્તી હોય ત્યાં જઈ શકતો નથી કારણ કે એ લોકોની માન્યતા છે કે ગેરાઓને જીવતાને જીવતા ગેરાને ખાઈ જવાથી પ્રેમભાવો ખૂટ થાય છે! અતો આફ્રીકાની એક તદ્દન જંગલી જાતી રીત છે પણ સુધારાની રીતે એડીટરી ગેરા સંસ્કૃતિના રાખીઓ પણ જીવતાને જીવતાં માણસોને બેખરા કયાં શેકી નાખતા નથી? વારસો, કે હંલસાઈની બનાવો તામજ છે ને? ફર એટલો કે તે આફ્રીકાની જંગલી જાતી માણસોને મેદાને ખાઈ જાય છે ત્યારે ગેરાઓ સેકે છે ખરા પણ ખાઈ જતા નથી!

"પોર્ટુગલમાં એક ૪૪ વરસનો એક માણસ દરેરાજ ૪૦ માર્કિસ પગે મુસાફરી કરે છે. દરેરાજ તે પોતાની સદૃઢ વધુને વધુ લંબાવતો જાય છે તે કહે છે કે દસ વરસ પછી હું આરી રીતે પ્રગતિ કરતાં કરતાં દર ૧૦ના ૮૦ માઇલ પ્રવાયાથી ચાલી શકીશ."

આપણા દેશમાં તો એટલી ઉંમરના માણસના હાથ પગ ન ચાલે પણ જીવતા ૧૫૦ માઇલના વેનથી ચાલી શકે!

"હંગેરીમાં પોતાના ધણીઓથી કંટાળીને છુટાછેડા પ્રાપ્ત કરેલી સ્ત્રીઓની એક સંસ્થા છે જેમાં ચારસો સ્ત્રી મેમબરો છે તે જાત એવાં લોકચરો તથા લખાણોથી પ્રચાર કરતી રહે છે કે 'પુરુષ જાતી નિર્દય અને માતકી વદ જેવી છે. તેના પંજામાંથી સ્ત્રીઓને ઉગારવી નેહએ!' પુરુષોએ પણ એ સંસ્થાની સામે મેચ ચોકવરા એકાદ એવી સંસ્થા શરૂ કરવી નેહએ અને બાપણો તથા લેએ દાગ સાબીત કંબુ' નેહએ કે 'સ્ત્રી એક એવી બોલતી બાલ છે કે જે પુરુષને ઠાટ વગવી પડે

છે તો પછી વરસો. મુઠી મધા મુઠીને પણ વધુતી નથી ! પુરોને ક્ષય રોગ, મુંઝાગે કે સનેપાત થવાનું કાંઈ કારણ હોય તો તે સ્ત્રીઓના કઠંગાદગ્ગ- છે એમ સાબીત કરાતો પ્રચાર કરવો જોઈએ અને પછી ઘર ઘરમાં હોળી પ્રજાવાસી આ પાપથી ભરેલી દુનિયાને સજાગારી નાખતી જોઈએ !

“જર્મનીના એક હોકરરે શોધ કરી છે સ્ત્રીઓને ભેળું હોય નથી અને હોય છે તો એનું કમજોર હોય છે કે દિવસ અંગત તેના દિમાગનું કંઈ ચાત્રતું નથી. સ્ત્રીનો દિમાગ તેના દિલનો ગુલામ હોય છે અને તેથીજ સ્ત્રીઓને જોગ-શોખ ધણે પસંદ છે. જેમાં જતા પણ ભેળું કસતું પડે એવાં કામોથી સ્ત્રીઓ કાપર ચક્ર લખ છે.” જર્મનીના એ હોકરરે સાહેબને કાંઈ મંથાની મળી હોય એમ લાગતું નથી. બાકી એતો સાબીત થએલી વાત છે કે ભક્ષલજા કારણને ધમધમારી નાખવાર બેરહિશો કે જાળોને પણ નેમતી બેરીઓ વાતવાતમાં હરવી શકે છે ! બેરીઓના દિમાગની બધી શક્તિ હલના શોષણમાં આવીને વસેલી હોય છે !

“ન્યુયોર્ક” અમેરીકાનો આ એક બનાવ છે કે એ પ્રાંતમાંના દરવાજા ઉપર એક ખૂબસુરત જુવાન છોકરી બિની હતી એક જુવાન તેની પામે ધસી આવ્યા અને વગર ઝાળખાણે પૂછ્યા ચાંક્યા વગર તેને એક સુખન કરી બેઠો. પેલી છોકરી એક પૈસાદારની પુત્રી હતી તે હેઝર્ડ પરી અને પેલા યુવક પર બદનકીમે કેસ કર્યો તો તેને એક હજાર પૌંડ દંડ થયો” એક સુખનની કોમન પંદર હજાર રૂપીઆ ! આપણુ દેશમાં તો આંટી કોમનમાં પંદર લગેા થઈ જાય હોય આ હોય ! મીસ મેગેના મેથેલેન મુઠકના સુખનો પણ મેથેરાંજ હોયને ? અમરા ધારવા પ્રમાણે જગતનું એ સૌથી વધુ કોમની સુખન હશે ! “સમન્વયશોધો દિવસુરી બસએ ઉઠ્યાં સુખન તણી ?”

“જાપાન તમામ દુનિયામાં પોતાની વસ્તુઓ સસ્તામાં સસ્તી ધરતી શકે છે એનું કારણ એ છે કે જાગતા બધા દેશો કરતાં જાપાનના મજુરોની મજુરી સસ્તી છે. અને તે મજુરી સસ્તી હોવાનું કારણ એ છે કે જાપાનમાં ડૉ. સીમીએ જુદીજુદી ૬૦૦૦ જોરાકમાં વપરાતી વસ્તુઓનું પૃથકકરણ કરીને સસ્તામાં સસ્તો જોરાક કેમ મળે તે નક્કી કર્યું છે જેથી એક જાપાનીનું ત્રણ વખત ખાવાનું ખર્ચ રો. સીમીને પ્રતાપે ફક્ત અઢીઆના થયું છે. છવનું, ગોકગામ, તીક, દેશાં ઉતર, બિલાડી, સાપ, કતરાં, વગેરેનો પ્રજા ત્યાં જોરાક તરફ ઉપોગ થાય છે.” દિદમાં તો ઉપલી ખાંડની વસ્તુઓનાં નામ સંભળીનેજ ફક્તકાંને તો ચક્કર આવી જાય ! બહે જાપાનની પ્રગતિ જાપાનનું મુચારક ! આપણને તો આપણા બાંધ બૂધાજ બસ છે !

“જાપાન સુવરાજ સાહેબ” પોતાના રાજ મહેમની અજુબાજુ માંગની ખેતીચાડી કરે છે અને પછી આખા કુટુંબમાં તેજ માંગનો વહેપાર ખેડે છે.” પોતાની જ પ્રગતિ મંજરી બનાવવાર એ રાજકુવર ન્યારે ગાદી પર આવશે ; ત્યારે કુટુંબી પ્રગતિ જવાબદાર રાજતત્રા મળી જતાં જરાએ વાર નહિ લાગે ! કારણકે મંજરીઓ ધૂનગાજ હોય છે એટલે જે ગ્રીહ ગ્રહે તે હોડના નથી ; તો પછી જવાબદાર રાજતત્રા લવારાને પણ ચાના પડતા મૂકે ?

“થોશક વરસો પર પોતાની વરસાદને દિસે તોળાઈને થી. લાગારે તે પુસ્તકોનું વલ્લ-દન કહું હતું” આ ઉપરથી પ્રેરણાને જે જે લેખકોનાં પુસ્તકો ઉપાઈનો ભોગ થઈ પડતાં હોય તેમણે તેનું વલ્લાદાન કરીને પ્રશ્નમાં આવવાનો મોકા ચૂકવો ન જોઈએ !

‘મુશાએરા અને મુશાનો બે. તા ૨૬-૧૨
-૨૯ની રાત્રે અને સમજાયા મુસતમાન કરિઓ
। પશુ આવા પ્રણીવાળા હશે એનો મે ‘ત્યારે’
। જાણુ । હું તો જાણુ કે થોડા મિવાભાઈઓ
એકાદા મળીને કામગીરીની મેદદિદ જમાના
હશે કે રોગદખા કરતા હશે તેને મુશાએરા
કહેતા હશે । પશુ ના, ના આ તો કાંય
, રસતુ પાન કરવાનું એક માથામા સાક સધન
ગણાય સાદિત્ય પરિપદ આરા અમૂના
સાધનનો ઉપયોગ કેમ નેત્રિ કરતી હોય ?
નિમધરાયન વખતે લોકો રાજા નેજતા
જોરામા આવેલ છે અને સાદિત્યચર્ચા વખતે
પશુ પ્રેમકો બગાડા ખાતા દેખાય છે તેના
, કરતા સાદિત્ય પરિપદ, આવો એકાદ મુશાએરા
ગોઠવ તો માનાવરણમા જરમી આવે અને પ્રેમ-
કોના રસ મૂળુ થાય, અને ની નિડુ મુર્ચિતમ
કરિઓનો સમન્વર સધાય તે જુદો’ ઘોડીઆની
દશવાળી બીડી સગૂણવાતા મી અડરાણએ
પોતાનો મત દર્શાવે

‘પશુ તાડતા આડપર બેરયા સાધીતરો તો
ઉચેજ દષ્ટિ રાખી બેઠા છે તીચે જુવે તો
એમને સમજ પડેને ? અં, બારના ઇતરેશ
પર મોટી પડેના એ સાધીતરોને તો કુંડની
અને કાંઠા એક સમાઈ બસાવતા । એક
બીજાને ઉતારી પાડવાના જરમી પુરાણ રાગમથી

મૂ-આથ તો એ ને કઈની દુનિયા દેખાવતે ?
જુવેને નિશાગમા જણાય નાના પોરીય જેન,
સીસાનો કે ખાનતુ અચળે નેતા લડી પડ
તેમ આપણા વધેજુધ સદાશે યા દ રીર
તથા ખગદર આધી પડા છે કહેવા છે કે
બ ક દડિરે રજ જૂન જાનતીના ની ખાર
દારે તેમનો જ જો નો મોરા મુન । જાકર
કોઈ । રાદરતા ખરાઓ અને મુજબના
એડીરોતી જેમ આરમ મોઢા બારેખમ
સાવશે મંયુ આધી પડે એ આપણા મુજ
રાતી સલિયની કમની મીમી / કહેવાયને ।”

‘પશુ બિરદો વજામરો આમ થતું
। થેગજ હતુને ? સાંકે રસ પડીના મુજો
। અને જાગમમા રેર મય દાય છે ? અને વળી
અજકાવતા પેલા ઉગા મંવા પુરાન સાહરો
પશુ એ પ્રિયપ્રીત્વાઓ કરતા ઉતરે એના નથી
તો ૫ ધરકાઓ પેલ પેલાનો કક’ ? ખરો કરતા
મયામજુ / કહે છે તો જુરાનીયાઓ “મનપુરા
હાજ બજોવમ તુમરા હાજ બજો. એટલે ‘હું
’તારી પોઠ ધાવડું’ અને હું મારી પી । વજા’
‘એમ કરે’ છે જુવડું । ઉ તુ તારીફ કરે અને
ઉ તુ જુડાવડની ટોરીફ કરે નથી પરિણમે
ખાનમા ખતેની ખામન નથી મય છે તારે
‘આન્યા મિયા’ લેખમ તો એક બીજાની

રમણ આપણને સમગ્ર જાણ છે કે “કર્મા રાજ ભોજ ને કમા ગાગા તેલી”

“અરેખર! સાહિત્યના નામે તો જાણ્યા લેવા જેવું છે! પણ એ ભેદ હજી મને સમજતો નથી કે આપણું સાહિત્ય લોકોના લોકો જેવું હોઈ લોકોના ગળે ઉતરવું નથી કે પછી લોકોની હજમ કરવાની શક્તિજ હજી ધીમી છે” ગજરામારને સદેવત સારણ મા જેવા સાહિત્યે એમના હોજરા ગાડી દીધા છે કે શું જીવોને ખોળ સાધારણ વાચકની શુ વાત કરે? રેડી એમા થયેલ શુકને ‘રેખા’ માસિકના વખાણ કર્યા એટલે મેં ત્રણ આના પરખાવીને તેનો એક એક ખરીદ્યો. પણ મને તો તેમા ‘હસિઆતમે કાજ દમ નહિ’ જેવું લાગ્યું! નતો હું તેના દ્વારા ચિત્રોને સમજી શક્યો કે નતો મને તેના લોકોને લોકોના તાલ-સુરમા મજા પડી!

“ભે વળી પાછી વ ઇડાઈ કરી કે” તુનસી મસતુ પેલુ વાક્ય સાંભળ્યું નથી કે “પાવરીર કે પાત્રમે કૈસે શેર સમાત?” મીઠું અડવાજી તમારે

કાડીયા જેવા કપાળમા ‘રેખા’ની ઉન્નત બાવના શી રીતે સમાય? જાઓ સરકારી દવાખાને જાઓ! અને મમજના રફ જરા દીલા પડી ગયા છે તે દાખલ કરાવો!

“વારબાર્ડ ત્યારે અમારો મત અમારે ઘેર રહ્યો!” આપણું કહીને અડવાજી તેમ ગયા અને હું આમ આજો.

સ્વિકાર

‘કાડીઆ’નો નવલિકા એક, બેઘડીમેજનો દિવાળી એક, હિંદુસ્તાન પ્રજામિતનો દિવાળી એક, કાતરીયાનો દિવાળી એક, આગેકદમનો ઈદ એક, ઇકબાકનો ઈદ એક, ઇસ્લામસરી ખુબેગિતનો ખાસ એક પગેરનો અને સાબારદિવકાર કરીએ છીએ સમાનોચના સમવાતુકત અને અવકાશાતુકત થતી રહેશે.

રા. વજીમરો

પુસ્તકો અને ફાટાઓ

કાઈદિ આજમ મુહુમ્મદઅલી જિન્નાહ	(ઉર્દુ)	કી રૂ.	૧-૪-૦
” ” ” ”	(અંગ્રેજી)	” ”	૧-૪-૦
ફાટો	૧૬x૨૦	” ”	૦-૨-૦
” ” ” ”	૧૦x૧૪	” ”	૦-૧-૦
ફેલેન્ડર ૮ ૧૯૬૬ જિન્નાહ સાબના ફાટા સાથે	” ”	” ”	૦-૩-૦
હયાતે ઇકબાલ	(ઉર્દુ)	” ”	૧-૦-૦
ફાટો ઇકબાલ	” ”	” ”	૦-૨-૦
ફાટો ગાલિબ	” ”	” ”	૦-૨-૦

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ, કાંપા, સુરત.

ઈકબાલનો જીવન આદર્શ

ભાષાન્તરકાર:—“મીડવી”

Hero-Worship અકાબિર-પરસ્તી
માં વ્યક્તિપૂજા પ્રત્યે, આદિકાળથી માંડીને
અત્યારના વૃત્તન યુગ પર્યન્ત, જગતભરે વલણ
અને દલણ રહેલું છે, પ્રત્યેક મહાન વસ્તુને જોઈ
'હાઝા અરબી હાઝા અકબર' કહેવાની આદત,
જેનું પ્રાકટ્ય આદિ મનુષ્યથી થયું હતું, આજ
દિન તક ઈસ્લામથી છૂટી નથી શકી. બે હજાર
વર્ષ પહેલાં જેવી રીતે યુદ્ધની મહાનતાનો
સ્વીકાર, એની શ્રુતિ ધરીને એની પૂજા કરવા
સિવાય, જગતજનોની નઝદીક બીજી કોઈ રીતે
નહોતો. થઈ શકતો, એવીજ રીતે, આજે વીસમી
સદીમાં પણ, ગુલામી અને બન્દગીની દુનિયા-
બારમાં સૌથી મહાન અને સખ્ત મુન્કર ગણાતી
કવમ (શિયા)નું બેજી, લેનિનની મહાનતાના
સ્વીકાર માટે, એના વ્યક્તિત્વ રહસ્યે પૂજા-
વિધિઓ કરવા-સિવાય, બીજી કોઈ માર્ગ નથી
જોઈ શકતું.

પરન્તુ, મુસલમાનેનું દ્રષ્ટિબિન્દુ આ વિષયમાં
સામાન્ય માનવ-સમાજથી સાર નોખું અને
અનોખું છે: વ્યક્તિ-પૂજાની બાબત એમના
મનોપ્રદેશમાં કોઈ પ્રકારે પ્રવેશીજ નથી શકતી.
મહાપુરુષો પરત્વેના વર્તનનો અને કેવળ એકજ
રાહ સૂઝી શકે છે અને તે કુરઆન કહે
છે એમ—

“અહાલે એમને જિન્દગીને સીધા
આજ દેખાડયો હતો, જેના પદ ચાહીને
એઓ પૂજ્ય-પદે પહોંચી શક્યા એટલે,
એમની જિન્દગીમાંથી સખ્ત શીખો અને
એ પ્રમાણે અમલ કરો.”

આ દ્રષ્ટિએ અનુસારજ, આ ન્દાનક્રમ
લેખમાં હું મ્હારી કવમના નવજવાનોને દેખાડવા
માગું છું કે, જો ઈકબાલની મહાનતાનો સિદ્ધા

એમનાં અંતઃકરણો પર બેસી ગયો છે, એની
જિન્દગી કયો પાઠ પઢાવી રહી છે !
સૌ જાણે છે કે, ઈકબાલે એજ પાઠાત્ય
કેળવણી સંપાદન કરી હતી, જે આપણા નવ-
જવાનો અંગેઝી યુનિવર્સિટીઓમાં ગ્રહણ કરી
રહ્યા છે: એજ ઈતિહાસ, એજ ભૂગોળ, એજ
ગણિત, એજ વ્યાકરણ, એજ અર્થશાસ્ત્ર, એજ
રાજકારણ, એજ ધાર્મિકતા, એજ તત્ત્વજ્ઞાનનું
એમણે પણ શિક્ષણ લીધું હતું, અને એ વિદ્યા-
ઓમાં પણ એઓ દોઢ નહોતા; બહુ મહેનત
અને પ્રતિભાશાળી હતા. ખાસ કરીને તત્ત્વ-
જ્ઞાનમાં તે એમને ઇમામતનો, મર્તાઓ હાસિલ
વેતો, જેનો સ્વીકાર આધુનિક યુગના મહાન
ગણાતા તત્ત્વજ્ઞાનીઓ સુધાં કરી ચૂક્યા છે. જે
શરખના બે-પાંચ ઘુરમ પાને દરલાહ લોહો
બહેકવા માટે છે. આ મહંમ તો, એના સમુદાય
પીધેલા બેડા હતા. વળી અધમણી દુનિયાને અને
એની સંસ્કૃતિને એમણે માત્ર કાંઈ ઉભીનેજ
નહોતી જોઈ, જેવી રીતે આપણા હલ-ટલ જવાનો
જુએ છે, બહેકે એઓ એ દરિયામાં હુબકી મારીને
છેક તળિયા સુધી જઈ ચૂક્યા હતા અને એ તમામ
મન્નિલોમાંથી પસાર થયા હતા, જ્યાં પહોંચીને
આપણી કલમના હઝારો નવજવાનો પોતાનાં દીન
અને ઇમાન, પોતાના સિદ્ધાંત, સખ્યતા, સંસ્કૃતિ
અને પોતાના કવમી સંસ્કાર પ્રત્યે નક્કર ધરાવતા
થઈ જાય છે. એટલે સુધી કે, પોતાની કવમી
ભાષા જોડી શકવાને લાલક પણ નથી રહેતા.

પરન્તુ, એ છતાંય આ માનવીની રિયતિ
શી હતી? પાઠાત્ય કેળવણી અને પાઠાત્ય
સખ્યતાના સમુદ્રમાં, કદમ ધરતી વેળાએ એ
જેટલો ‘મુસલમાન’ હતો, એ સમુદ્રની મધ્યમાં

પહેલોને એ વધુ 'મુસલમાન' નોંધે ચકાસે, એના ઉપરોક્તો નેડ નેડો એ ઉડા ઉતરતો ગયો, એટ એટમોજ એ વધુ પડકાર મુસલમાન બનતો ગયો એટને સુધી કે, એના તળિયે ન્યારે એ પડોચો તો, દુનિયાએ નોંધે કે, એ કુરઆનમાં સુમ થઈ ચૂક્યો છે અને કુરઆનથી અવગ એની ચિન્તન-બુમિતુ કશું અસ્તિત્વ નથી રહ્યું જે કઈ એ ચિચારતો કુરઆનના દિમાગથી વિચારતો, જે કઈએ બોલે, કુરઆનની નજરથી બોલે પાત્તવિષ્ણુ અને કુરઆન બન્ને એની મજદીક એજ વસ્તુ હતી અને એ એક વસ્તુમાં તે એટલે બધો ઓતપ્રોત થઈ ગયો હતો કે, આધુનિક મુગના ઉલ્કાએ દીનમાં પછું મૂકે કાઈ વ્યક્તિ એવી નથી કુખ્યાની, જે કુરઆનમાં ઓતપ્રોત થઈ ગયેલા આ મહાન તરતવેલા, આ એમ. એ. પી. એચ. ડી. અને આ બાર-અર-સા સાથે ટક્કર લઈ શકતી હોય

આજળાને વેટે ગણી શકાય એટલા માણુ સાજ નાણે છે કે, ઝિન્દગીના અંતિમ તમકકામાં ઈફ્તિયાને તમામ પુસ્તકોને હેરા ફેરી દીધા હતા અને કુરઆન સિવાય કોઈ પણ પુસ્તકને એઓ પોતાની સ્લેમ નહોતા રાખતા વળે અંતિ લાંબા વળે પર્યન્ત વિદ્યા-કળાના છાદાર પોથાઓની વચ્ચે રૂબેરા રહ્યા બાદ જે પરિણામ પર એઓ પડેલા હતા તે એ હતું કે, વાસ્તવિક વિદ્યા અને મૂળ જ્ઞાન કુરઆનજ છે અને એ જેના હાથમાં આવી નામ એને પછી દુનિયાની બીજી કોઈ પણ કિતાબની પરવા નથી રહેતી.

એક વેળાએ કોઈ એક માણસ એમની કન તરતજાનના થોડાક મહન મણુના પ્રત્યે મોક્ષમાં અને એ પ્રત્યેનો જવાબ માણે એમની સમીપ રહેતારા થેમિએ ધારુ કે, હવે અ'લામ, એમની હાથએરીના કમીટી ઉપરશે અને મ્હોટા મ્હોટા પુસ્તકો

ફોદીને એ પ્રત્યેનો ઉકલ ગોતરો, પરન્તુ તેઓ એ નેડને આશ્ચર્યમાં પડી ગયા કે, હાથએરીના કમીટી જેમના તેમ બધજ રહ્યા અને તેઓ કેવળ કુરઆન હાથમાં લઈને જવામો લખાવવા મડી ગયા.

રમુલુલાહ (સવ)ની આત મુજારક પ્રત્યે અલ્લામહ ઈફ્તિયાને કેવી પ્રેમભરી આશ્ચર્ય હતી, એ ધણા લોકો નાણે છે પરન્તુ શાવદ એ કોઈ નથી નાણુ કે, પોતાની તમામ બુદ્ધિ-શક્તિઓ અને તમામ વિચાર-ઉત્કૃષ્ટો એમણે રમ્મે અક-રમ (સાંસ્કૃતિક)ના કદમોમાં નજર કરી દીધા હતા હદીસની જે વાતો પર સુશિક્ષિત નવીનોગ નહિ, જૂના મત્સીઓ સુદા કાનસરી મ્હોલા છે અને મક્કા ફેરવી ફેરવીને અર્થ પક્ષ મોટે છે, આ ઘટ્ટર આંધ્ર કિનાસેદી, એના મૂળમૂળ શાબ્દિક અર્થ-ગાથિય પર હમાન ધરાવતો હતો અને એવી કોઈ હદીસ સાબળીને કાણુબર માટે પછું એના કિતબા શ કોને રથાન ન્હોતું મળતું એક વેળા એક મુદરથે એમની સમક્ષ બારે આશ્ચર્ય પૂર્વક તે હદીસનું વર્ણન કર્યું, જેમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે 'રમુલુલાહ (સવ) અસ્લામે સનાસા સહિત મોહક પર્વત પર મિરાતમાન હતા, એવામાં પર્વત મુજવા લાગેો અને હુસર સત્તમ ફરમાવ્યું, થંબી જા, તારા પર એક નખી, એક સિત્તી અને એ શહીદિ સિવાય કોઈ નથી આ ઉપરથી પર્વત શાન્ત થઈ ગયેલ' હદીસ સાબળીતાજ છક્યાને કહ્યું 'એમાં આશ્ચર્ય જેવું શું છે જે હુ એને ન બનવા જોગ થા અવાસ્તવિક નહિ, પણ એક સહવિત અને વાસ્તવિક હકીકત સ્લમનું છુ ૨ હી નજદીક એ વસ્તુમાં શ કોને રથાન નથી. જે તમે હકી કનથી, નાણુબર હોત તો, સ્લમજ શક્યા હોત કે, એક નખીની નીચે આવીને મ્હોટા મ્હોટા રચજે પડકારે પણ થયરી ઉડે છે, કાશ્મીક રીતે નહિ, વાસ્તવમાં થયરી ઉડે છે'.

છેલ્લામી શરીઅતની જે આજ્ઞાઓને આજના

કેટલાક સુધરેલા ગણતા ત્રોડા જૂનવાણી કાયદા રસમને છે અને જેના પરત્વે વિશ્વાસ, ધરાવતો એમની નજીક એવી અંધ અદા છે કે, સુસંસ્કૃત મંડળોમાં એને અનુમોદન આપવું એ એક કેળવણીમાં માણસ માટે બૂરી મરવા કરતાં વધુ ખુદ છે, ઈકબાલ એવી ઈસ્લામી આત્માએને કેવળ માનતા અને એના પર અમલ કરતા નહોતા બલકે ઉધારે છે એની હિમાયત કરતા હતા અને એમને કાઠીની રહામે એને ટેકા આપવામાં કશી શર્મ નહોતી આને લગતો એક ગામુલી દાખલો આ રહ્યો.

એક વેળા હિન્દી સરકારે એમને દક્ષિણ આફ્રિકાના પોતાના એજન્ટ બનાવીને મોકલવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી. એ ૫૬ એમની સમક્ષ વિધિસરે પેશ કરવામાં આવ્યું; પણ શર્મ એ હતી કે, તેઓ પોતાના પત્નીને મદદ ન કરાવે અને સરકારી સમારંભોમાં લેડી ઈકબાલ સહિત શરીક થતા રહે. ઇકબાલે આ શર્મ સાથે એન્દો સ્વીકારવાનો સાફ ઈન્કાર કર્યો અને ખુદ લેડી વિલિંગને કહ્યું કે: 'મેશક, હું એક ગુનેહગાર આઢમી છું, ઈસ્લામી આત્માએના પાલનમાં ઘણી કાતાકીઓ મદાગાથી થવા પામી છે; પરંતુ આટલે દરજ્જેની ઝિલ્લત હું ઇખ્તિયાર નથી કરી શકતો કે, કેવળ આપનો આદેશ પ્રાપ્ત કરવા ખાતર શરીરની તમામ હુકમની ઉધારી અવગણના કરું.'

ઈકબાલ સંબંધે સામાન્ય લોકમન એવા પ્રકારનો છે કે, એકા કેવળ 'જમાની' સુસંસ્કૃત હતા; 'અમલ' સાથે એમને કશી વિનયતા નહોતી. આ બદલુમાં ઊભી કરવામાં, કેટલેક અંગે એમનો સ્વભાવ જાણવાર છે. સ્વભાવે એઓ સ્વચ્છ અને બંધારે હતા અને શરીરના બંધનેથી પોતે આઢા હોવાનો દંદેર પીટવામાં એમને આનંદ આવતો હતો. બાકી હકીકતમાં એ એટલે દરજ્જે બે અમલ નહોતા. કુરઆને મઠદની તિલાવત

પ્રત્યે એમને એટલી ઉત્કૃષ્ટ લગન હતી કે, દરરોજ સંકારે ભારે એકાગ્રતાથી તેઓ કુરઆન તાંચન કરતા હતા, જિન્દગીના છેલ્લા ઝમાનામાં તો સ્વભાવની નર્મી અને ગામુલીઓની કુણપની એ રિયતિ થઈ ગઈ હતી કે, તિલાવત દરમ્યાન રડનાં રડતાં આંસુઓની ધાર બંધાઈ જતી હતી, નમાઝ પણ ભારે આગ્રહી અને એકાગ્રતાથી મુબત્તા હતી, પરંતુ છુપાઈને ઝાઢિરમાં એજ એલાન હતો કે, નયો 'વાણી વીર', નયો 'ગૂફનારનો ગાંઝી' છું.

એમની સાદી જિન્દગી અને એમની કુદારી પ્રકૃતિનું વર્ણન એમની વક્ત્ર પછીજ તોડામાં પ્રગટ થયું; નહિતર સામાન્ય માન્યતા એવીજ હતી કે, જેના બીજા 'સર' સામ્રો હોય છે, એવાજ એઓ પૂણ હશે અને એજ આધારે કેલકે 'કશીય તપાસ કર્યા વગર એટલે સુધી લખી મારું' છે કે, 'એમની પ્યારીકે આવી સુધી રસમીકયાં થાય' છં? પરંતુ હકીકત એ છે કે, એ માણસ વાસ્તવમાં એથીયે વધુ કુદારી સ્વભાવનો હતો, જેટલો એની વક્ત્ર પછી લોકોએ અખબારોમાં અને ઝાઢિર કર્યો છે. એના છવનની એક ઘટનાપરથી આ 'નાઈટ' અને 'બેરિસ્ટર'ની પ્રકૃતિનો તેમને અન્દાજો સર્જી શકશે. પંખખના એક દરલેતમંદ ઝમીનદારે એક કાનૂની સલાહ આપે ઈકબાલ સર ફક્તે હસવન અને એક બે બીજા ધારાશાસ્ત્રીઓને પોતાને ત્યાં તેડવ્યા અને પોતાના શાનદાર બંગલામાં એમને ઉતારો આપ્યો. રાત્રે ઈકબાલ ન્યારે પોતાના કમરામાં આરામ કરવા ગયા તો, 'ચારેકર વૈભવ વિલાસની સામગ્રીઓ અને પોતાના પલંગ પર અત્યંત નરમ અને ફીમતી શય્યાં ભેળેને એકા એક એમને ખ્યાલ આવ્યો કે, જે રસુવે પાકનાં ચરણોને સફેદ આજે આપણું આ મર્તઓ મજબો છે, તેણે ખજૂરીની ચકાઈઓ પર સુઈ સુઈને જિન્દગી ગાળી હતી. આ ખ્યાલ આવતાંજ ઈકબાલની આંખમાં આંસુઓની સરવાણીઓ ફટી

નીકળીએ બિહાના પરંતુ એમના માટે નામુમ
કિન બની ગયું હોવા અને બાઝુના બાથરૂમમાં જઈ
એક કુરસી પર બેસી ગયા રડી રડીને 'હૈયાનો
ભાર જ્યારે નરો ઓછો થયો તો, નોકરને
બોલાવીને એમણે પોતાનો બિસ્તર ખોલીએ
અને ખાટનો ત્યા ગુસનખાનામાંજ દેખાડ્યો
આમ, જ્યાં સુધી એઓ 'ત્યા રહ્યા ગુસનખા
નામાંજ સતી વફાતની કેમતાય વર્ષો પહેલાનો
આ બનાવ છે, જ્યારે બહારની દુનિયા એમને
સદ-પ્રદમાં સજ્જ નેતી હતી કોઈને ખબર
પણ નહોતી કે, આ સદની અંદર જે વ્યક્તિ
હુપાએલી છે, એવું 'અસવ' વ્યક્તિત્વ કેવું છે ?
ઇકબાલ તે લોકોમાંથી નોતા, જેઓ રાજદારી
હેતુઓ અને અંગત ક્ષયો માટે પોને સતે
અને મહાત્માઓએ લેવાની 'બહેર ખબર' કરે
છે અને સમાજવાદીઓ બની ગરીબોની હમદની
હમ ભરે છે, પરંતુ પબ્લીકની નગરથી દૂર
એમની આખીયે જિન્દગી રજવાડી અને
વિવામી હોય છે

ઇકબાલના નામ કુડને અને સર 'ચંચી
મહંમ જવા માણસો સાથેના એમના રાજકીય
સંબંધોને જોઇ સામાન્ય લોકમત એવો હતો અને
હજ્યે છે કે, એઓ કેળ શાહરીમજ આઝદ-
ખ્યાલ હતા અમરી જિન્દગીમાં આઝદ-ખ્યાની
એમને સ્પર્શીજ નહોતી બુ કે, એઓ નવા
અંગેહના ચુનામજ હતા પુરવ હકીકત એથી સાવ
પ્રતિકુળ છે જે લોક એમના સપકમાં રહ્યા
છે અને જેમને એમના આતરિક વિચારોનું જ્ઞાન
છે, તેઓ જાણે છે કે, અંગ્રેજી રાજકારણ પરત્વે
વિચારે ને વર્તને એમને સખત નફરત હતી
રાજદરબારથી એઓ જોજન દર નાસતા હતા
સરકાર અને સરકાર બક્ષિત-ખન્ને એમના પ્રત્યે

સખત બદલુમાન હતા અને એમની ઝાંતને
પોતાની માર્ગમાં અતરાય રૂપ વેર્ષતા હતા

રાજકારણમાં ઇકબાલનો આદર્શ મુકમિલ
આઝદી પૂરતોજ મકદૂદ નહેતો બ કે આઝદ
હિન્દુસ્તાનમાં 'દારૂન ઇસ્લામ'ને તેઓ પોતાનું
હૃદય-બિન્દુ સંક્રમણતા હતા, એને તેઓ કોઈ
એવી રાજનયમાં સાથ આપતા તેખ્યાર નોતા જે
એક દારૂન-કુમા દેરીને બીજા દારૂન-કુ મા
નાખનારી હોવા કેળ આ કારણસરજ એમણે
અમરી રાજમરણમાં મજબૂતને તે જોડાને સદકાર
આપો જેઓ બ્રિટિશ હજાયા હેઠળ સ્થાપનારા
હિન્દુરાજનો વિરોધ કરી રહ્યા હતા બે કે
ઉદ્દેશની દ્રષ્ટિએ એમનામાં અને એ લોકોમાં કશું
સામાન્ય નહેતું પરંતુ કેળ આ મુસલેલે
એમને એ લોક સથે જોડી રાખ્યા કે જ્યાં
સુધી મુસલમાન નવજવાનમાં 'દારૂલ
ઇસ્લામ'નો આદર્શ એક દારૂનગીની જેમ બજાડી
ન હો અને તેઓ એ માટે દિનમાં સરકારોથીની
તમન્ના લઇને મયદાને ન પડે, ત્યાં સુધી
કમ-અજ-કમ, ઇન્કિયમના બેહુને સદતર
બીજી દિશામાં પતંગ પોડી રાખનામાં આવે આ
માટે એમણે એક બાઝૂ પોતાની શાહરીથી
ઇસ્લામના નવજવાન પુત્રોનો દિવેમાં તે રૂઢ
ફકરાની મશિરાકગી જેથી તમામ લેખ વાકિફ
છે, અને બીજી બાઝૂ અમરી શિયાસનમાં તે વધણ
ઇખ્તિયાર કયું જેના મૂળ મકસદ આગળીને
વરે ગણી શકાય એટલા ખાસ લેખા સિવાય
કોઈ વાકિફ નથી અને જેનો કેટલાક પ્રત્યક્ષ
રૂપોના કારણે તેઓ ખુદ પોતાના પહેલી દક્ષાના
અનુયાયીઓ સુદાના ટોણા સાલગતા રહ્યા *

* અજવાના અબુલ આલા મખદૂલીના એક
ઉદ્દ મજબૂન પાથી

‘કારવા’ના હાંકેડુને ખુલ્લો પત્ર

સાહેબ !

હમા વાચુ છું આપની, જો કે સાધારણ સંજોગોમાં કાઢતી મારી માંગવાનો મારો રિવાજ નથી. આપના ગયા અંક માટે હું મારા નામ મુજબ રતન સમી કોમતી કલ્પમ પ્રસાદી ‘કારવા’ને નં પીરસી શક્યો એ માટેની એ ખીનશર્તી માફી છે. આ વેળા પણ પીરસનાનો મારો ધરિદો નહોતોજ કારણ તેમ કરવાતું કશું આમંત્રણ આ લખાય છે ત્યાં સુધીમાં મને આપ તરફથી મળ્યું નથી. પહેલાં આમંત્રણની વાત તો જવાજ દેને ‘તેની ચોદ’ ફરી આપ શોજ નહિ. ‘કારવા’ની પ્રથમ મંજિને આપ એક પેગામ મોકલો અને એ એકજ પેગામને સર્વદા માનુ આપતા, રહી મારા જવાબો આપને આજુ પીરસ્યા જાય એમાં નથી આપની શોખ કે નથી મારી શોખ એમાં નથી ‘કારવા’ ને માન કે નથી રતનની કલ્પમને માન અને જતાંએ આજે કંઈક પીરસુ છું, કારણ મારી પ્રસાદી વિના ‘કારવા’ના જીંદો જુએ તરસે મંજિમ કાપતાં અટકી જાય છે હું કેમ શોખી શકું ? આપણી અહિંસાની દિલ્લસીતું પણ હારે તો પતન, ઘડ જાયને નહિ, નહિ, એવું પતન રતન શોખી નહિ શકે.

અને ખાસ આમંત્રણ વિના ફરી કલ્પમ ઉપકાવાતું ખીજું એ કારણ છે. આપના અકટોબર માસના અંકમાં મારો ખુલ્લો પત્ર પ્રસિદ્ધ થયો તેમાં તમે મારા નામ અગાડી ‘મીઠ’ અને પછાડી ‘સાહબ’ શબ્દો મુક્યાં તેથી મને હારે ખુશાલી ઉપજી. એ બંને શબ્દો જે અંગ્રેજોને માટે સાધારણ રીતે વપરાય તે આપે મારે માટે વાપર્યાં. વળી મારું નામ પણ ‘મારશલ’ એની અગાડી ‘મીઠ’ અને પછાડી

‘સાહબ’ એટલે હવે તો હું પુરેપુરા સાહેબજ બન્યોને? એ ‘મીઠ’ અને ‘સાહબ’ તો મીઠણ આગળ મને તો સહકારના ખિતાબો પણ લુપ્ત થા લાગે છે. આ વાંચી નામદાર સરકાર એમ ન માની લે કે મને ખિતાબો ત્રણે આંક નથી એમ કાણ કહે છે? વિધવિધ હોજીમાંની મારી ગણી ગણાય નહિ, એવી અમૂલ્ય સ્વાર્થ અને નિસ્વાર્થ સેવાના બદલામાં નામદાર સરકાર મને કાંઈ પણ ખિતાબ આપતા ઇચ્છા રાખતી હશે તો હું ‘હા’ કહેતાં નહિ તો ‘ના’ કહેતાં પહેલાં તો જરૂર ઉડો-વિચાર કરીશ તેની ખાતરી રાખવી. વલસી ‘સાહબ’ તમારો ગયો અંક રમજાન ૬૬ પ્રસંગે બહાર પડ્યો હતો અને તે માટે આપના માસિક મારફતે મુસ્લિમ મુજિરાદરોને ઉદ્દેશ સંદેશ આપવાનો મેં ધરાવો રાખ્યો હતો, આપના તરફથી એ મતલબેનું આમંત્રણ પણ મને જરૂર મળ્યું એ વિચાર મેં સંદેશ તૈયાર કરી રાખ્યો હતો અને તે સાથે છપાવવા મારી જખી પણ પગની રાખી હતી; પરંતુ આપના તરફથી કશું આમંત્રણ ન મળ્યું એટલે પણ માગ્યે એ સંદેશને જખી આપને મોકલી આપતાં હું શરમખો-ફલમિત જાંઘીમાં પહેલીજ વાર મારો એ સંદેશ ન છપાવો તેવું મને મથી લાગતું લાગે છે મને ફક્ત મુસ્લિમ જોમતી કલ્પમ સીંગતું કે જે સુદર સંદેશ યોગ્ય વખતે ઝિલ્લાને નસીબરત નીતિ. ખેર! દોળાયલા દુધ પર વિલાપ કરવો ફોફર છે. પણ આવતી સાત એવી જૂલ ન થાય તે માટે સહેજ વધુ ખેલ-રતાર રહેશો અને આપના તરફથી સહજ ઇશારો થતાંજ એમ સંદેશ હું આપને મોકલી આપીશ એમાં મને તકલીફ જેવું કશુંજ નથી. એ સંદેશ એવી રીતે લખાયો છે

કે કંઈ પણ ફેરફાર નિના તે વરમો વરસ એ પ્રસંગે કામ આવી શકે એમ છે. એટલે તકલીફનો વિચાર કરવાની તકલીફ આપના મગજને આપણાજ નહિ.

પણ હું એમ પૂંછું માનનીય તંત્રીશ્રી કે આપની "પરેલી મંત્રિ"માં આપે જે સાદિત્ય સારારોના નામે આગળ પહેલાં તે સારારોએ પોતાની કૃતિઓથી "કારણ" ની મંત્રી-લની ઓળખી પ્રગતિમાં હજી વધુ વધારો શ્યા મારે નથી થયો? મેં આ પહેલાં પરમાં તમને મુસવેસો ઉપાય તમેએ અમલમાં ત્રેરો લાગતો નથી. સાદિત્ય સમ્રાટ, સાદિત્ય શ્રંગાર, સાદિત્ય મણિ, સાદિત્ય વિશાલ, સાદિત્ય રથંબ, સાદિત્ય રત્ન, વગેરે ખિનાઓ સારારોના નાન અગ્રણી લગણી દર મામે માસ તમે તેમને આમંત્રણ શોધ્યોજ શબ્દો અને પછી ખાલી રાખ્યો કે નજરિકના બરિખ્યામાં તમારી હિંમ્મત એકાદ વખતેજ નરરજ પરિપૂર્ણ થશે. આપ એમ તો કહેશોજ નહિ કે "તંત્રી તે કાંઈ ગુલામ છે કે બીજાઓને વારેવારે કાગળ લખ્યા કરે ને અરજ કર્યા કરે?" ના, ના, તંત્રીશ્રી, રિંદમા એવો રૂબાળ તંત્રીને તાખરો ન પરવડે એક વખત નહિ પણ એકમેક વખત ગુલામ! આપણા દેશમાં તંત્રી અને મંત્રીને 'હમે તો કંઈ ગુલામ છીએ' એમ કહેવું પેરવડી શકે એમ હોજ નહિ, અને 'ગુલામ' કહેવાયવામાં હવે શરમે શું રહી છે? જેમ 'જેલ મહેલ'ને 'જેલમંદિર' સમોધીને એ શબ્દ મારેતો હવેકા ખ્યાલ પ્રજાના મગજમાંથી કંતેકમંદીથી કાઢી નાખવામાં આવ્યો છે.

તેથીજ રીને, "આપજે ગુલામ પ્રજા" - 'આપજે ગુલામ પ્રજા' એવી જ્યારે લોકો બોલે સાંભળે અને વાતો વચ્ચીને હવે 'ગુલામ' શબ્દ સંભળતા આપણને શરમે ક્યાં આવે છે? ત્યારે ગુલામ કહેવાયવામાં ખાસ બોલું કંઈ નથી એ આ સમજ્યાને? ગુજર સાદિત્યના કોલમાં ગુલામ થવું એવો વળી...તમે સમજ્યાને એ પણ?

અને વદાસા, વદલીજ, "ગુજરાતી"ના દિગ્દર્શક અંકમાં ગુજર દરિયર અંદરેશર ફરામજ ખંભરદરે આપણા જદ સાક્ષર, શ્રી બળવંતરાય કાંગારીની ઓઠકણી કાઢી તે તમે વાંચી કે? નહિ વાંચી હોય તો જરૂરજ વાંચ્યો અને એવાન્યા પછી તમે જરૂરજ પોત્રાડી ઉઠો કે "મા અકાલ, કીલકર અને રટાલીન યુરોપી દેશમાં સરખાત્યાનીના નામે ભવે ત્રાસ દેવ જે પણ પણ ગુજરાતી સાદિત્યના કોલમાં એવી કીલકર-શકી મુગે મોટે ખામોશ કરી જવામાં આવે એમ નથીજ." મને તો આ ગુજરાતી સાદિત્યના બામોદયની નિશાની જણાય છે! આપ શું ધારો છો, વદલીજ? "આવાજ કી કુન્યા કે કોસો" કે દિનદર "એકાર" જે ખાખ મેં ક્યાં કહેના ચાહતે હંપ?

રમચાન હંદ પર મુરલી પૂલાવ કે ભજમાં સમોસા! મોલકનાં તો આપ જૂલીજ! ગયા! કંઈ નહિ, કંઈ નહિ. કામના દગાણને કાં પાંદ ન રહે 'એ સંભળીત છે, તો વંદરે લખીને આપના, કામમાં, વધારે દરકન શ્યા માટે કરવી?

આપની

રતનજ રતનમજ આરચક

“રહબરો ઓળખવાની ખોટી કસોટીઓ”

[અનુવાદક : ઇસાભાઈ ઇબ્રાહીમ કાવી]

હકતઆલા ફરેશ ફરમાવે છે કે “વતખિઅ સમીસ મન અનાઅ ઇલશ્ય” યાને “જે લોકો મહારા તરફ ઢળી રહ્યા છે તેઓના રસ્તાની પૈરવી કરો”

એમાં ‘પૈરવી કરો’ એ સમ્બોધી તો તે જમાઅતની જૂલ સુધારી કે જેઓ પૈરવી કરવાની અરજ સમજતા નથી, અને ‘સમીસ મન અનાઅ ઇલશ્ય’થી તે જમાઅતની ઉત્લાહ ફરમાવી કે જેઓ પ્રત્યેક રસ્તે જનારના અદાળુ ખતી જાય છે! અને પૈરવી કરવાની ખરી કસોટી કોઈ સમજતું નથી, કારણ કે સદહુ વાક્યમાં હકતઆલાએ કાતી પૈરવી કરવી એ સંબંધી કસોટી બતાવેલી છે, અને કસોટીથી મુરાદ સહી અને સાચી કસોટી. પરંતુ અહીંયા તો આગકાલ (રહબરોને ઓળખવાની) અને કસોટીઓ રિવાજ પામી ગઈ છે. જેમકે કેટલાકોએ ‘ફરફ’ને કસોટી સમજી દેતે ફરફવાળાને જુઝુર્ગીએ પૈરવી કરવા લાયક સમજી લીધી! કેટલાકોએ ‘કરામત’ને અને કેટલાકોએ ‘વજદ’ તથા ‘કવ્વાલી સાંભળવાને’ કેટલાકોએ એમ સમજી લીધું કે જેના અંદર ગરમી (નેચ, હારોત) પુરૂણ હોય અને જે ખૂબ રહતો હોય તેજ જુઝુર્ગી છે! કેટલાકોએ ‘અમલીયાત’ ને કસોટી સમજી લીધી કે એક નજર ઉઠાવેને બેતાંતી સાથેજ બેદાશ બતાવી દીધે, તો સમજ્યા કે આ મોટા જુઝુર્ગી છે. વળી કેટલાકોએ એકાદ રહેવાને બે કે અમૂક હાલતોમાં એની મજાત છે, પરંતુ એ માર્ગદર્શકને ઓળખવાની કસોટી નથી. કેટલાકોએ ‘સખ્તમિજાજ’ ને કસોટી સમજી લીધી અને સહી વધારે

તેના અદાળુ બને છે કે જેઓ ઈશા બને પેલર મારે! એ તેઓ પર જુલમ કરે અને તેઓ એના અદાળુ બને! વળી જે ગાળો ભાડે છે તેઓને લોકો ‘મજબૂબ’ કહે છે કારણ કે તેઓ ‘ફરફ’વાળા છે એ ‘ફરફ’ લોકોના નજીક બંધોજ મોટા કમાલ છે. હાલોકે ‘ફરફ’ ગાંઠાઓને પણ થાય છે જેમકે મહારે ત્યાં એક જીને ‘ફરફ’ (ધણે દૂર કાઢ બનાવ બની ગશે હોય તેને કહી દેવું) થતો હતો પણ જ્યારે જુલાબ આપ્યો ત્યારે ફરફનો પણ અંત આવી ગયો. ‘શહેઅરબાન’ નામની કિતાબમાં લખ્યું છે કે “માલીખોતયા” (ગાંડપણ)ની ખીમારીમાં ‘ફરફ’ થયા હાલે છે; તો ફરફ કાઢ કમાલની વાત નથી. ખુલાસો આ કે લોકો એવાઓના અદાળુ બને છે કે જેઓ ગાળો ભાડે છે! મેં લેખીને કહેતાં સાંભળ્યું છે કે અગર ફલાણા જુઝુર્ગી ગાળો ન ભાડે તો મુરાદ પૂરી થતી નથી! તો ખુદ લેખીને હોંસ આવે છે કે અમને ગાળો ભાડે જેમકે અમારે ત્યાં એક એવી જીએ કે જેની ઔલાદ જીવતી ન હતી મનન માની હતી કે અગર મને છોકરો થાય અને તે છોકરો મા સંબંધી લેખીની ગાળો ખાઈને આવે તો પાંચ રૂપિયાની મિદાહ વહેંચું. તો જેવી રીતે તેણી છોકરોને ગાળો ખવડાવવાથી ખુશ થતી હતી તેવીજ રીતે આ મરદો પણ ગાળો ખાઈને ખુશ થાય છે! અને એક તે જુઝુર્ગી છે કે લેખીને ગાળો ભાંડવા છતાં પણ જુઝુર્ગીજ રહ્યા! અને મેં પોતે કેટલાક લેખીને એમ કહેતાં સાંભળ્યા છે કે “જ્યારથી ફલાણા મજબૂબ નરમ પડી ગયા

ત્યારથી કામ બનતુંજ નથી ! મતલબ કે
લોકોએ બુદ્ધિને એવું બનાવી નિમિત્ત કોરીઓ
કાયમ કરી રાખી છે. કારણ આ છે કે લોકોને
ખબર નથી કે બુદ્ધિ શું કીર્તિ છે, એકને
જાણતાજ નથી કે આમ લોકો તો શું અનેક
કેળવ્યાએલા ધર્મવાળાઓ પણ નથી જાણતા કે
બુદ્ધિ શું કીર્તિ છે ? મેં ધર્મવાળાઓને પણ
જોયા છે કે ધણાખરા એવાઓના મોઝાનકિદ
ધમ્મ જાય છે. વળી કેટલાકોના નઝદીક બુદ્ધિની
કોરી આ છે કે જેઓ અર્થ. વગરની વાતો
બકે ! આમારે ત્યા એક શખ્સ હતો તેને ધણ
સદાવાળાઓ પૂછવા જતા હતા કે હમે છનીશું
મા હારીશું ? તે શખ્સ જવાબમાં કંઈ ગોઝમોઝ
બકી જતો, અને પેલા લોકો પોતાની સંમત
પ્રમાણે તેની બકવાસમાંથી પોતાનો જવાબ
સમજી મેતા ! એકીની શકાની આ હાલત છે
કે કોઈ શખ્સ 'મરી' બની ગયા પછી તેની
દરેક વાત "બુદ્ધિ" થઈ જાય છે. અગર ચુપ
રહે તો "ચુપશાદ" કહેવાય, અને શરીઅત
વિરુદ્ધ ચાલી ગાળે ભાડે અને બકવાસ કરતો
રહે તો "મજબૂબ" કહેવાય ! મતલબ કે એક
વખતે બુદ્ધિ રજીદર થરી જોઈએ ફરી ને
એવી પાછી અને મજબૂત બની જાય છે, જેમકે
"બીબી તમીઝા" નું વુઝૂ ! મરહૂર છે કે "બીબી
તમીઝા" નામની એક "ફાદિશા" (પત્નિ)
ઓરત હતી, એક બુદ્ધિ તેને શીખામણ
આપી, અને વુઝૂ કરાવી નમાઝ પઢાવી, ફરી
સખ્ત મુઅના ફીઝી કે હંમેશા આ પ્રમાણે
નમાઝ પઢતી રહેજે એમ કહી તેણી આજ્ઞ
ગયા, એક મુદત પછી તે વળી પાછી પેલા
બુદ્ધિને મળી, તેમણે પછયું કે નમાઝ પઢો
છે ? તેણીએ કહ્યું કે જી હાં પઢું છું. તેમણે
કહ્યું કે વુઝૂ પણ કરો છો ને ? તો તેણીએ
જવાબ આપ્યો કે વુઝૂ તો આપે તે ! ફિરસે
કરાયું હતું ને ! તો સાદિએ જેવી રીતે તેનું
વુઝૂ એવું અતૂટ હતું. કે નતો બ્યલિઆરથી

તરૂં ન પેશાગ, પાખાનાથી. તેવીજ રીતે આજ
કાલી બુદ્ધિ પણ એવીજ પાછી અને અતૂટ
છે કે તેમાં કોઈપણ રીતે ખસલ આવતુંજ નથી.
ત્યાંબુધી કે અગર નમાઝ ન પઢે તો પણ તે
બુદ્ધિ છે ! એક શખ્સએ પોતાના પીર સંબંધી
કે જેઓ નમાઝ ન પઢતા હતા કહ્યું હતું કે
એઓ તો મકકામાં જઈને (દરેક) નમાઝ પઢે
છે ! કાંઈએ તેને ખૂબ જવાબ આપ્યો હતો કે
ત્યારે શું હિન્દુસ્તાન બમબોલીસ છે ? હજવા
માટે હિન્દુસ્તાન]

મતલબ કે એક વખતે જેના ઉપર બહા
બેડી તેમાં ફરી ખસલ આવતું નથી ! હાં એક
રીતે ખસલ આવે છે કે અગર તે શરીઅતની
વાતો જતાવવા લાગે તો કહે છે કે મિયાં એતો
નયો મુદ્દા છે !! અને જે 'શરીઅત' વિરુદ્ધ
ચાલે તેને માટે લોકો કહે છે કે એતો "સમંદર"
છે ગમે તેટલા ગુનાદ હોય તો પણ એને મંદો
કવી શકના નથી એતો દરિયો છે, દરિયામાં ચાહે
તેટલી મંદી પડે તો પણ તેનાપાક ચતો નથી !!
પણ જો એ દરિયો પેશાખોજ હોય તો પણ
શું એ પાક કહેવાય ? મતલબ કે એવા સાદિએ
પેલે માધ્યાથી પગે સુધી પાખાનામાં ખરડાએલા
હોય છે. એક પીર પોતાની એક 'મુરીહા'નું
ગાતું સાંભળી રહ્યા હતા ગાતું સાંભળતાં સાંભળતાં
આપના ઉપર મસ્તી સ્વાર ચડી તો તેને એક
તમાં લઇ જઈને તેની સાથે મોઢું કાઢી કંઈ
પછી ત્યાંથી બહાર આવી [મજમામાં બેઠા
મુરીહોને] ફરમાવે છે કે "જમારે આવી ગયો
'જેશ તો ન રહેયો હોશ'" છતાં પણ એ
મુરીહોના નઝદીક તેઓ બુદ્ધિજન રહ્યા ! મુખ
હાનહાદ કેવી સારી બુદ્ધિ છે કે મન તેમાં
કામે કરો છતાં પણ બુદ્ધિના બુદ્ધિ ! બુદ્ધિસો
આકે મુસલમાનોની એવી જુરી ગત બનાવી કે
ચાતો તેઓ પેરવી કરતા ન હતા, અને પેલી
કરવા લાગ્યા તો કોસી વગર પટેલાં પેરવી ન
કરવાની શિક્ષાત (ફરમાદ) હતી અને હવે જમારે

પૈરવી કરવા લાગ્યા તો એવી કે જેનું કોઈ ધોરણુજ નહિ ! આતો આ કિસ્સો થયો કે:-

“અગર ગફલત સં ખાઈ-આયા જશાઈ-

તજારી કી બી કાલિમને તો કયા હી”

‘માર્ગદર્શકને ઓળખવાનો ખરો માર્ગ’

અંધાધુધ દરેકની પૈરવી કરો નહિ. કથામુ-
સ્લાહની ખૂબી જુઓ. એમ નહિ ફરમાવ્યું કે
“વત્તપ્પિચ્ચ મન અનાપ્પ ઈક્કથ” યાને ‘તે
લોકોની પૈરવી કરો જેઓ મારા તરફ મુતવળગે
થયા’, કારણ કે એમાં આ વાતનો વહેમ થાત
કે તેઓ પોતે પૈરવી કરવા લાયક છે જેથી
“સુખીલ” [રસ્તા]નો શબ્દ વધાર્યો અને
ફરમાવ્યું કે “તે લોકોના રસ્તાની પૈરવી કરો
જેઓ મારા તરફ મુતવળગેલ થયા” [યાને
હક તઆલાના અવકાશો મારી તે પર અમલ
કરવા લાગ્યા] યાને તેઓ પોતે પૈરવી નથી
પણ તેઓની પાસે એક “રસ્તો” છે તે પૈરવી
કરવા લાયક છે. આ છે પૈરવી કરવાની કસોટી
કે જે શખ્સને માર્ગદર્શક બનાવે તેને જોઈ
લ્યો કે તે અદલાહ તઆલાના દુકમોને માન-
વાવાળો છે કે નહિ? જે એવો હોય તેની પૈરવી
કરો! મુબ્દાનકલાહ! જેવી અજીબ કસોટી છે!
બસ એ કસોટી પર બરાબર ઉતરે તેની
પૈરવી કરવી જોઈએ, ખાકીની બીજી કસોટીઓ
હોડી દેવી જોઈએ. કારણ કે લોકોએ પોતાની
મન ધકત જે કસોટીઓ મુકરર કરી રાખી છે
તેમાં નતો અમત્ર છે ન ઈફમ! અને ઈફમ
સિવાય અમત્ર થતો નથી, માટે જેમાં આ ત્રણ
વાનો હોય (૧) ઈફમ, (૨) અમત્ર અને (૩)
અત્રાહ તઆલા તરફ ઢગી જવું. તેજ ખરો
માર્ગદર્શક છે.

[અગરકલજવાળ ઉપરથી હુકમાં]

મુબારક ખાદ.

ગુજરાત અને બૃહદ ગુજરાતનાં બાણીતા
લેખક અને ‘કારવાં’ના ખાસ ઈતિહાસિક
લેખક જનાબ સાહેબ બધીની સાહબને
સમીનના નામ નવાબ સાહેબે “રાજ માન્ય”નો
ખિતાબ આપ્યો છે તે બદલ અમે અમારા
એ સહચરને મુબારકબાદી આપીએ છીએ
અને પ્રુદા આપી પણ હજી વધુ એમની
ઇઝત વધારે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

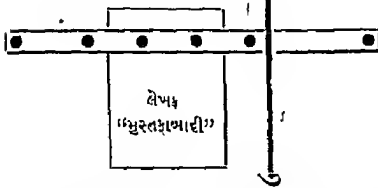
[ત’ની]

સાબાર સિવકાર.

મુસ્લિમ લીગના પ્રમુખ જનાબ મુહમ્મદ
અલી જિન્નાહ સાદબના લેછટર પોઝના ફોટો
મુદ્દ મરહૂર થી તાજ કું. લીઝ લાહોરની છેલ્લી
ફૂતી તરફ પ્રગટ થયા છે તેની સાઇઝ ૧૬”
x ૨૦”, ૧૪” x ૧૦”ના ફોટો અને સંવત
૧૯૬૩ના કેલેન્ડર સાથની નકલો કુંના મુરત
જિલાના સોલ એજન્ટ થી રિદર રોડર્સ તરફથી
મળી છે. જનાબ જિન્નાહ સાદબ અને લીગ-
પ્રેમીઓ માટે તાજ કું એ એક અમૂલ્ય ફૂતી
તંપાર કરાવી છે એમ કહ્યા વિના ચાલતું નથી.
દમણા સુધીમા જનાબ જિન્નાહ સાદબના
જેટલા ફોટો પ્રગટ થયા છે તે કરતાં આ ફૂતી
અનોખી હાત પાડે છે. કોંગ્રેસ, અનુક્રમે, બે
આના, એક આનો અને ચાર આના છે. તાજ
કુંના એજન્ટો અને રોકિટો પાસેથી મળી શકશે.

ત’ની-“કારવાં”

ઉ નહાં આં સં

[‘શાદિક’ના વાચકોને આઈ મુસ્તફાબાદીએ લોહીના આંસુ નામે’ ઉપયોગી લેખમાળા એક પરી દતી ‘કારવા’ના વાચકોને એવીજ બીજી ઉપયોગી સામગ્રી આપી જ રહે છે]

અહવાદ કરીએ કારણાળના લાખ લાખ એટલાને અને શુક કે તેનાદબીએ પાકના વસીવાથી બાળે મુસ્લિમ ગુન્ગત સમસ ‘ઉન્દા આમુ’ રજુ કરવા કાગ્યસાળી થયો છુ. મરદમ ‘શાદિક’ માં મારો ‘લોહીના આમુ’ નામે અનુવાદ જન સમાજમા પ્રસારાપાત અને પ્રિય ચર્ચ પડયો હતો અને તેની દબરો નકડો છપાઇ મુસ્લિમ ગુન્ગતમા છુગ દાઘે બે ચાએલી, અને દબ પલુ રહેની માગ છે ‘ઉન્દા આમુ’ પણ ‘લોહીના આમુ’ની જયમ આજની મુસ્લિમ હુદયા દર્શાવતો અને તેના કારણે અને તેના ખરા લેખકદાર મેણુ કે તે ઉપર ઝાખો પ્રકાર પાડવાનો, અને મુસ્લિમોના ચક્ષુએ ખોલવાનો અલ્પ પ્રયાસ છે ‘ઉન્દા આમુ’ એ મૂળમા ગોઠ ઈર્શયા મુસ્લિમ એજ્યુકેશનલ ઈન્ફોર્મેશન એલીમન્ટનો રિપોર્ટ છે જેના આધાર આ લેખ લખવામા આવ્યો છે જે કે અમર આ લેખને મૌલિક નજુવામા આવે તો પણ તે અતિરેકિત ભર્યું ન કહેવાયી અને અનુવાદ ગળુવામા આવે તો પણ વધરે પડતુ નથીજ કારણ કે બમા કેટલોક કાળ અનુવાદ પલુ છે અને વિશેષતર સ્વતંત્ર વિચાર વિદ્યાર છે અલમા અજર મારા આ પ્રયાસનું મસ્લિમ મારી કૌમમા મુધારણનુ આવરો તો હુ મારી મહેલ વ યથાર્થ સ્લમજસ મા તકે મારા કેટલાક તકસાનુ બિરાદરોન પમુ સવિનન વિનતી કરે છું કે તેઓએ આ લેખને મુક્ત મનીદા સ્લમજસ હુયરપયોજ કરવાની સ્વાર્થનીતિ ધારણ કરવાની ધૃષ્ટતા કરવી નહિ અલબત્ત અગર કોઈ સખી મદુસ્થ મુસ્લિમોમા વકફ કરવા આદરો તો તે માટે થોમ્ય પ્રબધ કરવામા આવરો —

‘મુસ્તફાબાદી’

જન્મારે લાજનધ કૌમો દુદસ અને નસક આગળ વધી રહી છે વિહુન વેગે પોતાની ઉન્નતિ સાધી રહી છે, ત્યારે જેમ એક કુલકરેલુની નિંદામાથી જનગત ચતા પોતાના સાથીદાર કાં લાને દૂર મુધી પડેચી જતો જોઇ એક મુસાફર જે ઉત્કણપાત કરે છે તેવાજ વન આજે મારી કૌમનગીજ મુસ્લિમ કૌમનો છે અમે મુસ્લિમો આજે પોતાને સક્ત અને શક્તિશાળી માની ખોરા દલ અને આબરન મસ્ત છીએ અમારી એ કપોળ કપના છે કે અમે અમારી બાબિધ કૌમો કરતા કાધપલુ રીને ઉત્તમ

નથી અમારામા માનદારા છે પન્નસનેદ છે અખામગાળે છે પાદાએ છે પોનીગીલીયને છે અને હુકમા બહુજ છે પરતુ જન્મારે આપરે શક્તિ તે ભોક્ષિ તો સ્પષ્ટ જો જણાઈ આવશે કે અમે માન ખાની દોપતી જયમજ છીએ જમાગે અપરાધપિ ધાર્મિક અને રાજદાની નેતાઓને ખાદ કરના મૈમને તારાના અને આગળ વધારવાના ખોગ બનાના અને જોયા દેહજ પોતાના સ્વાયિ પાપી પે અને એક આરામની ખાતર થોડાક રમેચી મીક્ષઓ અને નકરી માન અમારામની ખાતર, પોતાની કૌમને

વિનાશના નકામત તરફ દોડી રહ્યા છે અથવા તો ખેતરી ગુલામીમાં જકડવા પેરવી કરતા જણાય છે. આ શું કમનસિખ મુસ્લિમ હિંદ માટે અસોસ જનક નથી? અને એ શું અમારી અજ્ઞાનતા અને કમજોરી નથી? અને જો આને કૌમતી કમજોરી જ લેખવામાં આવે તો પ્રશ્ન એ ઉપસ્થિત થાય છે કે શું કોઈપણ રીતે મુસ્લિમોની કમજોરી દૂર થઈ શકે છે? શું અમે આર્થિક રીતે અમારી ભાઈબંધ કૌમો બરાબર થઈ શકીએ છીએ? અગર આપણે આજ પ્રશ્નો ઉપર આપણી વિચારશક્તિને કેન્દ્રીત કરીશું તો રહેલાઈથી જણાઈ આવશે કે આ પ્રશ્નોનું નિરાકરણ હજી સુધી કરવામાં આવ્યું જ નથી અને કરવા પ્રયત્નો પણ આરંભમાં નથી આવ્યા. અને તેનું કારણ એ પણ જણાઈ આવશે કે અચાપિ, પર્યાંત અમારું લક્ષ્ય તે તરફ કંતિ દોરવાનું નથી કંતિ અમેએ પરવાહ કરી નથી. અમારો તે ત્રિમંત વર્ગ કે જેની આર્થિક સ્થિતિ સદૃશ છે અને સર્વ સાધન સંપન્ન છે; તે પોતાના જ વૈભવ વિલાસમાં મસ્ત અને દુનિયાથી ખેપરવાહ બની બેઠો છે. અમારો માનવંતો આલિમ વર્ગ સેંકડો વર્ષ થયાં બિદમ્બત, દેવબંદી, બરેલવી, મીલાદ અને ફરેદ ક્ષતીકા જેવા બેકાશદા અને ફિસાદી ઝવણાઓમાં પોતાની કાબેલીયત બતાવતા રચોપચો રહે છે, અને અરસપરસ પોતાના પંથો જમાવી એકબીજાને કાફર બનાવી રહ્યા છે. આજે વિશ્વના વિદ્વાનો પોતાની કૌમ અને દેશ ખાતર વિનાની શોધા કરી સર્વોપરી સત્તા ભોગવવા અને પ્રગતિ પંથે વિચરવા તૈયારી કરી રહ્યા છે, ત્યારે અમારા વિદ્વાનો અમારી અજ્ઞાન અને અશક્તા કૌમને પરંપરા લગવવામાં, પાલમાલ કરવામાં, કાફર બનાવવામાં, કૌમને ઊંચાંચીન કરી અનેક વાકાઓમાં બેઠી કમજોરને વધુ કમજોર બનાવવામાં, અજ્ઞાનોને વધુ અજ્ઞાન રાખવામાં ગર્વ અને મહોર્તા સમજે છે. અમારા કૌમો

પત્રોની કલમોમાં નગર નાંખશે તો પ્રગતિ દર્શક લેખોને બદલે બહિં તાંહિની કપોળ કલિપત વાતો, નવલીકાઓ, ધાડો, લડા, ચોરી, આપ-ધાત, પ્રેમ અને એવીજ અણ કળદાયી ખખડોથી ભરપૂર જણાઈ આવશે. કૌમની કંતિ કૌમની આર્થિક સુધારણા અને પ્રગતિ સાથે તેમને કંઈજ લેવાદેવા નથી. કૌમની ઈજ્જત, સંગઠન, અને હકોની રક્ષાની તેમને લેશમાત્ર પણ પરવાહ નથી. તેઓ માત્ર એટલુંજ સદમજ છે કે અમે પત્ર કાઢીએ છીએ અને છ'દમીના દિવસો લગાજમ વસુલ કરી પુરા કરીએ છીએ. પોતાની નાકાબેલીયત અને લાઈનની અજ્ઞાનતાના પ્રતાપે સસ પૂછો તો તેઓ પોતાની ફરજજ સમજવાને કે પાર પાડવાને અશક્ત છે-લાગ્ય છે.

વળી વધુ કમનસીબી તો એ છે કે સેંકડો વર્ષથી અમારી વામઝ, નસીહત અને લાખણો દ્વારા એવા કિસ્સા ફાણીઓ, રિવાયતો અને દલીલો રજુ કરવાયા અને દેશાવવામાં આવી છે કે જેથી અમારી ઈજ્જત, હિંમત, વિચાર-શક્તિ અને સ્ફુર્તિ અદ્રસ્ય થઈ ગઈ. વળી અમને કંતિ અને પ્રગતિનો પંથ બનાવવાને બદલે અમને ગાંધીજીના “નૂતન પ્રકાર”ની જ્યમ એ બતાવવામાં આવ્યું કે

(૧) દુનિયાનાશવંત માયાની અને અર્થદિન છે.

(૨) અનાજના ઘણા ઘણા પરંપરવર દિયારે મહોર મારી છે અને તમે આજે ગમે તેટલી મહેનત કરો ચા ન કરો પરંતુ, રચીલ આશમીને જે રોઝી, રીઝક; તમારા કિસ્મતમાં લખેલું છે તે મળીતજ રહેશે.

(૩) દેવબંદી અને બરેલવી, ખારજી અને રાવજી, દાદ્યાની અને અદલે દદીસ, વિગેરે તમામ શ્રીરક્ષાઓને એજ દંસાવવામાં આવ્યું છે કે તમેજ શાયા સુસત્રમાંતો છો, તમારા સિવાય બંધાજ કાફર અને મુન્ડીર-મુનારીક છે અથવા

શ્રીમદ્વાલુકે, ... (૪) : તમે તમારી દીની અને દુન્યવી ફરજોમાંથી વિમુક્ત રહ્યા હોય તો ફરક નહિ. ફલાણી વગેરે અમુક દિવસ સુધી પરાં એટલે તમારા અધાન આગલા અને પાછલા ગુનાહોની મારી મળી જશે. ફલાણી દિવસનો રોજો રાખી શો તો તમને શકાલનો સવાળ મળશે (પરંતુ રમઝાન શરીફના રોજા કે જે ફરજ છે તે નહિ રાખો તો પણ ચાલશે. કેમકે એક દહારી રોજો રાખનારને દહાર રોજાનો સવાળ મળી જશે) આટલા દિવસો તાલીમ પામે, તો તમારી બધી બીમારીયો દૂર થઈ જશે.

આપ નિશ્ચય રાખો કે સેકંડો બહેક હજારો વર્ષ થયાં મરિજદો અને ખાનકાકો દ્વારા દિન રાત અમારા મગજમાં ફરી ફરીને આજ વિમારો હરવામાં આવે છે. અગર આપને કોઈ મોહકોસ કે આશ્વિનનો એટો ધર્મ જમે તો પણ આપને આ વિવાયતો અને ધાર્મિક ફિલસૂફી સિવાય બીજી કશું એ સાંભળવાનું નસીબ નહિજ થાય! આપ તેક નિયમથી

કાદમાં કોઈ અસહ્યવાળા કહેવાતા પીર ન કંઈની કદમખેમી અર્થે જશો તો ત્યાં પણ એજ સંગીતના સૂરો આપને સાંભળવા નસીબ થશે અફસોસ! આનુ એ દારમુ પરિણામ આનુ કે અમેએ અમારી કુદરતે કામીલાએ બસેલી અનુપમ શક્તિને ગુમાવી દીધી! કુદરતની નવાજિશ, બીબોને અમે એ અજ્ઞાનતાના ગાઢ તીમીરમાં ગુમાવી દીધી; વીસારી દીધી. પરવરદિગારની રચિત વસ્તુઓથી જાણીશુઝીને ફાયદો મેળવવાથી અમે બદનસીબ રહ્યા છએ, હુનર, તિજ્ય અને વિજ્ઞાનથી અમેએ મહોં ફેરવી લીધું અને તાલીમ, દોશ, કંઈકાક, વિદવગીશ, ફટીરો અને યુગ્યોની બહી આશિર્વાને જ અમેએ અમારા ખતે વિશ્વોનો આધાર અને કારણુમુત સ્કમઝ, અમારી, સર્વ-શક્તિ, સિયાકત, સ્ટુતિ, બાહોશી, જ્ઞાન-અને, એતનને વેશી નાંખ્યું અને આજનો

અનુભવ રૂપોટાં દર્શાવે છે કે આજ કારણે અમારી પડખીનાં છે અને તે અમને કાળચક્ર તરફ દોસેલી રહ્યાં છે. અથવા કહે કે હમેશાં અધ્યા છએ. અને તેથીજ આજે ચારે તરફથી અમારા ઉપર એકજગતી, ફિટકાર, બુખમરો, બેકારી અને મોહતાઈની ઝડપી વર્ષા રહી છે.

આજ દેશમાં જે ધર્મો બારેતવર્ષની આર્થિક કાલન દિન પ્રતિદિન બગડી જાય છે. બેકારી વધી રહી છે અને સમગ્ર દિની તમામ નાની મોટી કોમો પરશાનીમાં હુખી રહી છે, ખેતી ઉત્પત્તિની કિંમત એકદમ ઘટી જવાથી ખેડૂતો અને જમીનદારો તપાલ-ખરબાદ થઈ રહ્યા છે. વિદેશી યાત્રિક કળા અને કારીગરીએ સ્વદેશી કારીગરી કળા, હુનર, ઉદ્યોગો અને કારીગરોનું સત્યાનાશ વાળી દીધું છે. તેપાર રોજા ગારની સ્થિતિ પણ સારી નથીજ. ખુદ વેપારીઓ પણ આર્થિક-મંદીના શિતળ મોતનથી મુશ્કેલ રહ્યા છે. નોકરીનું ક્ષેત્ર એક તો પ્રથમથીજ સંકુચીત હતું અને તેમાં વળી પ્રતિવર્ષ ગુલામ પ્રાડ્યુક્શન ફેક્ટરી અર્થાત યુનીવર્સીટીઓમાંથી દહારોની સંખ્યામાં ગુલામીનું સર્ટીફિકેટ લઈ દહારો સુવાનો બપોર પડના દોવાથી તે ક્ષેત્રમાં આજે પગ મૂકવા સરખીએ જગ્યા રહી નથી, અને વધુ કમનંસીથીતો એ છે કે આજે જ્યાં જ્યાં નગર ફેક્ટરી ત્યાં કૌમવાદના રાક્ષસે મજબુત પંજે જમાવેલો હોવાથી લાગવગ વગરના મુસ્લિમોને તેઓના હોદાના પ્રમાણમાં એ નોકરી મળતી નથી જ્યારે જાહાંજ કૌમોની રીકુદરોની જેમ સીવીલ સર્વીસમાં ભરતી કરવામાં આવે છે. આજના અમલમાં મુસલમાનોનો ખુદ જ મુવાફિક છે.

મુસલમાનોની આર્થિક કાલન એક તો પ્રથમથીજ ખરાબ હતી, તેમાં મંદીના સપાટમાં અને કૌમવાદનાં ઝપાટમાં વધુ ખરાબ બની ગઈ. તેઓની માધમિકતા એતકન પ્રકારે બીજાઓના કબજામાં આવી ગઈ અથવા કહે

કે કયલાના પ્રતાપે અને કેલમને ગોદે અંતરી માટે એ અનિવાર્ય છે કે અમો એવી કોશિય
 મેવામાં આવી. ધરિલામો કારીગરો અને જમીન કરીએ કે—
 દારો રંજીતપદ બાજબાઉ શરોદીના લેણામાં
 હુખી ગયા છે અને સખત મહેનત અને પરિ-
 શ્રમથી જે કાંઈ પણ પેદા કરે છે તે શાહુકારોના
 હારે અને અસહ્ય બાજના ચક્રમાં અદરશ
 થઈ જાય છે. અને જ્યારે જુઓ ત્યારે
 મોહતાજ અને મુશ્કિલસજ જોવામાં આવે છે.
 આથી અગર મુસલમાનોએ દુનિયામાં જીવવું
 હોય, બાઆબઝ જિંદગી બસર કરવી હોય, રાહત
 અને સુખ આનંદથી પોતાવું અને પોતાના
 કુટુંબ કબીલાનું ભરણ પોષણ કરવું હોય અને
 પોતાની અકલ, હુશિયારી, જ્ઞાન અને પરિશ્રમ
 ની લજ્જત કે જે મુસ્લિમોના બોમે ખીજાઓ
 ઉપાની રચા છે; તે બોગવવી હોય તો અમારા

માટે એ અનિવાર્ય છે કે અમો એવી કોશિય
 કરીએ કે—

(૧) અમારી આર્થિક હાલત : સુધરી શકે
 અને આર્થિક દૃષ્ટિએ અમે અમારી લાઠબંધ
 કેમોની દરોજમાં આવી શકીએ.

(૨) એવી નીતિ-રીતિ ધારણ કરીએ અને
 ૧૫ કરીએ કે અમારા હાથથી નીકળી ચૂકલા
 હુન્નર ઉદ્યોગો અને વેપાર રોજગાર પુનઃ હાથ
 કરી વ્યાપારી ક્ષેત્રમાં અમો પણ ખીજાઓની
 સ્પર્ધા કરી શકીએ અને તે અર્થે (૧) નોકરી
 (૨) હુન્નર ઉદ્યોગ અને વ્યાપાર અને (૩)
 ખેતી એ ત્રણ વિષયોપર મુસ્લિમોનું ધ્યાન દોરી
 અમારે શું કરવું જોઈએ તે ઉપર અમે વિવાદ
 કરવામાં આવશે.

(અપૂર્ણ)

મદ્રેસાઓ માટે ઉપયોગી : તાજ કું, લી.ની ચોકખી છપાકના:-

૧. મિફતાહુલ કુઆન (અરબી) કાએદો ૦)૧૧
૨. કામલ બગદાદી-અમમા સાથે ૦)૧૧
૩. પારા અલિફ-લામ મીમ ૦)૧૧
૪. પંજપારા (હફ્તી) લીલી ૦)૧૧
૫. પંજપારા (હફ્તી) મુન્નાબી ૦)૧૧
૬. તઅલીમુલ ધરલામ કાદિદ ૦)૧૧
૭. તઅલીમુલ ધરલામ રિ. ૧. ૦)૧૧
૮. „ „ „ ૨. ૦)૧૧
૯. „ „ „ ૩. ૦)૧૧
૧૦. „ „ „ ૪. ૦)૧૧

૧૧. અશ્કમાન ૦)૧૧
૧૨. અશ્કમાન ૦)૧૧
૧૩. અત્તૌહીદ ૦)૧૧
૧૪. અરિસાલત ૦)૧૧
૧૫. અહુકુઆન ૦)૧૧
૧૬. અશ્આમાલ ૦)૧૧
૧૭. અશ્આમિરત ૦)૧૧
૧૮. નમાઝ (મુતરજિજમ) ૦)૧૧, ૦)૧૧, ૦)૧૧

સોલ એજન્ટ { ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કમ્પાની, મુરત

“મુસલમાનોનો સપ્તધ્વજ”

ભાષાનાંતરકાર; “અસીર” મુન [ખાંદખા]

[આ લેખ મરલથી મુદ્રગમદ અખદુ-
દસાલ સુગતાઈ જેવા કાષિય-દસમખાઝ
ની તેજસ્વી કલમે લખાયેલો છે, જેઓ
હેત્તા કેટલાક વખતથી લંડન ખાતે મુકામ
હતા અને આ લેખ પણ તેઓએ ત્યાંથીજ
લખ્યો હતો. સુગતાઈ સાથે ‘પૂરની કલા’
ગ્રંથકોષ પર પ્રકાશ થયેલો આખ્યાં દતાં,
એક લેકચર રાજપુત રજવામાં અપાયું હતું,
જેમાં પ્રમુખ સર ફ્રાન્સીસ યંગ લસ-
ખન્ડ હતા. એમણે અપરંગઝેશ અને
લલીનકળા અને ‘તાજમહલ’ના નામે
બે નાદર પુસ્તકો પણ લખ્યાં છે, જે બેદ
અકબૂલ થઈ ચૂક્યાં છે. એમનો આ લેખ
વાંચકો દિવ્યમગ્નીથી વાચ્યો એવું યકીન છે.]

—અસીર મુન

શોધક દિવસ પહેલાં બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ અને
આર્કાઇવ મ્યુઝિયમના શોધખોળ ખાતાના
અધિકારીઓ વચ્ચે મુસલમાનો કૌમી નિશાન
(સપ્તધ્વજ) સંબંધે વિવાદ હતો. ખરેખર એના
મૂળ સ્વરૂપ અને આકાર-પ્રકારની કલ્પના કરવી
મુશ્કેલ હતી, કારણ કે એ ચીજનો ન તો ક્યાંય
લેખન જડતો હતો ન એ પ્રકારનો ઇર્ષાચારો
આજે મીઠાઈ છે.

અમક મિત્રોએ મને પણ આ સંબંધે
પ્રશ્ન કરી કારણ કે ટર્કિશ લીગેશનના પ્રત્યક્ષ
પરથી આ વિવાદ જન્મ્યો હતો.

મેં જે જવાબ આપ્યો, તે એજ હતો કે:-
હરાનીઓનું ધર્મ એજ મુગલોનું ધર્મ, હરાની
હુમાયુનું પારેશાલ તાલમારપતી મદદ એળવીને
મરીઓની વિરુદ્ધ દિન્દ પર ખીજવાર, રૂડી
આગ્યાં, ત્યારે પોતાની સાથે હરાનીની તમામ
મૂળ જન સામગ્રી લેતો આવ્યો હતો; જેની

દિન્દુસ્તાનના વાતાવરણ અને રહેણી-કરણી પર
અચૂક અને ધેરી અસર પડી. હરાનીઓનું
નિશાન એક સિંહ પણ બિચો હતો એમ છે,
જેની પીઠ પાછળ સૂર્ય ઉદય થઈ રહ્યો છે,
આના સમર્થન માટે ‘મહે’ મી. જાગન ફા
“મુગલ આધિપત્યમાં હિન્દી ચિત્રકળા”
પેશ કરી, જેમાં જર્મનીર એક દ્રશ્ય પર ભેટ
છે અને એની સાથે ઝંડો ફરે છે, જેમાં આ
નિશાન દર્શાવેલ છે.

[અ]

આખર મુસલમાનોનું કૌમી નિશાન
(Symbol) શું છે? એ વિષયે મને ખૂબ
દિવ્યમગ્ની-આપી-લક્ષી-મોધ-ખોળને બેનું
એ નિર્ણય પર આવી શક્યો કે, મુસલમાનોએ
કદી કોઈ ખાસ નિશાનને મુકરર કરવા મા તેને
આલમગીર, બુનાવતથી હમેશાં, એવનેરાંઈ ક્યો
છે; કારણ કે હરકોએ દરેક જાતની સુરત-પર-
સ્તીની સખત મના કરી છે.

આજે મુસલમાનોમાં એવી માન્યતા પ્રસરી
ગઈ છે કે, હરકોનું કૌમી નિશાન (સપ્તધ્વજ)
દિલાસ છે; જેની રીતે દિલાસોનું કૌમી નિશાન
‘ક્રોસ’ (Cross) છે.

દિલ્લત્ર વિરે બારિશાહી તપાસ કરતાં જણાયું
કે, હરકોમની શરૂઆતમાં અને વાદમાં આ
જાતનું ક્રોસ નિશાન તરફ નથી આવતું. પૂર્વે
હરકોમ ત્રણ દિશામાં પહેલાં જાદ પીગેરેની તામીરથી
ખચવા માટે મન્તર તરીકે આ જાતના નિશા-
નોની ઉપયોગ કરતા હતા. અને એ કારણે
દિલાસમાં ત્રણ દિશામાં વાદ તેઓને મજબૂત આ
નિશાનને દિલાસનું રૂપ આપવું પડ્યું, ધીમે
ધીમે તુર્કની ફતેહના દોરો એકાદા સુધી
પહોંચી ગયો અને તે વખતથી દિન્દુસ્તાનમાં

ધણી લેકાએ દિવાલને મેળવ્યો. આ રીતે ખરું
જોતા તુરંજો દિવાલને મઝકથી તીર પર
નિશાન બનાવવાની ઝુરતજ મહેસુસ નથી કરી.

જ્યારે ઈસાઈઓએ રેડક્રોસ સોસાયટી
(Red Cross Society)ની સ્થાપના કરી
ત્યારે મુસલમાનોને તેઓના મુશબ્બામાં જીલવાની
ઝુરત જણાઈ પશુ તેઓ પાસે કાંઈ નિશાન ન
હોવાથી તુરંજો “રેડ ક્રેસન્ટ સોસાયટી”
(Red crescent Society) ની બુન્યાદ
નાખી આવી રીતે દિવાલને મળખૂર ન મુસલ-
માનોનાં કૌમી નિશાન તરીકે ઉપયોગમાં લેવા પડ્યો.

[સી]

અહિં યુરોપમાં આ જન્ડાનું મૂળ સ્વરૂપે
ગોતી કાઢવા માટે એ ધણી કાશિયો કરી,
પરંતુ કાંઈ પણ અંતિહાસીક પુસ્તકમાં એના
મૂળ-જૂન સ્વરૂપ વિષે કાંઈપણ જ્ઞાતું વર્ણન
મળ્યું નહિ. યુરોપનાં આધુનિક મોટા મોટા
પુસ્તકાલયોમાં આ વિષય ઉપર ધંધાંય ચિત્રો
મળ્યા આવે છે, જેમાં ચિત્રકારોએ મુસ્લિમ
બાંદરાડો સાથે જન્ડા બતાવવાની કાશિયો
કરી છે-એક તુરુખો પેરીસમાં છે જેમાં એકસો
એક ચિત્રો છે, જેમાં ચીની અને ધરાની અસર
બિહુલ નથી. બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ લંડનનો
તુરુખો દિગ્દરી સને ૭૨૩માં લખાયેલો છે;
અને વીએના પુસ્તકાલયનો તુરુખો દિગ્દરી સને-
૭૩૪માં લખાયેલો છે. એમાંનાં ચિત્રો અત્યુલ-
ક્રમલ ઇન્ને યાદુયા નામનાં ચિત્રકારે દોષ્યાં છે.

એમાંનાં ધણાં ચિત્રોમાં - જન્ડા - વિગેરે
બતાવવામાં આવ્યા છે, પરંતુ એમાંથીય પણ
કાંઈ ખાસ વર્ણન કરી શકાય એવું નથી.

પેરીસના પુસ્તકાલયના તુરુખોમાં પણ ધણાં
ચિત્રો છે જેમાંનું એક તો જોવા જેવું છે.
એ ચિત્રમાં ખુનાનસરા અથવા મુઝાફિરે ખુલિફા
લાયમાં જન્ડા લઈ એક ખચ્ચર ઉપર બેઠો છે.
એની આગળ કોઈ વગાજનારો છે પરંતુ
આ જન્ડામાં પણ અરબી પકિતઓ ને ખસી.

ફાની શાનમાં લખાયેલી છે તે સિવાય ખીજું
કંઈ પણ નથી.

એક તુરુખો ‘મજમઅલ તવારીખે
રશીદ અદદીન’ એડીનબર્ગ યુનિવર્સિટી
ના પુસ્તકાલયમાં છે તે દિગ્દરી સને ૭૦૫માં
લખાયેલો છે. એમાં ધણાંય ચિત્રો છે.
એસાડીદીન ખીસલ અને મહમૂદ-
ગઝનવીનાં હુમલાઓનાં ચિત્રો પણ એમાં મળ્યા
આવે છે. ચિત્રકારે મહમૂદ ગઝનવીની ફોજને
લડતાં દેખાડવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. તીર, કમાન
વિગેરે લગપકં “સામોમી” સારી રીતે દોરવામાં
આવી છે. અને બન્ને પક્ષો સાથે જન્ડા પણ
બતાવવામાં આવ્યા છે. પરંતુ એમાં પણ કાંઈ
જ્ઞાતું ખાસ નિશાન જોવામાં નથી આવતું;
એ ઉપરથી જણાય છે કે, ચિત્રકારે પણ એ
વિષયથી તંગ આવી ગયેલ છે અર્થાત તેની
સામે ચિત્રમાં દોરેલાં માટે કાંઈ નિશાનજ
નથી કે, જોને તે નજર સમક્ષ રાખી ચિત્ર
દોરી શકે, અથવા ખાદ્યા પેશ કરી શકે.

‘શાહુનામા શાહ ઈસમાઈલ સફવી’
બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ લંડનમાં છે; જેમાં ધણાં
ચિત્રો છે. એમાંનાં ધણાં ચિત્રોમાં જન્ડાઓ
દેખાડવામાં આવ્યાં છે. જેમાં નીચે મુજબની
પકિતઓ દેખાય છે:—

“નસરમ મિનદાહ” વ દેતહુન કરીબ.
“યા મુહમ્મદ (સલ્ત), યા અલી અમીરલ
મોઅમેનિન”

એક જન્ડા ઉપર - ઉપરની - બદરબી પકિત
ઉપરાંત નીચેના શબ્દો પણ છે:—

“સર બદ ખનાહ ગરકે ખૂન ખાદા;
અક્રમ ખસમ સર નગૂન ખાદા”.

જન્ડાઓ પરની ઉપરની ડિનારીઓમાં
ન્યાં “એમ્લાહ,” યા “મુહમ્મદ (સલ્ત)”
લખાયેલું છે જેની રીતે આજકાલ મુહર્રમના
જન્ડાઓ ઉપર હોય છે.

નરમનીની - યુનિવર્સિટી - લીબ્રેરીમાં ધણાંય

ચિત્તો મેં જોયા છે, જેમાં અનેકામાં અર્થઓ
વિવેચના આવે છે પરંતુ એમાંથી પણ કાંઈ
ખાસ અનુભવો નથી થઈ શકે!

“જો પરંતુ વર્ણન કરેલું અર્થઓ જો પરંતુ એમાં
સંખિત થાય છે કે, આ વસ્તુના અર્થઓ ફક્ત
પ્રાસંગિકજે હતાં. સમય, સમય અનુસાર ફરક
પોતપોતાની મેરજ મુજબ અર્થઓનાં જોપણો
કરતા હતા. જેમને ધિસ્વામી કોઇ પણ જાનનો
સંબંધ નથી.”

સારાંશ કે, હું જો પર શક્યાનરૂઢ કહી ગયો
છું તેમ હિન્દના મેગલ બાદશાહોનું કોઈ ખાસ
નિશાન ધિસ્વામી રંગમાં કાળિયે રદ નથી, જેનું
વર્ણન કરી શકાય.

ધિસ્વામીની મુખ્ય વાદ્યશક્તિ તો એજ છે
કે, એણે પોતાના માટે કોઈ પણ વસ્તુને મુકરર
નથી કરી, ન નિશાન મુકરર કયું છે, ન
શિશ્વની કળામાં મુકરર રચાન લીધું છે, ન લિખા
સમાં. ધિસ્વામીને ઉત્પત્તિ એજ છે કે, મુસલ
માનુષ્ય પણ હોય બદલાયેલું સુસજ્જમાન
રહે, જે ધિસ્વામીના મુદ્દામાં ફરકાવી ગયા છે.

કિન્તુ બુદ્ધિ અવલોકન હોંકરે સર
મુદ્દામદ ઈકમાલ સાહેબના થોડા મઝેર
આદિ ટાકું છું -

“તેજો કે જ્ઞાને મેં હમ પલકદર્શનાં હું એ હુંય;
અન્નર હિલાલકા હય કૈમી નિશા હમારાં!”

આ તો અસ્લામહજે તુર્કની ગ્રાનમાં
જરૂર છે આમ મુસલમાનો માટે તે આ છે -
“ચીનો અરબ હમારા, હિન્દોસ્તાં હમારા;
મુસ્લિમ હુંય, હુંમ વૈતન હય, માગલ હુંમારા;
તોહીદદી, અમાનનું મીનામે હય હમારે;
આમાં નહીં મિત્રાના, નામો નિશા હમારા”

... મુસલમાનોનું અસલ કૌમી નિશાન તો
તોહીદ છે, જે એના સીનાની. અરે છે આકો
આદિની બધાય નિશાન એકર છે.

[૨]

મેં આ લેખ પૂર્ણ કરી લીધો હતો ફક્ત
‘ફેર’ કોપીજ કરવાની હતી ત્યાં તો અંજના
એક ફાજ અંગેજ, જે લોડ કોપીજ સાથે સ્વી-
અના જગમાં ગયો હતો, તે એક અંગેજ લખ
અડી પામે આવ્યો, ‘એ અર્થમાં જે પંક્તિઓ
લખાએલી હતી તે નીચે ટાકું છું: લખ કપા
ઉપર સંકેદ મારજનમાં સંકેદ અડેર લખેલું હતું

“યા અસ્લામ, યા રદમનો યા રદીમ,
મા હયો, યા કયો, યા મુસલમાને વલ હક્રામ
લાઈલાહ મસ્લિહાહો. મુદ્દામદ રસુલિલ્લાહ
યા મુદ્દામદ (સમજ) મુદ્દામદી ખવીશ
રસુલિલ્લાહ.”

એણે કહ્યું - “આ અર્થને હું હંમેશાં મારા
પરમા રાખું છું. ધણા દોસ્ત મંનંધીઓ આવે
છે અને અર્થ મિથે મને પૂછપરછ કરે છે પણ
આ બધાઓને જવાબ આપી હવે તો મારા
નાકમાં દમ આવી ગયો છે, માટે મહેરબાની
કરી આ અર્થો પંક્તિઓનો તરજુમા મન
ઈન્વીશમાં કરી આપો, એની સાથે લખવો કે,
આ અર્થો હું રસીડનથી લાવેલ છું.”

આવી રીતે બધાય જાતી તર્જમાનો
પરિણામે આ લેખ લખાયો છે.

આફ્રિકાવાસીઓ માટે ખાસ -

રાંદેર - મુસ્લિમોમાં અર્થનાં ઉર્દૂ અને
ગુજરાતી પુસ્તકો માટે આપના નાના
મહેરા જે આંડેરો હોય તે મોકલવી
આપી ફાયદો મેળવો.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલ્કત્તા, મુસ્લિમ.

હું એમ માનું છું

"શાકિર" ઉનીયા

શુદ્ધ વિચારો જેટલી મુશ્કેલીથી આવે છે, તેનાથી દસ ઘણી મુશ્કેલીથી તેના પાલનમાં થાય છે. શુદ્ધ મેળવી શકાતી નથી. મળી આવે છે. જગતમાં મહાન પુરતક એટલે જીવન-ક્રિતાય અને એનું સોનેરી 'પ્રકરણ' એટલે પ્રજ્ઞાતાપનું પ્રકરણ.

જીવનમાં એક જ મીઠા જાગતી રાખવા જેવી છે, અને તે માનવતા.

બહુ જ ગાન તાનથી જીવનનો ખર્ચ ઉઠાવવા નાશ પામે છે.

જો આપણી આજ આપણી કાલ હોય; અને કાલ આજ હોય ત્યારે જીવન ક્યાંથી ક્યાં પાય છે એ કોઈ બતાવી શકતું નથી.

એકને જ માલુમ નથી કે પૂનરી એ હજી નક્કી થતું નથી.

પ્રિયા કોણ ? જેની આંખથી અંધાર વરસે તે ?

જીવનમાં બધીજ વાતો છુપાવવા જેવી નથી હોતી.

કવિતા એટલે જીવનની પેલેપાસથી આવતો મહા આનંદ.

કવિ એટલે માનવતાનો આવતો.

વિચાર, વાગી, અને વર્તન કદી જદ્ થતાં નથી.

પ્રેમની દુન્યામાં 'પુષ્પ-છાંદ' જેવું કશુંજ નથી.

વિજય અને પરાજય એ બે શબ્દો સમ-જવા માટે પુગ પુગ પડી જશે. આપણે તો એકલુંજ બસ છે કે આપણામાં વિજય વા પરાજયની મધ ન આવે.

જો જીવન પૈદા કરે તે સાહિત્ય, જો જીવન ઉશકેરી દે તે લેખકોનો નર્થો પાકવાસજ છે.

માણસ માટે મહા આનંદ એમાંજ છે કે તે માનવી છે.

પ્રેમને સમજાવવાની કાશિય કરનાર મને તો ખરે તને જોવા છે.

પાપ અને પુન્યની ગુન્યો ઉકેલ કરવા કરતાં જીવનની ખીછ ઘણી નાની વસ્તુઓ સમજાવવાની કાશિય કરવું ઘણું ઉત્તમ છે.

દમિયાં માનવીજ મહાન હોય છે. ધણા મહાન પુરો માનવતાથી સાપ કોરા હોય છે.

અંધભાવના બલનાર જગત આખામાં જગરો ભેવફેર છે.

જગતમાં ન્યાં સુધી છુપો ભોગ આપનાર ગરીબો છે; ત્યાં સુધી સુડીવા દીઓ માંજ કર્યોજ જશે.

આજના જગતમાંથી પરગણુઓ નાનુદ થાય એટલે સર્વ જાંત અને આખાદી શરૂ થશે.

હૃદયની લાગણીને જ્યારે હૃદયમાંજ સમાવી દેવાનો વારો આવે છે ત્યારે હૃદય ખૂબ જ વલોવાય વાય છે.

જીવનમાં વાંચવા જેવું 'પણ' મળે છે, વિચારવા જેવું થોડું.

સલ નકકર છે, પણ નકકર સન્ય છે કે કેમ તે દલ સાબિત થયુંજ નથી.

દરેક માણસ આ જગતમાં બે જીવન ગુજારે છે પણ ખીછ દુન્યામાં તો એકજ; અને આ છે કુર્ક પૃથ્વીમાં અને સ્વર્ગમાં.

સમય અને અનુભવ મહાન શિક્ષકો છે.

હિંદી ભાષામાં નવો દૌર

જેમ વણે હામીઆ

"બહરી" બી એ.

આગણીસમી સદીના નવમી વર્ષોમા નવારે 'માનિય' અને 'ઝીક' મેળવ શકેનશાકના છેના તખત નશીન બદાકુરશાહના વખતમા અગક્યા, મતારથી/દાખતી ઉર્દૂ ભાષાનો પાચો નખાયો. તે પચેલાની ઉર્દૂ ભાષા એટલે ફક્ત સાદી વાર્તાઓ, પરીઓની કહાણીઓ અને કેટલાક દીવાનો રાગજાયા ત્યારે ફારસી હતી અને હિંદુસ્તાનના મોટા મોટા સાક્ષરો પણ ફારસીમાજ પોતાનો વખત ગાળતા

"ગોલિય" નવા દૌરનો નેતા:-

માનિય" ઉર્દૂ કવિતા લખે તે પહેલા તેણે ફારસી કવિતામા નામના મેળવી હતી પણ ખરેખર તે એ છે કે એના ફારસીના ક્યામ કરવા એણે ઉર્દૂનું નાનું દિવાન અમર સામિત થયું એની ઉર્દૂ કવિતાની કેન પુછ એકનીજ છે અને તેથીજ નેટના એની નકલ કરવા ગયા તેઓ નિષ્ફળ નીવડ્યા છે સારા ઉર્દૂ નિનધો લખના પણ એનેજ આસારી છે એના કાગળો વચ્ચે જાથી એમજ ભાસ થાય છે કે એક મિત્ર બીજા મિત્રની સાથે વાત કરી રહ્યો છે એના આત્મા પત્રોનો સમજ એટલે 'ઉર્દૂએ' મુખ્યતા" જે ઉર્દૂ ભાષામા એક ઉચ્ચ કાગીતુ પ્રસ્તુત ગણાય છે 'માનિય' તેથી હાલની ઉર્દૂ ભાષાનો નેતા કહી શકાય અને તેના પછીનો દૌર છે તે હાલની ઉર્દૂ ભાષાનો દૌર મનાય

સૌથી પહેલા આ દૌરમા ભાષાના દરેક વિષય પર કેટલી દિનચાન, ચર્ચ એ દુકાલુમા લખતુ જોઈએ ગઝલ જે જુના દૌરમા ઉર્દૂ ભાષામા મોખરે હતી તે આગના દૌરમા પણ આનુજ રહી ઉર્દૂ કવિતાએ હજી નવા મેદાન

મેદા નથી અનખત ઉર્દૂ ગર્વ કમક આગળ થપી રહ્યું છે બીજા ભાષાઓના તર્જીમા ઉપશીત ઇતિહાસ, બૂગોળ, જીવન ચરિત્ર, નૌવેલ વગેરેથી આજે ઉર્દૂ ભાષા ખૂબ ખીની ઉડી છે ઉર્દૂ ભાષા લોકવાણી બની, છે અને સામાન્ય રીતે વપરાય છે

ઉર્દૂને પોને અજાન બનવામા ખૂબ સુકી લીની જોરી પડી છે અગ્રેજ ભાષાને લીવે પશ્ચિમની અમાનો સાથે જે પરિચય થયો એ એક ઘણુજ અગત્યનું કારણ હતું હિંદુસ્તાન કે ન્યા પચરગી ભાષાઓ હતી ત્યા વિચારોની આપને કરવા માટે એક એવીજ ભાષાની જરૂર હતી જે બધાનીજ ભાષા હોય આજના નવજવાત તબક્કાએ એ ભાષાને પોથી એ પણ બહી ન શકાય અને જો કે આજકાલ ઉર્દૂ હિંદોનો અગ્રો આનુ છેછતા હિંદુ નેખોએ જે સગીન ફાળો ઉર્દૂને આપ્યો છે એ નિસરી શકાય એમ નથી

સર સૈયદની અસર:-

ખરેખર નવાઈની વાત એ છે કે જે લોકો ઉર્દૂ ભાષા પ્રચલિત કરવામા મોખરે હતા તેમાના ઘણાખરા અગ્રેજ પર કાણુ મેળવી

ચક્રા ન હતા. છતાં તે લોકોની તીવ્ર આંખોએ
ખીજી લાપ આના શુભો તો જોઈ લીધા હતા
અને તેમને વિના મુશ્કેલીએ પોતાની અજાનમાં
જોમને તેમજ આખા બેસાડા દીધા હતા. એ
ઉર્દૂ, બગીચાના મળીઓ એટલે સર સૈયદ,
“હાલી,” “આઝાદ,” “શિબ્લી” વગેરે.

સર સૈયદ અદમદનો છાતી ફાળો તો
તેમના માસીક “તેડકીયુલ અખવાક” ના
નિબંધોજ છે પણ ઉર્દૂ અજાન આજે જેની
કરબદાર છે તે તેમની આડકતરી મદદોને
લીધે છે. કે જે તેમણે પોતાના વખતના લેખકો
તરફથી પાર પાડી હતી. “હાલી”ને એ રસ્તે
દોરી જનાર સર સૈયદ હતા અને તેમના
કહેવાથીજ જગમણદુર “મુસદ્દસ” પણ લખાઈ
હતી. એવીજ રીતે ઉપી નઝીર અદમદ અને
“શિબ્લી”ને પણ તેમણે માર્ગ દેખાડ્યો હતો.
“આઝાદ” પર જે કે દેખીતી કાર્ડ એવી અસર
ન હતી છતાં સર સૈયદના વિચારોની અસરથી
તેઓ બચ્યા હોય એમ કહી ન શકાય.

ઉર્દૂનો લાહોર યુગ:-

“આઝાદ” દિલ્હીના રહેવાસી હતા, અને
“ઝીંડ”ના ચેલા. ૧૮૫૭ના દુઃખી દિવસોમાં
દિલ્હીના હમરો કુટુંબ યાંત્રે શોધવા બહાર
નીકળ્યાં. “આઝાદ” લાહોર પહોંચ્યા, ત્યાં યોગ્ય
વખત પછી ઓરીયેન્ટલ કોલેજમાં ફારસીના
પ્રોફેસર તરીકે નીમાયા. એ અરસામાં તેમને
કર્નલ હોલ્લેસ્ટી સાથે સંબંધ જોડાયો. જેઓ
તે વખતમાં પંજાબ માટે પબ્લીક ઇન્સ્ટ્રક્શન
ડિપાર્ટમેન્ટના રજા દળા તેઓ તે વખતના
એક સાક્ષર હતા અને તેમને એશિયાઈ
ભાષાઓ સાથે પ્રેમ હતો. તેમણે “આઝાદ”નો
સાથ સાધ્યો અને તેમને દરેક રીતે હિમ્મત
આપી. જો કે “આઝાદ”નાં કાવ્યો સુંદર અને
મનહર છે છતાં તેમનો ખરો ફાળો તો “ફિસાએ
દિન્દ” અને “દરગાઝે અકબરી”થીજ મળી

શક્યો. “આઝાદ” લાહોરને પોતાનું વતન
અજાન્યું અને મરણ સુધી ત્યાંજ રહ્યા. પંજા-
બમાં ઉર્દૂને વધારવામાં “આઝાદ”નો ફાલો
ધણેજ અગત્યનો હતો.

ખીજા ધણા લેખકો દિલ્હી છોડી પંજા-
બમાં આવી વસ્યા, અને તેમની સાથે પંજાબ
પ્રાંતના જેટલા જોટા લેખકો હતા તે બધાને
લાહોરના દોરમાં મુકી નાકાયા. ઉર્દૂ ભાષાના
નવા દોરમાં આ લાહોરી દોરનો ફાળો ધણેજ
સંગીન છે જે ત્યાંથી નીકળતા મસિકે, અર્થ-
વાદિક, અને દૈનિક જાપાઓથી સમજી શકાયો
એ યુગ એના પણ મર્વ કરી રહ્યો છે. કે એણે
“ઈન્દ્રાસ” જેવા જગમણદુર કવિને પણ
પેદા કર્યો. ઉર્દૂ ભાષાને તેમના મરણથી ધણેજ
નુકસાન પહોંચ્યું છે.

દિલ્હીનો હરીફ લખનવ:-

લાહોર યુગના “હરીફ” “નર્સિંહરીએ” પણ
કમાલ કરી છે જેઓ હમજુજ ઈસ્લામો પ્રવાસ
કરી ત્યાંના મોટા પર પોતાના કાવ્યો પાંચી સારી
છાપ બેસાડી આપ્યા છે. ઉર્દૂ ભાષાં માટે ખીજી
કાર્યપણ નિશાળ શોધના પહેલાં એ નજરું
જરૂરી છે કે દિલ્હી હમિયાં ઉર્દૂનું મથક રહ્યું છે.
તેના પહેલા હરીફ લખનવમાં નિશાળ નીકળી
આંધના રાખ્યો ઉર્દૂ કવિયાને ચોપના અને
ધણાખરા પોતે પણ લખનાનો ચરકો ચખતા.
આથી દિલ્હીના કવિઓ એવાદને લખનવ
જવા લાગ્યા. વળી શાહરીનો શોખ વધતો
જોઈ લખનવમાં પણ નવા કવિઓ
પેદા થયા. ઓગણીસમી સદીની અધવાચે
“આલિશ” અને “નાસિખ” જેવા ગઝલકારો
જડાર પડી ચૂક્યા હતા અને “અનીસ” અને
“દમીર” જેવા ઉસ્તાદ મરહૂમના લખનારાઓ
પણ લખનવની માટીથી પેદા થયાં. લખનવ
નિશાળના મથકર ગઝલકારોમાં “જલીલ” અને
“અમીર”ને પણ મરી શકાય. તેઓ કુન્યાયા

વક્ત કરી ગયા છે. “સારી,” “ઝરીફ” અને “અઝીઝ” હાલની લખનવ નિશાળના ઉસ્તાદ મનાય છે. “ઝરીફ”નાં કટાક્ષ કાબો ધણાજ બખ્ષાય છે. ગદ્યમાં પણ લખનવની નિશાળનો ફોગો કંઈ ઓછો નથી. પંડિત રતનનાથ “સરશાર” અને મોહવી અબદુલ હલીમ “શરર” ઉર્દૂ ભાષાને એક નવુંજ જોમ અર્પી ગયા છે. સરશારની રોજનાણી મરાહર છે જેને અંગ્રેજીમાં ડીકન્સ સાથે સરખાવી શકાય. અને શરર સાહેબે પોતાનું ખેય ઇતિહાસ ઉપર રાખી નાંવેલો લખી. જ્યારે બન્ને જીવતા હતા ત્યારે લોકો બન્નેની સરખામણીમાં ધણા રસ લેતા પણ હવે તેવું કંઈ રહ્યું નથી અને ખરે તો એ છે કે બન્નેના મેદાનો એટલાં જુદા છે કે સરખામણી કરવી અને એકને બીજા ઉપર સરસાર્થ આપવી એજ બહુ ભરેલું છે.

ખિહાર અને બંગાળા:—

ખિહારનું મુખ્ય શહેર અઝીમાબાદ જેને હાલ પટનાના નામથી ઓળખવામાં આવે છે ત્યાં પણ એક જુદી નિશાળ બની. એના પર ફિઝી કરતા લખનવની અસર વધારે પડી. એણે સર અલી મહમદ “શાદ” અને ફરે હક “આઝાદ” જેવા લેખકો પેદા કર્યા છે. લખનવની અસર વધીને પૂર્વમાં બંગાળા સુધી પહોંચી. જ્યારે ઔધના છેલ્લા બાદશાહ વાજિદઅલીશાહને કલકત્તા મોકલી દેવામાં આવ્યા, ત્યારે જે કેવિઓ તેમના પર જીવન ગુન્નરતા હતા, તેઓ પણ તેમની સાથે કલકત્તા પહોંચ્યા, અને ત્યાંની હવામાં પોતાના શોખના સર ધુક્યા. એ લોકો મુશાએરાએ ભરતા “ગાલિબ” જ્યારે કલકત્તા ગયા હતા; ત્યારે એમણે પણ એ કેવિ સંમેલનોમાં ભાગ લીધો હતો. “દાય” પણ કેટલીક વખત હાજર રહેતા. એ યુગના કેવિઓ હજી છે કે નહિ તે મહી કહી શકાય એમ નથી પણ એટલું તો ખરું કે ઉર્દૂની અસર હજી પણ ત્યાંના

વતનીઓ ઉપર છે અને ત્યાંની ભાષા બંગાલી હોવા છતાં ધણા લોકો ઉર્દૂ પ્રત્યે ખુબ લગ્ન આપી રહ્યા છે. હાલના કલકત્તાના રવિઓમાં “રયાઅલી” અને “વહરતે” ગરબને સારે સકાર આપે છે. ગદ્યમાં કલકત્તાના લેખકોમાં મરઘાના અબુલ કલામ “આઝાદ” મોખરે છે જેઓ લેખક ઉપરાંત એક પ્રખર વક્તા પણ છે. એમાં નવાઈ નથી કે એમને વાણીના રિતા તરીકે લોકો ઓળખે છે. થોડાક વર્ષોથી એમણે સાહિત્ય તરફથી મન ખસેડી રાજદારી બાબોમાં પ્રવેશ કર્યો છે. છતાં કોઇ કોઇ વાર હજી તેઓ ઝગડી ઉઠે છે.

હૈદરાબાદનો શોખ:—

ઉર્દૂ કેન્દ્રશાળોમાંથી હૈદરાબાદ નિઘળને દૂર રાખતી એ અધુરજ કહેવાય. કારણ કે હૈદરાબાદ હાલમાં તો ધણીજ અગત્યતા ધરાવે છે. દખ્ખણ સાથે ઉર્દૂનો સંબંધ કશોજ જુનો છે. કરિ “વલી” જેઓ આજે ઉર્દૂ કવિતાના ચોસર (Chaucer) કહેવાય છે, દખ્ખણનાજ હતા હૈદરાબાદની સરકાર. ઉર્દૂના ઉસ્તાદોની સરપરસ્તી કરતું એ જાણીતું છે “ઝૈફ”ને એ સરકારે તેજ્યા હતા; પણ તેમની વતન પરસ્તીએ તેમને ત્યાં જવા ન દીધા “ઝૈફ”ના શાગિર્દ “દાય” હૈદરાબાદ ગયા અને ત્યાંના રાજકવિ યયા તેમણે ત્યાં ધણી ઉન્નતિ કરી અને હૈદરાબાદનેજ પોતાનું વતન બનાવ્યું. એમના રકોબ “અમીર” મિનાઈ પણ ત્યાં પહોંચ્યા. પણ પોતે કંઈ કામદો ઉઠાવે તે પહેલાં મૌતે તેમને આ દુન્યાથી ચૂકત કર્યા. “જલીલ” જેઓ “અમીર”ના શાગિર્દ છે, તેઓ હાલ હૈદરાબાદમાંજ છે અને એમણે સારી નામના મેળવી છે. બીજા જાણીતા વકના મહારાજ સર ક્રીશન પ્રસાદ “શાદ” છે. “સરશાર” અને “શરર” પણ ત્યાં ગયા હતા તેમજ મરાઠાના શિબ્લીથી પણ તે બધી બાકી રહી નથી ખરેખર

હૈયાપાદે ઉદ્ધને ધણાજ દ્રૃઢ પહેંચાડ્યો છે. હૈયાબાદના ઉદ્ધ પ્રેમનો એક તાઓ દાખલો ત્યાંની ઉરમાનીયા યુનીવર્સિટી છે. જ્યાં દરેક વિષય પર ઉદ્ધમાંજ શિક્ષણ અપાય છે. ત્યાંના લાખાંતર ખાતા તરફથી હજારો પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે કે જેને સરકાર ખાસ રીતે પોષે છે. આ તકે જાણુવતાં ખુશ થાય છે કે ત્યાંના રાજ્યો દ્વક્ત સાહિત્યના મુરખીજ ન હતા પણ સાથે સાથે પોતે પણ એમાં ફાલો આપના, હાલના નામદાર નિઝામ સાહેબ ફારસીના અંતર જાણુકાર છે. અને ફારસી તથા ઉદ્ધ બંનેમાં કવિતા લખી શકે છે.

નવા ફણુગા:-

જ્યારે આ નિશાળો અને બેઠાની હિલ-ચાલ આપણે જોઈ ગયા ત્યારે હવે ઉદ્ધ સાહિત્યમાં નવા ફણુગા કયા કયા ઉગ્યા તે તપાસીએ. પહેલાં કવિતાને લઈએ. એની પ્રાચીન રસમ બદલવા સૌથી પહેલાં "ગાલિબ" ચોટ કરી. "ગઝલનો નાનો રસો મારા વિશાળ ખિયાલો માટે ધણુજ ઓછો છે" એ "ગાલિબ"ની પહેલી પુકાર હતી. તેના શાગિર્દ "હાલી"એ એ પુકારને વધાવી અને તેને અમલમાં મૂકી. "હાલી"એ ઉદ્ધ કવિતામાં નવા વિચારો, નવા ઉદ્ધારો, નવા જોમ આણ્યો, એમની જગમ-સદ્દર કવિતા "વતન" અને "બેવાહની મુસીબત" આજે ઘર ઘર હોંસથી વંચાય છે. એમાં શક નથી, કે "હાલી" નવી કવિતાના જ્યોતિર્ધર હતા.

બીજા કવિ કે જેમણે આ નવી હિલચાલમાં ભાગ લેજ્યો તે અહાબાદવાળા "અકબર" હતા. તેઓ અંગ્રેજ જાણુતા હતા અને કેટલીક વખતે પોતાની ગઝલોમાં અંગ્રેજ શબ્દો પણ બહુજ સંદેહાઈથી વાપરતા. સરકારી નોકરીમાં દાખલ થયા પછી તેઓ સેશન્સ જજની પદવી મુખી પહેંચી ગયા હતા. પોતાના સરકારી કામ ઉપરાંત તેઓ સાહિત્યને માટે

થોડા વખત બચાવી શકતા. તેઓ એક દીવાન મૂકી ગયા છે જે સાહિત્યમાં ઉચ્ચ સ્થાન ધરાવે છે. એમની ગઝલોમાં પશ્ચિમની નક્ક કરવાની ઝાટકણી છે પણ સાથેજ એમાં મઝાકે પણ પુરતો છે જેથી વાંચન બહુજ રસીક થઈ પડે છે.

ઉદ્ધ બોમ્બાયાઓના ખિયાલો ફરવી નાખનારાઓમાં "ઈકબાલ" મોખરે છે. "હાલી" અને "અકબર"થી "ઈકબાલ" નાના હતા તેથી તે લેહિાની અસર એમના પર પડે એ દેખીતું હતું; પણ એમણે પોતાની ખાસ શૈલીથી અને કળાથી જે સ્થાન મેળવ્યું છે તે સૌથી નિરાળું, સૌથી ઉચ્ચ, અને સૌથી ચઢીપાતું છે. ઈસ્લામ સંબંધી એમની કવિતાઓમાં એમણે "હાલી"ની જેમ વિલાપ કર્યો નથી પણ તેમાં આશાનાં નવાં કિરણો દીર્ઘ છે. પશ્ચિમની તલ્લીબ ઉપર તેમના વિચારો "અકબર" સાથે મળતાં છે પણ તેમણે વધારે હિંમતથી લખ્યા છે. એમને પશ્ચિમની રીસાની ખેંચી શકી નહિ. એમણે પોતાના માણસોને ખાત્રમાં પડતા ઘણીવાર ચેતવ્યા છે. વળી એટ-લુંજ નહિ પણ પશ્ચિમવાસીઓને એ ઘણીવાર આગાહ કર્યા છે. એમની આ મશહર કડી જે લખાઈ (૧૯૧૪) અગાઉ લખાઈ હતી તે ખરેખર સાચીજ નીવડી!

"તુરુહારી તલ્લીબ અપને ખંજર સે,

આપહી ખુદકુશી કરેગી;

જો શાએ નાજુકપે આશયાના,

બનેગા નાપાયદાર હોગા."

અર્થાત:- "તમારી તલ્લીબ તમારા પોતાનાજ ખંજર વડે આપઘાત કરશે જે માણે કામળ શય પર બંધાયો હોય તે વધારે ટકી ન શકે."

એમના દેશ ગીતોમાં એમણે ઐક્યતા માટે પુકારો કરી છે. એમની એક કવિતા તે રાજ-

હારી સહ એમા દેશીન તરફ ગયા છે
 "સારે બહાને બચાવ્યા હિન્દોઆં હમાર"

જનાં એમનો મૂખ્ય ખેત તો દારૂની કમિ
 તોઓમાજ મળે છે જેમાં એમણે પેતાને (જુગી)
 ઓગળાવી નાશીયાન બનાવી છે ઉર્દૂમાં
 "બાને શુદ્ધ" અને "હર્મે દલીમ" એ ઉર્દૂ
 શબ્દો પડે છે

"દુર્ગા સહાય" "સર" "નાદિર" અને
 ચક્રવર્તી" જેવાઓની આ નવા વિચારો
 ધરાવતા હરિઓની સેવા મૌતખ કાશુ લાગે ઉર્દૂ
 શાબા ગુમાની બેટી છે દારૂના કમિઓમાં
 'શાહી', 'એમુદ', 'આગા' રાએર "હસરત"
 મોદની, "નઝીર," "બિરિમલ," "જોશ"
 'નિગર' રિગરે આ નવા રંગને ખૂબ આગમ
 લાવી દેતા છે એ બધાના દારૂનામ લખીએ
 તો આ લેખ ધણે લ મો ધર્મનય હવા 'જોશ'
 અને "હસરત" વિશે કંઈક લખવું જરૂરી છે
 દારૂના કમિઓના ખાસ રાજદારી અને અડગ
 છે બંને અઝીદના નેતા છે અને તેથીજ
 તેમની હરિઓમાં એ વિચાર ખૂબ તરી આવે
 છે જો "હસરત" સાહેબ રાજદારી બામતોમાં
 અપમાત નહિ તો સહિષ્ણુમાં અગ્ને એક
 અતેજ દસ્તી મશુન "જોશ" મતીડાના
 પાણી જોરદાર લાગે છે અને ખાસ કરી તેને
 બોલે છે એમને દેશની આઝાદી ધર્મથી મળ
 વધારુ ગમી છે

ગદા: —

હવે આપણે મધ્ય તરફ નજર ફરીએ એમાં
 થક નથી કે એણે હવા બે માથે હાથમાં
 'અશી' જિત્તી કરી છે હવા એને વધારે રમીક
 'અનારવાની દહાએ ધણી આરમ્બકતા છે હું
 સર સંપદ અને તેમના નિમણે રિપે ફગી મથો
 છું અને 'આઝાદ'ની ઇતિહાસીક વાર્તાઓ વિશે
 પણ હિચારો ફગી મથો છું એ સાહેબો થઈ

મોલવી નઝીર અહમદને નોંધવા જોઈએ જેમણે
 પોતાની સાગી અને સરગ બાધાથી ઉર્દૂને
 નવા જોમ આપ્યા એમણે ઉર્દૂની રીતની
 નવલકથાઓ લખી છે જેમાં "મીનગુડ ઉર્દૂ"
 અને "હરમગુન નમુદ" ખૂબ ખ્યાતી પામી છે
 એમના પ્રવચનોએ સ્ત્રી કેળવણી તરફ લોકોનું
 ખાસ દરેકને મુસવમાનોનું—પાન બેચુ" છે
 ઉપસા બે મુત્તદામગી પ'તા મુત્તદનો અગ્રેજમાં
 અનુવાદ થયો છે અને એ પ્રવચક ધણીવાર
 ઉર્દૂની પરિચાઓમાં ટેકાટ પુક તરફ પસ
 થાય છે મનલાનાએ જાણેને લગત થકા
 બાણો પણ આપ્યા હતા, અને તે ઉર્દૂ
 દારૂના દોનારી લોકોના મન ફગી લીધે હવા
 એમના ધર્માખરા બાણો હાલમાં ગયા છે જે
 વાચકાથી ધોજાજ રસ પડે છે

નવલકથા:—

"કુસાનએ આઝાદ" લખનવાની રીત
 "ઝોધ અખવાર"માં હપાટુ હતું તે "સરશાહી
 એક ઉત્તમ નોંધેલ છે એને રાજ સીમિક
 પેડે હપાતા ધણેજ અમતુ પાપુ હવા એમ
 તે લખનવા લખનવા દરેક વર્ગને ચિતાર
 પામી દિતને આનંદ થાય છે "સરશાહી
 નોંધેલો ધણી છે અને દરેક નોંધેલ એક ફરજ
 એક ચડીયાની કે ફરતી ચિતાર દોરવામાં
 એમણે દમવા કરી છે અને એમની
 નોંધેલોના મૂખ્ય પાત્રો ખરી હાલમાં મળી
 આવે એવાજ છે પણ એમની પહોંખરી
 નોંધેલોમાં પાત્રોને એક સરખાજ બનાવવામાં
 આપ્યા છે તેથી વાચન નામની શક્તિ નથી
 આશામદ ચશેદુલખૈરીના દારૂનામાં પણ
 ખાન બેચે એવા છે તેઓ નઝીર અહમદના
 સગા થતા હતા તેથી તેમની આડી અસર
 તેમના ઉપર થઈ હતી એમનો ઇન્તિઝાક બેચ
 વધ પર થયો છે એમના લખણો ખાસ
 સીએ મારે છે એમને ખ્યાલીમાં લાવવા

“સપ્તકે ઝિંદગી” નામનું પુસ્તક હતું. પછી તરતજ “શામે ઝિંદગી” બહાર પડ્યું. એમની વાર્તાઓમાં કહ્યું છે (TRAGEDIES) અને એ રંગના એઓ ઉત્તમ લેખક છે. તેથીજ તેમને “મુસન્નિરે ગમ”નો ખિતાબ મળ્યો છે.

ઉર્દૂના બીજા નવલકથાકાર “દૈદર”ને પણ બૂલી શકાય એમ નથી. એમનાં લખાણો પર તુર્કીના ઇતિહાસે ઘણીજ અસર પાડી છે. વિદ્યાર્થી તરીકે એમણે તુર્કી ભાષા શીખી હતી. પછી એમના મેસોપોટેમીઆના પ્રવાસે એ ભણતરમાં વધારો કર્યો. જે તેમના લખાણો પર દર્શનની છાપ પાડી ગઈ. એમણે કરિષત નિબંધો ઘણાજ લખ્યા છે જેનો સંગ્રહ પુસ્તક રૂપે “ખિયાલિસ્તાન” ના નામથી પ્રકટ થયો છે.

ઉર્દૂ, અંગ્રેજી નોવેલોના ભાષાંતરથી પણ ઘણું વધારવામાં આવ્યું છે. એ જણાવતાં ખેદ થાય છે કે અનુવાદોએ પોતાની ચુરંદાસી સારા પુસ્તકોની કરી નથી. છતાં આજે ઉર્દૂ ભાષા બીજી ભાષાના અનુવાદો સિવાય પણ બહુજ વિશાળ અને બહોળા છે. એમાં આજે દરેક ક્ષેત્રે ઉપર જોઈએ ‘તેના સારાં અને ઉપયોગી પુસ્તકો મળ્યાં આવે એમ છે. અંગ્રેજી ભાષાના અનુવાદો સિવાય એમાં હિન્દી બીજી ભાષાના પુસ્તકોનો અનુવાદ પણ મોંઘડું છે. ખાસ કરીને બંગાળીનો અનુવાદ એમાં પુરો છે.

કુંડી વાર્તા:—

લલમાં કુંડી વાર્તાઓ પર આખું હિંદુસ્તાન મરી શીટ્યું છે એનું કારણ પ્રથમનું સાદિત્વ છે. કુંડી વાર્તા લખવામાં સૌથી મોખરે આવે એવા મુન્સી પ્રેમચંદ લલમાંજ થોડા સમય ઉપર ચુરંદા થયા છે જે તેઓ વધુ દબા હોવા નો ઉર્દૂએ એ દિશામાં ખૂબજ પ્રગતિ કરી હોવા! એક બીજા હિંદુ લેખક મુન્સીનને પણ આ નંક બચવા ન જોઈએ. ફિ “લગીઝ” નવલકથાએ

પણ ઘણી કુંડી વાર્તાઓ લખી છે જે લોકપ્રિય છે. પણ તેમણે હવે તેમનું ‘ખ્યાન કવિતા તરફજ રાખ્યું’ છે. જવાન લેખક અખ્તર હુસેન જેઓ લાલ નિલાયતમાં છે તેમણે પણ ‘પોતાની કુંડી વાર્તાઓ લખી ‘મુદખ્ખત અને નફરત’ ના નામથી એક સંગ્રહ બહાર પાડ્યો છે.

ખ્યાન હસન નિઝામીનો ફાળો બહુજ આકર્ષક છે. તેઓ ઘણીજ સાદી અને સરળ ભાષા લખે છે જે વાંચકોનાં દિલ દરી લે છે. એમણે ઘણાંજ પુસ્તકો લખ્યાં છે અને એમનો વાંચક વર્ગ પણ બહોળો છે. સાથે સાથે તેઓ એક મશહૂર પત્રકાર પણ છે.

ઈતિહાસ :-

ઈતિહાસિક પુસ્તકો પર આવતાં મારે ફક્ત મૌલવી ઝકાઉલ્લા સાહેબનું નામજ આપવું છે જેમણે હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસ ઉપર એક મોટું પુસ્તક લખ્યું છે. ઇતિહાસિક પુસ્તકો જે કોર્સમાં આવે છે તેમને આ તકે ગણાવી શકાય એમ નથી. પણ એટલું તો ખરું કે ઉર્દૂ હજીએ સારા ઇતિહાસિક પુસ્તકો પર છે જે ન મવસાનાના પુસ્તકો જેવું બારે હોય, ન રફલમાં ચાલતાં પુસ્તકો જેવું આછું હોય.

ઉર્દૂ ભાષાનો ઇતિહાસ લખવા હજી એવા એકાદ વધુ “આઝાદ” ની જરૂર છે જેમણે “આમે દયાત” લખી હતી. સકંતના સાહેબે અંગ્રેજીમાં જે ઉર્દૂનો ઇતિહાસ લખ્યો છે તે ખરેખર પ્રસંશા પાત્ર છે. એ પુસ્તકનો ઉર્દૂમાં પણ તર્જુમો થઈ ગયો છે. સકંતના સાહેબે એક બીજા પુસ્તકની પણ શરૂઆત કરી છે જે બે લાંગમાં પ્રગટ થશે, એ પુસ્તકમાં તેઓ ઇન્દો-યુરોપીયન ફિડે કવિઓ પર પ્રકાશ પાડશે. જે ખરેખર એક કીમતી ચીજ થઈ પડશે.

જીવન ચરિત :-

જીવન ચરિત ઉપર ઘણાંજ પુસ્તકો લખાયાં

છે “કાલા”ની “હયાને જીવીદ,” “હયાને સાધી” અને “માદગારે માનિય” વાચના જેવા પુસ્તકો છે ખાસ કરીને મરાઠાના શિશ્વીના લખાવવા છવ્વન ચરિત્રો દાદ આપવા લાખક છે એમની “ધીરગુજ્જરી” એક અગ્રેસ કૃતિ છે

ઉર્દૂ દ્રુમા :-

ઉર્દૂ નાટક પર પ્રકાશ ન નાખનારા આવે તો આ વેખ અહુરો કહેવાય પુરાતન સમયમા પણ લોકોને નાટકનો શોખ હતો એ સંકેતવાના નાટક પરથી જણાશે પણ એનો ઉપયોગ સારો થયો નહિ “અમાનત”ની કવને લખાવલી “ઈદર સમા” ઉર્દૂ સૌથી પહેલું નાટક મનાય છે તે પછીથી નાટકના નામે રોઝી કમાવાનો રસ્તો અને એને ધણે બનાવનામા પારમીઓએ મોઠો બગ બજાવ્યો છે એ બોલ્યો મોઠો મોઠો કપનીઓ રચાવી મેકપીયરના ધણા અગ્રેસ નાટકોનું ઉર્દૂ લખામા ફગાન્ટર થયું છે જે ઉર્દૂ રોજ પર ધણાજ દામયામ થયા છે ટ્રેલાક નાટ્યમારોએ હિંદુસ્થાનના ધર્મગુરો અને ધર્મને લગતી જામનો પર પણ નાટકો રચ્યા છે મોઠપણું હિંદુસ્થાની નાટક ગાનતાન મિના હાલુ નથી તેથી દરેક નાટકને ઓપેરા (Opera) પણ કહી શકાય એ નાટ્યમા કંઈ ને કંઈ પરોવાઈતી અસર જરૂર જણાવનામા આવે છે હુકમા ઉર્દૂ દ્રુમા હજી એના ધીય પર પડેલો નથી

એ પોતાની જિંદગી મુધારી શકે તે પરવા તો બોલતા ચિત્રપટોનો કામો આગો, અને નાટકનો ઘણે બાગે નાશ થયો છતાં એ બોલ પરોથી એના મારે એક રસ્તો તો ખૂલ્યો અત્યાર સુધી ફિલ્મ કંપનીઓ લખાઈ ગયેના નાટકોજ ઉતારતી હતી પણ જેમ જેમ વધારે વધે બોલપટોની માગ વધતી ગઈ તેમ તેમ નવા બોલપટો લખવાની જરૂર જણાઈ પડેલોમે ફિલ્મના ઉત્પાદકોને મુશ્કેલીઓ રોકવા પણ

જેઓ ખાસ ફિલ્મની વાર્તાઓ લખે છે એ મુશ્કેલીઓ ઉર્દૂની ખિદમત કરના કચ્છતા હોય, તો આ એક ધણીજ મુદ્દ તક છે જે આવક પણ કરી આપશે અને સાથેજ સરેશ પણ છે એ જનાન નાચકોશ જે ઉર્દૂ દ્રુમાને ફેઝ પહોંચાડી રહ્યા છે અને હજીએ તેમનાથી ઘણી આશા રખાય છે તેઓ હાજીમ “શુભચ” અને ઇમતિયાઝ અરી “તાઝ” છે ઉર્દૂ નાટકની દુનિયા સાથે મરફમ આઝા ‘હથ’ નું નામ ખાસ સંકળાયેલું છે જે બૂલવા ચેગ્ય નથીજ

અખબારી દુન્યા :-

આ વેખ પૂરો કરના પહેલા થોડુંક અખબારી દુન્યા ઉપર પણ કડી દેવું જોઈએ ઉર્દૂને વધારવામા એના કારનામા કંઈ નાના મુના નથી ટ્રેલાક ચોપાનીઆઓએ ખરેખર ઉર્દૂને મદદ આપી છે પણ હાલ તે બધું ઘણું ગયા છે થોડુંક હજી આતુ છે હાલના ચોપાનીઆઓની કુચ ગણતરી કરીએ તો વધારેના બીજા બે પાના લખાઈ પડે તેથી થોડાકનો પરિચય કરાવવો ઠીક પડશે

આ તકે તે બે ઉત્સાહી નેખાને તો નહિજ બૂલાય જેમણે લગભગ પોતાની જિંદગી એમા અર્પણ કરી છે એક મરનાના અબદુલ હમ છે જેઓ ત્રીમાસિક ‘ઉર્દૂ’ના એડીટર છે અને એમ ઇડિયા અન્ડુમને તરફથી ઉર્દૂના સેક્રેટરી પણ છે બીજા દયાનારાયન નીચમ છે જેઓ “અમાના”ના કાનિન એડીટર છે હાલમાજ “અમાના”ની સિદ્ધર જુનીરી ઉર્દૂવાઈ હતી

ઈન્ક પત્રોની તો ઉર્દૂમા ખૂબજ સરમર છે તેમા ખાસ કરી મરનાના અફરમીખા સાહેબનું નામ બૂલાર એમ નથી એમણે એક અગ્રેસ લેખક તરફ નામના મેળવી છે તેઓ કવિતા પણ લખે છે અને જોરદાર વક્તા પણ છે તેઓ ઘણા પુસ્તકોના કર્તા છે અને સાથે ઘણા પુસ્તકો જાનાવર પણ એમણે કય છે એર્ડ કર્જનનું મગદૂર પુસ્તક “ઈરાન”નો જ

અનુવાદ એમણે કર્યો છે તે બહુ જ લોકપ્રિય થઈ પડ્યો છે. આજના દિનિકા અને સાપ્તાહિકમાં ઉર્દૂ ભાષા પર અંગ્રેજીની અસર ખૂબ તરી આવેલી દેખાય છે. ઘણા પેપરમાં અંગ્રેજી શબ્દો હંસી રીતે ભરી દેવાની પ્રથા ચાલુ છે અને ખુશીની વાત એ છે કે એવા ઘણા અંગ્રેજી શબ્દો ઉર્દૂમાં એવા આઆદ ગોઠવાઈ ગયા છે કે તેમના વગર ભાષા ફિક્કડી માત્રમ પડે છે. એ બધું હોવા છતાં એટલું કહ્યા વગર આજે તેમ નથી કે દરેક એડીટર એમ કરવા પુરતા કાબેલ નહિ હોવાથી એ અંગ્રેજી શબ્દો ઉર્દૂને લાની કળાં યથા પડે છે.

આ લેખનો હેતુ:—

આ લેખમાં બધા વિષયો પર પુરતો પ્રકાર પાડવાનો હેતુ એટલોજ છે કે ઉર્દૂને લીધે આજે હિંદુ ભરમાં એક મોટો સંવાદ ઉભો થયો છે. વાંચકો હવે બરાબર સમજી શકશે કે ઉર્દૂ ભાષાને બનાવવામાં ફક્ત મુસલમાનોએ નહિ પરંતુ બીજા દરેક કૌમના અને ખાસ કરી હિંદુઓએ ઘણીજ મદદ કરી છે. એ ભાષાને આજે રાષ્ટ્રભાષા બનવાનો નેટરો હક છે; તેટલો હિંદુસ્થાનની બીજા કોઈપણ ભાષાને નથી અને હું ઘાવાથી કહું છું કે ઉર્દૂનું ભવિષ્ય એ બી કૌમની ચાલુ મહેનતોને લઈ હિંદુસ્થાનની અક્યતા પુરી પાડશે. (સર અબદુલ કાદિરના એક લેખ ઉપરથી)

એ. એસ. મેકુલની માલેફાની
પાગલ કોટેજ બેકરી

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર.

કેકરા,

બદામ અને સાદા બીરકોટ,

નાનખાઈ,

હડીમી બીરકોટ,

પાઉ,

નાન,

શીરમાલ,

બીગેર.

એકવાર ટેસ્ટ કરો

જરૂર તમને સંતોષ આપશે.

રાંદેરની મુલાકાત લેતાં
ક્યાં જમશે?

ધી પાગલ કોટેજ
રેસ્ટોરાં.

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર

બ્યાંની દરરોજની નવી નવી
વાનગીનો ટેસ્ટ તમારા મોઢામાં
યાદદારત રૂપે રહી જશે.

માલિક:-ઈ. એસ. મેકુલ

ગાંડેર ખખર

બી એ. બનાકે કયું મેરી મિટ્ટો ખરાબ હી?

આતુ નનીના નવી મેરનીના બનાનામા બી એ પાન કન્ટા કોણ વધુ કમાઈ શકે છે?

વેબ્બ—અ સી. ચિગ્લી (દાસ—રવિ)

નોટ—બી એ બનાનાની લાવસામા મરી ફીરનાઓને સરેમ નવર્ષન અને તેમને સર હક સ્થાપિત

હુ બાગી ગણને મોઢિ યર્મી મેરો પિતાના ધમા અને મારી મહેનત । હુ ઇન્ડ્યુએટ બની ગયો મોઢી નોકરીની લાવસાએ નોંધી પાણી કરી રાત્રીને દિવસ ગણી, આરોગ્યનાને નાશ કરી હુ મકન્ડ કનાસ બી એ મા પાસ થયા પાસ થયા પડી કરવુ શું ? એજ । જ પ્રત્યેક ઇન્ડ્યુએટ થનારાઓના મનમા દોષ છે તે । નોકરી ।

નોકરીની ગોથમા હુ નીચો ૮ એક ઓફિસમા ગયા ઓફિસર સાફેને મળ્યા નોકરીની અરજ કરી તે મેન્દા— દિનમા આવે, તો મામિક પીઆ રીસ મળે અને તે પછુ મે માસ મા ।

આ સાબળીતાજ મારા મનમા નાઆ હુ, ૮ ન ઓફિસરનુ 1500 બાગી નાશુ । રીક । આનો નૂખતાનુ ક કાણુ પાવુ છે ? તેને બદલુ પછુ ન વિચારું ક ત્રાસથી નગીજ ડીઆ મામિક બચુનરના સમય નુંથી અરજના રેડા । કહ આપારણુ બાજુનર પછુ હુ બળ્યા નથી । બી એ પાસ થયો છુ 1000 વિવ્રનમા નહિ તોપણ મન્ડ કનાસમા । અને નોકરી કડો માસિમ રીસ ઉપરડીની । પ્રમિલરી નહિ । ઉપરુકી મનકરી નહિ । રે વ ક પનીના હી । એમની નહિ । અને માસિકે રીમ રૂપરડીમા સવારયા સાજ મુખી મરજ મજુરી કરો । છ । નોમન્મ । આમ બબડતા મે તે ઓફિસના પાલીયા હયા અને લાગી સડકે વાના લાગ્યા ચાનવા વાના વિચાર્યું, કે હવે હુ કન્ટુ નેકેએ ? પછુ બંડી ઓફિસમા તો ફરી ન્યો છુ પરવુ

એ સધળી ઓફિસમા નાધાપકોજ વમે છે એ નાકદરાઓને બી એ ની કદરજ નથી 'સેરી' નો વેકન્સી' કહેતા અગકાનાજ નથી'

આ પ્રમાણે મનમા બનડો ચાલો જતો હતો, એક જનારાએ પોતાના સાથીને મનીની દુકાન તરફ આગળી કરી બનાવના કદવુ—'એ તો ખરો । આ મોની દક્ષ નરમા વીસ લગતર ઉપરાત ગકક ફરો માલિક મની મેરો છે । સારી પેદાશ છે ।

આ વાત મારા કર્બપટ પર પડતાજ મો વિચાર થયો, કે મોનીની આવક વિશે જણુ જોડેએ યોગ્ય અને દુમન તરફ ચાલે દુકાન પર જતાજ મોનીએ પ્રણામ કયા અને પૂછ્યું —

'કડ બાનુ સાહેબ ! કર્મ બનાનારાવતુ ક ।
'નહિ । કમ પછુ બનાનારાવતુ તો નથી ।
૨ મનમા જગતા મો યો
તા પધારવુ કમ ચતુ ?
'અમજ । તમને કે પુછતુ હ
ખુશીયા પછે ।
'તમારી દરગજની આવક ય છે ?
કમ વધા નથી । મેજના ચાર પ
રૂપીઆ મળી વળ ૮ ।
'કેટલી મુડીથી તમે દુમન ચાન કોરી ?
'મુડી કુડી તો કાંઈ પછુ ન હતી માત્ર
રીસ ચાગીજ ડીઆના ના ઓખરો ખર્ચક
પાયા હતા'
'તો રીડી કેટલા દિનમામા આ મમ
ગીબી લાવુ હતુ ?'
'વધે કેઈ દિનિ । ચા પાચ રમ

લાગ્યા હતાં, પરંતુ જ્યારે કામ શીખવું શરૂ કર્યું હતું, તે ઘડીથીજ આડ આના પાવલી પેદા કરી લેતો હતો.”

“અને તમે ક્યાં સુધી લગ્યા છો?”

“કીક ભાઈ! કંઈ સોનીતું કામ શીખવા માટે બી. એ. યવું પડતું નથી! સાહેબ! ચોથી પાંચમી ગુજરાતી સુધી બહોલો છું. પછી તે પછુ છોડીને કામ પર લાગી ગયેલો!”

આટલું સાંભળી મેં મારો રસ્તો પકડ્યો. વિચારવા લાગ્યો, કે “આ અભણ સોની મુંડી વગર માસિક દોહડો રૂપીઆ પેદા કરી લે છે, અને એક હું છું!” એકન્ડ કલાસ બી. એ. પાસ! મોળ આનાના આડ આના યર્ષ રહ્યા છે! સાળીરા રૂપીઆ માસિક ખરચ કરીને બહોલો અને વીસ રૂપીઆ માસિકની નોકરી મળે છે. પ્રાથમિક શાળામાં માસ્તરોનો માર ખાધો તે અલગ! સેકન્ડ્રી સાધ્યમિક શાળામાં ગાળો અને કપમ્મ ખાધો તે જુદા! કોલેજમાં દિવસ રાત્રી મહેનત કરી તે મફત! “આજ વિચારમાં આશ્ચર્યજનકો હતો, કે રસ્તાની જમણી બાલુએ ખટખટનો અવાજ સંભળાયો રહેયું. એક મિત્રી મોટર રિપેર કરતો હતો ત્યાં હું થંભી ગયો. દસ પંદર મિનિટમાં એણે ડૉ પાર્કિસ કંદી અને કોકકાક કરી મોટરને દુરસ્ત કરી દીધી.

“મલુરી!” મોટરના માસિક પુછ્યું.

“ફક્ત પાંચ રૂપીઆ!” મિત્રીએ વિના સંકાપે કહ્યું. મોટરના માસિક પાંચ રૂપીઆની નેપ મિત્રીને આપી દીધી. મિત્રીએ મોટ લાઈ ગજવામાં મુદી દીધી. હું આગળ વધ્યો મિત્રી પાસે જઈ મેં પુછ્યું—“મિત્રીશ! આ કામ કેટલા દિવસમાં તમે શીખેલા?”

“મરેજાન! મારા જાપદાનો કામો મુદારનો છે. નાનપણથીજ આ કામને ધર પર બનતાં જોયાં કરતો હતો અને વ્હલે પછુ કંઈ ઘરઘાટ કરતો. આ પાનતું તો સરઝાનથીજ

પેદા કરી લેતો. હમણાં તો હું પાંચ યર્ષ ગયો છું.”

“કીક! દરરોજની શું આમદાની કરી લે છે?”

“કંઈ ખાસ નથી! સમય પર જેતું કામ આવી જાય, તેવી આમદાની યર્ષ જાય છે.”

“તો પછુ!”

“સાહેબ! કંઈ કેકાણું નથી! કાઈ દિવસે તો કંઈ પછુ નથી મળતું, અને કામ આવી ગયું તો વીસ પચીસ રૂપીઆ હાથમાં આવી જાય છે.”

“સરેરાશ શું પડે છે?”

“પરમાત્મા આપનાર છે. ન આપે, તો બૂબે ન મરી જઈએ! કપમાં લતાં, ખાતુંપિંતું ચમેરે ખરચ આ આમદાનીના બરેસે છે.”

“તો યર્ષ જતી દરો શો સવાસો રૂપીઆની આમદાની મફતના દિનમાં!”

“હાજતો! એનાથી એકી દોષ, તો કામ કેવી રીતે ચાલે?”

“જેટલું ભણ્યા?”

“હ, હ, હ, હા! ગુજરાતી ત્રીજી પછુ અધુરી મૂકી છે. સાહેબ! અમારા કામમાં બી. એ. યવાની જરૂર પડતી નથી.”

અમારી આ વાતો આશ્ચર્યજનક, કે સામે એક જેન્ટલમેનને દરજી સાથે ગયેલો કરતાં સાંભળ્યો. દરજી કહેતો હતો ‘નુલન ટ્રાટની શીલાઈ ચર રૂપીઆથી એક પાર્ષ પછુ એકી લેવાનો નયો.”

“પણ તેં તો મારા સામેજ પાંચ કલાકમાં કોટ તૈયાર કરી નાંખ્યો છે! આખા દિવસની મલુરી એક અભણ માટે ચાર રૂપીઆ વધારે છે.” જેન્ટલમેને તકુદીને જવાબ આપ્યો.

“હું અભણ છો રહ્યો! તમે તમારી બી. એ.ની લાયકાત તમારા ગજવામાં લપેટીને રાખી મૂકો. મલુરી કરી છે અને મલુરી લઈશ. ચાર રૂપીઆ ગયા હાથથી મરીન પર

મૂંઝી દો!" દરજી પાળુ બેપરવાઝરી જવાબ આપ્યો. જેન્ટલમેને લાચાર બની ચાર રૂપીઆ આપી લીધા.

મારા મગજમાં, ચકર આવવા લાગ્યા. હું મારા મુઠાપત્રો, એ દરજી સાથે કરીને મનમાં ને મનમાં હાડી ગયો. છતાં દરજી પામે. જઈ પૂછ્યું. "ભાઈ, રેલ્વે! શું હતું? શેનો જવડો હતો?"

"પેલા દેશી સાહેબનો ગરમ દોર બીગ્ગ ડાઉનનાં કપડાં પડ્યાં મૂકી રેપેરિયલ રીલી આપ્યો, તો પાચને બદલે ચાર રૂપીઆ આપતા પણ તેમના પેટમાં ચુંક આમેલી!" દરજી એક શહેનશાહની જેમે બોલ્યો.

"આ ફૂકાન, ચલાવતા નમને ખર્ચ શું થયેશે?"

"ખર્ચ શેનો? ખર્ચ ખર્ચ કંઈ નહિ! મશીન પાળુ, હાથેથી લાવેશે! તેનો દરતા તો હવે લસાઈ ગયા છે. મશીન મારે છે એક કાતર અને આ મેઝરપડી! આ પાટીયુ તો મારા ઘરનો મુસો છે. ફક્ત જાત મેંડેન છે!"

"દરોજની આમદાની શું થઈ જાય છે?"

"આ બે શીખાઉ કારીગરો સાથે પાંચ સાત રૂપીઆ પંડી જાય છે."

"તમે આ કામ કેટલા વખતમાં શીખેલા અને કમિશનમાં!"

"અમારે થોડું બી. એ. થયું હતું! ને જેનેજ ફોનેજમાં જઈએ! ટેકસિરેંગ રફો તો હમણું હમણા નીકળી છે. હું એક દરજી પાનગી ફૂકાનમાં રહી બે વરસમાં કામ શીખેયો."

"લખેય છે કેટલું?"

"હસ દાન મુઠી આકાષગુ આવડતા તથી ગુજરાતી બીજાથથી મારતરને છરી રફેટ મારી નાસી આવેશે."

જેટલામાં ચાર માત્ર પુટ પોલિસ કરનારા છેકરાઓનાં આવી સહવા, અને ગેલમાં આવી બોક્ષા લાગ્યા એક બોલ્યો. "ઝોરામલા! ને

હું તો આ ગલીને પેલી ગલી પ્રક્રિને ઉભા બમરે આપ્યો; એટલામાં તો મેં સાઝ છ આના લઈ લીધા."

"તારા કરતાં હું વધી ગયો. હું ચાર હોટલો માલુ ફર્યો છું. એટલામાં તો મેં ત્રણ આતા લઈ લીધા છે." કાળીઓ ગર્વ સાથે બોલ્યો.

"બેસ! બેસ! તમારા બંને કરતાં હું વધી ગયો. મારી પામે સારી દસ આના. આવી ગયા છે." મચુરીગો ગજવું દલાવતાં બોલ્યો.

મારા મનમાં આવ્યું, આ પુટ પોલીસવાળા છેકરાઓ કરતાં પણ હું ગયો! મારી બી. એ. ની ડીગ્રી તેમના આગળ ખાંખી પડી. દેખાઈ હું આગળ વધ્યો. મારી પછવાડે ગોવાનો અગળ સંજાગો ફરીને, નોંધું, એક ખટારાવાળો ઈટા ભરી મારી હાંકે છે, અને મોઝાથી ઈટાપર બેસી ગાવામાં મસ્ત છે.

"એઈ! તુ તો માય છે. ખટારો હાંકે છે? હાલ ખટારો! એક તરફ!" એક વિક્ટોરિયા ગાડીવાળાએ કહ્યું.

"આવું છું તેમાં તારા બાપનો શું ઈજ્જત છે? "ખટારાવાળો ઈટા પર ઉભેલ ચઢી ગયો. ગાંઠાં વધી મજા માગમજોચ પરથી બોંચેબોંચે રહે થક બાચબાધીમા એકે ઘાસવાળાને થકંક લાગી ગયો ને પણ ઉમેરાઈ ગયો. ત્રણ જણા સડવા અધેડા લાગ્યા. એટલામાં એક માઉન્ટ પોલીસ તે તરફ આવી ચડ્યો. તેને જમણે કારણ પછલા માંડ્યું.

સાહેબ, "વિક્ટોરિયાવાળો અને આ ઘાસવાળો એ બંને ગળે મળીને મને માર્યો છે. અને તમુ રૂપીઆ દિવસની મારી મચુરી પડીતી લાધી છે." ખટારાવાળાએ ખુલામાં કહે.

"જુદા છે સાહેબ! ઉલ્ટા ખટારાવાળાએ અને માર્યો છે અને બે રૂપીઆ મચુરી આપે મેં માત્ર ભેગીને ભેગી કરી, તે છીનવી લીધી છે." ઘાસવાળાએ રડતા રડે કહ્યું.

માઉન્ટ પોલિસે શું ફેસે આપ્યા તેની

મને ખબર નથી, પરંતુ મેં સંચેટ-રીતે એ નિશ્ચય કરી લીધો, કે આ જમાનામાં જ્યાં કંઈ આમદની સાથે સંબંધ છે, એકંદરે કલાસ એન્ટી-એટ કરતાં ઘાસવાળો જ સારો છે. પચાસ સાડ રૂપીઆ માસિક પેદા કરી લે છે: ધી. એ. પાસની પેકે ઘરેઘર: માસિક વીસ રૂપીઆની તોફારી માટે કોફરો તો ખાલી પડતી નથી હાથ! બી. એ. પાસ! હું કંટાળી ગયો હતો અને થાકી પહોં ગયો હતો, એક નિર્જન સ્થળે બેસી 'બી. એ. બનાકે ક્યું મેરી મિટી ખરાબ કરી'ની પિંગળ મુક ગઈલ લક્ષકારવા લાગ્યા.

બી. એ. બનાકે ક્યું મેરી મિટી ખરાબ કરી! ટીપ્પી વેલ મુઝકો હો ગઈ સુરત અગ્રાબા! બી. એ. ને તો એબી બના કે, છોડ દીસા હય! મુસ્લિમ પાર્થ મિલતી હય નાનો કબાબા! ખફગીથી નોકરી કે લીયે ઓરુ બના બી. એ. મિલતા જવાબ, હય ન જરૂર જવાબ-કા! હાલતે શબાબ તો બહારસી હો ગઈ.

બી. એ. બના તો જોઈ હય લખી, નવાબા! એક વૈકુંઠ્યો દુકાંનો હુવા! મેરા મુઝર: બયકે હુવે થે-રોડ, થી-સુરત મિર્ગબા! પુછા કે તલબ નોકરી કરી હય મુઝે જનાબ; બોલકો - સયો-આ-લ-ય હાં મે-શિતા જા! હરૂં મમે-જન્કાર-કિયા-તેલી ત-બોલીને: દલાખી તો તકનેલી, તમા-સુરત જનાબા! એડિટર તો એટલે સાથ બોલ ઉઠા યું: "નોવેકેન્સી, તુજ એજન્સી બોલો કિતાબા! ગુર પોલિશ પે આખરિય આમાદા હુવા મય: રેહતી સુબ્હસે શામ તક સુરત હિજાબા! જિસ જ ગયા વહાસે નાકામ હી ફિરા: કહેતા કોઈ દુકાંનતો બોલો શરાબા! તિફલી મય એ. બી. સી. ડી. કે બહસે અનેક બે: પડતા તો રોડ મિલતી યુઝીનન સવાબા! એસા હી થા તો 'ચિરતી' બનતા ન બી. એ. એથ: બી. એ. જનાકે ક્યું મેરી, મિટી ખરાબ કરી!

એ. સી. ચિરતી (લેખક રહિત)

પ્રેમ ભાવન

દૃઢ્યની રસભિની ઉર્મિઓ

લેખક: "આઝાદ"

મહારાજાનને પ્રકાશ છીનવીને

હવે તું આ ક્ષિપ્ત છે—

ફરી ત્યાં આવી જાય,

જ્યાં મહારી અભિલાષા વિહાર કરે છે.

શું પ્રેમ પણ સૌન્દર્ય પેઠે નશ્વર હોય છે.

નકલી આગ્રહની વસ્તુઓની પેઠે

શું પ્રેમ મંદ પડી જાય છે?

શું પ્રેમ નકલી પણ હોય છે?

પ્રેમ સમયના બંધનથી આઝાદ હોય છે.

તેને કોઈ અંજીર પહેરાવી શકતું નથી.

પ્રેમ આઝાદના આત્માનું બીજું નામ છે.

તેને બંધનમાં કોઈ જકડી શકતું નથી.

તું મહારાજાનમાં પડછાયા સમ આવી

અને આ પડછાયાએ

મહારાજા આત્માને અગ્રાધી દીધો.

કેવો પ્રકાશવંત પડછાયો?

કેવો અગ્રાધપૂર્ણ અધિકાર?

પ્રેમ તો આત્માનો ખોશક છે.

દેહનો શલ્યગાર નહીં.

તે તારા દેહને શલ્યગારી લીધો.
પણ આત્માનો શલ્યગાર?આજે મહારાજા આત્મા ફાઈનલ રહેશે
જેવી રીતે તારા કેશની લટ.
આ તો કેશના માટે આકુળતા
પરિણામ છે

કિન્તુ મહારાજા આત્માની શું?

વાજાના મૈન તારોને છેડીને—

તેને સ્વપ્નમય આલાપોને ભૂત કર્યા
તેને જગાડ્યા છે.

તું સાંભળ.

તે રાખતા ઢગલાને વિખેરી—

તે માંથી દબાયેલી શિલ્પગારીઓ કાઢી
તેને પુછીને બહારાવી.

શું આંસુથી છુલ્લવા માટે?

કુલી પોતાની ખૂબીમાં વીંટાઈ-ઉઘી ન
હતી.

અકળે ગલગલીયાં કર્યા—

કલી હસી પડી.

સમીરનો એક ઉન્હોં એકો આનંદો.

અને ખિલખિલાટ કરતા પુષ્પને બાળી દીધો.

તે કહ્યું હતું કે "ત્રી" કલી ભૂલતી નથી

પુરુષ જલ્દી ભૂલી જાય છે,

હા! ખરું છે—

તું આ ભૂલી રહ્યો છું— તું ભૂલતી નથી

તહીરી કાતિલ દ્રષ્ટિએ દિલના ઝખ્ખોને

છોલી નાખ્યા.

જે કદાચ એમ પણ કહાતા નહીં.

શું આ ઉપકારનો ઉત્તર

આંસુ હોઈ શકે?

પ્રેમ આત્માની પૂકાર છે.

ધરણ્યો યાદી જાય છે.

પણ પ્રેમ સમયની સાથે ખિલે છે.

દેહ નષ્ટ થાય છે. અને આત્મા જીવે છે.

તહે સ્વપ્નમાં જાગતાં જોયું હતું.

હવે નિદ્રામાં પણ દેખાતું નથી.

તહે માફે સ્વપ્ન છીનવી લીધું.

જેણે મહારાજાનને રૂપાળું બનાવી
રાખ્યું હતું.

દિપક હતો પણ મૌન.

તહે તહેને ચેતવ્યો.

શિખાઓએ દિપકને જાળી નાખ્યો.

અને માત્ર 'કંડા' આંસુ, રહી ગયાં.

જહેઝમાં તથા લેટમાં આપવા માટે

તાજ કું. લીં લાહોરના

જલી કલમ કુર્ચાન શં

અને

હિમાચલ શં મુતરજિજમ

અજોડ છે.

નમૂનો જોવા માટે પધારો યા

નમૂનાના વરક માટે લખો:

સોલ એજન્સ } ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
કલ્પીક, મુરત.

નામ. ગાયકવાડ સરકારે સાર્વજનિક

પુસ્તકાલયો માટે અને

ના. મુંબઈ સરકારના કળવણી ખાતાએ

પ્રાથમિક, માધ્યમિક શાળાઓ અને ટ્રેધનીંગ

ઇન્સ્ટીટ્યુશન્સના શિક્ષકોની લાઇબ્રેરીઓ

માટે મળૂર કરેલ પુસ્તક.

કી શ. ૦-૮-૦ (ટ. ખ. જુદું)

સ્ટોકીસ્ટ:-

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલ્પીક, મુરત.

"ઝાર" રાંદેરી કૃત

શાઈરી ભાગ. ૧-૨

ફારસી પીંગળ શાસ્ત્ર સમજવા માટેનું

આ એકજ અને અજોડ પુસ્તક.

દી. બ. કૃષ્ણલાલ મો. ઝવેરી:-

એની જોડીનું પુસ્તક મારી જાણમાં નથી.

શ્રીયુત પ્રલરસય રા. માંકડ. શ્રી. એ. કે.

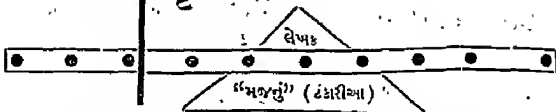
ત્રિવેદી. શ્રી. વિજયરાય ક. વૈષ. શ્રી રમણ-

લાલ વ. દેસાઈ. શ્રી. વિશ્વપ્રસાદ ર. ત્રિવેદી.

શ્રી. સુનીલાલ વ. શાક. પીં ના ઉત્તમ.

અગ્રિપ્રથો મળેલ છે.

અમૃત કે ઝેર!!!

ઝૂંઝૂંબા યૌવના હતી, રૂપ અને રંગ, સોનું અને સુગંધી સાથેજ હતાં. ખુદાએ તેના હૃદયમાં ખામી ન રાખી હતી. સુંદર શરીર, મધુર આકૃતિ, મોતી જેવા દાંત. જાણે દાઢમતી કલી-ઝોનો બાસ આપી રહ્યા હતા. જોનાર ધડી બેઘડી ઝુખઝુખ બૂલી જાય.

હા! છેલ્લે અંશે, થોડાક અપવાદ સિવાય પુરુષનો આત્મા સૌંદર્યનો પૂજક રહીજ છે. અહીં અને ત્યાં કોઈ અનુપમ સૌંદર્યની મુરખીની આશા મનુષ્યને કઠી એ તજતીજ નથી. આશા હોય યાં ન હોય પરંતુ ધણાજ એ સૌંદર્યના ભોગી બની હૃદયને બેચેન કરે છે.

x x x

શાદીનો પ્રસંગ હતો. ઝંઙીરને ત્યાં જવાની ફરજ પડી, દુન્યાના સ્વાર્થી મનુષ્યોથી દૂર ને દૂર નહારેતો ઝંઙીર તે દિવસે ન છટકી શક્યો હા! ઝંઙીરની મોટી બાબી પણ સાથે હતી અને તેના પીયરમાં શાદી હતી એટલે પોતાને એકલપણું લાગતું. અડધો ઝંઙીર અહીં ત્યાં જોતો, એની દ્રષ્ટિ અચાનક સ્ત્રી મંડળમાં લગન-ગીત લલકારતી એક લક્ષના પર પડી!

તે શરીરે સાધારણ સ્ત્રીઓ કરતાં ઉંચી એકવડું શરીર, નૈસર્ગિક લાજળ, પ્રૌઢપરધાની, ધીમી નહિ પરંતુ વેગવંતી ચાલ! તોફાની નહિ પણ નિર્દોષ નયનો. આ બધું ઝંઙીરને ગમ્યું. ગીન-ગાતા કરજેન્દ્રીય તે તરફ માંડી. અને બારીકાઈથી તેણીના અચાજ સાંભળી લીધો. તે એને ગમ્યો. ઝૂંઝૂંબાને જોઈ, જોડી ગમી, જોતાંજ એને અદ્ભુત આકર્ષણ લાગ્યું બાબી સાથે આ વિષયની ચર્ચા કરી પછી લેવું એવો નિર્ણય કર્યો. પરંતુ એની હિંમત આગળ ન વધી.

આ બનાવ પછી તે હંગેશાં બેચેન રહેતો અને તે સૌંદર્ય આરાધનામાં મગત. દીવાનાતી; જ્યમ ફરતો. સ્વપ્નમાં પણ તે સુંદર મુખડું જોતો. ફરી પરાદ થતાં એજ યાચના કરતો “અહા! એ સુંદર મુખડું!” વિધાતાએ કઈ વેળાએ બનાવ્યું હશે?” માદ આંવતાંજ છાતી ચીરાતી, મરતક લમતું, અને નેત્રોએ અંધારું આલનાં, ‘હૃદય પીગરતું એ સુંદર પક્ષી ક્યા મળામાં રહેતું હશે? હશે કોઈ એનો માસિક?” આંત્ર કલ્પના તરંગોમાં સમય વ્યતીત કરતો હતો. અને બાબીને પૂછ્યું “એ કોણ હતું?” ફરી ફરી ઉઘડ તપાસ કરી; પણ બાબી રહેઠાણથી માને તેમ ન હતી. છતાં કંઈક જાણવાનું મળ્યું. “પાંચડી છોડીને મારે આટલું બધું પૂછવાનું શું પ્રયોજ્યો?” એ સવાલે ઝંઙીર રેડેજ શરમચો. પછીથી મધા રાણીની અદાથી સંભળાવ્યું કે “એ કુમારીકા છે અને ધારીએ તો એને આપણા રાજમાં લાવી શકીએ. તેમ છીએ.” બાબીના શબ્દોથી ઝંઙીરે સાંતીવળા કોઈ દયાની દેવી તેને મરતકે ઊંઘી હો! એમ ભાસ થયો. કૃતંતતાથી નયનો નીચાં ઢાળ્યાં ઝંઙીરની છતાસા એ પાપ ન હતું. વાસના ન હતી, અગમ્ય જાનજનના ચમકારા હતા ઝંઙીરે પુરુષના જીવનમાં હૃદયમાં સ્ત્રી સ્થાન ‘ડું’ કે તે સ્થાનનું. વાંછના જન્મે, ત્યાં ઉપજોગન જરૂર અપૂરવડના હોયજ. અને આખરે એ વાંછના, એ આશા એ વિચારોનો જય થયો મતલબ કે ઝંઙીરનું વેશરાજા હૃદય નુકડ થયું!.

x x

બન્ને પરણીને ઘેર સરખામણી કરી જોઈ.

તે તેને ઉચિત ન લાગ્યું. પણ એ પણ તે નવોદા અંરે શરમાળ નવ યૌવનાને નિગળા. તે ગમી, પ્રિય વાંચક! ઇસ્કનો જાણકાર હોય તો ઇસ્ક તેજ યીજ છે કે અધું સમરેષ દેખાય.

“જુલૈખા કેમ નથી બોલતી?” મહા મહેનતે પ્રગાસ કરતાં એ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા પછી જીર જુલૈખાના મંજુવરવરની અપેક્ષા રાખી ઉભો.

“શું બોલું અને નથી સમજાવું?” એ બોલી.

એટલામાં જુલૈખાની સાથે એના પીપરથી આવેલી તેની એક સહીયેર જે રિવાજ પ્રમાણે તેની સાથે તેના સાસરીએ આવી હતી; તે ત્યાં આવી ઉભી અને ઉચ્ચને જોઈ રહી. પછી હસી. ખડખડાટ હસી, તેણીના નયન ચમક્યાં. એના અવાજથી ચમકેલી જુલૈખાએ પાછું જોયું. “કેમ ખડેન! હવે હું જાઉં કેની? હવે મારો શો ખપ રહ્યો? રહેતાં હતાં કે મને નહિ ગમે? પણ હવે તો પરણ્યાં એટલે પારકાં થઈ ગયાં?”

જીર સઘળું જોઈ રહ્યો. અને એ તોફાન પલ્લુ એને ગમ્યાં. મનમાં ગણગણ્યો “કેવી મહેતી જુલૈખા!”

મનમાં ઘડેલા મનોરથો રૂંડેજ તૂટ્યા હા! જુલૈખાને નિદાણીને. પરંતુ ધરી પછી. “છદ! આવા નિયંત્રે અને ન હોય!” એમ બોલી. જુલૈખા તરફ ફર્યો. જુલૈખા ન બોલી “એનામાં જુલૈખાનાં તોફાન ન હોય તોય શું? સાંધારણ છોકરીઓ જેવી ન હોય તોય શું બોલું?” હૃદયને કંઈ સમજાવું નહિ.

“અથડાતાં હૈયા”ની જ્યમ એની દૈશા થઈ.

જુલૈખાના જેવીજ એ હશે પરંતુ રહેજ શરમાળી હશે એમ તેને લાગ્યું.

જુલૈખા દેખાવડી હતી. એને મુખે ચમકતી વિરક્ત હાસ્ય રેખા વિવિધતા ચમકારાની જ્યમ હતી, તેની આલમાં તોફાન હતું, હૃદયમાં

આનંદ હતો, બોલતી ત્યારે જાણે મોની વરસતાં. સાંધારણ ઉચ્ચાઈ હતી. નયનેમાં જાદુ હતો મુખ મુદ્રા પ્રતાપી હતી. એના હાલ હાસમાં આકર્ષણ હતું. ધરીના છદ્દો ભાગમાં જીરે સઘળું જોઈ લીધું. અંતરમાં ઉતરી ગયું, અને કલ્પનાને રચ્યું.

x x x

તે પછી જુલૈખા જીરના જગતમાંથી અદ્રશ્ય થઈ ગઈ. એનો દરના અવાજનો રણકો, એ નયનનાં તોફાન, હૃદયના ઉલ્લાસ અને એ કામ-લુગાર સૌંદર્ય જીર સ્મૃતિમાં અવશેષજ રહ્યાં.

આ તરફ હસતી શરમાળી જુલૈખા જીરની સોડમાં ભરાઈ ગઈ. જીર અને જુલૈખા પરણ્યાં, અને જુનાંએ થઈ ગયાં. યુવાનીની મરતીમાં ઉભય મશગુલ થયાં. પરસ્પર પ્રેમ પ્રગટ્યો. જુલૈખા, જીર બોલતાંજ તેના બોલને ઉપાડતી. સદ્ગુણના ભંધારસમી જુલૈખા, ખુદમાં સંપૂર્ણ આસ્થા રાખનારી જુલૈખા, મુસ્લિમ સંસારની કુચલી નૌકાને સરળ રસ્તારૂપે ટુંકા આપનારી જુલૈખા! સ્વભાવથી સાંજ મુધી જીરના અનેક હુકમો ઉઠાવી નાતું કે મોટું, એવું દરેક કામ એક સાચી અધીંગના તરીકે પૂર્ણ કરતી.

પોતે જુલૈખા ઉઠતી. પતિ ઉઠે તેને મારે અનેકાનેક તૈયારીઓ કરતી અને સંખ્યા યતાં આ બારી પેઢી બારીએ આગુર નયને પતિના આગમનની રાહ જોતી. આખીએ જહાનમાં કાંઈ પોતાના પતિ સિવાય પુરૂષ હેજ નહિ એવી વૃત્તિથી પતિપરાયણતા સેવતી. પરણનારનેજ સ્થાવું એ ધર્મ આસ્થા, એ અધુજ એનામાં હતું.

x x x

જીર પ્રથમ તો મોદ નિદામાં પડ્યો. એ અદ્ભુત. સૌંદર્યનાં ધેન એને ચઢ્યાં કંઈ. કંઈ મનોરથોને. એણે ધૂગમાં મળી જતા પલ્લુ જોયા. એણે મન વાગ્યું. સ્વભાવમાં કંઈક જુલૈખા આપેલા રાખી હતી, તે એને ન જડી.

સમાન. : સુધિની આશા રાખી. હતી. એક એકના વિચારોની આપ લે. શાળા તેમ એણે ધારેલું. “શું” એકાદ, કોઈપણ વસ્તુમાં ભાગ ન લે? એકાદ જેની લાગણીઓ તેનામાં ન ઉતરે! એ રસછોળનો, સમાગમ ન થઈ રસિકતાની હોજત ન માણી શકે? એ. રસ-છોળના કુવારા એનામાં પણ ન હો? “અને હા! એ નિદ્રામાંથી નાગ્યો. એના વિચારોનું પરિવર્તન થવા માંડ્યું.” “એકાદ! આ તારાથી ન થાય! આ ઠેકાણે તારાથી ન જાય?” એવા અનેકનેક હુકમોનું પ્રતીજ્ઞા પડવા માંડ્યું. “તે” ક્ષણભર સાથે કેમ વાત કરી? ક્ષણભર વખતે હસનીતી શું કામ?” એવા સતતના પૂછવા મંડ્યા અને ધણી તરીકેની નેહકમી માંડવા માંડી.

વાંચક! સ્ત્રી એટલે એને વ્યક્તિત્વ નથી! સ્ત્રી એટલે ધરતી ગુલામી! સ્ત્રી એટલે વાસોડુ વાળનાર આકરડી! સ્ત્રી એટલે રેતરા ટીપનાર! સ્ત્રી એટલે વિષય વાસના તૃપ્ત કરવાનું સાધન! અહીં કુટુંબથી છુટા પડ્યા એકાદ જુવેઆ જુના નાની મુરિશમ સંસારની આદર્શ મહીવાની જામ નિર્મળ જીવન જીવવામાં આનંદ માનતી. ધનંદુએ-જાની ખીમારી આગતી હતી અને એકાદ પણ એજ ખીમારીનો ભોગ યદ ખીછાના પર પડી જેથી સારવાર માટે એકાદને બોલાવવાની એને ફરજ પડી. ત્રણ ચાર વર્ષના લાંબા સમય પછી ફરી એકાદ અહીંની નજરે પડી! પ્રથમ જોઈ હતી, ત્યારે કુમારી હતી, હવે પરણી હતી, અર્ધું ખાસેલું પુષ્પ સો અને સુષો, પાંખડીઓ ખીડી જાય, તે વખતે તેની સુઝાની અજાણ્યોત્કેષ છે. એ ગૌરવદન; સુંદર નાધીલું નાક; ચમકતી કીડીઓ. વિશાળ, કાલ, પ્રદેશ નાજુક હોઈ, અને હોટથી લગી પડતું રિમત. એ ગૌરવ ફરી ફરીને એ મહાત્મા આમ બધું અહીં જોઈ રહ્યો તાકી-તાકીને!

, ત્રણ ચાર વર્ષ પહેલાંની, તોડાની એકાદ; આંખ સમિધ. તરવરી, એને એના જીવનની થન્ય પણ દેખાવા લાગી. એકાદની મારજત એ સારી રીતે કરતી. અને અહીં નિરંતર ટીકી ટીકીને નયન દ્વારા તેનાં સંદર્ભનું રસપાન કરતો!

સંખ્યા પછી, એકાદને કંઈક આરામ આપવા એ દિલ્લેખા પગાડ્યો. અને રાત્રે એને સખીઓ રનેલ ગોઠિ કરતી; તેમાં એ, કહી, અડપણું ન કરતો. એકાદ ધણીજ અચકા હતી. અહીંનાં પુરતો પણ એકાદ, ગોઠવતી. કહી કહી વારણમાં ઉગાડેલી ચપેલીના કુલ્લ પીણીને તે અહીંના ટેબલને શણગારતી અને કહી કહી અહીંના પુરતનાં ઉધાસ પાનામાં એ પુષ્પો મૂકતી જેનું રસિક જીવન!

એકાદને “એકાદ-અહીંના પંથમાં રસિક-તાજ ભરેલી છે.” એવા ખ્યાલ હતો. એકાદ વિષય અહીં-એકાદનો અને છે.” એનું તે કલ્પતી અને એકાદ પરણી હતી પણ તેને એકાદ નેહ રસિક જીવન નેહનું મજાનું એની કાઢતી કર નહોતી! એકાદ એને ઉપ્પત કહેના. એ નિર્દોષ મૂક રસિક હલપના ઉત્કાસ એના પતિથી જિજ્ઞાસા નહિ એના પતિને એ નાદન મૂર્ખ હોઈ લાગતી. એના ઉપર એકાદ રાખવાની જરૂર એના પતિને લાગતી, એની વૃત્તિઓને રચાતજ ન મજાનું! એની કલ્પના એણે જવા માંડી! ખીસતી જીવાનીમાં, તેને પ્રીતિવરથા. રિચકારની પડી! અંતરમાં આધાન થતો. બળવો કરવા મન તેવાર થતું; પરંતુ વાંચક! આખરે તો એક અજાણ્યને? વળી મુસ્લિમ સંસારના લખકે વાતાવરણ સાથે એના જીવનના ઉત્કાસનું નું જોમ કેમ ટકાવી રાખે?

દિન પર દિન નિર્માલ જીવન જીવતી હતી તેવામાં એકાદનાં તેનું આનંદ. અહીંને અર્ધ એકાદ ધણીજ રમી. “એકાદને ઠેકાણે એકાદ હોય તો જે સાહે?” એવી વાસના પેદા થઈ! એકાદ સાથે

રહેવાનું રચ્યું. તેની સાથે બહાનું શોધતો “આ એ આજ એ અંગે અંગતી મોહકતાએ એને તમારો કાગળ આપ્યો છે.” એવું કહી ઘણીયે ઉત્તેજિત કર્યો, પરંતુ કર્યો।
 વાર તેણીના મુખ સૌંદર્યનું દૂરથી રસ-પાન કરવા એ સૌંદર્યનો કેદ એને ચડ્યો. એણે એક તલસતો તે ઝડપથી વાંચી જતી ઘણી ઉતો નિશ્વાસ મૂક્યો, અને વિનંતિ કરી “જુનૈદા જરા પાણી?”

“હ્યો પાણી” જાણે મધ્ય રાત્રિયે કાચક ટકુટી. એ અવાજ અંદીરને કાને અંધકાપો. હાથ એ હાથ એ જામ ઉમરનાં હાથમાંજ રહ્યું જુનૈદાનો હાથ નીચે અને અંદીરનો ઉપર. ધડીબર મુખ નેત્રથી એને જોઈ રહ્યો. એના લલ્લીત અંગોની ઉખા ધમકતા હૈયાને શાંત કરવા ઈચ્છતી એ સ્પર્શ અંદીરને મળ્યો એ આંગળીયો છોડી દેવાનું ઉચિત ન ધાડું, એના અંતરને રાહક વળવા લાગી.

“જુનૈદા!” આંખના પલકારા જેટલી વાર ઘોમ્યો અને બોલ્યો “તમે મને મળ્યા હોત તો!” એ લવી ગયો.

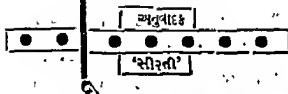
જુનૈદાએ હાથ ખેંચી લીધા અને બોલી.
 “ભાઈ અંદીર શું બોલ્યા?”
 “લાઇ રાખે ખરેખર વીજળીનું કામ કયું.”

અંદીર નીચે બેભાન થઇ ઢળી ગયો અને પોતાનું મોઢું ખને હાથે દાંડી દીધું.

મૂર્છા વળી ત્યારે અંદીર શું નેપુંડે પોતાનું મસ્તક જુનૈદાના બોળામાં હતું. વળી પાછે આંખ બંધ કરતાં લગ્યો “બહેન જુનૈદા શું મને માફ કરશે?” અંદીરે મનમાં પ્રશ્ન કર્યો
 જુનૈદા ભને અમૃત હોય; પણ મારા માટે તો ઝેર છે!”

સુંદર લાગી. એ મદભર નેનાનાં ઘેન એને યડ્યાં.

સદર લેડ

[રશિયાની રાષ્ટ્રી કેથેરાઈનના કાળની એક દિલચસ્પ ઘટના.]

[રાષ્ટ્રી કેથેરાઈનના કાળના રશિયા ખાતેના કેંચ એલચા 'એગેર' એ રાષ્ટ્રીના અજાનથી 'સદર લેડ' વિષેની એક દિલચસ્પ ઘટનાનો પોતાની આપવીતીમાં દૃષ્ટિએ 'કથો' છે. 'કાર્યો'ના વાંચકોની નજર માટે તે અત્રે રજૂ કરવામાં આવે છે.]

એક દિવસ પ્રાતઃકાળ સમયે અચાનક સૈનિકાએ સદરલેડના મકાનને ચોતરફથી ઘેરી લીધું. એક અફસરે સદરલેડને સંબોધતાં કહ્યું,

"મી. સદરલેડ!...માફ કરજો! આજ એક અત્યંત ગૌઝારી સેવા મ્હારે સ્વાધીન કરવામાં આવી છે..."

સદરલેડની નિરમયતાનો પાર રહ્યો નહિ. તે ભયભીત થઈ અફસર તરફ જોવા લાગ્યો. અફસર પુનઃ જોડ્યો:-

"આવી ભયંકર સંજાતો મ્હેં ક્યાંય દીકરી કે સ્ત્રીભાગી નથી તમે એવો તે શો અપરાધ કર્યો છે?"

"મ્હેં...અપરાધ?" સદરલેડે આશ્ચર્ય ચક્રિત થઈ મૂઠ્ઠાં: "મ્હેં તો કોઈ અપરાધ કર્યો નથી.

"...મ્હારા માટે શી સજા તજવીજ થઈ છે?"

"મ્હારામાં એ વ્યક્ત કરવાની શક્તિ નથી.

...આહ! અતિકૃર એ સજા છે. એની કદપના માનવી મ્હેને તો ધૂળરી છુટે છે."

"કદાચ રાષ્ટ્રીનો વિશ્વાસ મ્હારા પરથી હટી ગયો હશે."

"અગર એમ થયું હોત તો મ્હેને તમે આવો સાગશીવર - નિહાળતે - નહિ...વિશ્વાસ

તો ખીજવાર પણ પ્રાંત દરી સકાય છે."

"તો શું મ્હેને દેશનિકાલ કરવામાં આવશે? ...કદાચ મ્હેને સાષ્ટીરીયા ધકેલી દેવામાં આવે ...આહ..."

મ્હેને શી ખબર હતી કે આ મનદ્રસ પડી મ્હારી કિરમતમાં લખેલી હશે!"

"એક હદ લગી એ પણ સાફે હતું... અમે તમારા પાછા ફરવાની આશા પણ રાખી શકતા હતા."

"તો શું તમે મ્હેને કાળ-ઝાટડીમાં પૂરી દેશો?"

"નહિ, ક્યદખાનાની સજા પણ આપના માટે તજવીજ થઈ નથી."

"હે ખુદ! તારી પનાહ!" સદરલેડે માથા પર હાથ ફેરવતાં જોડ્યો: "ત્યારે મ્હેને મુઘીએ મ્હાપવો હશે?"

"મુઘી?" અફસર જોડ્યો. ખરેખર એ પણ ભયંકર સંજા છે...પરંતુ તેમાંથી પણ બચવાની ઉમીદ રાખી....."

"ત્યારે ઝટ, કડી નાંખો કે મ્હારી ગરદન ઉઝારી દેવામાં આવશે?"

"મ્હારાણીની આજ્ઞા છે કે...આહ કેવી કુર આતા...એનો પુનરોચ્ચાર કરવાની અમારી ઝંખાનમાં તાકત નથી..."

"લાઈ! આપિર તમે કહેવા શું મગ્ય છે?" સદરલેડે કંઠાળી જઈ જોડ્યો.

"સદરલેડની ખાલ ખેચી તેમાં ભુલં લંચવાની રાજઆજ્ઞા થઈ છે."

એ સાંભળતાંજ સુદરવેંડે હુંવાં કુંવાં થઈ સંભળાવી તમારે તે પંથુ આભી બની ગઈ.
મયો. તેણે જાગૃતતાક યજ્ઞકર્તૃ:-

“યા તો તમારી અકલ્પ કૃષ્ણે નથી. યા
મહારાણીએ સ્વખ્યાત્યમાં આ આત્મા
ફરમાવી હશે.”

“અફસોસ ! બદલામિત્ર ! મને એજ
હુકમ મળ્યો છે.”

સુદરવેંડની પરેશાનીનો પાર રહ્યો નહિ
હિસાબ કિતાબ પુરતી તેને કેવળ અર્ધા કલાકનીજ
મુંઢસત આપવામાં આવી. બારે વિનવણીઓ
અને કંડકૂદિઓના અતે અફસરે સુદરવેંડને
અર્ધ-જુરી ઉપર કાગળ લખવાની પરવાનગી
આપી. તેણે હુકમાં આ ઘટનાનો ઉલ્લેખ કરી
આ નામુક પરિસ્થિતિમાં પોતાની બદારે ધાવાની
વિનંતિ કરી. કાગળ વાંચનાંજ અર્ધ બેયેન
થઈ ગયો. અને એકદમ રાણી પાસે દોડ્યો.
સદ્ભાગ્યે રાણીએ તેને તેજ સમયે પોતાને
મળ્યા. પરવાનગી આપી.....ત્યારે અર્ધે
સુદરવેંડની મુસીબતની કથા રાણીને કહી

આમ કેમ : બનવા પામ્યું તે તેની સમજમાં
આવ્યું નહિ. તેણે તુર્તજ અર્ધને નિર્દોષ સુદર-
વેંડની જન બચાવવા મોટે દોષગ્ર્યો. સુદરવેંડના
સદ્ભાગ્યે અર્ધ વખતસર આવી પહોંચ્યો.
અતે રાણીનો હુકમ સંભળાવી ગરીબ સુદરવેંડને
બચાવી લીધો.

ત્યારે ઉશ્મ રાણી પાસે આવ્યા ત્યારે
સુદરવેંડને નિહાળી રાણી ખડખડ હસી પડી.
બંને બેઠા પછી રાણી કહેવા લાગી:-

‘રાત્રે મહારો મિથ કુતરો. જેનું મહે મહારા
ખમનચીના નામ ઉપરથી ‘સુદરવેંડ’ નામ
રાખ્યું હતું. તે મરણ પામ્યો એટલે મહે હુકમ
કર્યો કે ‘સુદરવેંડ’ની ખાત ખેંચી તેમાં બૂઝ
ભરવામાં આવે. કોઈ બેવફૂર હુબૂરીયાએ એ
હુકમ સેનાધિપતિ સુધી પહોંચાડી દીધો અને
તેઓ ગરીબ ખમનચીનીજ ખાત ખેંચવાને
તત્પર બની બેઠા.

“રસીદ બહુ બલાયે વડે બખર રૂંઝેલો.”

“શ્રીતીગ”

[૫૫]

ફતાવા

સખનાર-મવસાના અહમદ હાજી આરેફ અશરફ સાહુબ, રોહરી

અમારા કેટલાક વાંચકોના આગ્રહથી 'સાહિત'ની જેમ 'કારવાં' માં પણ ફતાવાની કોલમ ચાલુ કરી છે. ફતાવામાં સવાલ પૂછનારે ત્રણથી વધુ સવાલો એક સામઘ્ય પૂછવા નહિ. [વંચી]

સવાલ-શું બી સસરનો પરદો ના કરી શકે ?

જવાબ-સસરો બાપના હાથમ મુકામ છે. માટે ઓરત પર સસરનો પરદો કરવો જરૂરી નથી. (કુનુએ ફિક્ક.)

સવાલ-કોઈના કેસમાં એક માણસ ગવાડ છે, તો તેને ગવાડીતું મહેનતાણું લેવું શું જાએઝ છે ?

જવાબ-ગવાડી પર મહેનતાણું એવું હરામ છે. મગર જો ગવાડ બિલકુલ ગરીબ હોય તો ગવાડને જરૂરત જોડશે ખર્ચ તે વખતનો પોતા માટે અને પોતાનાં બાલ બચાવો માટે લેવો જાએઝ છે. પણ જરૂરતથી વધારે લેવો હરમ નથી. (આલમગીરી ભાગ ૪ થો, પાનું ૨૩૪)

સવાલ-આજકાલ કેટલાક મોડા છોકરા-ઓના કાન કોચાવી તેમાં બાકી પહેરાવે છે. તો શું એ જાએઝ છે ?

જવાબ-મોડા માણસના કે નહાના છોકરા-ઓના કાન, નાક કોચાવવા અને તેમાં બાકી પહેરાવવી જાએઝ નથી. નહાના છોકરાઓને કોચાવવાનો ગુનોક તેમના માબાપના શિર છે. ઓરતો અને છોકરીઓને નાક, કાન કોચાવવા જાએઝ છે. (દુર્રે સુખતાર.)

સવાલ-ફોસફરસ ખાતું જાએઝ છે કે નહિ ?

જવાબ-ફોસફરસ દવાના કામમાં આવે છે અને એવું ખાતું જાએઝ છે. કારણ કે એ હાડકાંની રાખમાંથી નીકળે છે અને ફરેક હાડકાંની રાખ પાક છે. કારણ કે બાળવાથી

તેની અસલી માડીયત બદલાઈ જાય છે. એના ખાના કે લગાધવામાં કંઈ વધિ નથી.

સવાલ-કોઈ માણસ ગાએબ 'ધર્મ' જાય પણ તેનો પત્નો માણસ હોય કે ફજાહી સહેરમાં તે માણસ ચીંગડા છે મગર તે નતો પોને આવે છે નતો ઓરતન બોલાવે છે અને ખર્ચ આપને નથી તેમજ તલાક પણ દેતો નથી એ કાલુ-સર તેની ઓરત હેરાન પરીયાન રહે છે; તે એવી હાલતમાં મજરૂર ઓરત ધણીના નિકડથી છુટા છુટા કરી બીજા કોઈ સાથે નિકાક કરી શકે છે ?

જવાબ-મજરૂર મરનમાં એવા માણસ માટે ઈમાઓનો એકે મતે સડી મત એ છે કે તે ધણીને "ખુલઅ" પર કંઈ આપી રહ કરવામાં આવે અને જો ધણી રાજ ન થાય અને ઓરત પાક દામનીથી પોતાના ઈશ્વરે ગુમરી શકતી હોય તો બેકનર અને જો એમ ન થઈ શકતું હોય એટલે તેણીનો ખર્ચ નિમે રતો કોઈ બંદાબરત થઈ શકતો ન હોય તો એવી હાથારીની હાલતમાં તેણી ઈમામ મશિક (રહેઠ)ના મતકબ પ્રમાણે પોતાનો છુટકારા આવી રીતે કરી શકે છે કે પહેલાં મુસલમાન હાકિમ સામે પોતાનો કેસ રજુ કરી ગવાડેથી પોતાના નિકાક તે ગાએબ સાથે સાબિત કરે, ફરી આ વાર્ત સાબિત કરે કે ન તો મોરો ધણી ખર્ચ આપી ગયો છે ન તો ત્યાંથી મોકલે છે અને અડી કોઈ જાતનો ન તો ઇન્તિઝામ કર્યો છે અને ન તો મે' ખર્ચ માફ કર્યો છે. મતકબ કે તેને શિરે ખર્ચ પણ સાબિત કરે અને એ વિષે સોગંદ ખાય એ પછી જો તેનો

કોઈ સગાંનેલી અથવા તો કોઈ બીજો તેણીના ખર્ચનો ઝામિન થાય' તો બેકનર, નહિ તો હાકિમ તેની પાસે હુકમ મોકલે કે તું પોતે આવી તારી ઔરતના હંકો અદા કરે અથવા તેણીને તારી પામે બોલાવી લે' અથવા કંઈ બંદોબસ્ત કરે (અથવા તલાક આપી તેણીને છુટી કરે, અને જો એમાંની કોઈ પણ વાત હું મંજૂર કરશે નહિ, તો અમે પોતે તમો બંને મદદ ઔરત વચ્ચે છુટા છેડા કરી આપીશું એ ઉપર. જો સૌંદર કોઈ વાત કબૂલ ન કરે તો તે મુસલમાન હાકિમ, તથા એક માસની મુદ્દત આપે. મજદૂર હાલતમાં જો તેણીની, શિકાયત દૂર ન થાય, તો તેણીની, મંગણી પર હાકિમ ઔરતના હુદાછેડા કરી આપે. હાકિમ પોતે હુકમનામાં, માથું, પત્તરડે તરથી ન, કહે, બદલે બે માતખર માણસોને મોકલાવે, ફરી ન્યારે હાકિમ તલાકનો હુકમ કરી દે અને હકિતની અંદર તેની ધણી (ગાએબ) આવી, ત્યાં અને કાયદાસર તેણીનો ખર્ચ આપવા તૈયાર હોય તો એવી સુરતમાં, તેને રજુ કરવાનો લક્ષ્ય છે અગર રજુ કરી લેશે તો સદી થઈ જશે, અને રજુ ન કરશે તો હકિત પછી નિકાહ પડી જશે અને જો ધણી હકિત, ગુજરી જવા પછી આગે અને તેણીના ઘવા વિરુદ્ધ કોઈવાત સાબિત કરી કે હું, તેણીને ખર્ચ આપી ગએતો અથવા મોકલતો હતો અથવા ઔરત, ખર્ચ માફ કરી આપેતો. એ વાત ધણી સદી રીતે સાબિત કરશે તો તેને હરકાતમાં ઔરત મળી જશે. સારાંશકે ઔરત હકિત બાદ બીજા નિકાહ પણ કરી ચૂકી હોય અને બીજા ધણીથી ઔઝાદ પણ થઈ હોય તો પણ પહેલા ધણીનાજ નિકાહ કાયમ સગાજવામાં આવશે. અને બીજા ધણીના નિકાહ બાનિશ દેરવામાં આવશે. અને જો ધણી ઔરતના ઘરાની વિરુદ્ધ કોઈ વાત સાબિત ન કરે તો ઔરત તેને મળશે નહીં કારણ કે હકિત

પૂરી થવા બાદ રજુ કરવાનો લક્ષ્ય રહેતો નથી; જો સુરતમાં ઔરત પહેલાં ધણીને મળશે તે વેળા નતો પાછી નવેસરથી નિકાહની અસર છે નતો બીજા મહેર વાજિબ થશે. જો બીજા ધણી સાથે તેણીને ખિસ્તવતે સહીદા થઈ ચૂકી હોય તો હકિત વાજિબ થશે. એટલે, હકિત ગુજરવા પહેલાં સૌંદરને મોકલત કે સુખન વિગેરે કંઈ દુસ્ત નથી. પણ હકિત પહેલાં ધણીના મકાનમાં ગુજરે. અગર બીજા ધણી સાથે ખિસ્તવતે સહીદા થઈ છે તો પુરેપુરી મહેર વાજિબ થશે. નહીં તો કંઈ વાજિબ થશે નહીં. આ વાંત ખૂબ વાદ રાખવી કે એવી બાબતોમાં મુસલમાન હાકિમ પુરે પુરે જરૂરી છે. ગેર મુસ્લિમનો હુકમ માલુમ નહીં એ સિવાય પણ કોઈ બાબત હક પુછવી દરકાર હોય તો પુછી વધિકારી પુરેપુરી માલિકી મેળવ્યા પિના ઉતાવળે એવી નાહુક બાબતમાં પગલું બરશે નહીં. (અલહીતગુનાનિઝક)

સવાલ-ચુલામાં સ્પીરીટ બાળતું જાએક છે કે નહીં ? તે લખશે ?

જવાબ-ચુલામાં સ્પીરીટ બાળતું દુસ્ત છે. (મગતાદુલ ફતાવા)

સવાલ-મરિજદમાં વિલાયતી રંગ લંગોડવો કે જેમાં સ્પીરીટ આવે છે એ વિષે શું હુકમ છે તે જણાવશે ?

જવાબ-મરિજદ અઝાદતું મકાન અને પવિત્ર જગ્યા છે એમાં સ્પીરીટવાળો વિલાયતી રંગ મરિજદના પેસાથી કે ઘાઘના પેસાથી લંગોડવો જાએક નથી.

સવાલ-રશન (બરમા) ખાતે સલામી લેવાનો રિવાજ છે તે એવી રીતે કે કોઈ આંધળી દુકાન ભાડે રાખવા આવે તો મકાન માસિક તેને કુદે કે દુકાનનું માસિક કિરાયું રૂ. ૨૦૦) પણ સલામીના રૂ. ૫૦૦) પહેલાં આપે તો આ મારી દુકાન માસિક રૂ. ૨૦૦)થી તમને

લાડે આપું, એવી રીતે રા. વસુલ કરવા નાએજ છે કે નહીં ?

જવાબ-એવી રીતે સલામી વસુલ કરવી દુસ્ત નથી. કારણ કે એ તો ખુદે ખુદી એક પ્રકારની રિશવત અને વ્યાજ છે; જે 'શરી-અતે ધરિલામમાં નાએજ નથી. સખખકે' લાડે રાખનાર ખુદીથી દિલી રીતે સલામી આપતે નથી કે જેને હલ્યો અથવા બખશિશ કહેવામાં આવે અને એને બખશિશ સમજવું બહુ ભરેલી વાત છે એ તો લાડે આપનાર નાખુદીથી મજા ખૂર થઈ આવે છે. પણ માલિક મકાન એવી રીતે આવે કે મારી આ દુકાન તમને તથા માસ કે છ માસ માટે માસિક રા. ૩૦૦)થી આપું છું અને એ પછી માસિક રા. ૨૦૦) બાકી લઈશ તો એવી રીતે નાએજ છે કારણ કે માલિકને હખતેવાર છે કે જેટલે જેછએ તેટલે લાડે આવે. આવાક વધુ નાણુનાર છે.

સવાલ-રોજની હાલતમાં વુઝૂ કરતી ંજા ગરગરો કરવું કેમ છે ?

જવાબ-વુઝૂ કરતા રોજઘરે ગરગરો કરવો મકરૂહ છે. (ખદર)

સવાલ-નાખાલિગ હોકરો નમાઝની હાલતમાં જોઈથી અવાઝ કાઢી હસે તેને માટે શું વુકબ છે? નમાઝ રહેશે કે વૂટી જશે ?

જવાબ-નાખાલિગ હોકરો નમાઝમાં હસશે તો તેની નમાઝ બાતિલ થઈ જશે, અને વુઝૂ વૂટશે નહિ. પણ જો કાઈ મોટો માણસ નમાઝમાં અવાઝ કાઢી જોઈથી, હસશે તો તેની નમાઝ અને વુઝૂ બંને વૂટી જશે (અચાનક)

સવાલ-એવા પાણીથી વુઝૂ કરવું કે જેમાં કાઢનાં પાંદડાં પડ્યાં હોય જેથી પાણીનો રંગ બદલાઈ ગયો હોય ?

જવાબ-એવા પાણીથી વુઝૂ કરવું નાએજ છે, જે પાણીમાં કાઈ પાક ચીઝ પડી હોય

અને તેથી પાણીનો રંગ ફેરવાઈ ગયો હોય પણ પાણીનું પાતલાપણું બાકી રહ્યું હોય તે પાણીથી વાંધા વગર વુઝૂ કરવું નાએજ છે. (દિહાબક)

સવાલ-જો પાણી સરજની તેજથી ગરમ થઈ ગયું હોય તેથી વુઝૂ કરવું દુસ્ત છે કે નહિ ?

જવાબ-જો પાણીથી વુઝૂ કરવું નાએજ તો છે પણ હદીસ શરીફથી તેમજ તિમની રૂએ મનાઈ કરવામાં આવી છે, કારણ કે એથી કાઢની ખીમારી થઈ જાય છે. જેથી મકરૂહ થશે. જે સારું પાણી મળી શકતું હોય તે એવા પાણીથી વુઝૂ નજા કરવું જોઈએ અને જો સારું પાણી ન મળે તો એથી કરી લે. (નફીલ મુસ્તી)

સવાલ-જો પાણીમાં ચૂક અને નાકી રીટ પડી હોય તેવા પાણીથી વુઝૂ કરી શકાય કે કેમ ?

જવાબ-એવા પાણીથી વુઝૂ કરવું નાએજ છે. પણ માણસને એથી નફરત પેદા થાય છે જેથી મકરૂહ છે. કેટલાક લોકો પાણીના હોઠમાં કાગલાઓ કરે છે તેમજ ચૂક છે નાક સાફ કરે છે એ ધયુજા જોરગાજખી છે જો કે એથી હોઠ નાપાક થઈ જઈ નથી પણ ખીમ વુઝૂ કરનારાઓને અણગમત લાગે છે તેમજ સોઈ સુધરાઈની પણ નિરૂદ્ધ છે માટે આમ ન કરવું જોઈએ. (ફતાવા કાઢીખાન).

સવાલ-એક માણસ એક જગ્યા પર નમાઝ પઢે છે અને તે જગ્યા ખીલકલ પાક સાફ છે તો તેવી જગ્યામાં મુસલ્મા બીજાબ્યા વગર નમાઝ પઢી શકાય કે કેમ ?

જવાબ-જો નમાઝને પુરૂં થઈ ન હોય કે એ જગ્યા પાક છે તો તે જગ્યામાં વગર મુસલ્મા એ નમાઝ પઢવી દુસ્ત છે. (નફીલ મુસ્તી પરસાબક)

લોહીની પ્યાસ

(પાદરીની પ્રેમવાની અદભુત કથા)

(અમારી રસભર માધુ વાર્તા)

૪

ભાષાન્તરકાર : “તુરબ”

૫

[મતાંકી ચાલુ]

૬

મારા મગજમાં ટોડી ધુમરી ખાતુ લાગ્યું. લચકા પગે હું દેવળના રવાન લગી પડ્યો. હું ગુંગાઈ રહ્યો હતો. ગુંગાઈ ગુંગાઈ છાપે મારા ખમા ઉપર તૂટી પડ્યું હોય ને આખાય ગુંગાઈનું લારણુ મારા માથા પર મેં ઉચક્યું હોય એવું મને લાગતું હતું.

હું ઉગ્રનામાંની બહાર નીકળી રહ્યો હતો. એકાએક કોર્નના હાથે મારો હાથ મળ્યો. પકડ્યો સ્ત્રીને તે હાથ હતો. આજ લગી સ્ત્રીના હાથનો મેં ક્યારે સ્પર્શ કર્યો નહોતો. સર્પની કંચળી જોડે હારો તે હાથ હતો. પણ લાલચોળ તપાવેલા લેદાના સળંગાના સળંગાના ગ્રામ જેવો તેનો દબાર માં મંડળે બાળી રહ્યો હતો. આ સ્ત્રી અન્ય કોઈ નહિ પણ પેટી રપસુંદરી જ હતી.

“અમાગી પુરુષ! અભાગી પુરુષ! આ તે શું કર્યું?” પીમા આજે તેણે મને કહ્યું. ને લોભની બીડમાં અવેષ થઈ ગઈ.

વૃદ્ધ બીચપ મારી પાસેથી પસાર થયા ને કસડાઈ મારી સમું જોયું. મારી વર્તણૂક

વિચિત્ર હોવી જોઈએ! હું અજાણો પડી મર્યો. હું શરમાયો.

મારી આંખોમાં અંધારાં આવ્યાં લાગ્યાં. મારા એક જોડીદારને મારા પર દબાવ્યા અને મારો હાથ ઝાડીને તે મને લઈ ગયો. એકરો હું વિદાયે પડ્યો. શકતે નહિ. મારા જોડીદાર યુવાન પાદરીનું લશ બીજે ક્યાં હતું. ત્યારે મહોદધાને નાકે વિશ્વમયનક વચ્ચે પરિધાન કરેલ એક કન્યા યુવાન તરફથી મારી તરફ આવ્યો અને સડેલ પણ ચોમ્યા વગર મને સાનેરી ડિનારીયાળી પોકેટબુક આપીને તેને મંતાડી મૂકવાનો મંદન કરી ચાલ્યો ગયો.

પોકેટબુકને મેં મારી લાંબી બાંધમાં સેસી દીધી.

મારા ઓરડામાં હું એકરો પડ્યો. ત્યારે તેની રેશમની દોરી છોડી મેં જુક ઉઘાડી તો તેમાં કેરળ બેજ પાનાં ફતાં અને તેમાં એટલાજ શબ્દ લખેલા હતા—

કલેનીમોન્ડી,

કોન્સીની પંડેસ.

જીવન શું છે તે હું ત્યારે જાણતો નહોતો.

સુવિખ્યાત કહેરીમોન્ડીનું નામ મેં સાંભળ્યું નહોતું અને કોન્સીની પેલેસ ક્યાં આવ્યો તેની મને ખબર નહોતી. મેં અનેક અનુમાનો, ક્યાં અને પાગલપણામાં તે એક એકથી ચર્ચિયાત હતાં. સાચું કહું તો પેલી રૂપસુંદરીને ફરી એકવાર જોવાની મને તાલાવેલી લાગી હતી તે કાણ હતી તેની મને પરવા નહોતી જાને તે વિરાગના હોઠે વારંગના!

નવા ફૂટેલા પ્રેમના અંકુરને દિલમાંથી નિર્મૂળી શકાય એમ નહોતું. મેં તેમને ઉખેડવાનો પ્રયાસ પણ કરી નેથો નહિ અને તો તે અશકય જણાવતું હતું. પેલી નવપૌનનાએ મારું દિલ ચોરી લીધું હતું તેની એક જ નજરે મારામાં પરિવર્તન આવ્યું હતું. તેણે પોતાનું મનોબળ મારા આત્મામાં રેખ્યું હતું. મારું જીવન અને મારું નહોતું રહ્યું, તેનું બની ગયું હતું. હું તેના શ્વસિ-જીવતો હતો.

મેં હજારો એક ક્યાં તેણે રપશેલી જાણ્યો મેં મોરા જ હાથને ચુમ્યન કર્યાં અને કલાકો વેર તેના નામનો જળ જપ્તો રહ્યો. હું આંખો ખંધ કરતો ને તે મારી સમક્ષ હોય એટલી સ્પષ્ટતાથી હું તેનું દર્શન કરી શકતો દેવળના દરવાજા પાસે તેણે ઉચ્ચારેલા શબ્દોનું હું રેટણ કરતો રહ્યો :—

‘અલાગી પુરુષ! અલાગી-પુરુષ! આ તે શું કયું?’

મારી સ્થિતિની ભયાનકતાથી હું પરિચિત થયો. અને દીક્ષા લેવાથી મારી જે દશ થવાની હતી, તેની મૃત્યુ જેવી ભયંકરતા હવે મને જણાવા લાગી. પાદરી થતુ એટલે જીવનભર ખાલસારી રહેતું, પ્રેમ, નહિ કરવો, જાની ને વપનો બેદ ન ગણવો, સર્વ પ્રકારની સુંદરતાથી અલિપ્ત રહેતું, મહાયા દેવળની બરફ જેવી ટાંઢી છાયા, તૂટે પ્રકાશ, રહેતું, મૃત્યુ શૈયાએ પોટેલાનાં જ મુખ જેવાં, અગાધી લાશો પામે પ્રાર્થના કરતો એવી રહેતું, કાંઈ જાણે કદન

અને ત્યાં લગી તે પહેરીને સદા શેઠ પાગલે છજાતા સરોવરની ભાંતિ મારું જીવ ઉભરાવા લાગ્યું. રંગોમાં લોહી તરણી ઉછળતી જોઈ. સો સો વર્ષો મોરતાં ને વેગથી વિસ્તારાલો નાં આંખની જેમ મારું આજીવન દેખાયું. યાવન જોસમેર ઉછળવા લાગ્યું.

કહેરીમોન્ડીને ફરી જોવા માટે શું કરું? શહેરમાં હું કાઢને ઝાળખતો નહોતો. નિઘાલપાથી બંધાર, જવાનું કોઈ બહાનું જગતું નહોતું. મારે ત્યાં લાંબા વખત સુધી રહેવાનું પણ નહોતું મારા હસ્તક સોંપાવાનું પાદરીનાં નક્કી કરવામાં આવે ત્યાં લગી જ મારે ત્યાં રોકવાનું હતું.

મારીના જળીયા દીકરા કરમચે મેં પ્રયાસ કરી નેથો, પણ તે બધું જ હવે હતા અને સીડી વગર ત્યાંથી નીચે ઉતરવાનું મુશ્કેલ હતું, વળી આ દામ રાતના જ ધર્મ શેઠ એમ હતું, અને મુશ્કેલીમાં અપરિચિત રસ્તામાં હું અધકારમાં મારો માર્ગ કેમ જોધી શકું? અન્યો માટે સહેજ એવી આ સધળી મુશ્કેલીઓ મારા માટે અત્યંત મારે હતી. હું પાદરી હતો સંસારના અટપટા અવલંબિદોણા મેં જો દતો, વગ્નો કે પૈસા મારી પાસે નહોતા.

હું કહેરીમોન્ડીને પ્રેમી હતો, પતિ હતો એવું હું ઉમાદમાં નિચાગતો હતો. પાદરી નહિ હોત તો હું તેને રાજે મળી શકતો. કાળ જાંબામાં દરાઈ રહેવાને બદલે રેશમ ને મખમલમાં વસ્ત્રો અને ઝોનાંની સાંકળી પહેરી શકતો મુખમુરત સુવાન ઘોરેચારની જેમ મારી કમરે તાલવાર લટકી રહેતો ને મારી ફેફડામાં પિચ્છ સહેરાતો. મધુ મુશ્કેલીને બદલે વાંક દીઆ જાળ મારી ગરબન જોડે રમતો. તેજ ચોલેલી મારી મોટી સુંદર મુચ્છ હતો નરકસી જેવો દેખાતો.

મેં સંસ્કાર થયે એક કલાક વીતી ગયા હતાં જાણેજ સંભળાય તેવા થોડા શબ્દોએ

જવતાં માનવ જોડેનો મારો સંગ તોડી નાખ્યો રહ્યા પછી સેરાપીઓનાં મોઢ્યોઃ—
હતો. મારી તુરબતના પત્યરો મેંજ અપયાં હતાં. “શોમોહ, મારા મિત્ર, તારું દિલ શ્રદ્ધ
મારા કંદખાનાના અંગરાઓ મેંજ વાર્યા હતા. અસામાન્ય પરવુધી વધોવાય રહ્યું છે. તારી

હું બારી પાસે ગયો આકાર સુંદર, નીલવર્ણ આવી વિચિત્ર વર્તણૂક મારી સમજમાં આવતી
હતું. વૃક્ષોએ વસંતના વાધા પરિધાન કર્યા હતા. નથી! તારા જેવો આટલો શ્રદ્ધાળુ, આંટનો
નૈસર્ગે આનંદના સાજ સજ્યા હતા. શાન્ત, નમ્ર-માણસ કોયે ભરાયલું પ્રાણી પાંજર

નાયે શોભાનમાં લોકોની કંક હતી લોકો સામાં તરફડ્યાં મારે તેમ વર્તે એ શું કહેવાય?
આવતાં ને જતાં જવલંત યુવાનોને જવલંત સાવચેત થા, મારા દોસ્ત, અને શયતાનની
સુંદરીઓ, યુગલ પછી યુગલ, બાળને કુજમાં દોરવણી પર લાસ નહિ આપ તું, પરમેશ્વરનો
વિહાર કરવા જતાં હતાં. દિશેજન દોરતો હાથમાં પુખરી બન્યો છે; એટલે પાપાત્મા રોપે ભરાયો
હાથ ગિલાવી ગાતો ગાતો આપ્યા જતા હતા. છે અને તે વિદ્યાળ વરૂની જેમ તારો ગ્રાસ કરવા

બહાર ચેતન, જીવનના ધમકારોને સજીવતા પોતાના છેલ્લા પાસા અજમાવે છે. નિરાંત
હતાં અને તે મારી એકલતા ને વ્યાકુળતાને થવાને બદલે તારૂં ધ્યાન પ્રાર્થનામાં પરોવ
ઉપકાસ કરતાં હતાં. સંયમ કર ને દુરમન સામે વીરતાથી લડ. તું
જરૂર જીતશે શોમોહ સદ્યજીને સરાણે આપલું

પોતાના બાહુડાને રમાડતી યુવાન માતા જોઈએ. સોનું સાફ થઈને વધુ ચળકાટ આપે
ધરના આંગણમાં ભેડી હતી ધાવણુથી બીના છે. બીહતો કે હતાશ થતો ના. મોટા મોટા પર-
યક્ષા ભુલકાના મુદ્દાખી. અંચુકક્ષા મહાકાને તે હેઝગારને નિગ્રહી મહાત્માઓને પણ આવી
હૈતથી સુખીઓ ભરેલી હતી. આતાના મગજમાં પગ લપસણી ધરીઓનો સામનો કરવો પડ્યો
ઉદભવે એવા અનેક અંડપલાં કરી બાળકને તે છે. પ્રાર્થના કર, ઉપવાસ કર, ચિંતન કર અને
રીઝવતી, ખીજવતી, અલ્પ અંતરે પોતાના પાપાત્મા તને છેલ્લી આપ્યો જશે.”

એજ સેરાપીઓના શબ્દોએ મારામાં એજ રેડ્યો અને હું કાંઈક શાન્તિ મેળેરી શક્યો.
સેરાપીઓને આગળ ચલાવ્યું:—

“ક—માં રહેવાનું તારા માટે નહીં થયું છે. એજ મેરખાને હું આપ્યો હતો. તને
તેની ખબર આપવાને હું આપ્યો હતો. તને ત્યાં પહોંચાડી આવવાનું બીચાપે મને મોંઘું
હાથે ઉપડવાને તૈયાર થઈ રહેજે.” છે કાંયે ઉપડવાને તૈયાર થઈ રહેજે.”

માથું ધુણાતી મેં હા પાડી અને એજ ચારો ગયો.

મેં મારી પ્રાર્થનાપોથી ઉઠાડી અને પાંચવા માંચું. પછું મને કાંઈ સમજ પડતી નહિ. હું
કેવળ બેધ્યાનથી પાંચે જતો હતો. મારા હાથ માંથી પુસ્તક પડી ગયું અને મને તેની ખબર
મેં મારી આંખો ફાંકી લીધી. થોડી યજો મોંઘ પછું પડી નહિ.

11

1919

હાં, લાટસાફુબ! હિંદને
લોકશાસન અર્પવાના હતા
તેનું શું થયું!

1939

ધોરતો!
1919 થીજ બમરો
તો તમારી તરફ
જવાબદાર
રાજતંત્રનો દોલીને
ચાલીએ છોએ
છતાં તમને જરાય
ધીરવણ નથી કે!
તો ભલેલકાઈ પુરી
યતાં સુધી થોભી જાઓ!

L.M.S.T.

‘રાંદેરી’ લુંગીઓના નામે
ઘણાં છેતરાયા છે.

આકર્ષક અને પાંકા રંગો માટે
બાબુમાં હર્ષાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાતરી કર્યા પછીજ ખરીદો.

મજાકુર લેખક વિનાનો
માલ ‘રાંદેરી’ નથી
નકલથી બચો

અમારા કોઈપણ ટ્રેડીઆ નથી.

નિશ્ચે હર્ષાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના ખીમત દોષ વેચતા નથી. હરેક
લુંગી અને કાપડ ઉપર ટ્રેડ માર્કની
ખાતરી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

ધી રાંદેર ઇ. એ. ઇલેક્ટ્રીક વર્ક્સ

‘રાંદેરી’ લુંગીઓ અને કાપડના બનાવનારા.

મદ્રેસા આલમદીયા બિલ્ડીંગ-રાંદેર.

સ્ટોકિસ્ટ:-

૧. ધી રાંદેર સ્ટોર્સ, કાપડીક, સુરત.
૨. સુઅલિલમ કેપ માર્ટ, બાગાનવાવ, સુરત.
૩. ધી જનરલ રેડીઓ કું., ચાર સ્તા, અમદાવાદ.

કલરવાં

વર્ષ ૧ હું.

તંત્રી :-
"વહશી" રાંદેરી
સહતંત્રી :-
"જેકાર"

અંક ૫ મો.

ઈષ્ટાહીમી કુરબાનીનો સાર.

(૧) જ્યારે ખુદાની ખુશી પ્રાપ્ત કરવા અર્થે પુત્રને ઝુલ્મ કરવા તૈયાર થઈ ગયા ત્યારે પોતાનો પ્રાણ કુરબાન કરવા તેમના માટે વધુ મુશ્કેલ ન હતું.

(૨) જ્યારે પ્રાણ અને પુત્ર કુરબાન કરવા તૈયાર હતા; ત્યારે ખુદાને રાજી કરવા અર્થે પોતાનો માલ કુરબાન કરવા શું પાછીપાની કરવાના હતા ?

(૩) જ્યારે તેમને ત્યાં પ્રાણ પુત્ર અને માલની ખુદાઈ ખુદી આગળ કંઈ દીમત ન હતી, ત્યારે ખુદાઈ પ્રેમ આગળ “દેશ પ્રેમ” શી વિસાતમાં છે ?

(૪) જ્યારે અહાહની ખુશી પ્રાપ્ત કરવામાં પ્રાણ પુત્રની દરકાર રાખતા નથી તો પછી સગાં રનેહીના સંબંધ તેમને ખુદાઈ દ્વારથી કેમ કરી હતાવી શકે ?

(૫) જ્યારે પ્રાણ, પુત્ર અને સગાં રનેહીઓ ખુદાની ખુદી આગળ કુરબાન થઈ ગયા તો પછી જગતના અન્ય સંબંધીઓ તેઓને ખુદાની આદેશી-કેવી રીતે આક્રિસ બનાવી શકે ?

ઈષ્ટાહીમનો ધર્મ નવા સ્વરૂપમાં

હઝરત મુહમ્મદ સલ્લની-મારફતે જે ધર્મ દસ્તીમાં આપ્યો તે કાંઈ નવો ધર્મ નથી; પરંતુ તે ઈષ્ટાહીમના ધર્મને નવા રૂપમાં આપ્યો અને માફૂદી તથા ખ્રિસ્તીઓએ પોતાની ગુમરાહી અને ફિરકાબંદીને લઈ જે દીનની ધર્મારતની એક એક છટ અલગ કરી નાખી હતી, ક્રિસ્તીએ તેજ ઈશ્વારી નવી ચણી કાઢી છે !

‘વ-બાલિદુ ફિલાહિ લકકા ગિહાદિહુ હુવગ-તખાકુમ વ-મા જઅલ અલયકુમ ફિદીને મિત હુરજ મિશ્લત અખીકુમ ઇષ્ટાહીમ હુવા સમગ્રકુલ મુસ્લિમીન’ અર્થાત-અને ખુદાના હામમાં ખૂબ મહેનત કરો જેની રીતે મહેનત કરવાનો હક છે, તેણે તમને (ખીશ્ત ઉમ્મતો પર) શ્રેષ્ઠતા આપી છે અને (તેણે) તમારા પર દીન (ના હુકમો)માં કાંઈ પ્રકારની મુશ્કેલી રાખી નથી, તમે પોતાના બાપ ઇષ્ટાહીમના તે દીન પર હંમેશા કાયમ રહો, તેણે તમને તમામ મુસલમાન રાખ્યું છે. (પા. ૧૭ ચુરહ હજજ).

ઈષ્ટાહીમી કુરબાનીની તાઝી યાદ

આદાએ નામદાર હઝરત મુહમ્મદ મુસ્તફા સન ૦ ઇષ્ટાહીમના ચણેલા પાપા ઉપર મુહમ્મદી શરીઅતનો મહેલ તામીર કરવા દુન્યામાં તરફ ફેલાવ્યા હતા; જેથી આપે પણ પોતાની ઉમ્મતને અહાહની ખુશનુદી ખાતર કુરબાનીની યાદ તાઝી કરાવી કે મુહમ્મદી ઉમ્મતની દરેક વ્યક્તિમાંથી ઇષ્ટાહીમી લુગંધી આવ્યા કરે અને દરેક કમેમાગેલુ ઇમાની નર ઇષ્ટાહીમી નરને મળતું થઈ જાય.

ચેનવણી:-મુસલમાનોએ ફક્ત છે કે કુરબાની કરતી વેલા ઇષ્ટાહીમી જઝગતકે ખિયાર રાખે. એજ દિવસ પવિત્ર જઝગતનું નમ્ર તકવો છે જે કે ખુદાને ત્યાં પ્રિય અને મકબૂલ છે જેમકે ફરમાયું છે કે-‘લ-યધના-લદ્દાહા હુલુહુહા વ-લા દિમાઉહા વ-લા ફિયના હુલુહુતકવા મિનકુમ’ અર્થાત:-ખુદાને ત્યાં કુરબાનીઓનું ગોસ્ત તથા ખૂન પહોંચતું નથી પરંતુ તેને ત્યાં (આ) તંકતાની કદરો દિમત છે (જે કુરબાની કરનારાના દિવસ હોય છે).

ઈશ્વર કૃપાથી હઝરતની ઉમ્મત દાવા સાથે કઢી શકે છે કે મુહમ્મદી શરીઅતના પ્રયોજકમાં દીન, અને દુન્યા જાનેની કામચાખીનો બેદ છૂપો છે એક તરફ ખુદા રાજી થાય છે તે ખીશ્ત તરફ દુન્યા સંધરી વળે છે અહીં અખેરતની નગમનું સર્વિફિકેટ મળે છે તો ત્યાં દુન્યાનું મિશ્તૌથી મોકલ મળે છે.

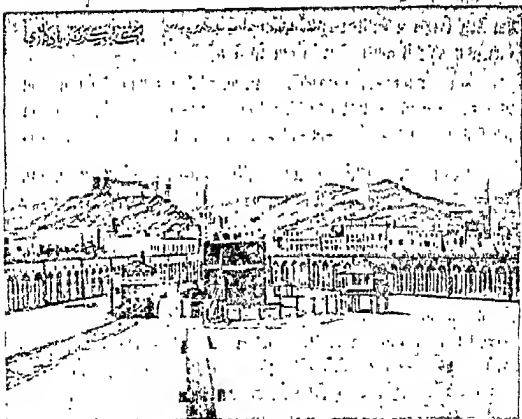
ધંદે કુરબાની કિસ્મતી !

જો મુસલમાનો ધંદે કુરબાને ધ્યાલીમી જગખાતની તાઝીયાદ કાયમ કરી દે અને દર વર્ષે ખુદાઈ ખુરાનદી ઉપર પતંગીયાંઓ માફક કુરબાન થવા માટે ખરા અંતઃકરો જાહેર અને ખાતિનથી તૈયાર રહે, તો અણકતઆણ તેઓના પીડબળ તરફ રહેશે, પછી એવાં સરદારાં ઈસ્લામના દિવાંડોઓની જગ્યાએ જો મેદાનમાં પોતાનો કદમ મૂકશે, ખુદાતઆલા તેઓની મદદ માટે પૃથ્વી અને આકાશનું લશ્કર મોકલી આપશે. પછી આ દુન્યામાં આવીશ કરોડ નહિ પણ આવીશ સો પણ હશે તોએ ફરક મેદાનમાં વિજયનો તાજ તેમનેજ શિરે રહેશે. દુન્યાની કાઈ કોમ તેમનો મુકાબલો કરવા શક્તિમાન થશે નહિ. જે કોમ મુકાબલામાં આવશે તેનો પરાજય થશે.

વિજયનો સમર્પ !

જો ધર્મ સિદ્ધાંતને કારે મૂકીએ તો પણ જગતના ખુદિશાળીઓનો સ્વમાન્ય કાયદો છે કે એકતામાં બળ અને છુટાપણામાં નિર્બળતા છે. ઉદાહરણ રૂપે જો કાયા સુતરના તાંતણાંઓ છુદા છુદા હોય તો બે વર્ષનું બાળક એક એકને લઈ તોડી શકે છે પરંતુ તેમાંજ એકત્વતા ઉત્પન્ન થાય તો તે રસસીને એક બળવાન પહેલવાન પણ તોડી શકશે નહિ. અથવા ઘણી ઈંટો વિખેરાયલી પડી હોય તો તેમાં કાઈ તાકાત નથી પરંતુ એક એકની સાથે મેળવી ઉભી ચણવામાં આવે તો મજબૂત કિલ્લો બની જાય છે. એવીજ રીતે ઈસ્લામ પોતાના અનુયાયીઓને એકતાની સાંકળમાં ભેડી દે છે અને તે સંબંધ કલમેએ તથેબક, “લા-ઈલાહ ઇલ્લાહ મુહમ્મદુર રસુલુલ્લાહ” તો છે. જગત આખાના મુસલમાનો પછી આનના હો કે રસના હો, હિન્દુસ્તાનના હો, કે બાબના હો, અમેરીકાના હો કે આફ્રિકાના હો, તુર્કી હો કે અરબી એ સર્વેનો—

(૧) ખુદા એક છે રહમાન. (૨) રસૂલ એક છે મુહમ્મદ. (૩) દીન એક છે ઈસ્લામ. (૪) કાયદમ એક છે કુઆન (૫) સેન્ટર એક છે બૈતુલ્લાહ.

કો.૨વા] [જાનેવારી

ભાવાર્થ

‘મતલબ કે ઈસ્લામે રંગ, રૂપ, વંશ, કૌમ, વંતન અને ધર્મના તમામ ભેદભાવનો નાશ કર્યો છે. કાલા અને ગેરા, યાહુદી, નસરાની કે મજ્હુસી સૌને “ઇંતમલ મુઅમિનૂના ઇંખરતુન” મુમિન આપસમાં સઘળા ભાઈ ભાઈ છે અને “ઇલા અકરમકુમ ઇન્દહીલે અતકાકુમ” અર્થાત:-અલાહને ત્યાં સૌથી વધુ ઈઝ્ઝતવાળો તમારામાં તે છે જે (અલાહ)થી વધુ ઈન્સાફ હોય એનો પાલ લેવાનો છે.

આ તેજ ભેદ હતો કે જેણે અલ્પ સંખ્યાના મુસલમાનોને દુન્યાના સરતાજ બનાવી દીધા અને ઈસ્લામના કદા શત્રુઓને ઈસ્લામ પર મોહિત કર્યા.

ઈસ્લામના શત્રુઓમાં સિફાતની રૂએ એકલાની જગ્યાએ છુટાપણું છે પરિણામે નિઃશ્રમ અને નામુરાદી હોવીજ નોંધણે એમને ત્યાં ખાલમશ્વ અને શુદ્ધ ધર્મની રૂએ મળી શક્યા નથી. ઇસાઇઓમાં એંગેલોઇન્ડીયન તથા યુરોપીઅનનો ફરજીએ એક થઇ શકતો નથી, પરંતુ અફમેલ કે આજ ઉલ્લી ગંગા વહી રહી છે. જેમને ત્યાં એકતા હતી તે હિન બિત યવામાં ખુશ છે અને જેઓની નિષ્ફળતા અને નામુરાદીની જાહેરાત લગતે મકડુકથી ધર્ષ હતી “વ-અમનદલાહ મુસ્લિનો કયદિલ કાફિરીન” અર્થાત:-પણ વાત એ છે કે ખુશપાકને કાફિરીની શુકિતને નિર્બળ કરી હતી પણ આજ તેઓ એકત્રતાની મગ લઇ રહ્યા છે.

સત્ય વાત તો એ છે કે નામથી કામ આણતું નથી. રમુલુલાહ સલ૦ એ હરમાઝું ‘ઇન્નદલાહા લા-યન હુરો ઇલા સોવરૈકુમ વ-લા ઇલા અસવાનેકુમ વસા કિથનહુરો ઇલા કોહુ બિફુમ વ અઅમાલેકુમ’ અર્થાત:-એશક અલાહ તમારી સુરતો અને રંગોને નોંધે નથી; પરંતુ તે તમારા અંતઃકરણે તથા કમોને જુલે છે.

જ્યારે સામાન્ય રીતે મુસલમાનોએ એકત્રતાના સંબંધને અમલથી છોડ્યો. તવદીલા પ્રચાર અને સુન્નતની તાબેદારીથી મોઢું ફેરવું ત્યારે ખૂદાએ પોતાની મહેરનો હાથ તેઓના શિર ઉપરથી ઉઠાવી લીધો. જેથી માન અને પ્રજાવ ગયો અને ઝિજ્ઞાસનાં વાદળો છવાઈ ગયાં.

“વ-મા ઝલમહુમુહીલો વ-લા કિન કાનૂ અન્દોસહુમ યઅસિમૂન” (પા. ૪ સ. આલે ઇલાન) અર્થાત:-અને ખુદ પાકે તેઓ પર (જરાએ) ખૂદમ કર્યો નથી; પરંતુ પોતેજ પોતાને નુકસાન પહોંચાડી રહ્યા છે.

જો આજ પણ મુસલમાનો વીસરેલા એકતાના પાઠને યાદ કરી લે અને ખુશી ખુશદી ખાતર દરેક પ્રકારની કુરબાની માટે તૈયાર થઇ જાય તો અસ્લાહતઆલમ તેમનો સદાયક જર્ની તેમની ઝિજ્ઞાસને ઇજ્ઝતથી બદલવાને તૈયાર છે, “મા-યફઅલુહીલો બેઅઅમેકુમ ઇન શકરતુમ વ-અમાનતુમ વ કાનહીલો શાકેરન અલીમા” અર્થાત:-જો તમે શુક્રાત્મક બની જાઓ અને અલાહની વાતોને માની જાઓ તો તમને શિક્ષા આપી ખુશપાકને શું કરવું છે? વગી અલાહ બહુ કદરદાન (અને) સર્વજ્ઞ છે. (સુ. નિસા)

જીવનકી દુનિયા દેર તો

સંસ્કૃત - 'જીવન'

આવાઝી દુનિયા કે દેરતો ! આજે હું
મોઝાઇકને બદલે કિરનપ્રદન લઈને આપણી સંભા
દાંજર થાઉં છું ! આનંદને બદલે દિલગીરીના
સમાચાર મંત્રગાત્રી રહ્યો 'કુ' કે હાર્દ ઉપર
કુદરત કોપે ચઢી છે. જગતે ન બાબો ટોપ
એવો કારમો 'ધરતીક'પ અનતોલીયામાં ચલો
છે. 'દર' હનર જાતો ! ખુશી ચિંતે. હજી
આફત સમી પહોંચી રહી ન હતી કે રેલની આફત
આવી તેમાં હજારો ખુશની મજબુક રહી ગયા !
હજી તે આફતમાંથી લોપાએ 'હુદકોરાતો' હમ ન
લીધો કે વાવાઝોડના તોફાનમાં અનેક હુર્દી
વહાણો ધાળા સમુદ્રમાં ગરક થયાં અને અધુરામાં
પુરું નિર્જાળી પડ્યાં અનેક જીવો ! પ્રાણી
દાની થઈ ! આટલાં બે દુઃસ્વપ્નને જોઈ શાંતિ
ન થઈ તે. ખાજો પુત્ર પુત્ર : ધરતીક પના આયકા
રાય થયા ! હુર્દસ્તાનમાં ધરખાર નિતા આજે
હજારો ખુશના બંદા ચરદીમાં હરી રહ્યા છે !
કહે જાનેલી ખુશી ૧૦ હજાર ઉપર પ્રયોગી
છે. હું તમને એમ કહેવા માગતો નથી કે તમે
કુદરત સામે લડો ! અને કુદરત સામે લડ્યાની
ઈન્સાનમાં શક્તિ પહોંચી છે ! આપણે તો
એકે મનુષ્ય તરીકે એકે બાઈ-તરીકે આપણા
હુર્દી બાઈઓની હમદર્દી કરી ચાલ્યો !

હમદર્દી પહોંચે તે હુમ્મી હમદર્દી ફક્ત
શબ્દોની સડાનુનિયંજ કોઈ કામ કરતું હોય
તો કિન્હાં કયારુંએ છતી ગયું હોત ! મારે
કુલ નહિ તો પુલની પાંખડી એ આપણા
હુર્દી બિરાદોની સદાય મારે આપણી એ આપણી

નેતિકે કરજ છે. "દરે" દિન કે વાસ્તે દેઘ દિયા ઈન્સાન
વર્તતાઅત કે લીધે કુઠમ નથે કર્મીયાં !"
દેરના અનેક ખુશીથી જીવેને મદદ કરવા
ફક્ત રજા થવા લાગ્યા છે તો તમે પહોંચી તમારાએ
મજબુત બાઈએને તમારાથી બનતી મદદ કરવા
કમર કસો. હુર્દી ઈન્સાન મારફતે તમારી એક
એક પાડી સમામત પડેલી થકો. મારે
વાંલા થાઓ !
"કામ કુશાનકા ઈન્સાનકા પડનાં છે બીજાં"
આ રહે જાડી છે બીજા વક્તુ ગુજર જાતા હોય !

આવાઝી દુનિયા કે દેરતો ! આજે હું
અચલિત થયેલા 'મુક્તિદીન' રહે 'સંબધી
રોધ બોળ કરવા બોધાનાં ઈન્દિદાસમાં' મુરકો
'મારતાં સંમાજની સોંકડી જમીઓમાંથી' 'મુક્તિ-
દીન'નાં ને અંબુઓમાં ઉદાદરે તમને પડ્યાં
છે તેમાંથી થોડાંક 'કારવાં'ના વાંચી સમજા પેશ
કરું છું !

ઈન્દિદાસથી સાખીત થયું છે કે માણસો કે
જનવરો જ્યારે કોઈ બારમાંથી છુટે છે ત્યારે
જાહેર રીતે કે મનમાં જરૂર 'મુક્તિદીન' ઉગરે
છે. ગુજરાતીમાં એક રચિતા છે ને :
"વાગમાંથી સાકું એકને છુટું થયું નાહું
છેક" એ પાંડુ વાગમાંથી નાહું જશે ત્યારે
તેજે જરૂર "મુક્તિદીન" મનમાં તો ઉગરશે
દરજા ધરવાળી અધ્યાત્મી મને ત્યારે નોટરમાં
જુરાઈયા થયા પછી પહોંચી પતો ને દેઘ

સ્વાસ લે છે તે પણ 'મુક્તિદીન'ની ઉચ્ચત્વ
ગણાયતે ? કોઈ ખાઉ કરતું જેવો દેશુદાર રંગ
દા'દા ઉગે બારણું રોકતો આવતો હોય તેને
આજે નહિ કાઢે, કાઢે નહિ પરંતુ દિવસે એમ
જવાબદાર તંત્રના વાચાની જેમ વાચા-પર
નામકા કરતા હોઈએ તેવામાં તે દેશુદારને
કાલેશ-ધાપ અને તે એકાએક પરચોડેને પંથે
પડે તો દેશુદારને તો તે દિવસે, મુક્તિદીન
ઉજવવાનોજ રહ્યો ને ?

પીસમી સદીની સંયુક્તાઓ પોતાના સ્પષ્ટ
સાથે કે કોઈ અન્ય ફેન્ડ સાથે આપના ઘેરથી
ગચ્છતિ પુરી નામ તે દિવસે તો મુક્તિદીનજ
ઉજવતી હશે ને ? નિશાળના કોઈ ભારતર મરી
નમ્ય જેથી બહુવાના ઉમંગથી આવેલા નિહા-
ર્કોને નિશાળમાં રંગ પાતા એકાએક ઘેર
જવું પડે ત્યારે તે પણ મુક્તિદીનજ ઉજવેને ?
પેટીમાં બ્રુડોમ શાષ રોકના પેટમાં એકાએક ચુક
અથે તેથી તે એકાએક ઘેર આપના નમ્ય કે
જોડિસના કક મેનેજરને એકાએક હાડીયું
કુટીયું યઈ આવવાથી સીધા હેસ્પીટલે આપે
નમ્ય તો તાબાના મહેતાજીએ કે કચાહિને પણ
તે દિવસ મુક્તિદીન તરીકેજ ઉજવવાનો રહ્યોને ?
તમારો પેસાદાર કાકા એકાએક સ્વર્ગને પંથે
મડે અને તમે તેના એકના એક વારસદાર
સંત્રીજા હોવ તો પોક મુકવાને બદલે તમારે તો
મુક્તિદીનજ ઉજવવાનો રહ્યોને ? કમનસીબે
તમે સંયુક્ત કુટુંબની વહ હોવ અને તમારી
સાસુ હીલ્લરની જેમ રાત દિવસ તમારી ઉપર
રોક માથા કરતી હોય તેવામાં એકાએક લકો
થવાથી તેનું મોટું બોકું યઈ નમ્ય જેથી
જેલવાનુંજ બંધ થાય તો તમારે તે દિવસે
તો મુક્તિદીનજ ઉજવવો જોઈએને ? પરીણકને
વાપુની બીમારી હોય જેથી તેને એકાએક
મચ્છિનુ અથર્ પેપર આપ્યા પછી ચક્રી આવે
તેથી તમે ચોરી કરીને પણ પાસ થયા હોવ

તો જરૂર ગિઝટને દિવસે મુક્તિદીન ઉજવી
શો ! જે તમે લેખક હોવ અને બાજુ મુકાને
મૂલે પણ કોઈ તમારો બાવ ન પુછતું હોય
જેથી તમારે એકાદ પુસ્તકની યોજના પ્રત્યે
ક્યાઈમાં ઉપાઈનો ભોગ થતી પડી હોય એવામાં
કોઈ અનાયો જુએકર પરતીના બાવે પણ
તમારું પુસ્તકને ઉઘાડી નમ્ય તો તમારે મુક્તિ-
દીનજ ઉજવવો રહ્યોને ? બેરી દેશરના નામે
મીલકત અઘાપ્યા પછી કોઈ પીટ વડે પરી પાપડી
ફેરી દેવાથી કુટુંબની બહેનરાત કરે ત્યારે સમજ
લેવું કે તોણે પોતાના અંતમાં મુક્તિદીનજ ઉજ-
વ્યો છે । વગર દીકરી મુસાફરી કરનાર પેશનર
દી. સી. થી પકમયા વગર પારેલા રોકેને
ઉતરી નમ્ય તો મુક્તિદીન ઉજવે । આગનાર
મારવાડી મહાગન આપણા ઘરના ચાવચાલો
પર ટાંચ લાવે અને કુકમનમાં સાથે બેવીરને
લખે હાજર થાય, પણ રાયરમીમાં ધર્મ
બાર હાથનો બાંધુ ફરેતો હોય તો પછી મુક્તિ-
દીનજ ઉજવવાનો બાકી રહેને ! આમ સંસા-
રમાં રહેને પમને પરા પૂર્વથી અને આજે
પણ મુક્તિદીનો ઉજવાઈ રહ્યા છે,

ઉપરોક્ત ઉદાહરણો વાંચ્યા પછી કોઈ એમ
ન કહે તો સારું કે:-

"કુલ શક નહિ કે હજરતે વાહકો પૂન રખસ
મેહ બીર બાત હે કે - ઝરા બેવકુર 'હે' ?"

અવાજથી નિર્ધાર કે હોરતો । ગયા અંક
હિંદુ-મુસ્લિમ સમધાનની આશા મેં જાણી
હતી પણ એ આશા હને નિરાશમાં પરિણમી
છે, લીજ કહે છે કે સમસ્ત હિંદના મુસ્લિમો
મનિનિધિત લીજ ધરાવે છે એ સિવકાર કહે
ત્યારે ક્રિસ કહે છે કે અકરાર જમીઅત અને
મોમીન, લીજ અતિનિધિત સિવકારતા નથી
તેનું શું ? મતવળ કે એ જુદાના અંબાને
હવે ઉપસાગરનું રૂપ બારણુ કયું છે અને

સમાધાનની વાતો લગાડ ગય છે. જેથી આજ-
દીની લેંસ અર્ધ રહેતે એમી પડી છે। ખૂંટી-
દીની ઉગવણી પ્રસંગે એક લીડર તરફથી તો
એમ પણ કહેવાયું હતું કે સરકાર હવે વચમાંથી
હટી જાય અને વિદુ-મુસલમાનોને પેટ ભરીને
આપડી લેવા દે।' અમે કંડીએ છીએ કે સર-
કાર શા માટે હટી જાય? સરકાર રેફરી તરીકે
હવે રહે અને લીડરોજ અંદર અંદર ફરતી
લડીને તો કેમ કે સામાન્ય જનતા તો પ્રેક્ષક
તરીકે રહે એમાં લાભ છે। રાજપૂત યુગ
અને મુસ્લિમ કાળમાં પણ સરકારોજ દંડપુદ
ફરીને ફેસલા કરી લેતા હતા તેમ આજ
લીડરોના કુશ્તી જંગ મારફતે લઘુમતિ બહુમતિના
હકોમાં સમાધાન થાય એજ વધુ ઠીક છે.
લોકોની લડાઈ જોવાની વૃત્તિ પણ ચાંત થશે
અને લીડરોને પણ હવેને હવે દાખ પણ
દલાવવા પડશે જેથી રાહલા હજમ થશે।

અગાઉની દુનિયાં કે હોરરો! વિંદે સરતામાં
રૂપરાજ અપારી દેવાની તમન્ના સેવનાર અને
વગર તકલીફ આરામ ચેરમાં બેઠાં બેઠાં જ્યા-
બહાર રોજતંત્રને ફૂટન વાણી દારાજ બેઠી
લાવનારે કાઈ જમાત વિંદમાં હોય તો તે
આપણા લીબરલ બિરાદરોની જમાત છે. અતી-
બાબા અને ચાલીસ ચેરમાં "સમસમ ખુશખી"
કહેતાં ગુફનો દરવાજો ખુલી જતો હતો તેમ
અમુક રાખે ઉચ્ચારવાથીજ રરરાજ વિંદનાં
ખારણાં શેકતું આવી જશે। એમ સમજતા એ
બિરાદરોનો વાર્ષિક જલ્સો આઠાળાઈ ખાતે
જામ્યો હતો.

તે જલ્સાના પ્રમુખ રથાનેથી કે પ્રાંજ્યેએ
કેમિસની ખુશોની દારમાળા ગણવી હતી,
સરકારની ખુશો પણ બતાવી હતી અને બીજી
અનેક સંરચાઓને નીંદી હતી. એક ફક્ત અગ્રી
ગુપ્ત પધિત જમાઅતે કોઈ હોય તો તે

લીબરલ બિરાદરોની જમાત છે એમ. તેમના
બાપણનો પ્રધાન સર હંતો. પોતાની માંને ધોઈ
કાઢ્યું નું કહે એ વાતનો ખરી પણ પાંડિત
હંદપનાથ કુંજર જેવાં બહાર દીવા એવી
માખણીયા જમાનામાં એ પાડે. એ અગત્યન
થતા જેવું ગણાય! આટ આટલી "નિમકકા
કાવડા તોડ દિવા"ની ચળવળો આવી ગઈ છતાં
એ બિરાદરો મોળાને મોળાજ રહ્યા।

પ્રજા સંઘમાંથી સોશીએલને પાંણીયું પકડે-
વું છે. વારંવાર મહેતાઈની સામે પણ રહેત
ઉજામે એના નિશાળીઓને કોણ સંધરે!
શીએલ જેની બકરીને ઝોડીયા કરવાં એ રીછે
પંજે લંગાઓ પણ બકરી મારણી નીકળી।
હાલમાંતો જો ખુદ સત્યાગત રાખે એ છાપના
રિપોર્ટરોને અને પ્રેસ એજન્સીઓના પ્રતિનિ-
ધિઓને કે જો તેમનું કહેવું ખરું હોય તો
જણાય છે કે બકરીએ રીછને યંભાવી દીધું છે,
અને તેથીજ રેફરીનેને હીટલરના બોબે મરતક
મેલવાનો વારો આવ્યો છે, જર્મનીના ઉછીના
લીધલા અમલદારોથી શીએલને નમાવવાની
સોશીએટ અશા સેવડ હોય તો તે બનવા જોગ
તો છે; પણ એથી નાનાં નાનાં રાજ્યોમાંથી
એની આંટ ઝોડી થશે અને નાનાં રાજ્યોને
દેખાતે એ વાસ્તવીક વાધ ખરેખર! એક
દાખલો વાધ સાબીત થશે. તથા એ આપું
સોશીએટ સરકસ હીટલર જેવા રીંગ મારતરના
દાલમા રમી જશે તે જુદું।

"ખરોટ શોર સુને થે પહેલુંને", દિલકા
જો બીરા તો નિકલા એક ગાજરકા હિલકા।"

એક જમાનો એ હતો કે દ્રીપડીઓ અને
મીલાઓ ઉત્તરોત્તમ ધનુર્ધરીઓ પર ચુવાના ટાક
સેવ્ટી દમપતિઓ અને સંયુક્તમાં પીર
ચોદાઓના ગળામાં વરમાળા પહેરાતી પણ
હવે તો વિંદ બહાદુરીથી અને સિપાહી એક

ગીથી. પરવારી ગયું છે! દિ'દોઓ પાસેથી
હથિઆરો ગયા, રહી સહી હોમન હતી તે
પણ હથાક ગઈ અને અધુરામાં પૂરું ગાંધીજીએ
અડિ'સાતું આપણું મુકાને લોકોને પાંડાં બાંધતું
પાણી બનાવ્યા!

આથી યુરોપીય લશ્ક્ર બીજી દોરાએ દોડ્યું.
હલાનો ઉદ્ધાર કરવા અનેક રસમો ઉદ્દયશકર
અને નટરાજ. વશાને પગને ચાલી નૃત્ય કરતા થયા!
હાથ હવેની સુંદરીઓ સાથે નૃત્ય કરનારને પણ
વરમાળા પહેરાવે તો નવાય નહિ!.

જે જીવાનોના પગોમાં જંજીરોના ઝંજીર અને
હાથમાં તલવારોના ખડખડથી હંધું થનાની રહેલું
હવે તે દિ'દો યુવાનો હવે, પગે ધુપરા બાંધીને
નાચવામાં અભિમાન લાઈ રહ્યા છે! ગઈ કંલના
પાવેયાઓની યિદા. આજના કુલીનો હસ્તગત

કરતા થયા છે! અને ગઈ કાલની વારંનાઓ
કે નરીઓનું સ્થાન આજની કુલિન કંતાઓએ
જીપી લીધું છે! કોણ જાણે સમાજનો ઉદ્ધાર
અને કથા ઉપાસનાને બદલે આપણા દિ'દો
સમાજમાં આવાં તો બીજાં કેટલાંએ ધનોએ
ઉપરિધત થતાં રહેશે? કામના દિ'દો યુવકો

“સહુ મને હતવા જંગ બુધમો વાગે;
યાદોમ કરીને પડે કનોડ છે આગે!”
જેવાં સૌર્ય ગીતો લલકારતા હતાં ત્યારે આજના
યુવકો આરામ ચેરમાં પડ્યા પડ્યા સીંગરેલા
ધૂમાક્ર કાનતાં લલકારે છે કે:—

“વુંઢીને મુજકો પ્રેમ સીખાયા;
સોયે ફૂલે રિરેદો જંગાયા!”
આગમી દુનિયાં કે, દોરતો, આવું નામ
ઈન્દિયાં!

નાચી રહેલું પુલ.

પાંખડી પહેરી અને નાચી રહેલાં પુલડાં!

વિચ્છેને તારી કદર છે પાંખડીના રંગથી.

જો, પછે દરિયો તરંગો પર તરંગો લાવતો;
એહની શોભા બધી છે નાચનારા રંગથી.

કોણ જાણે છે જૂએ છે દિલ ભરેલા દાહને?

કોણ છે વાકેફ જામેલા જીવમાં જંગથી?

ખાતે. હથો. જરીને. અસ્થિને. જે. જે. જે.
સોધીને નિરખી, રહી. અણજાણુ. દુનિયા દંગથી.

જાણતા એ જાણનારા ખંડની નાદગરી;

જાણતા કવિઓ સદા રહેતા ખુદાઈ રંગથી.

ઈન્દ્રની જ્વાલા જવલે છે પુલડાને અંતર,

મસ્ત એ નાચી રહ્યું છે પ્રેયસીના દંગથી.

“સરોદ”

મણવા જેવું

પેપર જગતમાંથી

હુનિયા ન માને અહું,

છતાં માનવું પડે તેવું.

[સંપાદક]

“ન્યુઝ ઓફ ધી વર્લ્ડ” નામનું છાપું જગતમાં આજે સૌથી વધુ ફેલાવો પામેલું છાપું છે. એની કેટલી ત્રણ લાખ કૌંસી વેચાય છે. તેના કાર્યવાહકોએ ૧૫ ટ્રેન બાંડે લઈ રાખી છે કે જે દરરોજ બ્રીટનમાં ઉતરથી દક્ષિણમાં પેપર પહોંચાડવા દોડતી રહે છે. મોટરગારીઓ અને ગાડીઓનો કંઈ સુમાર નથી. એને હાપવા માટે એટલા બધા કાગળ વપરાય છે કે તે દાખલો બનાવવા માટે દર અઢવાડિએ સાડી સાત હજાર ઓડો કાપીને પેપર બનાવવામાં આવે છે. એટલે કે આખા વરસમાં ૩ લાખ ૯૦ હજાર ઝાડો કપાય છે તેના કાગળ બને છે તેમાંથી એ છાપું તૈયાર થાય છે.” ગરીબપ દિલ્લસ્તાનીઓ તો આને એક ગપજ સમજી લેશે અને કેમ ન સમજે અહીં તો-એકીટરોને એક ખટારો પણ મથરસર યતો નથી ત્યારે ત્યાં ટ્રેનો ને ટ્રેનો બાંડે કરી પડે છે! પણ એટલું તો અજંજ કે ત્યાં બ્રીટનમાં પૈસા ખરચીને જાણ વાંચનારાઓ કરતાં હિંદમાં મફત વાંચનારાઓનો આંકડો મોટો થઈ જાય એમ છે!

“જર્મનીમાં આજકાલ એવો રીવાજ છે કે જ્યારે એક માણસ બીજા મણસને મળે ત્યારે સલામને બદલે હાથને પોતાની તરફ ઝટકા દબાવે છે કે “હેલ્ડીટર” એટલે કે “હીટરની ને!”

જર્મનીની હોટલમાં એક હોલાંડનો માણસ ઉતર્યો હતો. હોટલ ઓપ સવારનો નાસ્તો લગ્નને તેના રૂમમાં ગયો જતાં જર્મન નિયમ પ્રમાણે સલામ કરી “હેલ્ડીટર!” પણ પૈસા મુસાફરે જવાજ ન આપ્યો ત્યારે ફરીથી “હેલ્ડીટર!” કહ્યું છતાં સલામનો જવાજ ન મળ્યો તો ફરીથી ત્રીજવાર “હેલ્ડીટર!” કહ્યું ત્યારે તે મુસાફર ચીમકીને બોલ્યો કે “હું કંઈ ખેડેરા નથી કે તું ફરી ફરી ને એજ હેલ્ડીટરનું નામ લઈ રહ્યો છે મને હીટલરના નામથી કંટાળો આવે છે. હું કંઈ જર્મનવાસી નથી પણ હોલાંડનો રહેનાર છું.” એ સાંભળીને જર્મન ઓપ બોલ્યો. “ભલે તું હીટલરના નામથી કંટાળો છો તો કંઈ ચાંધો નહિ થોડા દિવસમાં હોલાંડમાં પણ હીટલર પહોંચી જશે!” તે તે મુસાફર બોલ્યો કે “પણ એમાં નવાઈ જેવું શું છે તમારો કેસર પણ વરસોથી હોલાંડમાંજ છે ને!”

“એક વેળા મુસોલીની એક અંગરૂઠા ગામમાં પહોંચી ગયો. ત્યાંના યોદ્ધાને સ્વપ્ને પણ ખજાર ન હતી કે મુસોલીની આ ગામમાં આવે! સંજે મુસોલીની તે ગામવા ધીએટરમાં ગયો. જ્યારે એક યુરો થયો ત્યારે ઇટાલીના નિયમ પ્રમાણે મુસોલીનીની તારીફમાં ડેખી ગીત ગવાય સાંધું તો માન માટે રાખેના મુજબ બધા પ્રેક્ષકો ઉભા થઈ ગયા પણ મુસોલીની બેઠી રહ્યો મુસોલીનીની

પાસે બેઠલા એક પ્રેક્ષકે તેના ખભા પર હાથ મૂકીને કહ્યું કે "વાર હું પણ તમારી પોજી કે કમબખ્ત મુખોલીનીના નામથી બેનર મથો છું પણ શું કરીએ ઉભા થવામાં જ આવું છે. દોસ્ત ઉભો થઈ જ નહિતર વળી દાર્દ આરતમાં ફેસાવું પડશે!" પછી તેની જગ્યાએ મુખોલીનીએ શું આપ્યો તે જણાવું નથી.

"ચીકગો શહેરમાં મળેલી મેડીકલ એસોસીએશનમાં એક ડોક્ટરે બહેર કંપું હતું કે નાદારી એક જાતનો મર્જનનો રોગ છે. શલ્કદીવા કરવામાં આવે તો નાદારીનું પ્રમાણ ધણું મરી જાય છે. ચીકગોનાં બે નાદારોના મેજ પર શલ્કદીવા કરી તેમનો નાદારીનો રોગ દૂર કર્યો હતો જેથી તેમના ધંધા પાછાં પીકતા ચલા હતા," આ વાત ધણાને ગપ જેવી લાગે પણ આજનું વિજ્ઞાન પણ એ મપાને સાચા દેવરી રહ્યું છે જાણી જોઈને તળાઉ સાફ કરી દેવાનું કંડનારા આપણાઈવીન મધ્યસ્થો અને શાહુકારોને કેદાયે આપણા નાદારી કોર્ટમાં અમેરીકાથી એવો એકાદ ડોક્ટર આવત કરવામાં આવે તો ઘણા કેસો સુધરી શકે!

"માલુમ પેદા થાય પછી તેની તાજપોપીતી દીધા થાય એ તો જાણે વાસ્તવિક છે પણ ધરનાના, બાદશાહ, શાહપૂર બીજાની સેલા થતાં ખંડેલાં ત્રણ દિવસ અગાઉ તાજપોપીતી દીધા થઈ હતી પેદા થતી વેળા એની માતાના પવંગના સરાણે તાજ મુકવામાં આવ્યો હતો," તે વેળા બાદશાહે અને તાજનું એટલું માન હતું પણ આજે તો પ્રજા, સમિતિ, આગળ તાજ કે તાજપૂરીએ કુછ બિસાતમાં મણકતા નથી! આજના બરા રાજા એની રિયલિટી પણ સમજી શકે નાટકના રાજાએ જેની પ્રમાણગત હોય છે. ખરું ન માનતા હોય તો પછે ઇટલીના રાજાને?

મોટરમાં તેવનું બગતણ મોણું પડતું હોવાથી જર્મનીએ 'ગેસે જેન' નામનો ગેસ ઉત્પન્ન કર્યો હતો પણ તે એ મોથો પડતોથી અમેરીકાના એક રોષ્ટરે એક્સીલમ રાઈબાઈડ અને અલ્યુમીની "Acetylene" નામનો ગેસ તૈયાર કર્યો છે જે બગતણ તરીકે સૌથી સરવો યર્થ પડશે."

વિજ્ઞાનની આરી સસ્તી ગોપ લગ્નમાં કેટલું બધું સત્યાનારાયણી-સકે એતો લલિતવને ધરિ હાસ સાધી પુરશે! વિજ્ઞાનની ખુદાઈ જડ જગતના જેમ જેમ વધતી ચાલી છે; તેમ તેમ ખુદાએ એજ વિજ્ઞાનની વરમાળ તેના સર્જકોના જગમાં ઓળવના માંડી છે! મુલેલીનો આં આપણાના ઉદ્દેશથી બહાર પડી વિજ્ઞાનની એક એક ગ્રાંથ હવે રાજતાનની સંદાર લીલા જેવી સાળીન થતી ચાલી છે!

"મઝહુમ કહી સાય-સડો સિજદા ન કરેગા ઇન્સાન અડે" લીતો 'ખુદા હા નહિ સકતે'!

હાર્થકુમહાના અવરોધક સાધન તરીકે દુઝબ જેવા ઉડતા હાથના આકારના બહુનની શોષ થઈએ જેની આગુઆગુ કરેલી આના જગા જેમ આવીક તારો હોય છે જેમાં યુગવાદને વિમતો વડી પડે છે." પણ એ ઉડતા હાથીને વધ કરવાનો પાણું વિજ્ઞાનિક અંકુશની મોથ નહિ કરે તેની શી ખાતરી? આમ સંસારકે શોષાની પરજાથી પૂછીનો પ્રવચકાંગે વહેલો નોનરવામાં વિજ્ઞાન સાધ્યો મોં ખેરે પેલો!

"અમેરીકામાં પ્રણી પર ચાલતી તેમજ હવામાં પણ ચાલતી બાર્ડીકોની મોથ થઈ છે." ચાચો શિક ધણુ આથી અમેરીકાના ઝડ ઓને પાણી તેમજ હવામાં એ પોતાનો ચમતારે બનાવવાની સુગમતા યર્થ પડશે! લક્ષા બિચારો દિલ્લા ગરીબ શાહુકારો! આવી શોધનો લાભ શી રીતે ઉભરી શકે!

લેખક :

“મુસ્તફાખાદી”

(સર્વ હક લેખકને સ્વાધીન)

ગતાંકથી આશુ

મુસલમાનોની કબનસીબ દાખલતા કારણોમાં આપણે સર્વથી પ્રથમ નોટરીયાત વર્ગ અને વિદ્યા પ્રાપ્ત કરેલ મુસ્લિમોની સ્થિતી ઉપર પ્રથમ દ્રષ્ટિપાત કરીયું. કારણ કે આ તે લોકો છે કે જેઓનો પાથો વિદ્યા ઉપર રચાયેલો છે અને અમો વિદ્યામાં ધણાજ પછાત હોવાથી તે ઉપર વિવેચન કરવું વિશેષતર આવશ્યક છે.

સને ૧૯૩૧ની વસ્તી ગણતરીથી એ જણાય આવે છે કે દિલ્હીસ્થાનની વસ્તીમાં ૬૨ દસ લાખ માણસે માત્ર ૨૮૬ માણસો ભણેલા વર્ગમાંથી નોટરીમાં દાખલ છે. આ પૈકીથી ૧૨૫ માણસો સરકારી નોટરીમાં અને ૧૬૧ માણસો ખાનગી આકરી કરી પોતાનું કારણ પોષણ કરે છે. જો આ નોટરીયાત વર્ગની સંખ્યા ધણીજ ઓછી ગણાય, પરંતુ આર્થિક દ્રષ્ટિએ એ સંખ્યા (પગાર ગણતરી) ઓછી નથી કેમકે આ લોકોને જે પગારો મળે છે તે બીજા માલદાર દેશમાં મળતા પગારોના પ્રમાણમાં ધણાજ ભારે છે. નોટરીયાત વર્ગમાં પ્રથમ દરજ્જે સરકારી નોટરીયાનોનો છે અને તે બાદ ખાનગી નોટરી કરતા વર્ગ કે જે વડીલાત, ડોક્ટરી, ઈન્જીનીયરીંગ વિગેરેના દરજ્જે છે. આ નોટરીયાત વર્ગમાં આપણે તપાસીયું તો આપણને અદ્વિતીય પૂર્વક જણાય આવશે કે આ દેશનું યુઓના પ્રમાણમાં અમો મુસલમાનો નોટરી આકરીમાં ધણાજ પછાત છીએ. હવે પ્રશ્ન એ ઉપરિથત થાય

છે કે અમો અમારા દેશ નું યુઓ જેટલાજ ભણેલા, કેળવણી, અને લાવકાતવાળા હોવા છતાં નોટરી આકરીમાં અમારું ઓછું પ્રમાણ શા માટે? આજે નોટરીમાં અમો મુસલમાનોનું જે પ્રમાણ જોવામાં આવે છે, તે પ્રમાણ શું પહેલેથીજ છે કે? અને જવાબ અગર “નહિ” તો પ્રશ્ન આરસી કુશળ દેદે પહેલવાનું કારણ શું? આ હેતુ પ્રશ્નના જવાબ અર્થે એ કહી છે કે અમો જ્ઞાનકામના કલિદાસ ઉપર દ્રષ્ટિપાત કરીએ.

મુસલમાનો ‘મોટાં લોકો’ ઉપર હતા.

બ્રિટિશ રાજ્યની સરકારની દૈર પાંચે સારાએ રાજ્યમાં ઉચ્ચ હોદ્દાઓના કબજેદાર મુસલમાનો હતા. ગવર્નમેન્ટના ઓછી સંખ્યાના વસ્તી ગણતરીના ૩૫૨૬૨૨ અને પ્રખ્યાત કલિદાસકાર “સર વીલીયમ ડેન્ટર” પોતાની કૃતિ “દિલ્હી નવા મુસલમાનો” માં લખે છે કે “શરૂઆતના બ્રિટિશ રાજના કાળમાં કરોડી વસુલાત રાજ્યની ભારે આવકનું મુખ્ય સાધન હતું અને તે કામ (કબજેદારીનું) લગભગ બધુંજ ઉચ્ચ જ્ઞાનવાનના મુસલમાનોના હાથમાં હતું. મુસલમાનોની આવકનું બીજું સાધન પ્રોડીસની નોટરી હતું. અને તેના ગ્રામીસરો પણ મુસલમાનોજ હતા. બીજું સાધન કાર્ટો હતાં ત્યાં પણ મુસલમાનો દરેક દિશામાં અને જગ્યાએ જગ્યાએ રાગર પાતા હતા. આ સર્વે કરતાં

સૌથી વધુ મહત્વની અને મહાન વસ્તુ “લશ્કર” હતું, કે જેના હાથમાં દેશના વિજયની ચાવી હતી. લશ્કરી અમલદારોને મહેસુલ જે કાંઈપણ ઉધરાવવામાં આવતું તેમાંથી બેંકડાના વ્યાજના દર કરતાં ઓછા દરથી, કમીશન (મહેનતાણા પેટ) આપવામાં આવતું. અને તે ઉપરાંત લશ્કરી અમલદારો પોતાની જમીન ખેડતા કિસાનોને લશ્કરમાં ભરતી કરતા અને સરકાર પાસેથી તેઓનો પુરો પગાર વસુલ કરતાં સર વિશિષ્ઠ આ પછી લખે છે કે:-

“સને ૧૮૦૦ની શરૂઆતમાં બંગાળના મોટાપણુ ખાનદાની અને પ્રભાવ શાળી મુરિશ્વરનુ મરીન હેતું અશક્ય અને અમાન્ય હતું. કેમકે લક્ષ્મી સરીતાનું વહેણ હંમેશાં તેઓના દારો તરફજ રહેતું અને હંમેશાં તેઓની શીલતા બંધારો ઉભરાતાજ રહેતા.”

આ મુસલમાનોની આર્થિક આબાદીના મૂખ્ય સાધનો હતાં અને તે સિવાય બીજાં પણ અનેક સાધનો જેવા કે કાર્ટ ક્યેરીની તોફારી વિગેરે દ્રવ્ય પ્રાપ્તિના અનેક સાધનો હતાં કે જેના ઉપર અન્યત્ર વિવેચન કરવામાં આવશે.

“મુસલમાનોના ઉચ્ચ હોદ્દાઓ તમન્બા”

વિદ્વાન લેખક સર વિલીયમ મુસલમાનોની આવકના સાધનો, આગાહી અને વૈભવનો ઉલ્લેખ કર્યા બાદ તેઓને માટે ઉચ્ચ અકારના હોદ્દા કેવી રીતે બંધ કરવામાં આવ્યા તે ઉપર નિબંધપાત્રપણે પ્રકાશ ફેંટાં લખે છે કે “અંગ્રેજી શાસન કાળ પૂર્વધીજ મુસલમાનો માંત્ર શત્રુપ્રતિજ્ઞ નહિ, પરંતુ મજબૂ શક્તિ અને કર્તવ્ય શક્તિમાં પણ સારાએ હિન્દુસ્તાનમાં અદ્યત્ત શક્તિ ધરાવતા હતા, મુસલમાનોને તઅલીમી પ્રબંધ, “મી. બેરીના”ના કથનાદુસાર જોડે અમારા જેવા (અંગ્રેજો જેવા) ન હતો. હતાં પણ તે મુતિપાત્ર અને પરિપૂર્ણ હતો.

મુસલમાનોને તઅલીમી પ્રબંધ હાથ સારામાં સારી કેળવણી અપાતી હતી. અને સારાએ કિંદની સરખામણીમાં કોઇ પણ પ્રત્યે ઉતરતી ન હતી” આ પછી વિદ્વાન લેખક પોતાના જાતી બધુઓને સંબોધી લખે છે કે “અંગ્રેજી શાસન કાળના શરૂઆતના ૭૫ વર્ષો એટલે ૧૮૪૨ સુધી અમેએ અમારી હિંદુનુસાર હોદ્દાઓ તૈયાર કરવા અર્થે મુસલમાનોની તઅલીમી પદ્ધતિ ચાલુ રહેવા દીધી અને તે દરમ્યાન અમેએ અમારો તઅલીમી બદલત સંપૂર્ણ કરી લીધા અને જ્યારે અમારી હિંદુનુસારનો એક વર્ગ કેળવણ તૈયાર થઈ ગયો કે અમેએ મુસલમાનોની તઅલીમી પદ્ધતિ બંધ કરી દીધી અથવા કહો કે ફૂટી દીધી અને તેણે એ કારણ પરિણામ આપ્યું કે મુસ્લિમ નર જવાનો માટે નોકરીના દરવાજા બંધ થઈ ગયા.”

આ સ્થળે રવાનારિક રીતે એ પ્રશ્ન આપણે ઉપરિચિત કરીશું કે જ્યારે સરકારે પોતાની પદ્ધતિનુસાર શિક્ષણ આપવા માંડ્યું ત્યારે મુસ્લિમ નવજવાનોએ તેમાં જોડાઈ શક્યા માટે ફાંદો મેળવ્યો નહિ !

સર વિલીયમ હંટર આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં લખે છે કે “અગર અગો અંગ્રેજોએ શાળામાંઓમાં અંગ્રેજ શિક્ષકો નિયુક્ત કર્યા હોત અથવા સરકારી હક્તોની બાબને અંગ્રેજ બનાવી દેત તો મુસ્લિમોની ધાર્મિક દ્રષ્ટિએ કેટલીક અગવડો ઓછી ચાત. કારણ કે ખ્રિસ્તી ધર્મ હસ્તામ ધર્મના મુકાબલામાં ગમે તેવો અપૂર્ણ બને મળ્યોતો હોય છતાં પણ મુસ્લિમો ખ્રિસ્તી ધર્મને ઇશ્વર પ્રેરીત ધર્મ તો માને છે જ્યારે હિંદુઓના ધર્મ સંબંધે તેઓની ઓછી માન્યતા નથી. હિંદુઓના ધર્મને તેઓ હદી નજરે એ કારણે જુએ છે. કે તેમાં અંગ્રેજવરચાઈનાં નિશાન નથી અને વૃક્ષો પૂજા, પીપળાની પૂજા,

સૂર્યની પૂજા, નાગની પૂજા, સરિતાની પૂજા, અને મૂર્તિ પૂજા એવી એવી વિચિત્ર માન્યતાઓ સિવાય બીજી કંઈજ નથી. આ સમયમાં દક્ષિણ બંગાળમાં શાળાઓમાં હિંદુઓની બાપા દ્વારા શિક્ષણ અપાતું હતું અને શિક્ષક પણ હિંદુઓજ હતા. આ કારણે ઉચ્ચ જ્ઞાનદાનના મુસલમાનો હરગીઝ સહન કરી શકતા ન હતા કે તેઓની ઔસાદને મૂર્તિ પૂજકોની બાપા અને વાણીમાં શિક્ષણ આપવામાં આવે ?” (જુઓ પૃષ્ઠ ૧૬૧)

મુસલમાનો હિંદુઓ પ્રત્યે જે નકરત રાખતા હતા તેનું એક બીજું કારણ દર્શાવતા લખે છે કે “હિંદુ શિક્ષકો એટલા બધા અશક્ત હતા કે તેઓ વિદ્યાર્થીઓની અવસ્થા પણ રાખી શકતા ન હતા અને આ કારણે ગમે તે પંક્તિને મુસલમાન પણ પોતાના જાળકને સરકારી શાળાઓમાં બેસાડવાનું પસંદ કરતો ન હતો” (જુઓ પૃષ્ઠ ૧૬૪)

આમ જાણ્યું તો સર વીલીયમ હંટર લખે છે કે “અમારી તબવીબી નિતિ રીતીએ વર્ગોની કુલકરગુની નિંદ્રામાં ચડેલા હિંદુઓનાં નયનો ખોલી નાંખી લાકર્ષીજર સમ બની ગયેલી હિંદુ કૌમ એકદમ તંદુરસ્ત અને શક્તિશાળી બની ગઈ અને તેની અસર મુસલમાનોની પર હાંડી થઈ. કેમકે અમારી નીતિ તેઓની સંસ્કૃતિ અને ઝડપીઆતથી વિરુદ્ધ હતી. પરિણામ એ આવ્યું કે સને ૧૮૮૨માં શાળાઓની એ હાલત હતી કે વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં દરેક હિંદુએ માત્ર એક જ મુસલમાન હતો. વળી સરકારી મોડરની અર્થે અંગ્રેજ બાપા જાણવી ઝડપી હતી. એટલે મુસ્લિમોની (બંગાળમાં) વધુમતિ હોવા છતાં બંગાળા પ્રજામાં જ્યાં સને ૧૮૭૧માં ડાહ્યા, પોલીસ, રેવન્યુ અને લાસ્કર વિગેરે ખાતાઓમાં મુસલમાનોજ નજરે પડતા હતા, ત્યાં સરકારી એજેન્સી અમલદારોમાં મુસ્લિમોની સંખ્યા માત્ર ૧૩ ટકા અને કન્ટ્રીનીયરિંગ અને બીજાં ખાતાઓમાં માત્ર ૪ ટકાજ રહી ગઈ.

મુસલમાનોની પડતીની શરૂઆત.

ઉપરોક્ત લખાણથી આપણે એ બતાવી ચૂક્યા છીએ કે મુસલમાનોએ સરકારી શાળાઓથી એ કારણે કાયદો ન મેળવ્યો કે આ શાળાઓ તેમની જરૂરીયાત અને માન્યતાઓની વિરુદ્ધ હતી. તદુપરાંત તે શાળાઓમાં અશક્ત હિંદુ શિક્ષકો અને હિંદુઓની માન્યતા દ્વારા જ્ઞાન આપવામાં આવતું હતું. આથી તે સમયના મુસલમાનોની એ મજબુત માન્યતાઓ હતી કે તેઓ નવો અમારા બાળકોને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપી શકે છે અને ધાર્મિક દૃષ્ટિએ નવો અમારા બાળકોના શરૂ થવાની યોગ્યતા ધરાવી શકે છે. આવી સ્થિતિમાં મુસલમાનો માટે પોતાના જાળકોને જગવણી આપવા માટે માત્ર એક જ ઉપાય હતો અને તે ખાનગી શાળાઓ, પરંતુ કમ-નસીએ પરંતુ સરકાર માથાપે મુસલમાનો ઉપર ખુશ થઈ તે રસ્તો પણ ભંધ, કરી દીધો. (અપૂર્ણ)

કમ નથી

મદદ છે તું જાક કે જે હમ નથી,
સૂર્યથી તારી અમક કે કમ નથી.
મોહમાં જૂઠા જુમાવીને બંધુ,
તું થયો બેહાલ તેનો ગમ નથી ?
પાનખરૂ આવી અમનમાં છે છતાં,
કેમ તારી આંખડી પુરનમ નથી ?
જખમ લાગ્યા કાળનો એતો ખરૂ,
શોધ કર એ જખમનું મરહમ નથી ?
ઘેર્ય છોડી કેમ ગાફિલ થૈ ગયે,
જે જરા તારો ખુદા હમદમ નથી ?
ભેદ ખોલે દિલ તણો ‘અશરાફ’ કાં,
જેઅદબ તુજને જરાએ ગમ નથી ?
“અશરાફ” (વહાલુ)

પોઠ

૭૭ માર્ચ

આને “કારવાં”ના વાંચે સમજા એક કવિરત્નને હું રંગ કરું છું. અને તે શ્રીયુત ગેખચક્ષી છે. આટલી આટલી સાદિય પરિપક્વ મળી ગઈ, છતાં એક વાર એમને સાદિય પરિપક્વ પ્રમુખસ્થાન ન સાંપડ્યું તેથી યુજ્જ્વાની સાક્ષરો પર રોમે ભરાઈને તેઓ શી અવદેશના જંગલમાં નષ્ટ કરવા મથા હતા, પણ અવદેશના છેલ્લા હુસ્તકમાં બરમાએ એ જાન પર જઈને અનેક હિંદીઓને દેરા બેળા કર્યા તેમાં શ્રીયુત શેખચક્ષીનો પણ વારો આવી ગયો, આમ અનાયાસે એ સારૂર રંગ પુનઃ યુજ્જ્વાનને સાંપડ્યું! એમની છ છ માસની વધી ગએલી દમ્ભમત સ્વર્ગસ્થ ભગવા વાણુદે શી કાદી આપેલી એ બદલ એમણે પોતાની કલમને તકલીફ આપીને ભગવાના વસીયતનામાને ગજલ હારા રંગૂ કરી ભગવાના ચિરંજીવી જગજ્ઞાને સોંપ્યું અને જગલા હારી રા. અડવાઈએ મને આપ્યું અને મેં “કારવાં”ના તંત્રીઓને આપ્યું અને તંત્રીઓએ પ્રેસના કંપોઝીટરને દવામે કર્યું એમ તે આગળના અંકમાં રજૂ થયું. અલગત એ વિષે લખવાનું તો તંત્રીઓએ તે કાવ્યની નોટમાં લખી દીધું ફરીમ પણ મારે તો રા. અડવાઈ મારફત શ્રીયુત શેખચક્ષીનો આભારજ ન મને રજોને ? અને ખુદ બે એમને

લાંબુ આયુષ્ય અર્પણે તો મું “કારવાં”ના વાંચેને ખાતરી આપું છું કે એક અનેરી દળની કવિતાઓનો પ્રવાહ શ્રીયુત શેખચક્ષી યુજ્જ્વાનીમાં વહેવારી દેશે અને ફરાલ કાવ્ય માટે યુજ્જ્વાનીમાં આગજલ નાણીતા ધએલાં ‘શેષક’, ‘કાલક’, ‘ગીતક’, કે ‘હડમન કોઝા’ કરતાં પણ શ્રીયુત શેખચક્ષી બે ડગલાં આગળ વધી જશે, વિશેષ પિષ્ટ પેાણુ ન કરતાં અમારા રસીક વાંચકને એટલું જ બહુનીય કે “હાથ કંકણને આરસીની જરૂર નથી.”

રા. અડવાઈ બીજા કામના અભાવે કુનિ-વરસિરિની માધવદાસ દકરે વ્યાખ્યાનમાળાનાં કવિત્વ અને તેના વિકાસ વિષેનાં કવિત્રી અ. ખુશ-રદરનાં વ્યાખ્યાનો સાંભળવા વગર દીકરી મુખઈ ઉપડી ગયા હતા અને ત્યાંથી હેમનેએમ પકડવા વગર કવિતાના વિવેચનનું પોટકું બાંધીને દાદરતા રેરસોથી સીધા આઠ્યા આઠ્યા હતા મુલાકાત થતાંજ તેમણે ગેલમાં આવક જઈને કહ્યું કે “શોભા હવે મદારીના તમાશાની જેમ સાદિયની સલાઓમાં પણ ટગેટગ ટોચે વજળ મથા છે એ આનંદનો વિષય છે. હું તો ખજારદાર અને બ. ક. કોકારની કુસ્તી નિહાળવાના રાડ સેરીને મુંબઈ ગયો હતો; પણ ખજારદારે તો લાકાઈનું નામ પણ ન લીધું જેથી મારા જેવા

અનેક શાખીન પ્રેક્ષકોના પૈસા વસુલ ન થયાં
ખેરે! ત્યાં એક મુશ્કિલમ કવિની હાજરી હોય
એમ મને ન દેખાયું” છતાં ખચરદારે આપણા
મુશ્કોરોની પ્રવૃત્તિ અને ગજલ વિકાસ વિષે
ઉદ્બેષ કર્યો એ ગેલમાં આવી જવા જેવી વાત
તો ખરીને?”

મેં કહ્યું. “અલબત્ત, શાષ્ટ્રીને તારીફના
બે શબ્દોએ વર્ણનમાં મળે તો બસ છે! બાકી
કાંતીદેશીને પટેલના છોકરાએ કાઢી કડી હતી
તો તે અભિમાનમાં આવી જઈને બે ગાઉ મુઠી
મરેડમાંને મરેડમાં વાંકી ચાલી હતી. તેવા હવે
આજના શાષ્ટ્રી-કવિઓ રહ્યા નથી કે ગેલમાં
આવીને નાચવા લાગી જાય! પણ એટલોએ
ઉદ્બેષ કરવા બદલ રા. ખચરદારનો ઉપકાર
તો શાષ્ટ્રીએ માનવો રહ્યો કે હવે ગુજરાતી
શાષ્ટ્રીની ગણુતરી પણ છપ્પનના મેળમાં થવા
લાગી છે?” હવે પાછો અગ્વાજનો ધારો આપ્યો.

“કવિશ્રી ખચરદારે તો કવિતા સંબંધી
એટલું બધું કહી નાખ્યું હતું કે મને તો કંઈ
યાદજ ન રહ્યું! ફક્ત એટલી વાત યાદ રહી કે
કવિતા અને સંગીતનો ઘણ સંબંધ છે; જેમ
કુચાલી અને રોડકનો સંબંધ હોય છે તેમ!”

“પણ જન્મભૂમીની કક્ષમ કિનારની
હાલમોમાં કાંઈ રા. મનમુખલાલ ઝવેરી તો કહે
છે કે સંગીત સાથે કવિતાને કંઈ સંબંધ નથી!”
“ત્યારે શું એ બાર્મ સાટેજ ગઘના ડીકટે-
શન દ્વારા સંગીત રજુ કરવાની તરદેલુમા
હશે?”

“હશે એવી શાષ્ટ્રીક સાંમારી તો સાહિ-
ત્યના મેદાનમાં વરસેથી ચાલી આવે છે. અને
એમ ન હોય તો સાહિત્યનો બાવ પણ કાણ
પછે?”

“તો આજે પણ આપણા ગુજરાતી સાહિ-
ત્યનો બાવ કાણ પછે છે! નમે જગો છો કે
યુરોપ અને અમેરીકામાં સાહિત્યદારો પૈસાના

હથ્થામાં રમે છે; ત્યારે આપણા સાહિત્યકારો
મુશ્કોરીમાં મ્હાલે છે! જુલો. કાનનો મેલ
કાઠીને સાંભળો કે કીર્ણાંગને એકજ કવિતા
બદલ કોલીઅર્સ વિક્રીએ ૨૦૦ પાઉન્ડનો એક
આપ્યો હતો. અહીંના દિસામે ૩૦-૨૬૫૦ થયા.
ત્યારે આપણા ગુજરાતમાં તો એક કવિતાનાં
૨૬૫ દોડીઆં પણ ઉપજતાં નથી! અરે!
આજે છવતીને જગતા ગોરા લેખક સમરસેટ
મોઘમને એકજ હુંકી વાર્તાના ૧ હજાર પાઉન્ડ
એટલે કે રૂ. ૧૩૨૨૫ મળ્યા છે. આપણા ગુજ-
રાતી લેખકમાં તો કાંઈ મારને મીયાં લેખકને
પણ જાણે એક નવલિકાનું મહેનતાણું ૧ પાઉન્ડ
મળે છે આનું કારણ શું હશે?”

“એનું કારણ એ છે કે:-

“હેમને હીરા હજીયા દિંદો પરીરામાં,
બાકી રહ્યા અહો કુંકાને બાજરી જુવાર છે.
મુશ્કોરીમાં બાજરી જુવાર પણ માંડ માંડ
કુંકા મળતી હોય ત્યાં સાહિત્ય પાછળ દોડીઆં
કાણ ખરે?”

“એતો ખરે; પણ, બીજું, એ એકે મુંખ્ય
કારણ એ છે કે અહીં એટલે હિંદમાં સસ્તવતિ
(વિદ્યા) લક્ષ્મી (પૈસા)ની દારી ગણાય છે,
ત્યારે પશ્ચિમમાં લક્ષ્મી, સસ્તવતિની દારી
મનાય છે! આ મા-મતાને લીધેજ “પૈસાવાળાનો
દીકરો ધૂધરે રમે!” એમ અહીં કહેવત યોગ્ય
છે ત્યારે ત્યાં “મરીબનો દીકરો ચોપડે રમે!”
એમ કહેવત યોગ્ય છે! અને વળી માત્ર
પાંચ પાંચનો દિસાજ રાખનાર આપણા વહે-
પારી ગુજરાતમાં તો કવિ એટલે કક્ષા અને
લેખક એટલે નવરો એમજ મનાય છે!”

વાંચનને પ્રતાપે રા. અગ્વાજની ચાંચ
સાહિત્યના વિષયમાં આટલી બધી ઉડી ઉતરતી
જેમ વિચારમાં ગોથાં ખાતો તેમને સક્ષમ
કરીને હું ધરમેળો થયો કારણ કે ટેબલને
અડધે બેઠાંપર પડેલાં પુસ્તકો રિયુ માટે રાદ
નેતાં હતાં.

સ્વિકાર અને સમાલોચના.

હાંડીઓ નવલિકા અંક:-સંવત ૧૯૯૬નો હાંડીઆ પત્રનો એ ખાસ અંક તંત્રી રા. નરવર વીમાનાળા તરફથી મળ્યો. સમેતા સુગળ આ નવલિકા અંક સફળતાથી નીકળ્યો છે. વાર્તાઓની તથા ચિત્રોની પસંદગી ઉચ્ચ પ્રકારની છે તેમાંએ નર્મદનું હૃદય ચારી તેમાંથી જ્ય-જ્ય -ગરવી ગુજરાતનાં દર્શન દેરાવ્યાં છે એ ચિત્ર ખૂબ ભાવવાહી છે. કાગળની આ મોંઘવારીના જમાનામાં ૧૭૨ પાનાને દળદાર પોથો અને પાંચ ચિત્રો તથા અનેક ફોટા બોલેલ સહિતનો અંક આઠ આનામાં અપાય એ એક પત્રકારિતનું સાહસજ દર્શાવ્યું. નવલિકા અંકને ખરેખર એક એકથી ચરીયાતી નવલિકાથી શાગુભાવો છે. તંત્રી, સંસ્કૃતિઓ અભિનંદનના હકદાર હરે છે. “હાંડીઓ” ખપાટીયા ચક્રો સુરતથી મળી શકે છે.

બેઘરી મોજ દિવાળી અંક:-ચાલુ વરસના

સળળા દિવાળી અંકમાં બેઘરી મોજનો દીવળી અંક પીન ગયો છે. ચીત્રોની સંગવટ હૃદય પ્રકારની છે અને લેખોની પસંદગી પૂરું ઉંચા પ્રકારનું છે ફોટાઓની પસંદગી પણ સારી છે. “શયદા,” “આસિમ,” ત્રિશુળ, પન્નાચાલ, પટેલ, ધૂમકેતુ, ચંદ્રાન્ત સુતરીયા, રમણચલ, બાદરામણ, ઉમારાકર, બેકાર, મયુખ, હરીલાલ ભટ્ટાચાર્ય, ધનસુખલાલ, બુદ્ધીકાયલાલ, મનસુખલાલ મેવેરી, હરલાલ નીવેદી, વગેરે અનેક જાણીતા લેખકો અને કંપીઓની કૃતિઓ ખ્યાન ખેંચે છે. કાગળ અને બોલકની મોંઘવારીના જમાનામાં આવે દળદાર અંક કાલો એ ખાસ સાહસ જણાય. બાર્ડ કૃષ્ણદાસ આ સાહસ ધન્યવાદને પાત્ર છે. ૨૦૦ પાનાને દળદાર પોથો અનેક ત્રીરંગી અને દ્વીરંગી ચિત્રો તેનાં કીમત રૂ. ૧૧ વધુ પડતીતો નથીજ. દીવળીની મોજના મોજનો આ ખાસ અંક સફાર કરવા સફળ થયો છે.

ધી ઓમ્મે મુસ્લિમ પટેલ એસોસીએશન:-

મજકુર એસોસીએશનનો ૧૯૨૮ના જુનથી મે ૧૯૩૬ સુધીનો રિપોર્ટ રિયું અર્થ સંકેતકી તરફથી મળ્યો. ભરૂચ જિલ્લાના મુસ્લિમ પટેલ વહોરાઓની આ એસોસીએશન કેળવણીના નિયમમાં ખૂબ સહાયકારક નિવરી છે. ચાલુ વરસમાં ૬૬૧ રૂ. રોકાવશીય ખાતે અને ૯૩ રૂ. ચોપડીઓ ખાતે અપાય છે. પટેલ એસોસીએશનની આ પ્રવૃત્તિ ઉત્તેજનને પાત્ર છે. આની એક અનિવાર્ય અને ઉપયોગી સંસ્થા તરફ ભરૂચ જિલ્લાના કાનમીયા બિરાદરો ઉદારીનતા મેવે એ આ કેળવણીયુગમાં પામવે તેમ નથી. કેળવણીઓ અને વહેપરીઓના સહકારથી ધપતી આ એક ઉપયોગી સંસ્થાને વધુ આગળ ધપતી કાંતી હોય તો આગેવાનોએ વધુ નામ જતી બીજાઓનાં દિલ છતરાને પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ભરૂચ કુટુંબના વિદ્યાર્થીયુવકોના અભ્યાસ સહકારનું આ દરખાત વધુ વિકસાવવું હોય તો આગેવાનોએ જરા ઉદાર દિલથી ભરૂચ જિલ્લાનાં બીજા સંસ્થાઓને પોતાનામાં ભેજવાતો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. મી. મહમુદ મુન્શી બી.ઈ. જેવા કેળવણી પ્રમુખના પ્રયત્નેથી ઓળખા ઓળખુ ધી મંગ મુસ્લિમ પટેલ એસોસીએશન સાથે સહકાર સાધવાનું કાર્ય તો પૂર્વ થરોજ એ આશા વધુ પડતી તો નથીજ. બીજા એક નમ્રસાહે સૂચના છે કે આગેવાનો મારફતે જાણુસરમાં એક વહોરા એસોસીએશન સ્થપાઈ છે તેનો પણ આ સંસ્થામાં સમાવેશ મળ્યું અને સાખા જિલ્લાનાં આ એકઠી અને અગ્રેડ સંસ્થા અને એમ કીમત આગેવાનોએ ઉદાર દિલ પ્રયત્ન કરવા જોઈએ. ખુદા સૌને નેક તૌફિક આપ કરે. આમીન!

ચોટીવાલા વકફ:-ટંદાનીઓની આ નવ્યામિત અને મકકમ પગલે આગળ વધતી નાનકડી પણ આદર્શ સંસ્થાને પરિચય એનો સાતમો રિપોર્ટ વાંચતાં યામ છે. એક કુટુંબ ધારે તો સહકાર અને સહભાવથી કેવાં કેવાં ઉપયોગી અને અનિવાર્ય કાર્યો કરી શકે છે તે રિપોર્ટથી જણાય છે. કાનમીયા બિરાદરોમાં સંપ અને ઇખ્લાસનું અભ્યાસનું કુશલતા રજુ કરતી આ સંસ્થા વધુને વધુ પુરે અને કળે એ એના કાર્યાલય અને માર્ગદર્શકોની ધરના વેતાં જણાય છે.

પ્રેમીનું

હિલ

“હાં, આપા, આજે તમે અમીનનું સાથે શી વાતો કરતાં કરતાં?”

જુલૈઆએ પૂછ્યું.

“જુલૈઆ જુલૈનું, આજે મને અમીનનું એક ખાસ મશવરા મારે બોલાવી છે” બિલકીએ કહ્યું.

“તેથીજ તે. હું. પુછું છું કે તમે-શી વાતો કરતા કરતા. હું તનારા તરફ આવવા લાગી. તો મામા કહેવા લાગી કે ‘સરકારનો નુકસાન છે કે તે તરફ ન આવે.’” - જુલૈઆ. વચ્ચેજ બોલી પડી.

“તમારીજ તો વાત હતી! હવે સમજી આવેને!”

બિલ્કીસે મુરકેસાઈ કહ્યું.

“આપા, તમે પણ ગપ મારવામાં હવે નંજર લેવા લાગ્યાં છો?” જુલૈયા બોલી “જા જા, જુડી કડીની. જાણી જુડીને કનરાય છે! બધુંયે તો તું જાણે છે ને વળી “કાંઈ ચંદ્ર કાંચલી”માં હાથ નાંખે છે કેમ? બિલ્કીસ બોલી “તમારા સોગંદ! મને કેં પણ ખબર હોય તો!” જુલૈયા એ ગંભીરતા પૂર્વક દર્શાવ્યું.

“જુવા, મારા સોગંદ ન જાણ, હું કેં કાચતું નથી! બિલ્કીસે મુરકેસાઈમાં કહ્યું.

“પ્રુદાની કસમ હું કેં ચે જાણતી નથી!” જુલૈયા એકદમ બોલી ઉઠી. જુલૈયાની ધીરજ ખુદી જાય તે પહેલાં બિલ્કીસે નીચે પ્રમાણે ખુલસા કરતાં કહ્યું:-

“અરે, તમારા લાગીજ વાત હતી એ કેાણેથી પપમામ આપ્યા છે ને પ્રુદાની કુદરત તો જુઓ! ખંતેનાં નામ અરકરી છે! એકતું નામ મુહમ્મદ અરકરી, તો બીજાતું નવાબ અરકરી. વળી ગજબ તો એ છે કે બંને એક સરખીજ શાન-શિક્ષતા. રજા જેટલે ચે ફર નથી, એકને મંતાડે અને બીજાને કહાડે. એક બીજાને કેં સગાઈ સંબંધ નથી! પણ જે એમને જુએ છે તે એમજ સમજે છે કે એ બંને સગા બાઈ છે. તમારા મોટાબાઈ [બિલ્કીસનો ખાવિંદ] કહે છે કે જો એબંનેમાં કંઈ સગાઈ સંબંધ હોત તો બેઠા એમને જોડા બાઈજ ધારત.”

“હરો.” જુલૈયાએ બેપરવાઈ દાખવતાં કહ્યું. બિલ્કીસ—“મને કંઈ સમજ પડતી નથી. કે એ કેાકું કેમ ઉઠેલાય? મુહમ્મદ અરકરી સગા મામાનો દીકરો, અને નવાબ અરકરી મારો દીપર! મુહમ્મદ અરકરી જે કે મોઝાઈ બાઈ છે પણ માર’ દિલ જરાયે એમના તરફ

વળતું નથી. રવજંદી માણસ છે. ચત્રી દિવસ નિશામાં ચક્ર્યુર! પણ એ બાઈને કેાણાએ શું ચર્ક ગયું છે? કહે છે ‘જો મારાં લગ્ન જુલૈયા સાથે ન થયાં તો ઝરજ પી લઈશ.’ બેન ખરી વાત તો એ છે કે એ બધી ગીંદસ જાણે છે. માણ આપવા તે કંઈ રમત વાત નથી! બંજાજ તે કંઈ ફરહાદ કે મજાતું બની ચકતા નથી. વળી બીજી વાત એ કે તમારા મોટા બાઈએ મારાથી વચન લઈ લીધું છે. તેથી તમરી શાદી મારા દીપરથી ન થઈ તો મારે તો સાચરીયામાં મ્હોડું બતાવવું હારે પડશે. ખેન, તમે તો કંઈ કોરી કે તમારી શી હમ્મજ છે? કંઈ તો એમો મોટામાં મગ કેમ બરી રાખ્યા છે? અય હયા! તમે તો જાણે મુપશાહ પોરનો વાંચે રાખ્યો છે ને! જુઓ તમારા મોટા બાઈની પણ એજ ખુશી છે કે તમારાં લગ્ન નવાબ અરકરીથીજ થવાં જોઈએ.

જુલૈયા—“હરો! એમાં હું શું કી?”

બિલ્કીસ—હવે બતાવો કે તમારા તરફથી હું અમાજનને શું કહું?

જુલૈયા—બસ કહી નાખોને કે મારે પરણવું નથી!

બિલ્કીસ—વા...હ...રે, મારી અપજાનીલા!”

બિલ્કીસ હસ્યા લાગી અને જુલૈયા મ્હોં મરડી બીજા ઓરમાં ચાલી ગઈ.

x x x

આ બે યુવાન બાળાઓ એક આલીશાન મકાનના ઓરડામાં ઉપર પ્રમાણે વાર્તાલાપ કરતી હતી. એ મકાન ક્યાં આવ્યું હતું? દિન્દના પાટનગર દિલ્હીમાં. હા! અંતિમ મુગલ સમ્રાટ શાહે ઝફરના સમયનાં દિલ્હીમાં તે દિલ્હીમાં, કે જે અનેકવાર હર્યું અને અનેકવાર ચોધાર રહ્યું; જે કેટલીયે વાર વેરાન બન્યું ને કેટલીયે વાર ગુલઝાર બન્યું. બિલ્કીસ અને જુલૈયા સગી ખેટોનો હતી મોટી બિલ્કીસ

એગણીસ વર્ષની, અને નાની જુલૈયા સત્તર વર્ષની હતી. બંને રૂપ રૂપની બંધાર હતી. એમનું હુસ્ન સરકેશીયન સૌંદર્યનેયે શરમાવે તેવું હતું. બંનેના આંખ ગુલાબી, મોતી સમ દાંત, લાંબા લાંબા મોઢામણા કેશ, અને યંત્રમાં દાળેલ ધાતીલાં શરીર હતાં. બંને બહેનોમાં તફાવત માત્ર એટલો જ કે મોટી સ્હેજ શરીરે ભારે, તો નાની નાજુક દેખાતી. બિલ્કલીસના વાળ સોનેરી તો જુલૈયાના કાળા ભમ્મરીવાળા હતા. મોટીની આંખો અખરોટ જેવી હતી તો નાનીની આંખો દરણી સમી. બિલ્કલીસનાં લઘુ નવાબ ફોટોકળંગ બકાદુર સાથે થયા હતાં, પણ જુલૈયાં હજી કુમારિકા હતી. જુલૈયાના ભવિષ્યના સીકર થવા એ ઉમેદવારો હતા. એક હતો બંને બહેનોનો મોળાઈ ભાઈ મુહમ્મદ અસ્કરી, અને બીજો બિલ્કલીસનો દીવર નવાબ અસ્કરી. હવે જોઈએ જુલૈયાનું નસીબ અને ક્યાં ખેંચી લઈ જાય છે.

(૨)

જોત જોતામાં ઉપલી ચાતને છ માસ વીતી ગયા. આજે સાંજ પડવા આવી હતી. આકાશમાં મૂર્ચ પછુ તદ્દન પીગા પડી ગયો હતો. તેવું તેજ ઉડી ગયેલું દેખાતું હતું. એની આસપાસ વાદળાં આકૃત અને મુશીબત બની વીટળાએલાં હતાં. એવા સમયે એક પીગાશ પડતા વદનનો પછુ ખૂબસુરત નવયુવાન પોતાના શયનગૃહમાં શેષા ઉપર પાસાં બદલી રહ્યો હતો. કમાન સમી વાંકી ઠેકાણો એક વૃદ્ધ નોકર તેની પાસે બેસી તેને આમ્યાસન આપતો હતો. તમે જાણો છો એ નવયુવાન કોણ છે? એ છે મુહમ્મદ અસ્કરી. કયો મુહમ્મદ અસ્કરી? જુલૈયા માટે દિવાનો-મજનું બનેલો અસ્કરી. બિલ્કલીસ અને જુલૈયાનો મોળાઈ ભાઈ અસ્કરી!

થોડી વાર લગી તો મુહમ્મદ અસ્કરી મોઢું બંધ કરી શેષા ઉપર પાસાં બદલતો રહ્યો. એની આંખની પૂતળીઓ ફરવા લાગી. પછી એક ચમત્કારિક તેજ તેમાં રેડાયું. તે બિજાના ઉપરથી ઉભો થઇ ગયો; આમતેમ આંટા મારવા લાગ્યો. ચાલતાં ચાલતાં યંબી ગયો; તે હવાથી વાતો કરવા લાગ્યો.

“હાં, તું, જુલૈયા? તું કહે છે કે તું નિર્દોષ છે! એમક, તું નિર્દોષ છે, એ યુનાક છે! તું એવું કુલ છે કે જેમાં કંટક હોઈ શકતા નથી; પરંતુ તારી બહેને મને દગો દીધો. તારી શાદી નવાબ અસ્કરીથી થઇ ગઈ. આહ! હવે તું મને નહિં મળે! તારૂં મિલન-દુર્લભ! અને મારું શું થશે?”

“જો ખવાદિશ ન હોતી તો કાદિશ ન હોતી, હમે છ સે મારા તેરી આરખુ ને.”

“વાદ કુશીમન, વાદ! ખુબ સગાઈ રાખી! બનીગથી એવીજ સજ્જાઇ કરવી ઘટતી હતી કેમ? બિલ્કલીસ ક્યાં છે? પેલી આવી રહી છે.”

“મુઝુર! એ તમે કોની સાથે વાત કરી રહ્યા છો? અદિયા ન તો કોઈ બિલ્કલીસ છે ન તો કુશીમન.” વૃધ નોકર બોલ્યો.

એટલે ફરી અસ્કરીએ આગળ ચલાયું “હું શું કહ્યું? મેં ન સાંભળ્યું? તમે ના કહો છો પણ આ જુલૈયા અને બિલ્કલીસ તો મારી સામે ઉભાં છે ને? જુઓ, જુઓ, બિલ્કલીસ ખમ્ખમ હસી રહી છે! હસીને, હસીને આર દિવસ ખૂબ હસીને. પણ મઝૂલમની આદથી ડર નેટલી આજે તું હસે છે. તેથીયે વધુ તું કાંતે રહીશ. ને જરૂર રહીશ. પેલું કોણ આમનું? જુલૈયા ફરી પાછી આવી! એ હવે એકલી નથી. એની સાથે પેલું કોણ છે? એ નવાબ અસ્કરી. અદિયા કેમ આગ્યો? અદિમ, મારા અખો ઉપર

મીઠું છાંટવા આવ્યો : છે ! છાંટ્યો ! છાંટ્યો !
હું તને આપીશ નહિ કેમ ? હું મારી યુવૈખાનો
ખાવિદ છે ! મારાથી એ 'જોઈ ના' શકશે કે
તારો ઉપર દુઃખ પડે તે મારી યુવૈખાનું દિલ
દુભાવે ! હાં, કરીમ બખ્શ, 'જરો' 'દર્પણ' - તો
લાવો ! હો ! જુઓ, મારી અને નવાબ અરક-
રીની શિકલમાં શાં ફર છે ? ફરી મને કેમ
નાપસંદ કરવામા આવ્યો ? હાં, હવે સમજાયું.
એ સૌને દૌલત અને નવાબીએ આપેલ ના-
વ્યા. જાણે એમકે મારા પ્રેમની દૌલત જોતર
હતી ! કરીમ બખ્શ ! જરા ખરીઓ કલમ
અને કાગળ લાવો. એક પત્ર મારી યુવૈખાને
લાથે લાય પડેલાંથી લાવો. તમારાથી કેઈ
પક્ષો તો રાખવું નથી." . . . . .

મુદમદ અરકરીએ રહેજવારમા નીચે
મમારો પત્ર લખી વાળ્યો :—

"બહેન યુવૈખા !

આ પત્ર હું તમારા ઉપર એ માટે લખું છું કે
તમે સાંપડ રહેલા આ સમયે કાઠગણથી શક્તિ મારા
કોનમાં કંઠી રહી છે કે હું તમારા માટે મારા
ખાણ નિઝાર કરીશ. માફ હલ્ય પોકારીને કંઠી
રહ્યું છે કે એમજ બનશે. ન કરે ખુદાને તમારા
ઉપર કે સંકટ આવી પડે તો મને ખેતારજો.
અવશ્ય બોલાવજો. જુઓ ખુદી ન જંગો
લઈ
અરકરી દીરાનો"

નોકર કરીમ બખ્શ પત્ર લાથમાં લેતાં
બોલ્યો : "મિયાં, પત્ર તો હમણાંજ આપી
આવું-હું. પણ આપ મિહો લાય થોઈ કે બોજન
તો સ્થા. ઈસાન તો અનાજનો કીટો છે. આજે
તમને બીજા દિવસના ઉપવાસ છે."

એ સંભળી મુદમદ અરકરી એક દિહા
શિમત સહિત બોલ્યો :—
"ન હેજ અથ નિગો અને 'ગરી રાદ લગ અપની
ગુનહે અખેલીયાં મુઝી અરકરી ખેતાર બાયે હય."

(૩) રાયે

ઈ. સ. ૧૮૫૭માં દિલ્હી ઉપર આફનના
આમ તુરખાં તોપ, તાખના, અને દારખાના
શળી ઉડવાના બધાકાઓથી આખુલે રહેર
ધમધમી ઉઠ્યું. દિલ્હીની ગલીઓ લોડીના ફરાશનાં
રાતા રંગે રંગાઈ દેશી સિપાહીઓનો બળવો
ફટી મીકળ્યો. ૧૮૫૭નો બળવો એજ દિલ્હી
આઝાદી અર્થે અંગ્રેજો સામે દિ-દુ-મુદિલ
બળવો પ્રથમ ખુનરેઝ જંગ ! આઝાદી માટે
ગુલામ પ્રજાનો પ્રથમ પ્રયાસ ! જંગ-આઝાદી
એ જવાબા પ્રથમ મીરાતમાં પ્રગટીને જોત્તેલામા
તો કાનપૂર, લખનૌ, ગાંધી, આગ્રા દિલ્હી
ગિરે રથળે એ જવાબાઓ પડેલા વળી બસ
પછી પડ્યુંજ શું ? અંગ્રેજ આફસરો, સીપા
હઓ કે સોડીલીઓ ત્યાં ત્યાં મળ્યાં, તો
દેશી સિપાહીઓએ તેમને તલવારના ધારે ઉનાવ્યાં.
અંગ્રેજોની કલેશ્યામ ચર્કા આખાય ઉતાર
દિ-દમાં અંગ્રેજોની સત્તા થોડ વખત માટે નાખ
અએલી દેખાઈ. તાતીયા ટોપી, નાના સ્વદેન,
ઝાસીની ચણી લહમીજાઈ, મીઠવી લિયાકત
અલી લખનવી. મિર્ઝા મુગલ, નવાબ ફલ
જંગ, નવાબ અરકરી વીગેરે તે વખતના
મહે-મયદાન હતા. એમની નેનામીરી હોય
આઝાદી-મસ્ત અનેલા સિપાહીઓની પનાક
રથળે રથળે ફરેલા લાગી દિલ્હી એ આઝાદી-
ધેરાઓનું ધામ બન્યું.

"ખુદા રહેનશાહે આલમ હય, ઔર બરા
દુર રાદ ઈસ મુઝ કે બારાંદ હય, ઔર ઉઝ
હુકમ ખાતાનર હપનો દરેરા દિલ્હીમાં પિયં
૧૮૫૭ના એ માસની ૧૧મી તારીખે અંતિમ
મુગલ સમ્રાટ શાહજહેર દિન્દના રહેનશાહ બાંદર
થયા. મિર્ઝા-મુગલ મેનાપર્ન બન્યા. નસલ
ફલજંગ (નિશ્ચીસને મનિ) અને નવાબ અરકરી
(યુવૈખાનો પતિ) એ પણ એ જંગ-આઝાદીમાં
અમ લાગે બજાઓ. દિલ્હીમાંથી એક એક
અંગ્રેજોને જોળી ગીરફતાર કરાવી તેમને કાઢ

કરવામાં. ઘણીજ દિનન અને રોષથી એમણે
કામ કર્યું.

x x x

પાંચ કે છ માસ પુરા ન થયા હશે કે
પાસો બદલાયો. જેમ આજે પણ નવાઓ, રાજ
મદારાજો, સરો, ખાનબદાશો કે રાજબદાશોની
દિન્દી વધારોની ખોટા નથી. તેમ ત્યારે પણ
ખોટા નજ દરી એ વધારે શ્રેષ્ઠને યજુ
કામ લાગ્યા. કુળની નોકાના તારણુદાર, બન્યા,
મુદમદ અરુદની સાંભળે પણ છુપી રીતે
અંધેનને સારી ગદ્દ કરી વધારે માં ખાયા.
૧૮૪૭ની જે જે આઝાદીમાં ઝડુમનારા એકેતો
પ્રેરુપેથી અગવરિયન હતા. તેમનામાં નતો કેઈ
અગરક મુતસદી હતો કે ન અનુભવી અગરક
સિનેસાતાર. આઝાદી પીરોની પડની શર થઈ.
૧૯મી સપ્ટેમ્બરે જનરલ નિકમસનની સંધારી
હાજા અંધેને દેશીમાં હાજર થયા બસ પછી
પૂઠુજ થું. દિલ્હીમાં એ હુદુદાટ. આજ,
મારકાડ અને દરેઆમ. થઈ કે ન પડે વાત.
દાનરો આજદાર કુહો એઆજર થયા પ્રતિવત
સીએએ આપવાન કર્યા! જેમનાં મુખ મુર્ચ પણ
વેઈ શક્યો ન હતા તેઓ અર્ધ રહે તાપ
તડકામાં ગલીઓ ને જંગોનાં બટકી દેખા
૫૬ મુગમ સમેટ બદાશુરેશાડે કમાપુના મકઅરમાં
જઈ આગ લીધો.

x x x

૨૦મી સપ્ટેમ્બરની સવાર હતી. નિકમસન
ધોરેઆર થઈ દિલ્હીની ગલીઓમાં ફરતો હતો.
એકાએક કોઈ સ્ત્રીએ તેના ઉપર તેજા રુડો
તે ઘોડા ઉતરી પડ્યો. મુદમદ અરુદની
અંરથો દોડી ગયા અને રડવા લાગ્યા. જનરલે
મરત મરતો મુદમદ અરુદની એક કામળ
ઉપર કંઈ લાખી આપ્યું. એ પત્રમાં હતું કે,
'જે મુદમદ અરુદ ન હોતો-દિલ્હી
જીતીજ ન શકાતો.'

x x x

૨૧મી સપ્ટેમ્બરે દિલ્હી ઉપર અંધેનેનો
સંપૂર્ણ કબ્જો થઈ ગયો. રિક્તારીઓ શર
થઈ. દિલ્હીની ખાન ઉપર આફત આવી. તે
તેમણે મુદમદો. મારે કયામત હાજરો. મુદિલો
ગોળા કે ફાંસીના શિકાર થયા. તેમણે ખાસ
કરી, શાહી ખાનદાનના માણસો, મૌલવીઓ,
શૈયો, પારો અને ફકીરોને વીણી વીણીને પકડી
ગોળાથી વીંધી નાખવામાં આવ્યા. જે છટકી
ગયા તેજ બચ્યા નવાજ ક્રેલંગ જે અને નવાજ
અરુદની પણ ગીરફતાન થયા. એજ દિવસે મેજર
હડસન બદાશુદાને મળ્યો. એણે તેમને તેમનાં
એ પૂત્ર અને પૌત્ર સાથે કુમાપુનાં મકઅરમાંથી
કેદ પકડ્યા કિલ્લામાં ગ્રજ જતાં માર્ગમાં હડસને
પોતેજ શહેરના અરુદની આંખો સામેજ એમનાં
એ એ પૂત્રો અને એક પૌત્રને ગોળાથી કાર
કર્યા. માર્ગમાં તેમણે કટાક્ષમાં શાક અરુદને
પૂઠુ. "જલપનાડ! કહો શા હાલ છે?"
આશાન રડી પડ્યા અને રવાએલા સાદે ઘોડ્યા.

"ગઈ યક અ યક જે હતા પૂલટ,
નરી દિલ્હી મેરે કંઠાર હય;
કરે ગમ સિરમકા મે કયા બયા,
મેરા ગમમે રીના ફિગારે હય."

(૬)

આ હૃદયદારક-ખૂની પ્રતનાઓને કેટલાંક
મીનાઓ વીરી ગયા. શહેરમાં સર્વને રાંતી
પ્રસરી. અંધેજ સત્તા ફરી દિલ્હીમાં જામી સર્વ
અવરથન થઈ ગયું. એક દિવસ મુદમદ અરુદની
અગરમાંથી જતો હતો એક ધુરબાધારી સ્ત્રીએ
પાછળથી આવી એનું હામન ઝાડ્યું. મુદમદ
અરુદની હવરતમાં પડ્યો કે, એ કોણ બધા છે?
"તમે કોણ છો?" મુદમદ અરુદનીએ પૂઠું.
"પ્રધાની ખાનર, મારો અરુદનીને બચાવો."
સુલખાએ દરરની કર્યું.

"બ્હેન! ચું, કહો છો? મારા ફુશમને કું
બચાડું!" મુદમદ અરુદનીએ હવરત અને
ગુરસાથી પૂઠ્યું.

“જ મી લ”

※ ※

રજી. કરનાર:-

※ ※ ※ ※

રાજ્યમાન્ય સાલેદ. બહીસો સાહુબ.

આખું અમર જમીન બિન અનુદાન બિન
મુઅમર બિન સગલ જમ્યાન, અમર-ઉઝરી.

જમીનનું નામ આપને અરજ સાધરોની
ફેદરિસ્તમાં મળશે, પરંતુ ખરેખર તે હવસીયા
સાધરોમાંથી ન હતો. બહે એક સત્યવાદી
અને પવિત્ર પ્રેમી હતો. પ્રેમી અને પ્રિયતા
બન્ને બની ઉઝરેદ કબીલામાંથી હતાં. એતો
અમરે ખખર નથી કે જમીનનો જન્મ કર્મ
સનમાં થયો હતો, પરંતુ ધનિકસસરોની શકલ
ઉપરથી આ વાન વિશ્વાસપાત્ર જણાય છે કે, આ
બેતાબ અને મુશ્મુલી પ્રકૃતિનો શાઈર ખચપણ-
થીજ બહીનાના હલકારીક સૌંદર્ય ઉપર
બેચેનાઓ હાંસીનો અને પ્રેમની પુર જોશ ઉર્મિઓ
દેખાડતો નઝરે પડ્યો હતો.

ખરેખર પ્રખ્યાત પ્રેમીઓની હાલત જોવાથી
જણાય છે કે તેઓ ઈસ્તંની બેતાબીએ પોતાની
અરજ લખને જન્મશા હતા. જમીન ખચપણમાં
આશિક થયો. જ્યારે કુશોને થયો ત્યારે બહીના
સાથે નિઝાહ કરવાને હરેક પ્રકરના પ્રયાનો
કર્ષા; પરંતુ તે રાત્રી થક નહિ થયું કરીને તે
તે. રોજીજ હશે, પણ તેના માતાપિતા રાત્રી
ચર્ચા ન હશે અને તેમનાજ ખિયાતથી એને
પોતાના પ્રેમી સાથે બેનફાઈ કરવી પડી હતી.
કેમકે હવે પછીના બનાવો જોવાથી જણાયો કે,
ઈસ્તંની આગ એ પાકકામન બાગાના દિલમાં પહોં
પ્રવળા રેલી હતી અને પ્રેમની સારી ઉર્મિઓ
બન્ને તરફ મોજાઈ હતી એક ઉર્મી શાઈર કહે
છે તેમ:-

“ઉઝરેદ જાજ મંજા હે. કે હોનો હો. બેકરાર,
હોનો તરફ હો આગ બરાબર લગી હુઈ.”

જમીનને જ્યારે વિસાવમાં નિષ્ફળતા મૂક
ત્યારે તે પ્રેમ ઉર્મિઓને કવિત્વ દ્વારા અરિ
કરીને પોતાના દિલના ઉમરાઓ સમરવ લાગે
બહીનાના પ્યારો અરેરાની પ્રસન્નામાં કવિતા
કહેતો અને આદિર રીને પોતાનો પ્રેમ દર્શાવ
લાગે. બહીનાના દિલ ઉપર પડુ તેજ
અશ્વરોએ જાડું. અસર કરી. તે પડુ
ધીરજ ધરી સહી નહિ. ઘરમાંથી નિકળીને રે-
લીક ઠેરવેલી વાદીઓ અને રથજોએ આતી
અને જમીનને મળી હતી બન્ને આશિક અને
મઅશક એક બીજાના સદાસતી સુલે ઉભા
હતાં. આ મિત્રાપનો એક એવા નાનકડ
(અથેગ) તરફાઈ હતો, જેણે સામાન્ય રીને સરે
ઉત્પન્ન કરી દીધો અને હરેક શખ્સ આ
વાન સાંભળીને બહુમાન થાય એ સંસ્કારિજ
છે, પરંતુ અમરે વિશ્વાસ છે કે ઉભય દરેક
એક બીજાને મળવા છતાં, ઘણું અયોગ્ય સંજો
ધરાવતાં ન હતાં. જમીનની ઝિન્દગીની કંઠી
પથોળો હાલ પહોં વતી વખતે અમે સાને ખાતી
કરી આપોશું કે અમારો વિશ્વાસ ખાતો નથી.
ઉભય પાક્યા છે હતાં અને હરકના તે દરબે
પડેલી ચર્ચા હતાં, કે એના દિલમાં બીજી
છત્રવા ઉપર હુમલો કરવાને કદી વિચાર વહી
પણ આવતો ન હતો.

બની ઉઝરેદ કબીલાનું રૂપ લાવવડ આખી
અરજ બૂનિમાં પ્રખ્યાત છે. આ કબીલાના
આ પુરુષ બન્ને ધણાં જૂનુંસરેલ હોય છે.
ઉઝરેદ કબીલાના એક ગામડીયાને લોતાએ
પૂછ્યું, “કેમ છ. આ તમારા ચોરાના દિલની
શી હાલત છે? જાણે ચહીઓના દિલ છે કે

નિમજ્જી પેડે પીગળી જાય છે. આવીજ સ્થિતિ છે તો તમારી ચામડી ઉતરીને પડી કેમ નથી જતી?" આ સાંભળીને તે ગામડીઓ જોશ્વો: "જે ચક્ષુઓને અમે જોતા રહીએ છીએ તે તમારી તરફ નથી પડતી, નહિ તો ખબર પડી જતી" એક અન્ય ગામડીયાને કામચલાઉ પછડું, "તમે કયા કમીલામાંથી છો?" તેણે કહ્યું: "તે કમીલામાંથી, જેના લોકોમાંના દિલમાં આમ, પ્રેમ પચા થયો અને આમ મર્યા" આ શબ્દો કામચલાઉ ઓરે સાંભળી લીધા. તુરત પોકારી ઉઠી: "ખુદાની કસમ, આનો બની ઉતરવ કમીલાઓમાં છે."

જમીનનું એક દીવાન (પદ્ય પુસ્તક) પણ છે. જે અરબી - લાતિમાં ઉત્તમ ગ્રંથાનું હતું. કાદિલ ઇબ્ને અસાદિર પોતાની "તારીખે હમિક" માં લખે છે કે કામચલાઉ જમીનને કહ્યું: "તમે આ કયા વાડીયાત ધધામાં પડેલા છો, જે કુઆને કરીમ પડે તો કેવું સાર યાત ?" જમીને જવાબ આપ્યો: "ખૂદ અન્સ ઇબ્ને મલિકે મારી આગળ જ્યાન કર્યું હતું કે, રસલિલાક સસ્થમે ફરમાવ્યું છે 'ઇન્ન મિમરાશિઅરિલ દિકમદ' અર્થાત કેટલાક કામચલાઉ ક્ષણ હોય છે." જમીનના અનેક બનાવોને કસીર ગિર્દગ્ગે વર્ણવ્યા છે. એમનું નામ તો માત્ર કસીર છે, પરંતુ એમની મઅ-શુકા. ગિર્દગ્ગુ નામ. એમના નામની સાથે હમેશાને મારે જોયેલ ગયું છે.

જમીનની પ્રિયતમા બશીનાની અટક ઉઝમે અબ્દુલ મલિક દતી. એઓ જે કમીલામાં હતા, તે કમીલાનું કેપ સૌંદર્યજ માત્ર પ્રખ્યાત ન હતું બલકે એ પણ મશહૂર હતું કે આ કમીલાવાળાઓમાં પ્રેમ-તુરસ્સો પણ રિશેષ છે.

કસીર કહે છે કે. એક વાર હું રસ્તા પર જઈ રહ્યો હતો કે જમીન સાથે મુલાકાત થઈ ગઈ. એણે પછડું: "ક્યાંથી-આવે છે?" મેં

કહ્યું: "બશીના પાસેથી." ફરી પછડું: "ક્યાં આવે છે?" મેં જવાબ આપ્યો: "મારી પ્રિય-તમા ગિર્દગ પાસે" આ સાંભળીને તે કહેવા લાગ્યો: "નહિ" આ વખતે તો તમે જ્યાંથી આવ્યા છો, ત્યાંજ પાછા આવ, અને મારે માટે બશીના પાસેથી એક મુલાકાતનું વચન લઈ આવો." મેં કહ્યું: "હું હમણાં તો ત્યાંથીજ આવ્યો આઉં છું, મને ફરીથી ત્યાં જતાં શર્મ આવે છે." તેણે કહ્યું: "નહિ, આ વખતે તો તમારે ત્યાં જવુંજ પડશે" મેં મજબૂર થઈને તેને પૂછ્યું: "હીક, એ જાતવો કે-બશીનાનો મેળાપ ધમે કેટલો સમય થયો છે." કહેવા લાગ્યો: "મિશ્રમ મનુના આરંભમાં વાદી-દોમના નિચાલુ ભાગમાં વરસાદ વરસ્યો હતો, તે પોતાની દામી સાથે ત્યાં કપડાં ધોવાને માટે આવી હતી. મારી અને તેની ચાર આંખો થઈ, પરંતુ તેણીએ મને ઝોળખ્યો નહિ અને અન્યથો સમજીને પાણીમાંથી ચાદર કાઢીને એકી લીધી. પણ એની દામીએ મને ઝોળખી લીધો હતો. જ્યારે દાસોના કહેવાથી તેણીએ મને ઝોળખ્યો ત્યારે ચાદર પાણીમાં ફેંકી દીધી અને મારી સાથે વાતો કરવા લાગી. વાતો વાતોમાંજ મુયસ્તિ થઈ ગયો. હવે તે વિચારને વિચારે વ્યાકુલ થઈ ગઈ. મેં પછડું: "હવે ક્યારે મુલાકાત થશે?" એના પ્રત્યુત્તરમાં એણે એટલુંજ કહ્યું કે "હવે હું નથી કંડા રાકતી, મારા સાથી બધા ચાલી જશે." આટલું બોલીને ચાલી ગઈ. ત્યારથી આજ સુધી મુલાકાતનો મોકો નથી મળ્યો અને ન તો કાલે એવો માણસ મળ્યો જેના ઉપર વિશ્વાસ રાખીને તેણીની પાસે વચ્ચે લેવાને મોકલી શકું." મેં કહ્યું: "હીક હું ત્યાં જાઉં અને એકાંતમાં એની સાથે વાત કરવાનો મોકો ન મળે તો મને રજા છે કે કાલે કાલે મારી આવવાની મતલબ તેને જાદિર કરું" આ સાંભળીને જમીને કહ્યું: "હાં, એજ મુનાસિબ છે." કસીર કહે છે કે હું ત્યાં ગયો અને બની ઉતરવ કમીલામાં બશીનાના

ધર આગળ મેં માથું ઉઠાવેલાં હતાં. બાઈનાં પિતા આવીને પૂછવા લાગ્યો. “કમ બાઈ શું કામ છે? જે કાંઈ મનસૂબા હોય તે બતાવ કરો” મેં કહ્યું. “અરે થોડાક ગેઅર બનાવ્યા છે દિલમાં આવ્યું કે આપને પણ સંભળાવું.” મારી વાત સાંભળતાં જ તે બોલી ઉઠ્યો. “ત્યારે સંભળાવો ને ક્યા ગેઅર છે મેં” જોઈને કે બાઈના બોલી હતી. બસ આ ગેઅર એને સંભળાવવા લાગ્યો.

“મેં” તે નાઝનીને કહ્યું. હું ગિરંદ દુઝ મારા મિત્રને કસિદ બતાવીને તારી પાસે મોકલું છું અને કસિદ મારા શિખરેમાં છે.

એ માટે કે મારી અને તારી વચ્ચે કાંઈ મિલાપની જગ્યા મુકરેર કે અને એટલા માટે કે મને ‘કહે’ કે ‘શું કહે’.

“અને છેલ્લીયાર મને ‘તારા મેળાવ વાદી-દોમના નિચાણે લાગમી’ નસાવ થયાં હતાં, એવી’ રિયતિમાં કે જ્યારે કપડાં ધારવાં હતાં”.

આ સાંભળતાં જ બાઈનાં પેરલાં બુલ્લા ઉપર હાથ માર્યો અને કહેવા લાગી “બુલ્લા તેને ગારત કરે બુલ્લા તેને ગારત કરે” આ સાંભળીને તેના બાપે પૂછ્યું. “બાઈના શું છે?” કહેવા લાગી “જ્યારે મોઢા મુઠાં જાય છે આ પુસ્તાની તે તરફથી એક કુતરે આવીને અમને સનાવે છે” એ પછી પોતાની દારીને કહેવા લાગી. “જા, મકલના જ ગઘમાંથી થોડાક લાકડાં વીળી લાવ, કે અમ અમારી એક બકરી જુલ્લ કાંને મોઢાનાની દબાવ કરાવે.” આ સાંભળીને મેં કહ્યું: “નાહિ, મને થોલવાની કુરસત નથી. એક કુરસી કામે જવું છે. માટે હમણાજ જાણ, આટલું કહીને હું જમીન પાસે ગયો અને બાઈ પોતા એની અગળ બ્યાન કરી. હું તે અગળ બ્યાના કહેવાનો મનસૂબા સમજી શક્યો ન હતો. પરંતુ જમીન પુરત સમજી ગયો કહેવા લાગ્યો. ‘મકલના જગમાં મળાવો એણે વચ્ચે ક્યાં છે, બાઈ દિવસ

જમીન પોતાના કસિદ કસીરને સાથે લઈને તે જગમાં ગયો. જોઈને તો. બાઈના પોતાની સાહેલીઓ સાથે ત્યાં મોઢાં હતી, આખી રાત એ જગમાં પૂરેલું સડવાસ રહ્યો. અને સવાર થતાં જ ઉભય એક બીજાને હસરત કરી નિગાહોથી જોતાં રમસન થઈ ગયાં. કસીર કહે છે. મેં કાઠ સડવાસ આનાથી વિશેષ દિલસરા મારી આખી જિન્દગીમાં અનુભવ્યો નથી, અને નવો જમીન અને. બાઈનાથી વિશેષ જાણે એકબીજાના દિલના બેદુ બાળ્યા નથી. અને મનની વાત પુરત સમજી જતાં હતાં

જમીનના અસચાર જોવાથી જણાય છે કે આખું દીવાન મણે બાઈનાને અથવા એ દિવસના નાઝનીના ખિયાલને આંખો સામે બેસાડીને લખવામાં આવ્યું છે. કહે છે.—

“હું” બરાબર તે કબીલામાં જતો હતો અને એના દારેલા લોકો વચ્ચે થઈને જતો હતો એટલે સુધી કે એક મેદમિત નશીન સુંદરી નથી પડેલી ગયાં. હું—હુપાછીને એની સમીપ ગયો. અને એના ધરમાં જવા લાગ્યો. અંતે હુપા ઓરડામાં પ્રવેશી ગયો. એ સુંદરીએ પોતાના લાંબી અને મેંદલીમાં રંગેલી આંગળીઓ મારા મરતક ઉપર ફેરવીને જાણવા ચાલ્યું કે હું કોણ છું?

અને કહેવા લાગી, મને લાઈની અથડાઈ ધરત અને મારા પિતાની નેઅમત-દોલતની કસમ જો તમે આ સમયે ચાલ્યા ન ગયા તે હું સાંને જગાડી, દર્શા.

—બસ એની વાતોથી ડરીને હું ત્યાંથી ચાલ્યા લાગ્યો અને તે હંસી પડી. ત્યારે હું સમજ્યો કે એની કસમનો અર્થતેજાર ન હતો.

પછી મેં એની ખુદશા હાથમાં લઈને એના હોઠ ચૂસ્યા એવી રીતે જેવી રીતે કાઠ બદમતના ગળાથી અટકી અટકી પાણી ઉતરે છે”.

જમીનની જિન્દગી એવીજ રીતે બરાબર

બેનાબીભયાંકરિક, કાવ્ય ઉર્મિઓ અને વારંવારની નિષ્ફળતાઓમાં ગુચરી. જો કે વફાદાર અને કદાચન પ્રિયતમા ધણીવાર એને મળીને એની મુશાદ પૂરી કરતી હતી. પરંતુ આ આરબુલો પૂરી નજ થઈ કે કદી તે દિશરૂબા નાજીનીને ગળે વળગાડવાનો હુલ્લ પ્રાપ્ત થાય. આવી નિષ્ફળતાઓ વચ્ચે મિસર જવાનો વિચાર કર્યો. કાઝી કારેન બિન અબ્દુલ્લાહનું બ્યાન છે કે, એ સમયે મિસરના ગવર્નરે અબ્દુલ્લ અઝીઝ બિન મરવાન હતા અને એમની વિદ્વતા અને જ્ઞાનની પ્રખ્યાતી હતી. ખુદાએ એમને, વિદ્વાનો અને કવિઓના કદાચન બતાવ્યા હતા. મિસર, એમને મળવાની મરજીથી જ જમીલ ગયો હતો એમણે પોતાના દેશમાં આવા જાકમકાતા આવરતે પસંદગીની નજરે જોયું. અને ધણી ખાતર બરદાસ્ત કરી. જમીને એમની જ્ઞાનમાં કરીલા કથા એમણે સાંભળ્યા અને ઇનઆમ અકરામ આપીને નિવાલ કરી તાજ્યો. જો જમીલના દિલમાં દૌલતનું યવાની તમન્ના હતી તો મિસર પહોંચીને અને અબ્દુલ્લ અઝીઝ બિન મરવાન જેવા ઉદાર ગવર્નરને મળીને પૂરી થઈ ગઈ હતી. પરંતુ નરિ એના દિલમાં જે કોટો ખરક્યા કરતો હતો તે કાર્તનાપીએ નીકળી શકતો ન હતો એ બજીનાનો શકીદિવાલ હતો અને એના ચંદ સમાન ચંદરાની તમન્નામાં હરપતે બેકરાર રહેતો હતો. આ પ્રેમની વાત અબ્દુલ્લ અઝીઝ સાંભળી ચૂક્યા હતા. મોકો જોઈને, હમદદીભયાં સેદનમાં એમણે પોતેજ બજીનાની વાત કહી અને એના દૃઢ દિલનો દુલ પછવા સાગ્યા બસ છેડવાની વાર હતી, એણે રડી રડીને પોતાનું કામ બ્યાન કરવા માંડ્યું. પોતાની નિષ્ફળતાઓ અને નિરાશાઓને એવા દંડ જાયાં અચાજ અને એવી બેનાબીના સેદનમાં બ્યાન કરી કે મિસરના તાકિમનું દિલ બરાબર આપ્યું. એમણે એને પત્રો દિશાગ્ર અને નસીબ આપ્યા અને

કહ્યું: "તમે ખાતરી રાખો ઇન્શાઅલ્લાહ તમને તમારી બરીના સાથે પ્રેમની આપીશ, બંદે ઇન્ અબ્દુલ્લાહ કરીને એને તમારી પત્ની બનવાની કે આપ. હમેશા એના સદવાસથી આનંદી રહો." એ પછી એમણે એને એક ઉમદા મકાન રહેવાને આપ્યું. અને પોતાની છત્ર છાયા હેઠળ રાખ્યો. પરંતુ પ્રેમની ચેત એના દિલ ઉપર એવી કાઝી લાગી હતી કે એમના તસલીમમાં શરોતી એના ઉપર કાંઈએ અસર થઈ નરિ રહેવાને તો ત્યાં રહી ગયો પરંતુ ધોમજ દિવસોમાં બીમાર પડી ગયો અને બીમારીએ પણ ધીમે ધીમે પ્રગતિ કરીને પહેલાં પધારીવશ અને પછી કથમાં મુવારી દીધો.

નુજવર બિન બકારનું બ્યાન છે: "મારી આગળ અબ્દુલ્લાહ બિન સુદયસે બ્યાન કર્યું કે, એક દિવસ હું મિસરના ખાતરમાંથી જઈ રહ્યો હતો, એવામાં માર્ગમાં એક શખ્સ મળ્યો, એણે સલામ પાડી કહ્યું:—"આપને કાંઈ જમીલની પણ ખબર છે? તે ધજોજ બીમાર છે." આમે જરા તેની અથાત કરી આવીએ." આ સાંભળીને હું તેની સાથે આવવા વાગ્યો અને અમે જમીલને ઘરે પહોંચ્યા. જોયું તો તે શરિરીક તકલીફમાં બેચેન છે, કાર્ત રીતે પણ કારાર પળેતો નથી. મારી તરફ જોતાંજ બોલ્યો:—"હું છપ્પે સુદયસ! એવા શખ્સના નિગમમાં આપનો જો મન છે. જેણે કદી રાજા પીધી નથી. કદી બલિવાર (ઝીના) કર્યો નથી. કાંઈને પણ કલ કર્યો નથી. અને નવો કદી ચેરી કરી છે અને જે કદમે તપ્પા સાદકાદા કપ્પિલસાદ ઉપર હમાન રાખે છે." મેં કહ્યું:—"ખરેખર તેની નાનક થશે અને આશા રાખી શકાય કે તે જન્નતમાં જશે" એ પછી મેં પછપું:—"હીક એને ખતો કે તમે કાના રિયસમાં આ જડી રવા છે?" કહેવા સાંચો: "ખુદ, મારા મારેજ." આ સાંભળતાંજ મને દયરન થઈ ગઈ અને હું બોલી ઉઠ્યો:— "પલાદ, (ખુદની કસમ) મને કદી આનો વિચાર

“આ મંદિરમાં ઇશ્વર નથી!!”

“અસીર” બાંધવાવાળા.

રાત્રીએ સાધુના ચરણો ચૂંમતાં કહ્યું: “મહારાજ, મેં લાખો રૂપિયા ખર્ચા કરી બનાવ્યું છે; આપના પુનિત પગથાંથી મારા મંદિરને પાવન કરો!”

સાધુ નિરતર રહ્યો

રાત્રીએ પુનઃ સવિનય કહ્યું: “મહારાજ!”

“પરંતુ તમારા મંદિરમાં ઇશ્વર નથી!” સાધુએ ગંભીર સ્વરે કહ્યું:

“હું...!”

“હા! તમારા મંદિરમાં ઇશ્વર નથી!!” સાધુએ ફરીથી કહ્યું:

રાત્રીના કપાળે કરચલીઓ પડી ગઈ. “મહારાજ!” રાત્રીએ સાધુને ગુસ્સાની નજરે ભેંતાં પ્રશ્ન કર્યો: “આપ શું કહી રહ્યા છો?”

“હું” કહી રહ્યો છું કે, તમારા મંદિરમાં ઇશ્વર નથી!!” સાધુએ પુનઃ ઉચ્ચાર્યું:

“પ્રયોજન!”

“પ્રયોજન?” સાધુએ ગંભીરતાથી કહ્યું. જ્યારે તમે મંદિર બનાવ્યું ત્યારે, તમારા દેશ પર કુખ્યાળીના રાક્ષસી પાંખે ફરી રહ્યા હતા! કુદરતનો કારમો કેર વર્ષા રહ્યો હતો, લોભને ખાવાનું તો શું, અન્નનો એક દાણો પણ નસીબ નહોતો થતો! બૃખમરાના ભોગ બનેલા, કાળના નિર્દય ચઢમાં ફસાયેલા, અધાર કડચામાં અટવાએલા લોકો પર તમે દેશ નાખ્યો! અમંગ, મદો-તાજ, ઝુઝુ, જવાન કેટલાય નિર્દોષ બાળકોના મોઢામાંથી રોટલી છીનવી તમે લાખો રૂપિયા ભેગા કર્યા. કુદરતના સંતાપેલાઓ ઉપર તમે વધુ ગુસ્સા ગુમથો-અને હીક એજ વખતે તમે તમારા મંદિરની સંગે યુન્યાદ નાખી. હાઈપોજર જેવા લોકો પાસેથી તમે તમારા મંદિરના ચલુ તરતુ કામ લીધું!! ન બાંધે તમારા મંદિરની રચનાએ કેટલાએ નિર્દોષ લોકોનું ખૂન વહાવ્યું છે! રાત્રી, તમારી પ્રગળે એ વખતે મંદિરની નવિ, અનાજની જરૂરત હતી, પૈસાની જરૂરત હતી, પરંતુ તમે તમારી પ્રગળી બખીલી કરી અને ઇશ્વરથી દૂરાગી!

રાત્રી! હવે તમેજ કહો કે, જે મંદિરથી બંદગાને ખુદાને ઈજ્જ પહોંચી હોય તે મંદિરમાં ખુદા હોઈ શકે છે!!

[હૈના આધારે]

તું

ગુલ તું છે ગુલઝારમાં, ને ખુશખુ તું હર ગુલતણી,
બાગમાં ખુલખુલ તું છે, તું અંખના ખુલખુલતણી.
ઈશ્કની બેહોશી તું ને તું દવા બેહોશની,
રાત...તું થાકેલની ને રાતની તું રેશની.

“મુન્દરમ”

સૃષ્ટ્ય ઉર્મિ!!!

“અમરસાગર”
(કર્તા)

દેહાસામાર્થ.....!

ચિનારો ચિત્ર દોરે છે પારકાના રંગેરંગાક્રમે
રંગ એ તો બાંધે વસ્તુ છે
ચિત્રમાં પૂર્ણપણે પ્રાણ પરી રહેલી
ઉર્મિ

અદ્વય કે અક્રમિત વસ્તુ છે.
કાષ્ઠપથ્ય ક્યાનો માણસ
ચિત્રનું વર્ણન લએ કરે.
ચિતારાનું વર્ણન ના કરે.
ચિત્રની દીકા એ આંખનો વિષય છે
હૃદયનો નહિં.

સૌકીક દ્રષ્ટિએ જે માત્ર રંગના પ્રધાન
દોષ રહે.
તેમાંથીય ચિનારાનું હૃદય પ્રાણીયાં
કરતું હોય છે.

ગળાં સુધી ધારીને પાંચેકું અમૃત
પણ એર સમાન હોય છે.
ધિક્કાર એટલેજ પ્રેમનો અતિરેક
પ્રેમનાં આસિલનોમાંય
લરતી એટ આવે છે.

લરતીમાં આવેતો અધાપો
એટ યત્નાં દૂર યાય છે.
તુડીઓ નોવા માટે છે

તુડીઓ વગરના તો ફિરેના પથ નથી
ત્યાં માનવીનું ચું ગળું!

ખૂબીતો એજ છે કે
પારકાના દોષોની સમાધાનના
કરનારો

પેતાના પગ તળે સગળી આગને
લેવા વગર

પાણીનો બંધો સામે દેખતા લડકા
ઉપર ટકે છે

એને પરમાર્થ કેમ કહેવાય?
એ તો નર્મ અગાન છે.

હરીયા ખેડુઓની અનુભ કથા . છે
કે, શાન્ત જળ ઘેરાં ને હોડા હોય છે
એનાજ પેટાગમાં વમળ ઉત્પન્ન થાય છે
ને તેજ જળ્યા બહુધા વહાણવડીઓનું
કષ્ટસ્થાન બને છે.

ઉછળતાં પાણી સપાટી પર સરકતી
નોંદાને બહુવાર છાલક મારી
અમારોગ કરી મૂકે છે
કપારેક નવનોહીયા નાપુદા આથી
લયબીત બની જાય છે.

મણુચી ખાતેનું એ કથન છે
એને તે સત્ય છે.

કે ઉછળતાં પાણી વહાણવડીઓનો
ચિનાર નોતરતાં નથી.
તકમારું લેયેકું હું ન જોઉં.

કે મ્હાઈ લેયેકું તમે ન જાઓ
એટલેજ “વહુરાણી” કુરપા છે
કે બહુરપાં છે

એમ કેમ કહેવાય!
તમારી ભાવનામય દ્રષ્ટિ
તમારો દોષરહિત ચિત્રોદ
તમારો અનન્ય સ્વભાવ
એ સર્વશ્રેષ્ઠ એ કેમ બહીએ!

ભગલાની ભાસણ પોતાના પુત્રને

શ્રીકૃત

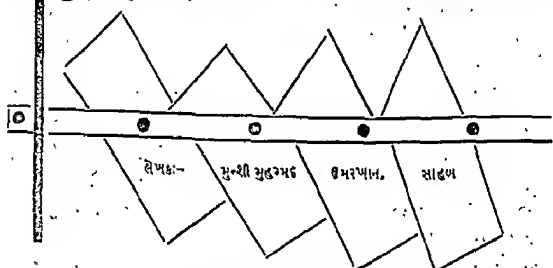
શેખચઢીની

કલમથી.

સર કરીને કોઈ કામ ટાળવુંજ નહિ;
 મુંગથે ના તો કદીયે પડાળવુંજ નહિ!
 વિચાર સારો તો છે કે વિચારવુંજ નહિ;
 પણ એથી પડાડમાં માથું અફાળવુંજ નહિ!
 જમાનો આવ્યો છે દીકરા ઉઘાડા માથાનો;
 અમરતુ પાઘડું માથે વીટાળવુંજ નહિ!
 પડાડી વય આ નિસાસાના માટે છેજ નહિ;
 એ ટુંકા નાખને કદીયેય બાળવુંજ નહિ!
 કપચળા રોડ છે ડામરના દીકરા માટે;
 સડકથી ચાલનાં આડુ નિહાળવુંજ નહિ!
 શરાબ ગંધીનો ધારો તો હુંય સ્ત્રમજે છે;
 બપોરીયું કદી વીસામાં ગાળવુંજ નહિ!
 નૃતી જવાયે નમા તેની રાખવીજ નહિ;
 મગર આ માથાને વાંકું તો વાળવુંજ નહિ!
 જગ્યાયે પાળવું પડ્યે તો બોલવુંજ નહિ;
 સીકતથી બોલીએ દીધું તો પાળવુંજ નહિ!
 આ દેશી દેહ પર દેશી લિંગાસ સારો છે;
 પસાયા લિંગામાં પોતાને દાળવુંજ નહિ!
 ચઢીને બોળતે કદીયેય શેખચઢીની;
 રગનીયું ગડું આ ધરનું ઉલાળવુંજ નહિ.

* તા. ૬ : ત્રીજી ચોપડીમાં ઘીનો માડવો ફોડ્યા પછી ઘર ભગે થતાં શ્રીકૃત શેખચઢી સંસાર ત્યાગિ થયા હતા. પછી પાછા આપણા સદ્ભાગ્યે સંસાર રાગી થયા છે. એક વેળા ભગલાએ એમનું મધનમાં ખૂંચું તે જાણ્યું એમજે એક દી ગજલ લખી આપી હતી તે વખતનામા રૂપે ભગલાએ પોતાના પુત્રને વારસામાં આપી હતી. ભગલાનો પુત્ર જગતો અમારી પોતાના લેખક રા. વલ્લભરાના પરમામત્ર પાંચમી ચોપડીનાગા મી અડાચળો આસુ હજાનમ હોઈ તેની પાસેથી મી. અડાચળએ આ કવિતા મેળવી આપી તે જાણ્યું રા. વલ્લભરા મારફતે અડાચળના ઉપકાર સદિન રજુ કરીએ છીએ. તંત્રી.

તૈમુરી અને ચંગેઝી લાહોર ખમીર!

- ૦ ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખકમાં એક અબ્યાસી લેખક તરીકે મુન્શી મુદ્દમદ ઉમરખાન સાહબનું નામ બાણીવું છે. પોતાની માતૃભાષા ઉર્દૂ હોવા છતાં ગુજરાતીની સેવામાં એમનો ફાવો નાનો સુનો નથી. આ લેખ પણ “દારવા”ના વાંચકોમાં ફિલિસ્ટ નિરંદે એવી વ્યાસા અરથાને નથી.

હિન્દની રાજ્યસભામાં તૈમુરના વંશજોના

હાથમાં આસરે સવા ત્રણસો વર્ષ રહી ગઈ. ઐતિહાસકારો એ વિશે એકમત છે કે બાબર અને હુમાયુ મુગલ રાજ્ય-ઈમારતનો પાયો નાંખનારા અને ચલુતર કરનારા લેખાવ છે. એ આઝીયાન ઈમારતને પૂર્ણ રૂપ એ પહેંચાડી એમાં જહોજલાલી અને મહા પ્રભાવ અને પ્રતાપ સહ બેસી રાજ્ય અમત કરનારા અકબર, જહાંગીર, શાહજહાં, ઔરંગઝેબ-આઝમગીર હતા. ઔરંગઝેબ પછીના બાદશાહે નબળા અને કિન્દતું સામ્રાજ્ય ચલાવવાને અશક્ત નીવડ્યા. આમ ઔરંગઝેબ પછી મુગલ રાજ્ય રફતે રફતે ક્ષીણ થતું ગયું, તે ૧૭૫૯માં આઝમગીર બીગના માર્દુની સાથે મુગલ-સામ્રાજ્યની સારી ઇઝતની ઈમારત ધૂળ ભેગી થઈ. એ પછીના છેલ્લા ચાર બાદશાહો મુગલ સામ્રાજ્યનાં સમરો નહિ પરંતુ મુગલ કચ્છતાનાં “સાહુ” [મુગલ વર] નીવડ્યા એમ કહીયે તો તે ખોટું નથી.

મુગલ રાજ્યની પડતીના કારણે દરેક ઇતિહાસકાર બંદે દરેક વ્યક્તિ પોતપોતાની સમજ પ્રમાણે જુદાં જુદાં આલેખે છે. તાંત્ર તે પડતીનું કારણ ગેર-મુસ્લીમો સાથે મુગલોની ગેર વર્તણૂક અને દેવ બતાવે છે. કાઈ કહે છે કે ઉત્તરમાં શીખ અને દક્ષિણમાં મરાઠાના ઉઘે મુગલાઈની પડતી આણી, ને કાંઈ કહે છે કે અંગ્રેજોના આગમન અને તેમની મુતસદ્દાગીરીના કારણે પડતી થઈ.

બનવા જોગ છે કે એ કારણ પડતીના મુગ-સાધન જુદા ન હતાં તો પણ એટલું તો ખરું કે મુગલ ઈમારત ઝડપી વેગે પ્રગટમાં એ કારણો જરૂર સંદાયજીત થયાં. પરંતુ એજ કારણોની સાથે બીજાં મુગ કારણો ન જુદી જાતે જોઈએ કે જે ખરે જોતાં મુગલ પડતીના મુગ કારણ-જુદા હતાં.

મીરાના મુદ્દમદ દુસેન “આઝદે” “દરબારે અકબરી”ના પછો ઉપર જે સંબોધની સરિતા વહેવડાવી છે-તેમાં અકબરના દુમલાઓનું વર્ણન

પણીજ અસરકારક શેલીમાં ક્યું છે. એ વર્ણ-
નમાં એમની કલમ વડે એક ફરેડા એવો નીકળી
ગયો છે કે જે આમારા આ લેખ તરફ ઈશારો
કરે છે. તેઓ લખે છે કે “થે યશ્મારે” (હમને)
બામરી બરફે તંમુરી વ અંગેલી ખૂત કે નેશ
થેકે અકબર પર ખતમ હો ગયે, છઠ્ઠે બાદ
કિની બાદશાહકે હિમારમે” છન બાતેથી બૂ
બી ન થી. બન્યે થે કે ગરી પર એકે થે હનથી
કિમને લગતીયાં આર ઉમરા ફાજે લેકર
મારને શીરને થે હરકા સમજ સમજના ચાકીએ.
હિન્દુસ્તાનથી આરામ-તલબ ખાક, બાવજુદ
ગરમી કે સહે મિહર હવા, બુઝદિય પાની, રોપેથી
બુકનાત, સામાનથી કસરત, ને છનથી ઔલાદ
હુઈ એક નર્મ મખચૂક હુઈ” (પૃષ્ઠ-૨૭)
“આઝાદ” મહંમદના વાણી જાદુ તો મચહર છે,
પરંતુ “આરામ-તલબ ભૂમિ” “કંઠી હવા”
“બાવજુ પાણી” “નાણાંની રેલમહેલ” “સર
સામાનની પુષ્ટગતા” આને ક્યાં નથી? બરફે
મદમદશાવ રંગીલાના જમાના કરતાં આને
સર્વ વસ્તુઓની છત વધુ પ્રમાણમાંજ છે. ફરી
શુ કારણ છે કે હાલની રાજકર્તા પ્રજા ઈસ્ટ
ઈન્ડીયા કંપનીના જમાનાથી દોડસો ઉપરાત
વર્ષો વધી જવા છતાં દિન પ્રતિદિન વધુ જાળવાન
બનવા સાથે આજે પણ જેવાંને તેરીજ અમલ
કરી રહી છે અને રખીવી રીતે તો રખેટ
જણાય છે કે હજુ લાંબા સમય સુધી રહેશે.
અકબરી શૂરાતાન

અંદાજેના પૂર્વે ઉચલાવી લગાર અક-
બરની કારકીર્દિના વર્ણન પ્રતિ હજીયાન કરો
એ વર્ણન અચુલ કલમની પ્રેમસા માતી કલમના
બદલે બદાયુનીની વર્ણન-મય કલમથી આવેખા-
વલા કેમ નહોય, તમે જ્યાં એ વાંચોગે કે અકબર
અજાયુ હતો, બેદીન હતો, દીને ઈલાકીની
સ્થાપક હતો, ત્યાં એણે પણ અવશ્ય વાંચોગે કે
તે બહાદુર અને ખતીમે સિપાહી હતો કે તે
કુમલા વેળા અંઘવાડીઆઓના માર્ગને વિવસોમાં

કાપતો હતો. તે રણવીર, દર અને ઉચ ધૈર્યવાન
વિજેતા હતો, કે વર્ષોમાં હતાના દેશોને માસેમાં
હતી મેનો હતો. તે એવી તો અનુભવી અને
દિર્ઘદષ્ટીવાળો હતો કે જંગોમાં નાની સરખી
ફેજથી હમરાની સંખ્યાબળ ધરાવન ર સેન્યને
પરાજ્ય કરતો હતો એવો પ્રગ-પાશક અને
ખજારદાર રાજપતિ હતો કે જે દેશો તે હતા
હતા ત્યાં શાંતી અને વ્યવસ્થા સ્થાપી વિવિધ
કીમતે દૈદિક શ્રામ બનાવવાને બદલે તેમનાં
હિંમેને વશ કરી લેતો હતો. તે બહાદુર હતો.
નીડર હતો સ્વાસિમાની હતો.

બાર તેર વર્ષનો હતો તો એ બાળક હતો
કે પિતાના મરણ કેડે બહેરામખાનના વાલી પણ
હેજા એને મુગલ શહેનશાહતાના સિદ્ધાસન ઉપર
બેસાડી દેવામાં આવ્યો. બહેરામે પણ સમજ લીધું
કે બાળ રાજાના આજા હેજા સીકાર રમવાની કીક
તક સાંપડી છે. પરંતુ એ બાળકની નસોમાં દિગ્વિ-
જથી અમીર તૈમુર અને “ઈબ્રાહીમ” *નું

* શૈખુલ ઈસ્લામ. હજરત સૈ અબુનસર
“ઈબ્રાહીમ” અહમદ નમ નીશાપૂરી અકબરની
માતૃશ્રી હમીદાબાતુ બેગમના પિતામહ થાય છે.
એ શુશ્રુર્તની ગળ્લી નીશાપૂરના મરાહુર ઔલિયામાં
થાય છે. એમને જન્મ ૪૪૧ હીજરી [ઈ. સ.
૧૦૪૯]માં થયો હતો. ૧૮ વર્ષ પહોંડો અને
જન્મદેમાં થાદે ઈલાહીમા ગળ્યા પડી એમણે
લગ્ન કર્યા. અહમદે ૩૬ પુત્રો અને ૩ પુત્રીઓ
એમને આપી. એમની વફાત સમયે ત્રણ પુત્રાઓ
ઉપરાત ચાદ પુત્રો હયાલ હતા. એ સર્વે પુત્રો
મહાન આલિમ ફાકિલ નીરહયા, અને તેમણે
પણ અધો લખ્યા છે. એમણે પોતે પણ કેટલા
થે પુસ્તકો રચ્યા છે. એમના અધોમાંથી એક
“દિવાને ફારસી” “નિસાલા સમરકંદી” “અનીસુલ
તાલેલીન” “નિકૃતાહુન્નમન” “બહરસ હકીકત”
“સિરાતુલ સાઈદીન” વિગેરે મરાહુર છે. સુતદાન
સંજવના જમાનામાં સને હિજરી ૫૩૬ના રજબ
માસમાં [ઈ. સ. ૧૧૪૪]ના ફેબ્રુઆરી માસમાં
એઓ આ જગતથી કુચ કરી ગયા. એમના હક
પરતલ હસ્તે સાતસો કાફિરોએ ઈસ્લામ રિવંકાર
કર્યો.

લેણી વહેતું હતું. અકબરે ચાર વર્ષ મેં જ બંદોસ્તીમાં રહેતા દેખાડી દહ રાજ્યની લગભગ પોતાના હાથમાં લીધી; તમે એ જાણો છો કે એ સિદ્ધાંતને બેઠો ત્યારે એના રાજ્યની સિમા ક્યાંથી ક્યાં સુધી હતી? માત્ર લાહોરથી તે આગ્રાની આસપાસના પ્રદેશો સુધી એની આગ્ર પ્રવર્તતી હતી; પરંતુ રાજ્ય લગભગ હાથમાં લઈ તુર્ક જ બહાદુર અને બુદ્ધિશાળી અકબરે પોતાના રાજ્યની સિમા વધારવા માંડી, અને સાંઘા કાગળની અસાધ્ય મહેનત અને જશકારી પછી હિન્દુઓના નાના મોટા રાજ્યોને કાઢી રથને તરવાર બળે તો કાઢી રથને બુદ્ધિ બળે પોતાના રાજ્યમાં સામેલ કરી દીધા. એ ૧૧ ત્યારે વફાત થઈ ત્યારે હાલના મુગલ ઇસ્લામ, હંદરાજાદ રહે અને મુઘલ ઇસ્લામના દક્ષિણેના કંઈક નેત્ર લાગ સિવાય આખું હિન્દ અને અફઘાનીસ્તાન સુધી એના કબજામાં હતા.

કાયરતાનો નાદર નમુનો

મુગલાર્થી વીરતા, દરના અને બુદ્ધિબળના નમુના તમે જોઈ લીધા. હવે કાયરતા, અને અર્થતાના નમુનાએ જોઈ લે. એ નમુના જોવા હોય તો તમને મુસ્લિમોના આવી બોડર સાદ આસપાસના દારતાનના પૃષ્ઠ ઉપચારના પદો. એઓની ત્યારે ૩૦-૩૫ વર્ષના યુવાન સાદઅદા હતા ત્યારે ૭૦ વર્ષના પદ પિતાને એકલા મરુએના ઘેરામાં મુડી ઘેરથી નાખી છુટ્યા. એઓથી સફરના પર ફરજાઆદ, અલાખ, ગરેલી, લખનાની પુગ ઉરાના અગ્રીમાઆદ પડે ચ્યા, અને મીરજાહરના અનિચ્છિય પણ નોનરેલા મહેમાન બની બેઠા. એઓ ત્યજ સમજતા હતા કે દિલ્લીમાં હિમદુલ મુકદ્દ વજીરે બાદબાને કબ્જ કરી નાંખ્યા. પિતાના મરણ સમાચાર સમગ્રતાએ એમનાં પેટનું પાણી લાકડું નહિ; બહે અબીના આદમોજ ૧૧૭૩ હીજરીમાં [ઈ. સ. ૧૭૫૬] નામની બાદશાહીના માથેક બની પડી રવા નરાગ દુનકરૌલા સાથે લગી જઈ અંતે

સાથે બકસર આગળ યુદ્ધ લડ્યા, પણ કંપનીની ફોજથી એની હાર બાંધી કે મુગલ શરેનારના રથો સહી ભરમ પણ ઉપડી ગયો, પરિણામે કંપની સરકારની સાર્વભૌમ સત્તાની આગ્ર અખિત હિન્દમાં મનાતા લાગી. આ હાર ચલા કેડે શાક આગ્રે જે પત્ર પોતાની ખાસ ક્ષમથી જનરલ મનરો ઉપર લખ્યો હતો તેનો બાતાર્થી નીચે પ્રમાણે છે:—

“હું એ યુદ્ધમાં રાજબુદ્ધિથી જોયો નહોતો, બદલે હું તો વજીરો બંધીવાન છું. ખુદા વારતે મને એ બંધીખાનાથી છોડવો. અને એના બદલામાં પૂર્વજોના જોડાણે હાથમાં જોડે એ તેજાં લઈ લે.”

સાદ આસપ આ બનાવ પછી વિન્યી સેનાની પાછળ પાછળ અશ્વાસાઆદ પડેચ્યો અને હિસામથી નીકળી મુલામાં પડે. હિન્દુ શુભકરૌલાના બંધનમાંથી છુટી જનરલ રમી થી જાંજરોમાં જકડાયો. એજ બંધીવાન દશમાં ત્રણ મોટા ઇલાકા કે જેની વચ્ચે ત્રણ કોરાલી હતી અને જેની વાધિક મહેસુલ ચાર કરોડ ૩૦૦૦ થતી, તે જે દેશો છડનાં એમાં બાપ દારાએ અને જાંજરોમાં દનાં તે દેશ એજે એટલી ૩૩૫ અંગ્રેજોને મેળવી દીધા કે એક ફારસી અનિસસકારના વચન મુજબ એક અંગ્રેજોને મેં દે પલુ એટલી તારાએ યો નથી ફારસી અનિસસકારના નુજ યાદો આ રવા.

“બરીદિ કોરાખ અરુપ રાદવાર બકબાર બાર બરદાર દુમ નમી તવાનેક શુદ.”

[અર્થાત] કંપની સરકારને એ ત્રણ મુલા [બંધાલ, બિહાર, અને અંધરિસા] એટલે દરતામાં એનો સોનો એટલી ૩૩૫ મેળો કે એટલી ૩૩૫ નો એક ચાલક યોડે કે બાજ ઉપાવનાર મેળોએ એટલે પણ યો નથી.”

વજી સિદ્ધાંતના બદલે જનરલના

મેન ઉપર જ ગિરોજમાન થઇ એ શહેનશાહે
અંધાં, બિહાર અને એરિસાની રિવાની-સનહ
અર્થે કુરચીના દરતાવેન ઉપર મોટોર લગાવી
દીધી. આ પછી એ શહેનશાહ વળી પાછા
સુલામાંથી નીકળી બગીચામાં પડ્યા. કિન્તુ
અંગ્રેજોની સુલામાંથી નીકળી મરાઠાઓને શરણે
ગયા. એ સમયે મરાઠાઓ દેડ દિડી લગી
પોતાની આણ મેનાવતા મરાઠાઓની નજર
સુકની રોડીલા પડ્યો સુકની આખા અને શાકી-
ખગનાનું તળીંડ ઝાટક કરી ગયા, બાકી શાક-
અદીઓના ઘરેણા ગાડી પછી ઝપડી ગયા, ને
જતા જતાં રોડીલા સરદાર સુલામ કાદરે શાહની
આંખોથી ડુંડી લીધી. અંધ શાહ લાગ્યા સમય લગી
એ અગાધમાં ગીરફતાર રહ્યા. અંતે અંગ્રેજોની
મુતસદ્દીમીરીએ મરાઠાઓને પરાજય કર્યો. જન-
રક્ષ ભેદકે અંધ શાહ આલમને કારાગૃહમાંથી
બહાર કાઢી મેનાના વારંદ સિંહાસન પર બેસા
માટે કિન્તુના મુગમ શહેનશાહ બનાવી આથે
સજ્જાગદ પહેરાયો. x અને સને ફિજરી ૧૨૨૧
તિ ઈ. સ. ૧૮૦૬]માં આ અશ-પરસ્ત, તન-
પરવર, સ્વજીદી, કાપર, અલ્લસકીન, અતરંગી,
ડરપોક શાહના લગ્નજીત જીવનનો અંત આવ્યો.

હાય અફસોસ ! ઉપસા શાહો લખનાં કસમ

૧ શાહ આલમ સારી પછી હતા. તખ્તસુસ આલમ
તાબ હનુ. એમણે કેદખાનામાં એક ગજલ લખી
છે. તેમાં એણે સુલામ કાદર રોડીલાના અત્યાચારોનું
વર્ણન કરતાં લખે છે:—

૧. શાહ તૈમુર કે દારદ મરે નિરુજવામન,
જુદ બારાંદ કેબિયાવદ મદદગારિએ મા.
૨. માધુજ સિધિયા ફરજતે છગર બદેમન અરત,
દરત મરસદ તલાશીયે સિવમનારિએ મા.
૩. સુદ જનકાદ અરે માથેજદા હમસુમર્ક,
દેવનાઅજ ફરથે હિવાહી હુદ બિખારીએ મા.
૪. રાજઓ, રાવો, હમીદારો, અમીરોએ ફરીર,
હથક બારાંદ કે નસાજદ બમમખારિએ મા.
૫. આસફુદોલાઓ અમેજકે દિલરોએ મનઅંદ,
એ અજબ ગરબ મુમાથદ મદદગારિએ મા.

હુને છે કે એ કયા ઈન્સાની રાનમાં લખવા
પડ્યા ? હાને એને મુતવરજ ગણો, પરંતુ એ
ઈન્સાન તૈમુર-સાદબકિરાની પ્રતાપ મહાન શક્તિ
અને સત્તાના મકબરાના મુખવર હતા. એક
એવા ઈન્સાન વિશે લખવા પડ્યા કે જે વિશ્વ
વિજેતા ચંગીઝ અને દિગ્વિજયી અમીર તૈમુર,
મહાન પ્રતાપી અકબર અને વલી સિફત વિજેતા
સમ્રાટ ઔરંગઝેબ (૨૬)નો વંશજ અને સીધો
વારસદાર હતા. પરંતુ કરું શું ? પ્રથમ ચિત્ર
બેકે તાદરા મુકાબલે કરવા બીજું ચિત્ર પછી એવી
રીતે દોરવું પડ્યું કે જેથી ચિત્રની રંગ રંગ અને
નસે નસ નગરે પડી જાય. હવેજ મનનપૂર્વક
જુઓ અને ઉત્તર આપો કે ઉપસા અને ચિત્રો
વચ્ચે કંઈ જરાયે સરખાપણું છે ? અગર
સરખાપણું નથી તો શા માટે નથી ?

હવે એ બાબત વિચારો કે બાબર અને
અકબરની નસોમાં જે તૈમુરી અને ચંગીઝી
લેલી વીજળી વેગે વહેતું તેજ લોડી એના
વંશજોની નસોમાં દોડતું હતું ? આપણે એ
લોડીનું ટીમીયાદ દબીએ પૃથ્થકરણ કરીએ
પરંતુ તે પહેલાં વાંચકે જરા નીચેની બાબતો
ધ્યાનમાં લેવી પડશે તેજ હકીકતનું હિદયન
યો:—

(૧) વૈદિક [નિબ્ધી] સિંધસતોની રમે
મનુષ્યના શરીરમાં ગમે તેટલું લોડી હશે પણ
આપણે ગણતરી કરવા માટે અત્રે મનુષ્યના
શરીરમાં ૨ શેર લોડી ધારી લઈએ.

(૨) શેરથી અત્રે બંગાલી શેર ગણવો કે
જે ૧૬ નવટાંકનો થાય છે.

(૩) એમ પણ ધારી લ્યો કે મનુષ્યના શરી-
રમાં અર્ધું લોડી બાપનું તથા અર્ધું માનું
હોય છે. એટલે એક શેર લોડી બાપનું તો
૧ શેર માનું હોય છે.

(૪) અને એ તપાસન સમજાવવા માટે
નીચેના કોષમાં તૈમુરી અને ચંગીઝી લોડીને
લોડી અને દિન્દી લોડીને પાણી ગણી લેવામાં
આવ્યું છે. હવે જરા નીચેના કોષમાં લખેલી
હકીકત ઉપર મનન કરો:—

અ. નં.	શહેનશાહ કે શાહ- ઝાદનાં નામ	બાપની નસે નસમાં લોહીને પાણીનું પ્રમાણ	રાણી અને તેનાથી જન્મેલા શાહઝાદાનાં નામ	માતી નસે નસમાં પાણી અને લોહીનું પ્રમાણ
૧	જલાલુદ્દીન અકબર છંને હુમાયુ	૧ શેર લોહી	જયપુરી રાણી તે જયપુરના રાજા બિ- હારીમલ કચવાડાની કુંવરી એનો પુત્રજલાંગી	૨ શેર પાણી
૨	નુરુદ્દીન જલ્લુગીર છંને અકબર	૧ શેર લોહી અને ૧ શેર પાણી	બાલમતી જ્ઞેધાબાઈ તે મદારાજા જ્ઞેધપુર ઉચ્ચેસોંગ રાહોડની કુંવરી એનો પુત્ર તે શાહજહાં	૨ શેર પાણી
૩	શાહનુદ્દીન શાહજહાં છંને જહાંગીર	૧૧ શેર લોહી અને ૧૧ શેર પાણી	અજંઘદાનુ મુમતા- અમલ તે આસફ- ખાનની પુત્રી એનો પુત્ર આલમગીર	૨ શેર પાણી
૪	મુરિયુદ્દીન આલમગીર છંને શાહજહાં	૧૧ શેર લોહી અને ૧૧ શેર પાણી	નવાબખાઈ રાજા હાનુ દાશગીર કસુરરાજે- રીના રાજની કુંવરી એનાથી બદાકુરશાહ પેદા થયો	૨ શેર પાણી
૫	કુતુબુદ્દીન મુકદ્દમ મુઅઝઝમ બદાકુર- શાહ છંને આલમગીર	૧૧ શેર ૨ નવટાંક લોહી અને ૧૧ શેર ૨ નવટાંક પાણી	નિરામખાઈ લાલકુંવર એનાથી જહાંઘારશાહ પેદા થયો	૨ શેર પાણી
૬	મુઝઝુદ્દીન જહાંઘારશાહ છંને બદાકુરશાહ	૧ શેર ૧ નવટાંક લોહી અને ૧૧ શેર ૩ નવટાંક પાણી	અનુપખાઈ અનાથી આલમગીર ખીન્ને પેદા થયો	૨ શેર પાણી
૭	અઝીઝુદ્દીન આલમ- ગીર ખીન્ને છંને જહાંઘારશાહ	૨૨ નવટાંક લોહી અને ૧૧ શેર અને ૧૧ નવટાંક પાણી	દિવાલકુંવર એનાથી શાહઆલમ પેદા થયો	૨ શેર પાણી
૮	મુનઝ્ઝેદ્દીન શાહઆ- લમ છંને આલમ- ગીર ખીન્ને	૧૧ નવટાંક લોહી અને ૧૧ શેર ને ૨૧૧ નવટાંક પાણી	x	x

લોહી અને પાણીનું પ્રમાણ કરી તમે પરિણામ જોશું. એ ગણનીમાં કે જે ફેર હોય
તો કહે. ૧૧ નવટાંક લોહીમાં ૧૧૧ શેર ને ૨૧૧ નવટાંક પાણી ! માશાઆલ્લાહ ! આ દેહી મુલક
ની વાત નથી પરંતુ ગંજ સત્ય અને નક્કર ઘટનાઓ છે. જો તમે ૧ શેર અને ૧૧૧ નવટાંક
પાણીમાં ૧૧ નવટાંક લોહીના ટીપાં મેળવી દેશો તો શું તે લોહી કહેવાશે કે પાણી ! જો તમે
એને લોહી કહેતા તૈયાર નથી તો ૧૧ નવટાંક તૈમુરી લોહીમાં ૧૧૧ શેર ૨૧૧ નવટાંક હિન્દુ દેવદી
મિશ્રણ થઇ ગયો તો ફરી એમાં અસહી અને ખરેખરો તૈમુરી લોહીની ગરમી, ગુપરત, અને
થરાતન કેવી રીતે બાપી રહી શકે છે ! હાથર અમે જે સ્વતઃ ગણીએનાં નામ તારવણી કરી
લખ્યાં છે તેમનાં પતિ એ મુઝઝધારી દત્તા અને પુત્ર પશુ મુઝઝધારી દત્તા, એ પશુપર પરા ઉપરથી

કુલિયાં [અનેવારી]

નીચે સગી સીધી આવી આવી, જેથી લોહીનું પ્રમાણની ખરી ગણતરી થઇ શકી, નહિતર મુગસ દરબારમાં દિનંદુ રાણીએ ઘણીએ હતી. નીચેનું સિષ્ટ જરા તપાસી લુઓ. એ સિષ્ટ પણ અપૂર્ણજ કહી શકાય કેમકે એ ઉપરાંત પણ બીજી રાણીઓ હતી.

ક્ર. નં.	રાણેનશાહનું નામ	રાણીનું નામ
૧	અકબર	(૧) જયપુરી રાણી તે જયપુરના રાજા બિહારીભક્ષ કછવાડાની કુંવરી (૨) બીકાનેરના રાજા દેશ્યાણુભક્ષની કુંવરી (૩) કુગરપુરના રાજાની કુંવરી (૪) તારારાણી (૫) મનભાવની ગણી
૨	જહાંગીર	(૬) જયપુરી રાણી જયપુરના રાજા બગવાનદાસની કુંવરી. (૭) બાલમતી જોધપાઠ જોધપુરના રાજા ઉદેસોંગ રોહિની પુત્રી. (૮) બીકાનેરના રાજા ઉદેસોંગના કુંવર રાયસોંગની કુંવરી (૯) જેસલમીરના રાજા રાયલખીમતી કુંવરી (૧૦) રાજા જયમલના પુત્ર રાજા દેશનદાસની કુંવરી (૧૧) આનસોંગના પુત્ર જગતસિંગ કછવાડાની કુંવરી (૧૨) ઝોતણના રાજા રામચંદ્ર બંદુલાની કુંવરી
૩	શાહજાદા પદવીઝ હુસેન જહાંગીર	(૧૩) જોધપુરના રાજા સુરજસિંગ રોહિની કુંવરી
૪	શાહજાદા મુરાદ બખ્શ હુસેન શાહજહાં	(૧૪) સરવતીઆઇ
૫	શાહજાદા શુભઅ હુસેન શાહજહાં	(૧૫) રંજા કુંવરમેન કશતવારીની કુંવરી
૬	શાહજાદા સુલેમાન શિશાહ હુસેનશાહ શિશાહ	(૧૬) રાજા મંજસોંગ રોહિં વલ્લે રાજા સુરજસોંગની કુંવરી
૭	રાણેનશાહ આલમગીર	(૧૭) નવાબઆઇ તે કશતવારના રાજા રાણુની કુંવરી
૮	મુકુમ્મદ આલમ હુસેન આલમગીર	(૧૮) આસામના રાજા જોધજસોંગની કુંવરી અને ફૂંખિદારના રાજાની સગી (૧૯) બાઈ હિતામગીર
૯	કામબખ્શ હુસેન આલમગીર	(૨૦) મનોહરપુરના જમીનદાર અમરસોંગની કુંવરી દેશ્યાણુ કુંવર મનોહરપુરી રાણી

૧૦	મુહમ્મદ મુનેતાન ઇબ્ને અલમગીર	(૨૧) બાઇ બૂપદદ તે કિશતવારના રાગની કુંવરી
૧૧	બાદશાહ બાહાદુરશાહ ઇબ્ને આલમગીર	(૨૨) રાગ જશવતસિંહના પિત્રાઈ બાઇ રાગ રૂપસોંગની કુંવરી (૨૩) નિઝામબાઈ લાલકુંવર
૧૨	બાદશાહ જહાંદારશાહ ઇબ્ને બાહાદુરશાહ	(૨૪) અતુપબાઇ (૨૫) લાલકુંવર
૧૩	શાહઝાદા અમીરુશાન ઇબ્ને બાહાદુરશાહ	(૨૬) કીરતસોંગ ઉર્દે કેસરીસોંગની કુંવરી
૧૪	શહેશાહ ફરખશીર	(૨૭) જશવતસોંગ જોધપુરના મહારાજના પુત્ર અબ્દતસોંહની કુંવરી
૧૫	શહેનશાહ મુહમ્મદશાહ	(૨૮) ઉત્તમબાઇ
૧૬	શહેનશાહ આલમગીર ખાંજો	(૨૯) દિલાસ કુંવર
૧૭	શાહનશાહ અકબર ખાંજો	લાલબાઈ એમનાથી મુગલ શહેશાહતના અંતિમ દિવસ બાહાદુરશાહ હંદેર જન્મ પામ્યા.

એ રાજકુંવરીઓ તંમુરી કિલામાં આવ્યા પછી પોતાના ધર્મ મુજબ પૂજા આરતી રિગેર કરતી હતી. હાકરછતે જગ કુલ ચાપતી હતી, કપાળે તિલક કરાવતી, કિયાકાંડ કરતી આને પણ લાલ કિલ્લામાં એમનાં પૂજાપાટના મંદીરામાં ચિન્હો નજરે પડે છે. તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે એમને શાહી મહેસાતમાં પોતાના ધર્મની કિયા પૂજા કરવાની સંપૂર્ણ છૂટ હતી. હિન્દુ રાણીઓ ના મુગલ રાજમહેલમાં આગમન પછી ઔરંગ એબ (૨૬)ના સિયામ સર્વે તંમુરીઓએ ઇસ્લામી ખતની કિયતે સદંતર બંધ કરી દીધી હતી, કે જેથી ગેર-જાતી પણાની ગંધ સુધ્ધાં ન આવે.

જે ખાનદાને પોતાના શ્રેણી અને રોણી કરણીમાં એટલું બધું પરિવર્તન કરી નાંખ્યું હોય તેવું અસ્તિત્વ કાયમ રહેવાની શી આશા રાખી શકે છે ? એ તો શાહી ખાનદાનની રિયનિગી રૂપરેખા છે, પરંતુ તે જમાનાના અમીર ઉમરાવો અને સેનિકાની શી દાસત દશે ?

અરબી કહેવત છે કે "અન્નાસુ અલા દીને મુઝકિદિમ" (રૈયન બાદશાહના વિચારો અને વર્તનનેજ અદલ્યુ કરીએ છે) હિન્દુ "યથા રાગ તથા પ્રગ" મુજબ બાદશાહોના જેવાંજ વર્તન આવરણુ રૈયતના યથા જોઈતા હતા. ખરી વાત તો એ છે કે મુકંદ બ્રહ્મચારીના અવતાર મદાબલી મહારાજ અકબરે હિન્દુ મુરિદમ લોહીના મિલનની જે પ્રથા નાંખી અને જે ઉપર એના વંશ વારસાંએ અંતિમ કાળ લગી અમલ કર્યો. તે પ્રથાએ તંમુરી વંશ, તંમુરી યોદ્ધા, તંમુરી શસતન અને જવાહુરીને ગંધાના વહેતાં વહેણમાં વહેવડાવી દીધાં !

મુગલ શહેનશાહતના પતન અને પડતીના કારણો શહેનશાહોની મુશ્કેલી, એકચારામ, સ્વછંદીપણું, કાયરતા, અને નાલાયકી છે અને એ બધાં કારણો કેમ પેદા થયાં ! માત્ર લોહીના મિશ્રણના કારણેજ.

એ બાજનો માત્ર હિન્દુસ્તાનમાંજ ઇસ્લામી શહેનશાહતની પડતીના કારણરૂપ બની હોય એમ

કારવાં [ખતેવારી

નથી અહીં સ્પેન અને સીસીલીની ઈસ્લામી સવ-
તનતોના નાશના અફસોસનાં કારણરૂપ પલ્લુ એમ
સોફીનું મિશ્રણ નીવડ્યું છે. -એની સિદ્ધતામાં
અત્રે એક સખળ અભિપ્રાય રજૂ કરવો સ્થાને
ગણાશે, કાંસના મરાહુર શીરસુક ઝોરિયન્ડાલીષ્ટ
અને એનિડાસકાર ડેડ-સુરહાપથીયાને પોતાના
મરાહુર અને મકામૂલ્ય પ્રથમ 'અરબ-સંસ્કૃતી'
માં અરબોની પડતીના કારણે ગણાવ્યાં છે, તેમ
એણે એમની પડતીનું એક સખળ કારણ એમનું
બીજી પ્રગ્નઓ નેડે મિલન અને લગ્ન વ્યવ-
વહાર ખતાવ્યું છે. તેઓ લખે છે:-

"એ વિવિધ પ્રગ્નઓ નેડે લગ્ન વહેવાર
અને મેળ મેળાપનાં કારણોથી અરબી લોકોના
આસ શુશો-ધણીજ જરૂરી બદલાવ ગયા"
(૫, ૫૪૬)

"એકજ દેશમાં વિવિધ પ્રગ્નઓનું મિશ્રણ
ઘટી જવું હંમેશાં નાશનું કારણ બન્યું છે.

છતિયાસે સિધ્ધ થયું છે કે...હકુમત અને
સત્તા કાષમ રાખવા અર્થે...એ વાત આવ-
શ્યક છે કે વિજયી પ્રગ્નઓ પરાજિત પ્રગ્ન
સાથે લગ્ન સંબંધ નેડેવા ન નેડેજી. અને
તેઓમાં લગ્ન ન જવું નેડેજી. અરબોએ કદી
એ વિશે દુર અંદેશી વાપરી નથી. રોમન પ્રગ્નઓ
અમુક સમય લગી એ ખાતતો વિચાર રાખ્યો
અને જે દિવસથી એમણે એ સિધ્ધાંતને તજ
દીધો. તેજ દિનથી એમનું પતન શરૂ થયું." -
(૫૪૬ ૫૫૦)

"અરબ સદાયે જે પ્રગ્નઓ સાથે રહેતા
હતા તેમની નેડે લગ્ન વહેવાર અને મેળમેળાપ
રાખતા રહ્યા, એ લગ્ન સંબંધ મિશ્રણના
કારણે તેમના સખળ શુણ્ણ નષ્ટ થઇ જવું
સ્વભાવિક હતું.....માત્ર પ્રગ્નઓનું મિશ્રણ
.....એમની પડતી માટે પુરતું હતું (૫. ૫૫૧)
[સમાપ્ત]

મદ્રેસાઓ માટે ઉપયોગી : તાજ કું. લી.ની ચોકબી છપાઈના:-

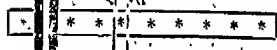
૧. મિહતાહુલ કુર્આન (અરબી) કામેલો ૦)૫૫	૧૧. અરબીમાન ૦)૪
૨. કામરુદ બગદાદી-અરમા સાથે ૦)૫૫	૧૨. અરબીસામ ૦
૩. પારો અલિફ-લામ મીમ ૦)૫૫	૧૩. અલ્તોરીદ ૦
૪. પંજપારા (હકતી) લીલી ૦૪	૧૪. અરિસાલત ૦
૫. પંજપારા (હકતી) શુલાબી ૦૫	૧૫. અફકુર્આન ૦
૬. તઅલીમુલ ઇસ્લામ કાદિફ ૦)૫	૧૬. અરબી'માલ ૦
૭. તઅલીમુલ ઇસ્લામ હિ. ૧ ૦)૫	૧૭. અરબીખિરત ૦
૮. " " " ૨. ૦)૫૫	૧૮. નમાઝ (સુરતિજમ)
૯. " " " ૩. ૦	૦)૫, ૦)૫, ૦, ૦
૧૦. " " " ૪. ૦	

સોલ એજન્ટ { શ્રી રાહિર સ્ટોર્સ કલ્યાણી, સુરત

અદમી

વેખા:-

“શાન્ત”

મહાસાગરની મસ્તીમાં નાચી ફેરી ઓડાણને દિવસો થયાં છતાંય સફર અનિચિત્ત રહી તેજાની પ્રયત્ન મોખની ચપાટ સાથે ખેપરવા હાથે જતાં એ અડીખમ જહાજને સરોવરના નીર જેવી આજની શાન્તિ કંઈક મુંઝવેલું કરવા લાગી; તોતિય સડાં દીવા પૂજા; ખેતારીઓની દોડધામ અને નાખવાની કુશામ સાગર-અધિ પૂંછુ એ પવનનાં ઘોડાને ગતિમાન ન કરી શકે.

ઘટાટાપ વાંદળાનાં લુથ નીચે દરિયાની એ શાન્તિથી કાંઈક બેચેની ફેલાઈ. દરિયાના ગજગ નાક હિસક પ્રાણીની એક જોડી (A Pair of Sea Devil or Whales) નીકાને પરિભ્રમણ કરતી દેખાઈ; તેમનાં નાકમાંથી સો સો ફિટ ઉંચે ઉંચે ઉડતાં પાણીએ સૌને લાય ગરત ક્યાં; ઓડાણ જેવડી એમની પોતાં માન એક ધડકા માંવને ઉચ્છ્વાસી નાખે! ખલાસીઓનાં અભાગની વાંત હતી કે ‘દંતીયા’ માંછડી (Shark) દાઈ અભાગી ઓડાણનાં તંળીયાંને ચોરપાર વોધી નાખતી ત્યારે સાગર-સંમાધિ પગવારમાં થઈ જતી હેમણાંજ નવું મગજનું જહાજ લાગી તૂટી ગયેલું અને કેટલાય જાતેની ખુવારી ચંચેલી તેમાં એક નેક ખુલાપરસ્ત કે જેનાં સીનાપર કુરાને શંકીય યંધિયું હતું તેનાં હૃદયનનાક મોતની યાદ યતાં, પ્રવાસીઓને ઇત્યાદિ એસરી ગયા. અમ્મ પછી તો પીરનાં લોખાન થયાં; નાંગીયેર વેરેયાં; દુઆઓ અને મંત્રો થઈ.

કુદરત ખુદાની કે એકએક મુઠ્ઠો તારા (Venus) આકાશમાં અજબ રહ્યો; પવન

કુદરત; વાંદળાં વિખરાતાં આસો અને સુખે માંચે, હુંમસમાં પંથોલી ‘દાગીરી’ ગોંદી નવું ચંકેલીને એકીને ‘મેથીયા’ દીવાનાં પ્રકાશમાં દોડપંચની (The Mariner's Compass) દિશા સાનુકુળ નેઈ ત્યારે એવું ગણ આનંદ ગીતથી ઉમરાણું ફેરી પ્રમાનવા એના સંગીત દરિયાઈ બીમારીથી લોથોથાળ અનેલા પ્રવાસીઓમાં ઉગ્યા આંધળી; પછી તો ‘ધોડીયારે ચંચે’ ફિરિયા પાણી સાથે ગેત્ર કરી રહ્યાં અને તેનાં ઉગસમાં ઓડાણ ગતિ કરી.

મંડળીયાની મુંઝવી નાંખતી હવામાંથી સૌ રેવેશ પૂરે આવી લાગ્યાં કાળી પાય, રાતા ચોખાનાં રોટલા અને દાળ, અને એક જુવાન ખલાસીએ ગેત્ર નાખી પકડેલું એક માંછડું એમ મીઠાણની ઉડી રહી ખપેર નમતાં, તૂનક (Masi) પર સરેલા ખેતારીએ કાંતા ખાક પરના પીરની સૂંદે જુવાન ફરફરતી નેઈ અને ઘણીયાતું દોરે, ત્વરેથી ગમાણ, તરફ દોડી જાય તેમ ઓડાણે કાંતાની નાગમાં આવી લાગ્યું.

* * * * *

એન ખાગાને નવી હાંદની સાંપડેલા ઉનારોમાં એક યુવાન-હૃદય, કાંઈકના ઘિલતી દુઆએ આમારી હોય તેવા છુપા સંતોષની લાગણી સહિત જારે બારે થયું હતું. બીમાર પત્નીની એ પતિ હતો. દુર દુરના ટાપુમાં આછવિકા અર્થે ગયેલો ત્યાં જહાજ મકીને મારે દપાલ લાયતું. નાનકડાં એ ટાપુમાં વપાં અંતુ ઘણે ભાગે ચાલુ રહેતી. મગધી આવલ મુખ્ય ખોરાક હતો. આનંદ ચિત્તેલાં સાધનેની સદંતર અજાવ હતો. ત્યાંની જનસંખ્યા પણ જગતી હતો. લાગણી-પ્રેમક કંઈય તત્વ ત્યાં ન હતું. પત્નીના પગે તેની લાગણીને સંગેવતાં ફરેલો. એ ન્દાંતું બપુ બપુ પર ફગામાં લોખાની ઝંચ; એની રૂચીતગતામાં વાગેલી મગધી માથે પાધરમાં ન્દેતી નહીં; પરથી એ

કાગે દર નાનકડી પણ સુદર ; મરણ, ન્યાય
મનને મહેસાની તાલીમ અને રહેને જન્મતાની
પ્રશ્નો આપે ચુએલી... અહા ! વળી, બે આપર
નયનો અને દયામણુ, મેં પણ પાદ આવી ગયું !

અરિવકન કુટુંબની નાની મોટી વ્યક્તિથી
પરવર્યો એટલામાં મિત્ર વૃન્દ ફરી વળ્યું ને
મોડે મોડે પણ મજાતરીને મળ્યો ત્યારે અર્થ
નિદ્રામાં ઘેરાતા પોપચા, ઉઘડી ગયાં નબળા
હાથ પણ મલકયા; હાથકાના માળા સંરીએ
દેહ પણ ઉચકાયા. ઉપવન ફરી ફરીને સુરના
કુલની જોમ, ગાંતિની સર્વ શ્રેષ્ઠ એ કેળા એ
સિદ્ધિને મુરતીયાનાં નિકોડમાં બે વર્ગો પહેમજ
આવેલી ત્યારે એની ગાંધેલી મુરખીમાં પુષ્પની
દાંધ અનેરી સૌરભ જોડ્યું આકર્ષણ બહુ
સુત્રોની ભંચો ધરની નાનકડી વડુને સંતાનેય
ને કંઈ પતિ પણ વિદેશ વસતો હતો, વિસા
મોડે રંધણ, મન મોકળાની રોષ પળે, દિલના
અરમાન...

દિલકાના આદરતો જગમાં દોડયલા
માંપે કુખનો દાંડ્યો દેહ પનોતા (દાંપત્ય) પાનથી"
(જનાલાલ)

એવો મહિા સદવાસ; સર્વ કંઈથી
વેચિત હતી, હવે માત્ર કાપા કચડી નાખતું
ધરકામ; સ્ત્રીવર્ગનો દોર અને મનને મારી નાખતી
એક છંપન-ચેચો. પ્રેમ વર્ગમાં સોને પોત પોતાની
વેચલી એકાંતનાઓ હતી મોટાભાઈ રિધર
અવેતા તોય તેમણે નવી નમણી વહે કરી
સોંપી હતી.

જાની વડુની બીમારી કોઈના મન ઉચકે
મુંહોની કરેલી; હા, માત્ર ધરકામની અગવડ તરી
આવતી ત્યારે કાંઈક-તેણીની બીમારીને, દોષ
દેખાતો હવા લાવવાની દરકાર કે આચારન
દેવાં મુરતી નવરાગ પણ કાંઈને ક્યાંથી હોય ?
હા, ગામ લોક અને સગાંની ધરમના લીધે

વેદને બોલાવેલો. તેજે કાયનો અભિપ્રાય આપેલો
પણ એ બાદશાહી દર્દના હિલાજ અંગે નાણું
કાજબ કેમ પાડવાં એ પણ ગંભીર આચાર
પ્રશ્ન હતો !

કુખાદારીની રસમે પતિ પણ કાકર, વેત
દામ, દોરા તાલીજ એવું એવું સર્વ કાંઈ
થોડું થણું કરી પોતાની ફરજનો બાર હળવો
ચયો સમજવા લાગ્યો. મોટા કુટુંબની લાજ
એને છુટી હળવા મગવા મુંહોની હતી;
કદિ એકાદ "પ્રેક્ષ" પોતાના હાથે બીમાર
પત્નીને પાઈ ફેનાઈ થયો હોય કે તાવથી
ધીખતા કંપાળ પર કદિ સુખની કંક કે
ખાંસથી ઉછળતા દેહ પર એકાદ વાર માંખણ
કાય ફરચ્યો હોય-એ તો અમ્બેલવિન; તદ્દન
નિર્ધન કહેવાય.

કિતેમણેએ સજાક આપી કે પંચગની
કે એવા રચયે હાથેર અર્થે લઈ નહીં છલાજ
કરાવેલો અને કદાચ છંદગી યારી આપે. એક દરવા
દારતે તો એમ પણ કહી નાંખ્યું કે બાલાભાઈ
બે ચારસો ફીયા અર્થે ચાંચ તોય ભેંચે
આગેય તો નવું માણસ તો વસાવતું પડશે
ત્યારે અર્થ તો યશોજ ને ! પણ ના, ના, નાં
મૃત્યુના મુખે ધેસાઈ રહેલી પત્નીથી સાધારણ
મનુષ્ય-જોવાર રાખવો એ પણ જે આદર્શથી
ન ચઈ રહે, અરે ! રસમ ચાલ-અરે ! કુટુંબ
નાંક ટોચાઈ નય-તેવો આદર્શ, અલગ ધર
લઈ, અભિવકન કુટુંબની શું મર્યાદા લોપે ?
પત્નીને પુરતો સદવાસ આપે ! તેણીના પ્રત્યેક
કાર્યમાં રસ હો અને અને... એ વ્હાલી
જાણસને માટે એવું પોતાનું શું ધર વસાવી
દે !... પતિ બપે પોતાનો રોડનો રળતો હોય;
કુટુંબ પ્રત્યેની ફરજ બહે બગરતો હોય-પણ
એ ફરજ ન્યારે અંધપ્રહાર ૨૫ લે ત્યારે
એકાંત તો આદર્શએ વિસારતું ઘટે કે જેને-એ

“આત્મી” છે એનો ભાર, સુખદુઃખ, અર્થ-સાધના-સમયનો સમમાર્ગી હાથી, પતિ સુલભ મમતા દાખવનાર તો પ્રથમ બનવું જ પડે. ગૃહજીવનનું વ્યક્તિત્વ-ભાન (Sense of Individuality of Home Life) ખિન્ન ને પોષાવું નેઈએ. જીવનની ધરમાં (Rui) જીવન-ઉપાનું તત્ત્વ મુરઝાઈ (Fade) ન થાય તેની જુએદારી દરેક જીવન જીવતા

કચ્છનાર અને વિશેષતઃ તો, આત્મીતા ધારી રહેલી છે. (Life's for Living)

x - - - x

વતની મોકળાઈ, રમત-ગમત અને મોટી રાતની મેંદરિયા, દારવો, સાધેના આજુબાજુનું પથ્થરનો-એવા વિનોદી વાતાવરણમાં, સાત પાણીમાં પથર પડે તેમ એક વિશેષ પદ્ધતિ શહેરી દાકતરની-શીલીએ, હકીમના પુરખા,

પેશાબનાં ભયંકર દર્દોનો સંપૂર્ણ રક્તોદ્ધમંદ ઇલાજ

ગાંધીજીની જગમગાણીની જગમગાણીની

ગોનો-કિલર

બેધડક આંજોળ અજમાવો

એ તે ધારણી દાણ થયેલ પુરતો અધના જુનામાં જુનો પ્રમેદ (પરમીએ) રચનામાં તથા પેશાબમાં જતી ધાતુ, તથા રક્ત (પર) થતી સખ્ત બગાડ, દીપ્ત દીપ્ત તથા અટકાવે, થતો પેશાબ મુત્રાશયમાં આવેલો એક તથા થયેલો જખમ તથા સ્ત્રીઓનાં પ્રદરનાં ભયંકર રોગો વગેરે પેશાબને લગતાં તમામ દર્દોને જગમગાણી નામ કરી બગેરેથી ધાતુને મુધારી રચણ અને ઘટ કરે છે.

પચાસ પગ ગાંધીની બારલીની કીંમત રા. ૩)

વી. પી. ખર્ચ આઠ આના જુડે

૦ ચેતવણી ૦
ખરીદતાં પહેલાં
જાણી નાખ
: ગોનો-કિલર :
અતે કુકાળાપ સીલ
બેધ પાકે તપાસીને
લેજો

રોડીસ્ટ : સી. એન. બેધર્સ, લીમડાચોક, મુરત.

એકદા બનાવનાર ડૉ. ડી. એન. જસાણી,

...વી. વર્મા પટેલ રોડ, મુંબઈ, નવર-૪

વેળાની 'પડી'માં બેઠે 'પતિ'ની 'કુરસદ' - વેળાની
 સેવાઓ - સર્વ નિરર્થક નિવડ્યાં બાઈ બીચારીએ
 હમ લીધા (Breathed her Last) ત્યારે
 કુટુંબીજના ગેયની 'સંસારસીમરી' ઊઠી 'રમત
 થઈ' રહી હતી. 'આપત્તિ'નું 'મરણ' થતી
 બોધાતની સામણી કે આંખોનાં 'ખૂણામાં' 'થતી
 બીનારા પથ' વચ્ચે 'દરો' કે 'કેમ તે' જણાયું
 નહિ. માત્ર એ ચાર દોસ્તોને કહેતાં જરૂર સોંભ
 લેવા કે બાર, કે કચલી સરદીમાં પણ મોડી
 સતેવ ફક્ત - કિયા પતાપી - રીધી હતી. ૧૮

वातावरण 'नमस्ते' हस्तु.
 वातना 'ओङ्' वगैः 'वेता' काष्ठि प्रथु अने
 अत्रे 'हेतुः' 'हा, जमासी' साति 'तो'
 'नमः' गदी 'आनी' न रहे तेम, 'अर' अर 'के'
 'हरेत' नवी 'सगाध' 'य' 'नय' 'अ' प्रथुनारे प्रथु
 'नवा' 'व' 'हा, 'अभारे तो 'री' 'अ' 'छ'
 'प' 'आनी' 'स' 'द्वि' 'आ' 'य' 'र' 'के' ॥ १ ॥
 x x x

To, the man, love is only a pas-
time, an amusement, but to the
young women it is every thing.

When love is gone out of her
life, she finds it unbearable"

11. (Rabindranath Tagor).

પરલની વાડીમાં પુરુષે જન્મેલું કિંઈ જન્મેલું રૂપું.
 નાથગેરી, કેળ, આંખા, લોચુના, આઝ અને, એ
 વાડીનો લાખા. પર : સર્વ જીવીને જન્મેલું હોતો,
 વર્ષાની ખેતે પડેલું એટલે કુટાણું હોતો.
 જતાંય ધરતીની લીનાશ : જન્મેલું યની
 માણસોઈની જન્મેલું પુત્રી, તન : લટી : ૩૩

૧૦૥ પાઠા લોચુની 'પુરુષો, મધ્યલના' મીઠાં
 મધ્યલનાં રુદ્રા, પંખીનાં જોડાંનો કિયકિય
 અને તાજગીભરી સ્થાવર હરીયા એવું કંદરતી

આદર્શને મન પ્રેમ, એ માત્ર વિદાર
વિનોદ્ય છે, પણ યૌવના-ચારતરૂં તે તે (પ્રેમ)
સ્વસ્થ છે; છતાં મોતી એમ લાગે છે ને
તેણીની સમગ્ર અદર્શી આસપડ્ય લાગે છે
(અર્થ-દનાથ યાગર)

[illegible]

બાણીતા શાંઠરનો ઇન્તકાલ !

તા. ૨૬-૧૨-૩૯ ને રોજ ગુજરાતી શાંઠરની દુનિયા પર વજ્રપાત થયો. ગુજરાતનો અયગવ્ય શાંઠર "ફાની" વીરમગામી આ ફાની દુનિયાનો ત્યાગ કરી જન્મત નશીન થયો (મૃત્યુ) મરહમ "ફાની"ની કવિનામાં ભારના, યજ્ઞ યમતૃતિ અને અર્થ યમતૃતિના દ્વે દેખાતા. 'કારવાં' 'નરચેનન', 'ભેદીભોજ' અને મરહમ 'સાદિક'ના વાંચકો "ફાની"ના કાવ્યોથી અપરિચિત નથીજ. મેકંદર ગુજરાત અને તેમાંથી ખાંસ બેપરવા મુસ્લિમ સમાજને એ કાવ્યરતની કહે ન કરી. અમારા એક દિવ્દ કવિ મિત્રે તો એક વેળા એમનું 'નરચેનન' એક કાવ્ય ચાંચીને કહેલું કે "ફાની" મને મળે તો હું તેમના પંજે પડું. મેં એમને અપરવાડા દીધા મારા કાવ્ય ગુર માન્યા છે. અને ત્યારપછીજ "ફાની"નાં કાવ્યો તરફ અમારું પશ્ચ લક્ષ્ય દોરવાયું. દબોદર બોટાદકરે તો ગુજરાતી ગયા પછીજ ગુજરાતને પુના સાંપણો પશ્ચ "ફાની" તો મરહમ યજ્ઞ છતાંએ ગુજરાતના કોઈ ખૂણામાં છુપાઈ જશે. કારણકે મુસ્લિમ સમાજને એના કવિઓની કહર નથી. "મુસ્લિમ સમાજને મન કવિ એટલે ગાંડા કે નવરા! અપર અને તો માનીએ છીએ કે ગુજરાતી મુસ્લિમ શાંઠરગામી "ફાની"ના જન્મથી ખોટ પુરાવી અસાધ્યજ છે. છેલ્લા રોદર ખાતેના મુશાએરા માટે એમણે જે ગઝલ પાકેલી તે મરણ પથારી પરયા લખી હતી. તે ગઝલની અંત કરી ઉપરયા વાંચકો તોડ કરી શકે એમ છે કે લખા "ફાની" એક માસ અગાઉથીજ આ "ફાની" લેખમાંથી દેશ કરવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે—

"ખુશાના શાને રેહમત કે

કરે છે પ્રેમ કળીઆ પુખ્તની
 "ફાની" ના મરહમની!
 ગુજરાતને એક ખૂણે એ કવિ જન્મ્યો ઉછર્યો
 અને વિલિન થયો; છતાં ગુજરાત તેની પુરે
 પુરી તેવું પશ્ચ લેશે કે કેમ એ પશ્ચ શંકા
 રપદ છે! એ એ ગુલામખાંસ કાઈ બગીચામાં
 ખીલ્યું હોત તો મુન્દરો, ઉમારાં કહે, બેટાકો,
 કે બાદરાપણ કરતાં ચોંટું તો નમ્ર ઉતરત!
 ભાઈ "ફાની" સુનાવરયામાંજ અકાશે જન્મત
 નશીન થયા છે. પુણ એમના દુહાંબને રાજે
 જગીસ બના કરે અને મરહમને ગદાકે રકમન
 કરે!

ગુજરાતી આકાશનો તારો ખર્ચો
 કામની ફરીયાદ કરવા પિયરોની
 મરહમ "કારવાં"

મરહમ ભાઈ "ફાની"

દત્તી આશા તો-મેહરાની,

[૪૫]

રજ્જળતા આત્માની ડાયરીમાંથી

“શાકિર” ઉનીઝ .

બી. એ.

રજ્જળતા આત્મા ડાયરી લખતા હશે, એવું મને જાણનામાં જાયેજ કાઠી માને. છતાં જગતમાં પણ આત્મા દતિદાસને, પાને ચટ્ટા વગેરે પોતાની જીવન-કહાણી લખી કાઢ ન જાયે એમ અદ્રષ્ય થાય છે. એવાજ એક અનુભવ આત્માની ડાયરી મને મળી આવી. એમાં તેનું નામ કામ નોતું, એમાં સ્વચ્છતા નોતી. ક્યાંક સાકીથી લખેલું હતું. તે ક્યાંક પેન્સીલથી વળી ડાયરી પણ અપ-ટુ-ડે નોતી.

ડાયરીમાં રજ્જળતા આત્માએ પોતાનો જીવન અનુભવ અજળ ઘેઘઝામાં લખેલો હતો. એના લખાણ ઉપરથી સાદું જણાઈ આવતું કે એણે જીવન જોયું પણ છે, અને અનુભવ્યું પણ છે. એણે બધી કાળજીપૂર્વક પોતાને પોતાના લખાણમાં છુપાવી રાખેલી હતી. એના લખણ ઉપરથી એના વિષે કાંઈ પણ ચોક્કસ અભિપ્રાય નાંખવો મુશ્કેલ છે. એક જગ્યાએ એ લખે છે.

“દરેક સભામાં સૌથી-મોટા આત્મા, સૌથી આગળ ખેડી કાંઈ પણ નહિ સમજવારને ગુલામ-પ્રેમ જે માન આપે છે તેના કરતાં ખીજો મહા અપરાધ મારી જાયુમાં નથી.”

વળી એક જગ્યાએ નહિ વાંચી શકાય એવા શબ્દોમાં એણે આવું કાંઈક લખેલું હતું:-

“મને પીઠાની શરૂ એવા આત્માની મેં કદી શોધ કરીજ નથી. હું ‘લશુકને’ મળ્યો, મળ્યોને ઝોળખ્યા, પિછન્યા, પથુ.....” નિર્દોષ હારવતી રિલસુરી વિષે એ લખે છે:-

“જીવનમાં એકજ વાર મેં નિર્દોષ હાર્યો લખેલું; ને દિવસ નું જગીચામાં રજ્જળ રહેલો

હતો. એક નાની બાગડી કુતો સાથે રમી રહી હતી; એની આંખ એના નાના બાઈ સાથે એનાથી થોડે દૂર હતી વાદળી રંગના ફોકમાં સજ્જ થયેલી પેલી નાની બાગડી ગુલાબ સાથે લીલાછમ લોન ઉપર ઉભી હતી. આમ તેમ પતંગીયાઓ ઉડતાં હતાં. એકાએક કોણે જાયે કેમ એ બાગડી જોરથી દસી. હું ચમક્યો, મને જાણ થઈ આંખો કે કુદરત પણ કાંઈ વેળા આમ દસી ખામોશ થઈ જતી હશે. કુદરતનું બાળક કુદરત સાથે હરેં એના સિવાય નિર્દોષ હાર્યો ધીજો કશે શક્યજ નથી. એના ખીસખીસાટથી બગીચામાં એક ધીમી લહેર વાઈ ગઈ, અને સૌ કુતો ડોલી ગયાં. કુદરતમાં હલનચલન ઉત્પન્ન કરી કે એજ નિર્દોષ હાર્યો.”

એ પછી તરતજ એ લખે છે:-

“નિર્દોષ, હસતી, કુદતી, ઉછળતી ખૂબસુરતી, જ્યારે વયમાં આવે છે, જ્યારે ખૂબસુરત દેખાવાનો પ્રવલ્ન કરે છે; ત્યારે જગતમાંથી ખૂબ સુરતીનો નાશ થાય છે; નિર્દોષ હાર્યો કરનાર જ્યારે નિર્દોષ હસવાનો પ્રવલ્ન માત્ર કરે; ત્યારે મને લાગે છે કે જગતમાં નિર્દોષનાના ખૂનીએ જન્મ લીધો છે.”

એક જગ્યાએ એણે પોતાની મોટામાં મોટી અભિલાષા આમ ઝંકિર કરી છે:-

“મને સ્વર્ગનું જોઈએ; મને તો પ્રથુ એટલુંજ આપે કે હું અને તે હરિયાળા લીલાછમ કપાસમાં ખેડીએ, અને અમારામાંથી કાપીને એનું બાન નહિ રહે કે અમારા એ

સિવાય અમારી આસપાસ, કે આપે ખીનું કોઈપણ છે; બસ અમે બેઠાં જીવું કાંઈ નહિ ! પોતે આપું છવન બેઠાં જીવે, પિત્રાન વામાં કેવી રીતે ગાવું તે આમ લખે છે—

“મેં આખી જિન્દગી બેઠાં જીવે પિત્રાન વામાં ગાળી છે, એક તો આત્મામાં રહેલ પરિવ્રતા અને બીજી આખી છવન કંઈની કંડી દેનાર બે શાંત આંખો.”

કોઈ વૈસાદાર સાથેના કંડો અનુભવ એની ગાંધીની એક પાના ઉપર આમ લખ્યો છે—

“માનવજે જરૂરત વગરનાને, જરૂરત ન હોય ત્યારે કાંઈ ન આપે. તમે એમને ત્યાં એક દિવસ પણ રહેતા છવનતા ન હોય, ત્યારે તમને મહીના મુખી રાખે; પણ જો એકએક તમારે કમનસીબે એમને ત્યાં જરૂરત વખતે રહેવાનું થાય તો ભાગ્યેજ તમને એવો સંવેદ જોની પાસે એક પણ વૈસા નહિ હોય તેણે માનવજે સાથે કંડી કરવું નોંધ્યું નહિ.”

આશા નિરાશામાં ખૂબ અવચાપ પછી એ નોંધ લખે છે—

“જગત એટલે આશા નિરાશાની ચક્રોળ : આશા નિરાશામાં એલા ખાલો આત્મા કેટલો સુંદર ! કેટલો અતૈશીક ! એની એક નાની શી આશા એટલે અનેક સુખીનું સર્જન એની એક નિરાશા એટલે અનેક સુખીનું પથ્ય કરેલું ! મને તો લાગે છે કે આપણી આખી સુખીજ આશા નિરાશાનું મેળું પરિણામ છે. જગતમાં આશા પ્રાણી કરતાં બીજી એક સુંદર વસ્તુ મેં દીડી નથી. ત્યાં આશા-પ્રાણીજ જગતની મહા મુડી છે. આશા નિરાશાની ચક્રોળે બેસ્યા વિના છવનનું મહા સુખ મળવું મુશ્કેલ છે.”

“છવન-કીશીવારીઓ” એમ મધ્યગા દેશ એ રચના આત્મા લખે છે—“આશા નિરાશાના એરણુ ઉપર ધાતા છવનમાંથી જે અવાજ પેસ થાય છે તેજ છવન કીશીવારી : છવનમાં

એકાદ આદ ! અને એકાદ “વાડ” ન હોય તો તે છવન અધુરું સમગ્રવું.”

એ, રચના આત્માની ગાંધીમાં એવું લેવું લેવું લેવું છે, હું એ બધું અત્યારે લખી વાંચકને તકલીફ દેના આદનો નથી. એ ગાંધીમાંનું એક છેલ્લું વાક્ય—

“લેવું બગીચાવાળું નિર્ણય હાસ્ય સંભળતો હોઈ, બાગીચો કિંજોલ કરતી હોય અને એ આખા ચિત્તને દેખતાં દેખતાંજ મને એક એવી ઉંચ આવી જાય કે પછી હું ભગવતજ ન થાઉં ક્યામતમાં પણ નહિ; બસ એજ મારી છેડી આદ છે.”

કોણ જણે આવા કેટલાએ રચના દિશ્વરે રખડી રચના પોતાનું છવન પુરે કરતા કરે !

મહુમલાઈ ફાની નું એક અપ્રગટ કાવ્ય.

ખતાનીને મુખ કેમ સંતાય છે ? ગર્હી મોતના દાવ મંડાય છે. ચીશઈ ગયા તાર દિલના તો શું, કળી પણ ચીશઈ મુમન થાય છે. નથી નોંધ શકતું કોઈ દહે દિલ, મચીલાની આંખો ફરી જાય છે. શમર્પણ છે અય ચંદ્ર સૌંદર્ય પર, સિતારા હસીને પૂરી જાય છે ! નિસાસા નિરાશા અને નાશ છે, છવન તોય છવનતો દહેવાય છે. શમી જાય આંસુ ડેના આંખનાં, પ્રચુપ અંત જાનજ જતાં ધાય છે. પધારો, છે દાગોથી દિલ બાગ બાગ, વસંત આપની ચલું રજ થાય છે. નથી સરતાં જુદેથી જગ ગિંદુઓ, સિતારા વદન મુમવા પ્રાય છે. ઘરો એવું ‘ફાની’ કે જન્મ્યો નહો, મરણ્યો તૂટે છે જે સરજાય છે !

એક નાનકડી સંસ્થાની ઉજવણ કારકીર્દિ !

રહેરની એમ. એમ. પી. ઓફ ઓયક એસોસીએશન, એ ગુજરાતની તાલીમ સાથે દિવસથી ધરાતાર સંસ્થાઓ પૈકીની એક સંસ્થા છે. પીપરડીનાજા હાઈસ્કૂલ અને ક્રી બોર્ડિંગ સ્કોલ ગયી નામવરી પ્રાપ્ત કરનાર પીપરડીનાજા હોસ્ટેલ કે જેની કારકીર્દિ તો દિલ્લા ખૂલે ખૂલ્યામાં વ્યાપિ રહી છેજ કારણ કે એ સંસ્થાને પ્રતાપે આજે સુરિધમ સમાજને અનેક મેજસ્ટ્રેટો, વડાપે, સોડીસીટરો, ડોક્ટરો, એન્જીનીયરો, ઓડીટરો, એકાઉન્ટન્ટો, ગાર્ડી, રેશનમાસ્તરો, ટીપીટકનેક્ટરો, ઇન્સપેક્ટરો, કસ્ટમ ઓફીસરો, ઇન્કમેટેક્સ ઓફીસરો, પેટ્રોલ અને ટેલીગ્રાફ અમલદારો, પોલીસ અમલદારો વગેરે પ્રાપ્ત થયા છે.

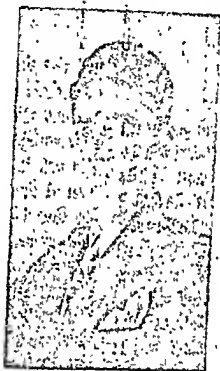
ગુજરાતની દીતી અને દુનવની તાલીમમાં એ સંસ્થાએ સૌથી વધુ અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો છે. એ સંસ્થામાંથી પાસંગ થએલા અને કેળવણીનાં મીઠાં ફળ આરેખી સંસારમાં સફળ થએલા યુવકોએ પોતાના બીજા ગરીબ વિદ્યાર્થી બંધુઓને ઉચ્ચ કેળવણીમાં સહાયજન થયાજ એમ. એમ. પી. ઓફ ઓયક એસોસીએશનની સ્થાપના રહેર ખાતે કરી છે.

કેળવણીના હિમાગતીઓ અને અનુભવીઓ સંગ સંવાસન હોઈ એ નાનકડી છતાં અનિવાર્ય સંસ્થા ધીમે ધીમે પણ મક્કમ પગે આગમ વધી રહી છે. સંસ્થાની સ્ટોક્સરેલીષ અને બુક્સ સ્ટોમ આજે અનેક વિદ્યાર્થીઓને આશિર્વાદ સમાન નિવડી છે. આજુ વર્ષમાં તો ૨૪-૧૨-૩૬ને રેજ એની બારમી વાર્ષિક સભા નવા ગ્રેજુએટ

જગ્યા મોહમદ યુસુફ હોસીયા બી. એ. ના પ્રમુખસ્થાને મળી હતી. સમાજ કામકાજ સુંદર રીતે સફળતાથી પાર પડ્યું હતું. આજુ વરસમાં એ સંસ્થાએ ૬૩૦ રાની રોકડ સ્ટોક્સરેલીષ પોતાના હસ્તક વહેંચી હતી અને બીજા ફંડ મારફત અમુક અમુક વિદ્યાર્થીઓને અપાત્રી તે બુકી બુકસનો લાભ પણ થયા કેવેચ્યતોને અપાયો છે. વરસો વરસની જેમ આ સાલ પણ ગ્રેજુએટની સારી સંખ્યા એ સંસ્થાના મેમ્બરશમથી બહાર પડી છે. બી. એ, બી. એસ. સી., એમ. એ, અને એલ. એલ. બી. બનેલા ઓની હારમાગમાં દિનપ્રતિદિન વૃદ્ધિ થતીજ જાય છે. એ કૌમ માટે ફક્ત લેવા પેગપ છે.

તેજ રાત્રે એમ. એમ. પી. હાઈસ્કૂલના વિદ્યાર્થીઓનું વાર્ષિક ગેપરીંગ હતું પ્રમુખના કેળવણી પ્રતે પ્રેત્સાહ અર્પતા વિદ્યારો અને સ્ટુડન્ટી પ્રગતિ માટેનો હેડમાસ્તર સાંજબતો રિપોર્ટ રદ્દ થયા સંસ્થાની કારકીર્દિની ઉજવણ પ્રતિકરણ હતા. ગેપરીંગમાં વિદ્યાર્થીઓએ સાફ કામ કરી બતાવ્યું હતું. ઇનામોની સંખ્યા પણ વિપુલ હતી. ગેપરીંગ પહેલાં બે દિવસ અગાઉ મજદૂર હાઈસ્કૂલનું સ્પોર્ટ ફંક્શન પણ થઈ શાનદાર રીતે ઉજવાયું હતું. તન અને મનની કેળવણીની પ્રગતિના પ્રતિકરણ અને બંને જલ્સાઓની સફળતા અનુભવી સંચાલક અને શિક્ષક તથા સ્ટોક્સરેલીષ અપાર ઉત્સાહને આભારી હતી મુસલમાનો પોતાની ઝકાન ખેરાનનાં નાણાંને

યોગ્ય રહેતે અર્થ સા માતા હોય તે એમ. એમ. એક રૂપીયાની ગરજ સારશે. મુસલમાનો ફક્ત પી. એલ. બોયલ એરોસીએશનને હાથ ધર્યા પછી એક રૂપીયા અને કેળવણી તમારા ઉદ્ધારનું સાધન નથી. દીન અને દુનિયામાં મુઘિલમ મુસોને છે અને તેને ધણવત્તર આવી સંસ્થાઓ કે સંસ્કૃતિથી અંગણ ધણવત્તર એ સંસ્કૃતિ સંસ્થા પછીની ધોમ વરેજ કીમને ઉગ્રવળ બનાવે છે લનમાં અપાએલી તમારી એક એક પાઈ એક અને બનાવી રહેશે! આમીન. [સકલત્રી]

એમ વાઈ હાંસીયા બી. એ.

એમ. એમ. પી. એ. બી. એના માન્યતર પ્રમુખ.

બાળકો માટે ઉર્દૂ કિતાબો

મુજ રાતી

ગાંડીવના

બાળ પુસ્તકો

વ

એકાદશી હાલ્ય રસિક પુસ્તકો

૧. હમાનુન્નબી (સ.) ૧૦. હુન્નુન્નબી-ફલ
૨. રા. રતુમિસ્ટીક (ર. ૧) ૧૧. અલ તુમર
૩. સારતે ઉમર (ર. ૧) ૧૨. હુમારા શબજાદ
૪. સીરતે ઉરમાન (ર. ૧) ૧૩. તરખસાદી શબજાદી
૫. સીરતે અલી (ર. ૧) ૧૪. ઉરમાન કા ખાખ
૬. શોખ દિલીસ ૧૫. શબજાદા અ. રદમાન
૭. અલીફા અખ્દરુદ્દીમાન ૧૬. તદબીર કી સરઝમીન
૮. વઝીર મન્સુર ૧૭. બન્નોકે ગીન
૯. અંતા દુક ૧૮. તીન પેગમ

૧. જુની આંખે નવા તમાશા કી રૂ. ૧૧
૨. કલમ ચામુક કી રૂ. ૧૧
૩. અકસના ઇબરદાર કી રૂ. ૧૧
૪. હુ રાગ હોડે તો? કી રૂ. ૨૧

રજીસ્ટર—ધી રંદેર સ્ટોર્સ કલુપીઠ, સુરત.

અંબર

“અંબર” શબ્દની

માહિતી

ધી સંદેશ પુનાની દર્શકી.

અંબર એક કામગી અને અતિ ગુણધારી દ્રવ્ય છે. અત્યંત અને ઔષધીઓમાં એનો ઉપયોગ થાય છે, એની ખુશબૂદી કસ્તૂરી જેટલી તેજ નથી. કાષ્ઠપાણી સુગંધીમાં અંબર મેળવવાથી તે સુગંધીમાં એની મધૂરી ખુશબૂદી ઉત્પન્ન થાય છે કે જગતની કાષ્ઠપાણી સુગંધી તેનો પ્રકાશનો કરી શકતી નથી. કાષ્ઠ સુગંધીને વધુ પાવદાર બનાવવા માટે થોડું અંબર મેળવવામાં આવે છે.

અંબર શી વસ્તુ છે? એની શી હકીકત છે? એ માટે બિન્નબિન્ન મતો છે. અર્વાચીન દાખના યુરોપના નિદારીક નિષ્ણોનો—મત—છે—કે અંબર બેલ માછલીના આંતરગ્રામમાં Phryctar macrocophalus નામની ખીમારીના કારણે ઉત્પન્ન થાય છે. અને તેથી અંબર Pathological Prejud કહેવાય છે.

આ ખીમારીના કારણે બેલ કાષ્ઠીજ અંબર કા બનેલા કાષ્ઠીજ તેને પછી નેશબેર કહી શકાય છે. આ ઉદ્દી તેજ અંબર, અંબર શરીર-માર્ગી કાષ્ઠીજ કાષ્ઠીજ કાષ્ઠીજને પુનરુત્થાન મળે છે અને તંદુરસ્ત થાય છે. કેટલીક વાર માત્ર પશુ પામે છે. આ મૃત-બેલના શરીરને સમુદ્રના ખીમાર પાણીમાં ભક્ત કરી નાખ છે. પશુ અંબર ને સમુદ્ર તેમ સત્રામન રહે છે. તે મૃત-શરીરથી પશુ-પક્ષી તરત તરત સમુદ્રની સપાટી ઉપર આવે છે. એ સમુદ્ર-પાણીના સહેલાણીઓ અને શોધકો એની શોધમાં જ હોય છે. નાનકે

પાતાં સત્તર સંગ્રહ કરવા ચૂકતાં નથી. જ્યોતી જગતી બેલનો શિકાર ખેલવો એ કાષ્ઠ માખની રમત નથી. બેલનો શિકાર એટલે જાનવું સાફ કરવું જ સમજવું. બેલને કુદરતે એટલી બધી શક્તિ આપી છે કે તે પોતાની પૃથ્વીના એક જ જગ્યા વડે લોખંડી વડાણને હિંમત કરી શકે છે. એના શિકારમાં એક બે જાનના ભોગ તો શિકારી-એને આપવાજ પડે છે. કાષ્ઠીજ ભોગ ન લેવાય તે તો અંબવાદ્ય મથાય. આ નેખમથી દૂર રહેવા માટે શિકારીઓ ખીમાર બેલની શોધમાં જ રહેતા હોય છે અને ખીમાર કારણ તો એ છે કે ખીમાર માછલીઓમાંથી વધુ પ્રમાણમાં અંબર મળે શકે છે. અને શિકાર પશુ સહેલાણીથી થઈ શકે છે.

અંબરની આ ઉત્પત્તિ વિષે કેટલાએક અર્વાચીન શોધકોનો ઉપર દર્શાવ્યા મુજબનો મત છે. જ્યારે કેટલાએક એમ માને છે કે પ્રથમ બેલ માછલી અંબરનો “જોર” તરીકે ઉપયોગ કરતાં તેને આ ખીમારી લાગુ પડે છે. પ્રાચીન શોધકો બિન્ન બિન્ન મત ધરાવે છે. તે પૈકી કેટલાએક નીચે મુજબ છે—

૧. કેટલાએક શોધકોની માન્યતા છે કે અંબર એક જાતના પક્ષીનું મળ (અંબાર) છે જે માગ્યારકરમાં મોશ પ્રમાણમાં નેવામાં આવે છે. સમુદ્ર-કિનારે જંગલી ઝાડો ઉપર એ પક્ષીઓના મળાઓ હોય છે. મસજીદ વરસાદ પડતાં આ ઝાડોની નીચે બેસી શયન મળ પાણીમાં વહીને સમુદ્રમાં પસંદગી જાય છે.

૨. કેટલાએક કહે છે કે અંબર એ એક જાતની આકાશ છે. જે સમુદ્રની સપાટી ઉપર અમુક સમય સુધી રહેવાથી જમીને બંધાઈ જાય છે અને મોગ્ગાઓની સાથે વંદીતિ સમુદ્ર કિનારે મળી આવે છે.

૩. કેટલાએક કહે છે કે અંબર એક ખાસ જાતની મધમાખીનું મીઠુ છે. આ માખીઓ પર્વતોની ઉગી અને ગગન બેઠી રાખે ઉપરના ઉંચા ટોચોની ઉંચી યાંત્રો ઉપર મધપૂડ જનાવે છે આ યંત્રો સુધી પહોંચવું મનુષ્યો માટે રિફ્ટ કાર્ય છે. પર્વતો ઉપર જે મુગ્ધાસિત પુષ્પો હોય છે તેમાંથી વસંત ઋતુમાં આ મધપૂડાઓ તૈયાર થાય છે. વર્ષા ઋતુમાં આ મધપૂડાઓ કાઢીને પાણી સાથે સમુદ્રમાં વસી જાય છે. આ માન્યતાને પ્રાચિન હકીમોનો ટોચ મળે છે. આગામઃ ગ્રાંથરની પોતાના ગ્રંથ 'શર્દ' મુદરિહને કાવત'માં આ મતને ટોચ આપતાં લખે છે કે:- "અંબર આગ અથવા ગરમ પાણીમાં ઓગળી જાય છે અને કંડીમાં જમી જાય છે, એ તેના મીઠા હોવાની સ્પષ્ટ દલીલ છે." કેટલાએક તો કહે છે કે તાત્ત્વ અંબરે જ્યારે મળે છે ત્યારે તેમાં અમુક પ્રમાણમાં મીઠાસ પણ હોય છે."

૪. કેટલાએક હકીમો અંબરને એક જાતના આકાશગુહર પણ કહે છે સૂર્યના સખ્ત તાપથી આ ઉપરથી ઓગળી જમીન ઉપર આ ગુહર એકો યદ્યઅંધાર જાય છે. વર્ષાઋતુમાં તે વડીને સમુદ્ર પ્રવાણ કરે છે.

૫. અંબર સમુદ્ર-શીથ છે. અમુક સમયે સમુદ્રમાં એવો તોફાન આવે છે જેથી એક પ્રવાહ ઉત્પન્ન થઈ શીથ તરીકે આગી જમી જાય છે.

૬. અંબર સમુદ્રની નીચેની સપાટીની જમીનમાંથી પ્રવાહી રૂપે નીકળે છે અને, જોત-જોતી યંત્રોડા લાગવાથી જમી જાય છે તેથી કેટલાએક એને Mineral Matterનાં ગણી

થે છે.—મોમીવાઈ, સિલાહત, કેરોમીન વગેરે જમીનમાંથી નીકળે છે તે જાતમાં—આ મતને ચૌધુર-રહિસ ખુ અલી સીતાનો પણુ ટોચ છે. જર્મન દેસરના ચાલી હકીમ ન્યુમાન પણુ લગભગ આ મતને મળતો મત પ્રદર્શીત કરે છે. તે અંબરને પ્રાણીઓમાંથી ઉત્પન્ન થતું Animals Product માનવાની ના પાડે છે. બેલ માહલીના પેટમાંથી નીકળવાનાં કારણમાં માહલી તેને ખાવાથી બીમાર પડે છે; એમ તે દર્શાવે છે. તે વળે છે કે જમીનમાંથી કુડા ઓલસ નીકળે છે તેથી જ રીતે સમુદ્ર તળાએની જમીનના છોદોમાંથી અંબર પ્રવાહી રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. તેની સામેનીમાં તે જળુવે છે કે અંબરમાં પડેા જાગ્રેલાં છે અને પ્રથમ તે પ્રવાહી રૂપે-હતું તેની આ દલીલ છે.

ઉપર દર્શાવેલ બધી દલીલો જોતાં એટલું તો માનવુંજ પડે છે કે અંબર બેલ માહલીના પેટમાંથી નીકળે છે. આદિકમાં આ માહલીનો ચિહાર ધગાગ જારી બહારત સાથે કરવામાં આવે છે, અને આ માહલીઓના પેટમાંથીજ અંબર ધણ મોટા પ્રમાણમાં ચિહારીઓને મળી આવે છે.

અંબર મોટા ભાગે આઝિય, આફ્રિકાના સમુદ્ર કિનારાઓ ઉપરથી, અથવા સમુદ્રના વડેણમાં તરતું. અથવા બેલ માહલીના પેટમાંથી નીકળેા મોટા માંમત રૂપે મળી આવે છે. આ માંમતમાંનું વજન અધેળથી લઈ-રતસો સુધીનું હોય છે. એકવાર એક ૩૫ સ્કીમર ને ૧૨૮ રતલને એક માંમતો મળ્યો હતો જેના ૧૧૧૪૦૦ ફોરિન ઉત્પત્ત્યા હતા. અંબરનું વજન ૬૬૬ હોય છે તેને ખાજનું મુશ્કેલ અર્થ છે અને ચાલવાથી નરમ લાગે છે અને હાતોમાં વળગી જાય છે. એમાં ઘણી જગ્યા દેવ છે, સાફ સ્વચ્છ જેમાં કંઈક તામતો રચાય હોય તે અંબર અંશદુષ્ટ કહેવય છે. જોવામરેજ માંમતને શમામા કહે છે.

એથીએથીને આમ જનતાને પોતાના પ્રસાદ લેવા
માંડે ને ને રોગ ધારણ કરી છે, અને ને ને
તરીકાઓ પાછાં પાછાં વરસેમાં પોતાની
ચળવળને-તેજવાન, એને વિશાળ બનાવી છે તે
એક સત્ય-પ્રેમી મનુષ્યને તેમની ચળવળ તરફ
લઈ જવાને બદલે તેનાથી, અણગમો, ઉત્પન્ન
કરોવે-છે. પરંતુ-હા-આ, જોઈને આશ્ચર્ય પામું
છું કે સંસ્કૃતમાં એવાં નીચે અને પ્રાચી
તરીકાઓથી અચરેક સાહેબ વિદ્યાસ પામી ચક્રા
... હું આખને, સાચું, કહું છું કે એ પ્રધારની
પદનાઓ જોઈને સુરિશ્વરો અચેના મ્હારી નિયમ
દિન-અસિદ્ધિને વધતી વળયો છે હું હેરાન છું કે જે
કોઈમાં એના "સીસ" અને ગન્દા તરીકાઓ
વિદ્યાસ પોતાની શકે છે, અને જે હદ દરજ્જાને
વિવેક વિદ્યુષ્ઠ, તથા અદ્વૈતા દરજ્જાના માણ
સોની સાચા દોરવાય ગય છે, તે કોમનો
નૈતિક-પ્રભાવ, કુપામાં કેવી રીતે રહી શકે છે
ખે, ચાર, કે હારે ખે હાર માણસો એવા
હોત તો પ્રભુ કોઈ વાન નથી, પરંતુ અદ્વૈતાતો

જેકિંહુ કે સુસવમાનોમાં એજ ખોટો પદપાત
પદા ચર્ચ રહ્યો છે. મધરેક સાહેબે "મદે-
સકામ" પ્રવેશમાં જે પદતિથી બાંધ લાગે
ચળવળને-તેજવાન, એને વિશાળ બનાવી છે તે
માણસ વ્યાજખી કદી શકતાજ નથી. તે સમ-
યાના મધરેક સાહેબ તરફથી પ્રગટ થતા અધ-
ર્મસાહના લેખો, જુઓ, અને પહેલાં લીડરને
રખડપણે કલની ધમકીઓ આપનામાં આપી,
પદધારીને બમ્બર પગે બરતની ધમકી આપી,
અને ખુદખુદા એમ હર્દેવામાં આવ્યું કે અમે
એ અગમને બળદારે દબાવીશું! બતાવો કઈ
સત્તાએ કાય પદતિને સાંપી શકતી હતી? પુત્રીનું
રક્ત્ય હિન્દુ-રાજ્ય ખડું કહું છું કે કુ કોઈ
ધરમાની-રાજ્ય પ્રભુ એને સાંપી શકતું હતું કે
સુસવમાનોની કોઈ રોગી કાયદાને પ્રુદ પોતાના
દાદમાં લઈને કોઈ અગમના પદધારીને કલની
ધમકીઓ આપે, અને કોઈ વિશ્વાસને બળથી
દબાવનાને નિષ્પ. કરે.

તો યુ. પી. ગવર્નમેન્ટે મધરેક સાહેબ
તથા તેમના હિમાયતીઓ સાથે જે કઈ કહ્યું
તે બિરુદ વ્યાજખી કહું. હવે જે સુસવમાનો
એક આરોપીનો સાથ માત્ર એટલા મારેજ
આપે છે કે તે પોતાની કોમનો આદર્શ છે અને
યુ. પી. ગવર્નમેન્ટના સુદર્શનમાં ભાગ આપેલા
મારેજ તેની તરફદારી કરે છે કે તે હિન્દુ ગવર્-
નમેન્ટ છે તો એનું નામ "ખોટા પદપાત"
(નિષ્ક તરફદારી) છે. વિવેક, નીતિ અને સંમતતાના
પ્રકારી આંખ આંખ કાન કરીને પોતાની કોમ-
વાળોના કાય આપેલા, અચર સુરિશ્વરો કામ
છે અચર સુરિશ્વરો પ્રભુ એજ કામ કરવા
લાગે તો પછી તેઓમાં તથા ગવર્નમેન્ટમાં
શું કહે રહ્યો? તેઓ અચર સુરિશ્વરોના મુકા-
બમાં પોતાની અપ્રજ્ઞાથી-હિન્દુ તથા નૈતિક-
બેષ્ટતાને દબાવે કયા આચાર કરી શકે છે
અને હું કહું છું કે સુરિશ્વરોને તે જગતવરની
બીજી કોમીઓ એક જુદી નમામત એટલાજ

આ-વાત-સૂચી, રહી છે કે નૈતિક નયનગ્રાહ
એક આમ-વ્યાપી જેમ સુરિશ્વરોમાં ફેલાઈ
ચૂકી છે અને એમની માણસાઈ તથા મુક-
રણકર્તા ધારણ અચરનેતિને મોર્ગે નજર રહ્યું છે.
હૈદીશમાં આવ્યું છે કે આદર્શ પોતાની
કોમ સાથે પ્રેમ રાખે તો તે એવો પદધારી
નથી કે જેને ધર્મ મના કરે છે, અસંમતતા
આદર્શ હક નોંધકથી બેધરવા પછી એવેક
હાસતમાં મીલાવી કોમવાળીના તરફદારી કરે
તે હકિર હાથ પો નોંધકપર, તો એનું
"પદપાત" છે અને એજ તે પરવું
ધર્મ નાબૂદ કરવા થી છે. પ્રભુ-હું

માટે એનાથી છે કે તે ખોટા પેશપાત અને નાકકે-તરફથી પાકે રહીને હક વાતની નિમોષ કરે, અને શુષ્ક નેનિકે સિક્કાતોની વાથે કરકાવે. એ તો પોતાની એ ખાસ વિશે પનાને ગુમાવી બેઠો, અને ગર્વમુરિદારી પોતી શન ધારણ કરી લીએ તો ફરી એ નેની જમા અત્યંત અસ્તિત્વની અંગત્યતાનું શું બાકી રહે? શું હસ્ત્રાને બસ એટલા માટે જ આગ્યો હતો કે પોતાનો નામથી એક કોમ બનાવીને દુન્યાની બાલિત્ર પરત્વે કોમમા એકને વધારે કરે? !

ખાકસાર - મુળવગતી ધામેક પોતીશન સંજીથી મ્હારે આપને કંઈ વધારે કહ્યાની અરેત નથી. મશરેકી સાહેબની કિનાયો બેઠને પોતે બેસી શકે છે કે એ સાહેબે હસ્ત્રમના ઉમ્મસો (સિપ્પીયા) ને ઢવી રીને બહાર નાખ્યો છે। વિચારે તથા માનનાઓની દ્રષ્ટિએ તેમનામાં અને યુરોપથી નાસ્તિકતાનો પદ શીખી આવેલા બીજા જગતી નારિતકામાં સ્ટેગપણ કંઈ રહ્યો નથી। અમગત્તા એટલા દેર છે કે બીજા લોકોએ નાસ્તિકતાને એક જીલો ધર્મ સમજીને હિંમતવાર કરે છે અને તેને "ઈસ્લામ" તરીકે ઓળખાવતા નથી. પરંતુ મશરેકી સાહેબ તે નાસ્તિકતાને ઈસ્લામ સમજે છે. અને કુઆન ઢરીકથી તેને સાબિત કરવાનો નિશ્ચય પ્રવાસ કરે છે। એ રીતે મશરેકી સાહેબ બીજા બધામાં કરતાં 'ઈસ્લામ' તથા મુસ્લિમોને માટે વધારે બચકર છે.

એ વસ્તુ ઈસ્લામથી બિજુલ ખિલાફ છે. જેને નિકેલન કાલા માટે જ હસ્ત્રામ આવ્યો છે, જેમુંદે તેને જ હસ્ત્રામ કહેવો, અને મુસ્લિમોને ખોટી અપવાદી કે મોહનર રમુજીય (સેરમોનાલો અંતરે વસત્રમ) એને જ લઈને તરકીફ લાવ્યા હતા। આ છે તે "મદાનશામ" જેને મશરેકી સાહેબે આ વીસમી સદીમાં પૂર્ણ કર્યું છે।

અરિમોસ કે સામોન્સે યુરોપીય જનતા તથા અંગ્રેજ શિશુ પામેલા મુસ્લીમો પોતાના ધર્મથી એટલા બધા ગાફિલ અને બેબકર થઈ ચૂક્યા છે કે તેઓ આ બેબકર તરફ, પ્રપંચ અને આત્માની હકીકતને સમજી શકતા નથી. તેઓની રહામે જ્યારે એક રાખસ, હરકત અમસ ગિલાઈ તન્ઝીમ (સંગઠન) અમીરની હિતાવત ગરબો હમીન પર કાઢ્યો, જેવા મંદર અને આકર્ષક નામો લે છે તો એ શ્રેષ્ઠ તેના મોઝ તરફ અને અધાણ થઈ જાય છે. અને એમ સમજે છે કે અમને મુસ્લિમ અપાવતર આવી ગયા। પરંતુ તેઓમાં આરજુ સમજવાની તૈમીક નથી કે આતિલને માટે દરવાખા આસ્તામપીશો તથા હકને માટે કરવામાં આવતી કાશિશોમી શું રહે છે। અહાં વાસ્તે ગિલાઈ દરવાખા ક્યા મહી અને આતિમક તકાવત છે।

ગિલાઈ-સંગઠન તથા નમરદી અમીરનું અનુકરણ શું છે, અને કિશામી તન્ઝીમ તથા અમીરના કુદમેનું પાલન કય સત્યતાઓ અને હકીકતોની બુન્યાદ પર એનાથી જુદું હોય છે. ખુદા રહામે બગતો દરવા વાળાઓને કાળ અને કાળે કે જે આદ અને સમુ તથા કિશોન અને નમરદ જેવાઓને મળ્યો હતો, તે એકરમ રમુજીય સત્રમશાદો અમીર વસત્રમ કાયમ દરેકો ખિલાફતે હેસાલી થી કય બુન્યાદ પર જીલો પડે છે! એ વાતને એ લોકો ન પોતે સમજી શકે છે અને ન તો અજાનતાનું પુકાર તેઓને આ વાતની આંદા આપે છે કે અગર કાલ રાખસ તેઓને સમજાવે તો હંશ દિલ્લી તેની દલીલો પર વિચાર કરે। એવી રીતિમાં આ સિવાય બીજો હલોન શું છે કે આદમી સમ કરે, અને એ લોકોએ તેઓની લાલ્લ પર છાપા ખામોશીથી હક વાતનો પ્રચારમાં મેચુસ રહે.

અગર આપ ખાકસાર-મુળવગતી, શાહ ચાગદાવ સોમની અનિશ્ચય રાખવા દેવા તે

મુશરફને જે નજસ કહેવામાં આવ્યા છે તેથી મતલબ નજસુલ એન (શરીર સુદાં નાપાક) નથી બલકે તેઓનાં છુરા અરીદ્દ (કાં, ચિક)ના કોરણે બાતિની મંગસુતે એટલે દિલ્લી નાપાકી મુશક છે. એ બાબત હદીસોથી પુરવાર થાય છે. માટે આયતથી નજસતે હામી (દેખીની) સમજવું જૂલ ભરેલું છે. (તફસીરે રહમાની બાગ ૧-૫૫૬ ૬૭) અને બાતિની (દિલ્લી છુપી) નજસતથી મોજુસ અપરીત્ર થતો નથી. જેથી હિંદુઓનાં હાથનું ખાતું પીતું દુરસ્ત છે. હા, જો કોઈ એમ સમજી તેઓનાં હાથનું ખાતું નહિ કે અમે પવિત્ર હોવા છતાં અમને તેઓ નીચ સમજી અમારાથી છુતલાત (આજ્ઞા છેડ) રાખે છે, તોએ ગેરતને લઈ અમને પણ તેઓથી એવીજ વર્તણૂંક રાખવી જોઈએ, તો એ જુદી વાત છે.

૧. સવાલ-આગ અને લાંચ રિયત સેવારને ધેર દીનદાર મુસલમાનને ખાતું, તેમ તેને ધેર નોકરી કરવી જાએક છે ખા નહિ ?

જવાબ-જો તેના હવાલ કમાઈતો માલ વધુ હોય તો તેને ત્યાં ખાતું, પીતું, ને નોકરી કરવી દુરસ્ત છે. અને જો હરામ માલ વધુ હોય તો દુરસ્ત નથી, પરંતુ જપારે ખાતીપૂર્વક માલમ પડે કે આ ખાતું અથવા આ પગાર ખાસ દેવાલ માલમાંથીજ છે, ત્યારે દુરસ્ત મશે. (મજમૂઅક ફતાવા.)

૨. સવાલ-દિવાળીના દિસે મુસલમાનોને પાન સોપારી ખાવા માટે નિમંત્રણ છે. ત્યાં જઈ મુસલમાનને (હિંદુઓને ત્યાં) ફળ, ફળાદિ, પાન સોપારી ખાવામાં કંઈ વાધો છે કે નહિ ?

જવાબ-હોળી, દિવાળીના દિસે મુસલમાનોએ હિંદુઓને ધેર જઈ તેઓના તહેવારની રાતક વધારેવી ન જોઈએ. હા, સંમંપ હોવાની કારણે જો હિંદુ ખાવા પીવાની કોઈ વસ્તુ કોઈ મુસલમાનને ભેટ સોગાત તરીકે આપે તો તે સહી ખાવું જાએક છે. (મજમૂઅક ફતાવા.)

સવાલ-પાંચ આંગળીએ ખાતું સુન્નત છે અથવા ત્રણ આંગળીએ ? હદીસના હવાલા સાથે સખી જણાવશે.

જવાબ-ત્રણ આંગળીથી ખાતું સુન્નત છે. હઝરત કમઅ બિન માલિક રહિં રિવાયત કરે છે, હઝરત રસૂલે ખુદા સત્તમ ત્રણ આંગળીથી ખાતા હતા. અને ખાવા પછી ત્રણે આંગળીઓ ચાટી લેતા હતા. (શમએને તિમિઝી)

સવાલ-ઝોરતો અતર, ખુશબો લગાડી શકે છે ?

જવાબ-ઝોરતોને અતર તેમજ બીજું કોઈ ખુશબો લગાડવું જાએક છે. પરંતુ જે અતરની ખુશબો ફેલાતી હોય તેવું અતર લગાડી બહાર નીકળવું મના છે.

સવાલ-માફલને મારવા માટે ગરમ પાણી પકંગ ઉપરે નાખવું જાએક છે કે નહિ ?

જવાબ-જો માફલ હાથથી અથવા બીજી કોઈ વસ્તુ વડે કોઈપણ પ્રકારે મારી શકાતા હોય, તો તેને ગરમ પાણી નાખી મારવું જાએક નથી. હા, જો પકંગની તોમાં છુસી રજા હોય, જેને મારી શકાય તેમ ન હોય, ત્યારે લાચારીએ ગરમ પાણી રડવું જાએક છે. (મિમ્તાદુલ ફતાવા.)

સવાલ-એક દીનદાર બાઈને ત્યાં ઇલામી મજડબના હસ માણસ નોકર તરીકે કામ કરના હોય. અને તે રાજાએ ગેર મજડબની ઝોરત રખાત તરીકે રાખેલી હોય, અને તેના ધરમાં (નિકાક વગર) આવવા પછી પણ બૌદ્ધ ધર્મ પાળતી હોય, તેણીના હાથનું પકાવેલું, ખાતું ખાતું નોકરોને તેમજ બીજાઓને ખાતું જાએક છે અથવા નહિ ?

જવાબ-કોઈપણ ધર્મની ઝોરત રખાત તરીકે વગર નિકાકે ધરમાં રાખી તેની સાથે સોડખત કરશે, તો તે વ્યક્તિયાર કહેવાશે. અને વ્યક્તિયારને કુઆન શરીરમાં અદ્વાકનઆસાએ થકું છાર કામ કરમાવ્યું છે. અને એવા કામ માટે કુઆન તથા હદીસમાં મદાન અજાબની

શિક્ષા બચાવે ફરમાવી છે.

એ. ૧ માણસને ત્યાં તોફારી કરવી અથવા ખાવું તો ફરત છે. પણ એથી બચવું સાહે છે. અને તોફારી સફાર્ત અને બલની સ્વચ્છતા સથે કાઢ પણ માણસના હાથે પડાવેલું હોય તે ખાવામાં વાધો નથી.

સવાસ-મોહરમાં ત્યાં મૌનુદ સરીફના બાદ માતમ કરવામાં આવે છે, ત્યાં જો નાનું બચ્ચું જઈ ચડે અને તેને નાનખાસ અથવા ખાણ જે કંઈ વહેંચે, તે આપે તો એ બચ્ચાને ખાવું હુકમ છે કે નહિ ?

જવાબ-માતમની મગલિસ શરીરના વિરુદ્ધ છે. એમાં લાગ લેવો અથવા પોતાની ઔશાદને મોકલવું હરામ છે. નાના બાળકોને પણ એવી શરબ શરીફના વિરુદ્ધની મગલિસમાં જવાબી રોકવું જોઈએ તે છતાં જો કોઈ નાનું બચ્ચું એસમજ હોવાને લીધે માતમની મગલિસમાં જઈ પડેલું અને ત્યાંથી મગેરી સીરીલી ખાઈ ગયું તો કંઈ વાધો નથી. પણ પોતાની રહેતે તેને ખાના દેવી નહિ. ખુદા વધુ જાણુનાર છે.

સવાસ-યુરોપથી પેક કબ્રાઓમાં જોઈ આવે છે, તેને પકારી ખાવું કે નહિ ?

જવાબ-યુરોપથી જોઈ બનાવવાનો પાઉ. ૩૨ કે ૬૬ કીડીઓ આવે છે, તે જાએક નથી. એ વિષે તકડીક કરતાં જણાય, કે એ જાનવરોના પાયામાંથી બનાવવામાં આવે છે. અને યુરોપના જાનવરોને દલાલ કરતા નથી. એ ઉપરાંત તેઓ હરામ જાનવરોને પણ ખાય છે, તો કદાચ તેના જાનવરોથી પણ બનાવવા હોય. મનદાજો યુરોપની દરેક વસ્તુ સક પરીગ છે માટે મુસ્લિમોનાં ત્યાંની આગેથી બચવું જરૂરી છે. અપશ્યા ત્યાં ઘરોમાં પાયામાંથી તાલ જોઈ બનાવવામાં આવે છે, તે વાંધા વગર ખાવી જાએક છે. અને તે ખાવામાં પણ ધણી મનદાર અને સ્વાદિષ્ટ પાય છે.

સવાસ-શાની રંગની ફરત છે કે નહિ ?

ફરત રોય તો કેવી રંગની જોઈએ !

જવાબ-ખાંલિસ, લગા ખિજાખ સિવાય શાલ, લીલાં ખિજાખ કરવો ફરત બરેક મુસ્લિમ છે. અને ખિજાખ ન કરતાં શાદી સહેરેડેલા કેવી પણ જાએક છે. અને નહન કાળો ખિજાખ કરવો મના અને કબીરહ મુનોવ છે. એ વિષે હરીસ શરીફમાં સખત વર્ધિ આવી છે. (દાઝીખાન)

સવાસ-એક માણસે સોનાની વીંટી પહેરી તેના મિત્રે કહ્યું, સોનાની અંચુડી પહેરી દેરામ છે. પણ તે મિત્રના હાથમાં લોખંડું છંદવું હતું. તેથી તેણે તેને કહ્યું આ લોખંડું છંદવું પહેરવું પણ દરામ છે. તો શરીઅતને ધરસામમાં લોખંડી વસ્તુ પહેરવા માટે શું કહેવું છે ? તે કહીશ સથે બચાવ દરોશ.

જવાબ-પાક શરીઅતે ધરસામથી પુરોશ માટે સોનું પહેરવું અને ચોરત, મરદ દરેકને માટે લોખંડી વસ્તુ પહેરવી જાએક નથી. રયલુદલાક સત્તર એ એક માણસને જોયા કે તેના હાથમાં સોનાની વીંટી હતી. આપે (સં) ફરમાવ્યું, એને કાઠી નાખ તો તેણે તેને કાઠી નાખાને લોખંડીને છંદો પહેરી લીધા. તો આપે (સં) ફરમાવ્યું, એને પણ કાઠી નાખ. એ તેનાથી વધુ ખુશ છે, કારણ કે એ લોખંડીઓનું ગેર છે. (નિસામુલ હુન્નેસામ)

સવ લ-મુસલમાન ચોરતો પોતાના સંતાંની ઓતો પરદો કરે અને પારકા માણસો એટલે જો કોઈ પીર ફકીર અથવા બીજા ધર્મના કોઈ સાધુ સાથે છૂટથી વાતચીત કરે તો એના માટે મઝહબે ધરિવામનો શું ફરમાન છે ?

જવાબ-ના મઝરમ એટલે શરીઅતના રૂએ જોતા સાથે નિશક કોઈ પણ વખતે થઈ શકે તેનાથી પરદો કરવો ફર્ક છે. પછી તે સુન્ને વઝાએ હોય કે ન હોય એથી સાફ રીતે સિદ્ધ થયું કે ગેર મુસ્લિમથી તો ગરૂર પરદો કરવો જોઈએ. નહિતર સખત મુનેકરર થઈશ. કુર્બાન અને હરીસથી પરદાની પરચીત તાલીફ સખિત છે.

લોહીની

પ્રાસ.

(પાદરીની પ્રેમતાની અદ્ભુત કથા.)

અમારી રસભર માણ વાર્તા

સાધાનંતરદાર—

‘તુલાબ’

[ગેતાંદ્રી આંધ્ર]

‘તુલાબ’ તેને મારી પાસે ઉપરે લઈ આવી
ત્યારે હું સવા જવાની તૈયારીમાં હતો. આવનાર
મને જણાવ્યું કે, તેની શેઠાણી બહુ મોટા ધરની
સગાંરી હતી. અને તે મેરજીપવારીએ પડી હતી.
તેની અંતિમ ધરીએ તે પાદરીને મળવા ઇચ્છતી
હતી. ‘તે’ તરેતર કહે—

“હું આશ્વરને તૈયાર છું.”

આખરી ક્રિયા માટે જોડતી વસ્તુઓ સાથે
લઈ હું અંધારી નીચે ઉતર્યો.

સતિ જેઠલા કાશા બે ઘોડા પગાવડે બ્રહ્મ
પૂર્વિતા દરવાજા પર ઉભા હતા. તેમનાં મંડોલ-
માંથી શીશુ નીકળતું હતું. અંધોની કણા ધીવા
પર મહેતી મ્હેત શીશુની ધાસ દરિયાનાં મોજાને
ભાસ કરાવતી હતી.

આમ જોઈ મારા માટે લગામ પકડી રાખી
મને એક ઘોડા પર સવાર થવામાં સહાય કરી
અને પછી મોજે-જનને પકડી બીજા ઘોડા પર
છલ્લમ મોંડી બેસી ગયા. લગામ લીધી મુઝી
ઘોડાને એકી મારતાં તે તીરની જમ દોડ્યા
મારા અંધની લગામ પછુ તેનાજ હાથમાં હોવાથી
મારો ઘોડો પંજુ તેના ઘેડાની જોડે પુરપટ
દોડવા લાગ્યો.

અમે વાયુમાં ઉડ્યા જતા હતા. જમીન
અમારી નીચેથી સરી જતી. જુલોની હારમાળા
અમારી સામેથી બાગતા લસકરની જેમ નક્કી
જતી. ઘેંટાદાર ઝાડીવાળાને અંધકારમય જંગલ-
માંથી અમે પસાર થઈ રહ્યા હતા. મારા વહેમી
હૃદયમાં બધાની ભૂતો તાંબે કરતાં.

પંથરે સાથે ઘોડાની ખરીઓનાં ધંધળુથી
ગળાબા જરતાં અને અમારી પુકે દોડતી આવતી
આગનો ભાસ કરાવતા મને તે મારા બેઠમિયાને

ચામિયા તે સમયે વિકટ જંગલમાંથી પસાર
થતાં જોઈએ જોયા હોત તો અમને ખવાળી
કુનિયાના ભૂતિયા ઘોડેસવારો માની લીધા હોત.
બીનાશવાળા જગ્યાએ અમારાં માર્ગમાં
આગિયા અગમતા. જુલોની બળેલમાંથી ધુવડ
બોલતાં ઝાડીઓમાંથી જંગલી - બિલાડીઓની
આંખોમાંથી વીજળી જેવી તેજરેખાઓ ચમકતી.

અમારા અંધોની, લાંબી ધાંગી યાજ
વધારે ને વધારે ગતિથી સહેસતી હતી. તેમનાં
શરીરમાંથી પાણીની જેમ પરસેવો પડતો હતો.
તેમનાં નરકારામાંથી ગરમ વરાળ વહુટતી હતી.
અંધો સહેજ પંજુ ધીમા પડતા, તો મારો
માર્ગદર્શક ગળામાંથી એક પ્રકારનો ધોંધરો
અવાજ કરતો ને ઘોડા પાછાં વિદ્યુત વેગે દોડતા
મારા ભેમિયાના અવાજ જેવા માનવનો અવાજ
મેં ક્યારે સાંભળ્યો નથી.

આખરે આ વટાળિયો ધીમે-પડ્યો.
તિમિરતાને બેઠતી થઈ પ્રકાશ રેખાઓ ચમકી
લોહના રસ્તા પર ઘોડાની નાક અંધમવાનો
અવાજ સંભળાવા લાગ્યો, અને મેં વિશ્વાસ
મિનારની વચ્ચેના, જડમાં ફાટતાં, હોય. એવા
ધુમટવાળા માર્ગમાંથી અમે અંદર દાખલ થયા.

દિશામાં શોરબંધર મચી રહ્યો હતો ચાકરા
હાથમાં મોટી મોટી મશાલ લઈ એકની
ચારે દિશામાં ફરતાં દેખાતાં હતાં. પ્રકાશના
લડાકા ઉપર ચડતા હતા ને બીજા નીચે ઉત-
રતા હતા તે મોટા મોટા થાંભલા ને લાંબી લંબી
સીધીઓથી બાંધકામની વિશળતાનો આછો
પરિચય આપતા હતા. રોજવાંશી ને તરંગી દમા-
મવાળી આ ઈમારત હતી.

કેસરીઓની પોંકેટલુક લઈ આવનાર પેંગો

હમણી શુભામ અમને ધોડા પરથી ઉતારવાને આવ્યો.

ધરનો કારભારી—Majordomo અમને સ્વયં મળવા આવ્યો. કાળી મઘમઘના પોસાક ને ગળામાં રોનાની સાંકળી તેણે પહેર્યાં હતાં. તેણે હાથમાં હાથાંદતની લાકડી હતી તેની આંખોમાંથી આંસુ ટપકતાં હતાં આંસુ આગળથી સરીને તેની ધોળી દાઢીને લોળવાતાં માથું ધુણાવાતાં તેણે કહ્યું :—

“બહુ મોડું થયું! પાણી સારું જ બહુ મોડું થયું! આત્માને તને ઉગારી શક્યા નહિ; તમે ઉગારી શક્યા નહિ, હવે આવો ને તેણે ખાલી ખોળિયાતી સંભાળ લ્યો.”

મારો હાથ ઝાટી લાશવાળા ઓરડામાં તે મને લઈ ગયો. તેણે ગેટલેજ દૃષ્ટિ પછી એક ડોપો. આ લાશ અન્ય ડોપ સ્ત્રીની નહિ પણ આટલા ઉમંગાથી ને પાલકપણે ચાકનાર કહેરોમિન્ડીની હતી.

મહામાના આત્મની શાન્તિ કરવા માટે બાઈબિલ વાંચત કરવા તેની મૃત્યુદેશ પાસે દળેને મેજ મુકવામાં આવ્યો.

હંસાની વાટશીમાં મોટી દીવી બગીચા રહી હતી. વાપુના હોનોરાથી જલજૂન થતા તેણે આઝા બૂરા પ્રકારમાં પણ ઓરડામાં મેંધુ ફરતીયર ખાત ખેંચ્યા વગર રહેતું નહોતું. ટેબલ પર પડેલી ફાળી કુલદાનમાં એક દર-આપણું સોદ શુભામ પડ્યું હતું. મુગસિન અંતુની જમ તેની બધી પાંદડીઓ કુલદાન પાસે વેરાવણી પડી હતી. કેળા એક જાંદી દણ તેની ગાંધીની રંગી રહી હતી. ફાટેલો નિકાળ પંખો, દરેક બનના દેવો કપાં પુર-ગીઓ પર અવ્યવસ્થિત રીતે પડ્યાં હતાં. આ વિચારો મનેલમાં મન્ય અણધાર્યું અને અણ-ચિન્તનું આવ્યું હતું.

ખિડાના પર દષ્ટિ નાખવાની વિમન કપાં ફરવા દે' જુલો પડ્યો અને ઉત્સાહથી પ્રાર્થના

લક્ષ્યા લાગ્યો. મારા અને આ સ્ત્રી વિનમ્ર મારા વિચાર વચ્ચે ઘુરવડાતું આવજુ મુઠ્ઠા માટે દુ' પરમેશ્વરનો પાઠ માનતાં હતાં. હવે મારી પ્રાર્થનામાં મૃત્યુએ પાવન કરેલું એવું નામ દુ' નિઃસંકાય લઈ ચડીશ!

ધીમે ધીમે મારો ઉત્સાહ ઓસરવા લાગ્યો. મારા વિચારો ભમવા લાગ્યા. મૃત્યુરીયાને અનુકૂળ વાતાવરણ ઓરડામાં નહોતું. કપુર ને લાશમાં ભરવાનું અન્ય વસાણાંની સોડમવાળા ઓરડાને બદલે ત્યાં વિપવવાસનાને ઉકેરે એવી ચાતરાંની પુરખુ અને એક પ્રકારની અવર્જનીય સ્ત્રી ઉપ-યોગી પ્રેમે-તેજઃ સુવાસ વાગુમાં અસરી રહી હતી. હાથ પાસે રાતે જલની આટી ફીટીની પીળી પ્રકારેખાઓને બદલે ત્યાં વિવાસની ધડીએ આનંદમાં વિતાવવા માટે અનુકૂળ આનંદાદક હલ-કળું હોય એવો ભાસ થતો હતો.

કહેરોમિન્ડીને સદા કાળ માટે દુ' ખાઈ રહ્યો હતો. ત્યારે આરા અજબ સંતોષમાં મને તેનો બેરો થયો, એ દુ' વિચારી રહ્યો હતો, અને મારા દિલમાંથી ફક્ત ધીમી બાક નીકળી ગઈ મારી પાછળ પણ ફાઈએ નિશ્વાસ નાખ્યો. દોષ એવો મને અણસારો થયો અને સદસા મેં પાછળ ફરી જોયું તો બોલું રાઈ નહોતું મારી આદતો તે કેવળ પડ્યો હતાં મુખ પાછું ફરવામાં મારી વાજર મરણપધારી પર પડી અત્યાર વેર તે તરફ જોવાનું સાદસ મેં નહોતું કર્યું.

ફક્ત ને સોનેરી જડીથી બનેલી લાલ રંગની રેશમી મઝરદાની પાછળ કહેરોમિન્ડી નામે મુઈ રહી હોય, તેમ છાતીએ હાથ મૂકી પડી હતી. વિમલ થોળા આદર તેને કોલકામાં આવી હતી. પરવાના થેલ વાગુ રંગના કારણે અદરનો ધોળો રંગ વધારે થોળા દેખાવે હતાં અદરનું કપડું એટલું મુલામમ ને ઝીલું હતું કે તેમણે તેના સરીલું સૌંદર્ય દેખાતું હતું. તેનું રૂપ, તેનું છાતીદાર સરીર અને તેની હંસ જેવી મરદાને મૃત્યુ પણ નષ્ટ કરી રહ્યું નહોતું. કહેરોમિન્ડી

શાન્તિથી સ્તી હતી. જાણે કોઈ રાણીની કબર માટે નિષ્ણાત શિલ્પીએ તૈયાર કરેલું સંગે મર- મરનું પુનઃનું! વરસતા બરફમાં ચનેલી મુંઝેલી!

હું વધુ સમય લાગી સંવય રાખી રાક્યો નહિ. ત્યાંના વાતાવરણે મને નશો ચડાવ્યો હતો. બર્ષ કરગાયલા ગુલાબની મુનાસ મારા મગજમાં પેસી ગઈ હતી. પિંજરમાં પુરાયલા સિંહની જેમ હું ઝોરડામાં આમથી તેમ આંટા મારવા લાગ્યો. કહેરીમોન્ડીની શૈયા પાસે આવતોડ ત્યારે તેના સૌંદર્યનું અમી મારી આંખોમાં સોંચવા હું પગવાર ત્યાં ઘોઘતો પાડો કરતો, પાડો ઘોઘતો વિચિત્ર વિચારો મારા મગજમાં ધોળાયા કરતા હતા. કહેરીમોન્ડી મૃત્યુ નથી પામી. એવી મેં અપ્રકરિત દ્રશ્યના દરી. મને કિંદ્રામાં ભ્રમ- વીને મારા પ્રતિભો પ્રેમ પ્રદર્શિત કરવા માટે રચેલો તેનો આ કેવળ રચંગ તો નહિ હોય! ધોળા ચાદરમાં તેનો પગ દાઢતો હોય અને તે પાંડુ બદલતો હોય એવો પગવાર મને બાસ પહોંચ્યો!

પગી મેં સ્વગત કહ્યું:—

“શું ખરેખર આ કહેરીમોન્ડી છે? મારી દેને તેના શા પુરાવા છે? પેમો ધણે ગુલામ આ કોઈ બીજી સ્ત્રીની ચાકરીમાં તો રહ્યો નહિ હોય? છટ! આમ બાકું થયું એ પાગલપણું છે.”

પરન્તુ મારા ધકકતા હૃદયે પ્રતિઉત્તર વાળ્યો—

“આ પેલીજ છે, આ પેલીજ સ્ત્રી છે!”

હું ફરી શૈયા પાસે ગયો અને મારી પુરી ખાતરી કરવાને મેં તેને લક્ષ્યર્થક નીરખી

હા, તે કહેરીમોન્ડીજ હતી!

મૃત્યુના ઝોળાથી વિમક્તને પાવન બનેલું તેનું સુંદર, હામીદાર શરીર મારા હૃદયમાં અગમ્ય લાગણી ઉપગમી રહ્યું હતું. તે ઉપમાં સ્ત્રી હોય એવુંજ લાગતું હતું. મૃત્યુક્રિયા ઉદ્ધવાવવાને હું આવ્યો હતો એ હું સાવ ભૂલીજ ગયો અને સમજાવી પોતાનું સુંદર મુખડું ધુંધટમાં છુપાવતી, નંવવધુના ઝોરડામાં જતો વર મેં મને

દરખી લીધો.

શોકથી બગતો, આનંદથી ઘેરો થતો, બમને દર્પની મિશ્રિત લાગણીથી મુગ્ધતો મુગ્ધતો હું નીચે નમ્યો અને ચાદરના એક ખુણાને મેં ઝાલી લીધો. તે જગી નહિ જાય એ બમથી મારો શ્વાસ રોટ્ટીને બદલ ધમિધી મેં ચાદર ઉચકી. મારું હૃદય ઝડપથી ધબકારા લેતું હતું અને ધુધવાતા સાગર જેવા અવાજ મારા કાનોમાં શુંછ રહ્યો હતો. આરસની મોટી શિલા મેં ઉચકી હોય તેમ મારું કપાળ પરસેવાથી રેખાજેય થઈ ગયું.

તે કહેરીમોન્ડીજ હતી-મારી દીક્ષાને દિવસે જોઈ હતી આજેહમ તેવીજ! તેટલીજ આકર્ષક! મૃત્યુના લાડથી તેના નાકો અંદાજની એક વધુ કલાકથી ખીલી હતી.

તેના ગાંઠોનો શીકો રંગ, વંકુ ઘેરાં બનેલાં ગુલાબ જેવા તેના દાંડ અને તેના મુખની સ્વેતતાની ભૂરી દિનાર જેવાં તેના દળા પડકાં લાખા પાંપણો તેની મુખપ્રદામાં શોકાન્ત સ્ત્રી- ત્વ ને મૂક વેદનાની રેખાઓ પુરતાં હતાં અને તેમાં અવર્ણનીય આકર્ષણ હતું. તેના છૂટાવાળમાં હજી પહોં નાનાં આરમ્ભની પ્રલ ગૂંચાયલાં પડ્યાં હતાં તેના ભરાવદાર વાળ તકિયાની મરજ સારના હતા અને તેના નમ્ર ખમ્બાને ઠંકતા હતા. તેના પાક ને પારદર્શક લાંબો મૂંઝી પ્રાર્થના દરી રહ્યા હોય તેમ સંપુરની જેમ જોડાયલા પડ્યા હતા. આ દ્રશ્ય વિષય લાલસાને ટાટી કરી દે તેનું હતું! આરસપાણુ જેવા તેના ધોળા લામ પરથી મોતીની ચૂરીઓ પહોં ઉતારવામાં આવી નહોતી.

અરથ સમય લાગી તો હું વિચારમગ્ન બેસી રહ્યો. કહેરીમોન્ડીને વધુને વધુ જોતો તેમ તેના સુંદર ખોળિયામાંથી પ્રાણપ્રભેરું ઉડી ગયું છે એ હું માની રાકતો નહિ.

તે બ્રમ હતો કે દીવીનો એળો, એ હું જાણતો નથી, પણ તેના મુખની શીકદાસમાં

ધીમે ધીમે રંગ પૂરાનો હોય એવું મને જણાયા લાગ્યું. ધીમેથી મેં તેના હાથને સ્પર્શ કર્યો. તે ટાટો હતો; પણ દેવગમાં મારા હાથને સ્પર્શનાર હાથથી તો વધારે ટાટો નહોતો.

ફરી પાછો હું મારી જગ્યાએ આવી બેઠો. માફ મુખ તેના મુખ પર ઝૂકેલું હતું અને મારી આંખમાંથી સરી જતાં બિનાં બિનાં આંસુ તેના મુખ સ્વામ્ય પર આકર્ષ બિન્દુઓની નેમ ટપકતાં હતાં. નિરાશા ને નિરાધારીની ભાવના હું અનુભવી રહ્યો હતો. તેની મૃત્યુએ પ્રાર્થના બચવાનું કામ મારા માટે બહુ કષ્ટમય હતું. મારા વશની વાત હોત તો મારા બોલિયામાં પ્રવળતો પ્રાણ કંઠાડી લઈ તેના ટાટા પરેસા સરીમાં રેડી દેત.

રાત વધી રહી હતી અને સદા કળના રિયોગની ધડી નજીક દોડતી આવી રહી હતી મારાથી હવે રહેવાનું નહિ. મારી પ્રેમ લિપ્ત-રેણના મૃત હોદને યુગ્મન બરવતો અખરી ને અપૂર્વ આહવાદ હું જતો છરી શક્યો નહિ.

અરે! આ શું! આ કેદો ચમત્કાર!

મારા શ્વાસમાં તેનો મંદ શ્વાસ મળ્યો. કચેરી-ગોળીના અધરામળ તરેયા હોંડ પણ યુગ્મન માટે ઝચકર્યા. તેની આંખો ઉપડી; સહેજ ચમટી, તેણે આદલરી અને કમગની નેમ પોનાના હાથ ઉઘાડી તે તેણે મારા ગળામાં પરાચ્યા. અકથ્ય આનંદ તેની આંખોમાં ઊઘડી રહ્યો હતો.

“હાથ! તમે હા, રેખોડ, ” તેના મુખની પીણુ વાગી “તમે ક્યાં હતા! તમારી વાટ જોનાં જોતાં તો હું મૃત્યુ પામી. પણ હવે આપણે લગ્નનો રરગત પીધો છે એટલે હું તમને મળી શકીશ, હું તમને મળવા આવીશ. હાલ તો ખુદ દારીઝ, રોખેલ, ખુદ દારીઝ! હું તમને આહું હું એટલુંજ હું તમને કહેવા માંયું છું. તમારા અમૃતબર્ષા યુગ્મનથી તમે મને જે નવજીવન આપ્યું છે તે હું તમને અર્પું છું. દમણા લેા ખુદ દારીઝ!”

કચેરીગોળીનું માથું નીચે ઢળી પડ્યું. પણ જલ્દી મને પોતાની સંગણે રાખતા માખી હોય તેમ તેણે મને બાથ ભીડાવી રાખી.

બારીમાંથી વાયુને સુસરાટો જોરથી ઝોર-ઝમાં ફૂંક્યો. ડાખળીને વળગી રહેલી પેલા સદેહ શુલાળની ઉંઘી પંદરી પાંખની જેમ પળ-વાર ફરીફરી અને પછી તૂટીને ઉઘાડી બારીમાંથી બહાર ઉડી ગઈ; કચેરીગોળીના પ્રાણને સાથે લેતી ગઈ. દીની ઓલવાઈ ગઈ. હું ખૂનમુરત હાથની છાતી પર બેભાન થઈને પડી ગયો.

મને શુદ્ધિ આવી ત્યારે હું મારા પાદરી-વાડના એરણમાંના ખિલાના પર પડ્યો હતો. મારા પર્વગથી પાદરીનો છુદ્ધો કુનરો ધાખડીની બહાર લટકતો. મારો હાથ મારી રહ્યો હતો. ઉત્તરાચર્યાએ પુલેલી બારબરા મુજતે સરીરે દોડધામ છરી રહી હતી. એરણમાં અડોથી તરી તે બચલીત બની બાગી રહી હતી. ખાણાંઓ ખોડતી ને બપ હરતી. ખાણામાં પુડીકંઓ હલાવતી. મારી આંખ ઉપડેલી જોતાં આ બચી ધરડી ગાઈ આનંદથી પોકારી ઉઠી. છુદ્ધો કુનરો બસવા લાગ્યો, પછડી પટપટાવવા લાગ્યો. પણ હું એટલે અસક્ત થઈ ગયો હતો કે, એક સમય પણ હું ઉચ્ચારી શક્યો નહિ, હાલીઆલી પણ શક્યો નહિ.

આ બેશુદ્ધિની હાલતમાં હું ત્રણ દિવસ લગી પડી રહ્યો હતો. મારો કેવળ શ્વાસ ચાલતો હતો, પણ એ સિવાય જીવનના અન્ય દશ ચિન્હો નહોતાં. મારી જિન્દગીના પોલા ત્રણ દિવસ હતા. આટલા સમય માટે મારો આત્મા ક્યાં ઉડી ગયો હતો, એ હું જાણતો નથી. આ ચિંપયાં મને કાંઈ પણ યાદ નથી. પેલી કાળજી કાળા રાત્રે મને તેડી જતાર તાંબાવર્ણી માળસજ મને બીજી સરારે બંધ ગાડીમાં પાડે; લઈ આવ્યો હતો અને મને મૃદાને તરતજ ચાલ્યો ગયો હતો. આ બધું મેં બારબરાના દેહચથી જાન્યું.

સહેજ સ્વસ્થ થનાં હું પેલી જીવલેણ રાત્રિએ જાનેશ્વર બનાવેલું સ્મરણ કરવા લાગ્યો. બાહ્ય જમનો હું ભોગ થયો હતો, એવું મેં પ્રથમ વિચાર્યું, પણ વાસ્તવિક સંજોગોએ તરતજ મારી આ જમણા ભાંગી. એ સ્વપ્ન હોય એ જાનેશ્વર નહિ, કારણકે બારબાર એ તેમજ મેં પોને પણ કાળા થોડા પર આરક થઈ આરનાર પેલા આગાહીને જોયો હતો અને તેનો વિસ્મયજનક દેખાવ અને પુરી રીતે યાદ હતો. બીજું, કહેરીમોન્ડીના કિલ્લા જેવી નજદીકમાં કાંઈ ધમારત હોય. એવું કોઈની જાણમાં નહોતું.

એક સવારે એજ સેરાપીઓન મારા ઓરડામાં દાખલ થયો. બારબાર એ તેને હું બિમાર હતો તે કહી મોકલાવ્યું હતું. સહેજ પણ સમય નહિં જોતાં તે મને મળવા ચાલ્યો આવ્યો હતો. આટલી ઊંચાણ મારા તરફનાં તેના પ્રેમનેચિનાના પુરોવા રૂપ હતી પરંતુ તેની મુજાકાનથી અને થયેલી જોઈતા આનંદ થયો નહિં એજ સેરાપીઓનની દ્રષ્ટિમાં કાંઈ શોધી કાઢવાની બિડાસારતિ જેવું જણાતું હતું. અને તેથી મને બેચેની થતી હતી કાર્ન માનસિક વસ્તુ અને મંજરતી હતી એ પાની જવામાં તે પડેલો હતો અને તે મારી સ્થિતિ કશી ગયો. એના માટેજ અને તેના પર દોષ આપતો હતો.

સેરાપીઓનના મીઠા શબ્દોમાં નયો દલ હતો. મારી લખીયનના સમાચાર પૂછતી વેળા તેની સિંદ જેવી બે મોટી, પીળા અંજો તેણે મારા પર જોડી રાખી હતી તેની દ્રષ્ટિ મારા આત્માનાં ઉંડાણ માપી રહી હતી. મારી કુશળતાની ખબર પૂછી લીધા પછી તેણે મને અર્ધ-તડોના થોડા સવાલ કયાં મારી પાદરીવાડની રહેણાંકી હું કેવી રીતે કરતો હતો, મારા કામમાં અને આનંદ પડતો હતો કે નહિ, અવકાશનો સમય હું કેમ વીતાડતો હતો, ત્યાંનાં રહેવાસીઓએ કે મારી જાણપિછાણે થઈ હતી કે નહિ, મારા ખર્ચા પુરતકો કયાં હતાં અને આવા પ્રકારની

અન્ય અનેક વાતો તેણે પૂછી. આ સવળાંના જવાબ હું દુકાશુમાં વાગતો ગયો. હું એક જવાબ પુરો કરી ત્યાં લગી થોભ્યા વખત તે બીજા સવાલ કરતો. તે ઉપરાઉપરી સવાલો કયાં જતો પણ મૂળ વાત સાથે આ સવાલોનો કશો સંબંધ નહોતો.

પછી એકાએક યાદ આવેલી વાન રખે પાછી બૂલી જવાય એવા ભયથી અને એક નવી ખબર આપતો હોય એમ તે આશિંતો બોલ્યો. તેના સ્પષ્ટ ને ધંટરિયો અવાજ મારા કાનોમાં આજે પણ મુંઝ રહ્યો છે—

“આડ રાત ને આડ દિવસનાં ધીંગાણુ પછી પેલી નામચીન વેશ્યા કહેરીમોન્ડી મરણ થાગી છે. દાનવચીલા ત્યાં જાગી હતી રિપય લેણુખોની મેદલિલ હતી. રે, મુહા! કેવો નખત આવ્યો છે! મહેમાનોની તહેનાતમાં તાંબાવણું ઘસામો હતા અને તેઓ પોર્ટ અગાંધી બોલી બોલતા હતા. દાનવો જેવા દેખાતા હતા. તેઓમાંના કનિષ્ઠમાં કનિષ્ઠનો પહેરવેશ શહેનશાહના મુંદરમાં મુદર ચોરાક જેવો હતો. કહેરીમોન્ડી માટે અજળ વાતો બોલાય છે; તેના દરેક દરેક પ્રેમીનો કરણ ને બપાનક અંત આવ્યો છે. દોકરાયકા છે કે, તે લોડી પ્યાસી પિશાચિણી હતી; પણ હું તો માનું છું કે, તે રિપય પાસનાની અધમ પુતળી હતી”

સેરાપીઓન બોલતો બંધ થયો અને તેના શબ્દોની મારા પર શી અસર થઈ છે એ અવશેષનાં મને જોતો રહ્યો. કહેરીમોન્ડીનું નામ સાંજળી હું અમકયો. તેના મૃત્યુના શોકજનક સમાચાર અને અજળ સંજોગમાં મેં જોયલા પેલા નાન્દિરખે જાને મળાને મારા હૃદયમાં તનમન્ય ને બયતો સચાર કયો. કાશુ રાખરા છતાં મારા મુંખ પર તેના બાર તરી આવ્યા.

સેરાપીઓને મારા પર કરાઈયી દષ્ટિ નાખી ચિતાજનક કરે કહ્યું:—

અપૂર્ણ.

● સાહિત્યકારોના અભિપ્રાય ●

કવિશ્રી ખબરદાર—

“ચિનગારી” હું વાંચી ગયો છું, તે તેમાંથી પછે ટેકાણે મેં આતંદ મેળવ્યો છે. તમારા હૃદયમાં કવિત્વનો ઝરો ફટકો છે, અને તમારી આંખની કાજીમાંનાં કિરણોમાંથી ને ચિનગારીઓ ઉઠી છે, તે ધીબાર દારૂખાનામાંથી ઉઠીને આકાશે ચરેલું બાણ (Rocket) ફટ તે તેમાંથી રંગબેરંગી તારા ઝળી રહે, તેથી લાગે છે. તમારી ગદ્યવલિઓમાં ઝોસનાં તાજાં બિંદુ છે તે તેમાંથી સ્પંદિતરેણાના પ્રતિચ્ચમકારા થાય છે. જનાજ સુનાદી સાહબ—

“ચિનગારી” સ્પષ્ટ રીતે અજમસીતી આપે છે કે ગુજરાતમાં એક નવો સુસ્થિત કવિ જન્મી ચુક્યો છે અને પોતાના લાગિ સંદેશોને જલ્દી જલ્દી ઘડતર આપી રહ્યો છે.

શ્રી સુન્દરમ—

ચિનગારીમાંની ઘણી કંઠિકાઓમાંથી સારાં મુકામે સર્જે ચકાસ તેમ છે.

શ્રી આંખશી વિગ ઉદ્દેશી—

ચિનગારી મને ગમે છે. તેમાં Original ideas હોય છે એ માટે

Mr. F. N. Kalkini

I have looked into some of the short pieces and read them with pleasure

આંખોમાં પ્રકાશનાં અંજન આંજવા

ચિન્નગારી

“તુરામ”

મૂલ્ય રૂપિયા એક

(આક્રિશ માટે રી. ૨)

પત્રકારોએ આ પુસ્તક પર પ્રશંસના પુષ્પો વેર્ધાં છે.

આજેના મંગલોર

રૂપમ સાહિત્ય કાર્યોલય,

૧૩૮, અઢીયા ચલ્લિત ક્લોટ,

સુબર્ષ. ૯

સ્ટોકિસ્ટ-ધીં રંદિર સ્ટોર્સ કલ્પીક, સુરત.

જાણીતા બુકસેલર્સ પાસેથી પણ મળશે.

● પત્રકારોના અભિપ્રાય ●

મેમ્બર બુલેટીન—

ફુનિયાના અસીમ પટ ઉપર ઉભારાતી માનવના વચ્ચે ઉભેલો લેખક એક માનવની હૃદય-વીણાને ઝાલી બેઠો છે અને એ વીણાને અંકે તાર હળવે હળવે બજાવી રહ્યો છે, અને એ બાજતી વીણામાંથી સડો નિકળે છે. કાઈમાં ડહન છે. કાઈમાં ફર્દ છે, કાઈમાં હર્ષ છે. અને લેખક પોતે પણ માનવ જીવનના હિંચા શુભને સાથે અચકતા માતૃવ હૃદયના એ સનાતન મહાગીતના સ્વરો સાથે તાલ મિલાવતો મોનવતા સાથે બંધાયેલ છે.

કિસમાઈ—

જાણે દરેકનાં જીવનનું કાલ્ય માતા હોય, તેવાં સુંદર ગદ્ય કાલ્યો સર્જ્યા છે. જીવનનાં પાનાં પછી પાનાં ઉકેલતાં હોય તેમ એક કોઈ કાલ્ય નવી બાવના, નવા વિચારો, નવું ચિન્તન ઉપજાવે છે. ઈન્સાફ (દિનિક)—

લીડાંએ લીડાંમાંથી ગેરજાના ગાયુ ટ્રસ્ટે છે. ગુજરાતિસને ઓપાવતી અને સચૂદ બનાવતી શૈલીમાં સુસ્થિત લેખક બાઈ “તુરામે” ગુજરાતને એક સુંદર કિતાબ અર્પી છે.

ગુણકુલ્સરી—(પરોષ હં. શુક્લ)—

કાલ્ય સાહિત્યમાં શોભતી બાવનાએને ગદ્યમાં રળુ કરતી શ્રી તુરાબની ‘ચિનગારી’માંની કટલીક બાવના મારેજ મનોરમ છે. એમાંથી ઘણા વિચારો મૌલિક છે અને એની રચનાત પછે મજાની રીતે ચર્ચ છે.

Modern Review (K. M. J.)—

Chinpar really verifies whatever it touches.

ગુજરાતી તરજુમાવાળા સીપારા

મુસ્લિમ ગુજરાત જેની આતુરતાથી રાહ જોઈ રહ્યું છે છે કુર્આને પાકનો માતખર ગુજરાતી તરજુમો એક એક છુટક સીપારા દ્વારા છપાઈ રહ્યો છે.

જેનો અરબી મતન એક મશહુર કાતિબ પાસે ખુશખત લખાવી મોટા ખર્ચે ફરેક પેજનો મુંઢર પ્લોક બનાવી એક કોલમમાં અરબી લખાણ અને ખીજી કોલમમાં તેનો શુદ્ધ અને સરળ ગુજરાતી ભાષામાં તરજુમો આપવામાં આવે છે. જેની નીચે નંબરો આપી માતખર તફસીરના આધારે સવિસ્તાર ખુલાસો આપી ખુદાઈ વાણીની મતલબને એવી સરળતા સાથે સમજાવવામાં આવી છે કે સાધારણ જ્ઞાનવાળો પણ સારી રીતે સમજી તેમાંથી પુરો સાર કાઢી શકે. ટુંકમાં અમારા તરફથી પ્રગટ થએલા સીપારાઓને જોયા વિના આવી જાહેર ખબરથી તેની જાહેરી અને ખાતિની ખુબીઓનો આપને વિચાર આવી શકશે નહિ. ખાત્રી માટે કોઈ પણ સીપારો મંગાવી લુઓ. છપાઈનું કામ ચાલુ છે અને અત્યાર મુખીમાં અગીઆર સીપારા પ્રગટ થયા છે.

અમ્માનો	પારો હદિઓ	છ આના	પોસ્ટેજ ૦/-
અલિફ-લામ-મીમનો	" "	છ આના	"
સ-અકુલનો	" "	છ આના	"
તિલકર-રૂસુલનો	" "	છ આના	"
લન-તનાલૂનો	" "	છ આના	"
વલ-મુહસનાતનો	" "	છ આના	"
લા-યુહિયુદ્દાહનો	" "	છ આના	"
વ-એઝા સમેઉનો	" "	છ આના	"
વ-લવ-અન્નનો	" "	છ આના	"
કાલલ-મલઉનો	" "	છ આના	"
વઅલમૂનો	" "	છ આના	"

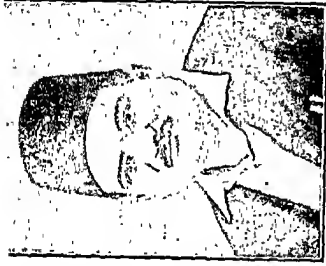
નોટ:-એક અથવા બે સીપારાની વી. પી. કરવામાં આવશે નહિ. એક સીપારા માટે ગત્ર ની અને બે સીપારા માટે જ્ઞાત્ર ની પોસ્ટ ટીકીટ બીજી.

પંચસૂરહ (આઠ સૂરહનો સંબંધ) તરજુમા રૂ. ૧ (૮પાલ ખર્ચ જુદું)

સાદિક બુક ડીપો, રાંદેર. (સુરત)

મી. મહેશ્વર બૃહા સુન્દરી બી. ઈ. વરુણવાલા
બૈરમ કુશાના પટેલ વડોદરા બાઈઓમાંથી બી. ઈ.ની
ગતી જેળવનાર કો વાઈ પહેલાનું છે. આના જેળવાયા
પ્રમુખ જેળવવા બદલ બી. જોરજોશિસિલમ પટેલ એસોસીએશનને
આવિનંદન પટે છે. અંગતે આશા છે કે મી. મહેશ્વર વરુણવાલા
તીરે અને વડોદરાથી પ્રયત્ન કરી પટેલ વડોદરા બાઈઓમાંથી
અને એસોસીએશનને એકીકરણ કરવામાં સફળ પ્રયત્ન
કરી કોમની જેળવણીને ઉત્તેજન આપેલાં કરવા બધા બાઈઓને
સંકળને જેળવણી.

મી. હસમુખ આશ્રમ પટેલ પરીએજનવાલા
બી. જોરજોશિસિલમ પટેલ એસોસીએશન અને
રાજેશ્વર એજન્ડા હોઈ કોમની જેળવણીમાં ખૂબ
ઉત્સાહ પ્રવૃત્તિ રસ લઈ રહ્યા છે. એટલે સુધીની
જેળવણી હઈ વહેપારી બાઈઓમાં આજળ વધનાર
પટેલ સુવાનોમાં એ કદાચ સીધી જોખરે હશે.
વીલાકિન્ડેખાતે થો. ઈ. આફીકમાં ૦. ૦. ૩૩. જેવી
વહેપારી સંરચના કો નનરલ મેનેજર છે. કોમના
બાજોની જેળવણીને ઉત્તેજન આપેલાં એજન્ડા
બી. ઈ. છે.

જાણ ઉમરલ લાજ બૃહા બાસ
ભરેયા સાલુબ, સુખઈ.

પાલકમાં પાંચસો એકર નબીન લઈ
તાં જોકબી હનામાં બેસોતે રાખી કુશળ
મેનેજમેન્ટ સહિતની સુરીકારની ચોખના
દોરા સુખઈ જોકબૈં દૂધ પુર પાડનાર
સુખઈના દૂધના રાખ. કો સુખઈના દૂધના
રાખ કોમની જેળવણીના રાખ ક્યારે યામ
તેની કોમના વિધાયકો રાજ નેઈરલા છે.
એમ ભરેયા કુટુંબ ખંતથી વહેપારમાં આજળ
વધુ છે, તેમ જેળવણીના ઉત્તેજનવાલા
જોખરે રાં કો ૩૨ ૨ ૨

‘રાંદેરી’ લુગીઓના નામે
ઘણાં છેતરાયા છે.

આકર્ષક અને પાકા રંગો માટે
ખાગ્નમાં દર્શાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાતરી કર્યા પછીજ ખરીદો.

અનુકર લેખક વિનાનો
માલ ‘રાંદેરી’ નથી
નકલથી બચો

અમારા કોઈપણ ટ્રેડીઆ નથી.

નિચે દર્શાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના ખીજ કોઈ વેચના નથી. હરેક
લુગી અને કાપડ ઉપર ટ્રેડ માર્કની
ખાતરી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

ધી રાંદેર ઇ. એ. ઇલેક્ટ્રીક વર્ક્સ

‘રાંદેરી’ લુગીઓ અને કાપડના બનાવનારા.

મદ્રાસ અહમદીયા બિઝીનેસ-રાંદેર.

સ્ટોકિસ્ટ:—

૧. ધી રાંદેર સ્ટોર્સ, કળખીડ, સુરત.
૨. મુઅલિમ કેપ માર્ટ, બાગાનંગાવ, સુરત.
૩. ધી જનરલ રેડીઓ શુ., ચાર સ્તા, અમદાવાદ.

કારવાં

વર્ષ ૧ લું.

નંબ્રી :-
"વહશી" સંદેરી
સહતંત્રી :-
"જેકાર"

અંક ૬ હો.

અનુક્રમણિકા

વિષય સૂચિ	લેખકોના નામ
નૂતન વર્ષ હી. ૧૩૫૯	...
“કારવાંકે લિથે”	...
ઈસ્લામી શિક્ષણ (કુઆન)	મો. અબ્દુર્રહીમ
ઈસ્લામી શિક્ષણ (હદીસ)	...
આવાઝકે દોસ્તો	બેકાર
જે કાયરીનોંધ	રા. વિજયરાય વૈદ્ય
જાણવા જેવું	સંપાદક
હૉ હૉસૈન (અલૈ૦)	દર્દમન્દ
કાગનો પોકાર	“રૈનક”
બાપ-દીકરો	રા. ભાનુશંકર જોષી
મહુમ ‘કાની’ માટે શોક સભાઓ	રિપોર્ટ
જરોક સરખાવી જુઓ ?	...
કસ્તૂરી	“ઝાર” સંદેરી
ઈકબાલ છબ્રીલની પાંખો ઉપર	ઉનીઆ, ખી. એ.
વક્ષા	નાશીઝ આદમ
નાદિરશાહ દિલ્હીમાં	એ. સી. ચિરતી
કચડાયલું જીવન	“ઈન્જન” પોરાજવી
રૂપરાણી	“સાબિર”
પારસી મોખિદો અને મુસલમાનો	સાલેહ બકીલી
એક અપ્રગટ કાવ્ય	મહુમ “કાની”
મુહુર્મ અને મુસલમાનો	ઈસોભાઈ ઈબરાહીમ
કેટલીક વ્યાખ્યાઓ	મહમદ ઉ. ખત્રી
ગોસ્તિાન	એ. એ. હામી
ફતાવા	મવલાના અશરફ
લોહીની ખાસ (ચાકુ વાતી)	“તુરાબ”
“લુલાવ્યા કૌરો”	“વલી”
પેશ	રા. વણજારો

“કારવાં”નું વાર્ષિક લગાજમ.

દિનદ માટે રૂ. ૮.
ખર્ચ માટે રૂ. ૫.
આક્રોશ માટે રૂ. ૮, (રૂ. પા.)
છુટક નકલ સાત આના.

“કારવાં”ના વાંચકોના લાભ અર્થે
“અસ્સલાત” નામથી મુજરાતી કિતાબ
લેટ મળી છે જેને જરૂર હોય તેણે
૦-૧-૦ના પોસ્ટ સ્ટાંપ ખીડી મોકલવા
મેનેજર:—“કારવાં”

“કારવાં”ના બહાર ખખરના દર.

આખું પેઢજ	૧/૨ પેઢજ	૧/૪ પેઢજ
૧૨ માસ રૂ. ૬૦,	૪૦,	૨૫,
૬ માસ રૂ. ૪૦,	૨૫,	૧૫,
૩ માસ રૂ. ૨૫,	૧૫,	૮,
૧ માસ રૂ. ૮,	૬,	૪,

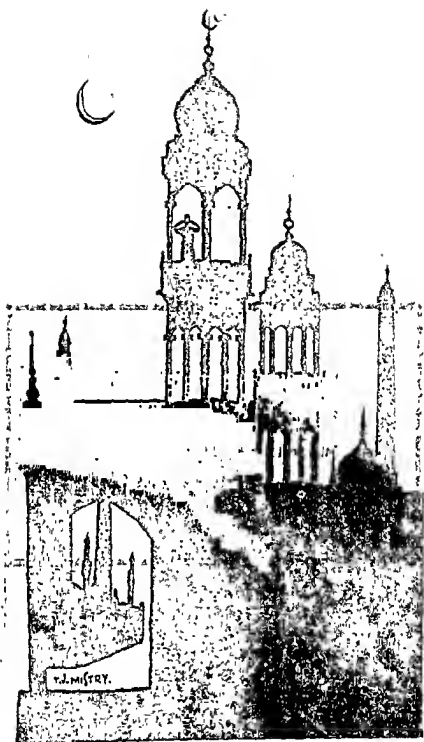
દાઉદલ પેઢજ અને મેટરની વચ્ચેની
ગા. ખ માટે ઉપરના દર ઉપરાંત ૨૫% વધુ.
બહાર ખખરનો નાણા એકાઉન્ટમાં લેખામાં
આવે છે.

આઠ શીલ્કોમથી ઓછું લગાજમ સ્વીકારવામાં આવતું નથી. ખાંડીસ પોસ્ટલ એડરેસ
મોકલના વિનંતી છે પોસ્ટલ એડરમાં નીચે મુજબ નામ જરૂર વિનંતી છે **Vahshi Sahitya Karyalaya, Surat City.** રેપર ઉપર માહક નખર લખવામાં
આવે છે. પત્રવ્યવહાર વખતે જરૂર લખવે.

વહશી સાહિત્ય દાર્શનિક

કણ્ણી

૨૨

ગર્ભ ગુપ્તગાંધી સંખ્યાએ મુદ્રિત સાથે ચંદ્રોદય યોગે મરણદત્તા મિનારા ઉપરથી અદલાદો અકબરનો ખાનિ સંજગાથો અને મુસ્લિમ વિરાદરેતા લી. ૫. ૧૩૫૮ના નિર્માણ સાથે લી. ૧૩૫૮નું આગમન થયું. દરેક ઈસ્લામી રજાં મુસા-અમાતોને કુરબાનીની બાના અને જલિલાતોનું રક્ષણ સમગ્રયુગ વ્યવ છે. ત્યારે દરેક નાન વર્ષ સર્વોદયો સંદેશ લઈને આવે છે અને મુસલમાનોના કાન ૫૨ વર્ષ પાટે જાહેરિસામ જિલ્લા લોના છે દર કરબલાકે બાદ."

“मेरी पुआहीसे रोनकहे मेरी हस्तीकी,
सदा नरसती छदरीदि कारवादि बिचे,
अतिशने हिलके मेरे कुछ मळा दिया जैसा,
के नरस्य करता हूँ मे' पार आशियादि बिचे.”

ઈસ્લામી શિક્ષણ

(૧) ખુદાનું હુકમનું (કુઆન) :

સંપાદક : મવલાનાઈ અબ્દુલ્લીમ નસાદિક (શહેર)

- (૧) હે ઇમાનવાળાઓ! તમે યહુદીઓ અને નસારાઓને દોસ્ત ન બનાવો, તેઓ તમારો અપસમા (તમારી દુશ્મની માટે) એક બીજાના મિત્ર છે, અને જે કોઈ તમારામાંથી તેઓની સાથે દોસ્તી રાખે તો તેમણે તેઓમાંથી જ છે. (પા. ૬ સૂ. માએદહ)
- (૨) હરેક જીવને મોતની મજા આપવી (ફરી) છે અને કિયામતનો દિવસ તમને (તમારી કરણીનો) સંપૂર્ણ ખદલો આપવામાં આવશે, પછી જે કોઈ (તે દિવસે) જીવનમાંથી હર શખવામાં આવ્યો અને જન્મતમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો તો તે સંકેતો યથા અને દુન્યાની જિંદગી તો પેકાંની પુણ સિવાય કંઈ નથી.
- (૩) તને કાફિરોનું શહેરમાં હરવું ફરવું પેકાંમાં નાખે નહિ, આ તો પેકાંનું દિવસની બહાર છે ફરી તેઓનું ઠેકાણું (સદા માટે) દોઝખ છે, અને તે બહુજ ખરાબ રહેકાણું છે. (પા. ૪ સૂ. આલે ઇમ્રાન)
- (૪) ખુદા પેકાં તમને (આ વાતનો) હુકમ આપે છે કે અમાનતોને તેમના હુકમો તરફ પહોંચતી કરો, અને ત્યારે તમે લોકોમાં ફેસલો કરવા લાગો, તો ન્યાય સર ફેસલો કરો, બેશક ખુદા પાક તમને ઘણો સારો બોધ આપે છે. (પા. ૫ સૂ. નિસાઅ)
- (૫) (હે મુસ્લિમો!) ત્યારે તમને કોઈ સલામ (ના શબ્દ) કહે તો તમે તેથી બેહતર (શબ્દોમાં) સલામ વાળો (જવાબ આપો) અથવા તેજ (વાક્ય) પાછું વાળી કહો બેશક ખુદા પાક હરેક વસ્તુનો કિસાબ લેનાર છે. (પા. ૫ સૂ. નિસાઅ)
- (૬) જે ખુદા પાક લોકોને તેમની બેઈ-સાદી પર પકડે તો પૃથ્વી પર એક પણ ચાલનારને છોડ નહિ, પરંતુ એક મુકરર વખત (મોત) સુધી લોક આપે છે, ફરી ત્યારે તેમનો વાયદો (મોત) આવી પહોંચશે તો તેથી એક ઘડી ન પાછળ ખસી શકશે અને ન આગળ વધી શકશે. (પા. ૧૪ સૂ. નહલ)
- (૭) દુન્યાની જિંદગીની હાલત એવી છે જેવી રીતે કે અમે આકાશથી પાણી વરસાવ્યું ફરી તે વરસે જમીનની તે હીલોતરી ધીર રીતે ઉગી નીકળી જેને મોણસો અને ઢોરો ખાય છે, એટલા સુધી કે ત્યારે તે પૃથ્વીએ સંપૂર્ણ ખુબસુરતી પકડી અને મુશોબિત થઈ ગઈ અને તેના માલિકોએ ધોધું કે તે (નો પાક) અમારા હાથ લાગશે કે અચાનક તના ઉપર રાત્રે અથવા દિવસે અમારો (વિનાશનો) હુકમ આવી પહોંચ્યો પછી અમે તેને એવી સાદ કરી નાખી કે લાલો કાલે (ત્યાં) કંઈજ ન હતું, એવીજ રીતે અમે તે લોકો માટે હદીસોને સ્પષ્ટ વર્ણવીએ છીએ જેઓ વિચાર કરે છે. (પા. ૧૧ સૂ. યનુસ)
- (૮) તે કાફિર લોકો ખુદાના સિવાય જેમને પોકારે છે તેને તમે જુલ ન કહો (નહિ તો) ફરી તેઓ સમન્થા વિતા બેઅબીધી ખુદાને જુલો કહેવા લાગશે. (પા. ૭)

આવાજી દુનિયા કે દોરનો

આવાજી દુનિયા કે દોરનો । તમે તાજીયાં તો
જોયાં હશેજા ! તે કાગળ અને કામગાંનાં નિર્જીવ
તાજીયાંની વાત હું છેડતો નથી; કાગળ કે મોઢ
રંજ અને તાજીયાંનાં પ્રિયપ્રત્ન આપણા મોઢીઓ
સુધારેલાં અને એડીટરો તથા મેખરો એ એટલો
ખર્ચો કાંતી પાડેને કપાસ કરી નોખ્યો છે કે
તાજીયાં જનિ શરેમાંજ અને કરેમાંજ ગયાં છે । અને
તેથીજ ધીમે ધીમે દિન પ્રતિદિન એજ ને એજા
થતાં આજ્યાં છે । એરે આપણે તો એ 'ભૌતિક'
તાજીયાંની વાત છેડી નથી 'સામસાધિક' અને
સામાજિક જિનિમાં તાજીયાં રહેડ કેટલો એવં
પ્રાન ધર્ય ગયો છે તે જુઓ.

પંડા નીકી પર વધુ કરે લાવવાની રીતી
સરદારી વાતથી આપણાં વડેધારીયાં તાજીયાં
દાં યજ ગયાં છે । કાળા ગિરોડી આડી ઉતર-
વાથી સામસાધન કપાં વગર ગાંવીછ રિડીગી
વધી નિધવી ગયા; જુગા મંગળોની દંછએ
સમાવળતાં તાજીયાં તપાં વછ ગયાં છે । મુલ-
દેડા, રિંકોરતાં, વિદમો અપસમીરી નુ કરે માટે
મકસંભાતી કારોવારી એવાં પાંચ સુ મંજવા તાજીયાં
દાં કરી નાખવાની જોતરણી કરવા માંડી છે.
પ્રોપખાં તો દીલકર; અને જુલ્યોતિ, પેકનુર અને ફેર
સામસાધન એક જિનીંગનાં જાજાર્યાં । દાંયાં એકદમ નબૂદ
વાપર્યે પેલુ સ્વસ્થી તમદુનનાં
કરવાની અગવચ્છ માસથી આદરની દીધી । પૂરાનુ
ઉપાસોતે દેગ; રેડે તેઓની ને
છે । અમર-ત એ તાજીયાં વાંસને કોરવાં નીકી
દીધાં છે કે એકદમનાં વાંસોથી, જે ધરવાની
પગ જોખનાં છે અને તેને કડીમર, કળમરીનાં
ચાવ, મંડિર, ચાવ છે, અને કેવરનાં મોઢાવા
કુર, મનવાર, રીડીપર, વગેરેનાં નામો અપાસ
છે । એરે એ જથ્થા જુનાં પિપાસાકામો
રવાં છે । જગી તાજીયાંની એજાગોવાનું જગ-
તે વાર નથી ।

ધામાં આવે છે; તેમ વિમાન મારેલું બેંગલો
સોજાનું બતી થતી રહે છે ।

એ કે કિંટ તાડ પર ચરીને જોધાર કર્યો
છે કે—

જગસે મધી તેરે દરજી માફ સંદેશ સગાનાં છાડ દીધા
છનાં તેને પંથિમનાં મોઢે તાજીયાં હુલકવાં
પસરી ગયાં છે । હવે તો જગસંદ વાડી નાંકી
ગોમરી જરુ છે । જુનાં આ વસાવનાં તાજીયાં
જલ્દી દાં પાડે ।

આવાજી દુનિયા કે દોરનો । તમે મોઢે મન
પાપ તો જોયા હશેજા ! એનું અસ્તિત્વ પેલું હવે
જુસાનું ચાલું છે । એ અનંતો, તિવર છે કે
ચોક; તે તો પ્રાણી-શાસ્ત્રો જો । મુસસ-
ખાનો પાંચ દિસ માટે એ વાંધ અને એ મરેનો
વિપર્ણ તો હતોજા ! બહો જનનુર તો જનનુર
જન મલુ મીનુઓ, હાકર, સેધો રડે, લાજારી
જગણી રેડી આપણી છે તેનું અપદ્ધ વિદારજ

જુઓ કે તેવે સુસમમાનેને વાપર ખતના જગ
વગ્યા પછાં એ દલુ; દ્યાંકાં દ્યાંકાં અપદ્ધ
પેકનુર અને ફેર સામસાધન દયાનાં છે છેજા ।
સામસાધન એક જિનીંગનાં જાજાર્યાં । દાંયાં એકદમ નબૂદ
વાપર્યે પેલુ સ્વસ્થી તમદુનનાં
કરવાની અગવચ્છ માસથી આદરની દીધી । પૂરાનુ
ઉપાસોતે દેગ; રેડે તેઓની ને
છે । અમર-ત એ તાજીયાં વાંસને કોરવાં નીકી
દીધાં છે કે એકદમનાં વાંસોથી, જે ધરવાની
પગ જોખનાં છે અને તેને કડીમર, કળમરીનાં
ચાવ, મંડિર, ચાવ છે, અને કેવરનાં મોઢાવા
કુર, મનવાર, રીડીપર, વગેરેનાં નામો અપાસ
છે । એરે એ જથ્થા જુનાં પિપાસાકામો
રવાં છે । જગી તાજીયાંની એજાગોવાનું જગ-
તે વાર નથી ।

પણ જરાક વિચર કરશે તો જણાશે કે
 આ જગતમા અને ને પગને મેડર મના વાગે
 નજરે પડે છે ધારાસભાના ઉમેદવારો સુધીમા
 હજાર રહે છે ત્યારે મેડર મના વધુ રૂપ ધારણ
 કરે છે તેમના એજન્ટો અને કેન્સલરો પછડા
 પકડનાર અને દફ વગાડનાર હોય છે એવાઓની
 ત્રાગેથી શહેરો, કાબજો અને ગામો ગાંધી હો
 છે અને પછી એ વાગે ધારાસભના હોલ
 ગમતે છે. એ ગર્જનાઓના નવા દેશને
 કાયદા થય છે નવો મૈત્રીને! કુલ એમની
 લાગણીની શક્તિ માયમ રહે છે એમની નકનો
 લાગણીથી પેપરનાળાઓ કાઢે કમ થાય છે.

આખી જમીન વેચાને આપતુ બારમુ કે
 છપારત કરનાર ગામડાના અઢાકિ પડેગો કે ઘર
 વેચાને એકના એક દીકરાની ધામધૂમરી શદી
 કરનાર કાનુમિયો કે નયુમિયાઓ, પછુ મોક
 ર્મના વધુ ગણાયો.

હીતર પાઈઓ એટલોમ કે માનપત્રો
 પાછા હજાના આપણુ મૂકનાર પછુ મોહર્મના
 વાગેગ ગણાયો. ખુ. એ મેડર મના વાગે મરતા
 માંથી બન વનારાઓની કામને ખચાવે.

આનાકની દુનિયા કે દે તે. હવે જરા
 યુરોપ તરફ નજર કરીએ તે પહેલા મહર્મ
 અકબરે હલાનામદીની એક રાએરને થેડીક
 મારીમચીને રણુ કરીએ —

'મરદાની બદલુ ગર માને નતીમ હે થઈ
 અબજો અમરે જનવર હે અર જુરે ઉન્સાન હે.'

યુરોપ હવે કહરદાનીની રાય પર પગેલી
 ગયું છે આપણા લીડરો લાગણીની આટઅટલી
 બાગે મરે છે છતા તેમની કોઈ ધોંડણી નેતુ
 નથી, અને કા સમા લાગણી મોરત્યા પર જે
 હિંદી અમલરો ગયા છે તેની તારીફમા કાસ
 અને ધોમનના ડાખા અદ્દમ ભરાઈ ગયા હતા.
 ઈંગ્લાન્ડનાસની નજરે હિંદી માણસો દરના હિંદી
 અમલરોની દોમન વધી ગઈ છે. જે પત્રમરોને
 હિંદની આગદીની અજાળ વિરોધેમાર લીધી

લખનાએ સુક ચાવતી હતી તેમણે ખચરેની
 તારીફમા અમરેણો લખ્યા છે. વિશ્વમન
 મોરતે નાનાવના તેવારેમા સૌથી વધુ અમલ
 હિંદી અમલરોને અપાઈ હતી. આ તે ધર્મ
 ગરજની વાત પણ મૂલ્ય જનનાં તરફ પ્રેમ
 અને મનુષો તરફ કિંમત દર્શાવના મુદરે
 યુરોપ મોખરે છે. અકતુ ઈંગ્લાન્ડ દર વરમે
 કુતરા પાછા બાગે પાકે અર્થે છે. હિંદના
 ચુતમો કરતા હિંદનાતના કુલ. વડ આજી
 ભોગવે છે હટીએ ગોળી મરો બાગાને નહિ
 રમાડી હોય તેટલી જાનોને મારે છે. પતિ
 દરનાએ પેતાના ડેમ તરફ વધુ મમતા બતાવી
 અગર લલનાઓને પણ ત્યા તોગે નથી.

ખમા ઉપર વાદરા મેસાડીને દેવતર યુગનો
 પણ ત્યા દેખે પડે છે આપણા લાગણીનો
 આખના પ્રેમ પણ અસિદ્ધ હને. અને રસના
 પિતા ઈંગ્લાન્ડો રમના થો. તરફનો પ્રેમ પણ
 કદ નોતુતો નથી. ફોન એમનુ તાકતુ ગીચક
 અરે છે તે આપણા ગીદાર નોછાજ. તો હવે
 એના ઈલાજ થુ. લી. અને કોરોસના બીડરો
 પેતાની અકકડ કમરોને જરાક વધુ નમાડીને
 એક ધર્મ ગાય તો આપણે જરૂર એવું કરી
 શકીએ કે —

'કયુ નાક અઢાતે હો મેરી બલે સાદમ.
 બિથેગે કિસી રોજમે રુબ કાન તરારે.'

ખજો ધજો વિચાર કર્યા પછી હિંદમા
 પ્રખ્યાત થયા વિરેવું એક સુત્ર લાગ્યું છે કે જો
 તમારે પ્રખ્યાત થયું હોય તો વરલા મળી જવું
 નોછાએ! જુવો મહર્મ અખનામા છાખાવને
 છતતા છતત તો ઉતારે હિંદના થે પ્રક એડીટરો
 થોડક કોનેટુવો થોડક મુદરાએ રાગાઓ અને
 થોડક નેખા એજાખના હતા પણ તેમના
 જન્મ નશીન થયા પછી તે પગખના કદિ મળી
 નિશ્ચયિ છકમાલ બની ગયા. જે કાધિવાડની
 ઠલીઓ સરેવત સાચાગા અને ગજરામારની

સાખીઓથી ગાજતી હતી ત્યાં બાપે જીવીય અને બાપે દસાનું ગુંગળ થઈ રહેલું છે । કદાચિને જાનાં તો કોઈ એક સામાન્ય રિવાજો સોનાજ વાલુના હતા પણ ગુજરી ગયા પછી ગુજરાતી મહત્વનો પિતા એવું ધરેલો જીવો રિવાજ તરીકે ગુજરાતી જનના સમક્ષ લાગી ।

મરી જવાની હેઠની ધડી મુખી રત. દાખાદર બોલાદરને એક રાડિયારાડની નિશાનન સધારણ પંતુજ તરિક્કા લોમે ચોખાખનો પછું રેવરસાસ પછી તે મર્યાદાવિ તરિક્કે ઝગાડ્યા ।

તાંત્રેજી દાખયો લુગે નાની વીરમમમીને વીરમમમમી મમીઓમાં માયુ કોઈ જોખખતું નહતું પણ આજે બાઈ 'કાની' જનનનરીત થતાં આખું ગુજરાત 'કાની'મે મુલતું થયું છે કે 'કાની' નામના પછું કોઈ મુરિતમ ના દના ।

ગુજરાતી એક પિડી અગ્રમગ્ર નંદ દના તે તો તે મરી ગયા પછીજ આ જી બધાએ તેમને સુરચું અંદક અપાતાં જાણ્યું । મલખ કે આ બધાં ઉદાહરણથી સાખીન થાય છે કે ઘોડાક પ્રમશમાં આવ્યા પછી મરી જશે તો પ્રખ્યાત થતાં વાર ન લાગે ।

કોણ જાણે દુનિયાં દિવસે દિવસે હુકમમિય કેમ બનતી જાય છે ? જેમ જેમ આખીજ જગતને સાંતિનાં સંદેશ જેમ જેમ વધુ સલાબવતા જાય છે તેમ તેમ સંદેશ દની દર નાસતી જાય છે અને તેમાંજે ખાસ જરમા તો રિદ્ધી છુટું, પચ્ચું લારથી જાણે શતિ પણ

જરમાથી તજાક લગતે અંદામાનમાં ચાલી મળે હોય એમ જણાય છે. ૧૯૩૮ના હુકમના પહાંહુતિ થઈ ન થઈ કે ૧૯૩૮નું હુકમ મળ્યું । તેને હજી દફનાવ્યું અને તેની વરસીએ પુરી ન થઈ કે ૧૯૪૦નું હુકમ જાણ્યું । નવા વરસના કેવેડની સાફક હુકમ પણ દર સાત પ્રગટ થતું રહે છે, દોષા, કોનો હશે, તે અમે જોવા કે હશેાં મોંમતાં નથી પણ એક વાતનું જરૂર આશ્ચર્ય થાય છે કે જો દા. અને બધે બધે મુરિક્કોના કેમ પડ્યા છે ?

ડાળ બધી ધાપમ થયાં અને મરાયા. મેંદો બધી પકડયા લારે હને કંપક સાંતિનાં દર્શન થયાં છે, અમે કહીએ છીએ કે પરદેશમાં મવા પછી પણ આપણા દિલ્લ-મુરિક્કમ બિરાદો મુખ એનથી સલાવ સ પછી રહી શકના નથી ? સું કોમીરાદનો પવન દરિયા પાર, કરીને પણ પહોંચી ગયો છે ? પ્રણે અંક નાટક સમાપ્ત થાય છે તેમ હવે તો એ સાંગલાગટ પણ હુકમો પછી દિલ્લો હુકમના નાટ્યો સમાપ્ત કરી સંપત્તી સમાધી સાધે તોજ બેદનર છે. નરિતર લાખના કયાં હવે પ્રમશ અને લાથે કરીને જરમાથી કંકરાશે । ખુદા હુકમને સફરુદિ બધે આવીને ।

ઉત્તર આંધ્ર લેખકની તબીબત નાસાત દોષાથી આવતા અંક.

મદ્રેસાઓ માટે ઉપયોગી : તાજ

કુા. લી.ની ચોડખી છપાઈના:—

૧. મિશનાકુલ કુઆન (અંરેખી) કામિદો ૦/૧
૨. કોઈલ બંગાદી-અરમા સાથે ૦/૧
૩. પારા અલિફ-લામ મીમ ૦/૧
૪. પંજપારા (દક્ષી) લીલી ૦/૧
૫. પંજપારા (દક્ષી) ગુજાખી ૦/૧
૬. તઅલીમુલ દરલમ ૦/૧
૭. તઅલીમુલ દરલમ ૧. ૦/૧
૮. " " " ૨. ૦/૧
૯. " " " ૩. ૦/૧
૧૦. " " " ૪. ૦/૧

૧૧. અકબીમાન ૦/૧
૧૨. અકબીમાન ૦/૧
૧૩. અતીવીદ ૦/૧
૧૪. અરિસાત ૦/૧
૧૫. અકબીમાન ૦/૧
૧૬. અરમા સાથ ૦/૧
૧૭. અરમાખિરત ૦/૧
૧૮. નમાક (મુનરિતમ) ૦/૧, ૦/૧, ૦/૧

સોલ એજન્ટ { ધી રહેર સ્ટોર્સ દક્ષીણ સુરત.

બે ડાયરીનાથ:

ખંડ ૨૦

સાક્ષરમી,

વિજયરાય ક. વેધ

બી. ૫૮-૫

વિદ્ મપ્. માંથી કાતળી.

૧૮મી જાગર ૧૯૩૫, આજે તો એટલીજ મિનુજ દાપ પર છે કે જેનો અગમ દરેક અંક જોઈ જાય છે તે 'સાક્ષર મિ' ના ૨૨મી જુનાઈના અંકમાંથી નાની જાગરમાં કાતળી કાપીને એને પરિણામે જે કે મારેન્તમ રે નીચે રોય તે પીરમ્ એમ છ વેદસના નાના અંક ૧૫૬ આદ્ય હોય 'સિપિયાન્સ' (માનવગતિનું પ્રારંભ) મા તેમજે આજના જગતની વસ્તુવિધિનિત્ય આને જાન કરી, વિજાન સમાજ ને રાજકારણ વિશેની પોતાની વિવિધ માન્યતા અર્થ ૨૫૬ કરી જગત વ્યાપી કેટલીક મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓ પૃથક્કરણ કરી, એમની નીચે રહેલું, રહેલું, આગ-કાઈ-જેક તથા વિદ્યાર્થીનાં વ્યવસ્થાવિજ્ઞાન દેખાઈ-છે-૨૫૬ થેદસના છેલ્લા અંકમાં આજના પ્રારંભ મા ક્યાક કરક-ગ્રેરેન્સ પ્રાન પાનના નકાનું તમજ ઉતાવળનાં મિલ છે એવી સમજાવેલા પાર્થક્ય સાથે વધતીજ હતી તે વિચારિતા ને કલ્પનાની એમની શકિત તો ઘણે અંગે આ જાના જેટલીજ ૨૫૬ અને સમાજ છે એમ માન્ય પડે છે મુખ્ય બેખ નામે 'મિરિફન કોમિટી' થ રિપરિચ્યુઅલ સેન્સ યાદ મુનિય સોલવનિઝમે એન્ડ ક્રિસિયાનનીમા સાદેત્વવિવેચક તરીકે વધારે જાણીતા મિડ ટન મરીના નવાઅન્ય થ હિંદિસ આફ ડેપ્રેશનીનું વિવચનિષ્ણ અને વિવેચન છે એ આખોજ જિજ્ઞાસુએ વાગીને દીવગીર થવું જોઈએ કે એ રીતે કુશળતાથી આ જાના સમાજ તથા રાજ્યપ્રકરણ પર વિચારનાર ને

સખનાર યુગવાની તો ડેજ નકિ પણ વિદુસ્તાની થોડા હશે-વિનયમુદાર સંગ્રહ જેનું લેખ પરની જુદી જાનીને લખા સચ્ચુ છે તેમ એમ કુદ પીચન ગાંધીશન (ગાંધીના)ની જેદનો નકક આવે તેના નકક મિ મગી આપ્યા છે મિસ માર્ગેરી પેટ ધી ઇનિય જુક 'ટ્રેડ' નામે ચોપડીમાં એ લખાના આર્થિક ક્ષતિગ્રસ લખ્યો છે (૧) ચોપડીની આદ્યતિની સરેરાશ અને કોનિગમેયન ઇનકમા રોડ હજાર હતી તો ૫૨૫ લાગે આજે છે (૨) ૧૮૦૦ની સાલમાં ઇનિય પ્રમશનો ૩૦૦ હતા ૧૮૩૭માં ૧૭, ૨૮૧ (૩) ચોપડીમાં દારે ચનારાના છાપ ખાનામાં છપાવી તેને પરને સચા પડીને બીજો એમ બે વિભાગે આ ઇનિયસ લખે છે ૫૨૫ ચોપડીજાણી વિગતે આજ છે તેને મુક મુને ચોપડીવેચાણી થણી, જોડી અપાઈ છે અપાવણી કરીકોનાની ગા રણી તેમજ લખ ૧૮ સારી છે

કેળવણી, શાસ્ત્ર, કેલા

૨૬મી (૨૨ રોડસ મેનના ૨૮ મી જુનાઈના અંકમાં જુડા જુડા લખાવોમથી થ નીચે આદ્ય ૨૫૬) મા ડો એ ઈ મોર્ગન ૫ વાજની રિવાદ કરે છે કે આજમાનાની વિદ્યોય પ્રખાન સસ્તુનિની કેગરણી તમજ ઉલોગપ્રવૃત્તિઓ એવી ચર્ચ ગઈ છે કે, ગુરવાગ્રણ નમાડુસે ને આજ કમતા મજૂરી કે નોકરી ધધા કરનાર ૫૨૫૫ ગાયુઓને જાનરોનાના બનસાધમાં એવા ૨૫૫૫ રસ હોને નથી કે તેઓ એ ૫૫ સાલમાં ૫૨૫૫ જાનને તેની દાસ પોતાના ખર્ચ રવરુનો

આપિયાં કરી શકે. વ્યવસાયમાં હમણાં સિવ આજે જોઈએ છીએ. બનવાના નીતિના સચેટ રહિયો. એમ કહીને આપ્યો છે કે શાસ્ત્રજ્ઞાનને પાત્રરૂપે એ જોનાં શોધ-સેવન કરનાર શાસ્ત્રીઓના કાર્યને મદદી. એ શોધ એ જોઈને કરશે એવો તો જ વ્યવસાય એવો સમાજગત પેશ્વો કહી શકાય છે. સંસ્કૃતિ એ શાસ્ત્રના ધણીયો છે. ઉપયોગી રસ જોઈ તો જીવન, શિક્ષણ જ કમળના નિયામ દ્વારા થી ખડું. Learning by doing એ સિક્કાંત પર આપ્યું હોય તો વધારે પાકું તથા ઉચોગમાં રસ ખરેખર આવે તેવું હોય એ કહે છે એમ પણ પુરેકત અન્ય ચર્ચનાર રા. દેરી રામદાસ કહે છે. તેમનાં કેવા પ્રમાણે એ સિક્કાંતને હમણાં તો સિવ દેવે એમને થીને પંચાંગ વદનનાં પંધારે ચલું હોય છે. શોરનાં વખાણ આઈ તોડવાં પહું કરવાનાં અખાધ એ બને વતો (પહું બીજા કંઈ જુદા રૂપે) ધર્માંગે જનોમાં સમાવાઈ હો છે. ધર્મિ દશ વર્ષે જળીશું કે એ વાતો જીવનની વસ્તુઓ નગદ અસરકારક રીતકર હકીકતો બનીને નિહાં ને બની તો પેલા રૂપે કહે એ ચર્ચા. આકર્ષક વાગા સમયે જીવનશાસ્ત્રી ૨૮ નેન બેઠે, ભૌતિકશાસ્ત્રી (સાવચ્ચની) શે ધો વ્યવસાય ઉપયોગ માટે જોઈ શકે એ

એ. એસ. મેકુલની શાલિકોની પાગલ કોટેજ એકુંરી

ઉમડ કલીયા, રહેર. હેકસ, બહામ અને સદા બીરકોલ, નાનખરાઈ, હકીમી બીરકોલ,

પાઈ, નાન, શીરમાડ, વીગરે,

એકવાર રહેર કમે, જરે તમાને સંતોષ આપશે, "કારવા"

રહેરની મુલાકાત લેતાં

કયાં જમણો

ધી પાગલ કોટેજ

રહેરોરાં.

ઉમડ કલીયા, રહેર

જ્યાંની રહેરોજની નવી નવી

વાનગીનો રહેર તમારા મોઢામાં

પોંદોદારત રૂપે રહી જશે.

આલિક-ઈ, એસ. મેકુલ

નહેર ખજર

ગુજરાતી તરજુમાવાળા સીપારા

સુસ્થિમ, ગુજરાત, જેની આતુસ્તાથી રાહ બેઠે રહ્યું છે છે, કુર્ચાને પાકેનો માતખર, ગુજરાતી તરજુમા એક એક છુટક સીપારા દ્વારા છપાઈ રહ્યો છે. જેનો અર્થ મેં મેં એક મશહુર કાતિબ પાસે ખુશખબર લખાવી મોકલે માર્ચ દરેક પેલેનો મુંદર હોઈ જનાવી એક કોલમમાં અરખી લખાવ્યું અને બીજી કોલમમાં તેનો મુંદર અને સરજ ગુજરાતી ભાષામાં તરજુમા આપવામાં આવે છે. જેની નીચે નખરે આપી માતખર તફસીરના આધારે સવિસ્તાર ખુલાસો આપી ખુદાઈ વાણીની મંતલબને એવી સરજતા સાથે સમજાવવામાં આવી છે કે સાધારણ જ્ઞાનવાળો પણ સારી રીતે સમજી તેમાંથી પુરો સાર કાઢી શકે. હુકમાં અમારા તરફથી પ્રગટ થયેલા સીપારાઓને જોયા વિના આવી બહેર ખખરથી તેની બહેરી અને બાતિની ખુબીઓનો આપને વિચાર આવી શકશે નહિ. આથી માટે કોઈ પણ સીપારો મંગાવી જુઓ છપાઈનું કામ ચાલુ છે. એને અત્યાર સુધીમાં અગીઆર સીપારા પ્રગટ થયા છે.

અરમાનો	પારો હાલિઓ	છ આના	પોરટેજ (૦) - ૧
અલિફ-લામ-મીમનો		છ આના	
સ-યકુલનો		છ આના	
તિલકર-રુસુલનો		છ આના	
લત-જનાલનો		છ આના	
વલ-સુહસનાતનો		છ આના	
લા-યુહિયુહાહનો		છ આના	
વ-એસા સમેકનો		છ આના	
વ-લવ-અન્નનો		છ આના	
કાલલ-મલકનો		છ આના	
વઅલમૂનો		છ આના	

જો નારે એક બધવા જે ગુજરાતી વા. મા કરવામાં આવશે નહિ એક સીપારા માટે ગુજરાતી અને જે સીપારા માટે બાત ની પોરટ દીકર બીકવી પૂજસરહ (આફ. સરહનો સંગ્રહ) તરજુમા રૂ. ૧ (દપાલ ખર્ચ જુદું)

હુકમ ન. ૯ સોદકા પુક હીપો, રહેર: (સુરત)

માણવા જેવું

પેપર જગત માંથી

હિન્દી ના માને આપું છું
હતી માનવું પડે તેવું
[સંપાદક]

જેની ગેસની શોધ તો યુરોપની વિજ્ઞાનીઓએ
કેમણે કેમણે કરી છે પણ એ શોધના મૂળ
શોધક તેમજેનું માન તો અમારા કૌનભીયા બિરાદ
રોએ ખાદી નેપ છે. હાથે હાથેની એ કાનોમીયા
બિરાદરો હાંડવામાં સરહદમાં તાવકવાળાઓ કરતાં
ઓછા હિતરે એમ નથી. એમની ધોરીયાં અને
મોજાની લાકડીમાં સામાન્યતાઓ આપે બેધ કરે
તપમીર કે લાલ મર્યાની બારીક જુઓને ઉપ
મોગ ધયાનુ સાંભળ્યું છે. આ છે. જેની ગેસની
પ્રાથમિક શોધ અને તે શોધ પછી હું એ જેટલું
અભિમાન ધરું એટલું ઓછું છે. હાથે કે તે
શોધમાં પણ અમારાજ ભાગ ભાગ્યો છે ને!

એવા પ્રકારની એક નવી જાતની કાચની
માટીની શોધ થઈ છે કે જેમાં ચાલ કે કોઈ માટી
પાણી ભરવાથી આપોઆપ ૪૦ સેકન્ડમાં તે
પાણી ગરમ થઈ જાય છે. જેક સમયમાં ફરક
કામ પતાવી નાખવાની વિજ્ઞાનની આવી કડખે
જીવનને પણ કડખી રીતે કુંડ જાતાવી નાખે તો
નવાં નીકળે.

પ્રયુક્તપેરદમાં એક ૮૦ વરસના યુદ્ધએ
જાલબંધી તબીબોને પણ આશ્ચર્યમાં ભરકાર કરી
દીધા છે. આત્મર મુધીમાં તે ત્રણ ત્રણ વાર મરી
ગયો અને પુનઃ જીવતા થયો છે. આવા માણુ
સને હિંદુસ્તાનમાં તો જાત તરીકે દેવદરમાં
આવે પછી હોકરો ભરેને તેને મુજબ તરીકે
જાહેર કરે.

હાલમાં જન્મજાતની વાકી રોકીસનું પ્રદે
શન ભરવામાં આવ્યું હતું તેમાં બે વિચિત્ર
પ્રકારની લાકડીઓ હતી.

એક લાકડી ૧૬૪૪ પોસ્ટ રૂપામાંથી બનાવી
હતી, તો બીજી લાકડી ત્રણ હજાર રૂપામાંથી
બનાવેલી હતી. છતાં હાલ મેળવવાની છતાં સા
સેવતા હાલિઓને એ રૂપામાંથી લાકડીથી
ફટકારવામાં આવે તો તેઓમાં જરૂર રૂપા પ્રગટ
થાય. જેના યુરોપના નવરાં બેનું આપું આપું
કેવી કરે છે ત્યારે આપણા દેશમાં તો ફોટો
વાસોવામાં સંખેલું વાળો નાખે એવું ચીરદોષની
આસામીઓ પડ્યા છે.

માણસનું જેટલું પણ ઉધી નાખે છે એ
જીવનને તમે નાશ પામશે. જાતની એક
ગામગામ એક હોકારોને બાપ એક લાકડીમાં
આપો ગયો હતો એ સંભારે પેલા હોકારોને
મળતાં તે એકદમ ગુણ થઈ ગયો. તેની માએ
એક સાધારણ જીવનની સલાહ લીધી તો તેણે
કહ્યું કે આપાતના સંભારણી એના બેનને
એક જાગુ ઉધી ગયો છે તેથી એ બીજી સકેત
નથી. ૧૫-૨૦ વરસ પછી પાછો બોલેલો થશે.
એ વાતને ૨૦ વરસ બીની ચૂક્યા છે. હાલની
૩૨ વરસની ઉંમરે તે હોકારાનું બેનું ઉધમાંથી
જીવતાં પાછો બોલેલો થયો છે અને શાદી
કરીને લોકરમાં પણ બેઠેલો છે. શાદી સાંક
કાવીજરૂર આપણા દેશમાં એવા ઉધતાં બેનની

ગણતરી કરે તો જગતાં બેજાં કરતાં ઉધતાં જગતને ક્યાં-ધસડી જશે? જગતમાંથી બીજા બેજાંવાળાંઓની સંખ્યા વધી જાય છે. એટલે પ્રજાનો નાશ થાય છે પણ એક દેસાની પૂર્ણ વધતી આવી છે.

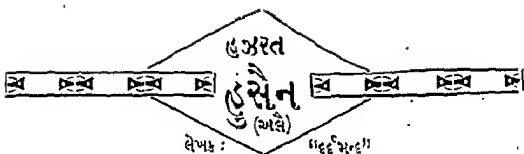
“મીસ પોતેર મામની એક રપમુદરી હાલ મોજાં ભરણુ પામી છે. જેની કમરે ફક્ત ૧૬ રેણુ દરી જાહેર કર્યું છે કે સને ૧૯૪૪માં ઉચી હતી. ગત મહા યુદ્ધ વખતે અનેક સેનીયા એટલે કે ત્રણ વરસ પછી જગતને નાશ થયો એનાં પર આશીન બન્યા હતા.” એમાં તેણે એકવી બધી તકેલી ઉઘાડવાની પણ કમરવાળી એ હસીનાના અવસાન પછી હવે શાઈસ અને કપડાં શું કરશે? પત્ની કમર બલ જ્યાં નાં છેડો સેયાં? અને કહિતો કેસરી” સમાનની ઉપમાઓ મને આપશે.

આજકાલ લોકો સીને એકદેસો પર કેટલા દિવા ચર્ચે રવા છે તેવું એક અંગ્રેજી દુબીત ચીનથી સાંપડ્યું છે. શાંગહાઈમાં એક લગણુ નામની ખૂબસુરત ચીની એકદેસે આપધાત ક્યો તે સાંભળીને એની સુણે કામુ કરવારી એક બીજા એકદેસે પણ અરતરાથી આપધાત ક્યો. તેને હાનગ્યા પછી એક અમીર પ્રેશક સોંપે એરથી આતમકતા કરી. લગણુની નોકરેડી તરીકે પાક લગજનાર, બીજા એક સીને એકદેસે પણ આપધાત ક્યો. આ બનાવની ખબર પડતાં એક ઉછન ઉપરાંત યુરોપિય આપધાત ક્યો. આ પ્રમાણે આપધાતોની પરંપરા ચાલી તેવાં મુઠી કે ચીનના પાંચ મહાદૂર યુરોપિય એક એક બે બે પેસા એકલા કરીને લગણુની નીં દિલ્લ ભોવાને નિર્ધાર ક્યો. તેમણે નવી દિલ્લ ભોઈ અને પછી તેમને ખબર પડી કે લગણુએ આપધાત ક્યો છે તો તેઓને એટલો બધા શોક થયો કે પંચિએ દરિયામાં પડીને આપધાત ક્યો. આજે-કાલ સીનેમા એકદેસોનું આકર્ષણ કેટલું વધતું જાય છે તેનો આ ઉપરથી તોલ થઈ ચકશે. દિવસે દિવસે લોકો લોકવાદી મંજલના અને જાણીની મીમની જેવા યતાં જાય છે એ આથી સાબીત થાય છે. મોજાં જિજ્ઞે એ સીનેમાની દુનિયા આ

અમેરીકાના એક શાયકે સેકો હલીયો રેણુ દરી જાહેર કર્યું છે કે સને ૧૯૪૪માં એટલે કે ત્રણ વરસ પછી જગતને નાશ થયો એમાં તેણે એકવી બધી તકેલી ઉઘાડવાની પણ કી જરૂર હતી? હીટલર, રેનનીન, અચાંચ વગેરે એટલાં ત્રણ વરસ જીવતાં રહેશે તો આપેઆપ જગતને નાશ કરીનેજ જ પડશે. જો શાઈ હિદી મોતથી કે પીરે આવી જાહેરાત કરી હોત તો લોકો તરત બોલી હોત કે ત્રણ વરસમાં કયામન આવવાની કમી જણાવેલા લોકો માટે એ લોકોએ મોજાં છેડેયો હશે.

આખરે રહેનો એક નવજુવાન એક મસૂ ખેર આશિક પાસે હતો. પણ તેને પેલાનો એમ જાહેર કરી સકે નાં હતો જિયાં તેણે નસીના દીઠડ કરવા માટે અજબ રીત અખમાર કરી. એ ખાઈ હોરપીટલમાં જતો અને પાછો અત્યમ ચતાં કરીથી એર ખાતે હોરપીટલમાં સિધાવતો આવી રીતે માંગુકતા હાથથી દવા પીચાં ખાતર એ દુલ્લા જીવે પગ વખત એર પાંચુ હતો. આશિકોની દુનિયાનું નિરાશી છે માટે તેમાં બનનાં કિસ્સાઓની વિચિત્રતા પણ નિરાશી જ હોવાનો જગતની અર્ધ રસીકતા અને અર્ધ નેચિલતા આલોચીને આધરે રહી રહી છે.

અમેરીકામાં એક યુવતિ બીજા યુવતિ પર આંશક પડી પોતેનાં પ્રેમમાં પકડ્યે ન પડે એટલા ખાતર પેલાના પશુથી તેણે તપક કીધી. કાઈ મીમાના આ વાત સાંભળે તો તરત જાહેર કરે કે આશીન પર આશીન આશિક હોનાં મેઢ કયામન કરીજ હોનેડી નિશાની છે. એમને પણ એમજ લાગે છે કે અમેરીકાના સુધારાની ઝડપ વધારીને કયામતને નીજક ધસડીજ લાવશે.

જેમનું નામ અમર છે, જેમની કીર્તિ અચળ છે, જેમનું મરણ હવન છે. એ કાણ ?

એ મને લોકો હુસૈન (અસૈ) ના નામથી યાદ કરે છે. સદીઓ વહી ગઇ, સદીઓ વહી જશે. જગતમાં ઘણા કિસ્સાઓ બન્યા અને બૂલાઈ ગયા, પણ એમનું નામ અમર છે. એમની કથની પણ અમર છે. કારણ કે તેઓ મરવા છતાં આજે હવે છે, અને જગતના અંત સુધી હવશે. અને ત્યાં સુધી હવશે એટલે અમર છે, તેઓ અમર છે અને તેમના કિસ્સાઓ પણ.

એમનું નામ અમર કેમ ?

એમની કીર્તિ અચળ કેમ ?

એમનું મરણ હવન કેમ ?

કારણ કે એમના નામને અમરતા એમણે જ બખ્શી છે

એમની કીર્તિને અચળતા એમણે જ બખ્શી

એમના મરણને હવન એમણે જ બખ્શ્યું.

અને એ કેમ ન બને ! એ સત્યતા ચાહક ધણ આવ્યા. હકના રક્ષક ધણે રક્ષા. ખાતિ-લના દુશ્મન ધણે ગુઝ્યાં.

એ તો દત્તા હક (સત્ય)ના પૂતરી, અને તે વેળા આણુ પ્રવર્તી રહી હતી, ખાતિજની. હક કથાર્થ હુંદાર રહ્યું હતું. કુદમનું રાજ્ય આકી રહ્યું હતું ત્યારે તમેજ કહોને કે એ હકના પરસ્તાર કરે તો શું કરે ? તેમણે તેજ કથું જે તેમને કરતું નેહતું હતું:-

એ મજે જોતું કે જે માનક ઉપર એક વેળા પેગમબરી પ્રમદી સરાયે જગ-તને ભાગ્યદાર. સત્ય, સલાયરણ અને પ્રેમનો પેગમ આવી ગઇ હતી જે મરનદ ઉપરથી

ચિદ્દીકોનું સત્ય અને ઉમરનો અદ્વ પ્રકાશ્યાં, ઉરમાનની શર્મો હયા તથા પ્રેમ અને અસી-હૈદરની ધીરતા અશીર્વા ગાજ્યાં, અને જગતને પોતાના પ્રકાશથી પ્રકાશિત કરી ગયાં તેજ આજ્ઞાદ તેજ મરનદ ઉપર આજે બાનિસ, કુદમ, અસત્ય અને મનુષ્ય પ્રત્યેની શત્રુવટ બિરાજવા માગે છે અને તે પણ અમીરન મોમિનીનના જન્મત નામ હેઠળ ! આ કુદ્દોનો ધણી પેતે ઈસ્લામની રહબરીનો દબ્બેદાર છે, મોમિ-નેનો, ફાકિમ છે, પેગમ્બર (સલ્લ)નો જનરીન છે, સોફા પાસેથી પરાજે, તકવારની ધારે બેઝન લઈ રહ્યો છે.

એ તો આ મદતકાંક્ષા-ઈસ્લામી જગત આખાના ગાજ્યકનાં અને ખરીફા બનવાના મદતકાંક્ષાની આઠે આવે એવું જો કાઈ દેશ, બિલાહતના પખિત આસનનો હકદાર અને દબ્બેદાર જો કાઈ હોય તો તે હુસૈન (અસૈ) એકલાજ દત્તા અને તે માટે તેમની પાસે બેઅત કરવી લેવી જાલિમ મારે બહુજ જરૂરી હતું. એ વીર પાસેથી બેઅન સેવાની કાશિસ થઈ, માંગણી થઈ. 'ઈન્કાર' કે 'ઈન્કાર' એ જણાવવા કુદ્દો છૂટ્યા.

સ મથ મથ કરીન દત્તો જાગિમે પોતાની સત્તા મજબૂત કરી લીધી હતી- ભલ-ભલાઈ તેની તકવાર સમજુ પોતાના ચિરો નમારી દીધાં દત્તાં કારણકે એની, ઈન્જાને અનાદર કરવો એ મોતને આમંતણુ આપવા સમાન હતું. અને બિલાહ હુસૈન (અસૈ) પાસે જાગિમ સામે પાથ લોડી શકે એવું બળ હતુંજ ક્યાં ! જાગિમની આણુ તો સારાંપ દેશમદમાં પ્રસરી રહી હતી સાખ્યાં કારકર તેની પાંખ

હતું. ભગલાલા તેની મઢે હતા, ન્યારે હુસૈન (અર્થે) પાસે તેમાનું-કુશ્યે ન હતું. હમદદી અને દિલ્લોઝી ધરાવનારા હતા પણ અલિમની તથાવરે તેમને એવા ચરચારી મુક્યા હતા; કે તેઓ દિલી હમદદી સિવાય બીજું કંઈ કરી શકવા અશક્ત હતા! આવો કોઠકડીતો પ્રસંગ અને તે પ્રસંગે હુસૈન (અર્થે) અલિમની માંગણીનો શું જવાબ આવે? શું જવાબ આપી શકે?

સ તામાં અંધ બનેલા અલિમને લાગ્યું કે હવે તેઓ જશે ક્યાં? અમારી સત્તા આગળ તો હવે સિર હુકાબેજ હતી!

પ પણ તે જાન બુલ્લો હતો તેને શી ખબર કે હુસૈન (અર્થે)ની શારીરિક આખ્યો તેની કુવન જોઈ રહી હતી; પણ આઘાતિક નયનો તો મુકમલ તઅલીમ તરફ ચોટ્યાં હતાં, તેમની રોજગમાં, તેમના મોહીના પ્રત્યેક મિન્દમાં એ તઅલીમ દોડી રહી હતી. તેમનાં નેત્રો સમક્ષ હો સિદ્દીક અને ફારુકના, ઉરમન અને અલી (રદી)ના કથોં ભગ્યુ કરી રહ્યાં હતાં. તેઓ તેમના પોતાનાજ વચ્ચેના આ કથોં અને શિદ્દાજીની વિમુખ કેમજ યામ? તેમની જગત્ત કારંકીઈ એને કેમ વિસારે? તેમના કણોમાં:-

“ઈન્નલ્લા બાતિલા કાના જલ્દકા-”

“જેશક, જેશક બાતિલ-અમ્મન નામુદ થનાર છે”

નું પવિત્ર કુર્આની કથન શુંજન કરી રહ્યું હતું. હુસૈન (અર્થે) તેની સત્તા સ્વીકારી લેશે એવી અલિમે રાખેલી આશા તદ્દન ખોટીજ હતી. તેને શું ખબર કે તેની જાહેજલાલી તેનો રોગ, અને તેનો રોગ જોતા માટે હુસૈન (અર્થે) પાસે આખ્યોજ ન હતી. અને જો હતી તો તે જોઈ શકતી ન હતી; કારણ કે તે પવિત્ર આખ્યોમાં તો કોઈ ખીન્તનીજ શાન અને જાહેજલાલી, સત્તા અને જગ કાયમનાં ધર કરી બેઠાં હતાં, દુન્યવી કુવન અને સવાનો

રોગ પ્રવેશ કરી શકે તે માટે હુસૈન (અર્થે) ના નયનોમાં જગ્યાજ ન હતી.

અને આ જગવાન શત્રુ અને તેના નિર્દય સત્તાધારીઓ તેમના ઉત્તરની ચક્ર જોઈ રહ્યા હતા કે અમારી માંગણીનો શું જવાબ આવે છે? તે જગવાન ઉન્મુદ્દ હતા કે જોઈએ છીએ “ઈકરાર” યામ કે છે “ઈન્કાર”. જનાબે હુસૈન (અર્થે) તો જે આપવા જોઈતો હતો તેજ જવાબ આપી દીધો કે:- “ઈન્કાર”

બસ, થઈ ચૂક્યું. બોડી તરસી પીડી તથાવરે વધુ તરસી બની જગલાળી બીડી. શમ્શીર અને તથારના અજુકાર વાગી રહ્યાં. શાકી કોપ ભાગી ઉડ્યો અને હુકમ ગરી થયો:-

“જાઓ, અને અમારી સત્તાનો ઉચ્છેદ કરનારને દેહજો પાડી દો, અમારી હુકમનો ફકથાવારને કોકર મારો.”

આ જાણુ પોતે કાધેલા ઇન્કારનું શું પરિણામ આવશે તે હુસૈન (અર્થે) જાણુ-તાજ હતા અને તે માટે તૈયાર પણ હતા, એમના પ્રત્યે દિલ્લોઝી અને હમદદી રાખનાર ઘણાએ હન પણ અમલી મંદદ કરવા તૈયાર થનારનો ઝાણજ ન હતું. એમાંમાં દર દરથી એક આશા નહીં પડી. કહેણુ આવ્યું, સંદેશ મળ્યો કે:-

“આપ આ તરફ તશરીફ લઈ આવો. આપના દરન મુજારક ઉપર એઅન કરવા, આપના પશ્વમાં ઉભા રહેવા, અને સકાય કરવા, અને તૈયાર છીએ.” આ ખરેખરી આશા હતી કે નિરાશા માટેની આશા હતી. એ કોણ જાણે? પણ હુસૈન (અર્થે) એ આ કહેણુ ઉપર નિશાસ-મૂઝી ધરવાર છોડ્યાં. પોતાની જન્મમૂમિ, પોતાનું પ્રિય વતન તજ્યું, ન્યાની હવેરા સુખ-મય મદ્દિ હજી તાજ હતી જ્યાં એમના જલ્દતી વાદ આપનાર હમ્દો મીઠે હતી, તે બદલું રથાન છોડ્યું અને હમેશને માટે છોડ્યું અને પોતાના કહેણુ સહિત જે દિશા તરફથી

આશાની રૌશની ચમકી હતી તે તરફ દૃષ્ટિ કરી અને તે જગ્યાએ આવી પહોંચ્યા જે જગ્યાનું નામ-આજે સૈકાગો વડી જવા છતાં-તેમાં પ્રત્યેક સુસ્ત્રમનું હૃદય કંપી ઉઠે છે. એ કરબજા છે. ત્યાં પહોંચી મુકામ કર્યો. પેલા આશા આપનારા, “આપની કુમંત્રે ખાસ યથશુભ”ની કહેણ કહેવગવનારાઓમાંથી કોઈજ દેખાયું નહીં. જાણે તેઓ ત્યાં વસતાજ ન હતા. તેને બદલે આગર આપના દુરમનનું લાકરું, સંપૂર્ણ તૈયારી સાથે, એક નિર્દય અને પાપાણુ હૃદયી સરદારની સરદારી હેઠળ મૌનજી હતું. તે નિષ્કુરે હુસૈન (અર્થે) ના ન્દાનકા કાફલાને આરે જાણ્યો ઘેરી લીધો. પાસેજ વર્ષેતી નદી ઉપર તેણે પોતાની કૌજ જમાવી અને મૂર્ચના તાપથી ધગધગતા અગારા સમ થએલી રેતાળ જમીન ઉપર આ ન્દાનકા કાફલાને પાણી વિના ‘તરમ્યા રાખી મરમ કરી મૂક્યો. પછી શું બન્યું? તે લખનાં લેખીણી મુજી ઉઠે છે. એ મેદાનમાં તે પછી જે બન્યું તેની યાદ આ સુષ્ટિના અંતકાળ સુધી મનુષ્યોના હૃદયો વિંધતી રહેશે.

કરમલા! મુકદ્દસ કરબજા! તને પવિત્ર જૂમિ કહેવામાં આવે છે. હું પણ તને પવિત્ર કહું છું કારણ કે તારામાં પવિત્ર ખૂનતું સિંચન થયું છે. પણ સાથે તું કમનસીબ પણ છે શું? એ સાચ નથી કે તારીજ માટી ઉપર એક બેગુનાક, નિર્દોષ, લાચાર, બેકસ અને ગરીબુદનન ખુદાના નેક બંદાને બૂખ્યા ઈસાફરૂપિ વરજોએ નથી ફાડી ખાધો? માંસમ અને ફલ જેના કુમળી વચના જાળાશુ તારીજ જૂમિમાં પાણી વિના નથી તરખાં? પાક અને પવિત્ર-કે જેમનું અસ્તિત્વ તેડી અને પવિત્રતાના અસ્તિત્વ જેવું હતું એવી-માતાઓ અને બહેનોએ પોતાના પ્યારા પુત્રો અને લાઈઓનાં ખૂનથી રંગાયેલાં મુદાંઓ તારીજ જૂમિમાં નથી વેંધ્યાં? એમના આગાના માર્ગમાં જેમણે

પોતાની આંખો અને દિલો બિછાવી દેવાં બેઠેલાં હતાં. તેમણે શું તારીજ જૂમિ પર એવા પવિત્ર આત્માઓની ગરદનો ઉપર પોતાનાં ખંજરો નથી ચલાવી દીધાં? પાણીના બદલે જેમને દૂધ મળતું બોધતું હતું; એવા પવિત્ર બેગુનાક, માંસમ અને પુષ્પ સમ કુમળાં જાળાં કોએ શું તારીજ જૂમિમાં પાણીના યોગ બિન્દુઓ માટે તાપી તાપી તેમનો જાન નથી આપ્યો?

હુ! શું લખું કે તારી જૂમિમાં એ બેગુના ઉપર શું શું વિલું? ક્યાં સુધી એ કથની લંબાવું? લેખીનીમાં હવે નથી લખવાની તાકાત કે હવે નથી મારા નવનોમાં અશુ વધાવવાની શક્તિ! ક્યામત સુધી એની યાદ સુસ્ત્રમ નયનોમાંથી એડીના આંસુ વહેવડાવીજ ‘રહેશે. અમે અશુ સારિએ, એ યાદે દુઃખી થઈએ તો શી નવાઈ? અમે તો એમના જન્મના નામ લેવા છીએ. એમના જન્મના ઉમમતી હોવાનો ધાબો કરીએ છીએ. એટલે એ યાદે રૂદન કરીએ તો એમાં નવાઈ નથી, પણ હુસૈન (અર્થે)ની રાહદતની કથની, તેમના કુટુંબીઓ ઉપર પડેલા દુઃખ ધાઓના કિરસાએ નિજ તો નિજ પારકાઓનાં હૃદયો પણ હલાવી મુક્યા છે. ‘દૂર દેશમાં અને બોલાવેલા હુસૈન (અર્થે)ની દૂર કથની સખતમાં સખત હૃદયવાળા મનુષ્યના દિલમાં પણ હમદર્દી દિલસોજી અને રહમ પૈદા કરશે.’ એટલુંએ જગમગદુર એક અંગ્રેજ ઇતિહાસકારથી પણ લખી દેવાય છે.

પણ એમની શહાદત એજે નથી ગઇ. કોઈપણ શહાદત એજે જતીજ નથીજ, કોઈપણ જાણદાન નિરર્થક જતુંજ નથી; તેમ એમનું જાણદાન પણ રંગ લાવીનેજ રહ્યું. એ શહીદાના સરદારની શહાદતે ઉમમતમાં એક નવો આત્મા ફૂંક્યો. છરસામને પુત્ર; સજીવન કુટુંબ એમની શહાદતની યાદ ઉમમતે મુકમમીયાં

કરી મૂક્યાં; હજારો મરદાની તલવારથી ગરદન ઉડાવી દીધી; હજારો બાળકોને પણ વારમાં માત્રાપ વિહોણાં કરી મૂક્યાં અને હજારો માબાપના કંતા-નની કનક કરી નાખી ત્યારે ખાનની છાતી ગર્વથી ગજ ગજ ફૂલતી!

જ્યારે છેલ્લી વાર અલગગણ રણિયાના એક ગામને વેરણુ છેરણુ કરી પાછો ફર્યો; ત્યારે તેના માનમાં એક મોટી મિજલસ ગાદવી. દૂરદૂરથી ઔશિયાઓને, સાંઈ ફકીરોને તોતયાં. અનેક પ્રકારના ખેલ ચલાવ્યાં. બહાદુરોએ પોતાના બાહુબળનો પરચો બતાવવા ગુલામોની આખોતું નિશાન ગાદવી તે પર તીર ફેંક્યા. જેનું તીર ગુલામોની આંખ વીંધી, માથાની આર-પાર યઈ બહાર નીકળી ગયું ને મદાબાહુ ગણાયો! રાત્રીના ગર્વયાઓએ અલગગણની બહાદુરીના, તેની અભેદ શક્તિનાં ગુંથુ ગાન ગાયાં: “તુ ચતુર મોત છે. તુ ખાનસાહીની આખર છે. ઔરતોનો દુશારો છે, કિમીયાની ઈજ્જત છે.” વગેરે વગેરે ગાઈ એની કાર્નીમા વધારો ફર્યો. અલગગણનું અપૂર્વ આદર સન્માન કપુડું!!

પુઢા અસરામની ખુશાલીની તો વાતજ ન પડે! તેને પાછી ખાનરી યઈ ગઈ કે મારી પાછળ પણ મારી રિયાસત. મારા જેવા જ્યાં મરદાનાજ હાથમાં રહેશે. પોતાનો પ્રેમ જાહેર કરવા તેણે ભયાં દરબારમાં અલગગણની પીઠ ચાળડી સાબારી આપી અને મદિરાનો ગ્લમ અલગગણ સામે ધરી બોલ્યો. “બેટાન મારા તોવા-પકે! ખુદાને ખાતર; તારે માટે. તારી બિજળી કીર્તિ કાળે... આટલું કહી તેણે મદિરાથી ભરેલો ગ્લમ પોતાના પેટમાં પધરાવ્યો. મિજલસમાં પધારેલા ઔશિયાઓ અને સાંઈ ફકીરો સિવા-ચતા બહાદુરોને બળવીશાએ અને પ્રાનજનોએ પણ એક એક ગ્લમ મદિરા ચડાવ્યો!

‘બહાએ એક માથે ખુદાઈ સામે અલગગણ માટે બંદગી કરી. ખાન બોલ્યો: “અલ્લાહ

તુંઆલા મહાન છે, મોટા રહેમદિલ છે તેણે મારા બુદ્ધાપમાં નથી બુદ્ધાની, -તાંત્રીને અપૂર મર્મનથી ભરી દીધી છે. મને ખુદાએ પોતાના બોગમાં લઇ લીધો છે, હું જ્યારે મરીશ, કબરમાં દફનાઈશ ત્યારે મારા આ પત્થર જેવા, પોશાદ જેવાં કંનેજને કોડા કાનરશે. પણ બેટા, તેની મને જરાય ફિકર નથી.” હું તને મરી જાઉં છું એટલે હું જીવંતોજ છું. કોમી જખાન એમ કહેવા ઉપરશે કે હું મરી પરવશો છું! ગાંડું ખુશ નસીખ છે, પરવરીયાર! કે મેં આલો દીકરો મેળવ્યો છે. બેટો, તારા બાવડામાં તાકાન છે, તારા કંનેજમાં ભેદા છે, દિમન અને મદાનગી છે. ખુદા તને આખાદ રાખે. હું તારા પર ખુશ છું—ખૂબ ખૂશ છું, તને ભેઈ માંડે દેવું ગર્વથી ગજગજ ફૂલે છે. બોલ, બેટા! શું ભેઈએ છે? બોલ, જે માગે તે વગર આપાકાનીએ આપવા તૈયાર છું.”

તોસાપક અલગગણ આગળ આગ્યો તેની આખોમાં એક વિચિત્ર પ્રકારની રોશની ઝળી રહી હતી. તે બોલ્યો “શહેનશાહ અખ્યાનન! મને... પેલી... કોઝેક દાસી આપી દો!”

ખાને સાંભળ્યું. સાંભળતાંની સાથે થીજ ગયો. આખા શરીર પર વિજળી ફરી ગઈ. માથું ભગવા હાથુ, આડ! પણ નહિ. તેણે ફાટની છાતી પર જોરથી એક હાથ દાખી કહ્યું: “લઈ લે!...” આગળ વધુ શબ્દો બોલવા જતો હતો પણ મોં ઉધડ્યું નહિ! જખાન સીવાઈ ગઈ

અલગગણના ચહેરા પર તેજનાં-કાન્તિનાં પૂર ચઢ્યાં. ઝીંધની જેમ આંખો નાચવા લાગી. બાદશાહની શેરવાનીનો છંડો સુખતો બોલ્યો: “અખ્યા! હું જાણું છું કે તમે મને શું આપી રહ્યા છો. હું તમારો ઔશિયાજો છું આનો બદલો આપવા હું કદા સૂચીશ નહિ. તમારે ખાતર અનેક વખત મરતાં પણ નહિ અચકાડો!”

“નહિ, નહિ! મને કાંઈ જોઈતું નથી હું ખુશ રહે!” આટલું બોલનાં સંદેહ વાળાથી દંઠા

એકું, સદાય જીવું રહેનાર પુણ્યું : મસ્તક નીચું ઢળી ગયું!

મિત્રસંપત્તિમાં બાપ દીકરા સાથે જીતાવખાતા તરફ આંધ્યા. બંનેએ મૌન ધારણ કર્યું હતું. બંને ગંભીર ચિંતાર કરી રહ્યાં હતાં. બંનેના જાવ જુદાં હતાં. વિચારો ભિન્ન ભિન્ન હતા. બંનેના મનોભાવમાં આકાશ પાતાળનું અંતર હતું.

આકાશમાં ચંદ્ર ન હતો. તારા પણ ન હતા. ધનધેર અધકારથી આકાશ છવાઈ ગયું હતું. વાંદળોએ પોતાનું સાથે યૌવન આકાશ પર પાયરી દીધું હતું. સામેજ કિન્નરો દરવાજો હતો.

ખાન-ધ્વિ-અસરાખ બોલ્યો : “મારા જીવનનું ઝરણું દિન પર દિન સૂકવું જાય છે. કમેળના યજ્ઞકર ધીમા પડતા જાય છે. હવે મારામાં પહેલાં જેટલી તાકાત રહી નથી. ધીરેધીરે તાકાત ઠરતી ને વળતી જાય છે. એક, કેવળ એક જ દાસી, માત્ર એકેક દાસી ! આઠ ! એજ મારા પ્રાણ દીવડનું દીવેલ છે. એજ મારું તેજ છે. એજ મારી તૂટી પૂટી જીવન નાવડીની નાવિક છે. તેના આધારે તેના પ્રેમ બગ પર હું ટકી રહ્યો છું સંસારમાં જે કંઈ કરી રહ્યો છું તે બધું તેના આધારેજ કરી રહ્યો છું. તેના મીઠા મુંદર બે બોલથી મારો તમામ યાક ઉતરી જાય છે. તેનાથી મને કાયમ જીવાની સાંપડે છે. કહે, તોલાયક ! કહે, આમ કરી તું શું મેળવવાનો છે ? બેટા, મારી પાસેથી તું એને નહર ચૂંટવી લઈશ ? તને ગમે તેવી બીજી સો, બપો આરે, પાંચસો દાસીઓ ઉપાડી લે. પણ તું એને રહેવા દે ! દયા કર બેટા ! દયા કર !”

તોલાયક અલગલાએ એક લાંબો હાંકા શ્વાસ લીધો. બોલવા પ્રયત્ન કરતો હતો પણ જખાન ખુલ્લી ન હતી. મન ધ્રુજતું હતું. શરીર કંપનું

હતું. કંઈ ચૂંચળાતો હતો.

“આમ-જો, હું હવે ચાર દિવસનો મહેમાન છું. થોડા દિવસમાં મરી પરવારીશ. માટીમાં મળી જઈશ. તે-કેએક દાસી મારા જીવનની એક માત્ર હેઠલી આશા છે. રહી સહી અભિલાષા છે અને તે મારા પર પ્યાર કરે છે. તું એને મારી પાસેથી ચૂંટવી લઈશ તો પછી મારા પર પ્યાર કરનારું છે કાણ ? મારો-પુણ્યનો જાવ કાણ પૂછે ? કાઈ વળી સામું જોશે પણ નહિ. તને કાય જોડું છું અલગલા ! બેટા, આ ગરીબ પુણ્યું માની જા !”

અલગલા મૌનજ રહ્યો !

“વાત તો કર, તું ખરેખર તેની સાથે પ્રેમ કરી રહ્યો છે ? એજ જીવનમાંથી પ્રેરણા મેળવી રહ્યો છે ? બેટા, તોલાયક ! હું કઈ રીતે જીવી શકીશ ? કોને સદારે જીવન ગુજારીશ ? તોલાયક, એક સ્ત્રીને માથે બાપ-દીકરા ન હોય ? આપણે બંને માણસ છીએ, ટોર નથી ! આમાં ખાનદાની નથી. માણસાર્થ નથી. હું તને વિનવું છું, તને આજીજી કરું છું. આ વાત મૂકી દે, બાઈ ! મનમાંથી કાઢી નાખ, બેટા !”

“અપ્પા ! હું એના પર વર્ષોથી પ્યાર કરું છું.”

“હા મને ખબર છે. અને હું એ સારી પેઠે જાણું છું કે એ તને જરાય આંતની નથી !”

બંને કૂંદાની માફક જોભા હતા.

અલગલાના કમેળમાંથી કારંમી કંડી આઠ નીકળી. તેણે ઉપર નજર કરી. પછી બાજબા લાંબો : “આજ ખબર પેંડી મહીએ જે કહ્યું હતું એજ આખર સત્ય નીકળ્યું. રમણીનું રૂપ-સાંદર્ભ માણસનું સત્યાનંદન કારં છે. માણસની માણસાર્થ બૃહાવે છે. સ્ત્રી રૂપાળી હોય, સૌંદર્યવાન હોય તો અનેક માણસો તેના તરફ મૂંઝા મૂંઝાં પડાડાયા કરે છે. અને જો કદરૂપી, જેડેળ, હોય તો તેના તરફ કાંઈ નજર પણ

નાખતું નથી. અરે, તેનો ધણીજ ખીજના વાગ્ય પર બગી બગીને ખાક ચઈ જાય છે. હરેક પ્રકારે નારા પુરોતોજ ચાય છે. સારી વાત છે.....!"

ખાન બોલ્યો : "બેટા આ તું શું બોલે છે? દિવનું દરદ મટી શકતું નથી. દિવના દરદનો ઉપાય શુદ્ધિ નથી."

"અબ્બા! આપણે એક બીજા પર રહેમ દિલી રાખવી જોઈએ."

શુદ્ધો કહેણ નજરે આસમાન જોઈ રહ્યો.

"એને ખતમ કરી નાખીએ!" તોલાયક બોલ્યો.

ખાનની ગરદન ફરી પાછીનીચી પડી તેથોડી વાર વિચાર કરી બોલ્યો : "તને મારા કરતાં તેનો અને તારોજ ખ્યાલ વધારે લાગે છે."

"હા! અને તમને પણ!"

વળી બંને જાણી માફક ઉભા થઈ રવાા.

"હા, મને પણ..." જરા થ'બી ખાને દુઃખલાયકા અવાજે કહ્યું. "અરે, અમે શું એને છવની મારી નાખીશું? અગે! અગે! હું? આહ! નહિ, નહિ. હું એને કોઈ દિવસ કોઈના હાથમાં સોંપી ન જ શકું. સપને પણ નહિ... તોલાયક!"

"અબ્બાજન! તો મારાથી એ સડન ચઈ શકે તેમ નથી. જોઈએ તો મારા દુકડે દુકડા કરી નાખો. અથવા મને સોંપી દો."

ખાન સાંભળીજ રહ્યો.

"કીક ચાલો એને સમુદ્રમાં ફેંકી દઈએ"

"ચાલો એને સમુદ્રમાં ફેંકી દઈએ." તોલાયકના અવાજના પ્રતિજ્ઞની માફક ખાને પણ એજ શબ્દો ઉચાર્યા.

બંને દાસીનાં શયનગૃહમાં દાખલ થયા. દાસી સુખની નોંદરમાં સ્તી હતી. ઘણી વાર સુધી ઉભા ઉભા બાપ દીકરા તેના સુખ સામું જોઈજ રહ્યા. ખાનની આંખમાંથી આંસુ વહી રહ્યાં હતાં.

દાંત કચકચાવી પોતાની બ્યાકુળતા અને ક્ષોભ દખાવતા તે મથી રહ્યો હતો. શુદ્ધાના આંસુનું એક ટીપું તેના માલ પર પડતાં તે ગભરાઈને સફળા બગી ઉડી. તેનું સુખ પ્રવાનની માફક તાવું ને મુલાખી હતું. તોલાયક એક બાણુ બીંધે હતો. ખાનની તરફ મોં ફેરવી બોલી : "આવો..."

"બેક, ચાલ તારે અમારી સાથે આવવાનું છે."

શુદ્ધાએ ખૂબ ધીમા અવાજે કહ્યું.

"હા, ઝટઝટ!" અલગલાએ પણ કહ્યું.

તેણે જાનેતા સુખપર ઉડી નજર કરી જોઈ લીધું. શુદ્ધાની આંખમાં વેદના હતી. દીકરાના સુખપર કાળી નિરાશા ને પશુતા હતી. વાત બાણુતાં વાર ન લાગી. તે બોલી : "ચાલો, આવું છું. તૈયાર છું. ન તમારી, ન આની, એમ નક્કી કરીને આવ્યા છો ને? ચાલો, આવું છું!"

સુખચાપ ત્રણે સમુદ્ર તરફ ચાલ્યાં.

શુક્રમાર હતી એટલે થોડુંક આંત્રીને તે યાત્રી ગઈ. પણ તે પોતાની સ્થિતિ પ્રગટ કરવા ઇચ્છતી ન હતી. સુખચાપ ચાલતી હતી.

પણ તોલાયકથી રહી શકાયું નહિ. તે બોલી ઉઠ્યો : "રૂ લાગે છે?"

તેની આંખોમાં આગ સળગી ઉડી. ખૂનથો કચકચતી બંને કિકિયોએ મૂંગી જળાનમાં બંધી હરીકત-તમામ મનોબાવ જણાવી દીધા.

"આવ, મારી પાસે આવ. હું ઉંચકી લઉં!" આવડું બોલી અલગલાએ પોતાની બંને ખુન્નચો પહેાળી કરી.

પરંતુ અલગલાના શબ્દો પર તેણે જરાય ખ્યાન ન આપ્યું. દોડીને શુદ્ધા ખાનના મળામાં હાથ નાખી વળગી પડી. શુદ્ધાશુદ્ધને ઉઠાવે તેમ ખાને એને ઉઠાવી પોતાના ખસાપર બેસાડી દીધી.

સામેજ સમુદ્ર હતો. તોલાયકે પાછળથી ખૂમ પાડી : "અબ્બા! ઉભા રહો! મને આગળ ચાલી જવા દો. કદાચ કોઈમાં અંધ-પાગલ બની જવાય, અને તમારી પર હાથ પડી જાય!"

“ઠીક, યા આગળ. ખુદ તારી ઉમેદ પૂરી કરે. હું તને ક્ષમા કરું છું, બેટા, પ્રેમ કેવો હોય છે, નિરાશા કાને કહે છે એ બધું હું બાળું છું સારી પેઠે બાળું છું: આગળ આવી જા!”

નીચે દૂર દૂર સુધી, જ્યાં સુધી માનવ દ્રષ્ટિ પહોંચવા અસંભવ હતી ત્યાં સુધી અને એથીએ દૂર અનંત-અસીમ મહાસાગર દિલોળા દઈ રહ્યો હતો.

“ઠીક, આનો!” પુત્રો રૂંધાતે અવાજે બોલ્યો. સુંદરતાની સહ્યવ મૂર્તિએ સામે નજર નાખી, મહાસાગરના અદ્ભુત ગીતને ઝીલી લેવા. કાન ધ્યાન થોડી તાર પછી બોલી: “તમારે દાથેજ મને ફેરો દો!”

અલગલાના મુખમાંથી એક કરચું. ચીસ નીકળી પડી. પથ્થુ ખાતે વજ્ર જેવું હેયું કરી, કોર બની ઉપર આસમાન સામે જોઈ, આંખો

પેશાબનાં ભયંકર દર્દોનો

સંપૂર્ણ રક્તેહમંદ ઇલાજ

ગોનો-કિલર

[૧૯૨૨]

બેધડક આજેજ અજમાવો

અમે તે કારણથી લાગુ થયેલ તુરતનો અથવા જીનામ, જીનો પ્રમેહ (પરમીઓ) સ્વપ્નામાં તથા પેશાબમાં જતી ધાતુ, તથા રસી (પર) ચતી સખ્ત બળતરા, ટીપું ટીપું તથા અટકાને થતો પેશાબ, મુત્રાશયમાં આવેલો સોજો તથા ચયલો જખમ તથા સ્ત્રીઓનાં પ્રદરના ભયંકર રોગો વગેરે પેશાબને લગતાં તમામ દરોગો જડમુળથી નાશ કરી બગેલી ધાતુને સુધારી સ્વચ્છ અને થક કરે છે.

પચાસ પાંચ ગોળીની બાટલીની કીંમત રૂ. ૩)

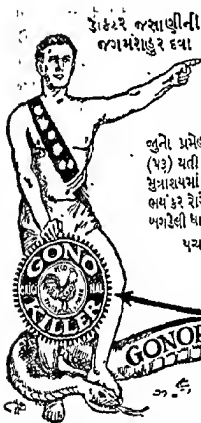
વી. પી. ખર્ચ આઈ આના જુદું.

* ચેતવણી *

ખરીદતાં પહેલાં
દવાનું નામ

: ગોનો કિલર :

અને ફેક્ટાઇપ સીલ-
બંધ પાકેડ તપાસીને
લેજો.

રોગીસ્ટ : સી. એન. પ્રધર્સ, લીમડાચોક, મુરત.

એકલા બનાવનાર ડૉ. ડી. એન. જસાણી,

વીહલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ, નંબર ૪

બધાં કરી સમુદ્રમાં ફેંકી દીધી !

સમુદ્રમાં હાલેરીઓ ઉઠી અને એક જીવતા જીવને-હું દરતાનો સંજીવન મૂકીને પોતાનો સાથે દર સદર ખેંચી ગઈ. ખાન કોન ધરીને સોલિંગ જમાવેલો સંભવ છે કે કોઈ અંધારું ન જ આપ્યો. તેણે નીચી નજર કરી. સમુદ્રનો પાણી હમી રવાના હતાં. તોલાયકું હાથે વડે મોટું દેખી મૂંઝાની માફક ઉભો હતો.

સમયનીતર લાગ્યો. આકાશમાંથી વાદળો વીજરાવા લાગ્યા અને ચારે તરફથી ઠંડો મીઠો પવન વાંચી લાગ્યો.

“અપ્પા! આજે હવે થોડી વાર ઉભો રહે!” બુદ્ધાએ ખૂબ હળવા અવાજે ઉત્તર દીધો. નીચે કે પાણીમાંથી કંઈ સાંભળી રહ્યો ના હોય.

“અપ્પા! આજે જરા હળુ થોડી વાર ઉભો રહે” તોલાયકું ધણી વખત. કહ્યું પછી ખાન બેઠો હતો. પાણી ખસ્યો જ ત્યારે બેઠો હતો તે જગ્યા પર ફોળી પડ્યો. બધાં થોડી પળે પહેલાં પ્રયત્ન કરીને અંત આવે છે. આખરે ખાન ઉભો થયો.

ખાન-દીકરો ખંને પ્રેર તંત્ર રવાના થયા. “પણ હું શા માટે ક્રિતે અપ્પાતર કઈ આશાએલેવી નહીં રહ્યો છું, તોલાયકું?” બે ચાર કલાક હરી/બુદ્ધો બોલ્યો: મારું કંઈ હતું તે તો અંતે મોહસાગરમાં મળી ગયું. હવે હું ક્યાં, કોની પાસે નહીં કોના મોટે નહીં મોટી પથ કોણે આહવા ૨ ખગોર છે. જેને કોઈ પ્યાર કરનાર નથી. અંતઃકરણથી આહવાર નથી. તેને જીવવાથી એ શે શયલે? હું!”

“તમારી પાસે અગાધ નાણું છે. અપ્પર સંપત્તિ છે. યશ છે. સન્માન છે. કીર્તિ, પૈસા

ને પ્રતિભા છે, અપ્પા.”

બુદ્ધોની આંખમાં પાણી ભરાયું. તેને કંઈ ફારા લાગ્યો. મન અકળાવું લાગ્યું. તે હતાશ તે કરેણે સ્વરે બોલ્યો: “એમાં શું દુઃખ પડે? બેઠા, હાલની આગળે પ્રેમની તુલનામાં એની કંઈ વિસાત નથી.” આડું જેના મોટે મોટા આટલી દોહત-સંપત્તિ એકઠી કરી હતી. હવે ન્યારે એને નથી. તો પછી એ સંપત્તિને દોહતને શું કરે? મારે મન એની કશીય કિંમત નથી રહી. મારા માટે સંપત્તિ, પૈસા, કીર્તિ,

યશ, સન્માનને પ્રતિભા-અંધારું નિરંધક નહોતો છે.”

“અપ્પા! એ ગઈ તો ખેર. હવે ધણી છે. એથીયે વધુ રૂપવાન શુભવાન ધણીય મળી રહેશે.”

નહિ, બેઠા. એ વાત ન કરતો. તારા સાંજે સાંભળી મોરાં. રોમરોમ જગ્યા છે. હવે આ અંતર કાઢને આપી શકાય તેમ નથી. સપને પણ નહિ. મને તું એક વારે એનીજ સુરત બતાવી આપી. આડું તલપરે એની કાન્તિ બતાવી આપી અને આ આપુધે સોંપોટ, ધન, દોહત, પૈસા, કીર્તિ, યશ સન્માન, ધણ લે. એથીયે આપ એને. એને... એ...ને

...એડા! એક વાર એ...ને... મુદા તારે લડું કરે, તોલાયકું અપ્પાદ તને આપાદ રાખે. હરદમેશ હરકામમાં તને મદદ કરે. ખસ, નહીં છું. બેઠા. મને માફ કરે. વિદાય લઉં છું.” બુદ્ધાએ સમુદ્ર બાજી દોડ મૂકી.

“અપ્પા! અપ્પા!” નહિ, નહિ. મને એ બોલાવી રહી છે. બે, મને એ સાફ કરી રહી છે. જવાદ, જવાદ!”

“આડું અપ્પાદ! મુદા!” “એ બાપુ નહીં છે!” અસમજા અગાધ હંડા જનનિધિમાં ફરી પડ્યો.

અસરોબ ફાટી આંખે નિતોગ રહ્યો.

મહંમ “ફાની” વીરમગામી માટેની શોક સભાઓ.

“જીવતાં જીવ્યો નહિ અને મર્યાં પછી પિછાણ્યો ?” અથવા “મોઢ બેસના મોટાડોળા !” જ્યો લોકોકિતઓને ખરી ટેરવ્યાં આપણા મુસ્લિમ બંધુઓ જાણ્યા છે. ખંચર ! ગુજરી ગયા પછીએ કદર કરવા જેટલી હવે મુસલમાનોએ લાગણી પ્રાપ્ત કરી એ પશુ ઉત્તરેણ લાવેની નિશાની છે. ભાષ ‘ફાની’ના ભરપુરાનિમાં થએલા અકાળ અવસાનથી ગુજરાતની સાહિત્ય પ્રેમીઓનાં હૈયાં દાઝ્યાં છે અને એ દાઝ્યાં હૈયાંની ધરાણ કાલવવા ટેરેર શોક સભાઓ ભરવામાં આવી છે. જે જે સ્થળેથી તે સભાઓલા હેવાલ પ્રગટ થયા માટે અમારી ઉપર આવ્યાં છે. તેમાંથી ફક્ત કારવોજ અને રજુ કરીએ છીએ. —તંત્રી.

કરાવ. “આ સભા ગુજરાતના એક જાણીતા ગઝલકાર બાઇ ‘ફાની’ ઉદે અલીમીયાં નયુમીયાં મલીકના તરફ વયે થએલા અકાળ અવસાન માટે પોતાની હાર્દિક શોક-સહાનુભૂતિ પ્રગટ કરે છે. મહંમ ગુજરાતની કવિ સંમેલન પ્રવૃત્તિ આરંભાઈ તે પહેલાંથી ગઝલ-વિકાસમાં પોતાનો ફાળો આપતા આવ્યા હતા અને બીજી રીતે પણ સાહિત્ય સેવા કરતા આવ્યા હતા. આ સભા મહંમની એ સેવાઓની કદરની લાગણી સાથે નોંધ લે છે અને ‘મહંમના આત્માની’ શાંતિને માટે દુઆ ગુજરે છે તેમજ તેમનાં કુટુંબીઓનાં દુઃખમાં સહાનુભૂતિપૂર્વક ભાગ લે છે.”

વીરમગામમાં ‘ફાની’ દીનની ઉજવણી નિમિત્તે મ્યુનિ. હોલમાં ભરાયેલી શોક સભાનો આ દરવે છે.

કરાવ. “શહેર. જાવનગરના મુસલમાનો અને મુસ્લિમ ગઝલકારોની આ સભા ગુજરાતના જાણીતા ગઝલકાર જન્માર્પક ‘ફાની’ના અજાણે થએલા અનિતકાલ અંગે શોક પ્રદર્શિત કરે છે. મહંમ મુસ્લિમ ગુજરાતની મુગાપરા પ્રવૃત્તિ આરંભાઈ તે પહેલાંથી ગઝલ વિકાસમાં પોતાનો ફાળો આપતા આવ્યા હતા અને બીજી રીતે પણ મુસ્લિમ સાહિત્યની સેવા કરતા રહ્યા હતા. આ સભા મહંમની એ સેવાઓ તરફ કદરની લાગણી સાથે જુએ છે, અને એમના આત્માની શાંતિ માટે દુઆ ગુજરે છે. તેમજ તેમનાં કુટુંબીઓનાં દુઃખમાં દિલસોજી પૂર્વક ભાગ લે છે.”

જાવનગરમાં ‘ફાની’ના અવસાનનો શોક પ્રદર્શિત કરવા મળેલી સભાનો દરવે.

કરાવ. “શહેરના કવિઓ, લેખકો અને સાહિત્ય રસિકોની આ સભા જાણીતા લેખક તથા કવિ બાઇ ‘ફાની’ વીરમગામીના અકાળ અવસાન બદલ ખેદ પ્રદર્શિત કરે છે, અને દુઆ કરે છે કે ખુદા બાઇ ‘ફાની’ને જન્નતુલ ફિરદોસ અતા કરે અને તેમના કુટુંબીજનોને સજે જમીલ અતા કરે ! આમીન ! વિશેષમાં આ સભા માને છે કે બાઈ ‘ફાની’ના અવસાનથી ગુજરાતને ‘પહેલી ખોટ’ અને ‘તેમાંએ ખાસ મુસ્લિમ ગુજરાતની સાહિત્ય આગમને પુરાની મુરોજા છે. ગુજરાતે જીવતાં તે પોતાના એ સાહિત્યકારને ન પિછાણ્યો પણ ગુજરી જવા પછીએ તેની યોગ્ય કદર કરશે એની ગુજરાતના સાહિત્ય પ્રેમીઓથી આ સભા આશા રાખે છે.”

શહેરમાં મહંમ ‘ફાની’ના અવસાનનો શોક દર્શાવવા મળેલી સાહિત્ય પ્રેમીઓની સભાનો આ દરવે છે.

એક વ્યક્તિગત સૂચન. “ફાનીનો રમાઈગ્રંથ બહાર પાડ્યા માટે આપણે કંઈક કરીએ તે જ ખરી લાગણી વ્યક્તિત કરી કહેવાય.” એમ જાવનગરથી બાઈ ક. સિમબેગ પૂનભેગ ગુજરાતના મુસ્લિમ સાહિત્યકારોને પ્રયત્ન છે.

જરોક સંરખાવી જુઓ ૧૧

હિંદીઓની કમર કેમ વાંધી વળી ગઈ છે તેની સાથે કેમ દહાર નથી અને છાતીના પાટીઓ કેમ ખેંચી ગએલાં લાગે છે? અંગ્રેજોને છાતી કાઢીને કમર દહાર રાખીને ધરણીને ધુમનતા આપે છે, કે જેથી ધરતીમાં તેની સાથે ગરમી નામ છે તેનું શું કારણ છે તે નીચેના આંકડા વાંચવાથી સરળ મશે. કરાંચીના નાણીયા આંકડાશાસ્ત્રી, કુશરથી ધરમશી મંપટના એક લેખ ઉપરથી ઉપુત્ત.

સંપાદક.

વાંચો થોડાક ખોલતા આંકડા.

૧. ખિટનમાં ૬૦૦ ટકા આંગ્રેજો અને ૬૭ ટકા પ્રમુખો બજોલા છે, હિંદમાં ૨ ટકા સ્ત્રીઓ અને ૧૨ ટકા પ્રમુખો બજોલા છે.

૨. હિંદમાં પ્રત્યેક મનુષ્યની સરેરાશ વાર્ષિક આવક ૫૦ રૂપિયા છે, ખિટનમાં દરેક મનુષ્યની વાર્ષિક સરેરાશ આવક ૧૨૦૦ રૂપિયા છે.

૩. હિંદમાં લોકોનું સરેરાશ આયુષ્ય ૨૩ વર્ષ છે અને ખિટનમાં ૫૬ વર્ષ છે.

૪. હિંદમાં બાળ મરણનું પ્રમાણ હજારેઆરસોનું છે, ખિટનમાં ૧૨૫ની અંદર છે. (આનું કારણ સ્વાસ્થ્યરક્ષાના પ્રયોગો છે.)

૫. ખિટનના આધિપત્ય નીચે જગતના ૬ ભાગની જમીન છે, હિંદના આધિપત્ય નીચે તેનો પોતાનો મુલક ૫૯ નથી.

૬. હિંદમાં ૮૦ ટકા પ્રજા ગામગામમાં વસી ખેતી ઉપર નમે છે, ખિટનમાં ૬૭ ટકા પ્રજા શહેરના ઉલોગો ઉપર નમે છે. ખેતી ઉપર માત્ર ૧૧ ટકાજ નમે છે.

૭. હિંદમાં કારખાનાંઓની સંખ્યા ૧૩ હજારની છે, ખિટનમાં ૧૧ લાખ ઉપર છે.

૮. હિંદમાં હિંદી વડાજીવનની પોતાની માલીકીની ૨૫ સ્ટીમરો છે. ખિટનમાં ખિટની માલીકીની ૩૦ હજાર સ્ટીમરો છે.

૯. ખિટનના ૩ અગ્રજ પાઉન્ડ પરદેશમાં ખાજોલ રહેલે અને કારખાનાંઓમાં રોકાઈ તેમની મોટી પેદાશ મેળવે છે, હિંદનું પરદેશમાં રોકાણ શૂન્યરૂપ છે.

૧૦. ખિટન પાસે વિમાનનો અને સાગરનો મોટો હાથપક હાથો છે, હિંદમાં એ નામે મોટું મીડું છે.

૧૧. ખિટનની ખરાબ જમીનમાંથી વૈજ્ઞાનિક સાધનોથી દર એકરે ૨૦ હંદ્રવેટ અનાજ પેદા થાય છે, હિંદમાં સારી જમીનમાંથી પણ માંડ માંડ ૮ હંદ્રવેટ અનાજ મળે છે.

૧૨. માત્ર બે લાખ અંગ્રેજો પરદેશમાં જઈ હિંદ જેવા મોટા દેશ અને જગતમાંના એના સામાન્યતા બીજા દેશો ઉપર હાથ રાખે છે. આપણે ગ્રાંનીસ કરોડની પ્રજા પણ કંઈક કરી શકતા નથી.

૧૩. ખિટનમાં દર વર્ષે ૨૧ કરોડ ટન કાચસો ખોદાય છે, હિંદમાં માત્ર ૨ કરોડ ટનજ ખોદાય છે.

અતિ પ્રિયતા અને પ્રેમથી વસ્તુ છે. જેનો ઉપયોગ હંમેશાં લેખે તેમ મુગંધી માટે કરવામાં આવે છે. જુદા જુદા દેશોમાં જુદા જુદા નામે જાણાય છે અરબીમાં મિસ્ક, હિન્દીમાં કસ્તૂરી કાર્મસીમાં મુસ્ક, અંગ્રેજીમાં મુસ્ક, અને ચીનની ભાષામાં રી સાંગ કહે છે.

કુદરતે કસ્તૂરી મૃગની નાકની લગાર પાછલા ભાગ અને ઈંદ્રિની લગાર આગળ કસ્તૂરીનું સ્થાન બનાવ્યું છે. જે નાકે કહેવાય છે. એ નાકની પાસે અંદરના કિસ્સામાં એક એવી માંસ ગ્રંથી છે કે જેમાંથી રુત્તજાત નાકમાં ટપટી ન્હાની ન્હાની ગોળિયો રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, આ રુત્તજાતને ઈંદ્રિ સાથે ખાસ સંબંધ રહે છે, કારણ કે જે સમયે કસ્તૂરી મૃગની માદા ગર્ભિત થાય છે તે વખતે આ રુત્તજાત (તરાવટ) ધણીજ અસરકારક અને લાજવાય હોય છે.

કસ્તૂરી મૃગ વધુ ભાગે ઉત્તર એશીયા તેમજ ખાસ કરી હિમાલય, તીબેટ, નેપાલ, ઉત્તર ચીન, રશિયા, કાશ્મીર વગેરેમાં મળી આવે છે. કસ્તૂરી-મૃગ ધણુંજ એકલસડું અને પર્વતોની ટ્રાવેલી ઉપર રહેનાર હોય છે, ઉંચામાં ઉંચા પર્વતોની ટોચો કે જે બગેરો રક્ષણ હોય તે તેનું સ્થાન હોય છે. એ ધણુંજ વડવા (જંગલો) જાનવર છે. જેને છત્ર પકડવું જારે આક્રમકો સામનો કરવા સમર્થ છે! તેની લંબાઈ વધુમાં વધુ ત્રણ ફીટની હોય છે, તેનો ચંદ્રેશ વડ અને કંઈક ભાગ હરણને મળતા છે. તેનો રંગ મોસ-મોની સાથે બદલાતો રહે છે. કદી બૂરો, કદી કાળો, ઈત્યાદિ. હરણોની જેમ એને શંકિય થતાં નથી.

કસ્તૂરી-મૃગની નાક અને ઈંદ્રિની વચ્ચે એક થેલી લગાર લંબગોળ થાય છે, તેનો વધુ ભાગ પેટની અંદર હોય છે. જે આસરે જે ઈંચ લાંબી, દોઢ ઈંચ પહોળી અને સવા ઈંચ ઉંચ હોય છે તેની વચ્ચે એક અતિ ન્હાનું છિદ્ર હોય છે, જેમાંથી રહીને રુત્તજાત થેલીમાં ભરી થાય છે, એ થેલી નાકે Musk Pod કહેવાય છે.

કસ્તૂરી-મૃગનો શિકાર સાધારણ હરણોની જેમ સહેલો નથી પણ અતિ કઠિન છે. શિકારી કુતરાઓ પણ આજિઝ ધર્ષ જાય છે, કારણ કે એ મૃગ એટલી બધી ઝડપે દોડે છે કે એની ઝડપે દોડનાર પ્રાણી દુન્યામાં ભાગ્યેજ કાઢી જીવતું હશે, થોડીક મિનિટમાં તો ચારસો પાનગો ફીટની ઉંચાઈએ ચડી જાય છે. શિકારીઓ એનો શિકાર એવી રીતે કરે છે કે એના દોડવાના માર્ગમાં ઉંચા ખાડાઓ ખોદી તેની ઉપર કચરો ઈત્યાદિ ફાટી રાખે છે. જ્યારે મૃગ તેમાં ફસી જાય છે ત્યારે સંભાળ પુરક ઉતરવાના સાધનો પરે સારી રીતે તપાસ કરીને ઉતરવું પડે છે, અને ઉતરનાંજ મૃગને મારી નાખી નાક કાપી લેવા પડે છે.

ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ કસ્તૂરી-મૃગ ધણું દેશોમાં થાય છે તેથી કસ્તૂરી પણ બિનન લિંગ જાતની આવે છે. કારણ કે દરેક દેશના મૃગ જંતુ રીતે જુદાજુદા રંગ ધારણ હોય છે તેથીજ રીતે કસ્તૂરી પણ જુદીજુદી ક્ષેત્રોની થાય છે. જેમાં ચાર જાનની કસ્તૂરી પ્રિખ્યાન છે. (૧) મુસ્કે ખુતન (૨) મુસ્કે નેપાલ (૩) મુસ્કે કાશ્મીરી (૪) મુસ્કે સાઈબીરિયા : તેમજ સર્વથી શ્રેષ્ઠ મુસ્કે ખુતન અને સર્વથી વનદ સાઈબીરિયાનું હોય છે.

કસ્તૂરીનો રંગ કાળો લાલાશ પડેલો હોય છે. કાઈ વખતે ભૂરા રંગના દાણાઓ મેળા આવે છે. એક નાકામાંથી દોઢથી બે તોલા સુધી નીકળે છે. કેટલાક મોટા નાકાઓમાંથી એથીયે વિશેષ નીકળે છે, જેમાં કેટલોક ભાગ જુદી અને કેટલોક ભાગ દાણા હોય છે, એ દાણાઓને એના વેપારીઓ છુકરહુ કહે છે એ ઉપરાંત નાકામાંથી પાતળી ખાસના ન્હાના ન્હાના કટકા પણ નીકળે છે, જેને વેપારીઓ મદન કહે છે. મદનને કસ્તૂરીમાંથી કાઢી નાખવી પડે છે.

કસ્તૂરીના ઇતિહાસ માટે સર્વ રીતે યત્નાયલી યાત છે કે એનાઓને સર્વથી પહેલાં એની જાણ થઈ હતી, તેમ સંભવિત છે કે માત્ર સુમધી માટે એનો ઉપયોગ થયું વરસોથી થતો હોય. પણ દવાના કામમાં એની તેડકાક તેમ એના ગુણદોષની જાણ અને એનો ઉપયોગ સર્વથી પહેલાં અરબોએ કર્યો હતો આજના પુસ્તકો ઉપરથી તો સ્પષ્ટ સમગ્રય છે કે દવા દારૂનાં દુન્યામાં કસ્તૂરીની વિખ્યાની અરબોનીજ શોધખોળનું પરિણામ છે. યુરોપમાં પણ એને અરબોએજ પ્રથમ મોઢકી હતી અને સર્વથી પ્રથમ ઓસના રામને ત્યાં યુસ્તાન ગાઢી સલાહુડીન એ મિત્રતાના તોલકા લેખે સન ૮૮૫ ઇસ્તીમાં મોઢકી હતી.

અરબ દરમીએ એના ગુણો અતિ હેરાત પમાડે એવા વર્ણવે છે. કસ્તૂરી ગરમ, ખુસ્ક છે, સખત મત્તાદોને નરમ કરી કાઢતાર, મંદ પડેલી શારીરિક ગરમીને પ્રમાણસર લાવતાર, તમાગ પ્રદિઓ અને શક્તિઓને પ્રબળ બનાવી પ્રદુષિત કરનાર, માંમે ખુલિયા, આંકડી, અર્ધાંજવાયુ, ધ્રુવરો, સ્મરણ શક્તિની મંદતા, ઈત્યાદિને આશ્ચર્ય પમાડે એવા લાભો પહોંચાડે છે, આંખોને પણ ધોળો લાસ પહોંચાડે છે, આંખોમાંથી પાણીનું નીકળ્યા કરવું, કે ઝાંખ, ને નષ્ટ કરી આંખોના પડોને પણ શક્તિ અર્પે છે. તેમાં ખાસ કરી

મોઢકી માટે તો ઇકસીર સંભાત છે. ખાસ વધો વય અને દંઝ સ્વભાવના માણસો માટે તે આશીર્વાદ રૂપ છે.

કસ્તૂરી અતિ કીમતી દવા હોવાના કારણે એમાં તરેહવાર ચીંજોની મિલાવટ કરવામાં આવે છે, શુદ્ધ કસ્તૂરીને પિછાનની ખાસ એના એસ પર્ટીનું કામ છે. શિકારના સમયથી લઈને છેલ્લે ઉપયોગ કરનારના લાય સુધીમાં દરેક જગ્યાએ એમાં મિલાવટનો સંદેહ થઈ શકે છે. કેટલાક શિકારીઓ તો શિકાર કરતાં જ મૃગના લોહીમાં થોડો નવશાદર અને અસહી કસ્તૂરી મેળવી એથી રીતે નાકામાં ભરી દે છે કે ખુદ બીજે શિકારી પણ તેની પરિક્ષા કરી ન શકે, અગર કાંઈ શિકારી તરફથી મિલાવટ કરવામાં ન આવે તો વેપારીઓ ઘણીજ દુસ્વારીયાં નાકામાં ન્હાના દાણાઓ પાડી ચિમોડી આઓનું કોઢી ઇત્યાદિ ભરી દે છે. મનમુખ કે અનેક રીતે કસ્તૂરીમાં મિલાવટ કરવામાં આવે છે, જેનું લખાણ વર્ણન આ રમળે થોડય નથી. આ કારણોના લીધે કસ્તૂરી ગુપ્ત મગવી કઠિન છે એમ કહેનાર ખોનું કહેતો નથી. કાંઈ વખતે ચીનમાં એવો રિવાજ હતો કે ગેંગાહીમાં જે વડાણુ કસ્તૂરી લઈને આવતું તેનો પાસે ઝકાતમાં નાણાને બદલે કસ્તૂરી લેવામાં આવતી અને સરકારી અમલદારો તે કસ્તૂરીની એટલી સખત રીતે પરિક્ષા કરતા કે મિલાવટ કરનાર અકળાઈ જતો, અને બે તેઓને માત્ર મિલાવટનો સંદેહ પણ થતો તો કસ્તૂરી લાવનારની ગરદન ઉઘાડી દેવામાં આવતી. તેવી ચીનમાં કાંઈ વખતે ગુપ્ત કસ્તૂરી મગવી હતી.

કસ્તૂરીની સુગંધી અતિ તેજ અને પાથાગર હોય છે. રવાદ કડવો, રંગ ખુશ કાળાસ પડતો હોય છે, અગર બાળવરમાં આવે તો ઘોળો લાડો થાય છે, અને જગીને ઈરિજની જેમ કોપતો થાય છે, લોહીની મિલાવટવાળી કસ્તૂરી જગતી વખતે

લગાર 'દુર્ગંધ' પણ આવે છે અને ઘોળા લગકાને બદલે ધુમાડો થાય છે. મિલાવડી કરતૂરી વળન-દાર અને વધુ કાળી હોય છે.

મિશ્રક બિલાવ

આ એક જાતની બીલાડીને કહેવામાં આવે છે જે કે બીલાડીની સરતમાં તથા એના ચહેરામાં ઘણા અંતર છે. મુશ્કેલ મિલાવડીને ચહેરા લાંબો, કદમાં લાંબી અને શરીર બીલાડીથી પાતળા હોય છે. એના પગો મિલાડીથી નાના પણ અતિ બળવાન હોય છે. એના શરીરે ઘણા લાંબા લાંબા યાગો હોય છે. એને પણ કરતૂરી મૂચની જેમ નાકો હોય છે તેમાં કરતૂરી સમ સુવાસિત તેમજ કરતૂરી જેવો જોડો નીકળે છે. મુગંધીમાં કરતૂરીથી પણ તે વધુ તેજ હોય છે. એ જતાવર, આરિધ, જાવા, બંગાળ, સિસેન, આસામ, મલબાર, ચીન, મલાયા, સુમાત્રા વગેરેમાં થાય છે.

એના નાકમાંથી જે કરતૂરી નીકળે છે.

તેના વેદકરૂપે શુભો અને સ્વભાવોની વેદકરૂપે યજ્ઞ નથી, પણ હા ! મુગંધીમાં ઘણા મોટા પ્રમાણમાં એને વાપરવામાં આવે છે, તેથી એ વસ્તુ પુરોષમાં ઘણી વેચાય છે.

ચીનના લોકો એને માત્ર મુગંધી લેખે વાપરે છે. તરેલવાર-અતરેા અને તેઓમાં મિલાવડી જલસાઓ અને લગ્ન શાદીના પ્રસંગોમાં પોતાના ત્રિયાસો છત્વાહીને એના વડે સુવાસિત બનાવે છે. હિન્દમાં ઘણા લોકો કરતૂરી સમજ એને ખરીદ કરે છે, એને નાકો કરતૂરી મૂચના નાકોને મળતો હોવાથી આમ લોકો ઘણી સહેલાઈથી ઘોષા ખાઈ જાય છે મોટા ભાગે પંજાબી અને પત્તણોના નોકરો જ્યારે એની પેદાશની જગ્યાએ જાય છે ત્યારે ત્યાંના શિકારીઓ સસ્તા ભાવે તેઓને વેચે છે, અને તેઓ તે એક એક બે બે રૂપીઆના નાકોને સારા ભાવે વેચે છે. જેને સમજાયું એના પરિકલ્પનું કામ છે.

ગાજના શાધરો' અંત કવિઓએ આટલું તો જણવું જ રહ્યું:—

છઠ પ્રકાર અને ૫૨ જાહે.
કાશિયક (પાસ) - રવી (વાલી)
તામ્રીસ (જડ) - દખીલ (સંયોગી)
હિદદ (અનુયાયી) - કયદ (બંધ)
વરલ (સંયોગી) - ખુરુજ ખજીદ
નાઈરક,
રદીક (તુકાન્ત) - ઈતાએ જલીઈનાએ
ખદી
યધ પ્રકાર - ગઝલ - સામાન્ય કડી-
કતમ-મુસદ્દસ-મુરબ્બઅ રૂખાઈ-
મુખર્રમસ-મુસદ્દસ-કસીદક-મુસ્તાઝાદ.

એ કેમ જાણી શકાય ?

“આર” કૃત

શાધરી ભા. ૧-૨

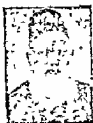
સરળ ગુજરાતી ભાષામાં બધુંયે સમજાય છે.

કી. ૮ આના. પોસ્ટેજ ૦)-૧

આજેજ લખો:-

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલપીક, સુરત.

ઝાર પીલસ:-

આ ગોળીઓ ધણી લાંબા અનુભવ પછી
નહેરમાં સુકી છે. ડાઈ પથુ દારણે
શુભાવેલી શારીરિક, માનસિક, દરેક શક્તિઓને પાછી મેળવવામાં તેમાં
ખાસ કરી મરદાઈ માટે એને હેવરનો ઉપાય દર્શાવે તે લગભર અતિ-
શ્વેચ્છિત નથી. અતિ સ્ત્રી સમાગમ, કુટેવ, કે ગમે એ દારણે શુભાવેતુ
પુરુષત્વ (મદાઈ) પાછુ મેળવવામાં અમારા લાંબા અનુભવમાં આજ
સુધી એનાથી ઈકસીર ઉપાય એકે આજ્યો નથી. બેજ દિવસમાં
નિર્ધાન, પાગનશક્તિ, રક્ષવટમાં પણ પોતાનો શુભ ખતાવવો શરૂ કરે છે,
અને શરીરમાંથી સુસ્તી, દીવાંપણ, કમર, માથા, સાંધા, અને રગોના
દુઃખાવાઓને દૂર કરે છે. એમાં છતુરી, અંબર અને એનાની ભરમ જેવી કીમતી વસ્તુઓ દોવા
છતાં માત્ર પચ્ચલકના લાભાર્થે ૩૨ ગોળીઓની કીમત રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

ઝાર તિલા:-

આ તિલામાં સર્વથી વધુ ખૂબી તે એ છે કે એના ઉપયોગથી
કોઈપણ રીતની જ્વન કે ફાલ્લીઓ થતી નથી. તેમ એને લગભર
પાન કે પાટાં બાંધવાનીયે અગત્ય નથી. મસજીતાંજ આમડીમાં ધુસી જાય છે. રગોની નજાબતને
દૂર કરવામાં આ તિલો ખરેખર અમલકારી છે, હજારો રૂપીઆ ખર્ચે જે લાક ન મળે તે લાક
માત્ર અઢી રૂપીઆમાં મેળવી શકાય છે. કીમત રૂ. ૨-૮-૦ (અઢી) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

આનંદ રસ:-

આ વિચિત્ર તિલો મદાઈ અને ઈન્સાક (વીર્ય સ્તંભન) માટે
ખાસ છે. ગરીબોને ખાસ લક્ષમાં રાખી આ રૂપીરી તિલો
નહેરમાં સુક્યો છે. એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામાં સખતી અને ઈન્સાકમાં બેવડો વધારો
થાય છે. કીમત ૬૫૫નીએ રૂ. ૧) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

મુકંબી વ મુન્સિક:-

કરતુરી, અંબર, એનાની ભરમ જેવી કીમતી
વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ દવા
ઈન્સાક અને મદાઈ માટે અત્યેક છે. નિર્ધાન, (પાતુસાવ) ઈન્સિલામ, (સ્વખંડાવ) તેમજ વીર્ય
નિકારની દરેક કુર્ચાદો આ દવા માત્ર બેજ દિવસમાં દૂર કરે છે. શોખીનો માટે આ દવા ખાસ છે.
એક તોનો દવા બાર દિવસ ચામે છે. કીમત તોલા એકનો રૂપીએ એક, પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

દવાએ સુઝાક:-

આ પીવાની દવા છે. ગમે એવા નવા કે જૂના પરમિયાને
મથાડે છે. હજારો માણસો સારા થયા પછી આ દવા
પચ્લીક સનમુખ થઈ છે. એક શીશી સાત દિવસ ચામે છે. સધારણુ બીમાર મા. એકજ
શીશીમાં સારો રક્ટ શકે છે. ગમે એવા જૂના પરમિયાને માટે માત્ર બે શીશી કાઢી છે. ઈન્સ-
કશનો વડે પોનાનું ભવિષ્ય પાપમાત્ર ન કરતા એક વાર આ દવા લેવા અમારી જલામણુ છે.
કીમત શીશીનો રૂપીઓ દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચે જુદો. (રૂબરૂમાં પરમિયાનો સર્તીયા ઈલાજ કરીશો)

દિન્દ બહારથી મંગાવનારાઓએ બીલીય પોસ્ટલ એડર્સ Manager, The Rander
Unani Pharmacy: ના નામે મોકલવે. ફાર્મસીમાં મળતી દરેક દવાઓનું મુસ્તિખ મુકન
મોકલવામાં આવશે.
લાંબો અથવા મળો : મેનેજર

ધી રાંદેર યૂનાની ફાર્મસી

રાંદેર, Rander, Dist. Surat.

આપીકાના એજન્ટ:- Union Printing Works 91, Victoria Street, Durban (Natal)

“ઈકબાલ છબીલની

પાંખો ઉપર”

એસ. ઈ. ઉનીઆ

બી. એ. (આનર્સ)

‘ઈકબાલની’ કવિતા એટલે સમય અને સ્થાનનું સ્થાનતર, વિચારોની ગૂંથના, ભાષા અને સંગીતનો સર્વોત્તમ નમુનો. ‘ઈકબાલની’ આંગે દરો એટલે સંઘ-ચંદ. એમાં ઈકબાલ એક દિલો તરીકે, એક સુસ્તિત્તમ તરીકે, અને ‘કંઈમોપોલીટન’ તરીકે એકાસાયે દેખાય છે. આંગે-દરમાં ઈકબાલ ખેંચતી મંજિત દેખાડે છે, ક્રમને-તેમની છતિપ્રસાસ સંભળાવે છે, નવજીવાનોને કાર્તિક પંચની ઝાંખી કરાવે છે, અને જગતમાં ચાલી રહેલ કાપા કાપી ઉપર વિલાપ કરે છે. ‘મજદૂર’ને પોકાર કરે છે કે ‘કંઈવે’ હારા દોડતી શરૂઆત ચાલ છે’, આંગે દરો એટલે કદી નાએ ધૂસુકોનો શિકવો! કદી તિયાએ ચાહૂશીનો જવાબે શિકવો! :

આંગે દરો પછી, ઈકબાલ ઉર્દૂમાં કવિતા લખવાનું માંડી વાળે છે અને પોતાના દિલ

અને દિમાગને ફારસી કવિતા તરફ વાળે છે. ઉર્દૂ દુન્યા ઈકબાની ઉર્દૂ માટે વરસો, લગી રાદલુએ છે. ઉવરે બાર વરસ પછી, એટલે ૧૯૩૫ના બન્યુઆરિમાં ‘આલે છબીલ’ (છબીલની પાંખો) પ્રગટ થાય છે. ઉર્દૂ કવિતામાં નવા પ્રાણ પુસાય છે. અને દુન્યા દેખે છે કે ઝમીન ઉપરથી માનવતાને ચોક્કસ કરનાર હવે આકાશ ઉપરથી પ્રજ્વાલ નાખવો શરૂ કરે છે.

આલે છબીલ એટલે જીવન ગુન્થોનો ઉકેલ, ધોયતી મંજિત ઉપર પહોંચવા માટેનો સામાન, અને ફક્ત માનવ સમાજ માટે સુખ અને શાંતિનો પયગામ. આને છબીલની પહેલીજ મઝમમાં ઈકબાલ પોતાને આખી સુષ્ટિની ગુન્થો ઉકેલ માને છે, અને કહે છે—

તુમે મે કયા મઝમ કીયા મુઝકા બી કાશ કરદીયા મેહીતા એક રાઝયા સીતમે કાયનાતમે !

[હાપા! તેં આ શા ગજબ કર્યો કે મને આમ ખુશો કરી દીધો, દેખતો નથી કે હુંજ આખી સૃષ્ટિનો શું ચતો ઉકેલ છું? અને સાથે સાથે એ પશુ જાણતો કે છે કે મારી આવાજ એટલે ધરતી અને આકાશ ઉપર કયામત પૈદા કરી દેનારે બાંગ . . .

મેરી નવાએ શીકસે શોર હરમિ જાનમેં !

ગજગમલમે અધઅમાં ખુલકદમે સકાનમેં !

[મહારી મરતી બરી આવાજ આકાશ ઉપર શોર કરી મૂકે છે, અને ધરતીના ખુલકદઓ અલઅમાન, અધઅમાન પોકારી ઉઠે છે.] વળી એજ ગજબમાં ઇકબાલ પોકાર કરે છે કે તેને સધળી શક્તિઓ, હિમાગી અને દિલી, માનવતામાં બંધુત્વ પૈદા કરવામાં ખચાંશે:—

ગર્ચે હે મેરી જુસ્તજુ દેરી હરમમી નકશખંદ મેરી મુગમે રસનખેઝ કાંબઓ સોમનાનમેં !

[જો કે મારી શોધ શક્તિઓ દેર અને હર-મને એક કરવા માટે છે, તો પશુ મહારી એકજ કુમાં કાંબા અને સોમનાથમાં કયામત ઉભી કરી દે છે.]

આમ સેંકજે જણાઇ આરશે કે કવિ ખાસે છાંબોલની પેદલીજ ગજબમાં યાહેમ કરીને આખી માનવ જાતીને પોતાની અંગેજ શાઈરીનો પરચો દેખાડવા તત્પર થઈ જાય છે, અને કવિ-ઓને કવિતાના મર્મો અને શાઈરીનો ખેચ સમજાવે છે; કવિની નજરે અંદરે સૃષ્ટિનું મધકરણ ઇકબાલ કહે છે:—

ગાદમેરી નિગાહે તેજ, ચીરગઈ દિને વખદ-

[મહારી નેજરે સૃષ્ટિના દિલને ચીરી પારે ચંઈ ગઈ:] કહેવાનું સધળું પેદલીજ ગજબમાં ઇકબાલ કહી નાખે છે અને પછી જુદી જુદી રસીથી જુદા જુદા વિષયો છેડે છે.

પછી તરતજ બીજી ગજબમાં ઇકબાલ પોતાની અંગેજ શીલીમાં ખુશની સાથે વાત કરવા મઠી

જાય છે, ખુશને સવાનો કરી ખેમે છે અને પૂછે છે કે:—

અગર કજરવ હેં અંતુમ આસમાં તેરા હેં યા મેરા! મુઝહે ફિકરે જહાંં કયું હો, જહાંં તેરા હેં યા મેરા!

આગળ ચાલતાં કવિ ખુશને પૂછે છે કે માનવીઓ તે પૈદા કર્યા છે, એટલે તમને જે વૃક્ષસાન થઈ રહ્યું છે તે કાનું વૃક્ષસાન છે?

કરી કાકબમી તાબાનસિ હે તેરા જહાંં રીસન અવાપે વ્યાદમે ખાકી ઝીયાં તેગ હેં યા મેરા!

[આજ તારસાથી ત્વારા જગતમાં ચેલની છે, એ તારાનો નાથ હાઈ વૃક્ષસાન છે કે મહાઈ!]

ત્યાર પછીની ગજબમાં કવિ ખુશ પાસે 'કાંબક' મારે છે, પશુ એ માંબતામાં ખાસ ઇક-બાલી રંગ જણાઇ આવે છે. કવિ મારે છે કે:—

છરકમી હો દિગમખમેં દુસ્તબીરો દિગમખમેં! યાતો ખુદ આરાકાર હો, યા મુઝે આરાકાર કરેં!

[એ અજબ વાત છે કે છરક પશુ પરગમાં હો, અને દુરન પશુ પરગમાં, (એ ત આસે) યાતો તું બકાર આવ, યા પછી અને ખુશો કરીદો!] આગળ ચાલતાં કવિ કહે છે કે જ્યારે તે મને જલતના બળીયામાંથી અહીં સફર અર્થે મે કહ્યો છે, ત્યારે ઉતાવળ ના કરીશ, મારે હજી અહીં ઘણું કામ બાકી છે:—

બાજે બકિરતસે મુઝે હુખમે સફર દીધા થા કયું! કારે જહાંં દરાઝ હેં અખ મેરા છતિ-આર કરે!

જો હું એક પછી એક ગજબ હાઈ લખવા મેસુ તો એક આખું થોડું ચઈ જાંબ એટલે હવે થોડક નંમુના આપી બાસે છાંબોલમાં શું છે તે જાન-લાવવાની કોશિશ કરીશ. મહારો વિચાર છે કે

પેદલાં થોડીક રખાઈઓ આપું એનું કારણ એટલુંજ કે ઉર્દૂ ભાષામાં ઇકબાલો રખાઈઓ અને રચના બોગવે છે. મૂળ વાત એમ છે કે ઉર્દૂ શાઈરીમાં

રખાઈઓ ઘણા થોડાએ લખી છે અને જે લખાઈ છે તેના મુકાબલામાં ઇકબાલો રખાઈઓ

સર્વોત્તમ છે. આપ ખુબ ચારી થોડી રૂબાઈએ
વાંચે અને વિચારો.

તેરે શીલે મેં મમ બાપી નહોં હે ?
બના કયા તુ મેરા સાપી નહોં હે ?
સમંદરસે મીમે પ્યરેકો શબ્દમ !
બખીલી હય ચે રઝીયા નહોં હે !

[કહી દે શું ત્હારા શીશામાં શરામ નથી ?
શું તું મારો સાપી નથી ? તરસ્યાને દર્ધમાથી
આકળ પીવા મળે છે ! એ નરી બખીલાઈ છે
સખત નથી !

બીજી રૂબાઈમાં નવલુવાનો માટે દુઆ કરી છે:-

જવાનો કો મેરી અહે સદર દે
ફિર મન શાલોં બચોંકા બાનો પર પરદે
ખુદયા આરઝુ મેરી થેલી હે
મેરા નુરે બસીરત આમ કરદે !

[નવલુવાનોને મ્હારી સવારની આદો દે, એ
શાવી બચ્યાઓને તું પાંખ અર્પે, હે ખુદા મ્હારી
એટલીજ પ્રાર્થના છે કે મ્હારી દેખવાની શક્તિ
આમ કરી દે.]

બીજી રૂબાઈમાં ઇકબાલ ખુદ સાથે છેલ્લા કરે છે:-

તેરી દુન્યા જલ્દનિ મુઝોં માકી
મેરી દુન્યા કુગાને સુબ્હાગાહી !
તેરી દુન્યામેં મેં મહફ્તો મળબૂર
મેરી દુન્યામેં તેરી પાદશાહી !

ત્હારી દુન્યા એટલે પક્ષીઓ અને માછ-
લાંઓ, મ્હારી દુન્યા એટલે સવારની-એકે આદ !
ત્હારી દુન્યામાં હું ગુલામ અને નિર્બળ મ્હારી.
દુન્યામાં ત્હારી બાદશાહી !

એક બીજી રૂબાઈમાં ગુલામી ઉપર વિલાપ
કરવામાં આવ્યો છે:-

ખુદાઈ એકતેમાને ખુરકો તરકે
ખુદાવંદા ખુદાઈ હઈ સર હે
વચેકીન અંદગી ! અસ્તગદિરદા
ચે હઈ સર નહોં હઈ છગર હે !

[બાદશાહત એટલે જમીન અને દર્વા ઉપરનો
બંદોબસ્ત. હે ખુદા ! બાદશાહત માથાનો દુખાવો
છે; પણ ગુલામી ! ખુદાની પનાહ ! એ માથાનો
દુખાવો નથી પણ જિગરનું દર્દ છે.

‘એક રૂબાઈમાં એટલું’ સમગ્રવચનામાં
આવ્યું છે કે અકકલના ફંદામાંજ ફસાઈ જવું
નહિ, કારણ કે અકકલ મન્નિજ ઉપર પોંદચવા
માટેની રીઝની છે, એ ખુદ મન્નિજ નથી:-

તેરે સીતમેં દમ હે દિલ નહોં હે
તેરા દમ ગર્મીએ મેદફિલ નહોં હે
ગુઝર ગા અકલસે આગેકે ચે નુર
ચિરાગે રાહ હે મન્નિજ નહોં હે !

એક બીજી રૂબાઈમાં શાહર ખુદને પૂછે
છે કે તેનું સ્થાન કયાં છે, તે જગતમાં છે કે
આખું જગત પોતેજ છે.

મકાની હું કે આગદે મકાં હું ?
જહાં બોં હું કે ખુદ સારા જહાં હું ?
વો અપની લાં મકાનીમેં રહેં મસ્ત
મુઝે ખના ખતા દે મેં કહાં હું ?

[હું સ્થાઈ હું કે સ્થળીના બંધનથી મુક્ત
હું; હું ફક્ત જગત જોયા વાળોજ છું કે
આખું જગત હુંજ છું; લગે તે (ખુદા) સ્થળ
બંધનોથી પર રહે, મ્હારેં તો એટલુંજ જાણવું
છે કે હું કયાં છું.]

એક રૂબાઈમાં મુસ્લિમોની દુર્દશા ઉપર
વિલાપ કરવામાં આવ્યો છે. રૂબાઈ છે:-

મોદબબત કા જુતું બાપી નહોં હે
મુસલમાનેમેં ખૂં બાપી નહોં હે
સદે કમ, દિલ પરેશાં, સગદા ખેં ઝીક
કે જરૂમે અંદે બાપી નહોં હે

મોદબબતની શેલજા બાપી નથી; મુસ્લિમોમાં
હવે ખૂન પણ બાપી નથી; તેઓની (નમાઝ વેળા,
સદા વાંકી રહે છે, દિલ પરેશાન, અને એમના
સિન્દરોઓ શૌક વિનાના હોય છે; કારણ કે
(એક બીજાને) અંતરનું ખેંચાણ નથી રહ્યું.

વળી એક દુઆ વળી રૂપાઈ વાંચો:-
અના અસ્લાફ કા જગમે હફ કર
શરીફે બુમરમે લા મલકતું કર
ખિરદદી ગુશીવાં એકજા સુકામૈ
મેરે મવલા મુઠે સાદમે બુતુ કર !

[આરા વડાઓનું દિલ વ્યાપઃ અને "નાદિ કરવાવાઓ" ના ટાળામનો અને એક બતાવઃ હું અકકતની તમામ ગુઓ ઉકલી ચુક્યો છું, હવે તો થોડી મેલછા આપી.]

હવે ગજમેમાંથી થોડક, શેરે રબુ કર છું, ઇકબાંક કહે છે કે માનવતા જોઈનસાનીયતની ઉછી મન્નિજ ઉપર પોડગી જવા મયત કરે તો તે ફરિસ્તાઓ કરતાં પણ ઉચ્ચ દરજ્જેનો જોખરી શકે; શેર છે:-

ઉચ્ચે આફમે ખાફમે અંજુમ શેરમે જાતે હે, કે થેદ વઢા હુયા તારા મહે કામિય ન બન જાએ !

[મારીના બનેલા માનવીઓની તરફથી આકાશી તારાઓ ખડી ગયા છે; કે ક્યાંક આ ખરી પડે તો તારો પાણી પૂર્વે અંદ ન જાતી મેસે.]

એક બીજા શેરમાં કવિ કહે છે કે જે કવિનું દિલ રોશન હોય તો જ તેના કવનમાંથી ઝીનદગી પયદા થઈ શકે:-

સીના રોશન હો તો હે સોર્મેસુખન અંતે હયાત; હો નારોશન, તો સુખન મર્ગે કવામ અયસાદી !

[જો દિલમાં રેશની હોય તો કવનની ગર્મીજ જીવન છે; અને જો એમાં ગર્મી ન હોય તો હે સાદી એ મૌત સમાન છે.]

વળી એક જગ્યાએ કવિ કહે છે કે મહાર માટે આ જગતમાં મૌત અને પેલા જગતમાં હમેશનું જીવન શા માટે રાખ્યું હતું; એમ કહીને મારી આઝાદી, શા માટે ખુશી લીધી હતી:- તોરે આઝાદ બેઠકી ન મેહ દુન્યા ન વેહ દુન્યા; મહાં મર્નેકી પામંદી, વહાં જીનેકી ખામંદી !

[ત્વરા-આઝાદ બેઠકીઓની તો ન આ દુન્યા છે, ન પેલી દુન્યા; કારણ કે અહીં મરવાની કેદ રાખી છે તો ત્યાં હમેશ જીવવાની !]

એજ જગતમાં બીજા એક મેરમાં કવિ કહે છે કે સ્વયં બાધનથી માનવતા નબળી અને નંમાડી થઈ જાય છે. માનવીઓએ સાદો મરક નક્કીના જોમ માથો બાધવાની ખટપટથી દૂર રહેવું જોઈએ:-

મુઝર અવકાત કર મેના હે થે કાહો બપાવ મે; કે શાર્ફે કે લીએ મિશત હે કારે આશીયાં બંદી !

[મરક, પોતાનું જીવન પડાડે અને જગલોમાં પુરું કરે છે, કારણ કે માથો બાધી ત્યાં રહેવું સાદી માટે એક સર્ખે જરૂરું કૃપ છે.]

ઉપલા શેર જેવેજ એમનો એક બીજો શેર વાંચીએ તો ઇકબાંકી સમજવામાં સુગમતા થઈ પડશે. :-

નહી તેરા નર્મન કંઠે અધવાની કે મુબદ પર ગુસાર્ડો હે બસેરા કર પદાજોંકી મિટાતો મર

[ત્યાં રહેણું બાદશાહના મેદાને ન હોવા જોઈએ કારણ કે તું (મુરશમ) સાદો છે એટલે તારે તો પડાડોમાં રહેવું જોઈએ.

વંચાળીને એક એવોજ શેર વાંચી એ શેરમાં ઇકબાંક કહે છે કે જે શાર્ફે બચ્ચો બીધાંઓમાં મહેરો થયો હોય તે શું સમજે કે શાહીનો શીકાર શું ?

વે ફરેખ ખુર્દા શાર્ફે કે પલા પલાહો કરમસેમે ઉસે કયા અમર કયા હું રહે રસે શાદબાકી !

[ધોડા ખાઈ બીધાંઓમાં મહેરા થએલ શાહીને શી ખબર હોય કે શાર્ફોના જીવન મર્ગે શા હોય છે.]

હવે થોડા શેર એવા લખવાની ઈરાદો થાય છે કે કાંઈ ઈસ્ક ઉપર શું કહેવા માગે છે ઉર્દી શાહરી ઈસ્ક માટે ખૂબજ બદનામ થઈ છે. પણ ઇકબાંકે એ ધખો ઉર્દીના દામન ઉપરથી હમેશને

માટે દર કરી દીધો છે. અને આજે ગઝલમાં
ધરક એટલે ધ્યેયની મનિજલ ઉપર પહોંચવા
માટેની સર્વાલાયક, ધરક વગર, અન્યમાં
સદ્ગુણ અધાર સમજવું. પહેલા શરૂ વધી.
ધરકની એક જરૂરતે તે કર દિવા કિરસા તમામ;
ધરક કમીનો આસમાકો ખે કરાં સમગ્રયા ખે!

[આ અમીન અને આકાશને હું પહેલાં તો
અમેદ સમજ્યો હતો પણ ધરકનાં એકજ કુદરતે
મને ખેનેતી પાર કરી દીધી.]
વળી સાચા ધરકમાં કદી પણ અદલાની
તમન્ના રાખવી નહિ:—

ધરક અમલ હ ખે ગરજ ઉરજી જગા કુલ એર દે:
હરે ખયામસે યુઝર, બાદખો નીમસે યુઝર
અને ધરક એટલે દિલની આઝાદી:—

દિલજી આઝાદી રહે-શાહી, શિકમ સામાને મીતં;
ફરવા તેરાં તેરે હાથેખે, હે દિલ પાં શીકમ?

[દિલની આઝાદી એટલે બાદશાહત, અને
પેટ એટલે મીતનો સામાન; હવે તો રાં ફરતો
તારા હાથમાં છે નિહાળે તે માગ, યા પેટ યા
દિલ (ધરક)]

ધરક વિનાનો ધમ ધમજ નથી:—

અગર હો ધરક, તો હૈ કુદની મુસલમાની;
નહો તો મહે મુસલમાનો કાશરોં ઝિન્દગી!

[ધરક હોય તો કાશિર પણ મુસલમાન છે,
અને ને ન હોય તો મુસ્લિમ પણ કાશિર છે.]

ધરક એટલે દિલની ખેદારી, અને દિલની

ખેદારી એટલે કામીયાદ:—

દિલે ખેદાર ફરજી, દિલે ખેદાર કરારી;
મસે આદમકે હકમે કામીયા હૈ દિલજી ખેદારી.

ધરક ગુજલો માટે બાદશાહતના દરવાજા ખોલી
દે છે:—

જળ ધરક સાખાવા હૈ આદખે, ખુદ આગવી;
ખુલતે હૈ ગુલામોં તરખે ઈસારે; શદનશાહી!

[ન્યારે ધરક નીખને પિઠાનવાનો રસ્તો

દેખાડે છે ત્યારે ગુલામો ઉપર બાદશાહતના મોં
ખુલા થાય છે.]

હંકમાં ધરક એટલે અધુન:—

ધરક દમે બિખરીલ, ધરક દિલે મુસ્તાફાં;

ધરક, ખુદાકા રસલ, ધરક ખુદાકા કલામ!

બિખરીલનો ત્યાસ એટલે ધરક, મુસ્તાફા

(સં) ખુદા એટલે ધરક, ખુદાનો રસલ એટલે

ધરક, અને ખુદાનું કલામ એટલે ધરક.]

ધરકની કવિતામાં હમેશાં અંકકલ અને

ધરકની તકરાર હોય છે. ધરકનાં કહે છે કે

ખન્ને એકજ વસ્તુ છે, ધરક એટલેખે છે કે

અંકકલ નેહ વિચારીને પગલું ભરે છે. અને

ધરક એકદમ ફરી પડે છે:—

બેખતર ફદ ખળા આતિશે નમરૂમે ધરક;

અકલ હૈ મરવે તમાશાએ હામે ખામઅબી.

[ન્યારે ધરક બે ધરક નમરૂમની આગમાં

ફરી પડ્યો ત્યારે અંકકલ હજી અટારીમાંથી

તમાશો, બહો છે.]

અંકકલ અને ધરક ખન્ને નિઃધારવા!

ના સરદાર છે, એક ફરિયાદી અને સલ

ચેતી સાથે માર્ગ, કાપવા કહે છે, ન્યારે બીજો

પાછોમ કરી અપલાવા કહે છે:—

હરે હો બ મનિજમે રેવા, હરેદો અમીરે, કારવા;

અકલ બહીલા મી ખરદ, ધરક ખરદ કરાં કરાં.

[ખન્ને (અકલ અને ધરક) એકજ મનિજલ

ઉપર જઇ રહેલાં છે, અને ખન્ને કારવાના

સરદારો છે; પણ ન્યારે અકલ સંભાળપૂર્વક

રસ્તો કાપવા કહે છે ત્યારે ધરક કહે છે કે

“નિચાર કરવો નકામો છે” એક જગ્યાએ

ધરકના કહે છે:—

ઝેરો બફારોશો ધરક હમરાની ખખર;

ઝેરખી ઝને અસ્તો હયરાની નઝર.

[અકલને વેચી નાખ અને ધરકને ખરીદ

કર; કારણકે અકલ ધોડા છે, ન્યારે ધરકને

ખરી નઝર છે.]

આ છે થોડક નમૂના બાલે અમીલના.

વાંચક પોતેજ એક વેળાએને પૂરી વાંચી જાય

તો હજી હાથે મોતીઓ એ સવાબસો પાનાના

સમુદાયથી મળી આવશે

લેખક: નાચોઝ આદમ સાહુ

વધા, એ માણસાઈનું અત્યુત્તમ ભેદર છે. એ ન હોય, તો પછી મનુષ્યત્વમાં શું રહી જાય છે? મન્યને ઉચ્ચ સ્થાને પહોંચાડવામાં એનો પુરેપુરો ફાળો છે. જ્યાં જ્યાં એ હોય છે, ત્યાં ત્યાં બધું જ હોય છે. માલ, દૌલત, વૈભવ, સુખ, શાંતિ, શીર્ષ, સત્તા વગેરે એવાજ પરિણામનાં ફળાંતર છે. જે સ્થળે જેટલા પ્રમાણમાં એ હોય છે, તે સ્થળે તેટલાજ પ્રમાણમાં ઉચ્ચતા, દૃષ્ટિગોચર થાય છે. રાણાં, જર્યા, દીમે અને પ્રજાઓમાં એનો પ્રવેશ અદ્ભુત, ફળ નિપળવે છે. જે ન હતું, તે થઈ જાય છે, જે હોય છે, તે જનતિને બેટ છે. પરિણામ એજ કે જાણી અને ગુપ્ત; ગપ ઠાલવી અને જાળવી તમામ શક્તિઓનો ધોષ એજ ફળદ્રુપ જમીનમાંથી નિષ્કર છે.

મનુષ્યનો સર્વથી પ્રથમ સંબંધ પોતાના સરજનહાર સાથે હોય છે પછી પોતાનું પેડ અને છેવટે અન્ય એ ત્રણ પ્રકારમાં વધા વિન્ન વિન્ન પ્રકારનાં પરિણામો પરિણામો છે. પ્રકારનું ફળ અલગ અલગ, પણ એટલું તો નક્કીજ છે, કે એનાં ફળોમાં મધુરતા સિવાય અન્ય કોઈ પણ વિરોધનું તત્વ નેજરે પડતું નથી. રિષિ તો હોયજ ક્યાંથી?

ધૃતિહાસ, હિંદાડો, પોતાના સરજનહાર સાથે વધથી વર્તનારે સદ્માં સર્વથી મોખરે તેના પુષ્કળભરે (અલગ) છે. પછી ઔલિયામ્-અલ્લાહ (રહમ) સિદ્દીકીન, શહીદામ, સુલ્તામ વગેરે દૃષ્ટિગોચર થાય છે. એ માનનીય સ્પષ્ટિઓએ વધનો પાલવ. ગ્રહી રાખવામાં જે જે કળ્પા, જુઓ અને સખ્તીઓ, સહાં છે, તે તે પોતપોતાના સ્થળે સર્વથી અનોખાજ છે! તેઓ સર્વ સડી રહ્યા. પણ વધનો ત્યાગ કદી

પણ ક્યો નહિ; અને એજ વધાદારીનો ફળરૂપે તેમનાં સ્થાનો અબદ સુધી સર્વથી, સર્વ પ્રકારે ઉચ્ચપદે રહેશે.

આ હજરત (સ. અ. વ.)ની વધાની ગુજના બ્રહ્મ કરી રોકે છે? વધાનું સ્થાન જેટલું સર્વોત્તમ હતું, તેટલુંજ તેલું સર્વોત્તમ ફળ નિહાળી શકા છે. કહો તો ખરા, કે એવરાજ શરીરનું માન જોને પ્રાપ્ત થયું છે! પોતાના માલિક સાથે એ કર્માર્થી પેલું જોણ અંતરમાં મેળાપ થઈ જે રાજોનવાઓના હાલો આ હજરત (સ. અ. વ.) ને પ્રાપ્ત થશે હંતો, તે માટે કોઈ અન્ય લાભ, લાગણી થયું છે? દરગિઝ નહિ! એજ પ્રમાણે રાજાઓનો સેવકો પેલું આપનાજ મુખારક સર પર છે. વગેરે

પોતાના પેડ સાથેની વધામાં, જાત, કુટુંબ, દોસ્ત બિરાદરો સગાં વહાલાંનો સમાવેશ થઈ રોકે છે. વધાદારીમાં ફળરૂપ, તન્દુરસ્તી, આનંદ, શક્તિ, માલ-દૌલત, સફળતા, અમરતા વગેરે હાસિલ થઈ રોકે છે, જાત વધા, તે શરીર અને દિલનાં બંધનોમાં બંધાઈ જતું; કુટુંબની વધા, તે પરંપરે ગોચ પ્રમાણસર, પ્યાર, લાગણી અને મદદની ફાગરી; અને એજ પ્રમાણે સગાંવહાલાં, દોસ્ત-બિરાદરો સાથે પણ ઘટિત, વર્તન એ વધાનાં મૂખ્ય અંગ છે.

છેલ્લા પ્રકારની વધા, કોઈ એકાદ વ્યક્તિ સાથેનું અનાયાસે કે આપાસે થએલું જોડાણ, રાણી, કૌમ, પ્રજા વગેરે માગી શેહે એ વેળાનાં એના પરિણામ - પણ વિન્ન વિન્ન અને અદ્ભુત આવે છે. અધાજને કુદરતી પ્રત્યેગ મદમદ સાથે સાંપડ્યો. તે વેળા, અધાજની વધાએ મદમદ જેવા પાદશાહને પણ વાસ્તવમાં પોતાનો ગુલામ બનાવી લીધો! રાણી, કૌમ અને પ્રજાની વધા

ધારીથી નીપજેલાં પરિણામોનાં ઘાંબલાં જોતે અને વર્તમાન કાળમાં જોઈ શકાય છે. મુસલમાનોનું જગતમાં ચોતરફ વિજયી રીતે પ્રધારણ જવું, તેમોસિયન યોનાપાટનું યુરોપને ધ્રુમવડું, શિવાજી અને હૈદરઅલીનું રોજગારોપણ કરવું એ સરદાર અને ટોળાની પરસ્પર વફાદારીનું પરિણામ હતું. યુરોપના માંઘા માણસને સચકત અને જળવાન બનાવનાર કમાલપાશાની કમાલ કેને આભારી છે? એજ વફાને કે જેણે નિઃશસ્ત્ર લાંચાર અને વેર વિખેર દશાના તુફાને પોતાના દોરેક સરદાર સાથે મંડળીથી: ગાંડી દીધા ચાર કરોડની ખ્રિદિશ પ્રજા જગતમાં સામ્રાજ્યનું સંવેત્તમ ફળ આપે છે, જપાન, જર્મની, અમેરિકા વગેરે દેશોનું ઉત્તરિના સિખર પર ચઢવું: હિટલર, મુસોલિની, રૅલિન; અરબત અનુન, રાહાદ: પહેરી, રૂઝવેડટ વગેરેનું પ્રજાસાગરમાં તરી ઉપર આવવું વગેરે વફાનાજ અમલકારો છે.

વફાનું સ્થાન જગતની અન્ય પ્રજાઓ કરતાં મુસલમાનોમાં ઉચ્ચતર હતું. પરિણામે મુસલમાનો પણ ઉચ્ચ સ્થાને હતા. પછી જેમ જેમ એ તત્વ ઓસરવું ગયું, તેમ તેમ ઉચ્ચતા પણ અગ્રેષ્ઠ થતી ગઈ. આ સ્થિતિથી લાગણી-મય બની મહામ અજ્ઞામા ઇસ્લામે કહી નાખ્યું કે:-

કાવ્ય: પંક્તી છે.

‘રિયાઝે હસ્તીમે લાંલાં વંગુલ ઝંહુન દખે; વફાકી જિસ્મે હો બુ વો કલી નહીં મિજતી!’

આજે તો વફાને સ્થાને પ્રપંચ, હેતરપંડી અને સૈનાનીયતે અડો જમાવ્યો છે. પરિણામ ખુદલુંજ છે. એવી સ્થિતિમાં અમે સફળ ઝિંદગી પ્રાપ્ત કરી શકના નથી! આજના જગતના એના રંગ દંગમાં અજ્ઞામા ઇસ્લામના કથનાનુસાર:-

અને એનાં ઇસ્લામ કોનું ઇસકા જે અનુમનહી બહુ ગર્હ હય; ને એ ઝમાનેમે આપ હમકો પુરાતી બાતે સુના રહે હય!”

વફાની વાત કરેલીને અરથાને ગણી શકાય. મીરઝાફર અને સાદિક જેવા બેવફાની રહેલે આજે દોઝખ પણ સંધરતી નથી! અજ્ઞામા ઇસ્લામે જગતના માંઘામાં એ બાબતનું અસરકારક વર્ણન કર્યું છે. એના વફાથી કોર માનવ: જીવોએ પોતાની કોમના રાજ્યોનો નાશ કર્યો, એટલુંજ નહિ, પણ હિંદ જેવા વિશાળ દેશને ગુલામીની સાંકળમાં જકડવી દીધો.

કુતરાની વફાદારી મરહૂર છે, પણ તે કાની સાથે! જે એને હુકમો બનાવે તેની સાથે: પરંતુ એ પોતાની જાતિ સાથે કેવી રીતે વર્તે છે? એક કુતરૂં બીજા કુતરાને પોતાના ફળીઆમાં જોઈ સાંપી શકતું નથી! શ્વાનોની વફાદારી અન્ય જાતિ સાથે છે, પણ પોતાની જાતિ સાથે પરસ્પર. દુરમનનું રૂપ ધારણ કરે છે.

આજની પરિસ્થિતિમાં મુસ્લિમોમાં પેલું એ અસર આવેલી જણાય છે. ખુદ મુસ્લિમોને બેવફાઈથી બંધાવે અને વફાની નેક તોફાંક અટકાવે! આશીર.

જે મુસ્લિમ હિંદના તમામ મુસલમાનો પરસ્પર વફાદારીથી સંધાઈ જાય, તો અવશ્ય અજ્ઞાનની રદમત નાશિત થાય. કારણ કે આન હઝરત (સ. અ. વ.)ની સાથે વફાથી વર્તવામાંજ મુસલમાનોની બને દુનિયા વિજયી નીવડી શકે છે. અજ્ઞામા ઇસ્લામ શું કરે છે? સાંભળો:-

“કી મુકમલ (સં)મે વફા તુને તો હમ તેરે હય; યે જહાં ઝીઝ હય કયા લવહોક્કમ તેરે હય?”

અજ્ઞાદવાક: મુસલમાનોમાં વફાનું જોડર પ્રગટાવે. આમીન.

નાદિરશાહ દિલ્હીમાં.

તે સમયનો એક ખનાવ.

દિલ્હીના એક ચાલાક ચોર અને બાકમાલ શાહરનાં કારનામાં.

સેબક-એ-સી. ચિશ્તી. (લાલ-ચંદર)

ત્યારે નાદિરશાહે કનાંસલા મુઘલે મદમદ-શાદ સાથે સલામ કરી દિલ્હી જવાનો ઉત્સાહ કર્યો અને સાલ કિસ્સાના ચેંગાનમાં નાદિરશાદનો શાદી શાથી તથા ઉંચા કર્યો અને કિશ્તની અંદર અને બહાર નાદિરશાદી ફેળના કેપ લાગી ત્યાં તે મદમદશાદે તેની મદમાનદારીમાં કે પશુ કમી રાખી નહિ; કેમકે પ્રત્યેક પથે મદમદ-શાદને પ્રમુખ દરો, કે જે કાઠપથ પાતમાં તે નાદિરશાદ યથ ગયો, તે સક્તનનથી લાય ધેરા પડ્યો. દરબારના તમામ અમીર ઉમરાવો પ્રત્યેક પથે નાદિરશાદને સ્વચ્છ સ્વામ્યવામાં શેઠવવા દેવના અને તેનું દિલ બદુલવા માટે કે ન કે બસ તમાચા ચાલુ રાખતા દના નીકળેલું દંનક, રહેલ અને શિકાર, બાજુમતિના તમાચા, નાચ માનના જુલ્લા દરેકજા યથ કરતા દના, જે નાદિરશાદ જેવા મદેનન, પર્સ, સેનિકને ખરાબમાં ક્યાં એ જોવાને અને બોમરવાને પ્રાપ્ત યથા નહિ હોય!

એક વખતે બોરાક વધુ પ્રમાણમાં જોવાથી નાદિરશાદના પેટમાં દરેક સહ આનું, દષ્ટીમ ઉડીખાને દિમની માલુન બનાવી, જેમાં કરનુરી, અંબર વગેરે જેવી અન્ય વસ્તુઓ દની સોનાના મેઝાથી માલુન કરી, સોનાના કોટમાં વજન કરી નાદિરશાદને આપવા લાગ્યો. પરંતુ નાદિરશાદે દષ્ટીમજના લાયમાંથી માલુનનું દનક પાત લઈ લીધું અને પૂછ્યું:—“એમાં આ શું છે?” “આ-નામદારના પેટના દર્દની દવા છે.” દષ્ટીમજએ મુનરી ખાતાં કહ્યું.

નાદિરશાહે એક અંગ્રાથી યોડ માલુન આપી જોડું, યલુડ, સ્વાદિષ્ટ લાડુ, આથી ખાસામાં સુધારું, માલુન નાદિરશાદ, ખાત્ર ગયો અને બોલ્યો—

“દસ્તા ખૂબસુર દિગર બયારદ.” દસવો સારો છે. વધુ લાવે.

હુંમાં કિસ્સામાં રાત્રી દિવસ મોજશોખ અને વિલાસ વેલવ, રહેલ, એક દિવસ નાદિર-શાદે મદમદશાદને કહ્યું:—“બાહ, સાદેમ! મેં સાંભળ્યું છે, કે દિલ્હીમાં એકથી એક વૃધીને શાહર છે અને કહેવાય છે કે અર્ધ ગણિયા અને ચોર પંથુ તેમની ચાલાકીમાં કેમાલ કરે છે. હું તેમની હોશિયારી અને ચાલાકી જોવાની છઠ્ઠો રાખું છું.”

મદમદશાદે તરતજ સહેરનો કોટવાને બોલાવી દુકમ કર્યો. “દિલ્હીના કાંઈ એક ચોરને કાગર કરો, કે જે પોતાની ચાલાકીમાં કેમાલ બનાવે.”

કોટવાને ચોરના મુખીને બોલાવી શાદી દુકમ સંભળાવ્યો. ચોરના મુખીએ પોતાના એક આન ચાલાક સિપ્તને દરબારમાં લઈ ગયો.

“જન જોખમમાં છે અને કેમાલ પશુ બળવવાનો છે. જે પકડાય ગયો, તે નાદિરશાદ નવે કરલ કરી નાંખશે. આ માટે અરિ હોશિયારીથી તારી ચાલાકી કરી બતાવ, કે કોઈએ પશુ અંબર ન પડે લણું કિતામ મળશે.” મદમદશાદે ચોરને સુચના આપતા કહ્યું.

ચોરની ચાલાકી:—

જ્યારે રાત્રીનો અંધકાર ચારે તરફ પ્રસરી ગયો, તો ચોર ચોપ્રીદારોની નજર સુકારી નાદિરશાહના તંબુની બહાર ધાસના હજારામાં સંતાઇ રહ્યો. કિલ્લામાં દર ચોવીસ માનીટ પછી ઘડિ-આળના ટોકરા પહેરેગીર કરતા હતા અને કલાક કલાકના ટોકરા પણ વગાડનામાં આવતા હતા. જ્યારે ટોકરો થતો, તો ચોર મેળરીનો એક ફટકો નાદિરશાહના તંબુના ખીલામાં મારી દેતો, કારણ કે ટોકરોના અવાજના રણકારમાં ખીલો ફેંકવાનો અવાજ સાંભળી શકાય નહિ. જ્યારે રાતના બાર વાગ્યા, જેની સાથે બેર ટોકરા ઉપચંત ઘંટ પણ વાગતો. તો ચોરે ચોદ ફટકા મારી તંબુના બે ખીલા ઉખાડી નાંખ્યા, અને અંદર દાખલ થયો. જ્યાં નાદિરશાહ ગદ્ગદતની ઉંઘમાં હતો, અને બેગમ પણ ગદ્ગદતની નિંદ્રામાં હતી; જેના ઓઢણાનો એક છેડો પલંગની એક તરફ લટકતો હતો.

ચોરે ધીમે રહીને ધાસની મુલાયમ સળી બેગમની પાંસળા પર અડાડી. કેક બેઅસર ખંજવાળ જેવું યવાથી બેગમે પાસું ફેરવ્યું. ચોરે ઓઢણું ધીમેથી સરકાવી લીધું. આ કામ પતાવી ચોર નાદિરશાહના પસંગ તરફ ગયો. નાદિરશાહ અર્ધ ચત્તો નુતેલો હતો. ચોરે મરઘીનું ઈંડું ફેંક્યું અને તેમાંની ચોટી સહેલી નાદિરશાહની સુરવાળ પર પડવા દીધી. ત્યારબાદ તરતજ તે નાદિરશાહના પસંગ નીચે સરકી ગયો. ચોટી પછો પછી નાદિરશાહની આખ ખૂંટી. તેને બાંજે બેઠેમ જવાથી નાદિરશાહે ઉડી સુરવાળ કાઢી નાંખી દીધી અને લુંગી બાંધી તરતજ સુઇ ગયો. ચોટી પછો થોડા પછી ચોરને ખાતરી થઇ કે નાદિરશાહ ઉઘીજ ગયો છે, તો તેની સુરવાળ અને બેગમનું ઓઢણું બગલમાં દબાવી તંબુ બહાર સાવચેતીથી નીકળી ગયો. સવારે જાને વરતુઓ ચોરે મદમદશાહને હવાલે

કરી. મદમદશાહ નાદિરશાહને મળવા આવ્યો, તો હસતાં હસતાં કહેવા લાગ્યો:—“જોયો! કિલ્લીના ચોરની કમાલ!” સુરવાળ અને ઓઢણું નાદિરશાહને પાછાં આપ્યાં. નાદિરશાહ અને મદમદશાહ બંનેએ ચોરને કિંમતી ધનામ આપ્યાં.

શાહરોની હાજરી અને કસોટી:—

તે સમયે દિલ્લીમાં સારા નામાકિત બાધિમે ફાજિત અને શાહર મોતુંદ હતા. તેમની શાપ-નીતી ખ્યાતિ દેશભરમાં પ્રસરેલી હતી. શાહ શાએસન, મીરતપી, મીર અને મિર્ઝા રદિયુદ્દીન સવદ, મુસ્દફી, દર્દ અને મોઝા અને સૌના ઉસ્તાદ મિર્ઝા હાતિમ વગેરે ધણાં અન્ય શાહરો હતા. શહેરમાં ખબર કરી દેવામાં આવી કે સૌ પ્રખ્યાત શાહરોએ દરબારમાં હાજર થવું. શાહે ધ્રિન તેમની કસોટી કરવા મગિ છે. આ હુકમ રાથી શાહર વિભાગમાં ખજાજી મચી ગઇ; કેમકે સૌએ સાંભળેલું હતું કે નાદિરશાહ ધણાજ ખરાબ રરબારનો છે, જરા જેટલી વાત પણ જો તેને ના પસંદ પડી ગઇ, તો તે તરતજ કાલ કરાવી નાંખે છે, પરંતુ શાહી દરમાં આગળ તેમનું શું ચામે? વગર ધ્રમજાએ પણ સૌ કિલ્લા આગળ આવીને એકઠા થયા. પરંતુ કિલ્લામાં દાખલ થતાં પ્રથમ સૌ શાહરોએ એક મુખ થઇ દરવાનોને કહ્યું:—“ખુદાના ખાતિર અમારા હાલ પર રહેમ કરજો. જો મિર્ઝા સવદ અંદર આવવા માગે, તો તેમને કદાપિ પણ અંદર આવવા દેશો નહિ; કેમકે તે ધણાજ આઝાદમિજાઝ આદમી છે. જો કંઈ પણ ઓઢણું-ચોડ કે મસ્કરી જેવું સાહે ધરાન આગળ કરી બેસે, તો સઘળા શાહરોનાં માર્થાં ધંડથી જીલં કરાવી નાંખશે.”

મિર્ઝા સવદને પણ શાહી દરવાનો બહુ ધર્મ. તે પણ સૌની પાછળ ધ્રમતી ચાલે કિલ્લાના દરવાજા પર પહોંચ્યા. દરવાનોએ કહ્યું:—“તમને અંદર જવાનો હુકમ નથી.”

“તમને ખબર નથી, કે હું સૌ શાપરોનો શાપર-ઉત્તાદ છું ? મારી ખ્યાતિ આખા દેશમાં ફેલાયલી છે ! મારી જોડનો કાષ્ઠપણ શાપર આખા વિદુસ્તાનમાં નથી ! જો મને કંઈ ઈનામ પ્રદાન મળશે, તો હું એકમેળ હજમ નહિ કરી જાઉં. તેમાંથી તમને પણ અર્ધો કાગળ મળશે !” દરવાનો આ લાલચમાં આવી ગયા અને મિર્જા સવદને કિંદ્યામાં જવા દીધા.

મિર્જા સવદ ત્યાં પહોંચ્યાજ દતા, કે સૌ શાપરોને દરવારે ખાસમાં જોડાવવામાં આવ્યા. નાદિરશાહ અને મહમદશાહ તખ્ત પર બસબસ પાસે પાસે બેસી દતા. શાપરો આદાબદુનિશ બળની અદબથી માથા નીચાં કરી લાઇનમાં ઉભા રહ્યા. નાદિરશાહે પીવાને માટે પાણી માગ્યું. ચાંદીની ચુરાદીમાંથી સોનાના પ્યાલામાં પાણી ફાગર કરવામાં આવ્યું. પાણીને ખાસે હાથમાં લઇ નાદિરશાહે કિંદીના પ્રખ્યાત શાપરોને સંબોધીને કહ્યું “જુઓ ! હું એક મિસ્ત્રો જોડ છું, એની જોડનો બીજો મિસ્ત્રો સાંભળીને, હું ‘પાણી પીશ’ એનો હેતુ એ હતો, કે બીજો એની જોડનો મિસ્ત્રો જન્મ અને તેમ યોગ્ય ને જરૂરી બની જાય ! સૌના હૃદયમાં ધબકારા થવા લાગ્યા. નાદિરશાહ પાણીનો પ્યાલો હાથમાં લઇ આ મિસ્ત્રો જોડ્યો:-

મરીઝમ બકકમ જન્મે ખાદ્દુ લએઝસ્ત !

‘(હું મિમાર છું અને ફેરાજનો ભરેનો પ્યાલો મારી સાંમે જોડુદ છે.)

સધળા શાપરો એની જોડના મિસાની ફિકરમાં પડી ગયા, અને વિચારતા હતા, એવામાં મિર્જા સવદએ તરતજ એની જોડનો મિસ્ત્રો જોશમાં આવી જોડી દીધા.

મરીઝમ હમે આખર ચે તયે પહેઝસ્ત !

‘(ત્યારે છેલ્લી ધડી હોય, તો બિમારને પરેશ કરવાની શું જરૂર છે ?)

નાદિરશાહ મિર્જા સવદનો જોશ જોઈ મિસ્ત્રો સાંભળી ધ્રુવોજ ખુશ થયો. અને ખતનખતને હુકમ કર્યો, કે મિર્જા સાહેબને મેં માગું છનામ આપવામાં આવે. મિર્જા સવદને પૂછવામાં આવ્યું-“શું છનામ તમને પસંદ છે ? કાગળંગીર ! ગામ ! શેકડ નાણું ! કે પછી જસદિર !

મિર્જાએ જવાબ આપ્યો-“મને એમાંનું કંઈ પણ જોઈએ નહિ ! માત્ર સો ફટકા મને મારવામાં આવે !” દરવાજીએ આ સાંભળી આશ્ચર્યમાં આવી ગયા. તેમને સૌએ સમજાવ્યા, મનાવ્યા અને કહ્યું કે આવો સમય ધડીએ ધડીએ આવતો નથી. જે કંઈ લેવું હોય, તે માગી લો ! આ મરકરી સારી નથી ! પરંતુ મિર્જાએ તો કહ્યું:-“જો મને ઈનામજ આપવું હોય, તો સો ફટકા મને મારો !”

છેવટે હુકમ થયો, કે ધીમે ધીમે તેમને ચાપુકના ફટકા મારવા આપી ધણાજ ધીમા ધીમા ફટકા મિર્જાએ મારવામાં આવ્યા. પચાસની ગણતરી પૂરી થઇ, તો મિર્જાએ કહ્યું-“જોશ ! આ છનામમાં ફટકા બીજા લોકો પડ્યું મારો લાગીદાર છે. બાકીના ફટકા તેમને મારો.” પછવાથી કહેવામાં આવ્યું, કે પચાસ ફટકા કિંદ્યાના દરવાજાના દરવાનોને મારવામાં આવે

ત્યારે મિર્જા કિંદ્યાના દરવાજા બહાર નીકળ્યા ત્યારે દરવાનોએ તેમને મંગેલા ઈનામમાંથી અર્ધો લાગ માંગ્યો. આ ઉપરથી મિર્જાએ કહ્યું-“તમારા માટે મહેરોની થેલીએ પાછળ આવે છે.” છેવટે દરવાનોને પચાસ ફટકા ખાવા પડ્યા અને મિર્જાને કિંદ્યામાં જતા અટકાવવાની તેમને સગ મળી ગઈ.

કચ્છાએલું જીવન

[મૌલિક ભાવના]

લેખક : "કચ્છ" - ધોરાજીની.

જેઠરા પુવાની કાળનું સ્મરણ કરું છું. ત્યારે હૃદયમાં અસૌકારિક યતનનાટ ઉપરિથિત થઈ ગય છે !

ત્યારની મારી મુઠી સેવા તે સમયની મારી કર્તવ્ય પરાયણતા ! યોદ્ધા, એનો આગ્રે આવે બહો ! !

સાગણી શુન્ય માનવતાની કોરો સાથે કચ્છનું મ્હારું આજનું મૃતપ્રાપ્ત શુદ્ધ જીવન, યોદ્ધા, એ 'ક્રાંતા પ્રતાપ' ? મારી અન્નય સેવા, મારું સમ્યક-ધર્મ, અને મારા પરિશ્રમનું આગ્ર પ્રતિફળ ?

જેઠરા 'પુવાવરણ'નું હું કયા સપ્તોમાં વર્ણન કરું ? બધાની 'પુવાનીની જેમ મ્હારી પુવાની પણ સૈદ્ધાંતિન સૌન્દર્યમય હતી, ત્યારનું મ્હારું યૌવન, યૌવનના વારતવિક અર્થમાં હૃદયપ્રમાન અને મુંદરે હતું. ત્યારે હું-મારા મુઠી આનંદ જીવનમાં એકતાર હતો.

એક જગતી સ્ત્રીએ મારો વિકલ યથા : 'કો, 'મારા-સૌન્દર્ય' આકર્ષક-મારું તેજસ્વી સૌન્દર્ય જોઈ મને પોતાને કૃપા કર્યો મારાં મૂલ્ય મુદ્રણાં અને એના-ર-મિત્રતા સિદ્ધિ મારા પર પડેલ ત્યારે મને કાળનું કે જગતના યોદ્ધામાં હવે હું પગલીથો માંડી-કર્તવ્યના પથે જઈશ અને હવે જીવનમાં રંગ રેલાશે. અને એજ ભાવનામાં હું મરત રહ્યો.

મારી મુંદરતા જોઈ માલિક મારા પર ન્યોન્ધાવર બની ગયો. અને ખરેખર ત્યારેનું મારું 'યૌવન ખીલેલા પુષ્પની જેમ ટુટી રહ્યું હતું ! સકલ સૌન્દર્ય સંઘલી મુંદરતા મારા અણુએ અણુમાં પ્રસરી રહી હતી. મારું જાત-વ્યવસાય ચમકનો દેહ દરકોઈ મનુષ્યનું હૃદય જીતી લેવા સમર્થ હતો. મ્હારી ગઝબનાક ખૂબસુરતી

જોઈ મ્હારું કો, દરણુ કરી ઉપાડી ન ગય. એ બીકે મારો માલિક મ્હારી પૂરતી કાળજી સાથે સંભાળ રાખતો હતો. મ્હારું પિક્સેલું યૌવન ક્યાંય કરમાય ન ગય એ માટે મને સ્વચ્છ રાખવાની ચિંતા મારો માલિક કરતો અને એ રીતે મારી ખૂબસુરતીનું રક્ષણ કરતો.

હું આ ઉચ્ચ સ્થાનથી ઘેરો બની જતો; મારું હૃદય હર્ષના હોયકે ઝુમતું; મને ત્યારે લાગતું કે હવે મ્હારું જીવન : જીવનના ખરા ક્ષેત્રમાં પ્રવેશનિજ રહ્યું. મારા માલિકે મારી સંભાળ લેવામાં જરાએ ખામી આવવા દેતી નહોતી એક મુદ્દોલિત રેશમી કંઠમાળા પથુ મારો માલિકે મારા ગળામાં પડરાવી હતી જેમાં પર તે દિવસમાં અનેક વખતે પોતાનો હાથ ફેરવી પોતાનું વાસત્ય ભાવ ઠાવવો. આટલું મારું માન, આટલી-સંભાળના જોઈ કદી કદી હું મારી પુવાની ઉપર કુલાઈ ગોઠા નર થઈ જતો.

એક બીજી વાત કહું !! મારા માલિક જગતના વૈશવ-અગ્રોદ પ્રભોદ અને રસમય જીવન જીવતા માનવ પ્રાણીઓ પૈકીનો એક હતો.

રંગ રાગની મહેફિસો, એની હાજરી વિના ઉજ્જવડ હાગતી.

રંગ રાગની મહેફિસોના. તે ઉપાસક હતો ત્યારે તે મેદફિસમાં જતો ત્યારે હું તે તેની સાથેજ રહેતો, મ્હારા વિનાતો ઘડીકર એ આશનું નહી. મહેફિસોમાંએ મારું સ્થાન હતું. મને ઓછું લાગી ન આવે એ ખાતર યોગ્ય સ્થાને મને બેસાડી દેતો તે રંગરાગનું રસપાન કરતો સાથે હું પણ એ રંગીન રંગે રંગાર્પકો, હર્ષની જુદીજ દુન્યામાં ઉડપન કરતો.

અરે...આતો શું !! એથી એ અધિક

મહાં માન એ 'હુ' કે મારા માલિક તેના અંગતકાર્યોઃ અંગત મંત્રણાઓ કરેતા. ત્યારે એ હુ તો સાથેજ રહેતો.

જીવનની એક ધન્ય પળ જેને હું કદી નહીં ચિત્તરી શકું. જ્યારે રવિ અસ્તાચ્છા પાછળ સંતાયો અને ગ્રિય રમ્ય વિભાવરી પૃથ્વી ઉતરી. વ્યોમ મધ્યે પશ્ચિમનો અંદ્ર સોળે કળાએ કળામય થયો હતો ! સુધાકરે ધનસ આદર આસમ પર ફાંટી હતી, અંદ્રની અંદ્રીકા નીતરી રહી હતી અંદ્રના દૂધ જેવા સ્વેત કીર્ણો સાગરના ઉછળતાં મોગાંઓ સાથે મેલ કરી નાચી રહ્યાં હતાં.

રસાંક હૃદયો અડીથી નહીં ફરી આનંદમય થકીઓ વ્યતિત કરી. રહ્યાં હતાં ત્યારે મારા માલિક પણ પેતાની પ્રભુચીની સાથે રસીકતાના દ્વાર-હૃદતાં સળેડે ચિહાર કરી રહ્યો હતો ત્યારે એ હુ સાથેજ હતો. તેઓના આનંદ સાથે હુ પણ એપાટીની રેનીમાં લયાર મારી આનંદ માણી રહ્યો હતો.

ત્યારે તો હું મારા માલિકને જીવનસાથી હોઉં એવું લાગ્યું અને એ મુખદ કલ્પના માત્રથી મારા આત્મામાં ઉત્થાસના દીવાઓ પ્રગટી ઉઠ્યા.

એક દી મહાં સ્વાસ્થ્ય લક્ષણી પડ્યું, મારા સરીરમાં વેદતાનો સંચાર થયો, મહુને લાગ્યું કે મારી વેદના મારા માલિક કને જકત કરે. પણ મહારો ભક્તો માલિક મારી વેદના ઉપરથીજ સમજી ગયો કે મારું સ્વાસ્થ્ય ખગડ્યું છે, અને સર્વેળા ત્યારેજ તેણે દોડીને મારો ઉપચાર કરાવ્યો. મારો ઉપચાર કરનાર ઝંકરે અને કેટલાક ઈજકશનો આવ્યાં. જેથી મારું સ્વાસ્થ્ય મોજ્ય થયું. એ પછી પાછો હું મારા કાર્ય પધે પડ્યો, અને મારા માલિકની ભક્તિમાં તનમય થયો. પણ ત્યારે માગ્યું પર મારો માલિક નારાજ થયો હોય એમ લાગ્યું. અને પછી તો મને એવું ગાન થઈ ગયું.

મહારા માલિકની મારા પ્રત્યેની લાગણીમાં

ન્યુનતા આવેલી ભોઈ અને આખા જમન તરફ તિરસ્કાર વહુટયો. મારી ખગડેલ તખીયત પછી મારી સુંદરતા અને મહારા યૌવનમાં જરા ઝાંખ પડી ગઈ. ત્યારેજ જમનની રૂપ ભોળી માનવતાની ખબર પડી ! જગત રૂપ તરફ સ્થાન ખૂલી દાખવે છે. રૂપનાં ઓથા તળે જગત-સ્વાર્થતાને પોષે છે, અને ત્યારથી મારા જીવનની સંધ્યા એના રંગોએ રંગાઇ ઘેરી બની.

મહારા સૌન્દર્ય ભક્ત, મહારા રૂપ પીપાસુ રૂપ ભોળી મારા માલિક આખરે મારા તરફ બેઠકાર થયો. રહેતાં, રહેતાં, મહાં સ્થાન હણ્યું ગયું. પહેલાં મહારો માલિક મારી ને કાળજી રાખતો. મારા પર જે મમત દાખવેલ. આજે એ નહોતું.

ઓહ ! આટલો તરફવટ ! આટલું પરિવર્તન ! ઓહ ! એની રમૂતિ સાથે લલ્લ મીરાઈ જમ્ય છે.

પણ કલાપી પણું કરી ગયા છે. "બાલી બાબા સદન કરેલું એજ છે એક દલાલ". દાલતો યાતનાએ સદન કરવી. એકના એક દિ, મહારા માલિકની નજરમાં મહારી સેવાઓ આવશે. ત્યારે પુનઃ એજ મારું સન્માન થશે, એ આશા પ્રવાહમાં લડી હું. યાતના અને તિરસ્કારમય જીવન વ્યતિત કરેલો રહ્યો.

એમાં મારા હમલાએ પાછી એક, દિ. તખીયત જમડી પેટમાં ધીમું ધીમું હઈ થતા લાગ્યું. જાણે મારું પેટ મીરાઈ જવું હોય એવું લાગ્યું. ત્યારે... પુનઃ મારા માલિકનું મમત જગત ધણું અને મારા ઉપચાર માટે દોડ્યો. પણ દુર્ભાગ્યે મારો ઈલાજ કરનાર ડૉ. હૃદયકીન બેઈ મળ્યો ! એણે જરાએ લાગણી વિના મારા પેટનું ઓપરેશન કર્યું. કેટલાક ટાંકાઓએ મારી તખીયત સુધારી, ત્યારની મહારી વેદના ! મહારી વ્યથા ! ! મારું કુખ, કેટલું કષ્ટમય હતું ! એવું વર્ણન હું કરી

અપ્પામાં કઈ? મેં મારા માલિકનું માન નમ્ર
આમે રાખ્યું. અને મારા આં દુઃખને આ
વેદનાંને સકળ કરી. માત્ર એક ઇચ્છા એ કે
મહાઈ ગુમાવેલું સ્થાન પુનઃ મને પ્રાપ્ત થયે,

પણ... પણ... મારા હૃદયની ઉમંગ,
મારી અંલિલાવા ફળી નહીં. બદ્ધ મારા કૂર
હા...હા...કેરે માલિક જેણે આટલી પાતનાઓ
પછી પણ મહારી સેવાઓનો ખંદેસો નમ્ર આપ્યો!!

હાં એ કૂર...માલિકે પોતાના સ્વામિત્વ
ના આધારે હેવટ મુખી મારો નીરકાર કર્યો.

પ્રથમ મારી અને મહારા યૌવનની જે
અંભાગ સેવામાં આવતી એના સ્થાને આગેતો
મહારા તિરકકાર અને અપમાન થવું.!!

મહારા મોરા પર હવે તો ધૂળના દમ વન્યા
હતા, યૌવન-હણાણ રચું હતું. એનીએ એને
ક્યાં પરવા હતી?

છતાં આટલા તિરકકાર પછીએ મેં મારી
સન્નિવૃત્તા ત્યાગી નહીં. વાચાને જરાએ ઉપડી
નહી. અને મૌન રહ્યો. આટલા આતમત્યાગ
છતાં હેવટ મુખી એ મહારા માલિકે મહારી
કદર ગણી નહીં!!

અને પછીતો જાત જાતનું અપમાન,
તિરકકાર વગેરેને હું હરતા મુખે ઝીલતો રહ્યો.
“હુખેતો માણસ તણુખાને એ વળગે” એ
ઉક્તિએ મારા ઉદાર અને પુનઃ મુખી હવન
હવવાની મધુર આશામાં રહ્યો. છતાં મહાઈ
હવન; હવનના ખરા અર્થમાં આશ્ચર્ય નહીં.

એક પ્રમાણે મારો માલિક ઉઘ્યો. અને
ઉઘાંતી સાથે નાકી ધોઈ કયાક જવાની નંબરીમાં
એકવારે બન્યો. લાગ્યું કે આજે તો હું તેમને
હૃદય ખેલી કંઈકે કદીશ હું વિચારમાં હતો.
સાથેજ તેણે કબ્બારમાંથી એક પુંડવું સ્વેત
બાકસ કાઢી નીચે મૂક્યું અને સાથેજ નેની
વહાઈટ મારા તરફ વળી મને જોતાંની સાથે
તેના ગુસ્સાનો જવાગામુખી લખાઈ ઉઘ્યા,
ઉન્માદ અને જોર સાથે તેજ વખતે મને

ધર બહાર ટાલી મૂક્યો.

આજે હું ધરમાંથી બહાર નીકળી જાહેર
રસ્તા વચ્ચે પડ્યો પડ્યો હવનના હેડના
આસ બધ રહ્યો છું. આવળ કરતાં રાહ-
ઘરીઓને આંખો છતાં મને કોકરો લગાવે
છે, આ રીતે રાહઘરીઓની કોકરોને ઝીલતો.
આ છે જે મારા હવન સ્વાર્થણીની હુંક કથા.

મારી દશામાં પરિવર્તન થયું સાથે મારા
નામમાં એ પરિવર્તન યદિ થયું છે. પડેલા
માલિક કે જોનારા પ્રત્યેક કોઈ મને “ચુટ”
“ચુટ”ના નામે સંબોધતા હતા. ધરના બાળકે
મહાઈ હુનામકું નામ “જોય” પામ્યું હતું. પણ
એ રૂપ લોભી માનવતા આજે મહારી દશા
સાથે મહાઈ નામ પણ લેતાં શરમાય છે.

આજે માનવતા મને રસ્તાપર પડેલો જોઈ
મને “મામુદા”નું કનિષ્ઠ નામ આપી મહારી
અપેક્ષા કરે છે, અરે હૃદયદિન માનવતા!!

જહેજમાં તથા બેટમાં આપવા માટે

તાજ કું. લીંગ લાહેરનાં,

જલી કલમ કુર્ચાન શં
અને

હિમાચેલ શં મુતરગિજમ

અજોડ છે.

નમૂનો જોવા માટે પધારો યા

નમૂનાના વરક માટે લખો:—

સેલ એજન્ટ } ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
કમ્પીક, સુરત.

આફ્રિકાવાસીઓ માટે ખાસ:—

રાંદેર-સુરતમાં મળતાં ઉર્દૂ અને
ગુજરાતી પુસ્તકો માટે આપના તાના
મહોદય જે આર્ડર હોય તે મોકલાવી
આપી કાયદો મેળવે.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કમ્પીક, સુરત.

“ભાભી ! તમારા બાપુને હું થોડુંક ખ્યાર કરું ?”

અભાઈ સુધી વાતે વળગેલાં મિત્રીસ કાંઈજ બોલ્યાં નહિ. કદાચું ‘મેં’ બનાવી અંગીલપત્રે એમણે બાપુને સર તરફ ધર્યો.....

સરએ બાપુને જાનીએ આપતાં બે ચાર ઉત્કાંચ બોલ્યાં. ભાઈ અને દસ રૂપીઆની નોટ એના હાથમાં આપતાં “હિતુભાઈ, શુભ આય” કહી ચાલ્યો ગયો.

‘તે આ તમારાં સરજના બહેન કોણ હતાં !’

“અમારી સાથે બહુતા હતાં.”

‘હવે કડો તો ખરા !’ બાપુની બાએ જણાવે કરતા કહ્યું.

‘ઉધડુ નથી ? હવે ઉઘી જાને.’

‘ના, એ બંધી વાગ કહો.....’

‘તો સાંભળ !.....’

+ + + +

મેં સરની જીવનકથા કહેવા માંડી ત્યારે ગાડી આગળને આગળ દોડી રહી હતી એ દિનની સરજતા મહારી આંખોમાં નૃત્ય કરી રહી હતી મહારી દિલ આગળની એની કરણ દશા ઉપર દ્રવી રહ્યું હતું. જાણે કે થાનાં લખી રહ્યો હોતું તેવી શ્રેણીમાં મેં સરની કથા કથવા માંડી. બાપુની બા મંત્રમુગ્ધની જેમ એ સાંભળી રહી હતી.

“અમે સાથે બહુતા હતા સરજતાની ચક્ર-ચક્રની આંખો એનેરી ફેમના ઉંચા પેચલના સુંદર ચમત્કારથી ચમકતી, અને જોનારને ચમકાવતી હતી. પાનખા, ઉંચા, અને સીધા સોટા જેવા સરીરવાળા સર, કોરેજના કંપાઉન્ડમાં પગરણ કરતી તો, એની સાથે શિક્ષણ લેતા કોનેસ્ટબલોની અનેક અસિદ્ધાપ તરસી, અનિમિષ આંખો એના દેહ કોશનું દર્શનામૃત પીવા માટે તાજી રહેતી. પાનખા કટીની સિક્કણ જેમ એ દેહની, કેટલી કોરેજનાં પમખીઆં ચડી જતી ત્યાં સુધી

અનેક આંખો એની પગપડે ચોંટી રહેતી. પ્રોફેસરો સુધાં, વિદ્યાર્થીઓની આંખ ચોંટીયા સર સાથે જોવાની સુભાગી પળો શોધવા કરતા હતા. એમ દરરોજ વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકોની આંખોમાં વરતી સર કોનેજ ઉપાનના એક સરજના સમી હતી.

સરશિક્ષણ લેતા ભરિખવા નાગરિકો અહીં સાધારણ પ્રકારની છૂટ લઈ શકે છે. એમના મતો પ્રદેશમાં ખીસતી અનેક ભારતીઓ છિટ ભાષામાં બહુ કરવાની એક તક કોરેજમાં સંપડે છે. સૌ કોઈના દિલમાં પસની સર સાથે નિકટનો પરિચય સાધવા દરેક વિદ્યાર્થી પ્રયત્ન મીન રહેતો. કાંઈને કાંઈ બહાને એની સંધે વાર્તાલાપ કરવાની છતાસા દરેક દરેકને રહેતી હતી.

સર જે દિવસે કોરેજમાં ન આવતી હોય તે દિવસે કેટલાએ વિદ્યાર્થીઓ આવીને પાછાં ચાલ્યા જતા એને એ દીન પોતાની કોરેજ રૂપી દુનિયાં સાવ નિરસ અને નિસ્તેજ દેખાતી. સરમાં રૂપ, દર્શન, ચીત્રન આવી રહ્યું હતું. શિક્ષણ અને જ્ઞાનના આશ્રયણે ચડી રહ્યાં હતાં. અવનખી ભાતનાં સાથ કળાત્મક રીતે પરિધાન કરવાને સરએ એકદમ જીવંત હાથ કર્યો હતો. કોરેજમાં બહુની બીજી આળાઓ, એની વચ્ચે પરિધાન કરવાનું અનુકરણ કરતી પરંતુ, ચંદ્રકળા આગળ જેમ તારકચળા કંપાઈ જાય છે તેમ એ બંધી સરની કળા આગળ ઝાંખી પડી જતી. કાંઈક બોલવા માટે સર ઉઠી ચાપ ત્યારે, અમે બધાએને તથાએથી વધારી લેતા. પ્રોફેસર હાથ ઉંચા કરી અમને બંધ ચડાવે. ક્ષણે ન કરે તો અમે મીનીટોના મીનીટો સુધી તાલીઓ વગાડવા કરતા. બધાર અને સમાજના કહેવાતાં પુરાણા બંધારણ પ્રત્યે કોરેજ જીવનમાં જે અણુગમે હાથ છે તે, અમારામાં પણ સ્વભાવિક રીતેજ હતો. ધર્મ

એક પુરાણના અને સમાજના એક ચળ-ચળના એ
અમારી લાવનાઓમાં હતી એનું સર્જન દરેક
નવા કાળે નવી રીતે થતું જોઈએ એવી અમારી
માન્યતા.

કેલેન્ડરનાં યાંત્રિક મુદ્રાને પ્રસંગે લખ્યાતા
નાટકમાં સાર મુખ્ય કામ કરતી. એના અભિનયની
મુદ્રા હાથ આજે પણ એની સાથે લાવનારાઓના
દિશ્ત પરથી ખૂસાઈ નથી. હજુ પણ મહાન
રીતેના અભિનેત્રીઓનું અભિનય જોઈ અમે
સરને યાદ કરીએ છીએ. કેલેન્ડરમાં વાર્તાલાપ
દરમ્યાન અમે સરને કહેતાં, 'નિસ' સરલતા !
તમે તો લક્ષ્મી છો જે ઘર તમારા ચરણથી
જાલજો તે સ્વર્ગની જગે. તમે જે લાગ્યસાળોને
પોતાના, શરૂનસાથી તારીકે, રિવહારજો, તેની
આખી દુનિયા ઈર્ષિ કરશે'.

સર અમારો તિરસ્કાર કરતાં કહેતી, 'મિસ્ટર!
તમને પુરૂષ જાતિને બીજું કોઈ આવડતું જ
નથી, અર્થાત્ સંકોપાયતી 'કેરરજ' ક્યાં છે,
પુરૂષ તો સદાએ પતિ થવાનું જ ઈચ્છે છે,
હરે..... નોનસસ."

કેલેન્ડરના, મેગેઝીનમાં સર અત્યારનવાર
લખતી: એનાં કવિતાકારી અને ઉદ્દેશ વિચારો
લેખાં લેખાં મેગેઝીનમાં મહત્વના મહત્વના સંસ્કાર
રિક્ત લેખકાર 'ધર્મ' અને 'સમાજ' બધારણુ
એ ખૂબ ખૂબો વિરોધ કરતી.

એમ ત્યારે તો! પહેલાંથી આજ દાવની
હતી. "બાપુની બા વચ્ચેજ જોતી.

મેં સરની વાત પૂરી કરી ત્યારે અમલવાદ
આતી ચલુ હતું.

જે દિવસ અમલવાદ રહી હું મેં જોઈ જોવી
ગયા. મુખ્ય આત્મા તે પણ ચાર દિવસ થઈ
ગયા, આજે રવિવાર હતો, સવારમાં જ પોર-
મેન કેટલાંક પત્રો આપો ગયા. એમાં એનો
પણ એક પત્ર હતો. બીજા પત્રો બાળુએ મૂક્યા
મે પ્રથમ એનો જ પત્ર વાંચવા માંડ્યો.

બધા દિનેશ !
હું તો કુશળ છું તમારી કુશળતાં જાણું
છું. બાપુ હજી સાજો થયો નથી. કાંઈ દવા
અસર કરતી નથી. રાતદિન એની જ ચિંતામાં
રહું છું. એ તમારી સરની નજર મારા
બાળુને લાગી ગઈ છે. દરરોજ રાત્રે ચમકી
અમકીને જાગી ઉઠે છે. હાથમાં બરબરે છે,
મને કાંઈ ઉપાદો ના પ છે. મેં એ રાંડો ફાટા
કાંઈ નાખ્યો છે. માર્ક કાંઈ પેલા દસ રૂપીઆમાં
બીજા દસ રૂપીઆ ઉમેરી, બાપુનો હાથ અડ-
કારી નાખ્યા બાવાને આપી દીધા. ત્યારથી, કાંઈક
પણતો પાસો થયો છે. વારે વારે મારા બાપુ
સામું જોઈ કહેતી હતી, "હાઈ કાંઈ નથી,
કેંદાઈ કાંઈ નથી, તમારા સંન કંઈ ત્યારથી જ
મદાર દિલ્લો ધાકે ધાકે ચાલુ હતું, આવા
ઉતાર તે વળી નડ્યા વગર રહે ! આપણને એ
રાંડ કયા મળી મર્યા નજરનો એકાદ તાલીજ
મેકેસર મોતીવાલા પામેથી જલદી લઈને
એકલવે.

તમારી

બેચેલના

પુસ્તકો અને ફોટાઓ

કાલેદો આઝમ મુહમ્મદઅલી. 1874-1880	(ઉદ્દેશ)	કી. ૩૮	૧-૪-૦
" " " " " "	(ગુજરાતી)	" "	૧-૪-૦
ફોટો " " " "	૧૦x૧૪	" "	૦-૧-૦
" કેલેન્ડર સં. ૧૯૬૬ જિન્નાહ સાબી ફોટા સાથે	" "	" "	૦-૩-૦
હયાતે ઇકબાલ	(ઉદ્દેશ)	" "	૧-૦-૦
ફોટો ઇકબાલ	" "	" "	૦-૨-૦
ફોટો ગાલિબ	" "	" "	૦-૨-૦

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ,

મુખીક, સુરત.

પારસી મોબિદો

મૂળ લેખક :
શમ્સુલ ઉલ્લાહ મવલાના શિક્ષકી
મુઅમાની મહૂમ.

અને

મુસલમાનો

લાપંતર કતા :

રાજમાન્ય સાલેહ બકીલી (સચીન).

મુસલમાનોનો ઇતિહાસિક સંગ્રહ જેમાંથી મોટે ભાગે નાશ પામ્યો છે અને યતો ગય છે, એણે અનેક પ્રકારના તુકસાનો સાથે સૌથી ભારે તુકસાન એ પહેલોઆયુ છે કે ખુદ ઇસ્લામ ધર્મ વિશે લોકોને ચિત્ર ચિત્રિત ગણતીઓ અને સમજા દેશે ઉત્પન્ન થઈ ગઈ છે. અને યતી ગય છે; એટલે સુધી કે ખુદ મુસલમાનો પણ મઝહબની હકીકત તેજ સમજે છે. જે માલિકીઓના નાશ થવાએ ફેટલાએ અદાઓથી ઉત્પન્ન કરી દાખી છે.

ચરપનાળાઓના સ્વભાવ છે કે એ સમકાલીન બનાવોને મોટે ભાગે કારણ અને પરિણામ માની લે છે. દૃષ્ટાંત રૂપે: જયારે ઇતિહાસ ઉપરથી બાલ્ય રીતે એવુંજ જણાય છે કે 'ફરિશ્તમ પછી ફરિશ્તીઓનું' સારિત્ય બરબાદ થઈ ગયું, તો તેઓ પુખ્તપણે નિર્ણય કરી લે છે કે, આ ફરિશ્તામનીજ કાર્ય પ્રજ્ઞાલીનું પરિણામ હતું

એવીજ રીતે જયારે તેઓ જુએ છે કે દિનદુસ્તાની કાંઈ ઇસ્લામ તવારીખમાં પારસી કૌમના મોબિદો ધાર્મિક શુરુઓ, પુરતકા, વિદ્યાને સાહિબનો પતો લાગતો નથી, ત્યારે તેમને ખાતરી થઈ ગય છે કે દિનદુસ્તાનના મુસ્લિમ બાદશાહોએ પક્ષપાતને કારણે યા તેમને દેશમાં યુસવાજ દોષ નહિ; યા તો એસી હાજતમાં રાખ્યા કે તેમનું કાંઈ મોજબાદાર બકિનિત્વ કાયમ રહ્યું નહિ, જેથીજ તેમના વિશે કાંઈ પ્રકારની કાંઈ પણ માલિકી મળી શકતી નથી.

પરંતુ ખરી હકીકત એ છે કે આ જે કાંઈ છે, ઇતિહાસની અપૂર્ણતાનીજ સાબિતી

છે. અને આ લેખમાં પારસીઓના મઝહબી પેશા-ધાર્મિક શુરુઓ (જેમને મોબિદ કહેવામાં આવે છે) નો ફુંક પરિચય કરાવીએ છીએ, જેઓ દિનદુસ્તાનમાં વસવાટ કરતા હતા અને જેમની કૃતિઓને લાપંતરે વિશાળ પ્રમાણમાં વિદ્યા પ્રેમીઓમાં પ્રસરેલાં હતાં એમના હામાન ફરિશ્તામી પુરતકામોથીજ લેવામાં આવ્યા છે, જેથી એના ઉપરથી આ પણ અદિર થઈ જશે કે મુસ્લિમોએ ગયર-કૌમના સારિત્ય સાથે શું મનુક કર્યો છે ?

તથામરિસદ સસ્તનત (મુસ્લ વ'શ)માં સૌથી પ્રથમ અકબરના શાસન સમયમાં મોબિદોનો પતો મળે છે. અકબરે જે સમયે ધાર્મિક કોન્ફરન્સની સ્થાપના કરી અને દરેક પ્રજા અને ધર્મના વડાઓને દર દરમાં બોલાવ્યા. ત્યારે ફરિશ્ત સાથે પણ પત વ્યવહાર કર્યો. એ ઝમાનામાં પારસીઓના વડા ધર્મ શુર આઝદ કીવાન હતા. એમણે આવવાને ના પાડી પણ એક અણબો ગરીબ કિતાબ પોતાની ફરિશ્ત મોકલી, એના વિશે 'મા'સદ્દ ઉમરા'ના કતા લખે છે કે, કિતાબમાં એવો કમાલ હતો કે શુદ્ધ ફારસીમાં હતી, પરંતુ એ તુકતાઓને અદરી બદલીને વર્ષોંતા અરબી થઈ જતી હતી અને એ શબ્દોને ઉજાદાવીને વાંચ્યા તો તુકી અને પછી ફેરવીને વાંચ્યા તો દિન્દી થઈ જતી હતી. (મા'સદ્દ ઉમરા, છાંદ ૨, પૃષ્ઠ : ૩૮૫)

જો કે અમે એક અણકય વાત ઉપર ચકીત કરી શકતા નથી, પરંતુ એનાથી ઇન્કાર નથી કે આઝર કીવાને પોતાની કાંઈ કૃતિ શુર મોકલી હતી

આઝર કીવાને તો આવવાને ઈન્કાર કર્યો. પણ એક બીજો મોમિદ જેનું નામ અરદેશર હતું બોલાવવા પ્રમાણે આવ્યો, અને પોતાની સાથે ધાર્મિક આનિશકહદની અમી પણ લેતો આવ્યો. એનું સંરક્ષણ અને બંદોબસ્ત રાખ્યા અબૂલ ફઝલને સોંપવામાં આવ્યું. એ 'મા' સરફ ઉમરાનું કથન છે, પરંતુ 'ઈસ્તિસ્તાને મઝહિબ'ના કર્તાએ એકબે બુધાસો કર્યો છે કે આઝર કીવાન હિન્દુસ્તાનમાં આવ્યો અઝી-માબાદ-પટનામાં વસવાટ કર્યો અને હિન્દી સન ૧૦૨૭માં ૮૫ વર્ષની વયે મૃત્યુ પામ્યો.

બનવા ભેગ છે કે આ આઝર કીવાન તે ન પણ હોય, જેનું વર્ણન 'મા'સરફ ઉમરાનમાં છે; બદલે કાઈ બીજા મોમિદનું નામ હોય. એ આઝરકીવાન ઈસ્કન્દરના વંશમાંથી હતો. 'ઈસ્તિસ્તાન'માં એની આખી વંશાવળી આપેલી છે. જ્ઞાનપણથીજ એ તપસ્વી અને એકાંતવાસી હતો. અઢાર વર્ષ સુધી ખૂમમાં બેઠો. વિદ્યા ક્ષામાં સંપૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી. મોક્ષ એને 'ઝક ઉલૂમ' (મહાન વિદ્યા)ના લક્ષ્યથી સંબોધતા હતા. અરબી ભાષા પણ જાણતો હતો. ટુકડા અને મૂડીઓ એનાથી મેળાપ રાખતા હતા અને હુન્દમય સડવાસ રહેતો હતો. એક દિવસ કહાં ટુકડાએ પૂછ્યું: "આ બનવરોને મારવાને શા માટે મના કરી છો?" જવાબ આપ્યો: "જે મોક્ષ કબ્યાનો અહેરામ બાંધે છે, તેમને જન-પ્રેમનું મારતું દરામ છે. દિલ પણ કબ્યા છે, જોયો જે લોકો એનું અહેરામ બાંધે છે; તેમને જનવરોનું મારતું કેવી રીતે દવાસ થઈ શકે?"

એક દિવસ એક ગ્રન્થે આઝર કીવાનને કહ્યું: "હું સૌદાગર હતો, રડઝન-ધાડ પાડ-ઓથી તંજ ઘઘને દુરવેશી દખ્તિયાર કરી છે!" આઝર કીવાને કહ્યું: "દરે તમે પોને રડઝની કરશો."

આઝર કીવાનની કૃતિઓમાંથી જનમે કય-ખુસદનું વર્ણન ઈસ્તિસ્તાનમાં કર્યું છે, અને તેના અશ્વચાર પણ ઉતાર્યા છે.

આઝર કીવાનના શિષ્યો પુષ્કળ હતા એમાંથી થોડાક શ્રેષ્ઠ શિષ્યો જેનાથી ઈસ્તિસ્તાનના કર્તાએ મુલાકાત કરી હતી અને તેમના સત્સંગથી ફાયદો પ્રાપ્ત કર્યો હતો, તેમના નામ અને હુંક હાલાત હેઠળ આપીએ છીએ.

ખરાદા : એનો પૂર્વજ નીશીરવાનના ખ્વાં સાલારીનું મનસખ ધરાવતો હતો. ખરાદા શીશ-ઝમાં આઝર કીવાનનો શિષ્ય બન્યો હતો, અને લાંબા ત્રમય સુધી સખ્ત તપશ્ચર્યા કરી હતી. દિ. સ. ૧૦૨૯માં મૃત્યુ પામ્યો.

ફરશાયરવદ : એણે પણ શીશઝમાં આઝર કીવાનથી ફેઝ પ્રાપ્ત કર્યો અને હિન્દુસ્તાનમાં દિ. સ. ૧૦૨૯માં મૃત્યુ પામ્યો.

ખુર્દમન્દ : નરીમાનના વંશમાંથી હતો. ઈસ્તિસ્તાનનો કર્તા એને પટનામાં મળ્યો હતો.

એહરામ મિન ફહાદ : ગાદરઝના ખાન-દાનમાંથી હતો. આઝર કીવાન જે સમયે પટનામાં હતા, બેદરામ પણ તે સમયે શીશઝથી પટનામાં આવ્યો. અને અખ્વામિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં ઘણી મહેનત કરી. એણે ફિલોસોફીની દૈરક શાખાઓમાં નિપૂણતા મેળવી હતી અને એ વિષયના અરબી, ફારસીને પદેધવી ભાષાના પુસ્તકોનો અભ્યાસ કર્યો હતો. અરબી ફિલો-સોફીની દિગ્ગણે ખ્વાન જમાલુદ્દીન મદમ્દ પાસે જેઓ, અફઝમદ દવાનીના શિષ્ય હતા. પદી હતી. બ્યાપાર કરી આઝરિકા ચલાવતો હતો. દિ. સ. ૧૦૩૨માં શારોર મુકામે મરણ પામ્યો.

બહેરામની કૃતિઓમાંથી ત્રણ પુસ્તકો વિશેષ વિખ્યાત છે. શાસ્તિસ્તાને દાનિશ, શુસ્તિસ્તાને બીનશ, શાસ્તિસ્તાન.

ઈસ્તિસ્તાનના કર્તાએ પારસીઓની માન્યતાઓ અને વિચારો મ્હોટે ભાગે એજ પુસ્તકોમાંથી લીધા છે.

હોશિયાર : સુરઝમાં જન્મ્યો હતો. ફરતમના વંશમાંથી હતો. અત્યંત સ્વયં વદન,

દિવેર, તદ્દ્યોરવાળા અને દિર્ઘદર્શી હતો. આજ કીરાનના સદવાસમાં રહ્યો હતો. એક પદર સુધી પ્રાણાયામ કરી, સકનો હતો. ખાત્રા, પીવાનો કાઈ પ્રકારનો પરદેશ રાખતો ન હતો. દિ. સ. ૧૦૫૦માં આખા મુકામે પહોંચી થયું. 'સફરિસ્તાન' એની કૃતિ છે.

આખિઃ સરોશઃ : અરસ્તાના વંશમાંથી હતો. અરબી ફારસી સાથે હિન્દી પણ જાણતો હતો. અરબી અરશમ બિન ફકાદ પાસે સીખ્યો હતો. આખી 'યમ' કુંવારો રહ્યો. માંસ પાન પાતો ન હતો. એની કૃતિઓ અનેક છે. જેમકે : નોશાદરદો અરશત અફસાર ૧૦ મુદમ્મદ બિન મુદસિન તામે એક મિદાનનું બધાન છે કે જે ખુદની સાબિતીમાં ૨૬૦ દસીઓ એની જીએલાલગી, પણ સખી લઈ શક્યો નહિ. મલ્કીશર એનાથી ચમકેડોરો બેવામાં આગળ ગયો. અરસ્તાનના કર્તાએ દિ. સ. ૧૦૩૧માં કાઠિમરમાં એની મુકાદાન કરી હતી.

મુદા જેમી :—દિરાતનો રહેવાસી હતો. લાંબા સમય સુધી સમ્યક્ શીખ્યાં રહ્યો છેવટે સ્વપ્નામાં સમ્યક્ મળી છે. આજ કીરાનથી ફક્ત પ્રાપ્ત થયો. જેથી મોખિદ ખાસાની સાથે હસ્તખર ગયા અને આજર કીરાનના શિષ્ય મંડળમાં સામિલ થયા. અરબી અને ફારસી ભાષામાં નિપજાતા ધરાવતો હતો. મેરુટ લાગે મૌન રહેતો હતો. લેકીના ઘણા આગ્રહથીજ વાન કરતો હતો. એણે આજર કીરાનના પ્રખ્યાત પુસ્તક 'વદમે કમખુસર' નું જાણ્યું લખ્યું છે. દિ. સ. ૧૦૪૦માં કાઠિમર મુકામે મરણ પામ્યો. દખિસ્તાનનો કર્તા અહિંજ એને મુજ્યો હતો.

મોખિદ, શોશી :—ધાંયા, સમય સુધી સમ્યક્ ગોધમાં આખા જગતમાં ફરતો રહ્યો. છેવટે આજર કીરાનની સેરામાં પહોંચી ગયા અને એમની પામે અધ્યાત્મિક જ્ઞાનની પ્રાપ્તી

કરી. એની કૃતિ, 'બજમ ગાદ' એક ઉત્તમ પુસ્તક છે. જેમાં એણે આજર કીરાનના આર શિષ્યોના હાવાન અને બનાવો લખ્યા છે. એ શિષ્યોના નામો આ પ્રમાણે છે. (૧) અરશદ (૨) ખગદા (૩) શપર વિયા (૪) ખુદમન્દ (૫) ફકાદ (૬) સોદશમ (૭) અગદદ (૮) બશીરન (૯) ફકિન્દવાર (૧૦) ફરશપરદ (૧૧) બદમન (૧૨) ફરતમ.

અરસ્તાનના કર્તાએ આજર કીરાનના શિષ્યોના લાલાત મેરુટ લાગે એજ પુસ્તક ઉપરથી લખ્યા છે.

એદરામ બિન ફરશાદ :—અરશગમાની કૃતિ છે. આજર કીરાનનો શિષ્ય હતો. પરંતુ વિદ્યાની સંપૂર્ણતા બેદગમની સેવામાં કરી. દિ. સ. ૧૦૪૮માં લાદોર મુકામે મરણ પામ્યો. શૈખ ચદાખુદીન મદનુસ સોદરવર્દની કૃતિઓ, દિમેઓરીના વિષયમાં હતી, તેનું અરબી ભાષામાં ભાષાંતર કર્યું હતું. એક અદ્યત્ત વાન એ છે કે અરબી, ફારસી હિંદી સિવાય મરુપની પણ ફેટલીક જાપાઓ જાણતો હતો. મેરુટ લાગે લેકીયાનું કામ કરતો હતો. ઘણું ધૈર્ય ખતો હતો. અરસ્તાનના કર્તાનું બધાન છે કે જે દિ. સ. ૧૦૪૮માં એને લાલોરમાં બેસેો હતો. એક રાત દિવસ લાગલાગટ એકજ રથને બને પેગા પાળીને (દોઝાનું) બેસી રહ્યો. અને જરા પણ ખરચો નહિ.

મોખિદ પરસ્તાર : પંડનામાં પેદા થયેલ બચપ્રમુખ આજર કીરાનના અલ્લામમાં ગયો. અને મેરુટ લાગે મોખિદ સરોશ પામે જાત પ્રાપ્ત કર્યું. 'યમ મોખદી' એની કૃતિ છે.

શીદાશ બિન અબેનોસ : અરસ્તાના વંશમાંથી હતો. એનો પિતા આજર કીરાનના શિષ્યોમાંથી હતો. સર્વોત્તમ વચ્ચે પરેરતો અને મેરુટ હાકમાથી જીવન વ્યતિત કરતો હતો. ખૂબસૂરત અને દેખાવડો હતો. દિ. સ. ૧૦૪૦માં કાઠિમરમાં

બીમાર થયો અને ત્યાંજ મરણ પામ્યો. એથી મેં હું 'ફાની' વીરમગામીનું એક
ઘડીએ હરત નરખખશા આઃ અશઆર=પટલા
અમગદ કાવ્ય.

મોહા:-

“યદ કારદ અમ અજ મુકીત; વળહો.”

અગર ચંદ દારૂંમ કરશે અનુદ

અજ કારદ કિ ગરત અમ બસ નરૂર

ખુદાયા રસાનમ યદ દર્વાએ નરૂ

‘છેત્રી’ કી પર પ્રાણ પખેડે હી થયું.

આ તમામ મોખિદો, જેમનું વર્ણન કરવામાં

આવ્યું છે. આઝર કીવાનના શિયો અને

વિદ્યાર્થીઓનાં કના દખિસ્તાનના કનાએ અન્ય

મોખિદોનાં નામ પણ લખ્યા છે. પણ તે લખાણ

ચવાની બીકે અમે લખના નથી.

મુસલમાનોનાં અપેક્ષિતપેશાની આથી

વિશેષ શું સાંખિતો હશે કે અનેક મુસલમાન

વિદ્વાનો આઝર કીવાનનો શિષ્યોમાં કના કેમકે

તે મચાકિદ (અંકશ્વરનાદી) અને મહી હતો.

જોથી એની પાસે અધ્યાત્મિક શાન પ્રાપ્ત કર્યું,

એમાંથી મુદમમદઅલી શીરાઝી મુદમમદ સહુ

હરિકાની અને આઝરબેગ મહમુદ ખેચના

હાલાત દખિસ્તાનના કનાએ સચિત્તર લખ્યા

છે. આ બાકીને બધાને હરત થયે કે કાંપ

ખડાઉદીન અમલીએ પણ આઝર કીવાનના

સત્સંગથી ફેજ પ્રાપ્ત કર્યો.

(આ લેખ લગભગ આખો દખિસ્તાને મઝા

કિબાને આધારે લખાયો છે. એ પુસ્તક વિશે

‘મચાહર છે’ કે મુંદમિન ફાની દખિસ્તાની ફતિ

છે. ફેરહાક એને ઘરા શિષ્યકની કહે છે; પરંતુ

ખડે એ છે કે શુક્રિશ્વર અર્દસ્તાનીની લખેલી

છે. સૌથી પ્રથમ આ પુસ્તક મુંજામમાં કિ અ.

૧૨૬૨માં મુદિત થયું. એ પછી તો અનેક

પ્રેસોએ પ્રગટ કર્યું છે.)

મોત મિન્કે છે બકાની આંખમાં,

જોઈલે જીવન ફાની આંખમાં.

છે રૂદન જોથી ઘરાની આંખમાં,

દર્દ છે તરંગનું હવાની આંખમાં.

જન્મ આપે છે તો આપે છે કદન,

છે દયા દાનજ ખુદાની આંખમાં.

તુજ મતિ સામે હું કાંઈપણ નથી,

મુજ મતિ છે તુજ દયાની આંખમાં.

તો હું માનું આઈના તુજ પ્રેમને,

મુજને લઈલ દિલરૂબાની આંખમાં.

છે અના એ તારી અય ધાને ખુદા;

અશુઓ છે મુજ ખતાની આંખમાં.

અય કેઝાનાં ભૂલને મુજને કદી,

મુજ જીવન છે તુજ અંદાની આંખમાં.

આજ શું દરિયો દિલી કહેવાય છે ?

અશુઓ છે ખુદખુદાની આંખમાં.

ઘાડે હું આઝાદ માનવતા મહી,

દાસ થઈ લાડે ખુદાની આંખમાં.

આહ મારી ના પસંતાનિશ થઈ,

ધા શિતગતા દિલરૂબાની આંખમાં.

ભૂમિને આકાશ ચૂમે છે જુઓ,

નમ્રતા છે ઉચ્ચતાની આંખમાં.

છે જવાથી જ્યોતમાં હી ‘રહી’

છે ફરી લાલી ઉપાની આંખમાં.

જાન દેવી કામે પરવાનાનું છે,

સુંદતાં અશુ શમાની આંખમાં.

એ હશા થઈ મુજ પક્ષાની જેવે,

વાર્તા થઈ ગઈ જફાની આંખમાં.

આંખથી હું આજની ઉતરી ગયો,

રહીશ ‘ફાની’ કાલ શાની આંખમાં ?

મહર્મ અને મુસલમાનો

• અનુવાદક •

જનાબ:-ઈસાભાઈ ઈશ્રાહીમ શાહબ (કાવી).

આ એક સામાન્ય અને નકાર નેહિ કરના જોગ સમય દંત્રીકતા છે કે પ્રત્યેક ધર્મની ચરતી અને ખડતી તેના અનુયાયીઓનાં કર્મો તથા કર્તવ્યો સાથે ગ્રંથગાથેલી હોય છે. 'મિઝજન'ની યાદની, અને અવદરા સ્પષ્ટ થાય છે જ્યારે કે તેના અનુયાયીઓ અને આવકારનારાઓ તેના મૂળ આમાને સ્થાગી શકાઓ અને વિવાદોના પાખંડ થઈ જાય છે, તેમજ પોતાની મનોમજાઓ પ્રમાણે મનઘડત અને પોતે ઉપજાવી કારેલી વસ્તુઓને અસજ ધર્મ અથવા ધર્મોના અગત્યનો લાગ બનાવી લીએ છે!

પ્રુદા બહેતર કરે! અત્યારે આખિરી નખી (સમજ)ની આ ઉમમતમાં પણ સદંત્ર ચિન્હો જોવામાં આવે છે. પ્રુદાનો ખીફ, રમજ (સક) ની તાલેફરી, કુઆન અને મુન્નાની પૈરેલી, પ્રિખાસ અને ખુદ સાથે ખાસ સંબંધ ઈમાન, તથા મુનાહોથી બચતુ, અને 'બીજી તે વસ્તુઓ કે જે ખરી રીતે ફરિયામના આમારપ છે તેનાથી આજે પણ ખરા મુસ્લિમો દારા છે. પરંતુ પેલી ઉપગતી કારેલી અને મન-ગમતી રસો અને ફીઓ તથા, રિકલયાં અમો કે જે વિષમીઓના સદવાસ અને અન્ય પાટાગી કોમોના જોગોથી તેઓમાં પ્રચલિત થઈ ગયા છે પ્રતિદીન વંધનારો જાય છે! બહુ આજે તે દેસલાઓને ધર્મના રથોમાં સમજવામાં આવી રહ્યા છે!

જોમ તો મુસ્લિમોનાં હુકમની દરેક બાબુ-એથી અમારાં સદંત્ર મતને ટેકા મળી શકે છે, અને પ્રત્યેક સમજદારે મુદિયાળી મનુષ્ય

કે જે, વર્તમાન કાળના મુસ્લિમોની સ્થિતિથી સહેજ પણ પરિચિત હશે તે અમારા એ ખિયાલની સમનાનો સ્વીકાર કરશે; પરંતુ ખાસ કરીને અત્યારે ઈસ્લામના અનુયાયીઓની જે આડકત્રી અને માર્ગ-મુતી ચાલ ઉપર મહત્તી અથુ-ખાણ કલમ પોતાનાં આંમજ નહિ બહો લોહીની નદી વહાવવા તત્પર થઈ છે તે ફરિયામના સપૂતોની પેલી દડ વરાવી અમેલી હુમરાહી છે જેનો સંબંધ 'આશરા' (યાને દરમી મુદર્મ) ની રિવાજ પાંચક યાદગાર તથા કરજતાની શકીમિના કૃત્રિમ ગોઠ સાથે છે.

'મુદર્મ' હુમરામ'નો મદીનો જેવા કે તેના નામથી જાદિર છે આજથી સાદીતરશે વરસ પડ્યાં તે લગ્નપદ કોમોને માટે પણ ચાન્તિતો સદેશ હતો જે વાત વાન પર ઝવેરા કરવા તૈયાર, અને સ્વભાવ વિરુદ્ધ સાધારણમાં સાધારણ વસ્તુ પર હુદુનું રણુક્ષત ગરેમાવી હેતી હતી અવગાદ તઆવાના એ 'ઈઝઝન' અને 'દુરમન', 'રદમન' અને 'અરકન' થાળા સદીનાને ખાસ માનની દાંદએ જોવામાં આવેલાં હોય, આકાશના કિનારા પર મુદર્મનો પ્રથમ અંદમા પ્રકાશિત ચતાંની સાથેજ પ્રત્યેક પ્રકારના સાધારણ અને સંગીન ખૂલી લગઈ ઝખઝખો બંધ કરી દેવામાં આવતા હતા. ફરિયામે એ પુગાણી પ્રધાને કાપમ રાખી બંધ તેની દસમી તારીખ (યાને મોમે આગસી)ને ખાસ મદત્તા અર્પી. તેની 'પુશુર્ગી' અને 'ઈઝઝન'ને વંકુ ઉજવળ બનાવી. સકી મુખારી શરીફ અને મુસ્લિમ શરીફમાં હઝરત ઈમને અન્નાસ રહી આગસી અન્દોળી રિવાયત છે કે-

“ત્યારે-રસમે-પુરા સદ્વત્સાહો અસૈદ્ધે વસ-
હસમ-મદીતમે-મુતવ્વશમાં તારીફ લાગ્યા અને
યદુદીઓને આશુરને દિવસે રાત્રીની દાસતમાં
જોયા તો આપે પુછ્યું કે આજે કયો દિવસ છે કે
જેથી તમે લોકો રાત્રાહાર છો? તેમણે જવાબ
આપ્યો કે આજનો દિવસ યજ્ઞોજ્ઞ પુત્રુર્વાણો
છે, આ દિવસ ‘હક’ તઆદાયે ફિરઐન તથા તેનાં
સરકરને ‘અક’ કરીને હસરત મૂસા અસૈદ્ધિરસલામ
તથા તેમની કૌમને મુક્તિ આપી હતી, અને મૂસા
અસૈદ્ધિરસલામ શુક ગુજારીને મઠે અને પણ એ
દિવસે રાત્રો રાખ્યો હતો, તેમનાજ અનુકરણમાં
રાત્રો રાખીએ છીએ. (એ સાંકળીને) રસુલે-પુરા
સદ્વત્સાહો અસૈદ્ધે વસહસમે ફરમાણુ કે ત્યારે
અંધે તો એના વધારે હકદાર છીએ, અને તમારા
કરતાં મૂસા (અસૈદ્ધે)થી અને વધારે નહીંક છીએ.
પછી આ હસરત સદ્વત્સાહો અસૈદ્ધે વસહસમે પણ
રાત્રો રાખ્યો અને બીજાઓને પણ એનો હુકમ
આપ્યો.”

તેની સાથેજ અન્યોના અનુકરણ અને
કાફિરો સાથે મળતાપણીની શકાથી ઉમ્મતને
અચાચવા માટે નવમી તારીખનો રાત્રો પણ
વધાર્યો, વધુ. છેવટ તો એ છે કે નવમી અને
દસમી અને દિવસોના રાત્રો રાખવામાં આવે.
અને જો કોઈ શરણુસર નવમીનો રાત્રો ન રાખી
શકાય તો, અગ્યારમીનો રાખી લેવામાં આવે.

આ વાતોનું વર્ણન તો વચમાં આવી ગયું
પણ અમારે કહેવાની વાત આ હતી કે “મુફ-
રૈમુલ્લદરામ” જેની ‘મહોદ્દા’ ફરિયામથી પહેલાં
પણ રમમાન્ય હતી, અને જેને ફરિયામના પચ-
ગમ્મરે (સત્ર-૧) પણ બાકી રાખી આજે તેજ
બરકતવાળો મુગારક મહીના ૧૩૫૮ દિગરીની
સમાપ્તિ અને ૧૩૫૯ દિગરીના આરંભનું
એજાન નક્કરી. પોતાની અમૂદ અને અમૂદય
સદમનો અને બરકતો વરસાવતો વહી રવો છે !

‘ફરિયામના’ મવેદારો તથા તૌકીદના સપ્તેસને
માટે અલ્લાહ તથા રમઝ (સત્ર-૧)ના ફરમાણોજ
સર્વથી મહાન ફરમાન હોઈ શકે એ તેઓનો

કાર્યક્રમ આ હોવો જોઈતો હતો કે આ મુફરૈમ
માસ ખરા અર્થમાં તેઓને માટે હુરમત અને
ઈઝતવાળો મહીનો હોત. તેઓ તેનો સન્દાર
અને સ્વામત મહાન પયગમ્બર (સત્ર-૧) ના
ફરમાનાનુસાર જગત-કર્તાની હુકમદત તથા
ઈતિઅતથી કરત. તેની યોગ્ય ઈઝત અને
હુરમત કરવામાં આવત. દરેક જણ અને તેટલા
પ્રવાસથી અલ્લાહની નેઅમતોનો શુક અદા
કરવામાં પ્રવૃત્ત, અને પ્રયેક મુસ્લિમ બની શકે
તેટલાં સદકાર્યો કરવામાં મશગુલ હોત. વિતી
ગએમાં વરસોની પ્રતાકીઓ અને ઉલુપો ઉપર
એક હંકી દ્રષ્ટિ નાખી તેના પશ્ચાતાપનો પ્રપલ્ન
કરવામાં આવત હકતઆવાને રાંઝી તથા ખુશ
કરવા માટે ચોક્કસ પ્રકારના પ્રયાસો થાત અને
આ માસની શરઆતથીજ મુસ્લિમોમાં એક
નવ-શુવનનો આરંભ થાત. પરંતુ અમારી
વર્તમાન સ્થિતિ પર અફસોસ છે કે મુશરિકાની
જમાઅત નહિ. શીઆ તથા રાફઝીઓનો વર્ગ
નહિ, બલ્કે ઘણાખરા આમ આમાન્ય સુન્ની
ભાઈઓ પણ એ ખાસ ખાસ બરકતવાળા
દિવસોમાં તે બંધુજ કરે છે જેની આશા માત્ર
ફરિયામના ફરમાનો અને તૌકીદના શરઆતથીજ
રાખી શકાતી હતી અફસોસ અફસોસ.

કાફિરો અને ફાસિકોના સદ્વાસ તથા
તેઓના બેળમેળને શીયે શુદ્ધ “તૌકીદ-ચિનારાક”
ખિદમતો તથા મુશરિકાના રસોનો દેખાવ જારે
હાક સાથે કરવામાં આવે છે ! અને શરીઅત
ચિક્કનાં તે બધાંજ દુષ્કર્મો અને કર્તબો કરવામાં
આવે છે. જેનાથી ફરિયામી-આમા-મુશ ઉડે
છે ! બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો એ મુફરૈમ
માસના આગમનથી અનેક હરામ અને શયનાની
કૃત્યા મહોદ્દા પ્રમાણમાં છેડેચોક થવા લાગે છે !
અને એક મુકીબર માદીથી બનેલો માનવ. હાં !
પોતાને મુસલમાન કહેવાવાળો હિસ્સા પોતાના
અસ્તિત્વથી એટલા બની “માસિકુલ મુકક વદદદ

લા. શરીર" અને, ક્રમેન્આતમ સંસ્કૃત્વાદો
અને, સંસ્કૃતમ. વિશ્વજન બળવો અને, અં
આદિર કરે છે? અને, મુદ્દર મનો અંદરમાં ઉદય
થતાની સાથેજ, પ્રતિભાગી આખાદીઓ પર શય-
તાની આત્માન્યતો, જન દરકરા લાગે છે! જેની
સલામી માટે પ્રત્યેક ગરી કુચામાંથી, શયતાની
અવાજો, કહીમાં અપાય છે? ...
... દરોરે લાખો નદિ પશુ, કરોડો રૂપિયા
પાંસની, વીંચો, અને કાળોમાં ખર્ચી પ્રાપ્તો
બનાવવામાં આવે છે. અને આદી આ પરિવ-
ર્તન કેટલું બધું શોધવાયક અને, આશ્ચર્યજનક
છે. "લાંઠિયાં, પ્રતિસ્થાપ" કહેવાવાળા દરોરે
મુસ્લિમોએ, જોતાના, સાથે બનાવેલા કાળના
બાળો, અને, કામગીરી, ઇમારતોને આશાઓ પ્રત્યે
કરનાર, આશ્વતો અને મુશ્કેલીઓમાંથી ઉગારનાર
અને, હિન્દુ, અહિન્દુના માલિક સમજાવવા કુશળને,
દાયબાધિને રૂકા સિગદા (દંડવત) કરે છે!!!
તેમને માટે મનનો અને નિયાઓ માને છે!
તેમની રસામે સિગદા કરી મુરદો માંગે છે,
અરઓઓ લટકાવે છે, અને અતિ તમના પ્રત્યેક
ઓલાદ વિગેરેને માટે દુઆઓ કરે છે!! ફરી
અંખાં, દોષ વાગ્ન, તાશાં, તથા બીજાં
ખેતરૂદનાં સાધનો સાથે સહો અને જોરીઓમાં
એ કોર્ગીના મુનોનો જુલુસ કહિયામાં આવે છે!
કસ્યાઓ, મામગાઓ તથા શહેરની શરીક કહે-
વાની મહિલાઓ લીલા અને કાળા અતિઆકર્ષક
પોશાકમાં સંપૂર્ણ સજ્જાદ સાથે યાત્રા થઈ
... વિશ્વ-તમાસા સ્થાન-જનને નિરુદ્ધ છે! જો
કરેબસાના કૃતિમ ક્ષેત્રમાં જે કંઈ થાય છે, અને
જે ઇમાન-વિનાશક હરકતો તથા દીન-પાતક
... કુર્મો કરવામાં આવે છે. નેના સંબંધી માન
આટલું જ કહી દેવું બસ છે કે:—
"આખ એ કુલુ દેખતી હે લખે અસાતા નદિ;
મદવે હૈત હાંકે ફિનિયા ક્યાસે ક્યા દોલતેગી"
... એ ઉપરાંત વધુ અત્યાચાર. અને, અન્યાય
આ છે કે, એ બધા તૌદીદ-નાશક તમાસા,

અને કસિદામ-વિનાશક ધર્તિગો, ધર્મને નામે
થાય છે! અને એ બધાં કુર્મો તથા અપદ્યો
ઇમાનના દાવા સાથે કરવામાં આવે છે! .

"જોક-પ્રથા અને તાજવાદારીને ખાવો"
એમતો પ્રખ્યાત છે કે શહીદ-કરબાનું સર્વથી
પ્રથમ માનમ 'યઝીદ' તથા તેની સ્ત્રી 'હિન્દે'
'શામ', દેશમાં કધું હતું; પરંતુ રિવાજ અને
ફરી તરીકે એનો આરંભ હિન્દી સન પટે-
લીની આખરે થયો. જેને 'મુખ્તાર' સકરી'
નામના 'શીઆ' તથા આને-રસના શત્રુએ
મુદ્દર મંત્રી દસમી તારીખે 'શીઆઓના હાથ-
પાંદોના હેતુથી કુશમાં બંદી કધું' હતું
હિન્દુસ્તાનમાં એના આરંભનો વિગતવાર ઇતિહાસ
કોઈ ભરોસાપાત્ર કિતાબથી જાણી શકાય નથી.
પણ સામાન્ય રીતે લોકોની જાણે. આ છે કે
એનો આરંભ અમીર "તૈમુરલંગ"ના સમયથી
આ રીતે થયો; કે તૈમુરી-રાજ્યના શીઆ
અધિકારીઓ હિન્દુસ્તાનમાં રહેતા હોવાને લીધે
તેમજ દેશ અને મુલ્કની વ્યવસ્થામાં શેઠાએશા
રહેવાને લીધે દરરોજ કરબસા જઈ શકતા ન હતા
જેથી તે લોકોએ પુનઃઅસ્થિતિના હેતુથી પોતાના
શીઆ માન્યતાઓ સુઝળ-દુર્સન (મીઠો)ના
રાજાની નક્ક મંગારી અને તેજ પોતાને સાથે
બનાવેલી "પવિત્ર" ગુરબન'ની જિયારત કરવા
લગ્યા! ધીમે ધીમે અંધધ્યાની શીઆ રાન્ય
સલાના કૌરમાં વાત, એટલી લખાઈ કે 'રોઝએ
ફર્ગન' પર અનેક ધર્તિગોના વધારો થઈ ગયો.
આખરે સમય-વલન સાથે એ 'શોક-પ્રથા'
અને તાજવાદારીએ તે રાષ્ટ્ર ધારણ કધું જોવા
આ હિન્દુસ્તાનમાં અનેક રથો પ્રચલિત છે. અને
જેને જોઈને કોઈપણ મનુષ્ય આ વિચાર કાલમ
કરી શકતો નથી કે એ અનિગોતો, સંવધ કોઈ
એવી કામ સાથે દશે જેની મૂળ માન્યતા
"તૌદીદ" છે અને જે જગતમાં સંશોષ્ટ કોમની
પત્ની પર છે!

એમાં રહેજ પશુ શંકા નથી કે શકિદ કરવાના હજરત હુસૈન રહીઅહાદોની ચકાદતની કરણ બટના પોતાના ખાસ પ્રકાર અને બેનમુન મજલુમતની દ્રષ્ટિએ અતિશય દર્દનાક છે અને અમુજરતાં નેત્રો એના ઉપર જેટલાં આંસુ ખાળે એટલાં ઓછાં છે અને બેશક આજથી લગભગ ૧૩૦૦ તેરસો વરસો પૂર્વે હિજરી સન ૧૧માં યઝીદી ફોળેએ કરબલામાં જે નિર્દયતાથી ખાનદાને વિસાલત પર જે જે કૂર અત્યાચારો કર્યા તે જગત ઇતિહાસમાં અતિ દર્દ લયોં અબ્જેડ બનાવ છે. પરંતુ એમ છતાં તમારા આ કૃતિમ-વિલાપ, રસમી આરોગ્યરી, છાતીઓ કુટવી, વસ્ત્રો ફાડ્યાં, મુખ પર હાથોરડે સખત પા કરવા, લોખંડી સાંકળો અને છરીઓ વડે પોતે પોતાને લોપાંસડાણુ કરી દેવું, તાજ્યાં બનાવ્યાં, અને તેની સાથે તે સર્વ કંઈ કરવું જે મુંશરિક ફોળો પોતાના હાથે ધડેલી મુર્તીઓ સાથે કરે છે. કહીપણ સડન કરવાને પાત્ર નથી. ઇમા મે-તરીકત હજરત શૈખ ગવરુલ આઝમ અબ્દુલકાદિર જીજાનાં (૧૬) નો કૃતિ.

(૧) “અનુત્તાલીબીન” ખીજી જિલ્દના ૩૮માં પૃષ્ઠ પર હજરત શૈખ (રહ.) કરમાવે છે કે “અગર હજરત હુસૈન રહીની ચકાદતના દિવસને માતમનો દિવસ કેરવવો જાયજ હોત તો એનાથી વધારે હકદાર સોમવારનો દિવસ છે કે તેજ દિવસે રસફે-ખુદા સદ્ગત્વાહો અહલે વસદતમની ઝાલિરી વફાત થઇ અને તેજ દિવસે હજરત અબૂખકર નિદ્રીક રહીઅહવાહો અન્હોનો વિસાત થયો-”

(૨) હજરત શાહ અબ્દુલ હક મુદદ્દીસ દેહલવી (રહ.) “શહે-સફરસઆદત”માં કરમાવે છે કે “એવલે સુન્નત વસ જમાઅતનો દરગુર છે કે આશરોના દિવસે રાફઝી ફિરદાએ દારેલી બિદઅતો મરસ્યા, માતમ, નૌડા, વિગેરેયા જયે શરણુકે એ ઈમાનવાળાઓનું કામ નથી. નહિતો

પયગમ્બરે-ખુદા સદ્ગત્વાહો અહલે વસદતમની વફાતનો દિવસ [ગમ ઝાલિર કરવા માટે] સઉથી વધારે હકદાર હોતો”

(૩) હજરત મતલાના અબ્દુલ હાં સાહિબને પ્રશ્ન કરવામાં આવ્યો કે:-“તાઝ્યું બનાવવું. અલમ (નિશાન) રાખવું. છાતી કુટવી. અને તાજ્યા રકામે મદીદી તથા શરખત રાખવો, તેના ઉપર મનનો નિયાઝ ચલાવવી, અને તેને તબાફક સમજીને ખાવું પીવું તથા આશરોના દિવસે ઉઘાડા માથે તાજ્યા સાથે જવું એ બધું કૃત્યો કેવાં છે? અને તેના ઉપર અમલ કરવાવાળો કેવો છે?”

મતલાના મવસુફ આ જવાબ આપ્યો કે:- “એ સર્વ કૃત્યો બિદઅત અને મના છે. અને તેને અમલમાં લાવનારો બિદઅતી અને ફાસક છે. (મમ્મૂઅયુલ ફતારા લાગર ૫૯ ૧૦૬)

પ્રિય વાંચક! તેં જોયું કે જે કૃત્યોને અહલે-સુન્નત વસ જમાઅતનાં નાવાફક લાઇઓ માત્ર જાયજ સમજીને કરે છે, તે શરી અતની દ્રષ્ટિએ કેવાં છે? અને તેને કરવાવાળો કયા દરજ્જાનો દોષિન છે?

ઈસ્લામી બંધુઓ! અગર આપના હૃદયોમાં કુઆન અને હદીસ તથા ઉમ્મતના મદાન આલિમો તથા ફકીહોનો રહેજ પશુ પ્રભાવ અને માન છે તો મહારી હેદવી માંગણી છે કે શીઆઓએ શર કરેલી એ તાજ્યાવારીની પ્રથાને કે જે નસરીઅત વિરુદ્ધના સેંકડો ધર્તીગો, બિદઅતો. અને ખુરાહઓનો મમ્મૂઆ છે-જેનો એક ખૂણે પશુ ઈસ્લામી શિશુઓ પ્રમાણે નથી અગર આજમુખી આપે તેનો ત્યાગ ન કર્યો હોય તો આજેજ તજ દયો.

જુઓ! પોતાના પવિત્ર દીન અને મિલ્લતને પોતાના હાથે ઝમીલ ન કરો. તાજ્યાં, રયાંગ, દોંગ, અને ખેલકૂદ જેવાં ખીગત અમર્યાદિત અને શરમ-સુનાં કૃત્યોથી તદ્દન દૂર રહો, અને આ એલાન કરી દયો કે-

“જુઓ વાલે મુન્દિર હો હયાતે શોહદા કે; હમ ઝીન્દગે જાલીલ્લા માલમતલિ” કરતો”

વ્યવહારના માળવે તોળેલી કેટલીક વ્યાખ્યાઓ.

કંઠમુદ્દસાં-એક એવા બેપગાં પ્રાણીનું નામ છે જે પોતાના સિવાય બીજા બધાને કાઢિર માને છે. જેને જરૂર પુલાવ બહુ લાવે છે. પોતાની આગુખાગુના સમાજમાં મેયન જરૂરી જરૂરી થાય તેવી કુઆ માંગતો હોય છે; અને જે જનરલ પુરોષ અને અદ્વાન ઓરતોને જિન, બુન-પલીતા, દોરા-ધાગા જેવી મઃન્યતામાં કુખારી રાખી પોતાની રોષ કમાતો હોય છે.

રાષ્ટ્રવાદ-વધુમતિઓની મદદથીજ લઘુમતિઓની સંસ્કૃતિનો નાશ કરવાની કળા.

પિતા-(પરતે મન) કમાવતો સચો, હોઠ-સચોને મન) મારકણું પ્રાણી!

મિત્ર-એટલે પજવવાનો વકતાર.

જાહેર સંસ્થાનો રિપોર્ટ-રજનું મજ અને વેંતનો વાર.

રાજ્ય-એટલે પ્રજાના પૈસે પ્રજા ઉપર લુપ્તમ શુભરવા ઉંચું કરેલું કારખાનું.

સ્ત્રી-વગર પગારની પંચોતી કામચળી.

ધર્મ-જનરે કાર્યકર્તાઓને નારિતક, કાફર અર્ધજીવ, નેચરી, ઉદ્ધત, બ્રહ્મ, રિગેરે દુષ્ટાઓ આપનારી સંસ્થા.

અરમાં-એટલે પત્ન્યરીઓ. કુવે બધેં બેઠું લસવાય, તેનો કિનારો કિલકિલાટથી ગોમારી દે, પણ ખાલી કુવે બેઠું નહક પણ ટપની નથી.

દુનીયાં-એક બીજાને કુખી કરવાનું જાળરજત મશીન.

જાહેર લાપણુ-ઓતાઓ ન સમજી રહે તેવું કાંકે.

આધ્યાત્મવાદ-જનરેમાં પોતાને હલકા મનાવવા, પરંતુ અંદરખાનેથી બીજા બધાને નીચા ગણવા આમ બીજા તમામ વાદોને ઉનારી પડવાની જનદુર્ઘ કળા.

હોટલ-મોખીઓનું ઉછેર-ગર.

ખીસા ખર્ચ-માખાપ તરફથી છોકરાને બચાવવા માટે અપાતી સગવડ.

વ્યવહારકુશળતા-બીજાને ઉતરીને, જે ગમે તે રીતે પોતાનું કામ કરાવી લેવાની કક્ષિત.

રાહેરી-ફેશનો વિશે પોતાના શાન પર મજર મનાર ને ગામડીઆને જોઈ નાકનું રીચકું ઉંચું ચડાવનાર.

મીઠાકાની કુકાન-પૈસા આપી બીમારી ખરીદવાનું રથજી.

છવન-વગર રતનએ આપણા ઉપર લાદવામાં આવેલ ઉપાધી.

લગન-જંધન નદિ અને કતાર પણ નદિ પરંતુ સુખની લાલમે રમેજીએ ખાલાવેલું પડાધી ખાનું. તે માટે ઉદ્ધારની પડની લાડમારી તે આ છવન વ્યાજ.

સમાજ-રેલેવેનું એ-છન જે પાટે ચક્રુ તે પાટે ચક્રુજી જીવ. ખાટે જાલવાવેલું મુઠેવ.

કંઠેકું-રેલીની ઉપકારક બધીસ.

શાહુકાર-બીજાનું હલ નહિ પીછાચુનાર, બ્રુખ્યાંઓની વચ્ચે બેસી ખાનાર કંઠેકું કાળગનો મુલાખમ માણસ!

મહમદ-ઉરમાન ખત્રી, અમરકોટ.

ગોરિસ્તાન!!!

શ્રેષ્ઠક: એ. એ. હામી

આ સંસાર રૂપિ સાગરમાં મનુષ્યની જીવન નૌકાના કાફલાને એટલે “કરવાને હયાત” ને “મનિષ્યને મકસદ” તરફ લઈ જવા તેના નાવિકો કોશિષ કરી રહ્યા છે, પરંતુ માર્ગમાં માન-મોટાઈ, મોડ-માયા, લોભ-લાલચ, રાગ-દ્રેષ, ક્રોધ-હૃષ્યાં આદિના ખરાબાઓ અને ખડકો સાથે કેટલીક જીવન નૌકાઓ અચકાઈ પડે છે, અને નૌકાના પાદીએ પાદીઆં છૂટાં થઈ જઈ નૌકાનો નાશ થાય છે.

અનુભવી અને સમજી નાવિકો તેવા ખરાબાઓથી યોતાની નૌકાને બચારી નિર્લપતાથી નિર્ધારિત બંદરે લઈ જાય છે.

“ફિસાસોફિ ઓફ રિલીજીયન” માં “ગ્રેટર લોફિંગ” લખે છે કે:—“આપણે રૂપાંતરના કાળમાં રહીએ છીએ એક તરફ આપણો વિશ્વાસ અને ધીજી તરફ આપણું જ્ઞાન અને જીવન એ બંને વચ્ચે વિરોધ છે,”

મનુષ્ય જાતનું જીવન જીદા જીદા પ્રકારનું હોય છે. જે દેશ અને વંશમાં મનુષ્યનો જન્મ થાય છે તે દેશ અને વંશના લીધે મનુષ્ય જીવન એક પ્રકારે મર્યાદિત થાય છે, પરંતુ જીવન કેવી રીતે ગાળવું એતા પ્રત્યેક મનુષ્યના હાથમાં જ છે.

સુખી જીવન કયું? એ પ્રશ્નનું જેણે સમજી પૂર્વક નિરાકરણ કયું? તેજ ખરો હાથચાળી બાકી લાખો મનુષ્ય પ્રાણીઓ આ જગતમાંથી ચાલ્યાં ગયાં અને ચાલ્યાં જશે.

મનુષ્યને સુખી જીવનનો ભોલ આપનાર ઉપદેશક, પવિત્ર અને શાન્ત જગ્યા “ગોરિસ્તાન” કિંવા કાશ્મીર છે.

“ગોરિસ્તાન” એ એક એવી જગ્યા છે કે, અહિં ન્હાના મોટા, અમીર કદીર, દાતા-દિવાના,

ખૂબસૂરત બદસૂરત, ઉચ-નીચ વિગેરેનો મંત્ર માત્ર પલ્ક બેઠાવા રહેતો નથી. એવીએ

A Pacification Place જગ્યા છે.

બાજમાઅત નમાએ પઢવા, મલિકના દરબારમાં જેમ સર્વ એક સરખા થઈ જાય છે; તેમ ગોરિસ્તાનમાં રાય-રંક, સુ-દર-મેહોળા, જાતી-અટાતી વિગેરે એક સરખાજ થઈ જાય છે.

એ ગોરિસ્તાનને લોકો લયંકર અને ઘોર સ્થાન કહે છે. હજારોની આંખોમાંથી ઉજીલ અજીઓની ધારાઓ અહિં વહી એ જગ્યાને લીજવે છે.

એ ગોરિસ્તાન! ત્હારા હાટ-બજારમાં સર્વત્ર મૂંઝ એક સરખું જ છે. ત્હારા ખાત્રમાં મોડા બજવાન અને ચકવર્તિ ભૂપતિ તથા રસ્તે રજા બોલે લિખારી એ બંને એ યોતાના દાડવામ પાસ પાસે દડાવ્યાં છે!

હજારો પીર પયગમખરા, મસ્ત વેરાગીઓ, આધ્યાત્મિક સક્તિશાળીઓ, લાખો તત્ત્વજ્ઞાનીઓ, મંત્રકો ધર્મ પ્રવર્તકો અને ચોક્કાઓ આ ગોરિસ્તાનની મિટ્ટીમાં મળી ગયા છે. હજારો કુબેર ભંડારીઓ અને લાખોના લશ્કરધારીઓ, સંસારને સ્વર્ગ બનાવનારા સેંકડો સત્તાધિશો આ ગોરિસ્તાનની માટીમાં રરોડાગાઈ ગયા છે.

લાખો સૌંદર્યવાન સુન્દરીઓ બોળી બહી રાણીઓ, મહાલયોમાં મોટાઈ માનનારી મહેકાઓ ગોરિસ્તાનની મટોડીના દમ નીચે દંકાઈ ગઈ છે!

ક્યાં છે? પુરરવા, માનધાના, મુચુકંદ, હરિચન્દ, યયાતિ, ભગીરથ, અંબરીષ, ઋષુપર્ણ, દીલીપ, રામ, રાવણ, કૃષ્ણ, પાંડવો ઇત્યાદિ.

ક્યાં છે? મીનિસ, મેન્કુઆરા, સિસોરિટ્સ, સેમસન, સાઉલ, નિમરોઝ, નૈનસ, તેજકંડનેઝર, જમશીદ, ફેરસ, સિકંદર, નૌશિરાં, દારાં, કાનન, ફિર્કોન, શર્ફુદ ઇત્યા.

ક્યાં છે? નીરા, ઓક્ટોબિઅસ, હુદસ, જુદી-યસ રીઝર, ઓગરદસ, સોનિકા ઇત્યાદિ.

ક્યાં છે ? તે રાજ રમણીઓ
એન, એલીઝબેથ, નેસેલિના કેએરિના, હલિઓ-
પેટ્રા, વિક્ટોરીયા, રાજીયા, આલ્બીની, નૂરજહાં
હત્યાદિ.

ક્યાં છે ? ન્યાયી આદમદયા કે મદમ
બેગેરો ? ક્યાં છે ? સદગીમાં મદમલનાર નાશીફરીન
કે સમ્રાટ આલમગીર ? ક્યાં છે સહેનચાંદ અક
બર કે કળાનો ઉપાસક શાદજહાન ?

ઉપર જણાવેલા સર્વ જગતપ્રસીદ્ધ નર
નારીઓનાં માત્ર નામજ ખાફી રહ્યાં છે.
તેઓના હાલ્યામ ગોરિસ્તાનની માટી સાથે મળી
જઈ એક માત્ર માટીજ થઈ ગયાં છે.

શું એ ગોરિસ્તાન ભયાનક અને ઘોર
રથળ છે ? નહીં. એ કબરસ્તાનને ઉગમ્નિ અને
શાન્તી સ્થાન કહેવું ભેદ છે, આપણે એ ગોરિ-
સ્તાનને શાન્ત અને પવિત્ર સ્થાન કહીશું કે
અર્ધા લાખો નરનારીઓ અને હજારો બાળકો
ઉપ નીચના બેલ્લાવ વિના હમેશાંની શાન્ત
નિદ્રામાં મૃત્યુ છે.

ગોરિસ્તાન એ જગ્યા ઉપદેશક પવિત્ર અને
વૈરાગ્ય ભાવના ઉત્પન્ન કરનારી છે. ગોરિસ્તાનમાં
વર્ષ શાન્ત ચિત્તે વિચાર કરશું તો સંસારની
અસારતા સમજશે અદ્ધારનો નિશો ઉતરી
જશે, અને નિઃસાર સંસારની બાહ્ય મુદરતા
સ્વાર્થ પરાવણતા, કાલ્ય ભંજનનાનો પૂર્ણપણે
અનુભવ થશે.

આજે કાને થોડા દિવસ પંછી પાંચ વર્ષ
દસ વર્ષ પ્રત્યેક મનુષ્યને આ શાન્તિના ધામમાં
આવતુંજ પડશે એ શાન્તિ ધામનું સંપૂર્ણ ચિત્ર
શી રીતે ચિત્રી શક્ય વાડ ?

કેટલા દિવસનો આ સંસાર ? કેટલા સુખ-
યત્ન આ છત્તર ? શા માટે અભિમાની થવું ?
શા માટે પ્રપંચ છળ કપટ દગા કટકા રમવા ?
શા માટે વિષય વાસનાના પાસમાં જઈવું ?
શા માટે મોહ-માયા, લોભ-લાલચના બંધનમાં
બંધાવું ?

અરે ખાફી પૂતલા ! જરા વિચારકરે માન-
મોહન, સંપત્તિ-વૈભવ, વિદ્યા-શક્તિ રૂપ-ગર્વ
ધન આદિનો ત્હારા શરીરના નાશ થવા સાથેજ
વિનાશ થશે.

ગોર ! શાન્તિ અર્પનારી ગોર !

હમેશની શાન્ત શૈખગોર ! ત્હારા ખાખમાં
ઉતર્યા પછી જગતના સર્વ દુઃખ દૂર થઈ જાય
છે. માટેજ ગોરિસ્તાન સુખનું સ્થાન છે.

અંગ્રેજો પારસીઓ, હિન્દુઓ અને મુસ્લિમો,
એ બેરિયસ માઉન્ડ, એ દોખમા, એ રમથાન
એ કબરસ્તાનનેજ શાન્તિનું સ્થાન કહે છે. “ખયીન
એ ગોરિસ્તાનજ “ખર” શાન્તિ નિકેતન” છે.

હયાની વેળા અને મરણ પછી આનિઃસાર
સંસારમાં કાલ્ય સુખી છે ! એ પ્રજનના ઉત્તરમાં
એમજ કહેવાશે કે, જેઓ આ સંસારમાં જન્મિત
રહેતા સંસારના કાલ્યક સુખ આપનારા વિષયોથી
અજાણ રહ્યા છે જેઓએ અમૃત સંપન્ન વૈભવો
અને તરણીઓને તૃણવત લેખી, મહેલને કબ-
સ્તાન બાળી દુઃ ત્હાર-મ્હાર-ના ગ્રહાથી દૂર
રહ્યા છે એવા ઓલિયા અદલાદ. પીર-મુશિદો,
આત્મ જ્ઞાનીઓ, વૈરાગીઓ સિવાય કાલ્ય સુખી છે !

સંસારનો પ્રવાસી સત્ય માર્ગ ચુકી “ગાદિલ
મુસાફર” બની ભક્તતાજ માર્ગે વડન કરે તેમાં
કોનો વાંક ? માલિક ! તું સર્વને સદ્ગુદિ અર્પ-
નાર છે.

ફિતાવા.

સપનાર-મયડાના અહમદ દ્વારે આરેફ અમરેફ સાદુબ, રહેરી

સવાલ પૂછનારે પ્રજ્ઞાવી વધું સવાલો એક સામટા પૂછવા નહિ. (તંત્રી)

સવાલ-ખીન ધર્મના માણસ (જિમ્મે જમ્મીઓ)ના ઘરમાં જઈ તે લોકોના વાસણમાં પકાવીને ખાવું અથવા તેઓના ત્યાં બને તે વીઝ ખાવી અથવા પીવી તેમજ ખાણી પીવું શું નહિએ છે? મહેરબાની કરી જણાવશો.

જવાબ-જવારે એ લોકોના ખાણામાં આપણને કાંઈ તરેલનો શક રૂબોડ ન હોય તો ખાવું નહિએ છે. તેમજ તેઓનાં વાસણ પાક સાફ હોય તો અથવા પોતે સાફ કરી લે તો તેમાં પકાવીને ખાવું ફરજત છે.

સવાલ-શુજાત ગ્રંથમાં રહે રેશન હિઝાથી એ માદલ દર ઉનાવા નામે એક ગામ આવેલું છે. ત્યાં મીરાંસાબ નામે એક વહીવી દરગાહ છે ત્યાં અનેક મુસ્લિમ મદદ, એરન મંત્રાર નવાર હન્ન, બૂત, જાદુ ઇત્યાદિ બલાઓ દૂર કરવા જાય છે! ત્યાં જનારાઓની એવી માન્યતા છે કે “મીરાંસાબ”ને ખુદાવંદ કરીમ તરફથી એ કરામત અર્પણ કરવામાં આવી છે કે હન્ન, બૂત, જાદુમાં મુજબત્તા મરીમ (તબી કે પુરુષ) ત્યાં પુછે છે. ફાવે તેમ બોલે છે. હવે પ્રશ્ન એ ઉભો થાય છે કે “શું કોઈપણ વહીવી મજારને આવી કરામત અર્પણ કરવામાં આવી છે? જવાબ દરગામાં હોય તો તેના મોઝતેજર કિતાબોથી હવાશા આપવા મહેરબાની કરશે અને જવાબ નહારમાં હોય તો તેને શું માનવું!

જવાબ-ખુદાએવ દદદ સા શરીફના સિવાય બીજા કોઈ વહી અથવા પીરના નામની માનવા લેવી, નિયામ કરવી શરીઅને હરિમામમાં નહિએ નથી. એરતોએ કબરો પર જવું પણ નહિએ

નથી. એમાં થણા ફસાદો લાગુ પડે છે. એ વિશે દલીસ શરીફમાં લખનતવી વખત આવી છે, મરદો કોઈ પણ પ્રકારે-તારીખ કે રસમ વિવાજની પામંદી વિના ફતેહા પકવા જઈ શકે છે. આજ-કાલના યતા શિક્ષા અને બિદઅતોથી બચવું જરૂરી છે. સવાલમાં લખેલી બાબતો ટોંગ, સોંગ છે. એની મજદમે હિલ્લામમાં કરી સામુની નથી. બેશક ઓલિયા અજ્ઞાનની કરામતો હક છે. પણ તે સર્વે શરીઅતની હદમાં હોવી જોઈએ, શરીઅત વિરુદ્ધ કોઈ વાત માનવામાં આવશે નહિ. એ વિશે સહીક દલીસો, કિતાબો, અમ્મએલી કિતાબોમાં સર્વે કાંઈ મીઝાદ છે.

સવાલ-શું ફરમાવે છે ઉલમાએ દીન આ મસઅલામાં કે એક મુસલમાન ખીન મુસલમાન ઉપર વગર દલીલે, વગર સમૂતીએ તોદમત મૂકે તો તેના શું ગુનોડ છે? તે કુઆન શરીફની સનદ સાથે જવાબ આપશો.

જવાબ-નાદક કોઈના ઉપર ખોરી તોદમત મૂકવી સખત ગુનાવું કારણ છે. કુઆન અને દલીસથી એની બણી સખત વખત સાગિન છે.

સવાલ-શું ફરમાવે છે એલમાએદીન આ આ મસઅલામાં કે ફોનોઆફ સાંબળવું, વગાવું, વેચવું ખરીદવું ગુનોડ છે? જો ગુનોડ છે તો કબીરડ છે કે સનીરડ? તે જાણવશો.

જવાબ-માએદીન તેમજ સર્વે શાઇન્ના વગાવણ, સાંજગણ, વેચણ સર્વે દયામ અને કબીરડ ગુનોડ છે. મુસલમાનોએ એનાથી બચવું જોઈએ.

સવાસ-અચકન, કાટ. તેમજ ખમીસની આત્મીનમાં સોનાનાં બટન પહેરવાં જાએજ છે કે નહિ? . . . . .

જવાબ-સોનું તથા રેશમ પહેરવું મરદો માટે દરામ અને ઓરતો માટે જાએજ છે. તેથી બટન જાએજ નથી. માટે પહેરવાં ન જોઈએ (તિમિઝી શરીફ ૭૦ '૧ લી)

સવાસ-ફિઝલ તરફ પગ લાખા કરવા દૂરત છે કેમ?

જવાબ-ફિઝલ તરફ પગ લાંબા કરી બેસવું અથવા ચુલું બેઝબીના લીધે મકરૂદ છે. (મિરાંબદ)

સવાસ-રેશમી ચોદર અથવા રેશમી ઓઢી ચોદરું કે કેમ? એ વિશે શું હુકમ છે?

જવાબ-રેશમી ઓઢી અને રેશમી ચોદર મરદોને ઓઢવું જાએજ નથી. રેશમી તપાપાને ટકરું અને રેશમી ઓઢી તથા રેશમી ચોદર બિહારી તે પર બેસવું મરદ માટે જાએજ છે. આ કૌશ હમામ અખૂ હનીફ રદગને છે. સાફેન રદગના નઝદીક એ પણ મકરૂદ છે.

સવાસ-હાડી કેટલી રાખતી જરૂરી છે? વધું હોય તે કનરાવે તો શું હુકમ છે?

જવાબ-દરેક મુસલમાનને એક મૂં હાડી રખાવી જરૂરી સુન્નતે આચકકહ છે. એક એક મૂંથી વધારે હોય તો કતરાવવી જાએજ છે. મૂંની અંદર હાડી કનરાવવી મકરૂદ તકરીમા છે. (આલમગીરી.)

સવાસ-મોટા અલિમો તથા ઉસ્તાદોના હાથ ચુમવા કે કેમ?

જવાબ-મોટા અલિમ તથા ઉસ્તાદ અને માળખના હાથ ચુમવા જાએજ છે. (મિસાબુલ હકિનેસાબ.)

સવાસ-મરદ માટે પાટલુન વધારેમાં વધારે હાડી પહેળી તેમ સાંકડી પહેરવી, શરીરનથી શું હુકમ છે?

જવાબ-પાટલુન નસારાઓનો પહેરવેશ છે

મુસ્લિમોએ પહેરવું મુતાસિબ નથી, છતાં પહેરે તો એટલી પહેળી રાખ કે નમાઝમાં અથવા ખેતમાં ઉંઘામાં તકલીફ પડે નહીં.

સવાસ-સોનાના દાંત નખાવવા કે કેમ?

જવાબ-જો માણસના દાંત પડી ગયા હોય અથવા સડી ગયા હોય તો મજબૂરને લઈ ધસાળવી રૂએ સોનાના દાંત નખાવવા દૂરત છે. માત્ર ખુશુરની માટે જાએજ નથી. (ફરિ મુખતાર.)

સવાસ-શું ફરમાવે છે દાંતના આલિમો આ ખાસમાં કે મુસાકાત એક હાથથી કરવી કે બન્ને હાથોએ કરવી? એ વિશે ખુસાસ લખ્યો.

જવાબ-બન્ને હાથોએ. મુસાફર મુન્નન છે. એક હાથે મુસાફર કરવાની ટી રાખવી ન જોઈએ. કહી કસ્ય એક હાથે મુસાફર કરી એ તો વધો નથી. પણ હમોશ બન્ને હાથે મુસાફર કરવાની આદત રાખવી જોઈએ. કુરે મુખતાર તથા મળવેસુલ અબસારમાં બન્ને હાથે મુસાફર કરવાનેજ સુન્નત લખ્યું છે. તેમજ બધી ખરી હદીસોથી પણ એમજ સાબિત થાય છે.

સવાસ આજકાલ મોટા મોટા પ્રમાણમાં મખમલખતી ટોપી પહેરે છે. તો એ રેશમ છે કે નહિ? અને મખમલની ટોપી પહેરવી છાકરાઓને પહેરાવવી, સદરીયા અથવા બમલકદા પહેરાવવા જાએજ છે કે નાદ? એનો જવાબ આપી આભારી કરો.

જવાબ-જો મખમલ ભારે કામની આવે છે અને તે પહેલા ધણી રિવાજ દનો તે તો અસલી રેશમ છે એટલે તેના ઉપરના બધા ફુતારા રેશમીજ છે. તેથી તેની ટોપી પહેરવી, છાકરાઓને ટોપી, સદરીયા, બમલકદો, અચકન, કાટ વગેરે પહેરવા જાએજ નથી. છાકરાઓને પહેરાવવાનો મુનેદ માળખને શિરે છે પણ આજકાલ નકલી કમીટેશન મખમલ નીકળ્યું છે. તે વિશે ચોક્કસ તપાસ કરતાં જણાવું કે એ રેશમ નથી બાંદે મુનરાહ છે. અને એની કોમન પેલ અસલી કરતાં ઘણી ઓછી છે માટે એની ટોપી પહેરવી અથવા છાકરાઓને એવું કાઢપણ કપડું સીવવા પહેરાવવું જાએજ છે. અજકાદ, વધું મેનુતાર છે

લોહીની પ્યાસ.

(પાદરીની પ્રેમદાની અદ્ભુત કથા.)

અમારી રસભર આત્મ વાર્તા.

ભાષાન્તરકાર:—

‘તુરામ’

[ગતાંકથી ચાલુ]

“મેંડા, મારે મારી ફરજ બનવડી નેહએ.
હું તને એતાવું છું કે, ખીણની કિનારીએ ઉભો
છે. જોજે પડી નહિ તય! શયનાનના હાથ
લાંબા છે. કબરો હમેશા સલામત હોતી નથી.
કમેરીમોન્ડીની કબર તો પૂરી મજબૂતીથી પૂરતી
જોઈએ! એવું સાંજનામાં આવે છે કે, આ
ત્રીજ વાર મરણ પામી છે. ખુદા તારો નિર્દેશ
બાન હો, રોમોદ્ડ!”

આદમું કહીને સેરાપીઓન ધીમે ધીમે દર-
બાગ તરફ વળ્યો અને મેં તેને ફરી બાળ્યો
નહિ. તે તરનમ આંધો ગયો.

હવે હું બિહકુલ સાથે ઘઈ ગયાં હતો
અને મારા કામકાજ કરવા લાગી ગયો હતો.
કમેરીમોન્ડીનું રમરણ તે વૃદ્ધ એબના ગ્રન્થનું
સુંજન અદર્શિત મારા મગજમાં લમતાં હતાં.
પણ સેરાપીઓનની નિરાશાજનક આગાહીનું
સમર્થન કરતો કાંઈપણ અસાધારણ બનાવ
બન્યો નહોતો. તેની શંકા ને મારો જાણ મને
અધારણ જણાવા લાગ્યાં હતાં. પણ એક રાત્રે
મને સ્વપ્ન લાગ્યું. હજી તો હું ગાદ નિદ્રામાં
પડ્યો નહોતો-કે મારા પતંગની મજબૂતાનીતી
કપીઓ ખજુખજુતી ખસવા લાગી. મેં માફ
માથું કાણુએ અદેલી ઉંચું કપું અને એક
આંના ઓળખને મારી સામે ઉમેરો જોયો. તે
કલેરીમોન્ડી હતી!

કબર પર મુકામાં આવે છે એવી એક
દીર્ઘ તેના હાથમાં હતી. દીર્ઘના આઠા પ્રકારમાં
તેની મુલાખી, પારદર્શક પાતળા આંગળીઓ તે
સંદેહ દૂધ જેવો તેનો નમ, નાનો હાથ દેખાતાં
હતાં. કબરમાં એના પર તાખરામાં આવેલા

કેવન સિવાયનું બીજું કાંઈ વસ્ત્ર એના શરીર
પર નહોતું. પૂરાં વસ્ત્રો નહિ પહેવાં હોવાથી
બંને લાંબા પામતી હોય તેમ કફનના છેડા
તેણે છાતીએ મુંગળા વાળી ઝાલી રાખ્યા હતા.
તેના ન્હાનકડા હાથોથી છેડા પણ પુરેપુરા પકડી
ચકિત નહોતી. તે એટલી નિરતેજ પડી મર્મહતી
કે દીર્ઘના આઠા પ્રકારમાં કફનનો, રંગ અને
તેની ચામડીનો રંગ એકજ જણાવા હતા. બીજી
વસ્ત્રમાં ચોટળાપણ તેના મુંદર શરીરની એક
એક રેખા સ્પષ્ટ દેખાતી હતી. સંજવ સ્ત્રીને
ખદેરે ને આરેસની પુતળી દેખાતી હતી. મૃત
કે જીવન, પુતળી કે સ્ત્રી, હાથ કે શરીર મને
ને હા પણ તેની મુંદરના તો હમેશાં તેથીજ
રહેતી. કેવળ તેની આંખોની, સાગરનાં સલિલ જેવી
લીલી, ઝલક સહેજ ઝાંખી પડી હતી. અને પહેલાંનું
રાતું એણે મુખનું તેના ગાલના રંગ જેવું મુલાખના
મંદ રંગનું બની મડું હતું. તેના વાગમાં નાના
આરમાની ફેરો મૂંઝેલાં મેં જોયાં હતાં તે તફન
કરમચ ગયાં હતાં અને તેમની સમગ્રી પાંખડીઓ
ખરી પડી હતી. છતાં પણ તે આકર્ષક હતી કે
તેનું આગમન રહસ્યમય છતાં તે એટલી આકર્ષક
લાગતી હતી કે તેના આગમનથી હું સહેજ
બીથો કે કથાઓ નહિ.

કમેરીમોન્ડીએ દીર્ઘ દેખા પર મૂકીને મારા
ગિજાળાની પેંરોનીએ ખેંસી મર્મ. અને મારા તરફ
જાતિને ઘંટડી જેવાં મંજુલ સ્વરે બોલી—

‘આગ રોમોદ્ડ મેં તમને બહુ વાર
જોવારવી તમે ક્યાંય ધાકું હશે કે, હું તમને
બૂલી ગઈ છું. પણ હું બહુ લાંબેથી આવું છું.
હજી મુઠ્ઠી ત્યાંથી કાઢી આવ્યું નથી એવી

જાણ્યોથી હું આવી છું. ત્યાં સરજ નથી કે ચંદ્રમ નથી. તારલાયે નથી. વિસ્તાર અને ઓળા સિવાય ત્યાં કંઈ નથી. રસ્તો નથી માર્ગ નથી. પગ મૂકવાને જમિ નથી. પડવાને વાયુ નથી. તો મેં હું અહીં આવી છું કારણ કે મોત કરતાં પ્રેમ વધુ બળવાન છે અને અંતે મૃત્યુ પર પ્રેમનોજ વિજય છે. કેવા નિરાશજનક અહેસાસ, કેવી હયાનક વસ્તુઓ મેં મારી મુસાફરી દરમ્યાન જોયાં છે ! મારી ઇચ્છા શક્તિ વડે મારા ઓળિયાને જોળવાને આ દુનિયામાં પાછા આવવાનું મારા આત્મા માટે ફેરફાર કષ્ટભર્યું હતું ! અને પૂરી હતી એ પત્યર ઉચકવામાં મને ફેટો શ્રમ પડ્યો હતો ? જુઓ મારા અશક્ત હાથોમાં મહિથી કેટલા ઉંઝરડા પડ્યા છે. તમારા સુખનથી તેને સાન્ન કરો, ખારા !”

તેના હાથની હથેલીઓ તેણે મારા હોઠ પર ધરી. મેં તે વારે વારે ચૂમી અને કંપેરીમોન્ડી તે પરમ સંતોષથી જોઈ રહી.

કેશુ કરતા મને શરમ થાય છે કે, એજ સેરાપીઓનની સલાહ અને મારા રચનાની પચિત્રાતા હું ત્યારે સાવ વિસરી જ ગયે. સહેજ પણ સામનો કર્યા વિના પાપાતમાના પહેલા જ આઠ મણે હું પડ્યો. મારી મેનકને હડસેલી મૂકવાનો પ્રયાસ જ કર્યો નહિ. કંપેરીમોન્ડીના હાથની ટપક મારા હાથમા પ્રવેશી અને મારા આખા શરીરમાં વિષમની આઝ ધગધગવા લાગી.

ગરીબ બિચારી ! મને કંપેરીમોન્ડીનો આટલો અનુભવ થયો હતો છતાં હું તેને પિશ્ચાચી માની ન જ શક્યો તેનો દેખાવ તો તેવો નહોતો. શંકાનાં ચોતાનાં પગને પગલાં સંપૂર્ણ સફળતા પૂર્વક હુપાવેલાં હતાં કંપેરીમોન્ડીએ ચોતાના પગની પાતીઓ ચોતાની તીચે દબાવી રાખી હતી ઘડી ઘડી તે તેના નાહનકડા હાથ મારા વગમાં બેસાડીને મારા વાગને થોકડિયા બનાવવી જાણે વાગ-વાગવાની નવી અતુકાઈ રીત આગ માટે એકવાની કોશિશ કરતી હોય ! મને તેમાં એક

પ્રકારનો કલંકિત સંતોષ મળતો હતો. મોડી મોડી વાતો તે ક્યેં જતી હતી.

આવી અસામાન્ય સ્થિતિમાં મને સહેજ પણ આશ્ચર્ય થયું નહિ એજ એક આશ્ચર્યની બીના છે. સ્વપ્નમાં, અત્યંત અસામાન્યને વિચિત્ર બનાવો તદ્દન સામાન્ય લાગે છે તેમ મને પણ એમાં કંઈ અસ્વાભાવિક જણાયું નહિ.

“તમને મેં જોયા એ પહેલાં લાંબા વખતથી હું તમને ચાહું છું, રોમોલ્ડ, હું તમને બધે શોધતી ફરતી હતી. તમે મારી આદર્શ ભૂતિ હતા, પેલી કાલિલ પણ મેં તમને દેવળમાં જોયા; ત્યારે મેં મારા મનમાં કહ્યું, ‘પેલો રહ્યો તે !’ મારા દિલમાં ઉભારાતો સપળો પ્રેમ મારી નજરમાં ઘસરીને મેં તમારા તરફ જોયું. મારી નજરમાં મહાન તપસ્વી બ્રહ્મચારીને સમિત કરતી તે બર દરબારમાં બાદશાહને ધુટણીએ નમાવતી પ્રચંડ શક્તિ હતી પણ તમે બાહ્યતઃ રહ્યા અને મારા બદલે તમારા પરમેશ્વરને પસંદ કર્યો

“ખરેખર, ખુદાની, મને કર્યા આવે છે તમે તેને એટલુ ચાહો છો, મારીથી મેં વધુ ચાહ્યો છો !

“હું ફેટતી દુઃખી છું ! તમારા દિલને હું કદી પણ વરા કરી શકીશ નહિ ! તમારા સુખ નથી તમે મને જીવતી કરી છે. હું મૃત કંપેરી મોન્ડી છું, કબરના કમાદ મેં, તોડી નાખ્યાં છે. તમને સુખી કરવા મને જે પુનર્જનન મળ્યું છે તેને તમારી નેવામાં સમર્પણ કરી દેવાને હું આવી છું.”

અહો તે થોભી અને મને નશાભર્યા સુખનો જેવો લાગી પ્રેમના પીધા પીવામાં હું એટલો ચકચર થઈ ગયો કે મેં મારી સઘળા શુદ્ધિ, શુદ્ધિ વિશુદ્ધિ જોઈ નાખી. કંપેરીમોન્ડીને આત્મા સન આપરા માટે હું હાથરેનિત કરવાને મેં ક્યેં નહિ મેં કહ્યું—

“હું તને ખુદા જેટલી જ ચાહું છું.”
તેની આંખોમાં નવચેતન આવ્યું. તેની આંખો મસ્તાકી તાવતા લાગી. મને બાથમાં બીંધી તેણે પૂછ્યું—

“સાચે સાચ? સાચે સાચ તમે મને ખુદા જેટલીજ આલો છો! તો તમે મારી સાચે આવશે, હું કહીશ ત્યાં આસરો. તમારો આ બિડામણ કાળો મળશે ત્યાગશે. તમે સૌથી જાગ્યવાન, સૌની આંખોમાં આંસુની જેમ ખૂંચતા મારા લાકડવાળા બની રહેશો. તમે મારા પ્રેમી બનશો. પોપતો અસ્વીકાર કરનાર કહેરીમોન્ડીના પ્રેમી! આહ! સુખી છવન! જવલત છવન આપણે છવીશું! આપણે ક્યારે ચાલીશું, મારા હૃદયેશ્વર!”

“કામે! કામેજ!” ચિત્તબ્રમમાં હું બોલી ઉઠ્યો.

“કામે ત્યારે!” તેણે કહ્યું, “વચ્ચે બદલવાને મને પણ વખત/મળશે. આ જગ્યા અધૂરોજ છે ને મુસાફરીને યોગ્ય નથી. મારા આકરોને પણ જાણાવું પડશે, કારણ કે તેઓ મને ખરેખર મરણ પામેલી સમજે છે અને શોક-ગુર બની ગયા છે. પૈસા વચ્ચે, માડી બધું કામે તૈયાર થઈ રહેશે કામે આજ વખતે હું તમને તેજવા આવીશ. ખુદા હારિજ, મારા હૃદય વાથા!”

મારા કપાળે તેણે ક્રમક્રમ સુખન કયું. દીર્ઘ આલવાઈ ગઈ મચ્છરદાની પાછી મંડેરાઈ ગઈ. તિમિરતા પ્રસરી ગઈ. નિરતપ્થતા વ્યાપી ગઈ. હું વધુ કાંઈ બોધ શક્યો નહિ. હું યાદી ગયે હોવાથી શાન્તિથી ઉઠી ગયે પ્રખ્યાત લગી મારી આંખ ઉઘડી નહિ.

બીજા સવારે હું રોજ કરતાં મોટા ઉઠ્યો. રાત્રે ભાગેલા દ્રવ્યના વિચાર મને આંખો દિનસ આવતા રહ્યા. આખરે મેં મન વાળ્યું કે વ્યાકુળતાએ ઉદભવેલી તે કેળા મારી બ્રમણ હતી.

પણ મને થયેલા અનુભવ એટલા તાદરશ હતા કે તે વાસ્તવિક નહોતા એમ માનવાને માટે મન માનવું નહોતું. દને શું થયે તેની

ચિંતામાં હું મગા ગયો. એ અગાઉ મારા હૃદયમાંથી અનિષ્ટ વિચારોને વિર્મળી નાખવા અને મારી આ કરવાની મેં પરમેશ્વરને પ્રાર્થના કરી.

હું ઘસઘસાટ-ઉઘી રહ્યો હતો. મારી મચ્છરદાની ખણખણતી ખરી ને મેં કહેરી-મોન્ડીને બોલ્યા. આ વખતે તે કંઈનાં વીંટળાવણી ઘોળી પૂળી જેવી નિરતેજ નહોતી. તેના ગાંધે પર મૂલ્યનો રંગ નહોતો. તે આનંદી ચેતનવંતી અને લાવણ્યમય હતી. મોનેરી-કિનારીવાળો વીંટી મદમવનો મુસાફરીનો સુંદર પોશાક તેણે પહેર્યો હતો અને તેની નીચે સાડીનવું પહેરણ હતું. સફેદ પિચ્છની કિનારીવાળા મોટી કાળા ફેલ્ટ હેટ એક બાજુ સહેજ વાંકી વાળા પટેરી હતી અને તેમાંથી તેના લાંબા વાંકગિયા વાળ દવામાં લહેરાતા હતા. તેના હાથમાં નાનકડા રાઇડિંગ ચાપુક હતો. ચાપુકને છેડે સોનાની નાની સીસેરી હતી.

મને ચાપુક અગાડીને કહેરીમોન્ડીએ કહ્યું—
“કમ, ઉઘાતા પ્રેમી, આમ તમે તૈયાર કરો છો! હું તો સમજી હતી, કે તમે તૈયાર થઈ મારી વાટ જોતા બેસી હશો. માથે જસલી ઉઘા આપણી પાસે વધારે વખત નથી.”

બિજાવામાંથી હું બહાર ફેરી પડ્યો.

“આલો કપડાં પહેરી લ્યો તો આપણે ચાલીએ,” સાથે આણેલી નાની મોંઢી તરફ સંકેત કરતાં તેણે કહ્યું, “ધોડા બહાર તૈયાર ઉભા છે. અત્યાર છગીમાં તો આપણે ત્રીસ માઈલ કાપી ગયાં હોલ.”

મેં ઉતાવળથી કપડાં પહેરવાં માંડ્યાં. કહેરીમોન્ડીએ પોતે પોતાના હાથે વડે મને કપડાં ઉચકી આપ્યાં. કપડાં પહેરવામાં હું કાંઈ જુલ કરતો તો તે મારા અનુભવજુદા પર અડખડ દેતી પડતી અને મારી જુલ પ્રેમથી સુધારતી. મુંઝાળા હાથે તેણે મારા વાગ ઝોળી આપ્યા.

દું તૈયાર થઈ ગયો ત્યારે તેણે મારા હાથમાં ચાંદીએ મટેલી ચારમી આપી. કહ્યું—

“જુઓ હવે કેવા સોડામણા દેખાવ છે ! તમારી દામી તરીકે મને તમારી સેવામાં રાખશો ?”

મારું રૂપરંગ બિદકુલ પલ્લટાઈ ગયું હતું મને પોતાને હું ઝોળાળી શક્યો નહિ. એમણે હું ખુબસુરત તો હતો અને નવા પોશાકમાં તો હું ગભરૂ જવાન જેવો દેખાતો હતો ફેશનવાળા શુંદર કપડાંની આવી તાસીર જોઈને મને અગત્યની ચર્ચા કપડાંની અસર શરીર પરથી મારા હૃદયમાં ચે ઉતરી.

નવાં વસ્ત્રો સાથે મુગમતો મધ્યમાં હું ઝોર-ઘામાં આમથી તેમ આંટા મારવા લાગ્યો માતા જેવી મગફળીથી કેમેરીમોન્ડી મને જોઈ રહી અને પોતાના કાર્યથી અતોષાયથી દેખાઈ

“આમો હવે. આ છોકરેવેંશ કરવાને વખત નથી. આપણને હવે જવું જોઈએ, પ્યારા રોમોશ્શ ! બધું લાગે જવાનું છે અને કશુંય આપણે ત્યા વખતસર નહિ પહોંચી શકીએ.”

મારો હાથ ઝાડીને મને તે ખેંચી ગયો તેનો રૂપરંગ થતાં જ દરવાજા ઉપડી જતા કુતરાને જગાડ્યા વિના અમે ત્યાંથી પ્યાર થઈ ગયા.

બહાર દરવાજા પર અમે મારોરીડીનને ઉભેલો જોયો. આ ઘોડાવાળો બીજો કેઈ નહિ પણ કેમેરીમોન્ડીના મૃત્યુ સમયે મને તેડવા આવેલ આગવુંક જ હતો. ત્રણ કળ્પ કળ્પા ઘોડાની લગામો તેણે પકડી રાખી હતી. અમે અંધારા થયા અને ઘોડામાં વાવું વેગે દોડવા લાગ્યા. અમારા માર્ગને અજાણતો ચંદ્રમા આકાશમાં ધુમરીઓ ખાતો હતો અમારી જમણી બાજુના ઝસઝસમાંથી ચંદ્રમા બહાર ફૂટી આવતો અને પાછો લપાઈ જતો અમારી પૂંઠ પકડવામાં ચંદ્રમા પળુ યાત્રી જતો જણાયો.

અરપ સમયમાં અમે એક ચોગાનમાં આવી શાખાં. ત્યાં વજ્રધરાની છાયામાં ચાર ઘોડાવાળો

ગાડી અમારા માટે તૈયાર ઉભી હતી અને ગાડીમાં બેસી અને ગાડી ઝડપથી હંકારવા લાગી.

મારો એક હાથ કેમેરીમોન્ડીના મળામાં નીટગાયતો હતો અને મારા બીજા હાથમાં મેં તેનો હાથ ઝાડી રાખ્યો હતો. તેનું માથું તેણે મારા ખભા ઉપર ટાંચ્યું હતું. કેમેરીમોન્ડીની અર્ધ-નમ્ર મુદ્રાયમ છાતી મારા હાથને અડકતી હતી. અને મારા હૃદયમાં એક પ્રકારની મીઠી ઝલુઝલુટી થતી હતી.

એવું સંપૂર્ણ સુખ હું ક્યારે પણ પામ્યો ન હતો તે મુખી પગામાં મેં સમજી વિચારે મેંથી હતું. માતાની કુખમાં હતો ત્યારે હું શુ કરતો હતો તેની મને જોટણી ખજાર છે તેટલું જ્ઞાન મને ત્યારે મારા પાદરીપણું હતું. પાપાતાએ આટલું ઘેર આકર્ષણ મારા પર જમાવ્યું હતું.

તે રાત્રિ પછી મારા સ્વભાવમાં મેં તન્ના વૃત્ત કરી રહ્યાં હતા. મારા અંતરમાં મેં પુરેપુરો જીવનના ખેલ ખેલી રહ્યા હતા અને બંને એકબીજાથી અપરિચિત હતા. ક્યારે મને જણાવું કે હું પાદરી હતો અને સ્વપ્નમાં ઉમરાવનું જીવન જીવતાં મને જોતો. તો ક્યારે મને લાગતું કે હું ઉમરાવ હતો અને પાદરી હોવાનું સ્વપ્ન જોતો હતો. સ્વપ્નને સાત્તિકતા માથી હું પિછાણી શકતો નહિ. અંત કથાં આવતો હતો એ હું જાણી શકતો ન હતો. વિષયસંપટ મોજાઓ પુરાન, પરમેશ્વર પ્રેમી પાદરીની મળક ઉડાવતો અને પરમેશ્વર પ્રેમી પાદરી વિદ્યાસી ઉમરાવની કામોંધાને તિરસ્કારતો. આવા મેં પ્રકારનાં વિરોધાત્મક જીવન મારા પ્રાણમાં એકરસ થઈ ગયાં હતા. આવા વિચિત્ર સંજોગોમાં પણ મેં ક્યારે પણ મારી બુધ્ધિ ખોલ હોય એવું મને વાદ નહોતું.

મારા મેં જીવનનું અસ્તિત્વ હું રખાવવાથી જોઈ શકતો હતો. કેરળ એક જ વસ્તુ મને

મંજી રહી હતી અને તે એ કે, બે જુદા પુરુષોમાં એક જ પ્રકારનું વ્યક્તિત્વ અસ્તિત્વ કેમ ધરાવી શકે ? કે-ના નાનકડા પાદરીવાડનો હું મને પાદરી માનું કે કસેરી-મોન્ડીનો કાઢીલો કેય માનું ? પણ આ અસંગતતાનું કારણ મને સમજતું નહિ.

હું હંમેશાં વેનીસમાં મહાવતો કેનેડીઆ નદીને કાંઠે આવેલા સંગે ભરભરતા વિશાળ મહેલમાં અમે રહેતાં હતાં. અનેક પુતળાંઓને લીનચિત્રોથી મહેલ શણગારેલો હતો. કસેરી-મોન્ડીના શયનપદમાં બે મોટા પક્ષીઓ હતા. પાદશાહને લાપક આ આવીશાન મહેલ હતો. અમારા બેની બે 'ગોન્ડોલા' હતી અને તેને હંકારવાને અમારી મેચમાં બે 'ગોન્ડોલીઅર્સ' હતા. અમારૂં પોતાનું સંગીતગૃહ હતું અને અમારા કવિ હતા. કસેરી-મોન્ડી માટે જીવન ઉત્સાહને વિદ્યાસગી વસ્તુ હતી. તેનો સ્વભાવ કાંઈક ક્લીઓપેટ્રા જેવો હતો, હું પણ રાજકુમાર જેવું સ્વચ્છંદી જીવન જીવતો. તવંગરીનો તુમાળ પણ મારા જીવનમાં ઉતર્યો હતો. વેનીસના ચીફ મેજસ્ટ્રેટ—કોલોનને પણ પસાર થવાને મેં જાણુ દટીને માર્ગ આપ્યો નહિ હેત ! શયતાનના પદન પાડી એના જેવો ઉપ્પત કાઈ જન્મે હોય તો તે હું હતો. હું 'રીડેટ્ટા' માં જઈ શયતાની રમતો. સભ્ય સમાગમમાં, નવે થયેલા રાજવંશી કુટુંબોની, અર્થાં તારલા જેવી, ઔદાહ સાથે, અલિનેરીઓ સાથે, સમાગમનાં નોંધણી સાથે, ગર્ભાંશુઓ, ડાકુઓને ખૂનીઓ સાથે હું એક સરખી રીતે મુક્ત ફરી શકતો.

(અપૂર્ણ)

લુભાવ્યા કરો

પ્રણય ગીત છેડી લુભાવ્યા કરો;
જિગરની તૃપાને જુભાવ્યા કરો.
કિરણ આશનું લઈ હૃદય દાર પર;
તરંગો હૃદય હચમચાવ્યા કરો.
નિશા આજ સન્માન ઘેલી ખૂની;
શશી રૂપ મેહકિલ જમાવ્યા કરો.
ભરી જામ સાકી મધુપાનને;
ભરી મેહકિલે મય વહાવ્યા કરો.
અહર્નીશ સન્મુખ આવી તમે;
મદીલાં એ નયનો ન્યાવ્યા કરો.
હૃદયમાં વસાવીને હું પૂજન કરું;
હૃદય દારે હર્ષન કરાવ્યા કરો.
કયા ભેદની ના કહેતા કરો;
જીગરને જીગરમાં ધુપાવ્યા કરો.
હુતી દિલની દુન્યા મળી જાકમાં;
હવે કલ્પના નાસતાવ્યા કરો.
ખનાવીને તારક સમી જિંદગી;
જગે જ્યોતસના જગમગાવ્યા કરો.
કેઈના પિરહુની 'ઘણી' વેદના;
નયન અશ્રુ વાટે વહાવ્યા કરો.
'વલી' (કરમાડ)

“કારવા” આફ્રિકામાં મળવાઈ
‘કાણુ’ :—

UNION PRINTING WORKS

91, Victoria Street,

DURBAN.

ડાયાબીટીસ - પીડસ -

મીઠી પિશાબના હકીકત દર્દ માટે આ ગોળીઓ તૈયાર કરવામાં આવી છે. ઘણા લાંબા સમયથી બેશુમાર દર્દીઓ ઉપર અજમાવવામાં આવી છે અને તેમાં સંપૂર્ણ ફરોહયાબ થઈ ચૂકી છે. વિલાયતના ઉચ્ચ ડીઝીઝારી હોસ્પિટલ અને સનદ્યક્તહ હકીમોએ પણ પોતાના દર્દીઓ ઉપર વાપરી છે અને તેમને પણ સંપૂર્ણ સંતોષ મળ્યો છે. આ ગોળીઓ તૈયાર કરવાનું માન સુરતના મશહૂર અને ખાન્દાની હકીમ અહમદમીયાં અલીમીયાં માહેબને છે. જેઓ દિલ્લીની વિખ્યાત તિબબીયંહ કોલેજના સનદ્યાક્તહ અને મહૂમ મસીહુલ સુલ્હ હકીમ અજમલખાન માહેબના ખાસ શાગિર્દોમાંથી છે અને સુરતમાં ૨૦ વર્ષથી બહોળી પ્રક્ટીમ ધરાવે છે.

આ ગોળીઓ હકીમ માહેબની બતી દેખરેખ હેઠળ તૈયાર કરવામાં આવે છે. ડાયાબીટીસની દરેક કિસ્મની ક્યાંદોમાં કામ્યાબ માખિત થઈ ચૂકી છે. શેર દીવસના સેવન પછી આરામ આપવો શરૂ કરે છે અને સંપૂર્ણ આરામ મળ્યા પછી કદી પણ બીજાવાર ઉભરતી નથી. લાંબા તજરૂબા અને ખાત્રી મેળવ્યા પછીથી જ બહેર જનનાં લાભ માટે પ્રથમવાર પબ્લીક સમક્ષ પેશ કરવામાં આવે છે.

બેશુમાર આરામ મેળવેલા દર્દીઓ આકી રૂપે માનૂદ છે.

કી. શીશી ૧ ના રૂા. ૪ (રૂપાલ ખર્ચ વધુ)

શરીરે સિદ્ધર પીડસ :- માહુ-મહોઈ માટે ખાસ અકમીર મીક્ષ હોવા ઉપરાંત વીર્યનો વધારો કરી ઘટ કરે છે. ગમે તે કારણે શુમાવેલી માનસિક કે શારિરિક શક્તિ પાછી મેળવી આપે છે. ઇમ્સાક-બંધેજ કરવામાં પણ અત્તેહ છે. એનીમીયાને-શરીરમાં લોહીનું પાણી જાનવું-અટકાવે છે.

કી. ૩૨ ગોળીઓના રૂા. ૨-૮-૦ (રૂપાલ ખર્ચ બુદ્ધ.)

શરીરે પીડસ :- શરીરમાં વીર્ય પેદા કરે છે. બંધેજ માટે તો અત્તેહ છે. વીર્યને ઘટ કરે છે. ગમે તે રીતે સ્ખલિત થતાં વીર્યને ઘણા સમય કેમ ન થયો હોય-તે છતાં પણ અટકાવે છે.

કી. ૩૨ ગોળી રૂા. ૧-૮-૦

મજબૂર હકીમ માળી દેખરેખ હેઠળ બીજાં ઘણી દવાઓ તૈયાર થાય છે. બહેરાત માટે આવતો અંક બેના રહેશે.

ખનાવનારા :- શરીરે કેમીકલ વર્કસ, સુરત.

પત્રવ્યવહાર નીચેના સરનામે કરવા વિનંતી છે.

એકલા સોકિરેટ : ધી. રાંદેર સ્ટોર્સ. કણુપીઠ, સુરત.

પોઠ

“હા! મી અગ્વાલ કંઈ બધુ લય કર
વિચારમાં ગુંથાઈ ગયા છેને શું? શું કંઈ વિલે
સ્વરાજ અપાવવાનો? હાર તમારાજ મરતકે
આવી પથરો છે કે શું?” એ કહ્યું. એટલે
હંમેશની લાક્ષણિક દબે કંપાણું મોઢું કરીને
મી અગ્વાલ મોઢાનાં ન

“સ્વરાજ તો ગાંધીજી રેડીયા મારફતે
ખેતીજ આણે, તે માટે કાંઈએ ચિન્તા કર-
વાતી જરૂર નથી. પણ તે સ્વરાજ મળ્યા પછી
તેને શી રીતે હજમ કરવું તેની વેતરણમાં
પથરો છું. જેમ લાડ્યા ખાયા તો રહેવા છે,
પણ તેને હજમ કરવા મુશ્કેલ છે; તેમ સ્વરાજ
લેવું તો રહેલ છે પણ તેને સાચી રાખવું
મુશ્કેલ છે ને? કારણકે આપણા દેશની આણ
ખાણ ખાઉં કરડુ પ્રજાઓ વસે છે; તે આપ-
ણને સ્વરાજ મળી ગયું છે એમ જાણે, અને
રેડીયાને તકલી સિવાય આપણી પાસે બીજું
કાંઈ દર્શીઆર નથી એવી તેમને ખબર પડે
તા ચઢાઈ ન કરે? આ બાબતનો વિચાર
બીજા લીધોને સુઝ્યો નથી! અને ક્યાંથી સુઝે?
અંદર અંદર લડી તો મે પછી બીજો વિચાર
કરેને! એટલે કે લીધોનું એ તરફ લક્ષ ન
હોવાથી હંમેશાંની લશ્કરી ક્ષેત્રમાં જઈને
સાત મહીનામાં કુર્બાન કે જનરલ થઈ જવાની

તમના સેવી હતી; પણ હું અમારી “નન્નેકો
અમાને” તો ઓળખેજ છે ને! એ સંગતના
દરજા કહ્યું કે “તમારા જેવા દેશીએકને
લશ્કરી ક્ષેત્રમાં ક્યો, કોઈ દાખલ કરશે?
ઘરમાં છોકરાના થોડીયાની રસ્તી ખેતમાં તો
સંસાર મઠી જાય છે ને અંદર શેરની બંદુક શી
રીતે ઉચકશે?” મારે તેની એ દલીલની સામે
ચૂપ થવું પડ્યું અને મનમાં ગાંઠાળી કે
ભલે ધરમાં દંભોડ કરીને શરીર સુધારી લેવું
અને હંમેશાંનું સુધી જવા દેવામાં ધરવાળા
ધીયાણું કરે તો લશ્કરી તાલીમનું રાઈ પુસ્તક
હાય તો તેના અભ્યાસ કરીને લશ્કરી તાલીમ
પ્રાપ્ત કરવી અને પછી એ રાંડને ખતાવી આપવું
કે આ રીપાર્ક બચ્ચો છે અને મુઝાઈ સંસ્તનન
ચંલી જવાને દોહસો વરસ થયાં છે છતાં આ
નસોમાંથી લશ્કરી જુરસો ચાલ્યો ગયો નથી!
એ વિચારમાં જોયાં ખાતો હતો તેવામાં તમે
આવી લાડ્યા તો તમેજ બનાવોને કે એવું કંઈ
લશ્કરી તાલીમનું પુસ્તક ગુજરાતીમાં છે.”

“ખરે જા” ભાઈ ગુજરાતીમાં તો દલાલીના
પુસ્તકો મળે, ઈન્કમટેક્સનાં પુસ્તકો મળે, રેસસદાનાં
પુસ્તકો મળે, જાતીય વિજ્ઞાનનાં પુસ્તકો મળે;
પણ કંઈ લશ્કરી તાલીમનાં પુસ્તકો તે મળે?
ગાંધીજીના અધિકમક ગુજરાતમાં લશ્કરી તાલીમના

પુરતકની કલ્પના કરતી પણ પાપ ભેખાય ! અને
 વળી જો એવાં લશ્કરી તાલીમના પોયાં મળતાં
 હોય તો આપણાં કુટુંબોએ વિજયપરાંય વધી કુટું
 બોએ ન્યેતિર દવેઓ, કુટુંબોએ રામનારાયણ
 પોષણ પ્રેરસરપણું પડતું નહીને લશ્કરી અદ્વિસર-
 પણું રિવકારી બેસા હોત. અને તેમનાં દીકર
 પાપક પહેલવાનો જેવા નહિ પણ ગામો જેવા
 થઈ ગયા હોત !”

“ભિરાદર વણખરા ! તમે પોદાં દાંડાં બજાણો
 તમને એ વાતની ઝાઝી ગલાગમ ક્યાંથી હોય ?
 જરા વિચારી જીવોને સાહિત્યની લાઈનમાં પણ
 લશ્કરી અદ્વિસરો તો હજી આપણા લશ્કરી લેખક
 બા. ક. દાદર, રિહાસાર્થ લગોરીંગની સામે પણ
 મુકાબલો કરે એવા છે ! અને કેવિ ન્હાનાલાલ
 તથા ખંભારદાર તો લશ્કરી સ્વભાવનાજ છે પણ
 તેમને કોઈ લાગ્યાં નહીં ! મેદાન દાય ન લાગવાયા
 મનમાં મનમાંજ તરાઈ ગયા છે એ શું તમે
 નથી જાણતા ?”

“પણ એ તો અપવાદરૂપ મણુપને ! બાકી
 સાહિત્યક સાહમારી કરવામાંએ આપણા સાધર
 મોર્ગરો હવે પહેલાં જેવાં કાર્મમાં નથી એ તો
 હોવા જેટલી વાત છે !”

“ત્યારે મુજરાની સાહિત્ય પરિષદ કે સાહિત્ય
 સંસદ કેવું મુન્શી મારફતે એવું એકાદ લશ્કરી
 તાલીમનું સચિત્ર પુરતક પ્રગટ કરાવે તો કેમ ?”

“થાણું સાફ ! એમ થાય તો આપણું જેવા
 અનેક છંદો ઘેર બેસાંજ સોડગર બની
 જાય !” વાત આટલેથી અટકી કારણ કે એજીબ
 જેમ કલાસ પાણીને માટે થોભા જાય તેમ બી.
 અડવાણ હોડીયાંની દસવાળીનો દમ લેવા થોભ્યા.
 શાહીકવાર ધૂમ્રપાન મદાધર્મ કરીને બોલ્યા.

“કાં ગેલી કલમ કિનાબવાળી ચર્ચા વાંચી ?”

“હું મારા લશ્કરામાંથી નવરો થાઉં તો
 વાંચુંને ? પણ તેમાં શું બાધું છે ?”

“પેલાં કવિતા ઉપરના ખખરદારનાં બાખખાનો
 ઉપરથી મનસુખધાન ઝંવેરીએ ચર્ચા ઉપાડી છે.
 કવિતાના અધિકાર વિશેની અને તો એ વાંચતા
 એમ લાગુ કે જેમ આજકાલનાં વેશટખલ
 પીતાં પકવાન કરતાંએ તે પકવાનની ચર્ચામાં
 વિશેષ મજા આવે છે; તેમ આજકાલની કવિતાઓ
 વાંચવા કરતાં કવિતાની ચર્ચામાં ઠીક રસ પડે
 છે ! જેમ પકવાન તો ભારે અને જો દિલ
 ખોલીને ખવાય તો દગમ કરવું અમર લાગે
 છે તેમ કવિતાઓ વિશેષ વાંચાય તો મગજ તેને
 પચાવી - સકતુ નથી - અને - વળી અધિકારની
 બામતમાં તો કવિઓએ રેલેવું અતુકરણ કરવુંજ
 ઠીક થઈ પડ્યો ! જીવો રેલેમાં I, II, III,
 કલાસના ડબ્બા હોય છે. તેમાં III કલાસની આવક
 સૌથી વિશેષ હોય છે. તેમ જ કવિતાનાં પુસ્તકો
 થોડાંબધ વેચાય તેને ચડ કલાસ કવિતા સમજી !
 II કલાસમાં બેસનારની સંખ્યા ઓછી હોય છે
 માટે જે કવિતાનાં પુસ્તકોનું વેચાણ મુંઝવણીથી
 ચાલતુ હોય તેને II કલાસમાં ગણવી. બાકી
 I કલાસમાં તો બનતાં સુધી મફતીયા પેસેજરોજ
 હોય છે; તેમ જ કવિતાનાં પુસ્તકો મફત વાંચવા
 વાંચાવવામાંજ હાથેલાય હલકારી જાય અને
 આવકના નામે નાહી નાખવાનું હોય તે કવિતાને
 I કલાસમાં ગણવી !”

“હવું એક કલાસ બાકી રહ્યો !”

“એ વાત મારા ખ્યાન બહાર નથી. જરા
 દમ તો લેવા દે ! એ બાકી રહેશે કલાસ તે
 ઘટ્ટર કલાસ. એ કલાસ બધી મારીઓમાં હોતા
 નથી. ફક્ત અમુક મારીઓમાંજ હોય છે. ફર્ટ
 કે સેકન્ડ કલાસમાં - મુસાફરી કરવા દેશવલા
 સદગૃહસ્થો સદા, રેસ, પહેપાર કે નોકરીમાંથી
 નૂટી જાય છે; ત્યારે ઘટ્ટર કલાસમાં મુસાફરી
 કરવા થઈ જાય છે અથવા તો ચડ કલાસના
 પેસેજરો પારકે પેસે મુસાફરી કરવાની હોય પણ
 આંકડાકમાં નંબર લાગેલો હોય, ત્યારે કે વધી

કાઈ ભવિષ્યની મહોરદારને લલચાવવાની હોય ત્યારે મોહમાં પુનાતું પાન અને હોટમાં ઘાઈ બાંધી અઘાથી સીંગરેટ લખીને ઈંદરમાં ચડી ખેસે છે. તેમ દરેક પ્રકારના ચોંકા જે કવિતાને અર્પનાવે અને વેચનારા ગણેપકુ એજન્ટો ગમે તેમ કરીને ગમે તેવા વાંચકને ગણે લેવાની બંધ તો કવિતા ઈંદર કલાસમાં ખપે ! કાઈ કાંઈનાર દ્રેનને અકસ્માત નડે છે જેથી અનેક-પેસેન્જરો લાંટકાઈ પડે છે; તેમ જે કવિતા વાંચતાં વાંચકો અર્થે રસ્તે ભટકાઈ પડે તેને એકાકીકલી કવિતા સમજવી ! એના કરતાં તો એકકણાં સારાં કે દ્રેલીની જેમ ટુંકી સુસાફરી કરી ધારવા દેહાણે પહોંચાડી દે !"

અગ્ના જેવા એક અદના ઈન્સાનને કવિતાના પ્રદેશમાં આદરો બધો ચોંડી ગયો તો જોઈ આશ્ચર્ય પામતો હું ધર બેળો થયો. "શું દરિયાનું પાણી કાંઈના બાપનું છે ?" "વણુગરો"

રિવકાર અને સંમાલોચના.

નકાકારક હુન્નરો (ભાગ ૨ નો) પ્રકાશક અને સંપાદક મુશાહ હાનહ આગળ સીનુગરા (કમ્પ. એજન્ટ) ડી. શ. ૨) ૨૫૦ પાનાના આ પુસ્તકમાં વૃન્નર ઉલોગ, વહેપાર, દવા અને રોગના-ધરગત ઉપયોગની સંકટો-વ્યસ્તગોની બનાવટના અનુભવ સિદ્ધ પ્રયોગો પ્રગટ કરવામાં આવ્યા છે. પુસ્તક એકી સાથે ઉપયોગી અને અનિર્વાર છે. પ્રેમશા પ્રેમલીની ચાલે વાંચવા કરતાં આતાં પુસ્તકો વાંચવાથી અનેક લાભ પ્રાપ્ત થાય છે. આ જાતના પુસ્તકોની શુજ્ઞતાને ખરેખર ખોટજ છે. સંપાદક પુસ્તક પ્રગટ કરીને હુન્નરના પર ઉપકાર કર્યોજ કહી શકાય. ભાષાની સરળતા અને મુદ્રણની સુંદરતા તથા કાગળની પસંદગી પણ ઉચ્ચ પ્રકારની છે. અભ્યાસની દ્રષ્ટિએ આવાં પુસ્તકોજ ઉત્તેજનનાં હકદાર હિ છે સંપાદકને અભિનંદની ખડેણી મોકલવા વગર અમે રહી શકતા નથી.

સ્થાનિક સ્વરાજઃ-સુરત જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડ તરફથી નીકળતા એ શિક્ષણ માસિકના પાંચ એકા. અમને અભિપ્રાય અર્થે મળ્યા છે. સુરત જિલ્લાની કેળવણીની બધી દીશા પર એ માસિક પ્રકાશ પાડે છે. અનુભવી તંત્રી મંડળની સેવાની ધમશ એના પાને પાને દ્રષ્ટિગ્રસ્ત થાય છે. શિક્ષણ જેવા આ સ્થાનિક વિષયને પણ સુવાચ્ય બનાવવાનાં પ્રયત્નો એમાં ગમે તે પગથે દેખાય છે. કેળવણી વગર દેશનો ઉદ્ધાર નથી અને તેમાંથી પ્રાથમિક કેળવણી, એ તો એનું મૂળ છે. 'સ્થાનિક સ્વરાજ' પ્રાથમિક કેળવણીની દીશામાં એક ચોખ્ય રેલખેરની ગરંટ, તારે છે. કેળવણી પ્રેમીએને કમ. શ. ૧ ના લવાજમમાં તો એ ખૂબ સૌધુ લાગતું લેખકે. ચિદ્રે મોશીસર ડિ. રફ. બોર્ડ સુરતના સરનામે લખવાથી મળી શકશે.

આગે કદમ (ઈદિ મુબારક અંક) કરાંચીથી નિયમિત પ્રગટ થતા એ સર્વોચ્ચ સુંદર માસિકના ૫ માં વર્ષનો ૧૦મો તથા ૧૧મો અંક છદ અંક તરીકે પ્રગટ થયો છે. પ્રગતિવાંચક વહેણ બધુએને ગરેર પતલ પડે એવો એ અંક છે. જુનાં લેખકમાં આલનારોઓનાં મુખ મરંજાય, એટલી અને એવી વાંચન સામગ્રી એમાં ભરી પડી છે. સામાન્ય વાંચકોને પણ પસંદ પડે એવા અધ્યાત્મી લેખો પણ ડીક પ્રમાણમાં છે. સામાજિક વિષયો હેતુવર્તી હોષ આવકારદાયક છે. આગે કદમ ગમ્ય અને તંત્રીની મહેનત લેએ લાગી છે એમ અંક બેતાં પુસ્તક થાય છે. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩ 'આગે કદમ' પો. મો. નં. ૨૬૭ કરાંચી.

ઈસ્નાઅસરી બુલેટીન (છદ અંક) ડી. ૦-૪-૦ ઈસ્નાઅસરી કાર્યાલય ૧૭૪ સેમ્યુઅલ રટ્ટીટ, મુંબઈ ૩. ઈસ્નાઅસરી બિરાદરોની કૌમી પ્રવૃત્તિઓ ગરેર કરતું આ માસિક સામાન્ય જનતાને પણ રસપદ નિવડે એમ છે. શ્રી જ્યોતિન્દ દવે એમ. એ. કે થી

સાદીક જેવા પરખમ લેખકોથી લઈ નવા ઉગતા લેખકોનો પણ એ મુંદર સંકાર મેળવી ચક્રું છે. અવ્યાસી એવો પેણ દીક પ્રમાણમાં છે એકતા કામ કરતાં કામ આપું તો નથી.

કાંઈકે આગમ મુહુર્તમ્બરી જિન્નાદ; જેમકે 'મોડવીઓ' ક્રો. ૦-૧-૦- પ્રાપ્ત કરવાનું સ્થાન ધી ડોલીનર પ્રિ. પ્રેસ. ધિક્કાલરોડ આદિયા જિન્નાદ. સાડબની ચરત અને સીરતની સમ્મદ તરીર. દ્રુકે છપનસાર અને ચરિત ચિતાર લીગ-પ્રેમીઓ માટે આ મોળ પૂઠની સચિત પુસ્તિકા અવરચ સંગ્રહ કરવા હાયકે ગણી સકાય એને બીગઓને મોટ પણ પેસા છુટી પડે એમ નથી.

વાતોમાં વણાં એ વિનંદ પુસ્તકનો સંપં સિંકાર કરીએ છીએ સમાનોયના આવતા અંકે વજનરો

એકારના હાસ્ય સમિક પુસ્તકો

૧. છુની આંખે નવા તમાચા કી. રૂ. ૧-૪-૦
૨. કલમ ચાલુક કી રૂ. ૧-૪-૦
૩. અક્ષતના ઉત્તરદાર કી. રૂ. ૧-૮-૦
૪. હું રાજ હોઉ તો? કી. રૂ. ૨-૦-૦

દયાદ ખર્ચ બુક

અનંત લખો:-

ધી રંદેર સ્ટોર્સ કલુપીક, સુરત.

આહો નરી દિલ કરે ગમ પાઈને! આંખથી આંસુ વહે ઉલસાઈને! ૧

અર્ધ ખિજાંને બહાર આવે છે હવે: ખુલ્લુનો સંકારને હરખાઈને ૨

છો ફળે સુજ દિલની આશાઓ ખુદા; પાળી છે મેં ખૂન દિલનું પાઈને ૩

સંગ દિલ સુજ આહુની તાસીરને; વીજળી રહી બાય છે વળ આઈને ૪

એ તમ્બલી જેવા ચાહું છું ખુદા; જોઈ ને મૂસા (અલ) પડયા ગશ પાઈને ૫

આંસુની ઝંગા અને જમના મહી, દિલની નોકા રહી ગઈ અટવાઈને ૬

ટુકડે ટુકડે થઈ રહ્યા છે દિલ તળા; શું ગઝબ ઝાલીમે કયું અગડાઈને ૭

ચાહી ત્યારે એની આવે છે મને; દિલને પંખાણું છું હું ગમ પાઈને ૮

કલ્પનાએ નહોતી એ, ઉપવનના પુલા; તુંય કોઈ ખાક થઈશ મુઝાઈને ૯

આઝાદીની અંખના કરતાં અસીર; છું ગુલામીમાં રહું નકશાઈને ૧૦

અસીર (ખાંદવાવાલા)

ખાળકો માટે ઉદ્ધે કિતાબો

શુ જ રાતી

ગાંડીવના

ખાળ પુસ્તકો

૧. હર્ષાનુનખી (સ.) ૧૦. હસ્તુનુ-પદકી-પ્રેસ.
૨. સીરતુરિસદીક (રદી) ૧૧. એલ તુગરત્ર
૩. ગીરતે ઉમર (રદી) ૧૨. દુખ્યાસા શબ્દગ્રાહ
૪. ગીરતે ઉરમોન (રદી) ૧૩. તરાગલસકી શબ્દગ્રાહ
૫. ગીરતે અલી (રદી) ૧૪. ઉરમોન કા ખ્યાલ
૬. શેખ કદીરીસ ૧૫. શબ્દગ્રાહ અ. રહમાન
૭. ખતીકા અખ્દુરુદમાન ૧૬. તદ્દમીર કી સરઅખીન
૮. વઝીર મન્સર ૧૭. બચ્ચોદ ગીન
૯. અતા તુક ૧૮. તીન પેગામ

રોહિત:- ધી રંદેર સ્ટોર્સ કલુપીક, સુરત.

‘રાંદેરી’ લુગીઓના નામે
ઘણાં છેતરાયા છે.

આકર્ષક અને પાકા રંગો મારે
બાજુમાં દર્શાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાતરી કર્યા પછીજ ખરીદો.

મજબૂત લેખલ વિનાનો
માલ ‘રાંદેરી’ નથી
નકલથી બચો.

અમારા કોઈપણ ફેરીઆ નથી.

નિચે દર્શાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના બીજા કોઈ ચેત્વતા નથી. દરેક
લુગી અને કાપડ ઉપર ટ્રેડ માર્કની
ખાતરી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

ધી રાંદેર ઇ. એ. ઇલેક્ટ્રીક વર્ક્સ

‘રાંદેરી’ લુગીઓ અને કાપડના ખનાવનારા.

મહેસા અહમદીયા બિલ્ડીંગ—રાંદેર.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ, કણુપીઠ, સુરત.

કલરવાં

૨૩/૧૦/૫૦

વર્ષ ૧ હુ.

તંત્રી :-
"વહશી" રાંદેરી
સહતંત્રી :-
"જેકાર"

અંક ૭ મો.

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા સુભાષીતો

કારવાં પુ. ૧ હું • • • માર્ચ ૧૯૪૦ • • • અંક ૭ મા

સુયુગ કેરા સુખી જીવનની ખાલી યાદ આવે છે.

કદી મમ અવદશા ને પાયમાલી કૃત્તિ આવે છે;
કદી પ્રાચીનની જાહોજલાલી યાદ આવે છે.
વધુ હુઃખમય કરી દેવા અરે આ હુઃખ મહીં મુજને;
સુયુગ કેરા સુખી જીવનની ખાલી યાદ આવે છે.
પ્રત્યેક સંકટ મહીં પ્રત્યેક ક્ષણે લાતકેનતૂ વાળી;
મને વાણી મધૂરી ને જહાલી યાદ આવે છે.
અનંતે જોલણું કાલૂખલા કોનું અને કોની;
સખળ સંગીન "કુન" સોંકળની ચાલી યાદ આવે છે.
ફેલાતનહરે તણે ઉપદેશ ચાંચક કાળ દેનારા;
કદી તમને તમારો આ સવાલી યાદ આવે છે?
મને પાવો ને હું ખુઝમા અફે ઉચ્ચારતાં પી લઉં;
નિરંતર તમ મદીરાગૃહની ખાલી યાદ આવે છે.
કથન હું નહતું અકરખતું શ્રવીને ગુપ્ત લાગું હું.
"કલીમ" એ દર પળે આવત નિગાલી યાદ આવે છે.

"કલીમ વાકિની" શ્રીરાજી

ઈસ્લામી : શિક્ષણ

પુણ્ય દરમાન (કુર્આન)

સંપાદક :—મૌલો અબ્દુલ્લેમ સલ્લિક સાં (ચંદર).

(૯) જે લોકોએ તબક્કો કરી અને (વર્તુલકમાં) સુધર્યા-તેમજ (કાફિરોને રક્ષા માટે) અલ્લાહ પર લેરોસો કર્યો વળી પોતાના દીનને ખાસ અલ્લાહનાજ માટે કરી દીધું તો તેઓ (પણ દરજ્જામાં ખીજા કામિલ) મુમિનોની સાથે છે અને ખુદાપાક ઈમાનવાળાઓને (આખેરતમાં) સવેળા મહાન સવાબ અર્પણ કરશે. (કુર્આન)

* * * *

(૧૦) અને નિયમસર નમાઝ પઢતા રહો તેમ ઝકાત આપતા રહો અને જે કંઈ નેકી પોતાની લાલ્લાઈ માટે સંગ્રહ કરતા રહેશે તેને અલ્લાહ કને (પણેવી સંપૂર્ણ બદલા સાથે) મેજવશે કેમકે ખુદાપાક તમારી કશ્લીને નિહાળી રહ્યો છે. (કુર્આન)

* * * *

(૧૧) હે મુસલમાનો ! સંજર અને નમાઝ વડે બળ મેળવો, ખેશક અલ્લાહ ની(મદદ) ધીરજવાનોની સાથે છે અને જેઓ અલ્લાહના માર્ગમાં (દીન માટે) માર્યા જાય છે તેઓને (સામાન્ય મુરદાઓ માફક) મરેલા ન કહો, બદકે તેઓ તો એક પ્રકારે જીવતા છે, પરંતુ તમે (તે જીવનને) સમજ શકતા નથી. (કુર્આન)

* * * *

(૧૨) હે મુમિનો ! જે પવિત્ર વસ્તુઓ અંગે તમને આપી છે. તેમાંથી (ચાહો તે) ખાઓ અને તમે (ખાસ) તેનાંજ બંદા છો તો ખુદાપાકનો (તન મનથી) આભાર માનો. (કુર્આન)

* * * *

(૧૩) હે ઈમાનવાળાઓ ! (કુટેા પર) સંજર કરો અને (કાફિરોના) મુકાબલામાં દૃઢ રહો અને (જિહાદ માટે) સન્નિજત રહો તેમ ખુદાપાકથી ડરતા રહો કે જેથી તમે સફળ થાઓ. (કુર્આન)

* * * *

(૧૪) હે ઈમાનવાળાઓ ! ન્યાય પર ખુબ કાયમ રહી ખુદાપાક (ને ખુશ કરવા)ના માટે સાક્ષી આપો બહેને. (તેથી) તમારું અથવા મા બાપનું કે સગાંઓનું નુકસાન થાય. જો-કોઈ માલદાર છે અથવા ગરીબ છે તો (તમારા કરતાં) ખુદાપાક તેઓનો વધુ શુભેચ્છક છે, તેથી તમે અદલ કરવામાં મનોચ્છાને તાબે ન ધાઓ, અને જો તમે (સાક્ષી આપવોમાં) જીલ્લાવશો અથવા બચાવ કરી જશો તો ખુદાપાક તમારાં સા કામોથી વાકેફ છે. (કુર્આન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

સ્વલુહિયાડ (સલ્વંચું) ફરમાન (હદીસ)

સંપાદક :—મોઁ અબ્દુરહીમ સાદિક સાં (રાહર)

(૬) સ્વલુહિયાડ સલ્વંચે ફરમાવ્યું તમે મને છ શીઝેની બામીનગીરી આપો. હું તમારા માટે જન્નતને બામીન થાઉં છું. (૧) હુમેશા સાચું બોલો. (૨) પોતાના વચનને પાળો. (૩) અમાનતને હુમેશા પુરી અદા કરો. (૪) પોતાની શર્મગાડ (ગુમ લાગ)ની હિફાઝત કરો. (૫) પોતાની નજરને નીચી રાખો. (૬) પોતાના હાથ (પુરા કામથી) રોકો. (બયહુદી)

(૧૦) આપે ફરમાવ્યું કે જે દોઈ પોતાની પવિત્ર કમાઈમાંથી એક ખાતુર જેટલો સદકો (ખેરાત) કરશે અને અદલાહ પવિત્ર સિવાય ખીજને કબૂલ કરતો નથી તો અદલાહ તેને પોતાની (રહમતના) સીધા હાથમાં કબૂલ કરે છે. ફરી જેમ તમારામાંનો એક પોતાના વછેરાને ઉછેરે છે તેમ અદલાહ તેને તેના આપનાર માટે ઉછેરે છે, તે એટલા સુધી કે પહાડના જેટલો થઈ જાય છે. (ખુખારી)

(૧૧) આપે ફરમાવ્યું કે જે દોઈ માલદાર જનવા સંધેડું ફરવા માટે લોકો પાસે માલ માંગે તો તે માલ (સેના માટે) અગ્નિના અંગારા છે. તેને જોઈએ અંગારા ઓછા કરે અથવા વધારે. (મુસ્લિમ)

(૧૨) આપે ફરમાવ્યું કે જેણે સોના, ચાંદીના વાસણમાં (ખાધું) પીધું તેણે પોતાના પેટમાં જહન્નમની અગ્નિ ઉતારી. (મુસ્લિમ)

(૧૩) આપે ફરમાવ્યું કે ખચિત જે ઘરમાં તરવીરો હોય છે તેમાં (રહમતના) ફરિશ્તા દાખલ થતા નથી. (મુસ્લિમ)

(૧૪) આપે સલ્વંચે ફરમાવ્યું કે ખચિત મારી ઉમ્મત વિષે મને જે શીઝેનો વધુ ડર છે, તે લૂત (અલૈન)ની કૌમતું કામ (એટલે કુદરત વિકસતું કાર્ય) છે.

(૧૫) આપે સલ્વંચે ફરમાવ્યું પોતાના છોકરાઓને તરખું અને તીર ચલાવવું શીખાડો, અને આસ્તને કાંતવું શીખાડો. (બયહુદી)

ગુજરાતી તરજુમાવાળા સીપારા

મુસ્લિમ ગુજરાત જેની આતુરતાથી રાહ જોઈ રહ્યું છે છે કુર્આને પાકનો માતબર ગુજરાતી તરજુમો એક એક છુટક સીપારા દ્વારા છપાઈ રહ્યો છે.

જેનો અરબી મતન એક મશહુર કાતિબ પાસે ખુશખત લખાવી મોટા ખર્ચે દરેક પેઢનો મુંદર બ્લોક બનાવી એક કોલમમાં અરબી લખાણ અને બીજી કોલમમાં તેનો શુદ્ધ અને સરળ ગુજરાતી લખામાં તરજુમો આપવામાં આવે છે. જેની નીચે નંબરો આપી માતબર તફસીરના આધારે સવિસ્તાર ખુલાસો આપી ખુદાઈ વાણીની મતલબને એવી સરળતા સાથે સમજાવવામાં આવી છે કે સાધારણ જ્ઞાનવાળો પણ સારી રીતે સમજી તેમાંથી પુરો સાર કાઢી શકે. હુંકમાં અમારા તરફથી પ્રગટ થયેલા સીપારાઓને જોયા વિના આવી બહુર અબરથી તેની બહુરી અને આતિની ખુબીઓનો આપને વિચાર આવી શકશે નહિ. ખાત્રી માટે કોઈ પણ સીપારો મંગાવી જુઓ. છપાઈનું કામ ચાલુ છે અને અત્યાર સુધીમાં બાર સીપારા પ્રગટ થયા છે.

અરમાનો	પારો હંદિઓ	છ આના	પોસ્ટેજ ૦)-૧
અલ્ફિ-લામ-મીમનો	" "	છ આના	"
સ-યફ્ફલનો	" "	છ આના	"
તિલકર-રુસુલનો	" "	છ આના	"
લન-તનાલૂનો	" "	છ આના	"
વલ-મુહસનાતનો	" "	છ આના	"
લા-યુહિબુલ્લાહનો	" "	છ આના	"
વ-એઝા સમેઉનો	" "	છ આના	"
વ-લવ-અન્નનાનો	" "	છ આના	"
કાલલ-મલઉનો	" "	છ આના	"
વઅલમૂનો	" "	છ આના	"
યઅતઝેરન	" "	છ આના	"

નોટ:-એક અથવા બે સીપારાની વી. પી. કરવામાં આવશે નહિ. એક સીપારા માટે બાજ ની અને બે સીપારા માટે બાજ ની પોસ્ટ ટીકીટ બીકવી.

પંચસૂરહ (આઠ સૂરહનો સંગ્રહ) તરજુમા સાથે રૂ. ૧ (ટપાલ ખર્ચ જુદું)

સાદિક બુક ડીપો, રાંહેર. (સુરત)

જાલજી કી દુનિયા કે દોર તો

સંસ્કૃત - ૧૦

● આવાજી દુનિયા કે દોરતો ! આપણા દેશની આઝાદીનું રથસીયું ગાડું અર્ધે રસ્તે અટકી ગયું છે. કારણ કે તેને નોડેલા બે બળદો પેકીનો કોયેસનો. બળદોઆ તો ધરડા થયો છે. અને વળી મોક્ષ મેળવવા અડિંસાવાદી બની ઉપવાસ પથ કરતો થયો છે નથી તેની આધ્યાત્મિક શક્તિ વધી છે પણ શારીરિક શક્તિ ઘટી છે નથી ધારંવારે ચાલતાં ચાલતાં બેસી બેસી એમાં શું નબીય ? ત્યારે બીજા બાળું નોડેસો લીગનો વાઝરો હલુ નવો છે, બંધબંધ પચોટાયો નથી; નેચી ગરહન પર ધુસરીનું જરાક વધુ વજન આવે છે કે ઉગે તરીને રેસ્તામાંથી બહાર નીકળી જાય છે ! એમાં પ્રમાણે આપણું રાજદારિ ગાડું યોચમાં પડ્યું છે ! આ બે સિવાયના બીજા બળદો તો પાંજરાપોળમાં જવા લાયકના હોઈ એ ગાડું શી રીતે આગળ વધે.

● વિનિતોતો ગાડા નીચે ચાલતી જાન હુકિતા નવા રજાં એટલે તેઓને શી રીતે નોડી શકાય ? હિંદુ મંડાસજાની સીંકને ગાડે નોડે તો તે નાથ વગરનો હોઈ ગાડતેજ. ઉઘું વાળી દે કે વાળી નાથે એવો લય રહે છે ! કિસલ અને જામદારના બળદોને એ ગાડામાં નોડે તો એ અસક્ષ રેસ્તાં મુકીને પોતાના મન દારંતા રસ્તે દોડે ! સમાજવાદીઓ અને સામ્યવાદીઓને નોડે તો તેઓ પાડા પ્રકૃતિના હોઈ કોઈ કોઈ સાથે કે પહાડ સાથેજ ગાડને અથડાવી

દે ! હવે તમેજ કહેા ને કે એ ગાડું શી રીતે આગળ વધે ?

● અધૂરામાં પૂરું હાંકેલુ એવો મળ્યો છે કે “ન્યાં મલી તારી ત્યાં હોડી ગાડી” કરવામાંજ આનંદ અનુભવે છે ! ગાડામાં બેસનારા હાંકેલુને કપેઢે આપે છે તો હાંકેલુ કહે છે કે “બંને બળદો સલાહ સંપથી આગળ ચાલે તો હું ગાડું હાંકુને !” પેસેજરો કહે છે કે “તમેજ કાંઈનું પુછકુ આમળો છો તો કાંઈને ગોઠા મારો છો અને હીલીપદીલી રાસ કાઢો છો તે કેમ કરીને સીધી રીતે બળદો ચાલે ?, લાવો અમને ગાડું હાંકવા દો” તો હાંકેલુ કહે છે કે “બ્રહ્મદે હાંસના હુકમ વગર તતમારા હાથમાં અછોડ (સુત્રો) ન સોંપાય, તેમ આજખી પણ ન અપાય !” આવા સંજોગમાં ગોંધીલનો કહેવા પ્રમાણે પ્રાર્થના સિવાય આપણે બીજું શું કરી શકીએ ?

● આવાજી દુનિયા કે દોરતો ! કોયેસમાં ફરી એકવાર ખારાઓનો પરાન્ત અને મેળાઓનો વિજય થયો છે. મૌલાના આઝાદ પ્રમુખ ચુંટાયા છે. મૌલાના આઝાદની લાયકાત, એમણે આપેલા ભોગો અને દેશને દોરવાની, એમની શક્તિ માટે બે મત નથી ! ધરડા ગાડા વાળે પણ આતો એટલેજ આગળનો જમાનો છે. અનિવાર્ય સંજોગોને લીધે લગત ઉપાડવી, પડોજ એવી વાંત તો એમણે રહેતી મૂકી છે પણ બીજાના લુધી ગોંધીલએ “વોહી રફનાર બેઠંગી”ને પહોંચેથી સો અળસીહી ! તો કાર્યક્રમ સંભળ

ગાઝલ [૧].

આહમાં કોઇ દિ' અમર ન થઇ;

જિન્દગી અવનધી ખંસર ન થઇ.

ભાગ્યને રોજ આઝમાવું છું;

કામયાબી કદી મગર ન થઇ.

હાલ ક્યાંથી કહું ધરામાં ?

આંખ પર આંખની નજર ન થઇ.

જન પલ્ય મેં અડી' દઇ દીવી;

આપને તો કશી ખબર ન થઇ.

આંખ છુટથી જરા મિલાવી તો;

હાલ ! તરફીન ઉઝર ન થઇ.

ભાગ્ય ફરી ગયું, મુકદ્દરનું;

આક નીકળી, મગર અસર ન થઇ.

આપ "નાશાદ" ને નહિ સમજો;

આપને એ અતા નજર ન થઇ.

"નાશાદ" (મુળ)

ગાઝલ [૨].

હવે ક્યા તારી ઈશર ન થઈ ?

લાખ આશાઓ શું સહર ન થઈ ?

તારા સગ ન ખ્યાલ રહેમત છે;

મોત' શું જિન્દગી ઈતર ન થઈ ?

તેજ ઝીલે છે નિત્ય તેજ વોંચુ;

રજકણી શું રવિ અવર ન થઈ ?

પુષ્પો ખીલવી ગઈ પ્રભા હેરી;

કદી આહો શું કારગર ન થઈ ?

તારા તારા ઝગનમાં કોણ છે;

પારદર્શક શું મુજ નજર ન થઈ ?

વરતની પલ્ય એ લાંબ લઈ આપ્યા;

વાત મતલબની રાતભર ન થઈ.

નાની ફીકીમાં આ ગેગન આપ્યું;

દિલ્ય દ્રષ્ટી શું દોખતર ન થઈ.

જોય દીધી યુવાએ આંખીને,

વધ-મદીરા ઉઘર ઉઘર ન થઈ.

પ્રેમ પૂષ્પો પરાગતો 'સાખિર'

દીક-અમન કાજ પાનેખર ન થઈ.

'સાખિર' (વર્ણ)

૧. અન્ય, ખીલ.

ગાઝલ [૩].

યહ સંગ પલ્ય ઉઝર ન થઈ.

મુજ યુનાહની કંઈ કદર ન થઈ.

તુજને પરદો છતાં નિદાળી લે

કાં સમર્થ આટલી નજર ન થઈ.

ઉચ્ચ ક્યાંથી રહે પછી માનવ

જિન્દગાની ને ઉચ્ચતર ન થઈ.

જોઈ લીધાં અતેકે અંભો

પલ્ય યુવાને કોઇ અસર ન થઈ.

ઠોકરે મગ્નિને લગાવી દે

એ દયા તુજથી રાક યુગર ન થઈ.

તુજથી સમજું વધુ છે તુજ તરવીર

કે ખાશ કોઈ વાત પર ન થઈ.

ન ચલાવું થતે 'સગીર' આપે

હાલ સાપીથી એક નજર ન થઈ.

'સગીર' (મુળ)

(૧)

એવેતુલની, દુઃખો અસર ન થઈ
એકમીની ગોઠ વજરે ન થઈ ?
દેશનો હું એવો લીધર તે છતાં
એવેતુલ જિંદગી અસર ન થઈ
મેં કહ્યું ધરમાં રાતેભર લેકર
પત્ની પર તેની કંઈ અસર ન થઈ
જીવે ધસાઈ છતાં કંઈ ન થઈ
લેશ પેલું ધરમાં કરકસર ન થઈ
કંઈ ને પોતે એ કંપોસ થઈ
આંધોને ચોંધ પેલું રસ ન થઈ
લાખ ચલો કપો મુજબ એ પલ
સાસુ લપલા તણી મધર ન થઈ
શેખજી પાંચ પુદાનો માનો
પત્ની તમે લેડી ડોકર ન થઈ
મહેકલમોતની નોટોસ વોચી
કાંઈ મુજથી સંદર પર ન થઈ
લખતાં લેકેવો થયો છતાં બેકાર
તોય તુજ કવિતા અમર ન થઈ
બેકાર (સંદર)

(૫)

ખખર છેવેની બેખખર ન થઈ
એવેતુલ જિંદગી અસર ન થઈ
રડીને તું થયો દુઃખાક બદલામં
દિલે નાહાં તે સબર ન થઈ
આમ પરજાતે મવ રેડી વિગળા
આહો જાનીની કંઈ અસર ન થઈ
રોઝે મહેશરમાં પેલું થયો રસ
ત્યાં પેલું સારી મુકર ન થઈ
મુકત ચાવો બહુ કરી કોશિસ
રિહાઈ એવે મધરસર ન થઈ
રિહાઈ જોડી જશે બધા સાકર
એકમમાં તારી જો નર ન થઈ
બેખુદી મુજ પર છાંઈ એવી
કપો છું હું એની પેલું ખખર ન થઈ
અસર (કંઈકતા)

[૬]

(૩)

એવેતુલ દિવાસેની વગર ન થઈ
એમ વિલું રપની અસર ન થઈ
તું કહે છે મતુખ છે તું પલ
કંઈ મતુખની ખખર ન થઈ
મેં ૧-૬ મેશ, સાંતિ જિંદગી
કોઈ મુલ્ય સમી સફર ન થઈ
સોદ જાણે છે જેની મારી નર
એની મુજ પર હજુ નર ન થઈ
નામ કરવું જાણે મરવું જો
જિંદગી જિંદગી વગર ન થઈ
જિંદગી છવતા ન જાણી અમીન
કોઈ છવન ધડી અમર ન થઈ
અમીન આજાક સુરત

(૬)

આહો મુજ આંધની અસર ન થઈ
આપની મુજ પર નર ન થઈ
વિયોગ રામિની સંકર ન થઈ
એવેતુલ જિંદગી અસર ન થઈ
કોઈ મિત્રની આરજૂ ઉરમાં
મોતની મુજ પર અસર ન થઈ
કોઈની કપ પર પુકાર ન થઈ
સાચ તુજની મુજ કપર ન થઈ
પ્રણયની મરતી સાંભરે છે મને
યુવાની જાણે ઉમર ન થઈ
લખરોવાર નિહાળે છે મને
દિલની તસલી અસર ન થઈ
મહેકલમ જેતપુરી

(૮)

જિંદગી નામ છે કર્તવ્ય તણું
વાત વાતમાં ગઈ કંઈ ન થઈ
એવેતુલ તે હસી હસીને મેં
મુજ પર કોઈની નર ન થઈ
ભેદ હું ને તું ના લૂલી જાઉં
પેલું હજુ એવી અસર ન થઈ

હું મરું છું અમરે જીવન માટે
 યૈનથી જિંદગી બસર ન થઈ
 (કુશી ધરિમાઈલ અલીબાઈ રાંદર)

(૯)

આંખથી આંખ એક નજર ન થઈ
 વિંધીને પાર એ જિગર ન થઈ
 જે જવાનીનો ચુખને નાઝ હોય
 એ જવાની અરે અમર ન થઈ
 હું ફસાએ જગતની માયામાં
 દિલમાં એ દઈ છે સખર ન થઈ
 લાખ કોશિશ કરી છતાંએ પશુ
 યૈનથી જિંદગી બસરે ન થઈ
 અમકાર (બાવનગર)

(૧૦)

દિલ ગયું ધરિકમાં ખખર ન થઈ
 પ્રેમ-સંતાપની સડર ન થઈ
 રૂપ જોયોતિ ઉપર દિલ થઈને
 જાન અર્પી મગર અમર ન થઈ
 સેકડો ઉમિએ હતી દિલમાં
 લાખ ઉરનાં કે કારગર ન થઈ
 આશ માટી વડે ધડી આશ
 એ જીવન દંડપા અમર ન થઈ
 લાલચુ દિલને મોહ માયાનો
 યૈનથી જિંદગી બસર ન થઈ
 બેદ કહેવો હતો જીવન બરનેહ
 વાનં જીવે હતી મગર ન થઈ
 આંસુઓ સારતો "વલી" લંકે
 તોય આંસુથી આંખ તર ન થઈ

"વલી" (કરમાડ)

(૧૧)

આરઝુ એક પશુ અમર ન થઈ
 યૈનથી જિંદગી બસર ન થઈ
 આંખ એક એક કારગર ન થઈ
 આ જિવનની ખુરી રાંદર ન થઈ

હર પળે દઈ છે મુસીબત છે
 પુરખતર રાહ બેખતર ન થઈ
 લાંચના કાપમાં ઉકરે શું
 અકલની ત્યાં સુધી સડર ન થઈ
 જોઈ નાખ્યું સકળ જગત તોયે
 પુજ વિનાં ચારે આંખ તરે ન થઈ
 બોઝ એવો શિરે પડ્યો જગમં
 કે ઉમી ઉમર ભરે કમર ન થઈ
 કર્મનું ક્ષેત્ર છે જિવન અશરાર
 કાલની કોઈને ખખર ન થઈ
 અમરારાં (વહાણ)

(૧૨)

પણું ધનંદાઓ ઉમર ભરે ન થઈ
 યૈનથી જિંદગી બસરે ન થઈ
 મુઝ કથનમાં જરા કેસર ન થઈ
 તોએ નાદાનને અસર ન થઈ
 પ્રેમ પથે હું પ્રાણ ત્યાગ્યું છું
 પ્રાણની પ્રાણને ફિકર ન થઈ
 બુલથી બુલ કાએ મોતવરી
 એટલી વાન દરગુજર ન થઈ
 કલ્લ ઉપર રેહન નકામાં છે
 જિંદગીમાં કરી કદર ન થઈ
 હાલ મુકે અદમનાં શે પડે
 કાઈની કોઈ ને ખખર ન થઈ
 મુશી અમીરદીન (કોષ)

(૧૩)

જોયા દિદારે આંખ તર ન થઈ
 યૈનથી જિંદગી બસર ન થઈ
 ઉઠતો ઉઠતો ગયો સીકદરે હાંપ
 ખીજ જોતી ઉમર અમર ન થઈ
 જખમો દિલને કપું છે વિષુ ખખર
 આપની આ નમર નમર ન થઈ
 આંખના હસ્તની કરામત છે
 ઘસેલી રાખ વિષુ સમર ન થઈ

શુક અસ્લાહનો મુજ માટી પણ	વિરહની વેદના રહી હરદમ;
ઢોકરોથીએ, દરબદર ન થઈ	ચૈનથી ઝિન્દગી ખસરે ન થઈ
મારા અલુભોલ દિવના સોદામાં	દર્શની આશ, આશમાં ડવન;
કરવા બેઠા છતાં કેસર ન થઈ	કેમાં પીતી ગયું ખમર ન થઈ
અમ 'મઝાક' આપને પુલના વિણ	ધૂળ છે ઝિન્દગી સનમ મારી
વાદ શેતાની ઉમરે ન થઈ	તોરી મુજ પર અંગર નગર ન થઈ
"મઝાક" ડોઢાઈ	મુજ-હૃદયમા અપાર આશાઓ;
(૧૪)	દિલરૂપા એક પ્રણ અમર ન થઈ
મારા નિશાસની અસર ન થઈ	દિવના જખમોને રૂઝવા "નાતિક"
બેઅસર આહા! કારગર ન થઈ	ક્રોધા ઉપચાર પણ અસર ન થઈ
તપતો રહો છતાં બહાસો;	"નાનક" રહેર
બેખબર પુજને કમખબર ન થઈ	

શરણી

શેઠ હાજી ઉમરજી હાજી મૂસાબક્ષ ભરૂચો સ્કૉલરશીપ:-

ગયાના આગલા એકે અમે મુખર્મીના દ્વારના રાજા શેઠ હાજી ઉમરજી હાજી મૂસા ભરૂચાને ભરૂચ જીલ્લાની કેળવણીના રાજા ક્યારે યાય ? એ વિચે લખ્યો ગયા હતા. આજે અમને જણાવતાં આનંદ થાય છે કે તેમના તરફથી રૂપીઆ એક હજારની સ્કૉલરશીપ જાહેર થઈ છે. અંગ્રેજી બહુતા અથવા બહુવા ઇજ્જતા ભરૂચ જીલ્લાના મુસ્લિમ પટેલ વિદ્યાર્થીઓ એ સ્કૉલરશીપનો લાભ લઈ શકશે. જે પટેલ વિદ્યાર્થીને સ્કૉલરશીપની આવશ્યકતા હોય તેણે નીચેનાં સરનામેથી સ્કૉલરશીપ મેળવવાનું ફારમ મંગાવવું. ફારમ મંગાવતી વખતે એ પેસાની ટીકીટ ખીટી મોકલવી. ૩૦મી એપ્રિલ પહેલાં ફારમો ભરી મોકલવાનાં છે માટે દીલ ન કરવી. શેઠ મોસુફની આ દરિયાદિલી બદલ અમે તેમને અગ્નિનંદન પાકીએ છીએ અને ખીજ પટેલ શેઠીયાઓ પણ એમનું અનુકરણ કરે એવી આશા રાખીએ છીએ.

ફારમ મેળવવાનું ફારમ:-
ઈબ્રાહીમ બક્ષ પટેલ
ફોનેટાર ખીરોગ, ફોનેટાર રફીટ, જેકબ સર્કલ-મુબરક ૧૧

જાણવા જેવું

પેપર, જંગતમાંથી

“દુનિયા ન માને” એવું,

જેણે માનવું પડે તેવું.

[સંપાદક]

“સંસ્કૃતો સાપ પણ કામ લાગે” એ કહેવત બોપાલના એક હકીમ-શોધક ખરી પાડી છે. સાપનું ખાતર શેરડીના પાંકને દેવાથી જે શેરડી પાકે તે કાચરોળા ઉપચાર ખાતર કામ લાગશે. મરડુમ હકીમ અજમલખાને એ તુરબો છે એમ સફરગુ શોધક જાહેર કર્યું છે. આમ એક તરફ આપણા દેશી હકીમ સાપના ખાતરથી પાકેલી શેરડી વડે કાચરોળ મરડાનું જાહેર કરે છે, ત્યારે બીજી બાજુએ જર્મનીના એક ડોક્ટરે શોધ કરી છે કે “શુદ્ધ સોનું” અને લાઇપો (કાર્બોન) કાચી છાપને પાકી બનાવનાર)ના લવણના મિશ્રનું ઈન્ક્રેશન આપવાથી કાચરોળના જંતુ મરી જાય છે.” એ શોધ પણ ખરીજ હોવી જોઈએ. કારણકે હિંદમાંથી સોનું પરદેશ ધસાડવું ચલુ છે; ત્યારથી હિંદમાં કાચરોળનો ફેલાવો વધતો આવ્યો છે. અમેરીકાએ પણ પોતાનો કાચરોળ અંકાલે સોનું સંઘવું હશે! આ વિચારે સોનાના વહે-પારીઓને તો સ્વપ્ને પણ લાય નગ ચાપને! આમ સોનાથી લાય તો મટે પણ એક અમારા મિત્રે શોધ કરી છે કે સોનાના લેકાથી સને-પોલની બીમારી યાય છે!

“અમેરીકાના એક વૈજ્ઞાનિક મી. યુ. એ. સ્નાપ્પીઆએ ટેલીવીઝન વડે છાંડી શકાય એવી એરિયમ ટ્રાંસમિટ્ટીંગ યોજના બચાર પાડી છે.” એટલે કે અત્યાર સુધી પાણી થી સળંગમેરીની બહાર નીકળીને ટ્રાંસમિટ્ટીંગ છાંડી હતી એટલે

કે જળ રસ્તેજ આગમોટના નાશનો ભય રહેતો હતો; પણ આ નવી શોધ વડે તો વિમાનમાંથી ટ્રાંસમિટ્ટીંગ છાંડી શકાશે! આમ જગતના નાશને જેમ બને તેમ વહેણે નોતરવામાં પશ્ચિમના વૈજ્ઞાનિકોનો કાગો સૌથી મોટો ગણાશે.

“ન્યુયોર્કમાં જાણીતા પ્રાણી શાસ્ત્રી મી. હોમર-વિલિયમ રિમ્પે શોધ-કરી- છે કે સજ-નામની માછલી ચાર વરસ સુધી ઉપવાસ એવી શકે છે!” ત્યો મહીના બે મહીના સુધી ઉપવાસ એવી પાલખીમાં વરધેડા, ડાઘાનાર નેન એનિઓ આવી કંઈ થેડો લેશે કે! એ મહીનાના રાત્રે રાખતાં પણ જેમને દારીઓ તાવ ચડી જતો હોય એવા આપણા મીયાં સરુએ પણ આ માછલી પાસેથી કંઈ શીખી લેશે!

ધીણપુર રિયાસતના આપુલજે પોતાના દીકરાને એક દિવસ શિખામણ આપી કે “દીકરો દુનિયામાં હવેનું હોય તો અંધશ્રેયે ચલે.” અને એ કલાગરા પુવરાજે બાપનો જોલ માથો ચાવી એવી અવસરમાં મદલું ફેરી છે કે હવે તે બાપુને પરતાવું પડે છે! આ ઉપરથી પેલી પુરાણી કહેવત યાદ આવી જાય છે કે—

“શ્રાવ્ય મંદાર દીલ્લે મંદાર શીખ સોદાય,
શીખ ન દીલે બાંદરા એ બંદી પા નરા!”

“ભરતપુર નંદકના જંગલમાં ગંગારામ
 માંમનો આવો છેલ્લાં એ વરસથી પંગના અંગુઠા
 ઝાડ પર આંધીને હટકી રહ્યો છે” જે આ વાત
 ખરી હશે તો આંક ફરકના લોકો જરૂર બાબતોની
 કસોટી કરવા-દોડી જવાના ?

“ઉત્તર દિલ્હાથી મુબઈનો પરા વિભાગમાં
 આવ્યો છે” એ એન્યારી ખાનો પણ નથી અને
 પાણી પેલું પીતો મંચી-ફકન સીગરેટના ધૂમાડા
 પરજી જીવેનું ધ્યેતિત ફેરે છે. એક વેળાએ
 સંપાદકોએ પોતાના શિષ્યો સમક્ષ એવા ચમત્કાર
 બતાવ્યો કે હોટલમાંથી ચાહતા છંકપ અદેર
 ઉડીને બારી વાટે આપો વ્યાપ તે બેઠા હતા
 ત્યાં આવ્યા. આ ચમત્કારિક સાધુ આટલાજ
 ચમત્કારથી અરફો જાયતો તે શિષ્યોના નસીબ
 બાકી જે માણસ હાતા કપને અદર ઉડાવે
 તે કોઈના ખિસામાંથી પાકીરતે કેમ અદર
 ન ઉડાવે ?

“હિંદીઓન સાયન્ટીફિક એ ગાંધી દૂધમાંથી
 બન બનાવવાની શોધ કરી છે. અસત્ય બન કરતાં
 પેલું આ બકરી બન સંસ્તુ પડે છે અને પાણીથી
 બેઠકું પેલું નથી.”

“બને હિંદીઓના શોધકને એવી શોધો સુચારક
 આપણે તો દૂધમાંથી દહીં ને દહીંમાંથી માખણ
 બનાવીએ છીએ તેજ બસ છે કારણ કે દૂધ
 અને દહીં ન હોત તો વિનિતો મિયાળો વગેરે
 પોતાના બંને પગે ચામું-ચખત ? અને માખણ
 શોધાવું ન હોત તો દહીંમાં એક પણ ખિતાબ
 ધારી ન હોત !

“મધ્ય યુગમાં યુરોપવાળો માનના હતા
 કે રૂનો છોડ પર છંદવો થેડાં લોકોનાં હશે અને
 આવી માન્યતા તો આરસો વરસ સુધી ચાલુ
 રહી હતી. બને ત્યારે યુરોપ અજાણતામાં રૂનો
 છોડ પર થેડાં લોકોના માનવ હશે પણ અત્યારે
 રૂનો : ૫૫૬

આવા વિજ્ઞાન કુશળ પણ સુનરની તાંતણું ઉપર
 સ્વરાજ્ય લેટકી રહ્યું છે એમ ગાંધીજી એવંકે
 બંદેર કરી રહ્યા છે તેનું કેમ ? શું સ્વરાજ
 પેલું મધ્ય યુગના થેડાં જેવુંજ હશે ?

“આકરેક (સીંગ આઈવેડ)ના પીસ હેવ
 નર્ત માસ્તર મોટાપીકીકસનું લતમળજી હવે
 માનવોના દેહને અમર બનાવવાના અખતરા
 કરી રહ્યું છે.” જે એ શોધ સમજાવે કેશો તો
 જગતમાંથી પરમેશ્વરની રહી સહી સત્તા પશુ
 ચાલી જશે કારણ કે ધણ ખત લોકો તો
 મોતના લંધિજ પુત્રની હરતીનો સ્વિકાર કરે છે !

“યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના એક માણસે પોતાના
 કાલર પર પોતાનું પીલ લખ્યું છે અને તે
 કાયદેસર ગણાય છે” હવે જે ઉદરગમ્મોને
 પીલ કાતરી ખાય તો ?

“અમમાં જંગલમાં લોકો ઉજવાય તે
 ધર પર પથર ફેંકવાનો પણ રિવાજ છે” એ
 પથર ફેંકનારાએ ધરપર પથર ફેંકે તેના
 કરનાં વરકન્યા પરજ પથર ફેંકી તેમનાં
 શરીર મજબુત છે કે માથાંકાંમાં છે તેની
 કસોટી કરી લે તો શું જોઈ છે ?

“યુદ્ધના લંધિ કાસા માલની અખત યુવાની
 જર્મનીએ લોકપ્રમાંથી ખાડ બનાવવાનું કાર
 ખનું આલ્યું છે” એ જર્મન વિજ્ઞાનિકો તો
 જેટલું ન કરે એટલું જોઈ પશુ આપણા
 પત્રકારો જર્મન વિજ્ઞાનીઓથી જોઈ ઉત્તરે
 એવા નથી તો ? રેતીમાં પણ વલણ સંભાળ
 લખી શોધનું માન એમને ધટે છે !

“ડો” દિસિએ નામનો એક વૈજ્ઞાનિક
 જણાવે છે કે ૧૯૬૦માં એવી માહિતી
 આકરની ત્રણ યેંચવાળી મોટરો બનશે કે જે
 હાલની મોટરો કરતાં વજનમાં ચાર ગણી
 હટકી હશે મનીમાં બેમણી હશે તથા ચામિના

જેના પશુ અંગના નકિં યાવ અને તેને બે પ્રવાસી વાપુઓના મિત્રપણથી આંસજો અને તેને એક પશુ નકિં હોય" ત્યારે તો એ મોરજી જગતમાં વહેરો પ્રત્યક્ષમાં આણુશે! એક તો એક નકિં, આદતાં જરાય અંગજા નકિં અને વંળી જમણી ગતી! હાલની જ્યોષ્ઠા સ્વર્ધક મોટરોના અકસ્માતનું પ્રમાણ જોતાં એ અપ મોટરો કેટલું સત્યનાશ વાળું છે તે કહેવા કરવી પણ અધરી છે!

"અમેરીકાને સને ૧૯૩૬માં હથિઆર અને હાથોળા નિકાસ કરવા માટે ૨૦૪૫ લાખ ડોલરનો પરવાના અપાયા છે!" આ વિસાખે જોઈ લેવું જોઈએ તો આવો કરન, કરનો સામાન વેચીને અમેરીકા ખૂબ તાણુ થાય! ખરેખર આજકાલ હાલ કરતાં તટસ્થ રહીને બેઠાને સમાવી મારવામાં જી હી ક્યા છે!

કાગળનું શું શું અને છે તે જણા છે? કાગળના મકાન અને બારણાં બને છે. નકિં વાનાં ટબ અને છે અને જે ચૂસા ઉપર પણ ચોંટી શકાય છે. કાચ ચોંટાડવાની લાખી પણ કાગળની બને છે. પીવાનો, પેન્સીલ, ચાંદનો રંગોળી, ખાંસ, દારીઓ, બિહોનાં, પેરેલાં, પેલંગો, હોંટી, રેલના પાટા, રૂબા, પેટાઓ, મેલેણીઓ, બુટ, હુવાસ વગેરે વગેરે બધુંબધું કોંગળનું અને છે અને તે પશુ ખુબી ટકાવે અને મજબૂત બને છે" ધંધાજીની કામગીરી ગાય કે અમાઉડીનના જાકુઈ ફાનસ કરતાં વિજ્ઞાનીઓએ કાગળની કરામતને આ રીતે આગળ વધારી દીધી છે ત્યારે આપણે ત્યાં તો કેટલું અજ્ઞેયો બેને જોઈ ઉઠે માણાંબો બેને તેથી કાગળની ચક્રુડીઓ બને છે!

મોહના અજુર ઉઠે ધનાપુરીએ કુતુબીયતથી એક નમિન શોધ કરી છે. તેઓ એક પેપરમાં ફરમાવે છે કે "ગિન્નાઉ એ કામ કરી રહ્યા છે. કે.એમનો ફલો ધણા કુતુબો અને પત્ની એથી ઉમે અને જુલુદ રહેશે. આનો મોર પાસ્ટન અને કાગર નેકરમજાગાઓની જમા તમાં એવા ફલો મેળવી કુતુબા અને ફલોરુડી કોકેટરીમાં ગામકુ પડવાનું માન જનાવ. શીજા ખાટી જશે! આથી હવે તો વિશ્વાસ (મિટ્ટી) દન નકિંની હાલનમાં વિશ્વશેવનો ધંધાજી હોર પ્રગટ થશે! મીનીસ્ટરી કે ભેરીસ્ટરીમાં તો ઘડીને ફાલ નથી પણ હવે તો વિશ્વાસ અને કુતુબીયતમાંથી પણ ઘડીને પદમદ થુ, પધરી ખરેખર ક્રિષ્કિત્તિ, આજ્ઞાદા, તે આજ્ઞ નામ

"અમેરીકામાં તારેદારો ફેરોમાં ફેરો રંગીન ચિત્રો મોકલવાની શોધ સજી થઈ છે." આ લાભ હિંદનાં દરે દર વસ્તાં પ્રેમીઓ પેટ ભરીને લેશે એવી પાકી ખ્યાતી છે!

જાસમાંથી રંગો જનાવવાની કોરો શોધ કરી છે" તો શું જાસમાંથી કરી જનાવવાની ઈડીવાની શોધ એથી એથી ઉતરે એમ છે!

ઉર આ રણી

પૃથ્વી કંઈકેય અંધડીવાં કટુવચન કંઈકેય ભેઉએ અસંગત પ્રહાર વાણી યુધના કયાં આંધડીયાં તને હુલ્લી હું રડ્યો કંઈકવાર બેઉ રડ્યા અસંગત કથા બધી: દીનગયો અસુર પ્રયુ: સુલો સળી ઉઘાડી બંધ ઉર બારણા આપણે હિલા સહી: સજ્જેડે હૃદયના પ્રભંની કને મેહાબહન મોનતું અત્રણ ગીત આરાધીએ: સુરશ બાંધી

પોઠ

હાંડનાર વડામણી

હાંડનાર વડામણી આજે પોણું શી ચિતામાં ચિત્ત મેરેવાયું છે? યુરોપમાં ધંધલક આગબોટો કુબે છે તેમ તમે ચિતાની સાંગરમાં કાં કુબી રહ્યા છો? એ પ્રશ્ન કર્યો.

“હું ચિતા ન કરું નો કાણું કરું? રાજકારિ લોકો તો હાંડનાર તોતીમાં પડી ગયાં છે અને બાંધે શાંકિય તથા દેવિયા તો નાણું કાંઈક પ્રદર્શકગા (કિયામંત) આવી જશે અને અપણું અમેરે યથા વગર રહી નહયું એમ સમજીને વાંદી કુંડી, ઉચિત કે અનુચિત, પ્રાચીન કે અપ્રાચીન, ગાય કે અગાય, ગમે તેવું સાહિત્ય પુસ્તકો રૂપે પ્રગટ કરવાની ધૂનમાં લાગી ગયા છે. નેથા મોસા સિવય હવે બીનું કાણું ચિતા કરે? સાહિત્યકું વડાણું કયા વંશમાં ગાયાં ખાઈ રહ્યું છે?”

પણ આપ મોતાની જાતને આદલું બુધું મુકનું આપને કહે છે અને કાંઈક સાદું તમાર તો આપની હાંડણી પણ જોતા નથી. પછી આમ કુળના ધણી બતી આખા દેશની ચિતા શા માટે જોવાની?

કેમ આપણી હાંડણી કે તપખીર એ એ હેતુથી એ સાહિત્યના મેદાનમાં મુકાયું નથી! આપણે તો આપણી દરજ્જા બતરી છુટવાય છે. કાંઈ દરકાર કરે કે ન કરે તે

જવાનું નથી. જગતની દરકાર રાખનાર માણસ મેદાન બનતો નથી. જગતથી બેપરવા રહેનાર કે જગતને કાંઈ ઉપદ્રવનારને જ જગત પૂતું છે.

“શું તમને એમ નથી લાગતું કે હવે તમે સાધારણ માણસ મરી (મૂરી) મુલાકાત પહોં નીકટ પહોંચી ગયા છો? આપનો એક એક શબ્દ શિલાને ખતે થોડો છે!”

“મારા શબ્દોને શિલાને ખતે થોડો ગણ્યો છે એ તો આપણી મિજાતનો પ્રતાપ છે બાકી એટલે તો ‘કાળગ’ ઉપર અમારા શબ્દો અપવામાં એ પોતાનાં ચીનાં નાંકે હોય. તો એ નાકનાં દીચકાં ચલાવે છે! હશે પણ હું તેમની બેકદરી તરફ જોતા નથી કારણકે—

“હારા મુખસે ના કહે લાખદંભારોં વોલે”

“વાંકી વાંકી ગત ચોખાં આપના મગજને કીકે અનુકૂળ એકબું હોય એમ લાગે છે.”

“તમે બૂચો છો. ગયું ચોખાં તો મુખસે નમણું હતું. નેથા જોતાનો પાંક પણ ઓછો ઉતર્યો છે. ત્યારે દરિયાને પાંક વિશેષ ઉતર્યો છે. પુતો મારું છું કે આપણા દરિયાએ લખી લખીને કાળગના લાવે વધારી દીધા છે! બિચારા દિટકરતી કાળગ તો એક બહાનું છે! ખાટલામાં માંકોળી વરની વધતા કેરીદેરે અને ગામ્મચોમાં વીમા એજનોની સખ્યા વધમાં

પરિશિષ્ટો ઉપરિશિષ્ટ થાય છે તેથી પરિશિષ્ટોની
સાક્ષ્યમાં કવિતાનો ફાલ વધતો ઉભો રહે છે.
કવિઓની એકાદા વધુ એકાદી, દ્વાવેલીને
એકાદાનો મને એકાદાનીયો કરતાં એકાદાઓની
વધુ આવરવકના ઉભી થતો એમ લાય રહે છે.
એકાદા વાસ્તવિક રીતે એકાદા આરા કરતાં કવિ-
ઓની ગણુ એકાદાનીયો કરતું છે.
તમારું કવિતાના વિષયમાં આવરવકના
એકાદા રીતે એકાદાનીયો કરતાં આવરવકના
તમારું નામ એકાદાનીયો કરતાં મન થઈ આવે છે.
તમારું પાત્ર નામ એકાદાનીયો કરતાં

પણ આ એકાદાનીયો કરતાં નથી, કવિતાની
વાત છે.
પણ તમે એકાદાનીયો કરતાં નથી કે દવે તો એકાદાનીયો
એકાદાનીયો કરતાં પછી વેચાય છે કે દવે એકાદાનીયો
એકાદાનીયો કરતાં વેચાય છે, ત્યારે કવિતાનો
એકાદાનીયો વેચાય છે.
શું દવે તમને એકાદાનીયો લાગતું કે આ
દેશને કવિઓ કરતાં આવરવકના એકાદાનીયો
વેચાયેલીની ગણુ કરતાં છે?
આગળની વચ્ચે ઉપરથી તો એકાદાનીયો ભાસ
થાય છે કે એકાદાનીયો એકાદાનીયો તમારો
આવરવકના પૂત્ર-કર્તુ દશે !

“હું” નામમાં માનવો નથી કામમાં માનવો
હું પછી દા... એકાદાનીયો વાંત થાદ આવી
એકાદાનીયો વાંત થાદ કવિતાનો ઉપર વિવેચન
થાદ રહ્યાં છે પણ એ બધા કવિઓ સિદ્ધતથી
મુરિલમ કવિઓને બહોળી કેમ કરતાં દશે ? ચાર
પાંચ કેમ મુરિલમ કવિઓમાંથી ચાર પાંચ
કવિઓ પછી એકાદાનીયો ગણુ થાય નહિ સાચા
હોય ?

“ના” તું તો ફક્ત વાસ્તવિક, પ્રસ્તાવ રહ્યું
દશે, હું પછી એકાદાનીયો મુદ્દાની વત્ત કહેવાતું
એકાદાનીયો ગણુ “પછીમાં પડી એકાદાનીયો તક-
રાદ” એ કવિતાનો તમે વાંચીને દશે ?
દવે પત્રકારોમાં એકાદાનીયો તકરાદ, પડી છે. “નવ
સૌરાષ્ટ્ર” વાળા કલમલાઈ દાદાનીયો “કુલકામ”
વાળા એકાદાનીયો તથા “નવમુખિ” વાળા શામ-
જાદાસ મોડીયો સામે સાદિયમાં શું કાંઈનીયો
આરોપ મુદ્દો છે ? સામેનો મનપૂત એકાદાનીયો
એકાદાનીયો કુલકામ એકાદાનીયો સાદિય રસિકોને માટે એ
સાદામરી રીક રસધામી નીવડે. એવો, સંભવ
જણાય છે, દવે તો ફાઉન્ટન પેનો મશીનગનનું
રૂપ લેશે અને “રણુમાં શુરાવે રહે શુજરાતી
પીરા” ત્યાં રાસપાને એ કલમનો સાદાક
કરી બતાવશે !

“એકાદાનીયો મુરિલમ કવિઓની પછી
બહુ હોય એમ મને તો જણાય છે. મુરિલમ
કવિઓ પ્રજા દનુમાન બનીને ત્યાં ત્યાં દુહાદુહ
કેમ કરતા નથી ? આ જમાનામાં દોષ રાત એકાદાનીયો
રહેનાર સામે પ્રજા નથી પણ દુહાદુહ આરનાર
દનુમાનની દહેર થાય છે. માટે હાવાના હાપરે ચડવા
માટે મુરિલમ સાદિયકારોએ નવી વડુતી જેમ
શરમાળા બની ખૂબમાં લપાવાને બદલે દુહાદુહ
કરવી નોંધે છે. ગળીયા બળદીયા બની દોષમાં
એકાદાનીયો રહે તો દોષ ધાસ-ચારો પણ ન નાખે !”

“અચર રસિકોએ ખરી પણ દવે તો ઉભી
બાંની એકાદાનીયો એકાદાનીયો છે એકાદાનીયો બળતા
ધરતે તાપણુ સમજાવામાં એકાદાનીયો એકાદાનીયો
વાંચી પછી હું એકાદાનીયો એકાદાનીયો સમાચાર કેદ
આવરવકના થીયુંતે શેખમચ્છી દવે એકાદાનીયો કમર
કરીને કારવાંતું એકાદાનીયો કરવાંતું છે; એકાદાનીયો
શું જાનને કંઈકો કાંચેલી બાંટ નહિય પડે
બહેં ચૂસા પર દુધ ઉલ્લેખી જાય તેમ શું
રાત કંઈકો કાંચેલી ઉભરતી જશે !

“આવરવક કરેલું તો કીક છે. પણ હું” તો
એકાદાનીયો વાંત કરતાં દોષ તાકીયુ બનવાંતું
નિગેષ પસંદ કરે !”
“પણ એકાદાનીયો બિના એકાદાનીયો ન વેચાય, એકાદાનીયો
તો એકાદાનીયો છે ને ?”

“વળી પાછાં તમે તો એમની એમ જિરી ફરીતે કવિતાની: વાત પર આપ્યા ?
 ‘પણુ લખ્યા પૂજી ગેળા છે ને ?’ એટલે
 લોખંડે એમનાં ધણીયાણીએ રસોડામાંથી રાકડાં
 પાડી ‘એ તમારી મેઘાં કાઢતે’ પેઠેની મુજબ
 બંનેમાંથી નરો એ પાંચસાંતે ગાળે લઈ આ
 વેતોતો, અચ્ચાળ બગર ગેળા લેવા ગયા અને
 હું, નારે પથે મડ્યો.

... ..

સ્વિકાર અને સમાલોચના

વાનોના વડાં લેખક અને પ્રકાશક-
 બંનેએ પ્રસાદ મેલીઆ, વડીલિઆ, સુરત.
 કીમત-૬, બાના. મામિકે, કુટલ અને હારમય,
 પુસ્તકોની નાનકડી જમાતમાં આપી એકનો
 વધારો થયો છે. ‘વાનોના હાં’ એ નામને
 લેખક સાર્થક કરી બતાવ્યું છે. ગુજરાતી સ-
 લિયામાં ‘રાસ્યતો’ શબ્દ વિશેષતઃ સુરતેજ આપી
 છે. ‘હું’ શબ્દો ‘તું’ હોઈ તો ‘મદ્રમદ્ર’ બોલ
 રહી રમંડુલાઈ ‘પણુ મેળી’ સુરતનાજ હતા. રંગ
 બતીરદાર, જ્યોતિષદાને, ધનસુખલાલનકિશોર-
 વડીલિઆગરે, ‘પણુ સુરતીજ’ છેને અને હવે જો
 એકાર પણ સુરતનાજ મણાવ, વિશેષમાં લેખક
 મેલીઆ ‘પણુ સુરતનાજ’ આમ જુરતે હરિગમા
 વીન આપે છે. લાઈ મેલીઆ હોરવના નવીન
 એકાદી છે જતાં એ પોતાનું સ્થાન મેકાદાની
 શક્યારે છે એમના હુકા દ્રશ્ય લેખકોના મહાનુ
 હસાવવાની શકિત છે. એને હરિગમા એમની
 કડાસો વાસ્તવિક વાતારણે નેમીની મુઠ્ઠામાં
 પણ ના કિલ્લેતેવેમો નેમીના હોઈ હોઈમો હસતો
 નવો છે. પુસ્તક વાંચતો ‘મીલમ’ પેટા છે
 ગુજરાતીમાં એક સારા દ્રશ્ય લેખકને ઉમેરા
 થયા છે અને તેમની પ્રસાંસ અલિન પૂનને
 થાય હોય છે.

હોપિસ : થી આઈડી, બાકી દુલ, ભાવન
 ગરુ મીસિક : બન્યુઆરી ૧૯૪૦ મો અંક
 તની ઉમર કુરેશી-અવિણુ ભટ, કાચો અને
 લેખો, ગુજરાતી પુસ્તક ૪૨૩, અંગ્રેજી ૫૬
 ૧૪૪ ગુજરાતી વિભાગમાં વિશ્વવિદ્યાલયી ‘સદ’
 ધોરણ સિતમઠીના વિદ્યાર્થીઓની રસક્રિયા
 છે. અંગ્રેજી વિભાગમાં વિદ્યાર્થીઓ અને તેમનાં
 શિક્ષકોમાં ‘પણુ સદકાર’ મળ્યો છે. લેખો નવ-
 લકાઓ, કાચોની પેઠેલી ‘પણુ સારી’ થઈ છે.
 વિદ્યાર્થી આત્મમતુ, એ એક સદા માસિક
 પુસ્તક ‘પણુ છે એમ કહીએ તો અરથાને, નજ
 મણાવ, Persian section, મારેની ઉત્કલ
 નીટ ન થાય એવી બનામણ છે. ગુજરાતી
 બુધીએ લાઈડેને આપાં માસિકા ધરાવતી થાય
 સો, ગુજરાતી સાહિત્યના ઉદાર મોટે ધોરણોને
 તકલીફ લેવી ન પડે.

ઈકેબાંન ઈદ કુબો ન બંદ-હિંદયા
 બવાર બરમાથી પ્રગટ થતાં બાવવીલી મુકબાલ-
 નો આ નંબર વિનુ એવી મેલીઆ એક
 બેતાં રમરણ થાય છે. ‘ન્યાં વસે, એક
 મુજબતી; ન્યાં, સદાકારી ગુજરાત.’
 સાહિત્યિક ગુજરાતીઓનું આ પણ એક સાહસ
 છે. રંગુન-બર્મામાં સુરિલમ-ગુજરાત બધું
 પડ્યું છે. તેમનાં કૌમો, સાંમીક, સંસ્કાર્ય,
 એમે વેદપોરિક, વેદાદોરિક, પ્રમેનાં ઉત્કલ
 મોટે એકાદા ગુજરાતી પત્રની બંદરે તો હરીજ
 અને તો બંદરે માટે જુરી કુરી છે અને ખાંસ
 ખુશીએ આટે થાય છે કે અમીરો એ સંકચેર
 ખનના વગીરે પણ એક ગુરેરી સુરક લાઈ
 મેરેક મ છે પેપરના માનિક સાથે પણ અમારો
 કાનિક પેરિયથ છે. સેવાભાવી એ સુવર્ણ આ
 સાંકસ કુણુ છે. અનેક દોટા-ચિત્રો અને હિં
 સંસ્કારીની વિવિધ સામગ્રીથી વિચુરિત, થએનો
 આં હિં એક વૈચર્ય અને ઉપકારી સુધકારની
 ક્રિષ્ટિએ ‘પણુ પધાન જેવો’ એવો છે. સુરિકમે
 વાંચકો એ સાહમન ઉત્તેજે એ અવધર્યનો છે.
 મ. મકિયામનું વાર્ષિક લગામ ૩૦. ૭૫ છે.
 હિંદ મોટે રાં હાં
 કોણુ :— રૂપર હિંસ રેડીટ, રંગુન (બર્મા)

[એક વજ-ફરથી કાતિલની “નોંધ પોથી”માંનાં થોડાં ખુની કુકરો અહીં રજી કરે છે. એના શબ્દો શબ્દમાં બેરહમી, નિર્દયતા, અને એના મનરવી દુહયની નિષ્કુરતાનો ધ્વની સુંવાએલો છે.]

એક માનવ દહમ કેટલી હદે કૃતઘની બની શકે છે, એ દ્રષ્ટાંત આ ‘નોંધ પોથી’ સુંદર રીતે રજી કરે છે.

આ ભવનું કુર કાર્ય છવન નિર્વાહ કે એની મંજૂરતાના કારણે કરવું પડે છે...એ ખરું છે... પરંતુ...એટલાંથી એનું સ્થાન તો એક કાતિલ...એક બલ્લાદ કે એક બેરહમ...અને હલકામાં હલકા માનવ તરીકેનું રહે છે.

એની કૃતા એને કાતિલ કહી શકે છે. એની બેરહમી અને એની નિર્દયતાના કારણે એ ‘બલ્લાદ’ હપનામને પણ યોગ્ય અને છે...અને એમ કહેવું ખોટું પણ છે !

એનું ‘રાત્રનું’ કાર્ય એકલ છે એની નજરો શિકારની શોધમાં થોભે ફરતી રહે છે અને જ્યારે શિકાર હસ્તે પડે ત્યારે એની એ પાંપાણવા પ્રબળ બને છે. ‘ધબી’, શિકાર...બાળ...અબાળ વૃદ્ધ અને તે દોષ...બધાના દેહ પર એની તીક્ષ્ણ...જગતી છુરી ફરીને રહે છે !

આવી સ્થિતિ વચ્ચે એને શું કહેવું કસાર્થ કહેવો કે કાતિલ કહેવો ? ખુની કહેવો કે બલ્લાદ કહેવો ? હું એની વિચારણામાં પડી જાઉં છું.

નાયક ! ત્વને યોગ્ય લાગે એ નામનું ‘નોંધ પોથી’ના કાળનાને અર્પણ કરી દેતો એ વિનંતી છે.

[ઇબ્રાહમ-ધોરાજી.]

એની “નોંધ પોથી”

તા.....૧૯૩૮

એક નિર્દોષ, માનવ બાળક પ્રત્યે આટલી ક્રૂરતા ! ! !

જોહ ! કાને મેં શું કહ્યું ?

હવે તો આ નિર્દય છવન પર તિરસ્કાર વધુ છે...જોહ ! એ બિચારા બાળકનું કરણ કયાંત ? એનું હૈયાકાદ રક્ત ! પ્રબળ પ્રસાદ... અને તેની સાથે આ બીડતી મારી મનોરૂતિ !

મ્હારી મનોરૂતિ પણ રહી રહીને કેટલી ફર બની ગઈ છે...એ ખરેકે ખરેકે રહી રહીે હતો, એના લાલ લાલ...કામળે ગાળોપર ઉંઝા અશ્રુઓ વહી રહ્યાં હતાં... એ જોઈ મારા રાક્ષસી હાથે પણ ધડીલર કંપી-ઉડતા હતા. પણ...પણ...મ્હારું પાપાણુ દહમ એને છોડી દેવા તૈયાર નહોતું.

જગતી કટારી નાણે એ બાળના હૃદયોત્તી કેમીત બની હોમ અને બળાકના

વિકસનો દેહ ઉપર પ્રસન્ન થઈ એના પર તૂટી પડ્યો. આંધર હોમ...એમ મ્હારા હાથે કે, નિર્ભોન બાલે બાળક તરફ એ ચાઈ રહ્યા હતા.

બિચારો...એ બોળી બાળ નગતની ધમાલોથી છેક અબાણુ. મ્હારા રાક્ષસી પંબજોમાં સપડાઈ ચુક્યો !

એની કાલી ધેવી. બાપામાં એણે દયા પામી... રહેમ માંગી... અને એની નિર્દય આંખો, વતી યુગ ધસારો કરી, નાણે મારા રાક્ષસી પંબજોમાંથી મૂકત કરી દેવા વિનવી રહ્યો હોય. એવા બાલે થોડા અશ્રુજિંદુઓ મારા હાથે પર ટપકાવી દીધા એના એ ચાર અશ્રુજિંદુઓ મારા હસ્તે પર ટપકી પડ્યાં હતાં...હૃદયમાં કેકએ દર્દ પેદા થયું નહીં !

પણ...મ્હારું છગર એવું કયાં હતું ? મ્હારું જલ્લાદ હૃદય આવી કાકલુડીઓથી લુગઈ એમ એમ કયાં હતું ?

જગતમાં જોને દયા કહે છે. એવી કોઇ
સ્તુ મારા હૃદયમાં હોય એમ મને ક્યારે
એ લાગ્યું નથી... છતાં આજે હૃદયની જીવવાણી
રીતીમાં જાણે પડે. ચર્ચિત્વ હોય એમ લાગે છે.

હૃદય... આજે કંઈ દીશાએ બંધી રહ્યું છે ! ...
જીવનમાં કદીએ નહીં. ને આજે દિલમાં લાગણીની
ન્યેત પ્રગટેલી હોય એવું કેમ લાગે છે ?

આખે અધારા આવે છે-શા માટે ? આ
બાળક... ખૂબસૂરત છે... એટલે ? એના-લાલ
લાલ ગાંધી પર એની નિર્દોષતાના પ્રતિબિંબ પડે
છે એ કાળે ? ...

પણ... આવા... અરે એથીએ. અધિક સુંદર
બાળકા પર આ... કટારી કેટલી એ વખત ફરી
ગઇ છે... ત્યારે કેએ નહીં. આજ-આમ કેમ ?

છટ... આ શું ? આણું નિર્બળ હૃદય ? હું
એને લાગણી... !! જવાબે . . .

હૃદય દ્રવ્ય ! ..

અને મેં હૃદયને, દ્રવ્ય બનાવ્યું. બાળકને
મારા . બને પગે વચ્ચે દબાવ્યો અને
રાક્ષસો હાથેથી એના દેહને બરાબર પકડ્યો !
બાળક ધરધરી-રહ્યો હતો... હું વધુ મક્કમ બન્યો !
અને જોજ કાણે નિર્દય . તીક્ષ્ણ કટારી એના
દેહ ઉપર ફરી ગઇ.....

ઓહો ! ત્યારનું એવું રૂદન... હજી બૂલાવું
નથી. એના પડખા હજી હૃદયમાં યત ગતી
રહ્યા છે.

કેટલી... ફરતા !!

તા.....૧૯૩૮

ઉપા ઉગી પ્રભાકરના કુમળા કિરણોએ
નિદ્રા ઉડાવી દીધી. અને નિયમ કરતા આજે
જગ વહેતો ઉઠ્યો....

પણ... પ્રમાદના થેન આજે વધુ ઘેરા બન્યા
હોય એમ વિચાર-અસ્ત રિયતિ વચ્ચે ઝોકા
ખાતો રહ્યો !

અત્યારે તો સંધ્યા ડળી રહી છે. ઉપાથી
સંધ્યા વચ્ચેનો લાંબો સમય એકજ ક્ષણમાં
એકજ પળમાં બ્યતિત થઇ સુક્રો હોય એમ

લાગ્યું નિષ્ક્રિય રિયતિમાંથી હું જાગૃત બન્યો...
તો હમણાંજ સવારની નિદ્રામાંથી જાગૃત ગયો
હોય એમ આંખોને બોળતો બેઠો થયો.

બપોરનું જમણુ ક્યારે ખાધું એનું એ
સ્મરણ નથી કેમકે આજે તખીયત એના
નિયુક્ત સ્થાને રહી નથી. એથી આજ ઉત્સાહ
નથી ! જોમ નથી. માફ નિત્યનું કામ પણ
હું. આજ વિસરી ગયો છું.

સવારે ઉઠ્યો ! ત્યારે તો ઉત્સાહમાં હતો.
ત્યારે મેં કાર્ય પણ હાથમાં લીધું. ઉડતાંની
સાથે મારી પ્રિય... એવી મહારી જીવન સંગીની
છરીને ઉપાડી... એને જોઈ... એની તેજસ્વી
ધારમાં કંઈક ઝાંખ જણાઈ એટલે, એક
કાળા પત્થર પર ઘસી... થોડુ પાણી નાખી ખૂબ
ઘસી... આંગળીએ પતી એની ધાર તપાસી.
ઝોક ! મક્કમનાક !! આટલી તેજસ્વી ! આટલી
તેજ !! એની આટલી તેજસ્વીતા જોઇ મહાઈ
વાત્સલ્ય લાવ્યું એની તેજસ્વીતા ઉપર કુરબાન
થઇ ગયું.

એ મને આજે ગમી. ખૂબ ગમી ! એને
ઉપાડી ધડીત્રર એની તીક્ષ્ણતાને હું અનિમેશ
નેત્ર જોતો રહ્યો. એની તીક્ષ્ણતા એની તેજ
સ્વીતા અને એની ધારને ચર્ચકાટ જોઇ હૃદય
સાગરમાં ઉઘાસના નાવ ઝુલી ઉઠ્યાં.

મને લાગ્યું કે રોજનું કાર્ય આજે હજી
બનશે !

આજે તો જરાએ શ્રમ વિના કાર્ય બહુજ
સહેલાઈથી પતી જશે.

એ વિચારે હું શિકારની તાકમાં બેસી રહ્યો.
કમ લાગે... આ બાણ કોઇ શિકાર ફર-
ક્યોજ નહિ...

મહારી તેજ... અગાધ કરતી કટારીના રહેતા
રહેતા જોજશ પણ ઝાંખા પડી ગયા.

હું પ્રતિજ્ઞામાં રહ્યો. અતે... હું એ ઝોકા લેતો
લેતો નિદ્રામાં પડ્યો.

અને મહારા જીવન સંગીની એની કટારીની
પ્રજ્ઞા કુખમાં પણ અનુપત્ત રહી
રાત્રે નિયમ કરતા વહેતો સુઇ ગયો...

તા... ૧૬૩૮...
 જાણીએ જરા ભય નિયમ સર હિયો...
 કરારીને ઉપાડી... એનાં ધારને વેળાનાં
 પર રાખી તપાસી... કોઈ હતી
 હંતા બાંધ સંતોષ કે એને વધુ તેજ
 બમાયો અથો ધસી અંતે બરાબર બેનાવી
 ત્યાં અંતાયલે એકે શિકાર હોયે ચંદી મેયે
 હું આનંદિન બની ગયો અંતે ઉડતાની
 સાથેજ શિકાર મળી મેયો કેટલો... આજે
 સાચો દિવસ !!
 હું સંજે થયો ! ક્યો... શિકાર હંટી
 ન જાય મોટું હું વધુ સંજે અંતે
 કાથે પડેલો શિકાર એકે ધુવડે હતો પોતે
 વિદાસી અને મેઘરાણી હોયે એમ દોસતું
 એના વચ્ચે મોંધી મધુર... મીઠા સંદ અને
 અંતરોની મુલાકાત આવી રહી હતી અંતે એ મીઠા
 મુલાકાતમાં હું ધડી હાર મદને બસી... ગયો
 એ ધુવડે પ્રત્યે હું બેઠો રહ્યો ટપરે ટપર
 જોયું !!
 ધુવડેને બેનાં મહાર હાથ કંપનની પાંખે
 ચડી... ઉડવા કરવા લાગ્યું !
 એને મુઠો નેહાવી એરેને એ પલુ આધુ-
 નિક નવી રોયનીયા ધુવડે પીધોતો હશે...
 એનું જીવન કેટલું સુખી હશે ને ? એ
 પુછળ કમાતો હશે ? વિચાર સારમાં
 મેઘરાણી ઉછળવા લાગ્યા !
 એની અધોગતા હશે ?... એના બાજ
 બચાવ્યા પલુ હશે ને ?
 કેટલો... સુખી અને સુંદર યુવાન !
 મેઘકારી ઉપાડી... પલુ હાથે આજે રડી
 રહ્યું હોય એમ એક નિઃવાસી બહાર નીકળી
 પડ્યો
 મહાર... જીવન... જીવન... હું નિઃવાસ-
 લુમાં પડ્યો !
 સંતોષ થયો ! અને કાલ માનમાં કરારીની
 રહાયો મારું કાથું પેલવીની લીધું...

અને પછી તો અંતેક શિકાર હંટે અથા
 અને દિવસ અંતે ત થયો...
 તા... ૧૬૩૮...
 હું નિયમસર ઉછેલે કાથે મારા બમામાં
 કેટલાક વિચારો સ્પર્શ્યા એના પ્રવાહમાં પહો
 હું મેઘરાણી જીવન મેઘરાણી રહી રહી
 હતો...
 હું મેલું ?
 સમાજમાં મહાર સ્થાન શું ?
 અને પ્રત્યેના ઉચ્ચમાં હું મુલ્યવો
 અને એજ વિચારમાં એકવાર બન્યો !
 હું મેલું ? એ પ્રશ્નને બહુવાર કાથે
 આપ્યો... હું જગતના કનિષ્ઠ માનવ
 પેદાશ એક માનવ !
 અને મેઘરાણી સમાજની કલકલમ કલકલ
 માનવ મહિનો એક હું
 સમાજમાં મહાર સ્થાન કેમ મળી
 કનિષ્ઠ અને સમાજના ઉચ્ચ પા-
 મનો હું એક દસ ! માલુસ ! મહાર
 સ્થાન સમાજમાં હોયે શું ?
 હા સમાજ કદાચ મદને અંતરોનાં એકે
 ઉતરેલા મિત્ર હશે અને હસી જાતિના એક
 માનવ તરફિજ !
 આજના સમાજમાં મહાર કદાચ સ્થાન
 છે... જાતે પલુ... એક માનવની જેમ
 જીવન જીવું છું... રોજ કરારીને તેજ
 બતાવું છું... અને એજ માનવને જે પેદાશ હું
 છું અવા-માનવીઓના દેહ ઉપર અને ફાવું છું
 કેટલું અધમ કાથું કેટલું અચાનક જીવન !
 કેટલું અનુદાર સ્થાન !
 છતાં છતાં તો એ છે કે હું જીવ જીવ
 રહ્યો છું
 માત્ર એકજ આશા કાળે અલુ કદાચ
 જીવન જીવું છું કે હું અમાનવ છું... આ મહાર
 કાથું વિના જગતમાં જીવન જીવ્યા મારું કાથું
 થયું કાથું અંતે બની... એક અમાનવ છું

અંતે હવે તો છેકં હવનના અરિ ઉભેલો છું !
અત્યારે મહારી વપ્ સાકાવરસ હિર
પોથી છું છતાં હિસાહતો એજ છે...
મારા કાર્યમાં જ્યારે નિમગ્ન થવું છું ત્યારે
મારા રોમે રોમમાં ઉત્સાહ પ્રગટી છે...
અંતે મહારી પ્રિય કટારીના બળી... હું કેટલાંએ
શિકારોને મળી માત્રમાં રહેલી નાથુ છું...

હું મારા વિતેલા કાળ પર એક દષ્ટિ
દેકું છું તો રહેને લાગે છે કે... બાલ અપાલ
વદ એના... લાખો અરે... એથી એ અધિક
માનવોને મેં મહારી કટારીના સ્વદ ચખાડી
દીધો હશે...

માર વિચાર જમણમાં અટવાઈ શુન્ન બની ગયો.
ફિલ્લિ દર... દર નિહાર કરવા લાગી.
રંગનીના આગમન સાથે એની ગોદમાં સમાઈ
મહારી હવન અંતે હવનના થાંતના એવે
જુલી સુખઃ સ્વપ્ન સદિમાં પરિવ્રમણ કરવા
લાગે.

કેટલી સ્નેહમય મદકતા ! કેટલી સ્તીકતા !
કેટલી પ્રવૃત્તતા ! એની સ્મૃતિ પેલું કેટલી
મદુ છિ ! કેટલી અપાર મનઃભર...
તા... ૧૯૩૮

સંચારોના ઉદય યેના પેદાશોના ઉદ્ભવ
કોને અપોયો એમના હિમકિલાટોના શુભનથી
પ્રાપ્તારણ ગાણુ રેણું ઉઠ્યું !

હું સમજ બન્યો ! પણ આજે મારી
વૃદ્ધાવસ્થા... એના વાસ્તવિક અર્થમાં ખરેખર,
કૃષિ જેવી અર્થકર્તે બની હતી આજે. વિચના
જોવી, મંદના સાથે આંખે, ઘેરા ઘેરા અર્થ
કારના એળા બાઝા લાગ્યા મસ્તક ધુમરીયા
લવા લાગ્યા ! મળે વર્ષમાં નોકાં...

ત્યાં તો શિકારી આહા શિકારોને જોતાં
હવનમાં ચેતન ઉપરિયતો થઈ ગયું. મંદ શક્તિ
મુતપ્રાપ્ત; સ્મિતિવૃત્તરૂપ પદ્મપત્ની વૃદ્ધાવસ્થાની
જનનિકા દુર હતી... સાથે નૃત્ય ચેતન નવા
ઉત્સાહ ! અને નવા જોશનાં સંચાર શરીરમાં પથે.

શિકાર ! એ પેલું મહારું જેમ વદ હતો;
અશક્ત હતો !

લાંબી અતિ લાંબી સહેલ દાઢીથી દંડાએલું
એક શિખર...
સર્પ આકારે કરચલીયો ખેડેલું હૃદય
ઉતરવા દડા જેવા ગાયો !

ધીકરમાં જાતું નર્મયો ! વિચારોના
ત્યાગકર્ષો...
પાસે ખેડેલી સાલુના કિણોયા લપટાએલી
પીછેને જોતો રહ્યો.

કટારી પેલું સોમે પીડી હતી પેલું આજે
એની કમરત જોતો...

એ તો માત્ર... બળકા અંતે યુવાનો
માટેજ હતી વૃદ્ધાવસ્થાએ પોષિતી બકિતઓ
મોટે અર્થે રૂપી મહારી પ્રિય છુરી કિવાં
કટારી નકામી હતી...

એટલે કાતરને ઉપાડી ! એ વૃદ્ધની દાઢી પર
મુકી.

.. મહારું કાપી કરતાં મહી કાપનાં હું વૃદ્ધની
સાથે પાતે વળગ્યો છું મુકે, એમના સમાન
પુરો પાસે હવ દાહવતા હોય છે.

વૃદ્ધ-વૃદ્ધ કને હવ એણે એમાં શી
નસીબી...

અને અંતે સમાન કતા એણે પેલું વૃદ્ધી
પાતે રંકીર એની જાતોમાં એના જવન પ્રસંગો
હતા જવનમાં એણે અપાર અલૌકિક દ્રવ્યો
દીધા હતા લાખો રૂપિયાઓ એણે કમાવ્યા
હતાં... ક્યારેક શુભલ્યા પેલું હતાં આની રીતે
એના જીવનમાં કેટલાંએ ઇન્કિલાબો એણે
અનુભવ્યા હતા.

આજે એ પેલા કરેલ અર્થકર્તા સોલતાની
સ્વયે સુખી જવન પસાર કરેલો હતો.

ત્યારે હું એ એક વદ હતો પણ મારા
જવનમાં મેં ક્યારે અલૌકિકતા દીડી નહીં.

મહારા જવનમાં કદીએ ઇન્કિલાબની
બિરોડાં હેલેલ એ આવી નહીં.

હું મહારી યુવાવસ્થામાંએ હળમ હતો...

અત્યારે એ હળમ છું... અને હજી હળમજ
રહીશ હું હળમ રહેવાજ સર્ગએલા... ત્યાં
કોઈ શું કરે...

જ્યાં જ્યાં હું જાયો ત્યાં રહે જવન...

કાબુલીઓના દેશમાં ડોકીઉ

શ્રીશ્રી વડેશીભાઈ ધરમશી સુપત : કર્ણવી.

જિજ્ઞાસુઓને જણાવવાનું છે કે અવધાની લોકોમાંથી હુમરશી ધરમશી સુપત ધણા આમળ પડતા છે. પ્રતિષ્ઠા અને આકાંક્ષા રાજપુત્ર અદ્યુત જેમકે લખીને તેમણે પોતાનું અનેકું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. શરમતના આદુ માસિકમાં અમલગુણેવાનું વ્યવસ્થાન માસિકમાં એમની કલમ સારી ચેમથી રહી છે. તેમ હવે હારવાના વાંચકો સમક્ષ પુત્ર એવા નવીર એમની બીજી પીરસતા રહીયું. તેની અદેશાનીસ્તા.

માયુ સારી રાવાળા એ રા. સુદદેશી સુવંચને સથકત કાબુલીઓ સંલગ્ન. અંકમાં અને પાપનમા પહેરી આયે મેટાપ્રદેશ બાધી બહિદના ધણા ભાગેમાં સંકોળેલા વેચતા. એવામાં આવે છે તે કાબુલીઓ સર્વે અદેશાને દેશનાં રહેવાસીઓ છે. અદેશાનીસ્તાની પ્રપડેળાઈ બતર પૂર્વથી બિતરે પશ્ચિમ સુધી ૬૦૦ માઈલ લંબા છે. એની સંખ્યા હરાતથી બેગરે પાસં સુધી ૬૦૦ માઈલની છે. એની કાબુલી સેવરજી ૨૭૦૦૦૦ માઈલનો છે. આખો દેશ પર્યતિય છે હરાત, હિંદ અને રાસિઅન-ગાઉ. રતાત એની ગણે તિરેકમાં સ્થાવેલ છે. યોડો અને વસ્તી લાંબાં ધર્મ.

શન પ્રવરતંત્રે, મંત્રારમ મીળજના અને સદેવ દયિઆરે ધરણ કરનાર અદેશાનો પચ ત્રતા મરણ કરતા ભવાનકામણે છે. એમની વસ્તી ૧૧ કરેડ માઈસોની ગણાય છે. અંતે અંતે લુંકા અંતેકે તોષામોની બનેલા છે. તેઓ પરેપર લે છે. પરંતુ દેશની સ્વતંત્રતા આતર અને દીનની આતર એકી થઈ ગઈ છે. વસ્તીની ૬૭ ટકા ભાગ મુસ્લિમોને બનેલ છે. મુઘલોના એમના ઉપર મોટા પ્રભાવ છે. પ્રાગ ધણી જુના અને વાતવાતમાં કાપાકાપી કરી નાખે તેવી છે. મુઘલો કઠી પાછી પાની કરતી નથી. સારું એ એમનો પોરાક છે.

એમનો મોટો ભાગ પરંતુ બાપા બેલે છે. હરાતની સરદદ પાસેના ભાગ હારમી ભાષાનો ઉપયોગ કરે છે. એશિયાઈ તુર્કસ્થાનના તુર્ક દિન્ય હુદુદા તુર્કી ભાષા બોલે છે. પરંતુ રાજ્ય બાપા પરંતુ છે. એની લીધી અરેબીક છે. પરંતુ મુખ્ય સંદેશમાંથી છે. રાજ્ય વ્યવસ્થા.

મોહમણા ગત અમીર તાહિરચાહનું ખૂન થયા પછી તેમના પુત્ર મોહમંદ અહિરચાહનારી ઉપર અધિકાર છે. સને ૧૯૧૬માં એમનો વર્ષમ થયો હતો. હાલ તેઓ પચીસ વરસની ઉમરના છે. એનાં કાંઠાઓની મદદથી રાજ્ય ચલે છે. રાજ્યમાં પાંચાઈ પંચ સ્વયંપાલકો છે. સીતેડમાં ૪૦ સબો છે. એ સબો રાજા નામે છે તે સિવાય નેચરી પાંચાસમાંમાં ૧૨૦ સબો ચુટાપ છે. ધામે ધામે ચુટાપલા સબોનું અંગલેષતું ભવે છે. અદેશોની સંતા વીસું ૧ છે. પરંતુ અંગલિક બેધરણ વિકાસીયામતું નથી.

શિક્ષણ.

પ્રથમ આખા રાજ્યમાં મેરહદોમાં મુલ્કાઓ કુર્આન શીખવતા હતા. આખા રાજ્યમાં આજે મુલ્કા રુકુમો હતી. પણ હવે શરઆતના શિક્ષણની શાળાઓ અને બે કાંઠેકુતો સ્થાપનમાં આવી છે. લોકોમાં સામાન્ય રીતે આધુનિક શિક્ષણ વિરાળ પ્રમાણમાં વ્યાપક નથી. લોકો લખના કરતાં હુડવામાં વધુ હોશિયાર છે. વાંચવા

કરવાં મારવામાં મુખારે પ્રવિણ છે. આ-
ગાની સ્થાનમાં હમણાં હુન્નર ઉલોગની સ્કૂલો
ખોલામ છે. કેટલાક આગાન પુરોગને પુરોપમાં
શિક્ષણ લેવા મુક્યાં છે. લોકોમાં દેવ નીચિતિ
આવી છે. આગળ અમીની સ્થાનમાં વર્તમાન પત્રો
જેવી સંસ્થા હતી નહિ. દેવે એ દિશામાં થોડી
પ્રગતિ થઈ છે. મુસ્લિમો પશુ નહોતા. દેવે
સ્થાપના છે. પશુ બહુ થયા. રાજ્ય પ્રગતિ
છત્તે છે. લેલક, કાપદે અને લેપારી, રકમો
કામુલમાં ખોલવામાં આવી છે.
લોકો.

કાચુલી એકેએ જુની માલુસેં એ મુસ્ત
મુરિમો છે. રવંત તતા પ્રિય છે અંગાત પંજુ
ધેણ છે. સંસ્કૃતો દેવામાં થોડો લોકોમાં જુના
રાત રીવાજોને મુકુ મોકલો આ મુકી રહે છે.
તાપશ્યા અંદર અંદર લડી લે છે. છતાં જુદાના
ચતુઓ આવે તો બધાં બેમા મળાને લહે છે.
બહુક એ એમનું પ્રિય સુધિકાર છે. આતિથ્ય
એમનું વખણાય છે. ચતુતા, એમની ભય કરે છે.
ન્યાય હાથમાં લઈ લેવા વખતે જાણતા, નથી.
અગાઉ તમને લેવી વસ્તુઓ લઈ પેરંટુ ધીમે
ધીમે કાપદેસરે રાજ્ય સ્થાપતું જાય છે. પશુ
તાપશ્યાઓ ઉપર રાજાની સમા નામની છે.
સીઓ.

પ્રયંક ચંડી સરપતી પંજુ સીઓ, દિલ
મહુ થોડીજ આવે છે. પરંતુ ભૂલે ગોરી સમ-
જા, તમણી, અને સરપચાન છે. પાડો પાલે
છે. પરંતુ ગામડાઓમાં પાડો નથી. પંજુ સી
બહાદુર છે. બહાદુર પુત્રોને જન્મ જાય છે.
એમનમાં જાગ નિરાદ નથી. પુરુષ વધારેમાં
વધારે ચાર સીઓ કરી શકે છે. સીઓ કુર્માન
શીખે ને પાંચ અમીની સ્થાનમાં રવંત નથી
માણ મુકી...
મુસ્લિમો.

કાચુલના લોકો ઉપર મુસ્લિમોનો બોર

હાથગ છે. એઓ લોકોના ધર્મ જીનને કોરી
શકે છે. રાજા અમીનમાં એ મુસ્લિમ રીત
રીવાજો વખતે કર્યા આથી મુસ્લિમોએ પ્રાપ્ત
કેસરી એને વામી નવાની ફરજ પાડી હતી.
લુદા, તાપશ્યાઓમાં, મુસ્લિમો અતિ
અગત્યનું સ્થાન રોકે છે. મોત કુર્માન વાંચના
અગત્યના હોય અને અગત્યની પામિક માન-
તાઓ અમલતો હોય તે મુસ્લિમો પડે છે.
હિંદુઓ.

કાચુલ દેશમાં પંચિક હમર દેથી દિલ્હી વસે છે.
તેઓના સામાજિક પહેરવેશ મુરિમો જેવા છે.
દિલ્હી એકામવાં કાચુલ પડે છે એમના ઉપર
જુદમ નથી છતાં મારી રીવાજો લખા નથી.
દિલ્હીની વિધિ સોરી છે. કાચુલ કે ચંડુ
કુમારદારી પશુ છે. મુસ્લિમોના એમને બીજાની લે
છે. દિલ્હી સર્વે લગેજંગ મોસાહરી છે. વિષય
પોતપોતામાં ફરે છે. ચર-તારફ મુરિમોથી
વોટાવતા અને સિંખ્યામાં ચોમ છતાં પોતાની
સંસ્કૃતિ ભજવાય રહ્યાં છે. દિલ્હી વિદ્યાર્થી યજન
નથી. લેખતા વાંચનાં જાણે છે. પેરંટુ કાચુલો
લખે છે. સંસ્કૃત કાંઈ જાણતું નથી.
ન્યાય ન પોતાની સજા રહે છે.

ન્યાય અંગાઉ મહાઓ અને રામાકરતા હતા
મુસ્લિમોની કાલેદા એકેએ કુર્માન એને ચીમત
ઉપર ન્યાય જાણે છે. દેવે કોરી સ્થાપાઈ છે.
કાચુલમાં કાલેદા કોરી પશુ છે. પરંતુ લોકો
મુસ્લિમ કાપદા જુમળ ન્યાય કરે છે. ન્યાયના
જુદા પુસ્તકો લખાયા નથી. ને કે દરેકમાં
કાલેદા થી ખતવાની રકમ સ્થાપાઈ છે. તાપશ્યા
જાણના પોતાનો ન્યાય પોતાના મોરેસઓની
સભા (હરેમા) મારફતે કરે છે. પશુ ઉઘાલે
પંચયા ન્યાય પશુ જાણે છે. ચોરની લાયકાત
કાચુલો ત્યાં વિદ્યાર્થી છે. ન્યાય સંભળનાર તરતજ
કેસ સાંભળી સભા ફરમાવી દે છે. પોલીસ જેવું
આગળ કાંઈ હતું નહિ, દેવે કાચુલ કાંઈ
નથી મોટા સદેશમાં થોડા વરસો અર્ધ પોલીસ
જેવું થયું સ્થાપાય છે.

નાણા શાસ્ત્ર. . . . . ઉ ત્યારે વેપારખર્ચ રહે છે. કાપુત શહેરની
 કાપુતના રાજ્યમાં રૂપાનો અફઘાન રૂપિયા આસપાસ પચાસારા રહેતા છે. અફઘાનીસ્થાનમાં
 આસે છે. એની ઉપર રાજાની આકૃતિ છે. કાપુ મોટી નદી નથી. એટલે ઘણાખરો બન
 રૂપિયામાં ૧૦ ગ્રામ રૂપું હોય છે. અફઘાની દારૂમિ ઉપર આવે છે. અફઘાનીસ્થાનનો મુખ્ય
 સ્થાનની પોતાની ટકશાળ છે. એક રૂપિયાના વેપાર હિંદ સાથે છે. એ વેપાર હમણાં લગભગ
 ૧૦૦ પુત્ર એટલે દોકડા મળે છે. દિંદના એક રૂપિયા ધણે ભાગે સરકારના હાથમાં છે. અફઘાનીસ્થાન
 યાના ગામ. અફઘાન રૂપિયા મળે છે. નેચનલ માનથી હિંદ સુધા મેલો, લાકડું હીંગ. આમાં
 એક એક અફઘાનીસ્થાન દેશના નાણાનો વલી માલીયા અને હિન આવે છે. હિંદમાંથી ત્યા
 વડા કરે છે. રાજ્યની વાર્ષિક પેદાશ પંદર કરોડ કાપડ, લોહ, રંગ, ખાંડ અને ધત્રો વગેરે જાય
 અફઘાન રૂપિયા જેટલી એટલે ૪ કરોડ દિંદી છે. ધણો માલ વિસાવનથી મુબઇ આવી વગર
 રૂપિયા જેટલી છે. લગભગ પાંચ કરોડ અફઘાન નકાલે અફઘાનીસ્થાન તરફ જઈ શકે છે.
 રૂપિયા સેન્ય પાછળ ખર્ચાય છે. રાજ્યની મુખ્ય ધરાન સાથે ખડુ થોડો વેપાર છે. હમણાં રશિ
 પેદાશ જરૂરતમાંથી મળે છે. આમે ત્યાં વેપાર વધારવાની ધારીશો કરી છે.
 સેન્ય. જમનીએ પણ ત્યાં પ્રતિનીધીઓ મોકલી
 તપાસ કરી હતી.

રાજ્ય આજુ ૪૨૦૦૦ માણસોનું સમૂહ્ય
 પરાવે છે. એમને મોટે પુરો પ દબની રાઇસો
 પુરી પડાય છે. ગત નાદિરશાહ રાજાએ સેન્યમાં
 સારો સંધારો કર્યો હતો. હવે મધીનગનો પણ
 સમૂહ્યને પુરી માડવામાં આવી છે. અફઘાનો
 ખડુ મહાદુર લડવૈયા છે તેની ખાતી અંગ્રેજ
 સરકારને એમણે સારા રીતે કરી આપી છે.
 કુદ માથ તો તાવકાવાગાઓ પોતાના યુવાનો
 યુદ્ધમાં સુકવા બંધાયલા છે. આથી બે લાખ
 માણસો યુદ્ધમાં ઉતારી શકાય છે. કાપુતમાં
 દયિઆરો અને દારૂઓના ખનાવવાના અધુનિક
 દબના દારૂખાના રાજ્યે રચાયેલ છે. વિમલો
 અધાવગાનું શિશુ મેળવવા રાજ્યે ઘણા યુવાને
 દિંદમાં મોકલ્યા છે. દોઢી સરકાર તેમને પ્રત
 શિશુ આપે છે.

વેપાર:

અફઘાનીસ્થાનનો મોટો મામ પર્વત મંપ
 છે. અમણે વેપાર ઉઠે અને બહારાઓની પાક
 ઉપર મામ લાંટી આમનો હતો. હવે કાપુતમાં
 કંદાર સુધી મોટી સડક છે. કંદારથી ચમન
 સુધી પણ સડક છે તેના ઉપર મોટર લોરીઓ
 આવે છે. માત્ર શિવળમાં ન્યારે નરક પડે

ઉદ્યાગો-ખતીજ-ખેતી વગેરે.

અફઘાનીસ્થાનનો ધણો ભાગ સુધા અને
 પર્વતમય છે. છતાં એના વચ્ચે વચ્ચે ખીણો
 બહુજ ફળદ્રુપ છે. કચે મરજા અને નદીઓની
 પાણીની મદદ લઈ લેકો સરસ ખગીયાં રાખે
 છે. કીચમીય, પીસ્તા, જરલક, અંજર, નાદામે,
 તડયુઓ, સફરચંદ હામ વગેરે મેલો પલો બીને
 છે. લેકોનો મુખ્ય ખેતરા મેત્રા થોડું અનાજ
 અને કાપુતના જાડાં ઘેરાઓનું માસ છે. મેલો
 તો એ દેશમાં ખડુ પાકે છે. હમરો ઉંટો લાંબીને
 મેલના હિંદમાં ૬૨ વંરો આવે છે. લેકો
 ઘેરાનુ હિન અને આમણ પહેરવાના વત્રો મારે
 વાપરે છે. હિન દિંદ પણ ચડે છે. અફઘાની
 સ્થાનમાં ત્રાંજ, લોહ, ચાંદા વિગેરે ધાતુઓ
 પુષ્કળ પ્રમાણમાં હાવાનું કહેવાય છે. તેલ પણ
 નીમજતાની પુરી વધી છે. પણ અફઘાન સરકાર
 પોતાના દેશમાં પરદેશીઓને ખાવોના દહો
 આપવા ખુશી નથી. સરકારે કાપુતમાં કાપડ,
 દિવાલગી, જાડન, ચામડાના, પાથો. મારેના
 કારખાનાં રચાયા છે. મેંઝામાં ધનરાન પણ
 ચાલે છે.

અરો ઉપયોગ ન કર્યો તે તો કાચી જઈ
કરવન મેલાવે તો મે મેળીયા મેળીજ રહેલો
કેવડો
સમાજના આગણે.

સમાજમાંથી કુમાર સામે કુંડો (ગિદાઈ)
કરી કાંતી કરનાર વીરને સમાજ નુષારકનો
માનવતો છવાય મળે છે. મુસ્લિમ સમાજમાં
કન્યા-વિધવાને રિવાજ નહિ જેવો છે. પણ
સામા પાસે સક્તિ હોય કે ન હોય તેણે દુનિયા
પાંચસોની સોનાની નક્કર જગ્યાએ લેવાને ધોનકી
રિવાજ ખૂબ પ્રચલિત છે. તેથી જ તેઓમાં
કુમારોકાઓ નમરે પડે છે. અરે, નાણાં લઈ
કન્યા વેચનાર આપ કસાઈ છે.

“પિત્રાર છે અપાર ને કુમારી રમ વેચે”
ને અર્થમાં ઉપર ગુસ્સાની કડી વરસા
વનારા કૂચ પતિઓને ચું કહેશે! એવી કરતા
રાખવનારા પતિ મુસ્લિમ-સમાજમાં પણ છે.
કહેાર પતિઓના ગુસ્સાથી પત્નિઓના પર
પર્થમાં કોન્યઈ (વટથી જવાના) થઈ જવાના
રાખવા નોંધાય છે. ફેલક માંખાપો પેલાં
સોને પાનાની ગોચંમ યુવાન પૂરીએને કાળો
દબ્બી જેવા કે ધરમ વર સાથે પરણાવો
કાગડા ને ફેરે રતન બીપવા જેવું કરે છે.
તેસાના સામે કરેલાં કળેડાં લંમ માટે માંગાવે
નથી કે?

આજકાલ દેવીઓને એવંમો બનેલી શરિમ
રદારોનાં મોલ ઉછૂંગ યુવનોમાં ખુબ વધે છે.
યુવનો તો પોતાની કલબ દાઢીસોને રાખતરદો
એમનાં જિજ્ઞાસી રાજગારે છે, ને સાહિત્યકારે
પણ એમનાં બહુમો કુશ્વરો કસર સંખ્યા
નથી પણ સમાજમાં દેહું એ દેવીઓનાં
કિમત કોરીની એકાંતી નેથી, તે મારે
એમનાં આદોને બારે કળતર થતી દશે.
રાજકોરણ

કોઈયું ને રીશોને પણ પેલાં કોરોની
ખળનાવાળા થાવડીઓના કદર રજા દિવર

અને મુસોલીનીની પો. “પોણ દેખી પેલી
જાવ” તો તાવ ચડે. “લાગે છે” અરે, “આરે
યુરોપમાં કન્યાંનું કાલજુદ દિવર છે ને
કન્યા-ફલાલ રહેલીન છે. રહેલીને કાલસાની
ફલાલીમાં હાથ કાળા કરી પોલાંમાંથી એક
કડોડા તકુચી મળે. દવે સેજે રિનસેન્ડ ઉપર
કોધે બચાઈ તેને કાળીયો કરી જવા લેવા
ઉપર આક્રમણ કર્યું છે. પણ એ કાળામાં
માં તો એને હાથ તો ફેંક ફેંક લાગ્યું છે.
ફિન્સેન્ડમાં રશીઅન મેન્સમારાથી તેમજ
પોલાંમાં દીવરરીકમના કિચકારા અન્યથા
થી નિશ્ચેની કાદમી કોકીવારોઓ, કેલા-
દલ અને કદવોનું સંભળાઈ રહ્યા છે.

જ્યારે યુરોપમાં યુધ્ધ દેવાના આખું
યુરોપને તારાજ કરવા યુધ્ધમાં બીધી પોલાનું
તાડવ તલ કરી રહ્યો છે ત્યારે ફિન્ડમાં સોને
રાજગાર સંઈ “કોમીવાઈ”ની દેવી બચાવવાને
આઈ રહી છે. એ “કોમીવાઈ”ની કોરવો
(બકુમતિ) અને એના પાંચો સિંમીની વચ્ચે
કુસ પે ધર માંસ છે. વચ્ચે જિયારા દેહું
(દરિજન)ની રંગાનિ અંધર છે. રોરવો અને
પાંચો વચ્ચે સંમજીની થાવ તે કાલજુ સો
લા-લોચગો કળગુમના કૂજુ-મુરલોપર
બની છે. અને સંમજીની મોરિય બારે કોમી-
રાની કાસઈ (મોપીઈ)ને કટલીય વાર કુરદેગ
(દરકી) તેમજ, છતાં ન ખિટન કોમિસને કે
ન મુરિસમ કીમ કેમિસને કાડુ પરખાવે તેમ
હાલ દેખાવું નથી.

આરે (ફિન્ડમાં) સૌથી મહાન કમિટિ
(સંસ્થા) મોરિસ છે. એની કચેરી અંધાખામાં
છે, પણ અરે જોનું તે રોગાર કરમામાં છે.
કારણકે કો કમિટિની હાઈ કમાન્ડન મહાન
કમાન્ડર (ગોધીઈ) ત્યાં રહે છે. મોરિસ કમિટિ
ને ફિન્ડમાંથી કેકેનડ (નાળિયેર) પકાવવાની
કાંસા સેને છે; પણ ફિન્ડ તો ચીરીશીની
કામધેનું કે કદવતર છે એવી કામધેનું બાલી

અમદાવાદી અંગ્રેજો છોડી દે તેટલા કાચર નથી
ને કદાચ તમને કામધેનું સોંપીએ દે, પણ
તેમાંથી કુંદરતી સેનિયો નીકળે તો તેનો શો
કલ્યાણ! ને કાંકુ વાણીવાળી ક્યાં હિન્દ ખાંધી છે?

મુસ્લિમ-લીગ એ મુસ્લિમ કૌમની મહાન
સંસ્થા છે તેના કમાન્ડર-ઇન-ચીફ મી.
મુહમ્મદઅલી ઝીણા સાહબ છે. જે બેઓ
મુસ્લિમોના “કાઇદે આઝમ” છે, હવે તો
ગાંધીજી પણ એમને “કાઇદે આઝમ” કહી
સંબોધે છે. તે બધા કોંગ્રેસમેનો ને કોંગ્રેસી
પંચકારો પણ એજ નામે તેમને સંબોધવા
કચવાટ રાખેલો નહિ. “કાઇદે આઝમ” કાનૂની
કાબેલિયત હોવા ઉપરાંત જેમ કોર્ટમાં વાણી
થરા છે તેમ રાજકારણમાંએ વાણી શુરાખરા
ને હવે તો કાંમશૂરા પણ બનવા લાગ્યા છે;
એમ તેમણે કંડીયાવાડના હાથ ‘ક’પીટી (પૂર્વ)
કરેલા કાર્યક્રમ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે.

ધર્મના પ્રયે

કુઆન એ કલામે રજાની એટલે
કરૂણાનિધિ કિરતાનના વચન છે. એમાં
ધરમામતો ગ્રામ્ય છે. કુઆન ઉપર આવી
ધરમામીઓએ-સરીઓ લગી જગતમા સત્તા
અને જાહોજલાલી ભોગવી છે. પણ હવે તો
(ખરા) મુસલમાન દર કંઈ વ ધરનામ દર
કિતાબમાં છે.

ધરમામતો કલ્પ—પાલનમાં મુસલમાન
એટલા બધા કમઝોર થઈ ગયા છે. બાઈબલના
“કુઆન્ડમેન્ટસ” ખ્રિસ્તી યુગેપ કેટલું પાળે
છે તે તેમાં પોતાંએ હિન્દોગતી કરમલા જેવી
ઘટનાઓ ઉપરથી જણાઈ આવે છે, કેલારા
વાસીઓ ને આંજો ફરી જગતમાં આવવાની
જૂટ મળે તો તેઓ તો પોતાના વચનનાં
કુકર્મે દેખી ઉપાછળ જાય, ને પાછા રસ્તા
માંજ મળતી ફરી જાય, આપણા કમંડુલા
રૂપે આંજો યુરોપ, ચીન વિગેરે દેશમાં યુદ્ધ

દેવતાના રૂપમાં કુંદરતનો કોપ ઉતર્યો છે તો
શુક્ર, જપાન સ્થળે, ધરતીકંપ, રેલ: મિગેરેના
રૂપે કોપ વરસી રહ્યો છે.

કહેવંત પુરાણ.

હવે આપણે કહેવત-પુરાણમાં વિચરી
તેમાં રહેલા “કારવા”ના યોગ્ય “કોમરેડો”
[સાથીઓ] સાથે તમારી ઓળખ કરાવીએ.

૧. “કરણી તેવી પાર, ઉતરણી”ને “કરે
તેવું પામે” એ પાઠ પાઠકાના ગળે, ઉતરે તો
તેઓ સુખના લાડ જીએ.

૨. શાદી અને ગમીના ટાંકણા ઉપર રિવાજ
આડખરી વાચ્યએમાં કંઈ અમર રહી નથી.
તેથીજ

“કથા સુણી સુણી કુટ્યા કાન,
તોયે ન આબુ” પ્રજ્ઞાન.

૩. ધમર પણ આકરી પ્રમાણેજ જાખરી.
આપે છે કારણે “કપાળ પ્રમાણે” દીલ્લ થાય.”

૪. “કાણી કુખલે ક્યું તો સારે શહેર
કા દિકર” પ્રમાણે કેટલાક નિંદાખેર પારકાનાં
હિંમે શોધતા રહે છે ને તે બેનકે ન. પત્ની
શકવાથી પોતેજ બળે છે તે માટે કળીરે કથું
છે કે—

‘કળીર’ કા ધર ચૌકમે ગલ કટકે પાસ
કરેગા સો પાએગા, ‘કળીર’ તુ ક્યું બધા હાસ.

૫. સંગત તો તમારાથી સારા હોય તેનીજ
કરવી નીકર,

કર બને કા સંગ જુરે સે ડરના. બાઇ
અસલ સે કમ અસીલ મીતે તો જગમે રસ્વાઇ.”

૭. કૃપણનું ધન કાકરા ખરાખર” કંબુસના
માસ્યોની દીલતની જોઇ કિમત.

૮. ખ્રિસ્તી વડા પ્રધાન નેવીલ ચેમ્બરલેન
હિટલરને કે ‘કે’ દમાદીઓ આપે. છે તો તેનો
ઉત્તરમાં તે કહે છે.

“કુંદરતું તો ડરતું નહિને ડરતું તો કુંદરતું નહિ.”

૯. અંગ્રેજ-ફ્રેન્ચ રીજો: જર્મન સરહદ
ઉપર પાંચ માસ થયાં વગર લડે પડી છે. કારણ
કે અંગ્રેજ-ફ્રેન્ચ બાઇગરો બાળે છે કે

૧૦. "કળથી આવે તે બળથી ન થાય"

૧૧. "૧૨) પશુ તેમને એ વાત દેવે જાણી ચાલે
પડશે કે "કળા વિના કલ નહિ."

૧૨. વગર વિચારે કોઈની સાથે સંબંધ
સાધવાથી પાછળથી ભયારે કડવો અનુભવ મળે
ત્યારે લોકો કહે છે કે:—
"કોઈની સાથે કાપી નેવાય કે, માણસ
કાપી નેવાય"

૧૩. કાળથી હંડોળા બારબાર ચુલે ૧૨ નહિ
એળેતી "માટે પ્રથમથીજ નુશારને એતવું સારું !

૧૪. "કહોવા કે કામસે ઠોર નહો મરતે"

૧૫. કાઝી કી સોડી મરો સારા સહેર આપા
કાઝી મરા કેઈ ન આપા.

કારણ કે "આપ મરે તો કુળ ગમ્ દુ-વા"

૧૬. કામ પરથી ઉતરે કારકુન કેડીને"

પશુ માણસ પ્રાણી પ્રથમે તેને હાથે માન
તો મળે છે. કારણ કે તેઓ કંઈ ન કંઈ પ્રોત્સાહ
સામે રાખી કંઈ ન કંઈ કરતા રહે છે.

૧૭. "કામકામની તકારે લાગુ" ક્યારે કહે-
વાય ? વગર કરેગમે લાગના મેઘને જોડી
પડે તે ગાંધીએ તો છેલ્લા સત્યાગ્રહમાં એ
પર અમલ કરી દેખાડેલું ને વળી પાછા એવીજ
દુઃખી થરાવે છે એ સત્યાગ્રહની જગ પશુ ખરીકે

મલંડતે હો મંગરે હોથમે તંતર ની નહિ."

૧૮. "કોડીને કંલુ ને હાથીને મલુ"

૧૯. "કુનરુ એવે ગમ ભણીને કોડકુ"
એવે સીમ ભણી" એમ લીગ અને પ્રેમ
વચ્ચે "ટગ ચોદ વાર" આવે છે. એવે
કાલુ એવી લઈ જાય છે.

૨૦. "કુંભા" કહી સાને હાલે ન આ

૨૧. "કુમળું જાડ વાળાએ તેમ વળે."

૨૨. "કેળા ફળે એક વાર ને વાય
જલુ એકજ વાર"

૨૩. કાંણીને કહી રાણીને સંભળાવું
એકલિત રાંઓને-હીક આવે છે.

૨૪. "કેડે છેકર" ને ગામમાં કહે"

૨૫. કાલ કરો સો આજ કરો

આજ કરો સો અજ,

પરજ "પ્રલય" દોષથી

વધુ દ. કરેગા કયા

બસ, "કારવા"ના કુંડળીજાતે મે ગણી

પાઠકોથી તેમની એળખાણ કરાવી એ એળ-
ખાણથી પકડાને કે બાલકાપક નીરકે એક
આર્થી અને વિરમું છે.

"કિર મિમેગે ગર ખુદા સાવા"

કિર મિમેગે

ઉદ્

તારીએ મુસ્લિમ લીગ

કના:—ભઈ અખતર હસન સાગ

બી. એ. એલ. એલ. બી એડવોકેટ

એમ. એલ. એ.

મુસ્લિમ લીગની સ્થપનાથી લઈ
પ્રામુખ્યત્વે (૧૯૩૯) સુધીના મુસ્લિમ
સિયાસત અને જંગે આઝાદી ઉપર એક
અનોખું પુસ્તક ૬૦૦ પૃષ્ઠ લીગના સ્થાપકો,
પ્રમુખો વીંના ૧૫ ફોટો, પાઠકોની સાથે
ડી. ડી. રૂ. ૨-૮-૦૦ ટ. ખ. નવ પાઈ વધુ.

ધી. રાહેર સ્ટોર્સ,

ઉદ્

વહદતે મિલ્લત

(મુસ્લિમ લીગ)

મૈ. "મુસ્લિમ" બી. એ. ફત

કી. ચાર આના. ટ. ખ. નવ પાઈ વધુ.

ગુજરાતી ઈસ્લામ સંગઠન

(મુસ્લિમ લીગ)

વહદતે મિલ્લતનું ભાષાન્તર

ભાષાન્તર. "અમીન"

કી. ચાર આના. ટ. ખ. નવ પાઈ વધુ.

કણ્ણી, સુરત.

જવાબ સુલ્તાન શમશુદ્દીન અલ્તમશ રહે.

આપ તુર્કિસ્તાનના વેતની હતા, આપનું ખાનદાન હવે પંકનિર્મા-ગણતું હતું. -પણ હુકમળતા અમાનામાં પીના સાથે ગુલામ તરીકે વેચાયા. એક વખતે નાની ઉંમરમાં આપ તોર કમાન લઈ શિકાર કરેલા જંગમમાં જતા હતા, તે વખતે હઝરત શાહશુદ્દાન 'સોહરવદી' અને અને હું 'શેખ' વંદીદુદ્દીને કિરમાની એ એમને જતા જોયા. બન્નેએ એક બીજાને કહ્યું કે "આ-હોકરો જરૂર બાંશક થશે."

"આપને પહેલાં ગુલામ તરીકે સારે જાણે ખરીદ્યા, પછી સુલ્તાન શાહશુદ્દીને, અને તે મંછી સુલ્તાન કુતુબુદ્દીનના ક્રમાનામાં આપ મસાલેનના સુખા તરીકે લીધાયા, અને આપ કુતુબુદ્દીનના જંગમમાં પંચુ થયા. સુલ્તાન કુતુબુદ્દીન પછી સુલ્તાન 'આરામશાહ' ગાંદી ઉપર આવ્યો પંચુ એથી 'સરે' અંગીર ઉમરાવો તેના વિરુદ્ધ હતા. જેથી તેને ગાંદી ઉપરથી ઉગ્રાડીને આપને બદામનથી બેલાવી ફિરકીની ગાંદી ઉપર બેસાડયા.

આપ હું જવાબ કુતુબુદ્દીન અખતાર કાઢી રહેના મુરીદ (શીષ્ય) તેમજ ખશીફ-પણુ હતા. એક વખતે નાસિર શાયરે એક કવિત્વ સુલ્તાનની તારીફમાં લખ્યા પછી હું કુતુબુદ્દીનની ખિદમતમાં આવી. આશિષ ચાહી. આશિષ મળી. દરબારમાં ગયો અને કવિતા વાંચવા શાગ્યે તે વખતે સુલ્તાનનું કપાન ખીંચી તરફ ગયું. જેથી નાસિરે જવાબ સાહિબને. ખતમાં વાંદ કર્યા વાંદ કરતાંજ સુલ્તાનનું પ્રાન ફરીથી નાસિર તરફ ખેંચાયું. ખુશ થયા. ઇચ્છા મુજબ ઇનામ-ઇકરામ આપી ખુશ કર્યાં.

જે જગ્યાએ આપ રે જ જંગીયામાં નમાઝ પઢના હતા, તથુ બનાવતો બનાવતો, આપને વિચાર થયો કે જો આ જગ્યાએ મીઠું પાણી નીકળી આવે તો જરૂર એક હોજ બનાવડવું. એ વિચારમાં રાત્રિએ આપે રવખામાં દહરત

મુદમ્મદ, પેરેમ્મર, મંચ અંચ વંચ ને ઘોડા ઉપર બેસીને પોતાના તરફ આવનાં દીકા, આપે હુઝૂર (સમં)ની કદમ બેસી કરી. હુઝૂરે પચ્ચુ "અપ સુલ્તાન! શું હોજ બનાવવાની" તારી ઇચ્છા છે?" જવાબમાં સુલ્તાને કહ્યું. "છ, હાં." હુઝૂરે આટલું કહેતાંજ હુઝૂરના ઘોડાએ ત્યાં જમીનમાં લાંત મારી. લાંત મારતાંજ જમીનમાં ખારોપંચો અને પાણી નીકળતા લાંચુ હુઝૂરે દરમાયું: "આ મીઠું પાણી છે" મારે અહીંવાંજ હોજ બનાવજે." આંખ ખુલતાંજ આપ તે જગ્યાએ ગયા કે જ્યાં ઘોડાએ રહે ખામાં લાંત મારી હતી ત્યાં જઈને બુંચે છે તે ખાણમાંથી મીઠું પાણી નીકળે છે; આંખે ત્યાંજ હોજ બનાવી. કે જોને "હોજે શમશી" કહેવામાં આવે છે અને તે દાસ પચ્ચુ મીઠાં છે.

આપના પીર હઝરત કુતુબુદ્દીનનો નંધારે વિશ્વાસ થયો ત્યારે જનાઝાની નમાઝ વારતે ઉભા થઈ જવાજ અથુ સમ્રદે. બેરથી દાંખડુ રહેલાઓને દરમાયું કે મને દહરતની વસીયત છે કે "મારે જનાઝાની નમાઝ તે માયુસ પાસે પઢાવજે કે જેણે આખી ઉમરમાં દરામ હામ ન કરું" હોય અને અસરની નમાઝની સુન્નાતે તેમજ તકળીરે ઉઠ્યા પછુ ન છોડી હોય." આ સાંભળતાં દખરેલી મેતની હતી છતાં કાંઈ નમાઝ પઢાવવાને આગમ આવ્યો નહિ. તેથી છેવટે સુલ્તાન શમશુદ્દીન અલ્તમશ આગમ આવ્યા અને જનાઝા આગમ દાય બેરી કહ્યું "ઉઠ્યા! અપે મારો પરદો છેવટે ઉઠાડો પામ દીધો." પછી આપે નમાઝ પઢાવી પોતાનું પીરના મરખ બાદ આપ પછુ તેમના શોકમાં ને શોકમાં ઘોડાજ મડાના બાંદ મરખુ પામ્યા.

"મસાક" (એક)

કમાય છે ? એટલે મિત્રના અરજો વિશે પણ આમ જ કહી શકાય.

માણસ માત્ર રોટલીથી જ જીવતો નથી. અહિંના ગરીબોને મુસ્લિમોને તો આ વાત અત્યંત લાગુ પડે છે. પણ એ વિશે બૂલે ન કરતાં; આપણા મુસ્લિમ ખિરાદરો અહિં સમૃદ્ધ અને સુખી સામાજિક જીવન ગુજારે છે. દિંદીઓ પોતાના સામાજિક સમ્બંધોને ગોઠવે છે, અરજો પોતાના અવિશ્વાસો ગોઠવે છે. જ્યાં આપણે દિંદીઓ ગોઠવાય છે, ગાંતતાંનાં સમ્બંધોને પણ અસાધારણ નથી અને મિત્રોની મુલાકાત બેઠાની પૌરાણિક પદ્ધતિ ધણી નજરે પડે છે.

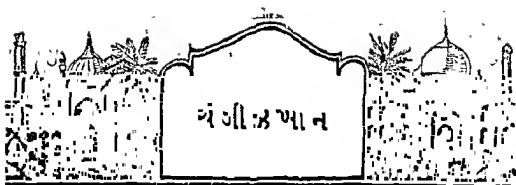
આનગી સામાજિક સમ્બંધો ઉપરાંત વૈદિક મરજી, જુદી જુદી મુસ્લિમ સંસ્થાઓ અને મંડળો ધાર્મિક તથા સામાજિક બંને સમાવેશ થાય છે, જ્યાં તવગર અને ગરીબોને સરખી રીતે આમંત્રણ આપવામાં આવે છે, આવા સમ્બંધોમાં ધ્યાન ખેંચનારી વસ્તુ એ છે કે, દરેક વકિતના મુસ્લિમો એક જીવન સાથે હુદયી હજમલે છે આવા સમ્બંધોમાં મેક્કા સુલ્તાનો ફરીયાદ ઉચ્ચ દરજ્જાના વૈભવ સાથે પોષાકાળા મુસ્લિમ સાથે બેસી શકે છે, અને બેસે છે. એ ઉપરાંત આવા ઉચ્ચ દરજ્જાવાળા મુસ્લિમ અધિકારીને તે પોતાને કંઈ ફરિયાદ હોય તો તે સંભળાવી શકે છે. જ્યારે આવી રજુઆત થાય છે, ત્યારે ચાર-પાંચ મુસ્લિમોને મોટી મદદ આપવાના દાખલા મેળે છે. કુંકમાં, ઇસ્લામાં ઇસ્લામ ધર્મના અનુયાયીઓમાં ખરેખર મુસ્લિમ મિલનસારપણું પ્રવર્તે છે.

ખીજ અગત્યની સામાજિક બાબત મુસ્લિમોનાં મિત્રો સાથેનાં બંધનની છે, કહી શકાય છે

તેમ આવા કિસ્સામાં ચોક્કસ, ઘર સંસારી ગુરુવણો પેલ યાય છે જ, આર્થિક દબાણ વધી જાય છે. પોતાનાં દેશના સમાજમાં અહીં સ્થિતિ નાજુક બની જાય છે અને ખીજ જુદીજુદી બાબતો ઉભી થાય છે. લગભગ સફળ કિસ્સાઓમાં કાઠપણ મુસ્લિમોને અંગે આવડે છે. લગભગ વરસ સારી સુખનો નાંશ થવા દેવામાં આવતો નથી, અને સામાન્ય રીતે તેઓ સુખી હોય છે; કે જે અહિં મુસ્લિમો વચ્ચે રહેલી દેશવટા ભેગવવામાં તરિક રહે છે. તેમની સહિષ્ણુતાની લાવનારો જગતના પુરાણ છે. આ એટલી જાણી અસાધારણ અગત્યની બીજી છે કે મુસ્લિમોએ તેના પર વિચાર કરી દાખલા તરીકે જર્મની અથવા જ્યાં, છતાં જર્મનીમાં જુદા જુદા વર્ગના લોકોને આની તો દોષી નથી. એવા પૂર્વના પણ ચોક્કસ લાગો સાથે તેની સરખામણી કરવી જોઈએ.

એક દરે તેથી લગભગ વરસો જરમર વરસાદ અને ધુમ્મસ છતાં સરાસરી મુસ્લિમ અહિં હુમ્મી નથી. અહિં સહિષ્ણુતા છે, સરખી તક છે, અને સ્વમાનભર્યા સંજોગોમાં જીવન ગુજારાનો અવકાશ છે અને આ બધા ઉપરાંત આપણી રીતે "અસ્લાહ"ની બંધગી કરવાની છુટ છે અને છતાં મુરશુ પૂર્વની મુરશીએ રોગાવધી તરફ કિંમત વચ્ચે મારા કહ્યુંમાં જોડીને "અસ્લાહ" અંગે અસ્લાહ અંગે બંધગી આવાજ અથગાય છે, ત્યારે હું સાથે સાથે કહું તો એ રેવાંકાવિક જ છે કે, મારું હૃદય "અસ્લાહ"નાં રજુમાં જઈ રહે છે, જ્યાં રેતીથી મારું શરીર ધણું છે.

[સરદાર ઇકબાલઅલી રાહડના "ઈસ્લાહી"ના લખાણ ઉપરથી]

[તેરમી સદીનો એક મહાન વિજેતા]

(અનુવાદક : સીરતી)

મંગોલિયા (જેને કેટલાક ઇતિહાસકારો "જંગ-તંત્રી" જન્મઝમિ" તરીકે પણ ઓળખાવે છે) સપ્ત મર્મ, ઠંડી અને શુષ્ક આબોહવાના કારણે અત્યાર સગી નિર્ગન અને વેશન પડ્યો છે. ઉપજના અભાવ અને વધતી જતી આગાદીની ખપત મઠે હઝારો વરસ પૂર્વે એક કારના ઉત્તર તરફ ચાલી નીકળ્યો. કેટલાકે ધરાન, અફ-ગાનિસ્તાન અને હિંદુસ્તાન તરફ પ્રયાણ કર્યું; અને ત્યાંજ આપાદ થયા. કેટલાકે યૂરપ બાજી કૂચ કરી અને અર્વાચીન સંસ્કારી અને ઉન્નતિ શીઘ્ર મગરિની કોમોના વંશને હોવાનું ગૌરવ પ્રાપ્ત કર્યું.

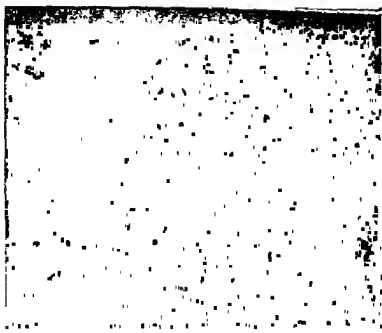
જેજ હલાકામાં એક સરહાર સત્તા ઉપર હતો. તેના અધ્યક્ષ યુનુસ કારણે તેના તેર વરસનો પુત્ર ગાદીએ આવ્યો. જે ઇતિહાસમાં ચંગીઝખાનના નામે મરહૂર થયો.

'સામાન્ય બાળકોની જેમ તેણે મંગોલિયાની એક સામાન્ય શાળામાં શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. એજ નવજવાન હાકિમે પોતાની કાબિલિયત, બુદ્ધિ અને સલાયક કુનેદગી કારણે 'કાશા' સમુદાયી સમૂહ ચીનની આખિરી હદ પેકીન સગી અને મંગોલિયા, તુર્કિસ્તાન, ધરાન, અફખ, બુખારા, તાર્કંદ, સમરકંદ, કાશગર અફગાનિસ્તાન, કારમોર અને પંજાબને છતી લીધો. આજ જગત વિટલરને માને છે, યુરપની તાકતો

તેના નામ માનવી થરથરે છે. પરંતુ તેરમી સદીના મંગોલી સત્તાધીશના મુકબિલામાં તે કાંઈપણ લયસિયત ધરાવતો નથી. ત્યારના સંજોગો વરતુરિયતિ, આવળવના સાધનો વીરોને માપ કાળમાં ચંગીઝખાનને નિઃસંદેહ મહાન વિજેતા-ઓમાં શુભાર કરવો પડે છે. બલામલાં ઝખરદસ્ત હાકિમોના ગર્વનું તેણે ખંડન કર્યું. મહાન સામ્રાજ્યોના તેણે બાંધીને જુકકા કરી નાંખ્યા, ખાકાન, ચીન અને ધરાન જેવા દેશનાં શકિન-શાહોને તેણે પ્રજાજિત કર્યા. તે 'કાશ' રીતે નેપોલિયન અને મહાન સિકંદર કરતાં કમ ન હતો.

વાસિદાના અવસાન પછી દુશ્મનોએ આંકમણ કર્યા, ખંડિયા રિયાસતોએ બગાવતનો ઝંડો જુલંદ કર્યો, પરંતુ તેણે અન્યત્ર કુનેદગી બગાવતને દાખી દાખી અને દુશ્મનોને પરાસ્ત કર્યા. તેનું લાંબુ દહ, પાંચો રંગ, કુશાલ પેશાની, મોજરી આંખો અને ખમા, સુધી પથરાયલા સુંદરી વાળ તેના અકિનલને પ્રભાવશાળી બનાવતાં દ્રવ્ય દબાયા અને પ્રભાવ ઉપરાંત પોતાની દર્પાદિલીના કારણે તેણે દુશ્મનોના હિંમમાં પણ ધર કર્યું હતું.

શુરવીજ તેનામાં એક નેતા, એક જનરલ, એક હાકિમ અને સત્તાધીશના ગુણો મોજુદ હતા. શૌજમાં શક્તિ, ભોગ અને વીરતાની સાગણી

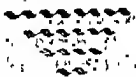
અન્નર

મૂળ-વેળા:—

કાઠી નજીર, ધડામ

અનુવાદક:—

કાઠી નજીર

નવચેતનના યોગ-ધર્મી

સ્થળ:—

સૈનિકાથી ઘેરાયેલું અન્નર-કોનાપલનું

એક ઇતિહાસિક કારાગર

સુની, કાઠીના અંધકારમાં હબ્બી રમેરાજો

પરેડો, છરી, રવા, છે

કારાગરમાં અન્નરપાશના દોષી સૈન્યને

એક ઇતિવાન મુનાન નૈનિક દેવ છે એના સાંખ

સાંખ કાળાં ધુધરવાળા દેરા, મોટી તેજરેલી કાળા

અંખો, અને સૂર્યો સૂર્યોના રોમે રાખ્યા

ઈન્કલાબની ચિજુગારીઓ અન્નરની રહી છે

એના કપાળ, ઉપર પરેડી કરચલીઓપર

સાફ ચિતાના ચિન્હો નજરે પડે છે

કાંતે, એવોદય થનાં કાંટાં, માર્યાલના હુકમ

અનુસારે બંદુકની ગોળીથી એનાં જીવન દિવક

ખુજાશે

આ, કાળ રાત્રી, એના જીવનની આખરી

રાત્રી છે સાંકળોથી એના હાથો પર એને

આખા ગુડીરને બંદી દેવામાં આવ્યું છે

રવાનામાં તે પોતાની માતાને જેલ રહ્યો

છે, અચાનક તેની ગમગીત આંખો ખુલી ગય

છે પરંતુ કાટીમાં કાંઈ દેખાતું નથી

અર્થ રાત્રીનો મંદ વાયુ મલકાતાં મેલકાતાં

કહે છે કે—

“તું મેલીમ છે”

એને પોતાના દેશમાં ઘુઓનાં ઊંઘકપટ-મા

આવે છે, અને કોઈમાં પોનીના કાથો કરે છે

અચાનક તેની આંખોમાં અન્નરપાશની

છબો ફરવા લાગે છે, અને તે ધુળવા લાગે છે

“અન્નર !”, “અન્નર !”, “અન્નર !”, “અન્નર !”

તમે બદાદર છો, તશ્વાર જેરથી ચુકાવો”

“આ માનવ પ્રાણીએને મારી, એની દસ્તી

નાખુંદેરી દો”

“અન્નર !”, “અન્નર !”

“આ બધો દોષ લાગ્યો છે”

“અન્નર રહતમાં મરમી અને તે ભેલ

નથી”

“આડ ! હવે તશ્વાર, પચ્છ છરી મળી”

“અચાન પચ્છ, બહુ પડ્યું છે”

“અન્નર ! અન્નર !”

“અન્નર ! અન્નર !”

“ત્યારે, તમે કો રાઈ રહ્યા છો”

“આજે દુન્યામાં સુસમમાન અન્નર, માણી

સમાન છે”

“અનંત! બસ કરો!”

“હવે કંઈ છે.”

“તેવારમાં શક્તિ નથી.”

“કુમળાના વિચાર માંડી વોળો.”

“જુઓ મહાનાના હાથે પ્રજા રહ્યા છે.”

“અનંત! બસ કરો!”

“અનંત! અમારાં હૃદયને વિધી નાખો!”

“અમારાં કળાન કદી લો.”

“આ નમાના પ્રાણીઓ છે.”

“એને મારી રક્તની સરિના પહોંચો.”

“અનંત! અમે સાકમાં જઈએ છીએ.”

સમજી લીએ.”

“સાકનોતા અખડમાં અમારી ચીચમારી સાકાઓ.”

“જુઓ રક્તની ઝરણાં, ધીરે ધીરે ચળી ગયાં.”

“અમારી કેકમાં સાકાઓ પડી છે.”

“અનંત! કાપર માનવ શુભાને કાં જગાવી રહ્યા છે.”

“શક્તિશાળી સિંહ ક્યાં છે?”

“આં અર્ધાં તો તલો કરેલાં પ્રાણીઓ છે.”

“અનંત! સુતેલાં હૃદયને જગાડવા સુરિકમ છે.”

“વનમાં આજ વધતી ગઈ.”

“પરંતુ તેઓ હોશમાં નથી આવતા.”

“એકજ માતાના સંતાનો એક બીજના રક્તની તરસ્યા છે!”

“અનંત! અનંત!”

“અમે બધાં બેઠમાન છીએ.”

અમારા જીવનમાં જગએ રસ નથી.”

“તમારી સાચા મુસલમાન પ્રણેત્રી શ્રીષ્ઠ નિષ્ણ છે.”

“મુસલમાન પામર પ્રાણી સમાન છે!”

“અનંત! આપણે બધું ખોઈ ખોઈ.”

“હવે માત્ર શરીરમાં પ્રાણ બાકી છે.”

“કાને જેના કરકમળમાં આઝાદીની તદ્દાર હની આજ તેવા હસ્તમાં મિશ્રાપાત્ર છે.”

“કાલ જેના ઉપર વિજય મેળવેલા પ્રજાકથ દત્તા: આજ તે શુભાન છે.”

“અનંત! અનંત!”

“જગત અવિભાજ્ય છે.”

“તમે પણ અલિપ્ત બનો! બુની બનો!”

“અનંત! મોકાના: ફોસલાવાથી ફોસલાવો નહિ!”

“આજે માફ કીતકારી હૃદય તુફાન જોડે વધ કરવા ચાહે છે.”

“મારી રક્ત અગ્ની તદ્દાર આજે રક્ત વધવા તૈયાર છે.”

“અનંત! અનંત!”

“તમે અકિતમાન છે.”

“આ નમાના મુસલમાનોના નાથ કુરુ.”

“તમારા શત્રુ તમારા ધરમા છે.”

“તમારી તદ્દાર પણ નિઃકામ અંધ ગઈ.”

“તમારા દેશ પણ પેશીની ધોળ ચર્ચો.”

“શુ એ સંભાન સેવા માટે અમે છીએ રહ્યા છીએ.”

“આક! અનંત, સર્વ નાથ થઈ ગયા.”

“અનંત! અનંત!”

“શુ વળશે જગતમાં રોવાણી?”

“અજો જેમાં પ્રાણ છે તે સર્વ-વેળાં પ્રાણીઓ છે.”

“અનંત! હવે શરૂ પણ નથી.”

“સાગર શંત છે.”

“એની ઉજાતી મેળોમાં બેઠના: તરંગો નથી.”

“રણમાં વસનારુઓના પગે આજ બેડી પડી છે.”

“અનંત! અનંત! આજે કાંઈ પણ આઝાદ નથી.”

“અનંત! અનંત!”

“જે પોતે પોતાને મુસલમાન કહે છે, તેનો મુખમાંથી શંકા એવી કાઢો.”

“એમુમ્માલ માત્ર પોતાને જુદા બુલાવવા ચાહે છે.”

૧. "અનર ! અફસોસ !" .

"અનર ! આજ બધું પૂરું થઈ જશે."

"તમારાથી શું અમે વિચાર પડીયું ?"

"હરિલામનો તેજસ્વી સ્વર્ગ અસ્ત થશે!"

"જન્મમૃતિની સ્વતંત્રતા લાપમાં છે. બેચી સૈનિકનાં વસ્ત્રો તણ બિખારીનો વેશ-ધારણ કર્યો."

૨. "અનર ! અનર !"

"આમોશ !"

હજી પહેરેગીરનો હૃદય કંપાવનારો સાદ ફાટીમાં આરે તરફ શું રહ્યો. બેચી અને કોષમાં યુવાનનું રક્ત ઉછાળા મારી રહ્યું. તેનાં બન્ને હાથો સિવાય આખા શરીરે વીણાવલી સાંકળના કટકે કટકા ચર્ચ ગયા અને એણે પીકેલા સિંહ સમાન ગર્જના કરી.

"આ અસ્લાહ, મારી તંત્રનાર !"

અચાનક તે ધકેલી આંખોમાં માનુષ્યમિ તુડીની છબી પડેલીનતાની બેડીએ જકડાયલી ફરવા લાગી. એના સમીપ એની માતા ઉભી છે. બનેલી આંખોમાંથી અશ્રુઓ વહી રહ્યાં છે.

સૈનિકના વિચારોએ તેનાં તરફથી મુંખ ફેરવી કહેવા માંડ્યું.

"આહ ! તમે કાણ છો !"

"તમે આ સમયે મને શા માટે સંતાપવા આપ્યા ?"

"તમે મારા મરેલા હૃદયને શા માટે કષ્ટ આપો છો ?" અનર !

અચાનક એક ધ્રુવો સાથે હૃદય પહેરે-ગીરનો આશુક તેની પીઠ ઉપર પડ્યો અને તે કાઠડીના ખૂણે ખૂણાથી "આહ ! આહ !" ની કાળજી કંપાવનારી સ્ત્રીચારી સંભળાઈ કેવિ.

આહ ! જંગતનાં સર્વ માનવમાં આટ બૂમિની આગાદી આંધનાં નવયુગોની આહ ક્યો મુંધી પરેશાન રહેશે ? તે ક્યો સદમાથી દિવસ દશે કે જ્યારે તેમની આહો શાંત થશે ? અને હું દુરથી શોનિનું હારંચ દરેકો રહેશે મારી માતા તારલા દેખી મને શા માટે ન બોલાવે ? શા માટે હું પણ નાં જાઉં ?

પરંતુ મારી માતા શું મને બીજા નામથી બોલાવશે ?

શું આ સમયે મારા સ્નેહી સંબંધીઓ મને ગમે લગાડશે ? આહ ! આ રંગીન વિશ્વ રોથી મારી આંખો અશ્રુથી તરે, વાપા છે કે અચીત એકને એક દિવસ આવશે અને જરૂર આવશે.

મદ્રેસાઓ માટે ઉપયોગી : તાજા ફાં. લીની ચોકખી છપાઈનો:-

૧. મિટ્તાલુલ ફુર્આન (અરબી) કાઝિદો ૦/૧૧
૨. કાઝિદ બગદાદી-અમ્મા સાથે ૦/૧૧
૩. પારા અલિફ-લામ મીમ ૦/૧૧
૪. પંજપારા (હરતી) લીલી ૦/૧૧
૫. પંજપારા (હરતી) ગુલાબી ૦/૧૧
૬. તએલીમુલ દરલામ કાઝિદ ૦/૧૧
૭. તએલીમુલ દરલામ હિ. ૧: ૦/૧૧
૮. " " " ૨: ૦/૧૧
૯. " " " ૩: ૦/૧૧
૧૦. " " " ૪: ૦/૧૧
૧૧. અલ્ફમાન ૦/૧૧
૧૨. અલ્ફિલામ ૦/૧૧
૧૩. અલ્ફોલિદ ૦/૧૧
૧૪. અરિસાલત ૦/૧૧
૧૫. એલ્ફુર્આન ૦/૧૧
૧૬. અલ્ફામાસ ૦/૧૧
૧૭. અલ્ફાપિરત ૦/૧૧
૧૮. નમાઝ (સિતરિજમ) ૦/૧૧

સોલ એન્ટ { ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કુંજીપીઠ સુરત.

મુસ્તફાહી

સર પ્રીતીશમ હટ્ટર લેખે છે કે :—
 ૧. 'મુસલમાનોની' એ ફરીયાદ વલુંદ પીનાની
 તો નજી હતી કે કમચલુનો રેલ દરેક કોમ
 પસંદી પંચલ હોવામાં આવે છે. ત્યારે સફીએ
 શિક્ષણ આપું દિલ્હીએ સરલે કરી દેવામાં
 આવ્યું છે. આથી પછી એક વંધુ લેખક ફરી-
 યાદ મુસલમાનોની એ હતી કે જે વસ્તુ હારા
 ધારીયા મુસલમાનો મુસ્તિ શિક્ષણ મેળવી સહતા
 હતી તે વસ્તુ પછી મુસલમાનોની બેરખાદ
 સરકારે આપી લીધી. હકીકત એ છે કે એક
 લાખ સમયથી દિલ્હીના નવાબો અને રાજાઓ
 બાળકોના શિક્ષણ અને શાંતિ કાળ સિદ્ધિ
 આપી લખાવત કરતા આવ્યા હતા, પરંતુ ત્યારે
 અમોએ મુસલમાનો પાસેથી બાળકોના વહી-
 વટની કમળો મેળવ્યા અને મી. જી. સ. ગ્રાન્ટ
 તપાસ ચલાવી તો જણાવું કે મુસલમાન નવા-
 બોએ ઉદારતા પૂર્વક બાળકોની કેળવણી અર્થે જે
 જે જમીનો વચ્ચે કરેલી તે બાળક ઇલાકાનાં ચોથા
 ભાગમાં જમીન જેટલી હતી આ બાબતની ખબર
 સર્વથી પ્રથમ સને ૧૭૭૨માં વોરન હેસ્ટિંગ્સને
 પહોંચી પરંતુ તે સમયે આ જમીનો ખાલસા કરી
 હેસ્ટિંગ્સ કરી એ બાળકોનો એમ ન હતો બલકે
 બ્રિટિશ સત્તાનંતને સહાને માટે દિલ્હીથી અલગ
 કરવાનાં આમંત્રણ આપવા સમર્થ હતું આથી
 તે વચ્ચે બરોબર રેપ વર્ષ સુધી આખા આદા
 એમ દેવામાં આવ્યાં પરંતુ ત્યારે ૧૮૧૬માં

(સર્વે હક લેખકને સ્વાધિન)

સત્તાનંતનો પાંચો મજબુત જણાવો લાગ્યો ત્યારે
 તે ઉપરના સરકારના અધિકારની ત્રી કે બંદી
 રાત તે કરવામાં આવી. પરંતુ ત્યારે પછી
 ખાલસા કરવાની કિમત તે ત્રણ લાખની સાધ્ય
 અને સને ૧૮૧૮માં રેવન્યુ અને દિવાની બંને
 ખાતાઓએ મળી લંડન પછે ખાલસા કરી સ્થાપી
 આખા ઇલાકામાંથી ખાદી શાકીઓ, દરતાવેલો,
 ઓચીયાઓ, બેગાં કરવામાં આવ્યા, પાપાણુ ફરુકી
 જપ્તી અમલદારો, નમ્બા અને ૧૨૮૦ વપની
 સત્તા કોશિયા અને ૮૦૦ સાખ કપીવાનો, ઓમ
 આપી, સરકાર ધાર્મિક ત્રોસ લાખ કંપીયાનો
 વખરા મહેમુલમાં કરી શકા એમ આ રકમની
 વસ્તુવાન સરકારે માટે બાગે મુસલમાનોની
 વંદે મિરકતો જપ્ત કરીને કરેલી સરકારની
 આ બુદ્ધિમાં રીતોના પરંપરેમાં મુસલમાનોની
 એકો પરાણુ કુલ એકો માથે મળી અને તેઓની
 કમચલુ ઉપર એક સંખત કારમાં ફરકો પડ્યો
 તેમની ગણત, કાળમાં વિદ્યાદાનનો ધણી જે
 ઉચ્ચ ક્ષેત્રીને ગણતો અને સદા શુદ્ધિ માટે
 આઝીકડું સાધન ગણાવું તેનો આ કરણ
 રીતે નાશ થયો વારતવિક રીતે જમીનોના
 ખાલસા થયેથીજ મુસલમાનોની પક્ષી રાજ
 થઈ અને બીજા દાયકામાં કદીએ તે બંધનના
 મુસલમાનોની પક્ષી એ જળાશય અને સરકારી
 નીતીને આપેલી છે

હુગલી વક્રની ગેર વ્યવસ્થા

આ પછી સર વીલીયમ હંટર લખે છે કે “આ ખાલસા કરેલી જમીનો” અને કરેલી જમીનોએ આખે સરકાર કાંઈને કાંઈ જવાબ તો આપી શકે છે. અને આખો છે પરંતુ મુસલમાનોની કેળવણી આપતાં કેન્દ્રસ્થાનો ઉપર ત્રાપ મારવાના ચુનહાનો જ્યાં સરકાર કાંઈજ આપી શકતી નથી. કારણ કે મુસલમાનોએ જે નેક નૈયતથી પોતાની કેળવણી વ્યવસ્થા અર્થે જે મિલકતો અમને સોંપેલી, તેની અગર અમોએ નેક નૈયતથી સુવ્યવસ્થા કરી હોત તો આજે મુસ્લિમો મોટે સારાં સારાં વિદ્યાર્થી હોત.”

આ દાવાની સાબિતીમાં સર વીલીયમ હુગલીના “જગવિખ્યાત અવકાશનો” ઉદ્દેશ કરતાં લખે છે કે “૧૮૦૬માં એક સખી વળુદ મુસ્લિમ ગુદરે પોતાના અતકાળ સમયે શુભ કાર્યો કરવા અર્થે એક મોટી મિલકત વક્ર કરી હતી કોઈક કારણસર તેના એ વડિવટદારોમાં મનમનાંતરે ઉપરિચિત થયાં, જ્યાં કસેકરે જઈએ તેવીએ જે સંજો અપાય ત્યાં સુધી. વ્યવસ્થા પોતાના હસ્તક લીધી મુતવક્તિયેને અલગ કરી તેઓની ફરજ બાંધવા એક પોતે ટ્રસ્ટી બન્યા અને બીજાની જગ્યાએ બીજા એકને નિમી, બીજાએ મિલકત અમુક આવક લેવાની શરતે આપી દીધી. કોઈ કેસનો જે સંજો આપ્યો તે દરમિયાન તેની આવક દસ સાખ રૂપિયા બેગી થઈ ચૂકી હતી અને એ શિવાય પછુ બીજી આવક એક લાખા વીસ હજાર રૂપિયાની જેમા થઈ હતી. મુજબ વક્ર કરનાર માલિક મજબૂર મિલકત મુસલમાનોની હસ્તક અને ઉન્નતિ યાંચ એવાં કાર્યો કરવા, કરાવવા વક્ર આપી દતી, પરંતુ અંગાથ સરકારે મુજબ ઉદ્દેશને કારે મુજબ મજબૂર મિલકતની આવકમાંથી એક અંગ્રેજ કોલેજ ત્યાં કરી અને તેના વડિવટ તથા વ્યવસ્થા એવી રીતે રાખ્યા કે જે ઈસ્લામી શરીઅતથી વિરુદ્ધ હતી.

આમને તો મુસલમાનોએ તેના વડિવટમાં દખલ કરી કે ન તો તે પરત્વે પધાન આપ્યું. મિલકત મુસલમાનોની હતી મુસલમાનોની ઉન્નતિ ખાતર વક્ર કરવામાં આવી હતી, પરંતુ તે કોલેજ ત્યાં કરવામાં આવી તેની વ્યવસ્થા મુસલમાનોની મરજી અને મજબૂત વિરુદ્ધ હતી અને વધુ અસોસની વાનગીઓ હતી કે કોલેજમાં ભણતા ત્રણસો વિદ્યાર્થીઓમાં મુસલમાન વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા માત્ર ત્રણનીજ હતી. આ કેટલી દુઃખદ બીના કહેવાય? આ મિલકતની કુલ વાર્ષિક આવક પોંચ હજાર બસો સો પાંચની હતી, જેમાંથી પ્રતિવર્ષ પચાસ હજાર રૂપિયા અંગ્રેજ કોલેજ પાછળ ખર્ચાતા હતા, અને એ કોલેજમાં ગયર ઈસ્લામી જાગોક ભણતા હતા એટલે રાષ્ટ્રશત્રુઓમાં કડીએ તો મુસલમાનોના પ્રતિવર્ષ પચાસ હજાર રૂપિયા જેર ઈસ્લામીઓને, કેળવવા પાછળ ખર્ચાતા હતા જ્યારે માત્ર એટી હજાર રૂપિયા માત્ર એક મહરેસા પાછળ ખર્ચાતા હતા કે જ્યાં મુસલમાન જાગોક ધાર્મિક કેળવણી લેતાં હતા.”

સરકારની આ ભય કર અને અન્યાયી નિતી ઉપર દીકા કરતાં એક નિષેધ અંગ્રેજ લખે છે કે “સરકારે પોતાની નિતી-રીતીથી મુસલમાનોના હૃદયમાં જે નફરત, ડિકારત અને તિરસ્કાર ઉત્પન્ન કર્યો છે તેવું માંધે કાઢવું અશક્ય છે. બનવાંજોગ છે કે મોરાં જો સંજોને વધુ પડતા કડક લેખવામાં આવે, પરંતુ મારા હબીસ વર્ષના દિદુસ્તાનનાં ઘસઘસાં દરેમિયાન આ સિવાય મોટું કાંઈજ અનુભવ્યું નથી અને કાંઈપણ દિદુસ્તાનીયે કે સુદોશીય પાતેથી આ આ સિવાય અન્ય સુધુ નથી. ભલે ગમે તેમ હોય પણ હિંદના મુસલમાનોની એકદમ માનસતા છે કે આ (વક્ર મિલકત) આખે સરકારે જે નિતિ ધાણું કરી છે, તે અન્યાયી છે એટલુંજ નહિ પણ સરકારનું કમીનાપણું છે, મુસલમાનોના હૃદયે અમારાથી સખત રીતે પચાસ રૂબા છે અને એક છે.”

નોકરીથી નામહરમ

આંગણ વહુ વ્યા મુજબ આપણે જોઈ શક્યા છીએ કે કુપની સરકારના શરૂઆતના શાસને કાળમાં ખાસ કરી મુસલમાનોને ઉચ્ચ હોદ્દાઓ ઉપરથી પદચ્યુત કરવામાં આવ્યા અને તેમની કાપતિ, આમક અને વેલવના સાધનો પર પ્રતિબંધ મુકવામાં આવ્યો. કુપનીના બીજા દોરમાં તેઓની વ્યવસ્થાને છિન્નમિન્ન કરી દેવામાં આવી. તેઓની કુળવંશીના કેન્દ્રો ચંપાણના આસપાસે બંધ કરી દેવામાં આવી અને તેઓનાં બાળકોને એવા લોકો હસ્તક સોંપવામાં આવ્યા કે જેઓ તેમની ગુલામીમાં હતા અને કાઠપણુ રીતે તેઓ (હિંદુઓ) મુસલમાનોને, કુળવંશ અશોકન હતા એટલું જ નહિ પણ નામાયક હતા. નોકરી અર્થે અંગ્રેજી બોલવાને જરૂરી ગણવામાં આવી અને સરકારી દફતરો અંગ્રેજી બોલવામાં ફરતી નામવામાં આવ્યા, પરિણામ એ આવ્યું કે મુસલમાનોનાં આંછીકાના દારો બંધ થયાં અને તેમની હાલત સંપતિ અને મિલકત અદ્રશ્ય થતી આવી. મુસલમાનોની કમનસીબી હજી જાણે અપુરતી ન હોય અને વર્ગોનું ધર વ્યાજ સાથે વસુલ કરવામાં ન આવ્યું હોય તેમ. મુસલમાનોને નોકરીએ રાખતાં પણ અટકાવવામાં આવ્યાં. ઉપર જણાવેલી બિંધી સુરેકેશિયો અને અંતરંગી હોવા છતાં પણ થોડા થોડા મુસલમાનો અંગ્રેજી શીખી લેતા હતા અને સરકારી નોકરી માટે ઉમેદવાર તરીકે બહાર આવતા હતા પરંતુ તે પણ સત્તાથી સાંખી ચકાવું નહિ અને નજીક જ આવ્યાં તો કપડપણે મુસલમાનોને નોકરી દેવામાં આવ્યાં. સર પીલીયમ હંટર કલકત્તાના એક હારસી પત્રમાં તા. ૧૪ જુલાઈ ૧૮૭૬ના અંકમાં લખે છે કે “આ વિગતને કાઠપણુ અસત્ય નથી કેરી ચકાવું કે સુદરખનના કમિશરે મનમોહન ગેંગુલમાં ૧૮૫૮પણે એ આજ્ઞા કરાવેલી હતી કે મહાપણુ ખાતી પછીની નોકરીએ

હિંદુઓ, સિયાય બીજા કોઈની પણ નિમલ્લક કરી નહિ” (જુઓ પૃષ્ઠ ૧૫૮).

મનમોહન ગેંગુલના ઉપરોક્ત વિરોધ ક્યાં જાણ સર પીલીયમ લખે છે કે “મુસલમાનો અનનિતે આરે એટલા સુધી પહોંચી ગયા છે કે અગર તેઓ સરકારી નોકરીના માટે લાયક હોય છે છતાં સરકારી જાહેરાત દ્વારા તેઓને ખાસ નોકરીથી વંચિત કરી દેવામાં આવ્યા છે. તેઓની દુદલા તરફ કાઠપણુ લક્ષ્ય આવતું નથી અને તુરિષ્ઠ સત્તા તો અહિંયાં સુધી મહાંધ જતી થઈ છે કે જાણે તેઓ અસ્તિત્વ ન હિંદમાં નથી” (જુઓ પૃષ્ઠ ૧૫૮).

ખાદશાક મંત્રી ચપરાસી બંધા

સરકારી આ અન્યાય અને તિરસ્કારપૂર્વક નિતીનું પરિણામ સર પિલિયમ હંટરનાં કથના મુસાર એ આવ્યું કે ત્યાં એક સમયે સ્થળે મોટા હોદ્દાઓ ઉપર મુસલમાનો વિરાગતા હતાં ત્યાં સને ૧૮૬૬ ની સાલમાં સારાએ કલકત્તામાં કાઠપણુ આવું આવું ન હતું કે ત્યાં મોટા દરજ્જા ઉપર મુસલમાનોની ગર હાજરી ૧૫૮ પછે તરી આવતી ન હોય ? અને ત્યાં જુઓ ત્યાં ચપરાસી કે દવાઘર સિવાય અન્ય જગ્યાએ કાઠ પણુ મુસલમાન જોવાથી જાહેર હોય ? સરકારની આવી કોર નિતી તરફ ખાતે ખાતે જોરીસાના મુસલમાનોએ એકમેકોને નમ આરીસાના નકમિતર ઉપર પાઠવ્યું હતું. તેનો સાર એ હતો કે—

૧. નામાયર સમ્રાટની સરકારમાં પ્રત્યેક પ્રજા જનને તેની લાખકાન અનુસાર નોકરીએ મેળવવાનો કાપડસર દા છે. દલીલત એ છે કે આરીસાના મુસલમાનો દુદલાના દારમાં ચકામો એટલા બધા ક્યાપ ચૂક્યા છે કે તેઓ દને પુનઃ ઉન્નતી સુધી ચકે એવી કાઠ આજ્ઞાના કિન્હો પ્રિંગેચર થતાં નથી. આમે મુસલમાનો અમારો અનિયંત્રિતી ખનત્તી છીએ. વેપાર

સૌથી પહેલાં અને ઉલ્લેખીક કટિએ મેલિતાને અને મુશ્કેલી છે એ કટિના પલું મીઠા આશ્રયેથી એનો દુર છે એ અને કલ સ્વેદમાં એનો અંતરી રિયની વર્ણનીએ તો અંતરી દોષત તે માંડીએ જેમ છે કે જેઓને પાણી ઉદાર કાઢી સુધે રતીમાં બેરેદમાં પેરું કે કા દેવામાં આવી હેય. આપ નામદર મંગાણુ મેદાગણીના પ્રિતિનિધિએ દોષ નર્મ સ્વરૂપમાં એનો અંતરી રિયનિ રજુ કરીએ છીએ. એનો એ ઉચ્છાદિ રિયનીએ છીએ કે માણપલું એનંના મેલિ, નત મેલિંગનો બેદમાન વગર બનીએ ન્હાની મોટી કોમો સાથે એક સરખો વર્ણવ રાંખરીમાં આવે. અમતી કોમને કાષ્ઠપત્ર પ્રકારના કારણુ વગર સરકારી નોટરીમાંથી આશન રાખવાને કારણે બુખમરો અને કુદરોમાં એનો અદિયાં સુધી બેરેક થઈ ચૂક્યા છીએ કે અગર અમારી કોમને આસીક કપીઆ પોસના પગરની પેણુ નોટરી આપવામાં આવે તો અમિ બેરેદથી દોષાએલાં દિમાસવનાં ઉચ્ચ ચિખરો ઉપર કે સાવળીરીયાના ધમધમના રેતાળ, ઉચ્છાદિ, વેરાન

પ્રદેશમાં પણ જવા તૈયાર છીએ.

આપને અવરુપ આશ્રય થશે કે મુસલમાને સાથે આટલો બધો અન્યાય થા માટે કરવામાં આવ્યો. આનો જવાબ મી. એ. સી. બેખી આપનાં લખે છે કે "મુસલમાનો તેઓ પોતાની અકિલ અને લિયાકત ઉપર પણ શ્રદ્ધા ધરાવતા હતા અને એક સમયે ઉચ્ચ હોદ્દાઓ અને વલિવટમાં સ્થાન ભાગરતા હતા તેઓ પોતાને તેનાંથી દૂર થતા જુએ છે. તેઓ એ અનુભવી રહ્યા છે કે સત્તા અને સંપત્તિનાં સ્વપનો નાશ કરવા સાચક દિદુએનાં હસ્તક થાયી રેયા છે. જગતમાંથી મુસલમાનોના હલો બેચની અને પરશાનીયો બેરેપુર છે. એક કાળુ માંવને માટે અગર આપજો એ માની લેખીએ કે મુસલમાને તેમના ધર્મની કારણે સગરાવામાં નથી આવ્યાં છતાં એટલું તો આપજો જારજ સમજી લઈશું કે મુસલમાનો સાથે તેમની ધાર્મિક માન્યતાને કારણે અન્યાય કરવામાં આવે છે." [જુઓ પૃષ્ઠ ૧૩૫]

(અપૂર્વ)

બાળકો માટે ઉદ્દેશિતાઓ

ગુજરાતી

ગાંડીવના

બાળ પુસ્તકો

૧. હયાતુન્નબી (સ.) ૧૦. હસ્તેનુન્નકી-૧૬
૨. સીરગુલિસીક (રદી.) ૧૧. અમલ તુગરથ
૩. સીરતે ઉમર (રદી.) ૧૨. કુખારો-શબઝાલ
૪. સીરતે ઉરમાન (રદી.) ૧૩. તરાબસકી ચદાઈદી
૫. સીરતે અંધી (રદી.) ૧૪. ઉરમાન-સ ખવાબ
૬. શેખ હિદીસ ૧૫. રાંદગાંધી અ. રહમાન
૭. ખલીફા અબ્દુર્રહમાન ૧૬. તદ્દમીર કી સરઅમીન
૮. વજીર મન્સૂર ૧૭. બંચોદી ગીત
૯. અતો પુક ૧૮. તોન-પેશામ

શબઝાલ-ધી, રાંદેર, સ્ટોર્સ, કલ્પીક, સુરત.

“વીસમી સદીનાં યાજુજ માજુજ”

અનુવાદક:- એસ ઉનિયા.

આજની દુન્યાના બધા શોધએક્ષા ઉડા અને વિશાળ સમુદ્રો ઉપર “યાજુજ”ની સત્તા ચાલી રહી છે; તેઓ જેને ચાહે તેને એ સમુદ્રો ઉપરથી વહાણો અને આયોજો લઈ જવાદે; અને ચાહે તેને એના ઉપરથી ખસાર થયા ના દે! માનવીઓ ભલે ખુદાના દોષ, પણ સમુદ્રો; અને બંદરો, આયોજો અને વાવટા, સંસ્કૃતોના માલિક, ટ્રાઈપોઝ, કુરર અને ડીરટ્રોવર આને ખસાડ પાડી પાડીને કહી રહ્યાં છે કે “અમર” અને “હુકમ” (નઆઉઓ મિત્રાહ) “યાજુજ”નો છે. પછી જો, આગર તમે કાંઈ “સાચા”નો કામ સંભાળે કે “યાજુજ, માજુજ” સંસુદનું પાણી પી જશે” ત્યારે તમે શા માટે કાંઈ એવા આવનાર વખતની રોક નેઈરવા છો!

એક વખત આ વિશાળ અને ઉડા સમુદ્ર મૌજો મારતા પાણીને બંધે આગતા ભ્રમ ને ખુમારાનાં કાગા વાદળોમાં ફેરવાઈનેજ રેવશે. અને આ દિવસ તે હશે જ્યારે “યાજુજ” પોતાનો લગઈ વહાણો અને સખમરનીઓ, પોતાના તેલના કુવાઓ અને પેટ્રોલની આગથી, લંકાના રાવણની પેઠે પોતાનીજ આમમાં બળી રહ્યા હશે! એ દિવસ તે હશે! જ્યારે તેના મોઢ મહે તેને “શાહીવાદ” અને “મુડીવાદ”ની બળમાં ફસાવી દેશે, એના શાહીવાદના અગ્રણ્ય એના સમુદ્રોમાં આગ લગાડી દેશે. અને એ યાજુજને આજ જયવાદ દુન્યામાં દોષખમાં છોમી દેશે! આ તે દિવસ હશે જ્યારે ખુલ્લ

દરજાદ “વધિક્ષ મિત્રાઈ સુજાજેરન”ની તકસીર અને તાલીમ માટે તકસીરનાં પાના ફેરવવાં નહિ પડે; અને એના અર્થ માટે કોઈ ભાષા શક્તિની જરૂર નહિ પડે; આમિશ અને મલિત પોતાની આખો વડે “મગજ” નહિ પણ નરી હકીકત જોશે! આજે “યાજુજ”ને શક્તિ છે કે તે અમારાં દિયોને, અમારાં દીમ જોને અને અમારી અક્ષતને અમારી આંખો અને કાનોને, પોતાના બળવંત નરીબ અને તાકતથી; પોતાની તાલીમ અને તબક્કીબથી; પોતાની રસાયણ શક્તિ અને મશીનોથી; પોતાના ડોક્ટરો અને ઈન્જીનીયરોથી; પોતાની સામન્સ અને આર્ટથી; પોતાની તોપો અને રાઈફલોથી; પોતાની મશીનનો અને સંગીનોથી; પોતાનાં વિમાનો અને બાયુનોથી, ભંડે છતી જે, પણ એ “યાજુજ”ને એટલું જરૂર વાદ રહે કે ત્હારી આ સત્તા સત્તાને માટે ટપી શક્યાની નથી. બહુજ નજી દીકના ભવિષ્યમાં ત્હારા મોતની નોબત વાગી રહી છે; ત્યારેજ હું દેખીશ કે ત્હારી જાણી શક્તિઓ જેના ઉપર હું ખૂબ કુંદોતો હતો; ત્હારા પોતાનેજ માટે જાનત થઈ પડી! ત્યારેજ હું સમજી શકે ત્હારી “યાજુજ” કેટલી નમાલી અને નમણી હતી. આજે ત્હારા મલક ધંદનો નાદ સંજગત રહ્યો છે...દેખ એકું ત્હારું મોત આવી રહ્યું છે.

ઉમ્મે અખાન

(એક બહાદુર અરબ ખાતૂન)

લખનાર : હાફિઝ ગુલામ હુસૈન “ઉદ્દત” સાહબ (અરબોધન)

સામાન્ય લોકોની ધારણા છે કે સ્ત્રીઓમાં બહાદુરી નથી હોતી. એમાં શંકા નથી કે પુરુષ સ્વભાવિક રીતે સ્ત્રી કરતાં બહાદુર અને જોરવાર હોય છે. અને તે વિચાર પૂર્વક જોવામાં આવે તો સાફ દેખાઈ આવે છે કે પોતાનાં ધરખાર અને પોતાની કામનું તેમ દેશનું રક્ષણ કરવું કુદરતે પુરુષને જ સોંપ્યું છે. પરંતુ એનાથી એમ નહીં ધારી લેવું જોઈએ કે સ્ત્રીઓમાં બહાદુરી નથી હોતી. ઇતિહાસ સાક્ષી પુરે છે કે પુરાતન કાળમાં ઇલેક્ટ્રીક સ્ત્રીઓ સીપાઈશીઓ હતી અને જેમ બહાદુર પુરુષો રણ સંગ્રામમાં પોતાની બહાદુરીના જોડરો દેખાડે છે તેમ તેણીઓ પણ બતાવતી હતી.

અહીંયા એક અરબ ખાતૂનનું જીવન ચરિત્ર રજૂ કરવામાં આવે છે, જે ઇસ્લામની અશ્લીલતા પ્રાથમિક દોરમાં હતી અને એથી તો બહાદુર અને લગ્નપદ હતી કે મૈદાનમાં કાંઈ પાછળ રહેતી ન હતી. આ જોજ ખાતૂન છે જેનું નામ આ લેખના મથાળે સુશોભિત છે. જે સમયમાં હજરત ઉમર (રહીમ) ખિલાફત પદ ઉપર બિરાજમા હતા. તે વખતે ઉમ્મે અખાન તે હજરતમાં હાજર હતી, જે શામ દેશમાં પોતાનો વિજયનો અંકડો ફરકાવી રહ્યું હતું. તે વેળા તેઓ તદ્દન કામળ વયનાં હોવા ઉપરાંત તેમના લગ્ન થયાને પણ હજી માત્ર થોડાક જ દિવસો ચિત્યા હતા. વળી લગ્ન પ્રસંગે જે સુગંધો તેમના લિલાસમાં લગાડી હતી હજી તેમાંથી વાસ પણ આતી હતી. હથો મડો લગ્ન પ્રસંગની મેહદીનો રંગ પણ હજી જેમનો તેમજ હતો. જે કે હજરત રસૂલે મકબૂલ (સહબ) દુન્યા ત્યાગી જવાને બે અઢી વરસો થયાં હતાં; પરંતુ

એની ખબર નથી તે આ કામળ વયની પ્રાક-કામળ ખાતૂનને આપ (સગ) ની સેવામાં હાજર થવા અને સદાબિયતનો રત્નો પ્રાપ્ત હતો કે કેમ ? પરંતુ એમના પ્રાથમિક જીવન વિશે એટલો તો હાસ યાચ છે કે બહાદુર આપ અને જાજા કબીલાવાળાઓની તરબીયતમાં જંગી શસ્ત્ર અસ્ત્રો એટલેકે લગ્નપદ હથીઆરને વાપરવામાં ધણી સારી તાલીમ પ્રાપ્ત કરી હતી જંગી તાલીમને તેની બહાદુરીમાં આત્મા કુચી જે તેમના ખમીરમાં હતી અને છદ્ધાને તેમની પરીવ્રતા અને પરહેઝગરીમાં ઉમેરો કર્યો. કે જે ખુદ પરસ્તીનું ફળ કહેવાય છે.

ઇસ્લામી હકુર શામના પુરાતન શહેર દમિસ્ક તરફ વધ્યું. તેમાં આ બેચાર દિવસનાં પુરુષોમાં મીમાંબીબી પણ હતાં. દમિસ્કને ઘેરા સૈન્ય ધનાંજ તકદાર જે હમોશ સારા ભેટો માટે આગ્રમ ઇશતું દારણ બનતી રહે છે, અ અમનદાર બતાવ્યો કે કાંઈ ફમીના એરી જાણે હામને અખાનના નવજવાન ધણીને શહાદતને જામ પીવડાવી દીધો અને તેઓનો લગ્નની મેહદીનો રંગ ઉજા પહેલાંજ બેવા બની ગયા. જહાલના સમયમાં સ્ત્રીઓ આતા નાતુંક મોમ પર વિશ્વાસ કરતી હતી. સુખ, માયું અને છાતી ફૂટતી હતી અને ગોરબોદાર મચાવી દેતી હતી. પરંતુ ધર્મની મક્કમતા અને નયુગ્વનની તાલીમની બરકત હતી કે ઉમ્મે અખાને ધણીજ સખ અને ધીરજથી કામ લીધું. ખુદાની મરઝી ઉપર રાજી રહી શિકાયતનો એક પણ શબ્દ તેના મુખથી નીકળ્યો ન હતો.

આવાં હૃદયગ્રાવક અને જીવનેશુ પ્રસંગે ઉમ્મે અખાને જે કાંઈ કહ્યું તે આ હતું કે પોતાના મહંમ અને શહીદ શૌહરના શમ પાસે આતી

ઉભી રહી અને સમ્પત્તી અમળા દર્દભર્યા
અંદાજથી કહ્યું કે “પ્રીય શૌકર ! તમેને ખુબારક
થાવ, ખુદાએ તમેને પોતાની રહમતમાં હુપારી
લીધા. તમે તેજ ખુદા પાસે ગયા જેણે આપણુ
બન્નેને મેળવ્યાં હતાં અને હવે જુદાં પણુ કરી
દીધાં. હવે હું તમારા મૃત્યુનો બદલો લઈશ
અને એમાં મારા આત્માનું પણુ બસિદાન આપી
દઈશ, ફરી જ્યાં તમે છો ત્યાં હું પણુ આવી
પહોંચીશ એટલા માટે કે મને તમારા પ્રત્યે
ખૂબજ પ્રેમ છે. બસ હવે તમારા પછી મારા
બદનને કોઈ બીજા માણસનો હાથ નહીં લાગશે.
કારણ કે હવે મેં પોતાને ખુદાપાકના દીન-
કરદામની સેવા કરવા અર્થે વક્ફ કરી દીધી
છે” આમ કહીને આંખો મદોંથી એક પણુ
અશ્રુમિન્દુ સાચાં વિના અને આશાઓ, અભિ-
લાષાઓ અને ઉમંગોલપાં સીના મદોંથી એક
પણુ આક કયાં વગર તેણીએ પોતાના અગ્રીઝ
શૌકરના શબને પોતાનાજ હાથે માટીને સ્વાધીન
કયું. આ કામથી પરવાર્યા ફરી ઉમ્મે અજાન
લગાયક વસ્ત્રો અને શસ્ત્રઅસ્ત્રોથી સજ્જ થઈ
દુરમનોના મુકાબલા અર્થે તૈયાર થઈ ગયાં. તે
વખતે દમિશકના રાજ્યની લગામ ટોમ્સનાની
એક બદાદુર અદસરના હાથોમાં હતી જેને અરબ
હતિવાસકારો “તવમા”ના નામે વર્ણવે છે. એને
રોમના ક્યસર હરકયુલસનો જમાઈ બનાવે છે.
ટોમ્સ એક ઉત્તમ સિપાહસાધાર હતા. રજુસંઘા-
મમાં તે વીરતાપૂર્વક લડી રહ્યો હતો. મુસલમાનો
પણુ મહમપણે મુકાબલો કર્યો જતા હતા.
આવી દેવદાનનાક જગમાં ઉમ્મે અજાન પણ
આવી પહોંચી અને જે જગ્યાએ સખ્ત
ખુનામરણી ચાલી રહી હતી, હરકરને ચીરતી

ફાજતી ત્યાં પહોંચી મઈ અને કમાન વડે તીરો
વરસાવવા લાગી. તેણીનું પહેલુંજ તીર રોમનોના
અંકાધારીના હાથમાં લાગતાં ફોસનો ઝંડો નીચે
પડી ગયો, રોમનોએ ફરીવાર ઝંડો ઉઠાવી ઉમ્મે
કરવાના જનતોડ પ્રયાસો કર્યા પરંતુ મુસલમા-
નોના સામે તેમના પ્રયાસો નિષ્ફળ નીવડ્યા. હવે
લગાઈએ ગંબીર ૩૫ ધારણુ કર્યું અને પહેલાં
કરતાં વધારે અપાઝી થવા લાગી. એટલામાં
ઉમ્મે અજાને બીજું એક તીર છાડ્યું. એ તીર
સીંધુ ટોમ્સની આંખમાં પેસી ગયું. તીર લાગતાંજ
ટોમ્સ પોતાનું ભાન બુઝ્યો અને આંખ ઉપર
હાથ મુકી તામી છૂટ્યા. સરકારને નાસતાં જોઈ
આખા લશ્કરમાં ભંગાણુ પડ્યું અને જેનજેનામાં
નંદાન મનુઓથી સાફ થઈ ગયું. ઉમ્મે
અજાનનું તીર ટોમ્સની આંખ કાઢીને છેક
મગમમાં ઉતરી ગયું હતું. તેને કાઢવાના ધણીજ
પ્રયત્નો કર્યા પરંતુ નહીં નીકળતાં ગંને તીરની
લાકડી કાપી નાંખવામાં આવી અને તીર
અંદરજ રહ્યું. છેવટે એ તીર તેના માટે દુખપેણુ
સાબિત થયું.

ત્યારપછી એક ર જે લગાઈમાં ઉમ્મે અજાન
જ્યાં જ્યાં લાઈકર અપાઝી જેની ત્યાં જઈ
પહોંચતી અને પછની ફરતી કે મારા ધણીનો
કાનિલ કોણુ છે અને ફરી તીરંદાજી શરૂ કરી
રેલી. તેણીનું ફરેક તીર દુરમનને મૃત્યુ સંદેશ
પહોંચાડ્યું હતું. આ છે મુસ્લિમ ટ્રોનીની
બહુ દુરી અને વીરના. આજકાલની
મુસ્લિમ ટ્રોઓ જેઓ મુરપતુ બાંધ
અનુકરણ કરી રહી ફેશનની પુતળી
બની રહી છે. તેઓએ દંધાત પકડવી
જોડે.

ત્રણ સફ "ઝાર સરેરી"

પહેલો સફ

દિનુમ્તાનની સરદારી સામે પાર એક
થયા પર્વત ઉપર-

એક સદૃશ તરવુરાન પાન.

સાંજનો સમય.

મુદમ્મદોરી જેવો અને વ્યાકુળ

થોડા ફોજના સિપાહિ અને સરદાર સાથે
સંખ્યા સમય પસાર કરી રહ્યાં હતાં. સારીપે
ફોજ ઉપર મુખ્ય સમા મંગળા વહોરો થયેલ
રહ્યાં હતાં.

થોડીજે તેના બાવળનક અંધારામાં દરીને
લેવું:-

"દિનુમ્તાન, જનન નિગમ, વિશાળ દેશ!
હારિશોનો મુક, મર્તન પુનઃજનુ મ્યાન, મર્તન
પુનઃમર્તી હાર." દિનુમ્તાનની નજરની સામે દર
તે બીજા મંગળાના બાવળ દેખાતાં એક પછી
એક આગના કે રંગના હાર પાછી દિનુમે
છત્રાસાના સિંચાણે ત્યાંની ત્વાસ્તુ પડતું હતું.
"ત્વાસ્તુ!"

હા! હારિશોની આગળ હાનતરને. મુદમ્મ-
નની સાસ આંખોમાં દરકન થય એક ફોજ
સરદાર આગળ આગે.

મુદમ્તાન-"કુતુમ્તીન? શું તે ન
આગે?"

કુતુમ્તીન:-(અલ્પ જનની) "આ મારે નહીં!
જનપનાદ, આપનો ક્રોધાત્ર નેને લાગીને જ
છોડો."

મુદમ્તાન મુખ રો છે.

"આ હારિશો કેવા હવ પર આવી લગના
છે, જેને હવનગી કુમમ છે."

એક તરફ લગાર મગમ.

મુદમ્તાને બારીકાતી લેવું, તેની આનસી
સાત આંખે અંધારામાં ચમકી ઉઠી.

સિપાહી સામમાં લેપેટાયલા એક મનુષ્યનો
આકાર નેની સાથે પાન સિપાહી.

મુદમ્તાને પાનની રંગમયદર મુદમ્તાને લગ
આપ્યા.

આનવારે હતું-"મુદમ્તાન, આ પાન"

મુદમ્તાને પાનને એક બેનસ મંગેલો, તેની
ફોજની બાંજીમાં મુક દરી દરી વધુ-
પાકના લદ્યે-પછી-પછી-મેં એક લખી સાસ
લીધી લગે-નિગિનવાનો.

"ફોજ!"

આ પાનમાં મદાસાન જયમદના તરફી
મુદમ્તાનને આમત્રણ આપવામાં આવ્યું હતું-
"આવો! અને દિદરોને ફોજ કરો!"

"કુ મદાસાન જયમદનો ઉપદાર કરી ન
જાવો."

પછી સિપાહીઓ તરફ ફરીને "એનો ખાતો
મંગેજન કરો?"

એકબીએ લાગુદને હતું, "કુ ખાતો
લાગુ" સંધ્યુ ખાતે ન શકીશ મુદમ્તાન સાથે તો."

મુદમ્તાન દરી રંગો દતો, અંધારામાં જતાં
જતાં મેમ્મરોને લેકેને મનમાં બુદ્ધિમાં "જ
સાથ પાન વિચિત છે પાન એકમ મંગેલો!"

ગીતો સફ

હસકતા

ફિરંગીઓનો મહેમ.

ગોડ કલાધર.

સીપાહી હલો એક માથુસ ઓરીસમ-
જપોરોનો લાપ. મોટી નાખે એવી છે કલાધર

પરમેશ્વરમાં તરબોળ-આગળ દિનુમ્તાનનો નકરો
કલાધર:-"તમમ દિનુમ્તાન ઉપર એકી

હુકમન થાય તો 'કુ' ગાંડ! પણ બંગાળનો આ
નવો મુર્ખ? શુ કરવું? મરમેન્ટનાં હુકમેન

પાવન!"

રમપત "સરકરેલ ચરમા" ચપરામી
અંદર હાખત થયો. હાથમાં એક પાન હતો.

કલાકે કપાળે કરચળી વાળી વાંચે.
 "ગવર્નર મળવા માંગે છે."
 ગવર્નરે બોલાવ્યો છે.
 મીરમનકર અને અમીયદની કલાકે ગવર્નર
 સાથે મુલાકાત કરાવી.

"આ નવ્યાય મીરમનકર સાંકળ, આ શેઠ
 અમીયદ, હમારા મેદદગાર સિરાલુદ્દીનાની ગર-
 તરી પેટી બંગાળના નવ્યાય. એમને હાલમાં
 એક સાપ રૂખીઆની અગત્ય છે"

કલાકે હસ્યો. વાંદસનથી આંખો મિલાવી
 અને નવ્યાય સિરાલુદ્દીના ખતમ. બંગાળમાં
 ફિરંગીઓને દખલ અને અમમ. દેશમાં ભારે
 લગઈ.

ત્રીજો સફે

લાડી ચાર્જ, ગોળી, જેલ, ખાદીપોશ,
 દેશના જંગમ રસ્તેસેવકો.

એક પાતળો છોકો કાળારંગનો નાળો,
 પાદમતગારોનો સરદાર.

કામળ નવલુચાન! શિશુવૃધી મોડું ફેરવી
 હાથની હથેલીમાં શીશ લઈને ફરનાર. ખાનગી
 સભાઓ, ચુપ રહેવું, ચુપ ફરવું અને એક દિવસ.

એના વખતે અંગ્રેજ પોશાકમાં સમજ-
 અચક્ષા પાયજામાં દેશના વક્તા-રડબર-
 કામની મોટરમાં સવાર, દેશલકનો મોડું સાહે-
 બને ત્યાં આ પાર્સીમાં.

લંડનમાં પછી.
 છતાં દેશની આગ બુઝાઈ ન હતી.
 પછી...

એક સાંજ લોડ સાંકળ શીમશામાં ભારે
 વમાસણમાં વારંવાર ટાઇમ જોરો.

એ, ડી. સી.એ આવીને કહ્યું...
 વામસરોષ હસ્યા.

પડિતજ અને ચપખ સાંકળ અદખથી
 શીશ નમાવી અંદર દાખલ થયા. અન્નદાતાના
 કપાળે વમાસણની કરચળીઓ દેખી તેમનું
 હૃદય ધવું કુખી આવ્યું. લોડ સાંકળે પાછું
 પોનાવું રડવું શરૂ કરી પેતાની ઇચ્છા કહી.
 સંભળાવી, અને કાદનની દોડાઈ આપી. કૌમળા
 વક્તાઓએ એકબીજાની તરફ જોયું અને હસીને
 કહ્યું. "હુમૂર! આપ ચિન્તા ન કરો?"

લોડ સાંકળ બોલ્યા. "મગર"

"જન્મ! એ જોખમ હમારા શરીર" બન્ને
 સાંકળોએ તોડ સાંકળને ખાતી આપી. લોડ
 સાંકળ હાલતમાં હતા કે છેવટે શું થશે!

જરૂર!
 બીજો દિવસ વર્તમાન પત્રમાં મૌદ્દીઓના
 ફતર અને પડિતોના ફરમાન હતા કે "કોઈ
 હિન્દુને મુસલમાન બનાવનારને માટે જન્મત.
 હિન્દુ સ્ત્રીને ઘેરથી સવાળ" અને કોઈ મુસલ-
 માનની શુદ્ધિ કરવી 'ધર્મનું' કામ. મુસલમાનનું
 ખૂન હજાર ગાયના દાન સમાન"

પંદર દિવસ પછી
 દેશમાં ફરફટ વૃક્ષાન, હુલ્લમ, ફસાદ, અને
 સ્વનંતવનો નાસ!!!
 આ છે ભારતવર્ષ, હિન્દુસ્તાન, હિન્દીયાના
 હનિદાસના મણુ સફા ચોથો તૈયાર થઈ રહ્યો છે.
 (કેડું ઇતિહાસ પરથી)

પુસ્તકો અને ફોટાઓ

કપાળે આજમ મુહુરમદઅલી જિન્નાહ	(ઉર્દૂ)	પ્રી. રૂ.	૧-૪-૦
" " " "	(અંગ્રેજી)	" "	૧-૪-૦
ફોટો " " "	૧૦x૧૪	" "	૦-૧-૦
સવાનેહ મુન્દિલમ લીગ	(ઉર્દૂ)	" "	૨-૮-૦
હવાતે ઇકબાલ	(ઉર્દૂ)	" "	૧-૦-૦
ફોટો ઇકબાલ	" "	" "	૦-૨-૦
ફોટો ગાલિબ	" "	" "	૦-૨-૦

ધી રાંદેર સ્ટોસ,

શુધીક સુરત.

માનું દિલ

(અનુવાદક:-દર્શન)

(આ લેખને મેં અનુવાદ તરીકે જણાવ્યો છે પરંતુ મૂળ જરમનીને ઉર્દૂ અનુવાદ પણ મારા વાચકોમાં આવ્યો નથી. એક મિત્રે તે વાંચેલા અને મને વાત કરેલી તે ઉપરથી આ લેખ ધરાયો છે. લેખની વસ્તુ મારી છે પરંતુ એમાં રહેલો ઉચ્ચ ક્રેડીનો વિચાર મૂળ લેખકનો છે. સારાંશ આ લેખની જાન મૂળ લેખકની હોઈ તેની મૌલિકતા માટે એ કંઈ જરા હોય શકે તે તેનેજ છે.-દર્શન)

હરિયાના તે કિનારો આજે સૌંદર્યનું કેન્દ્ર-સ્થાન બની રહ્યો હતો ચંદ્ર તેની પૂર બહારમાં ખીલી રહ્યો હતો. મીઠી ચાંદની પ્રસરી સકળ જગતને સૌંદર્યમય બનાવી રહી હતી. શિતળ સમિર મંદ મંદ વાઈ રહ્યો હતો, પાસે આવેલાં પુષ્પ ઉદ્યાનમાંથી સુગંધી પ્રસરી વિમાગને તર કરી રહી હતી. આ મધુરા વાતાવરણથી હરિયાના મોજા મસ્તીમાં આવી એક બીજા સાથે બાથ ભરી રહ્યાં હતાં. આ અયગમ્ય એક પ્રકારના મધુર સંગીતમય સાદ ઉત્પન્ન કરી રહી હતી.

તે પ્રેમી યુગલ પ્રેમની મધુર ગોષ્ઠિમાં તરંગીન થઈ ગયું હતું.
 ઘણો સમય થયો. તેઓ ત્યાં આમ જોઈ હતાં.

"પ્રિય, જુઓને આજે જગત કેટલું સૌંદર્યમય બન્યું છે, ચંદ્ર કેવો ખુબસુરત લાગે છે!" પ્રિયાએ પ્રેમીને કહ્યું.

"હા...હા...પણ તું કયા ચંદ્રની વાત કરે છે? કારણ કે અહીં તો બે ચંદ્ર છે." પ્રેમીએ હસીને કહ્યું.

"બે ચંદ્ર? કયા બે ચંદ્ર! એકજ ચંદ્ર તો છે!" વિરમય પામી પ્રિયા બોલી.

"એક તો 'પેત્રો ચંદ્ર' આકાશ પ્રત્યે હાથ બનાવી પ્રેમીએ કહ્યું. "અને બીજો આ" કહી પ્રેમીએ પ્રિયાનાં મુખ તરફ ઈશારો કર્યો અને પ્રેમથી તેના મુખને પોતાના તરફ ખેંચી તેના સુંદર હોઠો પર એક સુખન લઈ લીધું. "બીજો" કહી પ્રિયાએ પોતાનું મુખ અમસ્ત ખેંચી લીધું. અને હસી. એના હાસ્યે વાતાવરણમાં હાસ્ય પુરી દીધું.

બન્નેમાં પ્રેમ ગોઠિ ચાલુ રહી.

ઘણો સમય પીતી ગયો. પ્રેમીએ સાથે હોય તો સમય કેટલો જલદી પીતી જાય છે. મંદ મંદ સમિર વાઈ રહ્યો. એકાએક તે જરા જોરથી વાયો, પ્રિયાના કુદો તેના મુખ પર ફરી વળ્યાં.

પ્રેમીને લાગ્યું કે ચંદ્ર અઢલ્યમાં તો નથી ધ્રુવપાદ જતો? પ્રિયાએ પોતાની નાજુક બંગલી-ઓથી એ કુદોને ખસેડી.

વાડળામાં ઘેરાયેલો ચંદ્ર એકાએક બહાર આવી ગયો હોય અને તેને નિહાળતો હોય એવો પ્રેમીને અનુભવ થયો.

પ્રેમી પ્રિયાના મુખદર્શનનો લ્હાવો લદતો રહ્યો. એને જગતનું સુખ પ્રિયાનું મુખ જોવામાં લાગ્યું. જગતના સૌંદર્યનું કેન્દ્રસ્થાન પ્રિયાનું મુખ લાગ્યું. એના ગાંધોમાં એને શુલાબના કુસોળે ભાસ થયો, એના હોઠોમાં લીલમનો ચળકાટ. એને દેખાયો. પ્રિયાના મુખને એ ટગર ટગર જોતો રહ્યો, કંઈ અણગોલી નહિ મળી શકે એવી વસ્તુ એને પ્રાપ્ત થઈ હોય એવી સંતોષની લાગણી એના ચહેરા પર દેખાવા લાગી.

"પ્રિયા" ઝલ્યું એને સંજોગી.

"પ્રિય" પ્રિયાએ જવાબ દીધો.

"તું મને કેટલી સુંદર દેખાય છે એ તને

હું કેમ ખતાવું?"

“પાછી એની એ વાત ?” પ્રિયાએ મસ્તી
ભરી અદ્યથી હસીને હલું.

એ હાસ્યમાં બહુ હતું. લોક્યુબધ્નું આક-
ર્ષણ હતું. પ્રેમીએ પ્રિયાને પોતા તરફ ખેંચી.
તેના હોઠ, ગાંઠો, આંખો અને કપાળ સુખી લીધાં.
બંનેનાં હૃદયમાં અર્ચિય આનંદ ઉછાળા મારી
રહ્યો. બંને બેશુદ્ધ રિયલિટીમાં હોય એવું લાગ્યું.

તેઓને જ્ઞાન ક્યાંથી હોય ? ફ્રિકના રાજ્યમાં
જ્ઞાન અને હોરાને ધણું ઓછું સ્થાન હોય છે.

તેઓ તેમની આસપાસના વાતાવરણથી
સાવ જ્ઞાન બૂલા યદ્ય મયાં.

તેઓની રંગોમાં મસ્તીખોર લોહી લોહી રહ્યું.
સમય વીતવા લાગ્યો.

પણ એની તેમને શી પરવા હતી.

“પ્રિય” પ્રિયાએ પ્રેમીને સંબોધ્યો.

“પ્રિયે” પ્રેમી બોલ્યો.

“શું તમે મને ખચિત ચાહો છો ?”

“કાંઈ દીવસ નહિ અને આજે આ પ્રશ્ન
કેમ ?” પ્રેમી વિચારમાં પડ્યો.

“તને ચાહું છું” આશ્ચર્ય પામતા પ્રેમીએ
પૂછ્યું “તને ચાહું છું ? એ શું પૂછે છે ? અરે
મારી રંગેરંગમાં હુંજ હું છે. તને ચાહું છું એ હુંજ
નહિ પણ તને કેવળ તનેજ ચાહું છું.”

“ફટકુ” ! પ્રિયા આજે કંઈ મસ્તીએ
ચડી હોય એવું લાગતું હતું.

“ફટકુ” ! પ્રેમી પાછો આશ્ચર્ય પામતાં બોલ્યો.

“હા.”

“ફટકુ” તે કેમ બતાવું ? જેનું માપ એ
ન થઈ શકે. જે તોલીયે ન ચકાય અને ગણીયે
ન ચકાય. તે કેમ બતાવું ?

પ્રિયાના હોઠ પર મધુર સ્મિત રમી રહ્યું.
નયનોમાં ચમકાર ચમકી રહ્યો.

પ્રેમી પગચાર તેના મુખ સામે જોઈ રહ્યો.
બંનેના હોઠો મળા ગયા.

પ્રિયા પ્રેમીના જોળામાં ઢળી પડી.

પ્રેમીને લાગ્યું કે આકાશમાંથી ચંદ્ર તૂટી
તેના જોળામાં આવી પડ્યો છે.

પ્રિયાએ પ્રેમીના મસ્તકને પોતાના તરફ
ખેંચી તેના હોઠોને પોતાના હોઠો ઉપર નેરથી
દાખી લીધાં.

પ્રેમીને લાગ્યું કે તે સ્વર્ગમાં વિહરતો હતો.

“મારી પાસે શબ્દો નથી કે જે વડે હું
મ્હારો પ્રેમ તને પ્રદર્શિત કરી શકું.” પ્રેમી
બોલ્યો.

“હા” “એમ” કહેની પ્રિયા ઉડી અને
પોતાના અસ્તવ્યવસય યદ્ય ગયલા વસ્ત્રોને ઠીક
કરવા લાગી.

“હા” કહી પ્રેમીએ તેના મુખ પર આંખ
માંડી.

“પણ...”

“પણ...પણ...શું ?” અર્ધશૈ બની પ્રેમી
જોતી ઉઠ્યો.

“પણ એની સાખિતી શું ?”

“શાની સાખિતી ? કેવી સાખિતી ?” વિરમય
પામતા પ્રેમી પૂછવા લાગ્યો.

“તમે મને ચાહો છો તેની” પ્રિયાની
વાણીમાં ફટકા હતી.

“હું ચાહું તેની ?” કાંઈ દીવસ નહિ અને
આજે પ્રિયા આતું આતું કેમ પૂછે છે તેના
વિચાર કરતો, વધુ અને વધુ વિરમય પામતાં
પ્રેમીએ પ્રશ્ન કર્યો.

“હા” ભારપૂર્વક પ્રિયા બોલી.

“એની સાખિતી એજ કે હું કહું છું.”

“બસ ?”

“હા”

“ના, મ્હારે વધુ જોઈએ.”

“વધુ ?” આશ્ચર્યમાં ગરકાન થતાં પ્રેમી
બોલ્યો.

“હા” મુક્તમતા બંને ઉતરે મળ્યો.

આર પીલ્સ:-

આ ગોળીઓ ઘણાં લાંબા અનુભવે પછી
ગરદરમાં મુકી છે. કારણ પછુ કારણે

શુભાવેલી શારીરિક, માનસિક, દરેક સંકટઓને પાછી મેળવવામાં તેમાં
ખાસાં કડી-મરદાં માટે એને છેવટનો ઉપાય કહીયે. તો લગભરે અતિ-
શ્વેકિત નથી. અનિ સ્ત્રી સમાગમ, કુરુપ, ટે ગમે. એ કારણે શુભાવેલું
પુરુષત્વ (મદદ) પાછું મેળવવામાં અમારા લાંબા અનુભવમાં આજ
સુધી એનાથી ઇકસીર ઉપાય એકે આવ્યો નથી. જેનું દિવસમાં
નિર્ધાન, પાચનશક્તિ, રૂકાવમાં પછુ પોતાનો શુભ પતાવનો શરૂ કરે છે,
અને શરીરમાંથી મુરતી, દીલાઈ, કમર, માથા, સાંધા, અને રંગના
કુખાવાએને દૂર કરે છે. એમાં કસ્ટુરી, અંબર અને સોનાની લસમ જેવી કીમતી વસ્તુઓ હોવા
છતાં માત્ર પચ્ચકના લાભાર્થે ૩૨ ગોળીઓની કીમત રૂ. ૬-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

આર તિલા:-

આ તિલામાં સર્વથી વધુ ખૂબી તો એ છે કે એના ઉપયોગથી
કોષ્ટિક રીતની જલન કે કોલ્ડીઓ થતી નથી. તેમાં એને લગાડી
પાન કે પાટો બાંધવાનીયે અગત્ય નથી. મસળતોજ ચામડીમાં ધુસી જાય છે. રંગોની નજાણે
દૂર કરવામાં આ તિલો ખરેખર ચમત્કારી છે, લગભરે રૂપીઆ ખર્ચે જો લાભ ન મળે તે લાજ
માત્ર એકી રૂપીઆમાં મેળવી શકાય છે. કીમત રૂ. ૨-૮-૦ (અડી) પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

આનંદ રસ:-

આ વિચિત્ર તિલો મદદાર અને ઇસાક (વીધી સ્તંભન) માટે
ખાસ છે. ગરીબોને ખાત્ર લક્ષમાં રાખી આ કડીરી તિલો
જાડેમાં મુક્યો છે. એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામાં સ્ખન્ની અને ઇસાકમાં બેવડો વધારો
થાય છે. કીમત રૂ. ૧-૧-૦ પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

મુકબી વ મુન્સિક:-

કસ્ટુરી, અંબર, સોનાની લસમ જેવી કીમતી
વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ દવા
અને મદદાર માટે અજોડ છે. નિર્ધાન, (ધાતુસાવ) ઇલિતિલામ, (સ્વપ્નદોષ) તેમજ વીર્ય
વિકારની દરેક કુર્યાદો આ દવા માત્ર બેજ દિવસમાં દૂર કરે છે. ગોળીનો માટે આ દવા ખાસ છે.
એક તોતો દવા બાર દિવસ ચાલે છે. કીમત તોથા એકનો રૂપીઆ એક, પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

દવાઓ સુઝાક:-

આ પીવાની દવા છે. ગમે એવા નેવા કે જૂના પરમિયાને
મટાડે છે. લગભરે માલુસો સારા થયા પછી આ દવા
પગલીક સનમુંખ પરી છે. એક શીશી સાત દીવસ ચાલે છે. સાધારણ બીમાર માત્ર એક
શીશીમાં સારો રહી શકે છે. ગમે એવા જૂના પરમિયાને માટે માત્ર બે શીશી કારી છે. ઇન્ન-
કશનો વડે પોતાનું લિખ્ય પાચમાન ન કરતાં એક ધાર આ દવા લેવા અમારી ભલામણ છે.
કીમત શીશીનો રૂપીઆ દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચ જુદો. (રૂબરૂમાં પરમિયાનો શર્તીયા ઇલાજ કરીશું)

બિન્દ ખબરથી મંગાવનારોએ એ બીટીય પોસ્ટલ ઓર્ડર Manager, The Rander
Union Pharmacy: ના નામે ચેકલવેલ કાર્મરીમાં મળતી દરેક દવાઓનું સચિપત્ર મુક્ત
ચેકલવમાં આપશે.

લખો અથવા મળો : મેનેજર

શ્રી રાંદર યૂનાની ફાર્મસી

રાંદર, Rander, Dist. Surat.

આડીકાના એજન્ટ:- Union Printing Works 91, Victoria Street, Durban (Natal)

-કિંવા-

ધંધર દ્રષ્ટિએ સ્વદેશ પ્રેમ.

સેખક:

અહમદ હાજી અબ્દુલ્લાહ પટેલ.

(૧)

એક સમયે સ્વર્ગમાં ઝાંઝ ફરિસ્તાથી અચાનક કંઈક અપરાધ થઇ ગયો. જેથી ખારગાંઢે ખુલાશદીમાંથી હુકમ થયો કે તેને સ્વર્ગમાંથી દારી મૂકી સદિ પર મોકલી આપો. અનિશ્ચય હુકમ પામીને ફરિસ્તાએ ખુદા પાસે પોતાના અપરાધ બદલ હાંમા યાચી. આતા 'થઇ કે "તમારે સદિ પર તો જીવું" પડશે, હા એક રીતે તમોને પ્રેમ: સ્વર્ગમાં દાખલ કરી શકાય"

ફરિસ્તા સિક્કામાં ઝુકી પડ્યો અને અંતે આજી સાથે બેલ્યો "ખુદાયા! તે કઇ રીત છે?"

હિતર મળ્યો કે: "વિશ્વથી ઝાંઝ એવે નાપાંચ તોડફો કઇ આપો કે જે મને પસંદ પડી જાય તોડફો તદ્દન પવિત્ર હોવો. જેછમે અને તેમાં એવી શક્તિ હોવી જોછમે કે અપરાધિઓ હદયને તડપાતી કે તેમાં પ્રચુપ્ત છવન અને સ્વર્ગનો આનંદ હોય.

ફરિસ્તા ક'પવા લાગ્યો અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે, 'શું અપરાધથી કારપુર બહાંમાં ઝાંઝ એવે તોડફો મળી શકશે?"

(૨)

અપરાધી ફરિસ્તા સ્વર્ગની ગરમીથી તપેલી ઉખડી રેતી પર ખુલ્લા મસ્તકે બેઠો હતો. નેહાને બાળી દેનાર લાલ ઉખડી સપાટા દના લીમોનરીતું ક્યાંય નાખે નિશાન જણાતું નહોતું. ફરિસ્તાને સ્વપ્ને પશુ એવો ખમાસ નેહાને કે દુન્યા. આતી ઉખડી અને કષ્ટ પૂર્વ દશે એ તો દમહુડા સુધી સ્વર્ગનાંજ સ્વપ્નાં સુધી રહી હતો. ધણી વાર સુધી નીળા આસમાન તરફ આંતર નિરાશા જનક દ્રષ્ટિએ નિદાગી રહ્યો પછીજોને તરત સમરોજી થયું કે "પોતાને દુન્યામાં ક્યામટે

મોકલવામાં આવ્યો છે?" અને તેના હૃદયમાં વિચારો ઉદ્ભવ્યા. "એવો તોડફો ક્યાંથી મળી શકે? કેમ જેનો ખુદના દરબારમાં રિયસાર થાય?" આમ વિચાર લો હતો અને પછી પોતાના દિલમર્ગ કહેવા લાગ્યો. "વિચારવાથી શું થયનાર છે? તે ત્યાંથી ઉગેદ ધણુજ છે તેને દેલવાંક વહેવાનું જુક દ્રષ્ટિઓયાર થયાં. ફરિસ્તાએ તે તરફ પ્રયાણ કર્યું. નિકટ જઈને તેણે દેલવાંક માટીનો કોચાંક ધરી જોયાં. પ્રથમ તો તેની સમજમાં મના આજી કે આ 'શી' બ્રાહ્મ 'છે' દારજી છે" તે પડેલી તેણે આ નં ધરી ક્યાંય પશુ. જોશી નેહાતાં ઉવટે તે મંકનની છેક નિકટ ગયો તો પડ તેની સમજમાં આવી ગયું કે "માટીના નિસે કદગા દમલાઓ દુન્યામાં હસ્તી ધરાવતાં બ્યઅવીશ મુખ્યોનાં રક્તના માટેનાં મકાનો છે. ફરિસ્તાએ કંઈ પશુ વિચાર ન કરતાં સીધાં એક માનમાં દાખલ થઇ ગયો.

તે યરમાં એક ગિહાના પર અતિશય મેલાં વજ્રો પડેલીને એક જ વર્ષનો બાળક સુતેલો હતો. તેની પાસેજ બે બીજા ગિહાનાં હનાં એક પર એક પદ્મ સ્ત્રી અને બીજા પર એક પદ્મ પુરુષ સુતેલાં હનાં બાળક અંતરમાં કશું સ્વરે રહી રહ્યો હતો. સ્ત્રી અને પુરુષ ઉભય નિરાશાથી તે બચ્ચા પ્રત્યે નિરાશા રદયાં હનાં એ વજ્રો બીમાર હતાં. તેઓમાં હાવા જેટલી શક્તિ નેહાની ધણુજ. કશામજા હય હતું. ફરિસ્તાનું હૃદય નખોને જોતાં ક'પી ઉગું. તેઓના આ ગિયતિ પર ફરિસ્તાને ધણીજ દયા આવી. આદા રું દુન્યાના મુખ્યે આવજન સંકટ અને દયાજનક છવન વ્યતિત કરતાં દશે?" ફરિસ્તા આમ વિચાર કરી રહ્યો હતો.

[પડેજી]

એટલામાં બાળક રડવા સ્વરે પોતાની ઉઠ્યો.
 "પાણી ! પાણી" !!!

स्वरे भोमी उवाच ॥ पाणी । पानी ॥

૧. કહે છે કે રિશ્તાને સર્વ જ્ઞાતાંત્રી, જાણુ સર્વ
અધ સ્વર્ગમાં તેણે દુન્યાના, માણુએની કંઈક
ગમનાક વાતો સાંભળેલી પરંતુ તેને એવા
કણેનો અનુભવ તેનાં નજર હતો આ વર્ષે દુષ્કાળ
પડ્યો હતો. અન્ન અને જળ વિના મનુષ્યો
ત્રાહ ત્રાહ પોકરતાં. વૃદ્ધ સ્ત્રી પુરુષ અને તે
બાળક ત્રણે દુષ્કાળનો ભોગ બન્યાં હતાં ત્રણે
તૃપાની વેદનાં તળી રહ્યાં હતાં. તે સ્ત્રી
પુરુષને પોતાની તો કંઈ પડતી ન હતી પણ
બાળકની તૃષ્ણાને ધણીજ લાગણી હતી. છતાં
તેઓ નિરપાય હતાં. અવધ્યાની કંઈએ સહાય
કરવાને, તેઓ અચકત હતાં. ફરિતો હૃદયને
પકડીને, તે દ્રવ્ય નિદાગી રહ્યો હતો. તે પણ
તેઓની સહાય કરવા અસમર્થ હતો કારણ કે
તેને એ વિષે મનાઈ કરવામાં આવી હતી

ધૈર્યકાર-પછી તે બાળક પુનઃ પોકરી
 હશે. "પાણી!" "પાણી!" આ સમયે તેના
 રસ ધણેજ મંદ હશે. બચ્ચાના નિર્દોષ નેત્રાને
 જોયે તેના પર દયા કેમ ન આવી હોય તેમ
 તે જાને, નેત્રો આમુશ્ચેથી ભરાઈ ગયાં. ધૈર્યક
 વાર પછી, બચ્ચાને હેડકી, આવી અને, તેનો
 નિર્દોષ આંખા દેહ હોડી ચાલી ગયો. મા,
 બે પોતાના હૃદયના કટકોને આશા પૂર્વક
 મેલવાની રહ્યાં.

१. इतानी भूमापति कर्षणा दीधि श्रीदी ॥ त्रिधा पर छवटनी केक इष्टि नाभी अने यो
 २. नुं केले सार, तो आणकना अंतकागना - पर येसा रक्षुसंग्राणे - जवा नीकपे
 ३. नुं केले अंतकागना - अने परवर्ग - कष्टी - नुं मुंभी ते अक्षीभ - देणासे - रगे त्यां सुपी
 ४. रक्षुसंग्राणे, छवटनी, छवटनी, छवटनी - तेह मडेपूजा प्यार अक्षी नक्षुसंग्राणे - तेने नक्षु
 ५. रक्षुसंग्राणे, ते अनिकेतने मध्यो ३ - ४ - ५ - ६ - ७ - ८ - ९ - १० - ११ - १२ - १३ - १४ - १५ - १६ - १७ - १८ - १९ - २० - २१ - २२ - २३ - २४ - २५ - २६ - २७ - २८ - २९ - ३० - ३१ - ३२ - ३३ - ३४ - ३५ - ३६ - ३७ - ३८ - ३९ - ४० - ४१ - ४२ - ४३ - ४४ - ४५ - ४६ - ४७ - ४८ - ४९ - ५० - ५१ - ५२ - ५३ - ५४ - ५५ - ५६ - ५७ - ५८ - ५९ - ६० - ६१ - ६२ - ६३ - ६४ - ६५ - ६६ - ६७ - ६८ - ६९ - ७० - ७१ - ७२ - ७३ - ७४ - ७५ - ७६ - ७७ - ७८ - ७९ - ८० - ८१ - ८२ - ८३ - ८४ - ८५ - ८६ - ८७ - ८८ - ८९ - ९० - ९१ - ९२ - ९३ - ९४ - ९५ - ९६ - ९७ - ९८ - ९९ - १०० - १०१ - १०२ - १०३ - १०४ - १०५ - १०६ - १०७ - १०८ - १०९ - ११० - १११ - ११२ - ११३ - ११४ - ११५ - ११६ - ११७ - ११८ - ११९ - १२० - १२१ - १२२ - १२३ - १२४ - १२५ - १२६ - १२७ - १२८ - १२९ - १३० - १३१ - १३२ - १३३ - १३४ - १३५ - १३६ - १३७ - १३८ - १३९ - १४० - १४१ - १४२ - १४३ - १४४ - १४५ - १४६ - १४७ - १४८ - १४९ - १५० - १५१ - १५२ - १५३ - १५४ - १५५ - १५६ - १५७ - १५८ - १५९ - १६० - १६१ - १६२ - १६३ - १६४ - १६५ - १६६ - १६७ - १६८ - १६९ - १७० - १७१ - १७२ - १७३ - १७४ - १७५ - १७६ - १७७ - १७८ - १७९ - १८० - १८१ - १८२ - १८३ - १८४ - १८५ - १८६ - १८७ - १८८ - १८९ - १९० - १९१ - १९२ - १९३ - १९४ - १९५ - १९६ - १९७ - १९८ - १९९ - २०० - २०१ - २०२ - २०३ - २०४ - २०५ - २०६ - २०७ - २०८ - २०९ - २१० - २११ - २१२ - २१३ - २१४ - २१५ - २१६ - २१७ - २१८ - २१९ - २२० - २२१ - २२२ - २२३ - २२४ - २२५ - २२६ - २२७ - २२८ - २२९ - २३० - २३१ - २३२ - २३३ - २३४ - २३५ - २३६ - २३७ - २३८ - २३९ - २४० - २४१ - २४२ - २४३ - २४४ - २४५ - २४६ - २४७ - २४८ - २४९ - २५० - २५१ - २५२ - २५३ - २५४ - २५५ - २५६ - २५७ - २५८ - २५९ - २६० - २६१ - २६२ - २६३ - २६४ - २६५ - २६६ - २६७ - २६८ - २६९ - २७० - २७१ - २७२ - २७३ - २७४ - २७५ - २७६ - २७७ - २७८ - २७९ - २८० - २८१ - २८२ - २८३ - २८४ - २८५ - २८६ - २८७ - २८८ - २८९ - २९० - २९१ - २९२ - २९३ - २९४ - २९५ - २९६ - २९७ - २९८ - २९९ - ३०० - ३०१ - ३०२ - ३०३ - ३०४ - ३०५ - ३०६ - ३०७ - ३०८ - ३०९ - ३१० - ३११ - ३१२ - ३१३ - ३१४ - ३१५ - ३१६ - ३१७ - ३१८ - ३१९ - ३२० - ३२१ - ३२२ - ३२३ - ३२४ - ३२५ - ३२६ - ३२७ - ३२८ - ३२९ - ३३० - ३३१ - ३३२ - ३३३ - ३३४ - ३३५ - ३३६ - ३३७ - ३३८ - ३३९ - ३४० - ३४१ - ३४२ - ३४३ - ३४४ - ३४५ - ३४६ - ३४७ - ३४८ - ३४९ - ३५० - ३५१ - ३५२ - ३५३ - ३५४ - ३५५ - ३५६ - ३५७ - ३५८ - ३५९ - ३६० - ३६१ - ३६२ - ३६३ - ३६४ - ३६५ - ३६६ - ३६७ - ३६८ - ३६९ - ३७० - ३७१ - ३७२ - ३७३ - ३७४ - ३७५ - ३७६ - ३७७ - ३७८ - ३७९ - ३८० - ३८१ - ३८२ - ३८३ - ३८४ - ३८५ - ३८६ - ३८७ - ३८८ - ३८९ - ३९० - ३९१ - ३९२ - ३९३ - ३९४ - ३९५ - ३९६ - ३९७ - ३९८ - ३९९ - ४०० - ४०१ - ४०२ - ४०३ - ४०४ - ४०५ - ४०६ - ४०७ - ४०८ - ४०९ - ४१० - ४११ - ४१२ - ४१३ - ४१४ - ४१५ - ४१६ - ४१७ - ४१८ - ४१९ - ४२० - ४२१ - ४२२ - ४२३ - ४२४ - ४२५ - ४२६ - ४२७ - ४२८ - ४२९ - ४३० - ४३१ - ४३२ - ४३३ - ४३४ - ४३५ - ४३६ - ४३७ - ४३८ - ४३९ - ४४० - ४४१ - ४४२ - ४४३ - ४४४ - ४४५ - ४४६ - ४४७ - ४४८ - ४४९ - ४५० - ४५१ - ४५२ - ४५३ - ४५४ - ४५५ - ४५६ - ४५७ - ४५८ - ४५९ - ४६० - ४६१ - ४६२ - ४६३ - ४६४ - ४६५ - ४६६ - ४६७ - ४६८ - ४६९ - ४७० - ४७१ - ४७२ - ४७३ - ४७४ - ४७५ - ४७६ - ४७७ - ४७८ - ४७९ - ४८० - ४८१ - ४८२ - ४८३ - ४८४ - ४८५ - ४८६ - ४८७ - ४८८ - ४८९ - ४९० - ४९१ - ४९२ - ४९३ - ४९४ - ४९५ - ४९६ - ४९७ - ४९८ - ४९९ - ५०० - ५०१ - ५०२ - ५०३ - ५०४ - ५०५ - ५०६ - ५०७ - ५०८ - ५०९ - ५१० - ५११ - ५१२ -

કારણે, આથી ધણીજ દુઃખી થયો અને પુત્ર
દુઃખા ભરી ચલ્યો.

(3) એક અગાસી પર બે પ્રત્યુત્પન્ના દીવાનાઓ

કાંઈક વાતો કરી રહ્યા હતાં. ફિસ્તો અદિયા
આવીને વાતો સાંભળતા લાગ્યો. મોહજીવની તે
દીવાની ઓરતે મંદ સ્વરે કહ્યું: “મનુષ્ય
શુભાચી ધેરવગી છ...”

“अं तो हं, पञ्च ज्ञानं धुं”, इति तेन
प्रेमी पौनान्नी प्रियममा प्रत्ये ज्ञेयः—

ઔરત, કંઈક કહેવા, જતી હતી; પરંતુ
 લગ્ન અને શરમથી તે, અડકી, જતી હતી,
 અને, ધરુજી મુરકેલીથી તે પોતાના, હાથને
 સંભાળીને કહેવા લાગી. “આહ! હજુ તો આ-
 પણને મળ્યાને માત્ર બેજ દિવસ થયા છે એટ-
 લામાં વિયોગની પથો નજીક આવી પહોંચી.
 પ્રુદા તે યુવાનીઓને ગારત કરા જેઓએ સ્મર્યાને
 તમાઠ અને બરમાદ કરી નાખ્યું; નુકોઈ તરાર
 એનો બદલો લેશે, અને જરૂર લેશે, ખૂબા! હું
 પણ તમારી સામે રણમેદાનમાં આવીશ.”

નરજ્ઞાન તુર્ક કંઈ ડરપોક નહોતો. તેણે
પોતાની પ્રિયતામાને કહ્યું. "મહારી જન! હજી
એ સમય મથી આગ્યો-જ્યાં સુધી આગો મુરશે
જવંત છીએ ત્યાં સુધી આગોને રજૂસંઝામમાં
જગતી જરૂર નથી."

'હિંમત આપી' રાની વાર્તાલાપ કરતાં રહ્યાં.
 અને પ્રજાત' થયું અને. દુર્ગા નંદયુવનને
 વિગેમ સમય આવી' પહોંચ્યા. તેણે પોતાની
 પ્રિયા પર હેવટની એક દૃષ્ટિ નાખી અને પોતા
 પર એસી રણસંધાને. જરા નીકળ્યા.
 જ્યમુખી તે ગરીબ' દેખાતાં. રંગો ત્યાં મુખી.
 તેણે મહેબૂબા પ્યાર બધી નજરોથી તેને જોઈ
 રહી જ્યારે દુઃખને દૂર જરા સાગ. પંડ્યા.
 છત'પર અહીને રમાવ. મહે પોતાના પ્રેમીને.
 નિશાન આપી 'રહી' જ્યારે સાર તેની દૃષ્ટિ.

મર્યાદાથી અત્રેય યથાગ્યે તે તણીના હૃદય-
માંથી એક 'આત્મ' નીકળી ગઇ અને તે સાથેજ
તેની મ્હોટી મ્હોટી આંખોમાંથી બે અશ્રુ બીન્દુ-
ઓ નીકળીને તેણીના ગુલાબી ગાંઠો પરથી
ટળતાં ટળતાં નીચે પડ્યાં. ફરિશ્તા એ દૃષ્ય
દયારનુષ નિદાળી રહી હતો. તેણે જાણીથી તે
અશ્રુઓને કે જે પ્રણયના મ્હરણ રૂપ હતાં,
ચોરી લીધાં અને ઉડતો. ઉડતો જનનત બહુ
રવાના થયો. જ્યારે ફરિશ્તાનો એ તોડેા બાર-
ગાહે ધક્કાહીમાં રજુ કરવામાં આવ્યો તો ઉતર
મળ્યો. "નિરાશ્વર આ તોડેા ધક્કાજ શ્રેષ્ઠ
તોડેા છે" છતાં એ કુન્યાનો નાયાજ તોડેા તે
નથીજ."

(૪)

એક અનિ, વિશાળ અને લીધા ઉપવનમાં
એક વૃક્ષનીમળે એક સુવર્ણનું પાંજરું લટકી
રહું હતું. ચારે બાજુ આકર્ષક પુષ્પોનાં વૃક્ષો
હતાં. કંઇ સમીરના સુસવાડાં ચાલી રહ્યા હતા.
પાંજરામાં ખીચાખીચ અશ્રુ અને બીજા
અનેક જાતના મેઘઓ પડ્યા હતા. તે પાંજરામાં
એક કાણુથી પોપટ પુરેલો હતો. મદારાગળએ
જોતાની એકની, એક, કુમારી, મિટ, ખાસ
કાણુથી તે પોપટ મંચાવેલ હતો. રાજકુમારીને
તે પોપટ પર ધળંગ દેન હતું છતાં તે પોપટ
ક્યારેય આનંદન ન્હોતો દેખાતો. પોપટને
રાજકુમારીએ ધીખવાડેન વાતો કહ્યાં કરતો
હતો. પરંતુ તેનું હૃદય દરેક પળે ઉદાસ રહેતું.
રાજકુમારીને પણ એનું સંપૂર્ણ જાન હતું કે
પોપટ પોતાના વનની ધીચ ગ્રહીએ કરતાં
આ ઉદાસને કદાચ શ્રેષ્ઠ નથી સમજતો.

આજનો સમય હતો. કાણુથી પોપટ
પોતાના પાંજરામાં માથું ઝુકાવીને બેસી રહ્યો.

તેને ઉદાસ બેઠેને ફરિશ્તાનું હૃદય ટિલગીર
થયું. પોપટના હૃદયમાં શું ઉપત્તિ પાધત થાય
છે એ ફરિશ્તા જાણતોજ હતો. જરાજર તે
સમયે પશ્ચિમ તરફથી એક પોપટ ઉડતો ઉડતો
આવ્યો. અને પાંજરાની પાંખેનાં એક વૃક્ષ
પર બેઠો, બેસતાંની સાથેજ પોપટ પોંકારી
ઉડ્યો. "ટૂં" "ટૂં"!!

પાંજરામાં પુરાયમે કાણુથી પોપટ મગમગે.
સમીરના વદાપર પોતાના હમવતન એક પોપટને
જોતાં તે પણ બેસી ઉડ્યો "ટૂં" "ટૂં"!!

એ સાથેજ તેની આંખોમાંથી બે બીન્દુ
અશ્રુઓનાં ટપકી પડ્યાં. ફરિશ્તાએ જાણીથી
તે અશ્રુથી ભીંજવડી મારીને ઉપાડી લીધી
અને જનન લાણી રવાના થયો.

જ્યારે બારગાહે ધક્કાહીમાં તે અશ્રુથી ભીંજ-
વડી મારી રજુ કરવામાં આવી તો તેનો રિત-
દાર ધમકાયો કાણુ કે કુન્યાનો તે સર્વથી
શ્રેષ્ઠ નાયાજ તોડેા હતો. ફરિશ્તાને અપરાધની
દશા આપવામાં આવી અને પુનઃ તેને એક
વાર જનનમાં ઘખલ કરી બેઠામાં આવ્યો.

બેકારના હાસ્ય રસિક પુસ્તકો

૧. છુની આંખે નવા તમારા કી. રૂ. ૧-૪-૦
૨. કમલ આકૃષ્ટ કી. રૂ. ૧-૪-૦
૪. અકસ્માત ધીન દર કી. રૂ. ૧-૮-૦
૪. હું રામ હોઉં ના! કી. રૂ. ૨-૦-૦

ટપકા અર્થે હું

આજેન સખો

ધી રાહરે ટોર્સ ટળીપીકાં મુંસત.

[પંખ] :

પત્ર

સે બક :
આજીવન

ગામી બાજુ પર એક મોટા 'લાક' કાચ છે.
"અરુન્ધતાર, હે" । શું ... શું તમે મ્હાર
પુત્ર ?" વૃદ્ધ પહેરેગીરના શુભ સાદમાં આશ્ચર્ય-
સભ્યતા સ્થાયે મુદ્ધ થઈ રહ્યું હતું.

અરુન્ધતારે વૃદ્ધના હાથમાંથી પોતાનો હાથ
છીનવી લીધો.

"હા ! હા ! તમે જ છો." વૃદ્ધ પહેરેગીરની
આંખોથી આનંદ પ્રતિત સ્પર્શ રહ્યો હતો. મેઢીક
પથો કાઢીમાં મૌનતા છવાઈ ગઈ અને, ફરથી
ફરફટાવાના સીપાહીઓનો અવાજ સંભળાયો.
અરુન્ધતારે ભયભીત ધર્ષ કર્યું.

"નહો... નહો... હું તમારો પુત્ર નથી."

તેની આંખો ચાર તરફ ફરવા લાગી.

"તમે જ છો. હું આગળથી ગયો છું. તમારો

હાથ લાવો. હું જોઈને, કહીશ."

"નહો... નહો... ન જુઓ" સાંભળ્યો.

વૃદ્ધ થંબી ગયો.

"વચારો. જો કે હું તમારો પુત્ર છું, તો

શું હું એ છાંછીરા' કે તમે પુત્ર પ્રેમમાં લીન

થઈ તમારો કર્મનું ઉદ્ધત્ત્વન કરી નિમકરણી

બના કે પુત્રને કેટલી તરફિ રાંખો."

વૃદ્ધે હાંઓ નિશ્વાસ નાંખતાં કહ્યું.. "ખૂં !

પરંતુ હું મ્હારા પુત્રને શરૂ નહોં બનીશ. શોભે

હું જોઈ લઉં તમારા' ન્હાસરા' મ્હારે માથે

સાફ છો કે નહો."

"નહો, આ તમે સાર' નથી કરતા."

વૃદ્ધની આંખો હર્ષાશ્રુથી ભીની થઈ હતી.

"છેવટે હું મ્હારા પુત્રની તો સ્થાય કરે." કહી

તે આંધ્રો ગયો.

રાજકુમારી લીલાવતી આશ્ચર્ય ચકિત થઈ

રહી હતી. "મ્હને તમારા હાથ બનવો ?"

અરુન્ધતારે હમતાં હસતાં બોલ્યો સ્કેમી

બાજુપર કામ 'લાક'. ન્હોતો. "મ્હારા વધન પર

બસ એક ચિન્હ છે અને તે એક' કાળો

મોહોડો, તિલા છે. જે બરાબર મ્હારા' હાથ

ઉપર છે."

અરુન્ધતારખાં તે વીર સ્ત્રીમાંથી હતો
જે મોગસ સક્તવતના દુકડે દુકડા થઈ જતા
જતાં એ બેવડાં નીચડ્યો ન્હોતો અને દરેક
જીવલેણ કાર્યોમાં આગળ પડતો જાગ જાગવતો
હતો.

આ સમયે તે એક ન્હાનકડી કાઠડીમાં
વિચાર પરંપરામાં લીન હતો અને દાર પર
એક વૃદ્ધ પહેરેગીર ઉભો હતો. અરુન્ધતાર પાસે
એક રજપુત રમણી લીલાવતી બેઠી હતી એજ
એની વીડબજાખાતું મુખ્ય કારણ હતું.

અરુન્ધતારે રાજ સ્વર્ગમંત્રની આગામીસાર
તેને નંબાળ ફરફટાવાના મહેલથી ઉપાડી
લાવવાનું સાહસિક કામ કર્યું હતું અને એની સાક-
સીકતા પૂર્વક થતાં પહેલાજ ફરફટાવાના મહેલમાં
એતે લીલાવતી સંકલિત પકડી કે કપોં હતો અને
તેને લાલસામાં લીન કરતા પ્રવતો આદર્શ
પરંતુ તે વાર મુસ્લીમ ચે.હો પોતાની વફાદારીથી
જ્યાએ ન ગયા એક ફાણ પણ તે બેખબર
રહેતો ન્હોતો.

"તમને અહીં ક'રાજો તો આરતો હશે ?"

અરુન્ધતારે વૃદ્ધ પહેરેગીરને પ્રશ્ન કર્યો.

"તમારા જેવા બેટી માણસોથી એહો મેળાપ થાય

છે. (નિશ્વાસ તાપના) જ્યાં સુધી મ્હારા બે પુત્રો

બેવડાં ગયા છે હું એકજાજ કંટાળા ભરી ઝીંઝી

શુભકું છું મે' તે બંદનમીમેને મ્હારા જાઈ પાસે

મોકલ્યાં હતા કે સ્વર્ગમંત્રના માંચુલોએ ત્હેના

ધરને લુંટી બંધાઈ કરી નાખ્યું. મ્હારો બે પુત્રો

ત્યારથીજ શૂન થયા છે. ન્હાનને તે વખત

રાજ સ્વર્ગમંત્રના કોષક સીપાહીના હાથમાં

ભેરામાં આલ્યો હતો. હા ! જો આજે તે જીવતા

હોત તો ફરફટાવાના આગળીએત કમોં ત્હેની

લીલાવંતીએ ધીધાર પૂર્વ શબ્દ કહ્યું—
 “તમે બહુ જ બદમાશ છે. એક પિતાના પિં
 પ્રેમનો શામ લઇ રહ્યા છો.”
 “આહ! એતો એમજ થાય.”
 એટલામાં જ દોડીમાં પ્રવેશ્યા, સથળ
 તરફ છે પુત્ર! જાઓ વિદાય... જુઓ જલ્દીથી
 સ્વામી પાસે, પાછા ફરજો. (એક એક વિચાર
 આવતો) જો હવે તમારા ભાઈની ખબર
 હોય...”

અરુ-દવારે કહ્યું ‘નાં!’
 ‘પરંતુ નમે તેને સારી રીતે જોઈએ’
 હોય અને તમને ખબર ન હોય કે એ તમારા
 ભાઈ છે. તેનું ચિન્હ એક કાળો મોઢો ‘તલ’
 છે, બરાબર હવે ઉપર સ્કમરમાં...”
 “આહ!...”
 “આખરે...”
 “પુત્ર!!!”
 (પ્રવેશ)

પેશાખનાં ભયંકર દર્દોનો સંપૂર્ણ હત્તેહમંદ ઇલાજ

ડાક્ટર જસાણીની
 જગમરાદુર દવા

ગોનો-કિલર

[૧૯૨૬]

બેધડક આજેજ અજમાવો

જો તે દારૂથી લાગુ થયેલ તુરતનો અથવા લુનામાં,
 લુનો-પ્રમેહ (પરમીઓ) સ્વપ્નામાં તથા પેશાખમાં જતી ધાતુ, તથા રસી
 (પર) યતી સખત બળતરા, પિંડુ રિપ્સ તથા અટકીને થતો પેશાખ,
 મુત્રારામાં આવેલો સોજો તથા થપ્પો જખમ તથા સ્ત્રીઓનાં પ્રેરના
 લય દર રોગો વગેરે પેશાખને લગતાં તમામ દર્દોને જડમુળથી નાશ કરી
 બરડેલી પાછને સુધરી સ્વચ્છ અને ઘટ્ટ કરે છે.

પચાસ પૈ) ગાળીની બાટલીની કીમત રૂા. ૩)

વી. પી. ખર્ચ આઠ આનાં લુડ.

જેતવણી
 ખરીદના પહેલાં
 દાનું નામ
 : ગોનો કીલર :
 અને દુઝાણોપ સીલ
 ખંધ પોકેટ તપાસીને
 લેજો.

રોડીસ્ટ : સી. એન. પ્રધન, લીમડાચોક, મુરત.

એલ્ડા ખનાયનાર ડા. ડી. એન. જસાણી

પી.સી.ઈ. પેટલે રોડ, મુખ્ય મથક, મુમ્બઈ

૧૯૪૦

અપાર્ણતા

લેખક :
માંડવીઆ.

નાથ !

કેવો સોહામણો સમય છે ! મારું તો ગાનનું મન થાય છે. હું ગાંધરા, અને ખૂબ ખૂબ ગાંધરા. ગાંધરા. આકુળતાના ઉન્માદમાં પત્ય-રને પાંચ મીણુ બનાવનારું નિરહ-ગીત ગાંધરા. કળાળને ઘામી લો ! આલાપના આકર્ષક આધારથી ત્હમારા કામળ કળાળને ક્યાંક પકડે ન પહેલે.

હા, તો સાંભળો : પરંતુ મ્હારી વીણા...?...
અરે ! એના તો સમજાય તાર નૂંડી મયા છે ! વીણા વગરનું ગાનું શું ? ના, હું નહિં ગાઉં. શા સાથે વ્યર્થજ કરુંકરું બચુરો રાગ આલાપી ત્હમને વ્યથિત કરું ?
એટ મ્હાવના સાથે ખીતેલા પુણ્યો લાગ્યો છું. દ્યો, સિવેકાર કરો અકિંચતની આ શુદ્ધ બેટનો !

પરંતુ, ઓહ ! આ શું ચપ ? તુજાને મ્હને કોં કનડે ? હવે એમાં ન તો પરિમલ છે, ન પરાગ. આ કરમાયેલા પુસુમેને ફરી રિમે મ્હણું ? ના, હું નહિં મ્હણું. શા સાથે વ્યર્થજ ત્હમારા માથે નક મો ભાર સાદું ?

હવેમાં લાવોતું તુજાને આવડું છે. આજે ધરાધ ધરાધને, હાંદિક ભાવો, ત્હમારી સમક્ષ પ્રગટ કરીશ એનાથી મ્હને અતિમક સાતિ મળશે.

પણ, ના એ મ્હારાથી નહિં અને એકાન્ત નિત કરીને, લેને સારી રિતે પ્રગટ કરાવું સામર્થ્ય મ્હારી ભડી લાપામાં ક્યાં ? પછી શું કરું ?

નાથ ! શું મ્હારા લાગમાં રદનજ લખવડું છે ? ભડે રહું. એજ ભડે રહું. રડીય, અને આંસુઓથી મ્હારા સંતપ્ત હૃદયને શાંત કરીશ.

પણ...હાથરે મ્હારી કિરમત આંખોમાં આંસુયે ક્યાં છે !

—માંડવીઆ

* સચિત્ર

આજના શાંદરો અને કવિઓએ આટલું તો નાણુકું રહ્યું :

છંદ પ્રકાર અને પર બહુ.
કાકિયહ (પ્રાસ) - રવી (વાલી)
તાસીસ (જડ) - દખીલ (સંયોગી)
હિદકે (અંતુયાથી) - કસુક (બધ)
વંરેલ (સંયોગી) - પુરજ ખંડીહ
નાંધરહ,
રહીક (તુકાન્ત) - હિતાએ કીલીઈતાએ ખંડી

એ કેમ બાણી ચકાય ?
"આર" કૃત
શાંદરી લા. ૧-૨
સરજા ગુજરાતી લોપામાં બંધુયે સમવાય છે.
કી. ને આના પોસ્ટેજ એકના આલેખ લેખે.

પદ્ય પ્રકાર - ગજલ - સામાન્ય કહી-કતબ - મુસલ્લેમ - મુરબ્બાચ - રૂબાઈ - મુશ્શમસ - મુસદ્દા - કસીદહ - મુસ્તઝાદ.

ધી શંદર સ્ટોર્સ
કુશીક સુરત.

નિરોગી રહેવા માટે કસરત કરો.

લેખક : બૂરતરાય મોહનલાલ દવે, વ્યાયામ વિશારદ.

શરીર નિરોગી તેમજ તાજગી ભરેલું ક્યપમ સાચવવા માટે કિરોરો, યુવાનો, આયુઃ વયના તેમજ વૃદ્ધો માટે સૌથી સારો ઉપાય એકજ છે, એને તે નિયમિત કસરત. ઉત્તરેલી સ્થિતિમાં અંગત વૃદ્ધો માટે કસરત એક સંજ્ઞા બની છે. દરરોજ થોડી કસરત કરવાનો મહત્ત્વનો રાખે તો યુવાન નેટલી રહી જાય છે. જો તેઓ બીમાર માણસ શારીરિક પદ્ધતિ કરતી કસરતો નિયમિત સેવન કરે તો શોષ દિવસમાં પૂરતા પ્રમાણમાં "જીવન શક્તિ" (Vital Power) મેળવી શકે છે. સંપ્રદણી પુરુષો, તેમજ કબજાવાળા જેવાં લોકો દરેક નાશ પામે છે, તેમજ યનયન તો ઉત્સાહ તેઓમાં તરતરે છે.

+ + + +
શક્તિ હોય તેવાથી અર્ધી કસરત કરવી શક્તિ ઉપરાંતની કસરતો શરીર માંડીની નસોને તેમજ સ્નાયુઓને ચક્રી નાખી કમજોર બનાવે છે. નિર્જળ બનાવે છે. રૂન વંચુએ ને મદકરે છે. મોઢા બનાવે છે. મોઢા પરતું સૌંદર્ય હારી લે છે. આંખો ઉડી ઉતરે છે. ગાંઠ બેસી જાય છે. કમ્પોનું તેજ ઓછું થતે અંખ અનુભવે છે. શરીરમાં બેચેના દેખાય છે. નસોમાં ધીમું ધીમું દર્દ, ચર થાય છે. લાંબા વખત સુધી શક્તિ ઉપરાંત કસરત કરવાથી રોગ લાગ પડે છે. આટલું જાણ્યા પછી દરેક કસરત કરનારે શુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરીનેજ કસરતનું સેવન કરવું. થાક લાગે કે તરતજ કસરત બંધ કરવી.

+ + + +
કેટલાક માણસો એમ પણ સમજે છે કે કસરત એટલે દૈનિક બેસી બેસી રહેવા જેવું છે. એટલે કે એક જ સ્થાને બેસી રહેવા જેવું છે. એટલે કે એક જ સ્થાને બેસી રહેવા જેવું છે.

જેમાં દૈનિક બેસી રહેવા જેવું છે. સાધારણ નિયમ છે કે જેવો માણસ તેની તેની કસરત. કમવાકાત અને એકરમ બધાના માણસને તમે દૈનિક કરવાનું કહેશો તો તે કદી કસરત કરવા તૈયાર નહિ થાય. પણ તેને બદલે તેના શરીરને માફક આવે તેની યોગિક આસનોની કસરતો કરવાનું કહેશો તો તરત સહ થઈને એ કસરતો કરવા તૈયાર થશે. કસરત કે દૈનિક કસરતની તેના જાવકમાં તાકાત નથી. જ્યારે યોગિક વ્યાયામમાં એ તંબો નિર્જળ માણસ પણ સહેલાઈથી લાગ લઈ શકે છે. તેમાં તો ફક્ત શરીરને શારીરિક પદ્ધતિ મુજબ આડુ અવસ્થા નમાવવાનું હોય છે. આ કસરતમાં જરા પણ જળનો ઉપયોગ કરવાનો નથી હોતો. આથી કસરતની સંજ્ઞાત કરનારે સંજ્ઞાતમાં યોગના આસનોની કસરત કરવી જોઈએ. જેથી શરીર, નાડીઓ, તેમજ જરૂર કરેલું અને આંતર્યા સાફ થાય છે. યોગના આસનોની મદતા. પાડુજ સુંદર ગણાય છે. અનેક દર્દો મટાડવાની એ આસનોમાં તાકાત છે. સુચ છે.

એકાદ મદિનો આસનોની કસરત કર્યા પછી હાથ-પગમાં તાકાત આવી હોય તો દૈનિક બેસી રહેવા કરવી. જેથી તમે શરીર બળવાન બનશી શકશો. થોડું થોડું દેહવાનું થાકું રાખવું. જેવી શાસની ક્રિયા નિયમિત અને કુદરતીપણે ચાલશે.

+ + + +
દરેક માણસ ઉંઘ-લાંબા શ્વાસ લેવાની ક્રિયા સમજાય કે દરરોજ નિયમિત રીતે શ્વાસ કરે તો ફક્ત મનુષ્ય તેમજ વિશાળ બને છે. પાચન ક્રિયા પ્રદેહત થાય છે. લોહી નસો નસમાં ધમધમાડે કરતું કરવા માટે છે. જો યોગના આસનોમાં થાય છે. જેણે સારાની તોડે છે. જો યોગના આસનોમાં થાય છે. જેણે સારાની તોડે છે.

લખનાર-મયલાના આલમદ હાથે આરેક અશરફ સાહેબ, રોહિલી

સંવાલ પછીનારે વલ્લ્થી વધુ સવાલો એક સામગ્રી પાછવા નહિ. (નં. ૧૧)

સવાલ-આજકાલ ફોનોગ્રાફનાં વાળાં ધણી જુવાનો વાળે છે. તેમાં કુઆન મછલીની જેટ પથુ હોય છે. તેમજ ગાળના શબ્દો અશઆર પથુ હોય છે તે વિશે શું હુકમ છે?

જવાબ-ફોનોગ્રાફ વાળાંમાં દાખલ છે એવું સાબતું શરીઅતની રજા હરામ છે. કુઆન મછલી આપતો એમાં વગરથી પથુ નજાજ નથી. કારણ કે એમાં કુઆન પાંક્તી હોવાથી સખતિ એવેમાં ચાંપ છીંકે.

સવાલ-એક જોરતો પેટમાં બેઝુ દર્દી છે. અને તે જોરતે સખતે બીમાર છે. તો એની હાલતમાં તે જોરતને પંચી નાખવું નજાજ છે કે કેમ?

જવાબ-હુરત નથી. (દર્દી મુખતારી) ને

સવાલ-અનાજ કે આદામાં જે કીકા પેદા થાય છે, તેને ખાવું કેમ છે? તેમ જ શરબતમાં કીકી અથવા કીકા પડીને મરી જાય છે, તેનું પીવું કેમ છે?

જવાબ-તે કીકાએ કાઢી નાખી ખાવું પીવું નજાજ છે. (ઇમદાદુલ ફતાવા)

સવાલ-ઇમદાદુલ અવલીનમાં લખ્યું છે કે સોના ચાંદીનાં બટન પુરણોને નજાજ છે. તે બિના સાચી છે કે કેમ?

જવાબ-ખાલાખરા આલિમોના નજાક સોના ચાંદીનાં બટન સાંકળી વગરનાં મરદો માટે નજાજ છે. (કુટુબ ફિક્ક)

સવાલ-એક સંસ્થા કે જેનો હેતુ અત્રથી (આરીફીયા) શિશ્વાક પૈસા ઉધરાવો, તે રકમ હિફ્તાનના ખાસ અમુક શહેરમાંજ મોકલી, ત્યાંના રહેવાર શરીઅ લોકોને શિશ્વાક મહેલ

કરી એમ છે અને તે પ્રમાણે સંસ્થા પાસે અમુક રકમ ઉધરાવેલી હાથ મીલું છે. હવે એ સંસ્થાના હેતુઓ અને કાર્યદા કાનુનો બિચુલ નવા મુધારા વધારી સાથે હાલ કાર્યમાં આનાં છે. મજકુર સંસ્થાનો હેતુ અને ઉપર બંધાયા પ્રમાણે (મજકુર) પાંક્તીએ નાં શહેરો માંજ મહેલ કરવી એવા મંત્રા. પથુ અત્રે આરીફાના (બનના મુઝી) કૌમી ઉપયોગી કાર્યો જેવાકે ઇસ્મ, કૌમની તરકકી, તરબીયત મહેલ કરવી એમ છે. હવે અત્રે સાહેબ મુઝનાની રજા લઈ છું કે જે અમારા રકમ ઉપર ઉધરાવેલા જુના હેતુ માટે ઉધરાવેલા છે, તેમ હાલ જે નવા મુધારા સાથે હેતુઓ બંધાયા છે, તે પ્રમાણે ઇન્ડીઆ મોકલી તેવાઈ તેનો અમલ કરવો?

જવાબ-અસમતા સરહામાં દર્શાવેલી ફકરે કલ પ્રમાણે જે જગ્યાએ મોકલના પાસ અંદો કરવામાં આવેલો તેજ સુઝામે તે નોંધી અર્થ કરવા જરૂરી છે. પથુ કાંઈ સંસ્થાને પાંક્ત ત્યાં મોકલવાં થા ખીન્ન કામમાં અર્થ કરી સકાય છે. મતલબ કે નોંધાં આપનારા લોકોની રજા મેરી મેકરી છે. અસ્લાહપાક વધુ જાણનાર છે. (ઇમદાદુલ ફતાવા)

સવાલ-એક જોરત પોતાના મહરમ સગા સાથે સફર કરે છે. પણ તે સગો શરીઅનનો પાખદ અને નેક માણસ નથી. તો એવા સગા સાથે સફર કરવી કેમ છે?

જવાબ-જરી રીતે ગેર માણસ સાથે જોરતને સફર કરવી નજાજ નથી. તેવીજ રીતે ફાસિલ, કાજી, મકરમની સાથે પણ તેવીજ

સર કરવી દુશ્વર નથી. મહારમ નેક અને સારી
ચાલુ ચાલતો હોવો જોઈએ. (ખદર)
સવાલ-માણસ, ચાલુ, મરજરને મારવા
કે નહિ?

જવાબ-એ જનનારો માણસને ઇચ્છા આ-
પનાર છે. તેથી એને મારી નાખવા જાએ છે.
(પ્રમદાદુલ્લ હતાવા)

સવાલ-ધણા મુસ્લિમો ડાબે હાથે ચાલુ,
પાણી પીએ છે. તે માટે કેમ?

જવાબ-જમણા હાથે ખાવું પીવું સુન્નત
છે, આસ ઉઝર વિના ડાબા હાથે ખાવું પીવું
જોઈએ નહિ. મુસલમાનોએ હામેશ જમણા હાથે
ખાવાપીવાની ટેવ પાડી જોઈએ. (એકલા ઉઝર
આણમ)

સવાલ-હિંદુ રોકરો કે વેરાની દવામાં
શુ શું મેળવ્યું છે. તે જાણ્યા વિના ખાવી કે
નહિ? જો તે કહે કે હરામ ચીઝ અથવા
મુસ્લિમોને ખાધ કરાં કાઢ ચીઝ તાખેલી નથી.
તો, તેના બરોસાપર ખાવી કે નહિ?

જવાબ-જ્યારે આપણને પુરેપુરી ખાત્રી
થઈ જાય કે દવામાં કંઈ હરામ વસ્તુ મેળવેલી
નથી તો પછી તે દવા ખાવામાં કંઈ વાંધો નથી.

સવાલ-સલામ કરતી વેળા પહેલ, કાણુ
કરે? અને તેની હકીકત શું છે? તે લખજો.

જવાબ-જો કે ઇસ્લામે મરતબા સાય-
મવાની-સાલ્લીમ આપી છે. અને, ફરમાવ્યું છે
કે સવાલી પર હોય તે સાલ્તત માણસ પર
સલામની પહેલ કરે. અને આવનારો બેઠેલ ને
સલામ કરે. નહાનો માણસ મોટાને સલામ કરે.
તેં છતાં સલામમાં પહેલ કરવાનો ધણા મોટા
સવાબ છે. જે કાઢ. પહેલાં સલામ કરશે, તેને
અલ્લ સવાબ મળશે.

પહેલાં સલામ કરનાર તકબીરથી બંડી થઈ
જાય છે. (એકજા) આ હકીકતથી સિદ્ધ થાય છે
કે માણસ જાણી જાણીને પહેલાં સલામ

કરવાથી મોટું ફરવે છે. તે મુતઅખિર (અંતિ-
માની) ગણાય છે. અને હકીકત ચરીફમાં તક-
બીર કરનાર વિશે ધણી સખત વધારે આવી

છે કારણ કે તકબીર કબીરક-મુનાદમાંથી છે.
સલામ કરવું સુન્નત છે. પણ તેનો જવાબ
આપવો વાજબ છે. સહીદ બુખારીની હકીકત છે
કે હઝરત સાલમ એ ફરમાવ્યું કે તમે વધુ
પ્રમાણમાં સલામ કરો. લખેલે તમે સ્વબે
વાળાને ઓળખના હો. યા ન ઓળખતા હો.

સવાલ-એક આલિમ સંદેશ કહે છે, હકી-
કતમાં આવ્યું છે કે “કુરોહુ ફુખાનિત હરામુન”
માટે બીડી પીવી પણ હરામ છે. તો એનો
ખુલાસો શું છે?

જવાબ-બીડી, પીવી, હરામ નથી. મુખાલ-
કે પણ નમાઝ વેળા મોટું સાફ કરવું જોઈએ.
બેઠતર તો એજ છે કે એની ટેવ પાણી ન
જોઈએ. (મજમઅતુલ્લ હતાવા)

સવાલ-વહુ ઉપર સાસુની તાખેદારી છે કે
નહિ? અને છે તો કેટલા દરજે?

જવાબ-જ્યાં સુધી સાસુ વહુને ચરીઅત
શરફ હુકમ ન કરે, ત્યાં સુધી વહુને સાસુની
તાખેદારી કરની ઝુરરી છે. (ફિદક હકીકત)

સવાલ-નીચેની ખામતોમાં એકમાંએ દીન
શું ફરમાવે છે, ખીરતી (ઈસાહ) લોકોની સાથે
મહબ્બતથી વર્તવું. તેમ તેઓની સાથે ખેરતી
કાઈ ખાવાની વસ્તુ ખાવી; તેમના પાંચેલા ચાલુ
કપથી વગર થોડે આલ પીવી, તેમની સાથે
ઈસ્લામી હોટકામા જવું, ઇસ્લામી મહાદય પ્રમણે
મુસલમાનો માટે કેવું છે? તેનો જવાબ આપવા
મહેરબાની કરશો?

જવાબ-સખત ઝુરરત વિના એ લોકો
સાથે દોસ્તી કરવી નહિ. હકી સાથે મળી ખાવાને
છતોશક થય તો એમાં કાઈ પ્રકારનો, વાંધો
નથી. પણ કાઢ કામ ચરીઅત વિરુદ્ધ ન થાય

સવાલ-જે લોકો બિદ્યવતીથી નફરત કરે છે. તેઓએ બિદ્યવતી સાથે ઉપર પ્રમાણે વર્તવું સારું છે કે બિદ્યવતી સાથે સારો સંબંધ રાખવો.

જવાબ-બિદ્યવતીઓથી નફરત કરવી બેમુશ્કેલ પરંતુ તેઓના અપ્રીતિથી ઇસલાહ કરવાની કે શીશ કરવી, પણ અડરી છે.

સવાલ-દાઉદી કોમના વંશીયોના મદ્દ સામાં મુસલમાનોને નોકરી કરવી, તેમને અસલામો અવકુમ : કહેવું. તેમના સલામતો જવાબ આપવો, તેમની સાથે ખાવા બેસવું કે નહીં ? શું તેમનાથી અમગ બેસીને, ખાવું કે તેમના ત્યાં ખાવું, ધર્મશાસ્ત્રી મજહબ પ્રમાણે મુસલમાનો માટે કેવું છે ?

જવાબ-શરીઅત : વિરુદ્ધ કામ કરવું પડતું ન હોય, તો તેમને ત્યાં નોકરી કરવી મુત્તીને જાએક છે. અને જો તેમના ખાવામાં

કામ તરફનો શક, શુબાદ ન હોય તેમજ તે મજહિબમાં શરીઅતના ખિલાફ કામ નીક ન હોય તો તેમનું ખાવું, બેસવું, તેમની સાથે બેસીને ખાવું જાએક છે. અસ્લાહ વધુ જણનાર છે.

સવાલ-પોતાની ઓરત સાથે કડી બૂલમાં દેઝની હાલતમાં સોદબત થઇ ગય અને તેજ સ્થિતિમાં હમમ, રડી ગય તો તે બચ્ચુ હવાલતું ગણાશે કે કેમ ?

જવાબ-ફલાહતું ગણાશે. (કુત્બે દિક્ક)

સવાલ-મુરિહમ ઓરત અને ગેર મુસ્લિમ, ઓરત સાથે ઝિના કરનારનો એક સરખો શુનોક છે કે ઓઢો વતો ?

જવાબ-ઝિના માટે ફર્યાન મહદ અને હદીસ : શરીફમાં ધણી સખત વખદ આવી છે, પણ મુસલમાન ઓરત સાથે વધુ બે ગમરતીવું કારણ છે.

એ. એસ. મેકુલની માલેકીની
પાગલ કોટેજ બેકરી

ઉમડ ફલીયા, રંદેર.

કેકસ,

બદામ અને સાદા બીસ્કીટ,

નાનખાઈ,

હકીમી બીસ્કીટ,

પાઉ,

નાન,

શીરમાત,

વીગેરે.

એકવાર ટેસ્ટ કરો.

જરૂર તમને સતોષ આપશે.

“કારવાં”

રંદેરની સુલાહાત લેતાં

કયાં જમશેા ?

ધી પાગલ કોટેજ

રેસ્ટોરાં.

ઉમડ ફલીયા, રંદેર

જ્યોની દરરોજની નવી નવી

વાનગીનો ટેસ્ટ તમારા મોઢામાં

ચાહદારત રૂપે રહી જશે.

મલિક:-ઈ. એસ. મેકુલ

રંદેર ખંખર

“એશરમ કુસદા ! એવી પાસી પિશાચિણી !
આજે તો તારૂં આવી બન્યું છે !”

સેરાપીએને સાસ પર મન લગેલું પવિત્ર
પાણી છાંદ્યું અને પેટી પર ‘કાસ’નું નિશાન
કયું.

પવિત્ર પાણીનો સ્પર્શ ચતાંજ કરનાં
કુસુમની પાંખડીઓ એક પછી એક ખરવા
મડે તેમ બિચારી કહેરીમોન્ડીના સુંદર શરીરના
સ્નાયુ તરવા લાગ્યા અને અસ્પૃશ્ય સમયમાંજ
આકૃતિ વિનાનો રાખનો દગલો, માંસનાં છુદાં
લોચાં ને ખવાયલાં હાડકાં સિવાય બીજું કંઈ
બાકી રહ્યું નહિ.

મને તે બતારીને સેરાપીએને ટકાર કરતાં
કહ્યું—

“જો તારી મારક, મારા અમીરજીદા !
હવે તારી મારક જોડે મોજ ઉઠાવવા સંગીત-
ગૃહો ને જુગારખાનામાં જવાની લાલચ તને
થશે નહિ !”

મેં મારું મહુ દાગી લીધું

મારામાં મોટું પરિવર્તન થયું ગયું હતું. હું
મારા પાદરીવાડમાં પાછો ફર્યો. કહેરીમોન્ડીનો
પ્રેમી લોર્ડ રોમોલ્ડ, ગરીબ પાદરીની મિત્રતાનો
ત્યાગ કરી મને છોડી ગયો.

આ બંધાવ પછી મેં કહેરીમોન્ડીને કેવળ
એક જ વાર જોયું. બીજીજ રાતે તે આવી અને
મારી દીક્ષાના દિવસે દેવળમાં મને કહ્યું હવે
તેનાં સાહે બેઠી—

“અભાંગી પુરુષે ! અભાંગી પુરુષે ! આ
તે શું કહ્યું ? શા માટે તે પેલા અર્ધ પાદ-
રીની સલાહ માની ? શું તું સખી નહોતો ?
મેં તારું જીવન જીવ્યું હતું કે તે મારી વરુણને
બ્રહેં કરીને મારો સત્યાનાથ વાંઝ્યો ? આપણા
આંખોમાં ને આંખોમાં સંસારનો સંઘર્ષ સંઘર્ષ
હવે પૂરી ગયો છે. હું તો જીવું છું, પણ
તું પરતારો !”

ધુમાડની લાંતિ તે વાયુમાં અદ્ભુત
ગઈ અને મેં તેને ફરી ક્યારે જોઈ નહિ
ખરેખર ! કહેરીમોન્ડીએ કાણું કહ્યું હતું
તેના માટે અનેકવાર મને પરતાવો થયો છે
અને હજી થયા કરે છે. મારા આત્માની શાન્તિ
માટે મને બહુ મોટી કોમલ ચૂકવરી પડી છે.
પ્રુદના પ્રેમે તેની ખોટ પૂરી નથી.

આ છે મારી યુવાનીની પ્રેમકથા. વિસદા !
ક્યારે પણ કોઈ સ્ત્રી પર દ્રષ્ટિ કરજે આ
નીચે દ્રષ્ટિ ઢાળી ચાલજે; નહિ તો તું ક્યે
તેટલો પાક ને પ્રમાણિક હશે તો પણ એક
પળમાં તારા યુગ યુગ પલટાઈ જશે ! *

૦ મૂળ ફ્રેન્ચ ભાષામાં થીયોડોર મોરીએ
લખેલ Le Morto Amoureuse નો પાંચ ફુગારો
કરેલ Bonafini Vampiro નામના અનુવાદ પાંચી
સમીપ

જહેઝમાં તથા લેટમાં આપના માટે
તાજ કું. લી૦ લાહોરના

જલી કલમ કુર્માન શ૦
અને

હિમાંએલ શ૦ મુતરનિજમ
અંગ્રેજ છે.

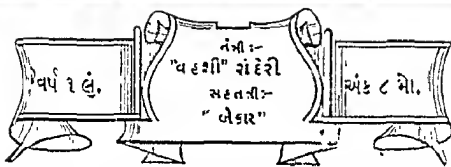
નમૂનો જોવા માટે પધારો યા
નમૂનાના વરક માટે લખો—

સેલ એજન્ટ } ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
કમ્પાઈડ, સુરત.

આફ્રિકાવાસીઓ માટે ખાસ—

રાંદેર-સુરતમાં મળતાં ઉર્દૂ અને
ગુજરાતી પુસ્તકો માટે આપના નાના
મોટા જે આર્ડરો હોય ત મોકલાવી
આપી ફાયદો મેળવો.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
કમ્પાઈડ, સુરત.

અનુક્રમણિકા.

વિષય સૂચિ

લેખકોના નામ

૫૧

નઅત શરીર	...	...	કલીમ વાકિરી	...	૧
ઈસ્લામી શિક્ષણ (કુર્આન)	...	...	મૌ. અ. રહીમ	...	૨
" " (હદીસ)	...	...	" " "	...	૩
પેપર જગતમાંથી	...	...	સંપાદક	...	૪
આવાઝકી દુનિયા	...	...	"બેકાર"	...	૬
દયાનો દેવતા	...	...	"મુઝતર" હસીદી	...	૬
મુહુબ્બતનું ઈન્આમ	...	...	ઈ. સી. પીપરડી	...	૧૩
દીદારે રમૂલ (અં)	...	...	"ખાકી" રાંદેરી	...	૧૭
આહ (કાવ્ય)	...	...	"સાખિર"	...	૧૬
તુટેલા તાર	...	...	"શાકિર" ખી. એ.	...	૨૦
ડાયરીમાંથી : ૨	...	...	પ્રોફ. વિ. ક. વૈદ્ય	...	૨૨
આઝાદ	...	...	"કિસ્મત"	...	૨૩
જગની જ્યોત	...	...	અં લતીફ કોડવાઈ	...	૨૫
બિધર્મનો ઉપાય	...	...	"શુજરાતી પંચ"માંથી	...	૨૭
ચાર કાવ્યો	...	...	રોખરદાસી - હુદમત ઓઝા	...	
શાયર અને મુહુબ્બત	...	...	"મઝદૂમ", "બેકાર"	...	૩૧
ત્યારે હું શહીદી હતી	...	...	એ. એ. હામી	...	૩૨
આદર્શભૂત આદેશ	...	...	"આઝાદ"	...	૩૧
શિક્ષક	...	...	ઇસાભ ઈ	...	૪૦
"રહે છે યાદ મને હરધરી મરીતાની	...	...	સીરતી	...	૪૩
કુળનો નાવિક	...	...	હાફિઝ "ઉદ્દત"	...	૪૬
લાયકાતનો સવાલ	...	...	દરગાહવાસી	...	૪૭
ઉન્હાં આમુ	...	...	"નિસાર"	...	૪૯
પાંડ	...	...	"મુરતકાળાદી"	...	૫૧
સોહીની અન્નર	...	...	શ. વણુવંદે	...	૫
			ઉમરખાન	...	૬૧

"કારવાં"નું વાર્ષિક લગાજમ.

હિન્દ માટે રૂ. ૪,

ખર્મા માટે રૂ. ૫,

આકાંકા માટે રૂ. ૮. (અ. પા)

છુટક નકલ સાળ આપ્ય.

"કારવાં"ના જાહેર ખર્ચરના દર.

આખું પેટા ૧/૨ પેટા ૧/૮ પેટા

૧૨ માસ રૂ. ૬૦, ૪૦, ૨૫,

૬ માસ રૂ. ૪૦, ૨૫, ૧૫

૩ માસ રૂ. ૨૫, ૧૫, ૮,

૧ માસ રૂ. ૮, ૬, ૪.

રાષ્ટ્રિય પેનર અને મેરની વચ્ચે

જન. ખ માટે ઉપરના દર ઉપરાંત ૨૫% વધુ

જાહેર ખર્ચરના નાણાં એડવાન્સમાં મેળવ

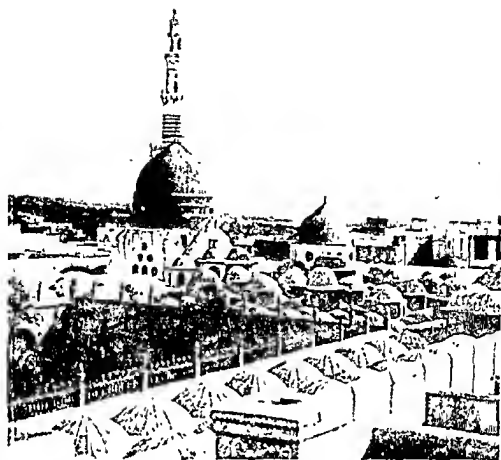
આવે છે.

આ શીલોગથી આજી સવાજમ રજીકરવામાં આવતું નથી. ઓરિંગ પોસ્ટલ ઓર્ડરમાં મોકલવા વિનંતી છે. પોસ્ટલ ઓર્ડરમાં નવિ મુજબ નામ ભરવા વિનંતી છે. Vahshi Sahitya Karyalaya. Surat City. રેપર ઉપર આદક નંબર લખવામાં આવ્યો છે. પત્રવ્યવહાર વખતે જરૂર લખવો.

"કારવાં"ના નમુનાના અંકો તરીકે ફક્ત ૧ થી ૪ મુધીના અંકોના મોકલવામાં આવશે અને તેને માટે ફર અંકની કીમત તરીકે ૦-૭-૦ પોસ્ટલ ઓર્ડરમાં મોકલવામાં આવશે માટે તે પછીના અંકો નમુના તરીકે મોકલવામાં આવશે નહિ.

વલ્લની સાહિત્ય કાર્યાલય - કણપીડ.

"કારવાં" પ્રતિ મામતી ૧૫મી તારીખે પ્રગટ થવ છે માટે એ નેપ લેવા

ગુંબદે ખિદરા, યાને શાહજી મુબારક આં હજરત [સલો, [મદીના શરીફ.]

જાણવા જેવું

પેપર જગતમાંથી

હુનિયા ન - માતે એવું,

છતાં આનંદ પડે તેવું.

[સંપાદક]

આજે અમારા પાંચઝાને જગતમાંના જગતમાં ઘસડી જતું છે. “પેરીસમાં જનનાના નામે એક હોટલનો માલિક છે જેને વર્ષ ૧૦ મહુ છે. જે ટ્રામમાં પણ દાખલ થઈ શકતો નથી.” આવા માલિકને બાપુની ઘેઘામટી કે મોરચાના બધે વહે ભેસાડે તો તે બિચારાને સીધીજ કાસનાનાંજ મોકલાવવી પડે! અઠાઠની મહેરબાની છે કે એ કંઈતો માલિક છે એટલે બીજો નહીં ન થાય તોએ પોતાનું પેટ તો ભરીજ છુટતો હશે! પણ એના કરતાએ એક બીજાં જ્યાં દંપતિની કદાચી વધુ ચસિક છે. “મીસ્ટર બાર્નર્ડે વર્ષ ૧૭ મહુ છે ત્યારે એમનાં મોસીસનું વર્ષ ૮ મહુ ૧૧ શર છે.” જે મુશ્કેલી આવા ઘેઘાંક વધુ માલિક વસે ત્યાં સુકાળમાં પણ દુકાળનાં દીન થાય! આ હાથી એને હાથલુ જેમાં દંપતિનું જેનું જ્યારે પ્રદર્શન કે સંપ્રદર્શન જોવા જતું હશે ત્યારે લોકો તો એમનેજ જોવા હશે! સદબાજે આપણા દેશમાં પણ દુઢાળા માનવેના ખોટ તો નથી. એકલા જમનાને કીનારે મથુરાજના ઝોખાઓએ એમની હરિકર્મમાં ઉતરી શકે એમ છે! આપણા દેશના કોઈ નવરા પત્રકાર આવી ઉપયોગી જાળવના આંકડાઓ જાહેર કરશે તો દેશ પર ઉપકાર થશે! પણ આ બધાનેએ વટી ગય એવો જગત એવધાવન જાણીએતો “પોપુલર દેશનો એક પહેલવાન છે કે જેનું વર્ષ ૧૮ મહુ ૮ શર છે.” ઘાઈ દુખળા પાનળો પહેલવાનની તો એ ઉપર પડે તો કુંસ નીકળી જાય!

“સાઈકમાં જીત મેળવવા માટે દબારેરી દવાથી ઝેરી સર્પના ગોળા દુરમન લોકો ઉપર ફેંકી તેમાં ઝેર ફેલાવવાની વિચિત્ર મથાળા એક સાયન્સીસ્ટ સંસ્કારને કરી છે.” પણ સાઈક ગોળાની સાથે સામેલાઓએ નોળાઓના ગોળ નાં ફેંકે એની શી ખાતરી છે! અને કદમ સાયન્સ ગોળાઓને નિરર્થક બનાવવા સામેલાઓ મથરીઓનેજ આખો મોરચો રચે તો!

“કુન્હેરે નામના ગામનો કપડું નામે હમમ લોકોમાં જોડાવાથી તેની રી ગૌરી પોતાના પતિનો હમમતનો ધધો ચક્રારી રહી છે.” હિંદમાં પુરોની વાસ્તવીકે યા લૌતિકે હમમન કાનાર તો આ પહેલીજ સ્ત્રી વાણુંક મહાન બાકી કલિલાસ ઉચલાવીને જોશો કે પુરાણનાં પાનાં પલટીશો કે કેવલી પેપરનાં પાનાં પર નજર ફેરવશો તો જાણીશો કે વેદના વારાથીજ સ્ત્રીઓ પુરોની બાવાચિકે હમમતો કરી આવી છે! સ્ત્રીઓના હાથે જગતમાં મુશ્કેલીઓઓની સંખ્યા ન ગણી મહામ એટલી હશે!

“આજથી સારી બારસો વરસ ઉપર એક અંગ્રેજ કપિ કેડમન નામે થઈ ગયો છે કે જેને લખતાં આવડતું ન હતું છતાં બીજાઓ પાસે લખાવીને અનેક પુસ્તકો બહાર પાડ્યો છે.” એમાં તેણે શી ધાડ મારી? હાથમાં હિંદમાં ધણીએ જોવા કરીએ મુશાએમાં

આવે છે કે જે અસેક્ટુ નામ લાવેલો લખી
જાણતા નથી છતાં ક્રિપ્તા જટ બોલી જાય છે !
અરે ? હર શ માટે જઈએ ? ગામડાંનાં લગ્નોમાં
ગીતો ગાનારી આપણી કલ્પિતિઓ કેટલું
લજ્જાકી દોષ છે તે જાણો છો ? પણ એ
ખિચારીઓ ગાઈ ગાઈને ગળાં બેસાડી દે છે
જતાં ઢાંચને નોંધ લેવાની પડી છે ?

“મોરારજીના એક ખગોળશાસ્ત્રીએ ચરજનાં
ધાર્યાં જોઈને ચોક્કસ આગામી જાહેર કરી છે
કે આપુ વરસમાં લગ્ન બધ થશે.” પણ એમાં
સરજનાં ધાર્યાં જોવાની પણ શી જરૂર હતી ?
લગ્નનારનાં મોઢાં, લગ્નબો ઉત્સાહ, અને તેનો
ખટારા જેવો વેગ જોવાથી પણ ખાતરી થાય
એમ હતી કે લગ્ન બધ થશે. અને લાલમાં
આમે છે કે નહિ તે પણ છાતી ડાકોરે દોષ
હી રાંકે એમ છે !

“હોટાનામપુરમાં પહેલાં રાક્ષસો વરતા હતા.”
એક શોધ ત્યારે એ પ્રાંતના લાલના માણસો
એ રાક્ષસોના વંશજ હોવા જોઈએ ! તો એ
લાલની સંસ્કૃતિનો પુનરોદય કરવા આગામિ
કેમિસની અને લીજની પણ એક હોટાનામપુરના
વિસ્તારમાંજ થઈ જાય કે જેથી અંદર અંદર
ધુંધાયા કરતાં આ પાર કે પેઢ પાર કરવાની
એ બને સંસ્કૃતિઓના સુકાતીઓને પ્રેરણા મળે !

“જઈ લગ્ન પછી દુધ-પ્રસાદનાની મૂકા
નીકળી હતી” એક શોધ. આ લગ્ન પછી
હરજની પછી દિવાની મૂકા નીકળવ સંસ્કૃત છે !

“ગીનના સંનિરતે દૂધ કરનાં વસ્ત્રમાં જુદ
હારી જાય તો બીજા જુદ વસ્ત્રમાં જાય
તકલીફ પડતી નથી. લગ્નની દૂધના વસ્ત્રમાં
ઓકા પર વહેપારીઓએ કાળજી, પરાજી, અને
રોડીના બનાવેલા ‘જુદ દાંભીજ મૂકા’ દોષ છે
કેનિહા આ ઉપરથી ‘જુદ લ’ લે છે અને કીમ-
તની એક પેલી ડાબા ગદ પર વહેવડાવ્યામાં
નાખી દે છે.” આપણે ત્યાં તો એવા મગાણુક

મગાણુક મળે એક વરસમાં એવા વહેપારીઓના
લટકાવેલા ડાબાજી શુદ્ધ કરાવી દે ! રોડીનો
પર પેટરોઈ પાસં કાઢવાના મરીનમાં
ખેડી આનીઓ નાખી નાખીને આપણા
રોડીએ એવી પ્રમાણિકતાની છાપ પાડી દીધી છે
કે રોડીને તે વગેરે ઉઘાડી લેવાં પડ્યાં છે !

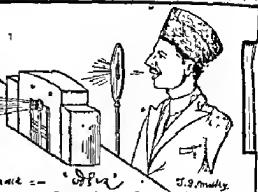
“અધ્યાત્મીકતાના ગુરુદાર નામના એક
ગામમાં રોડીકાદ નામનો જુદ પદાણુ હાલ
જીવતો છે જેની ઉંમર ૧૬૦ વરસની છે.
જેટલે કે પારાની લગ્નમાં, આપણી લાલની
સરકારનાં દિંદમાં મંગાણુ થયાં તે પહેલાંનો એ
હોતો છે. આટલી જુદ ઉંમરે પણ એ આ રોડ
ખોરાક એક ટાંપને ખાય છે અને ખાધા પછી
૪ રોડ દૂધ મટગરાવી જાય છે જુવાનીમાં તે
દરરોજ એક બકરો હજમ કરી જતો હતો.
એ પદાણુને અત્યાર મુખીમાં ૧૨ ઓંચો યજ
છે. એક નાનકડા ગામ જેવું બોટાણું કુટુંબ ધરાવે
છે. અત્યારે પણ એ ૫૦૦ ડગલાં ચાલી શકે છે
એની આંખની રોડાની પણ ઘણું કાપમ છે.”

આટલું લાંબુ આપણે દિંદમાં કોઈ વિતા
વના ઈજે તે તે ધકકા ખાઈ ખાઈનેજ પુરો
થઈ જાય ! આપણા ધરકેસ અને કુટુંબ
ચોગ્ગાની નીતિ રીતિજ એવી દોષ છે કે
માણસ પરાજી એકાદ સાડી વિતાવી શકે !
અને જે કાંઈને વધારે જીવવાની ઇચ્છા દોષ
તો વીમા કંપનીના પ્રતાપેજ તે વહેંચે મરી
જાય !

“કારવા”ના જાણીતા લેખક ભાઈએ.
શ્રી. અમીનનાં પત્નિ મુદાની રહેમતે
પહેાંચી ગયાં છે. અને તેની દિલગીરી
પૂર્વક નોંધ લઈએ છીએ. ખુદ મર-
દૂમાને જનનુલ ફિદ્દોસ, અને કુટુંબી
જનોને સામે જમીદ અતા કરે !
આમીન. તંત્રી.

શ્રેષ્ઠ કી દુનિયાંકે દોર ત્હે

સંવત્ ૧૯૫૬ - ૫૬

J. S. Mally

● આવાજકી દુનિયાંકે દોરતો ! જેમ વરસાદ આવતાં મેંડકો તાડુટી ઉઠે છે તેમ મોહરંમના મેંડકો મોહરંમમાં જ્યાં ત્યાં “કરંક” કરાડે !”ના સૂરો કાઢતા સંભળાતા હતા. નવો તેમને તે શરૂદિના શહેનશાદ માટે મોહમ્મત હતી ન તો કરબલાના બનાવ પરથી કંઈ ધરા કેવો હતો ને જનતાને તે સખક આપવો હતો ! અને જનતા પશુ મેહકિસોની આરાધિ, નાલ્ય ધરોને બાજુએ મૂકે એવી લલકાલરી રીશની અને રંગબેરંગી હાંડી, કુમ્મરોની એખાઈ પર મરતી હતી અને શીરનીના મોહથી એવાઈ આવતી કરબલાના બોધ પાડતી તેમને પશુ કંઈ ઝાંઝી પડી ન હતી, એ સૌ ધામધૂમ દસ દિવસ પછી ઠંડી થઈ ગઈ ! અને છેવટે સાબિત થયું કે:-

“ધરસામ ઝિંદા હોના હે હુર એક બરસકે બાદ !” શા માટે ? શીરની ખાવા માટે !

આખાદ એવીજ રીત મીઠાદની મજલિસોની પશુ છે. એણે મોહરંમની મજલિસો જેવી રીશનીની ધામધૂમ તો થતી નથી પણ શીરનીની ધામધૂમ તો તેજ પ્રમાણે હોય છે ! પયગંબરે ધરસામના જન્મ-મરણની બેગી માદ ઉજવાય છે. બાર દિવસમાં આ ફસલ પણ ખલાસ થાય છે, અને ઉવડીયા વાઅઝીનો કોટકટ પુરો કરી ધરભેળા થાય છે. ધરસામે જગતમાં શું સંદેશ પહોંચાડ્યો ? આકાએ નામદારના જીવનમાંથી આપણે શું શીખ્યાં ? જગતને જગલીપણમાંથી છોડવી આં દરરોજ જગતને શેનો બોધ પાડે આપ્યો ? નાણી અને વર્તનદારા જગતને ક્યાંથી

ક્યાં લઈ ગયા ? આજે આપણે તેમની પેરી કરવાને બદલે ક્યાંનાં ક્યાં જઈ રહ્યા છે ! એ બધું દર્શાવવાને બદલે મનઘડન રિવાયતો અને ઘણા આદમના જમાનાની શૈલી અખત્યાર કરી લેવોને મજલિસોમાં બગાસાં ખાતા અને ડાપરાં ભેખજ કરી ટાઈમસર તકરીશ ખલાસ કરી કરતી બોલ નાર અને સાંભળનાર જાણે પોતાની રૂઠું બળી મુશ્કેલોશ યદ ગયા હોય એમ શીરની આપણે પેટપર હાથ દેરવતા પોતપોતાને પથે પડે છે ! જે માણસમાંથી રહ એવી સે તો તે મુરદું ગણાય છે તેમ આ મજલિસોમાં શીરની નવડે ચાલી હોય તો એ મજલિસોને નિખાણ બનવ પશુ વાર ન લાગે ! આ છે આપણા આપણ પયગંબર (સન્ન) ઉપરનો મોદ !

આતો થઈ જુની રીત પણ નવી રીત હાલમાં થોડા વરસોથી સહેર તથા કરબાના સુલખ માનો ‘પ્રિફ્ટ ડે’ અથવા ‘પયગંબર જયંતિ’ નામે ઉજવી રહ્યા છે. બંધા ધર્મના થોડાક જાણીના ઇસ્તમોનો શબ્દભેળો થાય છે અને હુખખા નિગધો અને મુઝાં ચીપો ચીપોને વંચાતા ડિકેશન દારા લપકાથી ઉજવણી થાય છે. ફક્ત બોલનારો બોલવા ખાતર બોલી જાય છે અને સાંભળનારો સાંભળવા ખાતર સાંભળી જાય છે ! શું બોલવામાં આવે છે તે કાંઈ જોતુ નથી ! કારણ કે બોલવા પર અમલ કરવાની ન બોલનારને દરકાર છે ન સાંભળનારને. આ મજલિસ સાદગીથી ગઈ થાય છે તથા લખતાથી અંજીશ હમે એવું છેરે આવે છે અને હાપાં દારા બોલનારા અને

બોલનારાઓની વાકવા ધર્મ રહે છે. અમલ વિદેશી આવી રીત અને લાન સુની આવી મજલિસ થવાને બદલે સામાન્ય ડીમેટીંગ સોસાયટીની મીટીંગની ગરમ સારે છે. એટલું ખરું કે વરસ દિવસે એક મેળો ઉજવાય છે અને સફળતાથી પાર પડે છે !

“નવુત્તરકા ઝમાના ઔરયા અબ ઔર શિરમટ હે વહાં સીનેમે” કુરઆના પહાં સિનેમે બિરફટ હે !”

ઉપર જણાવેલા બધાજ વાચકીનો અને વક્તાઓ લેલાયુ હોય છે એમ કહેવાનો મારો ઉદ્દેશ નથી પણ મોટા ભાગે એવા હોય છે તેનો અનુભવનો અમારા વાંચકા કરી ચૂક્યા હશેજા અને આ ઉપરથી હું કહેવા માયું છું કે વાચકી એમને અને વક્તાઓની કે એવી મજલિસોની જરૂર નથી ! એમ નથી, પણ હું તો એમ કહેવા માયું છું કે ખાલા ડંબરને બદલે હેતુ સાધવા તરફ એ મજલિસોનું લક્ષ જવું જોઈએ, આખિતા આનંદ માટે નહિ પણ હૃદયના સંતોષ માટે એ બધું થવું જોઈએ ! કોઈ સ્પર્ધા એમ ન સમજ લે કે વાચકીનોને આટલકાજ મેં કલમ ઉપાડી છે ! એ તો ખરુંજ છે કે

“કહાં હમમેં જમાઅત જૌ તાઅત, શિક્સ્તા હા ગયે સાબિકે ફિરતે, તહિ હે કુજ શિકાયત વાઅજીથી, કે જૈસી રહ હે વૈસે ફિરતે !”

● આવાકી દુનિયાકે દોરતો ! બ્રાહ્મણના કહેવા પ્રમાણે હાલકનો કળિયુગ આવી લાગ્યો છે અને મૌલ્વીઓના કહેવા પ્રમાણે કયામત કરામ આવી લાગી છે તેના બે દાખલા તમારી આગળ પેશ કરું છું, “ સુબ્હમાં રિયાડ ડંકન નામના અંગ્રેજે મુંબઇ હાઇ કોર્ટના ચીફ જજને અરજ કરી છે કે હોટેલીઅરસ નામની સ્ત્રીએ છરી બનાવીને, મારની ધમકી આપીને જોર જીલમથી મને લગ્ન કરવાની ફરજ પાડી છે. ૧૯૩૯ માંજ લગ્ન કર્યા પછી થોડાક દિવસે તે

ઈલાવી ચાલી ગઈ છે તો મને એ જોરજીલમની ધણીઆણીથી છુટા દેઝ મળવા જોઈએ.” જોયું અબજા જાતી રજાતી સ્ત્રી છરી બતાવીને પરજી છે અને બિચારા માયકાંગલા પુરવને. ડાઈસોર્સ મેળવવા કોર્ટનું શરણ લેવું પડે છે.

આ કથામંત્રી નિરાળી નહિ તો બીજી શું ?

“શેખર મેમને ટાટા તો પુકારે વા ખરીબા દેખીને નેખને લાડીકા દયા રખા હે !”

એવીજ રીતે એક મુબસરત મીલ મળ્યું કે મુંબઈમાં એક વૈસાદાર યુવતિથી બચવા પોલિસનું રક્ષણ માંગ્યું છે. આ ખટલો પણ કોર્ટ ચલ્યો છે. રંગ દલે તમેજ કહો કે અબજાથી બચ ! પ્રબળ પુરવને પોલિસનું શરણ લેવું પડે એ હાલકનો કળિયુગ ન કહેવાય ! પછી કાલે મહિલા પરિપક્વ અને ઇન્કિલાબ કહે ! હવેજો સમય છે. લાયકાના થતાઓ ચેતે અને એકદ ભાવય કાન્ડેરન્સ કરી સ્ત્રીઓની વખતી જતી શરિરજોરી સામે સંધ બળથી હાથ લં; નહિતર આ જોતાં એવા દાંગ લગવાન કાળને ન દેખાડે કે મરદોને ધર કુદા બનવું પડે અને સ્ત્રીઓ બહારવટીયણ બની મેળને પડે ! “ખુદા ફી ખાતે” ખુદા હો જાને !”

● અવાકી દુનિયાકે દોરતો ! આજકાલ પ્રેક્ષક રાખ હીક સરતો થઈ ગયો છે. જરા આડી અવળી લાકડી ચીકતા આવડી ગયું કે અખાશના પ્રેક્ષક ! જરા ખાવન પાનાંથી બે ચાર જુદા થાપના ખેસો કરવા લાગ્યા કે હાથ ખરા બતાવ્યા કે મદુના પ્રેક્ષક ! જરા કુતરા બિત્તાયને દયાવ્યા કે વાંદરાને ગુલંટ ખાનાં શીખવ્યું કે સરકસના પ્રેક્ષક ! જરા સંગીતની બાગખડી જાણે અને બકરાની ખીજ આગ્રતિ બની જવા તાન પસ્ટા લઈ લોપાના કાન જોર મારી બધ એવા ઘોટે બગાથા કે સંગીતના પ્રેક્ષક ! જરા ચાહુ મેપરામાં થોડીક ટાલ

પહેરની તોષી ફેરી, થોડુંક ભવિષ્ય ભાગી,
અગડમ અગડમ કરી ધન, મકર, કુંભ
ગણતા થયા કે જ્યોતિષના પ્રેક્ષક ! ૩ અગ-
રની ધારણના પ્રેક્ષક, આંક ફરકના આંકડાના
પ્રેક્ષક, આમ પ્રેક્ષક શબ્દની દરશણ સારા
પ્રમાણમાં થઈ રહી છે. તેમાં પેલા વિજ્ઞાનના
પ્રેક્ષક કે કાલેજના પ્રેક્ષકો તો ક્યાં નામ
નિશાને જણાવું નથી ! હજુ એટલું સૂં છે
કે ગોરા અને ખિસ્સા કાતરોએ ગોરીના
પ્રેક્ષક, કે ખિસ્સા કાતર પ્રેક્ષકોનો ઇલાજ
ધારણ ક્યો નથી !

● આવાજકી દુન્યાંકે દોરતો ! ધાંસડાં પોટલાં
ખાંધોને તૈયાર રહો ! ક્યાં જવા ? રેમીસ્તાન કે
કબ્રસ્તાનમાં નહિ પણ પાકીસ્તાનમાં જવા ?
આ નાપાકીસ્તાનમાં રહી રહીને તમારા વિચારો
પણ નાપાક થઈ ગયા હશે એમ આપણા લોકો
માનતા થયા છે ! અને એમ લાગ્યું હશે ત્યારેજ
મુસ્લિમોનું હિંદ અને હિંદુઓનું હિંદ એમ બે
ભાગ હિંદ બનાવવાની યોજના લાહેરથી વહેતી
મુકાબ હશેને ? ભલા ખિસ્તી હિંદ પામી હિંદ,
એંગ્લોઈડીયન હિંદ, શાખ હિંદ વગેરે હિંદ ક્યાં
જશે ? ઉપર રપડજ રહેશે કે યું ! કહેવાય છે
કે હિંદ જેવા મોટા દેશના ભાગલા પડ્યા કરવત

પણ મોટાં જોઇએ ને ? અને આજે દેશને
પણ લગાડને લીધે લોખંડની ગરર પડી છે તેને
કરવત કેવી રીતે બનાવવો ? પણ દેશમાં આર્થિક,
જવાબાઓ હિંદુ મહાસમાવાદીઓ લીજરો
શીખો, પાંચતકોમો, રાષ્ટ્રવ દી મુસલમાનો અને પ્રે-
ક્ષકો તમે શા માટે ગભરાઈ બેઠા છો ? એવો
મોટો કરવત ન આવે ત્યાં સુધી કંઈ કહેવો
જોવા કરોને ? ભલે એ પ્રશ્નમાં વચ્ચે હોય કે
ન હોય પણ ભાગલાના સ્પર્શ વધ જનજન
ઝીલ્યા સાંડળને અને મુખારકબાદી આવાજ
રહી શકતા નથી કે તેમણે આખા દેશને પેન્ટી
તરફ જોતો કરી દીધો છે. વળી સરકાર અને
કોંગ્રેસ સિવાય બીજી કોઈ પાર્ટી હિંદમાં નથી
એમ કહેનાર નહેરુના ખોસ પાછા તેમજ
મોદામાં પાલી દીધો છે ! હાલ તો જનતા પ્રીતિ
કોઈ વગાડી દીધો છે. પણ એમાંથી પણ જન
જનની ચાર અને ચારની પાંચ પાર્ટીઓ
અસ્તિત્વ સરકારે જાહેર કરી દીધું છે ! વળી
છે દેશી રાજધાનો અને એંગ્લોઈડીયનો ત્યારે
ભાગ બે નહિ પણ પાંચજ પડ્યા પડે
કારણ કે હાથને આંગળીઓ પણ પ્રથમ હોય
છે ને ! અને 'પ'થ હોય ત્યાં 'પરનેપર' એ
કહેવત પણ કંઈ ખોટી નથી તો !

○

એ. એસ. મેકુલની માલિકોની
પાગલ કોટેજ બેકરી

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર.

કેકસ,

બદામ અને સાદા બીરકોટ,

નાનખાઈ,

હકીમી બીરકોટ,

પાંડ,

નાન,

શીરમોંડ,

બીગર.

એકવાર દેશ કરો

જરૂર તમને સંતોષ આપશે.

રાંદેરની સુલાકાત લેતાં
ક્યાં જમશે ?

ધી પાગલ કોટેજ
રેસ્ટોરાં.

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર

જ્યાંની દરરોજની નવી નવી
વાનગીનો ટેસ્ટ તમારા મોઢામાં
યાદદાશ્ત રૂપે રહી જશે.

માલિક:-ઈ. એસ. મેકુલ

દયાનો દેવતા

લેખક : "મુછેતર" હાંસી (અરબોધન)

"વાદીએ ફારાન"નો માનવ આત્મી ઉપર તે મદાન ઉપકાર છે, કે તેના બોજથી ઇ સાતી નસન કદી સુલકદોશ થઇ શકતી નથી. અને ઉપકાર શું છે ?

— મુખારક-આમદ :—

એજ તે છે, કે જેને હુઝૂર (સલ.)ના પુનિત-આગમનનો કૃષ્ણ પ્રાપ્ત થયો છે. એમાં કે શક નથી. કે ખુદાની ભૂમિ ઉપર મોટા મોટા નામવશે થઈ ગયાં છે, અને તેઓની સોનેરી કાફીલિઓથી ઇતિહાસના પૃષ્ઠો ભરપૂર છે. કાછકે સુલક ફતેહ કરી પોતાની શરવીરાનો સિક્કો માનવ ઉદયો પર બેસાડ્યો. તો કાછકે જહાંગીરી અને ન્યાયપ્રિયતાની તે શાત દેખાડી કે, અમાનો અત્યાર લગી તેઓના યશોમાન ગાય છે. કાછકે હાંમ-વિદ્યા કળામાં તે પરિપૂર્ણતા દેખાડી કે અમાનો તેઓને અત્યારસુધી માતી રહ્યો છે.

પરંતુ એ નામવશેના છવનની દોઢ-ધામ અર્થાત કોશિશ ફક્ત એક ખાસ સમુદ લગી મર્યાદિત હતી. તેઓમાંથી કામ એક પછુ આ આકાશ હેઠળ એવો પ્રકાશિત થયો નથી: જેના વ્યક્તિત્વથી એક ખાસ ભૂમિ અને ખાસ સમુદના લોકો સિવાય બીજાઓને પછુ તેનાથી કે ફેલ કે બરકત પ્રાપ્ત થઈ હોય ?

પરંતુ એ કૃષ્ણ 'મત્ર 'વાદીએ ફારાન'ને પ્રાપ્ત છે, કે તેના ઉદરમાંથી એક એવો પુનિત અને મદાન માનવી જન્મે. જે "ફરે કાપ-નાત" કહેવાયો અને જેણે "રહમતુલ્લેક આલ-મીન"નો લકબ મેળવ્યો.

સરવરે અખીયા (અલ.) ની મુખારક-આમ-દથી પહેલાં અરબમાં કુદરતની પ્રત્યેક વસ્તુની

પૂજા થતી હતી. એ વસ્તુઓની આગળ તે મસ્તક જે ખાલિક અકબર મકાન સુલનદારની હુઝૂરમાં મુકવું: જોઈતું હતું. અરબ: શું ? મિસ્લ, રમ, પૂનાન, ઇરાન અને હિન્દુસ્તાન હદ્દાં એ રોગમાં સપાયાં હતાં મરાઈ (અ.)ના અનુયા-યીઓએ ત્રણ મુદ બનાવી રાખ્યા હતા. અગ્નિ પૃષ્ઠાએ સૂર્યની સામે મસ્તક નમાવી દીધુ અને અગ્નિને તેનો નાયબ સમગ્ર પૂજવા લાગ્યા હતા. જગતની હાલત ખરાબ થઈ રહી હતી; કે એકાએક હકની રેહમત ગતીમાન થઈ. એક એવું નર ઉત્પન્ન થયું જેના પ્રકાશથી કુમાર્ગ અને શુભરાહીનાં વાદળો વિખરાઈ ગયાં. અને દુ-ખાને શાન્તિ અને દયાનો સંદેશો આપનાર મન્સાન અર્થાત ખવરલ બશર (આ) જગત-જનેતાના ઉદરથી વૈદ્ય થયા.

આ તેજ મુકદ્દસ (પુનિત) માનવી હતા; જેની આમદની બશારત એક અમાનાથી નબી અને રસુલ પોતપોતાની કૌમોને આપતા આગ્યા હતા. અને અરબવાસીઓ તે મુખારક ધરીનાં સેવામણાં સ્વપ્નાં જોઈ રહ્યા હતા.

અબ્દુલ્લાહ અને ખીખી આમેનદનો હાસ તે અમદ્ય ગૌદર હતો જેના ચળકારથી ન માત્ર અરબ ભૂમિમાં અજવાળું થયું. બેલકે તેના પ્રકાશો સાથે જગતને સુખર્ષુની જેમ અળ-કાવી દીધુ. કુદરતે આમેનદની ગેદમાં એક એવું પુષ્પ ખિલવ્યું જેની સુવાસથી ન ફક્ત "વાદીએ ફારાન" સુગંધીવાન થયું બલકે આખી દુ-ખા રહેકી થઈ.

તે એક રયસ (અલ.) અને એક એવો રિફાઈર દનો જેણે માર્ક ઉસ્તાદ (શિશક)ની

શાગિરી ન હતી કરી, બંદે એ મહાન બાળકનો ઉસ્તાદ પોતે મહાન સજનકાર હોતો.

અને તે મુકદ્દસ માનવીનો સૌથી મોટો શુભ એ હતો કે તેના અંતરમાં એક એવું મુબારક દિલ હતું, જે બીજાઓના દર્દથી હરપૂર રહેતું હતું:—

“સારે જહાંકા દર્દ હુમારે જિગરમે હય”

“જનકુ તે છે, જે માથે ચડી જાયે” અર્થ સુકયાન જેવો ઇસ્લામનો કટો શત્રુ બ્યારે રમના બાદશાહ (દિરૂકશ) ના હરબારમાં હાજિર થયો. તો તેને પુનિત પયગમ્બરના આચરણ વિશે બ્યારે સવાલ કર્યો તો તે ઇમાનનો દુશ્મન પણ આમ કહ્યા વગર રહી શક્યો નહોતો, કે “તે દુએલા માથું જોડે છે. કદી વાજાહા ખિત્તલી નથી કરતો, કોઈને તકલીફ પહોંચાડતો નથી.”

કુહૂર (સલ) બીજાઓની વ્યાખ્યાના દેખી ખૂદ પણ બેકરાર થઈ જતા અરબ જેવા ધાતકી, કપડી, અને અત્યાચારી પુરુષો જે કથીરથી પણ કંમ હરજાનના હતા માત્ર આ હઝરત (સલ.)ની તઅલીમ અને સદ્ગુણોની અસરથી સુવણની જેમ ચમકવા લાગ્યા. ગિબન લખે છે કે:—

“આ હઝરતે (સલ) આમ જનતામાં એક આત્મા ફેંટી દીધી તેઓને સુરજ્વલ, હમ્મસ અને હમદર્દીનું શિક્ષણ આપ્યું, અને પોતાના અમલી કામથી તેઓને અશક્ત અને નિર્જોડના સડાયક બનાવી દીધા.”

આપની હસ્તી સામે એ જગત માટે રદગંત સ્વરૂપ હતી આ હઝરત (સલ.) કોઈને એક એવી જિન્દગીનું શિક્ષણ આપતા હતા. આ સદા સર્વદાની વંદત અને શાન્તિનો દ્વૈર હતો. આપની અબાન-મુબારકમાં તે અસર અને મધુરતા હતી, કે પત્થર સમા દિલો પણ પીગળી જતાં. મહાજબ બદમાંગો અને હાંધર્મી લોકો પણ બ્યારે આપ (સલ.)ના હરબારમાં ‘હાઝિર

મંતા’ તો આપના સદ્ગુણો અને દિલકુદ સામર્થ્યવશ થયા વગર રહેતા નહોં.

સર વિદ્વંમ મૂર પોતાના મુસ્તક “લાઈફ ઓફ મુહમદ”માં લખે છે:—
“પયગમ્બરે ઇસ્લામે અરબ જેવી નિષ્વ બુદ્ધિમાં પોતાની પ્રાણપોષક વાણી વડે ઉચ્છેદિ જિન્દગીનો એક નવિન આત્મા ફેંટાડે.”
પ્રખ્યાત જર્મન ઇતિહાસકાર હૈસલે લે છે કે:—

“અમે આધુનિક સમયમાં શ્રેષ્ઠ, બાકવતે અને આજાહીની દલ્દલી જેવી અવાજો સુણીને બીએ. પરંતુ મુહમદ (સલ.)ના અમલમાં જે મહાન ઝાંઘરાતો પુરેપુરી આવાજો શાબી દલી આપે (સલ.) લોકોને ઇસ્લામ શિખવ્યું. તે ઇસ્લામ શું છે? બાઈબલના મુદમન અને દાનિયુ સિમ્બલ.”

એક લાંબા કાગળી જગતમાં મુબાર બનાવવાની પ્રયાસ કરતી હતી. કોઈ મહંમદે રિવાજોને અશક્ત વળ્યુંથી નથી. જેને અશક્તો ગુલામો ઉપર મુઝરતા હતા તેના વિચાર સુદી રવાં ખાઈ થઈ જાય છે. ઇસ્લાહ કહે જ ગુલામોની મુબારલુર્થે કોઈ કાનૂન બનાવ્યો નથી બલકે ગુલામોને સંખોથી આ હુકમ દીધો છે કે—

‘પોતાના આકાઓની (સ્વામીઓની) જેવા સરીરના માલિક અને મુખ્તાર છે—દુએલા વાજે કરે.”

ગુલામોની આજ્ઞા પણ ગુલામ વજૂદ આવતી હતી. પરંતુ જગતના કલિદલના પુરો ઉદ્ધારીને જુઓ કે, એ ફક્ત કુહૂર (સલ.) ન હતા કે જેમણે એ અશક્તોઓ, બેકરાર અને નિર્જોડોની હાલત ઉપર ધ્યાન કરી. તે લોકોની મુસીબતોથી આપ (સલ.)ના નામક અને મુબારક હૃદયને આઘાત પહોંચ્યો અને છવરે એ માનવ જાતના હમદર્દે તેઓના માટે કાનૂન બનાવ્યો અને લોકોને ખતાવ્યું કે

“એ મહંમદે પછ તેજ અજ્ઞાહના જાદુ જેવી અનુમુખ એક દિન આપણે બધાને ફરિયાદ થવાનું છે.”

આં હજરતે (સંક.) તમામ ઘાતકી કાનૂનોને તોડી ફેંકી દીધા. અને તેઓની સાથે દમરદી અને દયાલુ શિક્ષણ આપ્યું. આના થઈ કે

“સુસમોના કામોમાં ખુંડે તેઓની મદદ કરો. જેવું પોતે ખાઓ પહેરે તેવુંજ તેઓને પણ ખાવનું પહેરવું આપો. તેઓની શાદીઓ કરાવી દો. તેઓને છુરા નામોથી પુકારો નહીં અને જે આઝાદ થવા આદે તેઓની દરેક રીતે મદદ કરો અને ખુશીથી આઝાદ કરો.”

મજદૂર વાતે તેજ દિવસથી નિઠ્ઠી શરૂ છે. કે જે અન્યોના દૈનિક વ્યાપ્તિ હોઈ નિમત્તના એક મહાસાગર સમાન હતું. જેની મોંઘે પોતાના અને પારકાઓને નૃત કરતી હતી. એક ને સમય પણ હતો કે જંગી કૈદીઓને નિર્દયતાથી તસ્તારના ઘાટે ઉતારવામાં આવતા હતા. આ સભ્યતા અને સંસ્કૃતીના ઝમાનામાં પણ જે વર્તણૂક જંગી કૈદીઓ સાથે કરવામાં આવે છે. તે કાંઈથી છુપી નથી? પરંતુ એ મોંઘાની સાથે જે સુલુક જનામ સરવરે આવમ (સંક.)ના સમયમાં થયો, જગતના દનિદાસમાં તેમી ભેડ શોધી મળતી નથી.

બદની લગ્નમાં સિતેર વા બોનેર પુરો કૈદી થયા હતા. તેઓ પૈકી ફક્ત એ કલ થયા, -ખાદીના જંગી કૈદીઓ જે જે આર આરની ટેળીઓમાં મુસલમાનોમાં બેસાઈ ગયા, કે અંતિમ ફેસલા લગી તેમના રક્ષણમાં રહે અને મુસલમાનોની આ રિયતિ હતી કે પોતે ખાદીના ખાદ પેટ ભરતા હતા; પરંતુ ઘરમાં જે કંઈ રક્ષણ તે પોતાના કૈદીઓને ખવડાવી દેતા કેમ? ફક્ત ઝોરલા માટે કે રચવે મકબૂલ (સક.) ની આજ્ઞા હતી.

“કૈદીઓની સાથે ચારો સુલુક કરો”

એ કૈદીઓમાં અખ્યામ. (રદી) પણ હતા તાતના વખતે આપના દંડને એવા ઝોરથી બોધી દીધા હતા કે આપ અત્યંત દર્દના

કારણે જેવેન હતા. ન્યારે આપના હોઠારોનો અવાજ કુખારક કેળોં ઝગી પડે એ તો તેજ વેળા રરસીઓ ખોલાવી દીધી.

હજૂર (સક.) એ મુસલમાનોને તોડીદપૂર્વક એવી આજ્ઞા કરી હતી કે

“ખાદી મખલુક જે તમારા કબજામાં આવે તેને દંડ ન કરો. ખાદને સૌથી વધુ ખુશ કરનારી ચીજ તે શુભામને આજ્ઞા કરવું છે.”

હજૂર (સક.)નું શિક્ષણ શું હતું? કેવળ હડાપણ અને બરકત. અને વાસ્તવમાં એક એવી પુનિત દસ્તીનું શિક્ષણ જેના દિલમાં મનુષ્ય જાતિનું દર્દ છુપાયેલું હોય શકે અરબનામીઓ જે અજાનનાના ઝમાનામાં દિલક પ્રાણીઓથી પણ વધારે કોહીચુસક હતા, આપે (સક.) પોતાના સાદા અને પવિત્ર શિક્ષણ અને દૈનિક કાર્યક્રમ દ્વારા તે દિલક પ્રાણીઓના કિશોરો પણ દમરદી અને મુદબ્બતની ઉર્મીઓ પૈદા કરી દીધી. અરબસ્તાનમાં અખ્યા જાતીની જે ગત જનાવી હતી કદાચજ એવી ખુરા મુલુક પશુઓથી પણ થતો ન હશે. પરંતુ આં હજરત (સક.) જે મજદૂર લઈને આવ્યા હતા તે મજદૂરો જે તમામ ઘાતકી રરમોને બંધે કરી દીધી અને સ્ત્રીઓને પોતાના હોઠાની રક્ષાનો સંપૂર્ણ અખ્યાધાર અર્પણ કર્યો અને તે રદમત સ્વરૂપે અખ્યા જાતીને અવનતિની ગતીમાંથી કાઢી મરજીની બચાવરીના હોઠા અર્પણ કર્યા. અરબમાં ન્યારે સ્ત્રી પુરુષની શાદી થતી તો ઘરના પડિલ લોરો આ દુઆ દેતા.

‘ત્હમારા ત્યાં કદી પુત્રીનો જન્મ ન થાય’

અને ન્યારે ઢાઢના ધંડમાં જેવી પૈદા થતી તો શાપાણુ હાથે આના પિતા એ નિર્દોષ હવને હવતી દફન કરી દેતા. એક વેળા એક માથુસે આપ (સક.) ની રૂબરૂ પોતાની પાંચ વર્ષની પુત્રીને પોતાના હાથોથી હવતી દફન કરવાની ઘટના બ્યાન કરી. આપ (સક.) ઝોરલા રક્ષા

કે, આંખો લાલચોળ થઇ ગઇ અને દામન તર
થઈ ગયું, આં દમરતે એ ઘાતકી
પ્રધાની ધણીજ સંખ્તી સહિત મળા ફરમાવી,
અને પોતાના કર્તવ્યથી લોકોને ખતાવી દીધું કે
પુનિપુનથી પણ પ્રિયતર હોય છે.

જેને ઓલદના પ્રસંગે જ્યારે કાફિરો હદસો
કરી આપ (સલ) ઉપર ધસી આવ્યા, અને
નયુજત રૂપ દિપકના પતંગીયાંઓ ઝુમી ઝુમીને
આપ (સલ) ઉપર દિશ થઈ રહ્યાં હતાં. એક
અલિમની તદ્દપરથી મુબારક પેશાની અખી થઇ
ગઈ અને લોહી નહેવા લાગ્યું, પરંતુ તે
દયા-સ્વરૂપની આ હાલત હતી કે તે નેજા
પણ આપ (સલ)ની મુબારક અખાનથી આ
દુઆ નીકળી રહી હતી:—

“અય! અલલાહ! મહારી મૌમને બક્ષો કે.
તે મને જાણીતી નથી.”

હશે છે. “વતન પ્રેમ પ્રિમાનવું ચિન્દ છે” અને
છે પણ તેમજ, કેણુ એવો માનવી હશે; જેને
માનવમિથી મુદખખત ન હોય? હુઝૂર (સલ)ને
કાફિરોએ જેવી રીતે વતન ત્યાગ માટે મજબૂર
કર્તા અને જે હાલતમાં આપે (સલ)ને હસ્તામ
અને ખુદાઇ પૈગમની ખાતર પોતાના પ્યારા
વતનને ત્યાગી દીધું. તે એક લાંબી દારતાન છે.
પરંતુ જેવાનું એ છે કે જ્યારે એક વિજેતા
તરીકે આપ (સલ) પોતાના પ્યારા વતન
મક્કહમાં દાખિલ થયા; તો તે લોકોની સાથે-જે

આપ (સલ)ના, પ્રાણુના અને ઈસ્લામના કદ
દુરમન હતા તેમની સાથે શો વર્તાવ કર્યો? અબુ
સુફ્યાન મકકહના કાફિરોમાંથી તે શખ્સ હતો.
જેણે ‘લાગલગારે વીસ’ વર્ષ લગી આપ (સલ)ને
કતલ કરવા અર્થે લોકોને ઉત્તેજા, અને રોક
સાધ્ય રીતે ઈસ્લામ અને મુસલમાનોની વિરુદ્ધ
કરી પરંતુ જ્યારે તેને પગોમાં ખેડીઓ સહિત
હુઝૂર (સલ)ની સન્મુખ હાઝિર કરવામાં આવ્યો
તો આપે (સલ) રિમન કરી તેને મુઆફ કરી
દીધો. અને જ્યારે તે ઈસ્લામથી ખાતર થયો તો
આજા થઇ કે

પરમ
એ
તેજ પુનિત આત્મી થઇ, શકે છે કે જગત
બરકાતપર જેને હદથી બરપૂર દિલ અર્પણ
કર્તું હોય.

જેણે સેલ જેવો કદર ધસાઇ ઈતદાસ
કાર લખે છે:—

“દુન્યામાં ઈસ્લામને, તે મહબૂલીયત માત્ર
યક જેનો ઓટો મોહક નથી. તેને માત્ર આશાએ
કબૂલ કર્યો બદકે ન્યા તેનો ક્વની ‘લુલુ’ થયો.
મસ્તકો ઝુકી ગયા, પરંતુ કેમ? ઈસ્લામના સિપ્પત
અર્થે જે હસ્તી નિયુક્ત થઈ હતી, તેના પહેલમાં
એ એવું દિલ હતું જે પોતાના જેવા માનવીઓની
મુસીબત દેખી તદ્દપી નવું હતું.”

(સચિત)

ખાળકો માટે ઉર્દૂ કિતાબો

1. હયાતુન્નખી (સ.) કી. ૦૮ ૧૦. હસ્તુન્નુ-મહકી-ફતહ કી. ૦૮
2. સીરતુરિસદીક (રદી) કી. ૦૧ ૧૧. અલ તુગરલ કી. ૦૮
3. સીરતે ઉમર (રદી) કી. ૦૮ ૧૨. હુપ્યારા શહઝાદા કી. ૦૮
4. સીરતે ઉરમાન (રદી) કી. ૦૮ ૧૩. તગઝલસકી શહઝાદી કી. ૦૮
5. સીરતે અલી. (રદી) કી. ૦૮ ૧૪. ઉરમાન કી ખવાબ કી. ૦૮
6. શેખ હદીસ કી. ૦૮ ૧૫. શહઝાદા અ. રહમા કી. ૦૮
7. ખલીફા અબ્દુર્રહમાન કી. ૦૮ ૧૬. તદ્દમીર કી સરઝમીનકી. ૦૮
8. વઝીર મન્સૂર કી. ૦૮ ૧૭. અમ્મોદે ગીન કી. ૦૮
9. અતા તુક કી. ૦૮ ૧૮. તીન પૈગમ. કી. ૦૮

પોસ્ટ ખર્ચ
વધુ

સ્ટાફિસ:—ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલુપાક, સુરત.

ગુજરાતી
ગાંડીવ
ના
ખાળ પુસ્તકો

મુહુર્તમતનું ઇન્આમ

મૂળ લેખક:—આલિમે રજમાની મૌન સૈયદ અરગર હુસેન

(“મીયાં સાહુખ”) મુદ્દીસ, દારલ ઉલૂમ, દેવબંદ.

અનુવાદક:—ઈ. સી. પીપરડી

જ્યારે સરવરે કાએનાન સદ્સદ્લાહો અઝહે વસંદશમએ મંકકા મોઅઝઝમાંથી મદીના મુનવરસ તરફ દિશ્વરત કરી; ત્યારે આપના આપવાની ખબર સાંભળીને કેટલાક દિવસ આગમચ આપના દીદારના આદકા શહેરથી નીકળીને રસ્તા ઉપર આવી બેસતા હતા અને સાંજના નાઉમીદ થઇને પાછા ફરતા. ધણાજ ઇન્તેઝાર અને ઉમ્મીદિ પછી જ્યારે આપ તશરીફ લાવ્યા; ત્યારે મદીનાવાસીઓ માટે તે ઇદનો દિવસ યર્ષ ગયો. હઝરત અનસ (રદી.) ફરમાવે છે કે “જે દિવસે હુઝૂરે કુદ્દુસ તશરીફ લાવ્યા તે આપના જમાલથી મદીના મુનવરસની બધી ચીજો શૌશન યર્ષ ગઈ. મોઝાએની સાથે નાનાં નાનાં બાળકો, પણ આનંદ મનાવી રહ્યાં હતા અને નાની નાની બાળકીઓ ખુશીઅને મુખ્યરક બાદીનાં આ સીધા સાદા ગીત ગાતી હતી.

“તુલુલ ખદ્ર અલેના મન સનયાતુલ વિદાય, વાખરશુકો અઝેના માદઈ સિલ્લાહે દાર્દન.”

અર્થ:—વદાય પર્વતની ધારીઓથી પહિં-માના ચંદ્રનો ઉદય થયો. માટે જ્યાં સુધી દુઆ માગનારાઓ દુઆ માગે ત્યાં સુધી ખુદાનો શુક અમારા ઉપર જરૂરી છે.

લોકો ચારે તરફથી આવતા અને ગિયારત ફરતા અન્સારમાંથી એક નવજવાન તરફામિન ખરાબ જ્યારે ખિદમતમાં હાજિર થયા તો બે ઇખતવાર આપને વળગી પડ્યા અને આપના મુખારક હાથને ધણાજ સુખનો આધ્યાં અને

અરઝ કરી કે “રસુલુલ્લાહ (સલ.) આપ મને જે કામ આપે તેના માટે હુકમ આપો. હું કદી પણ આપની નાફરમાની કરીશ નહિ.” જનાબ સરવરે આલમ (સલ.) એમની આ નવખવાનીમાં આ કિમ્મત અને બકાદુરી બેઇબને હમી પડ્યા અને ખરીદા લેવા માટે હુકમ આપ્યો કે “બત્તો આપના વાલિદ બરાઅને કલ કરી આવો.” તરફાતો તૈયારજ હતા તેમની જાનિ સારી પણ અખાનીતો હતીજ નહિ. તરતજ હુકમ પર અમલ કરવા આલતા યર્ષ ગયા. જનાબ સરવરે કાએનાત (સલ.)એ શેકી લીધા. અને ફરમાવ્યું કે “આતો માત્ર આઝમાંદિ હતી. મને ખુદ તખાલાએ રદમ તોડવાને માટે પૈદા નથી કર્યો.” (એટલે સગાઈના સંબંધો જુદા કરવા અને સુલહ તેમજ રદમના વિશ્વ વર્તવા ખુદા તઆલાએ મને મોકલ્યો નથી.)

અરસાસ! રસુલુલ્લાહ (સલ.)ના આ વક્ષદાર અશિકની વધે વક્ષ ન કરી. જવાનીમાંજ વાપદો પુરો થયો અને એટલા ખીમાર પડ્યા કે ઝિન્દગીની ઉમ્મીદ ન રહી, જેવટની ધેડીએ જ્યારે રસુલુલ્લાહ (સલ.) તેમને જોવાને માટે તશરીફ લઇ ગયા. તે સમય ધણાજ ગમનાક હતો. આ વક્ષદાર બે રિયા મુસ્લિમ ખાદિમ મૌતના ખિસ્તર ઉપર પડ્યા છે અને આ ફાતી જગતને હોડવા આગૂર છે. એ સાથે માત્ર પિતા અને પ્રાગુથીએ વધુ પધારા સરદાર તેમની સાંમે ઉભા રહીને તેલું સુખ જોઈ રહ્યા છે. અન્નાહના હુકમ સાથે

ગુજરાતી તરજુમાવાળા સીપારા

મુસ્લિમ ગુજરાત જેની આતુરતાથી રાહ ભેઠ રહું છે તે કુર્આને પાકનો માનવર ગુજરાતી તરજુમા એક એક છુટક સીપારા દ્વારા છપાઈ રહ્યો છે.

જેનો અરબી મતન એક મશહુર કાતિબ પાસે ખુશખત લખાવી મોટા ખર્ચે દરેક પેઞનો મુંદર ખ્વોક જનાવી એક કોલમમાં અરબી લખાણ અને ખીજી કોલમમાં તેનો શુદ્ધ અને ત્રરજ ગુજરાતી લાખામાં તરજુમા આપવામાં આવે છે. જેની નીચે નંબરો આપી માતવર તફસીરના આધારે સવિસ્તાર ખુલાસો આપી ખુદાઈ વાણીની મતલબને એવી સરજતા સાથે સમજાવવામાં આવી છે કે સાધારણ જ્ઞાનવાળો પણ સારી રીતે સમજી તેમાંથી પુરો સાર કાઢી શકે. ટૂંકમાં અમારા તરફથી પ્રગટ થયેલા સીપારાઓને 'જેયા વિના આવી જાહેર ખખરથી તેની જાહેરી અને ખાતિની ખુખીઓનો આપને વિચાર આવી શકશે નહિ. ખાત્રી માંટે કોઈ પણ સીપારો મંગાવી જુઓ. છપાઈતું કામ થાલુ છે અને અત્યાર સુધીમાં તેર સીપારા પ્રગટ થયા છે.

અમ્માનો	પારો હદિઓ	છ આના	પૉસ્ટેજ.૦)૧
અલિફ-લામ-મીમનો	" "	છ આના	"
મ-યકૂલનો	" "	છ આના	"
તિલકર-ફસલનો	" "	છ આના	"
લન-તનાહૂનો	" "	છ આના	"
વલ-મુહસનાતનો	" "	છ આના	"
લા-યુહિખુદાહનો	" "	છ આના	"
વ-એઝા સમેઉનો	" "	છ આના	"
વ-લવ-અન્નનાનો	" "	છ આના	"
કાલલ-મલહિનો	" "	છ આના	"
વંઅલમૂનો	" "	છ આના	"
યઅતએઝન	" "	છ આના	"
વમામિન હાખતીન	" "	છ આના	"

નોટ:-એક અથવા બે સીપારાની વી. પી. કરવામાં આવશે નહિ. એક સીપારા માટે

ગાજી ની અને બે સીપારા માટે ગાજી ની પોસ્ટ રીકટ ખીડવી.

પંજસૂરહ (આઠ સૂરહનો સંગ્રહ) તરજુમા સાથે રૂ. ૧ (ટપાલ ખર્ચ જુદું)

સાદિક યુક ડીપો, રાંદેર. (સુરત)

દીદારે રસનું (સત્તમ)

સંપાદક:- ખાડી રાહરી.

"અલ્લાહુમા સદને અથા મોહમ્મદીન
કુદ્દસમા ઝકરુલ્લઝ ઝકરુનો વ કુદ્દસમા ગદ્દસ
અનુઝિઝરુલીલ ગોફિયુન"

"દરદ શરીફ શ્રેષ્ઠ છે કે ઝિકે ઇલાહી"

આલિમોમાં એ મસના ઉપર બદસ ચાલુજ
રહેલી છે કે:- "ઝિકે ઇલાહી અને દરદ શરીફ
એ બન્નેમાં કઈ ગીજ શ્રેષ્ઠ છે ? ખુસને ઝિક
શ્રેષ્ઠ છે કે નખીએ ફરીમ સદ્દક્કમલે અઝ્ઝહ
પસલ્લમ ઉર દાદ મોહકલું (પદ્મ) શ્રેષ્ઠ છે ?"
હાલ તુત એ બાબનની બદસ કરવી ખાસ
જરૂરી નથી કેમકે એ ઉપર બદસ કરવી
આપણા જેવા આમ વર્ગીય કામ નથી. છતાં
પણ દેખીતી રીતે સાદ મહુમ પડે છે કે
દાદ શરીફને શ્રેષ્ઠ દરદનાઓની દલીલો મજ
બુત છે. એ સાદેબેનું કહેવું છે કે: ઝિકે ઇલાહી
કરનારાઓ માટે તેઓના ઝિકનો વ.યદો કરવામાં
આવેલો છે. ખુદાપાક કહે છે કે: "ફઝીલની
અજ ઝકરુમ" તમે મને યાદ કરશો તો હું
તમને યાદ કરીશ. ને કે ખુદાપાકનો ઝિક
આપણા ઝિક કરતાં ચડીયાનો અને શ્રેષ્ઠ છે
અને તેની ઝિકની મેલફિલ આપણા ઝિકની
મેલફિલ કરતાં ચડીયાની છે: જેવી રીતે એક
હદીસ શરીફમાં છે કે:- "હું એવી એક જમા
અન અને મેલફિલ (મજલિસમાં તમારો ઝિક
કરીશ જે તમારી જમાઅન અને મેલફિલથી
સારી હશે."

"દરદ શરીફ પઢવાથી થતા
લાલોનું વર્ણન"

(૧) એક અખિલ પાંચ દિવસનો કર્જદાર
હતો. તેણે એક વખત ખવાજમાં બેસી કે દરદ

(સક) આરિને ફરમાવે છે કે:- નિશા-
પુરના અખલદસન કાઝીને મારી સલામ કહી
મારા નરદથી તેને કહેજો કે તે તારું કર્જ
ભરપાઈ કરી દે." આખિલે કહ્યું કે:- "હુઝુર!
(સત્તમ) તે કાઝી મારા ખવાજ (સ્વપ્ન) તો
કરી રીતે ભરોસો કરશે ?" હુઝુરે (સત્તમ)
ફરમાવ્યું કે:- "તે દરદના રાગે મારી
ઉપર ૧૦૦ વખત દરદ મોકલે છે પણ મર્જ
સને કોઈ કારણસર તે દરદ પડી શક્યો નહો.
અને તે એવી રીતે દરદ પઢવાથી તેના સિવાય બીજું
કોઈ પણ જાણકાર નથી. તેથી એ તે કર્જ
નિશાની માંગે તો તેને મજકુર હકીકત કહેજો
એ બસ છે" આખિલે બીજો દિવસ સવારે
કાઝીને બની લકીકત કહી સંભળાવી. કાઝીએ
આ હકીકત સંભળી ખુદાપાકના શુભના માટે
શિખરો કપ્યો, અને આખિલને મારી દુનવર
દિલ્લમ આખ્યા:- એક હાનર આ ખુશ ખખરી
માટે, એક હાનર આખિલના તેવી પાસે આવવા
બદલ, અને પાનસો તેનું કર્જ આપવા માટે
અને વધારામાં કહ્યું કે "અખર ભરિખ્યામાં
જયરે પણ જરૂર પડે ત્યારે જરા પણ
ખવાજા નિશા મને જરૂર કહેશો."

(૨) ઇમામ ગઝઝાલી (રે. અ.) પોતાની
"અઢયા"માં અખીલ દસન શાદિઈનો બનાવ
નકલ દરે છે કે:- તેમણે એક દિવસ દરદરત
(સલ્ત) ને ખવાજમાં બેઈ પઢ્યું કે: "હુઝુર,
(સત્તમ) ઇમામ શાદિઈ (રે. અ.) એ પોતાની કિતા-
બનાં શરઆનમાં આ ક્ષેપને મથાએ જે દરદ
શરીફ લખેલું છે તેના બ લામાં શાદિઈને તમે
તરદથી શું મરદુ ?" હુઝુરે (સલ્ત) ફરમાવ્યું:-
"કળમનના દિસે દિસાળ આપવા માટે મેદા-
નમાં આવવા તેને તકલીફ આપવામાં નહો
આરો."

"દરદ શરીફ માટે હઝરતે
(સલ્ત.) શું શું ફરમાવ્યું છે"

(૧) ઇમામને દરદે તે માલુસ સવ

કરનાં મારી વધુ નજીક દરો કે જેણે મારી ઉપર વધુ પ્રમાણમાં દરદ મોકલ્યું દરો.

(૨) જે માણસ જુઠ્ઠાંની રાત્રે અગર જુઠ્ઠાંને દડાડે ૧૦૦ વખત મારી ઉપર દરદ મોકલે છે તે બંદની ૮૦ વરસની ખરાબો (હુપો-ગુનાહી) ને ખુશ માફ કરી દે છે.

(૩) જે માણસ એક દરદ વખત મારી ઉપર દરદ પડે તે મરણ પડેલાં પોતાની જગ્યા જન્મતમાં જોઈ શકે.

“દરદ શરીર પદવાથી થતા ફાયદા”

(૧) હમેશા દરદ શરીર પદનારના ગુનાહ તથા દિવસ સંધી લખવામાં આવતા નથી. જે તે માણસ એ દિવસમાં કરેલા ગુનાહ માટે તૈયાર નહીં કરે તેજ લખવામાં આવે છે.

(૨) હમેશા દરદ શરીર પદનારને ૨૦ વખત જિહ્વા કરવા બદલ જેટલો સવાબ મળે છે તેટલો સવાબ મળે.

(૩) દરરોજ ૧૦૦ વખત દરદ શરીર પદવાથી તે આખો દિવસ અને રાત લગાતર ઈલાહ કરવા જેટલો સવાબ મળે છે.

(૪) હમેશા દરદ શરીર પદવાથી તંગદસ્તી અને મોહતાઈ દર થઈ જાય છે; જેટલે ખુદા-પાક તેને એવી રીતે શોધી પહોંચાડે છે કે તે બાબત કોઈને પણ ખબર પડતી નથી.

(૫) ગરીબ માણસ પાસે અગર સદકા દેવા પૈસા ન હોય તો જે તે દરદ શરીર પડે તો તેને સદકાને સવાબ મળે છે.

(૬) હમેશા દરદ શરીર પદનારના દિવસને મેલ દર થઈ જાય છે.

(૭) હજરત (સલ.) ના પોતાની ઉમ્મત ઉપર ધણા દરદ છે જે બધા હમેશા દરદ શરીર પદવાથી અદા થાય છે.

“કયા કયા વખતે દરદ શરીર પડવું જોઈએ”

(૧) નખીએ કરોમ (સલ.) નું મુઆરક નામ જયારે સાંજે અગર જ્યાનથી જોડે અગર વાંચવામાં આવે ત્યારે.

(૨) જયારે ખુદાપાકથી કોઈ દુઆ માંગે તેની પહેલાં અને તે પછી. હજરત કુશાકાહ બિન અબીદ (રદી.) ફરમાવે છે કે: એક દિવસ એક માણસ આવ્યો. તેણે નમાઝ પઢી રહ્યા પછી કહ્યું: “અલ્લાહુમ્માફિત્રી વર્દમની” તે વખતે હજરત (સલ.) પણ અમારી સાથે મિરાજતા હતા. આપે (સલ.) ફરમાવ્યું કે: “ઐ નમાઝી! તે દુઆ માંગવામાં બહુજ ઉતાવળ કરી છે. તને જોઈતું હતું કે-પ્રથમ ખુદાપાકની દરદ કરત જે પછી મારી ઉપર દરદ મોકલત. અને પછી દુઆ માંગત.” આ સાંભળી તે માણસે ઉમા થઈ ફરી નમાઝ પઢી અને હજરત (સલ.) ના કહેવા મુજબ પડવું ત્યારે હજરતે (સલ.) ફરમાવ્યું કે “ઐ નમાઝી! હવે દુઆ માંગ, જરૂર કમુલ થશે”

(૩) મરિજદમાં દાખલ થતી વખત અને બહાર નીકળતી વખતે: મરિજદમાં દાખલ થતી વખતે: “બિરિમસ્લાહે વરસલામો અસા રમુજિલાહે” પડવું મુસ્તબબ છે અને એ પદવા પછી “અલ્લાહુમ્મા ફતાહલી અબજાયા રહમતેકા” પડવું બેકાર છે.

(૪) અગર કોઈ ગુનાહની વાત થઈ જાય ત્યારે જે દરદ દરદ શરીર પદવામાં આવે તો તે ગુનાહનો ફરજારો થઈ જાય છે.

(૫) દરેક મુશકિત અને અધરા કામ વખતે.

(૬) મરિજદને જોઈને તેમજ કોઈ સગા સર મરિજદમાં જવું આવવું પડે ત્યારે.

(૭) દરરોજ સવારે અને સાંજે તેમજ રાત્રે સુતી વખત અને સવારે ઉઠતાંની સાથે.

“દરદ શરીર નહીં પદનાર માટે “વધેદિ”

(૧) દરદર અર્થશા (રદી.) થી શિવાયત છે કે:-એક દિવસે હુઝૂર (સલ.) નો નુરાની ચહેરા જોઈ મેં કહ્યું કે “આપ (સલ.) નો ચહેરા કેવી નુરાની દેખાય છે?”

આપે (સલ.) ફર્માવ્યું:- “એ અરુશા (રદી.) તે માલુસ અનુજ ખરાબ અને બદનરીય છે કે જે માલુસ કયામતને દબાડે એ ચહેરાને જોવાથી મદરૂમ રહે.” મેં અર્જ કરી:-

“હુઝૂર, (સલ.) તે કયા બદનરીય ઈન્સાન છે, જે આ નુરાની ચહેરાને જોવાથી મદરૂમ રહેશે?”

આપે (સલ.) ફર્માવ્યું કે:- “બખીલ” (કંજુસ). મેં પૂછ્યું:- “બખીલ કોણ?”

આપે (સલ.) ફર્માવ્યું કે:- “તે માલુસ બખીલ છે કે જે માફ નામ સાંભળીને દરદ પડતો નથી.”

(૨) નખીએ કરીમ (સલ.) એ ફર્માવ્યું છે કે:- “જે માલુસ મારી ઉપર દરદ મોકલ્યા બૂલી ગયો તે જન્મતક રસ્તાથી ભટકી ગયો” (એટલે બૂલો પડી ગયો).

(૩) “જે કૌમ કોઈ મજલિસમાં જમા થઈ અને મારી ઉપર દરદ પડ્યા વગર મજલિસમાંથી ઉઠી ગઈ તો તેમણે એ કૃત્ય એક દુર્ગંધ ભરેલા મુદાર અગર મરણ પામેલા ગધેડાના રાજ પાંથી ઉઠવા બરાબર છે”

દરદ શરીર માટે સૈપદના દરદર અપ્યુબકર (દીક (રદી.) ચું કહે છે!

(૧) હુઝૂર (સલ.) ઉપર દરદ શરીર પડ્યું ગુનાહોને મિટાવી દે છે.

(૨) હુઝૂર (સલ.) ઉપર સવામ મોકલવી ચલામેને આઝાદ કરવાથી બેહતર છે.

(૩) અને નખીએ કરીમ (સલ.) સાથે મોહમ્મત કરવી; અલલાહ પાસની રાહમાં બિહાલ કરવાથી, પણ વધુ શ્રેષ્ઠ છે.

ખુશખબર મને તેમજ સર્વે મોમિન મુસલમાનોને હમેશ દરદ શરીર પડવાની તૈયારી કરી અને હુઝૂર (સલ.) ને સદેખે ખાતેમા જિલ્લ જોર કરે! આમીન.

મુજબ અનુદયાર માટે દરદ વાંગક વર્ગે હુઆ કરે એવી ખાતર રિવાજી છે “અફસાહુમાસદને અજા મોહમ્મદીય વ અલેહી વ સલિમ કમા તોલિખો વ તર્દા લહ”

આક કંડીગાર છે? ‘બૂલી ન જા’!

ઉરમાં અંગાર છે; બૂલી ન જા.

માર્ગે ઇલાહીમના લઈ ચાલ, તિલ!

આજ ત્યાં સુલતાર છે બૂલી ન જા.

બેદિકર્યા મેજવી ના ખાકમાં.

ખાક મુજ ઉગાર છે બૂલી ન જા.

દમ કસમાં દેતાં છુલ્લુલ એ વધુ;

દમમાં બેઠો પાર છે બૂલી ન જા.

આસાં રિલથી નીકળીને ક્યાં જઈશ?

ખીજે કંઈ ધારાર છે? બૂલી ન જા.

વિષ તારણ વિષ બની જાએ અરોન;

દઈ ખુદ કેપતાર છે બૂલી ન જા.

પાપ બેનાથી દરે છે પ્રારથિત;

કણ એ બદકાર છે? બૂલી ન જા.

‘સામિર’

તેલ તાર

એસ. ઉનીઆ, શાકિર.

(ખી. એ. એન.)

આજ અને કાલ

મઈ કાલનું નિર્દોષ હાર્ય મેળવતા આજે હું વસખાં મારી રહ્યો છું. આજે તો મઈ કાલની આંખી યાદ સિવાય મહારી પાસે કશુંજ નથી; અને તે પણ જલ્દી યુગ યુગના પડો નીચે દબાય ગઈ હોય એમ જણી નથી.

કુદરતની વાડી પોતાના નિયમ મુજબ રંગ બદલ્યા કરે છે, પુષ્પો ખીને છે, અને ખરે છે; કુદરતની આજ કાલમાં અને કાલ આજમાં બદલાય છે, છતાં મહારી આજ ન કાલ યઈ શકે છે, ન મારી કાલ, આજ. કાલે માનવી-ઓમાં ભેગા રહી માનવતા જોળવા પ્રયત્ન કરેતો આજે એક ત સેવકની ઝંખના થવા કરે છે. કાલ આશા કરતા ઉત્સાહ વધારે હતો; આજે આશા ઉપર છલું છે.

મઈ કાલે નવું નવું જોવા મન થતું, આજે જોએલું યાદ કરવા પ્રયત્ન કરું છું.

કાલે આજનું પ્યાન રાખતો આજે કાલનું.

—૨—

જીવન સીતાર

એ બિખારી નોંતો, એ બિખારી જની ખેંસો હતો; દગારી દુન્યાને ઠગવા માટે.

એ સીતાર વગાડ્યો; સીતારના તાર એના જીવનનું કશું ગાન ગાયે જતા; એ મમે યતો; દુન્યા ઠગાતી એક દિરસ એણે કુટપાય ઉપર ઉભા રહી સીતાર શરૂ કરી; લોકોનું ટેણું જળી ગયું. એક સાહેબ ત્યાં આવ્યા. સાહેબે મજીક ન્યુમેન્સ નંદિ થાય એવો દુકમ દેડ્યો. બિખારી આવ્યો ગયો.

ખીજે-દિવસે પાછો ત્યાં પેમે સીતારવાળો આવ્યો. થોડીવાર પછી સાહેબ આવ્યા; પાછો એકરે છુટ્યો. આજે બિખારી હતો નંદિ. સાહેબ તપી ગયા અને સીતારના તાર તોડી નાખ્યા; અને પેમે સીતારવાળો જમીન ઉપર છાં પડ્યો. એની જીવન સીતાર હંમેશાં આટલું થયું ગયું.

સીતાર એના જીવનનું અંગ બની ગયું હતી.

—૩—

દગારી !

નિર્દય ! નિર્બુર ! દગારી ! કોઈના જીવનના લાંબીને ભૂંડા કરી નાખ્યા પછી - પણ તું આંખોથી હસી રહી છે ! માનવ જીવન સાથે ફર ખેલ કરનાર એ અંશ દગારીને હવે હું જરાગર જોળખી ગયો છું. હવે હું એનાથી કદી પણ દગારી નહિ.

તે દિવસે, એણે મને એક સુંદર જગીઆ બતાવ્યો. હું જગીઆમાં આમ તેમ ફરવા લાગ્યો. રંગ બેરંગી કુસો જોઈ હું પુરા થયો. હું જલ્દી મહાર અથડું દુઃખ ભૂલી ગયો હોઈ એમ મને લાગ્યું. મહારી અજાયબી વચ્ચે એક-એક મને લાગ્યું કે કુસોમાં રંગ હતો સુવાસ નોતી મેં પુસ હાથમાં લીધેલાં, ફેંકી દીધાં. આશા મુસે-ચન્ન, જગીઓ મારી આંખો સામેથી ખરી જતો 'હું' જોઈ રહ્યો.

મને જોઈ દગારી આશા હતી, અને હજી તો હરખાજ કરે છે.

માનવીઓ રડે ત્યારે આશા છાંડીને હસે છે. દગારી !

—૪—

પ્યાડું દઈ

જેમ રીસાઈને નાસી ગએલુ દોઢરું રાંજના ઘેર પાછું ફરે છે; તેમ મહારા દિવસે દઈ પાછું ફરી ફરીને મહારાજ પાસે આવે છે.

આન, હું તને ખુશીથી મ્હારી પાસે રાખીશ. જા. ત્હારી ધૂનમાં આવે તે કયે જા. ત્હારી એને હું સમજાવું છું કે 'ફરી કયાંક ના' સાથે કોણુ રોજ રોજ લડ્યા કરે!

જન્મે હોં." પશુ જ્યારે, ત્હારો માર્ગ વુંજ શોધે; ત્યારે પરિણામે મરિ પશુ વુંજ જવાબદાર રહેશે. જ્યારે તને એકે મિત્ર નહિ મળે, જ્યારે તું એકે મિત્ર મેળવી નહિ શકે ત્યારે, મ્હારી આગળ ફરિયાદ કરીશ નહિ.

જાનમાં ધણુંખડું તો મળીજ આવે છે; જાણતું થોડું મેળવી શકાય છે.

—૧—

જીવનમાં

જીવનમાં અને મરણમાં ઝાઝો ફેર નથી; એક જીવનને પહેલું, અને પહેલાને બીજું સમ-જાનવામજા બ્રૂજ કરે છે.

જીવનમાં, આજની સંસ્કૃતિને લખને ધણા પ્રાપ્ત થાય છે એની જવાબદારી કાઢ પશુ સાર-કાર માથે લેવા તૈયાર નથી.

જીવનમાં નહિ બને એવું કશુંજ નથી. ફક્ત જીવન સુવાસ જીવવાય રહે એજ બાકુ સુરક્ષ છે.

પરી જતાં પુણ્યે મને કહી ગયાં કે—

જીવનમાંથી સુવાસ જતી રહે એટલે જીવન પુરું થાય.

જીવનમાં નંતે અજ્ઞાન રહેવાનું જ્ઞાન થાય તેનું કામ ધર્મ ગણું સમજાવું.

પુસ્તકો અને ફોટાઓ

કાષ્ઠિ આગમ સુહૃમ્મદ્બલી જિન્નાહ	(ઉદ્દ.)	કી. રૂ.	૧-૪-૦
" " " " " "	(ગુજરાતી)	" "	૧-૪-૦
ફોટો " " " " " "	૧૦x૧૪	" "	૦-૧-૦
તારીખે મુસ્લિમ લીગ	(ઉદ્દ.)	" "	૨-૮-૦
હકુતે ઇકબાલ	(ઉદ્દ.)	" "	૧-૦-૦
ફોટો ઇકબાલ	" "	" "	૦-૨-૦
ફોટો ગાલિબ	" "	" "	૦-૨-૦
ધી રાંદેર સ્ટોસી			

મયધિક, સુરત.

ડા. ય. રી. માં. થી : ૨

સાહિત્યમાં સરળતાનો વિવેક

૧૦મી જાન્યુ. : ૪૦ : આચાર્ય રાજ-
કુબજનના 'હરી' ના ગુજરાતી બાળાન્તર
આગે આપ્યું. બાળાન્તર માટે એવા સારા
અન્યની પસંદગી. એ વિષયમાં ધીરજુ કે
જવાબદારી નેતું ઓણું થઈ ગયું છે તેવા
સમયમાં, આનંદ આપે જ... પવેશકને છેલ્લે
પાલે 'ધ ઇન્ટરપ્રીટર્સ' છે ત્યાં 'ધી' નોર્થએ
કેમકે તેની પછી તેનો અક્ષર સ્વર છે... એ જ
પાલે 'પાલેય' નો અર્થ 'હાલમાં' 'આધુનિક'
આપી, મૂળ સખાણુનું નોર જાળવ્યું છે તેમ
'આમજનના' ની (એ નામનું સ્વરૂપે પ્રાણી
કે પદાર્થ સાહિત્યના વિષયમાં નેટલે અગ્રે
દોષકે રહે, તેટલે નેનો સ્વીકાર કરીએ તે.)
સમય પછી સાચી છે. કાકાસાહેબે (અહીં
અર્થનું સખાણુ એમનું છે.) લિપિવા આ માર્ગ
પાળી મને મનઃશુષ્કામ, ગૌરવનરમ તથા
મજાકાકતી આવી પદનિ યાદ આવી. તેઓ
આને પ્રસંગે 'ડેમોસ' નામ લોકદેવને અવિચારે
નમન કરી સખાણુમાં જ અર્થવત્તા કે ગ્રીસને
બાળે 'સરગતા' વાળો શબ્દ વાપરવાને બદલે
જે એક જ સંસ્કૃત મૂળનો શબ્દ હિચિન. તે
વાપરતા અને દીપમાં સાચા શબ્દ કે શબ્દોમાં
તેના અર્થરૂપ નંવેષ દેવને ધરી એને પણ
પ્રસન્ન રાખતા. ચોખ્ખી રીતે ને કહે તેમ પ્રમાણુમાં.
દેવનાં સખાણુમાં, એ એકો આપના તેટલા
સખાણુમાં શબ્દોના અર્થો આપવાની જરૂર
કીણી રહી નથી; જો કે, આમસેવોત્સુક (ને
તે વાળથી રીતે) 'હરિજનવજુ' માં પણ
મારી સિકારી અંખ કાઈ કાઈ વાર એવો શબ્દ
પકડે છે જેનો અર્થ આમજનો તે શું મુખ્યત્વે
આમાન્ય જ. ગુજરાતી : ગાનવાળા, શિક્ષિત
આમજનો પણ, બરાબર જાણુતા છો કે કેમ

એવી શંકા બિની ધાય જ. એવે સમયે જો અર્થ
છાપાને રિવાજ રાખ્યો હોય, તો જેમ
સમજવાની અનુકૂળતા યાવ તેમ બાળાન્તરનો
પ્રચાર પણ પ્રમાણુમાં ઓછી મહેનતે થઈ શકે.

૧૧મી : ગયા શેઠા માલમાં પ્રગટી બે
નવેસીની પ્રસ્તાવનાઓમાંથી :

૧. સામાન્ય શ્રેણીના લેખકો જનતા સમક્ષ પરી-
ક્ષાર્થે બ્રહ્મા કહે છે, પણ વામનરાય જેવા
અનિમારાયો સિદ્ધાન્ત લોકારોની સમક્ષ તે
જનતાની જ પરીક્ષા ધાય છે. (કાકાસાહેબે
'સુશીલો દેવ' માં).

૨. સાહિત્યકૃતિ દ્વારા લેખક હમેશાં જનતા પાસે
પોતાને અપનાવી લેવા માટે ધાયકની જેમ
બ્રહ્મા દેવ એ વસ્તુ પણ બરાબર નથી;
કથારે એની કૃતિ એ જનતાની રાક્ષિનું માથ
કાઠનારી પાતાનળી પણ દોઈ શકે

('ધુમકેતુ' : 'પરાશ્વ' માં).

આ સખાણુ જે જે દિને વાંચવામાં આયાં,
તેને શુભ દિનો માણું છું. કેમ કે જ્યાં પંદર-
વીસ વર્ષમાં મોખરે આવેલી એમાંની બાળત
વિશે એતું વાંચવાનું મળ્યું હોય (અને તે,
મારી જેમ 'સાક્ષર' એવી માળને પાત્ર થએલાને
હાથે નહિ પણ હાથે બાળે બાળે લેખકો જેમ
જનતાપક્ષી ગણાય તેવા વિચારકોને હાથે સખા-
ણુ) તેનું સાંભરતું નથી. એ વીશેક વર્ષના
શંખા ગાળામાં મારીછપી માંડી ગઈ કાલે
સખરા માંડનાર મુઠી પ્રશુએ આપણને જે
સંબંધાન્યા કર્યું છે તેનો ભારાર્થ એ છે કે
આમજન સમજી શકે તે જ સાહિત્ય. એવા
મતપ્રકારે અસ્પષ્ટિશીલ કે અશિક્ષિત પ્રજાગણની
ગાનકલાને જ જાણુ સાહિત્યમાત્રનો માનંડ
ખતાવી દીધી; એ જ વેડમાં, શિક્ષિત હોય ને
સુશિક્ષિતમાં ગણાતા હોય તેવા પુણ્ય શબ્દો

દુશ્શિક્ષિતને અને કુશિક્ષિતને પણ તથાતા મેં જોયા છે. સંસ્કારિતાનું ધ્વંસક એ વલણ પહેલાં એણું ને પછી નાબૂદ-થાય, એ ઉપર ઠાંક્યા છે તેમ વિચારે પ્રજાના સંસ્કારને આ મગજમાં આવવા દેવાની તથા પ્રસંગોપાત જાહેર કરવાની હિંમત કેળવે તો.

આ પ્રશ્નની એક મગ-કે 'મૌજ', દક્ષિણી ભાઈઓ કહે તેમ - એ છે કે ગાંધી-જીને વર્ડસ્વર્થ નેતું થયું છે: વકરીગત કરે લોકભાષાની અને પોતાના લખાણમાં આવી જાય ત્યારે અસૌકીક ગૌરવગાળી તથા સાહિત્યસંસ્કરણી ભાષા. આ છે તો ઇંદ્રાપતિ પણ એને હવે ઇંદ્ર અનાપતિ લેખે સ્વીકરી.

ઉપરુક્ત મનાયક કે જે છાપગરા ને ખીજા જ્ઞાનમંત્રવિદ્યોની (ઝોજા ગાને વધુ કાચુ કાપ્યા, કેરનારાઓની) હથેલની અવિચારી કલમકસણીને પ્રતાપે વાયકર્ત્તમાં-અધભણે ને ભણેજા બધામાં જ ઠીકઠીક ઊડાં બીતયોં છે, તેનાં મૂળ હવે ખેંચી કાઢવા માંડવાનો સમય આવસ્ય આવ્યો છે. સ્વાભાવિક સરળતાની કાઈ ના. અસમત, નથી કહેતું; પણ ગર્ભ વીથીમાં વારંવાર આ વિષયમાં જે પુણ્ય વાતો અને ઘણાં આચરણ પણ થયાં છે તેમાં તો નિઃસર્વ સરળતાનો પક્ષ ધણા અમૂઝાએ કર્યો છે; અને જોયી કોટિના વિવાસેનને હજવે હૃદયે વલ્લુસાડ્યું છે.

• આ આ દ •

દિવાને: પાપણી કરતી નવ કારાગૃહ - રચના,
અને સર્જે ના ના પીંજર કદી લેખારી સગીઆ;

વસી રાન્તિ જેમાં,

ભરેડાં દોષે ના

મન નિરખતાં આશ્રમ તહીં.

x x x

મને જો આઝાદી મુજ પ્રણયમાં હોય; વગી જો
શુદ્ધામી આત્માની સડન કરવાનીય નવ હો;

(તો) દુતો દેવી મન

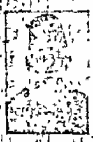
હવે પાંખો નેની.

ફરી રહી, આઝાદ મુજશા

“કિરમત”

R. Lovelace

અંગ્રેજી પંક્તિઓ પરથી

આર પીસ:-

આ ગોળીઓ ઘણાં લાંબા અનુભવ પછી નહેરમાં મુકી છે. ડાઈ પહુ મારણે

ચુમાવેલી-શરીરિક, માનસિક; દરેક શક્તિઓને પાછી મેળવવામાં તેમાં ખાસ, કરી મરદાઈ માટે એને છેવટનો ઉપાય કહીયે તો લગભર, અતિ-સ્થેકિત નથી. અતિ સ્ત્રી સમાગમ, કુટુંબ, ગમે એ દારણે ચુમાવેલુ પુરુષ, (મદદ) પાછુ મેળવવામાં અમારા લાંબા અનુભવમાં આજ સુધી એનાથી ઈકસીર ઉપાય એકે આવ્યો નથી. બેજ દિવસમાં ગિયાંન, પાચનશક્તિ, રક્તમાં પહુ પોતાનો ગુણુ બનાવવા શરૂ કરે છે, અને શરીરમાંથી સુસ્તી, નીસાંપણ, કમર, માથા, સાંધા, અને રંગોના કુખાવાએ ને દૂર કરે છે. એમાં કરતુરી, અંગર અને સોતાની ભરમ નેવી કીમતી વસ્તુઓ હોવા છતાં માત્ર પશ્ચિમના લાભાર્થી ૩૨-ગોળીઓની કીમત રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

આર તિલા:-

આ તિલામાં સર્વથી વધુ ખૂબી તે એ છે કે એના ઉપયોગથી કાઈપણ રીતની જલન કે ફોસ્ફોરોસી અંતી નથી. તેમ એને સગાડી પાન કે પાટો બાંધવાનીયે અગત્ય નથી. મરગતજન આમરીમાં ધુસી નય છે. રંગોની નબળાઈને દૂર કરવામાં આ તિલા ખરેખર ચમત્કારી છે, હજારો રૂપીઆ ખર્ચ ને લાલ ન મળે તે લાભ માત્ર અડી રૂપીઆમાં મેળવી શકાય છે. કીમત રૂ. ૨-૮-૦ (અડો) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

આનંદ રસ:-

આ વિચિત્ર તિલા મદદ અને ઈન્સાક (વીર્ધ સ્તંભન) માટે ખાસ છે. ગરીબોને ખાસ લક્ષમાં રાખી-આ કુશીરી તિલા જાહે મા મુક્યો છે. એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામાં કાપડી અને ઈન્સાકમાં બેવડા વધારો થાય છે કીમત ૭૫૫૫૫૫૫૫ ૧) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

મુકાવી વ. મુખ્તિસક:-

કરતુરી, અંગર, રોનાની ભરમ નેવી કીમતી વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ દવા ઈન્સાક અને મદદ માટે અગ્રેડ છે. ગિયાંન, (ધોગસા) ઈકલિલામ, (સ્વપ્નદોષ) તેમજ વીર્ધ વિઠારની દરેક રૂપાંદો આ દવા માત્ર બેજ દિવસમાં દૂર કરે છે. રોખીનો માટે આ દવા ખાસ છે એક તોણો દવા બાર દિવસ આવે છે. કીમત તોણો એકનો રૂપીઓ એક, પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

દવાઓ સુઝાક:-

આ પીવડની દવા છે. ગમે એવા નવા કે જૂના પરમિયાને મારડે છે. હજારો માણસો સારા થયા પછી આ દવા પશ્ચીક સનમુખ થરી છે. એક શીશી સાત દિવસ આવે છે. સાધારણ બીમાર માત્ર એકજ શીશીમાં સારો રહ રહે છે. ગમે એવા જૂના પરમિયાને માટે માત્ર બે શીશી કારી છે. ઈન્જ-કરનો વડે પોતાનું લવિષ્ય પાપમાત્ર ન કરતાં એક વાર આ દવા લેવા અચારી જલામય છે. કીમત શીશીમાં રૂપીઓ દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચે જુદો. (રુબામાં પરમિયાને ચર્તિયા ધસાજ કરીયો)

હિન્દ બહારથી મંગાવનારાઓએ ક્ષીટીય પોસ્ટલ ઓર્ડર Manager, The Rander Unani Pharmacy : ના નામે મોકલવો. શર્મરીમાં મળતી દરેક દવાઓનું સચિપત્ર મુક્ત મોકલવામાં આવશે. લખો અથવા મળો : મેનેજર

ધી-રાંદેર યૂનાની ફાર્મસી

રાંદેર, Rander, Dist. Surat

આપીકાના બેજ-Union Printing Works 91, Victoria Street, Durban (Natal)

જગની જ્યોત

રૂપીઉલ અવલ માટે ખાસ

અનુવાદક:-અખેદુલ્લતીફ આદમ કેડવાઇ
(ખાંદાવા)

સમય આવી ગયો છે-કે સઘળાં નરનારી
શ્રી પુરુષ-અરબના જગજ્યોતિ-સંસારના નરના
પવિત્ર જન્મની મીઠાદનાં વર્ણન સાંભળે અને
સંભળાવે; કથાઓ કરે અને કરાવે.

આજે અમે, ચાલીસ કરોડ સુસલમાનોના
જગઆધાર, અનંદતા, મનંદતા, તનંદતા
આલોક અને પરલોકના સરકાર મુકમમદુર્રસ-
લુલ્લાહ (સંલ૦)નું શિક કરવું ઇચ્છીએ છીએ,
અને આજે અમે.એ.મદની એ.દતી ચકાર અનવા-
માટે 'એકકા' થયા છીએ. તે 'લોહસુ'એ છે
અને અમે લોખંડ, તે 'કરળો' છે અને અમે
તથુખા, તે 'રહમદતું' વાદળ છે અને અમે
તરસ્યા, તે અમારા આકા છે અને અમે
એમનાં ચાકર, તે અમારા બાદશાહ છે અને
અમે એમની રક્ષિત, તે અમારા પિતા છે અને
અમે તેમની ઔશાદ, તે અમારા ધણી છે અને
અમે તેમના સેવક, તે અમારા પતિ છે અને
અમે તેમના મુકતાબ.

અમે ખાકની મતિએ છીએ. અમે
માઠીનાં રમકડાં છીએ અને અમે જ્યાં રહિયે
છીએ તે પશુ સર્વ ખાક અને ધૂળનું કારખાનું
છે, જેમાં પહેલે પાણીનું પાણી ભરેલું હતું
અને નિરોધાર જ્યોતિ સ્વરૂપ પ્રભુ પરમાત્મા
જગદિશ-પરવર દિગાર આસમનું નૂર એ પાણીમાં
જાળવેલું હતું અને એ નૂરથી અમદલાહ નૂર-
રસમાવાતે 'વસઅદ'ની આવાઓ આવડી
હતી. પછી તે પાણી સંકેલાયું અને સંકેલાઈ
ગયું અને સમુદ્ર તેને પોતાની અંદર સમાવી

લીધું. એટલે એક મોટી પૃથ્વી પોતાના ઉંચા
ઉંચા પર્વતો સાથે ઝીકર ધર્ષ એ પૃથ્વી ઉપર
એજ પૃથ્વીની ખાકથી બનેલા આદમ (અલ૦)
અને દવ્યા (અલ૦) એ વસવાટ કર્યો, જે
આકાશ જ્યોતિ હતો અને 'અમદલાહ નૂર-
રસમાવાત'ની પ્રકાશ તેમના કપાળોમાં અગ્નિ
રહો હતો. ખુદાની આતની તજવંદીએ આદમ
(અલ૦)ના મુખ પર પોતાનું તેજ અને અમક-
દમક બતાવી રહી હતી. પછી તે નૂર શીશ
(અ૦) અને નૂદ (અ૦) તથા ઇશ્લાકીમ અને મૂસા
(અ૦) તથા ઇસા (અ૦) ની મરતોમાં અગ્નિ, પછી
નૂર એક પછી એક નરને ઇશ્લાહીમમાં પ્રવેશ્યું
અને અખદુલ્લાહ ઇબ્ન અખદુલ મુતબિબના
કપાળમાં આવ્યું અને અખદુલ્લાહથી અલગ
ધર્ષ બીબા આમિનામાં પ્રવેશ્યું અને પછી એ
નૂર રૂપીઉલ અવલના માસમાં સોમવારના
દિવસે એક બાળક સાથે પ્રગટ થયું સોમવાર
નળીઓનો 'પવમુલ દિલાસ' હતો એ માટે
તે જગતનો અંદ્ર, સંસારનો પ્રાણ, સોમવાર
પવદા થયો અને તે ધરતી અને તે સંસાર કે
જેમાં કુખ અને શોક તથા અત્યંતતાને
અધકાર છગાએલો હતો એ જ્યોતિ સ્વરૂપના
પ્રકાશથી પ્રકાશિત થઈ ગયો. જેની રોશની
અને પ્રકાશ કોટ મિટાવી દીધાં, શોક મિટાવી
દીધો અને અવિદ્યા (અત્યંતતા) નો ધાર અધ-
કાર દૂર કરી જ્ઞાન, દિમ અને હન્નરનો પ્રકાશ
દરેક ધર અને પ્રત્યેક ધરમાં પરી દીધો.

એ બાળક મકકામાં પવદા થયો, જે અર-
બનું એક અખ્યાત રથજ છે. એ બાળકની
ઉત્પત્તિ પહેલે સઘળા અનુબો 'તન' ધરાવતા હતા,
તે સર્વે તન વિનાના હતા કેમકે તેમને પોતાનાં
તનની રજાની દબ આવડતી નહોતી; તે અન-
પશુ ખાતા હતા અને જળ પશુ પીતા હતા
પરંતુ તેમનાં અન્ન, જળ સઘળ નહોતાં
કેમકે તેમને અન્ન અને જળનું અરલી જ્ઞાન

નહોતું. તે સૌ ધરગૃહસ્થી રાખતા હતા, સ્ત્રી-પુરુષને સંજોગ તેમને ત્યાં થતો હતો, પણ ન તો પુરુષને સ્ત્રીના હકની ખબર હતી, કે ન સ્ત્રી પુરુષના હકથી પરીચીત હતી, તે સર્વ બાબત હતા કે સાચું બોલવું સાચું છે પરંતુ તેમને સાચું બોલતાં આવડતું નહોતું. તે સધળા દયાની ખૂબીએને માનતા હતા પરંતુ નિર્દયતા મેદદી અને અન્યાયના ગુનાહોમાં તથા તેવા મહા પાપોમાં નિત્ય મગન રહેતા હતા.

એ માટે પ્રથમ પરણાતમ પરમાત્મા જગદિશ ઇશ્વરે પોતાની જ્યોત અને તબક્કી અંકુશોહ અને આમિનાના પુત્ર મુદગ્ધ (સિલ્લ) ને દીધી કે તે સકળ સંસારને અન્ન દાતા થાય, તનદાતા થાય અને મનદાતા પણ થાય, કેમકે નિર્દયતા, અજ્ઞાનતા અને અત્યારે દરેક તનના મનને કાચું અને મહા પાપી બનાવી મૂક્યું હતું, અને આકાશ હેઠળ પૃથ્વી પર કાઈ જગ્યા એવી નહોતી કે જ્યાં કોઈ સ્ત્રી પુરુષ પોતાના જગદિશ ઇશ્વરની ભક્તિ, સેવા અને પ્રાર્થના સારી રીતે બાળતો હોય.

રજ્જીઉક્ત અંગુલના સોમવારે જે મન મોહન, સ્વામિસુંદરે મકકમાં જન્મ લીધો, તે જોવામાં ખાકતો પુતળો હતો અને ખાકો પુતળાઓમાંજ ઉત્પન્ન થયેલો હતો. પણ હકીકતમાં સંપૂર્ણ અંવતાર હતો અને કૃષ્ણગુર્વા કપડા અને મુઝીબતોથી સકળ સંસારને મુક્તિ અપાવવા તથા મુક્તિ આપવા આવ્યો હતો ત્હેની સાથે આ દુન્યાની કોઈ શક્તિ ન હતી, કેમકે ત્હેના પિતા એ વેળા પરલોક સિંધાની ગયા કે જ્યારે તે પોતાની માતાના ગર્ભમાં, પ્હાર પણ આવ્યો નહોતો અને ત્હેની માતાએ એ સમય આસોકે તપ્ત્યો કે જ્યારે ત્હેને હાલવા ચાલવાની શક્તિ પણ આવી નહોતી અને તેણે દુન્યાનાં કોઈ ગુરુ કે શિક્ષક પાસેથી શિક્ષા કે શિક્ષણ પણ લીધું નહોતું. કેમકે તે પોતે

માતપિતા વિનાના અનાથોનો આધાર હતો એટલે તે પોતાના માતપિતાનો આધાર કેમ લે? અને તે પોતે જગતગુરુ હોતો એટલે તે અન્યનો શિષ્ય કેમ થઈ શકે?

આજે અમે, એજ સંસારનાં સરકાર, જગન્મોહિતિ, મનદાતાનો મહિમા ગાવા માટે ભારતવર્ષમાં ફેર ફેર એકલા થયા છીએ. અમે હિંદુ હોઈએ કે મુસલમાન, ગારા હોઈએ કે કોળા, દોન હોઈએ કે ધનાઢય, સ્ત્રી હોઈએ કે પુરુષ સર્વે એ મહારૂપ દયાળુની પ્રશંસા કરીશું, ત્હેનાં ચરણે શીખ નાખીશું, હાથ જોડીશું અને ગાઈશું કે!

તૂ તનદાતા તૂ તનદાતા,
તૂ અનદાતા તૂ અનદાતા,
તૂ મનદાતા તૂ મનદાતા,
હમ હંધ તરે દાસ.

જહોજમાં તથા લેટમાં આપવા માટે તાજ મુ. લી. લાહોરના જલી કલમ મુર્શીન શં અને

હિમાચલ શં મુતરનિજમ અજોડ છે.

નમૂનો જોવા માટે પધારાં ચા નમૂનાના વરકે માટે લખો:—

સેલ એગન્ડ } ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
કલ્પાપીક, સુરત.

આફ્રિકાવાસીઓ માટે ખાસ:—

રાંદેર-સુરતમાં મળતાં ઉદ્ધ અને ગુજરાતી પુસ્તકો માટે આપના નાના મોટા જે ઑર્ડરો હોય ત મોકલાવી આપી ફાયદો મેળવો.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલ્પાપીક, સુરત.

૩ ધર્મનો ઉપાય

※ ※ ※ ※

[લાયબ્રેરીયનો માટે ખાસ]

પુસ્તકોના ખાસ કરીને ઉચ્ચકક્ષિય ધર્મમાં, મોટામાં મોટા કોઈ શત્રુ હોય તો તે કંસારી વાંદાં, બિધર્મ જેવાં જંતુ અને છવાનો છે. આ છવાતોના ધણી વર્ગો છે. નામો પણ ધણાં છે. છવાતોમાં ખાસ કરી ચાર જાત છે. એક જાત ચળકતા ભૂખરા રંગની અને ધૂણિ જેવા નરમ શરીરની છે. તેને અંગ્રેજીમાં 'સિસ્વર ફિશ' કહે છે. પા ધૂણિ લાંબી માછલી હોય તેવું તેનું શરીર હોય છે અને પાણીમાં માછલી જે અડધે અને ચળકતાથી તરતી હોય છે. તેવીજ રીતે તે ચાંદે છે. તેનું શરીર માંધા ઓળંગી ચાંદુ થતું જાય છે અને પૂછડી આગળ અશુદ્ધિ બની જાય છે. 'લાડીના જંતુ' એ અર્થનાં એનાં બીજાં પણ ધણાં નામો છે ગુંદર, લાડી અને રટાર્ય એવા સાકરના રસ જેવા પદાર્થો એને બહુ ભારત હોય છે તેથી તેવા પદાર્થ લાડીને બાંધેલી ચોપડીઓમાં અને કાળોમાં તે આહાર મેળવવા આવે છે. આ ચળકતા શરીરવાળાં લાડીનાં જંતુ ધૂણિના ત્રીજા કે ચોથા ભાગ જેટલીજ લંબાઈના હોય છે. એમની પીઠ વચ્ચેથી બને બાજુ દળતી એક ઝાંખા રંગની રેખા હોય છે.

બીજી જાત છે, જેને ચોપડીના ચાંચ કહી શકાય, એનું શરીર નરમ અને એક ધૂણિના સોળામોટી પચ્ચીસમાં ભાગ સુધીની લંબાઈનું હોય છે. ગરમ અને ભેજવાળી જગ્યાએ અને અંધારામાં અને ત્યાં સોળામોટા હોય અડધા હોય ત્યાં તે ચોર છે. એ પંચ લાડી અને ગુંદરના આહારને પસંદ કરે છે.

ચારે આપણે તમરાના અવાજ સાંભળીએ છીએ તે આ જંતુના જનભાઈ છે. આટલું નાનું સરખું જંતુ માણસ સાંભળી શકે એવો અવાજ કેમ કરી શકતું હશે; તે એક નવાઈ છે. એમ મનાય છે કે આવો અવાજ કરીને જંતુ પોતાના મિત્રોને સાદ કરે છે.

ત્રીજી જાત છે કંસારીની. કંસારી સંપૂર્ણ શાકાહારી છે. લાકડાની સુગંધ લેવી, લાકડાની નજીક જતું અને લાકડું ખાતું એને ખૂબ પ્રિય હોય છે.

કંસારી એક બીજી રીતે પણ શુદ્ધ હિંદુ ધર્મી છે. એમની જાતમાં ચાર વર્ગો છે. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર. એમાં જે બ્રાહ્મણનું કાર્ય કરે છે, ધર્મ વર્ણને પોતાના ધર્મો સમજાવે છે અને હુકમ કરે છે તે કહેવાય છે રાણી; જૂના સમયના બ્રાહ્મણો મંત્રજાળથી જેમ એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને હીડીને જતા, તેમ આ રાણી પોતાની પાંખોથી હીડીને દૂર જઈ શકે છે. રાણીનું કામ પ્રજાવર્ધનનું પણ છે. તે સૌ વર્ગોમાં પ્રજાવર્ધન સ્થાને છે. બીજી જાત છે ક્ષત્રિયની નંદિ પણ વૈશ્યની. વૈશ્ય જેમ પ્રજા સંસ્કૃતિનું પ્રતીક છે. વૈશ્ય ઉપર જેમ પ્રજાનો નિહાસ આધાર રાખે તેમ આમાં વૈશ્યનાં ધર્મો જાળવતી વર્ણ કે જે બીજા અર્થમાં રાજા કહેવાય છે તે સંસ્કૃતિનો પ્રચારક છે.

રાજા પ્રજાને જન્મ આપવામાં મદદ કરે છે. ત્રીજી જાત ક્ષત્રિય અથવા સૈનિકની છે. તેનું કામ નગરરક્ષાનું છે અને ચોરી જાતે શૂદ્ર અથવા વૈતરાઓ લિંગવિહીન અને ચંપુએ અંધ હોય છે.

કંસારીઓનું બધા અમાપ હોય છે. અંધારામાં એમને નિરાંત કામ કરવા મળે તો તેઓ લોકો તો શું પણ પથરાઈને પણ ઠારી ખાય અને તેને એવું પોણું માળખું બનાવી દે કે સંજે અડકતાં તે જમીન પર ફસડી પડીને

પંજબ વિદ્યાપીઠ પુસ્તકાલયનું નિરીક્ષણ કર્યા માટે પંજબ સરકારના જનુસારી (હાલના પંજબ વિદ્યાપીઠના ઉપકુલપતિ) ગયા, ત્યારે ઉપર લાગેલાં પુસ્તકોનાં વિભાગનું નિરીક્ષણ કરતાં એમનો મત થયો કે ઉપર પુસ્તકાલયના મકાનની નીચેની જગીનમાં રહેતી હતી અને ત્યાંથી પથ્થર અને છાંયે ભોંય તળિયામાંથી સોસરી નીકળી લાકડાનાં કળાઓમાં પેડી અને ચોપડીઓને ખરાબ કરી.

એ સવાલ અનુસાર ચોપડીઓને એક સલામત સ્થળે તડકામાં ખુશ્કી મૂકી, ભોંયતળિયા અને દીવાલને ફરી સિમેન્ટ અને ગમરનો ગંડો થઈ અને અભરાઈઓની અર્ધી ઊંચાઈ સુધી લગાડે, દીવાલ નજીકના કળાની પીઠને કેટલોક ભાગ, જ્યાં પણ છતાં લાગી હતી તે, નવોજ નાખ્યો. એને પતરાંથી જડી લેવાની પણ મૂલના અપાઈ હતી. ચોપડીઓ ઉપર ફરી ખરાબર છાંડી દીધું અને નવી ઉપર ન લાગે, માટે ઉપર ખતાવેલી ચીજોના મિશ્રણની ચોટલીઓ અભરાઈઓમાં રાખી. ઉપર એકદમ કાચમાં આવી ગઈ.

જે કે લોખંડનાં કળાઓમાં ઉપરને માટે મુશ્કેલ છે, પણ અશક્ય તે નથી; અને એક વાર તે ત્યાં પહોંચી, એટલે ચોપડીઓનું સત્તાનાશ બેઠા વેગે ચાલે છે; કારણ કે ત્યારે ખોરાકમાં કેવળ એજ વસ્તુ રહે છે.

કલકત્તાની ઇમ્પ્રિયેસ લાયબ્રેરી કેસરીઓથી પુસ્તકોનું રક્ષણ તેના પીઠાઓના માધ્યમે એક કચાઈ ફેરિસિન અને એક કચાઈ ફિનાઈલ એક હા પાણીમાં નાખીને બંરેલા તાસકમાં રાખીને કરે છે.

હાજો જ્યારે બનાવાના હોય છે ત્યારે એના માધ્યામજ જે નીચેનાં રસાયણો ઉમેરવામાં આવે તે તેથી ઠીક રાહત મળી રહે છે.

હવે ચોસ પૂરે ૧ ગેલન પ્રમાણે ફાસફોનિક.

એક ચોસપૂરે ૦૦૦૪૬ ઓસ પ્રમાણે બાપ્ટીમાઈડ એક મકથુરી. અથવા ૦-૧૧૩ ઓસ પ્રમાણે કપર સફેદ.

બેનઝીન (Benzene) બરેલ વાસણ પુસ્તક ધરમાં રાખીને કેટલોક વખત તે બંધ રાખીએ તો પણ ચોપડીની છવાત નાશ પામતી હોય છે.

બહુ મોટી લાયબ્રેરીઓ માટે ૨૪ કલાકમાં સો ટકા ધાતુ પરિણામ આપે તેવા બીજા ઉપાયો છે, પણ તે જોખમકારક છે. સામાન્ય અંશાયો અને માંનાં કંઠાટે માટે તે એજ ઉપાય છે કે પુસ્તકોને અધારામાં ન રાખે અને કપર ઇનામિશ્રણનો ઉપયોગ કરે.

+ અંવાળ બીજા સસ્તો પદાર્થ છે જે સરિયુસ.

• "મોડન રિવ્યુ" ઉપરથી "જર્મિ" અને "જર્મિ" ઉપરથી "ગુજરાતી પંચ" માથી.

તાજ કું. લી. લાહોરનો

તૈયાર કરેલો

"સુરમાં સુકવિયુદ્ધ ઇસર"

શીશી. કી. આઠ આના

પેકેટ કી. બે આના

વિદ્યાર્થીઓ, ઉસ્તાદો કેટલાંયે

વર્ષોથી વાપરે છે.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ. કલુપીઠ, સુરત.

બેકારના હાસ્ય રસિક પુસ્તકો

૧. જુની આખે નવા તમારા કી. રૂ. ૧-૪-૦૦

૨. કલમ આપુક કી. રૂ. ૧-૪-૦૦

૪. અછલના ઇતિહાસ કી. રૂ. ૧-૮-૦૦

૪. હું રાજ હોઉં તો? કી. રૂ. ૨-૦-૦૦

દપાલ ખર્ચ જુડ.

આજે લખો

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલુપીઠ, સુરત.

બાકી રહ્યું છે શું? હવે ઘરમાં વિના વેચે;
ક્યાં જાય? ચક્રો શેરઅલીખાન ના વેચે!
એના સિવાય બાઈ શું શીખ્યા છે કે કરે;
બીડીઓ વાળી ખાય ખીંચ પાન ના વેચે!
એવાય દેશભક્ત બિરાદર છે આપણું
હિંદી કહીને માથ ને નપાનના વેચે!
ઔલાદ શેરશાહની એનીય છે હજી;
તદ્વાર વેચી ખાય અને આન ના વેચે!
તે બીજા કોલેજો મહો વેચાય છે જોને;
ક્યાંયે, કદીયે, કોણે, ઈન્સાન ના વેચે!
મા'શુક નવાઝ ખાનના બેટા છે મીરખાં;
કાફરના હાથે કેમ તેઓ જન ના વેચે?
હમણાં તો શેખઅલીનો વેપાર એજ છે;
ફરી ફરીને ફોરા પરસ્તાનના વેચે!

“શેખઅલી”

નજરકો બેવકાઈ નજ લડી છે;
ક્યામત ત્યારથી મુજ હરબડી છે!
ભલે આવી ખુશીથી જન લખના;
કાઝા, છત્રતની અડો ફોને પડી છે!
નથી એ શેખજી કંઈ ગર્જનાઓ;
દાઈની આરંજ તુડી પડી છે!
ગઝનવી યાદ તારી યાદ છે એ;
ઈશ્તિમો અને આવી નંડી છે!
અરે! જા વિગળી તું દૂર ચઈ જા;
બિચારો રંકની આ જુપડી છે!
છિપીતા પ્યાસ લાખો વાર જોતાં;
અરે! પ્યાસી આ કેની આંખડી છે?
ભરેલું આશથી દિલ જોઈ જોલ્યા;
અનોખા પુંખેની આ ઝાખડી છે?
સુણી વટેલ દિલના યર જોલ્યા;
મંધુરી કેવી લાગે વાંસડી છે!
મરા છે, જામ છે, મઝલુમ પણ છે;
ઘડી સાકી ગળખ આ સાંપડી છે!

“મઝલુમ”

દેવો ભલે વેચાય દેવશાન ના વેચે;
માળી ભલે વેચાય મુલિસ્તાન ના વેચે!
અમ ટેકીલા લીડર કંઈ સ્વમાન ના વેચે;
વેચાય ભલે નાક તોયે ક્ષન ના વેચે!
ઈમાન વેચી સાડીને બેસ છે મુખવર;
તો છેવટે કહો તે કબ્રસ્તાન ના વેચે?
એના સિવાય કોઈપણ બાકી નથી મિલકત;
તો કાં પછી પ્રેદિસરો નિજ જ્ઞાન ના વેચે!
વેચે ભરોને સત્ય, અહિંસાનાં કાટલાં;
પણ ગાંધીજી સરતામાં સમાધાન ના વેચે!
વેચાય શાન હિંદની અત્યારે અખબડી;
પણ ધોળા ઘાંટે રંટીયાની આન ના વેચે!
વેચાય ભલે આપકે દાદાની આપર;
હડમત કદી હાલ્યાં તણી દુકાન ના વેચે!

“હડમત ઓળા”

નજર કો નાઝનીથી શું લડી છે?
જિગરે પર વિગળી તુડી પડી છે!
અમારું દિલ નથી છે મૌન દુનિયાં;
હઝરો ઉર્મિ ન્યાં મુઠાં પડી છે!
લખ્યા મેં મારા પત્રોના જ્વાબો;
તમારી ધેલજા જ્યાં ત્યાં નડી છે!
લીધું છે દિલ તો દેતાં જાવ પણ દિલ;
વિનિમય ચાવ તે આ હાટડી છે!
તમારી વેણીમાં પુખો ભર્યા જો;
અમારું દિલ એ પુલની પાંખડી છે!
કાઠના ઓળ છે કે પ્રેમ પૂર્વક;
વદન છે કે પ્રણયની ચોપડી છે!
હજી આખ્યાં અને શું આમ ચાલ્યાં?
ઉતાવળ એટલી શું અંધડી છે!
સુમનથી ઘો સહુ રોલોજીઓ;
સડીદે નાઝની આ હાટડી છે!
વદે છે અક્ષરોઓ પણ પરસ્પર;
ગઝલ બેકારની શી ફાંકડી છે!

“બેકાર”

અગત્યને દૂર કર. ભક્ષા એ તો. સર્માવનારી વાત છે કે, દક્ષી બાજીવેળા, પશુ તારી બગલમાં, તે દુનિયાની મૂર્તિને છુપાવી રાખી છે!

નીચેની કવિતામાં પણ ઉત્તમ ભાવ દર્શાવ્યો છે:—

“મરાઠુર શુદી એ દિવસનાઈ દમભાલ,

અમિરશુ શુદી દરઆશનાઈ હમાલ.

મન, આશિકે હ તૈકે તો અમ-મી-મીનમ,

પુદરા ન તુમાઈ બ તુમાઈ હમાલ.”

ભાવાર્થ:—તારી મુદુખ્યત (પુદાની રદમત) અને ખૂબસુરતી (પુદાની કુદરત) જગ આશકારા છે. બપોળો, જાણુ છે કે, તું પોતાને છુપાવે છે છતાં પણ તું સર્વત્ર વ્યાપક છે. પ્રત્યેક વસ્તુમાં તું અને તુજા છે. તારી નાઓ અલ અજબ તેથીજ હું તારી ઉપર કુરબાન થાઉં છું.

ઉપરના અશઆરો ઉપરથી એ સિદ્ધ થયું કે કવિઓના કાવ્યના મૂળમાં કોઈક પ્રકારે પ્રેમની ભાવના અવસ્ય હોયજ પછી તે તાત્વિક હો, સાત્વિક હો, કે માયિક હોય.

મહામ મહાકવિ, “ધકખાલ”નાં કાવ્યો નવે નવ રસથી પૂરું, પણ ભરેલાં છે. આજે, તે “ધકખાલ” આ દુનિયામાં નથી. ઉદ્ધે અને કારતી કાવ્ય સાહિત્યનું એ રત્ન ગુમાઇ ગયું છે. આદા! “ધકખાલ”ની યાદ હૃદયમાં વિવહળતા ઉત્પન્ન કરે છે, અને મન દુઃખથી અભિજૂલ થઇ જાય છે. પરંતુ બીજાજ કાવ્ય “ધકખાલ”ની અમૂલ્ય મૂર્તિનું સ્મરણ થતાંજ, મસ્તક નવંથી ઉન્નત થઈ જાય છે, છાતી ધ્રુવાય છે.

કાણુ કહે છે કે “ધકખાલ” શોદરતને શોધી છે? નહીં! નહીં!! “ધકખાલ” શોદરત ને નથી શોધી, પરંતુ સ્વયં શોદરતે “ધકખાલ” ને શોધી કાઢ્યા છે:—

“પુદી હું દિવા શોદરતને કહે”

“જો રાત્રે સુન રહ્યાં હમાના, તુદી” સો ગમે દાસ્તાં કહતે કહતે!”

એ વિન્દના હીરાની કમ્પ પર જઈ એવાર આંસુ ધાળવાં એજ પ્રેમી કાવ્ય રસિયનું કર્તવ્ય છે.

આજના શાઈરો અને કવિઓએ આટલું તો જાણવુંજ રહ્યું:—

છંદ પ્રકાર અને પૃષ્ઠ બહુ.

કાશિયહ (પ્રાસ) — સ્વી (વાદી)

તાન્નીસ (જડ) — દખીલ (સંયોગી)

હિદક (અનુયાયી) — કયુદ (બંધ)

વસ્લ (સંબંધી) — ખુરજ ખઝીદ

નામરહ, —

રહીક (તુકાન્ત) — ઇતાએ જલી, ઇતાએ-

ખદી

પદ્ય પ્રકાર — ગઝલ — સામાન્ય કવી-

કતઅ-મુસદ્દસ-મુરખાઅ

મુખમમસ-મુસદ્દમ-કઘીદહ-મુસ્તઝાદ.

એ કેમ નંદી શકાય?

“ઝાર” કૃત

શાઈરી ભા. ૧-૨

સરખ ગુજરાતી ભાષામાં બધુંયે

સમજાવે છે.

કી. ૮ આના પોસ્ટેજ ૦-૧

આજેજ લખો:—

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલ્પીક, સુરત.

ત્યારે હું શાહઝાદી હતી!

૧૮૫૭ના હિન્દી બળવાની હૃદય લેદંક કથા

લેખક: "આઝાદ"

ત્યારે હું શાહઝાદી હતી! કાલ કિશ્મીમાં દબાઈને લયું. જીવન ગુમારતી હતી. આજે દોઢ રૂપિયા માસીકની 'હુ' પડીમાં. જીવન ગાંગી રહી છું. રાંતના ચાર ચાર વખતે બિસ્તરા સાફ કરવા પડે છે; કેમકે જીતમાંથી માટી પડે છે. એક સમય એવો હતો કે કાલ કિશ્મીના રંગ મહેલની અંદર સુતી હતી, જતમાં કોઈ ચક્રવીએ માળો બનાવ્યો હતો; તેના કેટલાક તથુખત્તા મ્હારા બિસ્તર પર પડ્યાં તો આખી રાત ઉધ ન આવી અને આજે એવો સમય છે કે આખી રાત્રી ધૂળ વરસા કરે છે, એય કિરમતની બધીહારી છે!

કુદરતના કિરિરમા

સન : ૫૭ના બળવામાં મ્હારી વય દસ અગીયાર વર્ષની હતી. અમે કિશ્મીની અંદર રહેતાં હતાં. બાદશાહ સલામત અમારા કુટુંબીઓથી નારાજ હતા. પરંતુ અમારું મારીકે દર મહિને મંગી જતું હતું. મ્હારા ત્રણ ભાઈ હતા; અને બહેન ફકત હું એકલી જ હતી. પિતાએ હૈદરી વયમાં બીજાં લગ્ન કર્યાં હતાં. જે કે મ્હારી સગી માતા પણ જીવતી હતી અને એ જુદા-વર્ધ્યાને લીધે મ્હારી માતાને મ્હારી સાવજી માતાં જેડે બહુ બોલચાલ રહેતી.

અમે ત્રણ ભાઈ બહેન પણ અમારી સાવજી માતાથી વડતાં રહેતાં પરંતુ સાવજી માતાને મ્હારાપર બહુ પ્રેમ હતો અને હું મ્હારી સગી અને સાવજી માતાની લાકડવાથી પુત્રી કહેવાતી હતી.

અમારા ઘરમાં કેટલાંક દાસ દાસીઓ હતાં. બૃગ્ગણ પહેલાં મ્હારી સાવજી માતા કોરોરના

રાગથી મરણ પામી અને મારા બે ભાઈઓ પણ તેજ માંડગીમાં મરણ પામ્યા. ત્યારે બળવાનાં મંડાણ થયાં તો અમે બે ભાઈ બહેન અને મતાપિતા જીવતાં હતાં.

એકાએક બળવાની આગે ભવાનક સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. અંગ્રેજોનું બળ વધ્યું. હિન્દી સૈનાના સંનિશ માથું મુટી લાડા જતાંએ અંગ્રેજોના આક્રમક રતમે ટકી શકતા નહોતા. પ્રજાજનોની લાયકર ચીચીયારીઓથી હૃદય ધ્રુજી ઉઠતું. મારા પર વહેતી લોહીની નદીઓ જેઠ મચ્છર આવતા. પણ બે વળમાં પડતાના રંગોથી આખી દિલ્હી હેબતાઇ જતી હતી.

બાદશાહ સલામત કિશ્મીની નીકળી હુમો-યુના મકબરામાં ન્હાસી ગયા. બીજાં પણ કિશ્મીના રહેનારા કયાંક ન્હાસી ગયા અને કિશ્મી ખાલી થઈ ગયો. પરંતુ અમારું ઘર કિશ્મીના મહેલોથી મજબૂત હોવાથી પિતાશ્રીએ બહાર જવાનું હબ ન ધાવું ને કહ્યું. બહાર મરવા કરતાં અર્ધજ પ્રાણ આપવા શ્રષ્ઠ છે. જે યત્નાં હશે તે અર્ધજ થશે.

બાદશાહ સલામતના જવા પછી બે દિવસ સુધી કોઇ ન આવ્યું. બહારના પહેરેગીરો અને બાંદીઓ બધાં ન્હાસી ગયાં હતાં. અમેએ ઘરનાં સપ્તમાં દારો બંધ કરી દીધાં હતાં. મ્હોટા સગીન દારો ન્હોના પર મ્હોટા તાળાઓ લગાવી દીધા હતાં. ત્રીજે દિવસે ઘોડાઓનાં બેંખારોનો અવાજ સંભળાયો. કેટલાક માણસનો બોલ ચાલનો પણ અવાજ આવી રહ્યો હતો, અને દરવાજાને તોડી રૂઢા હોય એમ જણાવું હતું. મ્હારા ભાઈની વય ચોળ વર્ષની હતી.

માતા અને પિતાએ તરત પકડી કહી : "અંત્રેજી આસરે કહ્યું 'હમને ટકરી પર માથેને કહ્યું 'બેટા! ઉઠા તમે પણ વેંચું કરી આસરે પડશે. અમે પુછપરછ કરીશું; ત્યાં તમને લો, મરવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે' આ પ્રાણુની અંતિમ મળે." પિતાએ કહ્યું "મહારા સાથે મહારા બે આગમન અને, તમેમની માતા છે કાંઈ ગાડી નથી? આ લેકિને પહે ચાલવાની ટેવ નથી." અંત્રેજી આસરે ઉતરે આપ્યો "આ પુછ સમયે અમે તમારી ગાડીનો કાંઈ બંદોબસ્ત કરી સજાએ એમ નથી, અને જો તમે અહીં થોભો તો ભય છે કે જીવન સૈનિકો અહીં આપશે, અને અંત્રેજીતામાં હમને મારી નાંખશે. એ માટે તમારે અડીથી ચાલવું જરૂરી છે. હું બે સૈનિકો તમારી સાથે આપું છું જો માર્ગમાં કાંઈ ગાડી મળે જશે તો તે તમારા બાક અવધાએને તેમાં બેસાડી દેશે."

માતાએ મહેને ખોળામાં લઈ લીધી. ચાદરથી મુખ છુપાવી લીધું. એક શીખે પિતાએને પકડ્યું "હમે કાલુ છો? અને શા માટે અહીં બેસા છો?"

પિતાએ જવાબ આપ્યો "આ મહારૂં ધર છે અને હું આમોજ રહ્યું છું. શાહુઆલમના વંશમાંથી છું."

તે શીખે ગોરા અંબલદારને આ વાત સમજાવી. અંત્રેજી આસરે દુડીડુડી ઉઠ્યાં પિતાએને કહ્યું "જે હું રહમત રાખી નહિ, પછી શીખ સરદાર પિતાએને સમજાવ્યું કે સાહેબ કહે છે "બાદશાહ નહાસી ગયા, સધળા નહાસી ગયા અને તમે શા માટે અહીં બેસા છો?"

પિતાએ કહ્યું "બાદશાહ અમારથી મોરઝ હતા. માટે તેઓ અમને સાથે નહીં લઈ ગયા અને અમે જવા પહોંચી તૈયાર રહેતા, તથા અમે જગવામાં પણ ભાગ લીધો નથી. અમને વિશ્વાસ છે કે અંત્રેજી સરકાર ખાલી છે, બેશુનાહોને સંતાવતી નથી. અમે બેશુનાહ છીએ તે માટે અમે નહીં નાહાં."

લાચારીયે પિતાથી તૈયાર થયા, તેમણે ખાસ કેટલાક ગવાદિશો સાથે લઈ બાકીનો સામાન અંત્રેજી સુક્યો અને ફોજ સાથે નીકળ્યા. માતાની સ્થિતિ માંદગીના લીધે બહુજ અશક્ત થઈ ગઈ હતી, મને બાકીએ બોળામાં ઉપાડી અને પિતાએ માતાનો હાથ પકડી લીધો. અમોરો ધરને આરાભરી દ્રષ્ટિએ ઉભી વાર જોયું કે પછી અમે ત્યાં કાંઈવાર અહીં ન આવીશું. અને, અમજ થયું કે પછી અમે ત્યાં જઈ ન શક્યાં.

જ્યારે અમે ધરથી બહાર નીકળતાં તો તે અંત્રેજી અને શીખ સૈનિકો થોડા પર સ્વાર થઈ ગયા અને એ સ્વારોને અમારી સાથે ટકરી તરફ મોકલી દીધા અને બીજાઓ અમારાથી છુટા પડ્યા.

દિશાનાં મોટા દાર સુધી તો તે શીખ સરદાર ધીમે ધીમે આવતા રહ્યા અને તેમણે અમને કાંઈ ન કહ્યું. માતાથી ચાલી શકાતું નહોતું અને તેમણે પગલાં ચાલી બેસી જતી અને તેમણે દિલ કપી રહ્યું હતું. જ્યારે માતા બેસી જતી

તો સ્વારો પણ થોભી જતાં પરંતુ જ્યારે અમે કિડનાની બહાર નીકળ્યા તો તે સ્વારોએ સખત વર્તન ચલાવ્યું ને કહ્યું “આવી રીતે તો સાંજ પડી જશે !” પિતાશ્રીએ ઉતરે વાળ્યો “હા ! તમે જોઈ રહ્યા છો કે મ્હારી સાથે એક માંદી અસહ્ય સ્ત્રી છે જે પોતાના હૃદયમાં કદી પગે ચાલી નથી. સ્ત્રી અને બાલકોને લીધે લાચાર છીએ ! સ્વાર આ સાંભળી ચુપ રહ્યો પરંતુ મારા ભાઈના મુખેથી આ શબ્દો નીકળી પડ્યા કે “તમે અમારા દેશના છો ત્હમને દયા નથી આવતી ?”

એક શીખ સ્વારે કહ્યું “અમે શું કરીએ ? હાકિમનો હુકમ.”

ભાઈએ કહ્યું “હાકિમે એવું કહ્યું છે કે અમારા પર આવો હુકમ કરો !” શીખસ્વારે ઉત્તરે વાળ્યો “અમે ક્યારે હુકમ કરીએ ? પણ દેવે કરવો પડશે.”

ત્હમે જાણી જોઈ આસવામાં પાર કરો છો.” આમ કહી એક સ્વાર અમારી પાછળ આવી ગયો અને એક આગળ થઈ ગયો. માતાંજ ઘોડાને પોતાની પાછળ જોઈ ગભરાઈ ગયાં અને તરતજ તમ્મર ખાઈ માર્ગ પર તૂટી પડ્યાં. આ સંથીતી જોઈ શીખ સ્વાર આભાજ બની ગયા અને કેટલીક વાર મુઠ્ઠી જોતા રહ્યા અને કેટલીક વાર પછી ત્હેણે પિતાશ્રીને કહ્યું “હું પગે ચાલું છું તમે આ માંદી સ્ત્રીને ઘોડા પર લઈને બેસો.” આખરે પિતાજી માતાજીને લઈ ઘોડા પર સ્વાર લઈ ચાલ્યા અને બિચારો શીખ સ્વાર પગે ચાલી ટેકરી મુઠ્ઠી પકડ્યો. હું ભાઈના ખોળામાં હતી.

ટેકરી પર અંગ્રેજ લશ્કરે ચારે બાજુ ઉમું હતું. અમને પણ એક બાજુ તંત્રમાં ઉતારો આપ્યો. તે શીખ સ્વારે અમને શેઠલી લાવી આપી અને તે શેઠ અમે ત્યાંજ વિતાવી.

ખોજે દિવસે સ્કવારે ફોજી જનરલે અમને

સમજાવે પોતાની સમક્ષ બોલાવ્યા. દિશ્વિતો એક જાણુબેદુ તે અંગ્રેજ પાસે ઉભો હતો ત્હેને પૂછ્યું કે તમે અમને આગળો છો ? ત્હેણે કહ્યું “હા હું. એમને આગળું છે. આ બાદશાહના કુટુંબી છે. અને જ્યારે કિડનાની અંદર અંગ્રેજ ત્રીઆણંદાની કાલ દરવામાં આવેલી ત્યારે આ માણસે ત્હેમાં અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો હતો.”

આ સાંભળી જનરલે પિતાશ્રી તરફ કોધની દ્રષ્ટિએ નિહાળ્યું. પિતાજીએ કહ્યું “આ માણસ ખોટું કહે છે. પહેલાં આ માણસ મારે ત્યાં તોફાર હતો અને ચારીના આરોપે મ્હું અને બહુજ શીક્ષા આપી કાઢી મૂક્યો હતો માટે એ દુશ્મનીથી આમ કહે છે. ત્હમે એને પુછો કે બહાદુરશાહ મ્હારાથી કેટલા સમયથી નારાજ છે ?”

જાણુબેદુએ કહ્યું “એ ખરું છે કે હું એમને ત્યાં તોફાર હતો પરંતુ એ ખરું નથી કે ચારીના આરોપે મ્હને કાઢી મૂક્યો હતો. મેં પોતેજ એમની તોફારી છોડી દીધી હતી કારણ પગાર જોડે આપતા હતા. એ ખરું છે કે બાદશાહ એમનાથી નારાજ હતા. પરંતુ જાણવાની શરૂઆતમાં એમણે બાદશાહને ખુશ કરવા બાદશાહની પાસે જવું આપ્યું શરૂ કર્યું અને જે દિવસે અંગ્રેજો માર્યા ગયા તે દિવસે તો એમણે અને એમના પુત્રે તેમાં અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો હતો. અને અંગ્રેજ ત્રીઆ અને આગેશાની હત્યા વિષે જેઓ ના પાડી રહ્યા હતા ત્હેમને આ લેખી કાઢી રહ્યા હતા કે “સર્પને મારવો અને તેના બચ્ચાને છોડી દેવું અણલભ્યનું કામ નથી.” અને પાસ આ બેઉના કહેવાયીજ તે સ્ત્રી આગેશાની કતલ થઈ હતી. ભયંકર હત્યાકાંડમાં આ લેખીએ સંકળ કરી છે.”

આ સાંભળી જનરલ કોધની અગ્નીથી લાંબપોલી થઈ ગયો અને અગ્નીના અંગારા તેની વિકાળ અખેડારા પ્રદર્શિત થયા. જે કે

પિતાજી કહેતા રહ્યા “તદન અસત્ય ! તદન અસત્ય !” પરંતુ જનરલની આંખોમાંથી અંજિનના તંબુખા ઝરી રહ્યા હતા તેણે એક સજ્જ પત્ર ન સંભળતાં આજ્ઞા કરી “દમણીજી આ બન્નેને ગોળીથી ઠાર કરો” અને પછી કહ્યું : “જો કે આ બન્નેએ અમારી સ્ત્રી અને બાળકોની કતલ કરી છે; પરંતુ અમે એમના પર દવા કરી અને એની સ્ત્રી-બાળકોને છોડી મૂકાયે છીએ. આ બન્નેને હાવણીથી બહાર કાઢી મૂકો. એમને જોઈએ ત્યાં ચાલી જાય.”

(૨)

કતલનો સમય !

ગોરા અને દેશી સૈનિકો આગળ વધ્યા અને ભાઈ તથા પિતાજીના હાથ પાછળ બાંધ્યા. પિતાજી મહેને જોઈ રહ્યા હતા. પરંતુ ભાઈ મૌન બોલો રહ્યો. માતાજી એક ચીઘીયારી સહિત મુર્છા તથા ઠણા પડી હું દોડીને પિતાજીને ઝોંટી પડી પરંતુ એક સિપાહીએ મહેને ધક્કો માર્યો અને હું જમીન ઉપર પડી ગઈ ને મહેને જોયું કે પિતાજી તથા ભાઈને સિપાહીઓ ખેંચતા દૂર લઈ ગયા અને તેમની સામે જનરલ પણ ઉભો રહ્યો અને તેમણે કંઈક બેરથી વાતો કરી ને હું ન સમજી. એ પછી સિપાહીઓને સંકેત કરતાં તેમણે બંદુકો છતીએ ટેકવી અને બંદુકોનાં મોઝાં ભાઈ અને પિતાજી સામે ધર્મી : તે સમય પિતાજીનો આંવાઝ આવ્યો. “દેશે બેટો પુત્રા હાદિજી ! અમે દુનિયાથી જઈએ છીએ.” અને “ભાઈએ એવું કહ્યું—અમ્મા ! અમ્મા !! મારાથી તમારી તનહાઈ જોઈ શકાતી નથી. સલામ. હું મરું છું !”

બંદુકોનાં ધક્કા થયા અને પુલાયથી તે રથાત ઘેરાઈ ગયું. એ જોયું ભાઈ અને પિતાજી ધૂળમાં તરફથી રહ્યા છે. હું રડી રડી હતી અને મહાર હલ્ય બેપથી મુજ રહ્યું હતું. માતાને જરાક શુદ્ધિ આવી અને મહેને તેમને

કહ્યું “ભાઈ અને પિતાને મારી તાંખ્યા. બુઝો તે ધૂળમાં તરફથી રહ્યા છે. આહ ! અમ્માજન તેમની છાતીથી રક્તની ધારા વહી રહી છે. પિતા અને ભાઈ હંમેશની ધારે નિંદામાં સુઈ ગયા ! અમ્મા હવે શું થશે ? આ લોકો આપણને પણ મારી નાખશે !” માતા મહારી સ્વામ લેતી હતી અને તેમણે ભાઈ અને પિતાના શબને નિર્ભય દ્રષ્ટિએ જોયું અને આકુળતાથી કહ્યું “મહાર પુત્ર ! મહારી આશા !” મહારી સોળ વર્ષની મહેનત ! મહારી જીવનચાલો. ઉદ્દેશો આધાર ! હે હંધર આ શું સ્વપ્ન છે ! કે સત્ય ! મહારા પુર આજીત આવી છે. મહારો શિરતાજ પણ ધૂળમાં મળી ગયો ! તે પણ યુવાન. યુવ પાસે રક્તમાં તરબેળ પડ્યો છે. હે તાલુ બેદુરુમન, તને હંધર ખરબાદ કરે ! તે તદન અસત્ય કહ્યું ! આ બન્નેએ તે બાળકોની રક્તઆતથી તે દમણીસુધી બહાર પગ પણ મૂક્યા નહોતો. અરે તે કહ્યું. વેર વાળ્યું ! અરે મુજ. હું ખીયારી ઉપર પણ તને દવા ન આપી ? તે આ માસમ બાળકો ઉપર પણ રહમત કીધી !” માતા આમ કહ્યાં કરી. રડી હતી કે દેશી ફોજના સૈનિકો આવ્યા. અને મહેને તથા માતાને હાથ પકડી. ખેંચતા લઈ આવ્યા અને બન્ને રાખોની પાસેથી પસાર થયા. જોળીઓ છાતી અને મૂખ પર વાગી હતી. લાશો મૌન પડી હતી ! સૈનિકો અમને બળ જમૂરીથી લઈ આવતા હતા. માતાથી ચાલી શકાઈ નહોતું પરંતુ તે જંગલીની પેઠે ધસડી લઈ જતા હતા.

ફોજી હાવણીથી બહાર લાવી અને છોડી મૂકી ગયા. માતા રડીને ખેંદોશ થઈ ગઈ હતી અને હું તેમની પાસે બેસી રડી રડી હતી. થોડા વારમાં એક માણસ મોથે ધાસની ગાંસડી ઉપાડી ત્યાંથી પસાર થતાં મહારી પાસે આવ્યો અને શિર પરથી ગાંસડી ઉતારી માતાને જોઈ મૂકી “આ આ તો મરી ગઈ છે !”

તે હિન્દુ હતો. મહેને ત્યાં જ, છોડી-છાવણીમાં ગયો. અને ત્યાંથી બે ત્રણ મુસલમાન ધર્મીયો સંબોલે-સાઈ આવ્યો. અને તે સંબળાએ કહ્યું 'આ સી. મરી ગઈ છે.' તેમણે મહારા અને માનનાં અંગ ઉપરથી હાગીનાં ઉતારી લીધા ને કહ્યું કે "ન્યારે એમનાં માથુસો/મરણ પામ્યાં ત્યારે બહુ અવાહિરો મળ્યાં, જે સમયે સરકારી ખાનનામાં ગયું છે; પરંતુ આ અમારો હક છે" આ પછી તેમણે ખોડા ખોદી માતાને દેનાની અને બે માણસો મહેને ઉપાડી 'અબમેરી દરવાજા' સુધી લાવ્યા અને ત્યાંજ છોડી ચાલ્યા ગયા. હું એકસી મેરી રડી રડી હતી. ખાનમના ખાજરને મુસલમાન સોની પોતાના ખાળકો સડિત ત્યાં આવ્યો જે કુટુંબ તરફ જઈ રહ્યો હતો અને મહેને પણ પોતાની સાથે કુટુંબ તરફ લઈ ગયા.

[૩]

હવે રાહરેમાં શાંતી રચાઈ ગઈ અને મુસલમાન સોની દિલ્હીમાં પાછો આવ્યો. તે મહેને મહારા કુટુંબી શબઘાસ્યોને સોંપી અને હું એમનીજ પાસે ઉછરી મોટી થઈ અને તેમને ત્યાંજ મહારા લગ્ન થયાં અને લગ્ન

પછી ક'પતી સરકાર તરફથી પેન્શન મળતા લાગ્યું. ઈશ્વરે કેટલાક ખાળકો મહેને આપ્યાં પરંતુ કોઈ પણ છવતું રહ્યું નથી. અહીં સુધી જે મારા ખાવિદગીતે પણ મરણ પામ્યા અને હવે મારે વર્ષથી મારી આંખો પણ ચાલી ગઈ વાંચક!

મહારી આત્મ કથા: વાંચી ૧. કેટલી હૃદય લેદક કથા છે! મહારા રોમેરોમથી હાય...ના આત્મકો આવે છે. મેં આ દુનિયામાં કંઈ ન જોયું. માત્ર ૧૦ વર્ષની વય સુધીજ આનંદમાં રહી; અગીવારમે વર્ષેજ આકસ્તનાં વાહણ વટી પડ્યાં; તે અલ્લારે ત્રીતર (૭૦) વર્ષની વય સુધી-દુઃખો, ત્રીધ્યાં, મૃત્યુ, કાળ, મૂખ ઉપાડી બેઠો છે. મારે સંદેશ આવે તેની જ વાર: જોઉં છું.

કહેવાનું એકલું મેં—
"એક સરખા દિવસ સોતા સુખમાં જતા નથી"
અર્થાત્ અમે આદશાહુ હતા
ત્યારે હું રાહસાવી હતી!
આજે કંગાલીપત લોગયું છું!
પૂર્ણ

મદ્રેસાઓ માટે ઉપયોગી : તાજ કું: લીની ચોકખી છપાઈના—

૧. મિક્તાહલ કુઆન (અરબી) કાએલ ૦/૧	૧૧. અલ્હમોન ૦/૧
૨. કાઈલિ બગદાદી-અરબી સાથે ૦/૧	૧૨. અરિસામ ૦/૧
૩. પારા અલિફ-લામ મીમ ૦/૧	૧૩. અત્તોલીફ ૦/૧
૪. પંજપારા (હકતી) લીલી ૦/૧	૧૪. અરિસાલત ૦/૧
૫. પંજપારા (હકતી) ગુલાબી ૦/૧	૧૫. અલ્હુઆન ૦/૧
૬. તંઅલીમુલ ખેલ મ કાઈલિ ૦/૧	૧૬. અલ્હુઆમ ૦/૧
૭. તંઅલીમુલ ખેલ મ કાઈલિ ૦/૧	૧૭. અલ્હુઆમિરત ૦/૧
૮. " " " " ૨/૦	૧૮. તમાઝ (મુતશબ્દ)
૯. " " " " ૩/૦	
૧૦. " " " " ૪/૦	

સાલ એવન્ટ ધી. રાંદેર સ્ટોર્સ કમ્પાઈડ સુરતા

ખતી ચૂક્યા છે. તમારા હાથમાંનો લીપક ટુમટી
રહ્યો છે, અને તમારાં સદાશી તથા તેડઅંમણીનું
પુષ્પ કરમાઈ રહ્યું છે છતાં ગજબ આ છે કે
તમે ગાફિલ છો !

તો શું આ લાગ્યેલી ન કંકારી સ્થિતિમાં
પણ તમને હક પડેલું છે કે રળીઉલ અંધરમાં
આવવાવાળા, દીન અને દુન્યાની તેઅમતો લાવવા-
વાળા શકમતુલ્ય સિલ આલમીન (અલ)નો પપરા-
મણી-દીન ઉત્પન્નવામાં તમે ઉત્સાદ વ્યક્ત કરો ?

શું 'મૃત્યુ' અને 'વિનાશ'ને આ હક પડેલું
છે કે તે 'જીવન' તથા 'આત્મા'નો પાલન સારી
ખતાવે ? શું એક મૃત્યુદેહ પર દુન્યાની અકલે
હસે નિદિ જ્યારે કે તે જીવનમાંની જેમ જીવનને
યાદ કરશે ? હા, સત્ય છે કે મુશ્કેલી પ્રકાશમાં
રૂપિને માટે મક્કા આનંદ છે પરંતુ આંખોને
આ પાન ક્યારે શોધે છે કે ને મર્યાદિત વખતે
આંખોવાળાઓની જેમ આનંદ ઉઠાવે !

તો હે ગાફિલ, અને પ્રમત અનેના ધર્મ-
ખુશો ! અગર તમે એ મુશ્કેલ માસની અસ્વી
છત્રજત અને હજીકતથી બેખબર હોવ, અને
માત્ર મોડાની ગજલો, ભોંતોની શોભા અને રોશન
કન્દિશોમાંજ એના યાદગાર હેતુને અનોખ કરી
દેશો તો તમારી એ ગફલત અને બેખબરી
પર સેંકડો અને લાખોવાર અફસોસ.

તમારે જાણવું જોઈએ કે એ મુશ્કેલ
માસ "ઉમ્મતે મુસ્લિમ"ની જુન્યાદનો પ્રથમ
દિવસ છે. પુદાર્થ સત્તનત કાયમ થવાનું સહિયી
પ્રથમ એમાં છે. જમીનની ખિલાફત અને
ઈલાહી વિરાસતની બક્ષિશનો સૌથી પ્રથમ
મકીનો છે તો એના આગમનનો ઉત્સાદ અને
એના વર્ણન તથા યાદની લગ્નજન એવા
માણસની રૂઢ પર હરામ છે જે પોતાના હમાન
અને અમલમાં એ ઈલાહી પૈશામ પ્રમાણે
આલવાનો તથા એ સદર્વનોની પૈરીનો કાપ
નહોતો રાખતો નથી.

નવાં અને તાજાં પુસ્તકો...

શુન્સતી લાપામાં પ્રસિદ્ધ રતાં કેઈપણ લેખકનાં નવાં પુસ્તકો અમે વેચીએ
છીએ, ગમે તે પ્રખ્યાત તેમજ નવા લેખકના પુસ્તકો અમારે ત્યાંથીજ મંગાવો.

ગમે તે લાપાના, કે ગમે તે લેખકના જૂનાં, અપ્રાપ્ય અને નવાં
પુસ્તકો પણ અમે આહુકોને મેળવી આપી, પુરાં પાડીએ છીએ. તમને જોઈના
પુસ્તકોનો ઓર્ડર અમને આપશો તો તેથી આપનો ઘણો સમય બચશે, અને
વાજખી લાવે પુસ્તકો મળશે.

મુસ્લિમ લેખકોના પુસ્તકો પણ અમે વેચીએ છીએ તેમજ શ્રી.
રમણલાલ દેસાઈ, શ્રી. અવેશ્વર મેઘાણી, શ્રી. ધૂમકેતુ, કવિ નાનાલાલ ક. મા.
મુન્શી વિગેરે સુવિખ્યાત લેખકોના પુસ્તકો પણ અમારી મારફતે મંગાવવાથી
તમને ફાયદો થશે.

અંગ્રેજી, ઉર્દૂ, હિન્દી કે શુન્સતી પુસ્તકોની પસંદગી કરતાં, પહેલાં અમારી
સલાહ લેશો તો કયરા એવાં પુસ્તકોમાં વેડફાઈ જતાં તમારાં નાણાં બચાવીશકશો.

લેખકો:— ઓરિએન્ટલ બુક સ્ટોલ

પુત્રાણિક બિહારીગ; સેવીકાની વાડી સામે, ખાડીયા, અમદાવાદ

[અનુવાદક : સીરતી]

એક તરફ અંગ્રેજ અફસર, એક જર્મન તરફી.

સ્થળ : ઈંગ્લાંડ

દરજા : મહા યુદ્ધની એક સંધ્યા

[પદ્ય દ્રાવેલા એક ખાલી ઓરડામાં
જાંબો ડેમ્પ બેઠો છે. દીવારો અને સર
સામાન, પર જાંબો અંધકાર પથરાયેલો છે.
એક તરફ અંગ્રીકી છે બીજી તરફ એક
સોફા અને નાનકડું ટેબલ પડેલું છે. ટેબલ
પરના ચુલદાનમાં તાળાં પુલ મૂકેલાં છે.

એક દરવાજામાંથી એક તરફી અને
એક તરફ અફસર દાખલ થાય છે.
તરફીએ કાળાં વસ્ત્રો પહેલાં છે, હાથમાં
મેલાં ચએલાં પીળાં મોઝાં છે. અફસર લાંબા
કરંડો સોફામણી જુવાન છે. અવગત પણ
રહેજ લંગડાય છે. આ મગ્ન તરફીનું હોય
એમ લાગે છે. કેમકે તે એક પ્રકાર
વધારવાને ડેમ્પ સગીપ જાય છે; પરંતુ
કેટલું નિચારી એ ઈંગ્લાંડને પડતો મૂકે છે.
પાછાંથી ને એક બારીનો પર્દો ખસેડે છે
ચાંદીના દ્વંદ્વમલ કિરણો આખા ઓરડાને
અજગાળી નાંખે છે. બહાર લાંબાં ઝંડા
નગરે પડે છે. તરફી થોડીક પણ બહાર
તાકી રહે છે. પછી એક કંપારી ખાત્ર
મોઝું ફરેલી લે છે]

અફસર:-“જ્યારે મેં તને બોલાવી ત્યારે
તું રાત્રી કેમ હતી ?

તરફી:-[કંઈક યાદ કરી] “નહિ તો...જસ
અમરથીજો! આવી ખુશનુમા સંધ્યા...”

અફસર:-[તિના ચંદ્રના ઉપર દ્રષ્ટિ ધીંગલી
રાખી] “તારે આનંદિન રહેવું જોઈએ.”

તરફી:-[માથેથી ટાપી ઉતારતા] “આનં-
દિન! તમે કદાચ મ્હારી પેં એકલા ન હોશો ?”

અફસર:-[લંગડાતા પણ બારી સીંચીપ જગ
કરેા રહે છે] “પણ તે આંખું જીવન કેમ પસંદ
હય ? શું એ ગોઝાઈ જીવન નથી ?”

તરફી:-“નિઃસંદેહ શું તમને ગોળી થયી
હતી ?”

અફસર:-“હું હમણાંજ હોસ્પિટલમાંથી આવી
રહો છું.”

તરફી:-“આહ ! ખોદનાક જગ ! આ
તમામ તકલીફો મૂળ જગ છે. ખુદા જાણે એ
ક્યારે ખતમ થશે ?”

અફસર:-[તિની તરફ તાપને વળતા] “તું ક્યા
દેશની છે.”

તરફી:-“હું રશિયન છું.”

અફસર:-“પાઈ આજ લગી ઘણું રશિયન
રમણી રાથે મ્હારે બેઠા થયો નથી. [તરફી
એકદમ દેની સાથે જુએ છે] શું રશિયન એટલા
જયા ખચખ છે જેટલા તેમને ગ્રીતરવામાં
આવે છે ?”

તરફી:-“નહિ, એટલા જયા ખચખ નથી;
ખાસ કરીને જ્યારે જ્યારે તેમને તમારા જેવો

સરસ માણસ મળી ગય તેના ઓપટા પર મધુર સ્મિત રમવા લાગે છે] “તમે એટલા માટે ઉભા રહ્યા હતા કે હું મમ્મીન હતી, અને તેઓ એટલા માટે ઉભા રહે છે કે હું સ્વરૂપવાન છું... પુરુષોને આહતી નથી. જ્યારે તમે તેમને હું સારી પેઠે ઓળખવા લાગો એટલે તમે તેમને આહવાનું છોડી દો છો.”

અફસર:-“પણ તને તેમની અઝી ઓળખ હોય એમ લાગતું નથી તું તેમને મોરચા ઉપર જુએ ત્યારે તેઓ સાચેજ મદાન લાગે છે, સિપાહીથી લઈ અફસર લગી પ્રત્યેક જણ પવિત્ર આત્મા જેવા હોય છે, તેઓ જ્યલંત હસ્તીઓ હોય છે. પ્રત્યેક દિલમાં નિઃસ્વાર્થ ભોગની તમન્ના ઉછળતી હોય છે શું એ અદ્ભુત નથી?”

તરૂણી:-[તિની સામે જોતાં] “પરંતુ તમે તે બધા કરતાં સારા છો એમ હું તો માનું છું. તમે તેમના કરતાં ઉતરતા નથી.”

અફસર:-“નહિ, સદંતર નહિ. જે હજી સમયે મને ગોળી વાગી હતી ત્યારે અમારાંમાંને પ્રત્યેક જન સંપૂર્ણ વીરતાની સજ્જત પ્રતિમા સમાન હતો. જે દિવેરીથી તેમણે હુમલો કર્યો હતો તે સાચે અવલૂનીય પ્રશંસાને પાત્ર હતો.”

તરૂણી:-[નિમિત્ર હોય] “કદાચ એજ સ્થિતિ સામાવાળાઓની પણ હોય!”

અફસર:-“નિઃસંદેહ!.....”

તરૂણી:-“આહ! તમે કેવા શરીર છો! હું કમીના માણુસોને ધિક્કાર છું.”

અફસર:-“ઓહ, તેઓ વાસ્તવમાં કમીના નથી હોતા. બલ્કે તેઓ વસ્તુસ્થિતિને સમજ નથી શકતા.”

તરૂણી:-“તમે કેવા સરળ છો!”

[તરૂણી અફસરને આથી ખોટું લાગે છે. તે સકુટિ ચક્રાવે છે. તરૂણી ચરચરી બેઠે છે.]

તરૂણી:-[તિને વળગી પડતી] “પરંતુ મને તમે ગમે છે. એક સર્જનને મળવું એ કેટલું બધું આનંદાપક હોય છે!”

અફસર:-[એકદમ]-“પણ તું એકલી કેમ રહે છે? શું તારે કંઈ રશિયન મિત્ર નથી!”

તરૂણી:-“રશિયન! [જલ્દીથી] નહિ, અહરે પાણુજ મોટું છે. મહાઈ મિલન થયું તે પૂર્વે શું તમે થીયેટર ગયા હતા?”

અફસર:-“હા.”

તરૂણી:-“હું પણ ગઈ હતી, સંગીત સાંભળતું મને ખૂબ ગમે છે.”

અફસર:-“મહારી માન્યતા મુજબ સમજાઈ જ રશિયનોને ગમે છે.”

તરૂણી:-[તિની તરફ જોતાં] “જ્યારે મહારી કને પુરતા પૈસા હોય છે ત્યારે હું ત્યાં જઈ છું.”

અફસર:-“શું તારી હાલત એટલી બધી ખરાબ છે?”

તરૂણી:-“હા, મહારી પાસે હવે કેવળ એક રશિયન છે.”

[તિ ખાખખટ હસી પડે છે. જુવાન આમો બની તેને જોઈ રહે છે. પછી તેની તરફની જુની બારી ઉપર ખેસે છે.]

અફસર:-“તાઈ નામ?”

તરૂણી:-“મને મય કંઈ છે. તમારું નામ પૂછવાની તો ઝુઝરત નથી.”

અફસર:-[હસીને] “તું ઘણી નારી છે?”

તરૂણી:-“શું મારે નારી ન બનવું જોઈએ?”

અફસર:-“અવશ્ય, તું અમને સમજાને જંગલી માનતી હોય એમ લાગે છે!”

તરૂણી:-[બારી પાસેની એક કુર્સી ઉપર બેસતાં જ્યાં તેના એક ગાત્ર ઉપર ચાંદું અજવાળું પડે છે]

“મહારી કને નહારા બનવાના અનેક કારણો છે. હું હવે ઘણીજ પરેશાન છું મને કંઈ ઉપર વિશ્વાસ નથી. તમે ઘણા જર્મનોનું ખૂન રોડું કરો!”

અફસર:-“જ્યાં લગી હાથો હાથની ઝપા-ઝપી ન થાય ત્યાં લગી એ શી રીતે ખબર

પડે। મહેને એવો કોઈ પ્રસંગ સાંપડ્યો નથી।”
તરૂણી:-પરંતુ તમે કોઈકને કંઈ કરી
આનંદ તો અવશ્ય અનુભવતા હશે।

અફસર:-“આનંદ! હરેગિરિ નહિ, એ વિશે
અમે સધળા એક સરખાજ હોઈએ છીએ:
કર્જા પાતરે અમને એમ કરવું પડે છે।”

તરૂણી:-“આહ! કેવું બધું કરે કૃત્ય! મહારા
ભાઈ મરી પરવાયાં હશે એમ હું તો ધારું છું।”

અફસર:-“શું તને તેમની કોઈ માહિતી
નથી?”

તરૂણી:-“માહિતી! અમારા દેશથી કોઈ
સંભાર્યાર આપતતાજ નથી. કદાચ તે દેશજ રહ્યો
ન હોય. જે વસ્તુઓની મહેને ગાંધું છે તે કદાચ
થઈ ચૂકી હશે અને હું તેને ધીણવાર જોઈ
શકીશ નહિ એમ મહેને તો લાગે છે. મા, બાપ,
ભાઈબહેનો સધળાજ મૃત્યુના ધાંટે ઉતરી ચૂક્યાં
હશે. જંગ તખાડીવું હથિયાર છે [ચોંટાળે] તમને
ખબર છે ન્યારે તમે મહારી કને આવ્યા હતા
ત્યારે હું શું વિચારતી હતી? હું મહારા ગાંધું
અને યાદ કરતી હતી. અગર હું તેને ફરી જોવા
પામું તો સામેજ મહારા હાથેના કોઈ પાર રહે
નહિ. શું તમે કદી ઉદારા ચલા છો?”

અફસર:-“હા, હું ખાઈઓમાં ઉદારા
ચલો દતો ખરો. પરંતુ બીજા સામે તેનો
ઈકરાર કરતાં શર્મ લાગે છે।”

તરૂણી:-“પરંતુ ત્યાં તમે સધળા વચ્ચે
ગાંધી મિત્રાચારી હશે...ત્યાં મહેને સધળાજ
નફરતની નજરે જુએ છે ત્યાં હું શું કહું? અને
કદાચ મોઢા મળે તો મહેને કંઈ કરતાં પણ ન
અટકે।”

(તિ. ઓર ઓરથી શ્વાસ લે છે.)

અફસર:-“વાહ! વાહ!!”

તરૂણી:-[ગમગીન સદે] તમે પહેલા માણસ
છાજેજો મહારા પ્રત્યે હમદર્દી દેખાડી છે. હું ખૂબજ
પ્રસન્ન થઈ છું. માણસોને કેવળ ધરાત્ન દારૂખાન

પરખી શકાય છે. શું એ સાચું નથી? જગતમાં
સર્વોત્તમ જોડાર એજ છે અને તમે જાણો છો
કે એ જોડાર ઘણાજ થોડા માણસોમાં જોવા
મળે છે।”

અફસર:-[સારેમતે]:-“તું ધંણીને બદલે
યુમાન છે।”

તરૂણી:-“બદ્યમાન? તમારી ધારણા મુજબ
અગર હું બદ્યમાન ન હોત તો જીવતી પણ રહી
શકી હોત કે? હું તો સ્વયંનું કોમેજ સંત્યાનાસ
વાળી મુક્ત. જગતમાં સારા માણસો ઘણાં એ
સંભવિત છે પરંતુ હું તેમને જોઈખતી નથી।”

અફસર:-“હું ઘણાને જોળાવું છું।”

તરૂણી:-[તેના તરફ ઢળી] “તમને કદી
મુત્રીજાનને સામનો થયો હોય એમ લાગેલું નથી?”

અફસર:-“ખરેખર, મુત્રીજાત અને મહારા
વચ્ચે હંમેશાં બોર ગાઉં છું રહે છે।”

તરૂણી:-“એ તમારા મુખ પરથી જ એ
વતાંય છે. હું એક પ્રમાણિક અજ્ઞાના જેમ પહેલાં
હતી-હું એમ ધારો. પછી તેમને મહેને તમારી
મા અને બહેનો પાસે લઈ જઈ કહેલું “આ એક
જર્મન અજ્ઞાના છે જેનું કોઈ દારૂ નથી, એ
ગરીબ અને ખેડાર છે.” તેઓ કહેશે “જાણી!
એ તો અફસોસનાક કહેવાળા એક જર્મન
અજ્ઞાના! અને મામંતો ખાતમ-ચર્ચ જશે!”

[અફસર ધ્યાનપૂર્વક તેની વાતો સાંભળે છે]
“સમજ્યા?”

અફસર:-[કંઈક ખતરી] “હા, એવા જોડો
પણ હોય છે।”

તરૂણી:-“તેઓ જર્મન અજ્ઞાનો તો ફરીએ
રાખવાનું હરગિરિ ગવારા કરશે નહિ. પછી, ભલેને
તે મને તેજી પ્રમાણિક કેમ ન લાગે. અને હું, હવે
ભવિષ્ય માટે સદાગારી નથી રહ્યો બહે. દુરુચાર
ગાંધી લીધો છે, તું તમે મહેને સુખન ન
આપશો?”

તરુણી:-“થું તમે રડાઈને જોયું છે? તે આજ રાત્રે જેવું ખુસ્તુમા લાગતું હતું. આંધની આંધની તેના ખૂણેખૂણામાં પથરાઈ યગી હતો. એક, બે, ત્રી, ચારી શોધ છે. હવતા રહેવું એ પાપ મનાય છે.”

અંદસર:-“જ્યાં લગી તું મૃત્યુનો મુકામિજો ન કરે ત્યાં લગી તું અંદાજો કાઢી નથી શકતી કે હવતાં રહેવું કેમ છે? અને જ્યાં, લગી એ જાન...”

તિ ચૂપ થઈ નય છે. પોતાના વિચારો આંધર કરતાં શરમાતો હોય એમ લાગે છે.

તરુણી:-[નમ્રભાવે] “બધા પુરુષ! તમે અંખી શી રીતે થયા હતા?”

અંદસર:-“એક ઉધામ મયદાનમાં દંડા વખતે મળે ચાર ગોળાઓ વાગી હતી.”

તરુણી:-“જ્યારે તમને દંડો કરવાનો હુકમ આપવામાં આવ્યો ત્યારે તમને ડર ન લાગ્યો?”

તિ નકારમાં ડાકું ધુણાવી દેતી પડે છે.

અંદસર:-“નહિ, ઝરાય નહિ ઉલ્લાસને તે સવારે હસેતા હતા.”

તરુણી:-[અનન્ય યથા] “હસતા હતા?”

અંદસર:-“હા તું શું માને છે? બીજા સવારે જ્યારે હું જાનમાં આવ્યો ત્યારે મને જોયું તો મહારા કર્નેલ મહારા પર દગા પાડ્યા હોવાની રહી હતી. અગર તું અમારા કર્નેલને જુઓ તો અંધારું ધુણ પર હમાન લઈ આવે. અમને આ કૃતિનો બદલો હવે મળે છે. મૌત કેવળ એકવાર આવે છે. પોતાના વતન માટે પ્રાણ આપવા એનાં જેવું સુંદર મૃત્યુ એકે નથી.”

તરુણી:-“મળે કાંઈ વસ્તુ પર શ્રદ્ધા નથી. વતન ઉપર પણ નહિ. મહારા દિલ મરી પરવાયું છે.”

અંદસર:-“એ તારી માન્યતા છે. અગર તારું દિલ મરી પરવાયું. હવે તો તું જ્યારે મળે મળી ત્યારે રાતી ન હવે.”

તરુણી:-“અગર એ મરુ ન હવે તો શું હું અજની રહી શકતી હતી?...થું રાત્રે શેરીઓમાં રખડી અનરયાઓને મહારા દેલ અર્પા સંકળી હતી?...કાંઈ મળે ઓળખી ન લે એ વસ્તુથી કરીને શું હું હમેશા મુંગી રહી શકતી હતી? નહિ દરમિજ નહિ એકંદ્રિયલથી એ કામ થઈ શકે એમ નથી. હું હવે શરાબ પીવા માંડીશ અને જોત જોતામાં પતિના બની જશી. તારી હૃદયની ઉમિરો મહાગમાં ફના થઈ ચુકી છે. હું કેવળ મહારા માટે અજની છું મળે કાંઈ ઈન્સાની વા જે છ-સાની હતી પ્રત્યે હમદર્દી નથી.”

અંદસર:-“પણ તું તો હમણાં તારા સર્ગા સંબંધીઓનું રક્ષા હતી અને ફરીએ તરફ સદાનુબંધિ દર્શાવતી હતી.”

તરુણી:-“હા, તેઓ મુસીબતમાં સપામમાં છે તેટલા ખાતર. જે મુસીબતમાં હોય તે મહારા જેવું છે મળે કેવળ મહારી આત ઉપર રહેમ આવે છે હું તમારી અંધારા ઓરો કરતાં બધા પ્રકારની છું. જે કાંઈ હું કરું છું તેવું મને સંપન્ન જાન છે. હું દંભી આંખ સંતોષથી ચલિત છું. હું મારી જાતને છેતરી શાંતિ મેળવવા પ્રયત્નની નથી અગર હું પાપમાં પડી ચુકી છું તો મારી શુદ્ધિને પાપમાં અરડવા નથી માંગતી.”

અંદસર:-[કટાક્ષ કરતાં] “અને ન તારા દિલને પાપની લાગણીથી અરડવા માંગે છે.”

તરુણી:-“લેસાં પુરુષ! તમે ઘણા ઝિડી છો. પરંતુ એમ વિરે તેમણે દિલિબદ્ધ છે એ જોડા છે. આપણે ફક્ત આંખથી જાંતનેજ આડીએ છીએ જીનને નહિ.”

(અંદસર ગંભીર ઉઠી થઈ નય છે. એક વર્તમાનપત્રના ફેરીયાનો સાદ દરથી સંભળાય છે. તે તેને તાકી રહે છે. તરુણી ૩૫ તેને પોતા તરફ ખેંચે છે.)

અફસર:-નહિ, આપણે કેવળ આપણી માતૃભક્તિ આપણાં નથી પણ બીજાનેય આપણે છીએ. હું એ સાબિત કરવા ઇચ્છતો નથી; પરંતુ અને...અને

“દુન્યામાં અન્ય વસ્તુઓ પણ છે...સુરવત...”

(ફરીયાઓના સાદા હવે સ્પષ્ટ સંભળાય છે. બંને સાંભળવા પ્રયત્ન કરે છે. “મહાન વિજય...જર્મનોનો લય” કર પરોક્ષ...દગ્ગરો કંદીઓ...” બરાબ પાડતા ફરીયાઓના અસ્પષ્ટ શબ્દો સંભળાય છે. નવજવાન અફસર હર્ષા-વેશમાં ઉછળી પડે છે. અને જ્યારે તે શેરી તરફ જવા ચાલ્યો દોડે છે; ત્યારે તે એક નાજુક દેહ સાથે અચાનક યંબી જાય છે. તરણી ઝેર-ઝેરથી શ્વાસ લે છે અને તે અદ્યવાળા બ્યારૂળ અંદાજમાં ઉભી છે. અફસર તેના હાથને સ્પર્શન આપવા સહેજ વાંકો વળે છે. તરણી પોતાનો હાથ ખેંચી લે છે, અને ટપલ ઉપરથી નોટા વીણી તેને આપવા ચાહે છે. પરંતુ તે હથેલી યથા ખામોશ ઉભી રહે છે.)

તરણી:-“અને લાંબાં...અંતેની દૈશત મારા માટે હરામ છે.... એને લાંબાં છે.”

[તે જલ્દીથી નોટાના ટુકડે ટુકડા કરી ઉરાડી મૂકે છે. નવજવાન અફસર આશ્ચર્યચકિત થઈ તેને જોઈ રહે છે, પછી દરવાજો ઉઘાડી બહાર નીકળી જાય છે. તરણી પુતળાં જેમ ઉભી છે. તેના કાનોમાં “લય” કર પરોક્ષ” નો સાદા ગૂંછ રહ્યો છે. તેની આંખો સામે બચ્ચ પછુની તમામ ઘટનાઓ એક પછી એક ખડી થાય છે. તે ધાડીને ફર્યાદ પર ખેંચી જાય છે. અને બંને પગોમાં પોતાનું માથું છુપાવી દે છે. જ્યારે તે મસ્તક ઉઠાવે કરે છે ત્યારે તેના ગુલાબી રૂપસારો પર આંસુના નિર્મળ બિંદુઓ વહી રહ્યાં હોય છે.

તરણી:-“શિક્ષત...આહ...શિક્ષત...એક શિલ્પિ” [તે બારી ઉપર ખેંચી દઈ લઈ ચૂકે ગયાં માટે છે.]

“રડી લે, દિલ ખોલીને રડી લે...”

હે આંખ...લોહીના આંસુ વર્ષાવ...”

[બહાર શેરીમાં લોકો ગાઈ રહ્યાં છે.]

“યા રખ રહે સલામત ફરિયાં હમારા” [ખેંચે]

રહે છે યાદ મને હર ઘડી મદીનાની

સ્વનાર : હાફિઝ “ઉદ્દત” (અફસોષન)
ઊંચે છપાઈ ગઈ છે છબી મદીનાની,
ફરી રડી છે નજરમાં ગલી મદીનાની.
નસીબ થાય જિયારત કદી મદીનાની,
તો ખાક આંખમાં આંસુ ફરી મદીનાની.
વખાણુ જ્યારે ખુદાએ ક્યાં મદીનાનાં,
તો થાય કાઠિયા તારીફ શી મદીનાની?
ઉભય જગત તરફી રહમત લખને ખોળામાં,
વધી છે વિશ્વમાં ખૂબી અતી મદીનાની.
કદી તે નામ ન લે સ્વર્ગની વસંતોતું,
વસંત જોઈ લે ખૂબી કદી મદીનાની.
કસમ ખુદાની કઈ હું ન સ્વર્ગની આશા,
નસીબ થાય જો સુખને ગલી મદીનાની.
હું ગર્વ કાં ન કરું મારા ભાગ્ય પર “ઉદ્દત”,
રહે છે યાદ મને હર ઘડી મદીનાની.

“કારવાં” આફ્રિકામાં મળવાનું ટેકાણું:-

UNION PRINTING WORKS

91, Victoria Street,
DURBAN.

દુખતો નાવિક

ખંગાળના સુવિખ્યાત બ'ડગોર શાઈર

કાઝી નઝરૂલ હિસ્તામનું એક પ્રેરણાદાયક કાવ્ય

ભાષા-તરકાર : ઇમામુદ્દીન સદરૂદ્દીન દરગાહવાલા

ખંગાળ-કાવ્ય-વાંચકામાં નવું જોડ, નવી પ્રેરણા અને પ્રગતિશીલ વિચારો સિંચવાનો બધોય યશ કાઝી નઝરૂલ હિસ્તામને થતો છે. એ મહાન ક્રાંતિકારી કવિનો પ્રથમ પરિચય, મેં થોડા વખત ઉપર રાજકોટના આઠવાણિક "સુસ્લિષમ બુકેટિન" માં કરાવ્યો હતો. તે પછી છેલ્લા ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૦ના "નવચેતન"ના અંકમાં તેમનું સુપ્રસિદ્ધ કાવ્ય "વિદ્રોહી"નો અનુવાદ કવિના પરિચય ભેટ "બ'ડ-ખોર" સિર્ષક હેઠળ મેં પ્રસિધ્ધિમાં મૂક્યો છે. આજે "કારવાં"માં પણ એ જ હિન્દુસ્તાનના સંદેશવાદક કવિ કાઝી નઝરૂલ હિસ્તામના એક પ્રેરણાદાયક કાવ્ય-અનુવાદ દ્વારા મારા લેખની બિસ્મિલ્લાહ બોલું છું, ને આશા રાખું છું, કે સુસ્લિષમ-મુજરાત, કવિના વિચારોને પચાવવા જેટલી તાકાત કેળવી, ગુલામી પત્ર-માનસને ફેરાવી દે. જે અવકાશ મળે તો સુસ્લિષમ હિન્દના આ મહાન હિન્દકાશી ઇશ્વરના કાવ્યો, ખંગાળી સાહિત્ય ઉપર ફેરવી જમ્મર અસર કરેલી છે, તે દર્શાવતો એક નિબંધ "કારવાં"માં આપીશ, જેથી વાંચકો કાઝી નઝરૂલ હિસ્તામની શાયરી જેટલી પ્રભાવશાળી છે તેનો તાજ કાઢી શકે.

કાઝી સાહબના અનેક કાવ્યોના તરજુમા-અસ્થાર પૂર્વે આ શ્રેણી તેમજ રશીયન જાજાનેકમાં થઈ ચૂકેલા હોંઠા, ત્યાંની સામ્યવાદી જનતામાં એકદમ મજબૂત થયેલા છે. કાઝી સાહબની વિશેષ ઝોળ-ખાણ મારે એટલું જ જણાવવું ગમતું થઈ પડ્યો, કે એઓ "વિદ્યાપતિ" અને "સચેરા" નામક મરાઠી બોલપટોના અમર સર્જક છે "વિદ્યાપતિ" બોલપટું હિન્દુશરમા એટલું બધું આવકાર પામેલું છે, કે જનના જીવાળ પ્રકારના બીજા બોલપટો બેવાને અસ્થાર લગી લગશે છે.

આશા છે, કે "દુખતો નાવિક" એ કાવ્ય "કારવાં"ના વાંચકોને પ્રેરણાદાયી થઈ પડશે. ઇ. સ. ૧૯૪૩ (વાકા)

આ પરિવર્તન-ભૂમિ દુઃખ-દર્દના જળથી તૃપ્ત બનેલી છે.

ઓ પામક! તે તારી કુપડી અડોવા શા માટે બનાવી રાખી છે?

વાદળો-ચિદિન વિજ્યાનો સંકેત એ છે, કે ઓ જીવન-વચિત! તારી સાદી લંબાવ.

જે વાદળોએ તું પાણી માના અશ્રુઓની જેમ શિરપર ટપકી રહ્યું છે, અને આવેથી ભૂમિ, જ્યોને પોતાના દેહની ભાતિ લીધાને પાસે બોલાવી રહી છે.

વેગીલા પૂરમાં તારી સંગતિ, મેલનું કુશકં ભરી રહી છે.

નદીનું પાલક તેમના ચિના મનું મનું છે. નાવિક! અરે નાવિક! સદા ખૂશો કરી દે, કેમકે આ નૌકા મોળાઓના ધપેલા ખાઈ ખાઈને ડોલી રહી છે.

તારી લાડત વ્યર્થ છે, હવે ફનાના લંબરને છોડી કરી દે.

તારી કુટિરમાં જ્યાર-ભાટાનું પાણી પ્રવેશી રહ્યું છે.

તારો જીવન-સિંક તટના પ્રતિ વળા વળાને જોઈ રહી છે.

આ જૂનો સડચર પરસતા વધાઈ અને કાળજી રાનોએ તારો પરિતાપનો દિલાસો હતો પરંતુ તુંજ છે, કે હજી સગી ફાટેલી સાદી ઉપર પોટો છે.

કેમ આ દુઃખ અને યાતનાઓની સાંકે એ હમેશાંના માટે તોડીને ફેંકી દેતો નથી? તું હિરા-મોતીના ખજાનાની શોધ તો કરતો ન હતો,

અને ન તો સોના-રૂપાની વાંચના
ધરાવતો હતો.

તું શું ઇચ્છતો હતો?—માટીનું એક
ખાલું.

ભગ્ન-દિપિકા, નાની શી કુરિર અને થોડિકશી નિંદ્રા !

અભાગી ! તારો જીવન-આશય તો એજ હતો.

લે; આ બાજુશોને ચોરવાને માટે માંદગી,

ધંપણ અને મોત તારા ધરમાં ધસી આવ્યાં છે.

નાવિક ! તારી નૌકા ફળીને તળીયે બેસી
રહી છે.

સાવધ ! કપાંક વજ્ર માટીની ટક્કરથી તારા
પગ લોહી-બીનાં બની ન જાય;

પરંતુ તું તો અનન્ત-સોકનો પથિક છે.

ત્યારે તને જાને ભય છે ?

વાદળાં ઘેરાયેલાં છે, વિજળી કડેગટ કરી

રહી છે, સમુદ્ર ભમરીયાં ખાધ રહ્યો છે પરંતુ

તને આ બધાની શી ચિન્તા છે ?

તારે તો ઝમીનના તળીયે જવાનું છે.

પેશાબનાં ભયંકર દર્દોનો સંપૂર્ણ રક્તોદ્ધમંદ ઇલાજ

ગોનો-કીલર

[૨૯૨૨૬]

બેઘડક આજેજ અજમાવો

ડોક્ટર જસાણીની
જગમશાહુર દવા

ગમે તે કારણથી લાંબુ થયેલ તુરતનો અથવા જુનામાં,
જુનો પ્રમેદ (પરમીઓ) સ્વપ્નામાં તથા પેશાબમાં જતી ધાતુ, તથા રસી
(પર) થતી સખત બળતરા, ટીપુ ટીપુ તથા અટકીને થતા પેશાબ,
મુખાશયમાં આવેલો સોજો તથા થયેલો જખમ તથા સ્ત્રીઓનાં પ્રદરના
ભયંકર રોગો વગેરે પેશાબને લગતાં તમામ દર્દોને જડમુગથી નાશ કરી
બગેલી ધાતુને મુધારી સ્વચ્છ અને ઘટ કરે છે.

પચાસ પગ ગોળીની બારલીની કીમત રૂા. ૩)

વી. પી. ખર્ચ આડં આના જુદું:

ચેતવણી

ખરીદતાં પહેલાં

દવાનું નામ

: ગોનો કીલર :

અને કુદાછાપ રીલ-
બંધ પોલ્ટ તપાસીને
લેજો.

રોડીસ્ટ : સી. એન. બ્રધર્સ, લીમડાચોક, મુરત.
એક્સા બનાવનાર ડૉ. ડી. એન. જસાણી,
વીહુલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ, નંબર ૪

પેલા પહેલા શેઠ છુપી રીતે આવતાં જતાં માફ નીરિકણ કર્યાજ કરતા. પુત્રની કુપાથી વરસના અંતે પેલા પહેલા શેઠને સાધ દીસી આવ્યું કે બીજા શેઠનું કામકાજ તેમનાથી સવાયું થયું છે. અને તેની શાખાશીનો દકદાર થોડે ધણે અંશે હું પણ છું. યાદમિ પુરાં યતાં વતન જતી વખતે મેં પેલા પહેલા શેઠની મુલાકાત લીધી. ત્યારે તેમણે માનપૂર્વક પાસે બેસાડી કહ્યું કે “આપ ફરી આવે ત્યારે માફ કામ સંભાળો તો ધણું સાધું.” અને બીજી એવીજ મારી પ્રશસ્તિ... હવે જવાબ આપવાનો મારો મોકા હતો અને તેથી મેં સાધ એમજ આપ્યો કે:- “એ બધું ખરું! પણ મેં હજી લેખ લખવા બંધ કર્યાં નથી. જેથી આપના કામની જોખમદારીની લાયકાત હજી સગી મારામા આવી નથી.”

હવે એક ત્રીજો બનાવ ટાંકાને બસ.

મદારા એક મુરબ્બીએ પોતાના જમાણી લાયકાતની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે બધી હતી કે “તે માણસ બીડીએ ન વાળતો હોય અને મીઠામાં મજુરી કરતો ન હોય.” શોધખોળના અંતે તેમને મનમાનવો મુરબ્બી મળી આવ્યો. અને લગ્ન થઇ પણ ગયા. આજે આ બનાવને પાંચ વરસ વીતે છે છતાં એ પરીક્ષકની તાજુબી સાથે-એમની દીકરીએ એક દિવસનું પણ સંસાર સુખ દીધું નથી. એટલુંજ નહિ પણ તે લાયકાતવાળો સુવક દસઝાં બીજી કરવાની કે.શિશમાં છે. દબાણપૂર્વક કંઈ કહેવા જતાં જવાબમાં સફાઈપૂર્વક તે કહે છે કે. “હજી સગી બીડી વાળીને યા મીઠામાં જાળને મેં. મદારી લાયકાતમાં ફરી ઉણપ આવવા દીધી નથી એથી વધુ આશાની મદારી સાથે ચરત નથી.”

આ એક દુઃખક છતાં સત્ય ધટના છે અને વધુ નવાઈ તો એમાં એ છે કે, એજ બાળક શિક્ષિત અને નવા ચીસાના માણસો છે! ઉપલા બનાવોમાંથી માત્ર લાયકાત વિશે થોડુંક તારવીયું.

(૧) પહેલા બનાવ વિષેની સુચવણ તો ઉલ્લાખ તેમ નથી.

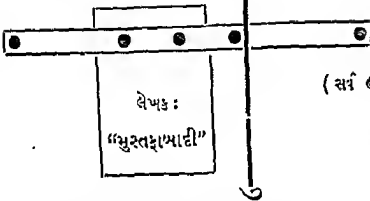
(૨) બીજા બનાવમાં માત્ર લેખક હોયના મુન્દાસર વ્યાપારી કામને નાકાચક ગણી કાઢવાની માન્યતા કેટલી ઉતાવળી અનેક હતી છે?

એનો બીજો અર્થ, એજ હોય શકે કે આપણા સમાજમાં લેખક હોવું એ એક ભયંકર આપ છે. લેખક વર્ગ વ્યાપાર છે ઉત્તેજન પાત્ર નહિજ. આપણા સાહિત્યની હાલદવારીનું આ એક સમ્બળ કારણ છે. સમાજ સાહિત્યકારને બિચારો માને છે, સમાજરૂપિ શરીરનું કદાદી ઉઠેલું શુભકું ગણે છે. નહિતર લેખક હોય તે શા માટે વ્યાવહારિક કાર્યદક્ષતા શુભાવી બેસે! હકીકતમાં તે કશું ખોઈ બેસતો છે પણ નહિ. એની ખુદી દલીલ મારી બાળવેલી નોકરી છે. લેખકમાં સ્વત્વ હોય અને તેના લીધે વધુ આપણુસી તે ન કરે એટલે તેમને નાકાચક ગણી કાઢવા એજ આપણા શેઠાની નેમ હોય તો તેમણે લાયક નાકાચકના સિદ્ધિતા છાડી પુરામતીઆ અને ગેરપુરામતીઆ એવી કાઈ પરીક્ષા સુકરૂં કરવી જોઈએ.

(૩) ત્રીજા બનાવની લાયકાતની વ્યાખ્યા અનુક્રમણમાં સૌથી ચડે તેવી છે. પ્રથમતો બીડી વાગવી યા મીઠા મજુરી કરવી. એ કાંઈ કામ કે દેશમાં એજતાર મનાતું નથી; છતાં ધડી-ભર તેમ માની લઈએ તો પણ મુજરાન ચકાવવાની આવી કેઃ બાજનો કચો મુરાન સ્વીકારશે! લગ્ન માટેની લાયકાતની આ દેકડી નહિ તો બીજું શું? એક સુસન્નમાન પોતાના સુસન્નમાન જમાણી લાયકાત આવા શબ્દોમાં બાંધે ત્યારે આપણે મુકમલ શિક્ષણથી કેટલા વેગળા જઈ રહ્યા છીએ તે સાધ દીસી આવે છે! આ બધુંય છતાં મુદ્દાનો પ્રશ્ન તો એ છે કે વરની લાયકાત સાથે આવા વિષયોને શું લાગે વળગે ભજા! શું બીડી ન વાળવું, અને મીઠા મજુરી ન કરવું અને એ સિવાયનું બીજું બધું કરવું તે લાયકાતજ છે. ગમે તેવા ઉધા ધધા પણ અને ગમે તેવું વગેરેપણ પણ. કેરી વિચિત્ર માન્યતા છે!

અંતે હું એ બેવા ઉત્તુક છું કે કામના નવચોક્કીઆ શિક્ષીન સુવાનો સમાજમાં ચાલી રહેલી બુનવાણી મનોદશાનો મક્કમ મુકાબલો કરે. અને એવા કામો કરીને બતાવી દે. કે જેથી બુની ધરડાઓના દિમગમાં લાચાર રહેલી જૂની માન્યતા રૂપિ બદલ નીકળી જાય.

ઉ ન્હાં આં ર

(સર્વ હક લેખકને અધિન)

ગતાંકથી આહુ

મુસ્લિમ બહુમતિમાં બંગાળ પંચી બીજી નંબરે પંતબની ગણના થાય છે. ત્યાંની કેળવણીની સ્થિતિ બાબે પંતબ શાળાઓના કેપુટી કનસપેક્ટર સાદબ ખાનબદાદુર ખુરશીદ અદમક તા. ૩ ઓક્ટોબર ૧૯૨૮ના “મુસ્લિમ આઉટલુક” લાહોરના અંકમાં એક લેખની પ્રતાવનામાં લખે છે કે “મી. આરનોદસ તે માનવી છે કે જેણે સને ૧૮૫૭માં એટલે આઝમી સીતેર વર્ષ પૂર્વે પંતબ કેળવણી ખાતાનો પ્રથમ રીપોર્ટ તંપાર કર્યો હતો. મુસ્લિમોની કેળવણી પર પ્રકાશ પાડતાં તેઓ લખે છે કે અહિંયાલું કેળવણી હેતુ પુરેપુરી રીતે મુસલમાનોના કબજામાં છે. શાળાઓના વિદ્યાર્થિઓની સંખ્યા જેતાં મુસ્લિમ બાળકોની સંખ્યા ખાસ વિશેષતર તરી આવે છે. સહુથી વિચારવુકન બીના તો એ છે કે હિંદુ વિદ્યાર્થિઓ પશુ મુસ્લિમ શિક્ષકો ઉપર પુરેપુરો વિશ્વાસ અને અને આસ્થા ધરાવે છે. અને તે કારણે તેઓ વિશેષ સંખ્યામાં હારરી શીખવા સાર મુસ્લિમ શાળાઓમાં દાખલ થાય છે. એ મારી મુસલમાન શક્તિથી પર છે કે આજે પંતબની શાળાઓમાં જોરથી સંખ્યામાં મુસ્લિમો કેળવાય રહ્યા છે તેટલીજ સંખ્યા હિન પ્રતિહિન વધતી જશે, અને આ પરિસ્થિતિને જોમ આજે જો દાહન પર છે તેમજ આશવા દેવામાં આવે તો આશવાની કે અનિશ્ચયિતા ભવું નથી કે સરકારની સર્વ ગુહિન મુસલમાનો હણી જશે. આ એક

આંખ આડા કાન ન કરી શકાય એવી અગત્યની અને રાજ્યહિતની વાત છે કે જેને રોકવું જરૂરી છે. બન્ને ફરજિયાત છે”

મી. આરનોદસની સત્તાહને માન્ય રાખી તે ઉપર આપણા મુસ્લિમોની દૈનેપિ સરકાર માખ્યપે આપણા માટે કેવો પ્રબંધ કર્યો તે ચાર વર્ષ ખાદ એટલે સને ૧૮૬૧માં મયરેક્ટર ઓફ એજ્યુકેસન મી. કેપ્ટન ફર્લે જે વિવેચન કર્યું છે તેથી સ્પષ્ટ થાય છે.

“વિદ્યાલયોમાં જે મુસલમાન શિક્ષકો ટ્રેનિંગ થઈ રહ્યા છે તેઓની સંખ્યા અતિ મોટી છે. આ શિક્ષકોમાં ૩૩૪ મુસલમાનો, ૧૧૨ હિંદુઓ અને ૭ બીજી કીમોના છે. અત્યારના સમયમાં અનુદૂળ સંજોગો પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં મુધી આ સંખ્યામાં ઘટાડો કરવો એ હજી જણાવું નથી. અંબાલા સિવાય પ્રાંતિક બાપાની શાળાઓ પર મુસલમાનો સંપૂર્ણ કબજો ધરાવી રહ્યા છે. અને ત્યાં મુધી મુસ્લિમ શિક્ષકો પ્રગ્નપ્રિય છે ત્યાંમુધી એ સમામની ભવું અને લાભ કારક નથી કે તેઓનાં રથાને બીન્તઓની નિમણુંક કરવામાં આવે. અલગત ઇલાજાના સત્તા વિશે શક્તિપૂર્વક આદિસ્તા આદિસ્તા આ માર્ગ સાફ કરી શકે છે અને તે એવી રિતે કે તેઓ હિંદુઓને વિશેષ પ્રમાણમાં ટ્રેનિંગ રકુ. બીનો લાભ જેવા પ્રેરે અને ઉત્તેજે અને જે શાળાઓમાં મુસ્લિમ શિક્ષકોની નિમણુંક કરવા બારે દયાજી કરવામાં ન આવે ત્યાં હિંદુ શિક્ષક

કોને જગ્યા આપવામાં આવે."

આ પછી ડેપુટી મેન્સપેક્ટર સાદબ આગળ લખે છે "કેજવણી ખાતાએ આ પછી બે પોલીસીઓ ધારણ કરી અને ધરાદાપૂર્વક ચિત્ર દાખવી તેનો અમલ શરૂ કર્યો. એકતો કેજવણી ખાતામાંથી ધરદાખીઓની સંખ્યા ધરાડી દેવામાં આવી અને બીજી જગ્યા કે તાલુકાની અંગેજી શાળાઓનો સંપૂર્ણ કાલુ ગૌર ધરદાખીઓને આપી દીધો. જલજાન્ય હેકમારદરેના ૨૭૭૮ર ઉપર દ્રષ્ટિપાત કરતાં જણાય આવે છે કે આ અરસામાં ૨૩ કુટુંબે હેકમારદરેમાં મુસલમાન શિક્ષકો માત્ર ત્રણજ દતા સરકારની આ પોલીસી એટલી બધી સફળ થઈ કે ૨૫ વર્ષના અરસામાં રિયતિ તદ્દન પડદાઘ ગઈ. મુસલમાનો વિદ્યાના ક્ષેત્રમાંથી તદ્દન બહાર નિકળી ગયા. ફરી સન ૧૮૮૩થી ૧૮૯૦ સુધીનો કેજવણી ખાતાનો નકશો એ ૨૫૭૮ બતારી રહ્યો છે; કે તમામ કેજવણીકારો અને શિક્ષકો બધાજ હિંદુ નજરે પડે છે. જો કે આ અરસામાં થોડાકજા મુસલમાનો નજરે પડે છે તેનું કારણ તો એ છે કે આ સમયમાં સરદદ પ્રાંત-પંચાય સાથે જોડાવેલો હોઠ ધણાજ થોડા હિંદુ રિયતો સરદદમાં જવા ચાલી હતા. આથી મરજબાત કે ફરજબાત ત્યાંની શાળાઓમાં મુસલમાનોને રોકવાજ પડતા હતા.

સરકાર પોલીસી બદલે છે.

આ એક સર્વવિદિત સત્ય છે કે ફરિદ હંદીયા કંપનીએ મુસલમાનો પાસેથી દેશને અમુક શરતે લીધો હતો અને પોતાની સત્તા તથા હકનો પુરા એકસો વર્ષસુધી એ કારણે રાવો અને બહેરાત કરી ન હતી કે તેને મુસલમાનોની દહેશત લાગતી હતી. મી. હંટર સાદબના કથનાનુસાર અંગ્રેજો એ આહતા હતા અને જોયાં ઉત્સુક હતા કે મુસલમાનો પેનકેન પ્રકારે ખુદ-ખખુદ અશકત બનતા જાય. પરંતુ મી. વીલીયમ

હંટર તે સમયની સરકારની આ ધારજ અને નીતિને એક પ્રકારની બાયકી નીતિ વર્ણવે છે. પોતે લખે છે કે "સને ૧૮૬૧ સુધી સરકાર એવી નીતિ રીતિ ધારણ કરી કે જેથી મુસલમાનોની આજીવિકાના સાધનોમાં ઉણપ આવે. તેઓની ધન સંપત્તિ અને માસમિલકતો હણાય જાય કે જેથી તેઓ રોકિતકિન બનતાં રાજ્ય રક્ષામે માથું હંચી શકે નહિ પરંતુ તેઓની આ ગણના તદ્દન ખોટી પડી અને સરકારની આ અપ્રમાણિક પોલીસીએ મુસલમાનોને ઔર પશુ બેચેન અને બજવાબોર બતાવી દીધા અને બંગાળના ગ્રીફ ગર્લીસ અને વૉયસરૉય લોડ મીન્ટોના ખૂનો કરવામાં આવ્યાં તેજ વખતે મી. હંટર સાહેબે સરકારનું ધ્યાન ખેંચતાં ક્યારપૂર્વક જણાવ્યું કે સરકારે મુસલમાનોને તબાક બરબાદ કરવાની જે રાજનીતિ ધારણ કરી છે તે પરિપૂર્ણ રિતિે ક્ષણભૂત થઈ નથી અને ધરો પશુ નહિ બદલે સરકારની એ નીતિની અંસર ઉઠીજ થવાને સરખાવેલી છે. આથી સરકારે પોતાની સલામતી અને લાભ ખાતર તેનો ત્યાગ કરી સારી અને મુદ્દિકમો બચાવવા એવી નીતિ ધારણ કરવી ઝરરી છે. સને ૧૮૭૧ માં લલામણ અનુસાર ગવર્નમેન્ટે, પોતાની અપ માનિત પોલીસીને ત્યાગી અને ખાસ આજ્ઞાએ વહેતી મૂકવામાં આવી કે મુસલમાનોને આજળ વધારજ માટે પ્રયત્નો આદરવામાં આવે. પરંતુ સરકારે વહેતી મૂકેલી આજ્ઞાએ હિંદુઓને પોતે સર્વ સત્તાધિશ બની ચૂકેલા હોવાથી બેપરવાહીના સાગર સુધી પહોંચાડી દીધી અને કાંઈજ અમલ કરવામાં ન આવ્યો. આ વિષય ઉપર જનાજ હંટર સાદબ લખે છે કે "કુશળ અને ખુદિશાળી રિધંદરશક હિંદુઓએ વિદ્યાલયો કારા એવું રિજણુ સંમસ્ત દેશને આપ્યું હતું કે જે તેઓનીજ જરૂરીયાત પુરતું અને બંધ બેસતું હોય. જ્યારે મુસલમાનો માટે અપ્રિય અસંસ્કૃતિક

અને ધર્મ વિરુદ્ધ અને ખીન જરૂરીયાત હતું. સરકારી શાળાઓની ભાષા પણ હિંદુઓની ભાષા થાની ચૂકી હતી અને શિક્ષકો પણ બધાને બધા હિંદુઓ જ હતા.”

આ બાબે મદાસ સરકારે, પણ એક દરજ્જા પસાર કરી એ જાહેર કર્યું હતું કે—

“અત્યારની કેળવણીનો કોર્સ એવી રીતે ઘડવામાં આવ્યો છે કે જે હિંદુઓની જ માગણીઓ અને લાંગણીઓને માન આપી તેઓની જ ઝડપ આપે. પોષ્ટો હોય, મુસ્લિમ બાળકોની શાળાઓમાં જે અદ્ય સંખ્યા આપણે જોઈ રહીએ છીએ તેથી આપણને આશ્ચર્ય થયા જેવું રહેવું જ નથી બલકે આશ્ચર્ય મુક્ત તો એ છે કે તેઓની આઠસી સંખ્યા પણ ત્યાં શા માટે છે? (જુએ સાયમન કમીશન રિપોર્ટ સંયુક્ત પ્રાંતમાં અપાયેલું રેટરમેન્ટ પૃષ્ઠ ૧૫૩)

ગમે તેમ પણ સરકારને પોતાની અવગી અને અવિચારી પોલીસી બદલવાની દરજ્જા પડી અને જે કાંઈ પણ થયું હોતો બધો જ દોષ

હિંદુઓ ઉપર દોષી દેવામાં આવ્યો. સને ૧૮૮૨ માં કેળવણી કમીશને મુસલમાનોની ઉત્પત્તિ અર્થે ૧૩ બલામણો કરી અને પ્રાંતિક સરકારને બલામણ કરવામાં આવી કે મુસલમાનોને ઇસ્કો. કંટરના હોદ્દાઓ અને કેળવણી ખાતાની નોકરીઓમાં અવરજવળ આપવામાં આવે. પરંતુ બ્યારે અગીયાર વર્ષ બાદ પુનઃ તપાસ કરવામાં આવી તો જણાયું કે બંગાળમાં જ્યાં મુસલમાનો બહુમતીમાં છે, ત્યાં માત્ર બેજ મુસલમાનો ઇસ્કો અને ૧૯૦ સળ ઇસ્કો કંટરોમાં મુસલમાનો માત્ર નવતીજ સંખ્યામાં છે. આ બીનાથી ખરી પરિસ્થિતી શું છે તેવું સરકારને લાગ થયું. સરકારે પોતાની ખુદની તા. ૨૪ જુન ૧૯૦૧ ની યાદીમાં એ સ્વીકાર્યું છે કે “સરકારની મુસલમાનોને આગળ વધારવાની સ્પષ્ટ આજ્ઞા હરતીમાં હોવા છતાં કેળવણી ખાતાનો ડોહો એ સ્પષ્ટ બતાવી આપે છે કે ૩૬૨ શિક્ષકોમાં મુસલમાન શિક્ષકો માત્ર ૨૧ જ નોકરી ઉપર છે.”

[અપર્ણ]

તાજ કું. લી. લાહોરના ઉદ્ધ પુસ્તકો.

ઈલુમી અક્સાને	કી. રૂ. ૨)	દીવાને ગાલિબ	કી. રૂ. ૧૦) રૂ. ૫)
મહબૂબે ખુદા	કી. રૂ. ૧૧	ગિયાયાન	કી. રૂ. ૧)
દીને કામિલ (અવ્વલ)	કી. રૂ. ૧૧	આઝાદીયે હિન્દ	કી. રૂ. ૨)
પયામે ઈકબાલ	કી. રૂ. ૨૧	નવાયે હુરમ	કી. રૂ. ૧૧
જવાહિરાત	કી. રૂ. ૧૧	યુગતાઈ કે અક્સાને	
સરોદે જિંદગી	કી. રૂ. ૨)	અવ્વલ-હુવ્વમ દરેક	રૂ. ૧૧
જામે તાહૂર	કી. રૂ. ૧૧	મુસદ્દસે હાલી	કી. રૂ. ૩) રૂ. ૨)
			રૂ. ૧૧
બાલે જિંદગી (ઈકબાલ)	કી. રૂ. ૩)	શિકવા: ૫ જવાબ	બા, બા, બા)
ધી રાંદેર સ્ટોર્સ.		કણ્વીક, મુરત.	

સ્વિકાર અને પ્રમાણીયતા.

હિંદનું મુસ્લિમ રાજકારણ:—લાખાતર-
કાર, “મંડવિઆ” કૌમત રા. ૧) પો. અર્થ
પાંચ આના વધુ. મેળવવાનું રચાન ‘મંડવિઆ’
કોલિનર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, બાટવા (કાલિઆવાડ)

મૂળ લેખક જનાબ અબ્દુલવહીદખાન બી.

એ. ૪૭૯ પાનાના આ દળદાર ઇતિહાસ સાથે
નિવેદન, પ્રસ્તાવના વગેરેનાં ૩૦ પાનાં ઉમેરાયાં છે.
પ્રથમ તો ૪૫ રા. કૌમત ખુશીયા ઉપગતી રાક્ષય
એવા દળદાર પુસ્તકને ફક્ત રા. ૧)માં આપવું
એ ખેડક સાદસ ગણી રાક્ષય અને તે મુસ્લિમ
કૌમતે બેદાર કરવાના પ્રચાર અર્થે ભાર્ષ અ
લનીક મદાસનાલાએ કર્યું છે તે ખાસ અભિ-
નંદનને પાત્ર ફરે છે.

હિંદની આઝાદીમાં મુસ્લિમોએ પણ ખૂબ
ખૂબ ભોગો આપ્યા છે, હિંદના નૂતન ચલુતરમાં
મુસ્લિમોએ પણ અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો છે, એ
આ પુસ્તક વાંચતા સાબીત થાય છે. એમાં
મુસ્લિમ માનસનો ઇતિહાસ છે. ગુજરાતી મુસ્લિમ
પ્રજાની ઇમારતના ઘડતરમાં એક ઉપયોગી અને
સંગીન પાયાની આ પુસ્તક ગરજ સારે છે.
પુસ્તકના ઉપયોગીપણા સાથે તેના અનુવાદની
આવશ્યકતા અને અનુવાદની સુંદર કળા તથા
સરળ છતાં આકર્ષક શૈલી અને દિલ્લહર મુદલ
પ્રસંશાનું મુરતકક ફરે છે. વર્તમાન મુસ્લિમ
રાજકારણના ત્રણ પેઢીના સંચાલકોનું કબર
ચિત્ર એકી વેળા આવશ્યક અને અબ્બેડ સાબીત
થયું છે. ગુજરાતમાં આવું પહેલું જ ઇતિહાસિક
દર્ષણરૂપ રાજકારિ પુસ્તક રજુ કરવા બદલ
ગુજરાત ભાર્ષ “મંડવિઆ”નું વર્ગી સુધી ત્રણ
રહેશે અને તેમાં એ મુસ્લિમ-ગુજરાત તો ખાસ.

થોડાંક ચરિત્ર દર્શના:—પ્રક્રમે ઇકબાલ
મથમાળા પુસ્તક ૧ લું. લેખક ‘સીરતી’ મૂલ્ય
પાંચ આના. પ્રકાશક રચાન ‘બક્રમે ઇકબાલ’
કઠોર. વાસા સામણ. ધાસલેટીયા સાહિત્ય અને
બક્રમે ફરફરીયાના મોહથી મુસ્લિમ યુવાનોને
સાચી દિશાની દોરવણી આપવા ભાર્ષ ‘સીરતી’
એ ‘બક્રમે ઇકબાલ’ દ્વારા આ સાદસ કર્યું છે.
કરલામી રંગમાં આવેખાપલાં નાનકડાં ૧૧

ચરિત્રો, બક્રમે. ચિત્રોનો આ નાનકડા ૭૨
પાનાના પુસ્તકમાં સમાવેશ થયો છે. મુસ્લિમ-
નોના ખતકાળને ખર્ચ કરનાં રેખા ચિત્રો નાનાં
નાનાં ડગમાં ભરી મોટા પંચ કાપનારા સુયોગ્ય
રેલબરની ગરજ સારે છે. આરંભનો ઉત્સાહ
ઓગળી ન બંધ અને ઉત્તેજનનું જળસોચન મળતું
રહે તો મુસ્લિમ-ગુજરાતની આ પહેલી જ ગ્રંથ-
માળા અબ્બેડ બનવાને લાગ્યશાળી નિવડે
વિષયોની પસંદગી સંસ્કારિતાનું ધોરણ, લખાણ
અને છપાઈ ઉંચા પ્રકારની હોઈભાર્ષ ‘સીરતી’ને
અભિનંદન અપાવે છે !

ફતાવા આરેફિયહ:—કર્તા મૌલાના અદમદ
અશરક સાદબ. રાંદેર જ. મુરત. છેલ્લાં કેટલાંએ
વરસોથી ‘સાદિક’ દ્વારા ફતાવા કોલમથી પરિચિત
થએલા અને ‘કરેવાં’ ફતાવા કોલમના લેખક
જનાબ મૌલાના અદમદ અશરકથી ગુજરાતી મુસ્-
લમાનો અપરિચિત નહિજ હોય. એમણે પ્રગટ કરેલી
તખ્વીગમાળાનો આ ૪૯મો મહુકો છે. મુસ્લિમ
ગુજરાતની દીની સેવાના મૂલ્ય આંકનાં કહેણું
છે. મૂલ્ય રાંદેરની દીની સેવાઓ હિંદમાં અને
હિંદ બહાર પણ અબ્બેડ મનાઈ અને ગણાઈ છે.
તેમાં વર્તમાન સમયના તખ્વીગ સેવકોમાં મવધાના
મૌસુફુ નામ અગ્રચાને છે. ૨૪૬ પાનાના
આગ્ર મોરા ફતાવા સંગ્રહમાં કુલ ૬૧૯ ફતાવા
પેરા થયા છે. મુસ્લિમોને જરેરી એવી આ અતિ
ઉપયોગી અને આવશ્યક કિતાબ ફી મજે એ
મુસ્લિમ ગુજરાતનાં સાલગ્રામ ગણાય. મૌલાના
મૌસુફુની કલમી સેવાઓ અને પ્રકાશનમાં આદિક
મદદ દેનાર મૃદચ્છેના દીની પ્રેમનો, ખુદ જરે
અગ્ર આપશે. ગુજરાતના મઝહબી સરકોમાં
આ પુસ્તક સારા દીની રેલબરની ગરજ સારશે.
મઝહબી દ્વારા થતા જતા મુસ્લિમ હુરકોએ
આવાં પુસ્તક વાંચવાની ખાસ આવશ્યકતા છે.
પુસ્તકની સરળ અને આમ ફદમભાષા, સુધક
છપાઈ પ્રસંશા પાત્ર છે અને મૌલાનાનું સાદસ
મુજારકબાદીને લાખક કરે છે. સત્યતથા આનાના
પેસ્ટેજ સ્ટોપ મોકલવાથી કર્તા પાસેથી આ
કિતાબ ફી મળી શકશે.

લોહીની અસર

મુંડી-મહામહા ઉમરખાન સાહેબ (વંદેર)

“કારણ” (અનુઆરી ૧૯૪૦) માં “તૈમુરી અને ચંગેઝી લોહીનું ખમીર” એ શિર્ષિક હેઠળ એક લેખ પ્રગટ થયો. એમાં સમગ્ર દલીલો દારા એ સિદ્ધ કરવામાં આવેલું કે અકબરના વંશજોમાં તે શુદ્ધ ચંગેઝી લોહી ન હતું કે જે બાળર, હુમાયુ અને અકબરની નસોમાં મિલેલું હતું. ને એજ લોહીની અછત મોગલ સામ્રાજ્યની પડતીનો કારણ રૂપ બની. જેને કે પડતીના કારણો બીજાં એ હતાં કેટલાક મિત્રોને આ કારણ ગમે ન ઉતર્યું; ને તેઓને એ એક મનિન અને વિરમય વસ્તુ જેણે, પશુ ખરું પછા તો માણસનાં આરિય ઉપર કૌટુંબિક લોહીની અસર થવી, કે નવિન કે અચબાની વાત નથી. એ તો માત્ર આપણી શોધજોખનો હોય છે. આપણે જે વસ્તુને જ્યાં શોધવી જોઈએ ત્યાં શોધવાને બદલે તેને બીજા રૂપે શોધીએ છીએ. તો અમુક બાંદશાહ કે રાજા મહારાજા રણ મેદાનમાં એ માટે હારી ગયો કે તે ડરપોક હતો, કાયર હતો કે સુરત, સ્વચ્છંદી હતો. એ વસ્તુઓ તમને ઇતિહાસનાં પૃષ્ઠ ઉપર અવશ્ય મળશે, પરંતુ ઇતિહાસમાં તમને એ ક્ષત્રી રીતે મળી આવશે કે તે સુરત અને કાયર કેમ નીવડ્યો? ને તેની કાયરતાના કારણો શું હતાં? એ વસ્તુ શોધવા માટે તો ઇતિહાસ ઉપનંત ચરિત્ર શાસ્ત્રનાં પૃષ્ઠ ઉચલાવવાં પડશે. લોહીનું પ્રમાણ બાલુવા આટો તો વેંકટશાસ્ત્ર કે રીઝીફ્રા સાયંસના પુસ્તકો જેવાં પાંચે. પ્રગળ્યો કેમ બહાદુર હોય છે? અને કેમ કાયર બને છે? એનું સંશોધન કરવા અર્થે તે પુસ્તકોનું નિરીક્ષણ કરવું પડશે કે જેમાં પ્રગળ્યોની ચરતી અને પડતી ઉપર ફિઝિયોલોજી, ઇન્ટેલિજન્સી, વિવેચન કરેલું હોય.

તમે જીમિનિતા, સિદ્ધાંતો બુગોંગમાં શોધો અને તાવના પ્રકાર-કિન્દના, ઇતિહાસમાં ગોતો તો ક્ષત્રી રીતે તમને મળે? સારાંશકે “કારણ”ના પૃષ્ઠ ઉપર જે મુદ્દો સમગ્રવામાં આવ્યો હતો તે મુદ્દો હિટ્લરથી એ માટે અદ્ય રહ્યો કે તેને પોતાના રથને ગોતવામાં આવ્યો નહોતો તેથીજ એ કેટલાક કુળો અને સમૂહોને આશ્રયનક લાગ્યો. આથી એ વિપજરા સ્તિત્વ વિવરણ કરવાનો વિચારો; મારા દિમાગમાં રમવા હતા કે એક મિત્ર અદમદાબદથી પ્રગટ થતા “પ્રગળ્યું” નો તા. ૨૮-૩-૪૦નો અંક દેખાડ્યો. જેમાં મારા લેખ ઉપર કંઈક દીકા કરી હતી. એ દીકામાં “તારણ” કાગળના લેખક એવું “શિલ્પી શક્યો નથી કે જેનો ઉત્તર આપવા માટે ખાસ લશ અપાય! છતાં આ એક રક્તજ લેખમાં એનો જવાબ આવી ગય છે.

મેં ૨૮ લેખમાં ચંગેઝી લોહીને એક બહાદુર, વિજેતા, અને સંતાપદારી લોહી રૂપે રંગુ કર્યું હતું, મુસ્લિમ લોહીની રૂએ તેને રંગુ કર્યું ન હતું. અને જ્યારે મુસ્લિમ થવાથી લોહીના કાગળ પ્રકારનો ફેરફાર થતો તથા તોફાન અને મુસ્લિમ લોહી (કહી પણ કેવી રીતે શકું?) દારા કે એક હજારી મુસલમાન, એક ચીની મુસલમાન અને એક હિંદી મુસલમાન ધર્મે એક છે, પરંતુ લોહીની રૂએ સૌ. બુદ્ધ બુદ્ધ છે, મુગલ પ્રગળ્યો મુગ પુરુષ ન તો મુસલમાન હતો, ન સ્પેસીક હતો, ન મુસલમાનોનો મિત્ર, બદલે તે ફરિશ્તામનો કંદર શત્રુ હોવાના કારણે કેટલાક હિંદુ ઇતિહાસકારોએ તેને હિંદુ ફેરવાનો કાશિય કરી છે. મેં મારા લેખમાં ફોનું “તારીખે કહીમે હોન્દ” ખાતે લાલ ૨૦ પ. ૭૭

સુગલ પ્રભ માટે ઈસ્લામનો શબ્દ વાપર્યો નથી, કે જેથી લેખને કૌભીવાદનું સ્વરૂપ આપી શકાય? પરંતુ સુગલ લોહીને, ચંગેઝી લોહી. ડેરબ્યું કે જે મુસ્લિમ લોહી ન હતું, આખાંય લેખમાં મોત્તર પેન અને સિસીલીના સંબંધમાં ઈસ્લામનો શબ્દ વપરાયો છે. તેથી ગત લેખને કૌભીવાદનું રૂપ આપવું નરી અપ્રમાણિકતા છે. +

મૂળ ભાવાર્થના રૂપરેખાકરણ અર્થે, આ તકે નીચે દર્શાવેલ આખતો ઉપર કેં ઉલ્લેખ કરવો પડે છે. આશા છે કે વાંચક વર્ગ એને ધ્યાન પૂર્વક વાંચી મનન કરશે તો સર્વે શંકાઓનું સમાધાન થઇ જશે.

(૧) ઔલાદમાં આપના લોહીની સહે માતું મિત્રણ હોય છે કે નહિ? જે માતું લોહી પછુ હોય તો કેમ? આપના લોહી જેટલુંજ કે તેથી ઝાણું?

(૨) આપના લોહીની અસર ઔલાદના શરીર અને આરિત્ર ઉપર પડે છે કે નહિ?

(૩) રાજ્યસત્તાનો પાયો મનુષ્યના ક્યા શુભેને આભારી હોય છે? વળી એ શુભેમાં ચએલ લોહીનું મિત્રણ પ્રગતી અતી કે પડતીનું કારણ અને છે કે નહિ?

(૪) જે જુદી જુદી પ્રગતિઓ કે જેમાં એક સત્તાધીન હોય ને બીજી પરાધીન પ્રભ હોય તો એવી પ્રગતિઓમાં ચએલ પરસ્પર લોહી મિત્રણ (આંતરીક લગન) રાજકર્તા કૌમ માટે

રાજકર્તા અને ચરિત્રની દ્રષ્ટિએ લાભકારક કે નુકસાનકારક નીમકો કે નહિ?

(૫) ચંગેઝી કૌમ જે વિજેતા બની હિન્દ ઉપર સત્તાધીન થઈ, તેમના લોહીમાં હિન્દી લોહીનું મિત્રણ થયું હતું કે નહિ?

ઉપલા મુદ્દાઓ ઉપર કેં લખાય તે પહેલાં એ સ્પષ્ટ કરી દેવું આવશ્યક છે કે આ લેખથી કોઈ એવો ભાવાર્થ ન કાઢે કે, ગંગાતમાં ચંગેઝી પ્રભ સિવાય કોઈ પ્રભ બહાદુરજ નથી! * ને એવો અર્થ પણ ન કરવો, કે

લોહી મિત્રણ વગર પ્રગતી અતી પડતીના બીજા કારણો જ નથી. પરંતુ એ અર્થ અવશ્ય થઇ શકે છે કે જે રાજકર્તા પ્રભ પરાધીન પ્રભ જોડે લગ-વહેવાર માંડશે, તે સત્તાધિકારી તરીકે પોતાનું સ્થાન ગુમાવી બેસશે, ને પછી એ સત્તાધીન પ્રભમાં પડીતો સર્વ કારણો ઉત્પન્ન થયા માંડશે.

(૧) ઔલાદમાં અધું લોહી માતું તો અધું આપનું હોય છે.

* જેમને "પ્રભબંધુ" ના "વરણા" ના લેખકે અમારા લેખને એવોજ ભાવાર્થ કર્યો, તેઓ લખે છે કે "...પછુ ચંગેઝી ને તૈમુરી લોહી જેમની નાકોઓમાં ન્હોતું વહેતું તે છતાં જેમણે પરાગો કર્યા હતા તેવા રાણા પ્રતાપ, રાણાસંગ, સિવાજી વગેરે વિષે લેખકને શું કહેવાનું હશે તે તો કાલ નહોતું!"

લેખકશ્રીની ઉપસી વાતનું દ્રષ્ટાંત એવું છે કે જેમ એક મંથસ કહે કે હેર પીવાથી માથાસ નથી મળતો કારણકે મેં વગર હેર હલવેરા માથાસોને મરતા દીઠાં છે. હવે રહી એ બાબત કે તેઓ ખરેખર બહાદુર હતા કે ન હતા, તે એક જુદોજ સવાલ છે. ખરે, તેઓ પોતાની પ્રભમાં મહાન વ્યક્તિત્વ ધરાવનાર પુરુષ હતા, બહાદુર હતા, સર્વ કે હતા, પણ સેંકડો વર્ષથી હિન્દ ભૂમિ તો કોઈ પણ વ્યક્તિ કે કૌમમાં ન તો આક્રમણકારી બળ બાકી રહ્યું હતું, ન તો સ્વરાજ્યની રાક્ષિ રહી હતી. એવી સાક્ષી ઇતિહાસન પૃષ્ઠો આપે છે ને આગળ જતાં અને પણ હવાલા સહિત સિદ્ધ કરી શકે.

+ પરંતુ "પ્રભબંધુ" ના લેખકે અમારા લેખને કૌભીવાદીમાં ખપાવવા વારવાર "મુસ્લિમ" શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે. જે કે હિન્દુ-મુસ્લિમ લોહીનો મુકાબલો કરવાનો અમારો હેતુ ન હતો, પણ ચંગેઝી લોહી કે જે એક હાકેમ અને વિજેતા, પુરુષનું લોહી હતું; તેની સાથે એક પરાધીન અને પરાજીત હિન્દી લોહીનો મુકાબલો કરવાનો અમારો આશય હતો. વળી એક રાષ્ટ્રીય આત્માનાં સંદર્શણ અને તેનાં સંસ્થાનો સ્ફોટ કરવાનો મૂળ હેતુ હતો. કેમ પ્રભ કે રાષ્ટ્રનું અપમાન કે હક્કમી કરવાનો હેતુ નહોતો.

મેં ગત લેખમાં જે લોહીનો કોડો દોર્યો હતો તે તદ્દન ખરો છે. એ મેં ફક્ત માનીતર લીધું ન હતું; પણ એ સત્ય હકીકત છે. આ તો પ્રત્યક્ષ દ્રશ્ય છે કે પિતાના વિધિનું નાનું સરખું દીપું માતાના ગર્ભમાં નવ. માસ સુધી માતાનાજ લોહીથી જુદી પામે છે. ને જન્મ પછીએ જાણમાં જાણ એ વર્ષ લગી માનુંજ દૂધ પી મોટું થાય છે. એ પ્રમાણે લગભગ ત્રણ વર્ષ લગી માતાનાજ લોહીથી બાળકનું પોષણ થાય છે. આ બધું પ્રત્યક્ષ હોવા છતાંએ ક્યો શુદ્ધિશાળી પુરુષ ના પાડી શકે કે માનું લોહી ઔષાદમાં નથી હોતું? હવે એ માટે તબીબી પુરાવા લેઈએ. "બુક ઓફ મેરેજ" (Book of Marriage) નામક પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે:—

સંશોધનથી એ સિદ્ધ થયું છે કે ઔષાદમાં ૫૦ ટકા લોહી પિતાનું અને ૫૦ ટકા માતાનું હોય છે. એમ માનવાથી સગા બાઈ બંદેનોમાં કુદરતે લોહી સરખું હોય છે; અર્થાત્ એ પુત્રો અને બે પુત્રીઓ હોય તો એ ચારેમાં ૫૦ ટકા લોહી બાળકનું, અને ૫૦ ટકા માનું હોય છે. એથી ચારે બાઈ બંદેનોનું લોહી તેઓમાં સરખું હશે. હવે ત્યારે બે સગા બાઈ લગ કરશે; ત્યારે નેમની ઔષાદમાં ૫૦ ટકા લોહી બાળકદાના કુટુંબનું લોહી હશે કે ને એક સરખું છે, બાકીના ૫૦ ટકા લોહીનો ભાગ જુદી જુદી માતાઓના તરફથી કે ને પારખાનું લોહી હશે.

અકુખરથી લઈને શાક આલમ સુધી જોડીના દિસાબનો કોડો જે ગત લેખમાં અપાયો હતો તે કોડો ઉપર આ ડૉક્ટરી સંશોધનની દૃષ્ટિએ વિચાર કરશે તો અવરુચિ થાયા વગર રહેશે નહિ કે એમાં જે શાક આલમના જોડીમાં અંગ્રેજી જોડી સગા નવરાંક આલેખમાં આવ્યું

છે તે સચોટ અને સત્ય છે. ૨
વળી એક સ્થળે લખે છે:—“જે સહેસો અને સચોટ દિસાબ! જેનું માને બાળનું લોહી બરાબર સરખા પ્રમાણમાં ઉતરે છે. એનું સ્વીકૃત મોરણ.”

મજબૂર લેખકે ન તો એ સાબીત કર્યું કે માતાનું લોહી ઔષાદમાં હોતું નથી ન અમારા લોહીના દિસાબનું ખંડન કર્યું, બલકે એને હસી મગકમાં ઉસડી દેવાનો પ્રયત્ન કર્યો, જણે એમ કે—

“જોસા તલબ કિયાતો અંશુકા દિખા રિયા,
છત્રે બળે સવાલકા પે મુખસર જવાબ.”

શું ડૉક્ટરોના સંશોધનને એમ કહી નકામાં ગણવા કે તેમણે બે પુરાવા સમક્ષ ત્રાજ્યાં લઈને લોહી તોળ્યું નથી? ને શું મજબૂર લેખકના હસી મગકથી દબાઈ જઈ પોતાના સંશોધનને તેઓ ખોટા ઠેરવે.*

(૨) માબાપનાં લોહીની અસર

મનુષ્ય હોડે પશુ હો, જે આ જગતમાં અસ્તિત્વમાં આવે છે તે પોતાની સાથે પોતાના માતૃપિતા, દાદા દાદી, નાના નાનીનાં લક્ષણો પોતાનામાં લઈનેજ આવતરે છે, કે જે શુભો અને એક બીજાથી જુદા પાડે છે; ને એ લક્ષણો અવરુચિ દરેક જાડ, જોડ, પ્રાણી-ઉદર, બિલાડી, કુતરાં કે અરધાં સુખ્યામાં નગરે પડે છે. તે દરેક બ્યક્તિ કે પ્રજામાં એ વિવરણો જોવામાં આવે છે; ફરી તે હિન્દી હોય કે ચીનાઈ, યુરોપીઅન હો કે અમેરીકન, દરેક

૨ “પ્રાજન્ય”ના લેખક મદ્રાસમાં એ દિસાબના ઉત્તરમાં લખ્યું છે કે “મુગલ બાદશાહોનું લોહી પોતે જાણે તપાસી આવ્યા હોય એમ એ લોહી કેમ અને સાચી બજારનું ચાલ્યું નેનો કોડો આપ્યો છે...”

૩ વિજ્ઞાનનાં સંશોધનને દારૂપત્ર લેખવાં કે તેની મજા કરવી એ નહીં અજ્ઞાનવાની દલીલ છે, કે જે એક અત્યાસી લેખક માટે ચોખ્ખાઈ નથી.

૧ જુઓ ડૉ. કાઝી મુહમ્મદ હસમદુલ્લાહ સાદુજ દુન “બુક ઓફ મેરેજ” (લિહ્લી-પ્રિન્સિપલ વર્કસ લિહ્લીમાં છપાયેલ પૃ. ૮૧.

મનુષ્ય જે ખાનદાન, જે પ્રજામાં પેદા થાય છે, તે ખાનદાન કે પ્રજામાં ખાસ, ચુરો, પણ પોતાનામાં ધરાવે છે, અને એજ ખાસ ગુણો વિવિધ પ્રજા કે ખાનદાનો વચ્ચે ભેદ દર્શક બને છે. એ ખાસ ગુણો મુખ્યત્વે બે પ્રકારના છે:-

૧. બે દેખીતા વિલક્ષણો શારિરિક કે જે આંખ-વડે નિહાળી શકાય છે.

૨. આંતરિક લક્ષણો — ચારિત્ર-ગુણો કે જે સંબંધ કે સંવાસમાં આપવાથી જ જાણી શકાય છે.

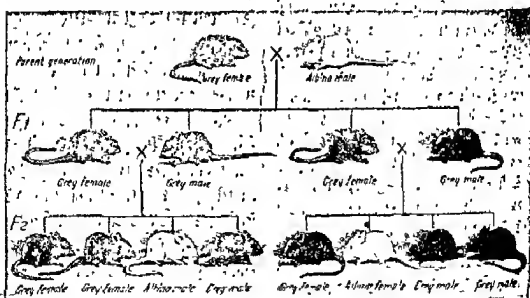
ખાસ વિલક્ષણોને દરેક માણસ અવગત થઈ મનુષ્ય, પશુ આદીમાં ભેદ શકે છે. હવે એ ગુણો ઓળખાવે વારસામાં કેવી રીતે મળે છે તે નિહાળીએ.

પશ્ચિમ દેશના ધુરંધર વિજ્ઞાનીઓએ હાલનાં વંશોજી મેન્ડેલ, ગોડન વિગેરે એ પ્રોલીના

મિશ્રણથી-સંતાનને વારસામાં મળતા ગુણોને જાણવા અર્થે, હોડ, પ્રાણી, આદિ ઉપર પ્રયોગ કરી અમુક પરિણામ ઉપર પહોંચ્યા છે. તે એ કાઠેલાં પરિણામો ઉપરથી જુદા જુદા ચોક્કસ નિયમો ધરી કઠાડ્યા છે.

એ મુખ્ય સંતતિ પ્રયોગ ઉદરો ઉપર પણ કરવા છે. એવા પ્રયોગો ધોળા રંગના અને સાધારણ રંગનાના કુદડી-ચાલ ચંકરી ખાઈને ચાલનારોના અને નિયમિત ચાલના ઉદરો ઉપર થયા છે. ધોળા રંગના અને જુરા રંગના ઉદર સાથે જોડાયેલ કરવામાં આવશે તો તેમની (F₁)માં બતાવેલ) બંધી ઓલાદ બરા રંગની પેદા થશે. જે F₁ ની કાંઈપણ વર્ણની માદાને F₁ના ડાઘપિણુ નર સાથે જોડવામાં આવશે તો તેમની ઓલાદ નીચે પ્રમાણે થશે.

૧. જુરા રંગના [ઘાંઘીના રંગના]
૨. ધોળા રંગના [ઘાંઘીના રંગના]

આ તો એક જ ગુણનો પ્રયોગ થયો. હવે વિવિધ પ્રાણીઓના પ્રયોગો વિશે અત્યંત લખવું આવશ્યક છે. એવા પ્રયોગો ધોળા રંગના અને સાધારણ રંગનાના, કુદડી ચાલ (Waltzing Gait) ના ચંકરી ખાઈને ચાલનારો અને નિયમિત ચાલના ઉદરો પર થયા છે, ધોળા રંગના અને કુદડી ચાલના ઉદરને જુરા રંગ

અને નિયમિત ચાલના ઉદર, સાથે જોડાયેલ કરવામાં આવશે તો તેમની બંધી ઓલાદ સાધારણ (નિયમિત) પેદા થશે. હવે એ સાધારણ સંતતિમાંથી ડાઘપિણુ વર્ણની એકેક નર-માદા જોડાયેલ કરવામાં આવશે તો તેમની ઓલાદની નીચે પ્રમાણે ચાર વર્ણો થશે.

પ્રાણીઓમાં માઆપના લોહીની અસર ઔષાદમાં દેરલા પ્રમાણમાં અને સ્વોટ હોય છે તે ઉપર્યુક્ત વિગત અને ચિત્ર ઉપરથી સ્હેજે સમજી શકાય છે.

હવે આપણે મનુષ્ય ઉપર એવા પ્રયોગ વિશે કંઈક ઉલ્લેખ કરીશું. ધારો કે એક નિમિત્ત આંખો ધરાવનાર સ્ત્રી રંગ-આંધળા (રંગ બેદ પારખો ન શકનાર) પુરુષ સાથે પરણશે તો તેમની બધી ઔષાદ-દેખીતી રીતે તો નિમિત્ત (સાદ) આંખો વાળી પેદા થશે, કિન્તુ તેઓ રાતા લીલા રંગનો બેદ પારખી શકશે પણ એમની પુત્રીઓ (જેઓ દિવર્ણી ગુણુ ધરાવનારી છે) ગમે તેવા પુરુષ સાથે પરણશે છતાં તેમના અર્ધા પુત્રો રંગ-આંધળા થશે, અને મૂળ લેખથી પેદા થયેલ પુત્રો એ ખોડ પોતાના વંશને પહોંચાડશે નહિ.

એ પ્રમાણે પિતાના દરમ્મી પોતાની પુત્રીઓને વારસામાં એ ખોડ ઉતરે છે. જે કે

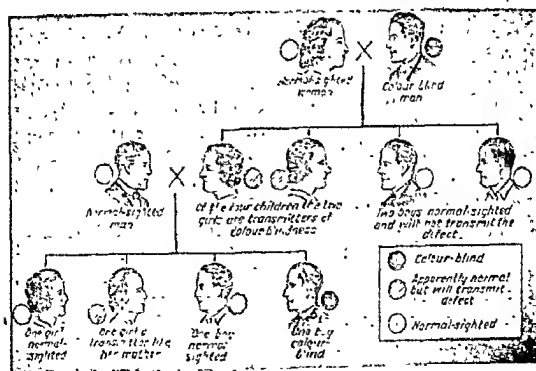
પુત્રીઓમાં એ ખોડ જણાશે નહિ, પણ તેઓ એ ખોડ ૫૦ ટકા પોતાને પહોંચાડે છે.

વળી જે સ્ત્રી (દિવર્ણી ગુણુવાળી) છે તે રંગ-આંધળા પુરુષ સાથે પરણશે તો તેની ઔષાદમાં ૫૦ ટકા પુત્રો રંગ-આંધળા થશે, જે તે ઉપરાંત પુત્રીઓ પૈકી ૫૦ ટકા એ ખોડ ધરાવનારી પેદા થશે અને બાકીની ૫૦ ટકા પુત્રીઓ એ ખોડ પહોંચાડનારી થશે, એટલે કે તેઓ ફક્ત એ ખોડ પોતાના વંશ-જ્ઞને વારસામાં પહોંચાડશે. *

ઉપરી વિગત નીચેના ચિત્રમાં સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાય છે.

(૧) * જુઓ "MIRACLE of LIFE" Chapter-The Problem of Heredity-page-379.

(૨) * "Miracle of life" chapter-the problem of Heredity page-379.

ઉપલા ચિત્રનું બારીક અવલોકન કરવાથી જણાશે મોટા લોહીની અસર ઔષાદમાં કેટલેટ વધુ અને ચોક્કસ થાય છે.

એજ મુજબ ડૉ. રેસર લાંબા આયુષ્યને પણ વારસાઈ ગુણ લખે છે. રોગ-શાસ્ત્રના આધારે એ બાબત સર્વ-માન્ય છે કે - મનુષ્યના ધણા ખરા રોગો-જેવાકે ગાંડપણ, કંઠમાળા, પ્રમેહ, સંધીવા, રક્તપિત્ત, વિગેરે માળાપના તરફથી ઔષ્ઠાદમાં ઉતરી આવે છે. પ્રાણી ગુણ-શાસ્ત્ર (Physiology) ની રૂએ પણ હંમેશાં મળતાપણું જોવામાં આવે છે, એ શાસ્ત્રના વિદ્વાનોને મન છે કે જીવંત પ્રાણીઓના મ્હેરા કે જે એક બીજા વંશ વચ્ચે જુદાપણું ધરાવે છે તે સેંકડો વર્ષ પછી બદલે છે। અને ફેરફાર કયુલે છે, જો કે કુદરતી અકસ્માતો એ ગુણો ઉપર થયા કરે છે. કુંડસાર એજ કે દેખીતા વિલક્ષણો ઉપર માળાપની અસર બિંદુલ ભરે છે, તેથી એ ઉપર વિવરણ કરવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી.

(આંતરિક નૈતિક) અસર

જેમ ઔષ્ઠાદના શરીર ઉપર માળાપના લોહીથી અસર થાય છે તેજ પ્રમાણે નીતિ-ચારિત્ર ઉપર પણ તેમની અસર થાય છે માળાપના ચારિત્ર-ગુણો સારા હોય કે નરકાં સર્વે સંતાનમાં લોહી દ્વારા ઉતરી આવે છે. નીતિ-ચારિત્ર એટલે દરેક પ્રકારના ગુણો-વીરતા, ઉતારતા, દયતા, અગતા, સતોષ, સદિષ્ટુના, કંજુસાઈ, વિગેરે છે. એ સર્વે ગુણો વારસાઈ હોય છે; અને એ સર્વે ગુણો બીજ માળાપ તરફથી ઔષ્ઠાદને મળે છે. અનુકુળ સંજોગો એ બીજની વૃદ્ધિ કરે છે, અને શિક્ષણ કેળવણી એ ગુણોને વધુ અમકાવે છે. બાપનું વિશ્વ ને માતાનું લોહી માત્ર માંસ અને હાડકા બીજ નથી હોતું બલકે નીતિ ગુણ અને બીજી શક્તિઓનું બીજ હોય છે. માનનીના અનેક ગુણોમાં એક સમજ-શુદ્ધિ (Intellect) છે, અને રાજકર્તા માટે એ ગુણ ધરાવવું આવશ્યક છે. એ પણ વારસાઈ ગુણ છે.

(૧) "લીટરરી ડાઇજેસ્ટ" (૯-ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૯)માં ન્યુયોર્ક શહેરની એક પબ્લીક સ્કૂલનો

રિપોર્ટ પ્રગટ થયો હતો. એ શાળાના આશ્રપદાતા ડૉ. લેટા હોલિંગવર્થ (Dr. Letta Hollingworth) એક અનુભવી બાળ બાળિકાના માનસની નિષ્ણાંત અને આગળ પડતી શિક્ષિકા છે, અને પોતાના જીવનનાં ધણાખરાં વર્ષો, અને દૈનિક એ અનુભવ પાછળ તેણે વેડફી નાંખ્યા છે લાંબા અનુભવ ધરાવ્યા પછી મજકુર બાળ સમજ-શુદ્ધિ માટે પોતાનો મત નીચે પ્રમાણે બાંધે છે:-

"મધ્યમ વર્જના બુદ્ધિશાળી અને ઠોઠા માળાપના એક બુદ્ધિશાળી બાળકનું પેદા કરવું એક જ અશક્ય છે કે જેમ ટમારાના છોડથી બોર પેદા કરવું અશક્ય છે. એમાં શક નથી કે સફળ કેટલામાં ઠોઠા બાળકો પણ પેદા થાય છે, તેજ પ્રમાણે એથી ઉત્કૃષ્ટ પણ કદી કદી બને છે. એનું કારણ એ છે કે એક બુદ્ધિશાળી પુરુષ એથી સી સાથે લગ કરે કે જે સમજ-શક્તિમાં એનાથી ઉચ્ચતર હોય અને બાળકોને માની મજા-શક્તિ પ્રાપ્ત થાય, અથવા એક ઉચ સમજ શક્તિની સ્ત્રી કોઈ જવા પુરુષ સાથે લગ કરે કે જે મજા શક્તિમાં એનાથી ઉચ્ચતર હોય, એમ દેવા છતાં માતાની મજા શક્તિજ બાળકને પાત્ર થાય."

(૨) ચતુરાઈ પણ વડિલો પાળિત વસ્તુ છે. વિએના યુનિવર્સિટિના પ્રોફેસર ડૉ. ઓસ્વાલ્ડ સ્વાર્ઝ (Dr. Oswald Schwarz) નો લેખ (Birth place of character) ચારિત્રની જન્મભૂમીના ચિર્ચક હોળ માસ એપ્રિલ-૧૯૩૮ ના "દબ્લુ જનરલ" માં પ્રગટ થયો હતો તેમાં તેણે લખે છે કે:-

"આપણે આપણા માત્ર પિતાની પ્રાકૃતિક હસ્તીની ઉત્પત્તિ ધ્યાને, તેથી તેમનાં કેટલાક ગુણો અને વિલક્ષણો વારસામાં મેળવીએ છીએ. ચતુરાઈ (Intelligence) * ૧ નિષ્કંદ વડિલો પાળિત વસ્તુ છે. જેમ જેમ બાળક મોટા પડે

* સમજ-શુદ્ધિ અને ચતુરાઈ રાજ્યસત્તા માટે આવશ્યક લક્ષણો છે. પરંતુ એથી એમ અર્થ કદી સાચા નહિ કે સમજ-શક્તિ અને ચતુરાઈ માટે રાજ્યસત્તા હોવી આવશ્યક છે.

નમ્મ છે તેમ તેની સાથે ચતુરાશ દિવિ પામે છે. સંભોગવશાત એને મળતા અનુભવોથી એમાં કંઈ ફેરફાર થતો નથી.

(૩) + “તારીણે કિદુરતાને કદીમ” નામક પુસ્તકમાં બાપુ ખારેલાલ (રફસ. ખરાહા જીલ્લે અલીગઢ) લખે છે કે:—

“બેશક કલયુગમાં હિન્દુઓને એવી મૂર્ખતા સુઝી કે અકબર બાદશાહને સુસલમાન કદીને તેના દાવતું જમણું જમણું અને પુત્રિઓ પરણાવવાનું સ્વિકાર્યું” નહિ, બલકે પોતાની પુત્રિઓને એ વિચારે આપી પીછા છોડવો કે અમે અમારી પુત્રિઓને મરી ગએલી સમજી તેમની સાથે સંબંધ ન રાખીશું” ને બાદશાહની પુત્રિ પરણ્યું તો અમારા કટુંબ અને લોહીને ખરાણ કરશે અને અમે શુધ્ધ આર્ય રહીશું” નહિ” ÷ (૫. ૧૨૩)¹

આ અવતરણથી એટલું અવરમ મળી આવે છે કે પ્રાચીન સમયમાં હિન્દુઓ પણ લોહીની અસરને સ્વિકારતા હતા ને એક પ્રજા સાથે બીજી પ્રજાના લોહી મિશ્રણથી પ્રજાના લોહીને ખરાબ કરે છે.

(૪) ઇલાહીના સરમુખત્યાર મુસોલીની અને મહંમદ ડો. સર મુદમ્મદ હકબાદ વચ્ચે ઇલાહીના પામતખત રોમમાં થયેલી મુલાકાત દરમ્યાન ધર્મ અને પ્રજાને વિષય હેઠળ ડો.

+ એ પુસ્તક પુરાતન હિન્દોના ઇતિહાસ છે. તે કે પુસ્તક હિન્દુઓની ઇરેલમાં અને મુસ્લિમોના વિરોધમાં લખાયું છે, અને ૧૮૬૯માં વિદ્યાસાગર બરોડા જીલ્લે અલીગઢમાં છપાવેલું છે, છતાં રાહ નથી કે એ પુસ્તક ઘરમાં સંશોધન અને કમ લઈ લખ્યું છે.

¹ જુઓ પ્રો. ખવાબ અબ્દુલ દમીદ (લેક્ચરર ગવર્નમેન્ટ કૉલેજ-મુલતાન)ના સંચલ કરેલા “ટા. ઇલાહના વચનો” “મુઆરિફ” માસિક (આક્રમક) અક ૩. ૫. ૪૨. વચન નં. ૧૬.

છઠ્ઠાએ કહ્યું હતું કે:—*

“ઇલાહીની આધુનિક સ્થિતિ પણ અંશે એવી છે કે જેવી જરૂરિયાત અવશ્યાએ પડેલી હતી. પ્રજાની શક્તિઓ દબાઈ ગઈ હતી. તેમને તાજા લોહીની જરૂર હતી. ઈરાનના સદમાએ એના પાંચાસમાં બદાહુર અને તેમજી કૌમ હતી કે જેણે ઈરાનને પોતાનું તાજું શુધ્ધ લોહી આપ્યું. પરિણામ એ. આખું કે ઈરાનમાં જીવનની એક નવી બહેર દોડી ગઈ ને એ પ્રજા જરૂરિયાત સંસ્કૃતિની અગ્રેસર બની. અરબી લોહીના પ્રતાપે નેમનામાં ઉત્તમ કળાકારો, રાજનીતિજ્ઞ ધુરંધરો, ને લઠ્ઠેચાઓ પેદા થયા. એજ પ્રમાણે રોમન સામ્રાજ્યના પતન પછી ગાય અને જર્મન પ્રજાઓએ ઇલાહીને પોતાનું લોહી આપ્યું અને મધ્ય યુગમાં એને બીજી વાર જાહો-જલાલી નસીબ થઈ. હવે ફરી ઈરાન અને ઇલાહી બંનેને તાજા લોહીની આવશ્યકતા છે. ઈરાન તો આજે પણ ભાગ્યશાળી છે કે તેના ઉત્તરે બદાહુર અને અર્ધ શુધ્ધેલ તુર્કમાન પ્રાંત મૌલુદ છે ને પશ્ચિમે અફઘનિસ્તાન માદેના બદાહુર તાપકાબાજો છે. એ પ્રજાઓ પોતાનું લોહી આપી ઈરાનને ફરી જીવંત અને જાગવાન બતાવી દેશે, પરાંત આધુનિક ઇલાહીની આચપાચ એના જેવી સંસ્કૃતિ સુધરેલી પ્રજાઓ વસે છે કે જેનામાં અરબપદ જરૂરીય અને તાજાપણ જરૂર નથી એવા સંભોગમાં ઇલાહી તાનું લોહી કયાંથી લાવશે?”

આ નરિન વિચારોની મુસોલીની ઉપર બારે અસર થઈ.

આ અવતરણથી એ સિદ્ધ થાય છે કે લોહીનું મિશ્રણ નીતિ ચારિત્ર ઉપર અસર નાંખી શકે છે.

(૫) સને ૧૯૦૪માં વંશ પરંપરા વારસામાં ઉતરી આવતી બાબતો ઉપર સંશોધન અને વિચાર કરવા એક શાહી કમીશન નિમાયું હતું.

૦ મારો ગત લેખ વાંચીને બાપુઓ એમ કહે છે કે એવી હિન્દુ લોહીનું અપમાન થાય છે તે અમારા આ અવતરણને પાનપૂર્વક વાંચે અને વિચારે કે એને કોના લોહીનું અપમાન થઈ રહ્યું છે!

ચાર વર્ષના સતત સંશોધન અને તપાસ પછી સને ૧૯૦૮માં પોતાનો રિપોર્ટ રજુ કર્યો કે જે "બ્લુ બુક" (Blue Book) નામે છપાઈ પ્રગટ થયો હતો. એ રિપોર્ટમાં સેક્રેટરી ઉદ્યોગ-મિત્રાઓ આપી શિક્ષક કર્યું છે કે મજબૂતી નબળાઈ અને ગાંડપણ સામાન્ય રીતે યદિઓ પાળિત (વંશને વારસામાં મળતો) હોય છે. ચારિત્ર સંબંધી કેટલાક દાખલાઓ અને દાંકવામાં આવે છે.

૧. એક પુરુષ જેણે કેટલીક વાર ચોરીના ચુનાઈ માટે સખ ભોગવી હતી તેના કેટલાક પુત્રો હતા. તેમાંથી મોટા પુત્ર પંદર વર્ષથી ૩૨ વર્ષની વય લગીમાં ૩૪ વાર સખ ભોગવી ચૂક્યો હતો, બીજા પુત્ર ૧૫ થી તે ૨૬ વર્ષની વય લગીમાં ૧૭ વાર ચોરીના ચુનાઈ માટે સખ પામ્યો હતો.

(૨) એક વેદ્યા ૧૧ હરામના બાગોની માતા બની હતી એમાંથી પાંચ કન્યા એ કુટુંબની ભાગ થઈ ચૂકી છે."

(૩) પ્રો. કાર્લ પીઅરસન 'નેશનલ લાઇફ ક્રોમ ધી રેન્ડ પોઈટ ઓફ સાયસ'માં ચારિત્ર વારસા મંબંધી સિદ્ધાંત ઉપર લખે છે. *

"માતૃપિતાના ચારિત્ર અને નીતિ અનુસાર તેમના સહજિઓ અને દુશ્મિઓ, તેમની રેવો, તેમના શોગો સર્વેને સર્વે એક પ્રમાણમાં એમનાં સંતાનેને વારસામાં મળે છે."

માણસના માંધાની આકૃતિ એના મંજબૂતી સ્થિતિ અને શક્તિ, ધોડાની આમડીનાં રંગ, ચરીણના હોડનાં ધુણોની પાંખડીઓ ને બીજા અનેક બાબતો કંઈ પણ અપવાદ વગર વડિઓ પાળિત (વંશ વારસામાં ઉતરી આવતી) છે. હુંકમાં મનુષ્યના અદ્યપમાં અદ્ય નીતિ ગુણથી લઈને મંદાન ગુણ સુધી સર્વ સંપૂર્ણ વડિઓ પાળિત છે.

વળી 'હેકસેલે લેકચર'માં પ્રો. કાર્લ પીઅરસન ફરમાવે છે

"એક અચારિત્રમાન કુળમાંથી ચારિત્રમાન ઔચાદ પેદા થવી અશક્ય છે. એક અનીતિમાન વંશને એક નીતિમાન વંશ સાથે જોડવાથી એજ પરિણામ આવશે કે શુદ્ધ અને અપારગુણ્ય કુળ નિર્બળ થઈ જશે. ઉદાહરણ રૂપે એટલું કહેવું પૂરતું થશે કે મધકના તેળખમાં જોડાઈ જે પાણી મિશ્રણ કરના જશે તેટલુંજ તે તેળખ નબળો થતો જશે, કેળવણી, આરોગ્યતાના નિયમેલ પાલન અને અન્ય સિધ્ધીઓ મનુષ્યના વારસાઈ ચારિત્રને કદીયે ફેરવી શકતી નથી"

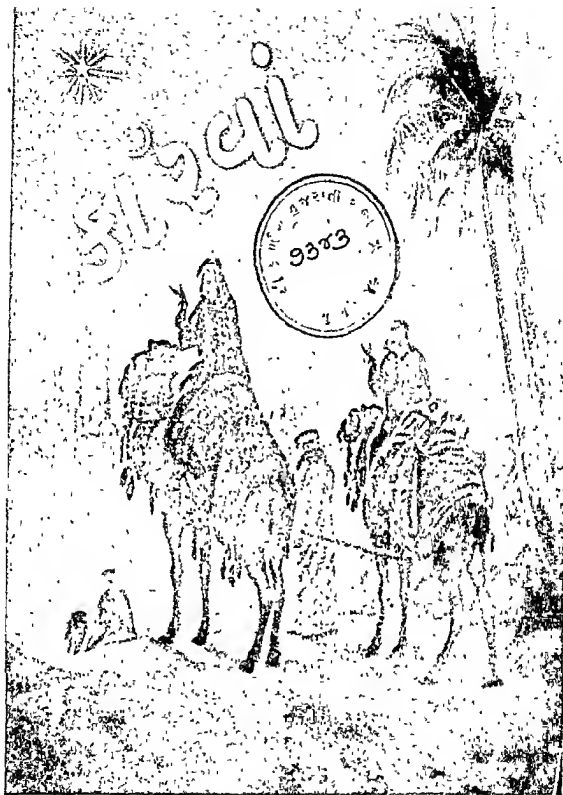
(૭) ગોડટનનો નિયમ

માનવ વંશને વારસામાં મંજતા ગુણો મળવા અર્થે અને ધોડીતા મિશ્રણથી થના

ડૉ. ગોડટન.

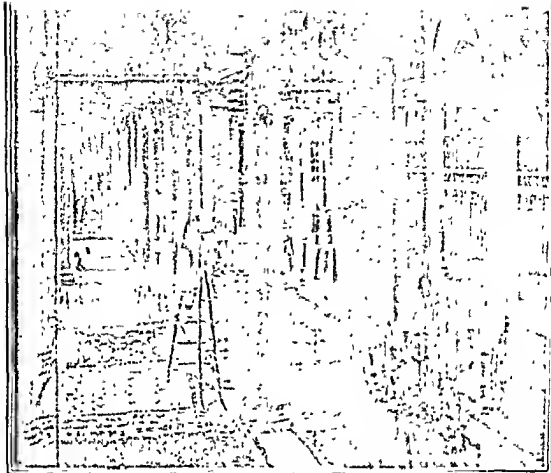
ફેરફાર જે સંતાની પ્રયોગો મંદાન પાશ્વત સિદ્ધાંતોએ કર્યા છે તેમાં ગોડટનનું નામ પણ અગ્રગ પડતું છે. તે મહાકુર Science of Eugenics માનવ વંશ-સુધારણાશાસ્ત્રની સ્થાપક છે એનો નિયમ..... (અપૂર્ણ)

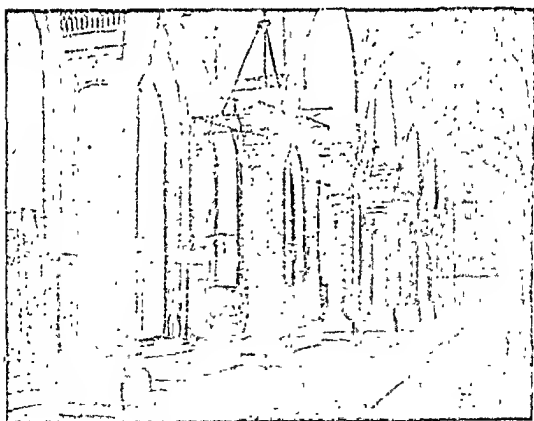
વપ ૧ લુ.   નંબ્રી -
 "વટશી" રાંદેરી
 સહનંબ્રી -
 "જેકાર"
 બંક ૬ મા.

અનુક્રમણિકા.

વિષય સૂચિ	લેખકોના નામ	પૃષ્ઠ
નગરે અટીકત	મીર "આસિફ" ભાઈ	૧
"ખુદાવંદા તુ કર.....અસર પવદા"	"શયદા"	૨
" " (ઉર્દૂ લાખાન્તર)	" "	૩
ઈસ્લામી શિસાણુ (કુર્બાન)	મો. અ. રહીમ	૪
" " (હદીસ)	" " " "	૫
અવાઝકી દુનિયા	"જોકાર"	૬
તુપાર બિન્દુ	"તુરાબ"	૮
પોઠ	રા. વણુભરો	૧૦
"તજ દે જુદાઈ...." (કાવ્ય)	"અશરાફ"	૧૨
ઉન્હાં આંસુ	મુસ્તાફાબાદી	૧૩
પેપર જગતમાંથી	સંપાદક	૧૫
"કયામત મય અહા છે...." (ગઝલ)	"કલીમ"	૧૬
ગર્મી	ઇમામુદ્દીન હરગાહવાલા	૧૭
કોઈની લાડકવાળી	"જોકાર"	૧૮
માત	"શાન્વ"	૨૧
ચાર જુદા હોસ્ત	"ગર્જી" ખી. એ.	૨૫
ઇકબાલનો ઉપદેશ	"અધાજ"	૨૭
ધર્મધરુ	"મુમતર" હાંસીરી....	૨૮
રશીદા	"હકીર" જૂનાગઢી	૩૦
કમલાબ્ય હિંદુસ્તાન	"દના" રહેરી	૩૭
સ્ત્રી સન્માન	"અમીર" ધોરાજવી	૩૮
આત્માના અશુ	"જેમુદ" ધોરાજવી....	૪૧
તારી ખાતર	"વડશી" રહેરી	૪૩
પાંચ રૂપીયા	"જાપીદ"	૪૪
હિંદમાં તઅલીમની.....	અ. મો. પટેલ	૪૬
"અગ્રોલા તમારા" (કાવ્ય)	સરોહ	૪૭
ચિત્રકાર	સુ. ઉનીયા ખી. એ....	૪૮
"દોઢ શબ્દોની છે" (કાવ્ય)....	શેખરચંદ્રી	૫૦
હિંમ્સનો વિનય	"સીરવી"	૫૧
"કયાં જાઉં છું ?"	"સાબિર"	૫૬
ફતાવા	મો. અ. મહમદ અશરફ	૫૮
લોહીની અસર	મુન્સી ઉમરખાન	૬૨
કાર્ટુન	.....	૬૫૨ પૃષ્ઠ ૩

મસ્જિદે હુઝરન પીચાન પીર દસ્તગીર (૧૬૦), બગદાદ

હુઝરન બાસ પાક (૩૬૦)નો દૈગો, બગદાદ

“પ્રદાવંદાં તુ કર મુજ વાણીમાં એવી અસર પથદા”

(સુરતમાં તા. ૧૨-૪-૪૦ ને રોજ જૂન ધામધુમથી ચવમુનળી ઉજવાયો હતો. ૫૦ રૂપાંત ફૂલ સાંચેરો જમાં થયા હતા. તેમાં “શયદા” સાદબની આ મુજવાલી નચતે ખુબ દાદ મેળવી હતી. સુરતના એ જ દરબારે કામચાળ બતાવવામાં શયદા સાદબે અગ્રથનો ભાગ લેવાયો હતો. એક તો વસ્ત્ર સારી અને કહેવાની અનેાળી હબને લીધે સુરતીઓનાં મન હરણ કરવામાં શયદાને ખૂબ સફળતા સાંપડી હતી. ઠારવાનાં વાચકો પણ એને રસપૂર્વક વાંચસેજ. તાંત્રી)

પ્રદાવંદાં તુ કર મુજ વાણીમાં એવી અસર પથદા
નિકળના રાખ્દ સુખથી થાય પાણીમાં શરર પથદા
શરર બદલાઈ જાયે, થાય એમાંથી ગોઠર પથદા;
ને દુરમનના જિગરમાં જઈ કરે પોતાનું ધર પથદા
કહે છે નામનાવાળા થયા છે. નામવરે પથદા;
નખી ખતમુજબી પથદા, બશર ખમરલ બશર પથદા
નખીના નૂરની તોલે નહિ આવે, નહિ આવે;
દરોરે થાય દુનિયામાં બાલે શરીર કમર પથદા
જહાલતની ધટાઓમાં મુખારક નૂરની હસ્ટી;
અધારી રાતમાં જાણે અનેાળી થઈ સકરે પથદા
ફકત એનાજ સદકાથી આ હસ્ટી, હસ્ટીમાં આવી;
ન એ પથદા અને તો આ ચતે ના બહેરાગર પથદા
જગતના નરેં જરામાં તું જોશે શાત હમરતલી;
શરત છે સાફ અંતર કર, ને કર નિર્મળ નમર પથદા
પ્રદાવંદાં હખીએ પાક હો મારા તત્સજુરમાં;
ખીખનો ખાલ પણ દિલમાં ન થાયે ઉત્તર પથદા
હું હમરતના વસીલાથી કુખીને પાર થાયેને;
જાણેને થાય ભવસાગર મહી લાખો જાંવર પથદા
ફરિતાઓ તો શું મળવા તમના રાખે છે. પરવર;
અરે કુરખાન જાતું શું, થયો છે જદરાગર પથદા
ખીખના કુખના માટે જે પથર પેટ પર બાધે;
થયો છે મેણ એવા જગતમાં ખીજે બશર પથદા
બશર જિનો મસક એ ખાકપર કુખાંન થાયે છે;
સુકંસ ઝાત મહમદની થઈ જે ખાકપર પથદા

જાતું એનો, નશો એનો, જિગરમાં દાદપણ એની;
અને એનાજ દર માટે થયું છે મારું સર પથદા
મુખારક નામ મહમદનું પ્રદાને ખાસ પ્યારું છે;
દુઆ એ નાપથી મારો, અજબ થારો અસર પથદા
નજીના એ નવાસાએ પોતાનું ખૂન સોંપીને;
નમુવતના રાગર ઉપર ક્યાં ક્યાં સમર પથદા
કદી ઈસ્લામ પર કુખાંન કરવાની છે ઈચ્છાતો;
હુસેન છંબે અલી જેવું કરો પદેશાં જિગર પથદા
બસા એમાં કરામત શી હશે એ તો પ્રદા જાણે;
મજબા બોહતેર માટીમાં, થયા લાખો રાગર પથદા
સુખનવર સાંભળી “શયદા” જિગરથી દાદ આપે છે;
તમારા રાખ્દમાં આવી કરી કાંજો અસર પથદા ?

શયદા

નઝરે અ.કી દત

ભાષા-તરકાત:-સૈયદનૂર સૂરત

(જનાબ “શયદા”ની ગુજરાતી નવતીઆ ગઝલ ગુજરાતી જનના વધાવી લે એ સ્વભાવિક છેજ પણ હદે મીઠાઈના યાદગાર મુશાબેરામાં ઉર્દૂગીરાના મશહૂર કવિઓએ એને જે રીતે અપનાવી લીધી છે એ કેટલાએક અસ્થાનના ભાષાંતર પરથી સાફ જણાઈ આવે છે જેનીચે રજૂ કરવામાં આવે છે. તંત્રી)

ખુદાવંદા તુ કર મેરી ઝખાં મેં વોહુ અસર પૈદા,
કે નિકલે લક્ઝ ઝોર હોઝાએ પાની મેં શરર પૈદા.
શરર હો તો મદદકી મિસ્લ હો ઉસ્ત્રે ગુહર પૈદા,
ગુહર હો તો કદે હુશ્મન કે દિલ મેં અપના ઘર પૈદા.
હુય ચર્ચા અહલે શોહસ્તમેં હુવા વો નામવર પૈદા,
નખી ખતમે નખી. પૈદા, બશર ખૈઝલ બશર પૈદા.
નખીકા નૂર ઝોર ઉસ્કા મુકાબિલ અથ મઝાઝલ્લા,
હુઝારોં આસ્માં પર કયું ન હો શમસો કમર પૈદા.
ઘટાસે કુદ્ કી મહુરે રિસાલત હો નિકલ આયા,
અંધેરી રાતમેં ફૈસી ઝનોખી; હુય, સહુર પૈદા.
જહાં કે ઝરેં ઝરેં સે તુમાયાં શાને અહમદ હુય,
દિલે હુકઆશના પૈદા હો કર ઝાંકે નઝર પૈદા.
ખુદાવંદા હુખીએ પાક કા હુર દમ તસવ્વુર હો,
ન દિલમેં હો ખયાલે ઝૈર યારજા ઉમ્મલર પૈદા.
ફરિશતે કયા ખુદા ખુદ ચાહતા હુય દેખના નિસ્કો,
મેં હોઝાઉ તસુફુક કે હુવા વો જહાહુગર પૈદા.
અગર ઈસ્લામ પર કુર્બાન હોનેકી તમન્ના હુય,
હુસેન ઈબને અલી જેસા કરો પેહલે જિગર પૈદા.
મુખનવર દિલસે તુજકો દાદ નો દેને લગે ‘શયદા’,
તેરે અશઆરમે કિમ્તને કિયા હુય ચે અસર પૈદા.

“શયદા”

ઈસ્લામી શિક્ષણ

અસ્લાહ તઆલમું ફરમાન (કુર્આન)

(૨૨) આ (મુશરિક) લોકો કહે છે કે ખુદાપાક ઔલાદ રાખે છે, પણ તે સૌ વાતોથી પવિત્ર છે, બદ્દે જે કંઈ આકાશો અને પૃથ્વીમાં છે તે બધું તેનું છે, (અને) સૌ તેનાજ તાબેદાર છે, અને (એવી કુદરતવાળો છે કે) જ્યારે કોઈ કામને કરવા આદે છે તો તે કાર્ય વિષે એટલુંજ કહે છે “થઈ જા” તો તે થઈ જાય છે. (કુર્આન)

(૨૩) (હે નબી!) અમે તને એક સત્ય દીન આપી (ઇમાનવાળાઓને) ખુશ બખર આપનાર અને (કાફિરોને) ડરાવનાર (બનાવીને) મોકલ્યો છે અને (હે નબી!) દોઝખવાસી સંબંધી તને કંઈ ખુદામાં આવશે નહિ. (કે આ લોકો મુસલમાન કેમ ન થયા?) (કુર્આન)

(૨૪) તમે તે દિવસથી ડરો જેમાં ન કોઈ માણસ બીજાને જરાયે કામ આવશે અને ન કોઈના તરફથી કંઈ બદલો સ્વિકારવામાં આવશે અને ન તેને (કોઈની) લક્ષામણ કામ લાગશે અને ન તેઓને કંઈ મદદ પહોંચશે. (કુર્આન)

(૨૫) ઈબ્રાહીમે પોતાના પુત્રોને તેમ ચમકાવે પણ એજ વખીયત કરી હતી કે ઓ મારા પુત્રો! બેશક ખુદાપાકે તમારા માટે (સૌથી સારો) ધર્મ (ઈસ્લામ) પસંદ કર્યો છે માટે તમારે ઇસ્લામ સિવાય અન્ય કોઈ હાલત પર જન આપવી નહિ. (કુર્આન)

(૨૬) તમે મને (બંદગીથી) યાદ કરો, તો હું પણ તમને (ઉપકારથી) યાદ કરીશ અને (એ ઉપકારો બદલ) મારો પાડ માનો અને અપકારી ન બનો. (કુર્આન)

(૨૭) બેશક આકાશો અને પૃથ્વીમાં અને રાત્રી દિવસના ફેરફારમાં તેમ પહોળામાં, જે સમુદ્રમાં લોકોની ઉપયોગી વસ્તુઓ લઈ આવે છે અને (વરસાદના) પાણીમાં જેને ખુદાપાકે આકાશથી વરસાવ્યું, ફરી તે વડે જમીનને તેના મુકાઈ જવા પછી તરખોળ કરી (તેમાં હીક્કાતરી ઉત્પન કરી) વળી તેમાં ફરેક પ્રકારના ગ્રાણી ફેલાવી દીધા તેમજ પવનોની (દિશાઓ, સ્થિતિઓ)ના ફેરફારમાં, અને તે વાદળમાં જે આકાશ અને પૃથ્વી વચ્ચે (ખુદાના હુકમ)ને આધિન છે (તે સૌમાં) ખુદિશાળીઓ માટે (તવહીદની સાગિતીની) નિશાનીઓ છે. (કુર્આન)

(૨૮) હે મોમેનો! જે પવિત્ર વસ્તુઓ અમે તમને આપી છે તેમાંથી (ચાહો તે ખાઓ અને જે તમે (ખાસ) તેનાજ બંદા છો તો ખુદાપાકનો (તન, મનથી) આભાર માનો. (કુર્આન)

(૨૯) એક બીજાનો માલ માંહેમાંહે નાકુક ખાઓ નહિ તેમજ તેને હાકિમે સુધી એ હેતુથી ન લઈ જાવો કે જેથી લોકોના માલમાંનો અમુક ભાગ બાળી ભેળને કુલમથી ખાઈ જાવો. (કુર્આન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે (હદીસ)

(૨૩) રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે જ્યારે તમારામાંના કોઈની પાસે તેનો ખિદમતગાર ખાણું હોય તો તેને પણ ખાવા માટે પોતાની સાથે બેસાડે અને જો તેને પોતાની સાથે નહિ બેસાડે તેને એક બે કોળીઆ આપે કારણ કે તે ખાણું પકાવવામાં તથા ગરમીમાં લાગેલો હોય. (બુખારી)

(૨૪) રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે જ્યારે તમારામાંના કોઈ પાણી પીએ તો પાણીમાં શ્વાસ મુકે નહિ અને જ્યારે બાજુએ જાય તો ઇંદ્રિય ત્રીધા હાથે પકડે નહિ અને જમણા હાથે ખંડુ કહે નહિ. (બુખારી)

(૨૫) રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું જ્યારે ત્રણ માણસ હોય તો એકને મુકીને બે માણસો કાનમાં વાતચીત કરે નહિ. (મુસ્લિમ)

(૨૬) રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે જ્યારે કોઈ માલમાં તથા ખુબ સુરતીમાં પોતાથી વધેલાને જુએ તો તેને જોઈએ કે તે પોતાથી ઘટેલા તરફ નજર કરે. (બુખારી)

(૨૭) રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું સૂર્યોદય થાય છે તો તેના બે કીનારા સાથે બે ફરિતા અવરય હોય છે તેઓ કહે છે એ અલ્લાહ ખરચ કરનાર (અખી)ને તેનો ઘડલો જલદી આપ, અને રાકી રાખનાર (અખીલ)ને કલાકી જલદી આપ (મુસ્લિમ)

(૨૮) રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું હો યુવાનોનો સમુહ ! તમારામાંનો જો કોઈ નિકાહ કરવાની શક્તિ રાખતો હોય તે નિકાહ કરે. કારણ કે એ આખને વધારે રોકનાર અને ધરમગાહને વધુ ઘચાવનાર છે. (એટલે નિકાહને લીધે માણસ હરામકારી તથા પરાઈ સ્ત્રીને ઘોરવાથી બચે છે) અને જે કોઈ નિકાહની શક્તિ રાખતો ન હોય તે પોતાના ઉપર રોજો રાખવો અગત્યનું બહો કારણ કે એ રોજો રાખવો તેના માટે ખરસી કરવા સમાન છે. (બુખારી)

(૨૯) રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે કોઈ માણસ પોતાના હાથની કમાઈથી ખાય એથી સારું દહી કોઈએ ખાધું નથી. અને ખરીત ખુદાના પેગમ્બર હાજી અલે પોતાના હાથની કમાઈથી ખાતા હતા. (બુખારી)

માટે તખ્તાના તાલ એવવર્તિ ગયા છે, સારંગીના સારે છેડાઇ ગયા છે, મંદરાના રજૂકા મધ્યરજાં છે અને નાયકા માટે આગ્રાદી રેખા પશુ થન થન થઇ રહી છે. પશુ એકાએક આ રું ? ગાંધીજીએ કંઈ આગે અવગણ મળતું ફેરવવાથી સારંગીનો તાર તૂટી ગયો અને આગ્રાદીનું નૃત્ય આરંભ થતા પહેલાંજ અટકી ગયું તથા પ્રેરણા ધ્યાન વહારતીને આગ્રાદી નૃત્ય રીતે વધારે રહી ગયા । સંગીતના આથ, મકાન જલસાઓને જલસે-પોત પોતાના ધરના ખુલ્લે જાનગીમાં આગ્રાદીની નૃત્યવધાની વાતો દરિજનન દ્વારા વહેતી મુઝાવા લાંબી અને તેનું નામ ? જ્યમિતગત । સત્યાગ્રહ રખાવું ! એ છે બહારીના, કૃપની બલદારી । હૃમતરાણી તો બુલવાડે ગાંધીજીની બહારીને પ્રજા બચ્ચાં થયાં, પશુ આગ્રાદીની તો લગુ, વાંખાજ રહી છે । છે છેડા રવરાજનું સંતાન યાપ એવી તરફાળ જનાવનાર પનવંતરી !

છ દોરતો । “ગીમડાંના ચોરને ફાંસીની સગા” એ કહેવન તમે સાંભળી છે ? હાથ ને પગ કટી ન્યપ તો તેનું આપરેસન કરવાને બદલે હાંની અરદન મારી તેને રોગ મુક્ત કરવો એવાં ઘેરના પાટલાના વિચારો જરાવનારી ઠાણ ડોરટરી યોજના તમે જોઇ છે ? એવી ઠાણ યોજના તમે ન જોઇ દોષ તો સમાજ નક્કી । બાકી દિલનાં લાગણા પાંડાનાં યોજના અને તો આખાદ એવાંજ રખાય છે । પેપેરાફિનના લાગણામાં ગર દંડાપેશુ જોનારી આજો દિલના લાગણા પોતેનામાં દંડાપેશુ લુપ્ત છે । પશુ એમાં એમનો એ જાણે દોષ નથી એ કંઈના કાંઈએ બંધ પીવા તૈયાર થયા છે । ક્રિસ્ટની કરીયાનાં લાગણ લીધેલી વાંધી, જે સ બેઠકાંમણી હાટલાઇ કોરંડાઈ, તથા ક્રિસ્ટી પેપરોની “અપની લાંબસી” સ્ત્રી પેપરફ ક્રિસ્ટી” કરવાની નીતિએ જી. જિ. મે. ટેને આવાં રહતો કરવાની ફરજ પાડી સામે છે ।

ગાજના શાઈરો અને કવિઓએ આટલું તો જાણવું રહ્યું :

છંદ પ્રકાર અને પદ બંધ
દાક્ષિણ્ય (પ્રાસ) - રવી (વાદી)
તાલીસ (જડ) - કપીત (સંયોગી)
હિદ્દ (અનુયાયી) - દ્યુદ (બંધ)
વસ્ત (સંબંધી) - ખુરજ બજીદ
નાઇરડ,
રવીક (તુકાન્ત) - ઇતાએ જલી, ઇતાએ-
ખંડી
પદ પ્રકાર - ગજલ - સામાન્ય કહી-
કેતમ-મુમલમ-મુરખમ્ય રૂખાઈ-
મુખમમમ-મુમલમ-કેસીકહ-મુલતઆદ.

એ કેમ જાણી શકાય ?
“ઝાશ” કૃત
શાઈરી લા. ૧-૨
સરખ જુજરાતી લાંબામાં બધુથે
સમંજાયે છે.
કી. ૮ આનાં પોસ્ટેજ ૦)-૧
આજેજ લખો:-
ધી રાંહેર રટોસ
કણપીક, સુરત.

તુષાર ખિન્દુ !

લેખક:—“ તુરાણ ”

જીવન તાકેન

પીંખી નાખ ! પીંખી નાખ !

વલિમ કિરમત !

તારા કોરકા વીંઝી વીંઝી માગ જીવનને

પીંખી નાખ !

પણ માનવતાનો આહલેક તો હું
જગવતો જ રહીશ !

x

x

x

જીવન મંત્ર

જીવનનો મહામંત્ર છે—

આપણું, આપણું નથી !

સ્ત્રીની મુંઢરતા સ્ત્રી માટે નથી.

પુરૂષની શક્તિ પુરૂષ માટે નથી.

મનુષ્યની જિંદગી મનુષ્ય માટે નથી.

માનવ, માનવતા માટે છે !

x

x

x

દિલની દીપિકાઓ

ખગરદાર !

મૃત્યુ જોખનાર !

તારું જીવન તારું નથી !

તારા જિજ્ઞાસા જખમ અધિકારમાં આવડતી

માનવતાનો માર્ગ અજવાળતી દીપિકાઓ છે.

એ જવલત દીપિકાઓને જોતવરાનો

તને કશો અધિકાર નથી !

પોઠ

39 musty

“હવે આ રુજરાતી ભાષાનું શું થશે? જે અંગ્રેજ આનુંપણું વઢે એ સભર જની હતી તે આનુપણો એક એક કરીને ઉતરી જશે તો પછીએ વિધવા જેવી બોરી બદશિકલ નહિ લાગે!” મી. અડવાડાએ એક જૂખડી બારસ શિલ્પકની જેમ લમણે પેન્સિલ અડકારીને સચાલ કર્યો.

“પણ રુજરાતીનું કયા આનુપણો ઉતરી રહ્યાં છે? અને કાણ એ ઉતારી રહ્યું છે એનો કહો? આપ પણ ભાષાની ટુંકવારી લઇને બેસા છે કે શું?”

“તમે તે શું ગમમ? વગેરે શા કે જગતમાં? એટલીએ ખજૂર નાહ કે જે શબ્દ પોણીબસો વરસથી રુજરાતીમાં લગી લગી ગયો હતો અરે! રુજરાતી નિશાળો જે શબ્દ પર ચાલતી હતી તે વર્નાકુલર શબ્દ રુજરાતીમાંથી બોલકટ થવા બેઠો છે! વર્નાકુલર એટલે શુભાભાની ભાષા! એવું રહી રહેતો હવે રુજરાત વર્નાકુલર સોસાયટીને સમજાયું છે અને તેથીજ એને કાદવાનો નિર્ધાર કર્યો છે. એ હિસાબે ભાષાની શુભામી રાખવા એના બેચાળીન શબ્દો કોરટ, કચેરીઓ, પોરટ એફિસો, નિશાળો વગેરે સરકારી થાણામાંથી નીકળી જાય તો પછી રુજરાતીના શા હાલ હવાલ થાય?” મી. અડવા એક હાથ નખાને બોલ્યા.

“પણ એતો સાદું છે ને? નો ભાષાની શુભામી દૂર થશે તો પછી બીજી રાજકારી શુભામીતો આપો આપ દૂર થશે. જેમ માથું કપાતાં આપોઆપ પાછડી દૂર થાય તેમ! એવી રીતે ગળાં પાંખમાં કપાતાં આપો આપ આપું શુભામીનું જાડ મુકાઈ જશે!”

“આપની વાત સાવ નોંખી દેશ જેવી તો નથીજ પણ એથી ભાષાનો ભરાવો તો મટી જાય ને! હવે તમેજ કોને કે સાબરનાં શીંગમાં કાપી નાંખવામાં આવે તો તેનું બેકાળ હાગે?”

“પણ સાબરનાં શીંગાંજ ઘણી વેળા તેને શિકારીઓની જાળમાં ફસાવે છે એ બોલુ નથી?”

“હવે ત્યારે જે થાય તે જોજ કરો! પણ આ લાગવચચાગા એબોક્ષ અને પાઠ્યપુસ્તકોના પ્રકાશકોએ વિદ્યાર્થીઓના વાલીઓને હુંતવાનો તારકો રચ્યો છે કે શું? નરિનાને બહાને અને પ્રગળિને નામે દર સાલ થોકમંથ નવાં નવાં પુસ્તકો પ્રગટ થાય છે અને વિદ્યાર્થીઓને માથે લદાય છે. પરિણામે બિચારા વાલીઓનાં ગળવાનો બાર દળવો થાય છે તેનો શો ફલજ? કુળવણી ખાતું તો જાણે વિદ્યાર્થીઓની સાવકી મા હોય એમ દૂર બેઠું બેઠું તમારો બેઠું રહ્યું છે! મધ-શુભના દમ અને પોદારાઓની જેમ પાણ્યપુસ્તકોના રૂંદદારો આવી લૂટ ચલાવે છે તે સ્થમે કોણ

કેમ કંઈ બોલતું નથી ? પેલી પાઠ્યપુસ્તક સમિતિ પશુ ઉઘી ગઇ છે કે શું ? માફ - બેટું, વંચ દિવસ થયો કે પુસ્તક બદલાયાં એ તો કેમ વેદાય ? એક ગામમાં બે પાંચ નિશાળ હોય તો દરેકમાં બુદ્ધાં બુદ્ધાં ચોપડાં ચાલે, હવે એક નિશાળનો ડોકરો બીજી નિશાળમાં જાય તો તેને નવીજ ગીલ્લી અને નવોજ કંઠો વસાવવો પડે છે । છે કાંઈ આ નિરંકુશતાનો છત્રાજ ? રોટલાને માટેજ જ્યાં માખણો ફાંફાં મારતાં હોય ત્યાં નવી ચોપડીઓનો જોગો શી રીતે ઉચરે ? મને તો લાગે છે કે વરસ દિવસે સમસ્ત દિંદમાં પાઠ્ય-પુસ્તકો પાછળ જે ખર્ચ થાય છે તેના દસમા ભાગની પણ કમાઈ જાવણી પામેલા કરતાં નહિ હોય । તો પછી એ જોડના વાંડપાસું શું પરિણામ આવશે એનો કોઈએ વિચાર કર્યો ? ને આ બાબત પર વિચાર નહિ કરવામાં આવે તો એકાદ દિવસ એ પાઠ્યપુસ્તકોજ વાંડીઓના આપઘાતનું સાધન બની જશે ।”

જો કે ધર્માદ્ય ચોપડાં તથા ધર્માદ્ય શીયાં પોતાનાં પોરીયાંને ગી. અગ્રાજી લખાવતા હતા છતાં તેમની આવી ઉદ્ધાત બાવના જોઈને ગને તેમના તરફ માન ઉપજતું ।

“ખરેખર, જો તમારા જેવા એકાદ કસન વિચારકો શુજરાનમાં પેદા થાય તો વિદ્યાર્થીઓ અને તેમના વાલીઓનો પણ વગર સાંજુએ ભાગ્ય ઉઘડી જાય !”

“ઉઘડ્યાં, ઉઘડ્યાં, બાપતું કપાસ । આપણા વિચારકોનાં ભોગ પડેજ કાઠ જાગી ગયે છેને ? તેને દૂર કરવા તો હાથનું ઈજા કરાવ આપનામાં આવે તોજ બને ! જુલોને પેલા ઈલાલ ગોંડી કાંગીમાં બેઠાં બેઠાં ફરિઆદ કરે છે કે “એડીરો પણ કાવ્ય કરતાં યુદ્ધ સમાચારને વધુ અગત્ય આપી રહ્યા છે !” “હવિએ કરતાં સીનેમુંદરી-ઓની બરાબ કરનાર લેખકોને વધુ પડતું સ્થાન અપાઈ રહ્યું છે” એમ કક્ષમ દિનાજકાર પણ ફરિઆદ કરે છે. શું આ હવે થોડે પાણી લરવા

જેવી પ્રવૃત્તિ નથી લાગતી ? હું તો છાતી ફોડીને કંઈ છું કે બમો પાનાના નિબંધ કરતાં કવિતાની બે લીટીઓ વધુ અસર કરી શકે છે ત્યાં યુદ્ધ-સમાચારોની જોડનીજ શી ? હું તો ‘કહું’ છું કે જાર બોજરો જેટલું કામ ન કરે તેટલું એક કવિતા કરી શકે છે । હું તો કહું છું કે યુરોપમાં જર્મનો અને મિત્રચત્રોનાં લશ્કરો તોપો અને વીમાનોપી લડે છે તેના કરતાં કવિઓના મુશ્કેલો જમાવે તો શું બોલું છે ? એક પ્રાણી-લાની ન થાય, એક પણ લોકીનું ટીપું ન રેગાય અને જે દેશના કવિઓને વધુ દાદ મળે તે દેશ છતી ગયો ગણાય । કેમ કેવી યોજના છે ?”

“સરાસત્તર આનાની યાગના તો છે, પણ ‘યુરોપના ખાઉં કરું’ !” બન્યોમા એ સમાય ત્યારેને ! સાદિત્યકારો જોઈએ તેટલી અદિસક લગણી લડી શકાય છે ।”

“હું તો કહું છું કે આ અખતરો અજ-આવવા નોવેના મોરચા પર આપણા બ. ક. હકોર, કવિ નાનાલાલ, ખખરદાર વગેરેનું એક ડેપુટેશન મોકલી આપતું જોઈએ. યુરોપની સર્વ જાણના જાણનાર આપણા શ્રીયુત શેખરચક્કી હાલમાં અહીં અવી લાગ્યા છે તો તેમને એ ડેપુટેશનની રાએ ઈન્ટરપ્રીટર તરીકે મોકલી આપીએ !”

“પણ એ યોજના આપણી સાદિત્ય પરિવહ પાસ કરે અને દિંદી સરકાર એ ડેપુ-ટેશનને યુરોપ જવની પરવાનગી આપે તો જાહેને ! અને વળી હવે તો સુએઝનો રસ્તો પણ અંધ થવાનો છે !”

“તેમાં શું થયું ? વિમાન મારફતે ઉડશે. એ આપણા સાદિત્યકારો વિચારમાંને વિચારમાં તો અનેકવાર ગમનમાં ઉડેજ છે ને ! તો પછી ગમન માર્ગે જવામાં તેમને વાંધો શું હોય !”

“તો બસ આજપીજ એ વિગેનાં આદિ-હનો જમાવો અને સાદિત્યકારોને હાથે લગાવો અને જે કાંઈ આ-અગરજની વિરુદ્ધા કરે

તેને ઠેકાણે પાડતા આજથીજ કદમોને સરણ
પર ચઢાવવા માંડે અને છાપરાં પર ચઢીને
લસકરો કે:-

“રણમાં શૂરા રે ! હો ગુજરાતી વીરા”

અરણ્ય:

સ્વિકાર અને સમાલોચના

ભારતની મહાત્મ જ્યોતિર્મા:-લેખક
એચ. એફ. હુદાની બી. એ. એસ. ટી. સી.
પ્રકાશક:-દરિદર પુસ્તકાલય. દાવરેડો. મુદ્રે ૧૯૪૦.
પૃષ્ઠ ૪૦. કૌમત ૩ આના. મદદમાં ગાંધી,
જવાહરનેહરુ, બાબુ રાજેન્દ્રપ્રસાદ, સુભપચંદ્ર
ભોજ, મી. જિન્નાહ, કવિ ટાગોર, મૌલાના
આઝાદ, સરોજીની નાયડુ, અરવિંદશૈલ અને
સગદના ગાંધી એ અગીયાર દિવના મહાન
નરનારીઓના હુંક છવન બાળકોને સમગ્ર
એવી સરળ અને સાદી બાબામાં રણ
કથાં છે. બાળસાહિત્યના પુસ્તકોમાં એક સારા
પુસ્તકનો આથી ઉમેરો થયો છે. સાથે એ
મહાન રિજિન્માનાં ૧૧ રોચ ચિત્રો પણ
અપાયા છે જેમકની હુંકમાં પણ સચોટ વર્ણન
દરવાની દૈવી અભિનયને પાત છે. આ પુસ્તક
વિદ્યાર્થીઓએ જરૂર વસાવવા જેવું છે. પુસ્તકની
છપાઈ સુખડ છે.

અ. ટા. ૧. ભાગ : લેખક હાજિમ. “દારક”
પ્રકાશક હંબ્રાડીમ હાઈ નુરમદ મહ દેહી. બદાર-
પુરા, કૃતિયાહા. ૩૦ પૃષ્ઠ અને જુદા જુદા
આઠ હુંગી નવલિ. ૩૫ લેખોમાં વહેંચાયેલી
આ પુસ્તિકા લેખકના અંતરની આગ રજૂ કરે
છે. સમાજની બધી તાંક સાધી આંગળી ઓધે
છે, બીજી હાથોએ લખન છપન કર્યા વગર
સમાજના સડેલા ભાગોનું ખૂદકા દિવે આપરેજન
કરે છે. હુંકાણમાં એટલુંજ કે આ નાનકડું
પુસ્તક કદમાં નવું છે છતાં ઉપયોગની દૃષ્ટિએ
મોટું છે. જેની કૌમત ચાર આના છે, રાથે
બાંહેવના ડોલિનૂર પ્રેસની છપાઈ પુસ્તકની
ગ્રાહકોમાં ઠીક પારી આવે છે.

ઈકખાસ : રંગુનથી નીકળતા એ સચિત્ર
આય ચિકીનો ખાસ વાર્ષિક અંક રિંગુ અથે
મળ્યો છે. ઈકખાસના નામની રીતક પાને પાને
ફિગોયર થાય છે. ૭૦ પાનાનો આ ફળદાર
અંક ૪૫ ફોટા ચિત્રોથી ચણુગારાયેલો છે.
આ અંક એના અગાઉના ડોઈપણ ખાસ અંક
કરતાં વધુ જ્ઞાનદાર બન્યો છે. રચાનિક બરમાના
તેમજ ગુજરાતના બાણીતા લેખકો તથા કવિઓ
ઉપરાંત ઉર્દૂ શાહરેતા સફળ લેખનો અને
કવનોથી અંક સભર થયો છે. અંક પાછળ ઉદા-
વેશી જેદમત બર આવી છે અને પૈસા છુટી
પડ્યા નથી એમ દરેકને વાંચતાં સમગ્ર અંક
છે. અમે તાંત્રી વાઈઈ ‘મરદમને કાગળોની મોંધ-
વારીના જમાનામાં આ સાહસ બદલ અભિનંદન,
અર્પિએ છીએ.

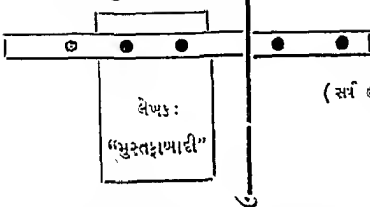
મળવાનું ઠેકાણું:-

“ઈકખાસ” આફ્રીસ ૧૪-૧૮ મર્ચી નં. ૨૭
રંગુન.

“ચણુમરો”

✽ તથા દે જુદાઈ ✽

ન કર ઉઠ કરી લે નરીજ આગ્રમ ઇ,
જુદાઈ નથી નેઈ તેં છું પ્રુઈ !
સિરે આજ તારા પડી છે તવાઈ;
ફિર કર, નથી ચાલે શું બધાઈ !
ગમનું પણ હસે છે નિદાગી તને જો,
બધું જોર તારૂં મધું ક્યાં હજીઈ ?
તમન્ના અગર છે તને મુકિતની તો,
કરી લે મુદખત, તથા દે જુદાઈ.
નિખેરી ઘરા થોર અંધારની ઘું,
નિકળ, આજ જાને રહો છે છુપાઈ !
જમાવી જરા રંગ એવો અગ્રક કે,
સિતારા ફુકારે દુદાઈ. દુદાઈ !
ઉડી જાસ ‘અરોફ’ કે છે હાથમાં,
‘ન કર શોર નાહક બની જા ફિદાઈ’
અશાન્દ (વડાજી)

(સર્વ હક લેખકને સ્વાધિન)

ગતંકથી ચાલુ

મુસલમાનો સ્વસ્થ થાય છે

જ્યારે મુસલમાનોને પોતાની કરણ અને દયાગનક રિયતિનું જ્ઞાન થયું અને તેઓ વૈભવ વિલાસ, સુખ શાંતિ, સત્તા અને દૌલતનંદીના ઉચ્ચ શિખરેથી ગમડી મોડનાર, મુશ્કેલી તંગદસ્તી, ખેડારી અને ખેસરો સામાનીની ઉંડી પીણમાં ક્યાં મુખી જમ પહોંચ્યા છે તેવું તેઓને જ્ઞાન થયું તો તેઓ આજસ અને એક ત્યજ જમ અકરમાતનો એકારામ સાંભળી માનવી સ્વસ્થ થઈ સ્વસ્થાની કોશિસ કરવા મંડી પડે છે. તેમ મુસલમાનો પોતાનું ગુમાએલું કૌમી સ્થાન અને સાધન પ્રાપ્તિમાં સાધનોની શે.ધમાં પડ્યા. એતો નિર્વિવાદ છે કે જગવણી એ પ્રત્યેક સાધનોની જમ દાવિતિ છે. આથી મુસલમાનોએ પ્રથમ પોતાનું લક્ષ્ય જગવણીખાનાં તરફ દેવું પરંતુ ત્યારે અમારા હિંદુ બાપ્તો દરેક રિતે કુખ્તે જમાની ખોડા દના અને આખાએ જગવણી ખાતાને જેમ આગળ વર્ણવવામાં આવ્યું તેમ હિંદુ સંસ્કૃતિ, વિદ્યા, રિત, રિવાજ, ધર્મપ્રચાર અને સર્વદ્રષ્ટિએ પોતાનું જનાવી લીધું હતું. આથી મુસલમાનો માટે એ મુશ્કેલ હતું કે જગવણીખાનાનો અથવા શાખાઓનો તેઓ પુરેપુરી રીતે ફાયદો ઉઠાવી શકે. તેઓ માટે માત્ર એકજ રસ્તો ખાડી હતો અને તે એ હતો કે તેઓ [મુસલમાનો] પોતાની સ્વતંત્ર શાખાઓ ઉઘાડે. કૌમી ખુશનસીબી હતી અને હિંદની મુશ્કેલ કોમ ક્યામત મુખી સર સૈયદ અદમદની

એહસાનમંદ રહેશે કે તેઓએ બારે પરિશ્રમ ઉઠાવી તબ મન અને ધનનો ભોગ આપી માન સ્વમાનની પરવાદ ન કરતાં કુંડી દ્રષ્ટિવાળા ધર્માધ મૌઝીઓના કુરુના ફરવા પી પરવાદ ન કરતાં, દરજદર રખડી અરીજ કૌમી ખાતરભેખ ધારણ કરી બીજા માગી [અસ્થાક તેમના આત્માને શાંતિ બમ્બો અને પરેણામે સને ૧૮૫૭માં અક્ષીગઢ ગામે એક અંગ્રેજ શાખાનો પાપો નાંખ્યો. પરસ્પરદિશારે આસન પાક કુઅનિ મછદ, કુરકાને દમીદમાં ધરિશાદ ફરમાવે છે કે "હું કાખની મરનન-કોશિસ વ્યર્થ જાતા હોતા નથી" એ પરસ્પરદિશારના પાક કલામ અનુસાર મરુમ સર સૈયદ અદમદખાનની કૌમી દમરદી અને લાલાઈ અર્થે કરેલી કોશિસ સતત, મહેનત અને ખંતના પરિણામે સને ૧૮૦૨મા ખૂબખૂબ રીતે ફગી અને ફાલી નિકળી અને એજ અલી-ગઢની મુઝી મુઝી એખાની સિદ્ધા માગી આલુ કરેલી શાખા એક જખરદસ્ત આઝાદ આદરો મુસ્લિમ યુનિવર્સીટીના સ્વરૂપમાં ત્રિશ્વ સમશ્વ આદિર થઈ. અલદમદો સિદ્ધાદ! આજે અમે મુસલમાનો ને કે અમારા લાખખ કૌમીની હરોશમાં જગવણીના શેરમાં નથી આવી શક્યા છતાં મરુમ સર સૈયદ અદમદના સમયની સરખા મણીમાં આજે કાંઈક થયું અંગે અમારામાં જગવાયલા પુરો દ્રષ્ટિ ગૌચર થાય છે. આજે અમારી પાસે અનેક મેડેરા-મેડેરાં વકફ ફરો દસ્તી-ધરાવે છે. કાંઈક અંગે અમારા-સીકે

એક મતિએ કાર્ય ક્ષેત્રમાં બહાર પહોં પડ્યા છે. પરંતુ અફસોસ માત્ર એટલોજ થાય છે કે આજે અમારામાં સર સૈયદ નથી. જો કે પંચાલ બગાળ અને બિહારમાં અમારા નેતાઓ કાંઈક કામ કરી રહ્યા છે પરંતુ તેઓનો રાહ ન્યારો છે, તેમનું લક્ષ્ય અત્યારે રાજ્યદારી; પ્રજાતિમાં રોકાણેલું છે એટલે અમારી પાસે કૌમતી ખાતર બેખંધારી સર સૈયદ નથી એ અમારી બદકિરમતી નહિ નો અન્ય શું કદી શકાય ?

મુસલમાનોમાં કેળવણીનો પ્રચાર કરવા અને ચળવળને સંગીન સ્વરૂપ આપવા સને ૧૮૮૫માં એમ ઇન્ડીયા એન્ડુકેશનલ કોન્ફરન્સ નામની એક અતિ અગત્યની સંસ્થાને ચાલુ કરવામાં આવી અને ચળવળને વેગવંતી બનાવવા અર્થે દિલ્હીમાં મહોરમાં મહોરમાં વાર્ષિક કોન્ફરન્સો અને સભાઓ લગવામાં આવી. આ ચળવળે મુસલમાનોમાં અનુપમ પ્રેરણાદન રહ્યું. વળી સરકારે પણ પોતાની ગંભીર ભૂલ ઉપર પશ્ચાત્તાપ કરી પોતાની પોલીસી બદલી અને સર સૈયદની પ્રજાતિએ પ્રત્યેક શક્ય રીતે પ્રેરણાદન આપ્યું. પરંતુ બુનકાળમાં સરકારે ધારણ કરેલી વિચારક પોલીસી મુસલમાનો માટે એટલી બધી લાપંકર નિવડી ચૂકી હતી કે તેમની કૌમતી કાયદા એટલી બધી અશક્ત અને રકત રહીત સ્થંક બની ચૂકી હતી કે ગમે તેટલી કેસિયો

કરવા છતાં પણ ભાષામંથ કૌમતી હરોળમાં આવવા તેઓ અશક્ત અને શકિનકિન બની ચૂક્યા હતા. સર વિલીયમ હંટરના કથનાનુસાર તેનું રજાઈ કારણ એ હતું કે કેવળણી ખાતા ઉપર અમારી લાઘવિય કૌમતે પોતાની સત્તા પુરેપુરી રીતે રધાપી દીધી હતી અને ખાતામાં હિંદુ-મુસલમાનોમાં ટવ-એફ-વોર-એ-ચનાણુ શરૂ થઈ ચૂકી હતી, કમનસીએ બીજા ખાતાઓ પણ આ એ-ચનાણુની અપવિત્ર અસરથી કારાં રહી ન શક્યાં કેમકે અમારા અન્ય ધર્મભાષિયો એ સમગ્રતા લાગ્યા હતા કે મુસલમાનોને ખાતામાં જગ્યા મળવાથી તેઓની સત્તા, શાશન અને લક્ષ્યબોંદુમાં ઉણપ આવશે. વળી સરકારે પણ કેઈ ખાસ પોલીસીથી કે ચીવડામયી કામ ન કર્યું કે ન્યાયસર હકદારોને હક અદા કરવામાં આવે; અને તેનું કારણ એ હતું કે હિંદુ લાઘવો લગભગ બધાંજ સરકારી ખાતામાં પ્રવેશી ચૂક્યા હતા અને પોતાની લાગવગની જાળ મજબૂત રીતે બીહારી ચૂક્યા હતા વળી તેઓની રાજ્યદારી શકિત પણ લશ્કરી બંધી ગઈ હતી. આથી સરકાર ખુલ્લમ ખુલ્લા એક શકિતશાળી જગત્ત કૌમતી વિરુદ્ધતા બ્હોરી અર્ધશૂન નિર્જીવ મુસ્લિમ કૌમતેને પક્ષપાત (ફરી બંધને ન્યાયસર કેમ ન હોય ?) કરવામાં રાજ્યદારી હડાપણુ સમગ્રતી ન હતી.

અપૂર્વ

પુસ્તકો અને ફેટાઓ

કાઇદે આઝમ મુહમ્મદઅલી જિન્નાહ	(ઉર્દૂ)	કી. રૂ.	૧-૪-૦
ફેટા " " "	(ગુજરાતી)	" "	૧-૪-૦
ફેટા " " "	૧૦x૧૪	" "	૦-૧-૦
વારીએ મુસ્લિમ લીગ	(ઉર્દૂ)	" "	૨-૮-૦
હયાતે ઇકબાલ	(ઉર્દૂ)	" "	૧-૦-૦
ફેટા ઇકબાલ		" "	૦-૨-૦
ફેટા ગાલિબ		" "	૦-૨-૦

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ,

મણીક, સુરત.

બાણવા જેવું

પેપર જગતમાંથી

દુનિયા ન માને એકં,

છતાં માનવું પડે તેવું.

[સંપાદક]

‘એક નવી જાતના ફૂરની શોધ થઈ છે કે જેમાં ચેતાવવા માટે દિવાસળી કે બળ-તણની જરા પણ જરૂર પડતી નથી. તેની અંદરના પોલા ભાગમાં એવાં રસાયણો ભરેલાં હોય છે કે તેની બહારના ભાગમાં બેચાર કાણાં પાડવાથી હવાની દબાણથી ગરમી ઉત્પન્ન થઈ ખોરાક રંધાઈ જાય છે.’ હવે તો બસ એકાદ એવી શોધ થઈ જાય કે ખોરાક ખાધા વગર પેટ ભરાઈ જાય તો આખું જગત આપે આપ ટાકું પડે એમ છે! કારણ કે જગતમાં જેટલા ઉત્પાદો થાય છે તે જૂખ્યા સિપાઈએ ગામ બાળવા તૈયાર થવાથીજ થાય છે. અમારું ન માને તો પૂછો જુમિ જૂખ્યા હીટલરને!

“૧૬ વરસની ઉંમરના એક અમેરીકન યુવકે માત્ર ૫૭ કાણાં ૧૧૩ જેટલા રાષ્ટ્રો ખોજી જતાવી પુરવાર કર્યું છે કે અમેરીકનો અડધી રાષ્ટ્રો ખોજવામાં એકંડા છે.” અમે આ વાનને આખું વજન આપતા નથી. મુરતની લગાઈ એમ્પીઅન ધાંચણો અને નાનપુરાની માછણો લગાઈ વખતે એટલા અડધી ખોજના ગોળા ફેંકે છે કે ગમે તેવા અમેરીકનને અઠવારમાં હરાવી દે!

“ધાસ બકાઈ કે બટાકું ન જાય માટે તેને પતરાંની મોટી મોટી ટાંકીઓમાં મુકાં બુરફ સાથે બેગરીને ટાંકીઓમાં લેવા ન જઈ

શકે એવી રીતે પેક કરવાથી વરસો સુધી ધાસની સાચવણી અમેરિકા કરી શકે છે.” પણ એ અમેરિકનો જેટલી ધાસની સાચવણી પર ધ્યાન આપે છે તેટલું ધ્યાન નીચા અને રેડ ઈંડીયનોની સાચવણી પાછળ રાખતા હોય તો?

“અમેરીકાના ડૉ. એન્ટોરીયોએ ચાર માઈલ દુરથી ગમે તે માણસ કે ગ્રાણી પર અમુક જાતનું ફિરણ ફેંકી તેનું મૃત્યુ નિષ્કળ-વવાની શોધ કરી હતી તે મૃત્યુ ફિરણનો તેણે પોતેજ નાશ કર્યો છે.”

એવું અનુકરણ કરીને ખીળ વિજ્ઞાનીકા પણ જગતની સંહારલીલામાં વપરાતાં પોત પોતાનાં સાધનોનો નાશ કરે તો જગત સુખ શાંતિના દાંડા બુલે! દુનીયાને જેમ બને તેમ વધુ અપથી દુઃખના કુગર નોડે ભગ્નવી આરવામાં વિજ્ઞાનીકાનો ફાળો સૌથી મોટો છે!

“ન્યુયોર્કની સીટી હાઇસ્કૂલના એક શિક્ષક મી. ફીલીપ નેફીએ પુલોને હંમેશાને માટે તાગ્નને તાગ્નજ રાખવાની શોધ કરી છે.”

આ શોધનો લાભ લેવા અનેક આધેડ એક્ટ્રેસો અને વરસો વધતાં ચહેરા પર પડેલી દરચલીઓથી નારાજ થતી રસીકઓ પણ જરૂર એ શિક્ષકનો પીછો પકડશે!

: કયામત મય અહાં છે ને વળી શમશીર છે કરમાં :

મગીદા ઝીર મુમકિન હય હુમારે હર્દ કા દરમાં;
 ચિકિત્સા પ્રેમ-રોગીની નથી નાશન જગ બરમાં.
 ગુણએ નીમ જિસ્મિત છે ચદાદત કા હુવા અરમાં;
 અમર જીવન ના મર્મો ગુપ્ત લાગી તેના ખંજરમાં.
 કહી મહુશર સે પહુલે દુસરા મહુશર ન હોખએ;
 કયામત મય અહાં છે ને વળી શમશીર છે કરમાં.
 ચિકિત્સા દિવને આખર તાગ મન્નિત દરતગીરી કી;
 ઉમંગો ને તરંગોનું વચાવી સંન્ય નિજ ધરમાં.
 નિશાએ ચારકે મુનિશ કિઝએ આદરે આઈ;
 પરંતુ મુજ નજર પહોંચી ચકી કયાં તેના બીનરમાં.
 નિરી દિન જાગએ દિત કી કશિયબી કારખર હોગી;
 હદી તદબીરથી ચારે પરિવર્તન મુકદ્દરમાં.
 મેરી ફિતરત મં મુઝમરહુય તપિશ ઉમ શીઅતએ હુક કી;
 “કલીમ” પ્રગટ થઈ જેની અનતે લયોત અંતરમાં.

‘કલીમ વાકિષી’ ધોરાજવી. [૭]

એ. એસ. મેકુલની માલિકીની
 પાગલ કોટેજ બેકરી

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર.
 કેકરા,
 બદામ અને સાદા બીરકોટ,
 નાનખરાઈ,
 હકીમી બીરકોટ,
 પાઈ,
 નાન,
 શીરમાલ,
 વાગર.
 એકવાર ટેસ્ટ કરો
 જરૂર તમને ચતોષ આપશે.

રાંદેરની સુલાકાત લેતાં
 કયાં ‘જમરો’ ?

ધી પાગલ કોટેજ
 રેસ્ટોરાં.

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર
 જ્યાંની દરરોજની નવી નવી
 વાનગીનો ટેસ્ટ તમારા મોઢામાં
 યાદદાશત રૂપે રહી જશે.
 માલિક:-ઈ. એસ. મેકુલ

ગર્મી

: વાપાન્તરકાર :

ઈમામુદ્દીન દરગાહવાલા

.....ઉર્દૂગિરાની પ્રથમ પંક્તિની લેખિકા મિસિસ હિન્નમ ઇમતિયાઝઅલી તાજુદ્દા ગર્મી-ગિત છે. ઉન્દાળાની શરૂઆત થઈ ચૂકી છે. ગર્મીની હળવી હળવી લહેરો આવી રહી છે ત્યારે એ ગવ-ગીત પસંજોવિત થઈ પડશે.

ઉર્દૂ સાહિત્યની દુનિયામાં આ એકજ લેખિકા છે, જેણે ચિન્તન પ્રધાન ગદ્ય-ગીતો દ્વારા પ્રજાને ઘોડા સમયમાં અન્ય લોકોને હિંમત ઉપજાવે તેવું રચાન પ્રાપ્ત કરી લીધું છે. અહીં લેખિકાની હૃદયની ગર્મિઓ તરંગો મારતી અને ભમરીઓ ખાતી સ્પષ્ટ નેહ શકાય છે. એટલું જ નહીં અહીં તમને એ લેખિકાના હૃદય-વમજોતો એકસાસ ધરો, એની ભાવનાઓ મૂર્તિમંત ધરો, એના ચિન્તન, ફિક્સશી અને અક્યાસની ઝાંખી ધરો. લાઈ રિસતીએ એજ મશહૂર લેખિકાની એક નવલકથાનું સુંદર વાપાન્તર અત્યાર પૂર્વે આપણને આપ્યું છે. મેં “ચિરાગ” માસિક(ભાવનગર)માં મિસિસ હિન્નમ ઇમતિયાઝઅલીના આવા ગર્મી-ગિતોને એક ગુચ્છ પ્રસિદ્ધ કરાવ્યો હતો. હવે “કારવાં” માં અવારનવાર, એજ લેખિકાનાં બીજાં ગર્મી-ગિતો પહોંચી રહ્યાં થયા કરશે, મને ઉમ્મીદ છે, કે સુસ્થિત મુજરાત આ અદળ-પારાએને હિલચલની પૂર્વક વાંચશે, સંભારશે, અને રસ માણશે.

—ઈમામુદ્દીન દરગાહવાલા

શ્યામ-નર્તુ બમરો, ફરી કમળના પાંદખં-એના હેઠળ ઝાંખી ઝાંખીને જોવા લાગ્યા.

અને લીલ-વર્ણા પોપટોની રાતી ચાંચોમાં બૂરાં બૂરાં શેવર આવી રહ્યાં છે.

ઉંચા ઉંચા પર્વતો પર હવે તે હરિયાળા નગરે પહોંચી નથી. તેની જગ્યાએ હવે અદામી રંગની ધાસ ઉગી છે.

જંગલોના રસિકા પુષ્પો પર, મંથમાખીઓ, ગીત ગાઈ રહી છે અને બકરીઓ, પર્વતોના પક્ષવમાં સુકી ધાસ ચાવતી ટ્રાક્ટો પડે છે.

ગર્મીના દિવસો, આવી ગયાં.
તે દિવસો જે કવિનાં સ્વપ્નની બાંતિ ઝાંખીનેતા અને કરતૂટીના સમાન ગર્મી હોય છે!

ઓ પરવરદિગાર ! જાત થાય છે, કે પ્રકાશ પમદા થવાના આ દિવસો છે !

કે પ્રતિ બાપુએ એક પ્રિય નૂર, વરસી રહ્યું છે. જેમ સ્વર્ગ-દાર પર વરસી રહ્યું છે તેમ.

લગ્ન નીલ-વર્ણા આકાશથી એક રૌશની ફરી ફરીને નીકળી રહી છે, જે સમુદ્ર, પર્વત, જંગલ અને સમરત બૂમીને ચમકાતી રહી છે !

ગર્મીના દિવસો આવી ગયા !
ફરીથી મૂર્ધા યુલન્દ થઈ થઈને ચમકશે, ફરી સસલા, જંગલોમાં પુલકિત થઈ થઈને વૃત્ય કરશે.

મિત્ર ! ભુઓ, ગર્મીના સ્વચ્છ અને નિર્મળ આકાશ પર સિતારો કેવો જગમગી રહ્યો છે ! જાણે નાસમજ દરજુબાલની આંખમાં પ્રકાશ કંપી રહ્યો હોય !

સૌંદર્યવન્તા પક્ષીઓનાં પીંછાંઓ પર ચૂર્ચની તેજ રેખાઓ કેવી લપસી રહી છે ! જાણે હળવા હળવા હિમપરથી લપસી રહી હોય !

ગર્મીના દિવસો આવી ગયા. ગારકાર નૂરનો એક દરિયા લહેરો મારી રહ્યો છે !

જહેઝમાં તથા લેટમાં આપવા માટે

તાજ કું. લીં લાહોરના

જલી કલમ કુઆન શં

અને

હિમાએલ શં મુતરનિગમ

અનેક છે.

તમૂનો જોવા માટે પધારો યા

તમૂનાના વરક માટે લખો:—

સોલ જોગલ	}	ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
		કાંપી, સુરત.

કોઇની લાડકવાયી

રજીકરનાર : 'એકાર'

એક ખીસેલી વસંતમાં મંદ આગમન થયું. અને નિરખતાં અનેકનાં દિલ ચળગતી હતાં. અનેક ધુવડો રોમાંસ અનુભવતા 'કિલ્લોએટ્ટા' કરતાંએ મારા ચાહકોની સંખ્યા વિશેષ હતી. તમારી મશહર અભિનેત્રી મીસ લીલા દેસાઈની પેઠે મારું પિથર પણ અમેરિકાજ છે. હિંદને કિનારે પણ મૂકતાજ અનેકની આંખો મારી તરફ દરી. મારા તાજે તમતમતો ચહેરો બાજુએ કરાચી વગર કે પક્ષ-પાઉર થા લીપસ્ટીકની સદાય વગર પણ આખાસ વૃદ્ધ સર્વેને આકર્ષતો; તો પછી યુવાનોનું તો ગળુજ શું?

મારી અનેક ખેલો મારે' અનુકરણ કરવા લાગી. હું નીકળતી ત્યાં રસ્તામાં રાહદારીઓ કાંઈ મકારાશુભિને ગાન આપતા હોય તેમ હસી જતા. મને ગજબાજીનીની જેમ ધીમે ડગલે ગાલકું જરાએ પસંદ ન હતું. હું તો વિગળીની ઝડપે આલવાનુંજ પસંદ કરતી જેથી અનેકના દિલ રસ્તામાંજ દરદારી જતાં. હું કંઈ મીસ મેથોની જેમ હિંદનાં હિરો નિલાજવા આવી નેહતી મને તો હિંદ તરફ એક જાતની મમતા હતી. હિંદીઓ પ્રેમો હોય છે, અને વળી વફાદાર પ્રેમી હોય છે એમ મારા સાંભળવામાં આવ્યું હતું; તેથીજ હિંદની મુલાકાત લેવાનું મન થયું.

મારા પિતાશ્રીની લાયવગથી એક મોગ રજવાણની મહેમાન જતી તે રજવાણના આંદી-ધુંદીવાળા પાવડીવાળા કારકારીની મારી ઉપર નજર ચેંટી. રાજ તો કારકારીના હાથમાં રમકડાં જેવેજ હતો; જેથી અંતે કારકારીને ધેર મારી મહેમાનદારી થવા લાગી. હિંદીઓની અપૂર્વ આગતા સ્વાગતાથી હું ખુશ ખુશ થઈ ગઈ. હું

પરજીવાથી વિરહ નિવારતી હતી; છતાં કોણ જાણે એ પાવડીવાળા મુત્સદ્દીએ શું બુરફી નાખી કે હું તેની થઈ પડી? શાંતા હુબલીકરની જેમ બીજા વરને હું પરજી એવી જેથી અનેક યુવાનોને ધર્ષા થવા લાગી.

આ કૃત્યથી ધણ પ્રેમીઓ હૃદય ભગ્ન થયા. મારા રૂપ પરનો દરેકને વિશ્વાસ હતો. પણ મારી શુદ્ધિ પરથી લોકોનો વિશ્વાસ ઉઠી ગયો દેખાતો હતો. મારા સ્વામીનાથ મને લાઃ લગવવામાં કશી કમી ન રાખતા. હું પાણી માગતી ત્યાં દૂધ લાજર થતું. હું જ્યાં જતી ત્યાં મારા સ્વામીનાથ મને સાથેજ લઈ જતા. કોણ જાણે મારા પ્રેમે તેમને અધીનાઈ હતી કે પછી ધરીકરનો વિયોગ સહન થતો ન હતો તે સમગ્રયું નહિ! મારા સ્વામીની એમ તો એક ચાલ સમગ્રય એવી ન હતી! મારી આગળ એ હૃદય ઠાલવતા છતાં કોઈપણ વખત તેમના હૃદયમાં શું રમી રહ્યું છે તે હું સમજી શકી નહિ!

મારા સ્વામીની મુત્સદ્દીગીરીથી હું ખુશ હતી. એવા વાટીરે સ્વામી મળવા બદલ હું મનમાં ખુશ થતી હતી. રજવાણાંની અનેક રમણીઓ રજવાસમાં કેદ જેવી હતી; ત્યારે હું તો સ્વતંત્ર પત્ને ગમે ત્યાં મ્હાનતી. મારી નિડરતા બદલ મારા સ્વામીનાથની છાતી પણ ગજગજ ટુલતી. હું રાત મધરાત પણ મારા સ્વામી સાથે ગમે ત્યાં સ્લેલગાહે નીકળી પડતી 'સનઆથ'નો મારો શોખ પતિ પૂર્ણ કરતા. મારી તહેનાતમાં સેવક ખડે થયે હિમા રહેતા. મારે તો હિંદી હંથાં ઉકેલ્યાં હતાં એટલે કોઈપણ કાર્યમાં મારા ધણીની સાથે હું સામેલ રહેતી. ઉપરવટ થઈ તેને કંઈ સલાહ-સિખામણ આપવાનું સાડસ હું ન કરતી. કારણ કે હું તેની પત્નિ હતી કંઈ મારે મારી ન હતી તે શીખામણ આપ્યા કરે? જો કે હું પતિ પરાયણ હતી પણ મારા ધણી પત્નિ પરાયણ ન નીકળ્યા.

ધીમે ધીમે તેના બ્રમર સ્વભાવની હું બોમીયણુ યમ; છતાં તેના માર્ગમાં રોષ અટકાવવાનું હું પસંદ ન કરતી. ધીમે ધીમે પાનની પાપલીલા વિસ્તરવા લાગી. આધેડ પતિ જુવાનીનો જુરસો ટકાવી રાખવા ભાતભાતના અખતરા કરતો. મારી નજરની સામે સૂરા અને મુંદરીની મેહફિશ નભતી. ખુદ રાજકુમાર એ મેહફિશમાં લટું ખનીને ધુમતો. બારીક નજરે જોતાં જણાયું કે રાજકુમારને એના કામમાં રચો પચો રાખવાજ મારો પતિ આવી રૂપરાણીઓની મેહફિશો જમાવતો. વરસો પછી સમજાયું કે મારો પતિ બ્રમર પ્રકૃતિનો રસબોક્તા ન હતો. પણ પુષ્પ અને બ્રમરનો સંયોગ કરી દૂરથીજ ખુશ રહેનાર રસીક રસમ અને તમારી તળપટી ભાષામાં કહીએ તો મુંદરીઓનો દલાલ હતો. મહારાજ કુમારને મોહની દુનિયામાંથી ઉંચુંજ ન જોવા દેવાની તેની તમન્ના હોય એમ લાસ થતો !

ધીમે ધીમે મારા ધણીનાં કપડી કારસ્તાનોથી હું માડીતગાર યર્ષ ગણી આવા એક નરાધમના પાસે પડવા બદલ હું મારી જાતને ધિક્કારવા લાગ્યાં; પણ શું કહું? એની મુંગલમાંથી છટકયું મુશ્કેલ હતું. એક વેળા ઘોળે દાઉં મારી નજરની સામેજ એક આઝદ યુવકને વગર કારણે મારા ધણીએ જેઠમાં ધકેલી દીધો. મેં એનું કારણ પૂછ્યું તો કહ્યું કે “તમે બૈરાંની જાત એવી બાબતમાં ન સમજો !” મને ગુસ્સો ચડ્યો સહેજ ટપાટપી યર્ષ વાતની ગરમા ગરમીમાં મેં છુટા છોડી માગણી કરી; ત્યારે જણાયું કે મારા અંગેરીકન પિતાના લોભે મને હિંદમાં ગરદન મારી હતી. ૪૫ દગ્ગરનું પડકું આપીને આ આધેડ પતિએ મને પોતાની કરી હતી ! કન્યા વિક્રમ એ શ્રાપ સમાન છે; એવું ત્યારે મને સમજાયું. છતાં હવે તે પડકું પાતું સુધારી લીધેજ છુટકો હતો !

ઉપલા બનાવની અસર મારા હૃદય પર પડી. હું માંદી પડી. ડોક્ટરે બે ત્રણ દિવસ ઉપ-

વાર કરીને મને તંદુરસ્તી બક્ષી. સાથે ઉપદેશ પણ આપ્યો કે “બહુ વિચાર કરવાથી તમારી તબીબત લથડી ગઇ છે માટે વિચાર કરવાનુંજ માંડી વાળો અને બેપરવાઇથી રહી આયુષ્યને લંબાવો.” ડોક્ટરની વાત મેં શીશીમાન્ય રાખી, અને બસ તેજ દિવસથી મારા ધણીના અનેક કાળાશિયાં તરફ આંખ આઘ કાન કરવા લાગી. હું તો ધારતી હતી કે મારો ધણીજ એકલો એવો નરાધમ હશે ? ના, ના. એમના જેવા તો અનેકને મેં દીધા. બહાર મકાનન બની ઉજળા કોણ પહેરીને ફરનાર, કીડીને લોટ તથા કમુતરને દાણા નાખી દયાણુ દાતા બનનાર અનેક મહાજનને ગરીબોની ગરદન દાખતા મેં જોયા ! ધર્મના અનેક ઠેકેદારોને જુગાર રમતાં મેં મારી નજરે જોયા ! સાધુતાની વાતો કરનાર અનેક સદેહ હોને મેં કાળાં કૃત્ય કરતાં નીરખ્યા ! પ્રજના માખાપ હોવાનો દાવો કરનાર અનેકને મેં પ્રજની વડુ દીકરીની લાજ લૂટતા જોયા ! બસ જાણે સમસ્ત જગતની પાપની બદીને સજ્જન દેખાતાં બીજાંઓમાં ઢગાની જોઈ ! ગતલબદ ન જોવાનુંજ મારી આંખો જોતી રહી. છેવટે મારાથી ન રહેવાયું મેં મારા ધણીને પાપ કર્મથી રોકવા અને ધર્મને રસ્તે વાળવા ઉપદેશ આપવા માંડ્યો, પણ એ ઉપદેશ બેરાકાનો પર પડ્યો !

મને પણ એતી ઉંડી અસર યર્ષ. પત્થર હૃદયના પતિ સાથે પનારો પડ્યો હતો. જગતના ક્રોધપણુ પાપનાં બારણાં ખડખડાવા વગર મારો ધણી બાકી રહ્યો ન હતો. છતાં છાપાવાળાઓ તેની અકકસ દુશિયારીની બાકાઈ કરતા ! તેની મુતસદ્દા-ગીરીનાં રણુશીંગાં કુંકતા ! દેશના આ ખૂણેથી તે ખૂણા સુધી બસ મારા ધણીનુંજ નામ ગાણુ હતું ! મુતસદ્દાગીરીમાં એ એકકો ગણાતો ! બસ-ભલા વાંકા સરપેચવાળા રાજવીઓ કે ભક્ષમલા દેહકુટ્ટની દાદીચાળા સંત મંડતો પણ મારા ધણીની સલાહ લેવા આવતા ! સમસ્ત દેશમાં

મારો ધણી સર્વશુભ સંપન્ન મળ્યોતો ! જગત
એનાં પદાં પાછળનાં પાપોથી બેખબર હતું !
મને તો એમજ લાગ્યું થયો કે જગત, આજ
ઉત્તમ હોય કે સદેશ શયતાનો મારેજ આરામનું
સ્થળ હશે ! મારા ધણીના સંતાપે મને સ્થપની
બીમારી થતી ચાલી.

હવે કંઈક મારાં રૂપરંગ પણ ટળતા લાગ્યાં
હતાં. ગાંઠે કરચલીઓ પડવા લાગી હતી અને
મારા બેજનના ઉતરતાં પુર દનાં તેથી મારા
સ્થામીની બેદરકારી પણ વધતી ચાલી. મારી
દવા દારૂની પણ તેને કશી ચિંતા નહતી !
મેં ખાધું છે કે નહિ ! તેની પણ તે દરકાર ન
રાખતો ! દિવસમાં દસદસ વાર રૂસ બદલનારી હું
તે આજ દિવસે પણ મોંઝમોંઝ રૂસ દલતી ! અને હવે
તો સ્નાન કરવામાંએ આગસ આપતું નોકર આકરો
આઠ દસ દિવસે એકાદવાર સ્નાન કરાવી જતો !
મારા હૃદયની કપાતી મેં એકવાર એકાંતમાં મારા
ધણીને કહી પણ તે વેળા તે એક પ્રાણના આગે-
વાનનું ગળું દબાવવાના પવિત્ર કામમાં મરગુપ્ત
થએલો હોઈ મારી વાત ન સાંભળી ! પછી તો
તેણે મારી દરકાર ન કરી. દિવસે દિવસે મારી
સાલન લથળતી ચાલી. હવે તો એકવારની મારા
જેની રૂપરણી તરફ કોઈ નજર ઉઠાવીને જોતું
પણ નહિ !

મહેલના એક અંધારા ખૂણામાં હું ઉઠવા
આસો લઈ રહી હતી. એક દિવસ ઝાંઝર અને
નર્સએ મને કહ્યું કે 'હવે તમે જ્યો એમ
નથી હવા ફેર માટે સીમલા કે મસુરી જવું
જોઈએ !' મેં નોકર સાથે સીમલા કે મસુરી
જવા વિનિંતું મારા ધણીને કહેવરાવ્યું તો તેણે
એ વાતને હસી કાઢી !

બીજા દિવસે ધર્માંગ ઝાંઝરે પાછી હવા
ફેરતી વાન કરી. મારા ધણીની એ પરવાહ
વધતી જતી હતી. શ્રીરામ ઝાંઝરને બહેને ધર્માંગ
ઝાંઝરનેજ તે ધેસલો ! ઝાંઝરની સલાહ તો
હવા ફેરતી હતી પણ હું ખાટલાવણ હતી એટલે

મારી મેઝે શી રીતે જઈ શકું ! અંતે મહેલના
અંધારા ખૂણામાંથી કાઢીને મને બહાર ખૂસા
ચોગાનમાં મુકવાની મેં ઝાંઝરને વિનંતિ કરી તે
બાકા દવાગુ માણ્યું મને તમેલા આચળ લાડીને
મુવામી. હું ઝાંઝીના ઉઠવા આસ લઈ રહી
હતી. મારા જર્જરિત રૂપરંગ, અને અકાળે
થએલી વૃદ્ધાવસ્થા તથા શરીર ઉપર ચોટતી
ધૂળથી પ્રાપ્તે રૂપનેએ વિચાર નહિ આવતો
હોય કે આ પણ કોઈ વેળાની જગત ચોપીયન
મુદ્દરી હશે !

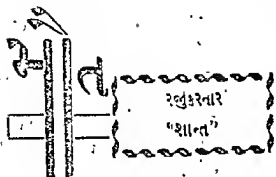
એક દિવસ મધરાતે સમાચાર મળ્યા કે
"તારા બાસં વરસના પતિએ ૧૨ વરસની
બાળકી સાથે લગ્ન કર્યા છે." બસ એ સમાચારે
હું હૃદયભ્રમ અને આશામય થતાં ધરતી પર
દગી પડી !

હું પડી પડી ઉઠવાં ક્યારે લઈ રહી હતી.
એવામાં બે ચાર કારિઆવાડી ટ્રાઓ મારા સોદા
કરવા આવ્યા. દસ આને મણુ લેખે મારી
કાયા વેચાણી ! એક વખતની ૪૫ દબરની હું
અપ-કુ-ડેટ દાર એક ભંગારની માટે
તરીકે લોખંડના દમકામાં જઈ પડી ! કોણ
જાણે એ ટ્રાઓ મને જાણના હાથે વેચશે
કે શું ? શું મારા હાડ પીંજરમાંથી તોપગોળા
જતશે અને તે નિર્દોષ બીનાએલો દાટ વાળશે !
હે દરિ ! હવે તો હું કરે તે ખરી ! તથાસ્ત.

આફ્રિકાવાસીઓ માટે ખાસા—

રાંદેર-સુરતમાં મળતાં ઉર્દૂ અને
શુજરાતી પુસ્તકો માટે આપના નાના
મહેલ જે ઑડિશ હોય તે મોકલાવી
આપી ક્ષાયદો મેળવે.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
કલ્યાણીક, સુરત.

“અદીકી ખતકલ મૌત વલણયાત લેય-
ખલો વકુમ અયોધુમ આહરનો અમત્તા”
અર્થાત એજ અક્ષાદ છે કે જેણે મરણ અને
જીવનને પેદા કરી તમારી પરીક્ષા કરવાનું કંઈક
તેં જોયું કે તમે પેદા સફર્મ કરનાર જન છે!
અતઃદિ અનંતકાળ દરમ્યાન રૂઢ (આત્મા)ની
ખેમપ્રય મંત્રિણો તે હંદગી અને મૌત (If life
is but a Parenthesis, the death
is mere a transitional period)
મૌત એટલે રૂઢનું સ્થિતિ અંતર...યતું.
નરસ મુકાવી, જન્મનું, જીવનું. રૂઢ યતું
પિયેરે ક્રોધ છે અને મુરખ રીતે વિચારીયે તો
ચર્મચક્ર ઉપર ઝીલાતાં દ્રવ્યો એક સંકેતની
અંદર આડ વાર બદલાઈ જાય છે. વિચારના
આ સિદ્ધાંત અનુસાર સ્તિતેષ્ટોચાકના એક
દ્રવ્યને સાકારે બનાવવા તેની આડ રીત્તને એક
સંકેતમાં ફેરવવી પડે છે.

રૂઢને “નૂરમ મિનનૂરિદાહુ” “પુદ્ગલ
પ્રકાશનું અણુ” સમજાયે તો પુદ્ગલ સ્થિતિ
સ્થાપકતાના અચળ નિયમાનુસાર એ અણું મૂળ
સ્થળે પાછું જતુંજ લેઈએ. કાલસામાં અગ્નિ
રહેલો છે; ચૂર્ણ કિરણો જગીન પર પડ્યા, અણુક
મિશ્રણ સદિત ગાડ ઉગ્યું, તેનો કાલસો બન્યો,
સળગ્યા પછી કુમાડો કચરો ઉઠી જઈ નિરાશ
પ્રકાશ રૂપે જાની રહેશે.

રૂઢના આ ચિત્તિ તબક્કા (Stages)
જન્મ, મરણ, દોષ, જન્મન મર્મરૂઢને
સમગ્રતા રહેજી વિત્ત દ્રવ્યો કષ્ટએ. સીનેમા
રીક્ષ આપણે દેટલા રસથી લેઈએ છીએ?

માનસશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે જે વસ્તુ કે
સંજોગો આપણે માત્ર જીવનમાં નથી જોવાની
સકતા તે તદ્દય મતાં તેમાં આપણે રસવીધે
છીએ. મુંઝવે, સ્ત્રી, વૈભવના, સાધનો, ડુરની
મીનરોનીરી કે કેવળ હજાસા પુરતી માનસિક
તૃપ્તિ, (Psychic Satiation) અનુભવીયે
છીએ જાગૃતાવરયામાં કામ કરતું મજબૂ નિદ્રા-
વરયામાં કાર્ય નથી કરતું પણ પેટા-મજબૂ
(Sub Conscience) કે જેમાં જીવનની પળે
પળની હાથ અંકિત થયેલી હોય છે. તે જાગૃતા
માય છે અને સ્વપ્ન સ્પષ્ટ એવો જીવન કાંપનો
છે. રૂઢના પરિભ્રમણને (Hovering) આ
ઉપરથી સમજી શકાય. મૌનથી મર્મરૂઢને સંપીની
રૂઢની લાક્ષણિકતા અમત અનુસાર રહે છે.

“ક-અમમદલજીના સોએદુ ફકિલ જન્મને”
અર્થાત પુણ્યશાળી અને શતોલી લોકો સ્વર્ગમાં
હશે.

પુદ્ગલો સાત આસમન અને જીમીન
બનારી અને નરસ કુંડી આદમજાત પેદા કરી.
પ્રકૃતિદરણુ વિસ્તારના (Evolution) નિયમ
અનુસાર, માનવ જન, પ્રગતિની ધાગી દુન્યામાંથી
પસાર થતી રહી, અને જે દુનિયાની અણુક
મંત્રિણો છે જેમાં આપણે પ્રગતિ સાધીએ કે
નહિ છતાં મરણે આ દેહ પડી જાય; ત્યારે જીવ
દુનિયામાં જતુંજ પડે છે મંત્રિણો અંત તે માન.

કુરજાન સરીકમાં, નરસના ચાર તબક્કા
હંદગી દરમ્યાનના જે જતાવેલા છે તેમાંથી પાર
ગનારની રૂઢ, આસાનીથી મર્મરૂઢ પામે છે.
નરસની એ મંત્રિણો અને તેમાં કરવાની પ્રગતિનું
સ્પષ્ટ દિશા સચન પુદ્ગલો ફેરવું છે.

“વજ્રદયના દુનનદયન” અર્થાત: “અગ્નિ
તને (માણસને) પાપ અને પુણ્યના બન્ને માંમાં
દેખાડી રાખે છે.”

(૨) “નરસે અમમાદા” દયવાની તબી-
યત: પણ જેમ, જેવી તેવી મરણ પ્રમાણે વર્તે

છે; તેમ આ નાસની માંગણીઓ બેદરબરી હોય
 છે (Unlawful). પોતાની ખુદી, વાંચના, વાસ-
 નાઓ અને મનના તોર ને વશ રહે છે. એના
 પ્રકારો નીચે પ્રમાણે ગણાવી શકાય.

- ૧ પ્રતિજ્ઞા ભંગ (૫ : ૧૭)
- ૨ લુહુ* બોલવું અને હંસ કરવો (૫ : ૪૧)
- ૩ અન્યાય (૫ : ૪૧)
- ૪ પવિત્ર સંસર્જનો અરીસાકાર (૬ : ૪૧)
- ૫ અભિમાન (૭ : ૪૦)
- ૬ ખુદાઈ આગ્રા લોપવી (૭ : ૧૦૨)
- ૭ જનનરો માફક અવયોગન શક્તિ ન હોવી (૭ : ૧૭૬)
- ૮ ખુદાનો ત્યાગ કરવો (૮ : ૮૭)
- ૯ મર્યાદા ભંગ કરવી કે હદ બહારનું આચરણ (૧૦ : ૭૪)
- ૧૦ ધાર્મિક કાનુનામાં અવિરલયના (૫ : ૭૭)
- ૧૧ હલકી વાંચનાઓને આધીન થવું (૬ : ૫૬)
- ૧૨ ખુદાની મરજી વિરુદ્ધ કાર્ય કરવું (૪ : ૧૬૮)
- ૧૩ ખરાબ અમલની શિક્ષા મળે, તો તેની અવગણના કરી, ધોડે ન લેવો, તોખાદ ન કરવી અને તેક અમલ તરફ ન વળવું (૬ : ૪૭)

(૨) "નફરો મુદ્દમાદુ" શુભ પ્રેરણા ઉદ્ભવે અને ખરા બોલ (Right & Wrong) વચ્ચેનું જાન જાગૃત થાય. નીચેના લક્ષણો નફરોની આ અવસ્થા દર્શાવે છે :

- ૧ ઇમાન હસ (સત્ય) વાત માનવી સાથે કાર્યો કરવાં. કેમકે શુભ કાર્યોની સંપૂર્ણ બુદ્ધિ મળે છે. નહતી મહેનત પણ એજે નથી જતી (૬ : ૧૬૧) (૭ : ૧૭૦) (૧૨ : ૫૬) (૧૮ : ૩૦) આગસથી કાર્ક પ્રાપ્ત નથી થતું (૨૪ : ૭) ત્યારે અવકાશ મળે ત્યારે સખત મહેનત કરો.
- ૨ આપણી બંદગીમાં નમ્રતા
- ૩ આપણી વિશુદ્ધતા કરવાનું ધ્યેય રાખવું
- ૪ આપણી મોહમતાથી ખેરો અશરીય અને

ખીજને ફેલ આપો. (અકાત) ખવરાત કરો.
 ૪ આખર, ઉદનાઈ, બેવકુરીથી દૂર રહેવું.
 ૫ આતમસંયમ અને શારીરિક સંયંધામાં પવિત્રતા.

૬ પ્રતિજ્ઞા પાલક અને વિશ્વાસપાત્ર બનવું.
 ૭ ઇંદ્રકાગી ભક્તિભાવ અને બંદગીની બરડી બાળતોની અમલ સાથે પામંદી.

"હદ અફલાહા મન અફલાહા" અર્થાત નિયમ લઘાઈ મેજરી એ માણસે કે જેણે પોતાના નફરોને પાપાચારથી અટકાવી શુધ્ધ અને પવિત્ર કર્યા.

(૩) "નફરો લવ્યામહુ" અંતઃકરણ વિરુદ્ધ કોઈ કાર્ય થઈ જાય; ત્યારે આપણે અંતરાત્મા ડાંખે અને દુષ્ટતા આપે તે.

સંવ અસત્યનું (Lies & Vices) જાન મળે તે પગથીજ, હવવાની તખીયત અને આના વચ્ચે ખોંચનાયુ શરૂ થાય છે. હલકી વાસનાઓ શેકવી પડે છે; શરીરની પ્રત્યેક ઈંદિયને કાણુમાં રાખવી પડે અને મદામગીરય પ્રવલ્ન આદરવો પડે છે.

(૪) "નફરો સુતમહનહુ" પ્રાણુ-નૈતન્ય (Soul)ની શાંતિમય અવસ્થા કે જેમાં હવવાની તખીયત અંતરાત્માના અવાજને સંપૂર્ણ આધીન થઈ જાય છે. પાપથી પર અને આકાશમાનો મળતી પ્રકાશ, અંતઃકરણની મલિનતાને ભાગી બાજમ કરી નાખે છે અને તેના ખુણેખુણા સદાચાર નીતિ નેટીથી ભરપૂર બની જાય છે. તુચ્છ લાલચોનો લપ થાય છે. ખીજ માટે, ખીજનાં ભક્ષ માટે, તેમનાં શુખ માટે જીવનાં હોય તેવી શુભ નિષ્ઠા પ્રગટે છે, અને તે મર્ચ કાર્ય ખુદા માટેજ હોઈ, ખુદાથી એકનાગના સાધે છે. ખુદાની ખુશગુદી અને મહેરબાની ચોખ્ખી બને છે. અવશીયા અંબીયા પીરો યુરશીદ વલી અઃસાદ આના જન્મન રાખતા છે. રચના શરીર સાથેનો જેમનો સંબંધ એટલો બધો નહોતો બની ગયો હોય છે કે આનંદ આ હદની લાગણીથી બેઅસર થઈ

ગયા હોય છે. “અનલ હક્ક”નો હાલો કરનારને સચ્ચી મળી છેતાં તેની ખાકમાંથી એજ સદા (આનાજ) ઉત્પત્તિ રહી !

(૫) કોણી (Elbow)થી હાથ કપાઈ ગએલા સજ્જને તેટલા હાથના ભાગની હસ્તી વાયુરૂપે હોવાનું જ્ઞાન હશે. Etherial (Existence) આત્મજ્ઞાન દ્વિતી તત્ત્વજ્ઞાનમાં (Theosophy) આ બાબતનો સવિસ્તર ઉદ્દેશ જણાવ્યો આરશે. અવગતે ગએલાને પ્રેતાત્મા તરીકે ઓળખીએ છીએ. રહાની વિદ્યા બળે, ગતાત્માઓનો સમાગમ સાધવો અને તેમની સદગતિ સાધવી ધણું ખડું શક્ય બને છે.

પ્રુદાપાકે વર્ણવેલાં દોઝખ અને જન્મતથી તેની શાન, ન્યાયશક્તિ અને અપાર કુદરત જાહેર થાય છે. તેનો બેઠ છે કે દુનિયાની દરેક હસ્તી ફના થઈ જાય; ત્યારબાદ એકી સાથે ફેસલો કરવા કયામત ખરપા થશે. મૌત અને ક્રિયામત વચ્ચેનો કાળ કે જેમાં રહેા એક પ્રકારની મૂર્છિત અવસ્થામાં (SLEEP) રહે છે, તેને “આલસમે ખરેઝખ” કહે છે. ક્રિયામત યતાં પ્રુદાપાક જાગૃત કરશે.

મૌત યતાં દેહ અહીં પડ્યો રહે છે, અને નફસને તો પ્રગતિ કરવાની હોઈ, તેનું અસ્તિત્વ ચાલુ રહે છે. દુનિયાદારીનો ધ્યેય (મંઝીલે મક્ક-સદ્ (Goal) પાક ફક્તી (Soul) મરતબો મેળવવાનું હોઈ, જે તે નફસ, પુરેપુરી રીતે સંપૂર્ણ રૂદ (Ripened Soul) બની ચૂક્યો હોય; તો તો સીધાજ જન્મતમાં ચાલ્યો જાય છે. પણ જે તેણે ધ્યેય પ્રાપ્ત નથી કરેલ હોતું તો તેણે આ દુનિયા જે હાલમાં છોડી ત્યાંથી ફરી પ્રગતિ કરવી પડે છે. પણ ધણું કરીને મૌત એવીજ હાલતમાં આવે છે; ત્યારે કે નફસ “નફસે લવ્યામલુ”ની નજીક પહોંચેલ હોય છે.

હવે એ શરમોદા ર’છદા રહેા દુન્યાની વાસનાઓના ભારથી (Carnal desires) લદાયેલ હશે. તેમના માટે ન તો જન્મત તરફની પ્રગતિ શક્ય બનશે ન તો તેમની અનૃપ્ત રહેલી વાસનાઓ સંતોષવા દુનિયામાં ફરી પ્રવેશી શકશે. કેમકે સ્થૂલ દેહ તો પડી ચૂક્યો છે. જન્મતની ખુશીઓથી વંચિત રહેવાથી, તેની ધર્માં અને દુનિયાની વાસનાના લીધે આ રહેા દોઝખ જેવી માનસીક પીડા, કષ્ટો અને તીવ્ર અસહ્ય વેદના ક્રિયામત સુધી બોગવતી રહેશે.

(૫) ખુદા જાણા ફરમાવે છે: “મા ફરંતના ફિલ કિતાબે મિન શાયધન” અર્થાત: અમોએ ફુર્યાનમાં કોઈપણ વસ્તુને મુકી નથી કે જેનું બર્જન કરવામાં ન આવ્યું હોય.

દોઝખની જફરીયાત અને જન્મતનું સાચું સ્વરૂપ સમજવા થોડા દુન્યવી લાખલા લાઇએ.

કોઈ ઝઘરે બુદ્ધને, શૃંગારિક વાતોમાં બિભત્સ રસ લઈ રાચતો જોઈ, એમ થઈ આવે કે એ ખીચારાને સ્ત્રી સુખના અખળખા રહી ગયા લાગે છે ! ગાત્રો ઢીલા થઈ ગયાં હોય અને જીવાની પાછી વળવાની નયીજ છતાંય એવી માનસીક યાતના સહપે જાય એટલે ઉતરતી અવસ્થામાં એ વાસના ઓળો પ્રખળ સ્વરૂપે જીવંત બની રહેને સંતાપે છે; કારણ કે જીવનના વિધિવિધ ક્ષેત્રમાં બ્યાજખી રીતે ઉપભોગ કરી સંતોષ મેળવેલો નથી. તેથી આવી સ્થિતિમાં ગત યતાં, દુન્યવી બાબતોમાં જીવ ફેસાએલો રહે છે અને ઉંચે પરિવ્રમણ કરવા અસમર્થ રહે છે; મગફેર-તથી જદુ છેદા પડી જાય છે. ચાંવા અવગત આત્માઓ માટે અત્યંત આવશ્યક છે કે વાસના બંધનથી મુક્તિ પામે અને મગફેરત મેળવે.

મૌતથી તે મગફેરત સુધીમાં આના અવગત આત્માની સુધારણા અર્થે જે સચળ નિર્ણયિત થએલ છે તે દોઝખ.

આ જીવનની તંદુરસ્તી જાળવવા અર્થે, હર્દી

૧૧. રોગી અતે પીડિત શરીરને દોષપીડકમાં ખખે-
 ૧૨. કામાં આવે છે. ત્યાં રોગના પ્રમાણમાં ઉપચાર
 ૧૩. કરવામાં આવે છે. દારી એર નેટી દવાના ડોઝ,
 ૧૪. ભયંકર ઓપરેશન, મુદ્દા દોષ (Dissection
 ૧૫. Hall), સાળા જીવને મુંઝવી નાંખે અને સુગ
 ૧૬. ચડે તેવું Nasty મજિન વાતાવરણ નજરે
 ૧૭. નોવાથી વધુ સ્પષ્ટ પચાવ આવે.

૧૮. સુરે વાંકાયા પર આપનમાં "કમ્પ્રેસ" શબ્દ આવે છે. તે દોઝખી લેકિયું ખાણું છે જે થોરીયા આઝ જેવું હોય છે આવુંજ કાંઈ ઝાડ, ૧૯. અસાધ્ય રોગ માટે, રૂદાની તાલીરવાળા હકીમો પશુ ઉપયોગમાં લેતા હોવાનું જણાયું છે બીજાં. ૨૦. દોઝખની આગની સખીથી રૂદાની મજિન આવરણો દર થઈ ચકે કારણ કે આગની ઉપચાર રચના કરવાનો છે.

અદ્યતન લેકિ ઉમદંશ, ટાકી જેવા ગરમીના દોષથી (Venereal Diseases). પીપ્પા આ કુન્યામાં જોવામાં આવે છે; તે પશુ દોઝખનું કુન્યાની દ્રષ્ટાંત છે.

પ્રુદા તથાલાએ જે હદ (Measurement & Law) નક્કી કરી છે તેમાંથી આનંદ ઉપયોગ કરનાર, નિયમિત જીવન જીવી, પ્રુદાની પચંદખી પામે છે; અને ઉમર વંધવો સાથે, કુન્યાથી આનંદથી વિમુખ થઈ સતોષી 'શપ્સો' રૂદાની કામચાળી મેળવે છે.

"દોષકલકી ખલકલકુમ માગિલ અદ્દ" જામીઆ" અર્થાત એજ અલ્લાહ છે જેને બુમિ ઉપરની તમામ પરજુઓ તમારા લોકોના અર્થે પેદા કરી છે.

૦ ૦ ૦

(૬) જનનતની મઝાંમાણુવા આં દૈદિક રંચપ નહિજ હોય (Physical Existence) પણ એના અનુરૂપ, પ્રુદાનઆત્રા, પ્રકાર (Electron)નું જોણાયું રૂદને અર્થે છે. આ હસ્તી રચનામાં અંતરે કે સમયગાળામાં વચર છુટ

અને ત્વરાથી હડી ફરી શકશે.

પ્રુદાનઆત્રા ફરમાવે છે કે "વધનિદુ હંદા મિનલ મુરતપ્રયનિલ અખ્યારે" અર્થાત જે તેઓ (પુણ્યશાળી લોકો) અમારી રામદા શુભ એવા પુણ્યશાળી બંદાઓ છે.

આ જનતી હસ્તીને, કુન્યાની શારીરિક બુખ, લાવસાં, કામાસક્તપણું, કાંઈજ નહિ હોય. એની વડરીયાનો, સંતોષ આનંદ અને ઉપયોગ દૈનિક પ્રકારનો અનેરો હશે.

"અસહાયુલ જનનતિલ યૌમાં ફી શોમે લીન ક્રાકેદુન" એ દિવસે (પ્રલય યંચા) સ્વર્ગવાસી લોકો આનંદથી પોતાનાં મન રાજ કરશે. જનતના મેવા, પીણાં, દરેકોને સહવાસ સર્વ કાંઈ હશે પણ એનો ઉપયોગ દૈદિક નજ સંભાવે કારણ કે મૌત સાથેજ દેહનો અંત આવે છે. જનતી મેવા પીણાં ખાધા વગરજ તૃપ્તિ આપશે. અત્યંત નેક સીકિત અને રૂદાની ફેક ધરાવનાર અમુક સુરિક્ષમ મૃદરથો રિ સંભળવામાં આવ્યું છે કે ફજ મેવાનો આસ્વાદ ખાધા વિના લઇ શકતાં રૂદની ઉચ્ચ કક્ષાની આ તારીર છે.

આદમ (અં ૨૦) અને દારી હબ્યા જનતમાંજ રહી મૌજ કરનાં હતાં; પણ સૈનાને જતાવેતો ધડનો દાણો ખાતાં પૂલિ પર ફેંકાયાં એ હડીકત સચોટ દ્રષ્ટાંત આપે છે.

કુર્આન શરીરકા જનતત્વ જે વર્ચુન છે તે અક્ષરસઃ સાચ છે પ્રુદાપાક ફરમાવે છે કે

"વિચારો ને જુઓ કુર્આનમાં તમારા માટે લિખત ભરી છે."

હકાપજુથી હડી વિચાર દ્રષ્ટિએ નેરું સમજવામાં આવે તેને ઇમાનના જોરે તદ્દમ કરી શકાય છે.

"વમાયજઝકરેઈલ્લા ઓલિલ અલ્લા" અર્થાત અને પુનિવ્રતાળી સિવાય કોઈ શિખામણ ધારણ કરતો નથી.

હસતું. એ ઝિંદગીનો ખોરાક છે-કેટલીક વાર એ તો તે બનાવ્યું પણ ખીલ કાઢીક વારતું શું? એ તો તારાથી નજ બનાવાયું! લીલા:-

તે મને જાણી ઉઠેશોને પારખરામાં ઘણીજ મદદ કરી. તેં મને વાતોમાં એટલો દુશિયાર બનાવ્યો કે જેનાથી હું દોસ્તોમાં દસ ઘણા આનંદારાખે. કઈ એનો પહેરવેશ સારો છે એ જોતાં તો તેજ શીખવ્યું! કારણ કે...તને ખબર છે.

જ્યારે મૂર્ખ બની મારા દિલની વાતો તને ખોલી આપી કે... ત્યારે તેં મને દસી કાઢ્યો. તારા વિચાર એ હતો કે દુન્યામાં પ્રેમ, મુદ્દ-બન, ચાદ, છોક જેવું કશું નથી અને ઘણી મુઠત મુઠી મારો વિચાર તારા એ વિચારને તાલે રહ્યો.

હવે હું તે જમનો જુલો જતા માંખું છું! તેં મને સુધરેલી દુન્યામાં ગોરાઈ તે અણવી, લીલા, પણ તે બધી મીઠા લુટી લીધી અને એક વહુશો પણ પરિવ્ર માને છે!

પેશાબનાં ભયંકર દર્દોનો સંપૂર્ણ રક્તેહમંદ ઇલાજ

ડોક્ટર જસાણીની જગમશાપુર દવા

ગોનો-કિલર

[૧૯૨૮]

બેધડક આજેજ અજમાવો

જો કે હવે બધાનાં મનમાં એ દર્દોનો ઇલાજ શોધવામાં આવ્યો છે.

જુનો પ્રેમ
(૫૨) થતી કે
મુમારકમાં
ભયંકર રોગો
અગરેલી ધાતુને મુધરી સ્વચ્છ અને ઘટ કરે છે.

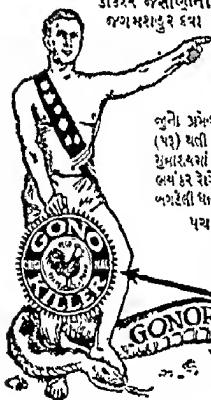
પચાસ પૅ) ગોળીની ખાટલીની કીંમત રૂ. ૩)

વી. પી. ખર્ચ આંક આનાં જુદાં:

• ચેતરણી •
ખરીદતાં પહેલાં
દવાનું નામ

: ગોનો કિલર :

અને કુકાછાપ સીલ-
મધ પોટેટ તપાસીને
લેજો.

ટોપીસ્ટ : સી. એન. બ્રધર્સ, લીમડાચોક, મુરત.

એકલા ખનાવનાર ડો. ડી. એન. જસાણી,

વીરુલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ, નંબર ૪

૬૬ ઇકબાલનો ઉપદેશ

“ગુનાર આહુદદ રંગો નમળ દે બાલો પર તેરે;

તુ અથ મુર્ગેદરમ ઉજનેરો પેદરે પર ફિશાં હોખ.” ઇકબાલ

ગુજરાતમાં ઇકબાલના ધણા ‘પોપટ’ છે, પણ ઇકબાલને એના રૂપમાં એળખનારાં બુદ્ધિમંત્રી નથી. ઇકબાલ મહંમદ કાન સમજાતા માટે ઉંઝા જાનની આવશ્યકતા છે. એમના કાબો પાછળ રહેલી ગૂઢ અને વિશાળ બાનના અવ્યાસ માંગી રહી છે.

* ગુજરાતમાં એવા પ્રવાસો ધણા એવા થયા હોય એમ લાગે છે. આજે ગુજરાતી આલમ અગળ એમની ઉપર્યુક્ત પંક્તિની વ્યાખ્યા કરવાની ધુણતા કરી રહ્યો છું.

સુવિદીત છે કે, વર્તમાનકાળમાં મુસલમાનો રંગ, વર્ણ, જમાની બેદભાવમાં મસ્ત બની ખંધુલ્લભ્ય ઐક્યતાને બૂઝી બેસા છે. જે ભાગ્યેયો છરવામના અનેક રથલમાંનો એક છે. જો કે આ બેદભાવની ઝંઘરમાંથી મૂળ થતું કંઈ અશક્ય નથી.

ઇકબાલ મહંમે ‘મુર્ગેદરમ’નો અર્થ, હરમ શરીરનો પંખેર-મુસલમાન કદીને ઇકબાલે ઈસ્લામની વિશાળતા પ્રત્યે અંગુલિ નંદેવ કર્યો છે. જે મત્રકબની ખાસ વિશેષતા છે. જેવી રીતે ‘પંખી’નિમ્ પાંખો વળી વતાવરણને બંદો દૂર ઉઠે મુખી ઉડી ગય છે એવીજ રીતે મુસલમાન પોતાના હવન અંગે કામ ખાસ બમિ-વનન, ખાસ વાતારણુ કે સંતોગોનો-સ્થિતિનો પાખંદ નથી. એ ‘આહાદ આત્મા-મુસલમાન’ વનન’ ન્યાં વાસ હોય ત્યાં નથી.

પણ સારીએ જુદી એનું વતન છે ‘મુર્ગેદરમ’ના શરીર અને પાંખો ઉપર ગુનારઆહુદ માટી-કચરો છવાઇ ગયો છે. અર્થાત મુર્ગેદરમની ઉઝાની રક્તિ રંગ-નર્વ અને જાતિબેદની ધૂળથી હણુછ નથી જતી-કષ્ટ નથી પામતી-એકજ દુઃખદર્થો આ કૃતિમ કતક ‘ગુનારઆહુદગી’ પણ દૂર થઇ જશે. અર્થાત આ બેદભાવને નાશ કરવા માટે એકજ ‘આગસ’ની આવશ્યકતા છે, અને બસ પછી મુસલમાન પોતાની શરઆતની સદઈમા હાજર થશે. અને પછીજ પ્રકૃતિનો આ સંદેશો જગતવ્યાપિ બનશે, જે આ સમ્બેદારો રંજુ થયો છે.

“અલ્લય વમા અકસલતો લદ્દમ દી નદ્દમ”

આજના દિવસે મેં તમારા દીનને પરિપુર્ણ કર્યો છે.

જે દિવસની સિક્કિ અથે જ ઇકબાલ પોપટરે છે કે: —

“ગુનાર આહુદદ, રંગો નમળ દે બાલો પર તેરે,

તુ અથ મુર્ગેદરમ. ઉજનેરો પેદરે પરફિશાં હોખ.”

તારા માનસ ઉપર રંગ-બેદ-જાત-પાત-ધૂળ પથરાઇ ગઇ છે, માટે જો મુસલમાન ! ઉકુપન પેદસાં તારી પાંખોમાંથી એ (રંગ-બેદ-જાત-પાત)ના કચરાને ખંખેરી નાખ.

આતો ત્યારે કવિએ ચિંથેલા મર્ગ ઉપર આપણે પ્રયાણ કરીએ !!!

“અમ્યાજ”

• ઉર્દૂ સાહિત્ય આલમમાં મહાકવિ ગાલિબ પછી જે કોઈપણ કવિની સાચેરીની સરેદ થતા માંડી હોય તે તે ઇકબાલ છે.

ધર્મચંદ્ર

અનુવાદક:

"મુઝતર" હમીદી

મોગલ આદલાહ ઔરંગઝેબ કે જીને લોકો નિખાલસ મુસલમાન સ્વમજતા હતા. તેમના શાસન કાળમાં એક મુસલમાને કાઠિયાણીઆ કનેથી એક મહીનાના વાવણ પર ફેટલાક રૂપીઆ કરેલે લીધા પરંતુ મુફત વીતી ગયા છતાં તે મુસલમાને રૂપીઆ ચૂક્યા નહોં. ત્યારે તેણે માંગણી રા કરી. એક દિવસે વાણીઆએ રૂપીઆ આપ્યાં મેં ધણું કહ્યું. ત્યારે (મુસલમાને) સમજી કહી. દીધું કે હમણાં મહારી પાસે કે નથી, જ્યારે મળશે ત્યારે આપીશ. પરંતુ ક્યાં પશુ તમારા રૂપીઆનો આપવાનું પડશે!" આવાક વાણીઆએ જો જાણ્યો તેક નિરાશ થયો અને સ્વમજ્યો કે "હવે રૂપીઆ નીકળવા મુશ્કેલ છે." ફેટલાક દિવસ લાગી ગિયારે રૂપી પશુ કે ઉપાય સૂચ્યો નહો. આખરે અદાલતમાં ફર્મા કરવાને તૈયાર થયો. અને એક દિન જ્યારે શહેન્શાહ ખુદ અદાલતમાં બિરાજમાન થઈ ન્યાય કરી રહ્યા હતા; તે વેળાએ વાણીઆએ આવી અટકી પેશ કરી. તેથી પાદશાહે ઉભયને હાજિર કરવાઈ ફરમાન દાટ્યું.

ઔરંગઝેબ - શેઠ! તમે તેને ફેટલા રૂપીઆ આપ્યા હતા?

વાણીઆ:-હા! જાણનાહ! એક મહીનાનો વાવણ કરી તે ૨૦૦) જો આપણે લઈ ગયો હો, અને હવે હું તકલો-હરું છું તો કહે છે કે મહારી પાસે નથી. પરંતુ ક્યાં આપીશ!

ઔરંગઝેબ:-(મુસલમાન પ્રત્યે) "તમે આ વાણીઆ કનેથી રૂપીઆ લીધા હતા?"

મુસલમાન:-હા! ખુદાવંદ! જો રૂપીઆ લીધા હતા. અને એક મહીના પછી તે પાછા દેવાનો વાવણ પશુ ક્યાં હતો."

ઔરંગઝેબ:-"તો હવે કેમ આપના નથી? અને એને નકામું દુખ તો છે!"

મુસલમાન:-"નામદાર! હું આપવાને ઇન્કાર કરતો નથી. મેં તેને કહ્યું કે, હું હમણાં બીમાર છું મહારી પાસે કે નથી અને હું ઇમાનથી કહું છું કે તમારા રૂપીઆ આપવામાં પશુ આપીશ પરંતુ વાણીઆ મહારા ઇમાન પર વકીન કરતો નથી."

ઔરંગઝેબ:-"જો અહીં આપી રહેતો નથી તે વગી ત્યાં હું આપશે!"

મુસલમાન:-"ત્યાં તો ખુદ અપાવશે અને હું આપીશ?"

ઔરંગઝેબ:-"ખુદ અપાવશે તે તો ખરું, પરંતુ ત્યાં તમારી કને આપવાને શું હશે?"

મુસલમાન:-"રૂપીઆ સંબંધી તો હું જાણતો નથી પશુ મૌલીઓથી સાંભળ્યું છે કે કેઈ ન તો આ દુન્યામાં મુઆર થાય છે, ન પેશી દુન્યામાં. અલબત્ત એ મઅયૂમ નથી કે ખુદા ત્યાં શું અપાવશે!"

ઔરંગઝેબ:-"શેઠ! મુસલમાનના ઇમાન પર તમને ભરોસો નથી? કહાય તે મરી ગયો તો ત્યાં ખુદા તમને અપાવશે."

વાણીઆ:-"ખુદાવંદ! મને હિન્દુઓના ઇમાનથી મુસલમાનોના ઇમાન ઉપર અધિક વિશ્વાસ છે. હું તો અહીં પશુ રૂપીઆ લેવા માટે તૈયાર છું. અને ત્યાં પશુ. પરંતુ નામદાર! મેં સાંભળ્યું છે કે કેવળ મુસલમાનજ સ્વર્ગમાં ગય છે?"

ઔરંગઝેબ:-(મૌલી પ્રત્યે નિહાળી) "એ માંમલામાં તમારો શો અભિપ્રાય છે?"

મૌલી:-"નામદાર! વાણીઆ હીક કહી રહ્યો છે હિન્દુ કહી અલિસ્તમાં જઈ શકેનો નથી. મુસલમાન પોતાના ઇમાન સકિત અલિસ્તમાં ગય છે; અને કરજદારથી ખુદા ત્યાંજ અપાવે છે."

ઔરંગઝેબઃ—“મુસલમાન શાહુકારને કે
હિન્દુ શાહુકારને પણ ?”

મૌડીઃ—“એતો ખુદાની મરજી ઉપર છે.
કારણ કે ત્યાંની અલગતનો અધિકાર તો ખુદા-
નેજ છેને !”

ઔરંગઝેબઃ—(કં રિચાર કરી) “આ તો
હીક નહીં કે મુસલમાનનું મૂળ-ધન જે ધમાન
છે, તે કરજમાં કાઢિરને મજે, અને મુસલમાનને
આખી કિંદગી મુસલમાન હોવા છતાં આકિમનીથી
દર રહેવું પડે”

આખરે બાદશાહે વાણીઆના રૂપીઆ
ખાજાનામાંથી આપવાનો હુકમ ફીધા. અને તે
આજાક વાણીઆ એવી યુક્તિથી પોતાનું હેડેલું તે
દીનદાર બાદશાહ દનેથી વાતની વાતમાં લઇ ગયો

બેશક “ધર્મશ્રદ્ધા” અગળ ચીજ છે ધર્મ

કરતનો અપૂર્વ અને અદ્ભુત કાર્ય છે. જે સૌના
માટે સમાન અને એક સરખો છે. તેને યોગ્ય
સ્કમથ શ્રદ્ધા ગ્રખવામાં આવે તો તેનાથી ન
કાંઈને હાની પહોંચે છે, અને ન કાંઈ અગુચિત
લાલ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અસ્તુ

તાજ કું. લી. લાહોરનો

તૈયાર કરેલો

“મુરમા મુકવિયુલ ળસર”

શીશી. કી. આઠ આના

પેકટ કી. બે આના

વિદ્યાર્થીઓ, ઉસ્તાદો કેટલાંયે

વર્ષોથી વાપરે છે.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ. કલુપીક, મુરત.

નવાં અને તાજાં પુસ્તકો.

ગુજરાતી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ રતાં કેઈપણ લેખકનાં નવાં પુસ્તકો અમે વેચીએ
છીએ. ગમે તે પ્રખ્યાત તેમજ નવા લેખકના પુસ્તકો અમારે ત્યાંથીજ મંગાવો.

ગમે તે ભાષાના, કે ગમે તે લેખકના જૂનાં, અપ્રાપ્ય અને નવાં
પુસ્તકો પણ અમે ગ્રાહકોને મેળવી આપી, પુરાં પાડીએ છીએ. તમને જોઈતા
પુસ્તકોનો ઓર્ડર અમને આપશો તો તેથી આપનો ઘણો સમય બચશે, અને
વાનખી ભાવે પુસ્તકો મળશે.

મુસ્લિમ લેખકોના પુસ્તકો પણ અમે વેચીએ છીએ તેમજ શ્રી.
રમણલાલ દેસાઈ, શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી, શ્રી. ધૂમકેતુ, કવિ નાનાલાલ, ક. મા.
મુન્શી વિગેરે સુવિખ્યાત લેખકોના પુસ્તકો પણ અમારી મારફતે મંગાવવાથી
તમને કાયદો થશે.

અંગ્રેજી, ઉર્દૂ, હિન્દી કે ગુજરાતી પુસ્તકોની પસંદગી કરતાં, પહેલાં અમારી
સલાહ લેશો તો કચસા જેવાં પુસ્તકોમાં વેડફાર જતાં તમારાં નાણાં બચાવીશકશો.

લખોઃ—

ઓરિએન્ટલ બુક સ્ટોલ

પુરાણિક બિર્ડીંગ, સેવીકાની વાડી સામે,

ખાડીયા, અમદાવાદ

રશીદા

: અનુવાદક :
"હુકીર" જુનાગઢી

સંગિત અને પૌરુષ ઉભય સાથે મળી કયા-મતનું તફાત મચાવી રહ્યાં હતાં. રશીદા નૃત્ય કરતી; ત્યારે એમ ભાસતું કે જાણે આખું જગત નાચી રહ્યું છે. આખી દુન્યા પાગલ બની રહી છે.

રશીદાની માતા જેનું નામ રઝીયા હતું. દુરથી એને જોઈ અને જાણે મન મુગ્ધ થઈ ગઈ હોય તેમ ત્યાંને ત્યાં સ્તબ્ધ રહી ગઈ. તેને લાગતું કે આંકની રાતમાં કાંઈ પરી ઉતરી આવી છે. રશીદાને જોઈ રઝીયાની આંખોમાં આસુ આવી ગયાં. ઇશ્વર જાણે તે અશ્રુ ખુશીનાં હતાં કે ગમનાં !

ધીમેથી તે તેની નજીક આવી અને બોલી, "રશીદા !"

રશીદા એકદમ થંભી ગઈ. દોડ મૂકીને તેની માતા પાસે આવી અને બોલી, "અમા બન !"

રઝીયાએ કહ્યું "બેટી, તું સોળ વર્ષની થઈ ગઈ છે."

રશીદાએ હસીને કહ્યું, "તો હવે શું કરું ? પૂન. ૧ પંદર વર્ષની થઈ જાઉં ?"

રઝીયાએ કહ્યું "તું અંદર તો જાણે છેને ?" "હારતો"

"અને ઉઠે પણ ?"

"બહુ સારી રીતે"

"અને સંગિત પણ ?"

"સાંભળ્યું નહોં ?"

"અને—ન.અયું પણ ?"

"હમણું તો નાચી રહી હતી !"

"હા, પરંતુ તે સમય આવી પડે એ છે કે જેના માટે મેં તને આ બધી વાતો શીખવી છે. જેના માટે મેં તને તિરછી નગરથી જોડે. રશીદાને એવી રીતે ઉભાર્યું કે પુરખનું હૃદય

મેદિન થઈ ગયું, એવી રીતે આસનું કે મોટા મોટા મહાત્માનું હૃદય પણ અંકુશમાં ન રહે, એવી રીતે પત્ર લખવા કે સમજવાથી સમજવા દર પુરખ પણ પાગલ થઈ જાય, એવી રીતે વાળ એળવા કે જાળમાં ફસાયા વગર કાંઈ રહે નહીં ? એવી રીતે હા—હા મેં તને આ વાતો શીખવી હતી અને જે સમય માટે શીખવી છે તે સમય આજે આવી પડે એ છે. આજે તું યુવાસ્થામાં પ્રવેશી ચૂકી છે, સૌન્દર્યવાન છે, તારી આંખો મહીરાની મસ્તી છે, તારા એળો પર અમૃત છે. તારાં ગીતોમાં જાદુ છે. આજે તું તે કામ માટે તૈયાર થઈ છે, જેના માટે હું તને પુરાં સોળ વર્ષથી તૈયાર કરી રહી છું. બોલ તું તે કામ કરીશ ?"

રશીદાએ અકળાઈને પૂછ્યું, "કામ શું છે, અમા ?"

રઝીયાએ ધીમેથી કહ્યું, "કાંઈ પણ હોય, પરંતુ તારે કરવું પડશે. વાપદો કર કે છું કરીશ. હું તારી માતા છું. મેં તને પાળી છે. મોટી કરી છે. જાણું કેંઈ શીખવ્યું છે. આજે હું તારી પાસે લીધે મંગી રહી છું. બોલ મારું કામ કરીશ ?"

રશીદાએ માથું ઝુકાવીને કહ્યું, "અમા, તમે જે કહેશો તે કરીશ."

રઝીયાએ કહ્યું, "જીવતી રહે બેટી, તો લે સાંભળ....."

"આજથી બહુ આગળની વાત છે. હું તારા જેવડીજ હતી. દૂર આ પધારેની પછવાડે એક ગામ છે. ત્યાં હું રહેતી હતી. એક સાધારણ કૃષિકરની પુત્રી, દુન્યાથી વિમુખ, દુન્યાનાં પાપોથી દૂર, ત્યાં એક દિવસ એક યુવક આવ્યો. તે બહુ રૂપવંત હતો. બહુ જ ખુબસૂરત હતો. હું તારાથી કાંઈપણ સંતાડીશ નહીં. તેણે મારા હૃદય પર જાદુ કરી દીધું. હું એનાથી પ્રેમ કરવા લાગી. એ આવ્યો ગયો. હું ગાંડી બની જઈ કેટલી મનો રોની રહી; અને તે પુનઃ

આબો. મારી દુન્યા પ્રકાશિત થઈ ગઈ. એવી રીતે કેટલા મહીનાઓ વિતી ગયા. મને કાંઈ પણ ખબર નહોતી; હું કાંઈ પણ નહોતી જાણતી. ત્યારે તારો જન્મ થયો. મારા પિતાજી દુઃખમાં ને દુઃખમાં ખીમાર પડ્યા અને એજ ખીમારીમાં તે આ જગતને ત્યાગી ગયા.”

“આલં અહો બેસી જઈએ. બહુવાર લગી ઉભી નથી રહી શકતી. વાંડ! તે યુવક ફરી આબો. તેણે કહ્યું કે તે મારાથી વિવાહ કરશે અને મને શહેરમાં લઈ જશે, ત્યાં સુધી મારા માટે ખરચી માટે રૂપિયા મોકલવો રહેશે. તેણે એમ કહ્યું, પણ થોડાક મહીનાઓ સુધી રૂપિયા પણ મોકલ્યા; તારા માટે કપડાં પણ, ત્યારે.....ત્યારે એક દી’ તેનો પત્ર આવ્યો. લખ્યું હતું કે “મારો વિવાહ બહુ પહેલાં ઘઈ ચુક્યો છે. પત્નિ ખીજા વિવાહની રમ્મ નથી આપતી. પિતા પણ વિરૂદ્ધ છે તેથી તારે આશા તો છોડવી જોઈએ. અગર તને રૂપિયાની જરૂર હશે તો ક્ષમિત ક્ષમિત મોકલતો રહીશ.—એવી રીતે—બદમાશ!—”

રશીદાથી ત્વરાથી કહ્યું:—“અમ્મા! શું એ મારા પતા હતા? તમે શું કહી રહ્યાં છો?”

રઝીઆએ ક્રોધાવેશમાં કહ્યું:—“તેણેજ મને ખરબાદ કરી દીધી. તેણેજ મને ક્યાંપતી ન રાખી. ગામનાં આંગણીઓ ઉદાવતાં હતાં ઘરથી બહાર નીકળવું મુશ્કેલ હતું. પિતા મરી ગયા હતા. તું નાની હતી. હું કાંઈ જાણતી નહોતી.”

રશીદાએ પોતાનાં આંસુ રોપીને કહ્યું:—

“શે નહો, અમ્મા શે નહી, પછી શું થયું?”

“પછી હાં—પછી મેં એક દેસસો કયો—વેર લેવાનો, પુરંગાથી નેર લેવાનો—ઘરનાર વગી આ શહેરમાં આવી. તું મારી અંતિમ આશા હતી, તુંજ આ વેર લઈ શકતી હતી મેં તને બધું કંઈ શીખવ્યું. જેથી પુરુષોને પાગલ બનાવી શકાય—તબાક કરી શકાય. તેમનો છત્ર

લઈ શકાય. માતા થઈને પણ મેં તને આ બધું શીખવ્યું.”

“હવે હું વધુ વાર છવીશ નહો. ખીજા દુન્યાવાળા મને બોલાવવા આવી રહ્યા છે. મારા પિતા મારી પ્રતિક્ષા કરી રહ્યા છે. તું વાપદો કર કે મારા મૃત્યુ પછી આ વેર અવસ્થ વાળીશ—ઈતેદામ લઈશ બદસો લઈશ વાપદો કર રશીદા!!”

રશીદાએ મંદ સ્વર કહ્યું:—“પરંતુ અમ્મા આ તો પાપ થશે.”

રઝીઆએ ક્રોધની નજરથી તેની સામે જોયું અને બોલી “તું પાપથી જન્મી હતી. પાપનો પ્રચાર કર, સદાચાર દોષ વરતુ નથી. પુરંગાની કૃતિમતા—બનાવટ—સ્વાર્થ સાધવાનો ડોળ—સ્ત્રીને ખરબાદ કરવાનાં બહાનાં બસ—બસ તું મારી પુત્રી છે, પરંતુ આ જમાનાની હેસીયતથી નહીં, જિખારબુની હેસીયતથી, હું તારી કનેધી આ વાપદો માંગુ છું. બોલ મારા આત્માને શાન્તિ મળશે કે મૃત્યુ પછી પણ જેએન રહેયું પડશે? વેરાંનિમાં ભરમ થવું પડશે? હું તારી પાસે આવી છું, આજથી નહીં સોળ વર્ષથી હું તારી સંવા કરી રહી છું. મને એનો બદસો મળશે?”

રશીદા તરત પોતાની માતાના મળે વળગી ગઈ અને બોલી, “એવુંજ થશે. તમે તમારો દુઃખને દૂર કરી દો. હું તેમને તથાક કરી દઈશ—ખરબાદ કરી દઈશ. મારી અમ્માનો બદસો અવસ્થ લઈશ.”

રઝીઆએ એકદિર્ઘ આસ નાખી કહ્યું. “બુદ્ધ તારી ઉમર મોટી કરે હવે અંદર આવ. હું તને એક એવી વસ્તુ બતાવીશ, જે તને અદ્યાપિ પર્થત નહોતી બતાવી. આવ, અંદર આવ.”

અંદર જઈને તેણીએ દીપકના અગ્નિવાળામાં કળાટમાંથી એક ફોશ કઢાડ્યો. તે એક પુરૂષને ફોશ હતો અને બોલી, “આ છે તે પુરૂષ...”

રશીદાએ મદ સ્વરે કહ્યું. “પિતાશુ !”

રશીદાએ જાણે સાંભળ્યું ન હોય એમ કહેવા લાગી, “આ છે એક છરી. બહુ વખતથી મેં એને જાળવીને રાખી છે. જ્યાં તને એ પુરુષ મળે કે એ વડે એને નક્કીસ્વાધિન કરી દેજે-એ તારો પિતા છે...!!!!”

(૨)

રશીદાની પ્રખ્યાતિ પ્રસરવામાં જરાયે વાર ન લાગી. તેના આગમને બીજી વેશ્યાઓના ધીખતા ધંધા બધ પાડ્યા તેમના ગૃહો ઉજ્જડ બનાવ્યાં. પ્રત્યેક મજબિસમાં તેનીજ અર્થ રહેતી, દરેકને એનીજ સ્મૃતી રહેતી. રાહુરના નવપુત્રોને એણે પાગલ બનાવ્યા હતા.

રશીદા પોતાના લપકાદાર ઓરડામાં બેઠી હતી અને મકાનની બહાર ફેટલાક શેક, શીખંતો અને ફેટલાક નવપુત્રો નંમનાં પિતા હમણાંજ મરી પડવામાં હતા. દર્શન માટે પ્રતિજ્ઞા કરી રહ્યા હતા. આ એકજ વર્ષના બાળની જીવનમાં તેણે ફેટલાકનાં ધરૈ તપાડ કરી નાખ્યા હતાં. ફેટલાયે થીમનેએ દેવાળાં પુક્યાં હતાં ને ફેટલાય નવપુત્રોએ આત્મહત્યા કરી હતી.

આજ એને આ બધાં વાતો યાદ આવી રહી હતી અને તે દ્રશ્ય પણ જ્યારે તેની માતા અંતિમ શ્વાસ લઈ રહી હતી. તેની આંખમાં હર્ષની જ્યોત જળી રહી હતી. તેના હૃદયમાં પારાનાર ખુશી હતી. તે ખુશી જે સફળતાથી પ્રાપ્ત થાય છે, એને એણે માથું ઉંચક્યું અને જાણે પોતાની માતાની સામે ઉભી હોય તેમ એ કહેવા લાગી. “જોયુંને, અમ્માજાન હું તમારો બદલો કેવી રીતે લાગી રહી છું? આ મૂર્ખ માનવી ક્યાંયના રહે-હું તેમનો સર્વ નાશ કરીશ નહિ ! બરબાદ કરીશ !”

આ દરમ્યાન એક વૃદ્ધાએ અંદર આતીને કહ્યું “બેટી !” રશીદાના વિચાર પરંપરાની દૃષ્ટી તૂટી ગઈ તેણે કહ્યું “કેમ શું છે !”

વૃદ્ધાએ “કહ્યું, બેટી ! પેલા શેક સાડબ કાલથી પડ્યા છે. દર્શનના આહક છે.

રશીદા:—“મેં, તને કહ્યું નહી કે મેં પચ્ચીસ હજાર રૂપિયા માગ્યા છે -”

વૃદ્ધાએ કહ્યું:—“કહ્યું તો હતું, પરંતુ હવે તેમની પાસે છેજ શું? તમેએ જે કંઈ હતું તે બધુંએ લઇ લીધું છે ! હવે પચ્ચીસ હજાર રૂપિયા છે ક્યાં? તેમની પાસે તો ફૂટી કાઢી પણ નથી.”

રશીદા:—“તો તેમને કહી દો કે પાછા આજ્યા જાય. માફ કરે અનાયાસમ નથી !”

વૃદ્ધાએ કહ્યું:—“પરંતુ તેણે કહ્યું છે કે જો તમે નહીં મળો તો હું આપવાત કરી લઈશ.”

રશીદા (દાસ્ય વેશમાં) બોલી:—“બહુ ઠીક છે. તેમને કહી દો કે જરા ઉતાવળ કરે હું તેમની મુક્તિ માટે પ્રાર્થના કરીશ.”

વૃદ્ધા નિરાશ થઇને આવી ગઈ, પરંતુ આ કંઈ નવી વાત નહોતી. ફેટલાયે વાર એમ બન્યું હતું અને ફેટલાયે વાર વૃદ્ધાએ હાંત કચકચાવનાં કહ્યું હતું કે “આ ઓના રીનામાં દિલ નથી, પત્થર છે, પત્થર !”

એ સમજ્યા છતાં પણ તે વૃદ્ધા નવાઓને ફસારી લાવવામાં આનાકાની કરતી નહીં. તેને તેમાં બધું કંઈ મળતું હતું, પછી તે કેમ ચોને ? કેમ આનાકાની કરે ?

એક દોષે મધ્યાહ્ન સમયે રશીદા પાને આવી અને બોલી. “આજે એક સારાં આસામીને ફસારી લાવી છું.”

- રશીદાએ હસીને કહ્યું, “બહુ ઠીક, હું પુરુષતું કામ કરી રહી છું. ખુશ કરે અર્ધા બાળ તેમથી તમને પણ મળે !”

વૃદ્ધા જાણે મજરામ ગઈ હોય તેમ બોલી. “બેટી ! હું તો કેવળ કમીશન લઉં છું—” “આ પુરુષતું કામ તો તમે કરી રહ્યાં છે ! હું તો ધોઈને નથી કરતી !”

રશીદાએ ખાખાટ દરતાં કહ્યું:—“બહુ સારું થયું, જ્યારે તમે સ્વર્ગમાં જશો અને હું નર્કમાં હોઈશ; ત્યારે તમે ત્યાંથી પત્ર લખનાં રહેજો. વાઝં દવે એ તો બતાવો કે તેઓ કાણ સાદબ છે?”

વૃદ્ધાએ કહ્યું. “તેનું નામ અઝીઝ છે લાખો રૂપિયા પર કબજે જમાવીને બેઠો છે. એ વર્ષ થયાં પિનાતું અવસાન થયું છે બહુ રૂપિયાન છે. તમે જોઈને ખુશ ખુશ થઈ જશો.”

રશીદાએ દરતીને કહ્યું:—“શું મારાથી પણ વધુ રૂપિયાન છે?”

વૃદ્ધા ફરી ગભરાઈ ગઈ અને બોલી. “અરે! તમારાથી રૂપિયાં કાણ વધી શકે છે? તમે તો સ્વર્ગની દર છો—દર—”.

રશીદાએ કહ્યું, “હા, તેજ કે જે નર્કમાં જવાની તૈયારીઓ કરી રહી છે વાઝં! તેમને રાત્રે લઈ આવજો. જોઈએ! આ નવું પક્ષી કેવું છે—?”

પરંતુ આતો ઉદ્દુજ બન્યું. શિકારી પોતે શિકાર બની ગયો! આખી રાત્રી સંદર્ભ થવા પામી હતી પરંતુ રશીદાની આખોમા નિંદ્રા નંદાની અઝીઝ કબજે એની પર વળે કહી ગયો હતો. “કેવા મંદ, સ્વરે બેલતા હતા? કેવી મોટી મોટી આંખો હતી!! તેમના વાળ કેવા સુંદર હતા? અને તેમના જોડ કેવા ખારા હતા? તેઓએ અવનાની સાથેજ પાંચ હજાર રૂપિયાના હીરાની માળા આપી દીધી ને એવી રીતે તેઓ જોઈ રહ્યા હતા કે જાણે કિલ્લા માગી રહ્યા હોય—જાણે કંઈ ચાચના કરી રહ્યા હોય અને તેઓ થોડાકજ દિવસમાં કિલ્લો યથા જશે. અગર રશીદા નહો બતાવે તો કોઈ બીજી બતાવીને મુકશે તેમને હવે આ ટેવ પડી ગઈ છે. હવે તેઓ મુશ્કે

શકશે નહીં. હા! તેમની સંપત્તિ થોડાકજ દિવસમાં ખવાસ થઈ જશે. તેઓ શરાબી બની ગલીએ ગલીએ ધૂળ ઉગ્રવતા ફરશે. શુધાથી પીણાને અતિ સીખ માંગવી પડશે. દરદરની ટોકરો ખાશે—”.

રશીદા અચાનક ચોંટાને ઉભી થઈ ગઈ. તેના મોટે આ ખવાલી પરિણામ અસહ્ય હતું. તે ઉભી થઈ અને ઝોરડામાં ફરવા લાગી. જલ્દીથી તેણે બારીઓ ઉઘાડી મુકી. સવારનો શિતળ વાયુ વાઈ રહ્યો હતો અને એ વાયુથી રશીદા પુનઃ હોશમાં આવી.

પૂર્વ તરફ ઘરોંઘપ પર ડ્રાઈ કરી તેણે વિચાર્યું. “પરંતુ મને તેનાથી શી મતકબ્બ? માફ તો કામજ આ છે. મારી માતાની આજ્ઞા છે. તેઓ પાપમાત્ર થઈ જાય તો હાથે. માતાનું કામજુ તો હંદુ થાય!”

પરંતુ વારંવાર જાણે તેનું હૃદય તૂટી ગયું હોય તેમ કહેતી હતી કે, “શું તેઓ પણ બરબાદ થશે? તેઓ પણ અપધાન કરશે—શું—?”

તે પાગલ બની ગઈ હતી. એકે હાથથી માથું પકડી તે કાગળ પર બેસી થઈ બહાર તર મુઠી એમજ બેસી રહી અને એકે પત્ર લખવા લાગી. તેના આંખોમાંથી એકુ વધી રહ્યાં હતાં અને તે લખી રહી હતી.

“બી. અઝીઝ!

“કૃપા કરીને તમે મારે ત્યાં ન આવો, હું પાપીણી છું. નાગણ છું, ઘણા પુરોનો નાશ કરી ચુકી છું; પરંતુ હું તમને પાપમાત્ર કરવા નથી માંગતી—નથી ચાહતી—તમે મારી પાસે ન આવો. હું ઝેરીલી છું. મારી પાસે આવીને તમે નહીં બચી શકો અઢલાહ વાસ્તે. તમે મારી પાસે ન આવો.”

“હું” અથાપિ પર્ષત કદી રહી નથી; પરંતુ આજ અચુ નથી થઈનાં. કાણુ જાણે કે મને શું થઈ ગયું છે? મેં ઘણા પુરોનો બરબાદ કરી

દીધા છે. અને હું પોતે પણ બરાબર થઇ જઈશ.
પરંતુ-નમે-તમે મારી પામે ન આવો. હાથ
જોડીને કહું છું. તમારે ચરતો પડું છું. ન આવો-
મારી પામે ન આવો-ન આવો, કોઇ જોડીથી
પરાણીના અને આગમથી તમારું જીવન નિર્ભય
કરે. માન વિચાર તમે ઊંડી રે. હું નામજુ છું
જેના ડંડાને કોઇ ઇલાજ નથી."

પાપીણી

"રશીદ"

અને અગ્રીક્ષના હૃદયને કાંઈ નહોતું થયું
એમ નહોતું, તે તો પામ્યો થઇ ચૂકેલા હતા.
જ્યારથી જોતો રશીદને જોઈ હતી: ત્યારથી આજુ
જગત એની નજરમાં હોવા ન હોવા બેરખર
હતું. તેને હવે તેનું આવીશન મક્કન વેરાન દીસવા
લાગ્યું. રશીદની પ્રતિભા દરખો આંખો સમક્ષ
રહેવા લાગ્યા.

અને જ્યારે તેને રશીદનો આ પદ મળ્યો.
તે ચીર પામ્યો થઇ ગયો. પહેલાં તે કેવળ
સૂરતનો આદક હતા, પરંતુ હવે તેના હસંકાર
પર મોહિનિ થઇ ગયો. તેના હૃદયે ધીમેથી કહ્યું.
"આ આ નથી" ફરિયાદો છે અને સાથે સાથે
લાંબી વ્હા હતા.

"નહાય મદીરની રાખી!" તંબાએ
આ કેમ લખ્યું કે હું તમારી પામે ન
આવું! એ કેમ થઇ શકે છે? અગર
તમે કોઇથી પણ કદી પ્રેમ કર્યો હોત તો તમે
જાણતાં હોત કે આ નથી થઈ શકતું-કદી પણ
નથી થઈ શકતું. પ્રેમ માનવ હૃદયની શુદ્ધ અને
નિર્મળ જાણના છે. તેના માટે અગર અને
તબાહ થઇ જઈએ-ફના થઇ જઈએ દરદરની
શિક્ષા ખાતા ફરીએ તોયે શું પરવાદ છે? !
અને હું-હું તમારથી કેવળ પ્રેમ નથી કરતો-
તમારી પામ કહું છું-તમારી ઉપાસના કહું છું.
તમે મને તરછોડી નહીં રહે. આ દોંગ અને
બહાનાં કામ નહીં આવે મારા દિવે જે કેસરો
કર્યો છે તે યુદ્ધને રૂદેશી અને અવશ્ય પડે. આજ

મને તરછોડી નહીં. રશીદ! અને આ તરછોડે,
જેનું જગતમાં કોઇ નથી. તે તમારા કાન્તે બધું
કંઈ કરી શકે છે-સર્વની આદૃતિ આપી શકે
છે અને જલ્દીમાં ચાહે છે કેવળ તમારો પ્રેમ!
તમારો ઉપાસક
"અગ્રીક્ષ"

(૪)

રશીદને જગત અંધકારમય બાસનું હતું.
પ્રથમો કરવા છતાં તે અગ્રીક્ષને વિસરી શકતી
નહોતી. તેનો શ્રુતિ, તેના વિચારો, તેની આશાઓ
તેનો રોષ, આદિ એક પુરુષની બે રશમ
આંખોમાં પુરી ગયાં હતાં. તેની તૃપ્તિ અને
કષ્ટ જોઈ કોઇએ ખુશ્તી લીધી હોય ને! તેના
બધા ધ્યાન અને આરામ વગર કોઇ બીજી
લાંબા હોય ને! તેણે અગ્રીક્ષનો પગ જાંચી
ઉતાર લાગ્યો.

"મારા ફરિયાદો! હું તમારથી પ્રેમ કહું છું તેથીજ
હું તમને મારી પામે આવવા માટે રાફું છું, પુરુષનો
સર્વ નાશ કરવો એજ મારા જીવનનો આશય
છે. તેમને દર દરના મિત્રજી જતાવવા-તેમને
નહીની આગમાં ઝાંકવા-પરંતુ તમે-તમે મારા
દેવતા! મારા હૃદય ગન્ધવા રાખી છે. આ
જનદુરસ્તીના ફાંદામાં ન આવો. મારી અશુભીની
આખો તમારી હતેથી બીજા યાત્રી રહી છે-
યાત્રના કરી રહી છે કે તમે મને રિસરી જવા-
બુધી જવા, ચાહેરમાં ધાનું છોકરીઓ છે તેમથી
કોઈ સારી જોઈને તેનાથી નિકાલ કરી લો.
સંનિ પથક કરો, પિતા બુદ્ધો બહુજ
તમે મને બુધી જશો, પછી તમને જાણ થશે
કે તમે કેવી મોટી બુદ્ધ કરી રહ્યા હતા.

"એમી મારા રૂપનના રાખવી! જલ્દીમાં
જલ્દી તમે તમારો નિકાલ કરી લો. તમારું આ
બધું દુઃખ દૂર થઇ જશે. આ તમામ બેચેનીઓ
આસમની ગાદ નિદામાં મોટી જશે."

તમારી રૂમકા
"રશીદ"

“પરંતુ અગ્રીક પોતાની હદ વધારી ચૂક્યો હતો. તે એકનો એ ન થયો.” તેણે કોપવું ન માન્યું. તેણે ઉત્તર લખ્યો:—

“રશીદા!” “આ મારો છેલ્લો પત્ર છે. હું નિકાદ કરવાં તૈયાર છું પરંતુ તમારા સિવાય હું બીજા કોઈથી નિકાદ નહીં કરીશ. અગર તમે નિકાદ કરી મારા ઘરમાં રહી શકો તો વિશેષ કૃપા નહિતર તમે મને તમારી પાસે આવવા દો. બરબાદ થઇ જવા દો અને અગર આ બંને વાતોમાંથી કોઇપણ વાત નથી કરી શક્તાં તો હું બીજા દિવસે રેલગાડીના પાટા નીચે માથું મૂકી બલિદાન આપી દઇશ. મારામાં આ બધી ચિપ્પનિઓ સદન કરવાની શક્તિ નથી. હું આશા રાખું છું કે અગર બીજા કોઈ નહીં તો તમારા પ્રેમના કારણેજ આ પત્રનો જવાબ પાઠવશો.”

તમારો અને કવળ તમારો
“અગ્રીક”

બીજા દિવસે વૃદ્ધા આ સાંલગી વિરગાન રહી ગઈ કે લવેથી રશીદા બેગમ વેપ્યાનો પદા નવી કરે

(૫)

અગ્રીકે તેના હાથો સુમી કહ્યું. “રશીદા! આ દુન્યા કેવી મનોહર છે!”

રશીદા અગ્રીકના ગળે વળગી ગઈ અને બોલી. “જેવા તમે છો!” ત્યારે બંને ખડખડ હસી પડ્યાં અને હસ્તાં હસ્તાં યાગડોની માફક ગેલ કરવા લાગ્યાં. એકબીજાની પાછળ દોડવા લાગ્યાં.

આ દોડવામાં રશીદાના હાથમાંથી એક ફોટો જમીન પર પડી ગયો. રશીદાએ તરતજ તે ઉચ્છાદી લીધા. અગ્રીકે કહ્યું, “આ કાનો ફોટો છે? જરા મને તો બતાવો.”

રશીદાના મુખ પર ગાંભીરતા વરસવા લાગી. ધીમેથી તેણે કહ્યું “આ નમારે બેસાનો

નથી. આ મારી માતાની નિશાની છે.”

અગ્રીકે આતુરતાથી કહ્યું. “હું તો નિશ્ચિત જોઇશ. બતાવો, આ કાનો ફોટો છે?”

જ્યારે રશીદાએ અગ્રીકને ફોટો આપ્યો તો અગ્રીક ચિરમીત રહી ગયો, અને પૂછ્યું, “અરે!” આ તો મારા પિતાનો ફોટો છે. તમારી પાસે કેમ કરીને આવ્યો?”

રશીદાએ બેઆકળી થઇને પૂછ્યું, “કાનો?!” અગ્રીકે કહ્યું, “કહી તો રહો છું કે મારા પિતાનો! પરંતુ તમને શું થયું?!”

રશીદાએ પોતાને કાપડમાં લાવીને ધીમેથી કહ્યું. “કાંઈ પણ નહીં”, પરંતુ તેવું મુખ ઉતરી ગયું હતું. તેના રંગ ફિક્કડા પડી ગયો હતો. તેના પગ કંપી રહ્યા હતાં અને તંત્રે એમ લાગ્યું કે જાણે હમણું તે જમીન પર પડકાઈ પડશે.

મંદ રવરે તેણે કહ્યું. “મને અચ્ચર આવી રહ્યાં છે. કૃપા કરીને તમે તમારા ઓરડામાં ગઈને બેમા મને સુઈ જવા દો.”

અગ્રીકે તેનું મૂખાંધેજ જોઇ બધ લાગ્યો, ન કશું પણ ન બેસ્યો, સુપચાપ ચાંપ્યા ગયો. અંતે રશીદા બેલાન થઇ પોતાની શેયા પર પડકાઈ પડી. અને ગેદીગીતો દશામાં બગાડવા લાગી “તેનો...તેનો...પુત્ર...અન્મા! મેં આ શું કર્યું? હું તમારી આના કેમ રિસરી ગઈ. મા...મા...!!”

અગ્રીકે નિતવતા કહ્યું. “હું ઝંકડાને હમણું તેડી લાવું છું. તમે બીમાર છો.” તમે તમારી દશાથી અગત્ય છો.”

રશીદાએ ચીપ પાડીને કહ્યું. “મને કાંઈ પણ નથી, તમે કૃપા કરીને ચાલ્યા જાવ! જરૂરી આજ્ઞા જાવ.”

અગ્રીકે સુપચાપ ચાંપ્યા ગયાં અને રશીદાએ ઓરડાના તમામ દારો અંદરથી બંધ કરી લીધાં. રશીદા રડી રડી હતી અને આ બંધ દારોની બહાર અગ્રીક પણ છાનાં અંધ સારી રતો દોઢ.

ધણીવાર સુધી રહીશ આમ રહી રહી. ન્યારે હૃદયનો ભાર કંઈક હલકો થયો તો તેણે ધીમેથી કહ્યું: “રશીદા તારી અમ્મા તારો વાપરો પાદ દેવરાની રહી છે. જેણે તારી માતાને ખરબાદ કરી તેના ધરને આપાદ ન કર. અગર તે નથી રહ્યો તો તેના સંતાનનેજ અંત આણી દે. અત્યાચરીનું નિશાન પણ દુન્યામાં કેમ બાકી રહે. ”

સંધ્યા થઇ ચુકી હતી, અજાન પુકારનાર મૌનચક્રની મરિજાના ઉઝા મિનારા પરથી અજાન દષ્ટિઓ હલો રશીદાએ બારી ઉઘાડીને જોયું, અને તેને એમ લાગ્યું જાણે તેની માતા ઉભી ઉભી કહી રહી છે. “બેટી ! હું તારી માતા છું” પરંતુ આજ માતાની હંમેશાં નહોતી એક મિખારજીની હિંમતની છું તારી પાસેથી બીજા માંગી રહી છું એક નું બીજા આપીશ !” ત્યારે તેને એમ લાગ્યું જાણે તેની માતા બહુ નીકટ આવી ગઈ હોય, બહુ નીકટ અને કહી રહી હોય. “આ છરી લે-તે તારો પિતા હતો. પરંતુ તને કયાય પણ તે મળી નય કે તરતજ તેને સ્વધામ પહોંચાડી દેજે.”

રશીદાએ બન્ને દાશોથી મોનાનું મોઢું ટાંચી લીધું અને રડતા લાગી અચાનક જાણે નિંદા. માંથી નળગૃત થઇ હોય તેમ તેણે પોતાના મુખ પરથી હાથ દડાવી લીધા, અને આંખોએ બંધ કરીને કહ્યું, “અમ્મા ! હું તમારું જ કહેજુ કરીશ તમારી જ આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તિશ. તમે ખુશ થઈ જાઓ, હું તમારો વાપરો વિસરી નથી.”

(૬)

તે રાત તેમની પહેલી રાત હતી. રશીદાના મુખ પરથી વિપાદ અને શોક ફરી દર થઇ ગયું. એકવાર પુનઃ તેણે પોતાના એણે પર રિમત ફરકાવ્યું અને ઉદ્ઘાસની પ્રતિમા બની ગઇ, પરંતુ તેના આ હાર્ય અને સવારના સારવામાં કાંઈ તફાવત હતો. સવારે તેનું હૃદય

હસતું હતું, અત્યારે કેવળ તેના એણે હસી રહ્યા હતા અને તેનું હૃદય તે જીતીને જીતના કરી રહ્યું હતું. જે તેણે જાણીને પોતાની કમરમાં સંતાડી રાખી હતી. વિજળાનું સ્વીય દબાવતાંની સાથે અંધકાર પ્રસરી ગયો અને બહાર લાંબા સમયથી ઘેરાયલાં વાદળો ગરજ ઉઠ્યાં-સાથે સાથે-વીજળી પણ કડકી અગ્નિએ ગદ સ્વરમાં કહ્યું. “આજે કેવી મનોદર રમી છે !”

રશીદાએ ધીમેથી ઉતાર વાળ્યો, ‘નિશ્ચય ! બહુજ સુદર અને તેજ કાણે તેણે અંધારામાં પોતાની કમરમાં છરી ખેંચી કાઢી-અગ્નિએ તેની કાંઈપણ જાણ થયા વગર...

પરંતુ રશીદાનું હૃદય અત્યંત ધકકી રહ્યું હતું. અગ્નિએ મહારાણી કહ્યું: ફરી આ તમને શું થયું ! ! !

રશીદા ત્વરાથી ઉઠીને ડાયાથી દર ચાલી ગઈ અને છરીવાળો હાથ પછવાડે રાખીને બેઠી ‘કાંઈપણ નહીં. ગરમી લાગે છે હું’ દમણાં આવી...”

અને તે તરતજ બારણું ઉઘાડી બહાર ચાલી ગઇ અગ્નિએ પણ જલકીથી ઉઠ્યો. ઉઠતાં તેણે સાંભળ્યું કે બહાર રશીદા કહી રહી હતી. “આ મુજથી નહીં થઈ શકે, અમ્મા ! આ મુજથી નહીં થઈ શકે. તમે અગર બદલો લેવા ચાલો છો તો મારાથી આ તમારો બદલો છે !” પછી એક ચીસ સાંભળવામાં આવી અને અગ્નિએ કહીને બહાર આવ્યો તો રશીદા ખૂનથી લથળતી જમીન પર પડકાઇ પડી હતી.

અગ્નિએ રાડ પાડીને કહ્યું. “રશીદા ! ! !”

પરંતુ રશીદાની આંખોએ બંધ હતી. તે મરી રહી હતી. મૃત્યુ પહેલાં તે કેવળ એટલુંજ કહી શકી. “અગ્નિ ! હું તમારી બહેન છું.”

[સમાપ્ત]

કમલાગ્ય હિંદુસ્તાન

અનુવાદક "ફૂના" રહિરી

મેહમાયા અને કીર્તિના લવાનક સમસ્ત-
રિક મહેસોનો નાશ કરે ।

સ્વપ્નાની સુષ્ટિથી જગૃત થા ।

જગૃતિના જગતમાં વિહાર કરે ।

ક્યારનું જગત જગૃત થયું છે.

દુન્યાની બધી કૌમોના કાફલા તારલાઓની
રાતિજ છાયામાં પોતાની સફર સર્પના કિરણો
નિકળતાં આગમ્ય પૂરી કરી પોતાના ધામ
ઉપર પહેંચી ગયા.

છતાં ઓ ગારિશ ! તું કશું ગફલનની ગઢ
નિદ્રામાં પડ્યો બગાસાં ખાઈ રહ્યો છે ।

ઓ કમલાગ્ય હિંદુસ્તાન ઉઠ ! જગૃત થા ।

વજ્રની દિવાલોમાં બેરીગોથી જકડાયલા
નિર્દોષ માનવીઓની કાળની કંપાવનારી દર્દભરી
ફરિયાદો સાંભળ ।

મજબૂરમાં તારા રંક સંતાનેની નાચ
ઝોલા ખાઈ રહી છે. કિનારો દૂર છે, નાવિક
અદ્રશ્ય થયો છે ! આ નિર્દોષની નાચને કાળની
વાયુ લદરો. કલંકના સાગરના ઉદરમાં પગ-
મરી કુબાલી દેશે.

સડાય ! સડાય ! ની હૃદય કંપાવનારી
ચીથપારીયો સાંભળ ! ઓ નાચના તારણદાર
હોશિઆર થા ! ઓ કમલાગ્ય હિંદુસ્તાન ઉઠ !
જગૃત થા ।

કલંકના સાગરમાં કુળવારાઓને ડૂબ કરે,
અને કીર્તિના કિનારા ઉપર પડેલાં
નિષ્કામ માનવોને આઝાદીના પ્રાણુવાન
સંદેશ સર્પે !

તારા રૂપથી જગતને તેજસ્વી બનાવી દે-
ઓ કમ લાગ્ય હિંદુસ્તાન ।

જગત તને યુગ્મો અને સંસ્કાર વિહોણા,
અણુધક, અધિકીન, માનવોનો ફળદ્રુપ વસ્તીવાળો
પ્રદેશ કંડી પોકારે છે.

તારા જ્વનકાળ પર વિચાર કર ।
તારા જૂઠેલા પાંદો ફરી યાદ કર, અને જગત
પર ફરી રોશન કરી દે કે, અધિક, વિના, યુક્તિ
અને નત્વતાન તારીજ મગજશક્તિના પરિણામે
જગત ભરને પ્રાપ્ત થયું છે.

હોશિઆર !
નિમ્મતથી કમર બાંધ ! તું તારી જનને
ઝોળાખ !

વિજય તારા પગા ચૂમવા આનૂર છે.
ઉઠ ! ઓ નિદ્રાચિત, હિંદુસ્તાન ઉઠ !
આઝાદીની દેવી તારા પગો ઉપર કીર્તિ
અને સ્વમાનનાં યુગ્મો નિચાવર કરવા ક્યારની
આનૂર છે !

ઓ કમલાગ્ય હિંદુસ્તાન ઉઠ ! જગૃત થા ।

“કારવાં” આફ્રિકામાં મળવાનું
દેકાણું :-

UNION PRINTING WORKS

91, Victoria Street,
DURBAN.

શ્રી સન્માન

લેખક : "અમીર" (ધારાછ)

શ્રી સન્માનના પૂઠની તરીકે ફૈયાઝું નામ સમાજમાં મશહૂર હતું. કદી કદી શ્રી ઉદાર મારે-સાંખ્યા શાંખ્યા વેકચરો કરી સમાજની સામે ગૂઢ પ્રશ્નોની સમગતી શમર્યા ઉઘી કરી દેતો.

એની જળાનમાં જાદુ હતું. એની વિચાર-શક્તિ અઘોરિક હતી. એના પામે મંદુર શબ્દો અને એ શબ્દોમાં મીઠાશનું જળ હતું. એક સમય શ્રી ઉદાર-સ્ત્રી રચાન-ચપા દરેર શયુઓ પણ એના વાણીપ્રવાદમાં વડી એના વિચારો સાથે સડમ! યગ. ફૈયાઝના વિચારો જ્ઞ હતા, સિદ્ધાંતો ઉન્નત હતા. વાણીપ્રવાદ અને અઘગતા-મય જીવન જીવનના ખરા અર્થમાજ દીપે એમાં શી નવાઈ? ફૈયાઝું જીવન પણ જીવનના વાસ્તવિક દોષમાં પ્રકાશી રહ્યું હતું.

આજ એક જાહેર સરચાના આસરો તમે "આજની લગ પ્રયા"ના નિયુક્ત કરેલા વિાવ ઉપર જાહેર વ્યાખ્યાન હતું. એમાં શ્રી સન્માન-ના લકનો. નારી પૂઠના દિમાપનીઓ અને આધુનિક નૂતન વિચારોના પોપક એવા યુવનો, સલાના ખાસ વકરા હતા, સમાનો પ્રાણ ફૈયાઝ હો. મુખ્યત્વે ફૈયાઝની વાણીનો સ્વાદ લેતા ધણીઓ ઉત્સુક હતા, સંરચાનો હોત માનવ જાગરૂથી કલકાત કલેશો હતો.

એ ત્રણ વક્તાઓના પ્રવચનો પછી "ફૈયાઝ ઉભો થયો. માનવ સામરમાં જાણે વારંતી આવી હોય તેમ તાળીઓના અવાજથી વાતાવરણ ગાજ્યા લાગ્યું. શ્રોતાજનો ફૈયાઝની વાણી પ્રેક્ષામાં વડી રોડી રહ્યા હતાં. "આજની લગ પ્રયા"ના થર પર ફૈયાઝ જાણે કોઈની લાઇ વૂદી પડેલો હોય એવું દ્રષ્ટિ સમીપ તરવરી

આવતું શ્રોતાજનો ફૈયાઝની શુદ્ધિ માર્ગ અતે વૃદ્ધ શક્તિ ઉપર થેલા થેલા બની વારંવાર તાળીઓના ગડગડાટથી હોંસને ધૂળની દેતા હતા.

એની કલા પ્રકાશી હતી. ઉર ધમકાવતી વક-તૃત સુંદરી એના ચૌવનમાં દીપી ઉઠી હતી. ફૈયાઝની વિવેચન કલામાં મધુર્ધ હતું, શૈલીમાં આકર્ષણ હતું અને એ આકર્ષણ સર્વેની નજરો આકર્ષી હતી. નારી પૂઠની વાતો મુખેથી સરી શ્રોતાજનોના હૃદયમાં ઘર કરી રહી હતી.

એના ઉત્સાહને જાણે "અ-અઘોરિક શક્તિ કાસ વેગ મથો હોય એમ નારી પૂઠની કાવનાઓ પ્રબળ બની! ફૈયાઝની વાચાને જાણે વિજળી બળ સાથે મંચુકન કરી દીપી હોય તેમ' જગ પથી નાચતી હતી.-એણે ખોંખારો લીધો-અને પુનઃ ઉચ્ચ સ્વરે ત્રિશટ મેદનીને ઉદેશીને કહ્યું:-

"શ્રીનું સ્થાન અદિતિય છે! અનોખું છે. જીવન એક ખેલ માપતી છે! એ ઘેબની સીમા દેરી જોઈએ-એટલે એક અર્ધાંગના-એજ જીવન, એજ જીવન સાધ્યરી, જીવન સાથે અનેક સ્ત્રીઓનું જોડણું એ તો પ્રેમનો વિશર મણાય, માનવ જીવનની એમાં ઉપેક્ષા છે...પશુતા છે."

સાંભળનારાઓ દિગ્ગજ બની ગયા. નવી રેશનીના યુવાનોને આ ભાવના ખૂબ ગમી તાળીઓના નગારાં વાગ્યાં, ત્યાં ફૈયાઝે વરતુને જગપી કહેવાડું શરૂ કર્યું:-

"શ્રી શું છે! એ એક માનવ જ છેને! છતાં એનું સ્થાન કેટલું સંકુચિત છે. કંઈ-એને કંઈ નજરે લુએ છે! માનવ જીવનના, મૂલ્ય પૂરપતી નજરોમાંથી કેમ અંદર્ય થઈ છે! શું સ્ત્રી કાચ કે માટીનું વાસણ છે કે એનાં કૂરી

જવા પછી બીજા વાસણને એનું સ્થાન આપી શકાય ?”

સભા સમાપ્ત થઈ, ફિયાજ વ્યાસપીઠથી હોંઠે આવનાંજ એક જણે હસ્તધુનન કરતાં પ્રશ્ન કર્યો.

“મી. ફિયાજ, હું આપનાથી કંઈક વાતાં-લાપ કરવા ઇચ્છું છું—”

“જોડા ! ખુશીથી, પણ પ્રથમ આપને કંઈક પરિચય આપશે ?”

“મહારો પરિચય ? જનાબ હું કંઈ મદા-પુરુષ નથી. છતાં હા, હું એક ધાર્મિક સંસ્થાનો સેક્રેટરી છું. ધાર્મિક ભાવનાઓમાં માનનારો છું. મ્હાફે નામ સહીદ.”

“મી. સહીદ ! કહો, આપ શું પછતા છો—?”

“હું પુછું છું કે હમણાં કઈ દ્રષ્ટિએ લગ્ન જીવનની આપે વ્યાખ્યા કરી છે ?”

“માનવ દ્રષ્ટિએ... !”

“તમારા શબ્દોમાં માનવ દ્રષ્ટિની જાંબા-હોળી, માત્ર તમારી દ્રષ્ટિનાં ઓગસ હતો.”

“તમે ખુબો છો, મી. સહીદ. લગ્ન જોટલે પ્રભુતા, નહીં કે બાળકના ખેત !”

“તો શું મી. ફિયાજ એક સ્ત્રીના મૃત્યુ પછા બીજા સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવાં એનું નામ પ્રભુતા નથી ?”

“પ્રભુતાની દિવ્યતા સાથે પ્રેમની ભાવના-જોને પણ સમજવી જોઈએ !”

“પરંતુ બીજાં લગ્ન એને પ્રેમનો વિશ્વાસ-કે માનવ જીવનની પશુતા કેમ કહી શકાય ?”

“હું એમ કહું છું નથી. હું તો કહું છું કે લગ્ન એને જીવન બનેલી ભાવના એકજ યતી જોઈએ. અમર રહે એમ કરવું જોઈએ !”

“એટલે...”

“પ્રેમ અમર છે...”

“શું દિલિપ લગ્નથી એને અમરતા પરી સકતી નથી ?”

“તો પછી પ્રેમનું સ્થાનજ ક્યાં રહ્યું ! “તાજમદાસ”ની કથાનું સ્મરણ કરા એ યુગમાં પ્રેમની ભાવનાને કેટલી પુષ્ટિ મળી છે ? જગ-તમાં અમર બનેલા પ્રણય કીરસાઓ તરફ દ્રષ્ટિ ફેંકો કયો પ્રેમ અમર બન્યો છે ?”

“આનું નામ તો માત્ર-માત્ર લાગણી કહી શકાય ?”

“અહીં ખુબો છો ! લાગણીનું નામજ પ્રેમ છે. માત્ર હૃદય શુદ્ધ લાગણી પ્રધાન હોય છે. એમાં એકથી વધુ જીવન સાથી નહોાય. એનેજ વિશ્વર કહેવાય છે !”

“તમરી દ્રષ્ટિએ પ્રેમની મર્યાદા અતિ ટુંકી છે ?”

“અપર્યય ! આજનો પ્રગતિશીલ યુગ એને આવકારે છે. એ ટુંકી છતાં મર્યાદિત ક્ષેત્રમાં પ્રણયના પૂર વધી આજની પ્રગતિને જાગૃત્ય-સ્વમાન કરી રહ્યા છે.”

ફિયાજની દર્શાવેલી પછાત પડી શકેલિ શુદ્ધિ મમ્મ દલીલાને ત્યાગી વ્યકિતગત દીપ્તિપ્રણય ફેંકતા પછડ્યું—

“આપ શાહર પાનુ એ કા ?”

“આ વિષય વિશ્વનો નિરર્થક પ્રશ્ન માત્ર નિર્બળજ નહીં પણ માનવ હૃદયની ઉચ્ચતાને નષ્ટ કરનારો છે... મહારી માન્યતામાં હું મક્કમ છું... મહારા ખેલથી હું ખસી શકું એમ નથી. પ્રેમની ભાવનાને જાગૃત કરી એનાં ઓગસ હૃદયમાં પ્રગટાવ્યા પછી કોઈ રીતે હું દૂર થઈ શકતો નથી.”

“હારે તો હમારી પ્રેરણાએ ખૂબ પાંખો પ્રસારી છે...”

“આ પ્રશ્નથી ફિયાજ જરા ઉચ્છેદિત થયો. તેનું બેનું મરકી ગયું ! મ્હાફે... એનાં... એનાં...”

એવાં તીરકદારમય વાક્ય ઉચ્ચારતો સ્તંભે છૂંદે
દારમય વેરતો જતો રજી.

સમયની ધારામાં ઇવન ફેરી રીતે વહી
ગય એની ખબર પળી નથી. ફેરાનું ઇવન
સમયની સાથે કૂચ કરતું રહ્યું. એક...બે...ત્રણ
એમ કરતાં ચાર વરસો પીતી મથાં એ દરમિયાન
એનું આધુનિક ઇવન પદ્ધતિ મધુ, એના ઇવનમાં
ફેરસાથે ઇન્દ્રિયોએ થઈ ગયા.

"સમય પ્રયા" પર કરેલા અભ્યાસ પછી
ચાર માસમાં એની પત્નિ રવેને પહેલી અને
ત્યારથીજ એના ઇવનમાં નિરવતા-શિવપ્રભુતા
સાથે વ્યથાએ વિશ્રામ લીધો.

માના વિનાના યજ્ઞેશ એ માગ્ય બાળકોને
જોઈ ફેરાનું હૃદય રડી પડ્યું. પરંતુ કાળ સામે
એની વફાત કળા નકામી હતી. મર્દ કાવ્યોએ એ
આનંદી ફેરાનું જોતે સ્વર્ણીય રનેદ સરિતામાં
ઇવન નીકળી જુલવાના ઘેર દત્ત એ
અણુરૂપ રહ્યા!

પત્નિ વિનાનું ઇવન ઉત્તર દિશા બની ગયું.
આવાપીવાનું રથાન નહોતું! લોજ-હોટલ ઉપર
આધાર! એમાંએ વિશ્વંબ કારણે જોરીએ
નિયમિત પોંચાનું નહોતું. વધુમાં બાળકોને સાચ-
વવાને રાખેલી આકરી પણ કામચોર બની.
બાળકોની પાનું રવચ્છતામાંએ ગંદકીએ ધર કહ્યું.
ધરની સધળી વસ્તુઓ અસ્તવ્યસ્ત થઈ. આ
બધાં કારણો સર એ વિવશ બન્યો ઘેરો બન્યો.

એના મિત્ર-એના આદર-એના પ્રશંસકો
એને ઘેરી વળ્યા! એને સમગતઓ. એ સમગ્ર
ગયો...અને એણે નવા ઇવનમાં મંડાણ માંડી
દીધાં. પુનઃ પ્રભુતામાં એણે પગલીયો પાડી અને
દિવિય લગ્ન કરીને જ રહ્યો.

આને એ પ્રસંગ પર સમયના આચરણો
ચડી ગયાં. ખૂબ ચર્ચાએલા મિન્ન લિન્ન દૃષ્ટિ-
મિદુઓથી અવતોષકપદ્ધતિ આ પ્રસંગ પર એ
હવે તો હેંવદની જ્વનિકા પડી ચુક્યા 'ઓ
સન્માન' સંસ્થાનો ઉચ્ચ વિરોધ-નારીપૂર્ણતા

કિમાયીઓનાં બેકામ ગલીપ્રદાન અને અન્ય
વ્યક્તિઓનો ઉદ્ધારો રોપ હવે તો સમી ગયો
હતો. એ પ્રસંગ પર આને ચાર વરસોના ધર
જામી ગયા.

દિવિય લગ્ન કરી મઝ માણતો ફેરાનું
આનંદી હતો રજની રાણીની પધરામણી સાથે
એ એના મકાનની અગારીમાં નિત્ય બેસી નવી
પત્નિ સાથે પ્રવૃથ્ત ચર્ચા કરતો.

આને પણ આકાશમાં તારા ઝગમગી રહ્યા
હતા. આજી ચાંદનીના પ્રકાશમાં ફેરાનું અને
તેની પત્નિ અગારીમાં બેસી હતાં. બન્ને બાળકો
અડીવડો ફેરી ફેરી પોતાની રમત રમવામાં
મનમય હતાં વાતાવરણ આનંદી હતું. ફેરાનું
અને તેની નવલ પત્નિ સામસામે ખુરશીઓ
ઉપર બેસી દત્ત, મીન વાતાવરણનો ભંગ કરતાં
ફેરાનું નુન પત્નિએ ફેરાને ઉરેશોને કહ્યું :

"કાલે ખદાર ભાઈ આવવાના છે!"

"ક્યાંથી?"

"આરીકાથી, છેલ્લા ચાર વરસો થયાં ત્યાં
નોકરીએ ગયા હતા. હાલ તેઓ રજ ઉપર
આવે છે."

"એટલે મારે શું કરવું?"

"કાલે જોરીએ ગયાનું મીકે રાખો. પહેલા
નેઓ તમારી સુલાકાન માટે અડી આવશે."

'સાઈ-સવારે એટલેજરને રજ માટે ચીકી
એકઠીને રોકાવશ"

પોતાની બેનનો નવો સંસાર જોવા ભાઈ
બેનના ઘરે હાજર આવે છે, ફેરાનું પણ તેનો
સત્કાર કરવા ઉત્સુક બન્યો છે.

"આવો પધારો!" અંદર પ્રવેશનાંજ પોતાની
પત્નિના ભાઈનો ફેરાએ આદર સત્કાર કરતાં
કહ્યું. આવનાર વ્યક્તિએ આશ્ચર્ય જનક પોકાર

કર્યો "જોડ! કાણ! આપ મી. ફેરાનું?"

"જોડ...આપ મી. રાહીદ?"

ફેરાનું અને રાહીદ બન્નેની આંખો એક
બીજાની આંખો સામ-મંથાપ ગઈ!

આત્માના અશ્રુ

અનુવાદક "બેબુદ" ધોરાજવી
મૂળ લેખિકા : "કુંગા"
(દોગનધારવી)

અર્ધ રાત્રી વીતી ચુકી છે. આકાશમાં તારલાઓ મૌન છે. જંગલ આખું મીઠી નિંદ્રામાં મસ્ત છે. શિવળ અનિદ્રા જોડેથી ધુન્કાઈ રહ્યો છે. આવી અર્ધ રાત્રીએ હું એકલી અટુલી તમારી પાદમાં વંચાકુળ થઈ તડપી રહી છું. મ્હારી વિદવળતા પ્રળય બની છે. ક્યુંએ ચેન નથી. આહ ! હૃદયમાં વિરહ અગ્ની પ્રગળી રહી છે. હું એમાં બગી રહી છું-પ્રગળી રહી છું મુખ પર હાસ્ય નથી. ઉરમાં આનંદ નથી ! તડપું છું ! ઝુરું છું ! માત્ર એક આશાએ !

અદિક્ષ ખીમી રહી છે. જંગલ પર પ્રકાશ વેરી કર્તવ્ય મુક્ત બની છે-પણ મારા હૃદયમાં તો ઘોર અંધકાર પ્રસરેલો છે. આત્મામાં ઉંચા ઉંચા હસતા તારલાઓ જાણે મ્હારી દશા ઉપર અટકારપ કાં ન કરતા હોય એમ મને લાગે છે. હું મ્હારી હૃદયવચ્ચા ફાંટે કહું ?" નમારા દર્શનની અભિલાષિ હું માત્ર એક દર્શનની અભિલાષામાં બેસી છું. મ્હારો ઉન્માદ શમનો નથી. તમારી સ્મૃતિમાં આંખો પાટે અશ્રુઓની સરિતા વહી રહી છે.

આહ ! આ પૃથ્વીનો પીયુ-પીયુષમય કર્ણ અવાજ ક્યાંથી આવી રહ્યો છે ! કેટલું દર્દમય ગાન છે એનું ? એનો પીયુ-પીયુનો અદઙ્ગમ અવાજ ! વાતાવરણને ઉલ્કેરી મુકનાર ગાન ! અને કર્ણામય તાલ ! સમીરના સુસ્વાદાઓ સાથે અથડાઈ વાતાવરણને ગળાવી દે છે.

શ્યામ મનોદર ! હું ચાલું છું કે પ્રેમ-પાદગમાંથી બે ચાર બિંદુઓની કૃપા તૃપ્તિ થાય તો હાથમાત્રમાં મ્હારી વ્યાકુળતા અટકાય બને. મ્હારી ખોળા જેવી આશા ક્ષણે જરૂરત છે ગાત્ર બે-ચાર અભિભૂતની. દો-ત્રણ ! આ

દારીને બે-ચાર પ્રેમબિંદુઓ.

મદની આંધા ! હું મ્હારી વિરહ ક્યા ફાંટે સંજાણું ? તમ વીણ આ હવે ભાગીતીનું જગતમાં છે પણ કોણ ? આશા મ્હારો કોઈ આધાર નથી.

હું જગતમાં મત્ર એકલી અટુલી છું. તમારા આધારેજ હું મ્હારું જીવન વ્યતિત કરું છું. મને માન ! એકજ જગતી ! એકજ ઈન્દ્રિયા છે. આંખો પણ એજ દિશામાં તન્મય છે. એ અશ્રુ વહાવી આપનાં દર્શન કાળ તકસે છે. એના તલસાટમાં હું એ તડપું છું. આંખો વર્ષાની જેમ રેલા ચલાવે છે દિવની દનાશ ભૂમિ પર હું મ્હારાં અમૃત અમૃત ટપકાવી રહી છું. ક્યાં એ અશ્રુઓ...પુરી જશે તો !" આશા આ આ રાંકે મિખારણ કને બીજ એવી કમ વસ્તુ છે જે આપના ચરણોમાં ભેટ થીરી શકાય ! મ્હારી કને બીજ વસ્તુ નથી આહા હું તલન નિર્ધન છું.

શું હું કંઈ અસત્ય વડી રહી છું ? મ્હારી પાંચ કંઈજ નથી ? ના-હા, મારી કને શું નથી ? મ્હારી કને એક અમૃત વસ્તુઓની ગાંસડી ભરેલી છે. પણ...પણ...એ કોની કને ફાલવું ? બીજાએનું મદત શું સમજે ? "એનાં મૃત્યુ તો મરીનાના મરણની આશા જ આંખો શોકે મનમોહન ! મ્હેં એ ગાંસડી મ્હારી કને રાખી છે. હું એ તમ્હારી કને ધરીશ. એમાં શું છે ? પણ તમે ક્યાં અગણ્ય છો ? તમે બધું જાણો છો છતાં મ્હારો ઉન્માદ મને કહેવાની ફરજ પાડે છે.

એમાં વિધવાના વિલાપો ! અનાથોના આર્ત-નાદો ! અમૃતનીઓના ચરસો ! નિર્ધનોના નિમ્મસો ! અપંગોના અશ્રુઓ ! દારિદ્ર્યોના દુઃખો !

બેઠારાની બેઠારી ! દુઃખીજનોના દરે ! આદ !
એમાં આકા, આવું ધણું બરેલું છે.

યસરબ પનિ ! આપ દર્શન આપે હું
આપના દર્શન કાગે અનિ વ્યાકુળ છું. અતિ
ઉત્સુક છું. મ્હારે એક કરેલું કથા કહેવી છે.
એવી કરેલું કે કરેલુંતા પચુ કરેલામય બને. એ
કથામાં જીવનની વ્યથા અને રૂઢનની રાગણીઓ
બરેલી છે. જગતા જિગરની કથામા તો
અંગારા જ હોય ને ! હા, આકા હું કંઠીશ-
આત્મારિગા ઉપર મરેલા અશ્રુ તારે ઝગમગી
કહેશે. ના, ના, હું એ કથા નહિં વર્ણવી શકું !
આત્માનો ઉન્નત એ અશ્રુ તારને તોડી નાંખશે
તો ! આત્માની ઉન્નતા એ કથાના પ્રકરણે
પ્રારણે અને પાને પાને અગ્ની સળગાવશે તો ?

પણ શા માટે ?

અશ્રુ તાર તૂટી જવા પછી આત્મારિગા
બેઠારી બનશે એટલે જ ના ?

હો, ને બને. પણ એવું કામ કહે છે ?

જે આત્મા અમરગી આકા પાછા બેઠારી
રવાં હોય. જે આત્મા એમના સ્મરણમા પ્રાણ
ધનકાપને હોય એના મિલ્લા કદી બેઠારી બની
છે ? કાલે સામગ્ય છે.

કમણીવાલા પ્રાચીન !

આપના શુભાભિલાષ દુર્દશા આપે નિરાશી !
તમે કદી વિધવા, અનાથો, શ્રમણીઓ,
નિર્ધનો, પીડિતો સામે એવું અમાનુષ્ટી વર્તન
ચલાવ્યું છે ?

આકા તમે સ્ત્રી ઉદ્ધારક હતા, તમે સ્ત્રી
હકના રક્ષક હતા. પછી તમારા ચુસ્ત અનુયાયી
હોવાનો દાવો કરતા તમારા ઉન્નત આપના
ઉચ્ચ શિક્ષણને કેમ વિસરી ગયા છે ?

કાકિઆવાડની કમનસીબ ભૂમિમાં અસંખ્ય
તોલીદ પૂત્રિઓ આજે દુઃખી છે, બેઠાર છે.

તેમનો કરેલું આત્મતાદ સાંભળનાર કોઈ નથી.
રડી રડી એમનો અશ્રુઓ પણ સુકાઈ ગયાં.
આપના કાનને અર્પેલા હોઠા ('કાનને મુઠમ્મદી')
હજમ કરનાર કૌભ પોતાને ધર્મચુસ્ત કહે છે.
એ કૌભ આપના નામ ઉપર પ્રાણ અર્પણ કરે
છે; પણ આપના કામદાને હૃદયમર્પિપૂર્વક ઈન્કારી
રહી છે. નિર્દય અને દૂર રીતે વિસરી બેઠી છે.

અય જગત પર દૃષાના પુણ્યોની વિશ્વ
કરનારા આકા ! આપની સરિષ્ણતા ઉપર મારી
બન કુરબાન ! "શું આપે મ્હારી અશ્રુ કથા
સાંભળી લીધી !" હૃદયની એકજ આશા એકજ
અભિલાષા બેના પર જીવન ટકી રહ્યું છે
જીવનના ઉદ્ધવા વ્યથા એજ આશામાં બરી રહી
હું, કહે તાપ ! મ્હારી જીવના મારી અભિ-
લાષા પૂર્ણ થશે ? "મને મ્હારા માટે કશું બેઠ્યું
નથી. મને આપનો પ્રેમ સંપાદન થયો એ શું
ઓળું છે ? કિન્તુ આપના અનુયાયી જે માર્ગ
જુઝા છે. જે મૂડી આપના તરફથી તેમને
અર્પણ થઈ હતી તેને બોર્ડ કિન્દુ કામદાની
મુંબજામાં ફસાઈ ગયા છે. શું આપ એનાથી
સુકિત નહીં અપાવો ? કરો મ્હારા આત્માના
અશ્રુઓની આ કથા આવેળી છે તે સ્વર્ગ
નિરાશ કે ?"

[નોંધ સ્ટેટ મોદરેટન લો કચેરીએ ગતિમાન
કરેલ આંદોલન વખતે આ લેખ ખાસ બંધબસને
પઈ પડ્યો.]

એકારના હાસ્ય સ્મિત પુસ્તકો

૧. જુની આંખે નવા તમાગા કી. રૂ. ૧-૪-૦૦
૨. હસમ આજકે કી. રૂ. ૧-૪-૦૦
૩. અકલતા ઈન્વરસાર કી. રૂ. ૧-૮-૦૦
૪. હું રાજ હોઉં તો ? કી. રૂ. ૨-૦-૦૦

દપાલ ખર્ચ જુદું.

આલેક્સ લખા:—

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કમ્પીયીક, સુરત.

તારી ખાતર!

"વહુશી" રહિરી

"આહ! જરા તો સાંભળ; ફક્ત બે સેકન્ડ" માટે તો ઉભી રહે! હક! આટલું સખ્ત દિલ! ખુદાને ખાતર તો થોભ! અન્યો સાથે આટલો બધો પ્રેમ! મારા તરફ આરથો બધો ધિક્કાર! આહ! શું કહું? કોને કહું? અન્યો બેગી તું ભાગતી ફરે છે! જો! જરા તો શરમ કર! જોઈ શું કહેશે? અરે તારે માટે નહિ પણ મારા માટે શું સમજશે? તું કેટલીયે વાર કાંઈયે વિચાર સરખો કરતી નથી! ભલે સિતળ છાંયડો મને મળે કે યૈત્ર માસની લૂ લાગે તેવો તાપ માથે ધગધગી રહ્યો હોય! ઝંખર ઝંખર વાદળી વરસી રહી હોય કે વિચળી નવવધુ સમ વાદળીઓમાંથી પોતાની સૂરન દેખાડી છુપાઇ જતી હોય, તેવા સમયમાં પણ હું દિમાકવ સમ આગ રહી તારી પ્રતિક્ષા કરતો રહું, તે છતાં પણ કેટલીયે વાર તું મારા પ્રતિ મુખ ફેરવી અન્યો સંગે નાસતીજ રહે છે. મારા તરફ એક નજર નાખવામાં પણ તું તારું અપમાન સમજ ચાલીજ ગય છે. આહ! આવો ઝુકમ! આટલો સિતમ! તું શું તારી પાછળ મને દોષાવગ્ન મારે છે! અરે જરા તો વિચાર કર! લોકો શું કહેશે? મને પણ સ્વમાન તો છેજ. જરા મારા સ્વમાનનો તો વિચાર કર! જો હું તારી પાછળ દોડીશ તો લોકો મને ગાંડો યા વહુશી કહેશે; તેનો તો જરા વિચાર કર! તારી પાછળ દોડતાં પગથી પર કેટલીયે વાર તૂટાની દુકાનદારોએ શરારત ખાતર નાખેલી કેળાંતી કે ફેરીની જાડનો પણ ખ્યાલ રાખવોજ પડે ને? તે કેળાં કે ફેરીની જાડો પણ શાંઘરોની માથકના આદ તરીકે તારા મિત્રનમાં કેટલીયે વાર વિશેષ નાખી દે છે. તું મદાન વિજેતા રાણીની અદથી ડોલતી ડોલતી ગાર્ગ પ્રયાણ કરતી જતી રહે છે! આહ! તે

મિત્રન-આશાનો ભંગ આ તારા આડકના દિલના દુકોડે દુકોડે ફરી દે છે! કેટલાયે આડકો તારા આંખો વર્તનથી, હૃદય-ભંગ થઇને નિરાશાના મહાસાગરમાં-મૂકની પેઠે એક બીજાના મુખ કમળ તરફ જોઈ નિસાસો નાખી જિગરમાં આડ નાખી ઉભાજ રહે છે. અરે! એ આહોનો તો જરા વિચાર કર. જવાની ડાઈની રહી નથી. અરે! તારી પણ રહેશે નહિ એક કવિના સંદેશમાં કહું તો.....

"આહ જો દિલસે નિકાલી નયની;
કયા ચમત્કરે હો કે ખાલી નયની?"

જવાની તો જવાનીજ છે. જો એ જશે તો પછી તારી આ આસ પણ રહેવાનીજ નથી. કાંઈની વદાવરથા તરફ એક નજર તો નાખ! પાતું લીખવાનું મળજો. જ્યારે તું જવાનીનાં જોશમાં, દરણીની રંગ ઉજળતી ને ફૂટતી મચળતી ફરી ગય છે; ત્યારે કેટલાયે મિત્રન-મંત્રિના ઉપાસકોના મોહમાંથી "આહ! ગઈ! જોઈ સાથે ગઈ! મને તરછાડી ગઈ! મને લીધા વિના ગઈ! મારા સામુ જોયા પના ગઈ!" એવં કેટલાયે તુટક વાચો તારા પ્રેમીઓના મુખથી એકાએક નીકળીજ પડે છે. જો આ કાંઈ "વહુશી" પત્નના રિપોર્ટર કે કોઈ સમાના સ્વચંત્રકના ક્ષણ ઉપર પડે તો તે છાપામાં પ્રગટ કરવા કે નજદિકની પોલીસ ચોક્કી તરફના પોતાના પગલાં સત્વર ઉપાડી નોંધાવવા પોતાના પગલાં ઝડપેર ભરવા માંડશે. તેથી કહી દઉં છું કે મારે પત્રમાં તારા નામની સાથે મારા નામને સંડોવી દેવું નથી. પોલીસ ચોક્કીમાં પણ મારું નામ અદારી દેવું નામુનાસિખજ સમજી છું. હા! આટલું તો કરીશ અને જરૂર કરીશ કે જો મને તરછોડીને તું વારંવાર મારાથી નાસતીજ ફરીશ અને મારી જરાયે દરકાર નહી રાખે તો હું જ દલે જાતે અને પડે મારા સ્વમાન ભંગની અરજ પોલીસમાં નોંધાવી દઉં કે—

"આ મોરબજાસ મને સાથે લીધા વિના વારંવાર જતી રહે છે. તે માટે થોડું કરશો" ફક્ત એટલી જ ક્યાંદ તારા માટે લાલ તો જરા સમજું છું.

ચ રૂ પિ ચા

લેખક:—“ જાત્રીદ. ”

હું મહારા વકીલ મિત્રની ઓફીસમાં પ્રવેશ્યો, ચારે તરફ ગુન્પતા પથરાયેલી હતી વકીલ સાહબ પોતાના ટેબલ પાસે વિચાર પરંપરામાં લીન બની ગએલા જણતા હતા. મુખ પર ઉદારીનતા ફરી વળી હતી. આ દ્રશ્ય નિહાળી મહારા આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો બોલી જવાયું:—“ કેમ આજે આમ ઉદારીતા કેવી ? ” વકીલ સાહેબે ટેબલ પર પડેલી પાંચ રૂપિયાની નોટ તરફ સંકેત કર્યો:—“ આજ ‘પાંચ રૂપિયા’ એ મહેને વ્યાકુળ કરી દીધો છે. ” “ કારણ ? ”

“ કારણ જાણી શું કરશો ? મહારા દિવાના પચાને દરતી કાઢ્યો કિન્તુ જ્યારે સાંજનાજ ઇન્કિબો છે તો સભ્યો:—

“ પાંચ દિવસની વાત છે, નિયમ પ્રમાણે તે દિવસ પચુ હું અગીયાર વાગે કોર્ટમાં પહોંચ્યો હતો. ગામડાનો એક કિસાન હાથમાં કંઈક કાગળ લઈ ફરી રહ્યો હતો. એવા સમયમાં જ્યારે વકીલોની સંખ્યા અસીબે કરતાં વધુ છે. એક નવા ‘કેસ’નું મગી જવું પૂર્ણ સૌભાગ્ય સમગ્નય છે. મેં સનૂબ ત્રેજાથી તે કિસાન તરફ એક અર્થમુચક દ્રષ્ટિ નાંખી. અરસ પરસ આંખો મળવાથી તે ચેત્રી ગયો મહારી પાસે આવ્યો. શહેરના એક મહાજનને તેના પર પોતાની લેણી રકમ માટે દાવો માંગ્યો હતો તેનું આ કહેવું હતું કે આ વિસાળ પછી હું મહાજનને રૂપિયા આપી ચૂક્યો છું ન જાણે દેવે મહાજન શાના રૂપિયા માગે છે ? તેના પર અદાલતનો ‘સમન’ પહોંચાડવામાં આવ્યો તેજ દિવસે મુકદ્દમે નીકળનાર હતો. હું જો

તેની વકીલાત કરું અને આ અત્યાચારથી મુક્ત કરાવી દઉં તો સારું થાય.—હીન પર ઉપકાર થશે.—આ તેનું કહેવું હતું.

મહાજનના અત્યાચાર વિરિ દોલેજનાં પાઠ્ય પુસ્તકોમાં મેં ધણું વાંચ્યું હતું. એમ પણ રાજ આ વાત કાનમાં શું જાળીજ રહે છે કે કિસાનનાં આર્થિક કષ્ટ અને અન્ય સવળા દુઃખોનું ઉતારાદિત્ર ધણે અંશે આ ધર્માવતાર મહાજનો પરજ છે. અને વિચાર્યું કે ‘એકપંથ’નો કાગ્ગ વકીલાતની વકીલાત અને સાથે ગરીબની સેવા નિર્મળની રહ્યા—કિસાનની દરિદ્રતા જોતાં મહેનતાણું પણ ઓછું લેવું જોઈએ. તો એ ‘પાંચ રૂપિયા’ ઓછામાં ઓછા Minimum હતા. કિસાને પોતાની દરિદ્રતાનું જ્ઞાન કરાવ્યું પણ આ પ્રકારે દવા કરવાથી કેટલા દિવસ વકીલાતના ધંધાથી કુમાર્ધ જાવાની આશા થઈ રહે ? હવે ‘પાંચ રૂપિયા’થી ઓછું નહીં થયે. ‘પાંચ રૂપિયા’ આપવા ‘મંમથો’ કયુલ થયે. બીજી તારીખ પર રૂપિયા લારી આપવા તેણે વચન આપ્યું.

મુકદ્દમે ચાલ્યો, મહાજનની ચાલપાછ જણાઈ ગરીબ અશિક્ષિત કિસાન મહાજનના ચકરવૃદ્ધિ વ્યાજના ચક્રમાં ફસાઈ ગયો હતો, ઘટના રપટ હતી અદાલતને પણ મહાજનની જદમાશી રપટ દેખાઈ રહી હતી. કિન્તુ કાનુન જદમાશી હતો. તેની આગળ અદાલત પણ લાગ્યાર હતી. મહાજનને ધમકાવ્યો પણ તે એકનો જ ન થયો. તે જાણ્યો હતો કે કાનુન તેની તરફ ફેણમાં છે તો અદાલત તેના વિરુદ્ધ કંઈ કરી શકતી નથી તે પોતાની જદમાશી પર મક્કમ

હતે કે લખનેજ છોડીશ. વિવશ થઈને અદ્યત્વે
મંગલા પર ડિહી કરી દીધી.

એ દિવસ બાદ મંગલો મહારી પાસે આવ્યો.
તેના મુખ પર ઉદારીનતા હતી. વચન અનુસાર
તેણે 'પાંચ રૂપિયા' મહારી આગળ ધર્યાં. હાથ
જોડી કહેવા લાગ્યો-“સરકાર ! સુકડમો હારી
ગયો, ડિહી પણ કંઈ ગઈ હશે, જે લાગ્યમાં
હતું થયું. આપનું મહેનતાણું તો આપનું જ જોઈએ.
ધરમાં થોડું થયું ‘ઘી’ હતું તે આજ વેચ્યું છે.
ત્રણ ચાર વાસણો હતાં તે પણ વેચી નાંખ્યાં
ત્યારે ક્યાંક ‘પાંચ રૂપિયા’ એકઠા થયા છે. વચન
તો પાંચ રૂપિયાનું હતું. સરકાર ! ગરીબની દશા
પર દયા કરીને જો આમાંથી કંઈક મૂકે...”

વાત પૂરી થવાના પહેલાંજ પાસે જોડતા
એક વકીલ સાહબ તડુડી ઉઠ્યા. “અરે ! રૂપિયા
મહેનતના આપ્યા છે કે લાંચના જે પાછા માગે
છે ? અહીં તારા જેવા ગરીબ રોજ આવ્યા કરે
છે. આવી રીતે મહેનતાણું પાછું આપી દઈએ
તો અમે કમાઈને શું ખાઈએ ?”

બન્યારો કિસાન હતારા થઈને મહારા મુખ
સામે જોવા લાગ્યો. તે પોતાની વાતનો ઉત્તર
સ્વયં મહારા મુજેથી ઈચ્છતો હતો. તેને
આ આશા હતી કે હું કદાચિત મહારા મિત્ર
‘વકીલ’થી ભિન્ન ગત રાખું છું. પોતાની વાતને
પુષ્ટિ આપતાં તે બોલ્યો : “સરકાર ! જે કંઈ
ધરમાં હતું તે તો વેચીને તમારી સમક્ષ ધરી
દીધું. હવે મહારી પાસે કેવળ બચાવની એક જોડ
અને બેતરમાં ધાન છે. જે ‘રાત્રી’ને આપી
દઈશ. મહારૂં તો ભગવાનજ દુઃખ હરે...આપ
કંઈ દયા કરો તો—”

જે હું તે સમયે એકલો હોત, પોતાના
ધર પર હોત તો તે રૂપિયા પાછા આપી દેત.
કિન્તુ હું તે સમય મનુષ્ય નહિ ‘વકીલ’ હતો.
વકીલોના વચમાં જોડો હતો. ચારે તરફ તેજ
વાતાવરણ. રૂપિયા પાછા આપીશ તો બધા હસી
કાઠશે. “આતું તો રોજ ચતું રહે છે” ની મહારા
સંબોધી વકીલની દલીલ મહારા પર અસર
કરી ગઈ હતી.

મહારી હામગતી સ્થિતિ માટે તેણે સલાયનું
કામ કરીું કિન્તુ તે સમય આ લક્ષમાં ન આવ્યું
કે કેવળ રોજ થનાથી કોઈ વાત સારી થઈ
શકતી નથી. રોજ થનારી વાતો ખરાબ અને
અન્યાય પૂર્ણજ હોય છે. મહારા વકીલ મિત્ર
તરફ ધિરાણ કરતાં હું બોલ્યો :—“આ ખૂડ તો
કહે છે. આ રૂપિયા તો અમારી મહેનતનો છે.”
એક દિર્ઘનિશ્વાસની સાથે તે દરિદ્રતાની મૂર્તિ
ન્યાયી વિધાય થઈ ગઈ.

આ તેજ પાંચ રૂપિયા છે ! મહારા મિત્ર
નિશ્વાસની સાથે સાથે બોલ્યો જે હજી સુધી
તે રૂપિયા તરફ હતી ઉંચી કરતાં મહારા તરફ
જોઈને કહ્યું :—તેજ દિવસથી જ્યારે આ રૂપિયા
મેં ગજવામાં રાખ્યા મહારૂં હાથ બાકુજ થઈ
રહ્યું છે. અંતરાત્મા પડકાર કરે છે આ રૂપિયા
પાછા કાં ન આપી દીધા ? ત્યારે માટે આ પાંચ
રૂપિયાનું શું મૂલ્ય હતું ? આવા કેરલાએ પાંચ
રૂપિયા અનેક ગણા પાંચ રૂપિયા પણ ત્યારી
લાલસાના ઉંડા ખાડાને ભરવા સમર્થ નથી. તે
દરિદ્ર કિસાન માટે તો આ પાંચ રૂપિયાજ સર્વ
હતા પોતાના મહેનતાણાના બદલામાં આ પાંચ
રૂપિયા લેતાં શું તે જરા આ વાત પર વિચાર
કર્યા કે આજ પાંચ રૂપિયા મેળવવા કિસાનને
કેટલી મહેનત કરવી પડી હતી ? કેટલા રકતનો
પરસોના કરવો પડ્યો હશે ? કઠી-કઠી મનને
મનમાં હું આ સઘળી વાતોનો જેમ તેમ ઉત્તર
પણ આપી દઉં છું. ચિચારું છું ‘વકીલ’ છું. મહારા
ધરે પણ મહરથી છે. જે આવી દયા કરવી હોય
તો સંસાર ત્યાગિને નિર્જનરશોનમાં જઈ બેસું.
વકીલાતમાં, બચાવદારમાં આ દયા ‘જેની ? કિન્તુ
આ ઉત્તરથી મૂકેને મોતોપ નથી થતો. આ
ચાંદીના દુકાડાઓમાં મૂકે કિસાનની જીં પડી અને
તેનાં બુદ્ધિમાં આજીવનું પ્રતિબિંબ દેખાય છે.
આજ વિદ્યાળાએ મૂકે બેચેન કરી દીધો
છે. આ પાંચ રૂપિયાએ મહારા હાથમાં એક
વિધવ જગાડ્યો છે. હવે તમેજ કહો-હું શું કરું ?
આહ...

પાંચ રૂપિયા !

હિંદમાં તઅલીમની મુસ્લિમ ગઈ

કાલ અને ફિરંગી આજ

લેખક:—અહમદ મોહમદ પટેલ

વિદ્યાર્થી તરીકની ઝિન્દગી એ ઈન્સાની ઝિન્દગીનું પ્રથમ પરોઢ છે. આ અવસ્થામાંજ સંસ્કાર અને સદ્ગુણનાં ખીજ વચાવ છે, શારીરિક બંધારણ અને માનસિક વિકાસ થાય છે.

સારાએ આશ્રમની મકાન વ્યક્તિઓના જીવનચરિત્રો આપણને બાપુકાર કહે છે કે, તેમની સુસંસ્કારિતા અને સદ્ગુણો રૂપિ પુષ્પો એજ અવસ્થામાં ખિલ્યાં ફૂટ્યાં, અને વિકસાયાં ફૂટ્યાં. આજનો વિદ્યાર્થી આવતી કાલનો નાગરિક, નેતા થવાનો છે.

પ્રાચીન કાળમાં ઇસ્લામી શિક્ષણની સુદર, સચોટ, સમીન અને મુરીદ શિક્ષણ પ્રદર્શિતોએ એવા મહાપુરુષો, વિદ્વાનો, શૂરવીરો, રાજ્યનીતિજ્ઞો, ધારાશાસ્ત્રીઓ, કાવ્યકારો, લેખકો, વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ, દક્ષીણો, ઇતિહાસકારો, ખગોળશાસ્ત્રીઓ અને વિજ્ઞાનસંશોધકો પૈકાં કેટલાં છે કે, આજે પણ અબ્બારી જગત તેમને માન અને લાગણીથી સંભારે છે.

પ્રુદ ખલીફાઓ અને શહે-શાહે ગતે કેળવણીના મુશ્કિલતો હોવા ઉપરાંત એક આદર્શ વિદ્યાર્થીના નમૂનારૂપ હતા.

તેઓ રાજપાટના પર સમજનારા, લરકરી-તઅલીમમાં કસાયલા, તત્વજ્ઞાની, નીતિચત્રના હુકમ અબ્બારી હોવાથી તેમણે ઇસ્લામી તઅલીમ, વિદ્યા, જ્ઞાન, તદ્દરીબ અને તમકુનની અમૂલ્ય બંદો આપ્યાં જગતને અર્પાં હતી.

રસેન, નિશાપુર, કોર્ડોવા, એનેઝમાં મયંહર ઇસ્લામી વિશ્વવિદ્યાલયો હતાં. ઇસ્લામી તદ્દરીબ

શિક્ષણને પ્રતાપેજ ગઈ કાલનું અર્ધજગતી અને આજનું સભ્ય યુરપ અર્ધજાન ફિરંગીસ્તાન આજે સુસંસ્કૃતિજ્ઞાન બન્યું છે, આવાન ફિરંગીસ્તાનના વિદ્વાનો પણ નિર્વિવાદપણે કુબૂલે છે.

ઈસ્લામી વિશ્વવિદ્યાલયોમાં સંગીત, નાટ્ય, જીવનોપયોગી શિક્ષણ સાથે લરકરી તઅલીમ અને નૌકાશાસ્ત્રની તઅલીમ આપવામાં આવતી હતી.

વિદ્યાર્થીઓ પર યોગ્ય અંકુશ રાખવામાં આવતો હતો.

હિન્દમાં મુગલ શહે-શાહ શાહ જલાલુદ્દીન અકબરના રાજ્ય અમલમાંના વિદ્યાલયોમાં વિદ્યાર્થીઓને નીતિ, ગણિત, જમા ખર્ચ, ખેતી-વાડી, ભુમાપન, જ્યોતિષ, ગોપાલન, અર્થશાસ્ત્ર, રાજ્યનીતિ, વેદક, ન્યાયશાસ્ત્ર, ધર્મશાસ્ત્ર, ઇતિહાસ, પદાર્થવિજ્ઞાન વિગેરે વિષયો શીખવવામાં આવતાં હતાં.

આવી અમલો અને મુરીદ કેળવણીને પ્રતાપે વિદ્યાર્થીઓ જોતાને પને ઉભા રહી પોતાની રાજી આજાદ રીતે પૈદા કરી શકતા હતા. અને વખત આવે માદરે વનનને ઉપ-યોગી નિવડતા હતા.

તેઓ સમાજ કે રાષ્ટ્ર ઉપર આજ પેઠે લારરપ કદી બનતા ન હતા. આધુનિક ફિરંગી તઅલીમ માત્ર કારકુનો પૈદા કર્યાં સિવાય વધુ અગત્યની નથી. બેકારી કુહોને બરફે વધે જાય છે. દેશમાં તંગી અને ગરીબીનું સામ્રાજ્ય છે.

અસહના ઝખાનામાં હુન્નર ઉદ્યોગનું રીત-સંસ્કૃતિ શિક્ષણ અપાતું હતું. આજે હુન્નર ઉદ્યોગ

ગયા વિદ્યાર્થીઓ, ખેડાર છે.

આજની ફિરંગી તઅલીમ હિન્દ માટે પ્રત્યાઘાતી સાબિત થઈ ચૂકી છે. તેથી હવે તે ઇન્કિલાબ માગી રહી છે. જૂનકાળનો વિદ્યાર્થી, સંયમી, અજવાન, તંદુરસ્ત, દિર્ઘાયુષી, દરેક, વ્યવહાર કુશળ, નિર્ધર દ્રઢ અને પ્રમાણિક હતો. આજનો વિદ્યાર્થી અસંયમી, હિંમતી, ડરપોક, કાપર, અને આળસુ હોવાથી દેશને લારસપ છે. આજના વિદ્યાર્થીની અલોગતિમાં, આડંબરે, સ્વચ્છંદતાએ, નાટકો અને સિનેમા મૂકોએ છિડાવેલા, અને વિકારી સાહિત્યે અને કૌભી વેરઝેરે અગત્યના ભાગો ભજવ્યા છે.

અસહનતા ઝમાતાની ઇસ્લામી તઅલીમ પ્રણામિકા પ્રમાણે તઅલીમ અપાય તો પુનઃ હિન્દ પ્રગતિ શિખરે પહોંચે.

પરમ કૃપાળુ અસ્તાદપાક પાસે આપણે દુઆ યામીશું કે અસહનો ઇસ્લામી તઅલીમી સુવર્ણયુગ હિન્દને નમીમે ફરી વાર આવે. આમીન.

—: અબોલા તમારા :—

અબોલા તમારા અમારી સળ છે,
શું બાણો તમે કેવી ભારી સળ છે
ખની મસ્ત બોલે પપીકા ચમનમાં,
મીઠા બોલ એ બાળતારી સળ છે
વસતે ખીતે રંગીલાં ફૂલ વનમાં,
મળ હુસ્નની એ અકારી સળ છે
છવાઈ છે ખુરખૂ ધરમની પવનમાં,
મુઠ્ઠુ લહેર દિલ તોનારી સળ છે
ચંદુ ખોસના દિલ, શું બોલું ગઢનમાં?
અબોલે છુપી નાચકારી સળ છે.
“સ રો દ”

વાંસકોના એક વાગના માનીતા માસિક

‘સાદિકના’ ૧૦મા, ૧૧મા તથા ૧૨મા

વરસની કંપ્લીટ ફાઈલો તૈયાર છે.

જેમને જરૂરત હોય તેમણે ફરક

ફાઈલ દીઠ પોસ્ટેજ સહિત

રૂપીઆ સાડાત્રણ મોકલત

લાવી મંગાવવી.

મેનેજર સાદિક ઓફિસ,
રાંદેર (છ. સુરત)

બાળકો માટે ઉર્દૂ કિતાબો

૧. હયાતુન્નખી (સા.) કી. ૦૮ ૧૦. હરુન્-નુ-અલ-કી-ફત્હ કી. ૦૮
૨. સીરતુરિસદીક (રદી.) કી. ૦૧ ૧૨. અલ તુગરલ કી. ૦૮
૩. સીરતે હિમર (રદી.) કી. ૦૮ ૧૨. દુખ્યારા શહઝાદા કી. ૦૮
૪. સીરતે હિમાન (રદી.) કી. ૦૮ ૧૩. તરાબલચકી શહઝાદી કી. ૦૮
૫. સીરતે અલી. (રદી.) કી. ૦૮ ૧૪. હિમાન કા ખવાય કી. ૦૮
૬. શેખ ઇદ્રીસ કી. ૦૮ ૧૫. શહઝાદા અ. રદમા કી. ૦૮
૭. ખલીફા અબ્દુર્રહમાન કી. ૦૮ ૧૬. તદ્દમીર કી સરોઝીનકી. ૦૮
૮. વઝીર મન્સુર કી. ૦૮ ૧૭. બચ્ચોકે ગીન કી. ૦૮
૯. અના તુક કી. ૦૮ ૧૮. તીન પાગમ કી. ૦૮

પોસ્ટે ખંચ
વધુ

રજીસ્ટર—ધી. રાંદેર સ્ટોર્સ કલુપીઠ, સુરત.

શુજરાતી

ગાંડીવ

નાં

બાળ પુસ્તકો

૯

“ ઈકબાલ ”

તંત્રી:-“ મરહુમ ” રાંદેરી.

અઠવાડિયામાં બે વાર ગુજરાતી ભાષામાં છેલ્લા બે વર્ષથી
પ્રગટ થાય છે.

રંગુન અને બર્માના સમાચાર મેળવવા માટે અતુલ્ય ધન પુરવાર
થયું છે. બર્માના પત્રોમાંના લેખો પણ અપાતા રહે છે. ગુજરાતી જાણ-
નાર અને બર્મા સાથે સંબંધ રાખનાર દરેક મુસ્લિમે આહુક થયુંજ લેઈએ.

: લવાજમ :

સ્થાનિક બર્મા માટે

હિન્દ માટે

૧૨ માસના રૂા. ૭ા

૧૨ માસના રૂા. ૬ા

૭ માસના રૂા. ૪ા

૭ માસના રૂા. ૫ા

પરદેશ માટે શીર્ડીંગ ૧૪.

લખો:-મેનેજર, “ ઈકબાલ ” નંબર ૧૪-૧૮ ગલી નંબર ૨૭ રંગૂન.

મુસ્લિમ-ગુજરાતની પહેલી ગ્રંથમાળા

બજમે ઈકબાલ ગ્રંથમાળા

: સીરતી કૃત :-

✽ થોડાંક ચરિત્ર દર્શનો ✽

[ખરિલામના ૧૧ મકાન વીરના અદ્ભુત જીવન પ્રસંગો]

મૂલ્ય ૦-૫-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ વધુ બર્મા પોસ્ટેજ ૦-૧-૬

[આફ્રિકા ૬ પેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

: ઉર્દૂની મશહૂર લેખિકા હિન્દાબ દમિયાનઅલી કૃત :-

✽ આંસૂની ઈમારત ✽

[ખરિલામી સંસારની એક સુંદર નવલકથા]

મૂલ્ય ૦-૮-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ વધુ

[આફ્રિકા સિલિંગ એક પોસ્ટેજ સહિત]

બજમે ઈકબાલ

કોર Kathor (વાપા : સાયબ)

રેડોફિસ્ટ : ધી રાંદેર રોડ કાલુપીક, મુસ્લિમ.

ચિ
ત્ર
કાર

લેખક:-

સુલેમાન ઉનીયા

બી. એ. એન. સં.

એ ચિત્રકાર હશે પોતાની પાંખી વડે માનવતાનો ઇતિહાસ અવનવા રંગોથી જીવંત રાખવા એ પ્રયત્ન કરતો. ઇતિહાસ ભરે અને તેમ લખાના વચાના હોય, પણ માનવતાનો ખરો ઇતિહાસ તો એકાદ રંગો ખરો સોદિત-કાર, યા એકાદ અગરો. ચિત્રકાર જ લખી શકે છે. ઇતિહાસને પાને તો હાથીપાસંક રાખ મહારાજાઓ, યા કુતરાં પાસંક ગોળીન જીવોનાં તામેજ નુઝરે પડે છે. લાકડાં કાપી, ઝુંપડીમાં રૂંદી એકાદ કુતરે પાળી જીવનની અનેક વસંતો ઉજવનાર, માનવસમાજના એક ખાસ અંગની મોંઘ લેનાર તો કાક સાહિત્યકાર, યા ચિત્રકાર જ હોય છે. વળી આપણું જગત ફક્ત માનવીઓનું જ નહીં, એમાં શક્તિઓ અને પદાર્થોના પણ દિસ્સો છે. હવામાં તરતાં પંખીઓ અને જગતના અનેક ઇન્કિલાબો દેખી શાંત અને અડગ ઉમેસા ગિરીરાજ વિના જગતમાં ખરી માનવતા મળતી નહીં. મુશ્કેલ છે. અને જગતની દરેક ટુકડી એમાં જ છે કે માનવતાનો ઇતિહાસ જીવંત રાખવા પ્રાણ અર્પણ કરવારે કાક સાહિત્યકાર યા ચિત્રકારનાં નામો ઇતિહાસને પાને ધણીવાર ચડતાં નથી એવા મળા ઇતિહાસકારો દુન્યાની આંખે નથી

ચડતા. તેઓ દુન્યાને દેખે છે, પણ દુન્યાં તેમને નથી દેખતી અને ધણીવાર તો એવું અને છે કે જગત ઉપર-જીવનની અનેક મુશ્કેલીઓ ઉપર આંસુ સારનાર માટે શોક દર્શાવનાર પણ આંખે મળે છે.

ફરી પણ એવોજ એક અગરો. ઇતિહાસકાર-ચિત્રકાર હતો. પોતાની ચિત્રકળામાં એ એટલો બધો તકનીક રહેતો કે ધણીવાર એ પાગલ જેવો લાગતો. જ્યારે જ્યારે એને કાક વિષય દાઢ લાગતો ત્યારે-ત્યારે એ દિવસોના દિવસો પોતાના કામમાં પડીપાડા રહેતો. તેણે માનવતાને તેના ખરા રસરસમાં જાહેર કરવાની હોમન કરી હતી આવીશાન મેહલોમાં રહેનારો પી ધાડી ઝુંપડીમાં જીવન પુરું કરનારાઓ. સુખીના સકળાસમાં એ આગ્યો હતો. એની તમામ કૃતિઓમાં એક જ વાત તરી આવતી. અને તે "મહાલોમાં અને ઝુંપડીમાં" એણે મને એ ચિંતા બતાવ્યાં. એકમાં, ઝુંપડીના દરવાજા આગળ લાંબાં ઝુલે અને લાંબા કદવાળો આદમી ચંદુડી સવારે પંખીઓનાં ગીત એક ખનથી સાંભળતો બતાવ્યો હતો. ગીતમાં "સવારે આઠ પાગે શિક" હોય એક દિવાન ખાનામાં રૂંદીઓ સાંભળતા એક સાકેબને ચિત્રમાં ચિત્રમાં દર્શાવે ફરીફરે કર્યું "એમાં ખાસ મલુખા જેવું કયું જ નથી." એણે જણાવ્યો "જીવનમાં એજ તો, મલુખા જેવું છે" એક વેળા જ્યારે મેં એને એની કૃતિઓ કાક જગ્યાએ મોકલવા કર્યું ત્યારે કહેવા લાગ્યો "હજી તે સમયને વાર છે. જ્યારે અમારા જેવાની કૃતિઓનાં મત્ત અંકારો."

એક વેળા હું એને ત્યાં ગયો. એ એક ચિત્ર દોરવામાં મશગુલ હતો. હું ધણીવાર લગી ત્યાં ઘોઘા. એણે મને કર્યું "આજે છેલ્લું ચિત્ર દોરું છું" મેં કર્યું "શું ચિત્રકલા પ્રત્યે તને શિકકાર મૂક્યો છે?" એણે કર્યું "જીવન પ્રત્યે શિકકાર મૂક્યો છે." હું ગળગળ સમઝી

પહેરે છે. અમારા માલિક અમારી સાથે તેજ સુલુક કરે છે જેવો રૂમી પોતાના પુત્રો સાથે કરે છે. અમારા પર કોઈપણ પ્રકારની સખ્તી કરવામાં આવતી નથી. દુકંમાં અમે ગુલામો હોઈએ એવું અમને હરગિઝ લાગતું નથી.”

મરીસ આ સાંભળી નારાઝ થયો. તેણે અબૂ ઉબયદદનો પત્ર વાંચ્યો. જેમાં લખ્યું હતું : “સુલુકની મુદત પીરી ચુકી અગર સુલુક તમારે કોપમ રાખવી હોય તો અમે વાર્ષિક ખંડણી વસૂલ કરી બીજી તરફ ચાલ્યા જઈએ. અગર સુલુક કાયમ રાખવાનો તમારો વિચાર ન હોય તો અમે તમારી સાથે બુદ્ધમાં ઉતરી અમારી શોર્ના મંજૂર કરાવી બીજી તરફ ચાલ્યા જઈશું.” પત્ર વાંચી મરીસે હિમ્મતના આગેવાનોને ડાઘી મંગાવ્યા, અને તેમને પૂછ્યું :—

“તમારો શો વિચાર છે ?” મરીસ કહ્યું :—

“અમારો વિચારનો લગ્નનો છે. શાહી સૈન્ય આપણી દુકંને દુકંગાજ આવી પહોંચશે એ નિર્વિવાદ છે, પછી શા માટે આપણે તકામી ખંડણી આપી બાદશાહ કને ઝડપી થઈએ ? આપણી કને અત્યાર જતે રાજ્યોને તોટો નથી, આપણા સિપાહીઓમાં લગ્નચક જુરસાનો અલગ નથી હિમ્મતવાસીઓ આસ પાસના તમામ રથોમાં ખડક અને ધીર લાવેલા તરીકે પંકાયેલા છે. બાદશાહ પણ હિમ્મતવાસીઓ તરફ પ્રશંસાની નજરે જુએ છે. આના સંભોગમાં અરણોને લગ્ન આપવી એમાંજ આપણું શ્રેય સમાવેલું છે” હિમ્મતવાસીઓએ કહ્યું :—

“જ્યારે તમારો એવાજ વિચાર હોય તો પછી અમે તમારી સાથે સંમત થઈએ છીએ. અમે અરેબો સાથે દિવ બોલીને લડીશું.”

સુલુકના લેવાઈને લઈ અબૂઉબયદદ હિમ્મતની સરહદમાં દાખલ થયા ન હતા.

સરહદ બહાર જ પધવ પાયરી પડ્યા હતા. મરીસનો ઉત્તર સાંભળી તેમણે લશ્કરને તૈયારીના હુકમ આપ્યો. મયસરહ બિન મસરહ, અગર બિન-અગર, ઉમર બિન મયદી કરખને પડેલાં પાંચ પાંચ હજાર-રવાર મોંખી રવાના કર્યાં. બાકીનું સૈન્ય પોતે લઈ હિમ્મત ઉપર ચઢાઈ કરી અને હિમ્મતના કિસ્સા સામે પુરતું મેદાન છોડી પલાવ નાંખ્યો.

સવાર પડી એટલે અબૂ ઉબયદદ લશ્કરને વ્યવસ્થિત ગોઠવી મેદાનમાં ઉતર્યા. ત્યાં મરીસ પણ પોતાના સૈન્ય સહિત મુકાબલા માટે બહાર આવ્યો. પોતાના સૈન્યની આગળી દરોહને હુમલો કરવાનો અબૂ ઉબયદદએ હુકમ આપ્યો. રૂમીઓએ અગત્યાપૂર્વક મુકાબલો કર્યો. કિસ્સા ઉપરના રૂમીઓએ ઉપરથી તીર અને પત્થરોનો વરસાદ વરસાવવા આંચેલો. આથી અનેક મુસલમાનો શરીર અને ઝખ્મી થયા.

મુસલમાનોને પોંછળ ખસવું પડ્યું. તેમણે પુનઃ જુરસાપૂર્વક હુમલો કર્યો પરંતુ રૂમીઓએ મયક આપી નહિ. મુસલમાનોને નાહિમ્મત થતા જોઈ અબૂ ઉબયદદએ તેમને લખકારતાં કહ્યું :—

“હે અરબ સ્ત્રીનું પુત્રો ! તમને શું થઈ ગયું ? આ દિવસ પછી એક દિવસ કયામતનો પણ છે એ તમારે દરગિઝ જણવું જોઈતું નથી. તમારી જાનને તે દિવસની સખ્તીથી બચાવવાની રીક કરો. તમારે હિમ્મત હાવી જોઈએ નહિ. આ તેજ રૂમીઓ છે જેમને તમે કંઈ કેટલીયારે હરાવ્યા છે. તમે મોતથી ડરો છો ? અસ્લાહથી ડરો, જે તમને અત્યારે નિહાળી રહ્યો છે. જેમને અમરતા પ્રાપ્ત કરવી હોય તે બેધક પોતાની જાનને અસ્લાહની રાહમાં કુર્બાન કરી દે.”

આ સાંભળી મુસલમાનોમાં ઝેરત અને યુરસાની આગ બગાડી બી. તેમણે મરીસની ફોજ પર પુનઃ ઝડપી હુમલો કર્યો. સાથેજ

ખાસિદ બિન વલીદે પોતાની બની મખજૂમ કૌમને અલગ તારી રિન્સ વાસીઓ પર હુમલો કર્યો, બીજી તરફ મયસરહ બિન મસરહ પોતાની કૌમ બની અખસને લઇ મેદાનમાં ફરી પડ્યા અને અલ્લાહ અકબરના ગગનભેદી પુઝારો કરતા રમીઓની સહો પર તૂટી પડ્યા. હવે ન કોઈને તોરની પર્વા હતી. ન કોઈને પાયરોને ખિયાત હતો.

ત્યાં રમી સિપાહીઓ હાલો સામે ધરી ધુન્ધળીએ બેસી ગયા. રમીઓએ મરણીયા યધ મુસલમાનો સામે ઝખમવાનો મક્કમ નિરધાર કર્યો હતો. કલવું ખાત્રર ગર્મ થઈ ગયું. લાશોના ઢગના ઢગ ખડકાર્થ ગયા. ખાસિદ બિન વલીદે રમી સૈન્ય વચ્ચે ધુસ્યા, અને ડાબે જમણે રમીઓની લેલો વાળતા અને એ રીતે માર્ગ સાફ કરતા કરતા તેઓ એક કદાવર રૂપી પહેલવાન સામે જઈ ઉભા. બખ્તરમાં મુસદ્દા યજોશો આ રમી પહેલવાન સિંહની જેમ ગર્જના કરતો ધૂમી રજો હતો. સામે ખાસિદ બિન વલીદેને જોતાંજ તેણે આપ ઉપર એક અખરસ્ત વાર ફેર્યો. વાર ચુકવી આપે સામે તરવારનો ધા ફેર્યો. તસ્વાર રમી પહેલવાનના બખ્તર ઉપર પડતાંજ ટુકડા થઈ ગઈ. રમી પહેલવાન આ હાલ નિડાળી આપના ઉપર તૂટી પડ્યો, ખાસિદે તસ્વારની મુઠ હાથમાંથી ફેંકી દીધી અને યોગને ઓઝારી રમી પહેલવાનને બાજી પડ્યા. રમી પહેલવાને પણ તસ્વાર ફેંકી દીધી. ઉભયે અન્યોન્યને ઝોરથી દબાવ્યા. ખાસિદે રમી પહેલવાનને પોતાની તરફ ધસડ્યો અને ઘેસા પરથી હુલ્લો ધરતી ઉપર પડી માર્યો. પછાતાંજ તેના રામ રમી ગયા. ખાસિદે તેની તસ્વાર ઉપાડી લીધી. તસ્વાર અત્યંત પાણીદાર હતી તેજ તસ્વાર વડે રમીઓના મરતકો ધડ ઉપરથી ચિખુંડાં પડી ધરની ઉપર ઢળવા લાગ્યાં.

ઝેરલામાં મખજૂમ પણ રમીઓનો દાદ વાળતા ખાસિદ બિન વલીદે સમીપ આવી પહોંચ્યા, ખાસિદ બોલ્યા,

“શાખ્ખરા! મહારા બહાદુરો! એક પણ રમી છવતો જવા ન પામે.”

આમ લડતાં લડતાં સૂરજ મધ્યાહ્ને તપવા લાગ્યો. તાપની શિદ્ધતને લઇને ખાસિદનું બખ્તર તપી ગયું. ઝેરલામાં મુકાબલાની હાલ હારી તેમની સામે લડતા દુસ્મનોએ નાસવા માંડ્યું. ખાસિદ બિન વલીદે બની મખજૂમ સહ સૈન્યમાં પાછા ફર્યા. અખ્ખ ઉપવદ્ધએ ખાસિદને પાછા ફરવા જોઈ કહ્યું.

“મર્દબા! મર્દબા!! હે અબા સુલધમાન! તમે આજ અખતિમ વીરતા દાખવી દુસ્મનોના હક્કા હોગવી નાખ્યા. ખુદા તમને એનો બદલો આપ્યા વિના રહેશે નહિ.”

બીજી તરફ મયસરહ બિન મસરહ અને મરકાલ બિન હાશિમ રમીઓની જમણી પાંખે કાલો કેર વર્તાવી રહ્યા હતા. કૈસ બિન હબીરહ રમીઓની ગમી પાંખે ધમસાણ મચાવી રહ્યા હતા. હકિરમા બિન અબ્બી જહલે પણ તે દિવસે અદ્ભૂત શૌર્ય દાખવ્યું. પોતાના છવને હથેલી પર લઈ તેઓ તસ્વારનું નૈઠર દેખાડતા ચોમેર ધૂમી રહ્યા હતા. શદાહતનો જામ નોશ કરવાનો મક્કમ નિર્ધાર કેમ કર્યો ન હોય તેમ તેઓ બેપર્વા થઈ યાદોમ રાત્રુદ્ધ વચ્ચે ધુસી કલેઆમ ચલાવી રહ્યા હતા. રમીઓ ચોમેરથી તેમને ઘેરી વળતાં પણ તેમની સમ્મુદ્ધ વહેતી તસ્વાર જોતજોતામાં તેમને લગાડી મુકાબી, અને આમ તેઓ રમીઓનો કુચ્ચરધાણ વાળનાં દૂર નીકળી ગયા.

અને આ એકલો અટુલો વીર અને અઢાલ હતી રાહમાં પોતાની જાન કુર્બાન કરી ગયો.

અંતે અસર વખતે મુકાબલાની તાપ ન લાવવાથી સમસ્ત રમી સૈન્ય નાહું, અને કિશ્લામાં દાખલ થઈ તેમણે દરવાઝા ખૂલ કરી

લીધા. આ તરફ ઇસ્લામી સૈન્ય મેદાન હાથ કરી પોતાની છાવણીમાં પાછું ફર્યું, પરંતુ આ યુદ્ધમાં સંખ્યબંધ મુસલમાનો શહીદ થયા. ઇસ્લામીન અખીજાદસના શહીદ થયાવા સામાન્ય રીતે સમરત મુસલમાનોને અને ખાસ કરીને ખાલિદ બિન વલીદને ધણેજ સન્મા થયો ખાલિદ તેમના શબ પર આસિબાની આંખે કેવળા લાગ્યા

“કાશ ! હઝરત ઉમર (રહી) મહાગ બિરાદર ઇસ્લામને જંગમાં ઝડપતા જોતા; ત્યારે તેમને સાચું જ્ઞાન થત કે અમે કંઈ રીતે અમારી જાનેને અક્ષાદ અને તેના રક્ત (સ)ની ખુશ-નુદી ઉપર નિસાર કરી દઇએ છીએ ? અને મી રીતે અમે અમારી છાતીઓને દુરમનોના ખંજર અને તલ્વારો સામે ધરી દઇએ છીએ ?”

તેમની શકાસ્તથી હઝરત અબૂ ઉબયદને પશુ સખત રંજ થયા, તેઓ બોલ્યા :—

“કાઈ લગાઇમાં આપણા આટલા માણસા શહીદ નથી થયા ?” ખાલિદે કહ્યું :—

“ખરેખર હિન્દુસાસીઓ અન્યા કરતા વધુ બહાદુર અને લગાયક ઝનૂલવાળા છે. તેઓ અત્યંત અઘળતા અને જવામર્દી પૂર્વક મુકાબલો કરતા રહ્યા, અને આપણી પહેલી હરોલ્તને નિઃખંદેદ તેમણે શિક્ષત આપી હતી. તેમને મારી હાથવચમાં આપણને અત્યંત મુરકેલીનો સામનો કરવો પડ્યો” અબૂ ઉબયદ બોલ્યા :—

“એ લોકો ઉપર વિનય પ્રાપ્ત કરવા આ પછે કોઇ ન કોઇ તદ્દનીર અવશ્ય વિચારની જોઇએ” ખાલિદે કહ્યું :—

“અગર આપણે તેમની સાથે દિલ્લા નીચે લડતા રહ્યા તો ફક્ત મેળવવામાં ખૂબજ મુરકેલીનો સામનો કરવો પડશે. દિલ્લાની ઓથ અને દિલ્લા વાસીઓની મદદ જોમને પુષ્કળ લાભદાયક થઇ પડશે. આજ કારણે આપણા માણસો તકામા બબાંદ જશે. અગર આપણે હંમેશા પાછળ ખસેડી દીધા અને એ રીતે

તેમને દિલ્લા બહાર ધસડી લાવીએ; તો પછી તેમના ઉપર છત મેળવતાં કંઈપણ મુશ્કેલી સહન કરવી પડશે નહિ. મેદાનની ફોજ અને દિલ્લાવાસીઓ સાથે એકી સાથે લડવું મુશ્કેલ છે”. અબૂ ઉબયદ બોલ્યા :—

— “આપણે પાછળ ખસીશું તોય તેઓ દિલ્લા બહાર પગ મુકશે નહિ આપણે ક્યાં સુધી તેમની ચાક જોતા રહીશું ?”

“આપણે કંટાળા રહ્યા છીએ એવો દેખાવ કરવાથી તેઓ આપણી ઉપર ધુમસો કરવા લક્ષ્યાગે. આમ થવાથી આપણે એક સામટો હલ્તો કરી તેમને ખંજરની અણીઓ પછુ લઈ લઇશું. અને તેમને કાઈ પછુ જોગે દિલ્લા જોવા થવા દઈશું નહિ. સામજો ! હું એ તમ. વીજ પેશ કરે છું કે અન્યારે ઔરતો અને સરસામન પાયદળ ફોજ સાથે દૂર મોકલી દેવામાં આવે. થોડે ઊંટે જઈ તેઓ પકાવ નાંખે. અહિં આ કેવળ આપણે સવારોજ રહીએ. સવારે મેદાનમાં જવાના બદલે આપણે નાસવાનો ડોગ કરીએ. આપણા તંબુ, પરચુરણ સરસામન અને વધારાના ઊંટો અહિંઆજ રેડવા દઇએ. જ્યારે હિન્દુસાસીઓ જોશે કે આપણે નાની રહ્યા છીએ, ત્યારે તેઓ આપણો કંચ લૂંટી આપણો પીડો પકડશે. આપણે આપણી ગતિ ધીમી પાડી દઈશું એટલે તેઓ થોડાજ સમયમાં આપણને પકડી પાડશે. પછી આપણે એકદમ ધાજા કરી તેમનો મુકાબલો કરશું. પછી જે કંઈ ખુદાને મંજુર થશે તે થશે.”

અબૂ ઉબયદને આ તમ્બીજ ખુબજ પસંદ પડી. તેમણે ખાલિદની યચના અનુસાર હુકમો જારી કરવા માંડ્યાં.

સવાર પડી, મરીસ પોતાના સૈન્યને લઈ દિલ્લા બહાર નીકળ્યો. અને મેદાનમાં વ્યવસ્થિત રીતે તેણે સંઘન્યને ગોઠવે મૂકે,

ત્યાં મુસલમાનોએ રૂમીઓ પર હુકમો કરવાના બંદોષે ઘોડાનાં મુખ પાછળ ફેરવી નાસવા મોકલ્યું. મુસલમાનો કંટાળી નાસી રહ્યા છે એવું મરીસને લાગ્યું. તેણે લશ્કરને પાનો ચઢાવી મુસલમાનોની પુક પકડી ઈસ્લામી છાત્ર-ણીમાં આવી બેસ્યું. તો તંત્રી સરસામાન અને ઉંચા સિવાય તેની ટ્રિબિટ એક પણ મુસલમાન પડ્યો નહિ. થોડક સિપાહીઓને છાત્રણીમાં છોડી બાકીના સ્વારોને લઈ તેણે મુસલમાનોનો પીછો પકડ્યો, થોડે જઈ મુસલમાનોએ ઘોડાની ગતિ મંદ પાડી દીધી, જોત જોતામાં મરીસ અને તેના સૈન્યે મુસલમાનોને પકડી પાડ્યા. અચાનક મુસલમાનોએ ઘોડા થંભાવી લીધા, અને પગવિપજમાં પાછા ફરી તેઓ રૂમીઓનો મુકાબલો કરવા લાગ્યા. તેમણે એવા જગ અને જુસ્સાપૂર્વક ડુમકો કર્યો કે રૂમીઓનો કમચર-ધાણુ નીકળી ગયો. સહદ બિન ઝેદે, મરીસનું કામ તમામ કરી દીધું. રૂમી સૈન્યનો દાટ વળી ગયો. ધણુજ થોડા માણસો જીવ બચાવી ન્હાતી શક્યા. તેમને નાસતા જોઈ ઇસ્લામી કેમ્પ પર પહોંચે બરતા રૂમી સિપાહીઓ પાસે કોઈ વસ્તુ લીધા વિના જીવ લઈ નાહા. ઇસ્લામી સૈન્ય પુનઃ પોતાના કેમ્પમાં પાછું ફર્યું. અશૂ ઉબયદદ અને તેમના સાથીઓ અસ્લાદનો શુક બગાડી લાગ્યા. સહદ બિન ઝેદને મરીસનો સહયોગ સામાન આપવામાં આવ્યો, અને બાકીના રૂમીઓનો ચૂકતે સામાન અને ઘોડા મુસલમાનોમાં વહેંચી આપવામાં આવ્યા.

નાઈસા રૂમીઓ કિસ્લામાં પહોંચ્યા અને તેમણે અરબોની આલાટી, મરીસનું મૃત્યુ અને તેમના સૈન્યના નાશના સમાચાર કહ્યા; ત્યારે શહેર-વાસીઓ ધણુજ ગભરાયા. અરબો જંગના કાનૂન અનુસાર તેમની સથે વર્તન ચલાવશે એ ચિંતાએ તેમને ઘેરી લીધા. તેમનો ચૂકતે માલ અસ્થાન જેવા તેઓ હંદાર થઈ ચૂક્યા તેમની પસંદગી

છિનવી લઈ તેમને યુલામ બનાવશે. ઔરતોને કાને બંધારે આ વાત પહોંચી તો તેમણે રડી રડીને આસમાન માથે ઉડાવી લીધું અને સમસ્ત કિસ્લામાં આક્રંદ અને હાવવરાળનો ધ્વનિ ફર્યું. ગોચર થવા લાગ્યો.

અંતે થોડક વયોરુદ્ધ અનુભવી આગેવાનોએ એકત્ર થઈ ઇસ્લામી સૈન્યના સરદાર પાસે જવાનું નક્કી કર્યું. તેમનામાંથી એક જણે કહ્યું:-

“આપણે ઇસ્લામી સૈન્યના સરદાર પાસે જઈ અમાન તલબ કરીએ. શાયદ આપણને અમાન આપી વાર્ષિક ખંડણી મેળવું મંજૂર કરવામાં આવે. આ રીતે આપણો માલ અસ્થાન અને આપણું બાલબચ્ચાં બચી જશે. અરબ સરદાર અત્યંત દયાળુ અને ઉદાર હોય એવું કહેવાય છે.”

દિન્સના પ્રતિષ્ઠિત લોકો હજરત અશૂ ઉબયદદની ખિદમતમાં હાજિર થયા અને કહ્યું:-

“અમે અમાનના અલિલાવી છીએ. અમારા પર રકમ અને ફૂપા ફરમાવો. અમે તમારા રક્ષણમાં આવવા ઇચ્છીએ છીએ અને કિસ્લાના દરવાજા ઉઘાડી કિસ્સો આપને સ્વાધીન કરીએ છીએ.” અશૂ ઉબયદદે ફરમાવ્યું:-

“હું તમને અમાન અને રક્ષણ આપું છું અને તમારા શહેરમાં ન દાખિલ થવાનું પણ સાથે સાથે વચન આપું છું. તમે તમારા શહેરમાં સુખે રહો. કેવળ અમારી વાર્ષિક ખંડણી અર્દિઆ પહોંચાડી દો.”

દિન્સવાસીઓ હજરત અશૂ ઉબયદદના આ ઉદાર અને દયાળુ વર્તનથી ખૂબજ ખુશ થયા. તેમણે કહ્યું:-

“તમે અમારા શહેરમાં પધારો. એથી અમને દાર્દિક આનંદ થશે” અશૂ ઉબયદદ બોલ્યા:-

“તમને મેં કેવળ દવા ભાવે અમાન આપી છે. આ તરફથી અમારા ધંધાં માંડુલો દાંડી

થયા, એ વાત તમે જાણો છો. તેમના સ્વીકૃતિ થવાથી તેમના સર્ગા મંબંધીઓને સખત આધાન પડેલો છે; અમારો કોઇ માણસ વેરની ધૂનમાં કંઈ ઉધ ચાલું કરી બેસે અને તેથી તમારે સડન કરવું પડે એ હરે અને શરેર બહાર અમારો મુકામ રાખીશું. તમે વાર્ષિક ખંડણી બરપાઇ કરી દેશો એટલે અમે આપણા બંધનું.”

હિન્દુવાસીઓ અખૂ ઉબદ્દત્તની આ દર અંદેશીથી ધણુજ ખુશ થયા. તેઓ અરજોના વર્તનની તારીફ કરવા લાગ્યા. ટુંકમાં સમસ્ત શહેરવાસીઓ અમાન મળવાથી ખૂબજ ખુશ થયા.

ટુંકમાં વાર્ષિક ખંડણી મુસલમાનોને આપી. દેવામાં આપી. હિસાબી રીતે થોડાક દિવસ ત્યાં મુકામ કર્યો અને જ્યારે લગાઇના ચાક ઉતર્યો એટલે ત્યાંથી આજળા દુકા કરી.

::: કયાં જાઉં છું ? :::

ઉમિલો સંગ ઉમિ ગિતો ગાઉં છું,
ઝિંદગીને પ્રેરણાઓ પાઉં છું.
હા નિચોવી નયનોને કાઢું છું જળ,
કંઠી કરવા આહુને—નવરાઉ છું.
કાળી રાત્રિ નીચે એ કાળી કથા,
કહેવા આહું છું તો ભૂલી જાઉં છું!
જાણી લીધું આપ છે પુદ્ગિથી પર,
સમજી જુઝીને દિવાનો ચાઉં છું!
હાથ ઉપર છે મને અસ્તિત્વ પર,
‘હુનિયા સમજે છે કે, રાજ થાઉં છું.’
કેક પૂછે કોણ ? કયાં ! “સાબિર” કહો ?
કોણ જાણે; કોણ છું ? કયાં જાઉં છું ?
‘સાબિર’ (વટવા)

“કારવાં”નું વાર્ષિક લવાજમ.

હિન્દ માટે રૂ. ૪,
બર્મા માટે રૂ. ૫,
આફ્રિકા માટે રૂ. ૮, (રૂ. પાંચ)
હુદક નકલ સાત આના.

“કારવાં”ના જાહેર ખબરના દર.

આખું પેઢજ ૧/૨ પેઢજ ૧/૪ પેઢજ

૧૨ માસ રૂ.	૬૦,	૪૦,	૨૫,
૬ માસ રૂ.	૪૦,	૨૫,	૧૫,
૩ માસ રૂ.	૨૫,	૧૫,	૮,
૧ માસ રૂ.	૮,	૬,	૪,

દાઉદલ પેઢજ અને ચેટરની વચ્ચેની
ગ. ખ. માટે ઉપરના દર ઉપરાંત ૨૫% વધુ.
જાહેર ખબરના નાણાં એકતા-સમાં મેશમાં
આવે છે.

આઠ શીલોગથી એણું લવાજમ સ્વીકારવામાં આવતું નથી. બ્રીટીશ પોસ્ટલ ઓફિસ મોકલવા વિનંતી છે. પોસ્ટલ ઓફિસમાં નીચે મુજબ નામ બરવા વિનંતી છે. **Vahshi Sahitya Karyalaya, Surat City.** રેપર ઉપર આવક નંબર લખવામાં આવ્યો છે. પત્રવ્યવહાર વખતે જરૂર લખવો.

“કારવાં”ના નમુનાના અંકો તરીકે ફક્ત ૧ થી ૪ સુધીના અંકોજ મોકલવામાં આવશે અને તેને માટે દર અંકની કીમત તરીકે ૦-૭-૦ પોસ્ટલ ઓફિસમાં ચાલુ બરસ માટે તે પછીના અંકો નમુના તરીકે મોકલવામાં આવશે નહિ.

વહશી સાહિત્ય કાર્યાલય ————— કુણી, ————— મુરત.

“કારવાં” પ્રસિદ્ધી માસની ૧૫મી તારીખે પ્રગટ થાય છે. ગ્રાહકોએ નોંધ લેવી.

ગુજરાતી તરજુમાવાળા સી.પારા

સુસ્થિત ગુજરાત જેની આતુરતાથી રાહ જોઈ રહ્યું છે તે કુઆને પાકનો માતગર ગુજરાતી તરજુમો એક એક છુટક સીપારા દ્વારા છંપાઈ રહ્યો છે.

જેનો અરખી મતન એક મથાહુર કાતિજ પાસે ખુશખત લખાવી મોટા ખર્ચે દરેક પેઞનો મુંદર પ્લેહ બનાવી એક કોલમમાં અરખી લખાણ અને બીજી કોલમમાં તેનો શુદ્ધ અને સરળ ગુજરાતી ભાષામાં તરજુમો આપવામાં આવે છે. જેની નીચે નંબરો આપી માતગર તફસીરના આધારે સ્વસ્થિતાર ખુલાસો આપી ખુદાઈ વાણીની મતલબને એવી સરળતા સાથે સમજાવવામાં આવી છે કે સાધારણ જ્ઞાનવાળો પણ સારી રીતે સમજી તેમાંથી પુરો સાર કાઢી શકે. હુંકમાં અમારૂં તરફથી પ્રગટ થયેલા સીપારાઓને જોયા વિના આવી જાહેર ખજારથી તેની જાહેરી અને જાતિની ખુશીઓનો આપને વિચાર આવી શકશે નહિ. જાત્રી માટે કોઈ પણ સીપારો મંગાવી જુઓ. છપાઈનું કામ ચાલુ છે અને અત્યાર સુધીમાં તેર સીપારા પ્રગટ થયા છે.

અન્નેમાનો	પારો હદિઓ	છ આના	પોસ્ટેજ ૦/-
અલિફ-લામ-મીમનો	" "	છ આના	"
સ-યફલનો	" "	છ આના	"
તિલકર-રુમુલનો	" "	છ આના	"
લન-તનાલૂનો	" "	છ આના	"
વલ-સુહસનાતનો	" "	છ આના	"
લા-યુલિખુલાહનો	" "	છ આના	"
વ-એઝા સમેઉનો	" "	છ આના	"
વ-લવ-અન્નનાનો	" "	છ આના	"
કાલલ-મલઉનો	" "	છ આના	"
વચ્ચલમૂનો	" "	છ આના	"
યચ્ચતએરન	" "	છ આના	"
વમામિત હાખતીન	" "	છ આના	"

નોટ:-એક અથવા બે સીપારાની વી. પી. કરવામાં આપશે નહિ. એક સીપારા માટે

બજા ની અને બે સીપારા માટે બાજા ની પોસ્ટ દીપીટ ખીડવી.

પંજસૂરહ. (આઠ સૂરહનો સંગ્રહ) તરજુમા સાથે રૂ. ૧ (દપાલ ખર્ચ જુદું)

રોડકર:-ધી. ગંદર } સાદિક બુક ડીપો, રાંદેર. (સુરત)
રોડકર દુધીક સુરત

ફત્તાવા

સપનાર-મવડાના અલુમદ હાથ આરેક અરારક સાહુબ, રાંદેરી

સવાલ પૂછનારે ત્રણથી વધુ સંવાદો એક સામગ્રી પૂછવા નહિ. [૧૩]

સવાલ-માથાના થોડા વાળ મુંઝવવા અને થોડા રહેવા દેવા મના છે કે કેમ ?

જવાબ-હદીસ શરીફમાં આવ્યું છે કે કઠચ કરવું મના છે કઠચ એટલે માથાના એક હીરસા વાળને મુંઝવવું અને એક હીરસાના થોડા વાળને ચોટલીના જેમ છોડી દેવું જાહેર નથી. તેમજ માથાના વચ્ચેના વાળ મુંઝવવા અને આઝુખાણના વાળ ગુથીને લટકાવવા પણ મના છે કારણ કે એ રસમ કાફરોની છે. હાં અગર વગર ગુથેલા વાળ લટકાવવામાં આવે તો કંઈ હરજ નથી. મજસી લોકો વગર ગુથેલા વાળને લટકાવે છે પણ તેઓ વચ્ચેથી મુંઝવતા નથી ખસકે પેશાનીના વાળ કપાવે છે.

સવાલ-શું એરતોને પોતાના માથાના વાળ મુંઝવવા કે કતરાવવા બંને હરામ છે કે જાહેર ?

જવાબ-એરતોને માથાના વાળ મુંઝવવું જાહેર નથી તેમજ કતરાવવું પણ જાહેર નથી. હાં દરદ અને તક્લીફની હાલતમાં ઉગરને લીધે કંઈ હરજ નેવું નથી (આલમગીરી.)

સવાલ-છોકરાઓના માથા પર ચોટલી રાખવાની મનાઈ છે કે નહિ ?

જવાબ-અબૂહાલિફ શરીફમાં છે કે હજમ્મ બિન હેસાન પોતાની બેદન મોગીરાથી રિવાયત કરે છે કે તેણી ફરમાવતી હતી કે તમારા બચ-પણમાં તમારા માથા પર બે ગેસુ હતા. નખી સાહેબે (સ. અ. વ.) તમારા માથા પર હાથ ફેરવ્યો અને બરકતની દુવા ફરમાવી અને કહ્યું કે આ મુંઝવી દો અથવા કતરાવી દો. કારણ કે આ તરીકે યહૂદીઓનો છે. જેથી માહુમ થયું

કે ચોટીનું રાખવું મના છે. ખાસ કરીને જ્યારે એ ચોટલી કાઢી પીર કે ફકીરના નામની હોય તો એ બીશુક સખત હરામ છે. અને એમાં જાહેર થવાની કોઈ પણ રીતે ગુન્જાહેર નથી.

સવાલ-માથા પર બાબરી વગેરે રાખવા વિષે શું ફકમ છે.

જવાબ-હદીસ શરીફમાં છે કે નખી સાહેબે (સ.) એક એવા છોકરાને જોયો કે જેના માથાનો એક હીરસો મુંડેલો હતો અને એક હીરસો બાકી છોડેલો હતો ત્યારે આપે (સ) તેને મના ફરમાવ્યું અને ફરમાવ્યું કે યા તો બધા માથાના વાળને મુંઝાવો અથવા બધા માથાના વાળ રાખો. જેથી માહુમ થયું કે માથા પર બાબરી રાખવી તથા તાલવું મુંઝવવું અને ચેકરો બનાવવાનો જે દરતુર છે કે માથાના વાળને પેશાનીના તરફથી ગોઝાળને સાથે મુંઝવી ખત બનાવે છે એ સરવે નાદુરસ્ત છે. બધાજ માથાના વાળ કાનની ટાવ સુધી રાખવા અથવા એથી ઘર નીચે સુધી રાખવા માંગ સહિત અથવા બધા માથાના વાળ મુંઝવવા સુન્નત છે. બધા માથાના વાળ સરખા કતરાવવા જાહેર છે. (આલમગીરી, રામાઈલ.)

સવાલ-કાલો ખિઝાબ કરવાની મનાઈ છે કે કેમ ?

જવાબ-ફતવા આલમગીરીમાં છે કે કાલો ખિઝાબ કરવો સખત મના છે. મિસકાત શરીફમાં છે કે નખી સાહેબે (સ.) ફરમાવ્યું કે આખેર ઝમાનામાં એક કૌમ યશે કે પોતા કપુતરના જેમ કાળો ખિઝાબ કરશે. એવા લોકો જન્નતની ખુશખુશી મહરમ રહેશે. સુદેલાગોને

મેહદી અને વરમાથી ખિંચાળ કરવો મુસ્તહબ છે. ખાસ કરી મેહદીનો લાલ ખિંચાળ કરવો તો અહલે ધરમાની નિશાનીઓમાંથી છે. ગાંધીઓ (મુમ્હિદો) માટે ખિંચાળ કરવો જાએ છે:

સવાલ-ખુદા સીવાય બીજા કોઈને તબ્-ઝીમ અથવા ઇજ્જતની રૂએ સીજદો કરવો અને માથું ઝુકાવું હરામ છે કે કેમ? એ વિષે ઉદામ્ને દીન શો મત ધરાવે છે?

જવાબ-ખુદાપાક સિવાય બીજા કોઈને સિજદો કરવો કે અમીન બોલી કરવી, ઇબ્દાલ કે તબ્ઝીમની રૂએ કેમ ન હોય, ધણો સખત મોટા ગુન્હો છે કારણ કે ખુદા સિવાય કોઈની દુ-ખવી ગરબને લીધે એવી રીતે આગ્રેઝી અને નમનતાઈ કરવી હરામ છે અને જો ખુદા સિવાય કોઈ બીજાને ઇબ્દાલતની રૂએ સિજદો કરવો કે અમીનને બોલો દેવો કુશર છે. (ફરે મુખ્તાર.)

સવાલ-પણું ઝુકીને સલામ કરવું એ વિષે દીનના આલિમો શું ફરમાવે છે?

જવાબ-એટલું ઝુકવું કે રૂઝના જેવી હાલત થાય એ પણ સિજદો કરવા સમાન છે અને ખુદા સિવાય બીજાને સિજદો કરવો પણી તે સિજદો ઇબ્દાલતની રૂએ હોય અથવા સલામ રવાની રૂએ હોય ખિન્નકુલ મના છે ફિઝલની કિતાબ નામે 'બોહીતે સરખસી'માં છે કે સુલ્તાન અયવા ગૈર સુલ્તાન સર્વે માટે માથું ઝુકાવવું મના અને હરામ છે. સલામની જગ્યાએ સિજદો કરવાનો તરીકો આગત દીનોમાં હતો જેમકે હઝરત યસુફ (અ. સ.)ના કિસ્સામાં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. અને એથી પહેલાં હઝરત આદમ (અ. સ.)ને પણ ફરિસ્તાઓએ સલામની જગ્યાએ સિજદો કર્યો હતો. પણ આ શરીઅતમાં તે હુકમ નથી. અને રસૂલે મકબૂલ (સ. અ. વ.) એ સાફ રીતે ફરમાવ્યું છે કે અગર કોઈને કોઈનો સિજદો કરવો

જાએ છે તો હું બોરતોને હુકમ કરને કે પોતાના ધણીઓને સિજદો કરો. (શામી)

સવાલ-કેંધા મોંઘ ધર્મ સુવામાં કંઈ હર-કત છે?

જવાબ-આ તરેઝી સુવાયું છે. ત્રીત-લેટી સુવું અગ્નીયા (અ. સ.)નો તરીકો છે. બીજો તરીકો જમણી તરફ કરવટ લેટી-સુવું એ આલિમો તથા આબિદાના સુવાનો તરીકો છે. ત્રીજો તરીકો ડાબી તરફ કરવટ ફરી સુવાનો છે. એ આદશાહો તથા અમીરો સુવાનો તરીકો છે. કારણ કે ડાબી બાજુએ કરવટ ફરી સુવાથી ખાતું હઝમ થાય છે. ચોથું કેંધા મોંઘ ઉમટા ધર્મ સુવું એ તરીકો શતાનોના સુવાનો છે. (અદ્યાઉલ્લોહી)

સવાલ-વગર ટોપી પહેરે દેટો બાંધવા તથા દેંનો રમવો ધણો લાંબો રાખવા વિષે શો હુકમ છે?

જવાબ-હદીસ શરીફમાં છે કે રસૂલે મકબૂલ (સ. અ. વ.)એ ફરમાવ્યું કે હમો મુસલમાનોનો દેટો બાંધવાનો તરીકો એ છે કે અંદર ટોપી પહેરીએ છીએ મગર મુશરિક અને કાફરો વગર ટોપી પહેરે દેટો બાંધે છે. દેટાનો રામજો બહુ લાંબો ન હોય. એની લદ એક વેંત છે અથવા અરધી પીઠ મુધી છે. એથી વધુ લાંબો ન હોય. રામજાને પાછળ બંને ખમ્બોને વચ્ચે લટકાવવું મુસતહબ છે. માથે બાંધેલા દેટાને એકદમ ઊંડવો ન જોઈએ પણ તેના પેંચોને બોલે. (આલમગીરી) દેટામાં ટોપી માથા સાથે લાગેલી રહેવી જોઈએ. એજ તરીકો સદાખા (રદી)નો હતો. (તિરમિઝી શરીફ)

સવાલ-એવા અમલોની આદન પાડી જેથી રીઝકમાંથી ખરકન ઉઠી જાય. તે શું છે?

જવાબ-મોદાને હામનથી તુલવું, પાપરી બેસીને બાંધવી, સવાર મુધી મુઘ રહેવું અને બહુ સુવાની આદન રાખવી. ફજરની નમાઝ બાદ

દુરત મરણથી આત્મા જીવું, શુસલ કરજી થયું હોય તેવી હાલતમાં વગર શુસલ કરે અથવા વગર વજુ કરે ખાવું પીવું, પાચખાના (ટટી)માં વજુ કરવું, હુટેલી કંગર્થ (કાંસકી)થી કંગર્થ કરવું. મતલબ એકે એ બાબતોથી માણસનું રીજક તંગ થાય છે, તેમજ બેખરકની પેદા થાય છે. કુશાદા પેશાની (હસમુખ એવરે) રહેવું અને હાથેથી ઇરાસકની નમાઝ પઢવી, એ રીજક હાંસલ કરવાનો સમય છે. (તાલીમુલ મુત અહલીમ.)

સવાલ-શુસલમાનની દુકાન છોડી ગેર-મુસ્લિમની દુકાનેથી ખરીદવું અને ગેરમુસ્લિમના હાથે બનેલી ચીજનું ખાવું કેમ છે ?

જવાબ-ગેરમુસ્લિમની દુકાનેથી ખરીદવું હરામ તો નથી, તેમજ તેમના હાથે બનેલી વસ્તુનું ખાવું કે વાપરવું નાગનએઝ નથી પણ એકતેયાત, પરહેઝગારી અને ગૈરતો તકાઓ તો એ છે કે બનતા સુધી મુસ્લિમ પાસેથીજ ખરીદ કરવામાં આવે. એજ વધારે બેકતર અને મુનાસિબ છે.

સવાલ-સરકારી નોકરીમાં પગારમાંથી અમુક રકમ કાપી લેવામાં આવે છે, અને તે રકમ વ્યાજ સાથે જ મા રહે છે નોકરીની મુદત પુરી થવા બાદ તે જ મા પડેલી રકમ આપવામાં આવે છે એ વ્યાજ છે કે કેમ ? એવી નએઝ છે કે કેમ ?

જવાબ-જો કે તેઓ એને વ્યાજ કહે છે પણ હકીકતમાં એ વ્યાજ નથી, એ તો ઇનામ અને બખશિશ છે એ રકમ લેવી અએઝ છે. (મિદાદુલ ફતાવા)

સવાલ-ઘોઘને નોકરી પર બપરચી તરીકે હજમાં હાઈ જવું અને તેની પાસે હજને બદલ કરાવવું કેમ છે ? તે આગળ પણ મણી હજ કરી ચૂક્યો છે.

જવાબ-જ્યારે નોકર તરીકે ખિદમત કરે સફરે હજમાં હાઈ જાય તો તેની સાથે હજને બદલની સગત કરવી ન જોઈએ, પણ જો તે માણસ પોતાની, રાહબુરીથી કોઈપણ પ્રકારના દયાણુ વગર હજને બદલ કરે તો એમાં કોઈ વાંધો નથી.

સવાલ-એક જગ્યા પર વરસાદમાં બરફ નેરથી પડે છે તેમજ સતેલી પણ ઘણી પડે છે તથા હવા પણ નેરથી આવે છે એવી હાલતમાં વજુ કરવાથી સખત તકલીફ થાય છે. એટલે સુધી કે કેટલીક વાર સુધી હાથ પગ જુદા થઈ જાય છે, એવી હાલતમાં તયમ્મુમ અથવા મસાથી નમાઝ જાઇઝ થશે કે નહિ ?

જવાબ-જો કોઈ જગ્યાએ કંદી એવું બને કે વજુ કરવાથી હલાક થવાનો અથવા નિમરી વધી જવાનો ઓર હોય અને પાણી વરંમ કરવાનો સામાન ન હોય તેમજ એવું કોઈ કષ્ટ ન હોય કે તેમાં બંદન લપેટી ગયેલી મેળવી શકાય તો એવી હાલતમાં તયમ્મુમ જાઈઝ થશે, નહિતર જાઈઝ થશે નહિ અને પગો ધોવાને બદલે મોળ ઉપર મસો થઈ શકશે.

માલના અહમદ અશરફ રાંદેરી

જણાવે છે કે ફતાવા આરેફિમહ હુવે ખલાસ થવા આવી છે માટે અંજુમનો અને ઇસ્લામી લાઇબ્રેરીઓના સંચાલકો જેને જરૂર હોય તેણે પોતાની સંસ્થાના સંહી સિકકાવાળા કાગળો મોકલવાથીજ મળશે. ખાનગી શખસોને હુવે મળશે નહીં. દયાલ અર્થના સવાવણ આનાના સ્ટેમ્પ ખીડવા

ઝાર પીલ્સ:- આ ગોળીઓ ઘણાં લાંબાં અનુભવ પછી
જાહેરમાં મુદ્રી છે. ઘણું પછુ કારણે

યુમાવેલી શારીરિક, માનસિક, દરેક શક્તિઓને પાછી મેળવવામાં તેમાં
ખાસ કરી મરદાંઈ માટે એને છેવટનો ઉપાય કહીયે તે હમણે અતિ-
સ્થોકિત નથી. અતિ સ્ત્રી સમાગમ, કુટો, ૭ ગમે એ કારણે યુમાવેલું
પુરુષત્વ (મદાંઈ) પાછું મેળવવામાં અમારા લાંબા અનુભવમાં આજ

અનંદ રસ:-
ઝાર પીલ્સ:-

મુખી એનાથી ઈક઼તીર ઉપાય એકે આપ્યો નથી. બેન્ દિવસમાં
નિર્ધાન, પાચનશક્તિ, રક્તવટમાં પછુ પોતાનો શુભ ખતાવવો શરૂ કરે છે,
અને શરીરમાંથી નુસ્તી, દીવાપણ, કમર, માથા, સાંધા, અને રોગના
દુઃખાવાએને દૂર કરે છે. એમાં કસ્ટુરી, અંજર અને સાંનાની ભરમ જેવી કીમતી વસ્તુઓ હોવાં
છતાં માત્ર પશ્વિકના લાભાર્થે ૩૨ ગોળીઓની કીમત રૂ. ૬-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચ લુદો.

ઝાર તિલા:- આ તિલામાં સર્વથી વધુ ખૂબી તો એ છે કે એના ઉપયોગથી
દાઢપણુ રીતની જલન કે ફેડલીઓ થતી નથી. તેમ એને લગાડી

પાન કે પાટો બાંધવાનીયે અગત્ય નથી. મસજતાંજ આમીમાં ધુસી જાય છે. રોગની નજાદારી
દૂર કરવામાં આ તિલો ખરેખર ચમત્કારી છે, હજારો રૂપીઆ ખર્ચે જે લાભ ન મળે તે લાંમ
માત્ર અઢી રૂપીઆમાં મેળવી શકાય છે. કીમત રૂ. ૨-૮-૦ (અઢી) પોસ્ટ ખર્ચ લુદો.

આનંદ રસ:- આ વિચિત્ર તિલો મદાંઈ અને ઈસ્સાક (વીર્ધ રત્નલન) માટે
ખાસ છે. મરીઓને ખાસ લક્ષમાં રાખી આ ફકરી તિલો

જાહેરમાં મુક્યો છે. એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામાં સખતી અને ઈસ્સાકમાં ગેવડો વધારો
ચાપ છે. કીમત ૩૦૫ીનો રૂ. ૧) પોસ્ટ ખર્ચ લુદો.

મુકબ્બી વ મુન્સિક:- કસ્ટુરી, અંજર, સાંનાની ભરમ જેવી કીમતી
વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ દર્દી

ઈસ્સાક અને મદાંઈ માટે અજોડ છે. નિર્ધાન, (ધાતુસ્ત્રાવ) ઈક઼તિસામ, (સ્વખંડો) તેમજ વીર્ધ
વિકારની દરેક ફાંદિ આ દવા માત્ર બેન્ દિવસમાં દૂર કરે છે. શીખીનો માટે આ દવા ખાસ છે.
એક તોલો દવા બાર દિવસ ચાલે છે. કીમત તોલા એકનો રૂપીઆ એક, પોસ્ટ ખર્ચ લુદો.

દવાળો સુઝાક:- આ પીવાની દવા છે. ગમે એવા નવા કે જૂના પરમિયાને
મટાડે છે. હજારો આલુમી સારા રૂપા પછી આ દવા

પશ્ચીક સનમુખ ધરી છે. એકે શીશી સાત દિવસ ચાલે છે. સાધારણ બીમાર માત્ર એકજ
શીશીમાં સારો દર્દ રોકે છે. ગમે એવા જૂના પરમિયાને માટે માત્ર બે શીશી કારી છે. ઈન્જ-
કશનો વડે પોતાનું લાવિષ્ય પાયમાત્ર ન કરતાં એક વાર આ દવા લેવા અમારી ભલામણ છે.
કીમત શીશીનો રૂપીઆ દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચ લુદો (રજકમાં પરમિયાનો ચર્તીયા ઈલાજ કરીશું)

હિન્દ બહારથી ગંગાવનારાઓએ ધીરીવ પોસ્ટલ ઓર્ડર Manager, The Rander
Unani Pharmacy: ના નામે મોકલવે. કાર્મસીમાં મળતી દરેક દવાઓનું ચચિપત્ર મુક્ત
મોકલવામાં આવશે. લખો વ્યથવા મળો : મેનેજર

ધી રાંદેર યૂનાની કાર્મસી

રાંદેર, Rander, Dist. Surat.

આફીકાના એજન્ટ:- Union Printing Works 91, Victoria Street, Durban (Natal)

પરંતુ મળેલાંજ ન હોય તો તે ગુણો પેદા કરી શકતાં નથી.

(૩) રાજ્યનો પાયો ચારિત્ર

ઉપર ચણાય છે.

નવી રીતે દરેક વ્યક્તિમાં એક ખાસ આત્મા હોય છે ને તે એ દ્વારા પોતાના સર્વે કાર્યો પાર પાડે છે તેજ પ્રમાણે પ્રજાના ધોળ-રમાં પણ એક આત્મા હોય છે ને તે આત્મા તેનું ચારિત્ર છે. ચારિત્ર ઉપરજ રાજ્ય સત્તાની મજબુત, ધંધારત ચણાય છે. દ્રઢ નિશ્ચય, અક-ગતા, હિંમત, દૃઢતા, બહાદુરી, સંપ, અંકુષ, એ સર્વ ગુણો ચારિત્રનાજ લુદા લુદા અંગો છે અને ચારિત્રજ પ્રજાની સર્વ પરિવર્તન, પ્રગતિ કે પડતીની ધરી છે.

(૧) ચારિત્ર સંબંધી યુરોપના પ્રખ્યાત ઓરીયન્ડાસિસ્ટ ડો. લીઆન પોતાના પુસ્તક “પ્રજાઓની ચડતી પડતીના માનસિક નિયમો” [Les lois psychologiques de l'évolution des-peuples]માં લખે છે કે:-

અ. દરેક પ્રજામાં પરિવર્તનો અને ફેરફારો માત્ર ચારિત્ર દ્વારા થાય છે અને એજ તેમના જીવિચ્છના પાયાનો પત્થર મુકે છે. મનુષ્ય જે વસ્તુઓને પોતાના કાર્યોનું પ્રયોજન સમજે છે તે ખરું જોતાં પ્રયોજન હોતો નથી બલકે તેના હઠાણમાં માત્ર ચારિત્રનો આત્મા કાર્ય કરે છે. (પૃ. ૨૭)

બ. કૌમી જીવનનો પાયો ફક્ત ચારિત્રના પત્થર ઉપર રખાયો છે સુધ્ધિ અને મગજ શક્તિનો અંશ થોડો હોય છે. (પૃ. ૨૭)

ક. ચારિત્રનીજ મજબુતીએજ દ્વિંદના ૩૦ કરોડ રહેવાસીઓને સાઠ દલર અંગેજોના શુક્રામ બનાવી રાખ્યા છે, જે કે સુધીની રૂબે દ્વિંદમાં પણ થોડો એવા છે કે જે અંગેજોની સ્પર્ધામાં આવી શકે છે બલકે હિંમતુક સર્પા પ્રજામાં તેઓ કરતાંયે અધિકારી છે.

ડ. સમાજનું જમાવડું, ખર્ચનો પાયો, રાજ્યનું ધોરણ માત્ર ચારિત્રની સર્પાંથી ઉપર ચણાયું છે. (પૃ. ૨૮)

(૨) મોસ્કો પોલ્કાને એક પુસ્તક ચારિત્ર સંબંધી લખ્યું છે. એમાં ચારિત્રની ગંભીરતા ઉપર વિવેચન કરતાં લખે છે કે “ફક્ત ચારિત્રજ પ્રજાઓના માનસિક સ્વભાવ પેદા કરી શકે છે.”

(૩) મોસ્કો રીબોએ પણ એક લેખમાં એ તરફ ધસારો કર્યો છે,

“માનસિક પરિવર્તનમાં સમજ શક્તિ બીજી પંક્તિનું પરિવર્તન છે. મુળ પાયાનો પત્થર માત્ર ચારિત્ર છે”

ઉપલા અવતરણોથી એ સિદ્ધ થાય છે કે પ્રજાના જીવન અને અમરતા ચારિત્ર ઉપર આધાર રાખે છે, ને ઉપર એ પણ સિદ્ધ થયું છે કે ચારિત્ર એ વડિતો પાર્જિત વસ્તુ છે, પરંતુ વધુ સાબિતિ અર્થે મગજ દૂર ડોકર સાહબના એજ પુસ્તકમાંથી એક વધુ હવાનો અન્ને આપવામાં આવે છે.

“મનુષ્ય પોતાના માબાપનું સંતાન નથી, બલકે તે પોતાના પૂર્ણ વંશ પરંપરાનું સંતાન છે. દરેક દેશ અને પ્રજાના ચારિત્ર જમાવડાનું પ્રથમ મૂળ તેના બાપદાદા છે. એના હૃદય અને લાલ માસના તત્વો સંયુક્ત છે. ને હંમેશા તેજ જાણે તરફ એ જોવાય છે કે જેની તે ચાંતિમ કરી છે. એથી મનુષ્ય માનભૂમિની પૂલ કેવળ લાગણી કે મનોરતીથી દોરાઈનેજ કરતો નથી, પણ એ લાગણીઓ ઉત્પન્ન કરવામાં શરીર રચનાની પેઠે ચારિત્ર રચનાના તત્વોનો પણ દિરસો હોય છે.

સારાંશ કે મનુષ્યની ગમડી જીવનની અસરો સાદી રીતે ત્રણ પ્રકારે વહેંચી શકાય છે.

(૧) બાપદાદા એટલે પાછલા વંશની અસર કે જે સૌથી વધુ જળવાન હોય છે.

(૨) માબાપની અસર

(૩) દેશની જોગણીક સીમા, આજોહવા, અને આસપાસની વસ્તુઓની અસર.

ફેલોક લોકોએ મનુષ્યના ચારિત્ર જમાવડાના માત્રો માટે ત્રીજા પ્રકારને કૌમી વધુ મહત્વ આપ્યું છે, પરંતુ ખરું જોતાં સર્વે અસરોમાં એ સૌથી ઓછી અસરકારક છે. દેશ, આજોહવા, અને એ

સને પ્રાકૃતિક અને આત્મિક વસ્તુઓની અસર ને એના ઉપ-વિભાગો છે, તે મનુષ્યના આખા જીવનમાં ખાસ કરીને કેળવણીના જમાના દરમ્યાન ધણીજ ઓછી નહિ થાય છે. અસંખ્ય એની કાયમી અસર ત્યારે નહિ થાય છે ત્યારે એક પ્રકારની આખો-હવામાં મનુષ્યના અગણિત વસ્તુ ગુણની નજર છે તેથી તેમની અસર ખરે જોતાં વંશ પરપરા મનુષ્યની નસોમાં અસર કરતી જાય છે, નહિ તો એ પોતે કોઈ અતિ મહત્વની વસ્તુ નથી.”—૫-૧૧

ઉપરથી ઇમારત વાંચકથી જણાય છે કે ચારિત્ર પ્રધારણ ઉપર થતી લુભૈલિક અસર, આભોડવા, અને વાતાવરણની અસર કરતાં પણ કૌટુંબીક અમરને વધુ બળવાન દેખાડી છે, જેને પ્રજ્ઞાઓની અટ્ટી પડતીમા જ્ઞાનદાની ઓછીની, કેટલા પ્રમાણમાં અસર હોય છે તે જોઈએ.

(૧) મજકુર ડોક્ટર પોતાના ખીજ પુસ્તક “હિન્દી સંસ્કૃતી”માં આર્થ પ્રજ્ઞની ચારે વર્ણો સંબંધી લખે છે કે:—

“જે વેદી આર્થ પ્રજ્ઞને એવો વિચાર પેદા થય ગયો હતો કે તેઓ પોતાના પુરાતન વંશને પરા-નિત પ્રજ્ઞ સાથે મિશ્રણથી દૂર રાખે ને ત્યારે એ અક્ષપ્રસન્નમાના વિજેતા પૂર્વ તરફ આગળ વધ્યા અને તેમણે મુળ દેશી પ્રજ્ઞના એક મોટા સમૂહને છોડી દીધો. ત્યારે એની આવશ્યકતા ઔર વધુ જણાઈ, ને મારાગ્રાસ્તીએને એના તરફ ધ્યાન આપવું આવશ્યક થઈ પડ્યું. વંશના પ્રજ્ઞને આર્યોમુમજ્જ ચુક્યા હતા. તેમને જણાઈ ગયું હતું કે કોઈ લઘુમતિ ધરાવતી વિજેતા પ્રજ્ઞ પોતાનું સંપૂર્ણ રક્ષણ ન કરશે તો તે ધણીજ જહોથી પરાજીત પ્રજ્ઞમાં મિશ્રણ થઈ જાય છે, ને તેનું નામ કે નિશાન ખાડી રહેતું નથી. તેમને એ જણાઈ ગયું હતું કે જો મા અને આપેના વર્ણમાં સામાન્યતા ન હોય તો ઓલાદ નજળી પેદા થાય છે.

ઉપરની ઇમારતથી સિદ્ધ થાય છે કે પુરાતન આર્થ-પ્રજ્ઞના વિચારો પણ એવાજ હતાં કે, ઓડીના મિશ્રણથી ઓલાદ નજળી

પેદા થાય છે. એ માન્યતા કે વિચારોને નવિન વિચારો સમજવું એ દતિદાસ અજ્ઞાનતાની દલીલ છે. ડો. લીઆન પણ એજ વિચારો ધરાવે છે. વળી એ પણ ઉપર સિદ્ધ થયું કે જે વિજેતા પ્રજ્ઞ પરાજીત પ્રજ્ઞ સાથે લગ વહેવાર રાખે છે તો તે ધણીજ જહો નાંજના ચારે જઈ ગેસે છે. ને એજ ખાતર મે મુજબ વંશ પ્રત્યે લખી છે.

૫. ડો. લીઆન પોતાના પુસ્તક મજકુરમાં લખે છે કે:—

“જે બંને પ્રજ્ઞ (વિજેતા અને પરાજીત)માં સામાન્ય ગુણો ન મળી આવતા હોય તો મિશ્રણી પરાજીતમાં ખરાબ વંશ પેદા થાય છે. (૫. ૪૦)

જે બંને પ્રજ્ઞના મિશ્રણથી પ્રવેશ અસર એ ઉપર છે કે તે બંનેના આત્મા-અર્થાત તેમની લાગણીઓ અને વિચારોનો નાશ થાય છે.

જે એ વિવેચનથી એ પરિણામ ઉપર છે કે નવિન પ્રજ્ઞઓની ઉત્તોપત્તી અને પુરાતન પ્રજ્ઞઓની પડતીનું મૂળ કારણ જુદી જુદી પ્રજ્ઞઓનું મિશ્રણ છે. ને એજ સળખે જે મુખરેજ પ્રજ્ઞઓ પોતે પારથી પ્રજ્ઞઓ સાથે બળી જતી નથી તે ધણીજ દિર્ઘદેહી વાપરે છે. (૫. ૪૨)

ઉપર્યુક્ત અવતરણોથી એ સૂચની જેમ રોશન થઈ ગયું કે રાજ્યનો પાયો ચારિત્ર ઉપરજ અણુપણે હોય છે અને ચારિત્ર એક વડિલો પાર્જિત વસ્તુ છે. દેશની ઓભોડવા, શિક્ષણ અને કેળવણી માન એમાં વધુ અગ્રાકાર અને જગજગદ ઉત્પન્ન કરે છે, ને જેઓ એ વિચારો ધરાવે છે કે “જોડીને એ વસ્તુઓથી કંઈ લેવા દેવા નથી” તેઓ ગંભીર ભૂલમાં છે.

(૪) રાજકર્તા અને પરાજીત-પ્રજ્ઞના જોડાણના ગેરફાયદા

દરેક પ્રજ્ઞમાં એક નૈતિકગુણ જાતિ અસ્થિ માન હોય છે અર્થાત પોતાની સ્વંમતીની વ્યોજળી કે ગેરઆજળી રીતે પક્ષપાત કરેલો એજ ગુણ એક પ્રજ્ઞ પોતાને ખીજ કરતાં ઉચ

સમજવાની જરૂર પડે છે. એજ સ્વાભિમાન-પણું એક પ્રમતે બીજા પ્રમતમાં અદ્વય થઇ જવા દેતી નથી. ને જ્યારે પરાધીન અને સત્તાધારી એ પ્રમતો સત્તન વ્યવહારથી જોડાય છે ત્યારે તેઓમાં એ સ્વાભિમાન કે જાતિ-અભિમાનપણાનો ગુણુ ઓછો. થતો જાય છે જેમ સંતોષને પોતાના બાપના સગાઓ સાથે સ્વભાવિક પ્રેમ હોય છે, તેમ મોસાળના સગાં સાથે પણ હોય છે અને પોતાના મોસાળના સર્વે શુભોને અનાયાસે સ્વિકાર કરતો જાય છે અને સ્વભાવિકિમાનનો ગુણુ નબળો થતો જાય છે, ને થોડીક પેઢીઓ પછી એ ગુણુ તદ્દન નષ્ટ થઇ જાય છે, અને રાજ્યકરતી કૌમ પરાધીન કૌમમાં શુભ થઇ જાય છે, ને પોતાની રાજ્ય-સત્તાને પણ જોઇ બેસે છે, એ કુદરતનો અટલ નિયમ છે.

જ્યારે રાજ્યકરતી પ્રજા પરાધીન પ્રજા સાથે સમર્પણથી જોડાય છે ત્યારે રાજ્ય કરતી પ્રમતો નાશ થાય છે, એ બિપર્યુક નિયમની સમૃદ્ધીમાં કેટલાક અંતરેજો અગ્રે દાંકમાં આવે છે. કે લીધેન પોતાના મજકુર પુસ્તકમાં લખે છે કે:-

(૧) ઝ. “આને દિન્દ દિપ કસપમાં અંગ્રેજ સુધારા-સંસ્કૃતિ નજરે પડે છે. ને અંગ્રેજોએ એ સંબંધી જરા બેદરકારીથી કામ લીધું હોત તો દિન્દલું રાજ્ય તેમના હાથોથી નીડળી ઝુક્યું હોત. (પૃ. ૪૨)”

અર્થાત જો અંગ્રેજ પણ દિન્દીઓ સાથે લગ્નવહેવાર રાખત તો મુગલોની પેઢે તેઓ પણ દિન્દુસ્તાનમાંથી હાંકી કડાડવામાં આવત અથવા બીજા મોઢ પ્રમતના શુદ્ધામ બની જાત. આગળ તેઓ લખે છે કે:-

“અમને સાફ જણાય છે કે જો શોડાક યુરોપીઅન દિજરત કરીને હજરીઓ દરમ્યાન વસવાટ કરે તો તેઓ તદ્દન નાશ પામશે ને તેમની નસોમાં યુરોપીઅન લોહીનું એક ટીપું પણ બાકી ન રહેશે. એ કારણે ધણી ખરી વિજેતા પ્રમતો

એ પરાજીત કૌમોમાં શુભ થઈ ગઈ કે જેમની સંખ્યા વિજેતા પ્રમતી વધુ હતી.”

ફ “જ્યારે પારસી પ્રમતો સાથે આંતરિક લગ્નવહેવાર મંડાય છે ત્યારે તેઓમાં નબળાઈના ચિન્હો જાહેર થવા માડે છે...જોથી દિન્દમાં પુરાતન આર્ય પ્રમતો અને આગ્રે સર્વ સંસ્થાઓમાં અંગ્રેજોએ એજ સિદ્ધાંત ઉપર અમલ કરી પોતાની કૌમી વિનમ્રશીની રક્ષા કરી છે. (૧૪૭ ૧૦૭)

(૨) જાહિઝ (અમેરિકા)ના સંબંધન મિ. આઝારીઝ તદ્દન ખરોજ મન બાંધ્યો છે કે:-

“પ્રમતોના જોડાણથી ને પરિવર્તન થાય છે; તે એક પ્રવાસીને બળે ઉતરે એવી રીતે જાહિઝમાં કોઈ પણ સ્થળ કરતાં વધુ કષ્ટ જણાય આવશે. એ બેશું જોડાણ યુરોપીઅન, હજરી અને દિન્દ પામના સર્વે સારા શુભોને ખરબાદ કરી શકે છે અને એક માનસિક અને શારિરિક દષ્ટીએ એક એવી રાકિનદીન વશ પેદા કરી શકે છે કે જે અસહનીય છે.” (પૃ. ૪૧ ‘પ્રમતોનું પરિવર્તન’)

(૩) હેર એડમ્સ દિલ્હર-ગર્મનીનો ડિ. ટટર કે જોણે આગ્રે સારા યુરોપમાં યુદ્ધનાં તલુખાં ઉરાડ્યાં છે તે પોતાના આંતર જીવન ના પુસ્તક “મારા પ્રયત્નો”માં તેણે એક ખાસ પ્રકરણ પ્રજા અને વંશ સંબંધી લખ્યું છે તેમાં તે લખે છે કે:-

ઝ. “ઉપર્યુકત ઉદાહરણને દષ્ટી સમક્ષ રાખવાંથી વાનુસ્કરપણાના પરિણામ ધણીને કષ્ટ રીતે સમજમાં આવી શકે છે એ બેનુંજ પરિણામ છે કે અમેરિકા ખંડમાં વસ્તા જર્મનોએ પોતાના વંશને શુદ્ધ રાખી તે દેશ ઉપર કબ્જે કરી લીધો છે અને બલિષ્ઠમાં પણ પેટાની સત્તા કાયમ રાખવાને દરેક રીતે સંજોગતા ત્યાં લગી મેળવતા રહેશે કે જ્યાં લગી હલકા વંશની પ્રમતો સાથે

જ નબલસરગી મરાઠુર લાખાઓમાં એ પુસ્તકના અનુવાદ થયા છે ને ૨૧ લાખથી વધુ નકલો એની ખરી ગઈ છે અનુવાદક શાંતી નારાયણ માછ તંત્રી “જદે માત્રમ”-જાહેર.

સેજાએ જ્યારે પોતાનાં સારાં ગુણો જાણ્યા હતા ત્યારે જ્યારે, વળી વર્ણવેલી પ્રજા જાણના કરવાની સૂચના આપનાર થયો." (પૃ. ૧૫૫)

જ્યારે "પરવશ" એ વિજેતાઓએ જાણના મેળની સાથે પોતાના લોકો અને વંશની શુભતાને કાયમ રાખવાના સિદ્ધાંતને જાહેર કરી પરાજીત પ્રજા અને વંશના લોકો સાથે એકબેલાય રાખી લાગે સંબંધ તરીકે રાખવા શરૂ થયું કે ત્યારથી જ એ પાપના પ્રવારે તેમની પડતી શરૂ થઈ."

(પૃ. ૧૫૭)

"પરવશ" એ જાણના સત્ય છે કે જ્યાં શુભતામાં કોઈ ખોટ પેદા થઈ જવાથી ખાનદાની મદદવાળા અને મોહાઈ દેશના માટે મૂળમાં મળી જાય છે, તે જ વંશમાંથી એ શુભતા નષ્ટ થઈ જાય છે તે ધીરેધીરે નાશ અને બરબાદીના આડમાં પડે છે. અને અત્યંત એ ખાનદાની બચાવવાની પ્રયત્નોની નિર્જાતાના કારણે પોતાની ખાનદાની મદદવાળા અને મોહાઈના સર્વ ક્ષમણી પણ એના કૃષ્ણ-પૃષ્ઠ ઉપરથી ચઢા માટે ખુંસારી જાય છે, જ્યારે કે એને એની આધુનિક પડતી અને નિર્મોહ સિવાય ખાનદાની કઈ એ એને કાચે આગળ ને હવે." (પૃ. ૧૬૮)

એ સર્વે અતરણીયો એજ પરિણામ નીકળે છે કે જગતની કોઈપણ હકિમ પ્રજા જે સંયુક્તતામાં હોય છે તે તેણે લગ્ન સંબંધ પરાજીત જોડે જોડો હોય છે તે જગતમાં કદીયે જીવતી રહી શકતી નથી.

(૫) ચંગેઝી લોહી અને હિંદી લોહી

સુગમ પ્રજા કોણ હતી અને તે ક્યાંથી હિંદમાં આવી તે દેખાવાને તો આ હુંક લેખમાં સ્પષ્ટ નથી, માત્ર એટલું જ લખવામાં આવે છે કે એ જોરજર, બહાદુર અને વીર પ્રાંત હતી એમના લોકોમાં તે જોર જાળવતા હતા કે જે આક્રમણકારી કે સ્વરક્ષણી શક્તિઓ પેદા કરે છે. યુદ્ધ અને લડાઈઓ લાગી એટલે એમનો ધંધો હતો, ને નાશ અને બરબાદી કરતી તેમના પ્રજા દાઘના ખેલ હતા. તેઓ એક તરફતે

ચીનની મરાઠ્ઠર ભીંત સાથે ટકરાયા ને ચીનમાં પ્રવેશને તાબે કરી, તો બીજી તરફ ઇસ્લામી ખિલાફતના પુરજો પુરજા હોરાડી મુકવાના નિશ્ચયે તેને બારે દાનિ પહોંચાડી. એ લોકો અર્ધ-સંપૂર્ણ પ્રજા હતી. એમના કાનુનો અને દંત-કથાઓ એમના અત્યાચાર અને જંગલીપણની ચાક્ષી પુરે છે. તેમને મુસલમાનો સાથે લડતાં લડતાં મુકનો પાકર અતુલ્ય મળ્યો હતો. એ એની નિર્દય અને અપાચારી પ્રજા હતી કે તેને "ધ્રુવરી કોષ"થી લોકો માદ કરતા. અંગ્રેજોએ

પોતે પોતાને ઇન્દુરનો પ્રતિનિધિ માનતા. એવું જ લોકો હતું કે જે બાબર, હુમાયુ અને અકબરની નસોમાં રિજળા વેગે દોડતું હતું. એમના મુઠાખલામાં હિન્દી પ્રજા હતી કે જે પ્રજા પોતાના આત્મરક્ષણની અને આક્રમણકારી શક્તિઓ શુભાની મુદ્રા હતી, ને સદીઓ થયાં નતે તે કોષ ખીર્ન ઉપર હુંમરો. સંઘ મંદ કે ન એનામાં રક્ષણ કરવાની શક્તિ રહી હતી જે એ એક કદમ આગળ વધી તો બે હથાં બહાદુરી સાથે પાછળ હતી તેથી દરેક પ્રજાએ એને સહેલાઈથી જીતી લીધી. એથી જ ડો. લીબાન પોતાના ઉપર્યુક્ત પુસ્તકમાં લખે છે કે:—

"હિન્દમાં પણ બે હજાર વર્ષથી ગામડાઓના સિવાય કોઈ સામાન્ય મુદ્દો કે પ્રતિષ્ઠા એવો જ ઉત્પન્ન થઈ શકી નથી તેથી દરેક પ્રજા એમાં ધબ્બીજ સહેલાઈથી પોતાની સત્તા કાયમ કરી લે છે." (પૃ. ૧૪)

જ્યારે ચંગેઝી હોંકમ પ્રજાએ હિન્દી પ્રજા સાથે લગ્ન સંબંધ જોડ્યો તો યોદ્ધા પેઢીઓ પછી પરાજીત પ્રજા સાથે પોતે પણ પરાજીત બની ગયા, અને જે બચવાન 'વાવર' નસોડી "વાવર"માં ચંગેઝખાનથી ઉતરી આવ્યું હતું તેવું 'ફેયુઝ' હિન્દી લોકોથી અથડાતાં અથડાતાં ઉડી ગયું ને બહાદુરી અને વીરતાનું ગોળાપણ ગયું, અને એવું તેમ ઇસ્લામનાક પરિણામ

આખું કે જે આવું જોઈતું હતું.

ઉપર જે કેંઈ અત્યાર લગીમાં લખતામાં આવ્યું છે તે કાવ્યમય લાવનાઓ કે પુનઃપ્રાપ્તિ ગાનની વાતો નથી પરંતુ એ કુદરતના અટલ કાનૂન અને રાજકારણનું એક અનિ ગંભીર સ્વરૂપ છે. આધુનિક સંસ્કૃતી પામેલ ને સુધરેલ પ્રાન એ સ્વરૂપને સારી પેઠે સમજી ચુકી છે. ઇરાલીએ પોતાના નવા છતેલા ઝોળીસીનીયા દેશમાં લખાણો સાથે ઇરાલીઅન પ્રાનને લગ્ન-સંબંધ સાધવા માટે બંધી કરી છે, જર્મનીએ યાહુદીઓ સાથે જે લેલા પોશાકો તેમને જર્મનીમાંથી હાંપી કાઢવાનું કારણ પછી એજ લોકો-જોડ છે. યાહુદી લોકો રોમેટીક છે કે જેમાં કેં રોશની મૌલુદ રહી નથી. સાઉથ આફ્રિકાની યુનીઅન સરકારે

દિન્દી. કે રંગીન પ્રાન જોડે લગ્ન-સંબંધ સાધવા માટે ગુન્દો ગણી બારે શિક્ષા રાખી છે. અંગ્રેજ પ્રાનની પણ દિન્દમાં એ પ્રત્યે વર્તણૂક જુઓ કે કોઈપણ સરકારી હોધેદાર અંગ્રેજ દિન્દી સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરી શકતો નથી. હાલતો તાઓજ દાખંગ મિટિશ શહેનશાહતના માછ શહેનશાહ એકવર્ડ આદમાનો છે, એમણે અમેરીકન બાનુ સાથે લગ્ન કરવા હચ્છા દાખરી તો બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટે એ વાત મંજૂર રાખી નહિ, પરિણામે મહા શહેનશાહને બ્રિટિશ તામતખતથી પોતાનો અને પોતાના વંશજ માટે હાથ ઉઠાવી લેવો પડ્યો.

ક પ્રાન બંધુતા લેખક મદારાયે લખ્યું છે કે:-

'જોડે કે રાતમાં લંચા ખમીરનું લોહી દોખ તોજ તે રાત ઢકાવી શકે...છીયાદી

એના ઉત્તરમાં અમે કહીશ કે બેચક, જે વિલેતા અને પરાણત પ્રાન કે રાતકતાં અને પરાધીન પ્રાન એ જે જુદીજુદી પ્રાનઓ દોષ તો રાતનું લોહી પરાધીન પ્રાન લોહીથી શુદ્ધ રહેવું જોઈએ આને જાનનો એજ સુત્ર ઉપર અમલ છે. ને એ બિશ્વ અમલ હશે તો તે રાત્ય અવશ્ય બરબાદીની આરે જઈ બેચશે.

લેખક મદારાય આમજ જતાં લખે છે કે:-

'જેટલાય લોહીની રોજબેજ આજ પહેલાં કેટલીયે વાર થઈ ગઈ ને જાતની કોઈ પ્રાન કે કોઈ બાની અસલી લોહીની બદલા દાગી શકે એમ નથી."

બેચક, લેખક મદારાયની વાત સાચી. પરંતુ લોહીના રોજબેજ સાથેજ રાત્યોએ પણ પલટાં ખાધાં કે નહિાં ને રાતકતાં કોમે પરાધીન પ્રાન સાથે લગ્નવધાર જ કર્યો તેણે પોતાની રાત્યસત્તા ગુમાવી છે. લેખક મદારાયે તો એવા ઐતિહાસિક પરાવા રજૂ કરવા જોઈતાં હતાં કે જે દાકેમ પ્રાનએ પરાધીન પ્રાન સાથે લગ્ન અંબધ જોડેલા દોષ છતાં તેની સફળતા કાયમ રહી દોષ અને પરાધીન પ્રાનએ કે ત્રીજા પ્રાનએ તેનું પાન ન થયું દોષ

અતમા 'પ્રાનબંધુતા લેખક મદારાયે અમારા ગત લેખને કંધે રસને દોરવતું બતાવ્યું છે એના ઉત્તરમાં અમે જોડેજા જાણીશ કે જાતની

ક પ્રાન બંધુતા લેખકે લખ્યું છે કે:-

'લેખકે મુગલાઈની પડતી ઉપર જે અફરોસના આસુ વહાળ્યાં છે તેથી ઇતિહાસકારનું તાપસ્વ્ય એ ગુમાવતા લાગે છે....'

કોઈ પ્રાનની અફરોસનાક પડતી ઉપર એ તરેહના શબ્દો લખ્યાં નીકળી જવા સ્વભાવિક છે. આને દિન્દનો કંપો ઇતિહાસકાર એવો છે કે જે એ કરોડી ઉપર ખરો ઉતરી શકે છે. દિન્દ તો હું આખુંયે યુરોપ રિંગતના ચિવાય કોઈ એવો ઇતિહાસકાર પેદા કરી શક્યું નથી, કે જેણે એ સુત્ર ને જાળવ્યું દોષ, 'લંચા ને સુત્ર કે' શરત એક ઇતિહાસકાર માટે પ્રાનબંધુતા લેખકે રજૂ કરી છે તે સુત્ર કે શરત એક ઇતિહાસકારને પણ પાગલી થઈ છે, પરંતુ તે મદારાયે એ વિષે જરાપણ દરકાર રાખી નથી. જે ચંગેજી લોહી લખેલું તો એ લેખકે મદારાયે તેને મુરિલમ લોહી બતાવી દીધું. ફરી કોઈ જાત્યએ જોર અંગેજ ઉપર દુમલો કર્યો તો કોઈક રીતે ચિવાઈ અને રાણા પ્રતાપના નામે અભિ-માનથી લેવાયાં. દિન્દુસ્તાની લોહીને ગણતરીની સદેવાઈના લીધે પાણી લખેલું ને તે એ લેખકે સ્વિકારેલું જે ખરું છતાં એમણે મારી નિષ્ઠા ઉપર આદમલ કરી એમણે રજૂ કરેલા સુત્રનું પોતેજ ખંડન કર્યું છે—'ઉમર'

હવે રહી ગઈ છે. બાબત કે સુગમ પ્રતિભા
હિન્દી લોહીનું મિશ્રણ થયું કે નહિ તો એ માટે
અમારો મત એજ “અંગ્રેજી અને તંત્રી લોહીનું
અમીર” પુરતો છે, પાશ્વર્યનો એ હિપર ફરી
એક દષ્ટી કરવા બાકી મળ્યું છે.

દેશીય શાળામાં કોમો અમારો મત એજ પ્રત્યક્ષ
યથા પદેસાંજ એ ઉપે માગે પાત્ર મુખી છે, અને
હવે તો શાળા કરતી પ્રત્યક્ષે પાત્ર પ્રત્યક્ષ સાથે લગ્ન
સંબંધ બેઠેલા બધા કપડાં છે એનું તાત્કાલિક ઉદ્ધારણ
માત્ર શરેનશાદ આઝમા એડવર્ડ અને ખોટીયા
પાર્લામેન્ટ નર્યે સાંખ્ય ધરાવતી પડના છે છતાંયે
લેખક મહાશય પોતે કોઈ અદરશ કારણે એજ
શુભસાહીમાં પડવામાં રહ્યાંય નહોતું લેખતા હોય
તો કમ્મ તેઓ પોતે તેમ કરવા અધિકાર ધરાવે છે.

જનાબ મુન્શી મ. ઉમરખાન

✽ કાવ્ય કટાક્ષ ✽

કાવિઓ લેખે બળદને આર છે;
વાણીઆના હાથમાં તલ્વાર છે।
બાવળે ક્રેધલ તણી ટકકાર છે;
અને આંખે કાગળે ગોરીશર છે।
તાઈ દુઃખ દેખીને લારત મારતી;
રાતી રાતી અશ્રુઓની ધાર છે.
મહાત્મા તે છે જે અંધેશ બલુ;
સંકન, એતો કુત્રી દરબાર છે।
છત્રી લારતનો કાળો દેવતા;
ગોરા ગોરા વાનરોની દાર છે।
સરિતા સૂરત કમળ છે કાશ્યા;
લેસ છે પાણીમાં પુષ્પો બાર છે.
મિત્ર-શત્રુ બેઠે બધી જા “મજા”;
શુભા એ તો મહાનો શાળંગાર છે.

“મજા” એક ઉત્તરો કવિ

નોંધા-કારવાંના આજ પુસ્તકના પત્રો અંકમાં
શુભરાતના નાળીના અગ્રવારથી લેખક મુન્શી મહમદ
ઉમરખા સાહેબ “તંત્રી અને અંગ્રેજી લોહીનું
અમીર” એ શિર્ષક હિપર એક ઉત્તિદાસિક લેખ
લખ્યો હતો તેને પ્રજાપ્રધુના તા ૨૮-૧-૨૦૦૧
અંકમાં અમારા કોઈ વિદ્વાન સહયરે “એક
મુન્શીની વિચિત્ર શોધ”ના નામે ઉલ્લેખ કર્યો
હતો. અમે તે દીકારા લાઈના નાણિ છોએ કે
તેમની દીકાને પ્રત્યક્ષે આપો એક સંશોધન પુર્ણ
લેખ અને અમારા વાંચકો સુગમ રહ્યું કરવાને
લાગ્યશાળી થયા છોએ અમારા તે દીકારા મિત્ર
પણ “લોહીની અસર” વાંચીને સંતોષ પામશે
એ આશા અસ્થાને તથીજ. તત્રી

गिन्ना कहुँ के गांधी ने मुझ को दिया भला।

गांधी कहुँ के गिन्ना ने मुझ को दुखा दिया।

बिना किसी का कुछ न भगाए हाथ मुझ से,

है मुँ की जिहने भाक में मुझ को मिला दिया।

‘સંદેશી’ લુગીઓના નામે
ઘણાં છેતરાયા છે.

આકર્ષક અને પાકા રંગો માટે
બાબુમાં દર્શાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાત્રી કર્યા પછીજ ખરીદો.

અનુર લેખક વિનાનો
માલ ‘સંદેશી’ નથી
નકલથી બચો

અમારા કોઈપણ દેરીયા નથી.

નિમે દર્શાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના ખીચ કોઈ વેચવા નથી. દરેક
લુગી અને કાપડ ઉપર ટ્રેડ માર્કની
ખાત્રી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

ધી સંદેર ઇ. એ. ઇલક્ટ્રીક વર્ક્સ.

‘સંદેશી’ લુગીઓ અને કાપડના બનાવનારા.

ગદેમા આલમદીયા બિલ્ડિંગ—સંદેર.

સ્ટોકીસ્ટ —

ધી સંદેર સ્ટોર્સ, કણુપીઠ, સુરત.

કલરબાં

વર્ષ ૧૯૬૦

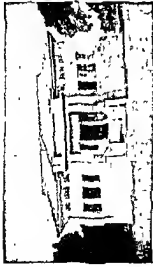
તંત્રી :-
"વહશી" રોદેરી
- સહ તંત્રી :-
" બેકાર "

અંક ૧૦મે.

અનુક્રમણિકા.

વિષય સૂચિ	લેખકોના નામ	પૃષ્ઠ
તુષાર ખિન્ડ	તુષાર	૧
ધરત્તામી શિક્ષણ (કુર્ચાન)	મોં અ. રહીમ	૨
” ” (હુદીસ)	” ” ”	૩
આવાઝકી હુન્યા	“ બેકાર ”	૪
ફતાવા	મોં અહમદ અશરફ	૮
મુસ્લિમોની પડતી અને પ્રગતિ	ઇમાભાઈ	૧૦
તેવા સલાત તેવા જવાબ	કમર બાટવા	૧૫
રિવાજ અને સમાજોચના	’	૧૬
મેહફિલ	સંપાદક	૧૭
સ્મરણો	“પ્રજ્ન”	૨૫
વિચાર મંથન	“શાકિર” ખી. એ.	૨૮
આશા	“ઉદ્દેશ”	૩૦
મુસ્લિમ ઔદ્યોગ	અ. મુ. પટેલ	૩૧
કુમકુમ	“આઝાદ”	૩૨
ખાનદાને રિક્તિયા	“મઝાક”	૩૩
અભાગણી	“વલી”	૩૫
ચાંદમારી	“સીરતી”	૩૬
મુહમ્મદ તુગલક ...	સાલેહ બકીલી... ..	૪૨
પોડ ...	રા. વલુચરો	૫૩
એકજ આશા	“સાજિર”	૫૮
જીવન જીવવા માટે ...	“ફના” રાહીરી... ..	૬૩
પર્દો ધરત્તામની જરૂરી વસ્તુ	એ. બાવામીયાં	૬૫

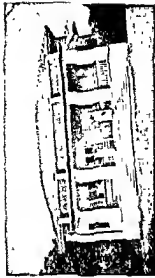
ધી સુસ્તિમ સેનીદોરીયમ

સુસ્તાનાખાદ: ડુમસ.

આ સેનીદોરીયમ આમ સુસ્તિમ જતતાના લાલ માટે રેડુન સુરતી બાજુ બજારના ડાબેકાંડર તે રોડવાલા શેઠ હાથ મહામદ આઝમ હિમાયત સાહેબે ચાલુ વરસમાંજ લગભગ ૪૦ હજાર રોના ખર્ચે બંધાવ્યું છે.

ડુમસ, ગુજરાતમાં એક હવાખાવાની રચણ તરિક્ક બંધાવી છે. આવા રચણ સેનીદોરીયમનું હેલુ બહેરા છે. બો કે એમ તેા ડુમસમાં બે

ત્રણ સુસ્તિમ સેનીદોરીયમો છે: પથ્થ આ સેનીદોરીયમની ખાસ વિશેષતા એ છે કે એ આમ મુસલમાનો માટે બંધાયેલું છે; જ્યો અમીર, ગરીબ દરેક મુસલમાન એનો લાભ લઈ શકે. આ સેનીદોરીયમ ડુમસના બજાર મધ્ય ભાગે છે એકદ જમીનના વિસ્તારમાં A B C D એવા બૃહદ બૃંદા આર બ્લોકમાં બંધાયેલું છે. જેના ચારે બૃંદા બૃહદ બ્લોક તથા બનરસ બુના ફોરા આ સાથેજ ગ્રેનડ ફેલા છે. દરેક બ્લોક ૭૫x૪૦ ગો. ફુટ નેરલી જગ્યામાં છે, અતે એક બ્લોકથી બીજા બ્લોક વચ્ચે ૧૦૦ ફુટનું અંતર છે.

દરેક બ્લોકમાં બૃહદ ફેમીલી સારી રીતે રહી શકે એવી ગોઠવણ છે. બૃહદ બ્લોકમાં એક ઉપરતે એક એક ટ્રેઈંગિંગમ, સ્ટોરરમ, હંગામખાલું, બખર-ગીખાલું, બનર વગેરેની સમગ્ર છે. સેનીદોરીયમમાં રહેનારને ખંતેકડીક લાઈટ, પાણી, રોષવાના પાસલો, ફરતીચર વગેરે પથ્થ ફી સંધ્યાઈ ફર-વામાં આવે છે. દરેક બ્લોક હેઠામાં છશી દબનો બપ-૬-૨૮ રીતે બનેલો છે, અતે તેમાં ખાસ વિશેષતા એ છે કે ખર્દ પથ્થ જળથી શકાય છે. સેનીદોરીયમની આજુબાજુ વિશાળ બાગ બની રહ્યો છે.

સેનીદોરીયમમાં પાણી પહોંચાડવાની યોજના એક લીસર એન્જન મારફતે કુચામાંથી પાણી કાઢી ટાંકામાં ભરવામાં આવે છે. રોજના પ થી ૧૦ હજાર ગેલન પાણીનો વપરાશ છે. વધુમાં આડ નળ સેનીદોરીયમની બ્લોક વચ્ચેકના લાલ માટે ચૂકવામાં આવ્યા છે સાથે દોરોતે માટે એક ચાર્જનિક ફાગેડા પથ્થ બંધાવ્યો છે, ઉપરાંત એક દરિજાનો નળ પથ્થ બૃંદા મકાનો છે. ગ્રામ્ય જનતા તેનો સારો લાભ લે છે.

જનરલ બચુ.

કારવાં પુ. ૧ હું ૦ ૦ ૦ જુન ૧૯૪૦ ૦ ૦ ૦ અંક ૧: ૩૦

તપાર પિન્દુ

* લેખક : "તુરંમ" *

કલાની કદર

ભિખારણુ ગીત ગાતી હતી.
મારી હૃદયવીણા વાગતી હતી.
ફાટેલા વસ્ત્રોમાંથી તેનું સૌંદર્ય ફાટતું હતું.
મેં મીઠા માંડી.
તે મલકી.
મેં દોઢિયું આપ્યું.
તે મલપતી ચાલે ચાલી ગઈ.
પાછળથી મેં બાવડું.
તે ભિખારણુ સંગીત સુંદરી હતી.
મેં મારું જીવનગીત ગાતીંતી.
મારા જીવનની મેં કીંમત આંધીંતી.
એક દોઢિયું.

પાકે અને પુષ્પ

ખેડાયલા ખેતર જેવા જીવન કરતાં ખીચેલા પુષ્પ જેવું

જીવન મને વધુ ગમે છે.

સુરેખતા અને સુરભિ

ટીપાઈ, ટાંચાઈ ઘસાયલા જીવનમાં સુરેખતા તો આપે છે,

પણ તેમાંથી સુરભિ જતી રહે છે.

ઈસ્લામી શિક્ષણ

અસ્વાદ તથાદારુ હરમાન (કુઆન)

૩૦ (હે મુસલમાનો!) જે લોકો તમારી સાથે (મુલેકનો ભંગ કરી) લડે છે તમે પણ તેઓની સાથે અલ્લાહના માર્ગમાં લડો પણ (પોતે) હઠથી ન વધે, ખુદાપાક (શરીઅતની) હદ બહાર જનારાઓને કહી પણ પસંદ કરતો નથી. (કુઆન)

* * *
૩૧ જે કોઈ તમારા ઉપર સખતાઈ કરે તો જેટલી તેણે તમારા ઉપર સખતાઈ કરી છે તેટલીજ તમે તેના ઉપર સખતાઈ કરો, અને અલ્લાહથી ડરતા રહો તેમજ યક્ષીન રાખો કે ખુદાપાક ડરનારાઓની સાથે હોય છે. (કુઆન)

* * *
૩૨ હે મુસલમાનો! ઈસ્લામમાં સંપૂર્ણ રીતે હાથલ ઘઈ જાઓ, અને રોતાનને પગલે ન ચાલો, બેશક તે તમારા ખુલ્લો શત્રુ છે. (કુઆન)

* * *
૩૩ (હે નખી!) તેઓ તને પૂછે છે કે (ખુદાની રહેમાં વધુમાં વધુ) કેટલું આપ્યા કરીએ? કહી દે કે પોતાની જરૂરતથી જેટલું વધુ હોય, (તે આપી શકે છે) એવીજ રીતે ખુદાપાક તમારા માટે દુકમોને સ્પષ્ટ વર્ણન કરે છે કે જેથી તમે વિચાર કરો.

* * *
૩૪ એવો કોણ છે જે ખુદાપાકને કરશે હસના તરીકે ધીરે તો ખુદા તે (કરજના સવાળ)ને અનેક ગણુ વધારી દે, અને (જેરાત આપવાથી તંગીનો ભય ન રાખે કારણ કે રાણ તો) અલ્લાહ (નાજ હાથમાં છે તેજ રાણ) તંગ કરે છે અને તેજ વધારે છે, અને તમે (મધા પછી) તેનીજ તરફ પાછા લઈ જવામાં આવશો. (કુઆન)

* * *
૩૫ જે લોકો પોતાનો માલ ખુદાની રહેમાં ખર્ચ કરે છે તેઓના ખર્ચ કરેલા માલની મિસાલ (ખુદાને ત્યાં) તે હાથા સમાન છે જે આત કુંડા કાઠે (અને) દરેક કુંડામાં સો હાથા હોય, અને જેને ખુદાપાક આલે છે તેના માટે એથી વધુ કરી આપે છે, અને ખુદાપાક ઘણો ઉદાર (અને) બહુનાર છે. (કુઆન)

* * *
૩૬ ખુદાપાક બધાજ (ની જરૂરત)ને નાબૂદ કરે છે અને જેરાત (ની જરૂરત) ને વધારે છે અને ખુદાપાક કોઈપણ નાફરમાન પાપીને પસંદ કરતો નથી (કુઆન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું (હદીસ)

૩૦. રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે હે આદમના પુત્ર! હાજત કરતાં વધુ માલને ખરચ કરવો તારે માટે બેહતર છે, અને તેને રોકી નાખવો તારે માટે ખુર્ છે અને ધરવાળાઓના કૃત જેટલું રાખવા પર તને કંઈ કપકો નથી. (ખુબારી)

* * * *

૩૧ રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે કુરતીમાં પછાડે તે પહેલવાન નથી, ખર્શ પહેલવાન તો તેજ છે કે ક્રેધ વેળા પોતાના છવ પર કાપ્યુ રાખે. (એટલે ક્રેધ હોવા છતાં એવું કંઈ કામ નહિ કરે કે છેવટમાં ખસતાવું પડે) (મુસ્લિમ)

* * * *

૩૨ રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે એહસાનને બદલે એહસાન કરવાથી સગાંઓ સાથે મુલૂક (ભલાઈ) કરનાર નથી, પણ મુલૂક કરનાર તો તે માણસ છે કે મ્યારે (અન્ય તરફથી) સગાઈ તોડવામાં આવે તો તે તેને જોડે. (ખુબારી)

* * * *

૩૩ રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે જે કોઈ બે માણસો વચ્ચે મુલૂક (મેળાપ) કરાવવા માટે બાકી વાત કહે અથવા પોતાના તરફથી કંઈ વાત ભેડીને કહે તે જૂઠો નથી. (ખુબારી)

* * * *

૩૪ રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે જે માણસ (ચોક અથવા સંકટ સમયે) વાળ મૂકાવે અને કપડાં ફાડે તથા મ્હોં ઘવડે (ખેંચે) અને પોકારીને રહે તે અમારામાંથી નથી. (મુસ્લિમ)

* * * *

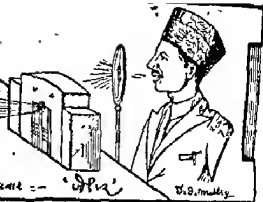
૩૫ રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે જો નમાઝ પઢનારની આગળથી જનાર બાજુત કે તેના ઉપર શું (અઝાબ) છે તો તેની સામેથી જવા કરતાં ત્યાં થોસવાને જરૂર આલીસ (વર્ષ) કે આલીસ મહીના કે આલીસ ઘડી) બેહતર બાજુત. (ખુબારી).

* * * *

૩૬ રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે જો મ્હારી ઉમ્મત ઉપર કંઈ ન હોત તો હું તેમને (પાંચે નમાઝ વેળા વાજિબ ઠેરવી) હાતજ કરવાનો હુકમ કરત. (મુસ્લિમ).

એલેક્ઝાન્ડ્રીયાની દુનિયા કે દોસ્તો

સંસ્કરણ - 'જીપી' ૨૦૮૫

આવાઝકી દુનિયા કે દોસ્તો? ગ્રીષ્મ પછી વર્ષા ઋતુ આવે છે એટલે કે કોઈલાઓના દહાકાર પછી દેડકાઓના રણકારની મોસમ બેસે છે તેમ એપ્રિલમાં પરીક્ષાની મોસમ ઉતરી ગયા પછી હવે જૂનમાં સ્કોલરશીપની મોસમ બેઠી છે. ૧- સ્કોલરશીપ ટોચે ટોચાં શહેરોમાં ફરતોં નજરે પડે છે. પહેલાં કેળવણી માટે ખૂબો પાઠ્યામાં આવતી હતી પણ હવે મુસ્લિમો હીક હીક પ્રમાણમાં કેળવણી લાઇ રહ્યા છે; ત્યારે સ્કોલરશીપના કેકાણાં નથી. સેંકડે ૭૫ ટકા વિદ્યાર્થીઓને સ્કોલરશીપ વગર નિરાશ થવું પડે છે. ૨૫ ટકાને સ્કોલરશીપ મળે છે. રાંદેર, સુરત, મુંબઈ વગેરેની કેટલીક સંસ્થાઓ સ્કોલરશીપ આપ્યા તરફ હીક હીક પ્રયાસ કરી રહી છે આ બનુકરણ કરવા લાયક ક્ષેત્રમાં બીજા ગ્રીયાઓએ દૂદી પડવું જોઈએ. આપણી કૌમમાંએ દૌલતમ દોતો છેજ પણ તેમની દ્રષ્ટિ કેળવણી તરફ દોડે અને ગરીબ લાઇઓને જાણવવામાં પોતાના ધનનો સદુપયોગ કરે તે આજનો દરયાઈ દેરની દશામાં સખતો મુસ્લિમ યુવક વર્ગ જરૂર લાવિને શહેરી બનવાને ચોખ્ખા થાય! પણ સ્કોલરશીપનો ઉમેદવાર એ જકાત ખચરાનના ઉમેદવાર જેવો મુસાફર નથી એ ધ્યાન રહે. ચોમાસામાં છત્રી વગરના રાહદારીને જેમ છત્રીની જરૂર હોય છે, તેમ ગરીબ વર્ગના સ્કોલરોને સ્કોલરશીપની આવ- સંચકતા ઉભી થાય છે. સ્કોલરો એ કઈ લેણુ- દારોના ઉધરાણીગણા લેયા કે હુકમનાથું

ખાખવનારા બેલીક નથી એટલું એ સમાજ સમજતો થાય તો બસ છે. કેળવણી તે દરદાસમાં કેળવણીજ છે. કેળવણી ફક્ત નોકરી મેળવવા માટે નથી દારણ કે નોકરી તે ઉરના શોંગયંતી માફક હવે ઉડીજ ગઇ છે. આર જીવન જીવવાની લાયકાત મેળવવા માટેજ કેળવણીની જરૂર રહી છે એમ સમજીનેજ કેળવણીને અપનાવવી રહી. “હે અમલ અચ્છે મગર દરવાઝાએ જનત હે બંદ; ક્ર મર હે પાથ લેડિન નોકરી મિસ્તી નદિ.” જેમ ભોટરી દરેક દીકાટ લેનારને લાગતી નથી, તેમ નોકરીએ દરેક પાસ ધનારને મળતી નથી. પણ નોકરીમાંજ આપની દુનિયા સમાઈ ગએલી નથી મારે જીવન નાપને ધપાવવા માટે ખાસ કેળવણીની જરૂર છે અને કેળવણી પ્રાપ્ત કરવાને માટે નાણાની જરૂર છેજ. પેટ્રોલ વગર મોટર ન ચાલે તેમ પૈસા વગર કેળવ- ણીએ ચાલતી નથીજ. તો આપણી કૌમની એ કેળવણી કારોને ઢંકારવા માટે પેટ્રોલ રપિ સ્કોલરશીપો આપવી એ ઉદાર ગૃહસ્થોની ગ્રથમ ફરજ છે. આપણા ઇલાકામાં એટલાં બધાં વચ્ચે ફેર છે કે જો તેમના રૂઝીઓ અગ્રિયત રીને કેળવણી તરફ પોતાનો ઉદાર લાય લખાવે તો એક પણ મુસ્લિમ યુવક અભણ ન રહે “મગર એસે દિન કડા કે.....”

ચોમાસુ આવતાં પહેલાં એટલો ખેતર ખેડીને ચું ચું જોરણું તે નકકી કરી રાખે છે અને

એકાદ વરસાદ થઈ જતાં બી ઝોરી દે છે. સાંક્રિત્યની ખેતી એવી છે કે એમાં અંધાધુંધ ગમે તે બી ગમે તે ખેતરમાં રોપાય છે. થોડાક દિવસજ એમ કારવાંના ક્ષેત્રમાં પડ્યા ને અનુભવ થઈ ગયો છે કે ગયું ચોખાસુ સૌ કરતાં કવિએને વધુ ફળ્યું છે ત્યારે લેખકોના નાંખનો દુકાળ અનુભવ્યો છે. જલ્દી સમાજનો બધોજ કારવાર કવિતામાં જ ચાલતો હોય તેમ હમણે ને પગલે કવિતાના જ દગલા ખડકાય છે અને તેમાંજે ઘઉં કરતાં જવના દગલા એની સંખ્યા વિશેષ છે. ખુદા સલામત રાખે અમારા કવિરાજોના દારમાં બેળાંઓને ।

આવાઝડી દુનિયા કે દોરતો ! ઉપરા ઉપરી કાઈ સરોરીયાને નંખરા લાગે તેમ હીટલરને ઉપરા ઉપરી વિજયો મળતા જાય છે નેવેના વિજય પછી, તરતજ હોલંડનો વિજય, બેલજીયમનો વિજય અને છેલ્લે ફ્રેન્ડ્સનો વિજય સાંપડ્યો ! આજે દુવો પાકે પછી તેમાં મળેલી બધી રકમ કાલે પૂંજપર મૂકે અને પંજે પાકે પછી મળેલી બધી રકમ મોંડીપર મૂકે તો મોંડી પણ પાકે જેથી ધનનો આખો દગલો પોતાનાજ ઘરમાં આવી જાય એ હેતુથી ઘરમાં જે કંઈ હોય તે બધુંજ છક્કા પર મૂકે અને છેવટે છક્કો છટકી જતાં બધું તે તળીયા ઝાટક થઈ જઈ તેના પણ છેવટે છક્કાજ છુટી જાય; તેમ હીટલર આજે નંખર પર નંખર લગાવી રહ્યો છે. હાંજીનો જુગાર ખેલી રહ્યો છે, માનવ રક્તથી હોળી રમી રહ્યો છે. જેથી માનવતાને નામે અમેરિકાને અપીલ થઈ રહી છે. હીટલરની દાનવતાને હથુવા અમેરિકાની માનવતા યતનગતી રહી છે.

હરાયો માલ ખાનાર પાકો ચોખાસુ ચરી ચરીને મોટી પડે અને પછી તો ન જુવે ઝાડનું થક કે ન જુવે લોત કે ન જુવે આગ-ગાંડીનું એજીન ! ગમે તેની સામે શીંગડા

ઉગામવા લાગે તેમ હીટલર નાના નાના મુશ-કાને ઝોડીયા કરી કરીને માતેયો બન્યો હોઈ એકવાર પ્લાઝ સામે માથું લગાડીવતો પણ ખંચકણી નહિ. એતો પ્લાઝા સાથે મરતક ભટકાયો ત્યારેજ સમજાય આવશે.

ટાંપી રહેલી બિલાડી અંધારોના લાભ લઈ એકાએક ઉદર પર ફૂટી પડે અને તેને પકડીને ચાઉં કરી જાય, તેમ પોતાની આસપાસના નાનાં પાડોશી રાજ્યોને ચાઉં કરીને હીટલર ફાટ્યો છે. વિચારનારા વિચાર કરી રહ્યા છે કે દરેકજાની સેંકડો કે હજારોની નદિ પણ લાખોની કનલ ચલાવનાર એ નાઝી રાજ્યોને શ્વાન કરવાં કોઈ કુદરતી શક્તિ છે કે નહિ ? શું ગોડ પણ ઉઠાં ઉઠાં આ બધો તમારોજ જોયા કરે છે ? ના, ના, હતાશ રવાની જરૂર નથી ? ઉતરાણ-માં કનકવા તમે ચગાવ્યા નહિ હોય પણ કોઈને ચગાવતાં તો જોયા દુશેજ ? પેય લડે છે; ત્યારે કનકવાને ખુબ દીઠ છોડવામાં આવે છે. હીટલરને કનકવો પણ હવે પેય લડી રહ્યો છે. કુદરત તેને દીલ છોડી રહી છે. એક કે બે પેયંધા અંતે એ કનકવો પણ કપાશેજ અને પેંધા સાંઈ ગોલાઓનું ગીત સાંચું પડશે કે:-
“એક દીન તેરા પતંગ કટગા હર નએગી દોર દોર”

આવાઝડી દુનિયા કે દોરતો ! લીગ અને કોંગ્રેસના ટકુઓ અંતે દોડી દોડીને યાદી ગયાં છે. પુરોષની સાકમારીએ જગતનું ખ્યાન રોક્યું હોઈ લીગ-કોંગ્રેસની રેસ તરફ કોઈ જોતું નથી જેથી પાશ્વે યાદીને એ ટકુઓ પુરોષની સાકમારી શાંત ન થાય ત્યાં સુધી રસ્તામાં જ્યાં ખેસી ગયાં છે ત્યાંને ત્યાંજ ખેડેલાં રહેશે. અને પૂછાડથી માંખ્યો ઉડાડ્યા કરશે ! અને એ શિન્નમ બીજું કરે પણ શું ? હવે તો દારી ચોડવાના અસ્તરા, ઘાસ કાપવાનાં દાંતરડાં અને વેંગણા કાપવાની છરી સિવાય હિંદમાં બીજું

કાંઈ દિવસાર છે કે દિવસોના સંવસાર કરવા
તેવાર થાય ? હા, દિવસ-સુવિસમ દુઃસસેથી
ધોરો સમાયક રસીરોટ દરી રહેતો દને તે
પણ જાણી દારો પડી ગયો. અપુરામાં પડે
ગરીથી અદિસાની વચ્ચેથી થોડા દાગ પડ્યા
ગયા. દને તો દિદી સરસરે મરમા મરમ બજ્યા
કે સોસાપુરી સેવો અવગીને કોળેને મરમ
કરવા નોંધ્યો !

સરસરને પણ દાગ દેરી છે હતાં રાંખને
પીઠ પાછળી પુપતી રાખી છે, એ કેમ
બને ? દિદાએ સંરસણ માટે તેવાર કરવાની
આવશ્યકતા નો સરસરને સમજતું છે પણ
અમનકાકા કહે છે તેમ અધિકાર ક્યાં દર થા
છે ? રેસ આપે ત્યારે કે આમ સાને ત્યારે
દુઃમન પામેથીએ પણ દગામળને પોતાનું બેજ
રસણ કરવાના પ્રયત્નો કરે છે, તેમ દને દિદાએ
બીજન પર આવેલા સંકરના સમય બેજ બેજ
કામ કરે એ છ-છવા નેમ છે વસાદીના પુરાણ
અમીમાં નો નોંધ આવીત રસો છે, અને
સંરસણના સાગનીયા જનવાને માટે લીમ તથા
કેન્સ પોતાની રીને તેવાર થવી સંભવ્ય છે !
નોંધ્યે કાએ દને આપણા એ દિદા બદલીયાં
સંરસણના સરવચ્ચમાં એ ગીયા આને છે કે
બાજીને ઉત્તરી નામે છે !

આવાજી દુનિયા કે દોરતો ! તમે સગંધ
મોરચાનું નામ તો સાંભળ્યું દશેજ ! પણ
આપણા ગરીબ તો અદિસક મોરચાનીજ વાને
કરે છે ! એ તમે કંઈ કહવા કરી છે ?
આ રંગરના યુગ્વાની જેમ માણ્યું ઉડી જતાં
દોષ એવા જમાનામાં અદિસક મોરચો યીરીને
રચાય ? તો છુતો સાંભળો ! આરંભમાં તો
સામસામાં સરકરો જાને જ્યાં, જમરખ, ચીક,
કેરી, મોસંબી, નારંગી, સરસંક વગેરે પોચાં
પોચાં અને તાળાં તાળાં હોવા વડે એક બીજન

પર દુમસો કરે. આમ થવાથી સામસામિ એક
બીજને છામે પણ એણું અને સામસામા પડતો
દાષ કરેતો દારોગો અવાના કામમાં પણ
વપરવા ! પણ વાદ રહે કે આવા શરમાળના
અદિસક મોરચામાં વાગી અને સખન કઈ
મએમાં હોવા નહિ વાને કારણે તે અજાક કઈ
મએમાં દોવાથી વળાં વાગે ! બસ આ રીને પ્રથમ
મોરચાની તાલીમ મળી ગયા પછી બીજન
મોરચામાં દામ, અનનસ, ફળુસ વગેરે જવાક
વધુ સખન હોવા સામસામિ દારોગો તરફ
વાપરવાં અને ત્યારપછી બીજન અદિસક મોર-
ચામાં તો અખરોટ, દાં, નાગિએર વગેરે
સખન ફેડતો સામસામિ એકબીજા તરફ
ઉપવાજ કરેતો ! આ પ્રમથે જાનીન પર પ્રેકીસ
થવા પછી દવાઈ દુમચાની તાલીમ આપવા
એજ ફેડના જોખજોગો કઈ તાલ, અચરી
તેવારી નાગિએર વગેરેનાં અડે પરથી દુમચા
કરવાની પ્રેકીસ કરાવવી અને અચવતો મોરચો
રંગરમાં તો પળી આસાની થઈ પડે. ફળ
દાગ જરવાની ખાલી કાલીએ કંનિદાએ પોતાને
મધ્ય ઉચકીને મોરચા પર જતું પડે ! છાત્રી
વખને એવી કે કીઓમાં સંતતને સફળતાથી લરી
ચકાવ ! દિદા સંધ્યજોને પ્રગ્ન ઉપરિયા વાધ
તે વખને ચું ગાંધીજી આવા અદિસક મોરચા
વડે દિદેને ન ઉચારી શકે ? અલગન ઉચારી
શકે પણ દિદ એવા પ્રયોગો પર મદદ રાખે
ત્યારેને !

આવાજી દુનિયા કે દોરતો ! તમે યુગ્વાની
પરિવારનું નામ તો સાંભળ્યું દશેજ ! સાદિત
પરિવરને વરથોડે વરસે એ વરસે નીકળે છે.
પણ એવી ધામધૂમથી નીકળે છે કે વર કરતાં
ધોડાનું મંતવ નિરેપ અંકાય છે ! જનને તો
એવો કાપડો છે કે પડેલાં વર નહીં થાય પછી
કઠિનરી સખાપ પછી જાન જોગાય ત્યારે

આપણી સાહિત્ય પરિષદમાં તો જનને જાણવાની તૈયારી કેટલા દિવસથી થઇ રહી છે. પણ હજુ વરતું કેકાણુંજ નથી! આપણી સાહિત્ય પરિષદમાં પ્રસુખની સુદૃષ્ટી એ દરિયામાં ડુબકી મારી મોતી કાઢવા જેવું દુરરકર કાર્ય ગણાય છે, પણ પ્રસુખની શોધખોળ પાછળ જેટલો શ્રમ લેવાય છે એટલો શ્રમ પરિષદ પાછળ લેવાય તો ? તો આપણી પરિષદો સ્કૂલ ગધેરીંગના જડસા જેટલુંએ મદત્વ ધરાવતી નથી તેને બદલે ખરા રૂપમાં પરિષદ બની રહે.

①

કોલેજના દેવદાસોને હૃદયની આગે એ શબ્દો કહી રહ્યો છું. એ મિત્રોને કહવી ગોળી નહિ ગમે! નિતદિન ચોકલેટ પેપરમિન્ટથી મોતું સુધારનારને કિવનાઈનની ગોળી શી ગમે! પણ યાદ રહે દેશનેતાઓએ તમને અનેકવાર સંબોધ્યા છે કે “તમે દેશનું ધન છો.” ૧૪ીએ સિડ્ડા બાબાશાહી નીકળે એ કેમ પાલવે? તમારા માથાપો અને વાલીઓ તમારી પાછળ ફના થઈને તમને જે ડગવણી આપે છે તેને ટાપટીપમાં વેચી ન નાખો. જાણો છો? ઘણી વેળા તો તમે હામરોનો ખર્ચો કરાવીને લાણી છો અને ૧૪ી જે સર્ટિફિકેટ મેળવો છો તેને ફેમ મદાનવા જેટલાએ પૈસા પેદા કરી શકતા નથી! પેદા કરવાની વાત બાળુએ મૂકીએ તો સર્ટિફિકેટના સ્વામી થતાં પહેલાં તમે એટલો ખર્ચો વધારી દો છો કે તમે કોઇ સાધારણ માનવીના પુત્ર નહિ પણ રાજાના કુંવર હો એમ જણાય છે! જોશ મલીહાબાદી તો તમને “કોલેજની પરીઓ”ની ૭૧મા આપી રહ્યા છે પણ તમે “કોલેજના શુદ્ધમ” તો જરૂર છાજ! દેશને સિપાહીઓની જરૂરત છે, સૈનિકોની જરૂરત છે, જાપાની ચીમની જેવા તકલાદી શુદ્ધમોની જરૂરત નથી! કર્તવ્યેષા વીર યુવકોની આવશ્યકતા છે, પ્રેમયેષા દેવદાસોની વાંછ!

“ક્યા વોહ દુરસ્ત હોં મેરે મઝમુ” કે ફોર્સે ? દુરસ્ત કહાં હે ઉન્હો તો કાલિજ કે ફોર્સે !”

હું જાણું છું કે આ વાંચીને કોઇ ભાઇ તો એમ પણ કહી નાંખશે કે :—

“કુછ સઝ નહિ કે હઝરતે વાઈઝ હે ખૂબ રાખેસ; થેદ ઓર બાત હે કે ઝરા બેવકૂફ હે !”

●

એ ગમનાક બનાવ

અમને જણાવતાં દિલ્લીરી થાય છે કે અમારા જાણીતા લેખક ભાઈ ‘મુસ્તુફાબાદી’ સાહબનાં અમ્મા સાહબાનો ઇન્ટેકાલ થયો છે. (ધનના) પ્રુદા મરદમને મગફરત નકરે તથા ભાઈ મુસ્તુફાબાદી અને તેમના કુટુંબી જનોને સઘે જમીલ અતા કરે! આમીન

સાથે સાથે બીજો પણ ગમનાક બનાવ નોંધીએ છીએ, કાઠિઆવાડના જાણીતા લેખક અને પત્રકાર ભાઈ ‘માંડનિયા’ સાહબના અહલિયાનો પણ ઇન્ટેકાલ થયો છે. (ધનના) પ્રુદા મરદમને ગરકે રહમત કરે અને ભાઈ માંડનિયાને ધીરજ બસે! આમીન

અમે અમારા સ્તાફ તરફથી આ બંને ભાઈઓના દુઃખમાં ભાગ લઇએ છીએ.
તંત્રીઓ

વાંચકોના એક વારના માનીતા માસિક ‘સાદિકના’ ૧૦મા, ૧૧મા તથા ૧૨મા ને વરસની કંપ્લીટ ફાઈલો તૈયાર છે. જેમને જરૂરત હોય તેમણે દરેક ફાઈલ દીક પોસ્ટેજ સહિત રૂપીઆ સાડાત્રણ મોકલાવી મંગાવવી.
મેનેજર સાદિક આફ્રિકા,
રાંદેર. (છ. સુરત)

મુસ્લિમોની પડતી અને પ્રગતિ

નો

✱

✱ મૂળ ✱

✱ લે ✱

✱

અનુવાદક :

ઈસાભાઈ (કાવી)

“સરે તરલીમ ખમહે હર નથે ફેશનયે કહ્યું તેરા,
કહાં ભલી રહી મુસ્લિમ વોં તેરી વજ્યે ખુદાસી !
અમાના નકલ કરતા યા તેરી હર વજ્યે હેઅતકો,
મુસલ્લમ થી જદામિ - તેરી દાનાઈ વ હુશ્વારી !
તેરે કાનૂને ફિતરતયે બદામો શાદ - યકસાં થે,
નિશાદા યા જદાસે તેરા - આઈને-જદાંદારી !
તેરી દિઅમત કે આગે કાઢો દરયા સબ બરાબર થે,
તેરા અક્રમ આરે હસ્તિલકાલ ફલ, આલમયે યા ભારી !”

આજે જ્યારે કે મુસ્લિમોનું સામાજિક સંગઠન છોડીને જીવન ધમ્મ રહ્યું છે, તેઓની હજમી, અમલી, નૈતિક, રાજકીય, અને આર્થિક અવલમ કે દરેક દીની અને દુન્યવી વિશેષતા વિનાશ પામી ચુકી છે, અને તેઓ પોતાની પ્રત્યેક ક્ષણતમાં પોતાના ધર્મભારી-પૂર્વજોથી વિરુદ્ધ દિશાએ જોવામાં આવે છે। આગર તેમના પુરુષો માનવ જગતને માટે ગર્વ સમાવેશના તો એઓ દુન્યાને માટે કમંકરણ છે। પુરુષો પોતાની રેલણી કરણી, સંસ્કાર, સમ્પત્તા અને હિમ્મે અમલમાં બેધકક શિરામણી તરીકે સ્વીકારવા હતા તો આજના મુસ્લિમો વારસામાં મળેલી તે અમૂલ્ય પુણ્ય શુમારી ઘેરવેર ભિક્ષાપાત લાઇને બાટકતા ફરે છે। અને જે નવી ફેશન યા નવો ધર્મ તેમની દ્રષ્ટિએ પડે છે તેને સંસ્કારવા તૈયાર થઈ જાય છે।

મુસ્લિમોની અંનિમ્મ બધી અસીમ અવનતિ જોઈને, વર્તમાન પ્રદિમાનો તેનાં કારણો અને ઉપાયો શોધવા પ્રતિ લક્ષ આપી રહ્યાં છે, કાર્ન કહે છે કે મુસ્લિમોમાં પાશ્વત્ય શિક્ષણની કમી એવું કારણ છે માટે તેમણે સરકારી સ્કૂલો અને કોલેજો તરફ દોડવું જોઈએ। કોઈના નજદીક ખેતીવાડીને ઉત્તેજન આપવું તેમની બીમારીનો રામઆણુ ઇલાજ છે। કહ્યું કહે છે કે, દરેક કૌમની ઉન્નતની માત્ર વ્યાજ લેવા પરજ - આધાર રાખે છે। અને એક ટોળા એવી છે કે જે દરેક હિલચાલમાં પુરોષની નકલ ઉતારવાને તથા તેઓના અધિગા અનુકરણનેજ મુક્તિ-માર્ગ સમજી મુસ્લિમોને તે પ્રતિ મોતરે છે। અને બદકિસ્મતીથી આજે તે જમાઅત પણ મુસલમાનોમાં પેદા થઈ ચુકી છે જે ખુદ ધર્મનેજ બધી પ્રગતિઓના પ્રતિરોધકરણ-સમજી તેના રજાસલા ચિન્હોને પણ ફના કરવાની ફિકરમાં છે। મનદબલ કે નેરદલાં ગોઠાં એકથી ચાલે છે.

“હાલિદ બખુદ્દ માર્શલ આશિષ બક્રએ, રોસ્ત :

મુસ્લુલ બ લાગો “ચુગ” બ વીરાનો મીરવદ.”

[હાલિદ જન્મત તરફ અને આશિક માથકની ગલી તરફ; પુલપુલ બંગીયા તરફ અને પુવડ વેરાન જંગલ તરફ જઈ રહ્યો છે]

જે બારીક સંસ્પ્રધન અને મીમાંસાની સહીય પ્રદત્તિ, તથા પાશ્વનિવાદનો, ડાલાલ સાંભળે

એક બુની ઢળેનો પુરાણુ ખિયાણવળો મુદ્દા પેણુ હુજરમાથી ડોકિયું કરી એ બુદ્ધિશાળીઓને સંબોધીને કહે છે કે:—

“નરશમ ન રસી બેઠર્થયા અથએઅરાબી;”

“કો રાદ કે તુમીરથી બ તુકતાન અસ્ત.”

[હે ગામંધ્યા મહેને ધાક છે કે તું કંઈમાં શરીફ પડેંચીશ નહિ. કારણકે તુ:જમ રહ્યો છે તે રસ્તો તો તુફરતાનનો છે!]

અને બેધક કહે છે કે ઈસ્ખામની ઉન્નતી અને અવનતિના કારણો તથા તેનો સાચો અને સિદ્ધિ-ધ્યાન તે:લોકાને પુણે જોએતી ઝિન્દગીઓ એજ પ્રયત્નના પ્રમાણમાં નીતી ગઈ અને જેમણે તેના સિદ્ધાંત તથા પેરા નિયમોતી તપાસનેજ પેતાની ઉત્તરી:હુજર ખમજ છે.

“દુશ્મન પછ મુલકી મુલુકોસે;”

બધા ઇસ્કાસના કયા નને કયા હે.”

તમે મહેન, ઓથેઝિકસ:કહેવા દુકી દ્રષ્ટિ અને દુઃખ વિચારવાળો મુદ્દા પ્રવૃત્ત બે સૈકાનાં નિરંતર અનુભવોએ હવે તો આ હકીકત તદ્દન સ્પષ્ટ કરી દીધી છે કે પરિવારમાં પ્રચલીત થએલી તમારી “રૌશન ખિયાલી” એ ગુંચનો ઉકેલ લાવી શકી નહિ બલકે તેના સમગ્ર પ્રયત્નો મરેઝ બળતા ગયા બંધ બંધાયા”વાળા કચનાનુસાર સાબિત પયા.

કારણકે જ્યારે અમે મુસ્લિમોની એ “રૌશન ખિયાલી” અને તુતન શિક્ષણનો ઉન્નતીના સમયને આજથી સો વરસ પહેલાના ઝમાના સાથે સરખાવીએ છીએ તો અનુભવ તથા દર્શની પુરાના બતલાવે છે કે મુસ્લિમોનું સામાજિક અને સામુદાયિક જીવન પ્રતિદિન લયમાં સપડાવું બળ્ય છે! અને તેમણે એ બધા પ્રયાસોથી જો ઉન્નતી સાધી છે તે કેવળ ઉદ્દી દિશામાં જોએતી ઇજ્જત રાહત, માલ અને રૌલતની જો રિપતી આજથી સો વર્ષ પૂર્વે દુકી દ્રષ્ટિ તથા દુકયાતુરસી વિચારોના રાહત ઝમાના હતી આજે રૌશન ખિયાલીના સામ્રાજ્યમાં કાઢ રથજે તેનું નિશાન પણ દ્રષ્ટિગોચર થતું નથી!

અમર કોઈને વ્યક્તિગત રીતે ધારાસભામાં બેઠક યા ઇર્ટ-રમમાં કુરસી મળી ગઈ અને તે પણ ત્યારેજ જ્યારે કે તેને પાશ્ચાત્ય સમ્પત્તિ અને સંસ્કરમાં પ્રથમથીજ રંગી દેવામાં આવ્યો હોય તો તેને કૌમોન્નતી કહેવી કાઢ બુદ્ધિશાળીનું કામ નથી. પણ અમારી સદૃઢ વિનંતીનો પુત્રાસો આ નથી કે તુતન-શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવું સુનોહ છે! બલકે મનલગ્ન આ છે કે એને માત્ર ઉન્નતીના આધારરૂપ સમજવામાં ન આવે બલકે ઉદાર નિર્વાહના અનેક સાધનોમાંથી એને પણ એક સાધન સમજી તેટલી હદ સુધીજ એના તરફ લક્ષ આપવામાં આવે નહીં સુધી ધર્મ એની આજીવ આપે છે અને વ્યક્તિગત તથા કૌમી પ્રગતિની રૂઢમાન “અખલાકે-નુયુઝવન”ની પૈરતીનેજ સમજવામાં આવે.

ગતલગ્ન કે જ્યારે બે સૈકાએના નિરંતર પ્રયત્નો પછી પણ આપે કંઈપણ રૌશન ખિયાલીએ મુસ્લિમોને ઉન્નતીના શિખરે પહોંચાડવાને બલકે અવનતિની ઉડી આઈમાં ધકેલી દીધા છે તો હવે પુરાને વારસે ઝડપે સંકુચિત વિચારવાળાઓનું પણ સાંભળી લ્યો કારણ કે:—

“કારે-કેઝે આલ બર ન આવડ;

દીવાનગીએ રૌશન બિશાયદ.”

એજ શબ્દોનો તરલુમો મહુમ અકબરે ધણીજ અંસરદારક સૈદીમાં આ પ્રમાણે કયો છે.

“મળ જુનું રો કામ હોય મેં રહે તદાશીમે,
અપલકે પીઉ બદોલસા વાન અપના ખો મુખા”

સંમતિ અને પુરસ્કાર સંમતિ જેવી રીતે જગતમાં ફરક રહ્યો છે. ઇલાજ જુદો હોય છે તેવીજ રીતે ફરક રહ્યો છે. ઇલાજ એકજ તુરખાથી કરવામાં આવતો નથી. એકજ પ્રકારના તબીબી પીયતા મેં રહ્યો હોય પરંતુ આ અંદરી નથી કે જે તુરખાએ, એકને તન્દુરસ્તી અર્પી દોષ તેજ નુખો બીજાને માટે પશુ લાભ કરી દોષ. બધે રસમાત્ર અને પ્રતિનિધિ પ્રત્યેકને તબીબી ઇલાજમાં પણ વિવિધ ઉપાયોનો ઉપયોગ કરવો પડે છે.

અત્રે દિનદુઃખો દયાવધી વધ્યાં વાં અંગ્રેજીએ વેપારથી ઉન્નતી સારી, વાં કાષ્ટ દોષે પ્રાપ્તિય દિશાનું વડે પ્રતિનિધિ મેળવી વાં કાષ્ટના ઉપર ધર્મ ત્યાગે સંક્રમણના દારૂ ખોલી દીધાં તો સુંગરી છે કે મુસ્લિમોને માટે પણ તેમની નકલ ઉતારવી અને પૈરી કરવી પ્રગતિનું પગલું બની જાય.

અરબસ્તાનના મહદર કવિ “મુનવ્વિ”એ જુગ કહ્યું છે કે (તર્જુમો) - “કેટલીક વેગા એકજ અમલની બે જુગ જુગ પમિજીએ મદિર થાય છે ત્યાં સુધી કે જે અર્થસ એક સર્વસને માટે તબીબીનો સમજ બને છે તેજ બીજાને માટે તુરખાનો સમજ થઈ જાય છે.”

વાર રાખો મુસ્લિમો અગર આજે પણ પ્રગતિની રેતિ પડેલી છે છે તો તેજ દારૂ દુરંદે થઈને કે જે તેમના ધર્મચારી પૂર્વગેને એક વેગા સમજ જગતથી ઉઘાડી બતાવી મુક્યો છે. અગર તેમની દુરંદા અને નિર્ધનતાને અંત આવી છે છે તો તેજ તરીકાથી જોઈ પડેલી વખત તેઓને પ્રત્યેક પ્રકારની રસમાત્ર લાગીથી મુકિત આપવી હતી. અંતરે તેઓના રહીની દુન્યામાં કાષ્ટ થાય છે તો માત્ર તેજ કે જે એક વેગા તેમના તેમના દરેક દર વચમાં ઇલાજી સંનિધિ થઈ મુકી છે.

૧મા આગ્રહામ ‘કામ’ને કેદનાર અને વચનને વદનાર ઉપરથી ઓળખવામાં આવે છે. જેથી આ વાન રપટ કરી દેવાની આવશ્યકતા છે કે એ મદારો પોતાનો અભિપ્રાય નથી બદલે તે જગતના અભિપ્રાય છે જેણે એ તરીકાથી તરકી કરીને એનો અનુભવ કરી લીધો છે. તેજ જગતના મહાપ્રમાદરથી મેજર કામને-દારૂ દિગ્ગરન મનિક બિન અનસંદે અલ્લાહી તઆલા આજે કરમાવે છે કે —

“લ પુસ્તકદ આખિરો દાજિદી દા઼ા બિમસંકદ બિદી એવરુદો”

અર્થાત—“આ ઉમ્મતના, હેલ્થ તજ્જાની દરલાદ પણ અગર થઈ શકે છે તો માત્ર તેજ તરીકાથી કે જેના વડે તેના પડેલા તજ્જાની દરલાદ થઈ હતી, અને આજે વાન એટલી ફરે પડેલી થઈ તો હવે પલું કરીને કાષ્ટ સમજદાર જગતને એમ સંકા રહેશે નહિ કે —

મુસ્લિમોની ઉન્નતિનું ધારણ માત્ર “અપલકે-તુલુવ્વત”ની પૈરી છે.

કારણકે જ્યારે આપણે ઇસ્લામના આરંભકાળની લાલતો પર દ્રષ્ટિપાત કરીએ છીએ અને કુદનાં હમાનનો તથા ઇસ્લામી જમાનનો મુશ્કેલી કરીએ છીએ તો આ હકીકત નજરે સમક્ષ ખડી થઈ જાય છે કે જે આશ્ચર્યજનક શક્તિએ અરબોના હાથે અરાવનાર બહુઓને પગતીના આગમાંથી કાઢી પ્રગતિના ધિપરે પડેલાવ્યા અને તેમને ઇસ્લામ, અમલ, રહેણીકરણ, નિતી,

સંસ્કાર, સંસ્કૃતિ તથા આભાવમાં જન્મતા ઉત્તાદ માન્ય કરાવી દીધા, તે માત્ર અખ્યાતે નમવીર્યહનું અનુકરણ હતું અને બસ.....

રહેજ હોય વિચાર કરો તો પ્રત્યેક જડોત્તરીયા આત્મિકોત્તરીયા પદમાં તેને અદ્ય અને અખ્યાતના અમુક કિરણોની પ્રગતિ દ્રષ્ટિગચ્છર થશે અને સાબિત થઈ જશે કે જે જ્યારે કોઈપણ પ્રકારની રૂપાંતરીયા માદી પ્રગતિ પ્રાપ્ત-કાંધી તો તેની અરવ રૂઢ તેજ સિદ્ધિ અને નિયંત્રે હતા જેમને લાગે કુઆંન શરીર અને નખીએ-કરીમ સદ્ગુણો અલેકે વસંતસમ તેશરીર-લાગ્યા હતા.

આશાત્, હિન્દુ અને ખીજ બિનમુસ્લિમ કૌમે કે જેમને આજે પ્રગતિ પામેલી કહેવામાં આવે છે, પહેલાં તો એક મુસ્લિમને એમાં ગૈરત આવતી જોઈએ કે એ પ્રગતિને પ્રગતિ તરીકે સ્વીકારે! ખાસ કરીને જ્યારે તે એમ પણ જાણે છે કે તે કૌમેની સવળા પ્રગતિએ અને તઅલીમોના પ્રજાસો માત્ર અદ્ય સમય માટે દુન્યાની રાહત તથા ઇજતની ખોટી લાલચ છે! અને જે એ તરફ લદા આપણમાં ન આવે તો એ દિવસની અહિરી ઉન્નતીનું કારણ પણ ન તો ખેતી છે, ન વેપાર, ન બાજ છે, ન નૂન શિક્ષણ, એ સર્વ વસ્તુઓ માત્ર ત્રાદિરી સાધનો છે એમાં પણ ઉન્નતીના આત્મા તે મેદનત મુદર વવરયા, મક્કમતા અને ખોટા અર્થથી અચતું વગેરે છે જે ઇસ્લામી શિક્ષણનું ખાસ અ છે.

આજે મુસ્લિમો અને હિન્દુઓ અને વેપાર કરે છે પરંતુ પ્રથમ તો મુસલમાન પોતાની ગૈર વ્યવસ્થા તથા સ્વભાવની અસ્થિરતાને સીધે નદી જોઈએ મેળવે છે અને જે જાપર કાદીને થોડી મુજબ એકી પણ કરી લીધે છે તો જ્યાં મુધી તેનાથી બમણું કરજ લાગે અર્થ કરે નહિ ત્યાં મુધી તેને સંતોષ થતા નથી!

અને હિન્દુ અર્થે વેપાર ખેડે છે તો પ્રથમ એવી વ્યવસ્થા અને લેવડ દેવડની સફાઈથી કાંમ લીધે છે કે પરિણામે નદી મેળવ્યા સિવાય રહેતા નથી. વળી આયકમાંથી એક અગત્યનો કાંમ ખચાવી રાખેલા ફરજ સમજે છે. આ એક નખી છે.

એવીજ રીતે તમામ કરોબારમાં હિન્દુઓ તથા અર્થ કૌમેની ઉન્નતી અને મુસ્લિમોની પ્રતિદીન પડતી કારણ માત્ર આ છે કે મુસ્લિમોએ હજરતે અકદસ (તેમના ઉપર મહારા મા આપ કુરબાન) સદ્ગુણો અલેકે વસંતસમની પૈરવીથી મોં ફેરવી લીધું. તો દીનની સાથે દુન્યાએ પણ તેમનાથી મોં ફેરવી લીધું.

અને અન્ય કૌમેએ પોતાની કમનસીબીથી ઇસ્લામના તે સિદ્ધિતાને ગ્રહણ કર્યા નહિ જે તેઓને માટે હમેશાની ઇજત રાહત અને સતતોન્નતીનું સાધન બની જત. બલકે પોતાની દુંધી દ્રષ્ટિથી માત્ર દુન્યાની અદ્ય પ્રગતિનેજ વિલાસ અને વિનોદનો ખજાનો સમજી તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે જેટલા સિદ્ધિતા અને નિયમોની આવસ્થકતા હતી તેમને મક્કમપણે પકડી લીધા. અને પોતાના હેતુમાં સફળ થયા, પરંતુ દેસત અને દુરમન સાથે સરખું વર્તન કરવામાં આવતું નથી જેથી “મુસલમાન” કે જે જગત કર્તા સાથે સંબંધ અને મહાબ્બતનો ફાંકો રાખે છે તે અગર ‘દીન’ને છોડી માત્ર દુન્યવી પ્રગતિ મેળવવા ચાહે તો પોતાના હેતુમાં કદી પણ સફળતા મેળવી શકશે નહિ. બલકે જગત કર્તાએ પોતાની રહમત અને મહેરબાનીથી તેઓની દુન્યાને દીનને તાબે બનાવી દીધી છે. તેઓ જ્યારે દીનને મક્કમપણે પકડે છે તો દુન્યા કસીલ થઈને તેઓના પગે પડે છે, અને જ્યારે તેઓ દીનથી ફરે છે તો દુન્યા તેઓથી ફરી જાય છે!

“તું અંજો બરતી હમા ચીઝ અંજ તું ગરવ;

તું અંજો બરતી હમા ચીઝ અંજ તું બરત.”

[જ્યારે તું તેનાથી ફરી વળ્ય છે તો દરેક વસ્તુ ત્હારી સ્થાને ખડ જગાવે છે અને જ્યારે તું તેની સાથે બંધાય છે તો બધી ચીજો ત્હારી સાથે બંધાય જાય છે.]

અમારી સદર્જી વિનંતીથી આપ સમગ્ર ગયા હશે કે “અખલાકે-નખરી” [ઈસ્લામી સંસ્કૃતિ] તમને વેપાર, ખેતી, નોકરી વગેરેનો ત્યાગ કરવાની તજવલીમ આપતા નથી બલકે મનુષ્યની બધી ઝંઝરો તથા સ્વભાવિક પ્રેરણાઓને પોતાના હાથ પર કાયમ રાખી વેપાર, ખેતી, નોકરી, હુકમત વગેરેને માટે એક સુધારો રચ્ય કરે છે કે જેથી આ બધા પ્રયાનો અને પ્રયાસો સરળતાથી સફળતા પામી શકે અને મનુષ્યને તેના ઝુગ દેતુ માને હમેશાની “રાહત”ની ફિકરથી ગાફિલ બનાવે નહિ.

“તા તુ નાને ખડકમારી વ બજારત નખરી”

[એટલા માટે કે તું રાહતો કમાય પણ તેને ગરલતથી ખાય નહિ] અને એજ ખરી ઉન્નતી છે નહિતર મશુઓ પણ પેટ ભરે છે. મનસખ કે મુસ્લિમોન્નતી માત્ર નખીએ-કરીમ સંસ્કૃતિઓ અંદરે વસદગમની સુન્નતોના અનુકરણમાં જ સમાયેલી છે તેની ઉપેક્ષા કરી પ્રથમ તો કોઈ પ્રકારની તરફી કરી ચકાવીજ નથી. અને ધારી છે કે કોઈ પ્રગતિશીલ પક્ષની અને રાહનશી અજાણ માપ્ત થયો તો પરિણામ શું? જ્યારે મુસલમાન મુસલમાનજ ન રહ્યો.

“કામેરિયત તો બદલત બજલ ગઈ મારાબલવાલ,

સેલિન અફરોસ થેલી છે કે મુસલમાન ન રહે.”

આહ! આજે તે લોહા કે જેઓ પોતાને રીશન ખિયાલ તરફે ઝોળાખાવે છે. આંટલી સાફ અને સ્પષ્ટ વાતને પણ સમજતા નથી કે અગર હરકામી અકકામ અને નખરી અખલાક ને લાગીને અમે પાશ્ચાત્ય શિક્ષણ યા યુરોપના અનુકરણથી કોઈ બાલોન્નતી મેળવી પણ લીધી. તો તે ઇસ્લામ યા મુસ્લિમોની ઉન્નતી કયા આધારે કહી શકાય? બલકે ખડ જેનાં એવો એક મુસલમાનશી અંગ્રેજીની તરફી થઈ” મુસ્લિમોને એની ખુશી કેવી? અકબર મહંમે ખૂબ ફરમાવ્યું છે કે:—

“ન નમાઝ દે ન રોઝા ન હજાત દે ન હન્નમ દે.

તો ફિર હરકો કયા ખુશી દે કોઈ નેન્દ કોઈ જન હો.”

• અને ખીજ જગ્યાએ ફરમાવે છે કે:—

મેરી સમજસે દે બાહિર મુહુતે-એ મરકાઝ

તરકીયાં હુઈ ફિરકો ને કોમલી ન થલી ?

તમામ કોમ એકીદર બની હે યા-લીલર.

સમગ્ર થે દે કાઝ ઝોર દિલગમી ન થલી.

એમે તો સાફ સાફ કહીયે છીએ કે પવિત્ર દીનની વિરોધતાઓ અને નખરી અખલાક તરફના બહલામાં અગર આખાએ જગતની હુકમત અને ઇજ્જત મળે તો મુસલમાન કોઈ કાળે પણ તેનો ગ્રાહક થશે નહિ.

“મો તો બુલખાનેમે ગાહક ન હુવા ઈજ્જતકા
દિનકે બહલેમે મિસ્લીથી તો રસ્તી કયાથી ?”

સંપૂર્ણ

જેવા સવાલ તેવા જવાબ !!!

સવાલ

તમારા ખપાલ મુજબ દિતરત ક્યારે હસે છે?

જવાબ

૧ ન્યારે એક મઝમ સાડબ કોઈ આફ્રીકન હબ્શીના ખૂબચરત હોડો પર શીલ થઈ જાય.

૨ ન્યારે એક દેશી મોસી પર કોઈ પરીનો પડછાયો પડી જાય.

૩ ન્યારે કોઈ હાછ હજ ક્યાં પછી પણ લાડી મુંડાવે, બ્યાજ ખાય, અને સીતેમા લુએ.

૪ ન્યારે કોઈ રૂપવંતી વેસ્થા કોઈ પેસાદાર જવાન ઉપર ક્રિદા ચલાવે દાવો કરતી હોય.

૫ ન્યારે કોઈ રંગીન શાહરના પનારે ચીડીબધ ચોરસ પડી હોય.

૬ ન્યારે કોઈ મોટા માણસની દીકરી અથવા પૌત્રી ફિલ્મ રજૂઆતી ફેન શોભા બનીને રહી જાય.

૭ ન્યારે કોઈ પપ વરસતો શ્રીમંત્ર છુટ્ટો ૧૨ વરસની છોકરી સાથે શાદી કરવાનો મન-મુએ કરતો હોય.

૮ ન્યારે કોઈ મુદ્દાં રાષ્ટ્રિય પ્રોફેસર એક ફેશનેબલ અને પ્રેન્ચુએટ છોકરીથી શાદી કરી લે.

સવાલ

ખરી રીતે તે કસક કાણ કરી શકે છે?

જવાબ

૧ તે માણસ કે જેની ઉંમર ૨૮ વરસની હોય અને પાંચ બચ્ચાઓનો આપ હોય.

૨ તે વિદ્યાર્થી કે જે તે ધોણગારી કે જેમાં સૌંદર્યવંતી સ્ત્રીઓ બેઠી હોય તેની પાછળ સાયકલ દોઢાવવાનો આદી હોય.

૩ તે પત્ની કે જેની પતિ ૬ મહિના પિયર રહેતી હોય.

૪ તે મોટર ગ્રાયવર કે જે કન્યા સાથાની મોટર લોરી ચલાવતો હોય.

૫ તે નવ્વાબ કે જેની મિલકત કોઈ એક વૉર્ડ થઈ ચૂકી હોય.

૬ તે નર્સ કે જેણી કદમાં ૪૬ કુટ લાંબી, વજનમાં ૨૬ મણ અને ૨૭ લયલા (કાળી) હોય.

૭ તે સુવાન કે જેના વડાઓ પંદર હજાર

રૂપિયાની મૂડી છોડી ગયા હોય.

૮ તે મુદ્દાં કે જેનો બેકડનો ચોરસ ફિલ્મ એક્ટ્રેસોની તસ્વીરોથી ચલુગારેલો હોય.

સવાલ

કાલસાની દલાલીમાં હાથ કાળા કેવી રીતે થાય છે? તે દાખલા આપી સમજાવો.

જવાબ

૧ ન્યારે કોઈને નેસ્તાલીસ્ટ આગેવાનની એકાદ ચોરીસરથી ઓળખાણ કરાતી દો અને પછી બીજે અડવાડીએ તેજ લીડર સી. આઈ. ડી. ચોરીસમાં નજરે પડે!

૨ આપ કોઈ ખુશીના પ્રસંગે આપને ત્યાં કોઈ આકર્ષક નાચવાવાળી બોલાવો અને ભરી બેકફિલ્મમાં આપનો દોસ્ત તેને જોઈને અચ્ચ અને હોશ શુભાવી દે.

૩ ન્યારે કોઈ નિર્દોષ મુખપ્રતા પરદેશી નવજવાનની નોકરીની તમે જામીનગીરી આપો અને બે ચાર દિવસ પછી તે શુભ થઈ જાય.

૪ ન્યારે તમે તમારા ભણેજ યા ભગીજને બેએક ફિલ્મો તમારા ખર્ચે દેખાડો અને પછી તે પોતાની ચોપડીઓ વેચી સીનેમા જોવાનું શરૂ કરી દે.

સવાલ

એક માણસ ખડખડા ક્યારે હસે?

જવાબ

૧ ન્યારે ઇન્ડિયેશનમાં (ચુટણીમાં) એક માણસ કોઈ ઉમ્મીદવાર પાસેથી લાંચ લઈને પણ તેનીજ વિરુદ્ધ મત મત આપે.

૨ ન્યારે હટીમ સાડબ નાડને હાથમાં લેવા છતાં પણ બીમારને શું બીમારી છે એમ પુછતા હોય.

૩ ન્યારે એક વેસ્થા એકાદ પોલીસવાળાની પડોશણુ થઈને પણ નિરાતિ સુવાનો વિચાર કરતી હોય.

૪ ન્યારે કોઈ નખરાળી પતિ સાડી અને નેકલેસ લઈ લીધા પછી પણ પોતાના પતિના ખીસાંની તાકમાં લાગી રહી હોય.

અનુવાદક:—કમર (ખાંટવા)

“તું અજો બરતી દમા ચીક અક તું બરત;
તું અજો બરતી દમા ચીક અક તું બરત.”

[ત્યારે તું તેનાથી ફરી નય છે તો ફરક પરતુ તારી રહ્યો ખડ જગાવે છે અને ત્યારે તું તેની સાથે બાધા છે તો બીજી તારી સાથે બાધા નય છે.]

અમારી સદ્દુર્ વિનંતીથી આજ સમય ગયા દરો કે “અપ્પાક-નબરી” [ઈલાખ સંસ્કૃતિ] તમને વેપાર, ખેતી, મોટારી વગેરેના ત્યાગ કરવાની તબક્કીમ આપતા નથી બર મનુષ્યની બીજી જોરતો તથા સ્વભાવિક પ્રેરણાએને પોતાના હાથ પર કાયમ રાખી વેપાર, ખેતી, મોટારી, દુકાન વગેરેને મારે એક સુધારો રચુ કરે છે કે જેથી આ બધા પ્રયત્નો અને પ્રયાસો સરળતાથી સફળતા પામી શકે અને મનુષ્યને તેના મુગ દેતુ વાને હમેશાની “રાહન”ની ફિકરથી મુક્તિ બતાવે નહિ.

“તા ૧ નાને બહુઆરી વ બરફન નબરી”

[એટલા મારે કે તું રોટમે કમાય પશુ તેને ગાલનથી ખાવ નહિ] અને એજ ખરી ઉત્તમની છે નહિતર પશુઓ પશુ પેટ ભરે છે. માનવ કે મુસ્લિમોત્તમની માત્ર નથીએ-કરીમ સંસ્કારોએ અપેક્ષે વસતિમની સુન્નતોના અનુકરણમાં જ સમાયેલી છે તેની ઉપેક્ષા કરી પ્રથમ તો કોઈ પ્રકારની તરફથી કરી શકીએ નથી. અને ધારી શ્યો કે કોઈ પ્રગતિશી પાત્રી અને રાહનથી અજાણ માપ્ત થયો તો પરિણામ શું? ત્યારે મુસલમાન મુસલમાનજ ન રહ્યો.

“કામેડિયવ તો બદલ બરફ નઈ મારાબલવાદ,

સેનિન અરોસ થઈ દે કે મુસલમાન ન રહે!”

આદ! આજે તે લોકો કે જેઓ પોતાને રીઝન બિયામ તરીકે ઓળખાવે છે, આંદલી સાફ અને રપ્પટ વાતને પણ સમજતા નથી કે અમર ઈસ્લામી અદકામ અને નબરી અપ્પાક ને ત્યાગીને અને પાશ્ચાત્ય શિક્ષણ વા કુરોપના અનુકરણથી કોઈ બાલોત્તમની મેળતી પણ લીધી. તો તે ઈલામ વા મુસ્લિમોની ઉત્તમની કમા આધારે કદી શકાય? બર ખડ બોનાં એનો એક મુસલમાનથી અમેજની તરફથી થઈ! મુસ્લિમોને એની ખુશી કેવી? અજાણ મહંમે ખુબ ફરમાવું છે કે:-

“ન નમાઝ દે ન રોઝા ન ઝકાત દે ન દલ્લત દે.

તો ફિર દરજી કયા ખુશી દે કોઈ જેન્ટ કોઈ મજ દે!”

• અને બીજી જગ્યાએ ફરમાવે છે કે:-

મેરી સમજશે દે બાદિર મુલીતે-એ મરકા

તરફથીયાં દુર્દ દિશી એ કોમલી ન રહી ?

તમામ કોમ એકીસ બની દે વા લીડર.

સમજ થે દે કોઈ એક દિલકશી ન રહી.

એમે તો સાફ સાફ કદીયે છાએ કે પતિત દીનની વિશિષ્ટતાઓ અને નબરી અપ્પાક નરના બલ્લામાં અગર આખાએ જગતની દુકાન અને ઈજ્જત મળે તો મુસલમાન કોઈ કાળે પણ તેનો માલક થશે નહિ.

‘મે’ તો ખુતબાનેમે ગાદક ન દુવા ઉજાગા
દિનકે બલ્લામે મિસ્તીયો તો સસ્તી કમાયો ?”

સંપૂર્ણ

સવાલ

તમારા ખ્યાલ મુજબ કિતરત કયારે હસે છે?

જવાબ

૧ જ્યારે એક મુઠમ સાહબ કોઈ આક્રીકન હપ્શીના ખૂબસરત હોઠો પર રીદા યમ જાય.

૨ જ્યારે એક દેશી મોલ્ડી પર કોઈ પરીનો પડછાયો પડી જાય

૩ જ્યારે કોઈ હાથ હજી ક્યાં પછી પછી દાઢી મુંડાવે, બ્યાજ ખાય, અને સીનેમા જુએ.

૪ જ્યારે કોઈ રૂપરંતી વેશ્યા કોઈ પૈસાદાર જવાન ઉપર ફિદા થવાનો દાવો કરતી હોય.

૫ જ્યારે કોઈ રંગીન શાધરના પનારે ચીડીચલ ઔરત પડી હોય.

૬ જ્યારે કોઈ મોટા માણસની દીકરી અથવા પૌત્રી ફિલ્મ રજૂઆતી ફક્ત શેલ્લા બનીને રહી જાય.

૭ જ્યારે કોઈ ૫૫ વરસનો શ્રીમંત જુદો ૧૨ વરસની છોકરી સાથે શાદી કરવાનો મન-સુખો કરતો હોય.

૮ જ્યારે કોઈ મુલકાં ટાઈપિ પ્રેક્ષક એક ફેશનેબલ અને મેન્યુએટ છોકરીથી શાદી કરી લે.

સવાલ

ખરી રીતે તે ઇસ્ક કાણુ ફરી શકે છે?

જવાબ

૧ તે માણસ કે જેની ઉંમર ૨૮ વરસની હોય અને પાંચ બચ્ચાંઓનો બાપ હોય.

૨ તે વિદ્યાર્થી કે જે તે ધો.૩માંથી કે જેમાં સૌંદર્યવતી સ્ત્રીઓ ભેડી હોય તેની પાછળ સાચકલ દોડાવવાનો આદી હોય.

૩ તે પત્ની કે જેની પતિ ૬ મહિના પિયર રહેતી હોય.

૪ તે મોટર ડ્રાયવર કે જે કન્યા શાળાની મોટર લોરી ચલાવતો હોય.

૫ તે નવ્યાય કે જેની મિલકત કોઈ બોર્ડ વૉર્ડ ચઇ ચૂકી હોય.

૬ તે નર્સ કે જેણી કદમાં ૪૬ ફુટ લાંબી, વજનમાં ૨૬ મણ અને ૨૭૦ લયક્ષા (કાળા) હોય!

૭ તે સુવાન કે જેના વડાઓ પંદર હજાર

રૂપીઆની મૂઠી છોડી ગયા હોય.

૮ તે મુલ્લાંજી કે જેનો બેઠકનો ચોરડો ફિલ્મ એક્ટ્રેસોની તસ્વીરોથી શણગારેલો હોય.

સવાલ

કોલસાની દલાલીમાં હાથ ઢાળા કેવી રીતે થાય છે? તે દાખલા આપી સમજાવો.

જવાબ

૧ જ્યારે કોઈને નેસ્નાલીસ્ટ આગેવાનની એકાદ ચોરીસરથી ઓળખાણુ કરાવી દો અને પછી બીજો અડવાડીએ તેજ લીધર સી. આઈ.

ડી. અંદીસમાં નગરે પડે!

૨ આપ કોઈ ખુશીના પ્રસંગે આપને ત્યાં કોઈ આકર્ષક નાચવાવાળી બેલાવો અને ભરી મેહફિસમાં આપનો દોસ્ત તેને જોઈને અકસ

અને હોશ ગુમાવી દે

૩ જ્યારે કોઈ નિર્દોષ મુખજના પરદેશી નવજવાનની નોકરીની તમે જામીનગીરી આપો

અને બે ચાર દિવસ પછી તે ગુમ થઈ જાય.

૪ જ્યારે તમે તમારા ભાણેજ પા લત્રીગને બેએક ફિલ્મો તમારા ખર્ચે દેખાડો અને પછી તે પોતાની ચોપડીઓ વેચી સીનેમા જોવાનું શરૂ કરી દે.

સવાલ

એક માણસ ખડખડાડ કયારે હસે?

જવાબ

૧ જ્યારે ઇન્કેસેશનમાં (ચુંટણીમાં) એક માણસ કોઈ ઉમ્મીદવાર પાસેથી લાંચ લઈને

પણુ તેનીજ વિરુદ્ધ મત મત આપે.

૨ જ્યારે હકીમ સાહબ નાડને હાથમાં લેતા છતાં પણુ બીમારને શું બીમારી છે એમ પુછતા હોય

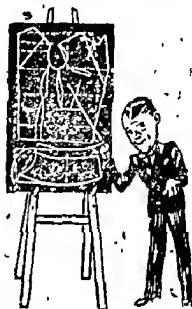
૩ જ્યારે એક વેશ્યા એકાદ પોલીસવાળાની પડોશણુ ચઢને પણુ નિરાતિ સુવાનો વિચાર કરતી હોય.

૪ જ્યારે કોઈ નખરાળી પતિ સાડી અને નેકસેસ લઈ લીધા પછી પણુ પોતાના પતિના ખીસાંની તાકમાં લાગી રહી હોય.

અનુવાદક:—કમરે (ખાંટવા)

સ્વીકાર અને સમાલોચના

ઇમ્પીરીયલ ટેલરંગ એન્ડ કંટીંગ કોલેજ-નુરતનું સચીવ અભિપ્રાય અર્થે મળ્યું. અમે જાણ્યું કે આગ્રહાસની કેટલીક લેખણ સંસ્થાઓ જેવી આ પણ એક સંસ્થા. દરો પણ સચીવ વાંચ્યા પછી અમારા તરી રહ્યાના એક પ્રતિનિધિએ જાને જાણને એ સંસ્થાની મુલાકાત લીધી તો કામ રીતસર અને સંપૂર્ણ શાસ્ત્રીય રીતે ઉત્સાહ પૂર્વક થતું જોયું. પ્રિન્સિપાલ વી. એ. પુનાવાલા ખંતપૂર્વક કંટીંગ અને ટેલરંગ ટીપ્પારમેન્ટ સંસ્થાને છે. સંસ્થા નાની છતાં જેટલી ઉપયોગી છે તેટલીજ અવરિચન પણ છે. આ બેકારીના જમાનામાં ટેલરંગ કામ ધીખતું એ ઘણું ઉપયોગી થઈ પડે એમ છે. કારણ કે એથી જોછા ખર્ચમાં માણસ શહેર કે મામડામાં ગમે ત્યાં સ્વતંત્ર ધંધો કરી શકે એમ છે. આ સંસ્થા એક સારી સંસ્થા તરીકે અમારા ધ્યાનમાં ઉતરી છે એવી સંસ્થામાં શિક્ષણ લેવાથી થોડા વખતમાં છેત્રામાં છેત્રી હબનું ટેલરંગ કામ શીખી શકાય છે.

ઈમાન-એ મુજબથી નીકળતા પખવાડિકના સરઆતના જે અંકો તેના સંપાદક-ઈમાન કાસમ તરફથી મળ્યા છે મુજબર અકવાડિક ૧૦૦ મરન સ્ટ્રીટ નંગ બજાર મુંબઈ નં. ૩ થી પ્રગટ થાય છે. પંજાબની લાહોર છબ્બાની પદી ગામની સીરત કમિટીના મુખપત્ર તરીકે આ પખવાડિક અંગ્રેજ અને ગુજરાતીમાં પ્રગટ થાય છે. સીરત કમિટીની હરિલાલ સેવાઓથી ગુજરાત અપરિચિત નથીજ. તેનું આ પખવાડિક પણ રૂપ-રંગ અને કામમાં સંગીન છે. સંપાદકની કાળજી પાને પાને દેખાઈ આવે છે, દુઃકાજમાં કહીએ તો નામ પ્રમાણે અવસ્ય ગુણ ધરાવે છે. આવા એક જરૂરી પખવાડિકને ઉત્તેજન આપતું એ મુરિસખોની ફરજ ગણાય. વા. લલાકમ રા. ર) છે. (રા. વલ્લભરા)

મેસર્સ હર્ષિસજ એન્ડ સન્સ; બીજ બજાર રોડેર તરફથી "પ્રભાત" દુધ પાવર અને "પ્રભાત" હેર રિમુવોંગ પાવર મળ્યા છે. આજુ મોંઘવારી તેમાં ખાસ કરીને દવાઓની બાંધતમા કંઈ કહેવા જેવુંજ નથી તેવા સમયમાં દુધ પાવરની કીમત ત્રણ આના અને હેર રિમુવોંગ પાવરની કીમત ચાર આના વધુ પડતી કહેવાય નહીં. વિદેશી વસ્તુઓના દુકાગીયા સમયમાં સ્વદેશી વસ્તુઓની બનાવટ તરફ અમે વંચક વર્ગનું લક્ષ્ય ખેંચીએ તો અસ્થાને-તો તે નથીજ. દુધ પાવર મોંઘની દરેક બીમારીઓથી બચાવતું સાધન રૂપ થઈ પડે એમ લાગે છે. હેર રિમુવોંગ પાવરમાં જરૂરી વસ્તુઓ ઉપગત જુરખોતું પ્રમાણ પણ સારું સચવાયું લાગે છે. અમે બને વસ્તુઓની એકાદ દ્રાવણ લેવા માટે વાંચકને ગ્રમ લાવે વિનંતી કરીએ છીએ. ("ખાણી")

પંક્તિ : પાણી કયાં છે આપની તલ્વારમાં ?

આંખડીને વાર કરતી વારમાં;
 છે મગન બુદ્ધિજ એના વારમાં.
 દિલ ફસાવું પાંપણોના પ્યારમાં;
 દૂલના લાંવા લીએ છે ખારમાં.
 હું બંધુ છું ધરિકના અંગારમાં;
 હેમ પંસ્તાઉ પડીને ખારમાં.
 જખમ અંધે છે જિગરનાં આપને;
 એનું ખીજું કોણું છે સંસારમાં ?
 આપ દિલના દાગ પર દ્રષ્ટિ કરો;
 એક નવો શુલ્કાર છે શુલ્કારમાં.
 એક એની ચિંતનામાં છે બધું;
 સાર કંઈ ખીજે નથી સંસારમાં.
 કાઈ મસ્તાની અદાઓ લઈ ગયું;
 હોશ ને બાકી હતો હુશિયારમાં.
 લાખ યત્ને શીશ ઉંચું થાય ના;
 શેઠ ગળખતો ભાર છે આભારમાં.
 જો ખુદાનો લાલ આપે છે અગન;
 પહોંચ 'શાયદા' મયકદે પળવારમાં.

‘શાયદા’ (મુંબઈ)

નીતરાવી રકત અશુધારમાં;
 પ્રાણુ ધાપો પ્રાણના વિસ્તારમાં.
 પ્રેમીઓની દાર કેવળ છા છે;
 એક ભેમાંથી બને છે દારમાં.
 કુખેધનની દાગ કયતો જાય છે;
 ધાર બાળી ચારની તલ્વારમાં.
 જામ કુંદલો-મન-અલસપદા ફાંનને;
 એક દિન ખાલી થશે સંસારમાં.
 તકબિમૂનસ-હક્ક-મિત્ત બાતિત્ત અરો !
 પ્રાણ-રસ છે સંત, પી, મગધારમાં.
 સવ—રૂ—યુઅતી—ક—રેતરદા સાંભળો;
 શું નથી દિલધરીઓ દિલધારમાં ?
 કુંતુકનરન મખફિયત નિકટ કહી;
 પૂર્ણ મુગ પાસવ થશે પગવારમાં.
 મનરઆની, મનરઆની થઇ ગઇ;
 જોઈ, માત્રાગલ ખરે જોનારમાં.
 રખેઅરની પર તમારી હે “કલીમે”
 લનતરાની સિદ્ધ થઇ દીધારમાં.

“કલીમે વાકિફી” (દિરોહ)

શોખ; શું બોલતી થાયે અસર ?
 ઝિન્દગી વિતી પુતોના, પ્યારમાં !
 દિલ કબને પ્યાર 'માયુ' હું સનમાં
 નગદ સોદા છે જગત ખાગરમાં
 દિવ્ય જ્યોતિ દે 'અસીર' નેતું ખુદા;
 છે તિમીર, નૌકા પડી મજધારમાં

‘અસીર’ (કલકત્તા)

વાવ એવું કંઈ જીવન ગુસ્સારમાં;
 જેની પુરબો હો સકળ સંસારમાં.
 માફ જીવન-દર્દ તું સમજ્યો નહીં;
 ક્યાંથી સમજે તું પછી ઉપચારમાં !
 વિશ્વમાં શાને થયો ના પાર હું ?
 સ્વસ્થો છે કંઈક મુગ્ધી ખારમાં ?
 દર્દને દાખી છુપાવી અજુઓ;
 ને હસું હું આજ હું સંસારમાં.
 મારા દિલમાં પ્રણયનો દાગ છે;
 હું શદી હું તારા એક ગમખવારમાં.
 હો ભરેને આપ પાણીદાર પલ્લુ.
 પાણી ક્યાં છે આપની તલવારમાં ?
 એ પનગોના પ્રણય દિલ જાણવા;
 તું શમા થઈ જ પતંગ સંસારમાં.
 શાને જાહિદ પ્રેમની પુછે વ્યથા,
 તું શું જાણે દિલ અને દિલ્લારમાં ?
 આવવા દો એક એક અહીં તીરે નજર;
 દિલ-મિત્ર તૈયાર છે સત્કારમાં.
 આજ છે, તક્કાન ઠંડી આઠ છે;
 છે પ્રલય આકાશ-અથુધા ૨ માં.
 કાં રે છે હારથી “મઝનૂમ” તું;
 માનવી જીતે છે દુનિયા હારમાં.

“મઝનૂમ” (નૈતપુર)

અંદની સતોમાં : શું મજશે ખંડો-
 બોઈનાખું હું જે હું; અંધકારમાં
 ના જન્મે મારો મુઠાની કાઈ પશુ;
 મારું જીવન નાવ છે મજધારમાં.
 લીમ ને કોમિસથી પુછા જરા;
 મેજબૂ શું આખરે તકારમાં ?
 દિલની વિણા મેં વગાડી પલ્લુ ‘અમીન’;
 દર્દનાં સૂરો છે એના તારમાં.

“અમીન” આઝાદ” (સુરત)

છે અજબ સુવાસ જીવનમાં ભરી;
 જે ન છે શુભમાં નતો ગુલઝારમાં.
 દિલ મને છોડી હવે ક્યાં જાય છે ?
 તું જ મારો પાર છે સંસારમાં.
 હોય છે તક્લીફની મીઠી મજા;
 પુષ્પ પલ્લુ ખીલી રહે છે ખારમાં.
 હેઠળ ના કાંઈ જીવનની વિણા;
 છે છુપા આકંઠ એના તારમાં.
 કેમ ‘ઘાયલ’ બોલતા કંઈ નથી,
 કંઈ લાગે છે તમે વિચારમાં ?

‘ઘાયલ’ (પાગોડ)

પ્રેમનો આરંભ છે દુઃખથી બેઠો;
 અંન એનો આવે છે શુભ સારમાં.
 મારી ઉપર પ્રેમ દ્રષ્ટિ આપની;
 હું દખાઈ જાઉં છું ઉપકારમાં.
 રહમતું બહાવું કરો હો આપ કાં ?
 પાણી ક્યાં છે આપની તલવારમાં ?
 આપની આંખો નશીલી જોઈને;
 હોય કંઈ બાકી નથી કુશવારમાં.
 પ્રેમથી પ્રીત્ય છે તું હો ‘શરફ’ ?
 પ્રેમ-રોગી તું થયો સંસારમાં ?

“શરફ” (સુરત)

શે ગજળ છે આપના શણગારમાં ?
 લાન ભૂલી જાઉં છું પગવારમાં.
 પ્રેમની મીઠી બળતી બંસરી;
 લાંબાં દિવસ દિવસના ઉપકારમાં.
 એ હઝકતા જામની લાલી મલો;
 જોઉં છું જીવન બધું પુર જહારમાં.
 ચાપ કાં અથ જિંદગી ભેજેન તું;
 છે પરિવર્તન જીવન-સંસારમાં.
 કાળ તું માંડે શુરૂ કરશે ન કંઈ;
 છે મને વિશ્વાસ સર્જનહારમાં,
 પુષ્પ સમ મેલકી ઉઠે તારું જીવન;
 પ્રાણ પેદા કર જીવન શુદ્ધારમાં.
 દઈ પણ દિવસમાં બહે આવી વમે;
 દઈ પણ ઉપચાર છે ઉપચારમાં.
 મેં ન જાણ્યો જિંદગીના મર્મને;
 ગાય છે જે દિલ સિતારી તારમાં.
 ના કહેવાનું "વક્ત્રી" તે કહી દીધું;
 કાચ દ્વારા રાખતી તકરારમાં.
 "વક્ત્રી" કરમાં:

અગમિત કર જ્યેષ્ઠ ને અવકારમાં;
 ને ખીસી જા પુષ્પ સમ શુદ્ધારમાં.
 અશ્રુઓનાં નીરવાં ઘો સાફ કર;
 દાગ લાગ્યા જે દિને બીમારમાં.
 કર્મ ત્હારું જોઈ દિલ શમાં જરૂર;
 શર્મ પણ શૃંગાર છે શૃંગારમાં.
 લાગ્ય દેવી સુમતે કદ્દો મગર;
 પાણી ક્યાં છે, આપની તદ્દવારમાં ?
 આશ હો મંજિલ તણી તો પાર તું;
 જોશ કુંદા દે જશ રક્તારમાં.
 અનુભો ખોલીને જો "અશરાર" તું;
 સાર છે લાખો જીવનના સારમાં.
 "અશરાર" વહાલું

જ્યેષ્ઠથી પાગલ છું તારા પ્યારમાં;
 હું અખો છું ત્યારથી બેકારમાં.
 જોઉં અજમાવો જરા મારી ઉપર;
 પાણી ક્યાં છે આપની તડવારમાં ?
 શક્તિ પણ મળતે નથી મળતી "સહુર";
 જીવનમાં સાર 'શું' સંસારમાં ?
 'સહુર' સુરત

જિંદગી દારી ને કા' ના પ્યારમાં;
 મમ પ્રણય વ્યાપક થયો સંસારમાં.
 દઈ, ગમ, આશ, મુસીબત એક કાળ;
 એકથો ઉભો રહ્યો છું ચારમાં.
 દુર્દશા બાખી ને મારી ચમ ગયું !
 મૃત્યુ આજે લીન અશુધારમાં.
 દિલને જીતીને તે દિલનો ચમ ગયો;
 જ્ય થયો મારો હૃદયની હારમાં.
 મગ્ન હું વસંતોત્સવમાં હતો;
 પાનખર આવી અરે શણગારમાં.
 પ્રેમના વિલજીત સૂરો નિત્ય હું;
 સાંભળું છું દિલના તારે તારમાં.
 નવ મને પોગળું અધ્યતન છે "મજન"
 ને ખડું છું હું કવિતાકારમાં.
 "મજન" ધોષાળી

કલ્પ કાં કરતા નથી શણગારમાં;
 શું કહો પાણી નથી તલવારમાં ?
 નાવડી સપડાઈ છે મજવારમાં;
 મુજને છે વિશ્વાસ તારણહારમાં.
 દઈ તો જીવન તણું જાણ્યું નહોં;
 કાં ગણો પુલ્કે લલા મમવારમાં ?
 સાંભળું છું તેમનો સંદેશ હું;
 ઉદભવે છે જે હૃદયના તારમાં.
 તક પ્રમૂલ-હૃદય-અપ્રમ-તઅપ્રમૂલ;
 સંતજી ! શું તમ નથી પીનારમાં ?
 બુદ્ધનહુમખિલ-કિરતે-હુમ લાખુજલમૂલ;
 જે જગે છે આપના આહવારમાં.
 શાહલાતુન—શાહલાતુન—શાહજુન;
 મેં ગજલ "સાગર" લખી એ ભારમાં.

"સાગર" જેતપૂરી

હું ન જોઈ સયા થતે તુજ પ્યારમાં;
કાણુ ઝાળખતે મને સંસારમાં ?
જે મરી ચાલ્યા ગયા તુજ પ્યારમાં;
તેજુ જીવીને ગયા સંસારમાં,
દારમાં એની છુપાઈ જત છે,
પ્રેમ પ'થે દિલ તું હોમત દારમાં.
દૂર રહેજે બેવકા દુન્યાથી દિલ;
કંઈ નથી અધધારમાં મહારમાં.
કલ્પનામાં આપ આપીને ગયા,
યજ ગયું શું શું અહીં પગવારમાં ?
હો મુખારક વિશ્વ દુન્યાધારને;
મારી દુન્યા આપના દીદારમાં.
મુખથી માંગીને તો 'રાગલ' ને જરા;
શું કમી છે હુસ્નની સરકારમાં.

“સાઈસ” જુનામદી

દિલના સૌદાની કયા પુહોજ ના;
ધૂમ છે હર ફેવજો બાહારમાં.
કલ્પ કરશે શું મને કાલિદ અહીં ?
પાણી ક્યાં છે આપની તલવારમાં ?
તે બહુરુપિ યજ દેખાય છે,
જેહ છુ તેને દરો દીવારમાં.
મુશ્કેલી અખર નજર રખસારમાં;
છૂટવો મુશ્કેલ ફર્યો આ ચારમાં.
તું ઉઠાસી શીદ થયો છે અવ “મઝાક”,
દેશે દર્શન તે તને આકાશમાં.

“મઝાક” ઝોષ

નાખુદા યજ પારકર, મુજ નાવને;
નાવ મુજ આવી પડી મજધારમાં.
જ્યાં જગાં જાય છે, પર જિવરીલનાં;
ખેલ્યા ત્યાં તે નખી પગવારમાં.
રાય હો યા રંક હો યા ભુપતિ;
એક છે, સૌ પ્રશના દરવારમાં.
તૂરપર મૂસા પડ્યા બેલાન યજ;
ખૂબી રી છે, યારના દીદારમાં !
‘હારવાં’ ખેલ્યા ગયો મજિત લણી;
હું અટુલો રહી ગયો, અધધારમાં.
પ્રેમના પ'થે પડી “મુઝનર” તો;
ખાખ્યા શું આ દુ:ખી, સંસારમાં ?

“મુઝનર” કોસીડી

શો ફરક મુજમાં અને અધધારમાં ?
ન્યાય ક્યાં છે આપની સરકારમાં ?
જોમ આવી જાય છે બીમારમાં;
શી અંસર છે આપના દીદારમાં !
આવ્યા, રહ્યા, ને ગયા પગવારમાં;
કાણુ સંતોષે રહ્યું સંસારમાં ?
સેજ પર ફોની ને સત્તા હતા;
જઈ મળ્યા તે ખાકના અધધારમાં.
તુજ સિતમને પણ દયાસમજું ન કાં !
શોત છે ઉપકાર તુજ અપધારમાં.
શું કહું મિત્રો તથા વરતાવતું;
દુશમની છે પ્રેમના આકારમાં.
કાન્યકી પ્રેમ ના પડો તથા;
બોધ છે “ઉદ્દત” તથા ઉદ્દારમાં.

“ઉદ્દત” (અરબેધન)

કાંઈ પણ સાધી નથી સંસારમાં;
હું લથડિયાં ખાઉં છું અધધારમાં.
વેળા ઉડીને અટકી જાય છે;
રકતવું પાણી થયું તુજ પ્યારમાં.
ઉમિંચો ઉભરાય સુખન કાજ મુજ;
પાણી, જોષ આપની તલવારમાં.
અકંદ દિલનું સમી શકું નથી;
મગટે છે અસ આદા અધધારમાં;
સર્વ વ્યાપક એક દિન ‘બેખુદ’ થશે
મુજ પ્રણય-કિસ્સો સકળ સંસારમાં.

“બેખુદ” ધોરાજી

પગ મેં જાણીને સુકામગ આપનાં;
પાયરી મુજ આશ તમ રતારમાં.
હું ન કરવા ચાહું છું કંઈ ખુદકુશી;
આપ બાળો હો મિલ અંગારમાં.
ગાય છે ગીતો જરા તો રાંભિયો;
મુજ વધા તૂટેલ દિલના તાં માં.
વર્થ કંઈ હું ખાકને ચોદતો નથી;
આખરે છે એજ એક ગમખવામાં.
મુજ હૃદય ઉઘાન ઉત્તમ યજ ગયું;
ફકત એકજ આપના ધનકારમાં.
અધ વળન તું ન સમજ્યો તો પછી;
શોને ‘રૌકીન’ આખો સંસારમાં.

“રૌકીન” જતપરી

જે નથી ઉદ્ધ. ખેંજરે ખૂંખારમાં
ધાર તે, ટુગ આંખડીની ધારમાં.
આંખો 'હું' આસ' ધરીને દારપર;
દાઢ કાં મળતી નથી સરદારમાં!
સર્વને આપી મદીરા હું સનમ;
હુંજ બાકી હું કંઈ પીનારમાં.
હાથ છવન નાચ લવસાગર મદો;
ખાપ છે ગોથાં પડી મગધારમાં.
કલ્સ કાળે આગ્યાં તલવારે લઈ;
ક્યાં છે પાણી આપની તલવારમાં!
કોણ છે? કોને કહું મુજ દહો ગમ;
કોઈ 'એકસ'નું નથી સંસારમાં!

"એકસ" સદેરી

શો ભરોસો આપનાં ઈશ્વરમાં?
આપ બદલાઈ ગયા પળવારમાં!
આં દશાનો અંત દેવો આવશે;
છે મને દીવાનગી બહેવારમાં.
સદ વિચારી કોઈને જોતો નથી;
એકનો હું વિચારો વિસ્તારમાં!
છે હજી તો કાળના ઘાએ ઘણું;
કેમ હું થાકી ગયો બેચારમાં?
મારું છવન આપની મરજી બને;
યાચના છે આપની સરકારમાં.
તારા ધૂની ને લલા હો ભાન શે?
પુષ્પ એ જોઈ રહો અંગારમાં.
પાનખર પર અણુમો યાતે નદિ;
એને તું સમજ્યો હતો જો બંદારમાં
જે મજાઓ પુષ્પમાં જોઈ નદિ;
એ મજા મુજને મજાઓ ખારમાં.
દિલની વ્યાકૂળતા વધુ યાતી ગઈ;
શાંતિ ક્યાં છે આપના દિલમાં!
ચાલુસાઈને તજી આપે "સગીર"
છે ઘણું એવાય આ સંસારમાં.

"સગીર" મુજબ

કેટલી ખૂબી છે હા કલદારમાં!
બેવકૂફો પણ ખપે સરદારમાં!
છે પતિ પત્નિ મદો ધરમાં લગ્ન;
સત્ય એ પ્રગટે છે અસહકારમાં!
બેદનાશો ચઢ્યા આ ગાંધી નથી;
એ અભિમન્યુ છે બસ અવતારમાં!
વેંદુ કરતાં કરતાં તે "ધન્યંતરી";
ત્રેમ રોગી થઈ ગયા ઉપચારમાં!

"ધન્યંતરી"

છે તકપ દિલને, વિસાદે યારની;
શ્રંથ એ દિલને, ગળાના હારમાં.
એ ધડીની મોજ છે, ખાલી અડો;
સાર શું છે યાર, આ સંસારમાં?
દાવો શાએરીનો "હામી" કાં કરે;
શું રહાય લાલું છે ટુગ અરબારમાં?
"હામી" સુરત

છે આ મુજ સંસાર ટુગ સહકારમાં;
તુ નથી તો કંઈ નથી સંસારમાં.
ચાર જોયો ત્રેમના એ સારમાં;
હાથ છવનથી મેં ધાપા ખ્યારમાં.
કલ કરવાને મને એક વારમાં;
ક્યાં છે પાણી આપની તલવારમાં?
દિલગી એ રૂપની સુરત બધે;
જોઈ હું પ્રકાશ કે અધકારમાં.
દિલગીની દિલગીમાં દિલગી;
દિલ વહી જાય છે અશુધારમાં.
ટુગ મિલન આપુરતાથી દિલ મદો;
જીયજીય છે 'ત્રેમ એક એક તારમાં.
સુખ ખટી ક્યાંથી મજે 'નાનિક' તને!
દોઢ ગમ છે જિંદગીના સારમાં!

"નાનિક" સદેરી

ગુજરાતી તરજુમાવાળા સીપારા

મુસ્લિમ ગુજરાત જેની આતુરતાથી રાહ બેઈ રહ્યું છે તે કુઆને પાકનો માતબર ગુજરાતી તરજુમો એક એક છુટક સીપારા દ્વારા છપાઈ રહ્યો છે.

જેનો અરબી મતન એક મશહુર કાતિબ પાસે ખુશખત લખાવી મોટા ખર્ચે દરેક મેજનો સુંદર ખ્લોક બનાવી એક કોઢ્રમમાં અરબી લખાણ અને ખીજી કોઢ્રમમાં તેનો શુદ્ધ અને સરળ ગુજરાતી ભાષામાં તરજુમો આપવામાં આવે છે. જેની નીચે નંબરો આપી માતબર તફસીરોના આધારે સવિસ્તાર ખુલાસો આપી ખુદાઈ વાણીની મતલબને એવી સરળતા સાથે સમજાવવામાં આવી છે કે સાધારણ જ્ઞાનવાળો પણ સારી રીતે સમજી તેમાંથી પુરો સાર કાઢી શકે. ટુંકમાં અમારા તરફથી પ્રગટ થએલા સીપારાઓને બેસા વિના આવી બહોર ખબરથી તેની બહોરી અને જાતિની ખુબીઓનો આપને વિચાર આવી શકશે નહિ. ખાત્રી માટે કોઈ પણ સીપારો મંગાવી જુઓ. છપાઈનું કામ શ્રાદ્ધ છે અને અત્યાર સુધીમાં તેર સીપારા પ્રગટ થયા છે.

અરમાનો	પારો હદિઓ	છ આના	પોસ્ટેજ ૦)-૧
અલ્લિફ-લામ-મીમનો	" "	છ આના	"
સ-યફ્લનો	" "	છ આના	"
તિલકર-રુસુલનો	" "	છ આના	"
લન-તનાલૂનો	" "	છ આના	"
વલ-મુહસનાતનો	" "	છ આના	"
લા-યુહિખુદ્દાહનો	" "	છ આના	"
વ-એમ્મા સમેઉનો	" "	છ આના	"
વ-લવ-અન્નનાનો	" "	છ આના	"
કાલલ-મલઉનો	" "	છ આના	"
વઅલમૂનો	" "	છ આના	"
યઅતઝેઝન	" "	છ આના	"
વમામિન દાખખતીન	" "	છ આના	"

નોટ:-એક અથવા બે સીપારાની વી. પી. કરવામાં આવશે નહિ. એક સીપારા માટે બાજા ની અને બે સીપારા માટે ગાજા ની પોસ્ટ ટીકાટ ખીડી.

પંજસૂરહ (આઠ સૂરહનો સંગ્રહ) તરજુમા સાથે રૂ. ૧ (ટપાલ ખર્ચ જુદું)

રજાકિસ્ત:-ધી રાંદર
રજાકિસ્ત. કુશુપીક, સુરત.

સાહિત્ય બુક ડીપો, રાંદેર. (સુરત)

૧. “ શમ્ભુ પેહલે જલ રહીથી વોહલી અબ ખામોશ હય ”

રમરણો:

લેખક: “ હાજન ” ધોરાજી.

યુવાનીની ઉંમર કેટલી રમ્ય હોય છે? ગુલાબી રંગો એની દૈનિક્યતાને ઝળકળતા અનેરા આલેખો અને અન્યથાઓના જીવનમાં અગત્યના પાથરે છે. આ સંગમથી પ્રવૃત્તિ જતેજ પ્રેરણા પાંખો પ્રસારે છે; ત્યારે હૃદય લાવિની બાંધનામાં વિહાર કરે છે.

અલૌકિક તેજ સૃષ્ટિમાં ઉડ્યન કરતી ભાવનાના વર્તુળ મણી વિહાર કરતી હું ગાંડીનૂર બની ને મદને જુલો.

પ્રાથિમાત્મક દેશની સફર કરી હમણાંજ દિંદની પવિત્ર જુમિ પર દંડી મુકી હતી. જીવન દ્વાપ સાથે રસ પ્રભા એની બહારમાં ખીલી ઉઠી હતી. અંગે અંગમાં અવર્ણનિય ભાવ પેદા થયા, હું વ્યાપ્ત બની અને હૃદયને ખોઈ બેઠી.

દિંદની જમીન ઉપર પગ મૂક્યા પછી મ્હારા આલેખની સંખ્યા અપાર હતી. મ્હારી નાજુક દેહલતાને નેહ બધા મદને લાવપૂર્ણ દ્રષ્ટિએ અવગોઠતા. કેટલાક વિલિન ભાવે મારા નિવાસ્થાન સુધી આવી સૌન્દર્ય મુખ ચતા કંઈક રસીક આત્માએ તો એમની ઘેઝઝાની માઝા મુકી મ્હારા નાજુક શરીરને રપઈ કરી પ્રસન્ન થતા.

મદને લાગુ કે દિંદની પ્રેમમય માનવતાનું મમત્વ આટલી દરે ઉઝારાઈ રહ્યું છે એનું કારણ માત્ર મારી દેહ નાજુકતાજ દોવી નેહએ.

ખરેજ, પછી તો...હું અસંખ્ય આલેખ અને પ્રેમીઓની નજરોનું ગામ્પર્બોદ્ધ બની. એમાં એક .....પર મારું દિલ ગયું. દરે

એને દિંદાર માન્યો. એજે મારું દિલ હણી લીધું અને ત્યારથી હું એના શરણે ગઈ, અને એ મ્હારા પ્રેમીની પ્રેમદા બની.

ત્યારે ધૈર્યનો આટો વિકાસ શરીરના અંગે અંગમાંથી સ્પરશે હશે. ગુલાબની પકવ કળી ઉપાના તીલાણુ દરાશથી ધીમી ધીમી હશે ને જગતને તેના મુગધથી વિકસાવે તેમ મારું પ્રવૃત્તિ મુખ હરતું ત્યારે સારાએ સંસારની પ્રવૃત્તતા અણુએ અણુને આપાવતી હતી.

આ વિશિષ્ટાથી પ્રથમ દર્શને માનવતા મદને સત્કારવા ઉઠી પડતી હતી. મ્હારા કોયલ જેવા મીઠા આવાજ ને સાંભળી માનવતા આવાજ બની રિથર ઉભી રહી જતી.

અરે...એટલુંજ નહીં પણ મદને દરથી આવતી દેખી માનવતા મારું સન્માન કરવા ઘેલી ઘેલી બની જતી. જ્યારે હું સંગીપ આવી, ત્યારે હું દ્રવ્ય દેટકું દિવ્ય દેટકું અલૌકિક હતું! કેઈ મદન દેહલકત કે લીડ રનું આટલું માન માનવતા નહિ કરતી હોય, હું જ્યારે નજીક આવતી ત્યારે એ પ્રેમાળ માનવતા દૂર ખસી, મ્હારો પંથ સાફ કરી દેતી. હું તેમના આવકાર ને અનન્ય સત્કારથી ગાંડીનૂર થઈ જતી! અને જ્યારે હું માનવતાની નીકટથી પસાર થતી ત્યારે તો મારો હૃદ્ય ક્યાં એ સમાતો નહિ! ભારપૂર્ણ શિમનના અનેરાં દ્રવ્યોને અવગોઠતી માનવતાની સલામીએને ઝીંઝની હું આજળ ધપતી ત્યારે મદને લાગુ કે આટલું માન દ્વાપ દિંદની જમીન ઉપર કેઈ મદન રાજકુમારી કે આદમદીને પણ મળતું નહિ હોય.

એક ખુશનુમા સંધ્યા હતી. હું મારા
આદક સાથે ફરી રહી હતી ફરતાં ફરતાં અમે
બંને સાગર તટ પર આવ્યાં. સાગરનું મીઠું
શુદ્ધન માછ રમું હતું. વ્યોમ મધ્યે વાદળોએના
સંખ્યની કૂચ દ્રષ્ટિગોચર થતી સાથે દળની મધ્યા
અવિરત ગીતરઓને હૃદયને પ્રવૃદ્ધ બનાવી
દેતી હતી.

મદારા આદક સાથે દળા. બાવનાવાદી
હવે દળા. એમને અર્ધનું દ્રષ્ય પ્રિય લાગ્યું
નિરકુંસ મદારાગરનું ગાન એમને ગમ્યું. નૈસ-
ર્ગિક દ્રષ્યોએ એમના હૃદયમાં પ્રેરણાના દીપક
પ્રગટાવી દીધા.

અર્ધગય રનેડ દ્રષ્ટિ સાથે મ્મને રેતીમાં
એસાડી તે પળુ બેઠા. નોટપુક ને ફાઉન્ટેનપેન
કાઠી ધીમું ધીમું રહ્યું રૂંડ કંઈ. કાન્યની
ધંકિનજો દપકાવના ગયા. એમના મંદ શુદ્ધન
સાથે એના પડપા મ્મદારા હૃદયમાં ધનગતી ઉઠ્યા.
તેમોએ માતું શૂંડ કંઈ.

“હું યમ વાદળો રંગ્ય છે પાલો સાધા,
મારી તૃષા ને ખુશો અદી આવો સાધા,
મૂંડની કાન બળા છે કે એ ક્યારે આવે ?
નમ દેવા મદા ઇવનને વિતાવો સાધી”

રસીક, રંગીન, અર્ધાકિક દિવ્યઃ એવા
પણાએ પ્રગંભા મારી કથા સંધે વળાએલા
છે. પળુ એનું વર્ણન હું શું કરું ?

આશાએનો વિદેસ યનાંતી સાથે બેઝેની
કેલાઈ ગઈ. નિદાશાએ ઇવન સાથે સંયુક્ત
ચએલાં વિદ્યાસનાં સ્વરૂપ પડી દીધાં. આન
સુધી મરણનું નામ મુગતી રેતું હતું. પળુ
આંત્રે એ હર રહો નવિ એક શાયરે કહ્યું છે:-
“માસને કાયા પલટી એએતેવારે જીવતી,
આન તક ફરવારયા મરના, અબ આસાં દોખા.”

ઇવન સ્વપ્ન કદાચીની રમૂતિઓ આંત્રે
વાદ કેમ આવે છે ?

મ્મને એ વાદ છે: શાયર ઇવનના અંત
સુધી એ રમૂતિઓ-રમૂતિઓજ રહેવાને કેમ
સર્ગર્થન દોષ એમ લાગે !

જમીન ઉપર કોઈએ અંગારા વેરી દીધા
રોપ એવા કમકમતા-ઉખળ તાપે બળતી બળતી
પળુ હું મારા આદક સાથે ફરતી ફરતી હતી.
એકા, રેસાંતો, લાછકારેલો મીચો, ઓડિએ
ફરેકે મધ્યેએ જતાં હું મદારા પ્રેમી સાથે-
રેતી.

ઉપગતી શીવગ સવારે હું એમની સાથે
બધાર પડતી.

બધાનક નિરવ રાત્રિના સમયેએ એમની
સાથે જતાં હું જતાએ અચકાતી નહી.

હા. મારા આદકની એક કૃપા કહો, અમી
દ્રષ્ટિ: કહે, મહેરબાની કહે, કે પછી મારા પ્રત્યે
રહેલા રનેડના અવિશેષ શુભો એ વાદકનું
હૃદય પ્રેમાળ બની રાત્રિના દાઢમે લાગણી જરૂર
અનુભવતું હતું. મ્મને તેઓ પંથાગી રાત્રિના
સમયે ફાનસ દેતા હતા હું એના મંદ મંદ-
પ્રકાશમાં મ્મદારા આદકના પથે લપતી. આ
રીને મારા આદકની શ્વિ ઉંકે રમીકનાના આરે
ઉભી હતી રાત્રિએ કે દિવ્યે મમે ત્યાં. તેઓ
નય ત્યારે મ્મને સાથે બેતાનું વિસરનાજ નહીં.

આ બધાં મદા વધનનાં પરીણમે મારું.
શરીર ફીણુ યતું ગયું. ક્યારેક બીમાર થઈ
જતી, ક્યારેક રવારથ બગડી જતું. ક્યારેક
ગેટમાં બપૂરે દઈ થતું અને ક્યારેક કોકેટર કેને,
છત્રાજ યતો. ક્યારેક દવાની સખત સોદા જેવી.
ગ્રામીઓ ખારી પડતી, અને એમાંએ દેડ
નિર્જનતાના કારણે ઘણી વખત મસ્તકમાં દઈ
ઉઠતું. જાગે મસ્તક ચીરાઈ જતું દોષ એવું
લાગતું ત્યારે ગીકણા મલમથી લપટાએલી
મલમ પડીઓ મસ્તકે ચોટાવતી પડતી. આ
બધું ક્યારેક ક્યારેક થતું અને ઇલાજ પછી
આરામ મળતો.

રહેતાં રહેતાં મહારાજ યૌવન હણીને ગયું. યૌવનની વિદાય સાથે મહારાજ ચાલકની લાગણીઓ અને મારા પ્રત્યેની મમતાઓ પણ વિદાય થવા લાગી. આ વનતની માનવ જોશમાં જોઈ જીવન આકરું થઈ પડ્યું. પછી તો મારાં સ્વાસ્થ્ય ખરાબ ગયું. મહારાજ હૃદયમાં વેદનાની જાણણીઓ સળંગની રહી અને એમાં-ખળતી જ રહી.

આટલું આટલું કષ્ટ મુજે મોટે સહન કર્યું. છતાં એની કદર મહારાજ આંકે ન કરી પછી તો મરણને આશાવે જીવન બંધીત કરતી રહી. છતાં પણ મહારાજ આંકકનો મોડ છુટે એમ ક્યાં હતો? મારી શારીરિક હાલત આસપાસ દહે અસાધ્ય હતી છતાં પણ એમની રક્ષણ તો એટલી જ તેમની હતી. મને સાથે લઈને

વિહાર કરવાની લાલસા તો એટલી જ પ્રબળ હતી. એમની લાલસાને મેં ક્યારે જો અપરોધી નહીં તરિત નહીં, તો કંઈ મંદગતિએ આંક સાથે ચાલી એમના સાથે જ રહેતી.

ક્યારે હું એકમ નિર્બળ બની-ચાલી ચકત અસક્ત બની ત્યારે એ કૂર આંકે-એ મહારાજ પ્રેમીએ મકાનની એક વેરાન જગ્યાએ લઈ જઈ ત્યાં બેસાડી દીધી.

એમની સાથે રહેતા તેમના એક કુટુંબી જનને ઉદેશી મારા તરફ અંગૂઠી નિર્દેશ કરીને કહ્યું. “લુગો આ સાયકલ બહુ જલદી નકામી બની ગઈ. આના કરતાં મોટર સાયકલ લીધી હોત તો ૫૨૭ દૈવમાં વરસ પછાર થયાં હોત.”

મુસ્લિમ-ગુજરાતની પહેલી ગ્રંથમાળા

બજારે ઇકિનાલ ગ્રંથમાળા

: સીરતી દૃત :-

* થેડાંક ચરિત્ર દર્શનો *

[ઇસ્લામના ૧૧ મહાન લીડના અદ્ભુત જીવન પ્રસંગો]

મૂલ્ય ૦-૫-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ વધુ. બર્મા પોસ્ટેજ ૦ ૧-૬

[આફ્રિકા ૯ પેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

-: ઉર્દૂની મશહૂર લેખિકા હિનાબ ઇન્તિયાઝ્ઝાલી દૃત :-

* આંસૂની ઈમારત *

[ઇસ્લામી સંસ્કારની એક મુંદર નવલકથા]

મૂલ્ય ૦-૮-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ વધુ

[આફ્રિકા શિલિંગ એક પોસ્ટેજ સહિત]

બજારે ઇકિનાલ

દોર Kathor (વાણ : સાયબ)

રોકિંગ : ધી રદિર રોર્સ કલુપીક, મુરત.

વિચાર મંથન

એસ. ઉનીઆ “શાકિર” બી. એ.

સંહિતે સર્જનકાર નિરાળો છે. જ્યાં જુઓ ત્યાં એણે નિરાળાં દારો બતાવી રાખ્યાં છે. કેટલાંક દાર તો એટલાં બધાં નિરાળાં કે માનવ બુદ્ધિ તેને કળીએ શકતી નથી. હૃદયનાં દાર સાંભળ્યાં છે; જ્ઞેયાં નથી. નયન દાર કવિની કવચના છે. એ સિવાય આપણે શું જાણીએ નથી? સ્વર્ગ નર્કનાં દાર પણ કળી શકાય એમ ક્યાં છે? એક આવીશાન મહેત્ત, અને એક યુગધંધા દારનો તકાવત પણ સમજવો બુદ્ધિ જ મુશ્કેલ છે. જ્ઞેયની દીવાલોમાં આવેલાં દાર અને સીનેમા હાઉસનાં દારમાં પણ કાંઈ એકાદ તકાવત નથી? એ બધાં દારોમાંથી અમુકને ખુશ્કાં અને અમુકને બધ કહ્યો, એટલે જે તકાવત કરો તે આપોઆપ સમજાવ જશે.

કુશમન: એ ગરીબ એકલો અટ્ટેલો, માનવી જણે આખી માનવ સંપ્રિત પાપનું ફળ હોય એમ લાગે છે. એ જીવતા મુઠ્ઠાનું જગતમાં સ્થાન શું? એ રજાગતા આમાના દરેક સ્વાસમાં કેટકટલી આડ! અને નિસાસા નીકળતા હશે! વાહ! માનવી હોવા છતાં માનવ જગતથી દૂર રહેનાર એ માનવી કેણું જાણે કેટલીએ નવી નવી નિર્મિતો ઉભી કરેતો હશે! એને આનનો એક એક વિચાર કેટલે દૂરથી આગતો હશે! વાહ! વિલાપી જગત ક્યાં કાંઈની આદથી ડરે એમ છે? અટલા બધા વિશાળ જગતમાં હજારે અમુક આત્મા ધરખાર વિનાજી જીવન પુરું કરે છે! માનવતાના રાત્રી-ઓથી આપણું જગત ઉજારાઈ ગયું હોય એમ લાગે છે.

મોડી નિંદ્રા: સાત રૂપીઆના ખજારે જીવન ચુગતરનાર, ધીરે ધીરે માનવ લાગે છે કે જીવનમાં કુષ્મ જેવું કશું છેજ નહિ. કુષ્મ જાણાય છે! ફક્ત મોઝાએને સાત રૂપીએ કામ કરનારને તો ફક્ત કામ જ જોઈએ. કામ ન

મળે તો એ મૌત માગે છે. એવા માનવી પણ કામ એટલે જીવન, બેકારી એટલે મૌત. કામ અને મૌતની વચ્ચે એના ખાતા કેણું જાણે કેટલા આત્મા કામ વિના પૂરા થતા હશે! કામ અને બેકારી વચ્ચે રહેલ તકાવત તો કોઈ સાત રૂપીઆમાં દેહ વેષનાર આત્માજી આપણને સમજાવી શકે! કામ કરી કરી થકિલાં માનવ શરીર તમારે મૌતની મીઠી નિંદ્રા મેતાં હશે; ત્યારેજ એમના જીવનનો થાક ઉતરતો હશે. મીઠી નિંદ્રા થાક માંગે છે.

ચિત્રકાર: મસ્તીભર્યું જીવન વિતી જવું જોઈ જગ કાંઈ રહે, તેમ એ આકાશમાં બદલાતા રંગ જોઈ રહેતો. સાંજે એકાંતમાં જઈ આકાશમાં બદલાતા રંગો એ જોતો ધેર અલી એ કાંઈક ચિતરતો-લખતો-એના ચિત્રો-લખાણો-વિવિધ રંગથી રંગાએલાં હતાં જીવનની દિશ્મુશીમાં એ એટલુંજ માનતો કે સંધ્યાના રંગ જેવા જીવનમાં માનવી કરીજ શું શકે! જીવનનો એકાદ રંગ ખીલી ઉઠે તે પહેલાં તો ખીજા રંગની આશી હાંસ દેખાવ લાગે, પાછી ત્રીજ, પછી ચોથા અને એમ જોત જોતાંમાં ધણ રંગ બદલાઈ જાય છે. જીવન આ જગતમાં અપુરુંજ રહી જાય છે. જીવનની આશા પણ અપુરી રહે છે, અને તેથીજ ચિત્રકારનાં ચિત્રો અપુરાં રહી જાય છે. જગત અપુરું છે માટેજ રહેલા લાયક જણાય છે.

રીરાતો: પાલકા દીવાળો! તું બપોને ચાહે છે, અને કાંઈને પણ ચાહતો નથી તદારી કુન્યામાં બધુંએ છે અને કાંઈએ નથી! ત્યારે કુન્યા આખી હસે છે; ત્યારે તું ચૂપ રહે છે! ત્યારે કુન્યા ચૂપ રહે છે; ત્યારે તું હસે છે! ત્યારે તું હસે ત્યારે જગત આખું હસી ઊઠે છે. દીવાનાની કુન્યા એટલે જ્યાં મહુદર અને તદારે નથી હોય તેવો સંસાર.

પંથી: જગતથી વિદાય લેતા એ સુસારે એક છેલ્લી નજર-જે ધરમાં એણે આખી જિંદગી ગાળી હતી-આરે તરફ નાખી. એકજ પગમાં નિરાણું નાટક લગવાઈ ગયું!-જીવન ભર જે વસ્તુ એ ન જોઈ શક્યો તે વસ્તુ એણે એકજ પગમાં જોઈ લીધી. ધર્મગુરુઓ જે વાત લેખોમાં સમજાવી નહિ શક્યા તે એણે પગમાં સમજી લીધી. મનિજલ તરફ પ્રયાણ કરતી વેળા આપણું જગત કેવું લાગતું હશે વાડે?

નવી સૃષ્ટિ: માનવીની એક નાનકમાં નાની આશા આપણી દુન્યા કરતાં પણ મોટી છે. એક આશા અનેક સૃષ્ટિઓ ઉપજાવી કાઢે છે. માનવોમાં આશા પેદા થતાં વાર જ એ જગત કરતાં મેદાન દેખાય છે; આશા પરી થતાં એ પાંછો નાનો દેખાવા લાગે છે. આશા અધૂરી રહેતાં એ લાખો સૃષ્ટિ કરતાં પણ મકાન બની

જોએ છે. અધૂરી આશા જોરસે તવો સૃષ્ટિનું બીજાં આપણી સૃષ્ટિ દમેશ નવી જોટલા માટે લાગે છે કે લાખો આશા અધૂરી રહે છે.

જીવન: જીવન જોરસે અનેક વાર બનતું અને બગડતું. જે જીવન બગાડતો નથી એ જીવન બનાવતોયે નથી. દેવાને જીવન બગાડતાં કે બનાવતાં આવડતું નથી એટલેજ માનવી દેવ કરતાં પણ મકાન છે.

અંતરનાં અંધારાં: આંગના જગત પાસે આખોજ ક્યાં છે? એણે તો દરેક વસ્તુ જોનાં માટે ધંત્રો ગોખ્યાં છે. આંગની સંસ્કૃતિએ વિગળી આખી અંતરમાં અંધારાં પવડા કરી દીધાં છે.

“કારવાં” આફ્રિકામાં મળનારું દેકાણું:—

UNION PRINTING WORKS
91, Victoria Street,
DURBAN.

“દેકાણાલ”

તંત્રી:—“મરહુમ” સંદેરી.

અઠવાડિયામાં એ વાર ગુજરાતી ભાષામાં છેલ્લાં બે વર્ષથી પ્રગટ થાય છે.

રંજન અને જર્માના સમાચાર મેળવવા માટે અનુપમ પત્ર પુરવાર થયું છે. જર્મીસ પત્રોમાંના લેખો પણ અપાતા રહે છે. ગુજરાતી જાણનાર અને જર્મા સાથે સંબંધ રાખનાર દરેક ગુરિલમે આહુક થવુંજ જોઈએ.

: લવાજમ :

સ્થાનિક જર્મા માટે

૧૨ માસના રૂ. ૭ા

છ માસના રૂ. ૪ા

પરદેશ માટે શીર્ડીંગ ૧૪.

હિન્દ માટે

૧૨ માસના રૂ. ૯ા

છ માસના રૂ. ૫ા

લેખો:—મેનેજર, “દેકાણાલ” નંબર ૧૪-૧૮ ગલી નંબર ૨૭ રંજન.

આશા

“ઉદ્દેશ” ખરબોધન

હાડી આશાઓએ આજ લગી મને
ધોડામાં સંકેતી રાખ્યો હતો. એનાથી મને
શું મથ્યું ?

આજે એજ વિચારી રહો છું—મારું જીવન
સરિતાના રેલા સમાન પ્રખળ ગતિએ વહેતું
વહેતું મૃત્યુ સમુદ્રમાં જઈ મળી રહ્યું છે તેને
હું કેમ કરી પાછું લાવી સારીશ ?

દિન પ્રતિદિન મારી જિંદગીના દિવસો ધ્રુવતા
જઈ રહ્યા છે. મારું બધું પશુ એકાંત થઈ
રહ્યું છે, છતાંએ આ આશાઓનો શયતાન
મારો પીછો મુકતો નથી ! કેટલું બપોલક અને કેટલું
દેખનાક છે આ દ્રવ્ય ?

હે દીવાના દિલ ! તારી રાત્રી ક્યારે પુરી
થશે અને તું આ લાંબા સ્વપ્નાથી ક્યારે
જાગૃત થશે ! જિવન—વાટિકામાં જે ધોરનું
ડુબી ખીલી રહ્યું છે, તે કયા લગી મહેકતું
રહેશે ? આકાશ ઘાસની ઉપર સદા માટે નથી
ચમક્યા કરતું ! શું તમે નથી જાણતા કે
પાણીના પરપોટા થોડીજવાર લગી પોતાનો ખેલ
જગતી ફેરી જાય છે અને પાછા પાણીમાં
મળી જાય છે. રાત્રે જે માણસ સ્વપ્નામાં
સ્વર્ગની મજા હોતો છે, તેજ જ્યારે નિદ્રાથી
જાગૃત થાય છે, ત્યારે તેના હૃદયમાં દર્દ
અને દુઃખ વ્યાપેલું હોય છે, અને તે રડવા
ચાહે છે. વાજાનો પ્રકાર જે થોડીવાર રહી
અદ્રવ્ય થઈ જાય છે, તે વટેમાર્ગીએ પહેલાં
કરતાં વધારે અંધ બનાવી મૂકે છે. રજિસ્ટ્રારના
મુગજળને દેખી વટેમાર્ગીએ પોતાની તુષા મટા-
ડવા આવે છે, પરંતુ જ્યારે ત્યાં રેતીના ઢગ-
ભોળાં વિના બીજું કંઈ વસ્તુ નહિ દેખાય ત્યારે

તેઓનાં દિલો દરમાઈ જાય છે. આશાઓ ધૂળમાં
મળી જાય છે, અને તુષાથી તરફીઆં ખઈ
અંતે તેઓ બિચારા મૃત્યુ પામે છે.

તમેજે રાજપુત્રીથી, હર્ષને હર્ષમાં પ્રેમની
સાંકળો પહેરી હતી છેવટે તેનાથી તમેને શું
મથ્યું ? પતંગો માફક વગર વિચારે તું દીપક
ઉપર ફેલી પડ્યો હવે રડવા વગર દિલને બીજું
કશું જાણતું નથી.

ધન દોલત પ્રાપ્ત કરવા તે કેટલા પ્રયાસો
કર્તા પરંતુ તું સફળ નહીં થઈ શક્યો, યુવાજનું
ફૂલ તોડવા માટે ને હાથ લંબાવ્યો કિન્તુ નિર્દય
કેટલા એ તારો હાથ લોકી લુહાણ કરી નાખ્યો !
સર્પની ફેણપરથી તે મણી એનાના પ્રયત્નો કર્યા
પરંતુ તેણે તને કંઈ માર્યો, જેના કારણે તારા
હાથમાં બળતરા થઈ રહી છે. આહ ! હે હૃદય !
તું કેવી રીતે આ બધી વાતોને ભૂલી જરો ?

માન મરતમે પ્રાપ્ત કરવા ખાતર મેં
પોતાની બધી જિંદગી ખરબાદ કરી નાખી.
જેવી રીતે બમરો પુષ્પની સુગંધથી મરત થઈ
પુષ્પનેજ કોરવા મોકે છે...હા...એવીજ રીતે
છતાં અને શત્રુવટે પશુ તને કંઈ મારતું અને
કોરતું શર કરી દીધું છે તે આટલી બધી
મહેનત કરી, શું તેનું આજ ફળ ? હીરા, મેલી,
મણિકાની લાલચમાં લપટાઈ માછીમારો સમુદ્રમાં
ડુબી મારે છે.

પરંતુ હે મૃત્યુ ! તે લાખો ડિસાઓથી
એ મોંઘી વધને મૃત્યુના સમુદ્રમાં ફેંકી દીધી
છે. તે કમળની દોલત હવે કાણુ તને પાછી
લાવી આપશે ?

હાથ ! ખુદા જાણે હજી આ “આશા”ના
ધોડા અને ફરબમાં હે હૃદય ! -તને કેટલું
સકળ કર્યું અને પછડાતું પડ્યું ? આહ !

“આવી છે મોત મુજને આશા મહોંએ “ઉદ્દેશ”
અંતે રહી ગયા છે દિલના વિચાર દિલમાં !”

મુસ્લીમ ઔરત ભૂતકાળની અને આજની

[મૂળ લેખિકા:-મુગરા હુમાયુન બેગમ સાહિબદે]

[ભાષાન્તરકાર:-અહમદ મુહમ્મદભાઈ પટેલ અંકલેખક]

હું જ્યારે હિન્દી મુસ્લિમ ઔરતોની સ્થિતિ અને પ્રવૃત્તિઓ ગૌરવપૂર્વક નિદાણું છું, ત્યારે મહારી આંખો અમુઓથી હલાહલ ભરાઈ જાય છે મહાર' દિલ તડપી ઉઠે છે અને ઉંઘાં ઉંઘાં નિશ્વાસ સહિત રક્ત કરે છે મહારા દિલમાં રંગેગમનું તૃકાન બપાં થાય છે.

મહારા દિલમાં વર્ગોથી એકજ પ્રશ્ન ધોળાઇ રહ્યો છે કે, આતેજ છર્રામી પુત્રીઓ છે કે જેમની માતાઓએ જ'ગે ઓહદ જ'ગે ખેખર, જ'ગે છરાક, જ'ગે ફારિસ અને જ'ગે શમમાં પોતાની રામશરી ભેન્યામ કરી અદ્ભુત બહાદુરી દાખવી, છર્રાગ-દુસ્મનોના કાગળાં કંપારી હા મુસ્લિમ છતોમાં મૂખ્ય ભાગ ભજવ્યો હતો !

હું એક આશ્ચર્યજનક નાન સત્ય જોઉં છું કે આધુનિક જમાનાની નવી ફિરંગી રોશનીથી રંગાએલી હિન્દી મુસ્લિમ ઔરતો મુજબ દિદાના ઝિન્ગીથી ગિરકુલ નાવાકિફ અને સર ફરોશાના કોમી ખિદમતોથી બિરકુલ દૂર છે.

આધુનિક જમાનાની નવી ફિરંગી રોશનીથી રંગાએલી હિન્દી મુસ્લિમ ખાતુનોનું ધ્યેય કેવળ એટલુંજ છે કે ખાતું પીવું, સાગં સારાં પત્નો પહેરવાં, દીમતી અવાહિસતો ખરીદી મોસાપટ્ટીમાં ભળવું અને સીનેમા જોવા દુરસ-દના સમયને જોડા બ્યય કરી, જોડી નિન્દા તથા કુચલી કરવી.

આ સિવાય અમારી બહેનોને બીજી કોમી ખિદમતોમાં કશો રસ નથી. તેમને કૌમતી.

અને આપણી. બહેનોની અસહ્ય અધોગતિ સાક્ષતી નથી.

અમારી કળાવાણી મુસ્લિમ બહેનોને મહારી નમ્ર વિનંતી છે કે, તેઓ પોતાની કૌમતી, બહેનોની અધોગતિ પ્રત્યે તવજ્જોહુ કરે, અને પોતાની ગફલતની તન્દ્રામાંથી જાગે અને અધોગતિમાં, જહાલતમાં સખકતી કૌમતી બહુબ્રૂદી અર્થે તેમની તકકટી કરવા માટેની પોતાની અગત્યની ફર્જને ખ્યાનમાં લઇ મપદાને અમલમાં બહાર પડે.

અંધ માસિક “માંદગી”

ફક્ત ત્રણજ દિવસની અંદર ‘થી નોટ’ ગોળાઓથી ચાલુ થાય છે માસિક અડ-ચણની કોઈપણ ફરિયાદ માટે રૂબરૂ મળે, દવા સાથે ગેરંટી પત્ર આપવામાં આવે છે. કોમત રૂ. ૫-૮-૦ પરદેશ રૂ. ૧૦

ગર્ભ રહેતો અટકાવવા

‘રાહત’ દવા ફક્ત ત્રણજ દિવસ ખાઈ લેવાથી છાંદગીભરમાં કઠી ગર્ભ રહેતો નથી. માસિક ચાલુ, કશુંજ નુકસાન નથી, ઝંકટર, વંદોએ અજમાવેલી દવા સાથે ગેરંટી પત્ર મોકલવામાં આવે છે. કોમત રૂ. ૫-૮-૦ પરદેશી રૂ. ૧૦

દ્રૌં એસ. એચ. ખાન,
૪૨, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, મોનજીની સામે,
કાટ, મુંબઈ, ફાત. ૨૧૩૪૪.

કુમ્ભકુમ્ભ

લેખક: "આશા"

જ્યારે પ્રભાતમાં આકર્ષણ હતું અને સંધ્યામાં સૌન્દર્ય.

જ્યારે સમીરનો ધીમે ઓકો ઉડ્યોને જીવ-જીવની દેતો હતો,

જ્યારે ભાવનાઓ બીંતી હતી,

તે સમય હતો આખો,

આસિતુ ઓક બિન્દુ સહને....

હવે ત્યારે કેમ નથી આવતા ?

મેઘ ગર્જન કરે છે,

દિવસ અધકારમય છે,

અને—

મઝાઈ ઉદય શન્ય મઝ ગયું છે;

ત્યારે—

ઓઝોમાં મુશ્કેલીના બોને લઇને કેમ નથી આવતા ?

અને—

કેવળ ત્કમને રિઝવવા માટે મહે આ ગીત ગાયાં છે, અને તેના રોમે રોમમાં, ત્કમારે સૌન્દર્ય બ્યાપેલું છે.

ત્કમારે આકર્ષણ માટે રાગણીએ શ્રુંગર કીધો છે અને તેની સ્વામી કામળતામાં ત્કમારે સ્નેહભરી સ્મૃતિ છે.

નાથ !

ત્કમારે આરાધના માટેજ સરસ્વતી સાગર રૂપ ધારણ કરી ચિત્રવત થઇ છે.

અને—

તેની પ્રત્યેક કિર્મિમાં ત્કમારે મંદિમાતું જીવન છે.

પ્રિતમ !

કેવળ ત્કમારે રંગીન રીઝામણી માટે મહે આ ગીત ગાયાં છે, અને એની રંગે રંગમાં ત્કમારે સૌન્દર્ય બ્યાપેલું છે.

“કારવાં”નું વાર્ષિક લવાજમ.

દિનક માટે રૂ. ૪,

બર્માં માટે રૂ. ૫,

આફ્રીકા માટે રૂ. ૮, (રૂ. ૫૫)

હુટક નકલ સાત આના

“કારવાં”ના જાહેર ખર્ચના દર.

આખું પેઢજ ૧/૨ પેઢજ ૧/૪ પેઢજ

૧૨ માસ રૂ. ૬૦, ૪૦, ૨૫,

૬ માસ રૂ. ૪૦, ૨૫, ૧૫,

૩ માસ રૂ. ૨૫, ૧૫, ૮,

૧ માસ રૂ. ૮, ૬, ૪,

ટાઈટલ પેઢજ અને મેટરની વચ્ચેની

જા. જા. માટે ઉપરનાં દર ઉપરાંત ૨૫% વધુ.

જાહેર ખર્ચનાં નાણાં ઓડવા-સમાં લેવામાં આવે છે.

આફ્રીકાથી ઓછું લવાજમ સ્વીકારવામાં આવતું નથી. બ્રીટીશ પોસ્ટલ ઓર્ડરમાં મોકલવા વિનંતી છે. પોસ્ટલ ઓર્ડરમાં નીચે મુજબ નામ લેવા વિનંતી છે. **Vahshi Sahitya Karyalaya, Surat City.** રેપર ઉપર આલક નંબર લખવામાં આવ્યો છે. પત્રવ્યવહાર વખતે જરૂર લખવો.

“કારવાં”ના નમુનાના અંકો તરીકે ફક્ત ૧ થી ૪ સુધીના અંકોજ મોકલવામાં આવશે અને તેને માટે દર અંકની કીમત તરીકે ૦-૭-૦ પોસ્ટલ ઓર્ડરમાં મોકલવા. આજી વરસ માટે તે પછીના અંકો નમુના તરીકે મોકલવામાં આવશે નહિ. પછરની સાહિત્ય કાર્યાલય—કણપીઠ, સુરત.

“કારવાં”ની સર્વિસ માસની ૧૫મી તારીખે પ્રેમ્ડ થાય છે. માંડાએ નોંધ લેવો.

“નદાને રિક્ષાધ્યા”

માસ્તર “મજાક” હોય

આપનું નામ સૈયદ અહમદ રિક્ષાઈ હતું. આપની વંશાયણી હજરત અલી શેરે ખુદ સુધી મેળતી છે. આપના પિતાનું નામ સૈયદ અયુઘ હસનમલી હતું. આપના દાદા પરદાદા ચલા સાંખિત, ખાદિમ, એહમદ, હસન, મહેદી, અયુઘ કાસિમ, મોહમદ, હસન, હુસેન મુસા સાની, ઇમામ ઇબ્રાહીમ મુરતુઝા, ઇમામ મુસી કાસિમ, ઇમામ બહર સાદિક, ઇમામ મોહમદ ખાકિર, ઇમામ મૈનુઘ આબેદિન, ઇમામ હુસેન, હજરત અલી રહીમ શેરે ખુદા હતા.

આપની પેદાશ દિવસી ૫૨૦ માં વસતા શહેરમાં થઈ હતી. આપને “રિક્ષાઈ”ના નામથી એમ સંબોધવામાં આવે છે કે હજરત કુતુબ અયુઘ અખ્લાસ શિન એહમદ બિન અલી બિન યહયા બીન ખાદિમ ચલી શિન રિક્ષાઈના સિલ્લિકિલાનો વારસો મળ્યો છે. જેથી એમનો સિલ્લસિલો “રિક્ષાઈયા” કહેવાય છે. બીજી બાજુ હજરત પીરાનેપીર સૈયદ ગૌમુસ આઝમ અખ્દુલકાદર છલાની (૩૬૦)ના સગા બાણેજ થાય છે.

એક દિવસ મોલાના તકીયુદીન વાસળીને પૂછવામાં આવ્યું કે “અહમદ રિક્ષાઈ પોતાની જિંદગીમાં શું કર્યું?” જવાબમાં કહ્યું કે “આપની જિંદગી યાદે ખુદામાં ગાળી છે.”

એક વખતે આપ હજ કરવા માટે મઝા શરીફ ગયા. ત્યાંથી મદીના શરીફ નજી હજરત પેગમ્બર રસૂલે ખુદા, સન્ના રોજા મુબારક પર ગયા અને સલામ પઢી “અરસસામે અલસયક યા નજદી” આટલું કહેતાંજ રોજા મુબારકમાંથી આવતી આવ્યો કે “વઅલસયકસ સલામે યા વલદી” આ અવાજ સાંભળતાંજ આપને વજદ આવી ગયો. આ વજદની હાલતમાં આપ કહેવા લાગ્યા કે “ત્યારે હું આપથી

દૂર હતો; ત્યારે મારી રૂઢ આપની તેહનાતમાં મોકલતો હતો કે જે મારા તરફથી આપના રોજા મુબારકની ઝમીનને સુમતી હતી. પણ હવે મારું હજમ અહીંયાં હાજર છે; તો આપે આપનો હાથ મુબારક બહાર કાઢો કે જેને સુમીને મારા હોક તૃપ્ત થાય.”

આ સાંભળતાંજ રોજા મુબારકથી એક તુરાતી હાથ નીકળ્યો કે જે હાથ એટલો તેજસ્વી હતો કે સૂર્ય પણ ચરમાઈ ગયો. તે હાથ મુબારકને આપે સુમ્યો. સુમતી વખતે આસરે નેવું હજાર માણસો ત્યાં હાજર હતા તેઓએ પણ આ દેખાવ જોયો. તેમાં હજરત અઝીઝુદીન ફરહી, હજરત હયાત બિન ફેસ ફિરરાની, હજરત સૈયદ અખ્દુલ કાદિર છલાની-શેખ અલી શામી હાજર હતા. (૩૬૦).

એક વખતે એક માણસે આવી હજરતે ગૌમુસ આઝમ અખ્દુલ કાદર છલાની (૩૬૦)ને પૂછ્યું કે “યા હજરત ધરકે શું છે?” આપે કહ્યું કે: “લાપ આપ મારા બાણેજ અહમદ રિક્ષાઈની પાસે જાવ તે તમોને સમજાવશે” તે માણસ ત્યાંથી હ. અહમદ રિક્ષાઈ પાસે ગયો અને કહ્યું કે “યા હજરત મને આપની પાસે આપના ગ્રામા સાહેબે મોકલ્યો છે.”

આપે તેમની ખેરીયતના સમાચાર પૂછ્યા ત્યાં કહ્યું કે “કેમ મોકલ્યા છે?” તે માણસે કહ્યું કે “હું આપની પાસે એના માટે આવ્યો છું કે આપ મને ‘છરક’ શું છે તે સમજાવો.” આ સાંભળતાંજ આપે ઊભા થઈ એક આદા મારી, આદ મારનાંજ આપના શરીરની સખ ચક્ર એક ટુમ્બો થઈ ગયો. આ જોતાંજ તે માણસ ત્યાંથી નાંકો અને રોધો હ. અખ્દુલ કાદિર છલાની (૩૬૦) પાસે હાજર થઈ સર્વે ખીના

હી. જે સાંભળતાંજ આપે કહ્યું કે “એનેજ
છરક કહે છે, માણસ જો છરક કરે તો તેની
(ખુલોની) આંતમાં ફના થઈ જાય.” પછી આપે
પાણી મંગાવી, લાખ લગાડી તે માણસને આપ્યું
અને કહ્યું કે “જા-આ પાણી તે રાખના ટગલા
ઉપર છાંટી દે” પાણી લઈ તે માણસ ગયો અને
તે ટગલા પર ઘટકું. જેથી આપ (અદમદ
રિક્ષા) પાછા સંજવન થયા.

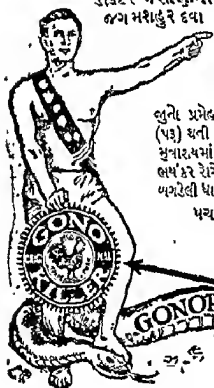
આપનો વિસાલ હીન ‘પગમાં’ “ઉમે
અખોદા” ગામમાં થયો, અને ત્યાંજ દરજી
અખૂળકર વાસતી ખુખારી રેલના રોડી મુખારિ.
માં દફનાવવામાં આવ્યા કે જેઓ આપની
માતૃશ્રીના પીતા (એટલે પોતાના નાના) થાય છે.
આ ઉમે અખીદા એક નાવું ગામડું છે અને
તે વાસત શહેરની પાસે છે.
આપના મુરીદો રિક્ષાધવા નામે ઓળખાય છે.

પેશાબનાં ભયંકર દર્દોનો સંપૂર્ણ રસ્તો મંદ ઇલાજ

ડાક્ટર જસાણીની
જગ મશહુર દવા

ગોનો-કિલર

[૧૯૨૨]
બેધડક આજેજ અજમાવો

જો તે કારણથી લાગુ થયેલ તુરતનો અથવા જીનામં,
જીને પ્રમેદ (પરમીઓ) સ્વપ્નામાં તથા પેશાબમાં જતી ધાતુ, તથા રસી
(પડ) થતી સખત બળતરા, ટીપું ટીપું તથા અટકાતે થતો પેશાબ,
મુખારાયામાં આવેલો સોજો તથા થયેલો જખમ તથા સ્ત્રીઓનાં પ્રદરનાં
ભયંકર રોગો વગેરે પેશાબને લગતાં તમામ દર્દોને જડમુખથી નાશ કરી
બગરેલી ધાતુને સુધારી સ્વચ્છ અને ધટ કરે છે.

પચાસ પગ ગાળીની બારલીની કીંમત રૂ. ૩)

વી. જી. અર્ચ આઠ આના જુદું.

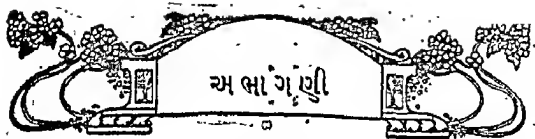
જેતવણી જે
ખરીદતાં પહેલાં
દવાઈ નામ

ગોનો કિલર :
અને દુકાણાપ સીલ-
અંધ પોકેટ તપાસીને
લેજો.

રોડીસ્ટ : સી. એન. પ્રધર્સ, લીમડાચોક, મુરત.

અરલા બનાવનાર ડો. ડી. એન. જસાણી,

વીહલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ, નંબર ૪

લેખક : 'વલી'

નોંધ:—આ વાર્તા લખવા પાછળ કોઈ પણ પ્રકારની અવહેલનાનો અર્થ નથી. જીવનમાં દોષખંડોનું બનતા સંસારના અકસ્માતો ઉપાસી લઈ અનેક સંસાર જીવનોમાં જન્મતા દ્રવ્યો રહી ક્યાં છે.

જ્યારે જીવનમાં સુવાનીતું પૂર આવે છે ત્યારે પ્રત્યેક માનવ જીવનમાં થતથતાટ અને અભિલાષાઓ દોષદોષ કરી મૂકે છે અને જીવનનું પરિવર્તન માનવ જીવનમાં થેડું દર્દ પેદા કરે છે. એ દર્દનો ભોગ અમીતા થઈ ચૂકી હતી. યૌવનના ઉંબરે તેણીએ પગ મૂક્યો અને હૃદયમાં ઉર્મિઓએ તુફાન મચાવ્યું. તેણીનું આખું જીવન કલ્પોલ્લસ્ય બની ગયું. યૌવનના દિવસોએ જીવનની અમીતા જ્યારે સખીઓના લુપ્ત સાથે ગાગર લઈ લટકાળી ચાલે ગામ કુલે પાણી ભરવા જતી, સખીઓની હળવી મજલ અને પતિ જીવનની રસ મસ્તીની મીઠી મીઠી વાતો ક્યારેક સખીઓના મુખેથી સાંભળી લેતી, તો તેણીના હૃદયમાં અજળ તનમનાટ ઉત્પન્ન થતો. જીવન નાચી ઉઠતું. લગ્ન જીવનના ઉમળકા આવતા, આનંદાલસ્ય ઉજવવાના સ્વપ્ના તરવરતાં. એ બિચારીને કાગળની કપાં પરખ હતી કે આવતી કાલ તેણી માટે કેટલી વસ્ત્રમી નીવડશે.

અને એક દિવસ અમીતાએ પણ ઘર માંડ્યું. એટલુંજ નહિ આખો સંસાર માંડ્યો. સંસાર-મંજિર પર પગ મૂક્યો, મુક્તાંગ લપસી ગયો. તેણીના બંડખોર જીવને એકાએક પડેલા ખાધો. પરિવર્તનના ઘેરાં ઘેરાં વાદ્યો ઘેરાવા લાગ્યાં. કલ્પોલ્લસ્ય જીવન ધડી ભરમાં કુલુપિત બની ગયું. મનના મનોરથો મનમાંજ અટકી પડ્યાં. જીવનની ધન્ય પગે ઉજવવાના રમેત્રાં

સ્વપ્નો જીવન અંજવાતના પિકટ વમળમાં શુચવાદને વિગ્ન થઈ ગયાં અને અમીતાના તુફાની જીવનની નાવ તુફાની મહાસાગરમાંગ સફર કરવા લાગી. તેણીના આશાવાદી જીવનમાં અજલ લાગી ગઈ. બિચારીએ સંસાર માંડ્યો. પેલું નાશને મોતરીને

કંઈશ સાસુ, ઈર્ષાખોર નણુંદ અને અલભ્ય પતિએ તેણીના મદમરત જીવનને ફાલ્ય માત્રમાં કચડીને બરબાદ કરી નાખ્યું. એના ગોરા ગોરા ગાન પાટ પીળાં રંગોની હાલ સમા દીસતા. એની મોટી કામી આંખોમાં ઉમ ખાડા નિરખી કોઈ પણ કવી શકતું કે એનો આખોપ દેહ હાઈપિજર સમે જીવી રહ્યો છે.

સમયના પ્રવાહમાં જીવનનો તડો હાંધેલો ભેતાં ભેતાં પાંચ વર્ષો બલિત થઈ ચૂક્યાં અને તેણી એક પુત્રીની માના બની. એના વદન પર હાસ્યની આંધી હસી ફરફી ફરફીને ઉડી ગઈ. એના વદનની રેખાઓ અગાડી પડી ફીકડી. તેણીના જીવનમાં તરચેનતવું પૂર આવ્યું. પણ લુખ્યું. દુઃખના વાદ્યોનો ભાર એકાએક થઈ, જીવને શાંતિ મળશે પણ કેવળ કલ્પના. અને આમ ઘડી ભરમાં અમીતાને ન આવવાનાં વિચારો આવી ગયા બિચારીને કાગળ કપાં અંધારા દે એમ હતો !

ધરનો સપ્તમે ભાર અમીતા શિરે. દત્તો સાસુ અને નણુંદ તેણીને મહુરણ માફક વાપરતી, ક્યારેક બન્ને દુઃખની ઝડીઓ વરસાવતી,

પરંતુ સદનશીલ અમીના કદી-ઉદ્ધ - સરખીએ ન કરતી. તેણીને ખેતાના ખાનદાનની ધિક્કારત પ્યારી દંત્રી કદી માન પિનાનું નાક ન કપાય, તેથીજ દુઃખના ધુરણ મોટું મન રાખી ગળી જતી.

ઉમર ખેડુત હતો. ગામના અથ ગણ્ય ખેડુતોમાં તેની ગણના થતી. આપ સારી સંપત્તી મૂકી પરમોક્ષ સિધ્ધાવી ગયો હતો. ધરતું સર્વસ્વ ઉમર હતો. એ ધારે તો ગમે તેમ કરી શકતો પણ.....પણ એ માવડીએ હતો, એટલે શુદ્ધતંત્ર ઉમરની માતાના હસ્તકજ હતું. કુટુંબમાં ફક્ત એક બહેન દમીદાજ હતી, દમીદાની સાદી પણ નાનપણથીજ થઈ ચૂકી હતી, પણ પતિના ઘેર દાદાગીરી ન આવતાં માતાની સંયામાં રહી જીવન પીતાગી. દમીદા અમીનાના જીવનમાં ભયંકર કાંટા સમાન હતી.

સાસુનો સ્વભાવ અમીના પારખતી, સાસુને બોલ સરખો પણ પડવા ન દેતી, દમીદા દખાઈ ને આવતી. છતાં પણ કેટલીક વાર સાસુની હિંમતને બોગ બનતો.

સાસુનો સ્વભાવ વિશેષ ચિદમ્ભ કોવાથી ફળીઆમાં કાક સાથે બોલાવાથી થતી તો તેની સાથે પેઠીની ખખર લઈ નાખતી, તો ખિચારી અમીનાનું શું જલું, કે સાસુ સામે એક શબ્દ પણ ઉચ્ચારી શકે ?

સાસુની નજરે અમીના કમનસીગ લેખાતી. આપથી તેણીએ ધરમાં પગ મૂક્યો ત્યારથી ધરમાંની તમામ બરકત ઉડી ગઈ છે એમ એને ચોક્કસ હસી ગયું હતું અને તેથીજ અમીનાને દિલ્લેર સાડી ભોગવી પડતી.

દિવસની એક બહેલી સદાર હતી. ચાલ નાસ્તાથી પરવારી ઉમર શીમમાં ખેતરોની દેખ બાળ માટે નીકળી પડ્યો હતો. દમીદા - હજી પક્ષગર્ભાં નિરસિતે પોદી રહી હતી, પ્રભાતની પીયલી ઉપાનાં કિરણો તેણીના ખંડતી બારી

માટે ડોડીયાં કરતાં અને પ્રભાતની ચિત્તન પ્રભા હોરીઓ તેણીની નિદ્રાને વિશેષ નુકસાનની.

ધરતું અર્ધ જીવ કામ આટોપી અમીના વિચારિતોને હમ ખેંચતી, હજુ દમજાન ઉડતી નાની સપીનાને ધવણવા બેડી. હજુ તો બચ્ચી રાજી પણ ન થઈ ત્યાં તો સાસુનો કડક બનિ સંભળાયો.

“કમનસી દલુ મુઠી નિરસિતે બેડી છે ? દિવસ ચરખો છતાં ‘કશા કામનાં કેશર્યો’ નથી રાણી સાંજબતો નવરી ચક્રને બેડી છે. તારાથી ન બને તો તારી મા, બેનોને બોલાવી લાવ.”

સાસુના ડરથી અમીના ઉઠવા ચાલતી પણ સપીના કેડો ન જોડતી. દલુ દમજાન ઉપમથી ઉડી દત્તી, બૂખી હતી. માનુષ્યેમના આવેશમાં ન ઉડતાં અમીનાએ નરમાસથી જવાબ આપ્યો. “માજી સપીનાને ધવણતું હું, એને રાજી કરી દમજાં જ કામે લાગી જઈશ.”

અને સાસુને સ્વભાવ ઉમ બન્યો. “હું રાંડ કમનસી પાખંડ કરે છે ?”

“સપીનાને રાજી કરે એટલે દમીદા બેનને કહે કે ‘ધોડું’ કામ સંભાળે” ન કહેવાના શબ્દો અમીનાએ કદી નાંખ્યા એમ તેણીને બોલ્યા પડી લાગ્યું...દમીદા કે જે બાલુના ખંડમાં સુતી હતી, જંગી ઉડી, તેણીએ અમીનાના શબ્દો સાંભળ્યાં, સંકળી અમીના પામે નિદ્રેલી વાણજીની જેમ દોડી આવી અને વાક્યપ્રકાર શરૂ કર્યો. “રાંડ તું મને નેંછ ચક્રતી નથી ? મારી તને અદેખાઈ ઉપજે છે. રાંડ ચુડેલ-ચંડામ.....તારા બાપતું ઉજાડ પળે...” “જસ હવે બહેન, જરા ‘મોટું’ સંભાળો.” દમીદાના હેડકા શબ્દો એના હૃદયમાં કારી તીર માર્યાં, એ એનાથી સહન નાંખ્યું, અને એણે ગુરુસામાં જ રહી નાંખ્યું, “એમાં મેં તમને ‘મોટું’ શું કહ્યું કે આવા કડવા વેણ સંભળાવો”

છે ? તમારે ઘેર હોય તો ત્યાં કામ કરવું ન પડે."

"સંડ તું મારા ધરવું નામ લેનાર કોણ ?"

એમ કહેતાં જ હમીદએ એક સમજાડ સાત લગાવી. અનાપાસે સાત અમીનાને ન વાગતાં ખોળામાં ધાવતી સડીનાને વાગી. સડીના વિશેષ રસવા લાગી. સડીનાને રમ્મી સાંભળી સાંકડ કરી મોટે સ્વરે બરાડી ઉઠી. "વડુ જાણી જોઈને છોકરીને ચીમટીઓ ભરી રાવે છે. બાકી કામ કરવાનું તો માખાપે શિખવ્યું જ ન હોય !"

"માજી મેં ક્યાં ચીમટી ભરી છે કે તમે આમ બોલો છો. હમીદ બહેનની સાત એને લાગી જતાં વિશેષ રડે છે."

"અરે સંડ અભાગણી ! તારી માએ તને જુલું બોલતાં જ શીખવ્યું છે. મારી હમીદ તો હમણાં જ ઉઠી છે. પુરી આ તો પીધીએ નથી. આવવા દે પેલા ઉભરને. તે તને બરાબર સીધી કરશે."

ઉભર અત્યાર સુધી ખેતરમાં ગયો હતો. સૂર્ય માથે આવતાં તે ધર તરફ વળ્યો. હજુ તો ધરમાં પ્રવેશે છે, ત્યાં તો હમીદને માટની ઘોપણ સાંભળી.

"ઉભર ! ઉભર ! તારી આ લાડકણી તો છેક જ માથે ચટી મઠ છે, આજે છોકરીને ચીમટીઓ ખણી. હમીદને પણ માથો લાંડી. કાલે મને પણ મારશે, એ મને નહિ પરવડે. તારી વહુને વસ રાખવી હોય તો રાખ, નહિ તો હું આ ધરમાંથી ચાલી જઈશ. આજ એ નહિ, ક હું નહિ. એને ધરમાંથી કાઢ. એના જોતી તો છપન, ધડીના છટ્ટા ભાગમાં, હું ધરમાં બેસાડી દર્શિ. પણ આ અભાગણી ધરમાં ન જોઈએ....."

ઉભર ! અત્યાર સુધી અચાક હતો. મિગજ બગડ્યો. ગુરસામાં આંખોના લાલ પીળાં અજવાળાં અમીના પર પડ્યાં. જાણે હમણાં જ અમીનાને જ્યંતી ભરખી જરી ખૂણામાં પડેલી

કાંઈ ઉપાડી અને કંઈ પણ બોલ્યા ચાલ્યા વગર અમીનાના કુમળા દેહ પર પ્રકાર આટું કર્યાં; નિષ્કૃત ! નિર્દય ઉભરના... કટકાની ઝડીઓ વરસતી જ મઠ !

પ્રતિ પરાપણુ અમીના મુઝે મોટે રડતી આંખે સદન કરતી મઠ.

અરે ! મારની પણ હદ હોય છે ને. આખરે અમીના બિચારી કરેણુ સ્વરે બબડી "માફ કરો હું અભાગણી બેચુનાક છું. આ નાતી બચ્ચાને ખાતર મને માફ કરો" પણ નિર્દય ઉભરે એક ન સાંભળી..... બિચારીને અધકુર્ચ બનાવી નાખી.

"કમ ! તારો તો ખીંટુલ વાંકજ નથી ને ? હું તને નાકક માફ છું ને ? ગુન્દો કરી વગી પાંચી મારીની ચાચના ! કમનાત આજે જ મારા ધરમાંથી ચાલી જા..... ધડી વાર તું મને ન જોઈએ." "ક્યાં જઈ ? ખુદના વાસ્તે મને માફ કરો" "જહનનમમાં જા ! કુવામાં પડ ! પણ આજથી તારો હદમ મારા ધરમાં નહિ..."

અમીનાના આ દુઃખો કંઈ આજ કાલના ન હતાં. એ તો આગળ જણાયા પ્રમાણે ઉભરને ઉઝરે પર્મ મૂક્યો. ત્યારથી જ સર થયા હતાં, અને એ દુઃખો સદન કરી કરીને તો એનો સારો દેહ તવાઈ ગયો હતો. હવે એને જીવવામાં પણ કંટાળો આવતો. એક તો બિચારી મરી મરીને જીવતી અને ઉપરથી માર, હર ધડી ખુદ પાસે મોતની દુઆ માગતી.

આજના ઉભરના શબ્દોએ એને ખિંટુલ હતાશ બનાવી મરી દતી.

"જહનનમમાં જા ! કુવામાં પડ !" ફરી ફરીને એના એ જ શબ્દો એના કાન પર અંધ કાતા અને એણે પણ આ દુઃખી જીવનને અંત આણવાનો મક્કમ વિચાર કરી નાખ્યો. ખોતાની કુમળી બચ્ચી સડીનાને હાથમાં લીધી. એક, બે, ત્રણ એમ ફેટીય સુઅનની

હાંથી બેઠી બેઠી વરસાની માનુ પ્રેમના વદાધરી બાળકને
બોળતી નાખ્યું. અને આઠાં દોડી ખુદા પાસે
કુઆ માગી:- "મા ખુદા તું મારી પ્યારી બચ્ચીનું
રક્ષણ કરજે..."

મધ્ય રાત્રી સનસનાટ કરતી વહેતી હતી
આરંભ થયેલ દિવસની અમાનુષિક ખટપટથી
કંઠાળી શાંતિની મીઠી દૂધમાં પોરી ગયું હતું.
સર્વત્ર અંધારી શાંતિ દેલાવધી હતી. વચ્ચે વચ્ચે
એકાદ ધ્રુવરો તીરે ભયાનક અવાજ-પવનના
સુસવાણથી એકતા તરંગોના ખડખડાટ-ચોરીના
રખેવાળ-કુતરાઓનું લસડું-અને કોઈક ધરમાં
ખાખાટું રડતું એક ફૂલ રાતની અખંડ
શાંતિમાં ભંગાણ પાડતાં.

અમીનાના હૃદયમાં હૈદરા બનાવથી પ્રચંડ
જ્વાળા પ્રગટી ઉઠી હતી કેમે કરી આ દુઃખી
જીવનને અંત આણવો એક વિચાર એના
મગજમાં ઘેરોતો ધરના સર્વ શાંતિથી નિદ્રામાં
ચૂર હતો, એ નિરવ શાંતિને બેઠી અમીના
આછા પગલે ધરમાંથી વણમાં આવી, અને
ત્યાંથી નાની દિવાલ ઓળંગી...એણે ક્યાક
ચાલવા માડ્યું. કાળી રાત્રિના અધકારમાં
એની આંખોની ઓળો સરખાય ન દેખાતો...

અધકારને ચીરતી એ આંખો ને આજ
વધી અને ગામ બહાર એક ઉજાડ જગ્યામાં
ભયંકર કુવા હતો. જે કુવા પર દિવસે જતાં
ભયંકરતા લાસની તો આ કાળી રાત્રિ અને
એક અજાણ અમીના કુવા પર ચડી.....

તે મનોગત બળથી, "જાદુનું મનમાં જા કુવામાં
પડ, કમળન, ચંદ્રા અભાગણી" અને જો
જોતાંમાં તો એણે કુવામાં ઝંપલાવ્યું અને એક
ભયંકર ધખાકો ધવે, અને રાત્રિના અધકારમાં
શમી ગયો પાણીએ ઉઠાશે ખાધો અને આજે
પડ્યો કુવાની દિવાલોમાં ગાળ્યો, "અભાગણી!"

આપણે અજાણ સમાજ આવી કેલ્લીએ
"અભાગણીઓ"ની છવની ક્યાર ચલુતો છે?

- એકાદના હાસ્ય રસિક પુસ્તકો**
૧. જુની આંખે નવા તમાશા દો.	કી. રૂ. ૧-૪-૦
૨. કલમ ચાલુક	કી. રૂ. ૧-૪-૦
૪. અકલના ધીનરદાર	કી. રૂ. ૧-૬-૦
૪. હું રાજ હોઉં તો!	કી. રૂ. ૨-૦-૦
- રપાલ ખર્ચ છુટું.
આજે સખો:-
ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલુપીક, મુરત.

લેખકોને.....

વિનંતી કરવામાં આવે છે કે "કારણ" દર અંગ્રેજ મહીનાની પંદરમી તારીખે પ્રગટ થતું
હોવાથી તેમના લેખો પહેલો તારીખ સુધીમાં મોકલી આપવા કૃપા કરવી.

"પ્રેસ મેટર" તરફ લેખો અને કાળો છૂંક પોસ્ટથી મોકલી શકાય છે. "લુક પોસ્ટ"માં
પત્રમાં લખવા જેવા બેચાર લાઇનોના લખાણો જો હોય તો તે નોટ પેઇડ ગણાય છે તેવા
નોટ પેઇડ લેખો અને કાળો સ્વીકારવામાં આવતા નથી.

દરેક લેખની નીચે પુર નામ અને સરનામું હોવું જોઈએ. જો તખ્તસુધી લેખ પ્રગટ
કરાવેલો હોય તો તે તખ્તસુ લખી, તંત્રીની જાણ માટે નીચે નામ અને પુર સરનામું અવસ્ય
લખવા ચૂકવું નહીં. તે સિવાય બીજું કંઈ લખવું જોઈએ નહીં. "આ અપેક્ષા અને સૌને સલામ"
આ શબ્દો છુક પોસ્ટને બદલે "પત્ર"ની ગણતરીમાં પોસ્ટ ખાતું લઈ નોટ પેઇડ કરવા ચૂકવું નથી.

બાબતર હોય તો સાફ લખવા કૃપા કરવી. અન્ય સામયિકોમાં પ્રગટ થયેલ લેખ
મોકલવા નહીં. લેખો કાગળની એક જ બાજુએ અને સ્વચ્છ અક્ષરોમાં લખવા જોઈએ. [તંત્રી]

ચંદ્રમારી

અનુવાદક—
"સીરતી"

[સુદતાન અબ્દુલ હમીદનું જીવન અદ-બૂત, ધરનાઓથી ભરપૂર છે. નવચિદા રૂપે પેશ થતી, હેંડાળતી ધરના સુદતાનના જીવન-ચરિત્ર નો એક કાળો સંકેત છે]

કતિહાડી કૌભાંડે ફલસ્તીનને તારાજ કરતી શામની સરહદમાં દાખિય યર્થ સુધી હતી. અમીર ફૈસલ પોતાની સશસ્ત્ર હુકીઓ વડે તુક્રા, સેના ઉપર હુમલો કરી રહ્યો હતો. હરસી કૌભાંડ, પર્યંતો પરથી ઉતરી તુક્રાને ચતુરને ધાડ ઉતારવામાં મશગૂલ હતી.

અમે ઉઝબેકમાં હતા. સેંકેડા ઝખ્મીઓ અને મુદ્દ-પીડિતો મિસર જવા માટે સ્ટીમરની રાફ જોતા ત્યાં તલમી રહ્યા હતા.

એક સ્ટીમરને અવતી નિહાળી બધાએ હાંસા પુકારો કર્યા. પરંતુ એ હાંસું રવાના સત્તરજ નિરાશાએ ઝડપી લીધું. સ્ટીમરના કપ્તાને કહ્યું:

"સ્ટીમર 'ઘણી ન્હાતી છે, તે કેવળ માલ ઉપાડવા માટે છે, એટલે એકોથી વધુ માણસો તેમાં સ્વાર થઈ શકે એમ નથી."

પરંતુ કોઈએ કપ્તાનનું કહેવું ગણમથું નહિ. બસોથી વધુ માણસો અખરસ્તી સ્ટીમર ઉપર ચડી બેઠા.

સ્ટીમર રવાના થઈ. દરિયો તરફને ચડ્યો હતો અને સ્ટીમર પર હલ ઉપરાંત બોજ યથા ગણ્યો હતો. પ્રત્યેક દિવસ ખોદના કારણે ધાકડું હતું અને પ્રત્યેક દિવસ દુઆ માટે ઉઝો થયે છે... "યા ખુદ, તારી પતાકા!"

અમારી સંગથે સ્ટીમર પર વીસ આર્મેનિયન હાસાધઓ પણ હતા. આ, એકા, પોતાના

દેશથી ન્હાતી આવી શામમાં ફરીકામ થયા હતા.

તેને મિસર જવાની ફર્જ પાડવામાં આવી હતી. તેમનામાં એક સડેક વરસની સ્ત્રી હતી. તેનો ચેક્રો સામા ઉપર પ્રલાન પાડે એવો ભવ્ય અને આકર્ષક હતો. તેના સાથીઓ તેની ખૂબ માન. મર્યાદા ભંગવતા.

તે સ્ત્રી સાથે ઝોળખાણ થતાં તેણે પોતાની આપવીતી કહી, જે હેડગ આખવામાં આવે છે.

હું આર્મેનિયન છું. 'મ્હાડ' કુટુંબ કોટાઝમાં રહેતું હતું. પછીથી ફિગરત કરી અમે 'અર્દેશમ' માં જઈ વસ્યા. મ્હારો પિતા યેરા-દુખાનો વેપાર કરતો હતો. તે મોટા વેપારી હતો. મ્હારી મા જીવાન વયેજ અવસાન પામી હતી. હવે હું, મ્હારી ન્હાતી બહેન અને મ્હારા પિતા એમ અમે ત્રણ જણ જ અમારા કુટુંબમાં રહ્યા હતા.

તુક્રા, અમે આર્મેનિયનો પર અત્યાચાર ગુજારવામાં મર્યાદા ઝોળંગી જતા. એક વાર શહેરના કેટલાક તુર્ક અમલદારો સાથે મ્હારા પિતાને ફેરી મર્ક. કોઈ આક્રમ આવી પડવાના બચે તે ગુપ્તગુપ્ત 'અર્દેશમ'નો ત્યાગ કરી, અમે સપ્રગાને લઈ ખીજ શહેર ભણી આવી નીકળ્યો. પરંતુ સિંકતા પંતંગમાંથી છુટી અમે મગરના જડગમાં ઝપાઈ ગયાં.

માર્ગમાં લુટાડ્યોએ અમારા પર હુમલો કર્યો. મ્હારા પિતાને મારી 'નાંખવામાં' આવ્યો અને મ્હને તેમ મ્હારી બહેનને તેઓ પોતાની ગુફામાં ઉપાડી ગયા. પછી અમને હસ્તબોલ લઈ જઈ મુઘામીનો વેપાર કરનાર ઇક્રામ પાશા નામના મરહૂર વેપારીના હાથે અમારું વેચાણ થયું. ઇક્રામ પાશા પાસેથી શાકિર અદમર પાસાએ અમને ખરીદી લીધાં અને તેણે અમને ઇ. સ. ૧૯૮૫માં સુદતાન અબ્દુલ હમીદને સ્વાધીન કરી દીધાં.

સુસ્તાન અબ્દુલ હમીદ કેવા બહેમી હતો તે વિશે ભાગ્યેજ કોઈ અજાણુ હતો. કાવત્રાઓનો તેને બેઢક ઝર હતો, પોતાની પત્નીઓ ઉપર પણ તેને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ ન હતો. આ સપથ હોવા ઉપરાંત તે રસીક પણ હતો.

સુસ્તાને અમે બંને બહેનને તપાસી. મહારી નાની બહેન ઉપર તેની પસંદગી હતી. એક દિવસ સુસ્તાને પોતાના વિશ્વાસુ અને જાણુબેદુ ખાન-સરા જાંફર આગાને મોકલી મહારી બહેનને તેમની મંગાવી. બહેન જમારે હુઝૂરમાં પહોંચી ત્યારે સુસ્તાનનો એક અલીપુવાદ નામનો સેફ્ટરી પણ-ત્યાં મૌજુદ હતો. સુસ્તાને મહારી બહેનને આવેલી નિહાળી અલીપુવાદને કહ્યું.

“હવે તમે જાઓ, પરંતુ યાઓ, તમને ઉમર કુધી પાદ રહે તેટલા ખાતર તમને હું અબ્દુલ હમીદના મહેલની મુંદર અને લાવણવતી કની-ઝને એક નંઝર નિહાળી લેવાની પરવાનગી આપું છું.”

અલી કુવાદે મહારી બહેનને નિહાળી. પ્રથમ નંઝરેજ તે મહારી બહેન ઉપર મોકી પડ્યો. અથ કાશ ! તેણે મહારી બહેનને નિહાળી નહોત !

અલી કુવાદના જવા પછી સુસ્તાને મહારી બહેનને પોતાની પાસે આવવા હુકમ કર્યો. તે સુસ્તાનના ચરણો પકડી બેસી ગઈ. સુસ્તાને તેના વાળો પર હાથ ફેરવતાં કહ્યું.

“તુ નેઅમતના જેવીજ લાગે છે. આહ ! નેઅમત ઉપર હું દિઓગનથી દિદા હતો. ...મીતે તેને મહારી ગાદમાંથી છિનવી લીધી. હું તાર નામ નેઅમત રાખું તેમાં તને ગ્રાહ જાતનો વાંધો તો નથીને ? એ નામ મહેન અત્યંત પસંદ છે.”

“સ્વામીની ઇચ્છાને આધીન થવું તેમાંજ કનીઝતું શ્રેય સમાયલું છે.”

સુસ્તાને કહ્યું-“નેઅમત ! રોજ રાત્રેવુંજ આ સમયે મહારી પાસે આવ્યા કરજો; જેથી મહારી

ઉદાસ ઝિંદગીમાં તારૂં રૂપ અને લાવણ્ય આનંદનો સંચાર કરી શકે.”

મહારી બહેને કહ્યું-“સ્વામી ! હું આપની આગાહીસારેજ વતી રા”

સુસ્તાને પ્રથમ કહે-“નેઅમત ! તને કોઈ વસ્તુ જોઈની મુકતી હોય તો મહેન અવરજ કેહજો.”

નેઅમતે કહ્યું-“મહારી કેવળ એક જ ઇચ્છા છે. અગર હુઝૂર તેને પૂર્ણ કરવાની કૃપા ફરમાવશે તો મહદ ઉપકાર થશે લેખાશે.”

“કહે, તારે શું જોઈએ ?”

“હુઝૂરના મહેલમાં મહારી મોટી બહેન પણ મૌજુદ છે. દુન્યામાં એ બહેન સિંચણ મહાર કોઈ નથી. મહારી સાથે જેમ વર્તવામાં આવે છે તેમ મહારી બહેન સાથે પણ વર્તવામાં આવે, એવું જો હુઝૂરને પસંદ હોય તો હુકમ ફરમાવવામાં આવે.”

સુસ્તાને આ દરખાસ્ત મંજૂર કરી લીધી. અને હું પણ મહેલમાં શકાદીઓ જેવું શવન શુભરવા લાગી.

લાંબા સમય લગી નેઅમત સુસ્તાનના દિલ પર છાયાલી રહી. સુસ્તાન ભેને અત્યંત બદાલથી ચાલતો હતો. મહેન અને તેણે ઝર જવા-હિરાત પુષ્કળ પ્રમાણમાં ભેગાં કરી લીધાં હતાં.

પરંતુ અમે અમારી કૌમમાં જવા માટે તલપાપડ થઈ રહ્યાં હતાં. જો એકવાર જવાની પરવાનગી મળે તો તેથી અમારા દિલને રાન્તવન મળી શકે એમ હતું. એકવાર નેઅમતે સુસ્તાન આગળ પોતાની એ ઇચ્છા વ્યક્ત કરી. સુસ્તાન તુર્તજ રાંકાશીલ બની ગયો અને તેજ દિવસથી નેઅમત અને મહારા ઉપર સખ્ત ચોટી પહેરી બેસી ગયો.

અલીપુવાદે કંઈ કેટલીવાર મહારી બહેન આગળ પોતાનો પ્રેમ આહિર કર્યો હતો. પરંતુ મહારી બહેને-તેને હુલતમરી કાઢ્યો હતો અને

વધુ સતામણી કરશે તો સુસ્તાનને શિખરત
કરવાની ધમકી આપી હતી. અસીકુવાદ મ્હારી
ખેતને ફેસલાવવામાં છેકળ દતાશ થઈ ગયો.
ત્યારે તેણે તેની ઉપર વેર લેવાનો મનસૂબો કર્યો.

અસીકુવાદને જ્યારે ખબર પડી કે સુસ્તા-
ને અમારી ઉપર - ચોટી પડે તો બેસાયો છે.
ત્યારે તેણે એ તકને ઊર્જા ઝડપી લીધી. એક
દિવસ અસીકુવાદે સુસ્તાનને કહ્યું.

“આમેનિયનોએ તામર સુસ્તાનના ખૂલવું
કાવતું રચ્યું છે અને તેમણે પોતાનો તાપક
હેતુ પાર પાડવા શાદા મહેલની એક ઔરતને
નિયુક્ત કરી છે.”

સુસ્તાન અત્યંત દશીક કાળી હોયો તે
અચલીત થઈ બરાડી ઉઠ્યો.

“તે ઔરત કોણ છે?”
અસીકુવાદે જાણે દેહવા ન માંગે હોય
તેમ અખાડ કરવા લાગ્યો. સુસ્તાને ક્રોધિત
સ્વરે કહ્યું.

“તમે જે કાંઈ જાણતા હો તે મને કહી
નાંખો!”

અસીકુવાદે જોયો. “તે ઔરત આ’લા હઝ-
રતની સોથી પ્રિય કનીઝ છે.” સુસ્તાન પુનઃ
ખરાડ્યો.

“સ્પષ્ટ રીતે કહો!”

“તે, આમેનિયન કનીઝ નેઅમત છે.”

જુર્જ સુસ્તાનની ગર્ભતી આવાડ “યુસુફ થઈ

“જાહેર આગા.....! જાહેર આગા!”

સુસ્તાને અમો બન્નેને તેડી મગવી
સુસ્તાન મખમલની કુર્સી પર બેઠો હતો. જમણે
હાથ એકે લીધા તપીયા ઉપર ટેકવેલો હતો
અને ડાબો હાથ કુરસી પર લખાવેલો હતો.

સુસ્તાનની તરફે અમો બન્નેના એકરાઓ
ઉપર થીજ ગયા. થોડીકવાર પછી તેણે જાહેર
આગાને દરવાજો બંધ કરી બહાર ઉઠા રહેવાનો
હુકમ કર્યો.

ખામસરાના જવા પછી સુસ્તાને અમો
ઉભયને સંબોધતાં કહ્યું: “નેઅમત! મ્હારી
એક દરખાસ્ત છે. તું તેના સ્વીકાર કરે એવી
મ્હારી ક્ષમિયા છે. એ પછી હું તમને આપું
છું કે તમે ઉભયને આ મહેલમાંથી જવાની
પરવાનગી આપીશ. તમે ત્યાં જવાનું કરો
ત્યાં હું તમને પહોંચાડી હાથ.”

“હુજૂર જે હુકમ કરવાને તે પ્રમાણે વર્તવા
કનીઓ તંબાર છે.”

સુસ્તાને કહ્યું:
“નાયો!”

નેઅમતે અજબ થઈ મ્હારા તરફ જોયું.
અમો બન્નેને નાયતાં આપડું ન હયું. સુસ્તાને
પુનઃ કહ્યું.

“હું તમને આજા કરું છું...તમે નાઓ!
તમે ઉભય નૃપ-કામાં પારંગત છો એવું
મને કહેવામાં આવ્યું છે. હું તમારો નાય
લેવા છત્તું છું.”

નેઅમત અને મ્હને નાયતું પડ્યું. અત્યંત
દશીક અત્યંત શન્તિપૂર્વક અમારો નાય નિહા-
ળતા રહ્યો થોડીકવાર પછી તેણે નેઅમતને કહ્યું:

“જોશી મારવામાં મ્હારા જેવો કોઈ પાવ-
રદી નથી એ તો તે સાંભળ્યું હશે? હું
અચુક અને સમોટ નિશાન મારી શકું છું.”

નેઅમતે આશ્ચર્યચકિત થઈ કહ્યું:-

“મહે સાંભળ્યું છે તામર! હુજૂર
પિરતોલની જેળીઓ મારી લાકડાંના પાટિયાં
ઉપર પોતાનું નામ કોતરી દો છો એવું મ્હારા
સાંભળવામાં આવ્યું છે.”

“એ સાચું છે.” સુસ્તાન જોયો. “વાર,
તારી આંગળી તારી ડાબી છાતી ઉપર મુક...
નાય...હા બરાબર છે એમજ નાયતી રહે...
તારૂં દિશ ધાડતું તો તરીને!”

“અરર હું જોશી મારી તારા દિશની
મુજબી બંધ કરી દઉં તો...?”

નેઅમત કાળી ઉઠી...જુર્જ ધાડો થયો.

જોશી નેઅમતની છાતીની આરપર નીકળી ગઈ.

નેઅમત હમણાં થઈ પડી તેના રાખને
બરફોરસમાં પધારી દેવામાં આવ્યું.

અત્યંત કંઈક સંજોગો અને હું ખદ પરિ-
સ્થિતિમાં હું મહેલમાં મ્હારું બાકીતુ આપુલ
ગણવા લાગી.

લાંબા સમય પછી મહેલમાંથી નાસી
છૂટવાની મ્હને તક સાંપડી હું નાસી જરી.
મ્હારી સાથે પુરુષ દાગીના અને જ્વેલરિશ
લગા. પરંતુ મુદમાં હું તે સર્વ શમાવી બેઠી છું.
(અંતર્ય)

મુહમ્મદ તુગલક

* મૂળ લેખક *

અખૌરી કપિલદેવ નારાયણસિંહ

*

* ભાષાંતરકર *

રત્નમાન્ય સાલેહ અકીલી સાહબ

સાલેહ અકીલી

હિન્દુસ્તાનના ઇતિહાસમાં મુહમ્મદ તુગલક એક પ્રથમ પંક્તિની વ્યક્તિ છે, પરંતુ ખેદની વાત છે કે હિન્દી ઇતિહાસના વાંચકોને મોટે ભાગે એના વાસ્તવિક ચરિત્રના પરિચયથી માધ્યમે દૂર છે. તે એને નરરક્ત પિત્રાસુ, પાગલ, નિષ્ફળ યોજનાઓ ધારનાર, ધૂર્ન, ધન લોહુષ તથા સંકીર્ણ હૃદયી સમજી બેસે છે. આ વાત કંઈક અંગે ઠીક પણ છે, પરંતુ તેઓ જુદી જાણ છે કે એ હત્યાશની અંદર એક સજ્જ, સદિલ્લુ અને સદનયીસ હૃદય હતું. એ ઝાલિમ અને ખૂનીની અભાગી જાતીમાં પ્રજા-પાલન, સ્વાર્થ, દિનતા અને આત્મેક્ષર્જની ઉચ્ચ ભારનાંઓ છુપાવતી હતી. તેઓ આ મદતપૂર્ણ વાત ઉપર ખ્યાનજ આપતા નથી; કે એ ભયંકર મનુષ્યના હૃદયમાં દેશને ઉન્નતિના શિખર ઉપર જોવાની આગ જલતી હતી, અને સાથેજ આ વાતને પણ જુદી જાણ છે કે એ પાગલના હૃદયમાં નવા નવા ઉચ્ચ આદર્શ વિદ્યમાન હતા. જ્યારે એને તે સમયની પરિસ્થિતિઓ ઉપર ક્ષણ આપીએ છીએ, ત્યારે અમને ઉપર્યુક્ત શાષ્ટાંશુ નિર્મૂળ જણાય છે. શુન્યશોના

ચક્રકરમાં પડીને મનુષ્ય પોતાની રિચર ચિત્તા યોષ બેસે છે. છતાં પણ મુહમ્મદ તુગલકે તો એટલી વિષમ પરિસ્થિતિઓમાં કદી કદી એવા આતુરીપૂર્ણ કાર્યો કર્યા છે કે એમો તેની પ્રશંસામાં અવાક રહી જઈએ છીએ. અમારી ખોટી ધારણાઓનો આધાર મોટે ભાગે અમારા ઇતિહાસ ગ્રન્થો ઉપર છે-એવા ઇતિહાસો ઉપર જે માત્ર કષ્ટનાઓના આધાર ઉપર રચાયેલા છે; એવા ઇતિહાસો ઉપર જે વિદેશીઓ દ્વારા નિર્માણ કરાયેલા છે; એવા ઇતિહાસો ઉપર જેમનું લક્ષ્ય હિન્દી રાજનીઓને નીચા દેખાડવા છે; પરંતુ ઐતિહાસિક સંશોધન ઉપરથી આ જણ્યું છે કે મુહમ્મદ તુગલક સંબંધી કેટલીએ ધારણાઓ નિર્મૂળ છે. આ લેખનો ઉદ્દેશ પણ એના ઉપર પ્રકાશ નાખવાનો છે. યથાર્થરૂપે એના ચરિત્રને જાણવાને માટે અમને એ આવશ્યક વાતો ઉપર ખ્યાન આપવું પડશે તેના શુણે ઉપર અને તેના પર આરોપિત કરવામાં આવેલા દોષો ઉપર. અમારે આ સિદ્ધ કરવું છે કે, ઇતિહાસકારોએ મુહમ્મદ તુગલકની જેટલી નિન્દા કરી છે, તે તેટલી નિન્દાને યોગ્ય વાસ્તવમાં હતોજ નહિ.

ગુણ

મુકમ્મદ તુગલક, આસફીનનો વડાસો પુત્ર હતો. પિતાએ પુત્ર પ્રત્યે જે કર્તવ્ય હોતું નોંધ્યું, તેનું પાલન કર્યું અને તેને સારામાં સારી ફળવણી આપતી. એજ શિક્ષણની ન મટ નારી છાપ તેના ચરિત્ર ઉપર લાગેલી છે. તેના પ્રત્યેક કાર્યમાં દક્ષતા અને ચાતુરી પ્રતિબિંબિત થતી. તે જે કાંઈ કરતો હતો, તે ખૂબજ સોચી વિચારીતે કરતો હતો. અનેક વિષયોમાં તેની અનુપમ પહોંચ હતી. મધ્યકાલીન મુસલમાન રાજવીઓમાં તે સૌથી અધિક શિક્ષિત હતો. દિલ્હીની સૂની ગોદમાં કેટલા આગ્યા, કેટલા ગયા. તેમાંથી કદાચજ એચાર એવા હશે, જે અનેક ગુણોથી એક-સાથે વિભૂષિત હોય, કિન્તુ એનાથી વિપરિત મુકમ્મદ તુગલકમાં અદ્ભૂત પ્રશંસનીય ગુણોનો વિચિત્ર સમાવેશ હતો. સાહિત્ય, જ્યોતિષ ગણિત આદિ વિષયોમાં તે સારો જ્ઞાતા હતો અને વૈદકમાં પણ નિપુણ હતો. તકશાસ્ત્રનું એણે ધણું સારું અધ્યયન કર્યું હતું. દર્શન, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, ધર્મગ્રંથ. એ ઉપરાંત ડોક્ટરીના પુસ્તકોનો પણ એણે મનપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો હતો. વાદ-વિવાદ કલામાં તે એવા પ્રવીણ હતો કે લોકો તેને પોતાના સમયનો અરસ્ટ (એરિસ્ટોટલ) કહેતા હતા. સાધારણથી સાધારણ વિષય ઉપર પણ તે પોતાની રચના કૌશલ્ય અને વાક ચાતુરીથી એટું મહત્ત્વ આરોપિત કરી દેતો હતો કે લોકો અવાક રહી જતા. અને પ્રતિવાદીને મોંઘ જઈ જતો હતો. તેની રમરણ શક્તિ વિચિત્ર હતી અનેક પ્રકારની વિદ્યાએને શીખવા અને તે સદાને માટે યાદ રાખવાની તેને અપૂર્વ તાક હતી. એની વિદ્વદાણુ પ્રતિભાથી બધાય લોકો પ્રભાવિત થઈ જતા હતા.

મુન્દર-મુન્દર ગંભીર લેખ લખવામાં કાંઈ તેની બરાબરી કરી શકતો ન હતો. તેની કાવ્ય

દોષ, છન્દ આદિ બનાવવાની શક્તિ મઝમની હતી. ફારસીનાં ધણાં પદ્યોને તેણે યાદ કરી લીધાં હતાં. એની સાહિત્યિક રચનાઓ ફારસી કવિતાઓથી એટાપ્રોત રહેલી હતી. વ્યાખ્યાન આપવામાં તે એનો સારો ઉપયોગ કરતો હતો, અને વાદ-વિવાદમાં પણ તે એનો વ્યવહાર કરી કરતો ન હતો. અન્નકાર વિદ્યાનો એ મહાન નિદાન હતો. મુગલરાજાઓ અને કટુવરતોના વ્યવહારની સાથે સાથે એની રચના કૌશલ્ય પણ કામીજ મુન્દર હતી ઉપમા આપવામાં તે ધરોળ પ્રવીણ અને દક્ષ હતો. એની કદપના શકિત અદ્ભુત, અગ્નિશ્ચિ ક્રોમળ, લાવ મઝમીર, અને સદમ હતા. એના વિચારોની મહાનતા મનુષ્યોને બમણામાં નાખી દેતી હતી. એની રચના-સૌન્દર્ય અને કાવ્ય-કલાની કુશળતા ઉપર મુખ્ય યથા વિના કોઈ રહી શકતો ન હતો. મટોરા મટોરા અનુભવી અભિજ્ઞાની, જ્યોતિષી અને અન્નકારશાસ્ત્રી એની સાથે વાદ-વિવાદ કરવાને બહીના હતા. બર્નાનું તો કહેવું છે કે રાય અરસ્ટ (Aristotl) અને આસક (Aasf) પણ એની યોગ્યતાને નોંધને આશ્ચર્ય ચકિત થઈ જતા, સમય-સમયે તે બર્ના સાથે ઇતિહાસ પર વાદ-વિવાદ કરતો હતો. અને પોતાનાં કાર્યોના ઐતિહાસિક મહત્ત્વની ચર્ચા કરતો હતો. ૧. ભૂગોળ જાણવાની પણ તેની ઈજ્ઞા એટલી ન હતી આ વિષય પર પ્રકાશ પામતા માટે એણે અનેક વિદેશી નિદાનોને પોતાના રાજદરબારમાં રાખ્યા હતા. તેમને એ ધન અને ઉચ્ચ પદો આપતો હતો. વિદ્યાના પ્રચારને માટે એણે દિલ્હીમાં પાઠશાળાઓ ખોલાવી હતી. જેમાં મુક્ત ફળવણી આપવામાં આવતી હતી. વિદાનોનો એ આદર કરતો હતો. રાજદરબારમાં

1 History of India as told by its own People; Elliot and Dawson. Pages 250-251.

દેશી વિદેશી અનેક વિદ્વાનો રહેતા હતા. આ પ્રકારે વિદ્યામાં તેને અગ્રાધ પ્રેમ હતો.

એની વીરતા પણ પ્રશંસનીય છે. એ કુશળ યોધા હતો, અને રણવિદ્યાનું એને સારું જ્ઞાન હતું. જે સમયે તે, સિંહાસનારૂઢ થયો, દેશમાં કાકાકાર મથેલો હતો. ધણ પ્રાંતો-જે દિલ્લીને આધિન હતા, રવનન યજ્ઞની એધા કરી રહ્યા હતા. મુસ્લોની પણ આઠાની ધૂમ હતી, પરંતુ પોતાના કૌશલ્ય અને રણચતુર્યથી તેણે સૌને દબાવી નાખ્યા અને સિંહાસન ઉપર બેસવાના યોગ્ય દિવસ પછી ઉત્તર-દિન્દના બધા દેશોને પોતાના અધિકારમાં કરી લીધા. તથા દક્ષિણ ઉપર પણ પૂર્ણપણે પોતાનું આધિપત્ય જમાવી લીધું. સિન્ધુ નદીથી લઇને પૂર્વમાં બંગાળ સુધી અને દિમાલપથી લઇને દક્ષિણમાં કણ્ઠાદક (કેરોમન્ડલ) સુધી, કાશ્મીર, પૂર્વ-આસામ તથા મગલ ઇલાકાના ચોરસ ભાગને મુઝીને પ્રાપ્ત; સમસ્ત આધુનિક ભારત વર્ષ તે સમયે એજ સત્રારને આધીન હતો. વાસ્તવમાં દિલ્લીના કાઠ પણ બાદશાહનું રાજ્ય એટલું વિસ્તૃત થયું ન હતું. રાજ્ય વિસ્તારની દ્રષ્ટિથી પદાણુ વંશ ઉત્પત્તિની ઉલ્લી સીમા સુધી પહોંચી ચુક્યો હતો. અતિ પુરાતન કાળથી ઉત્તર દિન્દમાં અનેક સામ્રાજ્ય રચાપિત થયાં; પરંતુ કાઠને પણ પૂર્ણપણે દક્ષિણ ઉપર અધિકાર થઇ શક્યો નહિ. મુઝમ્મદ તુગલકજ પહેલો બાદશાહ હતા. જેણે એ કામને પૂર્ણ કર્યું. એના રાજ્યકાળમાં દેશ ઉપરસોથી પરિપૂર્ણ હતો. પ્રાંતીય મુખેદારોની રાજ્યોલુપતા સીમા ઓળંગી ગઇ હતી. કૃષ્ણવર્ષ દેશ અરજજનાનો શિકાર બની રહ્યો હતો. મુઝમ્મદ તુગલકે જે અદ્ભુત વિસ્તાર, લગન, અવિશ્રાન્ત પરિશ્રમ, રણકૌશલ્ય અને યુક્તિથી એ બધાને જડખૂણથી ઉખેડી ફેંકવાનો યત્ન કર્યો, વાસ્તવમાં તે પ્રશંસનીય છે. એક સાથે દેશના બિન્ન

બિન્ન ભાગોમાં વિદ્રોહ થતા અને તે વીરતા-પૂર્વક તેનો સામનો કરતો હતો. તે પોતાની સામે પોતાના રાજ્યનું પતન જોઇ શકતો નહતો. એજ કારણ છે કે તે પોતાના અંતરિમકાળ સુધી સતત પરિશ્રમ કરતો રહ્યો, અને છેવટે સિન્ધના રણાંગણમાં ઉપરિચિત થવાને મારે અને અપરાધિઓને દન્ડ આપવાને મારે તેને જ્ઞાતકાર્યમાં પ્રથમ કર્યું પડ્યું. જેથી માર્ગમાર્ગ રોગગ્રસ્ત થઇને પોતાની દેહલીકા સમાપ્ત કરવી પડી.

એની ઉદારતા પણ ઉચ્ચ દરજ્જાની હતી વિદેશીઓને તે ધણી આદર કરતો હતો. એ તેમને નોકરી અને ઇનઅમો આપતો હતો. અશિયાના બધા દેશોમાં તે પોતાની ઉદારતાને કારણે પ્રસિદ્ધ હતો. એના કાર્યારમાં ધણ લોકો ચીન, તુર્કિસ્તાન, ઇરાન, મિસર આદી દેશોથી આવતા ને પારિતોષિક પામતા હતા. બાદશાહની આ ઉદારતા વિદેશીઓ સુધીજ પરિમિત ન હતી. દેશના પણ દિન્દુ-મુસલમાનોએ એની ઉદારતાથી લાભ મેળવ્યો હતો. દુષ્કાળ સમયે એણે લાખો રૂપિયા એકુતોની બિનતિને મારે વહેંચી આપ્યા અને દુષ્કાળ-પીડિતોના ભોજન આદીનો પણ પૂરો પ્રબન્ધ કર્યો. દૂર દૂર દેશોમાં આ ઉદારતાને કારણે દિન્દુસ્તાનની ખ્યાતિ ફેલાયતી હતી. બાદશાહ કાઠને પણ દુઃખી જોવા ઇચ્છતો નહતો; પણ સાથેજ અપરાધિઓને દહિતથી દહિત સજા આપવામાં પણ કદી અચકાતો નહતો.

બાદશાહની ન્યાયપ્રવૃત્તાના વિવરણમાં તો કાઠ કહેવાનુંજ નથી તે કદી પણ ધાર્મિક મામલાઓને રાજ્યના મામલાઓમાં ભેળવતો નહતો. તે ઇસ્લામનો મુદો પાળતો હતો. મુલકાં અને મૌલવીઓ પણ જો અપરાધ કરતા તો સખત સજા આપતો હતો. તે કાઠ પણ પ્રકારનો પક્ષપાત કરતો નહતો. તે ઇસ્લામી ધર્મ માનતો હતો; પણ મુલકાં અને કાઠીઓનો પક્ષપાત તેને

ખરાબ સાંગતો હતો. આજે કારણ હતું કે ન્યાયશાસ્ત્ર લેવાને માટે તે કદી કદી વેપ બદલાને ન્યાયાલયોમાં જતો અને કાઝીઓને પક્ષપાત કરવા માટે દબ્બો હતો. લોકોને બાદશાહ ઉપર પેલું ઘણું ફરિયાદ કરવાની આતો હતી. આ સંબંધમાં ખેચાર ધટનાઓ ઉલ્લેખનીય છે. એકવાર કોઈ હિન્દુએ કાઝી પાસે આ શિકોષત કરી કે બાદશાહે તેનાં લોકોને વિના કારણે મારી નાખ્યા છે. જ્યારે બાદશાહને આ વાત માલુમ થઈ ત્યારે તેણે કાઝીને આજ્ઞા આપી કે તે (કાઝી) પોતાના (બાદશાહના) કચેરીમાં હાજર થવા સમયે તેના દરબખતો ખિયાલ કરીને ઉભો થાય નહિ. એવું જ થયું. જ્યારે બાદશાહ કચેરીમાં હાજર થયો ત્યારે કાઝી ઉભો થયો નહિ. બરક બાદશાહે કાઝીને પ્રણામ કર્યા. અતિ દીનનાપૂર્વક તે કાઝીનો ફરિયાદ સાંભળતો રહ્યો. ત્યારે કાઝીએ ફરિયાદો સંભળાઓ કે; બાદશાહ ખૂનદંડ આપે, ત્યારે બાદશાહે તુરત કાઝી પછી કહ્યો ક્યાં વિના તેમનો બાદશાહ પાસન કહ્યું. બીજી વાર કોઈ મુસલમાને એવો મુકદ્દમા કર્યો કે બાદશાહે ન્યાયથી તેની મિલકત કાઢી લીધી છે. કાઝીની આજ્ઞા મુજબે "યઝ્દાનીને" બાદશાહે તે પાછી તેને સોંપી દીધી. એકવાર કોઈ મહોર કમચારીના પુત્રે બાદશાહ પર એવો દોષ મુક્યો કે, બાદશાહે નિર્દયતાપૂર્વક તેને કાઢીપણ અપરાધ વિના માર, ખવડવી છે. તપાસે કરતાં જણાયું કે તેણે કહેલું સાચું હતું. ધરલામ ધર્મ અનુસાર તેને બદલો લેવાની છુટ આપવામાં આવી. તેના દાયમાં લાકડી આપવામાં આવી અને તેણે અપરાધી બાદશાહને નીસ ફટકા માર્યા. બાદશાહની પાવડી લાકડીના ફટકાઓથી નીચે પડી ગઈ. આ જોઈને અમને બાદશાહની ન્યાય પ્રિયતા પર આશ્ચર્ય થાય છે.

આ ગુણે ઉપરાંત બાદશાહમાં બીજા પણ

અનેક દુર્લભ ગુણ હતા. એનો શાસન-પ્રત્યક્ષ બચરિયત હતો. રાજ્યમાં કટલાઓ ખાતો હતાં. બાદશાહ બધાની દેખરેખ રચે કરતો હતો. આખું બજાર મુસલમાનો બાદશાહે શરખના ગુનામાં ઘેતો હતો, પણ તે કદી પણ શરાખ પોતા ન હતો. ધર્મને તે ધણો સુસ્ત હતો. એવું વ્યક્તિગત જીવન સરળ અને સાદું હતું. કોઈ કોરામનો તે અત્યંત પ્રેમી હતો, તેના સાથે નમૂનો આજે પણ દૈવતાબાદના ભગ્ના-વેષ ખડિયોમાં મળી શકે છે. તેનામાં પોતાની જૂલ અને ગલતીને સ્વીકાર કરવાનું સાહસ હતું, જે મહત્વનું એક લક્ષણ છે. પરંતુ પ્રતિ-હાસકરોએ એને પણ તેના અપમાન કરણ બતાવ્યું છે.

ધરનામનો તે સાચો ભક્ત હતો. કિલ્લો હિન્દુ ધર્મ પ્રત્યે પણ તેના હૃદયમાં આદર હતો અને તે એની સારી સારી વાતોને પ્રવણ કરવાને માટે સદા તૈયાર રહેતો હતો. મહા વિદ્વાન હિંદુઓને લઈ તેણે દેશિયિદુ ઉદાર થઈ ગયું હતું. દર્શનશાસ્ત્રીઓ અને તર્કશાસ્ત્રીઓ સાથે વાદ-વિવાદ કરવાથી તેના હૃદયમાં તે સદનશીલતા અને અદ્ભુત વિદ્યાસ યથો હતો, જેને માટે અકબર આટલો પ્રસિદ્ધ છે. કેટલાએ હિન્દુઓ (ઉદાહરણ રૂપે: 'રત્ન'ને તેણે રાજ્યના ઉંચા ઉંચા પદો પર અધિષ્ટિત કર્યા હતા. સતી થવાની ભયાનક પ્રથાને રાજ્યાના પ્રમુખ પણ તેણે કર્યા હતા. આ એક એવી વાત હતી, જેનો લોકો તે, હિન્દુઓમાં સ્વપ્નમાં પણ પિયાર કરતા નહિ હતા. સ્વામીન રાજપૂત રાજાઓ પર તેણે અંકુશ કરવાની કોશિશ કરી નહિ અને તેમને નિશ્ચિંત મૂકી

રજા મુસલમાને બાદશાહે શરાખના ગુનામાં હતો એ કહેવું વિદ્વાન લેખકની મોટી બૂલ છે. તેઓ કુટુબુદ્દીન, આલમુદ્દીન, નાસરુદ્દીન વિગતે વિશેષ ગયા લાગે છે.

દીધા. હરલામના ધર્મગ્રંથ મુદત્તઓના પ્રલાવને રોકવાને માટે તેણે રાજ્યમાં યોગ્ય કર્મચારી નિયુક્ત કર્યા અને તેમને વિશેષ પ્રકારના ન્યાય-શાસન સંબંધી અધિકાર આપ્યા; જેમાં ધાર્મિક પદાપાત થવા પામે નહિ. શૈખ અને સંપદ પણ જે ધણાજ વધારે પવિત્ર મનાતા હતા. અને જેમના ઉપર રાજ્ય હાથ ઉઠતી શકતું ન હતું, એના રાજ્યમંડળથી બચી શક્યા નહિ. જે કાંઈ વિરોધ કરતો, ધાર્મિક પદાપાત કરતો અને ઝગડો મચાવતો તેને તે સગ્ર કર્યા વિના મૂકતો જ ન હતો, ચાહે તે કાંઈ પણ હોય- 'હિન્દુ અથવા મુસલમાન, કાઝી અથવા દરવાઝી, મહેલો અથવા ન્હાનો આજ કારણ છે કે ધણા મુસલમાનો તેની વિરુદ્ધ યદ્ય ગયા. અને તેના ચરિત્ર પર વર્ષ રકતપાત આદિ દોષો આરોપિત કરવામાં કાંઈ પણ મણા રાખી નહિ

તેના પર આરોપણ કરાએલા દોષ.

રાજ્યધાની દૌલતાબાદ ખાતે બદલવી, દોઆબ પર કર લગાવવા અને તેના ક્ષણ સ્વરૂપે દુબકાગ, તાંબાનો સિક્કો ચલાવવો, ચીન પર યથાક્રમ કરવી, ફારસ દેશને જીતવાની યેચા કરવી, લોકોનો વધ કરવો, આદી એવી ધટનાઓ છે, જેને લઈને અનેક ઇતિહાસ-લેખકોએ મુદમ્મદ તુગલક પર સંકીર્ણ હલ્લકા, હલ કરતા, ધન-દોહાણપતા, પાગલપણ અને નર રકતપિપાસ-તાના કોષ મૂકીને તેના ચરિત્રને કલંકિત કરવાની યેચા કરી છે. નિસંદેહ મુદમ્મદ તુગલકેમાં ગુણ-દોષ મૌજૂદ હતાં; પરંતુ હિંમતુલ વાતોને લઈને અને કદાપિ આ કહી શકતા નથી કે તે આવા બચકર વિશેષજ્ઞોને ગોચર હોતો, જે ઇતિહાસકારોએ તેના ચરિત્ર પર લગાવ્યા છે. જેતું કે હેશન દેખાડવાની કોશિશ કરવામાં આવશે, એ કાર્યોમાં એની પ્રકાંડ વિદ્યા, ઉચ્ચ આદર્શવાદિતા અને ગંભીર

રાજ્યનીતિ છુપાયલી હતી. ૩. એ કાર્યો ઉપર વિચાર કરવા પહેલાં રાજ્યની તત્કાલીન અવસ્થા પર વિચાર કરી લેવો અનુચિત થશે નહિ. અલાઉદ્દીન મહેલો નિર્દયી અને સ્વેચ્છાચારી શાસક હતો. હિન્દુઓ પ્રત્યે તેની નીતિ અત્યંત દુર હતી. તેના વિશાળ સામ્રાજ્યમાં અસંતોષની ચિણ્વચારીઓ ઉત્પન્ન થઈ રહી હતી, તેનું મૂલક ચર્તાજ તે પ્રજાગવક્તિ થઈ ગઈ. માનવીય સુમેદાર અને અગીર, જે તેના નિયમોથી કંટાળી ગયા હતા, તેનો વિરોધ કરવા લાગ્યા. તેના ઉત્તરાધિકારી પણ ધણા નેલાચક નીકળ્યા અને તે રાજ્યમાં મેળવવાને માટે આપસમાં લડવા લાગ્યા.

મુગલ લોક ધણા દિવસોથી ભારત પર હુમલા કરી રહ્યા હતા. અલાઉદ્દીને તેમને મહેલો મુશકિલથી ટેકલીએ વાર રોક્યા હતા. તેણે એક વાર પીસ હાર મુગલોને-જે નવ મુસ્લિમ કહેવાતા હતા-એ બચાવ્યા સહિત કલ કરી નાખ્યા. ૪. એનાથી મુગલોના હલ્લમાં બચકર પ્રતિહિંસા જાગી ઉઠી હતી, અને તે હિન્દુસ્તાન પર સફળ પ્રહાર કરવાની તકમાર તૈયારીઓ કરી રહ્યા હતા. એવાજ વાતાવરણમાં મુદમ્મદ તુગલકે રાજ્યની લગામ પોતાના હાથમાં લીધી. દૌલતાબાદને રાજધાની બનાવવી.

ઇતિહાસ લેખકોએ મુદમ્મદ તુગલકને આ કામને મટિ પાગલ પણ અને અદ્વરદશિતાનો દોષિત ઠેરવ્યો છે; પરંતુ ગંભીરતાપૂર્વક નિવારણ અને આ ચોજના અત્યંત સુક્રિયુક્ત જણાશે. મુદમ્મદ તુગલકે સિદ્ધાસંતોષાર્થના ચોખ્ખા

3 The Cambridge History of India Vol III P. P. 119-26.

A Short History of Muslim Rule in India, Ishwari Prasad P. P. 126-31.

4 The Cambridge History of India Vol. III P. P. 117-18.

દિવસ પછી પોતાની વિજય-પતાકા દક્ષિણ દેશમાં ફરકાવી દીધી. પહેલાં જ્યારે રાજ્ય આઘાટનું વિસ્તીર્ણ થયું ન હતું, દિલ્હી ઉપરથી રાજ્યધાની હતી, હવે કોઈ એવી રાજ્યધાનીની આવશ્યકતા હતી. જે કેન્દ્રમાં હોય અને જ્યાંથી શાસન-કાર્ય સરળપણે ચાલી શકે. ૫ તેણે હિસાબ કાઢીને દેવગિરિને (જેનું નામ તેણે 'દૌલતાબાદ' ગરાખ્યું હતું) રાજ્યધાની કેન્દ્રમાં જોયું, એનાથી થોડા સમય પહેલાં 'બદાયુન' ગસ્તાફખે દક્ષિણમાં વિદ્રોહ કર્યો હતો. આ વિદ્રોહે એના દૌલતાબાદને રાજ્યધાની બનાવવાના વિચારને વિશેષ પુષ્ટ કરી દીધો. ૬ એ સિવાય એક બીજું પણ કારણ હતું. મુગલોના આક્રમણથી દિલ્હી સર્વદા ભયમાં રહેતું હતું. ભયકર મુગલો હઝારોની સંખ્યામાં હિન્દુસ્તાન પર હુમલો કરતા હતા. તેઓ લાગમાં રહેતા અને મોકા જોઈને તૂટી પડતા હતા. આ તરફ દિલ્હીની શાહી સેનામાં ઘણી કમઝોરી આવી ગઈ હતી. એ મુગલોનો સામનો કરવામાં સર્વથા અસમર્થ હતી. મુગલોને પંજાબમાં થઈને દિલ્હી આવી બેખબર શાહીસેનાને હરાવવાને વાર લાગતી નહિ. આ પ્રકારે રાજ્ય બોવતો ભય લાગેલો રહેતો. અંતમાં થયું પણ એમજ. મુગલોએ પોતાના આક્રમણ કેચાલુજ રાખ્યાં, અને છેવટે તેમણે દિલ્હી-સામ્રાજ્યને છતી લીધું. કિન્તુ દૌલતાબાદ મુગલોના આક્રમણથી સુરક્ષિત હતું. ૭

દક્ષિણમાં હમલુખાં, હમલુખ મુસલમાનોનું અધિપત્ય સ્થાપિત થયું હતું. ત્યાંના લોકોમાં હજી સ્વતંત્રતાનું રક્ત વહેતું હતું. એને તેઓ

મુસલમાનોને દક્ષિણમાંથી કાઢી મૂકવાના પ્રયત્ન કરતા હતા. વરંગલના રાજાએ 'કેરલાક હિન્દુઓનું નેતૃત્વ ગ્રહણ કરીને સ્વતંત્ર રાજ્ય કાયમ કર્યું'. મચર સને ૧૩૩૫ માં સ્વાધીન થઈ ગયું. વિજયાનગરમાં સને ૧૩૩૬ માં હરિહર અને તેના ભાઈ દારા હિન્દુ રાજ્ય સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું. પ્રતાપરદેવના પુત્ર કૃષ્ણનાથકે મુસલમાનો વિરૂદ્ધ હિન્દુઓનું એક ભયંકર સંગઠન કર્યું. દક્ષિણના વિદેશી અમીરોનો એક જુદોજ ભય હતો. તે લોકો પણ સદા દક્ષીણી સ્વતંત્ર રાજ્ય સ્થાપવાને માટે પરિશ્રમ કરતા હતા. છેવટે તેમણે દેવગિરિ અને ગુજરાતમાં ખુદશો બળવો કર્યો. હસન ગંઝૂએ વાઘણ રાજ્યનો પાયો નાખ્યો. ગુજરાતમાં ઈગોને કારણ બાદશાહને ઘણીજ પરેશાની ઉઠાવતી પડી અને એનેજ દબાવવાને માટે સિન્ધ જતી વખતે એને મરવુ પડ્યું. દક્ષિણ સૌથી પ્રથમ પોતાની સ્વતંત્રતા ગ્રહણ કરી વિદ્રોહોની સંખ્યા દક્ષિણમાંજ સૌથી અધિક હતી. ૮

દૌલતાબાદથી ઉત્તર-હિન્દુસ્તાનમાં આવા મનની સરળતા હતી, જેથી ઉતર-હિન્દુસ્તાન કબજામાં રાખી શકાય એમ હતું. સૌથી પહેલાં ભય મુગલોનો હતો તે રહેતો નહિ. પણપિ દોઆબના લોકો મુહમ્મદ તુગલકથી અસંતુષ્ટ હતા; પરંતુ એની વિરૂદ્ધ તેઓ મુગલોને સહાયતા આપી શકતા ન હતા. તેમને મુગલોની ચલાવ્યોનો કડવો અનુભવ હતો. ૯

દક્ષિણના પહાડી દેશોમાંથી મુહમ્મદ તુગલકને જણવાન સૈનિક પશુ મળી શકતા હતા. દૌલતાબાદને, રાજ્યધાની બનાવવામાં એજ રાજ્યનીતિ અને દુરદર્શિતા હતી. આ પ્રકારે સૌથી વિચારીને મુહમ્મદ તુગલક દૌલતાબાદને

5 A Short History of Muslim Rule in India-Ishwari Prasad P. P. 138-39.

6 The Cambridge History of India Vol III Pages 140.

7 A Short History of Muslim Rule in India-Ishwari Prasad Pages 138.

8 Ibid-P. P. 151-52

9 The Cambridge History of India Vol III Pages 145.

રાજ્યધની બનાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. પ્રકૃતિએ
નેને સુંદર અને હુકમ બનાવ્યો હતો.
મનુષ્યે પોતાના શુદ્ધિબળથી એને હજી
પણ દહ તથા શોભાસમ્પન્ન કર્યો. સુંદરમંદ
તુગલક દૌલતાબાદને દિલ્હીના અનુરૂપ બનાવવામાં
કોઈ પ્રકારની મણા રાખી નહિ. મહેલો મહેલો
બાગર અને સુંદર સુંદર ગગનચુમ્બી રાજ
મદાલથો બનાવ્યા, જેને બતૂતાએ જે દેટલાક
વર્ષ પછી ત્યાં ગયો હતો, એને દિલ્હીથી કોઈ
રીતે પણ ઉતરતું જોયું ન હતું. ૧૦ જ્યારે
અંધી રીતે નગર તૈયાર થઈ ગયું ત્યારે સુંદરમંદ
તુગલક રાજ્યના પ્રધાન, કર્મચારિઓ, દરબારીઓ,
શોનાપતિઓ તથા પોતાના કુટુંબીઓ અને
સગાઓને ત્યાં રહેવાની આજ્ઞા આપી અને
એને માટે તેમને ધન પણ આપ્યું. ૧૧ આ
પાદ રાખતુ જોઈએ કે એ સમયે તેણે બધા
દિલ્હી નિવાસીઓને ત્યાં જઈને રહેવાની આજ્ઞા
આપી ન હતી, જેણે કે દેટલાક હિતકાંક્ષારોનું
કથન છે. આ આજ્ઞા તે તેને બે વર્ષ પછી
આપી પડી. એનું પણ કારણ છે. વાત એવી
હતી કે દિલ્હીની જનતા પત્ર લખીને પેરબિડીયામાં
બંધ કરીને રાત્રિ સમયે દીવાનખાનામાં નાખી
જતી હતી. આ પત્રો સમ્રાટના નામના
હતા અને એના પેરબિડીયા ઉપર સમ્રાટના
સિરની સોગંદ આપીને આ લખેલું (ફાલું) હતું
કે તેમના સિવાય કોઈ પુરુષ એ ખોલે નહિ.
સમ્રાટ પોતે જ એ ખોલીને વાંચતો હતો. આ
પત્રોમાં સમ્રાટને અનેક પ્રકારની બિચારીઓ,
નિન્દાની વાતો અને નિર્મૂળ દોષારોપણની
વાતો લખેલી હતી. એનાથી જ ચિદાઈને જ
બાદશાહે દિલ્હીને ઉજાડ કરવાના વિચાર નગર-
વાસીઓનાં પરે ભઈ લઈને એનું પુરું પુરું મૂલ્ય
આપી દીધું અને સમસ્ત જનતાને દિલ્હીથી

ચાલ્યા જવાનો હુકમ કરાવી દીધો. ૧૨
બતૂતાનું આ કહેવું કે 'આ આજ્ઞા પછી
સમ્રાટે દિલ્હીનાં ખુલ્લું ખુલ્લું શોધાવ્યા અને
એક આંધળાં તથા એક લંગડાં મળવાથી તેમને
દૌલતાબાદ જવાની આજ્ઞા કરી, પણ લસડોતા
લસડોતા સર્પ જવાને કારણે લંગડાનો આવ
એકજ પગ દૌલતાબાદ પહોંચ્યો. ૧૩ આ બધી
મનમત્ત વાતો હતી જે બાદશાહની ઉપેક્ષા
કરવાને માટે રચવામાં આવી હતી. આ ખરું છે
કે બાદશાહની આજ્ઞાનું પાલન તેના કર્મચારિ-
ઓએ મોટી નિર્દયતાપૂર્વક કર્યું; પણ આ
કથન કે તેની મતલબ બર્થ ખૂન વહાવવાની
હતી. તે આંધાર વિનાની વાત છે. ૧૪ યાત્રાને
માટે બાદશાહે બધી રીતની સગવડો કરી આપી.
દિલ્હીથી દૌલતાબાદ સુધી સડક બનાવવામાં
આવી. કેમણે કેમણે ધર્મશાળાઓ બનાવવામાં
આવી. પાણીના પણ સારા પ્રયત્ન કરવામાં
આવ્યો. જેમની પાસે આવતું ન હતું તેમને
રાજ્ય તરફથી આપવામાં આવ્યું. પરંતુ દિલ્હી-
વાસીઓને દૌલતાબાદમાં રહેવાનું મરજી નહિ.
જે દિલ્હીમાં તેમનાં પૂર્વજોએ પોતાના કિસ્સો
વિતાવ્યા અને જ્યાં તેમને તરેહ તરેહનાં મનો-
વિનંદનાં સાધન હતાં, તેને તેઓ જેવી રીતે
ખુલી જાય તેટલાની આ દશ જોઈને સુંદરમંદ
તુગલક તેમને તાજા દિલ્હી જવાનો હુકમ
આપ્યો. જવા માટે પહેલાં જેનીજ સગવડ કરી
આપવામાં આવી. દિલ્હીને ફરીથી સુંદરમંદ
તુગલકે વ્યારી રીતે આબાદ કરી. ફરી, ૧૫
પોતાની યોજનાને નિષ્ફળ થતી જોઈને તેને
તેણે બદલી નાખી, આ તેની મોટાંઈ હતી.

12 Ibid P. P. 141-142.

૧૩ જોને બતૂતાનો મારત-બાગ,

મદનગોપાલ, પૃષ્ઠ ૧૭૦-૭૧

14 A History of Muslim Rule in India-Ishwari Prasad Pages 140.

15 Ibid P. P. 139-40.

10 The Cambridge History of India Vol III Page 141.

11 Ibid P. P. 140-41.

દાઆખ પર કર અને દુષ્કાળ.

અનેક ઇતિહાસ-લેખકોનું કથન છે કે "દાઆખ પર કર લગાવવા અને તેના ફળ રૂપે દુષ્કાળ પડવાને કારણે જ મુદ્દમદ તુલક કરનું પતન થયું." તેમનું કહેવું છે કે "મુદ્દમદ તુલકે દાઆખ ઉપર દસ ગણા વીસ ગણા કર વધારી દીધા. આ નવા ભારને વહન કરવાને અસમર્થ થઈ, પ્રજા સિવ સિવ પ્રકારના ઉત્પાત કરવા લાગી. હવે પ્રાચીન મુખેદારને મોઢા મળી ગયા અને તેઓ સ્વતંત્ર થવાની એબ્રામાં પ્રયત્ન થઈ ગયા. તેના ફળ રૂપે દુષ્કાળની ભયાનકતા અનેક ગણી વધી ગઈ અને રાજસકિત ધણી ધરી ગઈ આ તેની ધનસોહુપના અને અવિચારનું જનક્ષત ઉદાહરણ છે." દસ ગણા વીસ ગણા કર વધારવા અસંભવિત જણાય છે અને એમાં અતીશયોક્તિથી કામ લેવાયું છે. ઇતિહાસકાર ફિરિસ્તા અનુસાર ત્રણ ગણા, ચાર ગણા અને બદાઉની અનુસાર બમણા, વધારવામાં આવ્યા હતાં આજ સત્ય પણ જણાય છે. ૧૬ આ કર વધારવાના કારણ પણ હતાં. ગંગા-જમનાની વચ્ચેના દાઆખ અત્યંત પુરાતનકાળથી પોતાની ખળદુપતા અને સાધનસંપત્તિને માટે પ્રસિદ્ધ છે. એવી હાલતમાં અહિંના નિવાસી મોટા ધનવાન હોય, એમાં કોઈ અતીશયોક્તિની વાત નથી. રાજ્યને આર્થિક મંકરોથી બચાવવાને માટે એવા લોકો પર કર નાખવો અત્યાચાર કહી શકાય નહિ. એ સિવાય એક વાત બીજી પણ છે. દાઆખના લોકો વિદ્રોહ કરતા અને લૂચાર પણ કરતા હતા. ૧૭ રસ્તે ચાલતું પણ મુરિક્ત હતું. એવા લોકો ઉપર દંડ રૂપે વિશેષ કર નાખવો કોઈ નવી વાત નથી. હવે રહો દુષ્કાળની વાત. બદાઉનીનું કથન છે કે સાત વર્ષો સુધી એક રીપુ પાણી પણ આગ્રસમાંથી

ટપકતું નહિ. ૧૮ નિઃસંદેહ આ કથન અત્યુક્તિ રહિત જણાતું નથી. સંભવ છે વર્ષ બે વર્ષ સુધી અનાદિ રહી હોય. પણ એટલું તો અમને અવશ્ય માનવુંજ પડશે કે બાકી વર્ષોમાં વરસાદની માત્રા એટલી કમી રહી હશે, જેનાથી ખેતી-વાડી કરવી અસંભવિત હતું થઈ ગયું હશે. સાત આઠ વર્ષો સુધી દુષ્કાળે ચારે તરફ હક્કાકાર મચાવી મૂક્યો. લોકો ભુખે મરવા લાગ્યા. અન્ન નહિ મળવાથી લોકો મહીનાઓના મરેલા ધોડા અને માણસોને ખાવા લાગ્યા. કર્તાઓના ઠાર પર કપાનાં પશુઓનાં લોહીને માટે દુષ્કાળ-પીડિતોનાં બીડ લાગેડી રહેતી. પરિસ્થિતિ સુધારવાના મુદ્દમદ તુલક લાગીરમ પ્રયત્ન કર્યાં. લાખો રૂપિયા પ્રજામાં રૂકત વડે અવામાં આવ્યા. રાજ્ય તરફથી રથળે રથળે ભોગનાદિતો પૂરા પ્રત્યંધ કરવામાં આવ્યો. લાખોની સંખ્યામાં કુત્રા ખોદવામાં આવ્યા, નહેરો બનાવવામાં આવી, બમિ માપવામાં આવી, ખેતીને માટે ભૂદો વિભાગ ખોલવામાં આવ્યો, સારા અન્નના બીજ વાવવાને માટે રાજ્ય તરફથી આપવામાં આવ્યાં, દસોના ફેરફાર પર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવ્યું અને કૃષિ-સુધારને માટે જે જે ઉપાયો ઉચિત જણાયા, કરવામાં આવ્યા ૧૯ છતાં પણ એનું ફળ સંતોષપ્રદ આવ્યું નહિ. એના ઉપરથી આ વાત એકબી સાબિત થાય છે કે તે જનતાની ભદ્રાર્થ ઈચ્છિતો હતો. આ વાત બીજી છે કે તે એમાં સફળ થઈ શક્યો નહિ. તોઆનો શિકકો અસાધ્યો.

આ યોજનાને કારણે પણ મુદ્દમદ તુલક ફેટલાએ ઇતિહાસકારોને માટે પૂછાને ખાત્ર બની ગયો; પરંતુ નાચે લખેલી વાતોનો વિચાર કરતાં તો કન્તર્ય છે.

16 The Cambridge History of India Vol III Pages 143.

17 Ibid Pages 145.

18 Ibid Pages 142.

19 The Cambridge History of India Vol III P P 152-61

જે સમયે નવા સિક્કાનું પ્રચલન થયું તે સમયે ખેડનામાં મોટી કમી આવી ગઈ હતી એજ કમીને કારણે આદલા મોઠા રાજ્યનો પ્રયત્ન કરવો હકિન જણાતો હતો. દુષ્કાળ સમયે મુડમદા દુગલકે લાખો રૂપિયા પ્રગામાં વહેંચી દીધા હતા; જેમાંથી એક પાઈ પણ વસુલ આવી નહિ. રાજ્ય કરથી કોઈ પણ પ્રકારની આવક આવી રહી ન હતી. પ્રાન્તીય સરકારો એવા સમયથી અનુચિત લાભ લેવાની નિંદ્રા કરી રહ્યા હતા. મુગલોનો ડર પણ સુલતાનને બેચેન કરી રહ્યો હતો. વળી તેને પોતાની યોજનાઓ સફળ બનાવવાની મોટી અઘિલાશ હતી. આ બધાને માટે ધનની આવશ્યકતા હતી, કિન્તુ ખજાનામાં તો ધન ન હતું તે વખતમાં સોનું અને ચાંદી એટલી મુશ્કેલી અને અધિક પ્રમાણમાં મળી શકતું ન હતું જેનું કે તોંય મળતું હતું.

સુલતાન પ્રતિભાશાળી વ્યક્તિ હતો તેને નવી નવી વાતોની શોધ કરવામાં મોટી દિલ્લસરથી થતી હતી તે સમયના સંસ્કાર-પ્રસિદ્ધ સભ્ય દેશ ચીન અને કારસમાં એવા સિદ્ધાઓનો વ્યવહાર આજુ હતો, જે મુશ્કેલીઓ હોવા છતાં પણ તે દેશોના પ્રચલિત મુદ્દાઓના મૂલ્ય લેવાતા હતા કેવળ ભારતજ એનાથી અનભિજ્ઞ હતો. સુલતાન ભારતમાં એવા સિક્કા પ્રચલિત કરવા ચાહતો હતો. હા, એ સંગ્રહમાં તેણે એક બારે બૂલ કરી. તેને જોઈતું હતું કે જાલસાજી શેકવાના પ્રયત્નો કરતે. એવું ન કરવાનું ફળ એ આજુ' કે પ્રત્યેક દિન-મુસલમાનનું ધર દંકશાળ જેવું થઈ ગયું અને લાખો કરોડો ખોરા રૂપિયા બન્યા હતા. દેશનો વ્યાપાર લાંબી પડ્યો અને વ્યાપારી લોકો એવા સિક્કા લેવાની ના પાડવા લાગ્યા. લાચાર થઈને તેને આ પ્રશ્નના નવા સિક્કાઓને બદલવા પડ્યા અને આ કદી જેવું ચોખ્ખું જણાય છે કે ભથ્થે ખોટા ખર્ચે પણ તેણે તાંબાના સિક્કા લઈ લીધા અને તેને બદલે

ચાંદી અને સોનાના સિક્કા આપી દીધા. અહિં પણ અને જોઈએ છીએ કે તેણે પોતાની બૂલ સ્વીકારીને સિક્કાનું પ્રચલન રોજી દીધું. અમને આ માનવું પડ્યું કે સિક્કાઓની યોજનામાં સુલતાને કેટલીક ભૂલો અવશ્ય કરી. લોકો તેને સમજી શક્યા નહિ તેને ઘેરો આપવામાં આવ્યો; છતાં પણ તેણે પોતાની બૂલ સ્વીકારી લીધી અને ઘણું નુકસાન સહીને પણ ધિમાન દારીથી લોકોના રૂપિયા ચૂકવી આપ્યા.

ચીન પર ચડાઈ

બાદશાહે કદી પણ ચીન જીતવાની ઇચ્છા કરી નથી. દનિદાસકરોનું આ કહેવું કે તેણે ચીન પર ચડાઈ કરવાના વિચારથી સેના મોકલી એ બૂલ છે. તેણે તો ક્રોડ કરાવ્યો (હિમાલય) પર ચડાઈ કરી હતી એના પણ કારણે હતો. બાદશાહની પાસે તે સમયે આવશ્યકતા અનુસાર ધન ન હતું તેથી તાંબાના સિક્કા વ્યાપારવાની યોજના નિષ્ફળ રહી. ક્રોડ કરાવવાના રાજ્યની પાસે અસીમ ધન હતું. પઢાડી પ્રદેશ હોવાને કારણે અહિંના નિવાસી ધણા મજબૂત હતા લગભગ પીઠ દેખાડતી તો એ જાણનાજ ન હતા. સુલતાન ચાહતો હતો કે એવાજ વીર તેની સેનામાં ભરતી થાય. ક્રોડ કરાવવા છતાં વાંધો ચીનના સમ્રાટની સાથે મિત્રતા થઈ જત અને કદી મોકી પડતાં ચીન-સમ્રાટ ભારત-સમ્રાટ્યને અન્તર્ગત મદ્દ જનન. પરંતુ સૌથી મુશ્કેલી કારણ એ હતું કે, અહિંના રાજ્યો સમ્રાટની આધીનતાને અસ્વીકાર કરી દીધા, એજ માટે તેના પર ચડાઈ કરવામાં આવી બાદશાહની સેનાએ રાજ્યને- સુદમાં પરાજિત કર્યો અને દિલ્લીધરની અધ્યાપાલન કરવાને વિવર કર્યો, કિન્તુ વરસાદ અને પઢાડી લોકોના દુમલાઓથી શાકી સેનાને વળું નુકસાન થયું. છતાં પણ સુલતાનની ઇચ્છા પરી થઈ ગઈ. ચીનના સમ્રાટે ઉપદારમાં ભારત-

સમ્રાટની પાસે બહુ મૂલ્ય ભેટો મોકલી અને સંનિધે કરી. વાત એવી હતી કે શાહી સેનાએ ચીનાઓનાં ધણા મન્દિરો નષ્ટ-ભ્રષ્ટ કરી નાંખ્યાં હતાં, તેને કરીથી ખનાવવાની અનુમતિ પ્રાપ્ત કરવાને માટે ચીન-સમ્રાટને સંનિધે કરવી પડી. કરાજલના રાજાએ પેલું આદેશાહની આધીનતાનો સ્વીકાર કરીને રાજ-કર (ખંડણી) આપવાનું કબૂલ કર્યું. ૨૦

કારસ (પુરાસાન) છત્રાની ચેષ્ટા

આદલી બધી નિયમ પરિસ્થિતિઓમાં મૂકાયા છતાં દિગ્વિજયની લાક્ષણિક રાખતી સૂર્યતાળ-કહી શકાય, પણ આપણે યાદ રાખવું જોઈએ કે મુઢમુઢ તુગલક ઉચ્ચ શિક્ષણી હતો અને આ સમયે તેની પરેશાનીઓ મહોટ લાગે એમથી ચર્ચિત હતી. અબૂસૈયદના શાસનને કારણે પુરાસાનની આંતરિક અવસ્થા ખરાબ થઈ ગઈ હતી મુઢમુઢ તુગલકે મિસરના ખંડીશ અને ચગતાના સરદાર સથે મિત્રતાને સંબંધ બાંધી લીધો હતો. પુરાસાન પર ચડાઈ કરવાને સમયે તેમણે એને મદદ આપવાનું વચન આપ્યું હતું. પુરાસાનના ધણા અમીરો તેના દરબારમાં રહેતા હતા, જેમનાથી પૂરી સહાયતા મળતે. વિદેશી શિક્ષાને દરબારમાં રાખવાને કારણે ત્યાંની લૌગણિક અવસ્થાથી ને સારી પેઠે પરિચિત હતો. ત્યાં જવાના સુગમથી સુગમ માર્ગ તેને માલુમ હતા. ધીર મુગલોને ધન આપી તેણે પોતાની સેનામાં લાગતી ક્યાં હતા. પરંતુ સૌથી મુખ્ય પ્રત્યક્ષ લાભ એ દેશને છત્રાને એ હતો કે મુગલોની સમસ્યા ઉકેલાઈ જત. આવી રીતે તે બધી રીતે તૈયાર હતો. લાલની આશા પણ હતી. તેણે એક વખત સુધી મહાદી લારે સેના ભેગી કરી રાખી; પરંતુ ધનની કમી, મિસરના

બ્રહ્માદની-દગાબાઝી, ચીન-સમ્રાટનો આગળ વધી આવવાનો ૩૨. પુરાસાનની દશ-સુધાર અને અનેક કારણોને-સિધે તેણે આ આશા ત્યજ દીધી. આદલી દર જઈને પુરાસાન છત્રા તેને અસંમતિ લાગ્યું અને તેણે પોતાનું ધ્યાન વારત તરફ જોડિત કરી દીધું. ૨૧.

તેની વધ આજ્ઞાઓ

તેણે અનેકાનો વધ કર્યો; પણ એ વધો માટે અમે તેને દોષીત ઠેરવી શકતા નથી, અને નતો આ નિર્ણય પર પહોંચી શક્ય છે એ કે તે સ્વભાવતઃ અત્યાચારી હતો અને તેને માનવ રક્ત વડાવવામાં મઝા આવતી હતી. છત્રે અનુભાગ લેખો ઉપરથી જણાય છે કે તે અત્યાચાર અને રાજ્ય-હાનિ કરવાવાળાઓને સખ્ત શિક્ષા કરતો હતો. વિરોધને તે સહી શકતો ન હતો પરિસ્થિતિઓ જ એવી હતી કે જેનાથી કઠોરતા વિના કામ ચાલી શકે એમ જ નહતું. અમે દેખી ચૂક્યા છીએ કે અસાઉદીનનાજ સમયથી લોકોનાં હિંસામાં અસંતોષનાં બીજાં રોપાઈ ગયાં હતાં, અને તેઓ રાજ્યસત્તાને ધૂળમાં મેળવવાને દરેક રીતે મંડી પડ્યા હતા. અન્ય ચોખ્ખાઓની નિષ્ફળતાને કારણે લોકો તેવું અપમાન કરવા લાગ્યા. હુબલુ સમયે તો આ વિદ્રોહની લાગુ કરતા વિરોધ વધી ગયો. લોકોએ એને રાખવું પાપ માની લીધું અને તેને ચિદવચ લાગ્યા. દેશમાં રાન્તિ-રક્ષાને માટે જ વિવશ થઈને તેને ફરતાથી કામ લેવું પડ્યું. વિદ્રોહીઓને કહિનથી કહિન સજા કરવાનો ધારો તે સમયે આખા યુરપ, એસિયા, મિસર આદિ સંસારના બધાજ સમય દેશોમાં પ્રચલિત હતો. ૫૬ અથવા દરજ્જાનો વિચાર ક્યાં વિના તે બધાને સખ્ત સજા

કરતો અને જે કાંઈ તેનું કહેવું માનતો નહિ તેને અકારણ વધતો દોષિત દેવવા અને રકત પિપાસુ કહેવા પહેલાં આપણે તેની મુશ્કેલીઓને યાદ રાખવી જોઈએ. આજકાલ પણ-આ ઉદાર વીસમી સદીમાં પણ-ભયંકર વિરોધીઓને કુચલણું મારે સભ્ય દેશોની સરકાર પણ આતર-નીતિનો આશ્રય લ્યે છે. પછી તે તો મધ્ય-યુગનો સમય હતો, જ્યારે એવા પ્રકારની કૂર હત્યાઓ દરેક સ્થળે પ્રચલિત હતી. તેણે હિન્દુઓને ઉંચા દરજ્જા પર બેસાડ્યા, રજા-પુતો પર અર્ધાઈ કરી નહિ, ધર્મોપ મુસ્લિમ-મોઘલીઓને સજા કરી, ધાર્મિક પક્ષપાત-કર્થો નહિ-એથી એના મુસલિમ લોકો એના પર મિશ્રી ગયા અને એના પર વ્યર્થ રકત-પાત આદિનું કબ્જું લગાડ્યું, એવીજ રીતે એ । પર આરોપિત કરવામાં આવેલ પાગલપણનું કબ્જું પણ આધાર વિનાનું છે. તે સમયનો ટોર્ષ ઇતિહાસ લેખક આ વાતનું વર્ણન કરતો નથી કે તે પાગલ હતો. તેના વ્યવહારિક જીવન શક્તિ, ઉત્સાહ અને વિવિધ ગુણ સંપન્ન ચરિત્રને જોઈને આ વિશ્વાસ થતો નથી કે તે માત્ર ખિયાલી પુસ્તક પકાવનારાજ હતો.

મુકમ્મદ તુગલક નિષ્પૂજ્ય થયો, અપયશનો ભાગી બન્યો, એનું કારણ તેનું દુર્ભાગ્યજ કહી શકાય તે સ્વાર્થ ન હતો. તે પ્રજાની બહાઈ ચાહતો હતો. એના હૃદયમાં લાગણી હતી, કિન્તુ સમય એની સાથે ન હતો. લોકો એવા વિચારોને સમજી શક્યા નહિ અને એનો વિરોધ કરવા લાગ્યા. મુકમ્મદ તુગલકની દ્રષ્ટિમાં આ તેનો અન્યાય હતો. તે વિરોધ અને અપમાનને સહન કરી શક્યો. જેમ જેમ તેણે પરિસ્થિતિને સુધારવા ચાહી તેમ તેમ તે બગડતીજ ગઈ જેમજેમ તેણે સમસ્યાઓને ઉકેલવા ચાહી તેમ તેમ તે વિશેષ ગુન્હાવાળીજ ગઈ. તેને પોતાની યોગજનાઓમાં ઔચિત્ય તથા પોતાની સહાયતામાં પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો. પરંતુ વિરોધ અને નિષ્પણતાએ તેને અત્યંત ઉનાવળીઓ અને પ્રાપિત કરી મૂક્યો. તેના શત્રુ અને વિરોધી સર્વત્ર શિર ઉંચકવા લાગ્યા. એવી હાલતમાં

એણે તેમના પર ભયંકર પ્રહાર કરવા આવશ્યક માન્યું. તે રાત પિપાસુ ન હતો; પરિસ્થિતિએ તેને કોર દમન નીતિનો આશ્રય લેવાને લાગ્યાર કર્યો. તે પ્રજાનો દિન ચિન્તક હતો; પરંતુ પરિસ્થિતિએ તેને કાંઈ પણ સફળતા મેળવવા દીધી નહિ. સાત આઠ, વર્ષના દિર્ઘજીવી અને ભયંકર કુષ્ઠાળે રાજ્ય શાસનને અખરદરત ધોડે પહોંચાડ્યો. રાજ્યની બધી શક્તિ છિન્ન બિન્ન થઈ ગઈ. પ્રજા તેના ઘોર વિરોધ કરવા લાગી. વિશ્વાસવાળી અને નિમકદરામ કર્મચારીઓની ધૂર્તતા, સપતી, ઉગ્રતા અને નિર્દયતાને કારણે રાજ્યશક્તિ વિશેષ ક્ષીણ થઈ ગઈ. જ્યારે અમે તેના મહાન ગુણોને જોઈએ છીએ ત્યારે અમે તેની યોગજનાઓની વિવેચના કરીએ છીએ, જ્યારે અમે તેના આદર્શવાદ અને ઉત્તમ વિચારો પ્રત્યે ધ્યાન આપીએ છીએ, ત્યારે સદસ્ય અમરા હૃદયમાં તેના પ્રતિ સહાનુભૂતિના ભાવ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. સંસારના ઇતિ-હાસમાં એવા ઉદારશય કોઈકજ મળશે, જેમકે મુકમ્મદ તુગલક સમાન મહાન ગુણી તથા સદ્વિદ્યા રાખનારા મનુષ્યને પરિસ્થિતિઓના ચક્રમાં પડીને આટલી નિષ્પણતા મળી હોય; પરંતુ તેનું દુર્ભાગ્ય આટલાથીજ સમાપ્ત થયું નથી. ઇતિહાસકારો તેના ચરિત્રને સારી પેઠે નહિ સમ-જીને તેના પર અનેક નિષ્પૂજ્ય દોષારોપણ કરતા આવ્યા છે. હર્ષની વાત છે કે આધુનિક ઇતિહાસ લેખકો હવે તેની સાથે ન્યાય કરવા લાગ્યા છે.

આ ઉચિત નથી કે આપણે મુકમ્મદ તુગલકને ખૂની, સંકીર્ણ હૃદય, ધર્મોપ, ધનનાલુપ, દુર્ગુણ, કૂર અને માનસિક વિકાર યુક્ત દેખાડ્યો. વસ્તુતઃ આપણને જોઈએ કે તેના અભાગ્ય, વિવશતા અને અસમર્થ ઉત્પન્ન થવા પર દયા દેખાડીએ, અને તેના પાંડિત્ય, ધીરતા, અઘોરિક ગુણ-સંપન્નતા, આદર્શવાદિતા, સ્વદનશીલતા, નિષ્પક્ષપાત અને ઉત્તરતા પર અદ્ભૂત પ્રશંસા કરીએ.

(વિશાલ ભારત)

[આ લેખ સૌ મિત્રોને ખેતરિસીથી વાંચવા બહામણુ છે. રા વખતે.]

અથવા જીવાની જીભારીથી એકાએક અકરી ગયા છે તેથી તેમની સાહાય વગરજ આ વેળા મારે સાહિત્યની પોઠ હાંકવી પડે છે આ વેળા તો મુસ્લિમ સાહિત્યકારોની દુનિયામાંજ 'રાષ્ટ્રીય' કરી જીવતાને જગતા સાહિત્યકારોનું સરવાળું કંઠી નાખવાનો વિચાર છે.

જીવતા મુસ્લિમ સાહિત્યકારો પૈકી જનાબ વહીમોહમ્મદ સી. મોમીન તો હવે કલમને પગથી મૂકી હુલ્લાની નળી પકડીને રિટાયર જીવન વિતાવી રહ્યા છે ! એ ધરણ માણસ હજુએ ગાંઠાં વાળે જોમ છે પણ આ મોટર અને વિમાનયુગમાં ગાંઠા વાળવાની હામ શી રીતે શીકાય ?

અને જનાબ હરીમ મહુમ્મદ મારતર તો રહ્યા જજ ! એવે જજમેન્ટની કાગળીયાં ઉચલાવે કે સાહિત્યનો ધસળોરો કરે ? ઉચા આસને બેસી ઈન્સાફ લેખવાને બદલે પાઠની પેદાશ નહિ ને ધીની પુરસદ નહિ એવા ધધમાં પુનઃ શા માટે પડે ? સાહિત્યના ધધમાં કંઈ દમ નથી અને વળી એમને દમની જીભારી લાગુ પડી છે પછી નાહકનો દમ બરાઈ જાય એવું શા માટે કરે ?

અને "ખાનવા" સાહ્ય તો હવે કૃષ્ણી કયા ગણવામાં પડ્યા પછી હંમાં હુખખી સફરી ધરા પશુ ન સાંપડતી હોય તેવા સાહિત્યના ધધમાં પુનઃ હાં માયું મારે ? પશુ આ વેળા ટેળવ ધીના યુગમાંજે રોજ બરોજ તાલું દૂધ ચાખવા મળતું હોય તો પછી ધરડી કલમ કાયાકલ્પ કેમ ન કરાવે ! પુનઃ યુગસતમાં ઇતિહાસિક દનકવા કાં ન ચલાવે !

..

અને જનાબ કૃષ્ણ માનરી 'સાહ્ય તો ખીલ્યા ન ખીલ્યા ને લેખકમાંથી લીકર ચર્ધ પડ્યા એટલે જીભાજોડીમાંથી અનકાશ મળે તો કલમ ચલાવેને ! ચક્રાઈ પર જોડી લેખ વખત કરતાં સલાના પ્રયુખ બની લાવણ કરતામાં મ્યન તો વધુ મળેતે ? લીકરીના લાવ વખતા જતા જોઈ સાહિત્યના બખરમાં એ વર્ધ સાહેબ સાના પગ મૂકે ? કારણકે સાહિત્યના બખરમાં તો મંદીનાં મોખાં કરી વચ્ચાં છે અને લેખકના લાવ તો રના બારની જેમ ચાવ ગગત્રી ગયા છે ! જુદા સિક્કા એમને પાડતાં આવડતા નથી. પોઠે તો હજુ એ કલમ કલિતા પોડી રહે એમ છે !

“નિસાર” જેવા તો ખરમા જેવા દરના મુલકમાં કમાવા ગયા અને તે પછી લોકોની દુકાનમાં નામાના ચોપડામાં મુકી જોસનારથી સાદિયની દુનિયામાં ડોકીયું શી રીતે કરાય અને તે છતાં નવવધુની જેમ શેઠની ચોરી હુપીયા અવકાશ કાઢીને કવિતા ચિતરી રવા છે। એક બાલુ ધનાધન લોખંડના પચ પડે અને બીજી બાલુ કલમમાંથી કવિતા ઝરે એ કેવો વિખરિત સંજોગ ? એમની ધગદગ મુકી પ્રેરણા દેવી અને લગદગ પ્રક્રિયાને પછી ધન્યવાદ ઘટે છે। સુજરાતનો એક પાણીદાર અરબી શોડા જેવો વિવેચક આમ ખિસ્કો ન ખિસ્કો તે લોખંડની દુકાનમાં દટાઈ ગયો છે। છેકાઈ એ લગદગ બાધને એવી કાદનાર ? જે અવકાશ અને અર્ધની ચારી હોય તો નિસાર જેવા મુરિલમ વિવેચક તરિકે સારા જાડે એમ છે. બાકી કવિ તરીકે એમનું સ્થાન તો નક્કી છેજ.

..

પટવામાં બેઠાં બેઠાં ટટવાને દોડવાનાર આજુ બેને છતાં વધુ વેતન જેવા આપણા ‘સામિર’ સાડય પછી કંઈ જોઈ ઉતરે એમ નથી। કૃષિકર હંપા છતાં લળોને દારો કે બગદનો કાંદો પકડયો નથી પછી કલમને તો એવી મજા પૂત રીતે પકડી છે કે “કવિતા” તો અધાડી મેથની જેમ જર્જાઈ કરે છે. અને અમારા તંત્રીરાજ જેમ ‘કારવાં’નું જાણું વેચના સાથે હંગી અને ગંજીદારી વેચવાનો ધંધો પછી કરે છે તેમ ‘સામિર’ સાડય કવિતા કરતાં નવ-લિકા પછી લખી નાખે છે અને તે પછી કંઈ દિનેજ લખે છે. એમની વાણીમાં, વર્તનમાં કે લેખનમાં ક્યાંએ લઈ ચાલુ બાર લાગેય એવું તત્વ જરાએ નથી। શાંતિથી તોળી તોળીને બેને છે તેમ તોળી તોળીનેજ શબ્દો લખે છે. જે નવલિકા તરિકે વિશેષ ખ્યાન આપે તો....! કંઈ નહિ મુરિલમ સાદિયનું નવલિકા શ્લેષ સાવ

મુકું છે તેમાં એમની રહેજ ચહેલ પહેલ પચ રંગ રાખે છે।

..

નિસાર “શાંત” કાદિઆવાડની કોઈ પોસ્ટ એડિસના એકાદ ટેબલ પર ખડામાં મરથી ટક ટક કરે તેમ તારની ટક ટક કરતાં એ અવાર નવાર લેખો ચીતરે છે. જે કે તંત્રીજો ફરજ પાડે છે ત્યારેજ એ સાહેબ લખે છે છતાં એમના લખાણમાં વેદનો બાસ યતો નથી, એમનાં લખાણોમાં ઓરીજનાલીટી, અને માર્મિક દટાવનાં છાંટણા ઠીક છાંટાતાં રહે છે।

..

‘નૂર’ એન્ડ ‘માંડવિયા’ની કું. આ બંને ભાઈઓ લાભકભરી ભાષા અને ધગધગતી શૈલીમાં ઠીક લખે છે. મુરિલમ બુલેટિનકાર ‘નૂર’, ઠીક ઠીક ચમકી ઉઠ્યા છે અને બાંટવાની એક પ્રેસના ખોખાપર બેઠાં બેઠાં એ માંડવિયાજી સારાં સારાં અને જાડાં જાડાં છતાં સોંધાં ને સરતાં પુસ્તકો મુરિલમોના હાથમાં ધરવા લાગ્યા છે। જુવાનીને જોરા અને ભાષાનો ખરોશ એ બંને લેખકોએ ઠીક કેળવ્યો છે. વિચારોમાં ધીરતા અને લેખનમાં ગંભીરતા પછી જાળવી શકે છે પછી કોકવાર સુજરાતીમાં એ બારે બારે ફરસી અરબી પત્રક, અને સંસ્કૃતપાણી અથ-ગ્રાવી દે છે ત્યારે...રેતી ખરે છે ! મુરિલમ સુજરાતના કુવાન લેખકોમાં એમણે સારું સ્થાન જમાવ્યું છે।

..

એકવાર કવિતાનું કારખાનું ગણાઈ ગયેલા ભાઈ ‘નયન’ આવેલા કપુલીમાદન જાહેને એવા દુકાનમાં દટાઈ ગયા છે કે ક્યાંય એમનાં કાવ્યોનાં ફરિન ચતાં નથી। હેલા હાથકામાં એક સામટા સો કવિઓ જેટલું એમણે જેમ ખતાવ્યું હતું ! કાકવાર નવલિકાના લેખમાં પછી ટુંકુ દેગલી જતા। ભાઈ ‘નયન’ કપારે પુનઃ પધારે અને

ગુજરાતને કાળોની ધૂણી ધખાવીને ગરમ કરે ।
જુના રાગઓ ખુશી સાથ ત્યારે 'મામ મામે
ને આપું?' કહેતા હતા તેમ તમે જે વિષય
પર કવિતા માગો તે વિષય પર ગરમા ગરમ
અને તાજાં તરફથી કવિતા ભાઈ નયન લખીજ
નાખે । પ્રેરણાદેવીને ગજવામાં ઘાલીને ફરવાર
ભાઈ નયન નોકરીમાં ધોંચાઈ જવાથી કાળોનું
મેદાન ખરેખર મુતું પડ્યું છે ।

::

હેલ્લા દાયકામાં મહત્તમ પગલે 'નયન'ની
પાછળ પાછળ આસનાં તેમની જોડા જોડમાં
આવી ઉભનાર ભાઈ 'ઉન્મત' તો જાણે ક્યાંય
ગુમાઇ ગયા છે ! એમના સુમ થવા સાથે ધોવાઈ
જેતપુર, ખાંટવા, ભાવનગર વગેરેની કાવ્ય
મારફેડો તેજ પર આવી છે । પાવેજના કપડાંથી
ખર્ચે કરતાં કાડિઆવાડનું કાવ્ય ખર્ચે દીક
તેજ પર આવતું ગયું છે । 'હાજન' 'મઝલૂમ'
'અરસીર', 'હલીમ', વગેરે દીક દીક પ્યાન
ખેચી રહ્યા છે. તેમાંએ 'કલીમ'નો વેગીલો
ધોડો તો ગુજરાતમાં વીન આવે એવો દેખાય છે ।

::

ભાઈ "મુસા બના" અરબી આવતોને
ગુજરાતી કાળોમાં ઉનારનાર વરીકે અજોડ
ગણાતા, સંગીન અને રંગીન ગઝલો લખવામાં
એમનું ચોક્કસ સ્થાન હતું અને લેખો તથા
નવલિપ્તઓમાં એ એમનું ચોક્કસ વ્યક્તિત્વ
દેખાતું હતું પણ કોણ જાણે કેમ ખરફના માટલા
નેપા હ'ય પડી ગયા છે । સાંભળ્યું છે કે એમણે
લેખકની કલમને પરકીને કિસાનને પરોળો
પકડ્યો છે. ઘડીકમાં દારૂધારી, પડીકમાં કંચોન
શેવવાળા બને છે ।

::

પહેલાંના 'ગુરૂતી' અને હાલના બન્ને
છકબાકવાળા 'સીરતી' પણ દીક દીક ઉર્દૂનાં
ખર્ચે કરતાં ઉનારીને તેને સારી ઘાખેરા પડેરારી

ગુજરાતીમાં રજુ કરે છે. ઇનિફાસિક વાતોજોના
ખુબવાદોમાં એમને દીક દયોદી ખેતી
ગઇ છે. હેડમાં સાત આઠ વરસથી
ગુજરાતનાં સુરિલમ પેપરોમાં એમનું નામ
દીક દીક પ્યાન ખેચી રહ્યું છે. ઇતિહાસના
પ્રસિદ્ધ પુરોએને ગુજરાતીમાં કલમદારા હવંત
કરવાના કોડ મેલી રતા છે. રિચરે નેસ્તલિફ્ટ
દેખાવમાં કૌમુનિસ્ટ; પણ વર્તનમાં વખતવાદી
એટલે હવા જોઈને આશ્ચર્ય છે । બીજા 'કે-
લાક લેખકોની જેમ ભાષામાં ગદ્યતર સંયુક્ત
ન કરે તો હજીએ વધુ ઝગડે ।

::

વરસાદમાં દેડકાં તેડે લાગી ગય તેમ વરસ
મયાં જ્યાં હતું એ 'કુરેશી' સાચા તેડે લાગ્યા
નથી । 'દીન'દારા કૌમી સારી ખિદમત કરી
રતા છે, એ હરેલ વિચારના પૌંડ પતકાર ધીરે
ધીરે સારા જામી ગયા છે । એમણે ધણી ઉર્દૂ
નવલોને ગુજરાતી સિપિમાં પસડી આણી છે.
નવી બોલસમાં પુરાની સરાખના દિમાપતી દોડ
ગુજરાતી સિપિમાંએ ઉર્દૂ ભાષાને જાગવી રાખ-
વાનો એમણે ઘણો પ્રયાસ કર્યો છે. 'ત્રિમી'
તરિકે કોકવાર ગઝલ પણ ગણુગણી ગય છે.
સુરિલમ ગુજરાતની ખિદમતમાં એમનો ફાળો
નાનો સુનો નથી । "મનપુરા હાઇ બજોપમ;
તુ મય હાઇ બજોપમ" એઓ માનતા હોય
કે ન હોય; પણ ખ્યામલ મારફતે એઓ પોતે
તથા એમની મારફતે ખ્યામલ દીક દીક પ્રકા-
સમાં આવ્યા છે । ધરખા માર્ગ વાળની કહેવત
એમણે તાજ કરી છે ।

::

'અદ' નિઝમી શાદની સારખ તે એકવારના
ખ્યામલના 'મુરિસમ કલમ'ના ખિતાબવારી
દને કલમ મૂકી ખરફ પકડી દલીમલ બની
ગયા છે. બીજા આનુ દારૂનિર્મિત પવિત્ર થંધામાં
ધપી ગયા હોઈ અરકાસને અમાને શેવફંયાસ

લઈ બેઠા છે નહિ તો એ પુરાની બરની કલમ
પણ આજની કાઉન્ટન પેનો કરતાં ઓછી
ઉતરે એવી તો નથીજ.

..

‘બખર’ પણ હેલ્થ પાંચ સાત વરસથી
ગુજરાતી સાહિત્યમાં દેખાતા થયા છે. ‘દોન’માં
બોધવા પછી ‘મોહલા’ તરીકે ઠીક ચમક્યા છે
અને ગાંધી મદમદ કાસને એમને આગ મુશ્કેલ
જનતા સુધી જાણીતા થયાં છે. માફક એમની
કલમ પણ વધુ ગેલમાં આવી ગય છે.

..

‘આસિમ’ સાદળ રહિતના રંગીલા કવિ
તરીકે ખૂબ ખૂબ જાણીતા થયા છે. ઉત્તરાણીની
મોસમમાં જેની તેની સમી પેગ મગપના
કાપુખીયાના કનકરાની જેમ મુઠાએસામાં એ ભાઈ
જનન ઠીક રંગ જમાવી ગય છે. લેખન
કરતાંએ એમનો વાણી પ્રભાવ સારો છે અને
તેથીજ મુઠાએસાના રસીક પ્રેક્ષકોનાં ગુખમાંથી
‘વાડ ! વાડ !’ની ખંડણી મેળવી ગય છે.
‘આંધળા હાકરી’ના કાન્યે એમને ઠીક ચગાવ્યા
છે. કવિ તરીકેની એમની કારકિર્દિ ભારે છે
તો લેખક તરીકે એ એમનું ટકું દરેક દિશાએ
દોડે છે પણ શું કરે ચાર ધોળા પર દાડુ
કરવાના ધંધામાં પડ્યા છે. હાપખાનાનાં
આંગણું એમને શાકીના સેમ્પતે લાપ્તે ઘસવાં
પડે છે તેથીજ કલમને વધુ ઘસવાનો અવકાશ
મળતો નથી નહિતર...! “જવતાંના જાનૈયા
‘અને મરે તેના આંધીયા !’” જનતાની પ્રકૃતિને
લીધે સાહિત્ય સરકલમાં ઠીક ઠીક જાણીતા
થયા છે. તળપદી ભાષામાં કહીએ તો એમની
‘ધુસણીયા’ નીતિને પ્રતાપેજ શાએરને રંગિયા
રેશનનાં અવાર નવાર દર્શન થતાં હતાં.

..

નવિન લેખકોની દુનિયામાં આજકાલ
‘જીન’ ધોરાજીની પણ ઠીક ઠીક રવાન થાશે

લાંબી મંજિલ કાપી રહ્યા છે. એમનાં લેખોમાં
કદાશ તત્ત્વ મુઠાએસા હોય છે. નોકરીનો બોલો
એમની પીઠ પર ન હોય તો દબ્બુ વધુ દાડી
દોડે એમ છે ત્યારે ધોરાજીના એક પ્રખર
નવલિખા લેખક થયાનાં અનેક ચિન્હો ધરાવનાર
‘રૂફીક’ કાણુ જાણે કયા શાશુની મીસોના
કાચગામાં બંધાઈ ગયા છે ? મુશ્કેલ
ગુજરાતનો એક આશરપદ નવલિખાકાર
નોકરીના વારંટાળીઆમાં એકાએક જમ્મૂગમાંથી
ઉખડી ગયો છે. ત્યારે અમરેલીવાળા ‘ફિરાક’
પણ પરદેશમાં વહેવાર ખેડનાં સાહિત્ય સાગરમાં
પડ્યા ન પડ્યાને કિનારે નંખાઈ ગયા છે.
ધોરાજીના ‘સુભન’ પણ થોડોક કાગ પુષ્પનો
પમરાટ ફલાવીને અટકી ગયા છે. નેતપુરવાળા
‘દિલજુશ’ પણ થોડા દિવસ દિલ જુશ ફરીને
વાનપ્રસ્થ થયા છે.

..

સંસ્કારી ભાષાઈથી જાણીતા થએલા
“જવન પ્રકાશ”વાળા ‘સારોદી’ સાહેબ ‘ડીપોરી’
થતાં સાહિત્યને રામ રામ કરી ગયા સામે છે.
એમની તત્ત્વજ્ઞાનથી જરૂર કવિતાઓ અને
સામાજિક નવલિખાઓએ ગુજરાતમાં થોડાંક
વરસ ઠીક રંગ જમાવ્યો હતો; પણ હવે તો
એક ગામથી ખીલ ગામનો રસ્તો પકડે કે
કલમ પકડે ?

..

‘અસર’ સામેરી એમ. એ ગુજરાતનાં
સારા કવિઓ પૈકીના એક ગણી શકાય. ધામ-
ધૂમે વગર મુઠાએસા મારી જનારાઓમાં એઓ
પણ એક ગણી શકાય. એમની લેખક તરી-
કેની કારકિર્દી જુદાજ ઉપનામથી અને કાંઈ
જુદાજ અંતેરા અટપટા વિષયથી જમી છે. એ
બેઠી વાન પરથી યુરોપો ઉઠાવતા હું માનતો
નથી. એમણે પણ ‘ડીપોરી’ જાનીને સાહિત્યમાંથી
કિનારો ક્યો જાણાય છે. હતાંએ મુશ્કેલમાંથી

જિન્નાડને ગુજરાતમાં રેણુ કરી ઠીક નામ અને હામ ખાટયા લાગે છે.

'ખદ્રી' કાચવાલા અનુવારધારી એડીટર તરીકે તેઓ વીન આપી શકે એમ છે. બેળમાં નવિનતા છે પણ એમ. એન. રાંધણી જેમ ગુલાંટ ખાતાં પણ ખરી આવડે છે. મદમદ ગજનનીએ જેમ સત્તર ચદાકાઓ હિંદ પર કરી હતી, તેમ ૧૭ પેપરના તંત્રી થશે ત્યારેજ બાર્ડ 'ખદ્રી' ટાકા પડશે. તંત્રી બનવાની કળા સાથે જાહેરાત મેળવવાની કળા, બનવાની કળા સાથે બનાવવાની કળા પણ એમણે ઠીક સાંધી છે એમની 'આવતી કાલ' તો કાલની વાત થઈ પણ 'રાંખનમ' આકર્ષણિદુની જેમ નિલિન ન થાય એજ દુઆ લાગતા વળગતા એએ માંગવી રહી. એમની કલમમાં પાણી છે. એમના કવનમાં વહન છે એની તો ઠાકથી ના પાડી શકાય એમ નથી. કેટલાક રટન્ટ્યાજ સાહિત્યકરોમાં એમની ગણના પણ થઈ શકે એમ છે. 'જિગર' અને 'રાખાખ' તરીકે પણ એ લાંબા ઠાક ઠાકવાર જાગે છે. મુશ્કેલીમાં એમની ગજલ સારી જાગે છે પણ કોણ જાણે શહેરમાં આવે છે ત્યારે એમનો રાગજ બેસી જાય છે.

છવંત મુરિલમ લેખકોમાં સૌથી અધ. રથાને શોભતા બાર્ડ 'રાયદા' ને 'કુરેશી' સાકાએ 'ગજલ સમ્રાટ'નો ઇલકામ આપ્યો છે. હું તો એમને 'નવલ સમ્રાટ', 'સીને સમ્રાટ' અને 'નાટ્ય સમ્રાટ'નો પણ બેધકક ઇલકામ આપું છું. કારણ કે મુરિલમ લેખકોમાં એમજેજ સૌથી વધુ નવલકથાઓ, સીનેકથાઓ તથા નાટકો લખ્યાં છે. એમના લાંબા કેટન લીધે નદિ પણ લાંબી ધર્મિને લીધે વિરોધીઓ પણ પાક્યા છે; છતાં ભોલા સ્વસ્થને લીધે એમના અભિપ્રાય કરતાં મિત્રોનું વર્તુળ મોટું છે. કવિતામાં 'જયભારતી'એ, નવલ કથાઓમાં 'અમીના' એ અને નવલિ. એમાં 'અમીઝરણાં' એ એમને ઠીક ધીતિ કમાવી આપી છે. અને 'બે ઘડી મેઝે' કલ્પ દારનો સદકાર અપાવ્યો છે. નાટક અને સીનેમાં રોશીઓએ પણ ઠીક યારી આપી છે. એમનાં કાવ્યોને ગુજરાત સારી રીતે દાદ આપે છે. છતાં એઓ જરા ઉતારાને કરી મણી વેળા દાદ માગી લે છે. ને એટલું ન હોય તો 'રાયદા' હુંકા હુંકા પગલીએ લાગ્યા પંથ કાપનરી સૈનીથી જરૂર ગુજરાતના 'હુદશનિ' બની શકે.

..

ગુજરાતી નવલકથાઓ

ટાંગેર કૃત બાર્ડ બહેન	પી ૩૬ ૨-૮-૦
નિરૂપમારેવી કૃત	
અનુપુણું મંદીર	પી. ૩૬ ૨-૦-૦
સારોદી કૃત છવંત પ્રકાશ	પી. ૩૬ ૧-૦-૦
નમ્મકની તવબા (છયા)	પી. ૩૬ ૧-૦-૦
ગુર્ક જિલાકતની ઉધલપાયલ	
(પટેલ)	પી. ૩૬ ૧-૮-૦
મારીઆ હીર્ષ ખૂબમરત નાગણ	પી. ૩૬ ૧-૮-૦

ગુજરાતી

ફતાવા દુસંનિયલ	
કાચું પુકું	પી. ૩૬ ૦-૮-૦
પાકું "	પી. ૩૬ ૦-૧૨-૦
ગુલિસ્તાન (ગુજરાતી)	પી. ૩૬ ૧-૦-૦
ચિનગારી (ગુરાબ કૃત)	પી. ૩૬ ૧-૦-૦
મુ. અલી જિત્ત'દ (અસર)	પી. ૩૬ ૧-૪-૦
હરિલાખી સંધન	પી. ૩૬ ૦-૪-૦

પી રાંદેર રટોર્સ બુકસેલર્સ : કલુપીક, મુરત.

એક જ આશા ?

લે. 'સાબિર' વડવા.

દિવસના ઉગતા પહેલાંથી અમે ચટ્ટો રણુહોડ રાત્રીનાં અંધાર અવતારે આવરી લેતો ત્યારેજ કામ મૂકત થંતો, શુભરાત્રીનાં અનેક ગરીબ ખેડૂતોનું હવન આવાજ પ્રકારે અંતિત થાય છે. કાપા તોડ મેડેનત ક્યાં હતાં પણ પેટ પુર ખાવાનું નહિ મેળવી શકનાર માનવોનો એક આખો સમાજ આંતુજ કરેલુ હવન હવે છે. મેલાં અને ફાટેલાં વસ્ત્રો પ્રચંડ છતાં અમે ફરી ખખડી ગએલી કાપા અને પરવચાની દગા રેખાઓ અંકુએક લલાટ એજ અર્ધ ભૂખ્યા પેટ હવતા આપણા કીસાનોની રપજ નિશાની છે. જો કે શુભર ભૂખીમાંથી આજે પણ દબારો મણુ ધાન આ લેહો મેળવે છે. છતાં એક મૂડી અનાજ માટે દરેરોજ સવાર સાંજ એને ગામના શાહુકારો આગળ હાથ પસારવા પડે છે. રણુહોડ દુર્ભાગી રણુહોડ પણ ખેડૂત હતા; એને પણ આજ પરિસ્થિતિથી સંબંધ હતો.

એના ખેતરથી થોડેક દૂર ગામ હતું: ગામમાં વસતી હતી શાહુકારો અને અમીનદારોની: રણુહોડનો વાસ ખેતરજ હતો. માટીએ થેપી ચાર દિવાલો પર જંગલનાં વાંકચૂકાં લાકડાં ગોઠવી એણે પોતાની મદૂલી છાજે છાછ હતી: રણુહોડની પતિન અને બાળકો અને રણુહોડ રાત્રીના અંધારે વંધાની અડીઓ પડતી ત્યારે

એજ ઝૂંપડીના આસરે સપાતાં હતાં. જ્યારે વર્ષાનાં જળ એની ઝૂંપડીએ આવેલ છાપરી પર ધોધમારો ચઢાવતાં ત્યારે એ જળમારો સડન કરવા અસંકલ્પ ધર પડતાં છાપરામાંથી રણુહોડની મદૂલીમાં જળધારો પડતો; રૂડીનીં ભેષિ પાથરેલ પધારી પર ઠંડાં જળ પડી એને પસાંગાં નાંખતાં. એક ધૂણામાંથી ખીજ ધૂણામાં એ પોતાના લખાયા ફેરવતો: ગંગનનાં ગડગડાટ સાથે ચમકી પડતી વિજળી અંધારી રાતે રણુહોડની ઝૂંપડી ઉપર અદ્દહાર ચ ફરી જતી. રણુહોડ અને એની પતિન આ બંધુ અનેક આશાઓ સાથે જોષ રહેતાં:

વર્ષાથી રેલાતી ભૂમિ જોષ પતિ પતિનાં સામુ એતો: પતિ-પતિનું પુત્રકિત વદન ફાટી આંખે અને ધુરંકનાં વદને જોષ રહેતો: એમ એવારી રાત્રે, વર્ષાની અડીઓમાં મદૂલી એથે લંપાયલાં આ ખેડ માનવો આશાના અનેક તાણુપાણુ વણુતાં: રૂડી એની રૂડી હલે કરેતી, પ્રંબુએ મહેર કરી, હવે ધાનના ઢગલા પાકશે."

"જો આશીર્વાદ રીતે એકે હેલી વર્ષે તો, રૂડી ! આપણે કમળ મૂકત ધર જમ્યો."

રણુહોડ રૂડી સામે જોષ રહેતો: છેલ્લાં પાંચ પાંચ વર્ષોથી રૂડી અને રણુહોડ અંધારી રાત્રે વર્ષાની અડીઓમાં ઝૂંપડી એથે આશાઓનાં આવાજ સ્વાપ્નો ભેટાં છતાં કરજ

મુક્તે ચર્ચના બદલે એના માથા ઉપર શાહુકારનો
બોળો વધતોજ જતો. શરૂઆતમાં એકાદ સારો
વેરસાદ થયા પછી બીજામાં નાખેલું ધાન બીજા
ખાઈ જતી બેડોતોને ઢગલા ધાનની નવાજનારી
ધરતીજ વધારે ભૂખી રહેતી હોય ત્યારે શું થાય ?

૧૯૬૫નું વર્ષ પશુ એવુંજ નોવડ્યું. વર્ષાદિ
થયો. આશા બંધાણી પરંતુ પાછળથી આકાશ
રોળા દેખાયા. ધરતીએ ધાન ચોર્યાંજે કાંઈ
કંઠબ (કરસાણું, ઘાસ) થયાં હતાં એ શાહુકારનાં
ધેર ગાંઠાં કંધરી રણુહોડે થોડોક ઉપાડ ચૂક્યો.
દિવાળી મુધી આ બધું ચાલ્યું બેસતા વર્ષના દિનથીજ
રણુહોડતું કુટુંબ શાહુકારી ઓશીઆય નીચે
આવ્યું. નવસા વર્ષની ઉધડી પ્રભાતેજ રૂડી
એના શાહુકારના આંગણે આવી ઉભી ગાંઠમાં
પૈસા નકતા. થોડોક લોટ, પાંચેર ઘી, એને
શર બશેર ગોળ એને બોધતું હતું. રૂડી અને
રણુહોડ શેડના દેવાદાર હતા. શેડની વખારે
લોટના થેલા, ગોળનાં માટલાં અને ઘીના ડબ્બા
બરેલા હતા. રણુહોડ શેડનો કામથી પરાક હતા.
એથી રૂડીને પણ શેડ ઝોળખતા હતા. રણુહોડ
તો ફક્ત કાયાતોડ કામ કરવાનુંજ બહુનો
નાકી લેવડદેવડું સમજાય કામ રૂડીજ
કરતી હતી.

આજની નવસ પ્રભાતે ધર્મ નિષેડના
પ્રતિક સમુંચંદ્રક લલાટે ચઢતી શેડજ
બેઠા હતા.

“કમ શું બોલ્યું છે તારે ?” આંગણે
ઉભેલી રૂડી સામે જોતાં શેડ બોલ્યા.

“લોટ થોડોક, ઘી, ગોળ.”

“પૈસા લાવી હો ?”

“ના...”

“આજે બેસતું વર્ષ છે. બોણીમાં...”

“શેડ મ્હારા ધરમાં પૈસા નથી. બેસતું
વર્ષ છે. સૌ સાફ સાફ જમવાનું કરશે. મ્હારા

બાળકોને પણ વર્ષમાં એક દોતો બોલે એને
“એમાં હું શું કરું ? આજે કાંઈ ઉધાર આપાય
નહિ.”
“મ્હારે કાંઈ વધારે બોલ્યું નથી.”
બહુ તો એક રૂપિયામાં” રૂડીએ શેડને સમ-
જાવતાં કહ્યું.
“હું ક્યાં એ પુછ્યું છું ? ગમે, તો એક
પૈસાનું પણ આજે ઉધારની વાત નહિ.” મ્હારા
જનમાં કૃપાળુ ગણાતા શેડે રૂડીને કહી નાખ્યું.
આશા ભરી આવેલી રૂડી ઉપર શેડના વાક્ય
આણે ધા કપોં હવે એ એક અક્ષર પણ બોલ્યા
સિવાય ત્યાંથી ચાલતી ધાય એમ એને થયું
પરંતુ એના નાના બાળકો અને વર્ષ બેર રાત
દીન શ્રમ કરતો પતિ કદાચ થોડોક કાંઈકુદીથી
આજે શીઠ બોજન પ્રાપ્ત કરી શકતા હોવાતો
તો પશુ કરવા માટે રૂડીને એના દિલે દબાવી.

“શેડ ! આશાએ આવી હતી. રતનાને કહી
આવી છું. હું આપણા શેડના ત્યાંથી ગોળ અને
ઘી લઈ આવું; આજે લાડવા કરી ખવડાવીશ.
મારો રતનો વાર જોતો હશે” આગેદોનની રેકાડ
વાગે તેમ રૂડી બોલી ગઈ. એની આંખોમાં બે
અગ્નિ બુદ્ધિ આવી સરી પડ્યાં પણ એની એને
ખજાર પડી નહિ.

“તો શું કામના માટે જણા છે ?” એમાં
હું શું કરું ? આજે તો કાંઈ ઉધાર આપતું
હશે ! પુછીને આખા ગામમાં લાગ્યાં જંગલી
કાંઈ સમજેજ નહિને ! ત્યાં સવાર થયું કે ખસે
લવો, લાવોને, લાવો, બીજી વાતજ નહિ.”
રૂડીની કાંઈકુદી પર શેડનાં દિલમાં આગ લાગી
હતી પરંતુ એ આગ દબાવી ન હતી, એ તો
કોરતાની આગ હતી એટલે કોરતાની આગે
બળતા શેડે લાગ્યાં જંગલી એવા વિશેષણથી
રૂડીને અને એની તમામ જમાતને નવાજનાખી

રૂડીએ છેલ્લો જવાબ સાંભળી લીધો હતો,
હવે એના ધર્મનિષ્ઠ શેડને દયા ઉપજે તેમ

આમ એક સામગ્ર જત રમરણાઓ દુટ્ટી પડતાં ગગનની જેમ એની ઉપર દુટ્ટી પડ્યા.

“આખું જીવન કાળી મજુરી કરી એમની વખારે ભરી છતાં... છતાં...” કુસકે ને કુસકે રડતી રૂડી બોલી.

“જે જેનો અવતાર ! આતો પૂર્વ જનમના બંધન રૂડી”

રણુછાડ રૂડી સામે શીકકું દર્યો.

“એ શાકુકાર તું ચોર. એ ધર્મોત્તમા, તું પાપી, કાં ધોળા દિવસની આવી ચરાશી હુરો અને તે પશુ પ્રભુ પ્રિતે મેલ દિવાસળી.”

રૂડીનું કહેતું રણુછાડના ગળે ઉતર્યું નહિ, રણુછાડ રૂડીને સમજાવી શક્યો નહિ.

કેટલાક દિવસોના ગૃહ કચેરા પછી રતનાને ભર્યું એક ધખધખના બપોરે રૂડી મલી ગઈ રણુછાડ રૂડીને જતી કરી શક્યો પશુ એના રોની વધાદારી છાંડ શક્યો નહિ.

આજે પશુ ગામપીંદર દૂર આવેલ વાડીએ શુકલ પદાની રૂપેરી રાતે રણુછાડ (પાણી કાઢવાનું આમણનું સાધન) જોડે છે એના પાંચે પોલ મુગા ડાઘીએને પ્રેતસાદન દેતાં પહેલાં ગાય છે.

એક હાથે વરન ખેંચી, ઠાસ બસવાની ખાત્રી કર્યા પછી, આકાર તરફ ઉચ્ચ મોં કરી રણુછાડ લલકારે છે.

“હી, તારો ઘણી મરે” કહી એ ચોતાના બગદ હોકે છે.

પહેલા પહેરની નિંદ્રા ભઈ જાગેલા ગામના શાકુકારો રણુછાડનાં એ ગીત રસપુર્વક સાંજળે છે એના ઠાસનો કીચુક, કીચુક અવાજ દૂર દૂર સુધી સંજગાય છે.

છેક ચંદ્રમા આથમી જાય ત્યાં સુધી, રણુછાડ ઠાસ હોકે-છે. જાણે અધૂરી આશાઓ વચ્ચે ગુંગળાઈ મરી ગયેલા કે પ્રેત આત્મા સમે એ કંગાળ, એકલવાયો, એકલ આમ જીવ-

નના તાંડવ આદરે છે. એની રૂડી અને રતનો એને મૂકી ચાલ્યા ગયાં-છે; છતાં શાકુકારી પ્રથા જળવતી એની વધાદારી અનૂર છે. એની મદૂલી એથિ આશાઓ સેવતી રૂડી આજે નથી. એની મદૂલી આગળ પા, પા, પમલી કરતો રતનો વનકુમાર જેવો રતનો નથી. રણુછાડને જીવન ભાન નથી-આત્મભાન નથી.

એને માનની પરવા નથી. ધાર્મિક બાબતોમાં ખ્યાન નથી. એને કંઈજ નથી, દિલ નથી, દિમાગ નથી, એ માનવ છે; છતાં એની માન-વના હુંગમ કચકાઈ ગઈ છે. ફક્ત કરજ મૂકત ધરાની એને એકજ જુની અપૂર્ણ આશા પાછળ રણુછાડનું પ્રેત રાતદીન ભરે છે.

દિવસ ઉગે છે ને એ એનું કાચાતોડ વૃત્ત આદરે છે. ચાંદની ખીંચે છે ને એ તાંડવે ચડે છે, અને તાંડવ ખારને પશુ ભોળવી નાળે છે છતાં કરજ મૂકત ધરાની એની એકજ આશા પુરાતી નથી.

(સંપૂર્ણ)

કાવ્ય સાહિત્ય (ગુજરાતી)

શાકુકારી ભા ૧-૨ (આર કૃત) કરી રા.	૦-૪-૦
કાવ્ય કુંજ પુષ્પ ૧-૨-૩ મંગી રાંકની નથી	
” ” ૪-૫ કરી	૦-૮-૦
” ” ૬ કરી	૦-૪-૦
” ” ૭-૮ કરી	૦-૬-૦

ગુજરાતી

અભ્યેરનીનું દિલ	રા. ૨-૧-૦
જગતના મહાન માર્ગદર્શક	રા. ૦-૧૨-૦
આંસની ઉમારત (સુરતી)	રા. ૦-૮-૦
થોડાંક અરિન દર્શનો (સીરતી)	રા. ૦-૫-૦
ભારતની મહાન જ્યોતિષીઓ	

(દમદાની) રા. ૦-૩-૦

શુકસેલસ : ધી રહિર રટોર્સ

.. કણપીક, સુરત

જીવન જીવવા માટે

※ “ફના” ચરિત્રી ※

જિન્દગી ક્યાં સાચી ક્યાં સાચ હૈ.

ખન રહા હે ઔર ખેઆવાઝ હૈ.

એ આંખો ત્રિદિન એટલે આંધળો હતો. જગત એને આંધળો કહેતું: એની આંખો નોતી, જેની આંખો ન હોય તેને જગત આંધળો કહે છે.

પરંતુ જગતમાં કેટલાય આંધળા આંખો વાળા હોય છે, અને કેટલાય આંખોવાળા આંધળા હોય છે. છતાં જગતને એ આંધળા દેખાતા નથી.

તે વૃદ્ધ આંધળો સર્વોદય ચતાંજ હાથમાં લાકડી ઝાંઝી શહેરના રસ્તાઓ ઉપર રજાતો, અટવાતો, રસ્તા ઉપર પોતાની લાકડી અક્ષણતો ન રહેતો, કે રખે રસ્તા ઉપર એકાદ વધુ દોકર ન વાગી, દોકરોથી દોકરાવણું જીવન વધુ ખોખરું ન થાય !

અને એજ કારણે એ આંધળો હોવા છતાં એ દોકર ખાવાથી ખાયાતો, ડરતો, ગભરાતો !

પરંતુ આંખોવાળા આંધળાઓને એની દરકાર ક્યાં હોય છે ? તેઓ તો આંખો હોવા છતાં એ ન્યાં ત્યાં જાયે અમલગે દોકરો ખાતાજ કરે છે.

એ પાપી પેટ માટે, એક ટુકડાં સુકી રોટલી માટે, આંખો શહેરની કચરાપેટીઓ ટપાળતો. એમાંથી મળતા સુકી રોટલીના ટુકડાં પોતાને ખમ્મે ભેરવેલી ઝાંઝીમાં ભરી, જાણે સમગ્ર દુનિયાની દૌલત હાથ લાગી હોય એમ હાથથી ચાલતો ચતો. આ હતો એનો નિયતો કાર્યક્રમ.

જીવન જીવવા માટે બસ હતાં એને સુકાં રોટલીના કકડાં નોતું રહેવા માટે એકાદું ઘર કે તુંદલ-તુપડું. જિન્દગીનાં રાત દિ' વિતાવવા એને બસ હતાં ઉપર આકાશ, અને નીચે પૃથ્વીનો સહારો.

એ ચૈનથી જિન્દગી બસર કરતો. એને નોતી કાઢીની ચિંતા કે ફિકર.

રસ્તા ઉપર ઝાંઝા છાંયમાં બેસતો. જૂબ લાગે ત્યારે કચરામાંથી ભેગી કરેલી રોટલીના ટુકડાં ઝાંઝીમાંથી કાઢી ખાતો. એ ‘કોઈ પાસે પાઈ પૈસા માંગતો નહીં.

“મરજેતો અબ મુંદમે ન ડાલે કોઈ પાની શીસ દુખમે” હમે છાઝ ગઝ હાય જવાની !”

છતાં એ એક વસ્તુનો મોહતાજ હતો. લાચાર હતો. રસ્તા ઉપર જતા આવતા રાહદારીઓ પાસે માંગતો હતો “પાણી” ! રાહદારીઓના પગરવ સાંભળી એ એટલુંજ બોલતો. “બાપુ, કોઈ થોડું પાણી પાશો ?”

હજારો એ રસ્તા ઉપરથી આવજ કરતા. પરંતુ કોને પડી કે, એક આંધળા લિખારીને પાણી પાય !

શુભ સાલખીમાં મહાનનારાંઓને થોડીક હોય છે એની દરકાર ? એ તો એની પાસે જતાં અલખતા ! અકાતા ! કારણું એ હતો એક ગરીબ તુચ્છ લિખારી !

એક દિવસે હું ‘કોલેજ’માંથી નિકળી ઘેર જતો હતો. રસ્તામાં ઝાઝ નીચે તે આંધળો બેઠો હતો. મારો પગરવ સાંભળી એણે પાણી માટે માંગણી કરી. ‘કોઈ થોડું પાણી પાશો ?’

હું થંભી ગયો. એનો દર્દીઓ આવાજ સાંભળી મારા શરીરમાં ખુદા જાણે રાથી એક જતની કંપારી છૂટી. મારું આખું શરીર કંપી ઉઠ્યું અને હું એને પાણી પાવા તત્પર થયો.

પરંતુ મને તરતજ વિચાર આવ્યો કે હું કાણુ ? અને આ શું કરી રહ્યો છું ? હું એક નગર શહેનો પુત્ર છું. વળી બી એ. પાસ અને તે એક આવા ચીધરે હાલ લિખારાને પાણી પાડ ? છટ નોનસ-નસ અનેજ કેમ ! જેની પાસે જતાં શરીરમાંથી દુર્ગંધ આવતી હોય એ પોતાના જીવન માટે કચરામાંથી રોટલીના કકડાં વિણી પોતાનું જીવન વિતાવતો હોય, એવા એક પાંખર લિખારી પાસે મને જતો બોધ : -લોકો શું કહેશે ? મારા માટે શું વિચાર કરશે ? એમાં

મારું શું પોઝીશન ? આમ વિચારી હું એને પાણી પાયા વિનાજ ચાલતો થયો.

મારા જેવા તો હજારો એ રસ્તા ઉપરથી આવજા કરતાં. પરંતુ બધાને એની સુગ આવતી. કાઢને પણ એની દયા ન આવતી. એ પાણી માંગતો પરંતુ જાણે આખું જગત બહેરું કરી વિનાશનું હોય ને ! કાણ સાંભળે એ ભિખારીનો સાદ ?

હું અને મારો મિત્ર એક દિવસે હોટલમાં બેસી ચાહ પીતા હતા. સામે રસ્તા ઉપર કચરો પડ્યો હતો.

તે આંધળો પોતાના બન્ને હાથો વડે કચરામાં કંઈક ઝોળી રહ્યો હતો. મારા મિત્રની એના પર નજર પડી. એણે હાથમાં લીધેલો ચાહનો કપ નિચે મૂકી દીધો અને એ આંધળાને એકચિત્તે જોઈ રહ્યો. મારા મિત્રને આમ કુંતળજારી દ્રષ્ટિથી નિહાળતો જોઈ મને તેના પર હસવું આવ્યું. અને બોલ્યો:—

“અધ્યા, આમાં તને શી નવિનતા જણાય છે. આમ એને નિહાળી રહ્યો છે ! એ એક આંધળો છે, રોજ એ રોડીના ટુકડા મારે આખા શહેરનો કચરો સુંધતો ફરે છે, અને એમાંથી એને જે કંઈ મળે છે તેના પર પોતાનું જીવન વિતાવે છે.”

મારું આવું બોલવું સાંભળી, મારો મિત્ર બોલ્યો:—

“હું ન સમજે એના જીવનના મર્મને ? એની જિન્દગી કુદરતની કળાથી એતરંગિત છે. એના જીવનના રંગો જુદા છે, આપણા જીવનના રંગોથી. એનું જીવન, જીવન નથી પરંતુ એક કળા છે. પરંતુ હાય ! જગતને એની પરવા નથી. જગત એની પાસે જતાં શરમાય છે, લજાય છે ! એને દેખતાંજ જગતને એના પર તિરસ્કાર છુટે છે, કારણકે વિધાતાએ એના લાગ્યમાં “ગરીબ” શબ્દનો લેખ લખ્યો છે. હરો, ચાલ ‘લાઈફ એની જિન્દગી’ રહસ્ય હું તને કાઢવાર સમજાવીશ.” આમ કહી મારો મિત્ર ચાલતો થયો, અને અંધો બન્ને મિત્રો છુટા પડ્યા.

* * *

આજે રવિવાર હતો એટલે કોલેજે બંધ હતી. શહેરમાં એક કળા પ્રદર્શન હરથું હતું. તે જોવા અને બન્ને મિત્રો ગયા. પ્રદર્શનના એક છોડેથી બીજા છોડ સુધી અને ધણાજ ધ્યાનથી બધી છત્રીઓ નિહાળતા પ્રદર્શનના વચલા ભાગમાં આવી લાગ્યા. ત્યાં ગેલેરી આગળ ઘણાં માણસોની ઠંઠ જમી હતી. મારા આશ્ચર્યની સીમા ન રહી. હું શું જોઉં છું ? એજ આંધળો જે પોતાના જીવન જીવવા મારે રોજ આખા શહેરનો કચરો સુંધતો હતો. તેની છત્રી એક મોટા કચરાના તખ્તામાં જડા. એલી હતી. તસ્વીરના ઉપલા ભાગમાં મોટા અક્ષરે લખ્યું હતું “જીવન જીવવા મારે” નીચેના ભાગમાં ચિત્રકાર તરીકે મારા મિત્રનું નામ હતું. જોનારને એમજ લાગ્યું કે જાણે આંધળો હમણાં જ રસ્તા ઉપર ખેડા ખેડા કચરો સુંધી રહ્યો છે. એ છત્રી પ્રદર્શનમાં પહેલે નંબરે પાસ થઇ હતી. મારા મિત્રને સારું ધનામ મળ્યું. મારો મિત્ર એક કુશળ ચિત્રકાર હતો. એણે આંધળાની છત્રી દોરવામાં પોતાના આત્માને પીછા દારા ચિત્રમાં પૂર્યો હતો. એણે સજીવ કરી આંધળાની જીવન કળા; પોતાની કળાથી !

સમય સમયનું કામ કરે જાય છે. ઉનાળાના દિવસો ગયા. વર્ષાઋતુ બેઠી. રજાઓ પુરી થઈ. કોલેજે ઉઘડી. હું રોજ કોલેજે જતો, એ રસ્તા ઉપરથી જ્યાં એ આંધળો રોજ જાડ નીચે બેસી કચરામાંથી બેગી કરેલી રોટલીના ટુકડા ખાતો. જાડ તો એજ હતું, રસ્તો પણ એજ હતો. પરંતુ આંધળો દેખાતો નહોતો. યુદ્ધ જાણે એ ક્યાં અદસ્ય થઇ ગયો. પોતાનું બીજું જીવન જીવવા ! એ ગયો પરંતુ મૂકતો ગયો પોતાની જીવન કળા ! છત્રી વાટે જગતને દેખતા !

“બચ ન તુટે જિન્દગી કે સાઝી,

જિન્દગી આવાઝહી આવાઝ છે.”

(સચિત)

પદો ઇસ્લામની એક જરૂરી વસ્તુ

પણ એ વિશે કહીક						
✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱
નવિન દષ્ટિની જરૂર છે.						

કૃષ્ણેનક:-એ. બોવામીયાંક

[નોટ:-આ વિષે પોતાનું દષ્ટિબિંદુ સ્પષ્ટ કરવાની હેતુએ પણ તક આપીએ છીએ. તમી.]

આજના દિવસે મુસલમાનોમાં બીમારી એટલા બધા પ્રમાણમાં વધી ગઈ છે કે સંસ્કૃત દિંદમાં, બાબેજ કોઈક ક્ષણવાન મુસ્લિમ કુટુંબ દરેક બધા અર્થમાં સંસ્કૃતની જોવામાં આવતી હોય, દાહિયાક, મનકરુએનક, શુમેનિયા અને મેમેરીઆએ તો ત્યાં ત્યાં પડે પડ્યાં છે. માથા પેટ અને હાથની કુખાવો તો નજીવી મરતું થઈ પડી છે; અને કાપ રોગે તો હિંદી મુસલમાનોમાં કોઈવી લાંબી હોય એમ લાગે છે. ત્યાં જુઓ ત્યાં કાપ, કાપ અને કાપનાં જ સગાચાર કાંપડે છે. કાપ રોગે પેલા બિચારની ડબન નીમ નીમ નીમવાનીમાં કુખાવી પેલી બિચારીને પરણાને કહી એક વરસ પણ પૂરું થયું નથી અને કાપ રોગથી પચારીય છે અને કુખાણી બિચારી છ મહિનાનો પાવજો બાળક મૂકી કાપ રોગથી મરણ પામી મુસલમાનો! શું તમારા બરબુચાને બાપ બહેનને અણ મેન તમારા કાંપળ નેક ખાવું નથી? ખુદાએ અક્ષય આંખી છતાં એ રોગનું મૂળ કારણ શોધવાની તમે નેકમાત્ર પણ પરવા નથી છ? આપણી બહેનોમાં એ રોગનું પ્રમાણ શા માટે આટલું બધું વધી પડ્યું છે તેનો જરા સરખોય વિચાર કર્યો છે? આપણી શારિરીક કમજોરી અને બીમારીથી કુટુંબને કોમને, સમાજને, પ્રદેશને અને રાષ્ટ્રને કેટલું ગોળવું પડે છે એનો કદી વિચાર કર્યો છે?

પ્રત્યેક બીમારીનું મૂળ શારિરીક નજાઈ હોય, આપણે પહેલાં શારિરીક નજાઈમાં મૂળ

કારણો શારિરીક નજાઈથી ચલાવવાનો અને નજાઈ દૂર કરવાને શાં પગલાં મેલાં જોઈએ એ ત્રણ વિષયો કમવાર ચર્ચાઈ.

તો કહીને ધર્મિઆમીમાં કાંઈક એક બંધિત કમજોર હોય, તો તેમનાં સંતાન અસ્વસ્થ કમજોર પેલાં થાય છે. એ માથ કાંઈક સંતાન બાલપાત્રમાંથી જ કમજોર, મુસ્લમાની હોય છે. શું એ આવતી કાલના મુલાકાત પુવતીઓ કુટુંબ સમાજને દેશોદારનાં બાલકો બાળકો બિચારો દાખવી શકે ખરાં નહિ જ. બધાં એમની માટી અંસર સમસ્ત દેશમાં ફેલાતાં વગર રહી શકતી નથી. કુ માનું છું કે એમાનો કેલકને ખુદી કરાં તેમજ શારિરીક કસરત મળવાથી તેમની માનસિક શક્તિ ખીલી ઉઠે છે; તેમનો સ્વભાવ ચાંત થાય છે; અને તેઓ અંચળ અને ખનીશ અને છે; પરંતુ બીમારી બહેનોની રિપતી તદન કોઈકી હોય છે. એમની શારિરીક અને માનસિક શક્તિ ખીસવાનો વખત થતાં જ એમને માર દીવાલની બોધો નોટીમાં કેદ કરી દેવામાં આવે છે; ઘણા ખરાં જોઈએ કમજોર હોય છે અને પ્રેમ સમયે તેમની મોગ સારવાર અને સંભાળનાં અભાવે જુવાનીમાં પણ તેઓ અંધારામાં રહે છે. ત્યારે ઘણા ખરાં માનવતા અંગેય લાગે લાગે જુવાનીમાં પણ તાણે ને તણે જાપ તેવા હોય છે. આવા સ્વકંદી જરૂરી અને માથ કાંઈક મુસ્લિમ નવજુવાનો છત્રામનું રક્ષણ કરવા લાગે છે? શું આપણાં

રહ્યો હેઠલો, પરંતુ મારો બેઠમાન પણ એ ઉદ્દેશ નથી. જલદી મારો અંગત અભિપ્રાય તો એ છે કે આધુનિક સંજોગમાં દિંદી મુસ્લિમ બાનુઓને તદ્દન બેપદ કરવામાં ઘણા અનિષ્ટ સમાવશાળી છે. હું તમને નથી કહેતો કે આપણી મા બહેનોને હલખ-કે-હલખ ખાનામાં ટેનીસ કે બેડમીન્ટન રમાડવા લાઈ જાઓ, કે તેમને રાજદારી, ધાર્મિક કે સામાજિક વગેરે ક્ષાપ્તોમાં બેસઈ લાઈ જાઓ. હું તો તમને એક જોડી સ્કીમ જલાવવા માંડી છું કે આપણા પદો પણ કાયમ રહે અને એ બેઠમાન આપણી મા બહેનોની શારિરિક તેમજ માનસિક શક્તિ ખીલી શકે.

આપણા સંદેરમાં જે જગ્યાએ મુસ્લિમોનોની વસ્તી વધારે પ્રમાણમાં હોય ત્યાં મળી શકે તો એક જમીનનો મોટો ખુમો દુકાનો ખરીદી તેને ચાર બાજુએ તમને જોગ્યો તેટલી ઉચી દોરાક બાંધી કે જ્યાં પુરતો પદો રહે અને વચલી જગ્યા ખુલ્લી રહેવાની આજ્ઞા હોય તેમજ ફરવા માટે પુરતી જગ્યા મળી રહે. એ ખુલ્લી જગ્યામાં બુગીચો બનાવવામાં આવે કે તેમાં ફરવા જવાર બહેનોનાં મન પ્રકુલ થાય અને એ રીતે તેમનાં મનને આપોઆપ કસરત મળી રહે. તેમની શારિરિક કસરત માટે દોરાકાનાં તેમજ પાટિઆનાં બુલા, સરકાળી, ચક્રદાળ, વગેરે બનાવી આપવામાં આવે. બગીચામાં નાની સરખી મસ્જિદ પણ બનાવવામાં આવે. જગ્યા તળાવા જેવો એકાદ એકરો અને વડુ ફરવા પાણીની પસંદી સમગ્ર હોય તો ચાલશે નમોની બહેનો વખતસર નિમાઝ પઢી શકશે અને ખુલ્લો દિલ્લપત આપે તો બેનમાઝી બહેનોને પણ નિમાઝ પઢવાનો શોખ પેદા થશે. મસ્જિદ બોડે કે તેની નજીકમાં ચારે દિશાથી ખુલ્લો હોપરાવાળો એકરો બનાવવામાં આવે કે જ્યાં આપણી બહેનોની મગજશક્તિ ખીલવવા માટે

અસી કેમવર્ણને સગનાં છાપાંઓ આપાનીયાઓ અને પુસ્તકો મુકવામાં આવે. એ બગીચામાં વારંવાર ખીજાકોમ અને ધર્મની સ્ત્રીઓને બોલાવવી બેઠકો કે બેઠી આપણી બહેનોની ચર્ચાશક્તિ તેમજ મગજશક્તિ ખીલી, એના કામદા તો પુષ્કળ છે પરંતુ અન્યારે એ બધા મહાવવા હું અરથાને સમજી છું. દારણ કે કેમાં નંદિ, પરંતુ પદોમાં રહીને આપણી બહેનોએ દીનો દુનિયાની બેઠકો તેટલી ખિદગત કરી છે અને કરી શકે છે. છેવટે હું ટોમ, સમાજ, દેશ અને ધર્મની ઉન્નતી ચાલતા અમારા સુખી તેમજ ની જવાન બાકીએ અપીક કરું છું કે તેઓ મારી સ્કીમ પર પુરતું કમાન આપી તેને અમલી જોડે કહેવાની તન, ગત, અને ધનથી શોષિત કરે આમીન, સુખા આમીન.

શુજરાતી નવલકથાઓ

૧ અલકા	ક્ર. ૩૧	૨-૦-૦
૨ રેણુની મા	ક્ર. ૩૧	૩-૮-૦
૩ પથેરલાખી	ક્ર. ૩૧	૩-૦-૦
૪ બા ૨	ક્ર. ૩૧	૨-૮-૦
૫ ચરિત્ર દિન	ક્ર. ૩૧	૩-૮-૦
૬ શુભદા	ક્ર. ૩૧	૨-૮-૦
૭ અનુરાધા	ક્ર. ૩૧	૨-૦-૦
૮ શેખમન	ક્ર. ૩૧	૩-૦-૦
૯ કાલ	ક્ર. ૩૧	૨-૦-૦
૧૦ બુડી દીદી	ક્ર. ૩૧	૧-૧૨-૦
૧૧ જાનકી	(કપાલ છે)	

બંકીમબાલુ કૃત

૧ કપાલ કુંડલા	ક્ર. ૩૧	૧-૧૨-૦
૨ રાજા મોહન	ક્ર. ૩૧	૧-૮-૦
૩ કૃષ્ણકાન્ત વીર	ક્ર. ૩૧	૨-૮-૦
૪ કુર્મીશાનંદની	ક્ર. ૩૧	૩-૦-૦

ધી સંદેર સ્ટોર્સ

ખુલ્લેલસ : કળાશીલ, સુરત.

આર પીલ્સ:- આ ગોળીઓ ઘણાં લાંબા અનુભવ પછી જાહેરમાં મુકી છે. કાંઈ પણ કારણે

ગુમાવેલી શારીરિક, માનસિક, દરેક શક્તિઓને પાછી મેળવવામાં તેમાં ખાસ કરી ખરદાઈ માટે એને છેવટનો ઉપાય કહીયે તો લગભર અતિ-શ્યોક્તિ નથી. અતિ સ્ત્રી સમાગમ, કુટુંબ, કે ગમે એ કારણે ગુમાવેલું પુરુષત્વ (મદર્દ) પાછું મેળવવામાં અમારા લાંબા અનુભવમાં આજ સુધી એનાથી ઈફરીર ઉપાય એકે આવ્યો નથી. બેજ દિવસમાં નિર્ધાન, પાચનશક્તિ, રક્તવદમાં પણ પોતાનો ગુણ-બતાવવો શરૂ કરે છે, અને શરીરમાંથી સુસ્તી, ટીલાપણુ, કમર, માથા, સાંધા, અને રગોના દુઃખાવાએ ને દૂર કરે છે. એમાં કુરુદરી, અંબર અને સોનાની ભરમ જેવી કીમતી વસ્તુઓ હોવા છતાં માત્ર પંખલકના લાભાર્થે ૩૨ ગોળીઓની કીમત રૂ. ૬-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

આર તિલા:- આ તિલામાં સુર્યથી વધુ ખૂબી તો એ છે કે એના ઉપયોગથી કાંઈપણ રીતની જલન કે ફાટલીઓ થતી નથી. તેમ એને લગાડી પાન કે પાટો બાંધવાનીયે અત્ય નથી. મસગતાંજ આમીમાં ઘુસી જાય છે. રગોની નમજાહને દૂર કરવામાં આ તિલો ખરેખર ચમત્કારી છે, હજારો રૂપીઆ ખર્ચ ને લાભ ન મળે તે લાભ માત્ર અહીં રૂપીઆમાં મેળવી શકાય છે. કીમત રૂ. ૨-૮-૦ (અહીં) પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

આનંદ રસ:- આ વિચિત્ર તિલો મદર્દ અને ઈન્સાક (વીર્ય સ્તંભન) માટે ખાસ છે. ગરીબોને ખાસ લક્ષમાં રાખી આ ફકીરી તિલો જાહેરમાં મુક્યો છે. એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામાં સજ્જી અને ઈન્સાકમાં બેવડો વધારો થાય છે. કીમત ૭૫મીનો રૂ. ૧) પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

મુકાબી વ મુન્સિક:- કુરુદરી, અંબર, સોનાની ભરમ જેવી કીમતી વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ દવા ઈન્સાક અને મદર્દ માટે અનોડ છે. નિર્ધાન, (પાણસાવ) ઈદતિલામ, (સ્વપ્નોદાય) તેમજ વીર્ય વિકારની દરેક ક્યોદો આ દવા માત્ર બેજ દિવસમાં દૂર કરે છે. શોખીનો માટે આ દવા ખાસ છે. એક તોત્રો દવા બાર દિવસ ચાલે છે. કીમત તોલો એકનો રૂપીઓ એક, પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

દવાએ સુઝાક:- આ પીવણી દવા છે. ગમે એવા નવા કે જૂના પરમિયાને મરાડે છે. હજારો માણસો સારા થયા પછી આ દવા પબ્લીક સનમુખ ધરી છે. એક શીશી સાત દિવસ ચાલે છે. સાધારણ બીમાર માત્ર એકજ શીશીમાં સારો રુઈ રહે છે. ગમે એવા જૂના પરમિયાને માટે ખાજ બે શીશી કાપી છે. ઈન્જ-કથનો વડે પોતાનું લવિષ્ય પાયમાદ ન કરતાં એક વાર આ દવા લેવા અમારી લલામણુ છે. કીમત શીશીનો રૂપીઓ દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચ જુદો (દેખરમાં પરમિયાનો શર્તિયા ઈલાજ કરીશું) ડિન્ડ બહારથી મંગાવનારોએ બ્રીટીશ પોસ્ટલ ઓર્ડર Manager, The Rander Unani Pharmacy: ના નામે મોકલવે. કુર્મસીમાં મળતી દરેક દવાઓનું ચચિપત્ર મુક્ત. મોકલવામાં આશે.

લખો અથવા મળો : મેનેજર

ધી રાંદેર યૂનાની ફાર્મસી

રાંદેર, Rander, Dist. Surat

આગ્રીકાના એજન્ટ: Union Printing Works 91, Victoria Street Durban/Natal

‘સંદેશી’ હુંગીઓના નામે
ધણું છેતરાય છે.

આકર્ષક અને પાકા રંગો માટે
બાબુમાં દર્શાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાતરી કર્યા પછીજ ખરીદો.

મજકુર લીલા લેખન વિનાનો
માલ ‘સંદેશી’ નથી
નકલથી બચો

અમારા હોર્ડિંગ્સ દેરીઆ નથી.

નિચે દર્શાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના ખીજા હોર્ડ વેચતા નથી. દરેક
હુંગી અને કાપડ ઉપર ટ્રેડ માર્કની
ખાતરી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

ધી સંદેશી ઈ. એ.

ઈલેક્ટ્રીક વર્ક્સ

‘સંદેશી’ હુંગીઓ

અને

કાપડ બનાવનારા.

મદ્રાસ અહમદીયા બિલ્ડીંગ,

સંદેશી,

સ્ટોકિસ્ટો:—

શ્રી શ્રીમનાબરનું
સર્વોત્તમ કાપડ.

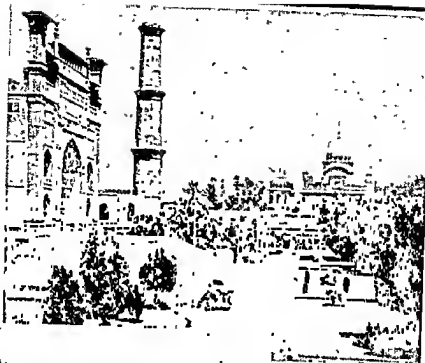

વર્ષ ૧ લું.	નંબર :- "વહશી" ગાંધેરી મહત્તરી :- "બેકાર"	અંક ૧૧મો.
-------------	--	-----------

અનુક્રમણિકા.

વિષય સૂચિ	લેખકોનાં નામ	પૃષ્ઠ
"સમગ્ર યા બિરોધ સદલ...તરે હું આજી" ...	મૌં "ફનો" ...	૧
ઈસ્લામી શિક્ષણ (કુર્આન)... ..	મૌં અ. રહીમ ...	૨
" " (હદીસ)... ..	" " " " ...	૩
આત્માઝકી દુનિયા	"બેકાર" ...	૪
એક જગી ગઝલ	"ઉદ્ધત" ...	૬
અરમાઉલ હુરના	રિકાઈ-સામેરી ...	૭
ખુદાઈ બેઅરો	"ઉદ્ધત" ...	૮
પ્રાચીન ગુજરાતમાં મસ્જિદો	"કાકિલ" ...	૧૩
પ્રેરણા અને કવિ	"નસીમ" ...	૧૭
બટકેલ	"ઝાર" ...	૧૮
જીવન ઝરામાંથી	"સામિર" ...	૨૩
પદ જીવન બદલા પાની દય	"જારીદ" ...	૨૪
બ્યવહારના ત્રાજવે તોગેલી કેમ્લીક વ્યાખ્યાઓ	મુન ઉં બત્રી... ..	૨૭
જીવન-નદ ... ૧	"મુશદ" ...	૨૮
સે-સરની મદદે સાયન્સ	ઈબ્રાહીમ મીસ્ત્રી... ..	૩૧
મુસ્લિમોનો કવિત્વમય ઇતિહાસ	"આઝાદ" ...	૩૨
અરબી પરીચયગત	"સીરતી" ...	૩૪
જીવનના રંગ	"શાકિર" ...	૩૮
.....આગેવાનોનો વ્યક્તિગત શોખ	"નિસાર" ...	૪૦
પ્રિયાની પ્રતિક્ષા	"ઈન્જન" ...	૪૩
અંધ ભિક્ષુકની ઇસ્તિગ્ન	"જમી" ...	૪૫
પોઠ	"લજુમરો" ...	૪૬
શોખચંદીની એતવણી	"શોખચંદી" ...	૪૭
કવન ગલીઓ	"કિરમત" ...	૫૨
એકલું જીવન	"બખરી" ...	૫૩
"હું કાંઈ પાંચુ સમજ્યો ન જીવનના સારને"...	"અમીન આઝાદ" ...	૫૩
શહે-શાહ શાદજહાંની દિનચર્યા	"ઈમામુદ્દીન" ...	૫૪
"રોતા લખાયા રહે છે"	"શોખચંદી" ...	૫૭
ફતાવા	મૌં અં અશરફ ...	૫૮
અપની કહાની	"અસીર" મુન ...	૬૧
સ્ત્રીકાર અને સમાવોચના... ..	તંત્રી ...	૬૨
અગાસી ઉપર	"મુસ્લિમ" ...	૬૩
સંદેશ	"હામત ઓઝા" ...	૬૮

સુવર્ણ મસ્જિદ: [લાહોર]

લાહોરની બાદશાહી
મસ્જિદનું બાદશાહી
પ્રવેશદ્વાર:

છેલ્લાં કેટલાંક
દિવસથી આખને
સ્થળોમાં ખાકસા-
મેજ સેવાકુકડીઆ-
ને પંખખળ પોલી-
સની ધમધકડી
શરૂ થઈ છે!

"કુલિયાં"

[સુરત]

એમ. એમ. પી. ઑલ ઑયુઝ, રાંદેર

મીઠા અહમદખાન ખરેખાન મીખત્રીવાલા.

એમ. એમ. પી. હાઈસ્કૂલ, રાંદેરમાંથી મેટ્રીકની પરીક્ષામાં મુસ્લિમોમાં મુંબઈ યુનીવર્સિટીમાં પ્રથમ નંબરે આવનાર.

૧૯૩૮માં મુંબઈ યુનીવર્સિટીના શીઝીક્સ સાથે પહેલા મુસ્લિમ એમ. એસ. સી. હોલનું માન મેળવનાર.

લંડનની એ. બી. આર્થ. અને એફ. બી. આર્થ.ની પરીક્ષાઓમાં ફોલોવિંગ થનાર.

રૌપલ ઈન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ સાયન્સ મુંબઈમાં રિસર્ચ માટે સર હરીમભાઈ મેરીટ ગવર્નમેન્ટ સ્કોલરશીપ મેળવનાર.

“એક્સપ્રેસિઝ અને સ્ટ્રક્ચર” ઉપર થીસીસ લખી એમ. એસ. સી.ની ડીગ્રી મેળવનાર.

પ્રથમ એલ. એલ. બી. અને સીનીયર કેમ્બ્રીજની પરીક્ષાઓ પણ પસાર કરનાર.

સેન્ટ્રલ ગવર્નમેન્ટ હોલ્ડી તરફથી લેવામાં આવતી રજીસ્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટની (R. A.) અને ૧૯૩૨ના નવા રૂલ પ્રમાણેની આધુનિકની હોલ્ડી પરીક્ષા પાસ કરનાર સારાથે કિન્દના પ્રથમ મુસ્લિમ યુવાન.

એફ. એસ. એ. એ. (F. S. A. A.) લંડન ઈન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ એકાઉન્ટન્ટ અને આડીટરની ઉમ્મેદવારી આર્ટિકલશીપ એમણે પરી કરી છે.

મીઠા ખાન
એમ. એસ. સી., આર. એ.

મીઠા યુસુફ ઈસ્માઈલ

મુંબઈની ક્રિકેટ જતતા જેમને વાર્ડ ઈસ્માઈલના નામે ઓળખે છે. રાંદેરવાસી શેઠ હાજી મીઠા ઈસ્માઈલ યુસુફ ઈસ્માઈલ જેઓ સુરતી ખરા ખબાર યુગ. લીઠના ડીરેક્ટર છે તેમના વડા પૂત્ર. જેઓ સુરતની એમ. ટી. બી. કોલેજના લૉ કલાસમાંથી મુંબઈ યુનીવર્સિટીની એલ. એલ. બી. (પ્રથમ વર્ષ)માં સેકન્ડ કલાસમાં પસાર થયા છે.

મીઠા યુસુફ ઈસ્માઈલ

—કારવાં પુ. ૧ હું • • • • • બુલાર્થ ૧૯૪૦ • • • • • અંક ૧૧ મા

૧ સમજ થા જિસ્કો સહલ વોહ દુશ્વારતર હૈ આજ

[નવાજ-કૃના' સાદળ ટાંચી ઉઠૂંના સારા સાધરો પેરીના એક છે સહેરમાં
ઉઠ્યાં ૨૦ વરસના વસવાઠ દરમિયાન એમણે ઉઠૂં બાપાની 'સારી સેવા' કરી
છે. એમના કલામેથી 'કારવાં'ના વાચકોને ૧૪૨ આનંદ પ્રાપ્ત થશે. ત્રીજો]

—જેપદાં જાંઝમે હુશમે વોહ અઢવાંગર હૈ આજ;
દેખે જગાલ ઉરકાં યેહ કિસ્કી નઝર હૈ આજ ?
કુછ 'સાંઝે જિંદગીયે વહી જેખાંરે હું આજ;
હુન્યાં નઝરમે જિસ્કી ફરેખે નઝર હૈ આજ.
અય દિલ ન દેખ તાળિયે હુસ્ને મિખાજ તું;
દિલ તો વહી-હે દિલ ભે હુશીકત નિગર હૈ આજ.
પાખંદીયે વક્ષયે મહુખ્ખત અરે ! જાંઝખ !
સમજથા જિસ્કો સહલ વોહ દુશ્વારતર હૈ આજ.
કયા આમદે જાહુર હૈ અય હમ કફસકે ફિર;
સદ ચાક ચાક દામને અખમે-નિગર હૈ આજ.
તું વોહ કે મા વસયે હુફદે ખયાલ હૈ;
મેં વોહ કે મેરી હુસ્વી ગુમાને નઝર હૈ આજ.
અલ્લાહ રે યેહ સોઝે ગમે હિજે નાંસિતાં;
હે સોખતા ભે દિલ તો ખિશિતા નિગર હૈ આજ.
મેં તુજકો લેકે નાઉ કહાં હુસ્મતે ખયાલ;
હુન્યાયે માહોખર તો જાહોત તંગતર હૈ આજ.
કયા ચારહુગરસે પાએગા વોહ ફેઝે જિંદગી;
હર સાંસ જિસ્કી ફદે ચિસમે સહર હૈ આજ.
મોફુદે મેહરોમાહ તબક્લી નહિ તેરી;
હર ગુન્યયે અમનમેલી તું નલ્વહુગર હૈ આજ.
કયા આ રહી હૈ ઉરકી વક્ષયે કિસીકો યાદ;
કયું તુજખતે 'કૃના'યે કોઈ નોહાગર હૈ આજ.

ઈસ્લામી શિક્ષણ

અસ્લાહ તઆલાઈ ફરમાન (કુર્આન)

મૌલાનાઃઅબ્દુર્રહીમ સાહબ, રાંદેરી.

૭૭ હે ઈમાનવાળાઓ ! ત્યારે તમે માંહેમાંહે અમુક મુદત સુધીના ઉપાસનો મામલો કરો તો તેને લખ્યા કરો. (કુર્આન)

૭૮ તમે સાક્ષીને છુપાવો નહિ, અને જે કોઈ તેને છુપાવશે તો બેશક તેનું દિલ પાપી છે, અને ખુદાપાક તમારાં કરેલાં કામોને ખૂબ જાણે છે. (કુર્આન)

૭૯ બેશક જે લોકો ઈસ્લામને માનતા નથી તેઓને કદી પણ તેઓના માલ અને તેઓની ઔલાદ ખુદાપાકની રહામે જસચે કામ નહિ લાગે, અને એવાજ લોકો દોઝખનું ગળતણુ છે. (કુર્આન)

૪૦ (હિ નખી !) તું (ખુદાપાકથી) એમ કહે હે સલતનતોના માલિક અસ્લાહ ! તું ચાહે તેને પાઠશાહી આપે છે અને ધારે તેની પાસેથી પાઠશાહી ખુશવી લે છે, અને ચાહે તેને માન આપે છે અને ધારે તેને બેઆખરૂ કરે છે, તારાજ હાથમાં સર્વ બલાઈ છે, બેશક તું દરેક વસ્તુ પર સંપૂર્ણ શક્તિમાન છે. (કુર્આન)

૪૧ તું કદી જે મોટાઈ તો અસ્લાહના હાથમાં છે, તે ચાહે તેને આપે છે અને ખુદાપાક જહુ ઉદાર સઘળું જાણનાર છે. (કુર્આન)

૪૨ હા, જે માણસ પોતાનું વચન પાળે અને તે ખુદાથી કહે તો બેશક એવા પરહેઝગારોને ખુદાપાક ચાહે છે. (કુર્આન)

૪૩ અને આ (અમારો નિયમ છે કે વિજયના) દિવસોને લોકો વચ્ચે અમે ફેરખાલ કરતા રહીએ છીએ. (કુર્આન)

૪૪ ખચિત જે લોકોને તમારા પહેલાં કિતાબ આપવામાં આવી છે તેઓથી તેમ મુશરિકોથી તમે ઘણી દુઃખદ વાતો સાંભળ્યો પણ જો તમે (તે પર) સખર કરો અને પરહેઝગાર બનો તોંએ (ઘણી) હિમ્મતની વાત છે. (કુર્આન)

૪૫ બેશક આકાશો, અને પૃથ્વીના બનાવવામાં તેમ રાત અને દિવસના ફેરફારમાં બુદ્ધિશાળીઓ માટે (તોહીદની) નિશાનીઓ છે. (કુર્આન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે

મૌલાના:-અબ્દુર્રહીમ સાદખ રાંદેરી

૩૭ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે જો તમારા પર નકટો હુખશી શુલામ હાકિમ થાય તો પણ ત્યાં, સુધી તે તમને અલ્લાહની કિતાબ પર ચલાવે; ત્યાંસુધી તેનું સાંભળવું તથા તાબેદારી કરવી. (મુસ્તિમ)

૩૮ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે તમારામાં સારા માણસ તે છે કે જે સારી રીતે દેણ અદા કરે. (બુખારી)

૩૯ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે તમારામાં બહેતર તે છે કે જે કુર્આનને શીખે અને તે બીજાઓને શીખવાડે. (બુખારી)

૪૦ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે બેહતર સદકો તે છે કે જે માલ-દારીથી હોય. (બુખારી)

૪૧ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે મુનાફિકો ઉપર ઈશા અને ફજરની નમાઝ વધુ કઠિન છે; પણ જે એમાં ખૂબી છે તેને જો તેઓ બાણી લે તો સાથળ ધસતાં તેઓ નમાઝ માટે આવે. (મુસ્તિમ)

૪૨ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે વધારે પસંદ અમલો (કામો) અલ્લાહની નજીક હંમેશ થનાર છે; પછી ભલેને તે થોડું હોય. (બુખારી)

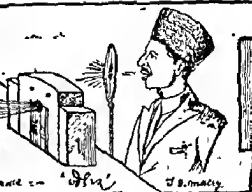
૪૩ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે શહેરોનાં ઘરોમાં અલ્લાહની નજીક ઘણી ખ્યારી તેની મસ્જિદો છે અને શહેરોના સ્થળોમાં વધુ ખરાબ સ્થળ બનારો છે. (મુસ્તિમ)

૪૪ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે સર્વ શરતોમાં તે શર્ત પુરી કરવી વધુ અગત્યની છે જેને લીધે તમને ઝીંઝોની નખતા હલાલ કરી છે. (એટલે મહેર વગેરે હુકો અદા કરવા.) (મુસ્તિમ)

૪૫ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે “જો તને હું નહિ મળું (એટલે ઇન્તેકાલ થઈ જાય) તો તું અખૂબકર પાસે આવીશ.” આ હુકમને સત્તર તે સ્ત્રીને કહ્યું કે જેને આજ્ઞા કરી હતી કે તું મારી પાસે ફરી બીજીવાર આવજો ત્યારે તેણી બોલી કે જો હું આવું અને આપ નહિ મળો તો? (એમાં હું અખૂબકર રહીંબની ખિલાફતનો સાફ ઈશારો છે.)

અલ્લેખ કી દુનિયાં દોર તો

સંસ્કૃત - 'કૌટીલ્ય'

આવાજકી દુનિયાં કે દોરતો ! તમારા માનને
અરેખી ઘોડાની ડાણી ટકાર સમવાને બદલે
જરા નીચા રાખો કારણકે આજકાલ લાખડો
જમાને હોઈ મરવાને વહેતાં ચૂકતારી એજન્સી-
ઓનો પાર નથી ! ગપ ગેઝેટની આઈસિઓ ઉપર
આઈસિઓ બદલ પડી રહી છે. માટે આ માને
સાબચી પેલા માને કાઢી નાખશો તોજ શાંતિમાં
રહેશો નહિતર લોકોનાં દિલને ઉચા નીચાં
ખનાવનારા ધરગતુ ન્યુસ એજન્સીનો હવે તોડો
નથી ! આજા દક્ષિણ મક્કમલ નેચા બ્યારીક
સમયમા હું તો કહું છું કે યુદ્ધથી ભારેભાર
બરેલાં છાપાં વાંચવાને બદલે એકાદ પસાએવો
પેસો પકડાવીને તમારા ગામના નોંધિયાને પંડા
પાસે બનિધ્ય નેવડાવીનેજ ખેસી રહે ! એ તો
પાધડીનો વળ છેડે આવવાનો હશે તે આવશેજ
તો પછી આપણે ચિંતા કરીને કરીશું પણ શું ?
આપણે તો અર્ધસાવાદી રહ્યા એટલે કમચાની
કાણી એક રિયલિટીમા પડ્યા રહેલા સિવાય
છુટકાજ કયા છે ? પછી બેંકમાં નાણાં ન હોય
તો કાલે પણ કોડીમાં ઘાણા હોય અને ખૂણામાં
થોડાકે પાણી હોય તો એ સ્વરક્ષણ ચર્ચ સકરો !
પણ કોઈ બક્ષણ કરનારજ નથી ત્યાં રક્ષણની
વાતોથી યાના વાડકી જાઓ છો ? પૂર્વવણીઓ !
હવે તમે આમા નેચો નથી ; તો મસ
આતમાના અજવાળે અજાજ કરશો તોય બસ
છે ! પ્રાર્થના કરો ! કુઆ ભણો ! કે 'લટક્યુ
કરવા આવનારના વિમાનો પર લીજળી પડે !
ખોજ દવાજ બલ ! ટેકા તુડી પડે ! તેમના

હાથોને લકવો થાય !' લ્યો તમેજ કહેલો ?
સિવાય આપણે બકરીનું દૂધ પીનારા, કાથ
હવાએ દધિઆરના સાથ રિનાનાં દિંદીઓ ખીલું
કરી પણ શું રાકીયે ? બોલો અર્ધસા દેવીડી
જે ! બોલો રેડીયા દેવકી જે !
'દીવાલો ફૂગની ફાટ તમારી આત્મચક્તિ તો ;
નુંદ નંજોર ઘોખડી તમારી આત્મચક્તિ તો.'

આવાજકી દુનિયાં કે દોરતો ! તમે કરી
વાએજમાં તો ગયા હશેજ ? ન મયા હોય તોય
મોંઘીઓનું નામ તો સાંભળ્યું હશેજ ? રોરાત
ખાસ અંગ્રેજીઓએ એ બિચારા મોંઘીઓની
સામે મેરચા માંડચામાં બાઢી રાખી નથી. નમાજ
રાજથી ભડકી જનાર કોટ-પાટણન ધારી
પશ્ચિમના ઉપાસકોએ એ 'મોંઘીઓને ઝોથો-
કોથ કહી અમાજમાંથી તેમને ઉખેડી નાખવા
કર્ષ પાછા પાની કરી નથી ; પણ એ બિચારા
મોંઘીઓની ઝોથેકોથ વાતો હવે ખરી પડતી
દેખાય છે. "સાયન્સ મત સીખો ! સાયન્સ મત
સીખો !" કરી કરીને એમની હસ પસાર્ધ ગઈ
પણ કોથએ ગાનું નહિ તો જગતે પરિણામ
પણ નોઈ લીધુંને કે યુરોપમાં સાયન્સ શું સલા-
નામ વાળ્યું છે ? સાયન્સની વીજળીએ યુરોપની
સંસ્કૃતિને ખાગીને કારમ કરી નાખી છે અને
મોંઘીઓની ભવિષ્યવાણી ખરી પડી છે ! મર્ફમ
અકબરે કહ્યું છે તે ખરજ છે કે :—

'સદાજ કે નિશાં હસ મિસરએ અકબરમે મિસ્તેદે ;
કહે સાયન્સસે ચલતી હે દિલ મઝહમસે દિસ્તે હે !'

“મહાદેવ કહી સાધનસંકે સિદ્ધા ન કરેશ; ઈ-સાન અરેબી તો ખુદા દો નહિ સકતે ! અહ રાદે તઅલ્લુક કોઈ બેડા કરે રિશા; ગારે કબી નેદીવરે ચચા દો નહિ સકતે !”

આવાઝી દુનિયાંકે દોરતો ! જગતની ચંદ્રલ-ચોકડીને તમે જાણો છો ? હીટલર હોળીનું નાળિયેર બનીને ફૂટી પડ્યો; ત્યારપછી દરેક સરમુખત્યાર તક સાધીને પોતપોતાની રીતે પેંતરા ભરી રહ્યો છે. પોણું જોધને પેસવામાં અને પોચું જોધને આવવામાં કોઈ પાણું વળીને જોતો નથી. લોકશાસનની વાતો ખીટન કરેલુંજ રહ્યું, તીતિ અને ન્યાયના કાટલાં એના મજવામાંજ રહ્યાં, શાંતિની ભાંતિ હવામાં ઉડી રહી અને “છરડી લાડી ઉરડી બેંસ” સિદ્ધ કરવાનું સરમુખત્યારોએ હાથમાં લીધું ! યુરોપની સંસ્કૃતિ અને માનવતાને સરમુખત્યારોની દાનવતાએ અર્ધે રસ્તેજ લૂંટી લીધી. ધાગપાનુઓના ધસારા સામે ક્રોન્સ પશુ દાહી ગયું અને શરણાગતમાં ચાલી ગયું ! ગંજીના પતાના મહેક્કની જેમ અનેક રાષ્ટ્રોના મહેલ જોતજોતામાં શામ, દામ, દંડ અને બેઠથી ઠડખૂસ થયા ! સર-મુખત્યારીની બેડીઓમાં જગત જકડાતું ગયું અને જગતને તો જાજે દૂર બેઠા બેઠાં તમારોજ જોયા કીધા. હવે ખીટીશ સિંહે પણ આગસ મરડીને જર્મન ગરજની સામે પંજે ઉગામ્યો છે ! હીટલર-મુસોલીનીની સામે ચર્ચીલ-ક્રઝન ગંધ રોડીને કુસ્તી જંગ માટે અખાડમાં ઉતર્યા છે. સરખે સરખી જોડ જમી છે. જગત ફાટી આંખે જોધ રહ્યું છે કે નાઝીવાદનો પાપનો ધરો ક્યારે ફૂટે ? અને જગતને શાંતિનાં દર્શન થાય !

ચંદ્રાળ ચોકડીના બીજા મેખરેજ જનરલ ક્રોડ, જાપાનવાળો અરીરા અને દાતરણવાળા રટેનબીને પણ પોતપોતાના પાડોશીઓ પર પેંતરા અજમાવવા માંડ્યા છે ! આજે તો

બધાં હોય ત્યાં સમુદ્રનો કાપદો લાગુ પડ્યો છે કે અથવા મોટાં માછલાંને ખાઈ નાંખ અને મોટાં માછલાં નાનાં માછલાંને ઝોડીયા કરી જાય ! માણસ માણસને ભરખી જાય એવા આ રાક્ષસ યુગમાં ગાંધીજી ખીટનને અહિંસાનું શસ્ત્ર ધારણ કરવાની સલાહ ‘હરિજન’ :દારા આપી રહ્યા છે કે “હીટલર-મુસોલીનીને જે જોધએ તે આપી દેજો. હવે સ્વમાન ખાતર રહેંસાઇ જજો પણ માનવીનો ઉપધાર કરવા હોય અને લોકશા-સનને જીવંત રાખવું હોય, તો અહિંસાનું શસ્ત્ર ધારણ કરજો. હું તો ૫૦ વરસથી અહિંસાની સફળતા જોતો આવ્યો છું.” આવી હાથે કરીને ખાત્રા બનવા જેવી સલાહ ખીટનને ગળે શાની ઉતરે ? કારણ કે અહિંસાના અખાડ જેવી ક્રિસિસમાંથી પણ અહિંસાના કારણે ગાંધીજીને અલગ રાખ્યા છે તો ખીટન એ શસ્ત્રને ધારણ કરીને શું કરે ? ગાંધીજી આવી બાબતોમાં ઉપદેશ આપવાનુંજ માંડી વાળે અને અંતરના અશજને પોતાના બકત મંડળ માટેજ ઘેરી રાખે તો કેમ ? જો કે ગાંધીજીનો ઇલાજ છે તો વગર ખરચનો ફક્ત શ્રદ્ધાનીજ જરૂર છે, તો ચર્ચાક મહારાષ્ટ્ર એ પણ અજમાવી બુલે. વિમાનો અને બોમ્બોની ફિકર કરવાને બદલે પાલમિન્ટમાં તંબુરો વગાડી લલકારવા માંડે કે,-

“રઘુપતિ રાવડ. શાનરામ
પતિત પાવન સીતારામ !”

બ્લેક આઉટ ! એ બ્લેક આઉટનું નામ સાંભળતાં કેટલાક તો ભડકી જાય છે. પણ જેમને નાવાનુંએ ન હોય અને નીચોવણનુંએ ન હોય એવા ધણા આસામીઓ તો બ્લેક આ-ઉટને આશિર્વાદ સમાન માનતા દરીનાં મવા-લીઓ, ખિરસાં કાતરઓ, ચોર-ડાકુઓ અને પ્રેમીઓ તો ઇચ્છતા દરી કે સરકાર બારે-માસ કેમ બ્લેક આઉટનું કુરમાન જાહેર કરતી નથી ? દૂધ કે મોટરબસમાં ખોટા સિક્કા સરકારી

દેવાના શોખીનો પણ બ્લેક આઉટને અપનાવવા તૈયારજ રહે છે ! જગતમાં અંધારું અને અજ્ઞવાણી એ એ મૂખ્ય બાબતો છે. મહાં ખરાં ધરોને પણ એ બારણું હોય છે. અત્યંત અને પાછલું. અંધારું સારું કે અજ્ઞવાણી એ વિવાદપ્રસ્ત અર્થ છે, પણ એ તો નક્કીજ છે કે પાછલા બારણાની પ્રવૃત્તિવાળાઓ તો અંધારોનેજ આશિર્વાદ સમાન લેએ છે ! બધે ધોળે ઘાંઠે ધંધો કરનાર અનેક દિવસને પસંદ કરતા હોય રાતના રામઓ તો રાતનેજ પસંદ કરે ! ચોરો કરતાંએ લાચીયા અમલદારો પણ બ્લેક આઉટનેજ વધુ પસંદ કરે ! ઋષિ મુનિઓ, આબિદ-યરીઓ, સાક્ષરો, દિદ્ધો, કવિઓ, ગાંધીઓ, તત્ત્વજ્ઞો કે પોલિટીકસો તો એકાંત, અંધારું કે બ્લેક આઉટનેજ વિશેષ પસંદ કરે ! 'જતીપુરાણ' તારકસમ્પાદનાઓ, અર્ધો રાત્રે જુનાં લુગડાં કે વાસણો પર પૈસા ધીરનારાઓ પણ બ્લેક આઉટનાજ તરફદાર હોય છે. બ્લેક આઉટથી બધે એકમીકરણ થતાં હોય, અનેક અગવડો લોકોને વેઠવી પડતી હોય છતાં પણુઓને એ ઉપયોગી તો છેજ !

ગાંધીજીએ બ્રીટનની સરકારને યોડીક સુરી-યાણી સલાહ આપી છે તો પછી હું એદિહી સરકારને શા માટે સલાહ ન આપું ? સલાહ અને વિખામણ એ હંમેશાં આપવીજ ગમે છે લેવી ગમતી નથી; જેમ માણ દેરી ગમે છે લેવી ગમતી નથી તેમ ! દુકાનમાં દોરો માછલોના માછલો મુધી જમીન મુંઘા કરે છે પણુ ધાસર્વ એકે તણુ-ખતુ પામતાં નથી. તેમ આજે બજારમાં પાંચ કે દસની નોટ લઈને ફરનાર માણસ સો બસો દુકાને પહોંચા ખાય છે; તો પણુ તેને રોકડા કે પરચુરણુ મળતું નથી ! મધપૂડો લેવા જતા બાધરીઓને જેમ અનેક દિડમન કરતી પડે છે, તેમ અનેક દિકમત લોકો નોટના રોકડા કરવા અજાણે છે તો આ બધી ધમપજાડને પહોંચી

વળવા સરકાર એક એક રૂપિયાની નોટ પ્રતઃ જપાવે તો કેમ ? શું કામલની ખોટ પડી છે ! વળી એ વાત તો હું અમીકરણ કહી ગયો છું કે હિંદના રક્ષણ માટે બીજી ગરબમાં પડ્યા વગર સંધિ ફકરી અને બાવા-મુસાંઈ-ઓનીજ બારતી કરવામાં આવે તો બસ છે. ૫૬ લાખનું એ લશ્કર નાઝીવાદ અને ફેશિસ-વાદવાળાઓને પોતાના લશ્ક્ર અને સૌથીવાળ પ્રતાપે જગતના ૫૮ પરથી નાશુદ કરી શકે એમ છે ! ફક્ત થોડીક ગાંજ લાંબોને ખર્ચજ સરકારને ઉઠાવેલા ૫૩ એમ છે !

મરતકમાં 'જુ'ઓ ૫૩ તો તેને મુંઘવી નાખતું એજ છેવટનો સહેલો પ્રધાન છે, જો કે એથી ખૂબસુરતીને ફટકો પડે છે; પણુ તાગવા અને એટલી ઉપરની અજ્ઞવાળતો એકસ મટે છેજ ! સરકારે પણુ ઉદામવાદી, સામ્યવાદી, રૌયવાદી, પ્રગતિવાદી, સમાજવાદી, "જુ"ઓને કારણે હિંદી સરક્ષણુ ધારો નામે અસ્તરોને અજાણવા માંડ્યો છે; પણુ બધા માણુઓ, અને બેસો ખડવાને માટે પણુ એકજ અસ્તરો ચાલી રહે !

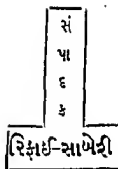
એક જંગી ગઝલ !!!

રચનાર: "ઉદ્ધત" (અરબોધન)

કુઃખ મડો આવી પાણું ચુરોપ છે;
જંગ છે કે એ ખુદાનો ડોપ છે ?
એક તરફ ચર્ચાઈ છે, ગોલે સહિત;
એક તરફ હિંસર છે, રીખનદ્રોપ છે
યર્ષ ગયાં આકાશ ને પાતાળ એક,
ઉપર એરોપ્લેન નીચે તોપ છે !
એનો પ્રત્યેક સીન છે મકરર સમો;
નર્કનો જાણે એ બાયસકોપ છે !
શાન્તિ એ ચાહે ન-કાં ઈશ્વર યજી ?
શાન્તિના વ્યાક્ર મિચ્યા ધાપ છે !
કાળ્ય-સંકલિત આપની રોસ દલે;
ત્યાં લખ્યું "ઉદ્ધત" જુઓને રોસ છે !

અસ્માઉલ

હુસ્ના

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

દર મહીને “હારવા”માં “અસ્માઉલ હુસ્ના” ના ફાયદા અને પદ્ધતી રીત ઇ. અ. લખતો રહીશ. એ વઝીફા શરીઅત મુજબના બાયઝ (હલાલ) કામો સિવાય બીજા કોઈપણ કામ માટે કહીપણ બાપરવા નહોં; અને નહીં તો પોતાની જાત અને આલ ઔલાદને પણ એની નુકસાની બેગવવી પડશે. વઝીફા ચાલુ રાખો તેટલો વંખત પંજગાના નમાઝ, હલાલ રોઝી, અને સાયુ મોલતું બેઠાં. દરામ રોઝી ખાનાર અને જુહૂ બોલનારની દુઆ કબૂલ થતી નથી. હરદ શરીફનો ઝિકર પણ ચાલુ રાખવો, એની બરકતથી દુઆ બદલ જલ્દી કબૂલ થાય છે અને વઝીફાની મરમી તેમજ બીજી નુકસાનીથી નગત મહે છે. બની શકે તો હમેશા બાવજુ રહેવું અને બદત તથા કપ-ઝાંની પાછોનો ખાસ ખિયાલ રાખવો. ખાસ નિયત સિવાય ખાસેસન, સિદ્દાક કાઠ પણ નામનો વઝીફા પદવામાં આવશે, તો તેના ફાયદા બેદ મળશે. દર દાલમાં ખાસેસ નિયત અને પાકા યકીન સાથે પઢવું. ખડવા પહેલાં ૧૧ વખત અને પરી રહ્યા પછી ૧૧ વખત હરદ શરીફ જરૂર પઢવું. ખુદાપાકના બધા મુખ્ય રક નામોને દરરોજ એક વખત પણ માગ વઝીફા તરફ પદવામાં આવે તો પણ બેદ ફાયદા મળશે. જો બની શકે તો બધા નામો મોટે વાદ કરી લેવાં સૌથી બેસતર છે. દરેક

મુખ્યરક નામની સાથે તેના અર્થ અને “અબજુદ”ની ગણતરી પ્રમાણે તેની સંખ્યા પણ લખી છે. અસ્માઉલ હુસ્ના ખાત જે કોઈ સાદબ પોતાના અતુભવ લખી મોકલશે તે ઉપર ખાસ ધ્યાન દેવામાં આવશે.

(૧) “યા અદ્દાહો” હાલિ (૬૬) (ધરમે જાત છે. ખુદાપાકનું ખાસ નામ છે.) દરરોજ એકદગર વખત પદનાર સાહેબે યકીન યશે. પંજગાના નમાઝ પછી સો સો વખત ખડનાર સાહેબે કરક યશે. જે કોઈ કે અગર ૭ નો ચિરો કરી છતાંની નમાઝ પછી “અદ્દાહુરસમદો” ચાર લાખ વખત પડશે તેના જે કંઈ મુરકેલ કામ હશે તે આસાન થશે તેમજ ઉમ્મિદદશે તે પૂરી થશે. એક ખાસ વખત નક્કી કરી “યા અદ્દાહો, યા રહમાનો, યા રહીમો, યા અહમરુદ્દીમીન” પાનમો વખત પદવામાં આવેથી રોઝીમાં વધારો થશે અને જે દુઆ માંગશે તે પણ કબૂલ થશે. તલજલુદની નમાઝ પછી જે કોઈ “યા અદ્દાહો, યા લતીફો, યા ફત્તાહો, યા વહુદાઓ, યા ખાસેતો, યા રઝઝાહો, યા ગનીયો, યા મુગનીયો, યા મુન્એમો” દરરોજ પાનસો વખત અગર એક બે ચિદલા મુખી પડશે તો જે નિયતથી પઢવું શરૂ કર્યું હશે તે ખુદાપાક પરી કરશે અને તેની રોઝીમાં વધારો કરશે. સવારે તથા સાંજે ૧૧-૧૧ વખત

દરેક શરીર આજના પાછળ અને વચ્ચે "યા અલ્લાહો" ૩૦૦ વખત જે કોઈ પદો તેના દિલમાં ખુદાપાકની મદખ્યત પેદા થશે અને દિલ તેની સાથે લાગશે. કોઈપણ હાજત અને કામ માટે નવચંદી જુમ્માની અથર જુમ્માની અથવા અસરની નમાઝ મરિજદમાં જમાઅત સાથે પઢી એક ખૂણામાં બેસી પહેલાં ૧૧ વખત દરેક શરીર પઢી "યા અલ્લાહો, યા રહ્માનો યા રહીમો" મરિજ સુધી નેટલી વખત પદાય તેટલી વખત પઢવા પછી ૧૧ વખત દરેક શરીર પઢવું. એવી રીતે ઝણુ જુમ્મા પઢવાથી ઈ. અ. મકસદ પૂરી થશે. જે કોઈ હમેશા "હોવદ્દાહો" પઢશે તેનાં દિલમાંથી શક શુભોદ દર થઈ જશે અને તેને સિદ્દીકીઓનો દરજ્જો મળશે. પંજગાના નમાઝ પછી જે કોઈ સાત સાત વાર "હોવદ્દાહુર્રહીમ" પઢશે તેનું હિમાન કદી પણ કમજોર થશે નહીં, એટલે હિમાન કામિય અને મજબૂત થશે. પંજગાના ફર્જ નમાઝ પછી હમેશા ૬૬ વખત પઢનારને દીન કુન્વાના બેકદ હાપદા મળશે.

"શહેદ્દાહો અન્નહુ લાઈલાહા ઈલાહુ" એને હમેશા પઢનારનાં દરેક હાજત અને ઉમિદ ખુદાપાક પૂરી કરે છે, અને જિજ્ઞાસ વગેરેના હુમલાથી બચેલો રહે છે. કોઈ પણ અંગણી જમાઅતે ૧૧ વખત પઢી ચારે તરફ ફુંકે મારી પોતાના બદન પર ફુંકે મારવાથી દરેક આફત, બલાથી અમનમાં રહેશે.

"હોવદ્દાહુર્રહીમ લાઈલાહા ઈલાહા હોવા આલેમુલ ગાયબે વરશાહાદતે હોનર-હુમાનુર્રહીમ" એને હમેશા પઢનારને કામીની મોદતાઈ રહેતી નથી કારણ કે ખુદાપાક તેની દરેક દરેક હાજત અને ઉમિદ પૂરી કરે છે.

દરેક સાંસ અંદર જે અતી વખત "અંબીહુ" અને સાંસ બહાર કાઢતી વખત "હુ"નો ઝિકર જે કોઈ હમેશા આલુ રાખશે તેનું દિલ જિંદા થઈ ખુદાપાકના નુરથી રોશન થશે. ખુદાપાકની મદખ્યત દિલમાં પેદા થશે, ખુદાપાક તેને

કોઈનો મોદનાજ કરશે નહીં, અને ધીમે ધીમે વાસિતે હક મળી જશે. આ ઝિકર બધા ઝિકરો કરતાં શ્રેષ્ઠ અને બેદતર છે. ધણુ જુમ્માએ એને ધરમે આઝમ કહેલું છે. એને તામે બધા કારરતા, સુવચ્છતો અને તમામ મખ્લકાત છે.

જે કે ખુદાપાકના બધા નામો ક્રમે આઝમ છે છતાં પણ જુમ્માને દિન જ્ને જ્ને ધરમે આઝમ કહી ગયા છે તે બધા એક સથે છેલ્લા ઈ. અ. લખીશ.

દરેક વખત ઝિકર શરૂ કરવા પહેલાં તેમજ પઢી રહ્યા પછી ૧૧-૧૧ વખત દરેક શરીર હમેશા પઢવાનો ખાસ ખિયાલ રાખવો, આ બાબત હવે પછી કોઈ વખત લખી હોય તો તેમ અને નહીં લખી હોય તે છતાં પણ જરૂર જરૂર દરેક શરીર પઢવું જોઈએ. આ બાબત ખાસ જરૂરની હોય હમેશા યાદ રાખી પઢવું જોઈએ. (અપૂણ)

દરગાહવાલાના કિમતી અને આદર્શ પ્રકાશનો

મસ્લિમ સમયનું રૂપેન:

અરબ તમદુનની ખુશખૂબી એક મહેક મહેક થઈ, આ મુસ્લિમ પુસ્તક આપે ખરીદ્યું ન હોય તો આજેજ ખરીદો. પોરટેજ સહિત કિંમત નવ આના, અથવા એક શિલિંગ.

હિન્દુ મુસ્લિમ એકતા:

દેશ વિદેશમાં પ્રખ્યાતી પામેલું, અને મુખર્ષ મેલાકાના સરકારી કેળવણી આતાએ મંજૂર કરેલ આ દૈનિકાસક પુસ્તક, આજના કલેસ-કેકાશના યુગમાં તમને સાચી દિશા બતાવશે. પોરટેજ સહિત કિંમત દશ આના અથવા એક શિલિંગ.

આજેજ લખો:-

ઈમામુદ્દીન સદરુદ્દીન દરગાહવાલા દરગાહ શરીફ, નવસારી.

અનોખી બોમ્બાર્ડિંગ

આજથી ચઉદ સૈકા અગાઉ પ્રુદાના પ્રથમ
ધર કાળા જે તૌલીદનું સ્થાન હતું, તે કેવળ મૂર્તિ
પૂજનું સ્થાન બની ગયું હતું. જ્યાં પ્રુદાની
સ્તુતિ અને તૌલીદનાં ગીતો ગવાતાં; ત્યાં હવે
રાત્રિ દિવસ ઘંટ વાગતા અને મૂર્તિઓ આગળ
લગ્નનો ગવાતાં. મૂર્તિ પૂજકોએ એક અસ્વા-
હનાં ધરમાં માટી, પથ્થર અને લાકડા લોડાના
ત્રણસો સાક પ્રુદાઓ ને ગોંઠી દીધા હતા.
જાણે પ્રુદાનું ધર કુવાનું સર્વથી મહાન પુત-
ખાનું બની ગયું હતું. દર વરસે જગતના ખૂણે
ખૂણેથી લોકો એની યાત્રા માટે આવતા અને
અડી પોતાની માનતા ઉતારતા. પુતો ઉપર
ચઢવા અશક્ત. તે સંભવે મહા શહેરમાં,
અંજાન રૌનક આવી જતી; શહેરના બજારો
ઉપરાંત ખીજા વધારાના અનેક બંજારો પ્રુદાતાં,
મેળા ભરાતા અને દરેક પ્રકારના હુન્નર ઉદ્યો-
ગનાં પ્રદર્શનો થતાં. આથી મહા વાસીઓને
ધણ લાભો પણ પ્રાપ્ત થતા હતા. તેઓના
વેપાર ખીસી ઉઠતા. આખું ધરસ નકામા
પડી રહેલાં ઘરો અને ઝાંખોના તેના ગળ
કરતાં વધારે ભાડાં ઉપજી આવતાં. મનુષ્ય કે
મહા વાસીઓને નીજા નફો હતો. તે વખતે
યમનમાં ઇસાઈ રાજ્ય હતું. ત્યાંના હાકિમ
અથવા ધણેજ મગર અને અલિમાની હતા.
મહા તરફ લોકોના આદરો બધો. ગ્રેમ, જોઈ
તેને ઈર્ષા ઉપજી. તેના દિલમાં વિચાર આવ્યો
કે "લોકો મહા જેવી રેતાળ. ગ્રીષ્મ અને
અકળદૂપ જૂમિ ઉપર આદર બધાં કરતા,

હુઓ અને હાકમારીઓ વેડી શા માટે દોડતા
હશે? ત્યાં જવાને બદલે દર વરસે અમારા
દેવળની યાત્રા માટે આવે તો કેવું સારં થાય?
અમારું દેવળ મહાના પુતખાના કરતાં કેવું
સુંદર છે? વળી અમારો દેશ પણ કેટલો
સરસ અને ફળદ્રુપ છે?" અમદાવાદ ઈર્ષાણ
દિલમાં એ વિચાર આવતાં તેણે પોતાના પ્રધાનો
અને સલાહકારોને દરબારમાં બોલાવ્યા અને
પોતાની ઇચ્છા દર્શાવી અને સલાહ માંગી કે
"કેવી રીતે આપણે મહાની યાત્રાને અંત
આણીએ? શું કરવાથી લોકો કાળાને તજ
ઈ આપણા દેવળની યાત્રા માટે આવતા
થાય? હું ધણેજ મુંઝાઈ રહ્યો છું, હવે
આ વાત સડન નહિ કરી શકતો કે કાળામાં
લોકો યાત્રા માટે આપણા સુંદર દેશને છોડી
ખીજા કોઈ સ્થળે ભેગા થાય માટે, એનો હવે
યોગ્ય નિર્દેશરત થવો જોઈએ." અમદાવાદ વર્ણન
પરથી બધા પ્રધાનો, માદરીઓ અને સલાહકારોએ
એકે મતે વિનંતિ કરી "હુઝૂર! વાત એમ છે
કે કાળાની આર દિવારમાં એક કાળો પથ્થર
છે. તેના પ્રત્યેની માન્યતા છે કે એ પથ્થર
સ્વર્ગમાંથી આવેલો છે. અને હાલ એજ બધા
લોકોના આકર્ષણનું કારણ બનેલો છે, માટે
ત્યાં લગી કાળાની ઈંટ ઈંટ નવી ઉમેરામાં
આવે અને તે કાળા પથ્થરને આપણે ત્યાં નહિ
લાવવામાં આવે; ત્યાં લગી હુઝૂરની આશાઓ
પાર પડે, એમ નથી. મહાની જગહોજાલી
એજ પથ્થરના પ્રતાપે છે. કાંઈ પણ બોલે એ

પથરને ત્યાંથી ઉપાડી લાવી આપણા દેવળમાં ગોઠવીએ અને કાંખાને તોડી ફાડી ઝમીન દોસ્ત કરી નાખીએ તો ફરી યાત્રાળુઓ ત્યાં જવાને બદલે આપણે ત્યાંજ ખેંચાઈ આવશે.”

દરબારીઓની આ વાતથી અચ્છડાનું હૃદય પ્રકટિલત થઈ થયું, તેનો ચહેરો ખીલી ગયો, તેના ઓઝો પર હાસ્ય નાચી ઉઠ્યું અને સચાના મદમાં આવી બોલી ઊઠ્યો કે “આ તો આપણા માટે નજીવી સરખી વાત છે. મહા ઉપર ચર્ચા કરી કાંખાને તોડી નાંખવું એ તો કાંઈ મોટું કાર્ય નથી. આપણી પાસે સારાએ અરબ કરતાં વિશેષ બળ છે, આખુંએ અરબ આપણા લશ્કરનો સામનો કરવા અશક્ત છે. વળી આપણા હાથો દળને નિહાળતાંજ અરબો પોતાનું ભાન બૂલી જશે અને પોતેજ કાંખાને અમારા સ્વાધિન કરી દેશે. માટે હવે ઉતાવળે બધી તૈયારીઓ કરી આક્રમણ કરી દેવું જોઈએ.”

(૨)

મહામાં આ ખબરથી ગભરાટ ફેલાઈ ગયો હતો કે “અચ્છડા હાથી દળ સહિત એક મોટું લશ્કર લઈ મહા ઉપર હુમલો કરી પવિત્ર કાંખાનો નાશ કરવા નીકળી ચૂક્યો છે.” અરબના લોકોએ કહી હાથી દીક ન હતા. તેઓ આવા વારી ધરખમ લાંબા પછોળા જનરોનો ખ્યાલ કરીનેજ બચકિત બની ગયા હતા અને મહા છોડી નાસી જવાની તૈયારીઓ કરી રહ્યા હતા. એટલામાં કાંખાના મુતવલ્લી હઝરત અબ્દુલ મુતલિબ જેઓ એક વૃદ્ધ વયના છુટ્કું હતા, લોકો પાસે આવ્યા અને કહ્યું કે “તમે શા માટે એટલા બધા ગભરાઓ છો ? અને તમારા ધરબાર છોડી ક્યાં ચાલ્યા જાઓ છો ! અરે ! જે મૂર્તિ-ઓની તમે રાજ પૂજા કરો છો તું તેને પણ તમે છોડીને ચાલ્યા જશો ?” અબ્દુલ મુતલિબે તેઓને ધણાજ સમજાવ્યા પરંતુ તેઓમાં બધા એટલે બધા પ્રસરી ગયો હતો કે પોતાના

તથાસો સાંઠ ખુદાએ (મૂર્તિઓ) ઉપર પણ તેઓનો વિશ્વાસ રહ્યો નહિ ! માત્ર મહા છોડી જવામાંજ તેઓ પોતાની મુક્તિ સમજતા હતા. બીજા દિવસે તો મહા ખાલી થઈ ગયું. માત્ર હઝરત અબ્દુલ મુતલિબ અને તેમના દસગ્નાર કુટુંબીજનો વગર બીજાં કોઈ પણ નહતું. એક દિવસે હઝરત અબ્દુલ મુતલિબ વિચારમાં લીન હતા એટલામાં તેમનો ચાકર આવ્યો અને વિનંતિ કરવા લાગ્યો કે “સાહેબ ! હું જંગલમાં આપણા જાંટો ચરાવ્યા કરતો હતો એટલામાં અચ્છડાની ફેજના માથુસો આવ્યા અને બધાં જાંટો હંકારી લઈ ગયા. મેં તેઓ આગળ ધણીજ મિનંતો કરી અને જાંટો પાછા લેવાના ધણાજ પ્રયાસો કર્યા પરંતુ તેઓના આગળ મારું કાંઈ ચાલ્યું નહિ.” હઝરત અબ્દુલ મુતલિબ આ સાંભળી ચોંકી ઉઠ્યા, તેમના નૂરાની ચેહરા ઉપર રક્ત દોઝી વળ્યું અને તરતજ તલવાર લઈ અચ્છડાના પગ તરફ ચાલ્યા. અચ્છડા પોતાના તંબૂમાં દરબારીઓ સહિત ખૂબ મોજમગ્ન હાથે રહ્યો હતો એટલામાં દૂરથી એક વૃદ્ધને પોતાના તંબૂ તરફ આવતા જોઈ કહેવા લાગ્યો “આ કોઈ શરીર માથુસ દેખાય છે. એમના ચહેરા પરથી સમ્પત્તી ટપકી રહી છે. એમનો સત્કાર કરવો જોઈએ.” તંબૂ પાસે આવતાં અચ્છડાએ પોતાના દરબારીઓ સહિત તેમનો સત્કાર કર્યો અને માન સહિત તેમને યોગ્ય જગ્યાએ જોડાડ્યા, અચ્છડાએ પૂછ્યું:- “આપનું નામ ?”

વૃદ્ધ-“મારું નામ અબ્દુલ મુતલિબ છે અને હું કાંખાનો મુનવલ્લી છું.”

અચ્છડા-“હા ! કદાચ આપ સુલેહની યાચના કરવા અત્રે પધાર્યા હશે ?”

અબ્દુલ મુતલિબ-“ના સાહેબ ! હું મોટા પ્રકારની સુલેહ કે લડાઈની વારાધાટ માટે આપની પાસે આવ્યો નથી.”

અચ્છા—“તો ફરી શા માટે પધાર્યા છો?”
અન્દુલ મુત્તલિય—“વાત એમ છે કે તમારા આકરો જગલમાંથી મારાં બધાં ઉઠા હંદારી લાવ્યા છે તે હું આપની પાસે લેવા માટે આવ્યો છું. કૃપા કરી મારા ઉઠા મને અપાવો દો!”

અચ્છા—“મને આશ્ચર્ય થાય છે કે આપ ઉઠા જેવી નજીવી વસ્તુની મારી પાસે માંગણી કરો છો. તમને એટલી ખબર નથી કે હું આપના કાળાને બિસમાર કરવા માટે આવ્યો છું? તેના બચાવની તો તમેને કશી પડી નથી અને ઉઠાની માંગણી કરવા આવ્યા છો!”

અન્દુલ મુત્તલિય—“સાહેબ! એમાં મેં ખોટું શું કર્યું? જાઉં એ મારા માલ છે એટલા માટે મને એની ચિન્તા થઇ અને હું આપની પાસે લેવા આવ્યો. રહ્યું કાળા તો તે અક્ષાત્તું ધર છે. તે જાણે અને તેનું ધર જાણે. મને એની ચિન્તા કરવાની જરૂર નથી. જેવું ધર છે તે એની ફિકર કરી દેશે. આપ તો મારા ઉઠા મને અપાવી દો.”

હજરત અન્દુલ મુત્તલિયના છેવટના શબ્દો સાંભળી અચ્છા લાજવાબ થઇ ગયો અને તરતજ હકમ ક્યોં કે “એમના બધા ઉઠા એમને સ્વાધિન કરી દો.” ત્યાંથી હજરત અન્દુલ મુત્તલિય ઉઠા લઇ પોતાના ઘેર આવ્યા.

(૩)

૧૬. ફેબ્રુઆરી ઇ. સ. ૧૭૭૧ની સવાર પછુ અજબ સવાર હતી. દિવસનો સમ્રાટ સૂર્ય આજે કોઇ જુદાંજ દૃશ્યના અને જુદાંજ પ્રભાવ સહિત સૃષ્ટિ સર્પાદી ઉપરથી અધકારના પરદાને પોતાના ફિરજો રૂપી બરછાઓ વડે ચારતો ફાડતો ઉદય થયો. સૂર્યના પ્રકાશમાં ખુદાનું પવિત્ર ધર આજે અનોખી અને જલાલી શાનમાં દ્રષ્ટિગોચર થતું હતું. આજે

પહેલો દિવસ હતો કે તેના રક્ષકો તેને સુનસાન અવસ્થામાં મૂકી નાસી છૂટ્યા હતા. માત્ર એક અન્દુલ મુત્તલિયનીજ ઝાત હતી જે ચિન્તાવર બની આમતેમ આંદા મારતા હતા પ્રરંબુ તેમની ચિન્તામાં એક પ્રકારનો સંતોષ પણ સ્પષ્ટ દેખાતો હતો. છેવટે હજરત અન્દુલ મુત્તલિય પોતાના કુટુંબીજનોને લઇ કાળાના દાર પાસે આવ્યા અને પ્રાર્થના કરી કે “હે માલિક તું બોધ રહ્યો છે કે દુરમનો વારા આ પવિત્ર ધરને તારાજ કરવાની ઈચ્છાથી પોતાના પુરતા બળ સહિત આવી પહોંચ્યા છે. તેઓના જાહેરી દારદમામ બોધ શહેરની બધી પ્રજા નાસી છૂટી છે, માત્ર અમે આ સુદીબર અને લાચાર બંદાઓ તારી સેવામાં હાજર છીએ અને તારી આલી જનાબમાં પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે મઅબુદ્દ! આ તારા પ્રથમ ધરને આજે તારા વગર ખીજે કોઇ બચાવનાર નથી. હે સર્વ શક્તિમાન! આજે તું શત્રુઓને એરી સગ આપ કે જે રહેતી દુન્યા સુધી દરેક મગર અને અભિમાની માટે ઈશ્વરનો પાક સાબિત થાય.” પ્રાર્થના પૂરી કરી હજરત અન્દુલ મુત્તલિય એક ઉચ્ચ પર્વત ઉપર દુરમનોની પ્રવૃત્તિઓ નિદાણવા અર્થે ચઢ્યા. એક તક્કાન હતું જે કાળા તરફ પૂર વેગે વધી રહ્યું હતું. ધોમઓનો હણકણાટ, હાથીઓની ચોંધાટ અને હંકારનારાઓના બૂમ બરાડાથી વાતાવરણમાં એક લયાનક કોલાહલ મચી ગયો હતો. હવે અચ્છાનું તક્કાની લરકર અત્યંત નજીક આવી કાળાની હડ ઝોળગવા અમ્મી પર હતું. આ દ્રશ્ય નિરખી હજરત અન્દુલ મુત્તલિય જોશમાં આવી ગયા અને તલવાર એવી કાઢી કાળાના બચાવ અર્થે તેમણે મરી ફિટવાનો મક્કમ નિરધાર કરી લીધો; એટલામાં તેમણે મુઠ્ઠાની કુદરતનો અજબ તમાશો નિદાળ્યો, હરમની હડ આવતાંજ હાથીઓ એકએક થંભી

મયા એટલુંજ નહીં પણ હાથીઓનાં મસ્તકે પણ કાંબા તરફ ઝુકી મયા. મહાવલોએ ઉપરથી લાલા ભોંકી ભોંકી મસ્ત હાથીઓને આગળ ધપાવવાનાં લાખો પ્રયત્નો કર્યા પરંતુ એક

કમળુએ આગળ વધ્યા નહિ. હાથીઓ આટલે દરમની હલં જોઈ મળી કંઈ આસાન ન હતી. (એ ખુદાઈ લાખન હતી, ન હતી એ મેળીનીટ લાખન કે સીમરિક લાખન જે વિજાનીઓની ખુદિએ કળ અને બળના સંકારથી પોતાના દેશોના બચાવ અર્થે જાણે સિક-દરી દીવાલ ચાંચી હતી, પણ આગળના પાળૂને અને માળૂને રહામે એ દીવાલો (લાખો) કેવળ નક્કીજ નીવડી.) હાથીઓની આ હલં નિરખી અશ્વઘ કોધે ભરાયો અને હુકમ આપ્યો કે એ “જુઝ દિલ હાથીઓને પડતા મરો. આપણે આપણા હાથીઓને ઉપાડો અને કાબા ઉપર જોર જોર ધસારો કરી કાંબાની છિટથી છિટ વગાડી દો.”

કાચા હાથીઓની પરિસ્થિતિ જોઈ અશ્વઘ અને તેના લશ્કરને હમ્મત યાત. કિન્તુ અભિમાન અને સત્તાના મઠમાં તેઓ મસ્ત હતા તેઓની આંખો ઉપર મગરૂરીના પરદા પડી ગયા હતા. હાથીઓને પડતા મૂજી તેઓએ આગળ વધવા અને કાંબાને તોડી પાડવાનો નિશ્ચય કરી લીધો અને ખુદાઈ હલં જોઈ ગવાતું સાડસ જોડ્યું. હજી તેઓ તૈયારીઓમાંજ હતા એટલામાં અશ્વઘ ઉપર દ્વંદ્વી વાણાં જેવું કંઈ સુસચારાજેર આવતું દેખાયું, જે જોતજોતાં અશ્વઘના લશ્કર પર છવાઈ ગયું. એ શું હતું? એ હતા “ખુદાઈ જોઈ મરો” આ જોઈગરો આજ-કાલના વિજાનીઓના “જોઈગરો” કરતાં કંઈ નિરાળાજ હતાં એ ચકલી કરતાં નાનકડા પ્રધિ “અમાળીલ”નું શું હતું. વળી એ જોઈગરોનાં જોઈજ પણ વધુ નિરાળા હતા. તમે જાણો છો શા. હતાં એ. જોઈજ ? મરીનાં દાણા જેવડી! નહીની નહીની કાંકરીઓ જે અખાળીઓના નાનકડા

પંખાઓ અને ચાંચીમાં હતી, ધણીજ નજીજ વસતુ હતી પરંતુ એ કુરોપના મણા. ભરના જોઈજો કરતાં વધુ અસરકારક અને વધુ વિનાશક હતી.

અખાળીઓ અશ્વઘના લશ્કર ઉપર આદાશમાં છવાઈ ગયા. એકાએક આ આસમાની બળાને પોતાના મસ્તકે ઉપર ભમતાં જો તેઓના હલંથી કંપી ઉઠ્યાં, વળી એ નજીયા પદ્ધિઓની ચિલીયારીઓથી તેઓના દેખાં ફાટી ગયાં ફરી શું થયું? નાનકડા પંખાઓ અને કાંમળ ચાંચી મલોથી કાંકરીઓનો વરસાદ વરસવા લાગ્યો. દરેક કાંકરી જાણે એક જોઈજ હતો અને એ જોઈજ જેના ઉપર પડતો તેનો નાશ થઈ જતો. એવો નાશ થતો કે તેની ધૂળ ઉડી જતી. જોતજોતાંમાં “વાદીએ મુદ્દસરમા” અશ્વઘ, તેનું બધું લાવ લશ્કર અને તેના બધા હાથી ધોડા, જેના ઉપર તેને પુરતો આધાર હતો. એ બધાનો નાશ થઈ ગયો. તેઓનું નામ નિશાન મુદ્દા રહ્યું નહિ. એ ખુદાઈ જોઈજા. ડિંગથી તેઓ બધા માટીમાં મળી ગયા. આજે પણ ચઉદ સૈંદા પુરાણ આકાશી હનિદાસ (કુર્બાન)માં હાથીચાળાઓનું વર્ણન જગત ભરના મગરૂરો, અભિમાનીઓ અને અત્યાચારીઓ માટે હમ્મત રૂપી નીચે પ્રમાણે મીઠા છે એવો અન્યાસ કરો અને હમ્મત પકડો:—

“શુ તને ખબર નથી કે તારા પરવર દિગારે હાથીચાળાઓ સાથે કેવું વર્તન કર્યું? શુ તેમના દાવને (લદન) જોડો નથી કરી દીધો? વળી તેમના ઉપર પદ્ધિઓનાં ટોળે ટોળાં ચોકકયાં. જે તે લોકો ઉપર ખબરની કાંકરીઓ ફેંકતાં હતાં. પછી ખુદાપાકે તેમને (પરુઓનાં) ખાધેલા (ધાસના) બૂકાની માફક કરી નાખ્યા. (સૂરતુલ ફીજા પારા ૩૦)

આચીન ગુજરાતના મંદિરો.

[એક અનિવાર્ય ઇતિહાસિક સંગ્રહન.]

લેખક:—મુદરમદ ઉમર 'કોફિલ' સાહેબ

અને મુસલમાનોના સંબંધ ઉદય સાથે છે.^૧ અરબ તરીકેનો કાળગૂનો છે,^૨ મુસલમાનો ન્યાં તેમણે ઈસ્લામને પશુ વસાવ્યો. મામના ઉદય સાથેજ તેના કિરણો બંદર કાંઠા પર ફરી વળ્યાં.^૩ માનોએ ક્યારે પશુ અને કેવા પશુ પોતાનો ધર્મ છુપાવ્યો ન હતો. સદ્ગીઓમાં એક મસ્જિદ છે. આ ઘરો ઠેર ઠેર મુસ્લિમો આબાદ હતાં પોકારે છે.

ગુજરાત એટલે ગાઝી અમાઉદ્દીન પૂર્વેનું ગુજરાત. ઈ. સ. ૧૨૯૬ મુઘીનું ગુજરાત આજે પશુ મસ્જિદ હયાત નથી. અને શિલા લેખો ગવાહી આપી ગુજરાતનો સારોય બંદર કાંઠો શહેરોમાં મસ્જિદોજ નહિ આબાદ હતી. ન્યાં મુસલ- સાથે પોતાની ધાર્મિક ફરજો આજે જે મસ્જિદો હયાત પુરાતન મુદરમદ તુગલકના પૂર્વની કોઇ હયાત મસ્જિદનો

સદી પૂર્વેનો ગુજરાત સુસ્થિત ૧૩. ગેઝેટીઅર વો. ૧૭. પા. ૫૪૫. વિષે ખુલાસા સાથે 'પ્રાચીન ગુજરા- એ લેખમાં આવશે,

ઉદ્દેશ માત્ર જોવામાં આવ્યો નથી. અલગત એ પૂર્વે પશુ ગુજરાતનો બંદર કાંઠો, અને તેનાં મુખ્ય શહેરો મસ્જિદમય હતાં જે વિષે આપણને પુષ્ટગ માહિતીઓ ઇતિહાસકાર અને પ્રવાસીઓ આપે છે.

ગુજરાતમાં પહેલી મસ્જિદ ક્યારે અને ક્યાં તઅમીર મધ તેનો કાઇ ઉદ્દેશ જાણતો નથી. પરંતુ મસ્જિદ વિષે જે સૌથી પ્રાચીન નોંધ મળે છે તે ભરૂચ પાસેના ગાંધાર ગામની છે. વિખ્યાત ઇતિહાસકાર અહમદ બિન યહયા અને ખિલાજુરી પોતાના ઇતિહાસ ગ્રંથ 'કુતુબ ખુલ્લન'માં એની નોંધ લેતાં લખે છે. (ઈ. સ. ૭૬૦-૬૧ માં) સિન્ધનો ગવર્નર હાશિમ બિન અમર તથલલીએ ગાંધાર સર કરી જુતોને તોડી મસ્જિદ બંધાવી,^૪ જે ઇતિહાસ દ્રષ્ટિએ સિન્ધને આદ કરીએ તો સારાય કિન્દમાં પહેલી મસ્જિદ છે.

હમી સદીમાં ગુજરાતમાં મસ્જિદો હતી કે નહિ તેનો કાઈ ઉદ્દેશ જાણતો નથી. સુલેમાન અબ્દુલ્લેઈફ ઈમ્ને ઓરદાદઆદ વિગેરે ગુજ- રાતની નોંધ લે છે પરંતુ ૧૦મી સદીની પહેલી પચ્ચીસીમાં આવનાર અબ્દુલ હસનઅલી અલ મસૂદી આપણને ચક્રિતજ કરી નાખે છે તે પોતાના વિખ્યાત ગ્રંથ મુરુજુઝ-ઝદઅ વ મઆલિનુલ જન્નાહિર (મુવર્જુનાં) દેવો અને રતનની ખીણોમાં ઇ. સ. ૯૧૫-૧૬ ખાલાતની

૪. ઈલિયટ દિસ્તરી ઓફ ઇન્ડિયા વો ૧ લ પા. ૧૨૭.

નોંધ લેતાં લખે છે “મુસલમાનો અહીં આજ્ઞા છે અને તેમની બહિત-નમાઝ માટે મસ્જિદો અને જામેઅ મસ્જિદો છે.”^૫ ગુજરાતની જામેઅ મસ્જિદની સૌથી પ્રથમ નોંધ અલ-મસદીજ લે છે. આજ સમયમાં ગુજરાતના બંદર કાંઠાઓમાં ધૂમતો નાખુદા ખુર્જગ બિન શહરવાર અલ મસદીના ધણા કબરોને જાતુમેદન આપે છે. પરંતુ મસ્જિદ વિષે મોલતો નથી. પરંતુ ચેરલના દુનરામન્દ અખ્ત્રાસ બિન મહાન પાસે રાજા જે સદેશ મોકલાવે છે તેમાં મસ્જિદનો ઉલ્લેખ છે.^૬

આજ દસમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં આવનાર અલ હસિખરી અને બંને દોકલ ગુજરાતને બંદર કાંઠે મસ્જિદોથી ભરચક નિદાણે છે. ઈબ્ને દોકલ એની નોંધ લેતાં લખે છે, ‘અલ-તથી ચેરલ સુધી ટૂંકેર મસ્જિદો છે.’^૭ આગળ લખે છે, ‘અહુલિસવાઝ, ખંબાત, સંજય અને ચેરલ જેવા મોટા શહેરોમાં જામેઅ મસ્જિદો છે ત્યાં મુસલમાનો ખુલી રીતે નમાઝ અદા કરે છે.’^૮

એ પછી ગુજરાતની નોંધ લેનાર, અલ બિરની અને અલ હીસે ગુજરાત સંજયી પુષ્કળ માહિતીઓ આપી છે. જે ઇતિહાસને પુષ્કળ એજ આપે છે. પરંતુ તેમાં મસ્જિદ સંજયી કાંઈ ઉલ્લેખ નથી. પરંતુ આ મુગપર પ્રકાશ નાખે એવા શિલાલેખો છે. જેમાંનો એક અલ-મહમુદની કાચની મસ્જિદમાં છે. આ મસ્જિદને ‘ધંધા ખાદતો તેમથી મળી આવેલા દોનો જે મસ્જિદ બંધાવનારાઓએ ફરી મસ્જિદમાં મુકાવે છે. તેમાં દિ. સ. ૪૪૫ એટલે ઇ. સ. ૧૦૫૩-૫૪માં મસ્જિદ બંધાવવાનો ઉલ્લેખ છે.^૯

મુમકીન છે કે આજ રચતે પુરાણી મસ્જિદ હોય કારણ અમદાવાદ પૂર્વે અહીં અસાવજ મેહુર શહેર હતું જેનો ઉલ્લેખ આપણને અલ બિરની અને અલ હીસે આપે છે. ગમે તેમ હોય એ શિલા લેખ ઈ. સ. ૧૦૫૩-૫૪ ની મસ્જિદની યાદગાર છે. આ પછી લગભગ ૧૩ વરસે બંધાયેલી મસ્જિદનો લેખ લગ્નની જામેઅ મસ્જિદમાં છે. આ જામેઅ મસ્જિદ મુહમ્મદ મુમલકના રાજ્યમાં દોલતશાહ ખુસેરીના હુકમથી ઇકબાત ફખરીની દેખરેખ હેઠળ બંધવામાં આવી છે, એવા એમાંનો મૂખ્ય શિલા લેખ મોલે છે. પરંતુ સેપદ કાઠી ગુરદીનના વડવાઓની નોંધપોથી પરથી એ ફક્ત ચતુર હતું કે આ જામેઅ મસ્જિદ પૂર્વે અહીં દિ. સ. ૪૫૮માં એટલે ઇ. સ. ૧૦૬૬-૬૭માં મસ્જિદ તખ્તગીર કરવામાં આવી હતી. એની બાદરૂ તકતી લગાવવામાં આવી છે.^{૧૦}

આના પછી જામિઉલ દિકાવતનો કતા મુહમ્મદ ઉરી એક ઐતિહાસિક જનાવની નોંધ લે છે. અને રાજધિરાજ જમસિંદના મુગમાં ખંબાતમાં મસ્જિદ હતી તેના પર પ્રકાશ નાખે છે. મુહમ્મદ ઉરી લખે છે “ગુજરાત રાજ્યના ખંબાત ગામમાં સુન્ની મુસલમાનો અને જૈનો^{૧૧} વસે છે. ત્યાં એક મસ્જિદ હતી. જૈનોએ અર્તિપૂજકોને હુમલો કરવા ઉરડોનો જેમણે મસ્જિદના મીનારા તોડી પાડ્યા અને મસ્જિદ બાળી નાખી જેમાં ૮૦ મુસલમાનો શહીદ

૧૦ ઈસારે મઆરિકે ઈસ્લામિઆ ૧૯૩૬ ઈસ્કીપરાન.

૧૧, અહીં સબ્દ તરસા વપરાયો છે. જે પારસી અને બૌદ્ધ બંને માટે વપરાયો છે. આખો પ્રસંગ જોતાં જૈનોને લાગુ પડે છે. આ વિષયમાં લંબાણથી કોઈ જુદાજ નિબધમાં વિવેચન કરીશ. તરસા સબ્દ માટે વિચારણા કરવા જુનો Pārsī History by S. H. Hodiwala ૧૬ અને ૨ જુ પ્રકરણ.

૫. મેટ્રાજ એન્ડ મેટ્રાજ પા. ૨૭૮-૭૯

૬. માર્ચેલ્સ એન્ડ ઈન્ડિઆ પા. ૧૨૦-૨૧.

૭. ઇલિયટ હિસ્ટરી એન્ડ ઈન્ડિઆ પા. ૨૭

૮. ઇલિયટ હિસ્ટરી એન્ડ ઈન્ડિઆ પા. ૩૮

૯. ઈસારે મઆરિકે ઈસ્લામિઆ ૧૯૩૬ ઈસ્કીપરાન.

થયા. આના માટે અત્રી નામના એક ખતીએ અણુદિલ્લવાડ પાટણમાં જઈ ફરિયાદ કરી. પરંતુ તેને કોઈ દાદ મળી નહિ. આથી રાગ (જયસિંહ) ન્યારે શિકારે ગયો, ત્યારે જંગલમાં ખતીએ આ કરણ ખનાવ સંસ્કૃત કાવ્યમાં રચી સંભળાવ્યો. રાગને આ ફરિયાદ તપાસ કરવા જેવી લાગી. શિકારેથી આવતાં રાગએ પ્રધાનને જણાવ્યું કે, “હું ત્રણ દિવસ સુધી જનાનખાનામાં રહીશ” બીજી બાજુ પોતે તેજ સાંઠણીપર તકીક કરવા ઉપડી ગયો. ત્યાં એને તપામ કરતાં જણાવ્યું કે ખતીખતી ફરિયાદ સાચી છે. એણે આવી ખતીખતે અરજ કરવા જણાવ્યું, દરબારમાં ત્યારે ખતીખતું ખ્યાન પુરું થયું ત્યારે કાફિરોતું એક ટોળું તેને ડરાવવા બાગું અને તે તેની સઘળી હકીકત ખોટી દરાવવા ચાલતું હતું. પરંતુ રાગ જ્યાંસહે જણાવ્યું કે “એની હકીકત સાચી છે. જેની મેં જાતે ખાત્રી કરી છે. ધર્મના વિષયમાં કોઈપર વિશ્વાસ ન મૂકતાં મેં જાતે જઈ તપાસ કરી જેમાં તકીક કરતાં મને જણાઈ આવ્યું કે મુમલખાનો પર ખૂદમ કરવામાં આવ્યો છે (એને તેમની મરિજદ શહીદ કરવામાં આવી છે)” એ પછી તેમને સજા કરવા અને મરિજદ અને મીનારા બાંધવા એક બાપ બાંધોત્રા અને ખતીખતે ચાર-જોડ કપડાં આપવા હુકમ કર્યો. ૧૨ ઉરી આગળ બપો છે. આ મીનારા ઘોડા વરસ પૂર્વે હયાત હતા પરંતુ માલવા નરેશો અણુદિલ્લવાડ પર ચઢાઈ કરી ત્યારે તોડી નાખ્યા ચરફ તમીને તેને ફરી બંધાવ્યા છે. ૧૨

૧૨ ઇલિયટ દિસ્તરી ઓફ વેલ ૧જી પા. હન્ડિયા ૧૬૩-૧૪.

વરસા ચન્દ ઉપર અહીં ખૂબ વકાર છે. વરસા ચન્દ પારસી અને બૌદ્ધ માટે વપરાયો છે. અહીંના સંગ્રહ એવાં જેનો મટે બંધ બેસે છે એના પર વિખ્યાત પુરાવિદ એમ. એચ. દોડીવાલાનો નીચંખ લેવા લેવો છે. જુઓ પારસી દિસ્તરી બાવજુ ૧જી-૧જી.

આ પછી હેલ્થી મરિજદ વિષેની નોંધ એક મંદિરમાંથી મળે છે. વેરાવળની હરસદ માતાના મંદિરમાં એક સંસ્કૃત શિલાલેખ છે, ખરી રીતે તે એક સોમનાથ પાટણની મરિજદ નો શિલાલેખ છે પરંતુ નાગરિક શિપમાં દેવાથી ખાળળથી મંદિરમાં મુકવામાં આવ્યો હશે. આ લેખ અનેક દ્રષ્ટિએ અતિ મહત્વનો છે. જે એક જુદોજ લેખ મળે છે. ૧૩ ખંડ પૃષ્ઠા તો શિલામાં લખાવણ ગુજરાતનું એ પહેલું સુસ્થિત દ્રુટ છે. ડિ. સ. ૬૬૨ એટલે ઇ. સ. ૧૨૬૪માં રાગ અર્જુન દેવના સમયમાં નાખુદા ખ્વાળ અમૂ ધર્મશાહિમત પુત્ર નાખુદા ખ્વાળ નુરદિન ફિરોઝે સોમનાથ પાટણમાં મરિજદ બંધાવી તેના નિભાવ અર્થે કરેલું વીલ છે. વીલમાં મુખ્યઅંજન, કુર્આનની નિભાવત કરનાર, (નો પચાર) તેલ ભત્તોનો ખરચ, મરિજદને વાર્ષિક ચૂનો તથા ધટતું સમાર કામ કરાવતું, સાથે ધાર્મિક મહોત્સવ પ્રસન્ને ધટતો ખર્ચ કરવાનો ઉદ્દેશ્ય છે અને તેના નિભાવ માટે અપાયેલી મિલકતોનું વર્ણન છે. ૧૪

આધાર ઇતિહાસ

૧. બોમ્બે એઝીઝર વેલ ૧જી ભાગ ૧લે.
૨. ઇલિયટ દિસ્તરી ઓફ ઇન્ડીઆ ભાગ ૧, ૨, જે
૩. રમેન્ગર ફૂત, મેડોલ ઓફ ગોલ્ડ (યુરોપીયન-સ્ટુડીઝ) અનુવાદ)
૪. મારવેલ્સ ઓફ ઇન્ડીઆ (અનવપુલ હિન્દનો અનુવાદ)
૫. પારસી દિસ્તરી (એસ. એચ. દોડીવાલાના બાવજો)
૬. “કોલિલ” ફૂત ૧૧મી સદી પૂર્વેનો ગુજરાત સુસ્થિત સંબંધ.
૭. હન્ડિઅન એન્ટિક્વેરી વેલ ૧૧.

૧૦. ખુદા ચાદયો તો આ લેખ દરે પછીના “કારવા”માં પ્રગટ કરવામાં આવશે.

૧૧. હન્ડિઅન એન્ટિક્વેરી વેલ ૧૧-૫૦. ૨૪૧.

આકરના
રાંદેર.

ઝાર પીલસ:— આ ગોળીઓ ઘણાં લાંબા અનુભવ પછી

જાહેરમાં મુદ્રી છે. ઘણાં પછુ કારણે
શુભાવેલી શરીરિક, માનસિક, દરેક શક્તિઓને પાછી મેળવવામાં તેમાં
ખાસ કરી મરદાઈ માટે એને છેવટનો ઉપાય કહીએ તો લગભર અતિ-
શ્લોષિત નથી. અતિ સ્ત્રી સમોગમ, કુટુંબ, કે ગમે એ કારણે શુભાવેલું
પુરુષત્વ (મદદ) પાછું મેળવવામાં અમારા લાંબા અનુભવમાં આજ
મુખી એનાથી ધિક્કારી ઉપાય એકે આપ્યો નથી. બેજ દિવસમાં
જિયાંન, પાચનશક્તિ, રક્તવટમાં પછુ પોતાનો શુભ બતાવેલો શરૂ કરે છે,
અને શરીરમાંથી સુસ્તી, ઢીલાપણુ, કમર, માથા, સાંધા, અને રગોના
દુઃખાવાએ તે દૂર કરે છે. એમાં કસ્ટુરી, અંબર અને સોનાની ભરમ જેવી કીમતી વસ્તુઓ હોવા
છતાં માત્ર પબ્લિકના લાભાર્થે ૩૨ ગોળીઓની કીમત રૂ. ૬-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

ઝાર તિલા:— આ તિલામાં સર્વથી વધુ ખૂબી તો એ છે કે એના ઉપયોગથી
કેષપિણુ રીતની જલન કે કોશ્લીઓ થતી નથી. તેમ એને લગભર
પાન કે પાટા બાંધવાનીયે અગત્ય નથી. મરાઠાતાંજ ચામડીમાં ધુસી જાય છે. રગોની નબળાઈને
દૂર કરવામાં આ તિલો ખરેખર ચમત્કારી છે, હળવે રૂપીઆ ખર્ચે જે લાલ ન મળે તે લાલ
માત્ર અઢી રૂપીઆમાં મેળવી શકાય છે. કીમત રૂ. ૨-૮-૦ (અઢી) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

આનંદ રસ:— આ વિચિત્ર તિલો મદદ અને ધિક્કાર (વીર્ષ સ્તંભન) માટે
ખાસ છે. ગરીબોને ખાસ લક્ષમાં રાખી આ કુદરી તિલો
જાહેરમાં મુક્યો છે. એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામાં સખ્તી અને ધિક્કારમાં એવડો વધારો
થાય છે. કીમત ૩૫૫૧૧૦ રૂ. ૧) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

મુકંબી વ મુન્નિસક:— કસ્ટુરી, અંબર, સોનાની ભરમ જેવી કીમતી
વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ દવા
ધિક્કાર અને મદદ માટે અલોડ છે. જિયાંન, (ધાતુસ્થાવ) ઇન્દ્રિયામ, (સ્વપ્નદોષ) તેમજ વીર્ષ
વિકારની દરેક ક્યારો આ દવા માત્ર બેજ દિવસમાં દૂર કરે છે. શોખીનો માટે આ દવા ખાસ છે.
એક તોલો દવા બાર દિવસ ચાલે છે. કીમત તોલો એકનો રૂપીઆ એક, પોસ્ટ. ખર્ચે જુદો.

દવાઓ સુઝાક:— આ પીવાની દવા છે. ગમે એવા નવા કે જૂના પરમિયાને
મટાડે છે. હળવે માણસો સારા થયા પછી આ દવા
પબ્લીક સનમુખ ધરી છે. એક શીશી સાત દિવસ ચાલે છે. સાધારણ બીમાર માત્ર એકજ
શીશીમાં સારો ઇર્ષ શકે છે. ગમે એવા જૂના પરમિયાને માટે માત્ર બે શીશી કાફી છે. ઇન્જ-
કશનો વડે પોતાનું લવિષ્ય પાયમાલ ન કરતાં એક વાર આ દવા લેવા અમારી લલામજુ છે.
કીમત શીશીનો રૂપીઆ દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચે જુદો (રૂપીઆમાં પરમિયાનો ચર્તીયા ઇલાજ કરીશું)
ડિન્ક બહારથી મગાવનારાઓએ બ્રીટીશ પોસ્ટલ ઓર્ડર Manager, The Rander
Unani Pharmacy: ના નામે મોકલવેલો ઇર્ષસીમાં મળતી દરેક દવાઓનું સચિપત મુક્ત
મોકલવામાં આવશે.

લખો અથવા મળો : મેનેજર

ધી રાંદેર યૂનાની ફાર્મસી

રાંદેર, Rander, Dist. Surat.

અમીકાના એજન્ટ: Union Printing Works 91, Victoria Street, Durban (Natal)

પ્રેરણ

અને

કવિ

ઓ પ્રેરણા ! હવન તણી સંદેશ હારિણી !

કર્મેલ ઉર કળિનાં અવિકસન વિહારિણી !

આશાની, ચેતનાની, પ્રજાની પુજારિણી !

નિત અર્પતી સુધા, તું સુધારસની ધારિણી !

તારી પસન્ત વિશ્વતણાં લિપવન મહિં !

તારી વિરલ સુવાસ છે માનવ હવન મહિં !

ઉર્મિની રંગ-પ્યાલીએ રંગો ભરે છે તું,

મારાં નયનમાં તેજકલ્પો પાથરે છે તું,

મુજ કલ્પનાનાં ચિર તથાં ચીતરે છે તું,

ચેતન ધનીને રક્ત મહિં સંચરે છે તું,

ખપ્પર લરાય અશ્રુનું તુજ દિવ્યતા થકી;

એક ણિન્દ્ર લબ્ય થાય છે, તુજ લબ્યતા થકી.

કુન્જોમાં ફૂલડાં મહિં મહેકાર તું કરે !

કેવલના કુન્જો મહિં દહુકાર તું કરે !

તારા તણી પલક મહિં પલકાર તું કરે !

રત્નિની ચંદની મહિં રસધાર તું કરે !

તાંરી સુધાથી સીંચે છે હવન સુધા કવિ !

તારી કલાથી સજે છે વિશ્વે કલા કવિ !

“નસીમ.”

બટકલ

"ઝાર રહી"

શેઠ નૂર મુદમમદ નૂર શેઠનાં જોડે વિખ્યાત
હતા. તેઓ ખાનદાની શ્રીમંત હતા. આપદાના
વખતથી તેમના ઘરમાં દૌલતની રેલમજેલ
હતી. આજપણ જરૂરીના બૂને બૂલવામાં ગયું,
છાકરવાદનો સમય દૌલતની સાથે રમવામાં પૂરું
થયો. કુવાન યથા તો આપદાની પુંછ, વિના
સોકાએ ઉગરી, કબૂતર ખાતી, મુર્ગ ખાતી, પતંગ
ખાતી, ઇત્યાદિને જોળાતી, રંડી ખાતી, સીનેમા
એક્ટ્રેસ ખાતી, થોડાંડાં, વગેરે દરેકે ઉઘડે રમતો
એવી દૌલતને કાંદારની જેમ જરૂર આવે કરવામાં
સગારે કયાશ ખાતી ન રાખી. પોતાની ખાન-
દાની શ્રીમંતાઇનો નાશ થઇ રહ્યો છે, તેનો તે
વખતે સગારે સ્પર્શ ન થયો. બે પોતાની
જાતના બળે કમાએવી દૌલત હતો, તો ઉઘડતી
વખતે કંઈ ખ્યાલયે આવતું, પણ આતો પારકી
કમાઈ હતી. જ્યારે જરૂર, જેવર, શાલ, દુશામા,
મોડર, ગાડી, ઘોડા, ઇત્યાદિ ઉપર પાણી ફરી
ગયું અને પોતાનો રહેવાનો બંગલો પણ
મારવાડીના બ્યાંગમા ખપરાત થઇ ચુક્યો ત્યારે
હોશ આગ્યો, પણ હવે શું થઈ શકતું હતું?
કોઈ પરીતની લાપકાતતું તો નામે ન હતું મહેનત
મનુરી કરવા શરીર ટેવાયતું ન હતું નેકરી
પણ મળે તો કેવી રીતે? અને મળે પણ તો
તાબેદારી કેવી રીતે થઇ શકે!

ખાનદાની જૂઠું અભિમાન, આપદાશ્રીમંત
હતાનો નકામે ધમંડ, તત્કાલ ચએવી દૌલતનો
ગમ, આ બધી બાબતો ઉઘડતી પડતીની
સીડીનાં પગથીયાં છે. નશો ચઢ્યાં પછી બે
પુત્રો ભરી અવરથાજે બે ઇન્સાન
પોતાની સ્થિતિને સમજે, અને પોતાની પુરાની
કલાણીને બૂલી જાય, તો હજી નથી ઇમારતતું
આંધકામ શરૂ થઇ શકે છે, પણ મોટા ભાગે

એમ થતું નથી. દૌલત, તવંઝરી, મોડાણ,
મોજ આનંદનો. ઉતરી રહેલો પુત્ર તમામ
મુદરથાઇનો નાશ કરી દે છે, અને મહેનત
અને દિમ્મતને બદલે સુસ્તી, નામદી અને
કરપોકપણું પૈદા કરી દે છે. આ વિશ્વ કે જેમાં
અનેક સાધનો વડે દિમ્મતવાન પુરુષ પોતાની
ઉન્નતિ કરી શકે છે, અને પોતાના બળે આગળ
વધી પોતાનું જીવન રાહતમાં ચુલ્લી શરૂ છે,
તેમ કરવા ઉપેક્ષા પુરુષ કોઈ પણ રીતે યોગ્ય
રહેતો નથી. હારેલા બુગારીનો જેમ મોતથી
મહેલો મરવા નાહો છે. સ્વસ્થાવિક પાપેમાં
ફરી જાય છે, કીમિયા પાછળ મૂકી જાય છે,
અથવા દૌલત પ્રાપ્ત કરવા કુદરતની છુપી
શક્તિઓને વશ કરવા પોતાનું જીવન બરબાદ
કરે છે તે સમજે છે કે મારે વશ કોઈ હાકમ
થઈ જશે, અથવા મને દોષ છુપો ખાળનો
મળી જશે, અથવા કોઈ અંધકાલ દરેકોજ
મોટી રકમ આપી જશે.

એ અજાણી એટલું જાણતો નથી કે વંશી-
કરણ, દૌલત, અથવા છુપા ખાળનાઓ હયા
ખ્યાલ અને કંમાઇમાં છુપા હોય છે. એના જેવા
એકાગ્ર અને કુદરતે રચેલા હાલતું ઉલ્લંઘન
કરનારાઓ તો સદા ખોટમાંજ રહે છે.

ઉપરોક્ત હાલ તરૂનો હતો. મોટી રકમ
સાંમટી મેળવી મળી એકવાર શ્રીમંત યજાને
માટે નીચેથી ઉપર ચડવા, સાંડયું, હાલમાં તેનું
કામ મજારો ઉપર ક્ષતિલા પડવાનું. ચિલાકશી
કરવાનું, ફરીશો ફુવેશોને જોળવાનું હતું. તેને
ખાતી હતી કે મારું કોઈ મંતર તમામ શતો
સાથે પૂર્ણ થતાંજ હું કુદલ જહાનનો શહેનશાહ
થઇ જઈશ, અથવા એમ ને યશી તો કોઈ
કીમિયાનો તુસ્તો ખાવન તોલા એક રતી
વાળો મળી જશે; અગર એ પણ નહીં તો
કુદરતનો હાથ મારા ઘિરે રહેશે.

ખાનદાની પાસે તેના જાનાવેલા કાવનની
વિશ્વ આશા, અને તેના કાવનના ઉલ્લંઘનનો

પ્રમત એક ન માફ યઈ શકે એવો સંગીન ગુનોહ છે; અગર ખુદાની કૃપા અને દયા આડે ન આવે તો એવા ગુનોહ માફ યઈ શકતા નથી.

નૂરને પણ દુન્યા ગુમાવી હવે દીન ગુમાવવાની આશા ઉત્પન્ન થઈ. ખુદાને માત્ર દૌલત માટે યાદ કરતો હતો. જે કંઈ મહેનત કરતો હતો તે માત્ર દુન્યવી રહિત માટે હતી. આ દુન્યાનો જુગારખાનામાં દરેક રીતે હારેલો માણસ હવે ખુદાપાકની સાથે દાવ પેચ રમી રેલો હતો ! ખુદાની યાદ ખુદા માટે જો કરી હોત તો કેવું સારું થાત ? કે જેની યાદ અને જહાનનો માલિક બનાવી શકે છે; પણ તે યાદ માત્ર તેનેજ માટે થી જોઈએ.

નૂરએ કંઠમાં કંઠે મહેનત કરી. નદીમાં ઉભા રહી. અંતર ભરૂંમા, પર્વતોની ગુફાઓમાં ચિહ્નાકારીઓ, કીધી મહીનાઓ સુધી ઇસ્લામના ચહેરાયે ન જોયા, સફાઈને કાંટા, જેવો થઈ ગયો, છતાં પરિણામે મોંઘું !

છેવટે કબ્રસ્તાનની મરિજમાં એક ખુરુંગવી મિત્રાપ થયો, તેમણે દયા ખાઈને નૂરને એક બાજુતર બતાવ્યું અને સમજાવ્યું કે આ વઝીફા (બાજુતર)ને દર્દાઈત્ર સાથે સંબંધ છે. પહેલાં તો નૂરએ તે અમલ માટે રગ્ગ ચાહી, ત્યારે તેમણે નવચંદી ગુરવારથી શરૂ કરવાને આજ્ઞા કરી અને સમજાવ્યું કે એ અમલ પુરો થતાં તારી દર્દાઈત્રથી મુલાકાત થશે.

.. "શું ! મારી દરેક આશાઓ પૂરી થશે ?" નૂરએ પૂછ્યું.

"તારી આશાઓ પૂરી થવું ન થવું ખુદા પાકની મરજી ઉપર આધાર રાખે છે. "દુર્વેશો જ્યાંય આપ્યો.

"શું ! મુઅકકેલો ખુદાપાકની મરજીને જદવી શકતા નથી ?"

"તૌબા ! તૌબા ! ! મુઅકકેલોની શી તાકાત કે ખુદાપાકની મરજીની વિરુદ્ધ એક હદમ

પણ ઉઠાવી શકે ? અમે ફરીરોની તો એવી માન્યતા છે, કે ખુદાપાકની ખુબી શક્તિઓનું જ નામ મુઅકકલ છે." દુર્વેશો તૌબા કરતાં ઉપલાં વાક્યો કહ્યાં.

"ત્યારે મારી પાસે શા માટે મહેનત કરાવે છે ?"

"માત્ર એટલાજ ખાતર કે તું દિવસે દિવસે ઇમાનથી દૂર થતો જામ છે, તે હજી ખુદા પાકના નામોના ચમત્કાર દીધા નથી. તારી હૃદયી શ્રદ્ધાએ તને કુદરતે દરવાજો ખેંચાડ્યો છે. અને બાપ છે કે કદાચ તારું ઇમાન સદંતર નાશ ન પામે એથી કરી હું ચાહું છું કે ખુદા પાકના માત્ર એકજ નામનો તું ચમત્કાર જુએ."

"પણ એથી મારી એકાદ આશા પંજુ ફળીજીત થશે, કે તે પણ નહિ ?"

"અસ ! ખુદા બધું જાણે છે."

"ત્યારે મુઅકકલના મિલાપથી શા લાભ ?"

"તારા બેચેન દિલને સધારો." એટલું બોલી પેલાં દુર્વેશો સુપ થઈ ગયા, નૂરએ બીજા ઘણા સવાંચો ક્યાં, પણ ઉત્તર ન વાગતાં તેની તરફથી મોઢું ફેરવી લીધું, અને બીજે દિવસે તેઓ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા.

નવચંદી જુમેરાત આવી. નૂરએ અમલ માટે દરેક તૈયારીઓ પ્રથમથીજ કરી રાખી હતી. અમલ શરૂ કર્યો, એક હફતો ગયો, બીજો ગયો, ત્રીજો ગયો, ચોથો ગયો, પરંતુ હજી સુધી કંઈ ચમત્કાર દેખાયો નહોતો. દરરોજ ૭ કલાકનું બાજુતર, સખત પહેંઝી, દિવસના રોઝો, માત્ર બે તૌબા જવના સત્ત વડે ઈતિહાર ! આમોશી, તન્દાઈ, ઇત્યાદિથી છવ અકમાઈ ગયો, અને અમલને તોડી નાંખવા વિચાર કરવા લાગ્યો, પણ દુર્વેશની તાકીદના કારણે અમલ ચાલુ રાખ્યો. ઝોગજુવાલીસમા દિને હજી બાજુતર અધુરે ન થયું હતું એટલામાં મરિજદ દાક્તરા લાગી, અને એમ જણાવવા લાગ્યું કે ભારે

બુક પાંચ રહ્યો છે. મરિજની ઝોરડીના દર વાળાએ કોઈ તોડી રહ્યું હતું. અને સાથે સાથે એવા કાચકર અવાજને આવતા હતા કે જાણે આકાશમાંથી મોટી મોટી પત્થરની લાદીઓ વરસી રહી છે. દર પળે નવા નવા લાપકર અવાજોમાં વધારો થતો હતો. બીચારો નર આંખો બંધ કરી દર પળે વધુ સંક્રાંતિ કરતો કરતો માથા જપી રહ્યો હતો, એટલામાં એકાએક ઝોરડીના દરવાજાને એક ધક્કો લાગ્યો, અને દરવાજા કંકડે કંકડ થઈ ગયો. નરનો પ્રાણ કરને મારે નીકળી રહ્યો હતો, એટલામાં બધા ડરામણા અવાજો બંધ થયા, અને ક્રાંતિ પત્થરોના અવાજો તેની તરફ આવતા સંભળાયા. શું બુદ્ધ છે? એક ઘણાજ જોરાવર રૂપાળો યુવાન હથિયારોથી સજ્જ થણા હાંફ સાથે તેની તરફ આવી રહ્યો છે પ્રથમ તો તેણે ચોક્કસની (હિસારની) ચારે બાજુએ એક ચક્કર લગાવ્યો, તે પછી ચાલ-માથા તફાર કાઢી ઉભો થઈ ગયો. નરને બાહી બાલુતરને ઉતાવળે બાલુત માંડ્યું. પેલો આવનાર ચોક્કસ પળે સુધી કંઈ, મનમાં બબડી, પછી જરા ખેંચી ઘણાજ સખત અવાજે બોલ્યો. "હિરમતની સાથે દંડ કરનારા નિર્બળ ઈન્સાન! જોશ, શું માગે છે? કેમ અમને હેરાન કરે છે? તને અમારાથી શું લાભ થવાનો છે?"

નરના જીવમાં જીવ આવ્યો. તે સમજ્યો કે અમલ કુતેદમંદ નિવડ્યો. હવે મારી બધી આશાઓ પુરી થશે. આ આવનાર દર્દીલ છે, અને એ મારા બધાં કામો જાળવી આપશે, એમ સમજી લગરે હસીને નરને પ્રજ્વલ. "શુ! આપનું મુજારક નામ દર્દીલ છે?"

"હા, મારું એજ નામ છે."

"અદલાદ! અદલાદ!! કેવી કેવી રીતે જીવને ધસી, ક્યાં ક્યાં માથાં ફેરવ્યાં, ત્યારે આજે આપની મુશાકાત નસીત થઈ!"

"નકમો બકવાત ન કર? મતલબ શું છે તે કહે!"

"ઉતાવળ ન થાઓ? હવે તો આપ મારે વશ છો."

"વશ! વશ કેવો!! એ તો માત્ર પરિત્ર નામની બરકત છે કે જેથી અમે આવ્યા, નહીં તો અમને કુન્યાદરથી શી નિરુપ્ત?" એટલું બોલી તે એટલો બધો કાંધે બસાયો કે નર મુગ્ધ લાગ્યો.

"ત્યારે આપ એટલું તો બતાવો કે આપ આપના આમિલની શી શી સેવા કરી રહ્યા છો?"

"અમે કોઈ પણ આમિલની સેવા કરવા પૈદા થયા નથી."

"ત્યારે અમલિયાતથી આપને કય રીતનો સંબંધ છે?"

"માત્ર છુપો. ખુલાખાકના દર ઈરમમાં એક છુપી શક્તિ છે, જેનું નામ સુઅક્ષલ છે. તે જે ઈરમનો અમલ ક્યો તેની છુપી શક્તિ હું હું, જેનું નામ તમે લેકાએ દર્દીલ રાખ્યું છે."

"ત્યારે શું આપ, આપના ઈરમના આમિલની સેવા ન કરશો!"

"જેવી રીતે કુન્યાના મકારો રામજીવે છે કે અમલિયાતના બળે અમે આમિલોની સેવા કરીએ છીએ. એ તદ્દન હાલતું સુદેઃ જુડ છે. અમે કોઈ આમિલના દાસ થયા નથી, અને યચાનાએ નથી. અને તારી સાથે તો જેટલો સંબંધ રાખવો જોઈએ તે પણ રાખતા નથી. અત્યારે જે હાજર થયા છીએ એ તો માત્ર તને જે કુવેશી અમલ બતાવ્યો હતો, તેમની આમિલશક્તિનો ચમત્કાર છે, જેથી તું આજે મને રૂપી રહ્યો છે."

"ત્યારે હવે આપનું કામ શું છે?"

"ભાગ્યમાં જે લખેલું હોય તેને હવે પહોંચાડવાનું. જોશ તારી શી ઇચ્છા છે?"

"મને કોઈ જગ્યાએ મોટો ખજાનો મળી જાય, હું જ્યાં દેખું ત્યાં મને દૈવતજ દૈવત

દેખાય.”

“અધટિત બકવાટ શા માટે કરે છે? અગે આવળ, કારણોના લીધે તારા જેવા નીચ બેઠાના કામો કરતા નથી. સોના ચાંદીના પદાર્થો બતાવવાં કે કોઈ છુપો ખામનો બતાવવો અમારી આગળ એક ખેલ છે, પણ એવા કામો ખુલાખાના હુકમની વિરૂદ્ધ છે.

“ત્યારે મને કોઈ જાણો. નવાબ બનાવી આપો કે તમામ જિન્દગી રાહતથી ગુજરી શકું.”

“ખૂબ કહી! ક્યો નવાબ કે રાજા રહી પતના હોકાનું રક્ષણ કરી રહ્યો છે, કે તું કરશે? શું ગરીબ બકરીઓમાં એક વર પવડા કરે?”

“ત્યારે કૃપિયાનો તુરખો બતાવો. કે જેથી હું જાતે સોનું ચાંદી બનાવવા કરું.”

“એના અર્થ એજ થાય કે તને ખુદની મરજી વિરૂદ્ધ આગસુ અને જૂઠાઓનો રાજા બનાવવામાં આવે કેમ? તું નમ્રો બની ખુદના બંદાઓને ગુમરાહ કરે, અને તેઓ તારાથી ઘોઠા ખાઈ ત્યાહ થાય!”

“ત્યારે રેસની કાંઈ લાંબી ટીપ આપો?”

“ખામોશ!”

“આ પણ નહી, તે પણ નહી ત્યારે અમેરિકાના આંક ફરકના સાત દિવસના સચોટ નંબરો આપો! હવે એમાં કાંઈ આપની પાસે દૈવત માથું હું?”

“યુષ! બેઈમાન!! શું તંબરો વડે હરામની દૈવત હાથ ન આવશે?”

“પણ સાહબ! હું તો માત્ર દૈવત માથું છું, અને દૈવત માટેજ મેં આ બધી મુસીબતો ઉઠાવી છે, દૈવત વડેજ દરેક આશાઓ પૂરી થઈ શકે છે, અને આંખ દૈવત માટે તો કોઈ સંવાલ કરવાનું દેતો નથી.”

“તારા વિચારો જોરા છે, જો કે, દૈવત ક્રેટલીક આશાઓ પૂરી કરવાનું અપૂર્ણ સાધન છે, છતાં નકામું છે. હે બુદ્ધિના આંધળા ઇન્સાન!

તું તે વસ્તુને શા માટે મહાય છે, કે જે કશું લાંબુર છે. જેનો નાશ તે તારી નજરો સંમક્ષ દીધા છે, જો દૈવતની એટલી બધીજ અગત્ય હતી, ત્યારે તેને આવી રીતે નિર્દયપણે ઉઘાડવાની શી અગત્ય હતી કે જેથી આજે છત્ર પર ખેલી રહ્યો છે! દૈવત વડે આજ સુધી કોઈને હાર્દિક કે આત્મિક રાહત મળી છે? હિયુલાગી મનુષ્ય આ બધા શયતાની વસવસા છે. તારે તો તે વસ્તુ મેળવવા પ્રયાન કરવો જોઈએ કે જેને વશ કુલ્લ વિશ્વ છે.”

“એટલે શું? કારનનો ખામનો કે મુક-મમદલાહ રંગીલાની સલતનત?”

“લા હવલ વ લા કુબતા...અરે ખૂર્ષી! તેથી મતલબ ખુદની મુકમ્બત અને રસસની ફરમાબરદારી.”

“પણ હું તો દૈવત ચાહું છું. મારે તો શ્રીમંત થવું છે.”

“કમ્બખત! અદલાહના ઈરમની બેઅદબી કરે છે. હીક, અગર તને દુન્યાની દૈવતજ જોઈએ છે, ત્યારે દુન્યાના કાનૂન પ્રમાણે કોઈ એવું કામ કર કે જેથી શ્રીમંત થવાનો માર્ગ ખુલ્લો થાય.”

“પણ હજરત! એ માટે તો મેં અમલિયાતના પાપડ વેચ્યા છે, આવા મહોરા અમલનું ફળ આવું નહયું ન મળવું જાણ્યો, જો કામ ધંધો કરવાની આવડત અને હિમ્મત હોત તો આના મહોરા અમલમાં અર્ધો શા માટે થાત!”

“તારા જેવા પરત હિમ્મતોહ દુન્યાના નીચ કુતરાઓ, અને ખુદાઈ કાફૂઓના રક્ષણ માટે કોઈ કાનૂન નથી, અહ્યા તો વગર મહેનત કરે કંઈ મેળવું નથી. આ વિશ્વમાં તો તદ-બીરથી તકદીર અને છે.”

“અરે હજરત! તમે તો તકદીર પણ બદલી શકો છો પણ તમારે તો મારી સાથે નકામી ફાજ કરવી છે એટલે થયું. યાને,

આપ દૈવત ન આપી શક્યા, નવાળ બનાવવાથી હનકાર કર્યો, કીમિયો ખતાવવા માટે વાંધો, રેસની ટીપ માટે ગુસ્સો, નંબરો ખતાવવા અપમાન કર્યાં. તમે તો કહે છે કે કંઈ તેવું પામે, પણ અહીંયાં એટલી બધી ધીરજ ક્યાં છે? છતાં તમારી વાત શિરે ચડાવું છું. તેમાં લોકો ખસે ને પગને આગળ વધી રહ્યાં છે. (૧) પૈદું (૨) લીડરપણું (૩) લોકોમાં તડ પાડનારાં બાપજો કરવાં. (૪) પીરી મુરીદી, પણ એ ચારે ધંધા કરવા માટે હુન્નરની અગત્ય છે. હું માનું છું કે હકીમ ખતરા માટે કંઈને કંઈ લાયકાતની સાથે ચોરી ઘણી પુછીયે અગત્ય છે. લીડરપણું તથા તરો પાડવા માટે બાપજો કરવાં એ તો અતિ કડિન છે, કારણ કે એમાં ચપળ લોકો, અને કાતર જેવી છલ લોકો, હાલની રિયલિટી જોતાં જો કે એમાં જલદી શ્રીમંત થવાનો સંપૂર્ણ ચાન્સ છે, છતાં પોલીસોની સખતી અને જોસખાનાની હાકમારીઓ ઉઠવાની શક્તિ આવશ્યક છે, અને તે ખૂબીઓ આ નંચીઝમાં નામનીએ નથી. અલબત્ત મારા જેવા આગમુ અમલુ અને હોક માટે પીરી મુરીદી સગાર અનુકૂળ છે. જેમાં કોઈ વસ્તુ કે લાયકાતની અગત્ય નથી. ધણી મરિજો, દરગાહો, ખાનકાહો ખાડી પડ્યાં છે. કોઈપણ જગ્યાએ ખેસી જઈશ અને જેટલી બેઠંગી રીત ધારણ કરીશ એટલોજ પ્રીય ધર્મ પડીશ. કોઈ પણ રીતની મહેનત કે ખર્ચ વિના પીર, દસ્તગીર, દુર્વેશ, વંશી, મસ્ત કલંદર, ગૌસ, કુતુબ જે કંઈ ત્યાહીશ તે બની શકીશ. સેંકડો નિયળ ધર્માનવાળા મદ, ઔરંગ, મુસલમાન, હિન્દુ મારા હાથ પગે ચૂમશે. હું ફકીર બાદશાહ કહેવાઈશ તે સમયે દુન્યાના બધા ખર્ચનાઓ મારી આગળ, ખુદશા યજ્ઞ જશે. મારી સુંદર મુરીદીનીઓ પોતાના હાથે મેહલો લગાડી મારા પગે દાખતાં દાખતાં પોતાની મુશ્કો મોશો અને

આંખોમાં અકુઓ આણી પોતાની નિર્મળતા પ્રગટ કરશે, ત્યારે દિલથી દરોની તમન્ના પણ નીકળી જશે; તેમજ જ્યારે કોઈ તવાઈને ત્યાં ચાલતું વડું અગાવેલું પાતલું બીડું, અને શરબતે રૂઢ અફઝલું ઠંડું આસ આવશે; ત્યારે હું ટારામે તદ્દરને પણ હળાહળ બંદરે સમજાશ એ પીરી મુરીદીનો ધંધો કરવા હું તૈયાર છું. આથી, એમાં આપ અને કેવી કેવી રીતે મદદ કરવા તૈયાર છો તે સમજાવો! શું? આપ રૂપાળી રૂપાળી સુંદરીઓ અને મૂર્ખ માલદારોની વલણ મારા તરફ ખેંચવા પ્રયત્ન કરશો? બોલો! જો તેમ હોય, તો હું માત્ર એક આ કર! અને પાંખ વાળું કામ કરવા તૈયાર છું.

મુઅક્કમેં તુનજકાર ભરી નિગાહે તેની તરફ એક નજર નાખી અને ભારે ક્રોધમય અવાજે કહ્યું. 'હે બિઝારને પાત્ર નજસ દસ્તી! હા! જેની ગંદા ખેતીની તે' આજા રાખી હતી તેવાંજ ફજ ખાવાને તૈયાર થા! જુ' ખુદાની હકીકતથી દર 'યથે, તેથી તે પણ તારાથી રૂપોશ થયો.' એટલું બોલી મુઅક્કમે એક એવો અવાજ કર્યો કે તેની શુદ્ધ હિંદી ગઈ અને એવો પાગલ બની ગયો કે સાવ નાગો બગરોમાં ભરકતો યજ્ઞ ગયો. કોઈ શું કહે છે? કોઈ શું સમજે છે? પણ જનશુભાવાળા તો જાણે છે કે ખુદાના ધરના હુતકારેમા કુતરા છે. ન ધરના ન ધાનના છે.

આટલું બધું થયું છતાં દલ્લે સરોડિયાઓના તો વંશી મતાય છે!

(હજૂં પરથી પણ મુખારા વધારા સારે)

“કારવાં” આફ્રિકામાં મળવાલું ઠેકાણું:—

UNION PRINTING WORKS
91, Victoria Street,
DURBAN.

જીવનના ઝરામાંથી

“સાપિર”

જેને જીવન જ્ઞાન નથી તે મરેલો છે. તેમજ જે પળેપળ મૃત્યુના લપથી થયે છે તે જીવતો નથી.

નિરાશ નથી છતાં જે નાસીપાસ થતો નથી તેજ આશાવાદી છે. જે આશાઓના સ્વપ્નાઓજ રચી બેસી રહે છે તે નિરાશજ થાય છે.

વિજયી થયા પછી જે પરાજિતો પર દયા કરતો નથી, તે રાક્ષસ છે.

કર્મ જાગે અંપલાયા પહેલાં પરાજિત થવાના વિચારો કરનારજ ગુલામ છે.

વર્ચસ્વના લોભે લોભાક્રાંતેજ ઇન્સાન ઇન્સાનીયતનું ખૂન કરે છે. કુદરતી સમાનતાના આધિપત્ય નામિ રહીનેજ ઇન્સાન, ઇન્સાન માને છે. એકજ ઇશ્વરમાં સંપૂર્ણ આસ્થા રાખનારજ બંધૂત્વને વધારાર રહી શકે છે. ઇશ્વરને જાણુએ રાખી બંધૂત્વનો દાવો કરનાર આત્મત્રોહી છે, ખેવફા છે,

લપસણ ! પતનગામી છે. ઠોકર ! દિશા મુશ્ક :

ગાંભિર્ય મૂંઝવણ બધું છે. સ્મિત લુચ્ચામુખ્ય :

બદ્ધહારય કરણ છે. મુક્તહારય મુર્ખતા :

સ્વાર્થ પુરો થતાં આનંદ થાય છે. સ્વાર્થ સરી પડતાં દુઃખ.

નીતિપૂર્ણ વ્યવહારજ પૂન્ય છે. અનીતિ પોષક ધર્મ પાપ છે.

વિચારોએ ઘડેલ મૂર્તિનું કામ વર્તન છે. વર્તન-માનવતાના અંશદર્શક પારા શીશી.

“ઈકબાલ”

તંત્રી:-“મરહુમ” રાંદેરી.

અઠવાડિયામાં બે વાર ગુજરાતી ભાષામાં છેલ્લાં બે વર્ષથી પ્રગટ થાય છે.

રંગુન અને જર્માના સમાચાર મેળવવા માટે અનુપમ પત્ર પુરવાર થયું છે. જર્મીસ પત્રોમાંના લેખો પણ અપ્રોતા રહે છે. ગુજરાતી જાણનાર અને જર્મી સાથે સંબંધ રાખનાર દરેક મુસ્લિમે આહુક થવુંજ જોઈએ.

: લવાજમ :

સ્થાનિક જર્મી માટે

હિન્દ માટે

૧૨ માસના રૂ. ૭ા

૧૨ માસના રૂ. ૯ા

છ માસના રૂ. ૪ા

છ માસના રૂ. ૫ા

-પરદેશ માટે શીલીંગ ૧૪.

લેખો:-મેનેજર, “ઈકબાલ” નંબર ૧૪-૧૮ ગલી નંબર ૨૭ રંગૂન.

૫૬ જીવન બહુતા પાની હય

પ્રેમ જીવનની-દર્દીસરી નવલિકા

અનુવાદક:-જીવીદ

અઝીઝ તરણુ હતો. સુંદર સુગંધીત. હજી તો તેની યુવાની ખિલી રહી હતી. આંખોમાં... ધીવનનો ખુમાર છવાય રહ્યો હતો અને હૃદયમાં જાગી રહ્યો હતો ઉલ્લાસપૂર્ણ અભાવ.

નસીમ એક તરણુ હતી સતાની જેમ કામળ અને અપક્વા સમાન ચંચળ. યૌવન તેના અંગ-પ્રત્યંગથી ઉભરાઈ જતુ હતું અને હૃદયમાં ઉછળી રહ્યો હતો ઉન્માદ...

અઝીઝ હતો શ્રીમંત જાગીરદારનો પુત્ર. નસીમ હતી મરાઠુર તવાખની પુત્રી. બાપિમા યનાર પ્રસિદ્ધ નર્તકી.

યૌવનની તરંગોમાં ગાતો ખાતો અઝીઝ અધીરજની સડક પરથી પસાર થઈ રહ્યો હતો. પોતાની અટારીમાં બેઠી હતી રૂપ ગર્વીતા નસીમ. એક ચંચળ હૃદયને છુપાવી.

અઝીઝે નસીમને જોઈ, હૃદયના તે અભાવે જાગત મધ કહ્યું:—“હું તહમનેજ શોધી રહ્યો હતો.” નસીમની નજર અઝીઝ પર પડી. તેના હૃદયનો ઉન્માદ બોલ્યા ઉઠ્યો:—“હુંને તહમારાથીજ શાન્તી મળશે.”

નસીમ હવે વેચ્યા ન હતી. તે હતી એક વિલાસી જાગીરદારની આરાધ્ય દેવી. અને અઝીઝ વાસનાની ઝંજીરોમાં જકડાયેલો નસીમનો પ્રેમોપાસક.

(૨)

હજી મઠ કાલની વાત છે, જ્યારે અઝીઝ અને નસીમની આંખો આર થઈ હતી અને

તેમાં એક આકર્ષણ ઉત્પન્ન થયું હતું. નસીમના પ્રેમમાં વિહંગ થઈ અઝીઝે પોતાનું સર્વસ્વ ખોઈ દીધું—કુરબાન કરી દીધું અને નસીમ તેના પાછળ ખોવાઈ ગઈ. એ પછી બન્ને પ્રેમ-પાશમાં બંધાઈ ગયા. પ્રેમ! હા, પ્રેમ અસ્થિર અને વાસનામય.

ફેમકે... શોધક મહિનામાં અઝીઝનું સુખ સમાપ્ત થવાનું હતું. શરાબ અને વિલાસીતાએ તેના ધનનું સર્વનાશ કરી દીધું, જેમ કુવાસના. આ મનની સ્થિરતાનો નાશ કરે છે. ગામ વેચાઈ ગયું, મકાન વેચાઈ ગયાં. શરીરનું સૌન્દર્ય નષ્ટ થઈ ગયું હતું. સ્વાસ્થ્ય તો સદાના આટલે વિલાસ થઈ ગયું હતું અને હવે શીતળાની માંદગીએ તેની આંખો પશુ તેનાથી છીનવી લીધી.

હવે તે એક કુવક હતો, લેડિન કુર્બન કુરપ અને નેવડીન; પણ તેના અંતરાત્મામાં પ્રવેશિત તે અભાવ અધિક જંગીને બોલ્યા ઉઠ્યો:—“હું તહમનેજ શોધી રહ્યો હતો નસીમ! આંખો આંધળી છે બલાયા, તહને મેજવીને મદારા હૃદયમાં પ્રકારા ઝગમગે છે.” પણ નસીમને હવે કાંઈ આકર્ષણનું લાન ન હતું.

તે અઝીઝના બલિદાનને બૂલવા લાગી. તેના ઉન્માદે કહ્યું:—

“ખદો નદો મદને તહમારાથી શાન્તિ મળવી નથી અઝીઝ!”

પ્રેમનો રંગ કપૂરની પેડે ઉડવા લાગ્યો. પ્રેમ! હાં પ્રેમ—અસ્થિર અને વાસનામય!

(૩)

આંધળો અઝીઝ એક દિવસ પ્રાતઃકાળે

જ્યારે તારલાઓ કુબી રહ્યા હતા ઉડી બેઠો.
પોકારી ઉઠ્યો:—

“નસીમ!” ત્રેનો અવાજ શૂન્યમાં વિદીન થઈ ગયો. કંઈક ખજો પીતી. ત્રેલે ફરી પોકાર્યું:—
“નસીમ! મ્હારી નસીમ ક્યાં છે તું?” કંઈ જવાબ ન મળ્યો. ત્રે ગભરાઈ ગયો. કેટલાએ કલોકે ધીટી ગયા. દિવસની ઉજ્જ્વળતા વધવા લાગી. અગ્રીકના શરીર પર સૂર્યના ગરમ કિરણો પડ્યા લાગ્યાં. “અરે! ક્યાં ગઈ તે? નસીમ! નસીમ!” અને આંખોમાં અગ્રીકે ધરતો ખુલ્લું ખુલ્લું શોધી નાંખ્યો. પણ નસીમ ન મળી તે ન મળી. બપોર ચર્મ સંધ્યા પણ ચર્મ પણ તે ન આવી. “નસીમ નસીમ” પોકારતો અગ્રીક ખાધા પીધા વિના પોતાના ફાટેલ મિઠાના પર સુઈ ગયો. જરા આંખ લાગી. વીતેલા જીવનના સુખદ દ્રશ્ય ત્રેના મનઃમાં ધ્રુમવા લાગ્યાં. “ત્રે તરજુ અગ્રીક. સુંદર, સુગંધીન, રૂઝ, પુરુ, આંખોમાં મસ્તી, દિલમાં ખુમાર, નસીમથી ચાર આંખો ચાપ છે, તે નસીમને પોતાની છાતી સહ આંખી દે છે, તેજ સમયે તોફાન ફાટી નિકળે છે. પૃથ્વી-આકાશ હાલી જાય છે. તોફાન અને વિજળીના કડકાઓથી દિલ ધ્રુજી ઉઠે છે. અગ્રીક નિહાળે છે બિન્દુઓ પડ્યા અને પાણી વરસવું શરૂ થઈ ગયું. બીપણ વાવાઝોડું આવી ગયું અને ત્રેના સુખની જલ્પ મહેલાત જળસંદિમાં વહી જઈ રહી છે. ત્રેનું ધન, વૈભવ, સર્વનાશનું મદમરત પવન ઉગવી લઈ જઈ રહ્યો છે. ત્રેનું સૌન્દર્ય ધોવાઈ ગયું. ત્રેનું યૌવન મરી ગયું. ત્રેને અનુભવ થઈ ગયો કે ત્રે હવે દુર્બળ હતો, અસહાય હતો, કુરૂપ હતો, અને નેત્રહીન.....

ત્રેલે સાંભળ્યું નસીમ કહી રહી છે:—
“મ્હને લ્હમારાથી શાન્ત નહીં મળશે અગ્રીક. લ્હમારાથી પ્રેમની કલ્પના કરવી-ઉડા!” અગ્રીકની આંખોથી તિરસ્કારની ચિનગારીઓ નીકળવા લાગી. અગ્રીક ચાલ્યો, “નસીમ!” “નસીમ!”

પોકારતાં અને તે લેનાથી દૂર દૂર ન્હાસતી ગઈ. એક વૃક્ષની કોઠર ખાઈ પડી ગયો. ત્રેના હૃદયમાં હવે અલાવ ન હતો.

અગ્રીકને આજે પ્રથમ જણાયું કે એક સ્વપ્ન હતું. આંખ ખુલી તો કંઈ નહીં, એક છાયા હતી. જ્યારે શોધ કરી તો કંઈ નહીં, ત્રેને પ્રતીત થયું કોઈ પોતાના કોમળ હાથોથી ત્રેના શરીરને સ્પર્શ કરતાં ત્રેને શાન્તિથી નિદ્રાધીન કરવા ગાઇ રહ્યું છે:—

“વહ માયા આની જની હય,
વહ માયા આની જની હય
વહ દુનિયા રામ કહાની હય.”

• • •

સ્વપ્ન તૂટી ગયું, અગ્રીક પોતાના ફાટેલ મિઠાના પર પડ્યો હતો. સૂર્યની સોનેરી કિરણો ત્રેના શરીર પર નાચી રહી હતી. પોતાની આંખો આંખોને બંધ કરતાં ગજુગજુવા લાગ્યો:—

“વહ માયા આની જની હય
વહ દુનિયા રામ કહાની હય.”

• • •

એક દિવસ સોઢાએ જોયું. આંખો અગ્રીક ક્યાંક ચાલ્યો ગયો.

(૪)

પાપના બજારમાં રૂપનો સોદો વેચાઈ ચૂક્યો હતો. એક દિવસ નસીમે પોતાના અગ્રીકનો તિરસ્કાર ક્યો હતો. આજે સમસ્ત સંસાર ત્રેને ધૂણાથી જોઈ રહ્યો હતો, ન તે રૂપ લાવણ્ય છે ન યૌવન. જીવીકા ઉપાર્જનના સાધન સમાપ્ત થઈ ચૂક્યા હતા બોમ-વિલાસની સામગ્રીઓ દૂર ચંપ્ર સુરી હતી. કાળી અંધકારમય કોરડીમાં દિપકના મંદ પ્રકાશમાં બેસીને તે જીવનની જલિલ શુભેને ઉકેલી રહી હતી. અક્ષીગંજની ચટના ત્રેને સારી પેડે ચાદ હતી. ત્રે બાણુની હતી કે ત્રેલે અગ્રીક સાથે જે કયું છે, ત્રેનો પશ્ચાતાપ કરવો પડશે. ત્રે કેટલીએ વાર દોડી

દોડીને લેના પુરાણા નિવાસ સ્થાન પર ગઈ હતી, પોતાના હૃદયમાં પાપને પ્રાપ્ત્યોત્તના આંસુ-ઝાંઝા ધોઈ નાંખવા માટે. પણ તે સ્થાન પર કંઈક કાંટાળી ઝડીઓની આસપાસ કંઈ ન મળ્યું હતું. તેણે વસ્ત્રોનો ખુણેખુણે શોધી નાંખ્યો. પણ અઝીઝને શોધી ન શકી.

અઝીઝી રાત્રી વિતી ચુકી હતી, પણ તેની આંખોમાં નિદ્રા ન હતી. જે પોતાના પીતૃત્ર પાપમય જીવન પર આંસુ સારી રહી હતી. અચાનક ડોઈને દર્દ પૂર્ણ અવાજ વાણ મંડળ પર છરાઈ ગયો. જાણે તેણે વેદના પૂર્ણ જીવન, તેણે સંસાર પ્રત્યેનો કડવો અનુભવ, સંખીનનું ૩૫ પારણ કરી તે બધાનક રાત્રીના પરદા પર નાચી રહ્યો હતો.

“યદ માયા આત્મી નતી દય;
યદ દુનિયા રામ કદાતી દય
યદ જીવન બદલા પાતી દય.”

નસીમ અધીરી યઈ ગઈ. “આ પરિસ્થિતિ સ્વર આ દાર્દીક બાવનાઓને પ્રગટ કરનાર શબ્દ ! અને આ મ્હારી જીવન કથા કહેતાઈ સંગીત ! શું આ અઝીઝ છે ?” તે ડોડીનું દાર ખાલી

સડક પર આવી, પણ ગાનાર ન હતો. કોઈમાં સંગીતની લય હતી અને આંખો આમળા લાવાનક અધિકાર. નસીમ ફરીને પોતાની કાટ-ડીમાં ન ગઈ-ન-ગઈ.

સરજૂના તટપર વસાવણા મોતીપુર ગામના શેઠો રાત્રીની શુન્યતામાં સાંભળતા હતા સ્ત્રી-પુર-પત્ર સાથે સંગીત—

“યદ માયા આત્મી નતી દય.
યદ દુનિયા રામ કદાતી દય
યદ જીવન બદલા પાતી દય.
યદ માયા આત્મી નતી દય”

લેકોન કાણે તેમને જોયા ન હતા

એક દિવસે પ્રાતઃકાળે જ્યારે સૂર્યની સોનેરી કિરણો સરજૂની લદરા પર ચળકી રહી હતી, લોકોએ જોયું, અઝીઝ અને નસીમના મૃત હૃદ પાણી પર તરી રહ્યા છે. અને સામગ્ર્ય તે પૂર્વ પરિચીત સંગીતને વાણ મંડળમાં લહેરાતાં...

હજીએ રાત્રીની શુન્યતામાં તેજ સંગીત ગમ્ય વાણ મંડળમાં સમીરની મેઢીઓ પર રત્ન કરે છે.....

સ્નેહીઓને

ઐ મો પ હા ર

વ ર સ ગાં ઠ

લગ્ન પ્રસંગ

વિદાય ભેટ

ત રી કે

આપવા જેવી
ભેટ મો પ ડી ઓ

બધા ગ્રંથ ભંડારોમાં મળે છે.

તથા

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કંપની લે, સુરત.

નાનુક, રૂપાળી, રંગબેરંગી છાપેલી
ગણ્યાગણ્યા સંસારમાં મુળ અને
રસના છાંટણાં છાંટવા મથતી
દૂંડી વાતાં ઓ — નન્દસિકા ઓ
૧ કથાપરી રા. ડા.
૨ કથામણિ રા. ડા.
૩ કથા કલ્પગી રા. ડા.

કથાપરી કાર્યાલય
આમલીરાન, સુરત.

વ્યવહારના ત્રાજવે તોળેલી કેટલીક વ્યાખ્યાઓ

મુહમ્મદ હિસ્માન ખત્રી : ભુનાગદ.

કોલેજ શિક્ષણ એટલે આદર્શમાંથી થકા ઉગ્રી દષ્ટિ યુવાનોને વિલસુ બનાવવાનો ખર્ચાળ પ્રયોગ.

શિક્ષક સમાજરૂપી બાગનો અવગણ્ય તો માણી.

પશ્ચિમનું ગળકરણ એટલે વરણતિ.

પૈસા એટલે ગરીબનું પેટ ભરનાર, આફ-કારની ઇજાગત વધારનાર અને રાગની સત્તા દર્શવી રાખનાર શક્તિ.

કૃષણ અમલદારી એટલે સેવાભારી દુનિયા.

આજની સમાજ વ્યવસ્થા એટલે અન્ન પકવે તે ભૂખ્યા રહે, વસ્ત્ર વણે તે નાગો ફરેઃ કઠીયાને નહિ ધરતું ધર, મૂશવરો સહુનો સર.

શિષ્ટાચાર એટલે સહજ સ્વભાવનો અનાદર, અને કૃત્રિમતાનો અતિરેક !

ખગારું એટલે સામાની વાતમાં રસ પડતો ન હોય ત્યારે વાત બંધ કરવા માટે અપાતું સિગ્નલ.

સાહિત્ય એટલે અસામાન્ય શબ્દ કે અર્થનો જથ્થો.

વિવેચન કળા એટલે જો...તો, જતાં, પરંતુ, જોકે...પણ, વગેરે શબ્દોનો મોલક ઉપયોગ.

સફળ વિવેચક એટલે પહેલાંથી ગણતરી કરીને તથા ગુણ, જે અવગુણ હોવડે ઠીક નહિ અને અડીક નહિ એમ કહી લેખક કરતાં પોતે વધારે ગણો છે એમ ફલીતાર્થ લાવનાર.

ધર્મ એટલે વારસામાં મળેલી એક વસ્તુ. કવિ એટલે સમાજકુસુમનો માદક તંતુ.

જાહેર નિશાળ એટલે દશ એકડા પહેલાં બાળકને વીરા ગાળો શીખવતી સંસ્થા.

મફત વાંચનાલય એટલે નવરાઓ માટે વખત પસાર કરવાનું ફરનિયરવાળું મકાન.

મુસાફરીમાં સાથે છાપું એટલે પોતે કળયાપેલ સમજદાર જેન્ડલમેન હોવાની જાહેરાત.

હુથે હુજામત એટલે કરકસરની કરકસર, ફેશનની ફેશન અને સુધારાનો સુધારો.

જાહેરમત એટલે સૌથી પહેલાં જાહેરાત પામેલો અને સોડાએ માની લીધેલો મત જે પાછળથી બદલાતો નથી.

ઉર્દૂ તારીખે મુસ્લિમ લીગ

કર્તા:—મિર્ઝા. અખતર હસન સાઝ

બી. એ. એલ. એલ. બી. એડવોકેટ
એમ. એલ. એ.

મુસ્લિમ લીગની સ્થાપનાથી લઈ

યૌમનનખત (૧૯૩૬) સુધીનો મુસ્લિમ સિયાસત અને જગે આઝાદી ઉપર એક અનોખું પુસ્તક ૬૦૦ પૃષ્ઠ લીગના સ્થાપકો, પ્રમુખો વીઠના ૧૫ ફોટો, બાઈબ્લીગ સાથે.

ડી. રૂ. ૨-૮-૦૦ ટ. ખ. ૦-૧ વધુ.

ઉર્દૂ વહફતે મિલ્લત

(મુસ્લિમ લીગ)

મૌ. "મુસ્લિમ" બી. એ. ફત

ડી. ચાર આના. ટ. ખ. નવ પાઈ વધુ.

ઈસ્લામી સંગઠન (ગુજરાતી)

(મુસ્લિમ લીગ)

વહફતે મિલ્લતનું લાયાન્તર લાયાન્તરકાર ! "અમીન"

ડી. ચાર આના. ટ. ખ. નવ પાઈ વધુ.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કાણૂપીક, મુરત.

કોરવાં] [જુલાઈ

"સામુને પણ પૂછ્યું ? નવા જમાનાના છોકરા ગયા છે. છોકરાઓને પરણાવવાના છે. ત્યારે છોકરીઓને સાસરેથી ઘેર બોલાવવાની છે.

"પૂછવાનું શું હોય ? હું એક ચીઢી લખાવી બાળકોના કપડાં સીવાડવાના છે. અને બીજે મોકલી દઈશ—"

"હાં, આ ઠીક છે"

બંને એક બીજાને સંપૂર્ણ રીતે સમજ પાણીમાં પણ એવું પાણી જુલું માલમ પડી ચૂક્યાં છે. એકબેકની જોડે વાત કરવાનો સમય જ આવતું હાં... પરંતુ આખરે પાણી તો એક જ છે.

પેશાબનાં ભયંકર દર્દોનો સંપૂર્ણ રક્તેહ મંદ ઇલાજ

ગોનો-કિલર

ડૉક્ટર જસાણીની જગમશાહુર દવા

[૧૯૨૨૬]
એધડક આંજેજ અજમાવો

ગમે તે કારણથી લાગુ થયેલ તુરતનો અથવા જુનામાં જુનો પ્રમેહ (પરમીઆ) સ્વપ્નામાં તથા પેશાબમાં જતી ધાતુ તથા રક્ત (પર) થતી સખત બળતરા, ટીપું ટીપું તથા અટકીને થતો પેશાબ, મુત્રાશયમાં આવેલો સોજો તથા થયેલો જખમ તથા સ્ત્રીઓનાં ઝરના ભયંકર રોગો વગેરે પેશાબને લગતાં તમામ દર્દોને જડમુળથી નાશ કરી બગટેલી ધાતુને સુધારી સ્વચ્છ અને ઘટ્ટ કરે છે.

પચાસ પૈ) ગોળીની ખાટલીની કીંમત રૂ. ૩)

વી. પી. ખર્ચ આઠ આના જુલું

જેતવણી ૭ ખરીદતાં પહેલાં દવાનું નામ

ગોનો કિલર : અને કુકડાછાપ સીલ-અથ પાકેટ તથા સીને લેજો.

સ્ટોકીસ્ટ : સી. એન. બ્રધર્સ, લીમડાચોક, સુરત.

એકલા ખનાવનાર ડૉ. ડી. એન. જસાણી,

વીરુલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ, નંબર ૪

○ સેન્સરની મદદે સાયન્સ ○

● લઘાઈનાં વખતમાં સેન્સરને સપાટે

ચઢતા જાનુસોના પત્રો વિષે રસીલી માહિતી ●

● લેખક:-ઈબ્રાહીમ હાજ મહમ્મદ મીસ્ત્રી ●

સેન્સરના સપાટામાં આવતા જાનુસોના પત્રો વિશેની સામાન્ય પ્રજાજનોને માહિતી હોતી નથી. આથી લઘાઈના વખતમાં સેન્સરશીપ કેવો અગત્યનો ભાગ બજાવે છે, તેનો અહીં આછો ખ્યાલ આપવામાં આવ્યો છે.

સેન્સર તરીકે સ્ત્રીઓ કેંઈ વધારે કાર્યકુશળ હોય છે. ઐરાની જાત વહેમી એટલે તેઓને દરેક સ્ત્રીજમાં ગંધે અલ્પા વગર રહે નહિ. સેન્સર માટે કેમેરા અને ફિરજો અતિ ઉપયોગી સાધનો યથા પડે છે. આ સાધનોની મદદથી તે "અદ્રશ્ય લખાણો" શોધી શકે છે.

ગણિત પણ સેન્સરશીપમાં ઠીક ભાગ બજાવે છે એ વાન અનેકાને અભયમી સમાન લાગશે. અલગતા, ગણિત અને સેન્સરશીપ વચ્ચે ઘણો દૂરનો સંબંધ છે એટલે જાણેલા ગણિત-શાસ્ત્રીઓ રોકવા બીનજરૂરી છે; પરંતુ ગણિતની મદદથી અતિ મુશ્કેલપણથી "કોડ" (Code)નો સરેલાઈથી ઉકેલ થઈ શકે છે. આનો એક દાખલો અત્રે આપવો જમ્મ થશે.

એક જાનુસ પોતાના પત્રમાં લખે છે કે, "અમારી મિત્રાડીએ પાંચ અગ્રાંતે હમણું જન્મ આપ્યો છે" આ બાત તદ્દન સાધારણ લાગે છે. પણ લખનારને મિત્રાડી ઉપર બેદર ખાર હશે, એટલે એ વાતનો પણ એટલું પત્રમાં નિર્દેશ કર્યો હશે, એવું આપણે અનુમાન કરી લઈએ; પણ સેન્સરને આ આંકડા વહેમમાં નાંખી દે છે. એ પોતાનું કૈવલું લગાવે છે. એ એના અનુમાન પર આવે છે કે, જો પત્ર લખનાર કેઈ ખાતરી નિકટમાં રહેતો હોય તો તેણે આ પાંચ મિત્રાડીનાં અગ્રાંતે "પાંચ જન્મ" માટે કહ્યાં હશે. પરિણામે "સકમ્મદ

પત્ર વહેવાર"ના લીરમાં આ પત્રની હકીકતની નોંધ લેવામાં આવે છે.

બનવા જોઈ છે કે, આ માણસ બીજા પત્રમાં પણ આ મિત્રાડીનાં અગ્રાંતે વિશે કરી વિગત લખે, સેન્સરને વહેમ મજબૂત બને અને એ માણસની હીલચાલ પર નજર રાખવામાં આવે. એ વાતની તપાસ થશે કે, એ માણસ પાસે મિત્રાડીનાં અગ્રાંતે છે કે નહિ? એની પાસે મિત્રાડી જ નહિ હોવાનું માલમ પડે તો એ મામલો પોલીસને મુખ્ય થાય.

જાનુસોને અવારનવાર "કોડ" બોલોનો ઉપયોગ કરવો પડતો હોવાથી તેઓ મોઘ થા વહેલા સેન્સરના સપાટામાં સપાટાજી જાય છે. આના ધાર્તીકર્તા આસામીઓની કોષ્ટકાર મદિનાઓ સુધી ધરપકડ થતી નથી અને જ્યારે તેને શિરદાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેની સાથે આખી જાનુસ ટોળાં સપાટાજી છે.

એક "એજન્ટ" અગ્રાંતે હાથે લખાયેલા હોય તેના પત્રોનો ઉપયોગ કર્યો હતો. એ પત્રમાંના અક્ષરો ખરાબ અને ચીનસમણ જોવા દતા. કેટલાક કામલોમાં પ્રાણીઓનાં નાના નાના ચિત્રો દતા.

આ ચિત્રો ઉલટાવીને જોતાં તે નકકા માલમ પડ્યા હતા. આ તપાસમાં માલમ પડ્યું કે, એ "એજન્ટ"ને ત્યાં કોઈ બાગકાં દતુંજ નહિ.

"કુરમોના એજન્ટ"ના પત્રો સેન્સરના સપાટામાંથી આજાદ સરકી જાય તો તે કેટલી ભયંકર ખાતોખરાગીનું કારણ બને, તેની દરખા કરવી મુશ્કેલ નથી. એજન્ટ કારણે લઘાઈના વખતમાં કાકામાં કાકા સેન્સર બેસાડવામાં આવે છે.

મુસ્લિમોનો કવિત્યમય ઇતિહાસ.

જનાબ 'આઝાદ'
તરફથી 'મહેલું'

મુસલમાનો કવિતાના જોગામાં ઉછરી મોટા થયા છે, મુસ્લિમોની રંગરંગમાંથી કવિતાના સર નીકળે છે. મુસ્લિમોના ઇતિહાસથી કવિતાનો ઇતિહાસ અલગ પાડી શકાતો નથી; કેમકે મુસલમાનોમાં કવિતાનો પ્રચાર તેમના આરંભ કાળથી છે. અરબમાં એટલા કવિઓ થયા જેની ગણના કરવી મુશ્કેલ છે અને તેટલા સંસારની કોઈ પણ જાતનાં લાંબેજન થયા હશે. ફારસ (ધરાન)નો કવિતાની કિંમત જૂની છે. ફારસી જેની મધુર ભાષા સંસારમાં અત્યંત રહેશે; તેની જેની કવિતા પણ અમૃતની તરંગીણી રહેશે; ફારસીમાં સર્વ રસોની કવિતા છે. ઉર્દૂના શરીરમાં ફારસીનોજ પ્રાણ નાચી રહ્યો છે. પ્રકૃતિએ મુસલમાનોમા એવા ઉચ્ચતમ કવિઓ ઉત્પન્ન કરી દીધા જેઓની ગણના સંસારના શિરોમણી કવિઓ સાથે થાય છે. મુસલમાનો અરબથી નીકળીને જ્યાં જ્યાં ગયા; ત્યાં ત્યાં પોતાના "મુશાવરા" સાથે લઈ ગયા, અને તેમણે કવિતાને પોતાના દૈનિક જીવનનું એક અંગ બનાવી શક્યું.

કવિતાની ગણના કળામાં થાય છે. આ કળા પ્રકૃતિનું દાન છે. આ કળા પ્રકૃતિની તે આંગળી છે જે પ્રકૃતિના ખડકના પડદા ખોલે છે. મનુષ્યને આ કળા માટે ગર્વ કરવો જોઈએ નહીં, કેમકે આ તેના વશની વસ્તુ નથી. જેને પ્રકૃતિ આપે છે, તેજ એને મેળાવે છે. પ્રત્યેક સમાજને પ્રકૃતિ એવી યોદ્ધાજ વ્યક્તિ આપે છે, જેના હાથમા કવિતાની મશાલ હોય છે અને જેઓ સમાજને તે દ્વારા માર્ગદર્શક બને છે. દરેક જણ "દામ,"

"મલિખ," "શેખસાદી," "હાફિઝ," "ઈકબાલ," "જૌહર," કાલીદાસ અને શેકસ્પીયર બની શકતા નથી.

કવિતા એક એવી કળા છે જે માત્ર મનોરંજક નહીં પણ અત્યંત ઉપયોગી છે. ચિત્રકળા, શિલ્પકળામાં મનોરંજનનો અંશ તેની ઉપયોગીતાથી વધુ છે. સંગીતકળામાં પણ મનોરંજનની ઉપયોગીતા સમાવશી છે, પણ કવિતાની કળા, મનોરંજન સાથે મનુષ્યને માનવતાના ખર્શો દર્શન કરાવે છે. કવિતાથી એવા પુરુષ ઘણા છે જેનો ઇતિહાસ લખાય છે. કવિતા ભક્તોને ભગવાનની, મનુષ્યને કર્તવ્યની, જેતી કરતા કિસાનને શૂદ્રરચીની, સમસ્ત સંસારમાં પરસ્પર સહકારને, અમૃતની પ્રેરણા આપે છે. અન્ય કળામાં આ ખૂબીઓ નથી.

કોઈ પણ કળાને તેની ઉપયોગીતાથી અલગ કરી શકાય નહીં. કળામાં કંઈક ઉપયોગી હોવાથીજ મનુષ્ય તેની તરફ આકર્ષિત થાય છે. માત્ર મનોરંજન પણ કળાની ઉપયોગીતા છે. દરેક વસ્તુને કળાની દ્રષ્ટિએ નિરખી તેમાંથી કળા શોધી કાઢી, એજ, મનુષ્ય ધર્મ છે. દાખલા તરીકે શિલ્પીએ બનાવેલી એક મૂર્તીમાં આપણે જોવું જોઈએ કે શિલ્પ આતુર્વ કેટલું છે? અર્થાત કળાને કળાની દ્રષ્ટિએજ જોવું જોઈએ. કળાની દ્રષ્ટિએ સઘળાં પુરુષો મુંદર હોય છે. પણ જેમાં સૌન્દર્યની સાથે મુગ્ધ પણ છે, તેજ વિરોધ આદરને પાત્ર છે. એજ સ્થિતિ. કવિતાની કળાની પણ છે. જે કવિતાથી મનુષ્યનું મનરંજન થાય, મગજ અને

હૃદય પર સારો પ્રભાવ પડે તો તેજ મંદુળ માટે લાભદાયક છે.

આ કળાના રંગ ગુર્જર ગિરિમાં મુસ્લિમ પ્રભાસોથી પુલીને ફાલી રહ્યા છે. અને તે ગર્જના રૂપમાં.

ખાસશંકર કુંથારોયા, કલાપી, કવિ ન્હાનાલાલ, કવિ ખમરદાર, બોટાદકર, અમૃત કેશવ નાયક, અણીલાલ, કાંત, રંગુર, દીવાના, પરિમલધીએ જે ગ્રંથો આગળ, આગળી ગુજરાતી ગ્રંથો વધુ શ્રાવ્ય થતી જોવામાં આવે છે. ઉર્દૂમાં જેટલો રસ મુશાવરાઓ ધરાવે છે અને આનંદ સાંપડે છે તેટલોજ રસ અને આનંદ આજે ગુર્જર સાહિત્ય રસિકો આવા ગુજરાતી સમ્મેલનો દ્વારા અનુભવી રહ્યા છે. અને આર્થીજ મુશાવરાઓનો શોખ દિનપ્રતિદિન વધતો જોવામાં આવે છે.

ઉર્દૂની કવિતાઓમાંથી હવે સાકી, શરાખ, ગુલ-ખુલખુલ ચૈયાદ, કાતિલ, બિરિમલ દર યતા જાય છે. છતાં આપણી ગ્રંથોમાંથી હજી એ બિચારાઓને મુક્તિ નથી મળી. મારો અલ્પ મત છે કે આપણી કવિતાના પ્રચલને હવે ફેરવેલો જોઈએ. પ્રેમ-રંગે રંગાવવી ગ્રંથોથી દેશ અને સમાજના પ્રેમથી એતપ્રેત ગર્જનો, ચીંતાદ, કથાપ્રેમથી નિતરતી કવિતાઓ માનવ જીવનને વધુ ઉપયોગી છે. એમાં તો શંકાને સ્થાન નથી. કવિના પ્રેમીને પંખાથી શંકે છે; તેથી વધુ તે સમાજ સુધારણાને મદદ કરી શકે છે. તેથીજ વધુ દેશ શંકને ઉરડેરી શકે છે. કાષ્ટને વીર બનાવી શકે છે. આજે જમાને બદલાયો છે માત્ર મનરંજન અર્થેની કાવ્યપ્રસાદી કરતાં આજના કવિઓએ દેશ અને સમાજને ઉપયોગી નિરંદ્રે એવી કવિતાઓ રજૂ કરી જોઈએ એવી કવિતાઓ અમર રહે છે તેની સાથે કવિઓ જાય.

મુકબ્બાકની 'બાંજે દશ' દ્યોદ, પાને પાને અનેખા કાવ્યનાં દર્શન યરો 'સિકવા' અને 'જવાબે સિકવા'થી ઇકબાએ સિક કહ્યું છે કે કાવ્ય માત્ર પ્રેમરંગી કળાઓથી રચતી

નથી. તેના માટે અનેખા વિચાર સરણીની આવશ્યકતા છે:-

જવાબે સિકવાની અંતિમ પંક્તિઓ છે.

"અલ્લ હય તેરી સિપર ઈરક હય શમશીર તેરી,
મેરે ફરેશા ખિલાફત હય જહાંગીર તેરી,
માસિયા અલ્લાહકે હોયે આમ હય વઘીર તેરી,
તુ મુસલમાં હો તો વઘીર હય તહીર તેરી,
ખી મુદ્દમદ સો વફા પુરે તો દમ તેરે હંય;
યે જહા ચીઝ હય કયા લોહો કલમ તેરે હંય."

ઈન્કર તરફથી કવિને આ જવાબ અપાયો છે. અને સિકવામાં કવિ ફરીયાદ કરતાં કહે છે.

"કોનસી કોમ ફક્ત તેરી તબલબાર હુઈ ?
ઔર તેરે હોયે જદમત કરો પૈશાર હુઈ ?
કિસી શમશીર જહાંગીર જહાંગીર હુઈ ?
કિસી વઘીરસે ફુનિયા તેરી બેદાર હુઈ ?
કિસી હસબતસે સનમ સદમે દુએ રહેતેયે ?
મુઢકે જગ નિરકે દુગ્ધલાહ અલ્લ કહેતેયે."

મૌલાના "લાલી"ની કૌમી દર્દથી પરિપ્રજ્ઞ કવિતાઓ પછી કૌમીને સાત્ત પથે દોરવામાં કીક મદદરૂપ થઈ છે. અને તેથી એ વધુ ભારતના બહીર મૌલાના મુદ્દમદ અલી 'ગોંદર' ની કવિતાઓની આ પંક્તિઓ

"હજરત હુસેન મારકે ઈરકમે નહો,
આના હય હુદ્દુ જુમ તમન્ના સજા કે બાદ.
કયે હુસન અલ્લખે મરો વઘીર દય,
ઈરલામ સિન્દા હોના હય દર કરબલાકે બાદ."

આજે પેગમ્મા પેગમ્મીની ઈરક-પ્રેમની રંગીલી ગર્જનોની સમાજને જરૂર નથી..... સમાજમાં નથી રૂઢ ફૂંકવા આજે અંગર અત્તા કાવ્યોની જરૂર છે. જેટલો ઉદારરણ્ય મુકબ્બાકની ઉપરોક્ત પંક્તિઓ પૂરે પાડે છે. ગુજરાતના મુસ્લિમ કવિઓ પામેથી વાંચીને રિસોમ જવાબ એવું નથી કિન્તુ વાંચીને જગમાં જમજ નાય, 'અમર' રહે એવું કલામ હું માંધું છું.. એક મિત્રે મુકબ્બા કિયે રસીકાયું છે કે, 'મેં જવાબે શાંત થિતે મહારી કવિતાઓ પર નજર કરી ત્યારે, હાલમાં બંધ થએલા શરાખ બખાનાઓથી વધુ તેની કીમત ન જમાઈ."

અરબી પરોણાગત

[અનુવાદક : સીરતી]

ખજૂરના એક ખુસ્તુમા આગમાં મણ્ડાનો શરીફ કેટલાક શેખો મંઘાતે બેઠા કહવો પી રહ્યો હતો. શરીફનો જ્યેષ્ઠ પુત્ર આપની સામે અદજ પૂર્વક બેઠો હતો.

શરીફની આ મેડફિલમાં ઘોડાઓ વિશે વાતો ચાલતી હતી. શરીફના અસ્તબ્જમાં સેંકડો અરબી અને તુર્કી ઘોડા મૌલૂદ હતા. શરીફને ઘોડેસ્વારીનો બેઠક શૌક હતો. અરબસ્તાન, ઈરાક અને અન્ય દેશોના જાતવંત અશ્વો ખરીદવા પાછળ તે અદ્વજ નાણાં ખર્ચતો હતો. અશ્વોની સંભાળવું કમ તેણે પોતાના જ્યેષ્ઠ પુત્રને સ્વાધીન કર્યું હતું. જે ઘોડેસ્વારીમાં ભારે નિપૂણ હતો.

કહવાનો એક દૌર ચાલી ચુક્યો હતો. બીજો દૌર શરૂ થવારજ હતો, એટલામાં એક આધેડ વયનો બૂઝૂ ઘોડેસ્વાર ત્યાં આવી ઉતર્યો. તેણે કાળા રંગની ટેકડેકાણેથી ફારેલી અગા પહેરેલી હતી. ઘોડા ખરેખરી ઉતરી તેણે પોતાના હાથમાંનો લાબો નેઝે ઝમીનમાં ખોતી દીધો. તેમાં લગામ બેરવી કહવાની મજલિસમાં સમિલ થવાના હેતુથી તે નજીક આવ્યો. અને અત્યંત બેખાફી પૂર્વક-જેમાં અરબી સ્વાતંત્ર્ય અને પીરતાની શાન દેખતી હતી.-બુમંદ આગેએ બોલ્યો:

“અરસલામુઅલયકુમ !”

“વઅલયકુમુસ્સલામ વ રહમતુલ્લાહ”ની કંઠવીક આવાજો એક સાથે વાતાવરણમાં ગૂંચ ઊડી. બૂઝૂને આવકાર આપવામાં આવ્યો. બૂઝૂ રૂપી ગાલીઆના છેડાને ઉઠાવી ઝમીન પર બેસી ગયો.

સામાન્ય શિક્ષાચાર પછી કહવાની ખાલી તેની સામે ધરવામાં આવી. ત્યારબાદ શરીફ પૂછ્યું: “કહો, કેમ આવવું થયું ?”

બૂઝૂએ પોતાના નેઝા સાથે બાંધેલા ઘોડાની તરફ ધિશરો કરતાં ઉત્તર આપ્યો.

“આને લેવવા આવ્યો છું. આપને જાતવંત જાનવરો મત્થે દિલચસ્પી છે. પરંદ પડે તો ખરીદી લો.

શરીફ ઘોડા તરફ આછી નઝર ફેંકતાં પૂછ્યું: “શું લેશો ?”

“મહેને પાંચસો રૂપીઆની ઝુરત છે”

‘પણ જાનવર એટલાનું નથી. હું અદીસોથી વધુ આપી શકું એમ નથી.’

“એટલામાં મ્હારે આપવો નથી.”

બૂઝૂ કંઈક તિરસ્કારપૂર્વક બોલ્યો અને તુરંત રુલામ કરી રૂખસત થઈ ગયો. ઘોડીકવાર સુધી ખામોશી પથરાયેલી રહી, પછી એક અતિ વૃદ્ધ અરબ બોલ્યો:—

“ગઝબ ક્યો શરીફ આપે ! એ ઘોડો કમ નસલનો છે એ તમો જાણો છો ? એ તે ઘોડો છે જેના એક ગછેરા ઉપર બની હાશિમ અને બની ઉમૈયા વચ્ચે લાંબા સમય લગી ખૂંખાર જંગ ચાલી હતી. સમસ્ત અરબસ્તાનમાં એના જેવો ઉત્તમ નસલનો ઘોડો મળી શકે એમ નથી, પાંચસો રૂપીઆમાં એની કેરાવાલીના બે ખાલ પણ સસ્તા છે.”

શરીફ સ્વસ્થ થઈ બેઠો, અને વયોગ્દ અરબ તરફ ફરી તેણે કહ્યું:

“આપે ત્યારે મહેને કેમ ન કહ્યું ?”

‘ધોડાની જાત વિશે આપને માહિતી હશે એમ હું માનતો હતો. તેણે અદીસોમાં આપના ના પાડી એટલે આપ વધુ કૌંમત આપશો એમ હું’ સમજ્યો, પરંતુ આપ તે મારે તત્પર જણાયા નહિ. બહુ કૌંમત સાંજળી તુર્તજ બીડીને ચાલતો થયો, પાછળ ફરીને પણ ન જોયું; ત્યારે મને જ્ઞાન થયું કે આપ ધોડાની નસલ પારખી શકવામાં નિષ્ફળ ગયા છે. હવે હું’ આપને ન જણાવું’ તો એક સારી વસ્તુ લાચરી જતી રહેશે, તે કયા ગામનો રેલવાસી હતો તે પણ આપણે જાણતા નથી.”

“તેને ખેળી મદદો એ કોઈ મેટી વાત નથી, ક્યાંક કોઈની દુકાને ચા પીતા મળી આવશે.”

“શરીફ મહાના તમામ ખાજરો અને સરામાં તપાસ કરાવી પરંતુ બહુની પત્તો લાગ્યો નહિ. શહેરના એક દરવાજા પર માહિતી મળી કે થોડાક કલાક પૂર્વે એક બહુસ્વાર અહિંઆથી પસાર થયો છે.

શરીફને આ સમાચારથી ખારે સહમો થયો. તેણે પોતાના ન્હાના ખાઈ અબ્દુર્રહમાન બિન અબ્દુલ્લાહને તેમની કહ્યું:—

“તમો બહુ કબીલાઓથી સારી પેઢે વાંકિ છે. સવારે સર્વોદય પહેલાં ચાલ્યા જાઓ અને જે કૌંમતે ધોડા મળે તે કૌંમતે ખરીદી લાવો. પછી લાગેને બમણી કૌંમત કેમ ન આપવી પડે.”

રહમાને સવારની નમાઝ હરમ શરીફમાં અદા કરી અને પોતાના કુમેર રંગના ધોડા પર સ્વાર થઈ બહુની શોખમાં નીકળી પડ્યો.

સર્વોદય થયાને કલાક ઉપર થઈ ગયો હતો. આ સમય ધોડાઓને પાણી પાવતો હતો. બહુની કૌમતના બાગેડોને આ કામ માટે દસ બાર માર્હલ આવે જતું પડતું હતું. તેઓ પોતા પોતાના અમ્બોને પાછી પાયા માટે જઈ રહ્યા હતા ત્યાં માર્ગમાં રહમાને તેમની કનેથી પેલા બહુ વિશે માહિતી મેળવી લીધી.

પ્રથોના કુંડમાં ખજૂરની ચણધથી બનાવેલી એક કુંપડી હતી. ત્યાં ગણકાલવાળો પેલો બહુ અદમદ બિન ઉમર રહેતો હતો. રહમાને દરવાજા પાસે આવી હાક મારી:

“ચા અખી!...બહાર પધારો.”

અદમદ બિન ઉમર તુર્તજ ધરતી બહાર નીકળી આવ્યો. પોતાના આંગળે મહેમાનને આવેલો નિર્ધાર તેણે ‘મહંબા! મહંબા!’ કહી તેને સત્કાર્યો. સામાન્ય શિષ્ટાચાર પછી તે પોતાના મહેમાનને બહાર એક સાદી પર બેસાડી અંદર ચાલ્યો ગયો અને અરબી અખ્લાક મુજબ અગરવા પરીણાને આવવાનો મકસદ પછલા પહેલાં ધરમાં જઈને તેના ખાનપાનની બ્યવસ્થા કરી.

બે કલાક પછી અદમદે રહમાનને કહ્યું:—

“ખાણું ખાઈ લો.”

અને તે રહમાનના હાથ ધોવડાવી ખાણું લેવા આજ્ઞા કર્યો. પહેલાં, બે મેટી સીનીઓમાં મધ આપ્યું. જે અદબપૂર્વક મહેમાન સામે મુકવામાં આવ્યું. પછી થોડીક ખજૂરો, ચાર પાંચ ખારેક અને જવની રેંદીના બે સકા દુકડા આવ્યા. આ સધળી વસ્તુઓ રામગાનાં દરતરખાન પર પીરસવામાં આવી. હવે અદમદ એક મેટી તરતરીમાં ગોરતના મોટા મોટા ગરમાગરમ દુકડા લઈ આવ્યો.

બન્નેએ બેસું ખાણું ખાણું. ખજૂરથી ફારિગ થઈ ઈત્તે ઉમરે અત્યંત નસતપૂર્વક પૂજ્ય.

“આપે ગરીબખાના પર શા દેવુએ તકલીફ કરાવી?”

‘કાને આપ શરીફ પાસે કોઈ ધોડા લઈને ગયા હતા?’

“હા, ગયો હતો. પણ તે ધોડાને ઝોળખી ન શક્યો.”

‘બેસક’ તે સમયે શરીફ જતી કરી-બની પણ હવે તે આપે મંગેલી કૌંમતે ધોડા ખરીદ-

વાને તૈયાર છે. મહારા આગમનનો હેતુ પણ
એજ છે. હો, આ તેની કોમત !”

અને રહેમાને અદમદની સામે ઝીનીઝીની
દગલી કરી

અદમદે નફરતથી મોઢું ખીજી તરફ
ફેરવી લીધું

“ધોડા હવે મહારી કને રહો નથી.”

રહેમાન જણ્યો હતો કે બહુ ઝુરેતમંદ
હોવા છતાં પોતાની ગૈરતને કદી હાપથી જ્યા
દેશે નહિ. શરીરની બેપરબંધિ તેને આપત
પહોંચ્યો હતો. તેનું અરખી ગૈરપ આવી શુઠકતા
દાખવનારના હાથે પોતાનો ધોડો વેચવા તત્પર
ન થાય એ સ્વાભાવિક હતું. તે બોલ્યો:—

“યા અખી! શરીર ધોડાનું મૂલ્ય ધણું
ઝોણું ઝાંકયું એ વાત આપને નામગાર મુઝી
દશે હમીશમાં મેલે ચાપ ખાધી હતી હું તેમના
પતીથી આપની મુઆંશી ચાડું છું. આપ શરીરને
મુઆફ કરશો એવી આશા છે. આ દમ લઇ
ધોડો મહારે સ્વાધીન કરો. હું સાંજ લગીમાં
ધોડો કાઢી આવવાનું શરીરને વચન આપી ચુક્યો
છું એટલે ખાલી હાથ જઇ શકું એમ નથી.”

રહેમાન સમજ્યો એ મતલબ ઈન્ને ઉચારતો
દશગિઝ ન હતો તે બોલી જાયો:—

“વત્સલા! મહારી પાસે હવે ધોડો રહ્યો
નથી. આપ પધારો અને શરીરને જઈ કટા કે
ધોડા હવે તેમને કાઢી રીતે મળા શકે એમ નથી.”

ધોડો હવે અદમદ પાસે નથી એવું
રહેમાને યકીન થઈ ગયું. તેણે અવસ્યકાત્તે
વેચી માર્પો દશે એમ માની તેણે પ્રશ્ન કર્યો:—

“આપે ધોડો વેચી નાંખ્યો હોય એમ
લાગે છે આપે ધોડો જેને વેચ્યો હોય તેનું
નામ અને કેશલું મળે આપો. હું ત્યાં જઇ
બમણી કોમત આપી ધોડો ખરીદી લઉં.”

— “પણ તે ધોડો કાઢી રીતે આપને મળી
શકે એમ નથી. તેને વેચનામાં નથી આવ્યો.”

રહેમાને તબજબજ થઈ ઉપરાચારી પ્રશ્નો
કરવા માંડ્યા બહુ બેઠને છુપાવવાની કોશિશ
કરતો હતો. પરંતુ રહેમાનની દડ આમળ તેને
અંતે કહેવું પડ્યું:—

“ભાઈ! આપ મહારા આંગણે પધાર્યાં
એટલે ધોડાને મહારે મુઠક કરવો પડ્યો. આપની
દાનવત માટે મહારી કને એથી સરસ ખીજ
કાઢી વસ્તુ ન હતી.”

રહેમાનની અગત્યખીનો પાર રહ્યો નહિ.
આવો પાણીદાર અને જનવંત ધોડો જાઈ
ધાઈ ગયો તેથી તેને ભારે રંજ થયો. ધવાયકા
અંતઃકરણે તેણે પ્રાર્થના:—

“આપે ધોડો શા માટે મુઠક કર્યો? હું
મધ અને શરીરથી પેટ ભરી શકતો હતો.”

“એશક, શરીરથી આપ પેટ ભરી શકત
પણ શું કરીએ? સદ્ભાગ્યે એક દોસ્ત સવારે
અર્ધથી પસાર થયો હતો જે ધોડુંક મધ અને
શરીરના દુકમ આપી ગયો હતો. મધનો ધણો
ખરો લગમ તે બાગડો ભૂખ્યાં વડ્યોની જેમ
ચાટી ગયાં. સકા નુકસાને અલબત તેઓ
ચાલી ન શક્યાં. પાણીમાં લીંબવી તે નરમ
થયથી બાળકોને ખરાબવાનો ઉપદોષ હતો
એટલામાં આપ આવી પડોવ્યા. મહારા સવારે
ગવાસ ન કીધું કે એ વસ્તુ રહેમાનથી બચાવી
બાળકોને ખરાબાવું; જેઓ શાકાતી તકવીફ બર-
દાશી કરવાને ટવાવકાં છે. હું દેવામાં ફળી
ગયો હતો. મૂસા વહીવટીએ મહારો નાકમાં દમ
કરી મુક્યો હતો. એક તરફ બાળકો ખાવાનું
માંગતાં હતાં; ખીજી તરફ મહાકનો મરહૂર
સાદકાર મૂસા પોતાની હાથેથી રકમ તકલ્ફ
કરી રહ્યો હતો. આ વરસે હજીની મોસમમાં
મહારો ઊંટ ભરી ગયાં હતાં. અને હાંથેઓ
કનેથી જે આમદની થતી તે ઊંટના અચાનક
મૃત્યુથી સદંતર બંધ થઈ ગઈ.

આ આમદની ઉપરજ વરસ 'લગી' અને કઈ લેતા. હિંદના મરી નવાથી શકાકથી સુધીની નોખત જઈ પહોંચી. હું ઘોડાને કોઈ પશુ બોલે મદારથી વિખૂટો પાડ્યા તૈયાર ન હતો; નહિતર સંભવિત હતું કે દળ પટેલાં ઘોડો વેચી હિંદ ખરીદત; પરંતુ ત્યારે બાળકોને જૂખથી ટળવળતાં જોઈ ન શક્યો, અને મૂસાના અયોગ્ય તકાજોએ મદારાં ઈસ્લામી સ્વમાન સાથે રમત કરવા માંડી; ત્યારે મહેં કાઈ અમીરને ઘોડો આપવાનો નિશ્ચય કર્યો, મક્કાનો શરીફ ઘોડાઓ પ્રત્યે દિલચસ્પી ધરાવે છે એવું મહેં સાંભળ્યું હતું, એ કારણેજ હું તેની પાસે ગયો હતો કે એક સરસ ઘોડાને તેનેજ ત્યાં મદારા ધર જેવો આરામ મળી શકે છે, પરંતુ ત્યાં જઈ જણ્યું તો શરીફ ઘોડાઓને પારખી શકતો નથી. દરવાની ખાલીઓ અને હુબાની ચરખીએ તેને આંધળો કરી મૂક્યો છે. મને, પાંચસો રૂપીઆની ઝુરત હતી તેથીજ મહેં એ કોમત ખતાવી હતી. નહિતર એ કરતાંય વધુ દામ મળે એ સંભવિત હતું. સવાર લગી ઘોડો કારેજ મૌજૂદ હતો. મક્કાના કોઈ ખીબા અમીર પાસે લઈ જવા વિચાર હતો. સદ્બાગ્યે તેજ સમયે આપ તશરીફ લઈ આવ્યા અને મહેં જે વસ્તુ ખોલાવના જૂખ્યાં બળકાનાં ટળવળાટ છતાં બચાવી મુકી હતી તેને આપ ઉપર કુર્બાન કરવાની ઈજાજત હાસિલ કરી લીધી. આપ જઈને શરીફને કહેલો કે સારા ઘોડા અગર મળી આવે અને મદારા જેવો કાઈ મરીજ બહુ તેને અલગ કરવાને મજબૂર બની ગય તો પાંચસો રૂપીઆમાં સરતા છે."

રદમાનની આંખોમાંથી આંસુઓ સરી પડ્યા તેણે હમદીપૂર્વક કહ્યું:-

"કાઈ ઘોડો તો હવે વાપસ આવી શકે એમ નથી. અશબત, તેની કોમત હાજિર છે. હું આ રૂપીઆ હવે હરમિજ વાપસ લઈ જવાનો નથી."

"કબૂલ કરી લઉં? એટલે ગોસ્તની થોડીક બેટીઓના બદલામાં પાંચસો રૂપીઆ જેવી મોટી રકમ કબૂલ કરી લઉં?"

"અસ્તગં ફિરદ્વાદ...! ગોસ્તના બદલામાં નહિ પશુ તે એલ્સાન અને લાઈચારાના બદલામાં જે આપે મદારા પ્રત્યે જાહિર કર્યો. શરીફ આ તુકસાનનો ઝિમ્મેદાર છે. અને તેનાજ ખજાના પર એનો બોજ પડવો જોઈએ, અગર તે રાત્રી ન થશે તો હું મદારી કનેથી એ રકમ અદા કરી દઈશ. આપને મૂસાના મકરૂફ તકાજોમાંથી છુટકારો ન આપાઉં એ હરમિજ બની શકે એમ નથી. આપ આપનું દામ કરી ચૂક્યા હવે મદારી ફર્જ છે કે આપની તકલીફ દૂર કરું."

"પરંતુ આટલી મોટી રકમ શરીફ ન આપી શક્યો તો ખરેખર આપ તે પોતાની પાસેથી અદા કરશો?"

"ઝુર...ત્યારેજ આપી દઈશ, ત્યારે શરીફ એ સ્વીકારવાને ના પાડશે."

"આપને આવી મુઝવણમાં મુકું એ મદારા માટે મકરૂફ છે."

"હું શરીફનો ન્દાનો બાઈ છું મોટા બાઈની મક્તી નિષ્કાન્તસારે નાના બાઈએ બોયવરી જોઈએ."

"આપ શરીફનાં બાઈ છે?"

અહમદ માયાથી પગ લગી કંપી ગયો. એટલા માટે નહિ કે તે એક બાદશાહ યા એક અમીર સામે ઉભો હતો બલકે એટલા માટે કે રદમાન અત્યાર લગી તેની સાથે જે રીતે વર્તે છે તેમાં શીખંતાર્થ કે અદાકારની ખુમારીનો છોટો સરખો ન હતો. યા કદાચ એથી કે તે એક જગરદસ્ત મજબૂબી પેશવા સામે ઉભો હતો..

એને રદમાનના આમદને પણ યા અહમદે રૂપીઆ કબૂલી લીધા.

જીવનના રંગ

શાકિર

બી. એ.

પાગલ

લોકો એને પાગલ કહેતા. એ પાગલ નોતો જ નહોતો. સૌને જીવાની આવે છે તેમ એને પણ જીવાની આવી. પહેલાંક પોતા દિલના માનવીઓ જીવાનીનો વહેણમાં વેડી નાંખે છે; પણ એણે તો જીવાની સાથે જ જા માંડ્યો. એમાં એની હાર થઈ. એ પાગલ બની ગયો. પાગલ પણ એ રહે જીવાની માં ખોધેલી હાર.

ધાર—હાય બિયારી!

ધારે શું છે તે એ સમજતો નહિ. ધીમાં દઈ જેવું કંઈક એ અનુભવતો. ધીમે ધીમે એ લથડવા લાગ્યો. પડતાં પડતાં એણે જીવનની ખાંટ ગુમાવી દીધી. ન્યારે બધું ગુમાવી બેઠો ત્યારે-જીવનની પડીએ-કાંઈક કહ્યું: "હાય બિયારી!"

પરિજ્ઞામ

જીવન શોધવા એણે ખૂબ કશીં માતાં. નિરાશ થઈ એણે એકાંત સેવવાનો છાદો કર્યો. એને માનુષ્ય પશુ કે એ માછી મુયો છે એને પરસેવો, છાદયો, પરસેવો એટલે જીવન સંસ્મારણ પરિજ્ઞામ.

મજા

જ્યારે આખો માનવ સમુદય એક બાંધી-વટાળ-વટાળથી ફના થઈ જવું. જીવન રહ કરે ત્યારે પ્રેમ પૈદા થાય છે.

પરતંત્રતા

જ્યાં જ્યાં, પરતંત્રતા, વસે છે ત્યાં ત્યાં બધેજ. પરતંત્રતાના પાછાયા, નજરે પડે છે. પ્રિયાના રાજ્યમાં કદી પરતંત્રતા હોતીજ નથી. પાંખ

હવામાં તરતા. પક્ષીને માંજરાનો શોધ લાગ્યો. માનવીઓ બેગા રહી સાદ-સાદ ખાવા એને મન થયું. એને માંજરું મળ્યું. થોડી મુત પછી માંજરું એને પાંજરાની બહાર કાઢી મૂક્યું. એણે ઉડવા પ્રયત્ન કર્યો અને "હાય પાંખ!" કહી ઝીંબી ઉપર પડી મર્યું.

લૂલ! કો આંત્રી નંરી કુટેલી-કુપળ ઉપર એક મનોહર નાણુ પક્ષી આવીને બેઠું. શર્મા સમગ્રી હવે એ માળો બાંધી અડોળ રહેશે. મસ્તીમાં આવી એ રોડવવા લાગી; ત્યાં તો પેશુ પક્ષી ઉડી મર્યું.

ખરું મુખ

તેને મળ્યાં પુરંકુમોનાં પળો એક પછી એક ઉચકાતા હોય એમ મને લાગ્યું. એકવેળાનું મીલન. એકવારનો વિયોગ. ફરી મીલન. ફરી એકવારનો વિયોગની ખંડીક. કાણું મેંજો શું થું ચંચાંતુ. હાય એમ મને લાગી આવ્યું. તેના તેજ શબ્દો, તેજ મીલન, તેજ નિરોપ દેરંગ, તેજ પેડી પેડી ધાંતો, તેજ ધાર, તેજ તેજ તેજ હું. જીવન સિતારનો ગોરાઈ ગએલા તાર-વિટલા તોર-એકવાર ફરી સંધોપર્યારે જીવનનું ખરું મુખ સમજાય છે.

મેં પાગલ

જીવન વિકાસને વેગ આપે તે કવિતા; એજ વિકાસક્રમને અટકાવે તે વિજ્ઞાન. કવિ અને વિજ્ઞાની બન્ને પાગલ. પહેલો જીવનની પેપેપાર જવા માટે. બેસો બેસો જૂર છે. ન્યારે બીજો આ જીવનની તટે રહેલી અસંખ્ય વસ્તુનાં મૂળ શોધવામાં મસ્ત રહે છે. બન્ને પાગલ!

ખામોશ જવાબ

મેં એને સવાલ કર્યો "સી શા નિઃશ્વાસ કરતાં ક્યારે આંધી કરશે" રાકિયન માટે સજીવન. આજનું જગત આંધીમાં ફસાયું છે; જવાબમાં એણે તારાં આંધી અમર્યાબ આમનો માણસ આંધીમાંથી બચવા માગે છે. થતું આંધીમાં બતાવ્યું છે. દોરતી

કોણ મોઢું? પેલા નિર્લેપ, જેવા વિકરાળ માનવીએ ગીલ્લોલ વતી આડ઼ ઉપર બેસી ચોંચો કરતા નાના પક્ષીને ફફડાવી મૂક્યું. નાના સરખા પક્ષીને મારવા માટે પણ માનવીની જ જરૂર પડે છે કે શું? ગીલ્લોલમાંથી છૂટતો એવોજ એક કાંકરો માનવીને પણ તફાવી મૂકે ખરો કે? ગીલ્લોલ, પક્ષી, કાંકરો અને માનવી એમાં મોઢું કોણ? શું આખા જીવન કરતાં પણ એક કાંકરો મોટો?

જવાબદારી! "તમે તમારું જીવન કાંને આપી દીધું?" એણે મને પછડ્યું.

"તમને" મેં જવાબ આપ્યો. "વાદ" જે પોતાના જીવનની જવાબદારી લેવા તૈયાર નહિ હોય તેના જીવનની જવાબદારી કે "આ" માટે લઈ?" એણે દસતાં દસતાં જવાબ આપ્યા. કોણ મળે!

"કેટલાક કહે છે "સંતોષમાં સુખ છે", કેટલાક માને છે કે "સુખમાં સંતોષ છે". બેમાં ફેરુ ખરું તે, હજી નહીં થયું, નથી. એવો છે.

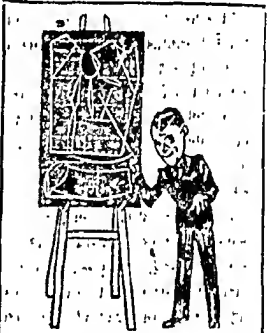
જીવનમાં આવતી દરેક મજા, દરેક આફત, દરેક મોટે ખરદાસ્ત કરનાર બાબતોમાં માનવીને મ્યારે જોવો છે

આંધી

"જ્યેતમાં નિન નથી આવતી એમીએ પહેલે જોઈ દગે. અંગતરી દગે. હલપમાં ઉત્તી એક એક પ્રેમ દિમિ આંધીજ છે ના! લાખો, શરીઓ, ન્યારે ખાતા વચર, મુજે છે ત્યારે જગત ઉપર કેટોટલી આંધીઓ. વધમ

બોલતાં, માનવીઓ કરતાં, કોઈ દલાકરનાં શંત અને નિર્લેપ જેવાં દેખાતાં માનવીઓ સાથે દોરતી કરવાથી આપણને થતું જાણવાનું મળે છે. કવિતા મુંઢરી

કવિતા મુંઢરીને જોવી છે? એ નથી, કવિની દલમમાં; એ નથી મયની પાલીમાં; એ નથી છિપાના નયનમાં; એ વસે છે દરેક મીરાંપલા દિલના નાશરમાં.

ધી ઈમ્પીરીયલ ટેલરીંગ કોલેજ

પ્રો. વી. એ. પુનાવાલા
રેસનરિય, ઇન્જીનીયર, પાળીની ટાંચી સંજો, મુરત.
દરજીકામે શીખવાનું આદર્શ સ્થાન
થઈ માટે મફત મુચનાપત્રક મંગાવો.

વ્યક્તિગત-રોષ

લેખક:-નિસાર

હાલની રાજદારી હોંસાતોરથી કૌમ થોડી સળવળી છે; અને તે દરીદ્રિયાં દરોળમાં રહેવાના બળભાષિત માટે મથી રહી છે. એના આ મથનને લઇને કપાંક કાન્તિઓ, કપાંક ઉપકાન્તિઓનાં યુજન થઈ રહ્યાં છે, અને તેના પ્રતાપે, કંઈક સામાજિક પરિવર્તનને અને પસંદાઓ થતાં દેખાય છે. સમાજ સુધારાની આ ચળવળને વેગ જરા મેળો છે. વળી તેનાં પ્રવાહ-માર્ગે પણ ફટાપેલી રીતે વહે છે. અર્થાત એકજ લાકડીએ અને એકજ લીડીએ ચાલતા રહેવાની આદત કૌમમાં હજુ વધુ કેળવાઈ નથી. એના લીધે એવું સામુદાયિક બળ આપણને ભેગવતા ધસારા જેવું સાક દેખાઈ આવતું નથી. છતાં પોતપોતાના માર્ગમાં અને પોતપોતાના વર્તણૂકમાં અમુક છુટી, ધરેડોને છોડતા જવાની અને તેને સ્થાને નરીન સાદી રીતભાતોને અપનાવવાની ચળવળો ચાલી રહી છે. આપણી કૌમ જલ્દી સમજે, તેની દોષ તો તેને ભેળવું હતું કે, રાજદારી કેન્દ્ર-સોની માફક સામાજિક સુધારાની સમાજો પણ તે બરત. અને સમસ્ત યુગરતના મુરિબોની સરદારી લે એવું એક વગદાર મંડળ નામી તેને તણકાખંધ વેગવંતી કરત... પેણુ એવું થતું હજીવળી દીપ્તમાં આવતું નથી. એ જરા ખેદકર ખરું.

સુધારાની આ ચળવળનું ૧૫ એવું દીપ્તમો આવે છે કે માર્ગમા એક ન્યાયિ પંચાયત; અથવા કુલ મંડળ ઉચું થાય છે, અને તેના અમુક ધારાધોરણો નાથી મરણપરણનાં કુબૂધ ખરેખર વિષે યુએસ ચલાવાય છે. મામલોકને વધુ સફાર આપે તો મહેસા, લાયબેરી વગેરે

જેની કૌમહિતની વધુ પ્રતિષ્ઠાની પણ દેખરેખ રખાય છે. વરસમાં અમુક મિટિંગો બરી લોકોને બેઠુદી અને બહેલો આદતથી વારવામાં આવે છે.

પણ આવાં મંડળો સંગીન કામ કરી શકે તે પહેલાંજ (કણી ખરી જગ્યાએ) મરી જતાં દેખાય છે. અથવા મરણુતોલ દાહતમાં. તે છંવતાં દોષ છે. એવું કારણ શું હશે; તે તરફ હું લાંચોર્લુ ખાન દારવા મારું છું.

એ જણીને તમને નવાં. લાગે તો પશુ હું તો એમજ માતું છું. કે એમાં મંડળના કાર્યવાહકની અધિગા આકરણ જેવી ભેમુખી વર્તન સરણીજ મુખ્ય જવાબદાર દોષ છે. ઉધાતું છે, કે, અજરણનો બધો દારોમદાર એ મંડળ ઉપર દોષ છે મંડળ જેટલું સેવાભાવી અને સાક દિલનું હશે, તેટલીજ તેની જીવનરોરી વધુ લંબારો તે તેના કાર્યોને વધુ સફાર મળશે. પણ જો તે દેખાદેખી યર કરેલું અથવા નામ ખાટવા ઉચું કરેલું હશે તો તે જતે દહાડે નિખાણ મળેજ રહેશે. આગેવાનીને બદલે જેઓ કૌમને પાછળ રાખી પોતે આગળ આવવા મથતા હોય છે. તેમને કૌમ બહેલી મેડી-એળખીજ કાટે છે. અને તેના તરફથી મોટું ફેરવીજ લે છે.

આગેવાનોની ભેમુખી વર્તનસરણીનાં અર્થ એમ થાય છે કે, તેઓ પોતેજ મળીને ધડેલા કૌમ માટેના કાપદાથી પોતાની જાતને મુકત બાકાત રાખે છે. જેમ દરેક કાપદો રાગને લાગુ પાડી ચકાપ નહિ. તેમ એ મંડળના સંચાલક પણ મન ફાવતા સિવાયના બીજા

કામદા કે રિવાજ પોતાની જાતને યા પોતાના ધરમાં લાગુ થવા દેતા નથી. હુંકાણુમાં, તેઓ કૌમને જે રસ્તે દોરવા માગે છે, તે રસ્તે પોતે આપવા નથી માંગતા. ઉચે માંચકે યદી બાપણુ કરનારા એવા રહ્યો નિત્ય જીવનમાં પ્રણુ કૌમી ભાઈઓથી ઉઠ્યા અને ચત્રાજ રહેવા માંગે છે.

આ બાબતને વધુ સમજવા માટે નીચેના દાખલો ઉપયોગી થઈ પડશે. ધારો કે ગામમાં યુવક મંડળનો દરાર થયો કે 'ચાદીમાં કાષ્ટ એ કાષ્ટપણુ પ્રકારના વાળ વગાડવા નહિ, કાષ્ટપણુ અણુધરવામી રસમ આદરવી નહિ; જરૂરી ખરચ પણ અમુક પ્રકારનું અને અમુક હદમાં કરવું.' હવે આ કામદા અનુસાર ગામમાં ઘણી શાદીઓ થતી રહેશે. માંદારો અને ગરીબોને બેઠાને ત્યાં એક કાષ્ટો કંઈક રીતે પગોતો રહેશે પણ આપણે મંડળના મુખ્ય સંચાલકો પૈકી એકાદના લગનની શુભ ઘડી આવી પહોચશે ત્યારે લગ્ન એ કામદા પ્રમાણે નહિ યાય, ઉલટું ઉલટું થશે જે રિવાજો વરસોયા ગામ પાર થયા હશે તે પણ વળીને પાછા અડી આવી ઉભેલા દેખાશે. અને તે પણ એટલા પૂરકાથી મહાસત્તા દેખારો કે કૌમની ટ્યુપચુ બ્યક્તિઓનાં (અંતરાત્ત રહેલાં) દિને જો એ તરફ આંદોને પાછાં વળે ખરી રીતે થતુ તે એમ નોંધ્યે કે તે આગેવાન હોઈ વધુ સાદાઈથી લગ્ન ઉજવી પોતાનો ઉત્તમ દાખલો કૌમની સામે રજુ કરતો પણ તેમાં કંઈક થતું ત્યાં દેખાશે નહિ. હવે પેલા કૌમસેવાના હિમાયતી અને મંડળના મંત્રોને તમે કંઈ કપડા જેવું કહેવા જશો તો તેઓ શરમના માર્ગે નીચું જુએ, એવું રમે સમજતા તેઓ તો હિંમત અને સિદ્ધતથી જાણમાં એમજ કહેશે કે એ તો મંદારો Individual Taste હતો. એમાં તમારાં આંખ કાઈથી કંઈ બોધાય કે ટાકાય નહિ. કૌમ

વિરુદ્ધની આ મંદારીને Individual Taste કહેવાય કે નહિ? એ સમજવા માટે આપણે એ ટેસ્ટ એટલે શું તે પ્રથમ સમજવાની જરૂર છે. Individual Taste એટલે વ્યક્તિગત શોખ અને એની વ્યાખ્યા મારી સમજ મુજબ આવી હોતી જોઈએ કે 'વ્યક્તી તરીકે આપણે એકલાજ જે જરૂરી ઉપભોગ બોર્ગનીએ (મજા માગીએ) તે.'

વ્યક્તિગત-મજાના આ અર્થ સમજ્યા પછી આગેવાનો આપે તે જવાબના અર્થે આપણે સમજવાનો પ્રયત્ન કરીશું. પ્રથમ તો કૌમના દરાર પર બંધવા પછી એ આગેવાન વ્યક્તિ તરીકે પણ કૌમની વ્યક્તિ ગણાશે, તો પછી કૌમના એક રૂદ્ધ તરીકે કૌમે નક્કી કરેલાં કરાવથી વિરુદ્ધ જવાનો તેને હક શાનો રહે છે? તેમ જતાં વાળ વગાડવા, રોકા નચાવવી, દારૂખોલું ફેંકવું, અને શાદીનું જમણુ આપવું, એ બધાં કામો વ્યક્તિગત-મજા તરીકે ગણાય ખરાં કે? શું, એ મંત્રોથી બોર્ગનીએ પંથું તેઓ મોત-રતા નથી કે? એક યા બીજી રીતે જનસમૂહ એમાં ભાગ લેતો નથી કે? વળી રાંધના જલ્સા જેવા શુભ (I) કાર્યોમાં તો કૌમના ખીરસા પણ ખાત્રી થવા માટે છે. શું એવુંજ નામ વ્યક્તિગત મજા કહેવાનું હશે કે જેને એક વ્યક્તિ માણતા એમ ને બધી કૌમ એની લહેજમ ચાખે. આમ જોવાથી તો આગેવાનો જેને માણી શકે તેનું નામ Individual Taste એવો અર્થ થતો દેખાય છે. આટલું આપણેય તે એટલું તો સમજીએ કે, વ્યક્તિના દરેક હકો સમાજ જૂંટની શકે નહિ પણ એ હકો એવા હોવા, પણ નોંધ્યેને? રોકા નચાવવા અને વાળ વગાડવા જેવા કૌમને Individual Taste માં ખંખાવવા અર્થે છે, તેઓ આડે દડાડે યા રાજ એવા

‘કારવાં’

કામો કેમ કરતા નથી ? જો એમ થયું હોત તો થોડી વારને માટે કૌમ- તેમના જવાબને માન્ય. પણ રાખતે જકે હશે ! એ તો તેમનું નિલ છાતનું એક- એમ છે, પણ આ તો ચાલીને આવાજ પ્રસંગે અવગુજર કરવું છે. અને તેને-શબ્દને-થોળામાં ખપાવવું છે આનું નામ છંદકવાની ખારી. અથવા ચોરીની શીરનોરી તુલિ તો બીજી શું ? એમજ હોય તો શા માટે ખુસ્સમ ખુસા જુના રિવાજોને કેમ નબાવતા નથી ? પણ એમ કરવા જતાં તેમને આગેવાની જતી રહેવાનો કર રહે છે અને તેથીજ આવા નવા તુકા ઉદ્ધાસ છે.

આ છે આપણા મંડળો વધુ સારે કામ તૈયારી કરી શકતા. તેના માર્ગની આડખીલી આ છે આપણા મંડળના પ્રમ. વધુ ન જમવા દેનારો સ્વાપ્ને જ્યાં આગેવાન આવા તક

સાધ્યો હોય ત્યાં સુધારાનાં કામો પણ દોહવાન થવાની . . .

‘અર હમી મકતબો હમી મુલકાસ્ત; કારે તિફલો તમામ ખાદદ શુદ.’

તાજ કું. લી. લાહોરનો તૈયાર કરેલો

“સુરમા મુકબ્બિયુલ ખંસર”

શીશી. કા. આઠ આના પેકેટ કી. એ આના

વિદ્યાર્થીઓ, ઉસ્તાદો, કેટલાયે વર્ષોથી વાપરે છે.

ધી રાહેર સ્ટોર્સ, કલુપીડ, સુરત.

“કારવાં”નું વાર્ષિક લવાજમ.

ફિન્દ માટે રૂ. ૪,

બર્મા માટે રૂ. ૫,

આફ્રિકા માટે રૂ. ૮, (શ. પા)

પુટકે નકલ સાત આના.

“કારવાં”ના બહાર ખખરના દર.

આખું પેકજ ૧/૨ પેકજ ૧/૪ પેકજ

૧૨ માસ રૂ. ૬૦, ૪૦, ૨૫,

૬ માસ રૂ. ૪૦, ૨૫, ૧૫,

૩ માસ રૂ. ૨૫, ૧૫, ૮,

૧ માસ રૂ. ૮, ૬, ૪,

ટાઈટલ પેકજ અને મેટરની વચ્ચેની બા. ખ. માટે ઉપરના દર ઉપરાંત ૨૫% વધુ.

બહાર ખખરનાં નાણાં એડવાન્સમાં લેવામાં આવે છે.

આઠ શીલોગ્રાફીઓનું જવાજમ. સ્વીકારવામાં આવતું નથી. બ્રીટીશ પોસ્ટલ ઓફિસ મોકલવા વિનંતી છે. પોસ્ટલ એડ્રેસમાં ખીમે મુજબ નામ ભરવા વિનંતી છે. **Vahshi Sahitya Karyalaya, Surat City.** રેપર ઉપર આવક નંબર નલખવામાં આવ્યો છે. પત્રવ્યવહાર વખતે જરૂર લખવેલ.

“કારવાં”ના નમુનાના અંકો તરીકે ફક્ત ૧ થી ૪ સુધીના અકોશ મોકલવામાં આવશે અને તેને માટે દર અંકની કીમત તરીકે ૦.૦૭-૦ પોસ્ટેસ્ટાઈપ મોકલવા. ચાકુ વરસ માટે તે પછીના અંકો નમુના તરીકે મોકલવામાં આવશે નહિ. પહોળી સાહિત્ય કાર્યાલય કલુપીડ, સુરત.

“કારવાં” ઉસ્વી માસની ૧૫ તારીખે પ્રગટ થાય છે. આઠકાંએ નોંધ લેવી.

પ્રિયાની પ્રતિક્ષા

[એક મૌલિક લાવના ચિત્ર]

લેખક: ઇન્જન, ધોરાજવી (મદ્રાસ).

આંખે તમપ રહી હય તેરે ઇન્તેઝારમેં

"તું ક્યાં ગઈ? આજ તું ક્યાં છુપાઈ છે ?

ક્યાં અસોય થઈ છે ? ?

હસ મિનીટ-પંદર મિનીટ-અર્ધો કલાક
ઓહ! હજુ ક્યાં સુધી તારી રાહ જોઉં ?

લોકો-મદને સતરમી સદીનો સુધરેલો
"મગતુ" ન ગણી લે ચારે કુટની જગ્યામાં
ચુકર લખાવતાં ક્ષેત્ર ક્યાં કાઠી દીખાવીએ
"સરકસના સોદા"ની ઉપમા બેઠું ન કરે । હવે
કરું શું ?

લે દૈનિક પેપર વાંચું । અરે પણ એમાંએ
ચિત્ર ક્યાં ચોરે છે ? હલ્ય તારી પ્રતિક્ષામાં
ચુરે છે, તારાજ-ધિરાકમાં તમપ-છે, પછી
બધા પેપરમાં ચિતરાએલા કુલ્લક સંદેશાઓ
કે વિગ્રહના સમાચારો બાજુવા એ કઈ રીતે
ઉત્સુક બને ?

ક્યાંએ દિલ ચોટવું નથી, રાહતારીએ
મદારા માટે શું શું વિચારતા હશે ને ? કેટલાક
તો હું તારી રાહ જોતાં ઉભા છું એમ
કલ્પી પણ ચકતા હશે

પ્રિયા...તું નિલ તો બરાબર હાથમસર
મળે છે તારે તાંત્રાગિક મિલન કેટલું સુખદ
બને છે ત્યારે હું કેટલો દર્પીત થાવું છું ને ?

પ્રિયા... હું આવી કહી તારી અપેક્ષા કરતો
નથી હું માતું છું કે તું ભેરફા નથી । હમણાં
નહી તો થોડાક વધુ સમય પછી પણ તું આવીનેજ
રહેય એની મદને શ્રદ્ધા છે, પુરો વિશ્વાસ છે

છતાં એક પ્રેમીનું હલ્ય કેટલું સાગણીમય હોય
છે એવું જ્ઞાન તને ક્યાંથી હોય ?

પ્રેમી જનો પ્રેમદાતા સન્માનમાં મહાઆત્મ
ત્યાગ અને કુરબાનીઓ આપીને પણ પ્રિયાની
પ્રીત તારી રાખતા હોય છે. ખરે એક વખત
સમસ્ત જગત તરફ પંથુ પ્રેમીને તીરસ્કાર થાય
તો પણ પ્રિયાને ખાતર જમતને ખરાબ નથી
કહેતા એક સાધરે આ વાતનો રૂપરૂ ઉલ્લેખ
કરતાં કહ્યું છે કે:-

"ચુરા, અમાનેકો હમ ઉસલીયે નહાં કહેતે,
કે હય શમાર તુઢારાણી તો ઉસ અમાને મેં ।"

અર્થાં:-"અમે જમતને ધુરું નથી કહેતા
એવું કારણ એટલુંજ છે કે જગતમાં અમારી
પ્રિયાનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે."

પ્રિયા હું પણ એક પ્રેમીજ છું ને । તને
શું કહું ? તું જાણે છે કે પ્રેમીઓના વિયોગ
સમયની એક એક પળ એમને એક "વરસના
લાંબા સમય જેવી લાગી લાગે છે, વિયોગનું
જલન લાપ્ત કર હોય છે. આવીજ એક "વિયોગ
રાત્રિનું વર્ણન કરતાં એક સાધરે કહ્યું છે."

"દમ નિલ જતા ટૈ, જમ્મોદં ઇલા દેતી હય,
દિગજી રાતમા ઢૈ, એક ક્યામતજી રાત ।"

ત્યારે હું કાણુ ? તારી રાંધમાં અર્ધી
કલાક થયો મદારી પગે પગે પણ કાતિલ
નીચડની હશે ને ? તારી વિયોગ વ્યથામાં થેરાઈ
હું પણ કુઝી થતોજ હોઈશને ?

એ આવી... એતે તું આવી ખરી! આવ... પ્રત્યે કેટલું સમત્વ ધરાવું છું... તારી પાછા-
સમીપ આવ! મહારી બધાને બંદો આજ... કેટલો થેલો છું! એનો કંઈએ વિચાર ન
તો લાગે જ...

અરે! આશું? આખા પલ્લુ આજે-ઉંઘારે! આમ બેવડા થવાનું કદી મન થત નહીં! પૂંજુ
ચડી છે કે શું? -આવનાર- તો ખીજીજ કોઈ પ્રિયાઓ વિચાર કરવા જાણતીજ ક્યાં હોય
છે... મહારી પ્રિયા ક્યાં છે!... છે! કે તું વિચાર કરે!"

હવે તો હવે યથા, પ્રિયા તને આજે શું જોડ
સુઝ્યું છે, કેમ રીખારી રહી છે? શું તને કંઈ થયું
તો નહીં હોય? તારા પર કેમ આકત તો આવી નહીં પડી હોયને? કાણ
જાણે શું થયું હશે? મહારી વિમાસણ-હવે તો ઘેરી બતી રહી છે,
તને ક્યાં કંઈ અકરમાત તો નહીં નાથો હોયને? કે સમજ પડતી નથી
વિચાર સાંઘરમાં પ્રથળા ગતિથી મોજાઓ ઊઠ્યા રહ્યાં છે. હું મહેરાઈ રહ્યો છું,
અંકુશ રહ્યો છું.

જસ હવે તો યાકચો, બને ખીજાઓ પ્રેમવાને કંઈ કહેતા ન હોય! હું તો કંઢીય. આ... બેવડા આ... ફર... તને તો ધંધું કહીય. તો આજે અવસ-દોળ દીધો અરે... બેવડા કંઈ તો વિચાર કરવો હતો, કે હું તારા

હવે તો ખાતરી થઈ કે આજે તો તું નહીંજ આવે, ઝુરે રસ્તામાં તને અકરમાત નાથો હશે, અને તારી સાથે અથગ્ય કોઈ નિર્દોષ બંધિતું જીવન આજે પુરુષ મધુ હશે.

તો લે! આ મુંઝીમ તરફ જવાની મારી ખારી 'મોંઢરબસ' હું આજે રહી કરીનેજ જલદી ઓરીસે પોતું છું.
અરે પલ્લુ મજવામાં એકજ આનો છે એવું શું!

લેખકોને.....

વિનંતી કરવામાં આવે છે કે "કારણ" દર અંગ્રેજ મહીનાની પંદરમી તારીખે પ્રગટ થતું હોવાથી તેમના લેખો પહેલી તારીખ સુધીમાં મોકલી આપવા કૃપા કરવી.

"પ્રેસ મેટર" તરીકે લેખો અને કાવ્યો લૂક પોસ્ટથી મોકલી ચકાવે છે. "લૂક પોસ્ટ"માં પત્રોમાં લખવા જેવાં બેચાર લાખોના, લખાણો નો હોય તો તે નોંદ પેઇડ મથાય છે તેવા નોંદ પેઇડ લેખો અને કાવ્યો સ્વીકારવામાં આવતા નથી.

દરેક લેખની નામે પુરૂ નામ અને રુનનામું હોવું જોઈએ. જે તખલ્લુસથી લેખ પ્રગટ કરાવવો હોય તો તે તખલ્લુસ લખી, તંત્રીની જાણ માટે નામે નામ અને પુરૂ સરનામું અવસ્ય લખવા ચૂકવું નહીં. તે સિવાય બીજું કોઈ લખવું જોઈએ નહીં. "આ લખશો અને સૌને સલામ" આ શબ્દો લૂક પોસ્ટને બંદને "પત્ર"ની જાણનીમાં પોસ્ટ ખાતું લખી નોંદ પેઇડ કરવા ચૂકવું નથી.

ભાષા-તર હોય તો સારું લખવા કૃપા કરવી. અન્ય સામયિકોમાં પ્રગટ થયેલ લેખ મોકલવા નહીં. લેખો કાળજીની, એકજ પાલુએ અને રંગમંડ અક્ષરોમાં લખવા જોઈએ. [તંત્રી]

અંધસિદ્ધુની ઇતિહાસ

અંક : જામી ધોરાજીવી

યા ખુદ, તારા વિના કેને હવે યાદ કરે ?

મુજ અંધાપાની કહે ક્યા જઈ કુર્ખાં કરે ?

દરબદર પેટની ખાતર હું સદા ભાઉં છું;

આંખવિશુ તો મહીં ઠોકરો ખૂસ ખાઉં છું;

આંખમાં અરક નિહાળીને સતાવે છે ધણાં;

અંધ નિરખીને મને રરતા બતાવે છે ધણાં.

કુર્ખાં જોઈ અરે ! વિશ્વ હસે છે મુજ પર;

જાણી પુલકે જતી નિદ્રા, ને લગાવે પત્થર.

સંકટો સહેવા હવે કેટલો મજબૂર બનું ?

કંઈ નહિ આંખ દે વા રગ તો હું મજદૂર બનું.

એમતા સંકટો સહેવાને મને કામ નથી;

એની લિલાયી ખુદા મુજને કંઈ કામ નથી.

મુજને તે અંધ કોઈ એજ વધા છે. દિલની;

આંખ દે-આંખ દે-વા રગ એ કુઆ છે દિલની.

ખાકના પુતલામાં તે જાન; કરી છે. પયલા;

તારી કુદરત પર પ્રત્યેક થયો છે શયલા.

પણ મહીં જેને તું ચાહે તેને આખાદ કરે;

ન બચાવી શકે કોઈ જેને તું બરગાદ કરે.

જળ મહીં રમજ મહીં પ્રત્યેકમાં કુદરત તારી;

પુષ્પમાં ખુશબૂને રંગત છે નિહાવત સારી.

આકમાં પાનમાં ફળફૂલમાં તુજ વાસ વરો;

છો નિરંજન ને નિરાશર. છતાં વાસ વસો.

એ જ્યાં રિયની; શક્તિમાં છે તાકત તારી,

વિશુ પાયાની નિશાધાર ઇમારત તારી.

આંદ સરગને સિતારાને. વખાળે સહિમન;

આંદની રાતમાં આંદ પશુ માણે સહિમન.

યા ખુદ તારી આ કુદરત પર સદો ભાઉં;

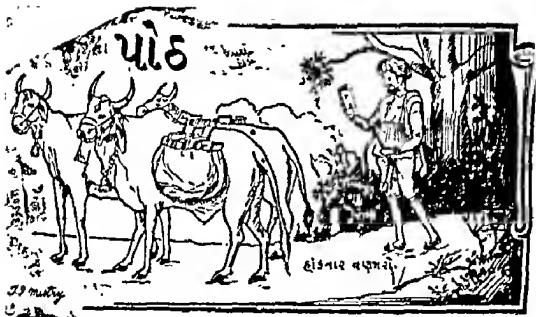
નયન અપે તો બધું નિરખીને ખુશ ખુશ થાઉં.

નયન વિદોશને જોયા ને કહો કેમ મળે ?

દિલમાં તો થાય છે આ દૃશ્ય બધાં કેનાં હશે !

તારી કૃપાની હવે આશ ધરી બેઠો છું;

એક એનીજ હું પ્રતિજ્ઞા કરી બેઠો છું.

(ગયા ચંક્રી ચાલુ)

૨૧. "સાદીક" સાદબ દાણ મદ'મદ અ. રાવણના વખતના પુરાણ અખાગ્રના ખેલાડી છે. એઓ અરબ દેવા છતાં ગુજરાતમાં રહી ગુજરાતી અને તે પણ અસલ ગુજરાતી થઈ ગયા છે. એમની કથનમાં કથા છે. "દિલ્લિસ્તાન"ની 'ચોર' વાંચનારાઓ એમની ચોરદાર કથનથી પરિચિત હશે? લેખન કરતાંએ વિવેચનમાં એમની કથન ખૂબ જાણે છે. રાજદારિ ક્ષેત્રમાં એકવાર મદ'મદઅચી, -સૌકતઅલીની જોડી ખૂબ જાણીતી હતી, તેમ સાહિત્યમાં "રાયદા-સાદીક"ની જોડી ખૂબ જાણીતી હતી. બેધડી મોજમાં કનૈયા તરીકે 'સાદીક' ખૂબ ચમકવા લાગ્યા એમની કથનમાં નવિનતા રણ કરવાની શક્તિ અને પ્રતિભા છે; છતાંએ બેધડી રોજ છોડવા પછી એમનું તેજ ચંપુ પડ્યું દેખાઈ છે. એમનામાં મૌલિક રણ કરવાની પુરેપુરી શક્તિ છે; છતાં અનુવાદ તરફ એઓ પણ ધ્યાન આપે છે. "મદામા રોખસાદી", "ઝર", "રઝીયા", "માલિખ", "દરબારે અઝગરી" "ન્યારે તેઓ ઉપકાર કરે છે." વગેરે અનેક પુસ્તકો એમણે પ્રગટ કરી ગુજરાતી લાખચેરીઓને સખર કરી છે. ગાંધીવાદી વિચારપ્રણાલીના વિરુદ્ધ કથન દ્વારા કેડ ખાંધી છે. એ અને એમની

આદિસ મદામા અને પરમાત્માની વિરુદ્ધ કરવામાં અનેક મનાય છે। જો ધારે તો ગુજરાતમાં એકાદ સાં માસિક કાદી સાહિત્યમાં અમર થઈ જાય એવી એમની શક્તિ છે, છતાં કાલુ જાણે કેમ એક ડેખી પેપરની આદિસના લંબામાં મુરલીની કાણી સંતાર્ધ રવા છે।

..

જનાખ "સાલેહ ખાદીલી" સાદબ: એ પણ જાતે અરબ છે અને વરસોથી આઠુ ખાંધે ગુજરાતીની પાછળ લાગ્યા છે. છોડતા દોઢ દાયકાથી એમના હિતદાસિક લેખોએ મુશ્કેલ ગુજરાતમાં એમનું વિરિષ્ઠ રથાન નક્કી કરી દીધું છે. એમની સંશોધન શક્તી સારી છે. એમની સાદી અને સરળ ભાષાને લીધે ખીનઓની જેમ એઓ દળની જાળીનમાં લપસી જતા નથી। 'કારવા'ના ૧૦મા અંકમાં "મુદ'મદ તુલક" વાળા એમના લેખ સાથે એમનો વાંકરી મુજોવાળો ફાંકો ફોરો નીરખીને હું તો પહેલી નજરે એમજ સમજા બેઠો. કે એ પોતેજ મુદ'મદ તુલક હશે! બીજા સાક્ષરોની જેમ એ માંવકાંખલા નથી। એમના અક્ષરદેહની જેમ એમનો ભૌતિકદેહ પણ એક હિતદાસિક લેખકને લાયક પ્રતિભાશાળી છે. એમને સચીવ રોટ તરફથી રાજમાન્ય નો

ખિતાબ મળ્યો છે, અને વારસામાં ઇતિહાસિક માન મળ્યું છે !

∴

જનાથ "મુસ્તુફાખાદી" સાદબ છેલ્લાં થોડાંક વરસોથી એમણે કલમ મુખી કાતર પકડી છે. પણ તે કોષનાં ખિરસાં કાતરવા નહિજા! કાતર સાથે ગજ પકડ્યો છે; એ ઉપરથી તમે એમ ન સમજ લેતા કે તેઓ સાક્ષર મરી

વાર અગાધી જાય છે ખરા! પણ મુસ્લિમ ગુજરાતનો એમનાથી મોટી મોટી આચાર્ય છે કે જેમ 'સાદિક'માં એમનાં "લોહીનાં આંસુ" એ ગરમી આણી હતી તેમ 'કારવાં'માં એમનાં "ઉંઘા આંસુ" ઉપલ પાપલ પેદા કરે! પણ ચારે દિશાએ દોડવાનું પડતું મૂખી વ્યવસ્થિત રીતે કલમ પકડે તો એમ થાય ને! અમારી દુઆ છે કે ખુદા એમને

શેખઅલીની ચેતવણી

કબીર કહી ગયા છે કે, કુતરું પાળવું નહિ, એમાં જો પીડા ઉભી થાય છે. "રીઝે તો રમે ને ખીજે તો ડસે છે." શેખઅલી ચાચા પણ આજે એવુંજ કહે છે કે, ટૂંક મોજુદ હોય તો કદીયે લાડુતી મોટરમાં બેસવું નહિ. એમાં પણ બેજ પીડા ઉભી થાય છે. એ ખૂશીથી દોડે તો હાડકાં બોખરાં થવાની અને છંછેરાય તો ખાવડાં ઢીલાં કરવાની, માટે હે શેખ !

“ચિરા કારે કુનહ આકિલ કે બાઝ આયદ પરોમાની.”

(ભરીબ સમક્ષ ડહોબેલા ડહાપણના આધારે.)

ટલર થયા છે! ના ના, કાપડીઆ થયા છે. પણ લેખકના પંથમાં પાછળી પેદાશ નહિ ને પડીની કુરસદ નહિ જેથી કલમ પાળી મુખી કાપડના તાડા ન ઉધામે તો શું કરે! બોલામાં બોલ એક ડઝન વરસ મુખી તેમજ સતત સાદિત્ત સેવા કરી હતી 'સાદિક' જીવ્યું લાંમુખી એમની, કલમ પણ ખૂબ કારતક આપી હતી પણ એ કોલેક્ટરથી રીનેલથી જાય એમ નથી. 'કારવાં'માં પણ કોઠ કોઠ

પંથમાં બરકન અને કલમમાં નિયમિતપણું અતા કરે! આખીન. ખીતબોતી જેમ એ પોષનાં કદન ઉનારતા નથી પણ કદન પડેરાવે છે! બાઈ 'મુસ્તુફાખાદી' 'કારવાં'માં ઇદનાચાંદ બનવાને બદલે શુક્રવરના ચંદ બને એજ વાંચના છે બેલવાજ બેલાઈએ તો 'મુસ્તુફાખાદી' બેલાય અને એમનાજ મામતા 'મજનૂ' શા માટે રડી જાય! લપલાચળા મજનૂ સાથે આ 'મજનૂ' સાદબને જરાપણ

સંબંધ નથી, અને નતો તે અસહ્ય મજબૂતી. જેમ કોઈ લયલાની પાછળ પડ્યા છે ! હજોના દોડા પકડવાથી કુરસદ મળતાં બળદોના કસિ પકડવાને બદલે કમમને પકડે છે ! જેનાં કવેળા 'સાદિક'માં દર્શન દેતાં તેમ 'કારવા'માંએ વખતે જગજી નવય, પણ પ્રતીતી સેવામાંથી કુરસદ મળેતોને ! નવિન છતાં એમની લેખિની આશરપદ જણાય છે !

..

“નાચીઝઆદમ” સાદબ એમના ઉપનામ વિપર્યાય તમને સમજતુ નથી કે એઓ સુરીઝમ તરફ હોવા આદમી હશે ? ઇકબાદને તો એઓ એકદમ ધોળાને પી ગયા છે. ઉર્દૂ કિતાબોના તો એ કીડા છે ! લેખન શક્તિ સારી છે પણ :લખવાની ધૂન નજે ‘તોજ લખે, નહિતર એ અરખી. ઘોડા જેવા તેજ તોખાર હોવા છતાં આપણા દેશી રૂઢીઓની જેમ અડી નવ પારા ! સામાજિક સુધારા અને કોમની પ્રગતિમાં સક્રિય ફાળો આપના લેખક છે, મુસ્લિમ ગુજરાત એમનાથી ઘણી આશા રાખી શકે અને તેમાંએ ‘કારવા’તો ખાસ છોતરાફાઈ ધાર્મિક લેખકોમાં ‘એમનું’ સ્થાન મોકકસ ગણાય ! હોલે હોલે એમણે સાદિત્ત અત્યે કેમ ઉદાસીનતા સેવવા માંડી છે એ સમજતુ નથી ! વનમાં પેહા નથી છતાં સાદિક—તમમાંથી ક્ષેન—સન્યાસ લેવાનું ચાહે એ કેમ પાસવે ? અમારી એમને વિનંતિ છે કે પુનઃ કલમને સરાણે ચાલી મુસલમાનોના સામાજિક અને ધાર્મિક જીવનમાં જે જાણાં બાજ્યાં છે તેને સાફ કરે !

સુધી ‘સાદિક’ જેવા સફળ માસિકનું સંચાલન કર્યું છે. સારી સારી કિતાબો ગુજરાતને ભેટ થઈ છે. એમના વાલિદ સાદબ મોદરી ગુજામ મકમદના પગલે ચાલી, એમણે ધાર્મિક ઈર્ષમતા બખીયાને ગુજરાતમાં ફલ્લો ફાલ્લો રાખ્યો છે. એમની સેવાઓમાં કુરઆન શરીફનું ગુજરાતી બાબાંતર એ ગુજરાતમાં સૌથી અગ્રેષ્ઠ સેવા ગણુશી તાજ કપનીની જેમ એમનાં પ્રકાશનોએ પણ ગુજરાતમાં સારી છાપ પાડી છે. એઓ મોદરી છે પણ બીજાઓ જેવા ખુરકે મોદરી નથી ! ‘કારવા’ના વાંચકો પણ એમની લેખિનીથી અપરિચિત નથી, એમને તારસામા મળેલી તપ્તીગી સેવાઓને ખૂબ આગળ વધારી રહ્યા છે. ‘સાદિક’માં અને ‘કારવા’માં ‘કિતાબ’ દારા પ્રકાશમાં આવેલા મોલાના અદમદ અશરફ સાદબ પોતાના ધાર્મિક પ્રકાશનો લડે હવે ગુજરાતમાં ઘેર ઘેર જાણીતા થઈ ગયા છે ! એમની તપ્તીગી માર્ગના મલુકાઓની સંખ્યા ૪૯ સુધી પહોંચી છે. અને ખૂબીની વાત એ છે કે બધીજ કિતાબો ફી અપાય છે. ગુજરાતના ધાર્મિક ઈર્ષમની કુલવાડીના આ બંને માર્ગોએએ ગુજરાતને ધાર્મિક ઇલમથી માંબામાલ કર્યું છે. ‘કારવા’ના વાંચકો એમનાથી હજુ બહુ બહુ આશા રાખે છે. “મોદરીઓ એટલે જકાત ખેરાન-લેનાર” એજ સામાન્ય રીતે છાપ પડી છે. એ ખૂંડી બપને હું સાંકનાર આ મોદરીઓ છે. એટલે કે જકાત લેનાર નહિ પણ જકાત આપનાર છે ! એમનામાં સેવાની ધપસ છે, તપ્તીગની તમજા છે, એ બધુંએ છે ! છતાં ખુદ સલામત રાખે એ બંને સાદબોના નાણુક મીનજને !

‘મોલાના અખદુરરહીમ એડ મોલાના અદમદ અશરફની કું. આ કંપનીએ ગુજરાતની ધાર્મિક દુનિયામાં સારી ભરતી આંજી છે. મોલાના અખદુરરહીમ સાદબે બાર બાર વરસ

ઈશ્વાહીમ મીઝી : રાવજુ જેવા રાજસ સ્વસાર્વના નહિ પણ વીસ હાથવાળા છે એટલે કે એમને વીસ હાથ નથી પણ વીસ હાથ જેટલું

કામ કરે છે. એમનું કદ નાનું છે; છતાં લેખક તરિક્કે મોટું કામ કરી રહ્યા છે. છેલ્લા દોઢ ઘણકાથી એમની કલમ નવાં હોય ત્યાં દોડતી નજરે પડે છે. એઓ દરેક દિશાએ દંડુ દોડાવી જાય છે. સારા અને ઝડપી લેખક છે. જો ધણું લખનારને નોંધવપ્રાપ્ત આપનામાં આવતું હોય; તો એશક મી. મીસી એ પ્રાપ્ત ઝડપી જાય. વળી હવે તો એઓ લખતા, સાથે વકતા પણ બન્યા છે! મુસ્લિમોમાં સૌથી વધુ ઝડપી રિપોર્ટર તરિક્કે અત્યારે તો એઓ પીન છે!

જનાબ 'કોકિલ' સાદબ: શરૂઆતથી જ એક સારા કવિ અને ઇતિહાસિક લેખક તરિક્કે એઓ નામકિત થયા છે. એમના ઇતિહાસિક લેખો સારી ખાત પાડે છે. અબ્યાસી લેખકોમાં એમનું ખાસ સ્થાન છે. મેટાં મોટાં પેઢાં બગલમાં લઈને ફરનાર; છતાં બોલું લખનાર તરિક્કે જણીતા છે. અને ફાર્સ સલામાં જોડાયા પછી તો પુરાતત્ત્વના અબ્યાસી બનવા લાગ્યા છે. જુના સિકકા, જુના પુસ્તકો, જુના લેખો વગેરેનો સંગ્રહ કરે છે અને વેચે છે! કોઈ એમ ન ધારી લે કે એઓ 'જુના તારિક્કસખ'નો ધંધો કરે છે! શરૂઆતમાં નાનાલાકને' મીસે આલતા હતા, વળી ખુશરુદારની પાછળ આલતા હતા; પણ હવે જતે પોતાની ચાલે ચાલે છે અને બીજાઓ પોતાની પાછળ આલે એવું ઇચ્છતા પણ હશે જ? નાનાલાકની રસાયણ લેખિત બાબતે સારાં આપી શકે છે. પણ કોણ જાણે એમનામાં જેટલું છે એટલું ગુજરાતને આપી શકતા નથી? એમની જોડે ચાલનારાઓમાં બાઈ 'ફકીર'નું નામ થોડાંક વરસો પર સારું ચમકતું હતું. બાઈ 'ફકીર' લેખક કરતાં કવિ તરિક્કે સારા જગક્યા હતા. 'કોકિલ-ફકીર'ની જોડી 'સાદી' દ્વારા સાહિત્યમાં ફીક રંગ જમાવશે એમ લાગતું હતું. પણ સાદી તો પોડીયામાંજ

ગુંગાઈ ગયું ને 'ફકીર' સાદબે ખીલ્યા ન ખીલ્યા ને સાહિત્યમાંથી ફકીરી લઈ લીધી! છે કોઈ તેમને સાહિત્યના ત્યાગમાંથી રાગી બનાવનાર?

ઈમામુદ્દીન દરગાહવાલા : સારા અબ્યાસી લેખક અને સળ અતુલાક તરિક્કે બાઈ ઈમામુદ્દીનનું નામ જણીતું છે. એમનાં બે ત્રણ નાનકડાં છતાં ઉપયોગી ઇતિહાસિક પુસ્તકોએ સારું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. ઉત્તેજનના અભાવે અટવાઈ ગએલા લેખકોમાં બાઈ-ઈમામુદ્દીનની ગણના પણ કરી શકાય. મુસ્લિમ ગુજરાતને પોતાના લેખકોની જરાએ પડી નથી; નહિતર કોઈ સારા માસિકના સંપાદકના સ્થાને ઈમામુદ્દીનનું નામ શોધી શકે એમ છે! ફૂંક મારતાં ઉડી જાય એવું મુકલકી ચરીર હોવા છતાં બારેબમ લેખો પણ લખી શકે છે!

જુદાં જુદાં ચાર ચાર નામ કે ઉપનામથી લખનારાઓમાં બાઈ 'આઝાદ' સાદબ મુંબઈ વાળાનું નામ બેધક મૂકી શકાય. બાઈ-આઝાદ નવસિદ્ધા લેખક, બારના લેખક અને સાથે સાથે કવિ પણ છે. લખવા ખાતર લખતા નથી પણ સાહિત્ય સેવા અર્થે લખે છે, અને સારું લખે છે. રૂપમ સાહિત્ય દ્વારા નવિન ખાત પાડવાના એમના ડાહ ઉત્તેજનના અભાવે હજુ અપુરાજ રહી ગયા છે! 'તુરાબ'ની ચિહ્નપ્રતિને એમણે પેટાવી કરી હતી પણ ઉત્તેજનના અભાવે તે પેટાવાઈ' દોલવાઈ' થઈ રહી છે!

તુરાબ : મુસલમાનોમાં આ એક જ બાવના લેખક છે. એમનાં અવગીતો ગુજરાતીમાં નવિનભાત પાડે એવું હોય છે. એમણે જુદીજુદી લાવનાઓને પુસ્તક રૂપે પ્રગટ કરી છે તેનું નામ "ચિહ્નપ્રતિ". બાવનાની બૂબ ગુજરા

તને છે ખરી; પણ તે મફત મળે તોજ વહેપારી
ગુજરાતને 'પાલવેને' અને લેખનતો 'ચિહ્ન-
ગારી' પર રાખતું પડ ચડી ગયું છે ! આદર્શ
સાહિત્યને નામે લોહા ગણાતો ખૂબ ફૂંક
છે, પણ આદર્શ સાહિત્ય જ્યારે આંખોની
સામે ખડુ થાય છે ત્યારે ગજવામાં આંગળીઓ
ફરતી થઈ જાય છે ! 'ચિહ્નગારી' પરતું રાખતું
પડ ખંખેરવા કોઈને ઉત્તેજનાની ફૂંક મારવાની
પણ પરવા નથી !

∴

બાઈ એ. મી. 'અમીન' : આગ્રહ કલમ
ધારીઓમાંના એક છે. સિદ્ધરત અનુવાદોમાં
પણ વીન આવે એવા છે. એમ તો એમણે
ધણા પુસ્તકો લખ્યાં છે પણ તેમાં અદ્વૈત
એ સર્વ શ્રેષ્ઠ અનુવાદ છે. મૌલિક લેખો
પણ સારા લખી શકે છે. કલમમાં તેજ છે
પણ એક ઠેકાણે દરીને બેસતા નથી એજ
મુશીબત છે ને ? અનેક પેપરોના તંત્રી થઈ
ચૂક્યા છે. એજ મુશીબત પર બેસી રહેતું
એમને પાલવતું નથી કારણકે જરા સ્વતંત્ર
મિલ્લજના માણસ છે ને ? તો પછી આ
મરદાપુગમાં એવા માણસ એક ઠેકાણે હી રીને
નભી હકે ? કેમ બેપસા નહિ, રાજ્ય ? કલમમાં
કરાઈ છે, પણ તેમાં વધુ મીઠાશ આણવા જવાગ
હસન નિઝામી જેવાં સુ'કાં રખાવીને જવાબજની
મીઠાશ પોતાની કલમમાં બે'ચી આણવા પ્રયત્ન
કરી રહ્યા હશે ! મરદાપ 'સાદિક' અને
'કારવાં'ના વાંચકો તો એમની કલમથી પરિચિત
છેજ, હવે એમના દીદારથી પરિચિત થશે !
વચ્ચાહ ડૉક્ટર કીચલુને મળતો એમનો
દેખાવ છે, અને જાતે પણ લીડર તખ્તીયતના
માણસ છે. એમની વાતોમાં માત્ર, અને લેખોમાં
વળુદ હોય છે. બીજાઓની જેમ ખાલી
લિફાફા નથી !

મુન્શી ઉમરખાન સાદખ : ગુજરાતના
થોડાક ઇનિડાસિક લેખકોમાં એમનું સ્થાન
મોક્ષ છે. પોતે ઉર્દૂના ખાં છે ! અન્યાસિક
દ્રષ્ટિને લીધે હર્દ, કારસી અને અરબી સાહિત્યનું
સારું સારું તત્ત્વ ગુજરાતીમાં રજુ કરી શક્યા
છે. સાદિકમાં એમની 'કુરઆનની ચમત્કા-
સ્તિક વાણી'ની લેખમાળા સારી દિલચસ્પ
નિવડી હતી. કારવાંના વાંચકો પણ એમના
'લોહીની અસર' વાળા લેખ અને તેના
સમર્થનમાં લખાએલી લેખમાળાથી પરિચિત
છેજ. જનામ મુન્શી સાદખ પાસેથી કારવાંના
વાંચકો બીજી વધુ નક્કર પ્રસાદિની આશા રાખે
છે. ઉર્દૂના સારા શાઈર છે. પણ એમની સાહરી
કરતાં એમની તખ્તીયત વધુ ગરમ છે ! તે તો
કારવાંમાં એમનો ફોટો નિર્દાશિતજ વાંચકોએ
સમજી લીધું હશે !

∴

ડૉ. અસદઅલી : પુરાણ લેખકોમાંના
એક છે. થોડું બોલે છે અને થોડું લખે છે;
જનાં લખે છે; ત્યારે સારું લખે છે. કાક કોકવાર
'દીન'માંજ દર્શન દે છે. ગ્રેસ લાઈનમાં ફસાયા
પછી તો જાણે સાહિત્યમાંથી સન્યાસ લીધા
જેવુંજ દેખાય છે. તેઓ પોતે ડૉક્ટર નથી હતાં
કોકવાર કોમને સારાં મિત્રીપરાન્ત લખી આવે છે !

∴

હજીને મુસ્લુકા રંગુની : કચ્છીમાં બેઠાં
બેઠાં પણ ગુજરાતી સાહિત્યની સેવા કરી રહ્યા
છે. મુસ્લિમ સાહિત્યને જેમ બને તેમ વધુ
વંચાતું કરવું. મુસ્લિમ લેખકોને જેમ બને તેમ
વધુ પ્રકાશમાં આણવાના પ્રયાસો કરવા, એ
એમનું ખાસ કામ ! થોડુંક લખે છે પણ લખે
છે કામનું. હાલમાં એમણે 'ઠીક ઠીક કલમ
કસવા માંડી છે. પણ બસા તણ-તણ ને ચાર-
ચાર, તખ્તુસ ધારણ કરવાની શી જરૂર એમને
જણાઈ હશે ? નામ કરતાં કામના વધુ આદક

છે. કસાકારોની ઉત્તેજના માટે તમ ખરચવાંએ
ડરે એવા નથી. સૌ કરતાં વધુ સાહિત્યકારોના
સમાગમમાં એ આવ્યા છે. એમની બધી કમાઈ
સાહિત્ય પાછળ જ ખર્ચાય છે. લેખકો અને
ચિત્રકારોના ખાસ ચાલક છે. ધણુના તે
માર્ગદર્શક પણ થયા છે. ધુસણીયા નીતિથી
અપરિચિત હોવાને લીધેજ આજ પ્રકાશમાં
આવ્યા તથી ! એઓ સાહિત્યના દુશ્મન તર
ખનવા કરતાં ગ્રાહક બનવાનું વિશેષ પસંદ કરે
છે. જો એમની પાસે વધુ પૈસા હોત તો... ?
મગર એસે દિન કહાં કે... ! કવિતા રચતા
નથી પણ સમજે છે ખરા ! વિવેચક છે પણ
નાનકશા. વિચારક છે પણ ખૂણમાં બેસવારા !
વાણી, વર્નન અને લેખનમાં પછા નેસ્નાસિરક
છે ! એમને સાહિત્યકારોના ગ્રાહક બિરહની
ઉપમા આપીએ તોય ચાલી રહે !

કાવ્ય સાહિત્ય (ગુજરાતી)

સાહ્યી ભા. ૧-૨ (ગીર કૃત) કી. રા. ૦-૮-૦	
કાવ્ય કુન્ડ પુષ્પ ૧-૨-૩ મળી રાકતી નથી	
" " ૪-૫ કી. ૦-૪-૦	
" " ૬ કી. ૦-૪-૦	
" " ૭-૮ કી. ૦-૬-૦	

ગુજરાતી

અભ્યેરનીનું દિલ	રા. ૨-૦-૦
જગતના મહાન માર્ગદર્શક	રા. ૦-૧૨-૦
આંચડી હિમારત (સુરતી)	રા. ૦-૮-૦
થોડાંક ચરિત્ર દર્શનો (સીરતી)	રા. ૦-૫-૦
જંગે ચરમક (સીરતી)	રા. ૦-૫-૦
ભારતની મહાન ન્યેતિઓ	

(કમદાની) રા. ૦-૩-૦

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

ગુકસેલર્સ : કણ્વીક, સુરત

મુસ્લિમ-ગુજરાતની પહેલી ગ્રંથમાળા

ગઝમે હકિયાલ ગ્રંથમાળા

- : સીરતી કૃત :-

* થોડાંક ચરિત્ર દર્શનો *

[હરિશ્ચંદ્રના ૧૧ મહાન વીરોના અદ્ભુત જ્ઞાન પ્રસંગો]

મૂલ્ય ૦-૫-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૧-૦ વધુ. ખર્ચા પોસ્ટેજ ૦-૧-૬

[આક્રિશ ૯ પેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

— : ગઝમે હકિયાલ ગ્રંથમાળા પુસ્તક ખીલું :—

* જંગે ચરમૂક *

[એક અગ્રેડ હિતદાસિક પુસ્તક]

મૂલ્ય ૦-૫-૦ આના

પોસ્ટેજ ૦-૧-૦

[આક્રિશ ૯ પેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

ગઝમે હકિયાલ

કોર Kathor (વાસ : સાયબ)

સ્ટોકિસ્ટ : ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કણ્વીક, સુરત.

કવન ગલીઓ

• પૃથ્વી •

પચિત્ર ! ગલીઓ ભરી કવનની નથી કંટકે,
નથી મલિન વા નથી ઢગ તહીં પડ્યા પત્યરો
તણા. ખચિત એ સપાટ નવ, ક્યાંક આડા હથે,
ન અંગ ગળડાવવા, મજબૂતી પગે હાંસવા.
સદૈવ ગલીએ રૂડી કવન કેરી જે સાંપડે
અવરમાં કદી ના જડે.

ચિરાગ નવ આશના, હૃદય અરુપ મુકલ્પના
તણા ન નિજ તેજથી કદીય દે હૃતોત્સાહના
તિમિર ઘન ઉભવા લગીર કાજ વિશ્રામને;
ઉડાડી ચર ધાકના તનમને ચઢ્યા, કૂંકરો
સદા કવન - લેહરો નવ લ ચેતના, પ્રેરણા.

નવું જીવન જીવવા, જીવન રહસ્ય અવલોકવા
પધાર ! ગલીઓ બિભી કવન કેરી સત્કારવા.

‘કિસ્મત’

એકલું બીન

‘‘બાપુશક્તિ’’ બી. એ.

કેટલાક માણસો જિંદગીની અભયગીઓથી અભય નથી છે. તેઓ એક લાંબા વિકલ્પમાં સપડાવવા હોય છે અને એકલા તેમજ દયાવાલા માત્રમ પડે છે. એવા માણસો પોતાના મનોભાવને બાંધી જોઈને ઉભરવા દેતા નથી. તેઓ-માણસ અંધ હોય છે અને અને ત્યાંથી એકલાં રહેવાની ધારિશ કરે છે.....

આવા એકલાં હોવા તમને પ્રત્યક્ષ નમરૂં પાછો ન, તેમનો કોઈ મિત્ર, ન, સામાયિક
રહસ્યોથી તેમને મિત્રતા, ખરું પુછો તો એકાંતને તેઓ આદત કરી બેઠા છે.....

અધણું એકાંત માણસને નકામો બનાવે છે, પણ રનેકરએ ક્ષણો જ મોરો પાંચેથી છે. એ સુતેથી ઉઠીઓને પણ રાહસની જોમ અર્પે છે. ત્યારે પ્રેમના સાદા ઉપાય ત્યારે જ એકલાં જીવનની કરમાવટી કસીઓમાં પણ ફૂલ બહાર આણી મૂકે છે...

શ્રીકાંત અને દયાના અંદરથી થાય છે અને તરતજ તેની જગ્યાએ જાગૃતી અને મોનો સ્પૃશ છે...

હા, ત્યારે પ્રેમગાથ વાગે ત્યારે બધું જ છુટું દેખાય !

અમુક સમય સુધી એ સ્વાર્થ અને લાલચને પંથુ બુદ્ધિથી દે છે, અને તે જીવ પોતાની પ્રિયા મોટા મોટા બલીદાને આપવા તૈયાર થાય છે.....

આ ફરક માણસને 'ધણે જ ઉંચે જઈ જાય છે. પહેલાં એક રસ્તો કાપવામાં કંટાળે
આડે આવતા; હવે પહોંચી પશુ પસાર કરેલાં આસાન લાગે છે.....

એકલા જીવનને જિંદગીમાં ડાહ્યા ચારો નથી. એ ધણીનાર અગાધની વસ્તુઓ એક
 બેમાં છે. એને ધણીવાર શારીરિક તેમજ મનસિક ખુશીઓ વેચી પડે છે...
 પણ જો એ જીવન રેતડા જાળમાં સપડાય તો એની બધી આશ્વતો ફરે થશે.

∴ હું કાંઈ પણ સમજ્યો ન જીવનના સારને !

ના છેલ્લે દિવસની તુટેલી મારી સિતારને;

ના પાતળરમાં યાદ કરાવેા બહાર ને.

સમજીતે મારો આસરો સપડાયો જાળમાં;

શું જાણું ચોખતું હતું કોઈ શિકારને ?

ખેવાચેલા એ મિત્રોની આવે છે દિલમાં યાદ;

શુંથી રહ્યો. ખું, નાણે હું કૃત્તેના હારને.

જીવન. પછી મરણ અને શું છે મરણ પછી ?

ॐ कंठि, पणु, सभक्त्यो न^१ श्रवणनां सारने!

રંગે છે તાત 'જાતના રંગોથી' જંગ મને;

હું છું કે હોડતો નેથી મારા ચિતારને.

જાગિથી ના તો ઘંટના નાદોથી કંઈ થયું;

વશ થઈને હું તો જાગ્યો છું. દિવની પુકારને.

શું યાદ શક્તિ મારી વધી એટલી 'અમીન' ;

ભૂમી ગયો। હું આખરે પરવગદિગારને !

“असीन,” व्याख्या. (मुरत.)

શહેન્શાહ શાહજહાંની દિનચર્યા

લઘુચિત્રકાર:

ઈમામુદ્દીન સદ્દુદ્દીન દરગાહવાળા

મુગલ શહેન્શાહ શાહજહાં, આગાના નિવાસ દરમ્યાન પ્રાતઃકાળે ચાર. વાગે ઉઠતો. સ્નાન આદિથી પરવારી નમાઝ અદા કરતો, ત્યાર બાદ કુરઆને-શરીફ પઠન કરતો, અને નિત્યની પ્રથા મુજબ વિદ-વઝીફથી પરવારી, પોતાની દૈનિક ફરજોની બાંધબાંધી હાથ પર લેતો.

એવું પહેલું કાર્ય જનતાને દર્શન આપવાનું હતું * આગાના કિલ્લાની પૂર્વ બાજુએ, જમના નદીના તરફ એક ખાસ ઝરખો હતો, ત્યાં એ બરાબર ૬-૪૫ ફીટ એકાદ આવીને બેસતો, અને આમ જનતાને દર્શન આપતો, અને એજ વેળા લોકોની શિકાવતો, ફરિયાદો વિગેરે પણ સ્વીકારતો. જનતાની સંખ્યા ઝીઝી પછી અને ફરિયાદ-અરજીઓ આદિ સ્વીકાર્યા પછી, ત્યાંજ હાથીઓનું પુલ જોતો. એને હાથીઓનું પુલ જોવાને ભારે શોખ હતો વધુમાં વધુ હાથીની પાંચ જોડોની સમૂહ જોતો. એ સમૂહ જોવાને મારે હાજરો લોકો એકત્ર થતા ત્યાર પછી જો વખત રહેતો તો, ત્યાંજ શાહી સૈન્યનું નિરિક્ષણ કરતો.

આ કાર્યોથી પરવારી દીવાને-આમની બેઠકમાં હાજરી આપતો. આવા લગ્ન દરબારોની વિગતો કારણા ઇતિહાસોમાં વિસ્તારથી આવેલાયતી છે. બરાબર ૭-૪૦ થતાંજ શહેન્શાહ શાહજહાં દરબારના ખંડમાં પ્રવેશતો. સૌથી પ્રથમ મીર બખ્શી, લશ્કરી અમલદારો અથવા મનસબદારો તરફનાં નિવેદનો અને

અરજીઓ બાદશાહની સેનામાં પેશ કરતો એનો નિકાલ તેજ ધડીએ બાદશાહ તરફથી મુજબતો. કેટલાકને પ્રમોશનો મળતાં, કેટલાકને નવી જગ્યાએ નીમવામાં આવતા. ત્યારપછી શાહી-જાગીરમાં હોય એવા પરગણાઓના, બંધરથા-ખાતાના કારકુનો રજૂ થતા તેઓ પોતાના વડા અમલદાર હાથ-દાખલા તરફ મીર-સામાન અથવા દીવાને જમાવૂત મારફતે-પોતાની દરબારનો પેશ કરતા, અને તે ઉપર તુરતજ શહેન્શાહના હુકમો સાદર ધર્ષ જતા.

તે પછી શાહજહાંઓના અને ઉચ્ચ અધિ-કારીઓના આવેલા કાગળો વાંચવા, કે સાંકળવામાં આવતા. ત્યારબાદ સંધ્યા, શેખા, પિંડાને અને હાજતમંદોની મદદ માટેની અરજીઓનો નિકાલ થતો. યોગ્ય અરજીઓ તપાસ પછી બહાલ સમવામાં આવતી, અને બાકીની અરજોને નિકાલે કાઢી નાંખવામાં આવતી. આવી રીતે બે કલાક પર્વત આ દરબાર ચાલુ રહેતો હતો, પરંતુ કોઈ કેલવાર અગત્યના કામોની સખ્યા વિરોધ પ્રમાણમાં હોય તો, તેવા સંજોગોમાં આ દરબાર બે કલાકથી પણ વધુ વખત ચાલુ રહેતો હતો.

ત્યાર બાદ બાદશાહ દીવાને-ખાસ ભરતો. એ વેળા કેટલાક અગત્યના કામોના જવાબ, બાદશાહ સહસ્તે લખતો. જુદાજુદા પરગણાના ગવર્નરોના નિવેદનો અદીજ વખાતાં. એ નિવેદનોના જવાબો, ફરમાનો રૂપે અથવા શાહી-પત્રો રૂપે શહેન્શાહની આગા મુજબ, પછીરે ત્યાંજ ધડી દાદતા. આવા જવાબોના

* મુગલ શહેન્શાહોમાં હરબાર દર્શનની પ્રથા સમાપ્ત અડબદરે રાફ કરી હતી.

મુસદ્દાઓ ત્યાંજ વાંચી જવામાં આવતા, શહે-
-શાહ શાહજહાં તે સાંભળતો, અને તેમાં બુલચુક
હોય તો સુધરવતો, અને ત્યાર પછી એ કાગળો
અથવા ફરમાનોને હરમમાં શાહી મોહોરો
મારવા માટે મોકલી દેવામાં આવતાં. આમાંની
મોટી મોહોર મુમતાઝ મહેલના કુખમાં
રહેતી હતી.

આ કામથી નિરૂત્તિ મળતાં, ઉચ્ચ પકિતના
મહેલસી અમલદારોના અપાત્તની બાબદો ઉપરના
નિવેદનો-જેનો સંબંધ શાહી ઉપજોગની
બાબતો જોડે હતો-બાદશાહની સેવામાં
રહી જતા, જે ઉપર યોગ્ય શાહી હુકમો
થતા. એ પછી શાહી-દાન ખાતાના વડા તરફથી,
હાજતમંદોની કેફિયતો રહી જતી અને તેનો
તુરત નિકાલ થતો. ધણકોને જમીનો મળતી,
રોકક નાણાં મળતાં, અથવા દૈનિક ખર્ચની
જોગવાઈ કરી આપવામાં આવતી. આવા
પ્રકારની સહાયતા બાદશાહના જન્મોત્સવ વેળા
બાદશાહની સુવર્ણ રીંધ કે જવાહિરાતોમાં
તૂકા થતી અથવા એવા પ્રસંગો પર શાહી
કુટુંબના સભ્યો તરફથી બાદશાહ ઉપર રોકક
નાણું, સોનું કે રૂપું નિહાવ કરવામાં આવતું,
તે બહેનમાંથી આ અરજ કરનારાઓને દાનની
રકમો મળતી હતી.

ત્યાર બાદ બાદશાહ, થોડાક વખત સુધી
જવેરીઓ, મીનાકારીનું કામ કરનારા કારીગરો
વિગેરેના કામો જોતો. પછી શાહી હમારતોના
નકશાઓ તપાસતો, અને તેમાં ફેરફાર કરવા
છટતા તો તે સચવતો. વડો પ્રધાન આસિફખાન,
શિર્કીઓ અને હજીનેરોના માર્ગ-દર્શન માટે,
એ નકશાઓની અંતિમ બદલાવી વેળાની શહે-
-શાહ શાહજહાંની ઈચ્છાઓ તેમને જણાવતો.
આ પ્રસંગે જાહેર આધિકાર ખાતાનો વડો
પણ આ ફરજમાં હાજર રહેતો હતો. આ
માર્ગથી પરત્વા પછી શહે-શાહ શાહજહાં,

શિકારખાનાના જાનવરો બાજ, ચિત્તા વિગેરેનું
નિરીક્ષણ કરતો.

આવી પ્રતિષ્ઠામાં 'લગભગ' બે કલાક
જેટલો સમય વ્યતીત કરી, બાદશાહ દીવાને-
ખાસના ખંડમાંથી નીકળીને શાહજહાંમાં
પધારતો. ઘડિયાલમાં તે વેળા ૧૧-૪૦ ના
ટકોરા પડતા. અહીંજ અનેક ખાનગી કાર્યો,
અને ખાનગી મંત્રણાઓ થતી. અહીં શાહજ-
હાઓ અને થોડાક અતિ વિશ્વાસુ અને
ભરોસાપાત્ર અધિકારીઓ સિવાય બીજા કોઈને
આવવાની આગ ન હતી. શાહીદાસો (નોકરો)
તેમ આ વેળા જુઓની બહાર ચાલ્યા જવાનો
હુકમ થતો. સામાન્યના અત્યંત પ્રત્યેની
છણાવટ પણ એજ વેળા થતી, અને અહીંજ
વડ પ્રધાન વિગેરે જોડે મંત્રણાઓ થવા પછી
દૂર દૂરના પ્રાંતોના ગુવર્નરો ઉપર પાઠવવાના
અત્યંત તેમજ ખાનગી હુકમો ઘડાતા, અને
રવાના થતા. મુગલગ વીસેક મિનિટ સુધીમાં
આ મંત્રણા પૂરી થઈ જતી, અને બાર
વાગતાં શહે-શાહ શાહજહાં, હરમમાં
આવ્યો જતો.

બાદશાહ, હરમમાંજ ઝોડરની નમાઝ
અદા કરતો. બોજન પણ ત્યાંજ કરતો.
અને એક કલાક ઉંઘતો. અહીં લાચાર વિધ-
વાઓ નિરાશિન બાળકો અને નાદાર કુટુંબોની
કુવારી છોકરીઓનું એક મોટું 'ટાશું' હાજર
રહેતું હતું. એ ટોળામાં ગરીબ પિદાનો, અગ્ર-
ણીઓ અને ભક્તજનોની પુત્રીઓ પણ હોતી.
એ બધાં શાહી-દાન મેળવવાના આશયે હાજર
થતા. બાદશાહ-બેગમ તરફથી સતીઉન્નીસા
બેગમને એ બધાંની અરજો સેવી તે વેળા
સતીઉન્નીસા બેગમ જાનાની નાજીર

સતી ઉન્નીસા બેગમની પણ દર્શાવ
બહુવા બુએ. "મુસ્લિમ ગુજરાત" અકાદમિકા,
જે સાવ છપાયેલો મારો લેખ "મદદનારા".

(વ્યવસ્થાપક) હતી. એ, અરજીઓ બાદશાહ-
બેગમની સેવામાં રજૂ થતી, અને ત્યારબાદ
મલકા મુબત્તાજ મદદત, બાદશાહ સમક્ષ. પોતાનું
નિવેદન રજૂ કરતી. બાદશાહ નિવેદનમાં ભણ-
મણ કર્યા અનુસાર, અરજદારો પૈકીની કેટલીક
વ્યક્તિઓને જમીન, જુવાઈ અથવા રોકડ દાન
આપતો, અને જે કુવારી છાકરીઓની અરજો
મંજૂર થતી, તેમને કન્યાદાન તરીકે ઠાળીનાઓ.
રત્નો અને રોકડ રકમ અદા કરી દેવામાં
આતી. હરમમાં આ કાર્ય નિવ્ય થતું.

ત્રણ વાગ્યા પછી શાહજહાં, અસરની
નગાડની તૈયારીઓ કરતો. એ, વેળા-કવચિત
કવચિત બાદશાહ, દીવાને આમની ફરીવાર-પણ
સુન્નાહત લેતો, અને રાજ-કાજનું થોડુંક કામ
પણ પતાવી લેતો. બાદશાહ ત્યારપછી મગરિ-
બતી નમાઝ અદા કરવા માટે, ખાનગી
ખંડમાં ચાલ્યો જતો.

સંધ્યા થતાંજ આ દિનચરિતો અંત
આવી જતો હતો એમ ન હતું. દીવાને ખાસમાં
રત્નજીતિ દિપિકાઓ પ્રકટતી. અને સાંજની
મજલિસ ભરાતી. અહીં એ મજલિસમાં
જુદા જુદા કલાકારો, બાદશાહને પોતપોતાની
કલાનો પરિચય કરાવતા. સંગીતની રમઝ
જમતી. લિન્નઝિન્ન વાજીતોના ધ્વનિથી
દીવાને-ખાસનો ખંડ ગૂંચ ઉડતો. શાહજહાંને
સંગીતનો બેઠક શોખ હતો.

ઈશાની નમાઝ પછી બાદશાહ શાહજહાં
પુનઃ શાહજુમ્મા પધારતો, અને સ્વાસ્થ્યના
ખાનગી કામો ઉઘેચતો. વધુ પ્રધાન અને
અગ્રણીઓને મોક્ષારતો, અને જરૂરી હુકમો
કરતો.

૮-૩૦ પછી, શહેન્શાહ શાહજહાં હરમમાં
જવાને ઉડતો. અહીં એ, કલાક લગી અને
કવચિત-કવચિત ત્રણ-ત્રણ કલાક સુધી શાહ-
જહાં સ્ત્રી-ગાયિકાઓનું સંગીત સાંભળતો.

ત્યારબાદ, શહેન્શાહ શાહજહાં બિછાને જતો,
ત્યાં ઉંઘી, બપુ ત્યાં લગી, બાદશાહ આગળ
જુદાજુદા ગ્રંથો પ્રાંતી સંભળાવવામાં આવતા.
બાદશાહના સુવાના ખાનગી-ખંડના પરદાની
પેલી બાજુ રહીને, શાહી દરિયો બહુજ રમઝ
પરતુ હાજવા સાંદે પુસ્તકો વાંચવાની ફરજ
બજાવતા. આ પુસ્તકો વિશેષતઃ પ્રવચન-ગ્રંથો,
આ હઝરત (સ. અ. સ.) તેમજ અન્ય
મૌલિયા અલ્લાહોના ચરિતો, અને આગલા
બાદશાહોના ઇતિહાસો હોતા. શાહજહાંને અમીર
તેજમુરતું ચરિત અને શહેન્શાહ બાબર
પોતે પોતાની લખેલી આત્મ-કથા (જુઝી બાબરી)
એ બે પુસ્તકો ધણું પ્રિય હતાં, અને તે, તે
ધણીવાર સાંભળતો. અંતે, દસ વાગ્યા બાદશાહ
સૂઈ જતો, અને છ કલાકનો આરામ કરતો.

શુક્રવાર એ રમજો દિવસ હતો, અને તે
દિવસે કેઈ પણ પ્રકારના ન્યાયાધિકૃત કાર્ય,
બાદશાહ તરફથી થતું નહીં. શુક્રવાર, ઇસ્લાહ
તોળવાનો ખાસ દિવસ હતો. તે દિવસે બાદશાહ,
દર્શન આપવા પછી દીવાને, ખામમાં જવાને
બદલે, સીધા દીવાને-ખાસમાં જતો અને
ન્યાયાસને બિરાજતો. ન્યાય કરવા માટે ઈશીરી
બ્લીડ રાખનારાં વિકાને દાઝીઓ અને ન્યાયા-
ધિશે નિયુક્ત થયલા હતા, જેઓ ન્યાય કરતા
પરતુ છેવટની અંખીલ તો હુઝૂરમાંજ થતી.
શુક્રવારના દિને એવી હુઝૂર-અરજોની સુનાવંપુ
બાદશાહ સમક્ષ થતી ન્યાયાધિશીના અમલદારો
એકે પછી એક, અરજદારોને પેશ કરતા, અને
તેની અપીલો ઉપરના નિવેદનો રજૂ થતાં.
બાદશાહ ઉશ્મિઓ જોડે મંત્રણા કરતો, અને
એવી હુઝૂર-અરજોના નીકાત કરતો. એવી
અપીલો દેશના જુદા જુદા ભાગોમાંથી આવતી
અને તેના આખરી ફેસલા થતા.

સર જુદાના સરકારમાં એક વિદ્વાતશય
નિબધતો સંક્ષિપ્ત સાર.

કવિ દ્વલ શિરોમણી
શ્રીયુત શેખચન્દ્રીની
કલમથી.

રોતા લખાયા રહે છે !

જતા જ્યારે દુન્યાથી ચાચા રહે છે;
તો મછવાડે રોતા લખાયા રહે છે ! ૧
ન કુશી રહે છે કે ના ચા રહે, છે;
દેવતા ઘરમાં સૂવાના માયા રહે છે ! ૨
ન કોઠીમાં દાણા, ન દાટેલા નાણાં;
જો હર્ષણ, ને જોવાનાં ડાયાં રહે છે ! ૩
નખાપા એ છોડ, રજામતા રહીને;
જમાનાની રૂઢિથી કાચા રહે છે ! ૪
છછેરા ને નરહમ બને છે તો જોવા;
કે કિસ્મતમાં જેની તમાચા રહે છે ! ૫
નિખરું, નડારા, જમાનાનાં એટી;
છતાં એ અગડવામાં સાચા રહે છે ! ૬
બકે બચ છે હરતાં દરતાં એ ગાળો;
સદા મોંમાં ગંદીજ વાચા રહે છે ! ૭
કમાણું નથી ને ઉડાણું ધણું છે;
અને તેથી દા'ડા *દુઃખાચા રહે છે ! ૮
મરે છે એ જ્યારે તો ચાચાની પેઠે;
લખાયાના પાછા લખાયા રહે છે ! ૯

ફાલવા

લખનાર-મોહનના અહમદ હાઈ આરેફ અશરફ સાહબ, રોડેરી

સવાલ પછનારે વાળથી વધુ સવાલો એક સામગ્રી પૂછવા નહિ. [નં. ૩૦]

સવાલ-એક માણસે એક ઔરત સાથે. 'હે અને કેટલાક રેશમી નાખાં પાટનું ઉપર શરીરવતના કાપડા મુજબ નિકાલ કર્યા, તે પછી બાધ છે. એ માટે શું હુકમ છે? જણાવું કે ઔરતને તો ઝીનાનો હમલ છે. જવાબ-રેશમી નાખાં મઠોં માટે બએઝ હવે કેટલાક લોકો કહે છે કે નિકાલ ન થયા નથી. (નિસાણુક એકતેસાબ.)

તેમજ કાઝી અને વડીલ તેમ શાહેલીની ઔરતો પછુ નિકાલથી નીકળી ગઈ અને તેમના નિકાલ પૂરી ગયા માટે ખરું શું છે તે જણાવો?

જવાબ-અગર ઝીના કરનાર માણસે તે ઔરત સાથે નિકાલ કર્યા છે તો નિકાલ અને સોહબત કરવી દુરસ્ત છે; પછુ ઝાની સિવાય બીજા કોઈ મઠોં ઝીનાના હમલવાળા ઔરત સાથે નિકાલ કરે તો નિકાલ દુરસ્ત થશે; પછુ સોહબત કરવી (તેથી જ્યાં સુધી બચ્ચુ ન જાય) બએઝ નથી. કાઝી, વડીલ, ગવાહેલી ઔરતો નિકાલમાંથી જરો નહિ. (ફરે મુખતાર.)

જવાબ-એ હદીસ ઈબ્ને માજહમાં મૌબુદ છે. બિદઅલીની ફર્જ તથા નદિલ ઇબા-હત કબૂલ થતી નથી. એથી તે બિદઅલી મુસદ્દા છે કે જેની બિદઅત કુદની હદ સુધી પહોંચી શકાય. એ પ્રમાણે હઝરત શાહ હરલાક સાહબ (રહે) એ "મેઅતામસાધલ" માં લખ્યું છે.

સવાલ-જુમ્હાના દિવસે નમાઝમાં શું ખાસ સરત પઢવી વધારે સવાબ રાખે છે? એ હદીસ શરીફથી સાબત છે? બીજી કોઈ સરત પઢાવ કે નહિ? જુમ્હાએ શું વિરદ વધારે પાવુ?

જવાબ-જુમ્હાના દિવસે ફજરની નમાઝની પહેલી, રકાઅતમાં સરએ "અલિફ લામ ગીમ પુરી અને બીજામાં સરએ હદર" પઢવી તેમજ જુમ્હાની નમાઝની પહેલી રકાઅતમાં, સરએ "અઅલા" અને બીજામાં સરએ "ગાશિયલ" અથવા પહેલીમાં સરએ "લુમ્અલ" અને બીજામાં સરએ "મુનાફકુત" પાવું સુન્નત છે. હદીસ શરીફમાં છે કે અકસર હઝરત (સલ્) એ સરતો પઢતા હતા. પછુ કદી બીજી સરતો પછુ પઢતી બેઝએ કારણ કે લોકો એનેજ ઝરરી ન સમજી લે. જુમ્હાના

સવાલ-કબરો ઉપર દરરોજ પાણી છાંટવું અને ઝાડો ઉગાડવા માટે શું હુકમ છે?

જવાબ-મુહંમદે દફન કરી કબ્ર ઉપર પુસ્ત પાણી નાખવું ચુરતંબ છે. તેમજ કબ્ર ખેસી ગઈ હોય તો કબ્રને દુરસ્ત કરતી વેળા જરૂરતને લઈ પાણી નાખવું બએઝ છે. પછુ દરરોજ પાણી નાખી કબ્ર ઉપર ઝાડો ઉગાડવા અને ઝીનત કરવી મના છે. કારણ કે કબ્ર ઝીનત અને શયુગાર કરવાની જગ્યા નથી. માટે દરરોજ પાણી કબ્ર ઉપર નાખવું ન બેઝએ. અને જે ઝાડ કબ્ર ઉપર કુદરતી રીતે ઉગે તે કાપવું પછુ ન બેઝએ. (નિસાણુક એકતેસાબ, મેઅતામસાધલ.)

સવાલ-શું ફરમાવે છે દીનના આલેમો કે કેટલાક લોકો રેશમી નાખાં ઈજરમાં બાધે

દિવસે દરેક શરીરનો વિદેશ વધારે કરવો અશક્ય છે. રસને ખુદા (સલ)એ ફરમાવ્યું છે કે જુમ્માના દીને અને રાતે મોરો ઉપર વધુ પ્રમાણમાં દરેક પરી હઝરત (સલ) સર્વે લોકોના સરદાર છે અને જુમ્માનો દિવસ બધા દિવસોનો સરદાર છે. વળી જુમ્માના દિવસે અથવા રાતે સૂરએ કહ્યું પણ પદવાની ધણી ફરીજત હદીસ શરીફથી સાબિત છે. આપે (સલ) ફરમાવ્યું કે જે માણસ જુમ્માએ સૂરએ કહ્યું પદશે તો તેના પગના નીચેથી આસ્માન સુધી ત્રે અમકશે અને ક્રિયામતના દીને તે રોશની પ્રાપ્ત કરશે, અને બીજી જુમ્મા સુધી તેની મગફરત અને બખશિશ કરવામાં આવશે. (અહુલમઆદ, ભાગ ૧, પાનું ૧૦૨, ૧૦૩)

સવાલ-બતી સજાગવતી વેળા કોઈ ખાસ દુઆ પઢવા માટે આવી છે? કેટલાક લોકો એવી માન્યતા રાખે છે માટે શું હુકમ છે?

જવાબ-કોઈ દુઆ ખાસ પદવાની હદીસ શરીફથી સાબિત નથી. એવો તહેલોની ધરેલી વાત છે. એ પર અમલ ન કરવો. બેશક સવાર સોજ પાંચાંની દુઆએ હદીસ શરીફથી સાબિત છે. જે કિતાબ નામે હિરને હસીન અને અમલુલ્લયોમે વદાયલલ. વિગેરેમાં મૌજુદ છે તે પટે તેમાં કોઈ પ્રકારનો વાંધો નથી.

સવાલ-ફૂલ સુધની વેળા દરેક શરીફ પઢવું કેમ છે? જેમકે લોકોની આજ્ઞા અદત છે.

જવાબ-હદીસ શરીફથી ફૂલ સુધની વખતે દરેક પઢવું સાબિત નથી. અગર કદી પડે તો વાંધો પણ નથી લેકીન ઝરરી સમજવું ન જોઈએ.

સવાલ-મુકતદી નમાઝમાં બૂલ કરે તો સજદાએ સદવ કરે કે કેમ? અને નમાઝમાં જટલી બૂલો થાય તો તેટલાજ સજદાએ સદવ કરવા પડે?

જવાબ-અગર ઇમામ બૂલ કરે તો ઇમામ અને બધા મુકતદીયા પર સજદાએ સદવ વાગિય થશે. અને ઇમામના પાછળ અગર કોઈ મુકતદી બૂલ કરે તો મુકતદી કે ઇમામ કોઈપર સજદાએ સદવ વાગિય નથી. અગર નમાઝમાં જટલીક બૂલો થઈ હોય તો પણ એકજવાર સદવના બે સજદા કરવા કાશી છે. (ખુલાસા-ઉલ ફતાવા)

સવાલ-ઔરત પેતાના ધણી સાથે મકાનમાં નમાઝ પઢી શકે કે નહિ?

જવાબ-તેણી પોતાના ધણીને ઇમામ બનાવી પાછળ ઉભી રહી નમાઝ પઢી શકે છે. ઔરતના કદમ ધણીના કદમથી પાછળ રહેવા ઝરરી છે. અગર તેણીના કદમ ધણીના કદમના મુકાબલામાં રહેશે તો નમાઝ બંનેની દુરસ્ત થશે નહિ. (અહરરશ્ચેક)

સવાલ-કેટલાક લોકો પીરની કબી પર જઈ એવી મન્નતો અને તુઝર માને છે કે “ઓ પીર! મોરી હાજત પુરી કરી દો. અને મોરી ફલાણી હાજત પુરી થયેથી પોઠો કુખો બનાવીશ અથવા સોના ચાંદીના દરવાગ મુઝારના બનાવીશ” એવી મન્નત માનવા વિષે શું હુકમ છે?

જવાબ-એવી મન્નત માનવી બાએજ નથી પીરથી હાજત માંગવી અને પીરને મુરકેલ દુરા સમજવું શિક છે. ખુદાપાક સિવાય કોઈથી હાજત માંગવી દુરસ્ત નથી. સર્વે વસ્તુ અલાહ પાકના કબ્જ-એ-હુદરતમાં છે. એમાં કોઈ બંદાને દખલ નથી. પીર હોય કે કોઈ સાધારણ માણસ હોય બધા ખુદાપાકના મોહત જ છે. બેશક ખુદાગોના હુકમથી, અદનાક પાકની બનાવમાં દુઆ કરવી દુરસ્ત છે. વળી પાકી કબ કે કુખો અથવા સોના ચાંદીના દરવાગ બનાવવાની મન્નત માનવી પણ દુરસ્ત નથી અને એવી મન્નત માની હોય તો તે ખાતિલ

સ્વીકાર અને સમાલોચના

અમે છૈયે' સાત:—અંગિક-કવિ-વર્ડસ-સાત અને બહાર ખૂબ ઉપયોગી પુસ્તકો છે. વર્ધની "We are Seven" નામની કવિતાને સમજાવી અનુવાદ. અનુવાદક બહેન કુસ્તુમ એ. સુરૈયા એમ. એ. પ્રકાશક:-ડૉ. એમ. એ. સુરૈયા : એન્ટિક ચેમ્બર, ૨૭ એપોલો ચેમ્બર, મુંબઈ, ત્રીજી આવૃત્તિ; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦ બહેન કુસ્તુમને આ કાવ્યનું ગુજરાતી રૂપાંતર કરવામાં અપૂર્વ સફળતા મળી છે. ભાષાની સરળતા સાથે મૂળ અંગ્રેજી કાવ્યની ભાવના ભળવવામાં પણ પુરૂં લક્ષ્ય અપાયું છે સાદિય પ્રાચીની ગુજરાતીઓની બેદરકારીઓ જોતાં ત્રીજી આવૃત્તિ પ્રગટ કરવા એ સુરૈયા ભાગ્યશાળી થયા તે મંટે અભિનંદન, ખિરસામાં રાખી સકાય એવા નાના કદનું, પુસ્તક, અને નવીની, ડી.ન્ડરીની સુવક છપાઇ જોતાં શ્રીમત જરાયે વધુ લાગતી નથી. વળી અપ-ડુ-ડેડ બાઈ-ડેંગ તો એની ખાસ વિશિષ્ટતા છે અને તે સુંસરકારી શ્રેણીના પુસ્તકાલયોમાં એકનો વધારો કરે એવી મનદર છે. અંગ્રેજી ભાષાનાર યુવાનો જરૂર એકેએક પ્રત ખરીદવા વિના રહેશે નહીં એવી આશા છે.

ધી રહેર મેલુદિસે ઇસ્લામ કુતુબ-ખાના, રહેરનો સને ૧૯૩૬ના વર્ષનો રિપોર્ટ અને હિસાબ:-ઓન. સેક્રટરી મી. સી. એમ. એચ. ઇસ્માઇલ તરફથી મળ્યા છે. કુતુબખાના અને તેના હસ્તક ચાલતાં ૨૫ ખાતાઓને ઓડીટર મી. એમ. આર. જોરા બી. કામ. ઇ. ડી. એ; આર. એ. એ ઓડીટ કરેલ અને વાર્ષિક મીટિંગમાં મંજૂર થયેલ હિસાબ અને ખાતાઓની સુદર પ્રમીતિ સંપૂર્ણ ચિતાર રજુ કરે છે. કાર્યકર્તાઓની સુંદર દેખરેખ માટે અને સુવ સંચાલન માટે અભિનંદન અર્પી દરેક ખાતાઓની પ્રગતિ ઇન્દ્રિયે છીએ. મુસ્લિમ ગુજરાતની વ્યવસ્થિત સંસ્થાઓ પૈકીની આ એક સંસ્થા પોતાના યોગ્ય કાર્યદારા ગુજ-

મેમ્બર પત્રિકા:-તંત્રી ઉસ્માન કાસમ : વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧) મળવાનું ઠેકાણું ૧૦૦ મેલન, રટ્ટીટ નંબર ૧૦૦ મેલન નં. ૩. મેમ્બર સમાજને ઉપયોગી થઇ પડે એવી આ પત્રિકા છે. મોટી વ્યક્તિઓની સેંદમાં દબાવા વગર તાલે કં કહેવાની વૃત્તિ એમાં પાનેપાને દ્રષ્ટિએવર થાય છે. સમાજના ફાંબોના પર્ણ ચીરવાનો પ્રયાસ પણ કોંકિંક પ્રયત્નોમાં આરંભાયો છે, આ ક્રિકેટલાઈ દૌરમાં અગ્રણ્ય પત્રો પ્રગટ થાય, એ કૌમને લાભદાયક ગણાય. કૌમના ઉત્તેજન વગર આવી કૌમી પત્રિકા નજ નહીં રહે એ બહુલું ન જોઈએ. વિષયોની પસંદગી અને ઉપાઈ સંગીત અને સુવક છે.

જંગલ ચરમૂક : અનુવાદક સ્ત્રીતી: પ્રકાશક, બહમો ઇકબાઈ, કહેર કીમત ૦-૫-૦ બંગ્લો ઇકબાઈ ગ્રંથમાળાનું આ બીજું પુસ્તક રિવ્યુ અર્થે: મળ્યું. વાંચતાં આનંદ થયો. બહમો ઇકબાઈ ગ્રંથમાળા તરફથી ઇકબાઈના આદર્શને યોગ્ય આ બીજું પુસ્તક બહાર પડ્યું છે. મુસ્લિમ ગુજરાતની આ પહેલી ગ્રંથમાળા છે જે વરસમાં ૬૦૦ પાનાનું આખું ઉપયોગી લખાણ આપશે અને વાર્ષિક લવાજમ ફક્ત રૂ. ૨ રહેશે. આ પુસ્તક ૬૩ પૃષ્ઠનું હોઈ, એમાં ઇસ્લામના ઇતિહાસમાં અજોડ એવા ખડમતી પર લખમતીના અપૂર્વ વિગ્ધનું ઇતિહાસિક આલેખન છે. ખાસિદ પિત વલીદ જેવા ઇસ્લામના સદાધર્મીએ શી રીતે ઇસ્લામની ઇમારતના પાયા મજબૂત કર્યા તે આ પુસ્તક વાંચનારી જણાઇ આવે છે. વિષયની પસંદગી, પુસ્તકની ઉપયોગિતા, જ્ઞાતાની ઉજળા યાદ ભાષાની સરળતા એ બધું જોતાં પુસ્તક અભિનંદનને પાત્ર, અને ઉત્તેજનનું કકકાર કરે છે.

તંત્રી : કહરવાં

અંગાસી ઉપર

લેખક :—સચ્ચાંદત હુસૈન મિન્દો

અનુવાદક :—“સુરિંક” રંગૂની

[જનાણ સચ્ચાંદત હુસૈન મિન્દો ઉદ્દેશના પ્રગતિશીલ આકાર લેખકોમાંના એક છે. તેમણે આ વાર્તામાં પ્રેમની કિલ્લુશી ઉપર ચર્ચાસ્પદ વિવાદ કર્યો છે. કે, પ્રમથા મળતી નિષ્ફળતાના કારણે આપઘાતની ઘેલછાને ત્યાગી પરંતુ ઇચ્છા કરવાવાની સાવના જન્માવે. જનાણ મિન્દોના આ દ્રષ્ટિ કાણને જિરા સુન્દરીમાં રહી કરવાની દ્રેષ્ટતા કરી છે] [સુરિંક]

રૂપેરી તારા ભરી સાંડીમાં, તે અંગાસી ઉપર આવી; જાણે કાઠએ અંતરેકાડી સંગમવાં હોય તેવું લાગ્યું.

સાંડીના ફરફરતા રેશમી ચીર ઉપર રોકેલી, રૂપેરી તારા-દપડી અગમગી રહી હતી; એ અંગાસી મારા શરીરને રૂપરૂપે હોય, એની ગલીપચી થવા લાગી; તે ઘણા સમયથી મારા માટે એક ગલગલિયાં રૂપ હતી.

લગભગ બસો વખત હું તેને જોઈ ચૂક્યો છું, પ્રત્યેક દ્રશ્ય વેળા તેના મિત્ર-મિત્રી સાથે અને પ્રકારે, મારા ચિત્ત અને હૃદય ઉપર અંકિત થઈ ગયા હતા. એકદી પરસાળમાં, મેં તેને ભંમરી પાછળ દોડતી જોઈ હતી, એક પલકે માટે તે મારી દ્રષ્ટિએ પડી અને સહસા અવોય ઘણું જ્યારે હું એ પ્રસંગ સાંભરું છું ત્યારે મારા હૃદયમાં એક એવા પંખીનો ફડકાટ થાય છે. જે હવેપ્રસત બની અંચૂક ઉડી જાય છે એક દિવસ એજ રીતે મેં તેને અંગાસી ઉપર તણકામાં ચેતાની ભોળાંબલી કેશ લેટાને નિયોત્તરી જોઈ હતી. અને હવે, જ્યારે પશુ હું આ દૃષ્ટ્યને “એકાગ્ર ચિત્તે જોયા” મોડું છું, ત્યારે મારી આંખો આગળ કંઈ અંધકાર છંયાય છે, તો કદી પ્રકાશ પંથરાય છે. હું તેને એટલી વાર જોઈ ચૂક્યો છું કે હવે તે મારાથી અદૃશ્ય રહે તો પણ આત્મી રહે. હું તેને જ્યારે ઇચ્છું ત્યારે જોઈ શકું છું. આરંભમાં

હું એ વચ્ચે અમોઘ અનુભવનો, પણ હવે મારા માટે તે સરળ બની છે. હજી મહા શલેજ સંધ્યાના મારા એક મિત્રને ત્યાં બેઠા-બેઠાજ તેના દર્શનની અભિલાષા જાગી, અને મેં તેને આંખો મોંઘ્યા વિનાજ સંનિધ્યમાં લાવીને ઉભી કરી. ને દૃષ્ટિ તેનીજ છે જેની તે હતી. આ વાર્તા સહેજે અણસારો નતો મારા મિત્રને થયો કે નહિ તો મારી સામે ખૂંસી ઉપર-બેસેલી તેની લગિની ને થયો. મારા ચિત્તની કાબડીમાંથી “મે” તેને ઘડીભર માટે કાઢી અને જોઈને તરતજ ત્યાં બંધ કરી મૂકી; કાઠને સંદેહ પણ નહિ ગયો કે, મેં શું કયું ?

તેને જોયા પછી વાર્તાલાપનો આરંભ, મેં એવી રીતે કર્યો જાણે કયું બન્યુંજ નથી. “હા હા, સુકાં માછલાંની ગંધ ઘણીજ ખરાબ લેય છે, ન જાણે આ લોકો તેને કંઈ રીતે આરોગે છે, માટે તો નાક...” એ પછી વાર્તાલાપનો પ્રવાહ જીંદી જીંદી નાસિકા ઉપર ઉતરી ગયો.

તેવું નાક મને ઘણું ગમે છે, મારે ત્યાં આજ ગુલામી રંગનાં એક Tea set છે, મને તે એટલા માટે પ્રિય છે કે, એ ખ્યાલાની દાંડી તેના નાક સમાવડી છે. તમે ખાખી કરી હસી પડશો, પરંતુ એક દિવસ સવારે જ્યારે મેં તેને નિકટથી નિહાળી તો મારા હૃદયમાં

એક વિચિત્ર પ્રકારની વાંચકતા જન્મી કે, એનું નાક પકડી અધર રસાડ પાન કરે.

તેના અધર મને અતિશય પ્યાર લાગે છે. નિદાન તેની રસમય લાસિમાં છે. આ રસાડ-તાના કારણેજ તેના ઓછા રસ બરી નારંગીની ચીરી જેવા શોભતા હતા, તેના સુગંધની તૃષ્ણા મારા અંતરમાં જગૃત થઈ હતી; તે એટલા માટે નહિ કે મેં પુસ્તકો ગોળ્યાં છે કે, જનમૂલે-શ્રીઓના ઓછા ઉપર સુગંધ લેવાનું સાંભળ્યું છે—નહિ—યદિ આ વિષયનું જ્ઞાન મને નહોત તો પણ મારા હૈયામાં એના સુગંધની તૃષ્ણા જરૂર જન્મી હોત, એના અધરો જ એવા પ્રકારના છે કે, તે એક અપૂર્ણ સુગંધનો વાસ કરાવી રહ્યા હતા.

તે, મારા પાંચેડી ડૉક્ટર.....ની લાકડાં વાળી કન્યા છે. તે આજે દિવસ તેના પિતા-શ્રીની હીસપેન્સરીમાં નીચે બેસી રહેતી. બજારમાં જતાં ક્યારેક હું તેને, કાચમાંથી દવાઓની અલમારી પાસે ઉભેલી જોતો, ત્યારે તે મને એક લાંબી મીવાની શીશી દેખાતી, જેમાં કંઈ ખૂશ રંગ પ્રવાહી અદબુદ્દો, હોય ! એક દિવસ દવાખાનામાં હું ડૉક્ટર પાસે ગયો, મને સળે-ખમની ઉપાધિ હતી, ડૉક્ટરે તેને કહ્યું, “બેટા, એમના રમાણ ઉપર યુકલીપ્ટસ ઓઇલના થોડાંક ટીપાં છાંટી દો.”

તેણીએ કળાટમાંથી શીશી કાઢી અને મારા રમાણ ઉપર થોડાંક ટીપાં છાંટી દીધાં. તે સમયે મનમાં થયું કે ઉગ્રો યજ્ઞ સફસા એનો કામગ કર થંભાવી કાનમાં કહું કે, “આ, શીશીને બંધ કરી આપની આંખનું એક આંસુ અર્પણ કરશો તો મારા અનેક રોગો મટી જશે” પરંતુ ન જાણે કેમ મારી હાથ ખુલી નહિ અને હું દવાના ધવલ પુદા પ્રતિ જોતો રહ્યો. જે મારા રમાણમાં શોષાઈ રહ્યાં હતાં ત્યારથી હું એને જોતો આજે હું.

મારી અંતરેગેહા છે કે તે રડે અને તેના નયનોમાં હું અશ્રુ મૌલિક તરતાં જોઈ શકું. તસવીરમાં અનેકવાર તેની આંખોને મેં ધૂમાંએલી જોઈ છે; અને તેથી નિશ્ચય હું તેને રદનશીલ જોવા તકમું છું. એની ઘટ પાંપણોમાં ધરધરતા અશ્રુબિંદુ બહુ સુંદર દેખાશે. ચક્ર ઉપરથી ન્યારે વર્ષાબિંદુ થંભી-થંભીને નીચે સરે છે, ત્યારે કેટલાં દિલહરેબ લાગે છે ?

સંભવિત છે કે સ્ત્રીના લેગમીયામાં, આપ આવરમકતા નહિ વિચારો, પરંતુ હું અશ્રુને દૂર કરી ઓરતની આંખડીની કલ્પના નથી કરી શકતો. અશ્રુ આંખોનો પ્રવેદ છે. મજબૂત કપાળ. માત્ર એકજ કારણે મજબૂતની પેશાની થઈ શકે છે, જે તે ઉપર પરતેવાના બિંદુ અગત્યતા હોય; અને સ્ત્રીના નયનો પશું એ કારણેજ ઓરતની આંખડી હોઈ શકે છે, જે તે અશ્રુઓથી છંદાછત્ત રહેતી હોય, સ્ત્રીની આંખો અને કામદારનું લક્ષાટ એકજ સાનિધ્યની પાંતી છે.

રૂપેરી તારલા બરી સાડીમાં તે આંખો ઉપર આવી; જાણે કાષ્ઠએ આતરણપાછ કરી હોય તેવું લાંબુ સાડીનું ફરફરતું રેશમી ચીર તારલાથી અગમગી રજીું હતું, અને હું મારા શરીરમાં ચક્ષીપત્રી અનુભવી રહ્યો હતો.

અચાનક ઘૂમર લઇ તે પાછળ ફરી, સફસા તેને જ્ઞાન થયું કે, આ રાત્રિના ચતુ-કરમાં કાંઈ અન્ય છયારમા પણ છે. મારા પ્રતિ દષ્ટિ નાખી...એનો આંખો...એનાં નયનો બે મોલી ઘૂંટી રહ્યાં હતાં...તે રડી રહી હતી...મારા દેખતાંજ, અને હું કંઈ ઉચ્ચાણ-તે આગમચળ તેનાં નયન-અશ્રુઓમાંથી ધીવનના પ્રવેદ બિંદુ છલકાયાં અને.....સંગીન ફર્સ ઉપર પડીને પીસાઈ ગયાં. મારી આંતર દ્રષ્ટિનો પ્રભાવ તે સીલી શક્યા નહિ, તે મૂળગન મૌન રૂપે, ત્યજ જન્મેલા જાળકની જેમ ધડીભર બે, નરમ

અને નાજુક હિંડોળામાં સૂઈ રહેવા મજબૂતાં હત્યાં
પરંતુ મારી દુષ્ટિના કલશોરથી તે કંઈ ઉઘાં.
તે રડી રડી હતી અને હું પ્રસન્ન ચિત્ત
હતા. તેની ખૂબરી આખો સુરિયર સરોવર
જેવી જંજાલી હતી; ઉમંગ અને ચિંતા તેના
નયન સરોવરીયાની તરીના આછા થર નીચે,
નાની-નાની માછલીઓ જેમ તરવરતાં હતાં,
જે (પાણી) ઉપર આવતાં ભય પામે છે. મેં
તેના શરીર પ્રતિથી દષ્ટિ ફેરવી; તેની આંખો
ઉપર મીટ, માંડી, જેમ શિયાળાની કંડી અને
મજબૂત ભરી રાત્રિમાં જે દીપકો પ્રકાશી રહ્યા
હોય. એની આંખો ઘણી દૂરથી મને તાણી
રહી હતી, હું તેના પ્રતિ આગળ વધ્યો—
અશ્રુના જે મૌતિક બન્યાં, ઘટ પાંપણમાં થોડીક
વાર સંક્રમણ પછી મંદગતિએ તેના પીળા ગાલ
ઉપર ઢળા ગયાં, જમણી આંખમાં પુનઃ એક
આંસ ઉતર્યું—ગાલની હડપની ઉપર થોડીક
વાર તે, વડે માર્ગની જેમ જેની મંદિલ નજીક
હોય—દાણજીર માટે. હું વાળું-સુસવાળું અને
સરખોને વેગ પૂરક તેના અધરના એક પૂણા
પાસેથી યદ્ય આગે કદમ ભરવાનું હતું કે તેના
ઓળેની રસાદ લાલિમાએ ચોતાના પ્રતિ આકર્ષી
લીધું, અને તે એક પાતળી ધાર બની વિલીન
થયું.

ધૂમાએલી આંખે તેણે મારા પ્રતિ લલ
પૂર્વક જોઈને પૂછ્યું.

“તમે કોણ છો?”

“તેને ખબર હતીજ કે હું કોણ છું. તે
મારા સંબંધી કંઈ જાણવા નથી ઇચ્છતી પરંતુ
પૂછી રહી છે કે તે પ’ડે ખુદ કોણ છે; મેં
ઉત્તર આપ્યો. “તમે દુશીલા છો કે?”

તેના બોસાએલા આંખો આનંદથી આછેરી
લાહેર સાથે ઉઘડ્યા, અને તે રિતિ સ્વરે ધ્રુવકા
લેતાં બોલી. “શીલા...શીલા...શી...”

તે અગાસી ઉપર બેસી ગઈ, તે માણી

ગમ-હોય એમ જણાવું હતું. પરંતુ અચાનક
તેને કંઈ વિચાર સંજયો અને જે દીવા સ્વપ્ન
તે જોઈ રહી હતી, તેને ચિત્તમાંથી ઝાટકાને
ઉઠી યદ્ય ગઈ અને ગાલરી-બેચક બની
કહેવા લાગી. “હું...હું...હું...હું...હું...હું...
રહી હતી...! મને તો કંઈ નથી થયું...
હું કુશળ છું...હું અહીં જેવી રીતે આવી?”

મેં તેને શાંતવન પૂર્વક કહ્યું: “ગાલરાઈશ
નહિ શીલા! મને તમે કંઈજ નથી કહ્યું...
એવી વાતો નથી કાઢીને કહેવાતી કે નથી
કાઢીને સંભળાવી શકાતી.”

શીલાએ મારા પ્રતિ એવા લક્ષણથી દષ્ટિ
નાખી. જાણે મેં એની કંઈ ચોરી પકડી હોય.

“જેવી વાતો...જેવી વાતો...કંઈ વાત હશેને?”

મેં કહ્યું: “પરમ દિવસે નીચે દવાખાનામાં જ્યારે
તું રુઝમડી છાલ કાઢી પોપટ સાથે ગેલ કરી
રહી હતી; અને તારૂં હાલ્ય બિલ્લોરી બોટલોમાં
ઝીકાઈને વિચિત્ર પ્રકારનો પડ્યો પાડી રહ્યું
હતું તે સમયે તું એક અપૂર્ણ ઔરત હતી;
પરંતુ અત્યારે તારી આંખડીમાંથી સરી પડતાં
અશ્રુ તારી અપૂર્ણતાને... કાઢીને તને પરિપૂર્ણ
સ્ત્રી બનાવી રહ્યાં છે-તને આ પરિવર્તનનો
કંઈ આભાસ થાય છે? નિશ્ચય. ચતો હશે.
તમારામાં જે વસ્તુ કાઢે હતી તે આજે નથી.
અને જે અત્યારે છે તે કાલે નહિ રહેશે.
ઉમંગના અંધોએ તમારા હૃદયમાં જે હણ-
હણાટ કર્યો છે, તે નિત્ય એમજ રહેશે.”

“ઓહો! કેટલી સુંદર વાત છે કે, તમારા
જીવનમાં એક વસ્તુ એવી હશે, જે અખંડ
રીતે તમારી રહેશે; એક એવી વસ્તુ જેના
લોગપડા ઉપર કાઢીને પશુ હયાં ન હોઈ શકે. આલ
મારું હૃદય તારૂં દિલ હોત-કાઈ સીધું દેખું હોત,
જે એકજ કલંકને પૂર્ણ સમજે છે-ઔરતના
આત્માની આત્માની એકજ બરબાદી ઉપર
સંતોષી બની શકે છે, પરંતુ પુરુષના હૃદયની

વિચારને ત્યાગી દો.....તમે જો બને જરૂર
જીવતાં રહો !”

તેણે મારી વિનંતિ સંભળી, અને પછી
“શા માટે ?”

“કેમ ?—શીલા ! કારણ જાણવાની
જગ્યા આ છેડી છે. તું સારી રીતે જાણે છે કે
હું આ વિનંતિ શા માટે કરું છું ?—છોડી
એની વાતોને.....મારી બીજી કંઈપણ - ફરિ-
યાદ નથી. અને નથી મને તમારા.....વાત
એમ છે કે, જે વસ્તુનું મેં ફિગ્યુરેશન ‘કરાબુ’
હતું તે—પુનઃ હું લઈ જવા ઇચ્છું છું—
હું સ્વાર્થી છું—પ્રત્યેક પ્રકાર સ્વાર્થી છે—
હું જ્યાંજ્યાં કંઈક છું કે હું જીવંત રહો-
જીવન માણે એજ મારો સ્વાર્થ છે—તું
જીવતી રહેશે તે મારો પ્રેમ અમર રહેશે.
તારા જીવનના પ્રત્યેક તબક્કા સમયે મારા પ્રેમને
સંકળાયેલો જેવા હું તલસું છું. પણ તારી

પરવાનગીથી !”

તે ધણી વાર સુધી વિચારમુગ્ધ રહી,
હવે તે વિશેષ વિવશ બની હતી, થોડીકાર
પછી તેણે મંદ સ્વરમાં કહ્યું.

“મારે જીવવું જ પડશે.”

એના મંદમંદ મેલકામાં સર્વાંશયે અવશેષ
હતો. આ થોડા ધોવનને શીતલ અંદનીમાં
નિર્ભય રીતે મૂકીને હું નીચે Flat-ઉપર
આવી નિંદ્રાધીન થયો.

આફ્રિકાવાસીઓ માટે ખાસ—

શંદેર-સુરતમાં મળતાં ઉર્દૂ અને
ગુજરાતી પુસ્તકો માટે આપના નાના
મોઢા જે ઑરિંદા હોય તે મોકલાવી
આપી કાયદો મેળવો.

ધી શંદેર રોયલ પ્રિંસેસ : કમ્પીડ, સુરત.

હૃદયમત ઓઝાનો સંદેશ !

યુરોપમાં લલે હીટલર ગમે તેટલી ધધુખર કરે, પણ હંજી
ચાક પર પીડા છે. ઘડો ઉતરે કે ગાગર તે જણાવું નથી; ત્યાં
સુધી છે હિંદી ગાલરૂદાસો ! તમે શાના બંકો પર પકાપડી કેરો
છો ? નોટના રોકડા કરવા, આકાશ પાતાળ એક કરવા કરતાં; આવા
ટાણે તો:—

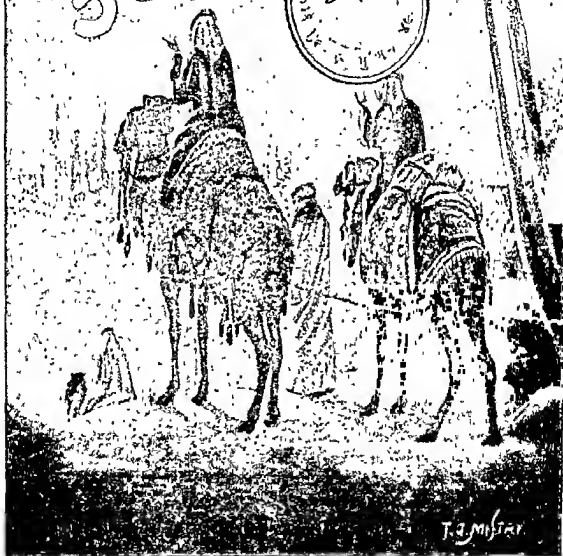
“રામ લજન રોકડ નાણું રે,

વહેપારી સંતો; રામ લજન રોકડ નાણું !”

તુ લજનીયુ લલકારવાધીજ મનની શાંતિ દૂર થઈ દિલમાં
શાંતિ થશે !

[એમના મજબૂદી ખાતેના
ઉલા ઓઝારવાધી]

કાર્યાં

જી.વ.ભાઈ

વર્ષ ૧ લું.

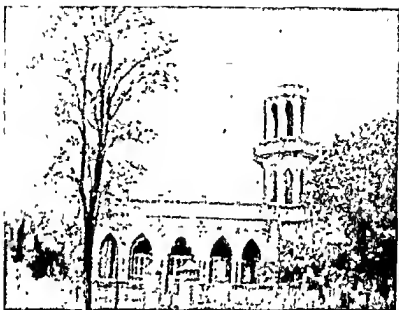
નંબર :-
"વહશી" શંદેરી
સહયત્રી :-
"જેકાર"

અંક ૧૨મે.

અનુક્રમણિકા.

વિષય સૂચિ	લેખકોનાં નામ	પૃષ્ઠ
પચામે અમલ	‘પરવાઝ’-‘હુઝી’	૧
ઈસ્લામી શિક્ષણ (કુર્આન)	મૈ. અ. રહીમ	૨
” ” (હદીસ)	” ” ”	૩
આવાઝકી હુન્યા	‘બેકાર’	૪
‘કિરણના હાથથી કૂટી ગયા’ (ગઝલ) ...	‘મઝલૂમ’ ...	૮
પોઠ ...	સ. વણઝારો	૯
સાબાર સ્ત્રીકર ...	તંત્રી	૧૪
અસ્માઉલ હુસ્ના ...	રિશ્દ-સાબેરી	૧૫
મનકી આંખે’ પોલ....	સ્વપ્ન-દ્રષ્ટા	૧૭
હાલનું જાપાન ...	ઈગરહીમ મીત્રી ...	૧૯
પહોં અને નૂતન યુગનો અસ્તિત્વ	ઈસાભાઈ	૨૧
બ્રહ્મદેશની બાદશાહત ...	જી. એચ. મુસ્તુફા	૨૭
‘શું બ્યોમ માફ કરી શકે છે’ (ગઝલ)	‘કલીમ વાકિફી’ ...	૩૨
‘ક્યારે ચમન તો થાયે (મ)	‘નસીમ’	૩૨
મેહુદિલની મેહુદિલમાં ટાકીયું... ..	નઝરબાઝ	૩૩
પ્રેમની અગતી ખુશીઓ ...	‘બખ્શી’ બી. એ.	૪૮
થોડાંક જીવન સૂચો ...	ઉસ્માન લીઆ ...	૪૯
પ્રેમનો પૂલરી ...	‘ફના’ સંદેરી ...	૫૧
કંઈક બાણવા જેવું	ઈસ્માઈલ	૫૨
બાંધી મુઠી લાખની....	આ. બાવામીયા	૫૩
પ્રણય ગાથા	ઉસ્માન ખખી ...	૫૬
પરિવર્તન ...	‘સાગર’ ...	૫૭
ફતાવા ...	મૈ. અ. અશરફ	૫૯
ઉમર ખેયામ ...	‘અસીર’	૬૪

દુમસ : મુસ્તાનાબાદમાં આવેલી મસ્જિદ

મુસ્ત પાસે હવા ખાવાના સ્થળ તરીકે દુમસ મશહૂર છે. દુમસ ગામમાં એક મસ્જિદ છે પણ તે મુસ્તાનાબાદની અતરાફમાં વસતા મુસ્લિમો માટે ઘણીજ દૂર હોવાથી, ચોપાટી ઉપર ફરેવા આવનાર ગૃહસ્થોની સગવડ ધ્યાનમાં લઈ રૂપીઆ પંદર હજારના ખર્ચથી સંદેરવાસી શેઠ હાજી મી. કાસિમ અહમદ નાના સાહેબ તરફથી બંધાવી આપવામાં આવી છે. ખુદાપાક શેઠ મૈસૂફને જાગ્યો ખેર અર્પે. આમીન.

[ફોટો : મી. એ. એ. બાવાખાયા]

સૂરએ યુસુફ મક્રી છે અને તેમાં
એકસો અગીઆર આયતો અને
બાર રૂકુઓ છે. *

ઘણા ફૂવાણુ, ઘ્યાણુ અલ્લાહના નામથી
(શરૂ કરું છું.)

અલિફ-લામ-રા. ^૧ આ આયતો સ્પષ્ટ
કિતાબની છે. ^૨ (૧) અમે એને અરબી ભાષાનું
કુઆન ઉતાર્યું છે કે જેથી તમે (જલદી) સમજી
શકો. (તો ખીન્નએને સમજાવે) ^૩(૨) (દે નખી!)
અને તારી પાસે આ કુઆન મોકલ્યું છે એના
વડે અને તારી સમક્ષ એક બહુ સરસ કિસ્સો
બયાન કરીએ છીએ અને બેશક તું એથી પહેલાં
(એ વિશે) તદ્દન બેખબર હતો. ^૪ (૩)

الَّذِي تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ① إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ
قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ② نَحْنُ نَقُصُّ
عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَرْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا
الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الْعَفْلِينَ ③

* હરેફ ચિંતા અને જમ મથકવા માટે આ પુરી સૂરતનું '૫૪૭' બહુ અસરકારક છે. પદવાની રીત
એ છે કે જ્યાં જ્યાં હરફેત યુસુફનું નામ આવે ત્યાં એકસો છપ્પન વજન ખુદાનું નામ એકસે યા અગીઝા
પદે અને તે હરખ્યાન પોતાની મુસાદતું કિતમાં બ્યાન રાખે.

૧ આ હરફે કુઆન શરીફમાં એવા બેદ છે જેને ખુદા એદતર બાણે છે પરંતુ ફરશાક આવિમો
કદે છે, એમાં ખુદા પોતાના નામે એરથે અલિક્ષી અલજાદ, લામથી લનીફ અને શા એરથે નરૂફ તરફ
ઈમારો કરતાં તે નામોના સોગંદ ખાઈ આગળ ફરમાને છે.

૨ એનું ખુદાના તરફથી દોહું સ્પષ્ટ હોઈ એમાંની વર્ણન બાજતો પ્રબુ સ્પષ્ટ છે.

૩ જમતની સધળી બાવાઓ કરતાં અરબી બાવા અતિ વિશાળ, વધુ વજનવામય, મધુર અને છતાંદાર
દોવાથીજ કુઆન મદિ એને ઝેળતા આપવામાં આવી અને અરબોને આ વાતનો ઈમારો કરવામાં આવ્યો
કે એના ઉક્રમ અને અચદેક્તની મત પોતે પ્રથમ વાખ્યા પછી બીજાએને ચખારો.

૪ મતલબ કે જે વધી કુઆનના રૂપમાં આપના ઉપર ઉતરે છે તેના વડે અમે એક એવા સરસ
કિસ્સો આકર્ષક દબથી તમને સંબંધારીએ છીએ, કે તેનાથી અત્યાર સુધી સામાન્ય લોકોની માફક દે નથી!
તમે પણ અંબાજન દતા. એનું વર્ણન ઇતિહાસિક પુસ્તકો તેમજ બાઈબલમાં પણ માત્ર કિસ્સા રૂપેજ દતું.
કુઆન મદદે એના જરૂરી અને લાભદાયી વિશાળોને એથી અનેરી તરતીબ અને અસરકારક દબથી બયાન
કયો કે તેથી આગળ ઇતિહાસ લખનારાઓની ભૂલો જાણવા ઉપરાંત હરેફ મોકા પર ઉત્તમોત્તમ પરિણામો
બદેર થયાં. કિસ્સાની વચમાં ઉક્રમ અને દિદાવનના ખજાના પ્રદર્શિત થયા. કે ખુદાના તરફની તકદીર
બદલાઈ શકતી નથી. ખુદાપાક કેઈના ઉપર ફરજ કરવા આદે તે આખું જગત મળીને પણ તેને અરકાથી
શકતું નથી. ધીરજ અને અરજના બને જદાનની સફળતાનું સાધન છે. અદેખાઈ અને અદાવતનું પરિણામ
ફરવાઈ અને દાનીકારક છે. ભુલિય અતિ મેલક વસ્તુ છે કે તે વડે માનુસ ઘણી મુશ્કેલીઓને દયાથી છવન
સફળ કરી શકે છે. નેતિક બુત્રાઈ, ચારિત્ર પવિત્રતા માલુસને શત્રુઓ અને અરેખાઓથી પણ અતે માન
અપાને છે. એ ઉપરાંત ઘણી બાજતો પ્રત્યે એમાં લખુ દોહું છે.

ગુજરાતી તરજુમાવાળા સીપારા

મુસ્લિમ ગુજરાત જેની આતુસ્તાથી રાહ ભેળ રહ્યું છે તે કુર્બાને પાકેનો માતબર ગુજરાતી તરજુમો એક એક છુટક સીપારા દ્વારા છપાઈ રહ્યો છે.

જેનો અરબી મતન એક મશહુર કાતિબ પાસે ખુશખત લખાવી મોટા ખર્ચે દરેક પેઞનો સુંદર પ્લોક બનાવી એક કોલમમાં અરબી લખાણ અને બીજી કોલમમાં તેનો ગુબ્બ અને સરખ ગુજરાતી ભાષામાં તરજુમો આપવામાં આવે છે. જેની નીચે નંબરો આપી માતબર તફ્સીરોના આધારે સવિસ્તાર ખુલાસો આપી ખુદાઈ વાણીની મતલબને એવી સરળતા સાથે સમજાવવામાં આવી છે કે સાધારણ જ્ઞાનવાળો પણ સારી રીતે સમજી તેમાંથી પુરો સાર કાઢી શકે. જેના નમુનાનું એક પાનું આ સાથે આપવામાં આવ્યું છે એના બેવાથીજ આપને ખાત્રી થઈ જશે. છપાઈનું કામ ચોક્કસ છે અને અત્યાર મુધીમાં ૧૪ સીપારા પ્રગટ થયા છે. ઉતાવળે મંગાવી લેવા ભલામણ છે નહિ તો કદાચ બીજી આવૃત્તિ મુધી રાહ ભેવી પડશે.

અમ્માનો. સીપારો હદિથો છ આના પોસ્ટેજ ૦)-૧

અલિક-લામ-મીમનો	„	„	છ આના	„
સ-યકુલનો	„	„	છ આના	„
તિલકર-રુમુલનો	„	„	છ આના	„
લન-તનાલનો	„	„	છ આના	„
વલ-મુહસનાતનો	„	„	છ આના	„
લા-યુહિજ્જુલ્લાહનો	„	„	છ આના	„
વ-એઝા સમેઉનો	„	„	છ આના	„
વ-લવ-અન્નનાનો	„	„	છ આના	„
કાલલ-મલકનો	„	„	છ આના	„
વઅલ્લમૂનો	„	„	છ આના	„
યઅત્તએઝનનો	„	„	છ આના	„
વ-મા-મિન ફાજ્જલ	„	„	છ આના	„
વ-મા-ઉજ્જર	„	„	છ આના	„

નોટ:-એક અપરા બે સીપારાની વી. પી. કરવામાં આવશે નહિ. એક સીપારા ખાટે

૦.૫૦ ની અને બે સીપારા ખાટે ૦.૮૦ ની પોસ્ટ ટીપ્પટ બીડવી.

પંચસરહ (આઠ સૂરહનો સંગ્રહ) તરજુમા સાથે રૂ. ૧ (ટપાલ ખર્ચ ભરું.)

સાદિક બુક ડીપો, રાંદેર. (સુરત)

કારવાં પૃ. ૧ થું ૦ ૦ ૦ બોમર ૧૯૪૦ ૦ ૦ ૦ અંક ૧૨ એ

પ્રયામે અમલ

અમલે ફાટ મિલે દેરે કાર, ચલ
 પુ' અમલથી રાત્રે એ સુરિલે ખુલાર ચલ
 હજી કિતર અપની કુબનમે વૂઝર એરેનમે
 બન જમાનેકા મિલેર વરતથી રજાર ચલ
 જલથમે મરતે તેરે વરતે જેલેન લઃ
 પૂરી અમ વારતા દેરાર તાલિમે દીધાર ચલ
 હજી વરતે મુલાના તેરા રોઝથી તૌલીન હજી
 હો વો મંજિલ સામને દે જસ કામ દેવાર ચલ
 બાદબુકા ખોલેર લેરે હો કિત્તી મશા
 દે કિત્તી આલશ તેરી સમન્દર પાર ચલ
 મહે મધ્યે બન કિષ્કા કુન્દર મહેરે સમન્દર
 આજમાલકા અમલે મન મરતે બીમાર ચલ
 મુન્નાર તેરી ચમતગંદીકે હંચ દરમે જગલ
 બાવબાનો કે કિષે વ હોગદે મુલાર ચલ
 મુલોજા જાગ્યા હૈદુઆ પર અરાર તારિકે કિશ્ન
 મહેર જેરા તલકુલ હર હો તલાર ચલ
 પુ' તન અસાનીમે પે દોલન કબા મિલી નરિ
 સમ મુલદીલી તમન્ના હજી તો મુલે ઘર ચલ
 પૂરી અમ મજૂર કરે સકના હજી પપલ મન્દિલાજ
 હોસલા કર અમ વમાન કે અમમજારદાર ચલ
 પસન રિમન હો ન થું એક બાદથી હિન્નાલે
 વુલવંદીલી તરે "પરવાઝ" ચલ એ બાર ચલ

"પરવાઝ" (સુરત)

સાલિમે કિતર હજી વુ હોગ દે મુલાર ચલ
 હરકે રાત્રે અમલો અમ અલમબરદાર ચલ
 ખાતા બરખાલી કીકીને હજી તાલીમે હજી
 ફૂરે અપના નોમન હોગદે મુલાર ચલ
 એક પધમે મંજિલે મશા પર પેદબેશ વુ
 અકલો પદે હો મિલે નાસ રજાર ચલ
 બેરે હજીમે અમ દરદાર હજી હુલે સુલ
 તેગદે કિત્તી વુ મંજિલાર મે રેદવાર ચલ
 અંબ વો બેર હજી અમ નરિ નર
 ચલે નરિસકી તમન્ના હોગદે બીમાર ચલ
 ફૂરે હજી હજી હો વો સામે મેદબાપે મુલ
 હજી ખુલાર હજી વુ મરતે ખુલાર ચલ
 ખેરે પેદબેશ વુ અમ રિલ મશા દોલપર
 મરતે તેવ હો મુલે સમ અકલો દુલિયાર ચલ
 રૂપવર હો નરિ સકની મિલે મુલારદાર
 કિત્તી દરદાર હજી તો રાત્રે નોલમવાર ચલ
 એક ન એક દિન વુ ખેંદય બેશા મુલારમે
 મિલારે-જમ હોગદે અમ તાલિમે દીધાર ચલ
 અમ મધ્યે તેવ મુલુ અમ રિલ સબલ સકના નરિ
 હોગ ફરિ ફુનિયાકો મુલે વાલીમે પુરખાર ચલ
 મહે દોરાર વુ ન અપની રાત્રે ખુલારી મશા
 બરિ વુલે મેદે હજીમે "હજી" હોપાર ચલ

"હજી" ચેરી

ઈ સલા મી શિ ક્ષણ

અવલાહ તઆલાતું ફરમાન (કુર્આન)
મોસાના અબ્દુર્રહીમ સાદખ રાંદેરી

(૪૬) જે કોઈ અવલાહ અને તેના રસૂલનું સંપૂર્ણ ફરમાન ઉઠાવશે તો અવલાહ તેને એવી જન્નતમાં દાખલ કરશે જેના (મહેલો) તળે નહેરો વહેતી હશે તેઓ તેમાં સદા રહેશે, અને એજ મહાન સફળતા છે. (કુર્આન)

(૪૭) જે કોઈ અવલાહ અને તેના રસૂલની ના ફરમાની કરશે, અને તેની સીમા ઝોળંગી જશે તો તેને એવી (જહન્નમની) આગમાં નાખશે જેમાં તે સદા રહેશે. તેને માટે હલકાઈનો અજાજ છે. (કુર્આન)

(૪૮) અમે દરેક રસૂલને ખાસ એટલા માટેજ મોકલ્યો છે કે ખુદાપાકની આજ્ઞાનુસાર તેની તાબેદારી કરવામાં આવે. (કુર્આન)

(૪૯) અને તમને શું થયું? કે અવલાહના માર્ગમાં (ઈસ્લામની ચકતી ખાતર) તથા તે અશકતોની (સહાય) ખાતર લડતા નથી કે જેઓમાં કેટલાક પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ તેમ બાળકો છે. (કુર્આન)

(૫૦) જે લોકો પાકા ઈમાનવાળા છે તેઓ તો અવલાહના માર્ગમાં (તૌહીદની ખાતર) લડે છે પણ જેઓ તમે શૈતાનના સહાયકોથી લડો, બેચક શૈતાનના પ્રયત્નો કરજોર છે. (કુર્આન)

(૫૧) જે કોઈ નેક વાતમાં લડામણ કરે તો તેમાંથી તેનો પણ (સવાબનો) હિસ્સો છે, અને જે કોઈ ખુરી વાતમાં લડામણ કરે તો તેમાંથી તેના ઉપર પણ (ગુનાહનો) બોલો છે. (કુર્આન)

(૫૨) (હે નખી!) બેચક અને તારા તરફ સત્ય કિતાબ ઉતારી કે જેથી ખુદાપાકે તને (વહી દ્વારા) જે શીખવ્યું છે તે મુજબ તું લોકો વચ્ચે ન્યાય કરે અને તું તે દગલગાઓની તરફદારી કરીશ નહિ. (કુર્આન)

(૫૩) જે માણસ કંઈ ખુરાઈ કરે અથવા (ગુનાહ કરી) પોતાનું તુકસાન કરે ફરી ખુદાપાકથી (કાયદેસર) માફી ચાહે તો તે ખુદાપાકને શક્તનાર (અને) દયાળુ બેશો. (કુર્આન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વસલ્લમ (હદીસ)
મોસાના અબ્દુર્રહીમ સાહુબ રાંદેરી

(૪૬) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વસલ્લમ કે પુરૂષ જે દીનાર (સોનાનો સિક્કો) ખર્ચ કરે છે તેમાં શ્રેષ્ઠ દીનાર તે છે કે જેને પોતાની પત્ની તથા બચ્ચાંઓ પર ખર્ચ કરે. તથા તે દીનાર છે કે જેને જિહાદમાં પોતાના સ્વામી પર ખર્ચ કરે, અને તે દીનાર છે કે જેને જિહાદમાં પોતાના સાથીઓ પર (એટલે નોકર અથવા ખીન્ન ગાઝીઓ પર) ખર્ચ કરે. (મુસ્લિમ)

(૪૭) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વસલ્લમ કે કિયામતના દિવસે લોકો વચ્ચે પ્રથમ ફેંસલો ખૂનનો થશે. (મુસ્લિમ)

(૪૮) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વસલ્લમ કે સર્વે લોકોમાં હુલકા અઝાબવાળો અબુ તાલિબ છે. તેના પગમાં અગ્નિના બે બેડા હશે જેથી તેનું લેજું (હાંડલીની માફક) ખદખદશે. (બુખારી)

(૪૯) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વસલ્લમ કે દરેક પીણું જે નિશો લાવે તે હરામ છે. (સહીહૈન)

(૫૦) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વસલ્લમ કે દરેક જણ હાકિમ છે અને દરેકને તેની રૈયત (એટલે હાથ નીચે વાળાઓ) વિષે પૂછવામાં આવશે. (સહીહૈન)

(૫૧) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વસલ્લમ કે દરેક તમ્બીર બનાવનાર કે ચિતરનાર દોષમાં છે. (સહીહૈન)

(૫૨) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વસલ્લમ કે જે મુસલમાન થયો અને તેને બપોરે રિઝક ખાધું, વળી અલ્લાહે જે તેને આપ્યું તે પર સંતોષ પકડ્યો તો તે સફળ થયો. (મુસ્લિમ)

(૫૩) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વસલ્લમ કે (ઘરવાળાથી) પરવાનગી ત્રણ વાર માંગવી બેઠક અને બે વાર રજા મળે તો ઘરમાં દાખલ થાનહિ તો પાછો ફર. (મુસ્લિમ)

શ્રેષ્ઠ કી દુનિયાં દોર તો

સંસ્કૃત - 'કેપિ'

U.S. Maly.

આવાઝકી દુનિયાંકે દોરતો । તમને ખબર છે કે 'કારવાં'ને આજે બાર માસ પુરા થાય છે ! આપણો કાફલો ગમે તેમ ટાઢ તાપ વેડતો પરંતુ મજિલ વટાવી ગયો છે 'કારવાં' જન્મ્યુ તેજ દિવસે હીટલરે યુરોપમાં યુદ્ધને જનમાન્ય અને તેના છાંરા આખા જગતને બાગ્યા તો પછી 'કારવાં' ક્યાંથી બાકી રહે ! એજ હીટલર દાખાને પ્રતાપે કારણોની બેથી

અઠીગણી મોંઘવારી, અને બેઝોક્ની પથ બમણી મોંઘવારીને લીધે ડિંદના તો શુ ! જગતનાં બધાએ પેપરો, ચોપાનીયાં સુકાઈ ગયાં; પણ 'કારવાં' તો નીકળ્યું ત્યારથી અત્યાર સુધી તેજ પ્રમાણે ટાઢ કારમ આપતુ આવ્યું છે. અરે ! કાગળની

“જલ્લો છો ? 'કારવાં' નો આવતો અંક ખાસ અંક તરીકે નીકળશે !”

“પણ તેમાં શી ધાડ મારી ? એમ તો ઘણાએ ખાસ અંકો નીકળે છે !”,

“હોયના ! યુરોપમાં હિટલર હોળીનું નાજિએર બન્યા પછી અહીં કોઈએ ખાસ અંક કાઢ્યો હોય તો બતાવો !”

“આવી કાગળની મોંઘવારીમાં એવું સાદસ કોણ કરે ?”

છે તો આમે આપણે પણ કારવાંનું સરવાયું કાઢીએ. પહેલા અંકમાં અમે 'કારવાં' વિશે જે કંઈ દોષ પીટયું હતુ તે પ્રમાણે અમે કદાચ પુરા તોળાઈને ઉતર્યા ન હોય એવું કારણ પણ ચુકજ છે. અમારી આડકોની મોટી આદા દરિયાપાર મંડાઈ હતી; પણ પરદેશ સાથેનો સંબંધ તો કનકાસની જેમ કપાઈ ગયો પછી એ આરા મરે ના તો માંદી તો પડેજને !

'કારવાં'ના ઉઠિએ અનેક ટાઢ તકા વેઠ્યા કે બૂખ અને ઉત્તમગરા વેઠ્યા છતાં બાગબાર ક્યાં વગરે મજિલ વટાવી ગયાં છે ! પહેલા વરસનો અનુભવ પ્રેરણાબનને કારણને આગેળ ધવાવશે. બલબલ્યાની બોખડીએ યમ જાપ એવા સમયમાંએ

એટલી બધી અછત થઈ ગઈ કે સરકારે રૂપીઆની નોટા પણ કારટના રાંપ નેવી નાનકડી છપાઈ નાખી છતાં 'કારવાં'નું કદ તો તેટલું જ રહ્યું ! એ બાબતમાં અકાદમે એકસાન અને આડકોના સદકારની મેદરબાની ગણી આગળ વધીએ.

'કારવાં' ખાસ અંક કાઢે છે । એ કાફલાના રુકાનીએની લિંમતનો પ્રતાપ બસે ન હોય; પણ વિશીની ધીરજનો પ્રતાપ તો હજી ! “આ મોટર યુગમાં ઊઠાનું શું ગળુ ?” એમ સમજનારા હવે મનમાં ખાંડ ને બદને ગોળ ખાઈને બેસી રેહશે ।

વહેપારીઓ પણ વરસ દિવસે સરવાયું કાઢે

સરસ્વાતમાં આદર્શતાની લગામ ટીકી

મુકરાનો ધરદો હતો; પણ હવે તે તંગ પક-
ડવી પડી છે ! કારણકે અનુભવના આંકડા
પોકારે છે કે એકલા આદર્શવાદી સાહિત્ય
પ્રારસનારાઓની ખપતના આંકડા બાએબ
આર પાંચ સેંકડાથી આગળ વધે છે, અને
પછી પરાણે એ આદર્શવાદી નરસિંહ મહેતા
ઓને શાહનેગી હુડીઓ બધાર પાડવી પડે
છે ! મતલબ કે નકકર સાહિત્ય વગનદાર હોય
તળાએ બેસી જાય છે. ત્યારે હજુ સાહિત્ય
હોડીની જેમ તરીને પાર ઉતરે છે: અત્યારે
તેથીજ અમે એકલા નકકર સાહિત્યને પકડી

ન રાખતાં હજવા
સાહિત્યને પણ અપ-
નાવી રહ્યા છીએ, અને
'કારવાં'માં પેલાઓ
કહે છે તેમ 'ધાર્મિક-
વાડો' વધતો કેમ
જાય છે ? જણાશે!
સાહિત્યના મુક્કા
પ્રદેશમાં 'કારવાં'ના
જાણેને જાણે ચારે
સાંપડતો નથી તેથીજ
વહેપારી ફરિજો
'ધાર્મિકવાડા'ને પણ

{ 'કારવાં'ના ખાસ અંકમાં શું આવશે }
{ તેનું તો અત્યારે ઢાલ પીટવાની જરૂર }
{ નથી પણ એ ખાસ અંકનું કવર }
{ રિઝોઈન જરૂર તમારું ફિલ છતી લેશે. }
{ બ્લોકની ડબલ મોંઘવારી છતાં ફાટો }
{ ચિત્રો, ઇતિહાસિક આર્ટ શીટો અને }
{ કાર્ટૂનો આપવામાં 'કારવાં'ના સંચાલકો }
{ જરાય કંજુસાઈ નહિ કરે ! }
{ સચિત્ર મેકુફિલ તો એનું ખાસ }
{ આકર્ષણ હશે. }

આવાઝકી દુનિયાં કે દોસ્તો ! જાણીજાની
પેલી ક્રિતિતને જાપાન ખરી પાડવા બેઠું છે કે
"પૂર્વ પૂર્વ મોટે છે અને પશ્ચિમ પશ્ચિમ મોટે
છે." જાપાન પોતાનાં બધાં નાનાં નાનાં પાડોશી-
ઓ ઉપર ઉપકાર કરી પોતાની પાંખમાં સમાવી
લેવા તૈયાર થયું છે. જો કે ચીન જેવાં મોટાં
દેશનેય પોતાની પાંખમાં લેવા કરે છે; પણ
જાપાનની પાંખ નાની હોવાથી ચીન તેમાં સમાય
શકતું નથી; જેથી ચીનને બેવડા ચોવડા વાળાને
પછી પાંખમાં લેવાનો જાપાને નિરધાર કયો છે !
રશીયન રીઝ પણ પાછું પંખો કાઢીને તૈયાર

થયું અને દ્યુધીપા-
નીયા, લેટવીયા,
છરોલીયા, બેરબીરીયા
અને બુઝાનીનીયા
વગેરે નાનાં કુરકુરી-
યાંઓને પોતાના પેટમાં
પધરાવી બેઠું છે
અને પેટનું પાણીએ
હલાવ્યા વગર જગતને
પકાડી રહ્યું છે કે
'સખ સખકી સમા-
લીયા મે' મેરી ફાંડતા
હું !' મતલબ કે

ઉત્તેજન આપતું પડ્યું છે. પણ માહકા ધીરજ
સાચે કે અમારો એ ધાર્મિકવાડો એ સંસારમાં
દીન-દુન્યાની હરિયાળી અને રદીયાળી લીલી
વાડીનીજ ગરજ સારશે. - કૌમીવાદના
ઝેરી વંદેશીઓ કે સાધકોતેનની નહિજ ! અને
કાવ્યનું ધોરણ તો 'કારવાં'એ કમારતું નક્કી
કરી દીધું છે. 'કારવાં'ની ક્રિતિઓ બામે આસ-
માનમાં પહેલી નથી પણ લોકોના હૃદય સુધી
તો પહોંચીજ ગઈ છે ! તો ચાલો હવે 'કારવાં'ને
એક વરસ પૂરું થયું હોઈ તેની વરસી (1) ના, ના.
સાલગિરહ ઉજવીએ !

હિટલર જુઓ સિપાઈ જતીને જામનાં જામ
જાળી રહ્યો છે; તેથી તેણે તપાવેલા લોકોનો
ખાટ જુલુ જુલુ લોકારો પોતપોતાની રીતે
ધડી રહ્યા છે ! ત્યારે હજુ દિંદમાં તો
એજ હાલત રહી છે કે 'ચાણીઓ તો
તોતતોજ નથી' અને વળી કોંગ્રેસ કહે છે કે
જરાબર તોલ !' મોટી ઉમરનાં યુધ ગએલાં લીખ
અને કોંગ્રેસ નામનાં બે પોરીયાં હિંદી સરકારની
ફેડે બેસી શકે એમ ન હોવાથી તેમને પડતાં મુકરને
સહકારીઓ અને ખિતાબદારીઓને પોતાની
વજીહારમાં સામેલ કરીને હિંદી સરકાર પોતાનો

કાઢ્યો હાંધે રાખે છે !

અને આપણા વહેપારનું તો જાણે પડીકુંજ બંધાઈ ગયું છે. ધીરધાર બિઠકુલ ઓછી થઈ ગઈ છે. ધીર બિઠકુલ મરી ગઈ છે જેથી ત્યાંની ધાર પર આસવાની હોમત હોય તેવા વહેપારીઓજ હવે નથી રહે છે ! દારણ કે પહેલાં વિશ્વાસે વહાણ આપતાં હતાં તેને બદલે હવે તો વરાળ કે પેટ્રોલથી વહાણ આસતાં થયાં જેથી આપો આપ વિશ્વાસ વંદી ગયો છે ! આ છે દિંદના વહેપારીની ફેરીબન. ત્યારે ખેડૂતની શી વધે થઈ તે જાણો છો ? કેડીટ સોસાયટીઓ નીકળ્યા પછી એ સોસાયટીઓના ચોપ-કામાં બધા ખેડૂતોની કેડીટ બંધાઈ ગઈ છે. અને ફક્ત 'વા' ખાવાનો બાપી રહી ગયો છે ! ભલે શ્રીમંતે દવા ખાવા જતા રહે પણ ખેડૂતો તો 'વા' ખાઈનેજ સતોષ માને છે ! બેઠે એમને

ખાઈ ગયા અને નીચલા ચરના માણસોને તો છુપ્પા રોટલાપ ખાવાના પુરેપુરા મળતા નથી ! અને તે છતાં દિંદીઓનો પરોપકાર-હોમન જીવો કે પેટ પાટા બાંધીને પણ પરોપકાર કરી રહ્યા છે ધરમાં અંધાર હોવા છતાં મંદીરે મચાલ અને મસદિ દીવા અગદારી રહ્યા છે !

દિંદપર મદમદ ગઝનવીની સત્તર સવા-રીઓ થઈ હતી એવું સાંભળ્યું છે ! પણ 'કારવાં'

વહેપારીઓને !

માઝ્યા વગર તો માએ પીરસતી નથી તો પછી જાહેર ખખર આપ્યા વગર તમારો લાભ કોણ પૂછશે ? માટે જો તમે વહેપારી શુદ્ધ ધરાવતા હોય તો તાકીદે જા. ખ. કરો.

જુઓ એક વરસમાં "કારવાં" એ સારું અને સફર આહુકોનો સાથ મેળવી લીધો છે, અને એનો અચાર પણ દિન પ્રતિદિન વધતો જાય છે; તો તમે પણ 'કારવાં'ના ખાસ અંકમાં જા. ખ. આપી લાભ મેળવો. જાણો છો આવતો અંક ખાસ અંક છે ?

મેનેજર.

પર કવિઓની ચા-છઓનો તો પારજ નથી ! એક વરસના કાળમાં "કારવાં"ને જેટલા કવિઓ સાંપ-ડ્યા છે એટલા આકેશ સાંપડ્યા હોત તો ? હાથોકાય "કારવાં"ને ઉકાર થઈ જાત ! મને તો ભય લાગે છે કે કવિતાનો અતિરેક થતાં કઈ ઔરજએ સંગીત વિદ્યાને ઉડી કરીને દટારી હતી તેમ "કારવાં"ના સંચાલકો કવિતાને ઉડી કરીને દટવાનું ફરમાન નહોતે ! હા... આ ! પણ બુદ્ધી,

ધાસ ખાતું હોય તો મળી શકે એમ છે; પણ ધાસમાં રહે જાતનાં વિદામિત્સ છે એવું હજી દિંદનો ખેડૂત જાણતો નથીને ! સહકારી અને શાકાહારી એ શબ્દોનો ખેદ તો તમે જાણતાંજ હશેને ? સહકારી બેઠા અને સહકારી ચળવળથી દેશનો ઉદાર થઈ જશે એમ ધણાં વપોતો અને બેઠાઓ દહેતાં હતાં પણ એ સહકારી બેઠા અને સહકારી ચળવળોનાંજ ખંધું શાક, શાક,

તેઓય પોતે કવિજ છેને ! ત્યારે હવે તો કુદરત કરે તે ખરી ! વહેપાર-ધંધા મંદા છે; ત્યારે કાવ્ય મનરમાં તો પુષ્કળ તેજ છે ! જો આહ ને આહુ ઘેરો વખત વધુ આહુ તો સોઝા ધરમાં પણ કવિતામાંજ વાતચીત કરતા ધઈ જશે ! પતિ-પતિનો વાતાંવાપ કવિતામાં થશે ! કારટમાં વપોતો પણ કવિતામાંજ દલીલો કરશે ! નોકરી મારેની અરજીઓ પણ કવિતામાંજ ધશે

લીડરોના સાપણો પલ્લુ કવિતાઓમાં જ રહેશે ! અને કવિતા નહિ આવડે તેને કાષ્ઠ પારાસલાના મેખર તરફ પલ્લુ નહિ ચૂટે ! કાષ્ઠીયાં કુળજીઓની જેમ કાપડીયા અને કેમીસ્ટો પલ્લુ કવિતાજ સલકારશે ! મતલબ કે કે અધુ પાતા-વરણ કવિતામય બની જશે. તો પછી લોકો કવિતાજ ગાશે, અને કવિતાજ ખાશે !

કરોઈ ગયાં છે અને કીલું પલ્લુ નિવેદનની છેલ્લી બાઉટરી ટોકાતે ચૂપ થઈ ગયા છે ! જેથી હવે લોકો તો એવીજ આશા રાખીને બેસી રહ્યા છે કે જેમ આકાશમાંથી કાષ્ઠનાર કરા, વરસે તેમ સ્વરાજ વરસે તોજ બને ! બાકી આ દેશની ઐક્યતાના ટાવરમાં જે પંચર પડ્યું છે તે સાંધવાનું સોલ્યુશન તો હવે અસાધ્યમાં પલ્લુ બનાવ્યું નથીને ?

અહમદશાહ અને બાવા માણિકનાયની વાર્તા તો તમે સાંભળ્યા હશે ? દિવસે અહમદશાહ કોનું ચણતર કરાવતો અને બીજા દિવસે બધું ચણતર માણિકનાય બાવા ગાદીથી ઉઠી નાખતો. તેમ કોંગ્રેસમાં જે કંઈ ચણતર થાય તે મી. ત્રીણા એકજ નિવેદનથી ઉઠી નાખે છે ! અહમદશાહે જેમ માણિકનાયને મુકિતથી આડીમાં સપડાવી દીધા તેમ મી. ત્રીણાને ગાંધીજી આડીમાં

ગણી છે ?

‘કારવા’ના આવતા અંકમાં એટલે કે ખાસ અંકમાં રા. રણજીડલાલ ધ. સાની, કચુરેટર પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમ મુંબઈ તથા જ. કોકિલ જેવા પુરાતત્વના અભ્યાસી લેખકો પધારવાના છે. અને સાથે સાથે કુ. કુલ્સુમ સુરૈયા એમ. એ. જ. ‘બાનવા,’ જ. ‘સાલેહ બરીલી’ જ. ઈમામુદ્દીન, જ. ‘મુસ્તફાબાદી’ જ. ‘અમીન,’ જ. મુ. ઉમરખાન સાહુજ જેવા ગુજરાતમાં જાણીતા ઇતિહાસિક લેખિકા અને લેખકોના પલ્લુ સહકાર સધાવાનો છે. તમારા અંકની પહેલી તકે ગોઠવણ કરી લેશો.

‘તંત્રી’

મતલબ કે આપણા દેશની રાજકીય પરિસ્થિતિ હવે એવી થઈ પડી છે કે પહેલાં ઘડમાંથી કાંકરાં વીણાતા હતા; પલ્લુ હવે તો કાંકરામાંથી ઘડ વીણાય છે ! અબ આ પા સ મ જ કે બીયારે !

સુધરેલાઓ સંયુક્ત કુટુંબની યોજના કરતાં વિભક્ત કુટુંબની યોજનાને ખાસ પસંદ કરે છે ! દાણુ દહે છે કે સિંધનું પ્રધાનમંત્રી

પેસવાનું કહે છે પલ્લુ તે પેસતાજ નથી; જેથી કોંગ્રેસનું ચણતર આગળ આલીજ રાકવું નથીને ? એક બાલુ ગાંધીજીએ લોક પ્રતિનિધિ સભાનો ડુંગર ઉભો કર્યો તો બીજા બાલુએ મી. ત્રીણાએ પાકિસ્તાનને પહાડ ખડો કર્યો. ચોક્કા ભૂતે હવે એ અને પહાડોની વચ્ચે ભટકાયા કરે ! ગાંધીજી તો કહે છે કે “કાષ્ઠ હવે મારું કહેવું સાંભળવું નથીને ? એમ કહીને “જે તારી બહીને, કું તો મારે આવી” કરી પુનઃ શેર્ગાવમાં તપ કરવા

સૌથી વધુ સુધરેલું નથી ! જુઓ હાલમાંજ સિંધની પારાસલામાં એ બુદ્ધો ઉડવાનો છે કે “સિંધ-સિંધીઓ મારે છે.” જે આવીજ રીતે “મદ્રાસ મદ્રાસીઓ મારે, બંગાળ બંગાળીઓ મારે, બિહાર બિહારીઓ મારે, ગુજરાત ગુજરાતીઓ મારે, કાશ્મીર પાશ્તુ અંદામાનનાઓને મારે છે !” એમ થાંધે તે હિંદના ઓછામાં ઓછા ૧૨ ભાગલાં પડે કે જેથી ભાગલાના શાખીઓને પલ્લુ સંતોષ થશે ! - તથા બધા

પોતપોતાના પ્રતિભાંજ પડ્યા પાથયાં રહેલો.
તો "પરનાં છોકરાં ધંડી ચારે ને ઉપધ્યાને
આટો!" જેવી કેદેવતો પછું ખોટી કંરશે.
માટે 'હિંદ એક અને અલેધ છે.' એવું
કહેનારાઓને ખાંડ ખરસાવતાં ખાતર પછુ દરેક
પ્રાંતે સિધના પગને ચાલવું નેમ્મએ ને પ્રાંતની
સરકારોએ રાજનામું આપ્યું હોય તેમણે પંચ
પોતાના પ્રાંતવું પાણી ખતાવવા રાજનામું
ખેંચવાનું બીડું ઝડપવું નેમ્મએ. સૌથી આને.
દની વાત તો એ છે કે હિંદને કોઈની સાથે
ફેડરસ મેચ રમવી દશે તો ૧૧ પ્રાંતમાંથી દરેક
વડા પ્રધાનને પેપર તરીકે મુટી શકશે!

હિલગીર નોંધ

અમને જણાવતાં હિલગીરી ઉપજો
છે કે 'કારવા'ના બાણીતા લેખક જનાબ
"ઉદ્દક્ત" સાહુબ ખરખોધનવાળાનાં એ
સંતાન હતાં. એક છોકરો, તથા એક
છોકરી. તે. બ'ને. છોકરાં, એકજ અડ-
વાડિઆમાં ખુદાની રેહમતે પહોંચ્યાં
છે. (ઈન્ના) ખુદા લાઈ "ઉદ્દક્ત"
સાહુબને સજે જમીલ અતા કરે!
આમીન.

ત'નીઓ.

"કિરણના હાથથી ફૂટી ગયા."

આવો! આવો! કોઈ મુજને ધોળે દિન લૂટી ગયા;
મારું દિલ એ લઈ ગયા, મારું હૃદય ઝૂંટી ગયા.
આહ! મારી આહથી શું શું અરે રે ધઈ ગયું?
ધુલુ ગયું આખું ગગન કંઈ તાટલા તૂટી ગયા.
રક્ત પાઈ જેમતું વર્ષોથી કયું 'તુ જતન;
આશ પુષ્પો મુજ હૃદય ઉઘાનમાં ચૂંટી ગયા.
પ્રેમ છાનો પુષ્પથી એ રાતના કરતી હતી;
લેદ અકબના કિરણના હાથથી ફૂટી ગયા.
વાહ કાલ તો મરણ મહી કરતા હતા યાદે ખુદા;
આજ ગયખાનામાં મય મુજ હાથથી ઝૂંટી ગયા.
ગર્જનાને વિજળીથી શેષ કાં ચમકી રહ્યા;
કોઈની આશા બળે એ કોઈનાં દિલ તૂટી ગયા.
પ્રેમ બર્ખાદી ઉપર શાને હસો સૂરજ શરી?
પ્રેમ દાગોથી વળી કેયાં છે તમો છૂટી ગયા?
કાં ગઝલ નાની લખી "મઝલૂમ" આજે રહી ગયા?
પ્રેરણા ફૂટી ગઈ કે કાફીયા ખૂટી ગયા?
"મઝલૂમ" જેતપુરી (બેલર)

પોઠ

હાંકનાર લખમરો.

79 misty

‘ગમ’ ધોરાજીની, કાઠિયાવાડી રંગુન જઈને ત્યાંપણ ગુજરાતીઓની સાદસિકતાને સિદ્ધ કરવા ‘ઈન્ડિયાના’ નામનું ખાસ પીકલી કાઢી બેઠા. હાટલરની મુરોપીય દાદાગીરીને પ્રતારે કાગળની ફૂદો ને ખસડે વધતી જતી મોંઘવારી જોતાં પત્ર કાઢતું એ લોહાના ચરૂ સાવવા ખરાબર છે ! પણ એમનાં દાંત ઓટલા મજાખૂત છે કે લોહાના ચણા સાવવા છતાં પડી ગયા નથી તેમ હાડી પણ ગયા નથી !

‘મરહુમ’ ઓટલે ‘ઈન્ડિયાના’ તંત્રીઃ એ જામ પાણી રાંદેરનાજ વતની છે. પત્રકાર સાથે એક સુધ્ધ કવિ પણ છે. તે એક આશ્ચર્યક વ્યક્તિ છે.

પુરાણ એડીટરમાં મુન્શી ફત્તુખાન ‘ઈન્ડિયાના’ તથા ‘હિન્દુસ્તાન’ સંપાદક મદમદનું નામ બેખડક ગણાતી શકાય. સૈયદ-મદમદ એકમાર્ગી હોઈ ને ગ્રીસે ગ્રીસો તેમ ગ્રીસે ગ્રીસનારા છે. ત્યારે મુન્શી ફત્તુખાન દરેક દિશામાં ટુંડુ લોહાનારા છે ને મજાખૂત એડીટરમાં એમને નાંખર પહોંચ આવે. અને વળી બોલનારા પણ ફકકક ફકકક છે ! નિષ્ફળ એડીટર તરીકે જામ ‘નુસરત’ ખૂબ જાણીતા છે. સૌથી વધુ અઠવાડિયાના એ તંત્રી યથા ચૂક્યા છે. અને એડીટર તરીકે નિષ્ફળ પણ લેખક

તરીકે સફળ થએલાઓમાં જામ યુ દી. ‘નિઝામ’નું નામ ગણાવી શકાય એકજ ડેકાએ એ ચોંટી રહેતા હોય તો સાર’ નામ કારે એવા છે. મેખક ઉપરાંત વિવેચક અને કવિ પણ છે. અંતે તે કરતાંએ સફળ અનુવાદકોમાં એ મોખરાના અનુવાદક છે.

∴

એકશર હાસ્યરસમાં ડોહીયુ કરી જનારા ઐયુબખાન ખલીલ દવે ગ્રામ દેખાતા નથી. ફાણ જાણે કદ પ્રેસના ખૂબીમાં લારાઈ બેઠા હશે ? અને ખીજ એનાજ હાસ્યરસની સાડક પર પોનાઈ ટુંડુ લોહાનારા જામ-મરેત-વટીર પણ ફાણ જાણે કયા રીનેપેરનાં પુંદો તપાસતા બેઠા હશે ? મુખ્યત્વે લેખકોમાં ક્યાંક ‘જીહ્વીસગર’ અને ‘પક્ષીયાંછી’નું નામ સંભળાય છે પણ કામ જોયું ન હોય ત્યાં સુધી તેમના સિંહી રીતે લખી, શકું ? મેમણુ પચિસ વાળા ઉરમાન કાસમ મેમણુ પણ ચાલુ વરસમાં ઉત્પન્ન થએલા એડીટરોમાંના એક છે. આશય નધે એવી ધમશ એમની કલ-મમાં દેખાય છે ખરી !

∴

જુના લેખકોમાં 'મેમ્બર યુએનિ'ના માણ તંત્રી-જનાબ-'શબનમ' સાહબનું નામ બુલવા બેગ નથી. એક સારા લેખક ઉપરાંત અન્યેડ અનુવાદક અને અંગ્રગણ્ય તંત્રીઓમાંના એક છે. એમનો હિમાગ ફળદુપ હોવા છતાં સુકડી તખ્તીયતને લીધેજ સાહિત્ય સંવાસ લઈ બેઠા હશે? ખુલામાં રહીને પોતાનું કામ કયે જનાર લેખકોમાંના એક પુરાણ લેખક તરીકે લાઇ- 'રસસાગર'નું નામ પણ અવરખ

જેવા ધણા અધારામાં રહી ગએલા મેઘ માણસોને 'વકીલ' પ્રકાયમાં આણી દીધા છે. મુખર્ષીના યુવક કવિઓના મંડળનો ઉલ્લેખન કરે તે કેમ આવે? 'સગીર' એ હાલના સંગન કવિ છે. જો કે જે જીનગ બાંચમાં એ 'ફૂલ ખિલ્યું' હોત તો કોઈના મળાને હાર થઈ પડતી આપ્તામવાદી કવિ 'નસીમ' એમનું સ્થાન તો નોખું બંધે અનોખું છે.

ગણી શકાય. એ જાતે 'રસસાગર' હોવા છતાં એમને હંમેશાં અધારા ખામોચીયામાંજ રહેવું પડ્યું છે. અને એક વેળાના 'તીરંદાઝ' વાળા આપણા સાહેબખાન કાઝી તો હવે કલમ પડતી મુખને ચંતતિ નિયમન તથા સાથે સાથે સંતતિ વધ- નના પણ પ્રકર બન્યા છે. 'મેમ્બર સુધારક'વાળા એક વેળાના તંત્રી સૈયદ અતાઉલ્લાહ, મી

પૂછવું શું! રા. 'શયદા', જ. 'ઝાર', 'કલીમ', 'નસીમ', 'સગીર', 'નાશાદ', 'સાકી', 'જિગર', 'આસિમ', 'બશીર', 'આઝાદ', 'સાગર', 'ઈજન', 'નિસાર', 'વહુશી', 'ફના', 'ખાકી', 'બેકાર', 'નાતિક', 'સાબિર', 'ફખ', 'અસર', 'અમૃતલાલી', 'નંદકેલીલા', 'નૂર', 'આઝાદ અમીન', 'ઘાયલ', 'અસીર', 'મમ્મૂમ', વગેરે અનેક બહીલી કલમે મેહફિલમાં ચમકશે અને વળી બધા કવિઓનાં મુખર્ષિદનાં પેણુ દર્શન થશે આટલું બધું છતાં કીમતમાં નજરેજ વધારો થશે. તમારો અંક વચાવી લેવાનું બુલરો મા ?

જેવા જેટલી રૂગવાઈ નથીને? જો કાઝ અીને સ્વજે 'નસીમ' હોત તો ઉમાશંકરો સંદરમે કરતાં પાછળ તો નજ હોત હિમગર કયા કરે...! હર્દમય કાળો લખ- રામાં મુખર્ષીવાળા નાશાદને એ યુવક ગળાવી શકાય. સુધારામાં તેઓ કામ્ય વાયે છે; ત્યારે એક હર્દમય તસ્વીર ખડી કરે છે. ઘી મેવે છે પછી મગજ

ઉરેડી, કે. મી. સત્તાર બેરિસ્ટર સાહિત્યતા જગનમાયી નીકળાને કાણ જાણે કંઈ દુનિયામાં અંતરધાન થયા છે? ત્યારે જુના પુરાણ મીંગે આર. અબ્બાસી એકલા હાથે દગદાર 'વકીલ' માસિક મળાવી રહ્યા છે. એકલા હાથે એક સાથે અર્ધો અર્ધો હજન લેખો લખી રહ્યા છે ધરમ થયા છતાંએ યાકતા નથી? ખરેખર! એમનું 'વકીલ' માસિક હોવા છતાં 'પંચાંગ' ની ગરજ સારે એવું છે. મી. શેખ અમીન

કેમ ફળદુપ ન હોય! પણ બહા ધીની જેમએ કાબેલી કડિડાઓ ને કેમ બરાબર તેલના નથી? 'બશીર' અને 'સાકી' ઉછરતા કવિઓ છે છતાં ધણા પૌદ કવિઓને પાછળ પાડી દે એવી ધમધમી ઉડ્યા છે. અને તેમાંએ ખાસ 'સાકી' એ તો 'ખાપ તેવા બેરા અને વડ તેવા ટેરા' 'પાપડી તેવા ફેરા ને કાંદા તેવા બટ્ટેરા'ની કહેવતને અદારશઃ ખરી પાડી લાગે છે.

પુરાણા અને કાળેલ એડીટરોમાં 'ઈસ્માઈલી' વાળા રા. અલીમહંમદ સુનારતું પણ ચોક્કસ સ્થાન ગણી શકાય. 'ઈસ્માઈલી આદ્વાબ' વાળા મીં બુધવાણી પણ એમને ચીને ઠીક ચાલતા જણાય છે. તો કમ્મ જુજવાળા કવિ 'અબ્દુલ' તથા કમ્મ માંડવીવાળા-કવિ ઇબ્રાહીમ પટેલ, અને અંગરનાં જાણીતા ઇતિહાસિક લેખક ભારતર 'ખિસ્મીલ'ને પણ કેમ વિસરાય? 'સાલેહ બકીલી'ની પેઠે એમના ઇતિહાસિક લેખોનો પણ શુભાર નથી. આ

બધા લેખકો અને કવિઓની ધમાકમાં કંઈ બાંહેવાવાળા લતીફબાઈએ વિસરાઈ ન જાય. મીં અબ્દુલ લતીફ મદ્રાસવાળા અને મીં એ. એ. દાઉદ સાહિત્ય રસિકો તરીકે જાણીતા છે. તેઓ અંગ્રા સાહિત્યકાર નહિ હોય પણ સાહિત્યકારોને ધક્કા મારીને આગળ લાવવામાં તો એ બંનેય બિરાદરો એકઠાજ છે.

સુરતવાળા "આઝાદ અમીન" નામ પ્રમાણે શુણ્ધ ધરાવનાર એક માર્મિક કવિ છે. એમની કવિતાઓમાં દૃઢમય કટાક્ષ હોય છે. અને સુરતવાળા સૈયદ 'નૂર' પણ સારા સીધ કવિ છે. તેઓ જાતે અકકડ નથી છતાં તેમની કવિતાઓ કકકડ હોય છે. અને બરોડાધનવાળા 'ઉદ્ધત' સાદબ તો કવિ પણ છે અને સારા ધાર્મિક લેખક પણ છે. 'ધીમે ધીમે ચાલતાં લાંબે પંથ કપાય'ની જેમ પોતાના માર્ગે ધીમે ધીમે

આગળ આવી રહ્યા છે. અને મૌલાના 'મુસ્લિમ' તો પદોમાં રહીને શિક્ષક કરનારા નથી પણ સેવા કરનારા છે. મુસ્લિમ સુજરાતની અનોડ ધાર્મિક સેવા કરનારાઓમાંના એ એક છે. તેઓ પોતાજ પોતાનું નામ તથા કામ છુપું રાખવામાગે છે તો અમે શું લાંગ પીધી છે કે એમના મૂખ પરથી બહુ એમની કલમ પરથી પદો ઉસ-ઉસવીએ! એમને ગેરમાનશીની પસંદ છે; ત્યારે અમને મેદાને પડવાના ડોડ છે. પછી સંધ થી રીતે કાઢી-ના, મકકે જાય!

જાણીતા જર્નાલિસ્ટો અને માનીતા લેખકો રા. રાયદા, રા. સાદીક, જ. સાગિર જ. ફઝ માતરી, જ. અસર સાબેરી, 'ઝાર' રાંદેરી. જ. મૌલાના મુસ્લિમ, જ. મૌલાના અબ્દુર્રહીમ, મૌલાના અહમદ અશરફ સાહબ, રા. શંભુપ્રસાદ વકીલ. જ. જી. એચ. મુસ્તાફા, રા. નટવર વીમાવાલા, રા. લાનુશંકર જોષી, જ. 'આઝાદ', જ. તુરાબ, રા. 'શાંત', જ. બક્રીકાચવાલા, 'નિસાર' જ. 'માંડવિયા'વગેરે અનેકની કલમોનો સહકાર તમે 'કારવાં'ના ખાસ અંકમાં જોશો. (તંત્રી)

હવે ઇન્તર અને લાંબી દાંડીવાળા ધાર્મિક લેખકોમાં માછ 'ઈસ્માઈલી મિસ્તા' સાદબ તથા 'તખ્લી-ગ' વાળા મુન્શી 'ખાંડેર' સાદબનું નામ અવશ્ય મૂકી શકાય. ધાર્મિક સિવાયતી બીજી દુનિયામાં એ બંને સાદબો બાળેજ ડોઝનું કરે છે. એ બંને સાદબો મૌત્રી ન હોવા છતાં સાહિત્યમાં

મૌત્રીપતની લાઈન ચાલુ કરી દીધી છે! એમ તો સામાન્ય રીતે ધાર્મિક વિષયો તો લખ્યા ખરા ચંચકાને મુઠ્ઠાં ખિસ્કુત જેવાજ લાગે; પણ જનાબ 'ઈસ્માઈલી'ના લેખમાં કંઈક મિઠાચ દેખાય છે; એવું ખાસ કારણ એ છે કે તેઓ લેખો લખતાં જાય છે, અને સાથે સાથે હસે પંથ બતાવતા જાય છે, જેથી હસવાની મિઠાસ એમના લેખોમાં ઉતરે છે. મૌલાના મુફ્તી. "આઝાદ" સાદબ તો કાંઈક વેળાજ લખે

છે પણ લખે છે ત્યારે સો દયાના સુવર્ણ જેવું લખે છે. એમનો ઇનિયાસ અને કવિતાનો સંગ્રહ બારે છે, પણ 'ફતવા' માગનારાઓ કુરુષદ એવા દે તો લખેને ?

રોહર સાહિત્ય ટ્રસ્ટ:-રોહરમાં તો લેખકો અને કવિઓનું આખું યોગ્ય છે: જ્યાં દરેકની કારકિર્દિનું જુદું જુદું વર્ણન ન કરતાં ઉઠક સોદા કરી નાખ્યું છે. લાંબામાં લાંબા લેખકો રા. 'એકાર' અને લાંબામાં લાંબા કવિ ફતવા સાહેબ છે. ફતવાની ગરમી ધણી આશરે ૧૬ ગણી રાહાય. 'ફતવા ફાતીવાને ઓટલા મરીદે' જેવું એકે ત્રવ એમની ગરમીમાં નથી. મતલબ

ક એમની ગરમી ચિરંજીવ અને એમ છે અને વળી દ્વે તે ગણ બારના પશુ એમણે હીકીક રંજી કરવા માંડી છે. "લક્ષ થયા પછી એમની કવિતાએ: દવાઇ જશે ?" એમ કહે તે ધારતો હતો ! પશુ ના ના એ તો આરે ખિલતા નાક છે ! અને રા. 'એકાર' ઈન્, મીન ને સાંકેતીન હાસ્ય લેખકોમાં

એમનું સ્થાન તો હોવાજ ને ? હાસ્ય લેખક સાથે એઓ હાસ્ય કવિ પશુ છે વર્તમાન મુસ્લિમ લેખકોમાં સૌથી વધુ વેજો લખવાની વેડ એમણે ઉનારી છે ! એમણે અત્યાર મુધીમાં ૭ હાસ્ય પુસ્તકો બહાર પાડ્યાં છે. એમના લેખોમાં કંઈ મીઠું છે કે નહિ તેની ખાતરી કરી હોય તો એમનાં પુસ્તકો વાંચી જુલો, કાં તો 'એકડી, માજ', 'સાંકેત', 'નવચેતન' વગેરેની કાષ્ઠો ઉઠાવી જુલોને ? જનાય 'ઝાર' સાહ્ય એમની 'શાહરીયા' શંજરોત, કુદદ શંજરોતમાં જાણીતા થઇ ગયા છે. આટલી વધ ઉમરે પણ સાહિત્યનો શોખ એઓ યથો નથી. શંજરોતીમાં ગરમશાસ્ત્રનું

એકે પ્રમાણભૂત પુસ્તક ન હતું તે ખોટ એમણે પુરી પાડી છે. ફાર્મસીમાં દવા તોળતાં જેમ સ્ત્રી બાર કે ઓખાબારનું એ ધ્યાન રાખતું પડે તેમ કવિતાના વર્ણનમાં એક સ્ત્રી બાર પણ ફર પડે તે એમને ખાતર નથી !

જનાય 'વદશી' એન્ડ 'ખાકી'ની કાં આ બંને કવિઓનું સાથે વર્ણન કરવાનું એ છે કે એમનાં કાવ્યો ધરકે મિત્રાઇ કરતા ધરકે દુષ્ટીની બાવનામાં વધુ ; એતપ્રેત હોય છે. બે કે બંને સાદળો બને કિલન શેવવાળા છે છતાં ધાર્મિક દિશા તરફ એમનાં કાવ્યો ઢળતા રહે છે. 'વદશી' સાહ્ય કાપડના તાકા કાડનાં કાડલાએ સાહિત્ય સેવા અર્થે 'ફારવર' નો

કાલો દાંડી રહ્યા છે; ત્યારે 'ખાકી' માંદા માંદાએ સાહિત્યમાં ગાડું મળાવી રહ્યા છે ! મી. 'ઝોલિયા' તો ઓલિયા જેવાજ રહ્યા ને ? કોક વાર ધુન ફરે તો કાવ્ય લખી કાઢે ખાકી ટામપરાઈરમાં મુંડુ ખોટી રાખે ! અને 'નાતિક' રોહરી. આખું રોહર એમની ઘડતોને ચેત ખાઈ. ખાઈને વધુ

‘ફારવાં’ના ખાસ અંકમાં હાસ્ય-
રસને માટે તો આખું પંચ એસશે !
જુલો, ‘એકાર’, ‘ચિસ્તી’, રા.
‘મોડીયા’, રા. ‘વણુજારો’, શ્રી
‘શેખઅલી’, રા. ‘હકમતઓઆ’,
વગેરે પોતપોતાની કલમોનાં વેગીલાં
ટડુએને ‘ફારવાં’ના યુધો પર પૂરપાટ
વેગે દોડાવશે. એક એક લેખ કે કવિના
ધોંયતાં તમે દાંત દેખાડતા ધઈ જશો !
વખત હુડીહુડીને તમારું પેટ હુખી
જાય એવો પણ સંભવ ખરોજ !

બની ગયું છે; પણ એઓ પ્રેતે સાવ દુખ્યા પાતળા રહી ગયા છે. પણ એમના કાવ્યો તો ધીમે ધીમે હીક સંગીત અને રંગીન ચતાં જાય છે !

‘એકસ’ રોહરી તો એકાએક અંધારા પૂજામાંથી કવિ તરિકે પ્રકાશમાં આવી ગયા છે ! ‘કાનિલ’ થોડાક અંધકાર કરીને કંઈ ચમકે ગયા છે ! ત્યારે મી. ‘ઉનીયા’ બી. એ તથા ‘બખરી’ બી.એ લેખક તથા કવિ તરિકે ધીમે ધીમે પ્રકાશમાં આવતા દેખાય છે ‘આસિમ’ રોહરી તથા મુન્શી ઉમરખાન સાદળનું સર-વાઈ, નો આ પહેલાની પોડમાં એ ‘આઈ ગયું

હોવાથી અહીં તેમનો ઉલ્લેખ કરવો અરથાને ગણાય. બાકી 'હક પ્રચારક મંડળી'વાળા 'સેવક' સાદબ તથા કલગને જોરે કેદખાનું રિતકારનારા જનાળ 'મુશ્તાક' સાદબ પણ સંદેશના સાહિત્યકાર તો ખરાજ ને? અને સાહિત્યકાર ન હોવા છતાં સાહિત્યકારોનો ભાગ પૂજાર મી. આઈ એમ. મુશ્તાકે કેમ જૂલાવી દેવાય? એમને મુસ્લિમ સાહિત્યકારોના સુરધાર કહીએ તો પણ ચાલી શકે!

અને વળી કાસ્યરસના ખીખ લેખક મી. 'ચિશ્તી' પણ હવે તો સંદેશમાંજ છેને? 'સાદિક'માં એમણે કેઈ કેઈ વાર કાસ્યરસનાં સારાં અપદાં વરસાવ્યાં હતાં. 'કાસ્ય'માં પણ અવારનવાર દેખાવ આપે છે ખરા. અને સંદેશની

પેલી જરીપુરાણી

"મુશ્તાક એન્ડ મીએ-
દની કાં." કે જે
'સાદિક'માં કેઈ
કેઈવાર દેખાવ દેતી
હતી તે કાળ જાણે
ક્યાં હરવાઈ ના,
લગાઈ ગઈ છે? પણ
જોવી રખક લેખક
કંપનીનો શોક કરે
ક્યાં પાલવે એમ
છે? તેને જલ્દે હવે
નવા લેખક અને કવિ
રા. 'હુસૈન ઓઝા'

'કારવા'ના વાંચકોને એક ચાહુ
વાર્તાની ખાસ જૂખ હતી. એ જૂખ
લાંગવાનો અમે પ્રયત્ન કર્યો છે. ખાસ
અંકથીજ એ રસભર ચાહુ વાર્તા શરૂ
થશે. એક રસજર લેખિનીએ એની
જવાબદારી ઉપાડી છે. જાણો છો એ
વાર્તાનું નામ?

સુ હ તા ન

નોંધી રાખો ~~~~~ તમારી ગાયરીમાં

કુરી નીકળ્યા છેને? તેમને જો દાહલાં ધડવા-
માંથી કુરસદ મળે; તો સાહિત્યમાં સારો ચાહકો
ફરતી જાણે એમ છે? અને કવિ દલપતરાગની
રસમંજિના 'ઉદ્દત' સંદેશી તો આશીશ જઈએ
કવિ મઠી પતંગ જની ગયા ને! આમ સંદેશનું
સાહિત્ય ખર્ચર વહેપારમાં મંદી હોવા છતાં તેજ
પરજ રજું છે!

શ્રીયુત 'શેખચહી' 'માધુરી' અને 'દેખા-
વાળા 'કોલક', 'લોલક' કે 'લોલક' કરતાં પણ
મારે ડાહ્યાં આગળ વળી જાય એવા આ કવિ
દારગ તરફ ખાસ પક્ષપાત ધરાવે છે. ગુજરાત,
પહેાળું મોઢું કરીને એમની પાસેથી સારાં સારાં

પ્રતિકાબોની આશા રાખી બેઠું છે તે અરથાને
તો નથીજ? આ નવા જમાનાના કવિ, અને
જુના જમાનાના ધીનો ધાડવો ફેલાતાર ફિલ્મક
મદાત્મા, મજબૂ લખવામાં તો 'પતીલ'ની પણ
પત્તર ઝીંજી નાખે એવા છે! વેળેવેળા ધીનો
પ્રચાર જેમ જેમ વધતો જાય છે; તેમ તેમ
શ્રીયુત 'શેખચહી'ની કલમ ઠીક ઠીક રંગ
જમાવતી જાય છે. જો એ કલમ સાહિત્ય
પરિવહ તરફ પોતાનું મુકાન ફેરવે તો ભલભલા
સાહિત્યકારોની પત્તર ફાડી નાખે એમ છે "મગર
એસે દિન કદા કે ગિયાં કે.....?"

છવતાં છવત લોકોને મુક્તિનો માર્ગ દેખાડ-
નાર "રાહૈનગત"ના તંત્રી હાથ યુવાગચવી

તો મુસ્લિમ લેખકોના
ગાંડ ગણાય! સૌથી
લાંબી ઉમર, સૌથી
લાંબી ઘડી અને સૌથી
વધુ ડઝનમાંથી નહિ
પણ સેંકડમાંથી પુસ્ત-
કોના લેખક તરિકે
એઓ જાણીતા છે.
એમનું ગાંસિક પણ
સૌથી વધુ ધરદુ
છેને! ખુદા મુસ્લિમ
સાહિત્યકારોની આ
દેનને સદિસલામત

ધારેલે કેકાજે લઈ જવાનું સામર્થ્ય અને ચકિત
આ ગાંડને અર્પણ કરે! આમીન.

છવત મુસ્લિમ સાહિત્યકારોનું સરવાળું
રજુ કરતાં આજાણે નહિ પણ જાણી જોઈને
કેઈ લેખક કે કવિનું નામ રહી ગયું હોય તો તેની
દરગુજર આવા વગર લેખને તમાગ મુદ્દ કરતાં
પહેલાં કોઇની વધારે પડતી ખજર લેવાય ગઈ
હોય તો ખેલકલિથીયે ગુસ્સાને મુશ્કી ન દાતાં
ગળી જતાની પુતઃ અપીલ કરતાં વિરમું છું.

લી
સાહિત્યકારોનો અદના મેનક
"વળુતદો"

સાહ્યાર સ્વીકાર

મસનવીઃ ગવસોનાં રૂમ બિલ્લ પહેલો
ભાગ પહેલો:—

ગુજરાતી પદ અને દીક્ષા લખનાર જાન
મુન્દી અમીરમીયા હમુમીયા હાફી, ફારસી
અને ઉર્દૂ પદને ગુજરાતીમાં લખી પ્રગટ
કરનાર જાન નિઝામુદ્દીન એ. કુરેશી પાંચ પટ્ટી
અમદાવાદ : પ્રથમે આજ્ઞા, શાયસ આર પેદિશ
સામ્રાજ્ય ૫૭ ૨૨૦ કોમને રૂપિયા એ પાકું
પુકું જેલિજ કાગળ અને રૂપિયા દોઢ પાકું
પુકું રૂઢ કાગળ, મળવાનું સ્થાન "દીન" ઓરીસા,
પાંચપટ્ટી, અમદાવાદ.

"મસનવી શરીફ"ના પુસ્તકનું નામ નહો
સામગ્ર્ય હેમ તેવો ભાગ્યેજ કોઈ મુસ્લિમ
જડી આવશે. મૌલાના રમતુ હવનજતાન સાથે
મૂળ ફારસી બેતા, તેની નીચે ઉર્દૂ ભાષાતર:
અને તેની નીચે આસાન ગુજરાતીમાં ગુર્જર
ભાષા અને તે પછી વળી બેતામાં એટલે તથા
ભાષામાં મસનવીને આનંદ મેળવી શકાય
તેવું આ પુસ્તક છે. "સાહેબે દિલ"ના દિલો
ઉપર વજર તારી થાય એવું આ બેતાપુ
પુસ્તક છે. હિકાયતોની નીચે ગુજરાતી ભાષામાં
ખુલાસાવાર દીક્ષા, દરેક હિકાયતોની નીચે,
આગેશી હોવાથી સંપૂર્ણ સમજૂતી અને સાર
સમજવામાં આસાની મળે છે. સરી મશરબના
દરેક એકેએક કોપી મેળવ્યા વિના તો રહેવું જ
નહીં જોઈએ. આમ અને ખાનગી પુસ્તકાલયમાં
એની એક નકલ જરૂર સ્થાન લેશે એમાં
શંકા નથી. અંમે વાંચકોને એટલી લેખિમણ
કર્ચો વિના રડી શકતા નથી. કે આ સાદસને
જરૂર ઉત્તેજે કે નથી - પ્રકાશક તે પછીના
ખાજાના બધા ભાગો પ્રગટ કરવા શક્તિમાંન
ધોય અને એ રીતે ગુર્જર સાહિત્યમાં
મુસ્લિમોને કાંઈ કિસ્સો છે એ દર્શાવે કંઈક રહે.

ગવહુરજાન અથવા અલબેલી નાર
સંપાદક અને પ્રકાશક : જનાબ નિઝામુદ્દીન

એ. કુરેશી. પાંચપટ્ટી, અમદાવાદ. આજ્ઞા 'મીઝ
કો' એ રૂપિયા, જેલિજ કાગળ, ૫૭ ૩૨૦,
પાકી ખાઈનીંગ.

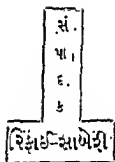
જનાબ શરી સરદારાજ હુસેન સાહેબ મદમ
કૃત "સાદહે રખના" નામક વાર્તા ઉપરથી
ધણજા સુખારાવધારા સાથે એક પત્રીતા સ્ત્રી
હવનજતાન તેના પોતાનાજ શાદોમાં કહેવડ
વચમાં આગું છે, માંખાપત્રી સકમાઈના નાણા
ઉચ્છ્રાજન પુત્રાને પાસેથી જની રીતે
પગની લેવા તેની યુક્તિઓ, "દેવદાસો" બની
આવતા યુવાનેથી મુખ્ય દેરવી લેવડાવી નવિન
ચિત્ત કરવાની યુક્તિઓ અને પ્રયુક્તિઓમાં
નાયકાજઓ અને ઉસ્તાદજઓની પારગતતાનું
સચોટ દર્શન, રાજ નર્તકી બની રાગ-અસા-
રાગ ઉપર પણ રાજ કરતી વેશ્યાનું દર્પણ-
વી જોવું હેમ તે આ પુસ્તકની એક નકલ
યુવાનોના હરતમાં મૂકી તેમને સાવચેત કરવા
ઉપયોગી થઈ પડે એમ લાગે છે. મળવાનું
કેકાણું "દીન" ઓરીસા, પાંચપટ્ટી અમદાવાદ.

અહસનુલ કવાએદ:—મંજૂર અરબી
કાયદાની બીજી આજ્ઞા તેના લેખક જનાબ
મૌલવી શમસુદ્દીન સાદબ કુરેશી બહોલી છે.
મળવાનું કેકાણું બરબોધન જા સુરત છુટક કોમત
૧ આનો સેંકડાના ૨. ૫) અત્યારે મદ્રેસાઓ
અને મકતબોમાં જેટલા અરબીના કાયદાઓ
ચાલે છે તેમાં સૌ કરતાં વધુ સરળ કારો
ઓ છે. તેના વિદ્વાન લેખકે બજાની સમજ
શક્તિને અનુસરી સાહેલાઈથી અને શિષ્ય સમજમાં
ખાજાકો જ્ઞાનપ્રાપ્ત કરી શકે એ ખ્યાલ રાખીને
આ કાયદો બનાવ્યો છે. એક એક મદ્રેસા
અને મકતબના સંચાલકોને અને ભાગમણ
કરીએ છીએ કે આ કાયદો મંગારીને વાંચી
જીવે જેલિજ કાગળ અને સુંદર છપાઈ બેતા
કોમત નજીબજ ગણાય. મૌલાનાની મેકનત
મફળ થયા બદલ આમે મુબારકખાદી પેસ
કરીએ છીએ. [ત્રીજી]

અમારો

કુરના

આપાપત હમેશાં યાદ રાખવી જોઈએ કે ત્યારે ડોઝ પશુ આસ કામ માટે ડોઝ પશુ વર્ગીકાર કરવો હોય ત્યારે હમેશાં નક્કી કરેલા વખતે અને દરરોજ એક જ જગ્યાએ સિંચાર બેસી પડવું અને લોખાન; અગરબત્તીને ખાસ ખિયાલ રાખવો અને કુદરત હોય તો દેશી અતર-લગાવું, અને પડતી વખતે કામ માટે હોય તેવું બરોબર ખ્યાન ધરવું અને વર્ગીકાર કરવા પહેલાં બે રકાત નરીમ પદી તેનાં સવાળ હાથેત મોઢું મદ મુરતકા સામ્યાત સાને ખખ્ખી ઈર્ષ પછી રાફ કરવું અને જો પરનાર કોઈનો મુરીદ હોય તો ખીજ બે રકાત નરીમ પદી મોતાના મુરીદ અને જે ખાનદાનમાં મુરીદ થયો હોય તે ખાનદાનના બધા શુકોને તેનો સવાળ બખ્ખી ઈર્ષ રાફ કરવું જોઈએ અને વર્ગીકાર કરવા પહેલાં અને પદી રલા પછી દુદ્ધ શરીફ પડવાનો ખાસ ખિયાલ રાખવો. જો, એ, અને જો ગોઠન મચ્છી તેટલા દિવસ ખાવાનું બધું કરવામાં આવે તો બેડનર છે. જો વર્ગીકાર કરવો હોય તેમાં પ્રણાપાકનું જે નામ હોય તેના અદદ પ્રમાણે તેટલી વખત અથવા પોતાના નામના અદદ પ્રમાણે તેટલી વખત પડવું જોઈએ પશુ ત્યાં ત્યાં પડવાની યોગ્યા લખી હોય ત્યાં તેટલી વખત પડવું, લખવા તરિક નચેની દુઆમાં રહી જાય છે જેની સંખ્યા ૨૬૮ છે અને એટલી વખત પડવું બેડનર છે.

વર્ગીકાર કરવા પહેલાં નીચે લખેલા દુદ્ધ શરીફમાંની જેની ઉપર ફિલ લાગે તે યાદ કરી

પડવાં બેડનર છે. હતાં પશુ એ સિવાય જે દોઝ દુદ્ધ શરીફ યાદ હોય તે પદી રાકાપ છે.

(૧) "અલ્લાહુમ્મા સદ્લે અલ્લા મોહું મદીન માઅનિલ જુદે વદકરમે વચલા આલેહી વસદલમ."

(૨) "અલ્લાહુમ્મા સદલે અલ્લા સૈયેદના મોહું મદીન ફી કુદલે વજિજ વહીનીન."

(૩) "અલ્લાહુમ્મા સદલે અલ્લા મોહું મદીવ વચલા આલે મોહું મદીન સલાતન અંતા લહા અહુલૂં વ હોવા લહા અહુલૂં વ વજારેક વસદલેમ."

(૪) "અલ્લાહુમ્મા સદલે અલ્લા સૈયેદના મોહું મદીન નખીયલ ઉમ્મીયે અદદ માફી ઇમ્મિલાહે સલાતન, હાજે મતન બેદવામે મુદિકલાહ."

(૫) "અલ્લાહુમ્મા સદલે વગદલેમ અલ્લા સૈયેદના વ નખીયેના મોહું મદીન નૂરે કુદલે રસૂલૂં વ વચલાહો યાસીન વજુઅનિલ હદીમ કનિલ લમિનલ મુરુલીન અલ્લા સિરાતિમ મુસ્તલીમઃ સિરે કુદલે નખીયૂં વ વહોલાહો આવેલ તકલી-રૂલ અજીઝિલ અલીમ વ વીધરે કુદલે વહીયૂં વ વહોલાહો સલામુન હૈલમ સિરે વજિજ રહીમ."

મજૂરો બધાં દરદ શરીર પોતે અમુક ખાસ ખાસિયતો ધરાવે છે જે નિગતવાર લખવાથી વિષય બદલાય જાય એમ છે. નંબર ૫ નાં દરદ શરીરને પદનાર પોતાના નામના અદદ કાઠી તેટલી ગળુની મુજબ કોઈ પણ હલાલ કામ માટે એક બે ચિદ્ધા અથવા કામ પૂરું થાય ત્યાં સુધી પદશે તો ૬ અ. દિલી મુરાદ કાસિય થશે.

(૨) થા રહુમાનો (رحمن) (૨૯૮) (પછે કૃપાથી: દુન્યા અને આખિરતમાં બહુ બખ્શા-વાળો) મુજબની નમાઝ પછી ૨૯૮ વખત પદનાર ઉપર ખુદાયાક બહુ ૨૬મ કરે છે.

દરેક પંજગાના નમાઝ પછી સો સો વખત પદનારના દિલમાંથી ગફસત, નસ્યાન (કોઈપણ ચીજ યાદ ન રહે તે બિમારી) કસાવત (સખ્ત અને સિમાલુ દિલ) દૂર કરી તેને નૂરની રોશનીથી ભરી દેશે. દુરમનથી નજત મેળવવા હમેશાં પદવું. “થા રહુમાનુદ દુન્યા વ રહીમા હોમા” ૪૧ દિવસ સુધી દરરોજ ૪૧-૪૧ વખત પદનારના ગમે તેવા મુરિક્ક કામ આસાન થઈ, જે કંઈ પણ હાજત હશે તે ખુદાયાક પૂરી કરશે. કોઈ ઔરત સાથે નિકાહ કરવા દિલ હોય પણ કોઈ કારણસર ન થઈ શકતા હોય તો “થા રહુમાનો કુદસે શૈફન વ રહુમહૂ”ને ઈશા અગર નહજબુદની નમાઝ પછી ૧૧-૧૧ વખત દરદ શરીર પછી દરરોજ કમતીમાં કમતી ૨૯૮ વખત પદવું પણ પદતી વખત મદબૂઅનું ધ્યાન બરોબર ધરવું. ઔરતો પણ એવીજ રીતે અમલ કરી શકે છે. ૪૧ દિવસ તકે હવાનાત જલાલી (પીવાઝ લસણ ગોરન મગઝી વગેરે) ફરી ૧૧-૧૧ વખત દરદ શરીર પછી ૫૦૦ વખત પદનારને ખુદાયાક બહુ નેરત કરશે અને તે કોઈને મોહતાજ થશે નહીં કોઈ પણ હાકિમ સામે “થા રહુમાનુદ દુન્યા વ રહીમુલ આખે: રતે બેહકકે યા બહુદુ” પદવા પદવા જવાર ઉપર હાકિમ સખ્તી કરશે નહીં. રાત્રે સ્ત્રીવેગા ૫૦

વખત પદનાર આખી રાત દરેક આકૃત, બધાથી મદફૂઝ રહેશે. દરેક ફર્જ નમાઝ પછી ૨૯૮ વખત. “થા રહુમાનો” પદનારને તાબે ઈન્સાન, જિન, મલાએકા વગેરે થાય છે અને દુરમન મકદૂર થાય છે x

“હોવરહુમાનો આમન્ના બેહી વ અલયહે તવક્લુના” દરરોજ સવારે આંખ ખૂલવાની સાથે પૂરી બિસ્મિલ્લાહ ૧ વખત, દરદ શરીર ૩ વખત અને મજૂર દુઆ ૧૧ વખત અને ૩ વખત દરદ શરીર પદનારનો આગો દિવસ સુખ, યૈન અને આરામથી બમર થશે અને દુન્યાથી બેનિયાઝ ધઈ જશે, તેની દરેક હાજત ખુદાયાક પૂરી કરશે અને કોઈને મોહતાજ થશે નહીં. દરેક કામ શરૂ કરવા પહેલાં પદવાથી તે કામ સહેલાઈથી પૂરું થશે. મકાનમાંથી બહાર નીકળતી વખત પદવાથી દરેક આકૃત બધાથી ખુદાયાક બમાવે છે. કોઈ પણ હલાલ કામ માટે પદનાર પોતાના નામના અદદ પ્રમાણે તેટલી વખત પદશે તો ખુદાયાક તેના તે કામો પૂરાં કરશે અને જે ઉમીદ હશે તે પણ પૂરી કરશે એક બે ચિદ્ધા અગર કામ પૂરું થાય ત્યાં સુધી પદવું. નેકબે દુન્યામાં દરેક તરફની આરમાની સુન્તાની, દુન્યાવી આકૃત, બધા, મુસીબત, દુરમનો તરફની નુકસાની તથા હેરાનગતી વગેરે વગેરેથી અથવા માટે મજૂર દુઆ હાલ સમાન છે. જોને હમેશાં પદનાર ઉપર સખેલાં હાવદાઓ ઉપરનું બીજન બેદદ કાપ દાઓ મેળવશે જેતું વર્ણન ખુદા શબ્દોમાં કરી શકાય એમ નથી.

x આ બાબત કોઈ આમિલને પૂછી અગર અમલિયાતની કિતાબમાં જોઈ લેવી.

અહસનુલ કવાઈદ (અરબી) કાવંદો
ધી રાદિર રોર્સ, કબૂખીડ,
મુરતમાંથી મળી શકશે.

મનકી આંખે ખોલ, બાબા મનકી આંખે.....

લેખક : “રવિ દ્રશ્ય”

જીવન એટલે આનંદ. જીવન એટલે ઉદાસ-અમોદ અમોદ. એનું નામજી જીવન । આવી ભાવનાઓમાં માનવું સપડવું જીવન સુખી હતું. આનંદમાં હતું

જીવનનો અર્થ એમની દ્રષ્ટિએ એટલા પુરતોજ મર્યાદિત હતો.

એટલે માતા, પિતા, ભાઈ-બહેનોથી એ બુદ્ધિ પડી માત્ર એક સંગીતી એવી એમની પલિને લઈ મુંબઈના પરા ચાંતાકુંજમાં રહેતો.

રજની રાણીનું આગમન થતું. મ્યુનિસીપાલિટીને રસ્તાઓ વચ્ચેની બત્તીઓ સળગાવવાની જ્યારે મહેનત લેતી પડતી ત્યારે સપડ એમની જીવન સંગીતીને લઈ સાગરના કીનારે બેસતો, સાગરના ઉછળતા મોજાઓના પછાડમાં એ જીવનની શણુકનું શ્રુત અવમોહતો અને એની પલિને ઉદેશીને કહી ઉત્તો ।

“લકા...જીવન...લકા જીવન આપજી જીવી જવું છે ।”

“બૂલ છે...પ્રાણ ।”

‘જે ઉછળતાં નીર સામે ખીંચેલી કુદરત । અને જગત જેને પ્રેમ કહે છે એવી તું મારી પ્રેમ દેવી ।’

‘જે તો જીવન આપણને હો છે, જીવન સાથે જીવનની કર્તવ્ય પરાયણતા હોવી જોઈએ ।

“હા...એ કર્તવ્યનો બદલો શો !”

જે સામેની પત્થરદીકા એક જગ્યાએ પડી પડી પોતાનું કર્તવ્ય જમણી આખરે સાગરના મોજાઓની પછાડોથી ક્ષીણ થઈ વિદુષ્ટ થઈ રહી છે, એમાં શું જીવન છે ? શી ભાવના છે !

“ઝિંદગી નામ દે મર મરે છે એ જાનેકા ।”

“આતો માત્ર શાખરી ખ્યાલ છે. લકા !”

આજે પાર્શ્વ । કાલે ઉત્સવ, વર્ષા એનાજ અનેક નામો સાથે સપડને ત્યાં વખતો વખત જલસાઓ જામતા હો...હા...એજ જીવન, એનું નામજી-જીવન-ગર્મ એમ સપડ માનતો.

હમરો રૂપિયાના હીરાઓના ઝગમગાટમાં-એ એને કંઈ અપૂર્ણતા દેખાતીઃ એટલેજ એ એની જીવનલતા એવી લકાં મારે ખૂબ કિમતી ઝવેરાતી દાગીનાઓ ખરીદ કરતો

આ ભાવનાની પાછળ પ્રિયાનો શણુગાર હતો, સાથે દુન્યવી સ્વાર્થચત્રી પણ હતીજ, ક્યારેએ એની-ઓછીવતી કિંમત તો આપવાનીજ છે એ સપડ સમજતો અને બેખૌફ એ ખરીદ કરતો,

લકાને પતિનું લાડ વધુ પડતું દેખાતું પણ એ કરે શું ? સપડને સમજાવતાં ક્યારે ક્યારેક સપડ કહી દેતો ‘લકા તું મારા જીવન પંચમાં પ્રેરણા બન જીવન સંગીતીની ભાવનાને વધારી મદાર જીવન સાથે તન્મય થા’

કાંઈ ફિલોસોફરે કહ્યું છે “અવુભવ વિનાનું જીવન જીવન નથી” ત્યારે એક શાહરે જીવનના મર્મને શાફરીના રંગમાં મુશીને કહ્યું છે”

‘સુખર હોવા હે ઇન્સાં કોકરે ખાનેક બાઃ”

પરંતુ સપડના જીવનમાં બન્ને વસ્તુઓનો અજાવ હતો, હા, આવી વાતો એણે ક્યારેક ક્યારેક સાંભળી હતીઃ ‘પણ સાંભળેલું એટલું સત્ય હોય એ વાત માનવાને સપડ ક્યારેએ તૈયાર નહોતો.

ઉપાએ અંજરનો ઝંજીર કપો, પ્રજાકરે એના કુમળા કીરોનો સપડના મુખ પર વેર્ષા.

‘પ્રાણ...ઉશ્મિ...હવે તો ધડીવાસ પણ-આવાજ દઈને યાત્રી !’

“તો...લકા...મ્હારાવની ધડીવાલનો-ઉપકાર માની જરા સુચારે !”

“અરે પણ !”

એટલામાં દાર પર ટપાલીએ સયફના નામે સાદ કર્યો :

“કાતો પત્ર છે લકા !”

“ઓહા પત્ર પ્રતો આટલું મમત...અરે પણ ધડીવાલનો ઉપકાર માત્ર ત્યાં સુધી તો... !”

ટપાલમાં એવી કંઈ અસૌકીક શક્તિ છે કે માત્ર ટપાલીના સાદથી જ હૃદયમાં કિસાદના યોજનસ પ્રગટી ઉઠે છે-?

સયફની ઉંધ-ઉડી મર્ધ ધડીલર માટે એણે આરામની કુન્યા ત્યાગી આંખો યોગતાં પત્ર ફેડ્યો.

જનાન : “સયફ” સાદન.

આ પત્ર સાથે રીંગલ સીનેમાની બે ટીકટો બીકુ હું. બંને પુરગીઓ રિજર્વ કરાવી છે, પીકચર સરસ છે. યુરર જોજો...

લી૦ તમારો વિસરાએલો

“આ ટીકટો ડોળે મોકલી હશે ?- સાયદ સીનેમામાં એનાથી મુલાકાત થઇ જશે, ખૂબ કરી છે કમાલો દોસ્ત કમાસ !”

“લકા, જો દોસ્તો મ્હારી ફેરલી ફિકર કરતાં હોય છે ને” “આદહુ” કહી સયફ લકા સામે હાસ્ય કરતાં જોતો રહ્યો. લકા પત્ર અને ટીકટોને અનિમેલ નેત્રે અવગ્રહ કરી ઉભી રહી.

સીનેમા જોઈ મોડી રાત્રે સયફ અને લકા ઘરે અન્ન્યાં, આરાતાની સાથે જોયું તો ઘરમાં બધું અસ્તવસ્તવ હતું.

આલભારીનું એક દાર તૂટી બાજુ પર પડ્યું હતું, અંદરમાં રાખેલી રૂપિયા અને દામીનાતી બન્ને પેટીઓ અદ્રશ્ય હતી.

ફેરલીક કીમતી વસ્તુઓ, વસ્ત્રો વગેરે પણ ગુમ થયાં હતાં.

સયફ અને લકા આ દ્રશ્ય ફાટી આંખે જોતાં રહ્યાં.

“રાત વીતી રહી હતી. સાથે દૂર દૂરથી કામના ગાયનનો મર્મ બેઠી આવાજ આવી રહ્યો હતો.

“મનપ્રી આંખે” જોલ,

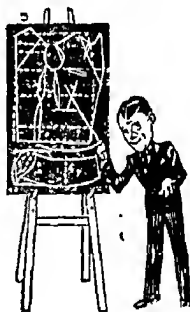
આખા મનપ્રી આંખે જોલ,

મનપ્રી.....”

આફ્રિકાવાસીઓ માટે ખાસ—

રંદિર-સુરતમાં મળતાં ઉર્દૂ અને ગુજરાતી પુસ્તકો માટે આપના નાના મહેલ જે ઑર્ડરો હોય તે મોકલાવી આપી ફાયદો મેળવો.

ધી રાંદર રંદેસ યુક્તેત્તસ : કલ્યાણીક, સુરત.

ધી

ઈન્ડિયન ટેલરીંગ કોલેજ

ગ્રે. વી. એ. પુનાનારા

રેસનરોડ, કલ્યાણીક, પાણીની ટાંપી સામે, સુરત.
દરજીકામ શીખવાનું આદર્શ સ્થાન
વધુ માટે મફત સૂચનાપત્રક મંગાવો.

હાલનું જાપાન

પ્રગતને લડાઈના મામલાથી અજાત સમ્બંધનો જાપાનીસ સરકારનો સફળ પ્રયાસ.

લેખક : ઇબ્રાહીમ હાજી મહમદ મોસ્તો.

૭

જાપાનની પ્રગતી સમ્બંધતા સ્વચ્છતા અને સદનશીલતા આને પણ જાપાનની મુસાફરીએ જનાર પ્રવાસીનું તાત્કાલિક ધ્યાન ખેંચે છે. પ્રવાસીઓ જાપાનની નૈસર્ગિક સુંદરતા અને ઔદ્યોગિક વિકાસ બેન્ક પ્રશંસા કર્યા કરે ત્યાં સુધી તેમની સાથે સારો જ વર્તણૂક કરવામાં આવે છે, પણ એક વાર બંને તમે જાપાનના રાજદારી મામલામાં માર્યું મારવા ગયા કે સહુકામ અને સદાનુશ્રુતિની જગ્યા ખામોશી અને શુન્યપણું લેશે. તમારા એવા પ્રશ્નોના હદી સંતોષકારક અત્યુત્તરો મળશે નહિ અને તમારી જાણસા અનિચ્છનીય લેખવામાં આવશે જાપાનીસ સરકારના બહોળા પ્રચારકાર્યની એ બહિરારી છે.

જાપાનીસ પ્રભુ મીનમાં આવી રહેલી લગાઈ ગિને નદિ એવું જ મળે છે, એ પ્રભુ સમક્ષ દબ્બુએ

એની માન્યતા હસાવવામાં આવી છે કે, મીનમાંથી કેમ્બુનિઝમ દાંડી કાઢવાની જાપાનને પરાજે ફરજ પાડવામાં આવી છે. જાપાનીસ પ્રભુ સમક્ષ ગોરયા ઉપર માન્ય થયેલાં ત્રીપુરતાનાં દ્રવ્યોને બદલે જાપાનના સૈન્યમાં બરેલી થયેલા જાપાનીસોના વાવટા અને બેન્ડ સાધનાં સરખાં દેખાડવામાં આવે છે. પૂર્વની પ્રગતને 'સંસ્કારી' જાપાનનો જાપાનનો દાનો જાપાનીસ પ્રભુએ કમી પણ

મો. ઇબ્રાહીમ મોસ્તો

આનાસની વચર રચીકારી લીધેલા લાગે છે. મીન ઉપરના જાપાનના અમાનુષી આક્રમણોથી ઓછા અને દિલમાં જાપાન વિશે કેવો અભિપ્રાય બધાયો છે, તેથી જાપાનીસ પ્રભુ સંરધા અગાધ છે.

મીન-જાપાન પ્રત્યેનાં ધર્મજુને બહી પોતાં વ્યતીન થયાં, તેમાં એકેય વાર જાપાને દાર ખાઈ નથી, એવો ખ્યાલ જાપાનીસ પ્રભુના મન ઉપર હસાવવામાં આવ્યો છે.

આટલી બધી સતત છતાં સાંભળી સમજવારે આદમી તો જરૂરજ અવાક થઇ જાય! એક ખારીસો જાપાનીસ એમ કહેતો સંજ્ઞાઓ હવે કે, “જો આપણું લશ્કર આટલી બધી ચાલુ ક્રાંતિક મેળવતું રહ્યું હોય; તો તે અત્યારે ‘ગ્રીમીટની હાલે પહોંચી ગયેલું હોયું’ જેવુંજ છે.” જાપાનમાં લશ્કર માટેનો ઉત્સાહ હજી કંડો થયો નથી, લશ્કરનો મામલો લાંબાતો જાય છે, અને ખર્ચો વધતા જાય છે, આ શરણે જાપાનીસ પ્રજામાં કોઈકે જાય સંચાર થયો છે.

અત્યારે જાપાન આર્થિક તંગી અનુભવી રહ્યું છે. ભાષામાં વધારો થઇ રહ્યો છે, અને રાજના વપરાસની ચીજો મળવી મુશ્કેલ થઈ પડી છે કોલસો મેળવવાની મારામારી છે અને એસના વપરાસ ઉપર પણ જબરો અંકુસ મૂકાયો છે. ખાનગી મોટરકારોના માલિકોને

રાજના એક જે માઈલ સુધી મુસાફરી કરી શકાય તેથી વધારે પેટ્રોલ મળતું નથી. માખણના ભાવ પણ જમણા થઈ ગયા છે, પુસ્તકો અને છાપાંજોના ભાવ ૫૦ ટકા વધ્યા છે.

આ મામલાએ જાપાનીસ નેનાઓને મુંઝવણમાં નાખી દીધા છે. આ પરિસ્થિતિની જાપાનના આંતરીક મામલા ઉપર અને લશ્કરી બળ ઉપર શી અસર થાય છે, તે લાવિધ્યમાં માલમ પડશે. આમ છતાં શાહીવાદી જાપાનની પોતાના રાજેનશાદ પ્રત્યેની વફાદારી અખંડ અને અપૂર્ણ છે. તેઓ રાજબક્તિને દેશબક્તિની જરૂરે સમજી રહ્યા છે. રાજબક્તિને જાપાનીસોએ ધર્મ સમાન જનાવી મૂળી છે.

● “ધી રપેક્ટર” માં જાપાનના એ. એમ. ચિરમીનના લેખને આધારે.

“કારવાં”નું વાર્ષિક લવાજમ.

ફિન્ડ માટે રૂ. ૪,
બર્મા માટે રૂ. ૫,
આફ્રિકા માટે રૂ. ૮, (રૂ. ૫૫)
છુટક નકલ સાત આના.

“કારવાં”ના જાહેર ખર્ચના દર.

આખું પેકજ ૧/૨ પેકજ ૧/૪ પેકજ

૧૨ માસ રૂ.	૬૦,	૪૦,	૨૫,
૬ માસ રૂ.	૪૦,	૨૫,	૧૫,
૩ માસ રૂ.	૨૫,	૧૫,	૮,
૧ માસ રૂ.	૮,	૬,	૪,

ટાઈટલ પેકજ અને મેટરની વચ્ચેની જા. ખ. માટે ઉપરના દર ઉપરાંત ૨૫% વધુ જાહેર ખર્ચનાં નાણાં એડવાન્સમાં લેખામાં આવે છે.

આક શીલોગથી એણું લવાજમ સીકારવામાં આવતું નથી. છીટીસ પોસ્ટલ એડર્સ જોડવા વિનંતી છે. પોસ્ટલ એડર્સમાં નીચે મુજબ નામ લખવા વિનંતી છે. Vahshi Sahitya Karyalaya. Surat City. રેપર ઉપર આકક નંબર લખવામાં આવ્યો છે. પત્રવ્યવહાર વખતે જરૂર લખવો.

“કારવાં”ના નમુનાનાં અંકો તરીકે ક્રમ ૧ થી ૪ સુધીના અંકો જોડવામાં આવશે અને તેને માટે દર અંકની કીમત તરીકે ૦-૭-૦ પોસ્ટરટાંપ જોડવામાં ચાલુ વરસ માટે તે પછીના અંકો નમુના તરીકે જોડવામાં આવશે નહિ.

વહશી સાહિત્ય કાર્યાલય ————— કચ્છપીઠ, ————— મુરત.

‘કારવાં’ ઈસવી માસની ૧૫ તારીખે પ્રગટ થાય છે. આકકોએ નોંધ લેવી.

પદો

અને
નૂતન યુગનો મુસ્લિમ

અનુવાદક : ઇસાખાઈ ઇબ્રાહીમ (કાવો)

["જરૂરવાદ", અને "નાસ્તિકવાદ"ના નામે ઓળખાતા બધાં જ રોગોના "પ્રખ્યાત દુકામ"માં એક આવા મોટા દુકાને સાહેબે હાથમાં "પદો"ના પ્રશ્ન પર લખેલ કથા પૂછોને લાંબા નિબંધ ઉદ્ધૃત્ કૃત્યને અર્પણ કર્યો છે; જેમાં પદો સંબંધી ઇસ્લામી સિદ્ધાંતો, અને પાશ્ચાત્ય સંસ્કારોની તુલના કરી મુસ્લિમો પર મદા ઉપકાર કર્યો છે આને તેના માત્ર આકર્ષણોનો અનુવાદ "કારવા" ના વાંચકો સમક્ષ રજુ કરે છે. અનુવાદક.]

માર્ગ વિપમતાની શુભશુભમાં બટકાતી કૃત્યને, જોઈ કોઈ સીધા અને સરળ માર્ગ ખતલાવનાર હોઈ સહયુગ દત્ત; તો તે માત્ર મુસ્લિમજન હશે. જેની પાસે સામૂહિક જીવનની પ્રત્યેક અંતરના સાચો, ઉકેલ મોજૂદ છે. પરંતુ જગતના કમજાગૃતી આ પશુ એક વિચિત્ર અને દર્દીની રીત, છે. કે એ ધોર અંધારમાં જેની પાસે દિપિકા હતી તે બદનસીબ પોતેજ રતાંધળો બની ગયો. અન્યોને માર્ગદર્શન કરાવવાની તો વાતજ શી? પોતેજ અંધિગાઓની જેમ બટકા રજો છે, અને પ્રત્યેક બટકવા-વાળાની પાછળ ફરતો ફરે છે!

જે પેટા નિયમોના સમૂહ પર "પદો" રાખેને ઉપયોગ શિર્ષક તરીકે કરવામાં આવે છે, તે "અર" જેવાં રહેણી કરણી સંબંધી ઇસ્લામી કાયદાનાં ધર્મોજ અવલોકનાં તત્ત્વો છે. જે, એ પુરા કાયદારૂપી મશીનમાં એ પેટા નિયમોને તેમની મૂળ જગ્યાએ ગોઠીને જોવામાં આવે તો અરજી શુદ્ધિવાળો મનુષ્ય પણ આ પાતનો સ્વીકાર કર્યા વિના રહેશે. નહિ કે એક બીજા સાથે દળી મળીને જીવન વ્યતિત કરવા માટે એના વચર રીતો અને સરળ માર્ગ હોઈ શકે તેજ નથી, અને જે અમલી જીવનમાં એ

કાયદોનો તેના મૂળ આત્મા સાથે ઉપયોગ કરી ખતાવવામાં આવે તો એની વિશ્વના કરવાની વાત તો કોરે રહી. મુસ્લીમોનો બોગ થય પડેલી કૃત્ય સલામતીના એ કેન્દ્ર પ્રતિ રોજની ચાલી આવશે; અને તેમણી વ્યવહાર, વ્યવસ્થા અને રહેણી કરણી સંબંધી પોતાની અનેક ઉજુપોના ઉપાયો મેળવી ઘડી પરંતુ એ કાર્ય કરે કાજ! જે એને કરી ઘડતો હતો તે તે પોતેજ લાંબા સમયથી બીમાર છે! અને તે યોગ્યથી મજુ વધારે બીમાર છે કે જેઓના દર્દની દવા એની પાસે કચરાપટીના ટુક નીચે દબાઈ પડેલી છે! આવો! આજળ વધનાં પહેલાં એના રોગને પણ તપાસી લઈએ.

એતિહાસિક પરિણામ

અરબી સરોનો અંત અને ઓગણીસમી સરોનો આરંભકાળ હતો, જ્યારે પાશ્ચાત્ય કોમોનો વિજ્ઞાપ્રવાહ મદા ઉપાતની જેમ ઇસ્લામી રોગ પર ચડી આવ્યો, અને મુસ્લિમો દરુ અર્થ નિઠારથામાંજ દતા કે જોતજોનામાં એ તોફાન પૂર્વથી લંબને પશ્ચિમ સુધી આખાએ મુસ્લિમ જગત પર છત્ત મજુ. આદા ઓગણીસમી સરો આખી મહિરે પદોંચનાં સુધીમાં તો ઘણીખરી મુસ્લિમ કોમો યુરોપની

ગુલામ બની ચુકી હતી, અને જે બચી ગઈ ક્ષેત્રણ અને સહેલો માર્ગ સુધી 'તે આ હતો હતો તે પણ નિર્બળ અને બપઘસ્ત જરૂર પડે કે પાશ્વર્ય સમયતા અને સંસ્કૃતિના પ્રદર્શનો હતી । બ્યારે એ પરિવર્તનની પુણ્યદૃષ્ટિ, યુદ્ધ પ્રેક્ષણ (પ્રતિબિંબ) - પોતાના - જીવનમાં ઉતારી ચુકી; ત્યારે મુસ્લિમોના ચક્રાવૃત્તિમાંથી એણે લેખે અને એના 'દર્પણ'ની જેમ બની બપઘ જેમાં તે કૌમાલિમાન જે સૌંદર્ય વર્ણ, સુધી રાજ્ય વારી અને વેળાના દ્રશ્યો તે દ્રષ્ટિગોચર થયા ક્ષેત્રમાં સર્વોપરિ રહેવાને લાંબે ઉત્પન્ન થયું પણ ખરી રીતે ન વાડી હોય ન વસંત ।

માનસિક ગુલામી

જેનું માનસિક નિર્બળતાનું સંગમ હતો જેમાં પાશ્વર્ય પોશક કે રહેણીકરણી, સમયતા, સંસ્કાર, રીતરિવાજ અને બોધશક્તિ તથા ઉંડા બેસવામાં પણ પુરોપીયન રીતભાવનું અનુકરણ કરવામાં આવ્યું । છલામી સોસાયટીએને દિરંગી બીબામાં 'દાખવાના પ્રયાસો' કરવામાં આવ્યા । જરૂર અને નારિતકવાદનો કેટલ તરિકે સમજ્યા વગર સ્ત્રીકાર કરવામાં આવ્યો । 'કુરોપચ' આવેલી પ્રત્યેક ખરી 'ઓટી' બાવના અને કલ્પનો પર વગર વિચારે 'ઇમાન લાવવું અને પોતાની કલ્પનેમાં તેના ઉપર ચર્ચા કરવી રીસનું ખિચાંચીના વિશિષ્ટતા 'સમજવામાં' આવી । મધ્યપાન, છુત્તર, લોટરી, રેસ, ચિચોટર, અને 'નાચ રંગ' તથા પાશ્વર્ય સમજતાના 'બીર્મ' (કપડાં પાંચ સુદરે) કોને વધારી લેવામાં આવ્યા । નીતિ, રહેણીકરણી, સિદ્ધાંત, દુર્દમત, કારણ, ત્યાંગુધી કે પાર્થિક માન્યતાઓ અને ઇલાહો સંબંધી પણ બધા પુરોપીયન કલ્પના ચિત્રોનો ટોંક પણ પ્રકારની ટીકા કે તપાસ કર્યા વિના એવો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો કે જાણે આઠા સમાચી ઉતરેલી 'વાણી' છે । છલામી અંતિ દાસિકઃ ઘટનાઓ, છલામી શરીરવતના સિધ્ધાંતો અને નિયમો, તેમજ કુર્ચાન અને દહીસ વાણી-મોંથી જે જે વસ્તુને છલામીના પુરાણ શત્રુઓએ તિરસ્કાર થા વાધાભરી દ્રષ્ટિએ જોયું તે વસ્તુઓ પર ખુદ મુસ્લિમોને પણ શરમ આવવા લાગી અને તેમણે પ્રયાસ કર્યો કે એ કલંકને 'કાઢ' પણ રીતે ઘોષ નાંખવામાં આવે । 'શત્રુઓએ

એ જુદા જુદા કારણોએ મજાને મુસ્લિમ માંગદંડકોને અનેક 'અકલ' અને 'અમલો' ગુમરાહીઓમાં સુચવી નાંખ્યા તેઓમાંથી ઘણાજારો પોતાની પડતી અને પુરાણની પ્રગતિના સંત્ય કારણો સમજી શક્યાં નહિ । અને જેઓ સમજી શક્યા તેઓમાં પણ એટલી હિંમત, સામર્થ્ય, સદનશીલતા અને લઘુવક રૂપીર ન હતી જે ઉન્નતિના 'વિકટ માર્ગો' પ્રદર્શ કરી 'શકે' બેમની લાંબેણી અને યાજ્ઞો પર 'હવાયેલી' હતી । એ 'અરાબ' મનોદશા સાથે તેઓને પ્રગતિના જે સૌથી

‘નિહાદ’ પર આક્ષેપ કર્યો તો એમણે વિનંતિ કરી કે “સાહેબ ! એ ક્યાં અને નિહાદ ક્યાં ? તેમણે ગુલામી પર આક્ષેપ કર્યો તો એમણે કહ્યું કે ગુલામી તો અમારે ત્યાં તદ્દન નાશ પામી છે । તેમણે એકથી વધુ સ્ત્રીઓ કરવા પર આક્ષેપ કર્યો તો એમણે તરતજ કુર્ચાનની એક આયત પર લીટી ખેંચી દીધી પોતેમણે કહ્યું કે પુરોહિતો અને સ્ત્રીઓમાં સંપૂર્ણ સમાનતા હોવી જોઈએ તો એમણે કહ્યું કે અમારો ઇસ્લામ પણ એવુંજ કહે છે । તેમણે નિહાદ અને તલાકના નિયમો પર આક્ષેપ કર્યો તો એ સાહેબો એમાં પણ સુધારો કરવા તત્પર થઈ ગયા । તેમણે કહ્યું કે બ્યાનને હરામ ગણવું ઉદર નિર્વાહના સિધ્ધાંતથી તદ્દન વિરુદ્ધ છે તો એમણે કહ્યું કે અમારે ત્યાં તો માત્ર ચક્રટ્ટી જાળવવા હરામ છે । તેમણે કહ્યું કે ઇસ્લામ અમારો દુરમન છે તો એમણે કહ્યું કે અમારો ઇસ્લામ તો પ્રથમથીજ સંગીત, કેન્સ, ચિત્રકળા અને મૂર્તિકળાને પોષી રહ્યો છે . . .

પરદાના પ્રશ્નનો આરંભ

પરદાનો પ્રશ્ન એક સમય સુધી વધારે શરમજનક છે અને એજ તે સમય છે જ્યારે પદોના પ્રશ્ન પર ચર્ચાના આરંભ થયો તો પ્રશ્ન માત્ર આટલોજ દોત કે ઇસ્લામમાં સ્ત્રીને માટે આઝાદીની શું હદ નક્કી કરવામાં આવી છે ? તો જવાબ જરાપણ મુશ્કિલ ન હતો એ બારમાં જે મતભેદ છે તે વધારેમાં વધારે આ છે કે કાંઈ સુધી હાથ અને ચેદરો ખોલવાની આજ્ઞા છે કે નહિ ? અને એ કાંઈ મદલતો મતભેદ નથી । પરંતુ ખરે જોતાં અહીંયાં વાત કંઈ જુદીજ છે મુસ્લિમોમાં એ પ્રશ્ન ઉપરિચિત થવાતું મૂળ કારણ આ છે કે પુરોપે ‘હરમ’, ‘ખર્જ’ તથા ‘નિહામ’ ને ધણાજ તિરસ્કારની દૃષ્ટિએ જોયો પોતાના લીટરેશનમાં એનાં ધણાજ પ્રશ્નો

અને હાસ્યજનક કાદૂનો ચિતર્યા । ‘મુસ્લિમોની પ્રામીઓવાળા સિસ્ટમાં સ્ત્રીઓના ‘અંકુશ’ ને અગત્યનું સ્થાન આપ્યું । હવે બનવાં જોગજ ન હતું કે મુસ્લિમોને ; એ વસ્તુ ઉપર પણ શરમ ન આવે ? તેમણે નિહાદ ગુલામી અને એકથી વધારે સ્ત્રીઓ તથા એવાજ ખીન્ન પ્રશ્નોમાં જે કંઈ કહ્યું હતું તેજ આ પ્રશ્નમાં પણ કહ્યું । આફ્રીકાન, હદીસ તથા ઇસ્લામોના પુસ્તકોનાં પૃષ્ઠો માત્ર આ હેતુથી ઉઘસાવવામાં આવ્યાં કે તેમાં એ (પદાર્થો) કશંકને ધોવાનો કાઈ સામાન મળે છે કે નહિ ? તો મળી આવ્યું કે કેટલાક ઇસ્લામીએ હાથ અને મુખ ખોલવાની આજ્ઞા આપી છે, આં પણ જોયું કે સી પોતાની જરૂરતો માટે ઘર બહાર નિકળી શકે છે, એમ પણ જોવામાં આવ્યું કે સ્ત્રી પુરુષોરમાં સીધાબાંધોને પાણી પાયા તેમજ બાંધેલ ધોસાઓને મક્કમપદા કરવા માટે પણ જમ શકે છે. મુસ્લિમોમાં નમાઝ પઢવા જવાની તેમજ વિદ્યા પ્રાપ્તિ કરવા અને ‘અંકુશ’ કરવાની પણ મુજબેશ જોવામાં આવી. બસ આટલી વાતો પુરતી હતી એવો ‘કરી દેવામાં’ આત્રો કે ઇસ્લામે સ્ત્રીઓને સંપૂર્ણ આઝાદી અર્પી છે, પરંતો તો માત્ર એક જન્મલતકરી પ્રયા છે, જેને દુઃશી દૃષ્ટિ અને જુના વિચારવાળા મુસ્લિમોએ ઇસ્લામનાં આરંભ કાળ પછી લાંબી મુદતે ધારણ કર્યો છે. કુર્ચાન અને હદીસ પદોની ચર્ચાથી ખાલી છે, તેમાં તો માત્ર શરમ અને મર્યાદાનું નૈતિક શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું છે, એવો એક પળ નિયમ નથી જે સ્ત્રીની લીલચાલ પર અંકુશ મૂકતા એરતો હોય . . .

મૂળ એરતો
મુસ્લિમની આનેચરલ નિર્જનતા છે કે જ્યારે તે પોતાના જીવન સંબંધી કાંઈ માર્ગ મદલ કરે છે તો સામાન્ય રીતે તેની પસંદગીનો

આરંભ એક' બુદ્ધિ' વિહોણી ભાવનાના વલજીથી થાય છે, અને ત્યારપછી તે પોતાની એ વલજીને પ્રોજેક્ટ સાબિત કરવા માટે બુદ્ધિ' અને દલીલોની સહાય શોધે છે. પરંતુ અર્થમાં પણ એમજ થયું. એનો આરંભ કેઈ 'અકસ્માત' યા 'ધાર્મિક' અગત્યતાને લીધે થયો નથી પણ ખરું એવું તે ભાવનાના વલજીથી થયો જ એક વિચારથી કૌમના મનકર, સૌમ્ય અને આકર્ષક સંસ્કારોની અસર તેમજ ધરભાગી સરકૃતિ 'વિરહ' તે કૌમના પ્રેરણાથી અન્ય જવાના પરિણામ રૂપ હતી !

આપણા સુધારકોએ જ્યારે લખબીન ચમુઓ વડે ફિરંગી કાંતાઓના શયુગાર અને અકાંકાર તથા તેણીઓની રંગત્ર દિલચાસ, તેમજ ફિરંગી રહેણી ઠરણીમાં તેણીઓની પ્રવૃત્તિઓ જોઈ તો તેઓના હૃદયમાં આ ઇત્કા ઉત્પન્ન થઈ કે આપણી સ્ત્રીઓ પણ એ માર્ગે ચાલે કે જેથી આપણા સંસ્કારો પણ ફિરંગી સંસ્કારોનો દરોળમાં આવી જાય. વળી તેઓ સ્ત્રી રૂવત્રત્ત્વ, આકેગવણી અને પુરુષ સ્ત્રી ઉલ્ખની સમાનતાના, તે તથા કષ્ટના ચિત્રોથી અન્ય પ્રયાગે દલીલો-વાળી બળવાન બાધા અને આકર્ષક, છપાઈ સાથે તેઓ પર વરસાદની જેમ નિરંતર વરસી રહ્યાં હતાં એ લીટરેચરની મહાન શક્તિએ આપણા સુધારકોની ટીકા શક્તિનો પણ અત લાવી દીધો, અને તેઓના હૃદયમાં આ વાત ખેસી ગઈ કે એ જુનન કષ્ટના ચિત્રો, પર ઇમાન લાવવું, અને લેવે તથા બાપણા હારા તેનો પ્રચાર કરવો તથા દિમ્મત અને સહિત વસાર તેના ઉપર કર્તવ્યપરાયણ થવું દોક તે મનુષ્ય મારે આવર્યું છે ને "સીલન ખિયાલ" કહેવાયું પસંદ કરતાં હોય અને "આથોપ્રસન્ના અતિબુઝા આલેખી વિમ્કન રહેસ-કચ્છનો હોય" પુરા સાથે સાદા પોશાકમાં

રહેલી સ્ત્રીઓ પર જ્યારે “કેવળ પહેરેલા જનાક”
ના અન્ન-પ્રદારો થતા હતા તો એ બીચારા
શરમનાં માથાં ધરતીમાં દટાય જતા હતા !
છેવટે ક્યાં સુધી સહન કરે ? દાવાયાર ચર્ચને
થા પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિની જાદુજીવનસરનાં બોલ
જાનીને એ (પદ્મીણી) શરમના સ્વામ, ડાકને
ધોવા તાલપર, ધર્મીગથા. | | | | |

' યોગધીસમી સંદોના' અંતકર્ણમાં 'સ્ત્રી
 સ્વતંત્રતાની જે ચળવળ મુસલમાનોમાં પેદા થઇ
 તેનાં મૂળ કારણજીત :એજ' ધર્મ અને ભાવના
 વચ્ચે હતાં. કેટલાક લોકોના મુમ્તિમાં એ
 ધર્મ 'પ્રુપાએલી' હતી અને તેઓને પોતાને ભાન
 પશુ ન હતું કે દરેકરસ તેઓને એ 'ચળવળ
 તરફ લઈ જનારી કુલ વસ્તુ છે.' એ લોકો
 પોતેજ ધોષમાં હતા. અને કેટલાકોને પોતાની
 એ ધર્મ તથા વચ્ચે જોર કરતાં 'શરમ
 આવતી હતી તેઓ પોતે' તો ધોષમાં ન
 હતા પણ 'તેમણે' દુન્યાને ધોષ' આપવાનો
 પ્રયાસ કર્યો. મતલબ કે 'જને' ટૂંકાઓએ
 એક જ કાર્ય કર્યું અને તે 'આ હવે' કે પોતાની
 'એ ચળવળના મૂળ' પેરોડોને મુખત ચાપી તેને
 એક 'અકલી' ચળવળ બનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો !
 'સ્ત્રીઓની' આરોગ્યતા, તેણીઓના
 જ્ઞાન અને કાર્યોનો વિકાસ, તેણીઓના
 સ્વભાવિક અને જન્મ સિધ્ધ હક્કો,
 પુરંપોના 'હમન અને અત્યાચારથી તેણી
 ઓની મુક્તિ, અને કૌમનું અકબંધ અંગ
 હોવાની દ્રષ્ટિએ તેણીઓની ઉન્નતિ પર
 સંસ્કારોન્નતિનો રહેલો આધાર અને
 એવાં જ ખીલ' બહાનાં જે આરોગ્ય
 ચુરોપથી સપ્લાય થએલાં હતાં, એ
 ચળવળના ટેકામાં રહી કરવામાં આવ્યાં !
 'કારણ કે' સામાન્ય 'મુસ્લિમો' ધોષમાં
 ફસાઈ જાય અને તેઓ 'આ લેદ' જાણી

શકે નહિ કે એ ચળવળનો મૂળ આશય સુસ્થિત સ્થિતિ તે માર્ગે ચલાવવાનો છે એના ઉપર ચુરોપીયન યુવતિ ચાલી રહી છે ! અને રહેણી કરણી તથા જીવન વ્યવસ્થામાં તે 'રૂઢિઓતું' અનુકરણ કરવું છે એ અત્યારે ફિરંગી કૌભોમાં રિવાજ પામી ચૂકી છે !

સૌથી મોટો પ્રપંચ

પરંતુ એ સિલસિલામાં જે સૌથી વધારે સખ અને દુષ્ટ પ્રપંચનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો તે એ છે કે કુર્ચાન અને હદીસથી દલીલો લાવીને એ ચળવળને ઇસ્લામને અનુસરતી સખિત કરવાનો મિથ્યા પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો ! વસ્તુરિયતિ એ છે કે ઈસ્લામ તથા પાશ્ચાત્ય સભ્યતાના આશયો તથા રહેણી કરણી સંબંધી વ્યવસ્થાના સિદ્ધાંતોમાં આશય પાતાળ જેટલું અંતર છે. ઈસ્લામનો મૂળ આશય મનુષ્યની "કામ" શક્તિ (સેક્સ એનરજી)ને નૈતિક ડિસિપ્લિનમાં લાવીને એવી રીતે અંકુશમાં રાખવાની છે કે તે દુરાચાર અને ધમશેના તોફાનમાં વિનાશ પામવાને બદલે એક પરિવ્રત અને શુભ સંસ્કાર-વ્યવસ્થામાં ખર્ચ થાય. એનાથી ઉલ્ટું પાશ્ચાત્ય સભ્યતાનો હેતુ આ છે કે જીવન-પ્રસંગો અને જવાબદારીઓમાં સ્ત્રી પુરુષ ઉભયને સરખાં ગણી ઉન્નતિની ગતિ તીવ્ર કરી દેવામાં આવે, અને તેની સાથે 'કામશક્તિ' તથા કુવાસનાઓનો ઉપયોગ એવા રથને કરવામાં આવે કે જે જીવન કસોટીની વેદનાઓને વિલાસ વૈભવના રૂપમાં ફેરવી દે ! આશયોના એ મતભેદનું અચુક પરિણામ આ છે કે રહેણી કરણીની વ્યવસ્થા સંબંધી પણ ઈસ્લામ અને પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિમાં સિદ્ધાંતિક મતભેદ હોય. ઈસ્લામ પોતાના હેતુની દ્રષ્ટિએ રહેણી કરણીનું એવું બંધારણ પડે છે કે જેમાં સ્ત્રી અને પુરુષનાં સદિય વર્તુલો અસાધ્ય કરી

દેવામાં આવ્યાં. બંને જાતીઓને સ્વતંત્રપણે મળવા પર અંકુશ મુકવામાં આવ્યો, અને તે સધળાં સાધનો હણી લેવામાં આવ્યાં જે એ બંધારણમાં લગભગ ઉત્પન્ન કરે. એના મુદ્દા-બજામાં પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિની દ્રષ્ટિ સમીપ જે હેતુ છે; તેની સ્વભાવિક માંગણી આ છે કે બંને જાતીઓને જીવનના એક જ ક્ષેત્રમાં જેથી લાવવામાં આવે, અને ઉભય વચ્ચેથી તે સધળા અંતરપટો ઉઠાવી દેવામાં આવે જે તેઓના સ્વતંત્ર મિલન અને (ખાસ) પ્રસંગમાં આડે આવડાં હોય ! તેમજ તેઓને એક બીજાના સૌન્દર્ય તથા જાતી વિશેષતાઓથી લાભ ઉઠાવવાના અમાપ પ્રસંગો અર્પવામાં આવે. ||

હવે પ્રત્યેક યુદ્ધિશાળી મનુષ્ય માપ ઠાઠી શકે છે કે જે લોકો એક તરફ ફિરંગી સંસ્કારોનું અનુકરણ કરવા આડે છે અને બીજી તરફ ઈસ્લામી રહેણી કરણીના નિયમોને પોતાને માટે હકીકત બનાવે છે તેઓ કેટલા મોટા ફરજમાં ફસાએલા છે ? ! યા બીજાઓને ફસાવી રહ્યા છે ! ઈસ્લામી રહેણી કરણીના બંધારણમાં તો સ્ત્રીઓને માટે આઝાદીની હેઠલી દદ આ છે કે જરૂર પ્રસંગે હાથ અને ચહેરા જોડી શકે અને પોતાની જરૂરીયાતો માટે ધરથી બહાર નિકળી શકે પરંતુ એ લોકો એ અતિમ દંડને પોતાની સફરનો આરંભ સમજે છે ! ઈસ્લામ ન્યાં પહેલેની અટકી જાય છે એ લોકો ત્યાંથી ચાલતું ચરે કરે છે ! અને ત્યાં સુધી વધી ગયા કે શરમ અને મર્યાદા કોરે મૂકી દેવામાં આવી છે ! માત્ર હાથ અને ચહેરાનું નહિ પણ વ્યવસ્થિત કરેલી કેશ લટા વાળાં માથાં. અને ખભાં સુધી ખુલ્લી બાયો, અને અર્ધનગ્ન છાતીઓ પણ દ્રષ્ટિ સમીપ રહી કરવામાં આવે છે ! અને જાનની ખાટી રહેણી બીજા આકર્ષક ખુશીઓ પર એવાં

બારીક વસ્ત્રો પહેરવામાં આવે છે કે જેમાંથી પુરોની 'વિષય-તુષા'ને શાંતિ અર્પનરી પ્રત્યેક વસ્તુ દ્રષ્ટિગોચર થઇ શકે। પછી એ વસ્ત્રો અને શય્યગારો સાથે પોતાના કાષ્ઠ, બાપ રદામેજ નદિ પણ મિત્રોની મિટિંગોમાં પલ્લિઓ બહેનો, અને બાળકોઓને લાવવામાં આવે છે। અને તેણીઓને અન્યો સાથે હસવા બોલવા અને રમવામાં એવી આગ્રાદી આપવામાં આવે છે કે મુમત્સમાન સ્ત્રી પોતાના સગાભાઈ સાથે પણ વર્તી શકતી નથી। ઘેરથી નીકળવાની જે આજ્ઞા માત્ર જરૂર પ્રસંગે સપેર્જ પદાં અને લગ્ન મર્યાદાની શર્તે આપવામાં આવી હતી; તેનો આકર્ષક સાડીઓ, અને અર્ધનગ્ન બસાઉઓ, તથા શરમવિદ્વેષા નયનબાણો સાથે સડકો પર ફરવા, ગાડોમાં ટેહેલવા, હોટલોમાં મડાલવા, અને સીનેમાની સહેલ ઠરવામાં ઉપયોગ થઈ રહ્યો છે! સ્ત્રીઓને ધરમથુ કાર્યો ઉપરંત જીવનના બીજા પ્રસંગોમાં ભાગ લેવાની જે શર્ત સ્વતંત્રતા ઈસ્લામે આપી હતી તેને આ હેતુ માટે દલીલ બનાવવામાં આવે છે કે મુસ્લિમ સ્ત્રીઓ પણ ફિરંગી દલનાઓની જેમ ધરતી વિ'દગી તથા તેની જવાબદારીઓને તિલાંજલી આપી રાજકીય અને સામાજિક પ્રવૃત્તીઓમાં ધક્કા ખાતી ફરે અને પ્રત્યેક કર્મસ્થાનનાં પુરોવાની સાથે રહીને પ્રયાસ કરે!

હિન્દુસ્તાનમાં વાત અહીં સુધીજ પહોંચી છે પરંતુ મિસર ઉર્દુસ્તાન, અને ધરાતમાં રાજકીય સ્વતંત્રતા ધરાવતા માનસિક ગુલામો એનાથી પણ હસ કદમ આગળ વધી ગયા છે! ત્યાં મુસલમાન સ્ત્રીઓ બિટકુલ તેવોજ ડ્રેસ પહેરવા લાગી છે જે યુરોપીયન સ્ત્રીઓ પહેરે છે! એટલા માટેજ કે અસલ અને નકલમાં કંઈપણ ફર્ક રહે નહિ. અને સહીયા વધીને કમાલ આ છે કે ઉર્દૂ સ્ત્રીઓનો ફેરો અને

વેળા આ પ્રમાણે જોવામાં આવ્યા કે ન્હાવાનો ડ્રેસ પહેરીને દરિયા કિનારે ન્હાઈ રહી છે! તેજ ડ્રેસ કે જેમાં જે અંગ નગ્ન રહે છે અને શરીરનો ફે લાગ એવી રીતે દંકાએઓ હોય છે કે શરીરના બધા અસમાન વિભાગો વસ્ત્રોની સપાટી પર ઉભરી આવે છે!

શું કાષ્ઠ કુર્આન તથા કાષ્ઠ હદીસથી આ શરમજનક જીવન પધ્ધતિ બચાઈ હોવાનો કોઈ માર્ગ કાઢી શકાય તેમ છે? જ્યારે તમારે એ માર્ગોજ જાણું છે તો સાફ સાફ કહીને જાણો કે અમે ઈસ્લામ તથા તેના નિયમો રદામે બંદ જમાવવા પ્રયત્નએ છીએ! આ કેવી નીચ કુદ્રિસતા અને કુનિધા છે કે જે જીવન બધવરથા અને જીવન પદ્ધતિના સિધ્ધાંતો આશયે! અને કાર્ય વિભાગની પ્રત્યેક વસ્તુને કુર્આન, હરામ કહે છે તેને હડેચોક ધારણ કરો છો; છતાં પણ એ માર્ગ પર પડેલો કદમ કુર્આનનુજ નામ લખને મુકા છો! એટલા માટે કે દુન્યા આ ધોડામાં ધસાએલી રહે કે એમનું બધું વર્તન કુર્આનને સારજ હરો!

હાસ્યરસિક પુસ્તકો ગુજરાતી

૧ મારાં મારીબા "ત્રિનોદ" કી. ર. ૨-૮-૦

૨ જુની આંખે નવા તમારા

"એકાર" કી. ર. ૧-૪-૦

૩ કલમ આબુક " કી. ર. ૧-૪-૦

૪ અક્ષત્રના ધનરહાર, " કી. ર. ૧-૮-૦

૫ રાગ હોઈ તો ! " કી. ર. ૧-૮-૦

૬ મારી નોંધ મોથી " કી. ર. ૧-૮-૦

૭ વાતો તાં વાં "મોચીયા" કી. ર. ૦-૮-૦

ધી રાંદેર રોસ

બુકસેલર્સ કણધીક, સુરત.

બ્રહ્મદેશની બાદશાહત

લેખક : છ. એચ. મુરતુદાસાહબ કરાંચી

[એની સાથે ગુજરાતી મુસ્લિમોના વહેપારી જીવનનો ગાઢ સંબંધ છે એવા બ્રહ્મદેશના ભૂત પૂર્વ ઇતિહાસની કંઈક ઝાંખી આ લેખમાં કરાંચી છે. અગ્યાસી દૃષ્ટિને એની અનિવાર્યતા સમજાય એમ છે. તંત્રી.]

સ્વર્ણ ભુમિ બ્રહ્મદેશના નામે ઓળખાતા, ગણ કાષ્ઠના જાંબૂડીપત્રા મૂળ વનનીઓ Mokh-mey વંશમાંથી ઉતરી આવ્યા હતા; જે વંશમાં કમ્બોડીયા * Combodians-અને આસામના કેટલાક કુટુંબો, પાલાંવ અને ઉત્તર શાન સંરચાનની Wa's પ્રજાનો અમુક અંશ પણ હતો. દિંદના અનાયોમાંથી ઉતરી આવેલી આ પ્રજાને, બ્રહ્મદેશનો ઇતિહાસ તૈલંગ નામે

ઓળખે છે.

ખ્રીષ્ટ શાન અને ક્રીરીન પ્રજા, ચીન તરફથી ધરી આવેલા જાંબૂડાનો છે. જેમને આજે આપણે બર્માન તરીકે ઓળખીએ છીએ, તેમના પૂર્વજો માટે, ઇતિહાસકારોમાં ભિન્ન-ભિન્ન મત પ્રવર્તે છે:—

એક દહે છે, આજથી બે હજાર વર્ષો પૂર્વે તિબેટની ગીરિકેદરાઓમાંથી જુગના જુગ ઉતરી આવીને, ઇરાવદીના રમણીય કિનારાને આબાદ કરનાર બર્માનો દત્તા.

બીજો એવો છે કે:—જે વર્ણકંડરતા-Mixturaને આજે બર્માન કહેવામાં આવે છે, તેમાં વિશેષ દિંદી લોહી વહે છે. શ્રી. ગૌતમ જુહના જન્મ પહેલાંથી અહીં ઉત્તર દિંદના દાનિષકૃષ્ણા રાજાઓ રાજ્ય કરતા હતા બ્રહ્મદેશનો હેત્રો પદચરટ રાજા થીઓ, પોતાને દાનિષ કૃષ્ણોત્પન્ન તરીકે ઓળખાવવામાં અભિમાન લેતા હતા. ધર્મ, રમૂનિ, રીત રિવાજ, પુરાણ, ઐતિહાસિક દંતકથા, ભાષા, પેદક, જ્યોતિષ, વ્યાપાર-દુન્યર, રાજવંશ, રાજનીતિ

* કમ્બોડીયા ફ્રાંસના તાબા હેઠળનું, દિંદી ચીનનું એક સંસ્થાન છે. એનું સેવકૃષ્ણ, ઉત્તર-દક્ષિણ ૨૨૦ માઈલ લાંબા અને ૧૫૦ માઈલ પહોળો છે. કમ્બોડીયનોની ધાર્મિક ભાષા પાલી છે. એક વાર જુના ખમર વંશની પ્રતિષ્ઠા સાથે ટિંદી ચીન ઉપર હવાઈ હતી. ઈસુના ચોથા સદ્માં એમણે બૌદ્ધ ધર્મ મંદળ કર્યો. સ્થાપત્યકલાની હકીકત સમા, ખમરના દબરો જર્મરિત ખ દિવેરો આજે પણ મૂક ભાષામાં ઇતિહાસ દર્શાવતા પટયા છે એમના એક જાંબૂડીપત્રા મંદિરમાં અજોડ એવા ૧૫૩૨ સ્થળો છે. અન્યથા ઉપજાયે એવા કેટલીક ઉમારતો માટે બોલાય છે કે તે દેવાંગનાઓએ બનાવી છે.

તહેવાર ઇત્યાદિ સર્વ, નવીન જન્મ પામેથી બર્માન નીતિએ દિંદ પામેથી મંદ્ય કયું છે.

સત્તા ભોગવવાના મદમાં, મૂળથીજ તૈલ-મણ અને બર્માન વચ્ચે ધર્મીય આલુ-લુ-લુ-લુ તેઓ પરપરમાં વારંવાર યુધ્ધે ચડતા, અગ્નિ સુધી કે વખતો વખત આક્રમણ કરતા આખીજ દુઃમધાઓની સત્તા વેળા પણ એમના વેર-ઝેર ઓછા થયા નહોતા.

છ. સન પૂર્વની નવમી સદીથી બ્રહ્મદેશનો ઉલ્લેખ આપણા ઇતિહાસ ગ્રંથોમાં દ્રષ્ટિએ પડે છે. તે સમયે અગ્નિ બે વંશ આગ્રહ હતા. એક આરાધન વિસ્તારમાં અને બીજો ઇરાવતીના 'તર્ગાવ' વિભાગમાં. ઇસવી છઠી સદીમાં, જ્યારે રંગુનનું પ્રસિધ્ધ સ્વેડેગોન પેગોડા તાપુશ અને બલિખ નામના બે તથાં બંધુઓના પ્રયાસે ઇ. સ. ૫૮૫માં બાંધવામાં આવ્યું; ત્યારે આરાધનમાં ઇજાકાકાક નામનો રાજા ગાદીએ હતા અને આગ્રી સદીમાં આ તરફ મોનરાજ પેનારેખાનો અમલ ચાલતો હતો.

છ. સનની બારમી સદીમાં, બર્માન પ્રજા લગ્ના-મરતાં જ્યારે પૂર્ણ વ્યવસ્થિત બની, ત્યારે સમુદ્રથી ચારસો માઇલ દૂર ઇરાવતીના આરે આવેલા પગાન શહેરમાં પોતાની રાજધાની સ્થાપી.

વેરાન બનેલી પગાન રાજધાનીની ઇર્ષ્ય ઇમારતોના અવશેષ, આજે પણ પોતાની સંસ્કૃતિ ઉપર વિલાપ કરી રહ્યા છે. અસ્પૃશ્ય પેગોડાની અલગાર અને લગ્નાવશેષ ધર્મશાળાના અગ્નિચેરો જોતાં ૧૫૭૯ જણાય છે કે તે સમયે બ્રહ્મદેશની જમિ ઉપર યુધ્ધ ધર્મનો સર્વ મધ્યને તપતો હતો.

બ્રહ્મદેશના ઇતિહાસમાં જેમના સમયને 'સુવર્ણ કાળ' સાથે સરખાવવામાં આવે છે તે, પગાનના રાજકર્તા અનાવર્તએ તથાંઓની અતિશક્તિ કિસ્કાનો બાંધીને જુકો કરી નાખ્યો

હતો. ઇ. સ. ૧૨૮૪ માં મગોલિયન સૈન્ય સાથે ધસી આવેલા કૃષ્ણરામખાને, રાજધાનીના મૂળને હવમચારી. નાંખ્યું. અને પગાન શહેર ને મૃતપાથ દશામાં તારાજ કર્યું. દેશની પ્રત્યેક દિશામાંથી પરાજયના અવાજે આવી રહ્યા હતા એક તરફ શાંત પ્રજાએ બળવો પોકારી પોતાની આગ્રી મેળવી લીધી અને બીજી તરફથી તૈલંગજો, અરાજકતાનો અધા-ધુધીનો લાભ લઈ પુનઃલિખા થયા અને ૨૨-સુબધારી મેળવી લીધી.

બીજા સંક્રાંતિ તોરમા સૈકા સુધીના અગિ-યારસો વર્ષમાં બર્માન પ્રજાએ મંદ ગતિએ પ્રગતિ સાધીને છાંતિ અને પ્રતિષ્ઠા મેળવી હતી તે, મગોલીયોના બીજાણ આક્રમણે સર્વનાથ પામી અને બર્માન પ્રજા છિન્ન-વિન્ન રીતે એંડલી ઉડી પીણુમાં જઈ પડી કે, 'લગ્નમગ ૫૦૦ વર્ષો સુધી બર્માન પ્રજા, મસ્તક ઉચું કરી શકી નહીં.

તથાંઓની પ્રથમ રાજધાની Thaton -તથાંવ-માં હતી. એ પછીનું ધાવતપ્રત પેગૂ શહેર બન્યું હવેરાત અને અન્ય ધીક્તા વેપા-રના કારણે, રંગુનથી વિશેષ પેગૂની છાંતિ સારાએ જગતમાં વ્યાપી હતી. તથાંઓ રાજા બીનથાંવિ (૧૩૫૩-૧૩૮૫)ના પાટવીકુંવર રાજદરીતે ૧૪મી સદીમાં પિના સામે બળવો જગાડ્યો હતો. પાછળથી મોન રાજકર્તા બીન્નાકયાન (૧૪૫૦-૧૪૫૫) અને રાણી રીનશેણ (૧૪૫૩-૧૪૭૨) ધણી ધર્માઈ હતા, જેમણે રંગુનના સ્વેડેગોન પેગોડાને સુવર્ણથી રસાય કર્યું અને ચોરીસ દેવગીઓ બનાવી અને પેગોડા મંદિરને-મુદ્દ ચરણે અનેક દાસ-દાસીઓ સમર્પણ કરી. રાણી રીનશેણના જમાણ અને ગાદી વારસ રાજા વામાગેદી જેણે પોતાના સાધુ છારનનો ત્યાગ શાકભાજીના માટે કર્યો હતો તેમણે, મીંગૂન જગવિખ્યાત ધંદથી ન્દાનો આક

કચુપીટ પ્રાચીનરત્નો ૨,૮૦,૦૦૦ વીસા-૧૦૦ નનો એક ઘટ પ્રેગોડને અર્પણ કર્યો બૌદ્ધ ધર્મ ઉપર તૈયારીને અપૂર્વ શ્રદ્ધા હતી એમના પગને ટાંચના પહેલા રાજ તળીનરૂપેથી (૧૫૩૧-૧૫૫૦) એ નિજ પટરાખીને પેગોડને અર્પણ કરી હતી અને ૧૦ વીસા (૩૬ સ્તંભ) સોનું ચંદ્રાવી પાછી મેળવી હતી.

અયુધીયા ઉપર વિજય મેળવી પાછા ફરેલા બેઝનિંગે સીધામીઝ દેશરોકી...ને પગાનનો પીન્યા (સોઈ) બનાવી બર્મનેનો પુષ્કળ ધનાગો આપી નવાજ્યા હતા.

ઈ. સ. ૧૭૪૦માં મોન-પ્રગના બળવાથી આવાની બર્મન સક્તનત મુન; ચરચરી ઉઠી, પરંતુ સદ્ભાવે દેશની દાઝ હોંટી ધરીને ઇ. સ. ૧૭૫૨માં Shwabo સોબમે-નો એક ગ્રામ્ય જન અમલ ઉદ્ધયા બર્મન પ્રગનો ઉદ્ધારક બની આગળ આગ્યો અને લશ્કરની લગમ લાયમાં લઇને, તક્ષાંધઓની રાજધાની પેગૂને બહિષેર બનાવી, અને તેમજોગની બલિષ્યના મહાન આશ્રયો ઉપર પાછી ફરેલી નાખ્યું.

ઈ. સ. ૧૭૫૭ના ઐતિહાસીક વર્ષમાં ન્યારે દિંદમાં સ્થાસીના જંગમાં ઝોડીની નદીએ વહેતી હતી; ત્યારે પ્રભદેશમાં વિજય પગ ફરકાવતો અલ્હિયા તક્ષાંધઓની કલેઆમ કરતો આગેદૂર કરી રહ્યો હતો. ઇ. સ. ૧૭૫૫માં Promé ગ્રામ ઉપર વિજય મેળવીને અલ્હિયા Danbyય વૃન્ન્ય આગ્યો જ્યાં (મોન) તક્ષાંધ સૈન્ય સાથે થોડીક ઝપાઝપી કરીને તે સંધિ ઉગ્રેન (રંગૂત) આગ્યો.

આગના મેડેગોન પેગોડના નિસ્તારને, તક્ષાંધ સૈન્યે આપેલા મૂક નામ લીકૂમરેડી-કાંકા-લપોંગ નામ ધસાતા-ધસાતા અપગ્રંથ ઉગ્રેન નામ રહી મુક હતું તેને રાજ અલ્હિયાએ બદલીને તક્ષાંધ વસાવત આગમવતું ઇ. સ. ૧૭૫૫માં યાનકોન નામ રાખ્યું, જે સહેરને

આજે આપણે રંગૂત નામે જાણીએ છીએ.

ઈ. સ. ૧૭૫૬માં રાજ અલ્હિયાએ સીરયામ બંદરને તોડીને રંગૂતને વિશેષ પસંદગી આપી, અને વિજયતા આનંદમાં ફયાતી ભારે ધૂમ-ધૂમથી આર્યાના કરી અને અલ્હિયા રાજકારણમાંથી નિકત થયો.

ઈ. સ. ૧૭૫૭થી ૧૮૮૫ સુધી પ્રાદેશની પ્રાદેશાલત અલ્હિયાના વંશજો પાસે હતી, પરંતુ કાળની ફરતાએ પ્રભદેશના હેડના રાજવીઓ પાસેથી મોગડોની જેમ પ્રાદેશનું રાજ્ય પગ-અગ્રેજોના હાથમાં આવ્યું.

ઈ. સ. ૧૭૮૪-૧૭૮૮માં અલ્હિયાના વંશજ પ્રદેહિયાએ આરાધન ઉપર વિજય મેળવ્યો અને બર્મન સમ્રાટે લાયક કરી હતી.

૧૮મી સદીમાં, સિયામની ક્રાંતિ વેળા ત્યાંની પ્રગએ બર્મન ફોજની મદદથી મણિપૂર તથા આસામની સરદાર સુધી બર્મન સમ્રાટે દિગ્વિજય કરી, ઉત્તરમાંથી પશુ ચાઇનીઝોએ ત્રણ વાર આક્રમણ કર્યું પરંતુ બર્મનોએ તેનો મુકાબલો વીરતાપૂર્વક કર્યો હતો; ૧૮મી સદીના આરંભ કાળમાં બર્મનોએ આસામ ઉપર પગ મોનાનો અરધજા ફરસાચો હતો જ્યાં પહેલીજવાર તેમને અગ્રેજો સાથે ધુરધ-ધુરધી યુદ્ધ હતી.

ઈ. સ. ૧૭૮૫ અને તે પછીથી દિંદમાં ગવરનર જનરલે લોગ આવાના દરબારમાં રાજકારી ઉપરુદેશનો મોકલવાની સરખાન કરી આ રાજવીય મીસલ-જેનો એક મુખ્ય સભ્ય કેપ્ટન મીગલ સીમ્સ હતો-તેમની મુખ્ય નેમ, બર્મન રાજાઓ સાથે મનલગી મિત્રાગારી બાંધવાની તથા આરાધન અને ચિનામોંગ વડ્ડેની સરદારો નિઠાવ કરવાની અને ખાસ કરી પૂર્વ દિંદ તથા પ્રભદેશમાં કાંસની રજીમને હુમ્મી વાજવાની નેમ હતી. બર્મીઝ દરબારમાં પ્રથમ અધિપારૂષે આવનાર કેપ્ટન મીગલ મીમ્સ દેને જેને રાજકારણ ઉપરાંત વેપારી

સંબંધ જોડવામાં પણ ફતેહમાં પહેલ કરી હતી.
ઈ. ૧૭૮૬માં બ્રહ્મદેશમાં પહેલો બ્રિટીશ રેસીડન્ટ નિમણે, ૧૨૧૭ એ રેસીડન્ટ ૧૮૧૨ સુધી પોતાની મેલી મુશ્કેલીમાં ફાળી શક્યા નહોતા હિંદુસ્તાન જેમ બ્રહ્મદેશમાં પણ પ્રથમ પગલાં પાડનાર પોર્ટુગીઝ હતા, જેમના આગ-મનનો સમય ઇતિહાસમાં પંદરમી સદી નોંધાયો છે. સત્તરમી સદીમાં ફ્રેંચ અને અંગ્રેજોે આગ્રા જેઓ Delhi વિસ્તારમાં પોતાનું પ્રભુત્વ જમાવવાના પ્રયાસો કરતા હતા.

ઈ. સ. ૧૮૨૦ની લગભગમાં અંગ્રેજોની 'માંગણી' નશરવા માટે બર્મન રાજ્યને અંગ્રેજો સાથે પ્રથમ ટક્કર ઝીલવી પડી, બર્મનો ઉપર અંગ્રેજના ભોખાડી હાથનો પરોથો 'ધા' એટલે જોડા અને કારી હતો કે અનેકવાર હિંમતના 'મલમપટ્ટા' બાંધવામાં આવ્યા છતાં એ 'મરણુધા' અને સુધી નહિજ રાજ્યો. અંતમાં બર્મનોએ અંગ્રેજો સાથે-ઈસપારકે ઉસપાર-છેવટનો જંગ લડી લેવાનો નિર્ણય કર્યો અને વીર સેનાધિપતી મહાબંદુલાને સર્વેશક્તિ સહિત રણરૂપમાં નિદાય કર્યો. વીર બંદુલાની વીરતાના ગીતો આજે પણ બર્મન પ્રાંત ઉમંગે લલકારે છે. અહિં અધીના મુસંગે અંગ્રેજોને નિઝામની જંગી બરકરી મદદ મળી જતાં બ્રહ્મદેશનું આખું એ પોર ઝોડ થિએટર' બદલાઈ ગયું. ઇ. સ. ૧૮૨૦ થી ૨૩ સુધી બ્રીટીશ ગવર્નમેન્ટ સામે રણરૂપમાં વીર બંદુલા ખૂબ જુઓએ, આખરે અંગ્રેજોની તોપના એક ભયંકર ગોલાનો શિકાર બની ગયો. વીર સેનાધિપતીની ધમેલો આ દશા નિહાળીને બર્મન લશ્કરના હઠકા છૂટી ગયા હતા છતાં હથિયાર હોડાં પડ્યાં નહિ.

ઈ. સ. ૧૮૨૪ની ફેબ્રુઆરીથી ૧૮૨૬ની માર્ચ સુધી બ્રહ્મદેશમાં જે ઉલ્લાપાત મચ્યો હતો તે બંદુલાના મરણ પછી ઇ. સ. ૧૮૨૬ની ચાન્દાબૂ સંધિ પછી કંઈક શાંત પડ્યો.

ચાન્દાબૂ સંધિના અંગે આવા, આરોહાન, અને 'તીનાશરીમ પ્રાંત અંગ્રેજોના કબજામાં આવ્યા અને મોલમીન' ને તીનાશરીમના પાટનગર બનવાની શોભા મળી.

ઈ. સ. ૧૮૩૦માં ન્યારે નવારાજને ગાદીએ બેસાડવાની ક્રિયા કરવામાં આવી; ત્યારે જે અગ્નિ તણુજો સંમિતી રાખમાં હવાઈ રહ્યો હતો તે એક અંગ્રેજ નાવિકની ગીરફતારીના વાયુથી પુનઃ લગ્નગી ઉઠ્યો અને અંગ્રેજ વદાણુટીને મૂક્ત નહિ કરવાના કારણે સારાએ બ્રહ્મદેશમાં એની જવાબાઓ વ્યાપી ગયું. એ સમયના ઇ. સ. ૧૮૫૨ ના બીજા વિગ્રહના આક્રમણમાં ડેલા અને પેગૂ બ્રીટીશરોના કબજામાં આવ્યું.

ઈ. સ. ૧૮૫૩માં બ્રહ્મદેશની રાજગાદીએ આરુ યથેલા રાજા મીનકોન મીન અતિ શાંતિપ્રિય, ન્યાયી, કુનેહ-કુશળ અને દૂરઅંદેશ રાજવી હતો. જેણે દેશમાં પ્રગટેલી ભયંકર અગ્નિને પોતાનો આત્મ ભોગ આપીને છુટાવી નાખી અને અંગ્રેજોને સારાએ બ્રહ્મદેશના વેપારનો 'ઠંકા' આપી સર્વ સગવડતા કરી આપી હતી. માંડેમાં બ્રિટીશ રેસીડન્ટનો 'સોંપ' ઉછેરનાર અને કજીયાનું મોટું કાણું કરનાર એજ લલે રાજવી મીનકોનમીન હતો. નથી સમજાતું કે રાજા મીનકોનમીન ઉપર અંગ્રેજોના કયા નાદુએ અસર કરી હતી ઇ. સ. ૧૮૫૭માં જ્યારે હિંદમાં અંગ્રેજોની રિથિતિ કોટાડી હતી ત્યારે બ્રહ્મદેશમાં પુરું શાંતિ પથરાઈ હતી. ઇ. ૧૮૭૮માં રાજા મીનકોનમીનનું અવસાન થયું અને તેની સાથે બર્માનું રાજકારણ પણ રંગ્યું. ઇ. સ. ૧૮૬૭માં રાજા મીનકોનમીન સાથે બંધાયેલા અંગ્રેજોની મિત્રાચારીના સંબંધો ઇ. સ. ૧૮૭૮ માં મીનકોનમીનનો પુત્ર રાજા થીઓ ગાદીનશીન થવા સાથે અંત આવ્યો એટલે જે થોડી ઘણી સત્તા હતી તેનાથી પણ

રામ યીભોને હાય ઘોઈ નાખવા પડ્યા. રામ યીભો ધણો નિર્દય હતો, એણે પોતાની સામે ચનાર પ્રત્યેક જણને તલવારના ઘાટ ઉતાર્યા. અહીં સુધી કે પોતાના સગા ભાઈ ખેડેતો અને સગાં સંબંધીઓનું કાસળ કાઢવામાં પણ યીભોએ પાછી પાની કરી નહિ. ખ્રીડીશ વેપારીઓ ઉપર પણ એણે જીવમ ગુજાર્યો અને છેવટે યુરોપની રાજસત્તાઓ સાથે સંધિ કરવા એણે વિચિત્રો પણ માંડી અંગ્રેજોને ખુબ પડતાં છ. સ. ૧૮૮૫ની ૧૨મી અક્ટોબરે હિંદો સરકારે રામ યીભોને છેવટનો પરિપત્ર મોકલ્યો, પણ યીભોએ ધમડમાં તેને રોકેરે ઉઠાવ્યો અને વિના વિરોધે ધ્રીડીશ ફેન્સ માંડેલમાં દાખલ થઈ અને રામ યીભોને ભાગી જવું પડ્યું.

જુઓ રામ યીભોએ અકલાબને' ૮૫ ના નવે. ખુબમાં પ્રજા જોત દેરો પીટાવ્યો કે 'અંગ્રેજોને દેશ બહાર કાઢવા માટે પ્રજા એક ધ્વજ નીચે આવી જાય' પરંતુ યીભોના ધમડી સ્વભાવ અને નિર્દયતાના કારણે પ્રજાએ તેને સાથ કે આશ આપી નહિ અને ૧૫મી નવેમ્બરે ઇરાવદી માર્ગે અંગ્રેજોને વીસ હજારનું લશ્કર જંગી આગળોટા મારફત પ્રવેશ્યું અને ૨૮ મી નવેમ્બરે આવા મુકામે બર્મન લશ્કરે હથિયાર નાખી દીધાં અને રામ યીભોને કેદ પકડીને રત્નાગીરીમાં પુરી દેવામાં આવ્યો અને ૧૮૮૬ ની પહેલી જાન્યુઆરીના દરેક મુજબ સારાએ જાહેરે રીતસરે ખ્રીડીશ તાજમાં શામલ કરી દેવામાં આવ્યો.

ઈ. સ. ૧૮૮૦થી ૮૫ દરમ્યાન રાજધાની માંડેલી પરિસ્થિતિ વિષમ બનતી ગઈ 'પરિ-

સુસ્લિમ-ગુજરાતની પહેલી ગ્રંથમાળા

બજમે ઇકબાલ ગ્રંથમાળા

-: સીરતી કૃત :-

* થોડાંક ચરિત્ર દર્શનો *

[હિંદુમાતા ૧૧ મહાન વીરોના અદ્ભુત જીવન પ્રશ્નો]

મૂલ્ય ૦-૫-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ વધુ, બર્મા પોસ્ટેજ ૦-૧-૬

[આફ્રિકા ૯ વેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

—: બજમે ઇકબાલ ગ્રંથમાળા પુસ્તક ખીલું :-

* જંગો યર મૂક *

[એક અનોડ ઇતિહાસિક પુસ્તક]

મૂલ્ય ૦-૫-૦ આના

પોસ્ટેજ ૦-૧-૦

[આફ્રિકા ૯ વેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

બજમે ઇકબાલ

કોથર Kathor (વાપા : સાયજી)

સ્ટોકિસ્ટ : ધી રહિર સ્ટોર્સ. કણપીક, સુરત.

શું વ્યોમ માડું કરી શકે છે ?

જે પ્રેમ તુજથી કરી શકે છે, તે પ્રેમ પથે મરી શકે છે ;
 વિપત્તિઓને હરી શકે છે હૃદયને ચરણે ધરી શકે છે ;
 સિતમ સાહી ધૈર્યને ધરૂં છું, ઉદ્દેજ નિશ્વાસ નિત ભરૂં છું ;
 પરંતુ તુજ નેન : વિસરૂં છું શું તું મને વિસરી શકે છે ?
 યદાપિ કેવળ હું છું નહારો, પરંતુ પ્રારબ્ધમાં છું સારો ;
 નહારો ક્ષણને થનાર તારો સર્વત્ર સારો કરી શકે છે ;
 ભલેને તે નિઃશ્વરો રંગ-બદલે, ભલેને તે નિઃશ્વરો ઢંગ-બદલે ;
 ભલેને રંગ, ઢંગ-તરંગ બદલે શું વ્યોમ માડું કરી શકે છે ?
 જની-ગયો હો જે તારો ચાચક; તે જાપ શા ક્ષણ કોના દર-તક ;
 જે તારો ચાચક છે તેનો નિઃશક તું ખૂબ છેડો ભરી શકે છે ;
 કરે છે પ્રેમીની પ્રેમ રસા, ન : નાખુશાની છે એને ; પરવા ;
 નિસદેહ વિષુ નાવિકે આ નૌકા વમળ મહુડી પવન તરી શકે છે ;
 મુશ્કેલીવાતુન—મુશ્કેલીવાતુન, મુશ્કેલીવાતુન—મુશ્કેલીવાતુન ;
 “કલીમ” એનીજ છે તને ધુન તું અન્ય કયાં વિચરી શકે છે ?
 “કલીમ ભાકિરી” — પોતાની.

●

ક્યારે ચમન તો થાશે—

મંજલે જો ન જશું, પંથ ગમન તો થાશે !
 ન કળે આશ કદી, પગનું સ્પર્શન તો થાશે !
 જોર ઉલ્લાસનાં ચેતનને ભરી જો ન શકે ;
 એક આધાર દિવાસનો, રૂઢન તો થાશે !
 રાજા થઈ જાય પતંગ તો શું ! પ્રભાને સ્પર્શે ;
 જિન્દગી જાય તો, છો જાય, મિલન તો થાશે !
 નાશના પંથમાં સર્જનનો છુપાયો છે ભેદ ;
 છત છવનની, ન જો, થાય પતન તો થાશે !
 પાનખર ફૂલને, પછુનિ ઉઝડી લે, ભલે !
 સ્નેહી શુંલશુભનું વતન, ક્યારે ચમન તો થાશે !
 અંશુઓ પૂર્ણ ન હોય કરે તો પવન શું ;
 ચાલથી તારી સખા; ઉરનું ચમન તો થાશે !
 ફૂલ કયાં ! પાંખડી હું ફૂલની, લાખ્યો છું ‘નસીમ’
 કાવ્ય સૂચિત ભલે હોય, કવન તો થાશે !

“નસીમ” (મુંબઈ)

ની

“મેહફિલમાં ડોકીયું”

કરનાર : “નઝરખાંઝ”

[પક્ષીઓમાં જેમ નાકર ખાંઝની દટિ સૌથી તિક્ષ્ણ લેખાય છે તેમ ‘કારવાં’ના કાબ મહબા ‘નઝરખાંઝ’ની દ્રષ્ટિ પણ તિક્ષ્ણ હોઈ આખા વરસની મેહફિલનું સારવાણું કાઢવામાં એમણે ગોળાની ચામને બદલે કલમની કેવી યોગ્ય ધરોણું કરી છે; તે આ લેખ વાંચનાંજ સસિક પ્રેક્ષકોને તો સમજાશે; પછી ન સમજી શકે તેને તો શુદ્ધજ સમજાવે? સાહત ચી.]

મુરતથી પ્રસિદ્ધ થતા ‘કારવાં’ માસિકમાં દરેક નીળા મહીને કવિઓની મેહફિલ જામે છે. આ અઠધી ‘કારવાં’ એક વર્ષ પુરું કરી બીજા વર્ષમાં પગ મૂકે છે. એમાં આજ સુધી ચાર સફળ મેહફિલો જામી ચૂકી છે. ‘કારવાં’ના તંત્રીશ્રીએ આજ સુધી ‘કારવાં’માં જામેલા ચાર મેહફિલો ઉપર ડોકીયું કરવાની મને ફરમાવ કરી છે. ગુજરાતના ગ્રંથ સમાજ જનાજ ‘દાયદા સાદબ અગર તત્વકવિ જનાબ ‘નસીમ’ સાદબ કે ‘શામરી’ના સર્જક જનાબ ‘ઝાર’ સાદબની નજર જે આ તરફ પેંચવામાં આવી હોત; તો એમાંથી આપણને કંઈક વધુ જાણ્યું હોત; શીખ્યાનું મળ્યું હોત. પરંતુ તેમને આટલી ફરસદ ક્યાંથી હોય ?

કાગળોના વધતા જતા ભાવ અને બીજા પછી અનેક પ્રકારની મોંઘવારી અને મુરકલીઓ

વચ્ચે જનામ ‘વહશી’ સાદબે ઝરૂરી ગુજરાતની જે સેવા કરી છે તે જોતા, ગુજરાત એમને વધુ સાથ અને સહકાર આપી મોતાની ફરજ બજાવે એટલી નમ્ર ભલામણ કરું છું.

‘મેહફિલ’માં પુરાણ અને ઉછરતા કવિ’ ગિરાદરો પ્રથમ દ્રષ્ટીએજ નજરે ચડે છે. ‘મેહફિલ’નું ધોરણ ગ્રંથ કાવ્યની માપ દાંડી ઉપર અંકાયલું છે. આજે જેય અને અગેય કાવ્યોની ચર્ચા જાણીતી છે. તેમજ વિદ્વાતા પાણા ખારોતાર ગજાગી વિદ્વાનોમાં ખપતા ‘કવિ મદાસથો પ્રત્યેના લોક અણુચમાની ચર્ચા પણ જાની નથી નરી વિદ્વાતુ કુક્ત કવિતામાં લોક લાગણીને સ્પર્શી એના મર્મ સ્થળને ભેદી, કવિતાના ઉદ્દેશને પાર પાડવાની શક્તિ કરતાં, માત્ર પત્રોનાં પાનાંઓ ઉપરજ શોભી રહેવાની ખૂબી છે એ સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે. અહીં ગુજરાતના મોટા

ભાગને એવી કવિતા રચી છે આકર્ષિ રાજી નથી. એના માટે બે મત છે નહિ. એટલે એજ કે ગુજરાતમાં આજે કવિતાનો કાલ મોટા પ્રમાણમાં આવ્યો છે છતાં, એના લોકપ્રિયતા પાણી તેમજ જનતા ભોગ્યતા મહેતા લક્ષણો માત્ર વિદ્વાનીજ સંગતાથી ઉરી અંધ છે, એમ હુમ્મ પૂર્વક કહેવું અને માનવું પડે છે.

“કારવાં”ના મેહફિલમાં આવેલાં અને આવતાં કાવ્યોમાં આજની અન્ય કવિતાઓમાં અવતરેલી અગ્રેયતા, અને નરી વિદ્વતા એ બેઉ દુષણો રોજ એકે નથી, એમ કેઈપણ વિવેચક કહી વિવેચના પછી પછી કહી શકે છે ગમે તે પકિતને લઈ કેઈપણ બિરાદર એને બરાબર ‘ગાઈ’ શકે છે, મેહફિલની કવિતાઓ સમજાવવા માટે સજ્જ કાવ્યો શોધવા પડે તેમ નથી. આજની કવિતા પ્રત્યે અલ્પમાત્રા ઉપરાંત બેઉ કારણોથી ‘કારવાં’ની કવિતા મૂકત હોઈ એ સંભળતાં, વાંચતાં, અને ગાતાં વારંજ હૃદયમાં ઉડે ને ઉડે ઉતરતી જાય છે એમ એના ઉપર ‘કારવાં’ કરતાં દેખાય આવે છે.

જો ફાર્સી ગુજરાત આજે વાણ્યોમાં પહેલાંપણ નહોત તો! મેહફિલ કવિઓ માટે અને જનતા માટે કવિતાની એક આશિર્વાદ સિદ્ધ થઈ ચૂકી હોત. હું અતરે અન્ય કવિતાને, ઉતારી પાડું છું એમ માની લેવાનું નથી. અલગત જે નરી કડીકત [સત્યતા] આજના આપણા વાતાવરણ ઉપર તરે છે. તેનીજ હાંધમાં આ લોકો કમ્પા મીઠા સમજા આપેલું છે. મદારા એકેએક કવિ બિરાદર એની કહ વાક કરતાં એમાં રહેલી સાવતાની મીઠાસ પ્રકાશ કરશે એવી આશા છે. છતાં એકવાર અરથાને નિવડે તો એમાં હું દોષિત નથી. પરંતુ મદારા લખાણમાં રહેલું સત્ય નહીં પારખી ચક્રનારની વિવેક શુદ્ધિ દોષિત છે એમ ભારપૂર્વક જણાવું છું.

અમલવાદના ગુજરાતી મુદ્દાવાનાં પ્રમુખ તરિકે જનાય ‘શાયદા’ સાદબ કહી ચૂક્યા છે તેમ “આવો પાંખમાં આવો, પાંખમાં લ્યો હું પુછું છું આપણા બહુ જ ગુજરાત માટે, આપણા ગદ્ય અને પદ્ય માટે અને એથી આગળ રાષ્ટ્ર માટે, નીતિ માટે, શું સાહિત્ય સંપર્કની આવશ્યકતા નથી? સાંભળો અને સંભળાવો : પીયો અને પાવો : ટાલો અને ટાલાવો : આવો ! આપણે ગુજરાતની કુળને આપણા સૂરુથ ગાનોથી ગજવી દઈએ.” એવાં સજ્જ હૃદયો એ જે જનતાના હૃદયમાં પોતાનું કાવ્યી સ્થાન મેળવી લ્યે. કવિતાનું સ્થાન તો લોકોના હિલમાં છે. આજની કવિતા સ્થાન બદલ્યા એ કવિઓને જોવાનું અને વિચારવાનું નથી? બસ, હવે હું મેહફિલના પહેલા દૈન્ય રસ બધાં સરોવરમાં રસોલી કરું છું મદારા ભોળામાં ભરાય તેટલાં કવિ હૃદય બધાં છે. નિર્મળ જળ છાંતું છું, સમસ્ત ગુજરાતના દિવો ઉપર એ દેરીઓ પડી વાણ્યોના કાળા ઘણે ધ્રુવે એમ હૃદયું છું.

“હૃદયની ઉર્મિઓની આ કથા છે”

“કારવાં”માં પહેલીજ મેહફિલના દાણે મિસએ તરફ (પદ્ય પૂર્તિ) તરિકે અપાયલી ઉપરાંત પકિત છે. આજના મદારા લખાણના પ્રાણ સ્વરૂપે પછી એજ આવી ગય છે. એટલે ઉપરાંત લખાણમાં જે માત્ર હૃદયની ઉર્મિઓની કથાજ કહી છે. હવે કવિ બિરાદરોએ કથેલી હૃદય ઉર્મિઓની કથા પછી કાવ્યમાં સાંભળો.

‘ઝાર’ સાદબ સંદેરી મુસ્લિમ ગુજરાતમાં વ્યોત્ક્રંદ કવિ છે. એમની શ્વેત પવિત્ર દાદી અને આ પ્રેમ સૌંદર્યની હેલી ખરેખર અદ્વિતિય છે. સનમ કથા પર અલ્પ છે. આવીને પૂછે છે, કહી દે આજે એવજા રોજ છે!

કથ પર આવીને પૂછું કેટલું દર્દ લાગ્યું છે ?
 ઝિન્દગીભર આવવાની નવરાસ ન મળી સાંભળો.

“કહે છે કથ પર આવીને મ્હારી,
 કહી દે, કોણ આને બેવડા છે ?”

‘ઝાર’ સનમને છેડે છે. શા મટે ?
 એમનાજ શબ્દોમાં સાંભળો.

“હું છઠ્ઠું છું તમોને એજ કારણ,
 તમારી દર જડામાંયે મગા છે.”

‘ઝાર’ પછીજ ‘શયદા’ પ્રસ કરે છે. એ
 પૂછે છે મ્હારા દિલના દુકડા તો એમના પગ
 મર્દો પડ્યા છે. તોએ ખુદા જાણે એ શું શોધી
 રહ્યા છે ?

“પડયા છે પગ મર્દો દુકડા નિગરના,
 ખુદા જાણે એ શું શોધી રહ્યા છે ?”

‘શયદા’ મૃત્યુને ચિમકી આપે છે.

“જશે ક્યાં દૂર મારાથી તું છટકી ?
 કહા ! મુલ્ક હાથમાં તારી કહા છે ?”

નિશાની કાળજીથી ઘેરી આંખ જેમ સર્વદા
 પ્રણયનાં તેજ છે. એમ નિશ્વાસકપણે તત્વ
 કવિ લાઈ ‘નસીમ’ કહે છે. સાંભળો.

“નિશાની આંખડી કાળજી શું ઘેરી;
 પ્રણયનાં તેજ જેમાં સર્વદા છે.”

એને મળતાજ લાવ નીચેની કંડિકામાં
 દોલરાવી એનું પ્રમાણ આપતાં લાઈ ‘નસીમ’
 જણાવે છે.

“પલકતી તારફાની તેજ પાંખે,
 લિમીરમાં રૂપની નૂતન પ્રમા છે.”

‘નસીમ’ પછી આવે છે લાઈ ‘સગીર’
 તડપી તડપી, અને રડતી સિતારીને એ પૂછે
 છે; તુજ મર્દો ધ્રાની વધ્યા સમાઈ છે ?

“સિતારી તડપી તડપી હાં રૂવે છે ?
 સમાઈ તુજ મર્દો કાળી વધ્યા છે ?”

અને ઝુલમથી એ વધારે ઝુલમ તો ‘સગીર’
 નીચેની કંડિકામાં કહી જાય છે.

“ઝુલમથીએ વધારે આ ઝુલમ છે !
 ઝુલમને પણ ઝુલમ કહેવા મતા છે !”

‘ફિખ’ માતરી આશાના યુદ્ધયુદ્ધ (પરપોટાઓ)
 તાદસ્ય કરે છે. જીવનને ધૂધવતો સાગર કહી
 એ પર આશાના પરપોટા કરતા માતરી દૂર દૂર
 સુધી પહોંચેલી કદખનાને વાસ્તવિકતા નીચે
 લાવી મૂકે છે સાંભળો !

“જીવન છે એ મહા ધૂધવતો સાગર;
 યદા આશાના જે પર યુદ્ધયુદ્ધ છે.”

ધૂધવતા જીવન સાગર પર આશાના યુદ્ધયુદ્ધ
 કહેલી સરસ કદખના છે ?

હદયના ચિરાગ સીવો નહિ ! એ દ્વારા તો
 જીવનને હવા મળે છે. અર્થાત એનાથી
 જ હું જીવી રહું છું. માતરી કહે છે સાંભળો;

“ત સીવો મમ હદયના એ ચિરાગ;
 મળે ત્યાં યઈને જીવનને હવા છે.”

‘ફિના’ કહે છે; તું મૂઢેથી રમે છે ! એ
 દીવાના ચેત ! તારા હાથમાં તારી કહા છે. આ
 રમત તે કેવી ? કેઈ મૃત્યુને હાથમાં લઈ રમે
 છે ! ફિનાની આ રમત જીઓ !

“તું મૂઢેથી રમે છે હે દીવાના !

એ તારા હાથમાં તારી કહા છે.”

યુવાની ! યુવાની તો જીવનમાં એક જગ્યા
 છે. ‘ફિના’ કહે છે.

“યુવાનીમાં ‘ફિના’ દિલને સંભાળો;

યુવાની ઝિન્દગીમાં એક જગ્યા છે.”

હવે સાંભળો લાઈ મરહૂમ ‘ફાની’ને.
 એમણે વિરહ શ્વાસોને દિલબરના ચરણે ધરી
 દીધા; કારણ ? જન (જીવન) એક વેદના હતી,
 અને વરણ: એ વેદનાતું એ શબન કરી ગયા.
 આને વિરહશ્વાસો લેવા માટે એ રહ્યા નથી.

“વિરહ શ્વાસોને ધર દિલબરના ચરણે;

તું મારી જન છે કે વેદના છે ?”

લાંબી માંદગીમાં દિવસે દિવસે શરીર નંખાતું
 જતું હતું. શરીરરૂપિ સુમનની મુખી લાઇ
 શ્વાસરૂપિ હવા જઈ રહી છે. માટે આ
 ઝિન્દગી ! તું પણ ત્રેગમાં વહીજ ‘ફાની’ કહે છે.

“વહી ન પ્રેમમાં અથ જિન્દગાની !

‘સુમન સુરભિ લઈ ચાલી દયા છે.”

‘નારાદ’ ખ્યાલોમાં ને ખ્યાલોમાં ફૂળી
જરાતું સૂરત કરે છે. ‘એ કરે છે નિરાશાના
છવનની એજ માત્ર મતા છે.

“ખયાલો ને ખયાલોમાં ફૂળી ન;

નિરાશાના છવનની એ મતા છે.”

આકાશ ઉપર આ તારલા ચમકે છે ?
ના ના, એ તો અમારું દિલ છે; ને ગળેથી
મકાશી રહ્યું છે. ‘નારાદ’ કાવ્ય બદ કરે છે.

“મુનવર દાખથી છે દિલ આગર;

અગતવા બોમના એ તારલા છે.”

રમુછ ‘એકાર’ ખેડુતોની છવનવચ્ચ તરફ
ધ્યાન ખેંચે છે કાઠ ન હોય ત્યારે શું વા’
છે ? એમ કહેવાનો સુજરાતી મહાવરો છે.
કાઠ નથી કહેવાને ખાતે શું વા’ છે ? એમ
કહેવામાં એક દુઃખ અને રમૂજ સાથે રહેલાં છે.

“ધારથી ધાન્ય પકવે અન્ય મારે;

છતા આરોગ્યવાને તેને વા’ છે.”

નીતેની કંડિકામાં પલ્લ ખેકાર વૃથા કહી કહેવાતું
સમગ્રીય કહી ગય છે, એમના કાવ્યબદ રામદો
માજ સાંભળો.

“શુભાગને હૃદયમાં ? ઉર્મિઓ રા ?

પછી તેની કથા કથલી વૃથા છે.”

હૃદયની ઉર્મિઓ કથલા લાઈ ‘આસિમ’ના
કાવ્યની એક કંડિકા છોડવા જેવી નથી. છતાં
રમણ મોખની માક મને એક મુદ્દમ કરી નાખ્યા
મગ્નપૂર કરે છે. સાંભળો, ‘કંઈક સંજ્ઞાવાતું:
ખીજી બધું ‘કારવાં’ના પાને છે.

“દિવાસો ન્યારથી એ રઈ મથા છે,

વંડુ કંઈ ત્યારથી દિવમાં બધા છે.”

‘આસિમ’નું આ મરણ કેટલું દિવ્ય છે ?

કેટલું ભવ્ય છે ? ફરહાદની કથ આજ રેઠનથી
ફાટી ગઈ હતી. એ મરણજી ખરેખરી રીતે
તો છવન છે. સાંભળો, એ મરણ ઉપર. એક
સો છવન નિઃશ્વર હો.

“એ મરણ પર નિઃશ્વર રો છવન હો.

કે તે મૈયત પરે રોઈ રતા છે ?”

‘આસિમ’નાં નવન એમના એક રાતવાસાળી
કેટલાં ઉત્તન ચર્ચ મળ્યાં છે એ પણ જુઓ.

“નયન નીચાં ન ધારો દોસ્તોમાં;

નયનમાં રાત તે એક ‘રહી’ મથા છે.”

ચક્રે ચરેલાં રાત દીન લામે છેજ એમ
કહી ‘સાંભળ’ શરૂ અને સૂર્યની. દુર્દશા
તરફ ધ્યાન ખેંચે છે. દાવો અને દલીલ બન્ને
પાસ્તિકતા દર્શક છે.

“લમે છે રાત દિન ચક્રે ચરેલા,

સરોને સૂર્યની પણ દુર્દશા છે.”

‘સામિર’ને વ્યથા છે. રાતની વ્યથા છે ?
એ પણ જરા બાજુવા જેવું છે. એ કહે છે:
દરદતુ દિલ મહાર દિલથી મળાતું નથી. બે
વ્યથા છે તો ફક્ત જોનીજ વ્યથા છે. સાંભળો
“દરદતુ” દિલ નથી મળતું હૃદયથી;
અથા છે તો ફક્ત જોની અથા છે.”
‘વલી’ કર્તવ્ય સ્વતા યુવકને એક પ્રશ્ન
કહે છે.

“યઈ બરખાદ લાલત દેશની જો !

અમન સુના યુવક કોની ખતા છે ?”

‘વલી’ પછી આવે છે ‘કાસિલ’ રાદરી. એ
દયા (લાગને) પણ મુદ્દમ કહી બતાવે છે એ કહે
છે તમે દેખો, અને તમને કોઈ ન દેખે ! એ
શું દયા છે ? મુદ્દમ નથી ?

“તમે દેખો ન દેખે કાઈ તમને,

નથી એ મુદ્દમ તો શું એ દયા છે ?”

આજે પોતાની દશાપર દસનારને ‘અમૃત
જાની’ આતી કાઠ તરફ ધ્યાન ધરાવતું
કહે છે.

“હરી તે આજ મારી વેળા પર-

ખમર છે કાઠ હારી રો દશા છે ?”

દિવને લુટવાની નેમ રાખનાર આ તે
વિધવ્યા છે કે કળ છે ? કારવાંનાં તંત્રો
વદરી સાદબ આ વિચારણા આપી ગય છે.

“આ કોની તેમ દિલને લટવા છે.
બલા એ કાળ છે, યા દિલ્લા છે ?”
‘નાતિક’ સંદેશીની વાણીમાં દેશની દાઝ
છે, સાંભળો.

“છવાતી દેશપર શુદ્ધિ પડા છે;
પતનની દાઝ છે મુસ્લિમ જરા છે ?”
‘સુખન’ ની મહેદાર રમત પણ મગાની છે
જુઓ.

“સદા ખોલુ જીવનને જિંદગીમાં,
મને એવી રમત માંહે મંજા છે.”
વમજમાં ટૂંપી જનાર જીવનનાં મોતીઓ
જોળી જાય છે. સુમન કહે છે.

“ગયા ટૂંપી વમજમાં ને વમજ પછી;
જીવનનાં મોતીઓ જોળી ગયા છે.”

‘ઔસિયા’ અહિં પોતાનું ઔલિયાપણું
દર્શાવતાં કહે છે. એમણે તો મને ત્રાપ આપવા
માટે હાથ ઉઠા કર્યાં હું તો સમજ્યો મને
આશિષ આપે છે.

“ક્યાં છે હાથ ઉઠા કાઢવાને;
હું સમજ્યો છું” રલાં મુજને હુશા છે ?”

આમ પહેલી મેદફિલથી જામતો ‘રંગ’
આમળ વધે છે અને બીજી મેદફિલનાં મંગલ
યાય છે.

મેદફિલ બીજી

બીજી મેદફિલનો દૌર કાંઈ ઓરજ છે.
જાણે લાલ ‘ફના’ની સાદીના પ્રસંગનેજ વાચા
આવી હોય તેમ એ પ્રસંગજ બીજી મેદફિલના
દૌર માટે પંક્તિનાં મૂળે બોલે છે:

‘મદી શકતો નથી હું કોઈ દી’ પણ આપના મનથી

આપના મનથી કોઈ દી પણ મદી શકતો
નથી, એવો એ મુશ્કેલી વાણીના કિનારે
સંદેશના ફરિયામ જમખાનામાં જાઓ. કવિઓ
માટે એક શાહીનો પ્રસંગ હતો. બીજો પ્રસંગ
હતો, લાઈ ‘ફના’ની અંતિમ કંઈક પ્રસંગ
માંદગીનો ઉપરોક્ત, મંકિતને ઉચ્ચાર-

વાના હકદાર. એ જણા છે. એક જનામ
‘ફના’ સંદેશી અને બીજા વિરમગમ નિવાસી
મહંમદ લાઈ ‘ફના’નો, એ પ્રસંગ, એમાંના એક
જગતમાં મુશ્કેલી લઈ જીવનમાં પગ મૂકતા
હતા ત્યારે બીજા જગતને લાત મારી જતા
હતા.

દૂર દૂરથી આવેલા કવિઓનાં મિલન-
ખિલનનો એ સુંભવ પ્રસંગ સંદેશના રંગીઆ-
મણા વાતાવરણમાં પોતાની અનેક જીને રાતનાં
નવ વાચાથી વાચાળ થયો. એનો પ્રધાનધ્વનિ
હતો ‘મદી શકતો નથી હું કોઈ દી’ પણ
આપના મનથી’ કેવો પ્રાસંગિક સુમેળ ?

રજા પર પ્રમુખ તરિકે બિરાજેલા જનામ
‘શયદા’ હંદવા અને બોલ્યા,

“તમે છે પ્રાણથી પ્યારા, તમે કાઝા છે છવથી,
ઉમંગો લાખ ઉછળે છે, તમારા એક દર્શનથી.”

કવિને એ પ્રાણથી પ્યારા અને જીવનથી.
ઝાઝા કોણ ? કોના એકજ દર્શનથી લાખ
લાખ ઉમંગો ઉછળે ? છે કોઈ એવા ? હોય
તો તમારા દિલમાં ફૂળદી લગતી શોધી કાઢો.

“ન આપનની મને છઠ્ઠા અલિલાયા નવાઈન થી,
મજા સચીતની મુજને મળે છે દિલની ધડકન થી.”

મને વાદનથી અલિલાયા નથી, આપનની ધડકા
નથી; કારણ કે સંજિતની મજા મને તો દિલની
ધડકનથી મળે છે.

કામ આગળ વધે છે લોચનથી આગ
લગાડી જનારનું નામ નહિ દેવામાં અને એ
વિશે બીજી સપથ જીવતા હોવા છતાં અગાળ
દેખાડવામાં કવિએ પ્રેમનો વિવેક સંપૂર્ણપણે
જાળવી દેડ કરી છે. સાંભળો.

“હું બહુ છું તો બહુ છું બળીને ખાક યાવાનું,
નથી એ બહુતો કોણે લગાડી આગ લોચનથી”

લોચનથી લગાવેલી આગ લાદી મુસોલક
છે, સીંચ કપાવી વધુ તેજ આપનાર દિપકના
જીવનથી સજાક લેવાનું સ્વપ્ન કરતા ‘શયદા’નો

નીચેનો સખક પણ મહણ કરવા જેવો છે.

“કપાલી શીશ દિપક જે અતિશે તેજ આપે છે હજુ પણ છે સમય ‘શયદા’ સખક લેએના જીવનથી.”

‘શયદા’ પછી ‘સગીર’નું કાવ્ય રહ્યું થાય છે. શયદા લોચનથી આમ લગાડવાનું સૂચવે છે. ત્યારે ‘સગીર’ લોચનની નિર્દોષતા દેખાડે છે.

“ન કોના નયન છે દોષિત ન કોનું રૂપ છે દોષિતઃ રમત છે કોઈની પદાંમલી પ્રેમીના જીવનથી.”

કોનું રૂપ દોષિત નથી. પ્રેમનાં નયન દોષિત નથી. આંતો પ્રેમીના જીવનથી કે કોઈની પદાંમલી રમત છે. સગીરની ઉપરોક્ત પંક્તિ કેટલી સુંદર છે ?

‘તમે જે દિલરૂપા ચાહો તો કહેવત એ કરે ખોટી કહે છે જે કે નીકળતી નથી સુવાસ કંચનથી’

ઓ ! સ્થિરઆ જે તમે ચાહો તો કંચનમાંથી સુવાસ નીકળતી નથી એ કહેવત ખોટી પડે. કાસાર્થ એ કે ઉપરોક્ત કહેવત ખોટી પડી શકતી નથી. ઉદ્દેશ એટલેજ કે તમે ચાહી શકતાજ નથી. તમે ચાહો એ આશાજ ખોટી છે, ચાહવું એ તો આશિકનોજ ધર્મ છે પ્રિયોના નહીં. એ સિદ્ધ કરવા માટે સગીર દાખલો આપ્યો છે સુવર્ણમાં સુગંધ છેલ્લી નથી.

‘સગીરની નીચેની કંડિકાપણુ બારે મજબૂતી છે.

‘સદાજળ જિન્દુઓ તો અગ્નિ કારક દોષ છે ઝાકળ ! ગુલાબોમાં કહોં કા આગ લાગી તારા વર્તનથી’

ઉપરોક્ત કંડિકામાં ‘સગીર’ ખાસ મંનીર પજો હળવું દર્દ જગાવી રહી જાય છે. અને પુર્તજ જાઈ ‘નાશાદ’નું કાવ્ય ગતિમાન થાય છે.

‘મળીને ખાકમાં પણ હું હજુ વિસરી નથી શકતોઃ વખેને કે, તમારી ચાહને આ દિલ અને મનથી.”

આ તે કેવી યાદ ? ખાકમાં ‘મળીને’ પણ ન વિસરાય તેવી ? કેટલો ચૂતવવાદ ? કેવો અંતિમ પ્રેમ ? અતરે એક પ્રચલિત શબ્દ

માઠ આવી જાય છે.

“પરો મુર્દન બતાએ’ બએગે સાચિર મેરી ગિલકે, લખે નવ’ બજરકે બોરો મિલેજે ખાકમે મિલકે.”

‘નાશાદ’ની આ નીચેની કંડિકા પણ અત્યુત્તમ છે.

“અમે તો આશ પણ રાખી નથી નિગની વંદખોથી, પરો બેજાર તું પોતેજ તારો કૂર વર્તનથી.”

અમે તો અમારી વફાઓની પણ આશા રાખી નથી. પરંતુ તું એક દિન તારા પોતાના કૂર વર્તનથી કંદાળીશ કવિ કહેવા માગે છે એ રીતે અમારી આશા ફગિમ્ત થશે.

‘નથી એની દહીકત એ જીવનનું એક સ્વપ્ન છે, જગત શું છે ? તમે પૂછી જુઓ ‘નાશાદ’ના મનથી

જગત શું છે એ તમે ‘નાશાદ’ના મનથી પૂછી જુઓ. એની કાંઈ દહીકત નથી. એ તો જીવનનું એક સ્વપ્નજ છે. અર્થે જીવનનું સ્વપ્ન કહેતાં કવિ આત્માની અમરતાનો એક ખાસ પુરાવો આપી જાય છે.

નાશાદ પછી ‘જિગર’ સુણાવે છે.

“હી માલી ગુલાબોને ન ચૂંટી શેતે ગુલશનથી, અમે ઝાકળ હતાં, ઉડી જતે સરજના દર્શનથી.”

અમે ઝાકળ હતાં, સરજના દર્શનથી ઉડી જતાં. માણી ! એના માટે ગુલાબોને ગુલશનથી ચૂંટી લેવાની શી જરૂર હતી ? કેટલી સરસ પંક્તિ છે ? ‘જિગર’ પોતાની આ કંડિકામાં પણ જિગરને હયમઆવી જાય છે.

“મને તિસ્જત નથી કઈ આમ કુંભેથી કે ઉપવનથી ગુલાબીના ચિંચુપ પોપીને બંધાયો છું બંધવથી.”

મિત્રતા સાચી મિત્રતા, અને મિત્રતાનો શિષ્ટાચાર જિગર નીચે કહી બતાવે છે. મિત્રને સહેજ પણ દુઃખ ન થાય એના માટે આ કંડિકામાં રાખવામાં આવેલી કાળજી કેટલી મહાન છે ? સાંભળો.

“પ્રજા ! મિત્રોને મદારા તું ખંજર એની નહિ કરજેઃ વફાની આશ હું રાખી રહ્યો છું મદારા ફરમનથી.”

મિત્રો પ્રત્યેની પોતાની વફા 'નિઘર' નીચે કહી બતાવે છે.

નિઘરનું ખૂન પીપીને ઉત્તણી રોજ કરવામાં કરું છું એજ મિત્રોના વચન પાલન હું લાલનથી."

'નિઘર' પછી 'સાકી' આવે છે સાકીનો અર્થ જ ખાસ કરી મહિરા પાનાર યાચ છે ફૂરતી મુછોવાલાં પાતળા સોટા સરીખા 'સાકી' મયદાનમાં આવે છે. 'સાકી' એ 'શયણ'ના આળસ: હસતા, સરમાતા, એ આપણને અસ્થ પથ ન હોય તેવું કહી જાય છે સાર બચાવનથી આમ છે તો મોટા યધને જરૂર એ 'શયણ'થી આર ડગમાં આગળ વધી જશે એમ કહેવામાં જરાએ અતિથયોક્તિ નથી. આજે તો આળપણની અંતે યુવાનીના આળપણમાં એ છે એમની વય જુઓ અને લાવના જુઓ.

"ગરૂરીમાં નથી કાંઈ, કદુ છું માન તું મારું, નમીલ નમ્રતા પાસે વધીશ આગળ તું વંદનથી."

અને સાંભળો.

"જીવનના દાવ તો હું ખેલવા ભઉં છું પળપળ મણ; ડરું છું ક્યાંક દાનાથી, ડરું છું ક્યાંક દુરમનથી."

હું જીવનના દાવ તો પળપળ ખેલવા ભઉ છું પરંતુ ક્યાંક દાનાના મોદમાં દુરમનના હાથે ફસાઈ જવાની ખીકથી ડરું છું.

'સાકી'ની નીચેની કંડિકા પણ અતિ સુંદર છે.

"અગર જો પાનખર આવે તો તે મુજને દઈ દેજે, પછાએ વખતથી હું કરચરું છું એજ ઉપવનથી."

નારુંક દિવસ; ઉપવનમાં પાનખર જોવા મુજબનું નથી; જો પાનખર આવે તો એ પોતાને દઈ દેવા માટે 'સાકી' ઉપવન આગળ કરચરે છે. ફરલી પરોપકારી ભાવના ?

ફણુની બંસીના મનોહર નાદની જેમ 'નંદકે લાલાંતું' કાવ્ય વાતાવરણમાં પ્રસરે છે.

"મને યુગ યુગ સુધી ફરવા રળ દ્યો હર ઉપવનમાં; હું નાસી આજ આવ્યો છું વિયોગીના તપોવનથી" વરસમાં આશક પ્રિયાને વિનંતિ કરે છે.

મને યુગ યુગ સુધી તમારા હર ઉપવનમાં ફરવા રળ દ્યો. હું આજે વિયોગીના તપોવનથી નાસી આવ્યો છું.

"નિરાંતે આજ રડવા દ્યો, ન કોઈ રોકશે મુજને; કર છું ભાર દળવો આજ હૈયાના હું રૂદનથી"

હૈયાનો ભાર તો રૂદનથીજ ઓછો થાય ને ? માટેજ આજે નિરાંતે રડવા દ્યો કોઈ રોકશે નહિ અહિં નિરાંતે રડવું ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે.

બરમા હિંદથી છુંડું છે તેમ ભાઈ 'નિસાર' ની ભાવના પણ જીતાજ આદર્શ અતિ વહે છે એમાં એક ખાસ પ્રકારની ખુદી (સ્વમાન) તરી આવે છે. અસ્લામા મહંમદ ઇકબાલ (૧૮૯૦)ના વિચારોની છાયા 'નિસાર'ની ભાવનામાં દેખાઈ આવ્યા સિવાય રહેતી નથી સાંભળો.

'ઉમજકા ચઈ કહી બહુ' છું કોઈના અંતરમાં; મહિરા ચઈ કહી છળકાઈ છું' હું એના થાવનથી'

અસખત 'નિસાર' પણ એમના દર્શન નહિ દેવાની વાતને માન્ય રાખે છે પરંતુ 'નિસાર' દર્શન નહિ દેવાના કારણુ માટે જો વાત કહી જાય છે તે એક નવીજ સૃષ્ટિ બનાવી જાય છે જુઓ.

"ક્યાંતું લાન યઈ આવ્યું કે શું સરમાય છે તેઓ; વદન પણ મેળવી રાક્ષાં નથી એ મારા નૈનનથી."

'આસિમ'ને સાંભળવા એ જીવનની એક ખાસ તક છે એમનું કાવ્ય વાચન અને ગાયન ખાસ વિશિષ્ટતા રાખે છે. એમના શબ્દોર પણ દિલ ઉપર ટોતરાઈ જાય છે. સાંભળો,

"તું પહેલાં તારા દિલને રૂઢચમ કામળ બનાવી શ્રે; મળી ભયે તને પણ રંગ ખૂણ કેઈ શુભચનથી."

પ્રેમમંધન છે. છતાં એજ બંધન મૂકિતનું કારણ છે. 'આસિમ' આ વાત કાવ્યબદ્ધ કરે છે.

"ખુદની યાદ વાતો દીનની ને ફિક્કે હુનિયાની । છુટયો એ સૌથી હું બંધાઈને એક પ્રેમમંધનથી."

એમણે દુરમનથી છુપાવી રાખેલી એકજ

"ધરો છે બધ પોતાની બીજના સુખને માટે, સખ સ્વભાગને શીખે તમે 'બેકાર' ચલનથી."

એક આશરપદ કુવાન 'ઉત્તીયા' બી. એ. શાહો જેમ દુનિયાના ગુણશનથી દૂર રહેવાનું સચવે છે.

"ન ગુણશનની તમના દો, ન પરવા આસિયાની દો, રહેજે દૂર શાહો જેમ તું દુન્યાના ગુણશનથી."

પછી આવે છે 'બુખશી' બી. એ. એમણે દુઆ પુરી કરી ખુલ્લી માગી લીધું છે શું? એમનાજ શબ્દોમાં સાંભળો,

"તને માગી છતાં મેં દુઆ પુરી કરી લીધી: ન પરવા છે હવે તનથી, ન પરા છે હવે ધનથી."

'અમીન' આગ્રા પોતાની આગ્રા જાન-નાઓને નીચેના શબ્દોદ્ધાર વર્ણવે છે.

"મરજુ ને લખના આ બધને રહી રિવાજથી, ખરેખર વન છવન ઉત્તમ છે એવા શહેરી દરનથી"

અને ખરેખર તો એમણે નીચેની જ કડિકામાં કહ્યું છે જાણે દિશ કાઠાને જ મૂકી દીધું છે.

"ખતર છ કે 'અમીન' એવુ છવન કેવું ગુજરે છે દરો છે બેરહે હાલત છે સારી મિત્રના મનથી."

પાપમાલીની સદા નગેમનથી ઉદારતા ભાઈ 'અશરફ'ને સાંભળો.

"હવે સલામ નાશ દોરને જુલજુલ નહિં તો જો, હડી તુજ પાપમાલીની સદા તારા નસેનથી."

.....અને આ મેહફિલ પુરી થાય છે. એમા ગહેકેત્રો કવિ ગુર્જરીને, દહી શકે છે.

"મટી રાકેતો નથી હું કોઈદી પણ આપના મનથી."

"ચૈનથી ઝિન્દગી બસર ન થયુ"

આપના મનથી કોઈદી મટી રાકતી નથી એની બીજ મેહફિલ પછી જમે છે.

નીલ મેહફિલ

પ્રેમ-સોદ્ધની ઉમરતી મંદીરાના એકધારા વહેણ સાથે, હરિઓની વાણી વહેતી થાય છે. હુંકી ખાંડર (ખાખર) માં

અક્ષત એનાં કંઠ્યો પણ સંખ્યામાં એકાં દેખાય છે, છતાં નાનકડાં ઝરણાં મીઠા, કંઠ બળના રસપાનસમાં એનાં પાન પણ આત્માની તૃષા માટે જોટલાજ કાળ થાય છે નેટલા, અન્ય મેહફિલોનાં છે.

તુજથી સનમથી આંખ સહેજ મેઘરી તો હાય! ઉમ્મર તરફીન, ચાં નહિં. આખા જીવનનો બોજ ઉઠી ગયો. 'નાશાક' દહે છે.

"આંખ તુજથી નજ મિલુની તો; હાથ તરફીન ઉમ્મર ન થઈ"

મોત! એતો બીજા જીવનનું નામ છે. કારણ તારાં સર્જન જ્યાંકે કૃપામય છે. 'સામિર' દહે છે.

"તારાં સર્જન જ્યાંકે રહેમત છે; મોત શું ઝિન્દગી કીર ન થઈ?"

હમેશા તેજ વાંચું તેજ ઝીંદગી છે. જીઓ રજકણીને જીઓ. સર્જના સીધા કિરણ ઝીંદગી રજકણી શું બીજા સર્જની જેમ પ્રદાસની નથી? 'સાંબર' કાવ્યમાં કહે છે.

"તેજ ઝીંદગી છે તિય તેજ વાંચું; રજકણી શું રિ આવર ન થઈ?"

'સગીર' માર્ગ પાસે ઠોકરની યાચના કરે છે. એ કહે છે આ! માર્ગ દયા કર : એકજ ઠોકર લાગી જાય અને એ ઠોકરથી જ હું મદારા રથને પહેંચી જઈશ. શું તારાથી આદતી દયા પણ સુખ રાકતી નથી?

"ઠોકરે મરિયે લગાવી દયા, એ દયા તુજથી રાહ ગુજર ન થઈ"

અને સનમ! તારાથી તો તારી છબી વધારે સમજદાર છે, યદી છે. કારણ એ તો કોઈ વાત પર ગુસ્સે થઈ નહીં; ભાઈ 'સગીર' શું એકાંતમાં એ છબીને ચૂમીઓ લેતા હશે? કેણ જાણે એ કહે તેટલુંજ આપણે તો જાણીએ.

"તુજથી સમજ થયું છે તુજ તરફીર! કે ખફ. કોઈ વાત પર ન થઈ?"

ધરમાં પોતાનું માથું ખવડાવી ચૂક્યા બાદ
'એકાર' કહે છે.

"જે કંઈ ધરમાં શતભર લેખ્યર;
પતિ પર તેની કંઈ અસર ન થઈ"

એક સુખરેલી બધા ધરમાં ન આવી
એટલા માટે બાર્ડ 'એકાર' શેખછને પુરાનો
પાઠ માનવાનું સંચે છે.

"શેખછ પાંડ પુરાનો મારેઃ
પતિ વત્ત લેકી દોષદર ન થઈ !"

'અમરીંદ' સાધુને મેદસ્વિમાં નહર
કરવાનું સંચે છે. બધી મેદસ્વિ 'વિખરાઈ'
જશે એમ બંધુવાતાં એ કહે છે.

"રિન્દો લેકી જશે બધા સાથે,
બજમમાં તારી જે નહર ન થઈ"

મૃત્યુ ! મૃત્યુની સફર પછી કેવી શાન્તમણી
છે ! સાંભળો 'અમીન' કહે છે.

"મણે જેમાં દમેલની સાતિ,
દોષ મૃત્યુ સમી સફર ન થઈ"

અને મનુષ્યને મનુષ્યતરથી ખગરદાર થવા
'અમીન' સંચે છે.

"તું કહે છે મનુષ્ય છે તું પણ
કંઈ મનુષ્યતાવળી ખગર ન થઈ"

આહ ! આહ ! તો બેઅસર થઈ ગઈ,
આપની મારા પર નહર ન થઈ એવીજ લુગો
'મઝલૂમ' કહે છે.

"આહ ! મુજ આદની અસર ન થઈ,
આપની મુજ પરે નહર ન થઈ"

મુન્દી 'ખમાઈ' શરિવાલાની નહર ફેટયે
સુધી પહોંચી છે. તે નીચેની કડિકા લુગો અને
નિચારો.

'આપથી તે દસી દસીને મણે
મુજ પરે કોષની નહર ન થઈ"

'અમકાર' ભેમમરી યુવાનીનાં કાળિકપણા
માટે વિલાપ કરે છે. એમનાં કથનમાં ફેટકુંક
સાથ છે, અને દુઃખ પણ છે

"જે જવાનીનો મુજને નાજ દતો !
એ જવાની ખેરે અખર ન થઈ"

'વહી' કહે છે; એક ઉરમાં સેડો હમિંગો
હતી, પરંતુ ઉરનું બાબ તો લુગો ! એકે
કરગર ન થઈ.

"સેડો હમિંગો હતી ઉરમાં;
બાગ્ય ઉરનાં કે કારગર ન થઈ"

છવનનો બેઠ કહેવો હતો, પરંતુ કદી
ચક્રો નહિ, કારણ વાત છમે તો હતી પરંતુ
કદી સફાઈ નહિ.

"બેઠ કહેવો હતો છવન ભરને;
વાત છમે હતી મગર ન થઈ"

છવનનો બોઝ માથા ઉપર પડ્યો તે એવો
પડ્યો કે, ઉમ્મરને કમરે સોધી થઈ સંકા નહિ.
'અમરાંદ' કહે છે.

"બોઝ એવો શીરે પડ્યો જનમાં;
કે ઉસી ઉમ્મર કસર ન થઈ."

અને કર્મ ક્ષેત્રની શોધમાં 'આશાંદિ'
છવનને શોધી શાયું છે. એ કહે છે છવન
તો કર્મક્ષેત્ર છે. કાનની કાનને ખગર નથી.

"કર્મનું ક્ષેત્ર છે જિવન 'અશાંદિ',
કાનની કાનને ખગર ન થઈ."

હોષના મુન્દી અમીરદીન કહે છે માન-
બની બૂઝ તો બૂઝથીજ થાય છે. શું આટલી
વાત પણ દરગુજર ન થઈ !

"બૂઝથી બૂઝ થાય માનવની !
આટલી વાત દર ગુજર ન થઈ"

"મઝાક" ને સાંભળો :

"સાક અહીંદને કે મુજ માટી;
દોષરોચીએ દર બદર ન થઈ"

'નાનિક' રાંદેરીને સાંભળો ભો, દર્શની
આશા અને એ આશામાં છવન બીની ગયું.
કેમ બીની ગયું એની કાંઈ જ ખગર ન થઈ.

"દર્શની આશા, આશામાં છવન
કેમ બીની ગયું ખગર ન થઈ"

બસ ત્રીજી મેદસ્વિ પણ રમ ત્યાં છીપા-
બીને કે જગતીને પૂરી થાય છે; એની મને
તો ખગર નથી ? તમને ખગર હોય તો ભો
અને પછી-પછી-...દા.

ચોથી મેહફિલ

“પાણી ક્યાં છે આપની તલવારમાં”

તલવારના પાણી માપની આ મોથા
મેહફિલ જન્મ ‘શયદા’ની શબ્દ ભૂમિની સાથે
શરૂ થાય છે.

“આંખોને વાર કરતી વારમાં;
છે મજા ભૂદીજ એના વારમાં”
“પહેલાં વારમાંનો અર્થ” રોક નરિ. એમ
થાય છે. આંખોની જાણમાં જાણમાં જ
આ વારની મજા માણી શકે છે એ વારમાં
ભૂદીજ મજા છે.

“રિલ ફરમા પાપણેના આપમાં,
ફરમા લાગી લીધે છે ખારમાં”
પાપણે ઉપર ખાત આપે, અને ખારની
(કાંટાની) ફરમા કરો, તો આ પંક્તિની સુંદરતા
દેખાઈ આવશે.

પણ બધું ક્યાં છે? સાંભળો:
“એક ભેગી ચિત્તામાં છે બધું,
ચાર કઈ બાજુ નથી સંસારમાં”
સમય થઈ ગયો છે ખુદાનો લાલ અજાન
આપે છે ઉઠા એ ‘શયદા’ પગવારમાં મલ-
પાકમાં પહેલેની ના. ભૂંડો.

“ને જુદો કાલ આપે છે અજાન,
પહેલે ‘શયદા’ મરકતે પગવારમાં.”

લાખ ‘કલિય’ વાઈથી પરિત્ર કુરઆનના
મેહફા એના મુજ સ્વરૂપે કાવ્ય બદ કરે છે.
આ મુલ્કાં ના મુલ્કાં, અને રિંદના રિંદનો
રંમ પણ પારખવા જેવો છે.

“કુળે છત્રી કાળ કયેતો ભલ છે,
ધાર લાગી વારની તલવારમાં”
‘મદારા હુકમ’થી એમ કાળ કહેતો કહેતો
પહી રહ્યો છે. વારની તલવારમાં ધાર લાગી
છે મારેજ. કાળ પણ વારની તલવારની ધાર
કાપાય છે એ મદારા છે.

“નમ કુલો મન અલયદા ફાનને,
એક દિન ખાલી થશે સંસારમાં”

જ્યાના મારે દના (નાશ) છે એટલે
નાશમયો કરો. પણ એકદિન સંસારમાં
ખાલી થઈ જશે.

“કુળે કનકન મપરીયત નિકટ કરી,
પૂર્ણ મુજ પાલવ થશે પગવારમાં”
હુખા ખાજાનાઓ નિકટ જતાં દહી મારો
પાલવ પણ પગવારમાં ભરાઈ જશે.

તલ ચિનક જતાજ ‘નસીબ’ને સાંભળો,
“રૂપ એકજ વખતે નવરંગો મદો,
એમ એકજ સિલ સિલ પાણીમાં”
નવરંગો મદો એકજ રૂપ વખતે છે આ
સિલ સિલ શુભારમાં એમ એકજ છે લા
ફર છે તો સાંભળો.

“એકે મોંઘે કહી એલવી,
અન્યને વહી ભડે રસપ્રવારમાં”
લાખ ‘નસીબ’ પછી આવે છે ‘સાખિર’
કામ.

“મુજ કાઈના મન પા નાખીએ,
એ દવન! થરોળ બન સંસારમાં”
‘સાખિર’ સંસારમાં જીવનને વટોળ બન
વાની પ્રેરણા આપે છે લવે વસલ રાત્રિની ફરજ
દસરત પણ સાંભળો.

“વરદાની રાત્રિ લલિત થઈ એ જવા:
લાખમાં કો’ રહી ગયું કો’ લાતમાં”
તલવાર એપી દેવાની આ રીત પણ ખ્યાન
દેવા જેવી છે.

“લાવ મુજ આંખોના નજમો બોપો કઈ,
પાણી ક્યાં છે આપની તલવારમાં”
પુષ્પોને શીખામણ દેતા લાખ ‘દના’ આવે છે
“ખાર આવે છે તને કાં ખાર પર?
પુષ્પ તારી કિન્દરી છે ખારમાં”
આ કંઈક સાથે તો જીવન જીવવાનું છે
પુષ્પ તે તો ખાર (કાંટ) ઉપર ખાર કાં આવે છે?
“અર્થજી મરજી મદો કાં ભલ છે ?
અપની બૂ આવે છે તમ દસારમાં”

એ મહદમા કાં મરજીમાં નવ છે!
તમારી પાણીમાંથી તો દારની ફૂલ આવે છે?

અશ્રુતારમાં કંઈક ગુથતાં ગુથતાં 'આજીવ' :
'અમીત' કહે છે.

"કોણ શું સમજે? હું સમજવુય શું?
હું રહ્યો ગુથી હું અશ્રુતારમાં?
કંઈક અંધારી રાતોમાં જોવાઈ ગયું છે. શું
એ સત્ય છે? આંદની રાતોમાં મળી જશે?
"આંદની રાતોમાં હું મળશે ખરું?
જોઈ નાંખું છું ને હું અંધકારમાં"
જનાજ 'વહુશો' દિલને કહે છે.

"દર્દ તારું, તુજ વ્યથા, જાણું છું હું,
તું ફસાયું દિલ કોઈના ખારમાં?..
ઓ દિલ! ખરેખર હું તારું દર્દ, અને
તારી વ્યથા જાણું છું, ચોક્કસ તું કોણના
ખારમાં જઈ ફસાઈ પડ્યું છે.

"આપ સમજે છો અને 'વદશી' મયર;
'વદશી' તો હુશયાર છે હુશયારમાં!"
આપ અને વદશી (પગલ) સમજે છે
પરંતુ વદશી તો હુશયારોમાં પણ હુશયાર છે.
આ આશાનો સાક્ષાતકાર કરી એક ખાસ
વેદના અનુભવતાં 'માતરી' કહે છે.

"આવતી'તી આસ પછુ શુ થઈ ગયું?
કેમ ખમચાઈ હતી ત્યાં દ્વારમાં?"
'માતરી' કંઈક મેળવવા માગે છે સાંભળો.
"મેળવે તો, એટલું મેળવજો તું;
સાર શોધે જિન્દગી તુજ સારમાં!"
ખારમાં શું છે અને શું નથી? એનો
બેઃ 'જામી' ધોરાજવી જોડે છે.

"છે બધું પણ સુખ અને આનંદવિભુ,
શું નથી બેસી તમારા ખારમાં?"
ઝિંદગીના મર્મને વિરહ, આકૃત, રંજ અને
ગમના ભારગાંથી જાણી શકાય છે સાંભળો.
"ઝિંદગીના મર્મને જાણી ગયા,
વિરહ આકૃત રંજ ગમના ભારમાં"
'અસીર' દારમાં છતાંને બેઠે બતાવે છે.
"પ્રણય કેરા જેવમાં છતી ગયેા
આખરે છતી ગયા હું દારમાં"
'મગલુમ' જેતપુરીનું દારય જુઓ એ
કેવી રીતે હસે છે?

"દર્દને દાખી હુપાવી અશ્રુઓ;
ને હસું છું આજ હું સંસારમાં"
માગુલુમ' મર્માંગને એક ચિમકી આપે છે.
"શાને કોહિલ પ્રેમની પૂછે વ્યથા?
તું શું જાણે દિલ અને દિલદારમાં?"
'વાયસ' કહે છે.
"દિલ મને ઘેરી હવે ક્યાં ખય છે?
તુજ મારો ચાર છે સંસારમાં?"
હુઃખની મીઠી મઠા 'વાયસ'ના મુખથી સાંભળો.
"દેવ છે તકલીફની મીઠી મઠા,
મુખ પણ ખીલી રહે છે ખારમાં.
અજ્ઞ, દ્રોહીનો આટલો ભાર! પ્રેમની
એકજ નજર કરતાં હું આભાર નીચે ફાળ
જઈ મું જુઓ 'શરફ' કહે છે.
"મારી ઉપર પ્રેમદષ્ટિ આપની,
હું દળાઈ જઈ છું ઉપકારમાં,"
'વલ'એ દર્દનો ઉપચાર દર્દીમાંથીજ શોધ્યો
છે. વિપનો ઉતાર વિપ છે તમે સાંભળો:
"દર્દ સૌ દિલમાં બસે આવી વસે,
દર્દ પણ ઉપચાર છે ઉપચારમાં."
'ગાલિબ' મર્મીય કહી ગયા છે કે?—
'મુસ્લીમે' ધનવી પળી પુગ પર કે આસાં હો મધ્ધ'
હૃદયના તારામાં 'સાગર' તેમનો સંદેશ
સાંભળે છે. જુઓ,
"વાય કાં અથ જિંદગી બેચેન તું
છે પરિવર્તન છવન-સ સારમાં"
"સાબલુ છુ તેમનો સંદેશ હું,
ઉદભવે છે ને હૃદયના તારમાં."
"તક તુમનલ-ઉકલ-અનુમ-તઅવમુત,
સતત! શુ તમ નથી ખીનારમાં?"
'અમીરોઈ' એક પરિત્ર શુંગાર તરફ
અમણું ધ્યાન દોરે છે.
"અશ્રુઓના નીરથી ઘેા સાફ કર.
દામ સાધ્યા ને દિલે બીમારમાં"
"કર્મ તારા જોઈ દિલ સારમાં જરા:
સર્મ પણ મૃત્યુમાં છે મૃત્યુમાં"
ને છવનમાં શાંતિ ન હો એમાં સારશું?
જુઓ 'સદર' કહે છે.

“ગાંધી બાજુ મનને નથી મળતી ‘સાદર’
 જીવવામાં સાર છું સંસારમાં”
 અને ખરેખર હારેજીતનો ભેદ મિલે
 ધોરાજીએ ખોલી કાઢ્યો છે. એમ કહેવામાં
 અનિશયોક્તી નથી. છુંએ, ‘એમની’ નિમિ
 યાદેલી બન્ને લાઈનો.

“જિંદગી હારીને કાંના ‘ધારમાં’
 મમ પ્રબંધ બ્યાપક થયો સંસારમાં”
 કોઈના ‘ધારમાં’ જિંદગી ‘હારીને’ મારો
 પ્રેમ સંસારમાં વ્યાપક થયો.

એથીએ સરસ આ નીચેની ‘કંડીકા’ છે.
 દિલેને જીતીને તે દિલેને મઈ થયો,
 નય થયો મારો દેશની ‘હારમાં’.

‘સાદર’ જીતાગરી ‘બેચકા’ ફુગિયાંથી “દૂર
 રહેવાનું સૂચવે છે

‘દૂર રહેજે બેચકા ફુગિયાંથી’ દિલે, “
 કઈ નથી અર્થવારમાં ‘મરજારમાં’”

‘મરજાર’ બોધવાલા કહે છે તે તેને આકા-
 રમાં દર્શાવે દેશે.

“તું ઉતારી શકે થયો કે અથ મરજાર”
 દર્શાવે દેશે તે તેને આકારમાં”

‘મુજબત’ દર્શાવી સમાનતાની ‘બેચકા’
 નીચેના શબ્દોમાં પાડે છે.

“શય હો, શય રક હો શય ‘બૂધતિ’
 એક છે સં ‘ઇલાના દરવારમાં’
 અપકારમાં ‘પણ ઉપકાર’ નેત્રો ઉદ્વિત
 કહે છે.

“તુજ સિતમને પેલું દયા ‘સંમજી’ નેકા
 ગુરે છે ઉપકાર ‘તુજ અપકારમાં’

ધારમાં રકતનું ‘પાણી’ કરી બેઠેલા ‘બેચકા’
 ધોરાજીને સાંભળે.

“વેદના’ ઉડીને અટકી જાય છે,
 રકતનું પાણી વધુ ‘તુજ ધારમાં’

‘શૌકીન’ જેતપુરી એમના પ્રિયતાના પાને
 સુકામગ જલથીને પેતાની આથા એમની આંતર
 પાથરી દે છે.

“યમ મેં જલથીને સુકામગ આપના”
 પાથરી મુજ આશ તમ રકતમાં”

એમના ગમજવારને પણ જલથી દ્યો,
 “બધા કઈ હુ આકને ચાહતો નથી,

આખરે છે એજ એક ગમજવારમાં”
 ‘એકસ’ સદરી કહે છે.

“સર્વને આપી મદીરા ત્હે” સનમ;
 હુજ બાકી છું ફક્ત પીનારમાં”

અને દર્દ કવિ બાકી ‘સુકામગ’ને સાંભળે,
 “આ દશાનો અંત કેવો આવશે”

છે મને દિવાળી જેવારમાં”
 પ્રેમમાં ‘પહેલો’ વહેવર શું સમજે? -મને

‘વહેવારમાં’ તો દિવાળી છે. કહે વહારા
 આદર્શનો અંત કેવો આવશે? -મને.

“મદાર” જીવન આપની મરજી બને,
 યાચના ‘છે’ આપની ‘સરકારમાં’

અને નીચેની ‘પિકિત’ તો ખરેખર અ-
 બની છે

“દિલની બ્યાકુલતા વધુ થાતી મઈ”
 “સાંતિ બધા ‘છે’ આપના સિદ્ધારમાં”

‘ધનવંતરી’ કંવારથી લખે છે એ જાણે
 જલધુ નથી એકું લાઈન ટાંકુ છું.

“એદનારા ચકો આં બાંધી નથી
 એ અભિમન્યુ છે બસ અવતારમાં”

અભિમન્યુનો “સક્ષસ-આત્મા” ને
 અભિમન્યુ કહી ધનવંતરીએ, કરાક્ષ તો કંઈ

નહિ હોયને? હામી, જીવનમાં ‘કાંઈજ’ સાર
 નથી એમ જણાવતાં કહે છે.

“એ ધરીની ‘ધોળ’ છે, બાકી અદિ”
 સાર છું છે ચાર આસ-સારમાં ‘વેદ’

‘નાનિક’ જીવનથી ‘હાય’ ધોવાનો સાર
 પ્રેમના સારમાં ભેદ કહે છે.

“સાર એવો પ્રેમનો” એ સારમાં;
 હાય જીવનથી ‘ધો’ ધોવા ‘ધારમાં’

અપકાર અને ‘પ્રકાશમાં’ એ સિદ્ધાંતની
 સુરત દેખે છે, સાંભળે

“દિલરખાં” તુમ રૂપની મુરત બુધે,
 નેલું છું પ્રકાશ કે અધારમાં...
 અને ગોથા મેદફિલ-વિખરાય છે; સુજરે,
 ગિરાની ગોદમાં ઉપર મુજબ મુમનોબરી દમને:
 ગુર્જરી પોતાના ભયમાં ખાલવનાં આ પુષ્પો
 મલકતા વઢને દેખાડી પૂછે છે, છે કોઈ, આલક ?
 મહારા મુજરાતીઓએ રક્ત: સિંચી પીપીલવેલા
 આ પુષ્પો મારી ગોદમાંજ વિલાઈ તો, નહિ
 બળવે ? ...

બસ, ચુંદણી અને ટાંચણ ધાર્યા કરતાં
 વધારે વધારે મળે; છતાં મેદફિલનાં જમીન
 આસમાન: મર જોડાએ નેટલો પ્રકાશ પાડી
 શક્યો નથી. આ તો, નિર્માણ રસ-સરોવરમાંથી
 મોરા ખોખામાં સમાય તેટલાં જલ છે ફળ
 મેદફિલમાં કાંઈ કાંઈ રહી ગયું છે; ન માનતા
 હવે તે ‘કારવાં’નાં અંકો નેલે ખાતરી કરી
 શકે છે કે એક વરસ જેટલા અધ્યક્ષમાં
 એણે મુજરાતને કેવું કાળવામન પામું છે ?

અરુ :

પેશાબનાં ભયંકર દર્દોનો સંપૂર્ણ ક્ષતેહમંદ ઇલાજ

ડૉક્ટર જસાણીની
 જીવનમશહુર દવા :

ગોનો-કિલર

[૧૯૨૬]

બેધડક આજેજ અજમાવો

એ તે કારણથી લાચ થયેલ તુરતનો અર્થમાં જીનામાં,
 લુનો પ્રમેદ (પરમીઓ) સ્વપ્નામાં તથા પેશાબમાં જતી ધાતુ તથા રસી
 (પર) થતી સખન-બળતરા; ટીપું ટીપું તથા અટકાવે. થતા પેશાબ,
 મુત્રાશયમાં આવેલો. એજો તથા થયેલો જખમ તથા સ્ત્રીઓનાં શરૂના
 ભયંકર રોગો. જેરે પેશાબને લગતાં તમામ દર્દોને અડચણથી નાશ કરી
 બગરેલી ધાતુને સુખારી સ્વચ્છ અને ધર કરે છે.

પચાસ (૫૦) ગોળીની બારલીની કીમત રૂ. ૩)

વી. પી. અર્થ આઠ આનો જુદું.

જેતવણી :

ખરીદનાં પહેલાં :

દવાનું નામ :

ગોનો કિલર :

અને ફેકડાછાપ સીલ-
 મંથ પોકેટ તથા સીન
 લેજો.

સ્ટોકીસ્ટ : સી. એન. પ્રધર્સ, લીમકાચોક, મુરત.

એકલા બનાવનાર ડૉ. ડી. એન. જસાણી.

વીકલભાઈ બરેલ-લોક, મુંબઈ, નંબર ૪૪ :

[૪૭]

પ્રેમની ઝળકતી ખુશીઓ

"બપ્તી" બી. એ.

પ્રેમ લાવતી ચીજી મોલે ! એ ખુશીના દવાસાઓને કોણ ખરું સમજતી રહે ? સખે એને માટે ઘોષ અને અવુસ છે. કોઈ, જે કુખી જન્મને વિનાર ખેંચી રહે એમ નથી. એ હલ્યો કયા આદર્શોથી ખેંચાય છે; તેનો ખ્યાલ કોઈ માવ પણ આપી રહે નહિ.

એ પ્રેમીઓની કેટલીક પળો એવી ભય છે કે ગુજરી ગએલા પદાર્થ જેવા સિતમે એક પળમાં બુદ્ધાય ભય છે.

જેઠા ઘર દોષ, દરેક છેલ્લા દોષ, બદનમાં અધેજન આમ લાગી દોષ, પણ જ્યારે પિલાનુ મિત્રન થાય તો એ ગુમીખતો ધનનમની પેઠે કળાં ઉડી ભય છે એ સમજાવુ નથી ! એટલુંજ નહિ પણ પ્રેમીને સંતોષ થાય છે કે તેના દુઃખનો બદલો તેને ભારોભાર મળ્યો છે.....

સ્નેહ અને પ્રેમથી ઘણીજ આશાઓ રખાય. આ ધરતી પર, એ, સ્વર્ગની મોજ નહિ તો બીજી શું ? પણ...એ પળો અર્ધિ' ઘણીજ દુઃખી મુદત નમે છે. એની જિંદગી પુષ્પના છાન જેટલી છે. અને જો એ ફૂલને સારવેલીથી ખિન્નાય નહિ તો સામાન્ય ફલ કરતાં જલદીથી કરમાય ભય. એ સાત આદર્શો પહેંચાડે એમાં ના નથી; પણ છેક પાનાએ બેસારી ચુકારી રાખવાની શક્તિ પણ એ ધરાવે છે.....

એ મધપ્રયના અંધાર-કે જે દરેક અનુપ્પના રિતમાં છે-ની શક્તિ જાણવા માટે એટલુંજ બસ છે કે માલુસ જાતીને એજે દાયમી કીધી છે. એ મોઠાં સ્નેહ બાવથીજ આપણે લાન, ધર, અને બચ્ચાં જેવી નેઅમુતો આળી રાહવા છીએ. આ એની મદ-તાના મૂળ ફૂલો છે.

એ પ્રેમ માલુસ અને નાંને એક ગજબૂત જગમાં બેઠી દે છે અને જ્યારે બન્ને રમ્મે સમજીતી વાંતી ભય છે ત્યારે તો એ બગ ઘણીજ લાગી મુદત ટકી રહે છે...

લગ્ન પછી પણ પ્રેમને સાર સ્થાન મળે; તો ઘરમાં અને બહાર બંનેય તે ખુશીઓ આપણે આળી રાખીએ જે અર્ધિ' લખતી મુરેલ છે. લગ્નને પ્રેમનો અંન સમજીએ એ ઘણુંજ ખૂસ વારેલું છે. એ તે જિંદગીના પરિચયોનો પટ્ટો પાડે છે

ગુજરાતી નવલકથાઓ

ગુજરાતી

દાગેર ફૂન બાર્ડ બહેન કી. રૂ. ૨-૮-૦

નિદ્રામહિની ફૂન

અન્નપુર્ણાનું મંદીર કી. રૂ. ૨-૦-૦

સારંગી ફૂન જીવન પ્રકાશ કી. રૂ. ૧-૦-૦

નમદની તવબા (જીવા) કી. રૂ. ૧-૦-૦

ગુફં ખિલાફતની ઉચ્ચવાયલ

(પટેલ) કી. રૂ. ૧-૮-૦

મારીઆ હૈં ખૂબચરત નાજી કી. રૂ. ૧-૮-૦

ફાતિમા દુર્મનિયત

કાલુ' પુત્ર

પાકુ' "

અસ્તિતા (ગુજરાતી)

ચિનચાગી (વિરામ ફૂન)

યુ. અરી જિન્નાદ (અસર)

ઈસ્લામી સંગમન

કી. રૂ. ૦-૮-૦

કી. રૂ. ૦-૧૨-૦

કી. રૂ. ૧-૦-૦

કી. રૂ. ૧-૦-૦

કી. રૂ. ૧-૪-૦

કી. રૂ. ૦-૪-૦

ધી રાહિર રોસર્ બુકસેલર્સ : કલ્પશીલ, મુરત.

થોડાંક જીવન સૂત્રો

સંશોધક : ઉશમાન લીઆ (રાજકોટ)

કોમીનાદ એ હાનકાનું ગ્રહેર છે. એની સુગાલમાં ફસાતાં સાત્ત્વ રહેલું.

હિંમત એ જીવનની દોરી છે. એને છોડી એટલે તમારા માટે અધાગતિની ગતિ તૈયાર રહેશે.

બધ એ જીવનની સાયાનાશીનું પહેલું પગથીયું છે. એને તમારામાં પ્રવેશવા દેતાં હજાર વાર વિચાર કરો.

ખૂનસુરત સ્ત્રીની સાથે શાદી કરનારની તમારા શરીરની પાલખાવી છે. એને મેંબો તો મર્યાદિત મેંબો.

પ્રેમનું ખરૂં સ્વરૂપ આકર્ષણ છે. એમાં ફસાવા પહેલાં તમારૂં પાલકપણું તમારી સમક્ષ રાખો.

હિંદની આગ્રહીને રોકનાર ધર્મ છે. રાજકિય હોનમાં એને લાવતાં પહેલાં તમારી ગુલામીને યાદ કરો.

મનુષ્ય જનિતા વિકાસને રૂંધનાર માનવીશંકે હક્ક છે. તમારી સીએને સમાજની સીએ ગણો.

હા વગરની લાગણી એ જીવનનું સ્વરૂપ છે. તમે સદાયે વખતસાર એનો ઉપયોગ કરો.

વ્યસન એ હૃદય પરનો કામુ ખોદાં તાખવાની રૂંધ છે. એને મડલું કરતા પહેલાં તમારું પાન તમરે જુઓ.

સમયસમક્ષતા એ જીવનોન્નતિનું સાધન છે એના માટે સદાયે આગુર રહેા.

પ્રચાર એ શક્તિ છે, આદિલન છે, અંજાવાત છે, સમાજનું સર્વેશ છે.

વેશ્યા એ સમાજમાં ઘુસના પાપોને રોકનાર દિવ્યો છે. કલંકિત જીવન જીવતી છતાં સમાજનું ઉપયોગી અતિ મહત્વનું અંગ છે.

નમીય એ ગિરાફાવાદી જનતા માનવને વિશ્વાસ રૂપ સ્ત છે.

સરમ એ પ્રગતિને રૂંધનારી વસ્તુ છે. એને સમજવા તમારા દિવ્ય ચક્ષુ જોશો.

હૃપદ એ માનવ જીવનનો મહાન શત્રુ છે. ખરી વસ્તુને સમજવા માટે મગજને ખુદ્ધિ ગ્રન્થ જમાવી મૂકો છે.

એકાગ્રતા એ ક્ષત્રેદની સિગા છે. જે કાર્ય હાથ ધરે તેગા આ શુભ ફળવે.

ગૌન એ ખુદ્ધિ ફળવરાની સૂંઝ છે. એમા રાચતા અર્ધનિશ તૈયાર રહેા.

સહિષ્ણુતા એ ખુદ્ધિ હૌશયનું ચિન્હ છે. એનામાં દિવ્ય ચક્ષુ સમાપેલા છે, મહાન કરતાની સક્તિ છે.

જૂઠ એ અકસ્માતિય વસ્તુ છે. એમાં સર્જનતા, કૃતજ્ઞતા અને વચાતાપ હુપાવેલાં છે.

શ્રદ્ધા એ સંપૂર્ણતાની સીરી છે. એનાથી
બધું મેળવી શકાય છે. શક્યતા એમાં સમાયેલી છે.

પદ્ધતિમાં આધ્યાત્મિક છે. એ હંમેશાં
સામાની કાળી બાજુ જુએ છે એને ત્યાગી દે.

કળા ભવસાગર તરવાનું નાવ છે. એને
મેળવવા તમારી બધી શક્તિઓ ખરચો.

વાક્યાતુર્થ એ મોહીની છે એનામાં તીવ્ર
આકર્ષણ શક્તિ છે. જીવનનું સાક્ષ્ય એનાથી
ચર્ચ શકે છે.

સાહિત્ય એ રાષ્ટ્રનું અનમોલ ધન છે.
એમાં ધડતરનાં બધાં ઓળંગે સમાયેલાં છે.

કલમ એ તત્વાર છે એ શહેનશાહતને
નાશુદ્ધ કરી શકે છે-તીલાવી શકે છે. એ
કુનિયાને ઝૂકાવી શકે છે.

વિજ્ઞાન એ ચમત્કાર છે. એ અસાધ્યને
શક્ય બનાવે છે. જગતને નવિન દિશામાં ઘસડી
જાય છે.

આચરણ એ મનુષ્યની કિંમત છે. એ
ચાહે તો માન અપાવી શકે છે, અપમાનિત કરી
મૂકે છે. એને સારી બાજુએ લઇ જાઓ.

સદવાસ એ પાગલને જીદિમાન બનાવી
શકે છે. જીદિમાનને પાગલ. એનાથી કોઇ બચી
શકતું નથી.

સંગીત એ જાદુ છે. એમાં હસારવાની,
રમવાની અદ્ભુત શક્તિ છે. એનામાં શાંત્યન
ધુપાયેલું છે.

પાગલ એ રૂઢિઓનું પ્રતિબીંબ છે. એ
સમાજને ધોડા લેવાનું ચૂંચન કરે છે એ લાઘ
બતી ધરે છે.

રૂઢિઓ એ સમાજનું પ્રતિબીંબ છે એ
સમાજની કિંમત આકે છે. એનામાં બંધન છે.

ઐક્યતા એ રાષ્ટ્રની શક્તિ છે, એનામાં
બદાહરી છે. જીવાડવાની કળા છે, એનાથી
રાષ્ટ્ર સદાય ગર્વિત રહે છે.

લેખકોને.....

ચિનતી કરવામાં આવે છે કે "કારવા" દર અંગ્રેજ મહીનાની પંદરમી તારીખે પ્રગટ થતું
હોવાથી તેમના લેખો પહેલી તારીખ સુધીમાં મોકલી આપવા કૃપા કરવી.

"પ્રેસ મેટર" તરીકે લેખો અને કાળો જૂક પોસ્ટથી મોકલી શકાય છે. "જુક પોસ્ટ"માં
પત્રોમાં લખતા જેવાં બેચાર લાઇનોના લખાણો ને હોય તો તે નોટ પેકડ ગણાય છે તેવા
નોટ પેકડ લેખો અને કાળો સ્વીકારવામાં આવતા નથી.

દરેક લેખની નીચે પુર્વ નામ અને સરનામું હોય જોઇએ. જે તપશ્ચુસથી લેખ પ્રગટ
કરાવે હોય તો તે તપશ્ચુસ લખી, તંત્રીની જાણ માટે નીચે નામ અને પુર્વ સરનામું અવશ્ય
લખવા ચૂકતું નહીં. તે સિવાય ખીજું કાંઇ લખતું જોઇએ નહીં. "આ છાપણો અને સૌને સલામ"
આ શબ્દો જુક પોસ્ટને બદલે "પત્ર"ની ગણતરીમાં પોસ્ટ ખાતું લઈ નોટ પેકડ કરવા ચૂકતું નથી.

ભાષાન્તર હોય તો સાદ લખવા કૃપા કરવી. અન્ય સામયિકોમાં પ્રગટ થયેલ લેખ
મોકલવા નહીં. લેખો કાચગતી એકજ બાજુએ અને રચયિતા અક્ષરોમાં લખાવા જોઇએ. [તંત્રી]

પ્રેમનો પૂજારી

“ફના” ચરેરી

સરિતા કિલકિલ કરતી વહી રહી, પોતાના પ્રિય પ્રાણુનાથ સાગરને મળવા બઢાવરી, બઢાવરી, આકુળ વ્યાકુળ તવરિત ગતિએ. એના તરંગોમાં મસ્તી હતી. અને છેળોમાં હતો આનંદ-ઉદ્ધાસ.

મધ્યેયે સાગર ધુધુ કરતો પોતાની પ્રિયાને બેઠવા દોડતો. બનને મળતાં એક બીજામાં ભળી જતાં.

અદેખા સૂર્યને છપાં આવતી. એણે પોતાનું મૂખ આકાશના ગર્ભમાં છુપાવી લીધું. છતાં ડોકનાર છાના છાના ડોકયાં કરતો; આ બનને પ્રેમીઓ ન જાણે એમ.

પીપી કરતો પપ્પેયો વિસરેલાં પ્રેમીની યાદ અપાવતો. ટપ્પેની ડાળે ડાળે ટહુકતો. ત્યારે યૌવન મદમાં લાન બૂલેલ કુમાર સરિતા તટે આવી કોઈની રાહ જોતો બેસતો. સરિતા અદ્ભુત કરતી પૂછતી “કુમાર કોની પ્રતિજ્ઞા કરી રહ્યા છો?”

ત્યારે કુમાર માથું ઉંચું કરી જવાબ વાગતો.
“દિલ દીધું છે અમે દિલદારને.”

આ સાંભળી સરિતા અડખડ હસી પડતી.

સરિતાનો કલકલ નાદ મંદમંદ પડતો, કોઈના ઝંજીર કરતાં તુપૂરે સંભળાતાં. તે પુણ્યવતી પગલાં પાડતી આવતી, અને તેના પ્રિતમની ગોદમાં લપાઈ જતી.

તેઓ ઉરથી ઉર ચાંપતાં સુખ દુઃખની વાતો કરતા. અર્ધરાત્રી પસાર કરતાં;

રાત્રીનું સાત્રાજ્ય સ્થાપતાં, કુમાર એના મુકામળ અંધર સુમતો. ત્યારે તે શરમથી નીચું ઢાળી જતી, અને મનમાં બોલતી “કેવાં મધુર સુખનો?”

ઉદ્ધ

તારીખે મુસ્લિમ લીગ

કર્ના:—મિર્જા અખ્તર હસન સાગર
બી. એ. એલ. એલ. બી. એડવોકેટ
એમ. એલ. એ.

મુસ્લિમ લીગની સ્થાપનાથી લઈ યૌમ-
નનત(૧૯૩૯)મુધીનો ઇતિહાસ. મુસ્લિમ
સિયાસત અને જંગે આઝાદી ઉપર એક
અનોખું પુસ્તક ૬૦૦ પૃષ્ઠ લીગના સ્થાપકો,
પ્રમુખો વીંતા ૧૫ ફોટો, બાઈન્ડીંગ સાથે.
કી. રૂ. ૨-૮-૦ ટ. ખ. ૦-૧-૦ વધુ.

ઉદ્ધ

વહદતે મિલ્લત

(મુસ્લિમ લીગ)

મૌ. “મુસ્લિમ” બી. એ. ફત
કી. ચાર આના. ટ. ખ. નવ પાઈ વધુ.

ઈસ્લામી સંગઠન (ગુજરાતી)

(મુસ્લિમ લીગ)

વહદતે મિલ્લતનું ભાષાન્તર
ભાષાન્તરકાર ‘અમીન’
કી. ચાર આના. ટ. ખ. નવ પાઈ વધુ.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલુપીડ, સુરત.

કંઈક બાણવ જેવું

સપાદક : ઇશ્વારપ્રસાદ (બેંગલોર)

સૌથી પહેલી યોરરી:-

દુન્યામાં સૌથી પહેલી યોરરી મેન્ટ પાઉન્ડ કલેક્શન ૧૧ મી જાન્યુઆરી ૧૫૬૯ માં શરૂ થઈ હતી. ૧૦ શીશીંગની ૪૦૦૦૦ દીપીટ હોવાને લઈને રાત દિવસ માહુ રહી હતી. એ યોરરી તા. ૬ મેના દિવસે ખાસવામાં આવી હતી. ત્યારથી યોરરી ધણીજ માનીતી થઈ પડી. કહેવામાં આવે છે રોમ્બોઈનમાં રહેતી એક સ્ત્રીને ૧૭૬૭માં યોરરીમાં પતિ મળ્યો હતો. ત્યારે યોરરી એકાને તખાફ કરવા લાગી. ત્યારે ગવર્નમેન્ટ કાયદાઓ કાઢી નેના ઉપર રાખ મુકવા માંડ્યો.

બાણવની હરિદ્રાઈ

એક પોર્ચુગીઝ પોતાની બાણવને લીધે દુન્યામાં સૌથી બાણ હોવાનો કાવો કરે છે. તેનું વજન ફક્ત ૫૨ રોયન (૭૨૮ પાઉન્ડ) છે. એની બાણવને અંદાજ ૭૫ બેના નામના પેરીસની એક કારેના માસિક ઉપરથી નીકળી શકશે. ૭૫ બેનાનું વજન ૩૮ રોયન (૧૨૦ પાઉન્ડ) છે. તેનું ગળું ૨૨ ઇંચ પહોળું અને તેની કમરનો ઘેરાવો ૫ ફુટ છે. કમનમીય ૭૫ બેનાની બાણવના લીધે દુન્યામાં બાણવ પહોળું થઈ શકતો નથી.

દુન્યામાં બાણવ પત્તિ પત્તિ નરીશું માન મીન અને મીસીસ બાર્નાર્ડ વર્ધ ખાદી જાય છે. મીસ્ટર બાર્નાર્ડનું વજન ૪૯ રોયન (૬૮૬ પાઉન્ડ) અને મીસીસ બાર્નાર્ડનું વજન ૨૬૩ રોયન (૩૭૧ પાઉન્ડ) છે. મીસ્ટર બાર્નાર્ડ ૫ ફુટ ૯ ઇંચ ડાંચો છે, એની કમરનો ઘેરાવો ૬-૩ છે. પહેર-

વાની મીસીસમાં કાચ અને કોલરના બટન અને નોંધની ટોરી નેવાર મળે છે. એના માંડ નેકલાથ ખબ ખાસ બનાવવી પડે છે.

ન્યારે માણસ ૭૦ વરસની ઉંમરે પહોંચે છે ત્યારે ૨૩૦ વરસ ને નિંદામાં પસાર કરે છે એટલે સખમખ ૪૭ વરસ માનવી જીવિતમાં કાટે છે.

કીમતી દીકરી:-

બ્રિટીશ મીયાનાની એક પેન્સની દીકરીમાં એક નાની બુલને લીધે તેની કીમત ૬૦૦ પાઉન્ડ અંકાય છે. બ્રિટીશ મીયાનાની ૧૮૫૬ ની એક સેન્ટની દીકરી જે ફિનિયામાં ધણીજ થોડી છે. તેની કીમત ૭૫૦૦ પાઉન્ડ છે. પાંચ વરસ પહેલાં એક નિશાળીઆએ એજ દીકરી ફક્ત ૬ શીશીંગમાં લેઈ લીધી હતી. વિક-ટોરીઆ (ઓસ્ટ્રીઆ)ને દીકરી કાપવાનો દીકરી પર કીમત કાપવાનું જ બૂલી ગયો. એ દીકરી નકામી નથી. તેની કીમત આજે ૬૦૦ પાઉન્ડ છે. અમેરિકાની ૨૪ સેન્ટની દીકરી પર બુલથી કલાક વિમાન શીધાને બાંધે ઉંધુ છપાઈ ગયું. ને આજ બુલને લઈને તેની કીમત ૧૦૦૦ પાઉન્ડ ટેરનવામાં આવી છે. સૌથી પહેલાં પીરિઅમ પ્રેકવરાએ એક પેનીની દીકરી ૧૬૮૦માં કાઢી હતી, આવારેજ એક જાહેર કીચામમાં તેનાં ૧૩૦ પાઉન્ડ ઉપ ન્યા દેના.

પીરિઅમ બ્રિટીશની, લીસિસ્ટરશાયરનો ૧૦૦ વરસની વયનો એક ટોસો લાક મરી ગયો. ને પોતાની પાઉંગ પાંચ હોકરા મૂકી ગયો છે તે બધાજ એરી વયના પેન્સનરો છે.

ઓરા લોડા ૮૦ વરસમાં પોતાની બની બે ગણી ફરી શકે છે: ત્યારે પીળા (Yellow) અને કાળા માણુમોની ફક્ત ૬૫ અને ૪૦ વરસમાં કળાક વરતી થાય છે.

બાંધી મુઠ્ઠી લાખની!

બાઝમ બાવામીયાં

“કેમ યુસુફ-આને તારા ગળાને ફાંસો ક્યાં મળે?” વળી પછી-યુસુફનાં ગળામાં નેકટાઇ અદર્ય બેઠા-તેના બાળમિત્ર સલીમે પૂછ્યું.

“તારા જેવાં ધોયલા મૂળા! શું જાણે નેકટાઇની મદદતા?” યુસુફે રિમેલવદને કહ્યું.

“ખ. કહે” યાર! તારા ગળાના દારને ઉદર તોં જાણી નથી ગયોને?” સલીમે યુસુફને ચીટવવા કહ્યું.

“દોકરા સલીમે ન બંદાનું ટાંચિવગર બહાર આવ્યું નાનીસુની વાત નથી? એની પાછળ તો એક મહાભારત મકરલુ છે સમજ્યો?” યુસુફે ગેઝમ-આની ગપો.

“દોરત” ત્યારે કદીજ નાંખને! આપણે પશુ છાંખામાં આપી માન ખાટી જઈએ” સલીમે મરકરીયુક્ત સ્વરે કહ્યું.

“દોકરા! મરકરી સમજે છે, પરંતુ સાંભળાને દિગં થઈ જશે દિગ! આજે તો તારીજ ચાદ પીવી છે” ચાત્ર રેસ્ટોરામાં જઈએ.”

‘ઉલ્લખ ગુલક’-રેસ્ટોરાનાં એકાંત ખૂણામાં જઈને બેસ્યા સલીમે બે અર્ધા અને બે સિગરેટને એકર-આપી યુસુફ સામે બેઠે કહ્યું.

“હાં, તારી દારતાને અલિફ સપલા! ચરે! બૂભો મદાહારતની બિરિમહલાદ તો દર?”

યુસુફે કાઠારશાહી અવાજે કહ્યું :

‘શીધા! શીધા! સાંભળ્યા કરજે. વચ્ચે ટાંસી પૂરી તો તું જાણે તારી વાન! હાં તો વાન એમ બની કે આજે સવારે બહાર આવનાં પહેલાં બૂટ પોલિશ કરી રાજેતાં મુજબ બેઠા’

સાહેબાને લગ્નકારી કહ્યું કે-

“હમીદા! જો હમીદા! પેલુ મારાં બાલિન રંગુનું સુટ અને લીલી નેકટાઇ જરા આપી બતો!”

“ચૂને ખિચડી ખરખરે, તમેજ જરા ઉઠીને લઈયો.” રસોડામાંથી બેગમ સાહેબને બંદી સમ મધૂર રજુકાર સંભળાળો. પરંતુ ઘોડીદજ વારમાં બેગમ સાહેબા મારા સુટ અને નેકટાઈ સાથે ક્રેશિંગ રૂમમાં પ્રવેશનાં આવણુ જાદરવા પેડે વરસી પડ્યાં.

“આજે દસપ્પસ વર્ષના વદાણુ વાયા છતાં તમે રવાના નાં તમને વોંચી સમજવની આરીશુ કે આ જગે આપણને ન પાસવે! સાહેબી સુટ, બૂટ, નેકટાઇ અને મોટર કારી વગર સાધારણ કામે પશુ બહાર નથી નિકળાય. મુસેમાન શેઠના નખીરાથી સુટ વગર બહાર કેમ નિકળાય? એ બાપલણની મોટાઈના વિચારને તમારા મુઠ્ઠા બેગમથી કાટી નાંખો અને સમયને અનુસરીને ચાલે, નહિ તો તમે બજો અને તમારું ઘર મારાથી ત્રીસ રૂપરડીમાં પર ચલાવી રાહતું નથી. ત્રીસ રૂપિયામાં સાહેબનો પાટીટ ખરો! પણ મારેજ આપ વાળે નાં સાર છે કે રહેવા પૂરતું પોનીકું પર છે; નહિ તો બૂબે મરતું પર બૂબે! ઘરમાં ખાણી ભરવા માટે પણ નોકરનાં ફાંસાં અને સાહેબની ગરમ સુટ વગર ઘર ચલાવ.....”

“ગરમ સુટ તો ધણી સરતો પડે છે.” બેગમને વપારે પડતી ગરમ થયેલી જોઇ, ગરમ સુટની દિલચુરી સમજાવતા હું વચ્ચે બોલી જાઉં. “એ ત્રણ વર્ષમાં ઝોકજી સુટ જોઇએ અને વળી વરસ દિવસે ધોવડાવીએ તો પણ આમે! સુતરાઉ કપડાને તો ધડી ધડી ધોવડાવવા પડે! સોના કરતાં ધણમણ મેંથી! સમજી! ગરમ સુટની તો અરતરી પણ તરે નહિ. દરરોજ ઝોકજી એક સુટ પહેરી શકાય! ગરમ સુટ ત્રીસ ચાલીસ રૂપીઆનું થાય પણ આપણા બાપદાદાની ઇજ્જત તો સત્વવાય! વળી લેખિ આપણને માનની નજરે જુએ! અને શેક પણ.....”

“જેવા મેલા શેકને!” હમીદા વચ્ચે બોલી જાડી. “એજ ગરમ સુટે તમારી શારિરીક શક્તિ પણ બગાડી અને માનસિક પણ! સુતરાઉ કપડાં પર તો મેલ ફરતી પણ થકતો નથી. સુતરાઉ કપડાં પર તો તે કબજે જમાવે તે પહેલાંજ દરરોજ તેના ઉપર હાથ સાફ કરવામાં આવે છે. હા પેલા તમારા ગરમ સુટમાં તો વરસ દિવસ લગી મેલ મદારાજ નિશ્ચિતપણે પોતાનો અડ્ડો જમાવે છે! અને તમારા જેવાના ગરમ કપડામાં તો વર્ષો લગી! આ મેલ મદારાજજ તમારી શારિરીક તંદુરસ્તીની દિશાજત કરતા દરો ખરને?... ..”

‘દિવર! દિવર! વેલકન હમીદા!’ સતીમ વચ્ચે બોલી જાઉં. યસુફ તપી ગયો!

“તારી મોકાણ! વચ્ચે ટપટી પડ્યોને? જા આગળ નથી કહેતો.”

“યસુફ, આટલી વખત માફ કર.” સતિમે કરગરતા રહે રહું, ‘હા તો પછી શું થયું?’

“હવે બોલ્યો તો તું જાણે?” યસુફ પાછી શરઆત કરતાં અસહિષ્ણુ બાપું. “હાં, તો જરા બેગમને ચીઠવવા ખાતર મેં કહ્યું.”

“પોણા છ કુટના માણસનું સો રતક વજન કાંઈ ઓછું છે? માત્રી શારિરીક શક્તિને

શું થયું છે? તું કહે તો મૌનુદા બનાવ ઉપર એક ચટકાદાર વાર્તા લખી નાંખું! મારી શારિરીક તંદુરસ્તીની પરિક્ષા લેવી હોય તો ગામ પહેલવાનને ચેન્ડેન્ડ.....”

“આવ્યા મોટા ગામને ચેન્ડેન્ડ, આપવા-વાળા?” હમીદાના મગજનો પત્રો હા વટાવી ગયો હતો. “જેનું તમારી માનસિક શક્તિ! પાછની પણ તો અકકલ નથી. આંજે દસ વર્ષ થયાં એક દિવસ પણ તો ઘેરીનું દિલ ખૂશ કરી શક્યા નથી. અમે વાસણ હાથથી માંજીએ, કપડાં હાથથી ધોઈએ. ઘરમાં સુતરાઉ કપડાં પહેરીએ! અરે! કોઇ સારી જગ્યાએ જવું હોય તો પણ ચાર રૂપીઆ વારના રેશમી કપડાને બદલે ચાર અને વારનું કેળના બનાવડી રેશમનું કપડું પહેરીએ! તમને તો ધરતી ઇજ્જતનો જરાપણ ખ્યાલ નથી. તમારા બાપે તમને શિક્ષણ પણ આપ્યું તો ફક્ત બૂટ, સુટ અને નેકટાઇ પહેરવા પૂરતુંજ! સુટ પહેરનારથી વીસ રૂપીઆની નોકરી કેમ થાય! અરે તે પણ લાયકાત વગર આજના જમાનામાં મેળવવાં બોડાના છોકા છૂટી જાય છે! અને અમારા સાહેબને તો આંજે દસ દસ વર્ષ થયાં કલેક્ટર સાહેબનો ઓધો મળતો હોય! તેમ હાથ પર હાથ ધરી બેસા છે! બદાર જાય તો સુટને હાથે સાવકલ પર બેસાય નહિ! પોલીશન કેમ થઇ જાય! મોટરગાડીમાં જાય તો શેક દેખાયને! ગજવામાં તો ઉંદરડા દોડતા હોય, ઘરમાં ‘આરા’ તોલ દીકરી જલાતી હય, છતાં સાહેબને પૈસાની શી પડી છે? ઘરમાં ગુલામડી ખરીદી છે. અમે તેમ ધર ચણવશેજ તો! વળી નાની સરખી વસ્તુ લાવવાની હોય તો ‘બહાઈ વે લેક્ટોરની કુશન સિવાય બીજે કશું તો જવાય નહિ! ચાર આનાની વસ્તુનો રૂપીઓ આપી આવવો!

આજકાલની એટ્રિક્ટ ! દરેક વાતમાં પોષીયન
તો જોવુંજ પડેને ! અરે, મારે તો ધરતું જગત
પણ પારકે હાથે લોખાના કાલાવાલા કરી મંગાવું
પડે છે. નેકટાઇ અને સુટ પહેરી બે પૈસાની
ભાડ લાવતાં તો સાહેબને શરમજ આવેને ?
વળી ઘરમાં છોકરાંઓનું વડાણ ફાટ્યું છે.
અલ્લાહ ! તમારું શું થશે ? તમારા ગરમ ચહે
મારા જીવનનું તો સત્યા.....”

“હા, હા ચૂપ કેમ થઇ ગયો ! કહે પછી
શું થયું ?” સલીમે કુતુહલતા પૂર્વક પૂછ્યું.

“તારી મોકાણ !” પૂરુંદે દસીને કહ્યું. “હજી
સલવાત સાબિજવાની બાકી હતી કે અંદો ઘરમાં
રહે ! જોતો નથી નેકટાઈ પણ પહેરવાની
રહી ગઇ !”

કાવ્ય સાહિત્ય (ગુજરાતી)

શાહરી બા. ૧-૨ (ઝર ફૂલ) કી. રા. ૦-૮-૦	
કાવ્ય કુંજ પુષ્પ ૧-૨-૩ મળી શકતી નથી	
” ” ૪-૫ કી. ૦-૪-૦	
” ” ૬ કી. ૦-૪-૦	
” ” ૭-૮ કી. ૦-૬-૦	

ગુજરાતી

અલ્મોરેનીનું દિલ	રા. ૨-૦-૦
જગતના મદાન માર્ગદર્શક	રા. ૦-૧૨-૦
આંસુની ઈમારત (સુરતી)	રા. ૦-૮-૦
થોડાંક ચરિત્ર દર્શનો (સીરતી)	રા. ૦-૫-૦
જંગલે મરમૂક (સીરતી)	રા. ૦-૫-૦
જાગરતની મદાન ન્યોતિઓ	

(હમદાની) રા. ૦-૩-૦

ધી સંદેર સ્ટોર્સ

બુકસેલર્સ : કલુપીક, સુરત

સુસ્લિપ-ગુજરાતની પહેલી ગ્રંથમાળા

ખજાને ઇકિબાલ ગ્રંથમાળા

-: સીરતી ફૂલ :-

* થોડાંક ચરિત્ર દર્શનો *

[ઇસ્લામાના ૧૧ મદાન વીરોના અદ્ભુત જીવન પ્રસંગો]

મૂલ્ય ૦-૫-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ વધુ. બર્મા પોસ્ટેજ ૦-૧-૬

[આફ્રિકા ૯ પેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

—: ખજાને ઇકિબાલ ગ્રંથમાળા પુસ્તક ખીણું :-

* જંગલે મરમૂક *

[એક અજોડ ઇતિહાસિક પુસ્તક]

મૂલ્ય. ૦-૫-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૧-૦

[આફ્રિકા ૯ પેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

ખજાને ઇકિબાલ

કોથર Kathor (વાયા : સાયબુ)

સ્ટોકિસ્ટ : ધી સંદેર સ્ટોર્સ કલુપીક, સુરત.

પ્રણય ગાથા!!!

મ. ઉરમાન ખત્રી (આરોહ)

કે જાણે કેમ પણ મેં તેને પહેલ
વહેલી જોઈ ત્યારથીજ તેજે મારા
હૃદયના તારો અજબજુબારી નાખ્યાને પ્રથમેજ
દ્રષ્ટિ આટલી પ્રણયપ્રસન્નિત કોઈ જડ બુદ્ધિવાદીને
સંભવનિય લાગે પણ નહિ, પરંતુ એવું ધનુ-
છે જેનું લાન લાયલાવાદીઓ સિવાય કોઈ
નેય થયું નથી આટલું સત્ય હૃદયે કે તેના
વેગજરી, નાજુક, ધારીલાઠા પાતળાં રુદરે
“દેહયદે” મારા હૃદય-સિંહાસને અવિધિસર
પણ અપ્રતિહતપણે અભિષેક કરી દોષે મારા
આત્મચક્ષુમાં તેનો જળકૃતો દેહ નિર્સંદેહ પ્યાન
કેન્દ્ર બની રહ્યો, બસ એજ હવે મારી હૃદય-
નામધૂતિ હતી ઉત્કૃષ્ટતા એ સર્જન જુતા
ક્ષેત્રમાં હું સરી પડ્યો મારા દેવાની ગોંઘા
થકું, મારા આમ સંસ્કારોની સોળખીયે
કળા, ખીલવવી એ આ “ચંદ્રિકા”
વિના શક્ય નહોતું તેને કોઈ ભોમે જેળેન્દ્યા
વિના મારા આત્માને શક્તિ-વ્યવસ્થા નહોતી

હું તેની શોધમાં પડ્યો તેની પ્રતિભાને
ચોખ્ખે તેના શોભાવંત રથોએ આ અગ્નિયીન
મજાનું ફરી વળ્યો ધણુય-દેહકુટ વેણી
હતાંય તે કે તેનો આશ્રયદાતા મજાજ નહિ
આટલાથી મારી પીપાસા શમી જાય તેમ
નહોતું એકે પેઠે એક પ્રણય ખાતર ત્રીકમ
લઈ ખડા ખાદી વગવા કટિબંધ અર્થેલ ફરફર
યાદ આચ્છે હું હતાશઃથયો નહિ રસકુંજ
સમી, લાલિત્ય ધારી, પ્રનિલા સંપન્ન
“સંયુક્તા”નું શ્રદ્ધાહિર રાજ-મર્ગેજ હેતું
જોઈએ મારું મંતવ્ય ફળુડું તેમને બળર-

માંજ મળી તેના વડીલ પણ ત્યાંજ હતા
અમારો સખધ બંધાયો વિન્દી રીતરીવાજોને
અનુસરીને પ્રિય વાંચક, તું કદાચ એમ
માનવો હશે કે અમારે ધણું અર્થવ્યય કરવો
પડ્યો હશે તો મારે જણવવી હેતું જોઈએ કે
તે નહિ જેવોજ હતો શુદ્ધ પ્રેમને પાર્થિવ
વસ્તુઓથી નહિ જેવોજ સંખંધ હોય છે
પરંતુ તેને તેના પ્રાપ્તિસુખ સાથે કદી સર
ખાતી સદાય નહિ

જે જોઈતું હતું તેમની ગતિ મનવાંચિત
મુખના અમે જોઈ પચાનું તેણીને અગત્ય
ધરાવતા થયા પ્રસંગોએ સાથેજ રાખેનો
કોયેજ જતાં બળરે જતાં ફરવા જતાં તેમજ
ખીન બધા મડત્ પ્રસંગોએ હું તેને “છાતી
સરસી” માંખી રાખવાજ આદત તેના વિના
મને મારું સૌન્દર્ય અધુરું લાગતું એ નાજુક-
સંસ્કારી વિના પ્રાશ્ન-કેળવણી સુખમાં સંસ્કારો
કદી શોભી શકેજ નહિ તેની મને ખાત્રી થઈ
મમ અમારો પ્રેમ દિનપ્રતિદિન વધતો ચલ્યો
એવી હાજરીનો આત્મસંતોષ અને છુપો
ગર્વ પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં તેના “જબકારા” સાથે
જબકારા કંઈ ઓરજ આનંદી વાતાવરણ ઉત્પન્ન
કરી દેતાં

પણ પણ ત્યાંજ મુખ પછી એ આનંદ
હતા દિલ્લોળ ચોખ્ખા કલાકોમાં હુપ્ત કરી
મને ત્યાંજી શુભ થવાનું તેને કેમ સૂઝ્યું ? મારી
નેકદામી હનુમાનની ધળની જેમ ફરફરતી રાખી
ચાલી જનાર એ સંયુક્તા મારા દેવાની
શોભા સંસ્કારોની પુરક વ્હાલી એ આનાની
નેકદામીની ખીન તું ક્યાં હશે !

તે અર્ધ રહી મજા ગત ઉલ્લાસોની શોભાય
પ્રણયપ્રેમમાં અને દર્દીલરી યાદ.....!

પરિવર્તન!!!

“સાગર” જેતપુરી

ઉનાળાનો સમય હતો. પૃથ્વીમાની રાત્રી હતી. મને ઉઘ ન આવવાથી હું નદી તટે જઈ બેઠો.

સર્પાકાર અનેક કાળા-કાળા પત્થરો વચ્ચેથી ખળખળ સરિતા વહી રહી હતી. એ અવાજથી એક જાતનું મધુર, મૃદુ-સંગીત-ઉત્પન્ન થતું હતું. ઉપરથી ચંદ્રમાના કિરણો જળ ઉપર નાચી રહ્યાં હતાં.

આવા દ્રશ્યોથી મનુષ્ય ઉપર અનેરી અસર થાય છે. એની અંદા વધે છે. ખુદાના અસ્તિત્વ વિશે તેની માન્યતા વધુ દૃઢ બને છે.

હું વિચાર સાગરમાં ગરકાવ થઈ ગયો હતો. એકાએક મને ક્યસ્તાન તરફથી ડોહ ગાતું હોય એવો અવાજ આવ્યો. હું વિચારવા લાગ્યો. મધ્ય રાત્રીએ કોણુ ગાતું હશે? ક્યસ્તાન ભણી વળ્યો. સંગીત હવે સ્પષ્ટ સંભળાતું હતું :

“જેને ન જાણી છવતાં મર્યા પછી ઘાટી કરે;
‘ક્ષમા! ક્ષમા’ ખસ એક વાર! અપોરા ?
ઓ દિવ્યાત્મા !”

વૃક્ષો વચ્ચેથી ચંદ્રના કિરણો છુટાં છુટાં આવી કંપો ઉપર છવાઈ જતાં હતાં. જાણે અરમાન લખ્યાં સુતેલ હરોળેને પાપાળી રહ્યાં હતાં. સમીરની લહરીઓ વૃક્ષોને આમથી તેમ ડોલાવી પોતાની શકિતનો પ્રતિયક્ષ આપી રહી હતી, તથા ક્યસ્તાનની લયકર સામ્ય શાન્તિનો લાગ કરતી હતી.

સંગીત આગળ વધ્યું. હું યે વધ્યો. ક્યસ્તાનના છેવટના લાગમાં એક પાસે ડોહ પુરૂષ ગાઈ રહ્યો હતો. તેની આંખમાંથી આંસુઓ તપ તપ ટપકી રહ્યાં હતાં.

દર્દિયુર્ણ સંગીત! જાનારના હૃદય વ્યથાનો, અશ્વત્થાપ, કશ્મીર સંગીતમાં સ્પષ્ટ જણાતો હતો.

મેં તેને ખબર હાથ રાખી પૂછ્યું “ભાઈ! તમે કેમ રડો છો?” તે મને બેઠું ચમક્યો અને બોલ્યો.

“આપને જાણવાથી શો ફાયદો થશે?”

મારી છતાસ વધી મેં કહ્યું. “નહિ કહો?”

“આપને એ જાણી દુઃખ થશે. કશો ફાયદો નથી થવાનો”

“ના, મને આપની દુઃખ કથા સંભળાવો. હું સાંભળવા આતૂર છું.”

તેણે આંસ લાછ્યાં. ગળું સાફ કરી બોલ્યો.

“મારા પિતા ગર્ભશ્રીમંત હતા. હું નાનપણથી મેજશોખમાં ઉછર્યો હતો. મારી આસપાસ વિદ્યાસના સાધનો નિત્ય રહેતાં. ખરાબ મિત્રોની સોડળતથી હું કુસંગે ચડ્યો. પિતા મરણ પામ્યા. હું તેમનો એકનો એક પુત્ર હતો સર્વ મિલકત મારા માટેજ હતી. પિતાના મરણ પછી હું તદ્દન સ્વતંત્ર હતો. મને રોકી શકે એવું કાંઈ નહોતું. હું જુગારમાં, વેશ્યાઓમાં મારું ધન પાણીની જેમ વેરવા લાગ્યો. વૃદ્ધ માતા અશ્રમે સારતી. મને સમજાવતી પણ અડસોસ! તે વખતે મને કશું જાન નહોતું. મારી પત્નિ બિચારી પિત્તીઓ કરતી, મનાવતી. પણ આહ! તેણે એક ઉડા નિશ્વાસ નાખ્યો-મેં પાણીએ તેના ઉગતા યૌવન તરફ નિરખ્યું નહિ. તેની અનેક આશાઓને, લાવનાઓને કચડી. મને અંધને તેના ખિલતા યૌવન કરતાં, લટાએલા યૌવનવાળી વેશ્યાઓ વધુ ગમતી. મિત્રોએ મારું ધન ખૂબ લૂંટ્યું; મને લટાવવામાં આનંદ થતો હતો મેં ખુબ ધન શુભાચ્યુ માતા બિચારી આજ સંતા-પમાં મરણ પામી.”

“ધરતાર ખુબ ગદ્યું. છતાં મારી આંખ ન ઉઘડી. ઘરની વસ્તુઓ, મારી પત્નિના ધરણાંઓ વેચી હું મારા શોખને પોષતો.”

“છેવટ મારી સ્ત્રી પાસે એકજ ઘરેલું બાકી રહ્યું મિત્રા એ લઈ લેવા મને આગ્રહ કરતા.”

“એક દિવસે મારા મિત્રાએ મને ખૂબ દારૂ ટીંચાઓ અને ઉત્ક્રેષ્ટો. હું મારી પત્ની પાસે ગયો. તે મને મસ્ત હાલતમાં જોઈ ભય પામી. મેં તેની પાસે ઘરેલુની મોંગણી કરી. તેણે મને ઘણા સમજાવ્યો: “આ એકની એક વસ્તુ ઉપર આપણો આધાર છે, આપ તેને પણ રંડીઓમાં, જુગારમાં મુમારી આવશે. ખુદશા! મારું માનો મારી ઉપર રહેમ કરો!” એ વખતે મને તેની નસીબત બકરાટ સમ લાગી.”

મેં પરાણે કામ લેવાને નિશ્ચય કર્યો તેને નિશ્ચય પણ મંકકમ જણાયો. તેણે મને નસીબત આપી મુમારો દોરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો.

“મેં તેને ખૂબ મારી. મરણતોલ મારી છતાં પણ તે મારા નશામાર્ગમાં સગવડ કરી આપવા પર રાહ ન થઈ. મને શરાબનો જીરસો હતો. ઉત્ક્રેષ્ટમાં તેને એટલે સુધી મારી કે છેવટે એટલું બહાર ગયું. ઘરેલું લઈ હું મિત્રા પાસે ગયો તેઓએ મને શાખાદી આપી. મને તે વખતે એ શાખાદી બહુ ગમી.”

“એક અંગ્રેજીયા સુધી હું ઘેર ન ગયો. ઘરેલુમાંથી આવેલા બધા પૈસા ઉડી ગયા. મિત્રા પણ એક પછી એક છુટતા ગયા હું દરેકની પાસે ગયો પણ કાષ્ટએ દાદ આપી નહિ, હવે મારી આંખ-ઉલ્લસી સ્વાર્થા મિત્રાનો સ્વાર્થ તે વખતે મને દેખાયો. ગરીબ.. પત્નિ સાંભળી. બીચારીના શાં દાહ હશે !

“હું ઘેર ગયો. તેણીની દાસત ધણી ગંબીર હતી. મારા માટેજ બિચારી વસખી રહી હતી.”

“હું તેની પચારી પાસે ગયો. તેની આંખોથી અશ્રુઓ ટપકી રહ્યાં હતાં. મારા હૃદયમાં અત્યંત

બધા યદુ રવી હતી અરર ! જેણે બિચારીએ મારી પાછળ મને મુમારના માટે પોતાનું જીવન વેચ્યું તેના મેં કેસ દાહ કર્યા !”

“હું તેની ઉપર ખુબી પડ્યો.” કુબેદ...!! કુબેદ...!! મને માફ કર. મેં તારું આખું જીવન બરબાદ કર્યું. તારી લાખો આશાઓ મારે લીધે નષ્ટ થઈ, પણ આદ ! તેની કેટલી ઉદારતા ! આ વખતે પણ તે મને કંઈ ખરાબ કહી ન શકી. બોલી, “ખેર ! શુદ્ધ છે ખુદના કે તેણે તમને છેવટે પણ નેક રસ્તે દોર્યા. મને અફસોસ છે કે હું તમારું પરિવર્તન જોવા છત્રીસ નહિ. પણ બસ મારી...મારી...એકજ આરજુ છે કે હવે નેક રસ્તે ચાલજો. તમારું પરિવર્તન મારી રડને શાન્તિ આપશે. હવે હું સુખેથી મરી શકીશ.” આ તેના છેલ્લા શબ્દો હતા. મારું હૃદય પવિત્ર થયું, તો તે નહોતી

“તેના મરણ પછી હું અગત્યનું દુનિયામાં ગત જીવનની રમણીયા યાદ કરી પથાતાપ કરું છું. બાકીનું આંધુબ્ય વિતાવી રહ્યો છું. વરસમાં એક વખત અહિં આવું છું.”

આટલું કહી તેણે ફરી દાથ ઉઘાડ્યા. “ક્યાં દુઆ માગી ચાલતો થયો. ચાલતો ચાલતો બપોરનો જતો હતો. “દયાનો દેવી ! મુસ્લિમ સમોજની આદર્શ ગૃહિણી ! ત્યાં સુધી મારા જેવા પાપીઓ તારા જેવી નિર્દોશતા જીવન કચડી રહ્યા છે ત્યાં સુધી સમાજની ઉન્નતિ અશક્ય છે.”

હું કારી. આંખે તેને જતો જોઈ રહ્યો. કંઈ વંદે પૂજારીનું પણ મને નહોતું. માત્ર તેને જતો જોઈ રહ્યો. તે નગરમાંથી અદરથ થતાં પહેલું હું તેના વિચારોમાં મશગુલ હતો. મને કલ્પનાનની ધોર શાન્તિનો ભંગ કરતાં તેના ગાયનના પડખાના લાંબુકારા થતા હતા.

દામા ! દામા ! બસ એકવાર ! અર્પણ ! એા દિવ્યાત્મા !

ફત્તાવા

લખનાર-મૌલાના અહમદ હાથ આરેફ અશરફ સાહબ, રાંદેરી

સવાલ પૂછનાર ત્રણથી વધુ સવાલો એક સામગ્રી પૂછવા નહિ. [નંબર]

સવાલ-જમાઅતથી કેટલીવાર, પહેલાં અગ્રાન (ખાંગ) કહેવી જોઈએ, અને મુસલમાનો ઇતેઝાર ક્યાં સુધી કરવો ?

જવાબ-અગ્રાન જમાઅતથી એટલી વાર પહેલાં થવી જોઈએ કે પેશાબ પાચખાનાની જરૂરી હાજતવાળો માથુસ એથી પરવારી વુઝુ કરી, જમાઅતમાં શમેલ થઈ શકે. એજ પ્રમાણે હદીસ શરીફમાં 'આબુ' છે કે હઝરતે (સલ્હ) એટલી વાર કરવા દુક્રમ ફરમાવ્યો છે.

સવાલ-કોઈ પીરની મુરીદન ઔરત હોય તો તે ઔરત પીરની સામે આવી શકે છે ? અને કોઈ ઔરત પહેલી લખેલી દુશ્વાર ઝિક્ર, અઝકાર કરનારી નેક હોય તો તે બીજી ઔરતોને કે મરદોને મુરીદ બનાવવાનો હક ધરાવે છે કે કેમ ?

જવાબ-અગર પીર "નામહરમ" હોય અને ઔરત મુરીદન મોટી ઉમરની ડોસી ન હોય તો તેણે પીરના આગળ બે પરદા નીકળવું હરામ છે. મોટાથી બંધત કરી શકે છે અથવા પરદાના અંદરથી શમાલ કે કંઈ કપડું પકડી મુરીદ બનાવી શકે છે. પણ જો કોઈ મુરીદ થનાર ઔરત ડોસી મોટી ઉમરની હોય તો પીરના આગળ નીકળવામાં કંઈ વાંધો નથી. તેમજ કિત્તા ફસાદનો ભય ન હોય તો જવાન ઔરત પરદા પાછળથી વાત કરી શકે છે. ઔરત પીર બની બીજી ઔરતો કે મરદોને મુરીદ બનાવી શકતી નથી. એ વિશે તસવ્વુફની કિતાબો જોતાં એમજ સિદ્ધ થાય છે. હાં, ઔરત કોઈ પદ્ધતો વઝીફ અથવા કોઈ ઝિક્ર બતાવી શકે છે.

સવાલ-કેટલાક લોકોનું એમ માનવું છે કે કેટલાક મરેલાઓની અમુક રૂઢ દુન્યામાં આસિય બનીને આવે છે તો એ ખિયાલ ખરો છે કે ખોટો ?

જવાબ-એ ખિયાલ ખોટો ફલીલ વિનાનો છે. માટે એવો ખાતેલ અકીદા ન રાખવો જોઈએ. જાહેલ લોકો એવી વાતો ખોટી ઉત્પન્ન કરે છે. (ઇમદાદુલ ફત્તાવા)

સવાલ-કોઈ માથુસ સરમાં હોય અને પીર પાસે હાજર ન હોય ને કાળજી લખી પીરથી મુરીદ બને તો એમ થઈ શકે છે ?

જવાબ-મુરીદ થતી વેળાપીર પાસે હાજર હોવું જરૂરી નથી. હદીસ શરીફમાં છે કે બેઅગુરિંદવાન વખતે હઝરત ઉરમાન રહી હાજર ન હતા અને હઝરતે સલ્હ તેમને બેઅતમાં શમેલ કરેલાં એ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે ગેરહાજરને મુરીદ બનાવી શકે છે.

સવાલ-પંજસુરદમાં દરેક તાજ એવા બીજા કેટલાક દરેક તથા દુઆઓ છપાયેલી આવે છે અને તેની ધણી ફઝીલતો લખવામાં આવી છે તો એ માટે કેમ સમજવું જોઈએ ? શું હદીસ શરીફથી એ ફઝીલતો સાબિત છે ?

જવાબ-પંજસુરદમાં જે દરેકતાજ અને એવાજ બીજા કેટલાક દરેક અને દુઆઓ કુર્આન શરીફ અને હદીસ શરીફથી સાબિત નથી. એટલે પાછળથી લોકોએ બનાવેલાં છે. જે ખેર અને ખરકત કુર્આની દુઆ અને હદીસ શરીફમાં આવેલા દરદમાં છે તે બીજી દુઆ કે દરદમાં નથી કારણ કે જે દુઆ અને દરદ હઝરત સલ્હની ખુબાન મુકદ્સથી તિલાવત

થયાં છે તેમાંજ ઘણી ખૂબી અને ભલામી સમાયલી છે. અને વધુ સવાળ પ્રાપ્ત થાય છે. કુઆન અને હદીસની દુઆ, દરદ હોડી બીજી લોહિની બનાવેલી દુઆ દરદને વંધારે અફઝલ અને ખેદનર સમજવું, ગિલાસત અને ગુમરાહી છે. હાં, કુઆન અને હદીસ સિવાય ને દુઆ કે દરદ એવા હોય કે શરીઅતની રૂએ, તેમાં કંઈ વધી લાગુ ન પડતો હોય તો તે પદ્ધતી નજીએ છે. પણ કેટલાકમાં એવી ઇબારતો અને શબ્દો આવે છે કે જે ખુલ્લે ખુલ્લા શરીઅત વિરૂદ્ધ હોય છે તે ન પદ્ધતી નજીએ જેમકે દરદે તાજમાં આ ઇબારત ઈસ્લામી અડી દદના વિરૂદ્ધ છે; "દરદેલ ખલાઅ" વલવખાએ-વલ કહતે-વલમરએ-વલઅ-લમખસા, ખીમારી, દુશળ, સુસીઅત, રંજેગમ, એ દૂર કરવું હકતઆલાની શાન અને ખુસસીયત છે. હવે આ ખુદા પાકની ખાસ સાંસ્કૃતને હઝરત સલૅ સાથે નિસખત કરવાથી અડીદા ધંજો ખોટો અને ખાતેશ શિકવળો થઈ પડે છે. જે કે કોષ્ટ બહુકાર માણસ એમાં તારીફ કરી પડી શકે છે કે હઝરત સલૅના ઉરેલથી અજાડ પાક આ ગીઝો દૂર અને દૂર કરે છે. પણ સામાન્ય રીતે પશ્ચીક તો એ યોત સમજી શકતી નથી માટે એવાં દરદ નજ પદગં નજીએ જતાં અગર કોઈને પદ્ધતી હોય તો ઉજલી વાંધાવાળા ઇબારત હોડાને પડે એવીજ રીતે ફતાવા રશીદીયહના ત્રીજા બાગના પાના ૩૦માં વર્ણવ કરવામાં આવ્યું છે.

સવાલ-મરેલાઓની રૂદ્ધ જુમ્મા કે જુમે-રાતે તેમના ધરોમાં આવે છે ?

જવાબ-મુહંમદની રૂદ્ધ જુમ્મા અથવા જુમેરાતની કે કોષ્ટ પણ રાતે આવતી નથી. (ફતાવા રશીદીયહ બાગ ૨ ને પા. ૧૦૯)

સવાલ-અમારે ત્યાં કપડરૂંજ વિગેરે જગ્યાઓમાં એવો રિવાજ છે કે જ્યારે

મુરદને દફન કરવામાં આવે છે ત્યારે લોકો માઠી પર "કુલહોવલ્લા" પઠી દમ કરે છે અને તેને મેયતના સિરાજે કબરમાં મુકે છે અને મુરદ પર તેમજ દફન પર લખવામાં આવે છે. એ બાસમાં શું હુકમ છે ? તે સાફ સાફ લખશો.

જવાબ-કબ્રસ્તાનમાં કુઆન મજહબ જેમકે યાસીન શરીફ, અલકામી શરીફ, આયતુલકુરરી; મુરએ અંસદાદિ વિગેરે પઠી ઇસાએ સવાળ કરવું હદીસ અને રિક્કદથી સાબેત છે. તેમજ ધણી સવાળનું કારણ છે. પણ માઠી પર પઠી દમ કરી કબરમાં મુકવું માતબર રિવાયતો અને કિતાબેથી સાબેત નથી. એ તો માત્ર રસમ થઈ પડેલી છે જે હોડાની નજીએ. હાં, એટલી વાત કેટલીક રિવાયતથી સાબેત થાય છે કે મેયતને ખુસલ દમ કરી પહેરાવવા પહેલાં માઠી કે રોશનાઈ વગર માત્ર હાથની આગળના ઇશારાથી મેયતની પેશાની પર બિસ્મિલાહ અને સીના પર હકમએ તૈયેઅકલખી ચલાય છે. (દુરે મુખતાર, કોદર નેનવરહ)

સવાલ-કાઠી રચલ શુભરી ગયા તેમને એક હોડાને કાઠી હખીયુદ્લાહ અને બે હોડીએ એક મરયમ ખીખી બીજી અખરત ખીખી છે તો વારસો કયી રીતે વહેંચવો ?

જવાબ-પ્રથમ શરહ હોડો અદા કર્યા બાદ મહંમ કાઠી રચલના માલના ચાર ભાગ કરવા તેમાંથી બે ભાગ મહંમના દીકરા કાઠી હખીયુદ્લાહને એક ભાગ હોડાની મરયમ ખીખીને અને એક ભાગ હોડાની અખરત ખીખીને મળશે. (સિરાજ)

સવાલ-એક ઇમામે નમાઝમાં "અનાનહ" ની જગ્યામાં "અંબયાનહ" પઠવું તો નમાઝ ઇમામ અને મુકતદીઓની થઈ કે નહીં ?

જવાબ પહેલી સુરતમાં નમાઝ ઇમામ અને મુકતદીઓની ફાસિદ થઈ ગઈ કારણકે

કુર્ચાનની આયતના અર્થ બદલાઈ ગયા છે. 'બનાવે'ના અર્થ આગળના પોરા થાય છે અને 'બનાવે'ના અર્થ બનાવ કરવા, બહેર કરવાના થાય છે. જેથી હમામની નમાઝ ફાસિદ થઈ તો બધા મુકતદીઓની પણ નમાઝ ફાસિદ થઈ ગઈ. (શામી.)

સવાલ-જનાઝકને લોકો ન ઉઠાવતાં અને સવારી પર લઈ જવામાં આવે છે. કેટલીક જગ્યાઓમાં એ સુન્નત જોવામાં આવે છે તો એ બધામાં શું ફરક છે ?

જવાબ-સુન્નત તરીકે એ છે મૈયત એટલે જનાઝકને ચાર ચાર માથુસ ધોંગ ફરતી ઉઠાવે સવારી પર ગાડી વિગેરેમાં લઈ જવું મકરૂહ છે, પણ જે જગ્યામાં કબ્રસ્તાન ધણે દૂર હોય અને લોકોએ ઉઠાવી લઈ જવું મુશ્કેલ હોય-તો-જમાં મુધી-ઉઠાવી શકતા હો-ત્યાં મુધી-ઉઠાવી ફરી-સવારી એટલે ગાડી-કે-મોટરથી લઈ જવામાં આવે. (નફીઝુલ્લેહી વસ્સાધ.)

સવાલ-કેટલાક લોકો પોતાને મોટા સમજે છે અને શરીઅતના કારનથી પણ વેળીને કામ કરે છે કે જ્યારે તેઓમાં કોઈ મરી જાય છે તો જનાઝક ઉપર મંડપના માફક શામયાને ઉભો કરવામાં આવે છે અને મૈયતને લઈ ફરી કબર ઉપર પણ શામયાને માડવામાં આવે છે એ વિશે સામેતી છે ?

જવાબ-પોતાને મોટા સમજી લેવાથી અજ્ઞાનને મોટા થતા નથી. ખુલાખની નજીક તો પરહેઝગાર માથુસ અઝીઝ અને બાવો છે અને જે ખુલાખને પારો છે તેજ ખરેખર મોટો છે. એવી રીતે શામયાને જનાઝક ઉપર બાંધવા અને કબર પર માડવા ફરિયાદ તથા ચાર મઝહબમાં એની અસલ નથી સહાબા, તાબેહન, તમેતાબેહન રદીં યી એની સામેતી નથી એ કામ સુન્નતે રસૂલુલ્લાહ સત્તર બિદલ વિરૂદ્ધ છે અને દીનમાં નવી રસમ કાઢવામાં આવેલી છે જે બિદઅત અને સહી હદીસના ફરમાન સુન્નત મહદ છે.

સવાલ-હજ્જે મખરર એટલે કેવી હજ્જ ? તેવું વર્ણન કરશો ?

જવાબ-કેટલાક આકિમોએ લખ્યું છે કે હજ્જે મખરર એટલે જે હજ્જમાં ગુન્હો તથા ખયાનત કરવામાં આવી ન હોય અને કેટલાકના નજીક તે હજ્જ છે કે હાજીની હાલત હજ્જ પછી દુસ્ત થઈ હોય અર્થાત હજ્જ પહેલાં જે યુરાધોમાં ફસાએલા હોય તે હજ્જ બાદ છોડી દે અને પોતાની હાલત સુધારી હોય (ફતહલ કદીર, શર્હે હિસ્ને હમીન) સવાલ-આજકાલ ટ્રાક્ટરોએ શોધ કરી વાંદગાના ખૂનતું ઈન્જક્શન કાઢ્યું છે અને કેટલાક મુસ્લિમો તેને મુરીદ સમજી વાપરે છે તો એ ઈન્જક્શન લેવું જાએઝ છે કે કેમ ?

જવાબ-વાંદરાના લોકોનું ઈન્જક્શન મુસ્લિમોને વાપરવું જાએઝ નથી. હદીસ શરીફમાં છે કે રમલે અંદરમ સલ્વએ ફરમાવ્યું કે હરામ વસ્તુમાં શિક્ષા નથી. વળી એમાં વાંદરા જેવી દેવ ઇનસાનમાં પેદા થઈ જવાનો સંભવ છે દારૂકે. તિખ્ખી રહે એવી ખાસીયતો હકીમોએ પશ્ચી લખેલી છે. છતાં કોઈ ખીમાર એવો સખત હોય અને કોઈ મુસલમાન ડોક્ટર અથવા હકીમ જે દીનદાર અને મોરો માહેર અનુભવી તેને માટે એજ ઇલાજ તખ્લીઝ કરે કે એ સિવાય બીજી કોઈ દવા એ મરીઝ માટે નથી તો એવી હાલતમાં મકરૂર ખીમાર માટે એ ઈન્જક્શન જાએઝ થશે.

સવાલ-જે ટાઇમમાં નફિલ નમાઝ પઢી મકરૂહ છે તે વખતમાં કોઈની કજા થયેલી નમાઝ તે પઢવા બાદ, તો પડી શકે કે નહિ ?

જવાબ-જે વખતમાં નફિલ નમાઝ પઢી મકરૂહ છે તે સમયે કજા ફરજી નમાઝ વાંધા વગર પડી શકે છે. બહેં જેમ બને તેમ

“ઉમર” ખૈયામ

અમર : ‘અસીર’ (ખાંધવા)

અનંત કાળથી આ જગતમાં અનેક કવિઓએ પોતાની કાવ્ય-મોરલીએ જગતજનોનાં હૃદયો ડાલાવ્યાં છે, અંતરનાં પ્રકાશથી સત્યનાં દર્શન કરાવ્યાં છે, માનવી માનવે જીવનના મંદેશ આપ્યા છે, વર્તમાનમાંથી આદર્શ લાવિ ધરાવતો માર્ગ દર્શાવ્યો છે, આવા અનેકનેક કવિઓમાંથી જગત સિદ્ધાસને પોતાની અમર ગાદી સ્થાપે એવા તો ધણાજ ઓછા છે એવા અમર કવિઓમાંના એક કવિ ઉમર ખૈયામ છે.

દરેક કવિ પોતાના વિષયમાં અનોકા હોય છે. દરેકની કવિતામાં એક તોપી રંગને, અનોખી ખૂશી, અને હૃદયને મુગ્ધ કરી નાખે એવા મહત્તર અંશ હોય છે. આથીજ હૃદય કવિતા થેલું બને છે. કવિતાના અદ્ધારે પાનાં પરની જેમ હૃદય પર અંકિત ચિત્ર જાય છે. ઉમર ખૈયામની રબાઈઓમાં આજે હજારો પુસ્તકો છે જેમાં એની હૃદયવાણી જળવાઈ રહી છે જે આજે-રુદીઓ વિની ગઈ હોવા છતાં માનવ હૃદયોમાં કાતરાયલી પડી છે એજ છે ઉમર ખૈયામ અને એની શક્તિઓની અમરતા.

અનાદિ કાળથી એમ તો ધણાય કવિએ જગતમાં યથા ગયા છે, પરંતુ હું તો એ કવિને સાચો કવિ અને અમર કવિ માનું છું; જેની વાણીથી પ્રગળે પ્રેરણા મળે, જે જનતાનાં હૃદયમાં છંપી રહે, લોક હૃદયે જેનાં શબ્દો જળવાઈ રહે, એવી એવી જગતમાં શક્તિ છે એજ અમર છે એજ અમર છે. ઉમર ખૈયામ સૌથી પૂર્વ વાસીઓ કેવળ એટલુંજ જાણતા હતા કે ઉમર ખૈયામ એક

શાહર હતા અને રબાઈઓને ઉસ્તાદ પરતુ પશ્ચિમ-વાસીઓએ અબ્બાસી નંદરે જોયું તો તેમને જણાયું કે ઉમર ખૈયામ કેવળ રબાઈઓનો ઉસ્તાદ નહિ બલકે એક હુસનોના જણકાર અને બાકમાલ ઉસ્તાદ હતા. પૂર્વ-વાસીઓની આંખો ત્યારેજ ઉઘડી અને તેમને માન્યું પડ્યું કે ખૈયામની શપ્તશીલ સાધારણ નહોતી, અંધકારમાં છુપાયેલા આ કવિ-અર્થનું દર્શન કરાવવા માટે તો પૂર્વ પશ્ચિમનો આભાર માનવો પડે. પૂર્વની આ અંધ દ્રષ્ટિએ તો સર્વ સંભોધિ અનેક કવિઓને વિસાયા છે, જેઓ આજે ભારતનાં આકાશમાં એક નાનકડા તારલા પેટે દબાઈ રહ્યા છે. વીસમી સદીના નિષ્વક્રિ હૃદયમાં હકીયાલ અને કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરનેજ લેતાં પશ્ચિમવાસીઓએ એમની શક્તિ અને એમની રહેલા તેજની પરખ કરી સંકાર કર્યો. ત્યારેજ ભારતની આંખ ઉઘડી અને પોતાની કેમ-નંદરીનું જ્ઞાન ધણું

અગીઆરમી સદી એટલે એશિયાનો સુવર્ણ યુગ વિદ્યા, હુન્નર, સંસ્કાર, સંસ્કૃતિ અરબોનાં હાથે એશિયામાં પુનઃ જીવન પામી રહી હતી. ખરેખરી જાહેરવાલીની આજી છેક રૂપેનથી લઈ કિન્દ અને ગીન સુધી પ્રવર્તિ રહી હતી. અબ્બાસી ખલીફાઓના આ ગૌરવવતા યુગમાં અરબસ્તાન, ઈરાન, મીસર અને રૂપેનમાં કલા અને સાહિત્ય પૂરે ખુદાઈમાં જિંદગી રેરું હતું. આ અને આ યુગમાં ઈરાનની ખુરાસાનની રાજધાનીના સહેર નૌશાહરમાં ઇબ્રાહીમ ખૈયામને ત્યાં ઉમર

જૈયામનો જન્મ થયો.

ઉમર જૈયામનું પુરૂ નામ ગયસુદીન અબુલ ફત્હ ઉમર ગિન ખિલાહીમ. જૈયામ છે. ઉમર જૈયામનાં જીવન વિશે જાણવા મળે એવું સાહિત્ય પૂર્વ અને પશ્ચિમના વિદ્વાનોની શોધ-ખોળને અંતે પણ નોંધે એટલું જણ્યું નથી !

મૌલાના સુલૈમાન 'નદવી' કૃત 'જૈયામ' નાં પ્રકાશન પહેલાં લગભગ બંધાય વિદ્વાનો જૈયામનો જન્મ ઇ.સ. ૧૦૨૩ અને ઇ. સ. ૧૦૪૬ દરમિયાન અને યુ.સ. ઇ. સ. ૧૧૨૩ માં થયાં હોવાનું માનતા હતા. અને કોઈ કોઈ તે જૈયામનો જન્મ અગીયારમી સદીના પૂર્વાર્ધમાં અને મરણ ઉત્તરાર્ધમાં માનતા હતા. પરંતુ મૌલાના નદવી સાહેબે ઉમર જૈયામનો જન્મ ઇ. સ. ૧૦૪૮ અને મરણ ઇ. સ. ૧૧૩૨માં થયા હોવાનું જણાવ્યું છે. પોતાના આ મતના સમર્થનમાં મૌલાનાએ પ્રમાણ-ભૂત પુરાવાઓ આપ્યા છે જેથી મને પણ મૌલાનાના આ મતને અધીક મહત્વ આપવાનું થોડું લાગે છે.

ઉમર જૈયામનો કૌટુંબીક ધંધો 'જૈયામ' અર્થાત 'તરખુ' સિવચાનો હતો. તેઓ પોતે પણ તરખુઓ રીવતા હતા એક રજાઇમાં એ વિશે એમણે કહ્યું છે:-

"જૈયામકે જૈમાએ દિકમત મી રોખ્ત,
દરકોરહુકો ગમ ફવાહો નામાહ બરોખ્ત;
મકરાએ અજલતનાખ ઉમરરા બર્થાદદ,
દલાસે અમલ બશાય માનિરા બફરોખ્ત."
અર્થાત:-

જૈયામ કે જે, દિકમતના તરખુ સીવચા કરેતો હતો તે અનાયાસે દુઃખની લટીમાં પડી ગયો.

કાળની કાતરે તેના અદ્ય અણુઅણુની દોરી કાપી નાખી.

કિસ્મતના દલાસે તેને 'વેચી મોટીમાં મેળવી દીધું."

એ ઉપરથી અનુમાન બાંધી શકાય છે કે, "જૈયામ" એ કેવળ તેમનું કૌટુંબીક ઉપનામ હતું.

ઉમર જૈયામનાં વિદ્યા-કાળના વિષયમાં એક અદ્યુત કથા પ્રસિદ્ધ છે કે, ઉમર જૈયામ નિઝામુલ મુલ્ક અને હસન ઇબને સખ્યાહ આ ત્રણેય ઇમામ સુવર્ણક નૌશાપુરીના શિષ્યો હતા અને સાથે સાથે વિદ્યાભ્યાસ કરતા હતા. ઇમામ સાહબ એવા વિદ્વાન અને મુણી હતા કે, એમના વિશે આમ જનતામાં એવી માન્યતા પ્રસરી ગઈ હતી કે, જે હોકરો ઇમામ સાહબ પાસેથી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરે છે તે આગળ જતાં અવશ્ય ધન અને કીર્તિ સંપાદન કરે છે. અને એ મારેજ ધનવાન અને ઉચ્ચાકાંક્ષી લોકો પોતાના ખાળકોને ઇમામ સાહબ પાસે જાણવા મોકલતા હતા.

ઉમર જૈયામ, નિઝામુલ મુલ્ક અને હસન ઇબને સખ્યાહ આ ત્રણ સદાધ્યાયીઓમાં મિત્રતા જનમી અને દિવસે દિવસે રોજ વધવા લાગ્યો એક દિવસ આ ત્રણેય મિત્રો એક જગ્યાએ મળ્યા. વાતચીત દરમિયાન હસન ઇબને સખ્યાહે કહ્યું:-

"લોકો એ વાત વિશ્વાસપૂર્વક માને છે કે, ઇમામ સાહબના શિષ્યો અશ્વ કીર્તિ મેળવે છે, તો આપણામાંથી ત્રણેય તો નહિ" પણ એકાદ તો અવશ્ય કોઈ ઉચ્ચપદે પહોંચશે. આપણે પરસ્પર એ પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ કે, આપણા ત્રણમાંથી જે કોઈ ધન-સંપાદન કરે તે જાને મિત્રોને મદદ કરે" ઉમર જૈયામ અને નિઝામુલ મુલ્કે આ વાતને માન્ય સંખી લીધી અને ત્રણેય મિત્રો આ આકરી પ્રતિજ્ઞા વડે બંધાયા. નિઝામુલ મુલ્કે અરસપાન સિદ્દાગૂરી (ઈ. સ. ૧૦૬૨

૧૦૭૨ સુધી) અને એના મૃત્યુ બાદ એનાં પુત્ર મલિકશાહ સિલ્હનૂષના વઝીર થયા ! ઉમર ખૈયામે વિજ્ઞાન અને સાહિત્યના સામાન્ય ઉપર પ્રભુત્વ મેળવ્યું. નિઝામુલ મુલકની કૃપાથી ઉમર ખૈયામને જાગીર મળી અને સુલ્તાન મલિકશાહે તેા એમના માટે એક યત્ર-ઘર બનાવી આપ્યું. જ્યાં કેટલાંય વર્ષો સુધી એઓ પોતાની વિજ્ઞાનિક સમરથાઓને ઉકેલતા રહ્યા !

આગકાલ ઉમર ખૈયામ કેવળ પોતાની રૂબાઇવાતોના કારણે જગત છામે રગો રહ્યા છે. ઉમર ખૈયામ કેવળ રૂબાઇવાતોના જ ઉત્સાહ નહિ બલકે, ગણિત-જ્યોતિષ, દર્શન, વૈધક, તર્કશાસ્ત્ર વગેરેના પ્રશ્નનું પંક્તિ હતા યુનાની (Greek) દર્શન શાસ્ત્રનું તેમણે વિશિષ્ટ અધ્યયન કર્યું હતું અને પોતાના સમયના સર્વશ્રેષ્ઠ ગણિતજ્ઞ અને જ્યોતિષિ મનાતા હતા. ઈ. સ. ૧૦૭૩માં સુલ્તાન મલિકશાહની આજ્ઞાનુસાર તે સમયના આઠ સર્વશ્રેષ્ઠ ગણિતજ્ઞોએ મળી કારસી પર્વાગ સુધારણ કર્યું હતું ઉમર ખૈયામ તેમાંના એક હતા.

ઉમર ખૈયામનું બીજ ગણિતનું પુસ્તક હજીયે મળે છે. કાર્યનીક વિષયો ઉપર અરબી અને ફારસીમાં લખાવકા તેમના લેખો માંસરમાં છપાય ચૂક્યા છે.

મૌલાના નદવી સાહેબે પથ્ય પોતાના “ખૈયામ”માં એ વિષે ઉલ્લેખ કર્યો છે કે, ઉમર ખૈયામે વિજ્ઞાન અને ખાસ કરી ગણિત શાસ્ત્રનું ગ્રેમ-પૂર્વક અધ્યયન કર્યું હતું અને એ કારણે પોતાના સમયમાં એમણે સમગ્ર દેશમાં કીર્તી કમાવી હતી.

ઉમર ખૈયામને જેઓ કેવળ શાંદરજ સમજે છે તેઓને એ જાણીને આશ્ચર્ય થશે કે ફારસીના જુના ઇતિહાસ “અહલ મકાલા”માં એમનો ઉલ્લેખ શાંદરોના હીરટમાં

નહિ પણ જ્યોતિષજોના હીરટમાં થયો છે. ધરાની ઇતિહાસકારો જેઓએ કવિઓનાં જીવન ચરિત્રા લખ્યાં છે. તેઓએ એમાં ઉમર ખૈયામનું નામ મુદ્દાએ નથી લખ્યું એમાં કોઈએ જો ઉમર ખૈયામ વિશે કંઈ પણ લખ્યું છે. તે કેવળ ખૈયામની વિજ્ઞાનિકતાનો જ આદરપૂર્વક ઉલ્લેખ કર્યો છે.

“અહલ મકાલા” (આર વાર્તાઓ) જેનો ઉલ્લેખ ઉપર થઈ ચૂક્યો છે. ખારમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં અર્થાત ઉમર ખૈયામના મૃત્યુ બાદ થોડાંજ વર્ષો બાદ લખાયું હતું એના લેખક નિઝમી અરજ સમરકન્દી સાદબ છે એઓ ઉમર ખૈયામના શિષ્ય હતા એટલે ખૈયામથી સ્વયં પરિચિત હતા મગરૂર પુસ્તકમાં લેખકે ઉમર ખૈયામ વિષે બે ઘટનાઓનું વર્ણન કર્યું છે જે અહિં એમના સંદેશમાં ઉનારી લઈ છું.

“હિજરી સન ૫૦૬ (ઈ. સ. ૧૧૧૨-૧૩)ની વાત છે. ખાન ઈમામ ઉમર ખૈયામ...બાઝમમાં...અમીર અબુ સૈયદ પાસે રહેતા હતા. એક દિવસ હું તેમની સેવામાં ઉપસ્થિત થયેા મેહફિલ ખૂબ જાગી હતી. આ ઉપરથી વાત નીકળનાં ખાન ઈમામ ઉમર ખૈયામે ફરમાવ્યું:—“મારી કબ્ર એક એવી જગ્યાએ થયે જ્યાં વર્ષમાં બે વખત ઝાડો મહારી કબ્ર ઉપર ફૂલ વેર્ધા કરશે !!!” ખાન સાહુબની આ વાતમાં મને અતિશયોક્તિ-મય જણાઈ પરંતુ હું બાણતો હતો કે આવાડોકો નકારી વાતો નથી કરતા. આ આ મુલાકાત પછી લગલગ એવીસ વર્ષ બાદ એટલે કે ખાન ઈમામ ઉમર ખૈયામની વફાત પછી થોડાક વર્ષો બાદ હું નૌશાપૂર ગયેા. ખાન સાહુબ મારા ઉસ્તાદ હતા એટલે તેમની કબ્રની જિયારત

કરવાની મ્હારી ફર્જ હતી, એટલે એ ઉદ્દેશથી હું જુમેરાતે ખાજ સાહુબની કબ્ર ઉપર ફાંતિહા પઢવા ગયો....! મેં ત્યાં જોયું કે ખાગની બહારની દિવાલની નીચે ખાજ સાહુબની કબ્ર હતી અને અમરૂદ તથા જરદાલુનાં ઝાડોની ડાળીઓ ખાગની દિવાલ વટાવી ખાજ સાહુબની કબ્ર સુધી પહોંચી ગઈ હતી ! આ ઝાડોનાં ફૂલો તૂટી તૂટીને કબ્ર ઉપર એક ઢગનાં રૂપમાં ખડકાઈ ગયાં હતાં જેથી કબ્ર પણ દેખાતી નહોતી ! આ દ્રશ્ય જોઈ મને આશ્ચર્ય સહિત તેમની લવિષ્યવાણી યાદ આવી જે તેમણે બહુખમાં કરી હતી ! અનાયાસે મ્હારી આંખોમાંથી આંસૂ સરી પડ્યાં આ મહાન શખ્સની નેડોનો આજ દિવસ સુધી મેં કયાંય જોયો યા સાંભળ્યો નથી. ખુદાવન્દ તઆલા એમને પોતાની આગેશે રહેમતમાં જગ્યા આપે. આમીન”

આ દ્રશ્ય નોંધાપરમાં હજી મૌનૂદ છે ! બાહુ ધરનાનું વર્ણન આ પ્રકારનું છે. —

“હિજરી સન. ૫૦૮માં શિયાળાના દિવસોમાં મવં (ઇરાનનું એક ગામ) માં ખાજ ઇમામ ઉમર જૈયામ ખાજ સદરૂદ્દીન મુંડુમ્મદ બિન અબ્દુલ્લહની પાસે રહેતા હતા. એક દિવસે બાદશાહ ખાજ સદરૂદ્દીન મારફત ઇમામ ઉમર જૈયામને કહેણ મોકલ્યું કે, “અમારે શિકારે જવાનું છે મારે કેઈ એક દિવસ નક્કી કરી આપો કે જે દિવસે વર્ષાદ અને ઝરફ ન પડે ! ખાજ સદરૂદ્દીન સાહેબે ઇ.મ.મ ઇમામ ઉમર જૈયામ પાસે પચ-

ગામે શાહીનું વર્ણન કર્યું. ઇમામ સાહેબે વિચાર કરી ખદ પોતે બાદશાહ પાસે જઈ નક્કી દિવસ કરી આપ્યો. ઠરેલ દિવસે બાદશાહે શિકારે જવાની તૈયારી કરી કે તરતજ આકાશ પર વાદળ ઘેરાયાં અને ઝરફ પડવો શરૂ થયો, આ ઉપરથી લોકોએ ઇમામ સાહુબની મઝાક ઉઘાડી. બાદશાહે શિકારે ન જવાનો વિચાર કર્યો. પરંતુ ઇમામ સાહેબે કહ્યું:—“ધીરજ ધરો. હમણાં વાદળ હટી જશે, અને પાંચ દિવસ સુધી પાણીનું એકેય ધુન્દ જમીન ઉપર નહિ પડે !” અને જોત જોતામાં તો વાદળ વિખરાઈ ગયાં અને પાંચ દિવસ સુધી પાણીનું એકેય ટીપું આસમાનથી ન પડ્યું અને એ દરમ્યાન લોકોએ વાદળ પાછું ન જોયાં !!”

મલિકશાહ સિલ્હૂડીના દરબારમાં જૈયામે મોટી ઇજ્જત મેળવી હતી જેનો ઉદ્દેશ ખાજના ચર્ચ ચૂક્યો છે. તેઓ રાજર્ષદ અને ત્યોતિપિ હેવાનાં કારણે બાદશાહનાં “નદામો” (શરાખ પીવડવનાવાળા અથવા પામે બેસવાવાળા) માંથી હતા. તેઓએ ત્યાંજ રહી પંચોગ સુધાર કર્યું. ઇ. સ. ૧૦૬૨માં મલિકશાહનું મૃત્યુ થયું ! દેશમાં કાન્તિ ફેલાઈ ગઈ. પંડિતો અને વિદ્વાનોનું માન એાહું થવા લાગ્યું અને ઉમર જૈયામનું જીવન પણ “વિદ્યાન”નાં પરદામાં છુપાઈ ગયું !!!

ઇતિહાસરોએ તો એવી એવી ઘણી ઘટનાઓનું વર્ણન કર્યું છે જેથી ઉમર જૈયામની અદિતીય પ્રતિભાનું પ્રમાણ મળી શકે છે આ ન્હાનકદા લેખમાં એ બધાઓનો ઉદ્દેશ કરવો અશક્ય છે.

વિદ્વાનોનું કથન છે કે, ખેંચામની સ્મરણ શક્તિ એટલી તિવ્ર હતી કે એક પુસ્તકને તેઓએ ઈસ્કાનમાં સાન વખત વાંચ્યું અને નોંધપૂર જઈ તેને શબ્દશઃ લખી નાખ્યું. બનનેને મેળવી જોતા પાંચ-સાત શબ્દોનોજ હેરફેર મળ્યો !

ઉમર ખેંચામના મૃત્યુ બાજતમાં તેમના એક સંબંધી લેખક “બહેકી” (ધર્મામ અખૂ-ખકર અહમદ બિન કુસેન બિન અલી) સાહેબે ઉમર ખેંચામના જમાઈ મુદમદ બગદાદીના મુખેથી સત્કળી લખ્યું છે કે, ‘ઉમર ખેંચામ પોતાનાં મૃત્યુ પહેલાં દગની પતિત્ર કુર્બી ફારિય થઈ બગદાદમાં થોડા દિવસથી રહ્યા હતા. ત્યાર પછી બાજમ ગયા અને છેવટે નીશાપૂર આસ્વા ગયા. તેમના મૃત્યુના દિવસે તેઓ ઈબ્નેસાના કૃત ‘શિક્ષ’ નામનું પુસ્તક વાંચી રહ્યા હતા “વહદન અને કસરત” (એકત્વ અને અનંકત્વ)ના વિષય પર પહોંચ્યા તો તેમણે પુસ્તકને બંધ કરી સાખી દીધું. પછી વસીયત કરી । તમાઝ પડી । પછાથી કંઈ

ન પીધું. રાતના નમાઝ પઢતાં પઢતાં આ કહી ખાણુ ત્યજ દીધા.

‘હે ખુદા ! મેં તને, ઓળખાવના વધા શક્તિ પ્રયત્ન કર્યો । તું મને ક્ષમા કર, કમરે તારા વિષયમાં જે કંઈપણ જ્ઞાન મને છે તે તારા સંધી પહોંચવાનું એક માત્ર સાધન છે ।’”

૧ ઉમર ખેંચામની રૂબાઈથી વિષેના એક લેખ ઇન્શા અહલાહ દવે પછી ‘કારના’માં રજૂ કરીયા. ૭ ઉર્દૂ-હિન્દીના આધારે.

વાંચકોના એક વારના માગીતા માસિક ‘સાદિકના’ ૧૦મા, ૧૧મા તથા ૧૨મા વરસની કંપીટ ફાઈલો તૈયાર છે.

જેમને જરૂરતે હોય તમણે દરેક ફાઈલ દીઠ પોસ્ટેજ સહિત રૂપીઆ સાઠાનણ મોકલાવી મંગાવવી.

મેનેજર સાદિક ઑફિસ, રાંદેર (જી. સુરત)

“ઈકબાલ”

તંત્રી:-“મરહુમ” રાંદેરી.

અઠેવ દિવામાં જે વાર ગુજરાતી ભાષામાં છેલ્લાં જે વર્ષથી પ્રગટ થાય છે.

રંજુત અને બર્માના સમાચાર મેળવવા માટે અતુપમ પત્ર પુરવાર થયું છે. બર્માસ પત્રોમાંના લેખો પણ આપતા રહે છે. ગુજરાતી ભણનાર અને બર્મા સાથે સંબંધ રાખનાર દરેક સુસ્તિમે આકૃક થયુંજ નોંધ્યો.

સલામત :

સ્થાનિક બર્મા માટે

હિન્દ માટે

૧૨ માસના રૂા. ૭ા

૧૨ માસના રૂા. ૬ા

૭ માસના રૂા. ૪ા

૭ માસના રૂા. ૫ા

પરદેશ માટે શીલીંગ ૧૪.

લખો:-મેનેજર, “ઈકબાલ” નંબર ૧૪-૧૮ ગાંધી તંબર ૨૭ રંગૂન.

હુનિયાના સર્વ ભાગોમાં (એશિયા, આફ્રિકા, યુરોપ, અમેરિકા) અનુભવથી અત્યંત લોકપ્રિય થએલો. ઉત્તમ, શુણ્ણ માટે હજારો સર્ટીફિકેટો મેળવેલો મનોરથ પૂર્ણ કરનારો, સરકારમાં રજીસ્ટર થએલો જગવિખ્યાત.

કામધેનુ તાર્કત (Regd.)

હમેશાં પાસે રાખો; કમળ શારિરિક સૌખ્ય થાય, મન હમેશા આનંદિત રહેવું, વિવાહ થવો, સંતતિને પ્રતિબંધ એવી જે દૈવિક અગર બાધિક અડચણો હોય તો તે દૂર થઈ સંતતિ થવી. તેમજ સંતતિ થઈને પણ ટકતી ન હોય તો તે ટકી શકે તેજ પ્રમાણે પરીક્ષા પાસ થાય, નોકરી મળે, પગારમાં વધારો થવો, આદ્ય ધંધામાં ફાયદો થવો, ગ્રંથપીઠા ન થાય, બૃત્તપિશાચ્ય બાધા નીકળી જાય અને પ્રતિકુલ માણસનું મન આપણે વિશે સારું થય. વિગેરે પ્રખ્યાતમાંની ઉપરોક્ત અને એ શિવાય બીજા કોઈ પણ અડચણોની બાબતો આપની ઇચ્છા મુજબ થઈ પોતે અને પોતાના કુટુંબના માણસો સુખી રહે એમ દરેક જણને હાજો એ સ્વાભાવિક છે અને સર્વ બાબતો વિશે કામધેનુ તાર્કત વાપરવાથી આપની ખાતરી થશે. એ બુદ્ધ મહેતા સર્ટીફિકેટોમાંના સ્થળ-સંક્રાચને લીધે ૪-૫ સર્ટીફિકેટોનો સાર પ્રસિદ્ધ કરીએ છીએ.

(૧) જુનાગઢ (કાઠિયાવાડ) થી શેઠ માણેકલાલ ડી. જણાવે છે કે મારા એક મિત્રને હાથમાં લીધેલા કામમાં ચમત્કારિક રીતે શુણ્ણ આવ્યો. તેથી મારે માટે ૧ તાર્કત વ્હી. પી. થી મોકલવો.

(૨) બુશાયર (ઇરાન) થી ખાનબહાદુર એ. એચ. સાયનૂર લખે છે કે પોતાના તાર્કતથી બધા કામો મનપ્રમાણે થયા તેથી મારા રાજાયતમાંના મિત્રો માટે ૪ તાર્કત મોકલો.

(૩) નાગપૂરથી આર. બી. રાયચુરકર જણાવે છે કે આપનો તાર્કત પાસે રાખજોથી વેપારમાં સારો પૈસો મળતો હતો. પણ તાર્કત ગુમાવવાથી વેપાર બેસી જવા આવ્યો છે; તેથી ફરીથી ૧ તાર્કત જરૂર મોકલો.

(૪) ચિતલ (કાઠિયાવાડ) થી નારાયણ પુરષોત્તમ લખે છે કે આપના તાર્કતથી ઉત્તમ શુણ્ણ આવ્યો. આપનો તાર્કત ખરેખર કામધેનુ છે.

(૫) Kāngali (આફ્રિકા) થી શેઠ પરધાન મનજી લખે છે કે આજ તરફથી ૬ કામધેનુ તાર્કત મંગાવ્યા હતા. તે બધાનો સારો ઉપયોગ થયો. તેથી દરેકને આપના તાર્કતના ઉપયોગ કરી બોના હું જાલામણ કરું છું.

સુચના : એકજ કામ માટે તાર્કતની કિંમત રૂ. ૫-૮ અને ત્યાર પછીના દરેક કામ માટે રૂ. ૨-૮ વધારે પડશે. પત્રમાં કામનો ખુલાસો અને કેટલા કામ માટે તે જરૂર જણાયું. બ્રહ્મનું નં. ૮ બ. ૮-૮-૦ જુદો. હિંદુસ્તાન બંધર એક કામ માટે ૧૩ શિલિંગ અને ત્યાર પછીના દરેક કામ માટે ૫ શિલિંગ વધારે આપાઉ મોકલવા.

કેકાણું : મેનેજર કામધેનુ તાર્કત, ઑફિસ

(K S સંકલન)

પો = ઠગલવાડી, ૧૯૦ બેંગાલમ,

ઓર્ડર વખતે 'દારજોનો' દવાલો આપના ચૂકો નહો

‘સંદેશી’ લુગીઓના નામે
ધાણું છેતરાય છે.

આકર્ષક અને પાકા રંગો માટે
બાજુમાં દર્શાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાતરી કર્યા પછીજ ખરીદો.

મગફળ લીલા લેખન વિનાગો

માવ ‘સંદેશી’ નથી

નફાસથી બચા

અંગ્રાસ કેઈપણ ફેરીયા નથી.

નિચે દર્શાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના ખીજ કેઈ વેચના નથી. દરેક
લુગી અને ધામડ ઉપર ૧૬ માર્કની
ખાતરી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

ધી સંદેશી ઈ એ.

ઈલેક્ટ્રીક વર્કસ

‘સંદેશી’ લુગીઓ

અને

કાપડ બનાવનારા.

મદ્રાસ અહમદીયા જિલ્લા,

સંદેશી,

સ્ટોકિસ્ટ:-

અખિલ વહીવટ એન્ડ મેનજર

બર્થન સ્ટેવર, ભામનગર

સ્ટોકિસ્ટ:-

